

CÆSARIS BARONII

ANNALES ECCLESIASTICI

TOMUS SEXTUS

Cet ouvrage, par les corrections et les additions considérables qui ont été opérées, est devenu la propriété de l'Editeur, qui se réserve tous ses droits. Toute contrefaçon ou imitation, quelle que soit la forme sous laquelle elle se présente, sera poursuivie rigoureusement, conformément aux lois.

Hoc in opere tam multa sunt aut correcta aut addila, ut id sumi editor reddiderit et, quidquid sui juris sit, sibi vindicet. Itaque, si quis idem aut furio ediderit aut quoquo modo erit imitatus, in criminis erit et de injuria postulabitur.

*Fecit
B.*
CÆSARIS S. R. E. CARD. BARONII

OD. RAYNALDI ET JAC. LADERCHII

CONGREGATIONIS ORATORI PRO SHYERIOPUM

ANNALES ECCLESIASTICI

DENUO EXCUSI ET AD NOSTRA USQUE TEMPORA PERDUCTI

AB AUGUSTINO THEINER

EJUSDEM CONGREGATIONIS PRESBYTERO, SANCTIORUM TABULARIORUM
VATICANI PRÆFECTO, ETC., ETC.

—
TOMUS SEXTUS

388-411

93192
25

BARRI-DUCIS, LUDOVICUS GUERIN, EQUES ORDINIS S. SILVESTRI, & SOCI,
TYPOGRAPHI EDITORES.

—
M DCCC LXVI

B.R

145

K:7

18.24

t.6

DILECTO FILIO

LUDOVICO GUERIN

ANNALIUM ECCLESIASTICORUM CESARIS BARONII EDITORI

BARRUM-DUCUM.

PIUS PP. IX.

Dileete Fili, salutem et Apostolicam Benedictionem.

Divinae illius Providentiae cura, quae omnia disponit in mensura et numero et pondere, factum esse videtur, ut Annales a clarissimo ecclesiastice historie parente Baronio exaratum effervescentes Lutheri et Calvinii haereses a depravata historia mutuabantur subsidia, nunc rursum in lucem prodeant ad ævum usque nostrum perducti, cum eædem haereses ad supremam advectæ fœdissimamque *rationalismi* et *naturalismi* explicationem, soloque calumniarum centies explosarum apparatu circumfusæ, extremos jam edunt, pudoris omnis religionisque larva detracta, conatus. Nobilissimi quidem hujus operis subsidio, licet ob raritatem exemplorum et immane pretium non obvio, usi constanter fuerant catholici ad refellenda hæreticorum commenta; nunc tamen difficultatibus istis e medio sublati, per novam ac plenioram, quam concinnas, editionem, expeditum priorum armorum usum veritati factum esse lætari possumus. Quæ sane arma si furentes olim consertosque hæresum impetus retundere valuerunt; eas in præsentiarum senectute confectas et invicem dissociatas profligatura prorsus esse non immerito speramus. Præsertim vero cum passim videamus illos, qui aliter a nobis sentiunt, prisca sensim acerbitate deposita, multisque a se ablegatis, temporis beneficio, præjudicatis opinionibus, studiose configere ad monumenta, germanamque factorum notitiam e puris fontibus haurire. Quamobrem cum utilissimum Ecclesie censemus coeptum hoc Tuum; non sine peculiari voluptate et grati animi sensu excepimus priora eorumdem Annalium volumina: et dum Tibi gratulamur, quod erecto animo tantum opus inieris, Te hortamur, ut impensiore semper alacritate ipsi instes, donec ad felicem perducatur exitum. Nos Deum Tibi illique propitium ominamur; et interim cœlestis ejus auxillii auspicem, ac paternæ benevolentiae Nostræ pignus Apostolicam Tibi Benedictionem peramanter impertimus.

Datum Romæ apud S. Petrum die 8 Aprilis 1865; pontificatus nostri anno XIX°.

PIUS PP. IX.

AD BARONII ANNALES EDENDOS,

ERE COLLATO NOMINA DEDERE.

Nomina subscriptorum.	Exemplaria Annalium qua emerunt.	Nomina subscriptorum.	Exemplaria Annalium qua emerunt.
NAPOLEO III. , Francorum imperator.	t	LEVASSEUR, parochus in urbe vulgo dicta Taillefontaine (Aisne).	1
JALLOT, causidicus in urbe vulgo dicta Pouancé (Maine-et-Loire).	t	B....., intermedius in Aquitania.	18
SATTLER, professor in seminario Strasburgi. . .	t	G....., — in agro Tolosano	34
MATTHIEU, in predicatorum ordine prior Divinge.	t	G....., — in Provincia	29
GUICHARD, parochus in urbe vulgo dicta Bouy-Luxembourg (Aube)	t	G....., — in Pictaviensi provincia .	40
		SCH...., — in Algeriana provincia . .	28
		M....., — in Campania.	45

SUMMARIUM

TOMI VI.

- CCCLXXXVIII.** 1-23. Miserrimus Antiochiae status judicium subeuntis ob dejectas statuas Theodosii et Placillae; ubi de Chrysostomi studio cives consolantis. 24-43. Flaviani episcopi legatio et oratio pro Antiochenis ad Theodosium, eis proinde veniam largientem. 44-50. Olympiadie vidue nuptias renuentis genus et sanctitas. 51-55. Theodosius prefecturus in Maximum sanctorum hominum opem efflagitat. 56-60. Theodosius in expeditione scribit contra haereticos. 61-64. Theodosius mira felicitate Maximum bello superat, qui ad Aquileiam occiditur. 65, 66. Theodosius parcit viatis, Valentianino regnum restituit. 67, 68. Aquileiae et Mediolani data Theodosii rescripta. 69, 70. Arianis, qui Constantinopoli tumultus fecerant, parcit Theodosius. 71-79. Augustino baptismum Mediolani conferit Ambrosius. 80, 81. Augustinus Roman rediens que ibi scripsit. 82-92. Ambrosius liberrime scriptas dat litteras Theodosio pro Christianis qui synagogam Iudeorum justa de causa incenderant. 93. Ambrosius resistit Gentilibus aram Victoriae petentibus. 94-97. Inscius Theodosius pro schismaticis dat rescriptum. 98. Luciferianum schisma penitus deficit. 99, 100. Gregorii Baetici et aliorum Hispaniorum scripta. 101, 102. De Chromati, Helioldori et Hieronymi epistolis commentitiis. 103-110. De Palladio Galata et Evagrio Pontico.
- CCCLXXXIX.** 1-6. S. Monice obitus. 7-10. S. Augustini in Africam redditus, et qua Carthagine triennio egerit ac scripsit. 11-48. Gregorii Nazianzeni obitus, virtutes, effigies et testamentum. 49-63. Theodosius Roman venit, ab idolorum reliquis obscenisque vitiiis expurgat, Symmachum aram Victoriae restituere conantem damnat exilio, in Manichaeos decernit. 64-74. Causa Flaviani episcopi Antiocheni subterfugientis, judicium in Synodo Capuana, et Acta ejusdem Synodi. 75. Theodosii Mediolanum reversi rescripta. 76-82. Eversio templi Serapidis Alexandriæ. 83-102. De forma templi et signo Serapidis, ejusque impio et obscene cultu. 103-113. Ecclesiæ erectæ super loca delubrorum; idolatriæ reliquiae ubique pessumdatae.
- CCCXC.** 1-33. Ob cladem Thessalonicae factam, insignis, Ambrosio objurgante, Theodosii penitentia et reconciliatio. 34. Persæ convenienti S. Ambrosium. 35-47. Jovinianus turpissimus haereticus a Siricio papa primum in Concilio, deinde Mediolani datur. 48, 49. Joviniani servile supplicium et exilium. 50-56. In Jovinianum acerrime scribit Hieronymus. 57-60. Hieronymus suos in Jovinianum libros male acceptos per Apologeticum defendit. 61, 62. Augustinus in eadem causascribit. 63-65. Ex Joviniani heresi oborta flagitia, adversus quæ Theodosius fert legem. 66-71. Theodosius constitutionem a se latam ecclesiasticae libertati contrariam per legem posteriorem revocat, suadente Ambrosio. 72-74. Constitutio de consobrinarum conjugio. 75. Obitus Gallæ Augustæ.
- CCCXCI.** 1. Symmachus reconciliatus Theodosio. 2-6. Theodosii sanctiones adversus idololatras et apostatas. 7-14. De translatione capituli S. Joannis Baptiste et de ejusdem inventione. 15, 16. Theodosii constitutio contra haereticos. 17-21. Novatianorum inter se dissidentium conventus; idemque de Arianis. 22-25. Augustinus presbyter factus, monasticam vitam instituit. 26-33. Augustinus per supplicem libellum apud Valerium se excusat a praedicando ob imperitum Evangelio. 34-36. In Africa presbyteri docere incipiunt publice Evangelium. 37-45. Augustinus in Manichaeos insurgit, et de totius Africanae Ecclesie correctione et presertim de agapibus tollendis laborat.

- CCCXII.** 4-3. Senatorum gentilium ad Valentianum, tamen irrita, legatio, pro restituenda idolatria.
 4-14. Valentianae obitus, ejusque laudes ab Ambrosio recitate. 15-18. Eugenius, arrepto imperio, gentibus aram Victoriae et alia reddidit iura. 19-23. Ambrosii Epistola ad Eugenium. 24. Ambrosius Florentiae. 23-27. Diversa studia Eugenii et Theodosii per leges agitantis gentiles et haereticos. 28-30. Theodosii leges de monachis et de fugientibus ad ecclesiam debitoribus. 31-34. Fortunatus ab Augustino in disputando vetus. 35. Augustinus scribit in Donatistas. 36-39. De universis usque ad hunc annum Hieronymi scriptis. 40-48. Cur et quid S. Epiphanius contra Joannem episcopum Hierosolymitanum scripsit. 49-60. Epiphanius Iconoclasticus lavasse perpetram asseuitur.
- CCCXIII.** 1-23. Hieronymus Epiphanius suffragatus contra dictum Joannem scribit Origenastam. 24-29. Rufini, Melanie et Iudyni lapsus in Origenis errores. 30. Adversarii S. Hieronymi. 31, 32. Theophilii Alexandrini episcopi studia contra Origenastam. 33, 34. Concilium Hippone. 35-43. Adversus Eugenium tyranum bellicus Theodosii apparatus, ejusque clementia. 44-46. Peregrinatio Alypi Hierosolymam. 47, 48. Hieronymi lucubratio De vita clericorum.
- CCCACIV.** 1-21. In Eugenium tyranum Theodosius pugnat, debellatum occidit, hostibusque clementer parcit. 22, 23. Terramotus immensus. 24. Hieronymus scribit ad Furiam. 25-31. Constantinopolitana Synodus in encam. 32-56. In Numida Concilium Bagajense Donatistarum, eorumque in Maximianistas et Primianistas divisio et insania. 57-60. Alypi Tagastensi creato episcopo inter Augustinum et Hieronymum cepta dissensiones. 61-71. Acres hinc inde Epistola et controversia, salvo tamen charitatis officio. 72-83. Paulini et Therasie conversio, eorumque incolytum genus. 86-95. Paulinus baptizatus et presbyter primum Mediolani et Romae, deinde Nole, ubi Fundanam basilicam erigit, optimam vitam instituit. 96-99. Severi Sulpii, Tetradii clarorumque Gallie episcoporum facta memoratu digna.
- CCCXCV.** 1-20. Anicii Probi et Olybrii consulum clarissimum genus, ubi de pluribus ejusdem familie sanctitate conspicuis. 21-27. Theodosius Ethnicoz hortatus, multisque statutis Ecclesiæ proficuis, pie obit. 28-36. Theodosii laudes et calumnia Zozimi in eumdem dilute. 37. Epilogus cum admonitione. — Auctoriis peroratio. Appendix ; auctoriis praefatio.
- CCCXCV.** 1. Arcadius et Honorius imperant. 2-7. Ruffini defecitionis cause et conatus contra Arcadium. 8-12. Arcadii leges contra haereticos et gentiles. 13-15. Ruffinus dolose Hunnos in Romanum imperium immittit, qui Syriam invadunt. 16-18. Zozimi patens et enorme mendacium de Graeciae invasione. 19-28. Stiliconis expeditio in Barbaros fraude Ruffini frustratur, qui tandem dat poenas capite cum suis. 29. Barbari insolescunt magis. 30. Honorius facet lege rebus ecclesiasticis. 31-35. S. Augustinus creatur Hippone. 36-41. Inter Augustinum et Paulinum opera Alypi consuetudo et mutua littera. 42, 43. Historici hujus temporis qui et quales. 44-49. Legatio Africanorum episcoporum ad Paulinum, ubi de Licentio Augustini discipulo. 50, 51. Monachismus in Africa propagatus.
- CCCACVI.** 1, 2. Ecclesiæ immunitatem violantes puniuntur, et servus Silliconis ab Ambrosio liberatur. 3. Fritigil regina Marcomannorum cum viro suo et populo se dant Romanis. 4-7. Terramotus et incendium Constantinopoli. 8-10. Arcadii haereticorum et apostatarum petulantiam retundit. 11-15. Hieronymus de obitu Nepotiani agit ad Heliodorum ; ubi de propagatione Ecclesiæ.
- CCCACVII.** 1-9. Ruffinus et Melania Urbe redempti Origenis errores propagatur. 10-18. Melania apud Paulinum diversatur; ubi de Vita S. Martini a Severo scripta. 19-26. Melania et Ruffinus Romæ, qui ibi Origenis Periarchon malis artibus evulgat. 27-31. S. Marcella Origenastam detegit ac debellat, in quo excusatur Siricius papa. 33-45. S. Ambrosii obitus, et que illam præcesserint, queque subsecuta fuerint. 46-50. De Paulino auctore Vita S. Ambrosii, et hujus que scripta perierint. 51. De S. Felice Bononiensi, et Gaudentio Novariensi episcopis. 52, 53. Concilium Taurinense. 54-65. De Concilio Carthaginensi tertio in basilica Restituta. 66. Honorius confirmat Ecclesiæ privilegia. 67-70. Arcadii rescripta in Appolinaristas, in ambientes magistratus et Judeos. 71-73. Mortuo Nectario, Joannes Chrysostomus eligitur episcopus Constantinopolitanus.
- CCCACVIII.** 1, 2. Siricii papæ obitus, decreta et scripta. 3, 4. Sub Anastasio successore status Romane ecclesiæ per Origenem. 5-11. Ad Ruffini dolorem revincendum Hieronymus in latinum veritatem Origenis Periarchon. 12, 13. Anastasi papæ officia erga sanctum Paulinum. 14-18. In Pauline obitu, de eius laudibus scribit Hieronymus ad Pamphilium, hujusque res geste. 19-21. Falso gentilium oraculo terminus christiana religioni præscriptus. 22-27. De lege adversus inferentes injuriam in personas et loca sacra, quoniam Honorius edidit ob Donatistarum immunifaces et sceleris. 28, 29. Labores Augustini adversus Donatistas. 30-31. Quinta Synodus Carthaginensis. 33-44. Gildonius Romano imperio rebellantis genus et sceleris, que foveat Optatus episcopus Donatista. 45-48. Expeditio patratus adversus Gildonem. 49-52. De monachis in insulis Capraria et Gorgonia vitam agentibus. 53-57. In Gildonem pugna et victoria. 58-61. De Salvine Gildonii filie et Nebridi eius viri virtutibus. 62. Maseczulus interitus ob violatam Ecclesiam. 63-66. Judicandi auctoritatem quam episcopis restituit Honorius exercet assidue Augustinus. 67-76. Concilium Carthaginense quartum et eius decretal. 77-86. Ad Constantinopolitanam cathedralm elevatus Chrysostomus haereticos

agitat, dissidentes episcopos conciliat, cleri mores corrigit, disciplinam collapsam restituit. 87-90. Lege Arcadii immunitas Ecclesiae violata, suadente Eutropio, qui proinde dat ponas. 91-94. Ne damnati ad supplicium eriperentur, pietatis intuitu, consulit Arcadius. 95. Gainae cum Tribigildo duce tyrannis. 96-110. Gazenses Christiani acriter ab Ethniciis vexati legationem ad Arcadium mittunt, qua fungitur Marcus diaconus, auctore sancto Porphyrio episcopo.

CCXCIX.

1-4. De Manlio Theodoro consule, ejusque doctrina. 5-19. Eutropius ex imo ad summum evectus, potentiaabus in odium incidit; confugientem ad Ecclesiam Chrysostomus a furore populi liberat, et de eo orationem habet. 20-23. Eutropii damnatio et alia ejusdem facta. 26. Gainae recrudescit sevitia. 27-30. Adversus spectacula Chrysostomus declamat. 31-33. Periarchon Originis a Hieronymo translatum, unde cum Rufino dissidia. 36-38. Synodus Alexandrina de erroribus Originis, et Theophilii episcopi Alexandrinii contra eosdem studium. 39-42. Posthumiani circa Originistas sententiae. 43-53. In causa Originistarum res gestae a Theophiloi et scriptae Epistole, eorumque damnatio. 54-70. Idola et idolorum templa subversa ex imperatorum decreto, ubi maxime de idolo Carthaginensi cui nomen *Celeste*. 71-76. Christianorum moderatio erga Ethnicios horumque contra sevilia et furores in Christianos. 77, 78. Romæ reliquia idolatria sublate; Carmina Sibyllina combusta. 79-82. Honorus edicto Judæos comprimit, deinde Manichæos.

CD.

t. Consulatus Stilicouis. 2-13. Anaunenses martyres passi, deque eorum martyrio Vigilius Epistola ad Simplicianum. 14-18. Qui fuerit Vigilius episcopus et martyr. 19. Quid Vincentius cum S. Martino. 20-22. Rescripta Honorii imperatoris tum pro judicis episcoporum, tum contra Donatistas. 23-32. Originista dolose per tres libros a Rufino defensi impugnantur acerrime a Hieronymo in scriptis. 33-35. Anastasius papa damnat Originis errores, qui proinde ubique damnatur. 36, 37. Fabiole funus et laudes. 38-40. Gainas tyrannus rursum conspirat in imperatore, et cum eodem congrederit. 41-43. Quid Chrysostomus egerit cum Gaina petente Ecclesiam pro Ariani. 44-48. Gainas fuit in aulam et Urbem, Chrysostomum legatum recipit, in bello superatur et occiditur. 49. Gentiles plures ad fidem conversi. 50-71. Monachi Originistæ Theophilii infensi, Alexandria pergunt Constantinopolim; cum Joanne Chrysostomo agunt. 72-83. In Syodo Constantinopolitana, præside Chrysostomo, causa Asianorum episcoporum agi cœpta, qui deinde ob simonianam deponuntur, re explorata et cognita. 84-92. Chrysostomus Constantinopolim ab Asia reversus in Arianos turbas excitantes strenue laborat, quorum plerique, ope Arcadii ab urbe pelluntur, plerique conversi.

CDI.

1-4. Ruffinus ab Anastasio Roman vocatus, venire renuit, ab eodem dampnatur. 5-8. Concilium Carthaginense Provinciale pro restituenda Ecclesia Africana legatos mittit ad Anastasium. 9-14. Concilium generale Carthaginense de revocandis Donatistis ad Ecclesiae unitatem. 15. Honorus immunitatem concedit Catholicis clericis et monachis. 16-32. Narratio Marci Gazensis de legatione quam Porphyrius episcopus suscepit Constantinopolim ad Eudoxiam de eruenda idolatria, et Christianis tutandis, ædificandaque Gaza Ecclesia; quæ omnia feliciter eveniunt. 33-35. Tempia idolorum in Phoenicia diruta. 36-61. Eudoxia ob vineæ alienæ usurpationem et alia avaritiæ facinora, Chrysostomo infensa, ab Ecclesiae ingressu prohibetur. 62-66. Dissidia inter Severianum Gabalem in Syria episcopum et Joannem, quomodo orta et sublata.

CDII.

1-3. Conflictus Originistarum Constantinopoli. 4-8. Inter Chrysostomum et Epiphantium, qui Constantinopolim pègit, orta dissidia circa haereses Originis, de cuius librorum lectione opinione afferuntur. 19-23. Quid inter Eudoxiam et Epiphanium intercesserit; hujusque acta reliqua Constantinopoli; tum de tempore ejus mortis et laudibus. 26-30. Epistola Anastasii papæ ad Joannem Hierosolymitanum episcopum contra Ruffinum. 31-35. Tribus Ruffini Invectivarum libris per duas Apologias respondet Hieronymus. 36-40. Ruffini mine nihil terrent Hieronymum qui haeticis forti simul et demissio animo obsistit. 41. Ruffinus in deteriora lapsus ubique damnatur. 42-48. Anastasii papæ obitus et res gestæ, ubi de dissidiis inter diaconos et presbyteros, eisque succedit Innocentius. 49-53. S. Martini episcopi Turonensis interitus, et qui de eo scripserint. 54-67. Concilium Milevitum in quo agitur de variis causis episcoporum, aliorumque, et de prima sede Numidæ.

CDIII.

1-7. Theophilii Alexandrinii Constantinopolim advenientis studia in Joannem Chrysostomum, quæ auget Eudoxia cum cæteris fautoribus episcopis. 8-16. Quid Chrysostomus quadraginta stipatus episcopis, ad Synodum judicii subheundi causa vocatus a Theophilii, egerit et dixerit. 17-22. Capita accusationum adversus Chrysostomum prolata in Synodo ad Queruum. 23-29. Lata sententia, in exilium Chrysostomus pellitur, ac deinde ob publicas calamitates restituitur, plaudente populo. 30-32. Theophilus, cuius laude digna referuntur, Alexandriam revertitur. 33, 34. Julia Manichæa cum S. Porphyrio episcopo Gazensi de fide disputat. 35-49. Concilium generale Carthaginense, in quo episcopi ad unitatem Catholicam revocare conantur Donatistas, quorum præcipui Crispinus et Proculianus convenientiuntur a Possidio et Augustino. 50-54. Bellum adversus Alaricum, Gothorum regem, Urbi inbiautem, qui a Stilicone vincitur.

CDIV.

1, 2. Ludi sacerulares per sumnum dedecus restituti. 3-6. In dedicatione statuae Eudoxiæ, cur Joannes in eam offendit, et quid concionatus. 7-19. In Joannem collecto Concilio, summa in

eum et cum eo communicantes scelera perpetrantur. 20-22. Tum Joannis, tum Theophilii ad papam Innocentium legatio. 23-35. Joannis Epistola ad Innocentium. 36, 37. Innocentii in causa Joannis judicium et Epistola ad Theophilum. 38-42. Joannes ad necem quæsitus tandem intrepidō animo recedit Constantinopoli. 43, 44. Conflagratio Ecclesie, ejusque cause. 45, 46. Quando deportatus fuerit Joannes Chrysostomus. 47-53. Ex electione Arsacii luctus honorum, et in eosdem Joannis studiosos quæstiones et martyria. 54-56. Arcadii rescripta ad compescendas quæstiones, et contra communicantes Chrysostomo. 57-62. Porphyrii episcopi Antiocheni probrosa vita. 63-71. Inter eos qui passi sunt renuentes communicare Arsacio excellunt Nicerate, virgo sanctissima, Olympias et Pentadia diaconissæ, ad quas Joannis Epistolæ. 72-75. Secunda legatio ad Innocentium, tum a faventibus Joanni, tum ab ejus adversariis. 76, 77. Tertia legatio a parte Joannis. 78, 79. Quarta legatio pro Joanne, et qui fuerit Cassianus legatus. 80-85. Honorii ad Arcadium Epistola factum exprobans. 86-89. Innocentii pape Epistola ad clerum Constantiopolitatum. 90-92. Innocentius ad Joannem scribit, agiisque cum Honorio de cogenda ecclæmica Synodo. 93-103. Joannis in exilium abeuntis labores, et quæ bonorum accepit obsequia, quæ ab adversariis pertulerint incommoda. 104-108. Cucusi, loco exili, Joannis mora, et quæ ibi ei exhibita officia. 109-114. De Isaurorum incursionibus. 112-117. Inter plures a Joanne in exilio conscriptas. Epistola afflatur illa ad episcopos detentos in carcere. 118-122. Persecutores Joannis Chrysostomi, inter quos Eudoxia, miserrime pereunt. 123-127. Ex Concilio Carthaginensi legatio ad Honorium imperatorem. 128, 129. Felix Manichæus ab Augustino conversus, inde hæresis ipsa debilitata. 130, 131. Innocentii pape Epistola decretalis ad Victorium Ratomagensem episcopum circa Ecclesiasticam disciplinam. 132-133. Pauke obitum narrat Hieronymus qui hoc anno varia elucubrat.

CDV.

1-3. Anthemii consulis pietas egregia et fidelitas. 4-12. Epistolæ a Joanne in exilio conscriptæ, ubi de ejus laboribus in peregrinando; de Pelagio hæretico, de Ecclesia Gothorum ab eo administrata, de ejus lucubrationibus ac pietatis operibus. 13-16. Romanum Concilium, ex quo legatio in Orientem, cum Epistolis Honorii et episcoporum. 17, 18. Joannis Epistola ad episcopos Occidentales, presertim ad Venerium Mediolaneum et Aurelium Carthaginensem. 19. Imminens periculum universalis schismatis. 20. Arsaci obitus. 21-24. Querelæ ad imperatorem delatae de Donatistariorum violentiis in Catholicos. 25-33. Diversæ Honorii leges contra Donatistas, ex quibus maxima facta accessio ad Catholicum unitatem. 34-37. Ex Concilio Carthaginensi secta legatio ad Honorium pro gratiatum actione. 38. Pamachii studium pro conversione Donatistarum. 39-42. Vincentio et Cresconio Donatistis eum provocantibus respondet Augustinus. 43-61. Acta Concilii primi Toletani. 62, 63. De Epistola Innocentii ad Exuperium episcopum Tolosanum.

CDVI.

1-9. In Rhadagaisum regem Gothorum Romæ imminentem copias parat Honorius, eumque divinitus vincit. 10. Atticus episcopus Constantinopolitanus creatur. 11. Epistola S. Joannis Chrysostomi ad legatos Roma in Orientem missos. 12-23. Quot quantaque pertulerint ab adversariis legati. 24-30. Chrysostomus Arabissi agens ultimam scribit Epistolam ad Innocentium, tum ad Julianam et Probam, ærumnisque pene conficitur. 31-34. Atticus persecutus Joannis participes, et quid propterea Innocentius papa et Honorius decreverint. 35-39. Commentarios scribit Hieronymus in Prophetas quorum alterum dicat Exuperio, itemque Epistolam contra Vigilantium. 40-51. Vigilantius primordia et singula ejus hereses. 52-54. Barbari invadunt Galicias. 55, 56. Translatio Samuelis Prophete.

CDVII.

1-3. Honorii decretum contra Donatistas. 4-6. Concilium Carthaginense, et legatio inde Romam missa. 7-9. Chrysostomus transterritus Pityunem, unde novi labores et obitus. 10-19. Chrysostomi scripta, devotio erga Paulum Apostolum, doctrina, sanctitas. 20-27. Innocentii anathematizantis Arcadium, et huius se excusantis ultra citroque date Epistolæ. 28, 29. Honorius scribit Arcadio in quem et bellum parat. 30, 31. Constantinus tyrannus in imperium insurgit. 32, 33. Arcadius studet expiare delictum. 34, 35. De Adelphii visione narratio et confutatio. 36-40. Theophilus exiles ob initam cum Joanne communionem restituendos curat. 41. Leges Honorii contra hæreticos. 42-46. Irrupcio Barbarorum in Gallias, Stilicone adjuvante.

CDVIII.

1-3. Arcadius moritur, cum regi Persarum filium commendasset. 4-6. Fœdus centum annorum ieiunum cum Persis; unde fides Catholica inter ipsos aucta. 7-12. Stiliconis proditio Alaricum Ioventum, et interitus. 13-16. Sanctiones Honorii in causa Stiliconis. 17-18. Concilium Carthaginense ad reprimendos tumultuantes hæreticos. 19-23. Augustini Epistola ad Olympium. 24-28. Honorii rescripta et edicta adversus hæreticos. 29, 30. In Judeos decernit Theodosius. 31, 32. Porphyrio in sede Antiochenæ succedit Alexander vir sanctissimus. 33-39. De pace Ecclesia Antiochenæ Epistole Innocentii ad Alexandrum, Bonifacium et Acacium. 40-42. In Attici causa Innocentii Epistola ad Maximianum episcopum. 43, 44. Melania recedit ab Urbe.

CDIX.

1. Eucherius et Serena occiduntur. 2-7. Urbis obsidionem auro solvunt Romani. 8. Honorius exagitat Mathematicos. 9-13. In pace agitur inter Alaricum et Honorium, qui licet in nonnullis improbadus, optimas tamen dat leges. 14, 15. Hieronymus Isoram interpretatur. 16-26. Pinianus Romanus cum suis in Africam veniens quid Hippone passus fuerit a populo cupiente ut presbyter ordinaretur. 27-29. Melania senioris filii obitus in Africa, et cæterorum ejusdem familie

laudes. 30. Romani fideles excidium urbis anteverunt. 31-36. Augustini de contemptu pecuniae et profusa liberalitate plura exempla. 37-39. Hispaniae a Vandals devastatae.

CDX.

1. Consules anni hujus aboliti. 2-6. Attalus ab Alarico creatus imperator, unde multa Romanis aduersa. 7, 8. Laetae egregia facta in famis tempore. 9, 10. Attalus privatur imperio, et illius finis. 11, 12. Honorium de perduellibus statuit, retaxat Africanis tributa. 13. Theodosius Orientis oras observari jubet. 14-22. Quando et quomodo Urbs capta fuit ab Alarico, et quid de Itonorio sentiendum. 23-28. In direptione urbis Christiana religio triumphat. 29. De capta Urbe Hieronymus. 30-34. Marcellae et Principiae aliarumque feminarum laudes. 35-42. Capta Urbe, plurimi petunt Hierosolymam, ubi de Proba cum suis fugiente in Africam, et de Demetriade capta a Gothis. 43. Augustinus cur de Civitate Dei libros scripsit. 44. Triduum Urbis cladis. 45, 46. Alaricus reddit ab Urbe. 47, 48. Concilium Carthaginense, unde legatio ad imperatorem. 49-52. Honorius contra Donatistas dat legem; pro eorum Collatione cum Catholicis laborat. 53, 54. Donatistarum sævitia in Catholicos et scelera. 55-59. In Barbarorum ubique incursione mira christianarum virtutum specimen. 60-66. Rufinus moritur in Sicilia, ex quo orta haeresis Pelagiana. 67, 68. Theodosius episcopus quid in Macedonianos. 69-86. Synesius ex philosopho creatus episcopus Ptolemaidis, quomodo in episcopatu se gesserit.

CDXI.

1, 2. Alarico mortuo succedit Alhaulphus rex Gothorum; ejusque consilium de restituendo imperio. 3-35. Solemnes Carthagine Collationes Donatistarum cum Catholicis, cognitore Marcellino, et singula carumdem acta. 36-42. Honorius defensor Catholicæ fidei prosperatur in perduellum et tyrannorum insurgentium internecione. 43-47. Hieronymus ad Ctesiphontem scribit, detegitque latentem Pelagianam haeresim. 48. Millenarii plures hoc tempore. 49-52. Ab Hilario excitatus Augustinus scribere instituit contra Pelagium, qui, cur antea Augustino carus fuerit. 53-62. Synodus Ptolomensis in Lybia adversus Andronicum Provincie praefectum, qui damnatus resipiscit, et ab officio deponitur. 63-70. De philosophis Christianam religionem amplexis, Evagrio, Gennadio, et Synesio, deque philosophiae utilitate ad religionem. 71. Theodotus episcopus Antiochenus.

ANNALES ECCLESIASTICI.

SIRICII ANNUS 4. — CHRISTI 388.

1. *Miserrimus Antiochiorum status iudicium subuentis ob defectas statuas Theodosii et Placillae; ubi de Chrysostomi studio cives consuluntis.* — Trecentesimo octogesimo octavo Christi anno Theodosius imperator secundum adiit consulatum, habuitque collegam Cynegium; cuius exordio idem imperator adversus Maximum expeditionem paravit, alque eius causa tribulum novum indixit: quod cum inter alios permoleste ferrent cives Antiocheni, quadam animi perturbatione agitati prosilentes in forum, vesano impetu irruentes in statuam Placillae Augustae jam biennio ante vita functe, loco emotam cum ignominia prostrerunt. In quos Theodosius vehementer commotus, perditurus prope erat civitatem cum civibus, nisi opera monachorum et legatione Flaviani ejus civitatis episcopi vix tandem placatus esset: haec quidem summatis complexa, fusiorem rei geste tractationem continent: quam oratione prosecuturi, primum de tempore quo haec acciderunt, disserendum est.

2. Scimus Theodoretum¹ atque Sozomenum² huc referre ad tempus posterioris adventus Theodosii in Italiam adversus Eugenium tyrrannum: quibus adversatur in primis Zozimus, qui hoc tempore expeditionis in Maximum ea omnia configisse refert. Sed et sanctus Ambrosius absque³ aliqua dubitatione eadem satis probata reliquit, dum ad Theodosium scribens epistolam eo tempore, quo idem Theodosius Maximum in Italia expugnavit, de indulgentia Antiochenis concessa meminit. At rem gestam per singula ordine prosequamur.

Quid autem ejusmodi seditionem praecesserit, Sozomenus sic narrat⁴: « Ait precedente nocte, postquam succedente die sedition mota fuit, spe-

cium mulieris visum esse, magnitudine inusitatum et aspectu horrendum: quod quidem in sublime per civitatis plateas discurrens, aerem diverberaret flagello horrisono; ut quemadmodum ad iram bestias incitant ii, qui ad hujusmodi spectaculum operam suam navant, ita hanc seditionem demonum insidiis genus aliquis malus commoverit. Ac fuisset sane eades ingens secuta, nisi iran suam imperator sacre supplicationis reverentia motus remisisset ». Ille Sozomenus.

3. Quod vero pertinet ad subseculum civium piaculum, quod occasione novi impositi tributi ob bellum hoc anno gerendum adversus Maximum, Theodoreus¹ admissum affimat; deturbationem teneat Placilla Augustae defuncte statuae, ejusdemque per urbem cum Iudibrio protractionem fuisse, idem tradit: licet Sozomenus² et Zozimus³ non Placilla tantum simulacrum, sed et Theodosii statuas ea contumelia affectas narrent: quod et ex oratione Flaviani coram Theodosio habita verius demonstratur. Missos autem ab imperatore ad ultionem Elebechum quendam ducem exercitus, neconon Caesarium praefectum palati. Theodoreus testatur. Quod vero ad Caesarium spectat, procul a veritate recedit Nicephorus⁵, dum hunc illum putavat esse Caesarium fratrem Gregorii Nazianzeni, quem longe ante haec tempora, nempe sub Valente, extremum diem clausisse diximus: erroreque lapsus est hic Theodoreus et alii, qui dixerunt a Theodosio dictam esse vindictam, ex eo quod lege a se lata, iubente S. Ambrosio, prohiberetur statim gladio in eos agi. Nam nondum Theodosius in Italiam venerat, neque cum Ambrosio quicquam antehac negotii habuit.

¹ Theod. I. v. c. 10. — ² Sozom. I. vii. c. 25. — ³ Ambr. epist. xxviii. — ⁴ Sozom. I. vii. c. 23.

¹ Theod. I. v. c. 19. — ² Sozom. I. vii. c. 23. — ³ Zozim. I. iv. — ⁴ Niceph. I. xii. c. 44.

4. Quid vero singulis ferme diebus fieri configerit, ex S. Joanne Chrysostomo hic reddemus ex orationibus, quas grece (ut testatur Suidas¹) adrianitas nominant, nempe de statuis : quarum prima illa censenda est, quam post seplum dies a facinore perpetrato in Ecclesia habuit ante adventum ejus sceleris illorum iudicium; est ejus exordium²: « Quid dicam? aut quid loquar? facrymarum praesens tempus, non verborum; luctum, non sermonum; deprecationis, non concionis. Tanta patralorum magnitudo, tam immedicable vulnus, tam vasta plaga et omni medicamine major, et superius indigens auxiliis ». Et paulo post: « Tacuimus diebus seplum, sicut et amici Job. Date mihi hodie os aperire, et hanc communem lugere calamitatem, etc. » prosequitur pluribus novitatem atque immunitatem delicti; novitatem, inquam, quod, ut ait, civitas illa pacifica ac quieta, minime autem factiosa et insolens esse soleret: « Quis nobis, inquit, iavidit, carissimi? quis nobis zelatus est? unde tanta facta est multatio? Nihil funeral nostra civitate venerabilius, nihil factum est miserabilius: populus tam compositus et mansuetus, veluti equus manibus asnefactus, et domesticis semper acercentium manibus adveniens, repente tantum nunc nobis resiliit, ut tot mala gesserit, que neque dicere fas. Lamentor et lugeo nunc, non propter expectate communianonis magnitudinem, sed propter nimiam patralorum insaniam. Licet enim non irritaretur imperator, neque puniret et castigaret: quomodo, dic mihi, commissorum ignominiam ferremus? Luctu interdictitur mihi doctrina sermo, etc. » Inget, et ad luctum evicit populum audientem. Addit post multa, talia Deum fieri permisisse, quod eadem civitas blasphemantes Deum minime cohibuerit. Pluribus denum eos hortatus est ad penitentiam peragendam.

5. Adynerat Quadragesima tempus, quo cum frequens esset ad Ecclesiam Antiochenorum concursus, cum nullam aliam consolationem haberent, quam ad Ecclesiam convenienti, omni spe desituti, prater illam quam collocarant in Deum; ipse Chrysostomus verbum Dei eisdem affatim propinabat: incendebatur enim vehementer eorum commiseratione, quos ad penitentiam hortabatur. Exstul ipsa homilia, in quibus quantum valeat eloquuntur necessitatis conjugii, monstratur. Cum vero iudices vindictae sceleris Antiochiam pervenissent: idem primum sane omnium civitatem illam nobilissimam metropolis totius Syriae dignitate spoliavere: etenim loca publica pulvico usui mancipia, nempe balnea, theatra, fora, et alia id genus clausere. Translatam quidem fuisse Syriae metropolidm in Laodicensem civitatem, scriptores attingunt. Hinc vero nobilium complures, qui admisi sceleris vel auctoribus videri poterant, vel socii assetatoresque fuisse in suspicionem adducabantur, capivi duci sunt, iisdemque repleti carcères: exhibentur tortores atque tormenta; armantur

milites pro foribus stantes, ne quid a civibus diratimentibus tentaretur. Preparantur a judicibus de singulis cognitoris atrocissime questiones: corumque quos magis suspicio exagitabat, bona cuncta continuo proscribuntur, affixis domorum ipsorum januis tabulis proscriptionis.

6. Civium omnium triplex status hic erat. Pars magna post admissum atrox majestatis crimen, eum audiens Antiochiam militi ab imperatore exercitum abque iudices, fuga sibi consuluit, ut pole timens, tradendam civitatem militibus diripiendam, civesque more capte urbis ab hostiis cedendos. Qui vero in civitate remanserant, horum parlem alteram non mediocrem cancer incluserat, alteram vero vehemens metus exagitabat; ad horas singulas spectantes liiores, a quibus conjecterentur in vicinia, atque subjicerentur, ut alii, questionibus: quorum unum erat configurum Ecclesia, unaque tantum reliqua spes in Deo: quos Chrysostomus Dei verbo erigebat, ad preces ad Deum fundendas, penitentiamque agendum, assiduis concessionibus admoniebat.

7. Cum sic deploratissimus esset status civitatis Antiochenae, omnique ex parte tetra presentium rerum furies, et deteriorum expectatione tetrica; ecce in ipsum auxilium e montibus properant a Deo missi celestes milites, quorum arma ab Apostolo describuntur non esse carnalia, sed spiritualia, Deo potentia. Erant hi qui carnem suam crucifixerant cum vitiis et concepiscientiis, monachi praeclarissimi, quorum cum jngis conversatio in celis esset, inferorum spiritibus terrori erant, hominibus vero maxima reverentia. Hi igitur cum audissent, fortasse fugientium ore, res Antiochenas civitatis in summo versari discrimine, tanquam quodam clas sicco eviciati, conforto agmine, properant Antiochiam. Quidnam vero egerint, simulac pervenissent, Joannes Chrysostomus pluribus narrat, cum meliori de omnium salute spe, horum ope, concepta, homiliam illam ordine decimam septimam ad populum habuit; ubi inter alia: « Quando, inquit, a rege missi ad commissorum inquisitionem, tremendum illud constitue judicium, omnesque ad malefactorum penas vocabant, et variae mortis omnibus erat expectatio; tunc vertices montium habitantes monachi propriam exhibere sapientiam. Namque tot annis in cavernis suis conclusi, nemine advacente, suadente nemine, postquam nubem tantam civitatem circumstantem viderunt, tabernacula speluncasque suas derelinquentes, undique confluxerunt, velut angeli quidam de celo profecti. Et rata cernere tunc civitatem uni similem homini. Ubique tunc vidisses sanctos illos, manifestos vel ex aspectu solo, dolore pressos consolandes, et ad omnem calamitatis contemptum induentes.

8. « Quis enim illos conspicatus, mortem non derisisset, non despexisset vitam? Nec hoc solum erat mirabile, sed quod principibus ipsis accidentes, cum fiducia loquebantur pro reis, et omnes sanguinem effundere parati erant, et capita deponere, ut

¹ Sud. v. 6. — Chrys. hom. 41. ad pop.

captos ab expectatis tribulationibus eriperent : et dixerunt se non prius recessuros, quam judices parcerent civitatis populo, vel se communiter cum reis ad regem legatos mitterent : Religious est, inquit, qui nostra genti dominatur, fidelis cum pietate vivens. Nos igitur ipsum omnino reconciliabimus; non permittimus vobis neque concedemusensem polluere, nec ullius abscondere caput. Si vero hoc non fertis, et nos cum ipsis omnino moriemur. Gravia quidem paltrata, et nos confitemur; sed regis humanitatem non excedit gestorum iniqtitas. Dicitur quidam illorum aliud verbum sapientiae plenum dixisse, quod statue quidem dejecta, rursum erecta fuerunt, et propriam receperunt formam, et factum corripionem habuit celerrimam : si vos autem Dei imaginem occideritis, quomodo rursus poteritis commissum revocare? quomodo perditos resuscitare et animas corporibus reddere? » Hunc fuisse Macedonium vita insignem monachum, Theodoretus affirmat, qui rem paulo fusius proscendit, haec ait¹ :

9. « Ex quorum », nempe monachorum, « numero fuit sanctissimum Macedonius, vir tum rerum que in communia vita geruntur inscius, tum litterarum sacrarum prorsus ignarus. Iste in montium verticibus vitani agens, noctes diesque omnium Salvatori sinceras preces offerre solebat; qui neque imperator violentiam perlimescere, neque de potestate eorum qui missi fuerant, laborare visus est : sed in media urbe, prehenso alterius judicum pallio, ambos ex equis descendere jubet. Illi vero cum viderent senem statura exigua, paucis sordidis amictum, primo indignari quidem; sed ut primum a quibusdam illorum qui antecedebant, viri illius virtutem didicerant, desilire de equis, illius genua amplecti, veniam denique precari ceperunt. Macedonius divina imbutus sapientia, tali eos oratione compellat : Dicite, viri carissimi, imperatori haec verba : Non solum imperatorem eum esse, sed hominem etiam. Itaque ne oculos tantummodo ad imperium adjiciat, sed suam ipsius naturam mente complectatur. Nam cum homo sit, illis imperat qui sunt ejusdem naturae particeps : humanam autem naturam ad Dei imaginem et similitudinem esse fabricatum. Quare ne tam crudeliter et inhumane imaginem Dei et medio tolli jubeat : nam bilem mox opifici, cum eius imaginem contumeliose traxet. Consideret enim, quam iniquo animo tulerit ipse aeneam conjugis imaginem contumelia affectam esse ; se tamen in imaginem Dei contumeliosum esse non dubitare. At quantum interstit inter imaginem inanimem et animatum vivam ac rationis copotem, omnibus qui sunt mente prediti, perspicuum est. Illud praeterea secum cogitet, nobis per facile esse, pro una aenea imagine multas fabricare; sed eum non posse omnino facere vel pilum unum illorum qui interfici sunt. Haec audita oratione, viri illi admirabiles eam ad imperatorem retulering, etc. » Porro de eodem Macedonio plura habet idem

Theodoreus¹ in libro sanctorum Patrum; atque cum hanc ob causam, quod nihil aliud nisi hordeum madefactum soleret comedere. Inesse cognomento dictum χρυσόστομος. Subdit autem Chrysostomus ad haec : « Multa et de judicio ipsius disserere. quis non consternaretur? quis non virorum sapientiam admiraretur?

10. « Quoniam quadam reorum maler nudato capite, et canis ostensis, judicaturi equum freno apprehendit, et per forum præterehrens, sic ad judicium simul ingressa est : omnes obstupefacti sunnus, omnes admirati pietatem et magnanimitatem. Quomodo non magis ad hos obstupescere oportet? illa enim etiam si mortua esset pro filio, nihil mirandum : magna enim natura vis, et inexpugnabilis viscerum necessitas. Illi vero non genuerunt, nec educarunt : imo vero quos non noverunt, quorum nomen non audierunt, quibuscum nunquam conversati sunt, quies ex sola noverunt calamitate, in tantum anaverunt, ut etiam si infinitas habuissent animas, omnes pro illorum salute tradere vellent. Neque mihi dicas hoc, quod non jugulanti sunt, nec sanguinem effuderunt; sed quod tanta contra judices usi sunt libertate, quanta solos de salute sua desperatos uti verisimile fuit, et tali enim sententia de montibus ad tribunal cœcurrerunt. Nec enim nisi prius se neci preparassent euilibet, tam libere potuissest judices alloqui, et tantam tune exhibere magnanimitatem. Elenum ante prætorii januas totos dies agebant sedentes, abducendo de carnificum manibus eripere parati ». Haec de studio monachorum Chrysostomus.

11. Que vero subdit de philosophis tum Antiochiae commorantibus, plane redargunt grande mendacium Zozimi², quo tradit, Libanum una cum Hilario pro salute civitatis, legationem suscepisse ad Theodosium imperatorem; ait enim ipse Chrysostomus : « Ubi nunc sunt pallia gestantes, et profundani ostentantes barbam, et bacula dextera ferentes, extermorum philosophi, Cynica piacula, submensilibus canibus miseriiores, ventrisque causa cuncta facientes? Omnes tune civitatem deseruerunt, resiliuerunt omnes, in cavernas conditi sunt : soli vero qui per opera vere philosophiam exhibent, ac si nullum civitatem malum comprehendisset, sic intrepide in foro apparuerunt : et urbem quidem habitantes, ad montes et deserta avolaverunt; eremii vero iucole in urbem ingressi sunt, etc. » Quod autem ad Libanum spectat, quis, quaso, ipsum redivivum ad hoc minus legationis obeundum ab inferis revocavit, quem alii sub Valente tradunt defunctum, alii vix ad ipsum initium imperii Theodosii vitam produxisse confirmant? Cum vero idem Joannes Chrysostomus haec et alia plura in commendationem egregia per eosdem monachos navatae tune operae; per eos quidem illud obtentum tradit, ut sententia de nece sonitum differretur, donec quid de his decernendum esset, imperatori significaretur.

¹ Theod. lib. v. c. 19.

² Theodor. lib. SS. Patr. cap. 13. — ² Zozim. lib. iv.

12. At quanto id illi temporis spatio perfecerunt? et quandiu ea de causa Antiochiae commorati? audi quod mireris: « Ibi », inquit Chrysostomus¹ « die una et descenderunt, et disseruerunt, et solverunt calamitatem, et ad propria reversi sunt tabernacula: tanti est philosophia a Christo introducta. » At non sic quidem hec intelligenda puto ut in iuniorum dicitur spatio tot tractatus confici potuissent, cum praeorsum idem superius tradat, eosdem ad fores praelorii totos dies excubasse, ut si qui dicerentur ad supplicia, ciperent et carnificium manibus; sed illud plane significare voluerit, ea diligenter celerrimus opus impletum, decretaque legatione, eosdem tanquam aves quam cithissime e civitate convolasse in soliditudinem, inanes auras omnium ore jaetata glorie evitantes; quod christianorum philosophorum tantum nos est. Quatriduum in ea actione insumptum esse, idem Chrysostomus alibi affirmat, dum de concessis a judicibus ad principem adeundum induciis homiliam ipse hinc ad populum habuit, qua illius quatridui concinnans historiam, eamdem posteriorum memoriae voluntate commendasse, quam par est hic eodem texture filio connectere. Quis non libenter audiat vera certaque a tanto auctore descripta, qui et oculis cuncta spectavit, et his qui interfuerunt tunc eadem in memoriam revocavit, sic exorsus²?

13. « Ab eodem principio et iisdem proemiosis quibus heri et iudius tertius copi, et hodie incipiunt; dicam et nunc : Benedictus Deus. Quale præteritum vidimus quatriduum, et quale nunc video nunc presens? Quanta in illo obscuritas tunc erat? quanta nunc in praesenti tranquillitas? Tremendum in civitate tribunal illud et omnium corda conquisavit, et nocte fecit diem nihil esse meliorem, non radiis obtenebratis, sed tristitia et timore oculos osculantibus vestros. Et igitur et nos maiorem capiamus voluntatem, pauca eorum que tunc acciderunt, commemorare volo. Et vobis enim et posteris omnibus utiliem horum esse video narrationem; quoniam et de naufragio salutis jucundum est fluctuum meminisse et tempestatis et ventorum, postquam in portum navigeravit; et valetudine detentis desiderabile post agritudinem, febres, per quas pauci nimis ad mortem venerunt, aliis enarrare. Cum enim gravia præterierint, voluntatem habet eorum commemorationis, anima non amplius formidante, sed maiorem capiente delectationem: continua enim præteriorum malorum memoria presentem tranquillitatem diligentius cognosci facit.

14. « Postquam enim civitatis major pars per timore et communitione illa ad deserta et fauces montium et occulta locorum transmigravit, metu ipsos indeoque cogente: inunes quidem mulieribus erant domus, vacuum vero viris forum: viv autem duo vel tres cunctos in medio sese videbant, et ipsi tanquam animatae mortui circumuebentes. Abibamus in forum judiciale gestorum finem visuri; et col-

lectas civitatis reliquias videntes, illud omnium maxime admirati fuimus, quod multitudo circa fores morante, tanquam praesente nemine, silentium era profundissimum, omnibus inter se respiciens, et nemine assidente interrogare, aut quicquam audire ab illo audire. Proximum enim quemque suspectum habebat, quoniam multi jam preter omnen spem ex medio rapti foro intus coerebantur. Et omnes communiter in celum aspiciebamus, et manus extendebamus cum silentio, superne subsidium expectantes, et Deo supplicantibus, ut judicandis adesset, et judicantium corda mallearet, et mentem faceret sententiam. Et sicut qui naufragantes e terra vident, accedere quidem et mammam porrigerere, et aerumnam relevare non possunt, cum undis arceantur; extrinsecus autem ab ipsis littoribus manus extendentes et lacrymantibus. Deum orant, ut assistat fluctuantibus, ita et hic facile omnes Deum mente invocabant, petentes, ut ad tribunal velut in fluctus adductis, manum porrigeret, nec sineret navigium submergi, nec in extremum, naufragium judicantium solveret judicium. Et haec quidem erant pro foribus.

15. « Postquam vero interiorem aulam introivimus, rursus alia his terribiliora vidimus, milites armatos ensibus et clavis, et multam interius judicantibus quietem prestantes. Quoniam enim necessarii illorum omnes, et uxores, et matres, et filii ante fori januam constiterant, ut si eveniret quempiam ad mortem duci, nemo arrumus spectaculo accensus innullum et turbationem ullam faceret, omnes procul arebant milites, ipsorum mentem pavore præoccupantes. Quod autem omnium maxime miserabile, mater et soror cuiusdam, qui intus judicabatur, ad ipsa judicantium vestibula jacabant, se humi sternentes, et commune omnibus factæ circumstantibus spectaculum, oculos velatae, et tantum dimitatae erubescentes, quantum calamitatis necessitas permittebat; neque aderat ipsis ancilla, non vicina, non amica, non illa necessariarum alia; sed sole cum vestibus abjectis in medio tot militum assumpta, per humum se trahentes circa ipsas fores, interius sedentibus graviora patetebant, carnificis vocem audientes, verberum sonitum, cesorum luctum, tremendas judicantium minas; et per flagellatorum singulatum gravioribus quam illi doloribus hec confitebantur.

16. « Quoniam enim in illorum testimoniosis criminis prodilio pericitabatur; sicuti quempiam flagellari, ut reos dicarent, sentiebant, et ultulare; in celum respicientes, Deum orabant, ut illi fortitudinem et tolerantiam daret, ne suorum necessariorn salus proderetur, aliorum infirmitatibus acrem verberum dolorem ferre non valentium. Et tale quid rursum, quale fluctuantibus solet, accidebat; sicut enim illi si quando unde impetum vident eum insurgentem et pandatim crescentem et nave submergere minantem, etiam prinsquam ipsi propriat, præ timore mortui sunt; sic et ille si quando voces et ululatus audiiebant eum, verita ne tor-

menta fugientes qui testimonium dicere cogebantur, contra necessariorum aliquem dicerent, infinitas ante oculos mortes videbant. Et erat cernere intus tormenta, extra tormenta; illos nempe carnifices, has vero naturae torquebat imperium et viscerum compassio; et intus luctus, et extra luctus: intus eorum, extra necessariorum. Imo vero non ipsi tantum, sed et ipsi judicantes corde ingebant, et omnibus graviora patiebantur, tam acerba calamitati ministrare coacti.

17. « Ego autem assidens, et haec cernens, quod mulieres et virgines thalamis assuete, nunc commune eunclis spectaculum facte sunt, et molli assueta strato, terram pro strato nunc habent; et tantum naeta obsequium ancillularum, eumuchorum, et reliqua totius vanitatis, nunc omnibus illis private, ad omnium pedes prosteruntur, singulos orantes, aliquid judgeandis in auxilium conferre, et communem aliquem misericordie questum omnibus terti; illud dixi Salomonis¹: *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas*. Videlicet enim et haec ipsum, et aliud verbum ad ipsa perveniens opera, quod dicit²: *Omnis gloria hominis tanquam flos fani: siccatum est fons, et cedidit flos*. Etenim divitiae tunc, et generositas, et claritas, et amicorum presentia, et omnia vita adjumenta redarguebantur, peccato et iniuncta commissa omnem hanc opem subvertente ». Haec et alia tunc Chrysostomus philosophatus, cum et illud quoque novissimi omnium tribunalis judicium ex presentis imagine mente agitaret; qui et post alia haec subdit:

18. « Atqui civitatis primarii, qui tunc judicabantur, erant, et ipsius nobilitatis caput. Attamen terti fuisse, si quis eis dedisset, ut amittentes omnia, et si oporteret ipsam libertatem, praesenti vita potirentur. Die vero jam exacto, profundissimoque facto vespera, cum judicij finis expectaretur, in majori erant omnes anxietate, et a Deo petebant dilationem aliquam et prorogationem terti, et judicantium animo immittere, ut ad imperatoris sententiam referrent exquisitorum cognitionem: fore enim fortasse aliquod bonum ex hac dilatione. Et communes a populo supplications ad benignas Dei aures emittebantur, ut salvaret reliquias civitatis, nec ipsam a fundamentis penitus eversam negligeret. Nec videre licet quenquam non haec cum lacrymis clamantem.

19. « Verumtamen nihil propterea judices intierius causas audientes tunc inflexit; sed unum solum respiciebant, ut diligens commissorum questio fieret: et postrem catenis injectis ipsis in carcерem per medium forum agebant, homines equos domi alentes, bravia proponere solitos, aliaque immumeratae clariora numerare officia: et substantias populabantur, et in omnium foribus proscriptionis tabulas cernere licet. Et horum uxores paterna domo ejectae, singula illud uxoris Job per opera implicant: dominum enim ex domo, et locum ex loco

circumibant, divisorii indigentes; nec enim hoc ipsum erat ipsis facile reperire, unoquoque timente, et tremesciente quicquam reorum necessarium suscipere et cura habere. Verumtamen tot illata passi, omnibus his contenti erant, quoniam vita non excederant praesenti. Et neque pecuniarum multa, neque ignominia, neque tanta traductio, neque quodcumque alius hujusmodi ipsis mordebat. Calamitatis enim magnitudo, et majora his patiendi expectatio eorum animos philosophari tantum efficit ». Haec Chrysostomus.

20. Accidit tunc etiam, ut cum omnes repentinae mortis faucibus deglutiri ex principiis furore timeant, inter alios glomeratim universi catechumeni, quorum grandia erant examina (quod abusus adhuc ille vigeret differendi baptismum) ad ecclesias, ut saeris imbuarentur mysteriis, convenienter, adeo ut eos catechizandi tempus non esset. Meminit horum idem Joannes Chrysostomus, cum postea ista recens tempora sic sit¹:

21. « Dicam quod uni familiarium meorum accedit. Irato aliquando Deo, cum ille admodum juvenis esset, et in diaconorum ordine ministraret, abesseque per illud tempus episcopus, et nullus presbyterorum curam haberet, sed simpliciter faciebant simul multa millia in una nocte baptizari, et simpliciter baptizabantur omnes nihil scientes. Quod ut ille intellexit, privatim simul centenos et ducentenos docebat; nihil tamen, quam quod ad sacramenta attinebat, ne sic migrarent non initiati. Hoc plerique putabant illum ex ambitione fecisse; verum ille non attendebat sic censes episcopi? De ea modo dicendum.

22. Cum vero eo statu infelicissimo posila esset civitas, et civibus omnibus dira imminenter carnificina, singulisque ferme momentis anceps via cuiusque penderat arbitrio judicum; ecce infer tot tenebras alienus spei radius insperatus affulsi. Andito nimis, concessum a Judicibus, ut relatio ad Theodosium mitteretur, omnibus in moeris tenebris versantibus mox inopinata est exorta latitia: omnes exhilarantur, perinde ac si civitis in tullo collocata esset, cum et ipse Chrysostomus pro gratiarum ad Deum actione eam habuit concionem, enjus exordium est²: « In tempore omnes hodie communiter concinninus: Benedictus³ Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus. Elenum miranda et opinionem excedentia facta sunt negotia: urbem totam et populum tantum submersi debentem, et sub undas agi, et perdi funditus seni, uno temporis momento ab omni naufragio liberavit. Gratias igitur agamus, etc. » Ubi et post multa superius recensisita, quanta id importunitate cum monachis simul sacerdotes exegerint a judicibus, et quali gestiones tripudio, ut acceperunt, docet his verbis⁴: « Non monachii tantum, verum et sacerdotes camdem

¹ Eccl. 1. — ² Isaiae XL.

³ Chrys. in Act. hom. XLVI. — ² Chrys. ad pop. hom. XVII. — Psal. LXXI. — ³ Chrys. hom. ead.

præstiterunt animi magnitudinem, nostramque dispensavere salutem. Et alius quidem in castra se contulit, omnia dilectione vestra postponens, et paratus, nisi regi persuaderet, mori. Alii vero hic remanentes, et eadem cum monachis exhibentes, propriis mambus judices continentis, non permittentes abire, priusquam de judicii fine promitterent», nimurum se hand ulterius ad necem sontium progressuros; « et cum renuentes quidem videbant, fiducia multa, et ipsi vicissim utebantur: ut autem annuentes viderunt, pedes et genua complexi, et manus exosculati, utramque virtutem superabundanter exhibuere, libertatem et mansuetudinem. Quod enim non superbia esset fiducia, exosculando genua, et pedes amplectendo maxime demonstraverunt. Rursum quod humilitas non esset assentatio, neque servilitas quedam, nec ex illiberali sententia profecta, præmissa ipsorum fiducia testificata est. Neque hac soia de tentatione bona lucratii sumus, verum et multam modestiam, mansuetudinem mulcam. Civitas nobis repente monasterium facta est: non sic illam aliquis ornasset, si aureas in toro statuas erexisset, etc. » Quem vero non nominans, ait, insignem sacerdotem amore populi ad imperatorem in castra se contulisse: huius hic Flavians ejusdem civitatis episcopus, qui pro populo magno animo atque impensa cura legationem tantum suscepserat.

23. Porro idem Chrysostomus pro gratiis Deo agendis de obtenta dilatione convenienti imperatore, quotidie in Ecclesia populum colligebat, ubi diebus singulis ad eum habuit conciones, quarum prior vel illa habita ponitur, quam sic est exorsus¹: « Cum præteritam tempestatem, et præsentem cogito tranquillitatem, non desino dicere: Benedictus Deus, qui facit omnia, et ipsa transmutat, etc. » Vel illa cuius est idem ferme principium², de qua superius. Sequenti vero die eam habuit orationem, que ita incipit³: « Et heri divi: Benedictus Deus, et hodie hoc ipsum rursum dicam, etc. » Tertia autem die itidem ad populum sermonem habuit, cuius est illud initium⁴: « Ab eodem principio et iisdem procemiis, quibus heri et nudius tertius capi, et hodie incipiunt; dicam et nunc: Benedictus Deus, etc. » Erat hoc Quadragesimale tempus, cuius secunda hebdomada expedita, illam habuit concionem, que sic inchoatur⁵: « Princips quidem prævidentiam laudavi, etc. » In cuius progressu ad finem vergente de absoluta tunc secunda hebdomada Quadragesima meminit: qua quidem oratione populum adhuc timenter correborat; nam expectatio anceps, quid ab imperatore referret episcopus, nominis horumdem animum exercutabat: qua etiam homilia et in eos idem ipse Chrysostomus vehementius infectus est, quod nescio a quo gentili de consolatione orationem endissent, quasi non sufficiens esset Ecclesia Christi ea docere; unde compositus, eos in primis urget his verbis: « Pro vobis

aulem erubui et confusus sum, quod exterioris post multis prolixosque sermones illos consolationis indigueris. Optavi mihi terram dehisce et immergi, quando ipsum vobis loquenter audiebam, et intempestivam hanc et irrationalabilem timiditatem consolantem. Non enim vos ab illo doceri oportebat, sed infidelibus vos praeceptrors omnibus fieri; nec ab infidelibus judicari Paulus permisit»: et post nonnulla: « Sed neque nunc in me ipsum redire possum; sic animum meum indignatio et tristitia obsidet. Quis enim non ægre ferret, quis non succenseret, quando post tantam doctrinam Gentilibus opus habuisti doctoribus ad exhortandum et persuadendum, ut præsentem generose timorem suffereretis». Hac et alia ibi ipse. Media autem Quadragesima in codem argumento versatus, decimam octavam ordine tunc ad eundem populum habuit homiliam, ut idem ipso ejus exordio docet. At jam de ipsa Flaviani legatione agamus.

24. *Flaviani episcopi legatio et oratio pro Antiochenis ad Theodosium, eis proinde veniam largientem.* — Suscepit libens volensque Flavianus episcopus pro populo Antiocheno ad Theodosium Augustum legationem, adeoque ardentí studio, ut nulla re valuerit praepediti (reliquit enim sororem exterritum agentem spiritum), neque ullá sua senectutis vel corporis habita ratione (ut ait Chrysostomus¹) se accinxit ad iter: quando relicta Ecclesia pastore vacua, idem Chrysostomus eam ad populum habuit homiliam, qua ita incipit: « Quando ad sedem hanc derelictam et magistro vacuam respicio, gaudeo simul et lacrymo: lacrymo quidem, quod præsentem non video patrem: gaudeo autem, quod pro salute nostra protectus est, et tantum abiit populum a furore regis erupturus, etc. » Pluribus eos horatur, ut precibus apud Deum agant pro legato episcopo, et ea quam suscepit legatione; atque inter alia: « Supplicemus igitur ipsi, et ad ipsum legationem mittamus: et regis animum penitus corripiet, et ab omni nos instanti angustia liberabit. Pater illuc legationem obit; nos hinc ad celorum Regem mittamus legationem, ipsum precibus adjuvemus. Multum Ecclesia communio potest, si anima dolente, si corde contrito preces emittamus ». Hac ipse.

25. Cor tigit autem profectio Flaviani Antiochia, simul ac direm illud a civibus facimus fuerat perpetratum: nam in via inventis, qui ad judicandam eam causam vindicandamque contumeliam mittebantur ab imperatore Antiochiam. Declarat id quidem ipse Chrysostomus, cum Flaviani progressum legationis ita describit²: « Postquam enim ex urbe egressus est, omnes in tanta relinquens tristitia, multo graviora patiabantur, quam qui in ipsis erant molestis. Primum nempe noctis in via media ad gestorum examinationem a rege missos, et ab illis doctus quorums essent miseri, et mala civitatem invasura, tumultus, turbationes, fugam, timorem, anxieta-

¹ Chrys. ad pop. Antioch. hom. XI. — ² Chrys. hom. XVII. — ³ Chrys. hom. XII. — ⁴ Chrys. hom. XIII. — ⁵ Chrys. hom. XVI.

¹ Chrys. hom. III. ad pop. Antiochen. — ² Chrys. ad pop. hom. XX.

tem, pericula cogitans, lacrymarum fontes emittent, cum viscera ipsi dissecarentur. Patribus enim mos est multo magis dolere, cum filii suis male habentibus nec adesse possint; quod et pienissimus hic passus est; non mala tantum nos iuvasura deplorans, sed et quod nobis haec patientibus procul abesset. Verum et hoc pro nostra salute factum est.

26. « Ut enim ab illis haec didecit, calidiores lacrymarum fontes emittent, et cum majori supplicatione ad Denum confugit; et noctes insomnes ducebat, supplicans, ut haec patienti succurreret civitati, et ut regis mentem redderet mitiorem. Ut vero magnam civitatem illam ascendit, et regias ingressus est aulas, procul a rege constituit mutus, lacrymans, deorsum inclinatus, latitans, tanquam ipse esset qui omnia illa patrasset. Hoc autem faciebat, habitu, aspectu, luctibus prius movere volens ipsum ad misericordiam, et tum defensionem pro nobis incipere: Sola namque peccantibus relinquitur venia, facere, et nihil pro gestis loqui. Volebat enim passionem hanc quidem ejicere, hanc vero introducere; rejicere quippe iram, tristitiam autem refinquare, ut ita viam prepararet defensionis verbis »: et paulo post: « ipsum itaque rex conspicatus ingenitem, et deorsum inclinatum, accessit ipse, et quod patiebatur propter sacerdotis lacrymas, hoc verbis ostendit: non enim indignantis, nec irascentis verba fecit, sed dolentis, non succensentis, sed moerentis et dolore magis detenti: et quod hoc sit verum, ipsa audientes verba sciebant.

27. « Non enim dixit: Quid tandem hoc est? pro hominibus scelestis et secleratissimis, et quos nec oportuit vivere, venis legationem obiciens tyrannis, innovatoribus, omni suppicio dignis? Sed haec omnia dimittens verba, defensionem compositus reverentia plenam et gravitate, et a se collata commemorabat beneficia, quibus per omne regni tempus civitatem nostram prosecutus est: et ad singula haec repetebat: Haec me pro illis pati oportuit? quarum a me injuriarum penas exegerunt? quid parvum, quidve magnum accusandum habentes, non me solum, verum et defunctos contumelias affecerunt? non valebat animus saturari in vivis? sed nisi sepultos quoque contumeliose iracarent, nil magnum se facere putarunt. Iniqui fuerimus nos, ut ipsi putant: igitur mortuis parcere, qui nullam intulerunt injuriam, oportebat: non enim et illis haec attribuere valabant. Nonne semper hanc omnibus praesupposuit civitatem, et patria desiderabiliorum esse putabam, et volum milii continuum erat, urbem illam cernere, et hoc apud omnes faciebam juramentum? » Hactenus Theodosii verba; quibus ipse Chrysostomus mox subinserit orationem quam tunc habuit Flavianus jam longo itinere meditatam, cui decece non poterat efficax pronuntiatione ex intimo cordis dolore prodiens. Subdit igitur idem Chrysostomus :

28. « Hic aliquantum ingemens Pontifex, et ferventiores emitentes lacrymas, non amplius tacuit: videbat enim regis defensionem culpam maiorem nostram facientem; sed graviter et amare de pro-

fundo gemens: Confitemur, inquit, o rex, nec negare possumus amorem istum, quem erga patriam nostram demonstrasti: et propterea maxime ingemus, quoniam sic amatae dominoe invidierunt; et erga benefactorem ingrati summus visi, et exacerbavimus summopere nos amantem: sive obruas, sive incendas, sive occidas, sive quocunq[ue] aliud facias, nondum dignam de nobis p[ro]enam exigisti: nos ipsis prevenientes innumeris mortibus difficilius affecimus. Quid enim amarus esse possit, quam cum benefactorem, et sic diligenter injusle exacerbantes appareamus? et omnis hoc mundus discat, et extremam ingratitudinem nostram condamnet? Si barbari civitatem nostram incurvant, monia diruissent, et incendissent domos, et abductis capti- vis abiissent, minus erat malum. Quare tandem ita? Quoniam te vivente, et tantam in nos benevolentiam exhibente, spes erat illa cuncta gravia solutum iri, et nos iterum ad priorem formam reddituros, et clarioram receptu[m] libertatem. Nunc autem ablata benevolentia tua, et amoris vinculo violato, quod omni muro nobis erat tutius, ad quem jam confundiemus? quo poterimus alio respicere, tam dulcem dominum et facilem patrem exacerbantes?

29. « Itaque videntur quidem intolerabilia fuisse, sed magis passi sunt omnium gravissima, ad nullum hominem audentes respicere, nec ipsum spectare solem liberis valentes oculis, pudore undique palpebras contrahente, et occultari cogente; libertate ipsis ablata, omnibus capti- vis nunc miserius affecti sunt, et extremam sustinent ignominiam: et malorum magnitudinem cogitantes, et in quantum contumelias resilierunt, nec respirare possunt, cum omnes terram habitantes in sui vehementem calamitatem attraxerint. Sed si velis, o rex, est vulneri medicina, et tantis malis remedium. Saepius et in privatis hoc factum est, magna et intolerabiles offensiones, magne charitatis materia facte sunt; sic et in natura nostra evenit. Cum enim hominem Deus fecit, et in paradise induxit, et multo dignum fecit honore; tantum diabolus prosperitatem non ferens invidit, et illum a data expulit dignitate. Sed Deus non tantum ipsum non reliquit, verum et pro paradise calum nobis aperuit, hoc ipso et propriam demonstrans benignitatem, et diabolum magis puniens. Hoc et tu facias. Nunc omnia moverunt de- mones, ut omnium tibi gratissimam civitatem a benevolentia tua separe. Illoc vero tu nunc sciens, p[ro]enam quamvis quidem exigas, priori autem amicitia ne nos extradas. Sed si et prater opinionem aliquid nunc dicere fas est, etiam nunc inter dilectorum primas ipsam scribe, si modo daemones haec operatos vis uiceisci. Si nempe destruas et subruas et deleas; quae prius ipsi voluerunt, haec efficies: si vero iram dimittas, et te rursus ipsam amare, sicut prius amabas, confitearis; lethalem ipsis plagam intuleris, et ultimam ab ipsis ultionem exegeris, demonstrans quod non tantum nihil amplius ipsis expeditum est per insidias, verum et cuncta ipsis contra quam volebant, acciderunt. Justus autem

fueris hæc faciendo, et civitatem miserando, cui propter amicitiam tuam de mones inviderunt. Nisi enim ipsam tam vehementer amasses, nec ipsam illi tanta insectati fuissent invidia. Haque et si mirandum est quod dicuntur, est tamen verum quod propter te et amicitiam tuam hæc passa est. Quot incendiis, quanta subversione sunt hæc verba acerbiora, qua respondens dicebas? Nunc te contumeliam affectum dicens, et perlusisse que nullus unquam superiorum regum.

30. « Sed si velis, o humanissime et sapientissime et multa pietate plene, diadematæ isto clariori et majorem tibi coronam hæc afferet contumelia. Hoe nempe diadema est, et virtutis insigne, et Dei liberalitatis indicium. Sed corona ex hac humanitate contexta tuum solius erit et sapientiae tuae meritum. Nec te tantum omnes admirabuntur propter istos lapides pretiosos, quantum propter victoriæ de indignatione superata reportata laudabunt. Destruerunt statuas tuas? sed illis clariores restituere tibi fecerit. Si enim injuria auctoribus crimina remittas, et nullam ipsis inferas penam; non arecas istas in fore erigent, nec aureas, nec lapillis coagimentatas; sed omni materia pretiosiorem stolam induceris, humanitatem scilicet et misericordiam: talen in mente quisque sua te adificabunt, et tot statuas habebis quod orbem habitant homines et habitabunt. Non enim nos tantum, verum et post nos futuri, et post illos omnes hæc audiunt, et tanguam ipsi bene fuerint habiti, sic te admirabuntur et amatibus. Et quod hæc non assentans dico, sed sic erit omnino: antiquum tibi referam sermonem quemdam, ut discas, quod non tantum exercitus, et arma, et pecunia, et subditorum multitudine, et alia hujusmodi splendidios facere reges conveverunt, quantum animi disciplina et mansuetudo.

31. « Fertur beatus Constantinus, effigie sua quandoque lapidata, multis ipsum insligantibus ad supplicium de auctoribus contumelie sumendum, et dicentibus quod omnem ipsius faciem saxis vulnerassent, manu faciem palpus et leniter ridens, dixisse: Ego vero nusquam vulnus in fronte factum video, sed sanguini quidem caput, sana vero et facies tota. Illi vero reverili, et confusi, ab hoc iniquo desistere consilio. Et hoc verbum haec tenus canunt omnes, nec tantum temporis labefecit, aut hujus sapientia memoriam extinxit. Quod non sit hoc tropheis splendidius? Multas urbes ille condidit, et multos barbaros superavit; sed meminimus illorum nihil: hoc autem verbum usque ad presentem diem canitur, et posteri nostri et posteri illorum omnes id ipsum audiunt. Nec hoc solum est admirandum quod audiunt, verum etiam quod laudibus et faustis verbis prosequuntur, dicentesque laudabunt, et audientes grata suscipient: nec ullus est, qui hac audiens, silere possit, quin pariter exhalat, et talia dicentem laudet, et immunita ipsi vel defuncto bona precetur. Quod si propter illud verbum apud homines tanta politus est gloria, quot apud benignum Deum coronas assequetur?

32. « Quid autem opus est Constantinum et aliena exempla commemorare, cum te de propriis, et meritis tuis opus sit exhortari? Recordare priorum, quando solemnitatem hæc », nempe Paschali, « superveniente, per totum orbem terrarum epistolam misisti, jubentem carcere detentos dimitti, et ipsis ignosci crimina; et illis humanitatem tuam demonstrare non sufficientibus per litteras dicebas: Utinam mihi licet, et defunctos revocare et resuscitare et ad priorem vitam reducere! Horum nunc reminiscere verborum. Ecce tempus defunctorum revocandorum et resuscitandorum et ad vitam reducendorum pristinam. Et hi namque jam mortui sunt, priusquam judicium proferatur, et ad ipsas tartari forces jam nunc civitas collacata est; ipsam igitur inde resuscita sine pecuniis, sine impendio, sine tempore et omni labore. Tibi namque sat is est, tantum loqui, et revocare civitatem in tenebris jacentem. Nunc ipsam jube ab humanitate tua posthac appellari. Nec enim tantam habebit gratiam illi qui ab initio se condidit, quantum sententia tuae, nec immerito. Ille enim principio ipsis dato recessit; tamen vero auctam et magnam factam et post multam hanc tranquillitatem destructam resuscitabis. Non erat tam mirandum, si hostibus ipsam capientibus, et barbaris populantibus, a periculo liberasses, quam est mirabile nunc pepercisse: illud enim siepe multi fecere reges, hoc autem tu solus operaberis, et primus præter omnem expectationem. Est illud quidem minime mirandum, nec præter opinionem, sed est quolidianum opus subditis prodesse: quod autem tot et talia passus iram deponas, hoc omnem naturam exceedit humanam.

33. « Cogita quod nunc non de civitate tanquam illa tibi consultandum est, verum de gloria tua, magis vero de christianitate tota. Nunc et Judei et Graci, et omnis terrarum orbis, et barbari (etenim et illi haec audierunt) ad te respiciunt, expectantes ut videant, qualiter de gestis sententiam feras; nempe, si humanam protuleris et mitem, omnes decretum laudabunt, et Deum glorificabunt, et inter se dicent: Papæ, quanta christianitatis potentia! hominem super terram habentem aqualem neminem, omnia delendi et corrumpendi dominum cohibuit et refrenavit, et docuit philosophiam, quam nemo homo privatus exhiberet. Vere magius Christianorum Deus, qui ex hominibus angelos facit, et omni necessitate naturali superiores constituit.

34. « Ne namque superlignum timorem illuminaas, nec toleres quosdam dicentes, quod reliqua civitates pejores erunt, et hac non punia, imperium tuum magis contemnent. Si enim ad insurgendum fuisses impotens, et hæc operati te vi superasset, et par esset potentia, congrue suspicari hæc oportebat. Si vero pavetacti, preque timore premortui sunt, et ad tuos per me eucurrere pedes, nec aliud quotidie expectant, quam barathrum, et supplicationes faciunt communis, in carbunclo resipientes, et Deum venire supplicant, et simul nobiscum legationem attingere, et sicut in extremis constituti, de

propriis quisque suis consideravit; quomodo non superflus hic timor? Si jugulari fuissent jussi, tanta passi non fuissent, quanta patiuntur, nunc, tot diebus in timore et tremore viventes, et superveniente vespere, auroram videre non expectantes, et die orto, ad vesperam pervenire non sperantes: nulli et in feras inciderunt, dum sectantur desertu in invia translati, nec viri tantum, verum et pueruli parvuli, et mulieres libere et decorat per multas noctes et dies in speluncas et convallibus et deserti foraminibus latentes. Et novus captivitatis modus civitatem definet; aedificiis et muris stantibus, inensis civitatibus graviora patiuntur; nullo incunibente barbaro, nec hoste apparente, captis miseris dispositi sunt, et solum folium si moveatur, omnes ipsos per singulos ferret dies, et hae omnes senunt. Et si subversam ipsam vidiissent, non sic essent castigati, ut nunc qui has ipsius audiere miseras. Ne igitur hoc cogites, quod pejores sint futurae civitates reliquæ. Non enim si civitatem evertisses, sic eos castigasses, ut nunc per incertam futurorum expectationem omni supplicio vehementius ipsos puniens.

35. « Ne igitur ipsis ulterius calamitates producas, sed jam respirare concedas. Subditos nempe castigare, et gestorum exigere poenas, facile penitus et promptum: his vero qui contumelias intulerunt, pareere, et his qui venia patraverunt indigna, veniam dare, unius vel vix alterius est, et maxime cum rex sit contumeliam passus. Et civitatem quidem metu subdere, facile; omnes autem amatores constitutre, et persuadere, ut in regnum tuum se benevolo habeant, et non tantum communes, verum et privatas pro tuo preces imperio faciant, difficile: licet infinitas quis expendat pecunias, et immenses exercitus moveat, et quicquid operetur, non facile tot hominum affectionem ad se ipsum attrahere poterit; quod nunc tibi facile erit, et leve: nam et beneficis affecti, et qui audiencient pariter cum beneficio erga te benevolo disponentur. Quot pecuniis emisses, quot emisses laboribus, brevi temporis momento totum orbem acquirere, et omnibus futuris persuadere, ut quanta tibi suis optant, tanta et capiti tuo optarent? Si autem ab hominibus haec cogita quantam a Deo capies mercedem non tantum eorum que nunc fiunt, verum et que post haec ab aliis expedientur. Si unquam enim contingat fieri tale quid, quale nunc factum est (quod Deus avertat) et injuriam passorum aliqui in contumeliam operatos insurgere velint; benignitas et sapientia tua pro omni ipsis erit disciplina et admonitione; et erubescentes confundentur, tale disciplina exemplum habentes, inferiores apparere. Itaque omnium posterorum eris præceptor, et palman ipsis præripies, licet ad ipsum philosophie verticem perveniant: non enim par est, quempiam tantam incipere benignitatem primum, et ad alios respiciensem, ab illis elaborata imitari.

36. « Quocirca quicumque post te humanitatem et mansuetudinem quantumcumque exhibuerint, tu

cum illis mercedem accipies. Qui enim radicem prebuit, hic utique et fructum anelior est. Propterea nunc quidem nemo tecum humanitatis mercedem partiri potest: tuum enim solus meritum est. Tu vero cum omnibus posteris, si qui tales unquam appareant, ex aquo meritum dividere poteris, et tandem reportare partem, quantam in discipulis præceptores. Et si nemo talis fuerit, rursum tibi commendationes et laudes per singulas provenient generationes. Considera namque, quale sit, posteros ones audire, quod tam magna civitate facta pena et ultioni obnoxia, pavefactis omnibus, et horrefactis dueibus et præfectis et judicibus, et ne vocem quidem pro miseris illis rumpere audentibus; unus accedens senex Dei sacerdotium gerens, ex ipso aspectu solo et nudo occursu ad reverentiam imperatorum movit: et quod nemini suorum concessit, uni hoc seni concessit, Dei leges reveritus. Etenim hoc quoque ipso non te parum, o rex, civitas honovavit, quod me ad te legatum misit: senteniam euin de te optimam et putherimam protulerunt, quod omni principatu libi subiecto Dei sacerdotes phanoras, et si viles esse configat. Non ab illis vero tantum nunc venio, verum et ante illos a communis angelorum Domino missus sum, ut haec dicam mitissima et benignissima anime tuae: quod si hominibus ipsis peccata dimittatis, et Pater¹ celestis tapsus vestros vobis dimittet.

37. « Recordare igitur illius dei, quo omnes de actis rationem reddeamus. Cogita quod etiam si quid tibi peccatum est, omnes abluere prævaricationes per judicium et sententiam istam poteris absque laboribus, absque sudoribus. Alii nempe legati aurum et argentum et alia hujusmodi dona ferunt: ego vero cum sacris ad regnum tuum legibus veni, et pro donis omnibus has prætendo, et te Dominum tuum imitari supplico; qui quotidie a nobis contumeliam patiens, non cessat bona sua omnibus ministrare. Et ne confundas spem nostram nec promissiones redarguas. Etenim et hoc cum aliis te scire volo, quod si reconciliari velis, et pristinam civitatem benevolentiam communicare, et hanc remittere justam indignitatem, cum multa revertar fiducia: si vero mente tua civitatem asperneris, non tantum ipsam non ascendam, nec ipsam solum videbo, verum et in reliquum negabo, et in aliam me civitatem conscribam. Ne mihi namque accidat in illam unquam adscribi patriam, erga quam humanissimus tu et hominum cunctorum mitissimus pacari, reconciliarique non eligas». Hacenus ex Flaviani oratione Chrysostomus, qui et subdit:

38. « Haec et his plura locutus, sic regem confudit, ut idem fieret quod et in Josephi contigit otium fieri. Sicut enim ille tunc fratres conspicatus, fugere quidem volebat, sed dolorem tegebat, ne simulationem interrumperet; sic certe et rex lacrymabat quidem mente, non demonstrabat autem propter

¹ Matth. vi.

omnes presentes, nec fames usque in finem aestum celare potuit, verum et invitum redarguebatur. Post hanc enim concionem secundis non opus habuit verbis, sed unum solum locutus est verbum, quod ipsum diademate nullo magis ornauit. Quod autem hoc? Et quid admirabile et magnum est, si his qui nos contumelii affecerunt, iram remittamus hominibus existentibus, cum et ipi homines sinus? Cum mundi Dominus in terram descendens, et propter nos servus factus, et a beneficio affectis crucifixus, pro crucifixoribus suis Patrem oraverit, dicens¹: Ignosce illis; non enim scimus quid faciunt. Quis igitur admirabile, si nos conservis ignoscamus? Et quod haec verba non sunt simulatio, demonstrarunt quidem et reliqua opera, nec his minus illud quod nunc sum relaturus.

39. « Ipsum enim hunc sacerdotem secum communiter hanc solemnitatem celebrare volentem, invitum properare et festinare coegerit, et se civibus exhibere: Novi, inquit, quod nunc ipsorum sunt animi perturbati, et multe supersunt calamitatis reliquiae. Abi, consolare. Si gubernatorem viderint, nec praeterita reminiscetur tempora, verum et ipsam tristissimam memoriam omnem delebunt. Ut autem instituit Pontifex pelens ut filium summismitteret; volens ille manifeste demonstrare, quod omnem penitus iram mente deterserat: Orate, inquit, haec auferri obstaacula, haec bella extingui, et ego veniam omnino. Quid anima illa milius esse possit? Confundantur Gentiles de reliquo: quinimo non confundantur, sed erudiantur, et proprium omittentes errorem, ad christianitatis virtutem redant, nostram a rege et pontifice docti philosophiam». Haec ipse.

40. Cum igitur constet oratione Flaviani Theodosium tuisse placatum; commentum polo quo Sozomenus sit his verbis²: « Persuasi Flavianum adolescentibus qui ad meusam imperatoris canere solebant, ut eas promuntiarent cantinelas, que in Antiochenium supplicationibus erant. Quo facto, ferunt imperatorem humanitatis affectu perfusum, et misericordia victum, confessum iram posuisse, etc.» Nihil enim prorsus de his Chrysostomus, que primo loco fuerant collocanda, sed de Theodosii humanitate sic ipse subdit: « Non enim bacenus tunc substitutus piissimus rex; sed et postquam ex urbe sacerdos exiit, et pertransi mare, misit ad eum quosdam, sciscilans et salagens ne forte tempesteteretur, et civitatis voluptatem dimidiaret, extra urbem solemnitatem peragens. Quis pater mitis tantum de persecutis se confumela curam egit? Dicam et aliam justi laudem. His enim expeditis, non festinavit, ut alius glorie cupidus, ipse litteras illam tristitiam solventes deferre; sed quoniam maturius ibat, alium quemdam velociter equitare docuit mandavit prevenire, et bona civitatis munia afferre; ne ex redditus sui tardiori tristitia prolongaretur. Quod enim ipse querrebat, solum erat, non

ut ipse veniret bona haec deferens et voluptatis multe plena, sed ut ocius nobis patria respiraret. Quod quidem fecisti, forum coronantes, et lucernas accendentes, et lectos ante officinas componentes, et tanquam super civitate nata, festum agentes». Haec Chrysostomus; sed quod de lectis ante officinas paratis ali, puto intelligere thoras tricliniarum mensarum parari solitos, in publicis epulis, quas magnæ latitiae tempore exhibere majores consueverunt.

41. Quod rursus ad hanc rem spectat: de clementia Theodosii non in parceendo tantum, sed quam celerrime veniam impertitem nuntiando, Themistius¹ quoque philosophus haec habet: « Se adeo mitem, benignum, mira quadam animi tranquillitate praeditum erga omnes præbet, ut etiam majestatis reos, et convictos, damnatosque ab ipsa legum acerbitate exemerit, et ex Acherontis (ut ita dicam) fancibus eruptos, ad lucem et solem revocaverit». Et post nomilla de ejus humanitate ista subdit: « Tu autem non solum eos qui malis aliorum audiendis consiliis aures tantum suas accommodarunt, omni penitus enpa liberandos censes, verum etiam improbis concubitoribus penam remitti, et condonas. Quo facto cum nullum magis excoegitari possit; ego famen vocem ipso admirabiliorum emitto». Subdit idem mox de ejusdem principiis in indulgendo celeritate haec que sequuntur:

42. « Nam cum nos omnes malorum tolerantium ac clementiam admiremusr; tu ipsis etiam improbas tarditatem. Atque hoc illius est proprium, qui moleste ferat se venia sceleris animadversionem non prævenisse. Neque ea sententia, quam antea tulisti, celerior est ea, quae postea est consequata: qua tarditate quid velocius fieri posset? Neque enim paulatim renuntiis iracundiam; neque reos paulatim timore periculi liberas; neque item judicio jam peracto, quicquam insidet in animo, cuius stimulis ad sumendum de aliquo supplicium impellaris. Sed calculus a diis datus tristior et acerbo longe antecedat, atque ita repente, ut iucundior illa tua vox, et salutaris prius audiatur, quam fomes et gravis. Memini ipse, me ingenti gaudio ac voluptate tuisse perfusum, cum audirem vocem ab homine ad hominem defalat, atque ea celeritate, ut eam quae igni fil, significacionem longe superaverit: quam ii qui speculantur, a censis facibus, suis ipsorum sociis afferre solent, dum aller alterum vel longe absente ad sumendum arma excitare, aut de aliqua re alia vult admonere: ex quo illud etiam plenimque accedit, ut salutaris vox tua sublatas jam carnificem manus, suspensosque gladios inhibuerit. Hanc igitur tarditatem dicamus esse clementiam, cui stricti enses jam capiti imminentes locum dedere?» Et inferius: « An ii fortasse sero ei post linguisculum temporis spatium venient sumi consecuti? An non repente, deposito omni timore, festos dies leti celebrarunt, laugram ii qui nullus omnino criminis rei exfiliscent? An non cum antea a terrore percussi, fronte

¹ Ed. LXVIII. — Sozom. lib. VII. cap. 23.

² Themist. orat. V.

tristiore essent, pleni spe et fiducia facti sunt? etc. » Intelligis plane puto, Themistium altusse absque dubio ad Antiochenos majestatis reos (de quibus est sermo) qui periclitantes sub gladio judicium, indulgentiam sunt consequuti, eaque tanta celeritate potiti, ut qui sub iecu carnificis ingemiscerent, leti tamen Paschale festum peregerint.

43. Nam pervenit Antiochiam ab imperatore cum ea indulgentia dimissus Flavianus adeo oportune, ut Pascha cum suis ingno gaudio celebraret: quo tempore Joannes Chrysostomus ad populum eam habuit concionem, in cuius exordio haec habet¹: « A verbo quo semper in periculorum tempore apud charitatem vestram exordiri consueveram, ab eodem, inquam, et hodie apud vos sermonem incipiā et dicam vobiscum: Benedictus Deus, hanc nos vobiscum sacram solemnitatem cum gaudio et letitia multa hodie celebrare dignatus, et qui caput corpori reddidit; et pastorem oibus, praecepit discipulis, militibus ducem, sacerdotibus pontificem. Benedictus Deus, qui ex superabundanti facit quae petimus, aut cogitamus. Nobis enim sufficere videbatur, instantibus malis interim absolvī, et pro hoe omnem faciebamus supplicationem: clementissimus autem Deus et datis petitiones nostras semper multo excessu superans, etiam patrem nobis omni spe celerius reddidit. Quis enim expectasset, quod tam paucis diebus et profecturus, et regem allocuturus, et soluturus adversa, et rursus ad nos tam brevi reversurus esset, ut sacrum Pascha posset prævenire et nobiscum celebrare? Sed enī inexpectatum hoc factum est; et patrem recepiimus, et maiorem capimus voluntatem, ipsum nunc preter spem suscipiendo. Pro his, inquam, omnibus clementissimo Deo gratias agamus, etc. » At de rebus Antiochenis haec tenuis.

44. *Olympiadis viduar nuptias rennentis genus et sanctitas.* — Hoc quoque tempore, antequam cum exercitu adversus Maximum in Occidente Theodosius proficisceretur, contigit Constantinopoli conflictus ille ejusdem imperatoris cum Olympiade vidua clarissima feminā, quam imper orbata viro conatus est idem imperator conjungere in matrimonium Elpidio cognato suo Hispano homini. Describitur res gesta memoria quidem digna a Palladio in dialogo, necnon a Leone Augusto in rebus gestis S. Joannis Chrysostomi. Sed antequam de his agamus; quanam qualis fuerit Olympias ista, dicendum. Titulo sane sanctitatis eadē in publicis tabulis ecclesiasticis tam apud Latinos, quam Graecos notata reperitur, apud illos XVI kalendas Januarii, apud Graecos autem VIII kalendas Augusti, et in Menologio quidem hoc elogio: « Vixit haec sub imperatore Theodosio, Arcadio et Honorio filiis, Anysii Secundi comitis filia, neptis Ablavii prefecti, despontata Nebridio, cum quo panum temporis vixit antequam cum eo copula jungeretur, siepe virgo simul et vidua permanensit, etc. » Porro Pall-

dius in Lausiacis² de ipsa agens, Selenci filiam dicit, quam Graeci publicarum fabularum testificatione tradunt (ut dictum est) Anysii Secundi filiam extitisse, sed fortasse pro Secundo Selenus irrespit librariorum incurit in Palladium. Itac ipsa autem cum Ablavii neptis dicitur, illius, inquam, Ablavii, penes quem summa rerum fuit temporibus Constantini; scimus, Ammiano³ ancore, eidem fuisse filiam nomine ifidem Olympiadem, desponsatamque Constanti Augusto, eo autem occiso, eamdem iuptui fuisse traditam Arsaci regi Armenie; quem et ipso exordio Valentis imperii a Persarum rege dolose necatum affirmat; qua superius diximus: quam obrem existimamus eamdem postea nuptiam Anysio Secundo, ex quo generit hanc, de qua est sermo, Olympiadem jumiorum, quam Graeci tradunt Ablavii fuisse neptem.

45. Haec ipsa illa Olympias ad cuius nuptias cum ingens invitata accurrerit episcoporum multitudine; quod ipse Gregorius Nazianzenus iisdem iuptuis interesse minime valuerit podagra laborans, ad Anysium scripta⁴ epistola se excusat; sed domum misit omni mundo celebrans, ac pretiosius, nempe carmen pareneticum loco epithalamio nupcialis: extat ipsum quidem dignum auctore, et cui missum est, Olympiade clarissima femina. Cum autem hanc constet vivente patre Anysio iuptam fuisse, errore labitur Palladius⁵, dum ait pupillam traditam matrimoniū. Quod vero Graeci habeant in Menologio hanc Nebridio iuptui traditam, Palladius⁶ vero dicit, murum fuisse Nebridii; concihari eo modo inter se possunt antores, ut filio illius Nebridii clarissimi viri sub Constantio imp. prefectura praetori insigniti, cuius meministi Ammianus⁷. Nebridio item dicto conjuncta fuerit matrimoniū Olympias, de qua agimus. Haec autem postquam eum viro suo (ut Palladius habet) viginti tantum menses impletisset, illo defuncto, locupletissimi heres patrimonii, cum sic absque aliis iuptuis, Deo vacans, vitam tranquillam ageret, a Theodosio imperatore ad secundam vota sollicitatur. Quid vero tunc ipsa, ita Palladius⁷:

46. « Audi, inquit, majorem ipsius quoque virtutem. Pupilla namque conjuncta viro, permissa non est a praescio omnium Deo, qui hominum previdet exitus, earn servire voluptati, viginti integros menses viro ejus mature subtracto. Fertur autem virgo esse: nam⁸ apostolicae legi renuit servire dicenti: Volo adolescentiores viduas nubere, matres familias esse; et quidem cum et genere et opibus, et eruditione singulari et ingenio liberali et forma et atatī flore praecceleret, sed Dorcadis in morem, seculi connubii laqueos constanti voluntate transiliens. Justo enim lex posita non est, sed non subditis, profanis, et qui corrupte inexplicabiliter intitant.

¹ Pallad. in Lausiac. cap. 43 — ² Ammian. lib. xx. — ³ Gregor. epist. LVII. — ⁴ Pallad. dialog. de vit. Chrys. — ⁵ Pallad. in Lausiac. cap. i2. — ⁶ Ammian. lib. xxvii. — ⁷ Pallad. in dialog. Vita Chrys. — ⁸ I. Tim. v.

¹ Chrys. hom. xx. ad populum Antioch.

47. « Contigit autem diaboli invidia, ut hujus immatura viduitas ad aures Theodosii principis perveniret. Qui haec Elpidio cuidam cognato suo Hispano conjugere in matrimonium cupiens, cum post plurimas preces id obtinere nequivisset, tristabatur. Ad quem illa : Si, inquit, me vellet rex mens copulari viro, nunquam priorem mihi abstulisset : quoniam autem me parum idoneam conjugalii vite cognovit, viroque placere minime valentem, et illum jugali vinculo absolvit, et me gravissimo jugo virilis servitutis eripuit, suave continentie jugum servicibus mea mentis imponens. Hoc responso accepto, Theodosius prefecto urbis mandavit, ut omnem ejus substantiam custodiret, quoisque trigesimum aetas implesset annum. Ille accepta procuracione regia, eam adeo vexabat ab Elpidio submissus, ut nullam haberet facultatem vel cum insignibus episcopis congregandi, vel ecclesiam ipsam ingrediendi; ut his angustiis coacta, prae angore animi, conjugalem eligeret vitam. Illa e contra his oblectata magis, et Deo gratias referens, imperatori ita rescripsit.

48. « Et imperatori debitam et congruan episcopo virtutem in me humilem ostendisti, mi Domine, mandans grave eum meum custodiri; cuius me dispensationis cura macerabat. Erit autem gratias, si jusseras id pauperibus et Ecclesia dividisti. Ego enim jamdudum a vanitate, que solet, ex hac largitione subsequi, metuebam, ne terrenis implicita negligerem divitias naturales ». Haec Olympias ad Theodosium : eadem ferme cuncta Leo Augustus de ipsa in rebus Chrysostomi habet. Porro res Olympiadis ipse Theodosius hoc anno proficiens eum exercitu contra Maximum hoc statu reliquit. Quid autem reversus erigit, idem Palladius sic enarrat : « Theodosius ita postmodum reversus a bello, quod contra Maximum feliciter gesserat; eum illius tolerantiam, laboreisque conperisset; in sua eam libertate esse jussit ». Haec ipse.

49. Quod vero eamdem Olympiadem ferme omnes virginem predicent; audi quid ad ipsum scribens dicit Chrysostomus¹ : « Nec vero, inquit, sermones meos propterea carpe, quod te in virginum chorum et classem adscripserim, que in sanctarum illarum chorea vivisti : sapere enim me tum privatum, tum publice audisti, cum que virginitatis definitio esset, explicarem ; illudque contendarem, nihil unquam impedimento fore, quo minus ea in virginum numerum et ordinem referretur, immo etiam eos longo intervallo superaret, que in easteris rebus ingentis philosophie specimen edidisset. Eaque de causa Paulus² etiam, cum virginem describeret, non eam dimitaxat, que matrimonii virilisque concubitus expers esset, virginem appellavit, verum etiam ipsam, cui ea que ad Dei cultum pertinerent, curae essent ». Subdit de decem virginibus Christi parabolam, qua virgines prudentes non tam corporis integritate, quam incorruptione morum et bonorum operum luce definitur, distinguunturque a virginibus fatuis. Quibus plane videas ipsum Joannem Chrysostomum postremum tribuere Olympiadi virginitatis genus potius, quam primum.

50. Haec autem in sua in omnibus potestate relieta, quodcumq[ue] initum prosecuta fuerit vita genus idem Palladius ita subdit : « Abstinet illa quidem animatis omnibus, balneisque nunquam adit. Quod si infirmitatis necessitas urgeat cerebris enim passionibus et morbis afteritur, induita camisia descendit in aquas : verebit enim ut aiunt et se ipsam » : paulo vero post : « Scio, inquit, hanc sanctum Necesarium Episcopum³ Constantiopolitani plus fuisse admiratum, adeo ut in Ecclesiasticis quoque rebus mutier obtemperaret. Amphilochium vero Iouii episcopum, et Optimum presulm in Ponte et Petrum Sebastiae : natus Basili fratre, et Epiphanium Constantii Cypri antistitem, sanctos viros quid nomen? quibus illa et pecunias donavit et villas. Optimo certe, dum Constantiopoli moreretur, ipsa oculos manibus suis clausit, etc. » Subdit his quoque Leo Augustus, hanc ob insignia virtutum merita, licet nondum annis ad minus aptam, creatam tamen fuisse Ecclesie Constantiopolitane diaconissam : quod ministerium expletiv magna totius Ecclesie laude, adeo ut ne levem quidem invidis et obtrecloribus nedum dicendi, sed nec suspicandi de se aliquid indignum occasionem derit. At de Olympiade haec tenus : longe plura sunt quidem, que de ipsa inferius suis locis dicti sunt. Jam Theodosium expeditionem parantem in Maximum prosequamur.

51. *Theodosius prefecturus in Maximum sanctorum hominum open efflagitat.* — Prefecturus ipse adversus tyrannum, in primis quibus valuit pietatis armis conatus est, conciliando sibi divinum numen, exercitum communire. Siquidem persentiens, magni momenti opus aggredi, dubiam jacere aleam, remque tentare periculosam, a Deo diversis modis sibi impolare suppetias laborum, utpote qui optimè seiret Dei munus, atque diceret ma cum Psalmista⁴ : « In Domino faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros ». Ad haec plane respiciebat, quod ait ad Flavianum, ut precibus apud Beum contenderet extingui bella. Sed et in eo maxime ejusdem piecas commendatur, quod tanti ponderis praefatum auspiciaturos, legatos in Egyptum misit ad sanctos ibi agentes anachoretas, quos pro se certantes precibus habere voluit pugnatores. Inter alios autem Joannem sanctissimum monachum, quem S. Hieronymus⁵ magnopere laudat, per eosdem consuluit de dubio bellu eventu. Testatur id quidem sanctus Augustinus, dum ait⁶ :

52. « Cum Maximum terribilem faceret ille successus », nempe obitus Graiani cum fuga Valentiniani. « hic Theodosius scilicet in angustiis curarum suarum non est lapsus ad curiositates sacrilegas atque illicitas; sed ad Joannem in Egypti

¹ Chrys. ep. II. in addit. — ² 1. Cor. vii.

³ L. m. de fid. Cathol. C. Theod. — ⁴ Psal. XLIII. — ⁵ Hieron.

⁶ Giesphen. adv. Pelag. — ⁷ Aug. de tativ. Pei. lib. v. cap. 26.

cremo constitutum, quem Dei servum prophelandi spiritu præditum fama crebrescente didicerat, misit, atque ab eo munitione victorie certissimum accepit ». Hæc Augustinus, quæ et probavit eventus : eadem habet quoque Ruffinus¹. Multa de eodem Joanne narrat Evagrius², et inter alias hæc quæ ad Theodosium ejusque duces spectant : « Imperator, inquit, Theodosio, vel quos bellū exitū habiturus esset, vel quibus modis victoriam caperet de tyranis, sed et quod irruptiones passurus esset gentium barbararum, sape prædictivit. Quodamnam etiam tempore cum gens Ethnorum Romanum militem circa Cyrenem (quæ prima est ex Ethiopia partibus Thebaïdis civitas) inuaserat, et strages plorinas nostrorum dedisset, prædamque duxisset; venienti ad se Romano duci et metuenti contigere cum eis, eo quod exiguis ipsi erat militum numerus, et hostilis contra se innumerā multitudine; Joannes statutum designans diem : Perge, inquit, securus; die enim qua dixi, et hostem prosterne, et spolia capies, prædamque revocabis. Quod cum fuisse implatum, etiam apud Augustum quod carus acceptusque futurus esset, prædictivit ». Hæc ibi : quæ recensuisse volumus, quod existimenuis horum fama ipsum innotuisse Theodosio imperatori, qui eo modo cunctum sanctum de futuro belli eventu ut diximus, interrogari.

53. Rursum vero ad bellicam expeditionem plurimum conferre idem imperator existinavit, si secum diceret celeberrimum quendam monachum, Sennuphim nomine, quem per Theophilum Alexandrinum episcopum accersivit; qui prefexu quodam, quasi ipsa civitas in magno disserimine esset, eum ad se vocavit. Quid autem tunc ille, Acta³ Cyri et Joannis docent his verbis : « Cum intellexisset Theodosius, quod in Scote (est autem hæc solitudo in Ægypto quidem s' a, sic nominata) philosophabatur vir quodam genere et ipse Ægyptius, in maximorum sae effectorum miraculorum; scribit profilius ad Theophilum Alexandriae episcopum, jubens ut officiat, quo vir ille admirabilis quamprimum veniat Constantinopolim. Eis autem litteris quoque confinabatur, quod ejus adventu opus esset. Ille vero, iis acceptis, statim ad eum venit, et datis litteris, preces imperatoris, et usum, qui utgebatur, significat. Deinde etiam ipse quoque ex se facit quod potest, vehementer rogat, orat, supplicat, ne preces despiciat imperatoris, neque suos vilipendal labores, sed veniat ad civitatem, et bellum, quod in eam paratur, suis avertat precibus, et a tanto periculo et metu eam liberet, ut pole quod in ejus potestate situm sit, ut civitas vel salva sit vel interficatur. Admirabilis autem ille Sennuphius (hoc enim nomine vir ille vocabatur), primum quidem, ut consenancum est, ne rogaret prohibuit, non ad mensuram ejus quam habebat gratia, sed ad mensuram potius ejus, qua erat dives, humilitatis aspiciens : Magna est,

inquit, mea in civitatem benevolentia, et ipsam valde salvam esse cupio; sed non voluntatem quoque vires sequuntur ex ea, que est ad Deum filicia. Quin etiam rogavit ipsum Alexandrinum episcopum, ne de eo talia sentiret, neque cum pulare vulgo antecellere.

54. « Cum autem eum ipse omnino non dimitteret, nec sciret magnus quidam faceret Sennuphius; discessum quidem suum pulchre distinxerat, dat autem sic quoque auxilium, idque facit admirabilis. Nam et statim stetit ad Orientem; et cum superhumerali et baculum in celum susstulisset : Domine Deus, inquit, Deus exercituum, da huic meo superhumerali, et huic baculo, ut fanum possil quantum ego ipse, si idic adesse. Hæc cum Deo dixisset; quæ halebat in manibus, dat statim Pontifici : Hæc accipe, dicens, et mitte statim ad imperatorem : ille autem superhumerali quidem impamat, baculum vero manu ferat; deinde cum manus opus iteris conserere cum hostibus, præcedat omnes alios, et audacter procedat adversus inimicos. Nam si ego quidem possim a Deo exaudiri, existimo fore ut ipse sit illis terribilis, et sine sanguine gloriarios referat victoriam.

55. « Hæc cum ad imperatorem Iubenter essent allata ; ille quidem munit caput superhumerali quavis galea tutius, baculo autem munit dexteram lancea longe validius, et hac ratione confidens fore, ut hostibus videbatur terribilior, quam olim (ut aiunt) clava Hercules. Jam acceditibus hostibus, ipse primus præcedit ducens totum exercitum. Propter Sennuphii autem ad Deum orationem nulla erat dilatio, sed res statim finem accipiebat. Simul ac enim eum viderunt barbari, admirati ipsum tanquam unum ex celestibus, ad fugam statim spectabant; et pedum virtutem laudabant; tugiebant vero non aliquo certo ordine, ut qui non essent omnino obfici virium, sed ut qui essent amota mentis, et perterriti, alii allo dispersi, torta volventibus facilia, expedita venatio, secura persecutio, et libera ab omni pericolo : ipsi potius propter fugam quæ erat sine ullo certo ordine, plagas et vulnera atque adeo mortem sibi invicem conciliantes; adeo ut imperator non solum sine sanguine, sed etiam sine ullo labore hanc victoriam refulerit. Festum ille nominavit hunc diem, et nunc quoque post tantum tempus magnifice celebratur ab Alexandrinis; nominatur ab eis ~~alexandrinus~~ ab imagine : ab eis enim imperatori facta est quodam statua eo quo tunc modo armata, et capite quidem superhumerali induita, dextera autem tenens baculum ». Haecens ibi : recitat breviter haec eadem Glieas⁴ : sed quo potissimum tempore, num cum adversus Maximum hoc anno, an postea cum adversus Engenium profectus est, vel alii bellis decerpavit, id accederit, penitus ignoratur.

56. *Theodosius in expeditione scribit contra horretens.* — Quod vero ad tempus ejus in Occidentem

¹ Ruffin. l. II. c. 32. — ² Evag. Vit. sanct. Patr. c. 1. — ³ Apud Metaph. die 31. Januarii.

⁴ Glie. Annal. part. iv.

adventus adversus Maximum spectat, non sequitur Marcellinum, qui sub anni superioris consulibus illum collectat; nam cum nulla eius sententia adversatur, quibus ut vidimus, cum egimus de rebus Antiochenis ipsum constat tempore Quadragesima hoc anno egisse Constantiopolit; rescripta etiam hoc eodem anno ab ipso in Oriente data plane declarant, non ante praesentem annum Theodosium ipsum adversus Maximum prolectum esse. Hoc enim anno, mense Martii, Thessalonicae adversus hereticos ista sancivit, quibus ad futuram victoriam modo viam prævia pie late constravit, dum primum expugnat impietatem, ejus sectatores exigitans ipsius legibus:

57. «Apollinarianos¹, ecclesiæ diversarum haeresum sectatores ab omnibus locis iubenus inhiberi, a mentibus urbium, a congressu hominorum, a communione sanctorum; instituendorum clericorum non habent potestatem; colligendarum congregacionum vel in publicis vel in privatis Ecclesiæ careant facultate; nulla in faciendorum episcoporum praefectus auctoritas: ipsi quoque episcopi nomine destituti appellationem Iujus dignitatis amittant. Adcanci loca, que hos polissimum quasi vallo quodammodo ab humana communione secludant. His etiam illud necimus, ut supremo rati omnibus adeundi atque interpellandi serenitatem nostram aditus denegetur. Dat. VI idus Martii Thessalonicae, Theodosio A. II et Cyngio coss.» Adjecit et alias in eodem procinctu Theodosius adversus hereticos sanctiones, ut eam que sequitur, his verbis ad Tripholium scribens²:

58. «Omnis diversarum perfidiarumque sedarum, quos in Deum misera vesania conspirationis exercet, nullum usquam sinantur habere conveniunt, non irre traxerit, non certis agere secretos, non notarie prævaricationis altaria nimis impie officiis impudenter attollere, et mysteriorum simulationem ad injuriam vera religiosis aptare. Quod ut congruum sortiatur effectum, in specula sublimitas tua fidelissimi s' quoque constituit, qui et cohibere possit, et reprehensos offerre judiciis, severissimum secundum præteritas sanctiones, et Deo supplicium datus et legibus. Dat. XVII kal. Jul. Stobi, Theodosio A. II et Cyngio V. C. coss.» Quo etiam mense haec quoque salutibus sanxit³: «Nulli egresso ad publicum, vel disceptandi de religione, vel traelandi, vel consili abiquid deferendi palescat occasio. Et si quis posthaec ausi gravius alique damnabilis contra hujusmodi legem veniendum esse crediderit, vel insistere motu pesanter perseverationis videbit; competenti pena et digno supplice coercetur. Dat. XVI kal. Jul. Stobi, Theodosio A. II et Cyngio V. C. coss.» Ac rursus ad eundem adversus Arianos specialum haec edidit⁴:

59. «Nominalis Arianiorum formam nostrarum

talem proferre jussionum comperimus, ut his licet usurpare, que suis videantur utilitatibus convenire: Qua sublata sciam nullam hujusmodi jussionem et nostro sacroario profluxisse. Quicquid itaque fuerit ab his pro eorum commoditate prolatum; ut falsi res tenetur, qui deinceps ea circumulerit. Dat. V idus Aug. Constantiopol., Theodosio A. II et Cyngio coss.» At perperam factum putamus, ut in Codice loco accepimus sanctionis, data ponatur, Constantiopolit: quam edidisse putamus, cum iam in Italiam adventasset; illosque ea lege exigitare Arianos voluisse, qui rescripto Valentiniani, de quo suo loco superius actum est, dato pro Arianiis sectantibus professionem Ariminensem, ulterentur tanquam ab ipso Theodosio edito, eo quod ex more ambonum imperatorum nominibus haberetur inscriptum.

60. Cum autem ad Arianos Constantiopolit agentes ejusmodi imperatoris rescriptum perlatum esset; astantes in eum ira, quodcumque immane scebras admiserint, proxime dicturi sumus. Cum vero tot hoc anno adversus hereticos extent a Theodosio promulgatae leges, aliaeque ab eodem editae plures sint superius a nobis recitatae; nescimus quo modo Socrates⁵ illud affirmet, cumdem imperatorem omnibus hereticis, exceptis Eumenianis, concessisse privatos in dominibus conuentus agere, Ecclesias extra civitates construere. Ex his enim et aliis superius recitatis manifesti erroris arguitur: cum in eo totus Theodosius fuisse appareat, atque hoc præsertim anno studiosus incubuerit, ut omnes hereticos omni conuento excluderet, ac locis interdiceret.

61. *Theodosius mira felicitate Maximum bello superat, qui ad Aquileiam occiditur.* — Accidit quidem prospere feliciterque Theodosio, cum manu altera adversus hereticos pugnans, altera Maximum debellari. Cujus belli progressus a Zozimo⁶ copiosus quam ab aliis describuntur; nobis hic satis eos summarini reddere. Magnus plane metuendusque fuit ad præsens confidendum hebellum, quo de summa fœliis Romani imperii decerneretur, Maximi apparatus terra marique dispositus. Siquidem Audragathium classi prefecit, qui mare Ionium asservaret, si forte per illud Theodosius transmittere tentaretur; Marcellinum latrem terrestribus copiis custodire jussit Italia aditus: ipse vero cum victore semper exercitu in Pannionam progressus est; oe cursurus hosti, si ea via tenderet in Italiam, Theodosius igitur veniens, Maximum Seiscie cum exercitu considerente inventus, cumdemque commissio magna virtute cerlamine profligavit, qui se Aquileiam fuga lapsus ceperit. Precedens itaque ulterius Theodosius fugientem hostem prosecuturus, apud Petavionem Marcellinum cum alio exercitu agentem invenit, quem pariter bello superalum aque lugavit.

62. Dubius his aedeo ingentibus divino labore victoris partis, ut quod reliquum bellum superesse videretur, eadem celeritate conficeret. Aquileiam confundit, ibique Maximum agentem obsedit; qui a

¹ L. xvij de her. C. Theod. — ² L. xvij de her. C. Theod. — ³ L. xij de his qui super relig. contendit. C. Theod. — ⁴ L. xviij de her. C. Theod.

⁵ Socri. L. v. c. 20. — ⁶ Zozim. lib. iv.

suis militibus captus, indutusque insigibus imperatoris; ad Theodosium vinculus perdulcus est; enjus infelitem statum Theodosius commiseratus, oculis cum ad parecundum compositis asperxit; cum milites indignati, cumdem Maximum a conspectu Theodosii abstrahentes, abscesso confestim ejus capite, necaverunt, ne miserendi ipsi Theodosio locus esset; nam et Pacatus: « Rapitur ergo, inquit, ab oculis, et ne quid licere posset clementia, inter inumeras manus fertur ad mortem ». Quod factum sexto kalend. Septembribus affirmant¹. Cum paulo post Andragathius classis prefectus, audita Maximi necesse, se praecepitem dedit in fluctus: eo namque modo proditor Gratiani, ut par erat, interiit. Secundaque est mors Victoris pueri, Maximi filii, jam a Patre Augusti nominati, quem Arbogastes comes proditione confecit, puerulum apud matrem reliquum in Gallias. Hec ex Zozimo², Pacato³, et aliis per breviter enarravimus. Victoria quidem, prae magnitudine sua, tanta temporis brevitate, de tot exercitibus obtenta, tam incerta, tantumque proficia, qua Galliae, Hispanie, Britannia, Italia, et omne denique Occidentale imperium reenqueratur fuit, et Orientale tutum reddidit, ore omnium celebrata et decantata vocibus fuit, utpote que nutu plane divino intelligeretur obtenta, inclamaute in Maximum super voce sanguinis innocentissimi Gratiani, favebatis vero Theodosio precibus sanctorum monachorum, una cum indulgentia Antiochenis concessa, pietaque in exturbandis hereticis pro ipso pugnante, quibus et aliis probe factis celestes sibi conciliavit exercitus.

63. Retexit S. Ambrosius tot tantaque haec a Deo impartita Theodosio beneficia, cum ad eum pro Thessalonicensibus paulo post rogaturus epistolam scripsit⁴, qua inter alia ex Dei persona ita hominem interpellat: « Ego tibi inimicum tuum in potestatem tuam captivum deduxi. Frumentum non habebas ad exercitus alimoniam; ipsorum hostium manu patefeci tibi portas, aperui horrea; dederunt tibi hostes tui commeatus snos, quos sibi paraverant. Ego perturbavi hostis tui consilia, ut se ipse nudaret. Ego ipsum usurpatorem imperii illa vixi, ac mentem ejus ligavi, ut cum haberet adhuc fugiendi copiam, tamen cum omnibus suis tanquam metuens ne quis tibi periret, ipse se clauderet ». Haec idecirco Ambrosius, quod cum liberum fuisset Maximo repetrere Gallias, se includerit Aquileiae; ut merito et haec de eo Pacatus: « In oppidum semel Aquileiense praecepitat, non ut vitam funderet resistendo, sed ne penam frustrando differret, etc. » Sed subdit Ambrosius ex ejusdem persona muninis: « Ego comitem ejus alque exercitum ex altera parte naturae, quois ante disperseram, ne ad bellum societatem coircent, ad supplementum tibi victorie congregavi. Ego exercitum tuum ex multis indomitis conveniam nationibus, quasi unius gentis fidem,

tranquillitatem et concordiam servare precepi. Ego, cum periculum summum esset, ne Alpes infida barbarorum penetrarent concilia, intra ipsum Alpinum vallum victoriam tibi contul, ut sine damno vincerem. Ego te triumphare feci de inimico tuo »; et inferius de tribus illis Theodosii victoribus Francorum et Saxorum ope reportatis haec ait: « Hile igitur », nempe Maximus, « statim a Francis et a Savonum gente in Sicilia » (ubi Andragathius cum classe erat) « Sciscie, Petavione, ubique denique terrarum victimus est ».

64. Hic Maximus tandem finis fuit, quem praestabat auscultasse Martino ipsum admonienti ne transiret Alpes; quod si faceret, interitum sciret sibi in Italia preparatum. De interitu Maximi agens Gilda Sapiens¹: « Apud Aquileiam, inquit, urbem capite nefande cæditur, qui decorata tofius orbis capita regno quoddammodo decesserat. Exin Britannia, omni armato milite, militaribus copiis, rectoribusque licet immanibus, ingenti juventute spoliata; que comitata vestigia supradicti tyramni, dominum musquam ultra redit; et omnis belli usu penitus ignara, duabus primum gentibus transmarinis vehementer sevis. Scotorum a Circio, Pictorum ab Aquilone calcabilis multos stupet gemetque annos ». Sic igitur et tyranus tyramnique prima sedes, et gens qua illi in tyramnidem favit, ejusmodi dirum supplicium luit.

65. *Theodosius pareit viciis, Valentianiano regnum restituit.* — At quod ad Theodosium pertinet; non tam victorie claritudine, deletis penitus hostibus, illustratus est, quam clementia atque benignitate eluxit in priuis erga hostes, dum (ut ait Pacatus²) « duobus aut tribus furiosi gladiatoriis lanistis in bello piacutum cassis, reliquos omnes venia complexa, velut quodam maternosinus clausit. Nullius bona publicata, nullius multata libertas, nullius præterita dignitas immunita: nemo affectus, nemo nota, nemo convicio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitilis aurium saltem molestia luit. Cuncti dominibus suis, cuncti conjugibus ac liberis, cuncti denique innocentiae (quod est dulcissimum) restituti sunt. Vide, imperator, quid hac clementia consecutus sis, fecisti ut nemo sibi virtus le viatore videatur ». At quid in ipsis propinquos Maximi³ haec paucis, sed magna est complexus Ambrosius⁴, ad ipsum Theodosium cum postea scriptis: « Inimici tui filias revocasti, nutriendas apud afflum deditisti; matris hostis tui misisti de æario tuo sumplius ». Ita ipse. Sed cui haec adeo pulchra accepta ferenda? equidem S. Ambrosio episcopo, qui (ut dicimus) tunc Aquileiae erat, atque de his omnibus Theodosium interpellavit; quod testatur epistola postea ad ipsum scripta, cum ait⁵: « Debo beneficiis tuis, quibus me petente liberasti plurimos de exiliis de carcerebus, de ultime necis penitentia, etc. » Quam epistolam hoc anno ab Ambrosio ad eum datam esse, dicemus,

¹ Soer. I. v. c. 45. Paul. diacon. et alii. — ² Zozim. I. iv. — ³ Pacat. in Panegyr. — ⁴ Ambr. epist. xxix.

¹ Gild. de excid. Brit. — ² Pacat. in Panegyr. — ³ Ambr. ep. ad Theod. xxix. — ⁴ Ambr. epist. xxix.

66. Sed et inde quoque summam consecutus est Theodosius laudem, cum occiso Maximo, absque aliqua controversia summa rerum potitus, veluit tamen cum Valentiniiano partiri imperium, dum non tantum Italiani, ex qua dejectis a tyramo fuerat, illi restituit, sed adjectis et Gallias, Hispanias, atque Britanniam. De his enim agens S. Augustinus, factum commendans, sic ait¹: « Mox tyrami Maximini extinctor, Valentiniandum puerum imperii sui partibus, unde fugatus fuerat, cum misericordissima veneracione restituit ». Hac ipse. Sed majorem inde munim Theodosius gloriam, quod cumdem Valentiniandum a matre Justina impietate corruptum, catholicarum reddidit disciplinam, ostendens illi ea de causa ipsum commercuisse a Maximo e regno depelli, quod inhaerens matri, fidem catholicam depulisse. Recitat verba Theodosii ad Valentiniandum tunc dicta Suidas², que sic se habent: « Cum autem venisset Valentinianus ad Theodosium, in recta fide est institutus: dicebat enim ei Theodosius, imperatoriam aciem stare non armis, sed justis causis. Et novi, inquit, Valentiniiane, religiosissimos imperatores, quiescente exercitu, victoriam obtinuisse, ut hostes subactos, tributariorum factos esse, periculo antegresso. Sed et Constantinus Magnus creulum Licinium tyramnum naufragio trucidavit. Sic etiam Valentinianus pater tuus feliciter imperium et ab hostibus illasum gubernavit, Deo enim defendente, innum rabilibus preliis victor, multis et diversis barbaris sublatos. Valens vero paltrum tuus Deum divellens, inquinavit Ecclesiam, homo profanus eade sanctorum et sacerdotum relegatione; divinaque providentia a Gothis oppugnatus, combustus est. Reete Christum colitis, qui non immerito te ejecit. Incredulitas tua Maximo facultatem dedit. Si Christum non videmus, quem invocabimus pugnatur? Hec et plura etiam his admonitus a Theodosio Valentinianus ad fidem rectam adductus est ». Huncisque Suidas. Sed configurunt haec, cum in Oriente profugo eidem Valentiniano ipse Theodosius occurrit.

67. *Aquileia et Mediolani data Theodosii rescripta.* — Mansit hoc anno Theodosius Aquileiae, nec non Mediolani, sequenti autem annu dicemus, Romanum se contulit. Aquileiae vero dum esset, ad Tripolium pref. præf. adversus resa Maximo gestas ita rescripsit³: « Nullus sibi honorem anteal vendicare, quem tyramica concessit audacia; sed ad pristinum statum damnata presumptio revoletur. Dat. X kal. Octob. Aquileiae, Theodosio II et Cynegio coss. Non sunt haec contraria, ut apparent, is que nuper diximus ex Pacalo, collatis a Maximo honores a Theodosio sublatos: nam haec puto intelligenda de his qui a Maximo fuerant isdem magistratibus spoliati, quos pristinis dominis haec volunt decreta lege restituti.

68. Mense vero Octobri idem Theodosius Medio-

lanum se contulit; ubi cum esset, itidem aduersus Maximi acta ejusmodi edidit sanctionem⁴:

« Omne judicium, quod vastra mente conceputum, non iura reddendo Maximus infandissimus tyramorum ereditid promulgandum, damnavimus. Nullus igitur sibi lege ejus, nullus iudicio blandiatur. Dat. sexto id. Octobris Mediolani, Theodosio A. II et Cynegio coss. » Ali non præterea quod hoc ipso anno, antequam Maximus virtus esset, misit Theophilus episcopus Alexandrinus legatum Isidorum in Italianum cum litteris atque muniberis, ut alterutri qui vinceret, eadem traduceret. Meminit hujus legationis Sozires, ubi ait⁵: « Cum imperator Theodosius contra Maximum tyramnum prælio decertaret, Theophilus per Isidorum munera ad imperatorem cum binis litteris misit, præcepitque ut victori et munera et alteras litteras offerret. Isidorus, quo hoc negotium obiret, Romam contendit, victoriisque sedulo observat. Verum illud factum non diu in obscuru fuit: nam lector illius, qui una cum illo aderat, litteras claus subripuit. Unde Isidorus metu percusus, absque mora Alexandriam profugit. Hac quidem causa fuit, cur tantopere postea a Theophilo fuerit pro Isidoro laboratum ». Haec Sozires. Bis sane Isidorum hunc, virum spectatum valde, venisse Romanum, Palladius⁶ tradit; primo cum Athanasio; postea vero, nempe hoc tempore, cum Demetrio episcopo; prædileximus fuisse affirmat, ita tamen, ut quod ait, omnia Christi amore in pauperes fuerit elargitus. Felix hic namque, nisi Origenis venena potasset, ut dicemus, cum ab eodem Theophilo alia functus est legatione in Palestinam, de qua suo loco. Hunc quidem primo monasticam vitam exercuisse in Nitria, inde vero adscitur in presbyterum Ecclesie Alexandrinae, idem tradit Palladius, qui eum novit. At ne quis duos pulet, quod interdum presbyterum, interdum vero monachum nominet: sciendum est, unum enunciareque Isidorum monachum atque presbylerum hunc.

69. *Arianis, qui Constanti poli tumultus fecerant, parcit Theodosius.* — Jam vero antequam reliquias res a Theodosio Mediolani gestas prosequamur; quamnam acciderint Constantinopoli, tempore quo Theodosius pugnabat aduersus Maximum, dicere epis est, que a Sozire narrantur his verbis⁷: « Eodem temporis momento, quo imperator ad hoc bellum aduersus Maximum faciebundu enim studio incimbebat, Constantinopoli ab Arianis tumultus tali de causa commotus est. Solent homines, de rebus quas non norunt, sermones nonunquam confingere: et si quando fuerint occasionem nati, rumores de rebus, quarum cupiditate duecuntur, multo maximos excitant, utpote perpetuo rerum novarum appelleentes. Quod quidem in ea civitate tum usu venit. Nam de bello, quod longe ab illis gerebatur, alias aliud commentus, rumorem de eo

¹ Aug. de Gavil. Deo lib. V. c. 26. — ² Suid. verb. Valentianum. — ³ I. vi. de infinitud. his qui sub tyram.

⁴ L. vii. de infinit. his qui sub tyram. — ⁵ Soz. lib. vi. c. 2. — ⁶ Pall., in Lausiac. c. 1. — ⁷ Soz. l. v. c. 13, Sozom. l. viii. c. 14.

dissipavit; spem scilicet animo concipiens, belli eventum imperatori in dies minus prospere successurum. Etenim quanvis in bello adhuc nihil esset confectum, tamen illi res quas non nortuni, juxta ac si easdem oculis aspexissent, narrarunt, dixerintque tyrannum copias imperatoris proligasse, hunc et illum militum numerum in pugna cecidisse, atque adeo ipsum imperatorem a tyrauno propinquum captum fuisse.

70. « Ariani itaque gravi tum animi perturbatione commoti (deseruerunt enim, Ecclesiæ infra irem et ab illis, quos ipsi ante persecuti tuerant, occupatas), varios rumores disseminarunt. Et quoniam alia quedam diversa ab illis que narrabantur, eos etiam qui rumorum erant auctores, ad credendum illa induxerunt, ut ea quæ ipsi confirent, non conficta, sed vera esse putarent (nam atii qui ea auditione percepérant, ipsis rumorum auctoribus confirmabant, non aliter habere, atque ab illis audierant) Ariani idcirco animis de integro confidere, facinus aggredi: Nectarii episcopi domum injectis facibus incendio vastare coperunt». Cum vero paulo post de ingenti Theodosii victoria nontium Constantinopolim perlatum esset; multo illi timore concussi, Arcadium Theodosii filium, qui aderat, supplices petentes veniam convenere: cum ille pro ipsis ad patrem scripsit, qui iis noxam precibus Arcadii rogantis remisit; de quibus haec Ambrosius¹: « Constantinopoli dudum dominus episcopi incensa est, et filius clementie tua intercessit apud patrem, ut et suam, hoc est, titii imperatoris injuriam, et domus sacerdotalis incendium non vindicaret. Non consideras, imperator, ne et hoc eum vindicari jusseras, ipse iterum interveniat, ne vindicetur? Sed bene illud acquisitum est a patre filio: dignum enim erat, ut suam injuriam prius ipse donaret. Bene illud cum gratiæ distinctione divisum est, ut filius pro sua, et pater pro filii injurya rogaretur». Hac Ambrosius.

71. *Augustino baptismum Mediolani confert Ambrosius.* — Hoc ipso anno, Paschali tempore contigit baptismus magni Patris Augustini, de quo nobis agendum est. Ac primum quæ sunt temporis elucidanda erunt; cuius quidem exactius disquisivimus rationem in nostris Notis, illis tamen posterioris editis, nempe Plantinianis typis, in quibus errorem illum emendavimus prioris editionis, in quem incauti ob textum ejusdem S. Augustini depravatum impegimus. Quod enim dum ipse agit de obitu matris sue, dicit²: «Ergo die nono agri-tudinis sue, quiunque-simo et sexto anno ætatis sue, trigesimo et tertio ætatis meæ, anima illa religiosa et pia corpore soluta est». Quod configit (ut dicimus) anno sequenti, mense Maii: si verum est quod ibi dicitur, ipsum fuisse tunc annorum triginta trium; utique dicendum erat, anno trigesimo secundo baptizatum, conversum vero trigesimo. Verum ille corrigendum est textus, ut loco trigesi-

mi tertii, ponendos sit annus trigesimus quintus; idque ex aliis ejusdem Augustini locis; ut in primis cum ita ait libro tertio contra Academicos³: «Cum trigesimum et tertium atatis annum agam, etc.» Cum igitur fateatur se annorum jam fuisse triginta trium, cum scriberet contra Academicos; atque aequo constet, eos ab ipso elaboratos libros cum Mediofani adhuc caleculu[m]en esset (id quidem ipso testante⁴) et ante mensem Novembris; quod ipse etiam demonstrat, dum ait⁵, illos scriptos esse antequam scriberet de *Vita beata*; quam scriptio[n]em habebat præ manibus (ut ex ipsa appareat) eo anno, tempore natalis sui, idibus Novembris; utique affirmandum est, eos anno superiori ab ipso fuisse conscriptos in fine anni trigesimi tertii sue atatis; quo pariter anno idibus Novembris inchoaretur trigesimus quartus. Cum vero rursus Possidii⁶ testificatione liqueat, ipsum baptizatum esse Paschali tempore; utique etiam dicendum erit, nou anno superiori, sed praesenti anno dicto tempore, sacro baptismo initiatu[m] fuisse.

72. Nec est quod quis post hunc annum existimare possit Augustini differentium esse baptismum, quem constat, ipsomet teste⁷, jam baptizatum recessisse ex Italia post necem Maximi, quam hoc anno contigisse diximus mense Septembris. Insuper id confirmatur, quod in *Soliloquies* (qua testatur se scripsisse ante baptismum, post tamen commentatorum de *Vita beata*, ut patet ex ordine) de sua tunc ætatis annis haec ait: «Cum triginta quatuor annos agam, quatuordecim fere anni sunt, ex quo ista cupere destiti, etc.» Habet alia lectio, *triginta tres*; sed prior illa superior: nam eo anno ab idibus Novembris (ut diximus) inchoatus erat annus ejus atatis trigesimus quartus, quo scriberet de *Vita beata*, post quem scripsit *Soliloquia*: qui quidem annus trigesimus quartus ab idibus Novembris anno superiori inchoatus propagatur in eamdem diem praesentis anni trecentesimi octogesimi octavi, quo Augustinus Paschali tempore baptizatus est.

73. Quod si adhuc quis pertinacius contendere audeat, atque importunius ilitud inculcat; cur non potius mendum irrepisse potuit in loca illa libri tertii contra Academicos, et *Soliloquiorum*, quam in illum libri noni *Confessionum*? Satis ad hæc responsio illa sufficere posset, quam ratio ipsa docet; nimur, germanum habendum esse textum illum, qui alterius textus ejusdem auctoris contestatione fulcit; suspectum vero eum, qui a duabus contrariis textibus impugnatur. Verum manifestiori adhuc veritate textus ille in dicto nouo libro *Confessionum* depravatus arguitur: nam præter illa, que superins de rebus gestis singulis temporibus S. Augustini dicta, aperite hoc ipsum demonstrant; ilitud modo accipe, quod dictum est, sua ipsius assertione Augustinum sub consulatu Bau-

¹ Aug. cont. Academ. I. iii. c. 20. — ² Aug. Retract. I. i. c. 11. —

³ Aug. Retract. I. i. c. 1. 2. — ⁴ Possid. Vit. Aug. c. 1. — ⁵ Aug. cont. Petil. I. iii. c. 11.

⁶ Ambr. epist. xxix. — ⁷ Aug. Confess. I. ix. c. 41.

tonis, nempe anno Domini trecentesimo octogesimo quinto, egisse aetatis annum trigesimum primum : a quo tempore cum usque ad annum Domini trecentesimum octogesimum nonum, nempe sequentem, quo obiit S. Monica, quatuor intercedant annorum currienda; nullo modo diei potest fuisse tempore ejus obitus annorum tantummodo trintatuum, qui ante annos quatuor erat trigesimum primum annum natu, sed potius trintata quinque.

74. Sie igitur quem demonstratum est anno trigesimo primo sua ipsius aetatis ad Christum conversum esse, trigesimo secundo, et tertio perseverasse catechumenum, atque ea quae superius divimus conscripsisse ; hoc anno trigesimo quarto sue aetatis, Paschali tempore ipsum S. Augustinum Mediolani a S. Ambrosio baptizatum esse asserimus ; quod idem ipse in libris *Confessionum* non obscurè significat¹, dum annum intercuruisse affirmat a persécutione Justinae adversus Ambrosium concitata usque ad baptismum suum : ait enim : « Annus erat, aut non nullo amplius, cum Justina Valentini regis pueri mater hominem tuum Ambrosium persequeretur, etc. » Haec ipse, dum agit de tempore sui baptismi. Sed quod ait, annum et amplius intercessisse, utique ad exordium ejus persécutionis visus est habuisse respectum, quam ante annum illum inchoatam fuisse diximus.

75. At quid ipse Augustinus² de suo, carorumque suorum baptismate scribat, recensamus : « Inde, inquit, ubi tempus advenit, quo me nomen dare oportet, relieto rure, Mediolanum recessimus. Placuit et Alipio renasci in te mecum iam induito humilitate sacramentis tuis congrua, et fortissimo domitore corporis, usque ad Italicum solum glaciale nudo pede obderendum insolito ausu, Adjunxitnam etiam nobis puerum Adelodatum ex me natum carnaliter de peccato meo. Tu bene feceras enim : annorum erat ferme quindecim, et ingenio praveniebat multos graves et doctos viros, Munera tua tibi confiteor, Domine Deus meus, creator omnium, et multum polens reformare nostra deformia : nam ego in illo pueru preter delictum nihil habebam. Quod enim enutribatur a nobis in disciplina tua, tu inspiraveras nobis, nullus alius, Munera tua tibi confiteor. Est liber noster, qui scribitur, *De magistro*. Ipse ibi mecum loquitur. Tu sis illius esse sensa omnia, quae inseruntur ibi ex persona collectori mei, cum esset in annis sexdecim. Multa ejus alia mirabiliora expertus sum. Horrori mihi erat illud ingenium ; et quis praeter te talium miraculorum opifex? Gito de terra abstulisti vitam ejus, et securior cum recordor, non timens quicquam pueritiae, nec adolescentiae, nec omnino homini illi. Sociavimus cum coevum nobis in gratia tua educandum in disciplina tua, et baptizati sumus, et legit a nobis sollempniter vita preterita. Nec satiabar illis diebus dulcedine mirabilis, considerare aliquid hinc constitutum super salutem gene-

ris humani. Quantum flevi in hymnis et cantibus tuis, suave sonantis Ecclesie tue vocibus commotus acriter, etc. Haec enim de hymnis superiori : ac rursum subdit³ : « Qui habitare facis unanimes in domo, conociasti nobis, et Evodium juvenem ex nostro municipio; qui cum agens in rebus militare, prior nobis ad te conversus est et baptizatus, et refecta militia seculari, accinctus est in tua. Simil eramus, simul habitabamus placito sancto. Quarrebanus, quisnam locis nos utilius haberet servientes tibi, pariter remeabanus in Africam ». Sed de reditu in Africam agenus anno sequenti.

76. Quod a tanto viro, S. Ambrosio, Augustinus baptizari meruerit, magnopere exultavit; unde agens adversus Julianum Pelagianum⁴ haec ait : « Adhuc audi alium excellentem Dei dispensatorem, quem veneror ut patrem; in Christo enim Iesu per Evangelium ipse me genuit, et eo Christi ministro lavacrum regenerationis accepit ; beatum Iohannes Ambrosium, cuius pro catholica fide gratiam, constantiam, labores, pericula, sive operibus sive sermonibus, et ipse sum expertus, et mecum non dubitat orbis praedicare Romanus ». Haec Augustinus.

77. Fertur Ambrosii nomine sermo⁵ de baptismo S. Augustini, sed qui ne apice quidem habeat Ambrosii. Multa sane admisit imperitus fector : nam ut de dissimilitudine styli dicere pterennitamus ; quisquis ille fuerit, impostura perfaciē arguitur, cum ait Augustinum Carthaginem fuisse, atque ex Gentilium cultu factum christianum : ipsum namque patria Tagastensem fuisse, nec coluisse affiugendo idola, licet sectator fuerit Manicheorum, tum ipsius testificatione, tum Possidii, huc clarius sepius demonstratur. Impostura quoque ea ex parte auctor arguitur, dum habet ipsum Augustinum cum Ambrosio de pluribus questionibus prolixè sepe disseruisse : cum tamen ipse Augustinus de se testetur, nunquam foto illo tempore quo fuit Mediolani, invenisse Ambrosium negotiis vacuum, et frequentia accedentium solitarium, quocum de animi sui angoribus potuisse miscere sermonem : adeo ut non dicam disputandi, sed nec (ut ait) darebūt copia sciscitandi ; sunt omnino haec Augustini verba⁶ : « Certe mihi nulla dabatur copia sciscitandi que eupiebam de tam sancto oraculo tuo, pectore illius, nisi cum aliquid breviter esset audiendum. Astus autem illi mei otiosum cum valde, cui refundenter, requirebant, nec unquam inveniebant, etc. » Et inferius⁷ : « Sed tibi quereretur ? quando quereretur ? Non vacat Ambrosio ». Et unde illud figurorum circumulatori, cum agit de ejus baptismo : « Novum christianum novis vestimentis, cinctilla nigra induimus ». Cum inoris esset inviolabilis baptizatum quemlibet albis inducere vestimentis ? At haec de his

¹ Aug. Confess. I. xv. c. 6. — ² Aug. Confess. I. vi. c. 3. — ³ Apud Ambros. serm. 2. c. 1. — ⁴ Aug. Confess. I. vi. c. 3. — ⁵ Aug. cod. I. vi. c. 44.

⁶ Aug. cod. I. v. 8. — ⁷ Aug. cont. Jul. Pelag. I. i. c. 9. — ⁸ Apud Ambros. serm. 2. c. 1. — ⁹ Aug. Confess. I. vi. c. 3. — ¹⁰ Aug. cod. I. vi. c. 44.

salis : ferre enim non possumus ipsi veritatis cultores, quovis praetextu ac velamento mendacia per vulgari.

78. Cum autem Augustinus Mediolani adhuc moraretur, duo illa memorata digna inter alia accidisse tradit, alterum de Proscholo homine christiano paupere, qui pecunia sacerulum invenit; alterum de revelato deposito filio a patre defuncto; quorum prius ab ipso ita describitur¹ : « Dicam quid fecerit pauperinus homo, nolis apud Mediolanum constitutis, tam pauper ut Proscholos esset grammaticus, sed plaus christianus, quamvis ille esset paganus grammaticus, melior ad velum, quam ad cathedram. Invenit sacerulum (nisi forte me numerus fallit) cum solidis lerne ducens. Memor legis, propositus pitacium publice. Reddendum enim sciebat, sed cui redderet ignorabat. Proposuit pitacium publice : qui solidos perdidit, veniat ad locum illum et querat hominem illum (erat haec forma pitaci). Ille qui plangens circumquaque vagabatur, invento et lecto pitacio, venit ad hominem. Et ne forte quereret alienum, quasivit signa, interrogavit sacculi qualitatem, sigillum, solidorum etiam numerum; et cum omnia ille fidelier respondisset, reddidit quod invenerat. Ille autem repletus gaudio, et querens vicem rependere, tanquam decimas obtulit solidos viginti ; qui noluit accipere : obtulit vel decem; noluit accipere : saltem, rogavit, vel quinque acciperet; noluit ille. Stomachabundus homo proicit sacerulum. Nihil perdi, ait; si non vis aliquid a me accipere, nec ego aliquid perdi. Quale certamen, fratres mei, quale certamen, qualis pugna, qualis conflictus! theatrum mundus, spectator Deus. Vixit tandem ille quod offerebatur accepit, continuo totum pauperibus erogavit; unum solidum in domum suam non dimisit ». Hec ipse, eadem pro concione proponens imitanda suo populo Hippone.

79. Sed illud quo docuit defunctos nostra audire atque curare, alibi ita explicat² : « Pro certo cum Mediolani essemus, audivimus, quod cum debitum repetere a quodam defuncti patris cautione prolatu, quod filio nesciente a patre iam fuerat persolutum; contristari homo gravissime cepit, atque mirari, quod ei pater moriens non dixerit quid deberet, cum fecisset etiam testamentum. Tunc ei nimis anxio apparuit idem pater ejus in somnis, et ubi esset repositum quod illa cautio vacuata fuerat, indicavit. Quo invento juvenis atque monstrato, non solum falsi debiti columnam propulsavit, sed etiam paternum recipit chirographum, quod pater non receperat, quando est persoluta pecunia. Hic itaque putatur anima hominis curam gessisse pro filio, et ad eum venisse dormientem, ut docens quod ignorabat, a magna eum molestia liberaret ». Hec ipse.

80. *Augustinus Romam rediens quae ibi scripsit*

rit. — Post susceptum vero baptismum Augustinus hanc diu Mediolani passus est definiri, sed una cum sancta matre, filio, neconon Alipio atque Eudio reversurus in Africanam Romanum se contulit, ubi usque ad sequentis anni tempus navigationi accommodatum, totum hoc temporis spatium egit, non tamen otiosus, sed complura conserbans, de quibus ipse¹ : « Jam baptizatus autem, cum Romae essem, nec ferre tacitus possem Manicheorum jactantiam de falsa et fallaci continentia, vel abstinentia, qua se ad imperitos decipiendos, veris Christianis, quibus comparandi non sunt, insuper praeferunt, scripsi duos libros, unum de moribus Ecclesiae Catholicae, alterum de moribus Manichaeorum »; et inferioris : « In eadem urbe scripsi dialogum, in quo de anima multa queruntur ac disseruntur; id est, unde sit, qualis sit, quanta sit, cur corpori fuerit data; cum ad corpus venerit, qualis efficiatur; qualis, cum abscesserit ». Ac rursum sequenti capite : « Cum adhuc Romae demorarem, voluimus disputando querere unde sit malum. Et eo modo disputavimus, ut si possemus, id quod de hac re divinae auctoritati subditu credeamus, etiam ad intelligentiam nostram, quantum disserendo, opitulante Deo, agere possemus, ratio considerata et tractata perdueceret. Et quoniam constituit inter nos diligenter ratione discussa, malum non exortum nisi ex libero voluntatis arbitrio; tres libri quos eadem disputatio peperit, appellati sunt : *De libero arbitrio*, quorum secundum et tertium in Africa, jam etiam Hippone regio presbyter ordinatus, sicut tunc potui, terminavi ». Hec Augustinus.

81. In commentario vero illo quem *de Moribus Ecclesiae Catholicae Romae* scripsit, que ibi inventarit sanctorum et eruditorum virorum consortia, ipse describit, cum ait² : « Romae etiam plura cognovi, in quibus singuli gravitate atque prudentia et divina scientia praeponentes ceteris secum habitantibus presunt, christiana charitate, sanctitate et libertate viventibus; ne ipsis quidem cuiquam onerosum sunt, sed orientis more, et Pauli apostoli auctoritate manibus suis se transigunt. Jejunia etiam prorsus incredibilis multos exercere didici, non quotidie semel sub noctem reficiendi corpus, quod est usqueque usitatissimum, sed continuum triduum vel amplius sepiissime sine cibo ac potu ducere. Neque hoc in viris tantum, sed etiam in feminis; quibus item multis viduis et virginibus simul habitantibus, et lana ac tela victum querantibus prasunt singulae gravissima probatissimaque non tantum in instituendis componentibus que moribus, sed etiam instruendis membris perpetiae ac parate. Atque inter haec nemo ureget in aspera, que ferre non potest; nulli quod recusat imponitur; nec ideo condemnatur a ceteris quod in eis se imitandis fatetur invalidum, etc. » Hec, cum Romae esset, vidit et audivit Augustinus con-

¹ Aug. de verb. Apostol. serm. xix. — ² Aug. de vita secund. pro mortuis, c. 11.

¹ Aug. Retract. l. t. c. 7. 8. 9. — ² Aug. de morib. Eccles. c. 33.

sententia iis que S. Hieronymus de isdem pluribus locis scripsit. At licet haec alia occasione oportuerit recitasse; hic tamen quod tempus postulet, cum agamus de Augustino Romae agente repetuisse hand fuit onerosum. Dicitur insuper Augustinus¹ Romae positus, quod scripsit postea ad Casulam, Romanam plebem solitam jejunare tribus diebus hebdomadie, nempe feria quarta, sexta, et sabbato. At de Augustino modo hactenus, de enjus in Africam reditu agemus anno sequenti. Jam vero ad Theodosium redeamus, quem hoc anno, postquam victo Maximo, Aquileia discessit, Mediolanum se contulisse vidimus ex rescriptis ibidem datis: quidnam autem inter ipsum et S. Ambrosium transactum sit, oratione prosequamur; atque in primis quae a Paulino² conscripta habentur, hic reddamus:

82. *Ambrosius liberrime scriptos dat litteras Theodosio pro Christianis qui synagogam Iudeorum justa causa incenderunt.* — « Extincto, inquit, Maximo, posito Theodosio imperatore Mediolani, Ambroso vero episcopo constituto Aquileiae, in partibus Orientis, in quadam castello (Gallicini illud ab Ambrosio nominatur) a christianis viris synagoga Iudeorum et lucis Valentinianorum incendio concremata sunt, propterea quod Judai vel Valentini insultarent monachos christians: Valentiniianorum enim hereses triginta deos colunt. Sed de hujusmodi facto comes Orientis ad imperatorem relationem direxit; qua aeta (lecta, imperator praecepit ut synagoga ab episcopo reedificaretur. Sed huius praecepti tenor cum ad aures pervenisset venerabilis viri Ambrosii episcopi direxit ad imperatorem epistolam, quia ipse in tempore excurrende non poterat, qua illum convenit, ut id quod ab eodem statutum fuerat revocaretur. » Quoniam autem cause præcesserant, ut Christiani in Valentinianos ea admirerint, idem Ambrosius dicta ad Theodosium tunc data epistola his verbis significat³:

83. « Vindicabitur etiam Valentiniarum famum incensum? Quid est, enim, nisi famum in quo est conventus Gentilium? licet Gentiles duodecim deos appellant, isti triginta et duos aponi colant, quos appellant deos. Nam et de ipsis comperi relatum et præceptum, ut in monachos vindicaretur; qui prohibentibus iter Valentiniensis, quo psalmos canentes ex consuetudine usque veteri pergebant ad celebratorem Machabaeorum martyrum, moti insolentia incenderunt fanum eorum in quadam rurali vico tumultuarie conditum ». Haec de his Ambrosius: ex quibus illud in primis observa, ea patrata a monachis esse mense Augusti, enijs kalendas tam in Oriente, quam Occidente sanctorum Machabaeorum consuevit antiquitus memoria celebrari: paulo enim post ab incensa Neclarum episcopi domo Constantiopolis ab Arianis, hanc accidisse,

idem Ambrosius eadem demonstrat epistola, cum ait: Constantiopolis dudum dominus episcopi incensa est, etc. » Rursum vero (quod veteris Ecclesia moris fuit, ut ad solemnitatem martyrum psalentes in via Christiani pergerent, quod et tune monachos fecisse tradit, antiquam in Ecclesia processionum consuetudinem docet).

84. Ut autem de his ageret Ambrosius apud Theodosium, interpellatus fuisse videtur litteris Orientalium episcoporum, quibuscum et alia ad eundem deferenda querela scripta erant; qua ab ipso Ambrosio dicta epistola obiter inferuntur his verbis⁴: « Quonodo excusabo apud episcopos? qui nunc, quia per triginta et innumeros annos presbyteri quidam gradu foneti vel ministri Ecclesie refrahuntur a munere sacro, et curiae deputantur, graviter gemint. Nam cum hi, qui vobis militant, certo militie tempore serventur; quanto magis etiam eos considerare debetis, qui Deo militant? Quonodo, inquam, hoc excusabo apud episcopos, qui queruntur de clericis, et impressione gravi vastari scribunt ecclesias? Hoc tamen in notitiis clementie tuae pervenire volvi. De hoc, ut placet, arbitrio tuo consulere et temperare dignaberis ». Haec ipse: quibus demonstrat, postquam ab Oriente Theodosius ipse recessisset, haereticos, aliquos impios homines, imo et ex magistratibus aliquos insolentibus adversus sacros Dei ministros egisse; de quibus insinuandis imperatori, Orientales episcopi (ut dictum est) scripserunt ad Ambrosium. Potissima vero scribendi causa fuit, ut ipse de revocandis datis ab eo rescriptis pro restituendis incensis synagoga Iudeorum atque fano Valentiniarum, cum Theodosio ageret. Impedit sanctus sacerdos ad opus omne studium, omnique curat officio ut contrariis a Theodosio dandis rescriptis priora oblitarentur. Scribit igitur Aquileiae cum esset, Mediolanum, ubi Theodosius morabatur. Quod autem definetur Ambrosius Aquileiae, cum nullum hoc tempore memoria sit ibi celebratum fuisse Concilium; epidem existimo, illuc esse profectum, ex more, ad novi creationem antistitis, cum defuncto sancto Valeriano ejus civitatis episcopo, in locum illius est subrogatus S. Chromatius. At quod his vel aliis magni momenti negotiis Aquileiae impediretur Ambrosius, ne (quod magis opfasset) praesens tantam causam acturus, mora illa sua irreparabile cause prejudicium inferret, redditum suum litteris curavit prævenire, postea ipse secuturus.

85. Quanta autem imperatorem compellaverit libertate, quandoque cum vigore sacerdotali justa fiducia ageret apud eum; ex his que exordio ipso prefatur, accipe: « Peto, ut patienter sermonem meum audias. Nam si indignus sum qui a te audiatur; indignus sum qui pro te offeram, cui tua vota, cui tuas communias preces. Ipse ergo non audiens eum, quem pro te audi velis? Non andies pro se agentem, quem pro aliis audiisti? Nec verebis ju-

¹ Ad. east. lxxviii. — ² Paulini in ad. S. Ambros. — ³ Amb. epist. xxix.

⁴ Amb. epist. xxix.

dicium tuum, ne cum indignum putaris quem audias, indignum feceris qui pro te audiatur? Sed neque imperiale est libertatem dicendi negare; neque sacerdotale, quod sentiat, non dicere. Nihil enim in vobis imperatoribus tam populare et tam amabile est, quam libertatem etiam in iis diligere, qui obsequio militie vobis subditi sunt. Siquidem hoc interest inter bonos, et malos principes, quod boni libertatem amant, servitutem improhi. Nihil etiam in sacerdote tam periculosum apud Deum, tam turpe apud homines, quam quod sentiat, non libere denuntiare» : et paulo post : « Malo igitur, imperator, honorum mihi esse tecum, quam malorum consortium ; et ideo clementiae tuae displicere debet sacerdotis silentium, libertas placere. Nam silentii mei pericolo involveris, libertatis bono jubaris. Non ergo importunus indebitis me intresero, alienis ingero, sed debitibus obtrempero, mandatis Dei nostri obedio. Quod facio primum tui amore, tui gratia, tua studio conservanda salutis. Si ille mihi vel non creditur, vel interdicitur, dico sane divinae offense metu. Nam si meum periculum te exueret, patienter me pro te offerrem, sed non libenter : malo enim te sine meo acceptum Deo esse et gloriosum periculo. Sin autem silentii mei dissimulationisque culpa et me ingravat, nec te liberal; malo importuniorem me, quam iniustiorem aut turpiorem judices, etc. »

86. Utinam que divino afflatus Spiritali tam vera, tam salubria sanctus sacerdos inculcat, tanquam divinum quoddam oraculum semper pra oculis Christiani Principes haberent et sacerdotes. Ita enim magno animarum lucro eorum statu optime consultum esset. Sed ista dum negliguntur, quadam inconsiderantia cum sacerdotum, tum regum, simulque Ecclesiarum atque regnorum status in disserimen adducitur : gravi quidem danno, imo et dispendio sahntis aeternae, frequenter evenit, ut qui a sacerdotibus corripi reges negligunt atque despiciunt, corripiant ipsi ab illo qui corripit in furore, qui auter spiritum principum, quique terribilis est super omnes¹ reges terrae. Sed et cum etiam sacerdotes nimium verentur atque timeant admonere principes delinquentes, immoeniores se ad hoc a Deo electos, secundum quod ab eo dictum est Hieremias² : « Constitui te super reges et principes » : fieri quidem omnino, aquila lancei judicii, ut ab eis redarguantur, quos ipsi corripere neglexerunt, eosque experiantur asperos, duros, rebelles ac tyrannorum instar, Dei ministros et jura ecclesiastica concuentes. Sed in eodem persans argumento ista subdit Ambrosius :

87. « Habeimus ergo et nos, cui displicere plus periculi sit; praesertim cum etiam imperatoribus non displicat suo quemque fungi munere, et patienter auditis unumquemque pro suo suggestorem officio, imo corripiatis, si non utatur militiae sua ordine. Quod ergo in iis libenter accipitis qui

vobis militant, num hoc in sacerdotibus potest molestum videri, cum id loquuntur non quod voluntus, sed quod jubemur? Scis enim lectum¹ : *Cum stabitis ante reges et presides, nolite cogitare quid loquimini; dabitur enim robis in illa hora quid loquimini. Non enim vos estis qui loquitur in robis.* Et tamen si in causis Reipublicae loquar (quamvis etiam illic justitia servanda sit), non tanto astringar metu, si non audiatur. In causa vero Dei quem audies, si sacerdotum non audies, cuius maiore peccatur periculo? Quis filii verum audebit dicere, si sacerdos non audeat? Novi te plium, clementem, mitem, alque tranquillum, fidem ac timorem Domini cordi habentem; sed plerumque aliqua nos fallunt : habent² aliqui zelum Dei, sed non secundum scientiam. Ne igitur hoc etiam fidelibus animis obrepat, cavendum arbitror. Novi pietatem tuam erga Deum, lenitatem in homines : obligatus sum beneficiis tuorum indulgentiarum; et ideo plus metuo, amplius sollicitor, ne etiam ipse tuo me postea iudicio condennes, quod mea aut dissimulatione, aut adulatio proflapacione non evitaveris » : et paulo post :

88. « Causam ergo Dei facebo? Quid igitur sit quod metuam, consideremus. Relatum est a comite Orientis militarium partum, incensam esse synagogam, idque auctore factum episcopo. Jussisti vindicari in exercitu, synagogam ab ipso adificari episcopo. Non astruo expectandam fuisse assertiōem episcopi : sacerdotes enim turbarum moderatores sunt, studiosi pacis, nisi cum et ipsi moventur injuria Dei, aut Ecclesiae contumelia. Sit aliquis iste episcopus ferventior in exustione synagogae, timidor in iudicio : non vereris, imperator, ne acquiescas sententiae tuae, ne pravaricetur non times? Non etiam vereris, quod futurum est, ne verbis resistat comiti tuo? necesse erit igitur, ut anti pravaricatorem, aut martyrem faciat; utrumque alienum temporibus tuis, utrumque persecutionis instar, si aut pravaricari cogatur, aut subire martyrium. Vides quo inclinet causa exitus. Si fortē episopum pulsas, caveto martyrium fortioris; si inconstantem, declina lapsum fragilioris : plus enim astringitur qui labi infirmum coegerit. Haec proposita conditione, pulo dieturum episopum, quod ipse ignes sparserit, turbas compulerit, populos concurserit, ne amittat occasionem martyrii, et pro invalidis subiectat validiorem. O beatum mendacium, quo acquiritur sibi aliorum absolutio sui gratia!

89. « Hoc est, imperator, quod poposci et ego, ut in me magis vindicares, et hoc si crimen putares, mihi adscriberes. Quid mandas in absentes iudicium? habes presentem, habes confitentem reum. Proclamo quod ego synagogam incenderim; certe quod ego illis mandaverim, ne esset locus, in quo Christus negareetur. Si officiatur mihi, cur hic

¹ Psal. LV. — ² Hier. I.

¹ Math. x. — ² Rom. x.

non incenderim? Divino jam eremari cepit iudicio; menum cessavit opus. Et si verum queritur, ideo segnior fui, quia non putabam hoc vindicandum. Quid faciem quod nullo ultiore sine praemio foret? Tangunt huc verecundiam, sed non revocant gratiam, ne fiat opus quo Dei summi contrahatur offendio. Esto lamen, nemo episcoporum ad hoc munus convenerat. Rogavi enim elementiam Iuanu; et licet ipse hoc revocatum aliae non legerim, revocatum tamen constituum. Quid si alii tunidiores, dum mortem reformidant, offerant, ut de suis facultatibus reparetur synagoga? aut comes ubi hoc compererit primo constitutum, ipse de Christianorum censu exaedificari jubeat? Illebebis, imperator, comitem pravaricatorem; et hinc vexilla committes vetricia, huic Labarum, hoc est Christi sacramum nomine, qui synagogam instaurat, que Christianum nesciat? Iube Labarum synagoge inferri; videamus si non resistunt. Erit igitur locus Judeorum perfidie, factus de exuvia Ecclesie; et paltrinum, quod favore Christi acquisitum est Christianis, hoc transferetur ad donaria perfidorum? Legimus tempa idolis antiquis confita de manib[us] Cimbriorum, de spoliis reliquiorum hostium, hunc ritulum Iudei in fronte synagoga sua scribent: *Templum impialis factum de manib[us] Christianorum*».

90. Quanto autem periculo instaurare quis tentaret incensa aedificia Judeorum, revocat in memoria, que dicta sunt superius de prodigiis, que acciderunt sub Juliano conante iterum reedificare templum Hebraeorum Hierosolymis: addit[us] praefera, longe his graviora conumissa sub eodem Juliano a Judeis inflammantibus pluribus in locis Christianorum ecclesias, que nos superius alia occasione retulimus. Ad postremum vero injuste agi contestatur, cum quid de Ecclesia vel sacerdotibus decernitur absque sacerdotum consilio, alio ait: «Certe si mihi parvum fidei defertur, jube adesse quos priuatus episcopos; tractetur, imperator, quid salva fide agi debeat. Si de causis pecuniaris comites tuos consulis, quanto magis in causa religionis sacerdoles Domini aequum est consulas?» Et denique hac tacita communione, seu contestatione potius, apponit coronidem: «Ergo certe quod honorificentius fieri potuit, feci, ut me magis audires in regia; ne si necesse esset, audires in ecclesia». At quid in ecclesia, nisi cum publice redargire? quod et postea fecit.

91. Hic modo illud admonendum existimo; quia etsi non probet Ecclesia periclitari Christianam modestiam in dirimendis incendiis Gentilium vel Judeorum templis vel synagogis (ut superius suo loco pluribus monstratum), alio de his in Notis¹ actum est, exigitas tamen vidimus complures, qui private quodam divini Spiritus instinetu id pergentes, eas ab Ecclesia recipi sunt inter martyres; itemque alios, qui cum dirimissent templum, et ipsum rededicare jussi, obtemperare noluerint.

occisi sunt, in martyrum consortium aggregatos; de quibus illam Theololetus² affert rationem, nimurum parem esse impietatem idola gentium adorare, et eisdem templum aedificare. Altamen quod ad Judaeos spectat: seimus S. Gregorium sapientis rescriptis³, nullum Judaeis negotium recessendum a Christianis, sed eos benignitate potius ac beneficentia alliciendos ad fidem; adeo ut Panormitanus episcopo, qui synagogam Iudaorum vi abreptam in ecclesiam consecrasset, jussit ejus persolvere pretium⁴; sed et aliam synagogam, in quam violenter crux cum imagine Dei genitricis illata fuisset, inde ea auferri praecipiens⁵, liberam reddi voluerit. Quid ad hanc dicemus? equidem illud, quod unus alio idem Spiritus est, spirans ubi vult, et quod vult; cujus opera interdum ex zelo, interdum vero ex mansuetudine in divinis Scripturis novissimum commendata, qua licet diversa, unus tamen idemque Spiritus eadem operatus sit. Cum lamen nihil penitus a S. Gregorio factum esse reperiatur, quod ab Ambrosio absque pravaricationis delicto fieri posse negetur: nam ablatam restituti synagogam, Gregorius tantummodo jussisse peritur: nec si pretium alterius persolvi mandavit, ut alia ab illis aedificaretur, sed ne (quod humum quoque jus postulat) rerum suarum quisquam dispendium pateretur. Sed ad Ambrosium redeamus.

92. Cum Theodosius, his accepitis ab Ambrosio litteris de revocanda quam emiserat iussione, adhuc cunctabundus id facere detrectaret; idem Ambrosius illud ipsum, quod fuerat communis, nempe nisi in regia audiatur, fore ut in Ecclesia spectante populo in eum dicturus esset, sacerdotali libertate perfecit. Reversus siquidem Mediotanum, «posito (inquit Paulinus) imperatore in Ecclesia, de eadem causa tractavit in populo». Ac de baculo nuceo ex Hieremia secundum Septuaginta, dicendi sibi preparans argumentum, quam salubris esset sacerdotatis objurgatio, pluribus demonstravit; de quibus scribit ipse ad sororem⁶. Atque denique quam litteris erat, nec auditus fuerat, eamdem ferme repetit orationem, et cum audiatur a populo, vehementi invectus est in eum apostrophe, vim eidem addens ex persona quam faceret loquentis in eum Domini hisce verbis⁷: «Ego te ex ultimo imperatore feci: ego tibi exercitum inimici tui tradidi: ego tibi copias, quas ille adversari te exercitu suo praparaverat, dedi: ego inimicem tuum in potestalem tuam redigi: ego de semine tuo supra solium regni constitui: ego te triumphare sine labore feci: et tu de me inimicis meis donas triumphos? Qui descendenti de exedra, imperator ait: Contra nos te posuisti hodie, episcope. At ille respondens ait, non se contra ipsum, sed pro ipso fuisse locutum. Tunc imperiali: Revera, inquit, dura praeceperam contra

¹ Theod. I. v. c. 38. — ² Greg. I. i. epist. xxiv. et I. vii. epist. v. I. vi. ep. xv. I. xii. ep. xviii. — ³ Greg. I. vii. ep. lxviii. — ⁴ Greg. I. vii. ep. v. — ⁵ Ambr. ep. xviii. edid. Sixt. — ⁶ Paulin. m. vii. S. Ambros.

episcopum de synagoga reparanda. In monachos vero vindicandum esse, a comitibus qui in tempore aderant, dicebatur. Quibus episcopus : Ego quidem cum imperatore nunc ago; vobiscum vero mihi aliud agendum est. Atque ita obtinuit, ut illa que statuta fuerant, revocarentur. Nec prius ad altare accedere voluit, nisi fide sua imperator illum agere debere testaretur. Cui episcopus : Ergo ago tide tua. Respondit imperator : Age fide mea. Quia sponsione iterata, jam securus peregit sacerdos divina mysteria. Haec autem scripta sunt in epistola, quam ad germanam suam fecit, in qua tractatum inseruit, quem eodem die habuit de haec nuceo, qui a propheta Hieremia visus esse describitur ». Hoc Paulinus. Exstat ipsa ad sororem epistola. Quae autem idem mox subdit de clade Thessalonicensi, de eadem loco agendum erit.

93. *Ambrosius resistit Gentilibus aram Victorie petentibus.* — Quid preterea Ambrosius eo tempore cum Theodosio, quem ad sequentis anni mensem Junium illic consedisse dicemus, audi. Quod enim duobus (ut dictum est) rescriptis Theodosius imperator, quae a Maximo fuisse innovata, destruxit; inde accidit ut mox legatio Romani senatus nomine (sicut Gentilium tantum ea molitus esset) ad Theodosium Mediolani agentem pervenerit, qua petenter ut aram Victorie a Maximo redditam sineret permanere, ubi restituenda fuerat, in Capitolio. Ista tunc audiens, mox intercessit S. Ambrosius, coramque imperatore causam agens, ab ejusmodi concessione ejus animum penitus revocavit; id quidem ipse monstrauit illis verbis in epistola ad Eugenium¹ postmodum scripta : « Postea, inquit, etiam clementissimo imperatori Theodosio coram intimavi, atque in os dicere non dubitavi; cui intimata senatus legatione hujusmodi, licet non totus senatus poposcerit; insinuationi meae tandem assensionem delutuli, etc. » Quid autem sequenti anno, cum Romam pergens Symmachus consularis publica concione eadem ab imperatore extorquere satageret, in eum Theodosius decreverit, dicemus suo loco inferius. Quod vero ad S. Ambrosii animi constantiam declarandam spectat; hic altexamus exemplum ab ipso Ambrosio descriptum in libris Officiorum, quos post redemptos captivos ipse conscripsit; ait enim² : « Meniinistis ipsi, quoties adversus regales impetus pro viduarum, imo omnium depositis certamen subierimus. Communice hoc vobiscum mihi recens exemplum Ecclesiae Ticinensis proferam, que viduae depositum, quod suscepserat, amittere periclitabatur. Interpellante enim eo qui sibi ictu imperati rescripte vindicare cupiebat; clerici non tenebant auctoritatem; honorati quoque et intercessores dati, non posse praceptis imperatoris obviari ferebant : legebatur rescripta forma directior, magistris officiorum stabat, agens in rebus imminebat. Quid plura? Traditum erat : tamen communicato mecum consilio, obsedit sanctus episcopus ea conclavia, ad quae translatum

illud depositum viduae cognoverat. Qnod ubi non potuit auferri, receptum sub chirographo est. Postea iterum flagitabatur ex chirographo. Praeceptum imperator iteraverat, ut ipse per semelipsum nos conveniret. Negatum est, et exposita divine legis auctoritate, et serie lectionis, et Heliodori pericito, viv tandem rationem imperator accepit. Post eiam tentata fuerat obreptio. Sed praevenit sanctus episcopus, ut redderet vidua quod acceperat. Fides interim salva est; oppressio non est formidini; quia iam res, non fides pericitatur ». Hoc Ambrosius, scribens plane ista, cum adhuc pro eadem pecunia novae quererentur novo colore artes.

94. *Inscius Theodosius pro schismaticis dot rescriptum.* — Hoc item anno Cynegium, qui nra cum consulatu prefecturam quoque pretorii administrabat, ex hac vita migrasse, auctor est Zozimus¹, in ejusque locum Tatianum fuisse suffectum. Porro ad eundem Cynegium in eodem agente magistratu, pro schismaticis, quos putavit esse Catholicos, ejusmodi a Theodosio rescriptum datum esse legitur : exstat ipsum in libello Marcellini ac Faustini schismaticorum descriptum his verbis :

95. « Salve, Cynegi carissime nobis. Etsi nulla humanis pectoribus major quam divinae legis debet esse reverentia, nec adjici quicquam ad eamdem possit, cuius ambitionis præstantia mundi terraque moderatrix omne quod sub nobis esse voluit, favore omnipotentis Dei propitiata custodit; tamen per Faustum et Marcellionum plenissimos fidei sacerdotes interpellata clementia nostra, veriti sumus, nisi per nos nihil fuisset responsum potentibus, nos videremur annuere iis qui divinae legis, cui servimus, contra propositum nostrum aliquid addidissent. Atque adeo ita utrumque moderamur, ut petitionem, quæ est oblata, veneremur, fidei autem nihil ex nostro arbitrio optemus, vel jubeamus adjungi. Nemo unquam tam profane mentis fuit, qui cum sequi catholicos doctores deberet; quid sequendum sit, doctoribus ipse constituat. Et sane probabilis et justa laudatio precum est, quæ omnem prope seriem haereticæ superstitionis, quæ contraria est fidei catholicæ, ordineunque complexa est. Nam et unde orta, et quo proiecta auctore fuisset, aperuit. Quippe cum persuasi quorumdam, totius saeculi antiquitate mutata, acti pro fide in exilium innocentes, vitam cum summa laude posuerunt. Sed circa eos non est dilata ultio, qui insidiati bonis moribus, et eaestibus institutis paulisper ex contentione, non tide, sed factione multorum mentes detestanda insinuatione perverterent.

96. « Nam usque adeo omnipotens Dei mota patientia est, ut pena, que criminosis post facta debetur, exemplo omnia antefacta sentirent. Sed ne hoc quidem facto converti ad praeceptum Dei, flectique potuerint. Catholicos occutis molitionibus urgunt, insequuntur, oppugnant : tanta perseverantia erroris est, ut cum aliis diverse observantie secta-

¹ Ambr. ep. xv. edit. Sixt. — ² Ambr. Offic. l. ii. c. 29.

¹ Sozim. l. iv.

toribus quotidie peccare malint, quam cum Catholicis recta sentire. In quo potentium laudans illatio est, qui communicantes Gregorio Hispaniensi, et Heraclido Orientali, sanctis ac laudabilibus episcopis, oportuit in fide catholica sine oppugnatione alienus ac molestia vivere, nullisque appetentum insidiis, circumventionibusque pulsari: quippe quibus placet suscepit semel fidem omni cum religione servare. Sic itaque inviolatum quicquid esse meruit aeternum. Non conventio aliquid, non appetitio, non fraus attentat aliena. Utantur quo in loco voluerint proposito suo, utantur ad catholicam fidem amore divino. Cynegi parens carissime et amantisime, sublimitas tua preeceptum nostra serenitatis, quo fidem catholicam omni favore veneramus, et sine qua salvi esse non possumus, ita jubeat custodiri, ut Gregorium et Heraclidem sacre legis anti-stites, ceterosque eorum consimiles sacerdotes, qui se parisi observantie dederunt, ab improborum hominum atque hereticorum iucatur, et defendat injuria. Sciantque cuiuscum sedere animis nostris, ut cultores omnipotens Dei, non aliud nisi Catholicos esse credamus». Hucusque rescriptum, absque die tamen et consule. Quidnam? favitne Theodosius imperator schismaticis? Minime gentium, Attende rerum gestarum ordinem.

97. Hujus namque dandi rescripti ea praecessio occasio, quod idem presbyter Faustinus, et Marcellinus ex schismate Ursicini inhaerentes schismaticis Luciferianis adversus Orthodoxos librum conscripsissent, quem Theodosio obtulerunt: quo lecto, idem imperator vel ignorans ipsos fuisse schismaticos, vel quod perperam pupasel reperiit fidem in schismate, cum et qui obtulerunt, in omnibus profiterentur sese catholicae fidei defensores, ob causam plurimum vexari a Catholicis vel hereticis Ariensis: Theodosius voluit suo eosdem bovere rescripto. Facile namque fuit ea persuadere imperatori, utpote homini pura sinceritate fidei, ac catholicae veritatis studiose, quam idem Luciferianii schismatici tantopere affectabant. Ies sic se habuit, donec hac ipsa episcopi catholicis innotuere: qui cum quod verum esset, Theodosio significasset, omnes ipsorum conatus prouersus irritos reddiderunt. Meminit horum libelli¹ Gennadius his verbis: « Scriptis », Faustinus scilicet, « librum quem Valentiniano et Theodosio et Arcadio imperatoribus his tribus enim liber inscripsit erat pro defensione suorum cum Marcellino quedam presbytero obtulit. Ex quo ostenditur Luciferiano schismatis consensisse; quia Hilarius Pictaviensem et Damasum utibz Roma episcopos in eodem libro culpat, quasi male consuluerint Ecclesias: quod prevaricatores episcopos in communionem ei sacerdotium, pacis tecumperande gratia receperissent: quod Luciferians ita dispergit recipere episcopos, qui Ariminensi Concilio Ariensis communicauerant, quomodo Novahani apostolatas penitentes ». Hec Gennadius,

98. *Luciferianum schisma penitus deficit.* — Par est credere, iisdem schismaticis adversum esse inter alios sanctum Ambrosium, quos fratrem Satyrum jam ante vitasse sciunt, ut superius suo loco demonstratum est. Cum autem que duo isti presbyteri mendaciorum effusa caligine ingesserunt, a luce veritatis redarguta, manifeste cum Theodosio, tunc caeteris omnibus innotuere: mox omne ipsorum consilium dissipatum, et schisma discutum penitus fuit, adeo ut post hac nulla amplius mentio reliqua fuerit Luciferianorum schismaticorum: qui vero apud eos senioris fuere consilii, compage unitatis ac pacis. Ecclesie Catholicae conjuncti sunt, ut inter alios Gregorius Baeticus, qui copulatus Ecclesiae, charitatis sancte vegetatus irriguo, evasit aque sanctissimus, visitique post hac complures annos: nam anno Domini trecentesimo nonagesimo secundo, quo scripsit S. Hieronymus volumen de *Scriptoribus Ecclesiasticis*, de codem Gregorio adhuc superstite agit his verbis: « Gregorius Baeticus Eliberi episcopus usque ad extremam senectutem diversos mediorci sermones tractatus composuit, et de fide elegantem librum, qui hodie quoque superesse dicitur ». Ille Hieronymus.

99. *Gregorii Baetici et aliorum Hispaniorum scripta.* — Scriptis etiam idem Gregorius librum de Trinitate, qui exlat ad Gallam Placidam titulo praenotatus. Sed adjungamus huic opportune alios, quos eadem provicia viris clarissimi fertis hoc eodem tempore habuit ecclesiasticos tractatores, ut in primis qui in eodem quoque argimento versatus est Seobadius, qui et ipse de Trinitate contra Arianos commentarium edidit, et alia opuscula, aequalis plane Gregorii: nam et de ipso tradit S. Hieronymus, in ultima senectute adhuc in humanis agere dicto anno Domini trecentesimo nonagesimo secundo, cum de eo aliquo alibi ipse scriberet. Pacianus quoque tunc florat episcopus Barcinonensis castitatem, et eloquentia commendatus cuius est inter alia lucubratio illa nobilis adversus Novatianos; qui in ultima et ipse senectute constitutus, sub Theodosio mortuus est ante dictum Domini annum, ut idem Hieronymus protulit: ad ejus filium Dexlerum praecepsa praeiorum insignitum idem Hieronymus ut dicimus scripti librum de *Scriptoribus Ecclesiasticis*. Haud pridem autem, nempe adhuc sui erstite Valentiniiano, desirat ex hac vita Apollinus Severus nobilis ingenii et generis homo, cuius filius S. Hieronymus in codem commentario meneminit. Illi claruerunt temporibus his in Hispania fide catholicica et eruditione spectati.

100. Ut autem ad Gregorium Baeticum, a quo digressa est, oratio revertatur; in commentario de Trinitate ab ipso scripto ad Gallam Placidam, subdubito ne nomen Placidia ab aliquo rerum ignaro ac pariter nominatum, fuerit superadditum. Siquidem Gallia Placidia filia fuit Gallicae sororis Valentiniiani, Justine filiae, et uxoris Theodosii, Honoriae vero imperatoris ex patre soror: Gallam autem ipsam ejus matrem anno superiori Theodosio nup-

¹ Genn. de script. Eccl. c. 16.

sisse diximus, ad quam potius existimo scriptum fuisse librum, nempe ad Gallam Augustam, ejusmodi eruditio maxime indigentem; quippe que matre ariana genita, in ariana haeresi ab eadem educata fuerit. Ut autem ad ejus filiam tunc lactentem Gallam Placidam Gregorius scripserit, nulla ratio persuadet, nec anchoritas suffragatur: cum praesertim ipsa (ut habet operis prefatio) dicitur ab eodem Gregorio ex persona haereticorum illum expetiisse commentarium, scriptis ab eisdem ad eam litteris, et propositis quaestioniis. Clausisse vero diem extremum Gregorium in Ecclesia Catholica magno nomine sanctitatis, indicant publica Ecclesie Catholica monumenta, in quibus adscriptum inter sanctos nomen ejus anniversaria celebritate recolitur¹.

104. *De Chronatii, Heliodori et Hieronymi epistolis commentitiis.* — Fertur Chromatii episcopi Aquileiensis et Heliodori episcopi Alitinensis nomine epistola ad S. Hieronymum scripta, qua dicitur hoc anno, simut ac Theodosius imperator Mediolanum ingressus est, convocasse ad se omnes Italic episcopos, quorum arbitrio decerneretur causa quorundam Arianorum episcoporum: in quo presulum conventu laudatus traditur ab eodem imperatore alius Gregorius episcopus Cordubensis, quod diebus singulis etiam jejunii tempore illorum martyrum memoriam recoleret, quorum natalitia confi- gissent; deque his ipso ad S. Hieronymum dedisse litteras, quibus eum rogarent, ut Martyrologium scriberet: eni quidem epistole veluti ad eam reditae ab eodem Hieronymo ad ipsos littere subjiciuntur. Que omnia ut spuria demonstrata rejec- mis, confutavimusque in nostra de Martyrologio Romano tractatione, quam notis ad ipsum additis prefiximus: tu ipsam consule.

102. At sicut illas ut spuriis jure respuimus, ita et contra merito affirmamus ipsum S. Hieronymum per brevem sanctorum collectionem elaborasse, tamque ad eosdem episcopos missam toto christiano orbe vulgatam esse, de qua Cassiodorus haec habet²: « Vitas Patrum, confessiones tideum, passiones martyrum legit constanter, quas inter alia in epistola S. Hieronymi ad Chromatium et Heliodorum destinata, procudubio reperitis, qui per totum orbem terrarum floruere, ut sancta initatio vos provocans ad ecclastia regna perdueat ». Haec ipse: que quidem Hieronymi lucubratio nonnisi post annos quatuor dici potest ab eo elaborata: nam cum post annos quatuor (ut dictum est) scripserit librum de Viris illustribus, in ejus fine recensens omnia sua usque ad illud tempus scripta, cum ejus operis nullam penitus mentionem habuerit; utique nonnisi postea opus illud elaborasse dicendus est. Sed cum ejus epistola libello praefixa nescio quo casu amissa desierit, duas illas supposuit imprudens, ne improbus dicam, effector.

103. *De Palladio Galata et Evagrio Pontico.* — Illo eodem anno, sub consulatu videlicet Theodosii secundo, Palladius Galata (ut ipse testatur³) Alexandriam petiit: qui tunc exiit, que ibi crenum Egypti perigratus vidiit, tum ab aliis audiit, scriptis postea commentarium ad Lausum prefectum; quam ob causam enidem librum interdum *Lau-**sianae* appellariunt, eni et titulus ille prafatis atque reperitur, ut *Paradisus Heraclidis* nominetur. Mansit hic in creno cum Evagrio Pontico aliquot annis (de frienio ibi confecto ipse⁴ meminuit.) Porro Evagrii Pontici consuetudine, Origenis erroribus imbutus est. Fuit Evagrius (ut dictum est) origine Iberus circa Pontum Euxinum, quem ob id Hyperboritanum appellat S. Hieronymus: qui a S. Basilio lector ordinatus, a Gregorio vero Nazianzeno Constantiopolis factus diaconus, Nectario relietus: inde cum divino impulso coactus esset recedere, Hierosolymam ad Melaniam se contulit; ubi corporis mala valeitudine dum affectus, penitentia antea vita ductus, ex clero monachus redditus, in Egyptum profectus, in Nitrie monte monasticam vitam exercuit ad decimuum sextum usque annum, prout idem qui illi inhaesit Palladius⁵ tradit. Mirati sumus aliquem dubitare, num hic Palladius idem sit cum illo, quem fuisse natione Galatam et professione Origenistam S. Hieronymus tradit; cum idem ipse Palladius eo commentario id profiteatur his verbis⁶: « Respondi me esse peregrinum, et de Galatiae partibus venire, et unum ex Evagrii fratribus esse confessus sum ». Haec ipse. Porro ambos, Palladium scilicet et Evagrium, Origenis erroribus fuisse corruptos, non obscure tum Hieronymus, tum etiam Epiphanius affirmarunt.

104. At primum de Evagrio haec Hieronymus⁵: « Evagrius Ponticus Hyperborita, qui scribit ad virginis, scribit ad monachos, scribit ad eam, cuius nomen nigredinis testatur perfidia tenebras (suggillat Melaniam seniorem) edidit librum, et sententias περὶ ἀπωθεῖσας, quam nos impossibilitatem vel imperurbationem possimus dicere, quando nunquam animus ullo perturbationis vitio commovetur; et, ut, simpliciter dicam, vel saxum, vel Deus est. Hujus libros per Orientem graecos, et, interprete discipulo ejus Ruffino, latinos plerique in Occidente lectitant: qui librum quoque scripsit, quasi de monachis, multosque in eo enumerat, qui nunquam fuerunt, et quos fuisse scribit Origenistas, et ab episcopis dannatos esse non dubium est, Ammonium videlicet, et Eusebium, et Euthynium, et ipsum Evagrium. Oi quoque, et Isidorum, et multos alias, quos enumerare fedium est: et juxta illud Luretii:

Ac veluti poeris absynthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum-
Contingunt dulci mellis flavoque liquore :

¹ Martyrol. Rom. die 24. April. — ² Cassiod. Instit. divin. lect. c. 32.

³ Pallad. Vit. SS. Pat. c. 1. — ² Pallad. Vit. SS. Pat. c. 12. — ³ Pallad. eod. l. c. 25. — ⁴ Pallad. c. 22. — ⁵ Hier. ad Ctesiphon.

Ita ille unum Joannem in ipsius libri posuit principio, quem et catholicum et sanctum fuisse non dubium est; ut per illius occasionem, caeteros quos posuerat haereticos Ecclesie introduceret ». Haec Hieronymus ad Clesiphontem aduersus Pelagianos, quos ab ejusmodi Origenistis fluxisse docet¹. Theophilus² quoque in epistola ad Epiphanium eorumdem monachorum Origenistarum, nempe Ammonii, Eusebii, et Euthymii meminit.

105. Caeterum alius quoque scriptis idem Evagrius magnam sibi conciliavit estimationem: quam ob causam ab eis qui Origenistarum errores minime exploratos habuerunt, plurimum commendatur, et inter alios a Sozomeno³. Recenset ejus lucubrations Gennadius⁴; nam « praeferit *Vitas Patrum*, scripsit, inquit, multa monachis necessaria; ex quibus ista sunt: aduersus octo principalium vitiorum suggestiones, quas aut primus adverfit, aut inter primos didicit, octo ex sanctarum Scripturarum testimoniosis compositi libros, ad similitudinem videlicet Domini qui tentator suo semper Scripturarum testimonios obviavit; ita ut unaquaque species vel diaboli vel vitiatis naturae suggestionum contra se haberet testimonium. Quod tamen opus eadem simplicitate, qua in greco inventi, jussus in latinum transtulit. Compositus et anachoreti simpliciter viventibus, liberum centum sententiariarum per capitula digestum; et eruditis ac studiosis quinquaginta sententiariarum, quem ego latinum primus feci: nau superiorem olim translatum, quia vitiatum per tempus et confusum vidi, partim reinterpretando, partim emendando, auctoris veritati restituimus. Componit et ceterobitis et synoditis doctrinam actam vite communis, et ad virgines Deo sacras libellum competentem religioni et sexui. Edidit et pauca sententias valde obscuras, et ut ipse in his ait, solis monachorum cordibus cognoscibiles, quas similiter ego latinis edidi. Vivit longa aetate signis et prodigiis pollens ». Haec Gennadius, qui erga Pelagianos et ipse Pelagianus propensior tribuit falsos anctor Evagrio signa atque prodigia; sed haec ex parte fidelior Palladius⁵ ejus in eremo socius, qui res ab eo gestas conscribens, hac de miraculis penitus ignoravit: non enim faciisset tantas laudes amici, quem aliunde quesitis laudandi argumentis summopere celebravit; idemque ipsius lucubrations numeravit.

106. Citatur a Soziale⁶ Evagrii commentarius, cui titulus praedictus erat, *Gnosticon*: item aliud de *Vita ascetica*: sed et aliorum ab ipso editorum meminuit. Sed qui indeleatam Stoicam in Ecclesiastiam introducere conatus est, hominem pie statim ad culmen perfectionis evicti a se posse iisdem scriptis perficiebat; eo nomine ab aliis derisus est: num inter alios haec domines Climax de eo: « Putavit Evagrius sapientissimum se omnium alacritate

sensus fieri; sed fraudem passus, sibi mentitus est miser, insipientiumque insipientissimus ex hoc ipso ostensus est, etc. » Haec Climax. Ceterum in omnibus sic Evagrius sectatus est Origenis errores, de quibus suo loco dicturi sumus, ut sententia Hieronymi. Epiphanii, Theophilii, et aliorum eundem perspectum habentium orthodoxorum, idem ipse Pelagianis materiam preparaverit delirandi.

107. Sed et Palladius ei inhaerens, ejusdem quoque morbi contagione contabuit; de quo Hieronymus aduersus Pelagianos¹, agens haec habet: « Palladius, servilis nequitie, eamdem heresim instaurare conatus est, et novam translationis Hebreiae milii columnam struere: num et illius ingenio nobilitatiique invidimus? nunc quoque mysterium iniquitatis operatur, etc. » Ob quam etiam causam S. Epiphanius eundem in Palestina ista docentem deplorans ait²: « Palladium vero Galata, qui quondam nobis carus fuit, et nunc misericordia Dei indiget, cave: quia Origenis heresim predicit, et docet; ne forte aliquos de populo tibi credito ad perversitatem sui inducat erroris ». Haec ipse scribens ad Joannem Hierosolymitanum episcopum, cum idem Palladius jam deseruisset eremum Nitriae, et morbi causa (ut ipse testatur³) abiisset in Palestinam: ubi aliquandiu moratus heres docebat Origenis: quem cavendum Epiphanius Joannem ejus loci episcopum quamprimum admonuit. Cum vero Origenistarum nullum alium nominet, nisi Palladium; certe, eti alii essent eadem labe conspersi, tamen non alium quam ipsum id numeris subuisse, ut Origenis deliramenta doceret, satis appareat. Quamobrem Origenistam illum, quem S. Paulum tentasse Hieronymus scribit, neminem certe praeter Palladium tune in Palestina morandem fuisse conspicio, de quo ista in ejusdem Paulae epitaphio habet⁴: « Tangam ergo breviter quomodo hereticorum cenosos devitaverit Iacus, et eos instar habuerit Ethnorum. Quidam veterator callidus, atque ut sibi videbatur, doctus et sciolus, me nesciente, cepit ei proponere questiones, et dicere: Quid peccavit infans, ut a demone corripialitur? In qua aetate resurrecti sumus? si in ipsa qua morimur, ergo nutrieibus post resurrectionem opus erit; si in altera, nequaquam erit resurrectio mortuorum, sed transformatio in alios. Diversitas quoque sexus maris et feminæ erit, aut non erit? Si erit, sequentur et nuplia, et concubitus, sed et generatio: si non erit, sublata diversitate sexus, eadem corpora non resurgent: aggravat⁵ enim terrena inhabitatione sensum multa cogitantem; sed tenuia erunt, et spiritualia, dicente Apostolo⁶: Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Ex quibus omnibus probare cupiebat, rationales creatureas ob quadam vita et antiqua peccata in corpora esse delapsas, et pro diversitate et meritis

¹ Hieron. in Proem. ad. Ps. — ² Apol. S. Hier. ep. lxvii. — ³ Sozom. l. vii. c. 42. — ⁴ Graeca de vita, ad. c. II. — ⁵ Pallad. in Lusacie, cap. 22. — ⁶ Hieron. epist. xxvii. — ⁷ Sap. ix. — ⁸ 1 Cor. xv.

¹ Hieron. in proem. alvers. Pelag. — ² Apol. Hier. ep. lx. — ³ Pallad. in Lusacie, cap. 22. — ⁴ Hieron. epist. xxvii. — ⁵ Sap. ix. — ⁶ 1 Cor. xv.

peccatorum, tali vel tali conditione generari, ut vel corporum sanitatem gaudent, et parentum divitias ac nobilitatem, vel in moribidas carnes et domos inopum venientes, penas pristinorum fuerent delictorum, et presenti saeculo atque corporibus quasi carcere clauderentur.

108. Quod cum andisset, et ad me relutisset indicans hominem; mihique incubuisset necessitas nequissima viperæ ac mortiferæ bestie resistendi, de quibus Psalmista commemorat, dicens¹: Ne tradas bestias animas confidentium tibi : et, Incrèps², Domine, bestias calamis, que scribentes iniuriam, loquuntur contra Dominum mendacium, et elevant in excelsum os suum : conveni hominem, et orationibus ejus, quam decipere nitebatur, brevi interrogatione conclusi, dicens, etc.³ Refert disputatio-neum tunc cum eo habitam, atque ad postremum addit: « Ex quo die ita cepit Paula hominem detestari, et omnes qui ejusdem dogmatica erant, ut eos voce publica hostes Domini proclamaret ». Haec Hieronymus. Sic igitur a S. Hieronymo confutatus Palladius, in ipsum stylum convertit, atque primum haec de Paula adversus eundem sanctum Hieronymum in suo commentario ad Lausum effutit⁴: « Multas feminas vidi, plurimisque tam vi-ducas, quam virgines novi, inter quas Paulam Romanam, matrem Teoxotii, feminam ad genus vite, quod est secundum spiritum dexterrino ingenio : cui quidem, quoniam ei se daret, impedimento fuit Hieronymus quidam genere Dalmata, qui mulierem optima indole ad genus vite perfectum, cum in eo multos, ne dicas omnes, longissimo post se intervallo videretur posse relinquere, ipse invidia molus ad suum peculiare vivendi institutum pertraxit. Ejus filia nomine Eustochium in Bethlehem vitam adhuc monachalem exercet; quam quidem ego nunquam allocentus sum : ceterum fertur insigni esse pudicitia, et regere societatem virginum quinquaginta ». Haec Palladius : mansisse autem ipsum in Palæstina salem usque ad annum trecentesimum nonagesimum secundum inferius diceamus ex epistola Epiphani ad Joannem.

109. At quid postea de Palladio? Accidit quidem, ut recessens e Palestina in Bithyniam, catholici hominis personam induerit, et inter Catholicos consuecens, postea in Joannis Chrysostomi episcopi Constantinopolitani se amicitiam insinuarit. Et unde hoc, inquit, de consuetudine cum Joanne accepisti; ex eo potissimum, quod faxit eidem Joanni Chrysostomo; cui quidem non communione catolica tantummodo conjunctus, sed et eidem fuit tolerantia malorum propinquus: nam que ob ejusdem Joannis defensionem passus est, his verbis ipse declarat⁵: « De Palestina autem ad provinciam Bithyniam veni; in qua nescio quo modo, utrum studio hominum, an voluntate divina (hoc Deus novit) episcopus ultra meritum meum factus sum.

In quo tempestatis illius, quæ sub S. Joanne commota est, interfui mali, et per decem menses in obscurissima cellula occultatus, corpori illius sancti dicta reminisci, etc. » Quo etiam tempore, cum vi-gere velhementior in eundem Chrysostomum persecutio, ex Oriente recedens Romam se contulit ad Innocentium, a quo una cum aliis exceptus est. Et unde haec? dices, Testatur id ipse cum de Piniiano atque ejus coniuge Melania juniore, a quibus exceptus in urbe fuil, sermonem habens, haec ait⁶: « Ne nobis quidem certe, cum plurimi simul essemus, qui Romam proper beatum episcopum Joannem perrexeramus, exigua præsternim: sed dum in illis partibus degeneremus, officiosissimo nos suscepimus hospitio, largissimisque sumptibus, cum inde proficiuceremur, honoraverunt ». Haec ipse.

110. Quando autem id acciderit, expressum habes in dialogo de rebus ejusdem S. Joannis his verbis⁷: « Vis mensis effluxerat, cum Palladius quoque episcopus Helenopolos (est enim Helenopolis civitas in Bithynia, de qua superius) absque litteris venit, qui et ipse fugisse dicebat vesaniam principum ; expressus autem atque signans narravit omnia, ipsiusque exemplar edicti protulit, etc. », licet hunc, de quo agimus, Palladium diversum ab illo esse oporteat, qui in eo dialogo interloquitur: etenim tunc primum Romanam se venisse dicit, cum sub Zozimo papa pro pace Ecclesiarum ea functus est legatione. Sed quid tandem? ipsum foris pro tempore mutasse personam potius, quam animum impietate refertum, non leve argumentum est, quod eo libro, quem post eas turbas conscriptum ab eo constat (nam in eo meminit de Melania obitu, qui contigit post urbis Romæ excidium) Origenistas complures laudavit, ipsumque Evagrium Originis erroribus infamatum ad celum evenit. Intelligis ex his, lector, satis periculosas hoc tempore hereses excitari, quarum studiosos eadem Originis haurire atque alii propinare venena eo magis pernicioса, quo idem viri magna doctrina, et sanctitatis nomine celeberrimi haberentur. Quis doctrina æqualis Didymo, qui primus Originem summum nondum expiatum sordibus Alexandriae tanquam idolum erexit? cui thus incauti adolevere Melania senior atque Ruffinus, Evagrius atque Palladius, necnon nominati superiori anchoretae: quibus postea inhaerens Pelagius et ipse monachus, maiore accessione impietatis novæ heresis auctor factus, non amplius inter gregales militavit Origenistas, sed ipse sibi nomen conciliavit heresiarchæ, de quo suo loco pluribus atque saepius agendum erit. Vide, quam periculosum sit extra lineam Catholicæ puritatis efferre pedem, licet quis magnorum virorum tutu se putet sequi vestigia: sed illud tutum, antiquum Ecclesie servare depositum, traditionibus inhaerere, novantiumque omnes voces tanquam serpentum sibilos et terrificos luporum

¹ Psal. LXXXIII. — ² Psal. LXVII. — ³ Pallad. in Lausiac. c. 29. — ⁴ Pallad. c. 1. c. 22.

⁵ Pallad. in Lausiac. c. 49. — ⁶ Extat tom. 1. Jo. Chrys. edit. Paris. col. 10.

ulatus horrescere. « Erant enim (inquit Vincentius¹) horum omnium verba illa fastu et arrogantiā plena. Nobis auctoribus, nobis principibus, nobis expositoriis, damnae que tenebatis, tenete

quæ damnabatis, rejecite antiquam fidem, paterna instituta, majorum deposita; et recipite », nostra videlicet : « quenam illa tandem? horreo dicere : sunt enim tam superba, ut mihi non modo affriri, sed ne refelli quidem sine aliquo piaculo posse videantur ». Sed de his suo loco dicendum.

¹ Vincent, Lirin. cont. heres. c. 44.

Anno periodi Gracco-Romane 3881. — Olymp. 291. an. 4. — Urb. cond. 4441. — Jesu Christi 388. — Siricij pape 5.
— Valentinianni Junioris 14. Theodosii 10. Arcadii 6.

1. *Consules.* — Ad num. 1 et seqq. Coss. *Theodosius Aug. II et Cynegius*: uterque Orientalis. *Theodosii consulatus* iuxta secundam consularium Casareorum regulam; in huic enim annum decennalia ejus incidunt; que tamen in annum sequentem dilata fuisse. *Theodosii triumphus* eo anno datus existimandi locum praebebat: triumphi enim cum decennialibus de more conjuncti, aut consulatus ab imperatoribus sumptus iis annis, quibus exhibiti. Praeterea natali die imperii, sc. die xix mensis Januarii, quo de more ea solemnia peragabantur, *Theodosius Constantinopoli* non erat, sed *Thessalonici*, quo anno praecedenti se contulit: ubi accepit, *Valentinianum et Justinianum matrem* eo ex Occidente accessisse, ut testatur *Zozimus lib. 4.* Quare, cum decennalia a mense Januario ad alium mensem *Theodosius* transtulisset, et postea *Maximum* tyranum debellasset, tam decennalia, quam triumphum in annum sequentem distulit.

2. *Seditio Antiochenæ.* — *Seditio Antiochenæ*, in qua *Theodosii*, tiliarum ac *Placilie uxoris* jam demortua, statue dejecte sunt, ad annum praecedentem revocanda, ut recte vidit *Gothofredus* in *Chronologia Codicis Theodosiani*. Argumentum tamen, quod a quinquennialibus *Arcadii* et *Theodosii M.* decennialibus deducit, rem non evincit; coque etiam ad suam opinionem confirmandam utitur *Baronius*, *Libanius* in *Oratione ad Ellebichum* pag. 527 ait, seditiōnē motam occasione exactiōnis tributaria ad exercendam liberalitatem in milites, in quinquennialibus *Arcadii* et *Theodosii* decennialibus. Quare, cum *Arcadius* anno praecedenti quinquennalia dederit, eo pariter anno illa seditio eventata. Ita *Gothofredus*, *Verum Libanius* non de quinquennialibus *Arcadii* et decennialibus *Theodosii*, sed de anno quinto *Arcadii* decimoque *Theodosii* loquitur. Hec *Libanius* verba: « Principi ob necessitudinem imperii pecunia opus huius, maxime cum ipsi quidem decimus, filio autem quintu. imperii annus

procederent. Quo tempore solent imperatores aurum militibus largiri ». *Decimus Theodosii annus die xix Januarii currentis Christi anni inchoatus*, eodemque die et anno sextus *Arcadiani imperii annus* ceptus est: neque illo modo quintus imperii *Arcadii annus* cum decimo *Theodosii* concurrere potest, ut numeranti patet. Quare error in numeros irrepit, idque nihil ex eo loco concludi potest, nisi circa quinquennalia *Arcadii* et decennalia *Theodosii* tumultum illum ortum esse.

3. *Dum Theodosius Constantinopoli erat mota seditio.* — Secundum *Gothofredi argumentum* a nobis magis corroboratum istud est, motam esse seditiōnem eo tempore, quo *Theodosius* non *Antiochiae*, sed *Constantinopoli* consistebat; quod indicat *Libanius in Orat. ad Casarium* 20, pag. 779, in *Orat. ad Theodosium* 12, in priori *Oratione* 21 in laudem *Ellebichi*, pag. 535. Hoc vero anno *Theodosius Thessaloniciae* fuit, idque ab anno praeterito, quo *Valentinianus* sibi a *Maximo* tyranus timens, « navem ingressus, *Thessalonicam* abiit, sociis navigationis *Justina* matre », inquit *Zozimus lib. 4*, pag. 767. Addit *Zozimus*, *Theodosium*, cum hoc accepisset, cum nonnullis e senatu *Thessalonicam* se contulisset; ibique communi decreto statutum, « ut a *Maximo* patrata facinora punirentur », et *Theodosius* *Gallam Justine Auguste filiam* uxorem diceret. Deinde subiicit *Zozimus*, post illas nuptias *Theodosius* apparando bello totum incubuisse: « Ob eam causam, inquit, mortuo in itinere *Cynegio* prefecto prætorii, cum ex Aegypto revertetur, quenam præfectum prætorii constitueret, dispiciebat. Accersitum itaque Aquileia Tatiuum, prætorii præfectum in patria declarat, etc. » Denique att postea *Zozimus*, *Theodosium* cum exercitu per superiorē Pannioniam Aquileiam contendisse. Ex quibus consequens est, seditiōnē *Antiochenam* hoc anno confingere non posuisse; quia, ut recte *Baronius*, ante *Quadragesimam* et *Pascha* ea suscitata, et quidem dum *Theo-*

dosius Constantinopoli erat. Hic autem ultimis praecedentis anni mensibus Thessalonice iuit. Ultima lex Codicis Theodosiani anno praecedenti a Theodosio lata, nempe 118 *De decurionibus*, data est *prid. non. Jul. Constantinop.* Prior autem ejusdem Codicis ab eo imperatore hoc anno data est *VII id. Mart. Thessal.* nempe lex 14 *De hereticis*. Lex vero 2 ejusdem Codicis *De nuptiis*, et lex 5 *Ad L. Jul. De adult.* dicuntur datae *pridie id. Mart.* Hinc colligere est, Theodosium (quem anno praeferito Italianum contra Maximum tyrannum pugnaturum) accessisse docet Marcellinus in Chronicō, quemque Thessaloniceam Macedonia urbem, quo Valentianus, Justinia et Galla venerant, se confutisse, ibique Gallam uxorem duxisse, mox diximus) hujus ami initio seu mense Januario ac Februario Constantinopoli non fuisse; alioquin dicendum non esset, cum sub praecedentis ami exilium Constantinopolim venisse, et currenti anno, saeviente hieme, Thessalonicanū, ubi initio mensis Martii currentis anni era, redisse. Quod nec Zozimus dicit, nec illo modo verosimile est, sive Valentianum, Justiniam et Gallam Thessalonice reliquise, sive easdem secum Constantiopolim duxisse velis.

4. Cynegius ad Theodosium Thessalonice agenter venit. — Praterea ex Cynegii prefecti prefectorio obitu intelligimus, *Theodosium* prioribus hujus anni mensibus Constantinopoli non fuisse. Nam Idacius in Fastis sub hujus anni consulibus scribit: « Defunctus est Cynegius prefectus Orientis in consulatu suo Constantinopoli. Hic universas provincias longi temporis tabe deceptas in statum pristinum revocavit, et usque ad Egyptum penetravit, et simulacula gentium evertit. Unde cum magno fletu populi civitatis deductum est corpus ejus ad Apostolos die XIV kal. April., et post annum transtulit eum matrona ejus Achantia ad Hispanias pedestre», quia, ut inde colligere est, natione Hispanus erat. Mortuus est itaque Cynegius die xix Martii aut aliquod ante diebus, idque *in itinere, cum ex Egypto revertetur*», inquit Zozimus laudatus, et jam Constantinopolim pervenisset, ut tradit Idacius loco citato, ideoque dum Theodosius ab urbe Constantinopolitana aberat. *Cynegius* enim prefectus praetorio ad Theodosium apparatibus bellicis incumbens ex Egypto veniebat; sed antequam Thessaloniceam ubi imperator erat, ejus mortis tempore, pervenisset, *in itinere*, Constantinopoli nempe, supremum diem obiit. In ejus locum *Tatianus* vir strenuissimus subrogatus est, idque *in patria sua*, ut habet Zozimus, loco laudato, ideoque in Lycia Asiae minoris provincia natus non erat, ut a Gothofredo perperam creditum; qua de re infra. Porro hanc seditionem ante Quadragesimum et Pascha hiberno tempore contingisse, recte ex D. Chrysostomo notavit Baronius; sed inde discere poterat, rem anno praecedenti, quo prioribus ejus mensibus Theodosium Constantinopoli fuisse certum, peractum esse.

5. Theodosius in castris erat, quando Antiochenis pepercit. — Contrarie sententiae favere videtur

Chrysostomus Homilia 20 ad populum, ubi ait, *Flavianum* episcopum Antiochenum, cum a Theodosio Antiochenibus veniam impetrasset, ab eo petuisse, ut filium Antiochiam mitteret; eique Theodosium respondisse: « Orale haec auferri obstacula, haec bella extingui; et ego veniam omnino ». Insuper Chrysostomus Homilia 17 ad populum, loquens de litteris a Solitariis in favorem Antiochenorum ad Theodosium scriptis, ait: « Litteris nunc leonis in castris omnes ipsorum magnanimitatem admirabantur ». Et infra de Sacerdotibus, qui animi magnitudinem in eadem causa ostenderant, inquit: « Et aliis quidem in castra se contulit, paratus, nisi regi persuaderet, mori ». Unde inferri posse videatur, seditionem Antiochenam hoc anno configuisse, dum bellum adversus Maximum tyrrannum pararetur. Verum, cum varia bella Theodosius gesserit, prefata loca de alio quoniā bello, quam de eo, quod contra Maximum gestum, intelligenda sunt. Cum nullus historiens qui extet, Theodosii Vitam scripserit, quod bellum anni praecedentis initio gestum fuerit, scire non possumus. Certe exercitus, quem *Theodosius* adversus *Maximum* duxit, non Constantinopoli sed Thessalonice coactus fuit, ut ex Zozimo laudato liquet. Et tamen *Flavianus* statim post seditionem Antiochenam ad Theodosium venit, ut ostendit Baronius (n. xxv), cumque Constantinopoli allocutus est, et gratiam Antiochenibus impetravil, ut testatur Chrysostomus Homilia 20 ad populum. Sic quae mox adducta ex litteris Solitariorum, intelligenda de castris, que prope Constantinopolim erant, non vero de iis, que Thessalonicae extabantur.

6. Maximus a Theodosio debellatus. — Theodosius *Thessalonica* adversus Maximum movens, in Macedonia *Stobis* iter promovit, ubi data ab eo leges Cod. Theod. 15 *De hereticis*, et 2 *de his, qui super religione contendunt*; prior, XUII kal. Jul., posterior XVI kal. Jul. Inde *Scopos* venit, qui urbs alias Mösie superioris in confinio Macedoniae, nunc Italii *Scopia* dicta, ibique dedit legem Codicis Theodosiani 119 *De decurionibus*, XI kal. Jul. Post Macedoniam emissa Pannonia, Noricoque (ubi duobus prodiis, uno *Syscia*, altero *Petavione*, eos, qui Maximi partes tuebantur, devicit, *Hemoniamque* ultra se dederent accepili), in Italiā sese contulit adversus Maximum tyrrannum, ut narrat Zozimus lib. 4, pag. 769. Ait Baronius Maximum prolio *Syrcensi* adfuisse. Sed in Panegyrico Pacati cap. 34, ubi praelium illud ad Savam fluxuum habitum describitur, legitur: « Ipsam illum vexillarium sacrilegę factionis avidis gurgitibus absorbuit », nempe Sava fluxum et ne morti sepultura continget, cadaver abscondit ». Quare, enī dux illius exercitus in eo conflictu aquis submersus fuerit, dici non poslet. *Maximum* eidem præfuisse. Maximus, relicta Gallia, superatisque Alpibus Cottii, ad Iulias Alpes sese contulerat, ut testatur Pacatus cap. 30. Tandemque intra Aquileiam, amissa omnī spe imperii, quasi amens resedit, quinto tyrranidis

anno, teste Pacato cap. 24 et Philostorgio lib. 40, cap. 8, inter claustra reductus, ut habeat Claudianus in quarto consulatu Honorii v. 80. Tandem tertio milliari apud Aquileiam a Theodosio M. debellatus, capiteque truncatus vel *l' cal. Aug.*, ut habet Idacius in Fastis, vel *IV kalendas Augustas*, ut Idacius in Chronico, vel *VI kalend. Septembri*, ut Socrales lib. 5, cap. 14, habet: « Sed et filius ejus Victor occiditur post panicos dies in Galliis a comite Theodosio », inquit Idacius in Fastis. Post eam victoriam Theodosius usque ad annum ccxxxi in Occidente remansit.

7. Flavianus veniam impetrat Antiochenis. — Baronius fabulosum credit, quod Sezomenus habet, *Flavianum* nempe Antiochenum episcopum persuasisse adolescentibus ad mensam imperatoris canere solitus, pronuntiare cantilenas, que in Antiochenum supplicationibus erant, quia, inquit Baronius n. xxiv et seqq., Chrysostomus Homilia 20 ad populum ea de re non loquitur. At Chrysostomus in ea Homilia illa tantum pro concione Antiochenibus narravit, quia ipse a quadam qui praesens fuerat, cum Flavianus Theodosium Magnum albentus est, acceperat. Quare, cum iam Antiocheni cantilenas illas ad Theodosium placandum pronuntias esse scirent, opus non erat, ut in narrationem suam Chrysostomus pecuniae illud tactum inserret. Ad hanc, redarguit Baronius Zozimum, quod scripsit, Libanum una cum Hilario pro salute civitatis legationem suscepisse ad Theodosium: quod Chrysostomus Homilia 17 ad populum philos phis exprobret, quod universi civitatem eminio deseruerint. Additque Baronius n. xi, jam hoc tempore Libanum vita finiebatur. Sed non legerat doctissimus cardinalis Orationes 12 et 13 Libanii ad Theodosium M., quarum prior est de seditione Antiocheni, posterior de reconciliatione, que tamen ejus tempore typis Germanicis excusae erant. Vivebat itaque hoc tempore *Libanus*, qui enim in Vita sua asserat, se Ioviano imperante natum tuisse *anno quinquaginta*, presensi anno ad septuagesimum quartum aetatis annum pervenerat. Unde verum est quod Eupanius in Libanio scribit, hunc in summa senectute obiisse.

8. Lihomius et Hilarius ad Theodosium legati. — Cum itaque Chrysostomus Homiliam illam 17 ad populum intra hebdomadam secundam Quadragesime halteret, neque enim Homilia illa ad populum Antiochenum in operibus b. Chrysostomi sine confusione digesta, ex praetata tantum Homilia 17 deducitur, ordinem decurionum nondum legatos misisse, cum Chrysostomus Homiliam illam recitavat. Nihil porro impedit, quin Theodosius, qui *Flavianum* Antiocheno episcopo Antiochenum veniam concesserat, eamdem postea Hilario Libanioque ab Antiochenibus missis rursus annuerit. Sed Zozimum Christiana religionis ministrum, que Flavianus egit, dissimilat, totamque gloriam in *Hilarium Libanumque* continet, qui tamen aliqua tantum ex parte in epis societatem venerant. Taceremus epistola 48

Ambrosii ad Theodosium, in qua de Maximo tyranno debellato loquitur, perpperam a Baronio adducta, ad probandum, seditiōnēm Antiochenam praeſenti anno configiſſe. Incertum enī an ea epistola hoc anno, quoꝝ ex sequentibꝫ data fuerit.

9. D. Augustini baptismus. — A num. 71 ad 78. *Dixit Augustinus* anno trigesimo tertio aetatis baptismum suscepisse, inter omnes convenire debet. Tota difficultas est, num is annus fuerit completus, vel tantum inchoatus. Baronius et Riviū lib. 4 de Vita Augustini, cap. 1, aliique contendunt, sanetum doctorem aquis salutaribus ablutum anno aetatis trigesimo tertio completo. Verum *Augustinum* baptizatum fuisse die vicesima quarta Aprilis Sabato sancto, anno trecentesimo octogesimo septimo, cum nondum anno aetatis xxxiii egressus esset, communis nunc est eruditorum sententia. Ille sui baptismi annum aperte insinuat Augustinus lib. 9 Confessionum, ubi, cum cap. 6 narrasset, se post baptismum inter sacros hymnorū cantus in Mediolanensi Ecclesia flevisse, initio capituli 7 haec scribit: « Non longe eceperat Mediolanensis Ecclesia genus hoc consolationis et exhortationis celebrare, magno studio fratrum conceinentium vocibus et cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum Justina Valentiniā regis pueri mater, hominem tuum Ambrosium persecutetur haeresis sua causa, qua funeral seduta ab Ariani. Exenabat pia plebs in Ecclesia mori parata cum episcopo suo, servo tuo etc. Tunc hymni ei psalmi, ut cancerentur secundum morem Orientalium parlantium, ne populus morioris tedium contabesceret, institutum est ». Et statim: « Tunc memorato antifliti tuo per visum apernisti, quo loco laterent martyrum corpora Protasii et Gervasi ». Et narratis miraculis in sacrarum reliquiarum translatione patr. ait: « Inde illius inimicæ animus, etc ad eum lendi sanitatem non applicitus, a persequendi tamen furore compressus est ». Ille anno ante summi baptismum configiſſe Augustinus testatur. Quare, cum oslenderimus, Justina contra Ambrosium persecutionem, hymnorū apud Mediolanensem Ecclesiam institutionem, ac denique inventionem rel. piarum martyrum Protasii et Gervasi configiſſe: anno trecentesimo octogesimo sexto, appareat, Augustinus anno trecentesimo octogesimo septimo baptizatum fuisse, quando, ut ipsem ait, « annus erat aut non multo amplius, cum Justina Valentiniā regis pueri mater, hominem tuum Ambrosium persecutetur, etc. », quando « exenabat pia plebs in Ecclesia, mori parata cum episcopo suo etc. » Forro gravioris persecutionis frigor contra Ambrosium detonuit, uti suo loco dictum, die xxix ac xxx Marti anni Christi ccclxxvi. Nocte postremā ejus mensis diem praecedente, plebs cum episcopo Antro rosio in Ecclesia exstabuit. Cum vero *Augustinus* baptizatus fuerit die xxv Aprilis Sabato sancto anno ccclxxvii, recte scripsit Augustinus super baptizatus: « Annus erat, aut non multo amplius ». Nam a Dominica Palmarum anni

ccccxxxvi ad diem ab se suscepti baptismi numeratur annus, ac dies insuper viginti septem, quos illis vocibus, *aut non multo amplius*, apertissime expressit, ut doce observat Card. Norisius in quadam de hoc baptismo Opusculo; quod confirmat auctoritate Prosperi Tyronis in Chronicō imperiali, ubi sub distinctis annorum notis haec leguntur.

10. *Annus baptismi sicuti Augustini valde confirmatus.* — « H. Justina mater Valentiniiani Ariani favens in Ambrosium et omneum Mediolanensem Ecclesiam diversa injuriarum genera congerit.

« Reliquiae Gervasii et Protasii martyrum ab Ambroso primum Mediolani reperte.

« *Hymni Ambrosii compositi, qui nunquam ante in Ecclesiis Latinis modulis canabantur.*

« H. Maximus indignum ducentes contra Ecclesie statum agi, locum irrumperi, quod cum Valentiniano junxerat, fœdus, invenit. Valentinianus veritus imminentem jam cervicibus suis tyrannum, ad Theodosium confugit.

« Augustinus Mediolani Rhetoricam apprime docens, omissis scholis ad fidem rectam convertitur, cum ante Manicheus fuisse.

« IV. Theodosius cum exercitu ad Italiam transgrediens. Maximum interfecit, et Valentiniandum proprio regno reddidit.

« Justina, que Ecclesias vexaverat, ne regnum cum filio recipere, morte præventa est. »

Ita Chronologus ille Augustino synchronus, qui numero II anno Christi cccclxxxvi respondenti tria illa referit, que Augustinus ante annum sui baptismi configisse narrat. Tum numero III anno Christi cccclxxxvii respondenti recitat Valentinianni fugam, ac baptismum sancti Augustini; et quamvis *conversionem ad fidem* nominet, que incuntes aestate anni cccclxxxvi acciderat, nomine *conversionis* publicam fidei professionem in baptismo factam intelligit: neque enim notum illi erat, quid privatim antea Augustinus secum deliberaverat. Demique numero IV seu anno Christi cccclxxxviii *Maximi* necem referit, et postea sub numero IX mortem Valentiniani, que cum contigerit anno cccxcii, *Justina* persecutio juxta laudatum Chronologum cadit in annum cccclxxxvi, et in sequentem baptismus, seu publica *conversio* Augustini. Si Baroniū annū natalem Augustini anno uno tardius non consignasset, ejus baptismum in hunc annum non distulisset. Quæ adversus nostram sententiam objici possunt, hujus loci non sunt, nec tanti momenti, ut de ejus veritate nos dubitare sinant.

11. *Auctor Cantici Te Deum laudamus incertus.* — Quoad Canticum *Te Deum laudamus*, quod in Chronicō S. Dacii Mediolanensi episcopo attributo, dicitur a divis Ambrosio et Augustino, post hujus baptismum, decantatum esse, Menardus in Notis ad Sacramentarium Gregorii Magni, certum ait, non esse S. Dacii illud Chronicō, ex quo ea narratio desumpta, quod non redoleat stylum illorum temporum; atque etiam quædam falsa confi-

neat. Post Menardum idem scripsit Mabilionius tom. I Analectorum veterum Patrum pag. 3, ubi inquit, Chronicō illud, quod in Bibliotheca Ambrosiana asservatur, variorum esse scriptorum; cum producatur usque ad annum Christi millesimum sexagesimum septimum, et S. *Dacius* imperante Justiniano obierit. Cavatus in Rubric, Breviarii scil. 5. cap. 49. assertit, in antiquissimo Breviario Ms. Collegii Aniciani de Urbe isti Canticō præferri lumen titulum: *Hymnus S. Abundii*. In antiquo Breviario chori monasterii Cassinensis descripso paulo post annum 1086 hoc Canticum inscribitur: *Hymnus Sisibuti monachi*. Bona cardinalis cap. 16 de divina Psalmodia scribit, ante sanctum *Benedictum* cap. 11 Regule et *Terediū* discipulum sancti Cesari Arelatensis episcopi, qui de hoc in Regula sua locutus est, nullum veterum mentionem illius fecisse: in Psalterio Ms. basilice S. Petri in Vaticano inscribi: *Hymnus S. Sisibuti*; in Psalterio latino Gallico, cuius meminit Jacobus Usserius in Tractatu de Symbolo Romane Ecclesie, epistola ad Vossium, *S. Nicetio* attribui; sed recedendum non esse ab antiqua traditione, que hoc Canticum SS. Ambrosio et Augustino tribuit, cum sit adeo communiter recepta. Auctorum lamen diversitas, quibus illud adscribitur, satis ostendit hujus Cantici auctorem adhuc nos latere.

12. *Synagoga Judeorum a Christianis incensa.* — Ad num. 82 et seqq. Gothofredus in Chronologia Codicis Theodosiani contendit, epistolam xix divi Ambrosii ad Theodosium Magnum, quae est de *Synagoga Judeorum* a Christianis incensa, pertinere ad annum Christi trecentesimum nonagesimum tertium, eamque iungendam cum lege Codicis Theod. 9 *De Iudeis* data « Ad Addenum comitem et magistrum milium per Orientem »; quia Theodosius jubet, nimietatem eorum, qui sub Christianæ religionis obliuio *synagogas* destruebant et expoliabant, cohiberi. Sed hallucinatur vir doctissimus: Paulinus enim in Vita S. Ambrosii factum illud narraturus, ait: « Extincto Maximo, posito Theodosio imperatore Mediolani, a christianis viris *Synagoga Judeorum* concremata ». Et post hanc historianam, cladem Thessalonicensem, que anno ccxc contigit, recitat. Quare cum anno trecentesimo nonagesimo tertio, quo memorata lex emissā, Theodosius in Oriente fuerit, neque ante annum insequentem, ut inter omnes constat, post *Eugenium* nempe devictum, Mediolanum venerit, liquet, Baronium incendium illud recte consignasse, perperamque Gothofredum illud cum lege 9 *De Iudeis*, conjinxisse. Ex hac Ambrosii epistola, legeque 9 *De Iudeis*, patet, Judeos, qui Theodosii Magni tempore synagogas habere nulla adhuc lege prohibebantur, identidem a Christianis turbatos fuisse.

13. *Gregorius Baeticus floret.* — Ad num. 99. Existimat Baroniū, *Gregorian Baeticum* episcopum Elberitanum in communione Ecclesie Catholice obiisse. Sed, cum eis a solo Isidoro cap. 1 libelli de Viris illustribus laudetur, hicque auctor suppositi-

tius sit, teste ipso Baronio anno CCCLVII, num. xxxi (ubi etiam ait, Isidori Historie primum auctorem extitisse Marcellinum presbyterum Luciferianum), merito ab eo dissentit Hermantius in Vita S. Athanasii lib. 10, cap. 11. Legitur quidem hujus Gregorii nomen tam in Martyrologio Romano, quam in Martyrologio Usnardi; sed, cum per annos amplius viginis in schismate Luciferiano inerit, nullibique legatur, ab illo recessisse, incertum, inquit Hermantius, an ultriusque Martyrologii auctoritas fundamentalium sufficiens sit.

14. *Opera Gregorii Bætici*. — Quesnellus tomo 2 Operum S. Leonis Dissert. 14 *De libellis in Codice veteri Romano Ecclesiarum contentis*, existimat, *Tractatus de fide*, qui latine tantum extat ex versione Ruffini, quinque Gregorio Nazianzeno adscribitur, legitimum fatum esse *Gregorii Bætici*; cum apparat, illius operis auctorem latium habuisse, et graco idiomate donatum Gregorio Nazianzeno adscribi potuisse. Divis quidem Augustinus epistola 3 ex ea Opusculo nonnulla refert sub nomine *Gregorii Orientalis episcopi*. Sed unum pro altero Gregerium a sancto Augustino tandem probabiliter censem Quesnellus. Orientalem nempe pro Bætico et Bliberitano; cum Augustinus ipse lib. 1 contra Julianum cap. 5 eundem Nazianzenum a Nysseno non discernat. Quare perperam Tractatus ille Orationis 49 locum inter Opera Gregorii Nazianzeni obtinet. Male etiam tomo 4 Operum sancti Ambrosii inscriplus est sub hoc titulo : *De Fidei Divinitate et Consubstantialitate contra Arianos*. Male denique Vigilio Tapseusi a Chifflelio in Vigilianis Vindictis asservitur. Ejusdem Gregorii Bætici est *Tractatus de Fide Nicena*; qui Orationis 50 locum obtinet inter Opera Gregorii Nazianzeni. Ostendit enim Quesnellus citatus, utrumque in styli similitudine convenire, utrumque Nicenam fidei Symbolum explicare; sed compendiose numerum, alterum fusori et dogmatica fractatione. Addit numerum alterius explicationem et apologeticum esse; priorem posterior. Unius igitur ejusdemque auctoris est uterque Tractatus : sed brevior *de Fide Nicena*, priorem locum oblinere debet ; prolixior, qui inscribitur simpliciter *de Fide*, posteriori loco reponi ; necter vero S. Gregorio Nazianzeno, sed Gregorio Bætico eterne adscribendum, si conjecturae viri doctissimi apud ipsum legendae adiuvienda sint.

15. *Palladius auctor Lansiacor hist. floret*. — Ad num. 103 et seqq. Usserius in Operc de Britanicarum Ecclesiarum Primordiis cap. 46, que de *Palladio* a Baronio scripta, magis explicat, Patria, inquit, Galatam tuisse Palladium illum Origenistam, Evagrii discipulum, et Epiphanius in epistola ad Joannem Hierosolymitum, inter Hieronymianas ordine 60, et ipse in Lansia sua *Historia* cap. 48 et Heraclio *Paradiso* cap. 22, confirmat. Hanc in Proemio ad *Lansiacorum* prelectum, a se etiam scriptam tuisse indebat anno tricesimo tertio, post-

quam vita sese addixisset monastice, cum viginti quidem in episcopatu, totius vero vita quinquaginta et tres exegisset annos. Cum vero « in secundo Theodosii senioris consulatu », qui in presentem Christi annum incidit, monasticam primum vitam amplexatum illum fuisse constet, ex Lansiacæ cap. 1 et 2 anno trecentesimo sexagesimo septimo natum, quadringentesimo ordinatum episcopum, et quadringentesimo vicesimo Historiam suam scripsisse, colligimus. Possevum enim ratio fugit, qui eum Alexandriam anno CCCLXXXVIII ex eremo petuisse, Commentarijunque memoratum scripsisse asserit. In patria autem sua Bithynia creatum se episcopum testatur ipse libro laudato cap. 22 et 43, in sede nimirum Helenopolitanam, a qua ad Asponitanam in eadem Bithynia civitatem translatum ex Socrate lib. 7, cap. 36, ibidemque ante annum quadringentesimum trigesimum primum vitam finisse, ex Ephesini Concilii Actis intelligimus, quæ Actione prima et sexta, *Eusebium Asponorum Galatæ episcopum* concilio illi interfuisse affirmant. Simil quoque adfuisse Palladium *Hellesponti episcopum* eadem Acta ibidem docent, quem eum fuisse, ad quem scripsit Cyrilus *Dialogum de Adoratione in spiritu*, et quod lev evangelica vite umbra tantum typusque sit, potius quam Scotorum Palladium, quod opiratus est Balanus, prudens quivis judicaverit. Baronius (an. 400, n. LXI, et anno 417, n. I) hunc Palladium cum Palladio Scolorum episcopo aliquid confundit; sed eum ab illo diversum esse anno CCCLXXXIX ostendemus, ubi et plura de Palladio Helenopolitanu episcopo in medium afferemus.

16. *Evagrius Ponticus multa scribit*. — *Eavagrii Ponticum* Gregorii Nazianzeni discipulum fuisse testatur Sozomenus. Multa scripsit, quorum aliqua tum fragmenta, tum citationes habentur in Codice Regularum, in Patrum Vitis et Apophthegmatibus, in Catenis, in libris Excerptorum, in Thesauro Ascetico, in Scholiis ad Climachum, necnon apud Palladium, Socratem, Climachum, Dorotheum Maximum, itemque in Damasceno Billii, et Palladio Bigofiano. Scripsit librum unum *de octo Vitis* editum ab Emerico Bigotio in 4° post Vitam sancti Chrysostomi a Palladio compositam. Item Sermonem dogmaticum « de Sancta Trinitate, ad eos qui monasticam vitam degunt in patria », quem Josephus Maria Snares episcopus Vasconensis cum Xiliacis publicavit. Præterea Cotelerius tomo 3. Monumentorum Ecclesie Graecæ in lucem emisit epistolam Evagrii *ad Anatolianum*, in qua multa de vita, tum *practica*, cum *gnostica*, hoc est, quæ actione vel cognitione constat. Insuper, librum *Practicum* et aliud Opusculum, cui titulus, « Evagrii monachi rerum monachalium rationes », carumque juxta quietem appositio : quibus in libris multa egregia ad mores informandos habentur, ex iisque Dissertatio Labbei de Scriptoribus Ecclesiast. suppleri posset.

SIRICII ANNUS 5. — CHRISTI 389.

1. *S. Monicæ obitus.* — Timasio atque Promoto consulibus aperitur annus Domini trecentesimus octogesimus nonus, quo S. Augustinus cum viemasset Romam, expectata opportuna tutaque navigatione, ad Ostia Tiberina descendens, inde soluturus in Africanam, retardatur sanctæ matris ægritudine: qua defuneta, persolutis eidem postremis pietatis officiis, una cum sociis in Africanam navigavit. Id quidem in primis hoc anno contigisse, ipsius Augustini testificatione monstratur, dum adversus litteras Petilianæ¹ agens affirmat, se post necem illatam Maximo tyranno in Africanam remeasse. Cum vero constet ex his quæ dicta sunt, Maximi interitum contigisse anno superiori, sexto kalendas Septembribus, S. Monicæ vero obitus certus habeatur ex die natali ipsius in ecclesiasticis tabulis annotatus quarta Maii; utique non ante praesentem annum Augustini redditus in Africanam potuit contigisse: haec de tempore. Quod vero ad sanctissimam feminæ ex hac vita locum migrationis spectat; decuit plane ipsam jam voti compotem factam, de tanta Victoria parta, in eælis cum Angelis, quibus est gaudium super uno peccatore penitentiam agenti, perenni gloria triumphare, et ad Romanum littus polius, quam in Africa relinquare sacras carnis exuvias, quas Romanæ delatas Romana Ecclesia dignis prosequeretur honoribus, et cum Urbe orbis religioso veneraretur affectu. At quid Augustinus de matris felicissimo ad Deum transiit?

2. « Cum, inquit², apud Ostia Tiberina essemus, mater defuneta est. Multa pretereo, quia multum festino »: post enarratam vero compendio ejus vitam, haec subdit³: « Imminente autem die, quo ex hac vita erat exitura (quem diem tu, Domine, noveras, ignorantibus nobis) proverebatur, ut credo, procurante te occultis tuis modis, ut ego et ipsa soli staremus incumbentes ad quamdam fenestram, unde hortus intra domum, que nos habebat, prospectabatur: illic apud Ostia Tiberina, ubi remoti a turbis post longi itineris laborem, instaurabamus nos navigationi, colloquebamur ergo soli valde dulciter, et prælerita obliviousentes, in ea, que ante

sunt, extenti⁴; quærebamus inter nos apud præsentem veritatem, quod tu es, qualis futura esset vita æterna sanctorum, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in eor hominis ascendi⁵, etc. » et post multa de vita illa mutuo colloquio disputata: « Fili, inquit illa, quantum ad me attinet, nulla jam re delector in hac vita. Quid hic faciam adhuc, et cur hic sim, nescio, jam consumpta spe hujus seculi. Unum erat, propter quod in hac vita aliquantum immorari cupiebam, ut te christianum catholicum viderem, priusquam morerer. Cumulatus hoc mihi Deus meus præstít, ut te, etiam contempta felicitate terrena, servum ejus videam. Quid hic facio? Ad hanc ei quid responderim, non satis recolo.

3. « Cum interea vix intra quinque dies, aut non multo amplius, decubuit febribus; et cum aggredaret, quodam die defectum anime passa est, et paululum subtracta a præsentibus. Nos concurrimus; sed cito redditus est sensui, et aspergit astantes me, et fratrem meum, et ait nobis, quasi quærenti similis: Ubi eram? Deinde nos intuens merore attonitos: Ponitis hic, inquit, mafrem vestram? Ego silebam, et fletum frenabam: frater autem meus quiddam locutus est, quo eam non peregre, sed in patria defungi tanquam felicius optaret. Quo auditio, illa vulnus anxi reverberans eum oculis, quod talia saperet, atque inde me intuens: Vide, ait, quid dicit. Et mox ambobus: Ponite, inquit, hoc corpus ubicumque, nisi vos ejus cura conturbet: tantum illud vos rogo, ut ad Domini altare memineritis mei, ubi fueritis. »

4. Attende, lector, quid oplet sanctissima feminæ; non aliud utique, quam quod sciret in Ecclesia facilitari a piis viris; nimurum, ut sacris Missarum sacrificiis sacerdotes, et alii qui iisdem interessent, pro animarum defunctorum salute Deo preces offerrent. Sed post nonnulla: « Ille, inquit, stupentibus virtutem feminæ, quam tu dederas ei, quærentibusque utrum non formidaret tam longe a sua civitate corpus relinqueret: Nihil, inquit, longe est Deo; neque timendum est, ne ille non agnoscet in fine seculi, unde me resuscitet. Ergo

¹ Aug. cont. litt. Petil. lib. iii. c. 25. — ² Aug. Confess. I. ix. c. 8. — ³ Aug. ib. c. 10.

⁴ Philip. III. — ⁵ Cor. II.

die nono aegritudinis sua, quinquagesimo et sexto anno aetatis sua, trigesimo et tertio (quinto) aetatis meae, anima illa religiosa et pia corpore soluta est : quarto nonas Maii.

3. Peregit Augustinus sanctissimae matris funus, more (ut ait¹) Christianorum, quo inter alia consuevit, antequam corpus conderetur sepulcro, pro anima offerri sacrificium, quod dicebatur pro defunctis defuncti, scilicet ne anima defineri posset a contrariis potestatibus. Nam idem Augustinus memoria repetens extrema illa verba, quibus in altari Deo commendari ipsa voluerat, ait² : « Namque illa, imminente die resolutionis sue, non cogitavit suum corpus sumptuose contegi, aut confidit aromatibus, aut monumentum electum concupivit, aut curavit sepulcrum patrum ; non ista mandavit nobis, sed tantummodo memoriam sui ad altare tuum fieri desideravit, cui nullius diei prætermissione servierat, unde sciret dispensari victimam sanctam, qua delectum³ est chirographum quod erat contrarium nobis, qua triumphatus est hostis computans delicta nostra, et quaerens quid objiciat, et nihil inveniens in illo in quo vincimus. quis ei refundet innocenter sanguinem ? quis ei restituet pretium, quo nos emit, ut nos auferat ei ? Ad cuius pretii nostri sacramentum ligavit ancilla tua animam suam vinculo fidei. Nemo a protectione tua dirumpat eam. Non se interponat nec vi, nec insidiis leo et draco. Neque enim respondebit illa, nihil se debere, ne convincatur et obtineatur ab accusatore callido ; sed respondebit, dimissa debita sua ab eo, cui nemo reddet quod pro nobis non debens reddidit ». Haec Augustinus, plane insinuans, quid pretenderet Ecclesia agere, cum pro defuncti anima, corpore nondum tumulato, sacrificium Deo inermentum offerret, nempe, ne anima illa ab adversariis potestatibus impediaretur, quominus ad Deum libera ascenderet : alludens prorsus ad eas, quae premittebantur, ut hodie, in sacrificio ab Ecclesia preces : « Domine Iesu Christe, rex glorie, libera animas omnium fidelium defunctorum ab omni vinculo defectorum, de penis inferni, et de profundo lacu, libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas tartarus, ne cadant in obscurum, sed signifer S. Michael representet eas in lucem sanctam, quam olim Abrahæ promisisti, et semini ejus ».

6. Porro etsi haec preces generalim omnes completi videantur fideles defunctos, tamen privatim pro illa anima dicebantur quæ tunc deceaserat, prout antiquiores Missales libri demonstrant, in quibus sic legitur : « Libera, Domine, animam N. et animas omnium fidelium, etc. », sicut cum postea inter sacra recolitur defunctorum memoria illis verbis : « Memento, Domine, N. et famularum familiarumque tuarum, etc. » in aliis vero libris leguntur interlineares variae lectiones numero singulari expressae, quibus significaretur, easdem preces, pro occasione singulari, vel plurali numero preferen-

das. Sic igitur S. Monica id exposcebat a suis, quod et S. Augustinus a fratribus tum illi, tum patre suo imperfiri rogabat ; nam subdit⁴ : « Inspira, Domine Deus meus, inspira servis tuis fratribus meis, filiis tuis domini mei, quibus et voce et corde, et litteris servio, ut quotquot haec legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famula cum Patricio quondam ejus conjugi, per quorum carnem introduxisti me in hanc vitam, etc. » Haec singula ad insinuandos antiquos Ecclesiæ mores in hodiernum perseverantes recensuisse voluiimus ; quorum demonstralo exemplo, dubitantium resolvî possint ambages, ut curiositas inquieta quiescat, et delirium curari novantium hereticorum.

7. *S. Augustini in Africanam reditus, et quæ Carthaginem triennio egredit ac scripsit.* — Sed persolutis S. Monice religiosis pietatis officiis, Augustinum redecentem in Africanam comitemur. Solvens e portu Romano, secunda navigatione Carthaginem appulit, ibique suscepit hospitio apud illustrem virum Iunocentium exadvocatum vicarie praefecturæ valde agrotantem. Quid autem tunc ibi mirandum accidentit, idem Augustinus rem exacte describens narrat his verbis⁵ : « Venerantes de transmarinis me et fratrem meum Alipium, nondum quidem clericos, sed jam Deo servientes, ut erat cum tota domo sua religiosissimus, ipse suscepit, et apud eum tunc habitabamus. Curabatur a medicis proper fistulas, quas numerosas atque perplexas habuit in posteriore atque ima corporis parte. Jam seuerant eum, et artis sue calera medicamentis agebant. Passus autem fuerat in sectione illa et diuturnos et acerbos dolores ; sed unus inter multos sinus fecellerat medicos, atque illa latuerat, ut eum non tangerent, quem ferro aperire debebant. Denique sunatis omnibus que aperla curabant, iste remauerserat solus, cui frustra impendebatur labor. Quas moras ille suspectas habens, multumque formidans ne iterum searetur, quod ei prædicterat alius medicus domesticus ejus, quem non admiraverat illi, ut saltem videret, cum prius sectus est, quomodo id facerent, iralnusque illum domo abjecerat, vivque receperat, erupit, atque ait : Herum me secturi estis ? Ad illius, quem noluitis esse presentem, verba venturus sum ? Irridere illi medicum imperitum, metumque hominis bonis verbis proumissionibusque lenire.

8. « Præterierunt et alii dies plurimi, nihilque proficiebat omne quod fiebat. Medicus tamen in sua pollicitatione persistebat, non se illum sinum ferro, sed medicamentis esse clausuros. Adhibuerunt et alium grandevum jam medicum, satisque in illa arte laudatum adhuc enim vivebat Ammonium dico ; qui loco inspecto, idem quod illi, ex eorum diligentia perficiaque promisit ; cuius ille factus auctoritate securus, doméstico suo medico, qui futuram prædicterat aliam sectionem, faceta hilaritate, velut jam salvus, illusit. Quid plura ? postea tot dies

¹ Aug. 10. c. 12. — ² Aug. de c. 13. — ³ Coloss. ii.

⁴ Aug. Confess. I. xv. c. ult. — ⁵ Aug. de Civit. Dei, I. xxii. c. 8.

inaniter consumpti transierunt, ut fessi atque confusi fatigarentur, eum nisi ferro nullo modo posse salvare. Expavit, expalluit nimio timore turbatus; atque ubi se collegit, farique potuit, abire illos jussit, et ad se amplius non accedere; nec aliud occurrit fatigato lacrymis, et illa jam necessitate consilio, nisi ut adhiberet Alexandrinum quemdam, qui tunc chirurgus mirabilis habebatur, ut ipse faceret quod ab illis fieri nolebat iratus. Sed postquam venit ille, laboremque illorum in cicatricibus sicut artifex vidit; boni viri functus officio, persuasit homini, ut illi potius qui in eo tantum laboraverant, quantum ipse insipieens mirabatur, curationis sue fine fruerentur; adjiciens, quod revera nisi sectus esset, salvis esse non posset: sed valde abhorrente a suis moribus, ut hominibus, quorum artificiosissimam operam, industriam, diligentiam admirans in cicatricibus ejus videret, propter exiguum quod remansit, palmarum tanti laboris auferret. Reddi sunt animo ejus, et placuit ut eodem Alexandrino assistente, ipsi simum illum ferro, qui jam consensu omnium aliter insanabilis putabatur, aperirent. Quae res dilata in consequentem diem.

9. « Sed cum abiissent illi, ex mortore nimio domini tantus est in domo illa exortus dolor, ut tanquam funeris planctus vix comprimeretur a nobis. Visitabant eum quotidie sancti viri, episcopus tunc Uzalensis beate memorie Saturninus, et presbyter Gelosus, ac diaconi Carthaginensis Ecclesie, in quibus erat et ex quibus solus est nunc in rebus humanis jam episcopus, cum honore a nobis debito nominandus, Aurelius; cum quo recordantes mirabilia opera Dei, de hac re sepe colloqui sumus; enimque valde meminisse, quod commemoramus, invenimus. Qui cum eum, sicut solebant, vespere visitarent, rogavit eos miserabilibus lacrymis, ut mane dignarentur esse praesentes suo funeri potius, quam dolori. Tantus enim eum metus ex prioribus invaserat pennis, ut se inter medicorum manus non dubitaret esse moriturum. Consolati sunt eum illi, et hortati, ut in Deo fideret, ejusque voluntatem viriliter ferret.

« Inde ad orationem ingressi sumus. Ubi nobis ex more genua fagentibus, atque incumbentibus terra, ille se ita projectit, tanquam fuisset aliquo impellente graviter prostratus, et cœpit orare, quibus modis, quo affectu, quo motu animi, quo fluvio lacrymarum, quibus geminitibus atque singulibus succutientibus omnia membra ejus, et pene intercludentibus spiritum, quis ullis explicit verbis? Utrum orarent alii, nec in hac coram averte-reter intentio, nesciebam. Ego tamen prorsus orare non poteram; hoc tantummodo breviter in corde meo dixi: Domine, quas tuorum preces exaudis, si has non exaudis? nihil enim mihi videbatur addi jam posse, nisi ut expraret orando. Surreximus itaque, et accepta ab episcopo benedictione discessimus, rogante illo ut mane adessent, illisque ut aequo animo esset hortantibus. Illuxit dies qui metuebatur: aderant servi Dei, sicut se affuturos esse pro-

miserant. Ingressi sunt medici; parantur omnia que hora illa poscebat, tremenda ferramenta profrentrunt, attonitis suspensisque omnibus. Eis autem quoniam erat major anceritas, defectum animi ejus consolando, erigentibus, ad manus secturi membra in lectulo compoennunt: solvuntur nodi ligamentorum, undatur locus, inspicit medici, et secundum illum simum armatus atque intentus inquirit. Scrutatur oculis, digitisque contractat; tentat denique modis omnibus, inventit firmissimam cicatricem. Jam illa letitia et laus atque gratiarum actio misericordie et omnipotenti Deo, qua fusca est ore omnium lacrymantibus gaudiis, non est committenda meis verbis; cogitetur potius, quam dicatur». Haec enim Augustinus de his que domi hospiti sui Carthagine vidit: subdit et de aliis itidem Carthagine editis miraculis; sed nos reliqua ejus acta prosequamur.

10. Rediens una cum sociis Alipio, et Evodio in patriam, quem condirerant¹ vitæ statum, cum adhuc in Italia essent, exercere coeperunt. Secedentes enim rus, ibidem triennio² permansere; et quibus exercitiis? ait Possidius: « A se jam alienatis curis saecularibus, cum iis qui eidem adhuc rerebant Deo vivebat, jejuniis, orationibus, bonisque operibus in lege Domini meditans die ac nocte. Et de iis quæ sibi Deus cogitant atque oranti intellecta revelabat, et praesentes et absentes sermonibus ac libris docebat». Porro foto illo triennio Iaicus Deo servivit. Quo tempore, hoc, inquam, ipso anno, librum scripsit de Magistro, nempe sequenti anno a suscepto baptismo, cum jam Adeodatus puer sexdecim esset annorum, qui tempore baptismi, quem suscepit anno superiori, agebat (ut ipse ait³) annum decimum quintum; quem eodem ferme tempore ex hac vita discessisse tradit. Scripsit etiam tunc duos libros contra Manichaeos de Genesi; absolvit et libros de Musica; addidit etiam commentarium de vera Religione adversus Manicheos: hec, inquam, omnia edidit, antequam presbyter fieret, ipso triennio commemorationis in eremo: reliqua de ipso inferius suu tempore.

At Gregorii Nazianzeni obitus, virtutes, effigies et testamentum. — Hoc item anno, ipso mense Maii, nona die, sanctus Gregorius Nazianzenus, cognomento Theologus, migratus in caelum, feliciter diem clausit extremum; quod quidem ex sancto Hieronymo ita deducimus: agens enim ipse in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis de eodem Gregorio, haec de tempore obitus habet: « Decessit, inquit, ante ferme triennium sub Theodosio principe». Haec cum ipse dicat, constetque eum commentarium ab eo scriptum anno ejusdem imperatoris decimo quarto (testatur id enim ipse in fine) plane asserendum est, undecimo ejusdem Theodosii anno, hoc ipso nimitem, eum ex hac vita discessisse. Ex his igitur adeo exploratis, erroris redarguitur

¹ Aug. Confess. l. ix. c. 8. — ² Possid. in vit. S. Aug. c. 3. —

³ Aug. Confess. l. ix. c. 6.

Prosperi Chronicon, in quo ejusdem Gregorii obitus recensetur anno tertio ipsius Theodosii Augusti sub consulatu Eucharii atque Syagrii : ille enim non est obitus annus, sed quo ipse in Synodo Constantiopolitana abdicans se, in patriam rediit; quem plures post annos fuisse superstitem, quæ dicta de eo sunt, manifeste declarant. Sed nec subsistere ex iisdem probatur, quod tradit Suidas, eundem Gregorium diem obiisse anno ejusdem imperatoris decimo tertio, sive vero ipsius ætatis nonagesimo : secundum enī ejusmodi ætatis ejus annorum numerum, dicendum esset, ipsum eo tempore, quo Athenis erat, cum et Julianus Apostola ibidem versaretur, iam explesse annum ætatis quinquagesimum quintum ; cum tamen ipse de se scribat Gregorius « ut dictum est » trigesimum tantum annū ætatis annum egisse, cum post discussionem Basilii, ipse qui remanserat, publice profiteretur. Quamobrem secundum initam a nobis superioris ejusdem natalis temporis rationem, qua diximus natum esse anno ante Nicænum Concilium, Domini vero trecentesimo vicesimo quarto; utique affirmandum erit, eum defunctum esse anno ætatis suar sexagesimo quinto. Sed iam qua ejus obitum præcesserunt rerumque ex corporis infirmitate, hic describamus.

12. Fuisse quidem ipsum robusto corpore, verum assiduis ægritudinibus atque molestiis fractum hebetatumque ipse testatur; et ut omnium præterita, iam a tempore quo recedens Constantiopolii Nazianum reversus est, et Arianzi ruri paterno deguit, assiduis ferme morbis vexatus est : ea enim de causa vidimus se excusasse quominus ad novum venire Concilium Constantinopolitanum. Quin etiam scribens ad V. C. Anysium¹, quod Olympiadis nuptiis, ad quas complures vocati essent episcoli, minime convenisset, podagra morbo se laboresse significat, adeo ut gestari ab aliis opus esset. Quantum autem ejusmodi exercitatus fuerit morbo, ipse carminibus sepe deplorat potius, quam decantat. Cum igitur ita morbo affectus delineretur in lectulo, rerumque tum anima, tum corporis afflictus, cygneis se carminibus solabatur : complures enim diversique generis extant versus, quos senex decumbens in strato scribebat : adhuc extant ipsi, quibus indicat se non morbo tantum vexatum corporis, memoriaque præteriorum malorum assidue cruciatum, sed diris a diabolo impugnatum esse tentationibus.

13. At quibusnam? dices ejusmodi certe, quæ vix credibiles cuiquam fierent, nisi ipse earum haberetur assertor, qui ejus rei causa Ingulbres saepe cecinit threnos, quos soluta oratione hic reddimus. Cum enim invicitur in carnem suam, hac inter alia habet²: « Non improbitati tandem tuae impudentieque finem impones? non spiritui ac senectuti jam caru stulta miseraque te submittes? » Et paulo post: « Quocircum verere me tandem, ac

libidinem istam, petulantiamque compesce : nec in anime mea perniciem perpetuo furore debacchare: alioqui testor, fore ut te acerrime oppugnem, omni que dolorum genere frangam, atque cadavere imbecillorem te reddam » : at quibus remedis eamdem insultantem coercere soleret, mox subdit: « Venite jam, et quidem magna copia scelerum expiatrices lacrymae ; veni, laboriosum tam mentis quam corporis pœnitigilium, ut flammæ meæ ardorem minuatis, feoflamque viitorum putredinem abstergatis; venter satietatem ableget; genua humi flexa ohrigescant, cinisque cibi loco sit : asperrimus saccus mollia membra undique tegat, vexatque animæ suppetias ferat. Veni, tristis cura carnis domatrix, futura supplicia nubi semper ob oculos ponens. Atque hæc quidem stoliditati mea vecordieque medicamenta ipse adhibeo, ele. » At ne putas ipsius hæc poete fingere; audi quid alibi dicat, cum deplorat rerumque animæ sua³: « Ego, inquit, in hac canitie corpus lauo, oculos premo, diuinis nocturnisque curis ter miseram animam conficio, ut eam flammam extraham; nec sic quidem tamen, nisi admodum ægre corpus in potestate teneo ». Et post multa; demum cum nullum sat idoneum alique sufficiens expertum se dicat esse remedium ad carnis tentationes edomandas, ad Deum couversus ista precatur: « Senectutem, quæso, mean, optime Deus, canimque hoc caput serva, vitaque finem opiatum concede ». Conqueritur idem alibi⁴, cogi se experiri in senectute, quæ juvenis nullo negotio sibi visus funeral superaserat: quippe quod pro monstro videbatur magna demum incendia sensisse, ut qui illibata a puerilia virginitatem custodierat; iam senex tentationis carnis facibus incenderetur ardentiibus.

14. Quod rursus ad hanc rem pertinet (per libenter enim in his vagatur oratio, accedit aliquando, ut dum sic ruri degeret, arte dæmonum, in villa sibi propinquæ Valentinianni quidam nobilis loci dominus lascivientes secum haberet feminas ob oculos Gregorii positas; cum ipse sibi timens, loco cessit, recedensque ad ipsum Valentinianni epistolam scripsit, in qua hæc inter alia⁵: « Multo melius erat, tabula publice proposita proscriptio- nis scilicet nobis secessionem indicere, quam per mulieres, quas e regione nostræ collocasti, vita gravitatem et sanctitatem interdie, ac quotidiani dedecus et malevolentiam adjungens ab his proficiscentem, qui libenter faciunt, ut iis qui ita sibi vivendum proposuerunt, ut nos vivimus, obtracent. At nisi hoc dictum audax sit: nos quoque per Eyan et paradiso expulisti ». Hæc et alia Gregorius inde alio migrans. Transiit enim ut cervus senex infirmis pedibus, quod in fuga tantum in ejusmodi bello sciret repositam esse salutem, atque victoriam collocatam.

15. Vix credi poslet, quanto ipse studio in se-

¹ Greg. Nazian. epist. LVII. — ² Greg. Nazian. in carm. de calamit. animæ sue. — ³ Greg. Nazian. in carm. de rebus suis. — ⁴ Greg. Nazian. epist. CXCVI.

nectate, infirmus corpore, excollerit monasticam disciplinam, quantave severitate cohiberit tum corporis, tum anime sensus extra lineam spiritus vel quid modicum deflectentes; disces enim ex uno haec omnia, quod ipse narrat his verbis¹: « Nunc vero et morbo affectus et senectute fractus ac debilitatus in aliam calamitatem incidi; indomitam finguam, praeципue loquendi celestare volubilem habens, qua me invidi hostis mei manibus semper tradidit, innumerisque incommodis afficit; etc. » Solet enim ejusmodi vitium in senibus virescere. At quamam hoc coeruit disciplina? perpetuo quadraginta dierum silentio; quo absoluto, cecinit illud carmen, sic eo Christum compellans: « Tibi lingua mean devinxii, et eam nunc solvo; quod utrumque ut pie faciam, te supplex rogo et obsero. Loquar quae loqui convenit: que autem nefas est loqui, ne animo quidem et cogitatione complectar ». Haec ipse.

16. At nec ob id quod reliquerit civitates et confitantes episcopos, carere persecutionibus potuit, illatus illis quidem ab hypocritis vita monasticae professoribus, qui cum cernerent in Gregorium magni nominis virum omnium converti oculos, ipsiusque propter ceteris ab omnibus celebrari laudibus; infenso id animo ferentes, ipsum carpere, et jacere contumelias ceperunt, quod scilicet ruri ageret, non in silvis, incongruamque monacho vitam ducere. Porro scripsit² in ejusmodi monachos hypocritas ipse Gregorius carmen, quo in unum ex eis petulantiori ait: « Nuper quidam stultus, deliciisque prædutus, dives atque insolens delicias mihi vitaque mollissimam objectabat, cum aha multa dicens, tum etiam illud, me divitem et copiosum esse, ut qui et hortum, et otium, et mediocrem fontem habeam ». Convertensque in eos orationem, jure ipsos redarguit eorumdem, quorum alios reprehenderent, amplissimumque prædiorum possessionem et delicias carnis objectans, mox subdit: « Nos contra, si fontem, vel hortulum, vel exiguum aurum, vel umbrosum quoddam nemusculum, res utique levissimas possideamus, protinus id delicias interpretamini. Quid? anne respirare quidem Christiani licet? etc. »

17. Quorsumnam vero progressa est pseudomonachorum similitus? eousque sane, ut (quod horrendum est dictu) ad altare Dei sacrificantem Gregorium lapidibus appetierint; occidissentque, nisi divina fultus gratia, immane periculum evassisset: meminit ipse de ejusmodi more latronum facta grassatione in epistola ad Theodorum episcopum Tyanensem in eosdem monachos scelus vindicare paratum, cum ab insigendis in eos penititiae conatur: ita scribens³.

18. « Audio te contumelias eas, quas monachi ac pauperes nobis intulerint, graviter molesteque ferre. Nec vero mirum est, te, qui nullum adhuc

vulnus accepisti, nec calamitatum nostrarum periculum fecisti, ad hojusmodi res animo discruciar: nos autem ut qui plurimata persenserimus, et contumelias impediti sumus, tamen atque auctoritatem merito nancisci queamus, ea pietati tuae præcipientes, que cum cauitates docet, tum ratio ipsa demonstrat. Gravia quidem atque adeo gravissima sunt ea que configerunt; quis inicias ire queat? minirum et confundemeliam alteribus illatum esse, et conturbata mysteria; et nos infer sacra, qribus opera dabatur. et eos qui saxis nos appetebant, interjectos, adversus lapidum ictus medicinam a precibus petuisse, virginum pudorem in obdivisionem venisse, monachorum molestiam, pauperum calamitatem, quos animorum austeritas misericordia quoque privaverat. Nihilominus tamen lenitate atque clementia tui, fortasse salius est, multisque per ea que perpetuatur, lenitatis ac patientie documentum præbere. Pierique enim sunt, quos non tam oratio moveat, quam actio, que facili cujusdam monitoris instar est.

19. « Magnum esse censemus, de iis a quibus hasi sumus, poenam sumpsisse: magnum, inquam; nam et hoc ad aliorum vitię corrigenda utile est. At multo hoc maius et divinius est, acceplam injuriam tolerare: illud enim improbatum coercet, hoc autem ad probitatem adducit; quod quidem longe præstantius ac perfectius est, quam a vito absinire. Ingeniem nobis humanitatis questum præpositum esse existinemus, si ea quea in nos admissa sunt, condonemus, ut ipsi quoque veniam consequamur, etc. » Pluribus docte præstare zelo mansuetudinem. Ille vero illud oliter attigisse sat erit, Gregorium haec scribentem ad Theodorum episcopum Tyanensem, et alias plures epistolas ad eundem dantem, calumniam passum a posteris qui asserunt scripsisse litteras ad Theodorum Mopsuestiūm hereticum: sed cum mille modis redargui posse calumniantum vel dolus, vel imperitia; satis illud tibi Justinianum imperatorem in edita a se de fide catholica sunctione⁴ ipsum ab hac calumnia liberasse.

20. His igitur Gregorius tam præclaris auctor in senectute coronis, locupletatus meritis, viatico immortalitatis accepio feliciter migravit in celum: cuius transitus non mortis sed natalis titulus, quolibet anno in Ecclesia repelendus, publicis monumentis adscriptus, haec tamen virenti observantia celebratur. Ejus vero venerandam effigiem in greco codice Valicano⁵ ita descriptam invenimus: « Statuta mediocre crat, pallidus aliquantulum, non tamen citra venustatem, depresso naso, superciliosus in rectum protensis, aspectu blando et suavi; altero oculo, nempe dextero, subtristis, quem cicatrix quedam contrahebat; barba non promissa, sed densa, eaque in extremo, quasi fumo infusata: qua parte calvus non erat (nam subcalvus erat), albos crines habebat atque conspicenos ». Haec ibi, et qui-

¹ Greg. carm. in silent. quadr. — ² Greg. Nazian. car. in monach. hypocrit. — ³ Greg. Nazian. ep. LXXXI ed. nove.

⁴ Exstat. tom. II Conc. nova edit. — ⁵ Cod. Greec. n. 349.

dem consentientia iis qua ab ipso descripta leguntur, nimirum de pallore¹, et macie, oculi cicatrice², atque calvitie³. Tanto autem tunc vivens, tum etiam post mortem nemini splendore effusit et gloria, ut tam Græcorum, quam Latinorum præconiis celebretur: quem et reveriti sunt et laudaverint etiam Ecclesiæ hostes, ut inter alios Eustorgius, qui Basilio atque Apollinari Gregorium præferat.

21. Representavit eum, quasi viventem post mortem, veneranda ipsius imago non pictura tantum, sed et sculptura reddita; qua in ecclesia collocala, magna fidelium veneratione frequentata cultaque pie fuit: ex qua et miracula divinitus edita prodiere, ut inter alia illud sub Michaeli Balbo imperatore, cum Constantinus filius Leonis Armeni Augusti ex violenta abscissione mutus redditus, ejus imaginis opera, sed virtute prototypi regnantis in celo recepit loquelam: quomodo res se habuerit, Codrenus⁴ narrat; sed nos de his servato ordine temporum suo loco agemus. At reddamus hic epigramma seu potius vita ipsius epitomen continens epitaphium ab ipsomet versibus inter graves vita molestias decantatum: est vero ejusmodi⁵:

*Cor carnis laqueis tu me, pater, implicasti?
Cor subsum vita huic, quo mihi bella novet?
Divino patre sum genitus, sanctorum parente:
Hec mihi lux vita namque precante data est.
Oravit, summoque Deo me vocavit: at oratus
Est mihi per somnum virginitas amor.
Ista quidem Christi: post ab suetore procedit:
Rapi' mihi bona sunt, fracta dolore caro.
Pastores sensi quales vir credidet illos,
Orbatusque ab ali prole, malisque gravis:
Gregoriu' nac vita est;
At Christo postea cura,
Qui vita dator est. Exprimat ista Lapis.*

Sed exigua sunt haec: siquidem res ab eo praedclare gesta una cum nomine ipsius non solum in celo sunt scriptæ, sed et plurimis in terra leguntur exculpte columnis, siue vivit post obitum ubique beatus: nam ejus animam Christus, scripta possedit Ecclesia, et corpus Roma tandem accipiens nobilissimo condidit humulo in basilica Vaticana. Celebrantur ore omnium sanctorum Patrum ejus praecouia, quem et Cassiodorus ejusmodi exornat elogio: « Gregorius splendidissimum scientia et doctrina jubar; qui et cum iam olim vita lunulus sit, etiam nunc tamen auctoritate et fide vivit; et cum iam olim corpore absit ab Ecclesiis, tamen voce ac magisterio non recedit ». Ita quidem cum sit frequenter audire et suggesto loquentem Gregorium hereticos sermonibus insectantem, roborantemque fidem Catholicam, sui prærogativa suffragii controversias dirimentem, detinuentem insuper dubia, atque pronuntiantem que careat appellatione sententiam.

22. Cum hucusque in prima editione res Gre-

gorii Nazianzeni produxerimus, prætermisimus, quod plane ignorabamus ab eo conditum testamentum. Quis enim illud extare, vel rationem aliquam ipsius habendum esse pulasset, quod tot rerum atque scriptorum ejusdem Gregorii accuratissimos exploratores præteriisset; vel si neverunt, tamen visi sunt penitus tanquam commentitium contempnisse? Cum vero illud prætermissem omnino; M. Antonius Massa Salernitanus I. C. quo cum ob illius doctrinam, variisque eruditioem cum pietate conjunctam domestica mihi consuetudo intercedit, omnium fere librorum angulos exploratos habens, cum istud ipsum minime eum lateret, liberiori amicitiae usu lepidis salibus suaviter carpens, oscitantis me redarguit, quod cum de Gregorio Nazianzeno pene nihil omiserim, ejus tamen testamento nullam prorsus habuerim mentionem: nam etsi illud fortasse nobis minime probaretur, confutare saltem disertis rationibus, munieris nostri esse; quod negare non potui.

23. Latet illud quidem inter Brissonii viri sane valde peritis formulas græce editum; sed cum mendosum vehementer inventum esset et multum, vehemensque urgeret de impostura suspicio, rem contuli cum Jacobo Sirmundo mei studiosissimum Parisiensi professore Societatis Jesu, omnium plane litterarum genere excultissimo: qui infatigabilis studio penetralia quaque bibliothecæ Vaticane perlustrans, invenit tandem in duabus antiquis codicibus⁶ ejusmodi testamentum, quod contulit, emendavit, atque latinitati primus omnium tradidit, dediditque nobis, sicut hic habes descripsum:

24. « Consulatu Flavij Eucherij et Flavij Syagrii, clarissimorum virorum, pridie kalendas Januarii... Gregorius episcopus Catholicæ Constantinopolis Ecclesie, vivens ac prudens, sanoque consilio et integris sensibus condidi hoc testamentum: quod quidem jubeo et volo ratum esse, firmitatemque in quolibet foro et quonodo libertatem. Jam enim mettem meam manifestam feci, et meam omnem substantiam Catholicæ Nazianzi Ecclesie consecravi ad pauperum, qui sub eadem sunt Ecclesie ministerium; ob eamque causam tres præfeci juxta hanc meam voluntatem Ptochotrophos, pauperum curatores, Marcellum diaconum ac monachum, Gregorium item diaconum, qui fuit de familia mea, et Eustathium monachum, qui et ipse fuit e domo mea. Nunc vero eundem animam relinens erga sanctam Ecclesiam Nazianzenam, eodem perslo in proposito.

25. « Cum igitur configerit me ex vita decedere: habres mens esto Gregorius diaconus et monachus domesticus quondam mens, quem pridem mammiui, ex universa substantia mea mobili et immobili, ubicumque ea mihi sita est; ceteri omnes exbareres nihil sumto: Ita quidem, ut meam omnem substantiam mobilem et immobilem sanctæ Catholicæ Nazianzi Ecclesie ipse restituat, nihil pe-

¹ Greg. Nazan. orat. in Max. — ² Greg. in carmine de rebus suis — ³ Greg. orat. ad Arrian. — ⁴ Cedren. in Mich. Balbo. — ⁵ Greg. Nazan. in Epitaph. Vita sua.

⁶ Vatican. Biblioth. n. 311 et 592. Græc. lib.

nitus subducens, præterquam quae hoc testamento quibusdam privatum reliquero legali aut fidei commissi gratia; sed omnia (ut predixi) diligenter servet Ecclesie Dei, timorem pre oculis habens, sciensque jam a me decretum, ut omnia mea illius Ecclesie pauperum ministerio cedant; in eamque rem se institutum hæredem, ut per ipsum Ecclesie omnia sine fraude conserventur.

« Servos quoscumque vel mea voluntate vel beatissimorum parentum meorum mandato manu misi, hos omnes nunc etiam liberos manere volo, et peculia sua sibi habere, absque ullo impedimento.

26. « Volo præterea, hæredem meum Gregorium diaconum una cum Eustathio monacho, ambos olim e domo mea possidere praedium Arianzenum, quod ex Regini bonis ad nos pervenit; gregales vero equas et oves, quoquot jam ipsis præseus dari jussi, quarumque proprietatem ipsis ac dominium tradidi, has ipsis quinque manere volo dominii. Per preeceptionem item, Gregorium diaconum et hæredem meum, qui mihi fideliter ministravit, privato jure dominii habere volo aureos numero quinquaginta.

27. « Rusiane virginis venerandæ propinquæ meæ, certa condita in annos singulos dari jussi, unde vitam libere tradueat: quæ quidem, omnia eidem, quemadmodum prescripti, volo et jubeo sine mora prestari. De habitatione autem tum quidem propterea nihil statui, quod nescirem ubinam ipsa degere mallet: nunc vero et hoc volo, quocumque ipsa loco elegerit, parari ei domum ingenue congruentem ad honestam virginis habitacionem; quam utique dominum sine interpellatione habebit ipsa in usum fructum, quoad vixerit, postea restitutæ Ecclesiæ. Addi propterea eidem volo pueras duas, quas ipsa delegerit; hoc nimis pauci, ut cum ea morentur puellas usque dum vivet; et si quidem illi ita visum fuerit, feciat ipsi libertale eas donare; sin minus, et ille quoque ad Ecclesiam pertineant.

28. « Theophilum puerum, qui mecum perseveravit, jam manumisi; volo autem ei nunc etiam dari legati nomine nummos quinque. Eupræxium vero ejus fratrem liberum esse volo, eique legati nomine dari aureos nummos quinque. Volo propterea Theodosium Notarium meum liberum esse, eique legati nomine dari aureos nummos quinque.

« Alypiannam, filiam meam dulcissimam (cæterarum enim Engeniae et Nonnae exigua ratio ducenda est, ut quarnam vita reprehensione non vacat), veniam mihi dare volo, quod nihil possim ipsi relinquere; quippe qui omnia jam pauperibus destinavi; aut potius beatissimis parentibus, qui ita polliciti erant, obsecutus sum; quorum memorem violare, nec sanctum, nec tutum arbitror. Quæcumque igitur ex beati fratris mei Cesarius rebus in veste serica, aut linea, aut lana, vel burichaliis super sunt, haec ad ipsius liberos pertinere volo, et nulla in re ipsam, vel sorores ipsius molestas esse vel hæredi meo, vel Ecclesiæ.

29. « Meletius gener (*γιαπετος*) meus praedium Apenzinsenum, quod Euphemii erat, sciat se mala fide possidere; de quo quidem etiam ante scripti sepius Euphemio, ignaviam ejus reprehendens, nisi sua recuperaret: Et nunc testor omnes magistratus, et qui sub magistratu sunt, injuriam fieri Euphemio: oportet enim praedium Euphemio restituiri.

« Emptionem fundi Canolalorum reverendissimo filio episcopo Amphilochio redintegrari volo: constat enim ex chartis nostris, idque nuntiū omnes, quod et solutus fuerit contractus, et pretium receperim, proprietatemque ac dominium possessionis jam pridem tradiderim.

30. « Evagrio diacono, qui multorum mecum laborum et enrarii particeps, in multis suam mihi benevolentiam commendavit, gratiam habeo coram Deo, et coram hominibus. Ac majora quidem ipsi Deus retribuet; ne vero parva etiam amoris simbola prætermittamus; volo ei dari camasum unum, tunicam unam, pallia duo, aureos nummos triginta. Similiter duleissimo condiacono nostro Theodulo dari volo camasum unum, tunicas duas ex iis que sunt in patria, aureos viginti ex patriæ item rationibus. Elaphio notario, qui et bene moratus est, et quo tempore fuit in obsequio, belle nos recollavit, dari volo camasum unum, tunicas duas, pallia tria, sigillionem in patria, nummos aureos viginti.

31. « Hoc meum testamentum ratum ac firmum esse volo in omni judicio et quoniodcumque: quod si tanquam testamentum vim non habuerit, tanquam voluntatem ipsum ultimam seu codicillum valere volo. Qui vero ipsum evertere tentaverit, rationem reddet in die judicij.

« In nomine Patris, et Fili, et Spiritus sancti, Gregorius episcopus Catholicæ Constantinopolis Ecclesiæ relegit testamentum, et omnia probans subscripti manu mea, et vim obtinere volo ac jubeo.

32. « Amphilochius episcopus Catholicæ Iconii Ecclesiæ interfui testamento reverendissimi episcopi Gregorii, et ab eo rogatus subscripti manu mea.

« Optimus episcopus Catholicæ Ecclesiæ Antiochenæ interfui, cum reverendissimus episcopus Gregorius testamentum suum, ut supra scriptum est, disponeret; et eo rogante subscripti manu mea.

« Theodotius episcopus Catholicæ Ecclesiæ Hyde presens fui testamento reverendissimi episcopi Gregorii, et ab eo rogatus subscripti manu mea.

« Theodulns episcopus sanctæ Catholicæ Apameæ Ecclesiæ presens fui, etc.

« Hilarius episcopus Catholicæ Ecclesiæ Isauriae presens fui, etc.

« Themistius episcopus sanctæ Catholicæ Hadrianopolis Ecclesiæ presens fui, etc.

« Cledonius presbyter Catholicæ Iconii Ecclesiæ presens fui, etc. » Haec fui testes: post quorum subscriptiones, nomen ejus qui ex archivo

Nazianzeno ejusmodi testamentum edidit, habetur in iisdem codicibus scriptum his verbis :

« Joannes sanctissima Naziau Ecclesie lector et notarius exemplum divini testamenti, quod in sanctissima ecclesia mea reconditum est, sancti et illustris ac Theologi Gregorii exscripti et edidi ». Hactenus ex veteris exemplaribus Vaticanis.

33. Jam vero nostrarum partium esse scimus, ut his quam exacte pereognitis, num haec in omnibus inveniantur veritatis constantiae disquisiramus, cluedemusque oldinctum veluti rubigine monumentum. Esse quidem ipsum germanum Gregorii Theologi testamentum, sunt multa que persuadent. Verum quoniam ipsa prima ejus inspectione longe refutare possit animus, ut id audire velit, ne dum asserere ipsum Gregorium filias habuisse atque generum; de hoc ipso primum jure agendum erit. Etenim nihil est, ut vel in leve discrimen possit adduci Gregorii, quem suis ipse saepe scriptis profitetur, cultus virginitatis, quam par est ut ante omnia apertissime demonstratam atque probalam, sartam tectam in omnibus relinquamus.

34. Nihil quidem magis certum atque exploratum ex omnibus Gregorii rebus gestis videri potest, quam ipsum perpetuam coluisse virginitatem, testante id ipso quam sapissime, cum in senectute confectus eternum sese ejus tanquam rei praeclarae memoria consolans, cuguec modulis sepe concinnit, ut illud in primis prosa redditum¹ : « Corpore virgo sum; an autem etiam animo, hand certum habeo »: profiteret hoc etiam in carnine, ubi conqueritur *de Calomiatibus suis*; itemque in carnine *de Virginitate*, et in episcopis *ad Virgines*: rursus in carnine *de Vita sua*, et eo qui inscribitur: *De rebus suis*, ubi hos habet versus :

Non me connubium struxit, non duxio vita.

et inferius :

Nec mea femineo maducrunt membra liquore.

Insuper cum rursus anime sue calamitates deplorat, visionem sibi divinitus ostensam recenset, qua permotus fuerit a puer, ut se virginem perpetuo conservaret. Id ipsum etiam affirmat cum inveniatur in hypocritis monachos, neconon in epitaphio de se scripto; ut plane nihil in Gregorio firmius atque tuius, quam perpetue virginitatis cultus, absque ulla dubitatione affirmari penitus possit. Servata igitur et in omnibus comprobata Gregorii virginitate, jam nebula illam que de filiabus et genere ex testamento contracta videtur, ex ipsiusmet Gregorii scriptis dimoveamus omnino.

35. Quod igitur ad nominatas in testamento filias spectat, illud ingerimus: si omnes quas ipse Gregorius suis scriptis filias vel filios nominat, ex conjugi esse suspectos, velinus asserere, erit profec-

to ut plusquam quingentos (ut ita dicam) ex Gregorio genitos esse liberos affirmare cogamur: verum ad spiritualem generationem, eos omnes esse referendos, ne longe petalur exemplum, hales in codem testamento ab ipso Gregorio nominatum filium suum Amphilochium episcopum, utpote ætate juniores; nam in epistola ad Caesarium de eo scripta: « Ipse, inquit, manu mea carissimum filium nostrum Amphilochium offero, virum probitatem nomine usque adeo nobilem (etiam præterquam etas ferat, ut ipse, qui et senex et sacerdos et amicus vester sum, præclare tecum agi existimaturus sim, si eam hominum existimationem obtinerem». Haec ipse. Sic igitur nihil est ut egamur asserere, quas nominat filias, eas a Gregorio ex uxore suscepimus.

36. Verum dicendum potius eas illius finisse neptes: etenim quam potissimum laudat, spretis ceteris, Alypiam, eo gradu tum ipsam, tum reliquias duas sorores Gregorio junctas fuisse, ex ipsis Gregorii epistolis certo certius intelligere possumus. Reperitur quidem Alypiam ista ipsi Gregorio fuisse ex sorore Gorgia neptis, nuptaque insigni viro Nicobulo; ex quibus ortus est Nicobulus Junior, cuius nomine ad ejus patrem extat Gregorii carmen, neconon alius patris nomine ad ipsum filium redditum, et aliae complures epistole, ut inter ceteras quae signatur in Billiana novissima editione numero centesimo quinquagesimo quinto; cuius haec est inscriptio ex greco redditia exemplari, qua ipsius epistole argumentum ponitur verbis istis :

« Eadem Nicobulo, Alypiam ipsius uxori, Gorgiae Gregorii sororis filia, corporis statuam reprobanti ». Haec in epistole inscriptione. Sed quid ista sibi velint, ex ipsa accipere licet epistola, que cum per brevis et lepida valde sit, hic integrum describemus; sic enim se habet²:

37. « Alypiam apud nos cavillis incessis, ut parvam et tua proceritate indignam, o magne et vasto, ac gigantina tum forma, tum robore. Nunc deinde intelligo, animum mensura subjici et virtutem expendi, ac rupes margaritis præstantiores esse, corvosque lusciniis angustiores. Tu vero magnitudine tua et cubitus fruere, nec Aloydis illis ullo modo inferiore te præbe. Equum enim ducas, et hastam vibras, et lera tibi curas sunt. Ipsa autem nihil operis patrat: nec magni roboris est, radium ferre, colum tenere, ac tele assidere :

Id cum feminarum deus est.

Quod si hoc quoque adjicias, eam orationis causa humi curvam esse, ac per ingentes mentis agitationes perpetuam cum Deo consuetudinem habere: quid hic de tua sublimitate corporisque mensura te jaetabis? Vide tempestivum silentium: loquentem aut: quan incepta sit, animadvertere: quam, ut feminam, fortis ac strenua: quas rei domesticae militi-

¹ Greg. Nazian. de se ipso.

² Greg. Nazian. epist. clv.

tates afferat; quam viri amans sit. At tum illud Laconis dices: Certe animus in mensuram minime cadit; atque externum hominem oculos conjectos in internum habere oportet. Si haec ad hunc modum consideres, jocari desines, eamque ut parvam deridere; tunnicque conjugium faustum ac felix judicabis ». Haec enim Gregorius ad maritum Alypiam Nicobulum.

38. Consentientia his plane sunt quae de eadem Alypiam idem Gregorius habet in testamento, cum mulierem frugi, sibique ob id carissimam predicit, despectis reliquis dñabus ejus sororibus Eugenia atque Nonna, referente nomen avie, longe tamen disparibus moribus prædicta. Aliquod plane nefas ab eis admisum et publice cognitum ac decantatum oportuit, ut ipse Gregorius publicis tabulis eas ita indecoris notis instas reliquerit. Sic et sanctus Hieronymus sororem suam virginem lapsam, sed ad penitentiam revocatam, epistola scripta ad Cromatum et collegas¹, posteris notum reddidit. Haec qui considerat, non adeo mirabitur de Gregorio Nazianzeno; et multo minus, si legerit que de lapsu Gordiane virginis amike sue S. Gregorius² Papa ad populum pro concione recensuit; ut plane videoas sanatos viros despexisse penitus etiam propinquos, quos scissent Deo minime esse caros, sed laudare tantum solitos Deo acceptos, secundum illud de viro justo dictum a David³: « Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus; timentes autem Dominum glorificat ».

Quod vero ex parentum voluntatis praescripto bona omnia jubebantur non in affines, sed in pauperes erogari; cum nihil esset quod earae Alypianae nepti Gregorius legare posset; ejus tamen filii dulces dari præcepit Cesarii fratris exuvias diutius apud se retentas, velut cara pignora germani amanissimi, qui jampridem ex hac vita decesserat.

39. Jam igitur de Gregorii ex coniugio filiabus omni dubitationis anno penitus scrupulo, de Meletio qui in testamento gener nominatur, solvendus est nodus, quo Gregorius obligatus coniugio videatur. Vox quidem illa, que ex græco latine redita, gener est, in græco codice legitur γαβρίας; cuius quidem nominis eti frequentius usus est, ut generum exprimat, significare tamen posse interdum affinem quenlibet, qui g. ossema græca elucidant⁴; absque controversia profitentur: imo apud Latinos idem in voce *generi*, loquendi usus obtinuit; et ut alios prætermittamus, habes apud Justinum⁵ historicum, generum ab eo dici virum sororis. Quonobrem nullo pacto adstringimus, ut Gregorius Meletium generum nominaret voce illa; sed affinem potius significare voluisse exploratissimum satis redditur ex ipsis repetitis saepius testificationibus, quibus perpetua ejus virginitas absque ulla vel levissima saltem dubitatione monstratur.

40. Posset insuper et de Theodulo episcopo

Apaneæ, qui subscriptor testis, illud objici, quod reperitur eo anno non Theodosius, sed Joannes Apameæ episcopus subscriptus oecumenicae Synodo Constantinopoli eodem anno habite. Verum ostendetur ejusmodi objectionem nullius prorsus esse momenti. Etenim præter Apameam qua in Syria est, cuius dictus Joannes antistes, fuerunt tres aliae ejusdem nominis civitates: minima prima que in Bithynia fuit ad oram maritimam inter Rindaci et Ascanii ostia, cuius meminere Stephanus et Ptolemaeus, secunda in Phrygia ad Marsya fluminis ostia, ubi ipse Meandro conjungitur; cuius meminerunt Plinius et ex Graecis Strabo, quani post Ephesum clarissimum omnium Asiae urbium predicator, in qua celeberrimum esse soferet emporium: sed et præter hanc, aliam fuisse Apameam Parthorum civitatem affirmant. Sic igitur non arctamur, ut fieri constet tempore Concilii Constantinopolitanum Apameæ Syriae præfuisse Joannem, non potuerit Theodosius alicuius ex reliquis tribus Apameis fuisse episcopus: unde nullius momenti ea esse reperitur objectio.

41. Ceferum quod ad mensem et diem ejus anni in eodem testamento descriptos pertinet, posset etiam aliquis objicere neque Gregorium, neque episcopos qui subscripterunt, tamdiu post absolutam ante quinque vel sex menses Synodum esse commoratos Constantinopoli, neque post abdicationem ejus vocatum amplius fuisse Gregorium Constantinopolitanum episcopum, ut ponitur in testamento. Ad haec vero primum illud iure dici posse videtur: Quis adeo durus est et severus iudex, qui in re adeo antiqua non concedat testamentum ipsum aliquem pulverem contraxisse mendormini, qui sit executiendum? Quonobrem si velimus post absolutum Concilium et post abdicationem sedis illud ipsum testamentum fuisse a Gregorio nuncupatum, tunc plausum accidisse videtur, ut Joannes ille qui ex archivo Ecclesie Nazianzenæ ipsum in luce prodidit testamentum, cum illud exscriberet, et Gregorium simpliciter nominatum episcopum legeret, honoris causa addiderit, Constantinopolitanum; et quidem bona fide, quod sciret ex anno ipsum præfuisse eidem Constantinopolitanæ Ecclesie.

42. Verum illi sententia magis inhæreo, ut prope tempus Concilii ejusmodi a Gregorio fuerit conditum testamentum; atque dicendum esse, in mensem potius irrepisse errorem. Etenim nec in codice quem nactus est Brisonius, nec in altero e duobus Vaticanis nomen mensis expressum erat: in quo et potius accidisse, ut errore librariorum, τετρακοσιον scriptum fuerit pro τετρακοσιον. Ut autem opineris paulo ante Concilium ejusmodi esse a Gregorio conditum testamentum, illud persuadet, quod ea oratione quam tunc Constantinopoli ante Concilium in Maximum habuit, inter alia, suis se cunctis jam privasse bonis ostendit his verbis: « Panpertatem objicent? Quid ego audio? meas opes et copias? Atque ultimam et pannos hosce exuere possem, ut hujus vite spinas nudus percurrerem :

¹ Hier. epist. XLIII. — ² Greg. in Evang. hom. XXXVIII. — ³ Psal. XIV. — ⁴ Consule Henr. Thesaur. Graec. — ⁵ Justin. lib. XVIII.

utinam et gravem hanc tunican quam celerrime abjeearem, ut leviorcm acciperem : et inferius : « Sed pecunias eripient? quas tandem? si meas: quin eadem opera penitus quoque excidant, quibus cinctus non sum ». Hic ipse; quibus quidem se jam bona cuncta abdicasse significat.

43. Sunt autem adhuc complura alia ex ejusdem Gregorii scriptis adducenda, quibus demonstrari configit idem ipsum testamentum esse Gregorii. In primis vero, quod que in eo mira erga pauperes sollicitudo monstratur, eadem in omnibus ejus scriptis expressa conspicitur. Quod enim in testamento pauperibus posthabuerit affines, cum ita a parentibus tunc commissariam accepisset hereditatem; testatur ipse de matre sua in oratione habita in funere patris, adeo erga pauperes fuisse amore propensam, ut dicere soleret, se ipsam, si licuisset, et filios ad alenos pauperes distracturam fuisse. Ipse vero non fundos tantum, et domos in pauperes erogavit, sed et libros in eorum usum convertit. Cum enim Adamantius rhetor amicus Gregorium aliquando regaret dari sibi libros rhetoricae facultatis; misit ipse quidem illes Gregorius, sed prestitum illorum petiti, scripta ad eum epistola, ubi ad finem ista facete admodum¹: « Quod si haec quidem recte diei videntur, et minime philosophicum esse, librorum prestitum postulare; tu mili pecuniam solve, objectionem autem tuam solvent pauperes ». Haec ipse; ex quibus vides immensam ejus erga pauperes curam.

44. Sed et videre est in ipsius Gregorii scriptis, ejusdem testamenti, quo pauperibus sua cuncta reliquit, haber saltem tacitam mentionem. Etenim ad hoc ipsum visus est allusio, cum post discessum Constantinopoli, scribens ad Constantinopolitanos sacerdotes, et populum, ista habeat in fine: « Haec verba Gregorii sunt, quem aluit Cappadocia, quippe se facultatibus omnibus suis orbavit, ut eas Christo offerat ». Insuper in carmine de se ipso post redditum ex urbe Constantinopolitana de suarum rerum abdicatione agens, hunc habet versum :

Cessi invita aliis mente, libente aliis :

plane duplēm Constantinopoli a se factam rerum abdicationem insinuans, invito animo alteram, ministrum cum sedem reliquit, alteram cum pauperibus cuncta sua testamento donavit.

45. Est et Carmen ad Julianum tributorum exquatorem, quo Ecclesiam Nazianzenam commendat, in qua ad pauperum usum se omnia sua erogasse testatur: quae quidem bona cum ab ipso Juliano describerentur ad vedigia solvenda; ut minus agat rogans. Haec de Nazianzena Ecclesia interalia habet: « Monet tua, impud, dominus, quae miseris homines omni benigintatis genere complecti consuevit: moneat te quoque, o amice, opes mea;

quas ego crucis ferende causa pauperibus erogavi »: et paulo post: « Opes mee sunt; sed tua est descriptio. Cura igitur, ut erga pauperes alendos mercedem eamdem ulerque consequamur ». En video, lector, ex his omnibus non solum ostendi ipsius Gregorii testamentum, sed idem executioni mandatum perspicue declarari, cum que ipse reliquisset Ecclesia. illa jam possideret. Meminit et alis in locis de abdicatione a se facta omnium divitiarum, retento sibi ut ipse ait ubi degret, parvulo tantum horto cum fonte; testatur id quidem ipse, cum in monachos quosdam hypocritas juste invechitur.

46. Sunt et alia praeterea plura, que ejusdem testamenti germanitatem insinuant, ut cum in eo Evagrium diaconum adeo commendat, cui et recaens superioris legata reliquit: hunc quis non videt fuisse Evagrium Ponticum, qui cum eo vixit Constantinopoli, laudatissimum tunc illum quidem, de quo suo leco pluribus agitur? Insuper Enphemius, qui in hoc eodem testamento nominatur; is esse potuit, cuius meminit in epistola ad Alypium²; de cuius etiam nuptiis agit in Epistola ad Theodosium³. Nec praterminus de Regino, cuius meminit in testamento, quod nihil prohibet quin ille esse possit, quem inter familiares adnumerat in carmine ad Hellenium. Sed ex episcoporum quoque subscriptiōnibus intellige ejusdem testamenti sinceritatem: nam prater Amphilochium, qui sequitur ordine Optimus episcopus Antiochenus, ipse est, cuius mentio fit in lege Theodosii⁴ hoc anno post Concilium data. Et quis nesciat, qui ultimo loco subscriptus habetur Cleonius presbyter, illum esse, quem adeo mirifice landat in eodem carmine ad Hellenium? Sed et prudens rerum antiquarum scrutator sinceritatem scripti huius intelligit ex vocibus vestimentorum ibi nominatorum, que ob nimiam antiquitatem inter exoticas abierunt, ut ille: *camosa*, atque *sigillion*; sed de sigilliōne apud Trebellium Pollioṇem in Claudio facta mentio reperitur.

47. Jam habes, lector, Gregorii testamentum non solum e carie et linea erutum, sed ab objectiōnibus vindicatum, illustratumque scholiis, et redditum omni puto ex parte probatum: egregium plane quod plurimi facias monimentum, ab aliis, si qui ante viderunt, fortasse spretum, quod veluti in obducto situ numismate, ipsa in eo Gregorii imago, minime cerneretur expressa, immo reddere videretur effigiem hominis conjugio obligati: sed eo extero diligenter et perpurgato, ipsissimam ibi ensam Gregorii intueris imaginem. Haec jam sat; quae si hic minus opportuna videntur, caro monitori, sed importuno exactori Maffie accepta feras:

Cui ut morem geram, hic tibi etiam adjiciamus, veluti corollarium, de propinquis ejusdem Gregorii Nazianzeni per breve descriptionem.

¹ Greg. epist. cxlix. — ² Greg. epist. cxiv. — ³ L. iii de haret. C. Theod.

Parentes	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Gregorius,} \\ \text{Nonna} \end{array} \right\}$	ex quibus geniti	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Gorgonia,} \\ \text{Gregorius Theologus,} \\ \text{Cesarius.} \end{array} \right\}$
Gorgonia nupta Vitaliano : ex quibus	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Petrus,} \\ \text{Phocas,} \\ \text{Eugenia,} \\ \text{Nonna,} \\ \text{Alypiana :} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Alypiana nupta} \\ \text{Nicobulo :} \\ \text{ex quibus} \end{array} \right\}$	Nicobulus junior.

Hac quidem ex ipsius Gregorii scriptis perspicua safis reddituntur cuilibet recte intuenti. Nam de Vitaliano, quod vir fuerit Gorgoniae sororis, et genitos ex ea nominatos superius liberos, invenies in carmine filiorum ad ipsum Vitalianum inscripto, junctis his que de Gorgonia suis locis superius dicta sunt. De conjugio autem Alypiance cum Nicobulo, satis recifata nuper epistola ad ipsum scripta declarat : ex eis vero Nicobulum juniorum genitum, carmina ejusdem Gregorii, tum patris, tum filii nomine edita, aperte satis docent, et aliae insuper epistole ad Nicobulum scriptae, vel in quibus de Nicobulo mentio habetur.

48. Fuisse reperiuntur et alii Gregorii Nazianzeni propinquui ; sed qua linea collocandi, incertum est ; ut qui nominatur in testamento Meleitus, de quo mihi facile persuadeo, ut vir fuerit Eugeniae sive Nonnae Gorgonice filie. Constat insuper, *ἀνεγέρθεις*, consobrinos suos, sive aliter quonodoenique propinquos, ab eodem nominatos esse Helladium et Eulalium, cum scribit ad Lolliam ¹ et ad Cæsarium ², quos et nominatum celebrat in carmine ad Hellenium, ubi et matris eorum meminit ; ibi etiam propinquos fuisse tradit Cledonium, Carterium, et Nicomedem : Eupraxium item alibi ³ propinquum suum appellat, itemque Valentianum ⁴ et Amazonium ⁵. Sed de his satis. At jam ad Theodosium se convertat oratio.

49. *Theodosius Romanum venit, ab idolorum reliquis obsecnisque rituis expargat, Symmachum aram Victoriae restituere conantem dannat exilio, in Manichæos decernit.* — Auctor est Marcellinus in Chronico, sub hujus anni consulibus Timasio atque Promoto, ipsum Theodosium imperatorem una cum Honorio filio mense Junii urbem ingressum esse, digressum vero inde kalendis Septembribus. Certe quidem usque ad tertium nonas Maii hoc anno manasse Theodosium Mediolani, rescriptum ab eo ibidem eodem die datum adversus Macedonianos significat ⁶. Cum autem Romanum venisset, ibi triumphum liberato imperio Occidentali, victoque tyramno egisse, Sozomenus tradit ⁷, voluisseque socium habere glorie Valentianum, partitumque esse cum illo triumphum : quod majoris gloriae atque triumphi illi conciliavit honorem, splendoremque contulit. Sed tot tantaque bona una Justina videre non meruit, cuius impietas ad exitium Italie tyramnum ar-

marat : jam enim ante haec omnia ipsam esse defunctam, idem auctor affirmat. Tunc Latinus Paccatus, nobilis orator Gallicanus, cum Roma presens esset, Theodosium post triumphum in senatu oratione laudavit, qua post recensitas de hostibus victorias partas, haec de adventu et commoratione ejusdem imperatoris in Urbe : « Lieuerit mihi, quae in barbaris gentibus longinquaque provinciis pro summa re fortiter feliciterque fecisti, amnente nomine tuo et senatu favente dixisse. Ea vero quae Romæ gesta sunt, qualem te urbi dies primus invenerit, quis in curia fueris, quis in rostris ; ut pompa pœnæcum fæculorum, curru modo, modo pedibus subsecutus, alterno clarus incessu, nunc de bellis, nunc de superbâ triumpharis ; ut te omnibus principem, singulis exhiberis senatorem ; ut cerebro civilique progressu non publica tantum opera lustraveris, sed privatas quoque aedes divinis vestigiis consecraris, remota custodia militari tutior publici amoris exenbiis : horum haec linguis, horum, inquam, voce laudentur, qui de communibus gaudiis et dignis utique que maxima, et justius poterunt predicare que propria sunt. O mea felix peregrinatio, o bene suscepit et exhausti labores ! Quibus ego intersum bonis ? quibus fruier gaudiis ? que reversus urbibus Galliarum dispensabo miracula ? quantis stupendum populis, quam multo circumdabor auditore, cum dixerim : Romam vidi, Theodosium vidi, et ulrumque simile vidi : vidi illum principis patrem, vidi illum principis vindicem, vidi illum principis restitutorem ». Haec et alia plura clarius orator.

50. Agit et Prudentius de Theodosii Romanum adventu, aitque nihil illum antiquias habuisse, quam ut urbem a profano idolorum cultu penitus liberaret. Haec quidem ipse in carmine contra Symmachum scripto : quod constat ab eo elaboratum post ipsius Theodosii obitum sub Honorio imperatore, postque debellatum (ut ex eo constat) Alariem a Stilicone apud Pollentiam. De Theodosio igitur agens, duorum tyramnorum extinctorem nominal ; licet post haec Eugenium expugnari et occidi contigerit : adventum aulem ejus in urbem his cecinit versibus ⁸ insectatus deorum cultum :

Cum princeps genimi bis vicerat eadè tyramni
Pulchra triumphali respexit mæna vultu,
Nubibus obsessum uigranibus aspergit Urbem :
Noctis obumbrata caligine turbidos aer
Arrebat liquidum seplena ex arce serum :

¹ Greg. epist. cxlv. — ² Greg. ep. cv. — ³ Greg. ep. clxxvii. clxxxix. — ⁴ Greg. ep. clxxxix. cxvi. — ⁵ Greg. ep. lxxxvii. — ⁶ L. xvii. de baret. C. Theod. — ⁷ Sozom. i. vii. c. 14.

⁸ Prud. advers. Symmach. lib. i.

Ingenuit miserans, et sic ait : Ecce tristeis
Fida parens habuit; equidem praeclive cultu
Illustrata clavis, spoliusque insigne superbis,
Atholli caput, et multo circumfluis auro :
Sed nebulis propter volantibus, obsitus alti
Verticis horret apex; ipsas quoque livida gemnas
Lux hebetat, spissisque dies et fumus ab ora
Suffusus rutum frontis dialema retundit.
Obscuras video tibi circumferror umbras,
Cerubaeque animas, atque idola nigra volare.
Censo sublimem tollas super aera vultum,
Sub pedibusque tuis nimbosa elementa relinquis, etc.

Quomodo autem cum Romanis transegerit, inferius
subdit : nempe ut sacrificia omnia abolerentur, festi-
tique dies, et ipsa statua idolorum frangerentur; si que tamen carum excellentis essent manus arti-
ficis, eadem non ad cultum, sed ad urbis ornatum
exponerentur; subdit enim post multa ipse Pru-
dentius :

Deponas jam festa veui puerilia, ritus
Buculos, tantoque indigna sacra regno.
Marmora tabudi respingine tincta lavate.
O proceres : habeat statuas consistere puras
Artificium magnorum opera. Hac priuernita nostra
Ornamenta cuncta patria, nec de-color usus
In vitium versae monumenta compunget artis.
Taibus elictis Urbs informata refugit
Errores veteres, etc.

Hac ex Prudentio recitasse voluimus, quo casset in-
vidia querelarum quorundam de idolorum demo-
litione : nam confractio nobilissimorum artificium
operum Gothis potius, quam Christianis ista non
attendentibus, adscribenda est; quibus fortasse Deus
tradidit urbem, ut eam penitus expurgarent a deo-
rum Gentilium simulacris.

51. At quid tune actum cum Symmacho clari-
ssimo senatore, propugnatore tamen genitissimi
deorum cultus : haec in primis Socrates habet¹ : « Romæ igitur festa celebravere triumphalia. Quo
quidem tempore Theodosius imperator sue singularis
elementis in causa Symmachi viri consularis
illustrem dedit significacionem. Iste namque Sym-
machus et inter viros ordinis Senatorii Romæ prin-
cipem locum obtinuit, et propter excellentem ipsius
in latinis litteris eruditissimum in summa admira-
tione fuit : nam multos libros latino sermone con-
scripsit; inter quos liber de laudibus Maximi tyranni,
dum adhuc vivebat, editus et eoram eo recitatus;
cum postea lessa majestatis rerum fecit : quapropter
mortem veritus, ad ecclesiam confugit. Imperator
vero qui adeo pio et religioso anno erga fidem
christianam affectus erat, ut non sacerdoles modo
qui in eadem cum illo fide consentiebant, supra
modum edereret, sed Novatianos etiam qui in fide
Consuetudinis cum eo conspirabant, amplecte-
tur humanitas; quo Leontio Romæ Ecclesia Nova-
tianum episcopo pro Symmacho deprecanti graffica-
rebat, Symmachum absolvit crimen : qui veniam
consecutus, Apologeticum ad imperatorem Theodo-
sium scripsit. Ille Socrates,

52. Quod de Novatiano episcopo ait Roma-
agenre ; licet hactenus a Novatiani schismatici tem-
pore auditum non sit. Novatianus habuisse episco-
pum Romæ ; tamen quod tolerati iidem fuerint,
haud adeo incredibile videri potest, cum et Dona-
fiste id etiam ut ex Optato vidimus fuerint annulati,
nempe ut secta ipsorum Africanis Romæ de-
gentibus, ex Africa Romam episcopum mitterent.
Auditos quidem his temporibus fuisse in Urbe No-
vatianorum susurros, necnon Montanistarum in
heresi collegarum, S. Hieronymus¹ in epistola ad
Marcellam satis significat. Quin etiam invainisse
non nihil his temporibus in Occidente Novatianam
heresim, scripta Paciani de Penitentia, Confes-
sione, et Baptismate satis docent. Ceterum quod ait
Socrates Theodosium humanitus complexum esse
Novatianos, et in gratiam eorum episcopi fuisse ab
eo absque pena Symmachum absclavum, longe
errat : nam rem aliter se habuisse, S. Prosper² suo
rum temporum res scribens demonstrat hisce verbi-
bus : « Theodosi religiosi principis imperio per Jovi-
num et Gaudientium comites omnia tempora expoliata;
qua vanâ figura quis nostrum permittitur ignorare? Qui Symmachus ille mirabilis eloquie
et scientia præditus, tamen paganus, praeconio lau-
dum in consistorio recitato, subili arte, qua valuit,
aram Victoria in senatu restitui, christiano, ut noverat, principi intimavit. Quem statim a suis aspec-
tibus pulsum in centesimo lapide, rheo non stratae
impositum ea die manere præcepit ». Ha Prosper.

53. Sic namque se habuit Symmachus, longe
antiquo Catone impar, quippe quod tempori inser-
vierit : nam qui pro concione laudavil Maximum
tyrannum, celebravit et Theodosium ejusdem ty-
ranni extinctorem; sed sicut ad laudandum Maxi-
mum adulatio et privatum commodium impulit, ita
ad praeconia Theodosii veritas persuasit : siquidem
litteris ad Flavianum scriptis testatur, se hanc pro
rei dignitate tantum munus explessus; sic enim ait
in epistola ad euudem aque etiam ethnicum scri-
pla³ : « Cum civiles et bellicas laudes domini nostri
Theodosii stili honore percurrerem magis enim
contingisse me omnia, quam satisfecisse singulis fa-
tori etiam leges ejus bonis pacis admiseni, quas ut
noveram prisca admisisse admirationem, ita reser-
vasse (reservasse nobis parem gloriam non putabam, etc.) Laudat recentem legem hoc anno X kalend. Februario Mediolani datum, qua inconcessum
esse voluit imperatori, atque domesticis ejus, quod
privatis jure permisum esset; nimiri cum lege
cavit, ne licet imperatori, vel magistris, quicquam per codicillos vel epistolam relictum accipere:
extat ipsa sanctio in Codice Theodosiano descripta ».

54. At quid Symmachus abutens Theodosium
mansuetudine inconcessa tentare præsumpsit, justam
principis iram expertus, evulare coactus est.

¹ Socrat., v. 38, 41.

² Hieron. ep. CLIX, et sup. ep. LIV. — ³ Prosp. de Promission et
predict. L. III, c. 38. — ³ Symmac. L. II, ep. 13. — ³ L. II, de tes-
tim. c. Theod.

Verum (quod ait Socrates) scribens ad eundem imperatorem Apologeticum, non veniam tantum consecutus, sed maiorem apud eum gratiam nactus est, ut ipse Symmachus tradit ad dictum Flaviamum postea scribens, ubi et de sua defensione meminit, cum ait¹: « Erit fortasse copia mihi asserenda quandoque apud aeternum principem dominum nostrum Theodosium veritatis, cuius erga me favor fecit, ut aliquid interim molieret invidia. Non puto eam cause meae bonis temporibus conditionem erditionem futuram, qua sub tyrauno fuit, cuius litteris ad Marcellini suggestionem datis, homines meos scis esse multelatus: quod in panegyrici defensione non tacui ». Haec ipse. At quid tum Romae actum a populo christiano?

55. Cum animus Theodosii aperie fidelibus innotuisset infensissimus esse adversus superstitionem gentilium, declaratus nimis non eo signo tantum, quod negasset restituiri in Capitolio aram Victoriae, sed quod petentem id Symmachum exilio pena multelasset, atque etiam per comites suos (ut dictum est) Jovinum et Gaudenium idolorum tempora expoliasset; vix credi potest, quanta animositate fideles Romae in idola insisterint: de querum studio hac est Hieronymus in prefatione ad Eustochium in Pauli epistolam ad Galatas²: « Romane plebis laudatur fides. Ubi alibi tanto studio et frequenter ad ecclesias et ad martyrum sepulera concurritur? Ubi sic ad similitudinem caelestis tonitriu Amen reboat, et vacua idolorum tempa quaifiuntur? » Videatur enim hoc tempore ipse habuisse prae manibus commentarium illum, quem jam se ante absolvisse, quam Theodosius ageret in imperio annum decimum quartum, testatur in fine de Scriptoribus Ecclesiasticis. De eadem demolitione idolorum argumentum illud non leue, cum idem S. Hieronymus ad Letam scribens³, sic ait: « Auratum squale Capitolum; fuligine et arancarum telis omnia Romae tempora cooperata sunt: novetur urbs sedibus suis, et in undas populus ante delubra semiruta currit ad martyrum tumulos ». Ita ipse signans hand dubium haec tempora, quibus spoliata a Theodosio idolorum tempa fuere; a populo vero quassata ac semiruta. Laudat magnopere hac ex parte S. Ambrosius Theodosium, dum de ipso ait⁴: « Inimitatus Theodosius Jacob, qui supplantavit perfidiam tyrannorum, qui abscondit simulacra gentium: omnes enim cultus idolorum fides ejus abscondit: omnes enim ceremonias oblitteravit ».

56. Evidet et S. Augustinus⁵ testatur, Theodosii lege jussa esse simulacula, ubi reperirentur, confringi: ait enim post recensitas adeptas ab eo divina ope victories: « Simulacula gentilium ubique revertenda praecepit; satis intelligens, nec terrena munera in demoniorum, sed in Dei veri esse posita potestate ». Haec Augustinus. Hac semel a christiano

princeps idola frangendi impetrata diu optata licentia, exarsit christiani populi justus zetus in deturbandis confringendisque deorum gentilium simulacris, in quibus demones diutius honorem sibi divinum proditorie usurparant. Commisso enim idola, nonnisi salane regnum dissipasse enique videbatur. Unde sine diis Capitolium, nempe templo ibi sita squeala obducta fuisse, Hieronymus tradit: qui et haec alibi de Capitoline Jove et aliis templis ejusdem⁶: « Templa Iovis et ceremoniae conciderunt ». Verum non sic quidem concidisse affirmat Capitolini Iovis templum, quod dirutum hoc anno fuerit, sed quod ornamenti tantummodo expolatum. Nam Zozimus tradit⁷, cum Theodosius Romanum venit, hoc scilicet anno, Stiliconem ducem utriusque militie et foribus Capitoliu laminas aureas abstulisse; eusque uxorem, Serenam nomine, detraxisse e collo Rhei deorum matris mundum muliebrem, suoque ipsius illigasse collo. Cremasse insuper fibros Sibyllos eundem Stiliconem, luxit gentilias; et quo ista Rutifius versibus cecinit⁸:

Non tantum Geticus grassatus proditor armis
Ante Sibylline lata cremavit opis:

licet haec potius sub Honorio imp. configerint.

57. At quod de Zozimo admireris, qui tum Stiliconem ob violatas fortes Capitoli, tum Serenam conjungem ob spoliatam deorum matrem mundo, male periisse ait: sed quam huc prae scriptorum omnium sententiam, id ejus proditione imperii tribuentum? Nam aequius fuisset dicere, Stiliconem ob tyramudem contra christianum pinunque imperatorem justo Dei iudicio ipsum cum suis recentioris sceleris meritas dedisse paenas. Sed est justa in eo querefa Zozimi de homine barbaro eusque conjugi, quod ea sublata sibi sumpsisset: cum apud antiqua probitatis Christianos nefas duceretur sic in idola grassari, ut in usum privatum ipsorum aliquid ex idolis converteretur. Unde S. Augustinus ad Publicolam: « Cum, inquit, templo, idola, luci, et si quid imiusmodi, data potestate evertuntur; quamvis manifestum est, cum id agimus, non ea nos honorare, sed potius detestari; ideo tamen in usus no-bres privatos duntaxat, et proprios non debemus inde aliquid usurpare; ut appareat nos pietate ista destruere, non avaritia. Cum vero in usus communes, non proprios ac privatos, vel in honorem Dei veri convertuntur, hoc de illis fit, quod de ipsis hominibus, cum ex sacrilegis et impis in veram religionem mutantur ». Haec Augustinus; qui et alibi ait, Christianos minime consueuisse nisi voluntate principis in idola insurgere, abstinuisseque a privatorum rebus: sunt haec ejus verba⁹: « Ubi nobis non est data potestas, non facimus; ubi est, non praetermittimus. Multi Pagani habent istas abominationes in fundis suis: Numquid accedimus

¹ Symmac. I. II, ep. XXXI. — ² Hier. prefat. ad Galat. I. II. — Hier. ep. VII. — ³ Andr. orat. in funer. Theod. — ⁴ Aug. de Civit. Dei. I. V. c. 26.

⁵ Hieron. cont. Jovinam. I. II. — ⁶ Zozim. I. V. — ⁷ Rutif. in Itiner. I. II. — ⁸ Aug. ep. CLIV. — ⁹ Aug. de Verb. Dom. serm. VI.

et confringimus? Prins enim agimus, ut idola in eorum cordibus corde frangamus; confringamus». Hactenus ipse. Quia igitur a fidelibus adversus idola Romae sunt perpetra, ea omnia voluntate facta esse imperatoris, vel ex eo facile possimus intelligere, quod Gentiles, adversus quos et in quorum oculis haec agebantur, utique armis etiam defendissent iura templorum; pro quorum defensione maiores ipsorum magna sape certamina obiissent: haud mediaeors enim potentia esse potuit, Christianis illis tunc talaque patrari: sed id actum patrocinio imperatoris, qui et quod imbebat lege, docebat exemplo.

58. Quid præterea Romæ tunc egerit imperator, Socrates ita narrat¹: «Theodosius imp. quanquam ad exiguum tempus in Italia commoratus est, urbi tamen Romæ plurimum apportavit commodi, partim dando, partim auferendo. Nam sicut multa magnifice et liberaliter in eam contulit, sic duo que illi magno dedecori fuerunt, admittit; quorum alterum fuit injusmodi: erant Romæ aedes peramples et vastæ antiquitus extructe, in quibus panis, qui suppeditabatur civitati, confectus fuit. His præfuerunt, quos Romani patro sermone mancipes appellant. Qui tempore progrediente, aedes illas furum latibula effecerunt. Nam quia pistrina ad aedes spectantia in profundo sila esent, et ad latera singularum adiunctorum aedificatae cauponæ, inque illis meretrices habitarent; complures indecirco, cum qui cibi capiendi necessitate adducti, tum qui obscene libidinis intemperantia inflammati, eo veniebant, per insidias dispositi fuerunt: nam machina quadam factum est, ut ex cauponâ in pistrinum præcipitarentur. His dolis delusi erant in primis peregrini, qui Romanum incolebant; qui cum irretiti tenerentur, coachi fuerunt in pistrinis molere; ac complures non exire permisisti, ibi vitam ad summam senectutem traduxerunt, suisque attulerunt opinione, quod mortem oppetterant. In hunc laqueum nus ex imperatoris Theodosii militibus forte incurrit; qui cum in pistrinum inclusus execundi potestatem non haberet, districto quem habebat pugione, eos qui cum crediti prohibebant, trucidavit: reliqui rei geste melius perterriti, militem dimiserunt. Imperator igitur, re intellecta, mancipes gravi suppicio afficit; aedes, quæ latronum erant perfugia, penitus disturbari jubet. Atque hoc uno dedecore Romanum civitatum omnium facile percepimus ad istum modum liberariv».

59. « Alterum tale fuit. Si qua mulier in adulterio esset reprehensa, eam cum deficerat, supplici genere non ad tollendum peccatum, sed ad angustum coercere solet Romani. Nam illam in angustum Imparior conclusam, turpiter, impudente scortari coegerunt: quippe effecerunt, utico tempore, quo obscenum illud flagitium admulceret, pulsarentur tundinabula, ut eos qui adesserint in proximo, facinus minime lateret, ino vero ex fin-

tundinabulorum sonitu illud turpe et ignominiosum supplicii genus omnibus liquido constaret. De qua flagitiosa consuetudine imperator certior factus, eam omnino non ferendam putavit, sed Sestra (sic enim Iupanaria illa nuncupabantur) demoliri jubet; aliasque leges quibus mulieres in adulterio reprehensa coercerentur, sancit. Quapropter Roma, Theodosii imperatoris opera, his duobus turpissimis impurissimisque flagitiis liberata est».

Hac Socrates. At quidem hanc viguisse Romæ consuetudinem apud neminem legi: etenim ibi lex Julia semper vigens ac vigilans exitit vindicta adversus adulteros. In aliis autem Italie locis scimus hactenus in more esse, ut viduarum ad vota secunda transeuntiu matrimonia hoc tundinabulorum sonitu deridentur.

60. Has cum sordium cloacas Theodosius expurgasset, atque alia turpia obscenaque gentilicia superstitionis prorsus abolexisset; merito Prudentius ista cecinit²:

Quantum præcipitus nostro sub tempore princeps
Prosperxit, triplique horu. Multos Catilinas
Ille domo pepulit; non sava incendia rectis,
Aut sicas patibus, sed tartara nigra annibibus,
Internoque hominum statut tormenta parantes.
Exstalat hostes per tempa, per atia passim;
Romannumque forum, et Capitola celsa tenebant:
Qui corporatas ipsa ad vitalia plebis
Molti insidias, infus sepe veneno,
Conseruant tacitis pestem in secre medullis.
Ergo trionphator latitanti ex hoste togatis
Clara trophaea referunt sue sanguine; remque Quirini
Assuescit suero pollere in sacula regno.

Hac et alia plura de Theodosio, cum Romanum venit; quem fit minime nominet, prudens lector intellegit non de alio, quam de Theodosio Prudentium loqui, vel uno saltu eo certissimo signo, dum inferioris ait, contulisse ipsum Symmacho consultum, de quo sequenti anno dicti sumus; quem constat non ab alio quam a Theodosio illi fusse collatum.

61. Sed et quod ad Urbis expurgationem pertinet, adversus maleficos edidit sanctionem ad Albium praefectum Urbis: hunc illum esse putamus patrem Lete nurus Paulum, quem sanctus Hieronymus³ Pontificem superstitionis gentilicis fuisse tradit: ipsum autem rescriptum sic se habet⁴:

«Imperatores Valentianus, Theodosius, et Arcadius AAA. Albino P. V. Quicunque maleficiorum labo pollutum audierit, reprehenderit, occupaverit; illico ad publicum prostrahat, et judiciorum oculis communis hostem salutis ostendat. Quod si quisquam ex agitatoribus, seu ex quolibet alio genere hominum contra hoc interdictum venire tentaverit, aut clandestini suppliciis etiam manifestum reum maleficæ artis suppresserit; nullum supplicium non evadat gemina suspicione obnoxius; quod aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, se-

¹ Socr. I. v. c. 48.

² Prud. adv. Symmach. 3. 1. — ³ Hier. ep. vii. — ⁴ L. XI. de incho. l. Theod.

veritati legum et debita subtraxerit questioni, aut proprium fortassis iniurium sub hujus vindicta nomine supplicio (concilio) atrociore confercir. Datum XVII kalend. Septemb. Romae, Timasio et Promoto consulibus ».

62. Quod ait Sozomenus¹ Theodosium Romam multa quoque pro saluberrimo Ecclesiarum statu constituisse: quenam haec fuerint, jam videamus. Adversus enim Manichaeos in Urbe commemorantes ad eundem praefectum Urbis Albinum ejusmodi rescriptum dedit²: « Quietumque sub nomine Manichaeorum mundum sollicitant, ex omni quidem orbe terrarum, sed quam maxime de hac Urbe pellantur sub intermissione judicii. Voluntates autem eorumdem, quinquo ipsae etiam facultates populo publicate, nec vim testamentorum teneant, nec derelinqui per eos, aut iisdem fas sit: nihil ad summum his sit commune cum mundo. Dat. XV kalend. Julii Romae, Timasio et Promoto consulibus ». Ad hujus quidem legis decretum sanctus Ambrosius visus est habuisse respectum, dum scribens³ ad Sircium papam, Theodosium imperatorem execratum esse Manichaeos affirmat. Sed et post hanc VII idus Augusti, de feris, quibus a judicio strepitu vacaretur, ad eundem Albinum praefectum rescriptum dedit⁴.

63. Hac quidem sancivisse Theodosium instantे Siricio Romano pontifice, labores ab eo ea de causa suscepti significant: nam in libro de Romanis pontificibus haec de ipso leguntur⁵: « Ille inventit Manichaeos, quos in exilium deportavit; et hoc constituit ut non partciparent cum fidelibus communio- nem; quia polluto ore non licet sanctum corpus Domini contrectare (convexari). Hoc quoque consti- tuit, ut si quis conversus de Manichaeis rediret ad Ecclesiam, nullatenus communicaret, nisi tantum relegationi monasterii diebus vite sua teneretur obnoxius, ut jejunis et orationibus maceratus, probatus sub omni examinatione usque ad ultimum diem transitus sui, humanilate Ecclesie, viaticum ei largiretur ». Ille ibi de Siricio: que quidem mores Manichaorum ignorantibus subobscura videri possunt. Scendum est enim ex iis que superius dicta sunt, sic Manichaeos se solitos esse inter Catholicos insinuare, ut per difficile cognosci possent, cum nulla habita ab eis ratione perjurii se esse Catholicos mentirentur; quod si aliquando Manichaei esse detergerentur convincerenturque; iidem penitentiam simulantes, heresim fornicatos defestantes, Manichaei nihilominus intrinsecus perseverarent; et quoniam detegerentur quales essent, cum Catholicis in Ecclesia convenient, atque cum eis sacram participarent Eucharistiam. Jure igitur sic exag- tavit latentes Manichaeos Siricius, eosdemque com- munione privatos in exilium mittendos curavit; sancivitque ne amplius penitentes Manichaei ad participationem Eucharistiae, nisi in fine vite ad-

mitterentur. Quannam autem artem ad Manichaeos ab Orthodoxis dignoscendos S. Leo papa excogitarit, suo loco dicturi sumus. Porro hoc tempore Jovinianum aliqua ex parte sensisse cum Manicheis, S. Ambrosius⁶ ac collegae episcopi scribentes ad Sircium papam ostenderunt. Sed de Joviniano superius.

64. *Causa Flaviani episcopi Antiocheni subterfugientis, iudicium in Synodo Capuanæ, et Acta ejusdem Synodi.* — Qui autem interpellavit imperato- rem adversus Manichaeos Siricius papa, eundem contra Flavianum episcopum Antiochenum, quod alias litteris fecerat, animavit; nec modo tantum, sed cum iterum adversus Eugenium venit. At videamus, quid de his in primis Theodoreetus, propensior nimis (ut demonstratum est superius) erga Flavianum, conscribat: ait enim⁷: « Ne Paulino quidem jam mortuo, simillata compressa est; sed cum Evagrius ejus sedem post illum obtinuerit, non desisterunt iniurias cum magno Flaviano exercere; idque cum Evagrius contra legem Ecclesie designatus esset: quippe solus Paulinus cum ordinaverat; in qua re complices simul canones violavit. Siquidem canones neque faciunt potestatem cuiquam jam mortem appetituro, quemquam in locum sumum sufficere: atque omnes provincie episcopos jubent in unum ad eandem rem convoca- ri: quin etiam velant rursus quemquam absque tribus episcopis episcopum constitui ». Hac quidem quæ dicit de ordinatione Evagrii facta vivente Paulino Theodoreetus, repugnat omnino his quæ a Socrate⁸ et Sozomeno⁹ dicuntur affirmantibus non nisi post Paulini obitum tentasse auditores ejus subrogare in locum ipsius Evagrii; aliquid tamen vitii in ordinatione Evagrii intercessisse, S. Ambrosii testificatione paulo post sumus demonstraturi. Contigisse autem Paulini mortem hoc ipso tempore, tum Socrates, tum Sozomenus testari videntur: quando ea re audita Romæ, pro Evagrio Siricius Theodosium interpellavit: subdit autem Theodoreetus studens Flavianum, quæ post obitum Paulini et substitutionem Evagrii contigisse narrat, licet confuse admodum, dum hec ait in Evagrii sectatores: « Altamen horum nihil scire cupientes, Evagrii communionem sunt illi quidem amplexati, imperato- risque animum contra Flavianum incitare obnixe studierunt. Nam cum imperatori nimis acriter instando, multum saep exhibuerint molestia, ac- cersit eum Constantinopolim, et Romanum proficieci jubet. At Flavianus respondet biennem jam esse. Itaque pollicitus, se, ineunte vere, imperata facturu, in patriam revertitur ». Sed hæc facta sunt, cum Theodosius post annum sequentem Constantinopolim revertit.

65. At subdit Theodoreetus: « Sed cum episcopi Romani, non Damasus solum ille admirabilis, verum etiam post illum Siricius et Anastasius Siricii suc-

¹ Sozom. l. vii. c. 14. in fin. — ² L. xviii de hæret. C. Theod.
³ Ambr. ep. LXXXI. in fin. — ⁴ L. II. de feris. C. Theod. — ⁵ Rom. Pontifical. in Siricio.

⁶ Ambr. epist. LXXXI. — ⁷ Theod. l. v. c. 23. — ⁸ Socr. l. v. c. 15.
— ⁹ Sozom. l. vii. c. 15.

cessor, vehementius in imperatorem invecti essent, dixissentque cum illos qui tyrannidem contra se exercere molirentur, opprimere; sed his qui per tyrannidem leges Christi evertere studerent, impunitalem concedere: eum accersit denmo imperator, Romamque ut contendat, cogere laborat ». Hic plane auctor confundit historiam, dum hec non ab uno tantum Siricio facta affirmatur, sed a Damaso, qui enim praecessit, et ab Anastasio, qui successit; cum constet longe ante creationem Evagrii Damasum esse defunctum, et tempore Anastasii nequam superstitem fuisse Theodosium: quamobrem et Socrates quoque errare convincitur, dum hoc de Evagrio aque referat ad tempora Damasi; que quidem nonnisi sub Siricio configisse ipsorum quoque sententia patet: nam tam ipse, quam Sozomenus subrogationem Evagrii ad tempora referunt, quibus Theodosius Romae agebat.

66. Quid autem tergiversationis obtenderit Flavianus, quomodo Romanum ad judicium proficisceretur; patronus ejus Theodoretus¹ sic narrat: « Tunc sapientissimus Flavianus libere Theodosio, non sine maxima omnium laude, respondit: Si qui me, o imperator, ut fidem minime sinceram ac sanam profitentem insinuant, dicantur vitam me traducere indignam sacerdotio; tum illis ipsis judicibus ular, tum pronuntiatam ab eis libens subibo sententiam: sin autem de sede et praesulatu digladiantur; neque agam cum illis judicio, neque his quos eam dignitatem adipisciendi studium tenuerit, adversabor; sed cedam eisdem volens, meque ipse praesulatu abdicabo. Quare tu, cui libitum es, sedem Antiochenam tribuito ». Hic meminisse oportuit que superiori dicta sunt exordio sedis Flaviani, opus esse in Gregorium Nazianzenum ob pacem Ecclesie a Flaviano prestari, sed minime consecutum esse: quamobrem hoc a Theodoreto inania existimo composita esse verba, ut colore aliquo excusaret hominem vocatum ad Synodus non obtemperasse: quod vero Theodosius imperator id ab eo fieri recusasset, sic subdit: « At vero imperator hanc ejus animi magnitudinem et sapientiam magnopere admiratus, in patriam reverti, et Ecclesiam sibi commissam sediut pascere jubet ». Hucusque Theodoretus, qui et de his denmo interpellatum tuisse Theodosium ait, cum rursum redit in Italiam, quando videbilem adversus Eugenium tyrannum expeditionem paravit. Sed de his suo loco agendum.

67. At quod ad hanc causam perlinet, praterierunt multa gracos historicos, qua in Occidente decreto episcoporum statuta fuisse, certum est. Si quidem post querelas Siricii adversus Flavianum apud Theodosium imperatorem, in eadem causa indicta iuit Synodus Capue, ad quam Flavianus vocatus minime venit, sed imperatorem scriptis litteris interpellavit, petens ab eo ut ageret cum episcopis Occidentalibus, Synodum agi in Oriente, ad

quam ipse causam dicturus accurreret. Qui autem interea vocati Capue episcopi convenere, ne aliquo dire schismate ea de causa christianae discindenter orbis, illud in primis statuere, ut Orientalium nemini communioni denegarebatur, qui catholice esset fidei assertor, licet starent alii ipsorum a parte Flaviani, et a parte Evagrii alii: hoc itaque vinculo mutua communicationis astrinque volueret, ne eam ob causam schisma aliquod confaretur. Rursum vero ut hujuscemodi dissensiones omnino sedarentur, causam illam inter Evagrium et Flavianum cognoscendam delegaverunt Theophilo episcopo Alexandrino, tum ob sedis illius principalem in Oriente auctoritatem, tum etiam quod cum a neutrīis partibus staret, satis idoneus existimatus est, qui ad dissidia compenenda sequester accederet, atque arbiter judicaret una cum Egypti sibi subjectis episcopis; ita tamen, ut ipsorum judicium poslea confirmandum esset a Romane sedis Antistite. At refutavit Flavianus Theophilum judicium: evit enim de his omnibus S. Ambrosii Mediolanensis episcopi ad eundem Theophilum epistola in hac verba conscripta¹:

68. « Ambrosius Theophilo. Non habet quod urgeat Evagrius; et habet quod metuat Flavianum; ideoque refutat examen. Dicit fratres veniam dolori justo: quia propter ipsos universi orbi consentitur. Et illi tamen nostro non compatimunt dolori. Perstringi saltem se aquanimititer ferant ab iis, quos vident sua per tantorum curricula temporum vexari intentione. Inter hos etenim duos nihil, quod ad Christi pacem pertinet, eligentes, gravis toto orbe slabat discordia. Cui bona pacis naufragio sancta Synodus Capuensis tandem obtulerat portum tranquillitatis, ut omnibus per totum Orientem daretur communio catholicam confitentibus fidem, et duobus istis tuae sanctitatis examen impertiretur, fratribus et consacerdotibus nostris. Egyptiis pariter consentibus: quia hoc verum judicium futurum arbitrati sumus: quod nentri parti sociata communione, aliquo favore propenderet. Cum ex his igitur aquissimum Synodi constitutis speraremus jam remedium datum, finemque oblatum discordie; serbit sanctitas tua, iterum fratrem nostrum Flavianum ad precium auxilia et imperialium rescriptorum suffragia remeavisse. Frustra ergo tantorum sacerdotum fuisus labor: iterum ad hujus saeculi judicia reverendum, iterum ad rescripta; iterum vexabuntur sacerdotes senes, transfredabunt maria; iterum invalidi corpore paltriam peregrino mulabunt solo; iterum sacrosancta altaria deserentur, ut in longinquae proficiscantur; iterum pauperum turbæ episcoporum, quibus aule onerosa paupertas non erat, externe epis gentes compellentur inopiam gerere, aut certe victimum inopum itineris usurpare.

69. « Interca solus exlex Flavianus ut illi videtur non venit quando omnes conveniuntur. Eenerator et debitor invicem sibi occurunt; isti sibi

¹ Theod. l. v. c. 22

¹ Ambr. epst. LXVIII

non possunt ocurrere. Solus exors Flavianus (ut ipse vult) sacerdotalis consortii; qui nec imperialibus decretis, nec sacerdotum conventui praesentiam faciat sui. Nec tamen etiam hoc moti dolore, fratri Evagri donamus speciem bone causæ, qui eo defensabilior sibi videtur, quod cum refutavit Flavianus, aut quod habere se alterius arbitratur aequaliter, uterque alienæ magis ordinantis vitiis, quam suis fretus. Quos tamen nos in meliorem vocamus viam, ut malimus eos suis potius bonis, quam alieno vitio defendi.

70. « Quia de re quoniam propriis textu litteris posse typum reperiri aliquem, quo possit affari fratrum discordia; cum sancta Synodus cognitionis jus unaunimata tunc ceterisque ex Egypto consacerdotibus nostris commiserit, iterum oportet fratrem nostrum Flavianum convenias, ut si in eo perseveraverit, quo venientium non potest, salvis Concilii Nicaei, sed etiam Synodi Capuensis statutis, illibata pace universorum ita consulas, ut non videamur destruere quod adificatum est. Si enim⁴ quae adificavi destruo, prævaricatorem me ipse constituo; ac si que destruxi, iterum adificem. Servetur ergo imperita pacis gratia inter universos, et nihilominus declinatio partis alterius frustrandi effectum habere non possit. Sane referendum arbitramur ad saeculum fratrem nostrum Romanæ sacerdotem Ecclesiæ: quoniam præsumimus ea te iudicatum, quæ etiam illi displicere nequeant. Ita enim utile erit consultum sententiae, ita pacis et quietis securitas; si id vestro statuatu consilio, quod communione nostra dissensionem non afferat; ut nos quoque accepta nostrorum serie statutorum, cum id gestum esse cognoverimus, quod Ecclesia Romana hanc dubie comprobaverit, leti fructum hujusmodi examini adipiscamur ». Hacenus Ambrosius ad Theophilum. Vides ex his, quantum detulerint majores primæ sedi, nempe Romanæ Ecclesiæ auctoritatē; cum ex Synodo delegata causa secundæ sedis Episcopo Alexandrinio cognoscenda, tua cum illis subjectis episcopis; quicquid tamen illi judicassent, comprobandum esse duxerint auctoritate Romani Pontificis, absque vero ipsius confirmatione omnia irrita redderentur.

71. Quid autem post hæc usque ad secundum Theodosium in Latiam adventum in eadem causa transactum fuerit, ignoratur: illud tantum ex Socrate⁵, justè commotum esse Romanum Pontificem (quem ipse errore, ut dictum est, Damasum vocal, cum constet fuisse Siricum) adversus Flavianum Antiochenum episcopum; sed per Theophilum episcopum Alexandrinum actum esse, ut ob universali Ecclesiæ pacem illi reconciliaretur, communicatioque ab eo ut prius eidem impartiaretur. Ad breve autem post haec tempus vivisse Evagrium, cum Socrate Sozomenus⁶ quoque affirmat, cum tamen nec sic discordia illa timet acciperet: siquidem etsi Evagrio nullus sit datus successor; qui tamen ejus

communicationis erant, privatos conventus agentes, communicare cum Flaviano penitus recusarunt. Certe quidem Evagriū adhuc fuisse superstitem anno decimo quarto imperii Theodosii, S. Hieronymus qui eodem anno scribebat commentarium *de Scriptoribus ecclesiasticis*, affirmare videtur, cum de ipso ait: « Evagrius Antiochiar episcopus aeris et ferventis ingenii, cum adhuc esset presbyter, diversarum hypotheseos tractatus mihi legit, quos secundum edidit: *Vitam quoque B. Antonii de greco Athanasi in sermonem nostrum transtulit».*

72. Sed ad Capuensem (ita ab eis dictam) Synodum redeamus. Non de Antiochena tantum dissensione in ea actuū est, sed et de causa Bonosi cuiusdam in Macedonia episcopi heresia aconsensit, quod impudentissimo ore illibatam Dei genitricis Maria virginitatem negare post partum auderet: cuius cause cognitionem eadem S. Synodus delegavit Anysio episcopo Thessalonicensi, qui eam cum sibi subjectis episcopis cognosceret. Exstet de ejusmodi delegata cause cognitione epistola apud Ambrosium, non tamen Ambrosii, in hac verba conscripta⁷:

73. « Accepi litteras vestras, quibus vel pro veritate, vel pro modestia nostram sententiam sciscenti volvisti. Sed cum hujusmodi fuerit Concilii Capuensis judicium, ut finitimi Bonoso atque ejus accusatoribus judices tribuerentur, et præcipue Macedones, qui cum episcopo Thessalonicensi de ejus factis cognoscerent; advertimus quod nobis judicandi forma competere non posset. Nam si integra esset hodie Synodus, recte de his quia comprehendit vestrorum sciptorum series, decernemus. Vestrum est igitur, qui hoc receperitis judicium, sententiam ferre de omnibus; nec refugiendi, vel elabendi vel accusatoribus vel accusato copiam dare. Vicem enim Synodi receperitis, quos ad examinandum Synodus elegit. Denique cum Bonosus episcopus post judicium vestrum misisset ad fratrem nostrum Ambrosium, qui ejus sententiam consulenter, interdictam sibi Ecclesiam irrumperet atque ingredi; responsum est ei, quod nihil temerandum foret, sed omnia modeste, patienter, ordine gerenda: neque contra sententiam vestram tentandum aliiquid: ut quod videretur vobis justitia convenire, statueritis, quibus haue Synodus dederat auctoritatem. Ideo primum est, ut hi judicent quibus judicandi facultas est data. Vos enim totius (ut scripsimus) Synodi vice decernitis; nos quasi ex Synodi auctoritate judicare non convenient, etc. » damnatum autem ab Anysio episcopo Thessalonicensi Bonosum, vetitumque ab eo ordinatos cum illo, communicare sed receptos fuisse eos in iisdem ordinibus Innocentius papa⁸ testatur. A Bonoso autem Bonianii sunt heretici denominati, iidem Photianae heresis sectatores, ut Gemmatus⁹ tradidit; adversus quos Audentium Hispanum episcopum scripsisse,

⁴ Galat. II. — ⁵ Sacr. I. v. c. 15. — ⁶ Sozom. I. vii. c. 15.

⁷ Apud Ambros. epist. LXIX. — ⁸ Innocent. ep. XXII. c. 5. — ⁹ Gen. de vir. illustr. in Audentio.

item affirmat. Dammantur a Gelasio¹ papa Bonosiani una cum Photino, et aliis illi similibus : Photini enim haeresim impie fuisse sectatum Bonosum idem qui supra Innocentius papa² hand obscure significat : cuius autem civitatis hic episcopus fuerit, non memini me legisse. Porro hoc eodem tempore ejusdem nominis complures vivere ab illo diversi, ut Bonosus ille adeo amicus sancti Hieronymi, qui in scopolu quodam vitam trausegit anchoriticam, quem ipse mirifice predicit in epistola³ ad Ruffinum ; aliusque hinc adversus, quem sanctus Hieronymus⁴ vituperans nominat Bonosum sive Bonasum) rabulam Segestanum. Alium etiam proferunt Bonosum Marcellinus ac Faustinus presbyteri schismatis in libello ad Theodosium ; eumque Treveris in carcere ob defensionem fidei defunctum praedicant, revera tamen nnum ex ipsorum consortibus schismaticum Luciferianum. Sed ad Synodus Capuensem redeamus.

74. Fuit præterea in eadem Synodo Capuensi statutum ne fierent rebaptizations, reordinationes, et episcoporum translationes. Citalur ejusmodi canon a Concilio Carthaginensi⁵. Haec sunt quæ de Synodo Capue habita colligere licuit; cuius etiæ certus annus quo celebrata est ignoratur; hac tamen circa tempora actam esse, in dubitationem revocari non potest.

Redeamus jam ad Theodosium imperatorem, quem hoc eodem anno kalendis Septembribus ab Urbe recessisse, auctor est Marcellinus : ejus quidem mensis octavo idus ad Albinum Urbis praefectum ejusmodi religioso imperatore dignum rescriptum dedit⁶ :

« Sacratis Quadragesima diebus nulla supplicia sint corporis, quibus absolutio expectatur animarum. Bat. VIII idus Septemb. Foro Flam., Tin-asio et Promoto coss. » Venisse Theodosium posthac Mediolanum, ejusmodi rescriptum adversus haereticos ad Talianum datum significat⁷ :

75. *Theodosii Mediolanum reversti rescripta.* — « Hi qui scivi dogmatis refinuti principatum, hoc est, episcopi, presbyteri, diaconi atque lectors, et qui clericatus velamine religioni maculam conuantu infilgere, sub ejusmibet heresi sive erroris nomine constituti, evanescitis conciliabulis, seu intra Urben, seu in suburbani esse videantur, omnimodo propellantur. Bat. VI kal. Decemb. Mediolani, Timasio et Promoto coss. » Jam vero reliquias a Theodosio hoc anno res gestas ordine prosequamur.

76. *Eversio templi Serapidis Alexandriæ.* — Hoc eodem anno ut Marcellinus in Chronico auctor est dato ab eodem imperatore rescripto, celeberrimum illud toteque orbe terrarum notissimum templum Serapidis Alexandriæ funditus excisum est. Rem adeo admirandam edito libro Sophronius

¹ Gelis, in Concil. Romani c. Sancta Romana. — ² Innoe. ep. XX. XXX. XLVI. — ³ Hier. epist. XII. — ⁴ Hier. epist. XI. — ⁵ Concil. Carthag. c. Triad. I. codex. Basilius, v. 22. — ⁶ I. v. de questi. G. Theod. — ⁷ I. XVI. de heret. c. Theod.

hujus temporis scriptor hand ignobilis, testimonio Hieronymi commendatus, fusissime explicavit : sed quoniam penitus perit commentarius ille, reliquum est, ut more nostro hinc inde cum labore colligendo fragmenta, rem ipsam integrum, ut licet, representemus. Ille primum illud dicendum est, ejusmodi demolitionem templi Serapidis et ahorum in Aegypto templorum idolorum praedictam¹ fuisse a Bessarione abbat; sed et præconitam quoque a daemonie, atque revelatam Antonino philosopho ethnico, auctor est Sardianus : ex quo gentiles cum in templi jactura erubescerent imbecillitate suorum deorum, tamen quod illi ista ante præsumtissent, praedicabant ipsorum potentiam. Inveniunt quidem de re tanta jactantia ancta imm vulgi rumoribus, tum etiam editis ab Eunapiu Sardianu scriptis : cum enim agit de Antonino tunc apud eos magni nominis philosopho, filio Sosipatre doctissima feminæ, ait² : « Ad eum juventussanior, ac sapientia studio dedita frequens conmeabat, fano adolescentibus, qui sacris operabantur, pleno. Ipse neque homine major habitus; et inter mortales vitam degens, iam tum contubernalibus discipulisque praedicere solebat, a sua morte non extiturn amplius deorum templum, immo magnifica illa et religiosa Serapidis delubra informi situm obrutum iri, et vastitate passim, queque in terris aspectu pulcherrima forent, in ea fabulosum chaos et spissam caliginem dominatura, suamque tyrranicem esse exercitura, que omnia tempus detexit : veraque comprobavit, ut oraculi vim praeditio obtinuerit ». Haec Eunapius, qui de eodem inferius : « Istud itaque Prudentie Antonini estimationem summopere adauit, quod palam apud omnes prædixerat, tempora in sepulcre conversum iri ».

77. Cum haec itaque posteri gentiles deorum illorum cultores per Theodosium impleta vidissent, memoris predictionis Antonini, jactantes se de his, divinitatis aliquid diis suis futurorum consciis impertiebant : atque non haec Alexandria tantum spargebant, sed toto orbe, ubi deorum cultores essent, magno suorum idolorum præconio diffamabant. Iujus quidem rei occasione compulsus est S. Augustinus scribere commentarium illum de *Divinatione demonum*, in cuius exordio causam reserat, quare in eo argumento versari coactus sit : ait enim³ : « Quodam die in diebus sancti Octaviani, cum mane apud me adessent multi fratres laici christiani, et in loco solito conseditsemus, ortus est sermo de religione Christiana adversus presumptionem, et tanquam miram et magnam scientiam Paganorum : quem recordatum atque completum litteris mandandum putavi, non expressis contradicentium personis, quamvis Christiani essent, et magis contradicendo querere videretur quod Paganis responderem oporebet. Cum ergo de divinatione demonum quereretur, et affirmaretur

¹ Vit. SS. Patr. par. D. v. II. — ² Eunap. M. Philosoph. in Aegypto. — ³ Aug. de divin. deum. c. I.

praedixisse nescio quem eversionem templi Serapis, quæ in Alexandria facta est; respondi, non esse mirandum, si istam eversionem templi simulacris suis imminentem dæmones et scire et prædicere potuerunt, sicut alia multa, quantum eis nosse et prænuntiare permittitur, etc. » Hujus igitur eventus causa idem S. Augustinus commentarium illum absolvit.

78. At audiamus quid ira percitus aduersus Christianos ob demolitionem templorum suorum effutus Sardianus¹, cum de eodem Antenino vate narrare pergit: « Quod autem, inquit, divini quidam in eo fuerit, brevi post elutivit. Nam vix adeo ex hac via migraverat, cum et cultus numinis apud Alexandriam et Serapidis delubrum disturbata dissipataque fuere, non religio tantum, sed universa fabrica, et omnia cum haberent exitum, quem poetarum fabule tribuunt gigantum victorie: simile enim quid Canobicis templis accidit imperante tune Theodosio, prætorii prefecto Theophilo, piaculari homine, et Eunymedonte quoipiam, qui²:

Late rex tumidos inter saevosque gigantes
Primum tenet.

Puto hic Eunapium intelligere voluisse Theophilum tunc Alexandriae episcopum aduersus idolorum templo egregiam operam navantem; sed subdit: « Venereo tum Urbis prefecto, et Romano Ægypti legiones cum imperio obtinente; qui omnes iras aduersus saxa et lapicidas aggerantes, ea oppugnabant; et qui bellum nunquam auditio accepérant, Serapidis aedium funditus demoliti sunt, templique donariis manus hostiliter injecerunt, absque hoste et cibra prelum victoriam adepti. Eo pacto cum simulacris ac donariis commissa strenue pugna, non devicer modo illa, verum etiam depulcati fuere; militarisque inter ipsos lex erat et tessera, ut quid quisque furto subduxerat, lateret occulatum. Mansit tamen area aedis, quam asportare nequiverrunt ob saxonum moles, quæ difficulter loco commoveri potuerant ». Hæc de templorum demolitione Eunapius.

79. Quod autem demolitis templis atque sublatis sacrificiis et idolis, expurgatisque rite locis impietatis, ibidem erectæ pro templis fuerunt ecclesiæ; et loco sacerdotum idolorum monachi sunt substituti, ac pro idolis reliqua martyrum per Theophilum episcopum Alexandrinum illuc delatae fuerunt; majore astuans ira philosophus, in eisdem monachos et reliquias sanctorum martyrum acerbioribus invehitur contumelias, atque blasphemias insectatur, obruiens quidem silentio: sed boni consulas, lector, cum seis loqui hominem ethnicum, dei hostem, afflatum dæmonem, atque indignatione turbatum: ab ejusmodi enim sic composito hominum genere quis putet, aliud quam evoni calumnias et eruerari blasphemias? sic isto parato antidoto sibilis

andi serpentis: « At, inquit, egregii illi viri et bellicosi, confusis perturbatisque rebus omnibus, debellasse se deos incurvantis quidem, sed ab avaritie criminè non impuris manibus gloriantur, sacrificium et impietatis crimen laudi sibi assumentes. Idem postea in sacra loca inveretur monachos, sic dictos, homines quidem specie, sed vitam turpem pororum more exigentes, qui in propatulo infinita atque infanda scelera committebant; quibus tamen pietatis pars videbatur, sacri loci reverentiam procureare. Nam ea tempestate, quivis atram vestem indutus, quicunque in publico sordido habitu spectari non abnebat, is tyrranicam obtinebat auctoritatem; in eam virtus opinionem venerat id genus hominum; de quibus etiam dictum est in universa historie commentariis.

80. Hæc in monachos Sardianus, quæ a nostri temporis baeresiarchis magno accepta sunt plausu, et litteris forme aureis exarata, pro titulo affixa sunt postibus suorum commentariorum, quibus monasticam vitam impugnant: probe quidem (non improbo) cum sua se sponte in classem ethniicorum conjiciant idolorum cultorum, recedentes ab iis que bis temporibus eodem argimento scripsierunt prestantissimi christiani, discretissimique doctores Ecclesie, Magnus Athanasius, Magnus Basilius, Gregorius Theologus, Joannes os aureum, et alii immumeri sanctissimi atque doctissimi Patres miraculis coruscantes: quibus hi spretis, aversoque vñili eos spectantes et execrantes, ad unius rabidi canis vomitum resorbendum magna se aviditate convertunt; sic quidem e quorum partibus stent, perspicue cum verbis, tum factis significantes: ut nulla alia de iisdem sit ferenda sententia, nisi quam sibi ipsis stolidæ irrogarunt, nempe ut parlem cum blasphemis ethniicis sortiantur, qui spretis Patribus orthodoxis, illis pertinaciter inhaeserent, duplo tam ac quadruplo gravius illis plectendi, quod majori peccavere nequitia.

81. Sed quid in martyrum reliquias in ecclesiis super dubra erectis repositis Eunapius? « Illi ipsi monachos Canobi quoque collocarunt, ut pro diis qui animo cernuntur, servos, et quidem flagitosos divinis honoribus percolerent, hominum mentibus ad cultum caerimoniasque obligatis. Si namque condita et salita eorum capita, qui ob seclerum multitudinem a Judicibus extremo supplicio fuerant affecti, pro divinis ostentabant: iis genua submittabant, eos in deorum numerum receptabant, ad illorum sepulera pulvere sordibusque conspurreati: in iis nonnulli martyres, diaconi alii, et legati, arbitrio precium petitionumque apud eos nominabantur, cum fuerint servitia intida, et flagris pessimæ subacta, et quæ cicatrices seclerum ac nequitiae vestigia corporibus circumferrent: ejusmodi tamen deos fert tellus. Istud itaque providentiae Antonini existimationem summopere adauxit, quod palam apud omnes predixerat, templo in sepulera conversum iri ». Haec tamen Eunapius. At nihil est quod immoratur in refellendis his quæ ab omnibus Gen-

¹ Sardian. Vit. Philos. in Theodosio. — ² Odyss. vii.

tilibus adversus Christianos ab exordio nascentis Christi Ecclesia objici solita fuere, cum de his sexente ita dixerim: *Apologie adversus eosdem Gentiles a Patribus scripta fuerint.* Sed hic ille diligenter observandus est cultus, a piis exhiberi solitus sacris reliquiis martyrum, qui ex ejusdem Eunapii blasphemis egregie reseratur; ut loco benedictio-num accipienda sint, quae ab ipso maledicta inferruntur.

82. Reserat primum illud antiqui moris, ut cum nova esset ecclesia dedicanda, in eam reliquiae sanctorum martyrum inferrentur. Sed et ille veteris observantiae usus attendendus ex verbis Eunapii, non solum sub altariis claudi martyrum reliquias, sed et foris reliqui praecipua corundem membra certis diebus cunctis perspicua, adoranda. Tertio vero illud magna consideratione dignum ex eodem elicetur, tanto honore prosequi solitos antiquos Christianos cultum sanctorum martyrum, ut Gentiles existimaverint eosdem ab illis haberi deos, cum tamen religio Christiana non nisi unum Deum consuevit adorare. Vides qua laeant sub stercore gemmæ, et quas nobis reserent Gentilium blasphemia veritatis? At de his haec tenus, qua occasione predictionis habita ab Antonino philosopho, immo mago, de Serapidis templi clade ex Eunapii sum recensila. Jam vero rei geste narrationem accuratam, ex scriptis eorum qui hoc tempore vixerunt auctorum, hic describamus. Rufinus enim cum causam demolitionis templi Serapidis premittit, ita auspicatur historiam¹:

De forma templi et signo Serapidis, ejusque impio et obsceno cultu. — « Interea apud Alexandriam novi motus, et contra temporum fidem adversum Ecclesiam concitantur, ex occasione hujusmodi oborti. Basilica quedam publici operis vetusta ad modum neglecta fuit, quam Constantius imperator donasse episcopis perfidiam suam predictantibus referabatur. Quæ longa incuria nihil validum prater parietes habebat. Vismus est episcopo, qui per idem tempus gubernabat Ecclesiam, hanc ab imperatore deposcere, ut crescentibus fidelium populis, orationum quoque crescerent loca. Quam cum acceptam vellet excolare, reperta sunt in loco antea quedam latenter et terra defossa, latrociniis et sceleribus magis quam ceremoniis apta. Igitur Gentiles, qui relegi criminum snorum latebras et flagitorum cavernas viderent; non ferentes operata tot scenulis mala et tenbris oblecta reserari, velut draconum calice potato, insaniire omnes ac palam furere coeperrunt. Nec vocibus jam et seditionibus, ut solebant, sed manu feroque decertare nituntur; crebros conflictus agere in plateis, bellisque aperto uterque populus inter se coire. At nostri numero et potentia multo plures, sed modestia religionis minus feroces erant. Ev quo frequenter nostrorum plurimis vulneratis, aliquantis eham interfectis, ad templum, quas ad arcem quandam restringebant: quo non-

mullos ex Christianis captos secum abducentes, aeneis aris, immolare cogebant; renientes novis et exquisitis suppliciis exercitios necabant. alios patibulis affigentes, alios contractis curribus in speluncas precipitantes; quas ob sacrificiorum sanguinem ceterasque impiitates delubri recipiendas vetustas cariosa construxerat ». Est memoria horum inter martyres recensita in Romano Martyrologio XVII kalend. Aprilis.

84. Tunc et accidisse refert Sozomenus², ut Olympius ille, cum se clausum contineret in templo, audiret in eo cantari, Alleluia: et cum qui ita caneret, non videret, intellexisse prasagium, nempe occupandum templum fore a Christians; ideoque eum citio ciuiis, easter inseis, nocturno silentio clam recessisse tradit, atque navim concedisse, demumque in Italiam navigasse. Addit Socrates³, inter ethnicos tunc adversus Christians pugnasse Helladium et Ammonium grammaticos; quorum ille sacerdos Jovis erat, hic vero Simiae, iliumque se novem homines trucidasse in illa rixa gloriaum: sed fugisse hos postea Constantinopolim affirmat, seque ipsorum auditorem fuisse. Pergit autem Rufinus semel institutam narrationem:

85. « Verum hac per dies singulos primo cum metu, deinde cum fiducia et desperatione gerere, atque intra templum clausi rapto ei preda vivere: ad postremum grassantes in sanguinem civium, ducem sceleris et audacia sue delignant Olympum quendam nomine et habitu philosophum, quo antisignato arcem defendenter, et tyramiden tene-rent. At hi, quibus Romanarum legum custodia, iurisque dicendi eura permissa est, cognitis que gesta fuerant, turbati alique perterriti ad templum convolant, causas audacie percontantur; et quid sibi vellet ille conurus, in quo cum tanto scelere ante aras sanguis civium fundetur, inquirunt. Sed illi obfirmato aditu, confusis et dissonis vocibus rationem facti nullam, sed clamorem reddebant. Missis tamen ad eos nuntiis, de Romani imperii potestate, de vindictis legum, et de his quæ talia solent subsequi, communabant. Cumque loci mutatio nihil adversus vesana molientes agi nisi vi majore sineret; res gesta ad imperatorem referunt. Ille qui ingenia mentis clementia errantes mallet emendare quam perdere, rescribit, illorum quidem vindictam, quos ante aras sanguis effusus martyres effecit, non esse poscendam, in quibus dolorem interitus superaverit gloria meritorum: de cetero vero malorum causam, radicisque discordia, quæ pro similitudinum defensione veniebant, penitus debere succidi: quibus exterminatis, etiam bellorum causa pariter conquiesceret. Cumque haec scripta venissent, et velut post inducias parvi temporis ad audiendum uterque populus convenisset ad templum; statim ut prima epistola pagina reserata est, in cuius exordio vana Gentilium superstitionis culpabatur, immensus clamor a nostris attol-

¹ Ruf., I. II. c. 22.

² Soz., I. VIII. c. 20. — ³ Socr., I. v. c. 16.

litur, stupor et pavor Gentilium populos invadit; labebras unusquisque querere, angustos fugae calles rimari, aut nostris se latenter immergere: ut ab omnibus qui aderant, nosceretur, praesentia Dei populo audaciam tribuente, furorem daemonis, qui in illis prius debacebatius fuerat, effugatum ».

86. Sed qualenam esset templum Serapidis, ita describitur ab ipso Ruffino, qui cum aliis diximus diu una cum Melaniae Alexandriæ versatus sit, illud plus quam semel vidisse potuit: at igitur: « Serapis apud Alexandriam templum auditum quidem omnibus puto, plerisque vero etiam notum. Locus est non natura, sed manu et constructione per centum et eo amplius gradus in sublime suspensus, quadratis et ingentibus spatiis omni ex parte distentus: cumeta vero, quo ad summum pavimentorum evadatur, opere forniceo constructa; que immensis desuper liminaribus et oculis aditus invicem in semet distinctis, usum diversis ministeriis et clandestinis officiis exhibebant. Jam vero in superioribus extrema totius ambitus spatia occupant exedra, et pastophoria, domusque in excelsum porrecta, in quibus vel editi, vel in quos appellant ἔγειροντας, id est, qui se castificant, commanere soliti erant. Porticus quoque post haec omnem ambitum quadratis ordinibus distinctas intrinsecus circumibant. In medio totius spati ades erat pretiosiss edita columnis, et marmoris saxo extrinsecus ample magnificeque constructa ». Sed et de edibus Serapidis haec Ammianus¹: « His, inquit, accedunt altis suffulta (sullata) fastigii templi; infer que eminet Serapium; quod flet minuator exilitate verborum, alii tamen et columnis (columnariis) amplissimis et spirantibus signorum fragmentis et reliqua operum multitudine ita est exornatum, ut post Capitolium, quo se venerabilis Roma in aeternum attollit, nihil orbis terrarum ambitious certat ». Subiungit de bibliotheca Ptolomei ibi posita, de qua nos superius. « In hac vero aede (subdit Ruffinus) simulaerum Serapis ita erat vastum, ut dextera unum parietem, alterum lava perstringeret: quod monstrum ex omnibus generibus metallorum lignorumque compositum cerebatur ». Haec de statua Serapidis Ruffinus; quam factam esse a Sesostre rege per Bryaxem artificem, auctor est Clemens Alexandrinus, qui ait²: « Ad opus faciendum mixta et varia usus est materia: habebat enim ramentum aurum et argenti et auri et ferri et plumbi, nec ei ullus lapis debeat Ägyptius, nec sapphiri et hematitidis fragmenta, sed nec smaragdi et topazi: haec ergo omnia levigata, tritaque ac commixta illavit colore cœruleo, qua de causa nigror est color imaginis ». Haec Clemens.

87. Quod vero ad Serapidis imaginem spectat, humana effigie in vertice medium seu calathum gestantem eum simulacra reddidisse, que hancen visuntur statuae ipsius demonstrant; interdum vero quibusdam additis hieroglyphicis characteribus, ut

describitur a Macrobo in Saturis³, ubi ait: « Soli se sub illius nomine testatur impendere, vel dum calathum capiti eius insigunt, vel dum simulaerum signum tricipitis animalis adjungunt, quod exprimit medio eodemque maximo capite leonis effigiem: dextera parte caput canis exoritur mansueta specie blandientis, pars vero lava cervicis rapacis lupi capite tintitur; easque formas animalium draco concrevit volumine suo, capite redeunte ad dei dexteram, qua conspicitur monstrum ». Ha ipse: sed subdit haec de templo Ruffinus:

88. « Interioris detubri parietes laminis primo aureis vestiti, super has argenteis, ad postremum aureis habebantur, que munimento preliosioribus metallis lorent: erant etiam quedam ad stuporem admirationemque videntium dolis et arte composita. Fenestra peregrina ab ortu solis ita era aptata, ut die qua fuerat institutum, simulaerum solis ad Serapin salutandum introferri, diligenter temporibus observatis, ingrediente simulaeculo, radius solis per eandem fenestram directus, os et labra Serapis illustraret, ita ut inspectante populo, osculo salutatus Serapis videretur a sole. Erat et aliud fraudis genus hujusmodi: natura lapidis magnetis hujus virtutis esse perhibetur, ut ad se rapiat et atrahat ferrum. Signum solis ad hoc ipsum ex ferro subtilissimo manu artificis funeral fabricatum, ut lapis, cuius natura ferrum ad se trahere diximus, desuper in laquearibus fixus, cum temperate sub ipso radio ad libram fuissest positum simulaerum, et vi naturali ad se raperet ferrum; assurrexisse populo simulaerum, et in aere pendere videretur. Et ne hoc lapsu proprio proderetur; ministri fallaciae », Surrexit, « aiebant », Sol, ut vale dicens Serapi, discedat ad propria. « Sed et multa alia decipiendi causa a veteribus in loco fuerant constructa, que nunc longum est enumerare per singula ».

Venit quoniam modo ea impostura detecta fuerit alique sublata, sanctus Prosper, qui his vivebat temporibus, ita describit⁴: « Apud Alexandriam in templo Serapis hoc argumentum daemonis fuit. Quadriga ferrea nulla base suffulta, nullis uncis infixis parietibus colligata, in aere pendens, cunctis stupore ac velut divinum subsidium oculis mortaliis exhibebat: quam famen lapis magnes, qui ferrum sibi mel attributum suspendit, eo loco camera affixa totam illam machinam suslentabat. Itaque cum quidam Dei servus inspiratus intellексit; magnetem statim ut camera subdraxit, omnem illud oslentum cadens, confractum communimque ostendit, divinum non esse, quod mortalis homo firmaverat ». Haec Prosper. Subdit vero Ruffinus:

89. « Verum ut dicere cooperamus, rescripto Theodosii recitato, parati quidem erant nostrorum populi ad subvertendum erroris auctorem: persuasio famen quod tam ab ipsis Gentilibus funeral dispersa, quod si humana manus simulaerum illud

¹ Ammian. I. xxii. — ² Clem. Alex. hb. ad Gentes.

³ Maer. Satur. I. i. c. 20. — ⁴ Prosp. de predict. I. iii. c. 38.

configisset, terra dehiscent illico solveretur in chaos, cælumque repetit rueret in præceps. Quæ res panulum stuporem quendam populis dabat. Cum ecce unus ex militibus fide magis quam armis munitus, correplam bipennem, insurgens omni nisu, maxime veteroris illidit. Clamor attollitur utrorumque populum; neque tamen aut cælum ruit, aut terra descendit. Inde iterum atque iterum repetens, patris ligni fumosum genu credit. Quo dejecto, igne adhucito, tam facile quam lignum aridum conflagravit. Post hoc revulsum cervicibus, et depresso modo trahitur caput; tunc pedes aliaque membra cæsi securibus et raplata funibus detrahuntur, ac per singula loca membratum in conspectu cultricis Alexandriae senex veternos exquiritur. Ad ultimum, fruncus qui superfluerat, in amphitheatro concrenatur; vanaque superstitionis et erroris antiqui Serapis hic finis fuit.

90. « De cuius origine diversa fertur opinio Paganorum. Alii Jovem putant, cuius capiti modius superimpositus, vel quia cum mensura modoque cuncta indicet moderari, vel vitam mortalibus frumentum largitate præberi. Alii virtutem Nili fluminis, cuius Egyptus opibus et fecunditate pascatur. Qui-dam in honore nostri Joseph formatum perlubent simulacrum ob divisionem frumenti, qua famis tempore subvenient Egyptiis. Alii repertum in Iustoriis Graecorum veteribus ferunt, Apim quendam patrem familias seu regem in Egypto Memphis possum, cum famis tempore frumenta apud Alexandriam defecissent, ex proprio afflatim civibus aliamenta præbuisse: quo dehinc, in honorem ejus instituerint apud Memphis templum, in quo bos quasi indicium optimi agricola nutritur, habens quadam coloris insignia, qui ex nomine ejus, Apis appellatur: Ἀριόν vero, id est sepulcrum, in quo corpus ejus inerat, Alexandriam deduxerint: et Soron Apis, primo ex compositione Serapin, post vero per corruptionem Serapin nominarint. Quod an verum sit, aut nihil omnino, Deus viderit ». Itæ de Serapide Ruffinus: sunt autem diverse majorum ea de re sententia.

91. Sed quod ad Josephum Jacob filium attinet, aut quidem spernenda ea est sententia: nam ex divinis litteris proditum est, mutasse Pharaonem regem Egypti nomen Joseph: ait enim divina Scriptura¹ de ipso rege: « Veritatem nomen ejus, et vocavit eum lingua Egyptica Salvatorem mundi ». Itæ ibi: scimus antiquos scriptores ipsum nomen Serapis ex gracie deducere vocibus, cum dicant ferme omnes, Ἀριόν τινες, sepulcrum Serapis». Sed Julius Maturinus hanc ignobilis scriptor, qui claruit temporibus Constantini, et post illius obitum ad ejus filios commentatorium illum scriptis: *De errore profanorum religionis*, itæ de Joseph et significacione nominis altera expressa habet²: « Discite etiam, sacrosancti Imperatores, venerandum Alexandriae numen unde sumpserit exordium ». Et

post recitatam de salvata a penuria ejus providentia atque industria Egypto, ista subdit: « Huic post mortem Egypti patrio gentis sue instituto tempa fecerunt; et ut justam dispensationis gratiam posteritas disceret, quo modio esnrientibus frumenta divisorat, capiti is superpositus est. Non enim etiam, ut sanctius coleretur, ex primo auctore generis accepit³. Nam quia Saræ pronepos fuerat, ex qua nonagenaria Abraham, indulgentia Dei, suscepserat filium, Serapis dictus est græco sermone, hoc est, Σεράπης; sed hoc invito Joseph accidit, immo mortuo ». Ita ipse.

92. Verum haud facile mihi persuadeo, Egyptum populum deos patrios peregrinis vocibus nunquam passisse, et non potius Egyptio vocabulo, quem tanti facerent deum, appellare voluisse: unde tola vis in eo posita esse videtur ad dignoseendum originem ejus, quidnam apud Egyptios vox Serapis, significaret: nam si apud eos idem erat Serapis, quod mundi Salvator; non alium certe quam Josephum ipsos significare voluisse, certum redditur. Fertur ab antiquis Serapidis illud oraculum Josepho patriarcha dignissimum, a nostris etiam decantatum, quo vera theologie prononiatur elegium, sic latine redditum:

Principio Deus est, tuum Verbum, his Spiritus unus est:
Congenita haec tria sunt, coacta haec tendenta in unum.

Quod sane oraculum, ex eo quod eundem cum Pluto esse Serapidem Herachides Ponticus tradidit (que fuit plurimorum antiquorum sententia), idcirco Plutoni illud ipse tribuit. Certe quidem non frumentum tantum, sed veram Dei cognitionem Josephum tradidisse Egyptiis, testificatione divine Scripture comprobatio: ubi dicitur⁴: « Constitut eum rex Pharao, ut erudiret principes sicut semetipsum, et series ejus prudentiam doceret »: ut jure dici possit, eam de Deo recitatam sententiam fuisse Josephi. Tradunt insuper a Serapide inventa esse symbola quadam, quibus ab obsessis darmones pellerentur, quod Hebreworum sapientie convenit. Pergit vero Ruffinus:

93. « Sed ad inceptum, inquit, redeamus. Post haec capite ipso idolatriæ dejeto, studiis vigilans sacerdotis, quæcumque fuerant per totam Alexandriam potesta potius quam simulacula, pari exitu et simili dedecore publicantur. Horret animus dicere, qui miseria mortalibus laquei a demonibus preparati sunt, que funera, que sceleris in illis, que dicebant θύσαι, tegenterunt: quot ibi infantium capita desecta inauratis labris inventa sunt, quot miserorum cruciabilis mortes depicta. Quæ cum proferrentur in lucem, ac sub auras prodata ferrentur, lict confusione ipsa gentiles et pudore diffingerent; tamen si quis adesse potuit, mirabatur tot seculis se illis tam netariis et tam pudendis fraudibus irreti-tum. Unde et plurimi ex his, condemnato errore, et

¹ Genes. XLII. — ² Jul. Firm. c. 14.

³ Genes. XL. — ⁴ Psal. civ.

scelere deprehenso, tider Christi et cultum vera religionis amplexi sunt. Nam ut omittam cetera flagitia, quae in aliis locis, vi necatis parvulis, despiciatisque ob librarum inspectionem virginibus, gerentur; unum solummodo, quod in templo Saturni geri, ad omnium venit conscientiam, memorabo; ex quo etiam cetera quae omisisimus, perpenduntur.

94. « Sacerdos erat apud eos Saturni, Tyrannus nomine: hic quasi ex responso numinis, adorantibus in templo nobilibus quibusque et primariis viris, quorum sibi matrone ad libidinem placuisse, dicebat Saturnum praecepisse, ut uxor sua pernoctaret in templo. Tum is qui audierat, gaudens quod uxor sua dignatione numinis vocaretur, exornatam compiuit, insuper et donariis onustam, ne vacua scilicet repudiaretur, conjugem mittebat ad templum. In conspectu omnium conclusa intrinseca matrona, Tyrannus clausis januis et traditis clavibus discedebat.

« Deinde facto silentio, per occultos et subterraneos aditus intra ipsum Saturni simulacrum patulis irrepebat cavernis. Eral autem simulacrum illud a fergo exesum et parieti diligenter annexum. Ardentibusque intra ardem lumenibus, intente supplicantie mulieri vocem subito per simulacrum aeris concavi proferebat, ita ut pavore et gudio infelix mulier trepidaret, quod dignam se tantu' numinis putaret alloquio. Posteaquam vero quae libitum fuerat, vel ad consternationem majorem, vel ad libidinis incitamentum disseruisset numen impurum; arte quadam linteolis obductis, repente lumina extinguebant universa. Tunc descendens, obstupfacta et consternata muliercula adulterii fucum profanis commentationibus inferebat. Haec cum per omnes miserorum matronas multo jam tempore gererentur; accedit quamdam pudica mentis feminam horruisse facinus, et attentius designantem, cognovisse vocem Tyranni: ae domum regressam, viro fraude sceleris indicasse. Ille de injuria conjungis, imo potius sua, ardenter inflammatus inscriptum Tyrannum ad tormenta deduxit. Quo convictio atque confessio, excusque fraudibus revealatis, pudor omnis et dedecus Paganorum perversar domos, adulteris matribus, incestis patribus, liberis spuriis deprehensis: quibus divulgatis et proditis, raptim cum simulaclis et aedibus excitabantur et crimina.

95. At non recens vel unius ejusmodi fuit sceleris perpetratio: siquidem Aegyptiis sacerdotibus peculiare fuisse hujuscemodi in mulieres, deorum nomine, exercere facinora, ostendunt, quae Romae contigisse Josephus¹ describit tempore Tiberii imperatoris, crimina haud dissimilia per sacerdotes Anubis in Paulinam clarissimam feminam perpetrata; quam sub specie Anubis dei, adolescenti, nomine Mundo, ipsius amatori insciam subjecerunt. Quam ob causam sacrifici illi jussu Tiberii cruci affixi fuerunt. Subdit vero Ruffinus de alio Aegyptio-

rum templo tune diruto, his verbis rem gestam narrans¹:

96. « iam vero Canopi quis enumeret superstitionis flagitia? ubi praetextu sacerdotali litterarum ita enim appellant antiquas .Egyptiorum litteras magice artis erat pane publica schola. Quem locum velut fontem quendam atque originem daemonum in tantum venerabantur Pagani, ut multo ibi major celebritas, quam apud Alexandriam haberetur. Sed de hujus quoque monstri errore, cuiusmodi originem tradant, absurdum non erit paucis exponere. Ferunt aliquando Chaldeos Ignem deum suum circumferentes cum omnium provinciarum diis habuisse conflictum, quo scilicet qui vicisset, hic esse deus ab omnibus crederetur. Reliquarum provinciarum dii aeris aut auri, argentei aut ligni, vel lapidis, vel ex quacumque materia constabant, que per ignem proculdubio corrumperetur: ex quo fiebat, ut Ignis locis omnibus obliniceret. Haec cum audisset Canopi sacerdos, callidum quiddam excogitavit. Hydria fieri solent in Egypti partibus tictiles, undique crebris et minutis admodum foraminibus patule, quibus turbida aqua desudans, defecatio ac purior redditur. Harum ille unam cera foraminibus obturatis, desuper etiam variis coloribus pictam, aqua repletam statuit in deum; et excisum veteris simulaci, quod Menelai gubernatoris ferebatur, caput desuper positum diligenter aptavit. Adsum post haec Chaldei: itur in conflictum, circa hydriam ignis accenditur: cera, qua loramina fuerant obturata, resolutur: sudante hydria, ignis extinguitur. Sacerdos fraude Canopus Chaldeorum vicit ostenditur. Unde ipsum Canopi simulacrum pedibus peregrinis, attracto collo, et quasi suggillato, ventre tumido in modum hydrie eum dorso aequaliter tereti formatum ex hac persuasione velut deus vicit omnium colebatur. Sed proficerent haec fortasse aliquando contra Chaldeos: nunc vero adventante sacerdote Dei Theophilo, nullus profuit sudor, nec ceris frons obiecta subvenit: vastata sunt omnia, atque ad solum deducta ». Haec Ruffinus. Sed quod ad Canopi originem spectat, a duce Menelai sic dicto putant traxisse nomeu. Ceterum Stephanus tradit Canopum dictum esse Neptunum, eoque signo mare ab Aegyptiis circumscribi.

97. Pergit vero post haec Ruffinus: « Et nihil non gestum est, quod in squalorem verteret locam: flagiborum cavernae ac veternosa busta dejecta sunt, et veri Dei templa et Ecclæsæ celæ constructæ. Nam et in Serapis sepulcro, profanis aedibus complanatis, ex uno latere Martyrium, ex altero consurgit Ecclesia. Occasio autem martyrii construendi unde data sit, diguum arbitror memorare ». Subdit his Ruffinus de profanatis atque dispersis tempore Juliani Apostatae reliquiis Joannis Baptiste, iisdemque collectis, et ad S. Athanasium tune perlatis, atque hactenus conservatis; cuius rei gesta historiam suo loco superius recitavimus. In loco igitur ubi Ser-

¹ Joseph. Antiq. I. xviii, c. 4.

¹ Ruffi. I. II. c. 26.

pis templum erat, erecta basilica fuit, illataeque in eamdem ipse sacrissimae reliquie iuri S. Athanasius ante prædixerat; S. Joannis Baptiste per Theophilum episcopum Alexandrinum. Porro ipsa adiunctio Ecclesie sub Theodosio facta est, reliquiarum vero collocationem post ipsius obitum fieri contigit sub ejus filio¹ Arcadio imperatore; quo tempore dedicata est, IV kalend. Septembri: quo quidem die in universa Ecclesia ejusdem S. Joannis Baptiste decollationis solemnitas celebratur².

98. « Post occidum vero Serapis, qui nunquam vixerat (subdit Ruffinus³) que jam alterius demonis stare delubra poluerunt? Parvus dixerim, si omnes que erant Alexandriae per singulas pene columnas cuiuscunq[ue] demonis adiculae infundit ceciderunt: sed per cunctas Aegypti urbes, per castella, per vios, per omne rus, per ripas fluminis, per eremum quoque si qua fana, vel potius busta reperiri potuerunt, instantia uniuscujusque episcopi subrumpit et ad solum deducta sunt, ita ut denno rus cultura redderetur, quod injuste fuerat demonibus depunitum.

99. « Sed et illud apud Alexandriam gestum est, quod etiam Thoraces Serapis, qui per singulas quasque domos in parietibus, in ingressibus, in portibus eham ac fenestris erant, ita abscessi sunt omnes et abrasi, ut ne vestigium quidem usquam, vel nominis appellatio, aut ipsius, aut eugnathus alterius demonis remaneret: sed pro his cruce Dominice signum ♣ unusquisque in postibus, in ingressibus, in fenestris, in parietibus, columnisque depingeret. Quod enim factum esse, hi qui superfluerant ex Paganis viderent; in recordationem rei magna ex traditione sibi et antiquitus commendata venisse perhibentur. Signum hoc nostrum Dominicæ crucis inter illas, quas dicit *περιττας*, id est, sacerdotales litteras, habere Aegypti dicuntur velut unum ex ceteris litterarum, que apud illos sunt, elementis. Cujus litteræ, seu vocabuli hanc esse asserunt interpretationem, *VITA VENTRUM*. Dicebant ergo hi qui tunc admiratione rerum gestarum convertebantur ad fidem, ita sibi ab antiquis traditum, quod haec que nunc columbari tamdiu starent, quondam videbant signum istud venisse, in quo esset vita. Unde accidit ut magis hi, qui erant ex sacerdotibus vel ministris temporum, ad fidem converterentur, quam illi quos errorum prestigia et deceptiōnē machine delectabantur. Addit Socrates⁴ in modiroli clibri lippes ejusmodi signo ♣ crucis incisos esse repertos, adeo ut Gentiles dicenter aliquid esse Serapidi commune cum Christo: quod non negandum, si de ejus origine ex Josepho filio Iacob, quod dictum est, omnino constare posset. Pergit vero Ruffinus:

100. « Sane quoniam moris erat in Aegypto, ut mensura ascendens Nili fluminis ad templum Se-

rapidis deferretur, velut ad incrementi aquarum et inundationis auctorem: subverso ejus simulaero ignique consumpto, omnes simul negabunt. Serapin injuria memorem, aquas ultra ac affluentia solita largiturum. Sed ut ostenderet Deus, non Serapin, qui multo erat Nilo posterior, sed se esse qui aquas fluminis temporibus suis juberet excrescere; tanta ex eo et deinceps fuit inundatio, quantum fuisset prius, etas nulla membrarit. Et ideo ulna ipsa, id est, aquæ mensura, quam πέζη vocant, ad aquarum dominum in ecclesiis copiam deferri. Sed ubi haec gesta religioso principi munita sunt; extensis ad calum palmis, cum ingenti fertur exultatione dixisse: *Gratias ibi, Christe, quod absque urbis illius magna permisisti tam vetustus error evanescit est*. Hactenus de rebus hoc anno gestis Ruffini narratio. Addit vero huc his Sozomenus⁵ de ejusdem Nili exundatione aliquando cessante:

101. « Ferunt autem Aegypti fluvium tunc solidos tardius ad primum exundationis gradum constituisse, eo scilicet tempore, quo Theodosius imperator Gentiles velut immolare demonibus hostias; « Aegyptii ergo indignabantur, quod non permettentur secundum leges patrias fluviū sacrificare. Animadvertem autem genitilis illius praefectus eos ad seditionem adornari, imperatori rem indicavit. Imperator, re intellecta: Satis est, inquit, erga Deum permane fidelem, quam fluenti Nili, et ex eis expectataam anni fertilitatem proposuisse pietati. Vel nunquam enim fluxerit iste fluvius, siquidem vera et excantationibus pellici et sacrificiis delectari et sanguinis fluxu inquinare influentes ex divino paradiso rivos potest. Ceterum Nilus haud multo post largiter effusus, etiam sublimioribus undas immisit: et postquam ad perfectissimam et raro completam mensuram accessisset, ac nihilominus aqua intumesceret; in contrarium timorem conjecti sunt Aegyptii; ac melius erat, ne et Alexandriam urbem, et que Libye portio erat fluvius inundaret. Fertur itaque Alexandrinorum paganos ob hoc ipsum stomachantes, quod præter opinionem evenerat, subsumasse, et in theatris exclamasse, quod fluvius veluti senex ac delirius eminxisset. Ex eo plurimi Aegyptii, patria superstitione damnata, ad christianissimum transierunt. Atque haec quidem, ut comperi, scripsi», Haec enim Sozomenus.

102. Ne autem quod Theodosius adversus delubra Gentilium legata, fieri imperaverat, avaritia potius quam pietati ascribitur ab aliquo posset; quid præstiterit, Socrates ita significat⁶: « Delubra idcirco eversa, simulacia deorum in lobetis et ad res alias ad vite usum accommodatas contulata. Nam imperator deorum imagines Ecclesie Alexandrinæ, ut ad pauperes sublevandos impenderentur, donaverat. Itaque Theophilus episcopus Alexandrinus, cum omnes deorum statutas contringere aggrediretur, unam certi alucijus deintegrati servari jussit; etiamque in loco erexit publice; ut Gentiles, tempore

¹ Geden, in Compendio, — ² Acta inventiois, capit. Jo. Bapt. Beda de scriptor. in lib. — ³ Ruffin. l. II. c. 28. — ⁴ Soer. l. V. c. 15.

⁵ Sozom. l. VII. c. 20. — ⁶ Soer. l. V. c. 16.

progrediente, non inficias irent, se ejusmodi deos cohiisse. Haec de re novi equidem Ammonium grammaticum valde animi discruciatum fuisse, dixisseque religioni Graecorum gravem inflictam esse plagam, quod illa una statua conflata non esset, sed de industria ad ipsorum religionis irrisio- nem reservata ». Haec Soerales.

103. *Ecclesia erecta super loca delubrorum; idolatria reliquia ubique pessimata.* — Qui igitur Theophilus Alexandriae super locum Serapij erexit basilicam, titulo St. Joannis Baptiste, in loco quem Canopum diximus nominatum, ab Alexandria urbe distante ut Ammianus¹ ait duodecim miliariibus, aeris temperie saluberrimum; aliam exstruxit ecclesiam sub nomine Apostolorum: « Ab hac civitate Canopo habent Aeta SS. Cyri et Joannis² distat quidam vicus spatio duorum (milliarium) nomine Memutha Manuth³. Haec autem viens erat demonum habitatio: versabantur enim in eo maligni spiritus. Theophilus vero cum volnisset locum purum reddere a demonibus, Christique Evangelistarum et Apostolorum characteribus et figuris, ut ad eum consecrandum idoneis, occupare: id quod statuerat, non perduxit ad effectum. Interim enim mors adveniens eduxit eum de vita praesenti. Deinde autem Cyrus, qui post ipsum sedi succes- sit, eandem suscepit curam, ut locum illum a demonibus liberaret: quod divina revelatione admonitus fecit inferendo illuc reliquias sancti Marci evangelista, necnon Cyri, ac socii ipsius Joannis martyrum. Illatis igitur illuc vicesimo octavo mensis Julii dictis reliquiis, continuo cessavit demonum infestatio, consecutaque mox est copiosa agris sanitatis largitio ». Haec habent citata superioris Acta; quibus pariter declaratur susceptum esse hoc anno a Theophilo minus expurgandi Aegyptum ab idolorum cultu: sed licet in eo naviter toto vita tempore laboraverit, minime tamen absolvi consumma- rique potuit.

104. Porro ad cerlamen istiusmodi a se initum adversus demones, quod spirituale esset, spirituali quoque nisus est Theophilus auxilio, fuluisse divini spiritus armis: siquidem sanctissimos monachos, quos adeo detestatur Sardianus, opulatores, quasi auxiliares copias accivit et solitudine: nam in Vilis sanctorum Patrum⁴ haec leguntur: « Intraverunt aliquando fratres Alexandriam invitati a Theophilo archiepiscopo, ut praesentibus his facta oratione, destrueret tempora Paganorum, etc. »

105. At plane accidit, ut tam ingenti fragore collapsa in Aegypto idolatria, nnde tanquam e fonte rivi in totum fere orbem terrarum superstitionem dimanarat. Gentiles ubique concussi fuerint, atque pro defensione deorum suorum sic novo easu excitati concurrerint; de quibus Sozomenus⁵: « Adhuc autem, inquit, in quibusdam civitatibus pro templis suis Pagani alacriter dimicabant, velut in Arabia

Petraea Eropolite, in Palestina Raphioite et Gazei, in Phoenicia hi qui Heliopolim incolunt, in Syria polissimum vindices templi Apameae, que colitur ad Axium fluxum, quos quidem ego intellexi ad protectionem templorum suorum frequenter auxiliis usos heminum Galileorum, et collectorum ex pagis Libano vicinis: ac denum ad tantam prorupisse audaciam: ut etiam Marcellum qui ejus province episcopus erat, interficerent. Haec enim cum judicarel, illos non alia ratione facilius a priori superstitione posse converti; templa quae in urbe et in pagis habeant, everit: et certior factus in Antiochiae (is est tractus Apameorum provinciae) templum esse amplissimum, militibus aliquot ac gladiatoriis assumptis, aduersus istud contendebat. Cui cum appropinquasset, extra telorum jactum ipse restitit. Erat enim pedibus debilis, et neque repugnare, neque hostem vel fugare, vel fugere poterat. Militibus deinde ac gladiatoriis in destruendo templo occupatis; ex Paganis quidam, intellecto quod ille ibi relicitus esset solus, ea ex parte qua locus pugna vacabat, egrediuntur, et improviso adorti eum corripunt, et rogo injecto, interrimunt. Ac in praesentia quidem eum id habuerunt. Sed postquam temporis progressu proditi sunt; filii Marcelli vindicare patrem studebant: quanquam Synodus ejus genitis id fieri prohibuerit, aequum non esse censens vindictam sumere de ejusmodi morte, pro qua gratias agere deceret dum illum ipsum qui mortuus fuerat, tum cognatos et amicos ejus, utpote, qui nil pro Deo morreretur, dignus habitus esset ». Haec de Marcelli certamine Sozomenus.

106. Sed multa quidem, magnique momenti ab ipso sunt pretermissa, quae a Theodoreto, qui res tunc gestas, utpote Syrus homo, habuit exploratas, enarratur, quae nos suis ipsius verbis hic describemus, ait enim¹: « Ex episcoporum numero Marcellus, vir in rebus omnibus longe praestantissimus, lege, tanquam machina bellica, omnia delubra urbis, cuius episcopatum ipse administrabat, prorsus expugnavit. Quia in re gerenda, fiducia in Deum potius, quam multorum hominum manu adjutus est. Atque hoc loco facinus in primis memorabile ab eo factum narrabo. Ubi Joannes episcopus Apameae, cuius ante feei mentionem, mortem obierat, in ejus locum divinus Marcellus, vir spiritu (ut Apostoli² praeceptio vult) effervescent, substitutus est. Venit forte Apameam prefectus Orientis, duobus ducibus cum duobus hominum milibus comitatus. Qui quidem plebe propter melum sibi a militibus injectum quiescente, delubrum Jovis, quod amplissimum fuit, multis ac variis ornamentis illustratum deturbare agreditur: verum cum strucruram ejus valde solidam et firme compactam cerneret, existimavit lapidum coagulationem nullo modo posse dissoluvi: nam lapides erant grandissimi, arte inter se juncti, et ferro praeterea ac plumbō colligati. Quare prefectum deterritum cum videret

¹ Amm. lib. xxii. — ² Metaph. die 30 Jan. — ³ Vit. SS. Pat. par. II. c. 4. de contumia. — ⁴ Sozoma. I. vii. c. 15.

⁵ Theod. I. v. c. 21. — ⁶ Röm. xii.

8. Marcellus, cum ad alias urbes amandavit, ipseque Deum impense precatus est, ut viam sibi ad illius delubri demolitionem aperiret.

107. Itaque primo mane vir quidam, qui neque architectus neque lapidarius fuit, neque ullam aliam artem novit, sed lapides et ligna humeris portare assueverat, sua sponte eo venit. Qui ut accessit, pollicitus est se delubrum facilissime demolitum; solunq[ue] mercedem postulavit, qua duos opifices conduceret: quan simul ac sanctus episcopus ei datinum promiserat, ejusmodi quidam excoxitavit homo ille, delubrum habebat porticum quadratum, erectam in sublime, sibique adjunctam. Hanc sustentabant columnae maxime paries proportione ipsi templo, ambitus autem ejususque sexdecim cubitorum fuit: lapis, ex quo erant fabricatae, natura durissimus, nec facile lapidariorum instrumentis cedens. Quarum singulas cum undique suffodisset iste, et adficia illis innixa tignis oleagineis suffossisset, ad aliud eodem modo tran-*it*. Nam tribus columnis ad hunc medium suffossis, injicil tignis flammam.

108. Verum diabolus quidam alter apparet, signa ut cornu fert natura igni absumi non patitur, sed impetu flamma cohicit. Ubi vero istud sepius egerant, videbantque machinam illam frustra admotam, episcopo sub meridiem forte dormienti reu indicant. Ille contestum ad sanctum Dei templum propere contendit, aquam in vase afferrit jubet, quam sub sacrosanto altari ponit: ipse autem hunc in faciem prostratus, Dominum benignum et elementem precatur, ne tyrannidem demonis longius serpere permittat, sed tum ejus paletaciat infidelitatem, tum suam ipsius potentiam ostendat ad eum finem, ut infideilibus multa majoris cecitatis inde detur occasio. Ille et alia his simili locutus, cum aquam signo crucis signasset; Equitum, unum ex diaconis, tide et pietatis studio egregie munitionem, aquam jubet accipere, oculus ad delubrum currere, et cum tide eam spargeat, tignisque flammam adhibere. Quare confecta, demon aquae aspersa vix non ferens, penitus aut fugit. Ignis autem, aqua, sua natura maxime adversaria, velut oleo fotus, signa occupat, eaquo momento temporis prorsus absunt. Itaque columnae, basi sublata, corrunt, aliasque diodecim secum dejiciunt: ipsum præterea templi latu[m] columnis cohaerens, violento illarum casu pariter deturbatum est: cuius ingenti fragore tota adeo personabat civitas, ut omnes ad illud ipsum delubrum spectandum concurrent; atque simul ut intellevere demonem infestum lugubrum esse, hymnorum concendi uno ore omnes Deum celebrarunt. Eodem modo sanctus ille episcopus alia quoque simulacra fau[m]a demolitus est». Ille de Marcello Theodoreto, quem et martyrium subiisse tradit, affectumque ipsum inter martyres sciimus perpetua memoria celebrandum decima quarta die mensis Augusti.

109. Ali non omnium deorum tempora in Oriente sub-

Theodosio fuerunt penitus diruta: siquidem Gazæ delubrum Marnæ famosissimum usque ad ortum Theodosii junioris, Arcadii imperatoris filii, tantum illud civibus ethnicis, integrum permanxit, ut suo loco dicturi sumus: ad hæc namque tempora aliis S. Hieronymus¹, cum ad Lætam scribens sic ait: «dam et Egyptius Serapis christianus factus est». Quod scilicet illius cultores ad Christum conversi fuissent; vel etiam, quod ubi Serapidis templum erat, illuc jam erecta Christo Ecclesia esset: et subdit: «Marnas Gazæ lugel inclusus, et eversione templi jugiter pertremisit»: prætermisso vero illud a Theodosio puto, quod absque cede plurimorum Gazensium templum tuerent, id perfici minime posse videret.

110. Ceterum qui zelus pertigit Orientis episcopos sub principe maxime pio idola demoliri, æque Occidentales impulsi sacerdotes idipsum præstare fiducia animosa. Periere si que de his scripta fuere a majoribus monumenta: de S. Martino tantum haec habentur eo argumento a Severo² conscripta: «dum in vico quoddam templum antiquissimum diruisset, et arborem pinum, que fano erat proxima, esset aggressus excidere; tum vero antistes loci illius ceteraque Gentilium turba cepit obisidere. Et cum iidem illi, dum templum evertitur, imperante Domino quievissent, succidi arborem non patiebantur. Ille eos sedulo communore, nihil esse religionis in stipe; Deum potius, cui serviret ipse, sequerentur; arboreum illam excendi oportere, quia esset demoni dedicata. Tum ex illis unus qui erat audax ceteris: Si habes, inquit, aliquem de Deo tuo, quem dicas te colere, fiduciam, nosmetip[s]i succidemus hanc arborem; tu ruenem exerce: et si tecum est tuus (ut dicas) Dominus, evades. Tum ille intrepide confusus in Domino, facturum se pollicetur.

111. «Ille vero ad istiusmodi conditionem omnis illa Gentilium turba consentit, facilemque arboris sue habuere facturam, si inimicorum sacrorum suorum eas illius obruiissent. Itaque cum unam in partem pinus illa esset acclivis, ul non esset dubium quam in partem succisa corrueret, eo loco vinclu statuitur pro arbitrio rusticorum, quo arborum esse casuram nemo dubitabat. Succidere igitur ipsi suam pinum cum ingenti gaudio factiaque ceperunt: aderat enim turba mirantum, jamque paulatim multa pinus, et ruinam suam casura minitari. Palabant enim monachii, et periculo tam propiore conterriti, spem omnem fidemque perdidérant, solam Martini mortem expectantes. At ille confusus in Domino, intrepidus opperens, cum jam fragorem sui pinus concidens edidisset, jam cadenti, jam super se rueni, elevata obvia manu, signum salutis opponit. Tum vero turbinis modo (retroactam putares) diversam in partem ruit, adeo ut rusticos, qui tuto loco steterant, pane prostraverit. Tum vero in celum clamore subtato, Gentiles stu-

¹ Hier. ep. vii. — ² Sever. Vit. S. Mart. c. x

pere miraculo, monachi fere pre gadio, Christi nomen in commune ab omnibus praedicari; satisque constitit, eo die salutem illi venisse regioni. Nam nemo fere ex immanni illa multitudine Gentilium fuit, qui non impositione manus desiderata, in Dominum Jesum, relieto impietatis errore, crediderit. Et vere ante Martini pauci admodum, imo parne nulli in illis regionibus Christi nomen recepererat: quod adeo virtutibus illius, exemplaque convaluit, ut jam ibi nullus locus sit, qui non aut Ecclesias frequentissimis, aut monasteriis sit repletus. Nam ubi fana destruerat, statim ibi aut Ecclesias aut monasteria construebat». Subdit Severus haec etiam eodem argumento.

112. «In vico autem, eni Leprosum nomen est, cum idem Martinus templum opulentissimum superstitione religionis voluisse et revertere; restitit ei multitudine Genitilium, adeo ut non absque injuria sit repulsus. Itaque secessit in proxima loca, ibique per triduum cilicio tectus et cinere, jejunaus semper atque orans, precabatur a Domino, ut quia templum illud revertere humana manu non potuisset, virtus illud divina dirueret. Tum subito, ei duo angeli hastati atque scutati, instar militiae caelestis, se obtulerunt, dicentes, missos se a Domino ut rusticam multitudinem fugarent, praesidiuumque Martino ferrent; ne quis dum templum dirueretur, obssisteret: rediret ergo, et opus ceptum devoluti impleret. Ita regressus ad vicum, inspectantibus Genitilium turbis et quiescentibus, dum prefanam aedem usque ad fundamentum dirueret, aras omnes atque simulacra redegit in pulverem. Quo viso rusticis, cum se intellegenter divino nutu obstupefactos atque perterritos, ne episcopo repugnarent, omnes fere in Jesum Dominum crediderunt, clamantes, et palam confitentes Deum Martini colendum, et idola negligenda, quas sibi adesse non possent.

113. «Quid etiam in pago Heduorum gestum sit, referam. Ibi dum templum itidem revertetur, furens gentilium rusticorum in eum irruit multitudine. Cumque unius audacior ceteris stricto eum gladio

peteret; rejecto pallio, nudam cervicem percussori prebuit. Nec cunctis ferire gentilis: sed cum dexteram altius extulisset, resupinus ruit, consernatusque nimio iuctu veniam precabatur. Nec dissimile huic fuit illud. Cum eum idola destruente, cultro quidam ferire voluisse, in ipso ielu terrum ei de manibus excussum non comparni. Pierunusque autem contradicentibus sibi rusticis, ne fana eorum destrueret; ita prædicione sancta Gentilium animos mitigatione, vel luce eis veritatis ostensa, ipsi sua tempora subverterent ». Haec enim Severus de Martino templo deorum destruente. Enquot mirandum est declaratum Dei nutu tempora deorum esse prostrata, cum tamen nonnulli fuerint qui maluerint eadem expurgata in usum converti Christianae religionis: quod interdum factum esse non dubium est. Ex his igitur, quae de S. Martino a Severo conscripta legimus, conjecturam capere possumus quid a ceteris Occidentalis orbis episcopis gestum sit: nam paria alios episcopos diversarum civitatum oportuit obiisse certamina, quod omnibus in locis iidem adhuc vigent hostes, et casta diaboli, ad quae prostermina disjiciendaque penitus maximos oportuit Dei sacerdoles exantasse labores. Ceterum non sic quidem haec sub hujus anni periodo claudimus, ut omnia unius anni termino facta esse contentamus, sed quod hoc anno ceptum sit, quod sequentibus quoque annis agi perseveravit indesinenter: adeo ut sit reperi post decennium per Theodosii comites Gaudenium atque Jovinum, quos tradit Prosper hoc tempore Theodosii idolorum tempora Romæ spoliasses, sub Honorio imperatore (quod sanctus Augustinus testatur¹) sub consulatu Manlii Theodori, deorum tempora Carthagine eversa esse. Cum vero ubique ferrarum christiani orbis a Christianis idolorum tempora prosteruerentur; nullibi tamen majori studio quam Roma, Hieronymi sententia², id factum huius constat.

¹ Aug. de Civit. Dei, lib. xviii c. viii. — ² Hieron. proem. l. ii, comment. in epist. ad Galatas.

1. *Coss. et decennalia Theodosii.* — A num. 1 ad 11. *Coss. Fl. Timasius, et Fl. Promotus*, ut habeatur in inscriptione recitata in Codice MS. his verbis: «Dedicatur VIII kal. Sept. Fl. Timasio et Fl. Promoto

vv. cc. cons. » Circa ejusdem codicis initium ipse met Omphrius Panvinius haec scripsit: « Hie liber, cuius apud neminem extat exemplar, emplius fuit ab illustrissimo cardinali Carpensi ecc. aureis,

post cuius mortem pervenit ad manus illustrissimi card. Sancti Angeli, deinde illum obtinuit illustrissimus dominus meus card. Farnesius, quem mithi Omuphrilio ejus chronographo custodiendum dedit Rome, dum in Siciliam proficiscimur anno Domini M^{DC}LXVII. id. Feb. « Obiit eodem anno Onuphrius vir immortalis memorie, XVIII kal. Aprilis Panormi, ut videre est apud Spondanum anno M^{DC}XVI, n. 11. Servatur nunc Codex ille in Bibliotheca illustrissimi domini Ludovici de Mazangnes regii in Parlamento Aquensi consiliarii. Uterque consul Orientalis fuit: quorum priorem copiis pedestribus, posteriore equestribus anno precedenti Theodosius contra Maximum tyrannum pugnatum, praefererat, ut testatur Zozimus lib. 4, pag. 769. In primum itaque rei praecclare adversus Maximum gestae, ulerque hoc anno consul creatus, quo *Theodosius* de eodem tyranu triumphavit, et, ut videtur, *decentia etiam* edidit, uno anno dilata.

2. S. Monicæ obitus. — Thomas Herrera aliquip quidam Augustiniani tradidit, *Augustinum* baptizatum anno CCCLXXXVII, die xxv Aprilis, *Monicam* vero e vita migrasse anno CCCLXXXVIII, quarta die Maii, Augustini atatis anno trigesimo tertio completo. Et h̄i quidem scribunt, *Augustinum*, cum post baptismum aliquantis per Mediolani subsistisset, inde postea cum matre ac sociis via Aurelia per Tusciam, Romanam, ac denique Ostiam profectum, ac ibidem madrem IV nonas Maii amississe. Alii pulat, *Augustinum* Ostia moratur usque ad necem Maximini tyranni: alii Romanam reversum dicunt. Sed hac in re card. Norisio in quodam de Augustini baptismo Opusculo standum. Sanctus doctor, inquit, cum lib. 9 Confessionum narrasset, se Mediolani baptismum suscepisse, ac ibidem aliquantis per postea commoratum, cap. 8 haec statim ibidem scribit: « Quereremus quisnam locus nos utilius haberet, servientes tibi, pariter remeabamus in Africam ». Itaque statuit Augustinus recta in Africam pergere. Idem cap. 10 narraturos quod sibi in colloquio cum matre apud Ostiam contigerat, ait: « Illic apud Ostia Tiberina, ubi remoti a turbis, post longi iteris laborem instaurabamus nos navigationi, etc. » Si Augustinus dintius antea Romam commemoratus tuisset, ac libros, quos ab se post baptismum Romae scriptos testatur lib. 1 Retractat., cap. 7, 8 et 9 composuit, antequam Osham descendenter, non disisset, « post longi iteris laborem », cum Roma usque Ostiam ex Antonini iterario iter tantum sit m. p. XVI, vel ut modo numerant, XVIII. Et quidem cap. 9 libri citati ait: « Cum autem Romam demoraremur, etc. » Hinc patet, Rivium in Vita S. Augustini falso scripsisse, Augustinum, scripsit Romae libris laudatis, cum matre ac sociis Ostiam se contulisse, in Africam transmisurum. Quare ex illis verbis, « post longi iteris laborem », manifeste colligitur, *Augustinum* Mediolano profectum, recta Ostiam via Aurelia perrexisse eodem anno trecentesimo octogesimo septimo, quo fuerat baptizatus. Via Ascalona per Pisces, ac inde distantes m. p. CLIX Gen-

tun Cellas et Lorium usque iter habuit; illine vero ad Ostia Tiberina deflexit, ubi cum « post longi iteris laborem » sese navigationi instauraret, Monica matr e vita migravit.

3. Monica alio die quam quo colitur mortua. —

Hinc obitum configuisse anno trecentesimo octogesimo septimo ante idus Novembris, quamvis mensis ignoretur, insinuat Augustinus, dum ait, se anno atatis trigesimo et tertio matrem amisisse; ille vero annus Augustino exibat die decima tercia Novembris anni trecentesimi octogesimi septimi. Quod si annus trigesimus tertius completus intelligatur, ac dies mortis *Monicæ* ponatur iv Maii anni trecentesimi octogesimi octavi, Augustinus supra annum otiosum a scribendo iussit. Nam lib. 1 Retract., cap. 6, narrat que Mediolani inter Competentes allectus, ac proxime baptizandus scripsit; tum cap. 7 recitat, que « jam baptizatus cum Roma esset », elucubravit. Quare, cum ruri degens sese ad baptismum prepararet, ac jamjam sacris mysteriis initianus, libros scriberet; qui fieri potuit, ut baptizatus pleno anno stylo parceret, nec quicquam in litteras mitteret? Hinc circa autumnum anni trecentesimi octogesimi septimi Romanum reversus videtur, ubi sacris litteris, « in quibus nondum assuetum se fuisse » faletur lib. 1 Retract., cap. 7, accuratam operam ponens, libris scribendis majorem anni trecentesimi octogesimi octavi partem exegit; siquidem lib. 3 contra litteram Petilianum cap. 25 testatur, se ex Italica « peregrinatione iam post Maximi tyranni mortem Africam repetisse ». In vetustis Martyrologiis, Adonis, Bede, Notkeri, Rabani, Vandalberti et aliorum veterum die iv mensis Maii S. Monicæ nomen non legitur, ac proinde post pluram secundū ab ejusdem obitu, in sacris tabulis recitari copil, ut inventionis sive translationis potius, quam mortis dies sub initium Maii recolatur: quod sep̄ in aliis Sanctis ibidem commemoratis contingere certum est. Quia omnia diligenter card. Norisio laudato observata. Ex die itaque, qua *Monica* colitur, emortualis ejus annus deduci non potest. Papebrocius tomo I SS. mensis Maii die iv S. Monicam anno trecentesimo octogesimo octavo mortuam arbitratur; nullo tamen arguento, ad id probandum, in medium allato, Baronius locum adductum Augustini, ubi ait, se anno atatis trigesimo et tertio matrem amisisse, corruptum esse existimat, ac legendum, anno trigesimo quinto. Sed, cum eundem numerum omnes ad numm Codices exhibeant, ut observant Patres Benedictini in acuratissima editione Operum S. Augustini, inde certo intelligitur, locum minime depravatum esse, et *Monicam* ad præsentem annum non pervenisse.

4. Obitus S. Gregorii Nazianzeni. — Ad num. 11 et seqq. In morte D. *Gregorii Nazianzeni* consignanda hinc usque ab omnibus Recentibus peccatum. Ea enim configit anno trecentesimo noagesimo primo. Suidas in voce ἡγεμών, ait: « Cum ad noagesimum etatis annum et illerius progressus fuisse, decimo tertio Theodosii Magni

imperantis anno ex hac vita decebat ». Incipit is Theodosii annus die xix Januarii anni trecentesimi nonagesimi primi, quo ideo die ix Maii Ecclesia hunc egregium doctorem amisit. Eodem pariter anno Sigeberlus in Chronico eam mortem consignat; nec haec tamen aliquid prelatum, quod utrumque errasse suspicandi locum praebeat. Nec enim D. Hieronymus in lib. de Scriptoribus Ecclesiast. in quo haec de Gregorio Nazianzeno habet: « Beccesis ante ferme triennium sub Theodosio principe », Suidas et Sigeberlo contrarius est, ut autumnal Baronius; quin potius eorum sententiam confirmat. Nam Hieronymus librum illum anno trecentesimo nonagesimo tertio, quo Theodosius die xix Januarii annum decimum quintum iniit, et quindecennalia celebravit, in Iucem emisit. Solebant quippe auctores (ut lofies a me monitum) annis hujusmodi solemnis dicatis, opera sua publicare. Quare eo in Operc Hieronymus loquitur de scriptoribus, qui usque ad annum Theodosii xiv inclusive, non vero exclusivi, ut credidit Baronius, floruerunt; ipsumque in Iucem dedit anno decimo quinto Theodosii, licet in eo tantum locutus fuerit de scriptoribus, qui ante eum imperatoris annum aliquia opera ediderant. Triennium itaque illud utrumque incompletum intelligendum. Atas Nazianzeni adeo accurate a Suidas memorata facili, ut ei in anno ejusdem emortuali fides omnino adhibenda sit.

3. Atas S. Gregorii Nazianzeni. — Nam Gregorium atate proiectum fuisse, quando hominem exiit, ex ipsomet Gregorio ostendit Papebrocius in Actis Sanctorum die ix Maii in Vita S. Gregorii Nazianzeni; ubi tamen Baronii (n. 43 et seqq.) opinionem, quoad annum mortis hujus sancti, perperam amplexatus est. Gregorius in carmine de Vita sua, quod non din post Casarii fratris, et Gorgonie sororis mortem, ac ante patris obitum componit, ita queritur:

Jam caput albescit canis, rugosaque membra
Tristis ad occasum vite mili prona feruntur.

Neque *præmaturam* forte canitem intelligas, sicut interpres metro serviens *præmaturam* ejus *senectutem* in eodem Carmine paulo post dixit. Non enim hoc habet lexus grecus. Sed solum indicat γριασίν πάθος, molestum scilicet temporalium, quas ante descripsérat, curarum coniunctum, ipsum quietioris vite impatiens cupidum, οὐτε γῆρας ἐγένετο, « precipitaverit in senium », non qualecumque, sed veluti extrellum; ideo enim addit, οὐτε νεφέλη πάθος γάρ, « et propendens in terram », quod silicerniorum est. Qui vero tunc canus et incurvus erat, quod in septuagenario sene non mirum, in viro quadragenario portentosum fuisset. Decennio post, cum morbo prohiberetur *Olympium* presidem per se accedere reis civibus veniam oraturus, cumdem appellans per epistolam 172, merito his verbis utitur: « Moveat te nostra canities; haec offlerenda erit, alique annorum numerus ». Quol hi, aut qua-

illa, si anno trecentesimo vicesimo sexto, aut etiam serius natus fuerit Gregorius, ut Baronius contendit? *Patris canities et anni*, inquit Billius, sed perperam: suam enim propriam canitem intelligit, suorumque annorum allegat numerum, talem utique qui præcipue debeat miserationem movere. Denique Gregorius Orat. 27 quomodo cum Constantinopoli verbo doctrine insisteret, Ariani dictierū sibi illuserint, narrans, non obliviscitur objectam sibi *membrorum contractionem ab oratione et morbo*; etiam utique in nostra sententia annorum circiter octoginta: Iunc habens, iuxta alios vero annorum quinquaginta quinque. Haec eruditus Papebrocius. Quare enim recte Suidas tradidit, Nazianzenum nonagenario maiorem extremos clausisse dies, cum in anno mortis ejus narrando errasse, prorsus improbabile.

6. Theodosius Romæ triunphat. — Ad num. 49 et seqq. Idacius in Fastis sub hujus anni consulibus scribit: « Introitio Theodosius Aug. urbem Romanum cum Honorio filio suo, die iduum Juniarum, et dedit congariatum Romanis ». Imperatores enim annis, quibus triumphabant, uti Theodosius hoc anno Romæ, congariatum distribuere soliti. Addit Marcellinus in Chronico, cum Urbe egressum *ad Septembribus* postquam triunphasset. Per tres illos menses Theodosius urbi Romæ plurimum consuluit, teste Pacato in fine Panegyrici, tum variis constitutionibus, tum aliis modis. Gothofredus in Chronologia Codicis Theodosiani ait, colligi ex Claudiano, *Eucherium Stiliconi Romæ natum*, Theodosio ibi presente. *Theodosius* Roma dgressus Mediolanum rediit, ubi ante summi Romanae adventum agebat. Baronius in mixtus auctoritate Socratis lib. 5, cap. 14, et Sozomeni lib. 7, cap. 14, scribit, utrumque imperatorem Roma triumphasse. Verum tam Socratem, quam Sozomenum hallucinatos non dubito. Certum quidem *Valentinianum* Romani venisse; cum variae leges Theodosio Valentiniana in Codice Theodosiano Romæ date legantur, nempe lex 18 *De hereticis*, data XV kal. Iul., lex 49 *De appellationibus*, data VIII kal. Aug., lex 2 *De feriis*, data VII id. Aug., lex unica *De mancipiis*, et lex 11 *De maleficiis*, date XVI kal. Sept., lex 5 *De Suariis*, data XV kal. Sept., lex. 6 *De Suariis*, data VII kal. Sept., et lex 5 *De aqueductu*, data V kal. Sept., ac denique lex ultima Codicis Justinianei *De servis fugitiis*, data VIII kal. Aug., que leges omnes Romæ ab ulroque imperatore emissæ et Albino prefecto Urbis inscriptæ.

7. Romæ etiam Valentinianus fuit. — Hujus Romane protectionis testis est auctor Miscellæ lib. 13, qui ait: « Tunc igitur imperatores Valentinianus et Theodosius peracta victoria Romam venere ». Et postquam sermonem habuit de variis, quas a Theodosio Roma gesta dicit, concludit: « His actis, reliquo Valentiniiano Romæ, ipse cum Honorio Constantinopolim remeavit, consulatu Tatiani et Symmachii, IV idus Novemb. », anno nempe cccl. Jam anno precedenti Valentinianus Augustus Romam venerat. Zozimus enim lib. 4, pag. 769, scribit, Theodosium

dum Thessalonice esset, et postquam *Gallam* ejus sororem uxorem duisset, utrumque Romanam misse: « Justiniani quidem cum filio ei filia navibus impositam et tuto deducturis traditam, Romanam ablegat: persinus Romanos lubricissimus » animis hos excepturos, quorum a Maximo voluntates essent alienae. Adeo verum est, Valentiniannum semel et iterum Roma fuisse.

8. *Solis Theodosius triumphavit.* — Verum unus Theodosius triumphavit, ut certos nos reddit Pacatus in Panegyrico, quem Roma Theodosio post triumphum dixit. In eo enim unicum semper imperatore alloquitur, et numero ultimo loquens de his, qua Roma egit, ait: « Ea vero que Roma gesta sunt et geruntur, ingenii permittenda Romanis sunt, qualem te Urbi dies primus invexerit; quis in curia fueris, quis in rostris; ut pompa praecium fereorum curru modo, modo pedibus subsecutus, alterno clavis incessu, nunc de bellis, nunc de superbia triumpharis; ut te omnibus principem, singulis exhibeteris senatorem; ut crebro, civilique progressu, non publica tantum opera lustraveris, sed privatas quoque aedes divinis vestigis consecratis, remota custodia militari, tutior publici amoris exercitiis ». Projecto, si Valentiniannum Theodosius triumphi consortem fecisset, aliqua hujus rei, aut saltem Valentiniannum mentio in eo Panegyrico fieret; etiam tamen ne verbum quendam de Valentiniano Patatus habeat. Hinc Rufinus, qui hoc tempore vivebat lib. 11, cap. 17, postquam de Maximi tyranne locutus est, ait: « Adfuit Theodosius propter regni fidem, honestisque ac beneficiorum Gratiani memor: et in vindictam totius viribus Orientis insurgens, ultus est sanguinem justum. Valentinianni quoque impia inter haec matre defuncta », anno nempe precedenti, ut ex Chronico imperiali Prospieri anno CCCLXXXVIII, num. 40, diximus, « fidem catholicam, quam ipsa violaverat, et regnum tyrannde depresa, restituist. Atque ipse posteaquam Romanum illustri triumpho inactus est, ad propria rursum regna remeavit », ubi de unico triumphatore loquitur Rufinus.

9. *Eragrius episc. Antiochenus.* — Ad num. 64. Bellandus in Actis Sanctorum die XVII Januarii in Vita S. Aulonii abbatis, paragrapho nono, ostendit, Baronium in *Eragrio*, qui hoc anno Paulino demorato in episcopatum Antiochenum successit, deceptum esse ab interprete latino operum sancti Basili. Nam sanctus Basilis in epistola 8, que est ad Eusebium Samosatorum episcopum, ait: « οὐ πρόσθιεν διάπολος ἡμέρας τοῦ Αγραγίου, id est, « Presbyter Eragrius filius Pompeiani Antiocheni ». Et tamen interpres perperam veritatem: « Senior Eragrius filius Pompeiani Antiocheni ». Quia ex prava interpretatione deducit Baronius, alium *Eragrium* illo juniori eodem tempore vivisse et ex uno Eragrio dnos facit. Jam ipsius Iuliani imperatoris temporibus doctrinae opinione clavis erat *Eragrius*, qui sanctum Euclatium Vercellensem episcopum in Italiam redendum comitatus est, ut testatur sanctus Basti-

lius in laudata epistola. *Contra Auxentium episcopum Mediolanensem insurrexit cum sanctis Euseblio et Hilario Pietaviensi episcopo*, ut eleicitur ex epistola 49 Hieronymi, qui et in ejus comitate se in Syriam profectum indicat epist. 41 ad Rufinum. Denique Vitam sancti Antonii Magni ab Athanasio grece vulgatum, latine interpretatus est, ut docet Hieronymus lib. de Ecclesiast. Script.

10. *De Evagrio Baronius satis edoctus non fuit.* — Ad num. 64. Baronius modo cum parentem facit junioris Eragrii, qui postea fuerit episcopus Antiochiae: ita anno CCCLXII, numero 226, modo dicit, hanc exploratam satis habere potuisse, quis infra dicto animo *Eragrius contra Auxentium* steterit; ita anno CCCLXIX, numero 27. Rursus anno CCCLXXII, numero 28. illum eundem asserit, qui olim cum Eusebio Vercellensi in Italiam abiectus, et jam socius S. Hieronymi peregrinatus ad sanctum Basilium in Cappadociam, indeque in Syriam redierat. Denique mox eundem presbyterum facit, et 33 episcopum postea consecratum, quod in sancti Malchi Vita cum sanctus Hieronymus *papam* appellat. Et tamen unus ille enim Eragrius est, qui cum sancto Eusebio in Italiam profectus, quicque Paulini Episcopi Antiochenensis successor designatus est, ut colligatur ex Socrate lib. 5, cap. 12, Sozomeno lib. 7, cap. 15, et Theodore lib. 5, cap. 25. Haec doceat Bollandus, cui suffragatur Valesius in Notis ad lib. 6 Sozomeni, cap. 3.

11. *Bonous episcopus Sardicensis fuit.* — Ad num. 72 et seq. Marius Mercator in Appendice ad contradictionem xii Anathematismi Nestoriani ait: « Ebionem philosophum secutus Marcellus Galata est: Photinus quoque, et ultimus temporibus Sardicensis Bonosus, qui a Damaso urbis Romae episcopo praedominatus est ». Est Sardica civitas metropolis Dacie, ac Macedoniae finitima. Ignoratum hue usque fuerat, eni Ecclesie Bonosus prehuiisset, namusque M. Mercator nos hoc docuit, quod a Mercatore dictum confirmat Capuensis Synodi decreto, quo Bonosi iudicio postulati causa Anysio Thessalonicensi et Macedonibus episcopis demandata est, utique secundum Ecclesie canones, quibus cavetur, ut episcopus quisque reus a finitimiis coepiscopis judicetur, non tamen a suis subditis, si metropolitanus sit. Incertum pariter fuerat Bonosus a Damaso praedominatum esse; quod nihilominus pars secunda epistola, quam Damasus ex Synodo Romana ad Paulinum Antiochenum scripsit, probat: « Si quis dixerit, Verbum pro humano sensu in Domini carne versatum, hunc Catholica Ecclesia anathematizat: neenon et eos, qui duos in Salvatore Filios confitentes, etc. » Bonosus enim in eo maxime errabat, quod dnos in Christo Filios contulerat, alterum unum, alterum temporalem. Porro, inquit Garnerius in Dissert. de Heresi Nestoriani cap. 4, paragrapho 6, quia Mercator *pradominatum* ait a Damaso Poposum, id est, prius damosum, quam heresim prediceret, ratio ducitur, qua, ut cetera deferent, abjudicaretur Damaso epistola ad

Illyricianos : neque enim vere diceretur Pontifex prediannasse *Bonosum*; quippe quem auctor epistole sua sententia intactum judicibus a Synodo electis judicandum relinquat. Ceterum, epistola illa ad Illyricianos perperam divo Ambrosio adjudicata. Holstenius in Collectione Romana eam tribuit Siricio papae : an ex conjectura, vel ex fide aliquis Codicis MS. incertum ; cum is sue opinionis fundamentum non prodiderit.

12. Serapii eversio. — Ad num. 76 et seqq. Marcellinum in Chronico securus est Baronius, quando scripsit *Serapidis* templum, tolius Ægypti pulcherrimum, *Theodosii Magni* jussu hoc anno eversum fuisse. Verum illud anno tantum trecentesimo nonagesimo primo factum. Sozomenus enim lib. 7, cap. 16, de *Serapio*, templo nempe illo nobilissimo loquens, ait : « Erat tunc temporis dux militum in Ægypto Romanus : Evagrius vero prefectus Augustalis erat Alexandrie ». Socrates lib. 5, cap. 16, de ejusdem templi eversione disserens inquit : « Prefectus Alexandriæ et dux militum Ægypti Theophilus » episcopo Alexandrino « suppetias tulere ». Quare, cum lex 11 Codicis Theod. *De paganis*, data XV kalend. Jul. *Aquileia, Tatiano et Symmacho coss.*, anno se. ccxcxi, qua per Ægyptum sacrificia, aditusque templorum interdicuntur, inscripta sit, « Evagrio PF. Augustali et Romano comiti Ægypti »; non videtur dubium, quin *Serapii* excidium ad illum annum revocandum sit. Praeterea Prosper in Chronico imperiali recitat hanc demolitionem anno VIII Theodosii Magni post Gratiani necem imperantis. Is autem occisus anno CCCLXXXIII, mense Augusto : ideoque octavus ille annus, anno Christi ccxc inchoatus, sequentiique absolutus.

13. Hanc anno ccxcxi alligandam magis confirmatur. — Denique Ammianus in lib. 22, pag. 324, *De Serapeo*, ut adhuc stante, loquitur, et tamen in lib. 26, pag. 317, *Neotherii consulis* meminit : hunc autem magistratum gessit Neotherius anno ccxc. Non dubito itaque, quin Marcellinus in Chronico, ubi toties in chronologia peccat, balliocinatus fuerit. Neque audiendum Valesius in Notis ad lib. 5 Sozensis, cap. 16, diceens. *Cynegium* praefulum prætorio, cum anno CCCLXXXVIII in Ægyptum missus fuisse, in mandatis accepisse, ut tempora Gentilium everteret, quemadmodum scribit Zozimus lib. 4, pag. 762, et Idacium in Fastis eo anno tradere, id *Cynegium* executum fuisse. Nam accidere potuit, ut *Cynegius* anno CCCLXXXVIII demortuus omnia tempora evertere non potuerit, vel seditionem timens ab isto disturbando abstinerit. Praeterquam quod Idacius tantum habet : *Simulacra gentium* everterit, id est, statuas, vel denique multa tempora, sed non omnia. Certe si omnia *Cynegius*

disturbasset, constitutione 2 *De Paganis* opus non fuisset.

14. Prava loci Eunapii versio emendatur. — Baronius referit egregium locum *Eunapii* in Edesio de hujus detubri eversione loquentis ; sed Junii pravam interpretationem seculus est, quam Gothofredus in Commentario legis laudate 2 *De Paganis*, emendavit : « Vix ex hac vita migraverat », inquit Eunapius, « cum et cultus numinis apud Alexandriam ; et Serapidis detubrum disturbata, dissipataque fuere. Non religio tantum, sed universa fabrica, eum habuerant exitum, quem poetarum fabule tribuant gigantum victorie : simile enim quid Canobii templis accidit imperante tunc Theodosio, prætorii præfecto Theophilu, piaculari homine, et Eurymedonte quopiam, qui

Late rex tumulos inter sav-sque gigantes
Prinatum tenuit.

Venero tunc Urbis Praefecto Politico et Romano Ægypti legiones cum imperio obtinente, etc. » Verum *Theophilus* non prefectus prætorio, sed episcopus Alexandrinus erat; neque enim hoc dicit Eunapius, sed οὐαὶ τοῖς προστατεύοντας, id est, *Theophilo se ducem præbente*, vel *presidente*. Episcopi namque Græcis πρεσβύτεροι; quoque καὶ προστατεύοντες, ut Latinis *præsidiere, præsides, presules, antistites* dicti, quod omnibus notum. Zozimus sane et ipse gentilis, hanc quoque, Theophilu episcopo instante, templorum stragem lib. 4, pag. 779, perstringit. Secundo, loco horum verborum : Εὐαγρίῳ δι τὴν πολυτελὴν ἀρχὴν, legendum, Εὐαγρίῳ ; ac vertendum : *Evagrio res civiles adiunctorante. Evagrius* itaque non prefectus Urbi, ut perperam vertit Hadrianus Junius, sed *prefectus Augustalis* erat, ut præter legis laudate inscriptionem testantur Socrates, ac Sozomenus pariter laudati.

15. Templo Gentilium dix steterant. — Ex citata lege *De Paganis*, discimus, anno ccxcxi Serapidis templum sacrae excisa fuisse Alexandriæ; cum ea sub Constantio adhuc stetissent; quod testatur *vetus orbis Descriptio* sub eo edita : in eo et sub *Theodosio Magno* hujus legis auctore anno CCCLXXXVIII vel insequenti, ut testatur Libanius in Orat. Τηπὲ τῶν ἵππων, a Gothofredo edita, quo tempore et *Rome* quoque haec sacrificia stetisse docet. Quo ipso docemur, inquit Gothofredus loco citato, etiam *Orationem* habitam ante hanc legem, ut et 10 Codicis Theod. *De Paganis*, datam anno ccxcxi. Denique gentilismi reliquie in totum supresse anno cxxii edicto Valentiniiani III et Marciani, ut legere est eo anno in Annalibus numero ult.

SIRICII ANNUS 6. — CHRISTI 390.

1. Ob cladem Thessalonice factam, insignis, Ambrosio objurgante, Theodosii penitentia et reconciliatio. — Nonagesimo supra trecentesimum Christi anno Valentinianus Augustus quarthum aggressus est consulatum, collegam natus Neoferrum. Antequam autem ad hujus anni Theodosii imperatoris res gestas enarrandas stylum admoveamus, vetus monumentum ejusdem anni consulibus consignatum hic reddamus; quo valde admireris reperiri his temporibus Theodosii, cum Roma adhuc ipse moratur, dicatum ibidem fuisse aram ad sacrificia, in qua sculpti superne arietes quinque, singuli scilicet in singulis angulis, atque unus in fronte, idemque omnes inacti jacent, et in dextero latere aries adstet sub pinn, a qua tympanum et fistula compactae et eratula dependent, a sinistro vero latere sub altera pinn due fistula et faces transverse, omnia ad usum sacrificii comparata: inscriptio vero sic se habet¹:

DD. XX. FL. VALENTINIANO. ET. GRATIANO. IMPP. SUIS
CEONIUS. RIFIUS. VOLSIANVS. V. C. ET. ILLISTRIS. EX
VICARIO. ASIE. ET. CEONI. RIFI. VOLSIANI. V. C. ET
ILLISTRIS. EX. PREFECIO. PÆTÓRIO. ET. IX. PREFE
CIO. TURBIS. ET. CECINE. LOLLIANE. CLARISSIME. ET
ILLISTRIS. FEMINE. DE E. ISIDIS. Sacerdotis. THIUS
ITERATO. VIGINTI. ANNIS. IX. PERCEPTIS. TAUROBOLIS
VI. ARAM. CONSTITUE. ET. CONSECRAVIT. X. KAL. JUN.
D. N. VALENTINIANO. AUG. ET. NIOTERIO. COSS.

Potuisse fieri, ut post tot leges a Theodosio adversus sacra Gentilium editas, ipso etiam adiuv Roma agente, et ut ita dicam, ob oculos ejus nova constitueretur ac dedicaretur ara, cum nec unam Victoria restitui, Gentilium laborante senatu, et adiuvante Symmacho, ipse concessisset, immo et eam ob causam anno superiori ut vidimus cumdem Symmachum multitasceret evilio? Quamobrem in eam sententiam volentes magis inuis, ut ea omnia a Volusiano secreto in propriis aedibus facta fuerint ad privatorum sacrorum usum. Porro de Volusiano deorum cultur addictissimo illud modo sciendum,

laborasse plurimum S. Augustinum jam episcopum, ut eum ad fidem capessendam induceret, id exposcente ejus matre ad Christum jam ante conversa; ipsum tamen resistenter atque obnitemus usque ad ultimam senectutem ethniem permansisse: cum tandem morbo detenus, agente apud eum Melania juniore ejus nepte, baptizatus bene christianus ultimum clausit diem: sed de his suo loco dicendum quinto Annalium tomo.

2. Hoc ipso anno Theodosius imperator, qui anno superiori recedens ab Urbe mense Septembri (ut vidimus) Mediolanum se contulerat, ibidem degens, ob cladem Thessalicensem perpetratam a S. Ambrosto repellitur ab Ecclesia, ac, nonnisi publice acta penitentia, in eam admittitur. De re tanta narrationem aggressuris, cur hoc potissimum anno a nobis ponatur, ratio in primis reddenda est. Sed ante omnia confundanda illorum sententia, qui dixerunt, ea configisse post secundum Theodosii in Italiā adventum, postq[ue] debellatum Eugenium: cuius sententiae auctor est Sozomenus², quem vix unum vel duos reperties ex recentioribus sequentes, cum innumeris ferme sint qui ea omnia ad tempus post debellatum Maximum referant, secuti Rufinum³, Paulum⁴, atque Theodoreum⁵. Inconstans pariter assertio repertur, eum Thessalicensem caudem tunc evenisse dicant, cum de differenda executionis sententia triginta diebus Theodosius legem fuit: nam nullo penitus pacto coheret tempus ejusmodi latte legis cum temporibus debellati ab eodem Theodosio Maximi. Etenim data illa lex ponitur⁶ Verone sub consulatu Antonii et Syagrii, anno Domini trecentesimo octogesimo secundo, adhuc superius Gratiano, a quo lata habetur, cum nondum Theodosius in Occidentem rediisset: quod post septuaginta a tempore latte legis evenit, de qua modo dicendum inferius.

3. Cum igitur ad tempora primi in Italiam Theodosii adventus ejusmodi Thessalicensis clades referenda sit, consilique ipsum Theodosium moram duxisse in Occidente ad sequentem usque

¹ Impressam et descriptam habes apud Symmolum Inscr. antiqua pag. 20. num. 2.

² Sozom. lib. vii. c. 21. — ³ Rufin. lib. ii. c. 48. — ⁴ Paulin. in Vit. S. Ambros. — ⁵ Theod. lib. v. c. 17. — ⁶ L. VIII. de peenis Col. Theod. et Cod. Iustin. cod. tit. 1 si vindicari.

annum; quolo potissimum anno ejus in Italia commorationis id acciderit, pervestigandum est. Non quidem primo evenit anno, quo Maximum debellatum mense Augusti diximus: nam cum post necem Maximi configerit Ambrosio agere apud Theodosium pro episcopo qui incenderat synagogam, et aliis, nullam prorsus ejus rei habuit mentionem; qua necessario inscrenda fuisset, id ex gente argumenti ratione, si ante accidisset. Sed et cum octo menses intercessisse Theodoretus dicat¹ a tempore excommunicationis usque ad reconciliacionem, qua tempore Natalis Domini contigit; non patinatur angustie temporis, ut primo anno hac facta esse dicantur; nec item anno sequenti, quo vidimus Theodosium non in luctu ut ferunt²) et paenitentia egisse Mediolani, sed scimus prefectum esse mense Junii Romanam, deque exstincto tyranno una cum Valentiniiano triumphasse. Quamobrem reliquum est, ut affirmare necesse sit, hoc ipso anno, vel sequenti, ea de clade Thessalonicensi ac penitentia Theodosii contigisse. Sed cum non definiri locus vel tempus, ut dici possit ea obvenisse anno sequenti; siquidem mense Novembri ejus anni recedens ex Italia reversus est Constantinopolium, ut demonstrabitur; ex necessaria proposita inductione, affirmandum est, ea omnia praesenti anno contigisse, quo Theodosium consedisse Mediolani, ex datis ibi scriptis apparent.

4. His igitur de tempore declaratis, de spinetis difficultatum emergens oratio ad rei geste narrationem prosiliens, alia adhuc parumper praepeditur dubitatione, quod dixerint alii, cladem Thessalonicensem, cum Theodosius ibi esset, factam esse: sed perspicui hi redarguntur erroris, cum antequam fieret, constet Ambrosium Mediolani apud eundem Theodosium intercessisse, ut Thessalonicensibus noxiam seceris perpetrata remitteret: quod quidem tum ejusdem Ambrosii, tum aliorum testificatione, subsequens oratio demonstrabit. Ingrediamur jam pede libero historiam ipsam ex diversis antiquis historicis concinnatam, atque in primis ex Sozomeno³, cum ab exordio auspicatur his verbis facinus a Thessalonicensibus perpetratum: « Erat, inquit, peccati insinuatio hujusmodi: Bothericatum temporis apud Illyricos militum prefecti auriga, pincerum domini impudice intutus, de stupro interpellarat; caue de causa comprehensus, in vinculis erat. Instante autem solemni equestri certamine, populus Thessalonicensis illum, veluti ad eam concertationem necessarium, dimitti postulabat. Quod quoniam non impetrabat, in gravem seditionem effervebat, ac tandem eliam Bothericam ipsum interfecit. Qua re iniuncta, imperator praefer modum excanduit, et certum eorum numerum qui adfuerant, interfici praecepit: ex quo civitas multis injustis cadiibus impleta fuil ». Haec Sozomenus de facinore Thessalonicensium et in eos a Theodosio decreta vindicta.

5. Sed non quidem ab eo tunc ibi praesente, nec statim, verum aut Paulinus et alii lestantur cum iam aude sanctus Ambrosius apud Theodosium pro illis egisset, atque etiam indulgentiam impetrasset: nam ait⁴: « Promiserat enim Ambrosio imperator, se veniam daturum civibus supradictae civitatis; sed agentibus comitibus oecenite cum imperatore, ignorantia sacerdotis, usque in horam tertiam gladio civitas est donata; atque plurimi inferempli innocentes ». At non uno Ambrosio interpellante, sed aliis quoque episcopis id agentibus, veniam Theodosium Thessalonicensibus impertitum esse. S. Augustinus affirmat⁵, sed tunultu quorundam, qui ei coherabant, vindicare compulsum: verum puto Ambrosium per litteras rem gessisse; siquidem ex ejus ad eundem Theodosium litteris postea datis constat, post tantam eadem patratam, redeunti Mediolanum imperatori ipsum Ambrosium communionem ecclesiasticam denegasse.

6. Sed inde, queso, tanta fiducia comitibus Theodosii, ut a pollicitatione venie auderent principem revocare? et quibus ab illis valuit Theodosius argumentis inflecti, ut quod promisisset episcopis, non prestaret? Audi, quanam a magistratibus tunc videantur justicie specie potuisse ingeri Theodosio: pro arbitrio nimurum et ratione temporis debere principem adhibere misericordiam et indulgentiam, atque rigorem temperare justicie; ab his vero tunc abstinentum, cum rerum experientia constaret, ex ea subditos reddi contumeliosos, protervos, atque ad delinquendum faciliiores; adeo ut nisi mox severitas legum invigilaret, et gladius protestatis occurreret, nulla amplius futura esset securitas magistratibus: pericitandamque mox salutem imperatoris, si impune liceret populo leges pedibus proculare, et conferto agmine appetere magistratus. Rursum vero his addere, hanc omnem audiaciam illis non aliunde suppeditari, quam ex nimia principis indulgentia: nam si lege actum esset (ut par esse videbatur), adversus Antiochenos seclus immo viam perpetrantes, cum ipsius atque Augustae defunctas statuas dejecere, ac tanta ignorinia pertraxere; laud Thessalonicensium animi in necem prefecti militum adeo immaniter exarsissent, sed cohibiti fuissent timore vindictae, et inflexibilis ad veniam severitas principis continuisset eosdem quantumlibet effleratos in officio. Quod item in Antiochenos ultum non esset, animatos etiam improbos Arianos, tot legibus exagitatos, summa ex indulgentia principis armatos fiducia, non esse veritos in tanta civitate tam immane seclus, neglectis magistratibus et ipso Areadio Augusto filio Theodosii, vi publica perpetrare, cum Constantinopoli (quod dictum est) insilientes in domum episcopi, eam incendio concremarunt.

7. Sed quod Arianis etiam immeritis fuerit indulgentia impertita, Catholicis quoque grassandi in synagogam Iudeorum et in aedes Valentinianorum

¹ Theod. l. v. c. 17. — ² Theod. ib. — ³ Sozom. l. vii. c. 21.

⁴ Paulin. in Vit. S. Ambr. — ⁵ Aug. de Civit. Dei, lib. v. c. 25.

audacia subministrata fuisse videri poterat : et ad postremum, quod sicut illis, ita et istis e ditissimo promptuarii clementiae principis fuerit hausta venia, penitus remissio abun lanti misericordia erogata ; his exemplis, veluti ad delinquendum illecebris, Thessalonicenses ex levissima causa tam dira animo concepisse, tamque crudeliter opere perpetrassae : quibus si ex sententia episcoporum ignoscatur, jam de salute imperii actum esset, cum iam audacibus quibusque impune quodvis aggredi scetus et attentare flagitium licet : adeo ut nullum paucem remedium foret ad prostratum imperatoriam potestatem ac iniustatem ergendam, comprimendamque exercentem audaciam, quam si in Thessalonicenses acerbiter vindicaretur ; ut non tantum compensaret admissum facinus vindicta severitas, sed superluens et exceedens supplicium timore sui revocaret contempta haec mens jura, exulemque custodia legum partam populorum tranquillitatem atque modestiam postlimio restituferet. Docere namque hoc ipsum sunt naturam cum arte, cum ut bene consulatur universo corpori, quod fementis et olei lenitate curari non potuit, tabidum membrum ferro sectetur, secundumque igne adustum consolidetur.

8. Hoc plane sunt, que putamus a comitibus tunc fuisse imperatori suggesta : quibus ille aetio persuasus, oblitus quod pollicitus erat episcopis, de vindicando in populum Thessalonensem animo efferrato rescripsit, cum sic ipso a natura compositus esset moribus (quod ait Ambrosius¹), ut in aequilibrio positus facile vel impellatur ad veniam, vel eliam commoveretur in iram, atque adeo ut se ipsum ab ea revocare vix posset. Ista autem a nobis eo sunt inculcata consilio, ut ex his Theodosii pietas magis elucescat : qui cum hrc omnia pro sui excusatione haberet quae adversum redarguentem Dei sacerdotem obtenderet, quibus justum vel apparentem saltem defensionem pararet; his tamen omnibus spretis atque contemptis, Dei sacerdoti magis, quam sibi ipsi sententi eque familiarium detulit, atque parvum. Magni quidem hrc sunt ponderis, si æquo recte estimationis libramento pensur ; ut non declinaverit os ejus ad verba malitiae (ut David² ait, immo nec prætensa justitia, ad excusandas excusationes in peccatis : sed absque controversia a se inique admissum existimaret, quod sententia Dei sacerdotis ibi esse decretum fuisse).

9. Qualis namque ipse Theodosius natura compotus esset, et quam facilis ad ignoscendum, S. Ambrosius declarat his verbis³ : « Beneficium se putabat accepisse Auguste memoriae Theodosius, cum rogaretur ignoroscere ; et hinc propior erat venie, cum fuisse commoto major iracundie. Prerogativa ignorosendi era, indulgatorem fuisse ; et oportebatur in eo quod in aliis timebatur, ut irasceretur. Hoc erat remedium reorum : quoniam cum libenter super omnes potestalem, quasi parens exposituare

malebat, quam quasi Judex punire. Sepe trementes vidimus quos objurgabat, et convictos sceleris cum desperassent, solitos crimine. Vincere enim volebat, non plectere, æquitatis index, non poenæ arbiter, qui nunquam veniam confitenti negaret ». Hæc de moribus Theodosii S. Ambrosius : quos cum probe nosset qui illi inherentes a consilii erant, magna diligentia caverunt, neque ad imperatore, ipsis persuadentibus, statuta erant. S. Ambrosio iunctoscerent : ea enim adversus Thessalonicenses non ipse Theodosius solus animo furore concitato decrevit ; sed res mature est acta in consistorio, ad quod non tantum ne Ambrosius accederet, verum et curatulum est ne ipse sciaret, quæ statuta essent ; quod timeretur, ne pro illis regando veniam, rem impediturus esset : hæc quidem omnia in litteris postea ab Ambrosio ad Theodosium scriptis expressa habentur, quas panto post recitabimus. At quid post haec, cum dereretur ab ipsis in consistorio fuit executioni mandatum ?

10. Accidit quidem, ut sicut incensa flamma nesciat certis limitibus contineri, sed latius prograditur, cum venti vehementioris statu percellitur ; ita vindicta in Thessalonicenses definqnentes ab imperatore statuta, aperte insontes cum suntuosib, quasi turbo violentus obvolveret : ait enim Rufinus⁴ : « Ad Circenses invitari populum, eique ex improviso circumfundi milites, atque obrumari passim, ut quisque occurrisset, gladio jubar, et vindictam dari non criminis, sed furoris ». Hoc ipse. Verum nequam unius circi limitibus valuit ira forentium militum cohieriri ; sed foras progressi, omnes quos reperissent, veluti hostes gladiis confondere : « Nam civitas, inquit Sozomenus⁵, multis injustis caedibus adimplata fuit. Siquidem et peregrini, qui modo vel adnavigaverant vel de via advenanter, ex improviso apprehendebantur : fiebantque miserabilis clades, in quibus et hrc quoque. Mercator pro filiis suis duobus capti se ipsum offerens, orabat ut filiis servatis, ipse interficeretur ; et in ejus facti merebatur, aurum quicquid habebat, militibus pollichebatur. Illi calamitatem hominis miserati, primo ex filiis, quocunque vellet, supplicationem admittunt : duos vero dimittere, futrum sibi non esse dienit, ob id quod numerus deficeret. Pater itaque ultrimumque lamentabundus ac plorans intutus, neutrini electionem facere sustinuit ; sed in continua hesitazione, donec interficerentur ambo, suspensus manuit, aquafli utrinque amore victus. Quin eliam frugis quemdam servum acepsi, pro domino suo, qui ad lanianam raptabatur, afacriter hinc appetuisse mortem ». Hæc Sozomenus. Porro septem milia hominum casa fuisse. Theodoretus affirmat⁶ ; ad trinumque horarum spatiū savisse gladium, Paulinus ait⁷.

11. Tam immanis Thessalonicensium cædis perpetrata multum mox in Occidentem perlatum

¹ Ambr. Ep. XXVIII. — ² Psal. c. V. — ³ Ambr. orat. in funere Theod.

⁴ Rufi. I. II. c. 18. — ⁵ Sozom. I. VII. c. 24. — ⁶ Theod. I. v. c. 17. — ⁷ Paulin. in Vit. S. Ambros.

est, auditumque Mediolani non ab Ambrosio solum, sed et ab episcopis qui synodi causa convenerant; qui et infandum facimus deplorem, auctoremque ipsum imperatorem vehementer detestati sunt. Ambrosius vero ipse, qui inter eos locum principem obtinebat, vindic acerrimus insurrexit, atque armis quibus licet, nempe spiritualibus, aggredii ipsum imperatorem instituit: ac primum omnium veluti quibusdam missilibus longe adhuc positum, litteris appetit, quibus significavit, ipsum ob patras Thessalonicensium caedes indignum se ecclesiastica communione penitus reddidisse, atque ab ipso ingressu Ecclesie separatum: sed unam illi viam salutis esse reliquam, ut penitentiam agendo promeretur ab Ecclesia indulgentiam. At describamus hic ejus epistolam, eo tempore ad ipsum Theodosium scriptam¹:

« Augustissimo imperatori Theodosio Ambro-
sius.

« Et veteris amicitiae dulcis mihi recordatio est et beneficiorum, que crebris meis intercessionibus summa gratia in alios contulisti, gratiae memini. Unde colligi potest, quod non ingrato aliquo affectu adventum tuum semper mihi antehac exoptatissimum declinare potuerim. Sed qua causa hoc fecerim, breviter expediam. Soli mihi in tuo comitatu jus naturae erehplum videbam, ut audiendi et loquendi privarer munere. Motus enim frequenter es, quod ad me pervenissent aliqua, que in consistorio tuo statuta forent. Ego ergo expers communis usus sum, cum dical Dominus Jesus², nihil esse occultum, quod non manifestetur? Verecunda igitur qua potui, satisfeei imperiali arbitrio; et prospexi ne aut ipse causam commotionis habeas, cum id egerim, ne quid ad me de imperialibus deferatur statutis: aut ego cum fuero praesens, aut non audiām per metum omnium, et quasi convivētis famam subito; aut ita audiām, ut mihi aures pateant, vox intercludatur, ut audita non possim eloqui: nec eos qui in suspicionem proditionis venerint, ledam in periculo.

43. « Quid igitur facerem? Non audirem? sed aures non possem cera veterum fabularum claudere. Proderem? sed quod in tuis iussis timerem, in meis verbis deberem cavere, ne quid eruentum committeretur. Tacerem? sed quod miserrimum fore omnium alligaretur conscientia, vox eripere. Et ubi illud: Sed si sacerdos³ non dixerit erranti; is qui erraverit, in sua culpa morietur, et sacerdos reus erit pone, quia non admomnit errantem? Accipe illud, imperialor Auguste. Quod habeas fidei studium, non possum negare: quod Dei timorem, non diffiteor. Sed habes naturę impetum, quem si quis tenire velit, cito vertes ad misericordiam: si quis stimulet, in majus exscusatum, ut enim revocare vix possis. Utinam si nemo mitigat, nullus accendat. Libenter eum committo tibi; ipse te revocas, et piecalis studio vincis impetum naturae. Hunc

ego impetum malui cogitationibus tuis secreto committere, quam meis factis publice fortassis movere (monere). Itaque malui officio meo aliqd deesse, quam humilitati, et requiri in me ab aliis sacerdotiis auctoritate, quam a te desiderari in me amantissime honorificentiam, ut represso impetu, integra esset consilii eligendi facultas. Pratendi aegritudinem corporis revera gravem, et nisi a viris minoribus, vix levandam; vel emori tamen (tandem) malnissim, quam adventum tuum biduo aut triduo non exspectarem: sed quid facerem nou era!

44. « Factum est in urbe Thessalonicensium quod nulla memoria habet, quod revocare non potui ne fieret, immo quod ante atrocissimum fore dixi, cum totiens rogarem; et quod ipse sero revocando, grave factum putasti, hoc factum extenuare non poteram. Quando primum auditum est, cum properter adventum Gallorum episcoporum Synodus convenerat, nemo non ingemuit, nullus medicoter accepit, non era facti tui absolutio in Ambrosii communiōne. In me etiam amplius commissi exaggeratur invidia, si nemo diceret Dei nostri reconciliationem fore necessariam. An piedet te, imperator, hoc facere, quod rex propheta auctor Christi secundum carnem prosapie fecit David? Illi dictum est⁴: quia dives qui haberet plurimos greges, unam pauperis ovem propter adventum hospitis eripuit et occidit; et cognito quod in hoc ipse argueretur, quia ipse fecisset, ait: Peccavi Domino, Noli ergo impatienter ferre, imperator, si dicatur tibi: Tu fecisti istud, quod David regi dictum est a propheta. Si enim hoc sedulo audieris et dixeris: Peccavi Domino: si dixeris regale illud propheticum⁵: Venite adoremus, et procidamus ante eum, et ploramus ante Dominum nostrum qui fecit nos: dicetur et tibi: Quoniam pœnitit te, dimittit tibi Dominus peccatum tuum, et non morieris. Iterum cum plebem numerari jussisset David, percensus est corde, et dixit ad Dominum⁶: Peccavi vehementer, quod fecerim hoc verbum; et nunc, Domine, aufer iniquitatem servi tui, quod deliqui vehementer. Et missus est iterum ad eum Nathan propheta, qui ei trium optionem conditionum offerret, ut quam vellet, eligeret, famem tribus annis in terra, aut tribus mensibus fugere a facie inimicorum suorum, aut triduo mortem in terra. Et respondit David: Augustiae sunt tria haec vehementer: veritatem incedam in manus Domini, quoniam multe misericordiae ejus nimis: et in manus hominis non incidam. Culpa autem erat, quoniam voluit scire numerum totius plebis que secum erat; quod scire, Deo soli debuit reservare. Et cum, inquit, mors fieret in plebe; ipso primo die, ad horam prandii cum vidisset David percutientem angelum in plebem, ait David: Ego peccavi, et ego pastor malignum feci, et hic grex quid fecit? Fiat manus tua in me et in dominum patris mei. Itaque penituit Dominum, et jussit angelo ut parceret plebi, sacrificium autem offerret

¹ Ambr. epist. xxviii. — ² Luc. viii. — ³ Ezech. iii.

⁴ Reg. xii. — ⁵ Psal. xcix. — ⁶ 2. Reg. xxiv.

David. Erant autem tunc sacrificia pro delictis : haec nunc sunt sacrificia penitentiae. Itaque ea humiliatae acceptior Deo factus est.

45. « Non enim mirandum, peccare hominem ; sed illud reprehensibile , si non se cognoscet errasse, non humiliet Deo. Job sanctus et ipse petens in saeculo ¹ ait : Peccatum meum non abscondi, sed coram plebe omni annuntiavi. Ipsi immanni regi Sanl dixit ² Jonathas filius sumus : Noli peccare in servum tuum David, et ut quid peccas in sanguinem innocentem , occidere David sine causa ? Quia etsi rex erat, peccabat tamen, si occideret innocentem. Denique etiam David ³ cum jam regno potirebatur ; et andisset Abner innocentem occisum a Joab duce militie sua, ait : Innocens sum ego et regnum meum amodo et insque in atermum a sangui Abner filii Ner ; et jejunauit in dolore.

46. « Hac ideo scripsi, non ut te confundam, sed ut regnum exempla provocent, ut tollas hoc peccatum de regno tuo. Tolle autem, humiliando Deo animam tuam. Homo es, et libi venit tentatio ; vince eam. Peccatum non tollitur nisi lacrymis et penitentia. Nec angelus potest, nec archangelus : Dominus ipse, qui solus potest dicere ⁴ : Ego vobisum sum. Si peccaverimus, nisi penitentiam deferentibus non relaxat. Smadeo , rogo, horloz, admoneo ; quia dolor est mihi, ut tu, qui pietatis inaudite exemplum eras, qui apicem clementiae tenebas, qui singulos nocentes non patiebaris periclitari, tot periisse non doleas innocentes. Etsi in praeliis felicissime egeris, etsi in aliis quoque laudabilis ; tamen apex tuorum operum pietas semper fuit. Id tibi invidil diabolus, quod habebas prestantissimum. Vince eum, dum habes adhuc unde possis vincere. Noli peccato tuo aliud peccatum addere, ut usurpes quod usurpasse multis officet.

47. « Ego certe in omnibus alius licet debitor piebat tunc, cui ingratuus esse non possum, quam pietatem multis imperatoribus preferbam , immi ad aquabam : ego, inquam, causam in te conlumnae nullam habeo, sed habeo timoris ; offerre non audeo sacrificium, si volueris assistere. An quod in multis innocentis sanguine non licet, in multorum licet ? Non polo. Postremo scribo mea manu quod solus legas. Ha me Dominus ab omnibus tribulationibus liberet ; quia non ab homine, neque per hominem, sed aperie mihi interdictum adverbi. Cum eni essem sollicitus, ipsa nocte qua proficiui parabant, venisse quidem visus es ad ecclesiam ; sed mihi sacrificium offerre non licet. Alia praealero ut polui cavere ; sed perlungi amore tuo, ut arbitror. Dominus faciat, ut omnia cum tranquillitate cedant. Multilarie Deus noster admonet, signis calestibus, Prophetarum praecipis, viis omnibus etiam peccatorum vult nos intelligere, quo regemus eum, ut perturbationes aterat, pacem vobis imperantiibus servet, fides Ecclesie et tranquillitas perseveret, cum prodest christianos et pios esse imperatores.

Certe vis probari Deo ? Omnis rei tempus, ut scriptum est : Tempus ¹, inquit, faciendi, Domine ; et ² tempus beneplaci Deus. Tunc offeres, cum sacrificandi accepisti facultatem, quando hostia tua accepta sit Deo.

48. « Nonue me delectaret, habere gratiam imperatoris, ut secundum voluntatem tuam agerem, si causa paleretur. Et simplex oratio sacrificium est : haec veniam referit, illa offensionem ; quia haec habet humiliatorem, illa contemplatum. Dei enim vox est, quod malit ut fiat mandatum ejus, quam deferratur sacrificium. Clamat istud Deus, ad populum Moyses annuntial, ad populos Paulus predicat. Id facio quod intelligis in tempore plus placere. Misericordiam ³, inquit, malo quam sacrificium. Quare non illi magis sint Christiani qui peccatum condemnant suum, quam qui defendere pulsant? Justus ⁴ enim in exordio sermonis accusator est sui. Qui se accusat enim peccaverit, justus est; non ille qui se laudaverit.

49. « Finiam, imperator, etiam ante mihi populus credidisse, quam consuetudini tua ! Dum puto quod cito ignoscis, cito revocas (nt saepe fecisti) et tu preventus es, et ego non declinavi quod caxere non delueram. Sed gratias Domino, qui vult servulos suos castigare, ne perdat. Istud mihi commune est cum Prophetis, et libi erit commune cum sanctis. An ego Gratiani patrem non oculis meis preferam ? Debent veniam sancta alia pignora tua : dulce mihi nomen antefoli, quibus amorem communiqueret deliri. Amo, diligo, orationibus prosequor. Si credis, sequere : si, inquam, credis, agnosce quod dico. Si non credis, ignosce quod facio, in quo Deum prefero. Beatissimus et florentissimus cum sanctis pignoribus tenaris tranquillitate perpetua, imperator Auguste ». Hactenus Ambrosius ad Theodosium.

50. His acceptis litteris Theodosius, magnopere perculsus est animo, ut qui jam satis experitus esset sacerdolis Dei infractum robur, solidamque pro sacerdarum custodia legum constantiam, jamque admissa crudelitatis conscientie stimulis sanctus, atque scriptis Ambrosii acriter verberatus, piaculi sentire cepit enormitatem, quam ante iratus non intellexerat ; oculuerant enim eam justorum velamenta praedilexum. Quod igitur insontes animo recolebat esse necatos, tot confodiebatur immensi doloris jaculis, audireque videbatur, voces sanguinis innocentium a Deo magno clamore postulare vindictam. His igitur lanceatus indesinentibus flagris, redire Mediolannum compellitur, convenireque eum, quem aucta male consultus tuerataversatus Ambrosium, ab eoque remedium salutis exposcere. Sed quid time egit Dei sacerdos ? « Copiam, inquit Paulinus ⁵, imperatori ingrediendi ecclesiam denegavit; nec prius dignum judicavit eotu Ecclesie, vel sacramentorum communione, quam publicam

¹ Psal. CXLVII. — ² 2 Reg. i. 30. — ³ 2 Reg. II. — ⁴ Matt. IX. 17. — ⁵ Prov. XXVIII. — ⁶ Padri, in Vd. S. Ambros.

¹ Psal. LXXXI. — ² Psal. LXXXI. — ³ Osee, 6. Matth. IX. et XII.

ageret pénitentiam. Cui imperator contra asserebat, David adulterium simul et homicidium perpetrasse. Sed responsum illico est : Qui secutus es errantem, sequere corrigentem. Quod ubi audivit elementissimus imperator, ita suscepit animo, ut publicam pénitentiam non abhorret; cuius correctionis prefectus secundum illi paravit victoriā : post illam videfiet nuper recensitam de indulgentia concessa illis qui Iudeorum incendebant synagogam. Sed Paulinus compendio quidem : nam plura praetermisit a Theodoreto narrata, quem audire dignum pitamus ; at enim¹ :

21. « Hac miseranda et lugubri calamitate cognita, Ambrosius ille, de quo supra diximus, imperator Mediolanum adveniavit et in sacrum templum ingredi cupienti, extra sacra vestibula obviam procedit, velatque in templum intrare, et his fere verbis eum afflatur : Est verisimile, o imperator, te ignorare cœlis a te perpetrata magnitudinem, neque post sedatam iracundiam ratione admissum facinus perire. Nam imperatorius fortasse principatus peccatum agnoscere non sinit, sed potestas offendit rationi caliginem. Verum qua sit natura nostra, et q̄m̄ fragilis ac fluxa, considerandum est; et in avitum pulverem, ex quo orti sumus, et in quem recasuri, aries mentis intendenda : neque ipse splendore purpure deceptus, corporis illa operi imbecillitatem ignorare debes. Quin etiam illis impetas, qui et ejusdem sunt naturæ participes atque adeo conservi : Unus enim Dominus omnium et rex, hujus universitatis fabricator Deus. Quibus igitur oculis intubere templum illius, qui est omnium Dominus? quibus pedibus sanctum illud solū calcabis? Qui, queso, manus injusta cede et sanguine respersas extendere andes, et eisdem sacrosanctum corpus Domini accipere? Aut quomodo venerandum ejus sanguinem ori admovebis, qui furore ira jubente, tantum sanguinis, tam inique effundisti? Recede igitur, et ne conare novo scelere scelus ante editum angere; sed capesse vinculum, quo ut ligeris, Dominus omnium cœlitus sententiam dat : quod quidem vinculum vim habet et morbum animi depellendi, et te ad sanitatem restituendi.

22. « Huic orationi obsecutus imperator (nam divinis educatus eloquiis, accurate norat tum que essent officia sacerdotum, tum que regum propria), cum genitu et lacrymis ad palatum revertitur. Atque longo temporis spatio dilapo (œco enim menses jam præteriorant), Salvatoris Natalitia fuere celebrata : ex his collizæ, mense Aprilis haec Mediolani peracta. Sed pergit : « Imperator autem considet in palatio, lamentis se dedens, et magnam vim profundiens lacrymarum. Quod cum animadvertisset Ruffinus, qui tum magister aula fuit, magnaue apud imperatorem autoritate, utpote familiaritate ei conjunctior, ad illum accedit, rogat causam fletus. Tum imperator lugens acerbis, et

majorem in modum flens : Tu, inquit, Rulfine ludis : nam quantis ipse in malis verser, non sensit. Ego vero genu, et meam ipsius deploro calamitatem, dum mente complector, quam facilis aditus ad sacrum templum servis et mendicis paleat, liberque illis ad Dominum suum deprecandum detur introitus; nihil autem non modo ad illum locum, verum etiam ad calum ipsum accessus præclusus sit. Nam venit mihi in mente sententia a Domino prolate, quæ palam dicit² : « Nomenque ligaveritis super terram, erit ligatus et in calis.

23. « Cui Ruffinus : Cuoram, inquit, si placet, ad episcopum; ei supplicabo, persuadeboque ut tua solvat vincula. At non est, inquit imperator, tibi morem gesturus. Novi enim adeo justam etquam Ambrosii esse sententiam, ut non metu potestatis imperatoria sil legem divinam violatur ». Hac idecirco Theodosius, quod sciret Ecclesie legem esse, ut nomini prope Paschale tempus publice prententes ab episcopo reconciliarenbū Beo, et restituerentur Ecclesie; nisi velis potius ipsum allusisse ad ecclesiasticam illam legem qua² cavitur ne voluntarius homicide nisi in fine vita comminaret. « Verum », subdit Theodoretus, « cum instaret Ruffinus, pollicereturque se Ambrosio persuasurum, imperator jubet propere abiire; ipseque falsa spe inductus, et Ruffini confusus promissi, paulo post sequitur. Ut primum autem Ruffinum sanctus vidit Ambrosius : Videris mihi, inquit. Ruffine, canum impudentiam imitari: nam tametsi tuus suus tam crudelis facta est caedes, tu famen ita perficiuisti os, ut nec pudeat nec pigrat tanta rabie contra imaginem Dei insanivisse. Tibi vero Ruffinus obnoxie cum oraverat, dixeratque imperatorem brevi eo venturum, S. Ambrosius divino zelo accusens : Ego, inquit, Ruffine, predico, me illum ab ingressu sacri vestibuli prohibitorum. Quod si imperium mutaverit in tyrannidem, cœdem tubens quidem excipiam. Quibus auditis, Ruffinus imperator per internum significat, hortatque ut maneat in palatio ». Quod autem hic a S. Ambrosio Ruffino exprobratione sit, suauis ipsius tam diram illam esse Thessalonicensibus cladem, erit ut mireris, cum scies poster, quantam, Deo ulcidente, expertus sit ipse vindictam, et quam infelicem exitu vitam clauserit.

24. « Hac cum imperator », subdit Theodoretus, « in medio foro accepisset : Eo, inquit, illuc nihilominus, quo justes debitaspne contumelias subeam. Ubi vero ad sacros templi parietes advenit, non ingreditur in templum ille quidem, sed ad episcopum, qui in aedili salutatoria sedebat, accedens, obseruat ut vincula sibi solvat. At Ambrosius ejus adventum dixit esse tyrannicum, enique ipsum contra Deum insanire, et illius leges proterere. Tum imperator : Non obstinato animo, inquit, leges saeculas impugno, neque sacra vestibula per nefas

¹ Theod. I. v. c. 17.

² Matth. vi. — ³ Cope, Antryon. c. 21.

introire cupio; sed oro, ut mihi solvas vineula, et propinas tibi ante oculos elementiam illius qui est Dominus omnium; et ne mihi occludas jannam, quam ille omnibus, quos peccatorum suorum perniciat, patefecit. Cui Ambrosius: Quan tu, inquit, preuentiam post tam grave scelus admisum ostendis? que medicamenta ad vulnera tam difficultia curatu sananda adhibuisti? Tuum est, inquit imperator, medicamenta ostendere, capie temperare, et vulnera que ægris curantur, obligare; meum autem, que sunt adhibita, accipere».

23. « Tum S. Ambrosius: Quoniam, inquit, iraeundiae permisisti judicium, et non rectæ rationi, sed animo irato obsecutus, sententiam promulgasti, conscribe legem, qua deinceps sententia per iracundiam pronuntiata irrite sint et nullius momenti; cognitionesque causarum de cœde et publicatione bonorum ad triginta dies scriptis prodite maneat, uti recta ratione de illis iudicium des; atque diebus illis confectis, qui decreta illa scriperint, mandata tua tibi ostendant: ac tunc quidem compressa iraeundia, ratione sola causam expendens, inquires in decreta; et ita perspicies, iniquane sint, an aqua. Quod si iniqua deprehenderis, certum est ea decreta scriptis mandata te dilaceratum; sin aqua, confirmaturum; sieque manifesto intellectorum, numero dierum interjectorum nihil de auctoritate decretorum recte sancitorum omnium debractum esse. Istud consilium imperator, quoniam prudentissimum esse censebat, libenter amplexatus, iubet exemplo legem conscribi, suadet subscriptione confirmari». Meminerunt eliam hujuscem fucis scripta Ruffinus¹ et Sozomenus². Extat qui leni lex ipsa eadem confitens: sed quod ante annos octo data habeatur; et non Mediolani; sed Verone, vivente adhuc Gratiano imperatore, nec Natalis Domini tempore, verum mense Septembbris, rem perplexam admodum reddit. Lex igitur cum in Codice Theodosiano, tum etiam Justiniano ita descripta legitur³:

26. « Imp. Gratianus, Valentini, et Theodosius A.A.A. Flavianus PP. Ilyrici et Italie. Si vindicari in aliquos severius contra nostram constitutum pro cause intuitu jusserimus, nolumus statim eos aut subire penam, aut excipere sententiam: sed per dies triginta super statu eorum sors et fortuna suspensa sit. Reos sane accipiat vinciatque custodia, et ex eubus soleribus vigilanter observet. Dat. XV kal. Septembbris Verone, Antonio et Syagrio coss.» Quo quidem tempore Theodosius annum agens quartum in imperio morabatur Constantinopoli; nec memoria illa penitus est, unquam nisi adversus Maximum pugnaturum venisse in Italiam. Quamobrem cum de causa sancienda legis eadem sit sententia antiquorum historiorum, ac Ruffini presertim, qui tunc temporis ea scriberat; illud cogimur opinari, ut non incuria id factum existinemus (tot

enim simul errores in adeo brevem scriptionem irrepsisse, haud facile adducimur ut credamus), sed studio perpetratum ab aliquo, qui indigne ferret, ea suo loco et tempore atque titulo posita legi, quibus Theodosii inhumane facimus decantaretur. Ceterum quod ad locum spectat, cum ea lex data habeatur Verone XV kalend. Septembbris, constat Theodosium hoc ipso anno et mense constitisse Verone: nam aliud ibidem hoc item anno reperitur datum rescriptum eodem mense post dies quinque, nempe X kalend. Septembbris: adeo quod etsi annus non consentit, certe quidem et locus et mensis et causa aptari posse videntur legi superius recitatae.

27. At in hoc rursus illud quidem in primis considerari potest, videlicet dum hanc legem absque promulgationis titulo in chartis publice editis circumlatam: siquidem Sidonius Apollinaris⁴, quod invenerit eam absque titulo, tribuit ipsam Tiberiano senatusconsultui, quo (ut auctor est Suetonius⁵) decem tantum dierum spatium ante executionem sententia concessum est; cum tamen prorogatio triginta dierum nomini lege Theodosii modo recitata concessa habeatur. Constat igitur ignorasse auctorem legis Sidonium, qui longe diverso eam adscribit principi: quam sic repertam absque titulo atque consulibus, pro arbitrio fortasse Anianus scriptor Codicis Theodosiani sub eodem titulo et consulibus collocavit; cuius fidem secutus Trebonianus eodem modo descripsit in Codice Justiniano: an autem factum id errore fuerit, vel praetextu obtlegendi criminis Theodosii, alii pro arbitrio judicent; ac si quam habent ad nodi hujus perplexitatem solvendam veriorem assertionem proferant, et aequiescent. Hactenus de lege per Theodosium lata, quam abrogata fuisse per Nicephorum Bofoniatem, suo loco dicimus: extitit illa sane proficia et Theodosii natura optime comparata, utpote qui soleret interdum dura precipere, sed (ut ait Aurelius Victor) modica dictione molliretur. At proseguamur reliqua a Theodoreto descripta.

28. « Qua re, inquit, confecta», nempe lege sancta, « S. Ambrosius ejus vineula solvit. Itaque imperator fidelissimus in sanctum templum ingressus, non stans dominum precatus est, neque genuib⁹ flexis, sed pronus humi abiectus, versum illum David recitavit⁶: Adhesit pavimento anima mea: vivifica me secundum verbum tuum. Atque capitulum manibus lacerans, frontem ferire, lacrymarum guttis solum rigare, veniamque supplex petere coepit. Ubi autem tempus postulavit, ut dona sacra mensa offerret, surgit, atque non minorem lacrymarum vim quam ante effundens, in sanctuarium ingressus est. Cum vero dona, uti solebat, obtulisset, intus prope cancelllos mansit. At rursum magis ille Ambrosius non confituit quidem, sed locorum differentiam cum docuit. Ac primum sci- seitur, ecqua re egeret? Et cum respondisset

¹ Ruffin, lib. II. cap. 18. — ² Sozom. lib. V. c. 23. — ³ I. xiii. te primis C. Theod. et G. Justin. cod. lib. I. xx.

⁴ I. xxviii. de Episc. C. Theod. — ⁵ Sidon. L. l. ep. 7. — ⁶ Sol. in liber. c. 7. — ⁷ Psal. cxviii.

imperator, se exspectare divinorum mysteriorum perceptionem; significavit illi per primarium diaconum qui ei ministerabat, ad loca interiora solis sacerdotibus aditum patere, endemque aliis omnibus inaccessa esse, nec debere tangi. Inbet igitur ut ebeat, et cum reliquo faicis consistat: Nam purpura, inquit, imperatores, non sacerdotes efficit. Quam admonitionem itidem exceperit tubens imperator fidelissimus: responditque se non animi confidentia inductum manisse intra cancellos, sed hanc consuetudinem Constantinopoli didicisse: Quare habeo, inquit, etiam pro hac medeina gratiam.

29. « Tantis et tam eximiis virtutis ornamentis enuit tum episcopus, tum imperator. Utrumque enim admiror: alterum propter ingenuam loquendi libertatem, alterum propter facilem obedientiam: et illum propter divini zeli ardorem, hunc autem propter sinceram fidem. Imperator vero pietatis praecepta, quae ab illustri illo episcopo didicerat, etiam cum revertisset Constantinopolim, observavit. Nam cum divino quodam festo ad templum denuo veniret, statim ut dona sacre mensae obtulerat, exiit. Atque cum Nectarius, qui id temporis illius Ecclesia antistes fuit, rogaret, cur non maneret intus? geneus inquit: Aegre tandem didici, quid inter imperatorem intersit et episcopum: aegre tandem reperi veritatis magistrum; nam sotum Ambrociū novi episcopum, dignum eo nomine. Tantum commodi reprehensione, a viro virtute praestanti adhibita, secum apportare solet ». Haec enim Theodoretus de Theodosii penitentia; cuius magno praeconio S. Augustinus meminit, cum hanc ait¹:

30. « Quid autem fuit ejus religiosa humilitate mirabilis, quando in Thessalonicensium gravissimum scelus, cui jam episcopis intercedentibus promiserat indulgentiam, tumultu quorundam qui ei cohæabant, vindicare compulsus est; et ecclesiastica coercitus disciplina, sic egit penitentiam, ut imperatoriam celsitudinem pro illo populus orans magis fieret videndo prostratum, quam peccando timeret iratam? » Haec Augustinus. Sed quid de his ipse² Ambrosius? « Bilexi, inquit, virum, qui magis arguentem quam adulantem probaret. Stravit omne quo utebatur insigne regium: deflevit in Ecclesia publice peccatum suum, quod ei aliorum fraude obrepserat: genuit et lacrymis oravit veniam. Quod privati erubescunt, non erubuit imperator publice agere penitentiam: neque ullus postea dies fuit, quo non illum doleret errorem ». Haec ipse.

31. Viguit, vigebitque semper ejusmodi Theodosii exemplum in Ecclesia Dei; et quod tunc effulsi, effulgebit jugiter tanquam insigne quoddam ac preclarissimum ornementum, ac veluti nobile trophyum erectum ex illustri Victoria consecutum, vincente seipsum imperatore: vigebit, inquam, gloriatus triumphus exsculptus aeternis tabulis longe

praestantioribus illis, quibus tum barbarorum, tum tyrranorum declarabatur extinatio, atque felix imperii propagatio; ut tanquam in viva columna amplissimis perpetuisque notis expressa visuri sint posteri imperatores ac principes, nihil elucere venustius, coruscare splendidius, atque micare ardentius inter omnes regiae coronae virtutum geminas, quam ipsam illibate servata. et in omnibus integrerrime custoditam religionem, cuius causa exhibita luminositas sublimis sit exaltatio, et delecta obedientia quovis summo praestet imperio: usque adeo, ut ejus gratia et ipsa tenebris peccatorum, quibus offundi obscurarique solet fulgor ille regiae majestatis convertatur (ut vidimus de Theodosio) in claritudinem semperque manentem gloriam.

32. At quam justus S. Augustinus acriter inventatur in viros longe inferioris ordinis ab imperatoria dignitate et aliis prefecturis, qui de peccatis publicis publicam negligerent agere in Ecclesia exemplo Theodosii penitentiam, ipsum audi cum ait³: « Resistit milii filius pestilentie, et erubescit genu figere sub benedictione Dei? Quod non erubuit imperator, erubescit nec senator, sed tantum curialis? superba cervix, mens tortuosa. Fortassis, imo quod non dubitatur, propterea Deus voluit ut Theodosius imperator ageret penitentiam publicam in conspectu populi, maxime quia peccatum ejus celari non potuit. Et erubescit senator, quod non erubuit imperator? Erubescit nec senator, sed tantum curialis, quod non erubuit imperator? Erubescit plebeius, sive negotiator, quod non erubuit imperator? Quae ista superbia est? nonne sola sufficeret gehenna, etiam si adulterium nullum esset? » Haec Augustinus.

33. Quam autem vigeret hoc tempore in Ecclesia severitas publicae penitentiae, a qua non liberaret excusatve nobilitas, dignitas, neque sexus; plane declaratur alio exemplo clarissime feminæ Romanæ, Fabiolæ nomine, quæ adhuc supererat Fabiorum antiquæ familie nobile germen. Hanc contigil ob secundas nuplias post divorcium factum cum priori viro, illicite contractas, hisce ferme diebus, publicam Romæ agere penitentiam; quam a S. Hieronymo descriptam hic adjungere, ob connexionem temporum et similitudinem argumenti, opera pretium ducimus: ait enim⁴: « Igitur et Fabiola, quia persuaserat sibi, et putabat a se virum jure dimissum, nec Evangelij vigorem novarat, in quo nubendi universa causatio, viventibus viris, feminis amputatur; dum multa diabolit vitæ vulnera, unum inculta vulnus accepit. Sed quid ego in abolitis et antiquis moror, quærens excusare culpan, cuius penitentiam ipsa confessa est? Quis hoc crederet, ut post mortem secundi viri in seueripsam reversa, quo tempore solent vidue negligentes, iugò servitutis excusso, agere se liberius, adire batneas, voltare per plateas, vultus circum-

¹ Aug. de Civit. Dei, l. v. c. 26. — ² Ambr. orat. in funere Theodos.

³ Aug. hom. XLIX. — ⁴ Hieron. epist. XXX.

ferre meretricis; sacrum induceret, ut errorem publice laterefetur? et tota urbe spectante Romana, ante diem Pasche in basilica quondam Laferani, qui Casariano truncatus est gladio, staret in ordine penitentium, episcopo, presbyteris, et omni populo collacrymantibus, sparsum crinem, ora iurida, squalidas manus, sordida col a submitteret? Quae peccata fletus iste non purget? quas inveteratas maculas haec lamenta non abluant? Et post multa de utilitate penitentia, de eadem subdit: « Non est confusa Dominum in terris; et ille eam non confundet in celo¹. Aperauit cunctis vultus suum, et decolorerat in corpore cicatricem fles Roma consperxit. Dissuta habuit latera, undum caput, clausum os. Non est ingressa Ecclesiam Domini, sed extra castra cum Maria sorore Moysi separata condidit; ut quam sacerdos ejercet, ipse revocaret ». Ac deinde: « Recepta sub oculis omnis Ecclesie communione, quid fecit? Seicel in die bona malorum non oblitus est, et post naufragium rursum tentare noluit pericula navigandi ». Haec enim Hieronymus: que autem subdit de eiusdem Fabiolae peregrinatione Hierosolymam, et de rebus gestis postquam reversa est, suo loco dicemus: hac enim modo de antiquissime ac nobilissima Romanae familia sancta propagine, Christiana religione tenenda, occasione publice penitentiae, satis sit retulisse. Jam ad S. Ambrosium redcat oratio.

34. *Persae convenient S. Ambrosium.* — Paulinus igitur post enarratam Theodosii penitentiam, mox haec adjungit²: « Per idem tempus duo potentiissimi ac sapientissimi viri Persarum ad famam sacerdotis venere Mediolanum », ob pacem enim inter Romanos et Persas, ut dictum est, initium liber securusque erat his temporibus inter gentem intramque congressus, « deferentes secum plurimas questiones, ut ex illis probarent sapieniam viri: cum quo ab hora die prima usque ad horam tertiam noctis per interpretem disputaverunt; admirantesque discesserunt ab eo. Et ut se probarent, non ob aliam causam venisse, nisi ut certo certius noscerent virum quem fama conppererant, alia die vale facientes imperatori profecti sunt ad urbem Romam, illuc volentes cognoscere potentiam illustris viri Probi: qua cognita, ad propria reverterunt ». Hie ille Anicetus Probus promotor olim Ambrosii ad praefecturam provinciarum longa iut diximus ex Marcellino: praetorii praefecture propaganda lassulus. Augustissimas plane fuisse Romae aedes Probi, illud a Secundino³ dictum insinuat: « Ego namque, inquit, fateor, non tali diligentia, nec tanta industria Anicius dominus micare marmora, quanta tua scripta perlucet eloquentia ». Clariuere in eadem familia sancte feminine Proba avia, Julianus nurus, et Demetrias nepis magni nominis virgo; de quibus suo loco dicturi sumus.

35. *Jovinianus turpisimus hereticus a Siricio*

papa primorum in Concilio, deinde Mediolani damnatur. — Quoniam autem ex epistola⁴ S. Ambrosii ad Theodosium hoc anno post eadem Thessalonensem (ut vidimus), data, liquet, hoc ipso anno collectam esse Mediolani Synodus episcoporum: cuiusnam rei occasione oportuerit illum cogi conventum, et quid in eo factum sit, est diligentius perquirendum. Haec enim levis momenti hac huius Synodus, ad quam et Galliarum episcopi convenerunt, et tres Apostolice Sedis legati a Siricio papa missi. Cujusnam rei gratia, inquam, eiusmodi Concilium collectum fuerit, quidve in eo Patres statuerint, ut intelligamus; in primis quid hoc anno a Siricio Roma gestum sit, quidve ab eodem scriptum Ecclesie Mediolanensi, est declarandum.

36. Meminisse debemus que superius dicta sunt, ex monasterio Mediolanensi prodiisse, in quo ejectum fuisse Sardanapalum illum sub habitu monastico latitante Jovinianum haeresiarcham, celebransque ejusdem impietatis collegas, quorum virulentas haereses superius recensuimus. Toleratus namque fuit iste cum suis aliquandiu, vel quod ipsius expectaretur correctio, vel quod potius contentemodus videretur, qui adeo vana atque insulsa privatum in aures aliquorum susurrans ingereret. Sed cum eo temeritatis usque progressus esset, ut etiam eodem argumento a se scriptes commentarios ederet: jam zizania, que crevissent ad messem, fidei apostolica succienda fuerunt.

37. Ali qualia essent eiusmodi Joviniani scripta, accipe ex S. Hieronymo⁵: « Pauci, inquit, admodum dies sunt, quod sancti ex urbe Roma fratres ejusdem natus Joviniani commentario transmiserunt, rogantes ut eorum inepiti responderem, et Epicureorum Christianorum evangelico atque apostolico viatore contererem. Quos cum legisset, et omnino non intelligerem, ceipi revolvere cerebrius, et non verba modo atque sententias, sed singulas pene syllabas discentere, volens prius scire quid dicaret, et sic vel probare vel redarguere quod dixisset. Verum scriptorum tanta barbaries est, et tantis vitiis spureissimus sermo confusus, ut nec quid loquatur, nec quibus argumentis velit probare quod loquitur, poterum intelligere. Totus enim fumet, lotus jacet: attollit se per singula, et quasi debilitatis colubra in ipso conatu frangitur: non est contentus nostro, id est, humano more loqui; altius quiddam aggreditur.

Parturunt manus, nascentur rubeulos mus.

Quod ipse

Non sicut esse homines, non sicut pretereores.

Præterea sic involvit omnia, et quibusdam inextriabilibus nodis universa perturbat, ut illud Plautianarum litterarum ei possit aptari:

¹ Liner, iv. — ² Paulin, in Vit. S. Ambros., — ³ Apud August. in epist. Secundini Manicha, tom. vi, pag. 213, edit. Plantin.

⁴ Ambros. epist. xxviii. — ⁵ Hier. advers. Jovinan. 4, 1.

et illud Virgilianum :

bat sine mente sonum.

Heraclitum quoque, cognomento *σάτιστην*, sudantes philosophi vix intelligunt. Sed quid ad nostrum *ἀνθρακοτόνον*, cuius libros multo difficultius est nosse, quam vincere? Quoniam et in victoria non parva sit difficultas. Quis enim eum superare queat, cuius assertione penitus ignoret? Et ne lectorem longius traham, cuiusmodi eloquentie sit, et quibus verborum floribus ornatus incedat, secundi libri ejus monstrabit exordium, quod hesternam crapulam ructans ita evocat: Satisfacto invitatis, non ut claro curram nomine, sed ut rumore prougatus vivam vano : obsecro agrum, novellas plantationum, arbusta teneritudinis crepta de vitorum gurgitibus, audiencem communitam agminibus. Scimus Ecclesiam spe, fide, charitate inaccessiblem, inexpugnabilem : non est in ea immaturus, omnis docibilis, impetu irrumperet, vel arte illudere potest nullus. Rogo, que sunt haec portenta verborum? quod descriptionis dedecus? nonne vel per febrem somniare emm putes? vel arreplum morbo phrenetico, Hippocratis vinculis alligandum? etc. » Haec quidem de Joviniani commentariis ex Hieronymo recitasse voluntus; quod dignum observatione sit intelligere, non curasse daemonem in promulgatione illarum haeresum, quibus abdulantur voluptatibus carnis, viros desertos querere et eloquentie studiosos; sed effrenis animi et perficie frontis, vita turpissimos vocasse magistros; eo quod absque eloquentia satis ad perditionis filios staudemus essent carnis illecebri; quod hoc quoque nostro saeculo factum vidiimus, cum impudentem apostatam, foedum moribus, eloquio infandissimum constituit haeresiarcham, restitutorem collapse penitus scholae Joviniani, atque novum assertorem doctrinae Epicurea. Sed de Joviniani facta Romae condemnatione prosequamur historiam.

38. Cum igitur (ut dictum est) ejusmodi scripta Jovinianus Romae vulgasset; primus omnium qui ex adverso surrexit, et contra deformes monstrum conuinis decertavit, egit ut apostolica damnaretur anctoritate, Pammachius fuit nobilissimus senator, atque doctissimus Romanorum, qui S. Paulae gener exlitit, Christianae religionis exactissimus cultor, et fidei catholice ardentissimus propugnator, de quo alias pluribus: ad quem Hieronymus¹ scribens haec ait: « Denique idecirco, te post Dominum faciente, damnatus est », Jovinianus videlicet, « quod ausus sit perpetuae virginitali matrimoniorum comparare ». At non unius Pammachii relatione, sed et aliorum fidelium, Jovinianum delatum fuisse Siricio pape, idem ipse Pontifex litteris illis, quas de ejusdem damnatione ad Ecclesiam Mediolanensem scripsit, affirmat: eas vero hic describendas esse pulamus, cum quid ab ipso Siricio adversus impium

haesiarcham ejusque gregales definiuitum Romae sit, certa testificatione continant; sic enim se habent²:

39. « Siricius Mediolanensi Ecclesia.

« Optarem semper, fratres carissimi, dilectionis et pacis vestrae sinceritati gaudia nuntiare; ita ut vicissim discurrentibus litteris, sospitatis vestre juvarenum indicio. Nunquam patitur nos quietos ab inuenzione sua vacare hostis antiquus, ab initio mendax, inimicus veritatis, annulus hominis, quem ut deciperet, se ante decepit. Pudicitia adversarius, luxuria magister, crudelitatibus (cruditatibus) pascitur, abstinentia punitur, odit jejunia; ministris suis praedicantibus, eadem dicit esse superflua, spem non habens de futuris, Apostoli sententia percutuss dicentis³: Maudicemus et bibamus; eras enim moriemur. O infelix audacia, o desperata mentis astutia! Jam incognitus sermo haereticorum intra Ecclesiam caneri more serpebat, ut occupans peccatum, totum hominem praecepitaret in mortem. Et nisi Dominus Sabaoth laqueum, quem paraverant, diripisset; scena tauli mali et hypocrisis publicata, multorum simplicium corda traxisset in ruinam; quia facile ad deteriorem partem mens humana traducitur, malens per spacio ambulare, quam per arcet via iter cum labore transire.

40. « Qua de re necessarium satis fuit, dilectissimi, que hic gesta sunt, ad vestram conscientiam cognoscenda mandare, ne ignorantia sacerdotis cuiuspiam pessimorum hominum Ecclesiam irrumpentium sub religioso nomine contagio violaret: sicut scriptum est, Domino dicente⁴: Multi veniunt ad vos in vestimentis ovium, intus autem sunt lupi rapaces; a fructibus eorum cognoscetis eos: ii videbit, qui subtiliter Christianos sese jactant, ut sub velamento pii nominis gradientes, dominum orationis ingressi, sermonem serpentina disputations effundant: ut⁵ sagittent in obscuro rectos corde, atque veritatem catholicam pervertendo, ad suæ doctrinæ rabiem diabolico more traducant, atque ovum simplicitatem defraudent. Et quidem multarum haeresum malignitatem ab Apostolicis nunc usque temporibus didicimus, et experti probavimus: sed nunquam tales canes Ecclesiae mysterium latratis fatigaverunt, quales isti nunc subito irrumperentes, doctrina perfidae polluti, hostes fidei; qui cujus sint discipuli, verborum fructibus prodiderunt.

41. « Nam cum alii haeretici singula sibi genera questionum male intelligendo proposuerint convellere atque concerpere de divinis institutionibus; isti non habentes vestem⁶ nuptialem, sancientes Catholicos, novi ac veleris Testamenti (ut dixi) continentiam pervertentes, illecebrosa atque ficto sermone aliquot Christianos cuperunt jam vastare, atque sua dementia sociare, infra se continentis nequitie sur virus, præferentes se tanquam electi; blasphemias tamen suas conscriptione temeraria publicarunt, et

¹ Hieron. ad Pamph. epist. L.

² Siric. ep. II. tom. I. epist. Rom. Pont. — ³ 1 Cor. xv. — ⁴ Matth. vii. — ⁵ Psal. x. — ⁶ Matth. xii.

desperatae mentis turore conciti passim in favorem Gentilium se prodiderunt. Verum a fidelibus Christianis viris genere optimis, religione praeclaris, ad meam humilitatem subito scriptura horrifica videntur esse delati, ut sacerdotali judicio detecti divinae legi docere contraria, spirituali sententia delectantur.

42. « Nos sane nuptiarum vota non aspernantes accipimus, quibus velamini interfuimus; sed virginum nuptias Deo devotas majore honorificientia honoramus. Facto igitur presbyterio, constituit doctrinam nostram, id est, christiana legi esse contraria: unde Apostoli¹ scutuli praecptum, quia alter quam quod accepimus, annuntiabant; omnium nostrorum tam presbyterorum et diaconorum, quam totius etiam cleri una lata fuit sententia, ut Jovinianus, Auxentius, Genialis, Germinator, Felix, Pontinus Frontinus, Martianus, Januarius, et Ingeniosus, qui inventores novae heresies et blasphemiae inventi sunt, divina sententia et nostro iudicio in perpetuum damnati, extra Ecclesiam remanerent. Quod custoditum sanctitatem vestram non ambigens, haec scripta direxi per fratres et presbyteros meos Crescentem, Leopardum, et Alexandrum, qui religiosum officium fidei spiritu possint adimplere ferventes». Bactenus littera Siricii ad Ambrosium per legatos; quorū Leopardus presbyter fuisse videtur tituli pastoris, ex quo et ipse Siricius ad sedem Pontificiam evectus fuit: siquidem ambonum nomina in fragmentis quibusdam in eodem titulo haec tenus asservantur in lapidibus sculpta, qui erant monumentorum veterum epitaphia, que penitus periere, que hic volumus utenique mutila descripsisse: SALVO SIRICO EPISCOPO: et alio fragmēto: ECCLESIE SANCTE... cetera desunt. Exstat et fabula marmorea his litteris exarata: LEOPARDUS PRESBYTER: quem unum esse ex nominatis Siricii papa legatis, nulla apud me dubitatio est.

43. Quod autem Siricius eosdem Mediolanum tres legalos miserit, ea causa intercessisse videtur, ut horum auctoritate Mediolani Synodus cogeretur episcoporum, ut ab iisdem Jovinianus et alii nominati illie etiam damnarentur haeretici, ubi coperunt heresum venena spargeb; et enjus infelices arboris Romæ truncus succisus erat, convellerentur ibi quoque radices: circuisse enim eos provinciam illum cum hisce mercibus, testari videtur S. Ambrosius, cum id hoc caveret, litteris admonuit Vercellensem Ecclesiam². Quid autem Synodus Mediolanensis adversus eosdem haereticos hoc anno celebrata decreverit, litteris ab ea ad Siricum papam scripta declarant; quarum sic se habet exordium³:

« Domino dilectissimo fratri Siricio pape Ambrosius episcopus, Bassianus, et careri.

44. « Recognovimus litteris sanctitatis tue honi pastoris exubias, qui fideliter commissam tibi januam serves, et pia sollicitudine Christi ovile custodias, dignus quem oves Domini audiant et sequantur.

tur». Observa, lector, quod S. Ambrosius et alii ejus Synodi Episcopi apta satis collatione dicunt, commissam Ecclesie januam Romano Pontifici, ut pole quod eidem in Petro commissee sint claves regni celorum; cum de se Christus dicat: « Ego sum ostium; per me si quis introierit, salvabitur»: et rursus: « Qui non intrat per ostium; sed ascendet aliunde, hic fur est et latro». Sicque cum intellegis Ecclesie januam Christum, et non nisi hanc unam palere portare venientibus ad Ecclesiam, hujus pars portae Romanum Pontificem janitorem: cognoscas pariter illos legitime in Ecclesiam ingredi, censeri catholico nomine, quibus tantus janitor aperuerit; illos vero exclusos atque rejectos, quibus idem foras occluserit; eosdemque condescendentis aliunde, non inter Catholicos, sed inter fures atque latrones consumerari debere: quod servatum esse ab initio tundata per Petrum Romanam Ecclesiam, sepe superius dictum est; nimurum illos tantum totius Catholicæ Ecclesie sententia censilos esse Catholicos, qui gauderent communione Romani Pontificis; illos vero haereticos vel schismaticos, qui ab ejusdem communione participacione seclusi essent. Sed pergunt illi.

45. « Et ideo quia nosti oviculas Christi, lupos facile deprehendes, et occurres quasi providus pastor, ne isti morsibus perfidiae suæ, feralique ululatu dominicum ovile dispersant. Laudamus hoc, domine frater nobis dilectissime, et tuo concelebramus affectu. Nec miramur, si Inporum rabiem gressi Domini perhoruerit, in quibus Christi vocem non recognovit. Agrestis enim ululatus est, nullam virginitatis gratiam, nullum castitatis ordinem servare, promiscue omnia velle confundere, diversorum gradus abrogare meritorum, et paupertatem quamdam celestium remuneratiomum inducere, etc. » Pluribus enim disserunt atque demonstrant superexcellere sancto conjugio virginitatem, illibataisque omni tempore et illasam custoditam Dei Genitricis virginitatem, cui idem seculissimi detrahebant. Viduitatisque Christi amore servata præconia extollentes, jejuniorum merita prædicant, que veritatis proditoris sonno viisque sepulti, tanquam sua ipsorum intemperantiae adversaria impugnabant. Atque post multa haec idem ad Sicutum:

46. « Sed quid plura apud magistrum atque doctorem? cum jam dignum primum retulerint illi perfidie sue, qui ideo usque hinc venerunt, ne superesset locus, in quo non damnarentur; qui vere se Manichæos probaverunt, non credentes quia ex virgine utique venisset»: Docent deinde pluribus qua ex parte Jovinianus cum suis participaret cum Manicheis: adductoque ipsos Manichæos tunc temporis cum imperatoris decreto, tum legalorum sententia esse damnatos, atque civitate illa expulso; siquidem ista ad pestrem adjungunt:

47. « Sed duc est impietas Manichaorum, quam et clementissimus exercitus est imperator;

¹ Gai. d. x. — ² Andr. v. 14. (xxx). — ³ Epist. Hom. Pont. tom. I. n. 32.

1 Joan. x.

et omnes qui illos viderunt, quasi quædam confagia refugerunt; sicut testes sunt fratres, et compresbyteri nostri Crescens, Leopardus, Alexander, sancto ferventes Spiritu, qui eos omnium execratione damnatos, Mediolanensi ex urbe quasi protugos repulerunt. Itaque Jovinianum, Auxentium, Germinalatem, Felicem, Prolinum (Pontium, Frontinum), Genialem, Martianum, Januarium, et Ingeniosum, quos sanctitas tua damnavit, scias apud nos quoque secundum judicium tuum esse damnatos. Incolumem te et florentissimum Deus noster tueatur omnipotens, domine dilectissime frater».

Item subscriptio :

«Ego Ambrosius Mediolanensis Ecclesie episcopus subscripti.

Eventius episcopus Cenensis saluto sanctitatem tuam in Domino, et huic epistole subscripti.

Maximus episcopus Emonensis, etc.

Felix episcopus Ladrensis.

Bassianus episcopus Laudensis.

Theodorus episcopus Octodorensis.

Constantius episcopus Arausicanus.

Sabinus episcopus Placentinus.

Ex iussu Domini episcopi Geminiani, ipso praesente, Aper presbyter subscripti.

Eustathius episcopus, Constantius episcopus, et omnes ordine subscripterunt».

Vides plures alios brevitatibus causa prætermisso esse nominari episcopos : porro magnæ virtutis viros, sanctitate conspicuos, miraculisque claros nonnullos ex iis fuisse, docent que superius dicta sunt, cum de Concilio Aquileiensi actum est : complures enim episcopi utrique Concilio interfusse reperiuntur; inter quos praeceteris enituere S. Ambrosius Mediolanensis episcopus, et S. Sabinus episcopus Placentinus, Ambrosio (ut dictum est superior) sanctitate atque doctrina non impar : ut faciemus de sanctis Bassiano, Geminiano, et aliis. Ut ex his intelligas, magna Dei providentia factum, ut per tales tantosque viros nefanda heresis damnaretur; ne quid reliqui posteris esset, quod revocari posset in dubium, a quorundam parte veritas steterit, num apud Iululentum porcum ejusque gregales suas grunniunt potius obstrepentes, quam humana voce loquentes; an apud accepissimos Deo viros opere ac sermone præstantes; quorum sententiae et ipse Deus miraculorum operatione sepius suffragatus esset. Ille dixerimus, ut rubore suffundantur (si tamen erubescere norunt) recentiores haereticos, qui (ut dictum est) obstruerunt diu ante Joviniani sordium cloacam refoderunt ipso habitu homines corrupti; scientque licet nolint, se cum Joviniano jam ante annos mille ac duecentos in Ecclesia esse damnatos tum sententiam Romani Pontificis, tum Concilio Mediolanensi, tum denique privatis subscriptionibus sanctorum virorum, Hieronymi, Ambrosii, Augustini, et aliorum, adde et imperatoris sanctionibus. Etenim primum omnium hos scelestos e monasteriis ejectos, habitu tamen monastico

vagantes, ab urbibus recedere et ad deserta loca proticisci. Theodosius imperator rescripto hujusmodi jussit, hoc anno dato¹:

48. *Joviniani servile supplicium et exilium.* — «Quicumque sub professione monachi reperiuntur, deserta loca et vastas solitudines sequi atque habitate jubentur. Dat. III non. Septembri Verona, Valentinius IV et Neoterio coss. » Haec statuta lege, cogitur improbus haeresiarcha ab Urbe recedere : sed etsi solitudinem petat; negligenter tamen magistratum, quorum corpore leges insito vigore deficitum, factum est, ut quamvis non anderet se rursus in Urbem intrudere, extra mœnia tamen suos colligens, conventus suburbanos haberet. Sed reclamantibus rursus episcopis, Honorius imperator legis paterna vinclis eundem Jovinianum serviis primo affectum supplicio relegavit in insulam, ceteris illius sectariis in diversa loca dispersis. Extat ejus sententia ejusdem imperatoris ad Felicem præfectum prætorio ejusmodi rescriptum²:

49. «Jovinianum sacrilegos agere conventus extra muros Urbis sacrissime, episcoporum querela deplorat. Quare et supramemoratum corripit præcipimus, et contusum plumbo cum ceteris suis participibus, et ministris exilio coerceri, ipsum autem machinatorem in insulam Boam festina celeritate deduci : ceteris, prout libuerit (dummodo superstitionis conjuratio exiliis ipsius discretione solvatur) solitariis et longo spatio inter se positis insulis in perpetuum deportatis. Si qui autem pertinaci improbitate vetita et damnata repetiverit; sciat se austriorem sententiam subiurum. Dat. prid. nonas Martii, Mediolani, Honorio nonum et Theodosio quintum AA. consulibus ». Est is annus Domini duodecimus supra quadringentesimum : ut ex his videas, ipsum Jovinianum cum suis post damnationem hoc anno tum Romæ, tum Mediolani acceptam, viginti et duos annos Ecclesiam perturbasse. Porro insula, in quam deportatus est Jovinianus, Boas dicta, posila haefetur in Dalmatia littore, cuius meministi Annianus³; in quam Florentium Magistrum officiorum sub Juliano relegatum fuisse tradit.

50. *In Jovinianum acerrime scribit Hieronymus.* — Quoniam autem libri, quos Jovinianus conscriperat, ubique vulgati magno detrimento a pluribus legebantur; Romæ existentes viri pii atque prudentes, de antifido adversus propinata venena parando solliciti, ad S. Hieronymum Bethlehem agentem editos commentarios ab eodem Joviniano jam ante miserunt, qui eos adversaria scriptione reflecteret : affirmat hoc ipse⁴; qui dum novissimo loco suarum lucubrationum, quas usque ad annum decimum quartum imperii Theodosii se conscripsisse testatur, duos libros adversus Jovinianum a se editos recenseat, et post eos ad Pammachium Apologeticum cum Epiphilio; plane intelligi posse vi-

¹ L. 1. de monach. C. Theod. — ² L. Liu. de heret. C. Theod. — ³ Ann. lib. xxvii. — ⁴ Hieron. advers. Jovinian. I. ii.

detur, hoc ipso anno, antequam sibi Joviniani damnatio innotuisset, eosdem ab ipso commentarios esse conscriptos, sequenti vero Apologeticum eadem ex causa (ut dicemus) elucubratum. Haud id fuit leve certamen, sed plane arduum, non quidem quod superaretur rei difficultate et argumenti sublimitate, adversus quae innunerae divinae Scripturae loca, Conciliorum canones, sanctorum Patrum elogia, ac denique (quae sola satis sufficere potuisset) ipsa a temporibus Apostolorum illibate hactenus in Ecclesia conservata traditio suscepseret; sed quod homo levis blandis illecebris quamplurimos Christianos Romae agentes usque adeo dementasset, ut ipsum vetuli novum Apostolum, impium coferent Jovinianum. Demonstrat haec ipse S. Hieronymus apostrophe illa adversus eum ad calecum operis positâ, quae sic se habet¹:

31. « Nunc restat, ut Epicurum nosrum subantem in hortulis suis inter adolescentulos et immiliendas alloquamus. Favent tibi crassi, nitidi, dealbati: adde, si vis, juxta Socraticam irrisiōnēm, omnes sues et canes, et quia carnem amias, vultures quoque, aquile, accipitres, et bubones. Numquam nos Aristippi multitudine terrebis. Quoscumque formosos, quoscumque calamistratos, quos erine composito, quos rubentibus buccis video, de tuo armento sunt, imo inter tuos sues grunniunt. De nostro grege tristes, pallidi, sordidati, et quasi peregrini hujus saeculi, licet sermoni taceant, habitu loquuntur et gestu ». Haec ipse, altudens ad veros monachos: atque paulo post subdit de frequentia sectatorum ejus: « Ne glorieris quod multis discipulis habeas. Filius Dei docuit in Iudea et duodecim tantum illum Apostoli sequebantur: Toreular, inquit,² calcavi solus, et de gentibus vir non est mecum. Ille in passione solus remansit, et Petri quoque erga eum trepidavit constantia. Phariseorum autem doctrinæ omnis populus applandebat, dicens³: Cruciſige, cruciſige tales: Non habemus Regem, nisi Cesarem: id est, vitia sequimur, non virtutes; Epicurum, non Christum; Jovinianum, non apostolum Paulum. Quod multi acquescent sententia tua, indicium volupſatis est: non enim tam le toquenter probant, quam suis favent vitiis. In circulis platearum quotidie fictus hariolus stultorum nares verberat, et obloro fusce dentes mordentium qualif, nec tamen deest qui semper possit induci: et pro magna sapientia deputas, si plures porci post te currant, quos gehennæ succidie matrias?

32. « Post præconium tuum et balueas, que viros pariter et feminas lavant, omnis impatientia, que ardente prius libidinem quasi verecundiam vestibus tegebant, nuda est et exposita: que ante in occulto erant, nunc in propalatu sunt. Ostendisti tales discipulos, non fecisti. Hoc profecit doctrina tua, ut peccatum ne penitentiam quidem habeat. Virgines tue quas prudentissimo consilio, quod

nemo inquam legerat, nec audierat, de Apostolo⁴ docuisti: *Melius est nubere, quam uni*: occulto adulterio in apertos verterunt maritos: non snasit hoc Apostolus, non electionis vas: Virgilianum consilium est.

Conjugium vocal; hoc præexit nomine culpam.

33. « Quadrinquenti ferme anni sunt; quod Christi predicatio fulget in mundo, ex quo innumerebiles haereses tunicam illius considerunt: universus pene error de chaldeo, et syro, et græco sermone processerat. Basilides magister luxurie, et turpissimum complexum pest tot annos ita in Jovinianum, quasi in Enphorbum, transformatus est, ut latina quoque lingua haberet haeresim suam. Nullane fuit alia in toto orbe provincia quae recipere præconium volupſatis, in quam coluber tortuosus irreperet, nisi quam Petri doctrina super petram fundaverat Christum? Vexillum crucis, et predicationis austeritas, idolorum templa destruxerat: e regione luxuria ventris et gutturis subvertente nuditur fortitudinem crucis. Ende per Isaiam loquitur Deus⁵: Populus meus, qui vos beatificant, seducunt vos, et semit pedum vestrorum confundant. Necnon per Hieremiam⁶: Fugite de medio Babylonis, etc. » Subdit vero: « Hieremias captivitatem nuntians lapidatur a populo. Ananias⁷ filius Asur frangebat ad præseus lignæ torques, et in futurum ferreas preparabat. Semper pseudoprophete dulcia pollicentur, et ad modicum placent. Amara est veritas; et qui eam prædicant replentur amaritudine, in azymis enim sinceritatis et veritatis Domini Pascha celebratur, et cum amaritudinibus comeditur ». At quibus prædendis vocibus Jovinianus alliceret feminas ad sui sequelam, idem addit, haec dicens:

34. « Egregia sane vox, et quam audiat sponsa Christi inter virgines et viduas et calibes (unde et ipsum nomen inditum est, quod calo digni sint, quia coitu careant). Raro jejunate, crebrinius umbite: non enim potestis implere opera nuptiarum, nisi mulsum et carnes et nucleum sumpseritis. Viribus opus est ad libidinem: cito caro consumpta marcescit. Nofite timere fornicationem. Qui semel in Christo baptizatus est, cadere non potest: habet enim ad despumandas libidines solertia nuptiarum. Quod et si cederitis, redintegrabit vos penitentia: et qui in baptismō fuistis hypocrite, eritis in penitentia solide fidei. Neque turbemini, putantes inter iustum et penitentem aliquid interesse, et humiliorem gradum dare quidem veniam, sed coronam tollere. Una est enim retributio: qui ad dexteram stetit, intrabat ad regna celorum.

35. « His consilii subulei tui pastoribus nostris ditiores sunt, et hinc plurimas secum capras trahunt: equi insanientes⁸ in feminas facti sunt: statim ut mulieres vident, adhincinunt: et impatientiam

¹ Hieron. aduers. Jovinian. l. II. — ² Isa. iii. — ³ Hier. L. — ⁴ Hier. xviii. —

⁵ Hier. vii. — ⁶ Isa. iii. — ⁷ Hier. L. — ⁸ Hier. xviii. — ⁹ Hier. v.

suam proli, nefas! Scripturarum solantur exemplis. Sed et ipsæ mulierentæ miserae, et non miserabiles, præceptoris sui verba cantantes: Quid enim, nisi semen requirit Deus? non solum pudicitiam, sed etiam verecundiam perdiderunt, majorique procacitate defendunt libidinem, quam exerceant. Habes præterea in exercitu tuo plures succenturiatos; habes senras, et velites in praesidiis, crassos, compactos, nítidos, clamatores, qui te pugnis calcibusque defendant. Tibi cedunt de via nobiles, tibi osculantur ddives caput. Nisi enim tu venisses, ebrii atque ruantes paradisum intrare non poterant.

56. « Macte virtute, imo vitiis, habes in castris tuis et Amazonas exerta mamma, et nudo brachio et genu venientes, contra se viros ad pugnam libidinum provocantes. Et quia opulentus pater familiæ es, in aviariis tuis non tortures, sed nupse nutritur, que tota fetide voluptatis luxura circumvolvent. Me carpe, me disisce, oblige eripiua quae volueris, argue luxuria et deliciarum: magis me amabis, si talis fuero: ero enim de armento tuo ». Hæc ad Jovinianum Hieronymus; perorando autem ad Romanum conversus ista habet: « Sed et ad te loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam Christi confessione delesti, Urbs potens, Urbs orbis domina, Urbs Apostoli voce laudata; interpretare vocabulum tuum. Roma aut fortitudinis nomen est apud Graecos, aut sublimitatis, juxta Hebreos: serva quod diceres. Virtus te excelsam feciat, non voluptas humiliem. Maledictionem, quam tibi Salvador in Apocalypsi¹ communatus est, potes effugere per penitentiam, habens exemplum Ninivitarum. Cave Joviniani nomen, quod idolo derivatum est. Squat Capitolium: templo Jovis et ceremonia conciderunt: eur vocabulum ejus et vitia apud te vigeant? Adhuc sub Regibus, et sub Numa Pompilio facilius maiores tui Pythagore continentiam, quam sub consilibus Epicuri luxuriam suscepserunt ». Hucusque Hieronymus, et quidem [ut appareat] post illatam templis deorum cladem, quam anno superiori configisse vidimus, id operante Graccho prefecto Urbis.

57. *Hieronymus suos in Jovinianum libros male acceptos per Apologeticum defendit.* — Sed quid post hæc accidit? Cum duo libri illi a S. Hieronymo adversus Jovinianum elaborati, Romani perlati, lectique fuissent; impugnati sunt non leviter nec ab humilis conditionis hominibus, eo quidem prætextu, quod idem S. Hieronymus ea scriptione cum totus esset in commendatione virginitatis, visus esset imprias despexisse. Primus autem ac potentior in Hieronymi scripta illa declamator insurrexit monachus quidam junior, æmulus illius glorie, idemque Joviniani heresis valde suspectus: hic quidem ex eo quoque Hieronymum suggillabat, quod cum nec satis perceperet Joviniani sententiam, adversus tamen illum scribere ausus esset, De quibus omnibus per Dominonem idem S. Hie-

ronymus certior factus, ad eum apologeticam scripti epistolam², qua hominem, qualis esset, suis coloribus reddidit. Sed et ad finem eundem dominionem admonet; ut agat cum peccante juvete, suadeatque ut quæ blaterat in trivio, vel inter mulierulas, scriptis mandet, si se justam causam lovere putet. Videas in iis litteris Hieronymum ita natura comparatum, ut vehementioribus quibusdam animi motibus impelleretur in hereticos adversarios, sed quos mox frenochristianæ professionis adhibito coerceret, et disciplina evangelica temperaret, ut eum ad eum iisdem litteris ait: « De nobis quoque dici potest: Fænum habet in cornu, longe fuge. Sed magis volumus esse discipuli ejus qui ait³: Dorsum meum posui ad flagella, et faciem meam non averti a confusione sputorum ». Et adversus Ruffinum⁴: « Hoc unum denuntio, et repetens iterum iterumque monebo, corintiam bestiam petitis: et nisi caverem illud Apostoli⁵: Maledici regnum Dei non possidebunt: et, Mordentes⁶ invicem, consumpti estis ab invicem: iam nunc sentires, etc. »

58. Verum non monachum unum illum, commendandum potius quam revincendum, scriptis a se commentariis adversarium expertus est, sed plurimos et quidem pies, catholicaque fidei assertores, nonnihil offenses, quod ab eodem S. Hieronymo visum esset matrimonium parvipensum atque despctum; iisdemque in Pammachium concitatæ sunt, quem scirent omnes acerrimi semper fuisse ejusdem Hieronymi defensorem: quin et ipsum Ecclesiæ Romane Pontificis eadem ex causa fuisse commotum, ipse Hieronymus ita ad Pammachium scribit⁶: « Audio totius in te Urbis studia concitata: audio Pontificis et populi voluntatem pariente congruere. Minus est tenere sacerdotium, quam mereri ». Hæc cum dicat ipse, nemo in illam suspicionem ducatur, ut ea ex causa putet Sircium favisse Jovinianum, quem constat ex hujus annis rebus gestis ab eodem tum Romæ damnatum, tum procuratum ut ab aliis quoque episcopis damnaretur. At nonnihil sane adversus Sircium commotum fuisse Hieronymum, cum ex his, quæ dicta sunt, atque aliis quæ inferius dicturi sumus, aperte constabit. Sed quo tandem progressa res est? eo usque, ut sedandi concitatæ rumoris causa Pammachius editos a S. Hieronymo duos libros illos revocare studuerit; sed frustra, cum jam ubique exscripti atque vulgati illi fuissent; testatur id quidem iisdem litteris S. Hieronymus, ubi ait: « De opusculis meis contra Jovinianum, quod et prudenter et amanter feceris exemplaria subtrahendo, optime novi. Sed nihil profuit ista diligentia, cum aliquanti ex Urbe venientes mihi eadem lecitarent, quæ se Roma exceperisse referabant. In hac quoque provincia jam libri fuerant divulgati: et, ut ipse legisti, Nescit vox missa reverti. Non sum tantæ felicitatis,

¹ Apoc. xvii. xviii.

² Hieron. epist. L. — ³ Isa. L. — ⁴ Hieron. Apolog. adver. Ruffin. — ⁵ 1. Cor. vi. — ⁶ Galat. v. — ⁶ Hieron. epist. LII.

quante plerique hujus temporis tractatores, ut nugas meas, quando voluerim, emendare possim : statim ut aliquid scripsero, aut amatores mei, aut invidi, diverso quidem studio, sed pari certamine in vulgus nostris disseminant».

59. Cum igitur editi semel libri revocari non possent, idem Hieronymus consilio Pammachii pro iisdem apologeticam scriptis epistolam : testatur hoc ipse, cum ait¹ : «Apologeticum ipsius operis tibi misi, quem παραβολαῖς, et te poscente, edidi : quem cum legeris, aut ipse pro nobis ex alteris satisfacies ; aut si tu quoque narem contraxeris, illam Apostoli παραβολὴν, in qua de virginitate et nuptiis disputat, alter discere compelleris». Haec ipse, plane significans omnia eo argumento a se conscripta, consentientia esse itis quae a S. Paulo scripta sunt ad Corinthios², quibus virginitatem nuptiis praefert. Tempus autem ejusdem Apologetici si requiras; inventies plane, quod diximus, post praesentem annum fuisse conscriptum, ea nimirum ratione, quod cum hoc anno constet damnatum Jovinianum, in ipsoce Apologetico ejusdem damnationis mentio habeatur, plane convincitur post praesentem annum esse elaboratum, nempe decimo tertio Theodosii imperatoris : tunc enim illum a se conscriptum fuisse testatur³, et postea ad eundem Epilaphium elucubratum, de quo suo loco dicturi sumus.

60. Certe quidem nullo indigere videbantur Apologetico scripta priora, in quorum exordio ejusmodi contestationem praenisi⁴ : «Neque vero, inquit, nos Marcionis, et Manichei dogma sectantes, nuptiis detrahimus; nec Taciani principis Encratitum errore decepti, omnem cōitum spūcum putamus, qui non solum nuptias, sed cibos quoque, quos Deus creavit ad utendum, damnat et reprobat. Scimus in domo magna non solum vasa esse aurea et argentea et lignea et fistilia, etc.» Pluribus insinuat, venerabiles esse nuptias et torum immaculatum, sed virginitatem longe præstare. Quonobrem et in Apologetico illis verbis juste conqueritur, quibus ait⁵ : «Dum contra Jovinianum presso gradu pugno, a Manicheo terga mea confossa sunt. Nonne, queso, statim in principio operis mei ista prafatus sun? Neque enim nos Marcionis, etc.» juste quidem atque prudenter, satisque ad erroris tunc declinandam, ut a nemine jure redargui polnisset.

61. *Augustinus in eadem causa scribit.* — Caturter quod hic ipsis temporibus, aque ac heres Joviniani, vigebat, urgebatque magnopere Dei Ecclesiam Manicheorum heresis, qui adeo invulnerant, ut parum profuerit crebris eos exigitari imperatoris edictis; displicuit Siricio et aliis piis viris, depressione nuphiarum a S. Hieronymo virginitatem extolli. Verum quod totus ipse esset in pugna illa pro virginitate suscepta, ferrelunque conciliatus

adversus Jovinianum æquantem conjugium virginitati; in praeconiis virginitalis, non autem conjugii (ut ipse excusat) versari necesse fuit : unde calumniae locus patuit, quasi faveret Hieronymus Manicheis. Manichavorum autem causam eos agere, qui virginitatem nuptiis præferabant, jactare solebat Jovinianus, de quo S. Augustinus⁶: «Jovinianus qui pance ante annos novellam conatus est haeresim condere, Manicheis patrocinari diebat Catholicos, quod adversus eum sanctam virginitatem nuptiis præferabant. Sed responsurus est iste, non se, quod Jovinianus, de indifference nuptiarum virginumque sentire : nec ego id dico, quod isti hoc sentiant. Verumtamen per Jovinianum Catholicis Manicheos objicente, non esse hoc novum, novi heretici recognoscant. Nos itaque nuptias bonum dicimus esse, non malum. Sed sicut Ariani Sabellianos nos esse criminantur, quamvis non dicamus unum eundemque esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum, quod Sabelliani dicunt; sed dicamus unam eandemque esse naturalum Patris et Fili et Spiritus Sancti, quod Catholici dicunt : ita Pelagiani nobis Manicheos objicunt, quamvis non dicamus malum esse nuptias». Hac Augustinus : sed quid post ipse? dicam.

62. Cum igitur sciret idem S. Augustinus Hieronymum eam passum esse calumniam, quantumlibet pie sancteque scriperit, quod virus esset in virginitalis laudibus nuptiis deltraxisse, atque eam ob causam de eo falsa illa jactassent æmuli cum hereticis, nimirum fouisse illum causam Manicheorum : ipse cautor adversus Jovinianum alia via agendum sibi proposuit : nempe ut quantum liceret nuptias laudibus celebraret, ac simul praeconia virginitatis extolleret. Sieque elaboravit commentarium, illo titulo praenotatum : *De bono conjugali contra Jovinianum* : cuius a se post Hieronymum suscepit provincia rationem afferit, cum huc ait⁷ post damnatum Jovinianum : «Remanserunt, inquit, ista disputationes ejus in quorundam sermoneculis ac susurris; quas palam suadere nullus audebat. Sed etiam occule venenis repentibus, facultate quam donabat Dominus, occurrendum fuit : maxime quoniam jactabatur, Joviniano responderi non posse cum laude, sed cum vituperatione nuptiarum. Propter hoc librum edidi, enjus inscrip̄t̄ est : *De bono conjugali*». Hac ipse.

63. *Ex Joviniani heresi oborta flagitia, adversus quer Theodosius fert legem.* — Tot igitur jaculis confessa bestia est, que matrimonium aquabat virginitali : at quibus judicetas confidendum esse ictibus monstrum illud, nosro obortum seculo, per quod nedum virginitas subiicitur matrimonio, sed omnino humi deprimitur, imo prorsus extinguitur? cui merito illud conveniat, quod de Behemoth dictum reperitur⁸ : «Sternit sibi aurum quasi lumen» : dum aurea vasa pondoris, quasi teslacea

¹ Hieron. ep. LIII. — ² I. Cor. VII. — ³ Hier. de Script. Eccl. — ⁴ Hier. cont. Jovin. I. I. — ⁵ Hier. epist. L.

⁶ Aug. de nupt. et concup. ad Valer. I. II. c. 23. — ⁷ Aug. Reruct. I. II. c. 22. — ⁸ Job. XLII.

reputat, confringit, ac tanquam lntum prostermit. Sed qui prædictis ligandum illum in ancillis suis¹ : de hoc quoque monstro constat alias sepe obtentam in sanctis virginibus prænuntiassæ victoram.

64. Rursum vero quod ad sordidas hujusmodi Joviniani hæreses spectat ; quantas ipse invexerint in Urbe deformes libidines, relaxatis semet habebitis concupiscentia, Theodosius sancto manifestat. Quod enim excrecentia et alluvione omnium turpitudinum Joviniani et sectatorum ipsius, Urbs (quod tantopere deplorasse vidimus S. Hieronymum) ita repleta esset luxuria, ut putorem exhalareret infandorum scelerum, eorum videficeretur turpissimorum hominum , qui post alteram abeentes carnem , omnes naturæ terminos prætergressi, in imum se barathrum demersissent : hos ipsos Sodomitico dignos incendio, ultricibus merito flammis absungi. Theodosius imperator hoc anno Iata lege sancvit, que Romæ publicata est in foro Trajani ; est vero hujusmodi² :

« Valentinianus, Theodosius, et Arcadius AAA. Orientio vicario Urbis Rome.

« Omnes quibus flagitiis usus est, virile corpus muliebriter constitutum alieni sexus dammare patientia (nihil enim discretum videntur habere cum feminis), hujusmodi scelus, spectante populo, flamnis vindicibus expiabit. Publicata in foro Trajani VIII id. Aug., Valentiniano A. IV et Neoterio coss. » Ex alio vero Codice paulo fusiorem et in aliquibus diversam, sed admodum depravatam Pithœus sic edidit eodem ipso titulo.

65. « Non patimur Urbis Rome virtutem omnium matrem diutius effeminiari, in viros pudoris contaminatione fedari » : et post aliqua valde corrupta : « Laudanda igitur experientia tua, quibus flagitosus luxus est viri corpus muliebriter constitutum alieni sexus dammare patientia, nihilque discretum habere cum feminis occupatos, ut flagitiis poscit immanitas, atque omnibus seductos, pudet dicere, virorum lupanaribus, spectante populo, flamnis vindicibus expiabit; ut universi intelligent, sacrosanctum cunctis esse debere hospitium virilis anime, nec sine summo supplicio alienum expectasse sexum, qui suum turpiter prodidisset. Prop. prid. id. Maii Romæ in atrio Minerva ». Quam igitur evacuaverat Constantinus (ut dictum est, Hieronymo auctore) lacunam sordium, mox licentia hæresis Joviniani replevit. Ex his intelligas, lector, quas secum sordes ferant hæreses : quibus soluta christiana disciplina, petulantiae carnis carceres aperiantur ad cursum.

66. *Theodosius constitutionem a se latam ecclesiasticæ libertati contrariam per legem posterioriem revocat, suadente Ambrasio.* — Qued ad res pertinet Orientis : hoc ipso anno (non autem sequenti sub consulatu Tatiani (Titiani) et Symmachii, ut a Socrate³ ponitur) accidit Constantinopolis scelus

illud immane, quod tum ab ipso Socrate, tum etiam a Sozomeno⁴ recensetur, de diacono Constantiopolitanæ Ecclesie, qui cum nobili se matrona commisicuit : cum propalato faciore per penitentiarium presbyterum, factum est ut a Nectario ejus Ecclesia episcopo muneri illi mancipatus presbyter dimoveretur. Porro quod ad veritatem rei gestæ spectat, consule que dicta sunt superius primo Annalium tomo, cum de secreta peccatorum confessione pluribus actum est : ibi enim complures aborte inde difficultates solvuntur, et Novatianorum historicorum mendacia confutantur. Quod vero ad nobilem illam feminam attinet, fuisse eam ordine diaconissam, Sozomenus significare utique videtur, cum ait : « Hæc porro de causa Theodosium imperatorem euidem conjicio, providentem Ecclesie honori et dignitatî, edicto cavisse, ne mulieres, nisi liberos haberent et annum sexagesimum excessissent, divinum ministerium», diaconissa munus scilicet, «ulum susciperent, secundum apostoli Pauli expressum mandatum : illæ vero qua caput ornaverent (attonderent), ecclesiis exturbarentur, et episcopi qui has ipsas admitterent, episcopatibus suis privarentur ». Hæc Sozomenus, plane demonstrans, juniores fuisse feminam illam diaconissam, quem diaconus scelus patrasset. Extat ipsa lex Theodosii imperatoris, quam hic curavimus contexendam, hoc ipso anno ab eodem Theodosio promulgata sub hujus anni consulibus : quibus liquet, presenti potius quam sequenti anno, que dicta sunt, accidisse. Sed et quod exhaustissæ vidua illa bona sua ditando diaconum ; inde factum est, ut idem imperator eadem lege caverit, ne videtur quovis titulo vel Ecclesie vel ejus ministris bona relinquerent. Sed reddamus hic ipsam ea de causa (ut creditur) hoc anno editam sanctionem⁵ :

« Imp. Valentinianus, Theodosius, et Arcadius AAA. Tafiano PP.

67. « Nulla nisi emensis sexaginta annis, cui votiva domi proles sit, secundum præceptum Apostoli ad diaconissarum consoritum transferatur. Tum filii suis euratore (si id artas posci) perfito, bona sua idoneis sedula religione gerenda committat : ipsa tantum prediorum suorum redditus consequatur, de quibus servandi, abalienandi, donandi, distrahendi, relinquendi, vel quoad superstes, vel cum in fata concedit, et libera ei voluntas est, integræ sit potestas. Nilibet de monilibus et supellestib[us], nihil de auro, argento, cæterisque claræ domus insignibus sub religionis defensione consumat; sed universa integra in liberos proximos, vel in quoscumque alios arbitrii sui existimatione transcribat. Ac si quando diem obierit, nullam ecclesiam, nullum clericum, nullum pauperem scribat hæredes. Careat namque necesse est viribus, si quid contra vetum circa personas specialiter comprehensas fuerit a mortiente confectum. Imo si quid ab his morienti fuerit extortum, nec tacito fideicommisso

¹ Job. XL. — ² L. VI. ad legem Jul. de adult. — ³ Socrat. I. v. c. 19.

⁴ Sozom. I. VII. c. 16. — ⁵ L. XXVII. de Episc. C. Theod.

aliquid clericis in fraudem venerabilis sanctionis collida arte aut probrosa cuiuspiam cohibentia deferatur; extores sint ab omnibus, quibus inhiaverunt bonis.

68. « Et si quid forte per epistolam, codicilium, donationem, testamentum, quoflibet denique detegitur genere conscriptum erga eos, quos haec sanctione submovimus; id nec in iudicium devocetur; sed vel ex intestato is qui sibi competere intelligit, statuti hujus definitione succedat: si quis se agnoscit filium, si quis probat propinquum, si quis denique vel casu vel iudicio, pro solido, pro portione haeres, legatarius, fideicommissarius, apertis comprehenditur codicillis, fruatur fortuna munere, conscientiae sue fructu, et submotis his atque dejectis in hereditariis corporibus potestate utatur heredis.

69. « Feminae que crinem summum contra divinas humanasque leges instinctu persuase professionis absederint, ab ecclesie foribus arcantur. Non illis fas sit, sacra adire mysteria, neque ullis supplicationibus mereantur veneranda omnibus altaria frequentare. Adeo quidem, ut episcopus tonso capite feminam si introire permisit, dejectus loco, etiam ipse cum hujusmodi contuberniis arectatur: ac non modo si fieri suaserit, verum etiam si hoc ab aliquibus exigi, factum denique esse quacunq[ue] ratione conppererit, nihil sibi intelligat opitulari. Hoc absque dubio emendandis pro lege erit, emendatis pro consuetudine, ut illi habeant testimonium, isti incipiant timere iudicium. Dat. XI kalend. Jul. Mediolani, Valentinianno A. IV et Neoterio coss. » Hactenus constitutio Theodosii.

70. Cum autem Mediolani haec sancierit imperator, ex causis ut sibi videbatur) legitimis persuasus: quoniam dum ulti sceleris exsurrexit, compresul etiam innocentes; occurrit quampquinque vindex ecclesiasticae libertatis severus regum censor sanctus Ambrosius: qui editam sanctionem ex ea parte compulit abrogari, qua periclitabatur fidelium erga Deum religio, et erga pauperes misericordia: alia vero ex parte, qua apostolica institutio conservabatur immunitas Pauli¹ preceptio est ne vidua eligatur minor sexaginta annorum, sivit in suo labore perdurare. Theodosius igitur, Dei obtemperans sacerdoti, adversante pietati a se editam sanctionem, contraria lege promulgata, abolevit, cum post duos ferme menses ad eundem Tatianum ita rescripsit²:

71. « Legem, que diaconissae vel viduis nuper est promulgata, ne quis videlicet clericus, neve sub Ecclesie nomine, mancipia, supellectilem, praedam velut infirmi sexus dispoliator invaderet, et remotis aliis ac propinquis, ipse sub praetextu catholicæ discipline se ageret viventis heredem; catenus animadverta esse revocatam, ut de omnium charitatis, si juri nota est, auferatur: neque quisquam aut litigator ea sibi utendum, aut iudex noverit

execendum. Dat. X kal. Septemb. Veronæ, Valentiniano Ang. IV et Neoterio coss. » Sic itaque abrogala parte illa legis, in qua libertas Ecclesiastica dispendium passa erat; pars ea in suo vigore permanuit, qua juniores viduae capillorum abscissione magno scandalo vel saitem periculo intrudebant se in numerum diaconissarum Ecclesie: quod quidem perperam agi, paulo ante adeo enorme perpetratum scelus edocuit. Vides quam conferat, lector, ad germanum legum sensum, rem gestam, causamque ipsam praeoscere, qua ab imperatore edita sanctio animatur: cuius ignari eam in longe diversam, falsamque senilium distractant necesse sit. Theodosium suggestantes, quasi adversatus fuerit feminarum monasticae discipline. Meminit autem hujus iata legis Marcianus³ imperator, quam ratam firmamque esse voluit; atque alia edita sanctione munivit: sed de his nos alias pluribus.

72. *Constitutio de consobrinarum conjugio.* — Quod insuper ad leges Theodosii spectat, fundatur ab Aurelio Victore⁴ lex illa a Theodosio data, qua consobrinarum conjugium velaretur: meminit hujus quoque legis S. Ambrosius ad Paternum scribens, cum ait⁵: « Sed si divina te prætereunt, saltum imperatorum præcepta, a quibus amplissimum accepisti honorem, haudquaquam præterire te debuerunt. Nam Theodosius imperator etiam patrueles fratres et consobrinos velut inter se conjugii convenire nomine; et severissimam penam statuit, si quis temerare ausus esset fratrum pia pignora: et tamen illi invicem sibi aquales sunt tantummodo, quia propinquitatibus necessitudine et fraternæ societas ligantur vinculo: pietati eos voluit debere, quod nati sunt. Sed dieis alicui relaxatum. Verum hoc legi non prejudicat, etc. »

73. Porro lex ista Theodosii periiit; sed illa tantum extat qua Constantio tribuitur, sancta Romæ, Arbitrio et Lolliano consulibus⁶. Quod autem ait Ambrosius severissimam penam a Theodosio adversus hos fuisse statutam: quoniam illa fuerit, reperies in constitutione Arcadii et Honorii imperatorum, severitatem ejus legis mitigantium, qua ibi dicitur: statuta erat pena ignis atque bonorum proscriptio⁷. Existimat namque Theodosius opus esse severissima lege sancire disciplinam, quam Constantii constitutione decretam effren's libido violasset. Sane quidem ut Romani ducerent consobrinas, nequaquam antiquo iure factum apparet, sed recentiori, ut Plutarchus ancor est, qui ait⁸: « Antiquitus enim sanguine junctas Romani non copulabant sibi matrimonio, et ne nunc quidem materteras, aut sorores; sero concessum fuit, ut ducere consobrinas licet »: idque gratia populari potius, quam libere decernente senatu, factum affirmat, cum subdit: « Vir quidam pecunia indigenus, alias honestus et gratia populari nemine inf-

¹ 1. Timoth. v. — ² L. xxviii, de Episc. C. Theod.

³ Marcian. Nov. tit. v. de test. cler. — ⁴ Aurel. Victor, in Theod. — ⁵ Ambr. epist. LXVI. — ⁶ L. tit. de incest. nupt. C. Theod. — ⁷ L. tit. de incest. nupt. C. Theod. — ⁸ Plutarch. Quest. Roman. q. vi.

rior, consobrinam habere putabatur uxoris loco, ad quam hereditate dos magna pervenerat, eaque ratione dives ipse esse : cui cum esset eo nomine dies dicta, populus omissa cause cognitione eum absolvit; de retoque facto, nuptias consobrinarum permisit publice, conjugio autem superiorum graduum interdixit ». Hac Plutarchus. Intelligis quanta levitate tanta res fuerit pertractata? Passus tamen est ex hac lege a Gentilibus invidiam Theodosium, ager ferentibus ad ius antiquum penitus gravissimis revocari: pro eius sanctionis defensione, et aliarum, in quas illi obloqui non cessabant, Paulinus (ut suo loco dicitur) defensionem scriptis egregiam.

74. Purgavit igitur tanquam scopa Theodosius hac lege non excrescentes solum Gentilium Romae libidines, sed et aliorum Paganorum ubique degentium: siquidem Graeci ethnici antiquarum legum Solonis et Lycurgi auctoritate, neconon Aegyptii ex antiquo more jureque patrio non a consobrinis tantum, sed nec ab uterinis conjugio abstinebant: audi enim Philonen, qui dum agit¹ de legibus Iudeorum, quibus hujusmodi conjugia vetita erant, hec ait: « Quavis Atheniensis Solon hoc observat in uterinis tantum germanis, eodem patre prognatis relinquit liberum. Contra Lacedaemoniorum legislator uterinis non interdicit connubio, sed solis eodem patre genitis. At Aegyptius ridens utriusque similitatem et semiperfecta placita, laxavit libidinem, et auxit in corporibus animisque insanabile malum intemperantiae, permissa licentia ducendi sorores,

sive per alterum parentem sive per utrumque cognatas, maiores pariter et minores, aequalesve, ne genitiliis quidecum exceptis ». Hec Philo. Tot igitur tantaque in orbe Romano aucta turpitudinum mala lex una Theodosii in Ethnicis sancte curavit, que in Christianis ipsa religionis professio prout annoverat: nam (ut pluribus docet Theodoretus libro de legibus) una cum nomine christiano, abdicatis omnibus pravis moribus antiquisque turpibus iniquisque legibus, divinae, pure, juste, sanctaeque leges servandae ab omnibus suscepit sunt.

Sed illud quidem perperam factum, ut quot christiani principes veterint sanctionibus ne inter consobrinos matrimonium iniretur, iidem principes id faciendi aliquando licentiam impertirent: quem usum usque ad Goths reges in Italia regnantes perseverasse, formula dispensationis¹ a Cassiodoro conscripta declarata.

75. *Obitus Gallæ Augustæ*. — Hoc quoque anno Galla Augusta posterior Theodosii conjux, Constantinopoli cum esset ex hac vita migravit, quam Arcadius sepelivit: eodemque tempore in foro hand longe ab ecclesia erecta est columna, desuperque fuit Theodosii argentea statua collocata; sed et obeliscum etiam hoc anno in circo Constantinopoli positum affirmat Marcellinus sub hiujus anni consulibus. Reliquit autem Galla unicam problem, nempe filiolam, nomine Gallam Placidam; de qua suo loco dicendum pluribus erit.

¹ Cassiod. l. VII. form. 46.

¹ Philo. de special. leg.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5883. — Olymp. 292. an. 2. — Urb. cond. 1143. — Jesu Christi 390. — Siricii papæ 7.

— Valentiniani Junioris 16. Theodosii 12. Arcadii 8.

1. *Coss. et vicennalia Valentiniani Junioris*. — Ad num. 1. Coss. *Valentinianus Aug. IV*, et *Neoterius*; ille in Occidente, hic in Oriente, ut liquet ex iis quae de hoc ultimo habet Gothofredus in Protopographia Codicis Theodosianui. Valentiniani consultatus juxta secundum consulatum Cesareorum regulam, propter nempe ejus *vicennalia*, quae vel anticipavit, aut, quod quandoque contigit, consulatum anno antequam ea ederet, suscepit.

2. *Cædes Thessalonicensis*. — Ad num. 2 et seq. *Cædes Thessalonicensis*, in qua jussu Theodosii septem hominum millia interfecta, recite hoc anno a Baronio recitata. *Ruffinus* enim magister officiorum lunc erat, ut testatur Theodoretus lib. 3, cap.

48, cui D. Ambrosius exprobavit, quod tante cædis auctor extitisset. *Ruffinus* autem præsenti anno hanc dignitatem gessit, ut demonstrat lex 3 Codicis Theodosiani *De Fabricensibus*, mense Martio Mediolano scripta.

3. *Illyricum Orientale subditum erat Theodosio*. — Theodoretus lib. 5, cap. 17, de ea cæde locuturus, ait: « Thessalonica civitas est ampla et incolarum multitudine abundans, sita quidem in Macedonia provincia: sed quæ caput est Thessalia et Achæa et aliarum plurium provinciarum, quæ sunt sub administratione præfectorio Illyrici ». Ait postea, eam cædem patratam, occasione *Butericæ*, eo tempore magistri milium per *Illyricum*.

Marca in Dissertatione de Primatu Lugdunensi nunc. 37 scriibil, hunc Theodorei tocum fraudi fuisse viris eruditis, qui istius historici verba de prefecture sede ad Theodosij Magni tempora trahunt; cum tamen, inquit, est ancorae sui temporis statu aperte loquatur, id est, anni cml, quo *Thessalonica* prefectoriana dignitate potiebatur. Verum ipsumsum virum doctissimum hallucinari, manifeste liquet ex iis, qua anno ccclxxx diximus, jam se, ab anno trecentesimo septuagesimo nono *Illyricum* divisum fuisse in Occidentale et Orientale, et ab eo tempore *Illyricum Orientale*, in quo Macedonia et Thessalonica, subditum fuisse imperatori Orientis. Quare sub Theodosio duo praefecti prætorio fuere, praefectus sc. prætorio Orientis, et praefectus prætorio Illyrii, videlicet Orientalis, et *Butherfordus* erat hoc tempore magister militum per *Illyricum Orientale*. Quomodo enim Theodosius eadem illam præcipere potuisset, si Thessalonica ab ejus imperio non pendisset? Hinc anno ccclxxx data ab eo VI kalend. April. dum Thessalonicae esset, lex 4 Codicis Theod. *De questionibus, Albuciano vicario Macedoniae*, inscripta. Theodosio itaque parebat Macedonia. Mirum, ut id obiter observem, eodem anno, iisdemque sepe mensibus, leges a Theodosio directas ad quatuor praefectos prætorio, ad Neotherium nempe, Eutropium, Florum et Tatianum, ut videre est in Chronologia Codicis Theod. anno ccclxxx, quod a Gothofredo non animadversum, et cuius rei causa mihi incompertha.

4. *Lex a Theodosio data perit.* — Antequam D. Ambrosius Theodosium in Dei templum intrare permetteret, jussit, ut legem scriberet, « quæ furoris sententias irrlas reddat aliae inae : et tringita dierum spatio maneat scriptæ sententia de cede ac bonorum proscriptione, rationis judicium expectantes », ut inquit Theodoreus citatus cap. 18. Quod et factum fuisse scribit. Id certe statuitur lege 3 Codicis Theod. *De ponis*, quam Cassiodorus in Historia tripartita integrum refert, dempta subscriptione, existimans, eam legem ipsissimum esse, quæ a Theodosio hujus eadis occasione emissâ est. In eamdem sententiam abiit Baronius, et post eum Gothofredus in illius legis Commentario. Sed utrinque deceplum fuisse, apud me pene certum : ejus enim inscriptione hoc est : *IMP. GRAVIANUS, VALENTINIANUS ET THODOSIUS AAA. FLAVIANO P. P. ILLYRICI ET ITALIE* : dicitur vero « data XV kal. Septemb. Verona, Antonio et Syagrio coss., anno nempe Christi ccclxxxii. Quare haec lex diversa ab ea, quam Theodosius hujus eadis occasione emisse dicitur. Respondet Baronius, characteres illos temporum depravatos fuisse, et quidem ab aliquo, qui indigne ferret, ea suo loco et tempore atque titulo posita legi, quibus Theodosii immane facinus decantaretur. Sed, cum id sine teste asserat, ac de nulla alia Codicis Theodosiani lege dici possit, ejus conjectura rejicienda. Addit Baronius, *Theodosianum* hoc anno Verona fuisse, ut liquet ex Chronologia Codicis Theodosiani. At ex eadem Chronologia constat, *Valentinianum Juniores* anno

ccclxxxii Patavii et Verone fuisse, ut Gothofredus fatetur.

5. *Sententia Baronii et Gothofredi confutatur.*

— Ipse Gothofredus, ad probandum illorum characterum errorem, utitur argumento ex *Flaviani* nomine, ad quem lex 13 *De ponis*, directa, duxit. « Fuit, inquit, Flavianus, hic praefectus prætorio Illyrii et Italiae per haec omnino tempora anno Domini ccxc et ccxci, ut docet lex 11 Codicis Theodosiani *De fide testam*, lex 4 et 5 *De apostatis*, lex 2 *De constitutionibus principian*, lex 6 *De contrahenda emptione*. Post *Polemum*, sc. qui primis adhuc hujus anni ccxc mensibus P. P. Illyrii et Italiae erat, lege 28 Codicis Theod. *De operibus publicis*, et ante Apodenium, qui anni ccxcii initio P. P. Illyrii et Italiae reperitur lege 21 Codicis Theodosiani *De naviculariis*. Fuit proinde *Flavianus* P. P. Illyrii et Italiae posterioribus anni ccxc mensibus, et anno ccxci. Quanquam Flavianum præfectum prætorio quoque reperio Merobauda et Saturnino coss., anno ccclxxxiii, lege 8 Codicis Theod. *De desertoribus*, et lege 2 ejusdem Codicis *De his qui latrones*. Ita Gothofredus, qui inde inferit, ex hujus legis *De paenitentia expungendum esse* nomen Gratiani iam a septennio occisi. At si Gratiani, Flaviani etiam nomen delendum esset; is enim sub Valentiniiano Juniore, non vero sub Theodosio, præfecturam prætorii gessit. Laudata itaque leges anni ccxc et ccxci date, non ad Theodosium, sed ad Valentiniandum Juniorum referendae, ipso Gothofredo in illarum Commentariis teste. Quare Flavianus præfectus prætorio Illyrii et Italiae, sc. Occidentalis, fuit annis ccclxxxii et ccclxxxiii, rursumque anno ccxcii, ino et aliquot mensibus anni ccxcii. Lex enim 20 Codicis Theodosiani *De petitionibus*, inscripta est *Flaviano P. F. P.*, diciturque *PP. VI idus April. Arcadio Aug. II et Rufino coss.*, anno se. ccxcii, ideoque emissâ ea, non a Theodosio, ut perperam Gothofredus, sed a Valentiniiano Juniore, qui in vivis fuit usque ad diem xv mensis Maii. Docent enim Ruffinus lib. 2, cap. 33, Sozomenus lib. 7, cap. 22, et Paulinus in Vita S. Ambrosii, *Flavianum* præfectum prætorio fuisse, quando Valentinianus Junior fruicidatus est, ac auctorem extitisse omnium, quæ adversus hunc gesta sunt : qui scriptores de præfectura Italia loquuntur, ut ex eorum lectione apud Baronium (an. ccxcii, n. 16 et seqq., et an. ccxcii, n. 37) constat. Verum anno ccxc non Flavianus, sed *Polemio* præfectus prætorio Illyrii et Italiae fuit, et quidem ab initio anni usque ad ejus finem. Lex enim Codicis Theodosiani 26 *De operibus publicis*, data est *Mediolani XIVII kal. Feb. Polemio PF. P. Illyrici et Italior. Tum prid. non. April.*, data *Mediolani* lex 28 ejusdem Codicis *De operibus publicis*, inscripta *Polemio P. P. Illyrici et Italior.* Denique X kal. Jan. data *Mediolani* lex 9 Codicis Justiniani *De officio rectoris provincie*, inscripta *Polemio P. P. Illyrici*.

6. *Eadem sententia rursus refellitur.* — Alium

hoc anno Illyrici et Italie praetorio prefectum obtrudit Gothofredus in Chronologia Codicis Theod. se. *Neotherium*, quod lex 3 Codicis Theod. *De thesauris*, qua dicitur data VI non. Mart. Constantiop., inscribatur *Neotherio PF. P.*, et lex 7 ejusdem Codicis *De curiosis*, data loco non expresso V kal. Jun. inscribatur *Neotherio PF. P.* Sed cum lex illa *De thesauris* data sit Constantinopoli, non dubium quin ad Theodosium M. referenda sit, ideoque et lex laudata *De cursu publico*. Haec Gothofredus in Commentario hujus ultima legis, sub quo imperatore praefectus praetorio *Neotherius* fuerit, et cuius praefecturae praeatoriae, quod Symmachus lib. 3, epist. 38, hunc *Neotherium*, hoc anno consulem in Occidentis partibus, et quidem in Italia fuisse ostendere videatur, concluditque, se hanc rem in medio relinqueret. Sed, cum Theodosius legem citatam *De thesauris*, ad Neotherium miserit, et aliquas alias leges ad *Tatianum PF. P.*, non dubito, quin hic praefectus praetorio Orientis fuerit, *Neotherius* vero praefectus praetorio Illyrici Orientalis. Et ratio est, quia lex ultima Codicis Theod. *De tutoribus et curatoribus*, dicitur XII kal. Feb. dat. Mediol. *Tatiano PF. P.*, et post VI nonas Martias (quo die lex citata *De thesauris* directa est ad *Neotherium PF. P.*), sequentibus mensibus Theodosius Magnus varia leges inscribit *Tatianus* praefecto praetorio. Quare uno eodemque tempore *Tatianus* et *Neotherius* praefecturam gessere in diversis imperii Orientalis partibus, in Oriente se, et in Illyrico Orientali. Quod Symmachus, is quidem indicat, *Neotherium* consulatus possessionem Mediolani iniisse; sed factum id quia Theodosius, qui eum consulem Orientalem designavit, toto hoc anno et majori parte sequentis in Italia fuit.

7. Divisio Illyrici ante Valentiniiani Jun. necem facta. — Apodemius vero fuit praefectus praetorio Orientalis, non vero praefectus Illyrici et Italie, ut sibi persuasit Gothofredus, qui existimavit, Illyricum hoc tempore nondum divisum fuisse. Lex enim 20 Codicis Theod. *De nariculariis*, inscripta est, *Apodemio PF. P. Illyrici et Afric.*, diciturque data XV kal. Mart. Constantiopoli Arcadio A. II et Ruffino coss., anno videlicet Christi ccxcen. Ubi haec voces et *Afric.*, abdicande, non vero earum loco vox *Italiae* substituenda, ut perperam Gothofredus. Cum enim ea lex data sit Constantinopoli, et quidem paulo ante mortem Valentiniiani Jun., die xv Maii illius anni occisi, non dubium, quin ad Theodosium Magnum pertineat, ut ipsem Gothofredus fatetur. Post Valentiniiani Junioris eadem due aliae leges ad Apodemium *PF. P. per Illyricum a Theodosio missae*: lex nempe t2 et 13 Codicis Theod. *De legatis*. Prior data V Aug., posterior IV idus Septemb. Cum autem eodem anno ccxcen *Flavianus*, ut jam ostendi, praefecturam praetorio Italiae et Illyrici, sc. Occidentalis, gesserit, et Apodemius ante diem xv Maii Valentiniiani Junioris emortualem, Illyrico, nempe Orientali, prefuerit, ut ex tribus legibus mox citatis planum sit, ac post diem xv Maii praefectus praetorio

Italie et Illyrici fuerit, intelligimus, *Flavianum* auctorem eadis Valentiniiani, prefectura indignum a Theodosio judicatum, Italiamque et solidum Illyricum Apodemio commissa fuisse: quo vel solo argumento constat, divisionem *Illyrici in Orientale et Occidentale* factam esse ante necem Valentiniiani Junioris, secus ac crediti Gothofredus. Neque enim post peremptum Valentinianianum Theodosius imperium partitus est, sed *Eugenius tyrannus* Occidenti praefuit, nominatimque Galliis; Theodosius vero easter orbis Romani regionibus. Ex quibus tandem omnibus concludendum, *Flavianum* currenti anno non fuisse prefectum Italiae et Illyrici, ideoque nec legem t3 Cod. Theod. *De penis*, eam esse, quam post eadem Thessalonicensem Theodosius M. emisit. Cum enim *Neotherius* currenti anno praefectus praetorio Illyrici Orientalis fuerit, lex illa Theodosii, qua perit, ad eum dirigi debuit.

8. Jam ab anno CCCLXIV prefectura Italie et Illyrici memorata. — Gothofredus, ut ostendat, legem illam Theodosianam aliam non fuisse quam prefatam *De penis*, alterum argumentum adducit, deductum ex prefectura praeatoriana Illyrici et Italiae, quam dicit, non memorari ante annum Christi CCCLXXXVII, ex quo infert, legem illam *De penis*, inscriptam Flaviano praefecto praetorio Italiae et Illyrici, datam esse post illum Christi annum, non vero anno CCCLXXXII. Verum ea regula, quam vir doctissimus statuit, etiam in Commentario legis 2 Cod. Theod. *De constitutionibus principum*, vera non est; cum ex iis, quo ipsomet in eodem Commentario refert, constet annis Christi CCCLXIV, CCCLXV, CCCLXVI et duobus subsequentibus unum cumdemque prefectum praetorio prefuisse Italiae, Illyrico et Africæ, exindeque annis CCCLXXVII et tribus insequentibus. Falsum etiam illud quod ibidem ponit: «Cum Illyricum Italiae sociari per haec tempora», anno sc. CCCLXIII, quo ea lex *De constitutionibus principum* data, «videmus ante Arcadium et Honorium ferme, de utroque Illyrico, seu universo, id accipiendo est, quod utique sub eodem Occidentis imperatore, et sub eadem administratione conjunctum erat: sub Constante primum, dein sub Valentiniano Seniore, tandem et sub Valentiniiano Jnniore et Gratiano». Nam *Illyricum* in Occidentale et Orientale anno trecentesimo septuagesimo nono divisum fuisse, certis argumentis me demonstrasse existimo, tam anno trecentesimo octogesimo, quam currenti. Praeterea ex mox dictis liquet, *Apodemium* prefectum praetorio Illyrici Orientalis, simpliciter et absolute vocari prefectum praetorio per *Illyricum*. Sicut itaque post *Theodosium M.* Illyricum absolute positum plerunque de Orientali intelligitur, ut ex multis Codicis Theod. legibus patet; ita et non raro post ejus imperii initium de Illyrico Orientali vox illa explicanda. Alia argumenta, qua Gothofredus in medium profert, aliud non probant, quam eadem Thessalonicensem presenti anno perpetratam esse: qua in re neque a Baronio, neque ab eo dissentimur.

9. *Ut per xxx dies sententiae suspenderentur, et a Valentiniiano et a Theodosio statutum.* — Sed hanc legem *De pœnis*, aliam esse a Theodosiana post eam cædem lata, ejus subscriptio manifeste ostendit : data est enim *mense Augusto*, non vero, ut Baronius memorie lapsu scribit, *mense Septembri*. Theodoreetus quippe lib. 5, cap. 48, ubi cedem Thessalonicensem narravit, ait : « Longo post tempore elapo : octo enim menses excesserant : Servatoris nostri natalis dies advenit ». Addit Theodoreetus, eum tunc Theodosius ad Ecclesiam venisset, petiisse ab eo D. Ambrosio, ut scriberet legem, « quæ furoris sententias irritas reddat atque inanes ; et triginta dierum spatio maneat scripta sententia de cæde ac honorum proscriptione, rationis judicium exspectantes ; » et statim imperatorem legem scribi precepisse, eamque *manus sua subscriptione* firmasse. Quare cedes Thessalonicensis accidit circa inensem Maium presentis anni, et lex Theodosiana, quæ ad nos non pervenit, data est circa finem mensis Decembris, idque *Mediolani*, ubi Theodosius constituit ad mensam ferme Augustum, ut patet ex legibus Codicis Theod. hoc anno datis. Valesius in Notis ad Theodoretum lib. 5, cap. 48, existimat, hanc leg. 13 *De pœnis*, primum quidem latam fuisse a Gratiano annis octo ante stragem Thessalonicensium, postea vero hujus occasione renovatam a Theodosio : priorem tamen titulum legis semper remansisse, qui *Gratiani* nomen præferetur. Verum haec conjectura non admittenda, quia Italia, ubi ea lex *De pœnis*, data, non Gratiano, sed Valentiniiano Juniori parebat, ideoque et ab eodem Valentiniiano ea lex lata. Praeterea inscripta est, ad *Flavianum* prefectum praetorio Italie et Illyrici, nempe Occidentalis, atque ita ad Theodosium nullo pacto referri potest. Gothofredus in Commentario laudata legis *De pœnis* : scribit : « Putabam ipse aliquando hanc legem Valentiniiano Juniori tribuendam esse, ut ita et Theodosius suo tempore, et Valentianus suo, de differenda in trigesimum diem pena extra ordinem principi imperata aliquid constituerit. Sed atia mihi nunc stat sententia, etc. » Conjectura tamen que viro doctissimo in mentem venit, omnino refinenda, cum ea sola haec difficultas explicari posse videatur.

10. *Concilium Mediolanense.* — A num. 35 ad 48. Hoc quidem anno *Mediolanense* celebratum, ut liquet ex epistola S. Ambrosii 28. Sed an *Jovinianus* in eo, vel in alio Concilio damnatus fuerit, incertum. Prosper tamen in Chronico imperiali, anno septimo Theodosii Magni post Gratiani mortem regnantis, praesenti nempe, insinuat aliam hujus Concilii causam ; ait enim : « Ingens inter nos nos contentio oborta : quod scilicet episcopi, qui ab hereticis depulsi fuerant, nolent his ab imperatore dejectis, alios quam se substitui sacerdotes ». Videatur loqui Prosper de episcopis, de quibus alter Prosper in Chronico consulari sub praecedentis anni consilibus scribit : « Ithacius et Ursacius episcopi ob necem Priscilliani, cuius accusatores fuerant, Ecclesiar communione privantur ». Hermantius lib. 7

Vita sancti Ambrosii, cap. 1, hunc Prosperi locum ad Concilium Mediolanense explicandum afferit, ex quo cum priori Chronicorum imperiali, quod Hermantius non recitat, aliquid in re obscurissima statui potest. Legendus Baronius anno cov. num. 55 et seq., ubi de Concilio Taurinensi, et Acta primi Concilii Toletani anno 40 celebrati, in quibus de *Priscillianistis* in Concilio Mediolanensi, praesenti nempe, damnatis agitur. Ex illis omnibus aliqua hujus Concilii historia concinnari potest. Certe Sulpicius Severus, qui anno Christi 40 Historiam suam absolvit, ait, turbas illas inter episcopos jam a quindecim annis etiam tum perdurasse.

11. *Theodosii lex de monachis.* — Ad num. 67. Ceterum lex 4 Codicis Theod. *De monachis*, lata non est occasione *Jovinianistarum*, qui e monasteriis ejecti, in urbibus tamen cum habitu monastico vagabantur. Nam præterquam quod, ut inquit Gothofredus in hujus legis Commentario, haec lex ad Orientem pertinet (ubi Tatianus, cui ei inscribitur prefectus pretorio erat, non agitur in ea de monasterio ejectis, verum de quibuscumque « qui sub Professione monachi reperiabantur », id est, de omnibus qui monasticam vitam profitebantur, interim tamen civitates frequentabant, ut ostendit lex 2 ejusdem Codicis *De monachis*, qua post biennium memorata lex abrogatur. Quare hac lege *monachi* quicunque, non peccato loco ad deserta loca et solitudines conferre sece jubentur, ut creditur Baronius ; verum pro Vita sue instituto eo redire. Denique pertinet haec lex ad monachos sive eremitas, enjusmodi in Ægypti potissimum, Syriæque solitudinibus, aliis agebant, deserta loca et vastas soliditudines sequentes. Qua de re plura Gothofredus in hujus legis Commentario.

12. *Gallam inter et Arcadium dissidium.* — Ad num. 75. Marcellinus in Chronicorum sub hujus anni consulibus scribit : « Gallia Theodosii uxor ab Arcadio privigno suo ejecta est. Obeliscus in circulo positus est : columna hand longe ab Ecclesia constituta est, que argenteam Theodosii Magni statuam ferens haec tenus contemplatur ». Baronius, qui in Annalibus haec verba recitat, ait, Gallam hoc anno demortuam et ab Arcadio sepultam ; que profecto Marcellinus non dicit. Inno Zozimus pag. 776 Valentiniiani Junioris morte, que anno ccxcvi accidit, narrata, ait : « Universis hisce Theodosio principi eodem tempore reunitiatis, uxor eius Gallia, fratrem deplorans, regiam universam conturbat. Mortua est autem Gallia anno ccxciv, quo Theodosius ad vindicandam Valentiniiani Junioris mortuam Constantinopolis ingressus est, teste Zozimo pag. 777 : « Conjugen ipsius Gallam parturientem mori contigit, infantis onere eum vita deposito ». *Obeliscus* ille qui haec tenus Constantinopoli visitur, vicinalium Valentiniiani occasione Theodosio positus : nam imperatoribus hujusmodi solemnia in Occidente exhibentibus, in Oriente obelisci erexit, Ecclesiar dedicante, similiaque peracta et vice versa.

SIRICII ANNUS 7. — CHRISTI 394.

t. Symmachus reconciliatus Theodosio. — Christi annus trecentesimus nonagesimus primus adscribitur Fastis consulatu Tatiani et Symmachi : hic enim ob patrocinium patriorum cultus deorum (ut vidimus) extra trecentesimum lapidem a Theodosio relegatus, sed restitutus, scripto jam (ut Socrates ait¹) ad Theodosium Apologeticō, ab eodem est exelitus ad consulatum. Quod enim Symmachus inter senatores primarii eminenter, et in rebus gerendis solerissimus ac sagacissimus haberetur, cuius tantum mutu reliqui moverentur; Theodosius rediturus in Orientem, eum amplissimo magistratu voluit demereret, ne quid turbarum ab eo adversus Valentianum, quem solum reliqueret in Occidente, concitaretur. Agit de hujusmodi Symmachī consulatu a Theodosio imperatore ei collato Prudentius, cum ostendit Theodosium nequamquam egisse tyrannice, cum Romæ cultum idololatriæ abolendum lege sancivit: nam amplissimorum magistratum participes quoque Ethnici esse voluisse affirmat, cum ait² :

Nec pago implieatos per debita culmina mundi
ter viros prohibet. Quoniam caelestia nunquam
Terrenis solidum per iter gradientes obstant,
Ipsa magistratum tibi Consulis, ipsa tribunal
Contulit, oratunque (auratunque) toga donavit amictum,
Cuius religio tibi dispicet: o peregrinum
Assertor divum, solus qui restituendos
Volcani Martisque dolos Venerisque peroras,

Iustret, et mortali (metalli) opere formata simulacula suscipiat; ne divinis atque humanis sanctionibus reus fiat. Judices quoque hanc formam continueant; ut si quis profano ritu deditus templum uspiam, vel in itinere, vel in Urbe adoraturus intraverit, quindecim pondo auri ipse protinus inferre cogatur: necnon officium ejus parem summan simili maturitate dissolvat, si non et obstiterit judici, et confessum publica attestatione retulerit: consulares senas, officia eorum simili modo, correctores et praesides quaternas, apparitiones illorum similem normam aquila sorte dissolvant. Dat III kal. Mart. Mediolan., Tatiano et Symmacho coss. »

3. Porro haec sanciri voluit Theodosius ex senatusconsulto, cum, lati comitis, singulorum senatorum est rogata sententia: de quibus ita Prudentius :

Aspice quam pleno subsellia nostra senatu
Decernant infame Jovis pulvinar, et onore
Idolum longe purgata ex Urbe fuganduu.
Qua vocat egregii sententia principis, illac
Libera cum pedibus, tum corde frequenta transit:
Nec locus nivida est, nullum vis aspera terret:
Ante oculos sic velle patet: cunctaque probatum,
Non jussum, sola capi ratione sequuntur.

Rursum vero idem Theodosius ad Aegypti magistratus aliam ejusdem argumenti dedit sanctionem, his verbis conscriptam³:

4. « Idem AAA. Evagrio praefecto Augustali et Romano comiti Aegypti.

« Nulli sacrificandi tribuatur potestas: nemo templo circumneat: nemo delubra suscipiat: interclusos sibi nostra legis obstatculo profanos aditus recognoscant: adeo ut si qui vel de diis aliquid contra vetum sacrisque molierit, nullis exuentum se indulgenti recognoscat. Judex quoque, si quis tempore administrationis sua, fretus privilegio potestatis, polluta loca sacrilegas temerator intraverit; quindecim auri pondo; Officium vero ejus nisi collatis viribus obviariet, parem summan ærario nostro inferre cogatur. Dat. XV kalend. Julii Aquileiae, Ta-

¹ Socr. l. v. c. 14. — ² Prudent. adv. Symm. l. i. — ³ L. x. de Pagan. C. Theod.

⁴ L. xi. eod. lf.

tiano et Symmacho consulib. » Hæc adversus Gentiles.

5. Quod vero scirel idem Theodosius imperator, esse inter Christianos nonnullos, qui conciliandi sibi imperatoris gratia, ex deorum Gentilium cultu ad Christianam se religionem contulissent, eosdemque pro conditione rerum ac temporum parvo momento hue et illuc impelli; ut eos in suscepere religionis contineret officio, hisce voluit legibus coercere¹:

« Imp. Valentin. Theod. et Arcad. AAA. Flaviano PP.

« Hi qui sanctam fidem prodiderint, et sanctum baptismum profanaverint, a consortio omnium, segregati sint, a testimonio alieni, testamenti (ut ante jam sanximus) non habeant factionem, nulli in haereditate succedant, a nemine scribantur haeredes. Quos etiam præcepissimus procul abjici ac longius amandari, nisi pœna visum fuisset esse majoris, versari inter homines et hominum carere suffragii. Sed nec unquam in statum prislinum revertentur: non flagitium morum obliterabitur penitentia; neque umbra aliqua exquisite defensionis aut munimini obductetur. Quoniam quidem eos qui fidem, quam Deo dicaverunt, polluerunt, et prudentes divinum mysterium in profana migrarunt, tueri ea que sunt commentitia et concinnata non possunt. Lapsi eterrim et errantibus subveniuntur; perditis vero, hoc est, sanctum baptismum profanantibus, nullo remedio penitentie, que solet alii criminibus prodesse, succurrirunt. Dat. V. kal. Maii Concordie, Tatiano et Symmacho coss. »

6. At ne videretur ipse imperator ejusmodi sanctione voluisse tantum errantem infrenare plebeianam, paucos post dies appendicem adjectit ad coercendos eos qui in sublimiori gradu collocati essent, ita ad eundem Flavianum rescribens²:

« Si quis splendor collatus est in eos vel ingenuus dignitatis, qui fide devit et mente secali, a sacrosancta religionis cultu et reverentia descivissent, ac se sacrificiis mancipassent; perdat: ut de loco suo, statuque dejecti, perpetua urantur infamia; ac ne in extrema quidem vulgi ignobilis parte numerentur. Quid enim his cum hominibus potest esse commune, qui infandis et feralibus mentibus gratiam communionis exosi, ab hominibus recesserunt? Dal. V id. Maii Concordie, Tatiano et Symmacho coss. »

7. *De translatione capitilis S. Joannis Baptiste et de ejusdem inventione.* — His ergo cohibiti legibus Gentiles nobiles, et qui honoris ac questus causa in gratiam Theodosii Christiana fidei cultum fuerant amplexati, agro ferentes anno hisce vinciri vineulis, de novo in Occidente imperatore creando meditari ceperunt, postquam Theodosius Constantinopolim rediisse: quod scirent absque ejus patrocinio Valentianum adolescentulum imbellem perducere e medio tolli posse. Res igitur in annum sequentem dilata est, quod ipse Theodosius

ad hujus anni prope finem moram traxerit in Occidente: nam auctor est Socrates¹, eundem imperatorem recedentem ex Italia, Constantinopolim pervenisse quarto idus Novembbris. Quo cum adventasset, nihil antiquius habuit quam ut absoluta basilica, quam in honorem S. Joannis Baptiste in Septimo sumptuose erigendam curarat, inventum sub Valentini imperatoris tempore caput ejusdem S. Joannis Baptiste in eam ex Coslai vice prope Chalcedonem positio transferret: constat quidem auctoritate Sozomeni atque Prosperi sui ipsorum seculi res scribentium id post redditum Theodosii ex Italia esse factum, antequam Valentianus imperator occubebet. Ceterum anni unius errore lapsus videatur Prosper, nisi id vitio librariorum accidit, dum ejusmodi translationem capitilis factam tradit per Theodosium anno superiori sub consulatu Valentianiani quarto atque Neoteri; cum omnium assertione liqueat, ipsum non ante presentem annum Constantinopolim redisse, reversum autem istud ipsum curasse. Quamobrem nec audiendum Cedrenum putamus, qui ejusmodi translationem ad annum sextum Theodosii referit, vel qui ad posteriora reponunt tempora. At quid de his in primis Sozomenus tradat, audiamus²:

8. « Circa hoc tempus Constantinopolim translatum fuit Joannis Baptiste caput, quod Herodias ab Ilerode tetrarcha petierat. Fertur autem fuisse repertum apud monachos quosdam secte Macedoniana: qui cum primum Hierosolymis habitassent, postea migrarunt in Ciliciam. Sub eo autem imperio, quod ante presens hoc fuit», nempe Valentis Augusti, « indicante Mardonio, qui domus imperatoris major eumuehus erat, jussiterat Valens illud Constantinopolim transferri. Itaque illi qui in hoc missi erant, publico vehiculo impositum agebant. Sed ubi ad Pantichium pervenissent (qui locus est Chalcedonis), non ulterius procedere valuerunt muli, qui vehiculum trahebant, et quidem comminabantibus equis omnibus, et auriga flagris acriter urgente. Cum autem nihil proflerent, videreturque cunctis et ipsis quoque imperatori res ea non sine miraculo et nomine divino geri; sacrum hoc caput in Coslai pago deposuerunt: erat enim is forte in proximo, et ad Mardonii hujus ditionem pertinebat. Circum hoc autem tempus, sive Deo, sive ipso Propheta exuscitante, venit in hunc pagum Theodosius imperator. Cui quidem, cum Baptista reliquias tollere vellet, solam aitum restituisse matronam: ea era virgo sacra, sed quam sectarentur minister et custos.

9. « Cum autem illa cunctis viribus resistrel; ratus eam non esse cogendam, precibus confundebat imperator, ut concederet. Et postquam gravate cessisset; irritum fore imperator quod conabatur, ex eo rata, quod tempore Valentianiani (Valentis) acciderat; purpura sua thecam in qua jacebat caput involvens, accipiebat, ac reversus ante urbem Constantinopolitanam condidit in loco quem Hebdomon

¹ L. v. de Apost. C. Theod. — ² L. v. de Apost. C. Theod.

¹ Socrat. l. v. c. 19. — ² Sozom. l. vii. c. 21.

vocant, adificato ibi in honorem Dei amplissimo pulcherrimo templo. Matronam porro, quamvis frequenter ac multum precatus et blandis pollicitationibus adortus esset, inducere imperator non potuit, ut ab opinione sua desisteret; erat enim secte Macedoniana. Quanquam tamen Vincentius presbyter ejusdem secte fautor, qui et ipsam et Prophetę loculos ex aquo venerabatur, et sacerdotio in hunc ipsum usum fungebatur, e vestigio secentus est, et cum his qui de Catholica Ecclesia erant, communicavit: cum quidem (uti Macedoniani dicunt) cum jurejurando protestatus esset, se ab eorum opinione nunquam esse recessurum. Sed ille ad extrellum id hac adjecta conditione manescebat terminavit. Ut si Baptista sequi vellet imperatorem, et ipse quoque cum codem absque omni hesitatione conscientiae communicaret. Fuit autem hic natione Persa; et cum sub imperio Constantii persecutio Christianos affligeret, fugiens una cum Adda consobrino suo, ad Romanos venit, atque ipse quidem in clericum electus est, et ad presbyterii dignitatem processit: Addas autem uxore dueta plurimum profuit Ecclesie, et filium reliquit Auxentium, virum erga Deum fide, erga amicos promptitudine insignem, vita integrum, litterarum amatorem, et omnigena tum Gentilium, tum ecclesiasticorum eruditio prestatum, moribus commodis, licet imperatori et aulicis familiaris esset et in bellicis expeditionibus splendide se gessisset. Verum illius quidem cerebra mentio est tum apud probatissimos quoque monachos, tum apud homines studiosos, qui ipsum familiariter cognoverunt. Matrona vero usque ad obitum in Costai pago versata est, vixique generose admodum et caste, et sacris virginibus prefuit; quarum etiam nunc multas superesse intellexi, que mores disciplina per Matronam accepta dignos repräsentant». Hucusque Sozomenus.

10. Sed quoniam a Macedoniano homine noscitur ejusmodi historiam mutuatus, auctorem minime citandum putavit: at quisquis ille fuerit, secte favit, dum suis adscriptis ejusdem sancti Praecursoris Domini inventionem capit, illius vero custodiā tribuit Matronae virginī. Quonobrem haec omnia ad lapidem Lydium admoveenda sunt; ut quæ veritate subsstant, quæve nutent, perspicue possit intelligi. Atque illud in primis certum est translationem sacrarum reliquiarum nequaquam fieri hoc tempore solitam curru, equisonibus, et aurigis, sed episcoporum humeri pompa solemni. Accipe quid sub Arcadio Theodosii filio dicat factum S. Hieronymus de reliquiis Samuelis Prophetae, cum ex Palæstina in Thraciam delata sunt¹: «Sacrilegusne, inquit, dicendum est et nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Iudea transtulit in Thraciam? Omnes episcopi non solum sacrilegi, sed et fatui judicandi, qui rem vilissimam et cineres dissolutos in serico et vase aureo portaverunt? Stulti omnium Ecclesiarum

populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis, et tanta letitia, quasi præsentem viventemque Prophetam cernerent, suscepserunt, nt de Palæstina usque Chalædonem jungentur populorum examina, et in Christi laudem una voce resonarent? etc. » Portaverunt quidem et episcopi ipsi humeris sacratissima Joannis pignora, et non currus, quem multæ traherent. Accipe de his exemplum aliud, quod idem S. Hieronymus scriptis de sancte Paulæ defuncte corpore, quod quidem episcoporum humeris ad sepulturam elatum fuisse affirmat: «Translata, inquit², episcoporum manibus, et cervicem feretro subjacentibus». En video, quibus ritibus et qua pompa efferti, transferrique solerent sacra reliquia; quæ quidem religionis officia adhibita esse, imo et cumulatis exhibita digne triumpho in evocatione venerandi capitis magni Baptista, recentioris Eliae, terrestris angelii, præcursoris Domini, prophete et plus quam prophete, Veritatis præconis, amici sponsi, et magni martyris, negare quis poterit?

11. Rursum vero ad confutandam eamdem ex Macedoniano auctore petitanam historiam hæc adjicimus. Quam insulte fingitur alteratio illa Theodosii imperatoris cum Macedoniana femina, et abjecta nimis illa cum precibus et blanditiis postulatio tanti principis pro assequendo tanto ab heretica virgine munere? quasi capere et vindicare non licuisset, nisi illa præbuisset assensum; cum nemo non sciat, ex his quæ superioris dicta sunt, eundem imperatorem Macedonianos et alios hereticos exagitasse legibus severissimis. Faceant igitur commenta isthac; illudque unum ratum firmumque ex Sozomeno habeatur, post redditum Theodosii ex Occidente, factam esse ab ipso ejusdem sacri capitis in Illyricum, in basilicam ea de causa illuc erectam, translationem: id affirmantibus etiam (ut dictum est) ex Latinis ejusdem temporis Prospero, et qui post ipsum secenti sunt³, ex Gracis post Sozomenum Cedreno⁴, atque⁵ Nicephoro. Cujus pii studii Theodosii, etiam adversantium demonum testificatione, magnum constat esse premium consecutum, cum pugnante pro ipso Joanne Baptista in difficultissimo bello pollentem viribus Eugenium expugnavit tyrannum, ut suo loco patebit.

12. Cæterum quod spectat ad ejusdem venerandi Baptiste capitis inventionem, nulla est fere historia qua tot obvolvatur ambagibus, et variarum dubitationum complicata sit nodis. Etenim apud Acta⁶ Matronæ Pergensis ea contigisse fertur tempore Leonis imperatoris atque Verinae Augustæ, non cum primum apud Herodis regiam inventum est, sed cum in agro Emese civitatis repertum. Apud Marcellinum comitem aliter facta esse inventio capitis legitur. Opilione et Vincomalo consulibus, sub imperatoribus Valentiniiano, et Marciano, anno Domini quadragesimo quinquagesimo tertio;

¹ Hier. epist. xxvii. — ² Siebe, in Chron. et alii. — ³ Codren. in compend. — ⁴ Niceph. l. xii. c. 49. — ⁵ Metaph. die 8. Novemb. Sur. tom. vi.

apud quem ipsa prior atque posterior ejusdem capituli inventio pluribus enarratur : apud Marcellinum dixerim potius, quam a Marcellino, utpote ab aliquo illius addita Chronicis, quod per brevibus quidem rerum monumentis ab ipso elaboratum esse constat, non autem longioris aliquius narratione historia : ut plane appareat, consarcinaloris futura panum novum veteri consutum vestimento. Sed gravioribus scafet erroribus quod apud incertum habetur auctorem in tractatu illo qui apud Cyprianum extat de revelatione capituli Joannis Baptiste ; dum post illam quam recitat ex Marcellino auctore primam in palatio Hierodis inventionem factam tempore Marcianii Augusti, posteriore addit per Marcellinum presbyterum, atque ab eodem attalum ipsum caput Alexandriam, datumque jurando ejus civitatis post Theophilum episcopo. Quis hic, rogo, Jurandus successor Theophili ? An Cyrillum post Theophilum sedisse, potius aliquis ignorasse ? Sed illud monstruosius : quoniam paulo valuit successori Theophilii Joannis caput afferri, cuius prior inventio ab ipso facta dicitur sub Marciano, posterior vero, cum Alexandriam translatum fuit longe postea ? Sed nuga sunt istae ac plane somnia, cum ex his dicendum esset, ante illud acceptum a successore Theophili, quam primo inventum fuerit : cum tamen nonnisi post secundam inventionem, Alexandriam translatum esse dicatur : certa enim temporum ratio, eti aliae decessent probations, ista omnino redarguit atque confutat.

13. *Pratermissimus hic de tercia ibi posita ejusdem Joannis (ut ibi dicitur) inventione capituli et in Gallias facta translatione pluribus agere : nam cum mendacis in primis ea innatur historia ; nova ut subsistat, jacienda essent eidem fundamenta ; atque si posset, docendum in primis, quomodo illud ipsum quod constat Constantinopolim esse translatum, postea delatum fuerit Alexandriam. At est quod conjicere valeas, lector, ex iis que idem incertus auctor ibi habet, cuiusnam Joannis caput illud fuerit, quod in Gallias translatum est, Baptiste, vel alterius Joannis. Sed audi, queso. Dicitur ibi revelatione fuisse euidam Felici monacho, dictumque illi : « Felix, surge concitus et pergens ad civitatem Alexandriae, invenies ibi Ecclesiam in honorem S. Joannis Baptiste consecrataam, ubi caput ejus cum tribus pueris innocentibus conditum est, etc. » Porro inventus in Actis Cyri et Joannis martyrum¹, a Cyro Memoriam erectam fuisse Alexandriae trimum puerorum : Joannemque martyrem collegam, Edessa orinundum, capite truncatum : ut plane conjectura non levius sit, hujus Joannis capituli factam esse Alexandria in Gallias translationem. At diximus de his in Notis². Verum ut ad inventionem Baptiste capituli, de qua agitur, reverlanur : ferebatur Gelasius tempore ea de re historia quedam, de qua sic ipse³ :*

« Item scripta de inventione capituli S. Joannis Baptiste, novellæ quidem relationes sunt et nonnullæ Catholici legunt. Sed cum haec ad Catholicorum manus adveniunt (pervenerint), beati Pauli Apostoli praecebat sententia⁴ : Omnia probate : quod bonum est, tenete ». Haec ipse. At nou existimes Gelasium intelligere potuisse eam de revelatione capituli scripcionem, que apud Cyprianum extat : nam longe post Gelasii tempora scriptam esse, ex Pipini memoria ibidem recensita, nemo non videt. Quamobrem cum novam eam dicat esse relationem, equidem puto de illa intelligere, que novissime traditur facta temporibus Marciani : recentiorem enim illa nullam invenies.

14. Insuper ex iis que superius dicta sunt, et ea confutantur, que apud Metaphrastem⁵ leguntur in oratione de translatione manus ejusdem Joannis Baptiste : nimurum a Justiniano imperatore translatum esse ex Emesa ejusdem Praecursoris caput, quod obsignatum dicitur fuisse signaculo Constantini : id enim idecirco ab auctore creditum, quod idem Justinianus imperator ejusdem Joannis Baptiste templum erectum in Hebdomo restituisse : quod a Theodosio edificatum, Sozomenus, qui illud videre potuit, Constantinopoli cum esset, affirmat. Porro tam apud Graecos, quam Latinos publicis monumentis duplex memoria anniversaria die peragitur duplicitis ejusdem praecursoris capituli inventionis; quarum prior illa dicitur facta ex ruderibus antiquæ Herodis regie ; posterior vero ex agro Emesa, unde translatum est Constantinopolim, in cuius solemnitate Joannes Damascenus⁶ ista habet : « Sicut divinum depositum occultum terra Christus delexit caput tuum nobis, o propheta et praecursor : omnes igitur simul profecti, in hujus inventione canibus deiloquis Salvatorem laudamus, salvantem animas nostras supplicationibus tuis. — At de his haec tenus : consulat qui plura velit, que eodem argumento in Romano Martyrologio adnotavimus.

15. *Theodosii constitutio contra hereticos*. — Jam vero quod reliquum est rerum gestarum Theodosii anni hujus, absolvamus. Quod enim cuperet Orientalem Ecclesiam ab omni hereticorum labore purgataam prorsus reddi, ejusmodi edidit ultimo mense anni hujus sanctionem⁷ :

« Hereticorum polluta contagia pelli urbibus vicini, protubari, ac nullis penitus jubemus patere conventibus ; ne quoquam sacrilega cohors talium hominum colligatur. Nulla eorum perversitati, vel publica conventicula, vel latiora erroribus secreta tribuantur. Bal. XIV kalend. Januarii, Rom. (Nova Rom.), Tatiana et Symmacho VV. CC. coss. » Ex hac quidem constitutione Socrates erroris arguitur, dum ait, nonnisi Eumonianos hereticos a Theodosio exigitatos ; reliquis autem, ut Arianis, et Novatianis, conventus agere permisum : sie enim habet, dum statum praesentis temporis hereticorum in Oriente

¹ Apud Metaph. die 31. Jan. Lipom. tom. v. et Sur. tom. i. ea die.
² Notat. in Hom. Mart. die 29. Aug. — ³ Gelas. in Conc. Hom. decret. de libris authent.

⁴ 1 Thess. v. — ⁵ Extat apud Sur. tom. iv. — ⁶ Damase. in Cant. Eccles. — ⁷ L. xx. de heret. C. Theod.

describit¹: « Eas porro res, quae etiam apud alios, Arianos dico, Novatianos, Macedonianos, Eunomianosque geste sunt, commemorare, opere pretium arbitror. Nam Ecclesia cum semel esset divisa », imo ipsi ab Ecclesia divisi, « non una divisione acquievit : sed homines ab se mutuo aversi, alter ab altero denno secesserint : atque adeo exiguum leviculumque occasionem nacti, mutue communio[n]is consociationisque vincula disruperunt. Proutque qua ratione, quando, et quibus de causis inter se dissenserint, consequenti sermone ostendemus.

16. « Illud interea intelligamus oportet, Theodosium neminem istorum exigitasse, praeter Eu-nominium : quem, quoniam Constantinopoli domini sue conventus egerat, libros ab se editos palam ostenderat, multos denique sua doctrina labi infecerat, in exilium mitti jussit. Reliquis vero neque molestiae quicquam exhibuit, neque secum communicare coegit : sed singulis copiam fecit in locis separatis conventus agendi, et ita de religione Christiana sentiendi, ut quisque de ea opinionem conceperat. Atque ut alii omnibus sectis potestatem permisit Ecclesiis sibi extra civitates construendi ; sic Novatianis, utpote in fide Consubstantialis cum eo consentientibus, dedit mandatum, ut Ecclesiis suas (sicut a me supra commemoratum est) intra urbes adacteret et libere retinerent ». Haec Socrates : sed quam vera sint de aliis presertim hereticis, tum nuper recitatae, tum reliqua superiorius descrip[t]ae lat[er]e adversus hereticos leges, apertam fidem faciunt, nosque alias de his eundem auctorem erroris arguimus.

17. *Novatianorum inter se dissidentium conventus; idemque de Arianis.* — Porro de schismate Novatianorum hoc tempore inter ipsos conflato ; haec idem Socrates subdit² : « Cum post Agelium Marciannus Episcopus Novatianorum esset creatus : Ecclesia illorum tali de causa divisa est. Sabbatiū quidam ex Iudeo factus Christianus, et a Marciano ad presbyteriū dignitatem elevatus, nihilominus Iudaicæ religioni, qua animus erat ante occupatus, servire laboravit : quin etiam simul Episcopatus adipiscendi cupiditate incensus fuit. Itaque nactus duos presbyteros Theocistum et Macarium sue cupiditatis adjutores, tempus et morem festi Paschatis celebrandi, qui in Pazo (Pepuso) vico Phrygiae regnante Valente (sicut ante dixi) a Novatianis decerni tentatus erat, renovare cogitavit. Ac quanquam primum simulatione monastica vita excollenda, ab Ecclesia recessit, sibique nonnullos, quos mysteriorum communione indignos censebat, per magnæ offensioni fuisse docuit : tamen haud ita multo post, dum conventus separatim agere institeret, se manifesto aperuit. De quibus rebus certior factus Marciannus, suum ipsius in presbyteris ordinantis errorem et inscitiam propterea magnopere accusavit, quod homines tam inanis glorie appetentes ad munus presbyteriū extulerat ; atque

graviter sibi succensens, dixit : multo fuisse satius, manus suas super spinas imposuisse, quam carum impositione Sabbathum ad gradum designassse presbyteri.

18. « Idecire Angari (est hoc emporium Bithynia prope Helenopolim situm) Concilium episcoporum Novatianorum convocat. Qui cum essent in unum coacti, accersunt Sabbathum, cuncte causas animi sui offensi coram Concilio proponere jubent. Ac simul atque ille dissensionem de festo Paschatis celebrando causam attulerat, cur animo esset offendso (illud enim tum ad consuetudinem a Iudeis in eo servatam, ad prescriptum normanque eorum qui in Pazo convenerant, celebrandum esse dicebat) ; episcopi in Concilio congregati, suspicantes illum sedis episcopalis desiderio eam rem causatum esse, jurejurando hominem obstringunt, ut episcopatum nunquam capesseret. Isle ea de re iurandum dat. Illi tum canonem edunt de festo Paschatis ; quem canonem ἀδιάχρονον, id est, indifferentem vocabant ; docebantque dissensionem de festo Paschatis non satis justam causam esse, cui Ecclesia dirimeretur : neque eos qui in Pazo coacti fuissent, prejudicium generali canoni fecisse. Nam veteres, qui proxime a temporibus Apostolorum alerant, quanquam de hoc festo inter se dissidebant, tamen inter ipsos mutuo communicasse, nec aliquando vineula rupisse concordie. Quin etiam Novatianos, qui Romæ, que est civitas primaria, vitam degabant, tametsi nunquam in eo festo morem Judeorum sequerentur, sed semper post aquinoctium Pascha celebrarent ; tamen cum illis qui ejusdem erant fidei, quique alium morem in festo illo agendo servabant, minime discordiam exercuisse ». Haec de novo canone, quem adversus communem usum Ecclesie Catholice Novatiani statuerunt : cui non adhaerere, nihil aliud fuisse, quam schismate a Catholicorum communione dividi, jam satis superiorius demonstratum est. Porro subdit de Sabbatio, iterum privatos conventus egisse, et contra iurandum episcopum se creari passum esse.

19. Cum autem idem auctor falsa quadam assumptione affirmet, lieuisse cuiilibet absque dispendio catholicae veritatis celebrare qua die Pascha vellet : haec sane ille, ut ex eo ipse Novatianus suos Novatianos excuset episcopos, unius occasione Sabbathi in transversum acti. Dumque subdit quod ad ritus spectat, peculiares licere suos cuncte vindicare, dumque diversarum Ecclesiarum ritus recentset, magnopere quidem errore labitur (ut de reliquo agere prætermittamus), dum ait¹ : « Qui sunt Romæ tres septimanæ ante Pascha, Sabbathi et Dominico exceptis, simul jejunant ». Sed haec certa demonstratione refellimus superiorius, dum egimus de Quadragesima tomo primo Annalium. Sicut et quod Sozomenus ait², semel tantum in anno Romæ Alleluia cantari solitum : cum superiorius sit demonstratum, etiam in ipsis defunctorum exequiis con-

¹ Socrat. lib. v. c. 20. — ² Ibid.

¹ Socrat. lib. v. c. 21. — ² Sozom. l. vii. c. 19.

suevisse Romae occini Alleluia. Vel quod de his agens longe mentitur Nicephorus, dum ait¹: « Neque episcopus, neque alius quisquam in Ecclesia Romae ad populum docens verba facit ». Sed quid ineptius dici potest? Nonne S. Ambrosius recitat sermonem Liberii papae ad populum habitum, cum soror ipsius sacrum vel virginitatem professa accepit? Nonne S. Leonis, et S. Gregorii adhuc extant homilia ad populum dicte? Sed puto quidem, eosdem Novatianos auctores Novatianorum Ecclesiarum, quae in diversis locis toto ferme orbe christiano disperse erant, mores insinuare voluisse; vel nullo delectu habito Catholicorum et Orthodoxorum, eorumdem ritus simul commiscuisse, confundisseque. Nam quid est, rogo, quod ait Socrates²: « In Thessalia aliam consuetudinem invaluisse novi, ut ibi qui clericus sit, si cum uxore, quamcum esset laicus ducebat, postquam clericus factus sit, dormierit, clericatu abdicatus sit: id adeo cum omnes illustres presbyteri in Oriente, et episcopi etiam, modo ipsi voluerint, nulla lege coacti ab uxoriis abstineant: nam non pauci illorum, dum episcopatum gerunt, etiam liberos ex uxore legitima procreant? » An non his contraria prorsus scriberebat hoc tempore (ut dictum est) S. Hieronymus adversus Jovinianum? diaconos scilicet, et universum clorum saecordalem, nec ministrare, nec offerre hostias Deo potuisse, qui servient operi conjugati: nam et assertione quoque Joviniani (ut ait) confirmat, esse non potuisse episcopum qui in episcopatu filios faciat: aliqui si reprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulteri damnabitur. Quem quidem morem tam in Occidentali, quam in Orientali Ecclesia viguisse, satis superior est demonstratum: ut non sit opus hic iterum eadem legitimi fastidio iterare.

20. Subdit vero Socrates³ de Arianiis: « Quin etiam Ariani inter se ipsos divisi sunt ob hanc causam. Questiones controversie captioseque inter eos quotidie agitate, illorum disputations ad absurdas quasdam sententias et opiniones provexerunt. Nam quoniama in Ecclesia creditur Deum esse Patrem Filii Verbi: questio inter eos oborta est, utrum Deus, antequam Filius existaret, Pater dici posset. Et quia Verbun Dei non ex Patre generatum, sed ex non essentis exititus opinabantur; in primo et summo questionis capite lapsi, non sine causa in absurdam contentionem incidentur. Dorotheus igitur ab illis Antiochia accersitus, dixit, non posse Patrem aut esse, aut vocari, si non existat Filius. Marinus, quem e Thracia ante Dorotheum evocaverant, tempus opportunitum nactus (agere enim fecerat Dorotheum sibi prelatum) contraria sententiae patrocinium suscepit. Quia de causa ipsi inter se divisi tuere. Ac eum propter inanem illam voclam, que erat ante prolata, essent sejuncti, separati alter ab altero conuentus fecerunt, et qui pare-

bant Dorotheo, in propriis ac suis locis manserunt: qui autem Marini sententiam sequebantur, exstruxerunt sibi Ecclesias, conventusque seorsum egerunt: denique docuerunt, Patrem semper Patrem fuisse, etiam cum Filius non existeret. Appellabantur hi Psathyriani; propterea quod Theoclistus quidam psathyropola, id est, placentarum venditor, gener Syrus, ardenti studio huic opinioni patrocinatus est: cuius sententiam secutus est Selenas Gothorum episcopus, vir genere permixto ortus: nam pater ejus Gothus fuit, mater autem Phryx ». Addit iterum subdivisam fuisse ejusmodi sectam in alias duas partes. Sed quid in his recensendis innmorar, cum et exemplis recentibus spectemus oculis, quolibet ferme die haereses parere haereres, nec mense ferme integro haeresum patronos inter se sibi ipsis constare? qui utinam illos, de quibus agimus, Arianos imitarentur, de quibus idem auctor hie subdit: « Quamobrem multi clerici, qui erant de istorum episcoporum Ecclesiis, odio contra eos ob concertationem illam ex inanis gloria cupiditate ortam concepto, ab illis desciverunt, seque totios addiverunt fidei substantialis ».

21. Post haec autem idem Socrates⁴ de Eunomianis agit in alias sectas inter se divisis, inter quas novissimas illas ponit, quarum alteram a Theophronio Eunomio theophronianam, alteram vero ab Eutychio Eunomieutychianam tradit appellatam. Sed et Macedonianos inter se ait fuisse dissidentes sententia. Verum hoc peculiare haeresibus omnibus, ut quoniama abhorrent a veritate, quae una eademque semper est, in diversas sententias sectaque distrahanter. Sit igitur prudenti homini signum potissimum, illie Catholicam Ecclesiam esse, ubi ab exordio una eademque semper fides viguit; haeticorum vero esse, non dicam Ecclesiam, sed prostibulum, in quibus non una semperque manens cognoscitur sponsa, sed exposita pro eujusenque concupiscentia concubine. At his dimissis, jam reliquias hujus anni res gestas ordine prosequamur.

22. *Augustinus presbyter factus, monasticam vitam instituit.* — Annus hic tertius numeratur, ex quo sanctus Augustinus in Africam reversus una cum sociis laicus vixit (ut Possidius ait⁵) longe a curis secularibus, orationi, lectioni, ac scriptioribus vacans: quo ipse a Valerio episcopo Hippomeni crealus est presbyter, cum ageret aetatis annum trigesimum septimum; de cuius ordinatione haec idem auctor⁶: « Eodem itaque tempore in Ecclesia Hippomeni Catholica Valerius sanctus episcopatum gerebat. Qui cum flagitante ecclesiastica necessitate, de providendo et ordinando presbytero civitati plebeum Dei alloqueretur et exhortaretur: jam scientes Catholicos S. Augustini propositum et doctrinam, manu injecta quoniama et idem in populo securus, et ignarus quid futurum esset, adstabat, tenuerunt. Solebat autem laicus, ut nobis dicebat, ab eis tan-

¹ Niceph. I. xii. c. 34. — ² Socrat. I. v. c. 24. — ³ Socrat. I. v. c. 22.

⁴ Socrat. I. v. c. 23. — ⁵ Possid. Vit. S. Aug. c. 2. — ⁶ Possid. ibid. cap. 3.

tum Ecclesiis, quae non haberent episcopos, suam abstinere præsentiam ». Vigebat namque mos ille, ut quem eruditione, et moribus insignem populus nosset, emendem vi raptum, reclamanter licet, offerrent episcopis ordinandum : quod plane contigit Augustino, de quo Possidius : « Eum ergo tenuerunt, et ut in talibus consuetum est, episcopo ordinandum intulerunt, omnibus id uno consensu et desiderio fieri perficie petentibus, magnoque studio et clamore flagitautibus, ubertim eo flente : nou nullis quidem lacrymas ejus (ut nobis ipse retulit) tunc superbe interpretantibus, et tanquam cum consolantibus, ac dicentibus; quia locus presbyterii, licet ipse majore dignus esset, appropinquaret tamen episcopatui. Cum ille homo Dei (ut nobis retulit) majori consideratione intelligeret et generet, quam multa et quam magna sua vita pericula de regimine et gubernatione Ecclesie impendere jam ac provenire spectaret, atque ideo fleret. Et corum fuit, ut voluerunt, completum est desiderium ». Porro de eadem vi sibi ab Hipponebus adhibita testatur ipse Augustinus in epistola¹ ad Albinam. Ceterum sic creatus est presbyter, ut regimen Ecclesie Valerius illi concrederet. Unde Possidius subdit :

23. « Factus ergo presbyter, monasterium intra Ecclesiam mox instituit, et eum Dei servis vivere cepit secundum modum et regulam sub sanctis Apostolis constitutam : maxime ut nemo quicquam proprium in illa societate haberet, sed eis essent omnia communia, et distribueretur unicuique, sicut opus erat : quod jam ipse prior fecerat, dum de transmarinis ad sua remeasset ». Quod igitur S. Augustinus primus fuit qui monastice vita instituta invexit in Africam, eademque primus servare coepit, aliusque servanda tradidit : inde accedit, ut Donatiste putarint ejusmodi vitæ genus ab ipso fuisse excogitatum ; nam sic ipse adversus Petilianum² : Deinceps perrexit ore maledico in vituperationem monasteriorum et monachorum ; arguens etiam me, quod hoc genus vita a me fuerit institutum : quod genus vita omnino quale sit, nescit, vel potius toto orbe notissimum, nescire se fugit ». Evexerat ipse ex Italia ejusmodi vivendi formam : viderat enim (quod ipse testatur) apud Mediolanensem Civitatem nobile monasterium; consperxerat et Romæ plura, eademque peregrinata, quae tanquam beatorum civium choros laudavit : quam quidem disciplinam æmulatus, in Africana Ecclesia quam primum instituere conatus est : sensit vero his in primis hereticos adversarios, nempe Donatistas ; de quibus etiam superius dictum est.

24. Ceterum jam ante presbyteratum, adhuc laicus, una cum suis sociis, de quibus diximus, idem vite genus in Africa excoluerat apud Tagaste ; sed nondum aliquod ab eo instructum fuerat monasterium, cuius erigendi gratia se Hipponeum contulerat, Hipponensem civem agentem in rebus,

cujus Possidius³ meminit, conventurus, a quo fuerat accessitus. At erit juvendius, haec ipsa omnia ab ipsomet Augustino ad populum pro concione narrante percipere ; ait enim⁴ : « Querebam ubi constituerem monasterium, et vivere cum fratribus meis. Spei quippe omnem saeculi reliqueram : et quod esse potui, esse nolu : nec tamen quæstivi esse quod sum. Elegi⁵ in domo Dei mei abjectus esse magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum. Ab eis qui diligunt saeculum, segregavi me ; sed eis qui praesunt populus non me coaduavi : nec in convivio Domini mei superiorum locum elegi, sed inferiorem, et abjectum ; et placuit illi dicere : Ascende sursum. Usque adeo autem timebam episcopatum, ut quoniā cœperat esse alicuius jam momenti inter Dei servos fama mea; in quo loco sciebam non esse episcopum, ne illo accederem cavebam. Et hoc agebam quantum poteram, ut in loco humili salvarer, ne in alto periclitarer. Sed ut dixi, Domino servus contradicere non debet. Veni ad istam civitatem propter videndum amicum, quem putabam me lucrari posse Deo, ut nobiscum esset in monasterio. Quasi securus perveni, quia locus habebat episcopum. Apprehensus, presbyter factus sum, et per hunc gradum perveni ad episcopatum. Non atlui aliquid, nec veni ad hanc Ecclesiam, nisi cum iis indumentis, quibus illo tempore vestiebar. Et quia hic disponebam esse in monasterio cum fratribus ; cognito instituto et voluntate mea, beate memoriae senex Valerius dedit mihi hortum illum, in quo nunc est monasterium. Cœpi boni propositi fratres colligere, compares meos, nihil habentes, sicut nihil habebam, et imitantes me : ut quo modo ego tementi paupertatulam meam vendidi, et pauperibus erogavi, sic facerent et illi qui mecum esse volunt, ut de communī viveremus, commune autem nobis esset magnum, et uberrimum prædium ipse Deus ». Haec ipse.

25. Verum quod dicit Possidius, Augustinum factum presbyterum, monasterium intra Ecclesiam mox instituisse ; aliter se rem habuisse, cum præcedens S. Augustini sermo declarat, tum quæ subdit his verbis : « Perveni ad episcopatum : vidi necesse habere episcopum, exhibere humanitatem assiduam quibusunque venientibus, sive transeuntibus ; quod si non fecisset, episcopus inhumanus diceret : si autem consuetudo ista in monasterio permissa esset, indecens esset. Et ideo vobis habere in ista domo episcopi necum monasterium clericorum ». Haec ipse ; quibus declaratur, nonnisi facto ipso episcopo accidisse quod ait Possidius, construxisse ipsum Augustinum monasterium intra Ecclesiam : ut ex his videoas duo ab eo erecta fuisse Hippone monasteria, alterum cum adhuc presbyter esset, in horto ; alterum vero cum factus est episcopus, in ipsa episcopalī domo ; qua inhærens esse soleret Ecclesie. Instituit postea et monialium mona-

¹ Augustin. epist. CCXXV. — ² Aug. contra lit. Petil. l. III. c. 40.

³ Possid. Vit. S. August. c. 2. — ⁴ Aug. de diver. serm. XLIX. — ⁵ Psalm. LXXXIV.

sterium, eisdemque regulas vivendi præscripsit¹, sicut et clericis fecerat. Et hac quidem Augustini plantatione accepti palmites longe latèque diffusi, tum in Africa, tum etiam in aliis plerisque Ecclesiis Occidentis fructu uberrimo locupletarunt Ecclesiam. Mansit Augustinus presbyter annos quatuor: nam ut auctor est S. Prosper in Chronico² quarto post hunc anno, sub consulatu Olybrii et Probinii, fuit creatus episcopus.

26. *Augustinus per supplicem libellum apud Valerium se excusat a prædicando ob imperitiam Evangelio.* — Cum autem ordinatus Ecclesie Hipponeensis presbyter S. Augustinus a S. Valerio episcopo cogeretur Dei verbum populo ministrare; ipse cum non tanta esse doctrina sibi videretur, ut tam grande munus obiret, inducias saltem petit in sequens Pascha, quo in divinis Scripturis fieret eruditior. Extat adhuc ipsius libellus precum ea de causa tunc oblatis Valerio, dignus quidem qui hic integer describatur: sic enim se habet³:

27. « Domino beatissimo et venerabili, in conspectu Domini sincera charitate carissimo patri, Valerio Augustinus presbyter in Domino S.

« Ante omnia peto, ut cogitet religiosa prudenteria tua, nihil esse in hac vita, et maxime hoc tempore facilius et latius, et hominibus acceptabilius, episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio, si perfactorie atque adulatorie res agatur: sed nihil apud Deum miserius et tristius et damnabilius. Item nihil esse in hac vita, et maxime hoc tempore difficultius, laboriosius, periculosius, episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio: sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militetur, quo noster imperator jubet. Quis autem iste sit modus, nec a pueritia, nec ab adolescentia mea didici: et eo tempore quo discere cooperam, vis mihi facta est, merito peccatorum meorum (nam quid alind existimem nescio), ut secundus locus gubernaculorum mihi tradiceretur, qui remunum tenere non noveram. Sed arbitror Dominum meum propterea me sic emendare voluisse, quod multorum peccata nautarum, antequam expertus essem quid illuc agatur, quasi doctior et melior reprehendere audebam. Itaque postquam missus sum in medium, tunc sentire coepi temeritates reprobationum mearum, quanquam et antea periculosisimum judicarem hoc ministerium. Et hinc erant lacrymae illæ, quas me tundere in civitate ordinacionis meæ tempore, non nulli fratres animadverterunt; et nescientes causas doloris mei, quibus potuerunt sermonibus, qui omnino ad vulnus meum non pertinerent, tamen bono animo consolati sunt.

28. « Sed multo valde, multo amplius expertus sum, quam putabam: non quia novos aliquos fluctus aut tempestates vidi, quas ante non noveram, vel non audieram, vel non legeram, vel non cogitaveram; sed ad eas evitandas aut perlerendas soleriam et vires meas omnino non noveram, et aliqui-

jus momenti arbitrabar. Dominus autem irrisit me, et rebus ipsis ostendere volui me ipsum mihi. Quod si non dannando, sed miserando fecit (hoc enim spero certe vel nunc cognita aegritudine mea, debeo Scripturarum ejus medicamenta omnia perscrutari; et orando ac legendu agere, ut idonea valetudine animæ meæ ad tam periculosa negotia tribuantur: quod ante non feci, quia et tempus non habui. Tunc enim ordinatus sum, cum de ipso actionis tempore ad cognoscendas divinas Scripturas cogilaremus, et sic nos disponere vellemus, ut nobis olim ad hoc negotium posset esse. Et quod verum est, nondum sciebam quid mihi decesset ad tale opus, quale me nunc torqueat et conterit. Quod si propterea in re ipsa didicebat quid sit homini necessarium, qui populo ministrat sacramentum et verbum Dei, ut jam non mihi licet assequi quod me non habere cognovi; jubes ergo ut peream, pater Valerio? ubi est charitas tua? Certe diligis me, certe diligis ipsum Ecclesiam, eni me sic ministrare voluisti: et tamen certus sum, quod et me et ipsam diligis. Sed putas me idoneum, eni ego melius me noverim: qui tamen nec ipse me nossem, nisi experiendo didicisset.

29. « Sed dicit fortasse sanctitas tua: Velle seire quid desit instructioni tue. Tam multa autem sunt, ut faelius possim enumerare quæ habeo, quam quæ habere desidero. Audeo enim dicere, scire me et plena fide retinere quid pertineat ad salutem nostram. Sed hoc ipsum quomodo ministrem ad salutem aliorum, non querens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant? Et sunt fortasse aliqua, immo non est dubitandum esse in sanctis libris conscripta consilia, quibus cognitis et apprehensis, possit homo Dei rebus ecclesiasticis ordinatiōribus ministrare, aut certe inter manus iniquorum vel vivere conscientia saniore, vel mori, ut illa vita non amittatur, cui uni christiana corda humiliat mansuetu suspirat. Quomodo autem hoc fieri potest, nisi quemadmodum ipse Dominus⁴ dicit, petendo, querendo, pulsando, id est, orando, legendu (agendo), plangendo? Ad quod negotium mihi parvum tempus vel usque ad Pascha impetrari volui per fratres a tua sincerissima et venerabili charitate, et nunc per has preces volo.

30. « Quid enim responsurus sum Domino iudici: Non poteram ista jam querere, cum ecclesiasticis negotiis impedirer? Si ergo mihi dicat: Serve nequam, si villa Ecclesiar calumpniosum aliquem paterneretur, cuius fructibus colligendis magna opera impeditur, neglecto agro quem rigavi sanguine meo; si quid agere pro ea posses apud Judicem terræ, nomine omnibus consentientibus, non nullis etiam jubentibus et cogentibus pergeres; et si contra te judicaretur, etiam trans mare proficereris: atque hoc modo vel annum vel amplius absentiam tuam nulla querela revocaret, ne alius possideret terram, non anima, sed corpori pauperum necessariam: quorum tamen famem vivæ

¹ Aug. ep. cix. — ² Apud Augustin. ep. cxlviii.

³ Matth. vii.

arbores meæ multo facilior, mihique gratius, si diligenter colerentur, explerent? Cur ergo ad descendam agriculturam meam, vacationem temporis fibi defuisse causaris?

31. « Die mihi, quid respondeam, rogo te. An forte vis dicam : Senex Valerius, dum me omnibus rebus instructum esse credidisset, quanto amplius me dilexit, tanto minus ista discere permisit? Attende omnia ista, senex Valeri, obsecro te per beatitudinem et severitatem Christi; per misericordiam et iudicium ejus, per eum qui tantam tibi inspiravit erga nos charitatem, ut te nec pro lucro anima nostrae audeamus offendere. Sic autem mihi Deum et Christum testem facis innocentie et charitatis et sinceri affectus, quem circa nos habes, quasi ego nou de his jurare omnibus possim. Ipsam ergo charitatem et affectum imploro, ut miserearis mei, et concedas mihi ad hoc quod rogavi tempus quantum rogavi, atque adjuves me orationibus tuis, ut non sit inane desiderium meum, nec infructuosa Ecclesiæ Christi atque utilitatibus fratrum, et conservorum meorum absentia mea. Scio quod illam charitatem pro me orantem, maxime in tali causa non despiciet Dominus; et eam sicut sacrificium suavitatis accipiens, fortassis breviore tempore quam postulavi, me saluberrimus consilii de Scripturis suis reddet instructum ». Hucusque libellus supplex Augustini ad Valerium episcopum Hippomensem.

32. Quis haec audiens, non existimet aliquem loqui hominem rudem, et sacaram literaturam ignarum, quique Christianorum theologiae vix atrium penetrarit? An non hic ille Augustinus, qui ante hoc tempus pro defensione et illustratione Christianae religionis tot tamque desertos ediderat commentarios adversus philosophos et hereticos, nempe contra Academicos et Manicheos, elucubratusque libros *De beata vita*, *De ordine*, et *aurea illa Soliloquia*, *De immortalitate animæ*, *De disciplina*, *De morib⁹ Ecclesie*, *De animæ quantitate*, *De libero arbitrio*, *De Genesi adversus Manichæos*, *De musica*, *De magistro*, et *De vera religione*? Qui igitur talia tantaque praefliterat in hanc diem universæ Catholice Ecclesiæ, an non sufficiens erat ut publice doceret populum Hippensem? Sane quidem : sed id præstisti, quod sciret nihil in Ecclesia Dei majoris esse negotii, quam Evangelium prædicare : suscepserant enim hoc ministerium Christus, et Apostoli ab eo missi, et Prophetæ; cum famen iudicem ante id ipsum munerus obituri a Deo vocati, resilientes interdum, et nonnisi magna Dei gratia roborata susceptum prosecuti sint opus : tales namque esse consueverunt præcones catholicae veritatis; heretici vero contra, illis similes, de quibus Dominus¹ : « Non mittebam Prophetas, et ipsi curabant ».

33. Sed quid præterea? Qui divinarum Scripturarum mare magnum, ac spatiisum manibus saepius navigio firmæ fidei, et remigio præclaræ inge-

nii, atque secunda divini Spiritus flante aura, tentaral; ejus immensa vastitate superatus, vix extremas undas littora verberantes sibi visus est affligisse. At ne haec me putes fingere vel coloribus pingere : audi ipsum ad Volusianum scribentem² : « Tanta, inquit, est christianarum profunditas litterarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab incunte pueritia usque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere : non quo ad ea que necessaria sunt saluti, tanta in eis perveniatur difficultate; sed cum quisque ibi fidem temerit, sine qua pie recteque non vivitur, tanta multa, tamque multiplicibus mysteriorum umbraculis opaca intelligenda proficiuntibus restant; tantaque non solum in verbis quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus quæ intelligenda sunt, latet altitudo sapientiae, ut annossimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem Scriptura quodam loco habet³ : Cum consummaverit homo, tunc incepit ». Haec ipse. Ex his probe, puto, intelliges, etiam si non ingeram ; quanta levitate, temeritate, et audacia hoc nostro seculo apud haereticos credatur divina Scriptura cordonibus.

34. In Africa presbyteri docere incipiunt publice Evangelium. — Tentavit S. Valerius, quod ante nullus Africanorum episcoporum attigerat, nempe ut presbyter Evangelium prædicaret, cum nonnisi episcopi id obirent muneris : ait enim Possidius⁴ : « Sanctus vero Valerius ordinator ejus, ut erat vir pius et Deum timens exultabat, et Deo gratias agebat, suas exauditas a Domino fuisse preces, quas se frequentissime fudisse narrabat, ut sibi divinitus homo concederetur talis, qui posset verbo Dei et doctrina salutri Ecclesiam Dei adedicare : cui se rei homo natura græcus, minusque latina lingua et litteris instructus, minus utilem pervidebat. Et eidem presbytero potestatem dedit, coram se in Ecclesia Evangelium prædicandi, ac frequentissime tractandi, contra usum quidem et consuetudinem Africanarum Ecclesiarum. Unde etiam ei nonnulli episcopi detrahabant. Sed vir ille venerabilis et providus, in Orientalibus Ecclesiis id ex more fieri sciens, utilitati Ecclesia consulens, obtrectantium non curabat linguas, dummodo factaretur a presbytero, quod a se episcopo impleri minime posse cernebat. Unde accensa, et ardeus elevata super candelabrum⁵ lucebat, omnibus qui in domo erant, lucebat. Et postea currente, et volante hujusmodi fama, bono præcedente exemplo, accepta ab episcopis potestate, presbyteri nonnulli coram episcopis populis tractare ceperunt verbum Dei ». Haec Possidius.

35. El quidem non Ecclesia tantum tenues, sed ipsa primatum totius Africanae provincie gerens Carthaginensis Ecclesia, et ejus præses Aurelius nuper creatus episcopus ejusmodi Valerii est imi-

¹ Aug. epist. 101. — ² Eccl. xviii. — ³ Possid. Vit. S. Aug. c. 5. —

⁴ Matth. v.

talus exemplum : quod ut acceperunt Augustinus et Alipius, magno gaudio exultarunt, et litteris congratulati sunt ei ista seribentes¹ : « Impletum est gaudio² os nostrum, et lingua nostra exultatione, nuntiantibus litteris tuis sanctam cogitationem tuam, adjuvante Domino qui eam inspiravit, ad effectum esse perducam, de omnibus ordinatis fratribus nostris, et precipue de sermone presbyterorum, qui te presente, populo infunditur, per quorum linguas clamat charitas tua majore voce in cordibus hominum, quam illi in auribus. Deo gratias. Nam quid melius et animo geramus, et ore promamus, et calamo exprimamus, quam Deo gratias? Hoc ne die brevius nec andri ketius, nec intelligi gratius, nec agi fructuosius potest. Deo gratias, qui te et tam fidei pectore dilavit erga filios tuos; et id quod in intimo anime habebas, quo humanus oculus non penetrat, eduxit in lucem, donando tibi non solum ut bene velles, verum etiam in quibus posset apparere, quod velles ». Hic ipsi latitia afflentes, quod ceperissent in Ecclesia Carthaginensi docere presbyteri. Tanto namque deuenit praecentore novum occini canticum Domini.

36. Improbata igitur fuit et irrita redditia ea Africana Ecclesia consuetudo, qua juberentur tacere presbyteri : nam eam his verbis suggesta S. Hieronymus, dum ait in epistola ad Nepotianum³ : « Pessima consuetudinis est in quibusdam Ecclesiis, lacere presbyteros, et presentibus episcopis non loqui; quasi aut invideant, aut non dignentur audiire. Etsi alii (inquit apostolus Paulus⁴) fuerit revelatum sedenti, prior faciat : poteslis enim per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes edificantur (consolentur); et spiritus Prophetarum Prophetis subjectus est : non enim dissensionis Deus, sed pacis. Gloria patris est filius sapiens. Gaudet episcopus iudicio suo, cum tales Christo elegerit sacerdotes ». Ille Hieronymus, ostendens ex apostolica institutione manare, ut doceant presbyteri in ecclesia; idemque Nepotiano normam prescribit quomodo presbyteri populum docere deberent.

37. *Augustinus in Manichaeos insurgit, et de totius Africanae Ecclesia correctione et presertim de agapibus tollendis laborat.* — Sed ad Augustinum redeamus; cui facto presbytero, adversus Manicheos certamen incundum fuit: « Sane lute », inquit Possidius⁵, « in illa Hipponeensi urbe Manicheorum pestilenta quamplurimos cives et peregrinos infercerat, et penetraverat, seducente et decipiente ejusdem haeresis quodam presbytero, nomine Fortunato, ibidem conversante atque manente ». Inter alios antea seductus fuerat quidam ejusdem Augustini amicus nomine Honoratus; ad quem restituendum ad pietatem, scripsit *De utilitate credendi* commentarium, eo quod irridenter fideles, qui credere juberentur, ubi plura habet de prae-

stantia fidei christiana, et certitudine in credendo. Addidit et adversus eosdem haereticos de duabus animabus commentarium, quo refellit eos dicentes alteram a patre, allaram vero creatam a principe tenebrarum. Sed et sequenti anno idem Hippone disseverit cum eodem Fortunato Manicheo; de qua disputatione suo loco dicturi sumus.

38. Inter haec Aurelius episcopus Carthaginensis, cum haud pridem ex diacono ejusdem Carthaginensis Ecclesie factus esset episcopus, litteris salutavit Augustinum presbyterum hoc ipso presbyteratus ejus exordio, cum coalescere inciperet fratrum eetus, et Alipius cum eis vita ageret : quod suis ad Aurelium redditis litteris ipse Augustinus significat⁶, quibus et eum horlaus est, ut pravos mores, qui in Ecclesia Africana crevissent, auferret : tantam enim spem se concepisse de eo testatur, cum ait: « Scias itaque, domine beallissime et plenissima charitate venerabilis, non desperare nos, immo sperare vehementer, quod Dominus et Deus noster per anoritatem personae quam geris, quam non carni sed spiritui tuo impostam esse confidimus, multas carnales folidates et aegritudines, quas Africana Ecclesia in nullis patitur, in paucis gemit, Conciliorum (consiliorum) gravitate et tua possit sanare » : sed que in universa Africana Ecclesia corrigenda essent his verbis inculcat: « Cum enim Apostolus tria breviter genera vitiorum detestanda et vitanda uno in loco posuerit, de quibus immemorabilium vitiorum exsurgit seges : unum horum, quod secundo loco posuit, accrime in Ecclesia vindicatur : duo autem reliqua, id est, primum et ultimum, tolerabilia videntur hominibus, atque ita paulatim fieri potest, ut nec vita jam potentur. Ait enim Vas electionis⁷: Non in commessionibus et cibrialibus, non in cibilibus et impudicitiis, non in contentione et dolo; sed induite vos Dominum Iesum Christum, et carnis euram ne feceritis in concupiscentiis. Horum ergo trium, cibilia et impudicitiae tam magnum crimen putantur, ut nemo dignus non modo ecclastico ministerio, sed ipsa etiam sacramentorum communione videatur, qui se isto peccato maculavit : et recte omnino.

39. « Sed quare solum? commessiones enim et ebrietates ita concessae et licite putantur, ut in honorem etiam beatissimorum martyrum non solum per dies solemnes (quod ipsum quis non lugendum videat, qui haec non carnis oculis inspicit?), sed etiam quotidie celebrantur » : et paulo post: « Sed teramus haec in luxu et labore domestica, et eorum conviviorum qua privatis parietibus continentur; accepiamusque cum eis corpus Christi, cum quibus panem edere prohibemur : saltum de saeculorum corporum sepleris, saltum de locis sacramentorum, de dominis orationum tantum dedecus areat ». Haec cum S. Augustinus inveniet, dicatur in iisdem conviviis praguslari solitum corpus Christi; plane puto intelligis, lector, de Agapibus ipsum lo-

¹ Aug. epist. LXXXII. — ² Psal. cxxv. — ³ Hier. epist. II. — ⁴ Cor. XIV. — ⁵ Possid. Vit. S. Aug. c. 6.

⁶ Aug. epist. LXIV. — ⁷ Hom. XIII.

qui, ex institutione Apostolica in Ecclesia olim, Paulus docente¹, fieri consuetis : faudabilis quidem institutio, quam tamen pravus usus corrupserat : nam symbola charitatis in luxum transierant et ebrietatem : que quidem cum in Ecclesiis transmarinis Augustinus viderit fuisse correcta, in Africanis optat per Aurelium emendari, atque ideoreo subdit:

40. « Hæc si prima Africa tentaret auferre a cæstori terris, imitatione digna esse deberet. Cum vero et per Italiam maximam partem, et in aliis omnibus, aut prope omnibus transmarinis Ecclesiis, partim quia nunquam facta sunt, partim quia vel orla vel inveterata, sanctorum et vere de vita futura cogitantium episcoporum diligentia et animadversione, extincta atque deleta sint; dubitamus quo modo possumus tantam morum labem vel proposito tam latè exemplo, emendare? Et nos quidem illarum partium hominem habemus episcopum, unde magnas agimus gratias Deo : quanquam ejus modestie atque lenitatis est, ejus denique prudentie et sollicitudinis in Domino, ut etiam si Afer esset, cito illi de Scripturis persuaderetur curandrum, quod licentiosa et male libera consuetudo vulnus inflixit. Sed tanta pestilentia est hujus mali, ut sanari prorsus (quantum mihi videtur) nisi Concilii auctoritate non possit. Aut si ab una Ecclesia inchoanda est medicina : sicut videtur audacie, mutare conari quod Carthaginensis Ecclesia tenet; sic magne impunitia est, velle servare que Carthaginensis Ecclesia correxit. Ad hanc autem rem quis alias episcopus esset optandus, nisi qui ea diaconus exercerabatur? » Hæc ipse.

41. Quod vero res longa firmata consuetudine ita videretur fixisse radices, ut perditicile statim penitus convelli posset : inde est quod idem S. Augustinus Aurelio persuadet, lenitale, non autem severitate agere, et exemplo potius quam precepto ; nam subdit : « Sed quod erat tunc dolendum, nunc auferendum est, non aspere, sed (sicut scriptum est²) in spiritu lenitatis et mansuetudinis. Dant enim mihi fiduciam litteræ tuæ indices germanissime charitatis, ut tecum tanquam mecum audeam colloqui. Non ergo aspere (quantum existimo), non duriter, non modo imperioso ista tolluntur : magis docendo, quam jubendo : magis monendo, quam minando : sic enim agendum est eum multitudine : severitas autem exercenda est in peccata paucorum. Et si quid minamur, cum dolore fiat, de Scripturis comminando vindictam futuram, etc. » Præstitit hæc quidem cuncta que auferenda Augustinus suavit, et modum quo abolenda forent, Aurelius, nimis rurum eum id fecit auctoritate generalis Concilii ex omnibus Africanis provinciis Carthaginæ congregati ; sed id quidem lenitate, et temporis spatio. Si quidem post annos sex, in Concilio Carthaginensi isthæ omnia fuere sublata : ubi Patres, et inter eos Augustinus jam episcopus hæc³ sanciverunt, incipientes uidecum a domo Dei, videlicet :

42. « Ut nulli episcopi vel clerici in Ecclesia conviventur; nisi forte transeuntes, hospitorum necessitate illuc reficiantur » : hæc de episcopis et clericis; laicos vero hoc edito canone monnerunt⁴:

« Populi etiam ab hujusmodi conviviis, quantum fieri potest, prohibeantur ». Hæc in Concilio Carthaginæ habito, Casario et Attico coss. anno Domini trecentesimo nonagesimo septimo.

43. Sed quid præterea Augustinus Aurelio putavat necessario inculcandum? Quod enim eadem quoque convivia et agapes ex antiquo uso bene introducta, sed pravis moribus corrupta, non solum exhiberi solita erant in sepulcris sanctorum martyrum, sed etiam in memoriis defunctorum ; idem S. Augustinus ita hæc tolli suadet, ut tamen consultum velit piis oblationibus pro animabus defunctorum ; nempe ut que ad eorum sepulera ferrentur, erogarentur in pauperes; sic enim ait⁵ : « Sed quoniam iste in cœmeteriis ebrietates, et luxuriosa convivia, non solum honores martyrum et carnali et imperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorum : mihi videat facilius illis dissuaderi posse istam feditatem ac turpitudinem, si et de Scripturis prohibeatur : et oblationes pro spiritibus dormientium, quas vere aliquid adjuvare credendum est, super ipsas memorias non sint sumptuosæ, atque omnibus potentibus sine typho et cum alacritate praebantur, neque vendantur : sed si quis pro religione aliquid pecunie offerre voluerit, in præsenti pauperibus eroget : ita nec deserere videbuntur memorias suorum; quod potest gignere non leuen cordis dolorem; et id celebrabitur in Ecclesia, quod pie et honeste celebratur ». Hactenus de his S. Augustinus. Intueris, teator, quam injuste atque impie calumniantur recentiores heretici, qui hujusmodi oblationes præstandas a populo pro animabus defunctorum, ex cogitatione tradunt a majoribus ob lumen Ecclesiis ministrantium clericorum; cum illæ omnes non clericis sed pauperibus clargiri, Augustinus suaserit. Cum autem istas commissiones ex Augustini consilio Anrelius Carthaginensis episcopus sustulisset, ex eoque accidisset, ut populus ab omni pro defunctis piorum officiorum frequentatione cessaret; opus fuit Christianos ad eas prestandas pro defunctis oblationes, ecclesiastica lege sancta, compellere : tanti enim existimavere Patres populum in antiquo pietatis officio retinere. Quamobrem in eodem Carthaginensi Concilio Aurelius cum aliis Africanis episcopis hæc decrevere⁶ :

44. « Qui oblationes defunctorum aut negant Ecclesiis, aut cum difficultate reddunt, tanquam egentium necatores, excommunicantur ». Cur id, nisi quod (ut ex Augustino dictum est) eadem omnes ac statim erogabantur in pauperes? quas quidem non exigua fuisse intelligere potes, eum adeo pauperes iis alcentur, ut earum subtractione necari iidem egeni dicentur. At de his modo hactenus.

¹ 1. Cor. xi. — ² Galat. vi. — ³ Concil. Carthag. III. c. 30.
⁴ Eod. Conc. c. 30. — ⁵ Aug. epist. LXIV. — ⁶ Concil. Carthag. IV. c. 95.

43. Hoc eodem anno ceptae sunt dissensiones illae inter S. Epiphanium Constantie Cypri et Joannem Hierosolymorum episcopum, occasione haeresis Origenis, quas ille una cum Ruffino, Palladio, Isidoro et aliis compluribus defendendas ac propagandas infeliciter suscepit. Quod enim S. Hieronymus in epistola ad Pamphacium tres numeret

annos a suscepto contentionis exordio usque ad tempus illius epistole, quam scriptam fuisse post sequentem annum suo loco dicemus; satis appareat hanc ipsam altercationem hoc anno copisse, de qua nos sequenti anno opportuniiori occasione agere aggrediemur.

Anno periodi Graeco-Romanæ 585. — Anno Urbis 1113. — Olymp. 292. an. 3. — secundum Baronium. — Olymp. 292. — A. C. 391.
— Iesu Christi 391. — Siricii pape 8. — Valentiniiani Junioris 17. Theodosii 13. Arcadii 9.

1. *Consules.* — Ad numm. 1 et seqq. Coss. *Tatianus et Q. Aurel. Symmachus*; prior Orientalis, ut ex legibus Codicis Theodosiani patet: posterior Occidentalis, cuius variae epistola ad nos pervenere.

2. *Due Valentiniiani leges adversus Haereticos.* — Lex Codicis Theodosiani 5 *De apostatis*, non a Theodosio, ut existimat Baroniūs (num. 6), sed a Valentiniiano Iuniorē emissā: inscripta est enim Flaviano praefecto prætorii Illyrici et Italiae, non vero Orientis, ubi Tatianus praefectus prætorio fuit, dataque est *Concordia*, quae Italiae urbs. De ejus explicatio legendus Gothofredus in Commentario. Neque etiam lex 29 ejusdem Codicis *De hereticis*, ad Orientalem Ecclesiam referenda, ut putavit Baroniūs (num. 15). Data est enim *Rome*, eaque urbibus Romanae urbi vicinis heretici, corumque conventus arcentur. Praeterea hoc edictum peculiariter ad *Mnichos* pertinet, quos ante biennium ferme Theodosius et Valentinianus lege 18 *De hereticis*,

urbe Roma expulerunt; at minc etiam urbibus Romæ vicinis pelli jubentur, id est, ultra centesimum lapidem. Legendus Gothofredus in ejus Commentario.

3. *S. Augustinus fit presbyter.* — *Sanctus Augustinus* circa Pascha presbyter ordinatus videtur. Cum enim *Valerius* episcopus, qui ei sacerdotium detulit, vellet, Augustinum imposito munere statim fungi, is ad se preparandum « parvum tempus vel usque ad Pascha » sibi concedi rogavit, ut liquet ex epistola Augustini 148 ad Valerium. Auero parvum illud tempus a Valerio obtinerit, incertum.

4. *Theodosius relinquit Occidentem.* — *Theodosius M.* ex Italia, ubi triennio ferme constiterat, Constantinopolim reddit his coss. cum Honorio filio suo, ut testatur Socrates lib. 5, cap. 18, qui addit, eum in eam urbem ingressum esse, die IV idus Novembbris. Marcellinus in Chrouico cum etiam hoc anno Constantinopolim reversum tradit.

SIRICII ANNUS 8. — CHRISTI 392.

1. *Senatormi gentilium ad Valentiniandum, tamen irrita, legatio, pro restituenda idololatria.* — Sequitur Christi Redemptoris annus trecentesimus

nonagesimus secundus auspicio consulatus Arcadii Augusti secundum cum collega Ruffino, qui una cum consulatu auchus est quoque praefectura pre-

torii; de quo S. Ambrosius¹ ad Tatianum superiori anno consulem: « Ruffinus enim ex magistro officiorum factus est in consulatu praefectus praetorio; ac per hoc plus posse cepit, sed tibi jam nihil obesse: est enim aliarum praefectus partium. Quam gaudeo vel illi ut amio, quia honoris auctus, invidia levatus est; vel tibi ut filio, quia liberalius es ab eo quem tibi gravorem judicem arbitrabare ». Haec ipse: has enim discordias inter Ruffinum et Tatianum narrat Zozimus²: ut de his ipsum Ambrosius loqui non dubites. Cum igitur rediisset Theodosius in Orientem, quo presente (ut vidimus) Gentiles de restituendis deorum sacris nec multire ausi sunt sine magno ipsorum periculo; senatores qui erant Romae deorum cultores, inter quos omnes Symmachus consularis emineret, cum meliorem spem conceperint, publica legatione Valentiniandum conveniunt, ut ab ipso impetrant vetera sacra, quae pluribus legibus editis abstulerat Theodosius. De hac quidem legatione quid in primis Paulinus dical, et in quo sit corrigendum, videamus.

2. « Egresso, inquit³, Theodosio de Italia et Constantiopoli constituto, Valentiniano Augusto intra Gallias posito directa relatio est sub nomine senatus a Symmacho tunc praefecto Urbis de repetenda ara Victoriae et sumptibus cærimoniarum. Sed ubi comperit sacerdos Ambrosius, missi libello ad imperatorem, postulavit ut ad se relationis exemplaria dirigenterentur, quibus ipse pro partibus suis responsurus esset. Quia relatione accepta, præclarissimum libellum conscripsit, ut contra nihil unquam anderet Symmachus vir eloquentissimus respondere ». Haec Paulinus, qui inox sublit de nece Valentiniani, que paulo post accidit. At confundere ipsum hanc posteriorem gentilium senatorum legationem cum priore, satis superius demonstratum est, cum docimus de tempore Urbanæ Symmachi praefecturæ. Quod si velimus eum confusisse praefecturam Urbanam cum consulatu, quem Symmachus gessit anno superiori; dicenda esset ejusmodi legatio contigisse ultimo anni superioris tempore: nam Theodosium recedentem ab Italia pervenisse Constantinopolim vidimus IV id. Novembri.

3. Verum testificatione ipsius Ambrosii demonstratur, novissimam hanc legationem missam esse ad Valentiniandum hoc anno paulo ante ejus obitum; de qua haec ipse in funebri landatione⁴, Deum pro ejus anima interpellans: « Solve ergo servo tuo munus lue gratiae, quam ille nunquam negavit: qui ante diem mortis, temporum privilegia negavit, insurgentibus quos revereri posset. Adstabat virorum caterva Gentilium; supplicabat senatus. Non metuebat hominibus displicere in Christo ». Ita ibi Ambrosius; qui et superius egit de alia ante missa legatione sub Symmachi praefectura, de qua nos loco pluribus diximus.

4. *Valentiniani obitus, ejusque laudes ab Am-*

brosio recitator. — Quod vero ad annum, mensem, et dieu interitus Valentiniandi imperatoris pertinet: manifestus error reprehenditur apud Marcellini Chronicum, dum recensetur sub anni superioris consulibus. Nam præter id quod dictum est superioris, et omnium asserzione constat, Theodosium ab Italia recedentem, reliquise Valentiniandum incolmem; Epiphanius etiam in libello de mensuris et ponderibus ita ait: « Sub his consulibus Arcadio secundum atque Ruffino mortuus est Valentinianus Junior, filius Valentiniandi Magni, inventus in palatio subito strangulatus (ut Iana fert) idibus Maii, pridie Pentecostes, in die Sabbati. In ipsa die Pentecostes elatus est: erat antea tunc secundum Egyptios mensis Pachon dies vicesima prima, iuxta Graecos Artemisii mensis tertia et vicesima, secundum Romanos decimo septimo kalendas Junias ». Haec ipse: ut nulla exactior nota temporis describi potuisse videatur. Sub hoc quoque anno ejus interitum recenset Prosper in Chronicô, idemque Zozimus sensisse appareat.

5. Erat adhuc Valentinianus catechumenus: qui paulo ante obitum prefecturus cum exercitu adversus Barbaros in Italiam irrumperentes, cupidus ante eam expeditionem initiari sacro baptismo, Vienne cum esset in Gallia, sanctum Ambrosium Mediolano, ut ab illo, quem patris loco habebat, baptizaretur, accersit: sed ipso adhuc in itinere constituto, proditorum appetitus insidiis, occisus est. Narrat haec ipse sanctus Ambrosius non sine luctu his verbis⁵: « Audivit in Transalpinis partibus positus, ad Italæ fines barbaros appropinquasse: sollicitus ne alieno hostile suum regnum attentaretur, venire properabat, cupiens dimittere Gallicana otia, et pericula nostra suspicere. Haec milii cum aliis communia; illa privata, quod saepe me appellabat absentem, et a me initiandum se sacris mysteriis pre se ferebat. Quin etiam cum rumor quidam ad Viennensem perfulisset urbem, quod invlanti ejus ad Italiam gratia, eo pergerem; quam gaudebat, quam gratulabatur me sibi optato aurore? Mora ei adventus mei prolixior videbatur: atque utinam adventum ipsius nullus prævenisset nuntius. Jam promiseram me prefecturum, respondens vel honoratis potestibus, vel praefecto, ut tranquillitati Italæ consuleretur, me sicut superfluo ingerere non possem propter verecundiam, ita necessitatibus non defuturum. Confirmatum hoc erat. Ecce postridie litteræ de instruendis mansionibus, inventio ornamenti regalium, aliaque hujusmodi, quæ ingressurum iter imperatorem significant. Quibus rebus ab ipsis quibus fuerat postulata, intermissa legatio est. Reus mihi videbar sperata meæ presentie, nec impleta. Sed ultimam viventi tibi hunc deberem reatum. Excusarem quod nulla tua audissem pericula, nullas tuas accepissem litteras, quod non potuisse propriis animalibus occurtere, etiam si iter ingressus essem. Itaque secunrus venie, dum

¹ Ambr. epist. LIII. — ² Zozim. l. IV. — ³ Paulin. in Vil. S. Amb. — ⁴ Ambr. orat. in funer. Valentini.

⁵ Ambr. orat. in funer. Valentini.

dies subduco, adventum tuum intelligo. Ecce re-scriptum accipio, ut sine mora pergendum putarem, eo quod vadem fidei tuae habere me apud comitem tuum velles. Num restit? num moratus sum? Additur, eo ut properarem oculus, nec arbitrarer causam itineris mei Synodus Gallorum esse episcoporum, propter quorum frequentes dissensiones crebro me excusaveram, sed ut ipse baptizaretur in ipso egressu. Gestarum jam rerum indicia potui cognoscere, sed properandi studio nihil ad-vertere poteram. Jam superabam Alpium juga, et ecce nuntius amarus mihi et omnibus de tanti morte imperatoris. Reflexi, iter fletibus meis lavii. Quibus ego votis omnium profitebor? Quo genitu omnium revertar? non enim imperatorem sibi, sed salutem erexit putabant. Quanto ipse angebar dolore? primum quod tantus princeps, quod dulce pignus meum, quod ita mei cupidissimus occidisset. Quos ego astus ejus illo biduo fosse compiri, quo litteris, quas ad me miserat, supervixil? Vesperi prefectus est silentarius: tertio die mane quarebat, jamne remeasset? jam venirem? Ita sibi salutem quamdam venturam arbitrabatur. O juvenis optime: utinam te viventem inventire potuisse! utinam te dilatio aliqua meo reser-vasset adventui! Nihil de aliqua mei virtute pollicor, nihil de ingenio atque prudentia. Sed quanta ego cura inter te et comitem tuum (Arbogastem intelligit), quanta sedulitate concordiam et gratiam refudiisse! Quam me ipsum pro tua obtulissem fide? Quam in me ipsum eos recepisse, quibus ille se timere dicebat? Certe si comes non esset inflexus, tecum remanssem. Praesumebam de te, quod ipse me audires, si pro te non esse auditum videores. Multa habueram qua tenerem: nunc nihil habeo praeter lacrymas et fletus». Hac Ambrosius.

6. Sed quae causa ejus interitus praecesserit, Zozimus illam ita describit¹: «Visus Arbogastes subditis sibi militibus idoneus, ob fortitudinem reque bellicae scientiam et pecunia contemptum, magnum ad potentiam pervenit, adeoque tantus erat, ut etiam adversus principem liberior esset, et quemcumque non recte nec uti par erat fieri putabat, prolikeret. Ea Valentinianus pernocte ferens, reluctabatur quidem sepius, sed nihil proficiebat: nam Arbogastes omnium militum benevolentia munitus erat. Tandem Valentinianus hanc ferens amplius ut huic subjectus esset, cum angusto in solio sedens acedentem videret Arbogastem, acerbius hominem lumen aspiciens, litteras porrigit, quibus imperium ipsi abrogabat. Iis illis perfectis: Nec imperium mihi dedisti, ait, nec auferre poteris. Quibus prolatis, discrētoque libello, et in terram abjecto, discedebat. Ix eo tempore non clanculum suspiciones alabantur, sed omnibus corum iniunctio patabant»; donec ab eodem Valentinianus ferro confossus ut subditus cum ageret militibus iudicis: verum non ferro, ut ait, sed laqueo strangulatus:

quod ipsum testatur Socrates²; Sozomenus³ vero male, dum spontaneo laqueo periisse eum affirmat, quod scilicet haec de ejus obitu cubiculari ipsius levia fama sparsisset: hoc namque est quod ait sanctus Hieronymus⁴: «Adolescens Valentinianus, et bene puer, post fugam, post exilia, post reeuperatum multo sanguine imperium, hand procul ab urbe fraternalis mortis conscientia necatus est, et cadaver examime suspensio infamatum». Ruffinus⁵ vero tradit causas, ut laqueo vitam finierit, ignoratas, et num ipse sibi vel alii injecerint ipsi illum. Sed Ambrosius rerum etiam secreto gestarum probe conscientis longe ab hac abhorret sententia, ut sibi ipsi adolescentis manus conciverit; probe sciens id dolo Arbogastis comitis factum, quem praesentia sua placare se potuisse affirmat, si illuc adesse contingisset: etenim Paulino constat auctore, Ambrosium ab Arbogaste omni observantia cultum, quem saep ab eodem Ambrosio tradit exceptum fuisse convivio, eaque de re inter sue gentis reges plurimi gloriari solitum; de ipso enim ista Paulinus⁶: «Per idem tempus Arbogastes comes adversus gentem suam, hoc est Francorum, bellum paravit; atque pugnando, non parvam multitudinem manu fulit, cum residuis vero pacem firmavit. Sed cum in convivio a regibus gentis sua interrogaretur, utrum sciret Ambrosium; et respondisset, nosse se virum, et diligi ab eo, atque frequenter cum illo convivari solitum; audivit: Ideo vincis omnes, quia ab illo viro diligenter, qui dicit soli, Sta, et stat». Hoc Paulinus a nobis recensita, quod jure dolerit Ambrosius se presentem minime fuisse, quo sibi devinctum comitem ipsum Arbogastem placasset. Quod vero dicit idem Paulinus, eum fuisse natione Francum, id ipsum affirmat Zozimus; sed Sozomenus Galatam, hoc est Gallum, appellat; idem esse Francum quod Gallum existimans. Francum quoque eum dixerunt alii. Quibus autem moribus compositus esset, ut ab Ambrosio amaretur, Suidas⁶ declarat his verbis: «Arbogastes Francus, robre corporis et asperitate animi flammam similis, proximus a Bautone *hic consulatum gessit cum Arcadio*. In hoc fuit constans et exquisita modestia, et odium irreconciliabile avaritie; unde divitias gregario militi nihil præstatabat. Quapropter Caesaris Theodosio utilis videbatur: ut qui ad Valentiniani mores viriles et justos, suam quoque gravitatem adjungere, et regiam instar recte et immotae columnæ sustentare posset, ne quid in aula danni aut peccati admitteretur». Ille Suidas de Arbogaste: cui, ex sententia etiam regum barbarorum, constat, ante famam immunitam facinus perpetratum omnia dextera contigisse, innumerisque eum ferme auctum fuisse victoris; post necem vero imperatoris, justo sanguine in eum clamante vindictam, semper in deterriora esse prolapsum.

¹ Zozim. I. iv.

² Soer. I. v. c. 21. — ³ Sozom. I. vii. c. 22. — ⁴ Hier. ep. iii. — ⁵ Rufin. I. ii. c. 31. — ⁶ Paulin. in Vita S. Ambr. — ⁶ Suid. verb. Arbogastes.

7. Quod vero ad Valentiniani ipsius mores pertinet: S. Ambrosius mira referit; delictaque illa pristina, que ante, ut faveret Arianis, iniquissime perpetrata, relinquit obvoluta silentio, quod seiret non puerulo ea fuisse adscribenda peccata, sed Iustine Augustae arianae feminae, cuius mitu omnia volvebantur. Sed quod ad mores spectat: quam in primis studeret ea corrigerere, que de se aliis disciplinare cognosceret, his verbis ostendit¹: « Ferebatur primo iudicis circensis delectari: sic istud absterrit, ut ne solemnis quidem principum natalibus, vel imperialis honoris gratia circenses putaret esse celebrando. Aiebant aliqui ferarum cum venationibus occupari, atque ab actibus publicis intentiōnē ejus abduci: omnes feras uno momento jussit interfici ». Ille de his S. Ambrosius: quod enim nefas sit opinari sanctissimum virum vel leve mendacii folium attenuisse ejus corona laudum, dicta ab eo fide dignissima habenda sunt, qui et haec subdit: « Audire in consistorio negotia, et Danielis spiritu, in quibus dubitarent senes, vel personae alienigenae contubitu ducerentur, congruum vero adolescentem videres senilem ferre sententiam. Jactabant invidi, quia premature prandium peteret: cepit ita frequentare jejunium, ut plerumque ipse impransus convivium solemne suis comitibus exhiberet, quo ei religioni sacre satisfaceret, et principis humanitati ». Sed de ejus castitate haec addit.

8. « Scenicae, inquit, ejusdam forma ac decorē deperire Romae adolescentes nobiles muntabantur: jussit eam ad comitatum venire. Missus pretio depravatus, sine mandati effectu rediit. Alterum misit, ne voluisse emendare vitia adolescentum et non potuisse viderc... Datus est obtrectandi aliquibus locis. Deductam tamen nunquam aut spectavit, aut vidit. Postea redire precepit, ut omnes agnoscerent, irritum ejus non esse mandatum, et adolescentes doceret ab amore mulieris temperare, quam ipse qui potuit habere in potestate, despicerat. Et haec fecit, cum adhuc non haberet uxorem, et tamen exhiberet sui tanquam vincitus conjugio castitatem. Quis tam dominus servi, quam ille sui corporis fuit? Quis tam aliorum arbiter, quam ille sue censor aetatis? Quid de pietate ejus loquar? Qui cum homines nobili ortos genere et locupleti prosapia, que cito movere invidiam solet regie cupiditatis, accusator urgeret, praefectus insistret; respondit, ut nihil eruentum sanctis presertim diebus statueretur. Et cum post aliquot dies accusatoris legeretur libellus, calumniam promuntiaturus; accusatum libere, donec praefectus cognosceret, observare justit: neque ante aut postea quisquam tanti criminis sub adolescenti imperatore formidavit invidiam ». Ille et alia plura S. Ambrosius, qui tota illa oratione in eo argumento versatur. Inferius vero de annis quibus imperavit, haec habet mendosa lectio:

9. « Metuo ne et tu nobis aliqua offensione sis

raptus, ut octavo decimo regni tui anno imminentis mali acerbitatem quasi justus evaderes ». Ille de tempore quo imperavit. Caferum si ratio subducatur ab anno, mense, et die, quibus imperare coepit, et quibus desit; nonnisi annos sexdecim, menses sex, minus diebus octo conflinget numerari: tot enim desunt dies a decima quinta Maii, qua obiit, usque ad vicesimam tertiam Novembribus, qua funeral adscilis in imperium, ut impletur mensis. Siquidem Valentinianum Seniorem ex hac vita migrasse constat post consulatum Gratiani et Equitii, decimo quinto kalend. Decembribus: ac post dies sex (ut ex Ammiano dictum est) ipse Valentinianus Junior regnare coepit, anno Domini trecentesimo septuagesimo quinto, mensis Novembribus vicesima tercia die: a quo tempore si numeres usque in praesentem annum, et mensis Maii diem decimam quintam, quibus eum decessisse perspicue satis vidimus; non amplius quam dicto tempore reperies imperasse: unde mendum in notam numeri apud S. Ambrosium irrepsisse, facile inducimur ut credamus: ipsum enim ultra praesentem annum vitam prodixisse, ea quae sequenti anno dicentur, impossibile esse significant. Erat Valentinianus, cum obiit, annum agens aetatis vicesimum septimum inchoatum: siquidem sub Gratiani et Dagalaiphi consulatu natum vidimus: sententiam autem Ammiani, qua cum fuisset quadrinum festinare anno trecentesimo septuagesimo quinto, secundum quam dicendum esset obiisse annum aetatis agentem vicesimum primum, superius confutavimus.

40. Sie igitur vita funeto Valentiniano, corpus ejus defatum est Mediolanum, nullo obice: nam proditores, ne se arguerent tanti sceleris reos, et ex hoc subligerent invidie, liberam evasionem regii cadaveris permisere. « Universis hisce (inquit Zozimus) Theodosio principi codem tempore renuntiatis, uxor ejus Galla fratrem deplorans, regiam universam conturbabat, simul et ipse princeps magno moerore euraque conficiebatur ». Haec et alia Zozimus: sed quod ait de Galla Augusta, biennio jam ante obitum Valentiniani ipsam vita functam, superius ex Marcellino dictum est. Theodosius vero, quod unicum sibi pietatis officium reliquum esse videbatur, de honorifica sepultura curanda ad S. Ambrosium litteras dedit, qui ad eum ista rescripsit¹:

41. « Silentium memm rupit sermo clementiae tuae. Nihil enim in tam tristibus rebus melius facere, in annum induxeram, quam, si fieri posset, me ipsum abdere: sed quia in secessu aliquo delitescere et sacerdotio exire non poteram, vel silentio intra me latebam. Doleo enim, fateor, dolore acerbo, non solius quod immatura aetate Valentinianus Augustus decesserit, sed etiam quod informatus tude ac tuis institutis tantam devotionem erga Deum nostrum induerat, atque tanto in me incubuerat affectu, ut quem ante persequebatur, nunc dilige-

¹ Ambr. orat. in funer. Valent.

¹ Ambr. epist. XXXIV.

ref : quem ante ut adversarium repellebat, nunc ut parentem putaret. Quod ego non pro recordatione injurya veteris exprompsi, sed pro testimonio conversionis. Illud enim alienum, hoc sum ; quod a te infusum sibi ita tenuit, ut matris persuasionem excluderet. Ille se a me nutritum pra se ferebat : ille ut sedulum patrem desiderabat : ille simulata a quibusdam adventus mei nuntio, impatiens pre-stolabatur. Quia etiam illis ipsis publici doloris diebus, cum sanctos et summos sacerdotes Domini intra Gallias haberet; ut a me tamen sacramentis baptismatis iniciaretur, scribendum arbitratus est. Quod etiam si non rationabiliter, amabiliter tamen erga me suum studium testificatus est.

12. « Hunc ergo non intimo anhelem spiritu, secretisque mentis atque animi visceribus amplectar? Hunc mihi mortuum putem? ino mihi magis vivum. Quas ego Dominu deferebam gratias, quod ita in me conversus esset, quod ita emendatus, quasi senioris cuiusdam etatis mores induisset? quas clementiae tuae, quod cum non solum regno reddidisses, sed etiam (quod est amplius) instituisses fidei et pietatis tuae disciplinis? Hunc ergo non doleam, avi integrum, antequam sacramentorum, quae desideravit, adipisceretur gratiam, repentina obiisse morte? Refrigerasti animum, quod etiam ipse dignatus es ferre testimonium dolori. Te, imperator, arbitrum teneo affectus mei, te meae mentis interpretem. Sed flendi tempora alias non decurrunt : nunc de sepultura ejus, quoniam scriptis clementia tua ita hic proenrandum. Sed exors recessit baptismatis : quid cognoveriu, non repressi. Est hic porphyreticum labrum pulcherrimum, et in usus hujusmodi aptissimum : nam et Maximianus Diocletiani socius ita humatus est. Sunt tabulae porphyreticae pretiosissimae, quibus vestiatur operculum, quo regales exuviae claudantur. Hoc fuerat præparatum, sed exspectabatur rescriptum clementiae tuae; cuius perceptione recreatae sunt sancte filiae tue, filii tui Valentinianni sorores, que se gravibus afficiunt modis, et amplius exagitantur, quod dum nihil scriberetur sibi. Unde iis non parum accessit solatio : sed dum inhumata sunt reliquie, nequaquam sibi pareunt : videntur enim sibi germani sui quotidianum funus tenere. Et revera cum sine fletu magno ac sine dolore gravi nunquam sint ; tamen quotiescumque eo accedunt, exsangues revertuntur. Et ipsis igitur consuletur, et carissimus exuvia, si acceleretur sepultura, ne astivo penitus solvantur calore : vix enim superiorem astalem transegimus. Mandatum tuum servo, et commendo Domino. Diligat te Dominus, quia tu Domini servos diligis ». Hucusque epistola Ambrosii ad Theodosium imperatorem.

13. Cravix igitur ex Theodosii voluntate sepulturam S. Ambrosius ; et qua die corpus sarcophago condendum erat, panegyricam habuit orationem : nam in ipsa inter alia¹ : « Sed jam, inquit,

cara mihi complectar viscera, et debita quondam sepulcro, prius tamen singula membra perspiciam ». Post multa autem, de eodem licet catechumeno adhuc, vitam tamen eternam consecuto (nam quod expeditum baptismum non accepit, scelus antevit proditorum), hec habet : « Nec nos quidem dubitemus de meritis Valentinianni, sed jam credamus vel testimonis angelorum, quod detersa labe peccati, ablutus ascendit, quem sua fides lavit, et petitio consecravit. Credamus quia ascendit a deserto, hoc est, ex hoc arido et inculto loco ad illas florulentas delectationes, ubi cum fratre conjunctus aeterna vita fruitur voluptate. Beati ambo, si quid meæ orationes valebunt, nulla dies vos silentio praeteribit : nulla inhonoratos vos mea transibit oratio : nulla nox non donatos aliqua precum mearum contextione transcurrit : omnibus vos oblationibus frequentabo ». Haec Ambrosius. Habes, lector, ex ipsis munifica sponso, pro defunctis suffragium precibus, tum omni genere (ut ait) oblationum, pro conceione oratione publica decantata, idque ex antiquo (ut vidimus) Ecclesie usus prescripto, non recens ab Ambrosio inductum et usurpatum.

14. Quod enim ad salutem anima Valentinianni spectare videtur; ea quidem Ambrosii certa securaque testificatione firmatur : etenim non solum ad id significandum baptismi votum atque petitio intercessit, sed praecessit fidei christiane fortis, constans, et animosa confessio, cum (ut ex Ambrosio dictum est) urgeret caterva gentilium, et senatus instaret pro restituitione gentilium rituum : sed et cum id (ut diximus) factum ante diem obitus ejus sit, vehementis suspicio fuit mortem ipsi illatam arte Gentilium, sieque confessor ac prene martyr ob necenam illatam ex hac vita decesserit. Quia enim sunt postea subsecuta, arguunt ea quae praecesserunt. Siquidem qui post ejus obitum arripuit imperium, gentilibus idolorum cultoribus favit, restituit jura templorum, sacrificia intermissa sedulo revocavit, ethniciisque hominibus quaecumque petiere concessit : ut plane proditione Gentilium id factum esse, conjectura non levius intercedat. Sed jam singula disquiramus, quae haec secuta sunt.

15. *Eugenius, arrepto imperio, gentibus aram Victoriae et alia reddidit jura.* — Qui post Valentiniandum regnare caput, fuit Eugenius, nomen sibi tyrannus sumens Augusti, elatus in imperium a Valentinianni interfectoribus. Quisnam autem hic fuerit, cum plures ejus nominis repäsentant viri, qui hoc seculo claruerent; ne quod unius est, alii tributar ; de singulis dicendum puto. Primus omnium ille occurrit, qui claruit temporibus Constantii ac Juliani ; cuius statua dicata in Foro Trajani, ejusmodi erat inscriptione notata²:

FL. EUGENIO. V. C. EX. PLEFECTO. PRÆTORIO
CONSULL. ORDINARIO. DESIGNATO. MAGISTRO
OFICIORUM. OMNIUM. COMITI. DOMESTICO

¹ Ambr. orat. in obitu Valentinianni.

² Apud. Suet. antiq. inscr. p. 68. n. 6.

ORDINIS. PRIMI. OMNIBUSQ. PALATINIS
DIGNITATIBUS. FUNCTO. OB. EGREGIA. EJUS
IN. REMPUBLICAM. MERITA. HUC
D. D. N. X. CONSTANTIU. VICTOR. AC
TRIUMPHATOR. SEMPER. AUGUSTUS. ET
JULIANUS. NOBILISSIMUS. CÆSAR
STATUAM. SUB. ACRO. IN. FOHO. DIVI
TRAIANI. QUAM. ANTE. SUB. DIVO
CONSTANTE. VITAE. ET. FIDELISSIMAE
DEVOTIONIS. GRATIA. MERUIT
ADPROBANTE. AMPLISSIMO. SEXATU
SUMPTU. PUBLICO. LOCO. SUO
RESTITUENDAM. CURAVERUNT

Deturbata illa quidem Eugenii statua fuisse videtur a Magnentio tyranno, qui occiso Constante, tyrannide arripuit imperii Occidentalis.

16. Vixit his quoque temporibus Fl. Eugenius Agellus prefectus Urbis; cuius memoria reperitur in basi unius columnarum ambientium sanctuarium in basilica S. Pauli, per Valentianum ipsum, de quo egimus, restitui copta: qui ex loco et opere fuisse arguitur christianus, et sicut familia, ita fortasse sanguine conjunctus Aselle nobili Romanæ ac sanctissimæ virginis, que a S. Hieronymo summis laudibus celebratur. Porro ejusdem Eugenii brevis haec legitur ibi inscriptio :

FL. EUGENIUS. ASELLUS
C. C. PRAEF. URBI.
V. S. I. REPARAVIT.

Ceterum neinim horum fuisse Eugenium tyranum, de quo agimus certum est: siquidem prior ille consul ordinarius designatus, antequam consulatum adiret, diem obiit: posterior vero iste, quod Urbanam gesserit prefecturam, longe diversus ab Eugenio tyranno fuisse convincitur, qui nunquam hujuscemodi muneri dignitate functus aliquando reperitur: etenim nulla prorsus natalium claritudine nobilis iste fuit, quem clientem, et famulum Arbogastis nominat Claudianus, cum ait, his verbis¹:

Prob crimen superer, longi prob dedecus ævi!
Barbarus Hesperias exul possederat oras,
Sceptaque dejecto dederal Romana clienti.

et alibi²:

Hunc sili Germanus famulum delegerat exul.

Ignobilis plane hic, quem Arbogastes exxit in imperium, Eugenius fuit. Insuper extitit et aliis quoque Eugenius eunuchus, qui Procopio adversus Valentem tyramnidem exercenti ipso imperii exordio presto fuit; cuius meminit Zozimus³: sed cum de

Eugenio agit, qui occiso Valentianino imperavit, plane diversum ab hoc fuisse significat: quem obscurum genere rhetoricis facultatibus, quas publice professus erat, tantummodo clarum, in aula versatum, thicomeri Ducis familiaritate conjunctum, et ejus commendatione ab Arbogaste in familiaritatatem acceptum tradunt.

17. Sic igitur sublimatus in imperium Eugenius, legationem ad Theodosium pro pace misit; functus est eo munere inter alios Ruffinus Athemensis, « qui (inquit Zozimus⁴) nec litteras Arbogasti secum ferebat, nec ullam aliam mentionem illius faciebat. Cum princeps Theodosius in deliberando legatisque convenienter respondendo cunctando detinuit ». Addit Ruffinus, missos tunc fuisse etiam legatos sacerdotes, qui Arbogastem culpa purgarent, insontemque eum penitus monstrarent. Cæterum inter huc Theodosius de expeditione adversus Eugenium paranda cogitare cepit: cum interim Eugenius gentilium vatum deciperetur promissis, de quo hac Sozomenus⁵: « Porro Eugenius quidam erga Christianorum religionem non sincere affectus, principatum invasit, et imperii insignia assumpsit. Putabat enim, se id quod conabatur, absque impedimento consecuturum, inductus quorundam verbis, qui se futura predicturos pollicebantur ex victimarum immolatione, et viscerum inspectione, et observatione siderum. Harum rerum studiosi tunc erant cum aliis multi apud Romanos in dignitate constituti viri, tum etiam Flavianus tunc temporis prefectus, vir eximius, et in rebus politicis prudens habitus, qui insuper ex omni generis divinationis scientia exacte praescire futura credebat ». Fuit hic pernecessarius Symmachus consularis, cuius ad eum scripte extant complures epistole; quibus plane intelligitur, ipsum idolatria addictissimum fuisse. Sed pergit auctor: « Hac enim existimatione Eugenium potissimum perpulit, ut ad bellum sese pararet, cum imperium illi fato destinatum esse Flavianus asseveraret, et victoriam ex pugna illi cessuram, et mutationem religionis Christianæ ». Hac Sozomenus. At quinam fuerint utriusque principis apparatus, suo loco dicturi sumus inferius.

18. Quid autem gentilium deorum defensor, imperatore næctus quamvis christianum, tamen ad gentilitatem propensiorem. Flavianus ab Eugenio, simul ac Augustus clamatus est, petierit et obtinuerit, Paulinus ita declarat⁶: « Non multo post, petentibus tunc Flaviano prefecto et Arbogaste comite aram Victoriae, et sumptus ceremoniarum (quod Valentianus auguste memorie adhuc in junioribus annis constitutus denegaverat) oblitus fidei sue concessit. Hoc ubi audivit sacerdos Ambrosius, relicta civitate Mediolanensi, ad quam ille festinato veniebat, in Bononiensem civitatem emigravit ». Invitatus namque fuerat a Bononiensi

¹ Claud. in Panegyr. de tertio Honorii Consulatu. — ² Idem in Panegyr. de 4. Consul. — ³ Zozim. l. iv. — ⁴ Sozom. l. vii. c. 22. — ⁵ Paulin. in Vit. S. Amb.

episcopo ad translationem S. Agricola martyris; de qua ipse meminit¹; atque martyris reliquias acceptas secum vexisse testatur. « Bononia vero recedens, subdit Paulinus, Faventiam usque perrexit: ubi cum aliquantis degret diebus, invitatus a Florentinis, ad Tusciā usque descendit. declinans magis aspectum sacrilegi viri, non formidans imperantis injuriam ». Tunc et epistolam ad eundem dedit, qua causam significavit, cur ipso non exspectato, Mediolano recesserit: reddemus hic ipsam; licet eamdem et nostra bibliotheca acceptam, in Sextina editione edendam proposuerimus cum aliis S. Ambrosii epistolis: est autem hujusmodi²:

« Clementissimo imperatori Eugenio Ambrosius episcopus.

19. *Ambrosii epistola ad Eugenium.* — « Sessionis meae causa timor Domini fuit, ad quem omnes actus meos, quantum quoque, dirigere, neque unquam ab eo mentem defletere, nec pluris facere cuiusvis hominis, quam Christi gratiā consuevi. Nemini enim facio injuriam, si omnibus Deum praefero; et confidens in ipsum, non vereor vobis imperatoribus dicere quae pro meo captiuo sentio. Itaque quod apud alios imperatores non tacui, nec apud te, elementissime imperator, facebo. Atque ut ordinem rerum custodiam, strictum recensebo quae ad hoc spectant negotium. Reluterat vir amplissimus Symmachus, cum esset praefectus Urbis, ad Valentiniānū angustā memorię imperatorem ju niorem, ut templis quae sublata fuerant, reddi juberet. Funetus est ille paribus suis pro studio et cultu suo. Utique etiam ego episcopus partes meas debui recognoscere. Dedi libellos imperatori duos, quibus significarem sumptus sacrificiorum christianiū virum non posse reddere; et non fuisse quidem me auctorem eum tollerentur, auctorem tamē fieri quoniamus decernerentur, debere: quia dare pretia sacrificiorum simulaeris videretur, non reddere. Quod enim ipse non abstulerat, non quasi ipse reddebat, sed arbitratu proprio largiebatur ad superstitionis impensas. Postremo si fecisset, aut non veniret ad Ecclesiam: aut si veniret, futurum ut aut sacerdotem non inventaret, et inventaret sibi in Ecclesia resistentem. Nec ad excusationem obtendi posse, quod esset catechumenus; cum non licet etiam catechumenis sumplus idolis subministrare. Leeti sunt libelli mei in consistorio: aderat amplissimus honore magisterii militaris Baulo comes, et Rumoridius (Rumordius), et ipse ejusdem dignitatis gentilium nationum cultui inserviens a primis pueris sue annis. Valentiniānū tunc temporis audivit suggestionem meam, nec fecit aliud, nisi quod fidei nostrae ratio poscebat. Aequieverunt etiam comites sui.

20. « Postea etiam clementissimo imperatori Theodosio coram intimavi, atque in eos dicere non dubitavi: cui intimata senatus legatione hujusmodi, licet non iulus senatus poposcerit, insinuationi meae

fandem assensionem detulit: et sic aliquibus ad ipsum non accessi diebus, nec moleste tulit: quia non pro meis commodis faciebam; sed quod et ipsi et animae meae proderat, in conspectu regis loqui non confundebat³. Iterum Valentiniānū angustā memoriae principi legatio a senatu missa intra Galalias, nihil extorquere potuit: et certe aberam, nec aliquid tunc ad eum scripseram. Sed ubi clementia tua Imperii suscepit gubernacula, compertum est postea donata illa esse praeceilentibus in Republica, sed gentilis observantia viris: et fortasse dicatur, imperator Auguste, quia ipse non templis reddideris, sed bene meritis de te donaveris. Verum nosti pro Dei timore agendum esse constanter: quod etiam pro libertate frequenter sit, non solum a sacerdotibus, sed etiam ab his qui vobis militant, aut in numero habent provincialium. Te imperante, petierunt legati ut templis redderes; non fecisti: iterum alteri postulaverunt; renunsi es: et postea ipsis qui petierunt, donandum putasti.

21. « Etsi imperatoria potestas magna sit, tamen considera, imperatori, quantum sit Deus, qui corda⁴ omnium videt, conscientiam inferiore interrogat, novit omnia antequam sicut, novit intimam pectoris tui. Ipsi falli vos non patimini, et Deum nullis celare quicquam? Hoc non cecidit in animum tuum? Quamvis enim illi agebant tam perseveranter: nonne tuum fuit, imperator, pro Dei summi et veri et vivi veneratione perseverantes obsistere, et negare quod erat injuriae sacrae legis? Quis invidel, quoniam quae voluisti, aliis donavisti? Non sumus scrutatores vestre liberalitatis, nec aliorum commodorum invidi, sed sumus interpres fidei. Quomodo offers dona tua Christo? Pauci astimabunt quid feceris, omnes quid volueris; quicquid illi fecerint, tuum erit: quicquid non fecerint, tuum: et si es imperator, Deo subditus magis esse debes. Quomodo sacerdotes Christi tua munera dispensabunt? fuit hujusmodi quæstio temporibus superioribus, et tamen fidei Patrum ipsa cessit persecutio, et gentilitas detulit.

22. « Nam cum ageretur agor quinquennalis in civitate Tyro⁵, et ad spectandum venisset Antiochia rex, seculeratissimus Jason ordinavit sacrorum procuratores, ut ab Ilerosolymis Antiochenuses ferrent didrachmas argenti 300, et illas darent ad sacrificium Herculis: verum Patres non Gentilibus dederunt pecunias; sed viris fideliibus suis missis, protestarunt non erogari ad deorum sacrificium, quia non congruebat, sed in alios sumptus dari: et pronuntiatum est (quia ille ad sacrificium Herculis missum dixerat argentum), suscipi quidem debere in id ad quod erat missum; sed quia illi qui detulerant, resistebant pro studio et cultu suo, ut non sacrificio proficerent, sed aliis necessitatibus; traditae sunt pecuniae ad constructionem navium: etsi coacti miserunt, non tamen ad sacrificium, sed ad alios sumptus Reipublicae. Benigne qui attulerant,

¹ Ambr. in ethori. ad virgin. — ² Ambr. ep. xv. edit. Sixt.

³ Ps. cxviii. — Act. i. Dan. xiii. — ⁴ 2 Mach. iv.

utique potuerint tacere; sed laudebant fidem, quia siebant quo deferent; et ideo missi sunt viri fidentes Deum, qui agerent, ut non templo, sed ad impensis navium, quae missa fuerant, deputarentur. Illos enim crediderunt pecunias, qui causas agerent sancte legis. Judex rerum effectus fuit, qui absolvit conscientiam. Si positi in aliena potestate sic praecabant: quid te oportuerit facere, o imperator, dubitari non potest. Te utique nemo cogebat, nemo habebat in potestate: debuisti sacerdotem consulere.

23. « Ego certe quando tunc restituī, etsi solus restituī, tameū non solus volui, nec solus id suasi. Quoniam igitur meis vocibus et apud Deum et apud omnes homines teneor, atīd mihi non licere intellexi, aliud non oportere, nisi ut consularem mihi, quia non potui tibi cedere modeste. Certe diu pressi, diu texi dolorem, nulli quicquam intimandum putavi: dissimulare mihi nunc non licet, tacere liberum non fuit. Ideo etiam in primordiis Imperii tui seribent non rescripsi, quia istud prævidebam futurum. Denique reponescit litteras, cum ipse non rescriberem, dixi: Hæc causa est, quod extorquendū ei arbitror. Tamen ubi causa emer- sit officiū mei, pro his qui sollicitudinem sui geren- bant, et scripsi et rogavi: ut ostenderem in causis Dei, timorem mihi justum inesse, nee pluris me facere adulatioinem, quam animam meam: in his vero, in quibus vos rogari decet, etiam me exhibere sedulitatem potestati debitam; sicut et scriptum est¹: Cui honorem, honorem: cui tributum, tributum: nam cum privato detulerim corde intimo, quomodo non deferrem imperatori? Sed qui vobis deferri vultis, patimini ut deferamus ei, quem imperii vestri vultis auctorem probari ». Haec Ambrosii epistola ad Eugenium.

24. *Ambrosius Florentiae.* — Recitat ex eadem epistola fragmentum Paulinus. Sed sequamur Ambrosium; qui cum pervenisset Florentiam, opportune accedit, ut rogatus dedicaret Ecclesiam a Julianā clarissima femina erectam, sub cuius altare condidit idem sanctus reliquias martyris Agricola, quas Bononiae accepérat. Habuit ibidem loculeum orationem Ambrosius, qua cum religiose femme in erectione basilice factum laudibus celebrait, majori tamen præconio exultit, quod de vivis lapidibus nobilius templum Deo dicaret, nempe tres filias una cum filio. Fuit Ecclesia illa nomine S. Laurentii nuncupata, eademque Ambrosiana dicta a cibis, in memoriam tanti viri, qui eam dedicasset, Ambrosii. Ibi cum ageret S. antistes, cum S. Zenobio ejus civitatis episcopo familiaritatis usus ipsi intercessit, pluribus inter se officiis declaratus; que Paulinus recenset, sicut et præclarā miracula ibidem Apostolis digna edita. Permanuit ibi Ambrosius, ut putatur, usque ad redditum Mediolanum, nempe ad biennium: constat enim eodem auctore Paulino, Mediolanum non ante

reversum, quam sub consulta Arcadii tertio atque Ilionorii secundo, quo anno Theodosius in Italiā descendit aduersus Eugenium.

25. *Diversa studia Eugenii et Theodosii per leges agitant gentiles et hæreticos.* — Caeterum etsi Florentia recessit Ambrosius corpore, tamen virtute jugiter mansit: cuius quidem rei certum exhibuit experimentum, tum quod S. Zenobius testatus est, se mirando quodam modo, absente illo licet, vidisse tamen Ambrosii speciem ipsum in omnibus reddentem quasi orantem in basilica Ambrosiana; tum etiam cum post obitum presto illi civitati fuit adversus ducenta millia barbarorum, dum obsidione cingeretur a rege Radagaiso. At de his pluribus inferius tomo quinto acturi sumus. Sed ad Eugenium revertamur. Falsa ipse spe illectus oraculorum ac divinationum gentilium, nihil non induxit, quod iidem pro restituendo collapso cultu deorum postulasset: iisque parare se cepit præsidii ad resistendum Theodosio, si armis decernere haberet in animo: hisque munimentis stabiliendum sibi curavit imperium, homo alioqui christianitatis ferens imaginem.

Cum e contra Theodosius, semel atque iterum expertus nihil adeo ac pietatem erga Deum ad barbaros ac tyrannos debellandos conducere, nihil antiquius habuit, quam divinum auxilium quibus valeret officiis demerere, conciliareque piis legibus divinum numen, quod sacrilegis rescriptis ab Eugenio sciret offensum. Quod igitur magno animi dolore cognovisset, Eugenii concessione restitui in Romano Capitolio aram Victoriae, oclusa diu resarari Gentium templa, fumare Urbem nidore detestabilium sacrificiorum, oracula consuli, exaque inspici animalium: quod tamen sibi non adhuc integrum esset, his malis occurrere; quibus valuit modis, contrariis legibus repugnare nisus, hanc adversus idolorum cultores edidit sanctionem¹:

26. « Nullus omnino ex quolibet genere, ordine hominum, dignitatum, vel in potestate positus, vel honore perfunctus, sive potens sorte nascendi, seu humili genere, conditione, fortuna, in nullo penitus loeo, in nulla urbe, sensu parentibus simulacris, vel insontem victimam cedat, vel secreto piaculo larem, ignem, erogenium, penates nidore veneratas, accendat fumina, imponat thura, sera suspendat. Quod si quispiam immolare hostiam sacrificaturus audebit, aut spirantia exta consulere; ad exemplum majestatis reus, licita cimetiis accusatio defatus, excipiat sententiam competentem, etiam si nihil contra salutem principum aut de salute quiescerit. Sufficit enim ad criminis molem, naturæ ipsius leges velle rescindere, illicita persercurari, occulta recludere, interdicta tentare, finem querere salutis alienæ, spem alieni interitus polliceri. Si quis vero mortali opere facta et ævum passura simulacra, imposito thure, venerabitur, ac ridiculo exemplo metuens, subitoque ipse vel redi-

¹ Rom. xv.

¹ L. XII. de Pagan. C. Theod.

mita vittis arbore, vel erecta effossis ara cæspitibus, vanas imagines humiliore licet numeris premio, tamen plena religionis injuria honorare tentaverit; is utpote violator religionis reus, ea domo, seu possessione mulctabitur, in qua enim gentilitia constituerit superstitione lamenatum. Namque omnia loca, que thuri considerat vapore fumasse (si tamen ea in jure fuisse thurificantium probabulur), fisco nostro associanda censentur. Si vero in templis, fanisve publicis, aut in ædibus, agrisve alienis tale quispiam sacrificandi genus exercere tentaverit; si ignorante Domino usurpata constiterit, viginti quinque libras auri mulctare nomine cogetur inferre: convenientem vero huic sceleri par ac sacrificantem peina refinebit. Quod quidem ita per judices, ac defensores, ac curiales singularium urbium volumus custodiri, ut illico per hos comperta in iudicium deferantur, per illos delata pleulantur. Si quid autem ii tegendum gratia, aut incuria pretermittendum esse crediderint; commotioni judicariae subjacebunt. Illi vero moniti, si vindictam dissimulatione disulerint, triginta librarium auri dispendio mulctabuntur, officiis quoque eorum damno parili subjugandis. Dat. VI idus Novembri Constantinopoli, Arcadio Aug. II et Ruffino coss. » Hi sunt primi Theodosii ad futurum bellum apparatus ex religione comparati.

27. At nee id satis, sibi subjectum imperium ab idolatrie sordibus expurgare: sed et Christianam religionem conatus est ab heresum inquinamentis liberare reddere; quamobrem hoc ipso anno adversus hereticos ita rescripsit¹:

« In hereticis erroribus quoscumque constilerit vel ordinasse clericos, vel suscepisse officium clericorum, denis libris auri virilium mulctandos esse censemus: locum sane in quo vetita tentantur, si cohinentia (conniventia) domini patuerit, fisci nostri juribus aggregari. Quod si id possessorem (quippe clanculum gestum) ignorasse constiterit, conditorem eius fundi, si ingenuus est, decem auri libras fisco nostro inferre præcipimus: si servili face descendens, pauperlate sui penam danni ac vilitate contemnit, cæsus fortibus, deportatione damnabitur. Tum illud specialiter præcavemus, ut si villa dominica fuerit, seu cuiuslibet publici juris, et conductor et procurator licentiam dederit colligendi; denis libris auri, proposita condemnatione mulctentur. Verum si quos talibus reperitos obsecundare mysteriis, ac sibi usurpare nomina clericorum, jam nunc proditum fuerit; denas libras auri exigi singulos ei inferre præcipimus. Dat. XVII kalend. Julii Constantinopoli, Arcadio Aug. II et Ruffino coss. » Meminit hujus legis sanctus Augustinus in epistola ad Bonifacium²: « Qua, inquit, Theodosius piissimæ memoria promulgavit, ut quisvis hereticorum episcopus vel clericus nihilibet esset inventus, decem libris auri mulctetur, etc. » Ie cadem quoque mentionem habet scribens ad Jannam-

rium³, nec non cum disputat adversus Cresconium⁴. Sunt haec Theodosii arma adversus tyrannum hoc anno in sequens bellum disposita, quibus et haec post mensem elapsum adversus eosdem addidit⁵:

« Deportatione dignus est, qui nec generali lege admonitus, nec competenti sententiæ emendatus, et fidei catholicæ turbat et populum. Dat. XV kalend. Aug. Constantinopoli, Arcadio Aug. II et Ruffino coss. »

28. *Theodosii leges de monachis et de fugientibus ad ecclesiam debitoribus.* — Quod vero generali lege sancierat, occasione (ut diximus) Jovimani et sociorum ejus monachorum vaganum, ne in civitatibus monachi apparerent, sed deserta loca peterent; quoniam haec in injuriam et damnum convertebantur etiam illorum qui pii frugique essent; emendans que promulgaverat Theodosius, hoc anno ista rescripsit⁶:

« Monachos, quibus interdicto fuerant civitates, dum judicariis aguntur injuriis, in pristinum statum submotu hac lege esse præcipimus. Antiquata supradem nostræ clementie jussione, liberos in oppidis largimur eis ingressus. Dat. XV kal. Maii Constantinopoli, Arcadio A. II et Ruffino coss. » Sed et de Paschalibus feriis ita ad Tatianum:

« Actus omnes sive publici, sive privati diebus quindecim Paschalibus conquiescant. In his tamen et emancipandi et manumittendi cuncti licentiam habeant, et super his ante non prohibeantur. Dat. kal. Januar. iisdem coss. »

29. Sed et idem imp. Theodosius cum illibate conservatum voluerit jus ecclesiæ, ne id fieri damno alterius cavit: quamobrem de his qui configunt ad eas, ista sancivit⁷:

« Publicos debilores, si configiendum ad ecclesiæ crediderint, aut illico extrahi de latebris oportebit, aut pro his ipsis, qui eos occultare prohibantur, episcopos evigi. Sciat igitur præcellens auctoritas tua, neminem debilorum posthac a clericis defendendum; aut per eos, ejus quem defendendum esse crediderint, debitum esse solvendum. Dat. XV kal. Novemb. Constantinopoli, Arcadio Aug. II et Ruffino coss. » Haec plane ipsa lex est, cuius vigore compulsus aliquando S. Augustinus persolvere quod debebat, qui configuerat ad ecclesiæ; pro ejus debili dissolutione de collecta facienda in populo litteras dedit, ex quibus ista deseribimus⁸:

30. « Cum frater noster Faslius debito decem et septem solidorum ab oppigneroribus urgatur, ut redderet: quod ad præsens unde explicaret se, non inveniebat; ne corporalem pateretur injuriam, ad auxilium sanctæ Ecclesiæ convolavit: illi etiam evactores cum proticisci cogentur, et ideo dilationem dare non possent, gravissimis me que-

¹ L. xxii. de heret. C. Theod. — ² Aug. ep. L.

³ Aug. epist. lxviii. — ⁴ Aug. cont. Crescon. I. iii. c. 47. — ⁵ L. iii. de his qui pro relig. contend. — ⁶ L. ii. de monac. C. Theod. — ⁷ L. i. de his qui config. ad eccles. C. Theod. — ⁸ Aug. epist. cxv.

reliis oneraverunt, ita ut eis illum traderem; aut quod sibi deberi ostendebant, unde accepint, prouiderem. Cumque obtulisset Fastio, ut vestram sanctitatem de necessitatibus ejus alloquerer; pudore deteritus, ne facrem, deprecatus est. Ha ego maiore necessitate coactatus, a fratre nostro Macedonia decem et septem solidos accepi, quos in causam ejus continuo dedi, promittente illo quod ad certum diem cum eis reddendis posset occurrere, et consentiente, ut si non posset occurrere, sermo de illo fieret ad vestram misericordiam, quam fraternalm fratribus exhibere consuevistis. Nunc ergo, quoniam absens est, restat ut subveniatis, non illi quem nemo compellat absentem, sed pollicitationi meae, cuius existimatio vobis semper est praesens. Jam enim dies, ad quem se promiserat occursum, transactus est: et ego ei qui solidos suos fidei mea commisi, quid respondeam, non invenio, nisi ut faciam quod me facturum esse promisi. Sed quoniam non sum de hac re commonitus, ut die Pentecostes, quando aderat major vestra frequentia, sermonem inde facerem; peto ut has litteras pro lingua mea praesente habere dignenimi, admonente vos, et exhortante in cordibus vestris Deo et Domino nostro, cui credidistis». Et paulo post: «Quoniam ergo domesicus fidei est, christianus fidelis, catholicus frater noster, pro cuius supplenda necessitate vos peto ut facatis quod Dominus imperat; sine tristitia, sine murmuratione, et cum laetitia et hilaritate facite». Et in fine: «Scripsi eis etiam presbyteris, ut si quid minus fuerit post collationem sanctitatis vestrae, compleant ex eo quod habet Ecclesia, dum tamen vos secundum quod placet hilariter offeratis: quia sive de vestro, sive de Ecclesia detur, omnia Dei sunt, et devotione vestra dulcior erit thesauris Ecclesie, etc.» Ille Augustinus, que occasione legis editae, et ad insinuandum usum collectarum (de quo multa suo loco superius) recensuisse non piguit.

31. *Fortunatus ab Augustino in disputando vicius.* — Quod rursum ad S. Augustinum pertinet; hoc ipso anno, publica disputatio contulit cum Fortunato veteroso haeretico Manichaeo Hippone regio, spectante et andiente populo, excipientibus eam notariis. Extant ipsa Acta ejusmodi exordio scripta¹: «Quinto kal. Septemb., Aread. Aug. bis et Russino viris clarissimis consulibus, habita disputatio adversus Fortunatum Manichaeorum presbyterum in urbe Hipponenium regionum in balneis Sosii sub praesentia populi. Augustinus dixit, etc.» Hujus autem congressus occasionem Possidius ita describit²: «Sane tunc in illa Hipponenis urbe Manichaeorum pestilenta quamplurimos cives et peregrinos infecerat et penetraverat, sednente et decipiente ejusdem haeresis quodam presbytero, nomine Fortunato, ibidem conversante atque manente. Inter haippenses cives, et peregrini christiani, tam catholici, quam etiam Donatiste, adeunt Augusti-

nus presbyterum, atque deposeunt, ut illum hominem Manichaeorum presbyterum, quem doctum eredebant, videret, et cum eodem de lega tractaret. Quod idem (ut scriptum est³) paratus ad responsionem omni poscenti se rationem de fide et spe que in Deum est, potensque exhortari in doctrina⁴ sana, et contradicentes redargueret, minime remuit: sed utrumq[ue] etiam hoc Fortunatus fieri vellet, seiscitatus est. At illi confessim ad ipsum Fortunatum id detulerunt, potentes et exhortantes et flagitantes quod id minime recusaret.

32. «Sane quoniam idem Fortunatus jam apud Carthaginem sanctum noverat Augustinum adhuc in eodem secum errore constitutum, cum eodem congregi pavitbat. Verumtamen suorum maxime instantia coactus ac verecundatus, promisit cominus se esse venturum, certamenque disputandi subitum. Unde condito die et loco, convenerunt in unum, concurrentibus quamplurimis viris studiosis, turbisque curiosis: et apertis notariorum tabulis disputatio est coepta primo, et secundo finita est die. In qua ille Manicheus preceptor (ut Gestorum continet fides) nec catholicam assertionem potuit evocare, nec Manichaeorum sectam, submixa veritate, valut comprobare: sed deficiens responsione, ultimo collaturum se cum suis majoribus ea quae refellere non potuit, prosecutus est: et si sibi forte de his sat minimè fecissent, sine anima consultulum. Atque ita ab omnibus, apud quos magnus et doctus videbatur, nihil valuisse in sua secta assertione judicatus est. Qua ille confusione affectus, et sequenti tempore de Haippensi civitate profectus, ad eandem amplius non remeavit. Ac sic per memoratum Dei hominum omnium cordibus, vel qui aderant, vel qui absentes illa que gesta sunt cognoverant, error ille ablatus, Catholicis est intimata ac retenta sincera religio». Hactenus Possidius.

33. Fuisse autem haec novissima verba Fortunati, cum ab Augustino adeo arctatus esset, ut effugium prorsus nullum illi pateret, Acta docent: «Fortunatus dixit: Sine praejudicio professionis mea dixerim. Illa qua a te opponuntur, cum retractavero meis cum majoribus: sin minus responderint interrogationi huius meae, que similiter a te nunc mihi offertur, erit in mea contemplatione: quia et ego animam meam cupio certa fide liberari, et venire ad hujus rei inquisitionem, qua a te mihi offertur, et ostensurum te polliceris. Augustinus dixit: Deo gratias». Ille finis illius disputationis habita de origine mali, super quam totus cardo Manichaei haeresis vertebatur. Scripsit autem post haec idem Augustinus duos libros de Genesi ad litteram contra eosdem Manichaeos⁵, necnon adversus disputationes Adimantii Manetis discipuli⁶: haec vero omnia cum adhuc presbyter esset (ut ipse testatur) contra Manichaeos, quibus Africa abundabat, Augustinus conscripsit.

¹ Aug. contra Fortunat. — ² Tit. l. — ³ Aug. retract. l. c. 18. — ⁴ Aug. eod. l. c. 22.

⁵ Aug. contra Fortunat. — ⁶ Possid. Vit. S. Aug. c. 6.

34. Quod autem ad Fortunatum ab Augustino victum spectat, cum inde recessisset, nunquam rediit, sed a Manichaeis missus est ejus successor Hippomeni, quem idem S. Augustinus insectatus est, epistola ad eum scripta (non enim hereticum hominem alloqui dignatus est), ubi inter alia haec ad finem habet¹: « Haque denuntio tibi in nomine Christi, ut si paratus es, solve questionem in qua defecit predecessor tuus Fortunatus, et ita hinc ierat, ut non rediret, nisi cum suis disputatione collata, inveniret quid contra respondere posset disputans cum fratribus. Si autem ad hoc non es paratus, discende hinc, et noli pervertere vias Domini, et illaqueare et venenis inficere animas infirmas : ne adjuvante dextera Domini nostri, quomodo non putaveras, erubescas ». Haec Augustinus ad successorem Fortunati.

35. *Augustinus sribit in Donatistas.* — Quod vero Ecclesia Africana magnopere infestaretur a Donatistis antiquis schismaticis, Catholicæ Ecclesie perduellibus; Augustinus miseratus in primis imperitam incantamque plebeculam ulique deceptam, eidem ignorantiæ errore seducte in primis open ferendam putavit : sed quoniam consilio , ipsum audi²: « Volens, inquit, etiam causam Donatistarum ad ipsius humillimi vulgi et omnino imperitorum, atque idiotarum notitiam pervenire, et eorum quantum fieri posset per nos inherere memorie; psalmum qui eis cantaretur, per latinas litteras feci, sed usque ad V litteram; tales enim Abecedarios appellant, etc. » Exstat ipse psalmus cui illud præfixum exordium³:

Omnis qui gaudetis de pace, modo verum iudicate :

idemque versus sæpius ponitur repetendus in psalmo, quo schismatis in primis origo cantatur, sed et diffunduntur calamitie a Donatistis catholicis illate : verum et demonstrantur ipsi extra Ecclesiam vagari, extra quam nullam penitus fas sit salutem sperare : aperteque docteur, eos qui non junguntur cathedra Petri, in Ecclesia esse non posse; quod his versibus occinū voluit :

Scitis, catholica quid sit, et quid præcium a vite.

Et post aliqua adversus Donatistas præ se ferentes formam sanctitatis ista subdit :

Sed quid illi proleſt forma, si non vivit de radice ?
Vemite fratres, si vultis, ut inseriamini in vite.
Dolor est, cum vos videmus preciosos id jacere.
Numerate sacerdotes vel ab ipsa Petri sole :
Et in ordine illo parvum quis em successit, videote.
Ipsa est petra, quam non vincunt superbe inferorum porte, etc.

Edidit quoque egregium commentarium adversus Donati epistolam : illa enim cum p̄e manibus

ferme omnium haberetur, magnum interebat ipsam legentibus detrimentum : paravit igitur ipse veneno antidotum, cum eam contrariai scriptis exagitavil⁴ : sed haec elucubratio haec tenet desideratur. At si scire cupis reliquos commentarios ab eo editos usque ad sequentem post annum quo creatus est episcopus ; ipse docet; numerum duo volumina *De sermone Domini in monte*⁵; disservit et *Super Pauli Epistolam ad Romanos*⁶, necnon postea elaboravit *Expositionem ejusdem Pauli Epistole ad Galatas, et de diversis questionibus* prolixum opus, commentarium *De mendacio ac Tractationem de Fide et Symbolo*, de qua dicimus anno sequenti.

36. *De universis usque ad hunc annum Hieronymi scriptis.* — Sed est, ut et S. Hieronymi lucubrations singulas in hunc usque annum decimum quartum Theodosii imperatoris editas perfacile enumereres, si que ad finem habet in commentario *De scriptoribus ecclesiasticis*, legas. Scriptis illam ad Dexterum v. c. quem prefectura pretorii decoratum fuisse, ipse tradit in Apologia contra Ruffinum, dum ait⁷ : « Ante annos ferme decem, cum Dexter amicus meus qui prefecturam administravit pretorii me rogasset, ut auditorum nostrarum religionis ei indicem texerem, inter ceteros tractatores, etc. » Scripterat ante idem Dexter ad ipsum Hieronymum historiam : quod ipse testatur his verbis⁸ : « Dexter Paciani, de quo supra dixi, filius, clarus apud seculum, et Christi fidei deditus fertur ad me omnitudinem historiam texuisse, quam needum legi : sed ea dispendo quoque nostro periū. Meminit ejusdem commentarii Marcellinii in Chronicis, traditum ab eo recensitos viros illustres centum triginta quinque, eorumdemque descripta volumina : que sic accipiās , ut Christianæ religionis scriptorum editos commentarios enumerarit adversus Celsum, Porphyrium, et Julianum, qui Christianos omnes imperilia arguebat.

37. Nam cum præfatur ad Dexterum, haec inter alia : « Discant, inquit, Celsus, Porphyrius, Julianus, rabidi adversus Christum canes; discant eorum sectatores, qui putant Ecclesiam nullos philosophos, et eloquentes, nullos habuisse doctores, quanti et quales viri eam fundaverint, extruxerint, et ornaverint, et desinant fidem nostram rusticæ tantum simplicitatis arguere, suamque potius imperitiam agnoscent ». Ita ibi. Accidit plane miraculum illud propheticō⁹ ore cantatum : « Tu dirupisti fontes et torrentes, tu siccasti fluvios Eham ». Nam idem Hieronymus alibi¹⁰ : « Quotusquisque nunc Aristotelem legit? Quantu[m] Platonis vel libros novere, vel nomen? Vix in angulis ofiosi eos senes recolunt. Rusticanos vero et piscautores nostros totus orbis loquitur, universus muuidus sonat ». Sed quod ad ipsum catalogum spectat, ipse excusat quod ultimo loco sua quoque in eo scripta posuerit, ad Deside-

¹ Aug. epist. c. lxxv. — ² Aug. Retract. I. i. c. 20. — ³ Aug. Psal. int. Donatist.

⁴ Aug. Retract. I. i. c. 2. — ⁵ Aug. cod. I. i. c. 9. — ⁶ Eod. I. i. c. 21, 22, 26, 27. — ⁷ Hier. Apolog. a. lv. Ruffin. — ⁸ Hier. de Script. Eccl. — ⁹ Psal. LXXXI. — ¹⁰ Hier. pref. in l. iii. comment. ad Galat.

rium ita sribens¹: « Post catalogum plurimorum, me quoque in calce voluminis, quasi abortivum, et minimum omnium Christianorum posui ». Pervenisse eundem librum in Africam sine titulo, S. Augustinus ad S. Hieronymum scriptis², eumque prodi rogavit: sed et aliquid amplius desideratum ab ipso, nempe ut cum adnumerat haereticos inter scriptores ecclesiasticos, in quibus cavendi essent, ipse admonisset, significavit; quod ut alio libello præslaret, vehementer rogavit: insuper quod optimè senserit Augustinus aliquot ab eo prætermisso scriptores ecclesiasticos, quo id consilio sil factum exquisivit. Haec recensuisse voluimus, ne suspecta sit fides anchoris alicujus, qui non reperiatur in eodem catalogo scriptis; nam multos prætermisso esse, Augustinus probe cognovit.

38. Sed et miramur, cur ipse cum lucubrationes omnes a se editas usque ad presentem annum imperii Theodosii decimum quartum recensere se dicat, ex eis tamen alias numerare prætermiserit, nempe *Commentarios in Pauli Epistolam ad Ephesios*, quos se testatur³ scripsisse paulo post quam Alexandria recessisset, quo profectum vidimus statim ut Roma redit Hiersolymianum: nisi quis velit, illud quod ibi nuper ait, ultra septenium complecti temporis spatium. Insuper ad Pammachium sribens⁴ paulo post missum ad eum Apologeticum (quem ante hoc tempus se scripsisse testatur in eodem commentario *De viris illustribus*), « Libros, inquit, sexdecim Prophetarum, quos in latinum de hebreo sermone verti, si legeris, et delectari te hoc opere comperero, provocabis nos, etiam cetera clausa armario non tenere. Transtuli nuper Job in lingua nostram: cuius exemplar a S. Marcella consobrina tua poteris mutuare »: et paulo post: « Miseram quedam τῶν ὑπερηφανίων in Prophetas duodecim sancto patri Domini, Samuele quoque et Malachim, id est, quatuor Regum libros; que si legere volneris, probabis quantæ difficultatis sit divinam Scripturam et maxime Prophetas intelligere, et interpretum vitio, que apud suos purissimo cursu orationis labuntur, apud nos scalere viii ». Haec ipse, que ibi omissa sunt numerari: nec est ut quis pntet ista claudi illa sententia, qua in fine dicit⁵: « Multaque alia de operc prophetali, que nunc habeo in manibus, et needum expleta sunt ». Nam constat haec ab illis fuisse diversa, que ab ipso jam, ut ait, edita erant atque missa Romanam. Quoniam duci plane de eo posse videtur, quod jactari solet de valde abundante divitiis homine: adeo predives fuit ut numerum nescierit divitiarum suarum.

39. Quod vero ait Hieronymus, se hoc anno, cum illa scriberet, multa habuisse in manibus de operc prophetali; plane allusisse visus est ad ea quæ ipse habet in epistola ad Chromatium episcopum Aquileiensem his verbis⁶: « Triennium, inquit,

circiter fluxit, postquam quinque Prophetas interpretatus sum, Micheam, Nahum, Habacuc, Sophonianum, Aggeum, et alio opere detentus non polni implore quod coeporam. Scripsi enim fibrum de illustribus viris, et adversus doxianum duo volumina: Apologeticum quoque, et de optimo genere interpretandi ad Pammachium, et ad Nepotianum vel de Nepotiano libros duos ». Haec ipse; et quod subdit: « Et alia que enumerare longum est ». Haec quidem ultima periodo visus est clausisse Hieronymus ea que dicit se habuisse præ manibus, sed nondum fuisse expleta, cum librum illum edidit.

40. *Cur et quid S. Epiphanius contra Joannem episcopum Hiersolymitanum scripserit.* — Quod vero in dicta epistola *de optimo genere interpretandi* dicat¹, ante ferme biennium scriptam epistolam a S. Epiphanio ad Joannem episcopum Hiersolymitanum, arguente eum quorundam pravorum dogmatum: plane ad hunc ipsum annum ea Epiphanius epistola esse referenda docetur. Insuper cum idem Hieronymus ad Pammachium sribens² adversus ejusdem Joannis errores, in fine ejus epistole testeatur, jam ante ad ipsum Joannem ab Epiphanio epistolam fuisse scriptam; cumque constet eam dedisse Hieronymum ad Pammachium anno sequenti; plane necesse est affirmare ante sequentem annum dictam Epiphanius epistolam ad Joannem datam, praesenti scilicet. Sed nnde, inquies, constat anno sequenti eam ad Pammachium a Hieronymo esse scriptam epistolam? ex eo nempe, quod in ea ipse meminit ingentis illius solis deliquii, accidisse ait ante paucos menses; quod quidem sequenti anno factum appareat, consutibus Theodosio tertium et Abundantio.

41. Ex his igitur sic ordine temporum recte disponuntur tum S. Epiphanius, tum S. Hieronymi scripta illa, quibus magni momenti historia texitur; ut hoc anno data dicatur Epiphanius epistola ad Joannem, sequenti vero dictis coss. eam adversus eundem Joannem a Hieronymo scriptam fuisse dicamus: post sequentem vero annum, qui est Domini trecentesimus nonagesimus quartus, coss. Arcadio et Honorio, eam ab ipso Hieronymo ad Pammachium de optimo genere interpretandi epistolam conscriptam fuisse intelligamus. Sunt omnes ejusdem argumenti, nempe spectantes ad causam ejusdem Joannis Hiersolymorum episcopi. At quænam fuerint ista, et que hoc anno sanctus Epiphanius in eum objecrit, quæve antea ipse Joannes adversus Epiphanium egerit, accurate pervestigemus. Magni quidem ponderis historiam aggredimur, et perplexam difficultatibus multis, nisi recto temporis tramite dirigatur.

42. Jam superius de Joanne aliqua contigit enarrari: ipsum nimirum ex monacho, sed secta Macedoniano, abdicata haeresi³, spe illectum episcopatus, illo tandem potum esse; postea vero Origenis errorum se patronum exhibuisse, atque

¹ Hier. ep. CLIV. — ² Aug. ep. IX. — ³ Hier. pref. in ep. ad Ephes. — ⁴ Hier. ep. LII. — ⁵ Hier. de Scip. Eccl. — ⁶ Hier. prefat. in comment. super Iohannem.

¹ Hier. ep. CL. — ² Hier. ep. LXI. — ³ Hier. ep. LXI. LXII.

Origenistarum fauorem : eamque ob causam adeo infensum fuisse illi adversantibus SS. Epiphanio, Hieronymo, atque Theophilo episcopo Alexandrino, ut nullam pratermiscerit occasionem iisdem modestiam negotiisque facessendi. At quamnam diu quiesitam arripiuit ille occasionem contra Epiphanium agendi, cuius rei causa provocatus est ad ipsum eam dare epistolam, primo loco dicendum est. Refert ipsam idem Epiphanius in dicta epistola; sed primum ista prefatur¹: « Oportebat nos, dilectissime, clericatus honore non abuti in superbiam, sed enstodia mandatorum Dei, et observatione diligenter hoc esse esse quod dicimus » : et paulo post: « Nihil tibi nocuimus, nihil injurie fecimus, nec quicquam violenter extorsimus. In monasterio fratrum, et fratribus peregrinorum, qui provincie nihil tue deberent, et propter nostram parvitatem, et litteras, quas ad eos crebro direximus, communio- nis quoque tuae cœperunt habere discordiam ; ne viderentur quadam duritia, et conscientia nostra antiquæ fidei ab Ecclesia separavi, ordinavimus diaconum, et postquam ministrávixi, rursum presbyterum : super quo debueras gratulari, intelligens quod ob Dei timorem hoc sumus facere compisi ; maxime cum nulla sit diversitas in sacerdotio Dei, et ubi utilitatè Ecclesiae providetur. Nam etsi singuli Ecclesiarum episcopi habent sub se Ecclesias, quibus curam videntur impendere, et nemo super alienam mensuram extenditur ; tamen præponitur omnibus charitas Christi, in qua nulla simulatio est : nec considerandum quid factum sit, sed quo tempore, et quo modo, et in quibus, et quare factum sit ». Fuit enim tunc ab Epiphanio ordinatus frater Sancti Hieronymi, Paulinianus nomine ; de quo item Hieronymus isthac ipsa refriecans ad Pamphacium scripsit²:

43. Sed pergit coptam semel narrationem Epiphanius : « Cum enim vidisse, quia multitudo sanctorum fratrum in monasterio consisterebat ; et sancti presbyteri Hieronymus, et Vincentius propter verecundiam et humilitatem nollet debita nomini suo exercere sacrificia, et laborare in hac parte ministerii, que Christianorum præcipua salus est ; invenire autem et comprehendere servum Dei non posse, qui te, eo quod grave onus sacerdotii nollet suscipere, stepe fugiebat ; sed nec alius quis episcoporum facile cum reperiret : unde et satis miratus sum, quoniam dispensatione Dei ad nos venerit cum diaconis monasterii et ceteris fratribus, ut mihi satisficeret, quia nescio quid adversus eos habebam tristitia. Cum igitur celebraretur collecta in Ecclesia ville, que est juxta monasterium nostrum : ignorante emi, et nullam penitus habentem suspicionem, per multos diaconos apprehendi jussimus, et teneri os ejus, ne forte liberari se cœpiens, adjuraret nos per nomen Christi : et primum diaconum ordinavimus, proponentes ei timorem Dei et compellentes, ut ministaret : vale

quippe obnubilabatur, indignum se esse contestans. Vix ergo compulimus eum, et persuadere potuimus testimonii Scripturarum, et propositione mandatorum Dei. Et cum ministaret in sanctis sacrificiis ; rursus eum, ingenti difficultate tento ore ejus, ordinavimus presbyterum ; et iisdem verbis quibus antea suaseramus, impulimus ut sederet in ordine presbyterii. Post hæc seripsum ad sanctos presbyters monasterii et ceteros fratres, et increpavimus eos, quare non scripssissent super eo, cum ante annum multos corum queri audissem, cur non haberent qui sibi Domini sacramenta conficerent, et illum omnes suo poscerent testimonio, et grandem utilitatem in commune monasterii testarentur ; quare tunc repera opportunitate non scripssissent nobis, neque super ordinatione ejus aliquid poposcissent.

44. « Hæc ita acta sunt, ut locutus sum in charitate Christi, quam te erga parvitatem nostram habere credebam : quanquam in monasterio ordinaverim, et non in parochia quæ tibi subiecta sit. O vere benedicta episcoporum Cypræ mansuetudo et bonitas, et nostra rusticitas sensu tuo et arbitrato digna misericordia Dei ! Nam multi episcopi communionis nostræ, et presbyteros in nostra ordinaverunt provincia, quos nos comprehendere non potueramus ; et miserunt ad nos diaconos et hypodiacons, quos suscepimus eum gratia. Et ipse cohortatus sum beatæ memoria Philomèni episcopum, et sanctum Theoprobum, ut in Ecclesiis Cypræ, que juxta se erant, ad meæ autem parochia videbantur Ecclesiam pertinere, eo quod grandis esset et late patens provincia, ordinarent presbyteros, et Christi Ecclesiae providerent ». Hæc de prætensa causa rixarum Epiphanius, cum revera ob haerem Origenis patrocinium Joannes iracundia accenderetur.

45. Quod ergo etsi non sub Joannis parochia, in Palestina tamen Epiphanius ordinasset in monasterio sanctum virum primo diaconum, deinde presbyterum, maximas Joannes adversus eum turbas concitavit, cum tamen si quid perperam gestum esset, episcopus Cæsarea maritimæ, quæ metropolis totius Palestine erat (ut Hieronymus postea scripsit³) expositulare debuisset. Sed excusandus fuit Epiphanius ex causa nuper relata, et ex consuetudine Ecclesiarum Cypræ : verum etsi deliqueret ; tanto laieno viro condonandum utique fuisset, quem etiam (ut idem testatur S. Hieronymus) Valens acerbissimus persecutor, cum alios exagitaret catholicos episcopos, ob insignem meritorum excellentiā non tetigerat.

46. Sed quam exceduit Joannes ea de causa in Epiphanium : audi quid Epiphanius ipse dicat : « Audivi, inquit⁴, quod tuncas contra nos, et irascaris, et miniteris scribere in extremos fines terræ, ut loca provinciasque non nominitem » : Sed aliam quoque prætextebat Joannes episcopus causam ira-

¹ Apud Hier. Epiph. ep. LVI. — Hier. ep. LXI.

² Hier. epist. XII. — ³ Hier. ep. IX.

rum in Epiphanius, quam subdit, sic dicens : « Qui ut tristitias et rixas inter fratres concilient, te quoque turbaverunt, et dixerunt, quod in oratione, quando offerimus sacrificia Deo, soleamus pro te dicere : Domine, praesta Joanni, ut recte credat. Noli nos in tantum putare rusticos, ut hoc tam aperte dicere potuerimus. Quanquam enim hec in corde meo semper orem, tamen, ut simpliciter fatetur, nunquam in alienas aures protuli, ne te videarer parvipendere, dilectissime. Quando autem complemus orationem, secundum ritum mysteriorum, et pro omnibus et pro te quoque dicimus : Custodi illum, qui predicit veritatem. Vel certe ita : Tu praesta, Domine, et custodi, ut ille verbum praedictet veritatis; sicut occasio sermonis se tulerit, et habuerit oratio consequentiam ». Hac ipse, sed praetextus inanes erant hi. Verum indignationis Joannis in Epiphanius illa potissimum causa praecesserat, quod eum eoram redarguerat heresum Origenis, monueratque ab illis recederet : nam idem in eadem epistola ista subdit :

47. « Quapropter obsecro te, dilectissime, et ad voluntus pedibus tuis precor, praesta mihi et tibi a salveris (siculi scriptum est) a generatione perversa; et recede ab heresi Origenis, et a cunctis heresis, dilectissime. Video enim, quod propter hanc causam omnis vestra indignatio conceitata sit, quod diversum vobis : Arii patrem, Origenem scilicet, et aliarum haeresium radicem, et parentem laudare non debitis. Et cum vos rogarem, ne ita erraretis, et moneremur; et contradixistis : et me ad tristitiam atque lacrymas adduxistis: non solum aulem me, sed et alios plurimos Catholicos qui intererant. Inde, ut intelligo, hac est omnis indignatio, et iste furor; et idecirco comminamini, quod mittatis adversus me epistolam, ut huc illucque sermo vester discurrat: et propter defensionem haereses, adversum me odio suscitantes, rumpitis charitatem, quam in vos habuimus; in tantum, ut feceritis nos etiam penitentiam agere, quare vobis communicaverimus ita Origenis errores, et dogmata defendantibus ». Subiectis his admonitionem de erroribus Origenis : ac deum de Palladio illa ingerit, que superius recensuimus, ipsum videlicet praedicare Origenis errores. Quae vero insuper ab aliis adversus ipsum Epiphanius querelae ferrentur, iisdem litteris ita conscribit⁴ :

48. « Praerterea audivi quosdam murmurare contra me, quia quando simul pergebam ad sanctum locum, qui vocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facrem; et venissem ad vilian, quae dicitur Anabathma, vidisseque ibi praeteriens Iucernam ardenter, et interrogassem qui locus esset, didicisseque esse Ecclesiam, et intrassem ut orarem; inveni ibi velum pendens in foribus ejusdem Ecclesiae tintillum atque depictum, et habens imaginem quasi Christi, vel sancti cuiusdam: non enim satis memini, cuius imago fuerit.

Cum ergo hoc vidisset in Ecclesia Christi contra auctoritatem Scripturarum, hominis pendere imaginem; scidi illud, et magis dedi consilium custodibus ejusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent, et efficerent; illique contra murmurantes dixerunt : Si scindere volerat, justum erat ut aliquid deret velum atque mutaret. Quod cum andissem, me datum esse pollicitus sum, et illuc esse missum. Paululum autem morarum fuit in medio; dum quaro optimum velum pro eo mittere : arbitrabar enim de Cypro mihi esse mittendum. Nunc autem misi quod potui reperire, et precor ut jubeas presbyteros ejusdem loci suspicere velum a latore, quod a nobis missum est; et deinceps praecepere, in ecclesia Christi istiusmodi vela, quae contra religionem nostram veniunt, non appendi. Decet enim honestatem tuam hanc magis habere sollicititudinem, ut scrupulositatem tollat, quae indigna est ecclesia Christi, et populis qui tibi crediti sunt ». Hac de voto pieto auctor, qui dicitur Epiphanius ad Joannem.

49. *Epiphanius Iconoclastis farisse perperam asseritur.* — Videor videor, pie lector, te inter legendum contrahere supercilium, signumque disloquentie praete ferre : moxque e controversiis Epiphanius cum Joanne, ad iconoclastarum transisse certamen : sed non relinquam solim, sequar te; et pro animi tui sententia in loci hujus discussione, in quem velut in syrles quasdam incurrit oratio, aliquantulum immorabor. Atque primum quae alias de aliis Epiphanius scriptis ab iconoclastis adversus cultum sacrarum imaginum allata fuerint; et cuius ea fidei habita sint, est hic declarandum; inde vero de recitato hujus epistole textu fiet exacta discussio, ac fidelis in omnibus disquisitio. Vindicandus nobis omnino est sanctissimus Pater ab iconoclastarum erroribus, quibus illi scripta ipsius calumniissime conspersere.

50. In Niceno enim posteriori Concilio et libello Gregorii Iconoclastrae hac ex Epiphano adversus sacrarum venerationem imaginum sunt allata¹: « Epiphanius Cyprus inter antesignanos praeclarus sic inquit : Attende vobis, ut servetis traditiones, quas accepistis; ne declinelis neque ad dexteram, neque ad sinistram, quibus infert hac : Estote memores, dilecti filii, ne in ecclesiam imagines inferatis, neque in sanctorum cemeteriis eas statutatis, sed perpetuo circumferite Deum in cordibus vestris. Quin etiam neque in domo communii tolerentur, etc. » Sed adulterina spuriaque ejusmodi fuisse scripta, tanti Patris nomine ab adversariis decorata, responsum est ab Epiphanius defensore, hisce potissimum signis; quod cum idem Epiphanius omnes scriptis suis exaginet haereses; si haeresim putascat imagines venerari, utique eamdem (ut par erat) sicut alias, styli acuminis feriisset : cum certum sit ex iis quae superius dicta sunt, viguisse Constantini tempore, sicut antea et postea, in Oriente, et Occidente in Ec-

¹ Hier. epist. LX.

1 Concil. Nic. II. Act. 6. edit. vel.

eclesia Catholica cultum sacrarum imaginum. Rursum vero a majoribus eadem scripta ut Epiphanius germana minime fuisse cognita, idem defensor docet his verbis : « Beatus pater Epiphanius temporibus Arcadii et Theodosii floruit ; ab eo igitur tempore ad hanc haeresim usque, anni sunt quadragesima, et tamen libros illos contra imagines nemo Christianorum prater istos novitatis magistros recepit. Quod si tanto tempore in Ecclesia non sunt recepti, quomodo nunc a nobis recipi debent ? »

51. Quoniam insuper ab Iconoclastis ejusdem Patris citabatur epistola ad Theodosium imperatorem : quid ea confinieretur de cultu sacrarum imaginum idem defensor sic recitat : Afferunt quidam istorum epistolam, veluti scriptam a beato Epiphanio Cypriorum presule ad Theodosium imperatorem : nos eam in manibus sumentes, et diligenter et minime defunctione legentes, invenimus circa finem epistole ejusmodi emphasis : « Sepe cum ministris meis de imaginum ablitione egi, sed ab iis non receptus sum, neque vel in paucis vocem meam audire sustinuerunt ». Subdit idem defensor, ad haec confutanda, sanctorum Patrum usum et anchoritatem, qui codem cum Epiphanio seculo vixere, omnesque assertores ejusdem imaginum cultus, quos recensere brevitatis causa praeterimus. Sed ad imposturam istam manifestius aperiendam considera, quam repugnat inter se invicem. Epiphanium in aliena dioecesi (ut vidimus ex ejus epistola ad Joannem) evertisse cultum sacrarum imaginum, unam ex eis manibus consciente ; et ipsum eadem prestandi in sua dioecesi minime latum virium habuisse, praesertim cum in ea insula primariam sedem teneret, et sub se positos episcopos adeo sibi coniunctos et obsequentes haberet : quorum et tanta erga eum reverentia esset, ut quicquid ipse decerneret, veluti cœlitus demissum oraculum ab omnibus haberetur.

52. At demus ipsum in hoc suos sibi renitentes expertum esse : quomodo ejus perfidax contradicitor et oppugnator Joannes Hierosolymorum episcopus una cum illis ejus, in qua ea erat imago, ecclesia ministris in ipsius Italia in aliena dioecesi praesumentem non continuo cum aliis simul objecit ? Cur quod displiceret sibi, et corrigere in aliena eclesia, hoc ipsum non praestaret in sua ? Certe quidem magno id Epiphanio cessisset dedecori, considerare in aliena dioecese sacras imagines, qui easdem in omnibus Cyprī Ecclesiis esse patet ; cum et illud Evangelicum¹ in cum jure objectari licuisse : *Medice, cura te ipsum.* Num, rego te, modestia Joannis episcopi undique occasionem captans in cum dicendi vel faciendo, ea in ipsum obligare prætermisso potuit ? Sentis pulo, lector, quam haec sibi invicem adversentur, ut de impostura jam judicium facias. Sane quidem testificatione S. Joannis Damasceni² constat ipsam S. Epiphanius in Cypro Ecclesiam sacris exornatam imaginibus

usque ad sua tempora perseverasse : qui et de aliis scriptis Epiphanius nomine suppositis haec habet³ : « Scito, inquit, sermonem illum alterius cuiuspiam fictitium ; qui, ut serpe fit, sancti Epiphanius abusus est nomine » ; Ha ipse ; eademque apud adversarium Gregorii Iconoclastae, Epiphanius vero defensorem, item Epiphoni nominatum, invenies, atque haec ad postremum⁴ : « Sic igitur ista falsa scripta contra venerandas imagines, dieuntur quidem a quibusdam Epiphaniis, non tamen sunt, ut demonstratum est. Nam et illius discipuli templum in Cypro, quod ejusdem Patris nomine appellaverunt, adificarunt ; et cum multis aliis picturis, illius quoque imaginem ibidem collocarunt. Quid si autem is tantopere venerandarum imaginum inspectionem fuisse excretus ; quomodo in tantam audaciam illius discipoli erupissent, ut illi imaginem collocaerent ? Judicate omnes qui audiatis, et verum a falso discernite, quia editiones istae non sunt beati istius Patris, sed potius Manichæi : quas vultu amara bile plenas fugiamus, etc. » Equidem Manichæos magnorum virorum nomine supposita edere scripta consuevisse, superius pluribus demonstratum est.

53. Quid igitur ita de illis judicavere Patres, idemque de iisdem scriptis sensit Joannes Damascenus, que jam ante immotuerant et plurimorum manibus circumferebantur : quid dicendum de additamento hoc ad finem Epiphanius epistola ad Joannem consarcinato, sicut et de illo ad finem epistole ejusdem Epiphanius scripta ad Theodosium collocatio ? Attentus age, lector, quod de impostura arbitri factus sis. Quid est, amabo te, quod ab adversariis Iconoclastis tempore Nicaei Concilii silentio prætermissa est haec ad Joannem epistola, qua non quid tantum Epiphanius scripsit, sed quid ipse fecerit adversus usum imaginum conscientendo eas adeo perspicue poterat demonstrari, epistola præsertim ad tantum virum scripta, et a S. Hieronymo translata, ut de ejus falsitate nulla videbatur ori potuisse suspicio ? Certe quidem nihil est quod in hoc excuses, adversariorum modestia id factum ; cum pugnacissimi essent et audacissimi : neque eorumdem prætextis in his perseruandis negligentiam ; eum appareat, sagacissimos extitisse. Nec est quod ingeras, latuissime tunc eam in angulo epistolam, neque reportam ; cum constet assertione Hieronymi⁵, quamplurima ejus fuisse exemplaria descripta, et eadem ubique sparsa, dum ait : « Harum exemplaria certitudin Palastina rapiebantur, vel ob auctoris meritum, vel ob elegantiam scriptioris ». Quid igitur de his judices, jam satis habes : nempe eo quidem omnino tunc temporis caruisse additamento epistolam illam, cuius nulla prouersus fuerit ab adversariis facta vel levis mentio.

54. Quod autem nihil hujusmodi objectum fuerit a Joanne manifestius confirmatur. Nam cum sanctus Hieronymus pro Epiphanio defensionem

¹ Lm. iv. — ² Joan. Damasc., de mag. orat. iii. — ³ Concil. Nicen. II. Act. 6 — ⁴ Hier. epist. cl.

⁵ Joan. Damasc., de mag. orat. iii. — ⁶ Concil. Nicen. II. Act. 6 — ⁷ Hier. epist. cl.

egregiam adversus emundem Joannem scripsit in epistola ad Panumachium¹, atque in ipsa omnia ab illo in Epiphaniū dicta vel facta commenmoret, quae in dictis Epiphaniū ad ipsum Joannem litteris expressa habentur : cum omnia solvat, redarguat, et oppugnat : cur ea duntaxat, que praeципe confutanda erant reliquit intacta, pro quibus tuendis longiori quoque opus erat oratione? certe quidem haud ejusmodi esse videbantur que dissimilari potuisse, si in ea epistola talia scripta essent. Vel si vere ea facta fuissent : quomodo non (ut eadem inculcem) majori energia Joannes in Epiphaniū illa exagerasset, qui tantopere in cunctum invectus est, quod in aliena dioecesi, licet non ipsius Joannis, necessitate poscente, sanctum virum diaconum atque presbyterum ordinasset? Certe majoris audacie, et ipsi Joanni gravioris contumeliae esse facinus videri potuisset, in ecclesiam Joanni sublitan Epiphaniū violentas injecisse manus, quam in monasterio aliena paroeciae sacros ordines ministrasse. Silencium ergo tum Joannis accusantis, tum Ileronymi Epiphaniū defendantis, quomodo non aperte demonstrat, eo additamento tunc illam epistolam caruisse? Sed consarcinatōris suturam inspicie, male pannum novum veteri adsueutis.

53. Post confutatos ab Epiphaniō ea epistola errores Origenis finem imponens, adiūt² : « Cum haec ita se habeant, dilectissime, custodi animam tuam, et desine circa nos murmurare. Dicit enim Scriptura divina³: Nolite murmurare ad invicem, sicut quidam murmuraverunt, et a serpentibus perierunt. Magis acquiesce veritati, et dilige diligentes te, et veritatem. Deus autem pacis præstet nobis juxta suam clementiam, ut conteratur satanas sub pedibus Christianorum, et abiciatur omnis occasio perversa, ne scindatur in nobis vinculum charitatis et pacis, et recte fidei predicatione ». Quis non intelligit his periodis totam illam epistolam terminari? et quis non videat, quod mox sequitur, esse peregrinani appendicem, et adventitiam imposturam, qua subditur : « Præterea audi vi quosdam murmurare contra me, etc. » usque ad novissimam illa verba : « Palladium vero Galatam », et que sequuntur, superioribus optime congruentia, quod ejusdem sint argumenti, sed quibus inhærent, minime cohærentia?

56. Sed jam ex rebus ipsis arguamus effictum dolosa arte commentum. Expostulasse dicitur ibi Epiphanius, quod pro foribus ecclesie appensum viderit pictum velum, monuisseque presbyteros, ne a quolibet ejusmodi veli genus susciperent. At quomodo ipse valuit prohibere, quod in Ecclesia Catholica sciretur ubique receptum? Accipe quæ his ipsis ferme temporibus scribebat Paulinus de ecclesia S. Felicis, ad quam ex Asia, Africa, et Europa fideles confluere consueverant⁴:

Aurea nunc niveis ornantur limina velis;

¹Hier. ep. LXI.—²Apud Hier. ep. LX.—³I. Cor. x.—⁴Paulin. Nat. iii.

et tursum⁵:

Vela ferant foribus, seu puro splendida lino,
Sive coloratum textum fucata figuris.

Sed et de picturis imaginum sanctorum martyrum ante ostia ponи consuetis (ne quis opinari possit vela depicta nequaquam imagines sanctorum expressisse) haec idem his versibus⁶:

Trinaque cancellis currentibus ostia pandunt,
Martyribus uedam pictis pia nomina signant,
Quos par in vario redimunt gloria sexu.

Consuevisse quidem oblata a fidelibus vela illis effigie figuris, que ferrent imagines eorum sanctorum, quibus darentur, docet et Venantius Fortunatus, dum de velis cruci oblatis agit, eaque crucibus intexta fuisse significat⁷. Nec est autem quod quis causari possit, ejusmodi consuetudinem uno in loco tantummodo viguisse. Nam de transmarinis ecclesiis in Africana provincia, de velo sacris imaginibus picto, divinitusque exhibito, et appenso in Ecclesia S. Stephani protomartyris in Uzalensi civitate, ejus loci episcopus Evodius, cuius meminit et fidem probat S. Augustinus⁸, aeternæ memorie scriptis prodidit⁹, et quidem rem gestam ipso viuente Augustino, paucos post annos, nempe sub Honorio imperatore, eamdemque divino miraculo consignatam : ut non habeat de quo ambigat humannum ingenium, quod sciat esse divinitus comprobatum. In Uzalensi igitur civitate, post liberatam ipsam ab imminenti clade, precibus fusis in ecclesia protomartyris Stephani, haec configisse idem Evodius narrat his verbis:

57. « Ecce namque altero die, procurante divina dispensatione, quidam negotiator nunquam nostrae cognitus regioni, subdiaconum nostrum, nomine Sennodum, in loco Memblotutano ultra convenit, et ad se vocavit, et quisnam, vel unde esset, ab eodem flagitavit. Qui ubi se subdiaconum Uzalensis ecclesie memoratus est; respondit continuo idem ille ignotus homo, si tanen solum homo: credendum est enim quia angelus et homo (nempe facie homo, revera angelus); neque enim hoc vel inauditum atque inexpertum est sive religione Christiana, sive noticie humanae, sanctos angelos terreno habitu et visibili specie plerunque hominibus apparuisse. Dedit ergo subdiacono memorato velum variis pictum coloribus, in quo inerat pictura haec: In dextera veli parte ipse sanctus Stephanus videbatur adstare, et gloriosam crucem propriis repositam humeris bajulare, qua (cujus) crucis cuspidē portam civitatis videbatur pulsare, ex qua profugiens draco teterimus cerebatur exire, amico Dei videficeret adventante. Verum ille serpens noxious nec in ipsa fuga tutissimus, sed triumphali pede martyris Christi con-

⁵ Paulin. Natal. vi. — ⁶ Paulin. Natal. x. — ⁷ Venant. Fort. l. II, in hom. S. Crucis. — ⁸ Aug. de divers. ser. XXXII, XXXIII, et de Civ. Del. l. XXII. c. 8. — ⁹ Evod. de mirac. S. Steph. l. II, c. 4. apud Aug. tom. X.

tritus adspiciebatur et pressus. Talis itaque pictura veli non omnino absque mysterio Dei, ubi a memorato subdiacono allata pariter atque suspensa est ante ipsum Memoriam tanti patroni, omnis aetas omnisque sexus intueri et mirari coepit, tanquam spectaculum grande, quo scilicet auctore, quove liberatore draco ille extinctus est, hostisque devictus.

58. « Gestae quippe rei fidem praecedentis diei commendabat in animis omnium attestatio sequentis diei. Namque illud quod studiosius cernebatur in velo, hoc jam credibilius tenebatur in vero. Conurrebat enim pictura cum gratia, et tam divinitus pridie gestum salutis beneficium recolebatur, quam postea in veli imagine advertebatur. Benigne ex ipsa congruentia diei praecedentis atque sequentis veritatis, et imagine rerum et quorundam exemplarum, tantus in multis stupor pariterque amor, admiratio et gratulatio accendebat, ut a enemis nihil aliud omnino vel diceretur, vel affirmaretur, nisi hoc unum : Vere quia per amicum suum Deus istam liberavit civitatem, et grandem a nobis depulit pestem. Et revera Dei fuit ad homines quedam allocutio in velocitate facile significantis admodum et dicentis : O miseri mortales, quale hesterna die draconis evaseritis incendium, vel cuius pro vobis advocati fuerit acceptum suffragium, isto sequenti die istius veli figurazione intelligite, atque gaudete. Hinc vestram et praecedentem tentationem et subsequentem liberationem apud vosmetipsos conferre : exinde non dubii, sed certi Deo vestro per amicum meum gratias agite. Ecce draconem de vestra civitate cernitis fugatum et expulsum : ecce conferenti caput ejus primum martyrem meum : ecce crucis trophyum, per quod vicistis inimicum. Hoc ergo modo civitate nostra a tanto periculo primitus liberata, ac postea tali per congruentem picturam veli admonitione instruta et illuminata, gemino miraculo est omnis pia anima in Dei gloria exultata ». Hucusque Evodius integerrimus testis, qui et ea quae viderat scriptis, et ad eos qui eadem quoque persperaverunt.

59. Habes lector, dígito Dei (quod nec negaverit ipse Pharaon¹), nempe divine virtutis potentia pictum sacris imaginibus velum, et appensum ante ecclesiam protomartyris, ut de facto certus sis, et auctoritate factoris de religioso sacrum imaginum cultu securus. Habes et cum his de Occidentalis orbis Ecclesiis probatum velorum pictorum usum. An non erit id ipsum demonstrare in Oriente? vel si in Oriente, an non et in Palestina, et Hierosolymis ipsis? Acta quidem Marie Aegyptiacæ, eadem recitata ac probata in dicto Niceno secundo Concilio² habent, ipsam in atrio Hierosolymitanam

templi stetisse, quod ob nimia peccata sua in Ecclesiam ingredi vetaretur : atque tunc oculos sublevasse, vidisseque Dei genitricis imaginem, quam venerata, meritum templum antea inconcessum libere ingredi. Jam vides, lector, quod quantisque manifestis probationibus additamentum illud ad Epiphanius epistolam ad Joannem impostura redarguantur; ut aliecius Iconoclastarum potius esse figmentum, quam Epiphanius germanum scriptum, perspicue intelligatur.

60. Quamvis etsi concederemus revera Epiphanius illud esse, ne sic quidem afferre potest veritati aliquod præjudicium. Nam ex quo demonstratum est certis exemplis, tum in Occidente, tum etiam in Oriente, et ipsis Hierosolymis, sive in velis, sive in pariete effigiari consuevisse venerandas imagines : haud potius vel dehinc natus Epiphanius adversus usum Catholicæ Ecclesie reclamare, atque easdem sacras imagines absque sacrilegii culpa discindere. Quamobrem si id revera accidisse dicere velinus; tunc ad saniorem illorum verborum sensum expende, quod dicitur : « Vellum depictum habens imaginem quasi Christi vel sancti cuiusdam ; sic accipendum esse ut ipse justè excanduerit in pravum facimus, quo aliecius profani hominis imago in sacro velo depicta, quasi Christi esset, vel aliecius sancti, ad limen religiose fuisse appensa. Quo sensu verba illa accepta Iconoclastas potius impingent, quam faveant : Catholicos vero redarguant, si quando ornatus causa in ecclesia suspendunt aulae; quæ profanas, et sepe Gentilium, utinam interdum non in honestas imagines habeant : quem detestabilem pravumque usum incuria ministrorum compluribus in locis inoluisse dolamus. Quam autem molestè tolerant majores, et hujus sæculi homines in ecclesiis inferri profanas imagines, declarant que dicta sunt superius¹ de Donatistis in Paulum atque Macarium obloquentibus, quod posituri essent in ecclesia imaginem Constantini imperatoris : consuevisse vero ejusmodi profanas imagines ponit pro titulo, alibi diximus. Quod igitur hominis aliecius profani [si finxerimus evenisse factum] quasi Christi vel sancti aliecius in velo ecclesia Epiphanius imaginem vidisset effigiatam; tanquam nefas id detestatae, illud ipse velum, divino peritus zelo, discidit : haec, inquam, dixerimus, si constare posset vere Epiphanius esse verba illa, qua ad epistolam ostendimus addita; et sic ex sententia auctoritateque ipsius probari potius in Ecclesia usum sacrarum imaginum viguisse. Quæ autem post haec de altercatione Joannis cum Epiphanio secuta sint, nt singula singularis ex instituto reddamus annis, dicenda sunt anno sequenti.

¹ Exod. viii. — ² Conc. Nic. II. Act. 4.

¹ Tom. III. Annal. an. Dom. 348.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5885. — Olymp. 292. an. 4. — Ueb. cond. 1145. — Jesu Christi 392. — Sircii pape 9.

— Theodosii 15. Arcadii 10.

1. Coss. et Arcadii decennialia. — Ad num. 1. Coss. *Arcadius Aug. II.* et *Ruffinus*; uterque Orientalis. *Ruffinus* enim post *Tatianum* in exilium missum, factus est praefectus prætorio Orientis in consulatu suo, ex *Ambrosio* epistola 33. Sumptus lie ab *Arcadio* consulatus juxta secundam consulatum Cæsareorum regulam, ob ejus nempe *decennialia*, quæ in hunc annum incident.

2. Legatio ad Valentinianum. — Ad num. 2. Legatio Gentilium ad *Valentinianum*, ut ab eo impetrarent vetera sacra, decennalium *Arcadii* manifestum indicium: amis enim hujusmodi solemniis destinatis legationes ad imperatores ad aliquam gratiam obtinendam de more missas, ac religione consultum esse, frequenter in memoriam revocare juvata.

3. Valentiniani Junioris obitus. — Ad num. 4 et seqq. Obitus *Valentiniani Junioris* nobilibus characteribus consignatus ab *Epiphanius* lib. de Mensuris et Ponderibus, num. 29, ubi ait: «Quibus coss.,» nempe *Arcadio II* et *Ruffino*, «mortuus est Valentinianus Junior, Valentiniani Magni filius: qui subinde, uti ferunt, præfocatus in palatio repertus est, idibus Maii, pridie Pentecostes, die Sabbati, ipso vero die Pentecostes elatus est. Erat tum apud Ægyptios mensis *Pachon* dies vicesima prima: juxta Graecos Artemisi mensis tercia et vicesima: secundum Romanos decimo septimo kalend. Junias». Occisus est itaque Valentinianus Junior die decima quinta mensis Maii, que in Sabbathum ac in pervigiliū Pentecostes cadebat. Die inequenti qui decimus sextus ejusdem mensis fuit, ac xxii mensis *Pachon*, sepultura mandatus est. Erat dies xxiiii *Artemisi* secundum Graecos, si *Smyrnæorum* calculum consulamus: illi enim eum mensem die xxv Aprilis nostri auspicantur, inquit *Usserius* in libello de Macedonum et Asianorum anno solari cap. 4. Verum, ut observat *Petavius* in Notis *Epiphanius* pag. 421, si *Artemisi* xxii dies est Maii Juliani xvi, ceperit *Artemisi* Aprilis xxiv, quod diei non potest; ea enim mensium dispositio inaudita. Censet itaque *Petavius* Τελέτης, de quibus loquitur *Epiphanius*, *Syro Macedones* et *Antiochenos* esse, quorum menses mere Juliani sunt, Graeci nominibus appellati. Horum vero *Artemisi* idem est cum Maio. Quare

xvi Maii est *Artemisi* Graecorum, sive Syrorum xvi, et in praefato loco pro tertio et vicesimo, legendum, xvi. Verum ibi *Artemisi* mensis est quidem Syro-Macedonicus, et non Julianus; sed incipit die xxv Aprilis: ideoque loco *Artemisi* XXII legendum, *Artemisi* XXII. *Marcellinus* in Chronico anno antecedenti *Valentiniani* mortem consignat; sed is per haec tempora parum in Chronologia accuratus.

4. Aetas ejus et imperii duratio. — Cum vero quadrimus fuerit *Valentinianus*, quando imperium suscepit, ut *Ammianus*, *Victor* in Epitome, *Zozimus* lib. 4, *Zonaras* et *Philostorgius* lib. 2, cap. 16 habent, recte scripsit *Nicophorus* lib. 12, cap. 38, *Valentinianum* II annos viginti natum sublatum esse. His suffragatur *Hieronymus* in epistola de exitu *Nepotiani*, ubi ait, eum «adolescentem adhuc et pene puerum» occisum. Sed *Baroniūs*, qui hunc *Valentinianum* *Justine* ac *Valentiniani Senioris* filium ac *Gratiani* fratrem confundit cum *Valentiniano* *Valentis* et *Dominica* filio, anno CCCLXVI nato, anno etatis vicesimo septimo *Valentinianum* II interfactum perperam scribit, potatque, lectio *Ambrosii* in Oratione funebri *Valentinianum* II, in qua dicitur, eum obiisse anno XVI regni sui, mendosam esse; cum tamen *Ambrosius*, more antiquis usitato, ultrumque annum extremum incompletum pro integro numeraret: quo pacto ab anno Christi trecentesimo septuagesimo quinto ad currentem anni decem et octo fluxere.

5. Harduin opiniō de Valentiniani Jun. imperio. — *Harduin* vir eruditissimus in Notis ad Orat. 15 *Themistii*, que est de Regia virtute ad *Theodosium*, singularem de *Valentiniano Juniore* opinionem habet; ait enim: «Etsi nomen ille quidem Augusti interdum gessit, dum tamen *Gratianus* superstes fuit, Occidente toto hujus unius dominatu omnia tenebantur. Confirmat egregie hanc nostram animadversionem *velut* inscriptio quæ Romæ extat, affertur a *Gratiano* pag. LXXX, 10, ex apographo *Sirmondi* nostri.

VALENS. ET. GRATIANUS
PII. FELICES. AC. TRIUMPHATORES
SEMPER AUGG.
PORTICUS. AREASQ. MACELLO.

LIVIAE. AD. ORNATUM. URBS
SUAE. ADDI. DEDICARIQ.
JUSSERENT.

Hem et alterum inscriptionis fragmentum, Romæ apud S. Anastasiam eidem pariter Patri Sirmondo visum, ab eodem Grutero relatum pag. MLXXXVI, 10 :

LIBERTATIS. D. N. FL. GRATIANO
FORTISSIMO. INVICTISSIMO-
QUE. PRINCIPI. SEMPER AUGUS-
TO
FLAVIUS MAXIMUS. V. P.
PRAEF. VIG. D. N. M. Q. EJUS.

Et vero Valentianio Juniori non plus esse delatum honoris ac potestatis minime mirum videri debet. Primus omnium ille extitit, quem a militibus Cesarem appellatum, Cæsar alter vivere passus sit. Ante haec tempora simile factum odios tam exitialibus prosequi soliti erant, ut illa Gratiani pietas erga fratrem illius avi scriptoribus, ethnici saltem, ut Ammiano lib. 30 nimia visa sit, in recenti præsertim memoria Constantii, qui nec Gallum, nec Julianum, nedum alios ferre potuerit. Haechardtinus.

6. *Confutatur.* — Al Gratianum Valentianiani fratri electionem, panis postquam facta est diebus, ratam habuisse, et Valentianum, sub Justinae matris tutela et Gratiani patrocinio, Italiam et Illyricum supremo iure administrasse, semperque Augusti nomen tulisse, certum. Nam ipso imperii initio, ac postea in quinquennalibus consulatum ordinarium gessit, et Valentis patru in sexto ejus consulatu collega fuit, omnibusque honoribus et prærogatiis, quibus alii Augusti, politus est. Nec refert quod in præfatis, similibusque inscriptionibus, in quibus Gratiani, Valentis et Theodosii mentione fit, nomen ejus prætermittatur; cum multa supersint, in Severi Imp. honorem exaratae, in quibus patris nomen omittitur. Sic imperante Valeriano variae inscriptiones Gallieno filio dedicate, que adhuc supersunt, in quibus *Valeriani* nomen facetur. Imo non desunt, in quibus tam *Gratiani*, quam *Valentianiani* et *Theodosii* nomen legitur. Sponius pag. 276 Miscellanorum Erudit. Antiquit. unam exhibet, que Rome in horto Barberino extat, cuius hoc initium :

SALVIS DDD. XXX.
GRATIANO VALENTIANO ET THEODOSIO
VICTORIBUS SEMPER AUGUSTIS.

Idem Sponius jam pag. 457 aliam epigraphem producerat, que trium horum imperatorum nomina eum prefert. Nulla quidem ante Theodosii M. inaugurationem annumque CCCLXXIX Codicis Theodosiani leges *Valentianum* nomine inscribuntur;

sed hinc inferri ad summum potest, *Gratianum* solum imperium Occidentale, usque ad Theodosii ad imperium evictionem administrasse, ob summam videlicet Valentianini pueritiam, qui quadrum imperium accepit; vel id Collectoris errori adscribendum. Certe ab anno CCCLXXIX ad CCCLXXXIII, quo Gratianus occisus, trium imperatorum nomina in legum fronte leguntur.

7. *Tatianus calamitas.* — *Tatianus* (qui anno elapsio Symmacho collega consulatum gesserat, currenti vero prefecturam prætorianam Orientis, et cuius filius Proculus hoc anno prefectus urbi Constantinopoleos fuit, ut liquet ex lege 10 Codicis Theod. *De annonis civicis*) capitali primum sententia damnatus est, verum clementia Theodosii servatus, in exilium missus fuit in patriam suam: filius vero ejus *Proculus* capite plexus est VIII idus Decemb., ut habet auctor Chronicus Alexandrinus sub anni sequentis consulibus, loco non suo. Legendum Zozimus lib. 4. pag. 774, qui, que tunc gesta sunt, narrat; quique antea pag. 769 loquens de iis, que anno CCCLXXVII contigere, ait: « Arcessitum igitur Aquileia Tatianum, qui et alios sub Valente magistratus gesserat, et erat in omnibus virtute singulari præditus, prætorii prefectum in patria declarat», nempe Theodosius Magnus; « et misis ad eum magistratus insignibus, filio ipsius Proculo præturn urbanam tradit. Enimvero præclare se hic gesit, amplissimis magistratibus ejusmodi viris commisit, qui etiam post obitum principis optime res subditorum administrare possent», dum scilicet Theodosius M. in Occidente contra Maximum tyranum pugnaret. Enim ideo impense Zozimus laudat, quia ethnicum et a nostra religione alienum.

8. *Fuit Orthodoxorum persecutor.* — Ut enim anno CCCLXX vidimus, dum prefectus Ægypti esset, *divum Athanasium* persecutus est, et Christianos valde afflixit: de quo etiam Ruffinus lib. 10, cap. 2, de Valente imperatore loquens scribit: « Episcopos egit in exilium, et presbyteros, ac diaconos et monachos, Tatiano Alexandriae praesidente, usque ad tormenta deduxit, et ignibus tradidit». Beatus Asterius Nonna in festum Kalendarum loquens de consulibus, qui in summas calamitates incidere, de Tatiano et Proculo filio ejus haec habet: « Præsidem illum rectoremque provincie fortissimum et invictum, ut existimat, qualis vita catastrophæ excipit? Primum quidem filium suum vidit capite truncatum, et ipse postea capitali sententia damnatus est, Iaqueoque gulæ jam admoto, clementia principis manibus carnificis exemptus est, ut quantulum atlati supercerat senex in dolore et calamitate, sensuque malorum exigens, ac plenus dederoris et ignominie tali magni consulatus exitu vita decederet».

9. *Tatianus non e Lycia, sed e Macedonia ortus.* — Gothofredus in Commentario legis Cod. Theod. 9 *De indulgentiis criminum*, existimat, *Tatianum* in *Lyciam*, *Asie Minoris* regionem, relegata

tum fuisse, cumque in ea natum, quod ea lex ab Arcadio anno cccxcvi, post mortem scilicet Ruffini, data, his verbis concepta sit : « Devotissima nobis provincia Lyciae priorem famam, meritumque inter ceteras renovari censemus. Idque excellens Eminentia tua, edictis propositis, cunctis facial imnotescere, ne quis post hac eivem Lycium contumelioso nomine injuria audeat vulnerare. Teneant honores suos, quos meritis ac laboribus percepunt, et a nostra Serenitate sumpturi sunt. Habeant præteritas dignitates, sperentque sui devotione venturas. Nec unius viri illustris Tatiani tantum valuerit temporalis offendio tetrici judicis inimici, ut adhuc macula in Lycios perseveret, que in ipso iam temporis absolute consumpta est ». — « Tatianus, inquit Gothofredus, cum *Rufini*, qui apud Theodosium maxima gratia pollebat, offenditionem incurisset, reus Majestatis factus est : eundemque Ruffinum judicem nactus est, ut tradit Zozimus loco laudato. Idque etiam haec lex his verbis testatur : Nec unius viri illustris Tatiani tantum valuerit temporalis offendio tetrici judicis inimici. His enim verbis Ruffinus indicatur, cuius offenditionem Tatianus incurrit, quemque judicem habuerat. Ruffino itaque id agente, *tetrico judice*, in totam provinciam Lycianam offenditione itum est : ita quidem, ut tota provincia eo nomine infamata fuerit, proper unius videlicet Tatiani, ex ea provincia oriundi sive crimen, sive *offensionem temporalem*, ut hac lege dicitur. At Ruffino, *tetrico judice et inimico Tatiani*, interfecto, itum est ad ipsius Tatiani simul et Lyciae patriæ in integrum restituendum ; quod huius legis argumentum est ». Ita Gothofredus. Verum vir doctus, cuius ipse Gothofredus in Commentario legis Cod. Theod. *De bonis proscriptorū*, nomen retinet, et opinionem confutat, recte arbitratus est, proscriptos a Ruffino *Lycios* fuisse, ex nulla vel levia causa, idque ultione acerbissima, indeque maculam *Lyciam* incurrisse, et privilegiis suis privataam esse. Que quidem explicatio certa. Nam, cum teste Zozimo, cuius verba numero praecedenti recitavimus, *Tatianus* praefectus prætorio in *patria sua* declaratus fuerit a Theodosio Magno anno trecentesimo octogesimo octavo, dum hic vel Thessalonice, vel saltem in Macedonia esset, ut eo anno num. 3 demonstravimus, liquet *Tatianum* e Macedonia oriundum esse, et verosimiliter *Thessaloniceam* ejus patriam fuisse, ideoque et eum in eam urbem relegatum. Theodosium enim initio anni trecentesimi octogesimi octavi, quo *Tatianum*, post Cynegia mortem, prefectum prætorio in ejusdem Tatiani patria declaravit, in *Lycia* fuisse omnino a veritate alienum, ut ex ipsomet etiam Gothofredo in Chronologia Codicis Theodosiani liquet.

10. *Tatianus tetricus judex*. — Verum itaque est, Tatianum, Ruffinum inimicum dudum infensum, judicem nactum esse ; sed falsum, in laudata l. 9 *De indulgentiis criminum*, Ruffini aliquam mentionem fieri, cumque *tetrici judicis* nomine

in ea expresso designari, ut ipsa etiam grammaticalis constructio manifestum facit. Si Gothofredus ad laudatum Zozimi locum auimum advertisset, in eam opinionem delapsus non esset ; contra vero qui in hujus legis sensum penetravit, letitia exultasset, quod conjecturam suam certo firmalam vidisset. Miror, Baronium in Annalibus, et recentes scriptores Vita sancti Athanasii, mentionem non fecisse huius *tetrici judicis* et Orthodoxorum persecutoris, cuius innocentie testimonium Arcadius non prohibuit, ut perperam putavit Gothofredus laudatus, sed eum *tetricum judicem* appellavit.

11. *Omnis cultus gentilitius prohibetur*. — Ad num. 26. *Theodosius Magnis* hoc anno, Arcadii filii sui decennalibus celebri, emisit legem 12 Cod. Theod. *De Paganis*, qua sacrificia omnia omnisque alius deorum cultus personis omnibus et locis per Orientem universum interdicuntur : uno verbo omnis idolorum cultus, omnes ceremonias gentilium. Et haec quidem Theodosius haec lege, sicuti et lege 2 *De Paganis*, anno superiori data ; cum antea neque templorum aditus, neque alio deorum cultu interdixisset, ac nominatim non igne, non nidore seu thure. Anno trecentesimo octogesimo primo templis quidem bellum indictum, ut testatur Zozimus lib. 4, pag. 758; sed lege 8 *De Paganis*, anno ccclxxxvii, et lege 9 anno ccclxxxv emissis, sacrificia per Orientem inhibentur ; at non etiam templorum aditus et thurificatio. Hic itaque gradus ad abolendam gentilitiam superstitionem sub *Theodosio Magno* notandus est : primum enim sacrificia prohibita, insignioraque tempora vel diruta, vel donata confiscatae. At ceteri deorum cultus, thurificatio, templorumque aditus non ideo inhibiti, neque ornamenta his detraha : quod secundo tertio pedato factum. Postremum tandem tempora quoque in pagis seu agris passim diruta, ubi cultus diutius haesit.

12. *Ritus quinque prohibiti*. — Preter publicam victimarum et hostiarum immolationem et simulariorum cultum haec in lege ritus decem memorantur ; et quidem plerique *secretiore piaculo*, seu intra familiam, domumque domestico cultu et familiari. Prohibet igitur larem igne, mero genium, penates nidore venerari : ascendere lumen, imponere thura, serfa suspendere, spirantia exa consulere, redimita vittis arbore, vel erecta effossis ara cespitis vanas imagines honorare, et loca que thuris constitutis vapore fumasse, fisco addicuntur. Larem igne venerari solitos Gentiles omnibus notum. *Lares* enim domum genii habebantur, ut eos quoque Ausonius vocat. Eis cura foci et familie, id est, servorum, qui etiam in foco tanquam praesentia Dei sui cibum sunebant, commissa credebantur. Capitolinus in Pertinace : « Et cum apud lares sacrificaret, carbones vivacissimi existenti sunt ». Secundo, mero genii cultus, ut vel illud Persii profrutum ostendit, *funde merum genio*. Tertio, quod nidorem attinet, Arnobius lib. 6 : « Nidorem consecrantur et fumos ». Quarto, lumen diis accendebantur;

quod irridet Seneca epist. 96. Quinto, thuris impo-sitio; hinc Laelius lib. 5, cap. 21 : « Et animas suas cum thure ipso cremandas aris detestabilibus imponunt ».

13. *Aiii quinque ritus prohibiti.* — Sexto, serita suspendi solita : serlis enim deos ornatos passim obvium. Arnobius lib. 7 : « Eliam Dii serlis coronis afficiuntur et floribus ». Atque hoc nomine dannatae olim a Christianis corone, ut videre est apud Tertullianum. Nominatum vero templorum postes serlis ornati, ut ex lege 7 Cod. Justinian. *De Paginis* patet : « Absit ut seculo nostro redimiri serlis templorum impios postes ». Septimo. Ex misericordia prohibetur, de qua Virgilius 4. *Eneidos, spirantia consulti extra*, id est, palpantia. Octavo, ait *Theodosius* : « Redimita vittis arbore imagines honoratae ». Hinc Arnobius lib. 4 adversus Gentes : « Venerab nuper velernosis in arboribus faenias », et lib. 10 : « Quid lanarum vellera, quibus arbores colligatis et circumvolvulis stipitem ». Et mox :

« Quid compli violaceis coronis et redimiti arboris ramuli ». Hic tamen mos postea diu mansit, et quidem in Italia, ut Gregorius papa lib. 7, epist. 20, in Africa, ut canon 84 Codicis Africani, et divus Augustinus sermone de Tempore 241 testatur. Et denique per Galliam, ut Concilium Arelatense vii, Altisiodorens, Nannetense, Agathense, et Capitularium lib. 1, tit. 64, et lib. 7, tit. 236, memorant. Nono, prohibentur ara cespititiae et subitanee ex cespitibus erectae; hinc Apuleius lib. 7 *Metamorph.* : « Aram cespite virenti Marti Deo faciunt ». Decimo, fisco addicit Theodosius loca, quae consiliterit thuris vapore fumasse. Hinc Prudentius lib. 1 contra Symmachum, versus 363 :

Aut ornat redimita rosis, aut thure vaporat.

Quae omnia ex Gothofredo in illius legis Commentario excerpta.

SIRICII ANNUS 9. — CHRISTI 393.

1. *Hieronymus Epiphanius suffragatus contra dictum Joannem scribit Origenistum.* — Trecentesimus nonagesimus tertius Christi annus a consulatu Theodosii terlio et Abundantii nomen accepit : quo idem Theodosius imperator Honorium filium imperatorem creat quarto idus Januarii¹ : id quidem Socrates, Prosper, et Marcellinus tradunt. Ceterum nonnulla data reperiuntur rescripta anno superiori sub titulo Honorii imperatoris. Quo item anno, eclipsato mirifice sole, tenebras faelas esse quarta hora diei, iidem qui supra antecetes testantur, neconon sanctus Hieronymus in epistola ad Pamphacium adversus Joannem Hierosolymitanum episcopum, cum ejus ita meminit² : « Nos, inquit, scindimus Ecclesiam, qui ante paucos menses, circa dies Pentecostes, cum, obsecurato sole, omnis mundus iam jamque venturum Judicem formidaret, quadraginta diversa atlati et sexus presbyteris tuis ohtulimus baptizandos? El cerle quinque presbyteri erant in monasterio, qui suo iure tolerant baptizare, sed noluerunt quicquam contra stomachum tuum facere : ne et haec tibi de fide reticendi dare-

tur occasio. Annon tu potius scindis Ecclesiam, qui praecepsisti Bethlehem presbyteris suis, ne competentibus nostris in Pascha baptismum tradiderent, quos nos Diospolim ad confessorem et episcopum misimus Dionysium baptizandos? » Haec ipse, qui ob Panhonianum fratrem suum ab Epiphanius ordinatum (ut dictum est anno superiori) eundem Joannem sibi patiebatur infensum : sed et quod sciret idem Joannes ob errores Origenis ab eodem sancto Hieronymo perstringi nonnihil, vehementiori enim odio insectabatur. Ut igitur haec omnia manifestora fiant, coptam anno superiori narrari historiam de Joannis Hierosolymitorum episcopi indignatione in sanctum Epiphanium Constantiæ in Cypro episcopum prosequiamur.

2. Cum ex litteris ad ipsum ab eodem Epiphanius scriptis idem Joannes magis magisque commotus esset ; ut in sanctissimum virum injuste exacerbatum hominem vel coerceret, vel saltem ut injusti ejus animi motus omnibus innovescerent, atque ipsius Joannis culpa controversiam illam obortam esse sciretur, S. Hieronymus adversus eundem Joannem ad Pamphacium epistolam scripsit : quem ex dicto solis defecib[us] certa nota temporis hoc

¹ Socrat. I. v. c. 25. — ² Hier. epist. LVI.

anno scripta esse monstratur, tum etiam quod in eadem epistola ait, jam interlapsos esse annos tredecim, ex quo ipse recessisset Antiochia, et ivisset Constantinopolim; quod contigit anno Domini (ut demonstratum est) trecentesimo septuagesimo nono: a quo tempore numerando tredecim annos elapsos, hic ille annus esse demonstratur, quo decimus tertius absolutus diecitur, et inchoatus decimus quartus: his enim verbis Hieronymus Joannem ipsum compellat¹: « Satis multo dormisti tempore, qui post annos tredecim, nunc exaltatus haec loqueris: ob id enim et ego Antiochiam et ille Constantinopoli urbes celeberrimas deseruimus, non ut te in populis praedicantem laudaremus, sed ut in agris et in solitudine adolescentie peccata delentes, Christi in nos misericordiam deflecteremus ». Haec de tempore.

3. Porro earum scribendarum litterarum necessitatem sibi incumbere sanctus Hieronymus intellexit; cum jam quod ille communatus in Epiphanium erat, scripturam se in eum litteras, que universo Christiano orbi note forent, opere perfecisset, cum eas accusationes in dicta Epiphanius epistola recensitas et confutatas in sanctissimum virum exaggerasset et amplificasset: pra se ferebant Joannis litterae titulum ad Theophilum episcopum Alexandrinum², sed tamen encyclice erant, publica et communes omnibus. Quod igitur ille eas ad Occidentales omnes dedisset: sanctus Hieronymus, ejus causa cum Epiphanius videbatur esse communis, quod ambo simili adversus Origenis errorum defensores et disseminatores vindicis pietatis insurrexissent, quorum causa praetextus illi omnes a Joanne fuerant excogitati; scribendi Romam ea de re ad Pammacium, et Alexandriam ad Theophilum ejus sedis episcopum consilium inuit: sieque adversariis litteris et calumnias confutare, et occulte serpentes haereses cum haereticis propalare decrevit.

4. De scriptis autem iisdem a Joanne litteris ad Occidentales adversus Epiphanium, ipse S. Hieronymus fidem illis verbis, quibus ad Theophilum scribens ait³ de Joanne: « Cumque nos usque ad presentem diem ficta pacis ostensione lactaverit, Occidentalium sacerdotum commovit aures, etc. » Meminit ejusdem epistole ad Occidentales scriptae idem Hieronymus ad Pammacium scribens⁴. At non ad Theophilum tantum et Occidentales adversus Epiphanium Joannes legatos misit, sed in alias plures diversasque provincias: nam ipse Hieronymus haec habet in eadem epistola ad Pammacium: « Ille per totum exinde triennium suas injurias devorat, privataque similitate contempta, fidei tantum correctionem postulat. Tu, qui sumptibus abundas, et totius orbis religio lucrum tuum est, gravissimos illos legatos tuos hinc illucque transmittis, et dormientem senem ad respondendum suscitás ».

5. Cun igitur ea Romæ ex litteris Epiphaniis in

Joannem, quarum (ut divimus) exemplaria vulgata erant, et Joannis in Epiphanium adversariis scriptis ad Occidentales missis immouissent; et diversorum in diversa studia, ut fieri solet, animi ardentius commoverentur, cum alii Epiphanius, Joanni alii favent: Pammacius vir clarissimus, de quo sipe inferius, ad S. Hieronymum litteras dedit, quibus rogavit ut de mutuis alterationibus cum Joanne apologeticam epistolam scriberet, qui enucleo inter eos versantes controversie emiclatim expressæ, perspicue omnibus fieren. Cujus impulsu ipse Hieronymus eas ad Pammacium litteras dedit, quibus ista prefatur¹: « Nosti, Pammaci, nosti, me ad hoc opus non iniunctiis, non glorie cupiditate descendere, sed provocatum litteris tuis ex ardore fidei; ac velle, si fieri posset, omnes id ipsum sapere; nec impaviditer ac temeritatis posse reprehendi, si post triennium loquor ». Tertius namque hic numeratur annus dissidiiorum: primus enim ille, quo de heresis Origenis Epiphanius Joannem Hierosolymis coram redarguit: secundus, quo idem Epiphanius pro sua defensione ad eundem Joannem diatam epistolam dedit: tertius vero præsens, quo Joannes ad Occidentales scripsit adversus Epiphanium atque Hieronymum, cum et ipse Hieronymus rogatus ad Pammacium scripsit, qui his hec subdit: « Denique nisi ad Apologiam, de qua nunc scribere institui, multorum animos diceres perturbatos, et in utramque partem fluctuare sententiam, decreveram in incepo silentio permanere ». Haec de Hieronymi in scribendo adversus Joannem ad Pammacium ratione.

6. Quod autem ipse Joannes redargutus ab Epiphanius dedisset litteras pro sui defensione (ut dictum est) ad Theophilum episcopum Alexandrinum; cur non ad eum qui ipsum haereditate redarguerat, rescripsisset, et apud eum se purgasset, Hieronymus objicit illis verbis²: « Ac primum, antequam epistolam tuam, quam scrisisti ad episcopum Theophilum, interpretatam hunc volumini inseram, et ostendam tibi me intelligere nimis cautam prudentiam tuam, expostulare tecum libet. Que haec est tanta arrogantia, non respondere de fide interrogantibus? tantam fratribus multitudinem et monachorum choros, qui tibi in Palæstina non communicant, quasi hostes publicos existimare? Dei filius propter unam morbidam orem³, nonaginta novem in montibus derelictis, alapas, crucem, flagella sustinuit ». Et de Epiphanius, quem redarguentem contempserat, quod ad alios potius, quam ad eum rescripsisset, ista subdit: « Habes papam Epiphanium, qui te aperie missis litteris hereticum vocat: certe nec etate, nec scientia, nec vite merito, nec totius orbis testimonio major illo es: si etatem queris, juventis ad senem scribes: si scientiam, non sic eruditus ad doctum: licet te fautores tui disertiorem Demosthene, acutiorrem Chrysippo, sapientiorem Platone confundant, et tibi ipsi forte persuaserint. De vita autem et fide

¹ Hier. ead. ep. LXI. — ² Hier. epist. LXI. — ³ Hier. epist. LXXII. — ⁴ Hier. epist. LXI.

¹ Hier. epist. LXI. — ² Hier. epist. LXI. — ³ Matth. xviii.

nihil amplius dicam, ne te fædere videar ». Subdit enim, ipsum Joannem Macedonianorum et Arianorum olim, cum Orthodoxi fidei causa persecutione vexarentur, communicatione fœdatum esse, declinasseque communicare cum confessoribus. Ac rursum : « Scribe igitur ad hunc; responde epistola ejus : sentiant ceteri fidem, eloquentiam, prudentiam tuam; ne tibi solus disertus esse videaris. Cur ab alio provocatus aliorum arma convertis? Pakatina interrogaris et respondes Egypto.

7. « Sed dicas : Epistolam meam probavit Alexandrinus episcopus. Quid probavit? contra Arium, contra Photinum, contra Manicheum bene locutum. Quis enim te hoc tempore arcuit Ariatum? Quis tibi nunc Photini, Manicheique crimen impingit? Olim ista emendata sunt, atque concussa. Non eras tam stultus, ut aperte defenderes haereticum, quam sciebas Ecclesie displiceret. Noveras te, si hoc fecisses, statim loco movendum; et solii tui delicias suspirabas : sic sententiam temperasti, ut nec simplicibus displiceret, nec tuos offenderes. Bene scripsisti, sed nihil ad causam pertinens. Unde noverat Alexandre Ecclesie pontifex, in quibus arguereris? quorum a te confessio postularetur? Debucras tibi objecta proponere, et sic ad singula respondere ». Sed quod Joannes ad aliqua ab Epiphanio objecta responderat, et non ad omnia, ista subdit : « Octo tibi, ut statim probabo, de spe fidei christiane, quæstionum capita objecta sunt : tria tantum tangis et præteris; in ceteris grande silentium est ». At quam frigide illa tria dilucrit ipse, sic pergit : « Ipsa quoque tria quasi negligens atque sequens, quasique aliud agens, et in quibus aut nulla aut parva sit questio, prætervolas, atque perstringis : et ita opertus ac fectus incedis, ut plus confitarris facendo, quam remnas disputando ».

8. Sed de frigida ista defensione, seu potius astuta tergiversatione, imo et haeresum velamento, ad Pammachium haec supra ipse Hieronymus¹ : « Persuadere mihi vult quod pure credat : pure ergo et loquitur. Etsi quidem unum verbum, vel unus sensus esset ambiguus, si duo, si tres; ignorantie venient tribuerent, nec ea que aut obscurae, vel dubia sunt, de certis et perspicuis astimarem. Nunc vero qua ista simplicitas est, quasi super ova et aristas inter theatrales præstigias pendent gradu incedere, ubique dubium, ubique suspectum? putas enim non expositionem fidei, sed figuralem controversiam scribere ». Et paulo post auream haec apponit sententiam : « Nolo in suspicione haereses quenquam esse patientem, ne apud eos qui ignorant innocentiam ejus, dissimulatio conscientia judicetur, si faciat ». Et inferius : « Nunquam de amicorum iudicio glorieris. Hunc verum est testimonium, quod ab immixa voce profertur; aliquo si amicus pro te dixerit, non testis, aut iudex, sed fautor putabitur ». Haec et alia plura Hieronymus, tum ipsi Joanni, tum aliis significans, veram fidei con-

fessionem nullis esse circumducendam verborum involveris; sed eum qui queritur, patenter, constanter, sincere profiteri debere; suspectumque reddi omnem qui amphibologiarum obscuritatibus atque perplexitatibus in re tam seria ludit.

9. At quenam essent octo illæ in eum objectiones de fide catholica violata, idem ipse Hieronymus recenset his verbis² : « Primum quod de libro m̄i az̄jōr̄, Origenis videlicet, ubi loquitur : Sicut enim incongruum est dicere, quod possit Filius videre Patrem, ita inconveniens est opinari, quod Spiritus sanctus possit videre Filium. Secundum, quod in hoc corpore quasi in carcere sunt animæ relatae; et antequam homo fieret, in paradiso inter rationabiles creaturas in cœlestibus commoratae sunt: unde postea in consolationem suam anima loquitur in Psalmis³ : Priusquam humiliarer, ego deliqui: et cetera his similia. Tertium, quod dicat et diabolum et dæmones acturos penitentiam aliquando, et cum sanctis ultimo tempore regnatiros. Quartum, quod tunicas⁴ petrificas humanæ corpora interpretetur, quibus post offensam et ejectionem de paradiiso Adam et Eva induiti sunt; hanc dubium, quin ante in paradiiso sine carne, nervis, et ossibus fuerint. Quintum, quod carnis resurrectionem, membrorumque compaginem, et sexum, quo viri dividimur a feminis, apertissime neget, tam in explanatione primi psalmi, quam in aliis multis tractatibus. Sextum, quod sic paradiſum allegorizet, ut historiæ auferat veritatem : pro arboribus⁵ angelos, pro fluminibus virtutes cœlestes intelligens: totamque paradiſi continentiam tropologica interpretatione subvertat. Septimum, quod aquas⁶, que super cœlos in Scripturis esse dicuntur, sanctas supernasque virtutes, que super terram et infra terram, contrarias et demoniacas esse arbitretur. Octavum, quod extrellum obicit », Epiphanus scilicet, « imaginem et similitudinem Dei, ad quam homo conditus fuerat, dicit ab eo perditam, et in homine post paradiſum non fuisse. Haec sunt sagittæ quibus confederis; haec tela, quibus in tota epistola vulneraris: excepto eo, quod tuis genibus advolutus, sanctamque canitum, seposito parumper sacerdotis honore, substernens, deprecatur salutem tuam ».

10. Hos Origenis errores cum Joannes ac tota illa Origenistarum schola, nempe Roffinus, Palladius, et alii complures in Egypto monachi inferius nominandi summae sapientie titulo exponerent: si quos sciens secus sentire, eosdem rudes et simplices ac plane animalies homines nominabant, necnon Pilosiotas, nova voce pro Iudibrio nuncupabant, non autem Pelusiotas, ut depravate legitur, sed Pilosiotas, haec voce suggillantes atque subsannantes Catholicos, quasi crederent mortuos resurrecturos etiam cum pilis, dum recte dicerent eos resurrecturos cum singularis corporis membris: cum illi ex Origeni corpora cum suis membris resurrectura negarent;

¹ Hier. epist. LXI.

² Hier. epist. LVI. — ³ Ps. cxviii. — ⁴ Gen. iii. — ⁵ Gen. ii. — ⁶ Ps. cxlviii.

unde Hieronymus¹ : « Dicentibusque nobis, utrum capillos et dentes, peetus et ventrem, manus et pedes, ceterosque artus ex integro resurrectio exhibeat : tunc vero risu se tenere non possunt, eam in quoque ora solventes, tonsores nobis necessarios, et placentas, et medicos, ac sutores ingerunt ». Et alibi : « Pilosiolas nos appellant et luteos, animalia que et carneos, quod non percipiamus ea quae sunt spiritus » : eadem quoque ita rursum² : « Haec, inquit, sunt strophae vestrae atque prestigie, quibus nos Pilosiolas et jumenta, et animales homines dicitis ». Haec quidem communiter in omnes Orthodoxos ab Origenistis jaetari solita erant : sed que privatim Joannes in Epiphanius effutisset, Hieronymus eadem³ ad Pammachium epistola prodit.

41. At illud primum de Joanne dicendum, ipsum invercundem nimis asserere ausum esse litteris illis ad Theophilum scriptis, se nunquam ab Epiphanio reprehensum Origenis erroris ante querelas illas de ordinato Pauliniano : quasi sanctissimus vir ille non zelo catholicae fidei, sed privati odii causa in ipsum Joannem exacerbatus fuisset : subdolam hanc excusationem, et pretextum coarguens ipse Hieronymus, ista subdit⁴ : « Fellestisti absentem, et littera tua peregrinis auribus blandiuntur. Nos hic eramus, cuncta novimus, quando contra Origenem in Ecclesia tua papa Epiphanius loquebatur; quando sub illius nomine in vos jacula torquebantur. Tu et chorus tuus canino rictu naribusque contractis, scalpentes capita, delirum senem multibus loquebamini. Nonne ante sepulcrum Domini, misso archidiacono, praecipisti, ut talia disputans, conticesceret? Quis hoc usquam presbytero suo coram plebe imperavit Episcopus? Nonne cum de ~~avastazēi~~ pergeretis ad crucem, et ad eum omnis atletas et sexus turba confluenter, offerens parvulos, pedes deosculans, timbrii vellens, etc. » Ne preterreas, rogo, sed considera, quae hic tibi obiter lectio suggerit, lector, nempe antiquum morem osculandi pedes episcoporum : ut non adeo mireris, cum vides fideles osculari pedes summi Pontificis. Pergit vero Hieronymus :

42. « Cumque non posset promovere gradum, sed in uno loco vix fluctus inundantis populi sustineret; tu tortus invidia adversus gloriosum senem clamitabas : nec erubueristi in os ei dicere, quod volens et de industria moraretur. Recordare, queso, illius diei, quando ad horam septimanam invitatus populus spe sola, quasi postea auditurus Epiphanius esset, detinebatur, quid tunc concionatus sis, nempe contra Anthropomorphitas, qui simplicitate rusticæ Deum habere membra, quæ in divinis libris scripta sunt, arbitrantur, furens et indignans loquebaris; oculos et manus et totius corporis trumeum in senem dirigebas, volens illum suspectum facere stultissimæ hereseos. Postquam lassus ore arido, resupinaque cervice ac trementibus

labiis conticuisti, et tandem totius populi vota completa sunt; quid tibi fecit delirus et fatuus senex? Surrexit, ut se indicaret pauca dicturum esse; salutataque et voce et manu Ecclesia : Cuncta, inquit, que locutus est collegio frater, astate filius meus contra Anthropomorphitarum heresim, bene et fideliciter locutus est; quae mea quoque damnatur voce: sed aequum est, ut quomodo hanc heresim condemnamus, etiam Origenis perversa dogmata condemnemus. Qui risus omnium, que acclamatio consecuta sit, puto quod refineas. Hoc est illud, quod in epistola tua dicas, loquentem illum ad populum quæ vellet, et qualia vellet. Scilicet delirabat, qui in regno tuo contra tuam sententiam loquebatur. Quae vellet, inquis, et qualia vellet. Vel lauda, vel reproba. Quid ei hic dubius incedis? Si bona erant quae loquebatur, cur non aperte predicas? si mala, cur non constanter reprehendis? » Haec et alia in eum Hieronymus: atque vehementer commotus, ac stomachatus in hominem insultantem in sanctissimum senem, ista jure subdit: « Nisi me honor sacerdotii et veneratio nominis refrenaret, et scirem illud Apostoli⁴: Nesciebam, fratres, quod Pontifex est: scriptum est enim: Principi populi tui non maledictes, qua vociferatione et indignatione verborum de tua narratione conquerer? Hec ipse nominis tui extenuis dignitatem, cum patrem paene omnium episcoporum, et antique reliquias sanctitatis et opere et sermone despicias ». Isti Hieronymus modo in Joannem, quem eadem epistola satis ignominia suggestum ante reliquerat, in memoriam revocans et scriptis signans ejus consuetudinem pristinam cum hereticis, et conversionem ejusdem ad fidem catholicam spe adipiscendi episcopatus forinsecus demonstratam.

43. Quod vero idem Joannes litteris illis suis ad Theophilum de Epiphanio addiderat, ipsum eadem concione Joannem laudasse, et catholica fidei esse, omni populo declarasse; quam id mendaciter dixerit, et quanta affectus nausea fuerit Joannis predicatione Epiphanius; prefer illa quæ nuper sunt relata, haec addit de his quæ eadem die postea facta sunt²: « Haec quan vere dixerit, et nos testes sumus, qui audivimus: ad quos tuis vocibus perturbatus venit examinis; temere se communicasse dicens. Rogatusque ab omni monasterio, ut ad te de Bethlehem reverteretur, tantorum preces non ferens, sic reversus est vespero, ut medio noctis aufugeret. Et litteræ ad Siricium papam probant; quas si legeris, pervidebis, quomodo tua dicta miratus sit, et catholica declaraverit ». Haec Hieronymus: qui dum citat ejusdem Epiphanius epistolam ad Siricium papam, ipsam hoc anno ab eo scriptam esse, quo ad Pammachium idem Hieronymus scriptit, indicat eadem epistola ad Pammachium in fine, ubi omnes de ejus rei controversia ab ipso Epiphanio scriptas epistolæ recenset, eum ait: « Præsto sunt plures epistolæ Epiphani, una ad

¹ Hier. epist. LXV. — ² Hier. epist. LXI. — ³ Hier. ad Pamm. epist. LXI. — ⁴ Hier. epist. LXI.

¹ Act. XXIII. — ² Hier. epist. LXI.

ipsum Joannem (de qua supra) alia ad episcopos Palestinos, et nuper ad Romanum Pontificem; in quibus dicit, se cum coram multis de dogmatibus argumentem non meruisse responsum».

14. At quod rursum ad Joannem datum ad Theophilum epistolam spectat, turpis quoque adulatio eius Hieronymus illum redarguit, cum ei tribuat quod non deceat; simulque vafrum hominis consilium aperit, ista subdens post longam disputationem Origenis errorum, quibus ipsum consensisse demonstrat: «Scribit, inquit, ad Theophilum episcopum Apologiam, cuius istud exordium est: Tu quidem, ut homo Dei et apostolica ornatus gratia, curam omnium Ecclesiarum, maxime ejus que in Hierosolymis est, suscines; cum ipse plurimis sollicitudinibus Ecclesia Dei, que sub te est, distringaris. Laudat faciem, ad personam principum trahit. Tu, qui regulas queris ecclesiasticas, et Nicani Concilii canonibus interis, et alienos clericos, et cum suis episcopis commorantes tibi niteris usurpare, responde mihi: Ad Alexandrinum episcopum Palestinae quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur, ut Palestina metropolis Cesarea sit, et totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Casariensem episcopum referre debueras, cui, spreta communione tua, communicare non noveras: aut si procul expetendum judicium erat, Antiochiam potius littere dirigendae. Sed novi, cur Cesaream, cur Antiochiam nobueris mittere; sciebas quid fugeres, quid vitares; maluisti ocpematis auribus molestiam facere, quam debitum Metropolitano tuo honorem reddere». Ille cum tam constanter S. Hieronymus ingrat, episcopumque Hierosolymitanum sub Cesareensi constitutum affirmet; jam salis perspicue intelligere potes, nihil innovatum in Concilio Constantinopolitan de sedium prerogativis in Niceno Concilio constitutis: nam S. Hieronymum, qui eo tempore apud Gregorium Nazianzenum versatus est, prateritiis non potuit, si quid ibi alterum decretrum fuisse.

15. Post haec autem de legatione Isidori presbyteri ac monachii Alexandrini a Theophili ejus Ecclesie episcopo Hierosolymam missi, deque litteris per ipsum a Joanne Hierosolymorum episcopo ad Theophilum datis idem Hieronymus agit ex verbis in primis carumdem Joannis litterarum ad Theophilum redditarum; dum eum suggillat, quod ad cælum ferat praecouisi Isidorum consoladem in heresi, hominem Origenistam. Erant ista verba Joannis ad Theophilum de Isidoro scribentis: «Misiisti religiosissimum hominem Dei, Isidorum presbyterum, virum potentem, tam ex ipsis incessu et habitu dignitate, quam divine intelligentie, curare etiam eos qui animo vehementer ægrotant, si tamen sensus sui languoris habent. Homo Dei mittit hominem Dei: nihil interest inter presbyterum et episcopum; eadem dignitas mittentis ei missi». Ad haec Hieronymus: «Hoc satis imperite: In portu (ut dicitur) naufragium. Iste Isidorus, qui in cælum

fuis laudibus tollitur, id ipsum inflamatur Alexandriae, quod in Hierosolymæ: ex quo non legatus advenisse videtur, sed socius. Alioquin et litteræ manu ejus scripte, que ante tres menses legationis ad nos directe erant portantes errorem, Vincentio presbytero redditæ sunt, quæ usque hodie ab eo tenentur: quibus cohortatur ducem exercitus tui (proto Ruffinum) ut super petram fidei stabili persistat gradu, nec nostris nemis terreatur. Pollicetur se, antequam legationis esset illa suspicio, ventrum Hierosolymam, et ad adventum suum illico aduersariorum cuneos protervulos». Ille et alia plura Hieronymus de Isidoro, quibus demonstrat eum fuisse potentissimum Origenistarum antesignanum: atque ad postremm illam in Joannem unum adeo laudantem querelam subiungit: «Videle, quid faciat concordia dogmata: Isidorus, qui ut haec significaret, ejus socius erat; homo Dei, et presbyter ~~beatissimus~~; et vir potens, et sacro ac venerabili incessu, et divine intelligentie, et Hippocrates Christianorum vocatur: ego misellus dum in soliditudine delresco, a tanto Pontifice repente truncatus, presbyteri nomen amisi». Quibus significare videatur se excommunicatum a Joanne fuisse. Sed de his infra.

16. Quid autem hac legatione, cum a Theophilo Hierosolymam missus est, egerit Isidorumcum ipso, Hieronymus ipse declarat. Sed primo intelligas opus est, legationis ejus causam; nempe Theophilum egisse sequestrum, ut dissidia inter Joannem et alios episcopos neenon ipsum Hieronymum pace compeneret: nesciebat autem adhuc qui cum misit Theophilus, Isidorum ipsum legalum erga Joannem esse propensiorem, et studere Origenistis. Hie igitur Hierosolynam cum venisset, quod ante pollicitus erat (ut diximus) litteris, egregie prestitil, nimirum, ut aduersus Orthodoxos pro Origenis hæresi sectatoribus infatigabili studio laboraret; confessisque ex legato se detexit Origenistam. Nam quod sciret S. Hieronymum acerrimum Origenistarum adversarium fuerat enim id expertus, cum tertio eum invisi, litteras a Theophilu ad ipsum scriptas illi reddere noluit. Testatur id quidem Hieronymus, cum haec ait¹: «Cum ergo huc venisset, et accessisset ad nos tribus vicibus, et admonuisset tam divina sapientie tua, quam propria intelligentie habentia medicinam verba: nec profuit aliuci, nec profuit ei quisquam. Ille, qui ad tres vices dicitur ad nos accessisse, ut et inveniendo mysticum numerum conservaret, qui Theophilii episcopi mandatum nobis loquebatur, litteras ad nos ab eo missas noluit reddere. Cumque diceremus: Si legatus es, reddre legationis epistolatas: si epistolæ non habes, quomodo legatum te probabis? Respondit, se habere quidem litteras ad nos, adjuratnam tamen ab Hierosolymorum episcopo ne nobis eas redderet. En legati constantia: qui ut pacem faceret, et suspicio nem in alteram partem favoris excluderet: aquum

¹ Hier. epist. LXI.

¹ Hier. epist. LXI.

se utrisque praebevit, etc. » Perstitit in eodem officio Isidorus nimicrum, ut qui ad causam pacis tractandum venerat, usque ad profecitionem causum Origenistarum indecessu studio procurarit : nam inquit S. Hieronymus : « Hae ipsa *Apologia*», doctissima scilicet ad *Theophilum* scripta, « de qua nunc sermo est, Isidoro presente, et multum collaborante, dictata est; ut idem esset et dictator et bajulus litterarum ».

17. Sed sicut privatis Isidori studiis omnis spes pacis intercepta est, cum tantum absuerit quod procuraverit abdicationem haeresum Origenis, quarum causa dissidium factum esset et conflata discordia, ut easdem stabilire curarit; ita Joannis opera irritum cassumque redditum fuit opus paulo ante ea de causa ab Archelao comite impensum : hunc illum putamus Archelaum, ad quem prefectum Augustalem extat¹ imperatorum rescriptum post annos tres datum, Cesario et Attico consulibus. Quid autem pro pace ipse conatus sit, et quem finem res sortita fuerit, idem S. Hieronymus ita narrat, cum primum ait² : « Alicubine dictum, aut tibi aliebui mandatum est, quod sine satisfactione fidei communionem tuam subiremus? Quando per virum disertissimum et christianissimum Archelaum comitem, qui sequester pacis erat, conductus locus federis fuit: nomine hoc in primis postulatum est, ut futurae concordie fides jaceret fundamentum? Pollicitus est Joannes esse se venturum. Instabat dies Pasche: frequens monachorum turba convernerat; expectabaris in loco; quid faceres, nesciebas. Repente mandasti; aggredire nescio quam; illo die te non posse venire. Ludione an episcopus hac loquitur? Pone verum esse quod dicens; propter unius mulierculae delicias, ne te absente doleat caput, fastidium sustineat, stomacho perfrigescat, Ecclesie causam negligis? tot virorum et christianorum, et monachorum contemnis presentiam? Noluimus occasionem dare: videbamus enim stropham: dilatioris tuae injuriam patientia vicinus. Rescribit Archelaus: monet altero et tertio die manere. At ille occupatus (muliercula eum vomere non cessavit), dum nansem evasisset, nostri penitus oblitus est». Hac ipse: quae quidem, ut dixi, paulo ante Isidori legationem contigerant; nam subdit: « Post duos ergo menses tandem expectatus venit Isidorus, etc. »

18. Porro cum Joannes sensisset Hieronymum sibi praeceteris adversari, pugnareque adversus Origenistas; quibus valuit cum molestis afficeret conatus est. Etenim ab eo se excommunicatione muletatum, velutum esse ingredi sepulcrum, inferius his verbis significat, cum simul docet cetera quae ab eodem Joanne in Orthodoxos fuerant perpetrata: « An non tu scindis Ecclesiam, qui mandas clericis tuis, ut si quis Paulinianum ab Epiphanius episcopo consecratum presbyterum dixerit, Ecclesiam prohibeatur intrare? Ex quo tempore usque

in presentem diem videmus tantum speciem Domini; et haereticis intrantibus, procul positi suspicimus. Nosne stinus, qui Ecclesiam scindimus; an ille qui vivis habitaculum, mortuis sepulchrum negat, qui fratrum exilia postulat? Quis potentissimum illam feram toto orbis cervicibus immuniten-tem, contra nostras cervices spiritualiter incitavil? Quis ossa sanctorum et innoxios cineres hucusque verberari ab imbris sinit? His nos blandimentis bonus pastor invitat ad pacem, et proprium arguit facere principatum, qui omnibus episcopis rectam duntaxat tiderem fenenibus et communione et societate sociamur ». Hae Hieronymus: qui tamen nequaquam ex Bethlehem pulsus est: nam cum ipse superioris iisdem compellationibus hominem urgat, ait: « Quis scindit Ecclesiam? nos, quorum omnis dominus Bethlehem in Ecclesia communicat: an tu qui aut bene credis, et superbe de fide tales; aut male et vere scindis Ecclesiam? » Cur autem e monasterio Bethlehem ejectus non fuerit, nec a Bethlehemiticis Ecclesia ingressu penitus interdictus; non aliam puto causam, quam reverentiam sanctae Paulae clarissime feniue, quam ob insignem generis nobilitatem ipsi etiam provinciarum Praesides (ut superioris vidimus de Melania) prosequerentur honore, atque frequentarent obsequiis. Quo modo autem post hac conatus sit idem Joannes auxilio praesidium Hieronymum exilio damnatum ablegare, dicemus paulo post. Sed prosequamur reliqua.

49. Ad postremum autem eadem refricans ipse Hieronymus, que ab ipso Joanne ad *Theophilum* fuerunt scripta de ordinatione Pauliniani ab Epiphano facta; que in eis coacervata fuere mendacia aperit, atque redarguit, sic dicens¹: « Si causa discordie non ex dissensione fidei est, sed ex Pauliniani, ut dicit, ordinatione descendit: que tanta stultitia est, volentibus occasionem dare, nolle respondere? Confitere fidem; sed tamen responde quod quereris: ut omnibus luceat, non de fide, sed de ordinatione esse certamen. Quandiu enim interrogatus de fide tacueris, potest tibi adversarius dicere: Non est ordinationis causa sed fidei ». Ita ipse, qui et in epistola ad *Theophilum* haec et alia ab eodem conficta redarguit his verbis²: « Fratrem meum causam dicit esse discordiae, hominem, qui quiescit in monasterii cellula, et clericatum non honorem interpretatur, sed onus. Cumque nos usque ad presentem diem facta pacis ostensione lactaveris, Occidentalium sacerdotum commovit aures, dicens eum adolescentulum et pene puerum in Parochia sua Bethlehem presbyterum constitutum. Si hoc verum est, cuncti Palestini episcopi non ignorant: monasterium enim S. Epiphanius nomine vetus dictum, in quo frater meus ordinatus est presbyter, in Eleutheropolitanu territorio, et non in Ieliensi situm est. Porro actas ejus et beatitudini tuae nota est; et cum ad triginta annorum spatia jam pervenerit,

¹ L. IX. de jurisd. C. Theol. — ² Hier. epist. LXI.

Hier. epist. LXI. — ² Hier. epist. LXII.

puto eam non in hoc esse reprehendendam, que iuxta mysterium assumpti hominis in Christo perfecta est ». Et paulo post : « Certe ipse, quando episcopus ordinatus est, non multum ab ea, in qua nunc frater meus est, distabat a te. Vel si hoc in episcopis licet, in presbyteris non licet, ne per antiprasum a suo nomine discrepare videantur : cur ipse aut ejus aut minoris aetas, et quod his amplius est, ministrum alterius Ecclesiae ordinavit presbiterum ? » Et ad Pamachium¹ : « Ubi Paulinianum mentitus est puerum, illuc puerum mittis presbyterum : itemque Theosebam Tyrie Ecclesie diaconum facis presbiterum, et contra nos armas, illiusque in nos abuteris eloquentia. Tibi soli licet Ecclesiae jura caleare. Tu quicquid feceris, norma doctrinae est : et non erubescis ante tribunal Christi judicandum tecum Epiphanius provocare ». Haec ipse et multa alia id genus ad Pamachium habet.

20. Quod vero sciret Theophilum episcopum Alexandrinum Joannis litteris anteversum, qui (ut ille scripsit) existimans ob rem frivolam, nempe ordinationis Pauliniani causa, non autem tuenda catholicae fidei, eos sic inter se ipsos fuisse altercatos, pro pace inter eos concilianda legatum miserat Isidorum in Palestinam, et pacis conciliatrices ad utramque partem litteras dederat : sanctus Hieronymus ad eundem Theophilum, quem nosset fuisse Joannis mendaciis male persuasum, litteras dedit, quibus eidem rerum gestarum veritatem puro sine quoque sermone significaret; seque pacem quam offerebat, optare modo veram pacem, quam compendio, non autem dispendio fidei Catholicae comparetur. Ac post multa, quo tandem progressus, et quid demum contra ipsum Joannes molitus sit, declarat his verbis² : « Nuper nobis postulavit et impetravit exilium : atque utinam implere potuisse, ut sicut illi voluntas imputatur pro opere, ita et nos non solum voluntate, sed et effectu coronam haberemus evillii. Fundendo sanguinem, et patiendo magis quam faciendo contumelias, Christi fundata est Ecclesia, persecutionibus crevit, martyrio coronata est. Aut si isti soli, iuxta quod legimus, amant rigorem, et non noverunt persecutionem sustinere, sed facere : sunt et hic Judaei, sunt variorum dogmatum haeretici, et maxime impurissimi Manichaei : eorumne verbo quidem quemquam audent ludere, nos solos expellere cupiunt? Nos soli, qui Ecclesiae communicamus. Ecclesiam scindere dicimus? Orote, nonne aqua est postulatio, ut aut illos nobiscum expellant, aut nos cum illis teneant? Nisi quod in eo magis honorant, quos saltem exilio ab hereticis separant ». Haec ipse : sed quam dedecens esset, haec irregari ab ipso Joanne, qui professione monachus erat, ista movit subdit :

21. « Monachus, proli dolor, monachis minatur et impetrat exilium, et hoc monachus apostolicam cathedralm habere se jecitus. Non novit terrori natatio ista succumbere, et impendentis gladio magis

services quam manus subjecit. Quis enim monachorum exul patriæ, non exul est mundi? Quid opus est anoritate publica, et rescripti impendiis, et toto orbe discursibus tangat saltem digitulo; et ultra exhibimus. Domini¹ est terra et plenitudo ejus. Christus loco non tenetur inclusus. Praeterea quod scribit nos pergere tecum Romanum, et Ecclesie communicare ei, a qua videmur communione separati; non est necesse ire tam longe, et hic in Palestina eodem modo ei jungimur ». Itis plane docet sanctus Hieronymus, non ob id quod excedit a communione Joannis, exclusum se esse a communione Catholica Ecclesia, qui communicet cum Romano Pontifice : ex quibus videoas, communione Romanæ Ecclesie (quod alias sœpe dictum est) quemlibet declarari catholicae communione esse partem : haec et alia plura Hieronymus ad Theophilum : quibus ille persuasus, post hæc (ut dicimus) favit causæ Epiphani, Hieronymi, et aliorum in Palæstina orthodoxorum, imo fidei catholicae adversus Joannem, Ruffinum et alios Origenistas.

22. Inter hæc autem, dum controversiae hujusmodi Hierosolymis agitantur, quid passus idem ipse Hieronymus fuerit a pseudomonacho adversariorum arte submisso ad subripiendam epistolam Epiphiani ab ipso in latimum translatam, idem ipse ea epistola, quam post hæc sequenti anno scripsit ad Pamachium, declarat his verbis² : « Ante hoc ferme biennium miserat Joanni episcopo supradictus papa Epiphanius litteras, arguens eum in quibusdam dogmatibus, et postea clementer ad pœnitentiam provocans : harum exemplaria certatim Palæstine rapiebantur, vel ob auctoris meritum, vel ob elegantiam scriptio[n]is. Erat in monasterio nostro vir apud suos haud ignobilis, Eusebius Cremonensis : qui, cum hæc epistola per multorum ora volitaret, et mirarentur eam pro doctrina, et puritate sermonis docti pariter et indocti; crepit a me obnixe petere, ut sibi eam in latimum verterem, et propter intelligendi facilitatem apertius explicarem : greci enim eloqui penitus ignarus erat. Feci quod voluit, accitoque notario, raptim celeriterque dictavi, ex latere in pagina breviter annotans, quem intrinsecus sensum singula capitula conseruerent; siquidem et hoc ut sibi soli facerem, oppido flagitarat : postulavique ab eo mutuo, ut domi habere exemplar, nec facile in vulgo proderet. Res ita anno et sex mensibus transiit, donec supradicta interpretatio de seriniis ejus novo prestigio Hierosolymam commigravit. Nam quidam pseudomonachus, vel accepta pecunia (ut perspicue intelligi datu[re]), vel gratuita malitia, ut incassum corruptor nuditur persuadere, compilatis chartis ejus, et sumptibus, Judas factus est proditor : deditque adversariis latrandi contra me occasionem, ut inter imperiles concionarentur, me falsarium, me verbum non expressisse de verbo: pro honorabilitate dixisse, carissimum, et maligna interpretatione (quod nefas dictu[s] sit) adsequeretur.

¹ Hier. epist. LXI. — ² Hier. epist. LXII.

¹ Psal. xxv. — ² Hier. epist. cl.

zov, id est, reverendum auribus omnium, noluisse transferre. Haec et istiusmodi nuga crimina mea sunt ». Ita ipse, qui ea occasione egregiam illam tractationem de optimo genere interpretandi scripsit ad Pamphacium anno sequenti : qua cum in primis se purget ab illata calamitia, denique aperte docet quinam fuerint objectorum criminum architecti, cum ait : « Haec non est illius culpa, cuius sub persona aliis agit tragodiam, sed Ruffini et Melaniae magistrorum ejus, qui illum magna mercere nihil scire docerunt » : et in fine : « Excessi mensuram epistole, sed non excessi doloris modum : nam qui falsarius vocor, et inter mulierum radios et textrina dilanior, contentus sum crimen abnuere, non referre. Unde arbitrio tuo cuncta permitto, ut legas ipsam epistolam tam grecam, quam latinam, et illico intelliges accusatorum meorum naenias, et probrosas querelas ». Ille Hieronymus.

23. Sed quam impudens id seclus extiterit, fraudulenter chartas subripere, et quam acres quamque severas leges saeculi vindices haberet, recenti demonstrat exemplo, cum ait¹ : « Ac primum, antequam de translatione respondeam, volo interrogare eos, qui malitiam, prudentiam vocant. Unde apud vos exemplar epistole? Quis dedit? Quia fronte proferitis, quo scelere redemistis? Quid apud homines lutum erit, si ne parielibus quidem, et serinis nostra possumus secreta celare? Si ante tribunalia judicium hoc vobis crimen impingemus; reos legibus subjugaremus, qua etiam pro utilitatibus tuis noxiis delatoribus poenas statuimus, et cum suscipiant pruditionem, damnant proditorem. Lumen videlicet placet, voluntas displicet. Dudum Esychium, virum consularem, contra quem patriarcha Gamael gravissimas exercuit iniurias, Theodosius capite damnavit, quod sollicitum notario, chartas illius invasisset ». Fuit iste Gamael Iudeorum patriarcha temporibus Theodosii et filiorum; adversus quem Theodosius Junioris rescriptum² extat. Subdit et de aliis proditoribus exempla a Romanis supplicio affectis, atque addit : « Quod leges publice, quod hostes tuentur, quod inter bella et gladios sanctum est, hoc nobis inter monachos et sacerdotes Christi intutum fuit. Et audet quidam ex eis, adducto supercilie, et concrepantibus digitis, eructare, et dicere : Quid enim si redemit, si sollicitavit? fecit quod sibi profuit. Mira sceleris defensio, quasi non et latrones, et fures, et pirate faciant, quod sibi prodest ». Hec et alia plura in sui defensionem et adversariorum accusationem forti vehementique ingerit oratione. Quod vero de Esycho viro consulari, ultimo damnato suppicio, ingerit, et de scriptis Iudeorum ab eo subrepatis, ad id plane pertinere existimo, quod Theodosius hoc anno adversum injuriam irrogantes Iudeis, conventus illorum prohibentes, vel synagogas diripere vel destruere tentantes, ad comitem Orientis III kaledas Octobris rescriptum dedit³.

24. *Ruffini, Melaniae et Didymi lapsus in Origenis errores.* — Jam vides, lector (quod non sine immenso animi dolore recolimus), quinam fuerint precipui Hieronymi adversarii et Origenistarum patroni, Ruffinus scilicet, atque Melania. Proh dolor! tanquam totius Catholicae Ecclesiae scandalo, ita mutatus est in inimicum Hieronymio amicus carissimus ille Ruffinus, cui quam arctis amicitiae vinculis et insolubilibus necessitudinis nexibus ipse Hieronymus adstrictus esset, vel uno saltu illo declarat elogio, cum eundem una cum Melania visitantem Aegypti monasteria e solitudine Syriae litteris invisus, atque salutans, inter alia plurima amoris signa, sic ait⁴ : « Credas mihi, frater, non sic tempestale jaetatus portum nauta prospectat: non sic sicut in iambres arva desiderant: non sic curvo assidens littori anxia filium mater expectat; postquam me a tuo latere subitus turbo convulsus, postquam glutino charitatis haerentem impia distraxit avulsio, etc. » Quanta enim animi sollicitudine salvum sibi emperet quod haberet, neve propter absentiam aliquod vel leve saltu pateretur dispensum amicitia, perlimesceret; ad finem illud, quod memoria tenacius retineret, apposuit : « Obscoete, ne amicun, qui diu queritur, vix inventur, difficile servatur, pariter cum oculis mens amittat. Fulgeat, cui libet, aurum et pompatice ferulis cornuta ex sarcinis metalla radient: charitas non potest comparari, dilectio preium non habet; amicitia que desinere potest, vera nunquam fuit ». En quibus ipse circumdat vallis amicum, ne eos, volens licet, transilire absque ignominie nota valeret. Sed secutus alienos Ruffinus infelix, terga verlit amico; mrenques transfiga in castris hostium, inde in amicum ac fratrem furens, prodit dux impiorum armatus, nulla prorsus alia causa compulsus, quam, ut adversantes catholicae verilati Origenis errores salvos servet atque propugnet: ipsum quidem haud segniter, vel loco novissimo, sed inter primos militasse, Epiphanius dicta epistola ad Joannem indicare videtur, dum inter tot defensores Origenis ipsum tantum nominat, ac bene precatur his verbis⁵ : « Te autem, frater, liberet Deus, et sanctum populum Christi, qui tibi creditus est, et omnes fratres qui tecum sunt, et maxime Ruffinum presbyterum, ab heresi Origenis et ab aliis haeresibus et perditione carum ». Ille Epiphanius.

25. Sed majori me dolore sauciata, angore crueli, atque morore consernit Melania acerbissimus casus. Ilaccine vidua illa clarissima, ornamentum Romanarum feminarum, decus summum Christianorum, vivunque exemplar christiane philosophie, quæ insigne illud Romæ specimen edidit, cum eodem tempore maritum ac duos carissimos liberos siccis penitus oculis sepelivit? cuius incredibilem sanctitatem admiratus prædicans quondam ipse Hieronymus, aliisque imitandam proponens, illa lante fiducia effatus est verba⁶ : « Sancta Me-

¹ Hier. ep. cl.—² L. xxii. de Judeis. C. Theod.—³ L. ix. ibid.

⁴ Hier. epist. xl.—⁵ Hier. epist. lx.—⁶ Hier. epist. xxv.

Ianuia nostri temporis inter Christianos vera nobilitas, cum qua tibi Dominus », Panlam alloquitur, « mitique concedat in die sua habere parlem, carente adhuc mariti corpusculo, et neendum humato, duos simul perdidit filios, etc. » Sed plane, quod subditur in femina gloriouss, cum de victa vietrix omnium Urbe triumphans, superatoque insito a natura unice prolis amore, Roma spreta, unico ibi relieto filio, exut mundi, ecli civis, vietrix etiam ventorum et fluctuum, ingruente jam hieme (ut ait) Hierosolymam navigavit.

26. Quam ob causam, jure meritoque idem sanctus Hieronymus tantum rerum admiratione stupens, eam dignam existimavit, ut Thecla¹ nomine nuncuparet: nobiliorem titulum non inventiens, quo Melaniam decoraret, quam nomen sanctissime virginis primogenite Pauli, et prima martyris inter feminas: utpote qua Romae prima omnium clarissimarum mulierum Romanarum, spernnende pro Christo Urbis, contemnendi divitias, deserendi filios, petendique Hierosolymam exemplum dedit, ceterisque ad ipsum prestandum, forte aggressa facinus, viam aperuit, cum ipsa prima reliquias Romanas nobiles feminas antegressa, reliqua Aegypto, transmissoque mari, in littore Palastino, terra promissionis, possessione sanctorum, felicior quam Maria in terra deserta, tympanum pulsans penitentie, precinuerit Domino cautium novum, quam aliae illustres Romanae feminae, vere reddite Israelite, virgines atque viduae secute, choros ducentes, easdem cum ea concinuere Christo vincenti laudes. Sed probata ad aquas contradictionis (o fallaciam incredibilem hostis humani generis!) decepta, superata defecit: tantaque onusta adeo pretiosis mercibus naxis (ita namque navi institoris comparatur divino eloquio mulier fortis) in ipso tranquillissim portu (quis credat?) est passa naufragium, eam inculta in syrtes Origenis impegit; Origenisque sic conspersa foligine, conversa est ex Neconi in Mara, et ex Thecla rediit in Melaniam; a fuscedine ductum nomen infastum. Ista palpit humana conditio; ut nihil quilibet, dum vivit, vindict sibi tutum.

27. Sed quod luctus lucrum provocat, et excutunt lacryme lacrymas: jungatur his funeribus horum malorum omnium ancor infelix Didymus; cuius cum sublimitatem praecelsam intueretur, profundam voraginem, in quam se precipitem mersit, vix datur posse deorsum inspicere acutioribus mentis obtutibus. Hie ille ipse (ut dicta superius obiter repetamus) quem Magnus Antonius² Alexandriae invisens, beatum predicavit, quod licet caecis esset carnis oculis, mentis tamen illos oculos nactus esset, quos (ut ait) sancti soli et Apostoli mereruntur. Cujus si scientiam species, id unum inter alia nulla salis in memoriam revocasse, quod ut hunc posset habere magistrum, S. Hieronymus post auditum Gregorium Nazianzenum, et postquam exhibi-

buisset se Romae orbis doctorem, cano jam capite ipsum adiit, peregrinatus Alexandriam. Sed plane accidit, secundum profundum Dei judiciorum abyssum, ut qui ex cœco divino munere intrinsecus videns erat, ob eamque causam ab eodem S. Hieronymo *Videntis* nomine (qui *Prephetarum est titulus*) fuit appellatus: idem bis caecus evaserit, dum plus homini infelix, quam antiquæ ecclesiastice traditioni detulit: dum, inquam, vehementiori quam par erat amore summ prosecutus Origenem, ejus minime vitavit errores, sed privato studio aspedit ova fovit: quibus ab ejus discipulis Evagrio, Isidoro, Ruffino alque Palladio rupitis, egressi ex eis sunt reguli, morsibus ipsos primum dilacerantes, postea vero diu multumque longe lateque serpentes Dei Ecclesiam infestarunt fetibus multiplicatis, prognalis nimirum ex iisdem postea Pelagianis. Apertissimum namque Origenis propignatorem fuisse Didymum, S. Hieronymus in Buffinum saepè postea declamavit: sed ita comparatum illum fuisse, ut pro ratione audientis sciret propinare doctrinam, idem affirmit, cum haec ait³: « Exst liber Didymus ad te; quo seiscitanti tibi respondit», de infantibus scilicet cito ex hac vita sublatis, « non eos multa peccasse», antequam videlicet animæ eorum immergerentur in corpora: « et ideo corporum carceres tantum ejus teligisse sufficere. Magister meus et tuus eo tempore, quo tu ab eo ista querebas, tres explanationum in Osee prophetam libros ad me, me rogante, dictavit, ex quo apparet, quid me, quid te docuerit». Ille ipse, quibus videbas ex duplice oris magistro errorum tenebras nonnisi filiis tenebrarum clandestine et furtive esse communicatas: cum e contra pura gaudens luce veritas, ut lucerna super candelabrum posita, pari fulgore aequem omnes illustrare consueverit.

28. Propagasse autem atatem Didymum ad hanc sattem tempora, ex eo possimus intelligere, quod S. Hieronymus, qui anno superiori (ut dictum est) librum scripsit *De scriptoribus ecclesiasticis*, eum tum fuisse superstitem tradit, annum excedentem atatis octogesimum tertium: qui et editos ab eo commentarios ita recenset⁴: « Didymus Alexandrinus, captus a parva aetate oculis, et ob id elementorum quoque ignarus, tantum miraculum sui omnibus praebevit, ut dialecticam quoque et geometriam, que vel maxime visu indigent, usque ad perfectum diciderit. Is plura opera et nobilia conscripsit, commentarios in Psalmos omnes, commentarios in Evangelium Matthai et Joannis, et de Dogmatibus, et contra Arianos libros duos, et de Spiritu sancto librum unum, quem ego in latum verti; in Isaiam tonos decem et octo; in Osee, ad me seribens Commentariorum libros tres, et in Zacheriam meo rogatu libros quinque, Commentarios in Job, et infinita alia, quæ digerere, proprii indicis est. Vivit usque hodie, et octogesimum tertium atatis excessit annum». Hucusque de Didymo S.

¹ Hier. in Chron. — ² Hier. epist. LXXXII.

³ Hier. adv. Huffi. Apolog. — ⁴ Hier. de Scip. Eccl. in Didym.

Hieronymus: sed meritam omnium pene mercium jacturam fecit, qui naufragium est passus in fide: etenim constat, vix commentarium de Spiritu sancto et in epistolas canonicas expositiones reliqua esse ex eo tantisque ab eo commentaris elaboratis.

29. Alius vero ejusdem nominis claruit inter anachoretas Egypti Didymus sanctitatem clarus; de quo ista Evagrius¹: « Vidimus inter eos quemdam ex senioribus virum bonum, nomine Didymum, in quo multa erat Domini gratia, quam in eo etiam vultus ipse indicabat: hic scorpiones, et cerasas, id est, bestias quas cornutas vocant, et angues, qui in illis locis praे fervore solis acerrimi habentur, tanquam terra quosdam verniculos pedibus concoleabat, et ita exstinguebat, ut nihil ab eis omnino pateretur ». Hae ipse meminit etiam Socrates² de Didymo monacho annorum nonaginta quinque, solitariam vitam agente: exstitit hic plane felicior illo, de quo agitur Didymo Alexandrino; qui sui jactura omnes pios certo quidem exemplo docuit, traditionibus Ecclesie potissimum innitendum, nec illis quamvis doctrina insignem hominem præferendum; ut illud Pauli semper in omnium mente ore que verset³: « O Timothee, depositum custodi; profana vocum novitatis devita ».

30. *Adversarii S. Hieronymi.* — Sed deploratis infeliciis lapsibus, ad S. Hieronymum redeamus; qui cum adversariorum jaculis esset undique impeditus, plane accidit ut ejus hostes experientur eumdem adversarium acerbissimum: indeque factum est, ut cum lucubrationibus ipsius aperte appellebantur, idem in eum acrius insurgentes impetum facerent, limisque inspicerent oculis ejus scripta et canino dente corroderent; conqueritur enim ipse de his sepius. Quinam autem hi fuerint, ex multis vix paucos licet enumerare: et ut omittamus dicere de Joanne atque Ruffino, qui perpetuum illi indexerunt bellum, fuit ex his monachis quidam juvenis Romæ versatus, idemque nomihil Joviniani haeresis suspectus, prout idem ipse Hieronymus testatur in Apologetico ad Dominicum⁴, de quo superius. Sed et Bonosus Segestanus Romæ itidem factus est vellem Hieronymi obrectator, quod se existimat retitteris Hieronymi, quibus in via invectus est Urbis clericorum, ab eo ipsum sibi male consciuum suggillatum⁵: qua pariter ratione pars reliqua illa deterior Romani cleri, que videbatur ejusdem Hieronymi scriptis infamata, crebris eum solita fuit⁶ impetrare maledictis: adeo autem frequens tum horum tum aliorum fuit turba in Hieronymum obloquentium et obrectantium, ut vix ediderit scriptum aliquod, in quo non opus fuerit pro se texere Apologiam, et in alias invectivam: quod ipse cum pluribus locis, tum præcipue in Prefatione in Michæam prophetam testatur, cum ait⁷: « Semper invidis respondeamus (quia non cessat invidia), et librorum

nostrorum exordia amulorum maledicta confutant, qui vulgo jactant me steriliis jejuniisque sermonis quasdam ineptias scribere, et cum lequi nesciam, facere non posse »: et post pauca: « Moneo tauros pingues, qui circumdederunt me, ut quiescant, et desinant maledicere, maledicta ne noscent sua ». Hec et alia id genus frequenter habet: ut instar aedicantium templum Dei eidem necesse fuerit, altera manu gladium adversus hostium impetum habere distretum, manu altera stylo uti ad officium ministerii. Sed de his haec tenuis.

31. *Theophilii Alexandrinii episcopi studia contra Origenistas.* — Inter haec autem, cum Iei Ecclesia (ut vidimus) in Oriente ex Origenis erroribus ita esset exagitata dissidiis; his occurriere studiuit Theophilus Alexandrinus episcopus, labovavitque quibus valui remedii Ecclesie mederi vulneribus; sed denunciendo potius quam pungendo, conatus est dissidentium animos ad pacem allucere: quod tamen Hieronymo atque aliis nomihil disiplinuit, ut qui considerarent vulnera illud haud indigere fermentis, sed aperiendum esse ferro, atque ecclesiastice severitatis censura curandum. Verum ipse Theophilus sic sibi prudenter visus est agere, si Catholicos ad pacem cogerer vigore canonicæ disciplinae, ac devios lenitate verborum reddebet Ecclesie obsequentes. Tradit id quidem tunc fuisse Theophilii consilium S. Hieronymus, scripta ad eum epistola, ubi ait¹: « Quod de canonibus ecclesiasticis mones, gratias agimus. Quem enim diligit Dominus, corripit, et flagellat omnem filium quem recipit. Sed tu scito nobis nihil esse antiquius, quam Christi jura servare, nec Patrum transferre terminos, semperque meminisse Romanam fidem apostolico ore laudatum, cuius se esse participem Alexandrina Ecclesia gloriatur. Super nefaria haeresi quod multam patientiam geris, et putas Ecclesie visceribus incubantes, tua posse corrigi lenitate; multis sanctis displices; ne dum paucorum penitentiam prestolaris, nutrias audaciam perditorem, et factio robustior fiat ». Hac Hieronymus. Porro quod prefecturus esset Roman Theophilus, atque abitum cum eo esse Hieronymum, Joannes episcopus divulgasset²; se non indigere Romanum abire, ut cum Ecclesia Romana communicaret, cum absens ei communione sociaretur, ostendit. Verum abieritne Romanum Theophilus, incertum est.

32. Sed quid tandem? Opera, puto, ejusdem Theophilii episcopi Alexandrinii, inita est concordia inter Hieronymum atque Ruffinum: et existimare fas est, alios quoque pari ferdore eidem copulatos, Origenis erroribus silentio condemnatis. At male obducta cicatrix serpente intrinsecus tabo, iterum in uleus erupit; quod accidit, cum Ruffinus Romanus rediens, Periarchon Origenis a se translatum edidit una cum erroribus ejus, quibus a se purgatum turpiter mentitus fuit: quando autem id cou-

¹ Evag. Vit. SS. Patr. par. i. c. 24. — ² Socr. l. iv. c. 48. — ³ 1. Tim. vi. — ⁴ Hier. epist. li. — ⁵ Hier. epist. c. — ⁶ Hier. prefat. in Didym. de Spir. San. — ⁷ Hier. prefat. in Michæ. l. ii.

¹ Hier. epist. LXVIII. — ² Hier. epist. LXII.

tigerit, suo loco dicturi sumus. Testatur id quidem ipse Hieronymus epistola ad Ruffinum scripta¹, de qua suo loco dicendum; quo tempore et Origenistas damnatos fuisse atque ejectos, pariter demonstrabimus.

33. *Concilium Hippone*. — Hoc eodem anno, Hippone regio in Africa celebratum est Concilium generale ex totius Africanae provincie collectis episcopis: cuius Synodi plerisque in locis sparsa mentio reperitur. Nam quod in primis ad tempus spectat, in collectione canonum Africanorum Conciliorum hæc primo loco posita leguntur²: « Gloriosissimo imperatore (seniore) Theodosio semper Augusto tertio et Abundantio viro clarissimo consulibus, octavo idus Octobris, Hippone regio, in secretario basilicæ Pacis, etc. Quod vero ad sanctos ibi canones attinet, constat ex eis confectum esse breviarium: nam ipsorum quadriginta unius capitulorum brevis summa descripta est, quo iidem facilius innotescerent, idque decreto Concilii Carthaginensis postea celebrati, Casario et Attico consulibus. Habent iidem canones intexti in Concilio tertio Carthaginensi, sepeque citantur. Ceterum hujus Hipponeñsis Concilii celebrandi nullam aliam precessisse causam professi sunt Patres, quam ut collapsam disciplinam ecclesiasticam in integrum restituerent: quod quidem adeo elticaciter praesterunt, ut cetera que postea in Africa Concilia sunt celebrata, ex Hipponeñsi, tanquam archetypo quodam, complura fuerint mutata.

34. Menimini hujus Concilii Hipponeñsis Possidius³, et que in eo fuerint partes Augustini ita describit: « Per idem tempus coram episcopis hoc illi jubentibus, qui plenarium totius Africanae Concilium Hippone agebant, de tide et symbolo presbyter adhuc Augustinus disputavit ». Hæc ipse: menimini ejusdem tractationis idem Augustinus⁴, cum in ipsa correxit quod dixerat de resurrectione: « Non iam caro erit et sanguis, sed tantum corpus »: elucidasse voluit que divisset ambigue, ne ea in deteriorum sensum ad astruendam suam ipsorum haeresim ab Origenisti usurpari potuissent, de quorum errore paulo superior actum est. Porro eam disputationem ipse Augustinus in librum convertit, id ipsum postulantibus compluribus, qui aderant, et a quibus diligebatur, episcopis. Cum vero adeo præclarum specimen de se co conventu coram Patribus Augustinus ediderit, ob idque cum cuperent omnes: Valerius invidiam patiebatur, quod sibi adscivisset eum in presbyterum Hipponeñsis Ecclesie; qui finens pariter ne tam mobili Christi ministri dispensandum fieret, et adscendens ab aliis esset in alienius vacantis sedis episcopum, cogitare cepit de subrogando eum sibi adhuc viventi antistitem coadjutorem, futurum postea successorem: testatur id quidem Possidius⁵. Contulit ipse tunc totum id cum

Aurelio episcopo Carthaginensi; atque tandem postea, cum sibi opportunum visum est, perfecit quod mente conceperat, idque post annum: agemus ea de re pluribus suo loco: hæc autem modo occasione Concilii Hipponeñsis, in quo Augustinus omnibus totius Africanae episcopis manifestus, quantusque esset, immotuit.

35. *Adversus Eugenium tyrannum bellicus Theodosii apparatus, ejusque clementia*. — Hoc item anno renuntiato (ut dictum est) Honorio imperatore, reflocto cum eo Arcadio Augusto Constantinopolis, ipse Theodosius adversus Eugenium tyrannum Occidentale imperium occupantem, expeditiōnem parat: « Quem », inquit Socrates⁶, « plurimi barbari trans Istrum incolentes sua sponte ad auxilium ei contra tyrannum ferendum secuti sunt ». Ceterum Theodosius doctus exemplo, pietate magis quam armis hostes debellari solere, in eo præcipue immittendum esse putavit, ut Deum sibi sanctis operibus sanctorumque precibus conciliaret, illud Davidicum occidens⁷: « In Dō faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos »: probe sciens, Deo duce, Cyrus⁸ dora regum retrosum convertisse, superbos terræ humiliasse, portas æreas contrivisse, confregisseque vectes portarum ferreos. Sic igitur compositus animo, primum omnium futuri belli eventum non magicis explorat præstigiis, nec oraculorum responsa querit ambignis (hæc enim omnia sanctis legibus, ne quis faceret, omnino proscriptarunt), sed Deum optimum maximum per servos suos, quid de futuro belli eventu prædicaret, consulendum putavit. Quamobrem legatos mittit ad celeberrimum vatem illum in eremo latifantem Joannem anachoretam, cuius in futuris eventis explorandis virtutem satis perspectam habuit ex superiori bello huic non impari adversus tyrannum Maximum gesto. Qua autem ille divino afflatus spiritu responderit, Rufinus tradit, qui hæc ait⁹: « Theodosius nihilo segnius inflammatus ad ultionem, arma contra Eugenium, qui in locum defuncti substitutus est, corripit, primo Dei voluntatem per Joannem monachum, de quo supra memoravimus, sciscitus. Tum ille, qui primam de Maximo ei victoriā prædictarā incrementam, etiam hanc licet non absque plurima utrinque sanguinis inundatione promittit ». Hæc ipse. Porro hæc ad Joannem legatione functum esse Eutropium, qui sub Arcadio post Ruffinum rexit imperium, Sozomenus¹⁰ auctor est. At vero non de futuro exitu belli tantum vaticinatum esse Joannem, sed et post obtentam victoriā, proximum fore propalasse obitum ipsius Theodosii imperatoris, Evagrius tradit¹¹, Theodoreusque id ipsum affirmat¹². At post hæc Ruffinus subdit ista etiam de bellico apparatu:

36. « Igitur præparatur ad bellum non tam armorum telorumque, quam jejuniorum orationum-

¹ Hier. epist. LXVI. — ² Tom. i. Concl. in exord. Concl. Afric. edit. vel. — ³ Possid. Vita S. Aug. c. 7. — ⁴ Ang. Retract. I. 1. c. 17. — ⁵ Possid. Vit. S. August. c. 8.

⁶ Socrat. I. v. c. 24. — ⁷ Psal. LIX. — ⁸ Isa. XLV. — ⁹ Rufin. I. ii. c. 32. — ¹⁰ Sozo. I. vii. c. 22. — ¹¹ Evag. Vit. SS. Patr. c. I. — ¹² Theod. I. v. c. 24.

que subsidiis : nec tam excubiarum vigiliis, quam obsecrationum pernoctatione munitus circumbat cum sacerdotibus ac populo omnia orationum loca, ante martyrum, et Apostolorum thecas jacebat cilicio prostratus, et auxilium sibi fida sautorum intercessione poscebat ». Ille de Theodosio pio apparatu Ruffinus tradit, qui hoc ferme tempore ista scribebat. Addit Cedrenus, sed quo auctore, nescimus, Theodosium incognitum alieno habitu ea ex causa esse peregrinatum Hierosolymam ad sancta invisa loca, quo facilius Dei auxilium promiceret ; eundemque divino monitu cognitum a Joanne ejus sedis episcopo. At haec Cedreni ignoravere majores : quae si explorata habuissent, minime reliquissent obvoluta silentio.

37. Qualisnam autem Eugenii tyranni ad idem bellum fuerit apparatus, ex eodem Ruffino possimus intelligere, cum ista subdit¹ : « At Pagani, qui errores suos novis semper erroribus animant, innovere sacrificia, et Roman funestis victimis cruentare, inspicere exta pecudum, et ex fibrarum praescientia securam Eugenio victoriam nuntiare, supersticiosus haec agente et cum omni animositate Flaviano tunc prefecto ; cuius assertionibus (magna enim erat ejus in sapientia praerogativa) Eugenius victorem fore pro certo præsumperant ». Haec ipse. Erat quidem christianus Eugenius, ut ex sancti Ambrosii ad eum scripta epistola potest intelligi : ceterum ut qui in gratiam christianorum principum canendum religionem sectatus esset, haud eam ex animo coluit, utpote qui foris præ se ferret christianum, intus paganum gereret ; et cum posset absque arbitris, qua deorum gentilium essent, sacra ageret : unde factum est, ut Gentilium omnium senatorum animos sibi conciliarit, eosdemque fautores ad ambiendum imperium nactus sit. Quem vero exitum res haberint, dicturi sumus anno sequenti, quo ambo exercitus manus consenserit. Prosequamur jam reliqua a Theodosio hoc anno sancte pieque gesta, quibus ad id quod parabatur hoc anno bellum, divinum sibi numen propitium reddidit. Inter alia autem digna memoria illud plane fuit, quo magnam excitavit admirationem, et summam concitatibz sibi laudem, dum quo tempore ad immensas bellorum expensas consueverant reges indicere nova tributa populis sibi subditis (quod et ipse ante in belli apparatu adversus Maximum fecerat, cum ea de causa populus Antiochenus impatiens oneris, in rem fadam, quam recensimus, prolapsus est), ipse Theodosius modo non ab his tantum abstinuit, ut novas exactiones inferret ; sed recens indictum a prefecto praetorio Tatiano ante biennium consule, novo dato rescripto, omnino remisit. Extat de ejusmodi Theodosii temperantia et digna christiano principe munificentia ipsum rescriptum hoc ipso anno datum ad Ruffinum agentem praefectum praetorio his scilicet verbis² :

38. « Ærariae præstationis adjectio, quam cilra

priscam consuetudinem provincialium humeris Tatianus imposuit, a cunctis penitus salubri moderatione removenda est. Dat. pridie id. Junii Constantinopoli, Theodosius Aug. III et Abundantio coss. » Ex his plane intelligis esse corrigendum Sozomenum dicentem, Theodosium in hac expeditione paranda adversus Eugenium, novum indixisse tributum, cuius causa tumultus fuit populus Antiochenus : sed id contigisse in expeditione belli adversus Maximum, satis perspicue superius est demonstratum, ut nullo modo revocari possit in dubio.

39. Quod rursus ad hanc rem spectat, illud etiam auguste munificentie hoc anno Theodosius specimen edidit, cum illata in fiscum bona reorum tempore praefecture praetorii dicti superius Tatiani, vel ipsis reis, vel ipsorum conjunctis restituenda mandavit, gemino ea de re dato rescripto, cum primum ad eundem qui supra Ruffinum praefectum praetorii ita rescripsit³ :

« Omnia proscriptorum bona quæ fisco jusserat Tatianus adnecti, vel ipsis qui propriam nuditatem, vel illis qui snorum mortem in extrema positi egestate lugent, sine dubitationis obstaculo reddi precepimus. Dat. prid. id. Junii Constantinopoli, Theodosio Aug. III et Abundantio V. C. coss. » Rescripsit idem imperator eadem ad Drepanium comitem rerum privatrum, illud quoque addens, ut eadem bona, licet alius donata fuissent, nihilominus reddeantur ; sic enim rescriptum se habet⁴ :

40. « Omnia proscriptorum bona, quæ fisci nomine singulis quibusque Tatianus eripuit, vel ipsis, qui gladio acerbiore stylum passi, arumnas suas nuditatem leverunt, vel corum filii ac propinquis, qui cruentas exceperat sententias, restitui mox jubemus : ita ut omnes, qui aliquid ex hujusmodi bonis nostra liberaliter meruerunt, restituere adepta cogantur. Dat. prid. id. Jun. Constantinop., Theodosio A. III et Abundantio coss. » Haec rogo, attendant, qui in bellico apparatu non largitionibus et elemosynis preces pauperum sibi conciliant, sed eorum luctu ex acerbioribus exactionibus et clamoribus Deum contra se provocant, et infensum penitus reddunt, secundum illud David dicentes⁵ : « Propter misericordiam inopum et gemilum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus » : eum interdum contingat ea ipsos subditos pati a suis principibus, quae nec ab hostibus forent aliquando experti. Unde accidit, ut quantumlibet belli justa causa præcesserit, illud tamen triste Dominus effari cogatur indignans⁶ : « Heu, consolabor super hostibus meis » : cum scilicet cogitur (ut ita dicam) Deus invitatus in suos arma convertere; quae in hostes excuera justus zelus. Sed ad Theodosium redeamus.

41. Haec cum ipse (ut vidimus) mense Junii statuisset; paulo post, nempe sequenti mense, quæ optima mente agitans, ne quid indignum, quo di-

¹ Ruffin. I. II. c. 33. — ² L. XXIII. de annon. et tribut. C. Theod.

³ L. XII. de bonis proscript. C. Theod. — ⁴ L. XIII. eod. tit. C. Theod. — ⁵ Ps. XI. — ⁶ Isa. I.

vina provocaretur vindicta, milites perpetrarent licentia militari; quo eos intra fines modestie contineret, haec primum rescripsit ad comites utriusque militiae¹:

« Nemo militans a suo hospite salgani aliquid nomine postulet, id est, ne lignum, aut oleum, culicetrave poseantur. Dat. IV kal. Aug. Constantinop., Theodosio A. III et Abundantio V. C. coss. » Vtuit etiam pro ammonariis speciebus exigere² pretium, et in eos qui ditorum sibi procurarent hospita, ista sancivit³:

« Si quis mensorum nostrorum manu, qua deputata singulis quibusque domus enotant, et postibus hospitalitati nomen adscribunt, delere non dubitaverit; ad instar falsi reus ex hac auctoritate teneatur. Dat. VI kalend. Novembris Constanti-nop., Aug. III et Abundantio V. C. coss. »

42. Quae vero idem hoc eodem anno, mense Augusti, christiano maxime pio digna sanciverit, ex his accipe que ad Roffinum prefectum praetorium in haec verba rescripsit⁴, quibus admireris Magnum Theodosium in sago militari summe philosphantem:

« Si quis modestiae nescius et pudoris ignarus, improbo petulantique maledicto nomina nostra crediderit lacessenda, ac temulentia turbulentus obrectator temporum fuerit: cum pene nolumus subjugari, neque durum aliquid nec aspernum sustinere. Quoniam si id ex levitate processerit, contempendum est: si ex insania, miseratione dignissimum: si ab injurya, remittendum. Unde integris omnibus, ad nostram scientiam referatur; ut ex personis hominum dicta penseamus, et ultro praetermitti, an exquiri debeat, censamus. Dat. V. id. Aug. Constantinop., Theodosio A. III et Abundantio V. C. coss. » Admirare, lector, imperatoris cum pie-tate prudentiam, dum cum ipse videtur severitatis solvere disciplinam, tunc magis eam fibula edita legis adstringit. Elenum quem putas ista percipientem vce praeconis, vel in alia praetoris aut in foro legenlem, non continuo summa erga suum principem charitate propensiorem redditum? vel si alias pravo in eum esset commotus animo, nonne qualibet graviori pena supplicium illud fuissest sibi existimandum, quod quicquid in principem oblocutus ipse fuisset, ad ejus perverturnum aures cerlo scire? Sic igitur ea edita sanctione christiano principe digna, ita conciliavit sibi animos omnium, ut tamen eorum, qui odium imbibissent, arcitori freno audaciam coerecerit, cum scirent, quod si in male-dicta proumiserent, fore ea principi manifesta; in hunc plane modum optime consules et christianae mansuetudini et imperatoriai majestati. His itaque praviis sanctissimis legibus, aliisque piis operibus, idem Theodosius imperator ad sequentis anni auspicandum bellum certam sibi stravit ad victoriaam

viam: quam (ut sno loco dicemus) feliciter consecutus est, ante clementia certans, quam armis derneret.

33. Praedicata quidem fuit in christiano principio inter alias egregias virtutes clementia ab exteris etiam hominibus, et admirationem haud mediocrem attulit, atque inter altos Themistio gentili philosopho, qui eam virtutem in Theodosio plurimum celebravit: quem exequandum predictum haec ex parte ipsi Deo optimo maximo, caeteros principes quantumlibet nomine celebres superantem: ipse enim ubi pro conceione damnavit Alexandri Magni trucem animum, et ex vino truculentiores solitum reddi, quo etiam probos e medio sustulit, ad Theodosium conversus: « Tu, inquit, optime rex, nequaquam; qui inimicis largiris veniam: atque id ut probis gratificareris, eos dimittis incolumes et indemnatos, qui stulta ac vana locuti sunt, tanquam eos quibus tristia somnia obtigerint: atque ita ad praedaram virtutum omnium clementiam quam faciliter impelleris; quia Dei quam similiimus, et divinae cuiusdam naturae particeps esse videris ». Haec Themistius magni nominis a temporibus Constantini imperatoris in orbe philosophi, qui et sub Theodosio proiecta admodum senectute vixit; et a Theodosio, licet ethnicus esset, magna estimatione habitus: etenim (ut ipse testatur) prefectus Constantinopoli Theodosius in Occidentem Arcadium filium eidem commendavit.

34. *Peregrinatio Alipiū Hierosolymam.* — Hec eodem anno Alipius Tagastensis, Augustini in vita instituto collega, Hierosolymam prefectus invisit S. Hieronymum: cui cum multa de ejusdem Augustini vita sanctitate atque doctrina fecisset, sequester exitit, ut inter utrumque amicitiae vinculum strictius necteretur. Docet haec littera ejusdem Augustini postea scripta per Profuturum. Puto tunc per euudem Alipiū innotuisse Augustino commentarium ab ipso Hieronymo clieubaratum *De scriptoribus ecclesiasticis*, cuius in dicta epistola per Profuturum missa ipse meminit Augustinus. Ubi vero in Africam Alipius reversus est, haud multo post creatur episcopus Tagastensis, ante sciens, quam Augustinus per ipsum Profuturum ad Hieronymum scriberet: nam in ipso litterarum exordio ita habet¹: Nunquam aequa quisquam tam facile cuilibet facie immotui, quam mihi tuorum in Domino studiorum quieta latilia, et vere exercitatio liberalis. Quamquam ego percipli omniō te nosse, tamen exiguum quiddam tu minus habeo, präsentiam videleat corporis: quam ipsam etiam posteaquam le beatissimus nunc episcopus, tunc vero iam episcopatu dignus frater Alipius vidit, remeansque a me visus est, negare non possum magna ex parte mihi esse relatu ejus impressam; et ante reditum, cum te ille ibi videbat, et ego videbam, sed oculis ejus: non enim animo me atque illum, sed corpore duos, qui uoverit, dixerit, concordia dum-

¹ L. iii. de salgan. C. Theod. — ² L. xviii. xix. xx. de erg. milit. annos. C. Theod. — ³ L. iv. de metat. C. Theod. — ⁴ L. i. sequis maled. Imp. C. Theod.

¹ Aug. ep. viii. et apud Hier. ep. LXXXVI.

taxat et familiaritate fidissima, non meritis, quibus ille antecellit ».

45. Ceterum ubi haec sequenti anno post creatum Alipinum episcopum scriberet Augustinus, Hieronymus eum preuenit epistola, qua inter alia eundem Augustinum admonuit de cavendis in Origenis lectione ejus erroribus : significat haec idem ipse Augustinus in secunda epistola ad illum scripta¹. Quod autem S. Hieronymus ipsum ista monnedit, non alia de causa factum puto, nisi quod cum Alippi Hierosolymam adventus tunc contigerit, cum excitate nuper controversia Hierosolymis inter Hieronymum et Epiphanius altera ex parte, ex altera vero Joannem Hierosolymitanum episcopum, Ruffinum, Isidorum, Palladium, Melania et alios versarentur ; ne Augustinus relatione Alippi de omnibus certior redditus, adversarie partis fortasse defensor insurgetur.

46. Certe quidem subodorari mihi videor, tantos viros, penes quos summa rerum Hierosolymis esset, nempe Joannem ejus civitatis episcopum, et una cum Melania Ruffinum (ut moris est rectis dogmatibus adversantium, in eorum propugnatores acer- time invehi, calumnii lacerare, ac proscindere contumelias) adversus Hieronymum aliqua Alippi auribus insusurrasse, eademque ipsum in Africam redeuentem Augustino narrasse : quibus ipse non-nihil permotus, paulo licentior primis litteris ad Hieronymum scriptis, sicut retenta pace et concordia atque amicitia vinculo, quo se profitabatur adstrictum, a reprehensione scriptorum illius aggressus sit, dum illa Profutura data epistola, Hieronymi scripta carpit² : sed in quibusnam ; haec suo tempore, quo epistola scripta probatur, aperiens : hie satis modo egisse de peregrinatione Alippi Hierosolymam, ex qua sicut amicitiae inter utrumque prima acta sunt semina, ita alterationis sparsa, fomitem suppeditantibus Origenistis.

47. *Hieronymi lucubratio De vita clericorum.* — At tandem hujus anni periodum claudamus tractatione lucubrationis ejusdem S. Hieronymi ad Nepotianum sancti Heliодori nepotem, *De vita clericorum* inscriptae ; hoc enim anno ipsam elaboratam fuisse, inde colliges, quod idem sanctus Hieronymus in ejus libelli fine dicat³ : « Coegisti me, Nepotiane caris-me, lapidato jam virginitatis libello, quem sanctae Eustochio Romae scriperam, post annos decem rursus Bethlehem ora reserare, et confondendum me linguis omnium prodere, etc. » Quod scilicet sicut in illo pravos clericorum mores suggillavit, ita in isto vita clericalis omnes recensendo numeros, qui ab eis essent extores, reprehensionis nota viderentur inusti. Quod vero ait, post decenium a tempore illo, quo ad Eustochium *De*

virginitatis custodia libellum seripsit, eum ad Nepotianum seripsisse tractatum ; si tempus enumeres, ad hunc ipsum annum lucubrationem illam ad Nepotianum editam referre necesse erit. Exquisierat eam crebris epistolis a Hieronymo Nepotianus, qui relicta saevi militia, in qua clarus apud imperatorem vigebat, vita se clericali addixerat : de his enim in ejus epitaphio ita Hieronymus⁴ : « Quoties ille transmarinis epistolis deprecatus est, ut aliquid ad se scriberem ? quoties nocturnum de Evangelio⁵ petitorem et interpellatricem duri judicis mihi vidnam exhibuit ? Comque ego silentio magis quam litteris denegarem, et pudore reticentis pudorem suffundenter postulantis ; avunculum mihi opposuit precatorem, qui et hiberius pro alio peteret, et pro reverentia sacerdotii facilius impetraret ». Quanti autem libellum illum fecerit, et ex eo profecerit Nepotianus, idem Hieronymus haec subdens indicat : « Feci ergo quod voluit, et brevi libello amicilias nostras aeternae memoria consecravi. Quo suscepto, Croesi opes et Darii divitias se vicesse jactabat : illum oculis, illum manibus, illum sinu, illum ore tenebat : cunque in strato frequenter evolveret ; super pectus soporati dulcis pagina decidebat, etc. »

48. Quod vero inter alias admonitiones (quod ad antiquum usum pertinet) de clericorum vestitu illa addidit : « Vester pullas aequae devita ut candidas » : aequae nos admonemur clericorum dignum habitum nequaquam olim pulli fuisse coloris, qui vestium monachorum peculiaris erat : nam in epitaphio S. Marcellae, et alia ad Marcellam⁶ epistola, neon contra Jovinianum idem non obscurae significat, pulli coloris fuisse habitum monachorum. Cum igitur neque pullus neque candidus color clericis congruere videtur, possumus intelligere castaneum colorem, neon violaceum in Ecclesia Catholica antiquo uso receptum, retentumque usque hodie ab eis qui familia sunt summi pontificis, neon non ab alumnis Romanæ Ecclesiæ seminarii, et aliis : ut omittamus episcopos, illis exceptis, qui ex claustralium ordinibus ad eam promoti sunt dignitatem. Irrepsisse autem color niger in clericum videotur, cum et monachismus (ut dictum est superius) in nonnullis ecclesiis a clericis receptus est, et ex monachis episcopi creati sunt ; reliquos autem clericos alio usos esse colore, ut distinguerentur etiam a laicis, qui incedebant atrati, superius diximus. Si de coloribus gentilitiam consulas antiquitatem, scimus ex Suetonio ab Augusto reprehensos Romanos pullatos, ab eademque iussos nonnisi albatos in theatro sedere. Ceterum alba ferre vestimenta, his temporibus, peculiare Novatianorum fuit, qui se Catharos, nempe mundos, esse jactabant et dici solebant : sed de his alias.

¹ Aug. epist. ix. — ² Aug. ep. viii. et apud Hier. ep. LXXXVII. — ³ Hier. epist. iii.

⁴ Hier. epist. iii. — ⁵ Luc. xi. — ⁶ Hier. epist. xxii.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5886. — Olymp. 293. an. 1. — Urb. cond. 1146. — exu Christi 393. — Siricij papæ 10.
— Theodosij 45, Arcadii 41, Honorii 1.

1. Coss. et quindecennalia Theodosii. — Ad num. 1. Coss. *Theodosius Aug. III.*, et *Abundantius Orient.*, ut ex iis, quæ anno cccxcv dicam, manifestum fiet. Consulatus Theodosii juxta secundam consulatum Casareorum regulam: *quindecennalia* enim exhibuit.

2. Honorius Aug. creatur. — *Honorius IV* idus Janar. a Theodosio patre Augustus nuncupatus, ut Socrates et Miscella docent. Sed quoad diem, Petavius lib. 43 de Doct. Temp. et Hermantius in Vita S. Ambrosii lib. 8, cap. 5, Socratem deceptum putant, remque *mense Norembrī* gestam scribunt, quod Prosper in Chronico tradat, *Honorium imperatorem factum*, cum *hora tertia tenebrazione facta sunt*, que verba eliam Marcellinus in Chronico habet. El quidem, inquit Pelavini, sol defecit Novembri xx feria prima: quo die Honorius Augustum esse salutatum, ambos illos Chronologos indicare arbitratur. Sed sine dubio fallitur; eodenit enim quarto idum Januariarum die *Theodosius Junior* postea Augustus dictus, argumento Honorium patrum eo die eandem dignitatem obtinuisse. Nihil itaque aliud Prosper et Marcellinus volunt, quam eo anno, quo Honorius Augustus appellatus, deliquium solis accidisse. Nec referit quod Philostorgius lib. 2, cap. 2, scribat: «*Theodosius alteri quidem filiorum Honorio imperatoriam coronam imposuit, tota vero hieme, quæ ad bellum facerent, ipse preparavit. Vere aulem illuciente expeditionem paravit adversus tyramnum, et ad Alpes promotus, politus iis est prodilione».* Nam Philostorgius de hieme et vere anni insequens intelligendus; cum leges hoc anno a Theodosio date, eaque magno numero et diversis mensibus, Constantinopoli subscripte sint. Imo leges anno sequenti a Theodosio Magno emissæ, usque ad finem Maii, eamdem subscriptionem habent. Quare recle Marcellinus in Chronico anno sequenti scribit, *Theodosium adversus Eugenium tyramnum properasse. Ceterum Hieronymus quidem in epistola contra Joannem Hierosolymitanum memini tenebrarum in festo Pentecostes; sed in Pentecosten nunquam incidit, nec plenilunum, nec novilunum; et latitudo luna circa hoc tempus in vere plave refragatur*, ut observat Calvisius hoc anno in Operc. Chronologico. Haec inauguracione *quindecennialium* Theodosii indicium.

3. Origenistæ Catholicos lacessunt. — Ad num. 9 et seqq. Inter *Origenistas*, alii fuere miti ingenio, alii vero contentiosi, refractarii et cervicosi, veluti qui Theophilo Alexandrino violentas prope manus attulerint: alii denique diacones, qui sepe dieteris et contumelias Catholicos lacescebant, eosdem appellantes *Pelusiotas*, id est, inquit clarissimus Huelius episcopus Abrincatensis, lib. 2 *Origenianorum*, cap. 4, tanquam luto immersi, et curvi in terras ac *caelestium inanis*; ad vocem πτωτος et nomine Pelusii in *Origenistarum Nitriensium*, et eorum, qui in Palæstina degebant, vicinia siti, frigido et securili joco alludentes. Hieronymus epistola 61 ad Pamnachium, cap. 5: «*Illi sunt strophæ atque præstigia, quibus nos Pelusiotes, et jumenta, et animales homines dicitis, quia non recipimus ea, quæ Spiritus sunt*». Idem habet Hieronymus epist. 65 ad Pamnachium, cap. 3. Quare rejicienda hujus vocis explicatio, quæ apud Baronium legitur.

4. Concilium Hipponeum. — Ad num. 33 et seqq. Breviarium *Synodi Hipponeensis* insertum Synodica Carthaginensiæ Concilii, sine ulla suppositione suspicione admiserunt Baronius et omnes Conciliorum collectores. Verum Schelstratius Bibliotheca Vaticana praefectus in Dissert. 3 de Ecclesia Africana, cap. 6, ubi hanc difficultatem examinavit, existimat. Synodicam, si non suppositiā, saltem interpolatam esse. Primo, quia ea inscribitur episopis: «*Numidia, Mauritaniaque ultriusque, Tripolis, et provincie proconsularis*», omissa provincia Byzacena; cuius alia ratio afferri non potest, quam quia hac Synodica ab episopis *Byzacenisi* scripta est ad aliarum provinciarum episopos, eliam proconsularis, cuius metropolitanus in eis temporis erat *Aurelius*, qui, ut fidem faciunt Acta Africana, per auctorem Concilii vulgo Africani, Dionysium Exiguum, Zonaram, et Balsamonem relatæ, testatus est in Concilio Carthaginensi in litteras fratrum Byzacenorum et *Muzonii* a se transmissas, ut ibidem legerentur. Unde sequuntur duo: *Aurelium* in primis inscriptioni Synodica contra Aectorum fidem haberi insertum: *Synodicam* insuper falso præ se ferre litulam Carthaginensis Concilii; cum sit Byzaceni, ut recle animadvertisit in Notis ad Codicem Africam Ecclesia Justellus. Secundo, quod ipsa Synodica habeat: «*Dum in Carthaginensi urbe convenientremus*», cum constet

ex Actis Africanis a memorialis Grecis posteritati consecratis, Synodus hanc habitam fuisse in *Byzacio* metropoli civili provincie Byzacene, unde Synodica illa ad Carthaginem missa est : « Littere fratrum nostrorum ex *Byzacio* ». Quae quamvis non de civitate *Byzaci*, sed de provincia Byzacene intelligentur, adhuc erroneous esset, ipsos in epistola scripsisse, se in Carthaginensi urbe convenisse, ubi ipsimet attestantur in eadem sua Synodica, Concilium illud provincie Byzacene fuisse : « Hec communi Concilio, inquit, per universam provinciam Byzacenam in notitiam cunctis deducenda censuimus ».

5. *Synodica Concilio Hipponeensi falso attributa*. — Tertio, quod ante Breviarium canonum haec verba legantur : « Concilii Hipponeensis abbreviations factae in Concilio Carthaginensi III », cum non solum Acta Africana referant, *Aurelium* in Concilio Carthaginensi in dixisse, sese Breviarium Hippomensium canonum recipisse a fratribus Byzacenis, sed id ipsum testetur *Muzonius* Byzacii primas in Synodica, de qua agitur, ubi scribit : « Breve vero statutorum huic epistole subdi fecimus ». Quarto, quia *Aurelius* iterum subscriptus habetur, qui Synodo Byzacene non adfuit, ejusque Synodica proinde subscribere non potuit, multo minus tanquam Synodice Concilii Carthaginensis tertii, in quo de emancipatione statutum fuit canone XIV, quem titulum impostor salvum voluit, et ad pleniorum tractatum reservatum fuisse adjunxit. Omitto

alias Schelstratii conjecturas apud ipsum legendas ; ex quibus concludit, vel *Synodicam Byzacenam* cum subscriptionibus esse interpolatam, vel cum Breviario eidem inserto aliam fuisse, quam que post Synodum Carthaginensem in ex Codice sancti Iavonis exhibetur. Synodus enim ipsa habita fuit : « Imperatore Theodosio Aug. III et Abundantio viris Cl. coss. VIII idus Octobris Hippone regio in Secretario basilica Pacis », ut testantur auctor Concilii vulgo Africani, Dionysius Exiguus in Codice canonum, et Acta Africana in graecum translata, Canones Hippomenenses docte ibidem Schelstratius explicat.

6. *Theodosius in Constantinopolitanos beneficis*. — *Theodosius* suorum quindecennalium occasione, profixa Constitutione ad Aureliam P. V. emissa, *senatoriu[m] ordinem*, ut et curialium, variis modis erexit; simul et civitatum decori consuliuit, abrogatis nonnolis, qua Tatianus hac parte perperam invexerat. Cujus constitutionis septem vel octo fragmenta in Codice Theodosiano reperiri, observat Gothofredus in ejus Chronologia. Praeterea *annonis circis*, quae ex Constantini Magni et Constantii instituto gratuita civibus Constantinopolitani præbabantur, ita consuluit hoc anno, seu inductione sexta, Theodosius, lege 11 et 12 Cod. Theod. De *annonis circis*, ut insuper novum canonem seu incrementum in id adjecterit, cxxv diurnorum modiorum frumenti lege 2 Codicis Justinianei De *annonis circibus*.

1. *In Eugenium tyrannum Theodosius pugnat, debellatunque occidit, hostibusque clementer parcit*. — Nonagesimus quartus supra trecentesimum Christi annus aperitur novis consulibus, iisdemque Augustis, Arcadio tertium et Honorio secundum; quo Theodosius imperator, sublatu Eugenio tyranno, totius Romani imperii monarchia una cum filii potitus est. Hoc autem quo modo gesta sint, accurate dicenda sunt. Res quidem magna observatione digna, utpote quod non de tantum agatur bello, quo de summa totius decernatur imperii; sed de potentia et veritate alterius divini cultus, nempe Christianæ religionis ac genti-

litie superstitionis, disceptatio peragi videatur; adhinc nimirum Theodosio undique petitis ex Christiana religione presidiis; adversariis vero (ut dictum est) ex diis gentium indesinentibus sacrificiis, aliisque superstitionis ritibus sibi auxilium comparantibus, qui deorum oraculis de promissa sibi Victoria gestabant. Isti igitur omnem fiduciam collecantes in opifitatione deorum, de excipiendo intra Alpium septem advenientem Theodosium cum exercitu consilium inierunt. Ductabant copias impictatis post Eugenium Arbogastes et Flavianus prefectus in Christianam religionem infensus, et cultu deorum nulli secundus. Recedentes hi Medio-

Iano eum exercitu, ut Alpium claustra munirent, inquit Paulinus¹, « minati sunt, cum viroles revertissent, stabulum se esse facturos in basilica Ecclesie Mediolanensis, atque clericos sub armis probaturos. Sed miserandi homines cum dæmonibus suis male creduli sunt, dum aperimus os suum in blasphemiam ad Deum, spem sibi victoriae ademerunt. Causa autem commotionis hæc fuit: quia munera imperatoris Eugenii, qui se sacrilegio commisnerat, ab Ecclesia respuebantur, nec orandi illi cum Ecclesia societas tribuebatur ». Haec Paulinus; cuius testificatione illud etiam certum habetur, revertisse e Tuscia Mediolanum, digresso jam inde Eugenio, S. Ambrosium, ut Theodosium venturum exciperet de tyrolo violare; cum nihil dubilaret de proprio belli eventu fidelibus, impiis vero funesto. Occupant isti Alpium juga: sed quibus aggeribus munium aditus? deorum simulacris, idolis gentium, nempe (ut Augustinus² ait) simulacris Jovis Fulminei. At quoniam prævio signo ducatur coruendam exercitus? statua Herculis: haecque omnia peracta sunt concilio Flaviani, qui de certa victoria jam evulgarat responsa deorum: quibus confisi, Italie claustra, Julias Alpes tuto presidio occupantes, Theodosium advenientem expectant.

2. Hie autem (inquit Sozomenus³) postquam omnia illi instruca essent, qua ad bellum necessaria erant, Honorium juniores filium Cæsarem declarat», quod factum anno superiori alii affirmant; « Arcadium enim jam ante inauguaverat; utroque autem filio Constantinopoli relieto, propere cum exercitibus ex Oriente ad Occidentales imperii regiones festinabat, sequebaturque ipsum ingens auxiliarium manus ex barbaris Istri accolis. Fertur autem, quod cum egressus Constantinopoli ad septimum milliare pervenisset, Deo preces nuncupariit in Ecclesia illa, quam in honore Joannis Baptiste construxerat: ac petierit, ut expeditionis illius alea tum sibi, tum exercitui suo, tum Romanis omnibus feliciter cederet: ei auxiliare sibi invocaverit ipsum Baptistam. Haec igitur precatus, in Italiani contendit». Prævio⁴ crucis signo, quod micabat in Labaro, precipiti duces hi dicebant exercitum: Timasius⁵, post hume Sillico maritus Serena filie fratris ipsius Theodosii imperatoris: federatosque barbaros regebant Gaines atque Sanius: sed et Bacurius ex Armenia oriundus parti exercitus eidam præfectus erat: ista ex Zozimo. Sed quod ad Bacurius spectral, erroris arguitur a Ruffino⁶ qui ait eum non Armenum, sed gente Iberum fuisse. Iberorumque regem, apud Theodosium autem domesticorum comitem: eni, inquit, summae curæ erat religio alique veritas: qui Hierosolymis familariter cum ipso Ruffino versatus est, cum ageret ibi ducem exercitus limitanei: a quo se accepisse ipse Ruffinus tradit, quam scripsit gentis

Iberorum ad Christum sub Constantino imperatore conversionis historiam, suo loco superius recensitan. Sed et ejusdem Zozimi illi sunt corrigendi errores quibus ait, Theodosium duxisse secum Honorium, et Gallam Augustam hoc item tempore esse defunctam, adversantibus ei hujus temporis scriptoribus omnibus.

3. Erat totius virtus exercitus Theodosii signum crucis, quam expavescerent adversarie pestiales: erat crux illi munimenta et ornamentum effulgens in armis atque militaribus signis: qua et suam ipsius munire frontem magis, quam corona ac diademate ornare caput, eidem curæ erat: cum depositis illis, hanc ut christianorum principum regale seruum, summum capitis ornamentum ac tegumentum, superindueret: de quo Chrysostomus¹: « Ante hæc, inquit, impii et persecutores erant reges: nunc vero ad eam præferunt pietatem; et ingredientes lumen ecclesiæ depontunt coronam, et crucem Christi depingunt in suis frontibus Theodosius pater et filius Theodosii religione ac pietate insigne ». Haec ipse. Prudentius agens adversus Symmachum, ipsum Theodosium Romam his versibus jure compellantem inducit²:

Agnoscas, regina, libens mea signa necesse est,
In quibus effigies crucis aut gemmata refulget,
Aut longis solidò ex auro præfertur in bastis.

4. In ipso autem procinctu Theodosius, memor pietatis, qua sola sperat parari sibi posse victoriam, novis edictis Christi hostes insectatur hereticos; mense enim Aprilis rescripsisse hæc reperitur³:

« Haeretici neque episcopi faciendi potestatem, neque episcoporum confirmationes licitas habeant. Dat. XVII kalend. Maii Constantinopoli, Arcadio III et Honorio II. AA. coss. » Sed ista plenius novo rescripto mense Iulii ad Ruffinum præfectum prætorio ab Arcadio et Honorio hoc codem anno postea promulgato repetuntur his verbis⁴:

« Haereticorum dementia nec ulliter conatur perpetrare quæ repererit, nec illicite habere concilia; niusquam profana præcepta vel docere, vel discere: nec Antistites coruendem audeant fidem insinuare, quam non habent, et ministros creare, quod non sunt; nec per commeniam judicantum, omniumque quibus per constitutiones paternas super hoc cura mandata est, ejusmodi audacia negligantur et crescat. Dat. VII id. Iulii Constantinopoli, Arcadio III et Honorio II. AA. coss. » Haec quidem filii imperatoris, iussu procul dubio parentis, quem expeditio militaris coegerat rem paucioribus agere.

5. At jam ipsas res bellicas prosecuantur. Quomodo autem ipso primo congressu compulerit Theodosius adversarios loco ecclæ cedere, et juga consendere montium, Ruffinus⁵ his paucis absolvit: « Ubi veræ

¹ Paulin. in vit. S. Ambros. — ² Aug. de Civit. Dei, I. v. c. 26. — ³ Sozom. I. vii. c. 25. — ⁴ Theod. I. v. c. 24. — ⁵ Zozom. I. iv. — ⁶ Ruffin. I. i. c. 10, et I. ii. c. 33.

Chrysos. hom. III. in Pentecost. — ² Prud. adv. Symmach. I. i. — ³ L. xxii. de heret. C. Theod. — ⁴ L. xxiii. C. Theod. eod. — ⁵ Ruffin. I. iii. c. 33.

religionis fretus auxilio Theodosius Alpium fauces cepit urgere ; primi illi, quibus nequicquam fitate sunt tot vietimæ, de fallacie conscientia trepidi dæmones in fugam versi ; post etiam magistri horum et doctores errorum, præcipue Flavianus plus pudoris quam sceleris reus, cum potuisset evadere, eruditus admodum vir mereri se mortem pro errore justius, quam pro crimen judicavit : ceteri vero instruunt aciem, et collocatis in superiori jugo insidiis, ipsi pugnare in descensu moutis exspectant ». Hæc isto modo Ruffinus, enī consentiunt scripta a Zozimo, dum ait¹ : « Alpium præter omnem spem potitus, ad hostes accessit, inopinato adventu Eugenio territo ». Theodoretus² reliqua fusiū prosecutus, tradit primo congressu Theodosium posteriores tulisse ; quod et Zozimus³ narrat his verbis.

6. « Cæterum præstare ratus Theodosius, ut legiones barbaras in adversos immitteret, iisque pri-
mum periclitaretur, Gainem cum nationibus sibi subditis hostem aggredi jussit, sequentibus hunc aliis duabus, quicunque barbaricis omnibus, equitiis, inquam, et sagittariis equestribus et peditatu prærant. Adversus hos cum suos produxisset Eugenius, omnibusque copiis congressi jam essent exercitus ; ipso prælii tempore talis defectus solis accidit, ut majori spatio nox esse potius quam dies existimaretur. Cumque nocturnam quadammodo pugnam exercitus pugnarent, tanta strages hominum edita fuit, ut eo die major pars fœderatorum Theodosii principi interficeretur, una cum Bacuriō duce, qui ante suos fortissime se periculis objicit : ceteri præter opinionem fuga cum residu evadent. Igitur ubi noctis interventu se recollegissent exercitus ; ob victoriam elatus Eugenius, munera distribuebat in eos qui supra ceteros fortiter sese gesserant ; et cœnandi potestate faciebat, quasi nullum amplius post tantam cladem acceptam prolium futurum esset. His ad epulas conversis, Theodosius auroram appetentem conspicatus, universis cum copiis in hostes adhuc humi jacentes irruit, et nihil eorum quæ perperterentur animadvertentes, occidit, etc. » Ista de bello Zozimus ; quæ non ut probemus ; sed ut confutemus, recensuisse volumus. Callido quippe consilio ethnicus scriptor, quod sciret victoriam Theodosii in deorum ignominiam et gloriam Christi cedere, quam negare non potuit, sic obscuravit ut non Christi virtuti atque pietati Theodosii adscriberet, sed potius Eugenii oscitante parla esse dici deberet.

7. Sed quem trium errorum hac ipsa narratione nuper arguimus, restat ut in his quoque magnopere errasse monstremus : ac primum quod ait de solis eclipsi eo ipso tempore hoc anno facta, quam constat testificatione Prosperi⁴ ac Marcellini contigisse sub consulatu Theodosii et Abundantii, anno nimirum superiori, ut superius dictum est.

Verum assertione sancti Hieronymi¹ illud solis de-
liquum factum esse constat tempore Pentecostes ; pugnam autem hanc, omnium consensione, acci-
disse tique mense Septembbris. Consentiunt et ta-
bulae astronomicæ, que nec alium hujus temporis
monstrant solis defectum. At vero quod ad obtenu-
tam victoriam pertinet, eam quidem non desidia
hostium acriter et obstinate pugnantium, sed divi-
nitus fuisse a superis impertitam, manifesto expe-
rimento non nostri tantum scriptores affirmant,
verum et Zozimo superstitione non impar, sed fide
longe superior Claudianus (ut dicimus) aperte testatur,
quod et carmine quoque cecinit. Vides, lector,
qui semel detrahendi Christianis studio, historiam
scribendi munus suscepit, per quam devios feratur
anfractus. Porro ipsa pugna a Ruffino² ita descri-
bitur :

8. « Ubi ad primos ventum est, et illico se legi-
timio principi tradiderunt, cum cæteris imis vallisibus
deprehensis conflictus acerrimus geritur : stetit aliquandiu anceps Victoria ; fundebatur », ex parte Theodosii scilicet, « auxilia Barbarorum : terga jam hostibus dabant : sed fiebat hoc, non ut Theodosius
vinceretur : sed ne per barbaros vincere videceretur ». Adele et ariana haeresi imbutos homines. « Tum vero », subdit Ruffinus, « ille », nempe Theodosius, « ut conversas suorum acies vidit, stans in edita rupe, unde et conspicere et conspici ab utroque posset exercitu, projectis armis, ad sofita se vertit auxilia : et prostratus in prospectu Dei : Tu, in-
quit, omnipotens Deus, nos, quia in nomine Christi filii tui, ultiōnis justæ (ut puto) prolixa ista suscepisti : si secus, in me vindica : si vero cum causa probabili et in te confusis hue veni, porrige dexteram tuis, ne forte dicant Gentiles : Ubi³ est Deus eorum ? Quam supplicationem pii principis certi a Deo esse susceptam, hi qui aderant duces, animarunt ad cædem, et præcipue Bacurius, vir fide, pietate, virtute et animi et corporis insignis, et qui comes esse et socius Theodosii merceretur, proximos quosque conto, telis, gladio passim sternit, agmina hostium conferta et constipata perrumpit : iter per millia ruentium ad ipsum tyramnum, rupis agminibus, et acervatim fusis stragibus agit. Vix fortasse ab impiis credantur, quæ gesta sunt. Etenim compertum est, quod post illam imperatoris prece, quam Deo fuderat, ventus ita vehemens exortus est, ut tela hostium in eos qui jecerant retrorueret. Cumque magna vi persistente vento, omne jaculum missum ab hostibus frustraretur, fracto adversario-
rum animo, seu potius divinitus repulso, Arbogaste duce nequicquam fortiter faciente, Eugenius ante Theodosii pedes vinctis post terga manibus adduciatur, ibique vita ejus et certaminis finis fuit. Tum vero religioso principi glorirosa victoria de frustratis opinionibus Paganorum, quam de tyraanni integrity fuit, quibus spes vana et falsa divinatio minus in interitu contulit penae, quam pudoris servavit in

¹ Zozim. l. iv. — ² Theod. l. v. c. 24. — ³ Zozim. l. iv. —
⁴ Prosp. in Chronic. Marcell. in Chron.

¹ Hier. epist. LXI. — ² Ruffin. l. II. c. 33. — ³ Ps. cxiii.

vita». Hactenus Ruffinus; eadem quoque Socrates¹ de spectata virtute Bacurii, et de victoriae miraculo retorquentle specula vento, testatur, haecque gesta esse octavo idus Septembris affirmat, iisdem qui supra consulibus: eadem quoque Sozomenus², qui de quarundam cohortium militum Eugenii super montem agentium, ex quibus clades non modica imminebat, defectione mox secuta post Theodosium ad Deum preces haec addit: « Deus eum confestim exaudivit, sicut comprobavit eventus. Siquidem duces illorum, qui montis verficem tenebant, missis quibusdam, nuntiarunt, se illi auxilio venturos esse, si quidem apud eum in dignitate futuri sint. Cum igitur nec chartam, nec atramentum petitorum reperiret: accepta tabula, quam ex adstantibus quidam forte habebat, assignavit illis praedicti ac digni exercitus praefecturam, quam apud ipsum sint consecuturi, si quidem promissa adimplerent. Quocirca et illi accepta haec conditione, imperatori junguntur ». Qui autem ex adversariis Theodosio presto fuit, Arbetio comes exstitit, de quo paulo post ex Orosio dicturi sumus.

9. Theodoretus autem his omnibus plura habet, duobusque diebus pugnatum affirmat, sicut Zozimus; priorisque die certamine fractas fuisse Theodosius exercitus vires tradit, atque ista mox subdit³: « Ibi cum duces dicentes, nimis paucos ad predium de integro ineundum supereressem; hortarenturque ut bellum aliquandiu intermitteret, quo inennite vere, exercitu collecto hostes multitudo supererent; imperator fidelissimum eorum consilium repudiavit: Nam non committendum est, inquit, ut salutaris crux tantae arguatur imbecillitatis, Herculisque statuae tantum virtutis nostro testimonio tribuatur. Quippe ut crux nostrum exercitum, ita illa hostium antecedit. Quia oratione cum tanta in Deo fiducia habita, cum copiae relicta et pauce admodum essent et animis fracte; sacra aede in vertice montis, ubi castra fecerat, reperita, totam noctem hujus universitatis gubernatorem precibus sollicitavit. Sub tempus autem noctis, quo galli cantare solent, sonitus eum oppressit. Qui humi stratus, videre sibi visus est dnos viros candido vestitu amicos equis albis vehi: qui ipsum bono animo esse, timorem abjecere, prima luce arma capere, et exercitum in aciem educere jubent: Nam se auxiliares et velut antesiquanos ad eum missos esse, et alterum esse Joannem evangelistam, Philippum apostolum alterum.

10. « Hac oblata visione, imperator preces fundere non desistit, sed attentiore cogitatione eas Deo adhibet. Eadem quoque visio militi secundum quietem apparuit, qui prefecto suo eam narravit: ille eum deducit ad tribunalum militum, tribunus autem ad ducem: dux novi aliiquid inde portendi ratus imperatori significat. Tunc imperator: Non mea, inquit, causa haec oblata est visio (ipse namque illis, qui victoriam promiserant, fidem habui), sed ne

quisquam existimaret, me, utpote praelii faciendo cupidum, eam confinxisse. Illic igitur militi Deus mei imperii propugnator hanc obtulit visionem, ut mihi eamdem narranti certum testimonium daret: nam mihi primum communis omnium Dominus illam ostenderat. Quare omni metu prorsus amoto antesignanos nostros et principes belli gerendi sequamur, atque nemo bellantium multitudine metiatur victoriam: sed eorum potentiam, qui se duces nobis praebent, quisque consideret ». Haec Theodoretus: sed antequam reliqua ab eo tradita prosequamur, hic reddendum est nobile antiquitatis monumentum, quo haec a Theodoreto descripta, antiquo redditu numismate contempleri: extat ipsum quidem aureum prae grande apud virum insignem praelata eruditio, et sincera fide omnibus notum, Fulvium Ursinum.

Vides ibi Theodosii Senioris veram certamque vultus effigiem, ejusque mammae dexteram volumine nempe (ut puto) sacro Evangelio muniam, sinistra vero cruce armatam; quibus significetur his armis superasse confidentem diis genitum exercitum: ex adversa vero numismatis facie intrueris expresse sacerdotali decoros habitu geminos illos quos in visu vidit Apostolos, Joannem atque Philippum expressos reddi, aequa dextra volumen sacrum, sinistra vero crucem gestantes. Habes etiam ex his, lector, inter alia, unde antiquum sacerdotalem habitum discas, simulque tonsuram intelligas, atque palliola humeros ac pectus decore ambientia, votaque nuncepata atque multiplicata. Sed jam coptam narrari a Theodoreto historiam prosequamur.

11. « Haec oratione militum animis valde confirmatis, omnes de monte deducit. Tyrannus autem cum videret milites procul a se ad predium ineundum paratos, ornat exercitum et aciem struit. Ipse vero colle quodam occupato, ait militibus suis, imperatorem jam quasi mori cupientem, et desiderio ex hac vita abenndi flagrantem, praelio decertare. Dat igitur mandatum ducibus, ut eum vivum ad se et vinculis constrictum adducerent. Postea vero quoram phalanges ordine locate erant, satis animadverbi poterat, tum quam ingentes hostium copiae essent, tum quam pauce cum imperatore in acie jungerentur ». Quidnam autem a Theodosio ipso ingressu pugnae signum sit datum, Orosius docet his verbis¹: « Scieus se esse non solum signo crucis tuendum, sed et victoriam adepturum, signo crucis se muniens, signum praelio dedit, ac se in bellum, etiam si nemo sequeretur, victor futurus immisit. Prima autem salus exstitit Arbetio hostilium partium comes; qui cum iguarum imperatorem circumpositis excipisset insidiis, couversus ad reverentiam presentis Augusti, non solum periclit liberavit, verum etiam instruxit auxilio, etc. » Habet eadem quoque Theodoretus, qui subdit his verbis: « Cum autem teta utrinque conjici copta sunt, tum antesiquani imperatoris », duo inuiri apostoli

¹ Soer. I. v. c. 24. — ² Sozom. I. vii. c. 24. — ³ Theod. I. v. c. 24.

¹ Oros. I. vii. c. 35

illi, & vere promissa præstitere. Nam ventus violentus & regione hostibus irruens ictorum sagittas, jacula, spiculaque in ipsis rectorque, adeo ut nullum teli genus eis adjumento fuerit: neque miles gravis armatura, neque sagittarius, neque jaculator imperatoris exercitum lædere potuerit. Quin etiam tanta pulveris copia in eorum facies impetu ferrebatur, uti palpebras ocludere, et pupillas oculorum ut graviter oppugnatas tegere ac tueri eos coegerit. Imperator autem exercitus nullo danno incommodove ex illo turbine acceplo fidentibus animis hostes trucidant. Qui quidem his rebus perspectis, et divino auxilio, quod imperatoris copiis allatum erat, cognito, abjectis armis, veniam ab imperatore supplices petunt. Ille autem flexil animum, et illorum misericordiam capit.

42. « *Jubet denique tyrannum celeriter ad se adduci. Illi igitur propere collam ascendunt, in quo tyrannus ignarus iam rerum gellarum considerbat. Qui cum eos anhelantes videret, ipsaque anhelitus crebitadienvidi indicantes celeritatem, victoriae nuntios esse suspicatus est: rogalque num Theodosium, ut illis erat imperatum, vincum adducerent. Cui illi: Non eum, inquit, adducimus ad te, sed te hinc ad eum abducimus: hoc namque dedit in mandatis summis hujus universitatis moderator Deus. Quæ cum dixissent, ei e solio crepto vincula injiciunt, adducunt vincut: et qui paulo ante insolenter gloriatus fuerat, captivum ad Theodosium deducunt. Imperator autem primum injuriarum in Valentianum, et impie occupate tyrannidis eum in memoriam revocat: deinde bellorum contra imperium legitimum suscepitorum causa cum irrisione reprehendit. Reprehendit etiam statuam Herculis, qua fretus tam audax temerariumque facinus admiserat. Postremo justam aequamque de supplicio illi irrogando sententiam prouuntiat. Talem sese Theodosius tum in pace, tum in bello præstithi: quippe semper divinum imploravit auxilium, semperque illud consecutus est. » Hucusque Theodoretus.*

43. En aspicis, lector, quot quantaque non dicam stylus, sed falk Zozimi ressecavit: at ne videamus testibus illum domesticis confutare, que gentilis poeta Claudianus¹ metro cecinerit, his addamus:

Victoria velox

Auspiciis effecta tuis: pugnasti uterque,
Tu fatus, genitorque manu. Te propter et Alpes
Invadi faciles: cauto nec profut hosti
Munita basisse locis: spes irata vali
Concidit, et scopulis patuerunt claustra revulsis.
Te propter gelidis Aquilo de monte procollis
Obruiu adversas acies, revolutaque tela
Veriti in autores, et turbine reppulit bastas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aëlis armatas hiemus, cum militat aether,
Et conjurati veniunt ad classica venti.
Alpina rubore nives, et Frigidus annis
Mutatis firmavit aquis: turbaque cadentum
Starel, ni rapides juvisset flumina sanguis.

¹ Claud. in Panegyr. ad Hon. Imp. in 3. ejus Consulatu.

Monstrat hisce versibus locum ipsum certaminis fuisse ad ripam annis, nomine Frigidi; quod etiam Socrates tradit²: Tacet vero hanc, et aliam inauditan affert Zozimus Victoriae causam. De Claudiano autem Orosius³: « *Unus, inquit, ex ipsis poeta quidem eximius, sed paganus pervicacissimus, hujusmodi versibus et Deo et homini testimonium tulit, etc. », qui tamen ex Claudiano paulo diverse binos hos recitat versus:*

O nimium dilecte Deo, tibi militant aether,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Sic etiam ex eodem Orosio puto, recitat Augustinus⁴; verum existimo memoria lapsum ipsum Orosium, et cum illos redderet versus, non consuluisse codicem, cum alter habeat Claudianus.

44. Sed quod hinc inde petita fragmenta in unum orationis contextum compingendi munus suscepimus; non præterea ingens præstitum hoc in bello specimen fortitudinis atque fidei Theodosii imperatoris ab aliis præmissum, sed a S. Ambroso his verbis pro concione laudatum⁵: « *Recognoscitis, inquit, quos vobis Theodosii fides triumphos acquisiverit. Cum locorum angustiis et impedimentis calorum agmen paulo serius in aciem descendaret, et inequitate hostis mora belli videretur; desilivit equo princeps, et ante aciem solus progressiens ait: Ubi est Theodosii Deus? Jam hoc Christo proximus loquebatur. Quis enim posset hoc dicere, nisi qui Christo se adhærere cognosceret? Quo dicto, excitavit omnes, et exemplo omnes armavit, et jam certe senior astate, sed validus tide. Theodosii ergo fides fuit Victoria vestra. » Hec Ambrosius: et magna quidem divina dispensatione factum acies, ut humanae vires habetatae languescerent, et asques primo succumberent; ne si sic vincere datum despiceret, illud superbae mentis, et ingrati animi elogium jaicitaretur: « *Manus nostra excelsa, et non Dominus fecit haec omnia.* Sic in ultimum sivit Deus res discrimen adduci, ut cognosceretur quod « *Domi⁶ est salus et super populum suum benedictio ejus:* verumque Deum esse Christianorum, qui imperaus vento, hostium⁷ « *confregit potentiam, arcum, scutum, gladium et bellum* »; ut illud juste exprobaretur in gentes: « *Ubi sunt⁷ dii eorum, in quibus habent fiduciam? surgant, et opulentur vobis, et in necessitate vos protegant. Videant, sero saltem, quod ego sim solus, et non sit alius Deus præter me. »**

45. Expertusque est et Arbogastes infelix (quod diximus) quid ante præstisset Christi virtute fullus, semper invictus precibus sanctissimi sacerdotis Ambrosii: quibus exultus animo consternatus, fractus viribus, ut alter Cain, pavens ac tremens profugus, non amplius manibus fidens, sed pedibus, se sub-

² Socr. I. v. c. 24. — ³ Oros. I. vii. c. 35. — ⁴ Aug. de Civit. Dei, I. v. c. 26. — ⁵ Ambr. orat. in funer. Theod. — ⁶ Psal. iii. — ⁷ Psal. LXXV. — ⁷ Deut. xxxii.

ducens e pugna, turpi se fugae commiserit, culpa insequente reum necis innoxii imperatoris, quæ ipsum suimet ultorem esse coegit, impunitque sibi violenta manu inferre supplicium : et quonam modo? Socratem audi¹: « Arbogastes tantæ cladis auctor, biduo post prælrium fugiens, ubi nullam vitæ spem sibi reliquam intellexerat, proprio ense se ipse obruncavit ». Sed et de eodem Claudianus his verbis²:

At ferus inventor scelerum trajecratur alatum
Non uero mucrone latus, duplexque tepebat
Ensis, et ultrices in se converterat iras.

Eadem quoque Sozomenus³ atque Zozimus⁴; sed et in eamdem sententiam ita Orosius⁵: « Historiam notam oculis plurimorum, quam melius qui spectare vere noverunt, dilatar verbis non opus est. Potentia Dei, non fiducia hominis victorem semper extitisse Theodosium, Arbogastes iste præcipuum in utroque documentum est. Qui et tunc cum Theodosio paruit, tantis instrutum præsidium Maximum ipse minimus cepit : et nunc cum adversus eundem Theodosium collectis Gallorum Francorumque viribus exundavit, nixus etiam præcipuo cultu idolorum, magna tamen facilitate succubuit ». Haec Orosius de Arbogaste.

46. Sed ad Flavianum pugnacissimum deorum patronum orationem convertamus : cuius quidem arbitratu atque consilio cuncta nefaria adversus Valentiniannum gesta esse, superius est demonstratum. Si licet luctari cum larvis, atque veluti presentem, defunctum hominem compellare; non insultando, sed potius miserando illud dicere: Ecce quomodo numen quod colis, ipsa tua te ingrata Victoria prodidit atque perdidit, pro cujus ara restituenda tanto insudasti labore, publica funetus legatione; tantique eam aestimans, ut pro ejus cultu vilis tibi visa fuerit salus imperatoris; in quem degantem illam reddi, tum cum impiis consilium conspiravit. Sed ingrata tibi ipsa, in qua orenum spem roboris collocaveras, facta jam transfuga, exhorrens impialem, perfidiam atque tyrannide in tuis castris militantes, sese crucis vexillo jam amica religionis velox addivit, adhaesitque penitus christiani; nihil same se aliud esse professa, quam quod versibus illis describitur a Prudentio⁶:

Vincendi quaris dominam? sua dextera enique est
Et Deus omnipotens: non pexo crine virago,
Nec nudo suspensa pede strophioque recincta,
Nec tamidas, fluitante sima, vestita papillas:

Et plane tuo, Flaviane, danno expertus fueris, licet invitus, quod Christus ipse sit « Dens⁷ fortis et potens, dominusque potens in prolio ». Sed in ille adeo studiosus (quod profilebaris) recti, honestique

cultor, quo tuorum deorum impulso adactus es, ut adversus Theodosium de te optime meritum excitares adeo vilem tyrrannum, et una cum ipso atque pro ipso pugnare? extant Symmachi tui litteræ, quibus citantur et tuae de Theodosii erga te beneficiis affluentibus: haec enim ibi leguntur: « Tuus litteris proficere sanitatem meam sentio, quibus beneficia domini nostri Theodosii frequenter enumeras, et urgeri merita tua asseveras »: tu hac est libero animo digna professio, urgeri merita tua Theodosii beneficiis: sed quam his contraria rependisti, que vix in hostem cogitasses esse reddenda? Tantus in Ethnicis justitie cultus et fidei?

47. Extat Flaviani vetus inscripicio (ne quid de antiquis memoris relinquamus) de erecto ab ipso apud Capitolium senatus secretario, quod sub imperio Honorii igne conflagratum, fuit postea restitutum, his verbis⁸:

SALVIS. DOMINIS. NOSTRIS. HONORIO. ET. THEODOSIO
VICTORIOSISSIMIS. PRINCIPIBUS. SECRETARIUM. AMPLIS
SIMI. SENATUS. QUOD. VIR. INLUDRIS. FLAVIANUS.
INSTUERAT. ET. FATALIS. IGNIS. ABSUMPSIT. FLAVIUS
ANNUS. EUCHARIUS. EPIPHANIUS. UC. PRAEF. URB. VICE
SACRA. IUD. REPARAVIT. ET. AD. PRISTINAM. FACIEM
REDUXIT.

At de Flaviano haec tenus: cui eliam, immerenti licet, sulvenit tamen Theodosii imperatoris clementia: nam Orosius ait, duorum tantum sanguine, Eugenii videlicet et Arbogastis, totum civile bellum extinctum fuisset; reliquis perduellibus venia imperita, qui bello confecto fuere superstites: in quo idem tradit, ex parte Theodosii (quod attigimus) desiderata decem milia Gothorum: quos, inquit, utique perdisse, iuernum, et vinci, vincere fuit.

48. Ceterum de Theodosio in parcendo adversarii, immo et illis bene merendo, clementia incomparabili, S. Augustinus agit: sed primum de simulacris Jovis Fulminis ad munitionem Alpinum collatis, a Theodosio autem post victoriam sublatis, haec ait⁹: « Victor Theodosius, sicut crediderat et prædicterat, Jovis simulacra, que adversus eum fuerant, nescio quibus ritibus, velut consecrata et in Alpibus constituta, depositus: eorumque fulmina, quod aurea fuissent, jocantibus quod illa letitia permittebat cursoribus, et se ab eis fulminari velle dicentibus, hilariter benigneque donavit. Inimicorum suorum filios, quos non ipsius jussus, sed belli abstulerat impetus, eliam nondum Christianos ad ecclesiam configentes, Christianos haec occasione fieri voluit, et christiana charitate dilexit, nec privavit rebus, sed auxit honoribus. In neminem post victoriam privatas inimicitias valere permisit. Bella civilia, non sicut Cina et Marius et Sylla et alii tales, qui nec finita finire voluerunt, sed magis do-

¹ Socr. I. v. c. 24. — ² Claud. in 3. Consulatu Honori. — ³ Sozom. I. viii. c. 24. — ⁴ Zozim. I. iv. — ⁵ Oros. I. viii. c. 35. — ⁶ Prud. adv. Symmach. I. II. — ⁷ Psal. xxiii.

⁸ Sym. I. II. ep. xi. — ⁹ Smet. anthq. inser. p. 42. n. 2. — ¹⁰ Aug. de Civit. Dei, I. v. c. 26.

hui exorta, quam cuiquam nocere voluit fermi-
nata ». Haec de clementia Theodosii post victoriam
Augustinus.

19. Quod vero ait ab eodem Theodosio imperatore hostibus qui pugnassem in castris, filiisque eorum confusentibus ad ecclesiam, indulgentiam imperitam esse; eam quidem procuratam fuisse per intercessionem S. Ambrosii, Paulinus docet his verbis¹: « Extincto itaque tyranno Eugenio a satellitibus ejus, cum S. Ambrosius scripta accepit imperatoris, non illi alia cura major fuit, quam ut pro iis interveniret, quos reatus involverat. Obser-
cravit primo scriptis imperalorem, missis diaconi: postea vero quam directus est Joannes tunc tribunus et notarius, qui nunc prefectus est, ad tuitionem eorum qui ad ecclesiam configerant, etiam ipse Aquileiam perrexit, precaturus pro eis: quibus facile venia impetrata est: quia Christianissimus imperator provolutus pedibus sacerdotis, testabatur meritis et orationibus ejus servatum se esse ». Haec Paulinus: arguitur ex his et aliis errare Zozimus, dum ait, post victoriam Theodosium venisse Romanum, et Honorium filium imperatorem nominasse; cum constet, non Romanum accessisse, sed Mediolanum, ibique usque ad obitum perpetuisse, et Honori-
um jam ante (ut dictum est) imperatorem nominatum fuisse. Quod autem ad indulgentiam hostibus imperitam pertinet: Synesius ea oratione, qua agit cum Arcadio de servanda clementia erga supplices, ingerit paternum exemplum, illudque magnifice de Theodosio predictam, quod viator hostium ipse a misericordia vinceretur, generositatemque naturae ad indulgentiam fleceret.

Accipe et de his testimonium gentilis poetæ,
Claudiiani inquam²:

Non insultare jacenti
Mallebat : mitis precibus, pietatis abundans,
Perna parcus erat; paci noui iustitiae iram.
Post acies odis idem qui feruimus armis.
Profut hoc vincente capi : multoisque subactos
Aspera latura commendavere calene.
Magnarum largior opum, largior honorum
Pronus, et in melius gaudens convertere fata.

20. Quæ autem acciderint apud Constantinopolim et in Aegypto eodem belli tempore, et victorie momento, admiratione quidem digna narremus. Sozomenus enim in primis haec ait³: « Fertur autem, quod eo tempore quo pugna hæc committetur, ex eo templo Dei, quod erat in Hebdomo, in quo preces federat imperator, egressus dæmon quidam, subreptus in sublime, Joanni Baptiste sit conviciatus, et capitis obturcationem exprobarit, magna voce clamari: Tunc me vincis, et exercitu meo insidiaris? Huic rei qui forte presentes aderant, cum magnum esset apud omnes studium de bello vel audire aliquid, vel dicere novi, obstupfacti annalarunt, eundem hunc fuisse diem, quo

hunc eventum betti exstissee, non multo post ab iis cognoverunt, qui pugne interfuerant ». Haec Sozomenus. Quid autem contigerit in Aegypto in Thebaidis solitudine de S. illo Joanne monacho, qui bis Theodosio de auspicandis proliis ventura prædixerat. Evagrius narrat his verbis⁴: « It autem cepimus ab eo velle proficisci; datis nobis benedictionibus: Pergite, inquit, in pacem, o filio: hoc tamen scire vos volo, quod hodierna die Victoria religiosi principis Theodosii Alexandriæ nuntiata sunt de Eugenio tyranno. Necesse est autem et ipsum Theodosium non multo post propria morte vitam finire. Cumque profecti ab eo fuissemus, haec ita gesta esse ad fidem comperimus, ut ipse prædixerat. Post dies autem paucos, insecuri sunt nos quidam fratres, annuntiantes nobis, quod ipse S. Joannes in pace quieverit. Obitus autem ipsius talis quidem fuerat: Per triduum, inquit, nullum ad se introire permisit, et positis genibus in oratione reddidit spiritum, atque ita perrexit ad Dominum ». Haec Evagrius. Celeberrimum vero fama omnium hujus temporis monachorum Joannem fuisse, que dicta sunt superius, satis significare possunt.

21. Sed redeamus ad Theodosium, de quo haec S. Ambrosius⁵: « Præclarum adeptus victoriam, tamen quia hostes in acie strati sunt, abstinuit a consortio sacramentorum, donec Domini circa se gratia filiorum exprimeretur adventu ». Haec S. Ambrosius, et quidem ritu christiano: quanvis scimus fuisse apud Gentiles iustrationes a cœde hostium, nempe suffitu lauri, ut tradit Plinius⁶; aqua item, ut apud Virgilium illis versibus⁷:

Me bello tanto digressum et cœde recenti
Atrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

De ritu autem Christianorum est canon sancti Basili in epistola ad Amphiliocum in haec verba⁸: « Cedes in bellis factas Patres pro eadibus non reputavere, ut mihi videtur, ignoscentes his qui pro pudicitia et pietate decerant. Recte autem forte habet, consulere, ut qui sunt manibus non puris, sola trium annorum communione abstineant ». Ista canon: quem quidem non fuisse usi receptum, ea ratione Theodorus ait, quod nunquam daretur militibus sacra participare, utpote quod ante absolu-
tum triennium idem pugnare iterum atque iterum adversus hostes compellerentur: hujus tamen canonis auctoritate repressum Phocam Augustum tradit, cum vellet casos in bello Romanos milites haberi martyres; episcopis contra refragantibus, ac dicentibus: « Quomodo eos qui in bellis ceciderunt, inter martyres adnumerabimus, quos Magnus Basilus, ut qui non essent puris manibus, triennio a sacramentis prohibuit? » Apud Latinos extat canon penitentialis in antiquis Ritualibus libris un-

¹ Paulin. in Vita S. Ambr. — ² Claud. in 3. Consulatu Honorii Imp.
— ³ Sozom. I. vii. c. 24.

⁴ Evag. Vit. SS. Pat. par. I. c. 1. — ⁵ Ambr. in funer. Theod. —

⁶ Plin. I. xv. c. ult. — ⁷ Virg. Æneid. II. — ⁸ Basil. ad Amphiloc. c. 13.

decimus ordine, ut qui in bello cædem fecissent, abstinerent quadraginta diebus. Certe quidem divina¹ lex noluit esse hujusmodi viros absque aliqua purgatione : qua traditum est, ut qui licet mandato Dei homines occidissent, idem tamen septem diebus extra castra manentes lustrarentur tertio et septimo die. Theodosium autem hand paucis diebus abstinuisse oportuit, cum non communicaret, nisi postea, cum filii ipsius Constantinopoli relieti, ab ipso litteris accessiti Mediolanum, ad ipsum Theodosium pervenerunt; nam tradit hec Paulinus² : « Revertens itaque S. Ambrosius de urbe Aquileiensi, uno die praecessit imperatorem : nec diu elementissime memoria Theodosius imp. suscepit filii in Ecclesia, et traditis sacerdoti, in hac luce fuit ». Haud enim superstes diu fuit Theodosius, qui post filiorum adventum ex hac vita decessit sequenti anno, XVI kal. Februario.

22. Terræmotus immensi. — Praecesserunt autem ejus obitum signa quedam, elementis varie perturbatis : nam a mense Septembri, quo victoriariam obtentam fuisse diximus (ut testatur Marcellinus in Chronico), nonnullæ regiones terræmotu quassatae sunt; sed et S. Ambrosius ipso orationis exordio, quam habuit in funere Theodosii : « Hoc nobis, inquit, motus terrarum graves, hoc juges pluviae minabantur, et ultra solitum caligo tenebro-sior denuntiabat, quod elementissimus imperator Theodosius recessurus esset e terris. Ipsa igitur excessum ejus elementa morebant; celum tenebris obductum, aer perpeti horrens caligine; terra quatatur motibus, replebatur aquarum alluvionibus. Quidni mundus ipse defleret eum principem continuo esse rapiendum, per quem dura mundi istius temperari solerent, cum criminum penas indulgentia prævenirent? » Ille Ambrosius.

23. Inter alias orbis regiones Palestinam quoque diro tunc vexatam esse terraemotu, occasione impurissimi Vigilantii meminit S. Hieronymus. Venerat ipse ex Hispania, ibique nondum detectus haereticus, cum Catholicis communicabat : sed qualis intus jam tunc esset omni virtute vacuus, occasio foris manifestavat : de eo enim idem Hieronymus haec habet³ : « In hac provincia, cum subitus terræmotus noctis medio omnes de somno excitasset, tu prudentissimus et sapientissimus mortalium nudus orabas, et referbas nobis Adam et Evam de paradyso. Et illi quidem apertis oculis erubuerunt, nudos se esse cernentes, et verenda texerunt arborum foliis. Tu et tunica et tige nudus, subitoque timore perterritus, et aliquid habens nocturnas crapulæ, sanctorum oculis obscenam partem corporis inge-rebas, ut tuam indicare prudenter. Tales habet adversarios Ecclesia : hi duces contra martyrum sanguinem dimicant ». Haec de Vigilantio S. Hieronymus; de cuius adventu Hierosolymam idem meminit⁴ in epistola ad Paulinum de institutione

monachi. Sed de Vigilantio plura inferius. Scribebat autem hoc anno ipse Hieronymus (ut dictum est superius) epistolam seu tractationem de optimo genere interpretandi ad Pamphacium.

24. Hieronymus scribit ad Furiam. — Insuper dedit epistolam hoc pariter anno ad Furiam de viduitate servanda; nam ait⁵ in fine : « Scio me ante hoc ferme biennum edidisse libros contra Jovinianum ». Illos autem anno decimo quarto Theodosii esse editos, ejus testificatio superius dictum est: ipsa enim Furia, matre Titiana (Tatiana) clarissima femina, et patre Consulari, Christianis ambobus, e stemmate Camillorum sata, orbata viro, a Hieronymo litteris expetierat, ut de modo vivendi, viduitateque servanda epistolam scriberet. Praeslit hoc ipse hand invitus, eamdemque Paulæ hand dissimilarem Marcellaque æqualem reddere studens, quas et imitandas proponit : quodan enim necessitudinis vinculo Furia Paulæ conjuncta videri poterat, quod germanus Farie fuerat maritus Blesille filia S. Paulæ, ut idem Hieronymus ibi tradit; qui et vult cam habere monitorem Exuperium : « Habes, inquit, S. Exuperium probate atatis et fidei, qui te monitis suis frequenter institutus ». Hunc ipsum tunc Romæ agentem, postea Tolosæ jam episcopum, alibi laudat⁶; sed de eo inferius pluribus agendum est.

25. Constantinopolitana Synodus in encorniis. — Hoc eodem anno iisdemque eois, Arcadio tertium et Honorio secundum, apud Theodorum⁷ celebrata ponitur tertio kalend. Octobris Synodus Constantinopolitana in causa vertente inter Agapium et Gedatiū ultrinq[ue] sibi vindicare satagente episcopatum Bostrensem : in qua Synodo hi episcopi tunc concedisse nominantur, videlicet, Nectarius Constantinopolitanus, Theophilus Alexandrinus, Flavianus Antiochenus, Palladius (Helladius) Cæsareae Cappadocie, Gelasius Cæsareae Palestine, Gregorius Nyssenus, Amphiliochius Iconii, Paulus Heraclæ, Arabianus Ancyrae, Ammon Hadrianopolis, Phalerius Tarsi, Lucius Hierapolis, Elpidius Laodiceæ, Paulus Alexandrorum, Bioscorus Hermopolis, Probatius Beronices, Theodorus Mopsuestie, Dizus Seleucie, Epagathius Marcianopolis, Gerontius Claudiopolis, et alii diversi episcopi; et reliqui ex omni ordine sacerdotali. Mirabitur fortasse aliquis, quo modo accidere potuit, ut duo patriarchæ, Alexandrinus et Antiochenus, ac ceferi primarum sedium episcopi convenerint unius controversia inter duos episcopos compomedæ causa : sed majore etiam admiratione afficitur, si consideret, quod ejusmodi adeo magni in Oriente generalis Concilii nulla pe-nitus apud antiquos sit meutio.

26. Quamobrem illud existimo, hujusmodi episcoporum conventum non convocatione esse vel ecclesiasticorum dogmatum causa, vel disciplina ecclesiastica corrigendæ, ut in ceteris Concilis fieri

¹ Num. xxxi. — ² Paulin. in Vit. S. Ambr. — ³ Hier. adv. Vigilant. — ⁴ Hier. epist. xiii.

⁵ Hier. epist. x. — ⁶ Hier. epist. iv. — ⁷ Apud Theod. Bals. pag. 390, 391.

consuevit, vel litis unius Ecclesie terminandae studio : sed ad hoc ut novam basilicam apostolorum Petri et Pauli nomine erectam a Ruffino praefecto praetorio, penes quem summa erat in toto Orientali imperio auctoritas, iidem dedicarent : hincque ipsum esse conventum episcoporum, cuius Palladius¹ res suorum temporum scribens meminit, cum de Evagrio Pontico agit, qui una cum Ammonio et aliis ex Aegypto vocatus a Ruffino ea de causa Constantinopolim venit : « Itie idem, inquit, sanctissimum cum a Ruffino temporis illius praefecto praetorio multiplici supplicatione rogatus fuisse, et cum magno illo Ammonio Constantinopolim ob necessarias eremi actiones adveniente, ipse quoque dignaretur venire, vehementer id precanibus sanctis diversarum provinciarum episcopis, aliquisque quamplurimis eremitis (qui ad dedicationem basilicae, quam ipse condiderat, convenerant) memoratum Ruffinum propriis manibus suscepit sacro fonte mundatum ». Haec ipse, subdens de Ammonio ibidem defuncto, et in eadem basilica Ruffiniana dicta sepulso. Certe quidem ad dedicationem basilicarum vocari solitos et remotissimis quoque regionibus episcopos, quae dicta sunt superius de Antiochenae ac Hierosolymitana Ecclesiarum encanis docent.

27. Meminit ejusdem a Ruffino erectae basilice Sozomenus², adificatam fuisse ait trans mare prope Chalcedonem, in loco dicto, *Ad queruc* : ubi ab eodem Ruffino sumptuosa villa extructa erat, erectaque regiae aedes, ipsaque basilica in honorem precipitorum apostolorum Petri et Pauli dedicata, dicta quoque nomine communiori, *Apostolæum*; in qua postea a Theophilo episcopo Alexandrino collecta Synodus fuit adversus Joannem Chrysostomum, ut suo loco dicetur. Placeuit igitur Ruffino omnia pro arbitrio in Oriente moderanti, Theodosio preserium absente, tol tanlosque episcopos Constantinopolim ad duplicita encanis convocare, nimirum ad nobilissime dedicationem basilicæ, et ad suam sacro baptimate initiationem explendam.

28. Haec igitur causa præcessit, ut præcipuarum sedium episcopi invitati a Ruffino Constantinopolim se conferrent. Ubi cum essent, post sacra ex more expleta solemnia (quod etiam in encanis Antiochiae et Hierosolymis factum scimus), iidem convocati episcopi dicta die Constantinopoli considentes, controversiam inter duos illos episcopos obortam iudicio definitivere eo modo, quo Acta declarant ibidem a Theodoro narrata : nimirum, ex sententia Theophilii episcopi Alexandrini definitum, non licere deponi episcopum a duobus vel tribus aliis episcopis, sed majoris tantum Synodi arbitrio, nempe ejusdem provincie episcoporum sententia.

29. Quod autem ad nomina episcoporum handoliose ex iisdem Actis recitata pertinet : habes duo illa lumina Orientalis Ecclesie post Gregorium Nazianzenum atque Basilium, ejus germanum Gregorium Nyssenum, et Amphilochium Iconii episcopum

adhuc his temporibus fuisse superstiles. Certe quidem quod ad Gregorium Nyssenum spectat, de ipso adhuc vivente atque multa scribente meminit S. Hieronymus anno ante superiorum, quo edidit (ut) commentarium illum *De scriptoribus ecclesiasticis*, ubi de ipso¹ : « Multa alia scripsisse et scribere dicitur »; et de Amphilochio post Gregorium agens, nimirum adhuc vivente, haec habet : « Amphilochius Iconii episcopus nuper mihi librum legit de Spiritu Sancto, quod Deus est, et quod adorandum, quodque omnipotens sit ». Vides igitur, tum auctoritate S. Hieronymi, tum etiam ex Actis Synodi hoc anno habite, quam procul a veritate abhorreant, qui dixerunt eundem Amphilochium ipso exordio Theodosii imperii, ex hac vita desiisse, cum adhuc reperiatur, hoc anno decimo sexto ejusdem imperatoris in humanis fuisse.

Ex quibus pariter intelligas, alium sensum verbis Gregorii Nazianzeni de Amphilochio agentis aptandum esse, quam dicere intellexisse Amphilochii obitu; dum in carmine pareneticio ad Olympiadem scripto, in fine haec habet, loquens de sorore ejusdem Amphilochii sanctissima femina eidem inherente² : « Est, inquit, in promptu admonitione una multis partibus nostra præstantior. Theodosiam, o elegantissima mulier, habes : haec tibi et sermonis omnis et actionis veluti quedam imago ad imitationem proposita sit : feminea quidem illa Chironis sub matrimonii radicibus ; que te patre acceperat optimis moribus imbnuit. Amphilochii episcopi soror, quem una cum sancta Thecla ad Deum misi, vera atque orthodoxæ doctrine præconem, decusque meum et ornamenntum ». Ista Gregorius, quem constat handis his verbis voluisse significare Amphilochium ex haec vita migrasse, quem liquet multos annos post Gregorium Nazianzenum fuisse superstitem. Porro quod ad ipsius Amphilochii egregiam doctrinam spectat, exequare hoc nomine ipsum videtur S. Hieronymus Basilio Magno atque Gregorio Theologo, dum de iisdem haec tradit³, scribens ad Magnum : « Cappadocumque Basilii, Gregorii, et Amphilochii, qui omnes in tantum philosophorum doctrinis atque sententiis suis referunt libros ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditissimum seculi, an scientiam Scripturarum ». Ceterum quod ad ejusdem Amphilochii lucubrationes pertinet : licet S. Hieronymus nominis commentarii illius de Spiritu sancto meminerit; tamen complura alia ipsum scripta edidisse, tidem facit Theodoreetus, qui plura ac diversa in suis dialogis ab eodem Amphilochio mutuatus, eadem citat : adhuc extat ejusdem ad Seleucum carmen de libris sacris.

30. Inter alios vero superius nominalos Antistites habetur Gelasius episcopus Casarœ Palastinæ; qui quidem catholicus fuit et magnæ eruditioris : de quo S. Hieronymus (quod ille nondum sua edi-

¹ Pallad. in Lausiac. c. 4. — ² Sozom. I. viii. c. 17.

³ Hier. de Script. Eccl. in Greg. Nyss. et in Amphil. — ² Greg. Nazian. in carm. ad Olymp. — ³ Hier. epist. LXXXIV.

disset scripta) haec pauca tantum : « Gelasius Caesaræ Palæstinae post Euzoium episcopus accurati limatique sermonis fertur quedam scribere, sed celare ». Ita ipse. Cujus vero aestimationis ea habita fuerint ab eruditis ecclesiasticis viris, ex Theodoreto intelligere potes, qui in dialogis cum eum citat, ejusmodi praæconio virum exornat¹ : « Si autem, inquit, etiam veteres Palæstinos vis audire; praebet aures in primis admirabili Gelasio, qui Casariensem agrum diligenter excollit, etc. » At longe alius hic Gelasius ab illo ejusdem nominis viro fuit, quem S. Basilius ad Theodotum scribens² Arianorum communioni conjungit. Nominatur insuper inter cæteros ejus Synodi episcopos Diosecorus quoque Hermopolis in Ægypto episcopus; quem illum ipsum putamus Diosecorum, cuius Palladius meminit³, ex presbytero, et monacho Nitriae electum ad episcopatum. Sed enim ex eorum episcoporum catalogo perspicue intineris Theodorum Mopsuestennum episcopum cum aliis consedisse, intellige ipsum catholicum perseverasse adhuc cum Catholicis communicantem, neendum haeresim, qua Orientem exsuffit, profitentem. At haec de his satis.

31. Quod vero ad Ruffinum spectat (ex quo ad haec de Concilio tunc Constantinopoli celebrato divertimus), laudandus quidem, quod basilica adificatione, atque initiatione sacri baptismi, inter alia peccata, culpam illam immamen expiadant curavit, qua auctor fuit (ut dictum est) Theodosio imperatori cladi Thessalonicensis; felix, si sic perseverasset; sed dum deteriora molitur, nempe diram tyramnidem, affectans imperium, ejusque rei causa barbaros ex diversis provinciis in Romanum solun studens immittere, tum Romano imperio, tum sibi ipsi gravissinorum malorum concinnator extitit. Sed de his fusiis suo loco agendum erit, atque haec modo satis. Jam vero reliqua prosequamur.

32. In Numidia Concilium Bagajense Donatistarum, eorumque in Maximianistas et Primianistas divisio et insaeva. — Hoc eodem anno, iisdem nominatis consulibus, Adrumeti in Africa celebrata esse Synodus reperitur, missaque ad eam legatio ab Aurelio episcopo Carthaginensi: que autem ibi decreta fuerint, hanc appetet, quod diversorum Conciliorum canones in unum collecti, simul sub uno titulo Concilii Africani habeantur admixti.

33. Sed et Donatista in Numidia hoc item anno generale Concilium celebrarunt, Bagajense dictum, quod Bagai ejusdem provincie civitate fuerit collectum, convenientibus in unum duabus ipsorum factionibus, quibus inter se divisi erant. Maximianistarum videlicet, et Primianistarum, sic dictis a duobus episcopis Carthaginensisibus ab iis inter se dissidentibus creatis in schismate, Primiano scilicet, et Maximiano. Hoc quidem anno ejusmodi celebratum esse Concilium, sanctus Augustinus ex Actis ejus affirmit, cum ait⁴: « In memorato Concilio

Bagajensi dies et consul adscriptus est, non solum quo decretum Concilii conditum est, verum etiam ipsius dilationis. Ergo a die octavo kalendarum Maiorum post consultatum Theodosii Augusti III, consulatu Augustorum Arcadii tertium et Honorii iterum, qui dies est Concilii Bagajensis, usque ad octavum kalendarum Januariorum, qui dies est dilationis, octo menses ferme numerantur ». Haec ipse, qui et inferius eadem ferme repetit verba. His de tempore stabilitis, de causa ejusmodi ipsorum adeo celebris conventus convocandi agendum est. Mira quadam Dei providentia accedit, ut tanquam ludentes in scena, nolentes licet, et inviti, actionem illam representarent in se ipsis, quam egerunt majores eorum tempore ordinationis Cæciliani; ut ex his saltem quæ ipsi modo egerant, errasse convincenter illi, et justificaretur Cæciliani causa: adeo ut si suspenderent aqua lance judicium; nec quomodo se ipsos absolverent, et Cæcilianum damnare possent, haberent. Unde S. Augustinus⁵: « Vide quomodo illis Deus reddidit, quod de Cæciliano dixerunt. Mira similitudo: voluit Deus post tot annos revolvere illis in faciem quod gestum est; ut omnino unde dissimulent, et qua effugiant, non inventiant ». Sed quæ haec et quomodo acciderint videamus.

34. Mortuo Parmeniano, quem post Donatum diximus factum fuisse Carthagine Episcopum partis Donatistarum; in ejus locum suffectus est ab ipsis Primianus: aduersus quem postea ab aliis Donatistis creatus est Maximianus diaconus; sieque maximum inter eos conflatum est schisma. Quonam modo autem illud acciderit, S. Augustinus⁶ ita describit, ut ait, ex litteris tractatoris, ex epistolari ministrorum historia (erant enim apud eos hujusmodi epistola, quas nos dicimus Synodales, sive Synodicas, que a Synodo scriebantur Encyclice perspicue omnibus, atque publice): his igitur litteris tractatoris schismatis inter eos principium reseratur: scripte sunt ipse ab illis qui aduersus Primianum Carthagine primo celebrarunt Concilium, episcopis quinquaginta tribus: quo autem Christi anno istud collectum fuerit, ignoratur. Postea vero ab ejusdem partis episcopis centum et amplius aduersus eundem Primianum episcopum Carthaginem habuit est Concilium in oppido⁷ Cebassisi, in quo pariter idem Primianus damnatus est. Duo itaque haec Concilia præcesserunt generale hoc omnium Donatistarum episcoporum Concilium Bagajense, de quo agimus.

35. Sed quod rerum gestarum ordo postulat, que primo gesta sunt in Concilio Cavernensi apud Carthaginem, hic recitemus, nec aliiinde fidelius, quam ex ipsorum epistola Synodali: qua dunn sententia ipsa describitur lata ab ipsis aduersus Primianum, dumque relexuntur pariter cause damnationis ejus, totius rei gesta narratur historia: habet

¹ Theod. dialog. I. — ² Basil. ep. xv. in addit. — ³ Pallad. in Eustac. v. 2. — ⁴ Aug. contra Crescon. I. II. c. 56.

⁵ Aug. in Psal. xxxvi. — ⁶ Aug. in Psal. xxxvi. — ⁷ Aug. contra Crescon. I. IV. c. 6.

haec omnia S. Augustinus¹ in enarratione in psalmum trigesimum sextum inserta. Reddamus igitur hie eamdem ipsorum epistolam, ut scripta est, absque interlocutionibus illic adjectis :

36. « Sanctissimis fratribus atque collegis per universam Africam, hoc est, per provinciam proconsularem, Numidiam, Mauritiam, Byzacenum, et Tripolim constitutis, sed et presbyteris et diaconis, universis plebis in veritale Evangelii nobiscum militantibus, Victorinus, Fortunatus, et ceteri quinqueaginta tres episcopi, qui in Concilio apud Caveras Susis fuimus, in Domino aeternam salutem ». Quarum autem Ecclesiarum singuli essent episcopi, ex titulo cujusque sedis in subscriptione ponuntur.

« Nemo (est) qui nesciat, fratres dilectissimi, de sacerdotibus Domini, non proprie voluntatis, sed divinae legis imputu tam in reos sententiam dicere, quam innocentibus inflictam jure ab eis ac merito submovere. Non levi enim periculo subjacebit, quisquis aut reo pepercerit, aut innocentem confutare pertendarit; maxime cum scriptum sit² : Innocentem et justum non occides, et purgatione non purgabis reum. Hoc igitur edicto legis admoniti, neesse nos fuerat Primiani causam, quem plebs sancta Carthaginensis Ecclesia episcopum fnerat in ovile Dei sortita, seniorum litteris ejusdem Ecclesiae postulanibus, audire alque discutere sub eo : ut explanatis omnibus, aut innocentem (quod opifable funerali) purgaremus, aut nocentem certe ostendemus suis meritis esse dannatum. Oplatissimum nobis fuit, ut plebs sancta Carthaginensis Ecclesia eo se letetur episcopo sublimata, qui in omnia sanctus, et in nullo reprehensibili haberetur. Propterea utique talem esse oportet Domini sacerdotem, ut quod populus pro se apud Deum non valuerit, ipse pro populo mereatur quod poposcerit impetrare ; quia scriptum est³ : Si peccaverit populus, orabit pro eo sacerdos : si autem sacerdos peccaverit, quis orabit pro eo ? » Et inferius :

37. « Scandala igitur Primiani, et ipsius nequitia singularis sic in se celeste iudicium provocavit, ut horum criminum auctorem necesse esset penitus amputari, qui recens ordinatus est. Presbyteros supradicti plebis ad conjurationem impiae conspirationis impellens, hoc ab eis velut precario jure postulavit, ut ad dannandos quatuor diaconos, viros egregios, ac singularibus meritis approbatos, Maximianum scilicet, Rogatianum, Donatum, itemque Salgamum, conspirarent, ut incunctanter ei promitterent accommodare consensum. Cujus illi mala præsumptione stupefacti, cum rem silentio refellissent, perse cogitatum scelus non dubitavit implore ; usque adeo, ut in Maximianum diaconum, virum (sicut omnibus notum est) innocentem, sine causa, sine accusatore, sine teste, absentem, ac lecto cubantem, sententiam putaret esse promendam : quia jampridem clericos non dissimili furore damnaret. Nam cum incestos, contra legem decretaque om-

nium sacerdotum, communioni sancte adjingueret; cumque, obstante maxima parte plebis, etiam seniorum nobilissimorum litteris convenirentur, ut per se corrigeret quod admiserat; sua temeritate possessorum, emendare contempsit.

38. « His itaque permoti seniores Ecclesie supradictae, ad universum chorum litteras legatosque misserunt, quibus non sine lacrymis deprecatis, ut ad se ferventius veniremus; quo perpenso libramine, intentionibus exploratis, existimatio Ecclesie purgaretur. Ad hanc proinde cum secundum memoratorum litteras veniremus; nota sua ille ratione fercent, adventum nostrum penitus declinavit. Qui usquequaque rebelli animo recalcitrauit in malo permanxit, ut conducta multitudine perditorum, atque impletatis officialibus, basilicarum januas obsedit : qui ingrediendi nobis, atque agendi solemnia, interdicterent facultatem. Haec si episcopum convenit facere, si Christianis licet admittere, si hoc Evangelia protestant, probet aut judicet quisquis amator aut assertor est veritatis; hoc enim nobis inllixit frater aliquando proprius, quod nunquam ficeret alienus, etc. » Omissis ibi recensilis nonnullis ex eadem epistola Synodalii, jam reddamus eam, que ibidem legitur ab illis in eum lata sententia :

39. « Decrevimus omnes sacerdotes Dei, praesente Spiritu sancto, hunc eundem Primianum; primo quia super vivos episcopos alios subrogavit; quod incestos cum sanctorum communione miscuerit; quod presbyteros ad conjurationem in eadem constringere pertentari: quod Fortunatum presbyterum in cloacam fecerit mitti, cum agrotalibus baptismi succurrisset: quod communionem Demetrio episcopo denegavit, ut eogeret filium abdicare: quod idem presbyter objurgatus sit, quod episcopos hospitio suscepisset: quod supradictus Primianus multitudinem miserit, quae Christianorum domos everteret: quod obsessi sunt episcopi simul et clerici, et postea ab ejus satellitibus lapidati sunt: quod in basilica caesi sunt seniores, quod indigne ferrent Clandianistas ad communionem admitti: quod innocentes clericos putaverit esse condemnandos: quod se nobis audiendum noluerit exhibere, cum basilicarum fores, ne ingredieremur, multitudine et officialibus intercluserit: quod legatos a nobis ad se missos injuriose rejecerit: quod loca multa, vi primo, dñe auctoritate judicaria usurpavit: praeter alia illicita ejus admissa, que pro honeste styli nostri siluimus: a sacerdotali choro perpetuo esse dannatum: ne eo palpato, Dei Ecclesia aut confagione, aut aliquo crimine maculetur. Quod in ipsum Paulus apostolus⁴ exhortatur et admonet: Praecipimus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut discedatis ab omni fratre inordinate ambulante. Atque ideo non immores puritatis Ecclesie, conducibile existimavimus, omnes sanctos consacerdotes, et omnes clericos, et omnes populos, qui se Christianos memi-

¹ Aug. in Psal. xxxvi. — ² Exod. xxiii. Dan. xiii. — ³ 1. Reg. II.

⁴ 2. Thess. III.

nerunt, hac nostra tractatoria commonere, ut omnes ejus communionem, utpote damnati, diligentे cura horreant. Ipse enim de suo interitu rationem redideret, qui hoc nostrum decretum non audiendo tentaverit violare. Placuit sane nobis et Spiritui sancto, quod tempus tardis ad convertendum reservetur sub eo; ut quicunque consacerdotum vel clericorum sue salutis immemores, a die damnationis supradicti Primiani, id est, a die calendarum Julianarum usque ad diem octavum calendarum Januariarum, minus a Primiani damnata communione recesserint, tali sententia constringantur. Iaici quoque nisi se a supradicto die damnationis illius, intra diem Pascha futura, ab ejus consortio separaverint, non posse quemquam nisi per premitentiam, si quidem meminierit Ecclesie, reformari ». Haec acta sunt in Concilio Cavernensi.

40. Quod vero ibidem apud S. Augustinum legatur nomina episcoporum quinquaginta trium; ex his corrigere quod apud eundem quadraginta trium episcoporum, ejusmodi Concilium collectum fuisse dicitur. Sed et quod ab eodem ponatur habitum apud Carthaginem, hic vero ex eundem epistola Synodali factum habeatur apud Cavernas Susis; locum illum propinquum Carthagini fuisse dicendum est; at enim S. Augustinus contra Cresconium tum de hoc, tum de alio ab iisdem, sed copiosiori numero adversus eundem Primianum congregalo Concilio¹: « Recitat de cetera Conciliorum. Primum, quod apud Carthaginem a quadraginta (quinquaginta tribus) et tribus factum est, quo prædamnatus est Primianus. Alterum, quod Cebarussi centum vel amplius vestri hinc episcopi considerunt, quo perfecte pleniusque damnatus est ». Sic autem depositus est a duobus Conciliis Primianus episcopus Carthaginensis, ut in locum ejus subrogatus sit ab iisdem Maximianus ejusdem Ecclesie diaconus, qui erat unus ex illis quatuor a Primiano damnatis, cum adit ipse in Numidiā, et ejus provincie episcopos ad sui defensionem provocavit, ques et judices interpellavit: unde ad eum Augustinus²: « Judices Numidas, apud quos te purgares, tu ipse adisti, tu constitueris: Maximianista illos non pertinet ». Haec ipse.

41. Vides ex his, schismaticos ab Ecclesia Catholica primitus separatos, inter se ipsos pluribus esse partibus scissos, et ab auctoribus scissionum nomine numeratos: ut qui primi a Donato dicti sunt Donatista, eundem alii a Primiano numerati fuerint Primianista, et a Maximiano Maximianista; sed et (ut in recitata sententia vidimus) alios a Claudio appellatos Claudiastas, et rursum alios a Rogato olim Rogatistas, de quibus S. Augustinus ait³, multa hos passos esse ab aliis Donatistis, quod

cum aliis convenire noluissent: de quibus idem pluribus in epistola ad Vincentium⁴. Sed et Ticinum seissimam fecisse in schismate Donati, jam superius dictum est. Ceterum cum sic scissi ipsi omnes inter se essent, adeo tamen pertinaci dissensione ad invicem disrepabant, ut suæ quisque sectæ esset pugnacissimus defensor, et aliarum adversarius obscuratus: nam Augustinus: « Pars, inquit⁵, Donati in multa minutissima frusta conseissa est: que omnes minute particule hanc unam multo grandiorem, in qua Primianus est, de recepto Maximianistarum baptismō reprehendunt; et singule conantur asserere apud se tantummodo verum baptismum remansisse, nec omnino esse alibi, neque in toto orbe terrarum, qua Ecclesia Catholica expanditur, nec in ipsa grandiore parte Donati, nec in ceteris, præter se unam ex minutissimis partibus »: Haec ipse.

42. At admiratione quidem dignum est, quod inter tot sectas divisi Donatiste cum essent, tamen que potior inter eos habebatur, adeo erat abundans et referta numero episcoporum, ut nullam pene sensisse jaeturam ex multiplici scissione, attonitus obstupescas. Audi, queso, quid de his S. Augustinus⁶: « Multa præterea, inquit, inter ipsos facta sunt schismata, et ab iis se diversis cœlibus alii atque alii separarunt; quorum separationem cetera grandis multitudo non sensit. Sed apud Carthaginem Maximianus contra Primianum ab ejusdem erroris centum ferme episcopis ordinatus, et a reliquis trecentis decem cum eis duodecim qui ordinationi ejus etiam pra sentia corporali interfuerunt, atrocissima criminatione damnatus, compulit eos nosse etiam extra ecclesiam dari posse baptismum Christi: nam quosdam ex eis, cum eis quos extra eorum ecclesias baptizaverant, in suis honoribus sine ulla in quocumque repetitione baptismatis receperunt, etc. » Objicit enim eis quod eadem ab ipsis objecta adversus Catholicos, ut sancta ac legitima recipessent. Sed jam de Synodo Bagajensi hoc anno in Numidia habita pertraedemus.

43. Qui igitur excitati atque vocati sunt a Primiano (episcopo Carthaginensi episcopi Ponatista adversarie factionis), omnes trecenti atque decem, Bagai civitate Numidiæ convenerunt: ubi considentes, examinata causa ipsius Primiani, qui aderat, et Maximiani itidem episcopi Carthaginensis absens, et alicorū eidem communione copulatōrum, huc in his prolatā est in Synodo damnationis sententia, quam recitat Augustinus his verbis⁷:

« Cum omnipotenti Dei et Christi ejus voluntate in Ecclesia sancta Bagajensi Concilium gereremus, Gamalius, Primianus Pontius, Secundianus, Janarius, Saturninus, Felix, Pegasius, Rufinus, Fortunius, Crispinus, Florentius, Optatus, Donatus, Donatianus, et ceteri numero trecenti et decem; placuit Spiritui sancto, qui in nobis est, pacem fir-

¹ Aug. conf. Crescon. I. IV. c. 6. — ² Aug. in Psal. XXXVI. — Aug. contr. h. Petri. I. II. c. 83.

⁴ Aug. epist. XLVII. — ⁵ Aug. de bapt. cont. Donatist. I. I. c. 6. — ⁶ Aug. de heres. c. 69. — ⁷ Aug. conf. Crescon. I. III. c. 53.

mare perpetuum, et schismata resecare sacrilega : subdit Augustinus : « Deinde cum nulla in eos horrenda vominissent, etc. » Quenam esse essent, alibi idem Augustinus narrat, cum ait¹ : « Ut verbis illius plenarii Concilii magis utar, ibi », nempe in factione Maximianistarum, « viperei seminis noxios partus tardo calore vaporant, publici facinoris et parricidii sui feta scelerum vota gignunt. Parturiunt injustitiam, concipiunt laborem, et parvunt iniquitatem. Jam non confusa criminum silva nomina eorum designantur ad pornam, dum ei indulgentia funis, dum elementie dimitteretur linea, jam causa quos puniret inventit : quos tanquam in asperos scopulos veridica unda naufraga membra proiecit ; quorum percutiunt litora Aegyptiorum exemplo fumeribus plena, nec ipsam invenientia seputrunt ». Et in Maximianum ipsum haec sunt verba sententiae.

44. « Maximianum fidei æmulum, veritatis adulterum, Ecclesie matris inimicum, Bathan, Chore, et Abiron ministrum de pacis gremio sententiae fulmen exeat, quem non solum mors justa sui sceleris condemnat, sed etiam trahit in consortium criminis plurimos catena sacrilegii : venenum aspidum sub labiis eorum, quorum os maledictione plenum est et amaritudine, et corum pedes veloces ad effundendum sanguinem : contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt : non est timor Dei ante oculos eorum : jacent membra abscissa, quæ pestifera putredo ita corrupit, ut plus habeat in abscissione solaminis, quam in remissione medicamentis. Famosos criminis reos, etc. » Hucusque ibi Augustinus, narrans ea que dicta sunt in praesentiis verbis præteriti temporis, quod sic oratio postularet. Sed et superius iisdem modis ac tempore, qua reliqua quasdam sunt sententiae, ita refert² : « Famosi ergo criminis reos, Victoriam Carecabiensem, Martiam Syllectium, Bejanum Bajanensem, Salvium Ansphensem, Theodorum Usulensem, Donatum Sabratensem, Migenem Elephantensem, Praetextatum Assuritanum, Salvium Membresitanum, Valerium Melzitanum, Felicianum Mustitanum, et Martiale Pertusensem : qui funesto opere perditionis vas sordidum, collecta feculentia, glomerarunt : sed et clericos aliquando Ecclesie Carthaginis, qui dum facinori intersunt, illicito incestui lenocinium præbuerunt, Dei præsidentis arbitrio, universalis Concilii ore veridico dannatos esse cognoscite ». Sunt hi illi duodecim Episcopi ordinatores Maximiani : sed de aliis ita subditur in illorum sententia.

45. « Eos autem, quos sacrilegi sureuli non polluere plantaria, id est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo pudore fidei retraxerunt, ad matrem Ecclesiam redire permisimus. Ac ne angustum redeuntibus tempus spem salutis arctatae dici pressura subducat, agnoscentibus quibus licet

manenibus precedentibus statutis universis usque in diem octauum kalendarum Januariarum proxime futurarum agnitionis [ignotionis] pandimus januam, ut integri honoris et fidei regressi habeant fundamenta : quam si quisquam ingredi nequiverit pigra segnitia, sciat sibi ad omnes veniales aditus sua voluntate viam esse subductam. Manebit enim circa eos dicta sententia, et post præstitutum diem redentibus fixa pœnitentia ». Haecenus verba sententiae. At siue magno animi ardore tot numero adversus Maximianistas convenerunt Primianisti ; ita etiam haud impari sollicitudine adversus eosdem sectantes Maximianum, ut ab ipsorum ejercentur ecclesiis curavere. Extat enim Titiani advocati libellus adversus Feliciannum et Praetextatum episcopos partis Maximiani, ambos ex duodenario illo numero episcoporum, qui ordinaverunt eundem Maximianum (quorum Praetextatus erat episcopus Assuritanus, Felicianus autem Mustitanus), quo rogatur proconsul, ut ab ipsorum sedibus pellerentur : nam Augustinus³ : « Invenitur autem, inquit, postulatio apud Herodem proconsulem, vide quanto post dicta adversus Feliciannum et Praetextatum de Mustitanis et Assuritanis locis excludendos : cujus panca subjunxi.

46. « Post consulatum dominorum Arcadii III et Ilonori iterum, Augustorum, sexto nonas Martias, Carthagine in secretario prætorii Titianus dixit : Peregrinus presbyter et seniores Ecclesiae Mustitanæ regionis tale desiderium prosequuntur. Cum Ecclesie Catholice sanctitatem vir memorie venerabilis ab errore perfidia Donatus assereret, in ejus nonem et cultum mundi pene totius observantia nutrita coauit. Sed cum ejus religionis laudandum mirandumque proposibim Maximiani ejusdam venena polluerent; multorum cœtus antistitum in unum, Deo conspirante, collectus hominem, vel polius pestem, quæ superna displicuit majestati, etiam pure mentis propria coercitione damnavit. Eos quoque, quos aliena presumptionis error atraxerat, portu primo proposito penitendi, si reveri euperent intra tempus ad religionis tramitem præstitutum, pari vigoris admonitione compescuit. Sed suis institutis iniquitas delectatur, et semetipsam non deserit, cum semel præcipitata corruerit. Idem namque Maximianus ceptam nutrit audaciam, et alios sibi et consocial ad furem. Inter quos etiam Felicianus quidam, qui primo recta sectatus, depravationis hujus attaminatione fuscatus, in Mustitana positus civitate, Deo omnipotenti parientes consecratos et ecclesiam venerandam quasi quadam obsidione credidit retinendam. Hunc etiam Praetextatus in Assuritanis partibus imitatur. Sed cum æquitatis tuae innotesceret potestati consortium sacerdotum, jussisti (ut Gestæ testantur) explosa omni contradictionis effectu, sacratissimis sacerdotibus a profanis mentibus ecclesias vindicatas oportere restitui ». Hucusque recitat Augustinus ex libello Titiani : et subdit post haec :

¹ Aug. contr. Crescon. I. iv. c. 31. — ² Aug. contr. Crescon. I. iii. c. 53.

³ Aug. cont. Crescon. I. iii. c. 56.

47. « Producitur autem iste conflictus (quantum ex gestis proconsularibus et municipalibus indagare potuimus) usque ad Theodorum proconsulem, hoc est, usque ad annum alterius dicem XI kalend. Januarii : quo die clerici et seniores agentes sub Rogato episcopo, qui in locum dannati Prætextati Assuritani fuerat subrogatus, allegaverunt memorati proconsulis iussionem ». Ceterum post multum temporis eosdem pœnitentes suis ipsorum fuisse ecclesiis restitutos; idem Augustinus agens contra Gaudentium declarat his verbis¹ : « Inveni si potes, quid dicas, quomodo suscepseritis honorem Feliciani Mustiani, et Prætextati Assuritani, quos cum Maximiano et aliis deceun sine ulla dilatatione dannasti : contra quos, ut eos de basilicis pelleretis, apud duos, vel nisi fatig, apud tres proconsules litigasti : et cum jam in locum Prætextati alium ordinassetis; post tam longum tempus eos in suis honoribus recipisti. Quia justitia, qua ratione, qua fronte in honore suo suscipitur Maximianista dannatus, et dannatur orbis terrarum catholicus inauditus? Quia justitia, qua ratione, qua fronte cavendum esse dicitis, ne vos inquinaret Cecilianus olim defunctus, vobisque prorsus incognitus, vestris majoribus judicantibus semel dannatus, vestris majoribus accusantibus ter absolutus : et cavendum non putastis, ne vos inquinaret Felicianus universalis Concilii vestri ore dannatus, et ab universis vobis, praecipue tui prædecessoris favore suscepimus? Quia justitia, qua ratione, qua fronte rescinditis baptismum, quem dant Ecclesiae, quas laboribus suis Apostoli plantaverunt; cum suscepseritis baptismum, quem Felicianus et Prætextatus per tam longum tempus, quando contra eos dannatos litigabatis, foris a vestra Ecclesia tradiderunt? » Hæc Augustinus : qui ad confutandos eos suis ipsorum facili ac scriptis, eadem Acta Conciliorum, libellumque exscriptis, et sepe citat, atque frequenter reficit, ut sic eos ex gestis ipsorum inevitabiliter argumentatione redarguat. Commisceri enim peccatoribus, nefas cum dicerent; totius Ecclesie Catholice, que communicaerat Ceciliiano ab ipsis accusato, communionem vitabant. Rursum de iisdem agens idem Augustinus² ad Generosum, ait eosdem Felicianum et Prætextatum episcopos, et omnes ab eis baptizatos susceptos a Primianistis, cogente Optalo Gildoniano, de quo plura inferius : persecutus est enim idem Optatus Maximianum cum suis, quamvis Donatistas, ut trudit ipse S. Augustinus agens adversus Cresconium³.

Sed quomodo lege agerent Donatiste ex parte Primiani adversus Donatistas partis Maximiani, cum æque ac isti, illi rei essent late adversus hereticos ab imperatoribus legis, dicamus. Factum est id quidem inscrita magistratum, cum ipsi heretici minime adjuvandi fuissent auxilio legis, qua ipsi pariter damnarentur. Istud ipsum est, quod S. Augustinus

exclamat⁴ aduersus eosdem cum illud Psalmiste explicat: « Contrivit Dominus dentes eorum in ore ipsum » : atque ait: « Quero et ego : Quid vobis ad proconsules, quos miserunt imperatores? Quid vobis ad leges, quas contra vos dederunt imperatores? Imperatores communionis nostra leges aduersus omnes haereticos dederunt : eos utique appellant hereticos, qui non sunt communionis eorum; inter quos utique et vos estis. Si vera sunt leges, valeant et in vos haereticos : si falsa sunt leges, quare valent contra vestros haereticos? Fratres, paululum adverte, et intelligite quod diximus. »

49. « Quando egerunt causas suas adversus Maximianistas, ut eos a se dannatos et schismaticos suis ejicerent locis, que illi tenebant antiquitus, et successerant episcopis decessoribus suis : volentes illos inde excludere, egerunt legibus publicis, ad judices venerunt, dixerunt se catholicos, ut possent excludere haereticos. Quare le dicas catholicum, ut excludatur haereticus, et non potius es catholicus, ne sis exclusus haereticus? Modo catholicus es, ut valeas ad excludendum haereticum : judex enim non posset nisi legibus suis judicare. Dixerunt se catholicos : admissi sunt agere. Dixerunt illos haereticos. Quæsivit unde probaretur. Lectum est Concilium Bagaitanum, ubi dannati sunt Maximianisti : insertum est Actis Proconsularibus. Probatum est quod illi dannati non deberent tenere basilicas, et pronuntiavit Proconsul ex lege. Ex qua lege? que lata est contra haereticos : si contra haereticos et contra te. Quare, inquit, contra me? non enim ego haereticus sum. Si tu haereticus non es, falsa sunt illæ leges : ab his enim imperatoribus latae sunt, qui non sunt communionis tuae : omnes qui non sunt communionis eorum legibus suis haereticos vocant». Hæc Augustinus, eodem dilemmate iterum atque iterum Donatistas exagitans. Quenam vero fuerint ha leges, recensuimus suo loco superius. Porro res Africanæ Ecclesie eo statu collocatae erant, ut ob immensum numerum Donatistarum, Catholicoi quamvis merito lege imperatorum possent, ipsique proconsules deberent pre se ferre vindices legis ; tamen quod tot tantaque remedia tum a Constantino Magno, tum a Constante ejus filio ad eos curando cassa esse redditu visa essent, imo illis remedii eadē monstra iidem acerbius provocassent; quodque etiam polferent manu factiosorum et sceleratrum hominum, nempe Circumcellionibus; Catholicoi quidem quiescere tutius rati sunt, et magistratus ob pacem provincie ea toleranda esse pulsarunt. Sic igitur veluti soluti vinclis ipsi legum, leges tamen ad alios perturbando adhibuerunt; imo etiam furentes adversarii leges peccatales sanciverunt : nam de ipsis sanctus Augustinus⁵ : « Quid amplius dicamus? Modo præconem misistis qui clamaret Siniti : Quisquis Maximiano communicaverit, incendetur dominus ejus ».

¹ Aug. conf. Gudent. I. i. c. 39. — ² Aug. epist. CLXV. — ³ Aug. contr. Crescon. I. IV. c. 37.

⁴ Aug. in Psal. LVII. — ⁵ Aug. epist. CLXXVI.

50. Sed vide, queso, quid in Salvium episcopum Membresitanum, unum ex ordinatoribus Maximiani, judicio cum adversariis Primianistis contendente, et de lege illa excipientem, qua illi sibi agendi contra Maximianistas esse facultatem apud proconsules affirmabant, idem egerint Primianista: Augustinus enim contra Cresconium¹ agens haec narrat, cum ait: « Quare que statuta sint Salvio Membresitano: quia ei non potuit illius persecutionis exagitationibus extorquere, ut rediret ad consortium criminis; mutuque se committere examini, et persecutoribus suis in proconsulari judicio respondere; ea credo fiducia, quod sciret adversarios suos legibus contra haereticos promulgatis uti non posse apud judicem, nisi etiam se ipsos pariter eis irrefirent. Sed fecelli eum ista cogitatio. Apud Seranum enim tunc proconsulem vel gratia plus valuit, vel magis forte Bagajense Concilium, quod illuc etiam contra eundem Salvium recitatum est. Quadam sane interlocutione, quid per se ageretur, ostendit: id est, ut Salvium aut choro episcoporum communionis Primiani redderet, aut fugare a sedibus; ut Restitutus quem contra eum Primianus ordinavera, loca omnia que a Salvio tenebantur, sine adversario possideret: et tamen in eadem interlocutione, quod persecutionem Salvius pateretur, expressit: sic enim in iisdem Gestis legitur: Seranus proconsul dixit: Lis episcoporum secundum legem ab episcopis audienda est. Episcopi judicaverunt. Quare non aut sub satisfactione ad chorum reverteris vetustatis: aut, ut habes scriptum, terga persecutoribus prodis? » Et paulo inferius:

51. « Jam vero posteaquam sententia proconsulis Abitinensis allegata est, per quam civitatem vicinam judicatum implere vestri metuerant, eo quod pene omnes Membresitani Salvium diligebant: que fecerunt iudeum Abitinenses homini etate gravissimo, piget dicere; quia ea non apud Acta fecerunt: sed tam recenti memoria cum omnibus documentis sit clarior ipsa testificatio civitatum, breviter attingam, quod illuc, cum iter agerem, comperi. Nam quia eis pro defendendis ex qualitate parte sedibus suis etiam post proconsulis judicatum turbas sibi faventis fiducia Salvius repugnare tentaverat; victus aliquando comprehensus est, non jam ducebundus ad judicium, ubi in partes fuerat prolata sententia, sed pompa miserabili triumphandus. Captio enim seni mortuus canes alligaverunt in collo, et sic cum illo, quantum libuit, saltaverunt. Ille si vellem exaggerare dicendo, nonne fortasse hanc penam vir tormentis regum Etruscorum, quibus mortua vivis corpora jungebant, comparandum esse monstrarem? etc. » Eadem idem Augustinus, dum agit contra Parmenianum²; et cum pluribus rem prosecuitur, ait a suis Salvio ut martyri fabricatam fuisse novam ecclesiam.

52. Quod vero eadem prosecutione cause sua Primianistae aduersus Maximianistas ea omnino pre-

stiterint, quae iudeum atque ceteri Donatiste a tempore Constantini Magni atque Constanti in Catholicos effuso ore jactabant; siveque suis ipsorum se arnis confodi, negare non possent (quod cereberrime idem S. Augustinus inculcat), inde factum est, ut in Concilio Carthaginensi postea a Catholicis celebrato, ministrum sub consulatu Vincentii et Fravite, decreverint Patres ad perpetuam rei memoriam e publicis Aelis excipienda esse cuncta, que inter Primianistas et Maximianistas penes proconsules versata essent: sunt enim haec³ verba decreti: « Placuit ut ex Concilio nostro littera darentur ad judices Africanos, a quibus hoc peti congruum videtur, ut in hoc adjuvent communem matrem Ecclesiam Catholicam, in quo episcopalis auctoritas communiri in civitatibus potest; id est, ut judicia potestate ac diligentia ex fide christiana, quid gestum sit in omnibus locis, in quibus Maximianiste basilicas oblinuerunt, qui ab eis schisma fecerunt, inquirant, et gestis publicis propter firmam notitiam omnibus necessariam faciant inhærere ». Haec Patres; et quam prudenter id egerint, ex usu frequenti ipsorum proconsularium Gestorum, quibus Augustinus frequentissime Donatistas exagit, satis perspicie demonstratur.

33. Ceterum sicut olim Constantinus Magnus et Constans, ita et Valentinianus major, Gratianus, et Theodosius coeruleure legibus Donatistas, prout ipse S. Augustinus affirmit; easque ipsi legendas proponit, dum ait²: « Deinde Valentinianus, legite, que contra vos susserit. Inde Gratianus et Theodosius, legite quando vultis, que de vobis constituerint, etc. » Que vero post Theodosium Honorius aduersus eosdem statuerit, dicemus inferius suo tempore. Sed quanam prena contemptores legum, potestatum, ac denique numinis a Deo puniri solent? (hand enim divinitas patitur santes omnino hie grassari sine supplicio), ea nimurum, ut quos carcer coercere minime valet, nec compedes et catena constringunt, nec securis ferit vel ignis ineedit, iudeum sibi ipsis carnices flant: Ob idque accidit, ut e calo in eorum praecordia immissa vindicta, iudeum Donatiste mente turbati, furore pericit, a pravo dæmonie agitati, quovis praetextu, vel desperatione adacti, vel falsa spe meliorum illecti, ipsi sibi spontanei carnifices fierent, injicerent colto laqueos, gladios in sua converterent pectora, venena sisirent, precipitia vel flumina, vel ignes ad necem quererent, et ad quosecumque oblatos sibi interitus modos obvis accurrerent manibus, siveque infelissimi homines appeterent mortem, et oppeterent avidius, quam alii vitam. Tali quidem, ueliscente numine, quos judex legum vindicta non plexit, multatati sunt supplicio Donatista; ut amentiae quadam offusi caligine, praetextu martyrii, ipsi sibi violentas manus inferrent, vel ad intigendum ultimum sibi supplicium alios cogerent, ut superius demonstratum est. Sit in horum exemplum quod Constantii imperatoris temporibus dictum est ex Optato de

¹ Aug. contr. Cresc. I. iv. c. 48. — ² Aug. contr. ep. Parm. I. iii. c. 6.

³ Conc. Afr. c. 34. tom. I. Conc. — ² Aug. epist. CLXVI.

Marculo et Donato sua sponte necatis, quos illi dicebant a nostris occisis : sed verius Augustinus¹ : « Ecce, inquit, Marculus de petra precipitatus est; ecce Donatus Bagajensis in puteum missus est. Quando potestates Romanae talis supplicia decreverunt, ut precipitarentur homines? » Exoleverat diu ante supplicium illud, quo de rupe Tarpeia rei immunitum criminum precipiebantur. « Quid autem respondent nostri? Quid sit gestum, nescio. Tamen quid tradunt nostri? Quia ipsi se precipitaverunt, et potestates infamaverunt, etc. » At de aliis imitatione majorum suorum eadem sibi supplicia voluntaria inferentibus agit ipse S. Augustinus contra Gaudentium his verbis²:

54. « Sed nunc plane cum parente vobis mansuetudine Christiana, ita in vos sevit vestra demencia, ut quemadmodum dicis, caminorum reperto compendio, vestras animas rapiat. Omni modo vos a vobis ipsis pati persecutionem, nimia est impudentia, si negatis; quando vos utrumque completis, et unde juste percatis, et quod pertitis. Sic autem dicis, tot hominum milia esse qui hoc faciant, quasi non etiam ista sit non parva causa, cur ab hujusmodi magisterio vestro Africa liberetur. Eorum est enim hominum genus, cui hoc malum persuaderet potuistis, qui solent haec et antea facere, maxime cum idolatrie licentia usqueaque ferueret, quando isti Paganorum armis festa sua frequentantibus irruerant. Vovebant autem Pagani juvenes idolis suis quis quot occideret. At isti gregatim hinc atque inde confluentes, tanquam in amphitheatre a venatoriis more immanium bestiarum venabulis se oppositis ingerebant, furentes moriebantur, putrescentes sepeliebantur, decipientes colebantur. Prater haec sunt saxa immunita, et montium horrida praeputa voluntariorum creberimus mortibus nobilitata vestrorum: aquis et ignibus rarins id agebant, precipitis greges consumebantur in gentes. Etatis nostrae hominibus res notissimas loquor. Quis nescit hoc genus hominum in horrendis facinoribus inquietum, ab utilibus operibus otiosum, crudelissimum in mortibus alienis, vilissimum cum suis, maxime in agris terrans, ab agris vacans, et virtus sui causa cellas circumiens rusticanas, unde et Circumcellionum nomen accepit, universo mundo pane famosissimum. Africani erroris opprobrium? Ex hoc igitur genere quis ignorat quam nulli ante per diversas regiones ibant et peribant, et nunc in illorum comparatione quam pauci suis ignibus ardeant? » Cum scilicet compressi sunt iterum legibus imperatorum, de quibus uberior suo loco dicendum erit.

55. Quod autem hi nefandum seclus exemplum Rasic³ ex Machabaeorum libris defendere soliti essent, et determinatum delictum titulum martyrii honestarent, idem Augustinus eosdem pluribus sepe que confutat⁴; peritosque gloriae stimulis ista

delirasse, sepe etiam demonstrat⁵. Nam sic occisos sepeliebant, et colebant ut martyres, ad eorum sepultra comedentes atque gaudentes, orantesque jactabant se ad eorum memorias exanditos: sed refelli has omnes fallacias, et ad animas decipiendas diaboli technas retegit ipse fusius Augustinus⁶.

56. Coepit haec ipsorum insaniam sub Constante imperatore, cum ab eis missi sunt Paulus, et Marcius legati pacis, nec postea quoad dignitatem impium schisma desiit, perulgata jam etiam transmarinis: nam de his Philistiniis ita meminit⁷: « In Africa sunt qui Cirenitores dicuntur: hi circumcurrent terras; et quos inveniunt in via, cogunt eos, ut interficiantur ab illis, dientes se desiderare pati martyrium: et sub causa hac multi latrocinantur interdum. Quidam autem ex his velut Biothanati moriuntur, sese dantes in precipitum, diversumque subeunt calamitatum interitum ». Innotuerunt idem Orientalibus etiam: nam de ipsis Theodoretus haec habet⁸: « Novum insaniae genus excoegerunt: violentam enim mortem, martyrium nominant; et qui haec quidem appellationem assequuntur, id longo ante tempore, iis qui idem secum sentiunt, significant. Illi autem eos omni genere officii observant, eisque inserviunt, et omne ciborum genus afferunt, veluti quedam sacrificio destinata animalia praepascentes, et pingue facientes. Cum diuturno autem tempore in his delicias laute et opipare vixerint, cogunt eos quos in viis inventari, lethalia eis vulnera ense afferre; et nonnulli quidem institutum assequuntur, alii vero ab eo excidunt. Quis enim sane mentis in se cedis manifeste crimen suscepit? Instar Corybantum itaque furentes, et debacchantes, se ex alto precipito deorsum praecepit. Ego autem interiordum de Arianis loquor, volo aliiquid lepidum, quod in his evenit, enarrare. Cum enim permulti ex iis, instar phasianorum adipati, in generosum quemdam juvenem incidissent, deinde nudumensem ei porrexissent, jusserunt ut eis afferrer vulnera; et se cum interfectos minati sunt, nisi imperatum faceret. Is autem dixit, se vereri, ne aliquibus occisis, qui superessent penitentia ducti, paenam cædis ab eo exigent: oportere itaque prius uniuersique corum vinculum imponere, deinde sic ensim adigere. Cum illi autem acquevissent, et vincula accepissent, cum virgis omnes ecclisisset, eos vinculos relinquens abiit. Eis vero haec phrenesim immisit malus damnon ». Haec enim Theodoretus; deque his modo satis: reliqua enim de ipsis suis locis antea dicta et inferioris dicenda sunt. Tantum enim abest, ut ab hac insania aliquando resipuerint, ut majori in dies correpti furore, grassati sint in se ipsis, et in Catholicos; tunc præsertim, cum Gildensis in Africa tyranni sectator Optatus Gildonianus, homo Doua-

¹ Aug. in Io. tract. At. — ² Aug. cont. Gaud. I. t. c. 28. — ³ Mach. IV. — ⁴ Aug. cont. Gaud. I. t. c. 28. 29. 30.

⁵ Aug. de Unitat. Eccles. c. 19, et cont. Gaud. I. t. c. 20, et aliis in locis. — ⁶ Aug. de Unitat. Eccles. c. 19. — ⁷ Philast. de heres. c. 86. — ⁸ Theod. heret. fabul. I. iv.

tista armatus prodiit, quod suo loco dicluri sumus. Vidisti igitur et considerasti, nullum unquam non deo christianum imperalorem, sed nec Scyham, et immanissimum quemvis tyrannum de Bonafistarum sceleribus valuisse adeo crudeles penas sumere, quas ipsi sibi sponte ferali animo intulere. Sed jam que sunt reliqua rerum gestarum praesentis anni, oratione prosequamur.

57. *Alipio Tagastensi creato episcopo inter Augustinum et Hieronymum captiæ dissensiones.* — Hoc ipso anno Alipius Tagastensis, qui (ut ad ealem anni superioris diximus) Hierosolymam profectus est, in Africam redieus, creatus fuit sue patriæ episcopus Tagastensis : quod ex litteris S. Augustini ad S. Hieronymum hoc anno datis facile possumus intelligere¹. In ipso enim limine perfuncti presbyteratus et episcopatus ejus initiationis, Augustinus illas, de quibus agimus, ad S. Hieronymum litteras dedit ; quarum exordium est : « Nunquam aque quisquam, etc. » Haec quidem hand otiose disquirimus, sed ut perspicue innotescat, quo tempore cepta sit controversia illa famosa, ore omnium agitata, inter Augustinum atque Hieronymum ad multorum annorum spatio propagata ; simulque causam et fontem, nuda illam fluxisse contigit, percipere accurate possimus. Ac primum quæ de Alipi episcopatu habeat Augustinus, his tunc ad Hieronymum litteris datis, hic verbis ipsius manifestemus : « Nunquam, inquit, aque quisquam tam facile cuilibet facile immotio, quam mili tuorum in Domino studiorum quieta latitia, et vere exercitatio liberalis. Quanquam ergo percepiam omnino te nosse, tamen exiguum quiddam minus habeo, praesentiam videlicet corporis. Quam ipsam etiam, postea quam te beatissimus nunc episcopus, tunc vero jam episcopatu dignus, frater Alipius vidit, remeansque a me visus est, negare non possum magna ex parte mibi esse relatu ejus impressam : et ante redditum, cum te ille ibi videbat, et ego videbam, sed oculis ejus, etc. ».

58. Auspicaturi jam exordium et originem controversiarum, quæ inter tales tantosque viros doctrina et sanctitate egregia prædictos, Catholiceaque Ecclesie magistros exortæ sunt : hic repete memoria debemus, quæ anno superiori ad finem ipsius diximus, cum de ejusdem Alipi peregrinatione Hierosolymam sermonem habuimus; nimirum tunc ex nobilium Origenistarum Hierosolymis agentium latebris ventum illum spirasse, quo ejusmodi est excitata tempestas, ex qua filiorum pacis navigia nonnulli jaedata, et inter se collisa diu, vix tandem ad tranquillitatibus portum, quo uterque rectitudinis et veritatis clavum direxerat, integra absque naufragio pervenire : cum postea datis inter se mutuo dexteris junctis animis, adversus primogenita Origenistarum germina, Pelagianos hereticos, sub eodem catholico fidei vexillo commilitones acerrime decertarunt.

59. Sed quomodo ab Origenistis suppeditatus est discordia fomes; ex verisimilibus, ex veris tamen deductis conjecturis datur posse opinari : prout vero abhorremus ab opinione eorum, de quibus ista Hieronymus² : « De amicitia omnis tollenda suspicio est ; et sic cum amico, quasi cum altero se loquendum. Nonnulli familiares mei et vasa Christi, quorum Hierosolymis et in sanctis locis permagna copia est, suggerebant, non simplici animo a te factum, sed laudem atque ruminculos, et gloriolam populi requirent ; ut de nobis cresceret, et nulli cognoscerent te provocare, me timere ; te scribere ut doctorem, me facere ut imperitum ; et tandem reperisse qui garrulitati meae silentium modumque imponeret ». Haec ipse : sed plane illi male Augustini animum perscrutari; licet id conati fuerint, qui ad haec adversus Hieronymum scribenda Augustinum quibusdam impulsibus adegerint. At quinam adversari isti Hieronymi, qui ex Augustini ad ipsum scriptis insultandi in eum capturati forent occasionem? illi nempe, quorum superius mentio facta est, Joannes, Hierosolymitanus episcopus, Ruffinus, Melania, et si qui alii ob Origenis errores quos impugnabat, ipsi Hieronymo intensissimi, ejusmodi quidem, qui extrinsecus sanctitatem cum nobilitate pollentes, fidem apud omnes invenerint, qui eos minus proxime perspectos haberent.

60. Quænam autem, quantave putas hos omnes adversus Hieronymum in aures Alipi infudisse? eti non alia, illud quidem quod dicifitare et objecfare sœpe solebant; nimirum, hominem esse fastu plenum, tumidum, nemini parentem, omes carpentem, sibi nimium arrogantem, agentem doctorem totius orbis, omnes spernentem, nulliusque rationem habentem; fore namque Deo gratum Christianis jucundum, petulantiam hominis coercere, contrariis scriptis ejus scripta corripere et suggestare; idque esse de ipso in primis bene mereri, si e cathedra docentes demissus, in loco humili collocatus disceret tandem, et quod non credaret, experientio sentire; præstantiorem ipso in Ecclesia inveniri doctorem. At quorsum haec Origenistarum stropha tendebat? eo nimirum, ut Hieronymi quam dicebant audaciam coercendo, Augustinum, si possent, ea arte sibi conjungerent; yet saltem eodem inter se altercantes, sibi invicem adversarios constituerent, jugiter inter se pugnantes, multoque carpentes, eveniretque tandem secundum illud Hieremie³ : « Quia fortis impegit in fortem, ambo pariter conciderunt ». Non sensit dolos Alipius, nec in animum inducere potuit fraudulenter haec agi, ab hominibus præsertim, quorum sanctitas videbatur toto jam orbe spectata: quamobrem quæ de Hieronymo ab illis accepit, eadem reversus in patriam retulit Augustino: qui bona fide, rectoque animo, et nomisi boni consulens, sic scribere aggressus est, et carpere quæ a Hieronymo scripta

¹ Aug. epist. viii.

² Hier. epist. xci. — ³ Hier. xl.

essent, ut tamen in omnibus fraternae charitati in primis voluerit esse consulum : sive se reprehensorem exhibuit, ut tamen charitate se fratrem esse, pluribus significasse voluerit. Sed age iam ad ipsas litteras inter se mutuo datas, quo scripta sunt ordine, veniamus.

61. Acres hinc inde epistolæ et controversia, salvo tamen charitatis officio. — Dedit igitur ipse prior Augustinus ad Hieronymum, quas diximus, litteras hoc anno euidam Pro futuro, familiares illas quidem, salibus tamen acrioris correctionis aspersas : nam unde sibi suppetere poterat hand mediocre argumentum Hieronymi commendandi, quod solus ac primus inter Latinos reserare potuerit fontes Hebraicos, inde eum suggestandi, se inventisse putavit occasionem, quasi otiosæ hec ipse tentasset : a quo studio etiam divellere eum conatus, frucliosus ipsum laborare rogat, nimirus, ut verteret in latinum grecos scriptores ecclesiasticos; quod postulare se dicit nomine totius Ecclesie Africane, cum ait¹: « Petimus ergo, et nobiscum petit omnis Africanarum Ecclesiarum studiosa societas, ut in interpretandis eorum libris qui græce Scripturas nostras quam optime tractaverint, curam atque operam impendere non graveris : potes enim efficere, ut nos quoque habeamus illos tales viros, et unum possimum, quem tu libentius in tuis litteris sonas ». Origenem sane Augustinus intelligit; eni laudes, antequam ex eo hereses proferrentur in lucem, suis scriptis sepe configerat Hieronymum, predicasse : ut vel ex hoc uno intelligas tacitam in iuri Hieronymo nolam, quod hoc tempore detestari profiteretur Originem, quem ante sepe alias commendasset; sive plane per transenam inspicias suppeditata ab Originistis Augustino, eo modo quo diximus, in Hieronymum argumenta; qui et ista mox subdit : « De vertendis autem in linguam latinam sanctis litteris canoniciis laborare te nolle, nisi eo modo quo Job es interpretatus; ut signis adhibitis, quid inter hanc tuam et Septuaginta, quorum est gravissima anachoritas, interpretationem distet, appareat. Satis autem nequaque mirari si aliquid adhuc in hebreis litteris et exemplaribus invenitur, quod tot interpretes illius lingue peritissimos fagerit, etc. » Ad postremum ejusmodi indigno plane Augustino dilemmate agit : « Si enim, inquit, obscura sunt, te quoque in illis falli potuisse creditur; si autem manifesta, illos in eis falli potuisse non creditur ». Hac ipse : sed quantarum sint virium, si que ad ista responderit Hieronymus legeris, plane inuenies.

62. Post huc autem Augustinus eam reprehensionem inculeavit de perperam facta a Hieronymo interpretatione loci illius in epistola ad Galatas², quo Paulus ait oījurgatum a se esse Petrum; cum Hieronymus dicere ex complurium doctorum sententia, ea omnia inter ipsos Apostolos per simulationem esse frangere : redarguit enim Augustinus Hieronymum tamquam pravi dogmati assertorem;

quasi illis mentiri lieuisse, affirmari. At quam haec a sententia Hieronymi abhoruerint, superior a nobis est demonstratum tomo primo Annalium, cum de eadem controversia et dissensione inter Paulum et Petrum pluribus disputavimus; ad quem locum lectorem recirimus. Hac quudem in primis ad Hieronymum litteris præstilis Augustinus, quas Profuturo perferendas Hierosolymam dedit. Sed accidit, ut ipse relente in Africa, vix ut dicemus pervenerint post annos duodecim Hierosolymam. Verum quo eas id factum sit, sic explicat Augustinus³ : « Primas, quas ad te ahdue presbyter litteras præparaveram mittendas per quendam fratrem nostrum Profuturum; qui postea nobis collega factus, iam ex hac vita migravit; nec eas tum ipse perferre potuit; quia continuo, dum proficiendi disponit, episcopatus sarcina detentus, ac deinde in brevi defunctus est; etiam nunc mittere volui, etc. »

63. Cum igitur harum Augustini litterarum S. Hieronymus penitus ignarus esset, ipse ad Augustinum alia occasione litteras officiosas salis misit : qua licet non extet, earum lamen meminit Augustinus⁴; qui et testatur inter alia admonitione se fuisse a Hieronymo, ut caveret in legendi Origene ejus errores; utpote quod ipse Hieronymus aliquid visus esset odoratus esse, et in suspicionem adductus de consuetudine Alippi Hierosolymis cum Joanne episcopo, Ruffino, atque Melama; et veritus ne per Alipium tamquam canalem e cœnosis fontibus in Augustinum animum intaberenetur toxicæ Origenis. His acceptis a Hieronymo litteris Augustinus, cum ad eum redderet litteras, eadem persuasione qua cum primas litteras dederat animo affectus, rursus a redargutione scriptorum illius sumit exordium, ex causa quidem levissima sibi comparans argumentum; nimirus quod accepisset a quodam homine, inditum ab eo titulum, *Epitaphium*, commentario illi, quem ante biennium conscriperat *De scriptoribus ecclesiasticis*: quod lamen minime verum fuit, ut litteris suis se postea Hieronymus excusat. Nurus vero iisdem Augustinus litteris eamdem inculeat reprehensionem de pravo dogmate ex interpretatione perperam facta loci illius epistole Pauli ad Galatas : alque tandem, perinde ac si gravis lapsus esset errore, adhuc admonuit, ut juxta illud Homeri, instar Stesichori, recantaret palinodium : haec cuncta pluribus perfracta apud ipsos Hieronymum et Augustinum, si vis, inspicias lector : nimis enim in longum diffueret oratio, si cuncta verbis ipsorum hic reddere conaremur.

64. Sed accidit, dolo quidem adversariorum, non autem culpa vel oscititia Augustini, ut haec litteræ nequam Hierosolymam perlatæ fierint, sed exscripta ex eis exemplaria in Italianam missa sparsaque per singulas ferme civitates non sine Hieronymi gravi ignominia nota : quorum unum nactus Syrius diaconus, Hierosolymam ad Hieronymum

¹ Hier. epist. LXXXV. apud Aug. epist. VIII. — ² Galat. II.

³ Aug. epist. X. apud Hieron. LXXXVIII. — ⁴ Aug. epist. IX. apud Hier. LXXXVI.

attulit : testatur id ipse Hieronymus in litteris ad Augustinum scriptis, cum ista narrat, sic iure quidem expostulans¹ : « Satis mirari nequeo, quomodo ipsa epistola et Romae et in Italia haberet a pterisque dicatur, et ad me solum non perveneret, cui soli missa est : praseritum cum idem frater Systinius inter caeteros tractatus tuos dixerit eam se non in Africa, non apud te, sed in insula Hadria ante hoc ferme quinquennium reperisse ». Hac Hieronymus. Quis non sentiat id subdola adversariorum arte compositum, ne ejusmodi litteras ad Hieronymum pervenirent, ne ejus stylo potenti ex more, omnia que essent objecta refellerentur : sed quasi ex illis victus atque prostratus, cum rubore siluisse videbatur; litterae illae Augustini ubique locorum ab adversariis ostentarentur describerenturque; ut sic Hieronymi nomens annis pariteratque cachinnis expositum pro adversariorum arbitrio ubique traduceretur.

63. Quod autem haec acciderint Augustino nesciente, inde satis aperte percipi potest, dum post illam epistolam ad Hieronymum alias litteras dedit, quibus efflagitabat, ut ad datas a se litteras responderet. Sed rem hanc totam gestam dolo adversariorum cum dicimus; ne falsum me conjectorem existimes, accipe quid praererea per Africanos iidem episcopos iidem adversarii Origeniste codem tempore moliti sint : narrat id S. Hieronymus² in Apologia adversus Ruffinum : « Scribit, inquit, frater Eusebius, se apud Afros episcopos, qui propter ecclesiasticas causas ad comitatum venerant, epistolam quasi meo scriptam nomine repperisse, in qua agerem peccitantiam; et me ab Hebreis in adolescentia inductum esse testarer, ut hebreorum volumina in latinum verterem, in quibus nulla sit veritas. Quod audiens, obstupui, et quia in ore duorum vel trium stat omne verbum, unique testi nec Catoni creditum est; id ipsum multorum me ex Urbe fratrum scripta docuerunt, sciscitantium, an ita se haberet, et a quo ipsa epistola disseminata esset in vulgus lacrymabiliter indicantium. Qui hoc ausus est facere, quid aliud non audeat? » Haec S. Hieronymus : quibus significatur, ex una pariter officina isthac omnia esse deprompta. Porro tofius hujus facinoris architectum fuisse Ruffinum, ipsumque ejus auctorem epistole nomine Hieronymi scriptae, idem Hieronymus in Apologia in ipsum scripta non obsecne significat³.

66. At quid post haec ipse Hieronymus? licet Augustini litterarum exemplar per Systinum diaconum accepisset, cunctatus est tamen ad eas dare responsum, quod haud certus omnino reddi posset eas ab Augustino esse conscriptas, licet (ut ait) stylo satis intellexerit ejus esse : sed stomachatus non nihil, duabus⁴ ad Augustinum missis litteris, de injuria accepta conquestus est, contestatusque pariter se ad priores ab ipso datas litteras minime respondere velle, quoque certioribus scriptis litteris suas illas

esse significaret : dedit barum litterarum priores Astorio, posteriores vero Firmino, ut ex Augustini redditis litteris⁵ appareat. Quas omnes licet stylo pungenti, utpote commotus injuria, visus sit exarasse; haud tamen inter se ipsos connexum vinculum charitatis dissotii voluit : nam ad finem priorum, quas Systinio dedit, animi sui candorem his verbis reliquise voluit declaratum⁶: Vide, inquit, quantum te diligam, ut ne provocatus quidem voluerim respondere; nec credam tuum esse, quod in altero forte reprehenderem. Ad finem vero posterioris epistolae⁷ : « Vale, inquit, mihi amice carissime, etate fisi, dignitate parens ». Sie quidem, quod jam Augustinus esset creatus episcopus : et mox addit : « Et hoc a me rogatus observa; ut quidquid mihi scripseris, ad me primum facias pervenire ». Augustinus vero acceptis Hieronymi litteris ab Astorio, illas suas ad eum reddidit; quarum est exordium⁸ : « Quamvis existinem, etc. » in quibus inter alia veniam petens, haec ait : « Obsero ergo le per mansuetudinem Christi, ut si te laesi, dimittas mihi, ne me vicissim feciendo, malum promato reddas » : Et post alia : « Utinam mereremur amplexus tuos, etc. » Ex quibus plane intelligis. Deo dilectos, filios pacis, Ecclesie magistros eo animo in alterando fuisse, ut inter ipsos verborum graviores verberibus ictus, se tamen mutuo completerentur, et furtivis charitatis osculis peterent.

67. Porro ut his profitetur litteris Augustinus ; haud pridem dederat ad Hieronymum per Cypriannum diaconum litteras, quae extant; estque illarum exordium⁹ : « Ex quo cœpi ad te scribere, etc. » quibus et significavit suas esse duas illas priores, quibus superius dictæ correctiones conscripsit haberentur; de quibus, et Hieronymus petierat certior redi, nun ejus essent : adjunxit vero et postremis his suis ad Hieronymum alias reprehensiones : videlicet, quod novam ex Hebreo translationem libri Job edidisset prorsus inutilem; quodque aliter quam Septuaginta haberent, vertens ex Hebreo veritate librum Jonæ, pro cucurbita, magno omnium scandalum, hederam posuisse : et quid in una Africinarum Ecclesiarum tunc contigisset, recenset his verbis : « Quidam frater noster episcopus, cum lectitare instituisse in Ecclesia, cui praest, interpretationem tuani, movit quiddam longe aliter abs te positum apud Jonam Prophetam, quam erat omnium sensibus memorieque inveteratum, et tot atatum successionibus decantatum : factusque est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus et in clamantibus calumniam falsitatis, ut cogereret episcopus (ea quippe civitas erat) Iudeorum testimonium flagitare. Utrum autem illi imperitia, an malitia, hoc esse in Hebreis codicibus responderunt, quod et Græci et Latini habebant. Quid plura? coactus est homo velut mordositatem

¹ Hier. epist. xcii. apud Aug. epist. xiv. — ² Hier. Apolog. advers. Ruffin. l. II. — ³ Hier. ibid. — ⁴ Hier. ep. xci. et xcii.

⁵ Apud Hier. epist. xvii. — ⁶ Hier. epist. xci. — ⁷ Hier. epist. x. — ⁸ Aug. epist. xv. apud Hier. epist. xcii. — ⁹ Aug. epist. x. apud Hier. epist. lxxxviii.

corrigerem, volens post magnum periculum non remanere sine plebe ». Hactenus de his Augustinus : reciprocansque rursum per eamdem lineam stylum, affirmat cum utilius impensurum operam reddendo graca latini, quam hebraica; coque nomine gratias agit de Evangelio ab ipso ex greco in latinum translatu.

68. At quantum temporis interlapsum sit, ex quo illas ab Augustino olim scriptas, et per Cypriani diaconum iterum ad ipsum datas S. Hieronymus accepit¹; plane ex ipsis Hieronymi ad Augustinum per eundem Cypriani tunc redditis litteris satis superque intelligi potest; nempe quod admiratione quidem dignum est duodecim annorum spatium intercurrisse: quod sane ex manifesta illa ratione deducimus, cum iisdem litteris ipse testetur S. Hieronymus², ejus exemplaria ad se perlata esse non antequam Sysinnius advenerit ex Galliis Hierosolymam, cum illuc missus est ab Exuperio episcopo Tolosano: qui quidem ejus adventus configit monstratur sub sexto Arcadii consulatu cum collega Probo: est is annus Domini quadragesimus sextus. Nam cum ipse S. Hieronymus in prefatione libri tertii in Amos affirmet se dictis consulibus elaborasse commentarios in Zachariam ad Exuperium Tolosanum episcopum; et in prefationibus trium librorum in Zachariam idem S. Hieronymus testetur de codem Sysinno tunc misso ab Exuperio Hierosolymam; plane necesse est affirmare, non ante dictos Consules Sysinii adventum configuisse. Porro non alium hunc fuisse Sysinnum, qui exemplaria epistole Augustini ad Hieronymum attulit Hierosolymam, ab illo qui ab eodem Exuperio Tolosano episcopo missus accepit a S. Hieronymo commentarios in Zachariam prophetam sub dictis consulibus elaboratos, ex eo quoque certo cognosci potest, quod ipse Hieronymus in litteris quas tunc pro defensione sua ad Augustinum scripsit, enunciatur S. Joannem Chrysostomum, non eum dicti esse episcopum, sed olim fuisse, atque esse jam desiisse: adeo ut necesse sit eam ab ipso pro sua defensione esse scriptam ad Augustinum epistolam, cum jam Joannes sede submotus esset, et in locum ejus alius sufficeret: sunt enim in dicta epistola haec Hieronymi verba³: « Quid, inquit, dicam de Joanne, qui dudum in pontificali gradu Constantinopolitanam rexit Ecclesiam, et proprie super hoc capitulo latissimum evaravit liberum? » Quae quidem ipsamnet verba (ne arbitreri esse mendacum in codice) repetit ipse Augustinus in sua ad Hieronymum responsione, ea epistola, cuius est principium⁴: « Jampridem charitati tuae, etc. » Sic igitur jam vides sedere desiisse Joannem Chrysostomum, cum illae a Hieronymo scriptae sunt litterae ad Augustinum per Cypriani, quibus de acceptis priorum litterarum exemplaribus a Sysinno significabatur. Porro et illud liquet, enundem Joannem

Chrysostomum quadragesimo quarto Domini anno sede depositum et in exilium missum esse: unde persicias, optime convenire, eundem hunc esse Sysinnum, quem constat Hierosolymam venisse sub dicto sexto Arcadii consulatu, anno Domini quadragesimo sexto; indeque perspicue intelligas, non ante annos duodecim Hieronymum accepisse, non dico litteras, sed exemplaria litterarum, quas Augustinus scriperat: quibus et videoes, quam proditorie eum eo tunc ab adversariis actum sit.

69. Sed non hic finis, imo potius exordium controversiarum fuit: siquidem acceptis tribus simul missis ab Augustino Hieronymus litteris, ipse ita quas per dictum diaconum Cypriani redditum, Apologiam validam quidem contexit: qua cum ab omnibus objectis causam suam defendisset, redarguit insuper Augustinum, quod ejus sententiae visus esset assertor, qua diceretur, Iudeos ad Christum conversos uti hieite legalibus potuisse: quod affirmare, nihil aliud eset, quam Cerinthi, Ebionis, et Nazaraeorum haeresi astipulari. Vice versa Augustinus his a Hieronymo pro sua ipsius defensione acceptis per Cypriani diaconum litteris, neenon superioribus Firmo datis, quarum meminimus, prolixiorum illarum rescripsit epistolam, quae incipit: « Jampridem charitati tuae: qua inter alia purgat se ab eo errore, in cuius suspicionem apud Hieronymum venerat, quasi eadem sentiret cum hereticis illis, qui Judaica pariter cum fide christiana esse servanda antea docuissent: fatetur tamen, se minus perfectly esse locutum; intelligere autem voluisse, ea primis illis temporibus tolerata fuisse; quam suam ea de re sententiam jam ante contra Faustum seribens, plenius se declarasse testatur. Sed jam receptui post bellum canendum; imo et composito inter eos federe, et veritate in utroque vincente firmiori pace atque concordia stabilita, pro munere Deo laudes cum gloria concienda.

70. Porro ut ab omni suspicione male mentis pravique animi S. Augustinum penitus liberemus, intelligamusque quam verissimum esse haec omnia adversariorum arte fuisse composita, ipso aliter sentiente: preter illa qua superioris ingesta sunt ad haec declaranda, accipe quae ipse Augustinus ad calcem suarum primiit datarum epistolaram habet; ut intelligas quo animo in ejusmodi contentio- nis palestra in arenam descendenter. Sunt haec verba⁵ ipsius, cum Profuturo simul cum litteris alia quedam scripta Hieronymo dederal perforenda: « Sane idem frater aliqua scripta nostra fert secum; quibus legendis si dignationem adhibueris, etiam sinceram atque fraternalm severitatem adhibeas queso. Non enim aliter intelligo quod scriptum est⁶: Emendabit me justus in misericordia, et arguet me: oculum autem peccatoris non impinguet caput meum: nisi quia magis amat obijurgator sannas, quam adulator ungens caput. Ego autem difficultime bonus iudex

¹ Hier. epist. LXXXIX, apud Aug. xi. — ² Hier. epist. XLII, XLIII. — ³ Hier. epist. LXXXIX. — ⁴ Aug. epist. xix, apud Hier. XCIV.

⁵ Aug. epist. VIII. — ⁶ Psal. cxlv.

lego quod scriperim; sed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum vitia mea, sed haec malo audiire a melioribus: ne cum me recte fortasse reprehendero, rursus mihi blandiar, et meticulosam potius mihi videar in me, quam justam tulisse sententiam ». Haec ipse, volens sua scripta censura Hieronymi subjacere: quo animo perseverasse Augustinum immobilem usque ad finem, omniisque observantia Hieronymum coluisse, innumera in iisdem epistolis sparsa sunt loca.

71. In novissima eodem argumento conscripta, quantum ipse licet episcopus detulerit Hieronymo presbytero, hac plane sententia declaravit¹: «Quamquam secundum honorum vocabula, que jam Ecclesiae usus obtinuit, episcopatus presbyterio major sit; tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est ». Major quidem Augustino Hieronymus non atque solum, cuius ratione eum superioribus litteris filium nominat, sed et linguarum hebraicæ et græcæ peritia: verum et in sanctitate etiam puto Augustinum juce primas Hieronymo detulisse; quippe quem sciret ab exordio juvenitis jugum Christi portare coepisse, fidemque immaculatam servasse; se vero a lide naufragium diu per Manichæorum hereses deviasse. Cum tot igitur prærogativis præstaret Hieronymus Augustino; videtur insulsa nimis illa quorundam interpretatione; significare nimirum voluisse Augustinum, Hieronymum majorem fuisse, quod major esset dignitas cardinalatus episcopatu: quasi nihil præterea esset, quo excelleret Hieronymus Augustino, ut necessario ad cardinalatum illa referenda sint verba: sed de cardinalatu Hieronymi satis superius. Ad postremum ad significandam puram suam erga Hieronymum charitatem, timens Augustinus ne quid reliquum respersi ex labore pulveris in Hieronymi animo resideret, sequestrem adhibuit Præsidium sacerdotem, qui penitus ejus animum exploraret; ad quem ea de re epistolam scribens, haec habet in fine²: « Si ego, quod non debui, aut quomodo non debui, aliquid scripsi; non ad illum de me, sed ad me ipsum potius fraterna dilectione mitte sermonem; quo correctus petam, ut ignoscat, si meam culpam ipse cognovero ». Haec ipse. At quanti e contrario fecerit ipse Hieronymus Augustinum, et quibus laudibus prædicaverit, inferius suis locis dicturi sumus Annalium tomo quinto, cum mutuo inter se datas litteras tempore ingruentis hæresis Pelagiane recensimus. Illic autem satis in unum concessisse cœptam hoc anno controversiam, deducunt vero ad annum ferme decimum quartum; simulque certo narrationis ordine in unum modo nos perdifficilem historiam ad rerum gestarum faciliorem intelligentiam, quam brevissime lieuit, complexos esse. Jam cetera que hujus sunt anni acta reddamus.

72. *Paulini et Therasiae conversio, eorumque inclytum genus.* — Illoc eodem anno Panlinus Romanus, V. C. antiquæ nobilitatis decus, una cum

Therasia conjugé, amplissimo patrimonio in panperes erogato, monasticae vite institutum arripiens, Urbe admirante in Notarium agrum secessit. In eujus rei geste narratione, a temporis certa ratione sumentes exordium, haec ipsa praesenti anno gesta esse, inde certam deducimus manifestanque adducimus auctoritatem, quod idem ipse Paulinus in epistola quam dedit ad Augustinum adhuc presbyterum, mox vero eodem anno postea creatum episcopum Hipponensem, nempe anno sequenti, quo contigit ad episcopatum provelhi, cum testetur se nonnisi annum habere, ex quo, abdicato seculo, christiana philosophie nomen dederit, licet atatis annum quadragesimum primum implesset; plane significat, hoc anno, suas atalis quadragesimo impletu, monasticum induisse habitum, et vite monastice instituta sectari copisse. Sed jam ipsum ista profitebenti audiamus: ea enim epistola haec habet³: « Rege ergo parvulum in terra reptantem, et tuis gressibus ingredi doce. Nolo enim in me corporalis ortus magis quam spiritualis exortus atatem consideres. Quippe atas mihi secundum carnem ea jan est, qua fuit ille ab Apostolis⁴ in porta Speciosa Verbi potestate sanatus », nimirum annorum amplius quadraginta. « In natalibus autem animæ illius adhuc mihi tempus infantiae est, quæ intentatis Christo vulneribus immolata digno sanguine agni victimam præcucurrit, et Dominicam auspicata est passionem »: nempe anni unitus temporis terminus; amneulum enim agnum ad Paschalem victimam debere eligi, divina lege præceptum erat⁵. His igitur figuris Paulinus aperte significare voluit, se eo tempore, quo ista scribebat, nempe anno sequenti (ut dicetur) fuisse atatis annorum quadraginta unius, quorum annum unum spiritualis natalis egisset in monastica disciplina.

73. Sed unde colligimus, dices, sequenti anno eam a Paulino ad Augustinum epistolam scriptam esse? ex eo nimirum ejus rei certum deducitur argumentum, dum ad Augustinum tunc presbyterum ipso scribente, Augustinus jam tunc factus episcopus ad ipsum Paulinum mox litteras reddidit: id enim ipse sanctus Augustinus affirmat⁶. Porro Augustini ad episcopatum promotionem sequenti anno contigisse, Prosper nota consulum signal: cui enim cum Augustino magna fuit vite consuetudo, ea de tempore sedis ejus ipsum præterisse minime potuerunt. Quod autem has litteras Paulinus ad Augustinum adhuc presbyterum dederit, ex verbis ejus fidem certam invenies, dum ibi haec ait⁷: « Si officium commune consideras, frater es; si maturitatem ingenii tui et sensuum, pater mihi es, elsi forte sis ævi junior, quia te ad maturitatem meriti honor seniorem provexit, et juvenem cana prudentia ». Ita ipse: et inferioris cum se eidem Augustino ministerio socialium dicat æqualem, compresbyterum illum fuisse demonstrat, sicut etiam cum eundem

¹ Aug. epist. xix. — ² Aug. epist. xvi. apud Hier. xciv.

³ Apud Aug. epist. xxxi. — ⁴ Act. iv. — ⁵ Exod. xii. — ⁶ Aug. epist. xxxiv. — ⁷ Apud Aug. epist. xxxi.

fratrem nominet Augustinum; nam presbyterum a presbytero fratrem appellari consuevit, episcopum vero patrem, idem Paulinus eadem epistola ad Augustinum datū declarat, appellans Alipium episcopum Tagastensem communem patrem; cum famen quod ad actatē spectat, ambo essent aequales. Quod autem tunc ad ea rescriperit Augustinus jam creatus episcopus, in eadem ipse testatur epistola¹. Sed et ex his illud observa: cum enim hoc anno ipse ad Augustinum epistola Paulinus tradat se jam implesse quadragesimum annum, ac proinde inchoasse quadragesimum primū; plane invenies ejusdem prorsus aetatis ipsum cum S. Augustino fuisse, quem tempore quo fuit creatus episcopus, liquet fuisse aetatis annorum quadraginta unius: id quidem ex deducta exacta superioris annorum aetatis ejus ratione perspicue demonstratur: haec vero ad tempus insinuandum satis sufficiant.

74. At quanti momentū res fuerit, tale de se spectaculum Urbi et orbī exhibuisse in seculi abdicatione Paulinum, ex iis facile poteris intelligere, quae S. Ambrosius eodem tempore ad Sabinum Placentinum episcopum data ad istud ipsum significandū epistola, his verbis exordiens narrat²: « Paulinum splendore generis in partibus Aquitanie nulli secundum, venditis facultatibus tan suis, quam etiam conjugalibus, in hos se induisse cultus ad fidem compri, ut ea in pauperes conferat, quae redegit in pecuniam: et ipse pauper ex divite factus, tanquam deonoratus gravi sarcina, domui, patriæ, cognationi quoque vale dicat, quo impensis Deo serviat. Elegisse autem secretū affirmatur Nolanae urbis, ubi tumultum fugitans, avum exigat. Matrona quoque virtutis ac studio ejus proxime accedit, neque a proposito viri discrepat. Denique transcriptis in aliorum jura suis pradiis, virum sequitur, et exigen illic conjugis contenta cæspite, solabitur se religionis et charitatis ditiis. Soboles eis nulla, et ideo meritorum posteritas desiderata. Haec ubi audierint proceres viri, que loquentur? Ex illa familia, illa prosapia, illa inde, tanta preditum eloquentia migrasse a senatu, interceplam familie nobilis successionem? ferri hoc non posse. Et cum ipsi capita et supercilia sua radant, si quando Isidis suscipiunt sacra: si forte christianus vir attentior sacrosancte religioni vestem mutaverit, indignum facinus appellant. Equidem dolce tantum esse in mendacio observantiam, in veritate negliguntiam, ut confundantur plerique attentiores ad sacrosanctam religionem videri, non considerantes vocem dicentis³: Qui me confusus fuerit coram hominibus, confundam et ego eum coram Patre meo, qui est in celis, etc. » Haec ipse: quibus plane vides Paulinum atque Therasiam habitum mutasse, cum vita monasticam una pariter aspiciati sunt: quam quidem innovationem merito idem Paulinus novum natale suum appetat, dum se hoc anno genitum se-

cundum interioris hominis renovationem, scriptis ad Augustinum litteris profiteatur.

75. Sed antequam de Paulino que sunt reliqua prosequamur, elcidandus est locus Ambrosii, quo ait, Paulinum in partibus Aquitanie nulli fuisse secundum: ne quis ex his putet illum origine Aquitanum fuisse potius, quam Romanum, quem inter senatores Romanos elaruisset, et inter omnes nobilitate fuisse conspicuum, idem affirmat, quod et Ausonius (ut dicitur) sape confirmat. Quonobrem quod ipse S. Ambrosius de Paulino dicat, in partibus Aquitanie nulli fuisse secundum; ad amplissimum patrimonium quod ille in Aquitania possideret, ubi et habitare stepe soleret, visus est altudere voluisse, secundum ex qua itidem Ausonius de ipso Paulino scribit. Contingebat hoc tempore, sicut olim, nobiles Romanorum in provinciis longe ab Urbe positis latifundia possidere; ut S. Hieronymus¹ tradit de S. Paula, et Symmachus² suis testatur epistolis in Mauritania Casariensi plurima jugera possedisse; itidemque de Panmachio ex S. Augustini³ epistola constat; quod et de aliis horum aequalibus aſſūmari potest, ut de antiquioribus Romanorum dicere pratermittanus. Quod igitur in eadem provincia Aquitania alii quoque Romani cives latissima rura possiderent, sed ab horum nemine superaret Paulinus; ea de causa Ambrosius de ipso ait, in partibus Aquitanie in possessione agrorum nulli secundum fuisse.

76. Haec autem cum optimo jure dici possint; puto tamen vitio librariorum inversam esse periodum: nimur, ut cum ibi apud Ambrosium sic legitur; « Paulinum splendore generis in partibus Aquitanie nulli secundum, venditis facultatibus, etc. » ita si restituendum: « Paulinum splendore generis nulli secundum in partibus Aquitanie venditis facultatibus, etc. » cui quidem lectioni favet in primis, quod cum ipse Ambrosius amplissimum Senatorē significet fuisse Paulinum, familia nobilissima, ac Roinana prosapia eademque clarissima natum praedicit; plane res tanta minuitur, imo penitus extenuatur, si secundum priorem lectionem legerimus cum splendore generis in partibus Aquitanie nulli fuisse secundum; cum etsi primus inter nobiles illius regionis excelluisse, haud tamen comparandus fuisset cum aliquo Romanorum antiqua familia; nec sane dignus satis, ut de eo genitiles Romanos senatores talia tantaque, quod ad generis nobilitatem spectat, ista emphasi praedicarent: « Ex illa familia, illa prosapia, illa inde, tanta eloquentia predictum, migrasse a Senatu, interceplam familie nobilis successionem ». Haud enim par est, ista jaetari de nobili Aquitano; qui et inter ejus provincie nobiles non primus eniteat, sed reliquis coaequetur. Arridet insuper posteriori lectioni, quod idem Ambrosius inferius dicat, agrum Nolanum minime ab eo fuisse distractum;

¹ Aug. epist. XXXIV. — ² Ambros. epist. XXXVI. — ³ Lue. IX.

¹ Hier. epist. XXVII. — ² Sym. I. vii. ep. LXVI. — ³ Aug. epist. CXXIV.

sieque non omnes ab eo agros venditos fuisse, sed dontaxat eos quos amplissimos possidebat in partibus Aquitanie, voluerit demonstrasse : vel etsi certos omnes, excepto Nolano, vendiderit ; Aquitanos tamen satis fuerit nominasse, qui omnium latissimi haberentur.

77. Est insuper, ut ex ejusmodi S. Ambrosii de Paulino elogio illud pariter assequaris, non alium esse hunc Paulinum qui in agro Aquitano prædia vendidit, et Nolannum secessum cum eum conjugi petiit, ab illo ad quem exstant complures Asonii Galli viri consularis epistole versibus conscripta : illum ipsum namque Paulinum Asonii pernecessarium secundo munitionem remisisse, et eum conjugi idem vita institutum suscepisse, petiisque perfectioris viæ gratia Nolannum agrum, ex versibus ipsorum ultra citroque datis satis intelligi posse perspicitur.

78. Palere, lector, amabo te, orationi de tanto viro oblectanti, se liberiores ad cursum habendas laxari, ejusque exordium vita repetere usque ad ejusdem anno praesentis res gestas ; erit, ut tu quoque magnam ex iis capias voluntatem. Scimus Paulinos inter alios senatores christianos in Urbe celebres a Prudentio adversus Symmachum agenti re censori his versibus¹ :

Non Paulorum, non Bassorum dubitavisti
Pompa fides dare se Christo, stirpeque superbam
Gensis patricie venturo attollere seculo.

Praeter hunc autem de quo agimus, clarum Constantini temporibus Paulini duo senior atque junior; quorum prior consulatum gessit cum Juliano, eo ipso anno, quo Nicenum Concilium celebratum est, qui est Domini trecentesimus vicesimus quintus : posterior vero post annos octo ma cum Optalo itidem consulatum ordinarium est consequens. De majori adhuc ethimico ejusmodi vetus reperitur inscriptio² :

HERCULI. INVICTO
M. JUNIUS. CESONIUS. NICOMACHUS
ANICIUS. FAUSTUS. PAULINUS

De minori autem, cum aurala statua donatus est, ejusmodi extat egregium monumentum³ :

ANICI. JUN.
ANICIO. PAULINO. JUN. C. V.
PRO. COS. ASLE. ET. BELLESPOTI
CONSUL. ORDINARIO. PREF. URBI
VICE. SACRA. JUDICANTU. OB
MERITUM. NOBILITATIS. ELOQUII
JUSTITIE. ATQUE. CENSURE. QUI
BUS. PRIVATIM. AG. PUBLICE
CLARI. EST. PETITU. POP. R

TESTIMONIO. SENATI. JUDICIO
D. D. N. N. TRIUMPHATORIS. AUG.
CESARUMQ. FLORENTIUM
STATUAM. SECUNDAM. AURO
SUPERFUSAM. LOCARI. SUMPTU
PUBLICO. PLACIT

Quod inter alios magistratus una cum prefectura Urbana junctum legis : VICE. SACRA. JUDICANTU. intelligere debes, quod ex quo christiani principes titulum abejerent pontificis Maximini, jus pontificium sacra judicandi ad Urbis prefectos transtulerent : quod et ex Symmacho litteris de judicio exercendo ab ipso Urbis prefecto adversus Vestalem Primigeniam virginem lapsam, superius dictum est.

79. Habes ex his pariter inscriptionibus Panlinos itidem fuisse Anicianae familie germen : a qua hand putamus nostrum excludendum esse Paulinum, licet Pontius prænomine dictus sit : sicut nec excluditur senior Panlinus, quod Faustus ea inscriptione nominatus inveniatur. Caterini Prudentium, qui sub Honorio adversus Symmachum (nt diximus) dnos illos libros scripsisse cognoscitur, cum Paulinos celebrat, ad Paulinum de quo agimus, cuius fama vigebat illustris, respectum potissimum habuisse, nulla penitus dubitatio esse debet. Fuisse pariter nostrum Paulinum Melanice clarissimam feminam Consularis affuem, ipse ad Severum⁴ de illa scribens affirmat : haec de Paulini genere.

80. Sed et celeberrimi viri cunabula quoque petamus. Burdigala fuit illi natale solum : pluribus namque Romanis contigisse in provinciis diversis occasionibus nasci, multa exempla suppetunt, ut recens de Ambrosio, qui est natus in Galliis, cum parens eius in eis gereret prefecturam. Burdigalæ igitur natus, ibi ab Asonio Gatto illic publice profitente rhetorice atque poeticis institutus est facultatibus, ab eodemque paternis frequentatus officiis, prout ex ejusdem Asonii ad ipsum datis litteris declaratur, ac primo cum versibus illis cum voluit salutari⁵ :

Dic et. Valere ; die, Avere te jubet
Amicus et vicinus et fautor tuus,
Honoris auctor, auctor ingeni tui :
Dic et magister, dic parens, dic omnia
Blanda atque sancta charitatis nomina :

et alibi³ :

Nec delignare parentem
Adfari verbis. Ego sum tuus altor, et ille
Preceptor primus, veterum laitor honorum,
Primus in Aouidum qui te collegia duxi :

et Paulinus ad eum⁷ :

Tibi disciplinas, dignitatem, litteras,
Linguæ, et locæ, et fama deus,

¹ Prudent. advers. Symmach. l. i. — ² Recitat Panvin. in East. — Describit Suet. pag. 70. n. 1. neconon Panv. in East.

⁴ Paulin. ad Sever. epist. x. — ⁵ Ason. ep. xx. — ⁶ Ason. ep. xxxiii. — ⁷ Paulin. ep. xxxix. apud Ason. ep. 3.

Proetus, alius (auctus), institutus deo,
Patron, piceptor, pater.

81. At quod ait, a se Paulinum auctum honore,
proiectumque illius; ad illud speciale puto, quod
Paulinus ab Ausonio bene institutus, dignus evaserit,
cui in iugitate amplissimi crederentur. Etenim
fuisse ante Ausonium Paulinum insignitum ordinarii
consulatu, his versibus in epistola¹ ad eum
conscripta declarasse visus est :

Quanquam et Fastorum titlo prior, et tua Roma
Præcessit nostrum sella curvus ebor.
Et quo jadidum titu patina poeta tollit,
Lemnico ornata est, quo nra palma car.
Longeve tantum superians honore senecte, etc.

Quod de titulo Fastorum ait, et subdit de sella curuli Roma consecuta; plane excluditur quod de Fastis municipiis quis forlasse dicere potuisse, in illis Burdigale Paulinum scriptum, ibique primarios consequentem fuisse honores. Quamobrem hinc plane constat consulatum ordinarii significare voluisse : nam sufficiens consulatus nequaquam Fastis annotabantur, secundum illud Prudentii² :

Fastorumque aree potti
Annales proprio signant nomine chartas,
Atque inter veteres cera numerentur et ære;

et alibi³ :

Consulibus dat condere Fastos.

Consulium enim ordinariorum tantum id honoris erat : nam quod spectat ad exteriores consules alleatos, vel suffectos; nequaquam eorum nominibus consignabantur anni, verum sub quibus consulibus consulatum gessissent, ut idem ait Ausonius in gratiarum actione pro suo consulatu querendum erat. Sed et quod alibi idem his versibus scribit⁴ :

Paulinum Ausoniumpare varo, quos sacra Quirini
Purpura, et auratis trabea velavit amictus :

plane significat eodem consulatu ordinario functum esse Paulinum, quo Ausonius, ambos nimiriū aurata trabea induitos esse : fuisse namque auro textam trabeam consularem, idem ipse Ausonius docet⁵.

82. Sed quoniam anno ante Ausonii consulatum Paulinus illum ipsum magistratum obierit, ignoratur; nisi diverimus, quod cum omnes Fastorum laterculi certis reperiuntur signati consulibus, minus vero ex eis careat consulium nota, adscribaturque post consulatum Gratiani Augusti et Equitii, par est existimare Paulini consulis nomine aliquę col-

lege illum fuisse signatum. Haec de Paulini consulatu ex Ausonio ipso dicta sunt, cui puto refragatur neminem.

83. Reperitur insuper Paulinus gessisse praefecturem Urbanam sub consulatu Gratiani quinto et Theodosii; ad eum enim duo⁶ sub iisdem consulibus data habentur rescripta : quem hunc ipsum, de quo agimus, fuisse Paulinum, facile inducimur ut credamus. At qualia quantum haec? omnia tamen propter Christum Paulinus missa fecit, sicut et multo studio antea quæstas musas : et siue pluribus provocaretur ab Ausonio versibus scriptis epistolis, tacere nihilominus animo statuit. Quamobrem succensuit in ipsum Ausonius : qui eum duabus inter scribendum suggillasse visus est notis; priori nempe illa, quod obsequretur conjugi, quam eam ob causam, quod imperare videbatur marito, appellat Tanaquilem, ut cum ait⁷ :

Tanquile tua nesciat istud :

ex quibus concidere licet quam eximie sanctitatis femina fnerit uxor Paulini Therasia : cum ab Ausonio credibile sit, ab ipsa Paulinum ad sanctiorem vitam excolandam fuisse perducendum. Posteriori vero illa nota Ausonius subintensus suggillavit⁸ Paulinum, quod atra bilis morbo, quam Graeci vocant melanchoram, velut alter Bellerophontes laboraret, atque propterea secessisset, musasque penitus abdicasset. Ita iste, ut carnalis adhuc homo, nesciens que sunt spiritus, a melancholia inducte insania tribuit sublimem illam Christianæ religionis philosophiam, quam Paulinus una cum conjugé, divino affliti ambo simili nomine, arripuerant.

84. Sic quidem Ausonius in Paulinum, ut assolent hodie seculi sectatores; qui cum vident aliquem adolescentem spretis cum nobilitate ditiis, caris suis, et domo paterna cum flore juvenia, selectum vite genus sectari, mox illud olim in Christum a suis dictum inclinant⁹: « Hic versus est in furorem ». Que item in Paulino suggillat Ausonius, eum nimiriū Bellerophontis laborasse morbo, cum abdicato seculo arripuisse vitæ monasticae institutum; eadem plane in omnes christianos monachos solita fuisse objectari a Gentilibus, Rutilius et ipse ethicus tiderem facit, ubi haec de insule Capriaria monachis :

Sic nimis bilis morbum assignavit Homerus
Bellerophontis sollicitudibus.

At sanctus Paulinus, cum ad Ausonium rescripsit, regal ut ab his abstineat contumelias; atque post multa de iniuste ratione hos habet versus¹⁰:

Ne me iactur, venerande parens, his ut male versum

¹ Auson. epist. vii. — ² Pro cuius lib. 4 contra Symmach. — ³ Idem
ibid. — ⁴ Auson. ep. lvi. — ⁵ Auson. in iugator act. ii. pro suo
ep.

⁶ I. iv. cl. v. de scismate Cod. Theol. — ⁷ Auson. epist. xxiii. —

⁸ Auson. epist. xxv. — ⁹ Marc. iii. — ¹⁰ Paulin. ad Auson. ep. xlvi.
apud Auson. ep. xl.

Increpates studii; neque me vel conjugi carpas,
Vel mentis vito. Non anxia Bellorophontis
Mens est: nec Tanquili mihi, sed Lucretia conjux.

Sed et alia epistola eleganti metro sic Paulinus,
quod objurgabat Ausonius, excusat¹:

Quid abdicatis, in meam curam, pater,
Re lire Musas praeceps?
Nec Camenae, nec palent Apollum
Dicata Christo pectora:

et paulo post:

Nunc alia mentem vis agit, major Deus;
Aliosque mores postula:

et que sequuntur.

Certe quidem musis se abdicasse visus est Paulinus; quas olim adeo licetulerer excoluerat, ut in poeticis facultatibus ipsum egregium poetam superaret Ausonius: quod liberaliter absque invidia idem ipse Ausonius profitetur his versibus²:

Cedimus ingenio quantum praecellimus aeo:
Assurgit Musa nostra Camena haec.

Ceterum ablegavit (quod mirandum est) a se Paulinus terdas illas complasque musas: retinuit vero rusticam et incomplam atque rauiconam, que satis visa ad laudes Deo canendas, qui cordis potius, quam chordarum numeris deflectatur, et magis tide, quam fidibus collaudatur.

85. Quod vero ad ipsum Ausonium spectat, illud non prætereat, fosse ipsum quidem Christi cultorem: quod pluribus declaratur carminibus, quibus vel divinum numen deprecatur, vel Paschalia festa celebrat. Imo qui et a tenellis ungniculis a Christianis sacris virginibus suis materteris educatus est, par est credere imbutum fuisse ab eis etiam pietate: fuerunt enim Iac., Etoilia, Hilaria, et Julia Cataphronia; quas dum celebrat³ epigrammatibus, testatur eas virgines Deo devotæ⁴ in sancta consumuisse virginitatem. Ceterum negari non potest eundem Ausonium tum de diis, tum de amatorib[us] rebus quamplurima cecinisse, ob eamque causam visum esse nonnullis potius gentilem, quam christianum hominem. At de Ausonio satis: redeamus ad Paulinum.

86. *Paulinus baptizatus et presbyter primum Mediolani et Romæ, deinde Nole, ubi Fauidam basilicam erigit, optimam ritam instituit.* — Ubina autem, quo tempore, et a quo Paulinus baptizatus, atque insuper quando presbyteratu initiatus fuerit, satis ipse docet epistola sequenti anno ad Alpium data, in qua haec habentur⁵: « Quod enim, inquit, indicasti jam de humilitatis nostra nomine apud Mediolanum te didicisse, cum illic initiareris:

faleor curiosius me velle condiscere, nt ex omni parte te noverim, quo magis gratuler; si a suscipiendo mihi patre nostro Ambrosio, vel ad fidem invitatus es, vel ad sacerdotium consecratus, ut eundem ambo videamur habere auctori[m]. Nam ego etsi a Delphino Burdigal[ensis] baptizatus; a Lampio apud Barcinonam in Hispania, per vim influminatae subito plebis sacratus sum; tamen Ambrosii semper et dilectione ad fidem nutritus sum, et nunc in sacerdotio ordine confoveor. Benigne suo me elero vindicare volui, ut etsi diversis locis degam, ipsius presbyter censear»: habe de se ipse; qui et ad Severum scribens⁶: « Nos modo, ait, in Barcinonensi (ut antea scripseram) civitate consilimus. Post illas litteras, quibus rescripsi, die Domini quo nasci carne dignatus est, repentina (ut ipse testis est) vi multitudinis, sed credo ipsius ordinatione correptus, et presbyteratu initiatu[m] sum (fateor) invitus, non fastidio loci: nam testor ipsum, quia et ab ad[t]u nomine et officio optavi sacram incipere servitutem; sed ut alio destinatus, alibi (ut scis) mente compositus et fixus, novum insperatumque placitum divine voluntatis expavi». Ita Paulinus.

87. Quanti autem ponderis aestimarit munus presbyteratus quem accep[er]at, ipsum audi, cum addit: « Data igitur cervice in jugum Christi, video majora me meritis et sensibus opera trahare, jamque arcanis et penetralibus Dei summi receptum et insertum communicare ecclesia, et Deo propius admotum in spiritu ipso Christi et corpore et splendore versari. Vix adhuc intellexi sacra molis capio menis angustias, et omnis muneris mei conscientis infirmitatis horresco. Sed is qui sapientiam parvulus dedit, et ex ore infantium atque lactentium perfecit laudem sibi, potens est in me etiam opus suum perficere, et munus ornare, ut se dignum faciat, quem ab indigno vocavit. Seito tamen, voti communis, eodem Domino prestante, salvam esse rationem. Nam ea conditione in Barcinonensi ecclesia consecrari adductus sum, ut ipsi ecclesie non altigerar: in sacerdotium tantum Bonini, non etiam in locum ecclesie dedicatu[m]». Haec ad Severum idem Paulinus, cum discessionem pararet jam cum ipso Severo confidant, anhelans ad Nolannum secessum: quod jam consistens in Hispania mente conceperat, memor admirandi Felicis, qui ibi colitur, marlyris; quem longe positus precibus frequenlabat, apud quem residere, eidemque jngiter deserire statuerat. Tradit haec quidem ipse in primo ejusdem sancti Felicis Natali, quod dum anno superiori in Hispania ageret, jam propediem discessurus, his versibus cecinit⁷:

Pande vias faciles, da currere mollibus undis,
Et latus famulos a puppi sugere ventos,
Inque Ibo placidus nobis sit lumine portus:
Illi dulce jugum, leve omnis, blandumque feremus
Seruitum sub te domino. Etsi justus inquis
Non egeas servis, tamen et patere et anabis

¹ Paulin. ep. xxxix. apud Auson. ep. 1. — ² Auson. epist. xx. — ³ Auson. in Parent. epigr. VI. et XXVI. — ⁴ Apud Aug. ep. XXXV.

⁵ Paulin. ep. vi. — ⁶ Paulin. in Natali. i. S. Felicis.

Qualemcumque libi, Christo donante, dicatos :
E foreibus servire libis, tua lumen mane
Mundare curare sines, et nocte viessim
Exibus servare pos, et mouere in isto
Claudere pronuntiam defesso corpore vitam.

Hec ipse cum adhuc in Hispania versatur, animo tamen Nolam, adesque S. Felicis tenens, quem ante recedeus ab Italia inviserat, suaque ei vota dicarat : et licet per multa annorum spatia abesse conligerit; nunquam famen ejus oblivio ipsum tenuit, prout idem ipse in secundo Natali referit, dum ait :

tua tempore longo
Lusbra cœnurrerunt, ex quo solemnum iatis
Coram vota libi, coram mea corda dieci :

sed dispernit Ansonio longa ista in Hispanis mora Paulini, prout epistola ad eum scripta testatur est.

88. Recedenti vero ex Hispanis jam crealo presbytero, contigit in itinere confluere se Mediolanum, inviserque S. Ambrosium, a quo cooptatus est in clericum Mediolanensis Ecclesiae (ut superius diximus), eo fortasse animo, quod post se eum cuperet habere in cathedra successorem : cum more majorum de gremio eligi episcopi consuescerent. Mediolano autem recedens Paulinus, patrum solum repelens, Romanum se contulit : ubi antequam Nolam secessum, quem diu concupierat, festinus adiret, sarcinam rerum temporalium, qui sentiret se gravatum, deponeret; sieque omni solitus vinculo, ad optatam requiem, animique tranquillitatem columbae als protinus convolare. Sed quid Romae passus sit, ex ipso audiamus, qui in epistola quam sequenti anno (ut ex ipsis testificatione appare) scripsit ad Severum Sulphitum, cum iam anima Nole egisset, dum cum hortabatur ut veniret ad S. Felicis, hec habet¹ : « Multa sunt quæ ad nos invitare te, et de patria debeat se vocare : præ ceteris amor pacis et fuga zeli, qui maxime conspicutus aut vicinia amulea conversationis accenditur. Benigne a nobis Roma zelotyporum incendia clericorum longinquitas Urbis extinguit; et omnis illic iniquitas obstruit os nunc : quia per absentiam inde nostram, quasi subduclofomile, segnis oforum flamma frigescit ; nec in vocem audiens erumpere, licet dentibus frendat invidia, dum iniquitas sue conscientia ipsa se erubescit, nec in promptu latet ubi faces livida mentis accendant. Pax tamen Dei, quæ praecellit omnem sensum, abundat in cordibus plurimorum, et opus Dei Salvatoris in nobis Campania tota veneratur. Roma quoque pauci, etiam in clero ipso, a quo solo videtur scandalizari, morsu invidie commovenatur. Sed Domino gratias, qui et nubi misserrimo peccatori suo dedit dicere : Quoniam oderunt me gratis².

89. « Quod lamen ad me perficit : cum³ ipsis quoque qui oderunt pacem nican, mente pacientis sum : si quis enim vult contentiousus esse, hoc nostra

consuetudo non recipit. Horum tamen ipsorum, qui nos odisse et a consortio sanctitatis sue segregare dicuntur, vix ad nos tenuis fama perlabitur ; et ab anribus nostris spinarum sepe munitis, ut aura frigida, vel importunum vacui cuiuscum murmur excluditur. Sed pleniū indicare poterunt conservi nostri, pueri tui, quantum nobis gratia Dominicæ detrimentum faciat Urbici pape superba discretio : qui panis ipsis diebus, quibus interfuerit, viderunt quam assidua nos, quam sedula sollicitorum fratrum monachorum, antistitum, clericorum, atque etiam ipsorum saepe secularium officia toto illo nostro aegritudinis tempore celebravrint : quod apud unanimitatem tuam, de Dominicâ tamen gratia, cuius hoc quoque opus et nimis est, gloriari licet. Nemo proponendum tota Campania episcoporum non visitare nos fas existimat sibi : et quos infirmas vel necessitas aliqua devinxerat, missis vice sua clericis et litteris affuerunt. Afri quoque ad nos episcopi revisendos, prima astate miserunt ». Hec haec tenus ipse : ex quibus primo videoes post legationem Africanorum episcoporum, quam sequenti anno contigisse dicimus, has datas esse ad Severum a Panlino (ut nuper diximus) litteras.

90. Jam puto, sentis, lector, quem Paulinus per Urbicum papam intelligat ; non alium quidem, quam qui tunc Romanæ praerat Ecclesie pontificem, ipsum Siricium, quem intensum absque causa aliqua, ut ait, papi coactus fuerit. Accidit plane, sanctum Paulinum justè conqueri de Siricio papa, atque aliis nonnullis Romanæ Ecclesie clericis, de quibus etiam conquestum vidimus sanctum Hieronymum ; quod sepe superius diximus. Ut plane accederit hac ex parte male audire Siricium ; quod adversus adeo insignes sanctitate et doctrina viros ubique spectatos fierit communis : sed quanam causa ? Num quod non receperit ipsum inter clericos in Ecclesia, quem ab alio ordinatum esse sciebat ; idque sit quod idem Paulinus ait : « Urbici pape superba discretio? » Vel fortasse ideo Siricus illi succensuit, quod ordinatus statim fierit ex laico presbyter : quod ne fieret a quovis episcopo, idem Siricus data epistola ad Orthodoxos, adhibita contestatione admonuissebat ? At si hoc crimen fuit, in episcopum Barcinonensem Lampum enpala rejiendi fuit : Paulinus enim (ut ipse saepe testatur) vim passus est. Sed et in tanto viro veniale hoc, sicut in Ambrosio et aliis, qui non ad presbyteratum tantum, verum etiam ad episcopatum ex laicis cœlummenis inviti proiecti sunt. Verum cum hec omnia que passus est Romæ Paulinus, idem ipse livori tantum adserbat et invideat ; illud opinandi hanc lexem alert occasionem : nimurum quod adveniente ipso Paulino Romam post tam longum spatium temporis, omnium oculi in ipsum converti fuerint, obstupescensum præ miraculo, cum videarent consularium virum presbyterum factum, mox in monachum transformandum, celebri concursum cum civium, tum etiam exterorum frequentatum officiis : etenim ejus fama illis veluti quodam clas-

¹ Paulini ep. i. 2. — ² Ps. xxix. — ³ Ps. lxviii.

sico excitatis, factus est ad eum invisendum frequens undique concursus non Romanorum dumtaxat ci-vium, sed et peregrinorum anfistum, ex partibus etiam transmarinis properantium, nec privato lantu munerem, sed etiam publicarum functione legationum. Hec, inquam, tot tantaque nonnullorum moverunt invidiam (ut ait) livorem induxerunt, excauterunt et iram. Cum ille pacis filius, sic male affectis animis nullo opportunitati remedio ut ipse addit⁹ occurrentum putavit, quam malurata ab Urbe discessione: quod et faciendum Severo proponuit, qui tunc in patria iisdem invidie ictibus vexabatur.

91. Ceterum qui de aliquibus ipse Paulinus justè conquerens est, nonnullorum quoque urbis clericorum commendat exhibet erga se charitatis officia; inter quos fuisse Anastasium Romanum Ecclesie tunc presbyterum, postea vero Pontificem, non dubium est: coluisse hunc Paulinum ejus testificatione dicimus: istud ipsum quoque fecisse Domitionem insignem virum illum, cuius est frequens memoria in litteris ad eum scriptis a S. Hieronymo: Paulinum enim eo usum fuisse familiariissimum, ipse testatur epistola ad Alipium; appellatque ipsum, virum sanctissimum, atque parentem¹. Alios idem ejusdem studi christiana charitate complexos esse Paulinum, Pamphaciumque, et illi similes favisse Paulino, quis dubitat? Consultum autem sibi et illis ipse prudens, instar Jacob, absentia, quantocius potuit in agrum Nolatum se conferens, ubi in obsequio martyris, magna turris aedificande solida supra firmam petram jaceret fundamenta: quod fecit, perfectique feliciter opus, hoc anno inchoatum in abdicatione amplissimarum divitiarum.

92. Cum has erogaret in pauperes, ex eis illam subduxit partem, qua erigeret Nuolanam basilicam; de qua construenda, scribens ad Severum, sic animi sui consilium aperit²: « Fundis nomen oppido est; quod aque familiare mihi fuit, dum maneret possessio, quam illic usitatiorem habui. Itaque vel ad pignus quasi civice charitatis, vel ad memoriam præteriti patrimonii, basilicam dare in ipso oppido, quoniam et indigebat, ruinosam et parvam habens, voti fuit. Propterea et hos versiculos adiecendos putavi, quos illi in hoc oppido dedicande basilice paravimus. Nam adhuc in opere est, sed proprio Deo dedicationi propinquus: quod tamen ea mili maxime ratio persuasit, quia et in hujus apside designatam picturam meus Victor adamavit, et portare tibi voluit, si forte et unam de duabus elegeris in hac recentiore tua pingere, in qua æque apsidem factam indicavit, etc. » Subdit carmina, quibus qualis esset pictura illa describitur, nosque alibi ad ostendendum antiquum usum pingendi sacras in ecclesia imagines recensuimus.

93. Sed et de sacris sanctorum martyrum collatis ibi reliquiis haec in eadem epistola: « Verum hanc quoque basilicam de beneficiis Apostolorum

et martyrum reliquiis sacri cineris, in nomine Christi sanctorum sancti, et martyrum martyris, et dominorum Domini consecrabunt: ipse enim testatus est se vicissim confessorum suorum confessorem futurum ». Vides, lector, pristinum usum; etsi tamen neope basilicam, ornatam sacris imaginibus dedicari solemniter solitam, sed non sine reliquiis sanctorum martyrum. Pulas tu (de libere) esse sanctiores Paulino recentiores apostatas, qui ista contemnunt; ut hos potius separaris, quam ipsum, quem cum Urbe pariter admiratus est orbis ac sancti Patres qui tunc clarere, summis laudum preconis celebrarunt, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, ac deinde Gregorius, ut de aliis inferioris ordinis dicere prætermittamus? Inheret ego volens libensque Paulino: infinitam et merear vite moribus sublimi ipsius christiana philosophie proximus cultor accedere. Tu si aliter sentis, tibi sapias; quale cuiusque opus fuerit, ignis probabit. Sed quenam ibidem ab ipso fuerint sacre reliquie collocatae, his ipse versibus explicat:

Ecce sub accessis altariis ossa purum
Regia per pureo martere crux legit,
Hic et apostolicas presentat erat vires
Magna in parvo pulvere pugnibus,
Hic pater Andreas, et magno nomine Lucas,
Martyr et ilustris sanguine Nazarius,
Quosque suo Deus Ambroso post longa revelat
Sæcula Protasium cum pare Gervasio,
Hic simul una prima complectitur arcula cetera,
Et caput exiguo nominata sim.

Reliquias autem istas hanc pridem inventas ab Ambrosio, ab eodem accepit omnes, praeter Andream aequum Lucam; quorum corpora inventa et translata vidimus ab Achaia Constantinopolim sub Constantio in basilicam Apostolorum.

94. Quam vero arduum arripueril in agro Nolano vivendi genus (ne quis putet eum ruri agentem vitam duxisse lautam et otiosam) epistole ipsius ad Severum conscriptæ significant³. Fuisse quidem professostum Paulinum tum Therasiæ conjugem vitam monasticam, S. Hieronymus epistola ad eundem Paulinum postea scripta expresse testatur: quod enim qui inheretabat ei conjux seorsum vitam monasticam agens, ntu conjugij jam desiverat esse uxor, idem S. Hieronymus eam sororem, non autem conjugem ipsius appellat⁴. Ut autem ambo renuntiantes secundo et mutato habitu, abdicatis divitiis, professi vitam monasticam, agrum Nolatum elegerint; id ex sententia videtur S. Hieronymi factum esse: enim cum idem Paulinus litteris eundem consuluisset de loco, num expediret, ut id genus vita Hierosolymis excolerent; tunc idem S. Hieronymus eam de institutione monastica ad Paulinum ipsum dedit epistolam, qua revocans a proposito Hierosolymam venienti, hortatus est potius ut ab urbibus remotum locum deligerent ad habitandum. Ipsam quidem

¹ Paulin. ep. xxv, apud Aug. loc. ii. — ² Paulin. epist. xxv.

³ Paulin. epist. i. prope finem, et epist. vii. et xxiv. — ⁴ Hier. epist. xiii.

epistolam scriptam esse antequam Paulinus agrum Nolani peleret, multa sunt quae indicant: immo datam praesenti anno fuisse, ex eo quoque possumus intelligere, dum de Vigilantio haec habet in fine: «Sanctum Vigilantium presbyterum qua aviditate suscepserim, melius est ut ipsius verbis, quam meis discas litteris: qui cur tam cito a nobis profectus sit, et nos reliquerit, non possum dicere, ne fedare quempiam videar, etc.» Porro ipsum Vigilantium, qui adhuc sub habitu sancto latebat inter Catholicos Hierosolymis fuisse hoc anno mense Septembris, tempore immensi illius terre motus, ejusdem Hieronymi auctoritate suo loco nuper dictum est. Putamus quidem nebulonem istum bishypocritam secutum esse Paulinum ex Hispanis Romanam redirentem, eundemque ab ipso acceptis litteris ad S. Hieronymum profectum esse Hierosolymam: qui ex parte aliqua detexisse visus est non rectam pravum hominis mente; quam ob causam enim non ferens Vigilantius, cito recessit, inimicus illi redditus, quem et scriptis ut suo loco dicimus exagitavit; cum postea opportuno tempore, quod coquebat in stomacho, in necem aliorum virus evomuit. At de Vigilantio modo haec sumus.

95. Quod ad Paulinum spectat: longe aliud ille est Paulinus ad quem scribit S. Hieronymus epistolam cui *De libris divinae Scripturae*, ab hoc de quo agitur, ad quem extare diximus epistolam ejusdem Hieronymi decimam tertiam de institutione monachorum: siquidem illum hortatur ipse Hieronymus Hierosolymam proficiere, hunc autem a proposito procul revocat. Nec est quod quis dicere possit, evenire potuisse, ut quem aliquando ad professionem hortatus est, postea nova adventiente causa eundem revocet: nam si ad unum eundemque eas quis velit datas fuisse epistolas, in carum posteriori necessario habenda mentio prioris erat, immo et ratio reddenda, cur contra superioribus seriberet. Sed sunt et alia, que eosdem inter se Paulinos discriminant. At de his haec sumus: contingit enim inferius quinto tomo de codem Paulino Nolano episcopo sepe mentionem haberet.

96. *Petradii clarorumque Galliarum episcoporum facta memoratu digna.* — Accidit codem ferme tempore aliud Paulino persimile exemplum edii a Severo Sulphilio Romano cive, viro illustri in Gallia agente, et monasticum vita genus arripiente: dignum plane memoria laudeque summa consilium, et quo ad ipsum scribens, ita Paulinus¹, cum sua iam extenuasset submissio animo: «Tu, inquit, frater dilectissime, ad Bonum miraculo majore conversus es; quia atiae florentior, laudibus abundantior, oneribus patrimoniorum gravior, substantia facultatum non egenior, et in ipso adhuc mundi theatro, id est, tori celebritate diversans, et facundi nominis palmam tenens, repentina impetu discussisti servile peccati jugum, et letalalia carnis et sanguinis vincula rupisti. Neque te divitiae de matrimonio familiice

consularis aggrestae, neque post conjugium peccandi licentia, et eccliebs juventa ab angusto salutis introitu, et arduo itinere virtutis in molere illam, et spatiosam multorum viam revocare potuerunt, etc.» In hunc Severus S. Martino, cuius monitis et exemplis, nutriebatur in tide: sic vero se abdicavit a seculo, ut filios in sanctitatem educaret, prout idem Paulinus alia ad eum epistola scripta testatur².

97. Sed et Tetradii viri clarissimi admiratione digna fuit conversio: hic primum ethnicus, quanto fastu tunidus esset ex Ausioni ad eum versibus acceperit, quibus ait³:

Cur me supino pectoris fa-tu tumens
S. ernis poetam consul' em?
Tulque amantem, teque mirantem, etc.

Quonodo autem hic opera S. Martini ad christianum fidem seculandam conversus sit, Severus, de quo nunc egimus, in rebus gestis S. Martini ita describit⁴: «Eodem tempore, Tetradii cuiusdam proconsularis viri servus daemonio corruptus, dolendo exitu cruciabatur. Rogatus ergo Martinus ut ei manum imponeret, deduci eum ad se julet. Sed nequam spiritus nullo preferri modo ex cella in qua erat potuit; ita in advenientes rabidis dentibus saeviebat. Tum Tetradius ad gemmam beati viri advolvitur, orans ut ad dominum, in qua daemonicus habebatur, ipse descendenter. Tum vero Martinus negare se profani et Gentilis domum adire posse: nam Tetradius eodem tempore adhuc gentilitatis errore implicitus tenebatur. Spondet se igitur, si de pueru daemon fuisse exactus, christianum fore. Ita Martinus, imposita manu pueru, immundum ab eo spiritum ejecit. Qao viso, Tetradius in Dominum Iesum creditit, statimque catechumenus factus, nec multo post baptizatus est, semperque Martinum salutis sua auctorem miro coluit affectu». Haec de Tetradio Severus.

98. Clariusse autem in Gallia bis ipsis temporibus prater S. Martinum alias complures insignes sanctitatem episcopos, idem qui supra Paulinus testatus est: cuius epistola, quae desideratur, fragmentum a Gregorio sue inextum habetur historie his verbis⁵: «Si enim hos videores dignos Domino sacerdotes, vel Exuperium Tolose, vel Simplicium Vienne, vel Amandum Burdigala, vel Diogenianum Albigae, vel Dyanum Engolismie, vel Venrandum Arvernus, vel Alithium Cadurcis, vel nunc Pagatum Petroroii (ulemique se habent hujus saeculi mala), videbis profecto dignissimos totius fidei religionisque custodes». Hac ipse de iis, quos invisisse, novisse, consuetudinemque cum iisdem habuisse in longa ita et diutina sua peregrinatione putamus. His addendum est S. Mauritius episcopus Andegavensis a S. Ambrosio lector ordinatus, et a S. Martino monastica institutione excultus, et pres-

¹ Paulin. ad Severi, ep. 1.

² Ausion. epist. xv. — ³ Sever. in Vit. S. Martin. c. 16. — ⁴ Greg. Turon. hist. Franc. l. ii. c. 13.

byter consecratus, ac deinde invitus ordinatus episcopus; cuius mirifica Acta¹ adhuc extant. At de his modo haec tenus.

99. Corollarium vero rebus gestis anni huius addamus ex Sozomeno, qui ad finem imperii Theodosii, in quo versatur, de sanctissimo viro Donato episcopo in Epiro haec habet²: « Hac memoria multi multis in locis per orbem terrarum inter episcopos praelari exstiterunt; ut Donatus Evere Epiri, quem et alia multa miracula fecisse testantur indigenae, et illud maxime, quod in draconis interfectione praestit, qui in Chamgephiris, quas vocant, ad viam regiam lustrum habebat, et oves, et capras, et boves, et equos, neenon et homines, et alia rapiebat. Neque enim ille vel gladium vel hastam ferens, vel aliud aliquod telum habens, hanc bellitatem adortus est: sed cum illa eum adventanter sensisset, et caput velut impetum factura exeruisse, signum crux-

eis adversus ipsam aeri digito inscripsit, et illi in faciem expuit. Illa sputo in os aerepto, statim conedit; ac mortua jacens amplitudine non minor apparuit iis serpentibus qui visuntur apud Indos. Si quidem (ut ego quidem acceper) oculo jugis in proximum campum extractam indigenae combusserunt, ne putrefacta acrem inquinaret, et morbos pestilentes gigneret. Donato huic sepulcrum est insigne temptum ab ipso denominatum; prope quod etiam fons est aquis uberrimis scaturieus, quem, cum antea non esset, Deus ihesus precibus exoratus edidit: erat enim is locus prorsus aridus. Nam cum ille aliquando ex itinere hinc advenisset, fertur sodalibus ejus aquae defectu laborantibus, effossa manibus terra orasse, et simul ad votum aquam uberem scaturivisse, et ab eo tempore defecisse nunquam ». Haec Sozomenus; qui et subdit de Theotimo, Epiphanius et aliis, de quibus nos alibi opportunius dicturni sumus quinto Amalium tomo.

¹ Apud Sur. tom. v. die 13. Sep. — ² Sozom. l. vii. c. 25.

Anno periodi Greco-Romanæ 5887. — Olymp. 293. an. 2. — Urb. cond. 1147. — Iesu Christi 394. — Siricij papæ 11.

— Theodosii 16. Arcadii 12. Honori 2.

4. *Consules*. — A nunn. 4 ad 11 Coss. *Arcadius Aug. III*, et *Honorius Aug. II*. prior juxta tertiam regulam, posterior iuxta primam, ac uterque in Oriente.

2. *Joannes evangelista et Philippus apostolus Theodosio apparent*. — *Theodosius Magnus Constantinopoli verno tempore adversus Eugenium* movit, ut anno praecedenti dictum, relicto Constantinopoli utroque filio. ut Claudioianus in III consulatu Honorii testatur. Claudio Ruffinus lib. 2, cap. ultimo, Socrates et Sozomenus suffragantur. Quare non videntur audiendi Marcellinus in Chronicœ, et Zozimus lib. 4, qui autem, *Theodosium secum Honorium duxisse*. Theodoretus lib. 3, cap. 24, ait, *Joannem evangelistam et Philippum apostolum* Theodosio apparuisse, et redintegrandi prælium animum dedisse: cuius rei, inquit Baronius, extat numisma effigiem Theodosii representans, in postica vero parte effigiem horum Sanctorum, tonsura clericali et sacerdotiali habitu ornatorum. Sed in Dissert. Hypat. parte 3, cap. 14, num. 7, jam observavi, eo in nummo designari Theodosio Junioris tricennalia vota imperii, vivente Arcadio patre, suscepit, et quinquennalia Valentiniani III, ejus in duodecimo consulatu collegæ. In postica enim

parte, in qua duæ figure, scilicet duo imperatores capite radiato visuntur, legitur haec inscriptio: Vor. xxx. Mult. xl. Præterea ictusque imperator non *sacerdotali*, sed *consulari* habitu indutus. Nummi porro, in quibus similia verba leguntur, in id genus solemnis tantum eusi. Denique imperatores radiato capite representari solitos, varia eorum numismata demonstrant. Albertus Rubenus lib. 4 de Re Vestiaria, cap. 13, prafatam Baronii explicationem confutavit; sed perperam scripsit, duos illos imperatores eo habitu expressos, alias non esse, quam *Theodosium Seniorem et Arcadium*: Theodosius enim Senior nunquam tricennalia vota nuncupavit, nec Arcadio filio collega consulatum gessit. Reete tamen observat Rubenus, imperatores hodiernos, quando coronantur, eo modo ornari.

3. *Nummi consulares imperatorum explicantur*. — Ilujus numismatis a Baronio adducti occasione observandum, hunc docissimum Annalistam munmos tres consulares imperatorum producere, in quibus cernere est imperatores omophorio, sceptro et mappa insignes; quos omnes in eorum consulatibus percussos ostendit Willhemius in Diptycho Leodiensi cap. 5. Primus est *Theodosii Junioris*,

non Senioris, ut censebat Baronius; de quo numero numero superiori actum. Secundus *Valentinianni III et Leonis I apud Chiffletum in Anastasi Childeciana*. Tertius ejusdem *Valentiniani*, quem exhibet Baronius anno *cxxv*. Condendit is sacrum esse Evangelium volumen illud, quod est in manu Theodosii et Valentinianni. Est tamen mappa circensis convoluta, qualis spectatur in manu Anastasii consulis in Diptycho Leodiensi, et vel maxime in dextra *Philoxeni* item consulis in Diptycho Compendiensi. Neque quis dicat, sceptrum consulium fuisse aquiliferum, et in his nummis imperatores preferre crucees. Nam tantu[m] olim religiose custodiebatur mos ille, praefigendi consularibus sceptris aquilas, postea in arbitrio cuiusque censulis positum fuisse videtur, aquilam sumendi vel omittendi. Haec in Diptycho Leodiensi Anastasii consulis sceptro insidet aquila, qua in sceptro *Philoxeni* non comparet. Crucem fuisse imperatorum jam inde a Constantino et Theodosio Magnis proprium insigne, patet in eorum nummis, quorum aliquos Lipsius, plures Gretserus, ulerque in libris de Cruce, plurimisque Cangius in *Familia Bizantinis Augustis* colligere. Quare post *Constantinum*, praeerintique post *Theodosium*, quo aduersus *Eugenium* tyrannum hoc anno pugnante labarum crucigerum suspendo illo prodigo inclinari, crux deinceps, gestamen, et velut sceptrum proprium imperatoribus fuerit, minime mirum est, eos in consulatibus suis crucem pro aquila sceptro imposuisse, prout a signis bellicis, eadem remota aquila, crucem substituerunt.

4. *Alii nummi imperatorum explicati.* — Baronius, cum crederet, nummum, quem hoc anno refert, esse *Theodosii Magi*, hincius aduersus *Eugenium* tyrannum pugnatum *Joannem et Philippum* apostolos opem telisse sciret, videreturque duorum in Theodosii nummo sedentium capita circulo (ut divis nunc solent) circumdari, censut, hos divum Joannem et divum Philiippum esse optere. Verum circeni illi nequit quam divos aut sanctos ostendunt; alioquin nummus ille, quem Baronius anno *xxvi* proposuit, in quo duo quoque similes considerit, circulo ambiente utrinque caput, etiam sanctos exprimeret; cum lamen diserte circum ita sedentes scriptum sit: D. N. *Iustines. Et Iustinianus. P. F. A.* Et vero, quod magnopere observandum, constat, Christianos veteres ferme primis quatuor saeculis, nec Christo, nec Apostolis, nec ulli superum eiusmodi circulos adhibuisse. Quod vel ex tumulis Romanis apud Aringum in Roma subterranea manifestum est; in quibus tumulis Christi et Apostolorum, aiorumque ante Christum divorum longe plurimae imagines, nudis sine circulo capitibus, sculptae cernuntur. Sunt haec tumulae plerique Constantino Magno aut aequales aut superiores. Omnes enim eam formam habent, quam tumba *Junii Bassi Prefecti Urbis*, mortui sub consulatu Eusebii et Illypatii, hoc est, anno *ccclix*, et tumba *Probi I. C.* qui consul fuit anno *ccclxi*: praefer-

quam quod Constantino Christi monogrammate fere scriptae sunt. Quare necesse est, aliis de causis circulos finisse capitibus imperatoris in numeris illis appositos, quam ut divos denotarent. Nummus alter *Valentiniioni* apud Baronium (an. *cxxxv*, n. 4) titulum hunc in postica parte habet: *Vot. xxx. Mult.... 45. xl*, et in antica facie ejusdem nummi visitor ejus imago consularis cum omophorio, mappa circensi, et cruce, pane ad similitudinem nummi Theodosii Junioris, de quo supra locuti sumus. Nummus vero Leonis in parte postica exhibet ipsum *Leonem* imperatorem more consulari incidentem sella curuli, et dextera mappam, sinistra crucem preferentem, adscriptumque, *Victoria Arggg.* que Victoria illa verosimiliter est, qua exercitus ejus *Asparem et Ardaburum* affectato imperio fugientes comprehendit interemque. Quod factum anno *cxxxvi*, quo ipse *Leo* erat consul IV, Probianus collega. Haec ex Wilthemio loco laudato exscripta, ex quibus is recte deducit, praefatos nummos consulares esse, et ex quibus etiam liqueat, imperatores annis decennialibus et id genus festis destinatis consulatum inisse.

5. *Leges Theodosii.* — Emissæ hoc anno a Theodosio Magno leges Codicis Theodosiani a Baronio in Annalibus omissoe, quarum prior 13 est *De hereticis* data XV kal. Julii *Adrianopoli*, qua aduersus *Eugenium* moveens, testamenti factiem seu testabilitatem *Emonianus* restituit; quam postea *Arcadius* anno imperii sui primo revocavit. Posterior est lex 12 *De scencis*, data *Heracleæ III kal. Jul.*, qua mimarum vestem a *sacramonialium* habitu distinguunt. Nempe peculiari habitu virgines Deo dicatae hoc ævo iam usæ. Legendum Gothofredus in ultriusque legis *Commentario*.

6. *Moritur S. Gregorius Nyssenus.* — Ad num. 29. Peruenit ad hunc usque annum sanctus Gregorius Nyssenus qui Concilio Constantinop. hoc anno celebrato interfuit, ut videre est apud Baronium, mortuus postea anno incerto et cultus in Ecclesia Latina die ix mensis Martii, Zagacius in praefat. tom. i *Monumentorum Ecclesiae Graecæ ac Latinae* percurrit Epistolas ejus xiv a se e *Bibliotheca Vaticana* editas, ex quibus Epist. xiii Nicomediensi Ecclesia pastore orbatæ, et idecirco in plures factiones dississe inscripta est, quas ut componerent, fortissimis rationibus ostendunt, in episcopi electione, non tam mundanae nobilitatis atque potentiae, quam animi virtutum rationem habendam esse: « *Multum expedire arbitror* », inquit Nyssenus, « *ut in episcopi electione quod justum rectiusque est, prae oculis habeatur*; ut nempe idemus ad eam dignitatem provocetur; genus autem claram, divitas et mundanae nobilitatis splendorem, episcopi dotibus amittereanda esse, nunquam apostolica sanctione statutum tuit; verumtamen si haec omnia ultra, et non quiesca in episcopo reperiantur, ea utique velut umbram easu, et fortuito comitante non rejiciimus, sed nihil secius, que præstantiora his sunt,

animi scilicet dotes majori in pretio habebimus, tametsi illis omnibus caruerint ». Et paulo post : « Quidnam urbi Romae antiquis temporibus magis conducebat, nolilemne aliquem, atque fastu sumptuoso senatorii ordinis virum in Ecclesia prepositum accipere, an potius Petrum piscatorem, cui nihil ad gloriam ex mundans rebus suppetebat? Quae dominus, qui famuli, quae possessiones provenientibus suis rerum omnium affluentiam suppeditantes; sed peregrinus homo, domo et victu carentes, ditor illis erat, qui omnia possidebant, quia nil possidendo, Deum totum obtinuit ». Affert inter alia Cappadocum, et Mesopotamie incolarum exemplum, qui non nobilem quempiam, aut potentem virum in primum suarum regionum episcopum elegerunt; sed Thomam apostolum et Longinum centurionem, qui lancea Christi latus in cruce perfodit; ait enim : « Ita et Mesopotamie incole qui inter ipsos dilissimi salriparium rectores essent, attamen Thomam cunctis dignorem esse censuerunt, quem sibi ipsis praeficerent. Ita et Titum Cretones, et Hierosolymae cives Jacobum in episcopum elegerunt; nosque Cappadoce centurionem illum, qui Passionis tempore divinitatem Domini fassus est, tametsi nulli tunc temporis apud nos essent illustres generi, et nutritiores equorum, quique priuas in senatu partes obtinerent ». Sancti Longini militis menio fit in Martyrologio Rom. ad diem xv mensis Martii, ad quem diem Bollandus ejus Vitam representat, recteque asserti primum memoratum fuisse a Martyrologio; ejus enim tempore illa Gregorii Nysseni epistola nondum lucem viderat.

7. Moritur S. Amphilocheius episc. Iconii. — Ad hunc pariter annum pervenit S. Amphilocheius Ico-nii Licaonie metropolis episcopus unus ex ejusdem Concilii Constantinopolitanis Patribus, qui mortuo patre monasticam vitam amplexus est, et Basilium ac Gregorium Nazianzenum socios habuit. Inter alia scripsit sancti Basilii Vitam, de qua suo loco egimus. Cotelerius tom. 2. Monument. Eccles. Graecæ exhibit sancti Amphilocheii epistolam synodicam ad episcopum cuius nomen periret, et Synodi nomen facetur, in eaque narrat sese in ea excipere peroplossæ sanctum Basilium; « verum quia gravis eum morbus detinuit, ne adveniret, vestra et perfectæ dilectionis, nostræ mediocritatib[us] epistolam nequaquam despiciere ». In ea dicit fusiū expositam fuisse a Patribus Concilii Nicenii fidem de Unigeniti dogmate, sed in ea cui ipsem interfuit dogma de Spiritu sancto assertum fuisse. Quare Concilium illud videtur unum ex illis esse que initio Valentis imp. adversus Macedonianos celebrata sunt. De quibus suo loco. Quo postea anno Amphilocheius obierit incertum. Nomen ejus inscriptum est Martyrologio Romano ad diem xxii mensis Novembris.

8. In schismate Donatistarum duo Concilia ad-versus Primianum habita. — Ad num. 32 et seqq. Postquam Donatiste inter se divisæ sunt, aliquie Primianum Carthaginem esse episcopum, alii vero post aliquot annos Maximianum ejusdem civitatis

episcopum constituerunt, Maximianenses duo Concilia adversus Primianum celebrarunt, primum *Carthagine*, alterum *Cabarsussi*, quorum Augustinus meminit. Prins habitum esse Carthagine, docet Augustinus lib. 4 contra Cresconium cap. 6 et 7. Ab episcopis tantummodo « quadraginta tribus factum est, qui nondum ausi sunt ultimum precipitate judicium, sed quodam prejudicio consueverunt, ut *Primiano* si cause sua fideret sequenti celebriori Concilio respondendi, seseque purgandi relinqueretur locus : quo cum venire voluisset, iam necessario putaverunt esse damnandum sine ulla suspensiōe sententię », sc. in Concilio Cabarsussitanō, « ubi a centum vel amplius episcopis perfecte pleniusque damnatus est *Primianus* ». Synodicam epistolam Maximianistarum in Concilio Cabarsussitanō congregatorum referit divus Augustinus Enarratione in Psal. xxxvi, et ex eo Baronius in Annalibus. Existimavil is prius Maximianistarum Concilium habitum esse apud *Cavernam Suis*, quem Iocum dicit Carthagini vicinum : posterius vero Cabarsusi coactum; et ad primum pertinere Synodicam, quam integrum recitat Augustinus citatus. Baronium sequuntur Schelstratius Dissert. 3 de Ecclesia Africana, cap. 5, Labbeus in sua Conciliorum Collectione, aliisque plures. Verum Synodicam illam ad Concilium Cabarsussitanum, sen ad secundum contra Primianum pertinere, nunc certum esse debet. Baluzius enim in nova collectione Conciliorum pag. 94, et Patres Benedictini in Notula ad Psal. xxxvi Augustini, pag. 277, tom. iv ejus Operum Synodicam illam cum variis antiquis MSS. Codicibus contulerunt, et in omnibus scriptum docent, « et ceteri qui Concilio apud Cabarsussi fui-mus », nisi quod in quibusdam per librariorum errorem legitur, vel *Cabarsi*, vel *Carbassis*, vel *Cabarsussi*.

9. Concilium Cavernense fictitium. — Prius Concilium Carthagine congregatum fuisse diserte testatur Augustinus lib. 4 contra Cresconium, cap. 6, ubi agens de Conciliis adversus Primianum habitis, ait : « Primum, quod apud Carthaginem a quadraginta et tribus factum est, quo prædamnatus est Primianus. Alterum, quod Cabarsussi centum vel amplius vestri tunc episcopi considerunt, quo perfecte pleniusque damnatus est ». Sed cum in quadam editione Operum divi Augustini in prefata Synodia loco *Cabarsussi*, legeretur, *Cavernam Suis*, in editione Lovaniensi *Cavernas Suis*, et in quatuor MSS. ut observant Patres Benedicti *Caver-nasuis*, hinc factum ut Baronius crediderit, prius Concilium adversus Primianum habitum esse, non Carthagine, sed in *Caverna Suis*, qui ideo locus Carthagini vicinus esse debuerit, cum tamen inde potius inferendum fuisse, *Cabarsussum* vel diversis nominibus appellatum fuisse, vel potius vocem illam ab amanuensibus, ut saepe fit, depravatam esse. Ex hoc errore alias enatus. Nam cum Augustinus in lib. 4 contra Cresconium, cap. 6, scribat, Concilium Carthaginense factum esse a quadraginta et

tribus episcopis, et in memorata Synodica quinquaginta tres subscripterint, Baronius ex hac subscriptione deduxit, corrigendum esse locum Augustini, ubi ait, Concilium illud fuisse quadraginta trium episcoporum. Verum locus purus est, et Concilio Carthaginensi episcopi xliii interfueru; Concilio vero Cabarsussitanio episcopi lxxi subscriptis, ut videre est in eadem Synodica, qua his verbis clauditur: « Omnes numero quinquaginta tres ». In eo Synodica non tantum a quinquaginta tribus in ejus fine subscriptis; sed etiam a pluribus aliis edita. Nam non omnium, qui Synodicae condenda interfuerunt, subscriptiones recitatas esse, probant Anastasius, Constantius, Candorius et alii quidam episcopi in ejus principio, non in fine nominati. Praeterea Augustinus tam in Enarratione in Psal. xxxvi, num. 23, quam in libro ad Donatistas post collationem, capp. 4 et 22, ait, centum aut circiter episcopos interfuisse Concilio Cabarsussitano.

10. *Epocha duorum Conciliorum contra Primianum celebratorum.* — Hujus porro Concilii,

ideoque et Carthaginensis, utriusque adversus Primianum habitu epocha deducitur ex Concilio Bagajensi « VIII kalend. Maias post consulatum Theodosii Aug. III », currenti nempe anno celebrato. Nam si mense Aprili Bagae in Numidia ordinatio Maximiani damnata est, certum est, anno praecedenti Concilium Cabarsussitanum celebratum. Scribit Augustinus lib. de Haeresibus cap. 69: « Apud Carthaginem Maximianus contra Primianum ab ejusdem erroris centum fere episcopis ordinatus ». Quod clarius explicat lib. 4 contra Cresconium, cap. 6, ubi ait: « Proferebat sententiam » Primianus in Concilio Bagajensi « contra Maximianum et xii socios ejus, quibus presentibus, ordinatus est ». A duodecim Maximianum ordinatum habent etiam Acta Concilii Bagajensis. Quare, cum postquam a centum episcopis Maximianus electus est, a duodecim ordinatus sit, eaque ordinatio hoc anno damnata, appareat tam Concilium Cabarsussitanum, quam eam ordinationem ad praecedentem annum spectare.

SIRICII ANNUS 41. — CHRISTI 395.

1. *Anicii Probi et Olybrii consulum clarissimum genus, ubi de pluribus ejusdem familie sanctitate conspicuis.* — Christi annus trecentesimus nonagesimus quintus duorum germanorum fratrum consulatu, Olybrii atque Probini, Fastis adscribitur: in quorum Consulatus auspiciis Clodianus Carmen panegyricum cecinit, ubi huc inter alia¹:

Jam nova germanis vestigia torqueat annus
Consulibus, ketque petaut exordia meuses :

el ad finem :

Omni nobilior lustro tibi gloria soh
Contigit; exactum nunquam memorata per aevum,
Germanos habuisse dices :

idque meritis patris Probi de imperio Romano optime meriti consecutos esse fratres adolescentes, idem pluribus tradit, natosque esse illos ex Probo et Proba parentibus confirmat. Coluit ambos hos

adolescentes Symmachus, quos et frequentare officiis conatum esse, epistole ipsius ad utrosque simul scripta testantur¹.

2. At præstat hic, antequam anni hujus regestas attingamus, Aniciorum Proborum et Olybriorum vetera monumenta hinc inde non sine magno labore collecta proferre: nam quod christiani fuerint, et magni quidem nominis, celebratique pariter magna laude a majoribus nostris sanctis Patribus; plurimum plane conferat ad eorum quæ fidem de his scripsisse elucidationem, vetera de iisdem monumenta describere. Libenter patere, lector, in his aliquantulum detineri. Si enim consideres et Perside sapientes venisse viros (quod superius dictum est ex Paulino in rebus gestis S. Ambrosij), ut Roma Proli spectarent amplitudinem, avidiori sane animo nostrum hunc laborem acceperis. Quid enim jam ad calcem tonum perdiximus, hecat in his aliquantulum spatiari, non tamen inaniter et otiose, sed operose ac pariter fructuose. Quid igitur ad haec in primis spectat; acceperis que Prudentius his

¹ Gland, carm. de Consul. Olyb. et Probin.

¹ Symmach. I. v. ep. LXV. LXVI. LXVII. LXVIII. LXIX.

versibus cecinit¹ de Anicio, ex quo Probi atque Olybrii :

Ferunt enim ante alios generosus Anicius Urbis
Illustrasse caput : sic se Roma inclita jaicit.
Quin et Olybrii generisque et nominis haeres,
Adiectis Fastis, palmaria insignis ab aula,
Martyris ante fortes Brutii submittere fasces
Ambit, et Ausioniam Christo inclinare securum.

Ad hos item ipsos pertinet quod S. Hieronymus² ait : « Nunc milii Proborum et Olybriorum clara repetenda sunt nomina, et illustris Anicci sanguinis genus, in quo aut nullus, aut rarus est, qui non meruerit consulatum : aut proferendus Olybrius virginis nostrae pater, quem immatura morte subtraetum Roma congemuit ». Eadem de frequentibus in ea familia consulatibus Claudianus habet consentientia Hieronymo, his versibus³ :

quæcumque requiri
Hac de stirpe virum, certum est de Consule nasci.
Per fasces numerantur avi, semperque renata
Nobilitate virent, et prolein fata sequuntur,
Continuum simili servanta lege tenorem.
Nec quicquam procerum tentat, licet aere vetusto
Floreat, et claro cingatur Roma senatu,
Se jactare parem.

3. His generatim dictis, jam reliqua prosequamur. At primum quod spectat ad horum germanorum consulum parentes, inde vero quæ ad filios pertinent, dicenda sunt. Meminimus de Probo frequenter Ammianus, ejusque nobilissimi magistratus praefecture prætorij sep̄is iteratæ, necnon Ausonius, Symmachus, et alii. Hujus in Urbe summum splendorem Paulinus in Ambrosii Vita describit, nosque superius meminimus. Gessit hic consulatum una cum Gratiano anno Domini trecentesimo septuagesimo primo : delegasque eundem hunc Probum diximus Ambrosio provincias Æmilianum atque Liguriā, cum ipse prætorij praefeturam administraret.

4. Porro (quod magis existimari debet) una cum nobilitate, opum affluentia, aliae amplissimum magistraturum splendore, egregias coniunctas habuit cum Christiana religione virtutes; quod tum ali testantur, tum Claudianus docet his versibus⁴ :

virtutibus illi
Fortunam domuit, nunquamque levantibus alte
Iotumul rebus : sed mens circumflua lux
Noverat intactum vitæ servare vigorem.
Ilic non divitias migranibus abdidit antris,
Nec tenebris dannavit epes : sed largior imbre
Sueverat innumeras hominum ditare catervas.
Quippe velut denso coreatia monera nimbo
Cernere semper erat, populis undare penates,
Assiduos intrare impes, remeare beatos.
Præcepit illa manus fluvii superabat Iberos,
Aurea dona vemens, etc.

5. De eodem Probo haec leguntur inscriptiones in basibus statuarum, quaræ hoc ipso anno ab iisdem filiis consulibus sunt eidem dedicatae⁵ :

SEXTU. PETRONIO. PROBO. V. C
PROCONSUL. AFRICÆ
PREFECTO. PRÆTORIO
QUATER. ITALIE. ILLYRICI
AFRICÆ. GALLIARUM
CONSUL. ORDINARIO
PATRI. CONSULUM
ANICIUS. PROBINUS. V. C
CONSUL. ORDINARIUS
ET. ANICIUS. PROPUS. V. C
QUESTOR. CANDIDATUS
FILII. MUNUS. SINGLARI. RELIGIONI
DEBITUM. DEDICARUNT

Sed et duo alii filii, nempe Olybrius consul et Julianus, altam illi statuam dedicarunt; in cuius basi haec inscriptio legitur :

SEXTU. PETRONIO. PRORO
ANICIANE. DOMUS
CULMINI. PROCONSULI
AFRICÆ. PREFECTO
PRÆTORIO. QUATER
ITALIE. ILLYRICI. AFRI
CAE. GALLIARUM. CON
SULI. ORDINARIO. CON
SULUM. PATRI. ANICIUS
HERMOGENIANUS
OLYBRIUS. V. C. CONSUL
ORDINARIUS. ET. ANI
CIA. JULIANA. C. F. EIUS
DEVOTISSIMI. FILII
DEDICARUNT

6. Haec supersunt monumenta Probi ex statuis in ejus memoriam erexit. Quæ autem in ipsius sepulcro inscriptiones repertæ sunt, his subiiciemus. Quoto vero Domini anno ipsum mori contigerit, haud satis exploratum habetur. Illud autem sepulcrales ejus tituli nos docent, baptizatum esse proxime moriturum, sepultumque in Vaticano post apsidem basilice S. Petri, constructo ibi instar templi nobili ædificio, egregiis hinc inde suffullo columnis; in quarum epistylis legebantur scripta epitaphia, versibus ab ipsa conjuge Proba Faltonia poetria clarissima femina elaborata. Perseveravit Memoria illa integra, licet neglecta, usque ad Nicolai papæ V tempora; quando idem Pontifex amplioribus spatiis exadiscere novam basilicam principis Apostolorum primus aggrediens, templum illud Probi, quod illius apsidi jungebatur, demoitus est: prægrandes vero lapides, sicut et columnæ in atrium nsum conversi sunt; siue male consultum

¹ Prudent. adv. Symmach. l. 1. — ² Hier. epist. viii. — ³ Claud. carm. de Consul. Olybri. et Probi. — ⁴ Claud. thod.

⁵ In arduis Casis ad Vaticanum.

antiquitati, ut sicut ipsa aedes, ita inscriptiones peritus periissent : nisi opportune quidem, nec sine Dei nulu accidisset, ut ante sex menses quam struetra nobilis demoliretur, Mattheus Vegius ejusdem basilicae canonicus templum illud, ut ipse testatur, adierit, opusque egregium admiratus, sed contemptum dicens, versus in epistylis positos jam musco nato desper obductos exacte descripsit una cum aliis etiam ibi repertis epitaphiis : que simul collecta hacenus asservantur in ejusdem basilicae bibliotheca, ex qua hic tibi ipsa describimus, collatis exemplaribus, mendisque vitio scriptoris illapsis penitus expurgatis ; sic enim se habent :

EXIMI RESOLUTUS IN ETHERIS EQUORE TANTUM
CURVIS ITER CUNCTIS INTEGRIS A VITIS
NOMINE QUOD RESONAS IMITATUS MORIBUS EQUE
JORDANE ABLUTUS NUNC PROBUS ES MELIOR
DIVES OPUM CLARUSQUE GENUS PRECLARUS HONORE
FASCIBUS INLUSTRIS CONSULE DIGNUS AVO
BIS GEMINA POPULOS PREFECTUS SEDE GUBERNANS
IAS MUNDI PHALERAS HOS PROCERI TITULOS
TRANSCENDIS SENIOR DONATUS MUNERE CHRISTI
HIC EST VERUS HONOS HEC TUA NOBILITAS
LETABARE PRIUS MENSE REGALIS HONORE
PRINCIPIS ALLOQUIO REGIS AMICITIA
NUNC PROPIOR CHRISTO SANCTORUM SEDE POTITUS
LUCE NOVA FRERIS LUX TIRI CHRISTUS ADEST
O NUNQUAM DEILENDE TUIS CUM VITA MANERET
CORPORIS ATQUE ARTUS SPIRITUS HOS REGERET
PRIMUS ERAS NULLIUS ET PATRUM VIRUTE SECUNDUS
NUNC RENOVATUS HABES PERPETUAM REQUIEM
CANDIDA FUSCATIS NILLA VELAMINA CULPA
ET NOVIS INSUTIS INCOLA LINIMUS
HIS SOLARE TUOS QI ANQUAM SOLATIA MOESTA
GRATIA NON QUERAT GRATIA CHRISTI TUA
VIVIT IN ETERNA PARADISO SEDE BEATUS
QUI NOVA DECEDENS MUNIRIS ETHERI
VESTIMENTA TULIT QI DEMIGRANTE BELIAL
CESSIT ET INGEMUIT HIC NIHIL ESSE SUM
HUNC TU CHRISTE CHORIS JUNGAS CELESTIRUS ORO
TE CANAT ET PLACIDUM JUGITER ASPICIAT
QUIQUE TUO SEMPER DILECTUS PENDET AB ORE
AUXILIUM SOBOLI CONIUGIOQUE TERAT

7. Hacenus epithaphium Probi, quod mox sequitur alius ejusdem Probi simulque Probæ conjugis exaratum his versibus in epistylis adverse partis ordinis columnarum :

SUBLIMES QUISQUIS TUMULI MIRABERIS ARCES
DICES QUANTUS ERAIT QUI PROBUS HIC SITUS EST
CONSULIPS PROAVIS SOCIERISQ; ET CONSULE MAJOR
QUOD GEMINAS CONSUL BEDIDIT IPSE DOMOS
PREFECIT QUARUM TOLO DILECTUS IN ORBE
SED FAMA EMENSUS QUIDQUID IN ORBE HOMINUM EST
ETERNOS HEC ROMA TIBI QUI POSCERET ANNOS
CUR NON VOLA TUI VIVIT ADUSQUE BONI
NAM CUM SEXDENOS MENSIS SUSPENDERET ANNOS
DIRECTE GREMIO RAPIS IN LIBRA PROBE

SED PERIISSE PROBUM MERITIS PRO TALIRUS ABSIT
CREDAS ROMA TUM VIVIT ET ASTRA TENET
VIRTUTIS FIDEI PIETATIS HONORIS AMICUS
PARCUS OPUM NILII LARGUS AT IPSE FUIT
SOLAMEN TANTI CONIUX TAMEN OPTIMA LUCTUS
HOC PROBA SORTITA EST JUNGAT UT URNA PARES
FOELIX HEC NIMIUM FOELIX DUM VITA MANERET
DIGNA JUNCTA VIRO DIGNA SIMUL TUMULO.

Porro tumulum ipsum Probi ibidem inventum esse, cum sub eodem Nicolao Pontifice novæ construendæ basilicae fundamenta effoderentur ; idem Vegius, qui vidit, affirmat ; traditique una cum ossibus auri copiam ex aureis vestibus aliquis sepulcris ornamenti simul inventam : denique addit, ipsum sarcophagum sacris imaginibus sculptum tunc fuisse translatum in sacellum S. Thomæ Apostoli ; quod extat in ipsa Vaticana basilica, ad fontis baptismatis usum aplatum : quod opus usque hodie perseverat ; ossa autem, quæ intus inventa sunt, in cœmeterio Vaticano recedita fuisse.

8. Tulit ista antiquitatum naufragia aetas illa : cuius temporis hominibus Romæ agentibus si innatuisset, qualis exiterit Probus Probaque conjux, et qualis ejus filia Julianæ, et neptis sancta Demetrias ; quantumque Ecclesia Catholica horum fuerit opibus sublevata, ac praecularis virtutibus illustrata ; quotque etiam quantisque insuper eadem sanctissime feminæ sanctorum Patrum praconis fuerint celebratae ; certe quidem semper viventes ejusmodi memorias reliquissent, coluisseque debito venerationis officio : et licet construenda novæ molis causa inde eorum monumenta dimoveri necessitas compulisset ; eadem tamen alio translata, sarta tecula integre custodita servassent, neque in alium quantumlibet sacrum usum quoquo modo transferri aliquando passi fuissent.

9. Alqui Probi et Probae cum aliis in scrophibis etiam sepulcralia extant epitaphia ; sepulcrorum quoque et sarcophagi formas, quas hic ut nimis amplas representare omisimus, in antiquioribus videre licet editionibus. In quibus medium locum oecupat ipsa veneranda Salvatoris effigies atque sanctorum Petri et Pauli, caeterorumque Apostolorum. Talibus namque piis ornamentis sua ipsorum ornare monumenta Christiani studebant.

Quam vero cernis in Christi imaginis dextera gemmatam crucem, ejusdem Prudentius meminit his versibus, cum Romanum alloquitur¹ :

Agnoscas regna libens mea signa necesse est,
In quibus effigies crucis aut gemmata reludet,
Aut longis solidis ex auro præfertur in hastis.

Sed et Iohannes Chrysostomus² ait solitam fuisse effigiari crucem ex ambo, margaritis, ac gemmis ; ut scirent omnes, crucem soniimi olim supplicii in-

¹ Prudent. cont. Symmach. l. i. — ² Jo. Chrys. in hom. de ador. Cruc.

famata, ipso visu horrendam, ore nefandam, et horrore cavendam; ex quo eam pro salute hominum Christus Redemptor noster sponte subiit, jam fuisse redditam fulgentem, decoram, pretiosam, atque gloriosam.

10. Item in conspectum lectorum producere omisimus alterius sarcophagi imaginem: quod creditur esse sepulcrum Probae ac Julianae: per amplum enim est: extat ipsum translatum ad opus figliuum post ecclesiam S. Martha apud apsidem S. Petri positam in Vaticano: In quo quas cernere licet ad pedes Christi feminas inclinas, alteram earum Probae, Julianae vero alteram imaginem esse, perficie conjectura possimus intelligere.

11. Ne tibi otiose haec spectanda proposita, lector, existimes; attende quanta existant, quibus proficias. Nam quod ad ipsa epitaphia perficit; habes in primis ad calcem prioris inscriptionis, cum rogatarum anima Probi esse adjumento conjugi atque proli, piam Catholicae Ecclesiae traditionem, adjuvari viventes precibus defunctorum, usu receptam, exemplo probatam, sancte religioseque antiquitus custoditam. Habet insuper et sacrarum imaginum usum Christi potissimum, et Apostolorum, etiam in sepulcris exhibitum: cuius rei Rome in primis exempla innumerae suppedit. Et ne putas eas exsculptas tantum fuisse sepulcris, sed illis ecclesiarum parietes earuisse; adhuc licet inspicere in titulo pastoris Siricci papae, qui his diebus Romanam Ecclesiam gubernabat, partem saltem mursivae operis egregie compacti, quo Christi Redemptoris, pariterque duodecim Apostolorum venerande imagines exprimitur in apside; sicut in aliis antiquis ecclesiis ubique locorum eadem vetustatis monumenta est facile reperire.

12. Sed ne alio longius digrediatur oratio, que ab Olybrio et Probino fratribus anni hujus Consulibus ad Probum parentem se convertit; probe consulitur, si a Prolo ad Probam, piam ipsorum matrem, eadem revertatur. In primis vero, ut sanctorum Patrum elogis, qualis quantaque fuerit ista mulier, innotescat; de ea haec accipe a S. Hieronymo, qui ait¹: «Proba illa, omnium dignitatum, et cuncte nobilitatis in orbe Romano nomen illustrius; cuius sanctitas, et in universo effusa bonitas, etiam apud barbaros venerabilis fuit: quam trium liberorum, Probini, Olybrii, et Probi, non fatigarunt ordinarii Consulatus». Haec Hieronymus. Ille ipsam religionem venerandam etiam S. Augustinus commendat, cum ipsa petente, ad eam scripsit epistolam, seu potius tractationem, *De videndo Deum*. Landat hanc eamdem Joannes Chrysostomus, quod sue communionis homines Constantiopolii Romanum profugos domo exceperit ac benigne habuerit, ut suo loco dicturi sumus. Sed quae in commendationem ipsius ethnicus poeta Claudianus habeat, accipe², ne putas nostros tantum christianae feminae laudes prosecutos esse:

¹ Hier. ep. VIII. — ² Cland. carm. de Consul. Olybr. et Probu.

Sic Proba praecipuo natos exornat amictu,
Quae decorat inuidum, cuius Romana potestas
Fielibus angetur: credas et ab aethere lapsam
Stare pulchritudinem, vel sacra thure vocatum
Jun nem laetans oculos advertere tempis.
Talem nulla riferit antiquus pagina libris,
Nec Latas ecceitate tuba, nec graca velutina.
Conjuge digna Proba: nam tantum cretibus extat
Femineis, quantum supereminet ille maritus.

Hec ipse de Proba, qua, vivente adhuc viro, centonem illum de Testamento Novo et Veteri scripsit; in eius fine haec habet:

celebrate faventes
Hunc, soci, urenu sacrorum: hunc ipse teneto,
O dulcis coniux: et si pictate merentur,
Hac casti maneat in religione nepotes.

13. Ex his videois, nihil antiquius fuisse sanctissime feminæ, quam Christianam religionem ad posteros suos transmittere. Sed cum ex antiquis memoris appareat Faltoniam Probam poetram uxorem fuisse Probi; undenam recentiori Isidoro³ accidit, ut eamdem Adelphii proconsulit conjugem fuisse dicat? et unde insuper illis qui sentiunt cum Isidoro, est quod dicant, Probo fuisse cognomentum Adelphium? certe in antiquis monumentis nullatenus reperiuntur datur, Probum Adelphium dictum esse, sed tantum Anicium Sextum Petronium Probum. At quæ de eadem Proba Faltonia in antiquis veterum inscriptionum monumentis reperiantur his subdamus.

14. In duabus basibus statuarum ejusdem pene formæ atque mensure una eadem repperit inscriptio in ædibus Cesariis apud Vaticanum basilicam in quarum prime frontispicio hi versus brevioribus characteribus scripti leguntur⁴:

CONSIMILES. FRATRUM. TRABEIS. GESTAMINA. HONORUM.
TERTIA. QUE. DEDERANT. ADDIDIMUS. TITULIS
DILECTE. PROBUS. HÆC. PERSOLVIT. MUNERA. MATRI
RESTITUENS. STATUS. PREMIA. QUE. DEDERAT.

et infra :

ANICLE. FALTONIE	.
PROBÆ. AMNIOS. PINCIOS	.
ANICIOSQUE. DECORANTI	.
CONSULIS. UXORI	.
CONSULIS. FILIE	.
CONSULUM. MATRI.	.
ANICII. PROBINUS. V. C	.
CONSUL. ONDINARIUS	.
ET. ANICII. PROBUS. V. C	.
QUESTOR. CANDIDATUS	.
FILII. DEVINCTI	.
MATERNIS. MERITIS	.
DEDICAVERUNT.	.

³ Isidor. lib. de Vir. illustr. cap. v.—⁴ Excederunt formæ Plantin. pag. 71. num. 1.

Quod hoc epitaphio tribuitur Probae decoranti Aniciorum, id ipse Ausonius¹ Gallus tribuit ejus viro Probo versu illo :

Stirpis novator Anicie,
Partibusque comit infulis
Aniciorum stemmata.

Sed de Faltonia Proba alia rursus in iisdem aedibus sic se habet inscriptio in basi statuae collocata :

ANICLE. FALTONIE
PROBE. FIDEI. NOBILITA
TIS. ANTIQUE. ORNA
MENTO. ANICIANE
FAMILIE. SERVANDAE. ET
DOCENDI. CASTITATIS
EXEMPLO. CONSULUM
PROLLI. CONSULUM. MATRI
ANICIA. HERMOGENIANUS
OLYBRIUS. V. C.
CONSUL. ORDINARIUS
ET. ANICIA. JULIANA. C. F
EJUS. DEVOTISSIMI. FILII
DEDICARUNT.

Insuper haec in alia basi ibidem posita :

ANICLE. FALTONIE
INLUSTRISIME. ET
SANCTISSIME
CASTISSIME. FEMINAE
HERMOGENIANI S. OLYBRIUS
V. C. CONSUL. ORDINARIUS
ET. ANICIA. JULIANA C. F
D. D.

Porro Olybrius hic Hermogenianus praeponit Claudio, non Proba et Proli filius, sed gener fuit, nimis enim Julianae ipsorum filie conjux, ut sequens docet inscriptio, que habetur in aedibus Cœvolis via Julia.

TYRRAENAE. ANICLE
JULIANAE. C. F. CONIUGI
Q. CLODI. HERMOGENIANI
OLYBRIUS. V. C.
CONSULARIS. CAMPANIAE
PROCONSULIS. AFRICAE
PRAEFECTI. URBIS
PRAEF. PRAET. ILLYRICI
PRAEFECTI. PRAET. ORIENTIS
CONSULIS. ORDINARIUS
EL. CLODIUS. RUFUS. V. P.
PATRONAE. PERPETUA.

Gessit hic constatulum anno Domini trecentesimo septuagesimo nono una cum Ausonio Gallo : citoque ex

¹ Auson. ep. XXI.

haec luce subtractus (ut ex Hieronymo vidimus) Julianam reliquit viduam cum prole Demetriadæ filia.

15. At qualis quantaque esset Julianæ haec filia Proba, relicta Claudi Hermogeniani, complura sanctorum Patrum de ea digna elogia manifestant. Fama quidem ejus nequaquam Urbis seu Italie angustis valuit contineri; sed rebus ante gestis præclarisque animi ejus virtutibus maria prætervolans, et longe Iudeaque remotas provincias percurresset, Africam et Orientem pervasisit. Ad hanc ipsam Innocentii Romani Pontificis extant litteræ¹; ad eamdemque scriptere episcopi Alypius, et Augustinus², nec non Chrysostomus³; laudatque eam S. Hieronymus⁴, et alii. Sed de eadem inferius quinto tomo pluribus agendum erit.

16. Quod rursum ad filios Probi pertinet : uni ex illis nupsit Furia illa ex Caenillorum prosapia clarissima femina, ad quam viduam reliquit S. Hieronymus scriptis episoliis decimam, *De viduâte servanda* : testatur id quidem ipse in epistola⁵ ad Salvinum eodem argumento conscripta, ubi in fine ait Furiam nurum fuisse Probi quandam consulis. Sed de Furia illud non prætereat, germanum ejus fuisse maritum Blesilla filie S. Paulæ : idem enim tradit idem S. Hieronymus in epistola ad eamdem Furiam scripta, cum ejus exordio haec habet: « Blesillam prætero, que maritum sum, tuum secuta germanum, in brevi vita spatio tempora virtutum multa complevit ». Mater vero ejus, Titiana dicta, seu potius Tatiana (ut puto) Tatiani consulis, qui collegam habuit Symmachum, soror fuit. Verum de his modo haetenus.

17. Jam habes, lector, occasione Consulium fratrum, textam Proborum genealogiam : nempe (ut paucis dicta repeatam) ex Probo et Proba genitos tres filios, Olybrium, Probinum et Probum, ex Olybrio et Julianæ prognatum unicam filiam Demetriadem, sanctam virginem, christiana pudicitie decaus : sed de ipsa simul cum matre ejus Julianæ et avia Proba, plura suis locis inferius : « Omnes haec clarissimæ ex Aniciorum familia femineæ toto orbe », inquit Cassiodorus, « predicata : que quidem familia vere nobilis dicitur, quando ab ea actionis probitas non recedit ». Ita ipse.

18. Porro Demetriadis patri Claudio Hermogeniano Olybrio frater luit Alypius dictus Faltonius Probus Alypius, ut ejusmodi docet inscriptio⁶ in statuae basi his litteris nota :

Q. CLODIO. HERMOGENIANO
OLYBRIUS. V. C. FRATRI
ADMIRANDÆ. PIETATIS
FALTONIUS. PROBUS. ALIPIUS. V. C.

alia præterea ejusdem Alypii inscriptione compre-

¹ Innoc. epist. XIII. — ² Ang. epist. CXIX. — ³ Chrys. ep. CLXIX.
⁴ Hier. epist. VIII. — ⁵ Hier. epist. XI. — ⁶ Roma apud Colleg. Gracorum.

tum habetur eundem sub Theodosio Urbanam prefecturam gessisse : sic enim se habet¹ :

DOMINO. NOSTRO
FL. THEODOSIO
AUGUSTO
FALTONIUS. PROBUS
ALYPIUS. V. C. PR. EF. TRB.

Ad eundem quoque Alypium complures extant epistole Symmachi; deinceps eo meminit in epistola ad Flavianum².

19. Quoto autem anno Theodosii ejus prefectura Urbana contigerit, ignoratur : nec scitur, num sub Honorio alias functus sit eodem magistratu. Sub ipso autem Urbis prefecto contigisse martyrium Almachii, his verbis tabule ecclesiasticae³ produnt kalendis Januarii : « Roma S. Almachii martyris : qui jubente Alypio Urbis prefecto, cum diceret : Hodie octavae Dominicie diei sunt : cessate a superstitionibus idolorum et a sacrificiis pollutis, a gladiatoriis occisis est ». Ita ibi. De eodem putatur Theodoretus⁴ agere, cum rem gestam paulo fusius narrat his verbis : « Telemachus quidam », sic nominat quem Latini habent Almachium, « excollens vitam monasticam, profectus ex Oriente, hac de causa Romanum se contulit », nempe ut Iudeos gladiatores abolendos curaret. « Ac dum scleratum istud celebatur spectaculum, in stadium ipse ingreditur, atque ad gladiatores descendens, mituan inter eos dimicationem sedare nittitur. Itaque crudelis cædis spectatores accensi iracundia, et a demone qui ex illa sanguinis effusione voluptatem capiebat, ad furem impulsi, pacis auctorem lapidibus obruerunt ». Ita ipse. At licet disrepet a Martyrologio, ubi dicitur a gladiatoriis necatus; potius in Theodorelo errorem inesse putamus, quam ut hic ab illo diversus habeatur. Sed idem auctor ista subdit : « Qua re cognita imperator admirabilis, Telenachum in numerum martyrum invictorum adscripsit, crudele autem illud spectaculi genus penitus sustulit ». Haec ille.

20. Caeterum sic relatum accipias Almachium, sive Telemachum inter martyres ab imperatore, ut ipsi tribuatur, quod ipso curante, ecclesiastica auctoritate a Romano Pontifice esse factum oportuit. Tempore Honorii imperatoris haec accidisse, Theodorelus narrat : sed verius putamus sub Theodosio, cuius tempore ejusdem prefectura Urbana ponitur : sub quo imperatore siluisse videntur spectacula illa cruenta, sub Honorio iterum restituta, ut suo loco ex Prudentio dicturi sumus. Ut id etiam affirmemus, illud pariter suffragatur, quod tempore Theodosii reperitur Alypius per sanctum Joannem eremitam ad meliorem frugem redditus : etenim de Alypij Aegypti prefecturam administrante ha-

bet Palladius in Lusiacis¹ : « Interea vero dum loquimur », cum Joanne videlicet sanctissimo illo anachoreta; « ingressus est subito provinciae ipsius præses Alypius. Ad quem, relicto quem mecum habebat sermone, se contulit. Secessi igitur ab eisdem pantum, et loco edens, eminus steti : prolixas autem corum confabulationes graviter ac moleste ferens, intra me ipsum bonum illum senem reprehendebam, eo quod meo sermone contempto, illum potius honorasset. Ideoque cum id mihi ingratis fuisset; sperto eodem, recedere cogitabam. Vocavit itaque ad se tunc ille Theodorum nomine interpretum suum, dicens : Vade ad fratrem illum, et dic ei: Noli esse pusillanimis ; quia nunc jam dimittam presidem et tecum loquar. Cognovi igitur ex hoc, ipsum Joannem hominem esse spiritualem, et omnium prævidere : et idcirco eo magis copi remorari. Egresso mox inde præside, me vocavit, his me aliquoq[ue] verbis: Ut quid, inquit, animam tuam me reprehendendo lasisti? Quam in me inveneras culpam, ut ea in tuis sensibus cogitares, que nec in me cognosco, nec tuos scio mores decere? An ignoras illud, quod non incolunes ac fortis, sed male habentes medico semper indigeant? Nam tu me, cum velis, et rursum ego invenire te possum : et si ex me forsitan nullum, ex aliis tamen fratribus patribusque aliquod poteris habere solatum : iste vero totus ex secularibus rebus diabolice deditus protestati, vix brevis hora spatio potuit respirare : et nunc lentans, sicut quidam servus austерum dominum suum fugiens, venit ut salutare hic inveniret auxilium. Inconsulta igitur atque importuna res fieret, si illum relinquerem, et tecum morarer, qui jugiter salutis tuae commodis vacare consuevisti ». Haec Palladius de Alypij prefacti cum S. Joanne congressus; cuius monitis redditum esse meliorem, par est credere. Atque de Alypij sat.

21. *Theodosius Ethnico hortatus, multisque statutis Ecclesiae proficuis, pie obit.* — Jam vero ad præsentis anni res gestas, suo quo facte sunt ordine, recensendas, orationem convertamus. Extitit namque anni hujus exordium universo christiano orbi maxime fluctuosum, acerbissimo novo casu obitus Theodosii, cuius virtute paulo ante a tyrranide fuerat universum Occidentale imperium liberatum. Etenim cum adhuc triumphi laetitia gesfret populus, mox improvisa morte Theodosii, immenso macero consternatus est : de quo antequam agamus, hic errorem corrigere Prosperi in Cassiodori Chronicon illapsum, dum sub hujus anni consulibus ponitur Eugenius a Theodosio superatus : quod quidem anno superiori contigisse, tum que dicta sunt certa tide demonstrant, tum etiam Claudianus de eorumdem consulatu dum versibus agit, aperte testatur; ut omittamus alia de his innumera testimonia.

22. Hoc igitur anno, iisdem consulibus, Theodosius imperator, secundum quod antea a Deo præ-

¹ Apud Smet. pag. 156. n. 17. — ² Symmach. l. II. ep. LXXXII. — ³ Martyrol. Rom. die 1. Januari. — ⁴ Theod. lib. v. c. 26.

¹ Pallad. in Lusiac. cap. 22. apud Lipom. tom. III.

dictum fuerat sanctissimo anachoreta Joanni, ex hae vita migravit XVII kal. Februario, cum impereasset annos sexdecim, et duobus diebus decimum septimum attigisset, annum agens aetatis quinquagesimum. De anno obitus ejus et consultibus testatur Prosper¹, Marcellinus², et Socrates³, qui et de dicta obitu die fidem facit. Quod vero attigerit annum decimum septimum, Rufinus⁴ et Marcellinus tradunt. De anno aetatis quinquagesimo Victor est auctor; cui magis assentimur, quam Socrati dicens annos vixisse sexaginta. De loco autem, cum Mediolani extremum clausisse diem, Orosius⁵ et Victor⁶ una consentiunt. Errat vero Zozimus⁷, dum ait Theodosium Constantinopolim revertentem, in itinere vita functum. Sed que ejus praecesserint obitum, quae fuerint subsecuta, dicamus.

23. Cum filios Arcadium et Honorium Constantinopoli venientes exceperint, et omni hostili ceteris labore purgantes, ecclesiastice communione participes (ut dictum est) factus esset, complura Reipublicae fructuosa dispositus. Inter alia convocato senatu, habita oratione, hortatus fuit Gentiles decorum cultum proenit abjicere, quorum falsitatem jam in bello Eugeniano experti fuissent, cum quam polliciti illi fuerant certam victorianam, ut impotentes, imbecilles, atque mendaces minime praestitissent; ab Herculis manu jam clavam extortam, atque fulmina e manu Jovi excussa esse viderent (hos namque deos suis ipsi castris praefecserant), contra vero certo sci- rent, si saperent, Christum regem regum crucis virtute celestibus, terrenis, et inferis dominari; quem sequi deberent.

24. Sed haec nihil penes eos prefecisse, Zozimus tradit, cupus haec de re ista sunt verba⁸: « Cum senatum convenire jussisset, qui patritis avitisque saerorum ritibus inlarebat, nec adhuc permoveri polerat, ut iis assentiret, qui ad contemplum deorum deflexerint, orationem habuunt, qua eos horlabatur, ut misum facerent errorem (sic enim appellabat) quem haec tensi fuissent, et Christianorum fidem amplecterentur, qua liberationem ab omni delito et impietate polliceatur. Sed cum inie exhortationi nemo parceret, nec a patribus ritibus, quos inde usque ab origine Urbis accepissent, discedere vellet, et his expertem rationis ascensum preferre; cum dicerent, illis observatis, se jam mille duecentis propemodum annis Urbem invictam incoluisse; cum quibus si commutarent alia, quid eveniaturum esset, ignorarent. Tunc vero Theodosius fiscum suum sumptu gravari, qui in sacra victi- masque fieret, seque ista velle abolere dixit: qui neque probaret id quod ageretur; et aliqui sciret, penuriam militarem maiores pecunias poscere. Cum senatus respondisset, non rite fieri quia perpetrarentur, quando sumptus ille qui sacris impendebatur, ad fiscum non pertineret; nihilque minus lex

sacerorum abolita cessaret, aliaque neglecta jacerent, quaquecumque a majoribus tradila fuerant; imperium Romanum paulatim diminutum, barbarorum domicilium factum est, aut potius incolis prorsus amissis, ad eam redactum est formam, ut ne loca quidem, in quibus urbes sitae fuerunt, agnoscantur». Ille Zozimus secundum antiquam Ethnicorum querelam ipse ethnicus ingerit, quasi cuncta adversaria ob Christianam religionem in Romanum illata fuissent imperium. Sed de his alias sepe suis locis.

25. Sane quidem psot devictum Eugenium, qui aperiri permiserat rubigine obsilas seras portarum dedicatorum idolis templorum, et illis intermissa diu sacrificia immolar; Theodosius nihil antiquis habuit, quam, lege lata, templa claudere, et sacrificia prohibere: unde S. Ambrosius comparans eum Jacob: « Imitatus, inquit¹, Jacob, supplavit perfidiam tyrannorum, qui abscondit simulacra gentium: omnes enim cultus idolorum fides ejus abscondit: omnes enim ceremonias oblitteravit». Relaxata quoque ab eo tunc temporis ammonaria tribula ex testamento fuisse, idem S. Ambrosius tradit: ejusque pariter testamento legem indulgentiae scriptam esse relictam, testatur, dum ait: « Praecepit dare legem indulgentiam, quam scriptam reliquit. Quid dignius, quam ut testamentum Imperatoris lex sit?» Quod vero ad filios special, ideo paulo superius: « De filiis enim nihil habebat novum quod conderet, quibus totum dederat, nisi ut eos praesenti commendaret parenti». Tradidisse quidem, ipsos filios S. Ambrosio, Paulinus² affirmat: sed id factum est, cum eos Constantinopoli venientes suscepit Theodosius in ecclesia: ex quo erroris arguntur Socrates³ et Sozomenus⁴, dum aiunt filios advenientes reperisse ipsum Theodosium morbo laborantem in lecto.

26. Caelerum quod ait ipse Ambrosius, tunc obitus tempore commendatos ab eo fuisse parenti, Stileconem intelligere certum est: loco enim parentis ipsum ab eis haberi voluit, cui ipse Theodosius Serenam fratris filiam in matrimonium collocaverat: testatur id Claudio⁵ et Zozimus⁶. Erat Arcadius natu major adolescens annos natu decem et octo, Honorius vero decimum duntaxat agebat annum; de quibus S. Ambrosius⁷: « Domino favente, Arcadius imperator jam validus inventus est; Honorius continuo pulsat adolescentiae foras, provectione atale quam Josias». Qui natu annos octo regni suscepit moderandas habenas. Fuisse ambos jam ante baptizatos, et a S. Arsenio in baptismō susceplos, in Vitis Patrum habetur expressum⁸. Qui igitur moriens populi curam gessit relaxando tributa, atque hostium quoque volunt bene mereri, tribuens eis indulgentiam testamento, filiiisque divisit imperium, et tradidit fidei Stileonis. Ecclesiarum non potuit obliisci, nam de eo S. Ambrosius⁹:

¹ Prosp. in Chron. — ² Marcellin. in Chron. — ³ Socrat. I. v. c. 25. — ⁴ Zozim. I. iv. — ⁵ Oros. I. vii. c. 36. — ⁶ Aurel. Vict. in Theodos. — ⁷ Zozim. I. iv. — ⁸ Zozim. thol.

¹ Amb. orat. in futore Theod. — ² Paulin. in Vit. S. Ambr. — ³ Socr. I. v. c. 25. — ⁴ Sozom. I. viii. exp. ultim. — ⁵ Claud. adv. Rufin. I. ii. — ⁶ Zozim. I. iv. — ⁷ Ambr. orat. de obitu Theod. — ⁸ Vit. SS. Patr. p. 2. c. 36. — ⁹ Ambr. orat. de obitu Theod.

« Dilexi virum, qui cum iam corpore solveretur, magis de statu Ecclesiarum, quam de suis periculis angebatur ». Hac Ambrosius satis memor quod legibus conatus frustra ille fuerit feras bestias coercere, expertusque satis ipsorum hostium procaciam, animumque duritiam obstinationis obductum nullis coerceri penitus vel refrenari posse suppliciis.

27. Eo igitur ex hac vita egresso, corpus polinetum temporarie amandatum est sepulture, postea vero translatum fuit Constantinopolim hoc eodem anno VI idus Novembris, ut Socrates tradit: non tamen secum vexit illud Arcadius, qui mox post patris obitum, ne quid inopinato obitu imperatoris (ut assolet) turbarum oriretur in Oriente, quam cito reverte laboravit Constantinopolim: nam Honorium tantummodo interfuisse quadraginta funeris functioni, S. Ambrosius indicat in ea, quam coram ipso tunc in laudem Theodosii habuit, oratione: nam inter alta¹: «Ejus ergo principis et proxime conclamavimus obitum, et nunc quadragesimum celebramus, assistente sacris altaris Honorio principe; quia sicut S. Joseph² patri suo Jacob quadraginta diebus humationis officia detulit, ita et hic Theodosio patri justa persolvit ». Hac Ambrosius, qui et in peroratione significat, eo perfuncto ab Honorio christiane pietatis officio, mox ipsum corpus sublevandum, et evhendum Constantinopolim, ait enim³: «Fles etiam, imperator Auguste, quod non usque Constantinopolim reverendas reliquias ipse prosequaris; eadem tibi causa nobiscum est: omnes justo dolore prosequimur: omnes (si fieri posse) deductores tecum esse cuperemus, etc.

28. *Theodosii laudes et calumniae Zozimi in eundem dilatae.*— Sic namque decuit tantum imperatorem, post liberatum Occidentale imperium a tyramo, triumpho magis suo quam funere sepeliri, immo ad celum triumphali quadriga ferri, cum caelesti militia, qua vicerat, triumphaturum. Cujus quidem laudes cum ex prudentia in imperio gubernando, tum ex fortitudine in tyrannis potentissimis extirpandis, tum etiam ex pietate in fide catholica integrante conservanda, sanctis piisque moribus custodiendis, omnium veritatem amantium ore, omnibus sunt seculis conclamatæ. Nullus enim unquam Romanorum imperatorum, qui non haereditario jure parenti augusto successerit, ita legitime, ita opportune, ita fructuose atque fideliter ad regimen Romani est cooptatus imperii. Quia dexteritate, quanta facilitate atque felicitate tunc invasum a Gotis Orientale recuperavit imperium, ut victores fecerit sibi militare subjectos? Quia prudentia Persas jugi clade Romanum imperium possessum, finitimas provincias deprendentes, non solum cessare snasit, sed et munera pro tributo conferre? Quia pietate Orientalem Ecclesiam Arianorum et aliorum haereticorum pedibus proculatam in auctiorem gradum quam fuerat sub Constantino, restituit?

Quia bellica fortitudine tyrronorum monstra perdomuit? Quanta fide recuperatum imperium Occidentale Valentimiano restituit? Quo religionis affectu idolatriam scepis, ut percutsum multis ieiibus angueum, caput rursus extollentem penitus extinguidam curavit? Quod vero tot egregiis exultum virtutibus Christianum imperatorem in peccatum aliquando labi providentia divina permiserit; totum id fuit, ut delinquentibus regibus posteris sanctaret divinum consilium disciplinam: nimurum, ut tunc exemplo discerent Theodosii, quanto dispendio audiant principes magis atheos, quam sacerdotes; tum vero ut ejus et penitentia erudirentur, quantumvis potentissimos ac invictissimos principes, cum delinquentis, ferule subjacente ecclesiastica potestis, et solutos licet legibus seculi, vinculis tameu affligatos esse Evangelica discipline.

29. At quod ad incomparabiles mores tanti principis spectat: unus infelix atque perditus Zozimus reperitur inter scriptores, qui more suo, odio Christianæ religionis, Theodosium magnopere carpserit: sed quod sciret facta ejus celeberrima cunctis esse perspicua, ut a nemine possent penitus obscurari, illud yafri ingenii consilium inuit, ut pacis tempore ejus facta condemnet, laudet vero labores in bello, cum euodem principem hisce verbis in sua historia mendaciorum lexitra, suggillatum reliquit¹: «Cumque Promoto curam horum omnium commisisset, ipse prioris vivendi rationis recordatus, conas magnificas ceenabat, et in exquirendis voluntatibus curiosus erat, et theatris atque circensibus se oblectabat. Adeoque mihi principis huius vitam in utrumque proclivem mirari subit. Nam cum natura mollis esset, omnique socioria et indicatis ante viitis deditus; si nihil ei triste, nihil formidabile molestiam exhiberet, naturæ frena laxabat; si urgeret aliqua necessitas, que statum rerum quassatura timeretur, ignaviam deponebat, et deliciis valere jussis, ad fortitudinem ac laborum molesiarumque tolerantium redibat. Cum ipso rerum usu docente talis esset, jam omni sollicitudine liberatus, insatis a natura dissolutionibus serviebat »: huc Zozimus, sed eadem et his deteriora superius, cum ait²: «A voluptate militieque exorsus imperium, magistratus qui rebus erant prefecti, conturbabat; et rei militaris duces numero plures, quam ante erant, instituebat ».

30. Et de eodem paulo post: « Hæc quidem cordia principis, absurdaque pecuniarum cupiditate, tandem hue evaserunt. Ideum princeps auctor extitit, tantus ut sumptus in mensam imperatoris fieret, ut propter ciborum multitudinem, et in his apparandis magnificientiam, populosa coquorū et pocillarum et aliorum cohortes instituerentur; quas si quis enumerare velit, ei prolixo fuerit opus commentario. Nam de multititudine inservientium principi spadonum; quodque complures horum, praesertim qui ceteris forma præstabant, presides in medium proferrent eos quos ipsi vellent; quod-

¹ Ambr. oral. de obitu Theod. — ² Genes. L. — ³ Ambr. ead. oral. in fine.

⁴ Zozim. l. iv. — ⁵ Zozim. l. iv.

que totum imperium in sua potestate haberent, quo-
eunque libitum esset, animum principis flecten-
tes : haec ergo commemorando, quid opus est orationem instituere prolixiorē? cum rerum interitus
exinde seculi cause nobis vindicanda veniani. Nam
cum temere, atque etiam in indignos fisci bona pro-
funderet, ideoque non abs re pluribus pecunis
egret, provinciarum prefecturas quibusvis accen-
ditibus venales exponebat, nulla prorsus existima-
tionis, aut honestae vite ratione habita, sed eum
judicans idoneum qui auri vel argenti majorem
summam deferebat : adeoque videre erat, argenta-
rios et numularios, et alios in foro profesiones
fedissimae exercentes, magistratum insignia ferre,
majoremque pecuniae vim habentibus provincias
tradere ». Ille Zozimus in eversorem deorum suo-
rum jure (ut sibi videbatur) indignatione commotus.

31. Sed ad confutandum oblatrante invectivis
acerrimis hominem (ne canem dicam) nihil est ut
de landatissimo principe hic nostrorum congeramus
elogia : sed ne videamur domesticis testibus velle
vincere, gentili aequo objicimus gentilem histori-
cum, veri tamen amantorum, ipsum, inquam, insi-
guis nominis scriptorem rerum sui temporis Aure-
lium Victorem; qui ut summo laudum praeconio
Theodosium extollat, sic comparat illum Trajanum,
ut tamen constanter affirmet, ipsum Trajani caruisse
vitis : ac proinde juxta veteres illas acclamationes,
TRAJANO MILLIOR, consecutus Theodosius unius lucris,
ipsius sententia, ut non amplius jam a populo in
novi imperatoris auspiciis illud foret acclamandum
ac deprecandum, MILLIOR TRAJANO, sed illud MILLIOR
TULOSIOS, publicis vocibus et volis optandum. Ipse
igitur Victor omnis privati affectus animo liber, ve-
ritatis tantum studiosus, haec de Theodosio posteris
tradidit¹: « Fuit, inquit, Theodosius moribus et
corpo Trajano similis, quantum scripta veterum
et pictura edocent. Sic eminentis status, membra ea-
dem, par casaries, os absque eo quod illi aliquantum
vellendo steriles gene, neque tam ingentes
oculi erant, nescio an et tanta gratia, tantusque flos
in facie, seu tanta dignitas in incessu. Mens vero
prorsus similis, adeo ut nihil dici queat, quod non
ex libris in istum videatur transferri. Clemens animus,
misericors, communis, solo habitu differre se
ceteris putans : in omnes homines honorificus, ve-
rum effusus in bonos : simplicia ingenia aequo dilige-
dere, eruditā mirari, sed innoxia : largiri magno
animo magna : amare cives vel privato contubernio
cognitos, eosque honoribus, pecunia, beneficiis car-
ceris manuari, presertim quorum erga se velut
patrem aspero casu officia probaverat.

32. « Illa tamen, quibus Trajanus aspersus est,
violentiam scilicet et cupidinem triumphandi, us-
que eo detestatus est, ut bella non moverit, sed
invenerit; prohibueritque lege, ministeria laseiva,
psaltriasque commissationibus adhiberi : tantum
pudori tribuens et continentiae, ut consobrinarum

nuptias vetterit tanquam sororum. Litteris, si ni-
mium perfectos contemplemur, medioiter doctus,
sagax plane, multumque diligens ad noscenda mo-
rum gesta : quibus non desinebat exercari veterum
facta superba, crudelias, libertati infesta quae legerat,
ac Cinnam, Marium, Syllamque atque universos domi-
nandum, præcipue tamen perfidos et ingratos.
Irasci sane rebus indignis, sed flecti cito : unde mod-
esta dilatione emolliebantur aliquando severa præ-
cepta; habuitque a nature munere quod Augustus a
philosophie doctore didicerat ; qui cum audisset
eum facile commoveri, ne asperum aliquid statueret,
monuit ut ubi irasci ecepisset, quatuor atque
viginti graecas litteras memoria recenseret; ut illa
concitatio, que momenti est, mente alio traducta,
parvi temporis interjectu languesceret. Melior hanc
dubie (quod est rarae virtutis) post auctam anuis
potentiam regalem, multoque maxime post civilem
victorianam. Nam et ammonae curam sollicitus atten-
dere, et auri argenteique grave pondus sublati atque
expensi a tyramio, multis e suo restituere, cum be-
nigni principes et quidem vix fundos solerent nudos
ac deformata præda concedere. Jam illa minutiora,
et ut dicitur, intra autam ; que quidem quia ocella
sunt, magis natura hominum curiosæ oculos au-
resque ad se frahunt : patrum colere tanquam ge-
nitorem; fratris mortui, sororisque liberos habere
pro stiis; cognatos affinesque parentis animo complecti;
elegans letumque convivium dare, non tam
sumptuosum; misere colloquia pro personis,
studio, dignitatibus, sermone cum gravitate juuenio,
blandus pater, concors maritus. Exerceratur neque
ad illecebras, neque ad lassitudinem; ambulationi-
bus magois, cum esset otium, retiebat animum;
vescendi continentia valetudinem regebat. » Hactenus
de moribus Theodosii Victor, quibus plane ca-
lumniantem Zozimum potenter confutes et excereris.

33. Sed etsi ex gracie queras de Theodosio
testimonium, et ab homine aequo gentili (ne putes
in gratiam ipsius Christianorum aliquem esse locu-
tum) codemque probate fidei et probitatis viro, profesione philosopho, et hanc ob causam christianis
antecessoribus imperatoribus acceptissimo, quem
impossibile existimes esse mentitum; accipe Themis-
tiūm¹, qui non habens ex recentioribus principi-
bus quem Theodosio aquare posset, ad prisos illos landatissimos reges se conferens, non dubitat
ipsum preferre illis omnibus; ntpote qui affirmet,
cum probitate, prudentia, atque consilio superasse
Lyenrgmū fortitudine et peritia militari Alexandro
Magno exitisse majorem. Quod quidem hanc ampli-
ficacione quadam rhetorica artis ostendat, sed certis
firmisque rationibus docet. Essent hic describenda
dua orationes, quibus ipso Themistius in eo argumen-
to versatur, ut Theodosii egregiae virtutes præ-
dictet; sed parciimus ob prolixitatem.

34. At etsi haec satis superque sint ad Theodosii
defensionem : addimus tamen latinarum oratorum

¹ Auct. Victor. in Theodos.

¹ Themist. oral. v.

clarissimum Symmachum et ipsum ethnicum, et Christianorum hostem; qui publica concione (ut suo loco dictum est) cum civiles ejus, tum bellicas laudes prosequitur, testatur scribens¹ ad Flavianum aque gentilem hominem, eas adeo sua oratione superiores fuisse, ut sibi visus sit illas potius attigisse, quam pro rerum gestarum dignitate singulis (ut ait) satisficerit: haecque familiaribus ipse litteris apud amicum aliqui principi ob sublatum deorum cultum in Theodosium infensum, non autem in gratiam principis pro concione jaclata, sed ad aures dicta odio habentis imperatorem christianum idolatria destructorem, ab ipso presertim Symmacho in eundem Theodosium camdem ob causam valde permoto. Ut ex his magnum inesse vim intelligas veritati, virtutemque etiam linguis hostium coercere, easque habenis velut in contrarium cursum reflectere, et ex inventis ad eneconomia dicenda, convertere. Sic igitur pro Theodosii defensione adversus ejus vituperatores ethnicios, ipsos etiam ethnici scriptores objicere satis sit.

35. Caterum adversus eundem ethniconum calumnias longe potentiore pactus est Theodosius post mortem patrum: etenim ipsum decus Romanæ nobilitatis, Christianæ religionis dignum exemplum, Pontius Paulinus litteris clarus, famaque celebris, ejusmodi suscepit provinciam, ut adversus rabulas subsannantes, Theodosii famam carpentes, lucubrationem luculentam ediderit, rogatus a quodam pio viro, quo familiariter utebatur, nomine Benedicto, prout ipse Paulinus testatur ad Severum haec scribens²: «Alius libellus ex his est, quos ad Benedictum, id est, christianum virum amicum meum Endecheinum scripsisse video, non tamen edidisse convincar. Is enim mihi auctor hujus in Domino opusculi fuit; sicut ipsius epistola, que libello pro themate prescribitur, docet. Fatoe autem idcirco me liberare hunc ab amico laborem recepisse, ut in Theodosio non tam imperatorem, quam Christi servum, non dominandi superbiam, sed humilitate famulandi potentem, nec regno, sed fide principem praedicarem». Haec Paulinus: et S. Hieronymus ipso exordio epistole ad eum scripta de eodem sic habet: «Quid enim in nobis, aut quantum est, ut docte vocis mereamur praeconitum? ut illo ore, quo religiosissimus princeps defenditur, humiles nos modique laudemur?» nominat eam Paulini scriptiōnē Genuadius Panegyricum super victoriam tyranorum, ejus argumenti conscriptum, ut demonstraret ipsum christianum imperatorem fide et oratione potius, quam armis immanes tyrannos sepius superasse.

36. Si vis autem intelligere quale ejusmodi a Paulino elucubratum opus fuerit, percontare sanc-

tum hieronymum haec³ ad ipsum Paulinum scribentem: «Librum tuum quem pro Theodosio principe prudente ornataeque compositum transmisisti, libenter legi, et praecepit mihi subdivisio in eo plauit: cumque in primis partibus vincas alios, in penultimis te ipsum superas. Sed et ipsum genus eloquii pressum est et nitidum; et cum Tulliana lucet puritate, crebrum est in sententiis: jacet enim (ut ait quidam) oratio, in qua tantum verba laudantur. Praterea magna est rerum consequentia, et alterum pendet ex altero. Quicquid assumpseris, vel finis superiorum, vel initium sequentium est. Felix Theodosius; qui a tali Christi oratore defenditur. Illustrati purpuras ejus, et utilitatem legum futuris seculis consecrasti. Maete virtute; qui talia habes rudimenta, qualis exercitatus miles eris? O si mihi hecerit istiusmodi ingenium non per Aonios montes et Ileponis vertices (ut poete canunt), sed per Sion, et Ihabirum, et Sina excelsa ducre; si continget docere que didici, et quasi per manus mysteria tradere Scripturarum; nasceretur nobis aliiquid, quod docta Graecia non haberet». Haec Hieronymus. At de Theodosio haec enim, cuius exitu oplatus quoque finis huic quarto tomo Annalium imponatur. Quae vero reliqua sunt anni hujus rerum gestarum, sequenti tomo dicemus, cum Areadii, et Honorii filiorum ejus in imperio successorum acta auspicatur sumus.

37. *Epilogus cum admonitione.* — Quem igitur ab exordio Juliani imperii inchoavimus tonum hunc quartum Annalium, claudimus eundem felicissimo ad Deum transitu Theodosii. In quo quidem tanquam in viva tabula, semper loquentibus imaginibus, imo clamantibus, expressum habes, que impietatis, que vero pietatis sint vires, quive exitus allerutram sectantium imperatorum; cum velut in scena representata videris diversa atque contraria diversorum principum studia; contemplatusque fueris, quemnam finem habuerit Apostola Julianus idolorum cultor, quove perverterit Valens heresis propugnator; et quem tandem exitum consecutus sit Valentianus major, catholicus licet princeps, sinnen tamen pro arbitrio quempque agere, idola colere, heresesque sectari; quomodo divinam vindictam in se concitaverit, atque in filios miserabilis propagavit: contra vero qui fuerit religionem pure colentis, et propensiis excolentis, impietatemque una cum impiis insectantis felix ingressus, felicior progressus, ac tandem egressus felicissimus Theodosii imperatoris. Ut una ferme inspectione intelligentianei principes, quos vitare quosve sectari debeant; et quoniam pacto illorum facta cavendo, Dei indignationem effugiant; ac divinam benedictionem, imitando Theodosium consequantur.

¹Sym. l. II. ep. XIII. — ²Paulin. epist. ix.

³Hier. epist. XIII.

Auctoris peroratio. Appendix; auctoris prefatio. — Jam quartum tuo beneficio, Dei Genitrix Maria Virgo, pensum reddimus: persolvimusque

illud tibi, a qua profitemur acceptum. Tu enim⁴

⁴Prov. xxxi.

quæsisti lanam et limum, et operata es consilio magnum tuarum. Quod igitur reliquum est operis, tu ipsa perfice; eademque filia qualiacunque sint tunc certe aurea in manu tua) in sacerdotalia illa induimenta contexi; de quibus David¹ : « Sacerdotes tui induantur justitiam »; et Dominus² ait : « Sacerdotes ejus induam salutari ». Duo ista, rogo, nobis confitee vestimenta : domesfci enim tui dicuntur vestri duplicitibus. Ille petimus, non invidiosam tunicam polymitam³, que a patre filio tradita, fraternalm odium concitat, et infelici exitu, hædi conspersa sanguine, eidem patri immensum dolorem incusit, excussumque lacrymas, ex eo merito iudicanti, filium a fera pessima devoratum. Feliciter agni quam hædi sanguine imbuantur fidelium vestes : salisque ad ornatum, quod proticet ad salutem : siquidem divino est depromptum oraculo⁴ : « Beati qui laverunt stolas in sanguine Agni ». Tali purpura gloriantur Dei filii, coheredes Christi, consorts regni, iudicem reges, cum Deo in perpetuum regnaturi : in quorum nos cooptari consortium, tuis, Virgo sanctissima, concedat precibus dilectus filius tuus; cui gloria et honor in secula. Amen.

1. Quod spectat ad Laodicense Concilium : est quod mireris, lector, a nobis hoc tomo esse omnino prætermisso, adeo ut ne lexis quidem ejus nonnullis mentio habita sit. Juxta enim aliorum fidem, qui illud ad Damasi papæ tempora reluterunt, sub eodem a nobis funeral ante collocatum. Sed eu tempore cum de ipso nos acturi essemus ; accuratius re perspecta, dum nec certum tempus vel locum inventiremus, quibus, ut alia res gestæ, firmiter consignari potuerit ; in appendicem esse referendum, consultius existimavimus, quod præterisse penitus nefas erat. Concilium quippe est antiqua nobilitate percelebre. Graecorum ac Latinorum scriptis memoria commendatum.

2. De hoc nos tractabut, antequam de tempore disseramus, corrigemus errorem illum, qui de ejusdem Synodi loco haeclemus omnium ferme consensu acceptus asseritur, qui nec posteriori editione cernitur emendatus ; cum celebratum idem Concilium dicitur Laodiceæ que est in Syria. Quod sane velhementer admirati sumus, cum ipsius Synodi titulus disertis quidem verbis ita legatur : « Sancta Synodus que apud Laodiceam Phrygiae Pacatiane ex diversis regionibus Asiae, etc. » Sed et gravior error ille, cum duæ Laodiceæ in unam reperimur esse conflatae, dum asseritur eadem esse in Syria que est ad Lyenum flumen. Porro ex Strabone⁵, Plinio, Ptolemaeo, et aliis Cosmographis, duas constat fuisse Laodiceas, alteram Syria que dicta est Selencia Tetrapolis, alteram vero in Phrygia, dictam a Strabone Laodiceam Hierapolin : sed et ponit⁶ idem auctor aliam Laodiceam in Media a Mædonibus conditam. Quia autem in Syria est Laodicea, haud procul distat a ponte Oronitis Iuvii, Chalcidis

contermina, condita a Seleucio. Sed que in Phrygia est ad Lycum sita (unde, inquit idem Strabo, ab eo cognomen accepit, ut Laodicea ad Lycum sita dicitur) nobilis quidem civitas ; sed nobilior elogio divine Scripture : ipsa quidem est, de qua Joannes in Apocalypsi¹, et Paulus meminit in epistola ad Colossenses, nosque de ipsa alia occasione suo loco primo Annalium tomo diximus. Hæc cum ita se habeant; quid in Syria Laodiceam illam ponunt, quæ ad Lycum flumen est sita? et quid commune cum Syria iste annis habet?

3. Ex his pariter redarguntur, qui apud Graeciam² idem sensisse reperitur, Anselmus nimirum, qui putavit Laodiceæ Syrie hanc Synodum congregatam; dum vult eam habitam auctore Theodosio, sive Theodoro, vel Theodoculo episcopo Laodicensi : fuit enim iste episcopus Laodiceæ Syrie, successusque (ut testator Eusebius³) Stephano, qui sederat post Anatolium successorem Eusebii. Catærum Theodolus, sive Theodorus vel Theodosius iste interfuisse reperitur magno Niceno Concilio, babelupre subscriptus in eo tertio loco inter episcopos Cœlesyriae. Quo tempore Laodicea, quæ est in Phrygia, totius provincie illius (ut ait Theodore⁴) metropoli præter Nanechim, qui itidem Niceno Concilio reperitur primo loco subscriptus inter episcopos Phrygiae. Quod igitur Theodozi episcopi Laodiceæ, quæ est in Syria celebriter nomen esset, quam Nanechim, incaute posuerunt eamdem Synodum Laodicensem a Theodozo, alias Theodosio, congregatam Laodiceæ in Syriæ, enjus ipse erat episcopus, celebris quidem nominis : post quem sedem illam accepit Pefagius, cuius meminuit Theodoreetus⁵, idemque cum aliis episcopis orthodoxis imperatoris constitutione⁶ laudatur : post ipsum vero Gregorius arianus, cuius Sozomenus meminit⁷. Hæc de loco Synodi satis ; de tempore jam agamus.

4. Quoniam autem potissimum tempore ejusmodi Synodus fuerit celebrata; quod nullus hac de re certa probataque assertio extet, locus est tantummodo conjectura. Quoniamque illud in primis diciimus liquido constare, eamdem non ante tempora tantum Theodoreti habitam esse, dum invenitur eadem ab ipso citata⁸, sed etiam ante S. Basilium : quippe quem in epistola canonica ad Amphiphilium⁹ ejusdem meminisse certum est, dum ait : « Sed quoniam nonnullis Asiaticis omnino visum est propter multorum economiam, et dispensationem eorum, baptismus Catharorum », Novatianorum scilicet, « suscipi : suscipiat », Id enim statutum habetur in Laodiceno Concilio ab Asianis episcopis canone septimo. Ex quo etiam Concilio eum rejiciatur Cataphrygarum baptismus; ex sententia eorumdem Basilius itidem in eadem epistola definitissime apparuit.

¹ Apoc. c. 3. Coloss. ill. — ² C. 11. dist. 16. — ³ Euseb. I. vii. c. ult. — ⁴ Theod. in ep. Paul. ad Coloss. c. 2. — ⁵ Theod. I. iv. c. 11. c. 12. — ⁶ L. III. de fide Cathol. C. Theod. — ⁷ Sozom. I. vi. c. 25. — ⁸ Theod. in epist. ad Coloss. c. 2. — ⁹ Basili. ep. ad Amphiloch. c. 1.

¹ Apoc. c. 3. Coloss. ill. — ² C. 11. dist. 16. — ³ Euseb. I. vii. c. ult. — ⁴ Theod. in ep. Paul. ad Coloss. c. 2. — ⁵ Theod. I. iv. c. 11. c. 12. — ⁶ L. III. de fide Cathol. C. Theod. — ⁷ Sozom. I. vi. c. 25. — ⁸ Theod. in epist. ad Coloss. c. 2. — ⁹ Basili. ep. ad Amphiloch. c. 1.

5. Sed quan ante Basili tempora habitam esse diximus Synodum Laodicenam; num post tempus Nicæni Concilii, vel ante id acciderit; hoc exquirendum est. Quod enim de Photinianis hereticis in eodem septimo canone mentio habeatur, diffinita causa esset, si omnium exemplariorum et editionum esset una eademque lectio. Nam cum plerique scripti codices, necnon editio posita in cisis libris posteriori loco ejusdem Concilii carant illis verbis, *Aut Photinianis*, eo redacta res videtur, ut ex diversis lectionibus, que germana sit, diligentius exquiratur: que ex eo pendet, ut disquiratur, num collatum a Photinianis baptismu ab Ecclesia omnino receptum fuerit, cum septimus canon ille habeat, illorum baptismum esse suscipiendum.

6. At hie S. Hieronymi¹ et aliorum auctoritate constet Ecclesiam Catholicam recipere consuevisse Arianorum baptismum; tamen nequaquam ab eadem susceptum est baptismum Photinianorum, quorum tanta erat impietas in negando divinitatem Filii Dei, assentientem cum fuisse tantummodo hominem, ut (quod dictum est superius) Ariani ipsi adversus eos ut maxime impios arma sumpserint, et ab Ecclesia ejercerint: quamobrem constat ex auctoritate Concilii Arelatensis², Photinianorum baptismum, sicut et Paulianistarum, nullum esse, decretum fuisse. Sed et quod Theodoreus³ affirmet Photinum eadem sensisse cum Paulo Samosateno: certe quidem sicut ex decreto Concilii Nicæni⁴ statutum est, ut Paulianistæ venientes ad Ecclesiam baptizarentur; ita et de Photinianis servatum oportuit. Quamobrem penitus ab eodem canone septimo explodenda est illa lectio de approbatione eorum baptismi, que ommono ecclesiastica traditioni, et Conciliorum canonibus adversari conspicitur. Sic igitur nihil est quod ex ea lectione convinci possit, istud ipsum Laodicenum Concilium post Nicenum celebratum fuisse.

7. Sunt plura tamen que ante Nicenum Concilium persuadeant idem Laodicenum celebratum esse: sed unum illud in primis, quod cum constet auctoritate S. Hieronymi⁵, receptum in Niceno Concilio librū Judith; cum in serie canoniconum librorum a Patribus Laodicœa congregatis idem liber ab authenticis sit explosus una cum nonnullis aliis; evidens plane atque perspicuum redditur, dictam Laodicensem Synodum celebratam fuisse ante Nicenam. Nam quomodo ausi fuissent Catholicæ Ecclesiae episcopi convellere que in Magno illo ecumenico Concilio de canonis libris fuissem magna consideratione decreta? Praeterea cum reperiantur quinque⁶ canones Laodicensis Concilii eadem omnino continere que in Concilio Niceno statuta sunt, nec in eis ulla prorsus mentio habeatur canonum Nicænorum eadem statuentium; argumentum est, ante Nicenum Concilium ea a Patribus Synodi

Laodicenæ decreta fuisse: siquidem vel non oportuerat ea paulo post iterum sancti a provinciali Concilio, que decreta nuper fuerant in ecumenico: vel saltem ad maiorem ecclesiasticis legibus auctoritatem conciliandam, eommuni Nicene fidei canonum Patres debuerant meminisse, ut in aliis Concilii factum esse reperitur, et in hoc ipso Laodiceno servatum, ut proxime dicturi sumus. Quod cum fuerit pratermissum, euidem existimari potest, ante Nicenum Concilium ea Laodicæ fuisse statuta.

8. Ceterum sicut æquum est ista sentire, ita pariter affirmare par est, idem Laodicenum Concilium in Asia fuisse post Neocesariensem Synodum celebratum: nam ejusdem Concilii visus est citatus canon a Patribus Synodi Laodicenæ, dum primo illius decreto dicitur¹, bigamos ad breve tempus penitente debere, et sic admitti ad communionem, idque (ut habent verba ejus) secundum ecclesiasticum canonom, nempe Neocesariensis Concilii tertio loco positum²: recepta sic quidem fuit bigamia in Ecclesia Orientali, in qua diu magnoque cum detrimento versati fuerant Cataphrygæ, rejicientes prorsus (ut dictum est) secundas nuplias: recepta, inquam, ut tamen non absque penitentia idem ad communionem admitterentur. Sed et S. Basilus³, quae ab hoc canone pretermissa sunt, addidit: nimis quia in eo de bigamis tantum actum esset, ipse supplevit de penitentia triganorum alque polygamorum: haud enim sic vulnus curare valuerunt, ut eicalix nulla prorsus reliqua esset.

9. Cum igitur ex his quea dicta sunt, salis possit intelligi, Concilium Laodicenum non ante Neocesariense celebratum esse, neque post Nicenum; dicere quoque opus est, illud nequaquam sub Theodoto Laodicæ Syrite episcopo, sed habitum esse sub Numechio Laodicæ Phrygiae Pacatiana antistite: nam nullus alias praeter ipsum eidem civitati præfuisse eo tempore reperiatur episcopus: siquidem quem diximus subscriptum haberi Nicæno Concilio Numechium ejus sedis metropolitanum episcopum, eundem quoque interfusse Concilio Ancyrano paulo ante Neocesariense Concilium celebratum, suo loco dictum est. Ex his igitur vides, quam præpostero ordine, que tertio loco ponenda erat Synodus Laodicensis apud Gratianum⁴ reperiatur sexta ordine collocata post Sardicensem, et Antiochenam, alque perperam⁵ in Syria sub Theodoto vel Theodosio episcopo celebrata, relataque ad Liberii vel Damasi pape tempora. Nihil tamen dicimus de canone Sexta⁶ Synodi, eo quod in ea Patres nequaquam servare temporis ordinem professi sunt.

10. Quod autem ejusdem Synodi canone trigesimo quinto vetitus ac improbatus videatur Angelorum cultus; consule que ad exactam ejusdem elucidationem dicta sunt primo Annalium tomo, cum

¹ Hier. cont. Lucif. — ² Concil. Arelat. II. c. 46. — ³ Theod. harcl. fabul. I. II. — ⁴ Concil. Nicen. c. 19. — ⁵ Hier. epist. cxi. — ⁶ Concil. Laodi. c. 3. 5. 8. 12. 20. Nicen. II. 18. 19. 4. 14.

¹ Concil. Laod. c. I. — ² Concil. Neoc. c. 3. — ³ Basil. ep. canon. ad Amphiloc. c. 14. — ⁴ C. 11. dist. 16. — ⁵ Ead. dist. c. eod. — ⁶ C. 7. dist. 16.

egimus¹ de Pauli ad Colossenses epistola. Sunt autem complures ejusdem Concilii canones ad disciplinam atque economiam ecclesiasticam pertinentes, quibus et Ecclesiastica antiqua traditio reseratur: ut, quae in primis notanda sunt, de confessione peccatorum², cultu sanctorum martyrum³, sacri chrismatis⁴ usu, jejunio Quadragesimæ⁵, et aliis.

¹ Annal. tom. I. an. D. 60. — ² Concil. Laod. c. 2. — ³ Eod. Conc. c. 31. 51. — ⁴ Eod. Conc. c. 48. — ⁵ Eod. Conc. c. 49. 50.

Qui autem postremus statutus est canon de non canendis in Ecclesia Psalmis vulgaribus, sed iis tantum, qui in sacris libris ab Ecclesia probatis scripti invenientur: equidem adversus pravum illum usum a Paulo Samosateno Antiocheno episcopo primitus (ut dictum est) introductum, a Patribus consulto sancitus esse videtur. At de his hactenus.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5888. — Anno Urbis 1148. — Olymp. 293. an. 3. — secundum Baronium. — Olymp. 293. — A. C. 395.

— Iesu Christi 395. — Siricij pape 12. — Arcadii 13. et I. Honori 3. et I.

1. *Consules.* — A num. I ad 21. *Coss. Olybrius et Probinus;* ularque Occidentalis, ut ex mox dicendis liquet.

2. *Familia consulum hujus anni.* — Baronius in Annalibus occasione *Olybrii* et *Probini* fratrum, hujus anni consulum ordinariorum, quorum maiores a sanctis Patribus celebrati, multa habet de *Aniciis*, *Probiis*, et *Olybriis*, quae ex Reinesio epistola 69, ubi Anteriorum genealogiam exhibet, illustranda et corrigenda. *Sex. Anicius Petronius Probus*, qui, ut ostendit Baronius, proconsul Africae fuit, ac prefec-
tus praetorio Italiae, Illyrici, Africæ et Galliarum, consulatum gessit anno ccclxxi, cuius uxor fuit *Anicia Faltonia Proba*, quam Baronius cum *Faltonia Proba Poetria* perperam confundit, ut liquet ex inscriptionibus apud Gruterum 5 et 6, pag. 352, et 1, pag. 353. Eam laudat Hieronymus epistola ad Demetriadem: quemadmodum et Claudius de consulatu Probini et Olybrii, a versu 177. Procopius lib. I, Hist. Vandalicæ, cap. 2, scribit, eam *Alarico Romanum dedisse*, ut legere est apud Baronium anno cxx, numero 48. Avia fuit, scilicet paterna, *Demetriadis*, ex Hieronymo in epistola laudata, ac mater *Anicii Probi* anno cxxvi consulis ordinarii, *Anicii Probini*, et *Anicii Hermogeniani Olybrii*, hoc anno consulum ordinariorum. *Probinus* vivente diuannum matre, sed capta urbe profuga, obiit, ut recte Baronius ostendit. At *Olybrius* ante matrem et captam ab Alarico Romani, ut Hieronymus in epistola citata (1).

3. *Olybrius consul, Proba filius, pater Demetriadis, conjux Julianæ.* — *Anicia Julianæ Turanii* *Anicia Julianæ* dicta apud Gruterum 2, pag. 353, impedit *Quinto Clodio Hermogeniano Olybrio*, ut ibidem videre est, eratque filia *Anicii Juliani*. Quare decipitur Baronius, dum Q. Clodium Hermogenianum Olybrium Turaniae maritum cum *Anicio Hermogeniano Olybrio*, et conjugem illius cum hujus uxore *Anicia Julianæ* confundit, ac alibi *Julianam Demetriadis* matrem, filiam *Proba* facit, memoriae lapsum impotens Hieronymus, qui *Demetriadem* e filio Probae Anicio Hermogeniano natam scripsérat. Error ipsi natus e Lapidibus Gruterianis 6, p. 352, 1, p. 353, 3, p. 350, in quibus *Anicius Hermogenianus Olybrius*, et *Anicia Julianæ Sex. Petronii Probi*, et *Faltonie Probae filii* devotissimi nominantur: cum vocabulo filiorum ibi marius, quippe natura filius, et uxor seu nurus significentur, non frater et soror genitura; et praeter tres filios, *Olybrium*, *Probinum*, et *Probum*, *tilia Proba*, *Probaque* nulla fuerit, ut ex Hieronymo epist. 8 appareat. Baronium ipsa *Julianæ et Demetriadis* tempora, quae ex Innocentii Pontificis Romani, Chrysostomi, Hieronymi, Augustini, et Alippi episcoporum ad eas epistolis colligere facili, movere poterant, ne *Olybrio* anno trecentesimo septuagesimo nono consuli eas conjugem et filiam poneret. Cum Hieronymus *Demetriadem* de immaturo obitu patris ejus, qui consul fuissest in pueritia, numerum anno currenti, et non vidisset patriam corruentem, quod contigit anno cxx,

(1) Pagii lapsus quidam in hoc de Aniciis argumento potandi et expungendi sunt. Probam illam poetram appellat Faltoniam, cum Falconiam nuncupent veteres quinque Scriptores apud Fondationem de Antiquitatibus Horta lib. II, cap. 4. Sed vicissim et Fontanum ipse errat, et Probam Falconiam a Fagio titum dici Probi illi Alpini Cons. anno ccccxxxvii non enim Alpi hujus nepalem, sed filiam constitut. Insper erat Pagus reputans ab iisloro assignatum fuisse Proba in patrem Probum Adelphum, nam illum non patrem sed maritum Faltonie appellat nomen islorum.

verba facit : « Ne, inquit, sancte matris vulnus exasperem », sc. *Probæ*, quæ cum nuru et nepte, direpta a Gothis Urbe, in Africam profugera, et mox de eodem ait : *Pius filius*. Filius igitur *Probæ Olybrius*, pater Demetriadis, conjux Julianæ ; et *Juliana* non filia *Probæ*, sed nurus, conjux *Anicii Hermogeniani Olybrii*, non *Clodii Hermogeniani Olybrii*. Et quomodo in eum, qui ab anno Christi ccclxxv usque ad consulatum anno ccclxxxix in supra dignitate et potentia, domi forisque fuisse, et ætate proœcta, scilicet Hermogenianum *Olybrium* convenire poterit, immatura morte subractum esse, et quidem paulo ante Urbis memoratum casum; quod expresse de patre Demetriadis refert Hieronymus? Hæc Reinesius landatus, apud quem integra Aniciorum Familia legenda.

4. *Faltonia Proba Poetria*. — *Faltonia Proba Poetria* perperam cum *Faltonia Proba* trium consulum ordinariorum matre a Baronio (n. 13) confusa. Reinesius in Familia Aniciorum observat, *Faltoniam Probum Alipium* prefectum Urbis fuisse sub Theodosio Magno anno cccxci, existimatque, hunc *Alipium* patrem fuisse Alippii pretorius sub *Joanne Tyranno* anno coxxiv, de quo loquitur Olympiodorus. In Fastis legitur *Alippus consul* anno cdxlvi, qui potuit pater esse *Proba Poetriae*; cum Isidorus lib. de Viris Illustribus cap. 5 tradat, hanc Poetriam filiam fuisse *Probi Adelphii*. Quicquid sit, haec *Faltonia* a superiori diversa, et qua Baronius in medium adducit, ut probet unam et eamdem esse, contrarium insinuant.

5. *Theodosius Honorium Constantinopoli evocat*. — Ad num. 21 et seqq. Philostorgius lib. 41, cap. 2, *Eugenii Tyranni morte narrata*, ait : « Post hac imperator Mediolanum constitutus filium suum *Honorium* accersivit, eique totum Occidentem commisit ». Idem tradunt Socrates in fine libri 5. Sozomenus in fine libri 7, et Zozimus lib. 4, pag. 779. Baronius tamen existimat, tam *Arcadum* quam *Honorium* a Theodosio patre evocatos esse; quia divus Ambrosius de Diversis 3 pag. 422, scribit, Theodosius filios ad eum venisse; quod etiam insinuare videtur Paulinus in Vita sancti Ambrosii. Praeterea auctor Chronici Alexandrini asserit, *Arcadium Roma profectum*, ibi *Honorium* fratrem reliquisse. At certum videtur, *Honorium* solum in Occidente venisse, non tantum quia auctores supra citati id diserte affirmant; sed etiam quia Claudianus in tertio consulatu *Honorii*, hujus iter describens, nullam *Arcadii* mentionem facit, licet statim post eam descriptionem, *Theodosium* utrumque filium *Stiliconi* commendasse tradat. Quare quando Paulinus in Vita sancti Ambrosii ait : « De fitiis nihil habebat novum quod condiceret, quibus totum dederat, nisi ut eos præsenti commendaret parenli »; loquitur de Stilicone, cui Theodosius filios etiam absentes commendare potuit. Quo pacto D. Ambrosius de uno *Honorio* et *Placidia* ejus sorore locutus videtur. Chronici Alexandrini auctoritas per Theodosii M. tempora parvi facienda. Denique Rufinus

lib. 2, cap. 34, scribit, Theodosium Honorium ad se evocantem Arcadio mandasse, ut imperii Orientalis, cui jamdiu prefectus esset, curam ageret, et D. Ambrosius oratione in funere Theodosii habita, diserte dicit, *Arcadium* funeri non interfluisse.

6. *Theodosius semel tantum Romam fuit*. — Sunt qui existimant, *Theodosium*, post debellatum *Eugenium* Romam venisse, quod Zozimus lib. 4, pag. 779, tradat, eum post devictum *Eugenium* Romam ingressum, *Honorium* filium imperatore declarasse, et Prudentius lib. 4 in Symmachum prodat, *Theodosium*, quando Romam venit et idolatriam prohibuit, iam duos tyrannos, Maximum et Eugenium, debellasse. Praeterea auctor Miscellæ, clade Eugenii narrata, ait, *Theodosium* Honorium imperatorem Romæ declarasse. Verum Theodosium semel tantum, idque post devictum Maximum, Romæ fuisse, cateri historici scribunt, quibus omnino standum. Zozimus autem profectionem Romanam Theodosii, quam post Maximi interitum narrare debuit, post Eugenii eadem distulit, et alio errore tunc *Honorium* a patre imperatorem Romæ dictum scripsit. Prudentius explicat Baronius (an. ccclxxxix, n. 1), et auctor Miscellæ sepe hallucinatur, quemadmodum et auctor Chronicus Alexandrini, qui sub Timasii et Promoti consulatu, anno nempe ccclxxxix, scribit : « His consulibus Theodosius imperator Romanam ingressus inauguravit *Honorium* filium imperatorem, qui Romæ regnavit annos xiv », cum tamen certum sit, *Honorium* anno tantum ccxcxi appellatum esse imperatorem, annosque triginta imperasse. Denique Claudianus in sexto consulatu *Honorii* item dirimit, et quoties hoc Christi saeculo imperatores Romæ fuerint, nos edocet :

His annis qui lustra mili bis dena recensent,
Nostra, ter Augustos, infra pomera vidi.

Quibus versibus Roma, quam Clodianus loquenter inducit, queritur, quod a centum annis ter tantum imperatores suos viderit, ante solemnum *Honorii* Anguuli in urbem Romanum introitum, qui anno cdix contigit. Qui versus faciles explicatus non habent. Certum est enim ab anno Christi cciv ad annum cdix plures imperatores, quosdamque plures Romæ fuisse. Romanus ingressus *Constantinus Magnus* post cladem Maxentianam, annoque ccxxxvi, quo ibidem vicinalia celebravit, ejusque imperii initio *Maximianus Herculeius* post resumptum imperium Romæ etiam fuit. Tunc *Constantius* anno ccclvii Romæ triumphavit, sicuti et *Theodosius Magnus* anno ccclxxxix, quo etiam *Valentinianus Junior* Romam venit, ad quam anno ccclxxxviii a Theodosio Magno ex urbe Thessalonicensi alegatus fuerat, ut suo loco dictum. Ex Clodiani interpretibus alii eum tres Augustos duntaxat eo seculo Romæ viros indicare : alii vero adverbio illo *ter rarius* Romæ Augustos fuisse Clodianum intelligere, scripsere. Verum, locus ille male ab illis ex-

plicatus : nihil enim aliud poeta designat, quam
toto illo saeculo *ter* tantum, id est, sub triū tam
Angustorum imperio, Romanū suorum principiū
præsentia potitam ; sub *Constantino* nempe,
Constantio, et *Valentiniano Juniori*. Quo pacto dici
non potest, Theodosium Magnum post devictum
Eugenium, Romanū profectum esse. Cum enim tunc
tam Orientis, quam Occidentis imperator eset,
Roma non *ter*, sed *quater*, id est, sub quatuor Au
gustorum imperio principiū suorum præsentia
cohonestata fuisset. Ex quibus manifestum est, non
bene conjectisse Petavium, Gratianum anno CCCLXXVII
Romanū adventasse, ut tunc ostendimus.

7. *Theodosii M. obitus.* — Tandem Theodosius

« filio spectaculis præsidere jussò, sequenti nocte
animam exhalavit, Olybrio et Probino coss., ante
diem XVI kalendas Februarias », inquit Socrates
lib. 5, cap. 26, qui addit : « Vixit porro imperator
Theodosius annos sexaginta : imperavit autem annos
sedecim ». Sexaginta eum annos vixisse tradi
dunt etiam Sozomenus, Theophanes, Cedrenus et
alii, nec auctor Chronicus Alexandrinus annos ei LXV
attribuat, et Aurelius Victor seribat, *Theodosium*
annum agentem quinquagesimum *apud Mediolanum*
excessisse, qui subdit eum ntramque Rem
publicam Arcadio et Honorio filiis quietam reli
quisse.

HIC DESINIT QUARTUS ANNALIUM BARONII TOMUS.

SIRICII ANNUS 41. — CHRISTI 395.

Antiqua illa ac veneranda¹ mater, sobole pa
triarcharum fecunda, cum tandem quartum post
partum se jam sterilem sensit (nam dico magni
conjugem patriarchae Jacob), viribus destituta na
ture, ardenter tamen desiderio prolixi incensa,
consilium illud initit, ut prole fecundaretur ancillæ ;
proprium fore filium rata, quem illa ex viro sibi
conjuncto concipiens genuisset. Probe quidem,
atque ex sententia accidit, ut masculum illa pariens,
quinto se auctam filio putans, in illud mox erumperet
exultationis elogium, *Feliciter* : ex eaque voce
edita, cum *Gaud* nomine nomenpareat. Quoniam vero
et mihi contingit, post quartum iam editum Annali
tomum quādam experiri sterilitatem, lassescere
nempe corporis vires, energetamque langues
cere mentem efflatam, hebetari ingenium, atque
stylum obtundi, sed novos edendi partus adhuc
virescere desiderium : illud ipsum mihi Lie consi
llium ineundum putavi, atque imitandum exempli
plum : nimirum querere ex aliena fecunditate
progeniem. Sed ubi ancilla, que ejusmodi benedic
tionis adjiciat mihi partus, cum nulla existat ex
filiabus Evi, cuius fetus maledictionis sit expers?

Ecce ancilla Domini, domina eadem, cui angeli
serviunt, famulatura ipsa omnibus, et allatura fe
cunditatem : quippe quæ omnes vocet et provocet
illis Sapientia verbis² : « Transite ad me omnes qui
diligitis me, et a generationibus meis adimplemini ».
Sit igitur nobis ancilla ista fecunda, cuius partus
benedictionem concilians, sterilitatem solvit huma
num : ut sic et nobis illud, *Feliciter*, acclamare
contingat, ino pre excellentia parientis ac prolixi
alaeriter ingeminare : « Quam felicissime, Parvulus³ natus est nobis, et filius datus est nobis ». Ut autem
tantum de te fiduciam, ancilla sublimis et
humilis domina, capianus, effusa illa tua erga nos
semper immensa largitas persuadet, ino impellit,
ac cogit. Age tu ergo nobiscum virtute Spiritus
sancti, cuius adventu concipere didicisti, ut nos
feliciter hac angeas nova prole : ipseque Annalium
tomus quintus abs te concepsit, et ad omnes veri
tatis numeros bene compositus, veluti membris
cunctis integre formatum corpus atque perfectum,
in lucem edatur : ut si omnibus atque in om
nibus innotescat datus a te benedictus fructus ven
tris tui.

¹ Genes. XXIX. XXX

² Eccl. xxiv. — ³ Isai. ix.

t. Arcadius et Honorius imperant. — Trecuntesimo nonagesimo quinto Christi anno, nofato consubis Olympio atque Probino : qui a Theodosio patre vivente, diversis temporibus, imperatores creati fuerant, Arcadius et Honorius, eo defuncto, decimo sexto kalend. Februarii soli imperare coeperrunt, cum Arcadius annum etatis ageret vicesimum, Honorius vero natus esset annos decem : imperasceps ille una cum patre annos duodecim, iste vero duos, ut ex Marcellino¹ colligitur. Hos itaque ultimo vite sue tempore (ut superiori tomo dictum est), Theodosius imperator sanctissimo sacerdoti Ambrosio commendaverat, et moriens sub protectione reliquerat Stiliconis magistri militiae, sub cuius cura tunc eterque agebat exercitus, Orientalis scilicet et Occidentalis imperii : hujus enim in multis fidem probatam invenerat, quem et aretius vinculo nuptiarum obstrinxerat, juncta illi conjugio Honori⁹ fratris filia, Serena nomine, clarissima femina. Ad hanc plane inenuda ac capessenda constituta, ut barbarum hominem, potentissimum ducem devincret sibi federe nuptiarum, et relinquaret utrinque patronum imperii, perfida Gentilium senatorum impulerat, quos sciverat primo conspirasse cum Maximo, ac postea novum tyrannum Eugenium in imperium exesse, duobus imperatoribus Gratiano et Valentiniiano maxime piis extinctis. Sciebat praeterea Theodosius Stiliconem pium atque idolorum cultus implacabilem adversarium. Consultum igitur satis esse putavit tum imperio, tum etiam religioni, si adversantem Gentilibus, christiane pietatis et christianorum imperatorum defensorem proverberet Stiliconem.

2. Ruffini defectionis causa et conatus contra Arcadium. — Hujus autem cum summa gloria summa conjuncta potentia, quasi genitius accessis facibus Ruffinus incensus est æmulus : cui recedens Theodosius Constantinopoli, pugnaturus adversus Eugenium, tum Arcadium, tum etiam ipsum Orientale imperium commendarat. Quonobrem cum Theodosii ultima voluntate Stiliconem sibi prælatum audisset, evestigio adversus imperium, initio clanculum cum Gothis federe, moliri coepit insidias. Haec autem postea patet facta et nota cunctis, cœcini quoque Claudianus his versibus² :

Jam post edomitas Alpes, defensaque regna
Hesperie, merita complexus sede parentum,
Auctor adjecto fulgebat siderum mundus.
Jamque Iuis Stilico Romana potentia curis
Et rerum commissus apex. Tibi credita fratum
Utrage majestas, genitioque exercitus aulae.
Ruffinus (neque enim patiuntur seva quietem
Crimina, poluteaque negant arescere fauces)
Infandis iterum terras accendere bellis
Inchoat, et solito pacem turbare tumultu.
Haec etiam secum, etc.

Vides ex Clandiano corrigi Snidam, et alios, dum aiunt, pari potestate Ruffinum atque Stiliconem relictos esse tutores imperii, Orientalis illum, istum

vero Occidentalis, Elenim nec Arcadio ea actas erat, que tunc opus habuerat.

3. Porro quod rursus ad Ruffini animum commotum spectat, nova illa accessit causa, qua ipse vehementiori impulsu iupetu ad facinus perpetrandum præcepit ruit. Quenam autem ista fuerit, Zozimus ita narrat¹ : « Ruffinus Constantinopolium reversus, impetrando principis affinitati studebat, tautum non properans ad collocandum Arcadio in matrimonio filiam. Sed cum fortuna quiddam aliud ei praeter expectationem moliretur, ex hiujusmodi cause spe Ruffinus excidit. Erant duo Promoti filii (gesserat hic consulatum una cum collega Timasio), qui adiuse superstite Theodosio cum liberis ejus versabantur. Horum alter apud se virginem filiam habebat eximia pulchritudine spectabilem. Hanc Eutropius, unus ex eunnichis imperatoriis, ut uxorem princeps diceret, venustate pueræ prædicta, cohortabatur : enique videret principem verba sua non illibenter admittere, monstrata imagine pueræ, perque hanc Arcadio ad maius desiderium concitato, hujus uti nuptias amplectetur persuasit, nihil sciente Ruffino corum que tractarentur, et existimante tantum non confessim filiam suam principi nupturam, seque non multo post illius in summo imperio consortem futuram. Eunuchus autem conspicatus jam contectum ab se nuptiarum negotium, tripudiare populum, et coronis uti, veluti in nuptiis principis fieri consuesset, jussit. Cumque vestem quæ principem deceret, et mundum e regia sumpsisset, eaque gestanda ministris et apparitoribus principis dedit, populo præeunte, per urbem medium incedebat. Ratis autem omnibus haec Ruffini filiae datum iri, bajulosque comitantibus ; ubi progressiō propius ad Promoti domum accessissent, cum donis hanc sponsalitatis intrant ; et illis ipsis pueræ virginis traditis, quæ apud filium Promoti educabatur ; quenam futura principis conjux eset, ostendunt. Hoc modo Ruffinus spe sua dejectus, qui aliam cum Principe nuplanti cerneret : quod reliquum erat dispiciebat, qua via scilicet Eutropium quoque de medio tolleret ». Haec Zozimus : ex quibus hallucinatos videoas, qui dixerunt (ut est apud Nicephorū²) aliquos opinatos Endoxiam fosse Gratiani filiam, aliquos vero Bantonis consularis.

4. Quod autem de mundo mulierib⁹ ab Arcadio ad Eudoxiam conjugem misso mentio facta est : opportune exemplum ejus ornatus capitis in antiquo aureo prægrandi numismate videre licet, quod a Fulvio Ursino, a quo et alia nonnulla præclarar antiquarum rerum monumenta mutuati sumus, posterrati traditum est.

Quo uno exemplo illud intelligere potes, quod S. Hieronymus³ ad Laetam scribens ait : « Regum purpuræ et ardentes diadematum gemmas patibuli salutaris pictura condecorat » : item et illud quod in canendum sententiam S. Augustinus ait⁴ : « Jam

¹ Zozim. l. v. — ² Niceph. l. XIII. c. 4. — ³ Iller. epist. vii. — ⁴ Aug. in Ps. liv.

in fronte regum erux illa fixa est, cui inimici insularunt ». Hic ipsi : quos melius ex prescripta numismatis forma valeas intelligere. Quidni super omne diadema et coronam regiam crucis signum a regibus poneretur, quod longe clarus quibusvis gemmis coruscante corona fulgeret? Nam audi Chrysostomum¹ : « Hoc maledictum, hoc abominabile, hoc extremi supplicii symbolum, erux, dialematibus et coronis clarissimum factum est. Neque enim sic regia corona ornatur caput, ut eruce, quae omni cultu dignior : et quam omnes prius abhorreabant, ejus figuram tantopere querunt : atque adeo ubique ea invenitur apud principes, apud subditos, apud mulieres, apud viros, apud virginem, apud nuptias, apud servos, apud liberos : subinde omnes ea se signant ; inscribendo in nobilissimum membrum nostrum. In fronte enim nostra, quasi in columna, quotidie figuratur » : et post plura alia id genus, subdit : « Omnes ipsa magis ornantur, quam diadematum coronis, vel multis gemmatis moniliibus et torquibus ». Idemque alibi² item de eruce : « Ecce nunc ipsa vita evasit honorabilior, et omnes eam in fronte circumferimus, non solum non cruententes, sed ea etiam gloriantes : non solum privati, sed et qui sunt ipsi diademate redimiti, cum potius gestant, quam diadema : et merito quidem : est enim innumerabilibus diadematis moniliibus et torquibus ». Idemque alibi³ item de eruce : « Ecce nunc ipsa vita evasit honorabilior, et omnes eam in fronte circumferimus, non solum non cruententes, sed ea etiam gloriantes : non solum privati, sed et qui sunt ipsi diademate redimiti, cum potius gestant, quam diadema : et merito quidem : est enim innumerabilibus diadematis moniliibus et torquibus ». Hec Chrysostomus. Habes perifer quod ex munno discas, Eudoxiae fuisse cognomentum. Licia, et non Julia, ut alii tradidissent. Sed jam ad Rufinum invidia exercitatum redeamus.

5. Accidit quidem sepe secundum illud Davidicum⁴ : « Homo cum in honore esset non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis »; ut astuans semper majoris glorie cupiditer animus, quanta Dei largitate consequitus fuerit, obliviscens ac parvipendens, immixtus, ingratius, ut juges rependat Deo gratias; cum infelix altiora suspiret, spretat atque anhelet ad summum, ipse sibi nectat laqueos, gladiesque in suam necem exacutat, atque patratorum scelerum, a se incipiens, penas exigat. Ecce tibi iste ipse Rufinus hujus rei dignum exemplum praebuit. Hic enim Elusa in Aquitania humili loco natus est (licet perpperat eum Zozimus⁵ Celtam appellat), in Aquitania enim provincia, et non in Brittia Elusam esse, cum Plinius⁶, tum etiam Sulpicius Severus⁷, affirmant, quam patriam fuisse Ruffini et Claudianus⁸ est auctor; cum autem recte colementem Christianam religionem, a Priscilliano depravatam, idem qui supra Severus tradit⁹: ex eius fortasse schola Rufinus magis hausit, quarum insigniter peritum fuisse, idem Claudianus¹⁰ significare videtur. Hic, inquam, Rufinus Constantinopolium prefectus, in aula versatus, adeo se in amicitiam insinuavit Theodosii im-

peratoris, ut summos consecutus fuerit magistratus : ceterum (ut dictum est superiorius) una cum Arcadio secundum consule ipse collega gessit ordinarium consulatum, magistrumque ante egit officiorum, atque postea nobilissimam omnium praetorii praefecturam : cum nec iis contentus, eo provenit arrogantia, ut generum habere conaretur imperatorem, in eo ea (ut tradunt) via imperium sibi sumere pertentaret.

6. Tales tantosque consensos sublimiores honoris gradus Rufinum insonitum plurimorum cædibus infecisse, et rapinis de honestasse, iidem qui supra autores affirmant : hujus nempe dolo inter alios Promotum consularem occidi a barbaris jussum, et Lucianum comitem Orientis plumbatis tuis ac male multatum esse, Zozimus¹¹ tradit : ut praetercamus que in alios inferioris ordinis immuniter perpetravit : nam ipsum fuisse autorem et impulsorem, ut Theodosius imperator preter consuetudinem moremque suum adversus Thessalonicenses crudelissime, nullo habito delectu contumum, deserviret, superiori tomo Annalium dictum est : unde non immurero haec de eodem Rufino Claudianus his versibus¹² :

Quis prodere tanta relata
Funera? quis caedes possit delfere nefandas?
quid tale nomines unquam gessisse feruntur
Vel Seims Isthamaca pma? vel rupe profunda
Saron? vel Phalaris taur? vel carcere Sella?
O mites Biomedis equi! Bisurus arata
Clementes. Jam Gnaea puz, jam Sparthace lenis
Ruffino collatus ens, etc.

Sed hanc minor inerat homini rapacitas atque crudelitas : biga namque ista depravatus animus in sui perniciem trahebatur in præcepis, cum imperium sibi rapere, Arcadio necem meditatur inferre, barbaros occulte sollicitare in utruisque imperii cladem ceperit.

7. At quonam pacto his occurrat Arcadius ista nesciens, et periclitanti imperio bene consultat haec ignorans? Sed prospexit ille quidem, seque cum imperio collocavit in tunum, dum ipso ingressu in imperium, parentis maxime püs insistens vestigii, nihil antiquis haberet, quam Christianam religionem, ipsamque fidem catholicam saretam fecit servare, atque legibus communire. Acciditque divino plane miraculo, ut dum ipse adversus impialem solerti studio leges armat; eodem tempore, hoc, inquam, ipso anno, Deus dissipari consilia gentium : ipse vero Rufinus exercandi sceleris architectus misserrime trucidatus, atque ludibrio totius populi expeditus futerit, qui immenso terrori omnibus nuper fuerat. Hec autem quonodo se habuerint, per singula dicturi summus : veruu quibus primum Arcadius imperium munierit legibus, videamus. Ad ipsum namque Rufinum praefectum prætorio mense Martii in primis ista rescriptis¹³:

¹ Chrys. adv. Gentiles quod Christus sit Deus. — ² Chrys. hom. in Psal. LX. — ³ Ps. XLVIII. — ⁴ Zozim. I. IV. — ⁵ Plin. I. IV. c. 19. — ⁶ Sever. hist. I. II. — ⁷ Claud. in Ruffin. I. I. — ⁸ Sever. ab. — ⁹ Claud. ded.

¹⁰ Zozim. ib. I. IV. — ¹¹ Claud. in Ruffin. I. I. — ¹² I. xxvi. de heret. Cod. Theod.

8. *Arcadii leges contra haereticos et gentiles.* —

« Omnes pœnas, cuncta supplicia, que sanctionibus diuinae recordationis genitoris nostri adversum haereticorum sunt pertinaces spiritus constituta, nostro etiam decreto reparantes, decernimus : quicquid etiam his est contra meritum delinqüentum, spe correctionis, speciali quadam sanctione concessum, id irritum esse. Eunomianorum vero perfidam memorem, et nequissimam sectam speciali commemoratione damnamus : statutusque omnia que contra illorum vesaniaum decreta sunt, illibata custodiri. Illud addentes : Ne quis memorata seeta militandi, aut testandi, vel ex testamento sumendi habeat facultatem : ut sit omnibus commune damnum, quibus etiam communis est religionis furor ; cessante videlicet, si quid a patre nostro quibusdam fuerat super testandi jure beneficio speciali concessum. Dat. III id. Martii Constantinopoli, Olybrio et Proibino cons. » Rursum vero eodem mense sic iterum de iisdem ad eundem Rufinum¹ :

9. « Ne quis haereticorum, quos jam leges innumeræ divi genitoris nostri continent, audeat cohortis illicitos congregare, profanaque mente omnipotens Dei contaminare mysterium, nec publice, nec privatum, nec in secreto, nec palam. Nemo audeat episcopi sibi nomen adsciscere, vel ecclesiasticum ordinem, corunque sanctissima nomina pollutis mentibus usurpare. Dat. III kal. Aprilis Constantinopoli, Olybrio et Proibino cons. » Haec cum Arcadiis ad Rufinum pro pietate rescripsit, jacuta in eum. Iacet nesciens, divina indignationis intorquet.

10. Sed ad Anrelianum proconsulem Asiae ista quoque rescripta dedit, cum questio verteretur, quinam haereticorum nomine dicendi essent² :

« Haereticorum vocabulo continentur, et latius adversus eos sanctionibus debent succumbere, qui vel levi arguento a judicio Catholicae religionis et tramite detecti fuerint deviare. Ideoque experientia tua Euresium * haereticum, nec in numero sanctissimorum antistitum habendum esse cognoscet. Dat. III non. Sept. Constantinop., Olybrio et Proibino cons. »

11. Sed et cum Rufini furor tyrranicus vehementius grassaretur, Arcadius amplius de religione sollicitus, inquisitionem ejusmodi adversus callide se occultantes haereticos habendam esse praecepit³, ista rescribens ad Marellum magistrum Officiorum invenit Novembri :

« Sublimitatem tuam investigare præcipimus, an aliqui haereticorum vel in serimiis, vel inter agentes in rebus, vel inter palatinos cum legum nostrarum injuria audeant militare; quibus exemplo divi patris nostri omnibus et a nobis negata est militandi facultas. Quosecumque autem deprehenderis culpe ejus astines, cum ipsis, quibus et in legum nostrarum et in religionum excidiūm coniventiam praeterierunt, non solum mihi eximi, verum etiam

extra menia Urbis jubeas arceri. Dat. IV kal. Decemb. Constantinop., Olybrio et Proibino cons. »

12. At non haereticos tantum, sed et gentiles hoc eodem anno Arcadius severissimo exigitavit edicto, in hunc modum ad eundem Rufinum præfectum prætorio rescribens¹ :

« Statuimus, multum ad famam, vel quodlibet templum habere quempiam licetiam accedendi, vel abominanda sacrificia celebrandi quotibet loco vel tempore. Igitur universi, qui a Catholica religionis dogmate deviare contendunt, ea que nuper decrevi properent custodiare, et que olim constituta sunt vel de haereticis, vel de Paganis non audeant præterire : scituri, quicquid divi genitoris nostri legibus est in ipsis, vel suppliciis, vel dispendiis constitutum, nunc acris exsequendum. Sciant autem moderatores provinciarum, et his apparitio obsecundans, primates etiam civitatum, defensores, ne non et curiales procuratores possessionum nostrarum, in quibus sine timore dispendii cœtus illicitos haereticos inire comperimus ; eo quod tiso sociari non possunt, quippe ad ejus dominium pertinentes : si quid adversus seita nostra tentatum, non fuerit vindicatum, atque in vestigio ipso punitur : omnibus se detrimentis et suppliciis subjungandos, que scitis sunt veteribus constituta. Speciatim vero hac lege in moderatores austeriora saucimus et decernimus : namque his non custoditis omni industria atque canta, non solum hanc militiam que in ipsis constituta est exerceri, verum etiam que in eos præmita est, qui commixti videntur auctores : nec his tamen remissa, quibus ob contumaciam suam juste est irrogata : insuper capitali supplicio judicamus officia coercenda, quæ statuta neglexerint. Dat. VII idus Augusti Constantinop., Olybrio et Proibino cons. » Hujus plane legis S. Augustinus visus est meninisse, dum ait² : « *Quis enim nostrum, quis vestrum non laudat leges ab imperatoribus datas adversus sacrificia Paganorum? et certe longe ibi pena severior constituta est; illius quippe impiauit capitale supplicium est.* »

13. *Rufinus dolose Hunnos in Romanum imperium immittit, qui Syriam invadunt.* — Vides autem inter haec Rufinum profundi consilii hominem pacifice tranquilleque agere Constantinopoli, accipere data ab imperatore rescripta, et que erant munera prætorie præfecturae graviter exercere ; cum tamen interea totum Romanum miseret imperium, atque ad ejus invasionem barbaris quibuscumque ostia patefaceret imo et invitaret, vocaret, atque etiam promissione compelleret, iniens cum eorum ducibus secreta federa. Quenam vero essent ha gentes, quibuscum Rufinus inhiatis impietate conspirasset, recenset Claudiatus his versibus³ :

Jam gentes, Istrumque movet, Seythiamque receptat
Auxilio : traditique suas hostibus armis

¹ L. xxvi. de heret. C. Theod. — ² L. xxviii. de heret. C. Theod.
— ³ L. xxix. de heret. C. Theod.

¹ L. xiiii. de Pagan. C. Theod. — ² Aug. ad Vincent. ep. xlviij. —
³ Claud. aly. Rufin. l. 1.

Ruffinus : mixtus descendit Sarmata Pacis,
Et qui cornipes in pocula vulnerat audax
Massagetes, patriisque hibens Maotium Alans.
Membrana qui ferro gaudet pinxitse Gelonus,
Ruffino collecta manus, etc.

Addit his Zozimus¹, Ruffinum hac quoque arte Romanum imperium prodidisse. Cum enim (ut dictum est) praefecturam praetorii summum magistratum administraret, ejus esset, quos vellet provinciis presides dare, conjuratos sibi creavit provinciarum rectores, et inter alios Gracie proconsulem designavit Antiochum, et Termopylarum angustias custodiendas Geruntio tradidit, ut eas ambo cederent advenientibus Gothis sub duce Alario militantibus: quod sane isti egregie prestitere. Ad Asie vero cladem Hunnos vocatos esse, Claudianus affirmat. Sane quidem et Sozomenus² quoque testatur, hoc ipso tempore Hunnos in Armeniam irruisse, ac nonnullas alias orientalis imperii regiones devastasse. Qui itidem pervererunt in Syriam, obcederunt Antiochiam: quin et Hierosolymae timebatur, quando S. Fabiola clarissima femina (de qua multa superiori tomo), que concesserat Hierosolymam, ut ibi reliquum vite ageret, horum grassatione perterrita, una cum aliis navem concendere, et in Italiam remeare compulsa est. Tradit hic S. Hieronymus, qui et ejusmodi eruptionem palationemque timendum recenset his verbis³:

14. « Quarentibus nobis dignum lante feminis habitaculum, cum illa ita solitudinem cuperet, et divisorio Marie earere nollet; ecce subito, discurrentibus nuntiis, Oriens totus intremuit, ab ultima Maotide inter glacialem Tanain et Massagetarum immanes populos, ubi Caucasi rupibus feras gentes Alexandri claustra cohident, erupisse Illymorum examina, quae pernicibus equis huc illucque voluntaria, cadi pariter ac terroris cuncta complerent. Aberat tunc Romanus exercitus, et bellis civilibus in Italia tenebatur»: quem enim secum Theodosius in Occidentem adversus Eugenium tyranum Orientis exercitum duxerat. Stilico Theodosii defuncti voluntate in Italia definebat. Sed de iisdem Hunnis idem S. Hieronymus subdit: « Hanc gentem Herodotus refert sub Dario rege Medorum vinti annos Orientem tenuisse captivum, et ab Aegyptiis atque Aethiopibus annum exegisse vectigal. Abigat Jesus ab orbe Romano tales ultra bestias. Insperati ubique aderant; et famam celeritate vincentes, non religioni, non dignitatibus, non astati parcebant, non vagientis miserabuntur infantiæ: cogebant mori qui nondum vivere cœperant; et nescientes malum suum, inter hostium manus ac tela ridebant. Consonus inter omnes rumor, pelece eos Hierosolymam, et ob nimiam auri cupiditatem ad hanc urbem percurrere»: cupidissimum sane omnium mortalium hoc genus hominum esse. Ammianus⁴ cum corundem mores pluribus scribit,

affirmat. Sed de Hierosolynis Hieronymus: « Muri, inquit, neglecti pacis incuria, sarcibabantur: Antiochia obsidebatur: Tyrus se volens a terra abrumpare, insulam quaerebat aliquam. Tunc et nos compulsi sumus parare naves, esse in littore, adventum hostium præcavere, et sæventibus ventis, magis barbaros metuere, quam naufragium, non tam proprie saluti, quam virginum castimonie providentes. Erat in illo tempore quædam apud nos dissensio, et barbarorum pugnam domestica bella superabant. Nos in Oriente tenerunt jam fixa sedes et inveteratum locorum sanctorum desiderium. Illa, quia tota in sareinis erat, et in omni urbe peregrina, reversa est ad patriam; ut ibi pauper viveret, ubi dives fuerat; manens in alieno, quæ multos prius hospites habuit». Hec Hieronymus de Hunnis. At quanam essent dissensiones ille, quibus in Palæstina inter se in vicem fideles alterabantur studio indefessò, superiori dicta sunt tomo: fuisse ministrorum Origenistarum improbitate conflatas, quibus Joannes episcopus Hierosolymorum, Evagrius Ponticus, Palladius Galata, Isidorens Alexandrinus, et Ruffinus Aquileiensis in primis studebant, de quibus et paulo post acturi sumus.

15. Rursum vero de eadem Hunnica grassatione, hec idem Hieronymus⁵ ad Heliodorum: « Ecce tibi, inquit, anno præterito ex ultimis Caucazi rupibus immisi in nos non jam Arabie, sed Septentrionis Iipi tantas brevi provincias percurrent: quot monasteria capta? quanta fluviorum aquæ humano cruento mutatae sunt? Obsessa Antiochia, et urbes relique, quas Halys, Cydnus, Orontes, Euphratesque præterlidunt: tructi greges captivorum; Arabia, Pheenice, Palæstina, Aegyptus timore captive». His quidem consentientia de iisdem Hunnis Claudianus⁶ istis cecinit versibus, dum in Ruffinum horum omnium malorum inventorem invectivum carmen conscripsit:

Alii per Caspia clâstrâ
Armeniasque nives impno transeit ducti
Invadunt Orientis opes, jam pascua fumant
Cappadoceum, voluminque parens Argens equorum.
Jam ruhet altus Alyr: nec se defendit iniquo
Monte Cib: Syria tractus vastantur amoeni:
Assuelutumque choris, et leta plebe canorum
Proterit imbelli sonipes hostis Orontem,
Ine planctus Asie, etc.

Subdit et de clade Europa a Gothis illata, qua itidem palabundi discurrentes ad Hadriaticum usque mare venerunt, consideruntque in Graecia: de qua haec sunt querela Hieronymi⁷ in eadem ad Heliodorum epistola: « Quid putas nunc animi habere Corinthios, Athenienses, Lacedemonios, Arcadas, cneumaque Graeciam, quibus imperant barbari? et certe paucas urbes nominavi, in quibus olim fuere regna non modica»: Mare ipse: Sed de iisdem Claudianus:

¹ Zozim. I. v. — ² Sozom. I. viii. c. 4. — ³ Hier. epist. xxx. — Ammian. I. xxxi.

⁴ Hier. epist. iii. — ⁵ Cland. in Ruffin. I. ii. — ⁶ Hier. ep. 10.

Getici Europa catervis
Ludibrio prædaque datur : frondentis ad usque
Dalmatiae fines, omnis que mobile ponti
Æquor et Hædriæas tellus interjacet undas,
Squallid inops pectundum, nullis habita colonis,
tastar antebantis Libya, que torrida semper
Solibus, humano nescit mausescere cultu.
Thessalus ardet ager ; reticet pastore fugato
Pelion : Æmathias ignis populatur aristas.
Jam plaga Pannonicæ, miserandaque moenia Thracæum,
Arvaque Mysonum, jam nulli flevide damnum,
Sed cursus sollemniss erat, campusque furori
Expositus, etc.

Ut merito illud idem dolens Claudianus exclamet :

Heu quam brevibus peremt ingentia causis !
Imperium tanto quasdam sanguine, tanto
Servatum : quod milie dicum peperere labores :
Quod tantis Romana manus contexxit annis :
Proditus unus iners angusto tempore vertit.

Subditque eo progressum esse Gothorum furorem, ut devastans Thracias, ausus quoque fuerit Constantinopolim obsidere : cum interea celsa velut turri Ruffiniis cuncta latus inspicteret, non hostes sibi eos esse sciebat, sed conductos stipendio milites, qui ipsum proveherent in imperium. Cum vero ipse interea sub specie inenundi cum Barbaris publici federis, revera tamen privati commodi gratia, se ad hostium castra conferret, summo ab illis afficiebatur honore : quam ob causam justam apud populum invidiam ac suspicionem de proditione et cum barbaris connivencia concitatavit.

16. *Zozimi patens et enorme mendacium de Graeciae invasione.* — Quod autem rursus ad Graeciae cladem attinet : cum de eadem Zozimus¹ agat, in eo mendacissimum comprobatur, dum Athenas tunc permansisse tradit intactas tum beneficio armate Minervæ, tum Achillis ad prolium parati ibidem apparentis. Hisce plane fabulis ethnicus auctor quos coluit deos, christianorum imperatorum legibus ubique proscriptos, in invidiam Christianæ religionis reliquiae voluit honoratos. Sed audi ipsum hæc delirantem : « Cum ad Urbem », Atheniensem scilicet, « Alarius universis cum copiis accederet : in muro quidem obambolantem videbat propagnaticem Minervam ea specie, qua inter simulacula conspicitur, armatam scilicet, quasique jam adeuntes invasuram : ante moenia vero stantem Achillem heros, lalem omnino, qualiter Trojanis Homers exhibuit, cum, ira concitante, Patroclii mortem ulturus, ad pugnam se conferret. Hoc spectrum non ferens Alarius, omnino adversus urbem conatum omittebat, et pacem per legatos civibus offerebat : quorum illi cum orationem probassent, sacramentis ultra citroque præstis, cum paucis Athenas Alariens ingressus est, exceptus omni cum benevolentia posteaquam et lavisset, et cum selectissimis in urbe viris fuisset epulatus, et præterea munieribus affectus, urbe pariter et Attica tota citra detrimenntum omne relicta discessit ». Haec tenus Zozimus :

sed quam mendaciter ! Hieronymi enim in primis testificatione, citata nuper sententia, vidimus aque Athenas cum aliis Graecie civitatis tunc afflictatas fuisse , paremque cum Corintho, Lacedemoniis, atque Arcadiis sententiam subiisse. Rursus vero ne domesticis iniiti testibus videamus, Claudianus poeta ethniens, dum eamdem Graecie illatam cladem describit, hos de his habet versus², cum agit de Stilicone duce; cui, ne cum Gothis in Graecia decerneret armis, Rufinus impedimento fuit :

Si tunc his annis acies collata fuisset,
Proditæ non tantæ vulsæt Gracia clades ;
Oppida semoto Pelopœa Marte vigerent :
Starent Arcadia, starent Lacedæmonis ares,
Non mare fumasset geminum flagrante Corintho,
Nec fera Ceropæas traxissent vincula matres.

Per Cecropias debere intelligi Athenienses, nec pueri quidem poetis assueti cantionibus ignorant : nimiriū Cecropem fuisse primum regem Atheniensem, et Cecropia³ ab eo conditum est oppidum, quod conversum est in arcem Atheniensem.

17. Sed et aduersus Zozimum, alium item Ethnicum adhibeamus testem: quo tantum abfuisse monstrabimus, ut Alarius Minervæ vel cuiusvis effici Gentidum numinis intuito Athenis pepercit, ut etiam ipse ulti impietatis, qua haec tens in ea provincia spretis imperatorum christianorum legibus, vigebat, divinitus missus esse probari possit : nam prestitit ipse gladiis, quod tot christiani principes datis sepe rescriptis frustra tentassent. Audiamus igitur Eunapium³ Sardianum gentilem auctorem, isthæc de iis, quæ de hac ventura Graecie clade ab Eleusiniarum antistite sub Juliano prænuntiata fuissent, scribentem : « Ad id vero, inquit, perspicientiae venerat ille, quod templum et sacrorum ritus sua ætate eversum prolligatumque iri predixerat, eumque vivum bujuscæ cladis inspectorem fore, sed contemptum, ignominiaque affelatum propter nimiam obstinationem : corumque religionem ante ipsum desitaram; ac sacerdotii numeræ privatum, antistitis nomen non habiturum, iti neque longam senectutem. Atque ea ita se habuerunt. Simul atque enim haec fatidico ore ille Mithriacorum sacrorum parentes et institutor predixerat, infinitæ et inexplicabiles clades non ita multo post exundarunt (quas in historie spatiosis campis diffusius narravimus, nonnullæ etiam hic volente Deo dicentur), quando Alariens cum barbaris per Thermopylæ fauces pervasit, non secus, quam per apertum stadium, aut campum liberum et eorum decursu patentem, eas Graecie angustias illi prodiidit impia natio fuscis uelens vestibus; qui, nullo prohibente, simul cum eo irruperunt, rescissa jam pontificium lege atque vinculo ». Hec Eunapius de Eleusiniarum antistite, tunc in ordinem redacto, et tunc cessare penitus jusso :

¹ Zozim. l. v.

² Claud. in Ruffin. l. II. — ³ Plin. l. VII. c. 56. — ³ Eunap. in Maxim.

unde ergo Zozimo Athenarum et totius Atticae immunitas ab Alarico Gothorum rege concessa?

18. Sed quod idem Eunapius queritur barbaros per fauces Thermopylas introductos a viris pullis induitis vestibus, Christianos suggillare, non dubium est: at quinam hi fuerint proditores a Rufino prefecti Thermopylis, ex ipso Zozimo superius diximus. Vides, lector, Dei consilium tridentis Graecias Gothis; nimurum ut sacrorum cultores et cultum, tot legibus frustra coercitos, idem penitus abolerent. Intueris et patenter Zozimi stropham, eam in historia attenentis visionem, quam ipse solus vidi, sed imaginatione vana mendaciorum cincinnatrice conficiam. Ex quibus etiam intelligere satis vales, cuius sint fidei qua idem auctor¹ sub Valentiniano Majore refert: nimurum ex terremotu collabente tota Graecia, ipsas Athenas tantum cum Attica regione absque jactura aliqua, deorum beneficio, incolunes fuisse relietas: cum aliqui alii etiam illa possint certis rationibus confutari; sed in his modo non immorandum: ceptam jam historiam prosequamur.

19. *Stiliconis expeditio in Barbaros fraude Ruffini frustratur, qui tandem dat panes capite cum suis.* — Cum iis tam diris atque funestis Orientale exagitaret imperium, Stilico gemino pollens exercitu, quam etiamissime (ut Claudianus docet) subvenire satagit: sed Ruffinum alia decermentem apud Arcadium, et pro barbaris negotium agentem, semper expertus est adversantem, et cunctatione saltem salutem imperii prodigentem: nam in primis haec de his ipse²:

Vetat illa donari,
Innectitque moras, et congrua tempora differt.
Nam tua cum Goticas stravisset dextera turmas,
Ultra duces socii lethum, parsque una maneret
Debitor, facilisque capi: tunc proditor illa
Impus imperii, conjuratusque Gelarum,
Distulit instantes eluso principe pugnas,
Humorum labours open: quos allore bello
Noral, et invisis mox se conjungere castris.

Describit idem auctor Romani exercitus mirificum apparatum: sed cum de signis militaribus agit, nulla prorsus de Labaro consignato Christi nomine mentio: de Draconibus tantum his³ versibus:

Eaque videres
Surgere purpureis undantes angustas hastas,
Serpentumque vago celum sevire volant.

20. At ubi Labarum Christi nomine insignitum, quod christianorum imperatorum exercitus praecedere consuevit? Numquid eo praecipuo signo carebat in hac expeditione Romanus exercitus? minime gentium. Sed exhortuit ethnicus poeta nomen Christi. Nemo enim potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto: quo cum iste omnino careret, afflatus Apolline, penitus pretermisit. Præcedere

namque consuevisse Stiliconis ducis exercitus christiani, cum et ipse esset christianus, et sub christiano imperatore, Labarum, christianus poeta Prudentius⁴ fidem facit, qui et ipse agens de alia expeditione ejusdem Stiliconis, que postea contigit sub eodem Honorio imperatore, ista versibus cecinil:

dux agminis, imperique
Christi potens nobis juvenis fuit, et Comes ejus
Atque parentis Stilico: Deus unus Christus utriusque.
Hujus adorans altaris, et cruce fronti
Biscrups, cecimere tuba. Puma hasta Dracones

Præcurrat, qua Christi apicem sublimior effert.

Vides igitur ante signa Dracorum præcessisse Labarum Christi nomine consuetis characteribus insigmitum. Sic itaque Stilico magnis animis sumptus, utrumque ducens exercitum, in Graecia apud Thessalam agentes Gothos invenit: cunctisque scite fortiterque paratis, ut cum eis bello decerneret, incensisque ad hoc ipsum militibus, arte iterum Ruffini præripitur certa victoria: cum ille timens sibi ne, Gothis devictis, Stilico in ipsum armi converteret, egit apud Arcadium mille suadendi modis, quibus persuasit adolescenti, ut Orientalem exercitum Constantinopolim revocaret; quod ab imperatore tandem extortum, celeri nuntio idem Ruffinus exercitum in procinetu auspiciant bellii positu munitiandum curavit. Id cum agro indignoque animo ab ipso Stilicone atque utroque simili exercitu acceptum esset, quod quasi e manus erupta vincendi gloria, uniusque hominis invidia, fugax elaberetur de exercitu Gothorum Victoria, sinecneritur sub jugo capte provincie, et barbaris insolentiae daretur audacia presumere atque majora tentare: qui in hostes incensi militum animi erant, omnes in Ruffinum ex æquo ut auctorem Arcadio exercitus dissolvendi, concitati moveantur, in ipsiusque unum exerta incassum adversus barbaros arma convertunt. Cum igitur pariter omnes Ruffini siffrerent sanguinem, et vindicta ardore flagrant; quoniam modo agendum id esset, res inter paucos ductores exercitus consilio versatur. Re vero composita, coguntur inter se dividit duo illi victores exercitus, qui junctis in unum armis et animis, Eugenium tyrannum vicerant, et Occidentale imperium liberaverant: sieque tristibus inter se divulsis non sine multuo luctu copiarum vietricium dueibus, Stilico cum Occidentali exercitu in Italianum mores reddit: Gainas vero prefectus militibus Orientis, una cum illis Constantinopolim versus, quo vocabatur, ira astuans, carpit iter.

21. Cum autem eidem iam urbi appropinquasset, data suis tessera de his que in Ruffinum acturi essent; de adventu exercitus certiore reddit imperatorem; exigens ab eo, quod moris esset, obviari procedere exercitui, atque cum pariter salutare,

¹ Zozm. I. iv. — ² Claud. in Ruffin. I. i. — ³ Claud. in Ruffin. I. i.

⁴ Prud. adv. Symmach. I. ii.

Cum Ruffinus haec audiens, barbitia summa gestieus, quod eo modo Stiliconem armatum evarmasset, sibi vero cui imperaret talem tantumque comparassel exercitum; coniurationis consortibus ad consilium sollicite convocatis, de parando milibus donativo, coque devinciendo munieribus simili statuunt; utque totius exercitus voce die sequenti, eo occursum, imperator acclamaretur ipse Ruffinus, decernunt. Sic igitur compositis rebus, parata est in crastinum sumenda purpura et diadema, aulaque regio apparatus disposta, qua novum excepture esset imperatorem: epulisque adliberi jussis splendidioribus, insuper et quibus donarentur munisimatis post mensam aureis ex more convivae, vultus Ruffini imagine euis; in campum una cum Arcadio conventurus opperientem exercitum, stipatus Ruffinus turma suorum procedit.

22. Cum igitur ad exercitum pervenit esset, salutat primus ex more signa erue decora Arcadius imp. ac subinde Ruffinus, faustisque vocibus duces pariter salulant ac laudent. Cum mox ab iisdem dubiis data condicta tessera, qui denso agmine coagmentatus in unum erat exercitus, in longum quam cito dislensus, atque reflexus in orbem, Ruffinum cingit, includitque medium. Cum ille rei ignarus, tempus adesse ratus, quo acclamaretur a milibus imperator, urget Arcadium, ut ipse prius eum consorte declaret imperii. Cum ex insperato appetitur infelix gladio militis. Stiliconis nomine ictum vibrantis, vulnusque letale infertur: moxque alii atque alii confundit mille vindicibus gladiis, mille eruentur ictibus, discerpitur, ac secatur in frusta. Unius totius exercitus efferata rabies in unum conversa hominem, conceptum ante, diuque relentum in stomacho evomens repeute odiū, qua tune fecerit, quemquam meditari posse, quis putet, nedum pro dignitate describere? Claudianus autem ¹ casum illum ita his cecinit versibus:

Mox omnes fodiunt hastis, artusque trementes
Dilaniat: Uno tot corpore pila tepecauit,
Et non infecto puduit mucrone reverti.
Hi vultus avidos, et adhuc spirantia yellunt.
Lunata: truncatos alii rapore lacertos,
Amputat ille pedes: humerum quatit ille solutis
Nexibus: His fracti resaral curvamus illi dorsi:
Hic jecur, hic cordis fibrae, hic paup'c anhelii
Putimonis latrach. Spatum non inventi ira,
Nec locus est odiis. Consumpto funere, vix tum
Deseritur, sparsumque cadit per tela cadaver.

Hae Claudianus, eademque Zozimus.

23. At nec caruī digno triumpho tanla de expugnata proditione victoria. Membra siquidem Ruffini inter milites partita, singula singulis distributa, pro tropaeis cum pompa ab exercitu referebantur in urbem: eminebat vero inter ea caput impositum pilo: sed et juvendum afflito populo spectaculum Ruffini dextera præbuit: quæ a milite secta, eum ex ipsa sectione nervi qui movent articulos prominenter, iisdem vel attractis, vel remissis, manus

ipsa claudi poterat et aperiri, hodusque militi facta est, conuersaque in ludibrium Ruffini rapacitatis: cum miles eandem pannam tendendo, mendicare Ruffinum obolum dictaret; oblatoque paluus obolo, tractis mox nervis, attractis strictisque digitis, cum a Ruffino avide acceptum significaret. Describit istum ludum idem Claudianus ¹ his versibus, ac primum de capite :

Prodigiale caput, quod jam de cuspide summa
Nutabat, digna reliqui ad membra pompa.
Dextera quin etiam ludo concessa vagatur
. Era petens: ponisque animi persolvit avati
Terribili lucro: vivosque invata reuenit
Cogitum adductis digitos inflectere nervis.

Hae ipse.

Eadem ferme Zozimus ² et ex nostris S. Hieronymus ³ ad Heliiodorom : « Ruffini, inquit, caput pilo Constantinopolim gestatum est: et abeissa manus dextera ad dedecus insatiabilis avaritie ostiatum stipem mendicavit. Eadem Marcellinus in Chronico, atque alii plures.

24. Vere « terribilis ⁴ Deus in consiliis super filios hominum ». Qui innocentium (ut dictum est) sanguinem sparserat, et in Thessalonicensium necem exercitum in circum immiserat: ipse ab exercitu circumdatu, militum omnium confossum est armis: quiique insatiabilis cupidine auri provinciarum exhauserat facultates, obolos mendicat mortuos; ambiensque injustum homo purpuram, proprio statim sanguine apparuit purporatus: ae deinde super omnes exaltatum caput diademate exornandum, eæteris omnibus eminentius in urbem evehitur super pilum. Unde et Gentilis ille auctor ⁵ ex hujuscemodi Ruffini supplicio didicisse superis providentiam, quam interdum negabat, eum malos impune aliquando cerneret deliquesce. Quamobrem merito ista versibus elamat :

Abstulit hunc tandem Ruffini pena tumultum,
Absolvitque deos. Jam non ad culmina rerum
Injustos crevisse queror. Tolluntur in altum,
Ut lapsu graviore ruant, etc.

Porro facta sunt haec omnia (ut docent Marcellinus ⁶ et Socrates ⁷) hoc ipso anno, iisdem cons. Olybrio atque Probinio, V kalend. Decembris. Cum vero hand pridem, nempe sexto idus Novembris, Magni Theodosii corpus ex Italia delatum fuisset Constantinopolim: rediisse quidem visus est redi vivus ipse in Orientem, ut de iniquissimo proditore penas sumeret, tiliumque obsessum facilius selectorum eriperet, atque in imperio stabiliret. Hoc fortasse numismata illa Arcadii declarant, eum eidem imperatori atæ juniori caelitus corona hominis manu demissa porrigitur; quo quidem summo Deo cura fuisse Arcadii imperium, diademate de-

¹ Claud. in Ruffin. I. II. — ² Zozim. I. v. — ³ Hier. ep. III. — ⁴ Ps. LXV. — ⁵ Claud. in Ruffin. I. I. — ⁶ Marcell. in Chron. — ⁷ Socr. I. vi. c. 1.

super oblate, monstratur. Videre licet illud Romæ apud Lælium Pasqualin. Canonie. Sancte Marie Majoris. Reperimus et aliud huic simile numisma, sed cum additamento crucis egregie sculpte, quod dono accepimus a Hier. Maulilio Canonie. S. Marie Majoris.

25. Sed cur erux addita? historiam accipe. Persae enim, qui Theodosio vivente nequequam moliri adversus Romanum imperium ansi sunt, eo mortuo, et Christianis apud eos agentibus facessere negotium, et bellum agere adversus Romanos aggressi sunt: sed quam celerime Dei beneficio compressi fuerunt. Quo tempore, ob rei bene gesta crucis virtute memoriam, crucem (ut video) suis voluit Arcadius addi numinis. Porro de nummis historiam a S. Prospero descriptam¹ habes his verbis: « Sane nostris temporibus apud Persas persecutionem factam novimus, imperante Arcadio religioso et christiano principe. Qui, ne tradaret ad se confugientes Armenios, bellum cum Persis confecit. Eo signo, antequam potitus Victoria, jam coenitibus prælium militibus, aereæ eruces in vestibus parnere. Unde etiam vitor auream monetam cum eodem signo crucis fieri præcepit, que in usu totius orbis, et maxime Asiae, hodieque persistit ». Haec Prosper. Quod vero in utrinque nummi Labaro, X, elementum expressum video, Christi nomen significare, testificatione Juliani imp. satis perspicue superiori tomo demonstratum est. Ceterum quod ad victoriæ spectat, partam virtute crucis: illud quoque bonum Romano conciliavit imperio, quod Isdegerdes rex Persarum, semel crucis potentia victus, non solum per annos viginti bellum non movit adversus Arcadium, sed etiam factus est post ejus obitum imperii Romani defensor, cum Theodosius infans imbellis successit ejusdem freres imperii. Sed ad res Ruffini unde occasione numismatum dgressa est, oratio revertatur.

26. Eo autem adeo miserando interitu sublatio de medio: quid in ejus propinquos actum sit, Marcellinus² ita describit: « Ruffini uxor et filia exulant. Eutropius sacri Palatii cubicularius omnes opes abripuit, etc. De his autem, haec et Zozimus³: Eutropius autem in omnibus opera Stiliconis navata, que contra Ruffinum ab ito delibera fuerant, eorum jam que agerentur in aula penes se potestatem omnem habebat, ac Ruffini quidem facultales sibi majori ex parte vindicabat, cum aliis quoque permisisset, ut ex iis ea sumerent que possideri ab illis posse quoquo modo viderentur. Ex ore vero filiaque Ruffini ad Ecclesiæ Christianorum metu configientibus, ne cum illo perirent: Eutropius eis fide data concessit, ut ad Hierosolymorum urbem navigarent ». Haec de his ipse. Porro sororem quoque Ruffini magui nominis virginem vixisse Hierosolymis, et peregrinatam esse in Egyptum, panlo post dicturi sumus.

27. Mox aulem subdit idem Zozimus de Timasio consulari, qui cum Promoto gesserat consulatum, Eutropii arte deportato a militum satellitiis in Oasim teterimum omnium exilii locum; de quo post cladem Ruffini haec quoque Hieronymus⁴: « Timasius precipitatus repente de altissimo dignitatis gradu, evasisse se putat, quod Oasi», sic legendum est pro Asse, « vivit inglorius ». Erat autem hic quidem Timasius unus ex Ruffini comitibus ad omne scelus paratissimus administer, de quo ista Suidas: « Is homo insolens, et in re militari versatus summum rerum humanarum, honorem, opes abundantes, et suo arbitratu vivendi licentiam existinans, cum propter ebrietatem et diem et noctem ignoraret, neque orientem neque occidentem solem inspiceret, revocationem (recreationem) illam immortalitatì parem ratus, ab exercitationibus voluptariis, et dissoluta vivendi ratione avulsus, animo ad gloria cupiditatem intento, ex Pamphylia gravis surrexit; in Lydiam reversus est regis instar, aut ejus qui imperatorem et eunuchum obiter pro dilectione habiturus esset, si vellet ». Haec Suidas de Timasio, qui (ut diximus) miserrima omnium deportatione in Oasim amandatus est. Qui quidem locus a Zozimo⁵ ita describitur: « Terra in medio arenosa, vasta prorsus et inhabilita, notitiam tenetibus huc omnem admittit; partim quod venti arena vestigia compleant et aboleant; partim quod nec arbor ulla nec domicilium sit, que indicium aliquod iter facientibus ad conjecturam relinquare possint ». Haec ipse. At de Oasi in Notis actu pluribus. Subdit his idem auctor de Abundantio item consule ordinario nobilissimo tunc temporis relegato Sydone Phenicie oppido. Verum S. Hieronymus⁶ de ejusdem relegatione agens, apud Pithymitem exulare jussum tradit.

28. Quod vero ad Ruffini sororem spectat, fuit haec virgo Christo dicata, egregia sanctitate atque eruditione conspicua; de qua haec panca Palladius⁷: « Evenit autem ut postea simul ad Egyptum ex Elia proficerentur », Melania scilicet alumnae Romance femina, et sanctam Silviam deducentes virginem Dei, Ruffini autem exprefecti sororem. Erat etiam nobiscum Iovinus Inne diaconus, nunc vero civitatis Ascalonensis episcopus, vir admodum sanctus, et amator et lector studiosissimus litterarum. Cum ergo in itinere nos astus vehementissimus occupasset, et Pelusum oppidum fuisseus ingressi, S. Jovinus astu nimio fatigatus, cooperat manus ac pedes proprios frigidissime aquæ refovere infusione. Quo ita ut desideraverat facto, superpellitam se atque in solo stratam projecterat plumbam. Ad quem sancta illa Silvia veluti filum verum sapiens mater accessit, et mollitatem ipsius deliciasque reprehendens, ista dicebat: Quemadmodum ausus es, hanc atatem ageas, in qua adhuc sanguis tuus vivit, sic lavare ac favere corpus

¹ Prosp. de Prædict. l. iii. c. 34. — ² Marcellin. in Chron. — ³ Zozim. l. v.

⁴ Hier. epist. iii. — ⁵ Zozim. l. v. — ⁶ Hier. epist. iii. — ⁷ Pallad. in Laus. c. 33.

tum? Non intelligis que ex hoc nasci soleant animae lassiones? Crede igitur mihi confidenter loquenti, quod sexagesimum ipsa aevi annum agens excepta summitate digitorum meorum, non ora, non pedes, non partem aliquam membrorum aqua lavi; et hoc, cum variis semper agritudinibus labore, et ab ipsis quoque cogerer medicis uti lavare; nunquam tamen volui antiquum corporis mei morem palpare; non in lecto quievi, non in lectica recumbens iter feci. Haec ipsa eloquentissima fuit, magnumque amorem habuit litterarum, ita ut legendi noctes in dies verteret, omnes antiquorum interpretum libros notissimos habens, inter quos tricies centena millia versuum legendo transierat: Gregorii, Pierii quoque, et Stephani, Basilique et aliorum studiosissimorum virorum vices centena millia: que tamen non quasi perfuntorie transcurribat, sed unumquemque septies auctorem revolvens: unde mendacii scientia nominum atque sectarum penitus liberata, celestibus penitus per gratiam litterarum», sic loquitur Origenista, «ad aeternam spem Salvatoris gallina spiritualis effecta, potuit evolare, immortales a Deo vicissitudines receptura». Hucusque Palladius de sorore Ruffini prelecti, ter plaus felicis, si sororis exemplo, celestibus potius quam terrenis inibiare dixit didicisset.

29. *Barbari insolecunt magis.* — At licet nece Ruffini tyrannidem affectantis res hac ex parte in tutum reposita fuerint; haud tamen submoi sunt barbari, jam ab ipso in diversas provincias imperii Orientalis immissi: qui enim ut hostes populabundas ingressi fuerunt, jam ut indigene coluerunt; adeo ut Romanas vires contemptu habere ceperint, imo et illis insolentius exprobarent. Nam audi, rogo, que de iis temporibus S. Iohannes Chrysostomus¹ tradat: dum enim sua atatis mala illata deplorat, haec post multa alia id genus habet: «Ceterum ad ipsum etiam qui nunc regnant, uxores animum advere. Alteram videlis ex pristinis calamitatibus respirantem, magna voluptati magnum habere dolorem admixtum; eo quod qui potitur, nimis juvenis ac nullius usus est, multosque habet undique insidiantes»: de Honorio ista. Alteram vero subdit timore examinatam, et iis qui capite damnati sunt miseriorem vitam ducentem, eo quod vir ipsius, ab eo tempore quo diadema suscepit, usque ad hodiernum diem in bello proflisque versatur; verecundiaque, pudore, et probris quibus undique afficitur, magis quam ex calamitatibus tacebit. «Quod enim antea nunquam, nunc evenit, ut barbari propriam relinquentes regionem, multa sladiorum millia regionis nostrae percurrerint; et agris incensis, captisque urbis, domum redeundi omnem cogitationem abjecerint. Ac perinde quasi choreas ducerent, non bellum gererent, ita nostros omnes irrident. Et quemdam ex illorum regibus dixisse ferunt, mirari se impudentiam nostrorum

militum, qui cum faciliter quam oves soleant jugulari, adhuc victoram sperent, neque ex ipsorum regione velint excedere. Nam ipse quidem dixit, sese illis cedendis satietate captum esse. Quo igitur animo et imperatorem et ipsius uxorem ista verba audiencem existimus esse?» Haec Chrysostomus.

Et S. Hieronymus haec ipsa deplorans²: «Nostris, inquit, peccatis barbari fortes sunt, nostris vitiis Romanus superatur exercitus: et quasi non haec sufficerent cladiibus, plus pene bella civilia, quam hostilis inuero consumpsit. Misericordia Israhelite, ad quorum comparationem Nabuchodonosor servus Dei dicitur. Intellexis nos, qui tantum displicemus Deo, ut per rabiem barbarorum illius in nos ira deserviat»: et paulo post: «Proh pudor, et stolida usque ad incredulitatem mens! Romanus exercitus, viator orbis et dominus, ab his vineitur, hos pavet, horum ferretrum aspectu, qui ingredi non valent; qui si terram teligerint, se mortuos arbitrantur. Et non intelligimus Prophatarum³ voces: Fugient mille, uno persequente? et non amputamus causas morbi, ut morbus pariter auferatur, statimque cernamus sagittas pilis, tiaras galeis, eaballos equis cedere». At de his modo hactenus. Jam ad reliqua pergamus.

«Hoc eodem anno, eodemque die», inquit Socrates⁴, «quo Ruffinus interfactus est, Marcianus Novarianorum episcopus excessit e vita: in cuius episcopatum Sisinius, de quo supra fecimus mentionem, successit». Haec ipse.

30. *Honorius favebat lege rebus ecclesiasticis.* — Quod autem ad res spectat Occidentales, Honorius imp.⁵ lege sancta confirmat privilegia omnia a predecessoribus incep. Catholica Ecclesiae collata, ad Illeum ita rescribens:

«Quaecumque a parentibus nostris diversis sunt statuta temporibus, manere inviolata atque incorrupta circa sacrosanctas Ecclesias praeципimus. Nihil igitur a privilegiis immutetur, omnibusque qui Ecclesia servium tuitio deferatur: quia temporibus nostris addi potius reverentie cupimus, quam ex his que olim praestita sunt, immutari. Dat. X kalend. Aprilis Mediolani, Olybrio et Probino coss.» His quidem pietatis officiis Honorius Augustus primordia sui imperii consecrans, ejusmodi jecit futuri regimiinis fundamenta; nec quidem frustra: nam ipse licet imbellis, haud tamen a tyrannis barbariscomprimi valuit. Quod si cladem immensam sub eo Romannum est passum imperium, adscribenda est illa potius Gentilibus superstitionis cultum instaurare conantibus, ut suo loco haec dicenda pluribus declarabunt.

31. *S. Augustinus creatur Hipponeensis episcopus.* — Hoc item anno, iisdem nempe consulibus Olybrio atque Probino, «Augustinus», inquit Prosper in Chronicō, «beati Ambrosii discipulus, multa faecunda doctrinaque excellens, Hippone Regio

¹ Chrys. ad viduam junior.

² Hier. ep. III. — ³ Isa. XXX. — ⁴ Socr. I. vi. c. 4. — ⁵ L. XXIX. de Episc. et Cleric. C. Theod.

Africæ episcopus ordinatur»; cum ageret annum sue aetatis quadragesimum primum, ut ex supplicatione superioris inita annorum ejus certa ratione colligitur. Quod autem adhuc vivente Valerio ejusdem civitatis episcopo, ipse Augustinus idem immensus episcopale suscepserit, Possidius ejusmodi causam afferit, dum rem gestam ita describit¹: « Ille vero beatus senex Valerius ceteris ex hoc amplius exultans & videlicet de eminenti Augustini doctrina, « et Deo gralias agens de concesso sibi speciali beneficio : metuere corpori, ut est humanus animus, ne ab aliqua Ecclesia sacerdos probatus ad episcopatum quereretur, et sibi auferretur. Nam et id provenisset, nisi hoc idem episcopus cognito, ad locum secretum eum transire curasset, occultatumque a querentibus minime inveniri fecisset ». Itac Possidius. Sed de sollicita cura populi Hipponeensis, ne sibi Augustinus raperetur, habes ab ipsomet Augustino scribente ad Aurelium episcopum Carthaginensem declaratum his verbis, cum se excusum quod non ticeat venire Carthaginem²: « Absentiam enim meam, inquit, tantum longe Hipponeenses vehementer nimisque formidant, neque illo modo mihi sic volunt credere, ut ego vobis ». Itac ipse. Si enim ad primatem totius Africæ Carthaginensem episcopum diu cupitus proficiere non sineretur; quanto custodirent studio, intelligere salis potes. Nam subdit Possidius: « Unde amplius formidans idem venerabilis senex, et sciens se corpore et aetate infirmissimum, egit secretis litteris apud primatem episcopum sedis Carthaginensis, allegans imbecillitatem corporis sui, atatisque gravitalem, et obsecrans, ut Hipponeysi Ecclesie ordinaretur episcopus, qui sua cathedra non iam succederet, sed consacerdos accederet Augustinus. Quae igitur beatus Valerius optavit et rogavit, satagens rescripto impetravit. Post quam petitionem, ad visitandum adveniente ad Ecclesiam Hipponeensem tunc primatæ Numidie Megalio Calaunensi episcopo, Valerius antistes episcopus qui forte tunc aderant et universæ plebi inopinataam cunctis suam insinuauit tunc voluntatem : omnibusque audientibus, et gratulantibus, atque id fieri perficique ingenti desiderio elanuentibus, episcopatum suscipere contra morem Ecclesiae, suo vivente episcopo, presbyter Augustinus recusabat. Dunquic illi fieri solere, ab omnibus suadetur, atque id ignaro transmarinis et Africanis Ecclesiae exemplis probaretur, compulsa atque coactus succubuit, et episcopatus curam et majoris loci ordinationem suscepit ».

32. Requisitus autem aliquando a Donatistis Augustinus, a quoniam fuisse ordinatus; gloriatus est, se a Catholicæ Ecclesie episcopo primata Numidie ordinatum fuisse : id enim ipse festatur³ in Breviculo collationis decimæ tertie. Subdit autem Possidius: « Quod in se ipso postea fieri non debuisse, ut vivo episcopo suo ordinaretur, et dixit et scripsit,

properler Concilii universalis», nempe Nicenæ, « vetitum, quod jam ordinatus didicit : nec quod sibi factum esse doluit, aliis fieri voluit ». Itac Possidius. Quae autem ipse de his citat ejusdem Augustini factum defensantia dicta, extant ipsa in Actis publicis designati Heraclii presbyteri sui futuri successoris, his nempe verbis: « Adhuc, inquit, in corpore positio beatæ memorie patre et episcopo meo seni Valerio, episcopus ordinatus sum, et sedi cum illo : quod Concilio Niceno prohibitum esse nesciebam, nec ipse sciebat. Quod ergo reprehensum est in me, nolo reprehendi in filio meo ». At vero quem citat Nicenum canonem, ille fuisse creditur, in cuius fine, cum actum est in eo de Novatianis ad Ecclesiam redeuntibus, haec verba leguntur: « Ne in una civitate duo episcopi esse probentur »: sic ibi octavo canone: quanvis alii velint specialem ea de re constitutionem esse editam, quæ non extet.

33. Quod vero de S. Augustino Possidius⁴ agens, de ejus ordinatione haec ad finem apponit: « Unde etiam saepe, ut Conciliorum constitueretur episcoporum, ab ordinatoribus deberi ordinandis vel ordinatis omnium statuta sacerdotum in notitiam esse deferenda ». Constat plane de his actum post sequentem annum in Concilio Carthaginensi celebrato Cesario et Attico consulibus; in quo haec tertio canone ex suggestione S. Augustini (ut Possidius monet) decreta esse legitur⁵: « Item placuit, ut ordinandis episcopis vel clericis prius ab ordinatoribus suis decreta Conciliorum auribus eorum inculcentur : ne se quid contra statuta Concilii fecisse punireat ». Itac ibi: siue sollicito cavendum putavit ab aliis, quod ipse nesciis deliqueret. Solemnis autem remansit Hipponeibus more majorum dies illa, qua talen tantumque ordinatum meruerunt episcopum oblinere; anniversariaque celebribat eamdem colere curaverunt; qua ipse Augustinus de eadem sua ordinatione homilia habere solebat ad populum: extant adhuc ex ipsis duo codem argumento conscripta⁶.

34. Idem instuper Augustinus litteris scriptis ad Paulinum⁷ et Therasiam, qui in agro Nolano vitam monasticam excolet, jam (ut dictum est) annum exegisset, de sua ordinatione obiter tunc facta haec ait: « Quia Ecclesia cura tenet, ex hoc vestra charitas oportet attendat, quod beallissimus pater Valerius (qui vos nobiscum quantum saluet, quantum sitat, audiatis ex fratribus), nec presbyterum me esse stum passus est, nisi maiorem mihi coepiscopatus sarcinam imponeret. Quod quidem, quia tanta ejus charitate, tantoque populi studio Dominum id velle credidi, nonnullis jam exemplis praecedentibus, quibus mihi omnis excusatio claudebatur, vehementer timui excusare ». Ita ipse, et quidem hoc anno mox post suam ordinationem: nam aliam ad eosdem epistolam laud pridem ab ipso datum,

¹ Possid., in Vit. S. Aug. c. 8. — ² Aug. ad Aurel. epist. LIV. — Aug. in Breviculo collat. diei tertie c. 7.

³ Possid., in Vit. S. Aug. c. 8. — ⁴ Concl. Carthag. III. c. 3. — Aug. hom. XXIV. et XXV. — ⁵ Aug. ep. XXXIV.

cum adhuc presbyter esset, scriptam fuisse liquet.

35. Porro ipse Paulinus, his acceptis de Augustini ordinatione litteris, miro exultans gaudio (quantus enim ille esset, ex ejus scriptis adversus Manichaeos ab Alypio missis satis noverat), die sequenti post acceptas diellas Augustini litteras, ad Romanianum scribens¹, haec habet: « Non autem tantum hoc scribinus gratulandum quod episcopatum Augustinus accepit; sed quod hanc Dei curam meruerunt Africana Ecclesiae, ut verba caelestia Augustini ore perciperent, qui ad majorem Dominicini muneric gratiam novo more proiectus ita consecratus est, non ut succederet in cathedra episcopo, sed accederet: nam incolumi Valerio Hippouensis Ecclesiae episcopo, coepiscopus Augustinus est. Et ille beatus senex, cui purissimum mentem nulla unquam liventis inuidiae macula suffudit, dignos sui cordis pace nunc ab Altissimo fructus capiti, ut quem successorem sacerdotii sui suppliciter oplabat, nunc mereretur tenere collegam. Credine hoc potuit, antequam fieret? Sed in hoc quoque Omnipotens opere dici evangelicum illud potest²: Hominibus haec ardua, apud Deum autem omnia possibilia. Exultemus itaque et laetemur in eo, qui facit mirabilia solus, et qui facit unanimes habitare in domo: quoniam ipse respexit humilitatem nostram, et visitavit in bono plebem suam. Qui erexit cornu in domo David pueri sui, et nunc exaltavit cornu Ecclesiae sue in electis suis, ut cornua peccatorum (sicut per prophetam spondet), hoc est, Donatistarum, Manichaorumque confingat. Utinam haec nunc Domini tuba, quae per Augustinum intonata, filii nostri Licietii pulset auditus, etc. »

36. *Inter Augustinum et Paulinum opera Alypi consuetudo et matuae litterae.* — Verum ejusmodi litterarum consuetudo, quae inter sanctos Dei viros Paulinum et Augustinum intercessit, hoc ipso anno coepit, cum prioribus³ Paulinus litteris Augustinum salutat adhuc presbyterum, cuius accepit quinque libros contra Manichaeos scriptos dono Alypii episcopi Tagastensis: ex quibus quidem quantus Augustinus esset, leonem (ut ait) ex ungibus intellexit; unde in ea litteris illis praeconia mox erupit: « O vere sal terra, quo precordia nostra, ne possint seculi vanescere errore, condicuntur! O lucernae digne super candelabrum Ecclesiae posita, quae late catholicis urbibus de septiformi lycno pastum oleo letifia lumen effundens, densa licet hereticorum caligines discutis, et lucem veritatis e confusione tenebrarum splendore clarifici sermonis enubilas ». Scriptis haec Paulinus ad Augustini litteras (ut prefitorum annum jam habens in conversione monastica, abdicato jam seculo). Adjecit prioribus his eodem hoc anno Paulinus⁴ ad enundem Augustinum posteriores litteras, cum nondum sciret a priores accepisset, quas dedit per necessariis ipsius Romano et Agili in Africanam navigantibus: cum in-

terea nondum his acceptis, prioribus autem redditis, Augustinus ad Paulinum jam litteras officiosissimas rescripsisset adhuc presbyter⁵. Sed inter haec priorum litterarum commercia crevatus (ut dictum est) episcopus Hippomensis, de sua ipsius tunc facta ordinatione, posterioribus litteris posteriores reddens, ea qua diximus significavit; misitque ad eum tres a se editos libros *De libero arbitrio*; exposcens vicissim ab eo libros a S. Androsio adversus Academicos scriptos; exigens pariter, ut quem scriberet adversus Paganos, commentarium ad se mittenter.

37. Ut autem adeo areto amicitie vincento Paulinus et Augustinus mutuo necterentur, sequester in primis Alypius Tagastensis episcopus intercessit, ut littere amborum significant. Sed et laudavit mirifice quidem ob egregia vita sanctitatem Paulinus Alypium; usque adeo, ut vita ipsius historiam ab eo ad se scribi rogaret⁶. Cum ille christiane modestiae consulens, totum illud refutat negotium Augustino: qui id se praestitum prioribus suis ad Paulinum⁷ redditis litteris pollicitus est: quod et a Paulino exactum, et ab Augustino (ut erat pollicitus) persolutum non dubitamus. Sed exciderunt haec litterae, sicut et aliae plurime ultra citroque date quoad superstites extiterunt: eujus adeo longioris temporis spatii nonnisi due ab alterutris date hoc anno littere extant, et commentarius ille ad eundem Paulinum ab ipso Augustino *De cura agenda pro mortuis* scripto. Verum hoc exemplo, et de Paulino in eam adducor sententiam, ut opinor, ipso rogante et sollicitius exposcente scriptos ab ipso Augustino jam facto episcopo libros *Confessionum*: licet id ipse reficerit Augustinus, ne non tam divinorum donorum a se perceptorum predicator, quam sui ipsius videri potuisse esse laudator: cum magna animi summissione illud, confitit peccata sua, Dei vero munera accepta recensendo, arripuerit dicendi genus. Ut autem id Paulinum ab Augustino exegisse opiner, illud magnopere persuadet, quod qui Alypius res gestas adeo exceptavit et expetivit scripta historia memorie commendari; idem ipse Augustinus semel atque iterum degustato, eidemque penitus addictus exquisisse videtur avidius, et exegisse importunius, vita ipsius Augustini ab ipso commentarium scribi: quod ea modestia atque cautela prudenter ipse quidem exhibuit, dum sua recensendo et deflendo peccata, vitam suam a tenera aetate confexuit.

38. Sed ad Alypium redeamus. Magna quidem illud me admiratione afficit, desideratum fuisse in Africa haec tenus, quod ipse Alypius expectat a Paulino, Eusebii Chronicon; quo uno in Ecclesia Dei usque ad tempora Constantini res gestae ab origine mundi disposite haberentur. Sed et magis miror, quod Paulino haud adeo exploratus liber ille fuisse, cuius nec nomen auctoris perspectum haberet, dum nominat illum Eusebium Constantinopolitana Ecclesiae episcopum, loco Caesariensi: nam illius, qui

¹ Apud Aug. epist. XXXVI. — ² Luc. XVIII. — ³ Apud Aug. ep. XXXI.
— ⁴ Paul. apud Aug. ep. XXXIII.

⁵ Aug. epist. XXXII. — ⁶ Apud Aug. ep. XXXII. — ⁷ Aug. ep. XXX.

ejus nominis primo praeftuit Nicomediæ, inde vero Constantinopoli, impiaitate notissimi, nulla inquam fuit ejus argumenti aliqua post obitum lucubratio, sed tantum (quod omnes norunt) Eusebii Cæsariensis. Quamobrem ipsi quidem de his obiter interscribendum agenti, lapsum memorie potius, quam rei adeo aperte incitiam adscribendam, aquius esse ducimus : cum alioquin in ecclesiasticis historiis se minime versatum esse, ad Severum scribens¹ ipse Paulinus ingenue profiteatur his verbis:

39. « Praeterea autem jussisti, nimium opulentier tibi de pauperie tuo blandiens, ut qua te de Anibalibus non unius gentis, sed generis humani fugerent, ego videfici quasi perior edocerem. Sed sibi imputel famem, qui pauperis amici fores pulsat, et promptuarium inane scrutatur. Nunquam enim in hac investiganda et colligenda mihi commodum studium fuit. Nam etiam in tempore veteri, quo videbar legere nec legenda, ab historicis scriptoribus peregrinatus sum ». Significat his sane verbis Paulinus, se hand ad peregrinas res gestas pervestigandas aliquam adhibuisse diligentiam, Romanarum rerum historia tantum intentum. Etenim tradit Ausonius ab ipso Paulino Suetonium in compendium redactum, atque diserto carmine decantatum ; quod opus mirifice quidem laudat, cum ait² : « His longe juendissimum poema subdideras, quod de tribus Suetonii libris, quos ille de regibus dedit, in epitomen coegisti tanta elegancia, solus ut mihi videare assentus, quod contra rerum naturam est, brevitas ut obscura non esset ». Haec ipse.

40. Ceterum ut Severo satisfaceret, quodnam consilium inierit, ipse mox subdit³ : « Altamen nunc operis tui curam gerens, quo te pro utilitate fidei nostræ inspiciendis, et conferendis præteritorum temporum rationibus occupatum indicasti ; quod de meo non habui, de fratris manimpi opulentiore thesano petivi ; et ipsam adnotacionem, quam communiori vice miseras, litteris meis ineditam direxi ad Ruffinum presbyterum S. Melania spiritali via comitem, vere sanctum, et pie doctum, et oh hoc mihi intima affectione conjunctum ». Agelat autem adhuc Hierosolymis cum Melania Ruffinus, Paulino quidem tantummodo fama notus, hand tamen in omnibus satis perspectus : nondum enim ipse Ruffinus, nisi postquam inde remeans, Roman Periarchon intulit Origenis, quos foveret errores detectus est ; sed de his agendum suo tempore. Subdit autem de eo quod requirebatur, ista Paulinus : « Si ille has, que merito te permovet de annorum sive regnum non congriente calendo biantis historie, causas non ediderit, qui et scholasticis et salutaribus litteris Graece iuxta ac latine dives est : vereor ne apud alium in his regionibus frustra requiramus. Quod si presumptioni de se mea satisficerit ; prima occasione, si Dominus favet, transmittam inquinatum tuum, utenique mihi super hac ratione rescriperit ». Haec Paulinus.

41. At num præstil diligens opus, quod Paulinus petiit, et Severus expetiit a Paulino. Ruffinus? minime gentium, mea quidem sententia : nam in Eusebii historia, cum eam latinitate donavit (ut recentior bene oculatus interpres inspexit), multa quidem prætermisit, deque suo nonnulla miscuit, atque complura quasi non recte collocata mutavit : ut eandem reddiderit propemodum alteram ; duobus vero libris quos addidit, quibus res gestas a tempore Nicani Concilii usque ad obitum Theodosii prosecutus est, quam jejune et haud in omnibus tua tute cuncta percurserit, quæ recensita sunt superius facile monstrant. Sed S. Hieronymus perutile opus exhibuit, eum per singulos annos res diversorum regum pro temporis ratione collectas ab Eusebio in latim vertit, atque a tempore Constantini usque ad sextum consulatum⁴ (ut ipse testatur) Valentis et Valentiniani Juniori secundum eodem ordine reliqua prosecutus est ; res gestas vero Graianæ atque Theodosii latiori se historie stylo reservasse testatur : « Non, inquit, quod de viventibus limiter libere ac vere scribere : timor enim Dei timorem hominum expellit. Sed quoniam debachantibus adhuc in terra nostra barbaris, incerta sunt omnia ». Verum haud ea prosecutus videtur.

42. *Historici hujus temporis qui et quales.* — Perfectum tamen nihilominus ipse Severus duos sacrae historia libros, ab origine mundi exordiens, ad sua usque tempora eos producens. Scriptis ille quidem eo anno quo gesserunt consulatum Stilicu et Aurelianus, nimurum Domini quadragesimum, ut ex ejus scriptis colligitur, dum a consulatu Arbelionis et Lolliani numeravit annos quadraginta quinque : cum constet hos creatos consules esse anno Domini trecentesimo quinquagesimo quinto. Sed et diximus Dexternum prefectum prætorii, tempore Theodosii, ejusdem quoque argumenti incubationem elaborasse. Externorum autem, nempe gentilium, Aurelius Victor de vita et moribus Romanorum historiam edidit, incipiens ab Octaviano Augusto usque ad Theodosii imp. obitum, ad quem viventem opus inscripsit, a quo et decoratus est Urbana prefectura, neenon comitatu sacrarum largitionum. Paulo autem ante ipsum Eutropius ad Valentem imperatore scripsérat breve compendium Romanorum historiarum. Scetus est hos Zozimus sub Honorio, sed minori tido, majori vero impiaitate. Rursum ex nostris Paulus Orosius id ipsum præstiti sub eodem imperatore : verum de eo inferius.

43. At licet tot historicis hac etas abundasse videatur; tamen adhuc inops barum facitatum remansit et in nonnullis obscura ; quod ex his alii res multas brevitate minus contraxerint ; alii intactas penitus reliquerint ; desideretur autem in aliis ordo, in aliis vero temporum exactior indagatio ; periclitenturque alii veritatem, ac pariter pietatem ; affectuque private ducti, pro arbitrio mendacia veris attixue-

¹ Paulin. epist. ix. — ² Auson. epist. xix. — ³ Paulin. ad. ep. ix.

⁴ Hier. in Prael. ad Eusebi Chron.

riat. Porro hos omnes audire, et in medio sedere arbitrum, et aqua lance cuncta probare, disquirere singula et judicare, prafermissaque indigare, abstrusa abditaque refodere, itemque cuncta in veritatis cognitorio examinare atque purgare, aurumque e terra seligere, hanc leve negotium, tenuisque laboris est opus. Hinc videoles vertices oratorum hoc genus scribendi attingere hiesitasse : Tulfum¹ in tera se excusare, quod istuc digno stylo prosequi, hominis in primis sit soluti omni negotio; et cum tandem istud scribendi genus attigit, extra omnium expectationem opus edidit, publica contentione derisum, nec dignum habitum quod posteris tradetur, sed perpetuo silentio obrundum². Et Plinius, cui (ut ipse³ testatur) fuit cum Cicerone annulatio, negavit Capitonii suo id exposcenti, se scripturam historias, dum ageret oratorem; quod opus prae sui magnitudine totum requireret hominem, et plane diversa esset utriusque ratio scriptorius. Sed quorsum nos occasio Eusebii Chronice ab Alypio expediti et a Paulino perquisiti pertraxit? Attamen aliquantis per licet vagata, hand famen ad extranea deflexit oratio, cum hujus atatis historicos numeravit, et seca, per quam assidue ipsa duceretur, semel ostendit. Sed jam ad ipsum, a quo deflexit, Paulinum, que de eo anni hujus sunt reliqua, breviter prosecubura dictio revocetur.

44. *Legatio Africanorum episcoporum ad Paulinum, ubi de Licentio Augustini discipulo.* — Quod autem Paulini nomine claritudine generis et amplissimorum magistratum functione ubique notum atque conspicuum, abdicatione rerum temporalium longe clarius atque celebrius esset ubique redditum; non Alypii tantum et Augustini, sed et afiorum in Africa Catholica Ecclesie episcoporum permovit animos, et excitavit affectus: adeo ut idem ipsum litteris legatione ad eum missa, salutaverint; quarum ipse meminit scribens ad Romanianum his verbis⁴: « Optatissime, inquit, sancctorum et carissimorum virorum inde epistolas receperamus, id est, Aurelii, Alypii, Augustini, Profuturi, Severi, jam omnium pariter episcoporum ». Erat Severus iste Ecclesia Milevitanae in Numidia presul, ut ipse Augustinus⁵ affirmat; Profuturus autem Calamensis Ecclesie episcopus, ad quem extat Augustini epistola centesima nonagesima. Porro de ejusmodi legatione Afrorum idem Paulinus meminit ad Severum scribens, cum ait⁶: « Afri quoque ad nos episcopi revisendos prima aestate miserunt ».

45. Quantonam aulem tenerentur illi videndi eundem desiderio ipse S. Augustinus⁷ ad eum scribens, et invitans in Africam, declarat his verbis: « Quare non impudenter ego rogo vos, et postulo, et flagito, ut in Africam, majore talium hominum siti quam siccitatis mobilitate laborantem,

venire dignemini. Scit Dens, quia non solum propter desiderium menim, neque solum propter eos, qui vel per nos vestrum propositum, vel undecimque fama pradicante didicierunt: sed etiam propter caelos, qui partim non audiunt, partim auditu non credunt, tamen possunt comperta diligere: vos istis terris etiam corporaliter adesse cupimus. Quamvis enim sedis atque misericorditer id agitis, tamen etiam coram hominibus regionum nostrarum luceant opera vestra, ut videant bona facta vestra, et glorificent Patrem vestrum, qui in celis est ». Haec et alia plura id genus Augustinius ad Paulinum, percupidus ut tali tantaqua accensa in Ecclesia Catholica face illuminaretur Ecclesia Africana; quod adeo magna esse videbentur que de ipsis supereminenti christiana philosophia divulgata essent, ut quod auditus humanus vix caperet, ipse ejus aspectus oculis certiori fide representaret.

46. Haec eadem Afrorum episcoporum legatione S. Augustinus⁸ dedit litteras ad Licentium Alypii episcopi fratrem Romanum agentem, juvenem ab ipso olim Meliolani philosophicis disciplinis aliisque scientiis apprime imbutum: quem detentum Urbis illecebris, Paulini exemplo admonet, ut nuntium remittat saeculo, atque ad excellioris vite se conferat institutum; et inter alia: « Vade, inquit, in Campaniam, disce Paulinum egregium et sanctum Dei servum, quam grandem fastum hujus saeculi tanto generosiore, quanto humiliore service incuncanter excusserit, ut eam subderet Christi jingo, sicut subdidit, et nunc illo moderatore itineris sui quietus et modestus exultat. Vade, disce, etc. » Vides ex his Paulinum (quod diximus) jam relicta Urbe incolere cepisse agrum Campanum prope Nolan. Sed et ipse Paulinus⁹, quem sciret Licentium poeticiis facultatibus egregie excutum; versibus ad eum prosa que mixtam scripsit epistolam, qua ad mundi contemptum vehementer eum cohortatus est: escam illam nimirum apponens hauno, qua sciebat juvenem illum magnopere deflectari, poeticiis nimirum numeris concinnatam, atque potentem ad persuadendum metricanum texens orationem.

47. Exhibuerat Licentius iste, Mediolani cum esset, tale tantumque vita bene composite specimen, ut eum patre ipsius Romaniano Augustinus in libro contra Academicos elaborato proposuerit imitandum. Nam ipse ibi¹⁰: « In hac, inquit, mecum studiosissime vivit noster Licentius, ad eam totus a juvenibus illecebris voluptatibusque conversus est: ita ut eum non temere patri andeum imitandum propонere ». Haec ipse, cum Romanianum parentem ejus, scribens contra Academicos librum, ad veram capessendam philosophiam horatatur: ex quo quidem commentario, qualis quantusque fuerit Licentius ipse, poteris facile intelligere, nec non ex libris ab eodem Augustino de Ordine scriptis, et de Vita beata. Accidit autem

¹ Cicer. de legibus I. 1. — ² Dio hist. Rom. I. XLVI. — ³ Plin. I. 1. ep. v. — ⁴ Apud Aug. ep. XXXVI. — ⁵ Aug. ep. XXXIV. — ⁶ Paulin. ep. I. 1. — ⁷ Aug. ep. XXXIV.

⁸ Aug. XXXIX. — ⁹ Paulin. ep. XXXVI. apud Aug. — ¹⁰ Aug. contra Academic. I. 1. c. 1.

postea vice versa, ut qui Romanianum parentem, quem multa negotia Mediolanum¹ adduxerant, filii exemplo studuit ad veram philosophiam perducere; modo ipse Augustinus Licentium ipsum Romanum patre agente, mundique honoribus inhian-tem, per Paulimum²; et Paulinus³ per eundem Romanianum, ad eum scribens, ad meliorem fru-gem restituere conarentur.

48. Laboravit in hoc magnopere Augustinus: tum quod eundem Licentium liberalibus scientiis olim excolens, aequo eruditum atque probum adolescentem reddiderat: tum etiam quod Romanianum ejus parenti plurimum se debere sentiret. Quantum vero idem nobilissimus Tagastensis concivis, homo prades, de ipso Augustino bene meritus fuerit, cui eam ob causam non ipsum tantum, sed universam Catholicam Ecclesiam magnopere devinctam esse, necesse sit profiteri; ex ipsomet Augustino intelliges, cum hæc ait, adversus Academicos disputans⁴: « Ergo tibi gratiam non repensabo? An forlasse paululum debo? Tu me adolescentium pauperem ad peregrina studia pergentem, et domo, et sumptu, et quod plus est: animo excepiisti. Tu padre orbatum, amicitia consolatus es,hortatione animasti, ope adjuvisti. Tu in nostro ipso municipio favore, familiaritate, communicatione domus tue pene tecum clarum primatemque me fecisti. Tu Carthaginem illustrioris professionis gratia remeantem, cum tibi soli et meorum nulli consilium meum spemque aperuisse, quamvis aliquantum illo tibi insito, quia ibi jam docebam, patrie amore cunctatus es: tamen ubi evincere adolescentis cupiditatem ad ea quae videbantur meliora tendentiis nequisti, ex dehortatore in adjutori-rem mira benevolentie moderatione conversus es. Tu necessariis omnibus iter adminiculasti meum. Tu ibidem rursus, qui cunabula et quasi nidum studiorum meorum foveras, jam volare audentis suslentasti rudimenta. Tu etiam, cum te absente atque ignorantे navigasset, nihil succensens, quod non tecum communicassem ut solerem, atque aliud quidvis quam confutacioni suspicans, mansisti inconcussus in amicitia: nec plus ante oculos tuos liberi deserti a magistro, quam nostra mentis penetralia puritasque versata est. Postremo quicquid de otio meo modo gaudeo, quod a superstuarium cupiditatibus vincens evolavi, quod depositis oneribus mortuarum curarum respiro, resipisco, redeo ad me, quod quaro intentissimum veritatem, quam inveneri jam ingredior, quam me ad ipsum sumnum bonum projecturam esse confido, tu animasti, tu impulisti, tu fecisti». Hec ad Romanianum Augustinus, rependens vicem in salute Licentii ejus filii; nam interius⁵ de eodem: « Reddam tibi gratiam: filius tunc cepit jam philosophari, etc. » Sed et umeriorum rependisse constat gratiam Augustinum Romanum, cum rogatus⁶ olim ab eo, quid de vera

religione sentiret, veram plane esse docuit christianam, eodemque argumento librum ad ipsum conscripsit, ex quo ipse vere pietatis didicit stabili-s esse cultor, qui hacten in diversa ambiguis fluctuasset. Volumus hic ejusmodi utrinque in se invicem collata officia et beneficia in Annalibus relinquire consignata, onus Dei Ecclesia ex iisdem utriusque plurimum debit: Romanianum, qui talen-tumque doctorem sua ope prestat Augustinum: ipsi vero quantum Catholici omnes debent Augustino, una est omnium uno ore confessio.

49. Quod rursus ad Licentium spectat, quem diximus fuisse ejusdem filium Romanianum: eundem quoque Alypium Tagastensem habuisse fratrem, Paulinus versus illis ad eum scriptis testari videtur, quibus ait⁷:

Frater Alypius est, Augustinusque magister:
Sanguinis hic consors, hic sacerdos incipit.
Tanto fratre vales, et preceptore, Licentii:
Et dubitas pennis fabios astra sequi? etc.

At non sic inter se fratres fuisse intelligas, ut germani eodem patre geniti fuerint; sed patruelis: siquidem (ut ipse auctor est Augustinus⁸) similitas quedam inter patrem Alypii et ipsum Augustinum diutius intercessit; inter patrem vero Licentii, ipsum nimurum Romanum, et Augustinum, magna semper, (ut nuper vidimus) viguit necessitudo atque concordia. At de legatione Africanorum episcoporum ad S. Paulimum haec enim.

50. *Monachismus in Africa propagatus.*—Porro ex ejusdem Paulini redditis ad Alypium litteris, illud quoque memoria dignum comprehendere habefut: monachismum in Africa, quem ex Italia Augustinus patrum solum repetens ante sex annos illuc primus invexerat; jam longe lateque tecum fuisse propagatione diffusum. Nam in fine ejus epistole haec verba leguntur⁹: « Benedic sanctitatis tui comites et amatores, in Domino fratres (si dignatur) nostros tan in ecclesiis, quam in monasteriis Carthagini, Tagaste, Hippone Regio, et totis parochiis suis, atque omnibus cognitis tibi per Africam locis Domino catholice servientes, multo affectu et obsequio salutari rogamus». Haec ipse. Sed et Possidius, quam per totam Africanam propagati fuerint clerici, episcopi, et monasteria ex primo illo ab Augustino erecto monasterio, docet his verbis¹⁰: « Proficietes vero doctrina divina sub sancto, et eum S. Augustino in monasterio Deo servientes, Ecclesia Hipponeensis clerici ordinari ceperunt: ac deinde innocente ac clarescente die in diem Ecclesia Catholica predicationis veritate, sanctorumque servorum Dei proposito, continentia, et paupertate profunda, ex monasterio, quod per illum memorabilem virum esse et crescere ceperat, magno desiderio poscere atque accipere episcopos et clericos pax Ecclesia atque unitas et cepit primo, et postea conscientia est.

¹ Aug. Confess. I. viii. c. 15. — ² Aug. ep. XXXVI. — ³ Apud Aug. ep. XXXVI. — ⁴ Aug. contra Academicos. I. ii. c. 2. — ⁵ Aug. cont. Academicos. I. ii. c. 3. — ⁶ Aug. de vita relig. c. 7.

⁷ Apud Aug. ep. XXXVI. — ⁸ Aug. Confess. I. vi. c. 7. — ⁹ Apud Aug. ep. XXXV. — ¹⁰ Possid. in Vita Aug. c. 21.

Nam ferme decem, quos ipse novi, sanctos ac venerabiles viros continentis et doctissimos B. Augustinus diversis Ecclesiis, nonnullis quoque eminentioribus rogatus dedit. Similiterque et ipsi ex illorum sanctorum proposito venientes, Domini Ecclesiis propagatis, et monasteria instituerunt, et studio crescente edificationis verbi Dei, ceteris Ecclesiis promotoe fratres ad suscipiendum sacerdotium praesterunt ». Haec Possidius : ut plane videoas ex uno Augustini monasterio universam Catholicam Ecclesiam Africanam sanctus sacerdotibus et monasteris (ex aliis aliis derivantibus) brevi tempore fuisse repletam; Donatistis propterea inadvertibus, et nomen monachii¹ exerceritibus. Sed de his alibi.

51. At denique ut ad eundem Paulinum, ad quem legationem ab Africanis episcopis missam hoc anno diximus, redeamus, et anni hujus claudamus periodum : Quem his consulibus annum absolvisse in agro Nolano diximus, constat eodem quoque anno ad Severum primam scripsisse epistolam, qua de his que transacta fuissent cum Romano Ponti-

fice, deque secessione sua et legatione Africanorum episcoporum super suscepta, mentionem habet. Li-quet insuper eodem hoc primo anno sue comminationis in agro Nolano apud S. Felicem secundum ejus Natalitium carnine cecinisse : statuisse quippe ipsum qualibet anniversaria die natalis ipsius carmen in laudem ejus scribere, idem ipse¹ ad eundem Severum scribens testatur his verbis : « Habis ergo libellos a me duos, unum versibus, Nalatitium, de mea solemni ad Dominidem cantilena, cui corpore et spiriti quotidie, lingua autem quotannis pensito dalecissimum servitutis voluntarie tributum in die festo consecrationis ejus, immolans Christo hostiam laudis, et reddens Altissimo vota mea. Haec ipse. Porro secundum ordine positum est primum carmen de Natalitio Nole scriptum : nam primum constat absentem agentemque in Hispania descripsisse. Ceterum scias Paulinum appellare conueisse S. Felicem Dominidem, quasi Dominum ædium, quas ipse Paulinus in honorem illius exererat.

¹ Aug. in Joan. tract. xcvi.

¹ Aug. ep. ix.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5888. — Jesu Christi 395. — Siricii page 12. — Arcadii 13. et 1. Honori 3. et 1.

1. *Consules.* — Coss. *Anicius Hermogenianus Olybrius*, et *Anicius Probinus*, filii Sexti Anicii Petronii Probi anno ccclxxi consulis, de quibus hoc anno tomo superiori actum. Uterque Occidentalis fuit, ideoque nullus in Oriente consul processit.

2. *Honorius succedit patri in imperium Occidentale, Arcadius in Orientale.* — A num. 1 ad 7. Socrates lib. 6, cap. 1, scribit: « Mortuo imperatore Theodosio, consulatu Olybrii et Probini, ante diem XVI kalendas Februario, filii ejus Romani imperii administrationem suscepere. Et Arcadius quidem Orientis, Honorius vero Occidentis principatum obtinuit, etc. Ceterum corpus Theodosii allatum Constantinopolium iisdem consulibus, die sexto idus Novembrio, Arcadius ejus filius solenni exequiarum honore prosecutus est ». In imperio Occidentis Illyricum quoque, Occidentale sc., continebatur, teste Olympiodoro, Italia item, Galliae, Hispaniae, Britannia et Africa. Quod de Italia, Hispaniis, Galliis, et universa Africa prodit Zozimus in fine libri 4. Arcadius Ruffini, Honorius vero Stiliconis arbitrio regebatur, et inter duos administratos magna dissensio

erat. De iis Suidas in voce Ρούφινος ait : « Ruffinus et Stilico erant tulores filiorum Theodosii. Ambo omnia rapiebant, in divitiis imperium ponentes. Nec quisquam quidquam habebat proprium, nisi his placuerit. Omnesque cause apud hos judicabantur, magnaenque multitudine circumversantium erat, si forte alicui predium aliquod fuisset locuples et fertile. Nam ejus Dominus confestim corripiebatur, accusatione speciosa et probabilis adversus ipsum conficta per quorundam emissariorum subornatorum insidias ». Baronius n. 2 Sudam arguit, quod *Ruffinum* et *Stiliconem* imperii Orientalis et Occidentalnis tutores relictos esse asseruerit. Verum hac voce Ρούφινος id est, *tutores*, utluntur Zozimus et alii scriptores graci, et idem alii verbis affirmat Olympiodorus. Ad haec Suidae testimoniorum magni hac in re est ponderis, cum ipse affirmet, se haec in Chronographia Εὐαπίται, qui Ruffino et Stiliconi æquals fuit, legisse. Secundo, ait ibidem Baronius Claudiunum, cuius versus recitat, *Sudam* corrigerere scribenlem *Ruffinum* alque *Stiliconem* pari potestate relictos esse tutores imperii. At quia *Stilico* utriusque

imperii administrationem sibi a Theodosio M. relietam, ut omnia absorberet, asserebat, Claudianus ejus adulator idem versibus suis incusat; sed irrito conatu, cum Orientales rationum a Stilicone allatarum nullam rationem habuerint, solumque imperium Occidentale eidem paruerit; *Ruffinus* ad bellum parato, ut administrationem sibi a *Theodosio M. relietam*, armis, si opus esset, tueretur. Tertio, Baronius num. 5 Zozimus lib. 4 reprehendit, quod *Ruffinum Celtam* fuisse dixerit; cum Claudianus scriptor coevis lib. I in *Ruffinum* a vers. 122 cum *Elusa*, in Aquilania sc., natum fuisse tradiderit. At Zozimus *Celtarum* nomine Gallos designat, indeque loco laudato ait: « *Theodosius* imperator Italia populis, et Hispanis, et Cellis, et universa preler haec Africa, Honorio filio suo traditis, dum Constantinopolim revertitur, morbo vitam finiit ». Ad haec Strabo lib. 4, pag. 203, ait: « *Ilae* diximus de Gallis, qui Narbonensem provinciam incolunt, qui quandam Celte appellabatur: et arbitror ab his esse a Graecis nomen *Cellarum* universi Galatis seu Gallis inditum, ob gentis claritatem ».

3. *Arcadius* *Eudoxiam* conjugem duxit. — Auctor Chronici Alexandrinii sub Olybrii et Probini consulatu habet: « *Arcadius* Augustus nuptias celebravit mense Xantico, V kal. Maii ». De *Areadii* vero uxore *Philostorgius* lib. 41, c. 6, prodiit: « *Arcadius* imp. post patris obitum filiam *Bantonis* duxit uxorem. Erat autem *Bauto* natione barbarus, et magisterio militum in Occidentis partibus perfidus fuerat ». Nec Zozimus lib. 5, pag. 781, contrarium scribit, ut arbitratur Baronius, num. 3. Nam tantum dicit, puellam, quam *Arcadius* conjugem duxit, educatam in domo unius ex filiis *Promoti*, non vero, ut interpretatur Baronius, *Promoti* filiam fuisse. Erat *Bauto* natione Francus, qui consulatum gessit anno CCCLXXXV, vir ab avaritia donisque captandis prorsus immunis, bellicis in rebus prudentia pariter ac robore praestans, inquit Zozimus lib. 4, pag. 758, ubi quem *Philostorgius* natione barbarum, ipse natione *Francum* appellat. *Areadii* uxor *Ela* *Eudoxia* nuncupata in inscriptione Gruteri pag. XLVII, I, nummus vero *Licinio Eurodo* Augustae, quem Baronius num. 3 representat, eusus est in honorem *Licinie Eudoxie* filiae *Theodosii Junioris*, et uxor *Valentiniani III*, ut ex infra dicendis cerlo constabil. Auctor conciliatorque nuptiarum *Entropius* fuit; cum *Ruffinus* filiam suam imperatori tradere vellet, et imperium affectaret, ut narrat Zozimus lib. 5, enjus verba Baronius recitat.

4. *Status religionis* sub *Arcadio* et *Honorio* impp. — A num. 7 ad 13. Sozomenus lib. 8, cap. 1, qualis fuerit status religionis orthodoxe sub *Theodosii M. filiis*, his verbis explicat: « Sic imperatores persuasum habebant pietati adscribendum esse, quod et pater ipsorum victoriam de Tyrannis reportasset; et quod *Ruffinus*, qui ipsorum imperio insidiabatur, tam facile extinctus fuissebat. Atque idcirco ea, que ab superioribus principibus pro Ecclesiarum utilitate decreta fuerant, propensiore animo

confirmarunt, et propria ipsi dona ac beneficia adjecterunt. Subditu vero ad principis exemplum sese formantes, Pagani quidem ad Christianam religionem facile transibant: heretici vero ad Ecclesiam Catholicam sese adjungebant. Ariani autem et Eunomiani, quoniam inter se ipsos dissidebant ob causas, quas supra commemoravi, in dies magisquam imminebantur. Ex mutua enim inter ipsos discordia, multi eos non recte de Deo sentire judicabant, et ad illos, qui ejusdem cum imperatoribus fidei sectatores erant, transgrediebantur. Macedonians autem, qui erant Constantinopoli, id plurimum nocuit, quod eo tempore nullum habebant episcopum. Nam ex quo *Eudoxius* cum suis, regnante Constantio, Ecclesias illis ademerat, sequentium deinceps imperatorum temporibus, sub solis presbyteris permanerunt. At Novatiani, licet quidam ipsorum turbatis essent ob questionem de Pascha, quam Sabatius paulo ante excitataverat, majori tamen ex parte in Ecclesia sua quieverunt. Nam neque iisdem penit ac legibus, quibus reliqua hereses, abnoxii erant, nlpote, qui Trinitatem consubstantialem assererent. Et tune temporis ob præstatuam episcoporum suorum firmiori inter se concordia devinetti erant. Nam post Agelii præsulatum, Marianum antisitem nacti fuerant, virum egregium. Quo per id tempus recens mortuo », die nempe V kalendas Decemb., ut notal Socrates lib. 6, cap. 1, eo scilicet die, quo *Ruffinus* necatus, « episcopatum ejus suscepit *Sisinius*, vir apprime eruditus, et philosophorum dogmatum, ac sacrarum Scripturarum scientia instructus ». Haec hereses, quæ hoc tempore in Ecclesia grassabauit.

5. *Euresius* episcopus heresi notatus. — Ad eas extirpandas ilterque imperiali statim a morte patris, varias constitutiones in Codicem Theodosianum relatas emisere, quarum alias recitat Baronius. *Arcadius* dedil hoc anno legem 28 *De hereticis*, in qua *Euresium* quemdam tum temporis episcopum hereticorum numero censendum statuit; quam quidem legem Baronius Annalibus inseruit, sed nulla, quod historia ratio requirebat, interpretatione addita, asterisco tantum *Euresii* nomine notato, quasi in eo error subasset. Gothofredus in laudate legis Commentario quis iste *Euresius* fuerit, nos docet ex libello Faustini presbyteri Luciferiani, qui oblatus fuit *Valentiniano*, *Theodosio* et *Arcadio* pro Luciferianis, ideoque non ante annum CCCLXXXVIII, quo *Arcadius* Augustus a Patre nuncupatus est: « Sed et nuper tentavit » *Damasus* scilicet qui obiit anno CCCLXXVI « graviter persequi beatissimum *Euresium* episcopum, sanctitatem et fidei amulatione ferventem, ordinatum intimante plebe Romana, a constantissimo episcopo *Toargia*, et ipso illibate fidei, verum sub invidia falsi impositi cognomenti, per suos defensores interpellans judicem *Bassum*, quasi adversus Luciferianos. Sed *Bassus* olim catholicam fidem venerans, sciebat, in Luciferio nullam heresios fuisse pravitatem: quippe qui el bene noverat, pro fide catholica decem annos exilia fuisse

perpessum. Et pro constantia sue integritate reputat accusatores » defensores « Damasi, negans se facturum, ut homines Catholicos, et integra fidei viros insequeretur : maxime quod ipsi Constitutiones imperatorum contra hereticos solennemmodo promulgata viderentur, non contra hos qui sanctissimam fidem sine saeculi ambitione conservant ».

6. *Luciferianus fuit.* — Haec tenus Faustinus Luciferianus in suo libello, cuius meminit Gennadius de illustribus Ecclesiarum Scriptoribus cap. 16, qui et testatur, cum Damasum Urbis Rome episcopum in eo opusculo eutpare ausum esse; quod ex verbis mox recitatis clare apparet. Ex quo et discimus, *Euresium Luciferianum* fuisse, et ideo appellatum quoque a Damaso apud *Bassum*, procul dubio praetorium Urbi; sed tunc nihil in eum statutum, quod Catholicam fidem sequi tum visus fuisset. Certe Luciferiani non tam heretici, quam schismatici habiti ferme fuerunt; quod Augustinus testatur ad *Quod vult Deum*. Ait tamen Augustinus, se inter hereticos Luciferianos positos invenisse; et alicubi legisse, *Luciferianos* dixisse, animas ex traduce generari, easque ex carne et carnis esse substantia: hand satis tamen sibi conpertuum, verumne id esset. Theodoreetus etiam lib. 3, cap. 5, ait: « Lucifer in Sardiniam reversus, Ecclesiasticae doctrinae nova quedam dogmata adiecit ». Quidquid sit, *Euresius* inter Luciferianos peculiarem aliquam sententiam a fide catholica deviam fovit: quod ex hac legi liquet, cum in ea ad Aurelianum proconsulem Asiae directa dicat Arcadius: « Experiens Ita Euresium haereticum, nec in numero sanctissimorum antistitum habendum esse cognoscet ». Ex qua inscriptione collata cum superiori Faustini loco colligimus, *Euresium* ex Italia, ubi fuerat ordinatus, in Asiam migrasse.

7. *Arcadius varias leges adversus hereticos emittit.* — Praeter leges a Baronio relatas, uterque imperator alias emisere ab eo omissas suas hic adjiciamus, et ex Commentariis Jacobi Gothofredi illustrabimus. Arcadius III idus Mart. dedit legem 25 Cod. Theod. *De hereticis*, qua penas omnes in hereticos a Theodosio patre suo sancitas confirmat, et specialia beneficia, quae nonnullis idem Theodosius adversus commune ius concesserat, revocat. Quare Theodosium hac parte variasse constat; prout scil. heretici (quod hac lex a Baronio num. 8 recitata nominativum ostendit), *spem correctionis* facerent, vel pertinacem animum gererent. Speciali autem commemoratione Eunomianos Arcadius damnat his verbis: « Eunomianorum vero perfidam mentem et nequissimam sectam speciali commemoratione damnamus ». Sane Eunomiani Arianis passim junguntur in legibus adversus eos latius; et lege 65 *De hereticis*, severior pena eis, quam Arianis a Theodosio Jun. Arcadii filio imponitur, docelque sanctus Epiphanius *Anomos*, qui iidem cum Eunomianis erant, Arianam haeresim uberiore quadam ac magis execranda dogmatum impietate superasse. Hinc Arcadius « memoratae secte militandi, aut testandi,

vel ex testamento sumendi admiri facultatem ». Tunc die IV kalend. April. Arcadius emisit legem 26 *De hereticis*, a Baronio etiam relatam, qua coetus hereticorum omnium, variarum Theodosii patris legum exemplo prohibet, et ne episcoporum, vel alterius ecclesiastice ordinis nomen sibi usurpent, vetat. Ad hanc VIII kalend. Julii dedit legem 27 *De hereticis*, a Baronio omissam. Sed loco VIII kalend. Jul., legendum VII kal. Jan., ut nota Gothofredus citatus, quia ea lex inscripta est *Cesario praefecto pretorio Orientis*, qui die xxvii meiis Novembris in can dignitatem successit Ruffino co die trucidato. Arcadius haec constitutione ademptam Eunomianis a se hoc ipso anno testandi facultatem restituit, confirmata in hoc patris sui constitutione anno superiori emissa, lege sc. 23 *De hereticis*. Nempe prout praefecti pretorio, quibus Arcadius obnoxius erat, ita et in Eunomianos severior vel mitior fuit. Item prout Eunomiani *spem correctionis* facerent, modo severius, modo lenius habiti, ut etiam a Theodosio factum fuerat. Legem 28 *De hereticis* III non. Septemb. datum superiori volumine explicavimus.

8. *Aliæ Arcadii leges in religionis favorem.* — Deinde VIII kalend. Decemb. Arcadius dedit legem 29 *De hereticis*, a Baronio num. 41 recitatam, qua heretici militare, ac nominativum in officiis palatinis et quidem omnes promisebat ab Arcadio probubentur, exemplo Theodosii patris, qui in palatio suo hereticos tolerandos non censuit. Ea inscripta, *Marcello magistro officiorum*, quem *Empiricum* vocant, quique librum *De medicamentis* ad filios suos scripsit; ex cuius inscriptione eum Gallum et Christianum fuisse colligit Gothofredus, quemadmodum et ex hac lege adversus hereticos data, que ipsi inscripta non fuisset, si religionem Christianam non esset professus. Jam die VII id. Aug. Arcadius legem 43 Cod. Theod. *De Paganis* ediderat, quam integrum Baronius num. 12 refert. Ea sacrificia templorumque aditum per Orientem prohibet; et tam Theodosii patris, quam suas adversus Paganos simul et hereticos leges confirmat. Die V idus Oct. Arcadius legge 8 Cod. Theod. *De pactis et transactionibus*, ius novum invexit, pactorum sc. juratorum fidem religionemque multiplici poena sanciens. Illius constitutionis Baronius non meminit. Haec enim steterat jurisconservandi de aliquo observando, praestando, vel faciendo religio; sed nulla adhuc poena legibus statuta erat, si quis hac parte pejeraret. Verum Arcadius famosa et singulari constitutione decernit, ut si quis post xxv etatis sue annum adversus pactionem suam, aut interpellare judices contra hoc quod fecit, precibus adire presumperet, aut implere neglexeret ea, que sub sacramenti interpolatione scripto promisit, pronuntietur infamis, et poenam, quam in pacto constituit, exolvet. Porro Arcadius hinc sue constitutioni locum esse vult, sive invoco nomine Dei omnipotentis, eoque auctore solidatum sit pactum, sive per principis salutem juratum fuerit.

9. *Christiani per salutem principum jurabant.*

— Ita duæ iusjurandi species hoc quoque aëvo fuere; cuius posterioris vis hac erat, ut indicaret futuras eas adeo ratas, ut salus principis eis cura atque inter vola esset. Christiani nempe jam olim per salutem principum, ut Pagani frequentius per genium, jurare non verebantur; sed per genium principis jurare nolentib[us]; alioe hoc inter cetera obstinationis Christianae crimen erat, ut præter alios docet Tertullianus lib. ad Nationes cap. 17. Ita Marcellinus tribunus in edicto suo, quo ad Collationem Carthaginensem Catholicos et Donatistas anno cxxi invitavit, hoc sese sacramento devinxit: « Per admirabile mysterium Trinitatis, per incarnationis Dominicæ sacramentum, et per salutem principum ». Illoc vero iusjurandi genus ita Patres accipiebant, ut non tam iusjurandum esset, quam obtestationis genus quoddam, quo hominum et auditorum animi conciliarentur et confirmarentur. Hujus legis sanciendas occasio[n]em ex divo Chrysostomo eruit Gothofredus. Testatur enim Chrysostomus, ac nominatim *Sermonem 9, in cap. 3 Act. Apost.*, in quem abusum venerint tunc juramenta, puta ut pacta passim conventionesque juramento sancirentur (quod ipse etiam dannat), eo prolapsa hominum perfidia, ut injurata nullo loco censerentur. Quare cum fides paetaque hominum haetenus ferme starent, id est, ex sola ferme iusjurandi religione penderent, visum Arcadio hac lege, non sine episcoporum consilio, fidem religionemque iusjurandi inter homines paetaque convenia tol propositis penis sancire.

10. *Alarius Gothorum rex Gracie vastitatem infert.* — A num. 43 ad 49. « Postquam Theodosius amator pacis generisque Gothorum rebus excessit humanis, coeperunt ejus filii utramque Rempublicam luxuriose viventes annihilare, auxiliariisque suis, id est, Gothis, consuta dona subtrahere. Mox Gollis fastidium eorum inerevit, verentesque ne longa pace eorum resolveter fortitudo, ordinant super se regem Alarium, cui erat post Amalios secunda nobilitas. Ballharumque ex genere origo munita, qui dudum ob andicam virtutis Baltha, id est, audax nomen inter suos accepérat. Mox ergo ut antefatns Alarius creatus est rex, cum suis deliberans susasit, suo labore querere regna, quam alienis per otium subjacere », inquit Jornandes de Red. Gett. cap. 29. Quare Ruffinus Barbaros in imperium Romanum accersere volens, Gracie proconsulm sibi fidum designavit, et Thermopylum angustias custodiendas viro sibi addictio tradidit, ut eas ambo Barbaris adventientibus cederent, ut scribit Zozimus lib. 5, pag. 783: « His a Ruffino per summam nequitiam designalis, posteaquam seditionis esse, legibusque semet exiunere vidit Alarium qui moleste ferret militum se copiis haud præfici, sed eos dumtaxat habere Barbaros, quos ei tradiderat Theodosius, quo tempore cum illo tyrannidem Eugenianam exerterat, secreto ei significat, ut quos secum haberet Barbaros aliosve collectifios divisorum gentium milites, ulteriori duceret, em-

nibus absque labore polifuris. His fretus Alarius e Thracia discedit, et in Macedoniam Thessaliamque progrediunt, interjectus omnibus excidio datis». Narrat postea Zozimus que mala egerit Alarius in Beotia, Attica, Megaride, in Peloponeso, et in reliqua Graecia, postquam Thraciam reliquit, ubi Gothos moratos ante haec tempora fuisse, vel ex hoc Zozimi loco liquet.

11. *Hunni in imperium Orientale irrumunt.*

— Zozimus quidem de irruptione Hunnorū in imperium Orientale mentionem non facit; at non tantum Socrates lib. 6, cap. 1, Sozomenus lib. 8, cap. 1, et Clandianus lib. 2 adversus Ruffinum; sed etiam diuis Hieronymus in Epistola xxx de Epitaphio Fabiolae *Hunno*s in imperium irrupisse memorant. Verba sancti Hieronymi refert Baronius num. 14. Tum num. 15 recitat ejusdem Hieronymi verba ex Epistola in ad Heliодorum: « Ecce, libi », inquit Hieronymus, « anno præterito ex ultimis Caucasi rupibus immissi in nos, non jam Arabiae, sed Septentrionis lupi lantæ brevi provincias percurrerunt: quod monasteria capta? etc. » Antea dixerat Hieronymus: « Quid putas nunc animi habere Corinthios, Athenienses, Lacedamoniós, Arcadas, cunctamque Graeciam, quibus imperanti Barbari? » Quare non tantum Alarius cum Gothis suis Graeciam; sed etiam *Hunni* Orientem vasarunt, licet de hac ultima clade Zozimus non loquatur. Utramque hoc anno contigisse, non vero superiori, ut perperam putavit Valesius in Notis ad lib. 8 Sozomeni citati, testatur idem Sozomenus, Socrates, et Zozimus: de illis enim depopulationibus verba faciunt post Theodosii M. mortem narralam, et antequam de Ruffini necce die xxvii mensis Novembris hujus anni peracta agant. Decepere Valesium haec verba Hieronymi in Epistola xxx laudata: « Aberat func Romanus exercitus, et bellis civilibus in Italia tenetur ». At, ut prodit Zozimus pag. 782, post Theodosii mortem « Stilico, qui dux lotis exercitus erat, robustissimos et bellicosissimos quosque milites sibi retinuerat, viribus exhaustos et reieciitos in Orientem ablegans ». Tum pag. 783 subdit Zozimus, post mutuatum Gracie calamitatem, « Stilico militibus in naues impositis, ad open adversis Achiae rebus ferendam proficisciatur ». Quare copia Romanae post Theodosii mortem, et post profligatam Eugenianam tyrannidem in Italia remanerunt, ideoque Hieronymus, qui post quinquennium Fabiolae epitaphium scripsit, benignè interpretandus, et Epistola illa xxx ex Epistola in ad Heliодorum explicanda; cum in utraque de eadem Hunnorū invasione sermonem habeat, certumque sit, in Epistola in eum his verbis citatis, *anno præterito*, presentem annum designare, ut anno sequenti adhuc evidenter ostendamus. Hic adde Marcellinus in Chronico ad consultatum Olybrii et Probinii, qui Theodosii Magni morte recitata, ait: « Ruffinus Patricius Arcadio principi insidias tendens Alarium Gothorum regem, missis ei clani pecunis infestum Reip. tecil, et in Graciam misit ». Manifestum est

itaque Valesium hallucinatum, perperamque credidisse, Epistolam in Hieronymi ad Heliodorum currenti anno datam esse, Hunnosque et Gothos anno superiori, vivente adhuc Theodosio M., ad devastationem imperii Romani a Ruffino adscitos.

12. *Ruffinus Stiliconis insidiis sublatus*. — Ann. 49 ad 30. Zozimus lib. 5, pag. 783, refert, Stiliconem hoc modo necem Ruffino struxisse : « Ad Honorium principem refert, quasdam militum cohortes ad Arcadium fratrem mittendas esse, que afficias misere sub ejus Imperio nationes tuerentur. Quoniam jussus esset id exequiri, quod decrevisset, milites ad hanc rem perticiendam mittendos ordinat. Quibus ubi Gainem ducem praefecisset, que sua de Ruffino cogitationes essent, exponit. Ubi prope jam a Constantinopoli milites aberant, antegressus Gaines, Arcadio principi militum adventum nuntiat : eos adesse studio rebus laborantibus succurrenti, commemorans. Imperatore proper corum adventum letitia perfusa, Gaines horlatum, ut ingressuris Urbem militibus ipse princeps obviam prodiret. Aiebat enim, ex more militibus honorem hunc haberi. Quum obsecutus imperator, ante urbem eis occurrisset, ac milites eum venerati vicissim a principe perlignige fuissent excepti : data ab Gaine tessera, simul universi Ruffinum in medio interceptum gladiis feriunt : et hic quidem adimebat ei dexteram, ille manum alteram praecidebat; aliis capite discedebat a cervice revulso, consuetas victoris ovationes accinens. Usque adeo vero ludibris interemptum afficiebant, ut et manum ejus ubique per Urhem circumgessarent, et ab occurrentibus petrent, insatiibili stipem darent. Ac Ruffinus quidem, qui compluribus intolerabilium malorum auctor privatum extiterat, et universæ Reipublica detimentum attulerat, dignas admissis facinoribus diris penas huius, etc. Necatus Ruffinus ante diem quintum kalend. Decemb., » inquit Socrates lib. 6, cap. 1, eo ipso die, « quo ii, qui delectum militum agebant, purpuram ipsi circumdati erant », ait Philostorgius lib. 11, cap. 3. Symmachus lib. 6, Epist. xiv, Ruffinum vocat *praedonem annosum*, et *insatiabilem avum proluitum ei objicit* Claudianus lib. 1. Zozimus citatus asserit *Eutropium*, apud quem post Ruffini cædem summa rerum fuit, honorum ejus potissimum partem sibi vindicasse, aliisque permisisse, uli sibi ex iis tantum caperent, quantum sibi convenire putarent. Verum Arcadius lege Cod. Theod. 14 *De bonis prescriptorum*, dat. id. Feb. sub anni seq. coss. id fieri prohibuit, et si qui ante eam legem manus Ruffini bonis immisissent, abstinere commonuimus, proposita jactura totius rei familiaris.

13. *Bellum Persicum ad annum cdxx revocandum*. — Baronius num. 21 exhibet duo munisima Arcadii, in quibus ei celitus corona hominis manu demissa porrigitur, in quorum uno crux addita ; quæ hoc tempore eusa existimat. Numimi porro cruce signati historiam descriptam arbitralur a Prospero lib. 3 de *Prædict.*, cap. 34 : « Sane nostris

temporibus apud Persas persecutionem factam novimus, imperante Arcadio religioso et Christiano principe, qui ne fraderet ad se confugientes Armenios, bellum cum Persis confecit. Eo signo, antequam positus Victoria, jam coenitibus prolium militibus, aerea crucis in vestibus paruere. Unde etiam Victor auream monetam cum codem signo crucis fieri præcepit, quæ in usu totius orbis, et maxime Asiae, hodieque persistit ». Sed Prosper Aquitanus hujus libri auctor non est, ut suo loco videbitur, isque liber post annos cxxxiv in lucem emissus. Baronius ibidem ait, regem illum Persarum crucis potentia victimum, fuisse Isdegerdem. Verum hanc de Persis victoriam ad annum cdxx pertinere, et hoc tempore Persas inter et Romanos pacem viginisse ibidem demonstrabimus, et locum illum, qui haecen omnes in errorem induxit, certa ratione emendabimus.

14. *Timasius in exilium ab Eutropio missus*. — Eutropius eunuchus « procurator Theodosii imperatoris », ut ait Eunapius, « potestalem Ruffini adeptus adeo omnia concussit, et tonitruis terruit, ut non solum esset ipse Ruffinus : sed etiam ille fabulus celebris Salmonenus cum ipso collatus, parva quedam res esset, inquit Suidas in Historia. Zozimus vero lib. 5, pag. 786 refert Eutropium Timasio, « qui a Valentis usque temporibus dignitatem magistri militum habuerat, et plurimis interfuerat bellis », nulla justa de causa insidias struxisse : et ad inhabitandam Oasim, dannatum expulisse, ut ex codem narrat Baronius num. 26. Erat autem *Oasis* in mediis Libye arenis. At Timasius post hunc annum in teterrimum exilium illud missus. Suidas enim in voce *τυρίας*, prodit, Timasium ex Asia ad regiam Eutropium revocasse, ut eum rebus præficeret; Timasius vero, « eum a dissolutis et ignavis vita studiis se avulsisset, et animum ad glorie cupiditatem intendisset, ex Pamphylia gravis surrexit, et Lydiam rediit, tanquam quidam rex, aut fille, qui vel ipsum imperatorem, et eunuchum obiter, ut quendam ludum factorius esset, si vellet ». Quare cum Eutropius post Ruffinum die xxvi mensis Novembris trucidatum, Timasium ex Asia Constantinopolim evocari, et postea accusadorem quesierit, qui eidem affectati crimen Imperii impingeret, ut scribit Zozimus citatus, casus Timasi anno CCCLXXXIX consulis ordinarii, ante sequentem annum non configit. Narrat postea Zozimus exilium Abundantii qui « sub Theodosio maximos honores adeptus, etiam pretor atque consul designatus fuerat; mox aula pellitur, oppidum Phoenicie Sidonem habitare jussus, ubi reliquum vita transegit ». Sed non in Phoeniciam, verum in Colchidem Abundantium anno ccxcxi consulatu ordinario cohonestatum, reliquum vita transegisse indicat Asterius Homilia in festum Kalendarium anno Christi quadragesimo recitata, in qua de Ruffino, Timasio, et Abundantio ita loquitur : « Ubinam consules et fasces? propone tibi ob oculos et enumera, qui haeret, qui nudius fertius fuerint : nomine hic quidem » nempe Ruffinus « ut faci-

norosus aliquis per repentinam armatae multitudinis seditionem capite truncatus est, ostentatusque majore post necem pompa; quam cum in curru sublimis, et exultabundus transvehetur? Ille» videlicet Timasius « prater exercitus prefecturam eumdem adeptus honorem, in extremis Aegypti Libyeque finibus, in locis arenosis, et humoris omnis humani cultus expertibus, damnationis supplicium fugiens, miserrime extinctus est. Quid de eo dicamus», nempe Abundantio, « qui ei ipse de numero consulum alique ducum exercitus, in terra Colchide nunc degens Barbarorum humanitati vitam et spiritum debet?

15. *Abundantii exilium.* — E Phoenicia itaque in Colchidem *Abundantius* translatus, ejusque exili locus mutatus; *Asterio* enim suffragatur Hieronymus in Epist. in ubi tradit, Abundantium apud *Pityuntēm* exulare jussuni. Pityus oppidum est in extremis Colchidis et imperii Romani, «quod accolunt crudelissimi Barbari», inquit Theodoretus lib. 5, cap. 34, ubi et in insula situm fuisse testatur, addens sanctum *Clarysostomum* ad illam *Cucuso*, quod Armenie oppidum, transportatum, in via demoratum esse.

16. *Ecclesiae Africaneae privilegia Honorius confirmat.* — Ad num. 30. Honorius leg. 29 Cod. Theod. *De episopis*, data X kalend. April. privilegia Ecclesiarum et ecclesiasticorum ab anterioribus principibus indulta, omnia simul et semel confirmat, atque inviolata manere praecepit, et quidem per Africam; cum ea lex inscripta sit *Hierio vicario Africe*. Quod et sepins postea ab eodem Honorio factum. Unde Gothofredus in *Commentario illius legis* deducit, per Africam privilegia haec subinde fuisse sollicitata, temeritate scilicet, et obreptione haeticorum et conniventia *Judicium*, quod docet nominatum lex 34 de haeticis. Neque alio fine leges de privilegiis Ecclesiarum et ecclesiasticorum ad magistratus directera, quam ut hi tuitionem praeberent adversus horum privilegiorum violatores. Hujus patrocinii in rebus ecclesiasticis non semel mentio in Conciliis Africanis; memorat enim Optatus lib. 3, *armati militis auxilium* a Catholicis adversus Donatistas postulatum.

17. *D. Augustinus episc. Hipponeus ordinatur.* — A num. 31 ad 34. Prosper in *Chronico* sub hujus anni coss. tradit, *sancutum Augustinum* episcopum Hipponensem ordinatum esse, cuius verba excrispsit Cassiodorus in *Chronico*: quam sententiam Baronii, aliquie omnes, qui Augustini gesta descripsere, secuti sunt. Patres tamen Benedictini, qui super hujus sancti doctoris Opera recenderunt, suspicantur eam ordinationem anno sequenti factam. Augustinus enim lib. 2 *Retract.*, cap. 1, ait: « *Librorum*, quos episcopus elaboravi, primi duo sunt ad *Simplicianum*», quem in epistola nuncupatoria, et initio libri I *Patris* titulo evocata, Simplicianus autem, mense Aprili anni trecentesimi nonagesimi septuaginta, divo Ambrosio in episcopatum Mediolanensem successit. Parle alia Augustinus in lib. de *Prae-*

destin. Sanctorum cap. 4 laudatos ad *Simplicianum* libros a se in *ipso exordio episcopatus sui* scriptos fuisse affirmat; et ubicumque de iis loquitur, constanter asserit, se eos ad *Simplicianum Mediolanensis Ecclesie antistitem* scripsisse. Quare si *Augustinus* ante annum sequentem remunatus fuisset episcopus, annos propemodum duos a scribendo absoluisset. A communī tamen epocha recedere idem editores sese religioni duxisse auunt; a qua etiam non discedendum esse iudicavimus, licet nos non lateat, Prosperum et Cassiodorum ejus exscriptorem hoc saeculo saepe in *Chronologiam* peccare. Porro sancti *Augustini* ordinatio mense Decembri peracta; cum ipsemel Homilia xxv inter quinquagena cap. 3 dicit: « *Natalis Domini imminent* »; et ea Homilia, in anniversaria ordinationis sue die, ab eo ad populum habita fuerit.

18. *S. Paulini Eusebii Chronicon ad Alypium mittit.* — A num. 34 ad 50. SS. Paulini et Augustini Epistole hoc anno a Baronio recitatæ, a Patribus Benedictini recte suis temporibus assignatae. Hic carum ordinem exhibeo. *Paulinus* anno superiori ex urbe Nola ad Alypium episcopum in Africam transmisit Epistolam ordine xxiv, alias xxxv, et ad Augustinum Epistolam xxxv, que alias erat xxxi. Prioris meminit Baronius num. 50, posterioris num. 36. Prior data est a Paulino ad Alypium episcopum, qui eam dignitatem ipsi competere haud dubie didicerat ex litteris, quas se ab ipso receperisse profitetur. Ex principio Epistole Paulini ad Augustinum, ordine xxx, alias xxxiii, de qua infra, quam ad Augustinum sub initium currentis anni indubitanter scripsit, *ante hiemem superiorem*, id est, autumno anni ccxxiv, directam fuisse certo cognoscimus. In Epistola xxiv Paulinus excusat, quod serius miserit ad Alypium Eusebii Chronicā, atque, « quia ipse non haberem hunc Codicem, Roma reperi apud parentem nostrum vere sanctissimum Dominiūnem ».

19. *Chronicon Eusebii a S. Hieronymo continuatum.* — Baronius a num. 38 ad 44 de Eusebii Chronicō, Rutini et Severi Historia Ecclesiastica agit, atque *Paulinum* memoria lapsum esse, quando ibidem Eusebium Constantinopolitanum episcopum appellat, quem certum est episcopum Casariensem fuisse. Sed hunc errorem correxit Le-Brunus in editione Operum S. Paulini, ubi illa, que alias inter Paulinianas xlv, nunc iii, est. Notat enim in plerisque Codicibus MSS. et quibusdam editis Eusebium, non *Constantinopolitanum*, sed *Casariensem* episcopum appellari. Quare si error non in Paulinum, sed in librarios refundendus. Eusebius Chronicō suum ann. ccxxv publicavit, ut eo anno et anno ccxxvi demonstravi: illud vero Hieronymus in lingua latinam vertit anno ccxviii, ut liquet ex ejus Epistola ordine c ad Pammachium *de optima genere interpretandi*. In ea enim Hieronymus ait, se ante annos circiter viginti illud interpretatum esse; Epistolamque illam scripsit anno trecentesimo nonagesimo secundo, aut saltem eo

circiter anno. Huic Chronico Hieronymus Additamentum suum adjunxit usque ad annum Christi ccclxxviii continuatum. Praefationem, quam Chronicus Eusebiano præfixit, his verbis claudit: « Quo fine contentus, reliquum tempus Gratiani et Theodosii latioris historie stylo reservavi. Non quod de viventibus timuerim libere et vere scribere (timor enim Dei hominum timorem expellit), sed quoniam debacchantibus adhuc in terra nostra Barbaris, incerta sunt omnia ». Quare post mortem Theodosii Magni Hieronymus Supplementum suum Chronicum Eusebii anno incerto subiecit.

20. *Severus Historiam suam anno cō publicavit.* — Quod ad Sulpitium Severum, is anno quadragesimo Stiliconis consulatu notato duos Sacrae Historia libros, a creatione mundi usque ad eum Christi annum perductos publicavit. Postquam enim scriptis, Christum *duobus geminis cōss.*, id est, anno aerae christiana vicesimo nono, passum esse, subdit: « A quo tempore usque in Stiliconem consulem sunt anni ccclxxi », et quidem integri: et ccclxxii, si uterque extremus annus, quod sepe fit, incompletus numeretur. Ex quo Severi Sulpitii loco liquet, Chroniam Baronii usque ad Diocletianum fere imperium depravatum esse. Si enī, ut existimat Cardinalis doctissimus, duorum geminorum consulatus in annum Christi trigesimum primum compeleret, a duobus geminis ad consulatum Stiliconis, quem recte ipsenem connectit cum anno Christi cō, anni integri duntaxat ccclix et ccclxx, si extremi intelligenter incompleti, numerarentur. Quare cum Sulpitius hac in re errare non potuerit, manifestum est consulatum duorum geminorum cum anno Christi xxix, non vero xxxi copulandum fuisse, Baroniumque aerae christianam biennio prævertendo, duorum amorum metachronismo usque ad Diocletianum imperium peccasse.

21. *Ruffini Historia post annum cō scripta.* — Ruffinus Aquileiensis presbyter Eusebii Historiam Ecclesiast., quam is anno ccxxxvi, ut eo anno ostendit, in lucem emisit, post annum Christi quadragesimum e greco in latinum vertit, eique decimum et undecimum librum subjunxit. In Praefatione enim ad Chromatium metropolitam Aquileensem, cuius jussu huic versioni incubuit, scribit: « Tempore quo dirupti Itiae claustris ab Alarico duce Gothorum se pestifer morbus infudit, et agros, armenta, viros longe lateque vastavit, populus tibi a Deo commissis ferale exiit aliquod remedium querens, per quod agra mentes ab ingratis mali contagione subtraectae, melioribus occupatae studi tenentur, injungis mihi, ut Historiam Ecclesiasticam quam vir eruditissimus Eusebius Casarensis greco sermone conscripsit, in latinum vertam ». Quapropter cum Alaricus Gothorum rex anno Christi quadragesimo Italianum intravit, Ruffinus post eum annum Historiam Eusebii latinam fecit, cui ait se duos libellos addidisse, « a temporibus Constantini post persecutionem usque ad obitum Theodosii Augusti ». Huius li-

belli, decimus nempe et undecimus, ejus versioni subjuncti, seorsim typis dari deberent, aut cum aliquo alio Opere copulari, ut Ecclesiastice Historie studiosis usui esse possent. Baronius anno cdx, num. 60, de haec versione Ruffini loquitur. Porro idem baronius num. 34 perperam tradit, *Profuturum*, ad quem extat Augustini Epistola xxxviii, alias cxlix, anno ccxxxvi scripta, finse episopum Calamensis Ecclesie. Ut enim demonstrat enim. Cardinalis Norisius lib. 2 Hist. Pelag., cap. 8, præter hoc anno *Profuturus* Circe, qua et Constantina dicta, civitas in Numidia posita. *Megalius* vero episopus erat Calamensis et totius Numidie primas, a quo sanctus Augustinus consecratus est episopus, ut testatur Possidius in ejus Vita cap. 8, cuius verba ipsenit Baronius num. 31 recitat: « Adveniente, inquit, ad Ecclesiam Hipponensem tunc primate Numidie Megalio Calamensi episoco, Valerius austistes, etc. » Mortuus est Megalius anno ccxcvi, ut liquet ex Epistola laudata Augustini ad Profuturum. *Megalio* in episopatum Calamensem successit *Possidius* scriptor Vite sancti Augustini, cuius infra non semel mentio ocurrat.

22. *Epistole SS. Augustini et Paulini ordine chronologico digesta.* — Venio nunc ad Epistolam Paulini xxv, alias xxxi, Augustino datam. Ex Epistola xxiv, alias xxxv, num. 2, liquet eam simul cum ista scriptam fuisse. Ex principio vero Epistole xxx, quam ad Augustinum sub initium hujus anni misit, hanc eadem ad Augustinum *ante hiemem superiorem*, id est, autumno superioris Christi anni scriptam esse intelligimus. In ea Paulinus pluribus laudat *Augustinum* pro quinque ejus adversus Manichaeos libris. In Epistola xxvi, alias xxxix, Augustinus *Licentium* juvenem nobilem et doctum, quandam suum discipulum hortatur ad mundi contemptum, ut vide est apud Baronium num. 46. Videtur ea post acceptas superiores Paulini litteras data, Epistola xxvi, alias viii, Augustini ad Paulinum, qua nonnulla de *Romaniano* supradicti *Licentii* patre, nec non de *Alypius* ac de *Licentio*, cuius etati metuebat, ne vergeret ad ea que sunt mundi, significat, data ab Augustino nondum episcopo, ut patet ex Epist. xxxi et xxxii, alias xxxv et xxxvi, Epistola xxviii, alias viii, in qua Augustinus loquitur de nova Veteris Testamenti versione, et laudatur *Alypius* episcopalem dignitatem post suum ab Hieronymo regressum jam consecutus, anno superiori, quo Baronius *Alypium* episopum Tagastensem creatum existimat, scripta. Epistola xxx, alias xxxiii, cuius meminit Baronius num. 36, Paulinus Augustino, non recepto ab eo responso, per Romanum et Agilem denuo scribit. Epistola xxxi, alias xxxiv, Paulinus pro secundis litteris ab eo receptis, qua *Valerio* coepiscopum Hipponensem ordinatum esse renuntiat, anni sequentis initio scripta. Paulinus tunc Nole ab ecclesiasticis curis liber agebat. Quippe in Barcinonensi Ecclesia presbyterum se consecrari vix consensit, ea conditione, sicuti ad Severum ex Epist. i, alias vi, scribit ut

eidem Ecclesiae non alligaretur. Quapropter Barcinone presbyter ordinatus, inde se Nolam recepit post Pascha anni cccxciv. Quo anno Paulinus Noſa episcopus dictus fuerit, anno cdii ostendam. Hujus Epistole, que alias erat xxxiv, meminīt Baronius num. 45. Epistola xxxii, alias xxxvi, a Baronio num. 49 memorata, scripta est a Paulino ad Romanium ex Afria reversum gratulans Ecclesie Hipponeſi, quod Augustinum meruit episcopi collegam : que ideo anno sequenti paulo post superiorē, missa. Ejus etiam mentionem facit Baronius num. 44. Longior hic esse, si predictarum litterarum summarium exhibere vellim; sufficiat itaque earum chronotaxim notasse.

23. *S. Paulinus secundum natalitium in laudem S. Felicis canit.* — Ad num. 57. Testatur Paulinus in Epistola ix ad Severum, se natalitia carmina sancto Felici episcopo Nolano quotannis tributis instar

pensitare. Primum natale scripsit in Hispania, unde *Nolam* sub Pascha imminens profectus est, quod ex eodem primo natali manifeste liquet. Quare cum anno superiori Nolam incolere cooperit, ad eum annum primum natale, secundum ad currentem, et sic earera deinceps usque ad quintum decimum, quod ultimum fuit, revocanda. Baronius anno cccxcvii, num. 14, arbitratur, priuum natalitium carmen *Sancto Felici Nolano episcopo*, cuius festum incidit in diem xiv mensis Januarii, a Paulino dictum esse in Hispania anno trecentesimo nonagesimo tertio; secundum vero anno insequenti in urbe Nolana, et sic deinceps. Verum haec opinio anno cccxcvii a nobis refelletur : plurimum enim referit, ut natalitia haec carmina, ad Chronologiam huius temporis non parum conduceantia, suis annis reddanlur.

SIRICI ANNUS 12. — CHRISTI 396.

4. *Ecclesia immunitatem violantes puniuntur, et servis Stiliconis ab Ambrosio liberatur.* — Trecentesimus nonagesimus sextus Christi annus, amborum Augustorum consulatu, Arcadii quartum, tertium vero Honorii, Fastis adscribitur. Hujus Honorii tertii consulatu, sed primi post obitum parensis Theodosii, meminīt Paulinus¹ in Ambroſio; ubi et quid acciderit in editione numerum in ipso consulatus ingressu exhiberi solita, narrat his verbis : « Per idem tempus, cum consulatus sui tempore imperator Honorius in urbe Mediolanensi Libycarum ferarum exhiberet munus, populo illuc concurrente, data copia est missis militibus ab Stilicone comite hortatu Eusebii praefecti, ut Cresconius de Ecclesia raperetur. Quem configuerent ad altare Domini, sanctus episcopus cum clericis, qui in tempore aderant, defendendum circumdedit. Sed multitudine militum, que duces suos habebat de peridia Arianorum, prævaluuit adversus paucos; atque ablatio Cresconio, exultantes ad amphitheatrum reverterunt, Ecclesia Iuctum non modicum relinquentes. Nam sacerdos prostratus ante altare Domini, tactum duci levit. Sed in tempore cum

revertissent et renuntiassent iis a quibus fuerant destinati milites; dimissi leopardi, saltu celeri ad eundem locum in quo sederant, qui de Ecclesia triumphabant, ascendentes, graviter laniatos reliquerunt. Quod ubi vidit tunc Stilico comes, penitentia motus est, ita ut per multis dies satisfacceret sacerdoti. Et illasnum quidem illum qui ablati fuerat dimiserat : sed et quia gravissimorum criminum erat reus, et aliter emendari non poterat, ad exilium destinatur, non multo post indulgentia pro sequente ». Hac de his Paulinus, qui et de ejusdem: Stiliconis servo haec inferius subdit :

2. « Superioribus autem diebus, cum Stiliconis tunc comitis servus, qui daemonio laboraverat, in Ambrosiana basilica iam sanatus maneret, commendatus a domino suo [ferebatur enim quod libenter ab eodem haberetur] facere falsas epistolæ Tribunatus, compertum est : in tantum ut tenebant homines, qui ad ministrandum pergebant. Sed ubi ad personam servi sui pervenit comes Stilico, qui in servo suo noluit vindicare, homines etiam qui decepi fuerant, interventu sacerdotis, dimisit ; de ipso vero servo sacerdoti questus est. Quem vii sanctus, cum de basilica Ambrosiana egredieretur, requiri fecit, atque ad se perduci. Quem cum inter-

¹ Paulin. in Vit. S. Ambros.

rogasset, et deprehendisset auctorem tanti flagitii, ait: Oportet illum tradi satanae¹ in interitum carnis, ne talia aliquis in posterum audeat admittere. Quem eodem momento (enim adhuc sermo esset in ore sacerdotis sancti) spiritus immundus arreptum discepere cepit. Quo viso, non minimo timore repleti sumus et admiratione ». Haec Paulinus, qui ei ista superioribus addidit de legatione Regine Marcomannorum; quam hoc anno configisse, ea que dicuntur, facile declarabunt.

3. *Frigil regina Marcomannorum cum viro suo et populo se dant Romanis.* — « Per idem tempus Frigil quaedam regina Marcomannorum, cum a quodam christiano viro, qui ad illam forte de Italie partibus advenerat, referente sibi audiret famam viri, Christo crediti, enjus illum servulum recognoverat; missisque numeribus placatos ab Ecclesia postulavit, ut scripisset ipsius, qualiter credere debet, informaretur. Ad quam ille epistolam praeclaran fecit in modum catechisni, in qua etiam admonet ut suaderet viro suo Romanis pacem servare. Qua accepta epistola, mulier suasit viro et cum populo suo se Romanis tradidit. Quae cum advenisset Mediolanum, plurimum doluit, quod sanctum sacerdotem, ad quem festinaverat minime reperisset: jam enim de haec luce migraverat ». Haec Paulinus. Contigit autem (ut dicimus anno sequenti) mense Aprili eudem sanctum sacerdotem ex hac vita migrasse: ut plane intelligentur haec inter eos hoc ipso anno transigi cepta esse. At perisse dolemus adeo nobile scriptorum Ambrosii monumentum, quo unico Spiritus telo indomitus hactenus Barbaros subjugavit, eo praelestum tempore, quo aliae barbaricae nationes ipsum Orientale depascebant imperium. Persistit et in suscepta fide Christi Marcomannos, semelque initam cum imperatore Romano pacem firmiter custodisse, certo arguento est, quod inter alias a S. Hieronymo² diversarum nationum nominatos Barbaros, qui eruperunt in Gallias sub eodem Augusto, Marcomanni minime recensiti inveniuntur, cum ceteri nominentur, nempe Quadi, Vandali, Sarmatæ, Alani, Gipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, et Alemanni, de quibus acturi sumus inferius suo loco.

4. *Terramotus et incendium Constantinopoli.* — Iisdem consilibus, tum Marcellinus³, tum Prosp⁴ prodigium memorabile illud signant, quo ardente desuper caelo, atque terra tremente deorsum, Constantinopolitane urbis conflagratio, ejusque extremus inferitus timebatur. Rei quidem memorabilis fama suos egressa tines, toto paene orbe diffusa, cunctis immotuit: que allata in Africam, certisque testibus confirmata, a S. Aug.⁵ his verbis describitur: « Nonne ante paucos annos Ar-
cadio imperatore Constantinopoli (quod dico audie-
runt nonnulli, et forsitan neverunt, et sunt in hoc
populo, qui illic præsentes fuerunt), volens Deus

terrere civitatem, et terrendo emendare, terrendo convertere, terrendo minudare, terrendo mafare: servo cuidam suo fideli viro (ut dicitur) militari venit in revelatione, et dixit ei, civitatem venturo de caelo igne peritura. Eunque admovit, ut episcopo diceret. Dictum est. Non contemptit episcopus, et allocutus est populum. Conversa est civitas in luctum penitentia, quemadmodum quondam illa antiqua Ninive. Tamen ne putarent homines illum qui dixerat, vel falsitate deceptum, vel fallacie decepisse: venit dies, quem Deus fuerat communitatus. Intentis omnibus et exitum cum timore magno expectantibus, noctis initio, tenebrante iam mundo, visa est ignea nubes ab Oriente, primo parva, deinde paulatim, ut accedebat supra civitatem, ita cresebat, donec toti urbli ingens terribiliter imminaret.

5. « Videbatur horrenda flamma pendere, nec odor sulphuris deerat. Omnes ad ecclesiam confugiabant: non capiebat multitudinem locus. Baptismum extorquebat quisque a quo poterat: non solum in ecclesia, sed etiam per domos, per vicos ac plateas salus sacramenti exigebatur, ut fugeretur ira non praesens utique, sed futura. Attamen post magnam illam tribulationem, ubi exhibuit Deus fidem verbis suis, et revelationi servi sui: cepit ut creverat, minui nubes, paulatimque consumpta est. Populus securus panulum factus iterum audivit omnino esse migrandum, quod civitas esset proximo sabato peritura. Migravit cum imperatore tota civitas: nemo in domo remansit: nemo dominum clausit, longe recedens a monib; et dulcis tecta respiciens, relictis carissimis sedibus, voce miserabilis valefecit. Et aliquot milibus tanta illa multitudo progrressa, uno tamen loco fundendis ad Deum orationibus congregata, magnum fumum subito vidit: et vocem magnam emisit ad Deum. Tandemque tranquillitate conspecta, missis qui renuntiarent, sollicita, quae praedicta fuerat hora transacta; et renuntiantibus, quod salva universa membra et tecta consistenter: omnes cum ingenti gratulatione redierunt. Nemo de domo sua quicquam perdidit patente: omnis homo sicut dimisit, invenit.

6. « Quid dicemus? utrum ista ira Dei, an potius misericordia fuit? Quis dubitat, misericordissimum Patrem corrigere voluisse terrendo, non perdendo punire; quando nihil hominum, nihil domorum, nihil moenium tanta impendens præsentia calamitatis fæsit? Prorsus sicut solet manus erigi ad ferendum, et consternato illo, qui ferendum erat miseratione revocari: ita factum est illi civitati. Verumtamen si eo tempore, quo illa derelicta, universus populus abscessit, irrueret vastitas loco, totamque urbem sicut Sodomam nullis saltet ruinis remanentibus perdidisset: quis etiam sic dubitaret quod Deus pepercisset illi civitati;qua præmonita et territa, et discidente atque migrante, locus ille consumeretur? » Sed haecenus de his Augustinus. Cum autem meminit ejusdem prodigii Paulus dia-

¹ 1. Cor. v. — ² Hier. ep. xi. — ³ Marcel. in Chron. — ⁴ Prosp. in Chron. — ⁵ Aug. de excidio urbis c. 6.

conus, precibus Arcadii ac populi tribuit civitatis ab imminentie clade salutem; ait enim¹: « Interea ingens terrae motus Constantinopoli factus est, ita ut subtil terra tremeret, et desuper fusa cælitus flamma penderet; tandemque mansit donec orationibus Arcadii principis, et populi christiani praesentem perditionem Deus exoratus averteret: probans se solum esse et conservatorem Iumilium et punitorem malorum. Arcadius itaque imperator erat vir mitis et quietus, et circa finem vite pro hujusmodi causa venerabilis estimatus ». Ille ipse de presenti clade: quibus haec addidit ad ejusdem Arcadii commendandam præstantem fidem ac pietatem :

7. « In urbe, inquit, Constantinopoli dominus est maxima habens cognomen Caryæ, id est, nucis: est enim in ejus domus vestibulo arbor nucis, in qua (ut sermo est) funerali appensus martyr Acacius, et defunctus: ob quam rem etiam oratorium illuc est aedificatum. Hanc Arcadius videre volens, ad orationem venit: votoque completo, revertebatur: proinde cuncti circa oratorium habitantes, volentes Imperatorem videre, currebant: et alii quidem foris dominum præcesserant, ut melius aspectum principis et ordinem viderent obsequii; alii vero sequabantur. Dumque omnes cum mulieribus atque filiis, simulque mancipiis extra domum fuisse egressi: repente maxima dominus oratorio coherens, subito tota corruerunt: clamor cum admiratione secutus est, quomodo oratio principis tantos ruine imminentis periculo liberavit ». Ille Paulus diaconus, cuncta adscribens Arcadii pietati; ac merito sane: iis enim imperii ipsius primordiis, optimi quidem atque christianissimi principis specimen edidit. Utinam non Herodias, Joannis hostis, ejus lateri inhalisset, que postea ipsum a recto tramite aequitatis abduxit! Sed de his inferius.

8. *Arcadius hereticorum et apostatarum petulantiam renudit.* — Effulsi quidem et in his postissimum Arcadii Augusti pietas, cum nihil penes se haberet antiquius, quam tadem catholicam ab omnibus hereticorum impietatis munire, heresesque cum hereticis longe longius pellere, ac penitus profligare. Hujus rei causa, simul ac (ut vidimus anno superiori) liberas est nautes habens imperii, pluribus eodem hereticos exagitavit edictis. Sed et hoc anno eorumdem petulantiam, cum iudicem præcriter accepta a prefecto licentia, se inferrent in urbem cohuius, dato ad Clearchum urbis prefectum adversus eosdem ejusmodi rescripto², quo et ipse prefectus puniendus esset :

9. « Cuncti heretici proculdubio noverint omnia sibi loca hujus urbis adimenda esse, sive sub Ecclesiarum nomine teneantur, sive qua Diaconica appellantur, vel etiam Decanica, sive in privatis domibus vel locis privatis fisco nostro ad corporandis. Praeterea omnes clerici hereticorum ex sacratissima urbe pellantur, neque his finibus licet convivere. Ad hoc interdicatur nisi omnibus ad litaniam facien-

dam intra civitatem noctu vel interdiu profanis coire conventibus. Statuta videlicet condemnatione centum librarum aurii contra officium sublimitatis tuae, si quid hujusmodi fieri vel in publico vel in privitis aedibus concedatur. Dat. V non. Martii Constantinop., Arcadio quartum et Honorio tertium AA. cons. » Haec quidem adversus omnes haereticos. Ceterum Eunomianos privato edicto ad prefectum prætorio Cesarium dato inquire jussit, sic enim se habet³:

10. « Ne Eunomianorum tanta dementia perseveret, sublimis magnificentia tua omni studio autores doctoresque Eunomianorum investigare festinet: clericique eorum maxime, quorum furor tantum suasit errorem, de civilitatibus pellant extortes, et humanis coetibus segregentur. Dat. X kalend. Maii Constantinop., Aread. IV et Honorio III cons. » Sed et adversus apostatas ad eundem Caesarium hoc eodem anno ejusdem Arcadii datum rescriptum extat⁴, ac rursum aliud adversus idololatras⁵, quos exiit omnibus privilegiis iisdem antiquo jure concessis, quæ brevitalis causa referre desinimus.

11. *Hieronymus de obitu Nepotiani agit ad Heliodorum; ubi de propagatione Ecclesiae.* — Hoc eodem anno, qui sequens est ab Humorium atque aliorum barbarorum egressu, S. Hieronymus (ut ipse⁶ testatur) de Nepotiano presbytero, ad quem de Vita clericorum libellum scripsérat, jam vita funeto, Epitaphium scripsit ad Heliodorum Altinensem episcopum ejus avunculum, qui ingenti dolore ejus decessu affactus erat; quod quem a tenera aetate Chironis instar ad omnes perfecte clericalis vitae numeros composuerat, cum magna gloria tum sanctitatis, tum doctrina nitesceret, quo tempore ipse iam senior in eum ecclesiastica onera refundere cogitabat, sive repente e manibus (ut dici solet) abreptus esset. Porro ipse Nepotianus proxime moriturus, patris sui S. Hieronymi⁷ memor, sacerdotalem, qua utebar in sacris, ipsi vestem legavit: cuius charitatis offici idem Hieronymus eadem voluit epistola meminisse, cum ait: « Quis credere in tali illum tempore nostræ necessitudinis recordari, et luctante anima studiorum scire dilectionem? Apprehensa avunculi manu: Hanc, inquit, tunicam, qua utebar in ministerio Christi, mitte dilectissimo mihi aetate patri, fratri collegio; et quicquid a te nepoti debebatur affectus, in illum transfer, quem necum pariter diligebas. Atque in talia verba defecit, avunculi manu, mei recordatione contractans ». Haec ipse Hieronymus, qui eadem epistola ejus virtutes perpetuae memoria consecravit: quem merito, ob virtutum præstantiam, tota (ut ait) luxit Italia. Probe enim cognitus omnibus, non in clericatu tantum Christi miles effulsit, sed et cum antea apud imperatorem inter primos

¹ Paul. Diacon. I. XIII. — ² L. vi. de Apost. C. Theod.

³ L. xxxii. de heret. C. Theod. — ⁴ L. vi. de Apost. C. Theod. — ⁵ L. XIV. de Pagan. C. Theod. — ⁶ Hier. ep. III. — ⁷ Hier. ead. ep. III.

militans junxit eum militia monasticam disciplinam.

12. Verum genus illud vite quantumlibet summa laude dignum ex filierit; tamen quod potiora præpedire videretur atque differre, haud sibi fundandum putavit ipse Hieronymus, dom. Iac. ait¹: «Referret», inquit, «alius, quod in Palatii militia sub chlamyde et cædenti lino corpus ejus cælicio lirum sit; quod stans ante seculi potestates, lurida jejunii ora portaverit; quod adhuc sub alterius indumentis alteri militaverit, et ad hoc habuerit cingulum, ut viduis, pupillis, orphannis, oppressis, miserisque subveniret. Mili non placent dilationes iste imperfectæ servitutis Dei, etc.» Quæ autem qualia vœa præstiterit factus clericus, qui sanctitate illa eluxit in aula; quisque mente ex his quæ de eo S. Hieronymus scribit, ex multis pauca rimari poterit, secretioraque penetrare. At de Nepotiano haec tenus Annalium quidem digno memoria; qui sic ex hac vita recessit, ut lamen clericalis discipline semper viventem in ecclesia perfectam reliquerit formam expressam.

13. Illud vero Hieronymi ex eadem epistola de propagato longe lateque apud Barbaros Christi nomine his attendum putavi: ut videoas potentia crucis vienos, qui diversis in locis atque temporibus Romano bella intulerunt imperio: «Ab India, inquit², usque ad Britanniam, a rigida Septentrionis plaga usque ad fervores Atlantici Oceani, jam immumerabiles populi, et tantarum gentium multitudines, quam variae longius habitu, tam vestibus et armis, piscium ritu ac locustarum; et velut muscae et culices conlerebantur (absque notitia enim sui creatoris omnis homo pecus est), nunc vero passionem Christi et resurrectionem ejus cunctarum gentium et voces et litteræ sonant. Taceo de Hebreis, Grecis, et Latinis, quas nationes fidei sue in crucis titulo Dominus dedicavit. Immortalem animam, et post dissolutionem corporis subsistentem, quod Pythagoras somniavit, Democritus non credidit, in consolationem damnationis sua Socrates disputavit in carcere, Indus, Persa, Gothus, Ægyptiæ philosophantur. Bessorum feritas, et pelitorum turba populorum, qui mortuorum quondam inferiis homines immolabant, stridorem summ in dulce crucis fregerunt melos; et totius mundi una vox, christus est». Haec ibi; et in epistola ad Laetam eodem ferme tempore scripta ita in eamdem sententiam³: «De India, Perside, Elthiopia monachorum quotidianie turmas suscipimus: depositi pharetras Armenius: Hunni discunt psalterium: Seythiæ frigora fervent calore fidei: Gaetarum rufilis et flavus exercitus Ecclesiarum circumfert tentoria, et ideo forsitan contra nos æqua pugnant aie, quia pari religione confidunt». Haec de Ecclesia ubique dilata S. Hieronymus: ut admiratione plane dignum sit, inter alios recensitos barbaros, caeleris omnibus ferocioros Hunnos in totum Orientem agmine infesto grassantes, et quiclius nescios, nullamque certam

sedem habentes, subjecisse tandem indomita colla jugo Christi, similique loco sistere, alque pacem colere, et Dei laudes canere didicisse. Quoniam autem prædicante plane nescitur.

14. Fortasse autem idem illis accessit Apostolus magnus ille Nicetas, quem Bessas, Dacos, Getas Seythasque hoc tempore ad fidem Christi convertoisse. S. Paulinus⁴ tradit; qui de Bessis, quorum supra citato loco S. Hieronymus meminit, per S. Nicetam Bacorum episcopum ad fidem conversis hec ecclœi sapphicis:

Nam siuul terris animisque duri,
Et sua Bessi nive diuiores,
Nunc oves facti, due te, gregantur
Pax in aulam.
Quisque cervices dare servituti
Seoper a bello inlorniti negarunt,
Nunc jugo veri Domini subactas
Sternera gaudent.
Nunc magis dives preci laboris
Bessus exultat: quod humi manuque
Ante quarebat, modo mente calo
Colligit aurum.

Subdit idem de iisdem Bessis jam vitam monasticam excelentibus, quæ nos superius alia occasione tertio tomo posnimus, cum egimus de propagatis ubique monasticis institutis. Porro fideles factos, et Seythas Nicetæ quoque prædicatione, idem Paulinus his versibus docet:

Te Patrem dicit tota plaga Borræ,
Ad tuos fatus Seytha mitigatur,
Et sui discors ferit, te magistro,
Pectora ponit.

Addit et de Getis et Dacibus ab eodem ad Christi fidem conversis, quorum sub Valentiniiano superius mentio facta est. En video tempora ista visa Romano imperio infestissima, quam cesserint Ecclesia Catholicæ felicissima: dum qui Romanis imperitare barbarico furore studebant, mancipia Christi facta sunt, crucis potentia subjugati: quos quidem et catholicæ fide imbutos esse, ex eorum cultore Niceta sanctissimo catholicæ episcopo Catholicis communicante, nullus est qui revocare possit in dubium. De eodem vero Niceta ad sancta loca lustranda iterum in Italiam peregrinante idem Paulinus⁵ duplice carmine cecinit: cuius quidem priorem adventum sequenti anno contigisse, suo loco ejusdem testificatione liquido apparebit.

15. Quod rursum spectat ad propagatam hoc tempore Christianam religionem, his attexamus quæ de conversis ad Oceanum Boreale positis populis per sanctum Victricium confessorum episcopum Rhottomagensem idem S. Paulinus ad eum scripta Epistola tradit his verbis⁶: «Notum enim nobis fecit Titus tuus carissimus frater et fideliis minister in Domino, non quidem te magis, quam in te Deum prædicans, quanta Dominus per te lumina in obscuris ante re-

¹ Hier. ead. ep. iii. — ² Hier. ep. iii. — ³ Hier. ep. vii.

gionibus ascendisset : Qui educens nubes¹ ab extremitate terra, te quoque in lucem populi sui de extremitate orbis eduxit, et clarum fulgor in pluviam uberem fecit. Sicut terra Zabulon quondam², et Nephtalim via maris trans Jordanem Galilaei, et qui sedebant in regione umbra mortis, lucem videbant magnam : ita et nunc in terra Moriorum, situ orbis extrema, quam barbaris fluctibus fremens fundit Oceanus, genitum populi remotarum, qui sedebant in latebris, via maris arenosa extra Jordudem, antequam pinguecerent fines deserbi in ea, orta sibi per tuam sanctitatem a Domino luce gaudentes, corda aspera, Christo intrante, posuerunt. Ubique quondam deserta silvarum ac littorum pariter in toto advene Barbaria, aut latrones incole frequentabant : nunc venerabiles et angelici sanctorum chorus urbes, oppida, insulas, silvas, Ecclesiis et monasteriis plebe numerosis pace consona celebrant.

¹ Ps. cxxxiv. — ² Isa. ix.

Quod quanquam totius Galliae populis, et ubique gentium Christus operetur, qui totum orbem circum, quarens dignos se, et per nationes in animas sanctas se transfert, et in viis directionis ostendit se hilariter, et omni providentia occurrit amatoribus suis : tamen in remotissimo Nervicie littoris tractu, quem tenui antehac spiritu fides veritatis aflareterat, te potissimum in vas electionis excerpserit, in te prima resulst, clarus invaluit, ardentius et propius apparuit, in quo et sanctificaret illius nomen tuum, et per cuius nomen etiam solis ab occasu in omnem terram sonus ejus exire, assumpsit. Denique nunc Rotomagum et vicinis ante regionibus temni nomine pervulgatum, in longinquis etiam provincie nominari venerabiliter audimus, et inter urbes sacras locis nobiles cum divina laude numerari ; aut immerito, etc. » Plura enim habet de nobilitate Ecclesie Rotomagensis e studio cultu christiane observantiae comparata. At de propagatione fidelium huius temporis haec tenus.

Anno periodi Greco-Romanæ 5889. — Jesu Christi 396. — Siricij papæ 13. — Arcadij 14. et 2. Honorii 4. et 2.

1. *Consules.* — Coss. *Arcadius* Aug. IV, et *Honorius* Aug. III, alter in Oriente, alter in Occidente, et utsique juxta primam consulatum Caesareorum regulam.

2. *Leges Arcadii adversus hereticos.* — Ad num. 8 et seq. Lex 30 Cod. Theod. *De hereticis* dat. V non. Mart. sub Iunij anni coss. ab Arcadio, et a Baronio recitata, jubet loca quecumque tandem et quocumque nomine designentur, mysteriis hereticorum peragendis intra urbem destinata confiscari. Clerici corum eadem lege urbe Constantineopolitana expelluntur. Tertio prohibet hereticos convenire intra eandem civitatem, yet ad solam *Litaniam* faciendam, sive noctu sive interdiu. *Litaniarum* autem voce primo dictæ sunt preces et supplicationes in eostibus publicis seu in Ecclesia factæ, ut ex hac lege appareat. Deinde ea vox ad eas, quæ vulgo *processiones* appellantur, translata, ut liquet ex Novella LXIII. Postremo ad solemnes et statas *rogationes* traducta. Lex 32 *De hereticis* data X kalend. Maii, et a Baronio relata, *Eunomianorum* doctores, ac maxime clericos civitatibus pelli decrevit. Ad hanc spectare putat Gothofredus ea, quæ Socrates lib. 5, cap. 23, et Sozomenus lib. 7, cap. 17, memorant de *Eunomianorum* inter se dissensionibus, de *Theophronio* scilicet qui Deum sibi semper similem negabat : et *Eutychio*, qui Filium Dei, hominem sci-

licet asserebat novissinam horam nescire. Atque inter cetera narrat Sozomenus, *Eutychium* ab Eunomiana sectæ antistite, qui tum Constantinopoli erat, *Eunomio* defuncto, rejectum, offenso ex invidia, quod illius, qui nec clericus quidem erat, argumenta solvere non potuisse : atque hinc *Eutychium* in peccati scetam concessisse.

3. *Imperium Romanum jam ab annis xx a Barbaris afflictum.* — A num. 11 ad 14. Scriptis hoc anno sanctus Hieronymus Epistolam ordine in ad *Heliodorum*, Epitaphium Nepotiani continentem. Quare recte eam Baronius cum praesenti anno alligavit, perperamque Valesius, uti anno superiori vidimus, eo anno illam datam esse voluit. Nam, praeter ea, quæ ibidem in medium adduximus, quæque certo rem dirimunt, Hieronymus in ea Epistola hac scribit : « Heret animus temporum nostrorum ruinas persequi. Viginti et eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim et Alpes Julias quotidie Romanus sanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciā, Thessalonicam, Achiam, Epiros, Dalmatiā, et metasque Pannonia Gotthū, Sarmata, Quadus, Alani, Hunni, Vandali, Marcomanni vastant, trahunt, rapiunt. Quot matrone, quot virginis Dei, et ingenua nobilitaque corpora his bellis fueru ludibria? Capiti episcopi, interficti presbyteri, et diversorum officia

clericorum : subverso Ecclesie, ad altaria Christi stabulati equi, Martyrum effossa reliquiae : ubique luctus, ubique genitius, et plurima mortis imago. Romanus orbis ruit, et tamen cervix nostra crecta non flechitur ». Quare cum Gothi Istrum superarint anno trecentesimo septuagesimo sexto, ut eo anno demonstravimus, anni illi virginis ab Hieronymo in sua Epistola memorali, currenti terminantur, annusque xxi inchoatur.

4. *Picti Australes a S. Niniano ad fidem convertuntur.* — Ea in Epistola Hieronymus *Pictorum* conversionem, que hoc tempore contigit, his verbis designare videtur. « Ab India, inquit, usque ad Britanniam, a Septentrionis plaga, usque ad fervores Atlantici Oceani, jam innumerablebus populi, et tantarum gentium multitudines, quam varie linguis, habitu tam velsis et armis piscium ritu ac locustarum; et velut muscae et culices conferebantur (absque notitia enim sui creatoris, omnis homo pecus est), nunc vero Passionem Christi, et Resurrectionem ejus, cunctarum gentium et voces et littere sonant. Bessorum feritas, et pellitorum turba populum; qui mortuorum quondam inferis homines immobabant, stridorem suum in dulce crucis frēgerant melos, et totius mundi una vox *Christus est* ». Pictorum Apostolus sanctus *Ninianus* fuit, de quo Beda lib. 3, c. 4, ubi cum agit de Septentrionalibus Pictis, et corundem doctore S. Columba, de Australibus scribit : « Namque ipsi Australes Picti, qui intra eosdem montes habent sedes, multo ante tempore », scilicet ante annum Christi **DCLX**, « ut perlibent, relicto errore idolatriæ, fidem veritatis acceperant, predicante eis verbum *Ninianus* episcopo reverendissimo, et sanctissimo viro de natione Britonum, qui erat Romæ regulariter fidem et veritatem edocitus », a Damaso scilicet Romanam Ecclesiæ administrante, enijs tempore *Ninianus* Romanus profeclus est, ut legitur apud Capgravium in bujus sancti Vila, qui addit, *Siricum* Damasi successorem, cum videret quosdam in occiduis Britanniae partibus, necedum Christi fidem suscepisse, ad episcopatus gradum *Ninianum* consecrassæ, et Australibus Pictis apostolum destinasse; hi enim, ut ostendit Usserius in lib. de Primordiis Eccl. Britan. Britannorum juris erant. Plures annos *Ninianum* in evangelica messe laborasse, colligunt ex morte ejus, quam in annum quadrungentesimum trigesimum secundum Alfordus in Annal. Eccl. Britan. confert. Usserius laudans Epistolam Alcuini diaconi « fratribus Deo deservientibus in loco, qui dicitur *Candida Casa* », e tenebris eruit, in qua de ejus miraculis et eruditione verba facit. Erat autem *Candida Casa* (in extremis Anglie juxta Scotiam finibus posita, ut docet Mahnesburiensis lib. 3 de Pontif.) sedes ejus episcopalis. Colitur *Ninianus* in Martyrologio Romano die XVI Septemb.

5. *S. Nicetus in nova Dacia episcopus fuit.* — Ad num. 44. Quia tam Baronius, quam Bollandus ad diem vii mensis Januarii, de sancto *Niceto* celeberrimo Dacorum episcopo, cuius vita nulla Acta

exstant, satis edocti non luere, que de illo in nostram notitiam venire potuere, hoc et sequenti anno referimus. Utterque existimavit, eum in veteri Dacia ultra Danubium posita episcopum fuisse: Bollandus loco citato, et Baronius anno **CCCLXX**, num. 116. Certum famen ac indubitatum esse debet, *Nicetus* episcopatum fuisse in nova Dacia, quam quia quidam alii cum veteri etiam confundunt, ut tollatur si error, referam hic verba Ruffi Festi in Brexario: « Trajanus Dacos sub rege Decibalo vicit, et Daciam trans Danubium in solo Barbarie provinciam fecit, que in circuitu habuit decies centum millia passuum, sed sub Gallieno imperatore amissa est, et per Aurelianum translati exinde Romanis, duo Dacie in regionibus Moesie ac Dardania factæ sunt ». Subdit postea, Moesiam et duas Dacias numeratas fuisse inter provincias xvii Illyrici. Metropolis Dacie mediterraneæ *Sardica*, Dacie vero *Ripensis Retaria seu Razaria*, tam in ordine civili, quam in ordine ecclesiastico, ut ex Hierocle in Notitia provincialium imperii Romani et variis antiquitatis monumentis manifestum fit.

6. *Et quidem Romatiane civitatis.* — Cujus civitatis *Nicetas* episcopus fuerit, nec Baronius, nec Bollandus indicarunt: locum tamen ejus episcopatus nos edocent varia Martyrologia, uli Adonis, Usuardi, et Romanum ad diem xxii mensis Junii, ubi mentio sancti *Nicetæ* Romatiane civitatis episcopi; in antiquis enim Codicibus *Nicetas* sepe Nicaeas appellatur, errore sine dubio librariorum. Quare Nicaeas ille diversus non est a Niceta Dacorum episcopo inscripto ad diem vii mensis Januarii Martyrologio Romano, in quo legitur: « In Dacia S. *Niceta* episcopi, qui feras et barbaras gentes Evangelii prædicatione milites reddidit ac mansuetas ». Cum enim Nicetas diversus erederetur a Niceta Romatiane urbis episcopo, qui a veteribus Martyrologiis die xxii Junii memoratur, a posterioribus ad diem vii Januarii adscriptus est. Certe Bollandus qui Martyrologia memorare solet, in quibus mentio aliqua de Sanctis, de quibus agit, nullius meminit in Elogio S. *Nicetæ*, praterquam Romani. Ideo autem dies xxii Junii in antiquis Martyrologiis destinatus est memoriae S. *Nicetæ*, quia cum ejus obitus dies ignoraretur, electus ille, quo S. Paulinus ejus amicus et encomiastus mortuus est et colitur, indeque etiam ad eundem diem in Martyrologio Rom. legitur. Hunc errorem primus detexit Holsteinius in Annalibus marginalibus ad Rom. Martyrologium, ad diem xxii Junii ubi asserit, in *admirande antiquitatibus* codice Gennadii in lib. de Script. Ecclesiast. loco *Nicetæ*, legi *Nicetam* Romatiane civitatis episcopum; quam lectionem etiam conservavit vetus Ms. San-Germanense Gennadii, licet in Codicibus editis huius auctoris legatur, *Nicetas Romanæ civitatis episcopus*. Hierocles laudatus, enijs tantum pars, eaque sine versione, lucem vidit, haec in rem nostram habet: « Praefectura Dacie mediterraneæ sub consulari, urbes quinque Sardica metropolis: Pantalia, Germai, Nainson », legendum

Naissum, « Remesiana », sed legendum, Romatiana. Ita pag. 25 apud Carolum a sancto Paulo, In Itinerario Hierosolymitano apud Bertium pag. 41 inter urbes Dacie, mediterraneæ scilicet ac nove hujus urbis situs recte collocatur : « Civitas Naissus M. P. XII Mansio Romansiana M. IX », ideoque inter Romatianam, uti legendum est, et Naissum, mille passus interiacent. In itinerario Antonini apud Bertium pag. 8 habetur : « Naissus M. P. XXIV Remisiana M. P. XXV », quod inter utrumque auctorem discrimen parvi est momenti. Ab anonymo Ravennatensi *Romesiana* appellatur, et in Tabulis Peutingerianis seg. 5 legitur, *Romesiana XXV*, et ubique in nova Dacia collocatur. Cetera itaque sedes episcopalis Nicæa, sicuti et patria ejus, que ut anno sequenti videbimus, *Romatiana* etiam fuit.

7. *Romatiana civitas diversa est ab Aquileiensi.*
— Baronius in notis ad diem xxii mensis Junii per *Romatianam* civitatem, *Aquileiam* interpretatur, deceptus a Leandro geographo parum diligenti, qui *Aquileiam* Romatianam appellata fuisse credidit. Addit Baronius, Nicæam seu Nicetam diversum non esse a Nicæa Aquileiensis episcopo, ad quem anno CDLXIII Leo Magnus scripsit, et Nicetam sancto Chromatio successisse, quod hic in titulo commentarii, quem scripsit *de octo beatitudinibus*, nuncupetur *Chromatius episcopus Romanus*, quod inquit, *Aquileia* urbs Romana seu *Romatiana* appellata fuit. Verum hanc interpretationem minime admittendam esse ex iis, qua jam de Niceta, et infra de Chromatio, Janmario ejus successore, et Niceta, qui utrumque in episcopatu Aquileiensi excepti, dicemus, manifestum sit. Nonnisi itaque per librariorum oscitantium, ut recte observavit Quesnellus in Notis ad Epistolam cxxix, alias lxxix, sancti Leonis ad Nicetam Aquileensem episcopum, *Chromatius* Romanus episcopus vocatus, idque post inchoatum saeculum septimum, et post geminatos Aquileienses episcopos, quorum alter schismaticis, alter Romanis, seu iis qui Sedem Apostolicam agnoscabant, praerat. Licebat enim *Chromatius* duobus fere saeculis ante patriarchatus illius divisionem floruerit, librarius tamecum morem sui saeculi secutus eum *Romanum* appellavit; siveque posteris locum dedit Aquileiam cum Romatiana confundendi. Ita librarii *Prosperianus* Aquitanum episcopum Regiensim, *Satranum* et *Gornadum* episcopos Massilienses fecerunt, et in librorum filiis diversos errores induxerunt, qui modo nomini cum magno labore ex animis evelluntur.

8. S. *Nicetas Evangelium annuntiavit Bessis.*
— Veno nunc ad apostolatum sancti *Nicetar*. Boldandus cum *Bacorum* apostolum appellat, Baronius vero apostolum *Bessorum*, *Bacorum*, *Getarum*, seu *Gothorum*, ac *Scytharum*. Verum enim apostolatus *Nicetus* nobis tantum innotescat ex poema xvii, alias xxx, sancti Paulini episcopi Nolani, ejus luc verbâ referenda, ut lector videat, quid in hanc rem ex eis colligi possit; Paulinus igitur, ubi de Nicete in Daciam redditu locutus est, vers. 496 art. :

O quibus iam tunc resonabit illa
Gaudiis telius, ubi tu rigitur
Edoces Christo fera colla miti
Subdere gentes!
Quaque Biphaeis horcas in oris
Alitgat densis fluvios pruinis,
Huc gelo mentes rigidas superno
Igne resolvit.
Nam simul terris animisque duri,
Et sua Bessi nive diuiores,
Nunc oves facti, ducet te, gregantur
Pecus tu aulan.
Quasque cervices dare servitum,
Semper a bello indomiti negantur,
Nunc jugo veri Domini subactas
Sterneant gaudent.
Nunc magis dives pretio labores
Jesus exultat: quod humi manuque
Ante querebat, modo mente calo
Colligit aurum.
O vices terreni! bene versi forma!
Invii montes prius, et crucei
Nunc tegunt versus Monachis latrones
Pacis alumnos.
Sanguinis quandam, modo terra vita est,
Veritur calo pia vis latronum,
Et faret Christus supera occupanti
Regna rapina.
Mors obi quandam fuerat ferarum,
Nunc ibi ritus viget Angelorum:
Et latet justus, quibus ipse latro
Vixit in atriis.
Præda fit Sancti velut ille prædo,
Et gemi versis homicida damnis:
Jure nudatus, spoliante Christo,
Criminis armis.

9. *Gothis etiam, Scythis, et populis utriusque Dacie.*

Interit casu Satanae vicissim
Invidus Cain, redivivus Abel
Pascit ellus prelio redemptos
Sanguinem agnos
Euge, Niceta, bone serue Christi,
Qui ibi donat lapides in astra
Vertere, et vivis sacra templa saxis
Adficare.
Avios saltus, juga vasta Iustras,
Dum vias quarti, steriliisque sylvam
Mentis inculta superioris, in agros
Vertis opinos.
Te patrem dicta plaga tota Borre
Ad tuos talos Sythi mitigatur,
Et sui discors feri, te magistro,
Pectora ponit,
Et Getar curvant, et uterque Dacus:
Qui colit terre media, vel ille
Divitis multo bove pilleatus
Accola ripa.
De Lapis hoc est vitulos creare,
Et bovi junctum palca Leonem
Pasceri, et tatis cava viperarum
Paudere pacis,
Namque manus pecori corre
Bestias, pulsa feritate, snades,
Qui feras mentes hominum polto
Imbus ore.
Orbis in multa regione per te
Barbari discunt resonare Christum
Gonde Romano, placandaque casti
Vivere pacem.
Si tuo multus Lapis est ovifl,
Pascutus concors vitulus Leonem
Parvus extracto trucibus cavernis
Aspide ludit.
Callidus auri legulus in aurum
Vertis, et Bessos multaris ipse,
E quibus vivum, fodente verbo,
Eruis aurum.

10. Nicetas populis Riphæos montes habitantibus Evangelium predicavit. — Inter varios populos in Septentrionali imperii Romani parte positos, quos *Nicetas* Evangelium Iunnine illustravit, præcipui fuisse *Bessi* et *Gete*, seu *Gothi*: Paulinus priores appellat *Riphæorum* montium incolas. Hac enim particula causaliter, *nam*, ostendit verba, que eam præcedunt, de *Bessi* intelligenda esse.

Nam simul terris, animisque duri
Et sua Bessi nive duriores, etc.

De *Riphæis* montibus multa absurdia apud antiquos leguntur. Strabo Posidonium et Apollodorum citat, et de hoc ultimo lib. 7, pag. 299, scribit: « Ab his se convertit adversus scriptores, qui Riphæos montes triderunt ». Jam pag. 293 dixerat Strabo: « Ignoratione horum locorum factum est, ut audiarentur, qui Riphæos montes et Hyperboreos commenti sunt », et ibidem indicat, veteres fabulosos hos montes non longe a Danubio et sylva Hercynia locasse. Alii, præsertimque poete, hoc nomen variis locis variisque veris montibus, sicuti et *Borealium*, et *Hyperborœorum* montium nomina tribuerunt, et Riphæos et Hyperboreos montes pro una eademque re habuerunt. Denique Posidonus ab Athenæo lib. 6, cap. 4, pag. 133, citatus putat, Alpes montes Riphæos fuisse. Indeque Casaubonus in notis pag. 406 de Posidonio ait: « Manifesto hic scriptor Riphæos montes confundit cum Alpibus, qui error multis veterum communis. Quare etiam sanctissimus pater Basilius Riphæos montes appellat, unde manat fluviiorum rex Eridanus ». Basilius enim Homilia 3 in Hexameron, non solum *Eridanum*, quem vulgo *Padum* vocamus; sed etiam magna omnia Iunnina, que Gallias rigant, ex montibus Riphæ, originem ducere scripsit.

11. Iti populi a Bessi non diversi. — Paulinus igitur Riphæorum montium nomine montes in Thracia positos intelligit, qui *Riphæi* dicebantur, quia pars eredebantur Alpium, quas Riphæos montes appellabant. Ilinc Ponponius Mela lib. 2, cap. 4: « Alpes ipsæ ab iis littoribus longe lateque diffusa primo ad Septentrionem magno gradu excurrunt; deinde ubi Germaniam attigerunt, verso impetu in Orientem abeunt: diremptisque populis immannibus usque in Thraciam penetrant ». Valerius vero Flaccus montes Riphæos ponit versus Ilebrum Thracia fluvium lib. 3 Argonant. « Qualis ubi a gelidi Boreas convallibus Hebri tollitur; et volucres Reiphaea per ardua nubeis precipitat ». *Bessi* sere omnem montem Haemum incolebant a Dardania confinibus usque ad Rhodopem montem, et usque ad Pangaeum montem in Macedonia confinibus. Solinus cap. 10: « Bessorum multa nomina ad usque Nestum aminem, qui radices Pangæi circumfluit ». Strabo lib. 7, pag. 318: « Bessi majorem Haemum » scilicet montis « partem tenent, et a latrociniis predones appellantur, turguria incolentes, vitamque degentes duram, attingentes Rhodopen, etc. » His itaque populis

Evangelium vir apostolicus predicavit; quos hoc tempore christianos fuisse, docent verba sancti Hieronymi num. 4 recitata, quibus indicare videtur eodem ad fidem recens conversos esse. *Bessos* autem Dacia tractum circa *Romesianam* et *Serdicam* metropolim incoluisse, si alia veterum testimonia decessent, docet nos *vetus lapis Neapolitanus* apud Capaccium pag. 331, in quo *Aurelius Abitus* miles legitur *natiōne Bessus, natus regione Serdica, vico Magan*, etc. ut ex eodem Capaccio Holstenius in Epistola ad Florentinum data, et Martyrologio Hieronymiano praefixa seite observavat. Non hinc discedam quin monnero, ad vitandos plures errores in quos historicæ et geographi recentiores incidere, observandum esse inferioribus speculis Alpium nomine quosvis montes altos a scriptoribus latinis appellatos fuisse, ipsos etiam Pyreneos montes; cuius rei tot exempla in medium affert Ducangius in notis ad Historiam Cinnamii pag. 448, ut id in dubium revocari non possit. Sed redeo ad Paulinum.

12. Populi alii a Niceta evangelizati. — Post *Bessos* Paulinus memorat Scythas, Getas, id est, Gothos, et tam Dacos Mediterraneos, quam Ripenses. Siti erant *Gothi* in imperio Romano ad Danubii meridiem, *Scythæ* vero in Scythia Romana, cuius caput *Tomi*, et haec provincia ad diocesim Thracie pertinebat. Sanctus Epiphanius in heresi LXX, num. 14, de Audianorum heresi Iourens, ait: « Audius in Scythiam Comanan scilicet « ab imperatore relegatus est; quod populos passim ab Ecclesiae obsequio retraheret, etc. Cumque in ea regione versator, in interiora Gothicæ penetrans », in regionem nempe ultra Danubium sitam, et ab Aureliano imp. loco Dacia Gothiam appellatam, « Barbaros multos Christianæ religionis rudimentis instituit. Ex quo monasteria in Gothia nonnulla propagata sunt; in quibus religiosa vivendi ratio, et virginitas arctissimaque disciplina floruit ». Legendus hac de re Baronius anno CCCLX, num. 413 et seq. Haec itaque Gothorum Ecclesia egregie exculta est a sancto Niceta, qui, ut religio firmiores radices ageret, monachorum coetus ibi instituit, ut testatur Paulinus. Quoad *Dacos*, Aurelianum imp. unicam quidem Daciam instituit, « appellavitque suam Daciam, que nunc duas Moesias dividit, inquit Vopiscus cap. 39; sed qui ei successere imperatores ex una duas fecere, ut ex citatis Rufi in Breviario verbis liquet. Facta autem divisio illa Diocletiano aut potius a Constantino M. qui provincias multiplicarunt, cum enim in lib. de mortibus Perseut. cap. 9 unius Dacie mentione sit, « cum mater ejus Transdanubiana », ex veterem nempe Dacia, « infestantibus Carpis in Daciam novam transfugerat », haec duarum Daciarum divisione a Constantino facta videtur. Utrisque Dacis verbum Dei annuntiavit Nicetas. Cum vero in nova Dacia, tam Mediterranea quam Ripensi, ac Scythia, jamdiu plures episcopatus erecti fuissent, si rigorose loquendum sit, horum apostolus Nicetas non fuit. Sed juxla receptum loquendi modum ei fitu-

Ius debitus, uti ex dicendis de S. Bonifacio Germanie apostolo liquebit.

13. Gildo tyrranidem in Africa arripit. — *Gildo* comes et magister utrinque miliae per Africanum anno ccxcxiij, ut liquet ex leg. 9 Cod. Theod. *De adulteris*, creatus, currenti Africam turbare cepit, et sub finem autumni, *veniente hieme*, teste Claudio de bello Gildonico, tyrranidem arripuit, ex qua inter alia mala, gravissima Roma fames exorta, ob occupatam videlicet Africam, ut liquet ex leg. 2 Cod. Theod. *De conditis in publicis horreis*, quam Honorius *17 kal. Januarii* Mediolani emisit, ut imminentis fami occurreret. Sed de annona defectu seu fame illa ob occupatam a *Gildone* Africam, legendus Claudianus cito latrato, a versu 17 et lib. I in Stiliconem, lib. I in Entropium, ac Symmachus lib. 4, epist. 54, ad Florentinum currenti anno urbis praefectum.

14. Arcadius Judeos vexari vetat. — *Areadius*, qui in Oriente regnabat enix studio *Judeos*, corrumque privilegia, ut et Patriarcharum procerumque corum iuritus est. Quare hoc anno leges duas, a Baronio omissas, dedit. Prima est lex Cod. Theod. 10 *De Judeis*, qua iis rerum suarum venialium pretia astimanda et discutienda reliquit, exteris a religione Judeorum facultate ea adempta. Altera lex est 2 ejusdem Cod. *De Judis*, qua Areadius Judeorum patriarchas ab injuriis et contumelias vindicavit per comitiram Orientis. Judei enim Christianis valde exosi hac tempestate eorum contumelias expositi fuere, ut ostendit Gothofredus in utrinque legis Comment.

Casus *Timasii*, de quo amio superiori num. 12, hue revocandus.

SIRICII ANNUS 13. — CHRISTI 397.

1. Ruffinus et Melania Urbem redcent Origenis errores propagaturi. — Qui sequitur Christi annus trecentesimus nonagesimus septimus, consulatu Cesarii et Alifici, Fastis adscribitur: quo haeresis Origenis sub pietatis involucro per Ruffinum presbyterum Aquileiensem et Palestina cum Melania Romanam redemunt inferuntur in Urbem; propinataque aureo calice Babylonis antequam inebriarentur illis fidèles, delecte atque explosa fuerint. Haec autem quomodo se habuerint, dicendum per singula: sed ante omnia, quae sunt temporis, elucidanda. Ruffinum quidem individualium Melania comitem cum ea in .Egyptum protectum et in Palestinam, ibique apud eam, usque dum illic mansit, Hierosolymis vitam transegisse, que dicta sunt superioris ex S. Hieronymo satis significant: at ea denum remaneant Romanum, ejusdem affectatum esse vestigia, Palladii atque Paulini testificatione exploratum habetur: ait enim Palladius¹: « Erat etiam cum ea Ruffinus quidam nomine, civis Italus ex Aquileiensi oppido, vir nobilium et in proposito singulari satis fortunorum; qui et ad presbyteratum postea meruit pervenire: quo nullus manusuetior, fortior, et placi-

dior tanquam omnia sciens, in sexu virili poluit inveneri. Isti igitur in viginti et septem annis, omnes apud Hierosolymam sanctos atque peregrinos episcopos, monachos, virginesque (hoc enim voverant Deo) suscepere suis propriis sumptibus, etc. » Agitque paulo post de corundem reditu Romanam, de quo et nos itidem. Haec Palladius de Ruffino, eidem in Origenis erroribus concors, ut superius pluribus demonstratum est. Sed et Paulinus comitem Melania Ruffinum appellat², quem et hanc haec tenus satis sibi compertum landat. S. Hieronymus etiam post haec ad eundem Ruffinum Romanę agendum litteras³ dedit: ut plane nullum sit dubium contigisse adventum Ruffini Romanę quando illuc ipsa Melania remeavit. Sed quod potissimum anno Domini Melaniam in Urbem redire contigit, id quidem est accurateius exquirendum.

2. Jam suo loco satis liquido superius demonstratum est, ipsam una cum Ruffino in .Egyptum primo, indeque Hierosolymam migrasse anno Domini trecentesimo septuagesimo secundo, imp. Valentinianum atque Valentinis nono. Sed quod amio in hac peregrinatione et commemoratione insumpse-

¹ Pallad. in Lausiac. c. 33. apud Lipo. l.ow. III.

² Paulin. ad Sever. ep. IV. — ³ Hier. ep. LXVI.

rint, diversæ sententiae sunt ejusdem Palladii atque Paulini : siquidem ille (ut nuper vidimus) viginti septem numeral annos, Paulinus vero viginti quinque. Sed hujus explorator atque solitior fides est : nam accepit hæc ipse ab eadem Melania, quam redeuntem Romanum (ut proxime dicturi sumus) Nolanum divertentem exceptit hospitem. Verum ex eo quoque certior Paulini testificatio redditur, et Palladii assertio de annis viginti septem expluditur : quod cum constet hos adhuc in vita agente Siricio papa repetuisse Romanum : si dixerimus, ad numerum annorum a Palladio prescriptum, ipsorum esse prorogatum adventum : utique affirmandum esset, non sub Siricio, sed sub ejus successore Anastasio eorumdem reditum configisse. Ex Paulini ergo sententia, qui numerat Melaniam ab Urbe absentiæ quinque Iusta, dicendum est, camdem hoc ipso anno Romanum quasi post liminio redisse.

3. Recessisse autem Ruffinum et Palestina cum pace S. Hieronymi, utriusque testificatione asservatur : recitat enim ipse S. Hieronymus ejusdem Ruffini verba in posteriori Apologia, que sunt hujusmodi : « Vos nobis pacem proticiscentibus dedistis. Respondi ipse : Pacem deditis, non heresim suscepimus : junxit dextras, abeuntes prosecuti sumus, ut vos essetis catholici, etc. » Melania autem ad Urbem reditus Palladius¹ ejusmodi foris praetensam afferit causam : « Post multum vero temporis, inquit, cum audisset, euidam nupsisse neplum suam Meliam » Juniores dictam « viro : renuntiare autem post nuptias sæculo hunc velle, cognovisset : metuens ne qui male vite homines ac male secte perverseque doctrina eidem jungerentur : ob hoc ipsum, cum jam admodum senex, hoc est, sexaginta esset annorum, de Cesariensis civitate ad urbem Romam intra dierum viginti spatum navigavit ». Ille Palladius de asserta et vulgata forinsecus reditus causa. Caeterum ejusdem cum Ruffino in Origenis erroribus (ut pluribus dictum est superius) convivitiam causam extilisse eisdem ad Urbem veniendo, oratio premissa declarat. Erat his quidem in optatis, ut quibus faverant ei quas fovent tota illo tempore. Origenis sententia (quarum complures essent defensores in Ægypto consistentes monachi, et inter eos celebriores Evagrius et Isidorus, atque inter episcopos nobilis sedis Joannes Hierosolymorum Antistes), eadem Romanae Sedis episcopi, ut sic ab universa reciperentur Ecclesia, probarentur assensu. Sed quanta id sit elaboratum industria, et quibus velamentis una cum his palliata decore heresis se in urbem infulerit, videamus.

4. Atque primum quæ S. Paulinus de Melania reditu, qui eam suscepit Nolæ describat in Epistola² ad Severum, hic reddamus : « Addidit, inquit, Dominus hanc gratiam de munieribus et litteris tuis : ut ad eos potissimum dies nobis frater Victor accureret, quibus sanctam ipsam », Melania scilicet, « ex Hierusalem post quinque Iusta re-

meantem exceperimus. At quam tandem feminam (si feminam diei licet tam viriliter Christianam) ? Quid hoc loco faciam ? vetat fastidii intolerabilis metus, in omnibus adhuc addere : sed persone dignitas, imo Dei gratia, postulare videtur, ut commemorationem tanta animæ progressus non raplin omittam, paulisper ad eam tibi narrandam, etc. » Prosequitur nobile genus ejus referre, utpote que habnerat Marecellinum consulem ordinarium avum, qui una cum Probino consulatum gesserat anno Domini trecentesimo quadragesimo primo ; et ejus in vita Christiana sectanda ardens studium, et alia plura de ipsa, que nos suo loco superioris ordine temporis collocavimus : ac deum de ejusdem, cum rediit, appulsa Neapolim, ista subdit³ : « Neapolim urbem brevi spatio a Nolana, qua degimus, civitate distinctam, advecta est. Ubi filiorum nepotumque occursum excepta, mox Nolam ad humilitatis nostræ hospitium festinavil : quo nobis advenit ambitioso ditissimorum pignorum vallata comitatu.

5. « Vidimus gloriam Domini in illo matris et filiorum itinere. In eo quidem, sed longe dispar cultu, macro illo et villore asellis burrico sedentem, tota hujus sæculi pompa, qua honorari et opulentí poterant, circumfui senatores prosequerantur carueis nutantibus, phaleratis equis, auratis pilentis, et carpentis pluribus, gente Appia atque fulcente : sed splendoribus vanitatis prelucebat christianaë humilitatis gratia. Admirabantur divites pauperem, profani sanctam, et illos nostra pauperies ridebat. Vidimus dignam Deo hujusmodi confusionem, purpuream, sericam, auratamque supellectilem panis veteribus et nigris servientem : Benediximus Dominum, qui humiles et excelsos facit sapientes, esurientes implet bonis, et divites dimitti inanes. In istis tamen divitibus eadem die de maternis bonis pauperem spiritum stupebamus, qui magis sancta malris inopia, quam sua visibili abundantia gloriabantur. Id ipsum autem gloria Domini videbatur operari, quod egemula nostræ divitias in ejus filiis intuebantur, ut jam hinc fructum fidei sua caperet, cum victoriam suam de hujus sæculi vanitate ipsa despectaret, cominus videns omnia que propter Christum reliquerat, et contemnere perseveraverat. Illi sericati et pro suo quoque sexu loga aut stola soliti splendere filii, crassam illam veluti spartei staminis tunicam et vile palliolum gaudebant manu tangere, et vestimenta sua velleribus auro et arte pretiosa pedibus ejus substernere, pannisque conlegere gestiebant; expiare se a divitiarum suarum contagio judicantes, si quam de vilissimo ejus habitu aut vestigio sordeni colligere mererentur.

6. « Tugurium vero nostrum, quod a terra suspensum coenaculo una portiente cellulis hospitalibus interposita longius tenditur, quasi dilatatum gratia Domini non solum sanctis qui illam plurimi comitabantur, sed etiam divitum illorum ceteris non capaces angustias præbuit : in quo personis

¹ Pallad. ubi supra c. 33. — ² Paulin. ad Sever. ep. xx.

³ Hier. in Chron.

puerorum ac virginum choris vicinia Domine die nostri Felicis culmina resplendebant; neque e diverso habitationis ejusdem, dissoni liet proposito, hospites obstrepabant, sed et in illis religiosa modestia imitabatur nostra silentium disciplina, ut si dissimularent concinere vigilantibus pigro ventre sopiti, tamen non auderent pris vocibus dissonare, fidelis timore compositi, quo placitis psallentium vocibus compresso scaenarium turbarum tumultu etiam taciti concinabant. Verum ut ad perfectam Domini columbam recurram: scito nunc istam tantum in sexu infirmitatis virtutem Dei, cui refectio in jejunio, requies in oratione, panis in verbo, habitus in panno, lectus in sagulo et centone, durus in terra, fit mollis in littera, qua rigidi cubilis injuriam mitigat lectionis voluptas; et sancte anime in Dominino vigilare, requiescere est.

7. « Hanc ergo filia Sion haec natus habuit, et desiderat: num filia Babylonis habet, et admiratur: quia jam et ipsa Urbs in pluribus filia Sion est, quam filia Babylonis; et ideo miratur in humilitatis obscuro, et veritatis luce viventem, et fidei incitamenta divitibus, angustiarum solatia pauperibus ministrantem: quanquam illa quietis, et latelbra sue apud Hierusalem in Romanis modo turbis astuans clamat: Hoc¹ me! quia incolatus meus prolongatus est: ideone dilata sum, ut nunc habitem cum habitantibus Cedar? Hoc enim nomine apud Hebreos (ut compcri) significatur obscuritas. Quare ita illi gratulandum de memoratis virtutibus puto, ut de presenti sede timeatur, ut tam insignis anima plus Romae conferat, quam de Roma frahat, et sic sedeat super flumina Babylonis, ut recordetur Sion², et organo corporis sui suspenso ab inimice omnibus Babylonis insidiis et illecebris, in sui propositi tenore, velut in salicibus gemino semper humore viventibus, constituta vivere non desinat, et permanente fidei constantia, virtutisque gratia, folium ejus non defluat: ut sicut vita ejus in itinere adspectatur, ita et laus in exitu canatur ». Hucusque Paulinus de adventu Melania Romanam: quam quidem Urbem cum sic nominet filiam Babylonis, ut tamen in pluribus dicat eam praes ferre filiam Sion: facile, puto, intelligis, ea nominis unius Urbis varietate discriminatos esse Gentiles a Christianis; omnium ut ea ex parte Roma Babylon dicatur, ubi adhuc in ea gentilitia vigeret impiecat: Sion autem in pluribus, utpote qua Christiani abundaret, in quibus cultus religionis vere micaret: ut plane ex tanti viri sententia valeas intelligere, quo sensu a Joanne in Apocalypsi Roma sit Babylon nominata. At de his satis tunc primo Annalium actum est.

8. Sed ad Melaniam redeamus. Quam cum sic a Paulino laudatam vides, ne mireris: his quidem ipsa atque majoribus digna praeconis videbatur nescientibus que paucis arbitris in Palestina non tam ab ipsa, quam per ipsam a suis consociis de inducendis in Ecclesiam erroribus Origenis, refragante

S. Hieronymo, ac penitus obniente S. Epiphonio, gesta esseunt. Quomodonam, queso, Paulinus sciret, que nec qui Hierosolymis essent, nosse potuerint? ut superius est demonstratum in controversia illa habita inter S. Epiphonium, et Joannem Hierosolymitanum episcopum, Origenistarum patronum, negantem tamen se Origenis errores defendere; que litteris S. Hieronymi uno immotuere Pammachio. Vides igitur Paulinum horum omnium penitus ignorum adeo mirifice Melaniam jure laudasse; sed et ejus in via comitem immensis praeconis, aliis ad eundem Severum³ datis litteris, celebrasse Ruffinum: in quorum celebrationem omnium conversa fuisse studia Christianorum, quis poterit dubitare? En video, quibus, qualibus anteambulonibus inferatur in Urbem heresis Origenis: ut plane pro miraculo dicendum fuerit, si auditu sonitu tubae, fistule, et cithare, sambuca, et psalterii, symphonie, et omnis generis musicorum, non adoraverint omnes statuam auream⁴: si, inquam, quos sanctissimorum virorum etiam audirent eucomiis pene divinis efferriri, aque plausibus non exceperint, et obviis quoque manibus, quod ab illis sanitatis titulo foris inscriptum offerretur, omnes non acceptarint.

9. At quoniam modo ista se habuerint, et in quanto tunc periculo Romana Ecclesia versata sit, et Deus illi ex more opportuno tempore praesto fuerit, ordine rerum gestarum, et temporum, singula prosequemur. Sed antequam his vela pandat oratio, vastum pelagus ingressura, in S. Paulini hospitio, quo Melania cum suis exceptit, paululum quiescat.

10. *Melania apud Paulinum diversatur; ubi de Vita S. Martini a Severo scripta.* — Accepit tunc idem Paulinus a Melania per breve segmentum ligni sanctissime crucis, missum sibi a Joanne Hierosolymorum episcopo. Testatur id quidem ipse Paulinus, cum ex eo quid modicum sumptum, nomine Therasiae sua, mittit ad solem ipsius Severi Bassulam, dum haec⁵ ait: « Partem particulam de ligno divinae Crucis, quod nobis donum benedicta Melania ab Hierusalem munere sancti inde episcopi Joannis attulit: hoc specialiter sorori nostrae venerabili Bassulle misit conserva communis. Sed quod alteri vestrum datur, utriusque vestrum est: quia in utroque vestrum una ratio manet, et sexum evanescat fides, qua in virum perfectum ambo concurrunt. Accipite ergo ab unanimis fratribus, in omni bono vestrum sibi consortium empientibus. Accipite magnum in modico munus; et in segmento pene atomo bastula brevis, sumite monumentum praestantis et pignus aeternae salutis. Non angustetur tides vestra carnalibus oculis parva cernentibus; sed intenta acie totam in hoc minimino vim crucis videat. Dunn videre vos cogitatis lignum illud, quo satus nostra, quo Dominus majestatis astivus, tremente mundo pependerit; exultetis cum tremore: recordemur et petras lissas ad hujus aspectum cru-

¹ Ps. cxix. — ² Ps. cxxxvi.

³ Paulin. ep. ix. — ⁴ Daniel. iii. — ⁵ Paulin. ad Sever. ep. xiii.

cis, et sallem saxonum annulatione praecordia nostra tundamus timore divino ».

11. Plura autem post haec Paulinus in eadem subiecti Epistola de crucis invenzione, ac denun meministi de ejusdem ligni sanctissime crucis ergatione Hierosolymis teri solita ab ejus civitatis episcopo, qui illud Paschali tantum tempore (ut ait) exhibet populo adorandum. Cujus plane exemplo, illa in reliquias Occidentalis orbis Ecclesias consuetudo et ritus manasse potantur, ut eodem Paschali tempore lignum crucis cum imagine crucifixi populo adorandum aperiat, quod ante erat velo obductum; illud episcopo tertium praecente preeoniu, **ECCE LIGNUM CRUCIS**, etc, respondente, et invitante choro, **VENITE ADOREMUS**. In illis quidem Ecclesiis, in quibus inesse contingeret ipsum lignum sanctissime crucis, illud ipsum (ut Hierosolymis agelatur) proponebatur populo adorandum : que autem Ecclesie illo carerent, loco illius exhibebant (nt fit alterius ligni crucem, cum imagine Christi Domini crucifixi) : haec quod ad antiquos Ecclesie ritus pertinet.

12. Quod rursum ad idem lignum sanctissime crucis a Melanio Paulino datum spectat; ingens plane ex ipso configit ediri miraenum, cum incendio flagrante foeno referita casa, in Paulini ipsius hospitium conversa flamma cuncta impetu violento depascente, oblato ab ipso globis igneis eodem ligno crucis, incendium prolinus resilierit, atque penitus extinctum fuerit. Quod ipsum perpetua memoria consecrandum miraculum, his ipse Paulinus¹ versibus cecinit, hic in lectoris gratiam describendis; cum post descriptum ipsum cuncta vorans incendum, quomodo restinctum fuerit, ista subdit:

Ipse domum remeans, modicum, sed grande saluti,
de crucis aeterna sumptum mihi fragmine lignum
Promo, tenisque manus adversus procum ingero flammis,
Ut clypeum retinem pro pectoro que tege me,
Arctemque hostem collato umbro rebus.
Credite : nec donate mihi, sed redite Christo
Grates, et justas date laudes Omnipotenti.
Nostra salus eternu cruce Christi et nomine constat :
Inde ideo nobis, et in hac cruce mixta periclo
Profluit, et nostram cognovit flamma salutem.
Nec mea vox aut dextra illum, sed vis crucis ignem
Terruit, inique loco de quo surrexerat, ipso
Ut circuoseptam prescripto linte flammam
Siderit ex linguis, frenitu mortiente, coegit,
Et enere exortari cineri remare proceliam.
Quanta crucis virtus! ut se natura relinquat,
Omnia ligna vorans ligno crucis uritur ignis,
Multâ manus, crebris tunc illa incendia vasis
Aspergens, largis cupulac vincere lymphis.
Sed hec exhaustis pensarunt fontibus imberes;
Vi majora tamen, lassis spargentibus, omnem
Vicerat ignis aquam : nos ligno extinximus ignem :
Quamque aqua non poterat, vicit brevis astula flammam.

Hæc et alia plura ibi Paulinus de insigni ibidem edito virtute crucis ligni miraculo.

13. Donatus est præterea idem Paulinus ab eodem Melania tunica innocorum agnorum contexta vellere : quam idem ipse, cum accepisset a Severo

pallium ex pilis camelorum hirsutum, eidem dono misit : de qua post alia sic ad ipsum scripsit²: « Nos, inquit, neque verbis, neque rebus digna pensantes, unica tamen facultate nobis charitatis, qua vobis sola pares sumus, misimus tunicam, quam ab usu meo, ut de stercoris vilitate collectum pannum dignare suscipere. Nam vel hoc innocentie tuae congruit, quod de tenero agnorum vellere contexta blanditur attractibus. Addo autem adhuc pretio ejus et gratie, quod quo dignior probetur usu tuo, de sancte et illustris in sanctis Dei feminis Melaniae benedictione mihi pignus est. Unde te dignior visa est, cuius fides illi magis, quam noster sanguis propinquat ». Haec Paulinus : quibus quidem postremis verbis, se Melania sanguine fuisse conjunctum significat.

14. Configerat autem hand pridem ante adventum Melania, Nolam mitti ab eodem Severo ad ipsum Paulinum libellum scriptum de rebus gestis S. Martini; quem Melania illum avide cupienti se legisse testatur, necnon ostendisse S. Nicete Dacorum episcopo, qui hoc eodem tempore pietatis ergo in Italiam peregrinatus fuit: ait enim ea Epistola ad Severum³ redditu: « Martinum enim nostrum illi » nempe Melania « studiosissime talium historiarum ipse recitavi. Quo genere te, et venerabili episcopo atque doctissimo Nicete, qui ex Dacia Romanis merito admirandus adveneral, et plurimis Deo sanctis, in veritate non magis tui predictor quam mei jacitans, revelavi, etc. » Hoc ipso quidem anno configisse magni illius Nicete adventum ex numero Natalium S. Felicis a Paulino editorum rectam exploratamque possumus deducere rationem. Nam cum ipse, scribens ad Severum⁴, testetur quolibet anno se statuisse conscribere versibus ejusdem Felicis Natalium ; plane ex numero eorumdem annos quoque licetibit suo ordine adnumerare. Sed cum in uno a Paulino edito Natalitio mentio habeatur de posteriori ejusdem Nicete adventu Nolam, cumque configisse dical anno quarto a priori ipsius adventu; affirmare opus est, ipsum ejus priorem adventum, tempore quo Natalitium quintum elaboravit, accidisse. De ejus enim posteriori adventu quo meminuit de priore, isti sunt versus⁵:

Venisti tandem quarto mihi redditus anno :
Sed grates Christo, quia te vel sero reexit.

Cum igitur hac ratione priorem ejus adventum configisse oportuerit tempore quinti editi Nataliti; in quem Domini annum illud potissimum inciderit, hoc exquirendum est. Numeranda quidem esse Natalitia illa Paulini ab ultimo anno, quo adhuc detenus in Hispania Romanum parabat adventum, ex ipso satis intelligi potest: fuit ille annus Domini (ut vidi mus) trecentesimus nonagesimus tertius. Sequenti autem, cum jam ad Natalem diem S. Felicis Nolam

¹ Paulin. in Natal. x. S. Felic.

² Paulin. ad Sever. ep. x. — ³ Paulin. ep. xix. — ⁴ Paulin. ep. ix.

— ⁵ Paulin. in Natal. ix.

se contulisset, secundum ordine edidit Natalitium. Cum vero (ut ejus testificatione liquet) jam annum apud eundem S. Felicem egisset in ipso agro Nolano, quando et legationem ab episcopis Africanis suscepit, qui fuit annus Domini trecentesimus nonagesimus quintus, tertium ab eo scriptum est Natalitium: sequenti vero anno, nempe superiori, quartum: unde hoc ipso anno Domini trecentesimo nonagesimo septimo, ipsum quintum elucubratum fuisse Natalitium, necessario dicendum est: quo tempore et Nicetæ adventum contigisse, aequo opus est affirmare, cum a quinto Natalitio usque ad nonum numerus ille perficiatur annorum quatuor, quo Nicetas redditum in Italiam prorogavit.

15. Qui igitur ex Dacia veniens Romanis (ut ait Paulinus¹) apparuit admirandus, aequo innotuisse Romano Pontifici, atque Apostolorum limina visitasse, quis poterit dubitare? Si enim nulla alia causa, quam invisendorum locorum sanctorum tam longam difficilemque peregrinationem obiisse Paulini assertione dicitur; potuitne preteriisse venerandas Apostolorum memorias universo antiquitus celebrerrimas orbe, et ad eas non accessisse, insulatasque reliquies, qui Nolam se contulit ob S. Felicis sepulcrum? Certe quidem [si] conjectura interdum verisimili ex similibus comparata exemplis agere concessum est; haud par est credere, qui tantam ad barbaras gentes agebat molem apostolatus, sub tanta rei pondere, veluti operibus omnibus feriatum, tot interiacentes, ut iterum in Italiani se conferret, peragrassae provincias, nisi consulendi primariam Apostolicam sedem summa necessitas incubuisset. Hunc itaque Nolam aduentientem (ut dictum est, cum digne S. Paulinus excipisset: que a Severo scripta atque missa fuerat Vita S. Martini, voluit eidem fieri manifestam.

16. Scripseral enim eam Severus adhuc ipso Martino superstite: sed quando, et qua motu occasione, ipse docet his verbis²: « Cum olim auditæ fide ejus, vita, atque virtutibus, desiderio illius astuaremus: gratam nobis ad eum videndum peregrinationem suscepimus: simul quia iam ardebat animus Vitam illius scribere; partim ab ipso, in quantum ille interrogari potuit, sciscitati sumus; partim ab iis qui interfluerant, vel sciebant, cognovimus. Quo quidem tempore, credi non poset, qua me humilitate, qua benignitate suscepiter: congratulatus plurimum, et gavisus in Domino, quod tantu[m] esset habitus, quem peregrinatione suscepta expellissemus. Misericordia me (pene non andeo contuleri) cum me sancto convivio suo dignatus est adhuc hinc, aquam manibus nostris ipse obtulit, ad vesperum autem ipse nobis pedes abluit: nec retinui ad hoc, aut contraire consternata fuit: ita auctoritate illius opressus sum, ut nefas putarem, si non acquiescsem. Sermo autem illius non aliud apud nos tuit quam mundi hujus illecebras, et seculi onera refinquendi, ut Dominum Jesum liberi

expeditique sequeremur: præstantissimumque nobis præsentium temporum illustris viri Paulini, cuius supra mentionem fecimus, exemplum ingerebat; qui summis opibus abjectis, Christum secutus, solus penè his temporibus Evangelica præcepta compleset; illum nobis sequendum, illum clamabat imitandum: beatumque esse præsens sæculum, tanta fidei virtutisque documento, cum secundum sententiam Domini, dives et possidentes multa, vendendo omnia et dando pauperibus, quod erat factu impossibile, possibile fecisset exemplo ». Ille Severus de suo ipsius accessu et congressu cum S. Martino, ut ejus Vitam describeret, quod et tunc præstitit: adeo ut appareat, post conversionem Paulini, ante tamen præsentem annum fuisse elucubratam.

17. Porro sic (ut ipse testatur⁴) libellum ipsum de Vita S. Martini conscripsit, ut intra parietes domesticos conlineret: uni tantum valde familiariter immenso desiderio eundem cupienti et valde expositenti, pollicitatione premissa ne euti concederet, tandem tribuit. Sed id plane accidit, quod ideu Severus litteris ad Desiderium scriptis, se timere significar illis verbis: « Sed vereor ne tu ei jama sis futurus, et emissus semel, non queat recovari ». Sed quonodo editus atque vulgatus⁵ creditus est libellus eidem ipsi qui supra Paulino, qui haec ad Severum²: « Benedictus tu homo Domini, qui tanli sacerdotis et manifestissimi confessoris histriam, tan digno sermone, quam justo affectu percensuisti. Beatus et ille pro meritis, qui dignum fide et vita sua meruit historicum; qui et ad divinam gloriam suis meritis, et ad humanam memoriam tuis litteris consecratur ». Ille ipse Paulinus: qui acceptum libellum illum (ut nuper vidimus) legit Nicetæ episcopo, sieque S. Martinus innotuit Borealis barbarorum gentibus. Legit tunc et Melania, et sic idem S. Martinus in Urben invectus est, ex qua celerrime est vulgatus in orbem. Sed quomodo? Audi Posthumianum³:

18. « Referam tibi plane, inquit, quo liber iste penetraverit, et quam nullus fere orbis terrarum locus sit, ubi non materia tam felicis historie perulgata fencular. Primum cum Romane urbi vir studiosissimus hui Paulinus invexit. Deinde cum tota certatim Urbe raperetur, exultantes librarios vidi, quod nihil ab iis quaestuosius haberetur; siquidem nihil illo promptius, nihil carius venderetur. Ille navigationis meæ cursus longe ante progressus, cum ad Africanum venisse, jam per totam Carthaginem legebatur: solus cum Cyrenensis ille presbyter non habebat; sed me largiente descripsit. Nam quid ego de Alexandria loquar, ubi pene omnibus magis, quam tibi notus est? Hic Egyptum, Nitram, Thebaidam, ac tota Memphitica regna transiit: Hunc ego in eremo a quodam scene legi vidi: cui cum me familiarem tuum esse divissem, et ab illo et a multis fratribus hac mihi injuncta legalio est,

¹ Paulin. ep. x. — ² Sever. in Vit. S. Martin. c. viii.

³ Sever. ep. ad Desider. ante libellum præfixa. — ⁴ Paulin. ad Sever. ep. v. — ⁵ Sever. Dialog. 1. c. 16.

ut si unquam terras istas, te incolumem, contigissem; ea te supplere compellerem, que in illo tuo libro de virtutibus beati viri professus es præteriisse. Age ergo, etc. » Suppletus est liber a Severo, auctario que locupletatus per epistolas de ejusdem viri sancti obitu postea ab eo scriptas, adjecto insuper additamento Dialogorum.

19. *Melania et Ruffinus Romæ, qui ibi Origenis Periarchon mali artibus evulgit.* — Jam vero, ubi salis apud Paulinum Nole consedimus, Melania cum Ruffino redeuntem in Urbem prosequamur. Qui enim diu ab Urbe absentes, Hierosolymis tanquam in spirituali quadam Academia, ut veram excollerent sapientiam quinque (ut vidimus) lustris considerant, cum primum Romanum venerunt, omnium plane oculos præ admiratione in se converterunt. Laeti jam illi videre praesentes, que de iisdem absentibus summo saepè præconio fama detulerat; sed non videre tantum, verum et audire solliciti; sieque ab ore ipsorum tanquam a celesti quadam illato Romanam oracula pependerunt. Cum ipsi, quam ex Origenis libris didicerant, Stoica indolentia perfectissima, et ad omnes numeros absolute vita christiana specimen edentes, maxima apud Christianos omnes, qui Rome erant, perpamis eruditis exceptis, quos antea S. Hieronymus litteris monuissest, existimatione fuerunt. Cum sic igitur animos civium erga se sūosque esse propensiōes et optime affectos Ruffinus intellexisset : vestigio impiate referta allata secum ex Aegypto primum, inde Hierosolymis scriinia reseral, indeq̄e deponuit pestilera merces, sed ita fallaciis obvolulas, et auro caelatas, ut bene prudentes et sapientes quoque cædem decipere potuissent.

20. De appulsi autem horum in Romanum Portum agens S. Hieronymus, haec per antiphram simus¹: « O tristem locupletissimam, que Orientalibus et Aegyptiis mercibus Romane urbis ditare venerat paupertatem! Tu maximus ille es : unus qui nobis scribendo restitus rem. Ergo nisi de Oriente venisses, eruditissimus vir haeret adhuc inter mathematicos ». Et paulo post : « Te multo tempore Pharus docuit, quod Roma nescivit : insruxit Aegyptus, quod Italia hueusque non habuit, etc. » At ne sibi esset impedimento quod apud nonnullos Origenis nomen male audiret, idem Ruffinus Apologiam pro Origene ab Eusebio Cæsariensi scriptam, nomine tamē martyris Pamphili, a se vero latinitate donata mox edidit, additique pro codem recens a se item volumen elaboratum, cuius erat titulus : *De adulteratione librorum Origenis*. Sed et quod magis mireris, nec quidem ipse Ruffinus erubuit Rome jactare tum S. Hieronymum, tum etiam Theophilum Alexandrinum episcopum iisdem Origenis erroribus assentiri. Testatur id quidem ipse S. Hieronymus in Epistola quam postea ad Panmachium scripsit², ubi ait : « Me et papam Theophilum sui jactabat erroris : latratuque imput-

dentissimorum canum. ad indicendos simplices, nostrum mentiebatur ascensum ». Itæ ipse.

21. Sed quod spectat ad Periarchon et Apologiam nomine Pamphili martyris pro Origene a Ruffino editam ; audi Hieronymum³ ab Oriente, ita ut Roma audiretur, veluti tonitruum, vehementius obstrepentem : « Ruffinus non mihi urbi, sed orbi blasphemias Origenis, et οὐτις ἡγεμὼν libros, quantum in se fuit, intulit : ita ut Eusebii quoque primum librum defensionis Origenis sub nomine Pamphili martyris ederet; et quasi ille parum dixisset, novum pro eo volumen evomeret ». Et rursus in eum⁴ : « Cur, inquit, translatiurus haereticam defensionem eorum, premitis quasi martyris librum; et id Romanis anibus ingeris, quod translatum, nempe οὐτις ἡγεμὼν, totus orbis expavit? etc. » His igitur precursoriis curavit Ruffinus purulenta Origenis οὐτις ἡγεμὼν, Romam invehere, quo ab omnibus pacificis salutaretur occursibus, et nescientes imaginem bestiae adorarent. Neque vero haec sibi visa sunt satis : sed et adhuc addidit ad decipiendum summa quidem arte excoxitum portentum : ut de eo merito illud Psalmista appareat decantatum⁵ : « Sic ut novacula acuta fecisti dolum » : et ihud⁶ : « Lingua tua concinnabat dolos. Sedeus adversus fratrem tuum loquebaris, et adversus filium matris tuæ pomebas scandalum » : cum videlicet id efficerit, ut quamvis ipse fur esset et latro, iste ipsa fuerint tamen adversus sanctum Hieronymum protinus clamata.

22. Quonam modo ista configerint, audi. Cum ille pro Origene ejusmodi premississet defensores, sic οὐτις ἡγεμὼν ipsius voluit edi, ut eidem prefationi affixa, nomen suum silentio prætermiserit, quo et nomen interpretis haberetur incognitum : absque titulo enim auctoris prefationem illam editam esse, ex eo intelliges, quod de eadem S. Hieronymus postea ad Ruffinum⁷ scribens ait : « Præfationula librorum οὐτις ἡγεμὼν ad me missa est, quam ex stylo intellexi tuam esse, etc. » Instar enim sepiae queque heresis nigredinem primum ad obscurandum veritatis claritudinem vomit : quod commune sit omnibus male agitibus, lucem odisse. Quid igitur veneni lateret in prefatione illa, quidve vitiōsum esset in ea interpretatione, ut merito Ruffinus non solum suum silentio obvolvendum putaverit, in apertam jam lucem cunctis aspicendum prodamus. Erit plane quod mireris, lector, cum intueberis filiorum temebrarum incredibilem in male agendo verutiam.

23. Qui igitur facilo suo nomine, a se translatum haeresibus referunt Origenis οὐτις ἡγεμὼν Roma editurus erat, frontem operis, ipsa, inquam, merecbris prostibuli limina auro tecta ornata reddidit atque compla, ut ad ingressum homines ea dolosa arte pelliceret : quod præstitit, cum suspectum Origenis nomen faceret testificatione S. Hieronymi ve-

¹ Hier. Apol. I. II. — ² Hier. ad Panmach. ep. LXXXVIII.

³ Hier. in dial. advers. Pelag. — ² Hier. Apol. adv. Ruffin. — ⁵ Psal. LI — ⁶ Psal. XLIX. — ⁵ Hier. ep. LXVI.

nerandum, dum quæ ab eodem adeo celebri auctore ejusdem Origenis lucubrationes essent hactenus latitante donatae recenset, et ejus de ipso elogia recitat. Ex quibus alterum de duobus eventurum praesentiret; vel ut ita Origenis nuptiæ *ἀπόστολον* avidius acceptum, ab omnibus probaretur; vel si continget ob blasphemias respui, in Hieronymum ipsum antiquiore Origenis interpretem ac laudatorem in fama verteretur. Ita quidem se habuit mali operis pejor interpres, pessimusque pafator. Unde si quis prefationem illam nuptiæ *ἀπόστολον* Origenis apposilam, putentis cadaveris diverit pollinctorum, qua grave olenus corrupta earo suavissimos spirarel odores; sane quidem scopum ipsum veritas attigerit. Vide quorsum progressus sint versipellis hominis artes.

24. Sed præstat ipsum andire Ruffinum, cum ista pafatur¹: « Scio quamplurimos fratrum scientia Scripturarum desiderio provocatos, poposisse ab aliquantis eruditis viris et græcarum litterarum peritis, ut Origenem Romanum facerent, et latinis auribus condonarent: inter quos etiam frater et collega noster Hieronymus ab episcopo Damaso deprecatus, cum homiliis duas de Cantico Canticorum in latinum transtulisset ex græco, ita in illo opere ornate magnificeque pafatus est, ut enijs legendi Origenem et avidissime perquirendi desiderium commoveret ». Et paulo post: « Nos ergo rem ab illo quidem ceptam sequemur et probatam: sed non aequis eloquentia viribus tanti viri ornare possumus dicta. Unde vereor, ne vitio meo illud accidat, ut si vir, quem ille » nempe Hieronymus « alterum post Apostolos Ecclesia doctorem scientia et sapientia merito comprobavit, inopia sermonis nostri longe esse inferior videantur ». Ita quidem ipse et alia in commendationem Origenis ex testificatione S. Hieronymi, magni tune in Ecclesia nominis: cuius quoque auctoritate adhibitam in idem opus interpretando fraudem voluit contexuisse, cum addit: « Quantum fieri potest interpretando, sequar regulam prædecessorum, et ejus p�ceipue viri », nempe Hieronymi, « cuius superius fecimus mentionem: qui cum ultra septuaginta libellos Origenis, quos Homiliaticos appellavit, aliquantos etiam de tomis in Apostolum scriptis transtulisset in latinum, in quibus cum aliquanta offendicula inveniantur in græco, ita elinavit omnia interpretando atque purgavit, ut nihil in illis, quod in fide nostra discreparet, latinus lector inveniat. Ilunc ergo nos etiam, fidel non eloquentia viribus, discipline famam regulis, in quantum possumus, sequimur, etc. »

25. Cum igitur istec omnia S. Hieronymi exemplum sequi, et in genere interpretandi, Origenem expurgando, se illius profiteatur affectari vestigia; quis reprehendere vel hostis auderet, quod tanto ipse tentasset exemplo? Vel quis cunctando recipere, que ipse ut profitetur Origenis ederet erroribus expurgata in latum conversa? Sed quid insuper?

dolos dolis consarciens, ne ipse mendax argueretur et proditor; cum se erroribus, exemplo S. Hieronymi expurgatum librum editurum pollicetur, quid adjeicerit, accipe: « Sicubi ergo nos in libris ejus aliquid contra id invenimus, quod ab ipso in ceteris locis pie de Trinitate fuerat definitum; velut adulterium hoc et alienum, aut prætermisimus, aut secundum ejus regulam protulimus, quam ab ipso frequenter invenimus affirmatam ». Hac et alia ipse pollicitus, ad Origenis nuptiæ *ἀπόστολον* legendum securum sic aditum voluit preparasse, ut tamen domi exceptos hospites lethalibus incanus venenis latentis heresis compotaret: nimurum cum lectorem securum redderet, dum pollicetur Origenem erroribus purgatum exhibere, præstitumque id ab eo putaret in reliquis, sicut in maculis heresis Ariane: sieque tutum redditum eumdem incantum in foveam Origenis errorum præcipitem ageret.

26. Sed ubi ista? Audi Hieronymum¹ ad Pamphilium ita scribentem: « Tine me, frater Pamphilus, et tuorum litteræ compulerunt, dicentes illos » libros scilicet nuptiæ *ἀπόστολον* « ab alio fradulenter esse translatos, et interpolata nonnulla, et vel addita, vel mutata. Ac ne parum epistolis haberem fidem, misisti exemplaria ejusdem translationis cum pafatiuncula laudatrix mea. Quæ cum legi sem contulisseque cum Graeco: illico animadvertis, quæ Origenes de Patre cum Filio et Spiritu sancto impiæ dixerat, et quæ Romane aures ferre non poterant, in meliorem partem ab interprete commutata: cetera autem dogmata, de angelorum ruina, de animarum lapsu, de resurrectionis præstigiis, de mundo vel mundis Epicuri, de restitutione omnium in æqualem statum, et multo his deteriora, quæ longum esset reflexere, vel ita verlissem, ut in græco invenerat, vel de commentarioliis Didymi, qui Origenis apertissimum propagnator est, exagerata et firmiora posuisse: ut qui in Trinitate catholicum legeret, in aliis hereticum non caveret ». Ita Hieronymus: quibus versutias infellegas hereticorum, instar Judee sic petens dominum osculo, ut laqueum ejus collo inijiciendum procurel, et vinculis strictum captivum hostibus dedat.

27. *S. Marcella Origenistas detegit ac debellat, in quo excusat Siricius papa.* — Immenso tune quidem periculo Romana fluctuavit Ecclesia, cum haeresim ille thesaurus manibus clericorum circumferret, ab imprudentibusque laudaretur, exscriberetur, vipercōque fetu multipliaretur ubique: adeo ut, nisi Christi promissionibus firmissimo fundamento super firmam petram Ecclesia Romana in Petro consolidata fuisset, ejus casus jure timeri potuisse; ipsaque lumen naufragium expavisset navicula Petri, nisi Christus navigaret in ea. Plane accidit, ut, sicut cum Christus Pharisaeorum² exagiaretur opprobriis, extollens vocem quendam unius magnificare cum intrepide cepit; ita Romane confessione fides Catholica ab Origenistarum

¹ Apol. S. Hier., tom. IX.

² Hieron. Apolog. adv. Ruffin. — ² Luc. xi.

blasphemiis vindicaretur illesa : dum confundens sapientiam sapientum, silentibus iis, quorum innumeris erat exsurgere et stare pro muro domus Israel, excitavit Deus spiritum feminae. Etenim exsurgens tunc mulier, nova Debora, phalanges evertit Chanaeorum. At quomodo adeo ingens facinus edidicit feminia una, audi S. Hieronymum¹ rem his verbis accurate scribentem :

28. « In haec tranquillitate et Domini servitute, haeretica in his provinciis exorta tempesetas cumeta turbavit, et in tantam rabiem concitata est, ut nec sibi, nec ulli bonorum pareceret : et quasi parum esset, hic (in Palestina scilicet) universa movisse ; navem plenam blasphemiarum Romano intulit portui : inventaque protinus patella operenum, et Romanæ fidei purissimum fontem ceno luctosa permiscuere vestigia. Nec mirum, si in plateis et in foro rerum venalium fictius ariolus stultorum verberet naves, et obtorto fusile dentes mordentium quatiali : cum venenata spurcaque doctrina Romae invenerit quos induceret. Tunc librorum οὐτις ἀργεῖον infamis interpretatio : tunc discipulus ἀβύτος, et vere nominis sui, si in talem magistrum non impiegisset : tunc nostrorum ἀδόκτονον contradicito, et Pharisaeorum turbata est schola. Tunc sancta Marcella, qua diu se cohibuerat, ne per æmulationem quippiam facere videretur, postquam sensit fidem apostolico ore laudatam in plerisque violari ; ita ut sacerdotes quoque et nonnullos monachorum maximeque sæculi homines in ascensum sui traheret, ac simplicitati illuderet episcopi, qui de suo ingenio cateros aestimabat : publice restitutus, malens Deo placere, quam hominibus ». Haec de S. Marcella Hieronymus, de qua nos plura superius, sed et inferius dicturi sumus. At quemam haec sancti Hieronymi veluti enigmatibus obumbrata locutio ? Quid per discipulum ἀβύτος, et veronominis sui, si in talem magistrum non impiegisset ? » Alludit plane auctor ad scriptiōnēm illam Ruffini ad Macarium scriptam de adulteratione librorum Origenis, Rome editam ad sternendam viam ejusdem Origenis erroribus : ad quem etiam præfationem in Ηρώντιον inscripsit. Qui cum Macarius diceretur, vere (inquit Hieronymus) ἀβύτος iste dicendus, hoc est *Beatus*, nempe Macarius ex nomine, nisi in talem incidisset doctorem. At quisnam iste Macarius fuerit, consule a nobis notata ad Romanum Martyrologium², ut ab aliis ejusdem nominis sanctis viris ipsum seias discriminare.

29. Sed ut ad Marcellam redeamus, quo tandem perduxerit ipsa negotium, ex paucis que idem auctor subdit, possumus intelligere : nimirum valide egisse, atque restituisse certamen, insuper et hostes in fugam converuisse. Etenim ipsi ab ea palam detecti, negaverunt Periarchon haeresum promptuarium sua ipsorum opera in latīnum esse conversum, et officiālē sunt pariter se ea cum Origene sentire; atque prae se ferentes catholicam disci-

plinam, ut Catholicæ Ecclesiæ communicantes, quasierunt a Romano Pontifice litteras communi-calorias, quo earum testificatione se probarent ubique esse Catholicos; ac ita his munītū litteris, ab Urbe probati Catholicī discessisse viderentur. Nam de his subdit ista Hieronymus¹: « Cernentes haereticī de parva scintilla maxima incendia concitari, et suppositam dudum flammam jam ad culmina pervenisse, nec posse latere quod multos deceperat, petunt et impetrant Ecclesiasticas epistolas, ut communicantes Ecclesiæ, discessisse viderentur ». Haec cumenacta ait vivente Siricio, quem anno sequenti ex haec vita migrasse dicimus. Caetera autem que subdit de eorumdem haeticorum damnatione facta a successore Siricii Anastasio papa, suo loco dicturi sumus.

30. Caeterum idem S. Hieronymus de S. Marcella certamine atque victoria ista subdit : « Dicas : Quid haec ad laudem Marcellæ ? Damnationis haeticorum haec fuit principium : dum adducit testes, qui prius ab eis eruditæ, et postea ab haeretico fuerant errore correpti : dum ostendit multitudinem deceplorum : dum impia οὐτις ἀργεῖον ingerit volūmina, quæ emendata manu scorpii monstrabantur, etc. » Addit enim, eo a sancta Marcella provectum esse negotium, quod cum intellexissent haeretici sese jani manifeste Romæ detectos esse, vocati licet ab Anastasio successore Siricii, cum venire penitus recusassent, absentes damnari meruerint : ut plane cunctis perspicue apparuerit, non dormire, neque dormitare, qui custodit Israel ; licet interdum illi dormitent, quibus vigilandi munus incumbit.

31. Suggillat tamen S. Hieronymus Siricii papa simplicitatem, non dolum : dum enim non adduci posset, ut erederet, in Christianis adeo fama conspiciens, haeresis occultari venenam, ex profligate animi sui nesciens (ut ait) mala existimare de aliis, hand confessim spiritualis gladio potestatis (ut per erat) deforme monstrum extinxit, neque cithissime damnavit igni versionem illam veneno referant οὐτις ἀργεῖον Origenis. Licet et aliqua sallem ex parte excusacionem illam prætexere jure potuisse, quod exemplo evangelici patris familias usque ad messem siverit zizania crescere, ne cum eis evelleret trifolium; expectans nimirum, ut qui vere essent haeretici, perspicue matura segete, certioribus signis fierent manifesti : etenim cum ejusmodi hominum genere negotium erat, qui venerant in vestimentis ovium, cum intrinsecus essent lupi rapaces, affecta que sanctitate, nec ea quidem vulgari, sed que esset toto orbe spectata, aspidum ova forerent.

32. Caeterum, quod hand velociter Siricius periclitanti occasione Origenis errorum occurrit Ecclesiæ; quam cilius, nempe anni sequentis exordio, ex haec vita subfatus est : erectusque super cathedram Petri acerrimus oppugnator Origenistarum

¹ Hier. ep. xvi. — ² Die 11. Januar.

¹ Hier. ep. xvi.

haereticorum Anastasius papa. Sæpe quidem atque pavendis est demonstratum exemplis, ut Pontifices illi qui causam fidei paulo segniter tractaverunt, ac remissum curaverunt, a Christo primario omnium pastore fuerint quam celeriter ex hac vita subducti: adeo ut manifeste fuerit declaratum, summo iugis studio, specialique diligentia semper invigilasse super Romanam Ecclesiam divinam providentiam, ne qua vel levu saltem suspicione haeretice contagionis aspergeretur.

33. Sed ut ad S. Marcellam iterum redeamus: quam egregie divini iudicii pondere certamen fuit aqua lance pensatum, dum per feminam dissipari delegit, quod duce femina per suos diabolus fuerat machinatus! Melania quod et superius est demonstratum vexillum impietatis, pietatis tamen charactere notatum, erexit, prægrandi dispendio Catholicæ veritatis: nam sub eo etiam paulo post Pelagius heresiarcha ordines duxit. Hinc illa justa querela S. Hieronymi¹, dum totius hujuscem militie recenset antesignanos: « Quid, inquit, volunt misera muliercula onerata peccatis, que² circumferuntur omni vento doctrinæ, semper discentes, et nunquam ad scientiam pervenientes, et eaferi muliercularum socii pruriuntur auribus, et ignorantes quid audiant, quid loquantur, etc. » Subdit enim pererudit catalogum præcipuarum heresum, quea previa semper aliqua cum heresiarcha muliere, infelicitè prodierunt. Sed feminam feminine, et Melania Christus Marcellam opposuit, que et victoria exiret de dannata impietate trophea.

34. Sed quod ad Ruffinum spectat: et si profecturus Aquileiam solum patrum petierit, et accepert ab ipso Siricio Romano Pontifice communicatorias litteras Catholicis tantum (ut sapientius divinus impetrari solitas, minime cessit culpa Siricio). Nam cum ipsa heretica interpretatio Periarchon Origenis nomine careret auctoris, nec a quo praefatio illa esset scripta liqueret: nihil est, quod Ruffinum nondum detectum, immo catholicum se clamantem, et ab omni heresi se alienum extrinsecus profidentem a catholica communione extrem facere deberet. Nec Romanae Sedis moris est non convictum quempiam condemnare. Ceterum ostentare solitum fuisse Ruffinum acceptam Siricii epistolam, quo se Catholicum esse omnibus demonstraret, testatur S. Hieronymus in Apologia adversus enim conscripta, cum ait: « Siricii jam in domino dormientis profers epistolam, et viventis Anastasi dicta contemnis? » Hoc ipse: re enim postea ab Anastasio bene conperita, accepit quam meruit Ruffinus ipse sententiam.

35. S. Ambrosii obitus, et quo illum processerint, quaque subventa fuerint. — Hoc eodem anno, pridie nonas Aprilis, S. Ambrosius aetas sue clausa periodo, ex hac vita migravit: ea quippe die natalis ejus et ad eum transiit, Catholicæ Ecclesie monumentis, annis singulis publice rependendis, ad-

scriptus habetur. Quod vero ad initiam rationem temporis spectat; his ipsis anni hujus consulibus Cæsario et Attico ejus obitum configuisse. Marcellinus⁴ affirmat, cum sanctissimum sacerdotem in Chronico, tanquam epitaphio sepulcrali, ejusmodi commendatam reliqui elegio: « Ambrosius Mediolanensis virtutum episcopus sanctus, arx fidei, orator catholicus, ad Christum dominum commigravit ». Hec ipse, paucis quidem summa complexus. Ceterum de anno ejus obitus non ex Marcellino soli ista firmamus, sed et confirmamus auctoritate Paulini Vitam ejus scribentis, dum ait, ad obitum Theodosii usque ad Ambrosii mortem non intercessisse triennum. Sed et cum ex Concilio Carthaginensi tertio² missa fuerit legatio hoc anno sub dictis consilibus mense Septembri ad Siricium papam et Simplicianum episcopum Mediolanensem: plane significatur, jam ante illud tempus Ambrosium ex hac vita discessisse. Nec est quod quis canonem illum alterius Concilii postea Carthaginæ celebrati esse, illi vero annexum Concilio, tergiversari possit. Nam Siricius papa, cuius mentio illic fit, haud ad illud tempus vitam propagasse dici potest, quem constat anno sequenti, mense Februario ex hac vita migrasse. Ex quibus et colligere vales, ipsum S. Ambrosium sedisse annos viginti duos, menses quatuor minus tribus diebus: creatum enim episcopum diximus anno Domini trecentesimo septagesimo quarto, septimo id. Decemb. Gratiano III et Equitio consulibus. Hoc cum adeo perspicuis argumentis apparent, habes unde redarguas Gregorium Turonensem, dum tradit ante S. Ambrosium defunctum esse S. Martinum, quem decessisse ait hoc anno iisdem Cæsario et Attico eoss. Sed in utroque ipsum errore lapsum, satis in Notis³ ostendimus; et de anno obitus S. Martini, exacto habito ejus vite annorum calendo, superius tertio Annalium tomo demonstratum⁵ est, dum de ejus die natali et a militia discessione pluribus disserimus.

36. His igitur de obitus tempore elucidatis, que mortem precesserint et in obitu configerint, ipsumque fuerint subsecuta, hic ex Paulino reddamus: « Ipse autem inquit⁶ de sua morte ante prædicti, quod usque ad Pascha nobiscum futurus esset: quod quidem meruit, dominum obsecrando, quo matutinus hinc liberaretur. Ingemiscalet cuius vehementer, cum videret radicem omnium matorum avaritiam pulchnare. Sed eo magis cruciabatur, quod personas quoque ecclesiasticas vehementer eadem pestis invaserat. Subdit autem post hoc: « Ante panicos vero dies quam lectulo detineretur, cum xiii Psalmum dictaret, me excipiente et vidente, subito in modum senti brevis ignis caput ejus cooperuit, atque paulatim per os ipsius, tanquam in domum habitator ingressus est: post quod facta est facies ejus sicut nix: postea vero reversus est vultus ejus

¹ Hier. ad Ctesiphontem adver. Pelag. — ² 2. Tim. iii.

³ Marcell. in Chron. — ⁴ Conc. Carth. III. can. 48. — ⁵ Rom. Martyr. die 4. Apr. et die 11. Novembr. — ⁶ Annal. tom. III. anno Dom. 354. — ⁷ Paulin. in Vit. S. Ambros.

ad speciem suam. Quod cum fieret, stupore peresus, obrigui, nec potui scribere que ab illo dicebantur, nisi postquam visio ipsa transibat. Dicebat enim eo tempore testimonium Scriptura divina, quod ego optime retinebam. Nam scribendi vel dictandi ipse die finem fecit : sed quidem ipsum Psalmum expiere non potuit. Ego vero, id quod visum a me fuerat, honorabili viro Casto diacono sub ejus cura degebam, statim reliui. At ille repletus gratia Dei, Spiritus sancti adventum me in illo vidisse docuit lectione Actuum Apostolorum». Hac de his ipse Paulinus exceptor: cuius ministerio perraro, vel nouissimi necessitate cogente, uti consuevit : nam de eo idem Paulinus hac supra : « Nec, inquit, operam declinabat scribendi propria manu libros, nisi cum aliqua infirmitate corpus ejus attenuaretur ». Quod et ipse Ambrosius, ad Sabinum¹ Placentium episcopum scribens, confirmat : « Non enim, inquit, dictamus omnia, et maxime noctibus, quibus aliis nolumus graves esse ac molesti : tamen quia ea que dictantur, impetu quodam proruunt, et profluo cursu feruntur; nobis autem quibus cura est senilem sermonem familiari usu ad inquinum distinguere, et lento quodam figere gradus aptius videtur propriam manum nostro affigere stylo, ut non tam deflare aliquid videamur, quam abscondere; neque alterum scribentem erubescamus, sed ipsi nobis consciū sine ullo arbitrio, non solum auribus sed etiam oculis ea ponderemus, que scribimus ». Hac ipse; qui hoc tempore passus divina, suum exceptorem fallere minime potuit, qui videret que alias sœpe fortasse absque arbitrio percessus esset.

37. Extat adhuc ipsa postrema S. Ambrosii iubrario in Psalmum quadragesimum tertium, reflecta (ut Paulinus ait) inabsoluta, duobus ultimiis versibus prorsus intactis. Cum enim in eo explicando versu totus esset² : « Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopite nostrae, et tribulationis nostre? » testimoniumque illud divina Scriptura ultimo recenseret loco ex Proverbiis, de divina Sapientia dictum³ : « In latitudine cordis tui describe eam » : ad hanc ipse : « Ideo, inquit, qui habet sapientiam, non in occulto teneat eam, sed canat eam in exitu : ubique quod sentit, cum auctoritate predicit ». Tuncque (ut Paulinus ait) fieri copta est visio illa sphæra ignea super caput ipsius dictantis: cum tamen dictere ipse non desistit, puto quidem, ut in officio contineret exceptorem; ut deorsum super chartam ad stylum conversis intentisque oculis, ipsum lateret, quod divinitus fieret. Quam ob causam dictere prosequens, verborum illorum aliam Symmachii interpretationem addidit, sed quidem non necessariam, sicut non diversam: ut plane appareat ipsum, quacumque obiter memoria suggestisset, illa dictasse, ut sic occupatum jugiter redderet exceptorem, ne sursum tollendi oculos tribueret facultalem, et videndi ea, quorum neminem vellet ha-

bere conscienti: quamobrem (ut dictum est) dictare pergens, illa subintulit : « Symmachus autem, pro tribulatione, afflictionem posuit. Sive autem afflictatio sit, sive tribulatio; opus est ut nos maneamus in Domino, nec ab eodem recedamus. Quoniam præstole Domino et assistente nobis, omne certamen fortiter possumus sustinere. Si autem Dominum negligamus, et longe nos faciamus a Domino, facimus nobis adversarium fortiorē ». In quibus postremis verbis dicendis Ambrosius Dco plenus subsistere numine virtus cogitur: cum et frusta novissima illa dicasset, quod exceptor ipsa apparente visione totus obriguerit: noui cuim potuit non vidiisse et sursum levasse oculos, quos emissi ex Iuce radii invitarunt, rei novitas provocavit, atque ingens miraculum in se converlit: cum tamen postea (ut ipse ait) retinens memoria que dictasset, postquam visio ostensa recessit, calamo reddidit cuncta que dixerat. Verumtamen que reliqua erant, dictandi nulla amplius Ambrosio cura fuit.

38. Sed cur ista Deus Ambrosio prestiti interpretanti divinas Scripturas jam proxime morituro, arbitrio exceptore, teste quidem fide dignissimo? nunquid frustra? absit: Deus quidem (quod concedunt philosophi) et natura nihil frustra. Non enim ad ostentationem (ut homines) Deus edit ostenta, sed ut quid magnum ostendat: et quidem (quod ad hanc rem spectat) voluit ejusmodi visione, veluti sigillo apposito, consignasse, ostendisseque tantum in Ecclesia doctorem, nou pro humani sensus arbitrio, sed ex ore Domini, divino afflatum Spiritu docuisse, disseruisse, scripsisse, atque dictasse ea, quibus vel populum eruditivit, vel hereticos confutavit, cum viva voce vel scriptis episcopale munus explavit, et numeros doctoris absoluit.

39. Quia autem fieri configurunt, postquam sanctus Dei sacerdos ager in lecto decubuit, idem Paulinus sic narrat: « Post hos dies, ordinato sacerdote Ecclesie Ticinensi, incidit in infirmitatem: qua cum pluribus diebus detineretur in lectulo, comes Stilico dixisse fertur, quod tanto viro decadente de corpore, interitus imminet Italiae. Unde convocatis ad se nobilibus viris illius civitatis, quos diligenter a sancto sacerdote cognoverat: partim interminatus est illis, partim blando sermone persuasit, ut pergerent ad sanctum sacerdotem; suaderent illi, ut sibi vivendi peteret a Domino commeatum. Quod ille ubi ab illis audivit, respondit: Non ita inter vos vixi, ut pudeat me vivere: nec timeo mori quoniam Dominum bonum habemus ». Sententia digna quidem Ambrosio, quam a S. Augustino laudatam, qui eam declarat, Possidius⁴ tradit. Ceterum haud falsum vatem Stiliconem fuisse miserandus probavit eventus; ut plane quod de vinea Domini dictum est²: « Auferam sepem, et erit in direptionem », Italiae acciderit posthac barbarorum furore ubique prostrata. Sane quidem quovis tempore, longeva ficeret senecta, ejus obitus importunus semper videri potuisset.

¹ Ambr. l. vii. ep. XLV. — ² Ambr. in Psal. XLIII. — ³ Prov. III.

⁴ Possid. in Vit. S. Aug. c. 27. — ² Isai. v.

set : hoc tamen migrans tempore visus est præmatura, et impotente nimis ex hac vita migrasse.

40. Quod autem ad ejus aetatem spectat; cum ev litteris ipsius ad Severum scripulis tempore quo Maximus tyranus ex improviso invasit Italianam, testetur se fuisse fuisse atfat annorum quinquaginta trium, cum iam consulibus Honorio et Eudio annus Domini voveretur trecentesimus octogesimus sextus; numerando ab eo tempore usque ad praesentem annum ejus vita cursum, sexagesimum quartum vix inchoatum numerari contingit : adeo ut cum ejus senectus proiectior exspectaretur, omnino molestissime acciderit, ipsum decessisse in ipso pene limine senectutis. Subdit his vero Paulinus : « Per idem tempus, cum in extrema parte porticus, in qua jacebat, in uno posili Castus, Polenius, Venerius, et Felix tune diaconi secum tractarent, voce ita repressa, ut vix invicem se andirent, qui post obitum illius episcopus ordinandus esset : atque cum de nomine sancti loquerentur Simplicianum : tanquam interasset tractatu, cum longe positus ab ipsis jaceret; approbans exclamavit tertio : senex, sed bonus. Erat enim Simplicianus aëi maturior. Qua voce audita, expavescentes fugerunt ». Et paulo post :

41. « In eodem tamen loco in quo jacebat sicut referente Bassiano episcopo Laudensis Ecclesie, qui ab eodem andierat, didicimus), cum oraret una cum supradicto sacerdote, viderat Dominum Iesum advenisse ad se et arridentem sibi. Nec multos post dies ablatus est. Sed eodem tempore quo a nobis migravit ad Dominum, ab hora circiter undecima diei usque ad illam horam qua emisit spiritum, expansi manus in modum crucis oravit. Nos autem labia illius moveri videbamus, vocem autem non audiebamus. Honoratus autem sacerdos Ecclesie Vercellensis, cum in superiora domus se ad quietendum compositisset, tertio vocem vocantis se adivit, dicensque sibi : Surge, festina, quia modo est recessurus. Qui descendens, obtulit sancto Domini corpus : quo accepto ubi glutivit, emisit spiritum, bonum viaticum secum ferens, ut in virtute esse anima refector angelorum nunc consortio, quorum vitam vixit in terris, et Elias societate latetetur : quia ut Elias nunquam regibus vel illis potestabatis, ita nec iste pro Dei timore loqui veritus est. Atque inde ad Ecclesiam maiorem, antelucana hora qua defunctus est, corpus ipsius portatum est, ibique eadem fuit nocte, quam vigilavimus in Pascha. Quem plurimi infantes baptizati, cum a fonte venirent, videbunt : ita ut aliqui sedentem in cathedra et tribunalum dicerent; ali vero ascendenter suis parentibus digito ostenderent. Sed illi videntes videre non poterant : quia mundatos oculos non habebant. Plurimi autem stellam supra corpus ejus se videre narrabant.

42. « Tot tantisque signis volunt Dens sacerdotem suum post obitum innotescere, ut sciretur in calis vivere, quem in terris detunculum plorabant. Sed lucecente die Dominicō, cum corpus illius, per-

actis sacramentis divinis, de Ecclesia levaretur, portandum ad basilicam Ambrosianam in qua positus est : ita ibi demonum turba clamabat se ab illo torqueri, ut ejuslatus corrum ferri non posset. Quae gratia sacerdotis non solum in illo loco, verum etiam in plurimis provinciis usque ad hodiernum manet. Jaefabat etiam turba virorum ac mulierum oraria vel semicinctia sua, ut corpus sancti aliquatenus ab ipsis contingereret. Erat enim exequiarium turba innumerabilis totius dignitatis, totiusque sexus, omniumque pene atatum non solum Christianorum, sed etiam Judeorum et Paganorum : majore tamen gratia ordo precedebat eorum qui fuerant baptizati.

43. « Eadem vero qua oblit die sicut textus Epistole loquitur, que a successore ejus venerabili viro Simpliciano suscepta est de partibus Orientis, ad ipsum tanquam adhuc nobiscum viventem directa, que nunc usque Mediolani habetur in monasterio ejusdem viri sancti apparuit orans cum illis, et imponens illis manus. Itabel enim diem epistola, quo directa est; qua lecta, invenimus diem esse, quo ille defunctus est. Intra Tusciam vero, civitate Florentia, ubi nunc vir S. Zenobius nomine Episcopus est : quia promiserat se potentibus illis, illos sepius visitaturum, frequenter ad altare, quod est in basilica Ambrosiana, que ibidem ab ipso constituta est, visus est orare; sicut ipso sancto viro sacerdote Zenobio referente didicimus ». Subdit post haec Paulinus de auxilio obsesse a Radagaiso Florentinæ civitatib ab Ambrosio post aliquod annos imperito, deque Gildone tyrranno, in Africa ejusdem Ambrosii ope extincto; quæ omnia nos sno tempore dicturi sumus, sicut et de aliis postea ejusdem apparitione obtentis adversus impios tyrranos victoriis : ut plane eidem sancto a Deo concessum singulari prærogativa videatur, ut qui vivens principes atque tyrranos corripere nunquam destitit, post mortem quoque perseveraverit vindic sceleratorum regum, et ultor persecutorum Ecclesie.

44. Sed et quia Deus ostenderit signa adversus eos qui in sanctissimum sacerdotem post obitum obloqui non sunt veriti, idem Paulinus narrat his verbis : « Bonatus quidam, natione Afer, presbyter tamen Ecclesie Mediolanensis, cum in convivio positus, in quo erant nonnulli militares religiosi, detraharet memoria sacerdotis, aspernantibus illis et deserentibus linguam nequam, subito vulnere perensus gravi, de eodem loco in quo jacebat, alienis manibus sublexatus, in lectulam positus est, atque inde ad sepulcrum usque perductus. In urbe etiam Carthaginensis, cum apud Fortunatum diaconum, fratrem venerabilis viri Aurelii episcopi, ad convivium convenissem una cum Vincentio Cassolitanu episcopo, Maurano etiam episcopo Bolitano, sed et aliis episcopis, et diaconibus : tunc Maurano episcopo detrahienti sancto viro, retuli exitum presbytleri superius memorati : quod ille de alio dictum, de se oraculum maturo sui exitu comprobavit. Nam de eodem loco, in quo jacebat, cum subito vulnere ingenti esset perensus, alienis manibus ad lectum

portulus est, atque deinde ad dominum in qua hospitabatur reductus, diem clausit. Is finis virorum detrahentium fuit; quem videntes qui tum aderant, admirari sunt ». Haec Paulinus.

45. En quod quantisque Deus cum viventem, tunc mortuum prosecutus est praeconem veritatis numeribus, sicut et alios omnes qui in Ecclesia Catholica enituere verae fidei defensores: ut tot tantisque apertissimis signis corundem memoria divinitus consecrata ac posteris commendata, omnes certoscirent, atque perspicue intelligerent, veritatem ab illorum partibus stare qui his ipsis qui Dei amicissimi claruerunt, eamdem quam ipsi predicarunt, atque adversus hereticos tutati sunt, intrepide confitentes, adhaerent: cum e contra nec vel umbram quidem unius saltem veri miraculi sil invenire apud eos qui diversam ab his doctrinam quovis tempore amnuntiarent. Quod autem ad ejusdem Ambrosii lucubrationes perficit: desiderari quamplura, certum est: nonnulla vero ejus supposita quisque prudens intelligit. Sed de his alias.

46. *De Paulino auctore Vita S. Ambrosii, et hujus quæ scripta perierint.* — Qui vero res ab eis gestas conscripsit Paulinus, longe alius a Paulino Nolano episcopo fuisse, manifestissime declaratur sua ipsis assertione. Quod enim hoc tempore testetur se clericum minoris ordinis militasse in Ecclesia Mediolanensi sub cura (ut ait) Casli diaconi. Ambrosio autem fuisse a manu: quis non videat hunc esse diversum a Paulino Nolano, jam ante quadriennium (ut vidimus) initato presbyteratu, et hoc tempore in agro Nolano agente jam triennium, ibique firmiter subsistente? Decepit complures nomen: sed et quod ambo viri isti Augustino familiaritate conjuncti fuisse noscantur, existimarent idem, hunc ipsum qui res gestas Ambrosii memorie commendavit, fuisse Paulinum Nolanum; a quo etsi alia deessent firmissima argumenta, certe quidem ipsa longe dissimilis dicendi phrasis discriminat. Ceterum præter S. Paulinum Nolæ agentem, complures alii Paulini inveniuntur eidem Augustino pernecessarii, quorum primum locum obtinet is de quo est sermo, qui rogatus ab illo, sanctissimi viri Vitam conscripsit, ut ipse ejus exordio testatur, cum haec ait: « Hortalis, venerabilis pater Augustine, ut sicut beati viri Athanasius episcopus, et Hieronymus presbytero style persecuti sunt vitas sanctorum Pauli et Antonii in cromo positorum, sicut eliam Martini venerabilis episcopi Turonensis Ecclesiae Severus servus Dei sermone confuxit: sic etiam ego beatissimi Ambrosii episcopi Mediolanensis Ecclesie meo persecutoro style, etc. » Idemque ad ejus vitæ finem, se in Africa Carthaginæ esse versatum affirmat, cum agit de irrigato divinitus supplicio in Mauranum episcopum Ambrosio detrahentem: ut non mirum sit quod innoverit Augustino, qui et eum antea novisso potuit cum Mediolani vitam agere.

47. Quamobrem hunc ipsum interdum existimavi esse Paulinum illum, qui auctor postea diaconatu, acerrimus insurrexit impugnator heresis

Pelagianæ, dum Carthagine primum aduersus Celestium in episcoporum Concilio strenue egit: existant enim Acta illa a S. Augustino recitata¹ quibus significatur, ejus opera factum, ut Celestius primum² Carthagine damnaretur, ac postea Roune, oblatio aduersus eum Zozimus papæ libello, ut inferius haec omnia pro tempore pluribus paudent. Sed præter hunc, alios adhuc habes vixisse Paulinos Augustino notissimos: extat enim ejusdem Augustini epistola quinquagesima nona ad Paulinum episcopum, in ejus fine duos alios rogat apud ipsius manentes salutari Paulinos, quorun alterum nominat filium, alterum vero compresbyterum. Isidorus in libello quem texuit de Viris illustribus, hunc ipsum scriptorem Vita Ambrosii presbyterum nominat: sed et alias ab eodem editas lucubrationes ita recenset³: « Paulinus presbyter explicit in benedictionibus patriarcharum triplici intelligentiae genere libellum satis succincta brevitate compositum. Idem etiam, petente Augustino, conscripsit Ambrosii vitam signis florentem atque doctrinis, et meritis Apostolorum non imparem: siquidem (sicut) et Constantius episcopus Germani Vitam conlexuit, obitumque Paulini Uranius edidit ». Haec ipse: quibus perspicuum est, ejus quoque sententia; Paulinum Nolanum, cuius obitum scriptum ab Uranio tradit, nequaquam auctorem fuisse Vite S. Ambrosii: quam quidem sententiam omnino retinemus: Uranium vero memoria tradidisse obitum Paulini Nolani episcopi, omnes intelligunt, quos libellum illum legisse contigit: cum alio qui illum de quo agit Isidorus, presbyterum fuisse tradat.

48. Cæterum quod spectat ad libellum de sancti Ambrosii Vita conscriptum: summa fide illum consignatum esse, quisque intelligere potest; dum vel que ipse vidit, vel a S. Marcellina de Ambrosio didicit, vel ex epistolis diversorum post obitum datis de iis qui in diversis provinciis ipsum vidiisse narrarunt, se scripsisse testatur. Attamen brevius quam par erat, et non leví jactura posteriorum, quamplurima ab eo prætermissa noscuntur; quibus quidem anetam ejusdem sanctissimi Patris Vitam a nobis conscriptam, Sextus Pontifex Maximus, cuius iussu eam suscepit provinciam, sue editioni ejusdem S. Ambrosii Operum prælixam edendam curavit: quam ad scripta de eodem in Annalibus, cum quid diversum in ea invenies (quod posteriores cogitationes meliores esse soleant) conformandam intelliges. Sed ab eodem Paulino illud desideratum est, quod Possidius præstiti in Augustino; nimurum, ut rebus ab eo gestis memorie proditis attenisset scriptorum ejus catalogum: elemen consolatio aliqua saltem ista fuisset, post illorum deplorata jacturam inestimabilem, in indicis serie ea legere, ac in his velut dileibus exuvias delectari. Ignoratum plane esset, scriptum ab eo catechismum ad Fritigildem reginam Mar-

¹ Aug. cont. Pelag. et Cœlest. I. II. c. 3. 4. 7. — ² Epist. Conc. Carthag. ad Innoe. Pap. apud Aug. ep. IX. et August. cont. Pelag. I. II. c. 1. — ³ Isidor. de Vir. illust. I. IV.

comannorum, nisi ipse Paulinus vel obiter meminisset : nec sciretur ab eodem S. Ambrosio editum de puerilis etatis institutione libellum ad Pansophium puerulum Florentiae ab eo revocatum a mortuis, nisi alia occasione idem recoluissest : præteriissent quoque omnes ab eodem S. Ambrosio editi commentarii adversus imperitissimos, et superbissimos quosdam, qui de Platonis libris Dominum profecisse jaeterunt; nisi apud S. Augustinum¹ de iisdem nobilis memoria esset. Nec quis etiam scisset ab eo elucubratus elucidationes in Prophetas, et homiliae in Sapientiam Salomonis, nisi niuis huc docuisset Cassiodorus²; enijs quoque testificatione tantum noscitur, ab eodem Ambrosio relictum codicem, in quo ejusdem suavissima (ut ait) ineral exposilio super omnes Pauli epistolas : quod quidem volumen iam ejusdem Cassiodori tempore desiderari ceplum est : sed plane perduto, in locum ejus, alterius Anerioris, ejusdem facultatis opus, Ambrosii nomine apparebat fuisse suppositum.

49. Sed et quam plurimos sermones ejusdem sancti constat esse derelicti. Quoniam, rogo, ab eo ad populum dictas homiliae oportuit; quem constat singulis diebus Dominicis et celebratibus martyrum conciones ad populum habuisse? Porro ejusdem Cassiodori³ auctoritate sermonis illius tantum titulus innotescit de iudicio Salomonis; et alios plurimos certum est desiderari : cum aliqui complures S. Maximi episcopi Taurinensis, Ambrosii nomine habeantur inscripsi, sicut et alia aliorum nonnulla ut S. Prosperi, et aliorum, utinam, et non Pelagi etiam, enijs epistolam ad Demetriadem scriptam, Ambrosii nomine haecenam lectam fuisse constat : ut prætermittantia alia nonnulla alienissima ab eo, que ejus lamen titulo cusa leguntur. Sed in his non immoremur : a quibus omnibus Paulinus nos liberasset, si (ut par era) singula ab Ambrosio scripta opera, posteris, edito eortum indice, credidisset.

50. Sed nec quemquam alium antiquorum reperimus, qui ejusdem Ambrosii scripta recensuerit : verum haec tantum a S. Hieronymo ante annos quinque in catalogo Ecclesiasticorum Scriptorum prodila legitur : « Ambrosius Mediolanensis episcopus usque ad praesentem diem scribit : de quo, quia superest, meum iudicium subtraham, ne in allerutram parlem aut adulatio in me reprehendatur, aut veritas ». Haec tantum ipse. Sed unde (dicit aliquis) reprehendenda veritas? Numquid fuit aliquid, quo in his que spectauit ad catholica dogmata Ambrosius a Hieronymo suggillandus esset? minime gentium : sed quod et Gracis scisset⁴ multum alium esse quam plurima. Qui enim et secretario iudicium ad sacrarium exesiglio translatus esset, hanc mirum si alterius interdum indigeret ad volatum pennis : quod objectum facito nomine in eundem Ambrosium a S. Hieronymo, Ruffinus⁵ exaggerat, ex

secretis (ut ait) inter se litteris de Ambrosio illum suppresso nomine locutum esse, se probare posse testificans. Sed Ruffini ipsius malam mentem, malumque animum ex pluribus superioris reddidimus sepe testatum. Caeterum hic non præfermittendum, vixisse his temporibus alium item Ambrosium nomine scriptorem ecclesiasticum, de quo sic ipse Hieronymus¹: « Ambrosius Alexandrinus, auditor Didymi, scriptis adversus Apollinarium volumen multorum versuum de dogmatibus, et (ut ad me nuper, quodam narrante, perlatum est) commentarios in Job : qui usque hodie superest ». Haec ipse. Sed jam que sunt reliqua anni hujus, ordine prosequamur.

51. *De S. Felice Bononiensi, et Gaudentio Novariensi episcopis.* — Relato ad superos sanctissimo sacerdote, communis totius Mediolanensis Ecclesie consensu successor S. Simplicianus eligitur, antiqua morum probitate, probataque dñi doctrina toti orbi Occidentalni conspicuus, sed longeva nimis aetate gravatus : de quo sepe superioris quarto Annalium tomo, pluribusque mentionem haberit configit. « Ex eadem quoque Mediolanensi Ecclesia, quæ cultura magni illius agricola egregiis erat clericorum fœundata palnitibus, assumptus paulo post fuit Felix diaconus in episcopum Bononiensis Ecclesie, dignus S. Eusebii successor ». Haec ex Paulino². Sed laud dñi post ab eodem S. Simpliciano ordinatus est Novariensis Ecclesia S. Gaudentius episcopus, egregia pollens vite sanctitate, ulti pole qui sub disciplina institutis fuerat S. Laurentii ejusdem Ecclesie presbyteri et martyris (improvisa enim Gentilium grassefactione una enim pueris quos eruditabat, est interfecitus), quique postea S. Martino inhaesit, inde vero adjunxit se comitem S. Ensebio Vercellensi episcopo in Orientem exultanti : sed et S. Ambrosio bene notus, de futuro episcopatu predictionem accepit, ut vita ejus Acta declarant.

52. *Councilium Taurinense.* — Hoc iidem anno paulo post S. Ambrosii obitum, celebratum apparet Concilium Taurinense, in quo lectæ sunt fumi Romanii Pontificis, tum etiam ipsius Ambrosii litteræ laud pridem ad Synodum date in causa communicationis Felicis in Gallia episcopi, prout ejusdem Synodi quintus cauon his verbis significat³: « Illud decrevit præterea S. Synodus : ut quoniam legalos episcopi Galliarum, qui Felici non communicant, deslinarunt; si quis ab ejus communione se voluerit separare, in nostræ sancte pacis consortium suscipiat, juxta litteras venerabilis memoriae Ambrosii episcopi, vel Romane Ecclesie sacerdotis dudum latas, que in Concilio legalis per scribas recitate sunt ». Quisnam tuerit iste Felix, cui Galliarum episcopi non communicarent, et causa eur vilaretur, consule que superioris dicta sunt tertio Annalium tomo, dum de Maximo neci daule Priscillianistas actum est.

¹ Aug. ep. XXXIV, in fin. — ² Cassiod. Inst. divin. lect. I, t. c. 3. o. — ³ Cassiod. I, t. c. 2. — ⁴ Hier. prefat. in Didym. de spir. san. — ⁵ Ruffin. Invect. advers. Hier.

¹ Hier. de Script. Eccl. prope fin. — ² Paulin. in Vit. S. Ambr. — ³ Concil. Taurin. c. 5.

53. Sedate sunt in eadem Synodo altercationes inter Arelatensem, et Viennensem episcopos de Primatu certantes: illisque civitati dignitas illa decreta, que se ejus provincie metropolim ostenderet. Sed et Narbonensis provinciae primam esse sedem Massiliensem Ecclesiam pariter declaratum est, ejusque tunc sedis episcopum Proculius metropolitam esse habendum antistitem: hic ille Proculius insignis nomine, quem interfuisse vidimus Concilio Aquileiensi una cum Sancto Ambrosio, ut ejusdem Synodi Acta testantur; quem et S. Hieronymus¹, ad Rusticum scribens, magnopere commendavit.

54. *De Concilio Carthaginensi tertio in basilica Restituta.* — Isdem hiujus anni consulibus, kalendis Septembbris, celebrata habetur Synodus² Carthaginensis, tercia dieta, in Secretario basilice Restitute, loco solito, in quo alia quoque nouumilla Carthaginensis Concilia acta esse leguntur. Sed unde nomen loco ut basilica Restituta dicatur? Num (ut haec obiter altingamus) sic dicta a Restituta³ martyre Carthagine passa? Vel a S. Restituto episcopo Carthaginensi, in cuius die natali S. Augustinus hominem ad populum habuit? Aut forklasse (ut de alia Basilica in Africa exemplum⁴ est) sic nominata fuerit Restituta, quod possessa diu a Donalisticis, fuerit restituta Catholicis? quod et magis arredit; cum in alio Carthaginensi Concilio celebrato Valentianiano Augusto quartum, et Theodosio cons. eadem Basilica nominata habeatur Perpetua Restituta. Fuisse quidem Carthagine maiorem basilicam, ubi corpora sanctorum martyrum Perpetuae, et Felicitatis sepulta erant, auctor est Victor⁵ episcopus Uicensis. Sic igitur primaria basilica, qua a primaria martyre nomen accepérat ut Perpetua diceretur, occupata olim et possessa diutius a Donalisticis, quod tempore Constantini, vel Constantii ejus filii reddita sit Catholicis, Restitute aucta est nomine.

55. Quod autem tertium hoc dicatur Carthaginense Concilium: non inde quidem accedit, quod in ea civitate tria tantum in hanc diem fuerint celebrata Concilia, cum longe plura ibidem habita numerari contingat: sed quod Conciliorum collector ab illis numerare exorsus, que post tempora Constantini potuit reperisse, hoc ordine tertium numeravit. Secundum vero nominavit quod ante istud collocavit celebratum (ut ponitur) Valentianino IV et Theodosio consulibus. Sed manifestus est ibi error in consulum nota, siquidem nusquam reperitur Valentianus Augustus gossisse consulatum cum Theodosio, sed cum Neoterio anno Christi trecentesimo nonagesimo. Nec est, quod dici possit, pro Neoterio, vitio librariorum Theodosium scriptum: siquidem Alypius qui in ea Synodo nominatus Tagastensis episcopus, adhuc presbyter tunc tantum erat, quem creatum fuisse episcopum Tagastensem anno Redemptoris trecentesimo nonagesimo quarto,

superius est demonstratum. Quod autem pluribus notis qui huic secundo minucupato Concilio praefuit Genadius, absque controversia cognoscitur fuisse Carthaginensis episcopus, utpote qui non solum primo loco sedil, primusque omnium sententiam dixit, sed et suis ipse litteris Synodum convocavit, quod nonnisi Primati licuisse¹ S. Augustinus docet in epistola ad Victorium: existimatum fuit a docto viro, hunc in sede Carthaginensi successisse Grato, praecessisse vero Aurelium, qui in eadem Synodo, secundo loco nominatus reperitur episcopus; ita ut sicut Augustinus Valerio, ita Genedio Aurelius Carthaginensis episcopus haeserit: sic ipse in perdifficili quæstione a nemine lucusque tentata, ne dum soluta, quam nos diligentiori examine pertractare aggredimur. Atque in primis quod ad ejusdem Concilii tempus spectat reperimus, longe abesse ut dictum Concilium sub Genedio celebratum diei secundum possit, sicut est positum a Collectore: quin potius postremum omnium eorum quæ ab eo sunt numerata septem, esse ponendum, contendimus. Ad hoc probandum hac in primis evidenti utimur ratione: interfuisse huic Synodo sententia inque dixisse reperitur Valentinus Numidiae Primas, qui non ante sextam ac septimam Synodos Carthaginenses potuit eam esse concensutum dignitatem, siquidem ante ipsum in Concilio Milevitano, quod celebratum est anno quadringentesimo secundo sub consulatu quinto Areadii, et Honorii Augg. cum aliis sedisse Numidiae Primate Xantippum, ejusdem Concilii Acta significant: adeo ut nullo pacto ante illud tempus celebratum diei possit illud sub Genedio Concilium Carthaginense, ut sit necesse illud referre ad tempora Zozimi, Bonifacii et Celestini Romanorum pontificum, sub quibus idem Valentinus reperitur fuisse Numidiae Primas; utpote qui interfuisse haberet sexto Concilio Carthaginensi, primumque locum tenuisse post Aurelium episcopum Carthaginensem: quod Concilium celebratum reperitur anno Christi quadringentesimo decimo octavo, sub consulatu Honorii duodecimo et Theodosii octavo: sed et in synodalibus litteris ad Bonifacium papam datis, cum æque post Aurelium ponitur Valentinus, sicut in litteris redditis ab Orientalibus ad Africanos, nempe ab Attico Constantiopolitanus, et Cyrillo Alexandrino; in quibus dum æque post Aurelium Carthaginensem episcopum legitur Valentinus, plane possit intelligi, ipsum illum fuisse Primate Numidiae. Reperies idipsum factum pariter in litteris Concilii Africani ad Celestinium Romanum pontificem, in quibus statim post eundem Aurelium nominatum habes Valentimum, sed in edito codice perperam pro Valentino legitur Palentinus, quod ex antiquis scriptis codicibus corrigas. Porro ipsum Concilium Africatum (ita dictum, ut in ejus exordio declaratur, quod quæcumque Concilia sub Aurelio Carthaginensi sunt celebrata, illic per epitomen sint collecta) celebratum reperitur tempore Celestini Ro-

¹ Hier. ep. IV. — ² Excat. tom. I. Conc. — ³ Rom. Marty. die 17. Maii ibi not. — ⁴ Evod. Valen. epis. I. t. c. 7. in fin. apud Aug. tom. X. — ⁵ Vict. de Persecut. Vandal.

¹ Aug. ep. CXCVII.

mani pontificis, ut appareat ex synodali epistola ab eadem Synodo ad eundem Pontificem data, que in ejusdem Concilii ultimo capite descripta habetur; ejusdem vero Coelestini papae anno primo, nempe sub consulatu Castini atque Victoris. Post ipsum vero celebratum esse dictum Concilium sub Genedio, inde dueimus argumentum. Cum enim in ejus secundo canone, in quo agitur de continentia clericorum, citetur canon prefati Concilii, qui trigesimus septimus esse reperitur ejusdem Concilii Africani; sed et in canone tertio ejusdem Concilii sub Genedio citetur pariter canon de non reconciliandis a presbyteris publice penitentibus, qui esse reperitur decimus ordine in dicto Concilio Africano: plane dicendum est dictum Concilium sub Genedio esse habitum post dictum Concilium Africanum celebratum anno primo Coelestini pontificis. Ad quod etiam tempus perseverasse in Africa Faustinus episcopus Potentinus in Piceno legatus a latere a Bonifacio papa missus videri potest, nisi reversus antea, iterum sit missus a Coelestino: siquidem ipsum sententiam dixisse in dicto Concilio sub Genedio, ex addita ad secundum canonem ejus Concilii antiqua lectione, habetur expressum. Ex quibus adeo expressis notis tempus Concilii sub Genedio intelligere quilibet potest. Sed quod illud ipsum signatum his consulibus habes in edito codice, Valentiniano IV et Theodosio: scias vitio librariorum inversum ordinem, ut loco Theodosii Junioris XI et Valentini, qui consultatum gesserunt post Castinum et Victorem, secundo anno Coelestini papae absoluto, posuerint consules Valentianum et Theodosium: et loco invioris, IV posterius in numeri notam. His de tempore ejus Concilii accurate perspectis, et omnibus sibi probe consentientibus cognitis: intelligere possumus quid sit, quod primo loco Genedi tanquam vere Carthaginensis episcopus ponitur, et secundo loco Aurelius recitetur, quem hactenus fusse Primatem, primumque locum in omnibus tenuisse omnibus constet, nimirum nihil esse affid quod dici possit, quam ipsum jam senio fatiscentem (jam enim diu ante in aliis Synodis Africanis senem Aurelium invenies nunquidem) recludisse in Genedium onus episcopatus, ut Valerium in Angustinum, et ipsum Augustinum in Eradium, et fecisse idem Severinus Milevitum, idem Augustinus testatur; sieque sederit Aurelius cum Genedio, honoris causa concessa ab aliis ipsi prerogativa suffragii. At haec jam satis de his que spectant ad Concilium Cathaginense ultimum, errore autem secundo loco positum: qua ratione nec lerium erit leritum, nec reliqua eo quo censurant ordine numeranda.

56. Rursum vero de recensitis sub eodem Concilio quinquaginta canonibus, haud ennes in hac Synodo sancti probantur, sed diversis alio Concilis Carthaginensibus: ut inter alios ille, quo sacramentum fibrorum certus numerus definitur¹: nam ex ejusdem canonis verbis exploratum satis reddilur, de-

cretum illud esse in Concilio Carthaginensi tempore Bonifacii papae habito. Sed et canones illos¹ spectantes ad continentiam clericorum, quoniam ea esse statuta apparent ex admonitione Siricii Romani pontificis ea de re scribentis ante decennium ad episopos Africanos post consulatum Areadii atque Bantonis (qui est annus Domini trecentesimus octagesimus sextus), dignum est existimare fuisse aliquis alterius Concilii Carthaginensis eo tempore post accepta ejusdem Siricii papae litteras celebrati. Idemque dicendum pulamus de canone² illo, ne in Ecclesia convivia celebrentur: quandoquidem ex suggestione S. Augustini id scribentis ad Aurelium episcopum Carthaginem ante plures annos, cum creatus presbyter esset, a Patribus definitum fuisset, nos superius, cum de ejusdem Augustini sacri presbyteratus ordinis initiatione egimus, dixisse meminimus. Haud enim verisimile est, cum alia post acceptas a Siricio Papa, et ab Augustino presbytero litteras Concilia in Africa ab Aurelio Carthaginensi episcopo celebrata esse sciatur, de his agi post decennium esse dilatum. Ceterum quod ad canonom³ illum pertinet, quo decernitur Siricium summum pontificem consulendum esse, neconon Simplicianum Mediolanensem episcopum: quod nec sibi invenire ad illud sequentis anni tempus Siricum pervenisse, neque ante presentem annum Simplicianum sedere ceperisse; necessitate temporis cogimur affirmare, hoc anno, in hoc ipso Carthaginensi Concilio ea esse decreta, sicut et alia complura.

57. Inter alia autem in eodem statuta Concilio, quae ad ritum antiquum pertinent, elucidanda est canonis quinti sententia, quo ista decreta leguntur⁴: « Item placuit, ut per solemnitatos Paschales dies sacramentum catechumenis non detur, nisi solitus sal. Quia si fideles per illos dies sacramenta non mutant, nec catechumenis oportet mutare ». Itac ibi. Non est quod quis errore labatur, ut dictum id existimat de sacramento Eucharistiae: nulla enim de his tex sancienda fuisset; nam ne cogitatione quidem quis concipere potuisset, ut nondum baptizatis Eucharistia impetrari deberet. Quamobrem per sacramentum nequaque sacra intelligenda est Eucharista: nam et sequenti canonе cum de ea agitur, non alio ipsa nomine, quam Eucharistie exprimitur. Sed ea voce *Sacramenti*, generali significacione, quicquid mysticum est, accipitur, ut superius demonstratum est, cum de fermenti sacramento ad elucidationem complurium locorum tertio tomo pluribus egimus. Quam ob causam existimo idem esse quod ibi dicitur, non dandum sacramentum catechumenis eo tempore quod Paschalia festa sint: ac si dixisset, non fiant qui catechumeni inferioris sunt ordinis. Competentes; ut sacramentum detur eis, hoc est, symbolum illud, quod quidem ab Africanis appellari conuenit fidei sacramentum: sed sal tantum catechumi-

¹ Concil. Carthag. III. c. 47.

² Concil. Carthag. III. c. 19. — ³ Concil. Carthag. III. c. 13. — ⁴ Concil. Carthag. III. c. 18. — ⁵ Concil. Carthag. III. c. 3.

menis inferioris ordinis impertiri solitum accipiunt: Nam et ipsi fideles, baptizati scilicet, per dies illos Paschales sacramenta non mutant, neimpe signa in baptismate suscepta, ut plane doceat, non esse tunc tempus mutationis. S. Augustinus enim vocal saepe ipsum symbolum, sacramentum¹: quod eo fidei sacramentum², hoc est fides ipsa continetur. Porro catechumeni, ipso exordio catechismi, sale ad salutem condiebantur, ut qui ritus tractant Ecclesiasticos satis docent; et ipse de se S. Augustinus, cum puer esset, ait³: « Signabar iam signo Crucis ejus, et condiebar ejus sale ». At de his satis.

58. Sed quid illud, quod in eodem Concilio his verbis a Patribus definitum esse legitur? « Ut⁴ prima Sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, aut aliquid hujusmodi, sed tantum prime Sedis episcopus ». Ita in omnibus antiquis scriptis exemplaribus legitur: verum, et in græce redditis ejusdem Concilii Carthaginensis canonibus eadem tantummodo esse verba canonis, Theodorus fidem facit: ut non dubites, quae mox sequuntur in Decretorum libro his verbis: « Universalis autem nec etiam Romanus Pontifex appelletur », esse Gratiani. Quod schola imperitorum⁵ ignorans, magno canonem preconio extulit, quo sanctum dixerunt, non Romanus Pontifex Universalis appellaretur: quasi Africanae Ecclesie juris fuerit, de Romana Ecclesia sancte leges; et non magis Romane Ecclesie facultatis et usus, leges prescribere Ecclesie Africanae. Quod ne longius petito demonstrare exemplo; habes a Sircio papa Epistolam ad Africanos conscriptam consultatu Arcadii et Bautonis, qua custodiri præcipit quæ tunc in Romano Concilio fuerant constituta, apposito ad finem Epistola anathemate, his scilicet verbis: « Si quis sane intatus mente carnis suæ, ab hac canonis ratione voluerit evagari; sciat se a nostra communione seclusum, etc. »

59. Sic igitur, sicut liquet ea non esse verba canonis, sed Gratiani; ita etiam patens est non esse eadem a Graiano inditam ad canone ictum veluti declarationem appendicem, sed apposita ad sequentium rerum tractandarum epigrapham. At vero cur Romani Pontifices. Universales interdum dici remunrent, opportunius suo loco dicendum: nunc autem in reddendo canonis huius germano sensu versemur. At primum quod pertinet ad voces ipsas: haud enim ipsæ ab Ecclesia abicienda fuerunt ut exoticæ atque profanæ, quæ ex numeris divina Scriptura locis sibi vindicant auctoritatem: passim enim in utroque reperis Testamento, Princeps sacerdotum, et Summus Sacerdos, idemque Maximus Pontifex. Nec quidem eadem, ut mendaces tituli, explodendæ, vel ut quæ in Ecclesia Catholica non essent usu receptæ: siquidem ut episcopi qui alii presunt episcopis, dicerentur principes sacerdotum, Theodo-

rns⁶ in testimonium adducit cœcumenica Concilia Sardicense et Chalcedonense: « quæ, inquit, exarches provinciarum appellantur Metropoleon episcopos ». Quod vero ad Summi Sacerdotis vel etiam Summi Pontificis vocem pertinet, communes fuisse ejusmodi titulos etiam episcopis illis, quos nullus sub se episcopos confingeret habere subjectos, sancctorum Patrum et sanctorum Conciliorum exemplis in Notis⁷ ad Romanum Martyrologium pluribus demonstravimus; quæ hic repete, (quod rei argumentum exposcat) haud fastidio erit.

60. Fuit (ut diximus) olim velus ille usus in Ecclesia, ut episcopi omnes non pontifices tantum dicerentur, sed Summi Pontifices vel Summi Sacerdotes, eo quod episcopatus sumnum sacerdotium diceretur. Unde S. Ambrosius ad Felicem Commensem episcopum: « Suscepisti, inquit, gubernacula sumni sacerdotii ». Et Zozimus papa in epistola ad Hesychium episcopum Salonianum de clero per gradus singulos ad summum usque promovendo, ait: « Jure inde summi pontificatus locum sperare debet ». Et Gelasius in Epistola ad episcopos Lycanie, absque Summo Pontifice, nempe suo episcopo, vetat acolythum vel diaconum quicquam facere. Firmant haec ipsa suis scriptis Gaudentius episcopus Brixianus in sermone habito de sua ordinatione, Sidonius⁸ Apollinaris, et alii, sed et sacra Concilia: Nam in Concilio Aurelianensi primo⁹ haec verba: « Cum auctore Deo in Aurelianensi urbe fuerit Concilium summorum antistitum congregatum, etc. » Et in Agathensi ita¹⁰: « De episcopis omnibus in summo sacerdotio constitutis ». Et Synodi Totefana exordio¹¹: « Convenientibus nobis Hispaniarum Gallicaque summis pontificibus ». Sunt et alia complura de his exempla: sed haec plus satis. Verum quod et desiderare potuisses, et ipsum sufficere solum poterat ad declarandum etiam, cur jure episcopi summi sacerdotes dicendi essent: accipe de his ipsis S. Augustini, qui hunc de qua agimus Synodo reperitur interfuisse, ac pariter subscriptissime, anchoritatem summa fide testatam¹²: « Quid, inquit, est episcopus, nisi primus presbyter, hoc est summus sacerdos? denique non aliter quam compresbyteros hic vocat, et consacerdos suos ». Haec ipse: quibus perspicue satis intelligas, non sic prohibuisse Synodum Carthaginensem dici episcopos, summos sacerdotes, quasi tales non essent. Sed cur hoc? dices. Audi que Theodorus eodem in loco nota: « Prohibita autem, inquit, sunt haec nomina ad tollendam arrogantiam: et propterea plures Patriarchæ et Antistites seipso viles, et humiles appellant in suis inscriptionibus ». Haec ipse, ac jure quidem: quæ cum quis non considerat, in quamplurimos errores præcipitem ferri necesse sit.

61. Sie igitur Africanos episcopos in hoc Concioilio vitare voluisse tantummodo nominum arro-

¹ Ang. de Symb. ad Catechum. I. II. III. IV. et de tempor. serm. II.

² Aug. ep. XXIII. in fin. — ³ Aug. Confess. I. c. 11. — ⁴ Concil.

Carthag. III. c. 26. — ⁵ Centuriat. cent. V. c. 9. col. 868.

Carthag. III. c. 43. — ⁶ Notat. in Rom. Mart. die 19 April. — ⁷ Sidon. I. x. ep. XIV. I. vi. ep. x. I. ix. ep. XV. —

⁸ Concil. I. Aurel. c. 3. — ⁹ Concil. Agat. c. 6. — ¹⁰ Concil. Tolet. VI. exord. — ¹¹ Aug. II. qu. ex utroque mix. q. 10.

gantiam, non autem potestatis, et decentis tituli pati eosdem voluisse jacturam : ex eo facile poteris intelligere, dum qui primæ Sedis essent episcopi, idem noluerunt diei principes episcoporum, vel summi sacerdotes; cum vox illa prior communis esset omnibus metropolitanis cuiusvis sedis episcopis, posterior vero communis esset illis etiam episcopis, qui metropolitanum subditum essent Antistiti. Ceterum quod his omnibus magis est, summum illum voluerunt titulum refineri, quo supra omniunque maxima potestas significaretur, nempe ut primarum sedium episcopi, idem Primate appellarentur : hoc quidem nomine sive episcopum Carthaginensem Primatum Africæ, sive episcopum Primatum Mauritaniae, itemque Primatum Numidie ad eis appellari consueisse, immumerata exempla suppetunt: quem quidem titulum longe præstare illi, quo dicerentur principes episcoporum, quove nominarentur summi sacerdotes, quis non intelligit? Majorem quidem hoc titulo non inveniri, quam ut quis Primas diceretur; accipe exemplum ex verbis Siricij pape in eadem Epistola ad ipsos Africæ episcopos scripta, quibus ait: « Ut extra conscientiam Sedis Apostolicae, hoc est primatis, nemo audiat ordinare, etc. » Si igitur Apostolicarum Sedium episcoporum titulus est, ut Primate dicantur; quis major hoc titulo dari potest episcopis, præsertim illis, qui Apostolicæ Ecclesiæ minime presunt, ut Carthaginensi, et aliis diversarum provinciarum prime sedis episcopis?

62. Sed cur nomen (inquieris) principis episcoporum exhornerem, qui illo majus retinuerunt? Puto quidem ea ex causa, quod cum inter discipulos de Primatu contentio facta est, Dominus eos redarguens haec inculcavit: « Principes¹ gentium dominantur eorum: non sic erit inter vos »: vixim est in Christiana praefectura nimis arrogans nomen principis. Sed et quod addiderit: « Qui nullus inter vos major tieri, sit vester minister »: vocem illam veluti fastuosam respendendam esse censuerunt: cum aliquo certum sit, Dominum noluisse his sententias confundi Ecclesiasticam hierarchiam, sed potius mentis enarrare tumorem, et præsidum amputare superbiam. Quam enim studiose enraverunt Apostoli, et apostolici viri ex Christi instituto sartum tectumque custodiri in Ecclesia hierarchicum ordinem, primo tomo Annalium, et alias sepius pluribus demonstravimus. At de his modo haec tenus: haud tamen præter institutum in his immorari aliquid configit: his enim elucidandis, exordio Annalium tibi nostrum studium obligasse, puto, memineris.

63. Quod rursum ad id Concilium spectat: memoria quidem dignum illud tunc a Patribus sanctum² est; ut que episcopus vel quis clericus ex pauperie diior factus emisset ex bonis Ecclesie, eadem Ecclesiæ cederent, nec illa in quolibet quovis titulo transferendi eidem facultas esset. Cum

enim redditia pace, Ecclesia ubique bonis affueret, complures ex iis qui eidem ministrabant, pietatem converentes in quaestum, tepercente in eis sanctitatis vita studio, vel cura pauperum frigescente, colligendi divitias tantummodo ardore flagrabant, agrum agrojungentes, et domum domini copulantes: hos plane suggestus S. Hieronymus, hos ut caveat admonet Nepotianum, cum ait³: « Obscuræ itaque te, et repetens iterumque iterumque monachos, ne officium clericatus genus antiquæ militie putas, id est, ne lucra seculi in Christi queras militia, nec plus habeas quam quando clericus esse copisti: et dicatur tibi: Clerici⁴ eorum non proderunt eis. Nonnulli enim sunt diiores monachi, quam fuerant seculares: et clerici qui possident opes sub Christo pauperes, quas sub locupleti et talaci dia-bolo non habuerant: ut suspireret eos Ecclesia divites, quos mundus temuit ante mendicos ». Et paulo post: « Negotiatorum clericum, et ex inope divitem, ex ignobili glorijsim, quasi quandam pestem fuge, etc. » Haec igitur (ut ait) ingemiscente Ecclesia, optimè a sanctis Patribus ejusmodi sanctione canonis statutum est, ut Ecclesia ipsa sibi vindicet, que clericus ex rebus Ecclesie bona quæsierit.

64. Sed et ad ejusmodi negotiorum polius dicendorum quam clericorum avaritiam compescendam, cum seniores essent episcopi legis vindices, et ipsi inferendum eodem morbo languerent: iure meritoque Catholicae Ecclesie episcopus Romanus Antistes, ad vindicandas ejusmodi ex bonis Ecclesie partas ac male congestas opes, per provincias conservari mittere exactores, quos nominavit Collectores. De quorum importuna exactione cum multi querantur; hos facile vitabunt, et prudenter arte deludent, qui bona Ecclesie, quae supersunt, non congregant, sed in pauperes erogant: habitantes enim in terra⁵ salugiis, pauperes scilicet, clamorem non audiunt exactoris. At de ejusdem Carthaginensis Concilii decretis hic satis: cum tamen complura alia ad disciplinam ecclesiasticam rite componendam ibideam a Patribus reperiantur esse decreta; de quorum nonnullis aliis in locis, aliis oblatis occasionibus, mentionem haberet continget.

65. Missa est ab hac etiam Synodo ad Siricium Romanum pontificem, neconon ad S. Simplicianum de baptizatis in infancia, de his quæ ambigua videbantur, consultatio⁶: ad illum quidem, quod scirent Catholica Ecclesie presidere episcopum alique doctorem: ad hunc autem ob egregiam loquacem christiano orbe spectatam scientiam, cuius nos ante meminisse sufficiat. Ceterum Simplicianus Bene conscient quantus doctor esset in Africa Augustinus, datis ad eum litteris de quibusdam perditicilibus divine Scriptura questionibus hominem pulsat: cum ille duos his de rebus conscriptos libros, sic ad eum mittit, ut tamen eosdem ejus censure voluerit

¹ Matth. xx. Marc. x. Luc. xxii. — ² Concil. Carthag. iii. c. 49.

³ Hier. ep. ii. — ⁴ Hier. iii. — ⁵ Job. xxxix. — ⁶ Concil. Carthag. iii. c. 48.

subjicere, dum ad eadem haec habet¹: « Sententiam de hoc opere tuam brevissimam, sed gravissimam flagito, et dum sit verissima, severissimum non recuso ». Sed de his satis.

66. *Honorius confirmat Ecclesiarum privilegia.* — Quod rursum ad res gestas Occidentalis Ecclesie pertinet: Honorius imperator, hoc anno, mense Iuniorum, ad Theodorum PP. rescriptum dedit, quo cunctis Ecclesiarum privilegiis a majoribus datis volunt bene esse consultum, ita iterum sua auctoritate confirmans his verbis²: « Non novum aliquid praesenti sactione praecipimus, quam illa que olim videntur induita firmamus. Privilegia igitur, que olim reverentia religionis obtinuit, multifari sub penae etiam interminatio prohibemus: ita ut si quoque, qui Ecclesie obtemperant, his, quibus Ecclesia, beneficiis perfruantur. Datum prid. kalend. Februarii Mediolani, Cesario et Attico consulibus ». Ex his videoe, datis omnibus Ecclesiarum privilegiis, voluisse imperatorem excludi schismaticos, Donatistas, et alios omnes extra Ecclesie septa vagantes.

67. *Arcadii rescripta in Apollinaristas, in ambientes magistratus et Judeos.* — Quod vero pertinet ad res ecclesiasticas Orientalis Ecclesie anni huius: Arcadius imperator adversus Apollinaris heresis doctores Constantinopoli agentes, quo pellerentur ab urbe, ad Eutychianum prefectum praecepit rescriptum dedit. Mira quadam procacia jam a tempore quo creatus est Nectarius Constantinopolitanus episcopus, cum iam discessisset inde S. Gregorius Nazianzenus, intruserant se in eam urbem ejusmodi heretici, reclamante ticeat a longe adversus eos eodem Gregorio Nazianzeno. Et quamvis Theodosius edicto abiisse jussi fuerint, et aliis denuo rescriptis exagitati: in eadem tamen urbe agere sunt inventi: adversus quos hoc ipso anno Arcadius ista sanxit³:

68. « Doctores Apollinariorum tota matritate praecipimus ex eisdem caro nobis abscedere civitatis: ita ut si obumbrati latebris abire neglexerint, occultos cœtus (ut astimant) habituri; ea loca vel domus que predictos congregaverint, fisci ratione nectantur. Dat. kal. April. Constantinop., Cesario et Attico consulibus ».

Dederat haud pridem, iisdem consulibus, adversus magistratus ambientes idem Arcadius imp. ejusmodi summa laude dignum rescriptum⁴:

« Si quis ad illustrem palati nostri ambierit dignitatem, atque ad eos honores ascendere ambitione tentaverit, qui nonnisi probatis nobis viris nostro iudicio deferuntur: eujuslibet ille sit loci, ordinis, dignitatis, amissis bonis, et fisco nostro protinus vindicatis, deportationis multetur exilio: neque aliud inter ceptum ambitum, atque perfectum esse arbitretur: cum pari sorte leges scelus quam sceleris puniant voluntatem. Dat. XIV kaland. Martii Constant., Cesario et Attico consulibus ».

69. Sed unde adeo severe sancienda legis adversus magistratus ambientes occasio? Cum occiso Ruffino, summam rerum esse videbatur apud Eutropium eunuchum, qui in ejus locum successerat, cuius opera et complures e magistratu dejecti essent: alii sese in corrum loca nullis quoque artibus ingesserunt: inter quos Bargas quidam fuit Laodiceus, qui ex venditore farcinatum, proditiois arte eo progressus est, ut inter primos in Palatio militaret: sed proditioem et ipse passus a conjugi, meritas penas dedit: hec apud Zozimus¹. Ne igitur id genus hominum ex hoc inde in imperatoris autam irreperet, Arcadius ejusmodi edictum adversus ambitus crimen sanxisse videtur.

70. Sed et adversus Judeos, qui ut Christianorum gauderent immunitate, se fore Christianos simulabant, ad Archelaum prefectum praetorio ita idem Arcadius imp. rescripsit²:

« Judei, qui reatu aliquo vel debitibus fatigati simulant se Christiane legi velle conjungi, ut ad Ecclesias confugientes vitare possent crimina, vel pondera debitorum; arcantur, nec ante suscipiantur, quam debita universa reddiderint, vel fuerint innocentia demonstrata purgati. Dat. XV kal. Jul. Constantinop., Cesario et Attico consulibus ». Qualis namque esset horum temporum Judeorum status a prioribus haud felicior, accipe a S. Joanne Chrysostomo³: « Hoc, inquit, tempore Deus omnino vos repulit: paterque vester, idemque Propheta, et Patriarcha verum praedixit. Jura vestra omnia considerant: ex Iudea patria vestra excessistis, et in diversa loca dispersi estis, atque in orbe terrarum ab Oriente ad extremum terre vos omnes et contemnunt, et rident. At res nostræ Christianorum in dies magis florent, crescunt, et corroborantur, atque per omnes mundi angulos religiosi fidei nostræ prædicatio pervasit: nos Christus regit, et in nobis regnat, ejusque pretiosam atque vitalem Crucem adoramus, et pro thesauro magni pretii tenemus ». Haec ipse.

71. *Mortuo Nectario, Joannes Chrysostomus eligitur episcopus Constantinopolitanus.* — « Iisdem consulibus (inquit Socrates⁴) quinto kal. Octobris Nectarius episcopus Constantinopolitanus diem obiit. Itaque statim de episcopo eligendo vehementer laboratum est ». (Ejus namque rei causa celebratum esse Concilium, et ex more convenisse episcopos Constantinopolim, tradit Sozomenus⁵) « Itaque cum alii alium ad id munericus quererent, de eaque re sepe consilium iniretur: tandem visum est, Joannem Antiochiae presbyterum Antiochia accersere. Nam de eo fama percrebuit, quod et ad docendum aptus, et in dicendi facultate valde peritus erat. Quamobrem haud diu post Arcadius imperator communibus omnium suffragiis, id est, cleri et populi, illum accersit. Et quo ejus ordinatio plus haberet auctoritatis, aderant de imperatoris mandato cum aliis

¹ Aug. ad Simplic. l. II. — ² L. xxx. de Episc. et cleric. C. Theod. — ³ L. xxxiii. de heret. C. Theod. — ⁴ L. 1. ad L. Julianum de ambit. C. Theod.

¹ Zozim. l. v. — ² L. II. de his qui ad Eccl. confugunt. — ³ Chrys. hom. de Cruce. — ⁴ Socr. l. vi. c. 2. — ⁵ Sozom. l. 1. c. 2.

complures episcopi, tum Theophilus episcopus Alexandrinus, qui omni studio eo incubuit, ut Joannis famam laederet, et Isidorum sua ipsius ecclesiae presbyterum ad illum episcopatum evehret. Hunc Isidorum Theophilus propterea carum habuit, quod ipsius causa provinciam valde periculosa ali quando suscepisset ». Sed quidnam id fuerit, superius relatum est. Subdit his Socrates :

72. « Verum qui erant ex aula imperialis, Joannem praeluterunt, et posteaquam multi criminis Theophilo intendebant, et libellos contra illum atius ob aliam causam episopis, qui tum aderant, offerebant : Eutropius, qui cubiculo imperatoris praefuit, criminationes adversus Theophilum illatas, scriptisque proditas nactus. Theophilo ostendit; docuitque liberam optionem illi cedatam, vel Joannem episcopum ordinandi, vel judicium de criminibus ei objectis subenudi: quibus perterritus Theophilus Joannem designat episcopum ». Haec enim Socrates. Porro haec in sequentis anni mensem Februarii variis altercationibus producta sunt, cuius mensis vi-

cesima sexta die Joannes Chrysostomus episcopus Constantinopolitans creatus est.

73. Verum quod ad Theophilum spectat : Isidorum quem proposuit ordinandum, haud penitus exploratum habuit, fuisse Origenis errorum labo conspersum : quod cum postea comperisset, aequo ipsum ac ejus sectarios maxime aversatus est. Quod autem idem episcopus Alexandrinus jus sibi vindicaret in electione episcopi Constantinopolitani (quod et superioris vidimus a Petro ejusdem Ecclesie episcopo usurpatum, cum conaretur Maximum ejus sedis creare episcopum) probe si attendas, intelliges primam sedem post Romanam, Alexandrinam ecclesiam tenuisse in Oriente; spretosque fuisse canones, si qui Constantinopoli in synodo facti sunt, quibus derogaretur Alexandrinae ecclesiae privilegiis. Nam alias quid Alexandrino episcopo de electione Constantinopolitani antistitis? Porro idem jus saepe tenatum ab eodem Theophilo penitus vindicatum in controversiis ejusdem Joannis Chrysostomi, postquam sedit episcopus, suo Ioco dicturi sumus.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5890. — Olymp. 294. — An. Urb. cond. 4150. — Jesu Christi 397.

— Sircii papa 11. — Arcadii 15. et 3. Honorii 5. et 3.

1. *Quindecennalia Areadii*. — Coss. *Cœsarius* et *Atticus*: prior Orientalis, ut liquet ex Gothofredo in Prosopographia Cod. Theodosianis, et ex Chronicis Alexandrinis, ubi ad consultulum Marciani et Adelphii anno colli gestum legitur, *Cœsarium consulem* et *prefectum Urbi scilicet*, struisse Constantinopolis templum in honorem sancti *Tyrsi*, unius ex XI martyribus Sebastie passis. Posterior Occidentalis fuit, ut ex eadem prosopographia consil. *Quindecennalia Areadii* cum Theodosio M. patre imperanti.

2. *Melanias et Ruffinus decadente hieme ex Oriente Romanam redecent*. — A num. 1 ad 14. *Melanias*, que cum *Ruffino* Aquileiensi anno ccclxxi hieme ingrante Roma in Orientem profecta fuerat, ut tomo i hujus critica monstravi, currenti, et quidem ineunte Romano, eodem Ruffino comite rediit, *Le-Brunns* in nova editione operum sancti Paulini autumnavit, *Siricio* papa sedente Ruffinumu, Melania vero anno eori Romanum adventasse, ut ibidem videtur est in vita sancti Paulini cap. 41 et alibi; sed *Ruffini* reditum hoc anno contigisse, eumque *Melaniam* comitatum esse, nos dubitare non patitur Epistola Paulini xxviii, alias ix, ad Severum data,

in qua num. 5 ait : « Ipsam adnotationem, quam commoniterii vice miseras litteris meis inditam, dixi ad Ruffinum presbyterum, sancte Melani spirituali in via comitem, vere sanctum et pie doctum, et ob hoc intima mihi affectione conjunctum », ubi, sicuti et in variis aliis Paulini Epistolis, Melania dicitur *Melanias*, propter rationem infra assignandam. Eam vero, ideoque et Ruffinum, hieme in Occidente adventasse, docet Paulinus in eadem Epistola collata cum Epistola xxiv, alias x, ad eundem Severum data. In priori num. 3 scribit, se Severi Epistolam a Victore accepisse, additique : « Jam hieme decadente susceptum » sc. Victorem « necesse habui vernis mensibus detinere »: in altera vero Epistola num. 6 ait Paulinus : « Addidit Dominus hanc gratiam de numeribus et litteris suis, ut ad eos potissimum dies nobis frater Victor occurreret, quibus sanctam ipsam » nempe Melaniam « ex Ierusalem post quinque lustra remeantem excepimus ». Nam, ut postea num. 12 subdit : « Neapolim urbem brevi spatio a Nolana, qua degimus, civitate distinctam », id est, distantem, « advecta est, etc. » apud Baronium num. 4 et seqq. Nola autem sexaginta tantum quatuor leucas ab Urbe Romana di-

stat, et, ut habet Palladius in Lausiacae cap. 18 : « Melania annus sexaginta annos nata navem ascen-dit, et Cesarea navigans viginti dierum spatio Ro-mani venit», ideoque initio circiter mensis Martii, sen, ut loquitur Paulinus, *decedente hieme*.

3. Postquam annos xxx ibidem commorati es-sent. — Annus adventus *Melaniae* et *Ruffini* in Oc-identem haetenus obscurus fuit : E. Cardinalis Norisius in lib. 1 Hist. Pelag., cap. 2, illum cum anno precedenti, Chittletius in parte 2 Paulini Illus-trati, cap. 11, cum an. ccxcviii Baronius cum praesenti copulavit, et hic quidem recte, ut in poste-rum extra controversiam esse debet. Paulinus enim citatus, qui hoc ignorare non potuit, asserit Mel-aniam « ex Jerusalem post quinque lustra » remessa, idque hieme decedente. Hieronymus autem in Epis-tola xxv ad Paulam, de ejus in Orientem profectio-ne hæc prodiit : « Ingruente jam hieme Hierosolymam navigavit ». Quare cum Melania et Ruffinus exeu-nite anno ccclxxxi peregrinationem illam suscep-erint, eamdem decedente hieme hujus anni absolverunt, post annos viginti quinque, et aliquot menses a sancto Paulino neglectos. Ad hæc *Ruffinus* post sumum Romanum adventum per biennium fere ibidem com-moratus est, ex eaque in patriam discessit paulo ante mortem *Siricii* Pontificis Romani, que die xxvi mensis Novembri sequentis Christi anni con-tigit, quod utrumque infra demonstrabimus; ideoque nec citius, nec tardius quam currenti anno, Melania et Ruffinus ex Oriente reversi sunt. Non dubium itaque, quin error irreperitur in Historian Lausiacam Palladii cap. 118, ubi de Melania legi-tur : « Hæc monasterio adjudicato Hierosolymis vi-ginti septem annos versata est in Hierusalem, cum qua vixit etiam nobilissimus, et moribus simili-llimus et fortissimus Ruffinus ex Aequilea, civitate Italiae, etc. Viginti autem et septem annis excipiebat eos, qui veniebant Hierosolyma voti causa ». Cum enim Ruffinus et Melania anno tantum ccclxxxi ex urbe Alexandrina Hierosolymam venerint, ut in landato tomo ostendi, neque per annos xxvii neque per annos xxxvii ibidebat morati sunt. Ille tamen numerorum error non Palladio, qui tunc in Oriente vivebat, sed librariis attribuendus.

4. Roma Babylon a S. Paulino appellata. — Baronius num. 2 recte vidit, Paulini suppeditationi standum esse, sed non bene eos annos xxv ab anno Christi ccclxxii deduxit; cum nonnisi insequenti Melania et Ruffinus Ägyptum reliquerint. Praetera Baronius num. 7 explicans hæc verba Paulini in Epistola xxix, alias x, ad Severum, ubi de Melania haec Paulinus scribit : « Sanctæ animæ in Do-mino vigilare, requiescere est. Hanc ergo filia Sion haetenus habuit et desiderat, nunc filia Babylonis habet et admiratur : quia jam et ipsa Urbs in plu-ribus filia Sion est, quam filia Babylonis », Baronius, inquam, existimat Paulinum, Romanum Babyloniem appellare ea ex parte, quia in illa adhuc vigebant Gentiles, Sion autem ex ea qua Christianis abundabat. Sed Rosweidus in Notis ad Paulinum in

sensum illorum verborum melius penetrasse vide-atur cum dixit, Romani hoc tempore appellatum Paulino *Babylonem* ratione turbaram et illecebra-ram, quarum Roma magna erat copia, cum Hierosolymis quies esset, ut satis postea Paulinus ibidem menteum suum explicat.

5. Chronotaxis Epistolarum xxviii et xxix S. Paulini. — Melania et Ruffini Romanum ex Oriente adventu anno suo redditio, magna variis difficultati-bus huc infra affulgebit, fiquidque Epistolas xxviii et xxix juxta novum ordinem, a Paulino ad *Severum* missas, male a Chittletio in parte 2 Paulini Illus-trati, cap. 19, in unum cumdemque annum collatas fuisse, Christi scilicet sequentem, in eni-mque etiam Melania et Ruffini redditum perperam remissum; cum Paulinus in Epistola xxviii, num. 3, Severum certiore faciat, Victorem ad eum ante autumnum vix peruenturum, et in Epistola xxix, num. 14, eidem Severo significet, *Nicetam* episco-pum ex Dacia Nolum venisse : cum enim *Nicetas*, ut postea demonstrabo, nonnisi anno sequenti No-lam pervenerit, Epistola xxviii ante autumnum currentis anni data, et Epistola xxix, in qua sola Niceta Paulinus meminit, anno sequenti exarata, postquam jam hoc anno Melania et Ruffinus Pauli-nu[m] Note invisiissent. Liquet secundo, opinionem, que tuetur Melania nonnisi anno cmi ex Pa-lestina reversam esse, defendi non posse; quia Palladii in Heraclidis Pradiso cap. 20 testatur, sanctum Athanasium pellem ovinam, quam a monacho Ma-carrio testamento accepérat, Melania dono dedisse; Athanasium vero die secunda mensis Maii ad Deum migrasse, anno ccclxxiii suo loco demonstravi. Quonodo igitur Melania annos xxv in Oriente morari potuit, si inde anno cmi redux fuit? Loca enim Palladii in quibus legitur eam annos xxvi aut an-nos xxxvii Hierosolymis mansisse corrupta esse, post ea que jam dixi, indubitatum esse debet. Praetera Palladius in Lausiacae cap. 117 asserit Mel-aniam in Oriente versatam esse, quando *Valens* sanctos monachos persecutus, eamque *Isidoro* et quibusdam monachis ac duodecim episcopis et pres-byteris in exilium missis, necessaria ex propriis denariis subministrasse, ac eos in Palæstinam circa Diocesaream secutam esse; de qua persecutione loquitur etiam Ruflinus in lib. 1 Hist. Ecclesiast., cap. 4, additique, que præsens vidi loquor, etc. Insuper Paulinus in Epistola citata xxix, num. 11, ait Melania in ea Valentis persecutione principem vel participem fuisse enemis pro fide cerlantibus, et gravi tunc seditione exorta, quasi contra legem publicam, contumacem prostrati ac pati jussam esse. Valentus autem anno ccclxxvii persecutioni finem imposuisse, suo loco ostendi. Et denique Pal-ladius citatus, qui Melania et Ruffini in Oriente vidit, narrat Melaniam annum cum dimidio Alexan-driæ fuisse, antequam Hierosolymam veniret, que vera esse non possunt, si ea ante annum cum Ro-mam ex Palestina non redierit. Cerlum itaque ma-neat, Melania et Ruffini, decedente hieme hujus

Christi anni, in Occidentem remeasse, post peregrinationem annorum xxv.

6. *Nicetas episc. Romatiane civitatis anno sequenti Nolam venit.* — A num. 14 ad 19. *Sanctus Nicetas* Romatiante civitatis in Dacia mediterranea episcopus, de quo anno superiori egimus, anno tantum sequenti *Nolam* venit, quod non solum probatur ex eo quod Paulinus in Epistola citata xxviii ad Severum, ubi de Melania et Ruffino loquitur, ne verbum quidem de Niceta habeat; sed etiam quia in Epistola xxix ad eundem Severum anno sequenti data, num. 14, tradit: « Non tu si, frater, ut te ista nesciret », sc. Melania, « ut gralian in te Dei paulinus nosceret, tuo te illi magis quam meo sermone patfeci. Martinum enim nostrum illi studiosissimam talium historiarum ipse recitavi. Quo genere te et venerabili episcopo atque doctissimo Nicete, qui ex Dacia Romanis merito admirandus advenierat, et plurimis Dei sanctis, in veritate non magis tui predictor, quam mei jaetans, revelavi. » Ibi Paulinus Vitam sancti Martini episcopi Turonensis eo adhuc vivente ab eodem Severo scriptam, se Melaniae primo, et postea Nicetas legisse affirmat. Quare fallitur Cliftetus in part. 2 Paulini Illustr., cap. 2, ubi ait, *Paulinum Nicete primum, deinde etiam Melaniae sancti Martini vitam recitasse, ideoque videri sibi Nicetam natali diei sancti Felicis mense Januario anni ccxcviii interfuisse*, ac Melaniam sequenti vere Nolam adiisse. Praeterquam enim quod fundata Paulini verba confrariorum manifeste indicant, *Melaniam* currenti anno, et *Nicetam* subsequenti *Nolam* adventasse, non videtur in dubium revocari posse.

7. *Quod ex S. Paulino demonstratur.* — Ceterum *Nicetas* Nolam accessum ad annum subsequentem perlincere, docet Paulinus in carmine Natali ix sancti Felicis, quod in anno cmi incident. Cum enim Nicetas hunc iterum *Nolam* venisset, in eodem carmine his verbis eum Paulinus compellat:

Venisti tandem, quarto mili redditis anno.

Non potest autem annus Christi cni quardus esse a primo Nicete Nolam adventu, nisi is anno ccxcviii primum in eandem civitatem venerit; cum ab eo anno ad cni sint anni quatuor completi. Verum est, Baronium primum natalem Felicis in anno ccxcvi constitutre; sed Cliftetus laudatus cap. 9 ex interitu *Radiagaisi* Gothonum ducis, qui configit anno cni, recte ostendit natalem Felicis viii, in quo ejusdem *Radiagaisi* cladis diserta mentio, editum esse mense Januario anni cxi, ideoque et primum cum anno ccxciv omnino copulandum esse. Insuper anno cni, num. 8, demonstrabimus, octavum natalem scriptum esse die XIV Januarii anni quadringentesimi primi; quod certo etiam evincit priorem competere in annum ccxciv. Paulinus quidem primum natalitium carmen, dum adhuc esset in Hispania, compositum; sed non nisi anno ccxciv Nolam post festa paschalia se recepit,

ubi reliquo vite tempore cum quibusdam servis Dei habitavit.

8. *Nicet in Daciam redeuntis itinerarium.* — Bollandus ad diem vii mensis Januarii, quo sanctus Nicetas collitur, Baronii opinionem sentitus, primum *Nicetas* Nolam adventum in annum currentem, et primum natalitium carmen S. Felicis in annum ccxcviii confert; indeque ejusdem Paulini poema xvii, alias xxx, *ad Nicetam redeuentem in Daciam* cum anno Christi cni illigat et exponit; sed illud ad annum ccxcviii, et cum carmine natalitio v copulandum esse, demonstrat carmen natalitium ix sancti Felicis eo anno editum, in quo vers. 335 Paulinus canit:

Quam metu ne te mediis regionibus hostis
Disculus opposita bellorum nube teceret?
Sed desideris superantibus, obvia nobis
Vincula rupisti: nec te mare, nec labor ullus,
Nec Gothici temere metus, etc.

Ubi sine dubio Paulinus respicit ad bellum Gothicum anno cni Romanos inter et Gothos in Italia gestum, de quo anno cni, num. 6, agemus. Quare halincinata sunt viri doctissimi, qui autummarunt poema illud copulandum esse cum anno cni ant cni, cum in eo nullius belli mentio sit, prosperam tantum navigationem Paulinus Nicete discendenti optet, annoque ccxcviii omnia in Italia tranquilla fuerint. Poema illud, in quo sunt aliqua que viros eruditos irrefitos tennere, occasione carminis natalitii sancti Felicis V nolis hic explicandum.

9. *Ex Italia Thessalonicanam navi adiectus est.*
— Versu itaque 16 ait Paulinus :

Ibis Arctos procul usque Dacos,
Ibis Epiro gemina videndas,
Et per .Egeo penetrabis astus
Thessalonican.

Jam anno superiori momui, *Paulinum* Dacie nomine intelligere novam et Cisdanubianam, non vero antiquam et Transdanubianam, ac *Romatiannam* patriam Nicetas ejusque sedent episcopalem, positam fuisse in Dacia Mediterranea. Utraque vero Dacia tam Mediterranean, quam Ripensis subdila erat metropolite Thessalonicensi tanquam vicario Scilis Apostolica per totum Hyrium Orientale. Thessalonican *Nicetas* a Camisio ad Aufidum lumen, cui haud procul adjacebat emporium, teste Strabone lib. 6, navi adiectus est, pertransitis utraque Epiro et oppidis a Paulino in suo poemate memoratis. Tum versus 188 :

Sed fredo emenso superest viarum
Bursus in terra labor, ut veharis
Usque feices, quibus es sacerdos
Præstans oras.
Tu Philippaos Macedon per agros,
Per Toumanam gradens urbem,
Ilos et Scipios patre propinquos
Bardanus hospes.

Bollandus loco laudato existimat, *Nicetam* Thes-

salonica *Philippos* ad extremos Macedonie fines in Edouide provinciae, celebrem tunc urbem petuisse, nisi subdit idem scriptor, per *Philippoeos Macedonum agros intelligere ipsam generaliter Macedoniam et non uni regnata Philippo arva, quis velit. At urbs Philippi dieta, cum non *Scups* Dardania metropolim, sed Perinthium aut Constantinopolim duxisset; nt ex quinto et sexto segmento Itinerarii Pentingerianii, ubi iter Thessalonica ad Scups accurrate describitur, evidenter palet. Neque etiam Paulinus Philippaeorum agrorum nomine provinciam Macedoniae intelligere potuit; cum jam Thessalonicae Macedoniae metropolim sigillatum expresserit. Designat itaque peculiares quosdam agros Macedoniae olim a regibus Philippis possessos, in quibus cum nulla aliecuus nominis urbs fuerit, ii a Geographis non memorati.*

10. Per Macedoniam et Dardaniam in patriam rediit. — Dicit postea Bollandus, *Nicetam Thracie parlem emensum, Tomos Mysiae inferioris ad Pontum Euxinum sitam urbem perligisse. At hoc pacto viam deviam Nicetas iniisset. Videl difficultatem Le-Brunus in Vita sancti Paulini cap. 2 aitque, Paulinum geographiam ignorasse, inde manifeste liquere. Verum cum Paulinus urbes, per quas Nicetas transitus erat, nonnisi ab ipsomet discere potuerit quia Propempton illud, quo eum obuenient per urbes, quas invisuram erat, prosequitur, ante Nicete Nola discessum scriptum fuit, ea interpretatio stare non potest. Neque etiam quis dicat, fuisse aliam urbem *Tomi* vel *Tomorum* nomine appellatam; ejus enim aliquis antiquorum meminisset. Cum itaque inter Thessalonicam et Scups *Stobos* celebris urbs Macedoniae a Plinio, Ptolemaeo, et in Conciliis memorata, posita fuerit, nullum mihi dubium est, quin legendum sit. *Per Stobitnam gradieris urbem.* Aserit Paulinus Scups fuisse Niceta Patria propinquos, quia Dardania et Dacia mediterranea, in qua sita Romafiana civitas, finitima erant. Nicetam vero natum fuisse Romafianam, docet Paulinus vers. 320 :*

Esto nobiscum, licet ad paternam
Veneris urbem.

Non enim unius populi Magistrum,
Sed nec unius dedit esse civem
Te Deus terra, patria ecce nostra
Te sibi sumit.

Neque dici potest, Nicetam *Dardanum* fuisse; cum Paulinus citatus cum *Dardanum hospitem* appelleat : qui enī in Dardania seu in civitate Scoporum, Dardaniae metropoli hospes erat, Dardaniam patriam sortitus non est. Hinc Isidorus lib. 3 Etymolog., cap. 35 : « *Hospitium, ubi quis ad tempus hospitali jure inhabitat, et iterum inde transiens migrat.* » *Hospitis* quidem nomen tam pro eo qui excipit, quam pro eo qui excipitur, sumi solet; sed quia Paulinus ait, *Ibis Dardanus hospes Scups;* quis non videt, ibi ab eo usurpari pro eo qui ex-

cepit est. Sic Cicero lib. 1 Acad. : « *Nam nos in nostra urbe peregrinantes, errantesque tanquam hospites;* » et pro Rabirio : « *Adeone hospes Iujusce urbis?* »

11. Divina variis linguis persoluti curat. — Theodorus Petrus episcopus in Vita sancti Theodosii coenobiarche haec tenus inedita, que aliquando lucem videbit inter Opera posthumma Combeticii, rem notabilem refert de sancto Niceta: « *Quatuor ecclesias, inquit, intra septa monasterii construxit. Unam quidem in qua Patrum numerosos coetus seorsim lingua graeca Deo immotat, ut scriptum est, sacrificium laudis. Alteram, in qua Bessi propria ipsorum lingua vota et preces reddunt Deo altissimo. Tertiam, in qua Armeni lingua patria Domino litant. Quartam, in qua fratres ab immundo Spiritu vexati, una cum Ministris illorum obsequiis deditis Salvatori Christo gratiarum actiones referunt. Sic igitur ex illis sacer divinae Psalmodie canon, septies in die explebatur : cum vero sacra communionis Collecta peragenda erat, Missa officium ab initio ad divinorum Evangeliorum lectionem singuli in propria ipsorum Ecclesia facientes. Sic omnes, exceptis duvatat fratribus energumenis, in magna utentium lingua graeca Ecclesia congregantur, ibique divinis mysteriis impertinentur.* » Quod a Monachis factum, non quod reliquum Missa lingua vulgari celebrari non posse crederent, sed ut omnes ejusdem Sacrificii Communioni participarent, quod magnae virtutis et efficacie esse arbitrabantur, idque cum omnes in una eademque Ecclesia mysteriis interesse non possent, quemadmodum Rome per titulos Eucharistiam in utraque specie consecratam mitti mos erat, ut anno ccxxii ostendimus.

12. Petitum a Sinensibus, ut missa nativa lingua apud se celebraretur. — Hoe egregium exemplum adjici potest iis, que Papebrocius in Conatu Chronicu Hist. dissert. xviii, et in Paralipomenis ad eandem in medium afferit, ut probet optandum esse, ut saera Congregatio de propaganda fide indulget Sinis et Japoniis, aliisque cultissimis nationibus linguan latinan penitus ignorantibus, nec eam nisi difficillime docendis, ut sua quique lingua Missam celebrare possint. Sic enim vulgus ad fidem Christianam adduci, vel in ea refineri potest. Ea indulgentia erga Ruthenos Ecclesia grecia usus est, postquam eis per praedicatorum a se missos Christi fidem tradidit cum gracie ritibus exercendam. Sua enim ut littera, sic et lingua propria (que ipsa quoque Slavonica est) agere permissi sunt, atque etiam nunc sic agunt omnia, non tantum schismatici sub Moscorum dominatu; sed etiam Catholicci sub rege Polonia. Alia exempla apud Papebrocium laudatum legenda. Porro sanctus Theodosius Canobiarcha, cuius Vitam Theodorus ejus discipulus scripsit, seculo sexto floruit, ut ibidem videbimus.

13. Ruffini opera Origenismus Rome innotescit. — A num. 19 ad 25. Cum Ruffinus et Melunia, Nola relicta, Romanam pervenire, heres Ori-

genianas, ibidem disseminalunt. Verum sancta « Marcella postquam sensit fidem Apostolico ore laudata in plerisque violari, ita ut sacerdotes quoque et nonnullos monachorum, maximeque saeculi homines in assensu sui traheret », nempe Ruffinus « ac simplicitati illudetur episcopi », nempe Siricii pontificis Romani, « qui de suo ingenio cætera estimabat : publice restitutus, malens Deo placere, quam hominibus », inquit Hieronymus in Epist. xvi ad Principiam virginem, quæ vitam sanctæ Marcellæ complectitur. Nobilissima haec matrona « viro post nuptias septimo mense privata est », recusavitque denuo nubere Neratio Ceriali, qui consulatum ordinarium anno CCCLVIII gesit. Monachatum prima Romæ ampla est, licet nulla Romæ anderet « propter rei novitatem, ignominiosum, ut tunc putabatur, et vite in populis nomen assumere », inquit Hieronymus citatus. Eamdem Hieronymus Epist. cxli magistrum proponit Principia virginis : « Habes ibi, inquit, in studio Scripturarum, et in sanctimonia mens et corporis, Marcellam et Asellam ». Marcella filia Albine, discendi cupidissima erat, ut docet Hieronymus in Praefat. in Epistolam ad Galatas, ejus verba Baroniū anno CCCLXXXII, num. 38., de Albina matre perperam interpretatur : « Littera, inquit Hieronymus, mihi de Urbe allate sunt, nuntiantes et Albinanam venerabilem anum praesentie Domini redditam, et S. Marcellam matris contubernio destitutam, magis nunc vestrum, o Paula et Eustochium, flagitare solatum : et quia hoc interim fieri non potest propter grandia maris in medio spatia atque terrarum, repente vulnus impressum saltem Scripturarum velle curare medicamine. Scio equidem ardorem ejus, scio fidem, etc. Certe cum Roma essem, nunquam tam festina me vidit, ut non de Scripturis aliquid interrogaret, etc. » Ubi Hieronymus manifeste agit de sancta Marcella; cum Albinanam esset mortua, ut annadvertisit Rosweydis in fine lib. i de Vitis Patrum. Feminam itaque feminæ, et Melaniae Marcellam Christus opposuit, quæ de Origenis erroribus trophya exxit.

14. *Ruffinus versionem suum librorum Periarchon Romam publicat.* — Melania et Ruffino Romæ anno sequenti existentibus, « tunc librorum nūj žgžōr infamis interpretatio : tunc discipulus oīz̄z̄, et vere nominis sui : si in talen magistrum » id est, Ruffinum « non impegiessel : tunc nosbrorum x̄z̄z̄z̄z̄z̄ contradicatio, et Pharisiorum turbata est schola, inquit Hieronymus in Epistola xvi, ubi loquitur de Macario, cui Ruffinus prefationem in Periarchon inscripsit. Nam oīz̄z̄ et maz̄z̄z̄ Gracis synonyma sunt, ac beatum significant. *Macarius* iste, quem Ruffinus deceperat, deinde puritati catholicæ doctrina redditus, vita etiam sanctimonia clarus fuit, ut videre est apud Bottlandium ad diem ueniens Januarii, quo colitur; ubi is observat Macarium Romanum apud Lavinum in Italia cultum, alium esse ab eo *Macario*, cupus in Vitis Patrum Vita extat a Theophilu et duobus socons Monachis scripta, hec Baro-

nus in Notis ad diem II Januarii ultrunque in unum perperam conflari. Tomo IX Operum sancti Hieronymi, sect. 2, extant memorata loco latoando scripta, et fragmenta libri Periarchon. At ante annum CCXXVII Ruffinus versionem illam Romæ promulgavit; cum sanctus Hieronymus anno tantum CCXCIX in Oriente prefationem, quam eidem prefigital Ruffinus acceperit, ut constat ex illius Epistola ordine LXVI ad Rufinum, eo anno data, ut infra videbimus, in qua Hieronymus ait : « Praefatione librorum nūj žgžōr ad me missa est, quam ex style intellexi tuam esse; in qua oblique, imo aperie ego petor ». Quod si ea injuria ei hoc anno illata fuisset, hac de re cum Ruffino expostulare in annos duos non distulisset S. doctor qui ea Epistola testatur, se « amicis reconciliatas pure colore ». Ruffini vero nomen in ea prefatione non evitabat, quia Pammachius et Oceanus in sua ad Hieronymum Epistola, quæ inter Hieronymianas ordine est LXIV, scribunt aliquem ex fratribus schedules ad se eujusdem defulisse, quæ *Origenis* volumen continerent, non vero quod *Ruffinus*, nomen suum taenisset, ut suspicatur Baronius num. 22. cum enim Ruffinus prefationem illam Macario laudatu, qui prefectus Urbis fuerat, ut prodit Palladius in Lausiaca cap. 123 dedicarit, ejusque in corpore Praefationis meminierit, nomen suum silentio non pretermisera.

15. *Ruffinus cum litteris formatis Siricii papam Roma discedit.* — « Cernentes Heretici de parva scintilla maxima incendia concitari, et suppositam dudum flammam iam ad culmina pervenisse, nec posse latere quod nullus deceperat: petunt et impetrant ecclesiasticas Epistolas, ut communicantes Ecclesie discussisse viderentur », inquit Hieronymus Epist. XVI, loquens de Ruffini Roma discussu, litterisque ab eodem a Siricio papa obtentis. Haec litterae formatæ seu *communicatorie* vulgo dicebantur, erantque publice velut tesserae, quibus in longinquæ peregrinantes orthodoxæ fidei professores ostendebantur : eas opposuit postea Ruffinus Anastasi papa litteris, quibus ob tentaculum Periarchon interpretationem increpabatur : hoc enim ei exprobret Hieronymus in Apologia II, « Siricii jam in domino dormientis profers Epistolam, et viventis Anastasii dicta contemnens ». Testantur autem idem Anastasius in Epistola ad Joannem Hierosolymorum episcopum, aliisque veteres, Origenem Latinis, ante Ruffini interpretationem incognitum fuisse; non quidem omnino; cum aliquot Homilias, petente Damasco, Hieronymus latino sermone legendas Romanis prius dedisset, ut scribit Ruffinus in prefatione librorum Periarchon; sed quoad errores in libris hujusmodi contentos.

16. *Siricius papa a Ruffino deceptus fuit.* — Doluit certe Hieronymus, quod communicatoriam Siricii jam defuncti Epistolam Ruffinus Jacobundus preferret, et quod illam mala fide a candido Pontifice extorquens ante ipsius obitum, eidem illusserit; sed non scripsit Siricium celeri morte

sublatum esse, ut loquitur Baronius, sed sonno Sanctorum in Domino obdormisse, « Sirici jam in Domino dormientis profers Epistolam ». Et tamen Baronius num. 21 et seq. arbitratur *Siricium*, quod periclitanti Ecclesia occasione errorum Origenis non statim occurrerit, citius ex hac vita sublatum esse : hancque Siricii conuentum in pavendum illorum Pontificum exemplum adducit, qui causam fidei paulo segniss tractantes, quam celebriter ex hac vita subducti sunt. Verum, ut inquit Florentinius in notis ad Martyrologium Hieronymianum ad diem xxvi mensis Novemb., cui sancti Siricii nomen inserbitur, Siricus, qui annos fere quindecim sedit, plures in diuturnitate Cathedrae Pontificis Romanos aquavit, plures superavit. Cumque *Liberio* extra Urbem ab Arianiis creato diaconus ministraverit, septuagenario major e vivis excessit. Praeterquam quod mortem *Siricii* ultionis divinæ argumentum non esse, convincunt verba, que de Anastasi ejus successoris breviori vita subiectit Hieronymus, « quem diu Roma habere non meruit »; male enim eadem vita festinata abscessio, in uno ad insimulandam negligentiam eodem contextu induceretur, in alio ad sanctitatis indicium. Quid facilius erat, quam *Ruffinum* Romanam Hierosolymis cum illustri *Melaniae* redeuntem, fama morum et doctrina clarum tolerare, et *Origenem* nondum apud Latinos male audiensem, quin etiam ipsis Hieronymi fieret falsa auctoritate illustratum, non statim explodore; præsertim cum Romani presbyteri et nonnulli monachi assensum *Ruffino* præberent, et apud *Siricium* laudent? A dolo quidem Baronius *Siricium* num. 24 excusat, sed non a negligentia, cum tradit euident, ne errores Origenis magis difunderentur, divina indignatione sublatum esse. Verum cum *Origenis* errores ex mala *Ruffini* interpretatione ante *Anastasium* latuerint, quid culpabile *Siricus* omisiterit, non appareat, et communicatorias litteras Ruffino de more concedens, dum hic optime apud omnes ante vulgatum Rome Periarction audiret, non videtur in crimen vocandus.

17. *Excusatione dignus*. — Liquet enim ex Hieronymo in Epistola viii ad Demetriadem de servanda Virginitate, sub Siricio adhuc in paucis scriptis Origenis errores, per Ruffinum et Melaniam Romanam sub Siricio inventos : « dum esses parvula », inquit Hieronymus, « et sancte ac beatæ memorie Anastasius episcopus Romanam regeret Ecclesiam, de Orientis partibus hereticorum seva tempestas, simplicitatem fidei, que Apostoli voce laudata est, polluere et fabefactare conata est : sed vir ditissima paupertatis, et Apostolice solitudinis statim noxiom perculit caput, et sibilantia hydra ora compescuit ». Cum ergo communicatorias litteras Ruffinus impetravit a Siricio, cuius simplicitati ob id illusus significare videtur Hieronymus, cuius verba num. 43 in medium aduxi, nondum haeresis satis palefacula erat; idque tantum accidit sub Anastasio, licet penes *Ruffini* et *Melaniae* familiares jam male sanæ doctrine suspicio

invalesceret. Nec quia *Siricins* dum viveret, bene de Ruffino sensit, nondum cognita ejus venenata doctrina, a sanctitate decidit, sicuti neque divus Augustinus dum Epistolam xv, que novo ordine est inter Augustinianas lxxiii, Ruffinum conciliare Hieronymo laborans, illum magni fecit : quamquam jam Apologica et amarulenta opuscula inter utrumque vulgata fuissent sub Anastasio. Pugnavit *Siricins* contra Manichæos, et Priscillianistas in pluribus cum eis sentientes; cumque omnes radicitus Romæ presertim evellere non posset, legem a Theodosio M. impetravit, ut secularibus penitus tollerentur, quod etiam conjecturat Baronius anno ccclxxxix, num. 63. Pugnavit etiam contra *Flavianum* sedis Antiochenae minus legitimum occupatorem, et Synodo inobedientem, iterato datis ad imperatorem litteris, et Capitula ob id Synodo indicta. Denique *Jovianum* Epicurum Christianorum dannavit, et pro eradicandis gentilitatis reliquias desudavit, tum impetratis adversus eos secularibus penitus a Theodosio M. tum in Idolorum fanis Roma destruendis, quemadmodum eo sedente factum esse Prosper in Chronico et divus Augustinus testantur. Plura suppeditabit Florentinius adversus omnia que in Annalibus Siricio objecta.

18. *Ruffinus fere per biennium Romæ moratus est*. — Cæterum *Ruffinus* per biennium aut circiter Romæ mansit, ut ex Hieronymo non obscurè colligitur; hic enim cum ab eo accusaretur, quod discipulos Romam contra ipsum submisisset, respondet in secunda Apologia adversus Ruffinum : « Paulianus et Eusebius post annum vestrae navigacionis », id est, post presentem, quo a Palæstina Ruffinum discessisse diximus, « profecti sunt » nempe Romam, ubi anno sequenti Ruffinus erat, « Ruffinus in causa Claudi », est is diversus a Ruffino Aquileiensi, « post biennium missus », anno sc. ccxcvii. Hoc ipsenam Aquileiensis confirmat: libro enim primo Invectivarum pag. 374 tradit : « Quod si hoc in meis litteris invenisset » nempe idem Eusebius Ruffini accusator « et vere scrupulum aliquem ex ipsa lectione copisset, cum me, sicut ipse nosti, Romæ positum haberet præsentem, continuo utique perquisisset, et ipsa ad me scripta detinuisse, quippe qui usque ad ipsum tempus etiam videre me, et salutare, et in oratione communicare solitus erat etc., sine dubio nunquam elegisset absentem lacerare, quem potuisset gravius confutare præsentem ». Librum autem illum Ruffinus anno ccxcix elnebravit. Quare ultra annum Romæ Ruffinus substitit, ac fere biennio ibidem degit, ut ex codem Hieronymo colligitur. Etenim cum post biennium a Ruffini ex Oriente discessione, alter ille Ruffinus in causa Claudi, Romam, dein Mediolanum ad Honoriūm imper. veniret, Hieronymus euident, ut suo nomine *Ruffinum* Aquileiensem Romanæ adhuc agentem, saluaret, rogavit, ut liquet ex Epistola Hieronymi lxvi ad Ruffinum : « Sanctum quoque, inquit, presbyterum Ruffinum ob quandam causam per Romanum Mediolanum misimus, et oravimus, ut

nostro animo, et obsequio vos videret», Romae sc. Quare exacto biennio nondum Hieronymus intellexerat *Ruffinum* Aquileensem Roma discessisse, quia se. is anno sequenti in finem vergente, et paulo ante diem xxvi Novembris, quo Siricius obiit, in patriam migrarat. Baronius, qui anno sequentium, 6 Paulini et Eusebii Cremonensis legationem in Occidentem recte copulavit, ejusque causam exposuit, perperam hoc anno num. 24 Ruffini profectionem in urbem Aquileensem narrat. Enim, vero card. Norisius lib. 1. Hist. Pelag., cap. 2, licet ejus adventum ex Oriente anno ccxcvi configuisse perperam autumaverit, ejus tamen in patriam discessionem cum sequenti Christi anno accurate illigavit, et *Ruffinum* Romae cireiter per biennium degisse observavit.

49. *Moritur S. Ambrosius Mediolanensis episcopus.* — A num. 33 ad 36. Hoc anno die IV Aprilis, in quam Sabbathum sanctum incidebat, sanctus Ambrosius episcopus Mediolanensis ad Deum migravit. Diem nos edocet Paulinus Diaconus in ejus Vita, ubi sancti presul's morte narrata, ait : « Atque inde ad Ecclesiam antelucana hora, qua defunctus est, corpus ipsius portatum est, ibique eadem fuit nocte, quam vigilavimus in Pascha ». Tum addit Paulinus, « Iucentse die Dominicō corpus ejus » sepultum esse in basilica, que hodie Ambrosiana appellatur, ubi ideo fuit ab antelucana hora Sabbati sancti usque ad initium diei Resurrectionis. Quare ipsa nocte Sabbati sancti *Ambrosium* demortuum, Paulinum scribere perperam credidit Baronius. Beda in suo genuino Martyrologio, Florus, Ado, Usuardus, et passim alii, quibus addendum Martyrologium Romanum, diem depositionis sancti Ambrosii ad diem iv Aprilis memorant, ideoque indicant mortem ejus hoc anno, quo Pascha in diem v ejusdem mensis incidit, configuisse. Henschenius tamen in Exercitatione *De anno et die mortis sancti Ambrosii episcopi Mediolanensis* praefixa tomo i SS. mensis Aprilis, ab istis Martyrologis discedit, existimatque Ambrosium anno sequenti e vivis abiisse, ideoque die xvii mensis Aprilis, quia Pascha die xviii ejusdem mensis eo anno peractum est. Praecipuum ejus fundamentum ex Marcellino in Chronico deducitur, in quo ad consulatum IV Honorii et Entychiani, ejus mors recitat, non vero ad consulatum Casarii et Attici, ut habet Baronius, qui menudos Marcellini codicem nactus erat. Verum Marcellinus, praesertim per haec tempora, sepe in Chronogia peccal, ut legenti patet. Ait secundo Henschenius, Gregorium Turonensem tradere sanctum Ambrosium in exlae celebrasse exequias sancti Martini episcopi Turenensis, quem lib. 1, cap. 46, asserit ad eum migrasse Attico *Carsarioque ross.*, mense Novembri die Dominica, seu anno Christi currenti, quare, inquit Henschenius, sanctus Ambrosius vixit adhuc anno sequenti, cum mense Aprili mortuus fuerit. Verum cum ex dictis in disserat. *De anno et die mortis sancti Martini episcopi Turonensis* constet S. Martinum die xi Novembris

anni quadringentesimi spiritum Deo reddidisse, apparitio illa sancti Martini plane commentitia, ut hic et in Notis ad Martyrologium Rom. jam Baronius observavit. Porro parum curandum, quod aliqui Mediolanenses episcopi eam visionem in Ecclesia Mediolanensi, jam a pluribus saeculis depingendam voluerint, et in Breviaris memorari; cum ea traditio alteri ejusdem Ecclesiae opponatur, quod scilicet sanctus Ambrosius die quinta Aprilis depositus fuerit; et particularum Ecclesiarum traditiones errori obnoxiae sint, ut innumeris exemplis liquet. *Ambrosium* vero die v mensis Aprilis sepultum fuisse, docet antiquus Catalogus episcoporum Mediolanensium ex Ms. Bibliothecae Ambrosiane erutus a Mabillonio tomo i Musei Italici part. ii, et postea a Papebrocio initio tomi vii SS. mensis Maii, cuius Catalogi pars prior saeculo sexto videtur exarata, ut ipsimet arbitrantur.

20. *Mors sancti Ambrosii a praesenti anno removeri non potest.* — Valido arguento ex Concilio Carthaginensi hoc anno celebrato desumptu sententiam suam Baronius probat. In ejus enim canone xlvi legitur : « De Donatistis placuit, ut consultamus fratres et consacerdotes Siricum et Simplicianum ». Hic enim Simplicianus alias esse non potest, quam qui divo Ambrosio in praesulatu Mediolanensi successit. Neque satisfacit quod respondeat Henschenius, vel Simplicianum adhuc tantum presbyterum fuisse, vel alium esse a sancti Ambrosii successore : cum parum verosimile sit, episcopos Afros, neglecto Ambrosio, cuius fama per omnium ora volitabat, *Simplicianum* adhuc presbyterum, ipso Ambrosio vivente, consultuisse. Praeterquam quod in eo concilio sermo est de Simpliciano, non presbitero, sed *consacerdote* seu episcopo; et in hujus temporis historia non occurrit aliquis aliud Simplicianus episcopus, quem Concilium illud consulere potuerit. Probari etiam potest ex Concilio Carthaginensi quinto divum *Ambrosium* hoc anno vivere desissemus. Eo enim in Concilio « post consultatum Fl. Stiliconis XIV kalend. Julias », id est, anno ebi habituo, cum ob Donatistarum saevitiam apud Ecclesias Catholicas maxima clericorum penuria esset, statuerunt Africani, conveniendo Anastasiū Sedis Apostolica episcopum, et *Venerium* sacerdotem Mediolanensem Ecclesie, ut communī periculo provideant, et *consentiant*, quemadmodum loquitur canon primus apud Labbeum tom. ii Concil., pag. 1084 et 1085, ac pag. 1648 et 1689 : « Ut saltem qui parvuli baptizati sunt a Donatistis, et majores facti cognitum errorem deseruerunt, possint clericatus officio admoveri ». Cum enim in Concilio III Carthaginensi hoc anno coelo de eadem re Siricum et Simplicianum canone xlviii consulendos constituant, de qua tunc *Anastasiū* papam et *Venerium* Mediolanensem episcopum dubium esse non potest, quin in Concilio III Carthaginensi hoc anno congregato, de Simpliciano episcopo Mediolanensi et Siricio papa verba facient Patres illius Concilii. Anno sequentinum, 17, et anno ex num. 2, duo alia argumenta

in medium adducam, quae hanc controversiam plane dirempta sunt.

21. *Paulinus diaconus Ecclesiae Mediolanensis scriptis Vitam sancti Ambrosii.* — A num. 36 ad 41. *Paulinum scriptorem Vita sancti Ambrosii*, Mediolanensis Ecclesiae diaconum fuisse, docet Marcius Mercator ipso sui *Commentorii* initio, ubi postquam dixit *Celestium Pelagii sectatorem Roma Carthaginem venisse*, subdit: « *Hic de infra scriptis capitulis apud Aurelium episcopum memoratae urbis per libellum a quadam Paulino diacono sanctae memoriae Ambrosii Mediolanensis episcopi est accusatus* ». Auctor vero *Prædestinati* scribit: « *Restituit ei* » *Cælestio* « *quidam Paulinus diaconus defensor et procurator Ecclesie Mediolanensis* ». Perit accusatorius ille libellus Paulini, et remansit tantum memoria ejus, tum in libello, quem idem Paulinus misit ad *Zozimum* papam, tum apud Augustinum, qui nonnulla illius fragmenta referit. Istum secundum libellum recitat Baronius anno cxxviii, num. 7, cuius ex style intelligitur, unum eundemque esse, qui et *Vitam sancti Ambrosii* scripsit et *Cœlestium* ad *judicium Aurelii* vocaverit. Unde emendaodus Isidorus Hispalensis lib. de Script. Ecclesiast. cap. 4, a quo Paulinus dicitur *Presbyter*; eum longe etiam post vitam Ambrosii scriptam appelletur adhuc a Zozimo et ab Augustino *diaconus*. Baronio igitur videtur, nec sine gravissima ratione, inquit Garnerius in Notis ad Marium Mercatorem pag. 8, idem esse *Paulinus*, qui *Cœlestium* accusavit, et qui petente Augustino *Vitam sancti Ambrosii* scripsit, immo qui anno cxi Carthaginem missus est a *Venerio* Mediolanensi episcopo ad *Aurelium*, qui ex Concilio Carthaginensi II pefterat ab Anastasio Romano et Venerio Mediolanensi ex Italia submitti clericos ad supplendam Africanorum inopiam.

22. *Opera S. Ambrosii.* — De Operibus sancti *Ambrosii* geminis, amissis, dubiis, et suppositiis legenda editio a *Patribus Benedictinis Congregationis sancti Mauri curata*, caeteris, qua huc usque lucem viderant, longe accurior.

23. *Concilium Taurinense.* — Ad num. 52 et seq. *Concilium Taurinense* post mortem sancti Martini, que anno cxi contigit, celebratum, de quo commodius anno cxi, ad quem pertinet, agemus.

24. *Concilia Carthaginensis diligentius pertracta.* — A num. 54 ad 57 discussionem *Conciliorum Carthaginensium* diligentiori examine pertractare aggressus est Baronius; sed cum in acta depravata incidisset, ipseque eorum Conciliorum ordinem invertisset, rem obscuram aliquanto obscuriorem redidit. Qui tamen excusione dignus, quia cum corrupta essent exemplaria, *OEdipus* non erat, qui divinare posset. Meliorum itaque codicum et variorum hac de re tractatuum post ejus mortem publicatorum subsidio, hanc Annalium ecclesiasticorum partem conabar illustrare. *Primum Concilium Carthaginense*, ut vulgo appellatur, habitum fuit sub *Grato* Carthaginensi episcopo anno ccclviii vel

insequenti, ut inter omnes convenit. *Secundum* congregatum sub *Genetlio* episcopo anno trecentesimo nonagesimo; sed cum in editione vulgata celebratum dicatur *Valentiniano A. IV et Theodosio I. C. coss.* Baronius num. 53 Theodosii nomen retinendum esse existimans, illud Concilium Carthaginense in annum quadragesimum vicesimum quintum, quo *Valentinianus Caesar* cum Theodosio IX consulatum gessit, rejiciendum putavit, et ex secundo loco inter Carthaginensia Concilia, in ultimum transtulit. Verum *Theodosij* nomen librariorum errore positum, ut patet ex Codice Vaticano ab Holstenio publicato, in quo *Theodosij* loco legitur *Neotericus*, qui cum *Valentiniano Aug.* anno ccxc consulatum gessit, quo ideo anno haec Synodus congregata, non ordine inter Carthaginenses *ultima*, sed, ut nomen proferit, *secunda*.

25. *Genetius Aurelii successor fuit.* — Carthaginemus episcoporum chronotaxis. Concilium sub *Genetlio*, quem ex Actis corruptis *Genedium* Baronius appellat, *secundum* ordine esse inter Carthaginensis demonstrat. *Gratus enim*, qui priori Concilio præfuit, et de quo in antiquissimo Ecclesie Carthaginensis kalendario a *Mabillonio* publicato ad iiii nonas Maii, legitur: *Depositio Grati Episcopi*, incerto anno ad Deum migravit. *Huius* successit, non *Aurelius*, ut credidit Baronius, sed *Genetius*, quem ex Italia anno ccclxxxviii rediens Augustinus post mortem Maximi Tyranni, vidit apud Carthaginem diaconi Carthaginensis munus obuenientem, ut ipsem Augustinus scribit lib. 22 de Civil. Dei, cap. 8. Quare anno circiter ccxcii *Aurelius* ad episcopatum Carthaginem evectus est, ideoque *Genetius*, qui Concilio Carthaginensi II præfuit anno ccxc, eodem vel insequenti anno vita dececessit; cum anno ccxcii, die viii Octobris, Concilio Hipponeensi *Aurelius* præfuerit, sequentia Concilia Africana sub eo habita prænotentur. Ipsem Baronius anno cxdii, num. 9, existimat, *Epistolam D. Augustini clxiii*, quæ novo ordine est xliv, scriptam esse ad *Eleusium* ipsomet anno, et tamen in ea legitur: « *Inde nescio quomodo ventum est ad commemorationem beatæ memorie Genetii episcopi, etc.* » qui ideo anno ccxi jam obierat. Verum eam *Epistolam* hoc vel sequenti anno datam esse, eo Christi anno demonstrabimus. *Aurelius* usque ad annum circiter cxxx Ecclesie Carthaginem exire, ut ex dicendis liquerit. *Genetius* in Calendario laudato his verbis ad nonas Maii inscribitur: « *Depositio Geneci episcopi* », ubi legendum, *Genetii*.

26. *Epocha II Concilii Carthaginensis stabilitur.* — De istius Concili veritate nullus superest dubitandi locus, cum et in *Collectione veteri exhibeat*ur, et ex eo plures canones citet Ferrandus. *Justellus* tamen ait, falsum et fictum omnino esse, quod probare tentat ex erronea consulum subscriptione mox memorata, que tamen corrigenda erat. Addit *Justellus*, *Allypius* Tagastensem episcopum, qui hac in Synodo interloquitur, nonnisi quatuor annis post prædictorum consulatum, ordinatum

fuisse Episcopum, ut observat Baronius ex Augustino et Hieronymo. Quo argumento cum ipse quoque Baronius utatur, illique satisficeret Marca in disserit de Veteribus Collectionibus canonum cap. 5, que praesul doctissimus de hoc Concilio scripsit, hinc transferenda. Baronius itaque mitius agit cum hoc Concilio, quam Justellus. Ille enim Concilium hoc gradu solum movendum putat, et posterius esse Concilii omnibus, que ab *Aurelio* Carthaginensi habita sunt: qui quidem velut emeritus, successorem sibi designavit *Genetlium*. Unde factum, ut in Actis ejus Concilii, Genetlii et Aurelii mentio injiciatur, ac si interque Synodo praeses; ille ut actu episcopus, alter ob dignitatem retentum; cum lauen certum sit, vice versa *Aurelium* successisse *Genetlium*. Probat autem seneniam suam Baronius, ex eo quod *Valentianus* Numidiae Primas hinc Synodo interfuerit, qui fuit Xantippi successor. Porro *Xantippus* Milevitano Concilio praesens aderat anno couale quod tempus Carthaginense *tertium*, quod vocant, et insuper *quartum* ac *quintum* habita fuerant. Quare *secundum* dici non potest, in quo *Valentianus* Xantippi successor interfuit. Hunc argumento aliud addit Baronius, nempe canone secundo hujus Concilii citari canonem xxxvii Collectionis Dionisiana, *De continentia clericorum*, qui petitus est ex Concilio habito anno *cxi*, et canone tertio laudari canonem, « De Christate, reconciliatione penitentium, et puellarum consecratione », qui extat in Concilii sexli canone decimo. Ita Cardinalis doctissimus.

27. *Canones Concilii Carthaginensis VI ex aliis deprompti*. — His difficultatibus, ut satisfiat, observandum, canones Concilii Carthaginensis sexti petitus esse ex variis Conciliis prioribus, nempe ex Concilio sub *Grato* canonem quintum, ex Carthaginensi tertio plorosque, et ex Synodo sub Genetlio canones ii, iii, iv, vi, vii, viii, ix, x, xi, xii et xiii, iisdem quandoque verbis, aliquando vero paulisper mutatis. Unde accedit, ut interlocutiones episcoporum que tribuntur recte Aurelio, Alypio, Numidio, et aliis in Concilio sexto, in quo Canonum sub Genetlio verba transcribuntur, fuerint deinde inter excertendum, libratorum vilio, referata in Actis Concilii sub *Genetlio* sub nominibus corundem episcoporum; qui alii erant in vero exemplari illius Concilii sub Genetlio, ut statim patet. Interimi, ut res sola sit adhuc aperior, canones editi a Concilio sub Genetlio, quos habet Ferrandus, hie proponendi sunt, et reliqui expendendi: unde constabit vetustas hujus Concilii praeceteris habitis sub Aurelio, tantum abest, ut si nullum, quemadmodum sibi persuaserat Baronius. Tum eliam manifestum fiet discrimen istius Concilii a sexto; quod lauen a priore pleraque multum est, ut dixi. Denique quid significetur per *proteritum Concilium* in canone ii et in sub Genetlio. Sieque Baronii argumentum respondebitur.

28. *Verba aliqua et episcoporum nomina ex Concilio Carthag. II in VI translata*. — Quatuor

sexti Concilii canones citat Ferrandus in Breviariorum, viii, ix et x. Quarti canonis compendium hoc est apud illum auctorem num. 194, « ut qui aliquibus sceleribus irrefitus est, vocem accusandi non habeat. Concilium Carthaginense sub sancto Genetlio tit. iv; Concil. Carthag. tit. vi. Ille et in Concilio Thenitano statutum est ». Ex collatione istorum canonum patet, duo fuisse Concilia Carthaginensa, que criminatos ab accusatione submovuerunt, alterum sub *Genetlio*, idque prius, ut docet ordo scripture, et alterum Carthaginense. Quod congruit cum antiqua Collectione, ubi res eadem sancitur in Concilio sub Genetlio tit. vi, et praeterea apud Dionysium in Carthaginensi sub Aurelio, quod vocant sextum, tit. viii, ubi diligenter observandum est hunc canonem editum in Concilio sub *Genetlio* teste Ferrando, et in Carthaginensi sexto, eodem teste; in utroque fieri ad suggestionem *Numidii*, Aurelio interloquente et Praesidiis minus exercente; quod, ut convenient Concilio sexto, non potest convenire Concilio sub Genetlio. Quare dicendum, canonis verba deprompta quidem a Patribus Concilii sexti ex Concilio sub Genetlio, sed a librariis transcriptibus vices mutatas, et episcoporum nomina ex Concilio sexto in hoc translata. Idem error pervasit canones vii, x et xi Concilii sexli, qui respondent canonibus iv et viii Concilii sub Genetlio, ubi fit mentio Alypii et Valentini.

29. *Canon Concilii II Carthag. in Concilium VI translatum*. — Titulus octavi lemma hoc est num. 53 apud Ferrandum: « Ut episcopus si causam habuerit, a duodecim episcopis audiatur. Concilium Carthaginense sub sancto Genetlio tit. viii », et de Presbyteris num. 96 apud eundem: « Ut presbyter qui reatum incurverit, a sex vel a septem episcopis audiatur. Concil. Carthagin. sub antistite Genetlio tit. ix ». In Collectione veteri can. x ad suggestionem Felicis episcopi Selensemitan, quae repedita sunt iisdem verbis in Carthaginensi VI sub Aurelio; dempta tamen isthae clausula, que est in isto secundo: « Genelli episcopus dixit: Quid ad hoc dicit sanctitas vestra? Ab universis episcopis dictum est a nobis veterum statuta debere servari ». Unde manifeste patet, hunc canonom e Concilio sub Genetlio translatum fuisse in Concilium VI.

30. *Concilium sub Genetlio prius habitum quam in Carthaginense sub Aurelio*. — In Concilio sub Genetlio constitutum docet Ferrandus num. 24, « ut nullus episcopus plebem alienam usurpet. Concil. Carthagin. sub sancto Grato tit. ix; Concilium Carthagin. sub antistite Genetlio tit. ix; Concilium Carthagin. tit. v ». Canon iste nouus, est undecimus numero in Collectione veteri, editus ad suggestionem Victoris episcopi. In Concilio VI sub Aurelio canone v, quem laudat Ferrandus, ad relationem Aurelii de avaritia variis capitibus cauetur inter cetera generaliter, « ne quis alienos fines usurpet ». Unde patet discrimen ultriusque Concilii, et prius esse Concilium sub Genetlio, quam Carthaginense sub Aurelio.

31. *Idcoque in annis cxxv nullo modo rejici potest.* — Denique canon in et iu ejusdem Concilii VI *De continentia sacerdotum*, quorum primus Aurelio suggestore constituitur, et alter Faustino quoque interloquente, desumpti sunt ex canone ii sub *Genetlio*: ubi Auctiuns interloquens introducitur, sed de Faustino facetur: queaque in Concilio VI Faustino legato Romanae Sedis tribuntur, in Concilio habito sub *Genetlio* universis episcopis adscribuntur. Unde si manifestum, Concilium sub *Genetlio* vetustate praecedere aliud quod ex priore locupletatur. Quod autem constituitur de sacerdotum continentia, juxta *proteriti Concilii* definitionem, ut aiunt, intelligendum est de Concilio habito sub Siricio statim post epistolam Synodicaam Concilii Romani ad Africanos direciam post consulatum Arcadii Aug. et Bantonis, id est, anno ccclxxxvi, ubi eavetur specialiter de sacerdotum abstinentia ab uxoribus, ut docet Marca lib. i de *Concordia*, cap. 8, paragrapgo 4. Quare fallitur Baronius, qui canone illo secundo laudari putat canones Concilii Carthaginensis VI. Idem Marca in dissert. laudata pluribus probat, canones aliquot alios ex Concilio sub *Genetlio* transcriptos esse in Concilium Carthaginense VI sub Aurelio, iisdem quandoque verbis; quandoque vero illorum sententia sola; quod apertissime ostendit Concilium sub *Genetlio*, Carthaginensi VI sub Aurelio vetustius esse.

32. *Synodus Hippomensis.* — Post Synodum sub *Genetlio* habitum, Concilium universale omnium Provinciarum Africæ coactum est Hippomensi civitate sub Aurelio, *Theodosio Aug. III et Abundantio coss.*, id est, anno ccxcvi, ut adnotavit Dionysius in sua Collectione. Hæc Synodus canones unum supra quadraginta constitut, qui deinde recensiti sunt in Concilio Carthaginensi III, hoc anno celebrato. De hac Synodo Hippomensi anno ccxcvi, quo recte eam Baronius recitat, egimus.

33. *Celebratur Concil. Carthag. III.* — Sequitur Concilium Carthaginense tertium vulgo appellatum, quod revera tertium ordine fuit, *Cassiro et Attico coss.*, currenti nempe anno V kalend. Septemb. ab Aurelio habitum, ut legitur in ejus Praefatione a Dionysio Exiguo recitata. Eo autem die congregatum est iuxta statutum Concilii Hippomensis de celebrando Concilio plenario X kal. Septemb. Cum enim ad illum diem convocabulum fuisset Concilium, et nondum omnes provinciarum legati adesserint, Zifensis provincia legislate paulo post adventanibus, quinto kalendas Septemb. inchoatum est, ut in sua Praefatione indicat Aurelius. Quare Concilium vulgo Africanum dictum corrigendum venit, dum canonem *De non navigando sine formata Primatis*, attribuit VI kalendas Julii, quidquid Baronius et Perronius existiment, refinendum potius esse illum diem quam V kalend. Septemb., cum enim de die alienus Synodi controversia est, illud sequi debemus, quod plures et melioris notæ codices habent: sed in Actis imprimis ipsius Synodi tertiae Carthaginensis legitur: V kalend. Septembbris, et collectio canonum

Africanorum idem confirmat apud Dionysium Collectorem latinum, et Zonaram ac Balsamonem collectores graecos: immo auctor Concilii vulgo Africani, dum convenisse asserit V kalend. Septemb. errorem esse demonstrat, quod postea refert de episopis sine formata navigare prohibitis VI kalend. Julius. Illud enim ipsum statutum, est canon xxviii Concilii Carthaginensis III, qui ab auctore Concilii vulgo Africani, loco suo non refertur, ut Perronius cardinalis recte animadvertisit cap. 49 Responsionis ad Magna Britannie regem. Cum enim initio Concilii Aurelius proponeret, legendum Breviarium Hippomensis Concilii, cunctaque ejus statuta recitata essent, statim sequitur in Actis Carthaginensium Synodorum a Dionysio, Zonara, et Balsamone relatiss. « Quod nihil eorum que in Hippomensi Synodo acta sunt, sil corrigendum: Epigonius episcopus dixit, etc. » Inter quem canonom et Aurelii interlocutionem nihil medium interfici potest, ut Perronio observatum. Denique idem Dionysius hanc Synodum Cæsario et Attico coss. habitam, perperam in duos conventus partitur, quorum alter VI kalend. Julius, alter iisdem coss. V kalend. Septemb., ex quo plura capitula proponit, habitus fuerit. Nam, ut jam dixi, cum legati ex omnibus provinciis Africae ad diem præstitutam Concilii non advenissent, cum illis qui diem prævenerant, quadam tractavit Aurelius, que deinde in plenario Concilio relecta sunt, ut fuisse explicat Marca citatus cap. 6.

34. *Concilium II Carthaginense magis explicatur.* — Ceterum quia auctor Concilii vulgo Africani appellati, non illum tantum canonem, qui agit de navigando sine formata, sed alias Conciliorum Praefationes interpositi, uti Concilii Carthaginensis Honorio IV et Eutychiano coss., et alterius Carthaginensis post consulatum Fl. Stiliconis celebratorum, post que sequitur definitio Epigoni de non mutando aliquid in Breviario Hippomensi, ex eo Perronius cap. 48 notat occasionem sumpsisse Baroniū minus recte statuendi, tam canonem ab Epigonio statutum, quam xxii sequentes attribuendos Concilio Carthaginensi post consulatum Stiliconis celebrato, ubi viginti duo priores constat esse Concilii Carthaginensis tertii Attico et Cassiro coss. habitu. Quod autem tantum xxii canones Concilii Carthaginensis referantur in Concilio vulgo Africano, aut in codice canonum Ecclesiæ Africane, hanc rationem reddit Perronius, quia auctor codicis non inservit canones Carthaginensis III, nisi illos, « qui aut amplificarent, aut restrinxerant Concilii Hippomensis canones ». Ex quo sequeretur, xxii canones Hippomenses renovalos fuisse, et novis additamentis relativos inter canones Carthaginensis tertii; quod tamen dici non potest. Ininitur enim illud Breviario tantum Hippomensis Synodi, quod Synodicae Byzacenee adjunctorum fuisse putatur, et post hauc Carthaginem terciam refertor ex codice Ms. S. Bayonis, ubi referuntur unus et quadraginta tituli tanquam Hippomensis Concilii, cum tamen sint Carthaginensis III, in quo ubi relatum

fuissest Hippomensis Breviariimm, a toto Concilio statutum est : « Quod nihil eorum, quae in Hippomeni Synodo acta sunt, sit corrigendum », addente Epigonio Bullensis regionis episcopo, ex omnibus Breviarii titulis nihil emendandum, vel in aliquo asserendum, « nisi ut dies sanctae Pasche tempore Concilii innotescat ». Quod ad canone Hippomensem additum fuisse in canone primo Carthaginensis III, fidem facil canon ejus xii, ubi Aurelius legitatur, a Concilio id supra statutum fuisse. Unde evincitur canonem primum Concilii Carthaginensis non esse illum, qui in ejus Actis vulgariter extat, sed qui in collectione, tam graecorum, quam latinorum codicium reperitur, ut notavit Schelstratius in Dissert. 3 de Eccles. Africana, cap. 7, qui quinquaginta canonum titulos huic Concilio tributos scholiis illustrat; de quibus eliam legendus Marca citalus.

35. *Honorius Ecclesiistarum privilegia confirmat.* — A mmo. 56 ad 71. Occasione quindecennarium Arcadii varia privilegia hoc anno, tam ab eo, quam ab Honorio fratre indulta, ex quibus Baronius aliqua memoravit, usi legem 30 Cod. Thod. *de Episcopis*, prid. kal. Febr. *Mediolani* datum, qua privilegia et beneficia ecclesiistarum et ecclesiasticorum ab Honorio confirmantur, que erant proprie immunitates ab extraordinariis et sordidis numeribus; quod horum temporum ratione et necessitate suadente ea munera seu munia, a divitibus praesertim Episcopis et Ecclesiis, ex aequo deponenda, Gentiles maxime Judices putarent, ut notavit Gothofredus in illius legis commentario. Præterea exadem die *Honorius* emisit legem 21 Cod. Thod. *De extraordinariis sire sord. mun.* et legem 22 prid. id. Jun. Quibus nominaliter Episcopi Romani et Clericorum immunitatem ab omnibus extraordinariis et sordidis numeribus, ab anterioribus iam Principibus concessam rotorat.

36. *Arcadius Iudiorum privilegia confirmat.* — Arcadius vero dedit leges Cod. Thod. 12 et 13 *De Iudioris*, a Baronio omisssas, quarum prior data XV kal. Jul. Iudei cumque Synagogæ per prefectoriam et prætorianam Illyrici, a contumelis et iurilatione vindicantur, eo quod passim in eos impetus fieret, cotusque eorum turbarentur. Altera lege data kalend. Jul. privilegia Archi-Synagogis Iudeorum, Patriarchis, Presbyteris, et ceteris in ea religione versantibus, veterum exemplo Principum Christianorum confirmantur; nomina-

tim vero immunilas a munieribus curialibus, eodem exemplo, quo eadem privilegia « primis clericis Christiana legis » deferuntur.

37. *Apparatus Belli Gildoniaci.* — In apparatu belli Gildoniaco pars currentis anni absumpta; quod ostendunt leges Codicis Thod. 12, 13 et 14 *De tironibus*, quarum priori definitur, cum publica utilitas suaserit, juniores in arma conscribendos, ne rem privatam quidem principis ab hoc immunem esse. De hoc apparatu accipiendo Honorius apud Claudiamum :

Quæcumque meo geni barbara nata
Stringitur, adveniat, Germania tota feratur
Navibus, et socia comitantur classe Sicanibri,
Pallida translata jam sentiat Africa Rhenum.

El quæ deinceps de legibus Romanis subjicit, de Herculea et Jovia cohorte, de Nerviis, de Felici et Augusta Legione, de Invictis, de Leonibus. Eodemque pertinent quæ idem scribit lib. 1, in laudem Stiliconis agens de hoc apparatu :

Veteres firmare cohortes,
Explorare novas.

Et mox :

Unde ruis tanto tironne juventus
Enituit, scionque iterum vermant resumpsit
Gallia his fractis Alpino vulnere vires ?
Non ego delectu, Tyni, sed vomere Cadmi,
Tau subitas acies conceplo dente draconis,
Exhibuisse reor.

Exercitus vero Honoriaans adversus *Gildonem* movit in Africam, vel hujus anni fine, vel initio sequentis; certe hieme, quod liquet ex Claudiano de bello Gildonicō, ibi *Solvite jam socii*, etc., et lib. in laudem Stiliconis : ibi. *Tales utrinque procellas* cum frenarent, etc., quæ a Gothofredo in Chronologia Cod. Thod. observata.

Epistola Augustini novo ordine xliii et xlvi in quibus *Calicolarium* mentio, ad hunc annum pertinet, ut anno cxxviii, mmo. 12, ostendamus. *Sisinius* et duo ejus socii in agro Tridentino martyrio affeci, ut an. cb. mmo. 2, videre est. Colloquium *Triburicense* in causa Donatistarum hoc vel sequenti anno habitum juxta dicta anno cxxvi, mmo. 6.

ANASTASII ANNUS I. — CHRISTI 398.

1. Siricii pape obitus, decreta et scripta. — Aperitur novus annus consulatu quarto Honorii imperatoris et Eutychiani, idemque numeratus Domini trecentesimus nonagesimus octavus : quo octavo kalendas Martii, Siricius papa cum sedisset annos tredecim, mensem unum, et dies quatuordecim, ex hac vita migrans, sepultus est in cemeterio Priscille Via Salaria : ita apud indices omnes, licet apud Bedam¹ sexto kalend. Decembribus Siricii ponatur obitus. Sed quod ad tempus sedis, etsi ut signatum reperimus mille testibus, nos possumus : tamen recens repertum ineditum antiquitus ejus sepulture Epitaphium aliud nos docet, et latiori metiri funiculo sedem ejus : est hujusmodi².

LIBERIUS LECTOR MOX ET LEVITA SECUTUS
POST DAMASUM CLARI TOTOS QUOS VIXIT IN ANNO
FONTE SACRO MAGNUS MERUIT SEDERE SACERDOS
CUNCTIS UT POPULIS PACEM TUNC SOLIDAM DARET
HIC PIUS HIC JUSTUS FELICIA TEMPORA FECIT
DEFENSOR MAGNUS MULTOS UT NOBILES AUSUS
REGI SUBTRAHERET ECCLESIE AULA DEFENDENS
MISERICORS LARGUS MERUIT PER SECULUM NOMEN
TER QUINOS POPULUM QUI REXIT IN ANNO AMORE
NUNC REQUIEM SENTIT CÆLESTIA REGNA POTITUS.

De eodem Siricio restituente memorias martyrum ita posita ibidem vetus inscriptio³:

SIRICUS PIA NUNC PERSOLVIT MUNERA SANCTI
GRATIA QUO MAJOR SIT BONA MARTYRIBUS
OMNIPOTENS DEUS HUNC CONSERVET TEMPORE MULTO
MOENIA SANCTORUM QUI NOVA RESTITUIT.

Exstat Siricii decretum de fermento ; de cuius elucidatione, alia occasione tertio tomo pluribus actum. Alia quoque adversus Manichaeos, severa (ut par erat) censura statuta habentur, nempe exilio deportandos, paenitentes vero in monasteria detinendos, et nomini in fine vite sacris mysteriis participandos.

Secreta collegia sua Manichæos habuisse in Urbe, sed eum Siricii pape studio, tum principum legibus exigitatos, atque undique pulsos esse, superiori tomo, sapius contigit demonstrari. Quod autem spectat ad cleri propagationem; in libro de Romanis pontificibus habetur, quinque sua sedis tempore ordinationes fecisse mense Decembri, creasseque presbyteros triginta et unum, diaconos sexdecim, et episcopos per diversa loca triginta duos.

2. De scriptis ab eo epistolis decretalibus mentio est apud Isidorum¹ nempe dedisse epistolam ad Ilimerum episcopum Tarracensem, de recipiendo baptismate haereticorum, et de aliis adversus Iovinianum et collegas haereticos : sed errare plane videtur auctor, dum eum sub Theodosio et Valentiniiano imp. vita functum affirmat. Vacasse sedem post Siricii obitum dies viginti, habent indices Vallcani, necnon liber de Romanis pontificibus : qua ratione dicendum est, in locum ejus subrogatum successorem pridie idus Martias. Hic fuit Anastasius Maximi filius, Romanus : de cuius sedis tempore, quot scilicet annis Ecclesia præfuit, in ejus obitu ex more dicendum.

3. *Sub Anastasio successore status Romano Ecclesie per Origenistas.* — Invenit hic Apostolicam Sedem, ipsam Petri naviculam, ejus stupsit regendum clavum, turbibibus agitatam haereticorum : cum ut dictum est pluribus anno superiori Ruffinus cum Melania inferens se in Urbem, in eam invexit haeres Origenis, edito se latine redditio ejusdem auctoris Periarchon, novo equo Trojano, hostibus intus referto, sed religione velato, heresumque dicendo theca, ex qua expositi sunt in Romana Ecclesia dolosae merces : quarum mercatores, etiam eo dementia prolapsi sunt, ut in apostolicum usque thronum eas inferre tentarent, una reclamante Marcella, extollenteque vocem cum muliere evangelica². Tali quidem statu ductuantem Romanam Ecclesiam Anastasium repperisse sanctus Hieronymus in epistola ad Principiam³ indicat, ubi post enarratum egregium fortis et sapientis mulieris tunc exhibi-

¹ Bed. *Martyr.* ea die. — ² Antiq. Inscr. in App. pag. 1171. n. 16.
³ Antiq. Inscr. in App. pag. 1172. n. 7.

¹ Isidor. de Vir. Illstr. c. 3. — ² Luc. xi. — ³ Hier. ep. xvi.

bitum de fide catholica Marcellae specimen, subdit : « Non multum tempus in medio succedit in Pontificatum vir insignis Anastasius ». Hujus autem quae partes fuerint, idem sanctus Hieronymus ad Demetriadem ita scribit¹ : « Dum essem parvula, et sancte ac beate memorie Anastasius episcopus Romanam regeret Ecclesiam; de Oriensibus partibus haereticorum seva tempestas simplicitatem fidei, quae Apostoli² voce landata est, polluere et labefactare conata est. Sed vir dilectionis paupertatis, et apostolice sollicitudinis, statim noxiom percutit caput, et sibilantia hydrae ora compesent ». Haec Hieronymus.

4. Quid autem actum sit cum Anastasius papa sedere cepit, rem brevi summa ita ad Principianum scribens³ sanctus Hieronymus amplexus est, cum ostendit S. Marcellam in causa fuisse, ut Origenis haeresis Romae dannaretur : atque postquam de ingressu Anastasiis meminil : « Dicas, quid haec ad laudem Marcellae ? Damnationis haereticorum haec fuit principium : dum adducit lestes, qui prius ab eis (nempe Origenistis) eruditii et postea ab haeretico tuerant errore corripi : dum ostendit multitudinem deceplorum : dum impia Periarchon ingerit voluntaria, qua emendata manu scorpium monstrabantur : dum accipi frequentibus litteris haeretici, ut se defenderent, venire non sunt ansi : tantaque vis conscientia fuit, ut absentes damnari, quam presentes coargui maluerint. Hujus tam gloriose victoria origo Marcella est. Tuque capit horum et causa bonorum seis me vera narrare, quem nosti vix de multis pauca dicere, ne legenti fastidium facial obloia replicatio, et videar apud malevolos sub occasione laudis alterius stomachum meum digerere ». Haec Hieronymus brevi compendio hanc brevem complexus historiam ; quam lentiori gradu, quo cuncta exacte disquirere lector valcas, nos pro rerum gestarum temporis ordine prosequemur.

5. *Ad Ruffini dolorem reverendum Hieronymus in latinum vertit Origenis Periarchon.* — Quod igitur in primis ad S. Marcellam, decus Romanae Ecclesie pertinet : Ruffinus cum se ab ea proditum sensit, in eam vehementer commotus est, accusans simul ipsam, et se excusans : quod illa scilicet inemendatas chartas a se per alium subripuisse, atque edidisse : dum sic ait : « Hoc si in loro positus, vel negotis secularibus commisisset iste, qui de monasterio Romam, quasi calumniandi peritissimus, missus est : nonrum omnes quid consequeretur ex legibus publicis ejusmodi criminis reus. Nunc vero quia secularem vitam reliquit, et a tetgiversatione illa actuum publicorum ad monasterium conversus est, et adhesit magistro nobili : ab ipso edoceturum pro modestia, ture vere, insaniare ; pro quiete,

seditiones movere ; pro pace, movere bellum ; pro concordia, movere dissidia ; perfidus esse pro fide ; pro veritate, falsarius. Crede mihi, quod hujus sceleris nequilia etiam verum fuisse exemplar, nisi Jezabel tibi illa occurrisset⁴. Illa est enim, quae hoc crimen adversus Nabothum Jezrahelitem vineae causa composuit, et mandavit presbyteris iniuriantis Iisus cum conscriptionibus pernigrare, quasi qui benedixisset, id est, blasphemasset Deum et regem. Sed quis in hoc infelior ? Illa que mandat, aut hi qui mandato iniurias obtulerint⁵. Gravia haec, et (ut opinor) in Ecclesia pene ejusmodi facinus inauditus est ». Haec Ruffinus, dum se excusare conatur, quod per Marcellam, quam impia nominat Jezabelam, ab Eusebio acceptae fuerint chartae translationis Periarchon Origenis haereticis scalentes ; excusans quod inemendata illa fuisse. Sed redarguit ista deliramenta Hieronymus, ubi rescivit, convicte ad excusationem sceleris mendacia ista impudenter obtulit.

6. Caterum quod ad Eusebii Romanum adventum perficit : hoc ipso anno contigisse Pauliniani protectionem in Urbem una cum eodem Eusebio patria Cremoniensi ipse S. Hieronymus in Apologia adversus Ruffinum declarat his verbis⁶ : « Vincenius, Paulinianus, Eusebius, Ruffinus presbyteri, quorum Vincenius multo tempore ante vos Romanum venit, Paulinianus et Eusebius post annum vestras navigationis profecti sunt : Ruffinus in causa Glandi post biennium missus, omnes vel pro familiai, vel pro periculo capitis alieni ». Haec ipse : quibus intelligas, hoc anno configisse Pauliniani protectionem in Italiam una cum collega Eusebio : nam anno superiori (ut vidimus) adventus Ruffini cum Melania accidit. Quem autem hic Ruffinus presbyterum nominat, longe diversum a Ruffino Aquileiensi, in quem scribit⁷, esse non dubites.

7. Quodnam vero fuerit rei familiaris negotium, cuius causa missum Paulinianum affirmat, in epistola ad Pamphacium his verbis aperit : « Nos in ista provincia aedicato monasterio, et diversorio prope exstruendo, ne forte ei modo Joseph cum Maria in Bethlehem veniens, non inveniat hospitium, tantis de toto orbe confluentibus turbis obruiuntur monachorum, ut nec ceptum opus deserere, nec supra vires terre valeamus. Unde quia pene nobis illud de Evangelio configit, ut future turris non ante computaretum expensas : compulsi sumus fratrem Paulinianum ad paliam mittere, ut semirutas vilulas, quae barbarorum effugerunt manus, et parentum communium census venderet : ne ceptum sanctorum ministerium deserentes, risum maledictis et annulis prebeatamus ». Haec de germani in Occidente legatione Hieronymus.

8. Fuit autem suspicio vel praetextus Ruffini, ex quo etiam querelam invectivamque conscripsit,

¹ Hier. ep. VIII. — ² Rom. XII. — ³ Hier. ep. XVI. — ⁴ Ruffin. invec. I. E. apud Hier. tom. IX.

⁵ 3. Reg. XXI. — ⁶ Hier. Apol. adv. Ruffin. — ⁷ Hier. ep. XXVI. — ⁸ Luc. XIV.

Ihos post se tanquam exploratores missos esse, sed præcipue Eusebium, ut suas chartas subripere¹. Etenim quod Ruffinus nullam inveniret excusationem, cur versionem virulentam Origenis Periarchon Romae in plurimorum exitum edidisset, aperquissetque thecan serpentibus plenam; eo miser quæsivit effugium, ut mendaciter affirmaret, Eusebium pecunia redemisse notarium, a quo iuueniationem illam invenientiam accepit, atque vulgaverit: fuerunt enim haec ob eam causam verba Ruffini, epistola poslea ad Hieronymum scripta: « Noli multo auro redimere notarium meum; sicut amici tui de meis οὐρανοῖς schedulis, nondum emendatis, nondum ad purum digestis fecerunt; ut facilius falsare possent, quod aut nullus haberet, aut admodum pauci ». Et inferius: « Vociferare et clamata per compita, per plateas. Non est, non est meus liber: et si meus est, schedulas invenientias Eusebius furto abstulit: aliter ego edidi, ino nec edidi: nulli eas dedi, aut certe pauci: et tam sceleratus iuimicus, et tam negligentes amici fuerunt, ut omnium codices ab eo pariter falsarentur. Ille, frater carissime, facere debueras, et non illi tergum obvertens, in me transmarinas maledictorum tuorum sagittas dirigere ». Haec tenus de his ipse. Sed quam faciliter in Apologia sua idem S. Hieronymus omnia ista refelit, que ad impietas excusationem Ruffinus detrectans jactabat in vulgus.

9. Sie igitur Romæ editio Origenis Periarchon, quod emendatum in sua prefatione Ruffinus professus era: ut convinceretur ipsa perperam atque dolose facta esse translatio, opus erat ut germana ejusdem operis versio curaretur: quo tum Origenis, tum etiam ejus hæresum sectatorum pravitas manifeste probari posset; ut sic his recte dispositis ad futurum ea de re habendum Rome iudicium, ex certis manifestisque probationibus sententia ferri posset. Suscepimus est ergo ejusmodi negotium a clarissimis viris atque doctissimis Pamachio et Oceano, qui totum id operis S. Hieronymo credendum esse putarunt, ea præsertim ex causa, quod ex prefatione Ruffini ipse facile in crimen socius videbatur adduci. Scripserunt ergo eo argumento idem ad ipsum Hieronymum ejusmodi perbreves literas²:

10. « Sanctus aliquis ex fratribus schedules ad nos cujusdam detulit, quæ Origenis volumen quod οὐρανοῖς inscribitur, in latinum sermonem versum tenteret. Et quoniam in his multa sunt, quæ temeritatem nostri ingenii permouent, queque minus catholice dicta existimamus: suspicimur etiam ad excusationem auctoris multa de libris ejus esse subtracta, quæ apertam impietatem ejusdem monstrare potuerint. Quæsumus prestantiam tuam, ut hoc specialiter non tam nobis, quam universis qui in Urbe habitant, profuturum opus digneris impendere, ut supradictum librum Origenis, quemadmo-

dum a supradicto auctore editum est, ad fidem tuo sermone manifester; et quæ a defensore ejus interpolata sunt, prodas; et quæ etiam in his schedulis, quas ad sanctitatem tuam direximus, vel contra catholicam regulam, vel impræcè edita sunt, redarguas atque convinceas. Sane subtiliter in prefatione operis sui, facito nomine tuae sanctitatis expressit, quod a te promissum opus ipse complevit: illud oblique agens, etiam te simili ratione sentire. Purga ergo suspiciones hominum, et convince criminantes; ne, si dissimulaveris, consentire videaris ». Haec tenus ipsi ad S. Hieronymum.

11. His acceptis litteris, ipse naviter laboravit, ut quam exacte, qua Origenes dixerat in Periarchon, in latinum quam purissime verteret. Incubuit in opus, quod absolutum anno sequenti Romanam ad eosdem misit, apposita prefatione, qua omnes qui in eo libro sparsi sunt Origenis errores, redderet omnibus manifestos; ac column pariter ejus, qui male versum ediderat, aperiret. Quæ autem acciderint, cum haec Romæ cognita sunt, suo loco sequenti unempe anno dicturi sumus.

12. *Anastasi pape officia erga sanctum Paulum.* — Inter haec autem Anastasius papa, hoc ipso sede exordio, quæ tempore predecessoris perperam facta scisset, magna sollicitudine emendare quamprimum curavit. Quod enim (ut suo loco dictum est) non ignoravit paulo illiberanter cum S. Paulino viro clarissimo, qui una cum Therasia conjugé monasticam amplexus vitam in Nolanum agrum secessit, Siricum, cui successit, egisse: ipse simul ac in thronum Pontificium evectus est, officiosissimas litteras ad Episcopos pro ipso Paulino dedit; quem et omni officiorum genere postea frequentandi nullam penitus occasionem prætermisit. Meminit barum litterarum ipse Paulinus, cum ad Delphinum scribens, haec ait¹: « Sciat veneratio tua, sanctum fratrem tuum papam Urbis Anastasiū amantissimum esse humilitatis nostræ. Nam ubi primum potestatem charitatis sua nobis offrendere habere cepit; non solum suscipere eam a nobis, sed ingenerare nobis, piissima affectione prope ravit. Nam brevi post ordinationem suam epistolæ de nomine nostro plenas et religionis et pietatis et pacis ad episcopos Campanie misit, quibus et summ declarare affectum, et atis benignitatem sue præbaret exemplum. Deinde nos ipsos Romæ, cum solemnem consuetudinem ad beatorum Apostolorum natalem venissemus, tam blande, tam honorifice accepit ». Haec ipse.

13. Ex his quidem demonstrat S. Paulinus, solemnem fuisse consuetudinem, ad natalem diem Apostolorum Romanam, nulla habita astivorum catorum ratione, religiosissimam celebritatem concurreri. Sunt et de his alia antiquæ testificationes, ut inter alias illa nobilis Gallo Placidie Augustæ ad Puleheriam æque Augustam² scribentis his verbis,

¹ Apud Hier. Apol. II. — ² Apud S. Hier. ep. LXIV.

¹ Paulin. ep. XVI. — ² Extat. tom. I. Concil. ante Conc. Chalcedon. vcl. edit.

em sui Romanum adventus rationem reddit : « Ut Romanum frequentibus concursionibus adaeque desideremus inspicere, causa nobis est amplectende religionis, ut terminis sanctorum nostrorum exhiberemus presentiam; quos certum est pro sua virtute in caelestibus constitutos, neque inferiora despiceremus. Nos itaque sacrilegum esse credimus, si solemnum ordinem denegemus ». Hec illa. Sed et Valentinianus¹ Aug. ad Theodosium Junnorem imp. « Cum advenissem, inquit, in urbem Romanam ad divinitatem placandam, sequenti die ad basilicam Apostoli Petri processi ». Et ad Severum² idem qui supra Paulinus : « Romanum, inquit, ad venerabilem solemnitatis apostolicae diem profecti sumus ». Et inferius : « Rescribendi tamen ex Urbe facultas non fuit, ipsum tempus ante meridiem in votis nostris, quorum cura veneramus, per Apostolorum et Martyrum sacras memorias consumentes ». Hec Paulinus.

14. In Pauline obitu de ejus laudibus scribit Hieronymus ad Pammachium, hujusque res gestae. — At ne digrediamur ab Urbe, unde rerum gestarum anni hujus exordium auspicati sumus. Hoc ipso anno, cum Paulina, S. Pauli filia, Pammachii uxor, ex hac vita iam ante migrasset, S. Hieronymus ad ejus virum consolatoriam epistolam dedit³. Sed quod, ex more, in primis rationem temporis quaris : inde fiet ejusdem auctoritate Hieronymi certum deducere argumentum, ex his, inquam, que imper de Pauliniano ejusdem Hieronymi germano dicta sunt, ipsum nimirum hoc anno, nempe sequenti a profectione Ruffini, in Italiam advenisse. Sed et cum in fine ejus epistole ad Pammachium de consolatione Pauline obitus a Hieronymo datus mentio habeatur de eodem Pauliniano tunc a se in Italiam missio; plane assentiri necesse est, hoc eodem anno, quo Paulinianus venit, de consolatione Pauline obitus a S. Hieronymo eam esse scriptam epistolam. Et ut hac clariora reddantur; his accedit, quod idem S. Hieronymus ad Oceanum scribens Fabiolae epitaphium, hoc tradat⁴ : « Quartae astatis circulus volvitur, ex quo ad Heliодorum episcopum Nefotiani scribens epitaphium, quicquid habere potui virum, in illo fine dolore consumpsi. Ante hoc ferme biennium Pammachio meo pro subita peregrinatione Pauline brevem epistolam dedi, etc. » Sic videois S. Hieronymum quadriennii spatium numerare inter epitaphium Nefotiani et illud scriptum ad Oceanum de obitu Fabiolae, biennium vero ex quo ad Pammachium de migratione Pauline consolationem scripsit : « Sed cum expresse demonstratum sit, anno Domini trecentesimo nonagesimo sexto elaboratum a S. Hieronymo epitaphium Nefotiani : neque affirmare necesse est, elenqueratam hoc anno, nempe duos post annos ab eo tempore, epistolam consolatoriam de Pauline obitu ad Pammachium, post qualiter vero de obitu Fabiolae ad Oceanum scriphonem. Ceterum illud monendum :

nequaquam hoc anno, quo eam lucubrationem S. Hieronymus ad Pammachium scripsit, Paulinam mortuam esse, sed ante biennium : testatur id quidem ipse in ejusdem epistole exordio, cum ait : Qui importune per biennium facui, vereor ne nunc importunius loquar, et attrahens vulnus pectoris tui, quod tempore et ratione curatum est, commemoratione exulcerem ».

15. His de tempore satis perspicue elucidatis, de Pammachio dicendum modo est, quod ab eo iam solito vinculo conjugali, egregium Christiane virtutis specimen de contemplu saeculi editum fuit : quod quidem nomis S. Hieronymi verbis recentendum erit. Sed primum illud de Pammachii genere hic premittendum; prognatum nimicrum ex Camillorum antiquo stemmale Furiano, ipsum inter primos Senatores emicuisse (ut idem Hieronymus ait) Consulatum pronepotem. Cujus et si eruditio specie, a cimabulis bonis litteris una cum ipso S. Hieronymo assuevit, eminebatque inter ceteros Senatorii ordinis Christianos facile princeps. Hie uxore privatus sanctissima femina filia S. Paulae, bona sua erogavit in pauperum, atque monasticum amplexus institutum, una cum vestibus vita quoque genus nuptialis, summum Christianae philosophiae verticem attigit. Sed audi S. Hieronymum⁵ : « Nobis post dormitionem, communque Paulinae, Pammachium monachum Ecclesia peperit posthumum, et patris et conjugis nobilitate patricium, eleemosynis divitem, humilitate sublimem ». Et paulo post : « Nostris temporibus Roma possidet quod mundus ante nescivit. Tunc rari sapientes, potentes, nobiles Christiani : nunc multi monachi sapientes, potentes, nobiles, quibus enim Pammachius meus sapientior, potentior, nobilior, magnus in magnis, primus in primis ζητητας ; monachorum.

16. Sed et de erogatis ab eo in pauperes conjugis ornamentiis ista subjungit : « Ardentles gemmae, quibus ante collum et faies ornabantur, egentium ventres saturant. Vester sericea, et aurum in fila lentes, in mollia lanarum vestimenta mutata sunt, quibus repellatur frigus, non quibus nudetur auribio : deficiarum quondam supellectilem virtus insunt. Ille cæcus extensus manus, et sepe ubi nemo est clamitans, heres Paulina, cohaeres Pammachii est. Illius truncum pedibus, et toto corpore se trahentem, tenera puella sustentat manus. Fores, quae prius salutantum turbas vomebant, nunc a miseriis obsidentur : alius fumenti aquacculo mortem parturit : alius elinguis et mutus, et ne hoc quidem habens unde roget, magis rogat dum rogare non potest : hic debilitatus a parvo, non sibi mendicat sibi : ille putrefactus morbo regio, supervivit cadaveri suo.

Non⁶ nolu si lingua cedibus sint, oraque cedibus.
Omnia penitentia percurtere nonoma possum.

¹ Extat, in preambulo. ² Cone. Chaledon. — ³ Paulin. ad Sever. ep. xxx. — ⁴ Hier. ep. XXVI. — ⁵ Hier. ep. XXX.

⁶ Hier. ep. XXVI. — ⁷ Virgil. Eneid. vi.

Hoc exercitu comitatus incedit, in his Christum confovet, horum sordibus dealbatur: Munerarius pauperum, et euentum Candidatus sic festinat ad caelum: et post multa id genus et alia, hec de erecta ab eo domo hospitali in Portu Romano subjungit:

17. « Audio te xenodochium in portu fecisse Romano, et virgam de arbore¹ Abrahā in Ausonio plantasse littore. Quasi Eneas nova castra metaris, et super undam Tiberis, ubi ille, cogente quondam penuria, crux fatalibus et quadris patulis non percere, tu viculum nostrum, id est, dominū panis aditicas, et diuturnam famem repentina saturitate compensas. Euge, nostra initia transgrederis, statum summum tenes: de radice pervenis ad cacumen: primus inter monachos, in prima urbe, primum sequeris patriarcham²: et inferius post nonnulla de suscepto hospitalitatis ministerio, haec salubrī consilio monita jungit: « Quod patricii generis primus inter primos monachus esse cōpisti; non tibi sit tumoris, sed humilitatis occasio, scienti filium Dei factum filium hominis. Quantumque te dejeceris, humilior Christo non eris. Esto incedas nudis pedibus, fusca tunica vestiaris, aequoris pauperibus, incopum cellulas dignanter introcas, ex eorum oculis sis, manus debilium, pes claudorum, ipse aquam portes, ligna concedas, foenum extrinas: ubi vincla? ubi alapæ? ubi spuma? ubi flagella? ubi patibulum? ubi mors? et cum omnia que dixi feceris, ab Eustochio tua Pau-laque vineeris, et si non opere, certe sexu? »

18. Haec cum S. Hieronymus scribat, tantum abest ut veris majora descriperit, quin potius etiam grandia praetermiserit. Etenim inter alia Pammachius sanctis martyribus Paulo atque Joanni, qui hoc saeculo, tempore Juliani Apostate, Romae (ut meminimus) passi sunt, prope Clivum Seauri contra Palatinum nobitem Memoriam excitavit, in titulumque erexit, qui usque hodie nomine dictorum martyrum dictus Pammachii titulus perseverat; de quo ejusmodi vetus Inscriptio in lucem prodit³:

ANTISTES DOMINI CELSA SACRARIA CHRISTI
VESTIBULUM DECORAT GRATIA PULCHRA LOCI.
QUEM QUA COMPTA NITET PRIMAQUE IN FRONTE BENIDET
OSTENDIT QUANTUM NUMINIS INTUS INEST.
QUIS TANTAS CHRISTO VENERANDAS CONDIDIT AEDES
SI QUÆRIS CULTOR PAMMACHIUS FIDEI.

Ipse vero in dies magis magisque arreptum vita institutum clarioribus illustrans meritis, sancto exitu vitæ hujus periodum claudens, promissa suis a Christo premio consecutus, cum in celis inter sanctos, tum in terris in Ecclesia adscripto nomine ejus in tabulis publicis anniversaria commemoratione jugiter superstes vivit. Quando autem id contigerit suo loco dicturi sumus, et variis occasionibus inferiori sepe de illo.

49. *Falso gentilium oraculo terminus Christi*

stianæ religioni prescriptus. — Sed jam ad res Africanas anni hujus se convertat oratio, atque in primis ad ea quæ S. Augustinus scripta reliquit de falsis Gentilium in vulgus frustra jaculatis oraculis, quibus illi hujus anni termino finem accepturam Christianam religionem, quo idolorum cultores in officio continerent, quasi ex divinis affirmabant responsis; sunt haec ejus verba⁴: « Sed haec quia Evangelica sententia est: nūcum non est, non ea repressos fuisse deorum nullorum falsorumque cultores, quo minus fingerent dæmonum responsis, quos tanquam deos colunt, definitum esse quanto tempore mansura esset religio Christiana. Cum enim viderent, nec tot tantisque persecutionibus eam potuisse consumi: sed his potius mira incrementa sumpsisse: excogitaverunt nescio quos versus Grecos tanquam consulentes euīdam divino oraculo effusos, ubi Christum quidem ab hujus tanquam sacrilegiū crimine faciunt innocentem, Petrum autem maleficia fecisse subjungunt, ut coferetur Christi nomen per trecentos sexaginta quinque annos: deinde completo memorato numero annorum, sine mora sunnet finem. O hominum corda doctorum, o ingenia litterariorum digna credere ista de Christo, quæ credere non vultis in Christum »: atque post nonnulla de Petro, haec de his subdit⁵:

20. « Per hoc colligitur etiam dies ex quo annis ipse sumpsit inīlīm, scilicet quando missus est Spiritus sanctus, id est, per idus Maias: numeratis proinde Consulibus, trecenti sexaginta quinque anni reperiuntur implerti per easdem idus Maias Consulatus Honorii, et Eutychiani »; praesenti scilicet anno. Quam quidem Augustini supputationem nostræ chronographiæ optime convenire cognoscis: siquidem quem nos numeravimus Domini annum trigesimum quartum, ipse a die Pentecostes numerali primū. Porro numero trecentorum sexaginta quinque annorum si addas triginta tres, utique reperies a nascente Domino usque ad dictos anni hujus Consules Honorium, et Eutychianum recte numerari annos trecentos nonaginta octo. Haec ad exacte a nobis initam in Annalibus chronographiam, aliisque superiori stabilitam testificationibus satis.

21. Ceterum stultæ prædictionis contraria prorsus obvenisse configit: et tantum abfuit religionem Christianam defecisse, et deorum cultum in pristinum restitutum fuisse, ut (quod plane Dei mutu factum appareat) que reliqua essent templa Gentilium, sequenti anno diruta fuerint: quod ipse Augustinus demonstrat: sed de his suo loco nobis agendum. Porro de iisdem falsis oraculis ad consolationem suorum ab Elhiacis in Africa excogitari et jactari soliti, idem S. Augustinus haec alibi⁶: « Sedent Pagani et computant sibi annos; andunt fanaticos suos dicentes: Aliquando Christiani non erunt: et idola illa coli habent, quemadmodum

¹ Genes. xviii. — ² Genes. xiii. — ³ Antiq. Inscr. App. pag. 1164. l. 8.

⁴ Ang. de Civit. Dei, I. xviii. c. 53. — ⁵ Ang. de Civit. Dei, I. xviii. c. ult. — ⁶ Aug. in Psal. xl.

anlea colebantur. Adhuc dicunt : Quando¹ morietur, et peribit nomen ejus? » et alibi² iidem eadem replicantes verba : « Quando, inquit, morietur, et peribit nomen ejus? Id est, ecce veniet tempus, ut finiantur, et non sint Christiani. Sicut coperiunt ex aliquo tempore, ita usque ad certum tempus erunt. Sed cum ita dicunt, et sine fine moriuntur, et permaneat Ecclesia predicans brachium Domini omni generationi superventurie ». Haec de his Augustinus : cetera autem rejiciimus in sequentem annum.

22. *De lege adversus inferentes injuriam in personas et loca sacra quam Honorius edidit ob Donatistarum iniuriantes et sceleras.* — Iursum vero quod ad res Africane Ecclesie perfidi; Honorius imperator, ad comprimendam seculorum audaciam, rescriptum illud dedit, quod a S. Gregorio papa citatur et recitat in verbis in epistola ad Joannem³ : « Imp. Arcadii et Honorius Augusti Theodoro prefecto præt. Si quis in hoc genii sacerdugii proruperit, ut in Ecclesiis Catholicis irruens, sacerdotibus, et ministris, vel cultoribus ipsis, vel cultui ipsi, locoque aliquid importet injuria : quod geritur, a provincie rectoribus animadveretur : alique ita provincie moderator, sacerdotum et clericorum, et Catholicæ Ecclesie ministrorum, loci quoque ipsius, et divini cultus injuriam capitali in convictos seu confessos reos sententia noverit vindicandam ». Et post pauca : « Silque cunctis laudabile, factas atrocies sacerdotibus aut ministris injurias, veluti publicum crimen insequiri, alique de talibus reis ultionem mereri, etc. Dat. VI kal. Maii Mediolani. Honorio Aug. quater et Entychiano feri consulibus. » Ha apud Gregorium. In Codice vero Theodosiano⁴ haec amplius, quibus et declaratur pro Ecclesia Africana haec ab eo fuisse rescripta :

23. « Quod si multitudo violenta civilis apparitionis executione, et adminicculo ordinum, possessorumque poterit praesculari, quod se armis, aut locorum difficultate tueatur : Judices Africani, armate apparitionis praesidium, datis ad virum spectabilem Comitem Africe litteris, prelato legis istius tenore, depositant, ut rei talium criminum non evadant. Dat. VII kalend. Maii Mediolani, Honorio IV et Entychiano consulibus ». Quod autem capitali supplicio imperator præcipial injuriam vindicandam, nondum lata haec erat lex, quando S. Augustinus scripsit commentarios contra litteras Petilianis, in quibus sunt haec verba ejus in Bonatistis⁵ : « Querimus a vobis, quos vestrum a nostris prophetis occisis. Nullum quidem legem ab imperatoribus datam, ut occideremini, recolo, etc. » Quamobrem fateri necesse est, eos ab Augustino commentarios esse elaboratos ante ejus legis promulgationem, hoc lamen ipso anno, sed post Ana-

stasiū papæ electionem : nam de eo Pontifice tunc sedente illa sententia ipse meminit hanc pridem recitata, qua ait⁶ : « Verumtamen si omnes per totum orbem tales essent, quales vanissime criminari : cathedra quid libi fecit Ecclesie Romanae, in qua Petrus sedil, et in qua hodie Anastasius sedet? etc. »

24. Sed quenam processit hujus legis sanctiencia causa, cum haec tenus nonnisi decem libram auri pena⁷ idem Augustinus⁸ testatur facinorosissimi Bonatistarum mulcendi imperialium lege fuissent? ab codem S. Augustino illam accepimus, qui nomine clericorum Hippomensium scribens ad Januarium Bonatistarum episcopum, his sane verbis inculet⁹ : « De nobis ergo quod queramini, non habebis : etenim (et tamen) Ecclesiæ Catholicae mansuetudo etiam ab his Imperatorum iussionibus omnino conqueverat, nisi vestri clerici et Circumcelliones per suas immanissimas improbitates, furiosaque violentias quietem nostram perturbantes, atque vastantes, haec in vos recoli, et moveri coegerint. Nam priusquam recentiores leges istae, de quibus modo querimini, venissent in Africam, insidias in itineribus nostris episcopis tenderunt, conclericos nostros plagiis immanissimis quassaverunt, laicos quoque et plagas gravissimas inflixerunt, et intulerunt eorum aedificiis incendia : presbyterium etiam quemdam, quia propria et libera voluntate unitatem nostræ communioneis elegit, de domo sua raptum, et pro arbitrio immaniter cesum, in gurgite etiam caeno volutatum, burda vestitum, cum quibusdam dolendum, quibusdam ridendum in pompa sui facinoris ostentassent, abductum inde quo voluerunt, vix post dies duodecim dimisierunt. Unde conventus municipalibus gestis a nostro episcopo Proenlianus Hippensis hic erat Bonatistarum episcopus enim ab inquirenda causa dissimulasset, et iterum continuo conventus esset, nihil se dictum amplius, gestis expressit. Et hodie illi qui hoc fecerunt, presbyteri vestri sunt adiutio, nos insuper territantes, et siue potuerunt persequebentes ». Haec ipse : quæ autem his subdit, dicentur inferioris suo leco.

25. Eadem ipsa S. Augustinus¹⁰ ingerit adversus Cresconium grammaticum agens, presbyterumque illum Hippensem ad dies duodecim verberibus ludibriisque affectum, Restitutum nominatum fuisse tradit : quem postea una cum Innocentio ille presbitero ab iisdem Bonatistis occisum fuisse constat. Est de his S. Augustini Epistola ad Marcellimum in Africa magistratum agendum, qua illis qui eos occiderant, ignosci regat his verbis¹¹ : « Circumcelliones illos et clericos partis Donati, quos de Hippensi Ecclesia ad judicium pro factis eorum publice discipline cura deduxerat, a tua nobilitate comperi auditos, et plurimos eorum de

¹ Ps. xl. — ² Aug. ser. II. in Ps. LXX. — ³ Gregor. I. XI. ep. LIII. — ⁴ L. XXXI. de Episc. et Cler. C. Theod. — ⁵ Aug. cont. litt. Petil. I. II. c. 51. — ⁶ Aug. eod. I. c. 83. — ⁷ Aug. ep. LXVIII. — ⁸ Aug. cont. Crescon. I. III. c. 48. — ⁹ Aug. ep. CLIX.

nomicidio, quod in Restitutum Catholicum presbyterum commiserunt, et de cæde Innocentii alterius Catholicorum presbyteri, atque de oculo ejus effosso, et dígito præciso fuisse confessos: unde mihi sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur. Ideoq[ue] his litteris obtestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini Christi misericordiam, ut hoc nec facias, nec fieri omnino permittas. Quamvis enim ab eorum interitu dissimulare possemus, qui non accusantibus nostris, sed illorum notoria ad quos tuenda publica pacis vigilancia pertinebat, præsentati videantur examini: nolumus tamen passiones servorum Dei, quasi vice talionis, paribus suppliis vindicari ». Et post multa id genus, quanta haec inculcarit, et expellet energiæ, ex his accipe: « Quoniam Christiano loquor, maxime in tali causa, non arroganter dixerim: audire te Episcopum convenit jubentem, domine eximie, et merito insignis atque carissime fili ». Haec ipse quidem, quo Christiana mansuetudo omnibus imolesceret; sperans ita faciens, atque carbones charitatis incensos super adversariorum capita congerens, ad meliorem eos frugem perducere: sed frustra omnia, in deterius iisdem probabentibus.

26. At non ad Marecellinum tantum, sed (ut in eadem tradit Epistola) ad Proconsulem ea de causa se litteras dedisse testatur: extat quidem eodem argumento conscripta Epistola ad Donatum proconsulem Africæ¹; ad quem inter alia: « Quesumus igitur, ut cum Ecclesiæ causas audis, quamlibet nefarioris injurii appetitam, vel afflictam esse cognoveris; potestatem occidenti te habere obliviscaris, et petitionem nostram non obliviscaris ». Haec et alia ad Proconsulem, sed post decennium, ut suo loco dicemus: hic autem recitata ad insinuandam Augustini, et aliorum Episcoporum Catholicorum mansuetitudinem, qui talia tantaque passi, silere tamen datam hoc anno legem de capitali supplicio in Donatistas maluerunt. Cum alioqui postmodum exemplis rerum, sero licet, eductus ipse Augustinus, scelerissimos omnium hominum abutit Catholicorum modestia, atque deteriores evadere, sequere nihil profecisse, cum toties apud Africanæ provinciæ magistratus pro illis detentis in vinculis ultimo suppicio condemnatis intercessisset: quasi facti pœnitens, recantans palinodiam, praelaram eodem argumento ad Vincentium² epistolam dedit, qua disseruit per magistratus cogi debere hæreticos, et illorum pertinaciam seculari potentia retundendam, coercendamque esse ipsorum audaciam legibus Imperatorum. Ejusdem quoque argumenti duos se scripsisse libros, quorum est titulus, « Contra partem Donati³ », ipse testatur.

27. At quæ iisdem addiderint præteritis malis, postquam ea lex promulgata est; præter illa supe-

rius recensita, prosecutus est idem Sanctus Augustinus eorumdem sceleræ cum pluribus scriptis, tum presertim Epistola illa, quam dedit ad Bonatitum Comitem, in qua et a refrectat quæ sunt reeensita, addens haec ipsa⁴: « Episcopi maxime et clericæ horronda et dura professi sunt, que commemorare longum est; quando quorundam, et oculi extincti sunt, et cujusdam Episcopi, et manus et lingua præcisa est: nonnulli etiam trucidati sunt. Taceo crudelissimas eades, et domorum depraedationes per nocturnas aggressiones, et incendia non solum privatorum habitaculorum, verum etiam ecclesiarum; in quas flammæ non defuerunt qui et codices Iominiacos mitterent ». Haec et alia ad Bonifacium, de quibus suo loco pluribus.

28. *Labores Augustini adversus Donatistas.* — Quandiu autem spes aliqua fuit, ejusmodi genus hominum rationibus posse convineat, indefessam Augustinus navavit operam cum verbis, tum scriptis, ut eos ad Ecclesiæ Catholicæ unitatem perdueret: cuius sane labores ea in re impensi, nec quemquam puto fore qui sermone satis digne persequi valeat. Possidius ipse quidem immensa rerum copia victus, cuncta paucis hisce perstrinxit⁵: « Ita factum est, ut Augustinus episcopus multo instantius et ferventius majori auctoritate, non adhuc in una tantum regione, sed ubiquecumque rogatus venisset, verbum salutis aeterna alacriter ac suaviter, pullulante atque ercente Domini Ecclesia, praedicaret, paratus semper poscentibus reddere rationem de fide et spe quæ in Deum est. Et ejus dicta excepta maxime Donatiste in eadem Hippomensi vel vicina manentes civitate, ad suos episcopos deferebant. Quæ cum audissent, et contra forte aliquid dicerent, aut a suis refellebantur, aut eadem responsa ad S. Augustinum deferebantur, eisque compertis patienter ac leniter (ut scriptum est, cum timore⁶ et tremore salutem omnium operabantur, ostendens quam nihil illi refellere voluerint ac valuerint, quamque verum manifestumque sit quod Ecclesiæ Dei fides tenet, et docet. Et haec diebus ac noctibus ab eodem jugiter agebantur: nam et epistles privatas ad quosque ejusdem erroris Episcopos, et eminentes scilicet laicos dedit, ratione redita admonens atque exhortans, ut vel ab illa se pravitate corrigerent, vel certe ad disputationes venirent. Illi autem causa diffidentiae ne quidem unquam describere voluerunt, sed irati furiosa loquebantur, atque seductorem, deceptoremque animarum Augustinum esse, et privatim et publice condemnabant: et ut lupum, occidendum esse, in defensionem gregis sui dicebant, et tractabant; omniaque peccata a Deo indubitanter esse credendum posse dimitti iis, qui hoc facere ac perficere potuissent, nec Deum timentes, nec homines eru bescientes ». Haec Possidius.

29. Idemque inferius ita de iis quæ Donatiste

¹ Aug. ep. CXXVII. — ² Aug. ep. XLVIII. — ³ Aug. retract. l. II. c. 5.

⁴ Aug. epist. L. — ⁵ Possid. in Vit. Aug. cap. 9. — ⁶ Philip. II.

in Angustum machinati sunt¹: «Aliquoties vero etiam vias armati iudicem Circumcelliones contra famulum Dei Augustum obcederunt, dum forte iret rogatus ad visitandas, instruendas, et cohortandas Catholicas plebes, quod ipse frequentissime faciebat. Et aliquando configit ut illi succenturiani haec tenus perderent captionem. Evenit quidem Dei providentia, ut duxoris hominis errore, per aliam viam cum suis comitibus sacerdos quo tendebat venisset; atque per hunc quem postea cognovit errorem, manus impia evassisset: et cum in omnibus liberatori Deo gratias egisset, illi omnino suo more nec laicis, nec clericis pepercereunt, sicut publica contestauit gesta». Haec tenus de his ipse.

30. *Quinta Synodus Carthaginensis.* — Sed cum immumeri ferme labores Augustini adversus Donatistas, quousque sedil Episcopus, fuerint, et lucubrations quamplurimae diversi sedis sua temporibus elaborate: hoc potissimum anno, postquam Anastasius creatus est Romanus Pontifex, ante tamen quam recitata superius lex promulgata esset, adversus Petilianus litteras ipsum commentarios elaborasse, jam satis est demonstratum: sed causa nunc aperienda ejusmodi ab eo hoc potissimum tempore suscepti laboris. Erat Petilianus partis Donatistarum in Numidia Episcopus, sue secte hominem hujus temporis eloquentia facile princeps, quod Augustinus² affirmit: porro ille ad suos presbyteros scripsit adversus Catholicos epistolam: quam simul ac ipse Augustinus accepit, revocans manum (ut ait³) a scriptione illa, quam elucubrabat de Trinitate, et ab eis, quos pre manibus habebat, commentariis de Genesi ad litteram, ad contradictorios scribendos libros illos stylum⁴ admovit. Cur autem tres oportuerit ea de re edere diverso tempore libros, affert ipse in *Retractionibus* rationem.

31. Sed admonenus lectorem, quod si titulum sedis spectet, duos opus esset asserre Petilianos: quorum alter apud ipsum Augustum in inscriptione commentariorum in ejus litteras editorum, dictus invenitur Cirtensis episcopus; qui et libri primi exordio contra Cresconium, idem Cirtensis quoque nominalitur episcopus: affer vero ab eodem Augustino Constantiniensis episcopus nominatus habetur, idemque scriptor, qui de unico baptismico librum ediderit, adversus quem eodem nomine et argumento ipse Augustinus commentarium scripsit. Sed putatur irrepsisse error in titulum commentariorum contra litteras Petiliani, ut loco Constantiniensis Cirtensis sit positus. Nam primi libri exordio, Constantiniensis Ecclesie mentio ibi habetur; et in titulo libri terlii, idem Petilianus non Cirtensis, sed Constantiniensis episcopus inscriptus reperitur: erat Constantina civitas in Numidia, de qua idem Augustinus⁵: «Inter Constantinam,

inquit, ubi tu es, et Hippomen, ubi ego sum, Calama, ubi ille est, vicinior quidem nobis, sed tamen interposita est». Ita ipse.

32. Porro in eadem quoque Constantinianensi Ecclesia, et ab ejus episcopo Petiliiano aequo factum apparel, ut agentem ibidem hominem nomine Generosum, catholicum, decipere sit comatus presbyter quidam Donatista; quasi angeli (ut aiebat) monitu snaderet ei, ad Donatistas, relictis Catholicis se conferre. At ille prudens, Augustum admonuit: qui quamprimum occurrit fraudi, ad eum scribens epistolam: in qua cum⁶ series descripta si Romanorum Pontificum, et extremo loco Anastasius papa colloceatur, plane Anastasii papae tempore scriptam esse oportui: Docet autem, ex Sedi Petri communicatione dignosci Catholicam Ecclesiam, in eaque legitimam Apostolicam successionem perseverare; utque omnis porsus explodenda sit novitas, firmis iisdemque perspicuis significat argumentis, ostendens Constantiniensis civitatis episcopum non habere quam numeret seriem successorum Orthodoxorum. At de scriptis Augustini haec tenus: pro ordine et tempore rerum gestarum reliqua inferius recensebinus. Scriptis vero post haec Augustum libros contra epistolam Partheniani episcopi Carthaginensis partium Donatistarum, argumento est quod in ea mentio habetur⁷ de persecutione decennali Optati Gildonianis, de quo proxime dicturi sumus. Illud modo lectorem monendum putamus, non eodem ordine, quo enumerat Augustinus suorum seriem scriptorum, ea elaborata fuisse: nam complura proponit, que, si tempus species, aliis compluribus postponenda fuissent; quod non paucis declarari potest exemplis, si quis ea curiosius perscrutetur.

33. Quod insuper ad rerum statum Ecclesia Africanae attinet; hoc anno, nimis post Consulatum Caesarii et Attici (ut ex scripto addimus codice) VI kalend. Iunii habita est Carthaginem Synodus septuaginta Episcoporum, que quinta dicta reperitur, dicenda autem ordine temporum quarta: nam que quartu numeratur, celebrata est hoc eodem anno, mense Novemb., dicemus autem de ea inferiori: mendosus enim numerus ibi inhestit note: Erat trigesima octava, sicut et in aliis plerisque locis: nam et noscitur habita anno ante edictum imperatoris de reliquiis idololatrie tollendi, quod constat datum anno sequenti. Ineundatum est⁸ autem in hac ipsa priori anni hujus Synodo inter alia ad Ecclesiasticam spectantia disciplinam, de diaconorum, presbyterorum, et Episcoporum continentia, iteratum sepe praeceptum. Insuper de baptizandis infantibus canon⁹ sanctius est. Sed et decreta hac Synodo reperitur legatio ad Imperatores pro petendis afflictatis pauperibus defensoribus: decretum enim hac de re sanctum sic se habet¹⁰: «Ab Imperatoribus

¹ Possid. in Vit. Aug. c. 12. — ² Aug. cont. litt. Petil. c. 1. — ³ Aug. retrat. I. II. c. 25. — ⁴ Aug. retrat. I. II. c. 34. — ⁵ Aug. I. II. cont. litt. Petil. c. 99.

⁶ Aug. ep. CLXV. — ⁷ Aug. cont. ep. Parm. I. II. c. 2. — ⁸ Conc. Carthag. v. can. III. — ⁹ Concil. Carthag. v. can. vi. — ¹⁰ Eod. Conc. can. IX.

universis visum est postulandum, propter afflictionem pauperum, quorum molestias sine intermissione fatigatur Ecclesia, ut defensores eis adversus potentias divitiae cum provisione episcoporum delegentur». Haec quidem Patres, quae et obtinuisse videntur: nam de magistratu in Africa qui dicebatur defensor Ecclesie, Possidius¹ in Augustino meminit. Perseverasse in posterum ejusmodi in Ecclesia defensores, S. Gregorius pluribus epistolis fidem facit.

34. Quid præterea iisdem ad Imperatores legatis ab eodem Patrum conventu injunctum fuerit, postrem omnium canon appositus his verbis aperit²: « Item placuit ab Imperatoribus glorioissimis peti, ut reliquie (idolatriæ scilicet) non solum in simulacris, sed in quibuscumque locis, vel lucis, vel arboribus omnimodo delectantur ». Ita Patres: que ab Honorio imperatore ipsos obtinuisse, rescriptum ipsius ea de re datum anno sequenti declarat: agemus vero de his suo loco.

35. *Gildonius Romano imperio rebellantis genus et scelerata quo foveat Optatus episcopus Donatista.* — Sed age jam res hoc anno ab Honore imperatore adversus Gildonem tyrannum feliciter gestas, ordine prosequamur. Hoc quidem anno bellum Gildonianum confectum esse auctor est Marcellinus in Chronico; et non antea, satis ex Claudio intelligi potest, dum tradit statim post nuptias Honori cum Maria, de Gildone in Africa superato fuisse gaudia geminata: ita enim cecinīt³ ipso exordio libri de laudibus Stiliconis :

Continguit superi pleno Romana favore
Gaudia, successusque novis successibus augent.
Conjugi needum festivos regia cantus
Sopriari: cecinit fuso Gildone triumphos,
Et calidis thalamis successi laurea serlis,
Sumere ut pariter Princeps nomenque mariti,
Victorisque deus :

Haec ipse.

36. Hoc namque anno, et non ante, Maria filia Stiliconis conjuncta est Honore nupiarum. Nam anni hujus exordio, cum adiit quartum Consulatum, Honorum conjugii expertem fuisse, idem Claudio in fine Panegyrici in eodem quarto ejus Consulatu dicto satis illis versibus significasse videatur, quibus ait⁴:

Cum tibi protulerit festas mox prounba tadas :
Quar tali devota thoro ? qua murice fulgens
Ibit in amplexus tanti Regina mariti ?

et paulo post.

O mihi si licet thalamis intendere carmen
Connubiale tuis ? etc.

Boc igitur anno ante bellum Gildonianum Hono-

¹ Possid. in Vit. S. Aug. c. 12. — ² Concil. Carthag. c. ult. — ³ Claud. de laud. Stilic. l. i. — ⁴ Claud. de IV. Honori Consul.

rius Augustus inchoatur annum ætatis decimum quartum, mense Septembri, Mariam conjungem duxit, genitam ex Serena fratris Theodosii filia: hasque contractas nuplias mandato Theodosii, idem Claudio affirmat, cum Honorium ita loquentem reddit¹:

Non rapio præcepis alienæ federa tada,
Sed qua sposa nahi priden, patrisque relata
Mandatis.

37. Sed quod ad bellum spectat Gildonianum, præstat hic ipsius Gildonis originem ex Ammiano² præfari, qui ait: Nubelum potentissimum fuisse inter nationes Mauricas regulum, natosque ex eo filios, inter quos enituere Firmus, Gildo, atque Masezil (Mascizel), de quibus erit sermo. Horum Firmus, occiso fratre suo nomine Zammac, Romanis in Africa magistratibus acceptus, tyranus in Africa in Romanum imperium insurrexit: adversus quem Theodosius senior, Theodosii imperatoris pater, magister equitum bello egit, cui et Gildo adversus germanum inhaesit. Sed extincto Firme tyrranno, in imperatorem evectus Theodosius, de homine barbaro bene meritus est: quem enim haec tenus fidum expertus erat, creavit comitem, et in Africa consilientis magistrum utriusque militiae: tali enim titulo decoratum Gildonis nomen reperitur in dato ad eum ab eodem imperatore rescripto³ sub ejusdem Theodosii tertio Consulatu et ejus collegæ; quo tempore adhuc Gildonem Theodosio paruisse, eadem lex certum exploratumque reddit: est ille annus Domini trecentesimus nonagesimus tertius, quinquennio ante presentem annum. Haec autem cum liquido constant; quoniam pacto verum erit quod Claudio tradidit, Gildonem per annos duodecim Africam tyramide infestasse? nam ait⁴:

jam Solis habene
Bis senas torquent themes, cervicibus ex quo
Haret triste jugum: nostris jan lucibus ille
Consuevit, regnunque sibi tot vindicta annis.

Haec cum dicat ipse, oportuit eo annorum numero, etiam Firmi fratris conjunxit tyrannidem: nam a dicto Consulatu Theodosii tertio usque ad presentem annum, anni tantum quinque medii numerantur: nisi magis æquum sit dicere, duodenum annorum numerum tyrannidis Gildonis interpolatum fuisse aliquo medio fodere, cuius tempore ille a cepta tyrannide temperari: siquidem auctor est S. Hieronymus⁵, Salvinam hujus Gildonis filiam Nebridio ex sorore Auguste genito, ob pacis vincula arcuus constringenda, esse nuptiam: ait enim ipse ad Salvinam jam viro viduatam haec verba⁶: «Alius forlasse laudet Nebridium, qui de sorore generatus

¹ Claud. in Nupl. Hono. — ² Amm. l. xxix. — ³ L. ix. ad leg. Jul. de adul. C. Theod. — ⁴ Claud. de bello Gild. — ⁵ Hier. ep. ix. et xi. — ⁶ Hier. ep. ix.

Augustae, et in materterae nutritus simu, invictissimo principi ita carus fuit, ut ei conjugem nobilissimam quereret; et bellis civilibus Africam dissidentem, hac velut ohside, sibi fidam redderet». Hac ipse : quibus intelligas, aliquando impiastrum vinculis obstrictam inter Theodosium et Gildonem fuisse concordiam, pacemque firmatam.

38. Porro eum sequenti anno a dato rescripto, mimurum tempore belli Eugeniani, desevisse ab imperio Romano, cum vocatus ab eodem Theodosio ad bellum venire renuit, alibi idem Claudianus affirmat his versibus¹ de Gildone loquens :

Alter praecepta vocantis.
Respsit; auxiliisque ad proxima bella negatis,
Abjurata palam Libya possederat arva.

Scimus tamen Zozimum² dicere sollicitatum ab Eutropio Gildonem, ut Africam in ditionem transferret Arcadii, idque ab eo praestitum; sed non prolatatur : nam inter Arcadium et Honorium nulla his temporibus simultas Africae provincie ablata occasione reperitur intercessisse, sed bellum videtur coepit esse adversus Gildonem, jam (ut ait Claudianus a Theodosio tunc temporis resilientem, cum vocatus venire cum auxiliariis copiis prætermisit, conscientia verberibus vulneratus : utpote quod homo Ethnicus sibi subditis militibus ad omnes exercendas libidines abuteretur. Nam præter illa quæ de his a Claudio scribuntur, ad id ipsum respexisse Theodosio ad eum datum rescriptum videtur, his verbis³ : « Si quis adulterii reus factus, accusatoris mariti forum declinare tentaverit : in hoc non possit eludere, nec prærogativa militari defensetur : ibi confessum audiendum, ubi fuerit accusatus. Dat. II kal. Januar. Constantinopoli, Theodosio Aug. III et Abundantio eoss. » Haud quidem absque magna causa imperator noluit militibus criminis adulterii iudicio postulatis fori esse exceptionem.

39. Quod si haud temere ex duce mores ipsorum militum astimare licet; audi que de impurissimo Gildone habeat Claudianus⁴ :

Instat terribilis vivis, morientibus hores,
Virginitus raptor, thalamis obscens adulteri :
Nulla quesit, ostendit, preda cessaante, libido,
Divitibusque dies, et nox metuenda maritis.
Quisquis vel locuples, pulchra vel conyuge notos,
Crimine pulsatur falso : si crimina desunt,
Accidit conviva perti : mors nulla refugit
Artificem, etc.

Pluribus enim probrosos mores Gildonis tyranni recenset, eo magis detestandos, quod exemplis sancte sororis perpetuum virginitatem Deo dicantis, et uxoris aequo sanctissime femina ille nihil melior sit effectus : harum enim meminit S. Hieronymus in epistola ad Salvinum ejusdem Gildonis filiam

eum ait⁵ : « Cerle cum tecum sancta sit maler, et lateri tuo amita hæreat virgo perpetua, non debes periculose exterrimorum consortia querere, de luorum societate secura ». At quid dico, vitam impuram Gildonem non correxisse harum exemplis, cum perfidus moribus, et Gentilitate impius, cultor deorum semper animo obstinato permanserit? Ethnici quidem fuisse, Marcellinus⁶ est ancor.

40. Sed quantum afflictum sit Catholica Ecclesia Africana ejusmodi Gildoniana tyrannie, S. Augustinus pluribus in locis meminit, lugelque : etenim Optatus quidam schismaticorum Donatistarum Episcopus (eius autem Civitatis fuerit, nos haec latet; eidem Gildoni tyranno severissimus adversus Catholicos satelles accessit, atque ad decennium temporis spatium perduravit : nam S. Augustinus⁷ haec de eo : « Vestros autem fructus si consideremus : omitto tyranicas in civitatibus, et maxime in fundis alienis dominationes; omitto furorem Circumcellionum, et precipitatorum ultra cadaverum cultus sacrilegos et profanos, bacchanthes ebrietatem; et sub uno Optato Gildoniano decennalem totius Africae gemitum ». Hæc adversus litteras Petilianum : contra vero epistolam Parmenianum⁸ : « Hoc ergo, inquit, modo, quod justum est, injustum judicarunt : cum Optatum Gildonianum decennale totius Africae gemitum, tanquam sacerdotem atque collegam Donatistic scilicet honorantes in communione tenerunt. Quod enim episcopus esset, in ipso procinctu expeditionis tyranicae baptizare, pariterque conferre chrisma consuevit : nam inferius⁹ : « Non habent, inquit, Spiritum sanctum videlicet, quos baptizavit manifestus satelles Gildonis Optatus » : ac contra Petilianum¹⁰ : « Numquid forte Joannes et Optatus aequales sunt? Ridiculum videatur. Et tamen puto, quod non eos aequales, sed majorem credatis Optatum. Post Joannem quippe Apostolus baptizavit, vos baptizare post Optatum neminem audetis, etc. » Haec ipse pluribus convincens Optatum fuisse in eorum communione : quod quidam illorum præ rubore dicere non audebant : adeo fuerant abominanda facinora hominis scelestissimi; de quo idem inferius¹¹ : « Possem et ego dicere : Vos vestro contagio Optatum induitus proditorem, oppressorem, separatorem »; nempe per baptismum.

41. Sed et de sceleribus perditissimi hominis, haec idem Augustinus in euindem Petilianum¹² : « Ad te non pertinet, qui recentioribus temporibus, cum intolerabili potentatu, etiam militibus ibi comitantibus, non quia timebat aliquem, sed ut ab omnibus timeretur, viduas opprescit, pupilos evertit, aliena patrimonio prodidit, aliena matrimonio separavit, res vendendas innocentium procuravit, venditarum preta cum dominis plangentibus divisit ». Haec de Optato Gildoniano, tacito nomine, atque subdit: « Illum commemoro, qui vobissem

¹ Claud. in sexto Consul. Bononi. — ² Zozum. I. v. — ³ L. ix, ad leg. Jul. de adulst. C. Theod. — ⁴ Claud. de bello Gild.

⁵ Hier. ep. ix. — ⁶ Marcel. in Chron. — ⁷ Aug. cont. litt. I etd. I. i. c. 24. — ⁸ Aug. adver. ep. Parm. I. ii. c. 2. — ⁹ Eod. I. i. c. 45. — ¹⁰ Aug. cont. litt. Petil. I. ii. c. 37. — ¹¹ Eod. I. ii. c. 44. — ¹² Aug. cod. I. ii. c. 23.

vixit, cuius natalitia tanta celebratione frequenterbatis, cui pacis osculum inter sacramenta copulabatis, in cuius manibus Eucharistiam ponebatis, cui viceissim danti manus porrigebatis (erant haec symbola Catholicae communicationis), cuius aures inter tantos Africa genitus surdas libera voce offendere timebatis : quem nescio quis vestrum, quia vel ex oblique, urbanissime tetigil, ut ei diceret, quod comitem haberet Deum, ingenti laude fecerat ». Alludens nimurum ad Comitem Gildonem, quem sequebatur, in quo Deum comitem, pro Gildone Comite, mira adulatio invenit.

42. Ceterum quod Optatus tempore Gildonis presulit, hoc ipsum alii Donatiste exhibuerunt temporibus predecessoris Firmi tyranni adversus Catholicos. At nec quidem Catholici tantum, verum etiam et illi Donatisti, qui cum istis non communicabant, Maximianista a Maximiano nominati (ut suo loco superius dictum est) graviter afflicti sunt : verum praecipuum ipsorum odium adversus Catholicos incendebatur. Tunc enim accidit, ut populi Donatiste, favore tyrrannorum, penes quos sui militabant episcopi, omnia ausi sint adversus Catholicos, etiam si adhuc sub imperio Romani magistratus tenerentur. Cum horum insolentiis Catholici fatigati, magistratus adversus eos adire coacti sunt. De his enim omnibus idem Augustinus agit his verbis¹ : « Quis commemorare sufficiat, bello Firmiano quae a nobis Rogatus Maurus pertulerit? Ipsa Mauritania Caesariensis interrogetur, et tempora Gildoniana, quia unus collega vester (nempe Optatus) familiarissimus ejus amicus fuit. Viderint Maximianisti quae senserint. Nam Felicianum ipsum, qui modo vobiscum est, si ad iusjurandum licet provocare, utrum ad communionem vestram non invitum Optatus redire compulerit; movere labia non auderet, prorsertim si ejus faciem populns Mustitanus intueretur, quo teste illa tunc facta sunt. Sed isti (ut dixi) viderint que passi fuerint ab eis, cum quibus Rogato talia fecerint. Ipsa Catholicæ Ecclesia solidata principibus Catholicis imperantibus, terra marique armatis turbis ab Optato atrociiter et hostiliter oppugnata est. Quæ res coegerit tunc primo adversus vos allegari apud Vicarium Seranum legem illam de decem libris auri, quas vestrum adhuc nullus pendit : et nos crudelitatis arguitis? Quid autem mansuetius sit, quam ut coercitione dannorum tanta vestra scelera multarentur? Quis autem possit enarrare omnia, quæ nulla amicitia judicium, aut aliquarum potestatum, quisque ubi potuerit, in locis vestris propria dominatione committatis? Quis vestrum in plebis vestris non aliquid tale vel a prioribus comperit, vel ipse expertus est? Nonne apud Hipponem, ubi ego sum, non desunt qui meminerint, Faustum vestrum regni sui tempore præcepisse, quoniam Catholicorum ibi paucitas erat, ut nullus eis panem coqueret? ita ut eujusdam diaconi nostri furnarius inquitinus domini sui panem

ineoelum abjecerit, eique nulla exilio lege damnato, communicationem non solum in civitate Romana, sed etiam in patria sua, nec solum in patria sua, sed etiam in domo sua negaverit?

43. « Quid nuper (quod ipse adhuc lugeo) nonne Crispinus vester Calamensis cum enisset possessionem, et hanc emphyteuticam, non dubitavit in fundo Catholicorum imperatorum, quorum legibus nec in civitatibus esse jussi estis, uno terroris impetu octoginta ferme animas miserabiliter gemitu mussantes, rebaptizando submergere? Quibus autem, nisi talibus factis, etiam ipsas, de quibus conquerimini, leges, longe quidem infra meritum sceleris vestri (sed tamen qualesunque ferri coegistis) an vero violentis incursibus Circumcellionum vestrorum, qui sub vestro principatu furiosis agminibus militant, non ex agris undique pelleremur, nisi vos obsides in civitatibus tenerentur? etc. » Haec idcirco, quod (ut nuper ait) legibus Imperatorum civitatibus abire jussi essent Donatiste, si Circumcelliones Catholicis molestiam inferrent. Itæ plane temporibus Firmianæ atque Gildoniane tyrrannidis.

44. Porro ipse Optatus Gildonianus, de quo sunt hujusmodi Augustini, et omnium Catholicorum querela, meritas penas dedit : siquidem ante biennium, nempe anno decimo Gildoniane tyrrannidis extinctus est. Nam ipse Augustinus cum de Optato agit, ejus persecutionem cum Gildoniana tyrranide junetam decennalem appellat : cum tamen auctore Claudiano (ut dictum est) constet eam annis duodecim perdurasse. Sub imperatoris autem Honorii magistratus eum penas luisse, haec apud Augustinum² leguntur : « Optatus namque de satellito Gildonis accusatus, tali genere mortis extinctus est ». At de rebus gestis ab Optato Gildoniano satis. Jam vero expeditionem in ipsum Gildonem paratam recensere aggrediamur.

45. *Expeditio paratur adversus Gildonem.* — Qui haec tenet toleratus fuerat Gildo tyranus in Africa, haud ultra ter perferendus visus, cum impedire aggressus est frumentum ne ex Africa perferretur in Urbem. Nam Claudianus³ :

Exiitum jam Roma timens, et fessa negalis
Frugibus, ad rapidi lineu tendebat Olympi.

Frumenta vero e Libya Romanam exportari solita præter innumera de iis antiquorum testimonia, acceperit quid de his Prudentius⁴ hoc saeculo dicat :

Respicere num Libycis desistat ruris arator
Frumentis onerare rates, et ad ostia Thbris
Mittere triticeos in pastum plebis acervos.

Et Rufilius⁵ :

Quin et fructus tibi conferat Africa messes.

¹ Aug. cont. litt. Petil. I. II. c. 82.

² Aug. cont. litt. Petil. I. II. c. 29. — ³ Claud. de bello Gild. in princ.

⁴ Prud. aduersus Symmach. — ⁵ Rufil. I. Itinerar.

Tam erat ea abundans frumenti copia, ut si eo careret Urbs, magna laboraret inopia: quod docet his versibus Claudianus¹, cum sic loquentem Romanum inducit:

Hę prospera fata !
Quid mihi seplenos montes turbamque dedilis,
Quo parvo non possit ali ? felicior essem
Augustus opibus.

Extat Symmachii ad Stiliconem epistola de Senatus-consulto in causa Gildoniana, deque metu famis Urbi imminentis, his verbis²:

46. « Quid de Afrorum dolore, et militarium virorum querelis consultus precepto sacro amplissimus ordo censuerit, plene atque apte gestorum curialium inspectione cognoscet. Sed quia me quoque familiariter judicem geste rei esse jussisti: summatum quae decreta sunt non facio. Lecti Domini nostri Honorii Augusti litteris atque sententiis, decursisque omnibus paginis, quae Gildonis criminia continebant, par bonorum motus erupit. Consulti igitur in Senatu, more majorum (neque enim sine legitimo ordine iudicij auctoritas stare potuisset) ingenti cause devotis sententias satisfecimus. Adiecta est post rei damnationem pro alimentis populi Romani supplicatio. In metu enim sumus, ne obsit commatibus ammonariis mediis temporis mora, et perturbatione plebis oratur. Veniet in manus tuas quid pronuntiaverim; repieres et facti hujus me asseruisse justitiam, et apud Dominum nostrum Arcadium causam publice egisse concordiae ». Hactenus Symmachus.

47. Decreto itaque bello adversus Gildonem tyrannum, placuit prefici legionibus Mascezilium ipsius Gildonis germanum, sed hostem eidem infensissimum ob necatos ab eo crudeliter filios. Porro rem gestam ab Orosio ejusdem temporis scriptore accipiamus, qui sic exorditur³: « Interca Gildo Comes, qui in initio regni eorum (imperatorum scilicet Arcadii, et Honorii) Africae praerat, simul ut defunctum Theodosium comperit, sive ut quidam ferunt quadam permotius invidia, Africam Orientalis imperii partibus jungere molitus est, sive ut alia tradit opinio) minuimam in parvulis spem fore arbitratus, praeferit cum absque his non facile antealiquis pusillus in imperio relictus, ad maturitatem virilis aetatis evaserit; istique proponendum soli inveniatur, quos ob egregiam patris ac suam fidem, et divisos et destitutos, Christi tutela proximerit. Africam exerplanū a societate reipublicae usurpare ausus est, Gentili magis licentia contentus, quam ambitu regiae affectionis intensus. Huic Mascezil frater fuit, qui novarum rerum moltitiones in Istrare perhorrescens, rehelicis apud Africam militiam duobus filiis adolescentibus, in Italianam redit. Gildo et absentiam fratris, et presentiam filiorum epus suspectum habens, adolescentes dolo circumventos interficerit.

48. « Ad hunc jam ut hostem bello insequendum Mascezil frater missus est, quem idoneum procuranda reipublica fore proprie orbitatis recens dolor pollicebatur. Igitur Mascezil jam inde a Theodosio sciens quantum in relius desperatissimis oratione hominis per fidem Christi a clementia Dei impetraret, Caprariam insulam adiit, unde secum sanatos servos Dei aliquot permotis precibus suis sumpsit. Cum his orationibus, jejuniis, psalmis, dies et noctes continuans, sine bello victoriam meruit, ac sine eade vindictam ». At quomodo id factum sit, dicemus postea. Inter haec autem cum sanctorum monachorum chorus in Capraria insula agentibus paululum quiescamus.

49. *De monachis in insulis Capraria et Gorgonia vitam agentibus.* — Mirabile dictu, cum haud pridem (ut quanto tomo declaratum est) monachalis institutio ex Aegypto in Urbem invecta esset, quanlonge lateque fuerit propagata, adeo ut insulas quoque repleverint sancta monachorum examina. Et enim Rufilius Numidianus, Ethnicus homo, cum sui itineris relegit stationes, meminit Caprariae insulae monachorum: ficit ipse impius Christiana religionis detractor, haud (ut par erat) sublimine sectantes philosophiam homines laudet, sed carpat. At reddamus hic versus⁴ quos de his malo afflatus dæmone, suo nimirum Apolline, cecinuit :

Processu pelagi jam se Capraria tollit,
Squaleret lucifugis insula plena viris :
Ipsi se monachos Graio cognomine dicunt,
Quod soli, nulla vivere teste volunt.
Monera Fortune metunt, dum danni vereuntur :
Quisquam sponte miser, ut miser esse queat.
Quanam perversi rabies tam stulta cerebri,
Dum mala formidas, nec bona posse pati ?
Sive suas repelunt ex fato ergastula penas,
Tristis seu nigro viscera felle lumen.
Sic nimis bilis morbum assignavit Homerus
Bellerophontes sollicitindibus.

Sed de Gorgonia etiam insula illi proxima, iisdem referita sanctis, ista deorum cultor addit carmina⁵ :

Assurgit ponti medio circumflua Gorgon
Infer Pisam, cynacumque latus,
Adversus scopulos danni monumenta recentis
Perditus hic vivo funere, civis era.
Noster enim nuper juvenis marmoribus amplis,
Nec censu interior, conjugiove minor,
Impulsus furis, homines divosque reliquit,
Et turpem latraram credulus exul agit.
Infelix putat illicie celesta pasci,
Seque premit lysis senior ipse deus,
Num, rogo, deteror Circeps secta venenis ?
Tunc iniubantur corpora, nunc animi.

Hactenus Paganus poeta: Ita plane carnalis homo, qui non percipit ea quae sunt Spiritus Dei. Quisnam autem fuerit iste nobilissimus adolescentis, exul mundi, et carli civis, incola Gorgoniae insulae, haud exploratum haberi potest, cum plures hoc tempore ejusmodi sublimioris philosophia studia consecrati fuerint: ut inter alios Bonosus ille clar-

¹ Claud. de bel. Gild. — ² Sym. I. iv. ep. iv. — ³ Oros. I. vii. c. 36.

⁴ Rutul. in. Itener. I. i. — ⁵ Eod. I. i.

rus, qui eodem tempore quo S. Hieronymus Syriæ eremum incolere copit, illius aqualis, et studio liberalium artium condiscipulis, imo et collactaneus, idem presul; de quo ista luce ad Ruffinum ipse¹:

50. « Cedant hinc veritati tam græco quam romano stylo mendacis ficta miracula. Ecce puer honestis sæculi nobiscum artibus institutus, cui opes afflatus, dignitas apprime inter aquales erat; contempta matre, sororibus, et carissimo sibi germano, insulam pelago circumsonante naufragans, cui asperae cautes, et nuda saxa, et solitudo terrori est, quasi quidam novus Paradisi colonus insedit: nullus ibi agricolarum, nullus monachorum, ne parvulus quidem, quem nosti, Onesimus, quo velut fratre in osculo fruebatur, in tanta vastitate adhaeret lateri comes. Solus ibi, imo Christo jam comitante, non solus, videt gloriam Dei, quam etiam Apostoli² nisi in deserto noui viderant. Non quidem conspicit turritas urbes, sed in novæ civitatis censu dedit nomen suum. Horrent sacco membra deformia: sed sic melius³ obviam Christo rapietur in nubibus. Nulla Enriporum amicitia perfruitur, sed de latere Domini aquam vile bibit. Propone tibi ante oculos, amice dulcissime, et in præsentiam rei totus animo ac mente convertere: tunc poteris laudare victoriam, cum laborem præliaantis agnoveris. Totam circum insulam fremit insanum mare, et sinus montium illisum scopulis æquor reclamat: nullo terra gramine viret, nullis vernans campus densatur umbraculis; abrupte rupes quasi quendam horrore carcere claudunt. Ille securus, intrepidus, et totus de Apostolo armatus⁴, nunc Deum audit, dum divina relegit: nunc cum Deo loquitur, cum Dominum roget; et fortasse ad exemplum Joannis aliquid videt, dum in insula commoratur, etc. » Hæc de Bonoso: ut per hunc, cuius nomen scimus, discamus pariter a Rutilio descriptum, ignotum nomine, quod minime sit scriptum in terra, sed exaratum habeatur in cælis.

51. Praecorū his temporibus Caprariae insulæ monachis Eudoxius abbas, ad quem extat epistola a S. Augustino conscripta⁵, digna tanto viro, in cuius fine meminit de duobus monachis inde in Africam missis, Eustathio et Andrea, fortasse illis ipsis, quos secum in eam expeditionem dum Romani exercitus Mascezel in eam provinciam vexit; quorum Eustathius ibi defunctus est. De his enim hæc Augustinus: « Nam et ante jam fama, et nunc fratres, qui venerunt a vobis, Eustathius et Andreas bonum Christi odorem de vestra sancta conversatione ad nos attulerunt. Quorum Eustathius in eam requiem præcessit, qua nullis fluctibus sicut insula funditur; nec Caprariam desiderat, quia nec cilicio jam querit indui ». Hæc et alia plura superius de monachorum Caprariae insulæ sanctitate Augustinus, quos cultor idolorum Rutilius nominat Luci-

fugas: cuius dicteria cum nostri temporis usurpant heretici Novatores; plane intelligis, a quorum hi partibus stent, num a demorum cultoribus Paganis hominibus, aut a sanctis Patribus, et doctrina et sanctitate præclaris.

52. Sed et S. Hieronymus¹ ad Oceanum Fabio epitaphium scribens, tradit insulas Etrusci maris, et reconditos (ut ait) curvorum littorum sinus choris monachorum fuisse refertos; quos Fabiola sua præsentia, vel suorum ministerio famulorum invicis, suis elemosynis recreabat. Ex quibus plane intelligis, quam brevi tempore ex Ægypti vinea plantata in Romano solo propagines extenderint usque ad mare, et intrè mare in insulis palmites suos. Propagatos autem ad posteros efiam, qui erant in Tyrreni maris oris et insulis, monachos, et ipsam Gorgoniam insulam, ubi unum tantum fuisse Rutilius tradit, pluribus esse monachorum germinibus auctam, ex litteris S. Gregorii papæ² possumus perspicue intelligere, dum de Palmaria et aliarum insularum monachis meminit, neenon de pluribus monasteriis in insula Gorgia congregatis, et postea ad meliorem formam per ipsum Gregorium restitutis.

53. In *Gildonem pugna et Victoria*. — Sed jam e Capraria insula solvens in Africam vela pandat oratio, et licet hiemis importuno tempore solven-tem classem sequatur Romani ducem exercitus, et qua ibi divina operante virtute a Maseczile aduersus Gildonem facta sint, Orosio auctore quæramus, qui et locum, ubi tyranus est superatus, ita describit³: « Ardalo fluminis nomen est, quod thuit inter Thebastem et Metrideram (Ammederam) civitates: ubi Maseczil cum parva manu, hoc est, cum quinque milibus (ul aiunt) militum contra septuaginta millia hostium castrametatus, cum interjecta mora excedere e loco, oppositasque præjacentis valis angustias transgredi vellit, incurrente nocte, beatum Ambrosium episcopum Mediolani paulo ante defunctionem personum sibi videre visus est, significantem manu, et impacto ad humum ter baenulo, dicentem: Hic, hic, hic. Quod ille prudenti conjectura intellexit, merito annuntiantis fidem victorie, verbo locum, numero diem significari. Substitit, ac tertio demum die, post noctem orationibus hymnisque per vigilem ab ipsis celestium sacramentorum mysteriis in hostem circumfusum processit: et cum ad eos, qui primi occurserunt, pia pacis verba jactaret, signiferum quendam insolenter obsistentem, et jam janque pugnam excitantem, gladio percussit in brachio, eumque manu debilem ipso vulnere coegit pronum inclinare vexillum.

54. « Quo viso, reliquæ cohortes ditionem jam fieri priorum existimantes, certam sese ad Maseczile signis tradidere conversis. Barbari, quorum magnam multitudinem Gildo ad bellum duxerat, defecta militum substituti, in diversa fuge-

¹ Hier. ep. XL. — ² Matth. XVII. — ³ 1. Thess. IV. — ⁴ Ephes. VI.
— ⁵ Aug. ep. LXXXI.

¹ Hier. ep. XXX. — ² Greg. I. I. ep. XLVIII. — ³ Oros. I. VII. c. 36.

runt : Gildo et ipse fugam molitus, arrepta navi, ut in altum proiectus, ac deinde revocatus in Africam est, post aliquot dies strangulatus interiit. Periclitaremur sub tantorum miraculorum relatu, quasi presumpcta mentendi impudentia, nisi adhuc vocem nostram conscientia eorum qui interfuerent praecurreret. Nulla agnuntur insidiae, nulla corruptio : septuaginta milia hostium vineuntur pane sine pugna. Fugit vietus ad tempus ne plus audeat vixor iratus. Transportat in diversum locum, ut nesciat frater occidi, quo vindicatur occiso ». Hactenus Orosius, ex quo eadem ferme descripsit auctor qui falso dicitur Paulus¹ diaconus.

55. Ecce quantum valeant Lucifugae tui, o Rutili, et apud Deum intercessio opportuna sanctorum. Eadem namque de S. Ambro. in rebus ab eo gestis Paulinus recitat, atque ita addit : « Nos tamen ea Mediolani positi ipso Maseczile referente, cognovimus. Nam et in hac provincia, in qua nunc positi describimus, plurimis hoc ipsum retulit sacerdotibus ; quibus etiam referentibus severius ante nobis cognita huic libro adjungere arbitrii sumus ». Haec Paulinus. At quid de tanta Victoria Claudiannus, sentiens et profitens tantum ipse miraculum ? audi ex carminis ejus exordio².

Borre adhuc animus, manifestaque gaudia differt,
Dum stupet, et tanto cunctatur credere volo.
Necdum Cynophis exercitus attigit oras ;
Jam dominus Gildo. Nulla Victoria nodis
Hastis ; non spatio terra, non obice ponit,
Congressus, profugum, capiunt, vox nundiat una,
Rumoreisque suum prævenit laurea bello.
Quo, precor, haec effecta Deo ? Robusta vetusque
Tempore tam parvo potuit dementia vincere ?
Quo veniens induxit hieus, ver percula hostem.

Haec Claudiannus, qui et optime scire potuit, quo tanta haec sint facta Deo : et quia seivit, ob id fortasse Deo, et non diis haec dixerit tribuenda.

56. Idemque in poematis prefatione³ Gildonem in Sicilia obtruncatum tradit his versibus :

Agnovitque novos absens Arethusa triumphos,
Gildonis sensit teste cruce necem.

Retentam fuisse Gildonis navigationem a ventis, idem alibi significat, dicens :

Aut idem cupiant pelago te murgere venti,
Gildonis nuper qui tenere fugam.

Tradit vero Zozimus, Gildonem, ne veniret in manus hostium, sibi injecto laqueo, fracta gula, spontaneo exitu finem vivendi fecisse.

Exstat hujus victorie illustris memoria in basi equestris statue his verbis insculpta⁴ :

¹ Paul. Diac. l. viii. — ² Paul. in Vd. S. Ambr. ad fin. — ³ Claudi. de bello Gild. — ⁴ Claudi. l. i. prefat. — ⁵ Apud Smet. pag. 59. n. 3.

IMPERATORIBUS. INVICTISSIMIS. FELICISSIMISQUE
D. D. N. N. ARCADIO. ET. HONORIO. FRATRIBUS
SENATUS. POPULUSQUE. ROMANUS
VINDICATA. REBELLIONE
ET. AFRICE. RESTITUTIONE. LÆTUS.

Merito quidem haec Imperatoribus, quorum exercitus erant, adscribenda ; fuerunt et jure Maseczili toleranda ; verum quod ipsius gloria Stiliconi fuerit attributa, sicut adulatio non caruit, ita et invide fomitem ministravit. Accipe titulum tunc in basi statua Stiliconi dicatae conscriptum :

FL.¹ STILICHONI. V. C
F. L. STILICONI. INLITERISSIMO. VIRO
MAGISTRO. EQUITUM. PEDITUMQUE
COMITI. DOMESTICORUM. TRIBUNO. PRETORIANO
ET. AB. INEUNTE. ETATE. PER. GRADUS. CLARIS
SIMLE. MILITIE. AD. COLUMEN. GLORIE
SEMPITERNE. ET. REGLE. ADFINITATIS. ERECTO
PROGENERI. DIVI. THEODOSII. COMITI. DIVI
THEODOSII. AUGUSTI. IN. OMNIBUS. BELLIS
ATQUI. VICTORIIS. ET. AB. EO. IN. ADFINITATEM
REGIAM. COOPTATO. ITEMQUE. SOCERO. D. N.
HONORI. AUGUSTI. AFRICA. CONSILIIS. EJUS
ET. PROVISIONE. LIBERATA. EX. S. C.

Haec quidem enatus nomine : ut non mireris, si Claudiannus poeta æque omnes victorias acceptas fert Stiliconi.

57. Sic igitur extincto Gildone, bona ipsius, quæ quidem erant amplissima, fisco sibi adjudicata ; superque eis novus institutus est magistratus, dictus Comes Gildoniaci patrinouit, cuius est mentio in Notitia provincialium ; de quibus bouis extal rescriptum² ad Pompeianum proconsulem Africæ, necnon aliud ad Sapidiam³, et alia aliis temporibus ad Africæ magistratus⁴. Sed quod mirum est, vixit ad decem saltem annos prosecutio vindictæ adversus eos qui Gildonem consecrati fuerant : nam sub consulatu Philippi et Bassi, anno nimisrem Domini quadragesimo octavo, ejusmodi ab Honorio et Theodosio imperatoribus reperitur datum esse rescriptum ad Bonatum regensem Africam⁵ :

« Satellites Gildonis custodiis mancipentur, et proscriptione dannentur. Dat. III idus Novemb. Basso et Philippo coss. »

58. De *Salviu* Gildonis filio et *Nebridii* ejus viri virtutes. — Sed age jam ad Gildonis filiam Salviam se convertat oratio, de impuro ad puram sanctamque feminam, et de Ethnico ad summum Christiana religionis deems et ornamentum. Quod analem Salviam illa clarissima femina, ad quam S. Hieronymus libellum scripsit⁶ de vidutate servanda, Gildonis hujus Africam occupantis filia fue-

¹ Apud Smet. pag. 68. n. 3. — ² L. vit. de metal. C. Theod. — ³ L. ix. eod. lit. — ⁴ L. xvi. et xix. C. Theod. de bon. proscript. — ⁵ L. xix. de pœnis C. Theod. — ⁶ Her. ep. ix.

rit, idem ipse testatur in epistola eodem argumento conscripta ad Ageruchiam¹ in fine. Porro haec nuptiam fuisse Nebridio ex sorore Auguste nata, eidemque Arcadi et Honorii consobrino, idem affirmit.

39. Verum prater generis summam claritudinem, fuisse Nebridium adolescentem vita religiosissimum, idem S. Hieronymus illis verbis ostendit²: « Sic religiosus fuit, et amator pudicitiae, ut virgo sortiretur uxorem; sic timens Deum cum omni domo sua, ut oblitus dignitatis, omne consortium cum monachis haberet et clericis; tantasque elemosinas faceret populis, ut fores ejus pauperum ac debilium obsiderent examina. Certe sic semper orans Deum, ut illi quod optimum esset, eveniret: Raptus³ est, ne malitia mutaret mentem ejus ». Et rursus post nonnulla:

60. « Mirum dietu est, nutritibus in Palatio, contubernialis et condiscipulus Angustorum, quorum mensa ministriat orbis, et terre ac maria serviunt, inter rerum omnium abundantiam, in primo atlatis flore, tanta verecundiae fuit, ut virginalem pudorem vinceret, et ne levem quidem obsceni rumoris in se fabulam daret. Deinde purpuratorum propinquus, socius, consobrinus, iisdem cum ambobus studiis eruditus (quae res etiam externorum mentes sibi conciliat) non est inflatus superbia, nec cateros homines obducta fronte contemptus: sed cunctis amabilis, ipsos principes amatbat ut fratres, venerabatur ut dominos, et in illorum salute suam salutem positam fatebatur: ministros autem eorum, et universum ordinem Patati, quo regalis frequentatur ambitio, sic sibi charitate sociarat, ut qui merito inferiores erant, officiis se pares arbitrarentur. Difficile factu est, gloriam virtute superare, et ab iis diligi quos praecedas. Quae vidua non hujus auxilio sustentata est? Quis pupillus in eo non reperit patrem? Totius Orientis episcopi ad hunc miserorum preces et laborantium desideria conferebant. Quie- quid ab imperatore poscebat, elemosyna in pauperes, pretium captivorum, misericordia in afflictos erat: unde et ipsi principes libentes prastabant, quod sciebant non uni sed pluribus indulgeri ». Haec et alia Hieronymus in laudem adolescentis; qui ex dicta Gildonis filia Salvina duos reliquit liberos, masculum sui nominis, et infantulum: uxorem vero, licet adolescentulam nimis, tamen ad viduatem servanda, idem S. Hieronymus luctatus est, sic sententia Pauli apostoli satisfaciens, qui dixerat⁴: « Volo adolescentulas nubere, etc. » quod de illis nimurum intellexisset, qui abierunt retro post salanam: sic germane verba Pauli ex ejusdem verbis Apostoli interpretatus.

61. Cum autem apud S. Hieronymum lego Salvinam viduam adolescentem, memoriaque teneo eam vixisse Constantinopoli, et studiosissimam fuisse S. Joannis Chrysostomi; cuius Palladius meminit

verbis illis, de eodem Joanne sermonem habens⁵: « Ingressus autem baptisterium, Olympiadem vocal, quae ab ecclesia non discedebat, una et Pentadianum, et Proculianum diaconissas, Salvinanque beati Nebridii conjugem, quae viduatem suam praecipua virtute et honestate decorabat: dicique eis, etc. » Ista, inquam, cum memoria repeto, Salvinanam scilicet clarissimam feminam adolescentulam viduam, degentem Constantinopoli, S. Joannem Chrysostomum coleentem et officiis frequentantem, mente versor num eadem ipsa sit, ad quam idem Chrysostomus de viduitate servanda epistolam dedit, quam titulo, *Ad viduam juniorum*, inscripsit, eodem argumento, quo S. Hieronymus scripsit libellum sive epistolam illam: dicere sane, cum ex ejusdem Joannis assertione constet, virum illius fuisse clarissimum, qui eo pervenerat apud Arcadium imp. gratiae et dignitatis, ut brevi Consul futurus expectaretur; nisi aque ejusdem testificatione certum esset, virum illius alio nomine fuisse nuncupatum, nempe Tharasium. Porro hoc eodem ferme tempore ad viduam juniores ea a Chrysostomo scripta esse, quae de conjugio recenti Honorii cum Maria idem ibi in exemplum adducit, satis significare videntur, ubi ait: « Ceterum ad ipsorum etiam, qui nunc regnant, uxores animum adverte. Alteram videbis ex pristinis calamitatibus respirante, magnæ voluntati magnu[m] habere dolorem admixtum: eo quod qui potitur, nimis juvenis ac nullius usus est, multosque habet undique insidiantes ». Haec nempe de Maria nupta Honorio pueru sunt intelligenda. Moxque de Arcadii conjugi ista addit: « Alteram vero timore examinatam, et iis qui capite dannati sunt miseriorem vitam ducentem, eo quod vir ipsius ab eo tempore quo diadema suscepit, usque ad hodiernum diem, in bello et præliis versatur; verecundiaque et probris, quibus undique afficitur, magis quam ex calamitatibus tabescit ». Haec ipse. His autem occasione Salvinae Gildonis filie recensitis, jam de fratre atque ejus expugnatore Maseczile que sunt reliqua prosequamur.

62. *Maseczilis interitus ob violatam Ecclesiam.* — Felix plane, si que Christiane religionis opera consecutus est bona, eadem pietate servasset, auxissetque: sed cum ingratus restitit, et sibi uniuersum temere que Dei erant dona cœlitus imperfecta arrogavit, omnium dispendium passus, vita quoque jacturam misere fecit. Sed quomodo haec? Orosium⁶ audi: « Sane, inquit, idem Maseczil clatus rerum secundarum iusolentia, posthabito sanctorum consortio, cum quibus antea Deo militans vicerat, etiam Ecclesiam tenerare ansus est, atque ex ea quosdam non dubitavit extrahere. Secuta est pœna sacrifegium. Nam iisdem superstilibus, atque insultantibus, quos ab Ecclesia ad pœnam prostraxerat, post aliquantum tempus solus et ipse punitus est. Probabil in se uno, ad utrumque semper divinum vigilare numer; quando et cum speravit, adjutus:

¹ Hier. epist. xi. — ² Hier. epist. ix. — ³ Sapient. iv. — ⁴ 1. Tim. iii.

⁵ Pallad. dialog. de Vita Joan. Chrysost. — ⁶ Oros. I. vii. c. 36.

et cum contempsit, occisus est ». Haec enim Orosius : recitat haec ipsa Paulus Diaconus¹. Zozimus² autem ait, Stileonis invidia jussum Masecilem a militibus per pontem in flumen precipitari. Dedit et violata Ecclesiasticae immunitatis penas Entropius Constantinopoli : cuius tragedie actus sequenti anno reddetur in scena.

63. Judicandi auctoritatem quam Episcopis restituit Honorius exercet assidue Augustinus. — Quid insuper hoc anno? Collatum ab Apostolo judicandi inter laicos Episcopis auctoritatem, ex Constantini legibus confirmatam, nescio qua occasione interceptam Honorius imperator restituit, cum insidem anni huius Consulibus ita ad Eutychianum P. P. rescripsit³ :

« Si qui ex consensu apud sacrae legis Antistitem litigare voluerint, non vetabuntur; sed experientur illius in civili duntaxat negotio more arbitrii sponte residentis judicium. Quod his obesse non poterit, nec debet, quos ad predicti cognitoris examen conventos potius abfuisse; quam sponte venisse consenserit. Dat. VI kalend. Aug. Mediolani, Honorio August, quartum et Eutychiano coss. » Hac ipse, nihil omnino tribuens juris episcopis; sed Apostolica auctoritate collatum, voluit esse liberum. Non quidem Honorii legibus, sed Apostoli, id sibi vindicat Augustinus⁴ dum nimurum se Christianorum litibus queritur fatigatum, hanc dicens : « Dominum Jesum, in cuius nomine securus huc ago, testem invoco super animam meam, quoniam quantum attinet ad meum commodum, multo mallem per singulos dies certis horis, quantum in bene moderatis monasteriis constitutum est, atiquid manus operari, et certas horas habere ad legendum et orandum, aut aliquid de divinis litteris agendum liberas, quam tumultuosissimas perplexitates causarum alienarum pati de negotiis secularibus vel judicando dirimendis, vel interveniendo praevidendis : quibus nos molestiis, idem affixit Apostolus, non utique suo, sed ejus qui in eo loquebatur arbitrio, etc. » Sie itaque vides, non Honorii legibus, sed Apostoli Pauli sanctis decretis ejusmodi iudicio prefectos fuisse Episcopos. Sed que ad hanc rem spectant, consule que dicta sunt primo Anna- lium tomo.

64. Rursus vero quod ad S. Augustinum pertinet, de litium inguentia, et litigantium pertinacia alibi⁵ ita queritur : « Suis vitiosis et negotiosis cupiditatibus adjuvandis ut occupemur, et eis nostra tempora impendamus, offlagitant; aut certe infirmos premit, ut causas suas ad nos deferre compellant. Quibus dicere non audemus : Die, homo, quis me constitutus iudicem, aut divisoris inter vos? Constituit enim talibus causis Ecclesiasticos Apostolus⁶ cognitores, in foro prohibens jurgare Christianos. Ne illis quidem qui non aliena rapiunt,

sed sua cupide repetunt, dicimus : Cavete ab omni cupiditate: constituentes eis ante oculos hominem, cui dictum est⁷ : Stulte, hac nocte auferetur a te anima tua: que preparasti cuius erunt? Quia et quando dicimus, non recedunt, nec declinant a nobis, sed instant, urgent, precantur, tumultuantur, extorquent, ut ipsis potius ad ista que diligunt, quam scrutandis Dei mandatis, que diligimus, occupemur. O quanto fatidio turbarum turbulentarum, et quanto desiderio divinorum eloquiorum dictum est : Declinate a me, maligni, et scrutabor mandata Dei mei! Ignoscant obedientes fideles, qui pro suis secularibus causis raro nos querunt, et iudiciis nostris facilime acquiescent, nec nos conterunt litigando, sed obtemperando potius consolantur. Certe propter eos, qui et inter se pertinaciter agunt, et quando bonos premunt, nostra iudicata contemnunt, facinique nobis perire tempora rebus erga divinis : certe, inquam, propter istos et nobis licet exclamare in hac voce corporis Christi : Declinate a me, maligni, et scrutabor mandata Dei mei.

65. Sed quid de his Possidiis? accipe⁸ : « Interpellatus ergo beatus Augustinus a Christianis, vel a cuiuscumque sectie hominibus, causas audiebat diligenter ac pie, cujusdam sententiam ante oculos habens, dicentes, se malle inter incognitos, quam inter amicos causas audire : « e quod de incognitis, pro quo arbitrata aequitate judicaretur, amicum possit aquirere : de amicis vero unum esset, contra quem sententia proferretur, perditurus. Et eas » hinc scilicet « aliquando usque ad horam refectionis, aliquando autem tota die jejunans, semper tamen nosebat et dirinebat, intendens in eis Christianorum momenta animorum, quantum quisque vel in fide bonisque operibus proficeret, vel ab iis deficeret : atque compertis rerum opportunitatibus, divine legis veritatem partes docebat, eamque illis inculcabit; et eos, quo adipiscerentur vita aeternam, edocebat et admonebat; nihil aliud querens ab iis quibus ob hoc vacabat, nisi tantum obediuntiam, et devotionem Christianam, quae et Deo⁹ debetur et hominibus » : et inferius : « Regatus quoque a nonnullis in eorum temporalibus causis, epistolas ad diversos dabant : sed hunc suam a melioribus rebus occupationem, tanquam angariam deputabant, etc. »

66. At licet episcopi (ut vidimus) causas inter laicos judicarent : Proconsules tamen Praefectique provinciarum nullatenus prorsus immiscebant se causis clericorum ; licet aliquando pro eisdem ad Episcopos litteras scriberent commendatiotas : ut de Macedonia Proconsule in Africa S. Augustinus ad ipsum sevibens testatur his verbis¹⁰ : « Scio ego te ipsum cum aliis amicis tuis in Ecclesia Carthaginensi intercessisse pro clero, eni merito succen- sebat Episcopus ; et utique nullum ibi discernen-

¹ Paulus Dia., l. xiii. — ² Zozim. l. v. — ³ L. vii, de Episcop. audent. G. Justin. — ⁴ Aug. de opere monach. c. 29. — ⁵ Aug. in Psal. xxviii. — ⁶ 1. Cor. vi.

⁷ Luc. xii. — ⁸ Posstd. in Vit. S. Aug. c. 49. — ⁹ 1. Tim. v. — ¹⁰ Aug. ep. LIV.

sanguinis sub incensa disciplina timebatur; nec, cum id, quod etiam vobis dispicebat, inultum esse velletis, tanquam delicti approbatores vos judicabamini, sed tanquam humanissimos intercessores audiiebamus ». At de his haec tenus.

67. Concilium Carthaginense quartum et ejus decreta. — Antequam autem ad res Orientalis Ecclesiae orationem penitus converlamus, que reliqua sunt anni huius rerum gestarum in Africa, ordine persequamur. Hoc siquidem anno celebrata est quinta Synodus Carthaginensis, posita ordine quarta, coss. Honorio quartum et Eutychiano, sexto idus Novembri: sublato enim Gildone tyrauno, qui Africam perturbabat, pacatisque enictis, data est facultas copiosiori numero Episcoporum, nempe ducentorum et quatuordecim, Carthaginem ad sacra conveniendi comitia, in quibus summa diligentia de restituenda in integrum Ecclesiastica disciplina laboratum est: cum a Patribus primo que essent episcopis, ac deinde que aliis inferioris ordinis clericis observanda, fuerunt summo consilio saluberrime instituta, seu potius restituta, centum et quatuor sanctis regulis, quarum exempla tum relique Oecidentales Ecclesie, tum Orientis episcopi mutuati esse noscuntur.

68. Extitit enim hujusmodi Carthaginense Concilium veluti Ecclesiastae promptuarium disciplinae, non quidem recens inventae, sed ab antiquioribus usu recepte atque ad pristinam consuetudinem revocatae, nisi in quibus nova emergente causa, novae sancienda legis necessitas illis incubuit: ut quod in primo canone, ubi de episcoporum ordinatione agitur, ob emergentes novas heres Origenistarum, in fidei professione, quam publice emittere solerent Episcopi ordinandi, hec a Synodo addita¹: « Quærendum etiam ab eo si credat hujus quam gestamus, et non alterius carnis resurrectionem »: et paulo post: « Si secunda matrimonia non damnet: Si carnium perceptionem non culpet: Si penitentibus reconciliatis communicet: Si in baptismo omnia peccata, id est, tam illud originale contractum, quam illa que voluntarie admissa sunt, dimittantur: Si extra Ecclesiam Catholicam nullus salvetur, etc. » De his igitur peculiaris professio atque scientia exigebatur, quod ejusmodi errores auribus Catholicorum recentes insurrerant heretici; de quibus, praeter illa que dicta sunt, agemus inferius, cum de Celestio sermo erit, qui in Africa primo pestiferas merces venales exhibuit. Hoc igitur examine probandi erant, qui ordinandi forent Episcopi; quod qui ad alios docendos diligenter, probate spectaque deberent esse scientiae.

69. Quem quidem pristinum morem a Sanctissimo d. n. CLEMENTE VIII esse in Ecclesia restitutum, gavisi sumus; dum quos est creaturam episcopos, una cum aliquot defectis ad hoc Cardinalibus, adhibitis simul qui in Urbe sunt doctissimis Theo-

logis et Canonici Juris consultissimis, diligenter primum alque improviso, ejus peritia sint, probat examine; quos et ipsis interdum soleat interrogare: ut plane nisi bene discerit nullus ad episcopatum aditus patere sciatur: unde ambitiosus lugat imperitus. Sed ad reliquias res gestas in eodem Concilio redeamus.

70. Plenit iisdem Patribus Apostolicam institutionem in observationem revocare, prascribereque clericis opus manuum, quo sibi victimum et vestitum acquirerent, his ea de re sanctis regulis²:

« Clericus quantumlibet verbo Dei eruditus, artificio victimum querat »: Ac rursum: « Clericus victimum et vestimentum sibi artificio, vel agricultura, absque offici sui dulnavat detimento preparat ». Ac deinde: « Omnes clerici, qui ad operandum validi sunt, et artificiola et litteras discant ». Sed unde ista sancienda et enixius incoleandi manavit recens occasio: attende quae ab Augustino dicuntur³. « Ut de Operे monachorum librum considerarem, illa me necessitas compulit: quod cum apud Carthaginem monasteria esse cōpissent: alii se suis manibus transigebant, obtemperantes Apostolo; alii vero ita ex oblationibus religiosorum vivere volebant, ut nihil operantes, unde necessaria vel haberent, vel supplerent, se potius implere preceptum Evangelium existimarent, atque imilarerentur, ubi Dominus ait⁴: Respice volatilia celi, et lilia agri. Unde etiam inter laicos inferioris propositi, sed fannen studio ferventes, existere ceperant tumultuosa certamina, quibus Ecclesia turbaretur, alii hoc, alii aliud defendantibus. Iluc accedebat, quod criniti erant quidam corum, qui operandum non esse dicebant. Unde contentiones hinc reprehendentium, inde quasi pugnantium pro partum studiis augebantur. Propter hoc venerabilis senex Aurelius, Ecclesie ipsius civitatis episcopus, ut hinc aliquip describerem jussit, et feci ». Haec ipse.

71. Sed quis non videat ex habitu atque doctrina, hos talia Carthagine jurgia disseminantes, germina fuisse Euchaitarum, et Massalianorum hereticorum, qui depravate apud Augustinum⁵ nominantur Psalliani? Illi intonsi, prolixa incedentes coma, negabant esse manibus operandum; de quibus ad caelem tertii Annalium lomi uberioris actum est. In Oriente hi erant heretici, et Oecidentalibus regionibus vix quidem nomine cogniti, sed doctrina suspecti: in quos cum multa commentario de Operе monachorum Augustinus disseruerit, ad finem haec⁶ habet ad Aurelium ipsum Carthaginem episcopum: « Haec, mihi carissime, et in Christi visceribus venerande frater Aureli, quantum donavit ut possem, qui per te jussit ut facerem, de Operе monachorum non distuli scribere; id maxime curans, ne boni fratres Apostolicis preceptis obedientes a pigris et inobedientibus etiam praevaricatio-

¹ Eod. Conc. can. L. LII. LIII. — ² Aug. retract. I. 16. c. 21, et I. de oper. monach. — ³ Matth. vi. — ⁴ Aug. de heret. c. 37. — ⁵ Aug. de oper. monach. c. 30.

tores Evangelii dicerentur; ut qui non operantur, saltem illos qui operantur, sibi anteponendos esse non dubitent. Carterum quis feral, homines contumaces saluberrimis Apostoli monitis resistentes, non sicut infirmiores tolerari, sed sicut etiam sanctiores praedicari; ut monasteria doctrinae saniore fundata, gemina illecebra corrempantur, et dissoluta licentia vacationis, et falso nomine sanctitatis? Sciant ergo etiam ceteri fratres et filii nostri, qui favere talibus, et hujusmodi presumptionem per ignorantiam defendere consueverunt, se potissimum corrigit, ut illi corrigi possint, etc. *

72. Sed et ad eosdem illa cum agit apostrophe, quales ejusmodi esse solerent, denudat velata illorum hypocrisium verbi istis¹: « O servi Dei, milites Christi, itane dissimilatis callidissimi hostis insidias? qui bonam famam vestram, tam bonum Christi odorem, ne dicant anime bone²; Post odorem unguentorum tuorum curremus: et sic laqueos ejus evadant: omni modo cupiens obscurare putoribus suis, tam multos hypocritas sub habitu monachorum usqueaque dispersit, circumneunte provincias, musquam missos, musquam fixos, musquam stantes, musquam sedentes. Alii membra martyrum (si tamen martyrum) venditant: alii simblias et phialacteria sua magnificant: alii parentes, vel consanguineos suos in illa, vel in illa regione se audisse vivere, et ad eos peregre mentiuntur, et omnes pebuli, omnes exigui aut sumptuosius luxuriosi egestatis, aut simulata preputium sanctitatis: cum interea ubique in factis suis malis deprehensi fuerint, vel quoquomodo innotuerint, sub generali nomine monachorum vestrum propositum blasphematur, tam bonum, tam sanctum, quod in Christi nomine cupimus, sicut per alias terras, sie per totam Africam pullulare ». Hec de ipsis Augustinus, alibi alia occasione a nobis in medium allata.

73. Horum quoque causa canon³ ille a sancta Synodo editus esse videtur, quo prohibentur clericis nutritre comam ac barbam: crinitos namque hos Augustinus appellat, quod intonsi procederent: nam S. Epiphanius⁴ tradit muliebrem comam circumferentes vagare consuexisse. In quos egi idem pluribus Augustinus⁵, ac inter alia: « Et hoc quo pertinet, quaso, tam aperte contra Apostoli praecepta conari? An ita vacandum est, ut nec tonsores operentur? An quia Evangelicas volutes imitari se dicunt? nempe quatuor animalia Ezechielis « quasi depilari timent, ne volare non possint? etc. » Verum etsi non nisi de coma Augustinus agat: Patres latentes in dicto Concilio Carthaginensi, inter quos et ipse Augustinus nominatus atque subscriptus habentur, addiderunt quoque de barba minime nutritienda: sicut quedam exemplaria habeant additamentum illud, « Sed radant, vel londeant »; tamen non nutritiendam esse, communis codicibus omnibus lec-

tioni concordat: ut ex his satis convinci possit, ipsum Augustinum et alios episcopos, nec non Africana Ecclesie clericos minime geslare consuevisse promissam barbam, sed si non rasam, saltem praeclaram, et ex parte aliqua decurtatam, quo omnis suspicio impensis in ea nutritienda laboris omnino cessaret. Nam cum aqua lex barbae statuatur et concreta; sicut illa ne nimium effluat, ex praescripta lege tonderi deberet, ita ista ne prolixitate luxuriet, amputari necesse esset.

74. Sed dicit aliquis: Cur in Synodo de clericis, et non de monachis mentio habetur? quod scilicet in Ecclesia Africana monachismus jam adscitus in clericum, simulque conjunctus esset, et in eadem Ecclesia Africana clericorum nomine etiam monachici continerentur, utpote Dei servitio arctioribus vinculis mancipati; cum alioqui vel clerici monachorum amplexi fuerint institutum, vel ex eis solum plurimi cooptarentur in clericum. Est de his rescriptum Honorii imperatoris, hoc anno datum hiis verbis⁶:

« Si quos forte episcopi decesserit sibi clericos arbitrantur, ex monachorum numero rectius ordinabunt, non obnoxios publicis privatisque rationibus, cum invidia teneant, si habeant jam probatos. Dat. VII. kal. Aug. Honorio IV et Eutychiano cons. » Hinc et S. Augustinus suos clericos interdum monachos appellat.

75. Rursum vero jugis illa, quam vidimus, persecutio a Donatistis adversus Catholicos in Africa vigens, qua accideret ut complures Catholicorum ab iisdem gravissima patrentur, occasionem praebuit hujusmodi pro iisdem canonis sancienti⁷: « Clericum inter fationes officio suo incubantem, gradibus sublimandum »: Item qui sequitur: « Christianum Catholicum, qui pro Catholicis fide et pro Ecclesiastica re, et Christiana religione tribulationes patitur, honore omni a sacerdotibus honorandum, etiam et per diaconum ei virtus administretur ».

76. Rursum quod ad episodum decreta Concilii pertinet; minime praeferendum est, illud quoque statutum fuisse⁸: « Ut episcopus nullum prohibeat ingredi Ecclesiam, et audire verbum Dei, sive Gentilem, sive hereticum, sive Judaeum usque ad Missam catechumenorum ». Ex quibus plane intelligas, S. Augustinum inter concionandum ad populum, pro audience diversa conditione aplacare consueuisse sermonem: immixtum interdum hereticos Arianos, Manichaeos, vel Donatistas urgere, interdum vero exagilare Gentiles, et saepe etiam adversus Iudeos inire certamen. At de Patrum decretis rebus tunc gestis inservientibus haec tunc.

77. Ad Constantopolitanam cathedram evenetus Chrysostomus hereticos agitat, dissidentes episcopos conciliat, cleri mores corrigit, disciplinam collapsum restituit. — Jam vero ad res Ecclesiasticas Orientis, que hujus anni exordio gestae

¹ Aug. cod. I. c. 28. — ² Concl. I. — ³ Concil. Carthag. IV. c. 44.
— ⁴ Epiph. heret. lxxxi. — ⁵ Aug. de opere monach. c. 31.

⁶ L. XXII. de episc. et cleric. C. Theod. — ⁷ Concil. Carthag. IV. c. 42. 43. — ⁸ Concil. Carthag. IV. c. 84.

sunt, stylum advocat dignitas argumenti. Post Neclarii episcopi Constantinopolitani obitum, de quo dictum est superiori anno : cum post de successore deligendo controversias, in unum tandem suffragia conspirassent; Joannem Antiochenum presbyterum, cognomento Chrysostomum, elegerunt : quem cum scirent inde invito populo hanc facile abducendum fore, fraude quadam excogitata, Antiochenos cives cludere per ejus civitatis Praefectum conati sunt. Ut autem res gesta sit, a Palladio in dialogo his ferme verbis exacte describitur¹ :

« Agebat in rebus Eutropius spado Praefectus cubiculi regii. Cupiens igitur Joannem præsulem fieri, cuius illi virtus erat notissima, cuiusque tunc periculum fecerat, cum in causa regia interiora penetrasset Orientis, suadet imperatori, ut scribat ad Antiochiae Comitem, mandans ut absque strepitu ullo, et perturbatione Antiochenae civitatis mitteret Joannem. Acceptis litteris Comes, mandatum ita exsequitur. Rogat Joannem, ut secum extra urbem perget usque ad Martyria prope portam, que Romana appellatur; impositumque rheda publica, missa eunuchio una, et magistro militum tradit. Adductus hoc modo, Constantinopolitane urbis ordinatur Episcopus ». Haec ita quidem Palladius. Addunt alii², innotuisse tunc etiam ex litteris imperatoris ad Flavianum Antiochenum episcopum datis, electionem factam Chrysostomi populo Antiocheno, restituisse eum ne Joannes abduceretur; sed a Comite, ea qua diximus, fraude delusum.

78. Simil ac igitur Joannes Constantinopolim perductus est, ordinatur ejus civitatis episcopus; quod hoc anno fieri contigit, die vicesima sexta mensis Februarii, nt Socrates³, Sozomenus⁴ et Marcellinus⁵ affirmant. In sublimem jam thronum Joannes evectus, primum omnium curavit, ut Catholicæ fidei in omnibus prospectum esset; auctorque extifisse putatur, ut severissima lex adversus Eunomianos detestabiliores ceteris, et Montanistis, post dies sex tantum a sua ordinatione sanciretur, que sic se habet⁶ :

« Eunomianæ superstitionis clerici seu Montanistæ, consortio vel conversatione civitatum universarum atque urbium expellantur. Qui si forte in rure degentes, aut populum congregare, aut aliquos probabantur inire conventus; perpetuo deportentur, procuratore possessionis ultima animadversione punito, domino possessione privando; in qua his conciis et tacitibus, infausti damnatio conventus probabantur agitati. Si vero in qualibet post publicatam solemniter jussionem urbe deprehensi, aut aliquam celebrandæ superstitionis gratia ingressi domum probabantur: et ipsi ademptis bouis ultima animadversione plectantur: et dominus, in qua ea forte qua dictum est ingressi, nec statim a domino, dominave donus expulsi ac proditi fuerint,

fisco sine dilatione societur. Codices sane eorum scelerum omnium doctrinam et materiam continentes, summa sagacitate, mox queri, ac prodi exerta auctoritate mandamus sub aspectu judicantium incendio mox cremandos. Ex quibus si qui forte aliquid qualibet occasione vel fraude occultasse nec prodidisse convincitur: sciat se velut noxiorum codicum, et maleficiorum criminis conscriptorum tentatorum, capite esse plectendum. Dat. IV nonas Martii Constantinop., Honorio IV et Eutychiano cons. » Severior quidem haec ceteris omnibus editis in haereticos legibus fuit; utpote ipsa prima, que adversus haereticos domi recipientes capitale supplicium irrogaret.

79. Haereticis igitur in hunc modum imperatoris lege compressis ac procul expulsis, ad pacem in Ecclesia inter dissidentes Episcopos conciliandam Chrysostomum animum adjeccisse, Sozomenus¹ tradit his verbis: « Quamprimum enim ad episcopatum pervenisset, cum Aegypti sacerdotes et Occidentales adhuc cum Orientalibus dissiderent propter Paulinum, et communis quedam distractio ob id ipsum Ecclesias per universum imperium detinere; Theophilum orabat, ut in hoc sibi auxilium ferret, quo Flavianus episcopus Antiochenus in gratiam Romanii Pontificis reduci posset. Consensu igitur utrinque facto, ad hoc negotium eliguntur Acacius Berœensis episcopus, et Isidorus ille, cuius nomine Theophilus ordinationi Joannis obstilerat. Hi protecti Romanam, ac legatione pro votis functi, in Aegyptum adnavigabant. Et hinc porro in Syriam pervenit Acacius, Flaviano litteras pacificas ab Aegyptiis, et Occidentalibus sacerdotibus afferens. Ceterum Ecclesia quanquam hac dissensione in hunc modum liberate essent, pristinam tamen concordiam inter sece nūquā recuperarunt: Antiochiae vero eorum multitudine, qui Eustathiani dicebantur, ad tempus aliquod inter sece, etiam sine episcopo conveniebant. Etenim cum exiguum tempus supervixisset, defunctus est (ut cognovimus) Evagrius Paulini successor. Hinc enim (ut opinor) extiterunt episcopis defectus faciles, cum nemo sece his opponeret. Populus igitur, prout vulgus consuevit, paulatim et identidem his accessit qui sub Flaviano conveniebant, atque ita maxima ejus pars unita fuit ». Haec Sozomenus.

80. Ceterum perfectam concordiam pacemque redditam Ecclesiae Antiochenæ post annos decem, cum ibi creatus esset post Porphyrium Alexander Episcopus, Theodoretus² auctor est: et quidem tunc temporis Innocentium Romanum Pontificem fuisse ejusmodi ineunda concordia sequestrem, suo loco dicemus. Verum ante contigisse tradit³ legationem Acacii episcopi Berœensis ad Romanum Pontificem, tumque etiam junctos pacis federe ait Flavianum, et Romanum Pontificem. Sed cum id accidisse dicat post annos decem et septem a con-

¹ Pallad. in Vit. Chrys. — ² Leo, et Metaph. in Vit. Jo. Chrysost. — ³ Sever. l. vi. c. 2. — ⁴ Sozom. l. viii. c. 2. — ⁵ Marcel. in Chron. — ⁶ L. xxxiv. de haerel. C Theod.

¹ Sozom. l. viii. c. 3. — ² Theod. l. v. c. 35. — ³ Theod. l. v. c. 23.

flata inter eos seditione, longe quidem ante haec tempora id oportuit contigisse; cum tempore Juliani Apostolae ob Paulini electionem ea dissidia inchoata fuisse, superioris sit demonstratum: a quo tempore, si decem, et septem numeros annos, in annum Domini trecentesimum septuagesimum nonum, quo Thodosius imperare copit, rem rediges: sed que transacta in ea causa fuerint inter Occidentales episcopos, consule dicta quarto Annalium tono, Palladius¹ autem post viginti annos initam concordiam inter Flavianum, et Theophilum per eosdem Acacium episcopum Berœensem et Isidorum affirmat, cum ait de Isidoro: « Nosti et ipse virum, quando cum Acacio prefectus Flaviani ad Theophilum communionem detulit, que viginti annis segregata fuerat beati Evagri gratia, qui multa certamina in laboribus Ecclesiasticis pertulit ». Quidquid sit, quove tempore Acacii et Isidori ea legatio acciderit, illud exploratum est, usque ad Innocentii tempora agitata esse Ecclesiam Antiochenam dissensionum procellis. Sed ad Chrysostomum redeamus.

81. Ipso primo in Constantinopolitanum thronum ingressu, ad circumstantes clericos convertens oculos, quales essent eniçcumque eorum vita mores exquirens, probe cognitos habuit: atque confessim ad prava que essent amputanda, falce correctionis immisit. Quenam autem ista fuerint, ex Palladio² in primis accipe, qui hec ait: « Ordinatus itaque Joannes, pastoris officium diligenter exsequitur, rationali fistula experimentum ovium facere aggressus. Raro autem, sed tamen necessario, virga correctionis utens, scrinonem evanuit adversus sicut et non fratrem, (ut eam appellant) sed plane fedam atque inhonestam vitam eorum sacerdotum, qui mulieres, quas subintroduntas vocant, secum habere vellent: asserens, comparatione mali, tolerabiliores esse lenones: Illi enim longe a medicina faberna separati, seorsum habent qui sua sponte infirmi esse delegerunt; hi autem intra salutis officinam habitantes, sanos ad morbum evocant. Hinc jam pars impia cleri co pressa morbo, eaque febre correpta, agre ferebat ». At quisnam pravus in nomibus Ecclesiastici ordinis viros usus irrepserat? Lugendus plane, et omnibus lamentis dignus; quippe qui et meliorem Ecclesie partem non in Oriente solun, sed etiam in Occidente corruerit.

82. Et ut ab his inchoetur oratio, accipe quid S. Hieronymus³ de virginibus, que a charitate, *πειραι*, nonen trahentes, quasi spirituali amore conjuncta dicebantur Agapeta ab illis penes quos hababant: « Habeant, inquit, istae hujusmodi laudatores suos, et sub virginali nomine Iucrosius pereant: libenter talibus non placemus. Pudet dicere: proh nefas! triste, sed verum est. Unde in Ecclesiasticis Agapetarum pestis introit? Unde sine iuptis aliud nomen iuxorum? Imo unde novum concubinarum

genus? plus inferam: Unde meretrices univiræ? eadem demo, uno cubiculo, sape uno tenentur et lectio: et suspiciosos nos vocant, si aliquid extimesimus. Frater sororem virginem deserit, cibhem spernit virgo germanum, fratrem quarit extranem, et cum in codem proposito esse se simulent, querunt alienorum spirituale solarium, ut domi habeant carnale commercium. Hujusmodi homines Salomon in Proverbiis spernit, dicens⁴: Alligabit quis in sinu ignem, et vestimenta ejus non comburentur? aut ambulabit super carbones ignis, et pedes illius non ardebunt? » Haec ad Eustochium: sed et ad Oceanum sive ipse, sive alias, dum de vita disserit clericorum⁵: « Cum ergo, inquit, hoc genus a te non amputatur: das reprehendentibus te locum: ipse te detrahentium morsibus tradidisti, si Agapetarum consortium non dimiseris. Benignus es, gaudeo: pudicus, falsum est. Si aliquis senserit clericos habitat cum feminis, non credit eum esse castum ». Haec et alia id genus ibi.

83. Sed ad Chrysostomum redeamus: qui creatus episcopos Constantinopolitanus, cum sacras virgines invenisset, quodam pietatis intuitu, habitate cum clericis aliisque viris; quam multus fuerit in his corrigendis, consule duos libellos eodem argumento conscriptos⁶, quorum prioris hic est titulus: « Quod regulares feminæ cum viris cohabitent »: posterioris vero: « Adversus eos, qui apud se fovent sorores adoptivas »: sic enim eas illi nominabant, quas pietatis intuitu se domi custodire jactabant; de quibus ipse prioris exordio: « Sunt enim nonnulli, qui puellas nuptiarum inexperitas dominum ducent, et usque ad extremam senectutem inclusas tenent ac fovent, non procreandorum puerorum gratia; negant enim se cum illis rem habere: neque libidinis causa; aiunt enim quod illas et integras et incorruptas servent. Sed si quis ab eis causam rogaverit; dicunt sibi multas esse, sed tingunt. Ego enim nullum eos habere crediderim, quae vel honesta, vel idonea sit, etc. » Haec, inquam, cum vehementer Chrysostomus invectivis et acerrimis objurgationibus exagitaret, infensos sibi prorsus reddidit atque molestos clericos, sese jam ab adversariis partiens statuerat.

84. At quid insuper hoc primo ejus in sedem ingressum Chrysostomus? subdit Palladius⁷: « Post haec, » inquit, « victum quoque castigat cleri diligenter, orans et exhortans, ut contenti stipendiis suis, nidores divitium non sequerentur; ne fumum hujuscem insequentes libidinis, flammæ tradarentur; assentatorum et parasitorum instituto viventes. Hinc lures plurimi pulsati, atque irritati, anchoribus calunnia se conjungunt ». Erant namque hi, qui praefectos aliquos magistratus officiis frequentabant, a quibus laitis quoque mensis solerent excripi: quem pravum indecorumque clericis usum Chrysostomus abolendum curavit. De his quoque

¹ Pallad. in dial. Vit. Chrys. — ² Pallad. ibid. — ³ Hier. ep. xxii.

⁴ Prov. vi. — ⁵ Apud Hier. tom. ix. edit. Vict. — ⁶ Exalt. tom. v.

— ⁷ Pallad. dial. de Vit. Chrys.

agens Socrates¹ ait : « Itaque statim in initio episcopatus, cum adversus clerum paulo videretur acerbior, ab illo propterea odio habitus est, et complices erga eum animo offensione esse, et tanquam nimis iracundum vitare coeperunt. Serapion illius Ecclesie diaconus, cur in omnium offensionem incurreret, auctor profecto fuit; qui presente niverso clero, contenta voce sic illumi attulit est : Nunquam, o episcope, istos pro arbitrio gerere poteris, nisi una eademque virga omnes coerceras. Quod ejus dictum gravem odii flammarum contra episcopum incendit. Episcopus non multo post complices ab Ecclesia, alium ob aliam causam, ejecit. Illi autem, ut in tam violento dominantium impetu usu solet venire, contra eum conspirare, et ad populum falso criminarum coepérunt ». Haec Soeraes. Sed rursus Palladius de rebus ab eo hoc episcopatus exordio gestis :

85. « Post haec, inquit, dispensatoris ecclesiastici scripta relegens, inutilesque Ecclesie sumptus reprehendens, ampulari hos protinus jubet. Accessit et ad solemnes episcopi sumptus insipiendo, inveniensque immodicam profusionem, transferri hanc magnificentiam ad infirmorum solatia praecipit. Et cum superessent pecuniae, nova quoque infirmorum receptacula construit, practicens his duos ex sacerdotum numero religionis summae viros; et medicos, et coquos et ministros, qui sine uxoribus essent, eis ad obsequium statuens, ut adventantes hospites, morbo deprehensi, et eo maxime qui sacer appellatur, curarentur, et ob ipsum bonum, et pro gloria Redemptoris ». Haec agens Chrysostomus, maluit ex predecessoribus suis Gregorii Nazianzeni potius quam Nectarii sectari vestigia, illius in victu revocans simplicitatem, hujus vero, qui ex praefecto fuerat creatus episcopus, luxum ablegans.

86. « Deinde », subdit auctor, « viduarum advocat agmen, solerter explorans, que non recte conversarentur inter illas: inveniensque nonnullas carni deditas, admonebat, aut jejuniis studerent, balneisque et exquisitis abstinerent vestimentis, aut repetere maturato conubia: ne divina lex et nomen Domini per illarum intemperantiam blasphemaretur. Ad haec fideles quoque laicos hortabatur, vigilis nocturnis in Ecclesia insistere: uxores autem corum domi manere interdiu orantes, ideo quod viris diu otium non esset. Haec omnia quosque negligenteres de clero contristabant totis noctibus dormire consuetos. Post haec autem adversus divites linguae exacuens gladium, animi pustulas scindere aggreditur, fastuosa eos turgidum ponere adiuvens, etc. » Hoc est enim bellum quod adversus magistratus nimis solute viventes et sublime sapientes aggressus est, ex quo magnum sibi ipsorum odium concitatavit.

87. *Lege Arcadii immunitas Ecclesiae violata, suadente Eutropio, qui proinde dat paenas.* — Inter

alios autem, qui eum Constantinopolim Antiochia accersendum curavit, principemque inter auxilios vindicarant sibi locum, Eutropium perinfensum sibi penitus reddidit, dum publicis concessionibus (ut dictum est, fastum potentium insectari cepit, et privatis quoque sermonibus redarguere eorumdem in numerum editione profusa expensas; prout ex oratione in eum anno sequenti habita, dum confugientem ad Ecclesiam excepti, satis apparebant verbis illis²: « Ecclesia a te hostifiter habita, expanso simu te suscepit: theatra autem magnis obsequiis a te culta, quorum causa sepius nobis infensus fuisti, et prodiderunt te, et perdiderunt. Attamen nunquam destitutus his te verbis alloqui: Cur ita facis? in Ecclesiam debaccharis, et te ipsum in exitium praecipitem agis. Et tu haec omnia monita neglectum praetercurrebas. Et Circensis quidem multitudo, exhaustis in se tuis facultatibus, gladium in te acut: Ecclesia vero tuo furore exagitata, ultra citroque cursitatis, si quo pacto te ex his casibus implicitum extricare queat».

88. Sed quemadmodum ista, de quibus queritur Chrysostomus ab Eutropio in Ecclesiam fuisse commissa? violatum nempe fuit ab eo intemeratum haec tenus sacram Ecclesie asylum, dum non solum ad eum confugientes violenter abstraxit, sed et malus anctor extitit Areadio sanctionis sacrilegæ conscribenda, qua jubarentur confugientes ad Ecclesiam extrahi: haecque hoc anno Constantinopoli configisse, dies et Consules durae legis significant, que sic se habet :

« Si quis³ in posterum servus, ancilla, curialis, debitor, publicus procurator, murilegulus, quilibet postremo publicis privatis rationibus involutus ad Ecclesiam confugiens, vel clericis ordinatis, vel quocumque modo a clericis fuerit defensatus, nec statim, conventione premissa, pristine conditioni reddatur: Decuriones quidem, et omnes quos sola ad debitum munus functio vocat, vigore et solertia judicantium, ad pristinam sortem, velut manu mox injecta, revocentur. Quibus ulterius legem prodesse non patimus, que cessione patrimonii subsecuta, Decuriones esse clericos non vetabat. Sed etiam ii quos econemos vocant, hoc est, eos qui Ecclesiasticas consueverunt tractare rationes, ad eam debiti vel publici, vel privati redhibitionem, remota dilatatione cogantur, in qua eos obnoxios esse considerit, quos clerici defensandos receperint, nec mox crediderint exhibendos, etc. Dat. VI. kal. August. Mnizo, Honorio Augusto quartum et Eutychiano consulibus ».

89. Porro qui hujus sancienda legis auctor fuit Eutropius, magna divinae providentie lance pensata justitia factum est, ut idem anno sequenti ad Ecclesiam confugere necessitate coactus, in se primum saevientem experiri legem divina indignatione compulsa sit: de eo enim ita Chrysostomus³: « Prae-

¹ Socrat. l. vi. c. 4.

² Chrys. in Eutrop. — ³ L. iii. de his qui confug. ad Eccl. C. Th. — ³ Chrys. homil. in Eutrop.

clusit hujus loci refugium, legibus scriptis, quibus hoc irritum facere conatus est. At nunc re ipsa didicit, quale sit quod fecit, et suomet facto legem suam primum abrogavit, factus orbis totius spectaculum: et sicut fidel, omnes tamen admonet: Nolite haec facere, ne qualia ego, patiamini: sua calamitate alios docet: et altare hoc ipso illustrem ex se splendorem emitit, ac venerationem sibi comparat, quod Leonem vincitum continet». Haec et alia de misero Entropio casu Chrysostomus, cuius diligent opera, eodem ferme tempore quo promulgata lex, abrogata pariter fuit. Nam in dicta homilia adversus Entropium, quam sequenti anno ipse Chrysostomus habuit, salvum custoditumque jus Ecclesiastice immunitatis omnibus ad Ecclesiam confugientibus tradidit, ut nullus inde quempiam anderet violenter extrahere.

90. Quod rursum ad hujus ferenda legis occasionem pertinet: ea quidem, Entropio principem interpellante, sancta reperiuntur, occasione Pentadiam feminine Consularis: de qua ista Sozomenus¹: « Sed quia neque praesenti potentia impudentia, neque contingentes humanarum rerum vicissitudines considerabat », Entropius scilicet, « eos extrahere templs aggrediebatur, qui propter ipsum in his ad Deum configue supplices haerent; in primis vero Pentadiam Timasii conjugem, quem quidem potenter ac strenuum ducem ille tyranndis affectatae condemnatum perpetuo apud Oasim Aegypti exilio immulcat. Sed ille quidem, sive quod sibi defecerit, sicut a quodam accepi: sive quod verius sit, ne quid sibi graviss accideret, arenis illie involutus repertus est mortuus. Entropii vero cura sancitur lex pricipiens ne quis omnino ad Ecclesiam confugeret, et ut expellerentur etiam illi, qui ad eam iam configerant. Non multo post autem ipse, quasi imperatoris conjugem contumeliose tractassel, ex insidiis impeditus, primus ipse legem suam pravaricatus est, et ex palatio profugus ad Ecclesiam supplex accurrit, etc. » Quaenam reliqua sunt de Entropi tragedia dicentur anno sequenti, quo ea configisse probantur: hic satis egisse de lege et ejus auctore, et occasione ipsius hoc anno ferende: agendum ibidem de ejusdem legis abrogatione. Porro Pentadiam ista Timasii Exconsulis uxor allecta fuit inter Ecclesias Constantinopolitanae diaconissas², vixitque digno Christiana virtutis exemplo: ad quam extutum ejusdem Joannis Chrysostomi epistola³, de quibus inferius.

91. *Nec damnati ad supplicium eriperentur, pietatis intuitu, consulit Arcadius.* — Rursum vero eodem ipso die et loco, quo aduersus Ecclesia immunitatem datum est ab Arcadio imperatore ad Eutychianum rescriptum: ad eundem quoque, ad coercendam insolentiam clericorum et monachorum, qui quasi vi publica ab apparitoribus rapere reos cum ad supplicium ducerentur, ista rescripti⁴:

¹ Soz. I. viii. c. 7. et Soz. I. vi. c. 5. et ali in Vit. Jo. Chrys. —

² Pallad. in dial. de vit. Jo. Chrys. — ³ Jo. Chrys. ep. XIV. et XCV.

— ⁴ L. XVI. de penit. C. Theod. et l. XVI. de Episcopali audienc. C. Just.

« Addictos suppicio, et pro criminum immanitate damnatos, nulli clericorum, vel monachorum, eorum etiam, quos econclitas vocant, per vim atque usurpatiōnē vindicare licet, aut tenere. Quibus in causa criminali, humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendae provocacionis copiam non negamus; ut ibi diligentius examineatur, ubi contra hominis salitem vel errore vel gratia cognitoris oppressa putatur esse justitia: ea conditione, ut si proconsul Comes Orientis, Praefectus Augustalis, vicarii fuerint cognitores; non tam ad clementiam nostram, quam ad amplissimas potestates sciunt esse referendum. Eorum enim de his plenum volumus esse iudicium: qui si ita res est, et crimen exegerit, rectius possint punire damnatos. Reos etiam, tempore provocacionis emenso, ad locum penae sub prosecutione pergentes, nullus aut teneat, aut defendat. Sed sciat se cognitor triga librarum auri muleta, primates officii capitali esse sententia feriendos, nisi usurpatio ista aut protinus vindicetur, aut si tanta clericorum, et monachorum audacia est, ut bellum potius quam iudicium futurum esse existimetur, ad clementiam nostram commissa referantur, ut nostro mox severior ultio procedat arbitrio. Ad episcoporum sane culpam, ut cetera, redinabilit, si quid forte in ea parte regionis, in qua ipsi populo Christianae religionis doctrine insinuatione moderantur, ex his que fieri hac lege prohibemus, a monachis perpetratum esse cognoverint, nec vindicaverint. Ex quorum numero rectius, si quos forte sibi deesse arbitrantur, clericos ordinabunt, etc. Dat. VI kalend. Aug. Mnizo, Honorio A. IV et Eutychiano coss. »

92. Tantum vero licentiam abripiendi ab officio damnatos capite, ex episopis in clericos atque monachos, quorum ad hoc illi opera uterentur, fluxisse diximus¹ occasione Constantini Magni edicti, quo jubetur, iniquas sententias prasidum ab episopis posse rescindi. Ceterum sanctos episopos haud novimus abusus esse hujusmodi impertita sibi Constantini legibus auctoritate. Nam scimus S. Ambrosium² Mediolanensem episopum, et Flavianum Antiochenum, non violentia clericorum, et monachorum, sed supplicibus precibus pro hujusmodi reis sub prasidum gladio periclitantibus egisse apud imperatores; sicut et monachos Syriae eadem ex causa Antiochiam concessisse; eodem modo pro ducentis ad supplicium apud prasides intercessisse; sic et Gregorium Nazianzenum pro Nazianzenis suis apud praefectum Cappadocie; S. Martinum quoque pro damnatis apud Avitiam Galliarum praefectum; S. Hieronymum³ etiam pro periculo capituli Claudi, ut eum eximeret, legatione Rufini, apud Honorium Mediolani agentem fecisse; et S. Augustinum apud Macedonium, Marcellinum, Donatum, et alios in Africa magistratus egisse.

93. Unde autem hujus sancienda legis Arcadio

¹ Annal. tom. III. anno Dom. 324. — ² Vide de his locis, IV. Annal.

— ³ Iher. in Apol. adv. Rufini.

imperatori manarit occasio : ignoratur ipsa quidem ; verum conjectura assequi possumus, id etiam ex magna Eutropii una cum iniuitate atque crudelitate potentia factum, ut cum aliquis manifeste innocens duceretur, idem a clericis atque monachis tanquam vindicibus hæse veritatis eriperetur : ejusmodi enim casibus, cum quid a praesidiis tyrannice ageretur, sacerdotes infraicto vigore eisdem restitisse, res geste S. Nicolai Myrensis episcopi in Eustathium proconsulem Asiae, S. Ambrosii adversus Theodosium, S. Basilii adversus Modestum praesidem, Chrysostomi in Eudoxiam Synesii episcopi in Libye praesides, et aliorum plurimorum sanctorum Acta testantur.

94. Quam autem efficaces esse solerent apud praesides preces episcoporum, ex Augustino disce, qui ad Marcellinum magistratum in Africa gerentem scribens¹, illud inculcat, magna fisis sacerdotii auctoritate : « Quoniam, inquit, Christiano loquor, maxime in tali causa, non arroganter dixerim : Audire te episcopum convenientem, domine eximie et merito insignis, atque carissime fili ». Quod si haec pro reis damnatisque Circumcellionibus Augustinus prestitit, quæ putas enim etiam egisse pro insolitus apud praesides? Agit de iisdem in litteris ad Macedonium proconsulem² datis : quibus et significat, non ita posci ab episcopis delinquentum veniam, ut impuniti permaneant, sed ut ad delictorum premitiam reserventur : « Nam quosdam, inquit, quorum crima manifesta sunt, a vestra severitate liberatos, a societate tamen removimus altaris ; ut penitendo placare possint, quem peccando contempserant, sequè ipsis puniendo. Nam nihil aliud agit, quem veraciter pénitet, nisi ut id quod malum fecerit, impunitum esse non sinat ». Haec ipse. Sed ad Eutropium, cuius occasione in haec defleximus, redeamus.

95. *Gainæ cum Tribigildo duce tyranis.* — Quo magis res ejus undequaque florentissimæ, nemine adversante, majoribus progressibus surgerent, adeo ut ipse videtur in omnibus imperare imperatori : eo amplius cum aulicorum omnium indigne ferentium cunuchum cæteris anteferri, tum præcipue Gainæ ducis exercitus invide id stimulos acuit : secum versantis, opera sua Ruffinum imperium invadente exsiliunt, et Arcadium jam sub gladio pericitantem eruptunt, et in imperio stabilitum ; sed tamen totius rei geste gloriam atque commodum in Eutropium, ea ipso sibi vindicante, translata. Quamobrem in eum invidia atque odio excruciatus, quibus de medio ipsum tolleret, machinari aggressus est dolos. Egit vero in primis cum Tribigildo barbarorum duce, sanguine sibi coniuncto, ut Asiae regiones molestiis infestaret : dum ipse in eum profectus, turpi collusione pugnare detrectat, cum eum obtinere facile potuisset, prætextum illum obtexens, ministrum, hand unico prælio totius Romani imperii aleam committendam. Sicque

colludens, neque dissimulans, egit ut barbarus magna cæperit esse formidini. Sed post tandem, cum sibi visum est opportunum, delegi et ipse voluit perduellis imperii : cum eo desperationis res Arcadii imperatoris redacte sunt, ut quibus Gainas vellet conditionibus pacem redinere cogeretur. Sed quomodo pacta conventa primum in Eutropii interitum conversa sint, dicemus anno sequenti, quo ea omnia configerunt. Porro Gainæ et Tribigildi clades hoc anno illatas in Asiam, cum Sozomenus³ et Socrates⁴, tum etiam Zozimus⁵ pluribus prosecuti sunt. Ex quibus intelliges, quam opportune, collabenti et periclitanti Constantinopolitana Civitati, una cum universo Orientali imperio consuluit Deus⁶, præficiendo illi Ecclesie hoc anno S. Joannem Chrysostomum, qui melius quam Simon Onias filius de orum jam labentem suffulsi domum, et ruinam minans corroboravit templum.

96. *Gazenses Christiani acriter ab Ethniciis vexati legationem ad Arcadium mittunt, qua fugitur Marcus diaconus, auctore sancto Porphyrio episcopo.* — Hoc item anno contigit legatio Marci diaconi a S. Porphyrio Gaze episcopo ad Arcadium imperatorem adversus Gentiles Gazenses negotium facientes in ea civitate fidelibus. Quod enim ad tempus spectat : cum per Eutropium imperatoris cubienti prefectum negotium curatum sit, penes quem erat summa rerum, quem anno sequenti creatum consulem constat cito necesse sublatum : et certum sit, a Joanne Chrysostomo Constantinopolitano episcopo idem negotium esse susceptum, qui hoc anno creatus est ejus sedis antistes : dicere opus est, nec ante presentem annum, nec postea ejusmodi legationem contigisse, sed hoc ipso anno : nam nec ante presentem annum fuit Chrysostomus episcopus, nec post fuit superstes Eutropius cubicularius. Qui vero hac ipsa functus est legatione, ipse scripsit historiam quam fidelissime Marcus⁵ diaconus Gazensis Ecclesiae, quam intexit Actis rerum gestarum ejusdem sancti Porphyrii Gaze episcopi.

97. Sed antequam rem aggrediamur, hic meminisse oportet, quæ superius sub Constantino, tertio Aunalium tomo, et sub Juliano, quarto eorumdem volumine dicta sunt, Gazenses addicfissimos Gentilites superstitioni fuisse, eosdemque semper dire insectatos esse Christianos, qui apud illos versabantur, temporeque Juliani tum episcopum Asclepam, tum etiam S. Hilariensem præstantissimum monachorum implacabili odio persecutos. Qui vero in ea civitate fideles erant perpacui, extincto Juliano, sub Christianis principibus, petierunt sibi episcopum a Cæsariensi metropolitano, sub cuius metropoli Gaza erat. Accepérunt autem post Asclepam treuionem, et post eum Aeneam, viros plane sanctissimos ; ac denum sub Arcadio Porphyrium, de quo agimus, ordinatum a Joanne epi-

¹ Aug. ep. CLIX. — ² Aug. ep. LIII.

³ Sozom. l. VIII. c. 4. — ² Socr. l. vi. c. 6. — ³ Zozim. l. v. — ⁴ Eccl. l. — ⁵ Apud Metaph. die 16 Februar. et Sur. tom. 1.

scopo Casariensi. Qui regatus a fidelibus Gazensibus dari sibi episcopum; probe sciens apostolico homine potenti opere atque sermone illam Ecclesiam indigere, qui iugis Gentilium persecutions tolerare, et vincere eos ad Christi fidem convertendo valeret, eisdem praefecti eumdem S. Porphyrii patria Thessalonicensem, qui in Ægypto apud Scethim in adolescentia vitam monasticam exercuerat annis quinque, totidem vero annos in Palæstina, quo visendorum locorum sanctorum amore profectus era: ubi tandem post multa edita vita sanctissima exempla, a Cyrillo licet errore Prailius scribilia ejus Ecclesie episcopo invitus creatus presbyter, custosque ligni sanetissime Crucis factus erat. Hunc igitur divino monitu accersitum, reluctantem diu, idem Joannes Cæsariensis antistes creavit Gazensem episcopum, annum aetatis agentem quadragesimum tertium.

98. Quid autem hic a Gentilibus passus sit, ejus (ut dixi) diaconus Marcus, qui ipsi, jam cum monachus esset, discipulus atque minister inhaerent, memoria commendavit, simplici quidem stylo, sed veritatis candore praelario, quo et cunctas res ab eodem Porphyrio gestas ad obitum usque prosecutus est. Nos vero omissis reliquis, ea tantum que a tempore episcopatus a Gentilibus Gazensibus passus est, quorum occasione opus fuit legationem ad Arcaclium mittere, persequemur. Atque in primis que in eum impii idololatras pagorum Gazensium, cum primo Gazam advenit ordinatus episcopus, perpetrarunt: Prope Gazam, inquit, pagi sunt in via, qui dediti sunt cultui simulaeorum. Eorum vero incolae consulto totam viam straverant spinis, et vallis impiderunt, ut non possent aliqui transire: effuderunt autem cennum, et aliis male olentibus fumis vaporarunt, ut nos fore suffocaremur, et veniremus in periculum ne vitam amitteremur. Vix tandem autem conservati, circa horam nocturnam ingressi sumus civitatem: Et postea:

99. «Accidit autem ut illo anno esset siccitas, et delectus pluviae. Gives vero omnes id adscribant ingressum beati Porphyrii, dicentes: Nobis resonum dedit Marnas, fore ut Porphyrius esset auctor malorum civitati». Vetus hoc erat Gazensium idolum, cui augustinissimum templum antiquitus adificatum, sub Theodosio imperatore (ut suo loco diximus) clausum lantum, nunquam autem ob præstantiam molis dirutum fuerat: illud vero rursum præfectorum indulgentia apertum Gazenses ingrediebantur. «Cum autem», inquit Marcus, «pergeret Deus non pluere primo mense, qui ab eis vocatur Deus, deinde etiam secundo, qui dicitur Epileos; omnes attigebantur. Congregati autem idololatria in Marnao, multa sacrificia, et multis preces faciebant ea de causa. Dicebant enim Marnam esse dominum imbrum (Marnam vero dicunt esse Jovem). Cum autem perseverasset septem dies, hymnos dicentes, et egredientes extra civitatem in locum qui vocatur Orationis, annum despondentes, reversi sunt ad sua opera, nulla re effecta.

100. «His sic factis, congregali Christiani cum viris, et feminis, et pueris numero ducentis et octoginta, rogauit S. Porphyrium, ut cum eis egredetur, et precaretur, ut demitteretur pluvia: jam enim era famæ: coque magis, quod beati ingressui adseribent siccitatem. Persuasus autem sanctus, cum indixisset jejunium, jussit omnes vespere congregari in S. Ecclesia, ut illuc vigiliæ peragremus. Fecimus autem tota nocte trigesita preces, et totidem genuflexiones, preter choros, et lectiones. Cum autem esset mane accepto signo venerandæ Crucis, quod nos præcedebat, egressi sumus cum hymnis ad antiquam Ecclesiam, quæ est a parte occidentali civitatis, quam ait aedificasse sanctissimum ac beatissimum Asclepam episcopum, qui multas sustinuit afflictiones pro fide Orthodoxa, cuius vita et facta scripta sunt in paradiso deliciarum. Cum ergo fuissimus in dicta Ecclesia, illuc quoque fudimus totidem preces; et illinc egressi, ivimus in S. Martyrium gloriosi martyris Timothei, in quo repositæ sunt etiam aliae reliquie Mænitis martyris, et Thees, quæ relata est in numerum confessorum. Cumque illuc fecissemus totidem preces et genuflexiones, reversi sumus in civitatem, factis tribus precibus et tribus genuflexionibus». Sed antequam reliqua prosequamur, observa tu in his omnibus veteris Ecclesie ritus, nempe usum processionis prævio signo crucis, vigiliæ, et genuflexiones. Subdit vero ipse:

101. «Cum autem fuissimus circa civitatem, invenimus eam clausam (erat vero hora nona) idololatreæ enim hoc fecerunt, volentes dissipare populum, ne perficeremus supplicationes. Cum autem mansissemus duas horas ante portam, et nemo esset qui aperiret: videns Deus populi patientiam, fleatusque, et ineffabiles lacrymas, maxime sancti viri: motus misericordia, quonodo tempore magni Eliae prophetae, mox ventum Austrum, et nubibus tegitur celum, et incipiunt fieri fulgura, et tonitrua, simul atque sol occidisset, et decidit multis imber, ut existimarent non guttae, sed grande de caelo dejici. Nos autem præ magno gaudio propemodum non sensimus: nos enim eramus invicem complexi. Quidam vero Gentiles cum adspexissent miracula, que Deus nobis fecerat, et credidissent, nobis portam aperuerunt: commixti sunt nobisem, clamantes, christus solis deus, ipse solus vicit. Convenerunt autem nobisem in sanctam Ecclesiam; et illinc beatus eos dimisit in pace, Christi signatos signaculo. Erant autem numero viri centum viginti septem, et feminae trigesita quinque, et infantes quatuordecim, ex quibus erant pueri quinque. Nos autem cum fecissemus perfectam gratiarum actionem, recessimus unusquisque domum cum gaudio et pace.

102. «Tanta quippe pluvia descendit illa nocte et altera die, ut omnes hincerent ne dominus corrueret, ex quibus plurimæ erant constructæ ex latribus. Pluit ergo Dominus noster Jesus Christus assidue ab octavo Lydenæ usque ad decimum: est

aurem apud eos Lydenaeus, qui apud Romanos Januarius: precedunt autem quinque diebus eorum menses, Romanos. Undecimo vero die peregrinus Theophanorum diem Domini Jesu Christi cum gaudio, laudantes et gralias agentes propter omnia que nobis fecit ejus benignitas. Accesserunt autem gregi Christi codem anno, preler illas centum viginti septem, alii quoque centum quinque ». Ille de his Marcus diaconus. Quod vero ad sicutatem perficit: non sicut nostra regiones, hieme tetatur serena Palauinum solum, illud præsertim quod Aegypto proximum est, ut Gaza confinis ejusdem: penes quos hibernalis siccitas certam parit frugum sterilitatem; unde et divina benedictio existimatetur, cum abundantes imbris terram prolunt: hinc illud Isaie¹: « Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bovis et asini ».

103. Quæ autem post haec secuta fuerint, ut opus esset adversus Gazenses Gentiles per legatos expostulare apud imperatorem, idem auctor narrare pergit his verbis: « Alii vero idololatriæ non cessabant insidiari beato, et aliis Christianis. Quando enim eis Prases obfingebat gentilis, eum vel pecunias corruptum, vel etiam per impianum eorum religionem persuasum, inducebant, ut vexaret Christianos: et ab eo tempore beato Porphyrio non levius veniebat afflictio. Assidue ergo noctu et diu rogabat benignum et clementem Deum, ut eos ab errore converteret ad suam veritatem ». Quid vero post haec admiserint in famulum ejus Barocham nomine, virum maxim epium, idem trahit, cum subdit: « Cum autem ivisset Barochas ipse aliquando in viuum propter canonem Ecclesiasticum, non procuia civitate, erat autem it qui canonem debebat, Idololatram: cum vero ab eo canon exigetur, isisque velle rem protrahere et differre, et ex eo nata esset inter eos contentio: accersit impius agricultor quosdam ejus pagi ei similes, et incipiunt verberare clavis beatum Barocham; et exportantes eum semimortuum projecerunt extra pagum iu solitudinem: illuc vero jacebat mulus et nullo sensu præditus. Alio autem die, Dei benignitate, transit per illum locum Cornelius diaconus cum aliis duobus Christianis; et cum invenissent ipsum Barocham, et eum cognovissent, importarunt in civitatem. Cum vero idololatram eum vidissent portari, arbitrati esse mortuum conversi sunt in furorem, propterea quod existimabant esse abominandum, mortuum ferre in civitatem: et cum eum vi eripuisserint ab humeris eorum qui ipsum portabant, incipiunt verberare plium Cornelium diaconum et duos Christianos; et ligato pede beati Barocha, trahabant eum.

104. « Interim autem renuntiunt quidam fratres beato episcopo. Is vero conturbatus me accersit, et alios tres fratres qui inventi sunt apud ipsum, et dicit nobis: Confidentes concurrete, o fratres: est enim tempus martyrii. Postquam autem pervenimus ad locum ubi ligarant beatum, concurrell pot-

plius: et alii quidem sanctissimum episcopum afficiebant contumelias; alii vero videntes ejus tolerantiam, et quod, cum contumelias afficeretur, non irasciebatur, sed rogabat unumquemque, dicens, ne sic probris, et contumelias afficerent corpus quod est obnoxium isdem affectionibus; fuit nostrarum partium, et in se invicem convertuntur ad plagas usque. Nos autem cum multam vidissimus confusione, portantes plium Barocham, discessimus in S. Ecclesiam. Postquam vero vidimus eum adhuc spirantem, ejus curam egimus. Pro eo autem funderebant per totam vesperam, et noctem intense preces: omnes enim fratres convenerant. Sanctus vero episcopus non cessabat lacrymari, et Deum pro ipso rogare: sciebat enim qualis esset ejus dominus zelus. Cum autem vidisset Deus lacrymas sancti pontificis et preces populi (eum enim existimabant ut alium Phinees adversus idololatras) acceleravit ei suam misericordiam, et illa nocte aperit oculos ejus, et incipit loqui, et petere dari sibi potum.

105. « Ego autem qui ei assidebam, statim eccecurri, ut renuntiarem beato episcopo. Prae magno enim gaudio oblitus sum dare ei potum: et mihi id accedit quod ancille¹ tempore beati Petri, quando auditâ voce ejus, præ gaudio non apernit ostium sed cum dimittens, primum annuntiavit his qui erant domi: tale quid ego quoque passus sum. Cum id autem beatus audisset episcopus, non fuit vietus ab animi affectione, sed perseverabat in precibus. Nos autem cum intellexissemus ejus firmitatem atque constantiam, eum mittentes, recessimus ego et pius Cornelius diaconus; assidebat enim mecum beato Barochas. Postquam autem implevit preces, et omnem consequentiam sanctissimus episcopus, ipse quoque nobiscum sedens interrogavit plium Barocham, quemadmodum id esset passus ab initio: ipse vero narravit nobis omnia. Dum nos autem consultaremus quid esset faciendum, fit mane. Et ecce defensor populi cum Irenachis, et duobus primoribus Timotheo et Epiphanio, et aliis multis venientes, incipiunt clamare, et tumultuari dicentes: Cur intulisti mortuum in civitatem, eum patriæ leges hoc prohibeant? Putabant enim Barocham illatum fuisse mortuum. Interim autem contumelia quoque attiebant beatum episcopum. Nos vero cum tumultum audivissemus, egressi sumus: et cum nos videbant, ecepérunt me verberare, et plium Cornelium diaconum. Cum autem eos qui erant ex populo vocassens in testimonium, sanctissimus episcopus os nobis obstruebat, unumquemque rogans et admonens ne irascerentur tam inconsiderate. Illi vero impii, quo magis rogarabant, eo magis furebant, et virum sanctum afficiebant contumelias ».

106. At plane mirandum post haec accedit, cum pro defensione suorum Deus armavit infirmorum, neque Barocham, quem panicas ante horas pene extinctum deplorabant: etenim ex his quæ præcesserunt, et subsecuta sunt, ea omnia divino adscribenda

miraculo, nemo negarit. Quid autem id fuerit, accipe: « Cum igitur impii pergerent tumultuari, confirmatur et roburatur pius Barochas, et impletur divino zelo; surgitque, et arripit fustem, et incipit verberare eos qui in eum incidebant. Tantus vero illos invasit metus, ut inciperent cadere unus super alium, fugientes: eosque est persecutus usque ad id quod tunc erat Marnaenum : revertiturque cum magna Victoria novus nosler Samson , stratis mille alienigenis. Ab illo ergo tempore ipsum timebant idololatiae, et nec ejus quidem nomen audire poterant ». At hic magis illud consideratur miraculum, quomodo non in eum magistratus etiam in fugam convertentem universa civitas insurrexerit: ut plane nihil sit quod dici possit, nisi illud occidere¹: « Tunc obriguerunt omnes habitatores Chanaan, robustos Moab obliniū tremor »: visum est enim illis, mortuum adversus ipsos pugnare, atque plusquam humanis viribus armasse dexteram: sibi vero consultis esse putarunt fugere, quam luctari cum larvis. Porphyrius igitur contemplatus rem tantam divini Spiritus robore perpetratam, memor Phinecem² una cum ejus posteris a Deo ob zelum mercedem perpetui sacerdotii consecutum, ipsum Barocham ad ordinem diaconatus provexit, ordinato cum eo simul et Marco hujus scriptoris auctore, qui haec de his subdit: « Brevi autem post tempore dignati sumus ordine diaconatus ego et pius Barochas: ego quidem plane indignus qui cum assequerer, ille vero meritissimo jure id assuetus».

107. Haec quidem omnia praecesserunt legationem, cum S. Porphyrius venturus quoque malis, ne evenirent, sollicite prospecturus, eundem Marcum diaconum ad imperatorem Constantinopolim legat. Sed præstat audire ipsum haec omnia exactissime describentem: « Videns, inquit, sanctus pater noster Porphyrius nefaria que quotidie fiebant ab idolatriis, statuit me mittere Byzantium ut peterem ab imperatoribus, ut dirigerentur templi simulacra: Gaze enim adhuc maxime celebrabatur quod vocatur Maruaeum. Et scriptis litteris ad episcopum Constantinopolitanum cuius laus et gloria memoratur ab omnibus) navigavimus, et spatio virginis dierum eo pervenimus: et redditis litteris beato Joanni, ore eum omnia docui. Cum primum autem audivisset, id significavit Eutropio cibiculario, qui tunc erat assidius apud imperatorem Arcadium. Cumque ei legisset epistolam beati episcopi, et petitisset ab eo ut concurredet cum litteris; accepit ab eo promissis, exiit, et dixit mihi: Quielo animo esto, o fili: spero enim in Dominum Christum, quod suam, sicuti solet, sit facturn misericordiam. Ego vero non cessabam quotidie eundem admonere Joannem. Ille autem mittebat, et instabat Eutropio.

108. « Septem vero post diebus prouinciatur ediculum imperatoris, ut clauderentur simulaera Gazeorum civitatis, et ne consulerentur amplius. Traditur autem hoc iussum in manus enjusdam Hilarium

hominis coadjutoris Magistri Officiorum. Ego vero tribus post diebus egressus sum Byzantio, et spatio decem dierum pervenio in civitatem Gazeorum, septem diebus præveniens Hilarium. Inveni autem sanctissimum Porphyrium ægrotantem.

109. « Postquam vero ei tradidi responsum beatissimi Joannis episcopi Constantinopolitanum, et id legil: letitia affectus convaluit a febre. Diebat autem se in morbum incidisse ex nulla afflictione Idololatrarum. Septem vero post diebus venit dictus Hilarius habens duos commentarienses consulatus, et multos adjutores ex Azoto et Ascalone, et omnes ministros publicos. Statim autem comprehendit tres primores, et acceperat ab eis satisfactione, ostendit eis divinis editiū, quod jubebat ut clauderentur idolorum lempa Gaze civilis; et eversis omnibus qua erant in eis simulaecris, ea clausit: Marna vero simulacrum sivil latenter consuli, pro eo plurimis acceplis pecunias. Rursum autem faciebant ut solebant idolatriæ nefaria ». Hic finis Marci legationis, pia Imperatoris mente effectum, qui querebatur, optimum consecutæ, sed ministri avarilia omnino frustrate. Quomodo autem, Christianos iterum lacessentibus ethniciis, ipse Porphyrius post annos tres contulit se ad Imperatorem pro demolitione Marnæi delubri, suo loco dicturi sumus. Quod vero spectat ad S. Joannis Chrysostomi officium adversus idolatriam Gazensem impensum; plurimum ipsum laborasse, ut et in Phœnicia eam extirparet, suo loco dicemus.

110. Cæterum quantumlibet cupiditate Hilarii cassa prorsus reddita fuerit Marci legatio: haud tamen Dei virtus evanesci potuit, quia de conversione Gentilium trophyæ sepe referret. Nam subdit ibidem Marcus diaconus de Elia nobilissima femina pariente, que cum felum non posset emillere, nec nulla medicorum arte vel deorum Gentilium ope juvaretur, per nutricem fidelem, a Porphyrio accepta potestate eam curandi, liberata est: « Cum ei, inquit, nutrix voce magna coram omnibus ait: Dicit magnus sacerdos Porphyrius: Jesus Christus filius Dei vivi te sanal. Crede in eum, et vives. Statim mulier, cum valde ejuslassel, edidit felum vivum. Omnes autem qui illæ sunt inventi, obstupefacti, exclamaverunt: Magnus est Deus Christianorum: magnus est sacerdos Porphyrius. Die autem sequenti parentes mulieris, et maritus, et cognati, et omnes necessarii eundes ad beatum Porphyrium, procederunt ad ejus pedes, pelentes Christi signaculum. Beatus vero cum eos signasset, et fecisset catechumenos, dimisit illos in pace, et præcipiens eis, ut vacarent sancte Ecclesie: et paulo post cum omnes catechesi instituisset, baptizavil eos, necnon etiam infantes cum muliere; vocavit autem nomen ejus Porphyrium. Qui vero fuerunt illuminati propter occasionem mulieris, erant numero sexaginta quatuor ». Sieque hoc modo tum Christus de ethniciis triumphavit hoc ipso anno; post triennium vero demolitione Marnæi perfectam fuit victoriam consecutus: quomodo autem id acciderit, suo loco dicemus.

¹ Exod. xv. — ² Num. xxv.

Anno periodi Greco-Romanae 5891. — Jesu Christi 398. — Anastasi pape 1. — Arcadu 16. et 3. Honori 6. et 4.

1. Quinquennialia Honorii. — Coss. *Honorius* Aug. IV. et *Eutychianus* in Oriente creatus, qui et prefectus praetorio erat. Hi « Consulatum editionibus ludisque celebrarunt : Romae quidem Honorius Imp. Constantinopoli vero Eutychianus », inquit Socrates lib. vi, cap. 2. Honorius Imperii vivente patre initi Quinquennialia celebravit, et ob ea solemnia consulatum capessit.

2. Obitus S. Siricii PP. — A num. 1 ad 3. Mortem sancti *Siricii* papæ consignata reperimus ad VI kalend. Decemb. seu ad diem xxvi mensis Novembrii in Martyrologiis excuso Bede, attributo divo Hieronymo, Rabani, altisque a Bollaudo ad diem xxii mensis Februarii inter prætermissos citatis. Quare cum die vicesima secunda mensis Decembri anni trecentesimi octogesimi quarti Pontifex Romanus consecratus fuerit, sedit « annos tredecim, menses undecim, dies quinque », non vero, ut Anastasius et passim catalogi habent, annos quindecim, menses undecim, et dies viginti quinque. Annis illi quindecim infarti in librum Pontificalem, quod in epitaphio ejus antiquitus exarato, et a Baronio recitato legatur :

Ter quinos populum qui rexit in annos amore.

Verum epitaphii conditor annos illos utrinque incompletos numeravit. In chronicis Prosperi a Labbe edito, et in quibusdam manuscriptis ejusdem Prosperi, nulla mensum aut dierum mentione facta, *Siricius* dicitur, sedisse annos XIV; nec dubito, quin ita Prosper scriperit, licet in editione Scaligeriana loco, annos XIV positum sit, annos XVI. Baronius *Siricio* annos tredecim, mensem unum, et dies quatuordecim assignat, additique ita omnes Catalogos habere, quod tamen in nullo reperi. In libro Pontificali dicitur *Sepultus V kalend. Martii*. In quibusdam vero Martyrologiis, a Florentino in Notis ad Martyrologium sancti Hieronymi ad diem XXVI Novemb. memoratis, ejus depositio inscribitur ad VIII kalend. Martii. Verum uterque dies ad aliquam sancti Siricii translationem referendus, ut ejus Pontificatus duratio, et successoris ejus initium manifeste ostendunt.

3. Siricius papa Hieronymum in Orientem abire permittit. — De *Siricii* sanctitate Baronius

dubius, eum in Romano Martyrologio non reposuit, et in Annalibus negligentia accusavit. Sed Florentinus laudatos ex pluribus vetustis Martyrologiis ejus sanctitatem adstruit, et ad ea, que Baronium movere, ut de illo in Martyrologio Romano siceret, respondet. Primum non probat Baronius, quod *Siricius* exemplo Damasi in conscribendis epistolis Hieronymi opera usus non sit, neque eum, ut par erat, foverit. Certe negari non potest Hieronymum a Siricio initio ejus pontificatus non magni factum ; quod plures Romani clerici, invidia et odio in sanctum doctorem flagrantibus, persecutionem in eum moverint, ac grave aliiquid crimen sancto viro imposuerint ; id enim ex illius epistolis colligitur, et monet Baronius anno CCCLXXXV, num. 8. Nec difficile erat, magis magisque in eum illos irasci, si palam eos ipse redarguebat, dum Roma esset, et in epistolis ad amicos post discessum datis, vehementer exagitabat, dum *Pharisaeorum Senatum* vocabat, et apertis verbis inscitiae, atque pravorum morum arguebat. Quare *Siricius* criminosis relationibus adversus Hieronymum forsitan circumventus, ad sedanos tumultus illum Romam non retinuit, sed sanctorum Locorum et studiorum ardore inflamatum, permisit Hierosolymam regredi. Accessit quod sanctus Doctor in *Jovinianum* vehementer calumniam stringens, ita virginitatem extulisse visus est, ut matrimonium quodammodo dammare crederetur. Quod licet ab ejus mente prorsus abhorret, illa tamen communis tunc Romæ fama fuit. Unde *Pammachius* Romæ pariter coactus est exemplaria opuscularum adversus *Jovinianum* subtrahere, quod sanctus Hieronymus Epist. LII ad ipsum Pammachium prudenter et amanter factum laudavit.

4. Clerici Romani S. Paulum apud Siricium criminantur. — Quod autem minus aqua animi in sanctum *Paulum* Nolanum Siricium fuisse Baronius reputaverit, id hausit ex prima, nunc ordine quinta, ejusdem Paulini Epistola ad Sulpicium Severum, in qua dolens, dum Roma fuit, Zelotyorum incendia clericorum addit : « Sed pleniū indicare potuerunt conservi nostri pneri tui, quantum nobis gratie Dominicæ detrimentum faciat Urbici papa superba discretio ». Infensum ex hoc Siricium Paulino deducit Baronius anno CCCXIV, num. 90, et causas minoris existimationis venatur : vel quod Pon-

fix Urbicus seu Romanus inter suos clericos compitare illum noluerit, vel aversatus fuerit, quia repente ex laico Paulinus vir consularis et senatorius in Hispania presbyter, quamvis coactus, evaserit. Sed facile potuit ex eodem penitus Clericorum et curiae Romanae Paulinus criminari apud *Siricum*, et invidiam in eum cenflare, ut in Hieronymum, quod jam monachus contra laxioris vita clericos declamaret. Sed vere etiam fatendum est, *Paulinum* ex humana ratione optimum semper non fuisse hominum et eorumdem morum estimatorem, dum *Siricum* superbe discretionis insimulat, quem Hieronymus nimis simplicitatis et iunctae bonitatis quodammodo coagrit; et quamvis sanctitate morum *Paulinus* polliceret, minus acris iudicii reputari potest, dum de unoquoque bonum prasumens, quemadmodum et *Siricus*, etiam Ruffinus ex Palestina, cum pace et amplexibus Hieronymi discendentem, magni fecerit, *Vigilantium* in longo Hispaniarum itinere non agnoscens laudaverit, et *Melaniam* Origenistarum errorum antesignanam sanctam dixerit, et pluribus laudibus cumulaverit, ut animadverterit Baronius ad annum ccxcvi, num. 3. Cum ergo haec sanctitati Paulini non obfuerint, ex eodem capite que Baronius notavit, *Siricii* sanctitati non detrahunt. Sed de Siricii sanctitate plura Florentini laudatus.

5. *Anastasius fit papa*. — In libro Pontificali legitur, post *Siricii* mortem cessasse episcopatum *dies xx*: verum inter pontificia per haec tempora in eo libro male consignata, ut jam non semel monimus. Quare cum *Anastasius* natione Romanus ordinatus fuerit die quinta mensis Decembri, in quam Dominica incidebat, ut ex dicendis in morte ejus manifestum fiet, liquet non tantum Sedem vacasse per *dies octo*; sed etiam initium Damasi et Siricii, quod haec tempore male collocatum fuerat, suis diebus et annis a nobis redditum esse. Porro *Anastasium* hoc anno pontificatum suscepisse, testatur Prosper et Marcellinus in Chronicis. Papellocius, qui in *Conatus Chronico-Historico* ordinationem *Siricii* cum die quinta Januarii anni ccclxxxv mate affixit, ejus mortem, et *Anastasii* ordinationem optime collocavit. Sed Baronius, qui initium *Anastasii* cum die xiv mensis Martii perperam copulavit, vel ex gestis Rome a *Ruffino* ante mortem Siricii refellitur; ex his enim patet, *Siricum* usque ad incisum Novembre vitam produxisse, cum Ruffinus ante finem anni superioris Romanam non adventarit.

6. *Solatus Hieronymus Panmachium de morte Paulini uxoris*. — A num. 14 ad 19. Epistola Hieronymi ad *Panmachium*, que ordine est xxvi, quare cum de morte Pauline uxoris ejus saeta Paulae filiae solatur, hoc vel superiori anno scripta. Hieronymus enim in Epist. xxx ad Oceanum, ait: «Quarto astatis circulus volvitur, ex quo ad Heliодorum episcopum Nopotiani scribens epitaphium, quidquid habere potui virum, in illorum dolore consumpsi. Ante hoc ferme biennium Panmachio meo pro subita peregrinatione Paulina brevem epi-

stolam dedi». Quare cum Epistola ad *Heliодorum* anno ccxcvi data sit, Epistola xxx ad Oceanum, anno ccxcix vel anno cō scripta; Epistola vero xxvi ad *Panmachium*, hoc vel superiori anno. Cumque in fine Epistolæ xxvi mentio sit de *Pauliniano* sancti Hieronymi germano tunc a se in Italianum misso, colligitur, *Melaniam* et *Ruffinum* ex eunten anno trecentesimo nonagesimo septimo ex Oriente discessisse, Hieronymus in secunda Apologia adversus Ruffinum, scribit, *Paulinianum* post annum navigationis Ruffini Romanum prefectum esse, ideoque anno currenti, ut Baronius num. 6 recte observavit. Quare non video, sententiam Enni, cardinalis Norisii, lib. 2 Hist. Pelag., cap. 2, que docet Ruffinum anno ccxcvi ex Oriente digressum esse, sustineri posse. Sic enim hic annus secundus esset commemorationis Ruffini in Urbe, aut etiam tertius inchoatus, qui tamen primus tantum fuit. *Paulinum* in flore adhuc juventae defunctam *Panmachius* vir proconsularis, ut ait Palladius in Lausiac., cap. 122, imo secundum Hieronymum Epist. xxvi consulum pronepos, multis prosecutus est lacrymis, et largissimis etiam in pauperes eleemosynis revolut. Quo utroque cum nomine et consolatur et commendat Paulinus Epistola xiii, que alias erat xxxvii, et pars Epistolæ xxxiii. Haec vero Paulina laudibus subinde inspersa est.

7. *Terminus Christianorū religioni ab Ethnicis praefixus*. — A num. 19 ad 22. Baronius Chronologiam suam auctoritate divi Augustini, lib. 18 de Civit. Dei, cap. 53, confirmatam existimat. Ait enim Augustinus, Ethnicos exegitasse nescio quos versus, quos in vulgo tanquam oracula jactabant, quibus asserabant, Christum nullum iri «per trecentos sexaginta quinque annos», quo annorum numero completo, Religio Christiana «sine mora sumeret finem». Quibus verbis cap. sequenti haec subjicit Augustinus: «Ex ipso anno querendum est, quando trecenti sexaginta quinque completi sint. Mortuus est ergo Christus duobus Geminis coss. octavo kalendas Aprilis, etc. ac deinde aliis atque aliis accessibus credentium crevit Ecclesia. Ac per hoc colligitur etiam dies, ex quo annus ipse sumpsit initium, scilicet quando missus est Spiritus Sanctus, id est per idus Maias. Numeratis proinde consilibus, trecenti sexaginta quinque anni reperiuntur impleti, per easdem idus Maias, Consulatu Honorii et Eutychiani». — «Quam quidem Augustini supputationem», inquit Baronius, «nostra Chronographie optime convenire cognoscis: siquidemque nos numeravimus Domini annum trigesimum quarum, ipse a Die Pentecostes numerali primi. Porro numero trecentorum sexaginta quinque annorum si addas trintata tres, utique reperies a nascente Domino, usque ad dictos anni finis Consules Honorium et Eutychianum recte numerari annos trecentos nonaginta octo». Ita Baronius. Verum fallitur Cardinalis doctissimus: «Augustinus enim Christi mortem illigat consulatum diuorum Geminorum, qui incidit in annum aerae Christianae vicesimum nonum, ut nunc tandem inter eruditos

omnes convenit, non vero in annum ejusdem aerae xxxiv, ut perperam Baronius explicat divum Augustinum, quem supponit illi anno Christi morem illigare, cum tamen ibidem Augustinus discrete assertat mortuum Christum «dnobus Geminis coss.» qui consulatus secundum Baronium concurredit cum anno Christi xxxi, a quo ideo *ccclxv* illorum annorum initium repetere debebat, siveque non annos *ccclxv*, sed *ccclxvii* reperisset, ex quo necessario intulisset numerum illum *ccclxv* annorum depravatum esse.

8. Corrigitur locus D. Augustini corruptus. — Ilujus loci corruptionem neque Patres Benedictini in postrema Operum S. Augustini editione animadverterunt, nec ullus alias quem viderim, cum tam illud in dubium revocari non possit. Loco itaque *trecenti sexaginta quinque anni reperiuntur impleti*, legendum *trecenti sexaginta novem anni reperiuntur impleti*. Similem depravationem in omnibus Augustini codicibus reperiri, anno *cxxxii*, num. 6, visuri sumus; neutraque corruptio mira videri debet, cum in numeris vel in vocibus eos exprimitibus, in quibus lapsus facilis, sita sit.

9. Lex xxxi de Episcopis data non fuit adversus haereticos. — A num. 22 ad 33. Honorius legem Cod. Theod. 31 de *Episcopis*, sub hujus anni coss. emisit VII kalend. Maii Mediolani, eamque inscripsit Theodo, qui prefectus praetorio Italiae erat. Ea Honorius capitali pena puniri jubet, irruentes in «ecclesiam, et sacerdotibus aut ministris seu clericis, vel ipsi cultui vel loco injuriam» inferentes. Quam legem cum ad Africam pertinere ex iis, que in ejus fine leguntur, animadvertisset Baronius, existimavit occasionem ei prebuisse Donatistarum *Circumcellionum* vesaniam, eorumque in Catholicos impetum: de quibus multa loca ex Augustino in medium adduevit. Inde infert Baronius, Augustini libros tres contra litteras Petiliani Donatista Cirtensis episcopi elaboratos fuisse ante hanc Honorii legem, qua capitale supplicium adversus inferentes injuriam in personas et loca sacra decernitur; quod Augustinus lib. 2, cap. 20, scribat: «Nullam quidem legem ab imperatoribus datam, ut occideremini, recolo». Verum haec Augustini verba nihil commune habent cum hac lege Honoriani; eum ea adversus haereticos emissam non fuerit, ideoque inde minime innotescere possit, quo tempore tres illi libri ab Augustino editi sint. Gothofredus in illius legis commentario recte observat, perperam eam accipi de *Effractoribus Ecclesiarum* aut de *sacrilegio* in commune, quod ferme faciunt interpres, additique conjecturam Baronii non esse improbabilem. Verum eum in ea lege nihil occurral quod de haereticis specialiter intelligi possit, praefenda ejusdem Gothofredi conjectura, quam lectribus ita proponit. «Erunt, inquit, forte, qui horum temporum statum spectantes ita existinaturi sunt, Gildoniaci in Africa belli profligati occasione hanc legem ab Honorio promulgata. Nempe *Honorius* paulo ante profligato Gildone, partim Urbis annonae,

quann *Gildo* vexaverat, prospectum ivit, ut ex variis legibus hoc anno ab eodem imperatore eodem mense Aprili datis, et eidem Theodoro prefecto praetorio inscribris patet, partim provincialium Afrorum securitatibz prospexit. Calumniatoribus inter cetera repressis, qui tyrannis profligatis, de more emergere soliti, qui pertinet mense superiore Marlio lex nlt. Cod. Theod. de *Calumniatoribus*, item viotentis in Ecclesiam irruptoribus repressis. Ad quam securitatem pertinere videatur haec lex; cum jam forte *Gildoniis* factores, satellites, in Ecclesiis pervestigarentur, etiam inter ipsa scra ». Ita Gothofredus, qui in veram hujus legis causam penetrasse videtur, licet eam cum hesitatione proponat.

10. Quo anno libri adversus litteras Petiliani scripti. — Patres Benedictini, tom. ix Oper. divi Augustini, in Admonitione pravia ad libros tres contra litteras Petiliani, aucti, Augustinum loco laudato hanc legem 31 de Episcopis non recoluisse, «forte an quia eam in Africa contra Donatistas executioni demandata nonquam viderat. Praeterquam quod an ea lex ad Donastistas spectaverit, fueritque anno *ccxcviii* promulgata, non satis liquet». Verum haec lex neque contra haereticos, neque contra Donatistas in speciali data fuit, et legem tam Ecclesiis, quam earum ministris adeo salutarem, hoc anno in Africa, ad quam pertinebat, promulgatam non fuisse, omnino improbabile. Recte tamen observarunt, libros istos circiter annum quadringentesimum compositos esse; cum Augustinus et lib. 1, cap. 9, non obscure significet scribere se post mortem *Optati Gildoniani*, que non sub hujus anni finem, ut ipsi scribunt, sed mense Aprili, ut mox videbimus, contigit, et lib. 2, cap. 92, num. 210, aliam de anterendis idolis, que anni sequentis est, Honorii legem aperte indicet, ac denique his libris locum in Retractionibus assignet post opuscula quadam sua, que anno eo aut em elucubravit.

11. Petilianus partis Donati defensor acerrimus. — *Petilianus* in Donati parte Episcopus, advocate forensis antea fuerat, quem *Cirta*, que civitas est Numidiae, cum Catholicus Catechumenus esset, raptum fuisse a Donatistis, et per vim ab iis baptizatum, noletemque ordinatum, refert Augustinus tam in Sermone de gestis cum Emerico, quam in lib. 2 contra litteras Petiliani, cap. 104. Evasit postmodum *Petilianus* partis Donati defensor acerrimus, fuitque unus ex septem episcopis delectis, qui in Carthaginensi collatione anno *cxi* habita, adversus Catholicos totidem episcopos disputarunt. *Petilianus* tres illas, quas refellit Augustinus Epistolæ, Donatianis presbyteris et diaconis contra Catholicos scripsit. In libro secundo ait Augustinus cap. 51, *in qua* (nempe *Cathedra Ecclesie Romanae*) *hodie Anastasius sedet*. Quare cum hic mense Decembri anni quadringentesimi primi supremum diem obicerit, libri illi post eum Christi annum exarati non fuere. Baronius num. 31 suspicatur, aut duos fuisse Petilianos, quorum alter *Cirtæ*, alter *Constantiæ* Epi-

scopus fuerit, vel irrepsisse errorem in titulum *Commentiariorum contra litteras Petilianas*, ut loco *Constantinianensis*, *Cirtensis* sit positus. At *Cirta Constantina* etiam appellata, indeque Augustinus Petilianum modo *Cirtensem*, modo *Constantinensem* Episcopum appellat, quod in dubium revocari non potest.

12. Augustinus scribit libros adversus Petilianum et Parmenianum. — Post tres libros contra litteras *Petilianas*, Augustinum libros contra Epistolam *Parmenianam* episcopi Carthaginensis partium Donatistarum, scripsisse, tradit Baronius num. 32. Quare hos libros circa annum quadringentesimum in lucem datus scire putant Patres Benedictini in Admonitione prævia ad illos, tom ix Oper. D. Augustini. In Retractionibus enim sub opere de Consensu Evangelistarum, quod ad annum circiter cœd revocant, collocantur. Praeterea quoties in illis de *Optato Gildoniano* loquitur Augustinus, ejus tyrannici finem impositum significat, tandemque in lib. 1, cap. 9, dicit Deorum « simulacra everti atque confringi jussa esse recentibus legibus ». Hujus vero anni initio Optatus Gildonianus interiit, et ea leges anno sequenti ab Honorio date. *Parmenianus* Donatistarum apud Carthaginem episcopus *Tichonius* Donatiste Epistolam scripsit, ut sue communionis hominem præclarum quedam ex Scripturis testimonia et argumenta pro Ecclesia Catholica scriptus suis inserente cohiceret. Eam *Parmenianus* Epistolam tribus libris aggressus est *Augustinus*, in quorum priori injustis querelis, quas ille cœcludit in Catholicos, occurrit, et in duabus ultimis Scriptura testimonia, quibus imperitos decipere Parmenianus conabatur, ad legitimum sensum reducit.

13. Concilium Carthaginense quintum vulgo appellatum. — Ad num. 33 et seqq. Baronius existimat, Concilium Carthaginense, *quintum vulgo appellatum*, post *Consulatum Cesarii et Attici*, hoc sc. anno, die *VI kalend. Junii* celebratum esse, quia id in quadam codice Ms. se legisse dicit. Praeterea hanc synodus inter Carthaginenses, quae canones edidere, non *quitam*, sed *tertiam* diei debere contendit. Verum Justellus in prefatione ad *codicem canonum Africanae Ecclesie* observat, hanc synodum post *consulatum Fl. Stiliconis*, anno sc. dei coactam esse, indicare collectionem Ms. Isidori Mercatoris, in qua legitur : *Post consulatum Fl. Stiliconis, XVI kalend. Julias*. Deinde præterquam quod Baronii sententia mutat ordinem Conciliorum Carthaginensium, quomodo anno cui celebrari potuit Concilium Carthaginense *quintum VI kal. Junii*, aut *XVI kal. Julii*, cum Codex canonum Africorum *XVI kal. Jul. post consulatum Stiliconis*, referat aliud concilium inferius memorandum? Quare ex codicium varietae colligendum, inquit Schelstatius in dissert. iii de Ecclesia Africana, cap. 9, consulatum addititum esse; eumque anno cœ nullum aliud Africanum Concilium celebratum reperiatur, huic anno Concilium Carthaginense *quintum* assignat, et hoc pacto omnes diffi-

cultates superat, quæ moveri possunt tam circa ordinem Conciliorum Africæ, quam circa rescripta imperatorum de abolendis idololatriæ reliquiis. Legenda quæ de hoc Concilio habent, Marca in disserr. de veter. collect. can., cap. 8, et Gothofredus in commentario leg. 17 Cod. Theod. *De paganis*, nobis enim nihil haec tenus ocurrunt, quo Concilii Carthaginensis *quinti* epocha certe definiiri possit.

14. Gildo tyranus Africæ debellatus. — A num. 33 ad 63. Adversus *Gildonem*, Africæ tyranum exercitus Romanus movit præcedentis anni exiū, certe hyeme, ut anno superiori num. 37 ostendimus. Fuit *Gildo* comes et magister utrinque militia per Africam, ut ostendit inscriptio leg. 9 Cod. Theod. *De adultriis*, et testatur Zozimus lib. 5, pag. 788. Sive autem tyrannidem in Africa moliretur, sive quod Africam Occidentali imperio detraheant, Orientali adjunctam velle, sub finem anni trecentesimi nonagesimi sexti Africani sibi vindicare cepit. Apud Claudianum his verbis Roma conqueritur.

Spes unica nobis
Restabat Libya.

Et mox :

Hanc quoque nunc Gillo rupit sub fine cadentis
Autumn.

Et paulo post :

Quem veniens induxit hyems, mox perculit hostem.

Statim Senatusconsulto, prisco more, Rome facto, publicus hostis declaratus, bellumque in ipsum decreatum, ut videre est apud Claudianum in landes *Stiliconis* lib. 1, et apud Symmachum in Epist. 4 ad *Stiliconem*, lib. 4. Tandem præsentis anno, teste Marcellino in *Chronico Gildo debellatus*, mox et strangulatus sua manu interiit. Superatus est ante diem xii mensis Aprilis, ut ex tribus Constitutionibus hoc anno datis deducit Gothofredus in *Chronologia* Cod. Theod.

15. Et quidem ante diem xii Aprilis. — Prior est lex 4 *de canone frumentario Urbis Romæ*, qua Honorius annona Urbis Romæ consultuit, fraudibusque annona Urbica dampnos occurrit. Altera est lex unica *de pretio panis Ostiensis*, qua ideum Imperator annona Urbis Romæ plene consultuit, pretio videlicet panis statuto, panis nempe Ostiensis, seu Fiscalis. Tertia lex 20 *de Pistoribus*, in euodem finem data *VII kalend. Maii*, die nempe xxv April., cum iam due priores die duodecima Aprilis emissa fuissent. Posteriorem legem ad Africam pertinere, manifeste apparet ex leg. 31 *de Episcopis* publicata *VII kalend. Maii* currentis anni, qua irmentum in Ecclesiis per Africam impetu variis rationibus persequitur *Honorius*, et in ejus legis fine de *Judicibus Africanis* et *Comite Africæ*, qui militibus præparat, loquitur. Date hæ leges, quia gravissima famæ

Rome exorla fuerat, propter retardatum ex Africa conmealum; de qua fame Claudiannus de bello Gildoneo, lib. 1 in *Entropium*, lib. 1 in *landes Stiliconis*, *Symmachus* lib. 4, Epist. iv, et Prosper in *Chronico Imperiali* mentionem faciunt. Sed non tantum laudatae leges ad Africam, et ad ammoniam inde asportari solitam pertinent; sed et ad victorianam de *Gildone* relataam, ut ex lib. 7, Epist. v*m* *Symmachus* clare deducitur. Is enim narrato metu, in quo propter bellum fuerant Romani, subjungit jam meliorem spem affulgere, Urbemque de alimonia provideri.

16. *Imo ante ejusdem mensis initium.* — Imo ante mensem Apriliem devictum fuisse *Gildone*, ostendit lex 3 Cod. Theod. *De calumniatoribus*, data hoc anno Mediolani *III id. Mart.* Nam, ut in ejus comment. observat Gothofredus, tyramnis aut debellatis aut cassis, exoriri passim solebant *delatores* eorum, qui tyramnorum partes sectati fuissent, aut eisdem lavissent: adeo ut promiseue innoentes etiam ab hujusmodi delatoribus accusarentur, inimicos suos forte hoc tyramnidis praetextu perditos volentibus. Quare laudata *Ex calumniatoribus*, ab Honorio, post *Gildonem* tyramnum in Africa superatum, emissa; quod et inscripicio demonstrat: data est enim *ad Victorium Proconsulem Africae*: et ipsa quoque temporum ratio suffragatur, cum in vernum tempus, quo *Gildonem* devictum docet *Claudianus* citatus, ea lex incidat (1).

17. *Annis mortualis D. Ambrosii ex interitu Gildonis deductus.* — Quae accuratius a nobis explicata, ut pateat, divum *Ambrosium* praesenti anno die decima septima mensis Aprilis, supremum diem obire non potuisse, sed ante illum diem ac annum jam demortuum, licet Henschenius in *Exercitatione De die et anno mortis sancti Ambrosii*, præfixa tomo 1. SS. mensis Aprilis, id sibi persuaserit, Orosius enim, qui hoc tempore vivebat, lib. 7, cap. 24, de *Gildone* prostrato loquens, ait: « *Ardalio* (luminis nomen est) quod fluit inter Thebastem et Metrideram civitates: ubi cum parva manu, hoc est, cum quinque millibus, ut aiunt, militum contra septuaginta millia hostium, castrametatus, (nempe Masecil aduersus *Gildonem* ab Honorio imp. missus) cum interjecta mora excedere e loco, oppositasque prægacentis vallis angustias transgredi vellet, interfeciente nocte, beatum Ambrosium episcopum Mediolani paulo ante defunclum per somnum sibi videre visus est; significantem manu, et impacto ad humum ter baculo, dicentem: *Hie, hie, hie*, addens, his verbis amuntiatam fuisse victo-

riam post tres dies de *Gildone* reportatam ». Quod miraculum non solum *Marcellinus* in *Chronico* hoc anno; sed etiam *Paulinus* in *Vita sancti Ambrosii* narrat, atque *Paulinus*: « *Nos tamen ea Mediolani positi, ipso Masecile referente cognovimus. Nam et in hac Provincia, in qua nunc positi describimus, plurimis hoc ipsum retulit Sacerdotibus; quibus etiam referentibus, securius ante nobis cognita, hunc libro adjungere arbitrati sumus* ». Quomodo itaque *divus Ambrosius*, qui sabbato sancto vita functus est, usque ad hunc annum vitam producere potuit; cum Pascha die decimo octavo Aprilis celebratum fuerit, et *Gildo* ante mensem Apriliem, saltem ante duodecimum hujus mensis diem, *Ambrosii* jam demortui ope profligatus fuerit? Profecto si laudatae leges post victorianam de hoc tyrauno reportatam prouulgatae sunt, de quo non videtur dubiliandi locus, sancti *Prasulii* mors anno preecedenti certissime configit, ut anno coelio arguento inuelutabili cursus demonstrabo.

18. *Concilium Carthaginense vulgo quartum appellatum.* — A num. 67 ad 77. *Concilium Carthaginense*, vulgo *quartum* appellatum, habitum *Honorio Aug. IV* et *Entychiano* coss. sexto idus Novembris, ideoque hoc anno, ut inter omnes convenit, nisi quod *Baronius* illud *quintum* appellat, et *Austellus*, ac plerique cum eo *Protestantes* suppositum censem; quod nullib[us] apud antiquiores Latinos, nec ab auctore *Concilii vulgo Africani*, nec a *Ferrando*, nec a *Dionysio*, nec ab his qui *Codicem canonum Ecclesie Africanae* in *græcum* transtulere, ulla sit mentio de canonibus centum et quatuor, qui eidem adscribuntur. Verum illud esse genuinum, ostendunt *Marea* in *Dissert. de Veter. Collect. canonum*, *Perronius* in *Responsione ad regem Angliae*, cap. 48, et *Schelstratius* in *Dissert. in de Ecclesia Africana*, cap. 8, ubi plerosque ex ejus canonibus explicat. Existimo autem cum *Perronio* istos omnes canones in hoc Concilio statulos non esse, sed aliquos in aliis *Concilii Carthaginensis* conditos hinc attributos; canone enim primo habetur, in examine episcopi ab eo exigendam professionem contrariaam haeresibus tunc vigentibus, et ab eo inter alia petendum, « *Si in Baptismo omnia peccata, id est, tam illud originale contractum, quam illa, que voluntarie admissa sunt, dimittantur* »: quod contra haeresim Pelagianam constitutum esse, nemo dubitate posset. Et tamen *Pelagius* non nisi anno coxi damnatus reperitur, nec in Africam venit ante annum coxi. *Schelstratius* quidem laudatus arbitratur, librum a *Celestio Pelagi* discipulo conscri-

(1) Quanquam valida sint argumenta Pagii, nunquam tamen in annum mihi induco, ut credam victorianam de *Gildone* relataam ad alium, quam ad praesentem annum pertinere, cui aliq[ue] uno consensu et *Fasti Idaci*, et *Chronicon Marcellini*, ac denique *Fasti a Bollandistis Tom. I Suppl. od acta SS. Junii* vulgat. Ad argumenta autem Pagii responderi potest, 1. *Gildoni* non universa parsisse Africam, cum ibi tunc patuerint essent ab imperatore constituti praesiles, ut constat de *probatio procurorum Africae*, ad quem latet *I. III. Quicundum man. Civil.* data *Mediolani XVI kal. Apr.* in *Codice Theodosiano*. Secundo ab istem imperatoris praefectis curari potuit, ne annona (que interdum a *Gildone* prohibita fuit) semper impediatur. Quin et canon frumentario suppletum fuisse ex *Transalpina Galba* et *Hispania* constat ex *Claudiano in Eutrop. lib. I*. Igitur furente adhuc *Gildone*, dari commode poterant ab Honorio leges, in quibus et prefecti Africe commemorarentur, et frumenti procuratio disponeretur. Ad illud quod addit A. 400. 2 de SS. *MM. Sisimus et Sotis*, damus quidem illos obiuse *IV kal. Junias* anni *CCCLXVII*; sed nequam id contigisse paulo post obitum S. *Ambrosii*, quanquam id assert *Paulinus* in vita ejusdem: fieri enim potuit, ut *Paulinus* restret quidem annum S. *Ambrosii* emortualiter, et in assignando anno martyri SS. illorum errasse, *Gildoni* obitus non annuuntuntudo, sed et deum deservat fragmentum *Fastorum Bollandianorum*; habet enim *Gildo occiuis est prid. kal. Augusti*, quod non improbable judico. *MANSI.*

ptum contra peccatum originale mitti potuisse hoc tempore in Africam ; sed re maturius discussa, non video Cœlesti librum, de quo infra, ita hoc tempore immotescere potuisse, ut hujus decreti occasio fuerit, eo magis quo hujus postea statuti sequentia Carthaginensis Concilia non meminerint.

19. *Lex de Clericis ex numero Monachorum ordinandis data ab Honorio non est.* — Lex 32 Cod. Theod. de Episcopis, qua Arcadius clericos e monachorum numero ordinari voluit, quod ante et post hanc legem Patribus visum, indeque multi e Monastica vita in clericum translati, perperam a Baronio, num. 74, *Honorio* attribuitur, est enim Arcadii, ut probat Gothofredus in ejus Comment. Illius hic titulus est : *Idem A.A. Casario PF. P.*, id est, *udem Augusti*, sc. Arcadius et Honorius *Propræfectorum*. Haec quippe nota PP. vel PF. P. non interprelande sunt *Profecto Praetorio*, sed *Propræfectorum*, ut observat Gothofredus in hujus leg. comment. Hinc Ammianus, lib. 23, ubi de Alypio, et lib. 27, ubi de Civili agil, ait eos Propræfectos dioeceses regere, et curare; et in veteri inscriptione habetur : *Symmachus Propræfectorum Praetorio in Urbe Roma fuitinisque Provinciis*, ut videat est apud Gothofredum in comment leg. 15 Cod. Theod. *De paganis*. Certe *Cæsarius* hoc anno præfectorum prætorio esse non potuit, neque Italie, neque Galliarum, neque Orientis, neque Ilyrici, ut ex Chronologia Cod. Theod. liquet. Cumque ex Prosopographia ejusdem Codicis constet, eum varias dignitates Theodosio Magno imperante gessisse, non dubium quin Propræfectorum in Oriente hoc tempore fuerit.

20. *S. Chrysostomus fit Episc. Constantinopolitano.* — A num. 77 ad 79, Marcellinus in Chronico refert sub hujus anni coss. S. Joannen Chrysostomum Constantinopoli in locum *Nectarii* Pontificem sufficiun esse, sed nec diem, nec mensum ejus ordinationis memorat. Socrates vero lib. 6, cap. 2, ait : « Ordinatus Joannes in episcopali sede constitutus quartu kalendas Martii consulatu proxime insequenti » Honori sc. IV et Eutychiani. Quibus ex verbis quidam viri docti deduxere ordinationes episcoporum per haec tempora diebus Dominicis Constantinopoli fieri solitas non fuisse; cum dies vice-sima sexta Februario hoc anno in feriam sextam incidenter. Verum Socrales diem illum, non ad Chrysostomi ordinationem, sed ad ejus enthronisationem manifeste referunt; et ex dicendis patchib, episcopos Constantinopolitanos Joannis successores dictius Dominicis aut Festis solemnioribus semper consecratos fuisse. Georgius quidem Alexandrinus episcopus in Vita S. Chrysostomi num. 20 scribit, cum die xxvi mensis Februario ordinatum fuisse, sed non dubito, quin futilis hic auctor diem enthronismi pro die ordinationis nobis obtrudat.

21. *Arcadius legem emittit adversus Eunomianos et Montanistas.* — Postquam Chrysostomus ad sedem Constantinopolitanam evectus fuit, variae leges ab Arcadio, ut res Ecclesiasticae melius constituerentur emittendas curavit. Harum prima fuit lex

34 Cod. Theod. *De hereticis*, data IV non. Mart., qua Eunomianorum clerici, et Montanistæ omnibus urbibus expelli jumentur, quin et ruris cœlus agitare vetantur, et libros eorum sub eorum adspectibus comburi. Pena tam severa Eunomianis et Montanistis imposita ostendunt eos admodum pertinaces fuisse. Quod de Eunomianis ex Chrysostomo liquet, et ex Synesio quoque Epist. v ubi eos in comitatu quosdam habuisse fautores scribit, deque eorum in Ptolemaide perfugiis ad quorundam dominos et agros agit. Praeterea sacerdotes ad eos errantes cohortatur circa lucri cupiditatem, cum tamen tum nonnulli prelio corrupti mollius cum illis agerent, eosque elabi sinerent; alii vero eis eruentibus res eorum caperent.

22. *Finis discordia inter Paulinum et Flavianum ob Episcopatum Antiochenum exortæ.* — A num. 79 ad 81. Ipso etiam sui episcopatus exordio Chrysostomus Theophilum episcopum Alexandrinum rogavit, ut Romanum episcopum Flaviano reconciliaret, inquit Sozomenus lib. 8, cap. 3, qui addit ob illud negotium *Acacium* episcopum Berœac et *Isidorum* Romanum missos esse, et eorum opera Antiochenas Ecclesias concordiantia redditam. De hac legatione mentionem facit Palladius in Dialogo de Vita Chrysostomi, atque *Acacium a Flaviano* Antiocheno episcopo, cuius erat suffraganeus, *Isidorum* vero missum esse a *Theophilo* Alexandrino. Theodoretus lib. 5, cap. 23, de hac legatione loquens ait : « Hic », nempe Acacius, « una cum reliquis Romanis veniens diuturnam similitatem, que septendecim annos duravit, sedavit, pacemque inter Ecclesias composuit ». Baronius illius discordia initium repetit a principatu Juliani Apostata ob electionem Paulini episcopi Antiocheni : a quo tempore usque ad praesentem annum cum plures quam septendecim annos fluxisse videret, existimat eam *Iocæ* legationem longe ante haec tempora factam fuisse. Verum, ut Valesius in Notis ad Theodorenum observat, accurata est haec enumeratio : ceperat enim ea discordia a *Flaviani* ordinatione, anno trecentesimo octagesimo primo; antea quippe per pactionem illam, que in Concilio Antiocheno Paulinum inter ac Meletium iniota fuerat, sedata esse videbatur. Sed eo anno, ut videat est apud Baronium, cum *Meletio* demortuo *Flavianus* in Antiochenam sedem successisset, ea rursus suscitata, rursusque hoc anno, quo *Acacius* legationem obiit, sopita.

23. *Tribigildus incipit turbare Imperium Orientale.* — Ad num. 95. *Tribigildus*, qui militibus in Phrygia praerat, *Gaina* duce exercitus instigante, verno tempore, magnos motus in Phrygia excitare coepit. Nam Claudianus in Eutropium lib. 2, num. 110 ait :

Mutor alternum zephyn jam bruma teporem
Senecat, et primi laxabat germinis flores :
Janique iter, in gremio pacis, solemne parabant
Ad moros, Ancyra, Iunos, autore reperium
Eudropio, Pelagi ne fedia longa subirent.

Tum inducit Martem, urbes et provincias contra Eutropium incitantem, praeſertimque Phrygiam. Sub numero 143, haec habet Claudianus.

Ostrogothis colitur, mixtisque Gruthingis
Phrygi ager. Illos parva poterunt impellere cause
In seculis : ad mores facilis natura reveri
Sie ea ; in nostro quodam iam milite robur
Torpuit, et molli didicet parere Magistro.

Ac denique numero 233, ostendit Claudianus, ut Tribigildo duce pars Phrygiae deficerere ceperit ; tum Lydia, Pisidaque. Zozimus lib. 5, ubi hanc historiam accurate narrat, de Gaius scribit : « Non enim tantopere contemptus urebat hominem, quantum Eutropius ad summum jam potentie fastigium elatus : adeo quidem, ut etiam inter Consules designaretur », anno scilicet praesenti, cum sequenti consulatu gesserit.

24. Legatio a S. Porphyrio episcopo Gazensi ad Arcadium missa. — Ad num. 96 et seqq. Sanctus *Porphyrius* Gaze episcopus ad Arcadium imp. aduersus Gentiles Gazenses misit Mareum diaconum suum, Eutropio cubiculario nondum ex aula expulso, ut liquet ex ejus vita ab eodem Marco diacono ejus ac discipulo scripta, et ab Henschenio ad diem xxvi mensis Februario latine recitata, quia autographum graecum ad nos non pervenit. Quare recte Baronius hanc legationem cum praesenti anno illigavit. Utitur auctor ille *Aera Gazensi*, cuius initium desumitur a die vicesima octava mensis Diuis, seu Octobris anni periodi Graeco-Romanæ 3433, ut in Apparatu Chronologico ad Annales Baroni, eo anno ostendi, et imperi Emin. cardinalis Norisius in dissert. 3 de Epochis Syro-Macedonum, cap. 2 et seq., nummis et alijs antiquis documentis demonstravit. Ex eo vero quod Marcus scribit, sanctum Porphyrium obiisse die secundo *Dystri* (seu die xxvi mensis Februario anno *Gazensem* clexxx. episcopatus ab eo gesti vicesimo quarto, mense undecimo), recte colligit card. Norisius ejus consecrationem contigisse anno Gazensem cxxv vere circiter inuenire. Narrat Marcus, mortuo *Andrea* episcopo Gaze, ob exorta de novi episcopi designatione dissidia, *Joannem* Cesarea archiepiscopum, re intellecta, *Porphyrium* Hierosolymis, ubi degebat, ad se evocasse, statimque *Porphyrii* ordinationem recitat. Quare ea peracta post annum Christi ccxciv, cum in Synodo Constantinopoli celebrata Arcadio Aug. III et Honorio II coss. tertio kalend. Octob., anno sc. ccxciv. *Gelasius* archiepiscopus Cesarea in Palaestina interfuerit, ideoque eo die *Joannes* nondum eam dignitatem adeptus sit, et *Gelasius* ejus successor adhuc vixerit. Is enim post *Euzoium* Cesarea episcopus fuit, ut testatur Hieronymus in Catalogo Script. Ecclesiast., et *Euzoium* « sub Theodosio princeps Ecclesia pulsus est », ut docet idem Hieronymus. Quare nonnisi post *Gelasium* *Joannes* Ecclesiam Cesareensem rexit, ordinatusque fuit

anno ccxciv, aut insequenti, ante finem Martii, ut ex dictis colligitur, non vero anno ccxcvi, ut vult Henschenius citatus, aut currenti, ut Baronius numer. 97 arbitratur.

25. S. Porphyrius ante episcopatum presbyter per triennium fuit. — Ante episcopatum Porphyrius tribus annis presbyter fuerat. At enim Marcus cap. 2 : « Cum haec ita se haberent, audiisset autem S. Porphyrii nomen et vitam, qui erat Sanctorum Locorum sacerdos, Praylius, eum accersit, et invitum ordinavit presbyterum ». Paulo post : « Tribus autem annis, postquam fuerat ordinatus, accidit, ut episcopus praedictus civitatis Gaza e vita excederet ». Quare circa annum Christi ccxcx, Porphyrius consecratus a Praylio, qui eum circa annum cxxvi Hierosolymitanæ Ecclesie episcopus dicitus fuerit, liquet, quando ordinavit *Porphyrium*, Hierosolymorum chorepiscopum fuisse. Anastasius enim patriarcha Hierosolymitanus funeral antea custos sanctorum vasorum sanctæ Resurrectionis et chorepiscopus, ut tradit *Cyrillus* monachus in Vita sancti Euthimii abbatis tom. 1 Analectorum Graecorum super publicata : indeque manifestum fit, *Praylium*, quemadmodum postea *Anastasium*, ante episcopatum Hierosolymitanum sanctæ Resurrectionis chorepiscopum fuisse. Hinc Baronius num. 97 perperam putavit, *Praylium* ibidem loco *Cyri* positum esse, eo magis quo ipse fateatur, sanctum *Cyri* Hierosolymitanum episcopum ante annum ccxc ad Deum migrasse.

26. Arcadius ne Marnas consulatur, prohibet. — Porphyrius videns nefaria, quæ quotidie Gaze fierent ab idololatria, Mareum Byzantium mittere statuī, ut ipsem Marcus cap. 3 testatur, ut petret ab imperatore dirimi tempa simulacrorum : « Gaze enim adhuc maxime celebrabatur, quod vocatur Marneum ». Marcus, ubi Constantinopolim pervenit, litteras Porphyrii sancto Chrysostomo dedit qui eas legit Eutropio cubiculario, et « septem post diebus prouinſialur edictum imperialoris, ut clauderentur simulacra Gazeorum civitatis, et ne consulerent amplius ». Verum Hilarii eiusdem, cui edictum consignatum fuerat, avaritia illud irritum fuit, quia Marnæ simulacrum *sicut latenter consuli*. Hieronymus tamen in Epistola ad Laetam scribit : « Marnas Gaze luget inclusus », Nomine *Marnas* Gazenses ipsummet *Jovensem* adorare profitebantur: ait enim Marcus : « Congregati idololatriæ in Marneo, multa sacrificia et preces faciebant ea de causa; dicebant enim Marnam esse dominum imbrum », et *Jovem* in Creta natum colebant, quem Syria voce, Grece tamen inflexa, per autonomiam *Marnam*, id est, *Dominum hominum* nuncupabant, ejusque nomine Nummos obsignabant, ut videre est apud Em. card. Norisius loco laudato.

Ad hunc annum transferenda quæ superiori anno de *Ruffi* discessu in partiam dixi, siue et de ejus interpretatione librorum Periarchon, ac de sancti Nicetae Nolani adventu.

ANASTASII ANNUS 2. — CHRISTI 399.

1. De Manlio Theodoro consule, ejusque doctrina. — Anno qui sequitur Christi trecentesimo nonagesimo nono, consulatus Manlii Theodori et Flavii Eutropii eumuchi nomen dedit. Verum alterum consulum tantum nempe Theodorum, expuncto Eutropio, velera refinent monumenta.

Sed ad limen anni hujus paululum considens remoretur oratio, antequam ulteriora scrutetur. Quod enim ad Theodorum, cognomento Manilium, spectat: Christianus hic erat, et adeo eruditus, ut eloquentia inter omnes ejus atatis celebres oratores enibet facile princeps. Quantum autem huic S. Augustinus tribuerit, et sibi cum praetulerit, ipsum audi¹: « His, inquit, temporibus (ut omittamus ceteros) vir et ingenio, et eloquentia, et ipsis insignibus munieribus fortunae, et, quod ante omnia est, mente praestansissimus Theodorus, quem bene ipse nostri matrem enim suam alloquuntur: id agit, ut et nunc, et apud posteros nullum genus hominum de litteris nostrorum temporum jure conqueratur. Mei autem libri, si quorun forte manus telgerentur, lectio meo nomine, non dixerint, iste quis est? codicemque proiecereint: sed vel curiosi, vel niminim studiosi, contempla vilitate liminis, intrare perrexerint, ne tecum philosophantem non moleste ferent». Hec Augustinus, qui ad hunc ipsum Theodorum, apud Mediolanum ruri dum ageret, librum scripsit de Beata vita, de quo in *Retractionum commentario*², dum ejusdem Theodori meminit: « Displect autem illic, inquit, quod Manlio Theodoro, ad quem librum ipsum scripsi, quamvis docto et Christiano viro, plus tribui quam deberem ». Qui et alibi³ ejusdem meminit consulatus.

2. Sed et Clodianus⁴, quamvis Ethnicus, cum tameu Panegyrii de ejusdem Theodori consulatu cecint, dum hominem ex diversorum magistrorum functione commendat, celebratque virum omnibus scientiis eruditum et eloquentissimum omnium; virtutem ejus animi praeceteris extulit; a cuius praeconio auspiciatus carmen, ita praeceps:

¹ Aug. de ordin. I. t. v. 21. — ² Aug. retract. I. t. v. 2. — ³ Aug. de Caval. Bes. I. xvii. v. ult. — ⁴ Claud. de C. Theod.

ipsa quidem virtus pretium sit, solaque late
Fortuna secura nitet, nec fascibus ullis
Erigitur, plausive petit clarescere vulgi.

Et post multa de eodem virtutis merito ab Honorio in ordinarium consulatum evecto, deque Honorio imperatore, qui cum creavit consulem, hac addit:

Quem quater ipse gerit, perfecto debilit anno,
Deposuitque suas, te succedente, curules.
Greciae, virtutes, foecundaque florat atas.
Ingenio pateat campus: certusque merenti
Stet fav' r: oritur propriis industria donis.
Surgit squar', quas obruit ambitus, artes.
Nt hact invideat, etc.

3. Fuisse autem Theodori lucubrationes excutissimas, idem Clodianus affirmat, et inter alia de Genesi et partibus anime; de quibus ipsius lucubrationibus idem ipse paulo superius:

Vel quis non sitiens sermonis melia politi,
Desert Orpharos blanca testudine cantus?
Qualem te legimus teneri primordia manu
Seribendum, aut portes animo, per singula talem
Ceramus, et soniles agnoscat pagina mores.

Hac et alia plurima de ipso Clodianus, ad quem lectorem rejecimus. Tali tantoque Manlia prisca gens, Christo conjuncta, illustrata crevit honore, cum eum fumi nostri, fum exteri in Theodoro plurimum commendarint. Sed dolens clarissimi viri scriptorum monumenta esse perdidit, hactenus vero de altero consulatu Roma creato.

4. Porro qui in Oriente ab Arcadio consul collega creature Eutropius, quod eumclusus, servilisque generis, et perditis moribus esset, minime dignus habitus est ut Latinis consulariibus fastis adscriberetur. Ad ipsum enim alludens haec Clodianus⁵:

Non huc violata curulis,
Turpa non Latos mestrandi nomina fastos
Foribus haec concessa viris, solisque gerenda
Patribus, et Roma nunquam latura pudore.

⁵ Claud. de C. Theod.

Videas enim in antiquis marmoribus incisis inscriptionibus hunc annum nonnisi Theodori consulatu signari, sicut etiam et Honorii imperatoris rescripta, atque alia vetera monumenta. Sed nec penes Orientales consulatus ejus memoria reliqua fuū : nam eo damnato, ipsius quoque et Fastis expunctum est nomen, ut idem Claudianus¹, neenon Socrates atque Sozomenus affirmant, relictum tradentes nomen tantum Manili Theodori. Ceterum claudicans altero pede annus, felicior tamen ope divina currit.

5. *Eutropius ex imo ad summum erectus, potentia abusus in odium incidit; confugientem ad Ecclesiam Chrysostomus a furore populi liberat, et de eo orationem habet.* — Certe quidem monstrum habitum est, ut eunuchus assuetus gynaeceis, summissim attigerit apicem dignitatum, ac tanto praesertim junctus collega corsul eligeretur : unde et merito idem vates² :

Omnia cesserunt eunuchio consule monstra.
Iucu! terra caligine pudor : trabeata per urbes
Ostentatur anus, titulumque effeminitam anni.

Ante consulatum autem, cum et pro arbitrio habebas moderaretur imperii, adeo eminebat Eutropius summae potentiae splendore cornutus, ut in ipsum potius, quam in Arcadium conversi essent omnium simul cum oculis animi honorum cupidi. De his enim Suidas³, post recitatos improbos eunuchorum mores ex Cyrillo, haec subdit : « Sub Eutropio eunuchio tulore Arcadii (Theodosii) imperatoris, genus eunuchorum propter illius auctoritatem et potentiam adeo crevit atque auctum est, ut nonnulli jam barbati cum eunuchi tieri vellent, et se Eutropios fore sperarent, vita privati sint una cum testibus, etiam Eutropio amissio. Aurea statue ipsi passim collocabantur, et adiicia extrehebantur, et ab eo illustrabantur splendidiora tota urbe ». Haec ipse.

6. Quod enim in sacris Proverbiis est⁴ : Contremiscere terram per servum cum regnaverit : ita plane accidit Eutropio eunuchio ad turpem usum sep̄is vendito, ac tandem dominium assecuto : sed et divina quoque Scripturae consentientia de eo Claudianus his versibus⁵ :

Asperius nihil est humili, cum surgit in altum.
Cuncta ferit, duu cuncta timet ; desavit in omnes,
Ut se posset patet. Nec bella letior illa est,
Quam servi rabies in libera colla furentis, etc.

Addita vero potentia cum sevitia, incensa semper ardens in eo fax, totum plane Orientale pessundedit imperium. Toleravit tamen omnia ista Deus, quoque profanus sacra non letigit : cum vero et ad altare miseros confugientes crudelitas et impietas ejus invasit, protinus divinam in se vindictam sensit

¹ Claud. in Eutrop. l. II. — ² Claud. in Eutrop. l. I. in prin. — ³ Suid. verbo σπάσσων. — ⁴ Prov. xxx. — ⁵ Claud. in Eutrop. l. I.

armatam. At quomodo id acciderit, jam aggredimur enarrare.

7. Cum Eutropius multa arte quæsitus et industria ancupatum tandem consulatum adeptus esset; mox infelix nesciens in summo honore summam sibi ignominiam comparavit. Etenim (quod Zozimus et alii testantur) elsi antehac Gainas in Arcadium parum aequo esset animo, quam ob causam tot tumultus per Tribigildum excitarat in Asia : auditio autem Eutropium sibi infensissimum hoc anno ad consulatum usque proiectum, majori aestuans ira, furore barbarico debacchatus in Asiam potentia Tribigildi feedere sibi conjuncti, eo tandem desperationis res imperii Orientalis adegit, ut coegerit Arcadium imperatorem, quas ipse vellet pacis conditiones subire. Cum barbarus ferox animo freatus viribus Tribigildi, quem suo moderabatur arbitrio, inter alias pacis conditiones illam licet indignam imperatore, justam tamen Eutropio, praescripsit Arcadio, nempe ut sibi ille dederetur Eutropius Consul. Zozimus enim rem gestam sic narrat⁶ :

8. « Postulata vero a Gaine », ab imperatore scilicet, « haec confinebant, ut malorum omnium auctor Eutropius sibi dederetur, in quem ipse statueret quicquid vellet. His auditis Arcadius, et accersit Eutropium, et abrogata dignitate dimitti. Eutropius cursu ad Christianorum Ecclesiam pergit, quæ ab illo tempore jus asyli consecuta retinet ». Opis habuit confugere ad Ecclesiam, qui haud pridem (ut vidimus anno superiori) jus Ecclesiae superba licentia violaverat. Aderat tunc temporis ibi Joannes Chrysostomus, qui miserrimum altaris prensantem basim profexit : nec sivit inde a satellitibus abstrahi hominem, nisi apposito ab imperatore jurejurando, non dandum fore ad necem Gainae ipsum Eutropium. Acta sunt haec paulo post Paschalitis dies, cum imperator milites, atque populus communibus votis ac vocibus necem Eutropii clamassent. Sed cum imperator audisset ipsum ad Ecclesiam confugisse, religione repressus, veluti divinitatis quibusdam fulgoribus repercussus, continuit se ; in eo furentes adhuc milites, habita oratione, compescuit, ne in Ecclesiam ad necem hominis auderent irrumpere.

9. Populus tantum, cui patebat Ecclesia, et timebatur, ne odio quo in Eutropium flagrabat, in eum infesto agmine insiliret, ut compesceret, esse reliquum videbatur. Sed quomodo quis exundantem torrentem aquarum imbris momento temporis exciseare, vel retrorsum fletere humanis viribus valuisse? Praestitit id tamen divina virtute Chrysostomus, polliens viribus eloquentia : suggestumque descendens, silentium manu indicens, concionatus ad populum mira dicendi arte, in eo primum versatus est, ut in Eutropium invectus, eum omnium miserrimum populo ostentaret ; ut sic illud, quod conabantur, efficieret, nempe ut eum ad ejus commiserationem inflecteret, ageretque ut pro

⁶ Zozim. l. v.

eius vita rogaret, qui in ipsius caput inclamans, nuper in Ecclesiam ingressus erat. Porro Socrates, sive alii qui animi Chrysostomi consilium minime perpenderunt, sane impudente arrogante sancto episcopo notam incurrunt, quasi superbe nimis in miserum humi prostratum Eutropium insultarit. Ut igitur ab hac calunnia tantum vindicemus antistitem : hic recitanda est ipsa fume obliter dicta concie; ex qua pendens lector intelliget, quam miro usus est eloquentiae artificio, ut in Eutropium conciliatum populum mitigaret. Quod et egregie prestilit : usque adeo ut, furore deposito, pro misserando Eutropio populus lacrymas etiam funderet, et ne daretur neci, precibus apud Deum atque regem pariter expeterit. Sed hic ipsam admiratione maxime dignam reddamus orationem, ab exceptoribus tunc, ut se habet, ex more conscriptam : est autem hujusmodi :

10. « Si nunquam ante, nunc maxime licet dicere : Vanitas vanitatum, omnia vanitas. Ubi nunc inclitus ille consulatus splendor? Ubi illustres illi fasces? Ubi applausus illi ac choreae, epulaeque et festi conuentus? Ubi corone et aurea? Ubi strepitus urbis, et illa Circensis spectatorum fausta acclamations et adulaciones? Omnia illa praefererunt : procolla vehemens folia dejectit, arboreum spoliatum reddidit, jam radicibus vaillantem : tanquam vis venti impacta est, ut eum nervos ejus universos concusserit, tum ipsam funditus prosternere minetur. Ubi nunc fucati illi amici? Ubi compositiones et ecae? Ubi parasitorum examen, et merum per totam diem exhaustum, variæque coquorum artes, et potentatus cultores illi ad gratiam omnia dicere ac facere assueti? Omnia illa nihil nisi nocturnum somnum fuerunt, appetente die, evanescens : flores fuerunt verni : vere exacto, marcuerunt omnia : umbra erant, et praefererunt : fumus erant, et soluta sunt : bulla erant, et disrupta sunt : araneæ erant, et facerata sunt. Quapropter spirituale hoc dictum occinamus, indesimenter dientes: Vanitas vanitatum, omnia vanitas. Hoc enim dictum in parietibus, in vestibus, in toro, in edibus, in viis, in fenestris, in jannis, sed potissimum in minuscuisque conscientia confinenter inscriptum esse oportet, omnique tempore cogitationi obversari : quandoquidem negotia fraudulentia, et persona ac inimica veritatis opinionem apud plerosque sibi paraverunt. Hoc dicto in prandio, in cena, in cœtu hominum, quemque proximum suum compellare oportebat, idemque ab illo viceissim audire, nempe, quod Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.

11. « Annon assidue tibi dicebam, fugitiwas esse divitias? In vero nos non feretas. Annon dicebam, fugitiwi servi eas naturam habere? In vero credere nollebas. Ecce experientia docuit, quod non solum fugitiwi et ingrate, sed homicide etiam sunt, ut que in melius te nunc conjicimus. Nonne dicebam tibi, cum me indesimenter objurgares vera monentem, quod ego tibi potius amicus essem,

quam adulatores, ego redargutor majorem tui curram gererem, quam qui tibi omnia obsequerentur? Nonne et hoc addebam, fide digniora esse vulnera ab amicis, quam ultra se ingerentia oscula inimicorum? Si mea vulnera tulisses, handquaquam tibi illorum oscula hoc exitium attulissent: mea enim vulnera sanitatem afferunt; illorum oscula morbum immundicabilem tibi conciliaverunt. Ubi nunc paciollates tui? Ubi qui in fero populum de via decedere cogebant, tuusque laudes passim apud omnes depraedabant, transfigerunt, deseruerunt tuam amicitiam, suam securitatem tuis periculis querunt. At non tales nos: sed et tunc, quamvis agre ferentem, non destituumus, et nunc collapsum prolegimus, et curamus. Ecclesia a te hostiliter habita, expanso sinu te suscepit: theatra autem magnis obsequiis a te culta, quorum causa sapientis nobis infensus fuisti, et prodiderunt te et perdiderunt. Allamen nunquam destitimus hisce verbis alloqui: Cur ista facis? in Ecclesiam debaccharis, et te ipsum in exitium precipitem agis? Et tu haec omnia monita negligi prætercurrebas: et Circensis quidem multitudo, exhaustis in se tuis facultatibus, gladium in te acuit: Ecclesia vero tuo furore exagitata, ultimo citroque cursit, si quo pacio te ex his casibus impunitum extricare queat.

12. «Et haec nunc dico, non quo prostrato insultem, sed quod eos qui adhuc stant, intiores reddere cupiam: nec ut plagam vulnerati refrirem, sed ut nondum vulneratos in sanitatem conservem: non ut iactatum flueibus demergam, sed ut eos qui secundis auris navigant, eruditam, ne forte cum ipso navigio in profundum deferantur. Quo autem modo caveri possit? nimurum si rerum humanarum mutabilitates consideremus. Si enim iste mutationem timuisset, nunc eam non patetur. Sed quoniam iste nec domesticis nec alienis consiliis corrigi potuit: vos saltem, qui divitiis extollimini, hujus calamitatem in vestrum prefectum convertite. Nihil enim est humanae rebus infirmius: quapropter quocunq[ue] nomine earum vilitatem significaveris, tūmis quam pro rei veritate dixeris: vel si fumum eas, vel fenum, vel somnum, vel flores vernos, vel quodlibet aliud nominaveris: usque adeo sunt fragiles, et magis nihil quam nihil ipsum. Quod autem non solum nihil sint, sed et in precipiti stent, vel hinc appareat.

13. «Quis hoc homine fuit excelsior? Nonne in toto orbe divitiis præcellebat? Nonne ad ista fastigia honorum descendat? Nonne omnes eum formidabant ac verbabantur? Sed ecce factus est et vincens miserior, et servis miserabilior, et mendicis fame tabescientibus indigentior, per singulos dies pœnæ oculis habens gladios in se exactus, et pœcipita, et carnifices, et viam quæ ad supplicium ducit. Ac neque memoria præteritarum voluptatum fruatur, inno ne luce quidem communis; sed meridie quoque tanquam in densissima nocte, angustis parietum inclusos, oculorum usu privatur. Et quorsum haec commemorare attinet; cum quantumvis admittat.

nullis verbis exprimere valeam, quis illi animus sit per singulas horas capitis supplicium expectanti? Aut quid nostris verbis opns est, cum ipsis calamitatis imago ob oculos nostros versetur? Numerum missis ad eum a rege qui vel per vim hominem pertraherent, cum ad sacraea configisset, buxo pallidior factus, nunc quoque nihil meliorem quam mortui colorem obtinet. Accedit huc dentium arietatio, tremor totius corporis, vox singultiens, et lingua titubans, in summa talis habitus, quem oportebat habere animam, que jam metu obrigisset.

44. « Haec dico, non exprobrandi causa, neque insultans ejus infortunio, sed ut animum vestrum molliam, et ad commiserationem pertraham, eoque inducam, ut praesenti hominius prena sit contentus. Quoniam enim nulli sunt e nostris adeo inhumani, ut nos etiam incusat, qui cum suscepimus : ilorum duritiam nostris sermonibus mollire volens, miseras istius traduceo. Quid enim est, quae, dilecta, quod indigne fers? Dices : Quia in Ecclesiam confugit, qui cam indesinenter oppugnat. Atqui hoc potissimum nomine glorificandus erat Deus, quod permisit eum in tanta constituti necessitate, ut et potentiam Ecclesie, et elementiam disceret : potentiam eo quod in tantam inciderit mutationem ob simultatem, quam cum illa habebat : elementiam vero, quod infestatorem suum objecto nunc seculo protegat, et alarum obtentu tueatur, praeteritarumque injuriarum oblitera, sinus ei amantissime pandat. Hoc enim quovis trophyo splendidiss. quavis victoria illustrius : hoc Ethnicos, hoc Judaeos pudefecit : hoc placiditatem vultus ejus ostentat, quod hosti captivo pareat, et ab omnibus desertum ac contemptum, ut amantissima mater suis velamentis occulat, regis simul ira et intolerabili populi furori ac odio se opponens : hoc ipsum est eximium altaris ornamentum.

45. Dices : Illocine ornamenti, hominem scelestum, avaram, rapacem altaria contingere? Cave talia dixeris : quandoquidem et meretrice pedes ipsius Christi configit, incesta illa et impurata : nec tamen hoc in crimen Domino Iesu cessit, sed in laudem magnam et admirationem. Neque enim purum impura offendit; sed scelestam mereficiem purus et inculpabilis suo contactu purificavit. Cave injuriarum memineris, o homo! Crucifixi illius servi sumus, dicunt: Dimitte illis : non enim sciunt quid faciunt. Dices : At preclusit hujus loci refugium legibus scriptis, quibus hoc irritum facere conatus est. At nunc re ipsa didicit, quale sit quod fecit, et suomet facto legem suam primus abrogavit, factus orbis totius spectaculum ; et sileat licet, omnes tamen admouent : Nolite haec facere; ne qualia ego, patiamini : sua calamitate alios docet: et altare hoc ipso illustrem ex se splendorem emitit, ac venerationem sibi comparat, quod leonem vineum contineat. Quandoquidem et regiae effigie non tantum ornatus ex eo contingat, si solo rex sublimis sedeat purpuratus et diademate redimitus, quantum

si sub pedibus quoque regii barbari manibus post terga revinctis proni jaceant.

46. « Et quod non verba modo sint ad persuadendum parata, vosmet festinatione vestra hac concursu attestamini. Elenim praelatum hoc vobis specieatum, et hilaris conventus configit: nec minorem nunc video populi frequentiam, quam in proxima sacra Pasche celebitate. Adeo exciti estis istius silentio, quod in presentiarum quavis tuba clariorem sonum emittit. Et virgines penetralibus, et mulieres gynaeceis, et viri foro vacuo refecto, universi hue concurruntis, ut humanam naturam traduci videtis, et saecularium negotiorum momentaneam mutabilitatem detegi, illamque in republica versantium speciem, heri ac nudius tertius praeclarissime splendentem. Talis enim est ex alienis injuriis felicitas quavis anicula rugosa deformior demonstrata, mutatione reipublice, ac si sponsia, ejus tectoria fuscisque abolente. Tanta nempe est hujus infortunii vis, qua virum felicem conspicuumque nunc omnium abjectissimum reddidit.

47. « Introcat dives aliquis, et magnam utilitatem percipiet : videns enim a tam excelso fastigio defapsum eum qui totum orbe muto conceutiebat, ac formidine contractum, quavis rana aut lepore timidiorem, et absque vinculis columnae huic haerentem, et vice catene timore affixum trementemque; deprimit fastum suum; et consideratis que in humanis easibus consideranda sunt, discedet re ipsa doctus, que verba Scriptura nos docent : quale est illud¹ : Omnis caro fenum, et omnis gloria hominis ut flos feni : arnit fenum, et flos ejus decidit. Item illud² : Sicut fenum cito arcent, et sicut olera virentia cito decadent : quoniam sicut fumus dies eorum sunt : et reliqua similia. Contra pauper introgressus, et spectaculum hoc animadveriens non displicet sibi ipse, neque sortem suam deplorat ; sed gratias insuper pauperlati habet, que sibi et asylu vice sit tutissimi, et portus tranquillissimi, et areis munitissime : et his visis, si detur optio, mallet presenti conditione contentus esse, quam omnium facultatibus paulisper occupatis, mox in proprii sanguinis periculum venire. Vides quod non parva utilitas divitibus, et pauperibus, eclsis et humilibus, servis, et ingenuis ex hoc istius refugio enata est? Vides ut cum remedio quiske hinc abit, hujus rei spectaculo affectus suos curaturus?

48. « Num igitur mollivi vestros animos aut indignationem expuli? Num inhumanitatem extixi? Num ad commiserationem adduxi? Evidem adduxisse me opinor: idque ex vultibus vestris et lacrymis colligo. Quandoquidem igitur terra cordis vestri in pingue et fertilem agrum versa est : age jam fructum quoque misericordiae preferentes, flaventesque commiserationis spicas preferentes, procumbamus regi ad genua, vel potius deprecemur benignissimum Deum ut emolliat iram regis, et cor illi tenerum dare dignetur, quo hanc gratiam inte-

¹ Isa. XL. — ² Psal. xci.

gram ab ipso auferre possimus. Jam enim ex illo die, quo huc confugit iste, non parva est facta mutatio. Postquam enim cognovit rex eum ad asylum hoc se recepisse, affluente milite, et concitato ob ejus criminis deposcendeque hominem ad supplicium, longam habuit orationem, qua militarem indignationem compesceret, postulans ut non culparium modo, sed etiam recte factorum rationem haberent : ut qui pro illis gratiam deberet ; et si quid humanum secus accidisset, ignoscendum diceret. Cum autem illi de integro urgerent ad vindictam lesi regis, clamantes, exilientes, ad mortem depositentes, haslas vibrantes ; tum vero ne a laeternis quidem clementissimis suis oculis temperans, et sacrosancte mensa, ad quam perfugerat, religio nem illis incutiens, agre tandem iram eorum se davit.

19. « Admoveamus igitur nos quoque, que a nobis adhiberi par est. Quia enim ipsi venia dignissimas, si rege propriam injuriam condonante et oblite, vos nihil tale passi in ira obstinate pergatis ? Aut quomodo hoc certu soluto, sacramenta contrectabitis, et praecationem illam dicetis, qua rogare jubemur : Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris : si a debitore vestro penas exigatis ? Injurias vos forte magnis affectat ac contumelias ? ne nos quidem istud inficias ibimus. Sed non tribunal est praesens tempus, sed misericordie potius ; non repetundarum, sed clementiae ; non examinationis, sed condonationis ; non suffragiorum ac calculaterum, sed miserationis et gratiae. Ne igitur quis vestrum accendatur, neve agre ferat ; sed potius mitissimum Deum deprecemur, ut reo vitam proroget, cumque ex impidente cæde cripiat, ut ipse errala sua corrigit : et communis opera interpellensis clementissimum regem pro Ecclesia, et altari, unum hominem sacrosanctas mense donari obsecrant. Quod si fecerimus ; et regi gratum faciemus ; et Deus, vel magis quam rex factum nostrum approbat, magnamque nobis humanitas mercedem retribuet : sicut enim crudellem et inhumannum aversatur et odit ; ita misericordem, et humanum amplectitur et amat ; ei que sive justus sit, splendidiores plectit coronas ; sive peccator, peccata ejus dissimilat, commiserationis erga conservum talionem illi retrahens. Misericordiam volo, inquit¹, et non sacrificium ; et per universam Scripturam vides eum semper hoc requiri, atque hanc peccatorum medelam adhibere. Proinde nos quoque ad hunc modum illum propitiemus. Sic enim peccata nostra redimemus : sic Ecclesiam ornabimus, sic et regem clementissimum (ut dixi) demerebimus : ita fieri ut universus populus nobis applaudit, et usque ad fines orbis terræ humanitatis et clementiae nostræ rumor celebretur, mercedeque sinus ubique terrarum laudem nostri facti recepturi. Ut igitur talibus bonis frui configut, accidamus ad gema, obtestemur,

deprecemur, eripiamus a periculis captivum, profugum, supplicem : ut et ipsi futura bona consequamur, graia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patvi gloria simut et Spiritui sancto in secula seculorum. Amen ».

20. *Entropiā dimissio et alia ejusdem facta.* — Cum haec ante in hunc modum S. episcopus magna dicendi efficacia perorasset, populumque in Entropium exasperatum non mitigasset tantum, sed pro eo supplicem apud Deum et imperatorem reddidisset : illud plane admiratione dignum effectum est, ut Ecclesie immunitate integra illibataque conservata, Joannes Chrysostomus obtimerit tandem, ut Eutropiā capiti parceretur, in quod jam post Gainam, et rebelle exercitu imperator primus, mox milites, inde populus ardentissimi studiis conclamasset. Qui igitur omnium studiis atque vocibus petebatur ad necem ; permisso vivere, exiliū pena muletatur, relegandus in insulam Cyprī. Sed nec a S. antistite sic deditur Entropius imperatori, nisi juramento magistratus exhibito vita illi secura redditia esset ; quod tamen postea barbari ducis fuit voluntate delusum. Nam Zozimus² : « Urgente, inquit, Gaina, et ad eadem ejus Arcadium impelleente ; qui principis negotia tractabant, jusjurandum Entropio præstatum cum extraheretur ex Ecclesia, per cavillationem eludentes, eum e Cypro revocant, quasi qui jurassent, non se morte muletaturom ipsum quandiu Constantiopolis foret, Chalcedoneum mussum interficiunt ». Ista Zozimus, Deportatum illum quidem fuisse in Cyprum, etiam Clandianus³ affirmat : securi vero percussum, Socrates⁴, atque Sozomenus⁵.

21. Similique tradunt, tunc abrasum Eutropii consulis nomen e Fastis ; quod evenit, cum damnatus est exilio, ut cecinat Claudianus his versibus :

Semper nunc alia meditatur ligna sceni,
Fastibus et tandem vapulat ipse suis.
Illiadas consul penas, se consule, solvit :
Annus qui trabeas, luc debet exdium.
Infastu populus in se quoque vertitur omni :
Saxa in auctore prodiigosus honor.
Alato penitus respirant nomine Fasti,
Maturamque lucem sanior aula vomit.

22. Quod vero Joannes Chrysostomus ea oratione testetur, milites in Entropium concitatos esse ob offensam imperatoris, nihilque de Gaina petitione, pactisque conventis cum Arcadio meminerit : hic reddenda est causa, quam quidem infensum reddidisse Entropium ipsi imperatori, Nicephorus⁶ afferit his verbis, incipiens ab injuria in Eudoxiam Augustam ab eo illata : « Super alia eum convicia, et illud minabundus adjectit, brevi fore, ut ex imperiali aula abductam, ipse dominum remittat. Illa autem vehementi fervens ira, filiolam utramque (nempe Pulcheriam, et Arcadiam) in utrisque natus

¹ Matth. ix.

² Zozim. l. v. — ³ Claud. in Pref. l. II. in Eutrop. — ⁴ Soer. l. vi. c. 3. — ⁵ Sozom. l. VIII. c. 7. — ⁶ Niceph. l. XIII. c. 4.

ferens, ad virum accessil, queritans alque lamentans : liberos etiam commiserationis gratia protendens, prolix collacrymavit : alia insuper fecit, que mulierem indignatione flagramen, et virum ad condolentiam perrahere volentem, facere par est. Atque Arcadius conjugem et liberos miseratus, ad iram ipse quoque accensus est, ardente iracundia et verborum potissimum gravitate imperatorem verum se presbit. Proinde Eutropium dignitate omni et opibus eunelis spoliatum in Cyprus insulam exulatum misit. Brevi vero post, quod eo tempore, cum consulatum iniit, ornamenti preter dignitatem usus esset, que soli imperatori gestare licet, accusatus, atque inde abductus, et apud Pantychium, ubi judicium concilium considerat, Aureliano praefecto, aliisque illustribus viris causam ejus cognoscentibus, gravium criminum reus pertractus, capitis supplicium subiit. Res Eutropii ita se habuere ». Hactenus Nicephorus.

23. Sed nec tacendum de Eutropio, quod magni momenti est scisse (ne quid excedat) fuisse ipsum Ethnicum, a religione Christiana penitus abhorrentem : unde ex his amplius habes, quo efferas Christi praeconia, dum Christianorum et Ecclesie hostem, ut necem effingeret, ad Christi altare profugum compulit, invitum licet, contigeri vel facto saltem Christi potentiam. Quod enim Gentilis fuerit Eulropius (licet id alii dicere pratermerint) auctor est S. Prosper, qui res gestas sui temporis scripsit : de ipso enim post Symmachum aequo Ethnicum haec ait¹ : « Eutropius quoque praepotens plurimum, anima et mente Paganus, cum in contumeliam Ecclesie edictum obrepitum ab Arcadio Christiano imp. subriperebat, ut si quis ad eam confugeret, etiam ab altari sublatus, penas lueret ampliores; divino judicio sue sententiae prior propinatus est : offendam quippe predici regis incurrens, ad ejus refugium, quam oderat, convolavit. Quem sancta mater pietatis gremio suo suscepit inimicum; cui per venerabilem sacerdotem Joannem imperfraus veniam, osori et superbo vilam contulit et salutem : ejus exemplo cunctos admonenos inimicos, vanum esse eis contra² stimulum calcitrare ». Haec Prosper.

24. Ad postremum autem recilanda hie nobis est sententia evili in Eutropium ab Arcadio lata, publicisque locis affixa : refinet adhuc eam indelebili memoria tabulae Theodosiane³ ita descriplan :

« Arcadius, et Honorius AA. Aureliano praefecto praetorio. Omnes res Eutropii, qui quandam praepositus sacri cubiculi fuit, arari nostri calculis adjunximus, erupto splendore ejus, et consulatu a tetra illuvie, et commemoratione nominis ejus et eponisis sordibus vindicato : ut ejusdem universis actibus antiquatis, omnia inutescant tempora, nec ejus enumeratione saeculi nostri labes appareat, nec ingemiscat, aut qui sua virtute ac vulneribus Romanos

fines propagant, vel qui eosdem servandi juris aequitale custodiunt : quod divinum premium consulatus lutulentum prodigium contagione foravit. Patria Italis etiam dignitate atque omnibus inferioribus spoliatum se esse cognoscat, quos inornum polluit scaritatem. Omnes statuas, omnia simulacra, tam ex aere quam ex marmore, seu ex fucis (fusis), quam ex quaenamque materia qua apta est effingendis ab omnibus civitatis, oppidis, locisque privatis ac publicis praecipimus aboliri, ne tanquam nota nostri saeculi obtutus polluat intuentium. Adhibitis itaque fidis custodibus, ad Cyprus insulam perduratur, in qua tua sublimitas relegalum esse cognoscet, ut ibidem per vigili cura vallatus, nequeat suarum cogitationum rabie cuncta miscere. Dat. XVI kal. Febr. Constantino, Theodo V. C. consule ». Sed quod ad diem dati rescripti pertinet, plane error irrepsit, cum ex S. Joannis Chrysostomi homilia in Eutropium superioris recitata appareat prope Paschale tempus configuum Eutropii in Ecclesiam contigisse.

25. Sed animadversione dignum existimo, extare aliam ejusdem Joannis Chrysostomi homiliam⁴ in verba illa Psalmi quadragesimi quarti : « Astigit regina a dextris tuis, etc. » cui prefixa est inscriptio, qua significatur eam habitam, cum Eutropius extra Ecclesiam deprehensus est. Verum alium ab Eutropi casum ibi existimo esse descriptum : multa enim ibi sunt, que ei aptari minime posse videntur : ut quod in primis ibi dicitur, cum deserentem Ecclesiam captiuum esse, qui intus fulus agebat; quod quidem de Eutropio nequaquam dici posse videbatur : sunt enim haec ibi verba Chrysostomi : « Ne milii dicas, quia qui prodiit est, proditione Ecclesie est obrepitus. Nisi deseruerit Ecclesiam, non esset prodiit. Ne dixeris : Quia eo confugit, prodiit est. Non deseruit eum Ecclesia, sed ipse Ecclesiam : non in intims Ecclesie est prodiit, sed extra Ecclesiam ; quoniam se subduxit ab Ecclesia ». Sed, et quae subduntur inferiori, his temporibus minime convenire posse videntur, cum ait : « Cum milites cogerentur, ac distingerentur enes ; cum civitas flamma furoris eset accensa ; cum imperiale diadema nullis jam viribus posset, simul et vulgi convicia pateretur purpura ; cum plena insanie essent omnia : quo in loco condilebant divitiae ? etc. » Vides ex his in ipsum imperatorem commotas turbas, et populi concitatum esse furem : quae quidem in causa Eutropii facta minime reperiuntur. Rursum vero, quod post nonnulla ista adjicat : « Quot et quante mutationes configuerunt ex quo civitati huic praefui ? » Ex his plane intelligas haud hoc tempore eam esse habitam concessionem, quo viii annum sedis ipsius Chrysostomi numerari contingat; cum interea nihil prorsus mutationis, quam quod de Eutropio est narratum, Constantinopoli evenisse, quisquam valde ex scriptis historis demonstrare. Quod si haec

¹ Prosper, de predict. par. III. c. 38. — ² Act. XIV. — ³ L. XVII. de premis C. Theod.

⁴ Chrys. in Psal. XLIV.

tamen omnia rebus Entropii (ut se habet inscriptio) aliquis omnino existimaverit assunda : tunc, que a nullo alio auctore ea in causa scripta esse reperiuntur, multa componat compingatque simul necesse est, fingatque pariter, ut eadem quoquo modo sibi cohærent. Sed de rebus Entropii hactenus.

26. *Gaius recrudescit sorbita.* — At quid post hac Gaias perfidus barbarus? hand quod pollicitus videbatur, Arcadio se subjicit imperatori, hostiliaque arma deponit : sed insolentior factus, fretus copiis Tribigildi, Chalcedonem veniens, jurate pacis nullam ducens penitus rationem, contumeliosus animo imperare aggreditur imperatori : « Postulabat enim », inquit Zozimus¹, « ut princeps ipse cum conveniret : nec enim se cum alio quoquam, praeter hunc, allocuturum diebat ». Ita quidem novas meditatur cedes. Neque enim exsaturatus barbaricus animus miserando consulis casu, qui ceteris Eutropi hostibus lacrymas quoque clenisset invitis : aliorum insuper, qui primarios gerenter magistratus, nempe Aureliani prefecti prætorio, et Saturnini viri clarissimi, fera Gethica sanguinem stiebat. Jamque et conceperat animo, gentilibus suis, quibus ecclesia (ut at sanctus Hieronymus²) esse soleret in tentoriis, templum aperire Constantiopolis. Sed ignorabat infelix, negotium sibi futurum cum robustissimo omnium duce, concerlaturumque se cum ejus urbis antistite, infracti pectoris sacerdote, a Deo³ dato populo illi in civitatem muniam atque columnam ferream, ac murum areum, Deique prouisionibus solidius confirmato. Sed quod nobis suo queque, ex instituto, reddenda sunt anno, haecque testificatione Zozimi sub consulatu Aureliani facta esse noseuntur : in sequentem annum tanta rei geste spectaculum, cupido licet haec scire, differre cogimur : cum tamen sciamus aliquos cuncta simul admixta, et absque temporum ratione, sub hoc anno confusa miscere; ut inter dios Marcellinum in Chronicō, qui et Arcadiū anetum filia nomine Pulchera præsenti anno, sub eodemque consulatu, testatur. Sed res gestas a sancto Joanne Chrysostomo hoc anno Constantiopolis prosequamur.

27. *Adversus spectacula Chrysostomus declarat.* — Ex miserando itaque Entropii casu (ut vidimus) satis opportunitati ei suppeditatum est argumentum concionibus insectandi mundi hujus illecebros cunctas, tum potissimum turpia illa populo soifta exhiberi spectacula : vimque addidere dicendi tacundia ambi hujus unneæ cœlestes, nimirum cum lingua ignea, mala portendere cœlum visum est, juxta illud Lucani⁴:

Terris mutantem regna cometen.

De quo Socrates⁵: « Tantum grave, inquit, eliam imminebat periculum civitati, ut cometa maximus a

celo ad terram usque pervadens (similem vero ante nemo unquam adspexerat) illud ipsum portenderet». Quod dicemus anno sequenti : eademque de admirando prodigo Sozomenus⁶ habet. His accessit ingens aeris cunctas, ut cœlum æcum esse redditum videretur. His (inquam) omnibus rerum accidentibus Chrysostomus bene usus, validius adversus spectacula declamavit, terrorem incutiens, ut inter alia illis verbis⁷: « Quotidie contremiscite, ne irascatur Deus, et percatis de via iusta. Vel ipsa signa agnoscite : quia cœlum factum est cœlum, et terra ferrea. Iracundiam Dei ipsa elementa loquuntur : Filii hominum⁸ quoque graves corde? Ut quid diligitis vanitatem in spectaculis, et queritis mendacium in histrionibus? Scitote quoniam mirificavit Deus omnem animam non recedentem de Ecclesia, etc. »

28. At quid tandem effecit prædicans verbum opportune et importune? Illud plane magni momenti opus, ut spectaculum illud obsceneum, Majuma dictum, penitus aboleretur; quod ante sublatum, deinde ante triennium, sic fuerat resolutum, ut quæ turpa essent et inhonesta in eo cessarent, dato tunc his verbis imperatoris rescripto⁹:

« Clementia nostra placuit, ut Majumam provincialibus latitia redderetur : ita tamen, ut servetur honestas, et verecundia castis moribus perseveret. Dat. VII kalend. Maii Constantiopolis, Arcadio quartum et Honorio tertium AA. cons. » Sed ut proelvie est ad deteriora humanum genus, ut facilius sit a volupte penitus abstinere, quam, ea concessa, intra honesti limites contineri : adversus ejusmodi obscenitates iterum erumpentes fuit Joanni Chrysostomo iterum atque iterum declamandum : quoniamobrem effecit tandem, ut eadem penitus vetarentur, dato adversus eas ejusmodi ab Arcadio imperatore rescripto¹⁰:

« Ludieras artes concedimus agilari, ne ex nimia harum restrictione tristitia generetur. Illud vero quod sibi nomen procax licentia vindicavit, Majumam fedum atque indecorum spectaculum denegamus. Datum VI non. Octobris Constantiopolis, Theodoro V. C. consule. Isla quidem sanxit Arcadius, hand dubium impulsore Chrysostomo.

29. Quam autem feda haec spectacula fuerint, inde licet capere argumentum, quod Julianus Apostata in Misopogone Antiochenis probro objicit, quod in Majumam ferias pecuniam effunderent, et a sacrificiorum impensis se penitus conlinerent. Sed qualia haec ipsa essent, ex parte saltem assequi licet, nimirum ex iis, que idem Joannes Chrysostomus, eadem accrimis invectivis insectando, sic inter alia habet¹¹: « Non metuis, non expavescis, dum oculis, quibus illic lectum, qui est in orchestra, spectas, ubi defensanda adulterii fabula peraguntur, isdem haec sacra mensa intueris, ubi tremenda per-

¹ Zozim. I. V. — ² Hier. ep. vii. — ³ Hier. I. — ⁴ Lucan. I. — ⁵ Soz. I. vi. c. 6.

⁶ Sozom. I. VIII. c. 4. — ⁷ Chrys. hom. in Ps. cxviii. — ⁸ Psal. IV. — ⁹ L. II. de Majuma C. Theod. — ¹⁰ L. II. de Majuma C. Theod. — ¹¹ Chrys. hom. de David et Saulo.

aguntur mysteria? dum iisdem auribus audis et scortum obscene loquens, et Prophetam, Apostolumque ad arcana scripturae introducentem? dum eodem corde et lethalia sumis venena, et hanc hostiam sanctam ac tremendam? Annon sunt haec vita subversio, conjugiorum corruptio, bella, pugnusque et rixae in dominibus? Cum enim spectaculis illis dissolutior, ac mollior, lasciviorque, omnisque pudicitie hostis factus, dominum redieris, uxoris adspectus minus erit jucundus, qualiscumque etiam illa fuerit. Siquidem inflammatius illa concupiscentia, quam in spectaculis hausisti, et ab illa nova speculatione, quae te dementavit, captus, sobriam et modestam uxorem, victusque plebeio contentam despicias, contumelia afficis, innumerisque probris operis; non quod quequam habeas quod in illa culpus; sed quod erubescas confiteri morbum; quod pudet vulnus ostendere, quo in spectaculo sanciatus redisti dominum, etc. » Haec et alia ad eos, qui impudicarum obscenitatum spectaculo suos auctea commaculassent obtutus, ac postea illotis (ut aiunt) manibus ad sancta pergerent, cum divini sermonis audiendi causa ad Ecclesiam se conferrent: in quos haec paulo superius: « Quapropter equidem horror, rogoque ut prius confessione ac penitentia, aliusque remedii omnibus sese a peccato ex theatricis spectaculis contracto perpurgant, atque ita divinos audiant sermones ». Haec ipse, plane insinuans Ecclesiasticam in expiandis peccatorum sordibus disciplinam.

30. Ceterum quod attinet ad ejusmodi spectaculorum fiditatem, habes eandem expressam ab ipso Chrysostomo paulo aperius (quantum tamen pure concionasti Ecclesiastici lingue licuit, et castis audientium auribus inferre fas erat) in homilia sexta in Matthaei Evangelium prope finem, quam habuisse cum adiuv esset Antiochiae, ubi Majumae impudens vigebat spectaculum, ex sequenti homilia septima ordine posita, ubi de cognominatis ibidem primo discipulis Christianis, discere quidem potes. Sed unde (dices) Majumae nomen? Refellimus in notis tum Suidae, tum aliorum sententiam illam, qua dicunt fuisse Majuma, festum agitari solitum Rome ad Ostia Tiberina mense Maii, ut inde et Majumae nomen fuerit consecutum. Nulla quippe ejus nominis festa antiqua Gentilium continent Kalendaria, neque festorum ejus mensis solemnium Romanis ullum erat, in quo aliiquid (quod prohibet imperator) astrictaret fedum, et indecorum. Inde in eam sententiam pedibus ivimus, ut opinaremur Majumae spectaculum esse dictum a civitate maritima Majumae nomine, in littore Pakesfino, ubi erat navale Gaza: constat enim eo in loco colli consueisse Venerem, cuius simulacrum impudicum adhuc integrum extabat hoc tempore, ut auctor est Marcus diaconus in rebus gestis S. Porphyrii Gazarizii episcopi. Quoniam autem modo illud haud post multos annos, dejectum fuerit, suo loco dicturi sunnus. Quod igitur adversus ejusmodi obscenula sepium videoas Chrysostomum inelamasse,

inde jure ducimus argumentum, ipsum Arcadio auctorem fuisse dictie sancienda hoc anno legis, qua impurum Majumae spectaculum penitus tolleretur. At de rebus hoc anno gestis in Oriente, hac tenus.

31. *Periarchon Origenis a Hieronymo translatum, unde cum Ruffino dissidit.* — Sed invisanus iam res Occidentalis Ecclesia. Quae ex Origenis Periarchon translatione a Ruffino perpetram facta, haud mediocre passa fusa Romana Ecclesia detrimentum; ad postea missam in Urbem ad Panmachium et Oceanum, eorum precibus elucubratam a S. Hieronymo germanam ejusdem commentarii versionem una cum prefatione ad eosdem, qua Origenis manifestatae sunt hereses, respiravit. Sed ut et in his exacta temporis ratio habeatur: haec omnia ab ipso S. Hieronymo elaborata esse hoc ipso anno Domini trecentesimo nonagesimo nono, inde ex iisdem scriptis ipsius evidens deducimus argumentum; dum in eadem ad ipsorum scripta Epistola¹, se tractationem illam de Seraphim atque Trisagio in Isaiae sextum caput ad Damasum scriptam, ante annos viginti confecisse, testatur: quan constat ex his, quae suo loco superius sunt enarrata, ab eo editam Constantinopoli, cum esset apud Gregorium Nazianzenum, anno Domini trecentesimo septuagesimo nono. Qua firmata ab eo exacta temporis ratione, haud curandum, si idem inferius obliterat jam post quadringentos Domini annos non esse admittenda in Ecclesiam nova dogmata: « Cur, inquietus, post quadringentos annos docere nos niteris, quod ante nescivimus? » Vel cum idem dicat, ab obitu Origenis ad illud usque tempus centum et quinquaginta annos elapsos, cum contingat sex amplius numerari: nam haud in eum fuit ipse Hieronymus, ut tempora ad minutos reduceret calculos: alioqui inconstantiae, et artis ejus imperitiae redargendum esset, qui unius temporis diversas subduxerit numeri rationes: quarum tamen illa est certior refinenda, que magis consentiens reperitur ceteris rebus in eadem Origenistarum causa annis sequentibus gestis. Addeisse quoque eidem a se translati Origenis Periarchon Hieronymum Epistolam ad Ruffinum novissime scilicet libros² in Apologia, ipsem testatur³ in Apologia.

32. Porro haec omnia eo consilio S. Hieronymus se fecisse profitetur, ut qui in suspicionem criminis ex Origenis erroribus a Ruffino in prefatione in Periarchon ab ipso translato vocatus erat, ex quo quamplures Romae scandalum passos audierat: ea se fabe purgaret, fidelesque ne Origenis latentibus deciperentur erroribus, admoneret, id ipsum ab eo exigentibus (ut dictum est) Panmachio et Oceano: quod ipse in Apologia priori his sane verbis significat³: « Tua me, frater Panmachus, et tuorum litterae compulserunt, dicentes illos » Origenis scilicet libros « ab alio fraudulenter esse translates,

¹ Hier. ep. LXXV. — ² Apud Hier. ep. LXVI. — ³ Hier. Apolog. 1. adv. Rufin.

et interpolata nominilla, et vel addita, vel mutata. Ac ne parum epistolis haberem fidem, misisti exemplaria ejusdem translationis eum prefatinnula laudatrice mea. Quia eum legissem, confulissemusque cum Graeco illico animadverti, que Origenes de Patre, Filio, et Spiritu sancto impiè dixerat, et que Romane aures ferre non poterant, in meliorem partem ab interprete commutata: cetera autem dogmata, de Angelorum ruina, de animarum lapsu, de resurrectionis prestigiis, de mundo vel mundis Epicuri, de restitutione omnium in aqualem statum, et multo his deteriora, que longum esset refexere; vel ita verifice, ut in greco invenerat; vel de commentariolis Didymi, qui Origenis apertissimus propugnator est, exaggerata et firmiora posuisse: ut qui in Trinitate Catholicum legerat, in aliis haereticum non caveret». Et paulo inferius: « Duplex in opere meo utilitas fuit: dum et haereticus auctor proditur, et non verus interpres arguitur. Ac ne quis me putaret iis consentire quae verteram: interpretationis necessitatem prefatione munivi, et docui quibus lector non deberet credere». Sed et ad Ruthinum expostulanten haec ait¹: « Tantis spatis terrarum separatus, quid peccavi in te? quid commernui? An quia Origenisten me non esse respondi? Numquid defensio mea, accusatio tua est? Et tu si non es Origenistes, vel non fuisti, credo juranti: si fuisti, suspicio penitentem. Quid doles, si id sum, quod esse te dicis? An quia οὐ πάτερ Origenis libros post te transferre ausus sum, et interpretatione mea suggillatio putatur operis tui? Quid poteram facere? Missa mihi est laudatio tua, id est, accusatio mea. Tam fortiter me proliveque laudavera, ut si hinc laudibus acquevissent, omnes haereticum me putarent. Vide quid Romane ad me epistole clausula tenet: Purga suspicione hominum, et convince criminantem; ne, si dissimulaveris, consentire videaris. Tali constrictus articulo, interpretatus sum eosdem libros, etc.»

33. Haec idecirco S. Hieronymus, quod cum ejus translatio atque epistola illi prefixa Romae edite essent, mox a Ruthini atque Melania sectoribus in ipsum Hieronymum conclamatim est: adeo ut rumores ac turbas iidem hand mediocres excitarint; de quibus rursus idem S. Hieronymus² ad Pamachum et Marcellinum: « Et vestris, inquit, et multorum litteris didici, objici mihi in schola typanica: Lingua canum³ meorum ex iniunctis ab ipso: eur οὐ πάτερ libros in latinum verterim. O impudentiam singularem! accusant medieum qui venena prodiderit, ut scilicet φαραγγειοι θεραπαιοι suum non innocentia merito, sed criminis communione truantur: quasi culpam numerus peccantium minuat, et in personis, non in rebus sit accusatio». Haec ipse. Quonodo autem tunc Ruthinus, quem meditatus in S. Hieronymum fuerat, quem adversum Origenis erroribus adversus Joannem Iherosolymitanum

Palladium, et alios expertus fuerat, tribus accusationum libris in eum editis evstomachi nausea evomuerit, dicemus anno sequenti.

34. Porro hoc eodem anno scripsisse reperitur S. Hieronymus brevem illam Epistolam ad Ruthinum: nam in Apologia sua, quam elaborasse dictum anno Domini quadragesimo secundo, triennio ante exacto eam esse Romanum allatam, testatur, dum ait⁴: « Multi Romae ejus exemplaria habent ante hoc circiter triennium, qui tibi eum mittere voluerunt, scientes quae de meo nomine jaellares, et quam indigna proposito Christiano ac nefanda contingentes: ego scripti nesciens quasi ad amicum, illi non reddiderunt ei, quem inimicum noverant, parentes et meo errori, et tua conscientiae». Hac ipse. Epistola autem sic se habet⁵:

35. « Dic te Roma moralum, sermo proprius indicavit. Nec dubito spiritualium parentum ad patrion revocatum desiderio, quem matris luctus ire prohibebat, ne magis coram doleres, quod absens viv ferre poteras. Quod quereris stomacho suo nunquamque servire, et nostro non acquiescere iudicio: conscientia nostra testis est Dominus, post reconciliatas amicitias, nullum intercessisse ranore, quo quenquam ledemus: quin potius cum omni cautione providimus, ne saitem casus in malevolentiam verteretur. Sed quid possum facere, si unusquisque juste patet se facere quod facit, et videtur sibi remorderi potius, quam mordere? Vera amicitia quod sentit, dissimulare non debet. Praefatinnula librorum οὐ πάτερ ad me missa est, quam ex style intellixi tuam esse; in qua oblique, immo aperte ego petor. Qua mente sit scripta, tu videris: qua intelligatur, et stultis patet. Poteram et ego, qui sepissime figuratas controversias declamavi, aliquid de vetere artificio repetere, et tuo te more laudare. Sed absit a me, ut quod reprehendo in te, imiter: quin potius ita sententiam temperavi, ut et objectum crimen effugerem, et amicum quantum in me est nec Iesus ledemus. Sed obsecro te, ut si deinceps aliquem sequi volunt, tuo tantum iudicio sis contentus. Aut enim bona sunt, que appetimus, aut mala: si bona, non indigent alterius auxilio: si mala, peccantium multitudine non parit errori patrocinium. Haec apud te, amice, potius expostulare volui, quam laecessus publice desevire; ut animadvertas, me reconciliatas amicitias pure colere, et non iuxta Plautum sententiam, altera manu lapidem tenere, panem offerre altera. Frater meus Paulinianus nondum de patria reversus est: et puto quod eum Aquileiae apud sanctum papam Chromatium videris. Sanctum quoque presbyterum Ruthinum ob quamdam causam per Romanum Mediolanum misimus, et oravimus ut nostro animo et obsequio vos videret: ceterisque amicis eadem significavimus, ne mordentes⁶ invicem, consumantur ab invicem. Jam tue moderationis est et tuorum, nullam occasionem impatientibus dare; ne non omnes

¹ Hier. Apolog. i. adv. Ruthin. — ² Hier. Apolog. adv. Ruthin. ad Ponnach. — ³ Psal. LXXVII.

⁴ Hier. Apol. ii. — ⁵ Hier. ep. LXVI. — ⁶ Galat. v.

similes mei invenias, qui possint figuratis laudibus delectari ». Huiusque Hieronymus ad Ruffinum; ad quem, cum discessisset ab urbe Aquileiani, qui hanc acceperunt Epistolam, mittere notuerunt, quod scirent cum in ipsum Hieronymum (ut dictum est) vehementer fuisse commotum ob auditum novum ab eo elaboratam translationem Periarchon. Hoe enim anno, antequam pervenissent litterae Hieronymi Romani, fuisse scriptam ab ipso Ruffino Apologiam ad Anastasium papam, ea quæ dicentur inferius declarabunt.

36. *Synodus Alexandrina de erroribus Origenis, et Theophilii episcopi Alexandrini contra eosdem studium.* — Dum haec inter S. Hieronymum, et Ruffinum aguntur, Theophilus Alexandrinus sedis episcopus, collecta Synodo, de erroribus Origenis in medium dissenserunt proponit. Itum est ab omnibus in eam sententiam ut haeresis cognitis, notatis, atque explosis, ejusdem Origenis et sectatorum ejus condemnatio omnium ore conclamaretur. Quibus sic firmiter stabilitis, de omnibus in ea assensu omnium definitis scripta Synodica eadem ad Anastasium Romanum Pontificem missa est. Hec quidem hoc anno facta esse, inde colligimus, quod ante annum, quam prima Paschalis epistola a Theophilo scriberetur, generalem hanc ex Synodo fuisse scriptam epistolam, S. Hieronymus¹ tradit scribens ad Pammachium, et Marcellam.

37. Cum interea qui in Aegypto erant Origenis errorum studiosi, diligenter perquisiti, expulsi fuerunt. Cum et Theophilus ad sanctum Hieronymum de his perbreves litteras dedit his verbis²: « S. episcopus Agatho cum dilectissimo diacono Athanasio in Ecclesiastica directus est causa : quam cum didiceris, non ambigo quin nostrum studium proles, et in Ecclesie Victoria glorieris. Namque Origenis haeresim in monasteriis Nitriae quidam nequam et furiosi homines serere et fundere cupientes, prophetica falee succisi sunt. Quia recordati sumus communis Apostoli³ : Argue eos severe. Festina igitur et tu partem hujus præmii recepturus, deceptos quoque emendare sermonibus. Optamus, si fieri potest, in diebus nostris Catholicam fidem, et Ecclesie regulas cum subjectis nobis populis custodiare, et omnes novas sopire doctrinas ». Haec Theophilus ad S. Hieronymum. Misisse insuper eundem Theophilum legatos in Palastinam, qui et inde Origenistas expellerent, litterae S. Hieronymi reddita ad ipsum declarant his verbis⁴:

38. « Nuper tue beatitudinis percepi scripta emendantia vetus silentium, et me ad solitum officium provocantia. Unde licet per sanctos fratres Priscum et Eubulum tuus ad nos sermo cessaverit : tamen quia vidimus, illos zelo fidei concitatos, raptim Palestine Iustrasse regiones, et dispersos regnulos usque ad suas latebras persecutos : breviter scribinus, quod totus mundus exulset, et in tuis

victoriis glorietur ; erectumque Alexandriae vexillum Crucis, et adversus haeresim trophya fulgentia gaudens populorum turba prospectet. Macie virtute, macto zelo fidei, ostendisti quod huiusque faciluritas dispensatio fuit, non consensus. Libere enim reverentiae tuae loquor. Dolebamus te nimium esse patientem ; et ignorantes magistri gubernacula, gestiebamus in interitum perditorum. Sed ut video exaltasti manum diu, et suspicisti plagam, ut ferires fortius. Super susceptione cuiusdam non debes contra urbis hujus dolere pontificem : quia nihil tuus litteris præcepisti ; et temerarium fuit, de eo quod nesciebat, ferre sententiam : tamen reor illum nec audere, nec velle te aliquando ladede ». Hec ad Theophilum sanctus Hieronymus, excusans Joannem Hierosolymorum episcopum de communicatione ante eum Origenistis inita, deinde ejus animi consilio inhaerendi ipsi Theophilulo. Quod enim ita de viro Hieronymus sential, quem antea eadem ex causa acriter impugnaverat, atque scriptis evagitarat ; ad meliorem illum frugem restitutum fuisse, par est existimare, immo et necessario credere et affirmare. Nam de ipsis sede, ut de Catholicæ fidei egregii professoris, haec habet S. Augustinus¹ scribens adversus litteras Petilianis : « Cathedra tibi quid fecit Romana Ecclesia, in qua Petrus sedet, et in qua hodie Anastasius sedet ; vel Ecclesia Hierosolymitana, in qua Jacobus sedet, et in qua hodie Joannes sedet ; quibus nos in Catholicæ unitate connectimur, et a quibus vos nefario furore separatis? ». Hec ipse, plane declarans ejus antisitem Joannem Catholicis consensisse : sed in sententia minime persistisse usque ad finem, quæ dicentur inferius declarabunt.

39. *Posthumiani circa Origenistas sententia.* — Accidit autem, cum librorum Origenis causa tot tanque turbæ concitate essent Alexandriae atque in universa Aegypto per Theophilum ejus civitatis antisitem aliasque episcopos adversus monachos scriptorum Origenis fatigores, Posthumianum illum, qui apud Severum cum Gallo dialogum agit, Alexandriam appulisse, compluraque corum, que inter ambas adversas partes transacta fuerunt, praesentem conspexisse. Solvens enim Narbona in Africam, ad tumulum S. Cypriani martyris invisendum perrexit : inde vero Cyrenensium legens ora, in Aegyptum perenit, Hierosolymam prefecturus visendorum causa locorum sanctorum. Ipse ergo apud Severum de rebus Alexandrinis, quarum hic est sermo, ista loquitur² : « Prospero cursu, septimo die Alexandriam pervenimus ; ubi feda inter episcopos et monachos certamina gerebantur, ex occasione, quia congregati in unum saepius sacerdotes frequentibus devenisse Synodis videbantur, ne quis Origenis libros tegeret, aut haberet, qui tractator sacrarum Scripturarum peritissimus habebatur. Sed episcopi quedam in libris ipsius insanii scripta memorabant : quæ assertores ejus defendere

¹ Hier. ep. LXXVIII. — ² Hier. ep. LXIX. — ³ Tit. II. — ⁴ Hier. ep. LXX.

¹ Aug. cont. litt. Petil. I. n. c. 51. — ² Sever. dial. I. I.

non ausi, ab hæreticis potius fraudulenter inserta dicebant; et ideo non propter illa quæ in reprehensionem merito vocarentur etiam reliqua esse damnanda; cum legentum fides facile possit habere discrimen ne falsata sequeretur, et tamen catholice disputata refineret. Non esse autem mirum, si in libris neotericiis et recentis scriptis frans hæretica fuisset operata, que in quibusdam locis non timuerat incidere Evangelicam veritatem».

40. «Adversum hac episcopi obstinatus renitentes, pro potestate cogebant recta etiam universa cum pravis, et cum ipso auctore damnare: quia satis superque sufficerent libri, quos Ecclesia receperisset; respnendam esse penitus lectionem, quæ plus esset nocitura insipientibus, quam profutura sapientibus. Mihi autem ex his illius libris quedam curiosius indaganti, admodum multa plauerunt: sed nonnulla reprehendi. In quibusdam illum prava sensisse, non dubium est, quæ defensores ejus falsata contendunt. Ego miror unum emendemque hominem tam diversum a se esse potuisse, ut in ea parte quia probatur, nemini post Apostolos habeat aqualem: in ea vero qua jure reprehenditur, nemo deformius docecat errasse. Nam cum ab Episcopis excerpta in libris illius multa legerentur, quæ contra Catholicam fidem scripta constaret: locus ille vel maximam parabat invidiam, in quo editum legebatur, quia Dominus Jesus, sicut pro redemptione hominum in carne venisset, et Crucem pro hominis salute perpessus, mortem pro hominum eternitate gustasset, ita esset codem ordine passionis etiam diabolum redempturus: quia hoc bonitati illius, pietatique congrueret, ut qui perditum hominem reformasset: prolapsum quoque angelum liberaret. Cum hac atque alia istiusmodi ab Episcopis proderentur, ex studiis partum orta est sedatio. Quia cum reprimi sacerdotum auctoritate non posset, savy exemplo ad regendam Ecclesie disciplinam Praefectus assumitur. Cujs terrore dispersi fratres, ac per diversas oras monachi sunt fugati: ita ut propositis edictis, in nulla consistere sede sinerentur.

41. «Illi me admodum permovebat, quod Hieronymus vir maxime Catholicus, et sacrae legis peritissimus, Origenem secutus primo tempore pubabat; quem nunc idem præcipue vel omnia illius scripta damnaret. Nec vero ausus sum de quoquam temere judicare: præstantissimi tamen viri et doctissimum ferebantur in hoc certamine dissidere. Sed tamen sive illud error est, ut ego sentio, sive hæresis, ut putatur: non solum reprimi non potuit multis animadversionibus sacerdotum, sed nequaquam tam late se potuisse effundere, nisi contentione crevisset. Istiusmodi ergo turbatione, cum veni, Alexandria fluctuabat. Me quidem episcopus illius civitatis benigne admodum, et melius quam opinabar, excepti, et secum tenere tentavit. Sed non putavimus ibi consistere, ubi recente trahere clavis ferebat inuidia. Nam etsi fortasse videbantur parere episcopis debuisse, non ob haec tamen causam multitudinem tantam sub Christi confessione viventem, præsertim

ab episcopis, oportuisset affligi. Igitur inde digressus, Bethlehem oppidum veni». Et post nonnulla:

42. «Ego (ut dicere institueram) apud Hieronymum sex mensibus fui; cui jugis adversus malos pugna, perpetuumque certamen concitavit odio perditum. Oderunt enim hæretici, quia eos impugnare non desinit: oderunt clerici, quia vitam eorum insecuratur et criminis. Sed plane eum boni omnes admirantur et diligunt. Nam qui eum hæreticum esse arbitrantur, insanunt. Vere dixerim: Catholica hominis scientia, sana doctrina est: totus semper in lectione, totus in libris est: non die, non nocte requiescit: aut legit aliquid semper, aut scribit. Quod nisi mihi fuisset fixum animo, et promissum, Deo teste, propositam erumnum adire; vel exigu temporis punctum a tanto viro discedere noluissent. Huic ergo traditis et commissis omniibus meis, omnique familia, que me contra voluntatem animi mei sectuta tenebat implicitum, exoneratus quodammodo gravi fasce penitus ac liber regressus Alexandriam, visitatis ibi fratribus, ad superiorum, inde Thebaida, id est, Egypti extrema, contendi: ibi enim vaste patens eremis solitudines plurimum ferebantur habere monachorum». Hactenus Posthumianus: enjus in Egyptum, Hierosolymamque peregrinatio, et si non hoc anno, haud tamen multo post configuisse potuit. Quod autem ait auctor, Egypti monachos a Theophilo episcopo Alexandrino, aliisque Egypti episcopis passos esse pressuram; coercenda est freno veritatis hyperbole. Nam quod ad monachos spectat; nomisi Origenistas, ut turbarum auctores, expulsos esse, litteræ ejusdem Theophilii hoc tempore de S. Hieronymum date significant, que sic se habent¹:

43. *In causa Origenistarum res gesta a Theophilo et scripta epistola, eorumque damnatio.* — «Didici quid et sanctitas tua noverit Theodorum monachum, ejusque studium comprobavi: quia cum a nobis Romanam navigatibus exiret, noluit ante proficiisci, nisi te et sanctos fratres qui tecum sunt in monasterio, quasi sua viscera amplexaretur et inviseret. Quem cum suscepseris, pro Ecclesie tranquillitate letare. Videl enim cuncta Nitria monasteria, et referre potest continentiam et mansuetudinem monachorum: quomodo extinctis, et fugatis Origenis sectatoribus, pac Ecclesie redditia sit, et disciplina Domini conservetur. Atque utinam apud vos quoque deponerent hypocrisim, qui oculi dicuntur subrnere veritatem: de quibus non bene sentientes in his regionibus fratres huc me scribere provocarunt. Quamobrem cavete et fugite hujusmodi homines: iuxta quod scriptum est²: Si quis non affert ad vos Ecclesiasticam fidem, hunc ne Ave dixeritis. Quanquam ex superfluo faciam haec tibi scribere, qui errantes potes ab errore revocare: tamen nihil nocet, et pridentes et eruditos viros pro solicitudine fidei commoveri. Omnes fratres, qui tecum sunt, nomine me salutari volo». Hactenus Theophilus,

¹ Apud Hier. epist. cxviii. — ² Joan. ii.

Ad hos plane monachos a Theophilo pulsos alludit Posthumianus, ubi ait : « Recens fraterna cladis ferrebat invidia » : quam auxit, dum ab eodem expulsus est Paulus episcopus, idemque confessor; cui apud imperatorem S. Hieronymum fuisse, Rufinus loco criminis dat Hieronymo; et dicit in argumentum, non communicasse cum Theophilo ipsum Hieronymum, quia Paulum ab eo expulsum receperat.

44. Referat autem haec ipse S. Hieronymus, sic dicens¹ : « Porro quod interrogas, quando papa Theophilii sententiam sequi coperim, eique fiduci communione sociatus sim : et ipse tibi respondens : tunc credo, quando Paulum, quem ille dannaverat, summo nisi et omnibus studiis defendebas : quando eum per imperiale scriptum recipere sacerdotium, quod episcopali judicio amiserat, instigabas » : subdit autem haec pro sua defensione Hieronymus : « Non prius, inquit, pro me respondebo, quam de aliorum injuriis loquar : Cujus est humanitatis, cuius clementiae insultare aliorum miseriis? » Et inferius, cur ipsum Paulum a Theophilii condemnatum repperit hospitem, ista subdit : Recordare, frater, confessionis ejus et pectoris, quod flagella seuerunt : memento carceris, tenebrarum, exili, metallorum; et non indignaberis hospitio transuentem esse susceptum. An ideo tibi rebelles videtur, quia calicem aqua frigidâ in nomine Christi² sipientibus porrigitimus? Vis scire unde illum et nos plus amare, et tu odisse plus debebas? Haereticorum factio nuper fugata de Aegypto et Alexandria se Hierosolymam contulit, et huc voluit copulari, ut quorum unus esset dolor, una fieret et accusatio : quos ille repulit, sprevit, abjecit, dicens, se non esse inimicum fidei nec contra Ecclesiam bella suscipere : quod prius tentavit, doloris fuisse, non perfidie; nec alterius appetiisse innocentiam, sed suam probare voluisse. Impium putas, post sententias sacerdotum, imperiale rescriptum : quod quale sit, neverit ille qui meruit». Haec de eo S. Hieronymus, subdens haud ea de causa sibi destituisse communicare Theophilum, qui crebris postea euendum Hieronymum litteris frequentavit.

45. Quisnam autem fuerit ille Paulus, haud satis liquet : scimus tamen, hoc tempore vixisse in Aegypto fama celebrem Paulum discipulum S. Petri martyris, cuius meminit Ruffinus³ in posteriori parte invectiva adversus S. Hieronymum : sunt haec ejus verba : « Ubi », nempe in Aegypto, « inter clarissimos viros Paulus senex Petri martyris discipulus ». Ceterum quod ad rescripta imperatorum perfinet de restituendis in sedem damnatis : sane quidem id fieri non debere, sanctio imperatorum lata anno sequenti, et suo loco inferius recitanda decrevit. Porro ejusmodi imperatorum rescripta nonnisi commendatitias fuisse, inde certum ducimus argumentum, quod iam Conciliorum canonibus, nempe

Antiocheni et aliorum (ut superius saepe dictum est) fuerit definitum, depositum a Concilio episcopum, nonnisi a majori episcoporum numero esse restituendum: quam legem eliam Ariani sartam, lectionem, conservatamque contra Athanasium voluerunt. Sed ad res gestas hoc anno a Theophilo in causa Origenistarum oratio revocetur.

46. Ex Epistola ejusdem Theophilii ad Hieronymum nuper recitata intelligi potest, qui a Theophilii ad Anastasiū papam missus est Romanū, tuisse Theodorum monachum, eumdemque ante S. Hieronymum invisisse. Huic enim Theophilum ad eundem Romanum Pontificem legatione fungenti Synodicas dedisse litteras de Origenistis Alexandrie condemnatī, par est credere, quibus res in Synodo gestas adversus eosdem ipsum Anastasiū fecerit certiore. At qui Theodorum monachum Romanū sibi legavit Theophilus, Constantinopolim eliam, et ad alias quoque provincias alios sanctissimos Nitri monachos legatos ad diversos episcopos misit, eisdemque dedit easdem synodicas litteras, alio nomine generales nominatas, ut pole que ad omnes Catholice Ecclesiae episcopos scriptae essent. Testatur id quidem idem ipse Theophilus in Epistola ad S. Epiphanium Constantiae in Cypro episcopum, cui præter generalem illam privatum aliam addidit, reddiditque certiorem de rebus gestis adversus Origenistas, deque monachis qui ex Aegypto pulsi navigasset Constantinopolim : porro ipsam, quod haud prolixā sit et rerum gestarum seriem referat, hic integrum describemus : sic enim se habet⁴.

47. « Dominus⁵ qui locutus est ad Prophetam : Ecce constitui te hodie super sedes et regna eradicare, et suffodere, et disperdere et rursum aedificare, ac plantare : singulis temporibus eandem Ecclesie sue largitur gratiam, ut integrum corpus conserveret, et in nullo haereticorum dogmata prevalerent. Quod quidem nunc videamus expletum. Nam Ecclesia Christi, quæ non habet⁶ maculam neque rugam aut aliquid istinsmodi, egredientes de cavernis suis Origenis colubros Evangelico ense truncavit, et secundum Nitri monachorum agmen contagione pestifera liberavit. Panca ergo ex iis que gesta sunt, in generali epistola, quam ad omnes in commune direxi, prout patiebatur angustia temporis, comprehendi. Dignationis tua est, que in hujuscemodi certaminibus saepe ante nos pugnavit, et positos in prælio consolari, et congregare totius insulae episcopos, ac synodicas litteras tam ad nos, quam ad Constantinopolitanū urbis episcopum, et si quos alios putaveris, mittere : ut consensu omnium et ipse Origenes nominatum et haeresis nefaria condemnetur. Bidici enim, quod calumniatores verae fidei Ammonius, Eusebius, et Enthymius novo pro haeresi favore bacchantes, Constantinopolim navigarint; ut et novos, si quos valuerint, decipient, et veteribus sue impietatis sociis conjungantur. Cura igitur tua sit, ut cunctis episcopis per Isau-

¹ Hier. Apolog. II. adv. Ruffin. — ² Marc. ix. — ³ Ruffin. invect. in Hier.

⁴ Apud Hier. ep. LXVII. — ⁵ Hier. VI. — ⁶ Ephes. V.

riam atque Pamphyliam et cæterarum provinciarum, quæ in vicino sunt, rei ordinem pandas; et nostram, si dignum putas, epistolam subjicias: ut omnes uno spiritu congregari, cum virtute Domini nostri Iesu Christi tradamus eos satana in interitum impietatis, quæ possidet eos. Et ut celerius nostra Constantinopolim scripta perveniant, mille industriosum virum, et aliquem de clericis, sicut et nes de ipsis Nitrie monasteriis patres monachorum cum aliis sanctis et continentissimi viris misimus, qui possint cunctos in praesenti docere que gesta sunt. Et super omnia quæsumus, ut impensas ad Dominum fundas preces, quo possimus etiam in isto certamine victoriam consequi. Non enim parva letitia et in Alexandria et per totam Aegyptum populorum corda pervasi, ex quo pauci homines ejectedi sunt, ut purum corpus Ecclesie permaneret. Saluto fratres, qui tecum sunt. Te plebs, quæ nobiscum est, in Domino salutat». Hactenus Theophili litteræ ad Epiphanius.

48. Ipse autem Epiphanius, accepta generali a Theophili Epistola, mittens eam ad S. Hieronymum, illi et conjunxit suas ad eum has per breve litteras¹:

« Generalis Epistola, qua ad omnes Catholicos scripta est, ad te proprie pertinet, qui zelum fidei adversus cunctas haereses habes, et Origenis proprie et Apollinarii discipulis adversaris: quorum venenatas radices et in altum defixam impietatem omnipotens Deus prostravit in medium, ut in Alexandria prodite, in toto orbe arescent. Scito enim, fili carissime, Amalech usque ad stirpem esse delectum², et in monte Raphidim erectum trophaeum Crucis. Elenim quomodo, porrectis in altum Moysi manibus, vinebat Israel; sic Dominus confortavit famulum suum Theophilum, ut super altare Ecclesie Alexandrine contra Origenem vexillum ponaret, et impleretur in eo quod dicitur: Scribe signum hoc, quia delebo funditus Origenis haeresim a facie terra cum ipso Amalech. Et ne videar eadem rursum iterare, et proflixiorem epistolam texere: ipsam ad vos scriptam direxi, ut scire possitis, quæ nobis scriperis, et quantum boni ultima astati mea concesseris Dominus, ut quod semper clamabam, tanti pontificis testimonio probaretur. Jam autem puto et te aliquid operis edidisse, et juxta priorem epistolam, qua te super hac re fueram cohortatus, elimasce librum, quem tue lingua homines legant. Audio enim et ad Occidentem quorundam hominum naufragia pervenisse, qui non contenti proditione sua, volunt plures mortis habere particeps: quasi multitudine peccantium scelus minuat, et non numerositate lignorum major gehenna flamma succrescat. Sanctos fratres, qui tecum sunt in monasterio Domino servientes, et tecum et per te plurimum salutamus». Haec ad Hieronymum Epiphanius: quibus intelligas, nondum vulgata fuisse in Oriente damnacionem Origenis et Origenistarum Romæ ab

Anastasio factau, enī jam Theophili ibidem legeretur generalis Epistola.

49. Porro non Synodicam tantum Epistolam, sed etiam Paschalem datas esse a Theophilo, certum est, alteram in Synodo scriptam, alteram vero privatum ad indicandum Paschale tempus (ex more) ad Ecclesiæ datam, sed eam anno sequenti (ut ostendetur) qua pariter Origenis damnatio proclamaretur, S. Hieronymus latinitate donavit: siveque una cum gracio textu a Romana Ecclesia eas a se missas Hieronymus accipi voluit; idemque præstilii de alia Paschali ejusdem Theophili post annum sequentem data. Testatur id ipse quidem in Ruffinum³ agens, eum ait: « Duas, Synodicam et Paschalem ejus Epistolas contra Origenem illiusque discipulos, et alias adversus Apollinarium et Origenem per hoc ferme biennium interpretatus sum, et in ædificationem Ecclesie legendas nostra lingue hominibus dedi ». Idem scribens ad Pamphacium atque Marcellam post annum sequentem, eum posteriores Paschales Theophili litteras mittit, has a se translatas, Romamque esse a se missas, his verbis ostendit⁴: « Rursus Orientalibus vos locupleti mercibus, et Alexandrinas opes primo Romanum vere transmitto ». Sed cur in his tantam Hieronymus exhibuit diligenter? Ut tum Theophili epistolis, tum carum a se facta translatione, orbi universo innotesceret damnatio Origenis. Audi enim quæ ibi ipse ad Pamphacium atque Marcellam ait: « Ibi haeresis, quæ sibilabat in mundo, et me, et papam Theophilum sui iactabat erroris; latratuque impudentissimorum canum ad inducendos supplices nostrum mentiebatur assensum? Oppressa est ejus auctoritate et eloquentia, etc. »

50. Sed pro harum differentia litterarum, quæ prius, queve posterius datae sint, ex carum arguento, quas idem Hieronymus eadem ipsa Epistola ad Pamphacium atque Marcellam dedit, poterimus intelligere, ubi ait: « Vos Christiani senatus lumina, accipite et grecam et latinam etiam hoc anno epistolam, ne rursum haeretici mentiantur a nobis pleraque vel addita, vel mutata: in qua laborasse me fateor, ut verborum elegantiam pari interpretationis venustate servarem, et intra definitas lineas currens, nec in quoquam excedens loco, eloquentiae ejus fluentia non perdarem, easdemque res eodem sermone transferrem: quod utrum consecutus sum, neque, vestro iudicio relinquio. Quam sciatis in quatuor partes esse divisam. In primo credentes hortatur ad Dominicum Pascha celebrandum. In secundo et tertio loco Apollinarium et Origenem jugulat. In quarto, id est extremo, haereticos ad penitentiam cohortatur. Si quid autem hic minus adversus Origenem dictum est, in præteriti anni epistola continetur: et haec quam modo vertimus, brevitali studens, dicere plura non debuit. Porro contra Apollinarium sincincta fides et pura professio non caret subtilitate dialectica, que adversarium sumit.

¹ Apud Hier. epist. LXXXIII. — ² Exod. xvii.

³ Hier. Apol. adv. Ruffin. — ⁴ Hier. ep. LXXXVII.

exterto de manibus ejus pugione, confudit. Orate Dominum, ut quod in greco placet, in latino non displiceat; et quod totus Oriens miratur et predicit, lato sinu Roma suscipiat; predicationem quoque cathedrae Marci Evangeliste cathedra Petri Apostoli sua predicatione confirmet: quamquam celebri sermone vulgatum sit, beatum quoque papam Anastasium eodem fervore, quia eodem spiritu est, latitantes in foveis suis hereticos persecutum: ejusque litterae doceant, damnatum in Occidente, quod in Oriente damnatum est: cui multos imprecavimus annos; ut heresios rediviva plantaria, per illius studium longo tempore arefacta, moriantur ». Haec de litteris a Theophilo scriptis sanctus Hieronymus, nempe una synodica, ac duabus Paschalibus duorum annorum spatio intercurrente datis.

51. Quod vero ad Synodican spectat; eadem (nt ipse testatus est) ab ipso Hieronymo latinitate tradita, desideratur: nam licet tres extiterint Theophilii epistole, nulla earum Synodalis est; sed eadem omnes Paschales esse intelliguntur, utpote quibus indicatur venturus Paschalis ex ipsiusmet Theophilii calculis dies; Synodica vero nulla, que ex Synodo aliqua data possit intelligi. Porro quinque a Theophilo datas esse generales epistolatas, quarum est memoria apud sanctum Hieronymum, ejusdem auctoris testificatione exploratum habetur: quarum omnium si tempus, quibus singulis date sunt, inspicatur, ipsa quoque rerum gestarum series concinno ordine disponetur. Earum igitur omnium prima est illa hoc anno ex Synodo data, eaque ex causa appellata Synodica: secunda Paschalis dicta adversus Origenem et ejus discipulos peculiariter scripta, que etiam desideratur: haecque illa est, de qua ipse Hieronymus in Epistola ad Pammachium et Marcellam scribit¹, cum ait: « Si quid autem hic minus adversus Origenem dictum est, in præteriti anni epistola continetur ». De ambabus his idem Hieronymus ubi supra adversus Ruffinum agens² meminit, atque de tertia adversus Apollinarium et Origenem scripta, cum ait: « Duas, Synodicas, et Paschalem ejus epistolatas contra Origenem illiusque discipulos, et aliam adversus Apollinarium et eundem Origenem per hoc ferme biennium interpretatus sun ». Porro tertiana hanc epistolam illam esse certum est, ejus argumentum in quatuor partes divisum ab eodem Hieronymo in dicta epistola ad Pammachium atque Marcellam data describitur³. Habet jam tres a Theophilo datas epistolatas, unam Synodican, duas Paschales: quarum posterior extat, estque ejus exordium: « Primum * solemnitas augustae sermo, etc. » Rursus vero post hanc alia sequitur ordine secunda in codice, dicenda tamen Theophilii quarta, Paschalis vero tercia, que sic incipit⁴: « Christum Jesum Dominum gloriae, etc. » Post hanc additur alia, dicenda Paschalis quarta, sed quinta ordine collocanda (ut patet ex ordine

precedentium) que ita exorditur⁵: « Nunc quoque Dei viva Sapientia, etc. » ejus argumentum describitur a sancto Hieronymo in epistola ad Theophilium⁶, quam ipse in latinum se vertisse ait, cum haud pridem S. Paula ex hac vila migrasset, ejus transitus ad Deum contigisse certum est Honorio Aug. VI et Aristeneto eoss. anno Domini quadragesimo quarto: ejus temporis certa habita ratione, dicendum est, ultimam Paschalem, carum scilicet quarum mentio est apud S. Hieronymum, ordine quartam datam a Theophilo esse anno Domini quadragesimo tertio.

52. Cum enim Paschalis epistola primo consuerit mitti Romanam ad Romanum Pontificem, a quo reliqua acceptura essent Ecclesia, in die Epiphaniae Domini diaconorum praeconio inter sacra perulganda (prout dictum est suo loco pluribus tertio Annalium tomo, ubi de Concilio Nicæno sermonem habuimus) utique non eodem anno, ejus Pascha indicabatur, sed superiori ab eo Paschalem scribi epistolam oportuit atque mitti. Qua quidem habita ratione, certo temporis ordine ita omnes a Theophilo date illæ quinque epistole disponuntur, ut hoc anno (prout demonstratum est) ex Synodo Alexandrina scripta a Theophilo Synodica fuerit de condemnatione Origenis et ejus doctrinae inherentium Origenistarum: sequenti autem anno data fuerit prima Paschalis pro eo qui sequitur anno, nempe quadragesimo primo: quo item anno quadragesimo primo edita fuerit secunda Paschalis pro anno quadragesimo secundo: tertia vero promulgata fuerit ipso anno Domini quadragesimo secundo pro sequenti anno quadragesimo tertio: quarta vero Paschalis (ut memorinus) scripta sit ipso anno quadragesimo tertio pro quadragesimo quarto, quo eam in latinum vertit S. Hieronymus, defuneta jam paulo ante S. Paula eodem anno, mense Januarii. Haec convenire cum editis ab ipso Theophilo Paschalibus Cyclis, curiosus explorator inveniet. Porro successivo ordine, annis singulis singulas eodem argumento adversus Origenis haeresim et ejus sectatores esse datas dietas epistolatas liquet: cum aliqui aliis quoque annis (ut ante diximus) singulis singulas dare soleret Paschales. At scrupulosam hanc Theophilii epistolatarum disquisitionem ad exactam temporum rationem minime prætermissee oportuit.

53. Quanam autem post scriptas hoc anno ab Anastasio papa Origenis et Origenistarum damnationis litteras fuerint subsecuta: quidve Ruffinus a communione Catholica alienus post hæc in S. Hieronymum molitus sit: rursum vero quid egerint adversus Theophilum Alexandrinum episcopum monachi Origenistæ ab eodem in Egypto damnati atque expulsi, cum perverterunt profugi Constantinopolim, sequenti anno dicturi sumus, quo res ab eis gestæ configisse noscuntur. Quo quidem anno et non antea id conjectum est, vel potius sequenti, secundum

¹ Hier. ep. LXXXVIII. — ² Hier. adv. Ruffin. — ³ Hier. ep. LXXXVIII.

— ⁴ Exstat. tom. I. Bibl. sanctæ. — ⁵ Ibid.

— Exstat. tom. I. Bibl. sanctæ. — ⁶ Hier. ep. XXXI.

alios, ut uno codeinque tempore et Alexandriæ in Synodo a Theophilo Origenes cum Origenistis penitus damnarentur, et Roma ab Anastasio papa id ipsum publica sententia præstaretur. Quam bene accidit, ut in Occidente quam citissime pullulans hæresis convulsa penitus exaruerit: in Oriente vero sic compressa licet ad tempus siluerit, in nonnullorum tamen monachorum cordibus altioribus fixa racidibus, ad posteriora tempora infausa propagata germinibus pullulaverit. De extincta autem statim in Occidente Origenis hæresis testatur S. Hieronymus in Epistola ad Theophilum data, qua in primis haec ait¹: « Nequaquam amplius antiquus serpens sibilat; sed contortus, et visceratus, in cavernarum tenebris delitescens, solem clarum ferre non sustinet. Qui quidem super hac re, antequam scriberes, ad Occidentem epistolam miseram, ex parte hæreticorum strophas meæ finguae hominibus indicans. Ex dispensatione Dei factum puto, ut eo in tempore tu quoque ad Anastasium papam scriberes, et nostram, dum ignoras, sententiam roborares. Verum a te nunc admoniti, magis studium accommodabimus, ut hic et procul simplices ab errore revoceamus ». Et post alia, haec subdit: « Vincentius presbyter ante biduum, quam hanc epistolam darem; de Urbe venit, et suppliciter te salutat, crebroque sermone concelebrat, Romanam et totam Italiam tuis post Christum epistolis liberatam ». Haec Hieronymus. Atque de anni hujus causa Origenistarum haec tenus: jam vero ad reliquias hujus temporis res gestas Ecclesiae Africanae orationem flectamus hand invitam.

54. Idola et idolorum templo subversa ex imperatorum decretis, ubi maxime de idolo Carthaginensi cui uomen Cœlestis. — Hoc eodem anno, sequenti scilicet ab eo, qui Gentilium deorum responsis fatalis prædictus erat, ut Christiana religio penitus excisa deficeret: Dei providentia factum est, ut deorum templorum et in eis consistentium idolorum facta fuerit ubique prostratio ac demolitio, contra vero Christianæ religionis res magna creverint accessione. Id quidem disertis verbis sanctus Augustinus affirmat, dum ait²: « Sequenti anno, consule Manlio Theodoro, quando jam secundum illud oraculum demonum, aut figuramentum hominum, nulla esse debuit Christiana religio; quid per alias terrarum partes forsitan factum sit, non fuit necesse perquirere. Interim, quod scimus, in civitate notissima et eminentissima Carthaginæ Africæ, Gaudentius et Jovius comites imperatoris Honori quarto decimo kalendas Aprilis, eisdem deorum templo everterunt, et simulacra frerunt. Ex quo usque ad hoc tempus per triginta ferme annos, quis non videat quantum creverit cultus nominis Christi, presertim posteaquam multi eorum Christiani facti sunt, qui tanquam vera illa divinatione revocabantur a fide, eamque completo eodem annorum numero inanem irridendumque viderunt? » Haec Au-

gustinus post consulatum Honori quartum cum Eutychiano, consule Manlio. Ex quibus aliisque superius dictis corrigendum est inversum Chronicum Prosperi, post consulatum Manlii ponitur consulatus Honori cum Eutychiano ordine quidem præpostero. De quo ne aliqua remaneat ullatenus dubitatio, ecce tibi Claudiannus in Panegyrico ejusdem Theodori consulatus, quem præcessit quartus Honori, ista cecinit³:

Quem quater ipse gerit, perfecto definit anno:
Deposuitque suas, te succedente, curules.

55. Caeterum cum de templis diruendis manavit anni hujus exordio ab Honorio imperatore rescripta: em populus Christianus conferto agmine impetu faceret in celsa et angusta queque templorum aedificia, non sine urbium (ut videbatur) immensa deformitate: placuit eidem Honorio imp. posterioribus rescriptis jubere, ut ubique populus a diruendis publicis aedificiis abstineret: itemque alio edicto promulgato, ut spectacula minime haberet prohiberentur, que tamen essent ab omni sacrificio et Gentilitia superstitione pura. Sed age jam, quo haec ipsa notiora fiant, eadem hic describamus edicta, atque illud in primis mense Januarii datum his verbis⁴:

« Sicut sacrificia prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta servari: ac ne sibi aliqua auctoritate blandiantur, qui ea conantur revertere; si quod scriptum, si qua lex forte prætenditur; erunt hujusmodi chartæ ex eorum manibus ad nostram scientiam deferantur, etc. Dat. IV kal. Febr. Rav., Theodoro V. C. consule ». Haec ad Maecrodium P.P. Hispaniarum, et ad Proclianum vicarium quinque provinciarum Honori. Idemque hoc eodem anno ad Apollodorum proconsulem Africæ his verbis rescripsit⁵:

« Edes illeitis rebus vacuas nostrarum beneficio sanctiorum ne quis conetur revertere. Decernimus eum, ut aedificiorum quidem sit integer status. Si quis vero cum sacrificio fuerit reprehensus: in eum legibus vindicetur, depositis sub Officio idolis, disceptatione habita, quibus etiam nunc patuerit cultum vanæ superstitionis impenit. Dat. IV kal. Septembrio Patavio, Theodoro V. C. cons. »

56. Quod autem spectat ad Iudos, ad enidem proconsulem Africæ idem Honorius imperator ista rescripsit⁶:

« Ut protanos ritus jam salubri lege submovimus; ita festos conventus civium, et communem omnium latitudinem (ficiuntiam) non patimur submoveri. Unde absque ullo sacrificio, atque illa superstitione damnabilis, exhibere populo voluptates, secundum veterem consuetudinem, inire etiam festa convivia, si quando exigunt publica vota, decerni-

¹ Hier. ep. LXXI. — ² S. Aug. de Civit. Dei, I. xviii. c. ult.

³ Claudiannus in Cons. Theod. — ⁴ L. xv. de Pagan. C. Theod. et Cod. Justin. eod. tit. I. l. III. — ⁵ L. XVIII. eod. tit. C. Theod. — ⁶ L. XVII. eod. tit. et C. Just. eod. tit. I. IV.

mus. Dat. XIII kal. Sep. Patavio, Theodoro V. C. cons. ».

57. In Oriente etiam Arcadius imperator ad Entybianum P. P. rescripsit, ut illa templa idolorum diruerentur, que essent in agris. Sunt autem hæc verba rescripti¹:

« Si qua in agris templa sunt, sine turba ac tumulu diruantur. His enim dejectis atque sublatis, omnis superstitionis materia consumetur, bat. III idus Julii Damasco, Theodoro V. C. cons. » Verum que reliqua erant templa in civitatibus, ut Gazæ Marnæum, ad biennium integra perseverarunt.

58. Sed quod ad templa in urbibus posita pertinet; et si ab eorum demolitione vetiti sunt Christiani, iisdem tamen potiri concessum est. Magna quidem gloria Christianæ religionis effusit, cum arbitrio ipsius antistitum clausis diu deorum templis, nunc reseratis, vexilloque illuc Crucis iflato, comitantibus clero atque fidelì populo, idola frangerentur, et simul cuncta, quæ superstitionis signa referant, penitus tollerentur. Quid autem acciderit tunc Carthagine de templo Cœlestis omnium famosissimo, S. Prosper narrat his verbis²:

« Apud Africam Carthagine Cœlestis inesse feabant templum, nimis ampliun, omnium deorum snorum adibus vallatum, cuius platea lithostrata pavimento ac pretiosis columnis et meenibus decorata, prope in duobus fere millibus passuum protendebatur. Cum diutius clausum, incuria, spinosa virgulta circumseptum obruerint, velleisque populus Christianus usui veræ religionis vindicare: dracones, aspidesque illic esse ob custodiā templi, Gentilis populus clamitabat. Quo magis Christiani fervore succensi, ea facilitate omnia amoverunt illesi, quo templum suo vero cœlesti regi et Domino consecrarent. Nam cum sancta Pasche solemnis ageretur festivitas, collecta illic et undique omni curiositate etiam adveniens multitudo, sacerdotum multorum pater et dignæ memorie nominandus antistes Aurelius, cœlestis jam patriæ civis, cathedram illic, loco Cœlestis et habuit, et sedid. Ipse tunc aderam cum sociis et amicis, atque (ut se adolescentium afas impatiens circumquaque vertebat) dum curiosi singula quaque pro magnitudine inspicimus, mirum quoddam et incredibile nostræ se ingessit adspectui, titulus æneis grandioribusque litteris in frontispicio templi conscriptus, AURELIUS PONTIFEX DEDICAVIT: hunc legentes populi, mirabantur, præsago tunc spiritu acta, que prescius Dei ordo certo isto fine concluserat.

59. « Cumque a quadam pagano falsum valientium, velut ejusdem Cœlestis proferretur, quo rursum et via, et templo prisco sacrorum ritui redirentur: ille, ille (inquam) verus Deus, enijs prophætica vaticinia nesciunt omnino mentiri, nec fallere, sub Constantio et Augusta Placidia, quorū

nunc filius Valentinianus pius et Christianus imperat, ursò insidente tribuno, omnia illa templa ad solum usque perducta, agrum reliquit, in sepulturam scilicet mortuorum: ipsaue viam sine memoria sui nunc Vandala manus everlit ». Hec ipse: ex his quoque et vides, quibus ex causis creverit fidelium annuntiatio in templis deorum demolientis; quæ clausa penitus, esse despectui, illi patiebantur inviti. Cum enim Gentilium pertinacia impatiens dedecoris et contumelie, deorum templo penitus inaccessa manere, falsis oraculis in vulgus sparsis, fore jactabat, ut abolita Christiana religione, idolatria jam compressa majori resurgeret gloria, temploque rursus aperienda, et numerosiori multitudine frequentanda: quo haec inanis praeditio cassa penitus redderetur, ante corum oculos ipsorum templo fideles e fundamentis solo prosternere conabantur: ut sic tandem Gentilitas desperata fatigata, vieta daret victoribus manus, nonenque Christianæ militiae. Quod quidem ex sententia evenisse, ea que muper sunt ex sancto Augustino³ reicitata, testantur.

60. Hic tandem finis fuit famosissimi idoli Cœlestis Carthaginemensis, ejusque templi omnium in Africa celeberrimi. Adhuc vero ut Christi gloria ex ejus demolitionis idoli Victoria parta magis magisque omnibus immotescat, hic paululum immorandum, deque eodem idolo et ejus origine et nomine est pluribus disserendum: omnia enim haec conducent ad Christi de perversissimo daemone expugnato triumphum. Primum enim sciendum est, ejusmodi Cœlestis Carthaginemensis idolum etiam Romanis maxime venerandum fuisse: quod ex eo quiske poterit intelligere, dum ex Senatusconsulto atque principum placitis istud ipsum paucis concessum assecutum fuerit privilegium, ut posset haeres institui. Nam Ulpianus⁴ J. C. haec de his habet:

« Deos haereses instituire non possumus, praeter eos quos Senatusconsulto, constitutionibus principum instituire concessum est, sicut Jovem Tarpeium, Apollinem Didymæum, sicuti Martem in Gallia, Minervam Meliensem (Iliensem), Herculem Gaditanum, Dianam Ephesiam, Matrem Deorum Cybelem, que Smyrnae colitur, et Cœlestem (Cœlestum) Salimensem Carthaginis ». Hac Ulpianus.

61. Sed quidnam numen Cœlestis nonime declaratur? Prima quidem fronte dixeris, esse Saturnum: nam cum Lactanti⁵, tum aliorum plurium testificatione expressum habetur, peculiarem Deni Afris fuisse Saturnum, cui humanas hostias immolarent⁶. Cum igitur constet Cœlestem fuisse summo apud eos honore habitum; eundem fuisse Saturnum cum Cœlesti, certum videri potest. His accedit Tertulliani Carthaginemensis hominiis summa auctoritas, dum primum haec ait in Apologetico⁷: « Uniuscuique provincie et civitati suis Deus est, ut Africe

¹ Aug. in Lucifer. ser. xx. — ² Ulpian. tit. de his qui haeres. inst. posuit post C. Theod. — ³ Lact. de fals. relig. c. 21. — ⁴ Syl. Ital. et alii. — ⁵ Tertul. Apol. c. 24.

⁶ L. XVI. de Pagan. C. Theod. — ⁷ Prosp. de predict. l. II. c. 38.

Cœlestis ». Idemque postea in Scorpiano¹ ista subdit : « Afrorum Deum Saturnum placari victimis hominum ». Quibus accedit, quod a Grecois Saturnus οὐρανός (quod, et Phormutus ait) Cœlus est appellatus, seu Cœlestis. His adjungitur, quod Salvianus² Cœlestem, non Deam, sed Deum appellat.

62. Verum Cœlestem, non Dei, sed Deæ fuisse nomen, ex eodem Tertulliano³ in primis accipimus, ubi ait : « Ista ipsa virgo Cœlestis pluviarum politatæ, etc. » Ista ipsa, nempe, qua Carthagine cultur. Sed S. Augustinus⁴, ejus gentilis, utpote Afer, virginem Cœlestem nominat. Deam quidem et non Deum fuisse apud Ethnico existimatum, declarat etiam præsens inscripçio incisa basi, super quam Cœlestis simulaerum collocatum erat⁵ :

INVICTÆ
CŒLESTI
AUR. ONESI
MUS. D.D.

Et Apuleius, idemque ipse Africanus, eamdem virginem appellat, Junonemque fuisse ait⁶ cum ilam compellat : « Magna Jovis germana et conjuga, sive in Sami querulo partu, vagituque et almonia tua gloriaris; sive celsæ Carthaginis, qua te virginem vectura leonis celo commanente percolit, beatas sedes frequentas, etc. » Cuius quidem imaginem in antiquis munimis expressam feliciter invenimus. Consiste hic parum, queso, lector : haud enim otiose tibi hoc exhibitum fuisse spectaculum senties. Habes duorum formas numismatum editas, alterius Severi imperatoris, alterius vero ejus filii Antonini; atque in ambobus, a tergo ipsorum, Carthaginensem Deæ Cœlestis incses signa. Meminisse autem debes, dictum esse secundo Annafinum tomo effigiatæ ejusmodi fuisse numismata cum inscriptione, INDI LIGENTIA VGG. quod Severus imp. una cum filio plurima Carthaginensis contulerit beneficia.

63. Cum autem ultraque numismata haec Carthaginem Deæ typum exprimant et imaginem, altera tamen ipsarum in eo tantum differt ab altera parva differentia, cum in posteriori Cœlestis Deæ dextera armata sit fulgere, in priori vero tympanum dextera Cœlestis teneat; cuius effigiem⁷ a Luciano habes magna ex parte descriptam. Dum enim agit de Dea Syria, haec inter alia : « Leones ipsam ferunt, et tympanum habet, et coronam in capite turritam gestat ». Ut Cybelem hanc dubium intelligas significari, que ad fucus ex Attidis morte suscepit consolationem, tympanum sumpsisse fertur. Porro ejusdem Deæ signa diversis geslaminibus fingi, illud declarat, quod idem Lucanus inferius habet de ejusdem imagine in templo Hierapolitano ad totius

Syria cultum posita, dum ait ejusdem simulacrum altera quidem manu colum, altera vero sceptrum gestasse; quod et in nummis exprimitur : licet interdum alios pro cole reddidisse invenerimus fulgur.

64. Ceterum ejusdem Apuleii constat auctoritate, idem simulacrum non unius tantum, sed diversorum numinum nomina continuisse : sunt haec ejus verba⁸ : « In universo quidem (quod vere dixeris) Juno est. Ceterum habet quippam et Minervam, et Veneris, et Lunæ, et Rhei, et Nemesis, et Parcarum : et altera quidem manu sceptrum tenet, altera autem colum, et in capite radios gerit, et turrim, et costum habet, quo solam Venerem cognomento Cœlestem exornant ». Haec ipse. Similiter autem ex Cœlesti Carthaginensi exprimi plura numina, sive numeri diversis nominibus nuncupatum, non tantum que nuper ex Apuleio sunt recitata declarant, sed et quæ idem enucleatus habet inferius hisce verbis, cum precatur : « Regina cœli, sive tu Ceres alma frugum pars originalis, que repertu letata filia, vetusta glandis ferino remoto pabulo, miti commonstrato cibo, nunc Eleusiniam glebam percolis : Seu tu cœlestis Venus, que primis rerum exordiis sexum diversitatem, generato amore, sociasti, et aeterna sobole humano genere propagato, nunc circumfulvo Paphi sacrario coloris : Seu Phœbisorum, quo partu ferarum medelis lenientibus recreato, populos tantos educasti, præclarisque nunc veneraris delubris Ephesi : Seu nocturnis ulalatibus horrenda Proserpina, triformi facie larvales impetus comprimens » : ac paulo post, sic respondens ipsa ad Lucium : « En adsum suis immota, Luci, præcibus rerum Natura pars, elementorum omnium domina, seculorum progenies initialis, summa numinum, Regina manuum, prima caritum, deorum dearumque facies uniformis, que cœli luminosa culmina, maris salubria flamina, inferorum deplorate silentia mitibus meis dispenso. Cuius numen unicum, multiforme specie, ritu vario, nomine multijugo (multivoco) totus veneratur orbis. Inde primigenii Phryges Pessinuntiacam nominant Deum matrem : hinc autochthones Attici Ceropetam Minervam : illime fluctuantes Cyprii Paphyam Venetum ; Cretes sagittiferi Dictynam Dianam ; Siculi triflingues Stygianam Proserpinam ; Elefsini ut vestitam deam Cererem : Junonem alii, alii Bellonam, alii Hecaten, Rhamnissiam alii : et qui nascentis diei solis inchoantibus illustrantur radiis Ethiopes, Ariqui præsacque doctrina pollentes .Egyptii ceremoniis me propriis percoleant, appellant vero nomine Reginam Isidem, etc. »

65. Attingit haec etiam ex parte noster S. Ambrosius, dum de ea haec ait expresse⁹ : « Quam Cœlestem Afri, Mitram Persæ, plerique Venerem continent pro diversitate nominis, non pro munimis varietate ». At quod idem Apuleius citatis in locis, eamdem Cœlestem, Dianam nominatam fuisse tra-

¹ Terul. in Scorpia, c. 7. — ² Salvia, de provid. Dei l. viii. — ³ Terul. Apol. c. 23. — ⁴ Aug. de Civit. Dei, l. ii. c. 4. — ⁵ Romæ apud Alexand. Borgianum. — ⁶ Apul. de asin. l. vi. — ⁷ Lucian. de Dea Syria.

⁸ Apul. l. xi. in præm. — ⁹ Ambr. adv. Sym.

dit : hic cum S. Hieronymo¹ dicimus, non intelligi Dianam illam venatricem, que arcum tenet, et succincta est : « sed illam (ut ait) Molliam Hammam, quam Graeci παλαιά τεσσαράς vocant; ut scilicet ex ipsa quoque effigie mentirentur, omnium eam bestiarum et viventium esse nutricem ». Quale fuisse simulacrum Dianae Ephesie, antiqua monumenta docent. Certe quidem et Dianam Cœlestis nomine nuncupatam, antiqua inscripta lapidibus monumenta produnt, ut quæ subjecimus²:

DIANE. CŒLESTI
SACRUM
Q. CORNELIUS
THEOPHILUS
CUM QUINTIA. M. F.
LUPERCA.

66. Sed unde id Carthaginensibus numen? Audi Herodianum³, dum describit Heliogabalum portentosa deliria, cum quereret deo suo Heliogabalo uxorem sociare: spreloquo Palladis simulacro, quod cerneret galeatum: « Negans, inquit, belligerant uxorem atque armatam cordi esse deo suo, simulacrum Uranie (Cœlestis scilicet Dee) jussit affiri: quod scilicet Carthaginensibus, omnime Africæ venerabile positum fuisse a Phœnissa Didone creditur, quo tempore antiquam Carthaginem dissecito corio adificavit. Hanc Afri Uraniam, Cœlestem videlicet, vocant; Phœnices Astroarchem, Lunam esse affirmantes. Congruere igitur aiebat Antoninus matrimoniū Solis et Lune ». Ille Herodianus. Verum tamen quod est apud Herodianum, Astroarchen, astrorum principem, Reginam cœli Iudei, Phœnices vero nominabant Astarthen, notissimum apud eos idolum, cuius genealogiam ab Eusebio⁴ ex antiquissimis Phœnicum monumentis descriptam inveneris.

67. Sic et Lucianus de Dea Syria agens, Sidoniorum idolum maximo apud eos honore habitum, Astarthen pariter nominat: quam deam Lunam esse, sic dictam, ipse se existimare testatur. Estque ejus mentio in divinis Scripturis⁵: nam de Salomonē traditur, quod inter alias idolorum abominationes colebat Astarthen deam Sidoniorum; quam cum Apuleius (ut vidimus) nominet Reginam cœli, intelligere potes eam ipsam fuisse, quam temporibus Hieremie apostolantes Hebreos coluisse, conqueritur ipse Hieremias cum ait⁶: « Filii colligunt ligna, et patres incendunt ignem, et mulieres conspurgunt adipem, ut faciant placentas Reginam cœli »: et alibi ex eorum verbis: « Ex eo autem tempore, quo cessavimus sacrificare Reginae cœli, et libare libamina, omnibus indigemus, et gladio et furore consumpti sumus ». Quam Reginam cœli S. Hieronymus Lunam interpretatur: Paraphrasis

¹ S. Hier. in pref. in epist. Paul. ad Ephes. l. i. — ² Roma apud S. Mariam Major. descripsit Suet. pag. 22 n. 11. — ³ Herod. l. v. — ⁴ Euseb. de præpar. Evang. l. i. c. 7. — ⁵ 3. Reg. xi. — ⁶ Hec. vii. et XLIV.

vero Chaldaica habet pro Regina cœli, Sidera cœli. Sentil et Philastrius⁷, idem esse idolum, quod Sidonii et illis propinqui seduci Judei coluerunt Reginam cœli, quam Carthaginenses appellarent celestem Virginem: nam ait: « Alia est heresis in Iudeis, qui Reginam, quam et Fortunam cœli nuncupant, et Cœlestem vocant in Africa, colum, cique sacrificia offerre non dubitant ».

68. Ceterum illud contigit, quod etsi unum idemque commune iisdem erat idolum: tamen cum pro diversitate regionum (quod Theodoretus ait⁸) mutari consueverint deorum imagines: inde accidit, ut aliis signis eadem Dea expressa esset apud Sidonios, aliis apud Carthaginenses. Apud Sidonios enim eadem obequitanus taurum (ut Lucianus ait) exprimebatur in munin: nam et caput tauri Astarthen insigne fuisse, Eusebius docet⁹: cumque et Cœli filiam extitisse dicit, inde quoque accidit dictam esse Cœlestem, quo nomine eamdem colerent Africani, non tamen tauro, sed leonis dorso virginem insidenteum.

69. At quorsum, dices, tota haec de Cœlesti Carthaginensi prolixa tractatio? ea nimurum ex causa, quod singula haec sint præclarissima trophya victorie Crucis Christi. Nou enim (ut videbatur) in demolitione Cœlestis Carthaginensis unum tantum fuit prostratum idolum, sed omnia illa Gentilium superstitionis sunt numina debellata, que ex Luciano, et Apuleio superioris sunt recensita. Et quod majoris fuit gloriae Christi, de illo tunc potentissimo triumphalum est demone, qui Salomonem sapientissimum Regum omnium vicisset, Hebreumque Dei populum sub jugo duxisset impetratis, ipsa Astarthe, nuncupata Regina cœli, dea Sidoniorum, a Carthaginensibus dicta Virgo Cœlestis. Quod tunc exhibitum putas spectaculum cœlitibus dignum, cum quæ vecta leone Cœlestis cœlestia scandens, uni ex illis sternitur pedibus, qui instar ovis¹⁰ a Christo missus est inter lupos? Quenam unquam de Victoria hostium tam gloriosa est erecta columna, vel ingens elevatus est obeliscus, aut victoriis exsculptus militum fornix fuit triumphalis extructus, sicut cum sedes Christianæ legis antistitis (ut ait Prosper) in loco Cœlestis est collocata, in qua et ipse Christi sacerdos stante populo sedet? « Aurelius, inquit ille, caelestis patriæ civis, cathedram illuc loco Cœlestis habuit et sedet ». Etenim cathedra episcopali leo ille Cœlestis succubuit; quod in Ecclesia moris esset, thronos pontificis sculptorum leonum tergis imponi, mysticum illud reserans, superbiam saeculi adversariam Christi, demonisque potentiam Crucis virtute subactas. Equidem innumera de his cernuntur exempla, ut de ea que proxime ob oculos fuit, sede Pontificia in apside veteris Basilice Vaticane. Magna plane Christi Victoria tactum est, ut ubi Cœlestis idolum (quod ait Capitolinus in Perfinice) reddebat oracula, illic audiretur ab epi-

⁷ Philast. c. 16. — ⁸ Theod. in Ezech. sect. ix. — ⁹ Euseb. de præpar. Evang. l. i. c. 7. — ¹⁰ Matth. xi. Luc. x.

scopo prædicari Evangelium veritatis. Sed de his haec tenus.

70. Nunc autem reliqua prosequamur, quæ his item temporibus in Africa configisse idem Prosper narrat his verbis¹: « Novi quoque ipse, in quadam parte Mauritanie provincie de spelæis et cavernis ita antiqua producta simulæra, quæ fuerant absconsa, ut omnis illa cum clericis in sacrilegio perjurii civitas teneretur. Quid vero per cæteras provincias in re hac actum sit, et omnibus notum est, et exitus ipsi demonstrant. Doluit hæc futura Hermes Trismegistus; et mereens infer cætera seripxit, dicens: Tunc terra ista sanctissima sedes delubrorum atque templorum, mortuorum erit cadavrumque plenissima futura ». Haec tenus Prosper.

71. *Christianorum moderatio erga Ethnicos horumque contra sœvitæ et furores in Christianos.*
— Rursum vero quod ad res Africanas pertinet; S. Augustinus cum de his agit, antequam scilicet imperatoris rescriptis licentia data esset Christianis adversus idola aliasque omnes ad ea spectantes superstitiosæ agendi, commendat Christianorum modestiam, dum nonnisi magna charitate cum ipsis agere conserverint. Ipse enim concionatus ad populum, ubi explicat illa Deuteronomii verba²: « Cum data vobis fuerit terra in potestatem, aras eorum destruetis, lucos eorum comminuetis, et omnes titulos eorum confingetis : cum acceperitis potestatem, haec facite. Ubi nobis, inquit,³ non est data potestas; non facimus; ubi data est, non pretermittimus. Multi Pagani habent istas abominationes in fundis suis: numquid accedimus, et confringimus? Prius enim agimus, ut idola in eorum cordibus confringamus. Quando Christiani et ipsi facti fuerint, aut invitavit nos ad tam bonum opus, aut præveniunt nos. Modo orandum est pro illis, non irascendum illis ». At haec Augustinus ante rescripta illa adversus idola edita: quid autem post ipsa promulgata a suis voluntate ipse præstari Christianis, haec ab eodem commonente acceperit⁴ Augustino: « Cum, inquit, templo, idola, luci, et si quid hujusmodi, data potestate, evertuntur: quamvis manifestum est, cum id agimus, non ea nos honorare, sed potius detestari: ideo tamen in usus nostros privatos duntur, et proprios non debemus inde aliquid usurpare, ut appareat nos pietate ista destruere, non avaritia. Cum vero in usus communes, non proprios ac privatos, vel in honorem Dei veri convertuntur; hoc de illis fit quod de illis hominibus, cum ex sacrilegis, et impiis in veram religionem mutantur ». Haec ipse: ex quibus intelligis quam a suis exegerit Augustinus in Gentilium superstitione abolenda hoc tempore moderationem: haud tamen ab omnibus id præstatum est, ut ipsa materia, ex qua idola collecta essent, Gentilibus ipsis fuerit restituta: quis enim illam a militum manibus rapacissimis extorsisset?

72. Accidit autem tunc temporis illud lugubre in Colonia Suffectana, ut Gentiles simulæra sui Herenilis jacturam passi aduersus Christianos arma corripientes, ex eis trucidaverint sexaginta; ad quos tunc S. Augustinus exprobrans ista breviter scripsit⁵.

« Immanitatis vestre famosissimum scelus et inopinata crudelitas terram concutit, et percutit celum, ut in plateis ac delubris vestris elueat sanguis, et resonet homicidium. Apud vos Romanæ seputula sunt leges, judiciorum rectorum calcatus est tenor, imperatorum certe nulla veneratio nec timor. Apud vos sexaginta numero fratrum innocens effusus est et sanguis: et si quis plures occidit, functus est laudibus, et in vestram curiam fenuit principatum. Age nunc principalem veniamus ad causam. Si Herculem vestrum dixeritis: porro redemus. Adsunt metallæ, saxa nec desunt: accedunt marmorum genera, suppeditat artificium copia. Cæterum Deus vester cum diligentia sculptur, tornatur et ornatur: addimus et rubricam, quæ pingit ruborem, quo possint vota vestra sacra sonare. Nam si vestrum Herculem dixeritis, collatis singulis nummis, ab artifice vestro vobis enimus Deum. Reddite igitur animas, quas manus vestra contortit; et si cuncti a nobis vester Hercules redhibetur, sic etiam a vobis fantorum anime reddantur ». Haec tenus ad eos Augustinus, ironia ista exprobrans immane facinus, deorumque Gentilium inanem cultum ob oculos representans; ostendens facilis esse, mille demum Hercules, et omnes deos Gentilium efformare, quam unum necatum hominem vitalibus restituere: declarans partem quanto inferioris conditionis existenter Hercules, quem fractum reficeret artifex posset, quam homo, qui semel extinctus, ab Hercule excitari non valeat.

73. At quid hoc item tempore Gentiles Colonia Calamensis in opprobrium promulgatorum in deos Gentilium legum egerint, ab ipso etiam acceperit Augustino haec de his ad Nectarium conscribere⁶: « Contra rectissimas leges, kalendis Juniis, festo Paganorum, sacrilega solemnitas agitata est, nemine prohibente tam insolentia nra, ut quod nec Juliani temporibus factum est, pefulcissima turba saltantum in eodem prorsus vico ante fore transiret Ecclesia. Quam rem illicitissimam atque indignissimam clericis prohibere tentantibus, Ecclesia lapidata est. Deinde post dies ferme octo, cum leges notissimas episcopus Ordini replicasset, et dum ea que jussa sunt velut implere disponunt, iterum Ecclesia lapidata est. Postridie nostris ad imponendum perdits metum, quod videbatur, apud Acta dicere volentibus, publica iura negata sunt. Eodemque ipso die, ut vel divinitus terrentur, grande lapidationibus redditæ est: qua transacta, continuo tertiam lapidationem, et postremo ignem Ecclesiasticis tecis atque hominibus intulerunt; immum servorum Dei, qui oberrans occurrere potuit, occi-

¹ Prosp. de predict. I. tit. c. 38. — ² Deut. VII. XII. — ³ Aug. in Matth. ser. VI. — ⁴ Aug. ep. CLIV.

⁵ Aug. ep. CLXVII. — ⁶ Aug. ep. CCII.

derunt, ceteris partim ubi potuerunt latitabitibus, partim quo potuerant fugientibus : cum interea contrusus atque coarctatus quodam loco se occultaret episcopus; ubi se ad mortem querentium voces audiebat, sibiique increpantum, quod eo non invento, gratis tantum perpefrassent scelus. Gestu sunt haec ab hora ferme decima usque ad noctis partem non minimam. Nemo compescere, nemo subvenire tentavit illorum, quorum esse gravis posset auctoritas, prater unum peregrinum, per quem et plurimi servi Dei de manibus interficere conantium liberati sunt, et multa extorta praedantibus : per quem clarum factum est, quam facile illa vel omnino non fuerint, vel copta desisterent, si eives maximeque primates ea fieri perficiebat veritatem ». Haec Augustinus de his quae diebus istis Calamæ facta sunt, cuius Ecclesia sub Dicēesi Hippōnensi constituta erat, adeo ut ejus visitatio ipsi incumberet Augustino, ut Possidius ejusdem Ecclesiæ episcopus docet¹.

74. Veniens igitur, his auditis, Calamam Augustinus, ut moerentem sublevare Ecclesiam, quid tunc egerit, idem ipse eadem epistola ita narrat : « Modo cum apud Calamam essemus, ut nostri in tam gravi dolore vel consolarentur afflicti, vel sedarentur accensi : quantum potuimus, quod in tempore oportuisse existimamus, cum Christianis egimus : deinde etiam ipsi Paganos mali tanti caput et causam, petentes ut ab eis videremur, admisisimus ; ut hac occasione admoneremus eos, quid facere deberent, si saperent ; non tantum pro removenda praesenti sollicitudine, verum etiam pro inquirenda salute perpetua, multa a nobis audiuerunt, multum etiam ipsi rogaverunt. Sed absit ut tales servi simus, quos ab eis rogari delectet, a quibus noster Dominus non rogatur ». Discessit tandem ab eis Augustinus haud placatus, quod oblatam venie spem etiam lucro aeternæ salutis minime suscepisset.

75. Quamobrem qui inter Ethnicos ibi consistentes grandior natu ac sapientior videbatur, Nectarius suis Gentilibus consulturus idololatriæ, ad eundem Augustinum reversum Hipponem litteras dedit, que hactenus exstant², in quibus inter alia munus ab eo Christiani episcopi exigens, ista subdit : « Sed episcopum fas non est, nisi salutem hominibus impertire, et pro statu meliore causis adesse, et apud omnipotentem Deum veniam aliorum mereri delictis, etc. » Augustinus vero ad ipsum rescribens, ista pollicetur, nimirum acturum ut resipescientibus parcatur, cum nocentibus vero mitius agatur ; ita tamen, ne venire faciliter rursum alia his similia impiorum praesumat amdeeria, attemperandam fore elementiam severitatem : « Ad hoc (inquiens) nitendum, servata mansuetudine et moderatione Christiana, ut aut ceteros deterreamus eorum imitari perversitatem, aut ceteros optimus eorum imitari correctionem. Damna quæ illata

sunt, vel tolerantur a Christianis, vel resarciantur per Christianos : animarum vero luera, quibus acquirendis cum periculo eliam sanguinis inhiamus, et in illo loco questus provenire, et aliis locis illo exemplo non impediri desideramus ». Hac ipse, plane docens qua ratione debeat episcopus attempare cum indulgentia remissione severitatis rigorem.

76. Quenam autem ista fuerint consecuta, nihil praeterea invenimus, nisi quod Possidius Calamæ episcopus, expostulatus adversus Gentiles incendiarios et homicidas, navigavit ad Honorium imperatorem : cujus cum severum ad proconsulem rescriptum timeretur elicatum, rursus idem qui supra Nectaris Calamensis, homo Gentilis, ad eundem S. Augustinum pro salute suorum litteras dedit : exstant¹ ipsæ, et quas ad ipsum reddidit idem Augustinus², ubi et de Possidio apud imperatorem causam prosequente meminuit.

77. *Roma reliquiae idololatriæ sublate; Carmina Sibyllina combusta.* — Cum igitur tam in Oriente, quam etiam in Occidente (ut vidimus) adversus idola hoc anno fuissent promulgata rescripta : sibiue vehemens reliquorum facta est prostratio idolorum, Roma certe ardentioribus studiis eorumdem conclamata est demolitio, cum (sententia S. Hieronymi³ alias repetita) nullibi vehementius quam Romæ, frequentiorique populo, vacua idolorum tempa quaterentur. Sed ex quo ea quæ in aperto erant, jam fuerant disjecta alque confrita, secretos aditus, ipsa penetralia, specusque subterraneos fideles sunt curiosius perserutati ; adeo ut inveniri latibula minime usquam potuerint, que solerti, pietate duce, sagacitatem fuerint inaccessa. Tunc plane accidit, quod S. Prosper⁴ una cum aliis snorum temporum rebus memorie prodidit de effici draconis in specu latens per monachum Christianum impostura detecta : cujus rei gestæ historiam tertio tomo, alia exposcente occasione, retulimus. Testatur etiam idem Prosper, tempa deorum omnia cum suis adjacentibus spatiis fuisse tunc Ecclesiæ ab Honorio imperatore collata.

78. Reserata tunc pariter sunt Apollinis Palatini absconsa, repertaque carmina Sibyllina, quæ a Stilicione in opus ineumbente succensa fuere : in quem Rufilius Numatianus haec proclamavit⁵ :

Nec tantum Geticis grassatus proditor armis,
Ante Sibyllina fata crenavit opis.
Olimus Althæam consumptu funere torris,
Niscum crionem flere putantur aves,
At Stilico aeterni fatalia pignora regni,
Et plena volunt precipitare colos.

Ita ipse, quod in Sibyllinis libris erederentur fatalia Urbis inesse prescripta. Quenam autem adversus ea quæ reliqua essent signa idololatriæ, ubique lo-

¹ Possid. in Vit. S. Aug. c. 42. — ² Apud Aug. ep. cci.

¹ Apud Aug. ep. CCLIII. — ² Aug. ep. CCLIV. — ³ Hier. prof. in epist. ad Galatas. — ⁴ Prospr. de predict. l. III. c. 28. — ⁵ Rufilius. l. II.

corum sub Romano imperio a Christianis hoc anno gesta fuerint, scriptorum inopia silent.

79. Honorius editio Iudeos comprimit, deinde Manichaeos. — Qui igitur hoc anno ex recitatis editis Gentilium superstitione exagitavit Honorius imperator, Iudeos quoque sibi nimium arrogantes novo editio compressit, dum collectas ab eis ex more faciendas inhibuit, ita rescribens¹ ad Messalam prefectum pratorio :

« Superstitionis indignæ est, ut archisynagogi, sive presbyteri Iudeorum, vel quos ipsi Apostolos vocant, qui ad exigendum aurum atque argentum a Patriarcha certo tempore diriguntur, a singulis synagogis exactam summam atque susceptam ad eundem reportent. Quia de re, omne quicquid considerata temporis ratione confidimus esse collectam, fideliter ad nostrum dirigatur ararium. De cetero autem nihil praedicto decernimus esse mittendum. Noverint igitur populi Iudeorum removisse nos prædationis injusmodi functionem. Quod si qui ab illo depopulatore Iudeorum ad hoc officium exactionis fuerint directi : judicibus offendantur; ita ut tanquam in legum nostrarum violatores sententia proferantur. Dat. III id. April. Mediolan., Theodoro V. C. cons ».

80. Vetus haec querela in Iudeos etiam ante Christi adventum. Quod enim ubique terrarum dispersi per omnes provincias ipsi essent; exigendo a suis vesticigiles pecunias Iudeorum Primates, videbant quodammodo ab universo imperio Romano tributum colligere : nam sicut ipsi a suis, ita illi ab hominibus ejus provincie in qua agerent, mille inventis modis, pecunias corradebant : fiebatque ut universi propemodum imperio subditi in Iudeorum ararium as conferrent. Haec enim in Iudeos Cicero exaggerat in oratione pro L. Flacco, qui iussus est causam dicere, quod veluisset Iudeos collectam in Asia pecuniam Hierosolymam deferre. Sed et ad haec speciale videtur recens Injus temporis querela Rutili, cum ista luget his versibus² alias ante alia occasione citatis :

Atque utinam nunquam Iudea subacta fuisset
Pompeii bello, Imperioque Titi.
Latius excise pestis contagio serpunt,
Victoresque suos natio victa premunt.

De ejusmodi collectione pecuniarum per provincias ab ipsorum Patriarcha hieri solita, et de questoriis ab eodem legari consuetis, quos illi Apostolos nuncupabant, ex Epiphanius tertio Annalium tomo diximus. Sed et S. Hieronymus de ejusmodi praescripta ab eis consuetudine in Vigilantium ista ait³ : « Hac in Iudea perseverante consuetudine, non solum apud nos, sed et apud Hebraeos, ut qui in lege Domini meditantur die ac nocte, et partem non habent in terra, nisi solum Deum, synagogarum et

totius orbis foveantur ministeriis ». Haec ipse. Verum quod hoc anno Honorius imperator Judæis ademptum voluit, hand post diu, nempe sub ejus sexto consulatu cum Aristeneto, pro iisdem datis rescriptis⁴ restituendum putavit, anno videbatur Domini quadragesimo quarto. Extat lamen de eadem re Theodosii Junioris rescriptum, quo sibi vindicat quæ ab Occidentalibus Patriarchis a Judæis exigi conseruerant⁵. At de Iudeis haec tenuis.

81. Qui vero Genitiles atque Iudeos censura legum coercunt, haereticis quoque bellum rescriptis suis Honorius imperator indixit. Nam adversus Manichaeos Africanam Ecclesiam perturbantes, ad Dominatorem vicarium ista rescriptis⁶ :

« Noxios Manichaeos, execrabillesque eorum conventus, dum dudum justa animadversione damnatos, etiam speciali præceptione cohiberi decernimus. Quapropter quasiti adducantur in publicum, ac detestati (detestati) criminosi congrua et severissima emendatione resecentur. In eos etiam auctoritalis aculei dirigantur, qui eos dominibus suis damnanda provisio detentant (defensant, vel defendunt). Dat. XVI kalend. Junii Mediolani. Theodoro V. C. consule ». Sed unde id acciderit, ex S. Augustino facile intelligere potes, dum de Natura boni agens adversus Manichaeos, de iisdem nefaria operantibus haec ait⁷ : « Hoc se facere, quidam confessi esse in publico iudicio perhibentur, non tantum in Paphlagonia, sed etiam in Gallia, sicut a quodam Roma Christiano Catholico audiui ». Haec ipse. Cum ergo in Actis publicis ejusmodi illorum sordes fuerint propalatae; corundem testificatione redditas manifestas, imperator legibus insectus est : sed de iisdem Manichæis in Africa Proconsulari iudicio detectis, et condemnatis, agemus suo loco inferius. Quid vero hoc ipso anno Honorius imperator ad Sapidianum vicarium Africe pro Africana Ecclesia rescripsit⁸, videamus :

82. « Si Ecclesie venerabilis privilegia ejusquam fuerint vel temeritate violata, vel dissimilatione neglecta ; commissum quinque librarum auri (sicut etiam prius constitutum est) condemnatione plectatur. Si quid igitur contra Ecclesias vel clericos per obreptionem, vel ab haereticis, vel ab iujuscemodi hominibus fuerit contra leges impetratum, iujus sanctionis auctoritate vacuumus. Dat. VII kal. Jul. Brixiae, Theodoro V. C. consule ». Ut haec autem sancirent ab Honore imperatore, processit legatio Africanorum episcoporum, mense Aprilis, ex Concilio Carthaginensi hoc anno celebrato ; de quo haec tantum reperimus posteris commenda⁹ : « Post constulatum glorioissimi imperatoris Honorii Aug. IV et Eutychiani V. C., quinto kal. Maias, Carthaginæ, in secretario Basilica Restituta. In hoc Concilio legationem suscepserunt Epigonius et Vincentius episcopi, ut pro configentibus ad Ec-

¹ L. xv. et xvii. de Jud. C. Theod. — ² L. ult. de Jud. C. Theod. et l. xvi. C. Jud. cod. tit. — ³ L. xxxv. de heret. C. Theod.

⁴ Ang. de nat. bon. c. 47. — ⁵ L. xxxiv. de Episc. et Cler. Cod. Theod. — ⁶ Tom. i. Concil.

¹ L. xiv. de Judais C. Theod. — ² Rutul. Itiner. l. l. — ³ Hier. in Vigil. in fin.

clesiam quoemque reatu involutis legem de gloriissimis principibus mercantur, ne quis eos audiat abstrahere ». Hic ibi : meminisse namque debemus que anno superiori dicti sunt de Masezile Africano duce Gildonis, ipsum minirum

violasse immunitatem Ecclesiarum abstrahendo aliquos violenter ex eis; quorum sacrilegiorum causa diram Dei vindictam in se provocans infelix expatus est.

Anno periodi Graeco-Romane 5892. — Iesu Christi 399. — Anastasii pape 2. — Arcadii 17. et 5. Honori 7. et 5.

1. *Coss. et quinquennalia utriusque imp.* — *Coss. Fl. Mallius Theodorus*, Occident., et *Eutropius*, Orient. Prior tam a Baronio quam a Patribus Benedictiniis in editione Operum sancti Augustini Mallii amici, ubi non semel memoratur, ut videre est in locis a Baronio laudatis; perperam vocatur *Mallius*, in Fastis Idatianis *Mallius*, et ab aliquibus antiquis Fastorum conditoribus nomen ejus etiam corruptum. Sed eum *Fl. Mallum Theodorum* nuncupatum fuisse demonstrant tam Onuphrius, quam Rubenius in dissert. de Vita *Fl. Mallii Theodori* quaestoris S. Palatii, comitis sacrarum largitionum, ac praefecti pretorio Galliarum, Italie et Africæ, quam Grevius vir in antiquitate versatissimus nuper Ultrajecti publicavit. Contentus ero hic referre verba celebris inscriptionis a Grutero pag. 399 recitate :

DEDICATA. V. EIDIS NOVEMBRI COS.
FL. MALLIO THEODORO. V. C.

Quia vero *Eutropius* e Fastis erasus fuit, et solius collegae nomen eisdem adscriptum, in quibusdam Fastorum auctoribus legitur *Mallius et Theodorus*, et idem consul nomine atque cognomine quasi in duos divisus, nominatur. *Quinquennalia* Arcadii et Honori post mortem patris imperantium in hunc annum incidentur. Arcadianorum *Quinquennaliū* indicium est novitas a Sozomeno lib. 8, cap. 7, de *Eutropio* loquente observata : « Hie cum præpositus esset imperatoris cubiculariis, primus ac solus ex omnibus, quos aut vidimus, aut auditione acceptimus, consulis ac patricii nomen adeptus est ». Supersunt et varia in legibus Cod. Theod. utrorumque solemnium vestigia, ut statim clare patebit.

2. *Eutropius primum in exilium actus, et dein occisus*. — A num. 7 ad 26. *Eutropius de xvi kalend. Febr. omnibus dignitatibus exutus fuit, et in Cyprus insulam relegatus, ut ex lege Cod. Theod. 17 De penit. ea die data, constat. Non multo post inde abductus, capite mulctatus, ut testes sunt Phi-*

lostorgius lib. 2, cap. 6, Zozimus lib. 5, aliisque. At inquit aliqui, Socrates lib. 6, cap. 6, Sozomenus lib. 8, cap. 7, et vetus scriptor apud Suidam, aiunt eum capite plecti jussum ab imperatore, et his Zozimus lib. 2, pag. 793, et Philostorgius lib. 2, cap. 6 suffragantur, qui aiunt, *Eutropium* in exilium primo in insulam Cyprus missum, et non multo post capite mulctatum. Utrumque enim verum est, et *Eutropius* in Cyprus primo relegatus, vitaque munere donatus; sed postea obruncatus fuit, sive *Gaius* hoc agente, ut Zozimus scribit, sive aliis multis id potentibus : nam et Claudioannes lib. 2 initio in *Eutropium*, Cyprio exilio tota crimina expari non posse inculcat.

3. *Eutropius mense Januario in exilium relegatus*. — Baronius num. 24 existimat, prope Paschale tempus *Eutropii* confugum ad Ecclesiam contigisse, et errore irrepsisse in subscriptionem prefatae legis *De penit.*; qua in re consentientem habet Gothofredum in ejus *Commentatio*, quod divisor Chrysostomus in fine *Orat. de Eutropio*, agat de indulgentia et venie tempore, procul dubio, inquit Gothofredus, antepaschalem Quadragesimæ indulgentiam indicans. Verum neque in Paschale, quod creditid Baronius, habita ea oratio, neque memoratae legis subscriptio miendosa. Chrysostomus enim ait : « Numquid non clarior nobis et celebrior hodie conventus est? Nihil minus esse video in multitudine, quam si sanctus Pasche dies ageretur. Quis istas huc hodie inumeras multitudines congregavit? » Non itaque in Paschale ea oratio dicta, sed quando *Eutropius* in exilium missus est; qua occasione Chrysostomus coram magno populi conventu peroravit. Cum vero Chrysostomus dicit apud Baronium num. 19 : « Non tribunalis est praesens tempus, sed misericordiae potius, non repetundarum, sed clementiae, etc. », non respicit ad indulgentiam antepaschalem, ut eum interpretatur Gothofredus, sed ad statum praesentis vita in quo iniuriae condonandæ, non vero vindicandæ, ut verbis immediate praecedentibus manifeste ostendit.

dil Chrysostomus : « Injuriis vos forte magnis allecit ac contumeliis ? (sc. Eutropius) ne nos quidem istud inficias ibimus. Sed non tribunalis est prae sens tempus ». Nec urget quod habet Gothofredus ex Claudiano lib. 2 in Eutropium :

Mitior alternum Zephiri jam bruma teporem
Senserat.

Hic enim versus non respiciunt casum *Eutropii*, qui verno tempore configerit, sed motus in Phrygia a *Tribigildo* excitatos, ut ibidem videre est. Idque ex eo manifeste liquet, quod proxime Claudianus tunnulus illos fuse describat, nec de *Eutropii* exilio aut morte ejus sermonem habeat.

4. *Gaina imperium Orientale turbat, et Pulcheria nascitur.* — A num. 26 ad 31. *Gaina*, cui cum Tribigildo, qui adversus imperatorem rebellarat, etiam conveniebat : « Pacem cum principe facit, ac praesitis ultra citroque sacramentis, per Phrygiā Lydiāque revertitur », inquit Zozimus, lib. 5, pag. 174. Verum anno sequenti « Constantinopolis civile bellum commovens, totam urbem igni ferro que turbavit », inquit Jornandes de Reg. success. cap. 94, et eo anno diceatur. Praesenti vero *Pulcheria* nata est Arcadio, ut habent Marcellinus in Chronicō, et auctor Chronicī Alexandrini, qui addit, eam natam mense *Audypno XIV kalend. Februar.* Jam *Cosario et Attico* coss. anno scilicet CCCXCVII, suscep per ex Endoxia *Flaccillum*, ut habent iudicem Chronographi, idque mense *Diosio, XV kalend. Julias*, inquit auctor Chronicī Alexandrini. Haec tamen, supersite patre, obiisse videtur; cum Sozomenus lib. 9, cap. 4, Arcadii liberos post ejus excessum re censens, Flaccillae non meminerit. Hinc mutat Philostorgii tides, qui lib. 2, cap. 6, ait, Eudoxian « cum dñorū tunum liberorum parens esset », ab Eutropio contumeliam affectam : « minutus enim fuerat ei Eutropius, inquit, se Palatio cam pro pedium ejecturum esse, liberos suos ambabus ulnis complexa, sicut erat, ad maritum accessit : et lamentans simul ac liberos praetendens, taerymarum imbrem profudit. Alia item adjicit, que mulieres irate mulierib[us] arte facere solent, quibus maritani um ad miserationem vehementius concilient. Tum vero Arcadius et miseratione infantium commotus est, qui naturali quodam impulsu una cum matre ejulabat, et ira exarsit, etc. » si tamen vera narrat Philostorgius, Marcellinus et auctor Chronicī Alexandrini anno uno tardius Pulcheria natale consignarunt, isque error Marcellino attribuendus erit, ex quo pleraque descripsit auctor Chronicī Alexandrini.

5. *Majumā spectaculum subtulit.* — Divus Chrysostomus spectaculum *Majuma* dictum abolen dum enrauit. Gothofredus in comment. leg. 2 Cod. Theod., ubi varia habeat de *Majuma*, observat ejus mentionem non occurtere, nisi ab eo tempore, quo Christiani imperatores exilire, tantumque ejus retinende populis studium fuisse, contra vero tam

justas ejus coercenda, mox et prohibenda, iisdem imperatoribus causas visas esse; ut a Constantino Magno, quo imperante *Majumā* celebratam verosimile, ad Arcadium, octies haec parte variatum fuerit, ea modo legibus permitta, modo iisdem vetita. In Syria agitata haec festivitas, ac nominalim in locis, que aquis luxuriabant; eujusmodi sane fuit *Daphne* prope Antiochiam, que Syriæ caput erat. Hoc ludicrum Libanius Antiochiae natus tribus Orationibus describit, et proserbit, licet *Majumā* nomine nullibi id designet. Penetravit et ad alias quoque urbes *Majumā*, quanvis majore licentia in Syria. Nam Theophanes, et ex eo *Miscella* lib. 23 de Leone II Constantini filio loquens, ait : « Imperator facta Majuma in Sophianis, sedit in solecum cum filio suo ». Tandem hue pertinere videtur quod divus Chrysostomus Anthochiae tum degens (ut ipsem et diserte profitetur) Iomilii VII in Matthaeum, memorat, et tanquam diabolicum dannatum de Eniro et *zixylegizz*, in Theatre, ubi de loco superiori metrictes spectabunt natantes, et in mediis aquis undas natant ludentes. Festum illud conviviis et spectaculis, iisque indecoris ac procaci licentiae de more celebrabatur. Censel Baronius, *Majumā* dictam esse a civitate maritima Majuma in litore Syriae Palaestinae primae, ubi erat navale urbis Gaza. De *Majuma* plura Gothofredus citatus.

6. *Ruffinus adversus Hieronymum duos libros Invectivarum scribit.* — A num. 31 ad 36. Hoc anno divus Hieronymus Epistolam ad *Pannachium et Oceanum*, ordine LXV, scripsit, in qua factam a *Ruffino* interpretationem librorum Periarchon uti perniciosestiman datelatus est. Brevem etiam Epistolam ordine LXVI eadem de re ad ipsum *Ruffinum* misit, quam Baronius recitat. Statim ac Hieronymi littera *Pannachio* reddite sunt, carum exemplar *Apronianum*, qui in Ruffini rem vigilansissime in cumbebat, tradidit *Pannachius* Hieronymi et Ruffini communis amicus, et *Apronianus* eas Aquileiam transmisit, quo sub fineum superioris anni adventavit *Ruffinus*. Is lotus in furorem actus, duos e vestigio *Invectivarum* libros, qui inter Opera divi Hieronymi legendur, scripsit, eisque non modo datum ad *Pannachium* Epistolam confutavit; sed etiam commentator Hieronymi in sceras litteras aculeatis censuris perstrinxit. Hoc libros Ruffinus *Apronianum* nuncupavit, quos iste poslea, ac collegae amicis per universam Italiam legendos exhibuere. Porro Hieronymi Epistolam LXVI ad Ruffinum, itemque duos *Invectivarum* libros hoc anno evarates. Hieronymi testimonio comprobatur, qui in Apologia 2 anno cm scripta, de laudata Epistola fatetur, « ante hoc circiter triennium » a se missam fuisse; de libris vero *Invectivarum* ibidem ait : « Libri enim hui, quos limasti per triennium, disertiores sunt ». Quare eisdem comprehendis hoc anno Ruffinus manum admovit, quos denun veluti postrema linea expolitos exenit anno cm, ipsem veluti de victoria securus, ad Hieronymum transmisit. Baronius anno cm, num. 32, cum illo triennio computandum

esse contendit annum ccxcvii, quo *Ruffinus* Romanum pervenit. At ut nota Em. cardinalis Norisius lib. t. Ilist. Pelag., cap. 2, haec scribit initio statim libri primi *Ruffinus*: « Perlegi scripta tua, Apronianae charissime, que ab amico et fratre bono, (Hieronymum intelligit) de Oriente ad virum nobilissimum Pamachium missa transmisi-isti ad me ». Quare Aquileia erat, cum hoc anno Hieronymi Epistolam Roma ab Apronianus accepit, quam ideo ante hunc annum duobus libris confutare aggressus non est; cum hoc tantum Romanam reliquerit, ut iam ostendit.

7. Res Origenianæ chronologice digerende suis locis. — A num. 36 ad 54. Rerum in causa *Origenis* gestarum Chronologia in Annalibus, hoc et duobus sequentibus annis, adeo perturbata, ut ad maiorem ejus declarationem Baronii ordinem prader morem deserere cogar. Quæ hic itaque Baronius habet, anno cni, majori ex parte exponam, quod ad illum perfineant.

8. Honorius ornamenta publica per Hispanias et Gallias everti vetat. — A num. 54 ad 58. Honorius sub hujus anni coss. I^o kalend. Feb. Ravennæ emisit legem 13 Cod. Theod. de *Paganis*, qua publica ornamenta detrahi et alio transferri prohibet, ubi non tantum templorum, sed etiam publicorum operum ornamenti intelligit: erant enim simulacula lavaebris et balneis affixa. In plateis et compitis quoque simulaera fuisse docet Lucianus in *Prometheo*. Ambrosius adversus Symmachum lib. 2 ait: « Non illis satis sunt lavaeira, non porticus, non plateas occupatae simulacrae ». Honorius itaque sacrificia quidem prohibet, sed ornamenta publicorum operum per Hispanias et quinque Provincias vulgo dictas servari voluit, quod scilicet in his ornatus publicus consideret. Christiani enim ferme ad idololatriam pessundandam, sicuti ad tempora diruenda pronierant, ita et ad alia ornamenta, quibus supersticio aliqua olim tributa fuerat. Haec autem lex ad Hispaniam et ad Galliam pertinet, cum inscripta sit *Maccobio PP. Hispaniarum, et Procliano vicario quinque Provinciarum*. Nam, ut docet Gothofredus in hujus legis commentario haec note *PP. Hispaniarum*, non interpretande sunt *praefecto praetorio Hispaniarum*, sed *propraefecto Hispaniarum*, i. e. vicario Hispaniarum; Hispania enim una cum tribus diocesis dispositione prefecti praetorio Galliarum subdebatur. Hinc Claudianus hoc ipso consulatu de Mallio Theodoro *praefecto praetorio Galliarum* agens, inquit: « Hispana tibi Germanaque Thetis paruit, et nostro deducta Britannia mundo, diversoque tuas coluerunt gurgite voces, lentes Arar Rhodanusque celer et dives Iberus ». De quinque Provinciis Galliarum ita vulgo appellatis suo loco egimus, et ex lege laudata constat, nondum hoc anno *septem Provincias* vulgo dictas institutas fuisse, ac præterea Galliarum et Hispaniarum episcopos ad eradicandam Gentilitiam superstitionem hoc tempore studium suum et operam contulisse.

9. In Africa vetita sacrificia, sed publicæ festi-

vitates permittæ. — Tum III° kalend. Septemb. *Patavio, Theodoro cos. Honorius* festos conventus fudosque et convivia *per vota publica*, id est, in festivitatibus publicis, agitari, per Africam nominatim permisit, etra tamen illum sacrificium, et etia aliarn superstitionem damnablem. Et convivia quandoque in ipsis templis, quandoque in publico et vicatia inita, ut multis ostendit Gothofredus in hujus legis Comment. Ex his hujus quibusnam gradibus Gentilitia superstatio pessundata fuerit. Primo quidem sacrificia tantum prohibita: mox et alii ritus gentilium: tandem etiam et convivia solemnitatesque aliae vetita. Et prohibita, tamen nihilominus mansere, ita ut etiam in Christianos quoque ritus hi Gentiliti transferint, et quidem in Africa, ut liquet ex Augustino Epist. lxvi, quæ novo ordine estxxi, et multo post ex Gregorio Magno lib. 9, Epist. lxxi. Tum III° kalend. Septemb. *Patavii* Honorius dedit legem 18 Cod. Theod. de *Paganis* inscriptam *Apollodoro proconsul. Africae*, qua tempora per Africam destrui vetat, sacrificia rursum inhibet, et idola sen simulacula deponi jubet. Vetus tamen aedificia hoc prætextu dirui. Nihilominus divus Augustinus lib. 18 de Civit. Dei, cap. ult., patius ante hanc legem latam mensibus, tempora Carthaginæ eversa fuisse testatur: « Consule Manlio Theodoro, in civitate nolissima et eminentissima Carthaginæ Africae, Gaudentius et Jovius comites imp. Honori XIV kalend. April. falsorum Deorum tempora evertent, et simulacula fregerunt », ubi tamen loco, *Mallio*, quod nomen in omnibus editionibus corruptum, legendum, *Mallio*, uti recte præter auctores laudatos habet Claudianus in fine Panegyris *De consulatu Mallii Theodori*.

10. Arcadius tempora in agris per Phœnicen dirui jubet. — In Oriente Arcadius dedit legem 16 Cod. Theod. de *Paganis*, III° idus Iul. Damasco, qua tempora qua in agris residua erant, sine turba ac tumultu dirui mandat. Inscripta est lex haec ad Euthychianum præfectum prætorio, Orientis scilicet, indeque appareat eam pertinere ad Orientem, et nominatim ad Phœnicen Libani seu Phœnicen secundam cuius Metropolis erat Damascum, proindeque male Baroum existimasse hanc legem datum fuisse ad Patrum Africanorum legationem; cum *Africa* non Areadio, cuius haec lex est, sed Honorio pareret. Jussit *Arcadius* tempora in agris Phœnices sine tumultu everti. Verum eventus huic rei minus respondit; utpote tumultu maximo per Phœnicen ob id exorto, plurimis monachorun vulnerafis, nonnullis etiam casis, ut ipsem Chrysostomus, qui hujus legis auctor fuit, Epist. cxxii et cxxvi testatur; agricultore enim sua sibi tempora servari eniūs contendebant, iis rationibus, quas Libanius in Oratione de Sacris refert. Plura haec de re Gothofredus in Comment. hujus legis.

11. Templum Deæ Cœlestis vero Deo dicatur. — A num. 58 ad 72. Sola simulaera everlenda statuerat Honorius imper., indeque *Aurelius Carthaginensis* episcopus aliter egit cum famoso *Cœlestis*

Deo templo, quam ejus comites Gaudentius et Jovius, qui ipsa templa, ut mox divimus, diruenda voluerent. Auctor enim anonymous libri *De promissionibus*, qui perperam creditur Prosper Aquitanus, lib. 8, cap. 38, ait : « Cum Sancta Pascha solemnis ageretur festivitas, collecta illie et undique omni curiositate etiam adveniens multitudine sacerdotum nullorum, pater et dignae memorie nominandus antistes Aurelius, celestis jam patrie civis, cathedralm illie loco Coelensis et habuit, et sedet. Ipse tunc aderant cum sociis et amicis, atque (ut se adolescentium etas impatiens circumquaque verbal) dum curiosi singula quaque pro magnitudine inspicimus, mirum quoddam et incredibile nostro se injectit adspexit, titulus aeneis grandioribusque litteris in frontispicio templi conscriptus : Aurelius pontifex dedicavit ».

12. *Eius inscriptio explicatur.* — Hæc inscriptio incisa basi, super quam Coelensis Deo simulacrum collocatum erat :

INVICTE
COLESTI
AUR. ONESI
MVS. D. D.

Explicat eam Schelstratius in dissert. 1 de Ecclesia Africana, cap. 1, atque, ultima verba intelligenda non esse de *Aurelio* Carthaginensi episcopo, qui *Coelensis Deo* templum eo ipso tempore vero Deo dedicavit : sed de *Aurelio Gentili*, Carthaginem-simum pontifice. Nam cum templum hoc sub *Aurelio Gentili* pontifice, simulacro Coelensis Deo dedicatum fuerit, et postea sub altero *Aurelio Catholico* episcopo, Numini Divino illud consecrari contigerit, hoc non immerito, tanquam Divina Providentia opus scriptor ille anonymous miratur : « Hunc titulum, subiungit, legentes populi mirabantur, præsago tunc spiritu acta, que præscius Dei ordo certo isto fine concluserat ». Quæ germana hujus loci videtur explicatio. Rem similem narrat Sizoumenus lib. 7, cap. 2, aziendisse dum *Serapidis* templum, Theodosio M. imperante, Alexandriae exorteretur, litteras scilicet quasdam hieroglyphicas signo crucis similes incisas apparuisse; quas cum viri carum rerum periti interpretarendur, vitam aeternam significare dixerunt : « Quas litteras », inquit Socrates lib. 5, cap. 17, « cum cernerent Gentiles et Christiani, sue quisque religioni eas adaptabat, siquidem crucis effigies aliud apud Christianos, aliud apud Gentiles significat », Christiani signum esse dicebant salutaris Christi Passionis, proprium religionis sue notam, Crucem scilicet : Gentiles vero communem quoddam Christo et Serapidi esse affirmabant. Quod itaque tunc Alexandriæ, nomine Carthagine eventum, quod « præscius Dei ordo certo isto fine concluse-ram », inquit Laudatus anonymous.

13. *Gentiles in Christianos sua tempora demonstrentes scribunt.* — A num. 72 ad 79. Recitat hoc anno Baronius ex divo Augustino res duas, quæ di-

versis temporibus contigere. Hoc enim circiter anno in Colonia Suffectana, cum *Herculis* templum demolitum fuisset, Gentiles armis Christianos aggressi, ex iis trucidarunt sexaginta, quorum mentio in Martyrologio Romano ad diem xxx Augusti. Ille de re Augustinus ad Seniores Coloniæ Suffectanae scripsit Epistola I, quæ alias erait CCLXVII.

14. *Uti poster anno cdviii.* — Tum anno quadringentesimo octavo *Calama*, que urbs Numidiae erat, Gentiles in opprobrium legis adversus Deos suos promulgatae, in Christianos pariter insurrexere, multos occidere, et adiutoriis Ecclesiasticis ignem injecere, ut narrat divus Augustinus in Epistola ad Nectarium, novo ordine xci, alias ccii. Verum facinus istud patratum, non post leges hoc anno ab Honorio adversus Gentiles latas, sed post legem Cod. Theod. 19 de *Paganis* dalam VIII kalend. Decemb. Romæ, Basso et Philippo cosi. anno se. cdviii. In ea enim Epistola Augustinus num. 8 ait : « Contra recentissimas leges kalendis Junii festo paganorum sacrilega solemnitas agilata est », quæ sunt ipsissima legis 19 de *Paganis* verba. Praeterquam quod legibus hoc anno promulgatis sacrificia idolis fieri prohibentur, non solemnia festa celebrari. Ad hæc Baronius num. 73 perperam scribit, Ecclesiam Calamensem sub diœcesi Hippomensi constitutam fuisse, « adeo ut ejus visitatio ipsi incumberet Augustino ». Nam cum visitatio ad solum primatæ pertineret, hoc plane fuisse contra ius primitiale Numidiae, ut recte observat Emin. cardinalis Norisius lib. 2 Bist. Pelag., cap. 8. Erat quidem *Calama* Hipponi regio proxima ex lib. 2 contra Petilianum, cap. 99, sed peculiarem diœcesim habebat, in qua nullum Hippomensi episcopo jus competitabat, licet Augustinus ob tumultus ea in urbe exortos, eo statim de proximo sese considererit, ut ipsem refert in illa ad Nectarium Epistola. Baronius ad suam sententiam probandam, num. 74, laudat Possidimm in Vita Augustini cap. 12, ubi ait : « Cum forte unus ex iis, quos de suo monasterio et clero episcopos Ecclesias propagaverat, ad suam curam pertinentes Calamensis Ecclesia diœcesim visitaret, ut que didicerat pro pace Ecclesia contra illam heresim prædicaret, etc. » Al ex iis verbis liquet, inquit Card. Norisius, *Possidum* laudare lustrationem Calamensis diœcesis, quam ipse, non vero Augustinus instituerat, quod tamen Baronius existimat.

15. *Explicatur lex, ex qua tumultuandi occasionem sumpsere Gentiles.* — Sed redeo ad legem, ex qua tumultuandi occasionem sumpsere Gentiles anno cdviii. Ea quidem dictior data Romæ, sed, ut notat Gothofredus in Comment. ibi, data, pro redditor, et proposita accepit debet, cum eo Christi anno Honorius, Ravenne considererit, ut ex Chronologia Codicis Theodosiani manifeste liquet. Simeonius in Appendix ad Codicem Theodosianum ait : in Ms. Anticensi in fine episodi legis haberit : *Proposita Carthaginæ non. Januæ*, sed hoc vitiosum videtur, nisi dicamus cum Patribus Benedictinis in praefat. ad Epistolas divi Augustini, hujus legis promulgatio-

nem factam fuisse prius in Numidia, et posterius Carthagine die quinta mensis Junii propositam esse; que conjectura certior existimanda. Vide qua de ea lego in medium afferro anno cdx, num. 23.

16. *Patriarchae Iudeorum privilegia revocata.* — Ad num. 79 et seq. Data sub his coss. *tertio idus Aprilis* Mediolani, ab Honorio imp. lex 44 Cod. Theod. de *Judaeis*, qua *Apostolatum*, ut vocabant, ad *Iudaorum patriarcham ex Occidente mitti* vetuit. Quod, ut intelligatur, observandum cum Gothredo in hujus leg. Comment. stante olim Hierosolyma a *Judeis* quotannis, statu tempore, ex omnibus Provinciis per quas sparsi erant, ad eam urbem templumque aurum διδόντες iuxta legem, cuius etiam in Evangelio mentio extat, missum et deportatum, quo templo seu arario publico inferretur. Hinc Josephus lib. 46 Antiquit. cap. 10, recitat litteras Augusti, Agrippe, Norbani, item Flaci, Iulii Antonii ad Cyrenenses, Ephesos, Sardos, atque ad alios missas, in quibus scriptum erat, ut *Judei*, qui ibi habitabant, dona pecuniasque in usum templi et sacerorum mittere Hierosolymam prohiberentur. Sed post excidium templi Hierosolymitanii in vicem superioris collationis aurique, patriarcha *Iudeorum* ex omnibus orbis Romanii Provinciis tributum quoddam a superiori diversum, annum, seu pensionem coronarii auri nomine a singulis Synagogis accepit, mox et exegit; et quidem etiam sub Christianis imperatoribus, diviso quamlibet etiam imperio in Orientale et Occidente, quod docent Epiphanius in heresi Elionitarum xxx, et Julianus imp. Epist. xxv. Quare cum patriarcha, qui in Oriente residebat, hoc *apostolatus*, seu auri coronarii tributum ab Occidentalibus quoque *Judeis* exigere, indignum *Honorio* visum, cum Occidentis imperium nulla in re Orientali subasset, patriarchae Orientali licere jus quoddam supremae potestatis in Occidente exercere, et aurum illud coronarium, seu tributum a partibus Occidentalibus exigere. *Honorius* tamen post quinquennium in Decennalibus suis hanc legem revocavit, ut ibidem videbimus.

17. *Manichori in Africa coercentur.* — Ad num. 81 et seq. Honorius emisit etiam sub Theodoro coss. legem 35 Cod. Theod., de *Hæreticis*, qua Manicheos per Africanam nominatin cohiberi, eosque simul et qui eos dominibus suis defenderint, severe puniri jubet. Eam recitat Baronius, et ad eamdem refert locum Augustini lib. de *Natura boni*, cap. 74, de Manicheis nefaria operantibus: « Hoc se fac re quidam confessi esse in publico iudicio perhibentur, non tantum in *Paphlagonia*, sed etiam in *Gallia*, sicut a quodam Romae Christiano Catholicō audivī ». Sed cum ista lex inscripta sit *Dominatori vicario Africæ*, manifestum est hunc locum, qui est de *Paphlagonia* et *Gallia*, cum haec legem connexionem non habere. Ex eo præterea liquet, Galliam haec heresi infectam fuisse; de Hispanis enim nulla dubitatio esse potest.

18. *Honorius privilegia Ecclesiarum confir-*

mat. — Denique Honorius dedit legem 34 Cod. Theod. de *Episcopis*, a Baronio recitata, et quidem *VII kalend. Jul. Brixia*, in qua privilegia, id est, immunitates Ecclesiarum et clericorum confirmata, et quidem sub pena quinque fibarum auri jam ante constituta. Baronius existimat, emanasse hanc constitutionem ad legationem Concilii Carthaginensis hoc anno *V kalend. Maii* habiti, ad Honорium imp. « ut pro configentibus ad Ecclesiam, quemque reatu involutis, legem promulgaret, ne quis eos auderet abstrahere », sicuti refertur in Codice canonum Ecclesie Africanae can. 56., quia nempe *Maseczil* Gildonis frater anno superiori Ecclesiam sacrilegus temeraverat, extractis, seu protactis ex ea ad pœnam quibusdam, teste Orosio lib. 7, cap. 37. Verum, ut recte vidit Gothofredus in Comment. hujus leg., postulatio illa Patrum Carthaginensium nihil cum hac lege communis habet. Nam privilegiorum hic appellatio, pariter ut in quibusdam aliis legibus de *Hæreticis*, pertinet ad immunitatem Ecclesiarum et clericorum a munieribus extraordinariis et sordidis, non autem ad asylum Ecclesiastici rationem. Neque enim asyla Ecclesiarum *Privilegia* appellantur; cum nullum Ecclesiarum vel clericorum commodium contineant, sed ad misericordiam securitatem inducta sint. Liquet autem ex leg. 1 et 2 de *Hæretis*, quo istud pertineat, nempe ad Donatistas et Hæreticos; quibus cum eadem que Ecclesiis Catholicis, privilegia, seu immunitates non competenter, Catholicorum privilegia impetrare et violare visum. Denique ratio temporum satis constare non posse videtur: postulatio enim illa Patrum Africanorum, seu decretum de legis in id mihi endis ad Honorum imp. datum est *V kalend. Maii*; lex vero illa *VII kalend. Jul.* duobus non integris mensibus post: quibus certe legali illi Carthaginem missi *Brixiam* ad Honorum vix pervenire potuere. Quare lege illa 34 de *Hæreticis* occurritur Donatistarum et similibus obrepitioni, pariter, ut legi 1 et 2 de *Hæreticis*. Ceterum de isto Concilio Carthaginensi nihil aliud ad nos pervenit, quam memoratum decretum.

19. *Synesii oratio de Regno.* — Hoc anno *Synesius* egregiam de *Regno* orationem recitavit; nam pag. 22 et 24 ad *Tribigildi* motus anno precedenti inchoatos respicit, cum pericula ex barbaro milite memorans, scribit: « Huius rei aliquot jam preludia ac levitationes fieri, nonnullaque imperii partes haud aliter atque corpus inflammari; cum quo aliena in ejusdem sani temperamenti concordiam coadscere nequeant ». Et rursus: « Amplissimos et validos exercitus cum Scythis servis necessitudine coniunctis tum tuis-e, qui in rem publicam Romanam infelici sorte influxerunt; seditionis autores, ducesque eos habere, qui summa et apud ipsos, et apud Romanos sint auctoritate ». Quare cum *Synesius* in Epist. xii scribat, Constantinopoli se discessisse *Aureliano consule*, anno sc. cō, et libro de *Insonmuis ac Hypno III* tesletur, legationem suam triennalem fuisse, liquet cum anno praecedenti, quo

Tribigildus tumultuari cepit, via se dedit, currenli orationem illam habuisse, ac sequenti Constantinopoli discessisse. In ea oratione *Cyrenes* patræ sua semirite aliquid opis ab imperatore petuit, occasione se, ejus *Quinquennialium* hoc anno exhibi-

bitorum. Annis enim hujus solemnis dicatis urbes construetas aut reaedificatas, et ex urbibus ac provinciis legationes ad Principem de more missas, mille exemplis liquet, ut saepius inculcavimus.

ANASTASHI ANNUS 3. — CHRISTI 400.

1. *Consulatus Stiliconis*. — Quadragesimus Christi annus ingreditur, adnotatus Fastis consulati Stiliconis et Aurelianii. Mirabuntur fortasse aliqui, sacerorum imperatoris Stiliconem, plurimum (ut videbatur) atque optime de imperio Romano meritum, tamdu vixisse ordinarii consularis experiem. Sed quod ipse renuerit, id accidisse Claudio exagerat, cum his primum versibus merita ejus inculcat¹:

Qui mihi Germanos solus, Francosque subegit,
Cur non dum legitur Fastis? cur pagina laudum
Nescit adhuc nomen, quod jam numerare decebat?

et paulo post :

Sperabam nullas trahebas, Gildone perempto,
Nasci posse moras : etiam nunc ille repugnat?

At ille pacandum antea in omnibus esse Occidentale imperium, quam suprema dignitatis honorem attingeret, praetexebat moriarum causam. Bellis itaque consopitis, compressisque Barbaris, summa pace imperio parla, hoc tandem anno creari se consulem passus est. Unde idem Claudianus :

Nullus Boreæ metus : omnis et Austra
Ora stet; occidit Manus, Germania cessit :
Et Jamum pax alta ligat, te consule, etc.

Felicissimus plane Stilico in hanc diem, cum ob fortitudinem anni in rebus bellicis, tum ob ejusdem moderationem in tanta rerum prosperitate servatam : sed infelicissimum omnium redditus, cum querit adhuc altiora fastigia.

2. *Anaunenses martyres passi, deque eorum martyris Vigili Epistola ad Simplicianum*. — Eiusdem Stiliconis consulatu consignata inventi-

mns¹ Acta SS. martyrum Anaunensimi, Sisimii, Martyrii, et Alexandri : extat de his Epistola Vigili presulis Tridentini ad S. Simplicianum Mediolanensem episcopum, cuius Gennadius meminit, ubi ait² : « Vigilius episcopus Tridentinus conscripsit ad quemdam Simplicianum in laudem libellum, et epistolam continentem gesta sui temporis apud Barbaros martyrum ». Ita Gennadius. Sed cum mentionem habens Simpliciani, non dicat eum Mediolanensis Ecclesiae fuisse episcopum, sed quemdam, quasi incertum ejus nominis virum; revocari posse videtur in dubium, num hic sit Simplicianus antistes successor S. Ambrosii : cum praesertim praecedenti capitulo idem³ de eodem Mediolanensi episcopo auctor agat, recensens edita ab eo scripta. Certe quidem id ipsi inexploratum fuisse videtur, alii tamen omnibus compertissimum, cum Vigili Epistola in codicibus omnibus inscriptionem habeat ad Simplicianum episcopum : et licet enijs Ecclesie antistes fuerit, minime exprimal; tamen quod eum patrem appellat, cum episcopi collegas fratres consueverint nominare; non alium quam Simplicianum longo senio venerandum, esse potuisse, facile suadetur. Nam et S. Augustinus jam episcopus scribens ad cundem libros Questionum, cum licet tunc tantum presbyterum, asque patrem appellat. Porro non alium quidem hunc ab eo Simpliciano fuisse, inde quoque elicimus conjecturam, quod constat auctoritate Paulini⁴, horum martyrum reliquias mox Mediolanum esse translatas; de quibus paulo post dicturi sumus.

3. *Caterum tempus sedis Simpliciani hanc anni hujus excessisse terminum, inde certum diemnum argumentum*, dum constat legationem Afrorum episcoporum anno sequenti, minirum post Stiliconis

¹ *Claud. de laudib. Stilic. l. II.*

² *Apud Monbr. — 2 Gen. de vir. illust. c. 37. — 3 Gen. ab. c. 36. — 4 Paul. in Vit. San. Ambros. in fin.*

consulatum, in Itiam missam esse ad Venerium Simpliciani successorem, ut suo loco dicemus. Imo quod et Anastasius papa (ut dictum est) ad eundem Venerium in causa Origenis Periarchon, et Origenistarum litteras dedisse liquet, et ut conjici potest, hoc anno: inde adducimur, ut opinemur, hoc eodem anno potius quam sequenti, Simplicianum diem obiisse, et subrogatum esse Venerini.

4. Sed unde (dicet aliquis) sub Christiano imperatore, in summa agente pace imperio Occidentalii, compressis et oppressis undique barbaris, potuit locus esse martyris? Memoria repele qua de Honorii imperatoris edicto adversus idola, et que in Africa a Gentilibus Suffectanis et Calainenibus in Christianos diximus perpetrata: cum scilicet iussis imperialoris edicto simulacris deorum, aliisque superstitionis Gentilitiae signis ubique prosterne; ubi contingenter copiam numerosiorem esse Gentilium, Christianorum vero numerum minorem, longeque abessent prefectorum appariture; compluribus in locis idolorum cultores, quasi proprietate patriisque dei certantes, vehementi furore animorum incensos, in Christianos eorumque Ecclesias esse crudeliter debacchatos: id quidem dictos populos Suffectaneos, et Calaenenses Ethnicoes in Africa presumpisse, qua ad calcem fere anni superioris sunt dicta, declarant. Quod igitur vel in Africa, vel alibi furens gens idololatra patravit: istud ipsum, nondum anni unius elapsa termino, Gentiles rusticai vallis Anauniae, a Tridentina civitate spatio viginti quinque milliarium (ut produnt Acta martyrum) dissiti accole, in Dei ministros Sisinnium, Martyrium et Alexandrum crudeliter commiserunt. Commiserati enim isti rusticos illos, post tantam Christiani nominis Iucem toto orbe diffusam, adhuc obstinatis animis tenebris superstitionis offundi; ut eos et faecibus daemonis vindicatos aggregarent Ecclesie, et patriis sedibus facti volentes extorres, ad eos peregrinati, in medio nationis pravae fixere tentoria, et Crucis erexere vexillum.

5. Inter hos primarius Sisinnius eminebat, genere Cappadox, diaconatus officio sacer, in Christianae militie stipendiis veneranda senectute decorus. Martyris vero lectoris ordine initialitus, ostiarii autem ancillus erat munere Alexander. Primus Sisinnius suo sumptu in vico Gentilium erexit Ecclesiam, cui duo posteriores communis ministri voluntarii milites inhaserunt. Instabat ille verbo, ex quo semine uberem referret pietatis provenientem: isti messis socii accessere. Sed irriganda erat terra sterilis sanguine martyrum, ut ad Evangelicam mensuram reddere posset fructum centoplum cum vite aeterna completioniori additamento. Sed quomodo id acciderit, videamus. Ad finem jam vergebat hoc anno mensis Maii, cuius vicesimo tertio die Gentiles ex antiquis ipsorum ritibus auspicari consueverant Lustrationes segetum, ut ex kalendario ab antiquis monumentis formis Plantinianis a Smetio¹ edito, cuique perspi-

cuum tit. Quod autem huiusmodi idololatria, collecta ingenti rusticorum manu, cum hostia lustrare solerent agros ejusmodi lustrationes, Ambarvalia² quasi ab ambiendo rura, maiores dicere consueverunt: de quibus ritibus Virgilii in Georgicis²:

Et cum lustrabimus agros,
Terque novas circum felix eat hostia fruges, etc.

6. Porro eorumdem martyrum Acla habent, rusticos illos Ethnicos vallis Anauniae id temporis ad hoc in unum collectos esse turbarum signis, ut agros circumneundo lustrarent. Cum vero cogerent contribulum quandam suum, imperi per bei ministros redditum Christianum, ut ad sacrificium victimam daret: et pro ejus patrociniu assurrexissent viri Dei, redargentes ipsorum impialem: omnis mox illorum furor in ipsis conversus est. Cum qui primum inter eos locum tenebat, Sisinius tuba percussus, secrinibusque confossus, in lecto examinis pene decubuit. Verum sequentis dici mane diluculo rursum rusticci in Ecclesiam irroperunt, ut eam penitus demolirentur; aggressaque sunt Martyrium intentum cura Sisinni jam proxime Deo spiritum reddituri; quem fugam arriperint, tentum, pluribus affectum vulneribus ducentum ad idolum quod colebant Saturni, vinclis ligant, una cum Alexandro ab iisdem comprehenso latebras frustra capante. Trahunt et Sisinitum, et ejus collo appendunt Indicei causa velut jumento rusticum tintinabulum: cum ille eos admonens, inter salutaria verba frustra jactata, in via deficiens, martyrio coronatus, exulum condescendit: cui et Martyris, ex vulneribus factus exsanguis, eadem corona auctus accessit collega martyrii. Alexander vero vincetus pedibus, raptatus per vepres saxaque, vivus pervenit ad templum: ubi accusa pira, injectis in eam sanctorum martyrum cadaveribus, optio data est, si vellet ignem evadere, una cum ipsis sacra faceret. Qui penitus abnueus, in ignem injectus, summa constancia in Christi confessione gloriose martyrum consummavit, parique cum sociis corona decorus de impietate Ethnica, et rusticana proterva triumpavit. Sed divinam mox impii sensere vindictam, cum evestigio atra nube ad terram usque caelo cuncto, vibrantibus luce inde fulminibus, conterriti, se primum in sanguinem immoxium peccasse sensere. Effectique tandem sanctorum martyrum sanguis, quem daemons exhorrescabant, ut aliquo intercedente temporis spatio, idololatria ex ea regione penitus extincta fuerit, eorumdemque Memoria ibidem erecte frequenti ecclu fidelium frequentarentur. Haec ex eorumdem martyrum Actis collecta sunt.

7. At lectorum veneranda antiquitatis cupidum, Epistola illa Vigili¹ ad S. Simplicianum, minime fraudandum putamus; cum presertim ipsa haud prolixa admodum sit, sed mendis nonnullis aspersa, non minimo tamen labore ex diversis divisorum

¹ Smet. inscrip. pag. 36. n. 4. et 37. n. 1.

¹ Ex Festo apud Macrob. l. iii. c. 5. — ² Virg. Georgic. II.

codicium lectionibus, quanum fuit fuit, emaculata. Reddendam hic, inquam, eam putavimus, quod hoc unum certum sit reperiri vetus monumentum Actorum eorumdem sanctorum martyrum, cum ejusdem auctoris libellus eo argumento fusius scriptus omnino perierit, et istud ipsum sit vetustale corrum. Epistola autem sic se habet¹:

« Domino sancto ac venerabilis patri, bonis omnibus preferendo. Simpliciano, Vigilius Tridentinae Ecclesiae episcopus S.

8. « Quamvis facta martyrum mentione, non verbis merita, sed verba meritis commendentur; potiusque sit constantie silentio praterire, quibus est probata virtus: tamen quia me suggestere causas, loca, pugnasque martyrii, pietas impulsi, admoavit debitum, cogit officium: trepidantem merore linguam paginae non negavi; quia nec abscondi poterat lucerna sub modio, nec vox pii sanguinis reticeri. Post multos namque patientia gradus et sedulas pugnas, recens perfidia accessit iniquitas, quibus ministri in Ecclesiis, que super fundate fuerant, facessiti sunt, ac martyrii titulos comparaverunt, parati ad omnia, libenter omnia sustinentes, nulli dantes occasionem, occasione glorie, gloriam meruerunt. Quorum vita (ut summa rerum fastigia referam) propter scientia notitiam fuit tam sollicitudinis quam propositi singularis. Nam omnes liberi nexus conjugii, Deo immaculatas animas ut sanctas hostias praestiterunt. Denique primus, vocabulo Sisinius, novam Christiani nominis pacem intulit barbara nationi; quam per annorum seriem, quod in se fuit, jugiter custodivit, nullum consortium pollute hospitalitat agnoscens, velut Loth² Sodomis, stupendo timore reverentiam (religionem) servavit. Sed ovis, tota quamvis in Iuporum medio constituta, ovile quesivit, quod, impensis pusillae fidei votis, munificus primus in illa regione fundavit; cuius minister (si me eum recensere dignaris) per hoc velut ex debito esse promeruit, senex ut aeo, ita merito præcesserit.

9. « Lector quoque Martyrius ejus adminiculo sociatus, jam nominis pignore commendant, cum religiose professionis exordia post militiam temporalem catechumenus induit. Nam projecto a se cingulo, reiectoque parentum vel fratrum carnalium cœtu, intelligens sese vere lucis auctore Deo, gratiam consentium, inter lectoris officia sociatus, divinis laudis cantico auribus primus surde regio- nis intonit, attenus operibus jugiter spiritualibus, lassatus jejuniis continuis, lectioni sue pedagogus, in lucrandis animalibus anxius, quam brevis temporis impendio tantum fonus ante premisit, ut illi corona merito credereetur. Quid liberalas animas referam, in sinum Abrahæ plena luce profectas, quas superstitione perfida dierum observantia, alienato jure naturæ, crudeli morte dannabat? Verum ille, subductis maternis umberibus lacte turgentibus,

peregrinus nūriu condecentem semper matri querebat affectum, resurrectionem exemplis prædicata videntibus oculis dicaturus. Haec sunt pauca de multis.

10. « Alexander quoque Martyrii consanguinitate germanus, tertius Trinitatis hostian compleps, parem confessionis januam reseravit. Nam patriam, inquam, deinde peregrinus, parentesque deseruit, comes in probationibus fidus, fide magnanimus, miseratione propensus. Et, si testimonio meo utcumque creditur, non sunt nisi ipsi sibi altrinsecus præfrendi; quos commendari non opus fuit, nisi forte, quod deenit. At vero haec tenus sunt allevata fastidia, si adhuc auribus libenter admittitis. Nam famosa gentilitas contra vaporem fidei zelo diaboli flamma furoris incaluit, et inde jam lento fomite serpens, quod opibus (ut dixi) fidei, pauperiate de- vola, primus id loci diaconus Ecclesie tabernaculum posuisse.

11. « Accessit quoque justæ ad titulos causæ, quod quondam hostias diabolo Christiana domus diaconi fidei ministerio prohiberet, ut lustri feralis vexillo præferri vexillum meruerit passionis. Nam invitata (incilata) sub uno prolio manus, ad sanguinem convolavit, ac matutinis horis nimium antecedentis diei vulneribus fatigatum, nec aliter lectulo deprehensum emerita quiete sepelivit. Lector quoque hand unquam impigre Deo ad ministerium antelucanum serviebat, qui diacono in sacrificio famulabatur; tunc medicinam vulneribus memoratus Martyrius exhibebat, antequam opera, qua deprehensi sunt, completeretur. Siquidem secedens ad horum lectorum, qui Ecclesie cohærebant, captus, vite suæ arborem a radice plantavit. Ostiarius etiam passioni adjunctus est in hospitio deprehensus, animam suam ut non obtulit, ita non negavit. Verum omnes in unum collecti, per aliquot spatia tracliti. Deo animas expirarunt. El duorum quidem ductum est corpus examinare. Terlio vero ut tenacior vila, ita tuit pena magis sensibilis: nam vivus suas spectavit exequias, cum preparatus est de sacris Ecclesie culminibus seu trabibus rogus: haec flamma martyres velavit. Reverenti aulem voto cogitamus nobiscum, ut id loci Basilica construatur, ubi primum fidei gloriæ testimonium meruerunt. Nunc me immeritum in utroque consortem paterno amore consolare, et cum iisdem sanctus apud ipsos exorator accede, quatenus possim die illa simbriam aut sacerdotium aut martyrum, jam omnibus spoponis, peccator attingere. Schutamus speciali servitio sanctitatem tuam. Queso ut memorem (merorem meum) me tui Domino commendare digneris». Item alia manu de reliquiis martyrum missis: « Benegare non potui, ut quod tuum in nobis erat, gloriiosus fieret suscipientis merito, non gratia largientis. Dies autem passionis sanctorum, quarto kalendas Junias sexta feria, luce nascente». Hucusque Vigilius epistola, a mendis (ut licuit) vindicata: desideratur autem libellus ab eo fusius scriptus de eorumdem martyrio.

¹ Apud Lipom. tom. II. et Sur. tom. III. sub 20 Maii, et manuscript.

² Genes. xix.

12. Quid vero mirandum acciderit, cum ejusmodi sanctorum martyrum venerande reliquie per Vigilium ad Simplicianum missae, Mediolanum allata sunt; audi Paulinum rem gestam probe fastatam ita scribens¹: « Sisinnii etiam Martyrii, et Alexandri martyrum, qui nostris temporibus, haec est, post obitum S. Ambrosii, in Anaunie partibus, persequentibus Gentilibus viris, martyrii coronam adepti sunt, cum reliquias Mediolanenses summa cum devotione suscepserunt, adveniente quadam eaco, et referente, cognovimus, qui codem tacto lectulo, in quo sanctorum reliquiae portabantur, lumen recepit: eo quod per visum noctis viduisse navem apprepinquare littori, in qua erat multitudine albatorum. Quibus descendenteribus ad terram, cum unum de turba precatetur, ut sciret qui essent illi viri: audierit, Ambrosium, ejusque consortes. Quo auditio nomine, cum precatetur ut lumen recipere; audivit ab eo: Perge Mediolanum, et occurre fratribus meis, qui illo venturi sunt (designans diem) et recipies lumen. Erat enim vir (ut ipse disserebat) de littore Dahlmateno: nec se ante venisse in civitatem asserebat, prinsquam recto itinere reliquiis sanctorum occurrisset, nondum videns; sed tacto loculo, videre eccepsisse ». Haec Paulinus. Porro eadem ipsa sacra reliquia sub episcopatu sancte memoriae Caroli Borromaei cardinalis, ejusdem Ecclesiae Mediolanensis episcopi, reperita, ab eodem celebri pompa translate sunt, una cum sacris pignoribus sanctissimi patris Simpliciani Mediolanensis episcopi, quem hoc etiam anno ex hac vita in eadum migrasse, nuper diximus, neconon Geruntii, atque Benigni. In quorum quidem translationem, immo repetitum nobis post tot secula sacram sanctorum triumphum, P. Franciscus Bencius e Societate Iesu, vir maxime pius et insigniter eruditus, qui et Musas reddidit Christianas, et suaviore concentu canoras, eccepsit sacram hymnum², ejus est exordium:

Sancti piorum spiritos,
Non parva pars caelestium,
Quorum beatus ositius
Triumphat alma Insubria, etc.

habes eum in libro secundo ipsius Carmignon.

13. At quid tunc actum est de Gentilibus, qui necem sanctis martyribus intulerunt? Missa a provincie preside militibus, tenti sunt omnes: jamque severo suppicio damnandi, pro iisdem intercedentibus apud Honorum imperatorem episopis, liberati tandem sacerdotum precibus sunt, ne admissi immanissimi scleris penas darent; quod non decere dicerent martyrum sanguinem clamantem veniam non audiri. De horum tunc ab imp. concessa liberatione S. Augustinus ad Marcellinum scribens his verbis³ meminit: « Scio enim in causa clericorum Anaunensium, qui occisi a Gentilibus

nunc martyres honorantur, imperatorem rogatum facile concessisse, ne illi qui eos occiderant, et capti iam tenebantur, pena simili punirentur ». Haec ipse. Quod autem ipse S. Augustinus ait, eodem sic necatos honores martyrum consecutus: haec ea quidem de causa dicit, quod non Mediolani tantum, sed et in aliis Ecclesiis translate ipsorum reliquiae coherentur: nam de iisdem haec S. Gaudentius Brixianus episcopus⁴: « Recepimus etiam sanctos cineres Sisinnii, Martyrii, et Alexandri, quos nuper in arca Anauni una venerande religionis cultui attentius inherentes gens interfecit sacrilega, flamnisque adhibitis concrenavit, ut holocaustum Deo ipsi ferent, qui Christianos suos victimas daemonis ministrare irreceptione justissima vetuissent ». Haec Gaudentius.

14. Qui fuerit Vigilius episcopus et martyr.— At de Vigilio Tridentino episcopo, eodemque martyre, ut dieamus, et ratio temporis et necessitas postul argumenti. Nam Usnardus, ejus ex veteribus monumentis et antiquioribus Martyrologiis facta in dies singulos sanctorum collectio haud mediocris auctoritatis est, haec de eodem S. Vigilio habet VI kal. Jul. « Apud Tridentinam urbem S. Vigili episcopi qui sub Stilicone consule pro Christi nomine magno imbre lapidum percussus martyrium implevit ». Ita ipse: que si referas ad primum Stiliconi consulatum, usque nondum mense exacto a nece dictorum trium sanctorum martyrum dicendum esset ipsius Vigili martyrium contigisse: si vero ad secundum eisdem consulatum rejicies; post annos quinque id factum oportet. Quicquid sit; redargui quidem hujusmodi auctoritate certum est illorum sententiam, qui dixerunt martyrium Vigili Tridentini episcopi contigisse post annum ferme centesimum ab hoc tempore, nempe sub Anastasio imperatore; ea quidem persuasione ad ducti, quod eundem Vigilium Tridentinum episopum existimaverunt unum eundemque esse cum illo, qui adversus haereticos scriptorum monumenta reliquit. Sed cum Vigili Acta habeant⁵, ejus tempore passos dictos martyres Sisinnium, Martyrium, et Alexandrum; eorumque testificatione SS. Augustini atque Gaudientii horum temporum scriptorum (ut alios pratermittamus) bis Honori temporibus eodem consecutus esse martyrium; jam illa de tempore Anastasi ex incerto auctore allata testificatio penitus evanescit. Sed et firmissima illa accedit ratio: Quonam modo, queso, Vigilius simulacri Saturni causa a rusticis lapidibus obruitus esse dicitur post tot annorum decadas a nece dictorum martyrum, cum et Honori imperatoris fato nuper edito ad precipientem, et nece martyrum exigente, haud potuerit idolum illud post haec tempora esse reliquum; cum praesertim militaris manus, qua et capti sunt rusticis delinquentes, ad communendum Saturni simulacrum minime defuisse?

¹ Paulin. in Vit. S. Amb. in fin. — ² Franc. Benc. Car. l. II. hym. VII. — ³ Aug. ep. CLVII.

⁴ Gaud. tract. de Concil. sanct. dedic. — ⁵ Vit. S. Vigili extd. a ejus Opera edita contra Eutych. a Cinter.

15. Sed quonodo describatur Vigili martyrium, ex antiquioribus tabulis Churterius reddidit, consentientis his referens quae ex Usuado nuper sunt recitata: nempe post trienni nominatorum martyrum tropheia, ipsum ad communimendum idolum impulsum, eo contracto, lapidum imbris a gentilibus rusticis appetitum, martyrium consummasse. Consentit et idem auctor, hunc ipsum esse Vigilium, ad quem, cum creatus episcopus fuit, S. Ambrosius¹ *De institutione episcopi* expeditam ab eo Epistolam scripsit, qua in eo polissimum argumento versatur, ut doceat nos Christianos non jungere cum Gentilibus matrimonia. Cum vero ex multis, quibus admonendus ille erat, hoc unum ab Ambro-
sio prolixa ea Epistola inculetur: plane significa-
tur, Gentilibus hominibus ejus conferunt tuisse
diocesim: ad quorun conversionem Vigili nervos
omnes extensoes esse, ipse tum suorum scripto marty-
rio, tum etiam suo sanguine declaravit.

16. Sed magna scias passa esse Acta Vigili detri-
menta, scriptorum incuria. Dum enim hunc ipsum esse, ad quem S. Ambrosius Epistolam illam scripsit, et cumdem qui de martyrio Sisinnii et so-
ciorum ad Simplicianum Mediolanensem episco-
pum litteras dedit, quem ei sub consule Stilicone
antiqua tabula in Usuado testantur martyrium subiisse: dum (inquam) hunc ipsum martyrem vol-
lunt auctorem tuisse luctationum in Eutychen
heresiarcham, delirantia quidem de eo scripsere,
in primis vero idem qui supra Churterius, dum
vult hunc, ad quem ait scripsisse S. Ambrosium,
natum esse sub Theodosio (ut ait) et Honorio imper-
atoribus: dum insuper, cuius ponit annus viginti
episcopatus, punit potuisse scribere contra Eutychen.
Ulinam, sicuti invenit, Acta nobis Vigili rchi-
quisset! nam quem martyrem esse reperit, et ejus
martyrii res gestas excrispsit, dum cumdem quoque
vult esse scriptorem, deformes simili conjinxit er-
ores, magno dispendo veritatis. Quos alii ex caver-
ent, ut nihilominus cumdem exhiberent Vigilium
Tridentinum martyrem atque scriptorem adversus
Eutychen, eum post edicas luctationes adversus
haereticos, sub Anastasio imper. a Gentilibus ob-
fracimus Saturni simulacrum lapidibus obrutum tra-
dunt².

17. Sed quid praesertim auctor ille, qui Acta
Vigili in compendium rediget? Hunc quidem ipse
pareat ut inofficio nimis, quaeunque essent in
prioribus Actis, quibus declararetur passus Vigilium
tuis temporibus Honori imperatoris, omnino sub-
movevit, atque pro�us abolenda censuerit, ne quid
esse posset impedimento, quominus minus idemque
Vigilium dici possit, qui contra haereticos scriptus,
cum eo qui martyrium passus est. Sed delere mi-
nimine potuit, quod fuit relatum in tabulas Ecclesias-
icas, passum Vigilium consule Stilicone: nec
etiam cavit, obliteranda esse, quae ex prioribus

Actis in Vita Vigili ipse intulit, nimurum enimdem
Vigilium liberales artes Athenis didicisse. Elenim
ex his perspicie demonstratur, quo tempore Vigili
vixerit: nam a temporibus Arcadii imperatoris,
enjus regni exordio Gothi Graecias sub Alarico inva-
sere ut constat ex his quae superius dicta sunt
Athenarum gymnasia prorsus oclusa, penitusque
deserta mansere. Sed optime congruit, ut Vigilium
Athenis adolescentis litteris operam dederit, qui tem-
poribus S. Ambrosii sedit episcopus: alique qui ad
S. Simplicianum de passis eo tempore martyribus
(quod testatur Gennadius³ in laudem eorumdem et
narrationem rerum gestarum, Epistolam unam cum
libello conisperserit, idem hoc tempore martyrio
vita functus decesserit.

18. Cum igitur ex his que diximus, duo inter
se diversi sint statuendi Vigili, quorum alter his
ferme diebus martyr obicit, alter vero qui post
centum ferme annos inter scriptores Ecclesiasticos
celebris existit: licet alterque dici possit Tridentinus
episcopus, titulus tamen martyrii ex asserta
superius causa, nonnisi priori (ut diximus) conve-
nit. Posteriorem quoque Vigilium dicere Tridentinum
episcopum fuisse, non refragamus; quod
minime impossibile videatur, centum ferme anno-
rum spatio, duos ejusdem nominis fuisse civitatis
unius episcopos: eni aliqui secundum hujus cente-
narii spatio plures memoria celebres vixisse Vigili-
os; nempe Vigilium Africanum, enjus commentarii
in Apocalypsim Cassiodorus⁴ meminit; Vigilium
alium diaconum, quem tradit Gennadius⁵ scripsisse
regulas monachorum: rursum vero sanctitatem insig-
nem Vigilium habes episcopum Brixianum, qui a
S. Philastrio ejusdem civitatis episcopo septimus
ordine sedit: Concilio praefera Agathensi inter
alios episcopos Vigilius nomine antistes subscri-
ptus habetur: ut non desit Vigilius, qui scriptorum
illorum auctor asseri possit. Sed de his haec-

19. *Quid Vincentius cum S. Martino.* — Ge-
rebat hoc anno sub eodem Stilicone consule Vin-
centius praetorii prefecturam in Galliis, ut rescri-
ptum Honori imperatoris⁶ ad cumdem datum
significat: hujus summa cum laude Severus me-
minit, de ejus cum S. Martino adhuc superstite
necessitudine ita scribens⁷: « Memini Vincentium
praefectum, virum egregium, et quo nullus sit inter
Gallias omni virtutum genere praestantior, dum
Turonis praetoriet, a Martino sepius poposcisse, ut
ei convivium in suo monasterio daret. In quo quidem
exemplum B. Ambrosii episcopi praeferabam,
qui eo tempore consules et praefectos subinde pa-
scere fereretur. Sed virum aliorum ingenii, ne qua
ex hoc vanitas atque inflatio obrepereb, noluisse ».
Ita Severus. Sieque videoes in Ecclesia Dei sanctorum
virorum alios sic, alios sic ambulase, diversisque
itinibus ad unum cumdemque tendisse termini-

¹ Andr. ep. LXX, vcl. vcl. — ² Ad. Vi. diante epus Opera tom. v.
Rer. sanct. et Apud Sur. tom. VII, et Gadesm. in Not.

³ Cassiod. Inst. divina, Script. c. 9. — ⁴ Genn. de Script. Eccl. c. 51.
— ⁵ L. i. utram vi. C. Theod. — ⁶ Sever. dialog. I. 1.

num, Dei voluntatem. Factus¹ ille, instar Pauli, omnia omnibus, ut omnes hcerifaceret. Iste vero etsi haec omnia sibi licere, non tamen aequem omnia expedire, cognoscens, infra monasticae observantiae septa se maluit contineare.

20. *Scripta Honorii imperatoris tom pro iudicis episcoporum, tum contra Donatistas.* — Eodem Stiliconis consulatu, mense Februario, Honorius imperator sanctionem edidit, qua iudicio episcoporum voluit bene esse prospectum, penitus exigitans eos, qui in Concilio sacerdotum depositi episcopi turbas cierint, et seculare prasidium putaverint exquirendum. Adversus quos ad Hadrianum praefectum prætorio ita dictavit²:

« Quicumque residentibus sacerdotibus fuerit episcopali loco defructus et nomine: si aliquid vel contra custodiam, vel contra quietem publicam moliri fuerit deprehensus, rursumque sacerdotum petere, a quo videtur expulsus: procui ab ea urbe quam infect (secundum legem divae memorie Gratiani) centum nullibus vitam agat. Sit ab eorum cœtibus separatis, a quorum est societas discretus. Sitque hujusmodi personis tenere hujus legis illicitum, sacra nostra adire secreta, et impetrare rescripta. Omnibus abjectis per culpam sacerdotio personis, que impetrata sunt, infecta permaneant. Seituris his quorum defensione nituntur, absque sui reprehensione non futurum, si hoc eis pollicentur suffragium, qui divinum non videntur metuisse judicium. Dat, prid. non. Febr. Ravennæ, Stilicone et Aureliano eoss. » Eodem quoque mense Februario aduersus Donatistas, ad eorum perfidiam retundendam, idem imperator Honorus ad eundem Hadrianum praefectum prætorio ista edixit³:

21. « *Scriptum quod Donatista a Juliano tunc principe impetrasse dicuntur, proposito programmate, celeberrimis in locis volumis anterferri, et Gesta quibus est hujusmodi allegatio inserta, subiecti. Quo omnibus innotescat et Catholicæ confidencie stabilita constanta, et Donatistarum desperatio fucata (fugata) perfidia. Dat. V. kalend. Mart. Raven., Stilicone et Aureliano cons.* » Qualemnam autem ejusmodi scriptum fuerit, quive libellus Donatistarum ad Julianum praecesserit, repele quae quarto tomo Annalum dicta sunt. Sed quemam occasio evorta fuerit, ut Honorus imperator post tot annos elapsos ea ex Actis proconsularibus voluerit in lucem edi, atque omnibus innotescere, modo dicendum. Pervenisse putatur ad Honorii imperatoris aures per legatos episcopos Africanos, vel ipsum Possidum Calamensem episcopum, cuius legationis anno superiori meminimus, inter alia Donatistarum sive factis sive scriptis adversus Catholicos edita scelera, invectiva illa, et quidem accrima, Petiliani episcopi Constantinae in Numidia civitatis, qua in illa sua publica Epistola aduersus Catholicos commotus, eosdem vehementer eva-

gitavit, quod a principibus Christianis iisdemque Catholicis aduersus improbos ipsorum conatus (ut vidimus)⁴ sepe expellissent auxilium: rem quidem hanc ut sacrilegam ille, qui ex foro, ubi causas orabat, in ecclesiam venerat Donatistarum, Petilianus his verbis aggressus est exaggerare⁵:

22. Quid autem vobis est cum regibus servuli, quos nuncquam Christianitas nisi invidos sensit? etc. » Preliorem enim de his in sua Epistola orationem inlexit. Quibus commotus Honorus in eorumdem Donatistarum opprobrium, qui absque eo quod Constantinus sepe sepius aduersus Catholicos (ut vidimus) interpellasset, eo quoque preceps pervenerunt, ut aduersus eosdem indignissimum hominibus Christianis libellum Juliano imperatori Apostole obtulerint: illum ipsum in publicis quibusque locis perspicuum omnibus una cum rescripto ab ipso imperatore Juliano obtento attigi voluit, simul cum proconsularibus Gestis ea tune in causa conscriptis; quo (ut ait imperator) omnibus innotesceret et Catholicorum una cum pietate constantia, et Donatistarum desperatio fucata perfidia. Quibusnam verbis conceptus fuerit ille ad Julianum Donatistarum libellus, quive illorum episcopi apud eum ea legatione perfuncti sint, et alia que ad eam causam spectare videbantur, dicta sunt a nobis superius ejusdem Juliani tempore, quo eadem perfici contigerunt. Sed quid tune synagoga peccantium, ipsi nimis ex eorum duces, eae et ipsi Donatistarum episcopi? Plane accedit quod de eorum similibus Hieremias occinuit⁶: « Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: quin potius confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt: quamobrem cadent inter ruentes: in tempore visitationis suæ corrulent, dicit Dominus ». Siquidem cum ad eorum curandam amittant frustra omne adhibitum fuerit medicamentum, tandem tradi Barbaris meruerunt. Que autem a Catholicæ Ecclesiæ episcopis pro eorum salute fuerint sedulo studio procurata, inferius annis ferme singulis diutrii sumus.

23. *Origenistar doce per tres libros a Ruffino defensi impugnatur acerime a Hieronymo in Scriptis.* — Illo quidem anno de cognoscendis Origenis erroribus paratur Roma ab Anastasio papa iudicium, haec tenus dilatum, quod legitima ejusdem Origenis Periarchon versio a S. Hieronymo⁷ elaborata Hierosolymis mittenda, fuerit expectata, dum interea alia ad causam pertinentia pararentur. Quod enim res magi momenti esset, ac minime contemenda, cum non de vivente aliquo per se causam dicente, sed de homine iam ante centum et quinquaginta ferme annos vita functo, eodemque celeberrimi nominis tractaretur: quamvis adversari instantius agerent, utpote exhorrescentes Romanum ex Oriente ejus errores inveclos: Anaslaus tamen summa usus maturitate consilio, jam tandem tem-

¹ Cor. ix. — ² L. xxxv. de Episcop. et Clerc. C. Theod. — ³ L. xxxvii. de heret. C. Theod.

⁴ Apud Aug. confit. littr. Petil. l. ii. c. 92. — ⁵ Hierem. vi. — ⁶ Hier. Apol. l. ii.

pus adesse videt, quo ad succidendos adulterinos palmites securim Apostolicam paret. Quid autem inter hac Ruffinus? Astute quidem se gessit: dissimilans enim hac omnia, quasi cum Anastasio papa in fide consentiret, affirmansque Theophilum Alexandrinum sibi communicatione conjunctum, alque Epiphanius magni nominis episcopi pacis communicatione munitum, in unum tantum Hieronymum stylum exeruit. Sed qua calliditate, quibusve fallaciis, audi.

21. Quod enim S. Hieronymus anno superiori, Pammachii atque Oceanii, qui doctrina pollentes erant, et in talium claritudine Romanorum nobilissimi, rogatu (ut constat ex eorum litteris¹) Origenis Periarchon germana sinceraque translatione latinitate donatum Romam misisset, addita ad opus prefatione, nempe Epistola² ad eosdem, qua omnes Origenis palam fecisisse errores: iisdemque addidisset Epistolam hanc pridem ad Ruffinum³ scriptam (ut ipse in Apologia⁴ testatur) quibus significaret, nihil sibi esse pugnarum adversus quemquam, sed duntaxat hereses cum haereticis insectari: Cum haec, inquam, omnia, quibus Origeniste felis appetebantur, in se unum conversi Ruffinus, ex praeordiis male affectus cuncta dijudicans, existimat, trium annorum spatio tres adversus eundem S. Hieronymum libros elucubravit. Sed et quod sciret cum potentissimo adversario sibi esse certamen, eosdem tres libros a se conscriptos sic e fidit, ut tamen magna cautela curarit, ne in manus ejusdem S. Hieronymi pervenirent; sed tantummodo amicis illi credili, sic per amicorum manus per Italiam vulgarentur, ut non quidem scripto, sed sermone multorum ferrentur.

23. Quod autem si ab eo scripti tres libri fuerint, acceperit id tertium ab ipso Hieronymo repetitum, ut cum primum⁵ ait: « Nunc quoque quia renui fundatorem, et verso stylo docui me non esse quod meus necessarius predicavit; dicitur furere, et tres contra me libros venustate attica texuisse »: et inferius: « Nec lasisse contentus, quasi adversus cinguem, semperque faciturn, tres elaboravit libros ». Ac rursum in fine de iisdem tribus contra se scriptis voluminibus meminiuit: que Ruffinus (ut idem ait S. Hieronymus⁶) Apologiam uno nomine voluit nuncupari, cum taenae (ut ait) accusationes conligerent et invectivas. Triennii vero spatium temporis in islem tribus elaborandis scriptis voluminibus, in uno felis evanescens, insumptum idem S. Hieronymus tradit⁷. Ex quo enim illi immotuerunt que S. Hieronymus ad Pammachium et Oceanum scriperat, et de germana Origenis Periarchon versione ipso Ruffinus accepérat, ad defensionem parvus arma, in offensionem primum illa converit, ut non tam Apologiam quam invectivam conserpserit.

26. Sed magna adhibita caulela tres accusatio-

num libros in Hieronymum elaboratos Ruffinus edendos esse curavit, nimurum ut (quod dictum est) sic omnibus innotescerent, ut tamen eorum exemplaria scribiis amicorum clausa detinerentur, nec eos legendi facultas Hieronymo imperficeretur. Unde quam juste de his ille sunt S. Hieronymi iteratae querelle: « Scribuntur, inquit⁸, contra me libri, ingeruntur omnibus audiendi, et tamen non eduntur, ut simplicium corda percuant, et mihi facultatem pro me auferant respondendi. Novum malitiae genus, accusare quod prodi timeas, scribere quod occulces ». Et in posteriori Apologia⁹ hoc idem de simulato Ruffini praetextu: « Dicis te accusationem meam ad eos tantum misse, qui meis verbis laesi fuerant, et non ad plures; quia non ad ostentationem, sed ad aedificationem Christianis loquendum est. Et unde, oto te, librorum tuorum ad me fama pervenit? Quis eos Roma, quis in Italia, quis in Dalmatia disseminavit? Si in scribiis tuis et amicorum tuorum latebant, ad me quomodo mea crimina pervenerunt? Et audes dicere, te non ad ostentationem, sed ad aedificationem, quasi Christianum loqui, qui de sene senex tanta configis, quanta non diceret de latrone homicida, de scorto meretrice, scurra de nimbo? qui parturis mibi montes criminum, et gladios, quos deligas in jugulum meum, tanto ante tempore execuis? Idcircone Cereales et Anabasii tui per diversas provincias euenererunt, ut laudes meas legerent: ut panegyricum tuum per angulos et plateas ac mulierularum textrinas recitarent. Hac est tua illa sancta verecundia, etc. »

27. Equa lance, queso, lector, jura utriusque perpende, cum adhuc in vestibulo ejusmodi altercationis subsistis: revocaque ad stataram, quia superius dicta sunt: nimurum rogatum, provocatum, impulsumque S. Hieronymum preclibus amicorum, cum in crimen conniventer Origenis errorum inductus esset, tum ad hereses detegendas, necessario quidem editione germana Origenis Periarchon facta, in ejus tantum errores (ut par erat) inventum fuisse. Et licet ejus sectatores Origenistas pariter fuerint insectatus, Ruffini tamen nomen nunquam ab eo hinc expressum, quiem polius per brevi eademque familiari epistola secreto admonendum putavit. Quid hoc aquinus et sanctius? quid Christiano homine dignius, et Catholicæ Ecclesie opportunitus, nitiusve, hoc potissimum tempore prestari valuit? Quid hoe sibi magis necessario f. ciendum fuit? cum id quidem praepermissee, vel dissimulasse tantum, id ipsum fuisse Origenis erroribus turpiter connivere. Prestitū igitur quod Catholicī doctoris erat, numerosque expediti hominis Christiani, sed et iura amicitiae (quantum nō se fuit illibala servavil).

28. Sed quid? Sit bonus homo de bono thesauro suo profert bona; ita malus ex sententia Domini¹⁰ de malo thesauro suo profert mala. Praestit enim Ruffinus, quod peculiare est omnium

¹ Apud Hier. ep. LXIV. — ² Hier. ep. LXV. — ³ Apud Hier. ep. LXVI. — ⁴ Hier. Apol. I. 1. — ⁵ Hier. Apol. I. 1. — ⁶ Hier. Apol. II. — ⁷ Hier. Apol. II.

⁸ Hier. Apol. I. 1. — ⁹ Hier. Apol. II. — ¹⁰ Luc. vi.

hæreticorum, cum animi furore coniunctum mentis habere torporem; dum quem amice amplecti debuerat, refractarius conviciis insectetur et jurgis, atque ad saltem capessentur socios, stupidus, atque penitus redditur obstinatus. Ha plane de hæreticis omnibus David¹ occinuit, duas istas ipsorum præcipuas proprietates accommodata similitudine exprimes, ut de priori sic ait: « Furo illis in similitudinem serpentis: de posteriori vero quod sequitur: « Et sicut aspidis surda obturant aures suas, ne exaudiat vocem incantantium ». Sic igitur Ruffinus admonitionem contempnens, in monitu conversus, furore percitus, tribus cum libris illis conscriptis aggressus est, secundum poetum illud²:

Languis mact ore tristis.

29. Quoniam autem animo ad haec S. Hieronymus compositus esset, quamque ægre nolens, reluctans, et (quod dicitur) obloro collo pertraheretur invitus: andi ipsius cum attestatione etiam nominis scriptam ad eundem Ruffinum (ut jurato saltu crederet) contestationem³: « Testor, inquit, mediatorem Jesum, invitum me et repugnante in hec verba descendere: et nisi tu provocares, semper taceatur fuisse. Denique noli accusare, et ego cessabo defendere. Que enim est audientium aëificatio, duo sens inter se propter hæreticos digrediari, præsertim cum ambo Catholicos se videri velint? Omittamus hæreticorum patrocinium: et nulla erit inter nos contentio. Eodem fervore, quo Origenem ante laudavimus, nunc damnatum toto orbe damnumus: jungamus dexteras, animos copulamus; et duos Orientis et Occidentis ~~πρεσβυτέρους~~⁴, nempe Theophilum Alexandrinum, et Anastasium Romanum Pontificem, « alacres sequamur incessu: erravimus juvenes, emendeatur senes, etc. » Rursum vero illa⁵: « Depone gladium, et ego scutum abjeciam. In uno tibi consentire non possum, ut parcam hæreticis: ut me Catholicum non probem. Si ista est causa discordie, mori possum, lacere non possum »: Et in fine: « Sit inter nos una fides, et illico pax sequetur ». Haec ipse ad suum ipsius animum insinuandum.

30. Contra vero, video Ruffinum, qui uno verbo ista omnia consopisset, damnando nempe cum Origene omnes ejus errores, episcopos acquiescens, eisdemque communione se jungens, cum eisdem adversus eos pariter dimicans; his omissis, falsas excusationes obtexere, quo tempore Apologia ad Anastasiū papam dedit, atque in S. Hieronymum virulentos tres illos omnium discordiarum seminarum libros scripsit. Sed quod juxta divinum oraculum⁶: « Iudicia Domini pondus et statera »: secundum illud Davidicum⁶: « Mentita est iniquitas sibi »: haec omnia in majorem Ruffini ignominiam cessere, atque fidei Catholicæ profecere.

31. Sed illud plane dolendum, fuisse Romæ tunc temporis in duas partes scissa Christiani populi studia, aforum scilicet Ruffino faventium, sanctoris vero partis S. Hieronymo inhaerentium. Ruffino quidem studebant Melania, et qui cum ea necessitudine jungebantur: Apronianus quoque nobilis genere, Ruffini partes tuebatur, itemque Macarius, ad quem prefationem in versionem Periarchon inscripserat; quem maritum fuisse nobilissimae Romanae feminæ, idem ipse Ruffinus tradit⁷: nominatus habetur et Chrysogonus quidam⁸ ejus studiosus, quem puto illum esse monachum Aquileensem, ad quem ejusdem Hieronymi extat epistola⁹; necnon alii, qui se Ruffini esse discipulos profitebantur: quorum omnium (ut ipse Hieronymus tradit) erat in coacervando quæcumque quavis occasione quæsita, in ipsum S. Hieronymum criminis, cura propensor: sed omnes hi vel Origenis erroribus maculati, vel Origenistarum consortio in heresis suspicionem adducti. S. Hieronymo vero longe major atque potior pars in Urbe favebat, ut inter alios nobilissimos Romanorum Pammachius, Oceanus, Marcellinus, S. Marcella, atque alii denique non pauci ordinis Senatorii, fidei Catholicæ tenacissimi: qui cum aliis omnibus Orthodoxis, arbitrio Anastasiū Romani Pontificis damnantis Origenistas, non privata affectione animi terebantur. Sed omnissimum recepercisse diversarum provinciarum antistites S. Hieronymo faventes, et inter alios ipsum Chromatium episcopum Aquileie, exercentes omnes detestabiles Origenistas.

32. Qui igitur triennii temporis spatium (ut dictum est) in tribus libris scribendis insumpsi, eos jam absolutos hoc anno Ruffinus amicis suis communicavit: jam enim biennio Aquileite considerat (ut S. Hieronymus¹⁰ tradit) qui annum antea Romæ manserat. Porro haec, quod hand publice omnibus edidisset, sed per amicorum manus ferrentur, nequaquam nisi incerto rumore in Palaestinam ad S. Hieronymum pervenerunt: qui continent stylum ad tempus, exspectans ministrum libros ab eo conscriptos ad se perferrit: quod minime consequi licuit. Accidit tamen, ut post ferme biennium, cum germanus ejus Paulinianus in Occidentem ad distrahendum patrimonium missus, Hierosolymam revertetur, et capita quadam auditione percepta de accusationibus Ruffini adversus ipsum S. Hieronymum eidem palam fecisset, ipse tunc invitatus licet ad scribendam suam defensionem, mammum admovevit: Eam quidem scriptam fuisse post biennium, anno scilicet Domini quadragesimo secundo, ex certo illo elicetur argumento, dum in sua sum scripta a se Apologia testatur decennium intervenisse, ex quo ad Dexterum prefectum praetorio librum scripsisset *de Scriptoribus Ecclesiasticis*, quem ex consubibis et amitis imperatoris, duplicita chronologia, editum fuisse anno Domini trecento-

¹ Psal. xvii. — ² Virgil. iii. Georg. — ³ Hier. Apol. ii. — ⁴ Hier. Apol. ii. — ⁵ Prov. xvi. — ⁶ Psal. xx.

⁷ Ruffin. invec. l. i. — ⁸ Hier. Apol. i. in fin. — ⁹ Hier. ep. xlvi. — ¹⁰ Hier. Apol. i. l. ii.

simo nonagesimo secundo, monstravimus. Agemus igitur de eadem Hieronymi defensione suo loco. Sed quenam in libris Ruffini coacervata fuerint in S. Hieronymum cranna: quoniam ex ejus responso manifesta reddimur, agemus de his inferius.

33. *Anastasius papa dñnnat Origenis errores, qui prouide ubique dñnnatur.* — Hoc itidem anno Domini quadragesimo, quo a Theophilo episcopo Alexandrinu primam Paschalem Epistolam scriptam fuisse monstravimus, sequenti scilicet anno post Synodum Alexandrinam, in qua heres Origenis damnatae sunt: cum jam pluribus ac manifestis probationibus, atque potissimum S. Hieronymi scriptis Romanam missis, germana Origenis Periarchon translatione facta, ejusdem errores singuli aperta luce cunctis inspiciendo inissent expisi; Anastasius papa apostolica ancoritiae easdem Origenis heresem damnat. Id enim significat S. Hieronymus Epistola hoc anno ad Pamphacium atque Marcellam data¹, cuius est exordium: « Rursum Orientalibus vos locuplete meritis, et Alexandrinas opes primo Romanum vere transmitto ». Et post nonnullam, quenam haec sint merces, subdit his verbis: « Vos Christiani senatus lumina, accipite et graecam et latinam etiam hoc anno epistolam », Theophilii scilicet, « ne rursum hereticorum mentiantur a nobis plerasque vel addita, vel mutata: in qua laborasse me faleor, ut verborum elegantiam pari interpretationis venustrum servarem, etc. » Haec de prima Paschali Theophilii Epistola S. Hieronymus, qui anno superiori datum ex Synodo Alexandrina Syndicam miserat eodem ferme argumento conscriptam. Sed et quod ad finem ejusdem habet epistole, plane declarat Anastasius papam hoc eodem ferme tempore decretum de damnatione hereticorum Origenis Romanum promulgasse: nam ait: « Prædicationem quoque cathedralia Marci Evangeliste cathedra Petri Apostoli sua prædicatione confirmet. Quanquam celebri sermone vulgarium sit, beatum quoque papam Anastasiū codem fervore, quia eodem spiritu est, latentes in foveis suis hereticos persecutum: ejusque litterae doceant, damnatum in Occidente, quod in Oriente damnatum est », Haec S. Hieronymus; qui licet rumore tantum quod Romae ab Anastasio papa factum esset de damnatione Origenis errorum accepisset, cum eo modo ad Pamphacium atque Marcellam scripsit; revera lamentabatur ab eodem Romano Pontifice id factum tuisse, certum est.

34. Damnatis igitur ab Anastasio Romai erroribus Origenis, scribuntur per orbem Catholicum ab ipso litterae: ut quae cavaenda forent, omnes scirent: de quibus sanctus Hieronymus²: « Quid, inquit, facient epistles Theophilii episcopi? quid pape Anastasiū in toto orbe hereticum perseguentes? » Quibus sane factum est, ut accipientes præcipitatum Ecclesiæ episcopi litteras Romani Pontificis, si-

dem collectis suis sibi subjectis episcopis, aequo damnarent, quæ Romæ ab Anastasio papa scirent esse rejecta: præstissequè inter alios id ipsum Chromatiū episcopum Aquileiæ, nec non Veneriū sedis Mediolanensis antistitem, fidem facit idem S. Hieronymus illis verbis³ in Ruffinum invectus: « Ergo beati episcopi Anastasius et Theophilus et Venerius et Chromatius, et omnis tam Orientis quam Occidentis Catholicorum Synodus, qui pari sententia, quia et pari spiritu, illum nempe Origenem hereticum denuntiant populis, fures librorum illius judicandi sunt? etc. »

35. Quin etiam sanctionem imperatorum secundam esse exinde episcoporum judicium, idem S. Hieronymus illis verbis significat, quibus Ruffini querelis ita respondet⁴: « Si quid contra Origenem et sectatores ejus dicitur, in te dictum putas. Ergo et Epistole pape Theophilii, et Epiphani, et aliorum episcoporum, quas nuper ipsis jubentibus transtulí, te petunt, te lacerant: imperatorum quoque scripta, que de Alexandria et de Egypto Origenistas pelli jubent, me suggestere, dictata sunt: ut Romanae urbis pontifex miro eos odio detestetur, memini consilium fuit: ut totus orbis post translationem tuam in Origenis odium exarserit, quem ante simpliciter lecitabat, meus operatus est stylus. Si tantum possum, miro cur me nou metuas ». Haec in Ruffinum S. Hieronymus; quod ille, quemcumque contra Origenem in Ecclesia acta essent, ipsi Hieronymo accepta ferret: cum revera in hoc sacro bello ipsum magno animi vigore classicum cecinisse, non dubium sit. At haec quidem Romæ hoc anno de condemnatione Origenis errorum. Quid autem peculiarter actum sit in Ruffinum, qui has Romam merces invixerat, dicendum anno sequenti, quo constat ad eum litteras dedisse Anastasiū, ut se Romam ad dicendam causam conferret.

36. *Fabiola fumis et laudes.* — Antequam autem recedamus ab Urbe, clarissima feminæ persolvamus extrema. Hoc enim anno defunctor S. Fabiola, spectata egregieque sanctitudinis, et generis claritudine celebris vidue, S. Hieronymus rogatus ab Oceano epitaphium scripsit; cuius exordio cum illa diversa tempora numeret, quo potissimum anno id acciderit, circumserbit, dum ait⁵: « Plures anni sunt, quod super dormitione Blesilla Paulam venerabilem feminam recenti adhuc vulnere consolatus sum: quartæ astatis circulus volvitur, ex quo ad Heliodorum episcopum Napolianum seribens epitaphium, qui lquid habere potui virum, in illo tunc dolore consumpsi: et ante ferme biennium Pamphacium meo pro subita peregrinatione Pauline brevem epistolam dedi, erubescens ad disertissimum virum plura loqui, etc. » Paulo vero post: « In praesentiarum tradis mihi Fabiolam, laudem Christianorum, intraclum Gentilium, lacrum pauperum, solarium monachorum, etc. » Cum igitur ipse S. Hieronymus quatuor annos numeret ab

¹ Hier. ep. LXXXVIII. — ² Hier. Apol. I. 1.

³ Hier. Apol. I. II. — ⁴ Hier. Apol. I. 1. — ⁵ Hier. ep. XXX.

obitu Nepotiani, duos vero a dormitione Paulinae : presentem annum Fabiolae funeri ipsum adscribere, ex iis que superius dicta sunt, satis manifestum appareat ; ut de his nec vel levis quidem dubitandi relinquì possit occasio. Nisi quod, cum reperias in litteris S. Hieronymi post decem annos, nempe post urbis excidium, scriptis¹ ad Mærcellinum et Anapsichiam, de Fabiola tanquam vivente mentionem haberi (ad quam idem S. Hieronymus duos in Ezechielem libros a se conscriptis misse testatur, quos nonnisi post excidium Urbis ipsum elucubrasse liquet²) affirmare necesse est, aliam illam ab hac fuisse Fabiolam, minoremque dicendum : nec quidem mirum, cum et duas Paulas, totidemque Melanias, seniores ac juniores, eodem tempore licet numerare. Sed que istius majoris Fabiolae fuerint ornamenta virtutum, ab eodem Hieronymo paucis complexa, scriptaque ad Oceanum, relegamus. Post enim alia, qua nos superius pro temporis ratione narravimus, ista subant³ :

37. « Prima omnium ~~virtutum~~ instituit, in quo agrotantes colligeret de plateis, et consumpta languoribus atque inedia miserorum membra foveret. Describam ego nunc diversas hominum calamitates, truncas nares, effossos oculos, semiustos pedes, luridas manus, fumentes alvos, exile femur, crura turgentia, et de exesis ac putridis carnibus vermiculos bullientes ? Quoties morbo regio et paedore confectos humeris suis ipsa portavit ? Quoties lavit purulentam vulnerum saniem, quam aliud adspicere non valebat ? Praebebat cibos propria manu, et spirans cadaver sorbitumculis irrigabat. Scio mulles divites et religiosas ob stomachi angustiam exercere hujusmodi misericordiam per aliena ministeria, et clementes esse pecunia, non manu : quos equidem non reprobo, et teneritudinem animi nequaquam interpretor infidelitatem : sed sicut imbecillitati stomachi veniam teibuo, sic perfecte mentis ardorem in celum laudibus fero : magna fides ista contemnit ». Et paulo post, poetum illud usurpans :

Non⁴ mili si lingue centum sint, oraque centum,
Ferrea vox :
Omnia morborum percorrere nomina possim.

Quæ Fabiola in tanta miserorum refrigeria com-
mudavit, ut multi pauperum sañi languentibus invi-
terint. Quanquam illa simili liberalitate erga clericos et monachos et virgines fuerit. Quod mon-
asterium non illitus opibus suslentatum est ? Quem
nudum et clinicum non Fabiolæ vestimenta texe-
runt ? In quorum se indigentiam non effundit pre-
ceps et festina largitio ? Angusta misericordiae ejus
Roma fuit. Peragrabat ergo insulas, et lolum Etru-
scum mare, Volscorumque provinciam, et reconditos curvorum littorum sinus, in quibus monachorum
consilunt chorū, vel proprio corpore, vel

transmissa per viros sanctos ac fideles munificentia circimbat, etc. » Subdit de ejusdem Hierosolymam peregrinatione; sed de ea suo loco a nobis mentio facta est. Atque post multa haec tandem in fine de funere : « Quantum, inquit, haberet viventis Fabiolæ Roma miraculum, in mortua demonstravil. Necnum spiritum exhalaverat, needum debitam Christo reddiderat animam : et iam fama volans tanti prænuntia Iudeus, totius Urbis populum ad exequias congregabat : sonabant Psalmi, et aurata tecta templorum reboans in sublime quiebat Alleluia : hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudes feminas et facta ferant, etc. » Atque de S. Fabiola haecenus, Jam vero ad res Orientalis Ecclesiæ se oratio conferat.

38. *Gaias tyrannus rursum conspirat in imperatorem, et cum eodem congrederit.* — Immanis barbarus, fruulentusque tyrannus, omnium scelestissimus proditorum, Gaias haud exsatiatus adhuc sanguine lotus ferme Minoris Asir populorum, neque placatus Eutropii consulis nece, potens Gothorum exercitu, in angustum iterum redigens Areadium imperatorem, novas illi arroganter easdemque duras pacis conditiones prescribit, petens nimurum Aurelianii consulis ac Saturnini viri consularis, neenon Joannis qui erat Arcadio Augusto a secretis, capita sibi dari : Audet et majora, nempe templum sibi suisque Ariane secte militibus Constantiopolii aperiri. Sed haec præmissa præludia potius erant ad futuram quam totius imperii tyrannidem affectabat. Ac plane res ex sententia accidisset, nisi divinum præsidium tum periclitantibus imperatori ac ciuibus opportuno tempore cœlitus effulsiisset. Sed quomodo haec se habuerint, per singula oratio distincte narrabit. Ac primum quod ad tempus spectat : cum sub consulatu Aurelianii haec gesta esse, ipsa rerum series indicet, erroris arguitur Marcellini Chronicou, quo id anno superiori factum describitur sub Eutropii consulatu. Sed quid de his in primis scribat Zozimus¹, audiamus :

39. « Gaias cum pervenisset Chalcedonem, postulabat ut se Arcadius princeps ipse conveniret : nec enim se cum alio quoquam preferre hunc allocteturum dicebat. Cum princeps in hoc quoque fuisset assensus, eootum est in quodam ante Chalcedonem loco, ubi Euphemia religiose martyris aedes exstructa stabat, quæ proper cultum Christo præstítum honore afficitur. Placuit Gainam et Tribigildum ex Asia in Europam transyebi, eisque ad mortem viros in republica eminentissimos dedi. Hie erant Aurelianus, qui ejus anni consulatum gerebat, et Saturninus consularis, et preter hoc Joannes, cui princeps omnia sua arcana crediderat, et quem plerique perhibebant ejus filii, quem Arcadius habebat, patrem esse ». Sed calumnia haec Zozimi manifesta, nam nondum adhuc natus erat unicus Arcadii filius Theodosius : « Illic quoque postulalo » subdit ipse Zozimus « princeps, licet tyrranno, satisfacie-

¹ Hier. ep. VIII. — ² Hier. pref. in I. in Ezechielem. — ³ Hier. ep. XXX. — ⁴ Virgil. Æneid. VI.

¹ Zozim. I. v.

Lat. Cumque viros illos Gainas accepisset, eisque gladium admovisset, ea temus tamen, ut ceterum tantummodo stringeret: satis habuit eos duntaxat exilio penas luere ». Hac Zozimus.

40. Commendata admodum fuit amplissimum virorum virtus, cum pro redimenda salute imperii sese ferocissimo barbaro dedi magna animi constantia passi sunt: nam de eis haec Socrates¹ rem gestam narrans: « Cum postularet Gainas, ut imperator Saturninum et Aurelianum, duos consulares viros, ordinis senatorii facile principes, quos ipsius conatus retardaturos suspicabatur, ad eum mitteret: imperator, etsi animo invito, necessitatibus tamen parens temporis, concessit. Illi, utpote pro republica mortem oppetere admodum cupientes, excuso et erecto animo imperatoris mandato obtulerunt. Proinde in planicie, in qua equos ad eursum exercere solet, longe a Chaledone Barbaro obviam facti sunt, ad quemque cruciatum subveniendum parati. Verum isti ab illo nihil perpessi sunt mali: atque ille rem cupitam dissimulans, Chalcedonem contendit: ibi Arcadius et fit obviam. At cum imperator et Barbarus simul in templo essent, in quo corpus Euphemiae martyris conditum, et sepultum est; iurandum mutuo dant, se revera alterum alteri non factores aliquando insidias: Sieque (subdit Sozomenus²) Gainas arma depositum, et Constantinopolim traherit, impetrata ab imperatore tum equitum tum pedum prefectura ». At cum hi hos nihil mali passos affirmant, non solum Zozimi, sed et Joannis Chrysostomi refelluntur auctoritate, quorum sententia constat irrogatam illis fuisse exilia penam. Sed de his inferius.

41. *Quid Chrysostomus egit cum Gaina petente Ecclesiam pro Arianis.* — Ingressus autem Barbarus Constantinopolim, pacis larva confectus, que sunt piatatis atque quietis sibi praecipue curae esse simulans, Ecclesiam Arianis, quibus cum ipse posset sacros celebrare conventus, ab Arcadio postulavit. Quid Iun ipse imperator, quidve Chrysostomus ejus civitatis antistes Ariano duci resistens egredit, a Theodoreto rem gestam exacte describente audiamus³: « Iste, inquit, fabe aspersus Ariana, postulat ab imperatore, num ex sacris sibi templis dari. Imperator autem respondet, se de ea re capturatum consilium, et num ei curaturum promittit. Itaque divino illo Joanne accersito», episcopo scilicet Constantinopolitanio, « ei postulatum Gaina expavit; commenmorat ejus potentiam, moliri tyrannidem indicat; orat, ut templo donato, furentem ejus animum placet. Cui nobilis ille vir: Ne, inquit, istud et pollucere, neque sanctum Itei cambus mandas. Nam nunquam equidem patiar, ut qui Deum Verbum sanete et agnoscere laudibus et hymnis celebrant, expellantur a sacro templo; idemque tribuatur illis, qui contra eum loquuntur blasphemias. Atque ne Barbarum illum omnino metuas, imperator: sed

me et illum in unum locum convoca, tuque silentio utrinque nostrum sermonem ausulta. Ego certe me hominis linguam refrenaturum spero, persuasumque ne postul quod ei concedi non debeat.

42. « Quibus auditis, imperator vehementer letatur, et postridie ejus diei intrumque accersit. Gainas quidem promissum evocat. Magnus autem Joannes respondet illi ex adverso: Non licere imperatori, qui pli item colere institutus, aliquid contra res sacras temere moliri. Cui quidem dicenti templum sibi dari oportere: respondet Joannes, templum sacrum aperlum esse, neminiisque eum prohibere, quominus in eo, si libeat, preces Deo fundat. Tum Gainas: At ego, inquit, alterius sectae sum, et cum hominibus ejus sectae unum sanctum templum habere postulo: atque istud quidem non innumerito peto, quippe qui multa bellica certamina pro Romanis conferim. Al præmia (inquit Joannes) tibi propterea tributa labores tuos longe superant: nam dux es, et honore consulari dignatus. Quin etiam tecum debes considerare quis fueris olim, et quis iam sis; qua etiam præterita tua inopia, et in qua iam abundantia vitam degas; quibus quoque vestimentis indutus essem eum istrum traheris, et quibus iam operatus. Complectere igitur animo quam pauci sunt labores, et quam ampla præmia: atque noli erga eos, qui tibi honorem hunc detulerint, ingratis esse.

43. « Haec oratione habita Joannes celebris totius orbis terrarum doctor, os obturavit Gainæ, atque adeo obnubescere coegerit». Hactenus de congressu Joannis Chrysostomi cum Gaina Theodoretus. Quibus vides oculis manibusque contingas illud Apostoli¹: « Arma militia nostra non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum ». Etenim qui iniquas atque indignas, immo et turpes coegerat Arcadium imperatorem pacis conditiones accipere, ut tamen velamento pacis tyrannidem violentus arriperet; idem ipse ab inferni vindicta sacerdote, cogiturque a cœpitis desistere, quæ instigatione Arianorum magnis spiritibus petere aggressus erat: usque adeo, ut in ea civitate, ubi ipse praesidio militari somnam rerum sibi vindicabat, cogatur, ut haereticus a sacris extorris, carere basilica. Unde tibi, Chrysostome, tanta fiducia, ut quem paveant presides atque reges, in nullo pane negotio, ut puerum, virga compescas? Illud utique modo dictum Apostolicum nobis occines: « Arma militia nostra non sunt carnalia, sed potentia Deo »: quibus non jura tantum Ecclesie servantur illæsa, sed ipsum imperium et leges publicæ defense custodianteque subsistant a barbarorum ac tyrannorum insultibus. Nam audi, quæ a Theodoretlo omissa, Sozomenus addat²: « Exprobavit tunc Joannes Gainam, et quod imperatoris patri » nempe Theodosio sum servalus jurejurando promiserit, se benevolentiam erga Romanos perpetuo ratam, erga ipsum denique, erga ipsius filios, erga leges esse

¹ Socrat. l. M. c. 6. — ² Sozom. l. VIII. c. 4. — ³ Theod. l. V. c. 32.

⁴ 2. Cor. x. — ⁵ Sozom. l. VII. c. 4.

conservaturum, quas tamen jam irritas facere conatur. Similique cum haec diceret, legem ostendebat, quam Theodosius sanciverat, cum sectarios omnes arceret, ne intra monia conventus agerent. Deinde conversa ad imperatorem oratione cum horatabantur, ut latram adversus caeteras haereses legem conservaret; similique consulebat satius esse imperio cedere, quam prodre dominumbet, et a religione deficere. Atque hic quidam ad hunc modum utiliter usus loquendi libertate, nihil innovaverit passus est in Ecclesiis sibi concreditis». Ille ipse: quibus videas, lector, quam male consulant impii illi, qui regnandi studio, religionis omnem rationem posthabendam esse, scriptis aque impiis prodidere.

44. *Gainas furit in aulam et Urbem, Chrysostomum legatum recipit, in bello superatur et occiditur.* — Qua autem haec fuerint consecuta, idem Sozomenus ita narrat: « Gainas igitur jam infringere iusjurandum, et civitatem evertere cogitabat. Quo tempore et cometa has insidias portendebat, qui supra civitatem maximus apparuit, ad ipsam usque terram ferme perlungens, et qualis antea nunquam fuisse dicitur. Tentarat autem primum argenteriorum tabernas invadere, quod se hinc pecuniarum acervos convasatrum esse speraret. Rumore sparsò quod ista decrevisset, et argenteriis proinde praesentes maxime opes abscondentibus, neque pecuniam in mensis (ut solebant) publicè amplius proponentibus: noctu turba Barbarorum immissa, praeceperat succendi palatum. Illi autem perculti, re infecta, reversi sunt. Nam cum prope accessissent, videre sibi visi sunt multititudinem armatorum vastis corporibus formidabilium. Suspiciati ergo novitium esse exercitum, munitaverunt Gainam. Ille vero (sciebat enim nihil plures soliti milites in urbe degere) dictis tidem adhibere nolebat. Caeterum cum et in sequenti quoque nocte missi alii idem annuntiassent, quod priores illi: ipse progressus, oculatus testis fuit admirandi spectaculi. Ratus igitur sua gratia convenisse ex aliis urbibus milites, ac noctu custodire urbem atque palatum, interdiu vero latitare». Ilos quidem angelos custodes urbis fuisse, cum prater milites prætorianos, nullos alios civitas contineat, cunctis redditum exploratum fuit; quod Socrates quoque testatur. « Inter haec », subdit Sozomenus, « Gainas simulat se demonio vexari; et quasi oraturn, Ecclesiam occupat eam, quam in honorem Joannis Baptiste imperatoris pater in Hebdomo construxerat», ad septimum videfecit ab urbe distantem lapidem. « Ex Barbaris autem alii in civitate manserunt, alii una cum Gaina egressi sunt. Cancellum vero arma et telorum pharetras feminis vehiculis impositas secum eduxerunt. At cum deprehensi essent, portarum vigiles interficerunt, quod hi armorum exportationem prohibere conarentur. Quia ex re civitas motu ac tumultu repleta fuit, hand securus ac si jam capienda esset». At decadendi ab urbe Gainae aliud consilium fuisse, Zozimus tradit, nempe ut Romanos milites, quibus ipse recens

prefectus creatus erat, inde abduceret, atque per diversa loca dispergeret, ne urbi invadenda a Barbaris præsidio essent: relicts ibi tantum Gothis militibus, qui opportuno tempore, data tessera, urbem invaderent. Sed rem sic compositam intervertit divinum auxilium. Nam (ut idem ait Zozimus) Gainas, anticipato tempore date tessera, impedimenta fuit, quoniam Barbari urbem in suam potestatem redigenter. Excitato enim tumultu a custodibus minorum, ob Gainam invasionem; cum qui intus erant Goths, imparati essent offensi, a civibus occisi sunt.

45. Sed incheatam semel rem gestam, a Sozomeno paulo diverse narratam, jam prosquamar, cum subdit post eadem portarum custodum, et egressum Gainam: « Praesentibus, inquit, malis remedio fuit consilium sanum. Imperator enim nihil cunctatus, Gainam declarat hostem, et reliatos in urbe Barbaros interfici præcipit. Ilos itaque milites adorti, plerosque occidunt: appellatam vero Gothorum Ecclesiam incendunt: hic enim veluti in templo consueto congregati erant; quibus jam effugere non dabatur, oculus foribus ». Porro Ecclesie incendium a Zozimo¹ aliter ita describitur: « In hunc modum urbe periculo liberata, intercepti ab urbani Barbari, numero plures quam septies mille, Christianorum Ecclesiam aulae proximam ingressi sunt, asylum hoc salutis sua tuende quarentes. Ilos imperator hoc ipso in loco interfici jubebat, quem eis ad evitandam facinorum admissorum justissimam penam non satis idoneum esse volebat. Hæ præcipiente principe, nemo tamen eis inferre manum audebat, et ex asylis ipsos extrahere, quod vererentur ne Barbari defensionem pararent. Quapropter visum est demoliri tectum, quod mensæ sacraria (sic enim vocant) impositum est; ut eo per dispositos ad id homines occupato, tignis illis succensis, Barbaros peterent; idque continuo factientes ad internectionem omnes exurerent. Hoc ubi factum fuisset, Barbari quidem interempti sunt; sed visum est iis qui valde Christiani stabant, magnum in urbe media piaculum esse commissum ». Haecdenus de his Zozimis.

46. Post haec autem Gainas majori astuans ira, quod se hostem reipublica declaratum, succisaque prædicionis stamina que texuerat, atque suos in urbe occisos esse cognoverit; inlesto exercitu oppida pervadit Thrace, omnia caede atque incendio miscens. Cum ad hujusmodi avertendam populorum cladem legatum missum fuisse S. Joannem Chrysostomum, Theodorens affirmat, ac narrat his verbis²: « Id temporis, alii omnibus velut metu percultiis relicti, itum est ad Joannem invictissimum illum Christi bellatorem: suadetur ei, ut legatus ad Gainam profiscatur. Ille vero nulla habita ratione vel desperationis contra Gainam ante suscepit, vel simulata inde orta, prompto animo in Thraciam contendit. Quare Gainas, cognito legati

¹ Zozim. eod. l. v. — ² Theod. l. v. c. 33.

adventu, et animi ejus alacritate pro pietatis defensione considerata, longo intervallo ei lubens procedit obviam : atque prensans illius dexteram oculis suis apposuit, liberosque sacra ejus genua complecti cogit. Sic quidem virtus, vel infestissimos afficere pudore, et obstupescere solet ». Haec Theodoretus. Sed quid haec legatione actum fuerit, silentio prætermisit : nec quemquam alium haec attigisse sciimus, nisi unum Melaphrastrem ; qui ex antiquioribus monumentis ait, tunc suasione Chrysostomi, pacem Gainam cum Arcadio contraxisse. Certe quidem ad liberandos oppressos, et mafis exagitatos eum profectum esse, et inter alia, ut Aurelianum consulem et Saturninum evilio solveret, ejusdem Chrysostomi homilia fidem facere videtur, cuius est huiusmodi titulus : « Beati Joannis Chrysostomi homilia, cum Saturninus, et Aurelianus acti essent in exilium, et Gainas egressus esset a civitate ».

47. Regressus namque Constantinopolim ipse Chrysostomus, negotio, cuius causa legatione functus erat, bene confecto, eam ad populum habuili conacionem; cuius hic exordium intexere, pro rerum gestarum assequenda veritate, dignum existimamus : sic enim se habet¹ : « Multo tempore silui, et post longum temporis spatium ad charitatem vestram reversus sum. Quanquam id non accedit ulla vel animi cordia, vel corporis desidia. Sed abfui tumultus componens, fluctus sedans, tempestatem corrigen; eosque qui jam demergi coperant, ad portum, et in tranquillum, porrecta manu deducere studens. Sum enim communis omnium pater : eoque necesse est curam agere non tantum corum qui stant, sed eorum quoque qui collapsi sunt: non illorum modo qui secundis navigant ventis, sed et illorum qui tempestate jacantur : non eorum modo qui in futo sunt, sed illorum qui periclitantur. Hanc sane rerum gratia reliqui vos ad temporis spatium, obambulans, exhortans, obtestans, supplicans, ut a Domino ea calamitas dissolveretur. Posteaquam autem inanemis illis ac tristibus finis est impositus : denuo me ad vos recepi; ad vos qui in futo esis, qui multa cum tranquillitate navigatis. Ad illos profectus eram, ut tempestatem sedarem; ad vos reversus sum, ne qua tempestas exoriatur. Ad illos discesseram, ut eos a molestis liberarem : ad vos redii, ne in similes molestias incidiatis etc. » Post hac enim adversus incertum statum divitiarum ut fecerat enim invectus est in Eupropium) vehementi disserit oratione: quod recent exemplum opportunum argumentum suppedaret; dum qui pricipnas in republica dignitates fuerant consecuti, iidem in miserrimum mox statum protarsi fuissent, ut arbitrio fuissent Barbari corum vita penderet.

48. Sed que reliqua sunt rerum gestarum Gainae, Socrates ita describit²: « Cum Chersonesum adventaret, inde trahicere, et Lampsacum proficiere naturaliter, ut partes versus Orientem usque ex eo

loco sua dictioni subjeceret. Ubi vero imperator copias per terram, perque mare ante ejus adventum illo miserat, miraculum plane insigne divina Providentia illie denuo editum fuit. Nam cum Barbari naviis carerent, rates fabricari, inque illis transmittere coepérunt : Romanorum classis codem ferme momento adnavigare, Zephyrus graviter spirare : et ut Romani navibus facile trajecerunt; sic Barbarorum maxima pars pariter cum equis in ratisbus tempestatis violentia huc illueque agitata, ab seminato disjecta fuit, marisque flutibus obruta periret : nonnulli autem a Romanis demersi interierunt. Ad hunc modum itaque ingens Barbarorum multitudo illo tempore e medio sublata est. Gainas vero inde digressi, et per Thracias fugam faciens, in alias Romanorum copias forte incidit, a quibus ipse simul cum Barbaris, qui cum eo erant, peremptus est. Atque ista quidem obiter de Gaina sint a nobis commemorata. Quod si enīquā placet res in eo gestas accurate cognoscere, legit Gainam Eusebii scholasticī, qui eodem tempore Troili sophista discipulus fuit. Isle illius bellū spectator factus, res in eo gestas quatuor libris heroico carmine conscriptis narravit. Et quoniam recens era rerum gestarum memoria, ideo ob illud poemam magno in honore habitus fuit. Nuper tamen Ammonius poeta idem argumentum carmine contexit, et ad undecimum consulatum Theodosii Junioris, quem cum Fausto gessit, coram illo ipso imperatore recitavil, indeque summam laudem est consecutus. Bellum hoc tamen habuit Stilicone et Aureliano consulibus. Proximo anno consulatum gessit Fravitus, Gothus quidem gener, sed cum populo Romano magna benevolentia conjunctus; qui in hoc eodem bello adeo strenue et fortiter dimicaverat, ut propterea consulatus dignitatem sit assecutus » Hincusque Socrates de rebus Gainae. Scribit his consentientia Sozomenus³; qui et ad stipulantes habet, quos Socrates citavit, Eusebium, et Ammonium. Ex his igitur redarguas que a Zozimo ejusdem haud congruentia narrantur; qui, utpote Ethnicus, tanta a Deo praestita beneficia, diis Gentium, quos coluisse Fravithum dicit, tuht accepta. Scimus Martellum in sequentem annum Gainae necem referre, cum caput ejus Constantinopolium missum est.

49. *Gentiles plures ad fidem conversi.* — At non prætermittimus dicere, haec omnia adeo dira, que Constantinopoli hoc anno configerunt, ad profectum Evangelii provenisse. Etenim viso in aere tam ingenii aliisque prodigiis comele, imminentieque super cervicem civium barbarico gladio, confluabant ad baptisnum Gentiles, et alii conversi sunt, sua ipsorum salutis hactenus obliiti. Memnit quidem horum Iohannes Chrysostomus in homilia in Acta Apostolorum, quam sequenti anno habuisse, suo loco dicturi sunus; ait enim⁴: « Nonne superiori anno concussit Deus civitatem totam? Quid

¹ Chrys. hom. cc. 44. 45. de Avaritia. — ² Socr. l. vi, c. 6.

³ Sozam. l. vii, c. 4. — ⁴ Chrys. hom. XLII. in Act. Apost.

igitur? Nonne omnes ad illuminationem currebant? Nonne scortatores et molles et effeminati, dimissis possessionibus et locis, in quibus conversabantur, conversi sunt et fcoli religiosi? » et inferius : « Quid oportet referre vetera? Superiore anno (dixi vobis) quanta res accidit, et nullus attendit, sed iterum paulatim defluxerunt, et collapsi sunt? Aut semper certum clamans, quod Dominum habeat, etc. » Redarguit enim pluribus eos, qui post elapsum periculum ad eadem sunt reversi peccata.

50. *Monachi Origenistariorum Theophilum infensi, Alexandria pergunt Constantinopolim; cum Joanne Chrysostomo agunt.* — Concligit hoc ipso quoque anno, monachos Origenistas pulsos a Theophilu ex Nitriis monasteriis, neconon de Palestina, quo abierant, ejectos, pervenisse Constantinopolin, et apud S. Joannem Chrysostomum exclamasse contra ipsam Theophilum episcopum Alexandrinum, adversus eum omnia commonebentes: quorum occasione, magno turbine Orientalis Ecclesia exagitata est. Qualisnam autem ea tempestas atque procella fuerit, brevi compendio a S. Hieronymo paucis istis perstringitur¹ post enarratas praeclaras res gestas in hac causa a S. Marcella, cuius opera factum fuit, ut Origenistariorum Romae detecti, sententia Sedis Apostolicae damnarentur: « De Occidentis, inquit, partibus ad Orientem turbo transgressus minitabatur plurimis magna naufragia. Tunc impletum est²: Putas veniens filius hominis fidem inveniet super terram? Refrigerata charitate multorum, panici qui amabant fidei veritatem, nostro lateri jingebantur, quorum publice petebatur capit, contra quos opes omnes parabantur: ita ut Barnabas³ quoque diceretur in illam simulationem, ino apertum parricidium, quod non viribus, sed voluntate commisit ». Haec Hieronymus: quenquam autem per Barnabam intellexerit, ex his que dicuntur inferius poterit fortasse coniugere. Haecque summa rerum, sed singula ordine temporum sunt inferius disponenda.

51. Magnam sane ac luculentam narrationem aggredimur, qua non Gentilium adversus Christianos, vel hereticorum adversus Catholicos, iniquorum adversus probos ac justos, sed sanctorum adversus sanctos (quod pro monstru habitum est atque portento) confliktatio et dira persecutio describatur. Ac primum quod ad exquisitam temporis rationem spectat. Quos constat ex litteris superioris recitatis Theophilii ad Epiphanium, Aegypti monachos post Concilium Alexandrinum anno superiori habitum, vulgatamque ex eo Synodicam, ex Aegypto primo, et Palestina deinde fugatos, Constantinopolin navigasse: illuc jam hoc anno pervenisse, S. Hieronymus Epistola ad Pammachium et Marcellam data hoc itidem anno, cum prima Theophilii Paschalis Epistola scripta est, anno minirum sequenti a Synodica missa, aperie significat; ubi haec in ipsis⁴: « Quid opus est obsidere Proponentem,

mutare loca, diversas iustrare regiones, et clarissimum ponificem Christi, ejusque discipulos rabido ore discerpere? Si vera loquimini, pristinum erroris ardorem ardore fidei committate, ele. » Haec S. Hieronymus in eos qui accusationem plastru in Theophilum Constantinopolim intulerunt, uti inferius dicimus: cum vero de prima Paschali ejusdem Theophilii meminist hoc anno (ut demonstratum est) data, de Synodica ante vulgata ita ait: « Si quid eum hic minus adversus Origenem dictum est, in prateritanni Epistola continetur ». Plane significans ex Synodo scriptam, de qua mentio facta est.

52. Quinam autem hi fuerint, qui ex Aegypto primum, inde vi rore Palestina fugati, Constantinopolim se contulerunt, Theophilus⁵ ad S. Epiphanium scribens, antesignatorum nomina reserat, nempe Ammonium, Eusebium, et Enthymium: sed et Dioscorum addit Socrates⁶. Hi ergo in Theophilum exacerbati, accusationibus navem omnustam Constantinopolim ad imperatorem Arcadium intulerunt. Ut ex his intelligas mores hereticorum, atque schismaticorum; nimisrum cum damnati sunt, iudicio episcoporum non tantum non acquiescere, vel provocare ad sublimius Catholice Ecclesie tribunal, sed ad saeculare moy judicium, ad imperatorum rescripta, si que possint quavis occasione subripere favore potentium, advolare. Iste igitur quod scirent Theophilum per se suosque familiares episcopos, et inter alios Epiphanium, ad diversas provincias misisse legatos una cum epistolis, quibus ipsorum damnatio iudicio episcoporum significabatur esse decreta, antevertere conati eos, Constantinopolim ad Arcadium navigarunt. Quenam autem fuerint que isti in Theophilum objectarunt, tum Socrates, tum etiam Sozomenus enarrant. Sed quod iidem auctores erga Origenistas in hoc prochlytiores sese esse declarant; equidem ab aliquo Origenistarum, vel alio qui faveret cause Chrysostomi adversus Theophilum, ab eis accepta esse, facile possumus intelligere. Sed mendacia ipsa aperte arguemus erroris. Sozomenus⁷ igitur rem gestam sic exorditum:

53. « Interea temporis, hand multo antea, exorta questio per Aegyptum movebatur, oportetne Deum θεοποιον, hoc est, humana forma praeditum, credere? Hujus autem sententiae plurimi erant ex monachis illic communorantibus, qui prae simplicitate sine examine Scripturam sacram accipiebant, et in ea bei oculos, et faciem, et manus, et queanquamque alia injusmodi audire consueverant. Illi vero qui reconditum in verbis sensum considerabant, diversum sentiebant; eosque qui talia dicebant, adversus Deum simpliciter blasphemos asserabant. Ac Theophilus etiam in Ecclesia hanc sententiam amplectendam esse docebat; et in epistola, quam ex consuetudine de festo Paschali scripsit, et incorporeum cogitari oportere Deum admonuit, et

¹ Hier. ep. XVI. — ² Luc. XVIII. — ³ Galat. II. — ⁴ Apud Hier. ep. LXVII. — ⁵ Hier. ep. LXXVIII.

⁶ Apud Hier. ep. LXVII. — ⁷ Socr. I. vi. c. 7. — ⁸ Sozom. I. VIII. c. 11.

humanae foris exortem. Quod quidem ubi Agyptiorum monachis innoluisset, Alexandriam sese conferunt, et in unum congregati seditionem movent, et Theophilum eum impium de medio tollere cogitant. Ceterum ille vestigio etiamnum tumultuantibus apparet: Perinde inquit vos adsexi, ac faciem Dei. Hoc dicto, homines atque compescunt, adeo ut etiam iram ponent. Itaque inquit si sic revera sentis, etiam libros Origenis damnato, cum illi suos lectores in istum sententiam inducant. Atqui mihi inquit ille: Jampridem illa sententia stetit, ac faciam ut videtur vobis. Nam et ipse non minus quam vos illis succenseo, qui Origenis opinionem sectantur. Atque ille quidem fraternos istos ita mitigatione dimisit, ac seditionem solvit. Haec ipse.

54. Sed antequam niterius scripta a Sozomeno prosequimur, hic sistendum; ut assertum a Sozomeno atque Socrate commentum, et ab aliis eorum fidem secutis acceptum, manifeste mendaci convincamus. Seito igitur, illud in primis peculiare fuisse omnibus Origenistis, impingere cunctis Catholicis heresim Anthropomorphitarum. Id quidem satis intelliges, si in memoriam revoces, que a S. Hieronymo adversus Joannem Hierosolymitanum faventem tunc Origenists in Epistola¹ ad Pamphacium scripta sunt, et que idem S. Hieronymus ad eundem scribit adversus Origenis errores: memineris que S. Epiphanius, quod Origenists insectaretur, a Joanne Hierosolymano ejusdem Anthropomorphitarum heresim in crimen adductum, cum contra eum publico pro concione invectus est, ut ipse S. Hieronymus in eum sribens tradit his verbis²: « Recordare, queso, illius dicti, quando ad horam septimam invictus populus, spe sola quasi postea auditurus Epiphanium esset, definiebatur; quid tum concionatus sis nempe contra Anthropomorphitas, qui simplicitate rustica Deum habere membra, que in divinis libris scripta sunt, arbitratur: turens, et indignans loquebaris, oculos et manus, et totius corporis truncum in senem dirigebas, volens illum suspectum facere stultissime heresos». Haec ibi superius suo loco alia occasione iam dicta, hic vero necessario repetta; ut intelligas que peculiaria erant Origenistarum; atque mirari desmas, si Theophilum illi ejus heres adstruerent defensorem, Agypti vero monachos autores; qui in tantum virum, quem etiam prae egregia sanctitate, atque doctrina ut victimus venerarentur hereticorum Ariani, tanta oblivice non sunt veriti.

55. Sed quod Joannes tunc in Epiphanium, Ruffinus nunc in Hieronimum objiciens, aut³: « Cum in quodam supradicti operis loco, quem interpretati sumus, quiesco habetur adversum eos, qui Deum corporum ducunt, et humanis eum membris habituque describunt; quod asserere prae ipso Valentiniianorum et Anthropomorphitarum heresis

solet, qui isti accusatores nostri nimis (ut video) dextras dederunt etc. » Proculdubio S. Hieronymus, adversus quem scriptis, ista dicens, ejus haeresis infamavit: a qua blasphemia quam procul abhorruerit, omnes sciunt.

56. Sed unde inquisit haec Origenistis, ut ejusmodi notam haeresis immixcent Catholicis omnibus recte sentientibus? Ex eo utique, quod cum ipsi Origenis sectantes errores, eo dementia pervenissent, ut nec corporibus nostris post resurrectionem membra tribuerent, sed transformanda illa in lucidos aereos globos, ex Platoni sententia ab Origene accepta assererent: si nostri divina Scriptura auctoritate, iuxta Christi resurgentis, in resurrectione singulis corporibus membra singula fore dicent; illi inox astuta tergiversatione dicebant, esse ea intelligenda, secuti cetera ejusdem divine Scriptura loca, et quidem innumera, quibus Deo per allusionem membra tribuntur. Qui vero diversa sentirent, eosdem crassioris minervae homines ac rudes ridebant, ac dictieris illis insectabantur, cum eos (ut suo loco dictum est) Philosolas, a pilis, quasi ipsi noua membra tantum, sed et pilos tribuerent corporibus resuscitatis, appellabant. At haec ipse pluribus S. Hieronymus in Epistolis ad Pamphacium scriptis tum adversus Joannem Hierosolymitatum, tum etiam adversus Origenis⁴ errores confutat. Ceterum ejusmodi haeresim Anthropomorphitarum fuisse hoc tempore apud nonnullos Agypti monachos, si credimus Cassiano Origenistarum olim affini (nam et Pelagianis favit), satis appareat: inter alios enim Serapionem abbatem ejus fuisse sententiae, idem affirmat⁵; cum aliquo ipsum Theophilum epistolis suis insectatum esse Anthropomorphitas monachos, tradat, sicut et Gennadius⁶, et ipse Pelagianorum affini. Ceterum in ipsis Theophilii Paschalibus, que extant, Epistolis his temporibus datis, nulla mentione penitus habetur de Anthropomorphitis hereticis, adversus quos longa disputatione disseruisse, citati nuper autores tradunt: neque S. Hieronymus, qui de eisdem sepe meminit, quicquam adversus eos ipsum posuisse in illis, commemorat. Sed ceptam Sozomeni narrationem prosequamur, qui ait⁷:

57. « Fortasse tunc temporis subtala omnino fuisset ista questio, nisi consipitam jam ob iniuriam privilium suscitasset ipse Theophilus, insidiatus Ammonio, et Diocoro, et Eusebio, et Euthymio, qui cognominabantur Longi: quos quidem, cum fratres essent, celebres evasisse inter eos qui apud Scetin philosophabantur, ex precedenti cognovimus. Atque hi quidem inter omnes Agypti monachos illi cauissimi erant, quos et congeriones plerisque sibi et familiares adjungebant, ac Diocorum etiam Hermopolitos episcopum constituit. In odium autem horum veuit ex iniuricia adversus Isidorum suscepta; quem, defuncto Nectario, episcopo Constantiopolis, in episcopatum sufficeret

¹ Hier. ep. LXI. — ² Hier. ep. LXXV. — ³ Ruffin. invert. 3. 1. tom. IV. edit. Victor.

⁴ Hier. ep. LXI. et LXV. — ⁵ Cassian. col. x. c. 2. 3. 4. — ⁶ Gennad. de vir. illustr. c. 33. — ⁷ Sozom. l. VIII. c. 12.

studuerat. Sunt enim qui dicant mulierem quamquam ex Manichaeorum secta ad Ecclesiam Catholicae fuisse conversam : Theophilus autem, quasi hanc inconsi lerare mysteriis communicare passus esset, antequam priorem sectam abnegasset, presbyterum accusabat. At Petrus (hoc illi nomen erat) et ex Ecclesia prescripto, et ex mandato Theophilii se mulierulanum in communionem admisisse, asseverabat; ejusque rei testimonia aiebat esse Isidorum. Atque si quidem uti tunc temporis Roman forte missus erat, ita denun reversus, Petrum vera divisus testatus est. Theophilus igitur indigoatus, quasi calumnias circumactus eset, utrumque Ecclesia expulit. Atque haec quidem nonnulli sic referunt.

58. « Ceterum ego ex viro fide digno, qui cum hisce monachis conversatus fuerat, duplum cognovi causam extilisse Theophilo inimicitiae adversus Isidorum suscepta : alteram communem illi cum presbytero Petro, quod hi ipsum a sorore sua haeredem fuisse scriptum, testari defrectassent, privatim alteram, quod Theophilus tanquam in Ecclesiaram structuram capere volenti insinuandas non concessisset pecunias eas, quae sibi, ut pauperum dispensatori, multe afferebantur : sed praestabilius esse diceret, agrotorum corpora, quae verius templo Dei cogitare possumus, ei ob que pecunie ipse quareabantur, convenienti cura reficiendo recreare, quam paries addicere ». Probe intelligi, puto, lector, ex Origenistarum officina esse depropria historiam, qui cause hujuscemodi indignationis Theophilii in dictos monachos obtulerentur ; cum auctoritate S. Hieronymi et aliorum liqueat, hos studentes erroribus Origenis, juste pieque indignationem Theophilii meruisse. Quomodo autem Isidorus iste fuerit Origenistarum antesignanus, que de eo superius dicta sunt, consule. Sed subdit Sozomenus :

59. « Verum sive ob hanc, sive ob aliam causam a Theophilo excommunicatus Isidorus. Scetin venit ad monachos ibi commorantes, velut ad sodales. Assumptis igitur quibusdam secum, Ammonius ad Theophilum profectus, orabat ut Isidorum in communionem reciperet. Atque ille tum quidem, se id facturum, promple pollicitus esse dicitur. Sed elapsu aliquo tempore, cum mihi plus ipsis succederet, ac manifestum jam esset, quod Theophilus ipsos falleret; majori quodam cum apparatu reversi, postularunt ut promissa prestaret. Ibi ille ex monachis unum publice custodie tradidit, ut reliquis metum incuteret. Sed ea spe frustratus est. Siquidem Ammonius ejusque socii, quia custodia prefecto ad suppeditanda captiuis necessaria advenire videbantur, facile intromissi sunt : ingressi autem rursus exire noluerunt. Quia re intellecta, Theophilus indicat, se istos homines ad se vocare. Verum illi primum, ut ipse eos educturus veniret, postularunt : Neque enim æquum esse, eos qui contumelia publice affecti essent, clanculum e custodia emitti. Sed concedentes tandem ad illum venerunt : quos ille tum deprecatos, quasi non ul-

terius offensurus, dimittebat; secum interim frendens ac stomachans, rationem meditabatur, qua illos possit uaderere. Cumque sollicitus eset quidnam his facere posset malo, qui possessiones nullas habent, qui omnia præter sapientiam contemnerent; decretum eorum tranquillitatem perturbare.

60. « Haec cum ex iis quæ præsentes cum ipso disputationum, eos his infensos esse sciret, qui Deum humana forma prædictum esse docent, quoniam Origenis erant sectores; ipse quanquam alter sentiret, cum vulgo monachorum conspiravit. Ex hinc igitur mira quadam contentio inter monachos invaluit : neque enim disputationibus ad formam compositis sese in multam sententiam inducere dignati sunt : sed ad convicia sesemel converterunt : atque illi eos qui Deum incorporeum esse statuebant, Origenistas appellabant; hi vero Anthropomorphitas, eos qui contrarum sentiebant ». Haec ipse. Sed vides quam fulpis afferatur prætextus pro Origenistarum excusatione, cum « endaciter ea minus digna asseratur causa, quasi Origeniste sint nominati, cum aliqui ea in re iudeum sentirent eadem cum Ecclesia Catholica : cum tamen faceantur omnino multiplices Origenis errores, tideisque turpissimi, quorum causa illi vere Origeniste fuerint nuncupati. Vides, inquam, historiam ab ipsis Origenistis confitam, dum commenti sunt remotissimas causas indignationis Theophilii ; a quo non vacatos illos Alexandriam ad pacem, sed quiescos in eremo fugatis ab eo fuisse, nec ab Egypto tantum, sed e Palæstina, epistolaris historia omnium fidelissima superius recitata declarat. Sed subdit idem auctor¹ :

61. « Ammonius autem ac Dioecorus, intelletis insidiis. Hierosolymam secesserunt, et inde Seythopolim venerunt, quod eam habitationem sibi accommodatam esse dicerebant ob frequentiam palmarum, quarum foliis utebantur ad consueta monachorum opera. Seclabantur enim ipsos viri plus minus octoginta. Inter ea temporis Theophilus quosdam Constantinopolim emisit, tum ut jam ante in tempore columnias quasdam ferrent adversus illos, tum ut obsisterent, si qua in re illi imperatoris opem implorarent. Ea re cognita, Ammonius Constantinopolim trajecit, et cum eo Isidorus, qui communis studio id agebant, ut coram imperatore judice et Joanne episcopo defererentur insidie, que ipsis erant intentatae. Arbitrabantur enim, illum legitime libertatis in loquendo studiosum, sibi opem legitime posse ferre ». Haec dieta Sozomeno pluribus vides conferta esse mendaciis : ante enim monachos hos expulsoz a Palæstina, Constantinopolim profectos esse, sed nec eum eis Isidorum fuisse, littera² ipsius Theophilii ad Epiphanius date declarant : quibus et significatur, ab Epiphanio ipso, non autem a Theophilo Constantinopolim tunc missum esse legatum, qui hos jam esse in Synodo condemnatos, Ecclesiam illam redderet certiorem. Ipse au-

¹ Sozom. I. VIII. c. 13. — ² Apud Hier. ep. LXXVII.

tem Theophilus in alias regiones misit legatos ex monachis Nitrie cum litteris, quibus alias Ecclesias de iisdem cayendis commonefaceret, ut suo loco superius dictum est. Sed a quo Sozomenus ejusmodi est mutuatus historiam? Invenies plane eadem ferme et alia a Paliadio, et ipso jamdudum Origenista, esse conscripta: quantum autem ipse ejusdem secte hominibus faverit, consule ipsius Lausiaca, ubi tolus versatur in faude Isidori ac consodalium monachorum: sed de ipso revoca in memoriam dicta superius tomo quarto. Vidisti igitur ipsum obvolvere diversis praetextibus veritatem, aliasque adducere causas, cur hi a Theophilo ex Aegypto et Palestina expulsi trajecerint Constantiopolim: cum tamen non recitate tantum superius ea de re epistola ultra citroque date id assercent; sed et Posthumiani testificatione, quem tune contigit adesse Alexandrie, atque cuncta spectare oculis, nonnisi occasione librorum Origenis hos omnes fugatos esse, certum appareat.

62. Quod igitur a suspectis auctoribus tota historia de expulsis ab Aegypto monachis Origenistis esse accepta noscatur; quodque insuper ex ultra parte stare videoas sanctissimos viros: necesse est ut magna cautela attendat oratio, ne privato quadam affectu incedens, declinet in dexteram, vel sinistram: quod haclenus a nobis factum esse, puto, lector, intelligis: sed prastandum id ipsum majori studio in futurum, sollicitiusque curandum, ne vel in minimo veritas laesa jacturam sentiat, instituti ratio non suadet tantum, sed imperat. Res quidem haclenus gesta est inter Catholicos et Origenistas: nunc vero cum pro ipsis, licet non cum ipsis, stare videoas sanctissimum atque dectissimum virum Joannem Chrysostomum Constantiopolitanum episcopum, mufata jam rerum facie, oratio ipsa in aliud argumentum se transferat, opus est. De quo quidem illud in primis admonendum putamus esse lectorem; cum sepe contingat sapientissimos quosque falli, eosdem tamen a sapientia et iusta prohibitate non excedere, cum nimis ad ea, que agunt, recto sincerisque mentis fertur intuitu. Quis enim adeo ingenio perspicax, industria solers, atque rerum usus experimento probatus, ut falsis subreptiobibus, illorum maxime, qui omnem extrinsecus sanctitatis speciem praeseferunt, non decipi interduum contingat? cum et ipsis eam Prophetas ad futura noscenda Spiritu Dei imbutos, quod non semper eodem nomine altari detur, accidenter sepe aliqua ignorasse presentia, eosque prateriisse ob oculos posita. Quoniamque Evangelica illa norma sunt actiones hominum metienda: « Si ⁹ oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit, et sicut lucerna fulgoris illuminabit te »: ut dum viseris aliquem recta mente, puroque animo aliquid operari, et si quid perperam inde oboriri configerit, ad summum revocans principium opus, invenias unde auctorem excuses. Cum igitur de sam-

cissimorum virorum Epiphani, Hieronymi (ut de Theophilo dicere pretermittamus) atque Joannis Chrysostomi optima mente dubitare, religio sit; quaecumque ab eis acta sunt, in meliorem partem accipias necesse est. At jam de rebus Constantiopolis narrationem inchoemus, et que a diversis eo argumento sunt scripta, in medium adducamus.

63. Porro ejusmodi historia ab Origenistis primum descripta, corundem stylo (ut vidimus) lancinata potius quam exarata cognoscitur: ut de illis illud Ezechielis¹ jure dici possit: « Delinquerunt parictem absque temperatura »: dum causam obortam occasione Origenis errorum, in criminationes Theophilii converterunt; cum nulla ferme apud eos sit mentio de damnatis in Concilio Alexandrino iisdem haeresibus Origenis, neque de judicio episcoporum in eandem sententiam conspirantium, duce S. Epiphanio in Cyprī insula; aut quod dissimilandum non erat de sententia Anastasii Romani Pontificis, ejusdemque litteris datis ad diversarum provinciarum episcopos, vel Synodus ea de causa diversis in locis in Occidente habitis, ut a Venerio episopco Mediolanensi, a Chromatio episopco Aquileienst, et aliis. Sed rebus tantis silentio sepultis, de objectis ab excommunicatis illis in Theophilum criminibus, hi quos diximus, historiam texuere, atque in primis Palladius, cum hoc ait²: « Ingenti illi necessitate, loca in dies mutare compulsi, tandem regiam ad urbem pervenerunt, in qua erat divina manu ad eum indigentium Joannes ordinatus episopus: procumbentesque ad ejus genua, orabant ut open ferret animabus calumniam passis, atque vastatis horum studio, qui hoc potius quam benefacere consueverint ». Haec ipse: adeo namque fuit horum monachorum, ad commiserationem inducendam, cum verbis ipse quoque corporis habitus accommodatus, ut quantumlibet Joannes seiret hos ab Epiphanio Synodis Theophilii litteris praedannatos, audire tamen eos minime denegarit. Unde item subdit Palladius:

64. « Stetit Joannes, et vidit quinquaginta electorum hominum canitatem venerandam, sacris sudoribus infectam: compunctusque juxta Joseph, pro fraternitate studio in lacrymas solvit; perennatus ab eis, quisnam aper de silva, aut singularis fera hinc foreundissime et letissime viti invidisset. Ad haec illi: Sede, inquit, pater, nosque utcumque vulneratos Theophilii papaveres, curare stude, si tamen nolueris nostrorum tumoribus vulnerum obducere cicatrices. Nam si ipse quoque nos despicias, aut reverenter, aut metu Theophilii, juxta episcopos reliquos; nihil jam superest nobis, nisi ut profecti ad imperatorem, ipsius opera pessima ad injuriam Ecclesie publicemus. Itaque si opinionis Ecclesiasticae tibi cura est, persuade illi, ut nobis permittat in Aegypto remorari. Nil enim peccavimus, neque in Dei leges, neque in il-

¹ Ezech. xvi.

² Pallad. in dat. de Vit. Chrys.

lum ipsum». Vides haereticos non solum Catholicon, sed sanctissimorum quoque virorum ad decipiendum compositam formam, mentita larva, sibi superinducere? At quid tunc Joannes Chrysostomus ad haec verba? Subdit Palladius:

65. « His Joannes auditis, ratus facile Theophili adversus illos iram in gratiam transferri posse, libenter hoc negolium sumit: admonensque viros, ut adventus sui causam silentio fegrent, donec ipse ad Theophilum scriberet: et mansiones illis in ecclesia, quae Anastasia dicitur, ad requiem tribuens; ipse quidem necessariae victimi non suppeditabat; sed eis religiosae mulieres ministrabant, ipsis quoque ex opere manuum necessitates suas ex parte supplentibus». Hac cum de p̄is mulieribus dicat Palladius; inferius¹ eodem dialogo ipse habet eosdem monachos fuisse susceptos ab Olympiade vidua, olim Nebridi sponsa, nunc vero diaconissa Ecclesie Constantinopolitana, de qua nos plura superius: cuius rei causa tradit Theophilum eam maledictis incessisse. Sed quam frigide eamdem ipse excusat, quam ea de causa reprehendendam existimaverit Theodorus; accipe quae tum ab ipso Palladio per dialogismum in medium afferuntur: nam PALLADIUS: « Conslat, inquit, Theophilum iraeundiae nimis obsecutum, illos abjecisse. Quienque illi fuerint, sive haeretici, sive Catholicci, non tamen eos Olympias recipere debuit. TIBOROVS. Bene illa, an male fecisse videatur? THEOP. Male, ut dixi. PALLAD. Unquamne beneficentia culpat? THEOP. Et sepe, cum scilicet in malos et non merentes emanari. PALLAD. Quinam igitur erant illi quinque milia, quos ex quinque ordeacisis panibus Salvator² pavil, boni, an mali? THEOP. Boni scilicet: quippe qui a Salvatore pasci meruerunt. PALLAD. Cur ergo ordeacesis pasi sunt, si boni fuerint? THEOP. Forte quia triticei non aderant, fame dominante. Vides rem ineptam: sed illud bene paulo post, cum Palladius subdit Olympiadem eos suscepisse, existimans bonos, ubi ait: Rite tu quidem sentis: hoc itaque modo monachi etiam boni et mali erant: at fidelissima mulier suscepit eos ut bonos? » et inferioris: « Quid ergo mali fecit Olympias imitata Dominum suum, qui p̄hūl super bonos et malos, et super justos et injustos solem suum oriri facit? »

66. O sententia prepostera nimis, omnem prorsus Ecclesiasticae dissolvens economiam! Nam si excommunicati ab Ecclesia, a privatis quibuscumque, exemplo Domini, qui solem suum oriri facil super bonos et malos, recipiunt: jam resolvitur omnis vigor Ecclesiasticae discipline, omnisque mox canonica censura languescens extinguitur. Quod si Olympias excusanda suscipitur: quanto aquinus illud fuerat pro eius defensione dicendum: domum ejus patuisse Constantinopoli omnibus monachis, clericis, et episcopis: adeo ut etiam qui Joanni ipsi infensi erant episcopi ab ea hospitio excepti fuerint, nempe (ut inferioris Palladii docet) Severianus, An-

fiechus, et Aetius, qui praeter ceteris operari sunt ut Joannes in exilium deportaretur: hos, inquam, Olympias exceptit hospitio Christi loco: ut appareat non humanae gratiae causa, sed Christi tantum amore, ipsam ejusmodi ministerium opulentiam feminam peregrinis omnibus exhibere solitam. Et quod ad istiusmodi Egypli monachos spectat: cur non ipsa susciperet, quos seiret ab ejus civitatis episcopo non esse rejectos? haud enim ejus facultatis erat, seire an excommunicati a Theophilo isli fuissent, et justene, an iniuste essent expulsi. Quos enim seiret a tanto episcopo, quantus Joannes erat, peregrina communione susceptos, cur non eos ut peregrinos excipere in dominum debuit?

67. Peregrina quidem tunc communione eos a Joanne Chrysostomo dignatos esse, qua sacrarum precum communicatio impartiatur, non aulem usus sacramentorum. SOZOMENUS¹ tradit his verbis: « Ille vero » nempe Chrysostomus « ipsos viros postquam venissent, comiter excipit, et in honore habuit, et in ecclesia preces fundere non prolixum: ad mysteriorum vero communionem admittendos non censuit; quod id ante causam cognitam fieri, non fas esset ». Hac ipse. Vigebat namque illa vetus in Ecclesia consuetudo, de qua superius actum est; ut peregrini advenientes, seque Christianos esse profientes, ad communis tantum Ecclesie preces admitterentur; hinc vero et sacramenta illis impertirentur, cum se esse Catholicos, fide certa docuissent. Porro prasititi his ipsis monachis Joannes Chrysostomus, ut communicatione illa peregrina dignos efficeret, plena nequaquam; quod formatas litteras ab episcopo, unde discesserant, minime attulissent. Ceterum nec peregrina quidem hi communione dignandi fuissent, si litterae scriptae in Concilio Alexandrino de corundem damnatione Constantinopolim pervenissent: quas illuc perferendas et ad alias Orientis Ecclesias, sollicite Theophilus per S. Epiphanium, datus ad eum litteris sapientis citalis, curaverat. At quomodo persuasione ministrorum Theophilii, Joannes abstinuit cum illis communicare, Palladius² narrat his verbis:

68. « Confligit etiam per idem tempus», quo dicti monachi Constantinopolim ad Joannem venere, « Theophilii clericos in ea urbe esse; magistratum, qui ad Egypli provinciam mittendi erant, benevolentiam Theophiloo comparantes, in eorum perniciem, qui illuc versati essent ». Hac cum dicat ipse Palladius, vide quam calunioso id affirmet: nam missos a se Constantinopolim sanctissimos ad hoc viros, qui Origenistarum monachorum conatum anteverterent, ipse Theophilus litteris ad Epiphanium scriptis declarat his verbis³: « Et in, inquit, ul celerius nostra Constantinopolim scripta perveniant, mitte industrium virum et aliquem de clericis; sicut et nos de ipsis Nitriae monasteris patres monachorum cum aliis sanctis et conti-

¹ Pallad. dial. — ² Joan. vi.

³ Sozom. I. viii. c. 13. — ² Pallad. in dialog. Vita Chrys. — Apud Hier. ep. LXVII.

uentissimi viris misimis, qui possint concilios in presenti docere que gesta sunt ». Hac Theophilus. Sed pergit item calumniose Palladius : « His itaque Joannes evocatis, interrogat, an presentes monachos noscent. Illi verum testimonium perhibentem viris, dicentes, se et viros nosse, et magnam illos injuriam perpessos esse. Si placet (inquit), domine, spiritualis communionis nondum illis consortium trade, ne papam ». Theophilum scilicet « contristes : ceterum in aliis omnia in eos officia humanitatis exerce: id enim libi episcopo convenit. Ita illus Joannes ad communionem minime admisit ». Hac Palladius : que si vera sunt, dicendum erit legatos huiusmodi a Theophilo ad hoc missos, ut excommunicati Origenistae undique pelleantur, praevaricatores extulisse mandati.

69. Quid vero post hac egerit ipse Chrysostomus, idem tradit sic dicens : « Scripsit autem Theophilus supplicans, et hanc sibi ut filio ac fratri postulans gratiam, ut viros illos pacifice ad se revocaret. Ad huc Theophilus, gratiam quidem Joanni denegavit, misitque quosdam ad huiusmodi certamina exercitatos, de quibus superius diximus; libellos ut porrigerent, admonens, quos more solito ipse detaverat, aptum quidem et expressum mendacium continentis, variis calumniis oportum et columbratum : et cum non posset illorum vita deregare, facit ut intra palatium quasi magi digitu nolarentur. Monachi vero ubi advertunt se nihil profecisse, verum et in majoris ira praecepit illum declinasse : plerosque in dignitatibus constitutos adduncunt secum ; omnesque anathematizantes heresim, libellos Joanni tradunt, in quibus viri cum tyrannide notant ; quibusdam capitulis adjectis, que referre coram infirmioribus piget et pudet, ne ab ipsius fidei eos limitibus arceam : mibi certe ea recitanti perfectior quidem fides fortassis haberetur.

70. « Rursum et per seipsum et per episcopos alios Joannes torturatur viros, ut ab huiusmodi accusatione desisterent, Theophilus iterum ita scribens : In tantum mororis impulsu sunt viri isti ut te dicas etiam libellis accusent. Jam quid libi videtur, rescribe : non enim me audiunt, ut hac intentione discedant. Ad huc Theophilus majore inflammatus ira, monachorum fratrem Dioscorum episcopum, qui in Ecclesiastice rebus consenserat, ab ipsa Ecclesia prohibet ». Hac ipse : sed id quidem factum antequam discederent Alexandria, que dicta sunt superius docent. Quid autem ad huc responderit Theophilus, idem Palladius recitans ejus Epistolam, palam facit : ipsa autem ita se habet :

71. « Arbitror te non ignorare, quid praecipiant Nicenii Concilii canones, scientes¹ episcopum non judicare causam extra terminos suos. Si autem ignoras, discere, et libellos contra me suscipe desine. Nam et si judicari me opus sit : ab Egyptiis magis, quam abs te ut fieri oportet, qui sepropter ginta quinque dierum itinere a nobis separatus es ». Hactenus

Theophilus ad Joannem Epistola. Quae autem post haec secuta sunt, habita temporis ratione, in sequentes rejicimus annos. Videas igitur ex his que hactenus gesta commemoravimus, justam causam Theophilum fuisse, cui in expellendis Origenistis totus ferme Orients et Occidens consentiret. Ceterum quod negarent monachi illi se haereticos esse, objectarentque non fidei causa, sed private inimicitie gratia Theophilum in ipsis esse commotum. S. Joannes Chrysostomus ea ita se habere ratus, opera pretium factum existimavit, si inter eos ita dissidentes sequester accederet, ipsosque monachos redideret Theophilo obsequentes, ejusque gratiam adeo abatianam eisdem conciliaret : probe sciens in totius Ecclesie vertere detrimentum, si qui magni nominis erant monachi, ab omnibus exclusi per orbem vagarentur extores : unde et fieret, ut si idem revera essent haeretici, graviori fidei recte jaetura, undique ad sectam mentita sanctitate adsciscerent sibi sodales. Sin autem (quod profitabantur) prius essent atque moribus integrati, inde accideret, ut que ipsi in Theophilum crimina jaetare solerent, magno fideliū scandalō diffamarentur in omnes, eademque aspergerentur infamie labe universi Orientales et Occidentales episcopi, qui Theophilus adversus eos latam sententiam confirmassent. Quisnam igitur ejusmodi adeo sanctum inter dissidentes conciliandi pacis officium in Chrysostomo reprehendere valeat, cum testificatione divini illud constet orationi² : « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem et annuntiantium bona ? » Sed plane praeter intentionem accidit, juxta vaticinium Isaiae³ : « Et angeli pacis amare tlebunt » : ut magnus iste pacis conciliator Ecclesiasticum bellum in se converteret. Quoniam autem modo id acciderit, suo loco dicemus.

72. In *Synodo Constantinopolitana*, prōside Chrysostomo, causa Asianorum episcoporum agi erupta, qui deinde ob simoniam deponuntur, re explorata et cognita. — Pergamus autem reliqua recensere, que hoc anno ab eodem Joanne Chrysostomo gesta sunt in causa Asianorum episcoporum. Atque primum quod ad tempus pertinet : hoc quidem anno sev ab eo damnatos esse in Asia episcopos, ex his qua de eis Palladius⁴ narrat intelligere possumus. Dunn enim ait, depositos a Joanne Asiae episcopos, mox post ipsius Joannis exilium in pristinas esse restitutos Ecclesias, a quibus ante quadriennium ob ipsorum criminis ejeciti erant : enique Joannis exilium postremum, quando hi recuperunt Ecclesias, configuisse constet (ut suo loco patet) anno Domini quadragesimo quarto: deponit enim corum in luce ipsum annum quadragesimum coniugere cogimur. Sed et quod idem Palladius dicit, ad bienniū temporis spatium ejusmodi causam Asianorum episcoporum ventilatam esse; constisque adhuc ingruente Gaiacō tyrannide ceptam fuisse : utique ab anno superiori deducen-

¹ Nicen. Conc. c. 6.

² Rom. x. — ³ Isa. xxxiii. — ⁴ Pallad. in dial.

dum est ejus cause principium, quo et decima tercia currit Indictio, sub qua Palladius tradit venisse Constantinopolim Asianos episcopos ad Synodum convocatos, praeconi autem anno eos esse damnatos. Nes vero describemus haec omnia ex ipso Palladio, qui omnibus praesens fuit. Rogatus enim sie a Theodoro¹: «Ipse interfuerit, an ab aliis ea didicisti? Ad haec Palladius: Atqui ne punctum quidem temporis in omni hac cause prosectione illum deserui». Ipse igitur sic rem exorditur²:

73. «Tertia decima distributione» hoc quoque nomine Indictio dicta reperitur «venerunt Constantinopolim Asiae episcopi necessitatibus Ecclesiasticorum gratia: nobiscum remorati sunt, praeconis bus et aliis episcopis, ex Scythia quidem Theotimo (celebris est hic inter sanctos) ex Thracia vero Ammone Aegyptio, et ex Galatia Arabiano, Metropolis omnibus ac senibus, qui virginis duorum implebant numerum. Convenientibus autem omnibus et communicantibus observato Eusebius quidam Valentiniopolitanus episcopus congregato Concilio, una sabbati adstitit, libellesque tradidit Synodo praeposito (ut de cuius Joannis nomine, contra Antoninum episcopum Ephesi septem capitula continentur: Unum quidem, quod fusis saeris vasis, argentum in nomine filii deposuerat; Secundum, quod sumptum de ingressu Baptisterii marmor in suo balneo posuit: Tertie columnas eec eis plures annos jacentes intra suum erexit trichnium: Quartum, quod puer ejus homicidium perpetravit, quem habet in ministerio irreprehensum: Quintum, quod prædia relata Ecclesie a Basilissa imperatoris Juliani matre vendidit, sibi que detinuit pretium: Sextum, quod cum uxori proprie abrenuisset, rursus illi congressus est, filiesque ex ea procreavit». Vides, lector, dari erimus episcopo, qui uxore dimisa easdem iterum assumpta suscepisset ex ea filios: ut certior fias eorum que superius invenitae sunt, etiam in Orientali Ecclesia conjugatus electos episcopos, non nisi uxore dimissa, ordinari solitos, nec amplius ea uti. Sed addit idem Palladius: «Septimum vero accusationis capit quod pro lege atque decreto habet, ordinationes episcoporum vendere pro modo reddituum: adsumque et qui dederunt, et ordinati sunt, et ipse qui accepit. Eorumque omnium probationes se habere asserebat». Quidnam ad haec Joannes Chrysostomus tunc praefectus Synodo dixerit, ita subdit:

74. «Joannes interim zelo mitigato, dixit Eusebio: Frater Eusebi, quoniam sepe fit, ut accusaciones que sunt perturbato animo, probationibus idoneis careant: desine, queso, Antoninum fratrem accusare. Nobis cura erit, tristitiae causas amovere. Ad haec ille exasperatus, durioribus utebatur verbis adversus Antoninum totus efferves, atque in accusatione persistens. Hortatur itaque Joannes Paulum Heraclie episcopum, qui Antonino studere videbatur, ut eos in amicitiam copulare contendetur. Surgensque ecclesiam ingressus est una cum episcopis:

eral enim sacrificii tempus. Pacem vero populo ex more impetratus, sed cum episcopis reliquis. Clam autem introgressus accusator Eusebius coram populo omni et episcopis, libellum alium porcigit eadem continentem, adjurans Joannem sacramentis torrendis, quibus salutem quoque principum addidit, tanto cum tumultu, ut putarent populi, ejus impunitia territi, enim a Joanne petere ut vitam sibi a rege impetraret. Joannes ubi viri advertit instantiam, ne in populo perturbatio ulla oriretur, libellum sumpsit: lectisque divinis eloquias, Pansophium orat Pisidia episcopum, divina offerret ut munera: ipse cum episcopis reliquis exiit: cavebat enim, animo turbido, iuxta Evangelium¹, sacrificia offerre: Si obtuleris, inquit, munus tuum ad altare: et reliqua.

75. «Ubi vero admissus est populus, sedens in Baptisterio cum episcopis reliquis accusatorem coram omnibus advebat, dicens ei: Rursus tibi eadem dico: plurimi Iustitia vel ira compulsi, multa et dicunt et scribunt, quæ probare non possunt. Si igitur aperte nosti de quibus illum accusare vis (neque enim valentem repellimus, neque trahimus non valentes) antequam legatur libellus, elige quod expedit ubi. Postquam enim fuerit lectus et in aures omnium venerit, confectis commentariis, non jam licet libri, cum sis episcopus, solutionem flagitare. Ad haec ille in proposito durat. Jubens itaque libellum recitari, letaque sunt memorata capitula. Postea dicunt Joanni seniores episcopi: Etsi unumquodque capitulum per se impium est, et unde sacris legibus interdictum: ne tamen videamur in his que suggesta sunt nobis omne studium ponere; ab eo quod est horribilis, fieri inquisitionis initium. Si enim illud inventum fuerit verum, nulla de capitulis reliquis erit controversia: cum capitalis illius radix omnem pre se ferat speciem iniquitatis, juxta illud²: Radix omnium malorum est cupiditas. Qui enim super innocentem accipit munera, et sancti Spiritus largitione pecunia se vendere putat; quo pacto jam parceat ornamenti, aut lapidibus aut fondis Ecclesia?

76. «Tunc Joannes examen inchoans, Antonino ait: Quid ad haec dicas, Antonine frater? Negavit ille necessario: quando enim ab his ipsis iniitis confusionem confiteretur suam? Interrogati qui dederant, negarunt et ipsi. Cum hoc examen ad horam usque octavam diligenter agitur, ex argumentis quibus judicium formabatur. Postremo venit ad testes, quibus adstantibus et illi dederant, et iste suscepserat. Non aderant testes, qui necessario citandi erant. Difficultatem rei intuens Joannes, pro Ecclesiæ purgatione, et ut testes faci ius adliberentur, per se in Asiam ire consentit perficiendi examinationis gratia. Antoninus ubi vidit Joannem impigne exsequi paratum quod instituerat, neque corrumpi posse judicium; mali sibi conscius, adit quendam ex principibus, cuius prædia, quæ habebat in Asia,

¹ Pallad. in dial. — ² Pallad. ib.

¹ Matth. v. — ² 1. Tim. vi.

sibi curae erant; orans ut Joanni impedimento esset ne abiret in Asiam, promittens se adhibitum testes. Profinis ex palatio mandatur Joanni in hæc verba: *Indignum est, te, cum sis episcopus et nostrarum animarum pater, in tanta tumultus expectatione, dimissa civitate, peregrinationem in Asiam subire velle, cum facile testes adhiberi possint. Erat autem tumultus causa Gainas barbarus. Quid multis immorari? Manere illi persuasum est: ita tamen, ut iudicium non committeret curam, testesque mature adesse mandaret.*

77. « Oplata fuit accusato ipsa dilatio vel modica testium, quos aut pecunia, aut potentia fugare posse confideret. Praevidit ista Joannes, consilioque Synodi praesentis habito, quosdam ex praesentibus episcopis in Asiam mittit ad testes interrogandos. Tres enim ex omnibus electi sunt, Syncletius metropolitanus, Hesychius Opariensis, et Palladius Helenopolitanus. His dederat Synodus in mandatis, ut qui intra duos menses non occurrisset Hypæpis Asie civitati ad sua luenda jura, quod vicini essent et qui arguebantur, et episcopi reliqui a Syncletio sociisque judicandi, excommunicatus esset. Descenderunt igitur Smyrnam praenominati episcopi Syncletius et Palladius: Hesychius enim, quod favet Antonino, finxit se valetudinarium. Significaruntque continuo per litteras utriusque partibus adventum suum, ut concurrentes in memoriam civitatem, implicerent que polliciti fuerant.

78. « Illi ante iudicium adventum amicitiias inierant, partim persuasi anno, partim jurejurando constricti. Congregati igitur in ipsa civitate, judices Indere se posse putabant dilatione testium, quasi peregre profecti essent ob varias causas. Ad haec judices accusatorem rogant, intra quos dies adducturus esset testes; se exspectabiles pollicentes. Ratus ille eos aeris incedentiam ferre graviter, ac per id velle discedere (erat enim fervor astivi solis) intra quadraginta dies producturum promitti testes; alias præce canorum sua se sponte subiecti. Exspectavere judices quadraginta dies: cum ille ad inquirendum dimissus testes, omisit hoc inferim, et Constantinopolim venit, illique delituit. Ebi vero minusquam comparuit: scripsere judices omnibus Asiae episcopis, denuntiantes excommunicatum, sive ut deserorem, sive ut defractorem. Post hac alios quadraginta dies persistentes, cum ille minime appareret, Constantinopolim redire. Illic invento Eusebio, ei, que gesserat, exprobavit. Rursus ille infirmitatem corporis allegans, pollicetur testes exhibitorum.

79. « Per hanc temporis moram Antoninus moritur, cum quo erat Eusebio controversia. Continuo ex Asia partim a clero civitatis Ephesinae, partim ab episcopis decreatum ad Joannem venti, omnibus pavendo cum juramento orantibus, ut periclitanti Ecclesie openi ferret. Erat autem hic levitus:

« Quoniam priori tempore confuse et contra pura et statuta Patrum gubernati summis: oramus veneracionem tuam, ut descendas, et formam ali-

quam Ephesinae imponas Ecclesie diutissime afflitte: hinc Arianis instantibus, inde nostris cupiditatibus avaritiaeque studentibus. Per multa enim insidiatur ut lupi graves, sacerdotalem sedem rapere pecunias festinantes ». Haec illi; sed pergit Palladius:

80. « Itaque Joannes, licet corporis mala valetudinem teneatur, et clemencia obstacerae, erat enim hiems; nihil hujuscemodi incommodis territus, ut negotia Ecclesie Asiane componeret, rebusque mutantibus vel absentia, vel imperitia pastoris openi ferret; instituit pergere spirituote roboratos ingressus navim, urbe decessit. Irruentibus autem sevis Aquilonibus, metuentes nautæ ne in Proconessum ejicerentur, positis velis, Triconis montem pretervehuntur, ibique jactis anchoris, manserunt, Austrum exspectantes, ut Apamea applicarent. Cum igitur biduum jejuni in navi persistissent, lacessiti fluctibus, tercia denum die memoriatæ urbi appulerunt. Illic enim exspectabant adventum ejus Palladius, Cyrus et Paulus episcopi Joannis socii. Pe-ribus itaque iter agentes, Ephesum veniunt.

81. « Congregatis Lydia et Asia et Caria episcopis, ad septuaginta viros perligentibus, ordinacionem faciunt. Complures sua sponte concurrent, maxime ex Phrygia, ut oris illius facundia et sapientie suavitate fruerentur »: et paulo post: « Dum haec aguntur, accessit ille, qui nobis prolixæ hujus narrationis auctor est Eusebius, ad omnes episcopos, reliquorum sex episcoporum accusator », qui scilicet per pecuniam ob Antonino Ephesino episcopo fuerant ordinati; « orans ut ad communionem admitteretur. Obstand ex ipsis quidam: non oportere admitti, quippe calumnia rerum asserentes. Adjecti ille preces, et ait: Quoniam causa biennium jam magna ex parte ventilata est, solaque dilatio testium obstat: obsecro piatatem vestram, ut testes, (nam modo praesto sunt) examinare dignemini. Etsi enim Antoninus diem obiit, qui accepto anno ordinavit; vivunt tamen, qui dato prelio sunt ordinati. Placuit Synodo, rem diligentius discuti. Recitandū omnia que prius gesta fuerant, ex commentariis.

82. « Ingressi sunt testes: ingressi et qui dato auro fuerant ordinati. Negare primum. Persistentibus tamen testibus partim laicis, partim presbiteris, quibus antea contidere videbantur, immobibusque quibusdam, et numerum species et loca et tempora qualiterque recensentibus; cum eos conscientia quoque criminis nigeret, sua sponte, non usque a deo coacti confidentur. Deditus (iebant haec esse consuetudinem existimandes, ut videtur a curia liberari. At nunc, si quidem honestum est, oramus ut in ministerio Ecclesie sumus: sin autem, vel aurum quod deditus, recipiamus. Quidam enim ex nobis invorum nostrarum aurum et variam supellectilem deditus. Ad haec Joannes Synodo pollicitus est: Ego, inquiens, instabo apud regem, ut absolvamini: vos autem mandate, illos ab Antonini heredibus recipere quod dederunt.

Præcepit itaque Synodus ab Antonini hæredibus eis aurum restituī, eos vero intra altare communicantes a sacerdotibus fieri; ne si ista passim permittentur, consuetudo Iudaica vel Egyptia fieret, vendendi sacerdotium, et emendi »: et inferius: « In eorum autem locum substinti sunt alii virtute clari, et vita simul et gratia divini sermonis armati ». Addit autem post haec, hos ipsos, damnato jam S. Joanne Chrysostomo in exilium, post quadriennium fuisse ab ejus adversariis ejectos, et depositos illos in priorem statum restitutos: sed de his suo tempore inferius. In locum autem Antonini defuncti episcopi, ex consulta Synodo, communī consensu subrogatus fuit ejusdem episcopi diaconus Heraclides nomine: testantur id Socrates¹ et Sozomenus².

83. Quod autem Palladius indigne fert scriptum postea a Theophilo in libro adversus Joannem conscripto, sexdecim episcopos hoc tempore ab eo fuisse depositos, cum nonnisi sex fuerint; tamen Sozomenus tredecim numeral ab eodem tunc temporis exauktoratos. Sed et ipsum Joannem in ordinem regessisse Nicomedensem episcopum Gerontium nomine, idem affirmit; quem antea clericum Mediolanensis Ecclesie a S. Ambroſio magis convictum, et ejectum, suo loco dictum est. Hoc igitur e gradu deposito, in ejus locum Chrysostomus Pansophium quendam subrogavit episcopum, qui pedagogus fuerat Eudoxie Augustæ. Sed hunc a Nicomedensibus indigno suspectum fuisse animo, idem Sozomenus tradit, ubi ait: « Hic quidem tametsi pius et moribus compositis ac placidis esset, acceptus tamen Nicomedensibus non fuit. Ac proinde mota saepenumero seditione, non modo beneficia tum publice tum privatum per Gerontium in ipsis collata, verum etiam ex arte medica inexhaustam utilitatem, et erga omnes tam pauperes, quam divites ex aequo declaratam sinceritatem ac sedulitatem ejus recensebant: his et alias virtutes accumulabant, quas eos aequum erat qui illum diligebant: et haud securus atque terra motum, aut siccitatem, aut aliud aliquod divinitus exhibitorum ostentum deprecaturi, per plateas tum patriæ sue, tum urbis Constantinopolitanae circumneentes cantillabant, ac Deo supplicabant, ut illum refinerebat episcopum. Ad extremum autem vi compulsi, illum dimiserunt cum luctu ac lamentatione, et hunc cum metu et odio receperunt. Exhinc ergo tum illi qui exauktorati erant, tum illorum amici Joannem accusabant, quod is rerum novandarum primus ancor exiitisset in Ecclesiis, et ordinationem consuetudinem præter leges patrias invertisset ». Hic Sozomenus de Gerontii depositione, recensita ab eo post exauktorationem Asianorum episcoporum.

84. *Chrysostomus Constantinopolim ab Asia reversus in Arianos turbas excitantes strenue laborat, quorū plerique, ope Arcadii ab urbe pelbuntur, plerique couversi.* — Quid autem adversus Joan-

nem Chrysostomum hisce negotiis Ecclesiasticis detentum in Asia proditorie molti sint qui ejus studiosissimi esse videbantur, Sozomenus¹ narrat his verbis: « Suborta autem illi quedam odii causa fuit etiam apud conjugem imperatoris ob Severianum Gabalorum Syrie episcopum. Etenim et hic ipse, et Antiochus episcopus Ptolemaidis (ea civitas est Phœnicie) eadem memoria clari, et ad docendum Ecclesiam idonei extiterunt. Sed hic expedite et perquam clare dicebat, sicut a nonnullis Chrysostomus, hoc est, aurei oris homo, nominaretur. Severianus vero tametsi sententias et Scripturarum testimonios præstantior habitus, asperitatem tamen Syyorum lingua repræsentabat. Antiochus igitur cum prior Constantinopolim venisset, dicendo, fauendum conseruatus est: ac pecuniis collectis, ad civitatem suam rediit. Ad hujus imitationem et Severianus postea veniens, et benevolum forte Joannem nactus, cum frequenter in Ecclesia concionaretur, in admiratione et honore erat, et auctoritate pollebat, ipsique imperatori atque imperatrice innotuit. Itaque cum Joannes in Asiam proficeretur, Ecclesiam illi commendavit: illum enim qui palpum sibi obtinisset, amicum sinecerum esse arbitrabatur. Ille igitur impensis auditoribus gratificari, et populum verbis demulcere studebat. Quo cognito, Joannes suspectum habuit, Serapione (ut aiunt) eum hoc instigante ». Erat hic diaconus² Ecclesie Constantinopolitanae, qui Joanni suggerebat, significabatque Ecclesiam a Severiano admundum perturbari. Quo factum est, ut Joannes hacenus detentus in Asia tum ob episcoporum depositum, tum ob Novatianos et Quartadeimanos hereticos, quibus et multas ademit Ecclesias, Constantinopolim quantocius reverti curarit.

85. Ceterum sive quod dissimulandum putarit, sive quod revera qualiter optasset sui studiosissimum populum nactus esset: ubi Constantinopolim rediit, homiliam habuit,³ qua populum ipsum laudavit haud mutatum, sed erga pastorem suum propensiorem inventum: nam quibus ab eo acceptus sit faustis acclamationibus, eadem oratione verbis illis significavit: « Quid, inquit, dicam desiderio vestro et favori, quem hesterno ostendistis die? quonodo voces vestre cum gudio calum penetrant? Ipsum sanctificantes aerem, civitatem fecisti Ecclesie: honorabar ego, et Deus glorificabatur: heretici confundebantur, Ecclesia vero coronabatur, etc. » Sequenti enim a reditu die illam ad populum habuit orationem, laudans eos, quod ipsos invenisset, quales reliquerat, pietati deditos; indeque argumenti sumens exordium, eleganti de Hebraeorum populo habita collatione, qui absente Moysi diebus tantum quadraginta, graviter deliquisset: cum contra ipse suos post diuturnorum pastoris sui moram in fide perstantes reperisset: ubi inter alia hæc de sue absentia tempore:

¹ Socr. l. vi. c. 10. — ² Sozom. l. vi. c. 7.

³ Sozom. l. viii. c. 10. — ² Sozom. l. vi. c. 10. — ³ Chrys. hom. de regress. suo Constant.

« Ego autem, inquit, non quadraginta dies tantum, sed et quinquaginta et centum et amplius, absens fui, et inventi vos letantes, et philosophantes, et in Dei timore perseverantes, etc. » Contigitque autem ejus ex Asia redditum post Pascha idem ea oratione significat : qua et ex eo etiam populum laudat quod adversus haereticos strenue decertasset ; ubi ait : « Veni ad gaudia virtutum vestrarum ; audi quia cum haereticis colluctati est s., et quia inique egerebant in baptismio, redargueris. Numquid incassum dicebam, quoniam casta uxor absente viro repellit adulteros, absente pastore exagitat lupos ; sine gubernatore nauite salvaverint navem, sine duce milites victoriam reportarunt, etc. »

86. Cum enim referta admodum esset haereticis atque (olissimum Arianis) civitas illa, iugis viguit adversus eos contentio, cum procaces illi nihil praetermitterent negotii facessendi fidelibus : quod enīm conuentus in urbe cogere fuissent imperatorum legibus interdicti ; ita astuentes in Orthodoxos, etsi non alias (quod cohererentur potentia principis) a verbis tamen minime abstinebant ; sed audientes illud, quod a Socrate ita describitur¹ : « Ariani extra urbem (uti diximus) conuentus fecerunt. Itaque cum testa cuiusque septimanae occurabant, videbant subtletatum et dies dominicus, in quibus conuentus in Ecclesiis fieri solent ; illi, intra portas civitatis circiter porticos in unum congregati, cantus apte ad opinionem Arianam respondentes, quos ipsi componerant, alternatum canunt, hocque per majorem noctis partem faciunt. Primo diluculo, tales cantilenas alternis per medium urbem recitantes, e portis egreduntur ; et ad loca, ubi agniti conuentus, contendunt. Verum quia adversus fidei Consubstantialis fantores verba contumeliosa, quibus eorum animas irritarent dicere non desinebant, nam sepe hanc quasi cantilenam in eos cecinere : Ubi sunt hi, qui tria in una dicant esse potentiam ? Iohannes veritus ne cliquis ex simplicioribus ejusmodi cantibus ab Ecclesia adduceretur, quosdam ex suo populo itis contra comparavit, qui nocturnis hymnis deuantandis similiter operam darent, Arianorumque in ea re studium copio reprimenter, denique suos in ipsorum fidei admodum confirmarent.

87. « At quamvis hoc Joannis institutum valde commodum videretur : tau-en illius eventus tumultu atque etiam periculo non caruit. Nam ubi hymni in Consubstantialis landem decantati propter concentrum illum nocturnum multo plus dignitatis sunt consequenti erant enim crucis argenteae excogitate, quibus lucernae cereris impunctantur, sumptu Eudoxia imperatricis suppeditata) turba Arianorum coacta, et amputationis ardore succensa, se uile sci, et cum adversariis confidere instituit. Eleum principali illo, quem pridem obtinuerant, elati, erant ad pugnam multo ardentiores, defensoresque fidei Consubstantialis prorsus contuminebant. Quare,

nulla interposita mora, nocte quadam tumultum faciunt. Briso imperatoris eunuchus, qui partes cantantium hymnos ad commendationem fidei Consubstantialis subebatur, ita id in fronte percutitur. Inferierunt etiam ultrisque parti nonnulli de populo. Quibus rebus imperator admodum commotus, Arianis interdixit, ne hymnos in publico canerent. Atque haec quidem hoc modo gesta sunt ». Addit ad hanc Sozomenus² perseverasse in posterum ejusmodi hymnorū cantionem tune a S. Chrysostomo institutam in Ecclesia Constantiopolitana feliciter.

88. Quod vero ad legem, quam ab Arcadio adversus Arianos tune sanctam Socrates tradit : quod ipsa data reperiatur³, sub consulatu tertio ejusdem Arcadii, et Honorii, anno videlicet Domini trecentorum nonagesimo sexto, biennio antequam ejus Ecclesie ipse Iohannes eligeretur episcopus : revocatur in dubium, num sub Nectario potius ejus praedecessore ea acciderint, vel sub ipso Joanne : nam haec in ea leguntur in fine : « Ad hoc interdicatur his omnibus ad Litaniām faciendam intra civitatem noctu vel interdiu profanis coire conuentibus : statuta videlicet condemnatione centum librarum auri contra officium sublimitatis tuae, si quid hujusmodi fieri vel in publico, vel in privatis aedibus concedatur ». Haec ibi. Ceterum, quod sepe iidem, licet repressi legibus ; iterum (ut superius vidimus) eadem impi actaferint, ut crebro necesse fuerit iterum sanctis effectis reprimere : nihil prohibet, quoniam dicatur, eosdem ante sub Nectario dicta sanctione cohibitos, et sub Chrysostomo ipsos inuidia peritos acriori, rursum illa tendisse.

89. Porro haec in dū potuit quievisse Chrysostomus, quoadusque iidem haeretici imperatoris mandato ab urbe penitus pellerentur. Quod haec ratione consecutus est⁴. Opportunum enīm ipse tempus nactus quando imperator venit ad sacrum, festo eum ad id vocante, (era enim dies Epiphaniorum) cum sic ipsum compellavat his verbis : « Dic mihi, o imperator, si quis huic pulchra, et pretiosa (ostendens coronam quam habebat in capite) quedam abjectos et obscuros lapides inseruissebat ; videretur hoc tibi esse tolerandum ; et non tanquam universa per illos afficeretur contumelia, agere tulisses ? Cum is autem veritatis sermoni ammisset : Quid vero, inquit, non existimes universorum regem irasci, si in pia civitate que omnino recte se habeat, pars quae male sentit, sinatur habitare : cum oporteat vel ab illis exigere ut convertantur, vel si perseverant, proficiens expellere ? Haec cum andisset imperator, non distillit, nec est cunctatus : sed primos eorum statim accersit ; et ex eis seire voluit, num in animum inducerent a fugienda desistere opinione ; minatus exilium, et honorum suorum privationem iis qui non parerent. Cum autem vidisset eos esse immobiles, minas dedivit ad effectum, et jussit eos expelli a civitate. Hoc efficit, ut nonnulli errorem

¹ Soz. I. vi. c. 8.

² Sozom. I. viii. c. 8. — ³ De heret. I. xxx. C. Theod. —

⁴ Metap. in Vit. Chrys. tom. I.

dedicentes, se recte adjungerent opinioni ». Hæc ita se habuerunt; licet ante rivas obortas perperam (mea sententia) colloctæ Metaphrastes. Addit autem ad hæc Marcus diconus¹: Arcadium imperatorem, cum intellexisset complures suorum vel in aula militantum, vel magistratibus fungentium esse hereticos, sed extrinsecus speciem præ se talisse Catholicorum, eosdem et magistratibus pullos, pecuniaque mulieratos penitus rejecisse.

90. Cum autem hanc absque piaculo supplioque quispiam non Catholicus Constantiopolim morari posset: accidit ut nonnulli inter Orthodoxos se miscerint, et ut fideles cuncta agerent, que a Catholicis essent solita factitari. At quodnam prodigium tunc acciderit, Sozomenus² enarrat his verbis: « Vir quidam sectator heresis Macedoniana ejusdem sectæ uxorem habebat. Hic cum Joannem de sincera Dei religione disserente forte andisset, doctrinam amplexus, et uxorem quoque ut sibi consentiret, horlatus est. At quoniam illa notarum mulierum solita consuetudine captiva teneretur, ut maritus quamvis admonisset sepe, nihil tamen proficeret: Nisi (inquit ille) in religione mihi consors fueris, nec in vita quidem communione post hac eris. Ibi mulier, data fide se id facturam, cum ancilla quadam, quam fidam arbitrabatur, de hac re communicauit: eamque sibi al fraudem faciendam marito sociam adjungit. Itaque tempore communicationis (intelligunt autem qui Christo sunt initiati, quid dicam) illa quod acceperal, confinebas, velut oratura procubuit. Famula autem interim adstans fortim porrigit id quod manibus adveniens ferebat: quod quidem simul atque dentibus admotum fuit, in lapidem induruit. Tum mulier timore consternata, ne quid sibi gravius eveniret ob tantum miraculum in se divinitus editum, cum festinatione ad episcopum accurrit, se ipsam indicat, ac lapidem ostendit, qui manifesta vestigia morsus, sed materiam ignotam, et inusitatam quemdam colorem referebat. Cumque profusis lacrymis veniam impetrasset, cum marito deinceps concors vixit. Si

enī autem hæc verisimilia esse non videntur; testis est ipse lapis qui etiam nunc hodie inter Constantiopolitane urbis Cimeta conservatur ». Hec Sozomenus, et alii post eum id ipsum affirmant.

91. Quod autem in castris inter alios Scythæ militarent, idemque labi Ariana heresis inquinati, ut hos ad meliorem frugem Joannes Chrysostomus restitueret, quid operatus sit, Theodoretus³ docet his verbis: « Cum videret præterea gentem Scythæam doctrine Ariana laqueis irretiat, teneri: molitus est sedulo inde eam eripere. Ad quam prædam capientiam, hanc viam excogitavit. Complures qui eadem lingua loquuntur, presbyteros, diaconos, et lectores ordinavit, illisque unam tribuit ecclesiam: quorum opera multos errore lapsos Ecclesia reconciliavit. Nam ille ipse plenumque ad eam Ecclesiam profectus, cum illis locutus est, interprete utriusque linguae perilo usus; aliosque dicendi facultate instructos ad idem ipsum faciendum induxit. Ista quidem in illa urbe præstiti; compluresque errore imbutos, veritate doctrinae Apostolice explanata reduxil.

92. « Itemque cum acceperisset Scythas, qui Nomade vocantur, quique propriæ Istrum incolabant, sitienter quidem salutem appetere, sed habere neminem, qui sicut suam salutaris doctrinæ fluentis resfingueret: viros laborum Apostolicorum imitatores conquisivit, eosque illis erudiendis prefecit. Litteras autem ejus ad Leonium Ancyra episcopum perscriptas, quibus cum Scythas ad fidem conversos esse significabat, tum orbat ut viros idoneos ad reclam salutis viam illis monstrandam mitteret, ipse quidem legi. Porro autem ubi intellexit pestiferum Marcionis heresim nonnullos in nostra regione pagos occupasse, scripsit ad eum qui id temporis episcopus ilius Ecclesie fuit, hortatus ut heresim illam inde expelleret; atque quo ipse in eo negotio exsequendo adjumento esset, edicta imperatoris ad illum mittenda curavit ». Haecenus Theodoretus. Reliquis autem pro fide Catholica labores ab eo suscepitos inferius suo loco dicturi sumus. Jam vero ad res gestas anni sequentis transeamus.

¹ Marc. diaco. in Act. S. Porphyrii episc. Gazer.—² Sozom. I. viii. c. 5.

³ Theod. I. v. c. 30.

Anno periodi Graeco-Romanae 5893. — Jesu Christi 400. — Anastasi papae 3. — Arcadii 18. et 6. Honori 8. et 6.

1. Consules. — Coss. *Fl. Stilico* et *Aurelianum*; ille Occidentalis, ubi summa gratia apud Honorium poliebat: hic Orientalis, qui anno praecedenti praefectus prætorio Orientis fuit, et interfuit iudicio de *Eutropio* habito, ut testatur *Philostorgius* lib. 2, cap. 6.

2. Sisinnius et duo ejus socii martyrio affecti. — A num. 2 ad 19. Martyrum sanctorum *Sisinnii*, *Martyrii*, et *Alexandri* in agro Tridentino passorum contigit die vicesima nona mensis Maii, que in feriam sextam incidebat, ideoque anno Christi trecentesimo nonagesimo septimo. Sanctus enim *Vigilius* episcopus Tridentinus, qui eos in vallem *Annonenses*, in qua a Gentilibus occisi sunt, miserat, post eorum mortem scripsit Epistolam *ad sanctum Simplicianum episcopum Mediolanensem* ut titulus praefert, quæ his verbis clauditur: «*Dies passionis sanctorum, quarto kalendas Junias, sexta feria, luce nascente*». Idem Vigilius aliam de eodem martyrio ad Joannem urbis Constantinopolitanae episcopum dedit, quam *Baronius* num. 7 dolebat periisse: quanquam *Papebrocius* ad diem xxix Maii publicavit. In ea Vigilius etiam scribit, hos sanctos martyrum fecisse *sexta feria*, quod et in eorum Actis ibidem recitat, etiam legitur. Quare hos sanctos *Annonenses*, ut vulgo appellantur, anno ccxcvii martyrio coronatos, nunc certum et indubitatum. Hoc etiam indicat *Paulinus* diaconus in Vita sancti Ambrosii, sub eiusdem ait: «*Sisinnii eliam et Alexandri martyrum, qui nostris temporibus, hoc est, post obitum sancti Ambrosii, in Annoniae partibus, persequentibus Gentilibus, martyrii coronam adepti sunt*», sc. post duos fere menses a sancti Ambrosii obitu, quo tempore eum sanctus Simplicianus jam Ecclesia Mediolanensi præcesset, ut ex laudata sancti Vigilius ad eum Epistola liquet, certum pariter esse debet, Ambrosium in vigilia Paschalis anni trecentesimi nonagesimi septimi ad Denm migrasse.

3. Eorum reliquie Mediolanum translator. — Quia vero in Actis horum sanctorum martyrum apud *Mombritium* et alios quosdam, dicitur eos morti traditos *consule Stilicone*, *Baronius* hoc anno id contigisse putavit; at consultatis ille addititius est, ut extra omnem dubium ponunt duas laudate Vigili litteræ. Hoc assumentum forte factum, quia horum martyrum Mediolanum translatio, de qua loquitur *Paulinus* diaconus Mediolanensis cita-

tus, hoc anno peracta, aut quia *sanctus Vigilius* episcopus Tridentinus hoc anno interfectus est.

4. S. Vigilius Tridentinus episc. a Vigilio Tapsensi episc. distinguendus. — Distinguendus porro sanctus *Vigilius* Tridentinus episcopus per haec tempora martyrium passus, a *Vigilio Africano* Tapsensi in provincia Byzacena episcopo, cuius Opera *Chiffletius* post *Opera Victoris Vilensis* vindicavit et restituit. Monuit is, in codice Jurensi optimæ notæ et perpetuisto, libris Vigili aduersus *Eutychen* hunc titulum praefigi: «*Incipit liber Vigili episcopi Tapsensis Ecclesiae contra Eutychem*». Quare hec Vigili Tridentini episcopi et martyris nomine inscripti libri quinque adversus *Eutychen* aliquoties prodiuerint, Vigilio tameu Tapsensi restituendi sunt; eo magis quo, longe ante sancti Leonis papæ et Concilii Chalcedonensis tempora (quorum in iis libris frequens mentio), *Vigilius* Tridentinus martyrio coronatus fuerit, ideoque contra *Eutychem*, qui nondum heresim suam sparserat, et qui forsitan nondum natus erat, scribere non potuerit. Floruit vero *Vigilius Africanus* circa annum Christi xl, ut videre est apud *Labbeum* in dissert. de *Script. Ecclesiast.*, ubi et ejus *Opera* enumerat. *Vigilius* Tridentinus episcopus colitur die xxvi mensis Junii, ut videre est apud *Usuardum*, qui asserit eum *Stilicone consule*, ideoque hoc anno, vel anno cœ*martyrio coronatum fuisse*.

5. S. Simpliciano episc. Mediolensi succedit S. Venerius. — Qued sanctum *Simplicianum* episcopum Mediolanensem, ad quem Vigilius Tridentinus de sanctorum *Annonensium* martyria scripsit, eum ad præsentem annum vitam produxisse elicio ex Concilio Toletano I hoc anno celebrato, in cuius sententia definitiva *sub diem tertium idum Septembrium* data, dicitur: «*Expectantes quid papa, qui nunc est, quid sanctus Simplicianus Mediolensis episcopus, reliquie Ecclesiarum reserbarant sacerdotes, etc.*» eo tamen die jam demortuus erat *Simplicianus*, ut legitur in veteri catalogo episcoporum Mediolanensium ex Ms. *Bibliotheca Ambrosiana* a *Mabillonio* tomo i *Musæ Italici*, et a *Papebrocio* in *Exegesi practica* tom. vii SS. mensis *Maie* descripto. In eo enim legitur: «*S. Simplicianus sedit annos x, depositus XVIII kalend. Septemb.*» ubi loco annos x, legendum annos iii, quo easu mors ejus *Toleti* adhuc ignorabatur. *Simplicianum* vero hoc anno

fuisse demortuum demonstrat Epistola xx Paulini ad Delphinum, alias xvi ubi de Anastasio papa scribit : « Brevi post ordinacionem suam (qua die v Decembri anni ccxcviii peracta est) Epistolas de nomine nostro, plenas et religionis et pietatis et pacis, ad episcopos Campanie misit, etc. Deinde nos ipsos Romae, cum solemni consuetudine ad beatorum Apostolorum Natalem venissemus (anno scilicet ccxcix) tam blande quam honorifice excepit : postea quoque interposito tempore (tunc ueniente anno) etiam ad natalem suum, quod consecratoriis suis tantum deferre solet, invitare dignatus est, etc. Mediolanensis quoque episcopus novus, filius uester huc usque; nunc frater Venerius, jam scripserat nobis post ordinacionem suam ». Quae Epistola tardius quam hoc anno non scripta. Cum vero Concilium Carthaginense, vulgo *Quintum* appellatum, habitum sit *post consulatum Fl. Stiliconis, XIV kal. Jul.*, anno scilicet sequenti, Simplicianus ultra hunc annum non vixit, cum in eodem dicatur conveniens esse « Anastasium Sedis Apostolice episcopum, et Venerium sacerdotem Mediolanensis Ecclesie », et Simplicianus die xvi mensis Augusti, quo etiam colitur in Martyrologio Romano, depositus tuisse dicatur in laudato catalogo (1).

6. *Damnatio Origenistariorum.* — A num. 23 ad 36. Refert Baronius *Anastasium* papam hoc anno Roma *Origenistas* damnasse; sed de horum damnatione anno sequenti, quo certum est eam factam, agemus.

7. *Gothi a Gaina in urbem Constantiopol. immisi ex ea pelluntur.* — A num. 38 ad 50. Marcellinus in Chronico ad Theodori et Eutropii consulatum anno superiori gestum, ati : « Gaina comes apud Constantinopolim ad preparandum civile bellum barbaros suos occulite admonet; ipse valetudinem simulans urbe digreditur : cōpēto adversus Byzantios prōlio plurimi hostium cadunt, ceteri fugientes Ecclesiae nostrae succedunt, ibique relecto Ecclesiae culmine, jactisque desuper lapidibus obrumuntur ». Verum recte observavit Baroniūs, contigisse haec non anno superiori, sed currenti. Zozimus enim lib. 5, pag. 795, narrat *Gainam* in Bithyniam, Trigildum vero versus Hellespontum copias duxisse, et Gainam postulasse, « ut se princeps ipse conveniret ». Quod cum factum fuisset in quadam ante Chalcedonem loco, petit *Gainas* sibi dedi ad mortem, Aurelianum, *qui ejus anni consulatum gerebat*, et Saturninum consularem, quos tamen *Gainas* solum in exilium egit, et cum in urbem irrumpere non potuisset, Christianorum Ecclesiam palatio proximum occupavit, ut ex Zozimo narrat Baroniūs. Hæc itaque currenti anno quo *Aurelianum* consulatum in Oriente gessi, acta sunt. Ad haec auctor

Chronicus Alexandrinus sub hujus anni coss. scribit : « Eodem anno caesi sunt Gothi multi in Laemomacello (seu Leomacello, qui locus erat, ubi jugulabantur, vel macababantur pecora, ut nota Ducangius in Constant. Christ. lib. 1, paragrapho 24). Conflagravit quoque Gothonum Ecclesia cum magno numero Christianorum mense Panemo, IV idus Iulias : hausti sunt fluctibus in mari angusto, quod Stenon in Chersoneso appellatur, Gothi mense Apeliao X kalendas Januarias ». Sed numerus ultimus corruptus est, et ex dicendis liquebit.

8. *Gaina in Thracia a Romanis occisus.* — Marcellinus sub hujus anni coss. narrat bellum, quid ad Chersonesum, qua pars Thraciae ad Hellespontum, postea factum est : « Bellum navale contra Gainam tyrannum inter Chersonesum et Hellespontum gestum est : multa millia Gothonum caesa, vel demersa sunt. Gaina comes de hoc bello fugiens evasit : ipso tamen anno occisus est mense Februario ». Sub consulibus vero anni insequentis addit : « Caput Gainæ hastili præfixum Constantinopolim allatum est », quod illo anno habet etiam auctor Chronicus Alexandrinus : « His coss., inquit, transmissa est cervix Gainæ Gothi, mense Audynæ, III nonas Januarias ». Sed Marcellinum errare in mense, et loco *mense Februario*, legendum esse *mense Decembri*, mihi persuasiſſimum. Vivebat enim adhuc Gainas die Iulii xi, quo Ecclesia Gothis a sancto Chrysostomo assignata, quod docet Theodoretus lib. 5, cap. 30, incensa est. Ad huc in vivis adhuc erat die vicesima tercia mensis Decembri, quo Gothi fluctibus hausti, ut mox ex Chronicis Alexandrinis vidimus. Socrates enim lib. 6, cap. 6, tradit, *Gainam*, cum ad Chersonesum venisset, et Hellespontum trahicere conatus esset, ingentem Barbarorum multitudinem in trajectu interfuisse : « Gainas vero inde regressus, cum per Thraciam fugeret, in alias Romanorum incidit copias, a quibus una cum Barbaris, qui eum ipso erant, interemptus est », inquit Socrates. Quare Gaina interitus contigit inter diem xxii Decembri hujus anni, et diem iii mensis Januarii anni insequentis, quo caput ejus Constantinopolim allatum.

9. *Origenistariorum monachus in monasteriis expulsi.* — A num. 50 ad 72. Cum *Origenistariorum* anno tantum sequenti damnati fuerint, *Theophilus* Alexandrinus episcopus monachos *Origenistas* ex Nitriae Ægypti monasteriis ante eum annum non expulit; cum id post eorum damnationem contigerit. Quomodo haec gesta sint, narrat Baronius ex Socrate lib. 6, cap. 7, et ex Sozomeno lib. 8, cap. 12. Uterque tamen deceptus fuisse videtur a quadam Origenista, qui rem ipsi non, ut revera se habebat, narravit; Socrates enim et Sozomenus inter alia facient id quod præcipue narrandum fuit; *Theophilus* sc.

(1) Simplicianus Mediolanensis citius, quam XVIII kal. Septembri decessit, ut ex Epistola hic a Pacio laudata S. Paulini erit. At enim in illa Paulinus, se post ordinacionem Anastasii Romam pro consueto more die festo SS. Apostolorum Petri et Pauli venisse, anno scilicet ccxcix, die 29 Junii (qua prima fuit Apostolorum festivitas post ordinacionem Anastasi); deinde eo pariter se contulisse die natali ejusdem Anastasi quo scilicet anniversaria memoria ejus ordinacionis recurrebat; atque durum se iterum recurrere pro more festo SS. Apostolorum, neque anni CD significat. Internu vero Veneri Mediolanensis recentem ordinacionem suam in episcopum annuntiantes literas se recipisse affirmat, aequaliter scilicet Romam de more rediret ad Festum die 29 Junii. Igitur Venerius ante eam dum Simpliciano iam defuncto substitutus fuerat. MANSI.

collecta episcoporum Synodo in urbe Alexandria, dannasse *Ammon'um*, duosque epus fratres, tamen quam hereticos et Origenistas. Cumque eos apud prefectum Augustalem accusavisset, perfecisse, ut exilio damnarentur, et impetrassesse ab illo militare praesidium. Quo succinetus, cum ad solitudinem venisset, plusquam trecentos monachos et clericos ex Aegypto fugavit, li autem fugali, in Palestinae se recepirent, ut scribit Palladius in Vita Chrysostomi. In Historia Lausia a cap. 107 cum paulo alter id narrare scribit Valesius in Notis ad lib. 8 Sozomeni, cap. 12. Sed manifesto memoria lapsu; cum ibi Palladius referat rem aliam imperante Valente gestam. Huc revocanda que habet Baronius anno ccccix, num. 37 et seq. ex Epistola Hieronymi LXIX et LXX, anno quo monachi Origenistas ex monasteriis Nitriae expulsi sunt, datis.

10. *Constantinopolim proficescuntur, et o. S. Chrysostomo beigne excipiuntur.* — Tum anno ebi Hiersolymis monachi illi Constantinopolim venere: « Joannes vero » nempe Chrysostomus « illos ad se venientes benigne exceptit, et in prelio habuit, et in Ecclesia orare nequaquam prohibuit. Cum illis lamen handquaquam communicandum sibi esse existimat, propterea quod ante causam cognitam id fieri non licet. Ceterum scripsit Theophilus, ut communionem illis restituaret, quippe qui de Deo reele sentirent: vel si causam eorum in iudicio examinandam putaret, mitteret aliquem, qui accusatoris partes sustineret », inquit ibid. Sozomenus cap. 13. Chrysostomus enim eorum monachorum errores perspectus non habebat, indeque gravissima inter eum et *Theophilum* exorta sunt dissidia, Epiphanius episcopo Cyprio et Hieronymo Theophilus partes defendantibus. Monachos Constantinopolim profectos esse, postquam eodem legatos a Theophilus missos accepere, tradidit Sozomenus et Palladius laudati. Falso id ab eis confutum contendit Baronius, nec quemquam illuc ante legisse Theophilum asserit, quam eodem abiisse Origenistas intellexit. Falsum quoque esse volt inter Origenistas fuisse *Isidorum* presbyterum Alexandriae; id huc prater Sozomenum Socrates asseverat. Nifitur Baronius Theophilii ad Epiphanium Epistola, que est inter Hieronymianas LXVI. « Didici enim », inquit Theophilus, « quod calumniatores vera fidei, Ammonius, Eusebius, et Enthymius, novo pro heresi furore bacchantes Constantinopolim navigant: ut ei novos, si quos voluerint, decipiant, et veteribus suis impietatis sociis conjungantur », ubi nulla Isidori mentio.

11. *Eorum causa magis extinxitur.* — Verum neque Dioscori, neque aliorum quinquaginta, quos illuc perivisse tradidit Palladius, meminit Theophilus, qua nomina singulorum percensere non institerat. Ait deinde Theophilus: « Et ut celerius nostra Constantinopolim scripta perveniant, mitte industrium virum, et aliquem de clericis, sicut et nos de ipsis Nitriae monasteriis patres monachorum, cum aliis sanctis et continentissimis viris misimus,

qui possint cunctos in presentia docere que gesta sunt ». Ex quibus offici potest Baronius, ab Epiphanius, non autem a Theophilo, tunc legatum fuisse missum Constantinopolin; Theophilum autem quosdam et monachis Nitriensis alio ablegasse. Sed id ex Epistolae verbis non colligitur; ino vero rogal *Epiphanius* Theophilus, ut aliquem mittat Constantinopolim, sicut a se Nitrienses monachi missi sunt. Quo missi? nempe quo aliquem mitti vult ab Epiphanius, Constantinopolim scilicet. Nam quid aliud verba sonant? quod autem *peregrina communione* eos excepit Chrysostomus, inde concludit Baronius, Synodi Alexandrinae litteras contra Origenistas illuc nondum fuisse perlatas, alioquin damatus et proscriptos monachos minime fuisse excepturum. At non inde sequitur, Constantinopolitanum iter prius suscepisse *Nitrienses* Origenistas, quam legatos suos eodem Theophilus misisset. Probabile quippe est, Theophilus legatos, disseminandarum praesul illius Synodicarum litterarum gratia, multas provincias adisse, proindeque serius Constantinopolim easdem importasse; cum interea illorum discessione audita, nullam interponentes moram magnis itineribus illuc contendissent *Origenistarum*, et qui serius suscepserant iter, maturius illud confesserent. Que omnia eruditissimo episcopo Abrincateni Huetio lib. 2 Origenianorum, num. 8, observata.

12. *S. Chrysostomus aliquot episcopos Asianos deponit.* — A num. 72 ad 88. Ideo Baronius Asianorum episcoporum depositionem in quadam Synodo Ephesina a Chrysostomo factam, praesenti anno consignat, quod Palladius scribat, eodem post Chrysostomus exilium, quod anno ebi contigisse constat, restitutos fuisse post quadriennium ab eorum exanctoratione. At quadriennium illud non hoc, sed a sequenti Christi anno incipiendum; ideoque depositio illa anno quadrageentesimo primo collocanda, ut monachus Valesius in Notis ad Sozomenum lib. 8, cap. 6. Causa enim eorum episcoporum primum examinata in Concilio Constantinopolitano XIII *In iictione*, hoc est, praesenti anno ante kalendas Septembres, quo die iudicio xii cepit, celebrato; cum *Eusebius* episcopus libellum Concilio obtulisset adversus Antonium Ephesi episcopum, ut scribit Palladius in Vita Chrysostomi, et adventus Gaiæ Constantinopolim immiseret », inquit Georgius in Vita Chrysostomi, ideoque ante mensem Septembrem, ut ex dictis de Gaiâ constat. Missi sunt deinde in Asiam episcopi tres, qui testes audirent; hiique leta astate in Asia commemorantur. Postea Chrysostomus ipse sub finem hyemis in Asiam prefactus Synodum septuaginta episcoporum Ephesi congregavit, in qua depositi sunt sex episcopi, non autem tredecim, ut perperam scribit Sozomenus lib. 8. Prefectus est itaque Chrysostomus in Asiam anno se punti, proligato jam Gaiâ. Quare quando Iusebius episcopus Valentiniopoleos in Synodo Ephesina dicit: « Causa ista biennio examinata est »; biennium illud a currenti anno inchoandum, quo

Indict. **xiii** usque ad kalend. Septemb. in cursu fuit, annoque **cvi** quo episcopi judicati sunt, absolvendum; ideoque biennium illud utrinque incompletum fuit; quod magis liquerit ex his que anno **cxxix** de Palladio, qui hanc Historiam narrat, loquentes dicemus. Configisse autem Chrysostomus ex Asia redditum post Pascha, ostendit Baronius ex Chrysostomi Hom. *De regressu suo Constantinopolim.*

13. Asiana diocesis et Asia proconsularis episcopo Constantinop. subditæ erant. — Verum quidem est, episcopos a Chrysostomo institutos, fusse post quadriennium sede pulsos; at factum id non secundum prescripta canonum, sed violentia, ut Palladius in Dial. his verbis ostendit: « Verum fortissimi isti, et nimium contentiosi, post Joannis exilium, accepto eo quod acceperunt (non enim habet malitia nomen, sicut ne substantia quidem) hujusmodi abjectos ante quadriennium, in Ecclesiam revocant: pulsis illis, qui legitime fuerant subrogati, etc. » post Concilium enim Constantinopolitanum primum regie urbis episcopi ordinariam jurisdictionem in Asiana dioecesi exercerent. Quod si auctoritate depонendi et ordinandi episcopos in ea dioecesi *Chrysostoma* usurpasserit, eum judicem non agnovisset *Antoninus* qui accusatus crimen negabat, et alii episcopi simoniaci depositi ab ejus sententia appellassent. Hinc Theodoretus lib. 5. cap. 28: « Neque vero urbem duntaxat regiam hujusmodi cura ac sollicitudine gubernabat; sed et universam Thraciam, et Asiam totam, eadem legibus exornavit », scilicet Chrysostomus. Quare hoc exemplum egregie confirmat quod anno **ccclxxxii** asseruimus, primam Synodum Constantinopolitanam episcopo urbis regiae conce-sisse patriarcheam dignitatem et jurisdictionem in dioecesibus Thracianam, Ponticam, et Asiaticam. Porro *Asiana dioecesis* decem quidem provinciis constabat in Notitia imperii, sed in politia Ecclesiastica ratione undecim provincias complectebatur, teste Theodoreto lib. 5. cap. 28, quia, ut recte explicat Marca lib. 1 de Concordia, cap. 3. Asia proconsularis adiecta ad decem provincias Asiane dioecesos constituit numerum **11** provinciarum Ecclesiasticarum a Theodoreto designatum. Solide proconsularis Asiae metropolis erat *Ephesus*, que in politia Ecclesiastica in Asianam dioecesim eamdem dignitatem retinuit teste Chrysostomo in Epistola ad Ephesios; adeo ut ei jus patriarchicum tribunal Evagrius lib. 3. cap. 16, enim scribit, *Timotheum Aelurum* Ecclesia Ephesinae jus patriarchicum restituisse, quod ei Synodus Chalcedonensis ademerat.

14. Origo Psalmorum alternativi decantatorum. — Scribit Socrates lib. 6. cap. 8, ut videre est apud Baronium num. 86 et seq., *divum Chrysostomum*, ut Arianos reprimere qui hymnos in publico canebant, quosdam Orthodoxos comparasse, qui nocturnis hymnis decantandis similiter operam darent. Primi omnium *Flavianus ac Diodorus* Antiocheni monachi, regnante *Constantio*, psallentium choros Antiochiae bifariam divisorunt, et Psalmos

Davidicos alternis canendos eis tradiderunt; que res tum primum instituta, postea ad reliquas totius orbis Ecclesias diffunxit. Testatur id Theodoretus in lib. 2. cap. 24, et ante illum *Theodorus Mopsuestenus*, qui iisdem temporibus, quibus *Flavianus* atque *Diodorus*, vixit, cuius verba refert Nicetas in Thesauro orthodoxæ fidei lib. 5. cap. 30. Ea tamen Psalmodie species jam ante *Flavianum* atque *Diodorū* a Syria videtur usurpata. Scribit enim *Theodorus*, *Flavianum* ac *Diodorum* primos omnium eam Psalmodie speciem, quas *Antiphonas* vocant, ex Syrorum lingua in Graecam transtulisse, et omnium prope s̄dos hujus rei auctores cunctis orbis partibus apparuisse. Quod igitur Syri diu ante *Flavianum* presterant, Psalmos Davidicos lingua Syriae antiphonali canentes, id *Flavianus ac Diodorus* a Græcis Antiochenis Psalmos grece canentibus fieri insinuerunt. Valesius in Notis ad Socratem lib. 6. cap. 8, ubi haec observat, verum non esse credit quod eo loco Socrates scribit, eam nempe hymnos in Ecclesia alterni canendi consuetudinem initium sumpsisse a sancto *Ignatio* Antiochiae, que caput era Syria, episcopo; quem dicit Socrates vidisse aliquando angelos hymnis alternatim decantatis sanctam Trinitatem celebrantes, et canendi rationem, quam in illa visione animadverterat. Ecclesie Antiocheni tradidisse; cuius rei nullum testem, inquit Valesius, Socrates citat.

15. Alterni cantus antiquitas. — At Bona Cardinalis lib. de Divina Psalmodia cap. 16 observavil, Theodoretum, non de quoconque alterno cantu, sed de solis Davidicis Psalmis intelligendum, ut *Flavianum* ac *Diodorum*, psallentium choro duas in partes diviso, Psalmos Davidicos alterni canendos, primos institui-e; eam psalmodie speciem ex Syrorum lingua in Graecam transtulisse; ac ideo *Socrati* fidem non esse denegandam. Ea autem alternatio non statim in omnes terre partes propagata; cum Cassianus lib. 2 de Instit. Cœnob., cap. 3 et seqq., referat, suo tempore hunc morem vignisse, ut sedentibus catenis, et omni cordis intentione ad vocem psallentis intentis, unus in medio integrum psalmum solus cantaret. Imo quantilibet multitudine convenisset, munquam amplius, quam quatuor monachi psallebant in synaxi; quod etiam hodie in quibusdam Galliarum monasteriis servari accepit. Vignit etiam apud Ethnicos cantus alternatio, cum Homerus Ilide I. versu 604. Musas alternatim canentes describat; Christiani autem profanos Gentilium mores in veri Dei cultum transferre soliti erant. Quare perperam Valesius in dubium revocat quod a Socrate scriptum, *Ignatium* nempe Martyrem primum in Ecclesia Orientali huic ritu imitium dedisse; quod enim ipse scribit, discere potuit a scriptoribus, quorum Opera ad nos non pervenerunt.

16. Arcadiæ Notitias. — Auctor Chronicæ Alexandrini hoc anno habet: « His coss. nobilissima Eudoxia mense Januario, V idus Januarii renuntiata est Augusta, nataque est nobilissima Ar-

cadia mense Xanthlico, III nonas Aprilis ». Quintus idus Januarii, seu dies nonus ejusdem mensis, incidit in diem Lunae; quare nondum mos ferebat, ut diebus Dominicis aut solemnitatibus festis huiusmodi municipatione fierent; sed tantum vel annis quinquennalibus addicatis, aut postquam liberos perperant; *Endoxio* autem jam erant due filiae, *Flaccilla* et *Pulcheria*, Porro *Arcadia* virginitatem snasu Pulcherie sororis toto vita tempore servavit, ut testatur Theophanes ad annum primum Theodosii Iunioris.

17. *Moritur S. Maro abbas.* — Hoc circiter anno florui^{ti} beatus *Maro* abbas, a quo Maronita Syriam inhabitantes nomen accepere, ut testatur Faustus Naironius Maronita, clarissimus Chaldaicæ seu Syriacæ lingue professor in Dissert. de origine, nomine, ac religione Maronitarum, Roma anno MDCLXXIX publicata. Ex ea sequentia delibavi. Antequam Catholicum Syriae regnum in varias sectas scinderetur, omnes illius incola^e Syrorum nomine appellabantur: et qui ex Syris secuti sunt Macedonium, Macedoniani, qui Apollinarem Apollinaristæ, qui Nestorium Nestoriani, qui Eutychianum Eutychiani, qui Jacobum Jacobite dicti sunt. Cum vero totus ferme Oriens a fide Catholicæ quodammodo deficeret videretur, tum ob Ethnicam pravitatem, tum ob pestileros insultos Macedonii, Apollinaris, aliquamque Hesiriarcharum, qui Nestorium ac Eutychianum precesserant, *divus Maro* abbas divino afflatus Spiritu, ut ait Theodoreetus, collam quendam qui ab Ethnicis superstitione colebatur, occupavit, et quod ibi erat sanum consecravit Deo, variosque Syriae incolas non modo in avita Catholicæ fidei religione, quam ab Apostolis suscepérant, retinuit; verum etiam innumeratos ad monasticam vitam adduxit, quod inniuit idem Theodoreetus in Historia religiosa cap. 16, 21, 24 et 30, ubi beati Maronis Vitam desembens ait: « Nec solum agitudinibus corporis medebatur, sed congruentem etiam animis adhibebat curatorem ». Paulo infra in eodem cap. 16: « In hunc modum divina operam dans agricultura, animaque simul sanans et corpora, brevi morbo defunctus, qui et naturæ imbecillitatem, et constantiam illius declararet, excessil e vita ».

18. *Eius discipuli varia per Syriam struere monasteria.* — Eo ejus fama pervenerat, ut S. Joannes Chrysostomus illum laudaverit Epistola ab exilio scripta ad Maronum monachum et presbyterum. Ex quibus colligit Naironius floruisse sanctum vi-
rum sub anno Christi cn, et a Deo singulari gratia Orienti concessum, ut inter medias haereses illibalam Catholicam fidem assereret ac servaret. Discipulos virtutis sue imitatores Maronem multos

habuisse, ait idem Theodoreetus, inter quos *Jacobum*, et *Thalassium* miraculis ac sanctitate illustres, quorum vitas seorsim describit, et inter feminas *Domnina* in matrem domus hortulo Maronis disciplinam temulari studuit. Ejus discipuli, cum per totam Syriam varia erexissent monasteria, illud praeципue Apameam inter et Emessam, prope Orontem fluvium, sub preceptoris sui nomine extruxerunt celeberrimum, et Maronis vestigia sectati sunt; indequ factum, ut qui ex Syris non erant adhuc haereseos veneno infecti, et ad prefatos Monachos confluenter, ab aliis nationibus hereticis Maronite nuncuparentur, quia se Catholicam illam fidem, a qua nunquam deseiverant, *S. Maronis*, ejusque monachorum opera, incorrupte conservarint. Observal illud inter alios Baronius in Notis ad Martyrolog. die xxi Octob. in festo S. Matchi ejusdem monasterii monachi ubi ait, sicut a Studio Studitas, et a Saba Sabaitas, pari eademque ratione Maronitas a sancto Marone appellationem sortitos esse.

19. *Fuere defensores Catholicæ Religionis.* — Fidem monachorum monasterii Maronis, semper Catholicæ veritati cousonam fuisse, deducitur ex eo quod cum per Orientem eorum fama diffusa esset, adversus insurgentes haereses firma dicerentur propugnacula, eorumque monasterium, tanquam princeps monasteriorum Syria secunda ab omnibus haberetur, sicut quinta generalis Synodi Acta declarant, ubi Paulus diaconus, qui eidem Synodo interfuit, et Joannes presbyter, in Epistola monachorum ejusdem provincie ad Justinianum imperatorem et ad Menam patriarcham, que ibidem recitantur, « monachi et ambasatores dicuntur monasterii beati Maronis primatis monasteriorum Syria secundae », et pro omnibus monasteriis ejusdem Syriae subserbunt. Et in Epistola Archimandrilarum Syriae secundae ad Hormisdam papam, anno DXXV data, primo loco subserbit, *Alexander Archimandrus*, seu *abbas sancti Maronis*. Sic etiam in libello monachorum tractus Apamenis ad secundae Syriae episcopos, qui inserlus est eidem Concilio Act. i idem legitur. Quocirca haeticorum furor adversus prefatos monachos adeo maluit, ut multa illis temporibus passos esse ab Acephalis, Severianis, Eutychians, et a Petri Fullonis ascelis, qui in Trisagio Trinitatis crucifixionis admittabant, visuri sinuus ex landata dissertatione eruditissimi Naironi, qui adhuc Romæ vivit.

20. *Alia que ad hunc annum pertinent.* — Celebratum hoc anno Concilium Toletanum I, ut anno cn videbimus. Mortuus est sanctus *Martinus* episcopus Turonensis, ut suo loco ostendi.

ANASTASII ANNUS 4. — CHRISTI 401.

1. *Ruffinus ab Anastasio Romanum vocatus, venire renuit, ab eodem damnatur.* — Quadragesimus primus Domini annus, Vincentio alique Fravitta (Fravito Flabito) consulibus, describitur Fastis : quo Anastasius papa, qui anno superiori Origenis hereses condemnata, audiens graviter scriptis suis aduersus S. Hieronymum ea ex causa obstrepere Ruffinum, eumdem scriptis publicis litteris Romanum vocat. Cum ille dissimilans, praetexensque quasi non Anastasii essent litterae, sed ab alio aliquo nomine ejus confictae, venire neglexit : excusans se tamen, ad ipsum Anastasium scriptis Apologiam. At ipse Romanus Pontifex in absentem, sepe vocalum, atque adesse contemneat, damnationis sententiam jure tulit. Hac autem summatis complexa, quomodo se habuerint, diligenter sunt tractatione, fidelique testificatione narranda. Atque primum quod ad rationem temporis spectat : hoc quidem anno vocalum esse litteris Anastasii papae Ruffinum, ex S. Hieronymi Apologia aduersus eum conscripta deducitur. Cum enim ea scriptio (quam confeclans esse sequenti anno, suo loco aperiens) dum meminit Anastasii litterarum, anno superiori datas dicat; ad presentem utique annum eas referre necesse est. Sunt enim haec ejus verba, dum redarguit ipsum, quod Anastasi papae iudicium subterfugerit¹ :

2. « Siricij jam in Domino dormientis profers Epistolam, et viventis Anastasii dicta contemni? Quid enim tibi (ut ait) officere potest, quod te ignorantem aut scripsit, aut forte non scripsit? Et si scripsit, sufficit tibi totius orbis testimonium : Quod nulli verum videtur, ut tanta Urbis sacerdos vel innocentia injuriam facere potuerit, vel absenti. Innocentem te vocas, ad eujus interpretationem Roma confrenui? Absentem, qui accusatus respondere non aedes : et tantum Romanae urbis iudicium fugis, ut magis obsidionem Barbaricam, quam pacata Urbis velis sententiam sustinere? Esto prateriti anni ego Epistolam suixerim», nempe Anastasii papae: « recentia ad Orientem scripta quis misit?

in quibus Anastasius tantis te ornat floribus, etc. » Intelligit enim de ejusdem pontificis Epistola scripta de Ruffino ad Joannem Hierosolymitanum episcopum anno sequenti. Quam igitur anno praterito datum dicit ab eodem pontifice Epistolam ad Ruffinum, qua ipsum Romanum vocavit, ad hunc ipsum annum eam referre necesse est : haec de tempore.

3. Cum autem dietas Anastasii papa litteras, quibus accerseretur in Urbem, causam dicturus, Ruffinus accepisset : proprie conscientie perculsus examine, sciens se ibi fore dannandum, tergiversatus venire destitutus, in dubium (ut dictum est) revocatus, num ab ipso Romano Pontifice eadem littera scripta fuissent necne : necessitatem quoque offendens Aquileiae commorandi, parentum, vel affinium gratia, a quibus triginta annorum spatio absfuisset. Ut tamen pro se ipse Anastasio satisficeret, ad eundem scriptis Apologiam, cui fidei sue Catholicae professionem adjunxit, quo se Catholicum esse monstraret. Extat ipsa, cuius est exordium² : « Audivi quosdam, etc. » de qua S. Hieronymus, ferro jam ullen aperiens : « In Epistola, inquit, sancti papae Anastasii lubricus extitisti et turbatus : in quo figas gradum, non reperis. Modo enim dicis a me esse compositam : nunc ab eo ad te debuisse transmitti, cui missa est. Rursus injustitiam scribentis arguis : etiam si scripta sit ab illo, sive non scripta, ad te nihil pertinere testaris, qui predecessor eius habeas testimonium, et rogantem Romanum, ut illam illustrares praesentia tua, oppiduli tui amore contempseris. Si a me fietam Epistolam suspicaris, cur eam in Romanae Ecclesiae chartario non requiris? ut cum deprehenderis ab episcopo non datam, manifestissime erimi nisi reum teneas, et nequaquam aranearum mihi opponas cassiculas, sed fortissimo me et solidissimo constringas rete. Si autem Romani episcopi est; stulte facis ab eo exemplar Epistole petere, cui missa non est; et non ab illo qui miserit, de Oriente expectare testimonium, cuius auctorem et testem habeas in vicino. Vade potius Romanum, et praesens apud eum

¹ Hier. Apolog. in Ruffin.

² Extat, apud. S. Hier. tom. IX.

expositula, cur tibi et absentli, et innocentii fecerit contumeliam: primum ut non recipere posse expositio nem fidei tuae, quam omnis ut scribis Italia comprobavit, et baculo tuorum uti noluerit litterarum contra canes tuos: deinde, ut Epistolas contra te ad Orientem mitteret, etc. » Sed id anno sequenti, quo ad Joannem Hierosolymorum episcopum scripsit Epistolam.

4. Ex his probe intelligis, lector, Apologiam Ruffini cum professione fidei ab Anastasio papa minime fuisse receptam; utpote quod in ea nulla mentio fieret de Origenis heresis, quarum vehementer accusabatur, prout S. Hieronymus¹ docet. Habito igitur hoc anno de Ruffino Roma judicio, quod venire vocatus neglexerit, quod pie de objectis criminibus minime satisficerit, jure merito sententiam damnationis accepit, prout iam dicta est ad eodem pontifice anno sequenti littera ad Joannem Hierosolymorum episcopum docent. Quia autem adversus invectivas ejus in S. Hieronymum ipse rescriperit, anno sequenti, suo loco pluribus dicturi sumus. Scripta quoque est hoc anno a Theophilu episcopo Alexandrino secunda Paschalis Epistola (ut superius exacte vidimus) qua idem auditores Origenis errores cum eorum auctore majori exagitavit efficacia, dicendique potentia; quam postea S. Hieronymus latine redditam misit in Occidentem.

5. *Councilium Carthaginense provinciale pro restituenda Ecclesia Africana legatos mittit ad Anastasium.* — Quod rursum ad res Occidentalis Ecclesie pertinet: hoc anno mense Junii habita est Synodus provincialis Carthaginensis, qua decretum est de legatione mittenda Romam ad Anastasium Romanum Pontificem, atque Mediolanum ad Venerium ejus sedis episcopum, ut Africana Ecclesia sacris ministris maxime indigeni considerent. Quod enim ad temporis rationem pertinet; cum haec Synodus ut ejus Acta significant celebata dicatur post consulatum Flavii Stiliconis, utique ad praesentem annum referenda est, qui primus sequitur post ejusdem Stiliconis consulatum priorem: nec est quod ad posteriorem ejus consulatum referri possit, qui post annos sex contigit, quando jam Anastasius papa, cuius est in Synodo mentio, ex hac vita migrarat. Quanta autem Africana Ecclesia laborat et penuria clericorum, ex verbis Aurelii episcopi Carthaginensis acipe, quibus sic allocutus est Patres²:

6. « Ecclesiarum Dei per Africam constitutarum necessitates mecum ophime novil charitas vestra, sanctissimi fratres. Et quoniam praestitit Dominus, ut ex aliqua parte sancti eboris vestri esset congregata presentia: videtur mihi ut has easdem necessitates, quas pro sollicitudine nostra indagare potuimus, in medium proferamus. Quas cum approbaverit vestra sinceritas; sit consequens, eligendum esse munus ex nostro numero consacerdotalem,

qui, auxiliante Domino et orationibus vestris, et has ipsas necessitates suscipere possit, et graviter per agendas implere, perrecturus ad transmarinas Italie partes, ut tam sanctis fratribus et consacerdotibus nostris venerabilis sancto fratri Anastasio Sedis Apostolice episcopo, quam etiam sancto fratri Venerio sacerdotib[us] Mediolanensis Ecclesie necessitatem ipsam atque dolorem atque inopiam nostram valeat intimare. Ex his enim sedibus hoc fuerat prohibitum: quo noverint communis periculo providendum; maxime quia tanta indigentia est clericorum, multaque Ecclesia ita deserte sunt, ut ne unum quidem diaconum vel illitteratum (leclorem) habere reperiatur. Nam de ceteris superioribus gradibus et officiis facendum arbitror: quia (ut dixi) si ministerium diaconi facile non inventur, multo magis superiorum honorum inveniri non posse, certissimum est. Et quotidiano planetus diversorum pene emortuarum plebiū jam non sustinemus: quibus nisi fuerit aliquando subventum, gravis nobis et inexcusabilis innumerabilium animalium perentium causa apud Dominum mansura est. » Hactenus Aurelius.

7. Cui autem episcoporum ejusmodi fuerit decreta legatio, haud exploratum satis haberi potest. Annisse Synodi petitioni Anastasiū papam, ministros Ecclesie in Africam mittendo, argumento est, quod et hi majora curavit. Scribens enim ad Africanos episcopos, de reducendis in Ecclesiam Donatistis, provinciam perdifficilem aggrediendam, admonuit; quod opus sollicitus impleri mandavit: dicemus de hac re, cum paulo post sermo erit de universalis Synodo Carthaginensi hoc eodem anno eadem ex causa mense Septembri magna celeritate atque celebrata congregata, iussu (ut ex ea colligitur) ejusdem Pontificis Anastasii. Sed et Venerium Mediolanensem episcopum favisse votis Africanorum episcoporum, ex eo existimamus, quod peculiaris ille auctor Vita S. Ambrosii Paulinus, ejusdem Ecclesie quondam lector, in Africam amissa appetet; consedisseque Carthaginē apud Fortunatum diaconum, ipse testatur; et quidem S. Augustini petitione se scripsisse ejusdem S. Ambrosii res gestas, in eadem ipse scriptione confirmat. Quem quidem et eundem illum putamus esse Paulinum, qui in eadem Ecclesia Africana adversus haeresim Pelagianam primus omnium strenue Galesium exigitavit, de quo suo loco pluribus agendum erit.

8. In hac ipsa igitur priori Synodo Carthaginensi trahit duo canones editi legitur ex rectato breviario canonum Hipponiensium Concilii, de quo superius mentio facta est; inter quos et canon ille repertus insertus, quo in Ecclesia etiam passiones martyrum in corum anniversaria die legi conceidunt³. Porro Aurelius episcopus Carthaginensis sollicitus tuit, ut hoc eodem anno ex omnibus Africana Ecclesiae provinciis ad Synodum colligerentur

¹ Hier. Apolog. lib. II. in prime — ² Exstat. tom. I. Concil.

³ Concil. Carth. c. 13.

episcopi; indixitque Synodus generalem ad mensam Septembres, ut omnium sententia summi ponderis res tractaretur, nimurum pax universalis cum omnibus Donatistis; sciens in hanc rem ineundam sua admonitione incumbere Romanum Pontificem, et vota simul concurrere imperatorum.

9. Concilium generale Carthaginense de reversione Donatistarum ad Ecclesiam unitatem. — Quod igitur hoc anno Anastasius papa de Ecclesia universali curam gerens, sciens ipsam Ecclesiam Africanam ex Donatistarum schismate magnopere laceratam, de unitate antedictori studio procuranda litteras deditisset ad Aurelium episcopum Carthaginensem aliasque aliarum in Africa provinciarum episcopos: idem plurimi facientes admonitionem Romani Pontificis, indixerunt generale Concilium Carthagine; quo ex omnibus province Africanis hoc anno ad idus Septembres de his acturi convenirent episcopi. Haec quidem omnia ex iis que idem Aurelius Carthaginensis episcopus in eadem Synodo prefatus est, satis explorata redduntur. Primum vero ejusmodi Concilio proficiuntur iste titulus et prefatio¹: « Vincenio et Flalito viris clarissimis consulibus, idib. Septembres, Carthagine in secreto basilice Restitute, cum in Concilio congregati in Ecclesia Carthaginensi consedissemus ex Africenis omnibus provinciis episcopi, id est, Aurelius ejusdem sedis episcopus cum collegis suis, quos eorum subscriptio manifestat: at idem Aurelius episcopus: Recitatis Epistolis beatissimi fratris et consacerdotis nostri Anastasii Ecclesiae Romane episcopi, quibus nos paternae, et fraternalis charitatis sollicitudine ac sinceritate adhortatus est, ut de hereticorum, et schismaticorum Donatistarum insidis et improbatibus, quibus Africanam Catholicam Ecclesiam graviter vexant, nullo modo dissimulemus. Gratias agimus domino nostro, quod illi optimo et sancto antistiti suo tam plam curam prombris Christi, quamvis in diversitate terrarum, sed in una compage corporis constitutis, inspirare dignatus est ». Ista ipse coram Patribus Aurelius praefocutus est: quibus intelligas Romani Pontificis universale in Ecclesia regimen: seiasque pariter, sic Aurelium appellare Anastasium collegam, fratrem, et consacerdotem, ut tamen eundem recognoscat et patrem, cum commendat ejus paternam, et fraternalm erga omnes charitatis sollicitudinem.

10. Quod autem spectaret ad conciliandos Ecclesie Catholicae Donatistas; in negotio plane difficultissimo, ac sepe frustra tentato, visum omnibus lenitate potius, quam severitate agendum fore. Sed et quod turpe censeretur Orthodoxe fidei professoribus, aliter quam ratione adversarios superare; illud in primis Patres excogitarunt, ut in universis Africanas provincias, ad ipsarum prefectos ac judices, penes quos Acta publica servarentur, litteras darent; quibus significarent, ut ab iisdem curarentur exquiri omnibus in locis, in quibus Maximia-

niste a primoribus Donatistis avulsi, haberent Ecclesias, res gestae in publica monumenta relate; hec idcirco, ut ex actis ipsis Donatistarum cum Maximianistis, manifesti idem (ut dictum est superior) convinci possent erroris: frustaque ipsis objicere in Catholicos, que ipsi sepius perpetrasserent contra Maximianistas: ut S. Augustinus frequenter inculcauit exprobaret, suismet ipsum factis illos omnino convincens.

11. Sed et illud decretum, quod ad pacem, et unitatem ineundam conducere visum est, ut ad ipsum in primis Apostolicae Sedi antistitem Anastasiū aliasque transmarinos episcopos scriberetur, ut Donatistis redire volentibus ad Ecclesiam Catholicam indulgeretur, in iisdem ordinibus apud suos ante susceptis (si hoc recipiens episcopus condicere existimat) posse perseverare: quod quidem olim Melchiadis pape tempore in Romano Concilio cum eisdem Donatistis fuisse transactum, diximus: licet postea in transmarina Synodo illud de Donatistis sancitum fuerit, ne redeentes ad Ecclesiam cum honoribus ante obtentis reciperentur. Sed in praesens Africani episcopi id illis concedi postulant, ut eo modo recipere ipsis possent, quod universalis paci Ecclesie id maxime profuturum intelligerent.

12. Quid vero acturi essent post accepta a provinciarum judicibus Acta publica Donatistarum cum Maximianistis, postque indultam ab Anastasio papa facultatem recipiendi eos ad Catholicam Ecclesiam redeentes, si expediret, etiam cum honoribus, Patres ita in eadem sessione decernunt¹: « Deinde placuit, ut his peractis, legati etiam praedicande pacis et unitatis gratia, sine qua salus Christiana non potest obtineri, e numero nostro ad ipsum Donatistarum, sive quos habent episcopos, sive ad plebes mittantur: per quos omnibus in nocturni perferatur, quam nihil habeant, quod adversus Ecclesiam Catholicam juste possint dicere: maxime ut manifestum fiat omnibus per gesta etiam municipalia, proper documentorum firmatatem, quid ipsi de Maximianistis schismaticis suis egérint: ubi eis divinitus demonstratur, si attendere velint, tam inique tunc illos ab Ecclesie multate precisos, quam inique nunc clamant a se Maximianistas schisma fecisse: ex quorum tamen numero quos jam plenarii Concilii sui auctoritate damnaverant, in suis honoribus denno receperint; et baptismissum, quem damnati et exclusi dederant, acceptaverint. Ut videant quam stulto corde resistant paci Ecclesie toto orbe diffusæ, cum ista faciant pro parte Donati; neque se istorum quos ita receperunt, communione proper intuitum pacis contaminari dicant; et nos condemnent, id est, Ecclesiam Catholicam etiam in extremis terrarum partibus constitutam, per eorum communionem inquinatam, quos tunc accusantes convincere nequererint ». Hee summa fuit legislationis pro conciliatione Dona-

¹ Extat insertum Concil. Afric. c. 33. tom. 1. Concil.

¹ Conc. Afric. c. 36

tistarum mittendæ, et quidem (ut arbitror), sancti Augustini suggestione; qui agens contra Petilianum, Cresconium, atque alios Donatistarum episcopos, eo irrefragabili ad convincendos ipsos utitur argumento; nimur inibit esse quod eos retardare posset ab ineunda cum Catholicis concordia, etiam si lapsorum communicatione olim inquinati fuissent: nec respendum ab eis horum baptismus. Nam si ob bonum pacis illi id prastare Maximianistis decreto universalis Concilii decrevissent; quomodo non magis ob totius Christiani orbis cum eis coniunctionem et pacem id ipsum prastare sollicitius debuissent?

13. His in Concilio, Paucibus consultis, firmiter stabilitis, quatuordecim reperiuntur statuti canones ad disciplinam Ecclesiasticam recte instituendam, restituendamque ex antiquioribus regulis, ut de calibatu diaconorum, presbyterorum, et episcoporum, deque non transferendis episopis de sede in sedem, de baptizandis infantibus, et aliis, quorum nonnulla in aliis Conciliis ante habitis reperiuntur fuisse decretata, que relinquimus disquirenda lectori. Ad postremum vero illud additum est decretum, ut litteræ legatorum, qui mittendi essent ad Donatistas, scriberentur omnium nomine ab episcopo Carthaginensi, quod et postea factum est, cum eadem legationes mittendæ fuerint.

14. Quid autem post actum sit, accurate perstigemus. Missis a Concilio litteris ad Anastasium Romanum Pontificem et alios Italie episcopos pro indulgentia redeuntrum Donatistarum ad Ecclesiam, nimur, ut si episcopo eos recipienti expediens visum sit, idem cum honoribus ordinibusque reciperentur: indulssisse id ipsum Anastasium papam, et qui cum eo congregali erant episcopi, certum illud est argumentum; quod constet Africanos episcopos ea usos esse concessa auctoritate. Nam S. Augustinus hanc adversus Cresconium¹ habet: « De episopis quidem vel clericis recipiendis alia quaestio est. Quamvis enim cum apud vos ordinantur, non super eos invocetur nomen Donati, sed Dei: tamen ita suscipiuntur, ut videtur paci et utilitati Ecclesiae convenire»; et paulo inferius: « Proinde vestri episopii, seu quilibet clericii, quantum ad illa Ecclesiastica officia pertinet, sic in Catholicam suscepti sunt unitatem, quemadmodum expedire videbatur iis, quorum salutis per eorum consulebatur officium vel exercendum, vel omnitudinem, etc. » Hac ex decreto Anastasi Romani Pontificis et eorum qui cum eo convernerunt episoporum: desiderantur tamen Epistola, quas Pontifex de his reddidit ad episopos Africanos. Quomodo autem, cum haec omnia Africani episopii ab Anastasio Romano Pontifice accepissent, iterum Carthaginie convocato Concilio, de his omnibus per legatos Roma redeuntes reddit certiores, de convenientiis Donatistis edidere decretum, suo loco dicemus. Jam vero que Africana Ecclesie reliqua sunt anni huius ordine presequebantur.

15. *Honorius immunitotem concedit Catholicis clericis et monachis.* — Hoc item anno Honorius imperator pro clericis ista rescriptum ad Pompeianum proconsulē Africā²:

« Quicunque Catholice religionis clerici intra eum modum, unde virtus emendi vendendique usum lege praesertim exerceant: ab anaria pensione habeantur immunes. Ab his quoque, quos a publici laboris actu et gradus clericatus, et (quod non minus est) sanctior vita defendit, praecipimus temperari. Nec enim ullum eorum, qui excepti legibus probabantur, subiacere patimur injuria, etc. Dat. prid. id. Jul. Mediol. post consulatum Stiliconis et Aureliani VV. CC. » Haec rescribens pro Catholicis tantum Africana Ecclesie imperator, tacite admonitos voluit, Donatistas, ut alienos ab Ecclesia, ab imperatore rejectos haberi; ut ita ea vexatione tributorum ad mentem integrum redire deberent. Quod vero iisdem, quibus clericos, privilegiis frui voluit eos, « quos, inquit, sanctior vita defendit»: per hos esse monachos intelligendos, omnes puto consentient.

16. *Narratio Marci Gazensis de legatione quam Porphyrius episopas suscepit Constantiopolim ad Eudoriam de erranda idolatria, et Christianis tutandis, adificandoque Gaza Ecclesia; quo omnia feliciter eveniunt.* — His autem de rebus hoc anno gestis in Occidente narratis, iam in Orientem, in ipsam regiam civitatem Constantinopolim commigret oratio, ibi diutius rerum gestarum copia definenda. Hoc igitur anno, quinto id. Apr. (ut auctores sunt Sozomenus³, Sozomenus⁴, Marcellinus⁵, et alii) Arcadius imperator auctus est filio, quem patris nomine Theodosium nominavit. At que praecesserunt natale ipsius, quae mox fuerint subsequuta, nempe baptismus et alia ex fidelissimo auctore, qui interhuius, nempe Marco Gazensi diacono, verbis ipsius hic describamus. Ad haec enim ipse narranda incidit, cum profectionem Joannis Casarei Palestinae atque S. Porphyrii Gazensis episoporum Constantinopolim ob rem gravissimam, nempe ob demolitionem famosissimi Mariae idoli templi, ad imperatorem Arcadium, pluribus narrat. Quam quidem historiam, ut rem dignissimam ad institutumque spectantem reddimus. Sed antequam eam aggrediamur; debet lector meminisse, quia ante biennium recitata sunt ex eodem auctore de sua ipsis eadem ex causa suscepta legatione ad euendum imperatorem; quam ministri illius, cui negotium mandatum fuit, avaritia, irrlam prorsus redditum esse diviximus. Cum vero Ecclesia ibi posita gravioribus in dies a Gentilibus illis agentibus vexationibus agitaretur; ipse ejus Ecclesia sanctissimus presul profactionem ad imperatorem institut. Sed quomodo haec singula se haberint, auctorem ipsum Marenum diaconum audiamus: multa enim scito digna, omniisque fide festata posteris commendavit;

¹ Aug. cont. Crescon. l. ii. c. 11. 12.

² L. xxxvi. de Episc., et cleric. C. Theod. — ³ Soz. l. vi. c. 6.— ⁴ Sozom. l. viii. c. 1. — ⁵ Marc. in Chron.

licet rudiori stylo et versione scrupulosa ad verbum redditum, appareant minus compa : sed ad ornatum salis ipsa sibi veritas est, cuius fulgore obscura quaque nitescunt. Sic igitur rem auctor aggreditur :

17. « Quo magis autem videbant Idololatras Gazenses multiplicari Christianos, eo magis efferebantur, et non sinebant eos obire officia civilia, sed eis utebantur tanquam malis famulis. Videis autem rursus beatus Porphyrius magnam injuriam, que fiebat Christianis, et non ferens ; adspiciens vero probris et contumeliis appetitos, proficiscitur Cæsaream ad beatum Joannem archiepiscopum ; et roget eum cum lacrymis, ut prebeat ei quietem. Dicebat enim se non posse pati amplius gravia et absurdia, que fiebant a Gazeis. Beatus autem Joannes cum audivisset, rogabat eum ut aequo, et forti animo pateretur, et refineret episcopatum. Respondens vero sanctissimus Porphyrius, dixit ei : Te attestor coram Deo, qui non est visibilis, et spem nostram Jesum Christum Dominum omnis creature, et adorandum et vivificum sanctum Spiritum, ne despicias petitionem meam, ne requiratur a nobis interitus animarum innumerabilium. Sed rogo te, pater, ut mecum naves ad urbem regiam, ut rogemus imperatores, Rege celesti annuent, ut everlant templa idolorum. Respondens autem beatus Joannes dixit ei : Fili, justa quidem est petitio; sed non est aptum tempus : jam enim imminet conversio hiemalis. Respondit beatus Porphyrius : Si vult nos Deus esse, et Gazei populum convertere, potest etiam servare in hieme. Tu vero, pater, ejus fidem clementie, et misericordie, id velis, et iter nobis succedet feliciter. Dicit ei beatus Joannes : Fiat voluntas Christi.

18. « Postquam autem beatus Joannes est ei pollicitus , scribit al me, ut quamprimum venirem Cæsaream, et afferre mecum tres libros, et quadriginta tres nummos, qui ei restabant ex redditu sanctæ Ecclesiæ. Ego vero acceptis litteris, cum sumpsissem libros et nummos, protinus sum egressus : et cum venisssem Cæsaream, inveni sanctissimos episcopos paratos ad navigandum. Et cum post duos dies solvissemus, navigavimus vicesimo tertio mensis (Februarii). Et cum Dei benignitate fuisset nobis secunda navigatio, spatio deceun dierum appulimus ad Rhodum insulam. Erat autem tunc in insula in adversa ejus parte quidaun monachus nomine Procopius, qui nunc est relatus in numerum angelorum : dormivit enim quinque abhinc annis, cum vixisset vitam nulli culpe afflentem, in jejuniis et vigiliis et summa pauperate. Habebat vero donum quoque prophetie, et virtutem expellendi dæmones. Cum nos autem (ut dictum est) Rhodum appulissimus, et andivissemus de vita sancti viri, necessarium duximus eum non præterire, sed ejus angelica frui consuetudine. Et cum rogavissemus ubinam haberet monasterium, ad eum profecti sumus navigantes in cymba. Et cum pervenissemus pulsavimus ostium : statim autem

egressus, per se aperuit nobis, etiam si haberet apud se alium discipulum. Cum autem adspexisset sanctissimos episcopos, procidens in terram eos adoravit. Deinde surgens, me quoque est deoseculatus, et pinni Eusebium diaconum, quem secum ducebat S. Joannes archiepiscopus ». Vidisti, lector, quali honore a sanctis monachis accipi solerent episcopi ? Sed pergit ipse :

19. « Cum nos introduxisset in oratorium, retrocessit, dans priorem locum beatissimis episcopis, dicens : Decet vos sacerdotes habere priorem locum; me autem humilem et abjectum, et qui ordinatiōnem non sum assecutus, posteriorem. Tunc cognovimus sanctissimum Procopium esse perspiciendo occulta præditum potestate. Cum enim nos nunquam adspexisset, neque de nobis audivisset, cognovit per Spiritum eos esse episcopos, beatissimos, inquam, Joannem et Porphyrium ; et ideo eos honore affecti dicendi preces priori loco. Et inde post preces sedimus ; et cum esset nobis locutus multa animæ utilia, rogavit causam suscepti itineris molestie. Beatus vero Porphyrius omnia ei narravit de Gazeis, quantus sit eorum furor in colendis simulacris, et quam multa mala ab eis patarentur Christiani ; et quod ea de causa ascendunt, ut rogent imperatores ut extortant templum idolorum. Cum autem audisset S. Procopius anachoreta, dixit : Domine Iesu Christe, converte famulos tuos a fraude diabolica, ad fidem illumina. Deinde dicit sanctissimis episcopis : Ne sitis animo anxii, o patres : Deus enim, qui novit zelum vestram fidei, iter vobis diriget, et dabit omnia que sunt vobis cordi. Agite ergo, et ea vobis d. ho monita, quae Deus revelavit humiliati mea. Primum enim convenire sanctissimum episcopum Joannem, et cum eo preces ad Deum fundite, et ei rem exponite. Et ipse est vobis consultorus ea, que ipsi revelavit Dominus. Non enim potest loqui in patatio, quoniam irascitur ei imperatrix Eudoxia. Ipse vero vos commendabit Amantio cubiculario dominiæ, viro pio, qui et habet in honore sacerdotes. Ipse vos introduceat ad imperatricem : et quando ad eam ingressi fueritis, vos est benigne exceptura : exponite ergo ei rem universam, et jubete eam valere, et exire. In secundo autem ad eam ingressu, postquam vos eam hujus rei admoneritis, dicite ei : Speramus in Christum Filium Dei, quod si rei praesenti studueis, est tibi daturus filium wasculum. Cum hoc autem audiuerit, est latitatura : est enim prægnans, et hic est mensis nonus ex quo concepit. Et est factura omnia, ut rem vobis reddat effectam, Deo annuente.

20. « Nos autem cum audissemus que dixerat vir sanctus, et credidissemus ei que fuerat locutus, et ipse nos Deo commendasset ; egressi sumus et solentes illo die navigavimus, et post alios decem dies pervenimus Byzantium : et accepto hospitio, sequenti die ivimus ad sanctissimum archiepiscopum Joannem. Cum vero cognovisset quinam essemus, nos accepit magno honore et observantia. Nos autem rogavit, quanam de causa hunc viæ laborem

sustinuimus : et ei narravimus. Et cum cognovisset, recordatus est nos longo ante tempore hoc rogasse litteris : et cum me agnoveret, benigne est complexus. Rogat vero nos, ne angamur animo, sed spem habemus in Dei misericordia. Dixit autem nobis : Ego quidem non possum loqui cum imperatore; eum enim in me irritavit imperatrix, quoniam eam reprehendi propter possessionem, quam cum concupissem, eripuit. Et mihi quidem non est hoc cura, quod irascantur : scipios enim lesrerunt, non me : nam etsi hædant meum corpus, animæ multo magis priderunt : hoc tamen relinquamus Dei misericordie. De nostro autem edicto, si videatur Domino, cras accersam euangelium Amantium, qui est euangelius imperialis, et multum potest apud eam, et est vere Dei servus : eique rem exponam ; et magnum adhibiturns est, Deo annunciente, studium. Nos vero, cum sic ille nobis promisisset, et nos Deo commendasset, ivimus in nostrum hospitium.

21. « Die aulem sequenti ivimus ad sanctum, et invenimus apud eum cubicularium Amantium : rei enim nostre curam gesserat, et eo accessito, de re nostra eum docerat. Postquam autem ingressi sumus, et cognovit Amantius nos esse eos, de quibus cum ipso fuerat locutus ; surgens adoravit sanctissimos episcopos, facie inclinata in terram. Illi vero cum cognovissent quisnam esset, eum sunt ampliæ et osculati. Porro autem eis quoque jussit sanctissimus episcopus Joannes ore proprio cubicularium edocere de re sua. Sanctissimus autem Porphyrius ei omnia narravit de idololatriis, quemadmodum libere et confidenter faciunt res nefarias, et quemadmodum affligunt et vexant Christianos. Ille vero audiens, flevit, et impletur zelo divino, atque dicit eis : Ne sitis anxii, patres : Dominus enim Christus defensurus est suam religionem : orate ergo vos, et ego loquar cum Augusta : et spero in Deum universorum, fore ut consuetam suam faciat misericordiam. Die autem crastino vos ad eam introducam ; et ipsa ore vestro a vobis docebatur que vultis : inveniens vero eam a me prius instruam. Cum haec autem dixisset, nobis valere jussis recessit. Nos quoque cum multa spiritualia locuti essemus cum sanctissimo archiepiscopo Joanne, ipseque nos Deo commendasset, recessimus.

22. « Die vero sequenti nos accersit cubicularius Amantius per duos decanos, nt iremns in palatium. Et surgentes propere ivimus : invenimus autem ipsum nos exspectantem. Qui accepit duos episcopos, et eos introduxit ad Augustam Eudoxiam. Postquam vero eos adspexit, prior eos salutavit, dicens : Benedicite, patres. Illi autem eam venerati sunt. Sedebat autem super arcuum lectum, et dicit eis : Ignoscete milii, sacerdotes Christi : propter venitris, que me premit, necessitatem, non occurri : debebam enim in vestibulo occurrere vestram sanctitati. Sed propter dominum orate pro me, ut quod est in utero, in lucem edam cum Dei benignitate. Sanctissimi autem episcopi admirati tantum ejus demissionem, dixerunt : Qui benedixit uterum Saræ,

Rebeccæ, et Elizabeth, benedicat et vivificet id quod est in tuo ventre. Postquam vero locuti sunt alia quoque verba spiritualia, dicit : Scio eur hunc viæ laborem suscepseritis : me enim prius docuit Amanthus euangelius. Quod si vos quoque me vultis docere, jubete, patres. Jussi autem docuerunt omnia quæ pertinebant ad idololatrias, quemadmodum secure agerent res impias, et sua potentia opprimebant Christianos, non sinentes eos obire ullum officium publicum, neque sua prædia colere, ex quibus vegetalia publica pendunt imperatorie potentiae. Cum haec audisset imperatrix dixit : Ne sitis anxii, patres : spero enim in Dominum Jesum Christum Filium Dei, fore ut persuadeam imperatori ea facere quæ decent vestram sanctam fidem, et vos hinc dimittat compotes desiderii. Alibi ergo, et vos relicte : estis enim defalcati : et orale ut Deus opem fieri meæ petitom. Haec cum dixisset, jussit affirri pecunias : et cum accepisset circa tres pugilos, dedit sanctissimis episcopis, dicens : Haec interim accipite ad expensas. Episcopi vero his acceperunt, cum multum ei benedixissent, exierunt. Euntes autem magnæ pecunia partem distribuerunt decanis, qui præerant portis ; adeo ut paucae apud eos remanerent.

23. « Imperatrix vero, cum imperator esset ad eam ingressus, docuit eum negotium episcoporum. Petiti autem ut everterent templum Gaze. Imperator autem eum cum audisset, ægre tulit, dicens : Seio illam civitatem esse dedicatam cultui simulacrorum, sed est erga nos grato animo in pensitandis vegetilibus publicis, que quidem confort plurima. Si ergo eorum tempora repente diruamus, metu se in fugam conjicent, et perdeamus tantum canonom. Sed si videtur, eos paulatim affligamus, idololatrias adimentes dignitates, et alia civilia officia ; et jubemus tempora eorum claudi, et non amplius celebrari. Cum enim afflitti fuerint, ad omnes redacti angustias, agnoscent veritatem. Nam quod exsuperat, si id sit repentium, grave est illi qui sunt subiecti. Imperatrix autem cum id audisset, fuit magno dolore affecta : erat enim acris et fervens in fide. Imperator vero hoc solum respondit : Dominus est opem latus servis suis Christianis, sive nos velimus, sive nolimus. Haec nobis narravit prius Amantius cubicularius.

24. « Die autem sequenti accersit nos Augusta : et cum de more prior salutasset sanctos episcopos, jussit eos sedere. Postquam vero locuti essent multa verba spiritualia, dicit eis : Locuta sum cum imperatore, et aliquantum ægre tulit. Sed ne animo angamini : Deo enim volente, non sum cessatura, donecne vobis necessitatis, et egrediamini assecuti vestrum, qui est ex Deo, scopum. Episcopi autem his auditis, adoraverunt. Stimulatus vero sanctus noster Porphyrius, recordatus ejus quod dixerat beatissimus Procopius anachoreta, dixit imperatri : Labora propter Christum : et ipse pro tuo labore est tibi datus filium, qui vivel, et imperabit, te viende, et cum eo fruente multis annos. Cum hoc audisset imperatrix, repleta est laetitia, et ruber eva-

sit ejus vultus, et ei accedit major ea quam habebat pulchritudo : ea cuius que appareat, ostendunt ea que latent. Dicit itaque sanctissimus episcopis : Orate, patres, ut quomodo dixisti, Deo volente, pariamus masculum : et si hoc factum fuerit, pollicor vobis me facturam omnia que petitis. Quin etiam aliud quoque quod non petistis, sum factura, Christo annuente. Sanctam enim Ecclesiam aedificabo Gaza in medio civitatis. Abite ergo in pace, et quiescite, assidue pro me rogantes, ut eum Dei benignitate pariam; et paulo post id implebo. Cum autem valedixissent episcopi, et eam Deo commendassent, egressi sunt ex palatio. Precahamur autem ut pareret masculum : credebamus enim ei quod dixerat saeculus Procopius anchorela; et ibamus quotidie ad sanctissimum Joannem archiepiscopum, et frimebamur sanctissimi ejus alloquuis dulcioribus super mel et favum. Veniebat vero ad nos Amanthus eubienarius, aliquando quidem ferens responsa imperatricis, aliquando etiam ut nos convenire.

25. « Paucis autem post diebus parit imperatrix masculum, et imponunt ei nomen Theodosium, quod erat nomen ejus avi Theodosii Hispani, qui imperavit simul cum Gratiano. Natus vero Junior Theodosius, fuit in lucem editus in purpura. Unde etiam cum primum fuisset natus, fuit renuntiatus imperator ». Ita quidem acclamatus tunc et purpura tectus : caternum solemnis institutio, qua collatum ei nomen imperatoris, facta habetur anno sequenti, ita Marellino et aliis testantibus. Sed pergit reliqua narrare Marcus : « Facta est, inquit, magna letitia in civitate, et fuerunt quidam missi per civitates qui huc renuntiarent, donaque et numeru erogarent. Domina autem cum primum peperisset, et surrexisset et sella puerperii, misit ad nos Amanthum, dicens nobis per ipsum : Ago Christo gratias, quod per vestras sanctas preces Deus donavit mihi filium. Precessini ergo, patres, illi vitam, et milii lumeni abjecte, ut impleam ea que vobis sum pollicita rursum, ipso volente Christo, per sanctas preces vestras. Cum autem impleli essent septem dies a puerperio, nos accersit, et nobis occurrit in porta cubiculari, portans infantem in purpura. Inclinavit vero caput, dicens : Benedicite, patres, mihi, et filio quem donavit Dominus per sanctas vestras preces. Infantem quoque tradidit, ut ipsum signarent. Sancti autem episcopi et ipsam et infantem signarunt signo Crucis : et cum precati essent, sedrunt.

26. « Postquam autem ipsi locuti essent multa verba plena compunctione, dicit eis domina : Scitis, patres, quid de re vestra statui facere? Dominus vero meus Porphyrius respondens, dixit : Quaecumque statuisti, ex Deo statuisti. Elenim in hac nocte revealatum fuit mee humilitati per visionem, me esse Gazae, et stare in delubro quod illic vocatur Marnium, et tuam pietatem mihi tradere Evangelium, et dicere : Accipe, lege. Ego autem cum aperuissem, inveni locum illum, in quo dicit Dominus Christus Pe-

tro¹ : « Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam ; et porte inferi non prevalebunt adversus eam. Tu vero, domina, respondens dixisti : Pax libi : esto fortis et strenuus. Post haec autem sum excitatus. Et ex hoc persuasum habeo, fore ut Dei Filius tui animi instituto open ferat. Die vero nobis, domina, quid statueris.

27. « Imperativus respondens, dixit : Si Christo placuerit, paucis post diebus, dignabitur infans sancto baptisme. Ille ergo, facile supplicationem, et petit in ea quaecumque volueritis : et quando egressus fuerit infans ex venerando baptimate, tradite supplicationem ei qui ipsum portabit. Ego autem docebo eum, quid facere oporteat : et spero in Dei Filium, cum rem totam esse dispensaturam e voluntate sue clementie. Nos autem his promissis ab ea accepimus, cum ei et infanti multum benedixissimus, egressi sumus ; et euntes fecimus supplicationem, in charta multa ponentes, non solum eversionem templorum simulariorum, sed etiam privilegia dari sanctae Ecclesiae et Christianis, et praebrei redditum : erat enim pauper saecula Ecclesia.

28. « Cum autem dies præterissent, venit dies in quo erat illuminandus novus imperator Theodosius. Erat vero coronata et ornata universa civitas olenserico et auro et omni alio ornamento : adeo ut non posset quispiam explicare ornatum civitatis : quia etiam inundantem habitatorum multitudinem licebat intueri variatam multiplici et diverso genere vestium. Non est autem meorum virium dicere splendorem illius ornatus, sed illorum qui sunt in dicendo exercitari. Ego autem transihi ad presentem veram conscriptionem. Baptizato Juniori Theodosio, et ab Ecclesia egresso in palatum, licebat rursus intueri decorem eorum qui praecrant multitudini, et vestem eorum refulgentem : erant enim omnes candidati, ut existimaretur multitudine esse nive repleta. Praecedebant autem patricii illustres, et omnis dignitas cum ordinibus militaris, omnes portantes cereos, ut putarentur astra cerni in terra. Erat vero prope infantem, qui portabatur, ipse quoque imp. Arcadius, vultum habens hilarem et nifidum magis, quam ea quam gestabat, purpura. Unus autem ex proceribus portabat puerum in splendida ueste. Nos vero admirati sumus, videntes tantam gloriam. Dicit autem nobis S. Porphyrius : Si ea que paulo post evanescunt, tantam habent gloriam : quanto magis celestia, que sunt parata sanctis, que nec² oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt? Stetimus autem nos in vestibulo sancte Ecclesiae, habentes etiam chartam supplicationis.

29. « Postquam vero fuit egressus e baptismate, exclamavimus, dicentes : Rogamus tuam pietatem, chartam quoque porrigitos. Cum autem adspexisset is qui portabat puerum et cognoscetab rei nostram (eam enim prius didicerat a domina) jussit chartam ei dari : et cum accepisset, constitut. Jussit

¹ Matth. xvi. — ² Isa. lxiv.

autem fieri silentium : et cum solvisset, legit partem ; et cum involvisset, subjecit manum capiti infantis ; et cum illud inclinasset, clamavit coram omnibus : Jussit ejus potentia ea fieri quae sunt in libello suplici. Omnes autem cum adspexissent, sunt admirati, et adorabant imperatorem, eum beatum pronuntiantes, quod dignus esset habitus, qui videbat in vita sibi imperantem. Exultabat autem ipse audiens. Imperatrici quoque Eudoxiae fuit annuntiatum quod factum fuerat propter suum filium : letata est autem, et genibus flexis. Deo egit gratias. Ingresso vero infante in patrum, ei occurrit domina, et eum accepit et osculata est. Et eum portans, ipsum quoque salutavit imperatorem, dicens : Beatus es, dominie, propter ea quae viderunt oculi tui in vita tua. Et imperator latobatur audiens. Cum autem imperatrix eum vidisset hilarem, dixit : Si videtur, sciamus quidnam continet supplicatio, ut omnino fiant que in ea continentur. Imperator vero jussit legi chartam : et postquam lecta fuit, dixit : Gravis quidem est petatio, sed gravior est recusatio ; quoniam haec est prima jussio filii nostri. Dicit autem ei domina : non solum prima jussio, sed etiam in hoc sancto habitu et pietatis gratia supplicatio, et petita a viris sanctis. Vix tandem annuit imperator, cum domina valde ei instaret. Haec autem omnia renuntiavit prius Amantius.

30. « Die autem sequenti nos accersit imperatrix : et cum de more prior salutasset sanctos episcopos, jussit sedere, et dixit eis : Vestris precibus concessit mihi Deus rem vestram : idque factum fuit ejus auxilio. Videlicet autem quamam via et ratione sum usa. Sed si videtur, crastina die accersam quemadmodum, et eoram vobis jubebo, ut convenienter ei quod continet supplicatio, fiat rescriptum divinum ex nomine duorum imperatorum ; et ut semel dicam, faciat omnia quae consequuntur. Episcopi autem, his auditis, ei multum benedixerunt et ejus filio et imperatori. Cumque multa alia disseruerint anima utilia, postquam valedixissent, exierunt. Die vero sequenti accersit questorem et nos : dicit autem ei : Accipe hanc chartam, et convenienter ei quod in ea confinetur, divinum rescriptum manda litteris. Questor autem, accepta charta, divinum rescriptum dictavit celeriter, nobis presentibus. Et autem suggestimus, ut duces et consulares, et res eorum depudaret ad ferendam nobis open. Postquam vero perfectum fuit divinum rescriptum, et subscriptum ; regavimus dominum, ut hoc negotium mandaretur alieni viro illustri. Jussit autem Amantius querere virum bono zelo praeditum Christianum, cui hoc negotium deberet committi. Multi cum ex iis qui tunc erant in dignitatibus, simulata habebant fidem : de quibus sumpsit penas divina iustitia. Cum enim rescivissent imperatores eos non recle se habere circa fidem intemeratum, privarunt suis dignitatibus, eosque in corpore punierunt, et muletarni pecunias : haec autem facta fuerunt antea. Quocirca jussit Augusta negotium nostrum committi viro orthodoxo.

31. « Commissum vero fuit negotium eidam nomine Cynegio ex consistorio, qui fuit vir admirabilis et fide fervens. Eo autem accessito, jussit Augusta, ut omnia idola usque ad solum everteret et igni traderet. Porro ei quoque manu sua dedit pecunias dicens : Accipe ad sumptus, et nihil capias a sanctissimis episcopis. Cum talia autem inaudita accepisset a domina, egressus est promptior et alacrior ». Erat plane Cynegius vir clarissimus, ad quem postea creatum prefectum praetorio extant data rescripta¹. Subdit porro Marcus : « Cum vero transegimus reliquum biemis, et fecissimus sanctos Festos Paschales et diem Resurrectionis, parabamus nos ad navigandum. Rogavimus autem admirabilem Amantium, ut id significaret dominice, ut eam juberemus valere. Ille autem cum hoc audisset, fuit magno dolore affectus, quod essemus navigaturi. Nos enim tantum dilexit, ut ipse rogaret dominam, ut eum dimitteret ad orandum ad sancta et veneranda loca ». nempe Hierosolymam. « Timebat autem dominus eum dimittere, ne, si illuc iret, fieret monachus, et ibi maneret. Sciebat enim viri vitam. Erat autem revera nulli culpe affinis, multas praebebas elemosynas et perpetuo jejunans, et multis hospitio accipiens, et concurrens ad pios usus. Haec quidem de pio Amantio.

32. « Domina vero de nobis significavit, et ingressi sumus ad eam : et dicit sanctissimis episcopis : Quando Deo volente navigabis ? Illi autem dixerunt : Propterea sumus ingressi, ut juberemus tuam valere potentiam. Illa autem dixit : Recordamini semper mei, et mei filii. Jussit vero protinus afferri pecunias. Quae cum fuissent allate, dixit domino meo episcopo Porphyrio : Accipe, pater, haec ducenta auri librarium pondera... et adiusta quam sum pollicitus ecclesiam in medio Gaza : et significava mihi, si epus habueris pluribus pecuniis, et eas statim mittam. Construe etiam Xenodochium, ut excipias fratres qui veniunt in tuam civitatem, et tribus diebus eis sumptus prebebas. Dedit autem sanctissimus quoque Joanni aureos mille, et vasa pretiosa utrisque. Ad sumptus vero dedit utriusque ad centum aureos. Obtinuit autem predictus sanctissimus Joannes episcopus Cæsareæ quacunque voluit privilegia ratione sua Ecclesia. Cumque precati fuissent, et multum benedixissent dominum et ejus filio et imperatori, exierunt. Rogaverunt etiam, ut ingredierentur ad imperatorem. Imperator autem eos interrogavit, an essent omnino expediti, et an Augusta eis aliquia donasset. Ipsi vero dixerunt : Summus omnino expediti a sospite vestra pietate, et pia vestra conjugio, et a filio vestro, quem Deus custodiat : fueruntque nobis multa et magna donata. Statim autem jussit etiam imperator praefectis, eis dari ex publicis vecchiahbus Palastinae circa viginti fibras auri. Dedit autem ipse quoque pro sumptibus circiter unum pugillum, qui invenitus est continuere circiter numeros aureos quinquaginta.

¹L. n. de Usoris C. Theod. et alii.

Cum vero ei quoque multa benedixissent, sunt egressi.

33. « Egimus autem in civitate alios tres dies, donec accepimus legationem quadraginta librarium : et post dies tres navem ascenderentes, navigavimus Gazam versus, vicesimo tertio Xanfici, qui est apud Romanos octavus decimus (xxiiij) Aprilis dies. Praclarissimus vero post nos egressus est Cynegius, usus publico navigio. Pervenimus autem Rhodium spatio quinque dierum. Valde vero studebamus ire ad S. Procopium anachoretam. Cumque nos valde rogassemus nauclerum, ut nobis concederet tres horas, non concessit, dicens : Non possum ventum invenire tam secundum. Nos autem ei dicebamus : Possunt preces sancti viri nos servare, et dare nobis ventum secundum. Nauclerus autem indignatus, non admisit nostram petitionem : sed cum aquati fuisset, solvimus, solvimus. Valde vero eruebamur, quod non licuisset nobis eum convenire. Precibus ergo ab eo petimus, ut nobis ignosceret, et pro nobis oraret, ut salvi essemus, et absolutum redderemur opus quod fuerat nobis commissum.

34. « Cum ergo Rhodo navigassemus, et duos dies in mari tranquillitate et serenitate felix fuisset nobis navigatio : repente oritur tempestas, ventique et fulgura et tonitrua : et in altum tollebantur fluctus, instar montium ; et atollebatur navis, ut nos existimaremus eam nubes tangere. Erant autem clamores, et lacrymae, et oratio ad Deum : implorabamus quoque preces sancti Procopii anachoretae. Cumque fuisset vespera, et tempestas non cessaret, permansimus vigilantes totam illam noctem. Circa matutinum autem, ex multa afflictione, parum dormitarunt sanctissimi episcopi : et violet in somnis dominus meus Porphyrius S. Procopium anachoretam, dicentem eis : Nauclerus catechismo instituite, et obsignate (est enim ex Ario heretici exeranda secta) et difficile nt ipse anathemate notet Arium et malam ejus fidem, et statim cessabit tanta tempestas : proplera enim quod sit ipse ex dicta heresi, non concessit vobis ut ad me veniretis : eum tamen catechesi instituite : est enim rectam doctrinam a vobis accepturus. Haec eum audisset sanctus noster Porphyrius, fuit excitatus : et nobis accessitis, narravit que viderat in somniis.

35. « Statim vero, vocalo nauclero, ei diximus : Vis navem tuam esse salvam, et nos omnes, et ante omnia tuam animam? Ille autem dixit : Non est hoc rogandum. Ei vero diverunt episcopi : Abnega malam tuam fidem, et crede in rectam fidem, et salvus eris, et tu, et navis, et nos omnes. Dicit ei nauclerus : Quoniam video vos habere praescientiam (comprehenditis enim que erant in corde meo, cum nemo id vobis mutuaverit), ecce deo vobis : Credo, ut creditis : Abngeo heresim Ario. Rogo autem vos, nt per otium me ex sanctis Scripturis illuminetis in recta fide. Sancti vero episcopi eum acceperunt, et obsignarunt, super eum fusis precibus, et eum quoque impertierunt divinis sacramentis, nempe Eucharistia : etenim navigateles fideles

secum ferre solitos ipsam sacratissimam Eucharistiam, ex his que habet sanctus Ambrosius in oratione in funere Satyri fratris, et sanctus Gregorius, cum de Maximiano agit, atque alii, absque aliqua dubitatione docemur. Sed subdit Marcus : « Interim autem cessarunt fluctus, et vespera mutatus fuit ventus, et feliciter navigavimus : et cum fuisset in pelago alios quatuor dies, quinto mane adnavigavimus in maritimam partem Gazeorum, quam vocant Majumam.

36. « Postquam autem descendimus, nos cognoscentes, qui illic erant Christiani, excepterunt cum psalmodia. Similiter vero ex civitate quoque cum adivissent, occurserunt nobis habentes signum veneranda Crucis, et ipsi psallentes. Comixti sunt autem qui erant ex duobus locis, et facti sunt non parvus populus : erant enim plures, qui erant ex marilibus, propterea quod haberent multos Egyptios viini mercatores. Idolorum vero cultores videntes ea quae fiebant, dissecabantur : sed nihil audebant facere, quoniam audierant quanto honore fuissent habiti sanctissimi episcopi apud imperatores, et quod essent evertenda simulacra ; et magna angebantur cura et animi aegritudine. Postquam autem fuimus ingressi civitatem, in loco qui vocatur Tetramphodos, id est, quadrivium, stabat statua marmorea, et dicebant eam esse Veneris, erat autem supra aram marmoream : statuae vero effigies erat nude mulieris, que habebat aperta tota sua pudenda : statuam autem in honore habebant omnes cives, maxime vero mulieres, lucernas accendentes, et thure suffientes. Dicebant enim eam in somnis respondere iis que volunt inire matrimonium. Decipiebant autem se invicem incipientes. Sepe vero jussi a demone contrahere matrimonium, tantum abhui ut id recle eis procederet, ut inter eos fierent divorcia, aut male cohabitarent. Haec cognovimus ab his qui fuerant aversi ab errore, et veritatem agnoverant. Quin etiam nomulli idololatrie, non ferentes calamitates gravium conjungiorum qua jussi fuerant contrahere a demone Venere, successentes, confessi sunt deceptionem. Tales enim sunt daemones, ut qui decipient, et nihil unquam veri dicant : neque enim possunt aliiquid certo praescire, sed ex verisimilibus pra se ferunt se praescire apud eos qui eis servient. Quomodo enim possunt verum dicere, qui exciderint a veritate? Quod si in aliquibus contingit eos divinare, hoc fit ex eo quod evenit : quomodo etiam accidit in hominibus, ut sepe quedam praedicant futura de re qua est eventura. Ea ergo quae ex iis qua accidunt successerunt (quod quidem, raro fit, admiramur : que autem conjectura non assequimur (quod quidem fit assidue silemus). At de daemonibus et de cormi deceptione haec tens.

37. « Cum nos ergo (ut dictum est) navigasssemus in civitatem, et venissemus ad locum, in quo erat simulacrum Veneris; portarent autem Christiani venerandum lignum Christi, hoc est, figuram Crucis : videns demone habitabat in statua, nec

videre sustinens signum quod ferebatur; turpiter egressus ex marmore, dejectit ipsam statuam, et confregit eam in multa fragmenta. Accidit vero, ut duo idololatres starent prope aram, in qua stabat statua; et corruens, unius quidem caput fregit in duas partes, alterius autem humerum et brachiale: stabant enim ambo sanctum populum subsannantes. Multi autem ex Gentibus, cum vidissent signum quod factum fuerat, crediderunt: et commixtis cunctis laicis, una cum eis sunt ingressi in sanctam Ecclesiam nomine Irenem. Fuit autem illo die magnum gaudium inter Christianos tribus de causis: primum quidem, quod sacrum recepissent sacerdotem; quodque ea fecisset quae desiderabant: secundo, quod contriti essent dii Gentium, et facti essent tanquam pulvis, qui dispergitur ab aura aestiva: quin etiam similiter atque ipsi, contracti sunt qui confidebant in eis. Tercio autem et maxime, quod conservata sunt anima quae errabant, et accesserunt gregi Christi. Cum eos vero obsignasset episcopus, dimisit in pace, iubens ut vacarent sanctis Scripturis. Erant vero viri triginta duo, et septem mulieres. Cum duos autem alios dies fuisse Gazae Joannes archiepiscopus, profectus est Cesaream: quem Christiani omnes et sanctus episcopus dedivernerunt usque ad duo millaria.

38. « Post decimum autem diem venit admirandus Cynegius, habens secum consularem, et ducem et magnum munum militarem et civilem. Praesiverunt vero multi ex idololatriis: et exierunt e civitate, alii quidem in viros, alii autem in alias civitates: erant vero hi complures ex divitibus civitatis. Eorum autem aedes qui fugerant, annoavit, quem diximus, Cynegius. Die autem sequenti, accersit civibus, presentibus duce et consulari, aperuit eis litteras imperatoris, que iubelant ut evertentur simulacra et delubra, et igni tradeneruntur. Cum primum vero id audivissent idololatres, ejularunt magna voce: adeo ut id agre tulerint magistratus: et in eos cum minis emiserunt milites, qui eos virgis et clavis verberabant. Christiani autem cum magno gaudio laniibus imperatores et magistratus prosequerantur.

39. « Statim vero idem cum magistratibus et cohortibus militaribus impetum fecerunt, et evertentur delubra. Erant autem in civitate simulacrorum publica templo octo, nempe Solis, et Veneris, et Apollinis, et Proserpinæ, et Hecatae, et quod dicebatur Hierion, seu Sacerdotum, et Fortune civilis, quod vocabant Tycheon, et Marniou, quod dicebant Crise generis Iovis, quod existimabant esse gloriosius omnibus templis quae sunt ubique. Erant autem alia quoque plurima simulacra in aedibus et pagis, que nemo posset numero subiecere. Demones enim cum Gazaeorum annum ad ductilem apprehendentes, errore impellerunt universam civitatem, et quae circum circa sita erat regionem: hoc autem ei accidit ex nimis simplicitate: quamobrem trahuerunt sanctam fidem, tum magno zelo incitati Christiani, haec enim quidem de Gazaeis.

40. « Jussi ergo milites cum Christianis civitatis et maritima ejus parte impetum fecerunt in simulaclera. Et primum cum voluissent evertere simulacra et Marnium, repulsi sunt. Illis enim idioli sacerdotes, cum prius de eo audivissent, portas interioris templi intrinsicus magnis lapidibus obstruxerunt: et cum exportassent in ea que dicuntur adytæ, quemcumque erant vasa in templo pretiosa, quin etiam ipsa deorum ipsorum animalia illuc occultaverunt, et per ipsa adytæ fugerunt per alias vias: dicebantur enim ipsa adytæ multas habere vias in diversa loca. Repulsi ergo (sicut prius dixi) conversi sunt ad alia simulacra; et alia quidem everterunt, alia vero igni tradiderunt. Cum ergo rapuerint omnia quae in eis erant vasa pretiosa; sanctus vero Porphyrius anathemati subiecisset in Ecclesia quemlibet civem Christianum, qui ex delubris aliquid accepit in proprium lucernum: nullus ex fideliibus civibus aliquid accepit, nisi milites, et qui illuc inventi sunt advenire ». His quidem similia ex sancto Augustino superioris diximus, eamdem prohibitionem faciem in Africa, cum rescripto Honorii imperatoris illuc etiam simulacra demolirentur: idque ea de causa ab episcopis decretum, ne scilicet ardore avaricie potius quam zelo pietatis viderentur Christiani in idola insurgere. Sed pergit Marcus: « Abibant ergo cum laicis et clero viri pii, et ipse S. Porphyrius episcopus, repremit eos, ne aliquid acciperent. Fuerunt autem decem dies evertentes tempora simulaclorum.

41. « Post dictos autem dies consilium ceperunt, quoniam modo uterentur Marnio, et quid ei facerent. Alii enim dicebant, id debere effodi, alii autem comburi, alii locum purificari, et sanctificari ad Dei Ecclesiam: et erant de ea re magna deliberatio. Tandem sanctus episcopus edidit populo jejunium et orationem, ut eis revelaret Dominus, quidnam eos facere oporteat. Cumque illo die jejunassent, et Deum de hac re precati essent; vespre pergerunt ad sanctam Synaxim. Cum pergeretur autem, puer circiter septem annos natus, stans cum matre propria, repente exclamavit dicens: Combure intus templum usque ad solnum: facta sunt enim in eo multa gravia scelera, et maxime hominum sacrificia. Id vero hoc modo comburire: affecte picem humidam, sulphur, et sevum porcineum, et hæc tria commisce, et ungite portas arcas, et ignem in eas inicie, et sic totum templum comburetur: non potest enim alter fieri. Id autem quod est exterius, simile cum ambitu: et postquam fuerit combustum, purgantes locum, adficiate illuc sanctam Ecclesiam. Diebat autem hoc quoque: Testificor vobis coram Deo, ne fiat alter: neque enim ego sum qui loquor, sed Christus, qui in me loquitur. Haec autem dixit lingua syriaca. Postquam vero audiuerunt, omnes admirabantur, et Deum glorificauerunt ».

42. Vide quomodo ex sententia Iheremias, nova bella elegit Dominus. Templum illud, cui perceris- sent tot qui praecesserunt Christiani imperatores, et

non ausi altingere tot provinciarum praesides et magistratus, vixque aliquando (ut dictum est) clausum : aduersus quod tot sanctissimi episcopi atque martyres, et usque adeo ipse S. Hilarius apud Gazam agens prevalere minime valuerint : ecce ad maiorem Christi gloriam, infanti annuenti, atque deum puerulo edocenti, de superbo daemonie reservata est victoria atque triumphus. Etenim infanteulo Theodosio, antequam sciret vocare patrem, datum est annuire de temporum, et idolorum demolitione oblato sibi libello supplici; puerulus vero seplennis de conflagratione Marnii divino afflatus Spiritu sententiam proferit : ut plane acciderit impleri divinum illud oraculum¹ : « Ex ore infantium et lactentium, Deus perfecisti laudem tuam ». Sed post haec Marcus :

43. « Venit autem hoc miraculum etiam ad aures sancti episcopi : et cum manus suas ad cælum extendisset, Deum glorificavit et dixit : Gloria tibi, pater sancte, quoniam² abscondisti haec a doctis et sapientibus, et revelasti ea parvulis. Jussit autem puer suam quoque matrem, postquam dimissa esset Ecclesia, inveniri in episcopi adibüs. Separato ilaque puer, dixit episcopus mulieri : Adjuro te per Filium Dei vivi, ut dicas, an suggestione tua, aut alicuius alterius, te scienti, filius tuus illa est locutus, que dixit de Marnio. Mulier autem cum haec audivisset, dixit : Trado me ipsam terribili et tremendo Christi tribunal, si unquam præscivi aliquid ex his quæ filius meus hodie est locutus. Sed si videtur tibi : ecce, accipe puerum, et cum minis de eo habe questionem. Quod si dixit alicuius suggestione, metu continebitur. Sin vero nihil aliud dicet; est evidens, quod a Spiritu sancto fuit inspiratus. Cum hoc audisset episcopus, quod dixerat mulier, et laudavisset; jussit eam paululum secedere, et introduci puerum. Cumque adductus esset puer, dixit ei : Quis tibi suggestis, ut loquereris in ecclesia illa, que es locutus de Marnio? Puer autem facebat. Jussit vero sanctissimus episcopus affterri flagellum, et extendi puerum ad hoc, ut ab eo terreretur. Ille autem tenens flagellum, alta voce clamabat, dicens : quis tibi dixit ut loquereris? die, ne flagello cedaris. Puer autem stabat mutus nihil loquens. Tunc nos qui eramus circa ipsum hæc ei cum minis diximus : ille autem era immobilis.

44. « Tandem postquam omnes cessassent; os suum aperiens, dixit puer lingua greca : Urite templum, quod est intus, usque ad solum : multa enim gravia in eo facta sunt et maxime hominum sacrificia. Hoc autem modo id adurite : Alferre picem humidam et sulphur, et secum suillum, et miscite haec tria, et ungite portas aereas, et ignem eis immittite, et sic templum comburetur : alias enim non potest fieri. Quod est exlerius autem, simile cum ambitu : et postquam fuerit combustum, expurgato loco, statuite illic sanctam Ecclesiam. Testificor enim vobis coram Deo, non posse aliter fieri. Non

enim sum ego qui loquor, sed qui est in me Christus. Admiratus est autem sanctissimus episcopus Porphyrius, et omnes qui cum eo erant, audiлю puer libenter fiducia, et quod partite et distincte esset locutus. Accersila vero matre, eam interrogavit ipsa, aut filius ejus sciret græcam linguam, illa autem jurejurando affirmabat, neque se neque filium ejus scire græce. Cum hoc rursus audisset sanctissimus episcopus, rursus laudavit Dominiū : et afferens tria numismata, ea dedit mulieri. Puer autem cum vidisset numismata in manu matris sue, exclamavit dicens lingua syriaca : Ne accipias mater, ne tu quoque auro vendas dominum Christi. Rursus autem cum id audivisset, summe mirati sumus. Mulier autem reddidit tria numismata, dicens episcopo : Ora pro me et filio, et commenda nos Deo. Sanctus vero episcopus eos dimisit in pace.

45. « Mane vero congregatis religiosis clericis, et Christi amante populo, et praetera admirabilis quoque Cynegio, et magistratibus, dixit eis, quomodo locutus est puer de Marnio. Cum autem audivissent, mirati sunt, et communī consensu diverunt, ut sicut dixerat puer, sic combureretur. Allata ergo pice humida, et sulphure, et sevo suillo, et his tribus mixtis, unverunt portas interiores, et fusis precibus ignem admovebunt, et statim universum templum illud arripuit, et fuit exustum. Quotquot autem milites et hospites poterant, rapiebant ex igne quæ inveniebant, seu aurum, seu argentum, aut ferrum, aut plumbum. Era vero illuc quidam ex praefectis militaribus, quos vocant tribunos, qui aderant combustioni templi : era autem ut foris apparelba, Christianus; in oculo vero era idololatria. Ille ergo cum interesset, et videret conflagrationem, et direptionem, que fiebat a militibus, dissecabatur : et sub pretextu quod curaret, ut servarent ordines, flagellis crudeliter cedebat quem inveniebat ferentem aliquid spoliū. Cum hac fierent, et ab igne corrupti essent parietes, repente lignum ardens eccecidit in tribunum, et ei duplice affert mortem : perfracto enim capite ejus, usit reliquum corpus; et statim fideles milites, et Christiani populus, scientes eum esse propensum ad simulacra, Deum glorificarunt, et dixerunt illum Psalmum, qui incipit¹ : « Quid gloriaris in malitia, potens iniuritate? Tota die injustitiam cogitavit lingua tua : tanquam novacula acuta fecisti dolum : et quæ deinceps sequuntur in Psalmo. Dies vero plurimos perpetuo arsit templum.

46. « Postea autem facta est domorum persecutio : erant enim multa simulacra in plurimis atris : et quæ inveniebantur, partim quidem igni tradiebantur, partim autem in cœnum jaciebantur. Inveniebantur quoque libri pleni prestigios et incantationibus, quos quidem dicebant sacros, ex quibus sua faciebant mysteria et alia nefaria idololatriæ. Ipsi quoque eadem passi sunt que dii sui. Accurrebant

¹ Psal. viii. — ² Matth. xi.

¹ Psal. li.

aulem multi ad sanctam fidem, alii quidem metu, alii vero condemnantes priorem suam videndi rationem. Omnibus vero portas aperiebat sancta Ecclesia : meninerat enim sacra Scriptura, que dicit¹ : Pulsanti aperietur; et qui querit, invenit : et rorsum² : Sive praetextu, sive veritate Christus annuntiatur. Dicebant autem quidam ex fidelibus sancto episcopo : Non oportere eos accipere, qui accedunt propter metum; sed eos, qui bono proposito. Sanctus vero episcopus dicebat eis qui haec dicebant : Sunt etiam virtutes, quae eas, et calamitate accident hominibus, etc. » Beatus enim pluribus accidere sepe ut homines ex afflictis a Deo flagellis resipiscant. At post huc Marcus : « Accesserunt ergo illo anno gregi Christi circiter trecenta nomina, et ab illo tempore augmentum accipiebant singulis annis res Christianorum.

47. « Marnio autem omnino exusto, et ordinata civitate statuit beatus episcopus cum religioso clero et Christi amante populo sanctam Ecclesiam condere in loco exusto, quomodo ei revelatum funeral, quando erat Constantinopoli; proper quod etiam accepaterat pennias a religiosissima imperatrici Eudoxia. Dimisis ergo magistratus, et Christi amante populo, retinuit partem auxilii, ne feret aliqua novitas post eorum exilium : non propter hoc autem solum, sed etiam ut opem ferrent ad congregandam materiam adificii dictae sanctae Ecclesiae.

48. « Quidam autem consulebant, ut aedificaretur, sicut positum fuerat idoli templum. Erat enim forme rotunda, circumdatum duabus porticibus, se invicem inferius subeundibus; ejus vero medium erat ad emitendos vapores constitutum, Septentriionaleque et extensus in altum : habebat autem quedam etiam alia, quae decebant simulacra apla ad exercanda illa et nefaria, que fiebant ab idololatriis. In hac ergo forma et positura dicebant quidam aedicandam esse sanctam Ecclesiam: alii vero contradicebant, dicentes ipsam quoque posituram memoriam esse delendam. Qui autem hoc dicebant, persuadebant omnibus, ut qui recte divisissent. Dixit vero sanctissimus episcopus : Hoc quoque relinqueamus consilio.

49. « Interim autem dum purgaretur locus, venit Magistrianus epistolas afferens imperatorias semper memorande Eudoxie. Continebant vero littere salutationem, et preemn petitionem pro suo marito et filio. Erat autem in alia charta intra litteras descripta forma sancte Ecclesie in figuram Crucis, quomodo nunc quoque. Deo volente, cernitur ; et continebant littere, ut convenienter dicta figura sancta conderetur Ecclesia. Laetus est autem sanctus Porphyrius, cum legisset et vidisset formam descriptam : sciebat enim hoc quoque latum huius ex divina revelatione, et memini Scriptura que dicit³ : Cor regis in manu Dei. Continebant autem littere, pretiosas quoque columnas esse mittendas, et marmora. Ejecto autem cinere, et

abilatis omnibus abominationibus, relicta rudera marmorum Marnii, que dicebant esse sacra, et in loco inaccesso maxime mulieribus, ea censuit sanctus episcopus incrustari in platea ante templum, ut concilarentur non solem a viris, sed etiam a feminis, canibus, et porcis, et bestiis. Hoc vero idololatria huius magis molestum, quam templi contingatio. Quamobrem quamplures ex iis, maxime autem mulieres, usque ad hodiernum diem marmora non ascendunt.

50. « Brevi autem post tempore, indicit jejunium uno die : et cum dimisso fuissent preces matutinae, jussit prius episcopus quemlibet virum Christi amantem afferre ligones, et rastra et alia hujusmodi instrumenta. Hoc vero vespere prius ediverat, ut omnes mane invenientur parati : quod etiam factum est. Congregato autem populo cum dictis instrumentis in sancta Ecclesia, que appellabatur Irene, jussit omnes psallentes simili profecisci in Marium, quod olim fuerat. Ipse vero sequebatur portans sanctum Evangelium, et circa se habens pium clivum, revera imitans Christum cum discipulis. Praecedebat autem populum semper memorandum Barochas, venerande Crucis portans effigiem : ab utrisque vero partibus populi erant milites, qui relicti fuerant ad continentiam in officio civitatem. Euntes autem psallebant, et in versiculorum Psalmi intercisonem dicebant: Alleluia. Erat autem Psalmus, quem dicebant¹: Venite, exultemus Domino, jubilemus Deo salutari nostro, etc. usque ad finem. Dicebant alios quoque Psalmos, donec ingressi sunt in Marium. Hortatus est autem S. Porphyrius episcopus Ruffinum quemdam architectum Antiochenum, virum fidem el scientem, per quem etiam fuit perfectum totum aedificium. Is accepto gypo designavit posituram sancte Ecclesie convenientem forme que missa funeral in primis a pia Augusta Eudoxia. Cumque precatus esset sanctissimus episcopus, et genua flexisset, jussit populum fodere. Statim autem omnes uno animo et eadem alacritate fodiebant, clamantes: **Christus vincit**. Non licet vero videre differentiam inter virum, et mulierem, aut senem aut puerum : sed promptus et alacer animus vires praebebat omnibus. Et alii quidem fodiebant, alii autem terram exporabant ; adeo ut paucis diebus fuerint et omnia loca effossa, et terra egesta. Prins itaque preparata materia, et ingentibus lapidibus ex tunculo, qui dicitur Aldiona, a parte Orientali civitatis, et alia materia :

51. « Sanctus rursus congregato Christi amante populo, multisque precibus, et psalmodis dictis in loco, ipse primus se succingens, cepit portare lapides, et jacere fundamenta : deinde pii quoque clerici, et omnes laici letantes, et magna voce psallentes, adeo ut audirentur a tribus miliauriis a civitate. Factum est autem illo die magnum miraculum ». Nempe de tribus pueris in

¹ Matth. VII. — ² Philip. 4. — ³ Prov. XXI.

¹ Psal. XCIV.

puleum delapsis, sed Dei ope servatis, signoque Crucis divinitus impressis. Subdit vero huc auctor de Endoxia: « Anno autem sequenti mittit Endoxia imperatrix columnas, quas erat pollicita, que quidem erant magne et admirabiles, numero triginta. Duæ vero vocabantur Carostic: qua: quidem sunt in sancta ecclesia lucentes tanquam smaragdi, etc. » Subdit de aedificatione ipsius ecclesie ad quinquecentum propagata. Reliqua vero quae configurunt anno sequenti, suo loco reddituri sumus, observatione quidem dignissima.

52. Ecce tandem confractus est¹ Bet, contritus est Nabo: confractum, inquam, est idolum Marna, Marniumque prostratum; quod tunc per Hilarionem oplavit clarissima illa Aristeneta Helpidii prefecti pratorum uxor, cum eum sic invocabat, dicens²: « Ingrediatur servus Dei Gazam, et Marnas cornual ». Qui ergo quondam (ut S. Hieronymus³ ait) sub Theodosio ingebat inclusus, eversionem templi jugiter pertimescens, iam extinctus penitus jacet: imo ob Christi Domini majorem gloriam factum est, qui ad idem sanctus Hieronymus ait in commentariis in Isaiam⁴: « Iloc nostris temporibus videntur esse completum: Serapium Alexandriae, et Marnae templum Gaza in Ecclesiis Domini surrexerunt ». Haec ipse.

53. *Tempa Idolorum in Phoenicia diruta.* — Qui fuit horum omnium fidelis coadjutor S. Joannes Chrysostomus, idem sedulo curavit apud imperatorem, ut quae in Phoenicia essent residua idolorum culturæ, penitus tollerentur. Testatur id quidem Theodoretus his verbis⁵: Porro cum certior factus Joannes esset, Phoeniciam eliamum ad nefaria daemonum mysteria celebranda caco furore ferri: monachos divino pietatis studio inflammatos in unum cogit, eosque cum edictis imperatoris ad simulacrorum fana demolienda mittit. Opificibus autem eorum ministris, qui ista deturbarent, mercedem non ex imperatoris depropnsit arario; sed feminas tum divitiis circumfluentes, tum fide preclare instructas induxit, uti sumptus in eam rem (docuit namque quanta laus ex tali largitione colligi soleat) afflatum et liberaliter suppeditarent. Itaque reliqua daemonum delubra hoc pacto solo aquanda curavit ». Haec enim Theodoretus. Verum ipse, que postea secuta sunt, reficiunt, aut fortasse ignoravit, nempe Gentiles Phœnices mortum suorum lenacissimos cultores (quippe qui ipsorum cultum in diversas orbis provincias propagasse gloriarentur) molestissime terentes templorum suorum se passos esse jaeturam, in ipsis monachos impetum fecisse: quod quidem testificatione ejusdem S. Joannis Chrysostomi liquet; qui et ait, ex eis quamplures occisos esse, alias vero nonnullos vulneribus confectos. Acciderint autem haec post biennium, cum ipse Joannes Chrysostomus in Armenia exularet, unde scribens ad Ruffinum presbyterum in primis haec habet⁶:

54. « Phœnicie mala rursum exarsisse, ac Gentilium furorem auctum esse, accepi: compluresque monachos partim vulneribus affectos esse, partim etiam mortem obiisse. Ac propterea majorem in modum te urgeo, ut quam celerrime te ad iter accinges alique in acie stes. Certum enim habeo, fore, ut si preces, tenitatem, et mansuetudinem, et tolerantiam, et patientiam, eamque quam soles animi fortitudinem adhibueris; vel adspicu solo adversarios in fugam conjicias, ipsorumque furorem exslinguas; atque eorum qui nostras partes inuentur, animos recres, ac denique multa bona officias, etc. » Pluribus enim ad id eum hortatur: polliceturque ad finem Epistole, se ad ipsum missurum reliquias martyrum, ubi ait: « Quin de reliquis sanctorum sine cura esto. Confestim enim ad religiosissimum meum presbyterum Terentium, itemque ad dominum meum religionis lande præstantem Trejum Arabissi episcopum scripsi. Nam ipse, et multis et minime dubiis habet, quas paucis diebus in Phœniciam ad te mittimus. Quare da operam, ne officio tuo ulla ex parte desis: nam que nostri muneres sunt, quanta cum promptitudine animi præsternemus, vides ». Haec ipse. At non decrant in Phœnicia martyres: sed dictum est superius, Gentiles tempore Juliani, omnia que in Phœnicia erant Christianæ religionis monumenta, demolitos esse. Magnam in reliquiis saeculorum martyrum Ruffinus iste fiduciam collocavit: etenim illos in suis reliquiis quasi redivivos Christianæ militiae duces sibi adscivit ad destruenda quae reliqua erant in Phœnicia idolatriæ vestigia. Quod et assecutum esse una cum attis, qui superfluerunt a cæde, monachis, certum illud est argumentum, quod de Phœnicium idolatria nulla penitus posthac mentio reliqua habeatur. Exstat ejusdem S. Joannis Chrysostomi ad ipsos monachos anteab eo missos, sed ita postea persecuzione exagitatos, insignis Epistola⁷, quam brevitas causa prætermittimus recensere: misit et ad eos roborandos, non solum quem diximus, Ruffinum presbyterum; sed ex Armenia, ubi agebat, Joannem item presbyterum. Quam autem sollicite, quantoque zelo pietatis istud ipsum negotium ipse Chrysostomus curarit, dicta ab ipso ad eos lunc scriptæ Epistole declarant.

55. Evidenter, quod semel ipse, de quo egimus, S. Porphyrius Gazensis episcopus viam apernuisset ad egregia idolorum delubra sternenda; pari amulafione incitatos fuisse Phœnicie episcopos, ut id ipsum ab Arcadio postularint, oblinuerintque eodem patrocinante Chrysostomo, par est credere. Sane quidem etsi constat a Constantino imper. demolitum fuisse, quod erat ibi delubrum in monte Libano situm, promptuarium surpitiduum; cetera tamen integra remanserunt. At quanam haec et qualia? Erat apud Sidonios in Phœnicia magnum templum Astarte; aliud insuper ingens templum, quod Ægyptum nominat Lucianus; sed et illud

¹ Isai. XLVII. — Hier. in Vit. S. Hilarion. — ² Hier. ep. VII. — ³ Hier. ep. VII. — ⁴ Hier. in Isai. I. vii. — ⁵ Theod. I. v. c. 29. — ⁶ Chrys. ep. cxxvi.

⁷ Chrys. ep. cxxxii.

insuper augustum Bybli dicatum Veneri. Extabant hæc omnia in Phœnicia temporibus Luciani¹ magna frequentia celebrata : quod autem antehac fuerint diriuta, nemo, quod viderim, prodidit. Sed ad Endoxiam exadificantem Gaza nobilium Ecclesiast redeamus.

56. *Eudoxia ob riuas alienas usurpationem et alia avaritiae facinora. Chrysostomo infensa, ab Ecclesie ingressu prohibetur.* — Felix plane, quaterque felix ipsa, nisi adificans manu altera, altera destrueret, iam memoria repeate, que ex Marco diacono muper sunt enarrata ; nimirum abalienatam ipsam fuisse ab amicitia S. Joannis Chrysostomi, quod eam arguisset ob agrum vidua ademplum. Quoniam autem modo res hæc se habuerit, jam enarremus : atque in primis ex Marco diacono erroris arguanus eos, qui rem gestam ad tempus illud referunt, cum adversus enidem Chrysostomum Synodus Constantinopoli cogeretur : longe enim ante ea contigisse, dicta superius ex eodem auctore declarant. Qui vero res Joannis Chrysostomi oratione prosecutus est Leo Augustus², ejusmodi narrationem aggreditur : « Theognostus pius ille et fidelis, erat quoque ipse unus ex iis qui erant familiares imperatori Areadio. Invidia autem diaconi, et Gaii, qui morbo laborabat Acri, apud imperatorem accusator Theognostus, et injusta bonorum publicatione cum relegatione damnatur, simul cum uxore et liberis : et ut paucis absolvam, priusquam pervenisset ad locum, in quem erat relegatus, in itinere via peracta migravil ad Deum. Hujus uxoris reversa accedit ad divinum virum, et de se omnia docuit. Ille autem misericors, et Christi imitator, corde dolorem concepit ob ea quae acciderant, et ob feminæ viduitatem : et pulchre quidem consolatur ; et quæ per erat, ei suadet. Rursum vero considerat, quemadmodum vidua sua restituantur.

57. « Cum autem de eo esset sollicitus, aliud malum exciliavit malignus adversus mulierem viduam. Erait enim tempus vendemiae, propter quam imperatrix egressa erait ex urbe : et nescio quomodo prius ingressa fuit in vineam viduar, et sua manu exectum botrum comedit. Deinde docelut, vineam esse alterius. Inducunt legis quod est in rebus humanis auxilium, que vineam imperatrici adjudical, si quid tale conligeret, et domino aliquod prelium vel aliquip aliud iubet reddi : et jussu imperatricis referunt vinea in numerum suburbanrum suorum. Hoc autem non temere et simpliciter jubebat : sed duo haec meditata : unum quidem, propterea quod irasceretur vidua, ut eam magis altiligeret : alterum vero, et cuius majori studio movebatur, ut aciperet occasionem vexandi pontificis, cogilante illa, fore, ut resistaret, et in legem incideret, et offendiceret imperatorem. Sed illa quidem ita se habebat. Pontifex autem quomodo? suadebat, supplicabat, ut decebat ejus philosophiam. Quid illa contra? ea dabant responsa, que erant plena

impudentia, Romanae legis auxilium, et quævis alia, que ex adverso objiciebat vana phantasia sue arrogantiæ.

58. « Rursus ergo temperat medicus medicamenta salutis : quod enim laborabat, curari non poterat. Alia est præterea species curationis; solvens causas per quas videbatur id quod male erat affectum, laborare gravius : solvens injustos prætextus, nempe quod hæc lex quidem lata eset ab imperatoribus, sed qui forte erant a fide alieni : Tu autem es (nibat) lex, et tibi obligit ut imperes, et tibi est conscientia quæ cogil, et quæ rem optimæ novit et intelligit. Ne permittas, n̄ multi coadi te novam vocent Iezabel, et quæ de Nabuthe scripta sunt in veteri Testamento. Hæc sapientis medici, quæ perpetuo adhibebat, medicamenta, male affectam feminam magis inflammabant; adeo ut nec medicum quidem admitteret, immo vero repelleret, et quam nefarie conceptum celabat bilem, aperie in lucem proderet. Sic quidem repellitur medicus. Quid vero quæ deinceps sequuntur? Aderat dies festus, et celebrius Crucis in altum elationis, et justerat pontifex, ut portæ Ecclesie clanderentur soli imperatrici. Ecce ergo primus imperator ingreditur, et fidelissimi populi universa multitudine cum eo et circa ipsum. Cum autem ceppisset sanctus de more concionari, vis sanctissimi quæ eum illuminaret Spiritus reddidit elegantiorum verborum pulchritudinem, cum coquie loquebatur. Et quid opus est dicere, ad quantum admirationem veniens multitudine applausit exultationibus sacrae dilectionis?

59. « Cum haec autem fierint intra templum : ecce etiam imperatrix cum reliquo, qui eam stipabat comitatu. Et aliis quidem omnibus ingressum servabat osliarii liberum : ipsam vero prohibebant. Ira adhuc inconsideratam possidebat imperatricem. Mitto dicere, quantum in divinum pontificem idem autem est dicere in Deum! contumeliis invicta est et infremuit. Deinde cogilabat quidam ex iis qui cum ipsa erant, et tentat portam gladio percuntere : ejus autem manus statim arescit. Timet ergo imperatrix, et statim revertitur. Ille autem, cuius manus exarerauit, accedit ad sanctum, penitentia ducas, et supplicans statim curatur, et Deus per servum suum magnificatur, et glorificatur ». Ille de his Leo imperator, ipsique traditum consentientia ceteri : que quidem ante adventum Palæstinorum episcoporum Joannis alque Porphyrii accidisse monstravimus. Verum antehac quid hinc simile praeesserit, idem auctor docet his verbis³ :

60. « Deinde Paulæii in Egypto præsidis sequitur a quadam vidua apud imperatorem accusatio. Largiamur vero nonnihil narrationi. Continebat autem accusatio, quod debitor esset circiter quingentorum aureorum. Eum cogit imperatrix, nec prius eum remisit quam ab eo exegisset quantitatem centum librarum aurii : reddidit autem accusatri solum friginta sex aureos nummos. Quid ergo

¹ Lucian. de Dea Syria. — ² Leo Aug. orat. de Vit. Jo. Chrys.

³ Leo. Aug. in Vita Chrys.

facit, quae accusabat mulier? Confugit ad communem defensorem. Ille vero producendum curavit eum qui accusabatur, et ab eo exigebat id quod reliquum erat debiti. Hoc quoque receivit imperatrix: quae significavit pontifici, ut eum dimitteret, cum ipso ab illo exigisset pecuniam. De hac re inter ultrumque vehemens exoritur contentio; et postremo res eo deducitur, ut per impudentiam procedatur adversus sanctum. Miltit enim dnos centuriones cum suis cohortibus, ut cum qui accusabatur, a sancti manibus abstraherent. Haec avara mens imperatricis». Ille velim, lector, consideres episcopum omnium miserabilium personarum esse judicem competentem, siue juris esse male ab alio judicata rescindere, etiamsi princeps esset, qui iustam sententiam protulisset. Vides insuper episcopos careerem penes se habere, in quem detrudent, qui injuste miserabilium bona definent. Vides (inquit) Joannem jure agere adversus viduae debitorum, eundemque careere mancipare, nec velle dimittere. Sed licet adhibita vi turpiter per centuriones abstractum, vindex Deus hand sivit inullum, neque passus est in hoc conflictu episcopum posteriores referre. Nam quid post haec accidit? Audi rem quidem admirandam, tum ab eodem auctore, tum ab aliis enarratam, cunctisque certa fide patentes: accidisse nimirum, ut centuriones, qui conati erant vi abstrahere credilorem, absterrili fuerint horribilis aspectu angelii, romphae dire minanis. Siquidem perterret eos redisse ad imperatricem: illam vero reliquum persolvisse pecunie. Addunt¹ alii viduam Iane Alexandrinam fuisse, nominatam Callitropen: Paulacium vero ducent fuisse angustalem in Egypto, quem vidua, jam absoluta illius magistratus functione, Constantiopolii apud prefectum pretorio convenerat: sed illo contemnente jus dicere, Eudoxiam. penes quam vidua questa fuerat, cum ratione penie multeam irrogasse librarum centum; viduam vero, datis illi tantum triginta sex nummis, abire jussisse. Addit auctor expressus se Chrysostomum cum Frumentio ab Eudoxia ad eum tunc misso; se id minime agere, ut imperatricis majestatem contemneret, sed tum ut viduae omni destituta praesidio, ex divinarum legum prescripto prasto esset, tum etiam ut anima ipsius augustae tene consuleret; quod praecepimus esset episcopalis dignitatis officium, curae prospicere animarum. Certe quidem non nostri duntaxat, sed et externi Eudoxiam avaritiae infamant: Zozimus enim haec de ipse ait²: Conjur Arcadii Eudoxia super sexum arrogans, et insatiable avaritiae tum eumichorum, tum familiarium sibi mulierularum, quae maxime huius imperabant, undique addicta, vitam omnibus acerbam reddebat; adeo quidem, ut modestis hominibus morte nihil esset optabilis». Haec ipse. Cuius quidem rei cum recensisti superiorius casus fidem faciant; demonstrant id ipsum expressius, que modo dicturi sumus.

61. «Theodoricus ille [Theodorus]³, inquit Leo⁴ Augustus, «qui tunc erat patricius, cum esset ditissimus ab imperatrice appetitur insidiis. Quid ergo facit vir ille? Confugit ad communem portum, et servatur quidem ab his que ei parabantur, insidiis: servatur autem meliori quoque, et permanentente salute, modo alio: dispersit, dedit omnia pauperibus. Quonodo? magistri nempe Joannis consiliis et causionibus. Qua ex re quid lucratur? Thesaurum celestem; cum esset ei persuasum, Cornelii⁵ eleemosynam, ejus quoque esse exequandam clemesynam. Haec cum recevisset imperatrix, non potuit amplius confineri. Impudentiam autem illam et temeritatem suam absque illo rubore sancto indicat: cum namque bona patricii lucratum esse, nubagabatur et objiciebat: ejus enim qui erat mundus, propter benignitatem admonitus, erat Eudoxie inquinata sordida existimatio». Haec ipse: sed alii eadem⁶ pluribus. Ex his quoque additamentum hanc exiguum ad odium ante conceptum Eudoxie accessisse adversus Joannem, omnes affirmant.

62. *Dissidia inter Severianum Gabalensem in Syria episcopum et Joannem, quomodo orta et sublata.* — Quae autem subsecuta est dissensio Joannis Chrysostomi cum Severiano Gabalensi in Syria episcopo concitata per Serapionem diaconum, hoc anno post natum Theodosium. Eudoxie animum hand medio criter exacerbavit. Haec autem quomodo se habuerint, licet Socrates⁷ narret, hand tamen ipsa in omnibus inventa sunt conscientia veritatis: ait igitur ipse: «Cum insolens Serapionis fastidium et arrogantiam nemo ferre posset (era hic diaconus Ecclesie Constantiopolitanae) Joannis namque episcopi fretus gratia, adeo magnos animos sumpsi, ut extra modum omnes contumeliose insectaretur: ob eam causam odium contra episcopum inflammatum magis magisque evarsit. Quin etiam cum Severianus quodam tempore ad locum, ubi Serapion erat, acceleret: Serapion honorem episcopico debitum illi non tribuit, neque ei assurrit: unde Severianus presentiam se parvi facere declaravit. Hunc Serapionis contemptum Seyerianus non tulit: imo vero etiam in eum vehementer vociferatus est, his ferme verbis: Si Serapion moriatur Christianus: posterius, nempe, Christus certe nunquam homo factus est, Severianum dixisse affirmaret. Itaque sui loci atque ordinis homines testes adduxerit, illud a Severiano dictum esse. Quapropter Joannes, abjecta omni cunctatione, Severianum a civitate exigit. De quibus rebus Eudoxia Augusta certior facta, et Joannem incusal, et Severianum Chalcedone Bithynie propere accersendum curat.

¹ Apud Metaph. in Vit. Chrys. — ² Zozim. I. v.

³ Leo. Imp. de Vita Chrys. — ⁴ Act. x. — ⁵ Metaph. in Vita Chrys.

— ⁶ Soer. I. vi. c. 10.

63. « Ille quamprimum redit; Joannes se ab ejus amicitia removet; nec eniā illum, ut cum Severiano rediret in gratiam, cohortanti, morem gerere voluit. Tandem ubi imperatrix Eudoxia in Ecclesia, quae Apostolorum nomine nuncupata est, filium suum Theodosium jam tum imperii statum, quamquam admodum adolescens erat, prospere, et feliciter gubernantem, ad genua Joannis abiecit, et sancte illum obtestata est: « viv adduci poterat, ut Severiani amicitiam amplectar». Ista quidem sic Socrates: nisi male ita ea verlit interpres. Nicephorus¹ vero ex emendatori fortasse codice felicius veritatem asseculatus, ita habet: « Eudoxia Theodosium infamem, quem Joannes per baptismum sibi filium arrogaverat, ad genua ejus admoveens, multumque deprecans, et adjurans, vix tandem persuasit, etc. » Subdit his vero Socrates: « Verum tamen etsi hoc pacto amicitia inter eos specie quadam externa videbatur reconciliata: nihilominus tamen annuum alter adversus alterum extiteratum retinuerunt. Causa vera itaque cur Joannes Severiano concenseret, ejus generis fuit». Hucusque Socrates: eadem quoque Sozomenus² atque alii.

64. Sed unde Socrati, ut Joannis animum nunquam prorsus erga Severianum reconciliatum affirmet; cum ex homiliis ob concordiam inter utrumque initam tunc pullice in Ecclesia dicis, constet inferos pacem firmiter consolidatam? Extant enim duce ejus argumenti orationes apud ipsum Joannem Chrysostomum: prior, qua Joannes studuit in Ecclesiam ipsum recipere Severianum, eidemque pace firma conjungi: tantum enim aberat ut ipse in eum indigne animo esset, ut populum nonnullum in ipsum infensum, emolliendo, delinire, glutinoque pacis unire, omni adhibito studio laborarit: in qua laec post alia plura inculcata de pace³: « Multa, inquit, diuidum tristia gesta sunt in Ecclesia. Deum confiteor, sed non laude perturbationes, seditiones non amplector. Sed omittamus hac. Desimile, conquiesce, cohibe animos, refrenate iracundiam. Sufficit iam quod laboravimus Ecclesia, finis sit; desimil turbatio: hoc enim et Deo placitum, et piissimo principi acceptum est. Oporlet enim et regibus obediere, maxime cum ei ipsi obtentiper Ecclesiasticis legibus. Dicit Apostolus⁴: Principibus, et potestatis subditis esto: Quanto magis principi religioso, et pro Ecclesia laboranti? Si ergo preparavi animos vestros ad suscipiendam legationem meam, recipite fratrem nostrum Severianum episcopum». Haec ipse, quibus video pepulum potius quam Joannem ipsum adversus Severianum commotum fuisse; quem sepropter pacis acedens placare studuit. Adeo enim populus ille pastoris sui tenetibus vinculis amoris adstrictus, ut ad leviter tangi, hanc aquo anno pali posset, sed quam maxime commoveretur, et implacabilis omnino persistet, nisi ab eo, ut parceret, admonetur. Porro ita suadente Chry-

sostomo, populum persuasum, acclamasce tunc pacifica aliae fausta, quibus se assensum prebere significaret, que mox Chrysostomus subdit, ostendunt: « Habeo, inquit, gratiam, quod sermonem meum laudibus prosecuti estis; dedisti mihi fructus obedientiae: nunc me scmen bonum gratiulor semiinasce: ecce enim statim frumenti manipulos colligam. Retributio vobis Dominus praemium benignitatis, et obedientiae mercedem. Nunc enim veram hostiam pacis oblatissis Deo: quia nemo turbatus est, auditio hoc nomine, sed cum charitate suscepisti; simul ut sermone locuti sumus, omnem ex animo fugasti iracundiam, etc. »

65. Sic igitur conciliato populo cum Severiano, die sequenti ipse Severianus ad euudem populum de bono pacis pariter habuit eadem occasione concionem; ubi inter alia illud praclare eum laude Joannis ejusdem pacis auctore⁵: « Sicut frequenter terti vidimus, ubi regum vel fratrum fabule pinguntur, ut in utrisque unanimitatē declararent insignia, artifex pietō femineo habitu post tergum utriusque concordiam statuit brachiis suis utrumque complectentem, indicans quod hi qui videntur corporibus separati, sentientiis et voluntate conveniant: ita nunc pax Domini media assistens, et utrumque nostrum gremio palpante connectens, discreta corpora in unum convenire animum, ulnis jungentibus docet: in qua sine dubio completetur sermo propheticus, qui ait: Et erit consilium pacis inter utrosque. Et hesterno quidem die pater noster Evangelico pacem sermone prefatus est: hodie vero nos pacis verba exponamus. Ipse nos hesterno die resupinus manibus in verbo pacis excipit: et nos hodie dilatato pectore, ulnisque patentibus, ad Dominum pacis cum numeribus occurramus, etc. » Quod autem Socrates dicat, etiam reconciliata inter eos amicitia, rubiginem tamen odii minime fuisse prorsus extersam: id quidem ex parte tantum Severiani configisse liquet: nam in his que post haec adversus Joannem conciliata sunt turbar, et convecale sunt Synodi, cum adversus Joannem stetisse, Palladius tradit⁶.

66. Equidem magna admiratione capior, dum considero ipsum Joannem Chrysostomum non nisi triennium in sede agentem (hoc enim anno ejus episcopatus expletō trecento, quartus auctoratus) adeo brevi temporis spatio, tot tantisque vallatum aerumnis, atque molestis circumseptum, cui adversus hereticos, adversusque Catholicos episcopos, tyrannos, Barbaros, ipsamque denunū imperatricem Eudoxiam fuerint adeo crebra atque aspera incunda certamina: cum lauen interea totus in officio functionis episcopalis esset, atque perinde ac si summo officio pacem coleret, creberrime conciones haberet ad populum, quem quotidie ferme deceret. Testatur quidem haec ipse cum hoc eodem anno Actus Apostolorum in Ecclesia explicaret; ubi inter alia⁷:

¹ Nicetas, vii. 17. c. 6. — ² 560 ad. i. VIII. c. 16. — ³ Chrys. in Act. Apost. vii. 14. 15.

⁴ Apud Jo. Chrys. tom. v. — ⁵ Pallad. in Pal. apud Chrys. tom. I. — ⁶ Chrys. in Act. Apost. hom. XLIV.

« *Ecce enim, inquit, per gratiam Dei, et nos triennium jam habemus, noctesque et dies. Nonne per tres dies, sepe etiam per septem exhortamus? Quid amplius assequimur, quam quod reprehendimus, increpamus, lacrymas fundimus, dolamus, etsi non foris, sed in corde?* » Et paulo post : « *Nisi quis judicaret me supra modum honoris cupidum, vidissetis quotidie me fontes lacrymarum emittere, quarum conscientiae sunt domicilium et solitudo. Cre-*

dite enim mihi; de salute quidem mea desperavi, hoc est, curam prætermisi, et res vestras deploravi. Non vacat mea malitia deplorare, adeo totus deditus sub vobis. Etsi sentio vos obtemperantes, præ gaudio non sentio mala mea. Et si video vos minus obtemperantes, præ dolore iterum infermito mea. » Haec et alia plura id genus Chrysostomus hoc ipso (ut vidimus) anno, reddens in omnibus veri patris ac pastoris imaginem.

Anno periodi Graeco-Romane 5894. — Olymp. 295. — Iesu Christi 401. — Innocentii pape 1. — Arcadii 19. et 7. Honorii 9. et 7.

1. *Consules.* — Coss. *Vincentius et Frarita*, non vero *Flavius*, ut auctor Chronicus Alexandrinus, aut *Flavitus*, vel *Flabitus*, ut Baronius legit : *Fratitum* enim edunt Cassiodorus, Prosper, Fasti Heracliani, aliquique passim, qui ad consulatum evenitus est, quod terra mariana *Gaium* debellasset, ut habet Sozomenus lib. 8, cap. 4. Fuit Gothus natione, sed religione Paganus, inquit Philostorgius lib. 2, cap. 8, de quo legendus Suidas in voce γαῖος, qui etiam testatur, cum Gentilem fuisse. *Vincentius* vero in Occidente creatus, fuit enim prefectus praetorio Galliarum, et vir egregius, ut videre est apud Baronium anno cii, num. 19.

2. *Ordo Epistolarum Paschalium Theophili.* — A num. 1 ad 5. Hoc anno *Origenistar.* primum in Oriente, ac postea in Occidente damnati, quod duobus diversis annis factum perperam Baronius existimavit, annis scilicet ccxcix et cii, ubi pluribus de utraque damnatione egit. Decepit Baronium ordo inversus Epistolarum Paschalium a *Theophilo* episcopo Alexandrino scriptarum, et ab Hieronymo in linguam latinam versarum, ut jam notavit Eminent. card. Norisius lib. I Hist. Pelag., cap. 2. Cum enim existimaret Baronius, ut videre est anno ccxcix, num. 51 et seq., eas co ordine, quo apud Hieronymum leguntur, datas esse, nec animadverteret, que ibi *prima* dicuntur, *secunda* fuisse, et ex Epistolis illis duas desiderari, Synodie namem et primam Paschalem, et denique Paschales litteras anno anteriori a *Theophilo* de more publicatas fuisse, sibi persuasisset, ejus Chronologia in Origeniana historia digerenda, non potuit non esse depravata. Tres itaque Paschales Theophili Epistole leguntur tomus ix Operum divi Hieronymi, et in Bibliotheca Patrum ; neque plurium quam trium Paschalium memini Hieronymus, quibus Pascha intimatur currentis Christi anni, sequentis, et anni ciii. Prioris mitium

est : *Christum Jesum*, etc., et in ejus fine indicitur futurum Pascha xix mensis *Pharmuthi*, id est, die decima quarta Aprilis, in quam hoc anno Pascha incidit. Secunda ab his verbis incipit : *Solemnitatis augustae*, eaque Pascha intimatur celebrandum *die xi mensis Pharmuthi*, id est, die sexta mensis Aprilis, quo, anno sequenti, Pascha celebratum est. Tertia his verbis inchoatur : *Nime quoque*, etc. eaque Pascha indicitur *die xxii Pharmuthi*, seu die xvii Aprilis, qui character est anni Christi quadragesimi quarti : et tamen in vulgaris editionibus prima Theophilii Epistola his verbis incipit : *Solemnitatis augustae*, etc., secunda vero istis : *Christum Jesum*, etc. sieque ordo temporum prævertitur, et Pascha quod anno uni assignatur, pertinet ad aliud; quod cyclorum Paschalium methodus, ad quam Baronius non respexit, certum et indubitatum reddit.

3. *Concilium Alexandrinum adversus Origenistas a Theophilo coactum.* — Cum itaque *Theophilus* Origenis errores in priori sua Epistola Paschali currenti anno scripta, recenseat, non dubium, quin es Synodus Alexandrina aduersus Origenistas hoc anno celebrarit, Hinc Prosper in Chronicis imperiali anno vii Honorii imper, post Theodosium M. imperantis, ait : « *Contentio ex doctrina Origenis. Synodus apud Alexandriam movit, cuius extitit sententia, ut extra Ecclesiam fieret quicumque supradicti viri Opera probavisset.* » Praeterea Hieronymus Epistolam lxxxviii ad Panmachium et Marcellam initio anni quadragesimi secundi scripsit, ut eo anno demonstralit, et in ea asserit, *anno præterito* damnatos fuisse Origenistas, ideoque ea damnatio a presenti anno removeri non potest. Theophilus, *Origenem* damnato, generali *ad omnes Catholicos* Epistolam dedit, ut testatur Epiphanius in Epistola ad Hieronymum tunc scripta, que lxxxviii

est inter Hieronymianas; ea vero *Epistola generalis* alia esse non potest, quam Synodica, quam Hieronymus in Apologia secunda adversus Ruffinum pag. 358 affirmit, se in linguam latinam vertisse: « *Duas, Synodicam et Paschalem, ejus [nempe Theophilii] Epistolam contra Origenem, illiusque discipulos, et alias adversus Apollinarium et Origenem per hoc ferme bicentum interpretatus sum* ». Quibus verbis epocha Concilii Alexandriani a Baronio anno ccxcix, num. 36 et seq. statuta plane overfuit. Cum enim inter omnes conveniat Hieronymum secundam adversus Ruffinum Apologiam anno sequenti composuisse, manifestum est, tam illam Synodicam, quam priorem Paschalem Theophilii currens anno ab eodem Theophilii promulgata fuisse; quod et prima ejusdem Epistola Paschalium, qua Pascha intimatur celebrandum *nono decimo mense Pharmuthi*, id est, die xiv Aprilis, in qua hoc anno Pascha peractum, extra omne dubium ponit; ultraque siquidem Epistola codem tempore a Theophilico data, et ad alios Episcopos transmissa; ideoque *biennum*, de quo loquitur Hieronymus, incompletum intelligendum.

4. Annus Synodi Alexandrinae eruditus ex Epistola n Paschali Theophilii. — At Neque audiens Baronius ibidem, quando dicit, « *Synodus Alexandrina anno ccxcix collectam, se inde colligere, quod ante annum quam prima Paschalium Epistola a Theophilico scriberetur, generalem hanc ex Synodo fuisse scriptam Epistolam, sanctus Hieronymus Epist. lxxxviii tradit, scribens ad Pammacchium et Marcellam* ». Hieronymus enim Epistolam illam, ipso etiam Baronio fatente, scriptis anno sequenti, cum qua ad Pammacchium et Marcellam misit Epistolam Paschalem Theophilii, non primam, ut pulat Cardinalis doctissimus, sed secundam, que est de Paschate anni quadragesimi secundi, et in qua sermo fit, non de priori Origenis damnatione a Theophilico facta, sed de eadem anno circa iterata: quo pacto verum est, generalem Theophilii Epistolam scriptam fuisse ex Synodo Alexandrina ante annum quam secunda Paschalies Epistola ab eodem Theophilico scriberetur. Secunda enim Theophilii Epistola intimatur Pascha celebrandum die sexta Aprilis, et de hac Hieronymus citatus ad Pammacchium et Marcellam scribens, ait: « *Si quid autem hic minus adversus Origenem dictum est, in praeteriti anni Epistola continetur* ». Quare cum habeat secunda Epistola Paschalis exarata sit anno sequenti, quo Pascha in diem vi Aprilis incidit, tam Theophilus quam Hieronymus nomine Epistola *prteriti anni*, non

illam Epistolam generalem, sed priorem Epistolam Paschalem presenti anno datam, intelligunt. Lubet huc referre integrum locum Epistole ad Pammacchium et Marcellam scriptam ab Hieronymo, de secunda Epistola Paschali Theophilii loquente: « *Quam scias in qualuer partes esse divisam. In primo credentes horfatur ad Dミニcum Pascha celebrandum: in secundo et tertio loco Apollinarium et Origenem jugulat: in quarto, id est, extremo, hereticos ad penitentiam cohortatur. Si quid autem hic minus adversus Origenem dictum est, in praeteriti anni Epistola continetur; et haec quam modo verius, brevitali stultens, dicere plura non debuit* ». Quibus ultimis verbis constat, secundam Epistolam Paschalem Theophilii, anno sequenti, quo ab eo data, ab Hieronymo latinitatem donata, et ante illam, Hieronymum priorem Epistolam Paschalem in latinum vertisse, et ad Pammacchium et Marcellam transmisso, alioquin utrumque ad eandem non remitteret, nisi illam jam recipisset.

5. Opinio Baronii de ordine et numero Epistolae Paschali Theophilii. — Porro recte observavit Baronius anno ccxcix, num. 51 Synodicam Epistolam Theophilii desiderari: cum tres ejus, quae extant Epistola Paschalis omnes sint, nulla vero Synodica. Sed valde fallitur, quando inquit: « *Eorum igitur omnium prima est illa hoc anno ex Synodo data, eaque ex causa appellata Synodica: secunda Paschalis dicta adversus Origenem et ejus discipulos peculariter scripta, que etiam desiderari: haecque illa est, de qua ipse Hieronymus in Epistola ad Pammacchium et Marcellam scribit, cum ait: Si quid autem hic minus adversus Origenem dictum est, in praeteriti anni Epistola continetur. De ambabus his idem Hieronymus Apologia in adversus Ruffinum agens meminuit, atque de tercia adversus Apollinarium et Origenem scripta, cum ait: *Duas, Synodicam et Paschalem contra Origenem, illiusque discipulos, et alias adversus Apollinarium et cumdum Origenem per hoc ferme biennium interpretatus sum** ». Porro terham hanc Epistolam illam esse certum est, cuius argumentum in quatuor partes divisum ab eodem Hieronymo in dicta Epistola ad Pammacchium atque Marcellam data describatur. Habet enim tres a Theophilico datas Epistolam, unam Synodicam, duas Paschales: quarum posterior extat, estque ejus exordium: *primum solemnitatis auguste sermo, etc.* Rursus vero post hanc alia sequitur ordine secunda in codice, dicenda tamen Theophilii quarta, Paschalis vero tercia que sic incipit: *Christum Iesum Dominum glorie etc., post*

(1) Sententiam Baronii de celebrata hac Alexandrina Synodo anno ccxcix maxime verae julio, et hoc potissimum arguendo assero, Epistolam Theophilii Synodicam, hanc a S. Ieronymo versam, quem post Baronium Pagus intercessit hic dolet, nuper vulgavit Cl. Valarsi in novissima Opere s. Hieronymi editione Venetiorum tom. i, ep. xlii, col. 557, etc. Eustenius etiam Vallarsi beneficio acceptum Epistolam Anastasi papae ad Simplicianum Mellobonensem nempe episcopum, qui per hoc tempora in vixit agitat, ut ipse patet cl. editor agnoscat. In hac autem Epistola Anastasius certior factum esse se a Theophilico assentit de damnatione Origenis, ab ipso Theophilico facta, ejusque exemplo se pateretur damnatio mortalitatem et damnacionem. Porro Simplicianus iste ante diem XXVII Junii anno circiter obliteratus, cum successore eius Venetus ante eum dicens copertum, ut prout Epistola s. Ieronymi ad annum circiter 5 teletta, et nos in Nota ad eundem annum. Igitur si Anastasius in sua ad Simplicianum Epistola Synodica Teophilii a se receptam habere significat, ut nec dubitamus quidem, hec illam doceo non nominaliter; constat utique Concilium ad quod Synodica illa pertinet vel in exercito anni eius, vel exercente anno circiter XXVII celebrata fuisse.

hanc additur alia, dicenda Paschalis quarta, seu quinta ordine collocanda (ut patet ex ordine praecedentium) quae ita exorditur : *Nunc quoque Dei viva sapientia, etc.* » Ita Baronius.

6. Refellitur. — Verum male supponit annalistam doctissimum, quinque a *Theophilo* datae esse generales Epistolas, quarum memoria sit apud sanctum Hieronymum, et ex iis duas desiderari, Synodicae nempe et primam Paschalem. Nam Synodica ad nos non pervenit, neque plurimum quam trium Paschalium meminit Hieronymus, quibus scilicet Pascha intimatur annorum Christi ciii, cii et cix. Neque verum est Epistolam Theophilum, de qua loquitur Hieronymus scribens ad Panmachium et Marcellum, deperdita esse. Ea enim extat, estque prima Theophilii Paschalis hoc anno data, ut ex dictis palet.

7. Opinio Baronii de tempore, quo illae Epistolas scriptae. — Pergit Baronius ibidem num. 52 exponere quo ordine temporis scriptae sint Epistole Paschales Theophilii, atque : « Cum Paschalis Epistola primo conseruerit milti Romanum ad Romanum Pontificem, a quo reliqua acceptura essent Ecclesie, in die Epiphanie Domini diaconorum praeconio inter saera pervulganda (prout dictum est suo loco pluribus in Annal. tomo, ubi de Concilio Niceno sermonem habuumus) ulice non eodem anno, ejus Pascha indicebatur, sed superiori ab eo Paschalem scribi Epistolam oportuit atque mitti. Quae quidem habita ratione, certo temporis ordine ita omnes a Theophilo date illae quinque Epistole disponuntur, ut hoc anno (prout demonstratum est) ex Synodo Alexandrina scripta a Theophilii Synodica fuerit de condemnatione Origenis et ejus doctrine inhaerentium Origenistarum : sequenti autem anno data fuerit prima Paschalis pro eo qui sequitur anno, nempe quadringentesimo primo : quo item anno, quadringentesimo primo edita fuerit secunda Paschalis pro anno quadringentesimo secundo : tercia vero promulgata fuerit ipso anno Domini quadringentesimo secundo pro sequenti anno quadringentesimo tertio : quarta vero Paschalis (ut memoravimus) scripta sit ipso anno quadringentesimo tertio pro quadringentesimo quarto, quo eam in latinum vertit S. Hieronymus, defuncta iam paulo ante sancta Pauli codem anno mense Januarii. Haec convenire cum editis ab ipso Theophilii Paschalibus cyclis, curiosus explorator inveniet ». Haec Baronius.

8. Refellitur. — Sed ex dictis manifestum est, haec non convenire cum editis a Theophilii Paschalibus cyclis, et Epistolam Paschalem, cuius exordium, *Christum Jesum, etc.* in qua intimatur Pascha futurum xix mensis *Pharmuthi*, seu die xiv Aprilis, quo die Pascha hoc anno peractum, non potuisse promulgari anno ciii pro sequenti anno quadringentesimo tertio, ut inquit Baronius, cum eo anno Pascha inciderit in diem xxix mensis Martii. Neque verum est, ut observat Emin. card. Norisius lib. I Hist. Pelag., cap. 2, ubi eas Paschales Theophilii Epistolas accurate examinat, Paschales litteras anno

anteriori solitas fuisse publicari : nam promulgabantur a *Theophilo* juxta veterem morem notatum a Cassiano Collat. 40. cap. 2, *peracta Epiphaniorum die* ; et post earum promulgationem mittabantur a divo Hieronymo, non ad Pontificem Romanum, ut in Ecclesia Occidentali publicarentur, sed ad amicos : ut quid in eis adversus *Origenistos*, aliasque hereticos Thophilus dixisset, intelligenter. Quod in Egypto, fiebat etiam in Gallis, ut docet canon primus Synodi Aurelianensis IV anno oxii habite, in quo de Paschate dicitur : « Quae festivitas anni singulis ab episcopo, Epiphaniorum die in Ecclesiis populis denuntiatur ». Certum itaque tam Baronius, quam Conciliorum collectores Synodus Alexandrina, in qua damnatus est Origenes, perparam illigasse cum anno Christi ccxcix, ideoque que de ea et ad eam spectantibus eo anno Baronius habet a num. 36 ad 34 ad praesentem revocanda esse.

9. *Origenes in Oriente et Occidente dominatur.*

— Origenes non tantum hoc anno in Oriente, sed etiam in Occidente damnatus, agente *Marcella* cum Anastasio papa, ut tam ille quam ejus interpres Rutilius Apostolica auctoritate prescriberetur. Testatur et Hieronymus in Epistola xvi ad Principianam virginem, quae est de Marcella epitaphio : « Damnationis, inquit, hereticorum haec fuit principium; dum adducit testes, qui prius ab eis eruditii, et postea ab heretico fuerant errore cor�etti; dum impia n̄i ἀπόστολοι ingerit volumina, quae emendata manus scripsi (Rutilii scilicet) monstrabantur, dum aciti frequentibus litteris heretici, ut se defendenter, venire non sunt ausi ; tantaque vis conscientiae fuit, ut absentes damnari, quam presentes coargui maluerint. Ilujus tam gloriose victoria origo Marcella est », Anastasius postquam illa Origenis volumina recenter interpretata damnavit, ea de re ad *Chromatium* episcopum Aquileensem ac Venerium episcopum Mediolanensem, qui duo tantum hoc tempore Metropolite in Italia censebantur, et ad *Joannem* episcopum Hiersolymitanum scripsit, quos etiam Origenem damnasse affirmat Hieronymus in Apologia prima lib. 2 : « Ergo beati episcopi Anastasius, Theophilus, et Venerius, et Chromatius, et omnis tam Orientis quam Occidentis catholiceorum Synodus, qui pari sententia, quia pari et spiritu illum (nempe Origenem) hereticum denuntiant ». Epistola quidem ad Venerium et Chromatium ab Anastasio papa hac de re data, ad nos non pervenire, sed carum mentio in Epistola ejusdem Anastasi ad Joannem Hiersolymitorum episcopum, quam Baronius anno ciii num. 16 et seq. loco scilicet non suo, recitat. In ea Anastasius ait : « Origenis quidem scripta et errores damnavit : interpretem vero, cum non satis, neque sua prefatione ad libros Origenis, neque Apologia ad nos missa se purgaverunt : immo lorie iisdem erroribus re ipsa consensit, Romanum ad judicium Sedis Apostolice vocavimus : et remedium venire eadem sententia involvimus. Damnationis autem Epistolam fratibus

nostris Venerio et Chromatio scripsimus ». Refertur hinc Anastasi ad Joannem Hierosolymitum Epistola variis in locis emendata a Garmerio tom. I Operum Marii Mercatoris, pag. 109, et pluribus explicatur.

10. *Epistola Anastasii PP. ad Joannem Hierosolymitum, quae extat, hoc anno data.* — Cum vero *Anastasius* duas in Orientem adversus Origenistas Epistolæ miserit, ut ex mox dicendis liquebit, et unica tantum supersit ad Joannem episcopum Hierosolymitum mox memorata, controversia esse potest, an hoc prior sit quam Anastasius adversus Origenem scripsit, et an hoc anno data; an vero Epistola que periret, eamdem præcesserit. Baronius anno cœl. num. 16 et seqq., eruditissimus Huetius lib. 2, Origen. cap. 4, sect. 1, n. 20, et Cardinalis Norisius citatus eam ad Joannem Epistolam anno sequenti exarata esse arbitrantur, et ante eam alias litteras, que ad nos non pervenerint. Verum eam hoc anno post damnatum *Origenem* ab *Anastasio* scriptam, et postea alias ab eodem in Orientem missas, que non extant, apud me certum: cum anno currenti *Anastasius* die xv mensis Decembris et vivis excesserit. Sed cum haec tamen credimus sit, *Anastasii* mortem non configimus ante diem xxvi mensis Aprilis insequentis Christi anni, primum fuit existimare cum hoc anno priores litteras, sequenti vero posteriores in Orientem missæ; cum tamen si *Anastasii* mox anno sequenti configerit, ut ipsi volunt, presenti nihilominus citalam ad *Joannem Hierosolymitum* Epistolam dedisse, in dubium revocandum non videatur. Hoc ex solutione argumentorum, qua contra nostram sententiam in medium alteruntur, manifestum fiet.

11. *Contraria opinio refellitur.* — Fundatur primo Baronio loco citato num. 30 in Apologia prima divi Hieronymi adversus Ruffinum, enī eamdem ad Joannem Epistolam sese ad tuisse testatur, cum Ruffinum ipsum ita redarguit lib. 2 ejusdem Apologie prime: « Cur translaturns heretica, in defensionem eorum premittis quasi martyris librum, et id Romanis auditus ingeris, quod translatum totius orbis expavit? aut cerle si ideo interpretaris, ut cum hereticum arguas, nihil de graeco mutes, et hoc ipsum Praefatione testare, quod prudenterissime papa Anastasius in Epistola, quam contra te scribit ad episcopum Joannem, suo sermone complexus est, me liberans, qui id feci, et te arguens quid facere voluisti. Ac ne forsitan hoc quoque neges, subjeci exemplum ejus, ut si non vis audire fratrem momentem, audias episcopum condemnantem ». Verum hinc nostra valide confirmatur sententia: prima enim Hieronymi adversus Ruffinum Apologia, non anno sequenti, ut arbitratus est Baronius, sed currenti duebatur, ut paulo post demonstrabo. Quare cum primæ sue Apologie exemplum Epistole Anastasi papæ ad Joannem Hierosolymitum subjecerit Hieronymus, ea hoc anno proculdubio data.

12. *Refellitur secundo.* — Aliam rationem de-

ducit Baronius ex Hieronymo in Apologia 2 adversus Ruffinum, in qua ait: « Esto præteriti anni ego Epistolam finixerim, recentia ad Orientem scripta quis misit, in quibus papa Anastasius tantis te ornatis floribus, ut cum ea legeris, magis te velle defendere incipias, quam nos accusare ». Quibus ex verbis Baronius infer Hieronymum insinuare eam ab Anastasio papa Epistolam datam esse anno cœl. anno nempe sequenti ab eo quo idem *Ruffinus* ab Anastasio Romanum vocalus est ad judicium. Quare duas ab Anastasio Epistolas in causa Ruffini scriptas autum Baronius, unam ad ipsummet *Ruffinum*, quem citaloria esset, alteram ad *Joannem Hierosolymitum*, quem Ruffini condemnatoria: primam hoc anno, quae visa est Ruffino suppositiæ; secundam anno cœl. quae significetur nomine *scriptorum recentium ad Orientem*. At cum amba Anastasii contra *Ruffinum* litteræ in Orientem missæ sint, et neutra ad Ruffinum directa, sed utraque ad Joannem Hierosolymitanum, Hieronymus loco a Baronio laudato explicari non potest de aliqua Epistola citaloria hoc anno ad *Ruffinum* directa. Imo ex Hieronymi verbis constat, Epistolam Anastasii ad Joannem, de qua nunc agitur, datum esse praesenti anno. Posterior enim, quæ ad nos non pervenit, quæque missorum in Orientem scriptorum nomine intelliguntur, pervenerat Hierosolymitam anno cœl., jam tunc cum Hieronymus scriberet secundam Apologiam adversus Ruffinum. Hieronymus quippe quando ait: « Esto præteriti anni ego Epistolam finixerim », de alia Epistola loqui non potest, quam de ea, cuius exemplar Apologie sua prima hoc anno scriptæ subjacerat, de qua supra actum est; neque Ruffinus aliam Epistolam falsitatis et suppositionis arguere potuit, quam adversus se scriptam, et ab Hieronymo prima sue Apologie assulam.

13. *Refellitur tertio ex Hieronymo.* — Porro eam Anastasii ad Joannem Hierosolymitanum Epistolam, que adhuc superest, his Hieronymi verbis exprimi: « Esto præteriti anni ego Epistolam finixerim », ideoque et currenti anno datam, evidenter demonstrat Hieronymus in Apologia secunda, omnium consensu anno sequenti scripta. Ibi enim pag. 362, tom. II Operum suorum, inquit: « In Epistola sancti pape Anastasii (cuius exemplar ad Ruffinum Hieronymus hoc anno transmisserat) Lubriens exististi, et turbatus, in quo figas gradum non reperis. Modo enim dicas a me esse compositam, nunc ab eo ad te debuisse transmitti, cui missa est », a Joanne scilicet Hierosolymitano, ad quem ea scripta. Et paulo post: « Si a me fictam Epistolam suspicaris, cur eam in Romana Ecclesiæ chartario non requiris; ut cum deprehenderis ab episcopo non dataam, manifestissime criminis reum tenebas; et nequaquam mihi aranearum opponas cassiculos, sed fortissimo me et solidissimo constringas reti. Si autem Romani episcopi est, stulte facis ab eo exemplar Epistole pelere, cum missa non est (sed particula, non, delenda, que revera non legitur in Codicibus MSS. Colbertina num. 3701, Sangermanensi num. 147, et

Navarreο; antea enim dixerat Hieronymus questum esse Ruffinum, quod es cui missa erat Epistola, nempe Iohannes, eam ad se non transmisisset, et ipsenem Hieronymus Apologie prima ejusdem Epistole exemplar subiecisset et non ab illo qui miserit; de Oriente especulare testimonium, cuius auctorem et testem habeas in vicino. Vade potius Romanū, et praesens apud eum postula, cum tibi et absenti, et innoecuti fecerit contumeliam. Primum, ut non reciperet expositionem fidei tuae, quam omnis, ut scribis, Italia comprobavit; et baculo tuarum ulti noluerit litterarum contra canes tuos: deinde ut Epistolas contra te ad Orientem mitteret, et cauterium tibi hereticos, dum nescis, inureret: dicereque libros Origenis *της ζωῆς* a te esse translatos: et simplici Romana Ecclesie plebi traditos, ut fidei veritatem, quam ab Apostolis didicerant, per te perderent, et te quo tibi majorem faceret invidiam, ausus sit criminari hos ipsos, Praefationis tue testimonio roboratos: et paulo post: « Esto præteriti anni ego Epistolam finxerim, recentia ad Orientem scripta quis misit? In quibus papa Anastasius tantis te ornat floribus».

14. *Verba Hieronymi magis explicantur.* — Ex his divi Hieronymi verbis tria discimus. Primum non inam in Orientem adversus Ruffinum, sed plures ab *Anastasio* missas esse Epistolas, ideoque nomine Epistolæ *præteriti anni* Hieronymum non intelligere Epistolam citatoriam missam ad *Ruffinum*; cum is non in Oriente, sed *Aquileia* versaretur. Secundum, haec Hieronymi verba: « Si autem Romani episcopi est, stulte facis ab eo, etc. » non intelligi, ut putavat eruditissimus card. Norisius laudatus, de alijs Epistola Anastasii data ad Theophilum; cum hic de damnato ab se Origenem ad Anastasium scripsisset: manifeste enim apparet, ibi Hieronymum de alia Anastasii Epistola non loqui, quam de ea, quam *Anastasius* ad Iohannem Hierosolymitanum miserat; cum eam solam ab Hieronymo compositam *Ruffinus* quereretur. Certe in secunda Apologia anno cccc scripta, de alia Epistola a se dicta, ut ei imponebat *Ruffinus*, loqui Hieronymus non potest, quam de ea quam cccc priori sua Apologie subjecerat. Ex laudatis enim Hieronymi verbis tertio discimus, Epistolam illam *Anastasi* priori Apologie adversus Ruffinum assutam, aliam non esse quam Epistolam ejusdem pontificis ad Iohannem Hierosolymitanum, que extat; cum in ea, que mox ex Hieronymo retulimus, iisdem fere verbis legantur: « Hoc igitur mente concepi », inquit Anastasius in ea ad Iohannem Epistola, « illam qui Urbis nostrae populis opera translata Origenis lectione patefecit, quandam puris mentibus veluti nebulam cœcitus injicere, fidemque Apostolorum et majorum traditione firmatam, velut deviis anfractibus, voluisse dissolvere ». Et non multo post: « Origenis quidem scripta et errores damnavimus: interpretem vero, cum non satis neque sua praefatione ad libros Origenis, neque Apologia ad nos missa se purgaverit, immo forte iisdem erroribus

reipsa consentiat, Romam ad judicium Sedis Apostolicae vocavimus, et renuentem venire, eadem sententia involvimus ». Quare non minus certum est, Epistolam Anastasii ad Iohannem, que extat, hoc anno scriptam, quam priorem Apologiam Hieronymi adversus Ruffinum, in qua ejus diserta mentione, compositam.

15. *Novum argumentum contra nostram sententiam.* — Em. card. Norisius loco citato haec Hieronymi in secunda Apologia verba, « recentia ad Orientem scripta quis misit, in quibus papa Anastasius tantis te ornat floribus? » de Epistola Anastasii ad Iohannem Hierosolymitanum, quemadmodum Baronius intelligit, atque, anno sequenti cum Hieronymus scripsit Epistolam LXXXVII ad Pammachium et Marcellam, et secundam Paschalem Theophilum ad eosdem misit, nondum Anastasii papæ litteras anno cccc datas ad Iohannem Hierosolymitanum acceperisse; cum in ea scribat: « Prædicacionem quoque Marci Evangelista Cathedra Petri Apostoli sua prædicatione confirmet; quanquam celebri sermone vulgatum sit, beatum quoque papam Anastasiū codem fervore, quia codem spiritu est, latentes in foveis suis hereticos persecutum . ejusque littera doceant, damnatum in Occidente, quod in Oriente damnatum est ». At in Epistola ad Iohannem Hierosolymitanum , inquit card. Norisius, non modo Origenis libros damnat, sed eosdem quoque ab imperatoribus proscriptos fuisse significat, et Ruffinum nominatum acriter incepit, infer celeria eumdem damnatum ab se tradens.

16. *Refellitor.* — Verum quando Hieronymus anno sequenti Epistolam LXXXVII ad Pammachium et Marcellam scripsit, ignorare non potuit quin hoc anno Origenis libri ab Anastasio damnati fuerint, et Ruffinus nominatum acriter incepit; cum in sua prima Apologia hoc anno elucubrata dieat: « Cur translaturis heretica, in defensionem eorum premitis, quasi martyris librum; et id Romanis auribus ingeris, quod translatum totus orbis expavit; aut certe si ideo interpres, ut eum (Origenem) hereticum arguas; nihil de Graeco mutes; et hoc ipsum Prefatione testare, quod prudentissime papa Anastasius in Epistola, quam contra te scribit ad episcopum Iohannem, suo sermone complexus est », et cetera supra recitata. Si igitur Hieronymum hoc anno non latuī Epistola contra Ruffinum ad Iohannem Hierosolymitanum scripta, quam Em. card. Norisius deperditam credit, quoniam anno sequenti hoc ipsum ignorare potuit, quando ad Pammachium et Marcellam scripsit? Praeterea si *Anastasius* in ea ad Iohannem Epistola *Ruffinum* nominavit, atque redarguit, quis credet eundem pontificem in Epistola, quam cardinalis Norisius arbitratur enī hoc anno ad Theophilum dedisse, Ruffini nomini pepercisse? Nullus itaque dubito, quin *Anastasius* in litteris ad Iohannem, sive que deperdite sunt, sive que extant, in Ruffinum semper invectus sit; cumque ex dictis appareat, ejus Epistolam ad Iohannem, quae ad

nos pervenit, hoc anno datam, eaque his verbis claudatur : « Illud tamen tenere te cupio, ita haberi a partibus nostris alienum », nempe Ruffinum, « ut quid agat, ubi sit, nescire cupiamus. Ipse denique viderit, ubi possit absolviri », anno sequenti Hieronymum cam ad Pammachium et Marcellam Epistolam scribentem minime fugere potuit, quin hoc anno Ruffinus ab Anastasio damnatus fuerit, quod Suminus Pontifex his verbis, « ipse denique viderit, ubi possit absolviri », evidenter demonstrat. Quo ad verba Hieronymi numero precedenti recitata, is dicit : « Pradicione quoque Marci Evangeliste Cathedra Petri Apostoli sua prædicatione confirmet », quia scilicet posteriores Anaslasii papa litteras adversus Origenem datas nondum viderat Hieronymus ; sub hujus enim anni finem dakte erant paulo ante Anastasi mortem ; hasque ad nos non pervenisse, jam supra diximus. Subdit Hieronymus : « Quanquam celebri sermone vulgatum sit, beatum quoque papam Anastasium eodem fervore, quia eodem spiritu est, latitanles in foveis suis haereticos persecutum », ubi significat, se jam fama vulgante accepisse prædicacionem Marci Cathedra Petri fuisse confirmatam, id est, Origenistas ab Anastasio posterioribus suis litteris heretum jugulatos, « ejusque littera doccent », priores scilicet, (quas Anastasius hoc anno ad Joannem Hierosolymitum scripsit), « damnatum in Occidente quod in Oriente damnatum est ». Nec mirum videri debet, Anastasium diversis litteris eos haereticos persecutum ; cum Theophilus, qui eos hoc anno damnavit, sequenti iterum in secunda sua Epistola Paschali eos persecutus sit. In eo itaque peccat E. cardinalis Norisius, quod que Hieronymus de prioribus Anaslasii litteris intelligit, ipse de posterioribus interpretetur, et quae priores sunt, posteriores esse dicat.

17. *Hieronymus scribit Apologiam primam contra Ruffinum.* — Ruffinus duos *Invectivarum libros*, adversus Hieronymum, quos anno ccxcix ut supra ostendi, inchoavit, hoc anno absolvit, et ad eundem in Orientem transmisit. Antequam lati-
men eos libros Hieronymus accepisset, manu adhuc aperte *Apologiam primam* adversus Ruffinum in duos libros divisae, cum juri carmine invectivarum excerpta pluribus, qui ex Italia in Palestinam veniebant, memoriter recitata intellexisset : « Sic pudens », inquit Hieronymus de Ruffino in secunda Apologia, de qua infra, « ut calervatum de Occidente venientes milii tua maledicta narraverint, ita me-
moriter, et consentanee, ut ego cogerer, non scriptis
tuis, quae necdum legeram, sed scriptorum respon-
dere opinionibus ». Baronius quidem anno cni, num. 32 et seqq., tam duos illos invectivarum li-
bros, quam primam Hieronymi adversus Ruffinum Apologiam anno sequenti in lucem prodidisse autu-
mavit. Sed cum Anastasius die decima quarta mensis Decembris currentis anni ad Denun migrarat,
eoque vivente Apologia illa edita sit, ut ex ejus lectione patet, et Baronius fatetur, non dubium
quoniam haec ad praesentem annum perfineat, accurate-

que Sigebertus in Chronico hoc anno scripsit : « Hieronymus et Ruffinus presbyter Aquileiensis ora inter se simultate pro questionibus Scriptura-
rum, libros Invectivarum, satis quidem luculentio,
sed nimis mordaci sermone, in alterulum scri-
bunt ». Hieronymus in libro primo prioris sua Apologia Ruffini Apologeticum pro Origene sancto Pamphilo adsutum vellet, ac translati a se Periar-
chon rationem reddit : in altero vero scriptam ad Anastasium papam ab eodem Ruffino Epistolam examinat, alia insuper refellens, quae contra abs se editi in sacras litteras Commentaria a Ruffino scrip-
ta fuisse ex Pauliniano fratre intellexerat.

18. *Prior Apologia Hieronymi adversus Ruffinum hoc anno edita.* — Hanc priorem Hieronymi Apologiam, cardinalis Norisius et Garnerius locis laudatis, ubi cum Baronio seniuli *Anastasium* die xxvii mensis Aprilis anni inequentis demortuum, presenti anno scriptam esse, hac fere ratione probant ; Hieronymus duos priores Apologeticos libros in Oriente conscripsit, cosque ad Pammachium et Marcellam quibus eodem numerupavera, misit, quorum exemplaria cum in manus amicorum Ruf-
fini venissent, il ad eundem *Aquileiam* transmis-
serunt, que postea cum Ruffinus prolixa salig Epistola conflatset, una cum duabus Invectivis ad Hierony-
num direxit. Verum si *Anastasius* die xxvii Aprilis sequenti Christi anni decessit, nulla ratione fieri potuit, ut tam brevi spatio, id est, infra quatuor priores meces anni con. Hieronymus duos illos libros, quibus prima Apologia constat, exaraverit, biisque Romanam, deinde Aquileiam missi sint, et Ruffinus eodem impugnarit, ac per Orientalium mer-
cium negotiatorum, qui eorumdem delator fuil, libros Invectivarum, novamque Apologeticam Epis-
tolam ad Hieronymum deferendam curavisset, quibus Hieronymus eodem anno alteram Apologiam statim reposuerit, antequam Anastasius et vivis excederet. Nam secundam Hieronymi Apologiam ante Anastasi obitum scriptam ex his verbis, que in ea legitur, « viventis Anastasi dicta contem-
nis », colligit Baronius. Ita E. card. Norisius et Garnerius. Sed haec verba tantum indicant, Anastasi mortem nondum in Oriente nuntialam fuisse anno sequenti, quando Hieronymus secundam suam adversus Ruffinum Apologiam elucubravit.

19. *Refellitur fundamentum contraria senten-
tia.* — At, inquit ibidem Baronius num. 30 et seq., Hieronymus in posteriori Apologia *triennium* numerat ab eo tempore, quo ipse ad Ruffinum Epis-
tolam dederat : ea autem Epistola ab Hieronymo ad Ruffinum data anno ccxcix, ut ibidem Baronius num. 31 habet, nosque suo loco monstravimus. Verum ex illis verbis Hieronymi deduci tantum pos-
test, eam Apologiam anno sequenti editam, quod nullus in dubium revocat, tota difficultate versante de anno, quo prior Apologia conscripta. Dicit se-
cundo Baronius in lib. 2 prioris Apologie Hierony-
num, dum numeral annos ex quo scripsit librum de Scriptoribus Ecclesiast. asserere illum a se edi-

tum ante annos ferme decem, quem, ut in eo libro legitur, anno xiv Theodosii emissum constat; sed si liber ille de Script. Ecclesiast. exaratus est ab Hieronymo anno ccxcxi, cuius mense Januario *Theodosius* annum xv imperii sui exorsus est, ab eo Christi anno ad currentem, anni decem, utrinque incompleti, ut plerumque ab Historicis numerantur, intercurrunt. Ita Baronius. Verum cum librum illum Hieronymus anno xiv imperii Theodosiani absolufo, annoque ccxcxi publicaverit, ut suo loco ostendit, Hieronymus non loquitor de pleno decennio, ut his verbis manifeste indicat, *ferme decem*, sed numerum plenum pro incompleto ponit, ut Socrates lib. 6, cap. 10, quando de Theophilo episcopo Alexandrino ait: « Libros Origenis, qui ante ducentos ferme annos, mortem oppeterat, eadem qua Epiphanius condemnationis sententia perculit ». Et tamen Origenes vita functus est anno ccxlii, ut ibidem num. 46 ostendit, ideoque ab eo anno ad currentem lapsi sunt tantum anni centum quadraginta novem. Similia passim exempla occurrent.

20. *Variis Synodi in Oriente adversus Origenistas coguntur.* — Hoc anno, quo haec in Oriente agebantur, *Posthumianus* ille, qui apud Severum Sulpicium dialogum agit, e Gallia Alexandriam appulit, et que inter Origenistas et eorum adversarios transacta sunt, praesens conspexit. Narrat illa Baronius anno ccxcix, num. 39 et seqq., que huc revocanda. Ibi inter alia dicit Posthumianus: « Congregati in unum sapienti sacerdotes frequentibus devenisse Synodis videbantur, ne quis Origenis libros legeret, aut haberet, qui tractator sacrarum Scripturarum peritissimus habebatur, sed episcopi quaedam in libris ipsius insanius scripta memorabant, etc. » Cum autem Hieronymus in Apologia prima hoc anno scripta affirmet, tam in Oriente, quam in Occidente adversus Origenistas Synodos habitas, manifestum est, Posthumianum loqui de rebus hoc anno gestis, et que loco citato de eo Baronius refert, hoc anno contigisse. Lquiet secundo, *Posthumianum* hoc anno, non vero sequenti, ut putavit Le-Brunus in editione Operum sancti Paulini, in ejus Vita cap. 40, e Gallia in Orientem iter fecisse, cum Synodi, de quibus Posthumianus l-quitur ab hoc anno removeri non possint. Lquiet tertio, *Synodus Cypriam* a sancto Epiphiano Salaminae episcopo non solum indicant fuisse hoc anno; sed etiam postquam Theophilus Alexandrinam celebravit. Is enim in Epistola ad eum data, que inter Hieronymianas ordine est lxvi, et in qua de Origenistarum damnatione loquitur, ait: « Panca ex iis, que gesta sunt, in generali Epistola, quam ad omnes in commune direxi (e Synodo sc. Alexandrina) comprehendendi. Dignationis tuae est que in hujuscemodi certaminibus sepe ante nos pugnavit, et positos in prelio consolari, et congregare totius insulae episcopos, etc. », quare eos nondum Epiphanius congregarat, ideoque falluntur Socrates lib. 6, cap. 10, et Sozomenus lib. 8,

cap. 14, qui asserunt Theophilum, Epiphiani exemplo, Synodum adversus Origenistas convocasse, cum e contra Epiphanio praevent hac in re Theophilus. Lquiet denique omnia fere, que Baronius de Origenistis habet anno ccxcix et superiori ad praesentem pertinere, quo ea uno tenore examinanda esse divinus.

21. *Concilium V Carthaginense.* — A num. 3 ad 16. *Concilium quintum Carthaginense in Collectione veteri est illud, quod habitum iuit post consulatum Fl. Stiliconis, XIV kalend. Iulias*, id est, currentis Christi anni: cui adjuncti sunt quoque canones Synodi habite *Vincentio et Flavito coss. idib. Septembribus ejusdem anni*, que Synodus Carthaginie celebrata ex omnibus provinciis Africæ alia est a priori. Attamen cum eodem anno celebrata fuerit, sub unius Concilii *quinti* nomine exhibetur in Collectione veteri. Quod accuratius et rectius distinguunt apud Dionysium et apud Ferrandum. De intraque Synodo legendus Marca in Dissert. de Veter. Collect. Can., cap. 8 et 9, et Schelstratius in Dissert. in de Ecclesia Africana, cap. 10, qui plura notant de canonibus in iisdem Synodis editis.

22. *Plures in Africa ad clericatum ab imperatore invitantur.* — Honorius imperator p̄d. id. *Iul. post consulatum Stiliconis et Aureliani*, hoc sc. anno, emisit legem 36 Cod. Theod. *De episcopis*, qui immunitas clericorum Catholicorum, et monachorum seu confinium confirmatur, qua lege per Africanam proconsularem ad clericatum quamplures invitare voluit: quia, ut appareat ex Concilio Carthaginensi hoc anno habito, magna in Africa clericorum penuria iuit.

23. — *Nascitur Theodosius Junior.* — A num. 16 ad 36. Imperatori Arcadio natus hoc anno *Theodosius Junior* vulgo dictus, *tertio idus Aprilis*, ut scribit Marcellinus in Chronico sub hujus anni coss. vel *quarto idus Aprilis*, ut habent Socrates lib. 6, cap. 6, et auctor Chronicæ Alexandrini. Baronius num. 25 dicit, Sozomenum lib. 8, cap. 4, ejusdem esse cum Socrate sententie; quod verum est quoad annum, sed diem, de quo controversia est, Sozomenus pratermittit. *Theodosius* vero hoc anno imperator designatus, sed sequenti tantum renuntiatus, ut ibidem num. 27 ostendam, et locum Marci diaconi in Vita sancti Porphyrii episcopi Gazensis cap. 6, qui contrarium innuere videtur, explicabo.

24. *S. Porphyrius episcopus Gazensis templi idolorum everti postulat.* — Cum insolentia Ethniorum adversus Christianos in urbe Gazensi, quæ civitas est *Palestina in confluxo Egypti*, eo magis cresceret, quo Christiani multiplicabantur, sanctus *Porphyrius*, assumptio Joanne archiepiscopo Casarensi itineris sui comile, Constantinopolim mense Februario hoc anno navigavit, ubi consultum sanctum Joannem Chrysostomum, qui ut idola in Phoenicia dejicerentur omni studio incumbebat. Chrysostomus sanctos presules *Amanutio* cumueho imperatricis commendavit, quia, inquit: « Ego non possum loqui cum imperatore: eum enim in

me irritavit imperatrix, quoniam eam reprehendi proper possesionem, quam cum concipiisset, eripuit ». Porphyrius et Joannes ejus archiepiscopus ad Eudoxiam Augustam introducti benigne ab ea excepti sunt, cumque ex Porphyrio accepisset se filium pariturum, vovit se templum Gaza extirparum. Paucos post dies peperit imperatrix *Theodosium*, qui magna pompa baptizatus fuit, ut pluribus referat Marcus diaconus, et ex eo Baroniūs, haec verba ejusdem Marci cap. 6, quae Porphyrius imperatrici dixit, cum primum ad eam accessit : « Labora proper Christum, et ipse pro tuo labore est tibi daturus filium, qui vivet et imperabit, te vidente et eo fruente, multos annos », haec, inquam, verba locum prebueret aliquibus existimandi Porphyrii vitam suspecte esse tidei; cum Eudoxia anno cuius vitam cum morte commutari. Verum haec duae voces *multos annos* ad eam referenda, *imperabit*, non vero ad has, *te vidente et eo fruente*, interpres enim Marci subobscurius locutus est in sua versione.

25. *Origo dissensionis Eudoxiam inter et Chrysostomum*. — Ex verbis, que *Chrysostomus* sanctis presulibus dixit, mox a nobis in medium allatique, falsum non esse quod Georgius Alexandrinus, et post eum Glycas, Leo Augustus et Nicephorus scripsere. *Eudoxie* scilicet adversus *Chrysostomum* iram impotentem ex eo ortam esse, quod ipsam sanctus antistes severius incipiasset ob usurpationem vidua eiusdem vineam, ex qua uiam forte decerpserat; hacten enim Palladius, Sozates, Sozomenus et Theodoritus eam circumstantiam in Historia persecutionis sancti Chrysostomi omiserint. Marcus tamen testis oculatus ejus discerere meminit, et solo argumento negativo ejus anchoritas in dubio non revocanda. Non dubito tamen, quin praefati scriptores huic narrationi aliquas circumstantias admiscent a vero alienas, ut in similibus accidere solet.

26. S. *Chrysostomus non suscepit e sacro fonte Theodosium Jan.* — Theophanes in Chronico tradit, *Chrysostomum* in baptismino *Theodosium* suscepisse, seu, ut loquitur Nicephorus lib. 13, cap. 9, eum per baptismum *Theodosium* sibi filium arrogasse: quam sententiam Valesius in notis ad Sozatem lib. 6, cap. 11, et in notis ad Sozomenum lib. 8, cap. 18, amplectitur, nisi quod in dubio est, an *Chrysostomus Theodosium* sacro lavacro finixerit, aut eum e sacro lonte suscepit. Verum eum Marcus Gazensis diaconus testetur se *Theodosii* baptismino interfuisse, et non solum *Chrysostomi* mentionem non faciat, sed antequam de eo baptismino loquatur, affirmet *Chrysostomum* Joanni metropolite Cesareo, et Porphyrii Gazensi episcopo divisse verba, quae numero superiori recitavimus, apparet Theophanum et Nicephorum haec in re audiendos non esse. Nec igitur quod referit Sozomenus citatus, *Euthacion* scilicet post depositionem Chrysostomi ad Iuncu scriptissime se nullatenus participem esse insidiarum, quae adversus illum stricte loissent, sequit illum

honore prosequi, ut sacerdotem et initiatorem liberorum suorum οὐτι πεποντος τὸν εἰπόντα πάθον. Nam Mustagonus, ut Musculus verit, sumitur quidem pro eo qui baptizat, ut apud Palladium in Vita Chrysostomi, ubi illum a Meleto Antiocheni episcopo baptizatum esse immens, ea voce utitur, sed ab Eudoxia refertur ad Flacillam et Pulcheriam suas filias, quas Chrysostomus vel sacro baptismo abluerat, vel de fonte baptismali suscepere.

27. S. *Porphyrius obtinet rescriptum pro exercitando templis Gazensis*. — Post *Theodosii* baptismum Joannes et Porphyrius obtinere ab imperatore quae petierant, et post paucos dies dictatum est rescriptum, quo jussit imperator templo *Gaza* idolis destinata exerceri: cuius executio commissa est *Cynegio* viro admirabili et fide ferventi, ut narrat Marcus apud Baroniūs, qui num. 31 perperam arbitratur hunc *Cynegium* esse illum, ad quem creatum praefectum pretorio extant rescripta in Cod. Theod. lib. 2 *De usiris*. *Cynegins* enim ille mortuus est anno CCCLXXXVII, ut et tomo precedenti ostendi. Addit Marcus sanctos episcopos transgessisse dies festos Paschales et diem Resurrectionis Byzantii, et post paucos dies navigasse « *Gazam*, vicesimo tertio Xanthici, qui est apud Romanos octavus decimus Aprilis », Baroniūs num. 33, in margine ad haec Marci verba nota Aprilis diem XXIII, quasi Xanthicus Gazensium una cum Aprili Romanorum initium sumpsisset; cum tamen *Xanthicus* die vicesima septima Martii nostri inchoaretur, ut E. card. Norisius in dissert. 3 de Epochis Syro-Macedonum, cap. 2, egregie demonstrat ex testimonio ejusdem Marci diaconi *Gazensis*, ostenditque *Gazam*, quod esset Egypto initium, ac diutius Ptolemais Egypti regibus subdita fuisset, typum anni Egyptiorum etiam sub Romanis servasse, quanvis nominibus mensium Syro-Macedonum iteretur.

28. *Templo octo exercit.* — Postquam sanctus *Porphyrius* *Gazam* reversus est, octo idolorum templi exercit, *Marnium* combusit, et novae Ecclesiae, iuxta formam, que missa funeral ab Eudoxia Augusta, magno populi concursu ac solemnitate fundamenta jecit: « Post tempus quinque annorum perfectum fuit opus sanctae magna Ecclesie. Peregit autem dedicationem sanctissimum episcopus Porphyrius die resurrectionis sancti Pascialis splendide et magnifice », inquit Marcus cap. 11. Quare haec dedicatio legitimo tempore peracta, anno se, quadrageentesimo sexto, in quem inciderunt quinta Quinquennalia Arcadii cum *Theodosio* patre imperante. Ejus vero constructio extra ordinem inchoata, quia ad idololatriam cithis extirpandam differenda non videbatur.

29. *Sopita controversia orta inter S. Chrysostomum et Severianum episcopum*. — Ad num. 62 et seq. Dissensio, que configit inter sanctum Joannem *Chrysostomum* et *Severianum*, episcopum Gabale civitatis prope Laodiceam maritimum in Syria, quam recitat Socrates lib. 6, cap. 11, sopita anno tautum sequenti. Ait enim Socrates *Chrysostomum*,

Severianum a sua familiaritate removisse, « donec tandem Eudoxia Augusta in Ecclesia Apostolorum, filium suum Theodosium, qui nunc feliciter regnat, tunc temporis admodum puerum ad genua Joannis abjeciens, et per illius caput crebro eum obtestans, agre ab illo obtulit, ut Severianum in canticam suam admittaret », ut habet versio Valesii; ea enim qua usus est Baronius prorsus depravata, ista se, « Ubi Eudoxia filium suum Theodosium jam tunc imperii statum, quanquam admodum adolescentem erat, prospere et feliciter gubernantem ad genua Joannis abjecit ». Porro cum Theodosius mense Aprili currentis anni in lucem prodicerit, non videtur verosimile, enim a matre deductum ad Ecclesiam, et ad genua Chrysostomi locatum, priusquam annum unum aut decem menses explesset, ut inquit Valesius, qui famam perperam ait, *Theodosium a Chrysostomo a sacro fonte suscepimus fuisse, quod et Baronius habet ex Nicephoro supra a nobis refutato.*

30. *In Concilio Taurinensi agitata controversia de primatu inter episcopos Viennensem et Arelatensem.* — Hoc anno celebratum *Concilium Taurinense*, de quo Baronius agit anno ccxxvii, num. 42 et seq. Cum enim ex Zozimi papae Epistola n et altera ejusdem ad Africanos constet, quo tempore ea Synodus coacta, *Brixium apud Turonos* jani episcopum finisse, et sanctus *Martinus* die undecima mensis Novembri anni superioris ad Deum migravit, ante hunc annum Concilium illud non indictum. Synodica enim ad universos episcopos Galliarum data his verbis inchoatur: « Sancta Synodus, quae convenit in urbe Taurinatuum die X kalendas Octobris, fratribus dilectissimis per Gallias et quinque Provincias constitutis ». Synodus non a Gallicanis episcopis, tametsi adfuisse aliquos certum sit, sed horum postulatione, ut praefatio ipsa docet, ad compendas corum de variis negotiis controversias, ab Italie episcopis potissimum celebrata. Praecipua versabatur inter episcopos Arelatensem et Viennensem de jure metropolitico, que canone secundo his verbis memoratur: « Illud deinde inter episcopos urbium Arelatensis et Viennensis, qui de primatus apud nos honore certabant, a sancta Synodo definitum est, ut qui ex eis approbaverit suam civitatem esse Metropolim, is totius provincie honorem primatus obtineat; et ipse juxta canorum praecipuum ordinacionum habeat potestatem. Certe ad pacis vinculum conservandum, hoc consilio utiliore decretum est, ut si placet memoratarum urbium episcopis, unaqueque de his viciniore sibi intra provinciam vindicet civitates, atque eas Ecclesiis visitet, quas oppidis suis vicinas magis esse constituerit: ita ut memores unanimatis, atque concordiae, non alter alterum longius sibi usurpando, quod est alii proprium, inquietet ».

31. *Controversia de jure metropolitico civili Tyrum inter et Sydonem.* — In Occidente, non minus quam in Oriente inter civitates aliquando controversia fuit, quemam earum Metropolis esset,

Emin. card. Norisius in Dissert. iv de *Anno et Epochis Syro-Macedonum* cap. 3, nummum Graecum Tyri refert ex Musaco Mediceo, in quo ea dicitur *sacra metropolis*, quem titulum egregie ibidem explicat: Suidas voce *Paulus* scribit: « Paulus Tyrus orator fuit temporibus Philonis Byblii, qui sub Hadriano imp. cum legatum egisset, Metropolis fecit ». Hadrianus imperium accepit a. r. ccxxv, ante quem tamen Tyrus in Mediceo nummo Metropolis appellatur. Strabo, qui libros Geographicos initio principatus Tiberii descripsit, lib. 16, vocal Tyrum ac Sidones urbes antiquas et illustris, addens: « Controversiisque manet, ultra carum Phoenicum Metropolis dici debeat ». Quare Tyrus ante Hadriani imperium Metropoleos titulum ferebat, secus ac Suidas existimavit. Verum nomine *metropolis* intelligi potest urbs, que aliarum veluti mater extiterit, quave colonos in clia oppida miserit; atque ita *Tyrus* nomen Metropoleos usurpavit, cum *Carthago* in Africa, alieque in Hispania maritimae urbes Tyriorum coloniae fuerint. At in Phoenicia *Sidon* se omnium Metropolim jaclabat, quod ipsam Tyrus Sidoniorum colonia erat, uti testatur sanctus Hieronymus in cap. 23 Isaiae: « Tradunt, inquit, Historie quod Tyrus colonia Sidonis sit ». Hoc famen Tyri inficiabantur, seque Sidoniis antiquiores esse contendebant; unde de jure Metropoleos inter utrosque, ut ait Strabo, controversia erat. Rursus ea urbs Metropolis dicebatur, ubi provincie prases sedem tenebant: qua ratione Metropoles provinciarum passim dignoscabantur; atque ita ad Ecclesias idem nomen translatum est, ut illa Metropolitana appellaretur, in qua episcopus totius provincie Primas resideret. Spartianus cap. 14 de Vita Hadriani scribit: « Antiochenes inter haec ita odio habuit, ut Syriam a Phoenice separare voluerit, ne tota civitatum Metropolis Antiochia diceretur ». Haque cum Hadrianus Syriam superiorem a Phoenice distinxerit, ac novum legatum proprietorem in Phoenicem miserit, hic apud Tyrum jussu principis sedem posuit, ac proinde Tyrus nova Phoenicum Metropolis esse ceepit, quem honorem Paulus orator sua patrific ab Honorio auctore Suida impetravit. Ita doctissimus Cardinalis.

32. *Controversia de jure Metropolitico Ecclesiastico inter Viennam et Arelatem.* — Sic in Gallia magna per haec tempora inter urbes Viennensem et Arelatensem de primatu, seu de jure Metropoleos controversia fuit. Rufus in suo Breviario anno ccxxix aut in sequenti edito dicit, Gallias cum Aquitania provincias quatuordecim continere, inter quas numeral provinciam Viennensem. In Notitia imperii Occidentalis, ubi procuratores cynegiorum enumerauntur sub dispositione comitis sacrarum largitionum ponitur: *Procurator cynegii Arelatensis provincie Viennensis*, et inter quinque Provincias Galliarum vulgo dictas numerabatur provincia Viennensis. Hoc quinque Provinciarum corpus adhuc perseverabat hoc anno, quando *Concilium Taurinense* celebratum, ut ex titulo Synodicae lundate

constat. Quare non videtur dubium, quin Metropolis tum fuerit civitas *Viena*, que sola omnium ejus provincie civitatum Metropolis nomen gerit in Notitia, inquit Sirmondus in notis posthumis ad Concilium Taurinense. *Arelate* Iamne provincia Viennensis civitas variis, principum beneficio, jam inde a Constantini temporibus, a quo *Constantina* nominata est, anela incrementis, et ornata privilegiis, unde et *Gallula* illi *Roma* nomen inditum ab Ausonio, ab eodemque Arelate in clararum urbis Catalogo in secundo intra Gallicanas post Trevires loco posita) de Metropolis nomine ausa est cum Vienna contendere, et Arelatensis episcopus honorem primatus intra Provinciam affectare. Re igitur ad Concilii Taurinensis judicium ab utriusque episcopis delata, definitum est a Synodo, ut qui suam civitatem probaret esse Metropolim, primatus honorem obtineret.

33. *Occasione institutionis septem Provinciarum renovata*. — Haec controversia postea renovata occasione institutionis septem Provinciarum Gallie vulgo dictarum, quod earum Metropolis *Arelate* dicta sit. Cujus institutionis auctor cum ignoretur, ea hic nobis eo magis explicanda, quo ad eam recurrent, qui decretum Concilii Taurinensis eludere volunt. Quinque itaque Provinciis vulgo appellatis, nempe Narbonensi prima, Viennensi, Alpibus Maritimis, Narbonensi secunda et Aquitanie prima; due adiectae, Novempopulana se, ac secunda Aquitania, et septem Provinciae a Galliis distincte sunt a *Petronio* praefecto praetorio Galliarum, ab eoque decretum, ut conventus septem Provinciarum siugulis annis in metropolitana, id est, in Arelatensi urbe congregaretur, quemadmodum discimus ex constitutione Honorii et Theodosii Jun. data anno quadragesimo decimo octavo, et ad Agricolam prefectum Galliarum directa. In ea Honorius et Theodosius etiam dicunt, se decernere, ut conventus ille, qui interpolatus fuerat vel *incuria templorum*, vel *desidio tyrannorum*, reparetur ab *Agricola*. Legitur primum haec nova divisio in Epistola Zozimi pape anno cxxvii data, in eius fronte habetur: « *Zozimus universis episcopis per Gallias et septem Provincias constitutis* ». Quae distinctio septem Provinciarum discrete explicata est in Notitia Galliae a Sirmondo publicata, et a nobis recitata anno cccxlv. Edictum itaque primarium huius institutionis a *Petronio* factae nobis tantum immoscat ex constitutione Honorii laudata, in qua septem quidem Provinciae in universum memorantur, sed duae tantum in speciali exprimuntur, Aquitania, nempe secunda, et Novempopulana his verbis: « *Ita ut de Novempopulana et secunda Aquitania, que provincie longius constituta sunt, si earum judices certa occupatio tenuerit, sciens legatos juxta consuetudinem esse mittendos* », ad conventum nempe septem Provinciarum Arelatis celebrandum.

34. *Alpes Graiae inter septem Provincias unquam numerato*. — Porro non tantum ex fundata Notitia Galliarum, sed etiam ex Hinemaro ac Cal-

ixto papa huius nominiis *H Alpes Graias in numerum septem Provinciarum adscriptas non fuisse*, ideoque et Blondellum in lib. contra primatum Ecclesie pag. 709, easdem co numero comprehendentes hallucinatum esse, discimus. Hinemarus enim Epist. xiv ad episcopos de jure Metropolitanorum, num. 17, de Delegatione vicium Apostolicæ Sedis loquens, ait: « *Quae temporibus Theodosii et Honori imperatorum, Pontificatu papæ Zozimi, per septem Provincias, scilicet Viennensem, Lugdunensem, Narbonensem primam, et secundam, et Alpinam, et Novempopulana, et secundam Aquitaniam emunavit; ut de his Provinciis honorari, vel possessores, judices et episcopi prefatarum provinciarum ab ipsis Augustis, quibuscumque modiis diebus, in idus Septembribus, in urbe Arelatensi, que Constantina vocatur, ad Concilium Forese vel Ecclesiasticum convenirent, ita ut de Novempopulana et secunda Aquitanica, que provincie longius constituta sunt, si earum judices et Metropolitanos occupatio certa refineret, legatos suis juxta consuetudinem mittentur: sicut in edicto prefatorum imperatorum, et in Epistolis Apostolicæ Sedis Pontificium inventur* ». Ubi provincie Alpium Graiarum Hinemarus non meminit, ostenditque edictum illud perperam *Constantino Tyranno* attribui in exemplari, quo usus est Scaliger in notis ad Ausonium in *claris urbibus*. Dupliciter lamen Hinemarus peccat; primo enim *Aquitaniam primam* pretermittit, et in ejus locum *primam Lugdunensem* substituit; quia tamen omnium consensu fuit provincia Galliarum, prout a *Quinque vel Septem Provinciis* distinguuntur.

35. *Septem Provinciarum conventus pro rebus civilibus tantum instituti*. — Secundo, falsum est, in *Honorii* constitutione statu, ut iam episcopi quam judices, ad Concilium Forese vel Ecclesiasticum apud Arelatem convenirent, et ut Novempopulanae ac secunda Aquitania Metropolitanos legatos mittere possent. Ea enim constitutio solum loquitur de honoratis et judicibus sub praesentia prefecti praetorie conventuris; hacten postea ad exemplum conventus civilis septem illarum Provinciarum, *Hilarius* Arelatensis episcopus Concilium in civitate Regiensis celebrabit corum episcoporum, qui per eas Provincias censebantur, quibus ipse presideret, ut observat Baluzius in Supplemento lib. 3 de Concordia, cap. 31. Gallixius etiam in rescripto *Valentie V* et *Martii anni* mxx dato, Viennensis Ecclesie privilegia confirmans, nullam Alpium Graiarum mentionem facit, sed tantum concedit, ut videlicet super septem Provincias primatum obtineat: super ipsam Viennensem, super Eburiam, Burdigalam, Aquitaniam, que Novempopulana dicitur, super Narbonam, Aquensem et Ebredumensem». Quae urbes septem Provinciarum ab Honorio institutarum Metropoles civiles extiterunt. Quod si in ea *Honorii* constitutione, Novempopulana et secunda Aquitania dicantur *Provincia longius constitutor*, ideoque et legatos Arelatensium mittere posse, ut patet ex loco

cjusdem constitutionis mox citato, (cum tamen prima Aquitania magis ab Arelate, quam secunda distet) id provenit, quia ex prima Aquitania fluvii Ligeris et Rhodani merces facile Arelatene deportari poterant; cum e contra ex secunda Aquitania non nisi terrestri itinere et cum minori commode: ae præterea, judices et honorati terrestri via magis fatigabantur; ideoque et secunda Aquitania ac Novempopulana remotiores censebantur. Neque aliam ob causam civitas Arelatensis ad conventum septem Provinciarum electa, nisi et propter loci opportunitatem, et copiam commerciorum, et frequentiam coementium, ut Honorins in sua constitutione dixerit asserit.

36. *Corpus Septem Provinciarum post hunc annum institutum.* — Haec divisio a Petronio facta ante annum cpxvi, cum eo anno Zezimus in laudata Epistola de septem Provinceis mentionem faciat, et *Honorius* in sua constitutione ad Agripolam, tradat illum conventum interpolatum fuisse, vel *incuria temporum*, ideoque annos aliquot ante emissam constitutionem Honorianam, vel *desidia tyrannorum*, ideoque antequam *Constantinus* tyranidem invaderet, aliquie tyranii provinciam solidam Narbonensem affligerent. Verum haec immunitatio accidere non potuit ante Concilium Taurinense, cum Synodica ejus inseribatur: « Utratribus dilectissimis per Gallias et quinque Provinceis constitutis ». Ceterum tribunal prefectio Galliarum, aut eo absente et in comitatu principis versante, a cuius latere vix recedebat, vicarii Galliarum constat in civitate Treverorum, indeque eam a sancto Athanasio in Epist. ad solitarios *Metropolim Galliarum* appellatam esse. Post institutionem vero septem Provinciarum, que proxime post hunc annum facta videtur, sedes prefectio Galliarum atque adeo vicarii translatam est in civitatem Arelatensem, ubi sub illustri praesentia prefecture, ut inquit constitutio Honoriana, prefecti scilicet, si is forte adessel, aut vicarii, de re pecunaria, catenarique earum negotiis atque functionibus publicis agebatur. *Honorius* autem *Arelatenum Metropolim* appellat in eadem constitutione, in ordine tantum civili, ob prefecture sedem, quam in eam urbem ipse transtulera, idque ut anno sequenti videbimus, hujus institutionis occasione.

37. *In Concilio Taurinensi actum non est de jure Metropolico civili.* — Blondellus in libro contra primatum Ecclesiæ pag. 724, Quesnellus in dissert. 3 Apologetica pro sancto Hilario Arelatensi part. I, cap. 5, aliquie multi contendunt, *Arelatum* ante Concilium Tauinease jam Metropolim civilem fuisset. « Frustra enim definirent Patres Concilii Taurinensis, inquit Marca, hunc totius Provincie honorem prius habiturum, qui approbare suam civitatem esse Metropolim; si nulla ex hoc capite controversia fuisset inter Viennensem episcopum et Arelatensem; qua nulla esse poterat, si Arctas non fuisset tum Metropolis. Comperit haliebant, Viennam esse veterem Provincie Metropolim, adeoque

ad illam secundum Ecclesiasticas regulas pertinere ordinaciones episcoporum provincie Viennensis. Sed quia tum *Arctas* erat Metropolis Galliarum in ordine civili, contendebatque haud dubie ob eam causam episcopus Arelatensis transisse ad suam Ecclesiam a Viennensi iura ordinacionum, quod Vienna tum contributa esset Arctensi urbi. Patres in Synodo Taurinensi congregati, in his angustiis constituti, obscuræ et ambiguo dicendi genere interlocuti sunt, eam civitatem frui debere honore primatus, quae docret se esse Provincie Metropolitini ». Hac Marca.

38. *Quod magis probatur.* — A Marca non dissentit Quesnellus citatus, qui postquam observavit, ex laudatis Synodi Taurinensis verbis perspicuum esse jamdiu molestissimas inter Galliarum episcopos dissensiones exarsisse, de Viennensis provincie, in eo et de aliarum provinciarum primatu: quoniam et illorum jura, et harum limites ex perturbationibus per tyranidem *Maximū* subortis infra Gallicanas provincias, obscura et difficultatibus impedita evaserant, subdit: « Ex Synodi verbis alterum eluet, ad hoc nimurum totam controversiam devolvit, ut quemam illarum civitatum esset Metropolis, inquireretur. Hoc videlicet apud judices certum erat, illi deferendum esse in Ecclesiasticis primatus honorem, qui eundem in civili politia obtineret. In quam partem propenderent Taurinenses Patres, satis haec definitione ipsi immunit. Etsi enim neutri civitatum primatum dare sua viderentur sententia, revera tamen illum Arelatensi adjudicabant, quam tune temporis Metropolim esse conslabat. Unde non sine arte conscripta mihi videtur esse illa definitio, que non decernit, ipsi attribuendam esse Metropolitam dignitatem, qui comprobaret suam civitatem, olim et ex antiquo fuisse Metropolim, quod rem in auctoritate reliquisset, et operose inquisitione dedisset locum, sed que approbat esse, per eam scilicet tempestatem: quod aliud non erat, quam in gratiam Arelatensis pronuntiare ». Haec Quesnellus, qui, quemadmodum et Marca, supponit, ante Concilium Taurinense *Arelatum* Metropolitum civitatem, et sedem prefecture factam esse.

39. *Everitur fundamentum contraria sententia.* — Sed falso uterque immittitur fundamento, in Concilio scilicet Taurinensi totam controversiam devolutam esse, ut quemam earum civitatum esset Metropolis in statu civili, inquireretur. Quia enim de eo capite controversia esse potuisset, si jam *Arelatum* Galliarum Metropolis et sedes prefectio prefectorio existisset; cum tune illud immotesceret omnibus; eoque easi inter Viennensem et Arelatensem episcopos dissidium duntaxat esse potuisset, an ex eo quod *Arelatum* Metropolis Galliarum factum esset, Viennensis episcopus jus Metropoliticum et sacerdotum ordinandorum potestalem amisisset, et ulrumque ad Arelatensem antistitem translatum fuisset? tunc nec hoc in Concilio Taurinensi in controversiam vocari potuit; cum septem Provinciae Galliarum vulgo dictenondum institute essent. Respon-

det Marca, in Concilio Taurinensi reipsa agitatum fuisse, an jus Metropolicum et sacerdotum ordinandorum ad Arelatensem antisitem translatum fuisset, ex eo quod *Arelatum* Metropolis Galliarum factum esset, et Patres interlocutus eam civitatem frni debere honore Primatus, que doceret provincie esse Metropolim. At absurdum illud iudicium fuisset, et Concilio indignum; cum Patribus, imo et quibuscumque constaret, *Vienam* esse Metropolim civitem, ac caput minus ex *Quinque* provinciis Galliarum vulgo dictis.

40. *Evertitur secundo.* — In eo itaque Concilio tantum inquisitum esse, an *Arelatum* Metropolis Ecclesiastica esset, demonstrat canon i in greciam Proculi Massiliensis episcopi constitutus, quo decernitur, « ut in Ecclesiis provinciae secundae Narbonensis, quas vel suas parochias, vel suos discipulos fuisse ordinatos constiterit, primatus habeat dignitatem », licet civitas Aquensis, que caput provinciae secundae Narbonensis, jure civili Metropolis esset. Quare si in Concilio Taurinensi apud episcopos certum fuisset, illi deferendum esse in Ecclesiasticis primatus honorem, qui euidenti in civili potestate obtineret, statuere non potuerint, ut Proculus Massiliensis episcopus Metropoli jure praesesset provinciae secundae Narbonensi, ejus Ecclesiis vel parochias suas fuisse asserebat, vel episcopos a se in eisdem Ecclesiis ordinatos; cum Patres certo scièrent, civitatem Aquensem Metropolim civitem esse secundae Narbonensis, quae erat una ex quinque Provinciis vulgo dictis, ad quarum episcopos Synodium suam mittebant. Parum enim illi curasent huiusmodi rationes a *Proculo* in medium adductas, que cum res Ecclesiasticas respicerent, et de civili potestate, ut supponitur, de Metropolibus nempe pollicie ageretur, ad rem minime fecissent.

41. *Evertitur tertio.* — Praletra si de jure Metropolico civili controversia fuisse, Taurinensis Concilii Patres uno eademque tempore de re eadem contrarium iudicium fuisse; cum *Arelatum* vel *Vienum* Metropolim Ecclesiasticum ex eo, quod alterutra Metropolis civilis esset, declarassent; et nihilominus episcopum Aquensem, qui civitatis Metropolitana praeerat episcopo Massiliensi, cuius civitas Metropolis civilis non erat, subiecissent. Adde quod si in Concilio Taurinensi de jure Metropolis civilis actum fuisset, episcopus Aquensis, aut secunda Narbonensis episcopi contenti non fuissent defendere, « sibi alterius provincie sacerdotem praesessere non debere », quia nempe, *Proculus* episcopus erat civilis Massiliensis provinciae Viennensis subiectus; sed contendissent, episcopum Aquensem cupis civitas Metropolis civilis erat, constitui debere Metropolitam Ecclesiasticum, ne in primo Concilii canone, illo nempe, qui est de *Proculo* Massiliensi, everetur, quod statubatur in secundo, qui est de dissidio inter Arelatensem et Viennensem episcopos, quoad ius metropolicum.

42. *Ob missionem S. Trophimi in Gallias episcopum Arelatensis primatum sibi asserbat.* — Denique in

Concilio Taurinensi aliae rationes ad jus Metropolicum sibi asserendum in medium non adducuntur, quam que post aliquot annos coram Zozimo papa, et postea coram sancto Leone. Zozimus autem in litteris anno cxxvi datis *ad episcopos per Gallias et septem Provincias constitutos*, hac ratione Viennensem, Narbonensem primam, et Narbonensem secundam provincias episcopo Arelatensi subjicit: « Qnoniam, inquit, Metropolitana Arelatensium urbi vetus privilegium minime derogandum est, ad quam primuan ex hac sede *Trophimus* summus antistes, ex eius fonte tota Galliae fidei rivulos accepérunt, directus est ». Quam rationem postea etiam coram sancto Leone exaggerarunt, ut liquet ex libello precum ab episcopis Gallicanis illi oblate, et recitato a Baronio anno cdl, num. 52 et seqq. Quare in Concilio Taurinensi episcopus Arelatensis non ius metropolicum civile, quo *Arelatum* nunquam potuit fuerat, sed sancti *Trophimi* missio nomen, ejusque contemplatione, jus metropolicum Ecclesiasticum sibi fuisse concessum in medium proferebat. Cum enim de una eademque re lis esset, eadem etiam rationes allegandas erant. Verum quidem est, in libello prefato precum, postquam, tuncquam fundamentum cause sue episcopi Gallicani allegarunt sancti *Trophimi* Apostolicam missionem, eamque fuisse amplificarunt, eos subjicere: « Ceterum multa sunt, quibus secundum insituta principium, emelis intra regiones nostras civitatis praferatur, etc. » Postea de specialibus privilegiis quibus Arcale decorata fuit, verba facere. Sed haec ex abundanti; quia nempe Metropoleos Ecclesiastice in praeceps urbibus de more instituta fuerant. Praeterquam quod inter urbis Arelatensis decora sedem quidem praefecture, aliaque huiusmodi memorant, sed antiquae Metropoleos civilis nullam mentionem faciunt, quia videlicet ante institutionem septem Provinciarum nulla fuit, licet *Arelatum* nulli hinc alii intra Gallias civitati prater Treviros hinc Metropolim Galliarum splendore cederet.

43. *Quod magis probatur.* — Sed quid haec minus, cum sanctus Leo papa anno cml, ut videre est apud Baronium num. 58, provinciam Viennensem in duas distibuens, et quacunque haec tenus, tam coram Concilio Taurinensi; quam coram suis predecessoribus agitata fuerant, dissentient, dissidium inter Arelatensem et Viennensem episcopos, fuisse de jure Metropoleos Ecclesiastica immutum. Hoc sancti Pontificis verba: « Consideratis allegationibus utrinque partis presentium clericorum, ita semper infra provinciam vestram et Viennensem et Arelatensem civitates claras fuisse reperimus, ut quorundam causarum alterna ratione, nunc illa in Ecclesiasticis privilegiis, nunc ista praececeret: cum tamen eisdem communis ius quandam fuisse a Gentibus proderetur ». Sanctus Leo, ut ex justitia prescripto literi, que lot annos durarat, dirimeret, de utrinque civitatis prerogativis clericos, de privilegiis vero civilibus laicos audire voluit; cumque

acepisset, alternis vicibus, nunc istam civitatem, nunc illam, in Ecclesiasticis privilegiis praecelluisse, et utique civitati commune quondam jus fuisse, provinciam Viennensem in duas dividendas censuit, et divisionem parochiarum, quam Patres Concilii Taurinensis utriusque episcopo suaserant, executioni mandavil. Quid porro fuerit illud commune jus utrinque civitatis, de quo in laudatis verbis, fateor me non intelligere; sed certum existimo, illud explicari non posse de jure Metropolos civilis, quo ultraque civitas ante Concilium Taurinense potita fuerit.

44. *Erant in Gallias metropoles civiles quae non erant metropoles Ecclesiasticæ.* — Ex dictis appareat primo, stare non posse hanc regulam a Marea in Dissert. de primatu Lugdunensi num. 69 statutam: « Audacter asserere ficeret, nulli Metropoli provinciae civilis defuisse Metropolitanum episcopum in Gallias. Quod juxta mores jam receptos sicutum fuit canonibus iv et vi Synodi Nicenee: eosque canones in Galliis servari debere constituerunt Innocentius, Bonifacius, Celestinus et Leo, ita ut unaqueque provincia suo Metropolitanum pareret ». Licit enim id laudati Pontifices statuerint, certum tamen hoc ubique observatum non esse; cum ex Taurinensi Concilii canone primo luce meridiana clarius constet, civilem Aquensem Metropolim civilem tunc fuisse, et tamen eius episcopum Metropolitanum jura inter alios episcopos non obtinuisse. Quid de Metropolibus Concilium Nicaenum statuerit, mox videbimus. Ipsam Marea lib. 4 de Marea Hispanica, cap. 16, num. 3, loquens de constitutione Honoriana citata, at, in ea imperatorem Arelatenses Metropolim in ordine civili appellare ob præfecturam sedem: « In ordine enim Ecclesiastico », inquit Marea, « Arelas dignitate Metropolos potiebatur ex longissima consuetudine », ideoque licet Metropolis civilis non esset. Quare senior retractavit præsul eruditissimus, quod junior scriperat.

45. *Arelatum a Valentiniano sede præfectura non decoratum.* — Apparet secunde, audiendum non esse Quesnellum citatum, quando scribit, ante Concilium Taurinense *Arelatum* Metropolitanam civitatem et sedem præfecture factam esse, idque a *Valentiniano* imperatore seu primo seu secundo, quod episcopi Gallieani in libello laudato, quem pro Arelatensi episcopo oblulerunt Leoni papa, de urbe Arelatensi dicant: « Hanc clementissime recordationis Valentinianus et Honorius fidissimi principes specialibus privilegiis, et ut verbis ipsorum utamur, matrem omnium Galliarum decorarant ». Nam ea Gallicanorum episcoporum verba de quibusdam privilegiis a Valentiniano II, ut videtur, urbi Arelatensi concessis, non vero de sede præfecture illi attributa intelligenda sunt; cum ex legibus Cod. Theod. a Gothofredo in Topographia annis ccclxxxix et cccxc civitatis constet, præfectus prætorio Galliarum tunc Treviris sedem habuisse, quæ ibi substitut, donec ea Arelatam ob institutio-

nem vñ provinciarum translata fuit ab Honorio. Laudata itaque verba *dirisive*, ut ita dicam, interpretanda, ita ut aliqua de Valentiniano, aliqua de Honorio dicta sint.

46. *S. Trophimum primo Ecclesie seculo in Gallias missum ostendit Concilium Taurinense.* — Apparet tertio admittendam non esse quoniamdam doctissimorum virorum opinionem, qui origines omnium Ecclesiarum Gallicanarum præter Lugdunensem et alias paucas, ad medium tertii seculi detradunt, affixa ex Gregorio Turonensi Decii et Grati consulatu anno ducentesimo quinquagesimo geslo, missione sancti *Trophimi* in Gallias. Quo enim alio fundamento innixus episcopus Arelatensis a Concilio Taurinensi juris Metropolici honorem sibi conservari postulavit, nisi quia ad urbem Arelatensem primo Ecclesie seculo *Trophimus* summus antistes missus fuerat, et ex ejus fonte universa Gallia fidei rivulos acceperauit. Neque enim, ut iam demonstratum, in Concilio Taurinensi actum de probando jure Metropolis civilis, neque aliae rationes coram eo Concilio, quam postea coram Zozimo ac ejus successoribus deductæ ab episcopo Arelatensi ad causæ sue tuitionem. Certe si ea traditio, de sancti *Trophimi* primo Ecclesie seculo in Gallias delegatione, certa tunc apud omnes non fuisset, praesertimque apud Patres Concilii Taurinensis hujus controversia judices; non solum episcopus Arelatensis repulsa tulisset, sed etiam sese Patribus, et aliquot post annis, Pontificibus Romanis, ridendum propinasset; quod ad jus alterius usurpandum missionem Apostolicam, que a saeculo et sesqui medio facta fuisset, queque ideo a nemine ferre ignorari posset, jam a Christianæ religionis initio contigisse affirmasset coram episcopis, et postea coram Pontificibus Romanis, antiquitatis ecclesiastice non ignaris; coque praesertim titulo *Veniam* Metropolim in laterculo imperii sibi subjiciendam postulare ausus esset. Profecto res recentioris memoriae fuisset, quam ut omnes Concilii præsentes aut saltem episcopus Viennensis, eandem ignorare potuissent. Ex controversia itaque inter episcopos Viennenses et Arelatenses de jure Metropolico Ecclesiastico, sub quarti saeculi finem, summa animorum contentione, agitata, sanctum *Trophimum* longe ante Deciana tempora, annunque Christi ccl. Ecclesiam Arelatensem fundasse, et in viciniis provinciis fidem annuntiassse, manifeste colligitur.

47. *Septimanum a septem Provinciis vulgo dictis ita appellato.* — Apparet denique *Occitanum* hodiernam, in qua Narbonensis prima posita, a septem Provinciis *Septimaniam* appellatam fuisse, ut recte videt Scaliger in Notis ad claras urbes Ausonii, non vero a *Septimanis Biterrensis*, ut Sirmondo placuit, vel a numero civitatum *Narboni* Metropoli attribularum atque subjectarum, ut putavat Valerius in Notitia Galliarum; cum in Notitia Galliarum a Sirmondo publicata, in quo diserta mentio septem Provinciarum; quinque duntaxal civitates Metro-

poli Narbonensi primæ subjiciantur, ut videre est anno **CCCLXXIV**. Ad hæc anonymous Ravennatensis, qui circa seculum septimum vixit nuper a Porcherono editus pag. 35. Massiliam inter urbes Septimaniae, et pag. 196 Nicanum. Antipolum. Forum Iulium. Telenum. Aquas Sexias. Arelatem, aliaque oppida Gallo-Provinciae hodiernæ numerat, quod rinsus pag. 227 de Nicaea iterat. Octavo lamen saeculo, *Septimaniæ* nomen Occitanie hodierna tantum attributum. Ludovicus Pius anno **XXXV** præceptum, quo Hispanis ad se confugientibus agros et libertatem concessit, dirigit ad fideles in partibus Aquitanie, *Septimaniæ*. Provincie et Hispanie consistentes, ostenditque hinc Aquitaniam eam clausisse, illine Provinciam ultra Rhodanum, et Hispaniam in montibus Pyreneis.

48. Postea ad Linguadocum coarctata. — Carolus Magnus in Charta de divisione imperii sui idem indicat; nam inter cetera eidem Ludovico filio suo tribui Provinciam, Septimaniam, vel Gothiam, adeo ut *Septimaniæ* Rhodano et Pyreneis montibus includatur, ut recte explicat Marca in Marca Hispanica lib. 1, cap. 16, num. 5 et seq., ubi tamen perperam scribit, *Septimaniæ* secundum esse fortunam Gothorum, ejusque vocis significationem coercitam primum finis intra terminos oppidorum, que Gothi in Galliis obtinebant. Hæc enim restrictione circa seculum vi, quo anonymous Ravennatensis scribat, nondum facta fuerat. Denique ideo Petrus Cluniacensis abbas, qui seculo duodecimo vixit, scribens Guillelmo Ebredunensi, Ulterio Deensi, et Guillelmo Vapineensi episcopis, ait: « Quoniam inter omnes totius provincie Septimaniae seu Alpini maritimorum episcopos, religione, scientia, eruditio, ac pastorali sollicitudine divina dispositio specialiter per vos pontificale culmen exornat, etc. » quia sciebat Apes maritimas niam olim fuisse ex provinciis Septimaniae, et partem pro loco sumens eam provinciam *Septimaniæ* appellat. Ante Petrum Cluniensem *Sidonius Apollinaris* lib. 3, Epist. 1, cumdem loquendi modum usurpavit: verba enim faciens de parte septem Provinciarum, quam Gothi, *Eurico* regnante, tenebant, ait: « Vel Gothis credite, qui sapientiæ etiam Septimaniæ suam fastidunt, ac refundunt, modo invidesi etiam hujus anguli nempe civitatis Arvernensis desolata proprietate potiantur ». Verum postquam anno **CCCLIX** Pippinus Francorum rex Narbone expugnavit, Septimaniae nomen coarctatum est ad eam provinciam, quam hodie *Linguadocum* ac *Ocitanum* appellantur.

49. Antiquarum Metropoleon status. — Occasione Metropoleon Viennensis et Arelatensis, nobis huc de institutione Metropoleon in Gallia agendum: cum ex ea notitia in Annales Ecclesiasticos magna lux abundat. *Concilium Nicenum* anno **CCCLXV** celebratum non solum nihil quoad Metropoles innovavit, sed etiam, ut antiquæ consuetudines servarentur, canone vi edivit. Prima innovatio in *Concilium Antiocheno* anno **CCCLII** coacto facta videtur;

eo enim episcopis jus in preecipinas urbes aut Metropoles civiles canone ix attribuitur, quia « ad Metropolem undique, qui negotia videntur habere, concurrunt. Unde placuit eum et honore praecellere ». Jurisdictione tamen Metropolitarorum in eo extensa non fuit ultra limites ab antiquis Patribus prescriptos; hinc vel primatibus Metropoleon fixarum et secularium, aut antiquiori episcopo eam attribuerant, et diversæ, que tunc vicechanl, consuetudines in hoc solo capite abolita, quod decernitur, ubique Metropoles secularies fore etiam in posterum Metropoles Ecclesiasticas. Verum *Concilium Chalcedonense* anno **coi** habitum decretum illud non confirmavit, sed canone xi hoc tantum statuit, ut novarum Metropoleon episcopi nullam in posterum jurisdictionem habeant. Inde *Justinianus*, cum in Novellis suis quatuor Armeniarum provincias instituit, ne regulas Ecclesiasticas laceret, voluit, ut regimen carum Ecclesiarum in eo, quo erat, statu remaneret. Hæc de Metropolibus in generali.

50. Nullæ in Galliis Metropoles Ecclesiasticae ante imperium Constantini M. — Quoad Gallia: um Metropoles ante Concilium Nicenum omnis que de iis superest, notitia valde obscura. In Epistola Martyrum Lugdunensium in Historia Eusebii relata, Ecclesia Viennensis ante Lugdunensem nominatur, et tamen Ecclesia Arelatensis cum Viennensi de primatu contendebat, et sub finem seculi quarti his, que de possessione inter utramque hanc Ecclesiam versabatur, nondum decidi potuerat. Scriptores antiquos a quibus aliqua lux affulgere potest, diligenter inter se contul, nihilque ex illis ernere potui, quod ostendat ante Constantini Magni imperium Metropolitanos in Galliis aliquo jure potitos esse. Quare sicut in Hispaniis ante *Concilium Eliberitanum* et Constantiniana tempora nullæ fuere Metropoles Ecclesiasticae, licet in iis essent Metropoles civiles, et sicut ibidem post introductos Metropolitanos nulli primates extitere, ut ostendit Joannes de Segovia Marchio Agripolitanus, vir in antiquitate versafissimus, in suis Dissertationibus Ecclesiasticis lingua Hispanica nuper editis; ita et in Gallia ante *Constantini* imperium nullas Metropoles Ecclesiasticas fuisse antinuo.

51. Hoc indicat Epistola S. Cypriani de causa Martiani episc. Arelat. — Hinc quando *Marcianus* episcopus Arelatensis post medium seculum tertium in Novatianorum errores lapsus est, non episcopus Viennensis, sed *Faustinus* episcopus Lugdunensis cum ceteris Galliarum episcopis ejus conatus repressit, et sanctus Cyprianus ejus hortatus ad Stephanum papam adversus eum serpuit, uti anno **CCCLV** videre est. Præterea Cyprianus in suis ad Stephanum papam litteris apud Baronium anno **CCCLVIII**, num. 8, ait Faustinum Lugdunensem episcopum sibi significasse, que seit eidem Stephano nuntiata, « tam ab eo quam a ceteris coepiscopis nostris in eadem provincia constitutis », quod *Marcianus* Marciano se conjunxerit. Quibus ex verbis perspicuum

*Iti, Lugdunum, Arcatum, aliasque civitates fuisse in eadem province, idque nulla ratione habita divisionis quatuor Galliarum, que tamen adiutie oblitus est. Porro haec verba canonis sexti Concilii Nicenii: « Illud est omnino manifestum, quod si quis absque Metropolitanu sententia factus sit episcopus, cum magna Synodus definitivit non esse episcopum», que videntur Metropolitarum jus firmare, non derogant his prioribus ejusdem canonis verbis. *Aziztique mores seruentur; neque eo canone aliquid dirimuntur, aut pro Metropolibus fixis, aut pro Me-**

tropolibus secularibus. Sed cum comitia, que hoc Concilium celebrare jubet, commodius in metropoli seculari, quam in aliis urbibus haberentur, ortum inde puto jus fixum et perpetuum carandum Metropoleon. Difficultates, que de quibusdam Galliarum Metropolibus moveri possunt, suis locis enucleabimus.

Mortuo *Anastasio* papa *Innocentius* ordinatus die xxi mensis Decembris, ut anno sequenti ostendimus.

ANASTASII ANNUS 5. — CHRISTI 402.

1. Conflictus Origenistarum Constantinopoli.
— Evoluto iam anno, novus aperitur novis consilibus, ambobus Augustis Arcadio, et Honorio quintum, inchoante pariter Domini anno quadragesimo secundo, quo recrudescunt odia Constantiopolii Origenistarum causa suscepta. Meminisse debes, lector, ante annum adversus monachos Origenistas, qui configurerant Constantinopolim, missos fuisse a Theophilo episcopo Alexandrino et S. Epiphiano episcopo Constantiae in Cypro legatos ad eos exturbandos : sanctum vero Joannem Chrysostomum medium intercessisse sequestrem, ut eos in concordiam revocaret : eaque de causa litteris ultra citroque datis, unius ferme anni spatio in his pertractandis insumpto, cum frustra omnia tentata fuisse ; qui haec tenus ab eodem Chrysostomo cohibiti erant monachi offerre adversus Theophilum libellum imperatori, desperata concordia, id vehementiori studio aggressi sunt.

2. Libellum igitur monachii illi adversus Theophilum dederunt Arcadio imperatori, et quidem gravibus referunt criminibus, adeo ut Theophilus caput in discrimen videretur adduci. Creditum quidem fuit eos ista haud absque sententia Joannis tentasse : quamobrem, ea dissipata longe lateque fama, tacito proprio ob tanti viri reverentiam Joannis nomine, Hieronymus sub Barnabae voce, ex Pauli¹ sententia, ipsum suggillavit in Epistola² ad Principiam illis verbis superius redditis, hic vero

necessario repetendis : « De Occidentis partibus ad Orientem turbo transgressus, minitabatur plurimis magna naufragia. Tunc impletum est³ : Putas, veniens Filius hominis fidem inveniet super terram ? Refrigerata charitate multorum, pauci qui amabant fidei veritatem, nostro lateri jungebantur, quorum publice petebatur caput », accusationibus scilicet Origenistarum : « contra quos opes omnes parabantur : ita ut Barnabas² quoque duceretur in illam simulationem, immo apertum parcieidium, quod non viribus, sed voluntate commisi ». Haec ipse ; nimurum, quod (ut dictum est) fama vulgatum esset, ficit magna calunnia, libellum accusationum adversus Theophilum capitalibus criminibus plenum, oblatum Arcadio fuisse, impellente Chrysostomo : sed eum longe alter res se haberet ; quod tamen illis patrocinatus Chrysostomus visus esset, haec suspicandi ansam captantibus prebuere. Ad haec plane spectat, quod idem S. Hieronymus in Epistola ad Pamphacium et Marcellianum ait³ : « Quid necesse est obsidere Propontidem, mntare Ioca, et diversas Iustrare regiones, et clarissimum Pontificem Christi ejusque discipulos rabido ore diserpere ? Si vera loquimini, pristinum erroris ardorem ardore fidei committate. Quid maledictorum pannos hinc inde consutis, et eorum earpitis vitam, quorum fidei resistere non valetis ? Num idecirco non estis vos heretici, si nos quidam assertione vestra crediderint peccatores ? etc. »

¹ Galat. II. — ² Hier. ep. xvi.

³ Luc. xviii. — ² Galat. II. — ³ Hier. ep. LXXVIII.

3. Inter haec autem et monachos olim legatos a Theophilo missos dedisse aduersus illos monachos Origenistas imperatori libellos ipsorum criminibus plenos, auctor est Palladius, qui favens ut dictum Origenistis, eos calumniarum refertos fuisse tradit: de amborum enim partium libellis haec habet¹: « Profecti dehinc monachii partis violatae libellos multorum versum scribunt, monachos quidem accusantes calumniae, Theophilo vero impingentes, ne aliter dicam, que Theophilii erant, talia et tanta, qualia et quanta quisque novit. Augustumque primum congressi, reginam deinde aduenit in ecclesia S. Joannis, orantes, ut adversantium monachorum libelli contra se apud prefectos urbis examinarentur; tum ut Theophilus vel invitus adductus, Joannis iudicio subjiceretur; tum denum ut Theophilii monachii aut probarent criminia, que sanctis senioribus objecerant, aut peccata talionis subderentur. Sic itaque Alaphius, qui modo est, a principibus Alexandriam multitudinem, ut Theophilum ducat. Sententiam reliquam prefecti exequuntur. Cum vero ventilaretur causa, reis deprehensis instabant leges, gladium ad vindictam exerentes. Infelices autem illi meluentes omnia in Theophilum referunt, qui illos subornasset, libelloque calumnia diefasset. Ita rationis ordo illis carceri mancipat usque ad Theophilii adventum reservandos. Ex his ahi moriuntur in custodia, diutius remorante Theophilo: alii post ipsius adventum pecunias enim judicium severitatem emolliebat. Proconcessum ire in exilium jussi ». Haec tenus Palladius, qui subdit de adventu Theophilii Constantinopolim, de quo nos anno sequenti.

4. *Inter Chrysostomum et Epiphanium, qui Constantinopolim pergit, orta dissidia circa heres Origenis, de cuius librorum lectione opiniones affervuntur.* — Hoc insuper anno concordationes hand leves inter S. Joannem Chrysostomum atque S. Epiphanium episcopum Constantiae Cypri Constantinopoli intercesserunt. Qui enim tot suo loco superius dictum est mittendo Synodale decretum Concilii Alexandrini de anathemate Origenis et ejus hereticorum, simulque sectatorum earum Origenistarum, in Synodo habita in Cypro firmatum: ubi se nihil profecisse, sed eos Constantinopoli foreri cognovit; ipse Epiphanius, qui primus omnium aduersus Origenistas vexillum Catholicae pietatis exerat, consenso navigio Constantinopolim se conlulit, affrenis sicut secum et decretum Concilii, quod colligerat in insula Cypr. Hac enim tum ex superiori recitata Theophilii ad eum scripta Epistola, tum ex Sozomeno² configuntur. Ceterum quod inter Sytes oratio navigare cogatur, cum passim vera falsis admixta inveniantur (nam ali vel faventes Chrysostome, vel studentes Origenistis, ut dictum est, in odium Theophilii, comperta in Epiphanium talsa coacervarunt) ne in has impingat oratio, magna adhibenda est diligentia. Nos igitur que scripta sunt a Sozomeno recensentes, in quibus veritas per-

relicetur, communefaciemus lectorem. Ipse enim rem sic aggreditur enarrare:

5. « Considerans Theophilus plurimum sibi profutnrum, si studii sui socium nactus esset Epiphanium Salamina in Cypro episcopum, virum ea etate ob integratam vita clarissimum: ipsum sibi amicum reddidit. Hunc enim cum ante reprehendisset, quod Deum humana forma praedictum censebat: jam velut ex prenitentie reclam sententiam doctus, se cum illo consentire scripsit; et aduersus libros Origenis, qui hujusmodi dogmatum auctor extisset, calumniam instituit ». Haec cum audis, lector, provoco te ad ea que superius dicta sunt de calumnia, qua Joannes Hierosolymitanus episcopus et alii Origenista exagitauit veterotie nimis tum Epiphanium, tum Theophilum, et alias omnes qui Origenis impugnarent errores. Ceterum et illud etiam in Sozomeno corrigendum, quod ait per Theophilum excitatum esse aduersus Origenem Epiphanium. Centrarium plane accidit: nam primo (quod dictum est) ipse S. Epiphanius atque S. Hieronymus aduersus Origenistas concutare coeperunt, ultimo vero loco Theophilus: est enim de his querela Hieronymi³, quod vix tandem ipse Theophilus aduersus eosdem haereticos fuerit excitatus. Sed verum illud est, Theophilum tandem aduersus eos commotum, litteris sollicitasse tum Epiphanium, tum Hieronymum; quod ejusdem ad eos date littere² produnt.

6. His igitur emendatis in Sozomeno, jam reliqua ab eo scripta audiamus: « Epiphanius, inquit, jam olim aversatus Origenis scripta, libenter assentitur Epistole Theophilii: et convocato episcoporum Cypriorum Concilio, lectionem librorum Origenis damnat: et perscripto corum ipsorum decreto, tum aliis, tum Constantinopolitanis episcopo suadet, ut Synodus convocetur, et eadem decernatur ». Quod vero post haec subdit Sozomenus, a Theophilo coactum ea de causa Concilium Alexandriae: id amea factum esse litterae³ ejusdem Theophilii ad Epiphanium scripte declarant; sed posthaec laborasse pro cogenda Synoda Constantinopoli, cuius causa serisperit Epiphanius, reliquiisque per Orientem episcopis: « Cum primus omnium non multo post », inquit Sozomenus, « Epiphanius ex Cypro trahiebatur, in Ieum Constantinopoli vicinum appulit, quem Hebdomon appellant: et precibus in Ecclesia ibi fusis, postea in civitatem venit ».

7. Addunt alii, illie ab Epiphanio ordinatum fuisse quandam diaconum; quod non licet in diocesi non sua facere. At cum de re tanta ne verbum quidem Sozomenus habeat, id commentum fuisse non dubites: sed unde error acceptus, audi. Loco Joannis episcopi Hierosolymorum, scias accepit Joannem Constantinopolitanum antistitem; ab illo enim, non ab isto de ordinatione diaconi controversia mota est. Etenim ab ipso Epiphanio,

¹ Pallad. in Dialog. — ² Sozom. I. VIII. c. 14.

³ Hier. ep. LXX. — ² Apud Hier. ep. LXVII. LXIX. LXXII. — ³ Apud Hier. ep. LXVII.

nesciente Joanne episcopo Hierosolymitano, in suo monasterio Eleutheropoli in Palestina sub ejusdem Joannis dioecesi diaconus ordinatus est; cuius rei causa idem Joannes hand leve ei negotium facessit, cum idem Epiphanius S. Hieronymum (ut suo loco dictum est quarto Annalium tomo) habuit defensorem. Quod ergo sub dioecesi Joannis illius factum fuit, id rerum ignari sub Joannis Chrysostomi dioecesi accidisse scripsere. Sed minime vir sanctissimus his in id ipsum: nec quidem verisimilis illa accedit causa, ut qui nuper e Cypro solverat, necessitas impulerit in suburbio Constantiopolis ordinare diaconum. Fecisset igitur de ordinato in Hebdomo diacono inanis assertio, quam Sozomenus Soeracē longe accuratior (ut Photius multis ostendit) non agnouit; licet ipse, ut ille et alii, faverit Origenistis, et suggillaverit cum aliis Epiphaniū, ut cum mox ista subdit:

8. « Joannes ingredientem Epiphaniū totius cleri processione veneratus est: eaferum Epiphaniū manifeste prae se tulit, quod calumnias adversus illum strictis consensisset. Nam invitatus, ut in dominib[us] Ecclesiasticis diversaretur, non acquievit ». Haec ipse. Eaferum vitandi communione Chrysostomi causa illa intercesserat, quod ante litteris (ut dictum est) monitus de dannando Origene atque Origenistis Joannes ab Epiphaniō, minime ex causis superioris dictis acquievisset; nimurum quod Origenista illi se passos esse calumniam conelassent; et de damnatione Operum Origenis, que Patres sanctissimi hactenus suscepissent, consultius agendum esset. Que autem ab Epiphaniō Constantinopoli gesta fuerint, Sozomenus¹ ita subdit: « Et quia consortium habere cum Joanne Epiphanius fugeret, convocatis privatis episopis iis qui Constantiopoli morabantur, ostendebat ea que adversus libros Origenis decreta erant: ac nonnullos induxit, ut cum his ipsis suum suffragium quoque adicerent: quod tamen pluriui facere detrectabant. Quin Theofimus Scylliche episcopus Epiphaniū in os perstrinxit. Aiebat enim, nequaquam esse fas, eum qui jampridem esset mortuus, afficere contumelia: neque extra blasphemiam esse, majorum censuram calumniari, et que ab illis decreta sunt, reprobare. Haec ubi dixisset, librum quendam Origenis in medium profert ac recitat: et recitata Ecclesiis utilia esse demonstrans: Ineptum quidam (inquit) his accedit, qui ista vituperant: periculum enim est, ne ea ipsa damment, de quibus hi libri conscripti sunt.

9. « Porro Joannes etiamnum venerabatur Epiphaniū; eumque rogabat, ut et una Ecclesia, et una domo secundum iteretur. Sed ille neque eadem domo usurum esse, neque una precaturum enī illō, renuntiabat, nisi dannaret libros Origenis, et Diocorum una cum sociis expelleret. Verum cum ille id ante causam in iudicio cognitam facere, justum non esse diceret, ac proinde differret: quo-

niam in templo Apostolorum communio celebrauit insfabat, Epiphaniū subornauit iniunici Joannis, ut is prodiret, ac publice coram populo libros Origenis dannaret, et una Diocorum ejusque socios, ut qui tandem cum Origene opinionem foverent; et interim episcopum quoque civitatis taxaret, qui hisce faveret. Atque hi quidem id studebant; putabant enī, se eum hac ratione in odium populi conjecturos. Itaque postridie in hoc egressus Epiphanius, jam prope ad Ecclesiam pervenit: cum obviam illi veniens Serapion diaconus ab Joanne missus (perceperat enim ea quae pridie fuerant constituta) protestabatur eum neque aequum facere, neque quod ipsi expediret; cum quidem et ipse in periculum venturus sit, si forte tumultus aliquis in populo aut seditio moveatur, cuius auctor ipse extiterit. Atque ea quidem oratione ille ab impetu isto aversus fuit ». Hucusque Sozomenus.

10. Sed antequam ulterius progrediatur oratio, qualis quantusve fuerit Theofimus isle, de quo mentio facta est, favisse Chrysostomo, ex eodem auctore Sozomeno¹ accipe: « Eadem, inquit, memoria Tomiensium et reliqua Scythiae Ecclesiam gubernabat Theofimus Scytha, vir in philosophia eminitus; quem ob virtutem admirati Hunni, Istri accolite barbari, Deum Romanorum appellabant: nam sane divinas in eo virtutes experti fuerant. Fertur enim, quod aliquando iter per hanc Barbarorum terram facienti, eadem via obvii facti sunt, qui ad deprædationem adequitabant. Lamentibus igitur ejus sociis, perinde ac jamjam essent perituri: ille descendens ab equo, orabat. Quo facto, Barbari neque eo, neque comitibus ejus, neque epinis, quibus insidelabant, conspectis, praterierunt.

11. « Cum autem crebris incursionibus Seythas infestarent Hunni; quauis natura essent feri, tam ad mansuetudinem convertit, tum conviviis, tum muneribus eos liberenter excipiens. Quia quidem ex re vir quidam Barbarus suspicatus eum esse opulentum dolo capere statuerat. Parato igitur ad hoc laqueo ad scutum attigato, sicut in hostes consueverat, illi dum colloquitur, sublata dextera, fūnum immissurus erat, tanquam eum ad se et ad contribules attracturus. At vero manus in ipso conatu elevata, in aere remansit: nec antebarbarus ex invisibilis istis vinculis liberatus est, quam alius pro ipso intercedentibus, Theofimus Deum exorasset. Autem porro, quod hic in coma nutrienda (philosophico nempe habitu) et philosophiae studium, uti ceperat, prosecutus, ac tenuti victu usus sit, sumendique nutrimenti, non semper idem, sed in fame atque siti tempus determinaverit. Philosophi enim erat, opinor, his quoque pro necessitate, et non pro otio locum dare ». Haec ipse. Putamus equidem eodem sanctissimo viro auctore factum, ut Hunni illi, quos sanctus Hieronymus Christo jam credidisse tradit, ad fidem conversi fuerint: etenim ut eos tuncraretur Theofimus, omni officiorum ge-

¹ Sozom. I. viii. c. 14.

¹ Sozom. I. vii. c. 27.

nere eos demereri curasse ex Sozomeno vidimus. Porro ejus memoriam, ex tabulis Ecclesiasticis XII kal. Maii anniversaria die Catholica Ecclesia celebrat. Haec ingerimus, ut cum tantum virum pro Joanne Chrysostomo stetisse andis; intelligas, etsi non justam causam, justos saltem cause praetextus fuisse Chrysostomum.

12. Ceterum ab ejus defensoribus falsa complura adversus ejus adversarios atterri. tum que superius adducta sunt manifeste declarant, tum etiam que proxime dicturi sumus. Prædicant enim defensores S. Joannis Chrysostomi, et qui causam pro Origenistis agunt, uno ferme ore, contendisse Epiphaniū, ut dammarentur libri Origenis: id namque ipsum conatum esse in Synodo Cypria, idque litteris olim Joanni significasse, atque etiam Constantiopolitana elaborasse tradunt: quod quidem quam prout a veritate abhorreat, ostendendum ex ejusdem Epiphaniū assertione, ex litteris, inquit, ipsius a S. Hieronymo recitat. Si quidem hanc aliquid contendisse sanctissimum senem constat, quam ut Origenis dammarentur errores; quos curiosi novatores complures (ut vidimus) in Palestina disseminare ceperint; adeo ut et Joannem episcopum Hierosolymitanum, in easdem hereses pellexissent: quem ut curaret, atque ad saniorem mentem restinuerit, ipse Epiphanius ad eum Epistolam scriptis quam magna ex parte S. Hieronymus¹ in Epistola ad Pamphilium adversus errores ejusdem Joannis Hierosolymitani contexit; ubi declarat, magno studio S. Epiphanius curasse, ut Joannem ipsum avocaret ab erroribus Origenis, non autem a lectione librorum ejusdem. Quin et hereses singulas Origenis octo distinctas capitibus ab Epiphanius in Joannem objectas idem Hieronymus in dicta recenset Epistola: neque præterea quicquam ultra ab eo expetisse, nisi ut illos dammaret errores: ut cum ita cum sua Epistola compellavit²: « Prasta mihi et tibi, ut salveris (sicul scriptum est³) a generatione perversa: et recede ab heresi Origenis, et a cunctis heresibus, dilectissime, etc. »

Sed et Hierosolymis cum in ecclesia post Joannem idem Epiphanius loqueretur; hoc ipsum contendisse, idem tradit S. Hieronymus, minirum of Origenis perversa dogmata dammarentur; cuius haec recitat verba: « .Equum est, ut quonodo hanc heresim condemnamus, etiam Origenis perversa dogmata condemnemus ». Sed et in Epistolis ultra citroque datis inter ipsum atque Theophilum simulque Hieronymum nihil pralerea actum, nisi ut Origenis hereses dammarentur ac sūmū cum eis, qui ejusdem Origenis eisdem consecrarentur errores. Nec aliquid quidem accepit a Theophilo Epiphanius, nisi ut errores Origenis cum auctore ac sectatoribus condemnaret: de libris autem ne verbum quidem. Nam ad ipsum⁴ scribens de celebrando in Cyprio Concilio, et litteris Constantiopolitani mitten-

dis, ut hoc agat, admonet, nimirum ut consensu omnium ipse Origenes nominatim atque hereses ipsius pariter dammarentur: nec quicquam præterea in suis Paschalibus Theophilus professus est, qui non oculo tantum, sed multo plures Origenis collegit errors: nam de eo haec Cassiodorus habet⁵: « Theophilus Alexandria Ecclesia pontifex triginta quinque sensus Origenis heretica pravitate distortos Catholica veritatem convicit ». Haec ipse. Sed nec etiam S. Hieronymus, de iisdem frequentius agens, de damnatione librorum omnium Origenis sermonem aliquando miscerit: imo ad Tranquillum scribens, eos absque crimine legi posse, his verbis significat⁶:

13. « Quod dicit Origenis multos errore deceptos, et sanctum filium meum Oceanum illorum insanie repugnare: et doleo simili et gaudeo, dum aut supplantati sunt simplices, aut ab eruditio viro errantibus subveniuntur. Et quia mece parvatis queris sententiam, utrum secundum fratrem Faustum penitus respendus sit, an secundum quosdam legendus ex parte: Ego Origenem propter eruditio nem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Novatum, Arnobium, Apollinarium, et nonnullos Ecclesiasticos scriptores grecos pariter et latinos, ut bona eorum diligamus, vitemusque contraria, juxta Apostolum dicentem⁷: Omnia probate, quod bonum est, tenete. Ceterum qui vel in amorem ejus nimium, vel in odium stomachi sui pravitate duecuntur, videuntur mihi illi maledictio propheticō subjacere⁸: Vt his qui dicunt bonum malum, et malum bonum: qui faciunt amarum dulce, et dulce amarum. Nec enim propter doctrinam ejus prava suscipienda sunt dogmata; nec propter dogmata pravitatem, si quos commentarios in Scripturas sanctas utiles edidit, penitus respondi sunt ». Haec est igitur Hieronymi sententia, qui et subdit ista ad finem: « Quod si contentiosum interesse amatores ejus et obrectatores funem duxerint, ut nihil medium appellant, nec servent modum, sed totum aut prohabet, aut improhabet: libentius piam rusticitatem, quam doctam blasphemiam eligant ». Idque iure; ne prolatae in omnibus Origenem, ejus quisque simplex nesciens, dum cibum se putat sumere, venena deglutiat. Ceterum ut quis libros Origenis omnino dammandos esse senserit, neminem præter Faustum invenimus, cuius ipse Hieronymus meminit. Verum non heres tantum Origenis, sed ipsorum auctorem Origenem habendam hereticiam, et ab Ecclesia explodendum, S. Hieronymus absque nulla dubitatione consentit: nam in Ruffinum post alia multa haec habet⁹, ex sententia Epiphaniī: « Si enim propter unum verbum aut duo, quae contraria fidei sunt multa hereses abjecte sunt ab Ecclesia: quanto magis hic inter hereticos habebitur, qui tantas perversitates et tam mala dogmata contra fidem adiuvent, et Dei Ecclesie

¹ Hier. ep. LXI. — ² Apud Hier. dict. ep. LXI. — ³ Act. XVI. — ⁴ Apud Hier. ep. LXVII.

⁵ Cassiod. de Divin. lect. c. I. — ⁶ Hier. ep. LXXVI. — ⁷ 2. Thess. v. — ⁸ Isa. v. — ⁹ Hier. adv. Ruffin. Apol. II.

hostis extitit? » Sed Anastasium Romanum Pontificem aliosque episcopos Occidentis dammasce haereses Origenis cum sectatoribus ejus, S. Hieronymus haud obscure significat¹.

16. Jam intelligis, puto, lector, quam calumniose historici illi Origenistarum factores, vel Joannis causa acerrimi defensores, ad inviam commovendam in eorumdem adversarios Epiphanius, Theophilum, atque alios diverint ab his fibros Origenis esse dannatos; introducuntque veterantie pro libris Origenis legendis sanctissimum episcopum Theotimum disputantem et Epiphanius redarguentem : nam nulla inter eos ea de causa contentio intercessit : cum S. Epiphanius (ut dictum est) in errores Origenis eorumque auctorem et sectatores, non autem in omnia ejus scripta quam aquissime concilamaret; neque tunc primum, sed plurimos ante annos ea de causa adversus eam impictalem antesignanus in Palestina conflixerit. Ex his pariter errore lapsum videoas Severum, ubi in dialogo ait² (qua superius recensimus) in Synodo Alexandrina vetus, ne quis legeret Origenis libros, vel eos penes se haberet.

16. Quod vero apud Anastasii pape Epistolam ad Joannem Hierosolymitanum habeatur, damnatam imperatorum rescripto Origenis lectionem : ea utique intelligenda est libri Periarchon, de quo totus est ille sermo Anastasii cum Joanne; cuius Operis editionem latine redditam a Ruffino, Romae vulgaritatem magno fidelium detrimento, Anastasius ipse quoque proscriptis una cum ejus auctore Ruffino. De eodem quoque Origenis Periarchon, errorum fonte, puto intelligendum, quod reperitur in rebus gestis S. Pachomii; ipsum exercutum esse monachos legentes libros Origenis. Circumferebantur enim libri illi Periarchon per Aegypti monasteria, qui auctoritate Didymi eos notationibus illustrantis apud nonnullos magno erant in pretio. Unde et factum est, ut idem Pachomius ex hac vita migratus, quasi testamento Origenis errores dannatos reliquerit. His vero consentientis ad postremum accessit de scriptis Origenis Gelasi³ pape censura, que ita se habet : « Origenis nonnulla opuscula, que vir beatissimus Hieronymus non repudiavit, legenda suscipimus : reliqua autem omnia cum auctore suo dicimus esse renuimus ».

17. His quoque consentaneam fuisse graecorum Patrum sententiam, eorum, inquam, qui Origenem impugnarunt, ut praeter errores easlera ejusdem auctoris scripta refinerentur, testatur Socrates⁴, cum agit de reprehensoribus Origenis Methodio, Eustathio, Apollinari, atque Theophilo, quorum atii alia de re Origeni crimen intenderent : « Unde, inquit, singuli separatis omnibus perspicue declararunt, se illa omnia omnino in eo approbare, que ipsi non nominatim coarguisserunt. Nam quoniam alius aliud dogma sigillatum reprehendebat : perspi-

cum est, singulos illud tacilos secum omnino habuisse pro vero, quod minime insecati sunt; et id ipsum re ipsa approbase, quod non verbis evagitasent ». Haec ipse. Sed illud perperam, dum suggestat sanctissimos viros Methodium et Eustathium (ut prateremus modo Apollinarem atque Theophilum) quasi ambitione captare conatos laudem ex Origenis vituperatione. Verum et illud omnino falsum, quod de Methodio his verbis subdit : « Methodius etsi sepe multumque initio in Origenem inventus erat : postea tamen quasi ad palinodiam se revocans, illum in dialogo, quem Zenonem inscripsit, summis laudibus extulit ». Haec Socrates : quae quidem conficti mendacii facile arguuntur ex his que de Methodio apud S. Hieronymum ex Eusebio leguntur; quibus plane convincuntur, contrarium penitus accidisse, nempe quod Methodius ante bene exploratus Origenem, ipsum laudarit, postea vero diuturniori usu probe cognitum criminis haereseos incusarit : idque probatur (quod fortius est) ex Eusebii defensoris Origenis testificatione, dum ait⁵ : « Eusebius Cesariensis episcopus, cuius supra memini, in sexto libro τις ιατρογίας Origenis, hoc idem obiicit Methodio episcopo et martyri, quod tu in meis laudibus criminalis, et dicit : Quomodo ausus est Methodius contra Origenem scribere, qui haec et haec de Origenis locutus est dogmatibus? » Quasi ille turpiter postea accusarit, quem ante laudasset.

18. Ex his videas, quam patenfis mendacii Socrates convincantur, dum ait Methodium ante vituperasse Origenem, postea vero commentario edito predicasse : cum , auctore Eusebio ejusdem Origenis patrō, contrarium prorsus acciderit, nempe, ut cum eum ante laudasset, postea contra ipsum librum elaborari; enijs Iucubationis Methodii S. Hieronymus⁶ meminit, dum ab eo edita recenset scripta : ex quo libro quamplurima citat S. Epiphanius⁷, dum errores conflata Origenis : sed id quidem facere erubuisse, si scisset ab eodem auctore adversarium illis scriptum fuisse postea commentarium. Et unde Socrati novum hoc et inauditum, recantasse palinodiam Methodium, atque eam in dialogo Zenone dicto peccitatem evarasse; quam omnes Origenis defensores, Eusebius, Ruffinus, et alii penitus ignorarunt? quod si novissent, certe quidem exscripsissent aureis litteris, et citassent, si vel nomine tenus inscriptum Methodii eo argumento commentarium, quamvis commentitum, invenire potuissent hī, qui et falsam Apologiam Pamphili martyris nomine ediderunt. Ex his plane intelligis, lector, Socratem Novatianum aque fuisse etiam Origenistam, et hand quidem remissum, vel segnum, sed audacieissimum, utpote nova inventorem Apologie Methodii nomine exornate. Haec ingrimus, quod plurimi interest in veritate historica disquirendā, affectus auctoris expendere. His igitur elucidatis, et sancto Epiphanio a calunnia vindicatis.

¹ Hier. ep. LXXXVIII. — ² Sever. dial. I. 1. — ³ Gelas. in Rom. conc. c. 1. de l. apocr. tom. I. Conc. — ⁴ Socr. l. vi. c. 12.

⁵ Hier. Apol. I. I. 1. in Ruffin. — ⁶ Hier. de Script. Ecl. in Method. — ⁷ Epiph. haeres. LXIV.

cato, atque ab ea invidia liberalo, jam que sunt reliqua rerum gestarum ejus Constantinopoli prosequamur.

19. *Quid inter Eudoriam et Epiphanius intercesserit; hujusque acta reliqua Constantinopoli; tum de tempore ejus mortis et laubibus.* — Intercessisse quoque inter Epiphanium et Eudoriam Augustanam alterationem quamdam, Sozomenus tradit, qui eam ita describit¹: « Interea temporis accidit, ut morbo corriperetur filius imperatoris. Mater ergo sollicita ne quid illi gravius accideret, missus nuntius, Epiphanium rogabat, ut pro eo oraret. Ille pollicetur, agretum esse victurum, si quidem illa Diocorum, ejusque socios haereticos fugatos ante Alexandria monachos (Origenistis) aversaretur. Imperatrix vero: « Alqui, inquit, meum filium, si Deo repete placuerit, ita fiat. Dominus idem est: qui dedit, rursum auferet. Tu vero si mortuos excitare posses, mortuus utique non esset archidiaconus tuus. Erat enim non multo antea mortuus Crispion, quem fratrem existentem Philemonem et Salamini monachorum, quorum sub Valente mentionem fecimus, cum familiarem haberet, archidiaconum constitutum. Jam vero Ammonius ejusque socii ad Epiphanium veniunt: illa ipsi imperatrici visum fuit. Et sciscilanti ei quinam essent: respondens Ammonius: Longi, inquit, sumus, o pater ita enim cognomento dicti erant Origenisti illi: Ac num quando vel in discipulis, vel in libro nostro incideris, libens equidem cognoscere. Illo negante, iterum rogavit: Unde ergo eos haereticos esse censuisti, qui illorum scientiae probationem nullam habes? Et cum se id ex auditu habere, ille respondisset: Alqui nos, inquit, plane diversum fecimus. Nam et in discipulis tuos frequenter incidimus, et in libro, ex quibus ille est qui ex anchora titulum prefert: et cum multi te conviciis proscindere, atque velut haereticum calumniari vellent; nos, ut patrem aequum erat, defendimus, et responso intalimus. Quocirca nec tu, indicta causa, ex solo auditu damnare debebas, que certo ipse non cognoveras; neque ejusmodi vicem rependere illi, qui de te loquuntur bene. Epiphanius itaque deinceps moderatus locutus, viros istos a se dimisit. Ac non multo post aluvagavit in Cyprum; sive quod cum Constantiopolitane profectonis penitentia cepisset; sive quod cum oraculo admonisset beus, ac morteni ipsi (ut conseuntur) est) praeunssiasset: si quidem inter navigandum, priusquam in Cyprum pervenisset, est mortuus ». Illensque Sozomenus,

20. Jam inter legendum, puto te, teactor, ex plurimis, que superius dicta sunt, absque aliqua reculsi admittimur sensisse ab Origenistarum factore eam esse ad eorum defensionem institutam narrationem, qua illi innocentissimi demonstrantur, et S. Epiphanius levissimus suggitetur, qui vano auditu percitus, tantum in ejus prosecutione cause labore insumpsisset. Sed quam haec ca-

ptiosa sint atque penitus falsa, veritatis expensa lance, cuius apparebit. Ac primum illud quam procul aberrat a vero, ut Eudoxia perinfensa Chrysostomo, faverit monachis illis Origenistis, et Epiphanium fuerit aversata? Quam autem ab his diversit, que ab aliis de rebus gestis Epiphani cum Eudoxia narratur historia, ex Leone Augusto accipe: « Ipsa autem, inquit², Eudoxia Epiphaniū celerime trahit ad suas partes, ea docens et sugerens, que ejus iniqnam explebant libidinem, et que sanctum deponebant, adjiciens etiam arcuum (o hominum audaciam!) o divinam lenitatem!, haereticum esse Dei servum et famulum. Quid autem contra sapientis dixerit Epiphanius, audiamus. Si est tibi quidem, inquit, ratio, o imperatrix, cur haeresim ei impinges: adsit et causam suam agat Joannes in penitentia. Sin autem haec verba profers causa contumelie: tibi minime assentitur Epiphanius. Tunc commota illa hostis, erupit in hanc execrandam vocem: Si, o Epiphani, sis impedimento quo minus Joannes mittatur in exilium: ecce aperiam templum idolorum, et contendam ut ea adorentur. Non amplius ergo ferens Epiphanius aures suas polluti ceno inimicis feminis, lotus perfusus fuit lacrymis; et se corum innocentem esse pronuntians, fugam omnino arripiuit ». Ista Leo, que et fusius apud Metaphrastem narrata habentur: quibus videas, quam dispara haec sint ab historia nuper ex Sozomeno recitata.

21. Sed quid ad illud, quod Ammonium Origenistam idem Sozomenus ponit coram Epiphania expositulanter, quod levi tantum auditu adversus ipsum ac socios monachos certamen iniisset? Levene argumentum existimandum erat, quod Theophilus non privatus tantum litteris, sed Synodalibus ex Concilio Alexandrinio scriptis, hos heres consuetos atque dannatos esse conscriperat? Et cuianam recte major in Ecclesia fides adhiberi solet, quam Synodalibus sanctionibus, que praserunt divulgatae scientur in orbem, atque recepta ab Anastasio Romano Pontifice, quibus tum Origenis et errorum ejus, neconon ipsum origenistarum nominatum damnatio continetur? Vides ergo, quam procul abhorret, ut ista in Epiphanium Ammonius jactare potuerit, et his convictum Epiphanium penituerit suscepta provincia, et sic discesserit Constantiopoli. Sed et que ad postremum de exitu Epiphiani idem Sozomenus habeat, hic reddamus, ut una cum aliis aperitis mendacis fortius confutemus.

22. « Cum autem, inquit², navim jam consecurus Epiphanius esset, episcopis illum ad mare comitantibus, dixisse tertur: Ego vobis relinquo urbem et palatum, et actionem: ipse autem decedo: festino enim, et quidem admodum festino ». Hac tunc ipse, moxque ista subdit Sozomenus: « Atque equidem ex multis cognovi, adhuc durare rumor, quod Joannes Epiphanius mortem in mari futuram praedixerit, et ille vicissim hunc episcopatus

¹ Sozom. I. VIII. c. 15.

² Leo imp. in orat. de rebus Chrys. — ² Sozom. I. VIII. c. 15. 16.

amissionem. Nam quo tempore inter se litigarent, ille Joanni protestatus est: Spero te non moriturum episcopum. Et Joannes illi viceissim protestatus est: Et ego spero nec te quidem ingressurum esse civitatem tuam ». Haecenus Sozomenus. Sed et huc exacta veritatis sunt examinanda censura. Scimus eadem a Socrate¹ narrari, incerto tamen auctore. Jaactata autem haec externorum sermonibus, Leo² Augustus tradit. Apud Metaphrastem vero haec de dismissione Epiphani habentur³ post conflictum ipsius cum Endoxia urgente Chrysostomi damnationem: « Divinus autem Epiphanius perennus absurditate eorum qua dicebantur ab ea, cum dixisset: Ego iudicii, quod sic habet, sum insons: protinus est egressus. Quaedam autem falsa fama, que ex hoc ad omnium aures pervasit, quod ipse quoque Epiphanius huic depositioni patriarchae sit assensus, ad magnum usque Joannem peravit. Ille vero aut veritatem ignoravit, fortasse quod Deus eum celasset divina quadam providentia, ut aliquo modo efficeret ambos, quae utrisque evenerint, pradicere: aut scivit Joannes quidem non esse verum, quod fama ferebatur: Iubens autem assensus est multorum existimationi, ut sic Epiphanius futurum prediceret. Fertur ergo patriarcha sic post haec scripsisse ad Epiphanium (scripsit autem simpliciter et familiariter): Frater Epiphani, audivi te consensisse mea relegationi: Scias autem nec te ipsum tuam sedem visurum amplius. Ad haec sacrosanctus Epiphanius simplicibus rursus verbis rescripsit, quibus quoque ipse ular: Athleta Joannes, feri, et vince: sed nec ipse pervenies ad videndum locum exilii. Vera autem fuerunt quae dicta sunt ab utrisque. Nam et Epiphanius cum statuisse navigare in Cyprum, decedit in navigatione: et admirabilis Joannes prinsquam perveniret ad locum exilii, migravit ad Dominum ». Haecenus ipse.

23. Sed unde haec querela Chrysostomo, ut vel opinione saltē concepero potuerit, et existimare Epiphanius sue relegationi consensisse? Cum nullum penitus fuerit in causa ipsius Joannis agitatum iudicium, nisi postquam jam Epiphanius recessisset, quando configit ut dicturi sumus anno sequenti) adventasse Theophilum Constantinopolim. Cum igitur nulla praecesserit ejusmodi de Joannis exilio latā sententia, cui Epiphanius assevum probuerit, quod nondum causa agi ceptū fuerit: jure ea de prophetiis invicem pronuntiatis, commentum esse putamus. Rursum vero quomodo dici potest Epiphanius hoc anno navigans in Cyprum insulam esse defunctus, qui adhuc anno sequenti probatur vixisse? Elenim S. Hieronymus in posteriori Apologia, quam adversus Rufinum post haec presenti anno scripsisse perspicere demonstrabitur, de Epiphano cum meminit, ita ait: « Papa Epiphanius ~~proscriptus~~, quia quinque linguis contra te et ama-

sium tuum (nempe Origenem) loquitur »: ita ipse: quod si paulo ante ut volunt isti Epiphanius defunctum esse contigisset, alio atque plane diverso titulo nominasset, ut alias in commentariis in Isaiam post annos quatuor scriptis, ubi ita de ipso⁴: « Virum sancte et venerabilis memoriae episcopum Epiphanius, qui insigne nobilis ingenii et eruditissimae sua reliquum opus, etc. » Memini de libro ab ipso de Lapidibus scripto, quem praeiens (ut ait) eidem Hieronymo tradidit. Quo pariter titulo nominatus ab eo proculdubio fuisset in imperio cītata Apologia, cum ejusdem meminit, si proxime defunctus jam esset: vel cum in superiori Apologia anno item sequenti scripta in eodem argumento versatus, cum tamen adversus oblationem Rufinum defendit, post alia plura ista habet⁵: « Criminis ei dandū est, quare Graecam, Syriam, et Hebream, et Egyptiacam linguam, ex parte et Latinam moverit? Ergo et Apostolus et Apostolici viri qui linguis loquebanlur, in criminē sunt, et me trilinguem bilinquis ipse ridebis? »

24. Cur autem ante adventum Theophili Epiphanius recesserit Constantinopoli, illam quidem existimo causam, quod quæstio illa de Origene, et Origenis erroribus jam translata videbatur in multas criminum accusations, quorum causa Theophilus ab imperatore jesus esset Constantinopolim se conferre; enijs agitando iudicio minime interesse voluerit. Vel potius dixerimus, quod scire ex adverso Theophilum ad deponendum e sede Chrysostomum jam parare iudicium; ne et ipse in eum cogeretur calculum ferre, antea mature discessisse. Quoto autem Domini anno obierit, euidem ignoratur: quadriennium vero cum non excessisse constat. Ceterum jam decrepitum astate ipsum obiisse, certum est: nam ante ferme decennium de eo Hieronymus⁶: « In extrema, inquit, senectute varia cudit opera ». Eum autem Palladius tradit⁷ sedis episcopum annos triginta sex, sub Damaso atque Siricio: qua ratione si etiam numeres primum aumum sedis ejus ab ipso Damasi sedis exordio, nempe ab anno Domini trecentesimo sexagesimo septimo, utique ex sententia ejusdem Palladii affirmare necesse esset, pervenisse saltē ad annum Domini quadragesimum tertium: quibus vias totum illud commentum evanescere de reciprocis illis jactatis in se invicem prophetiis. Prudentior quidem ceteris in hoc ipso visus est esse Palladius, qui licet faverit (ut dictum est) Origenistis, ipse tamen sciens voleusque res gestas Epiphani Constantini prætermisit: qui et licet non ignoraret adversatum fuisse Joanni Epiphanius, ipsum famam ob excellētiam meritissimam non potuit non laudasse, cum alioqui in reliquos omnes eidem Joanni adversantes stylum maledicentia exaenerit.

25. At qui celebris in Ecclesia vixit virtutibus clarus, atque spectatus ubique scientia, zeloque po-

¹ Socr. l. vi. c. 13. — ² Leo Aug. orat. de Jo. Chrys. — ³ Melaph. in Vit. Chrys.

⁴ Hier. in Isa. l. xv. c. 51. — ⁵ Hier. Apol. t. I. II. — ⁶ Hier. de Script. Eccl. in Epiph. — ⁷ Pallad. dialog.

tissimum fidei Catholicae commendatus, post obitum quoque clarissimum Epiphanius nomen exsulit, relatum illud tum a Graecis, tum etiam a Latinis inter sanctos, anniversaria memoria celebrandum. Ejus vultus imago a Cyprius suis expressa cum aliis sacris imaginibus in Ecclesia in ejus perpetuum honoris monumentum erecta, custodita, et veneratione digna habita fuit. Est de his egregia testificatio recentioris Epiphanius in posteriori Niceno Concilio his verbis¹: « Illius discipuli templum in Cipro, quod ejusdem patris nomine appellarunt, edificarunt, et cum multis aliis picturae illius quoque imaginem collocarunt ». Haec ipse. Ad postremum vero, quod ex instituto suscepimus, dum veritatem excollimus, cunctas pro viribus vertere quisquias, admonendum putamus lectorum, Vitam illam Epiphanius, quam recitat Metaphrastes, scatere erroribus: inter quos ille, qui ad haec tempora spectat, adnumerandus, cum dicitur Epiphanus accersitus Romanum ab Arcadio et Honorio imp. ut sorori agrotanti suppetias ferret, atque eam curasse, filiumque ipsius extinctum ad vitam revocasse. Elenim nec Arcadius imp. Romae cum Honorio unquam degit, neque quis probare poterit Epiphanus unquam Romanum venisse, nisi ipso Theodosii Senioris imp. exordio, ut quarto tomo superius dictum est. Sunt et alia ibi plane delira, que prudens lector versatus in his que de eo superius sunt enarrata, facile disuadere poterit. Quod vero ad ejus scripta pertinet; praeter Panarium et ejusdem Epitomen, et Anchoretum, et de Gemmis libros, et Res gestas S. Hilariionis, quorum est certa mentio apud sanctum Hieronymum et alios, ejusdem quoque nomine ac titulo notantur libri de Mensuris atque Ponderibus, neconon de vita, et obitu sanctorum Prophetarum. Meminisse Cassiodorus² editum a S. Epiphanius commentarium in Cantica Canticularum. Scimus ejusdem nominis clarissimos viros aliis diversis temporibus claruisse in Oriente et Occidente, de quibus agetur inferens pro ratione temporis opportunitus. At de rebus inter ambas partes Theophilus atque Joannis hoc anno transactis hic finis esto. Praecesserunt haec omnia Synodus sequenti anno ad Querenum collectan, in qua idem S. Joannes a sede, factiosorum odiis, admidente Eudoxia Augusta, depositus est.

26. *Epistola Anastasi papa ad Joannem Hierosolymitanum episcopum contra Ruffinum.* — Hoc eodem anno Anastasius papa interpellatus litteris Joannis Hierosolymorum episcopi de causa Ruffini Aquileiensis presbyteri ita rescripsit³:

« Probate quidem affectionis est hoc, ut fundabiliter de sacerdote sacerdos loquaris. Pro tanto igitur praemonio, quod in merita mea effusione contulisti, ut amori tuo gratias ago, ita splendorem tuae sanctitatis, et eas quas in Domino habes virtutes, subinde quodammodo parvitalis

nostrae favorabilis sermo proseguitur: tam eminenter, vir omnium prestantissime, laudum fuarum fulges nitore conspicuus, ut par esse meritis sermo non possit. Porro autem tanto titulorum tuorum rapior incitamento, ut etiam, quod impebare nequeo, audere non desinam. Jam hoc de laudibus est tuis, quod me tantum de caelesti animi istius serenitate laudasti. Tui enim episcopatus ordo perspicuus, per diversum orbem velut radians, etiam ad nos splendoris sui defutu claritatem. In me quippe totum amicitiae tribuis, examini nihil relinquis. Aut si jure me laudas: tu quoque similiter re laudandum non es? Obscoeno igitur ob utrumque ut memet ipsum laudare jam desinas. Duplex enim causa me hoc poscere constringit, ne consacerdotis tui sensibus aut doloreni falsa laus ingrat, aut pudorem vera succedit». Ista quidem prefatus est Anastasius: qua hand ofiose putas nos referre voluisse; sed ut declaretur ex his etiam, sicut ex aliis superius emeratis. Joannem Hierosolymorum episcopum abeuntem post Origenis errores, iam meliori frugi redditum, fide ubique Catholica his temporibus saltem exterius nituisse. At prosequamur reliqua ejus Epistola, quae spectant ad Ruffini causam. Subdit enim ipse mox ista:

27. « Sed ad causam revertor. Ruffinus de quome consulere dignatus es, conscientie sue habet arbitrum divinam maiestatem: apud quam se integrum devotionis officio ipse viderit qualiter debet approbare. Origenes autem, enijs in nostram linguam composita derivavit, ante quis fuerit, in que processerit verba, nostrum propositum nescivit. Quod vero sit animi mei studium, cum tua paulisper hoc conferam sanctitate. Hoc igitur mente concepi, quod qui Urbis nostrae populis de translata Origenis lecture patet, quamdam puris mentibus velut nebula excitans injectam, tadem Apostolorum, majorum traditione firmatam velut deviis aufractibus illum voluisse dissolvere. Discere hoc loco libertat quid agat in Romanam linguam ista translatio. Approbo, si accusat anchorum, et execrandum factum populis prodit: ut iustis tandem odiis teneatur, quem iamdudum fama constrinxerat. Si vero interpres tantorum malorum erroribus consensu praestat, et legenda impia dogmata prodit in populos: nihil aliud sui opera laboris extruxit, nisi ut proprie veluti mentis arbitrio, hanc que sola, et que prima apud Catholicos Christianos vera fides iam ab Apostolis exinde usque ad tempus praesens tenetur, inopinata titulo assertionis everteret.

28. « Absit haec ab Ecclesia Romana, nequam Catholica disciplina. Nunquam profecto eveniet, ut aliqua hoc admittamus ratione, quod iure meritoque damnamus. Quapropter in toto orbe Christi Dei nostri diffusa providentia probare dignabitur, accipere nos omnino non posse, quae Ecclesiam inacient, probatos mores evant, aures circumstantium vulnerent, iurgia, iras dissensionesque disponant. Quare nosce qualem Epistolam ad fratrem et coepiscopum nostrum Venerium dili-

¹ Concil. Niceni. II. act. VI. tom. II. Concil. — ² Cassiod. de divin. lect. c. 5. — ³ Exst. tom. I. epist. Rom. Pont. et apud Hier. tom. IX.

gentiori cura perscriptam parvitas nostra transmisit: servetque sibi hanc conscientiam, quod non superflua laborum formidinem neque vano timore solliciter. Mihi certe cura non derit Evangelii fidem circa meos custodiare populos; parlesque populi mei per quæque spatia diversa terrarum diffusas, quantum possim, litteris convenire: ne qua profane interpretationis origo subrepatur, quæ devotas mentes immissa sui caligine labefactare conetur.

29. « Illud quoque quod evenisse gaudeo, tacere non potui, beatissimum principum manasse responsa, quibus unusquisque Deo serviens ab Origenis lectione revoetur; damnandumque sententia principum, quem lectio reum profana prodererit. Hacten sententiae meæ forma processerit. Quod te vero vulgi de Ruffino querela sollicitat, ut quosdam malis suspicionibus perseparis: hanc etiam opinionem constringam divinae lectionis exemplo, sicut scriptum est¹: Non sicut videt homo, ita et Deus. Nam Dens videt in corde, homo autem in facie. Itaque, frater carissime, omni suspicione seposila, Ruffinum scito, quod propria mente Origenis dicta in latinum translavit ac probavit: nec dissimilis ab eo est, qui alienis vitiis præstat assensum. Illud tamen scire cupio, ita haberi a nostris partibus alienum, ut quid agat, ubi sit, nescire cupiamus. Ipse denique viderit ubi possit absolvī». Hactenus Epistola Anastasi pape ad Joannem hoc anno (ut diximus) data; quod et testimoniæ S. Hieronymi exploratum reddimus.

30. Meminit enim frequenter hujus Anastasi Epistole idem S. Hieronymus in Apologia in Ruffinum scripta, cui camdem ipsam Epistolam adsumit, ut ipse testatur, cum Ruffinum ipsum ita redarguit²: «Cur translatus heretica, in defensionem eorum præmittis quasi martyris librum, et id Romanis auribus ingeris, quod translatum totus orbis expavit? Aut certe si ideo interprataris, ut eum hereticum argucas: nihil de Greco inutes, et hoc ipsum Praetatione testare: quod prudentissime papa Anastasius in Epistola, quam contra te scribit ad episcopum Joannem, suo sermone complexus est, me liberans, qui id feci, et te arguens, qui facere noluisti. Ac ne forsitan hoc quoque neges, subjici exemplum ejus; ut si non vis audire fratrem monente; audias episcopum condemnantem». Haec ibi, ac rursum in posteriori Apologia, cuius est exordium: «Lectis litteris prudentiae tue, etc.» haec habet³: «Vade potius Romam, et præsens apud eum expostula, cur tibi et absenti et innocent fecerit contumeliam: primum ut non recipierit expositionem fidei tuæ, quam omnis (ut scribis) Italia comprobavit, et baculo tuarum uli notherit litterarum contra canes tuos: deinde ut Epistolas contra te ad Orientem mitteret, et cauterium tibi hereseos, dum nescis, inureret, etc.» Paulo vero post: «Esto, inquit, præteriti anni ego Epistolam finixerim recentia ad Orientem scripta quis misit? in quibus papa Anastasius tantis te ornat flo-

ribus, ut cum ea legeris, magis te velle defendere incipias, quam nos accusare». Ita ipse, quibus, et insinuat hoc anno eam ab Anastasio papa Epistolam esse datam, nempe sequent anno ab eo quo idem Ruffinus ab Anastasio Romam vocatus est ad judicium. Sed et inferius, codem anno, quo ipse eam scriberet Apologiam, datam esse ab Anastasio in Ruffinum Epistolam, declarat his verbis⁴: «Ut nostram Epistolam non probes, pape quoque Anastasii simili dicis fraude submixam, de qua tibi ante respondei: quam si suspicaris ipsius non esse, habes ubi apud eum nos arguas falsitatis. Sin autem ejus est, ut hujus quoque anni contra te Epistola probant; frustra et falso falsam arguere niteris, cum ex illius verâ Epistola nostram veram esse doceamus».

31. *Tribus Ruffini Invecticarum libris per duas Apologias respondet Hieronymus.* — Cum igitur S. Hieronymus, quo anno scriberat Apologiam illam posteriorem, ab Anastasio scriptam Epistolam in Ruffinum affirmet; constetque simul eandem Apologiam ab codem hoc anno elaboratam: exploratum quoque redditur (quod dictum est) datum esse hoc eodem anno ab Anastasio pape eandem in Ruffinum Epistolam. Quod vero hoc ipso anno ea Apologia a S. Hieronymo scripta sit, preter alias adductas superius rationes, inde quoque certum licet sumere argumentum; dum scilicet triennium ibidem numerat ab eo tempore, quo ipse ad Ruffinum Epistolam dederat. Sed et posteriori libro prioris Apologie², dum numerat annos (ut ait) ferme decem, ex quo ad Dexterum prefectum praetorio librum scriperat de Scriptoribus Ecclesiasticis (quod accedit, ut vidimus testificatione ipsius, anno decimo quarto Theodosii imperatoris, anno autem Domini trecentesimo nonagesimo secundo) plane declarat hoc codem quoque anno priorem etiam in Ruffinum eam scriptam esse Apologiam, in qua (ut vidimus) eisdem meminit Epistole Anastasi pape in Ruffinum ad Joannem Hierosolymorum episcopum datae. Cum igitur satis sit demonstratum, hoc ipso anno quo Anastasius ad Joannem, eodem quoque Hieronymum tum priorem, tum posteriorum Apologiam adversus Ruffinum elucubrasse; age jam modo de ambabus hoc itidem agamus anno.

32. Meminisce interea debes, lector, dictum esse superius, Ruffinum ante biennium, nempe anno Domini quadrageentesimo, tres libros adversus S. Hieronymum conscripsisse, quos Apologiae titulo honestavit, cum tamen acerrima fuerint invective: quos haud omnibus voluit esse vulgatos, sed sic editos ubique locorum, ut ipsos tantum suis carissimis crederet, magna cautela agens, ne in manus S. Hieronymi deferrentur; probe sciens, omnes illas in eum jactatas accusations atque calumnias, in se ipsum graviori impetu ab illo repulsas, fore validius convertendas: quod plane accedit. Etenim etsi nunquam, quamvis diligenter pervestigatos, in se a Ruffino conscriptos fibros

¹ Reg. xvi. — ² Hier. Apol. i. l. ii. — ³ Hier. Apol. II.

⁴ Hier. Apol. II. — ² Hier. Apol. i. l. ii.

Hieronymo videre licuit : tamen ex iis qua a Ruffini tunicularibus, quibus libri crediti erant, in eodum S. Hieronymi et invidiam in eum concitandam passim jactabantur, frater ejus Paulinianus quem ad distrahitendum patrimonium miserat, ut vidimus, in Occidente] capita quadam Ruffini accusacionum in ipsum S. Hieronymum collegit, rediensque Hierosolynam, ut dictum est eidem patrificet : sed et alii ejusdem Hieronymi familiares, praeceps vero Pamphachius, et Marcellinus ex eis nonnulla suis litteris significarunt. Quibus ipse accepit, duas scripsit Apologias, quarum prior duobus est partita libris, estque prioris eorum exordium : « Et vestris et multiformis litteris didici, etc. » posterior vero Apologia ita incipit : « Lectis litteris prudentia, etc. » quibus omnibus omnia in se jacula jactata retrouerunt in adversarium. Testatur id quidem in posteriori quam scripsit Apologia, ubi ait¹ : « Postquam repuli criminia, id est, laudes tuas, et absque invidia tui nominiis respondi criminibus, non criminatori; atque ut me Catholicum a te infamatus probarem, invectus sum in haereticos : irasceris, turis, et luculentissimos libros contra me eundis, quos cum legendos et cunctos omnibus tradidisses, certatim ad me de Italia et urbe Roma atque Dalmatia scripta venerunt, quibus me laudator pristinus ornasses praconis. Fatoe, illico ad objecta respondi, etc. »

33. Sed ut hae exploratoria reddantur, in primis de Ruffini invectivis in S. Hieronymum scriptis agendum, atque in memoriam revocandum, ipsum acceptis ab Aproniano filteris S. Hieronymi ad Pamphachium datis est enim Epistola sexagesima quinta, duos² illos, qui habentur pra manibus, adversus Hieronymum invectivarum libros Ruffini conscripsisse; quorum prior, ex qua ab eodem S. Hieronymo dicta Epistola ad Pamphachium scripta erant, refellere conatus est; posteriore vero, tamquam scopa, verrens cuncta, que in omnibus ipsius Hieronymi scriptis corridentia putavit, levissima ficebat, spectacula et exprobanda cunctas adduxit in medium. Sed et adjectis his Ruffinus tertium librum eodem argumento conscriptum, qui penitus excidisse videtur : tres namque simul a Ruffino tunc in S. Hieronymum libros elaboratos tuisse, ipse sanctus Hieronymus auctor est, ubi in sua defensione haec ait³ : « Nunc quoque quia rem fauorarem, et verso stylo docui me non esse quod meus necessarius predicavit; dicitur furere, et tres contra me libros venustate Attica leuissime, eadem accusans, que ante faueraliter, etc. » Porro hos tres commentarios Ruffinius non invectivas (sic enim diximus, ut modo pra se fert eorum inscriptio, sed honestiori titulo Apologiam nominavit : unde in eum S. Hieronymus⁴ : « Non te pudenit accusacionem tuam Apologiam tuam vocare? »)

34. Verum cum non integros ipsos libros, sed

auditi tantum percepta Paulinianus ad Hieronymum agentem Bethlehem detulisset; eadem ipse. Apologia scripta duobus partita libris accerrime confutavit, potiora pollicitus ac uberiora, cum in manus suas tres illi a Ruffino conscripsi invecavarum libri integri redderentur : nam in fine posterioris libri haec habet⁵ : « Excessi Epistole modum (ad Pamphachium enim, et Marcellinum, velut Epistola una, idem inscripti libri habentur) et qui contra nefarium haeresis jam stylum fixaram, pro me respondere compulsi sunt, expectans tria amici volumina, et ad congeriem criminum ejus tota mente suspensus : nisi quod levius est, professum inimicum eavere, quam hostem latenter sub amici nomine sustinere ». Haec ibi ; sed et superius⁶ : « Sed adversus illos libros, qui per angulos garrant, et furiva accusatione me mordent, cum editi fuerint, et de tenebris ad lucem processerint, atque ad nos vel studio fratrum, vel temeritate cœnorum potuerint pervenire, respondere conabor : neque enim magnopere formidandi sunt, quos metuit auctor suis prodere, et tantum confederatis legendos esse decrevit ». Haec ipse : ut non mireris, lector, si complura legis in Ruffini invectivis, que hanc inventis in adversariis Hieronymi responsionibus confutata.

35. Sed et illud diligenter attende, quomodo uno ictu potens ac solers veritatis propugnator S. Hieronymus adversarium folia sibi tenuis pro armatura consententem prostrerat, dum ostendit frustra blandiri sibi de fide Catholica, si vel in minimo a Romana Ecclesia discrepet : ait enim in eum⁷ : « Fidem suam quam vocal? Eamus qua Romana potest Ecclesia? An illum, que in Origeni voluminibus continetur? Si Romanam responderit: ergo Catholici sumus ». Vides majorum omnium ore versatum illud firmissimum axioma et necessarium enthymema; nempe, dicere tantum, aliquem sequi Romanam fidem, mox ex necessitate deduci esse Catholicum. Ob idque nullum in eum S. Hieronymus validius telum interquel, cum provocat ipsum ad sententiam de eo ab Anastasio Romano Pontifice latam; plane significans a nullo quemquam aliquo modo probari posse Catholicum, quem Romanus Pontifex haereses condemnari. In his enim multis est idem S. Hieronymus, cum posterior libro sue prioris Apologia in eo versatur, ut scriptam antea ab eo ad Anastasiom Romanum Pontificem Apologiam validissime confutet : cui et intevnit (ut imper dictum est, ejusdem Pontificis Epistolam de reprobatione, et damnatione ipsius Ruffini ad Joannem Hierosolymitanum episcopum datum, tamquam fortissimum arietem, quo omnes erebantur ab adversario detensionis turres solo tenus sternebantur. Scriptos igitur a se Hieronymus duos hos prioris Apologiae libros, ad eos misit, ad quos sciebat invectivas suas dedisse Ruffinum. Testatur id ipse in posteriori

¹ Hier. Apol. 11. — ² Istant. apud S. Hier. tom. IX. — ³ Hier. Apol. 1. 4. 6. — ⁴ Hier. Apol. 11.

⁵ Hier. Apol. 1. 1. 11. — ⁶ Clem. Apol. 1. 1. 1. — ⁷ Hier. Apol. 1. lib. 1.

Apologia, ubi ait¹: « Misi hos ipsos Apologie mea libros ad eos quos tu vulneraveras, ut venena tua, nostra sequeretur antidotum ». Hoc ipse. Quam autem invitus ad huc Hieronymus traheretur, jam superius, ejusmodi ferme exordio controversie, ipsius testificatione optime testamentum redditum est. Sed que post hoc his audacia Ruffinus stylo armatus aggressus sit, audi.

36. *Ruffini minor nihil terrent Hieronymum quia hereticis fortissimis et demissis animo obssistit*, — Cum accepisset in se editos dues a S. Hieronymo Apologie libros, immenso furore percitus, tunc ad eum scriptos a se libros misit, et Epistolam acerbissimam addidit, qua eo usque insanie prolapsus est, ut eadem ipsi Hieronymo, nisi feceret, mortem fuerit comminatus, simulque tribunal secularium judicium, acturus saltem in eum actione injuriarum. Testatur hoc quidem ipse S. Hieronymus in posteriori Apologia, ubi ait²: « Ob hanc culpam mittis mihi et priores libros et recentem Epistolam plenam injuriarum, et criminum. Quid me vis facere, bone amice? Taceam? Videbor crimen agnoscerere? Loquar? terres me gladiis tuis et accusationem non jam Ecclesiasticam, sed tribunalium communari ». Hoc ibi. Quod enim Ruffinus male sibi consciens sciret gravissime a se Hieronymum exagitatum, nosceretque ipsum in redargendo valentissimum esse: ad imminentem tantum grandinem averlen-dam obstruere Hieronymi os subline tonans, minis illatis existinavit. Scribens igitur ad Hieronymum ipsum Epistolam (ut dictum est) communatus est mortem, si quid ultra in se asperum durumve proferret. Tradit id quidem iterum ipse Hieronymus in eadem quam in ipsius Epistolam edidit Apologiam, ubi ait³: « Quid enim necesse fuit, accusationis volumina mittere, et maledicta proferre in medium, si tu in ultima parte Epistole demittias morte, me deterres, ne audeam respondere criminibus, imo landibus tuis? » Et inferius: « Mortem minaris: quam et serpentes infer possunt. Mors omnium est: homicidium pessimum. Quid enim, nisi tu me occideris, ego immortalis ero? Quin potius ago gratias, quod facis de necessitate virtutem ». Et ad postremum haec eadem refriens, ait⁴: « Talibus institutus es disciplinis, ut eni respondere non potueris, caput auferas; et lingua qua facere non potest, seces? Nec magnopere glorieris, si facias quod scorpiones possunt facere et eanthrides. Fecerunt hoc et Fulvia in Ciceronem, et Herodias⁵ in Joannem: quia veritatem non poterant audire, et linguam veriloquam discriminali acu confodunt, etc. »

37. At tanum abfuit ut minis Ruffini S. Hieronymus coercitus fuerit, ne criminationibus responderet, ut qui ante monitus a Chromatii Aquileia episcopo (puto ejusdem Ruffini opera) jam facere penitus decrevisset, ea Ruffini Epistola expergefactus,

in eum iterum clamare compulsa fuerit: affirmat id quidem ipse sua ipsius Apologie exordio, ubi ait¹: « Testem invoco Jesum conscientiae meae, qui ei has litteras et tuam Epistolam judicaturus est, me ad cogenititionem S. pape Chromatii voluntate reficere, et finem facere simillimum, et vincere in bono malum. Sed quia minaris inferitum, nisi facerero: respondere compellor, ne videar faciendo crimen agnoscere, et lenitatem meam male conscientie signum interpretaris. Hoc est verum dilemma tuum, non ex dialectica arte, quam nescis, sed ex carnifex officina et meditatione prolatum: Si laetero, criminiosus ero: Si respondero, maledicus. Tu ergo me cohibus, et cogis ad respondentem, etc. »

38. Quantum enim S. Hieronymi ex ipsius scriptis tanquam ex facie animum intueri datur; sic plane comparatum novissimus sanctissimum virum, ut cum adversus haereticos agendum esset, magnis semper atque vehementibus spiritibus insurrexerit. Ad hoc namque spectat, quod ad finem ejusmodi posterioris Apologiae habet verbis istis: « Canes latrant pro dominis suis: tu non vis me latrare pro Christo? » Ad hoc insuper illud pertinet, quod in priori Apologia sic de se ait²: « Hoc unum denuntio, et repellens iterum iterumque monstro, Cornutam bestiam petis; et nisi caverem illud Apostoli³: Maledici regnum Dei non possidebunt; et, Mordentes⁴ invicem consumpti estis ab invicem: jam nunc sentires de parvula subdolaque concordia magnum tibi in mundo ortam esse discordiam ». Sed et cum disserit adversus Iovinianum, ejusque garrulum defensorem, haec item⁵: « De nobis quoque dici potest: Feuum habet in cornu, longe fuge. Sed magis volumus esse discipuli ejus, qui ait⁶: Dorsum meum posui ad flagella, etc. » Sic quidem compositus ille fuit adversus haereticos, vel cum calunioso haeresis insinuaretur: unde et ad eundem Ruffinum⁷: « In uno tibi consentire non potero, ut parcam haereticis, vel ut me Catholicum non probem. Si ista est causa discordie, mori possum, facere non possum ». Atque ad postremum haec ultima ab eo apponitur confessatio: « Sit infernos una fides, et illuc pax sequetur ».

39. Hoc autem ex scriptis ipsius depronsimus, ne quis miretur, si eum ita erecta ac plane inflexibili vides stare cervice, cum disserit adversus Ruffinum, cum cum summa eloquentia vi exagitat, deprimit, deridet interdum, subsonat, secommatibus urget, diceris detulit, accommodatisque ad mores hominis nominibus appellat, nominans eum saepe Grumium, altudens nimisimum⁸ ad illum Grumium Carteoltanum, cuius testamentum Porcelli solerent cachiinnantes pueri in scholis libidib[us] risuque prosequi: idcirco id ipse, quod Ruffinus scriberet res nullius prebi: sicut et cum Alecio⁹ no-

¹ Hier. Apol. II. — ² Hier. Apol. I. I. — ³ I. Cor. VI. — ⁴ Galat. III. — ⁵ Hier. ep. II. — ⁶ Isai. L. — ⁷ Hier. Apol. II. — ⁸ Hier. promin. I. XI. in Isai. — ⁹ Hier. in Apol. c. III.

¹ Hier. Apol. II. — ² Hier. Apol. II. — ³ Hier. Apol. I. — ⁴ Hier. Apol. II. — ⁵ Luc. III.

minat ob furorem, Luciumque Lavinium aliquando, et Asinium Pollionem, ob temnulationem, quod alter ipsorum Terentium. Ciceronem alter fuerit temnulatus: itidemque cum aliquando¹ Calphurnium lanarium ob dolos et fraudes. Sed cur haec? eur, inquam, Ruffinum ipsum² interdum, facio proprio, alienis nominibus nuncupavi? idem ipse S. Hieronymus propositi sui ejusmodi rationem affert, eum de Pelagianis agit erroribus, ex Origenistarum patitibus propagatis, deque eodem Ruffino Grunni nomine nuncupato: «Cui, inquit³, respondere diu tacens, et dolorem silentio devorans, crebra fratum expostulatione compulsi sunt: nec tamen lucusque prorupi, ut auctorum nomina ponerem, malens eos corrigi, quam infamari: nec enim hominum, sed errorum inimicus sum, etc.» Sic vides animi ejus consilium fuisse, non detegendi, sed potius contegendi causa ejus criminis, alieno nomine saepe sive Ruffinum, sive alios nominasse.

40. Ceterum etsi in hunc modum S. Hieronymus sepe videatur celso animo erectus adversus hereticos: tamen quantum prae ceteris virtutibus prædictis fuerit animi demissione, quam usitatori vocabulo dicimus humilitatem, tum res ab eo geste, tum etiam scripta manifeste declarant. Accipe in primis, que ipse scribat in Epistola⁴ ad Abigaum: «Quanvis, inquit, mili multorum sim conscius peccatorum, et quotidie in oratione flexis genibus loquar⁵: Delicta juventutis mea, et ignorantias meas ne memineris; tamen sciens scriptum esse ab Apostolo⁶: Ne inflatus superbia incidat in iudicium diaboli: et in alio loco scriptum⁷: Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam, nihil ita a pueritia conatus sum vitare, quam tumultu animum, et cervicem erectam, Dei contra se odium provocarem. Novi enim magistrum et dominum et Deum meum in carnis humiliitate dixisse⁸: Discite a me, quia mitis sum et humili corde, etc.» Habes ejus animi institutum, et quidem hand inanibus verbis jactanter proditum, sed opere peregrie impletum. Etenim, cum magnos quoque viros soleat inflare scientia; indeque mentis tumor obortus caderos spernere, se solum vero adspicere doceat, perque aliena gradi vestigia dignari faciat, et novitates excogitare suadeat: quantum ab his ipse S. Hieronymus abhornerit, vel una illa sententia acceperit, qua animum suum testamentum ita reliquit⁹: «Fateor enim, inquit, mi Bonum et Bogafiane carissimi, nunquam me in divinis voluminibus propriis viribus credidisse, nec habuisse opinionem meam, sed ea etiam de quibus scire me arbitrabar, interrogare me solitum; quanto magis de ipsis in quibus anceps eram? etc.» Videntur haec tibi, lector, celso mentis clatiique animi vel erecte cervicis indicia, et non potius veri Ecclesie doctoris summam animi summissionem

præ se ferentis? quem utinam imitati essent, qui ipsum fastus atque superbie, inflato animo, summa arrogantia, atque incomparabili temeritate redargunt!

41. *Ruffinus in deteriora lapsus ubique damnatur.* — Quod vero ad Ruffinum perficit: tantum abfuit ut parato a S. Hieronymo antidoto curaretur, quin potius post Origenis errores, quos fovit, Pelagianæ haeresis aspides ex eis obortos, percaram sibi sobolem emutriverit: quod proprium est hereticorum, semper in deterioris ferri, quoisque in immunitatibus probabantur, justo Dei iudicio condemnati, ut ipsi sibi malum inferant, quod nec ab hostibus passuri essent. Quomodo autem haec acciderint, suo loco patet. Stabilis igitur de Ruffini damnatione sententia Anastasii papæ permanuit, quam nemo successorum Romanorum Pontificum abolevit: cuius quoque scripta jure quidem censure S. Hieronymi Gelasius papa subjecit: appositeque divino arbitrio factum, ut qui vivens canino dente ejusdem S. Hieronymi scripta corroxit, eundem post obitum quoque mereretur experiri censem. Ista enim in Romano Concilio de Ruffini commentariis ipse Gelasius definita reliquit: «Ruffinus vir religiosus plurimos Ecclesiastici operis editit libros; nonnullas etiam Scripturas interpretatus est. Sed quoniam beatus Hieronymus cum in aliquibus de arbitrii libertate notavit: illa sentimus, quia predictum beatum Hieronymum sentire cognovimus: et non solum de Ruffino, sed etiam de diversis, quos vir sepius memoratus zelo Dei et tñdei religione reprehendit». Haec Gelasius: cuius ne movearis nomenclatura, dum Ruffinum ipsum iudicio Ecclesiastico predannatum, virum religiosum appellat: eo enim titulo ipsum monachum voluit demonstrasse. Quomodo autem post haec factum sit, ut recisa ulcera Origenis errorum, eadem recrudescentia, in graviora apostemata Pelagianæ haeresis intumuerint, dicturi summus inferius.

42. *Anastasii papæ obitus et res gestor, ubi de dissidiis inter diaconos et presbyteros, eique succedit Innocentius.* — Hoc anno Anastasius Romanus Pontifex ex hac vita migravit, ut et Marcellinus comes in Chronicœ docet, dum sub hujus anni consulibus Innocentium eidem suffectum ponit. Sed et Prosper cum sub eodem consulatu Arcadii, et Honorii quinto ingressum Innocentii referat, eadem quae ex Marcellino sunt dicta, confirmat. Quae etiam nuper ex S. Hieronymo de Anastasio papa sunt recitata, ad hunc saltem ipsum vixisse annum perspicue demonstrant, neenon Concilium Carthaginense anno superiori idibus Septembbris celebratum, ubi de vivente adhuc Anastasio mentio habetur, a quo litteras accepunt. Et cum omnium sententia constet, definitum ipsum esse in fine mensis Aprilis, certe quidem non ante presentem annum ejus obitus referri potest. Ex quibus arguendi erroris sunt, qui anno superiori Anastasius decessisse tradunt, quive cum annos tantum tres sedisse dicunt. Habita enim ratione temporis quo sedere coepit, niunrum

¹ Hier. Apol. i. et iii. — ² Hier. ep. li. — ³ Hier. prefat. in Hierem. i. iv. — ⁴ Hier. ep. XXVI. — ⁵ Psal. XXIV. — ⁶ 1. Tim. iii. — ⁷ 1. Petr. v. — ⁸ Matth. xi. — ⁹ Hier. ep. xviii.

anno Domini trecentesimo nonagesimo octavo, pri-
die idus Martii; et obitus ejus, quem hoc anno con-
tigisse ponimus V. kal. Maii; dicendum est cum
sedisse annos qualuvor, mensem unum, et dies tre-
decim.

43. De codem Anastasio haec in libro de Roma-
nis Pontificibus scripta leguntur¹: « Hic constituit,
ut quotiescumque sancta Evangelia recitarentur,
sacerdoles non sederent, sed curvi starent. Hic fecit
constitutum de Ecclesia. Hic fecit basilicam quae di-
citur Crescentiana in regione secunda via Mamur-
tina in urbe Roma (fortasse via Mamurrina, sic dicta
ab aedibus Mamurrii in secunda regione locatis²). Et hoc constituit nulla ratione transmarinum homi-
nem in clericatus honorem suscipi, nisi quinque
episcoporum designaret chirographum: quia et
eodem tempore Manichei inventi sunt in urbe Roma.
Hic fecit ordinationes duas in urbe Roma
per mensem Decembrem, ordinavit presbyteros
octo, diaconos quinque, episcopos per diversa loca
decem. Qui sepultus est in coemeterio suo ad Ursulum
Pileatum, quinto kalendas Maii ». Haec ibi. Decessit
plane titulo sanctitatis insignis relatusque in sancto-
rum catalogum, anniversaria memoria celebrandus,
quem iujusmodi elegio commendat S. Hieronymus³: « Non post multum tempus in medio, suc-
cedit in Pontificalum vir insignis Anastasius, quem
diu Roma habere non meruit, ne orbis caput sub
tali episcopo truncaretur: imo idecirco raptus atque
transalus est, ne semel latam sententiam precibus
snis flectere conaretur, dicente Domino ad Hiero-
niam⁴: Ne oraveris pro populo isto, neque depre-
ceris in bonum: quia si jejunaverint, non exaudiam
preces eorum: et si holocausta, et victimas obtule-
rint, non suscipiam eas: in gladio enim et fame, et
pestilenti consumant eos ». Sed haec de Urbis exci-
dio post annos octo contigerunt. Porro ipsius epitaphium
Dei beneficio hacenus conservatum hic ad-
dendum curavimus: sic se habet⁵:

LIMINA NUNC SERVO TENUI QUI CULMINE SEDIS
HIC MERUI TUMULUM PRESUL ANASTASIUS
PRESBTERO GENITUS DELEGI DOGMATA VITE
MILITIAQUE DEI NATUS IN OFFICIS
PONTIFICUM CASTO FAMELATUS PECTORE JUSSIS
OBTINCI MAGNUM NOMEN APOSTOLICUM.

44. Quod autem dicitur, ab Anastasio statutum
tuuisse, ut dum per diaconum, cuius id munus est,
Evangelium in Ecclesia camaretur, sacerdoles non
sederent, sed starent curvi: unde ejusmodi
sanciendo decreti occasio fluxerit, historiam per-
texendam esse putamus. Gravis Roma his tempori-
bus inter presbyteros et diaconos est oborla con-
tentio: hi enim administrantes res Ecclesie, sup-
percilio elati spernebant presbyteros; presbyteri
autem in eosdem insurrexere, atque ex consulatu-

dinis Romanae Ecclesie prescripto, ipsis sedentibus,
eos stare debere, contendebant. Sed eo usque con-
tentio pertinax progressa est, ut etiam cum stantes
diaconi coram populo legerent Evangelium, pres-
byteri tamen minime a sessione consurgerent:
quod ut enorme factum Anastasius papa emendan-
dum sancto ejusmodi decreto putavil. Quisnam
autem hujus contentionis primus ancor exiterit,
proditur ex veteri questionis tractatione apud S.
Augustinum posita hinc verbis¹: « Quomodo contra
levitas Romanorum discepfundant sit, qui contendunt levitas sacerdotibus, et diaconos presbyteris
coquare ». Hic est titulus questionis: ac paulo
post: « Quidam igitur qui nomen habet Falcidii,
duce stultitia, et civitatis Romanae jactantia, levitas
sacerdotibus, et diaconos presbyteris aquare con-
tendit, non dicam praeferre; quia stultus est, et
forte incredibile videtur, et nos non emendatores,
sed calumniatores habeamus ». Haec auctor. Sed et
S. Hieronymus² de eodem in Epistola ad Evagrium
ita habet ipso ejus exordio: « Legimus, inquit, in
Isaia³: Fatus fatua loquetur. Audio quendam in
tantum erupisse recordiam, ut diaconos presbyteris,
id est, episcopis anteciferet ». Docet majorum sen-
tentia presbyteros episcopos nominatos esse. Quantum
autem preter omne jus fasque haec de diaconis
dicerentur, ambo auctores pluribus disserunt, et de
Romana Ecclesia diaconis apud Augustinum haec
leguntur: « Quanquam Romana Ecclesia diaconi
modice invercundiores videantur, sedendi tamen
dignitatem in Ecclesia non presumunt ». Quid insuper
sibi indebita diaconi usurpaverint, idem au-
tor ita post multa: « Nunc enim videnuis diaconos
temere quod sacerdotum est, agere per convivia; et
in oratione id velle, quod respondeatur illis, cum
istud solis licet sacerdotibus ». S. Hieronymus ca-
dem de his in hunc modum: « Caeterum etiam in
Ecclesia Romana presbyteri sedent, et stant diaconi:
licet paulatim increbescientibus vitiis, inter presby-
teros, absente episcopo, sedere diaconum viderim,
et in domesticis conviviis benedictiones presbyteris
dare. Discant qui hoc faciunt, non se recte fa-
cere, etc. » Haec ipse.

45. Unde autem acciderit, ut diaconi Romanae
Ecclesie majori fastu tumescerent; eam in primis
idem qui supra auctor⁴ affert causam, cum ait: « Ut autem non omnia ministeria obsequiorum per
ordinem agant, multitudo faciliter clericorum. Nam
utique et altare portarent et vasa ejus, et aquam
utique in manus infunderent sacerdoti, sicut vide-
mus per omnes Ecclesias ». Et paulo post, ob Ro-
mana Ecclesia excellentiam inflatos esse Roma
diaconos, idem ita demonstrat: « Sed quia Romanae
Ecclesie ministri sunt, idecirco honorabiliores
putantur, quam apud caeteras Ecclesias, proper
magnificentiam Urbis Romanae, que caput esse videtur
omnium civitatum. Si itaque sic est, hoc debent et

¹ Tom. i. Conc. — ² Panv. in Urb. Rom. region. II. — ³ Hier. ep. XVI. — ⁴ Hierem. XIV. — ⁵ Antiq. Inscript. in appen. pag. 1165, n. 7.

¹ Apud Aug. Quest. ex utroque mixt. q. c. — ² Hier. ep. LXXXV.
³ Isai. XXXIII. — ⁴ Apud Aug. quest. ex utroque mixt. q. 1.

sacerdotibus suis vindicare : quia si ii qui inferiores sunt, crescent propter magnificentiam civitatis ; quanto magis qui potiores, sublimandi sunt ? » At nequaquam pro civitatum amplitudine crescere Ecclesiasticorum ordinum dignitatem, ut ob id diaconus diacono, presbyter presbytero, et episcopus episcopo, dignior habendum sit, licet jurisdictionis potestate ille minor, iste major appareat. S. Hieronymus de his ipsis eadem Epistola disserens, probe confirmat, cum in exemplum ista ita deducit : « Nec altera, inquit, Romane Urbis Ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Galliae, et Britanniae, et Africa, et Persis, et Oriens, et India, et omnes barbarae nationes unum Christum adorant ; unam observant regulam veritatis. Si auctoritas queritur, orbis major est Urbe. Ubienque fuerit episcopus, sive Romae, sive Engubii, sive Constantinopoli, sive Rhegii, sive Alexandriæ, sive Tanis ; ejusdem meriti, ejusdem est et sacerdotii. Potentia divitiarum, et paupertatis humilitas, vel sublimiorum, vel inferiorem episcopum non facit : ceterum omnes Apostolorum successores sunt ». Ille S. Hieronymus. Sed vides unde deducta sit ea sententia ; neminem sacrorum antistitum alterum praestare alteri, nempe quo ad sacros ordines. Sic igitur erubescant impii insidiae sue, qui ejusmodi verba S. Hieronymi distorquent, dum ad omnem auctoritatem atque jurisdictionem tollendam improbe referunt. Scopus namque propositæ questionis ipsius in primis attendendus erat, ut germanum sensum ejus verborum assequerentur. Sed de his superioris tomo primo Annalium pluribus actum est.

46. Cum insuper Romane Ecclesie diaconi super alios ecclesiarum Ecclesiarum diaconos et presbyteros eleverantur, idem S. Hieronymus eadem ad Evagrium Epistola ita subdit : « Sed dicas; quomodo Romæ ad testimonium diaconi presbyter ordinatur ? Quid mihi profers minus Urbis consuetudinem ? Quid panicitatem, de qua ortum est supercilium in leges Ecclesie, vindicias ? Omne quod rarum est, plus appetitur. Pulegium apud Indos pipere pretiosius est. Diaconos panicitas honorabiles, presbyteros turba contemptibiles facit ». Sed et id alia ratione idem qui supra apud Augustinum auctor refellit, dum ostendit, haud hæc ex parte præferendos vel aquando presbyteris esse diaconos, quod illi horum testimonio ordinantur, cum ipsi diaconi plebis testimonio consueverint promoveri : quod factum primo a Petro⁴ probat in ordinatione septem diaconorum. Sed insuper et alias idem auctor causas inculcat, cur tanti essent pretii Romæ diaconi, cum ait⁵ : « Diaconi ergo ordo est, accepere a sacerdote, et sic dare plebi. Vides quid pariat vanum præsumptio ? Immemores enim, elatione mentis, eo quod videant Romane Ecclesia esse ministros, non considerant quid illis a Deo decretum sit, et quid debent custodire. Sed tollunt hæc de memoria assidue stationes domestice, et officinalitas, que per

suggestiones malas, seu bonas, nunc plurimum potest. Aut timetur enim ne male suggerant, aut emuntur, ut præstent. Hi sunt qui faciunt eos ordinis sui non considerare rationem : dum enim per adulacionem obsequuntur illis illicite, præcipites illos faciunt, ut plus sibi potent licere. Quippe cum Videant non sic deferri sacerdotibus, ac per hoc anteferriri se putant ». Haec ipse : quibus sane significatur, Romane Ecclesie diaconorum illud etiam fuisse numeris, referre diversorum causas ad Summum Pontificem, et ab ipso accepta responsa pelen-tibus reddere.

47. Hac quidem privatim inherebant Ecclesie Romane diaconis : ceterum illud in omnibus Ecclesiis commune omnibus erat, ut bona Ecclesie administrarent : cuius rei causa pariter contingebat, ut non Romæ tantum, sed ubique diaconi a populo majori frequenlarentur quam sacerdotes obsequio. Hinc oborlas videoas querelas illas Honorati archidiaconi Salomonit apud S. Gregorium⁶ Romanum Pontificem, cum questus est degradari se potius quam proveli, cum ab eo in presbyterum ordinari tentaretur. Horum igitur causa non Romæ dimutata, sed et in aliis quoque Ecclesiis contingebat, diaconum adversus presbyteros erigere saepe cervicem. Quamobrem ad Inuisumodi procaciam retundendam magnum Nicenum Concilium diaconos, ne quid preteri jus fasque præsumerent, edito canone vetuit, ubi inter alia⁷ : « In sua diaconi mensura permaneant, scientes quod episcoporum quidem ministri sint, inferiores autem presbyteris habeantur : per ordinem ergo post presbyteros gratiam sacrae communionis accipiunt, aut episcopo aut presbytero porrigente. Sed nec sedere in medio presbyterorum diaconis licet, etc. » Sed et cum in Africanam Ecclesiam ejusmodi diaconorum arrogans insolentia irreppisset, cumdem canonem episcopi Africani inseruerunt sexto Concilio Carthaginensi⁸. Insuper quod et Galliarum Ecclesias idem morbus invasset, in Concilii Arelatensis⁹ primum eundem diaconorum fastus depresso est : et in Concilio Andegavensi hoc saeculo celebrato, consule Opilione, quod manuscriptum accepimus a pio disertoque viro Frontone Duaco Societatis Jesu digno presbytero, canone tertio id cætum habetur : « Ut diaconi presbyteris omni humilitate noverint deferendum esse ». Sed excisis rannis, malo saepe repullulante, sepius opus fuit Ecclesiastica censuræ illud securi succidi, ut inter alios Romæ in Concilio a Gelasio papa factum appareret¹⁰. At de his modo satis : in hac enim occasione Anastasii pape decreti progressi sumus.

48. Quod autem ad ejusdem Pontificis scripta pertinet : due epis nomine habentur scriptæ Epistola decretales : sed quarum prior cum data reperiatur constitibus Arcadio atque Bantonæ, ante annos

⁴ Act. VI. — ⁵ Apud S. Aug. quest. ex intropte max. q. 1.

⁶ Greg. I. (i. ep. XIV, xv, xvi). — ⁷ Concil. Nov. c. 18. — ⁸ Concil. Carthag. M. c. 18. — ⁹ Compil. Arelat. I. c. 18. — Concil. Arelat. II. c. 15. — ¹⁰ Concil. Rom. sub Gelas. c. 9, 10.

ab ejusdem Anastasii ingressu quatuordecim; plane apparel (si legitimam, et non suppositam eam esse velimus) aliis pontificibus quam Anastasio adscribenda. Itud etiam non ignoramus, maximum partem ejusdem prioris Epistole, ubi agitur de Manichaeis, reperiri apud S. Leonem Magnum Romanum Pontificem in Epistola secunda data ad universos Italia episcopos; quod quidem de impostura suspicionem auget. Scimus tamen Anastasiū complures Epistolas conscripsisse, in causa præsertim Origenistarum, et in causa Donatistarum ad Africanos, et inter alias ad Ursinum de Incarnatione Filiū Dei, cuius tria habes fragmenta recitata in appendice ad Breviarium Liberati diaconi. At de scriptis Anastasii hacemos. Post eius obitum, cum vacasset sedes dies viginti et unum, decimo quinto kal. Junii, Innocentius Albus Innocentii filius creatus est Romanus Pontifex: cuius res gestas, ordine servato temporum, recensebimus, atque in fine annos ipsius sedis exacte diminutabimus.

49. S. Martini episcopi Turonensis interitus, et qui de eo scripserint. — Sed de funere transeamus ad funus, nimirum ab obitu S. Anastasii papa ad migrationem S. Martini Turonensis episcopi, quem hoc anno diem extremum clausisse, ex testificatione Severi aliquis certis notis, tum tertio tum etiam quarto, imo et hoc quinto Annalium tomo pluribus demonstravimus. Qui enim, ex Severi sententia, sub consulatu Evodii S. Martinus septuagarius erat, anno nimirum Domini trecentesimo octogesimo sexto, idemque ejusdem assertione supervixisse ponitur annos sexdecim, necesse est affirmare hoc anno vita perfactum, agentem atatis annos octoginta sex, cum sedisset annos triginta et unum: tot enim numerandi sunt anni episcopatus S. Martini, si Gregorii sententiae consenserimus, dicentis ¹ creatum fuisse episcopum anno octavo Valentiniiani et Valentii imperatorum. Eius autem felicissimum exitus eodem die quo contigit, in tabulis notatus Ecclesiasticis, anniversaria commemoratione solemnī celebritate recurrit. Ex quibus omnibus erroris argumuntur, qui Cesario et Attico consulibus, sua atatis anno octogesimo primo S. Martinum mortuum esse tradunt.

50. Praeter illa autem qua superiorius in medium allata sunt de propagata S. Martini vita usque in presentem annum, Franci veteres scriptores qui numerare consueverunt annos ab obitu S. Martini, hujus sententia ad stipulatores esse convincuntur, dum ab hoc anno quadringentesimo secundo annorum numerum deduxisse noscuntur: atque (ut prætermittamus alios) Gregorius Turonensis episcopus, licet sub consulatu Cæsarii, et Attici, Martini obitum referat, tamen dum Clodovæ Francorum regis mortem contigisse dicit ab obitu S. Martini anno centesimo duodecimo, plane ab hoc tempore numeri exordium ducit; cum constet ipsum Clodovænum pervenisse ad pontificatum Hormisdæ pape,

ad quem ipse coronam dono misit: nam et ipse quoque Hormisdas papa in litteris ad Remigium Rhemensem episcopum de Clodovæ adhuc superstite mentionem habet. Putatur quidem irreprosse mendum apud ipsum Gregorium Turonensem, dum perperam apud eum legitur ² decessisse S. Martinus anno quadrangentesimo duodecimo a passione Domini, cum numerandi fuissent (ut dictum est) a natali Domini anni quatuorcentum et duo. Rursum vero hoc Domini anno quadrangentesimo secundo configisse S. Martini ad Denū transitum, ex S. Prospero etiam sibi vindictat Sigibertus in Chronico: verum errore labitur, dum pro quinto Arcadii consulatu, quo obiit, quintum ejusdem imperatoris ponit imperii annum; sicut et cum atatis Martini numerat annos octoginta et unum, sedis vero viginti sex. Sed et cum ante obitum sancti Ambrosii decessisse refert sanctum Martinum, prorsus hallucinatum convincitur; cum luce clarissimum superius sit demonstratum, ante annos quinque, Cesario et Attico coss., Domini anno frecentesimo nonagesimo septimo sanctum Ambrosium ex humanis desuisse. Ex quibus omnibus, que ipse Gregorius tradit, infermis per visum S. Ambrosium S. Martini funeri, evanescere prorsus intelligis. Sed de his in Notis pluribus actum est.

51. Sulpitius Severus, qui S. Martini viventis res gestas conscripsit, de ejus ad eadum consensu per visum certior redditus, ad Aurelium diaconum Epistolam scripsit: itidemque de obitu atque funere extant ipsius ad Bassulam secrum litteræ. Porro hand pridem ante Martini obitum, Clarum ejus discipulum praecessisse sanctitate clarissimum, idem Severus in dicta Epistola ad Aurelium tradit: de ipso Severo exposcente, S. Paulinus ³ Nolani episcopus duo epitaphia versibus scripsit. Edidit postea idem Severus de rebus gestis S. Martini simulque de Egypti monachis nonnullis tres dialogorum libris; sed hand eo accepiti sunt plausi, quo Vita ipsius ab eo scripta: plura enim habent emendatione digna. A S. Hieronymo idem Severus in eodem commentario arguitur erroris Millennium, cum in Ezechiele ⁴ post enumeratos ejus erroris sectatores, addit: « Et mper Severus noster in dialogo, eni Gallo nomen imposuit, etc. » Quoto insuper Domini anno Severus dialogum illum scripserit, ex his pariter intelligi potest. Nam cum idem dicat S. Hieronymus eos mper a Severo scriptos; constetque commentarios in Ezechiele, ubi de his agit, anno quo a Gothis capta est Urbs esse conscriptos (ut ex ejus in libris illis affixis Praefationibus appareat) nempe post octo ab hoc tempore annos: utique fatendum est, longe post obitum S. Martini eam a Severo scriptiōne eteubratam esse; licet profectio illa Posthumiani in Orientem, a qua sumit dialogorum exordium, configerit vivente S. Martino, anno videlicet quo ob Origenistas (ut dictum est) contigit

¹ Greg. Tur. hist. l. x. c. 31.

² Greg. hist. l. II. c. 48. — ³ Paulin. ep. XII. — ⁴ Hier. in Ezech. c. 36. l. XI.

Alexandrinam Ecclesiam turbis exagitari. Porro Gelasius¹ eosdem Severi dialogos sub nomine Posthumiani et Galli recensuit ob errores in eis inventos inter apocrypha.

52. Quod insuper pertinet ad Incubrationes ab aliis editas de vita S. Martini : testatur quidem Gregorius² Turonensis, res ab eo gestas scriptas esse versibus a S. Paulino Nolano episcopo quinque partitas libris; adiecisseque enimum ait sextum librum de miraculis ab eo post obitum editis. Id sane ab eodem Paulino visus est expetuisse Severus, his verbis ad ecalem dialogorum appositis de Paulino post alia³: « Ille, inquit, Martini non invidus gloriarum, sanctorumque in Christo virtutum piissimus estimator, non abnuet praesulem nostrum cum suo Felice compонere ». Haec ipse. Sed et Venantius Fortunatus de Paulino id ipsum affirmasse videtur illis versibus⁴:

Stemmata, corde, fide pollens Paulinos, et arte
Versibus explicit Martinus dignus magistri :

et inferius⁵:

Cujus prosaicus cecinit prius acta Severus,
Versibus intonuit Paulinus deinde beatus :

haec ipse, intelligens de S. Paulino Nolano episcopo: sed plane decipitur, ut paulo inferius apparebit. Ipse vero Venantius quatuor libris heroico carmine Acta ejusdem S. Martini cecinit: devinctus plane miraculo, cum ejus beneficio extinctum pene lumen oculorum recepit, ungens eos oleo, quod in tyncho ad imaginem ejus ardebat; quod ipse haud ingratus ad finem operis versibus profitetur.

53. Si verum est quod ait Gregorius⁶, Paulinum mutratum esse a Perpetuo Turonensi episcopo qua libro sexto de miraculis S. Martini conscripsit; plane asserendum erit, alium istum esse Paulinum ab illo Nolano episcopo: nam ab obitu S. Martini usque ad sedem Perpetui anni numerantur sexaginta quatuor, nemirum ex sententia ejusdem Gregorii quadraginta septem sedis Bricci successoris S. Martini, et decem et septem illius qui post sedit. Eustochii: ad quod tempus minime pervenisse Paulinum constat, quem anno Domini quadrageentesimo trigesimo primo sub consulatu Bassi et Autiochi obiisse liquet, testificatione Urani, qui interfuit. Sed et Paulini ipsius auctoris evidenti assertione satis superque exploratum habetur, ipsum, et si idem sit nomine, alium tamen diversumque esse a S. Paulino illo mirifico Nolano episcopo; dum his versibus libro 2 scriptae Vite S. Martini, se etiam exemplo illius majoris Paulini curalum a S. Martino lumine oculorum, tradit:

¹ Gelas. Conc. Boni. can. de debib. auth., et apocr. — ² Greg. Turon. de mirac. S. Martini c. 2. — ³ Sever. dialog. I. iii. in fin. — ⁴ Venant. in Vit. S. Martini I. i. — ⁵ Idem I. ii. prope fin. — ⁶ Greg. Turon. de mirac. S. Martini c. 3.

Quin et Paulino similis medicina salutem
Reddidi, insignis fidei quem gloria late
Extulit, etc.

Subdit præterea :

Atque utinam nostri tenebras contingere cordis
Tali luce velit sancti medicina patroni,
Reddit ut antiqui rursus mysteria facti !
Nomen idem, medicus idem, par causa medend.

De seniori enim Paulino Nolano episcopo a S. Martino oculo infirmo curato testatur Severus paucis his: « Paulinus vero, vir magni postmodum futurus exempli, cum oculum graviter dolere copisset, et jam pupillam ejus crassior nubes superinducta texisset, oculum ejus Martinus penniculus contigit, pristinamque sanitatem sublatu omni dolore restituit ». Haec Severus, ad quae minor Paulinus allusit. Sed et sicut Paulinus iste junior, instar illius senioris, aeger oculis curatus miraculo S. Martini pro gratiarum actione rependit de ejus Vita et miraculis carmen heroicum sex libris distinctum: ita et Venantius Fortunatus pariter sanatus oculis iam caligine penitus obductis, scribendi itidem S. Martini Vitam quatuor libris carminum consilium init: de accepto enim virtute S. Martini munere haec habet ad finem operis¹:

Hic paries retinet sancti sub imagine formam,
Aproleptenda ipso dulci pictura colore :
Sub polibus justi paries habet ate fenestram;
Lychnus aleat, cupis vtreia natat ignis in urna.
Huc ego dum propero, valvo torquente dolore,
Diffusiente genens oculorum luce fenestris :
quo procul ut tetigi benedicto lumen olivo,
Igenis ille vapor marcenti fronte recessit, etc.

Vides morem pristinum, sanctorum nimurum imagines pingi in Ecclesiis, insuper et easdem solitas coli incensarum lampadum lumine: quod pium fideliolum obsequium esse Heo gratissimum, ipsa miracula edи solita unctione olei dictarum lampadum, plusquam millies perspicue demonstrarunt. Sed quod de his fusius actum est primo Annalium tomo, modo satis.

54. *Concilium Milevitatum in quo agitur de variis causis episcoporum, aliorumque, et de prima sede Numidiorum.* — Quod rursus ad res pertinet Oedentales, hoc eodem anno, VI kal. Septemb. Milevi in Numidia celebratum est ab episcopis totius Africæ generale Concilium Milevitatum dictum: quod Milevitatum primum dicendum est, cum aliud inventiatur celebratum post annos xiv, ut ex litteris Innocentii papæ ad eandem Synodum missis intelligi potest in notatis ibi consulibus. Scendum tamen hoc cum illo librariorum vilio esse confusum: quod enim unum idemque pintarunt Milevitatum Concilium, factum est, ut quod alterius esset, alteri adscribendo conjungerent. Sed haec omnia discriminando, singula singulis reddere curabimus, labora-

¹ Fortun. I. iv. Vit. S. Martini in fine.

bimusque simul, ut Acta nobilissime Synodi hinc inde ex diversis S. Augustini scriptis multo sudore collecta, magna ex parte reddamus.

55. Verum ante haec, quae inter se communia amba haec Synodi habeant, ex quibus una eademque credita fuerit, dicenda sunt. Ex communi nomine in primis a loco ubi celebrata comparato, factum est ut utrumque nimirum Milevitani Concilium diceretur: Rursum id ipsum ex eo quod utrumque generale Concilium fuerit, quibus et unus idemque Aurelius Carthaginensis episcopus praefuit: tertio vero loco, quod sub uno eodemque Romano Pontifice Innocentio amba Synodi noscuntur esse collecte. Que autem has aequaliter similes inter se discriminant multa sunt. In primis tempus: hanc enim sub quinto Arcadii, et Honorii consulatu hoc anno habitam esse constat, illam vero Theodosio septimum consule cum Palladio. Rursum etiam haec sub Xantippo Numidia Primate, illa vero sub Silvano celebrata cognoscitur. Insuper quod alia in ea, alia vero in ista tractata esse reperiantur, ob id jure ab invicem distinguenda videntur. Sed et quod illa habita intelligitur post damnatam in Synodo Carthaginensi Pelagianam heresim, cum hoc tempore nondum ea heres cognita esset; plane nulla remanet dubitatio, duo esse Milevitana Concilia inter se diversa: oborta tamen est inter se utrinque confusio ex eo nimis, quod Praefatio prioris Synodi Milevitana¹ praefixa invenitur in posteriori Milevitano Concilio². Sed reddamus hic ipsam, ut ratio temporis manifestior habeatur. Ista enim praefixa habentur priori Milevitano Concilio, enijs et propria sunt:

56. «Gloriosissimis imperatoribus Arcadio, et Honorio Augustis quinto consulibus sexto kalendas Septembriis, in civitate Milevitana in Secretario basilice, cum Aurelius episcopus Carthaginensis in Concilio universalis consisset, adstantibus diaconibus, Aurelius episcopus dixit: Quoniam Ecclesia sanctae unum est corpus, omniumque membrorum caput est unus: factum est, volente Deo, et nostram infirmitatem juvante, ut ad hanc Ecclesiam veniremus, dilectionis et fraternitatis gratia invitati. Unde queso charitatem vestram, quia ita credendum est, quia nosleraccessus ad vos nec superflius nec insuavis est cunctis, etc. » Qua ipsa inveni descripta esse etiam in posteriori Milevitano Concilio, in ordine Conciliorum primo loco positio; cuius rei causa confusio utriusque Synodi facta est: mentio habetur ibi de alia Synodo Milevitana, quae primo fuerat congregata, ubi idem Aurelius ait: «Queso charitatem vestram, quia ita credendum est, quod noster accessus ad vos nec superflius nec insuavis est cunctis, ut consensus omnium vestrum manifestetur concordare complacitis decretorum, que jamdudum vel in Hipponiensi Synodo firmata sunt, vel postmodum meliore Concilio apud Carthaginem definita; nunc quoque a nobis ex ordine recitentur».

57. Admonendum tamen hic putamus esse lectorum, apud Concilium Africani sic haberi in texta Acta quadam Iujus Milexitani Concilii, ut tamen eum amborum¹ imperatorum ponitur consulatus, quotus ille fuerit minime exprimatur, sed sic tantum positi legantur: «Gloriosissimis imperatoribus Arcadio et Honorio Augustis viris clarissimis consulibus ». Sed scito factum errore imperatorum librariorum, ut loco v. c. numeri note, qua exprimitur quintus eorumdem consulatus, redidirent illi, «Viris clarissimis». Ceterum abhorret ejusmodi nomenclatura ab imperatoribus, solita tantum poni, ubi alii sub imperatoribus constituti nobilissimi viri eadem consulatus dignitate donantur. Sed et in dicto Concilio Africano, ex ordine posito exploratissime demonstratur, quintum eorumdem Augustorum illum debere esse consulatum: nam cum, quod ipsum praeedit superius Concilium, habitum reperiatur sub consulibus anni superioris Vincentio, et Flavito; et quod post Concilium Milevitani, de quo est sermo, ponatur Carthaginense Concilium sub anni sequentis consulibus habitum; plane perspicue significatur, quod medium est Concilium, hoc anno sub quinto ipsorum consulatu celebratum esse. Sed quod superius id constet plana expressione quinti ipsorum consulatus, non est in his amplius immorandum.

58. Quod autem ad ejusdem Synodi Acta pertinet: post confirmata Synodalia decreta, diversorum episcoporum causae in medium suu allate, ut Cresconii episcopi Villaregensis; ejus causa delata ad Concilium Carthaginense anno superiori celebratum, ad Iujus anni generale Concilium coram suo primate Xantippo tractanda fuerat reservata. Quannam autem haec causa fuerit, quidve decretum, nihil appareat. Tractata post haec fini causa Quodvultdei episcopi Centuriensis: de qua illud a Palribus definitum, quod canon editus, et sub titulo de Iudiciis in Decretalium libro secundo descriptus habet his verbis: «De Qnodyvultdeo Centuriensi episcopo, quem cum adversarius ipsius compulisset ad Concilium introduci: interrogatus, an cum eo vellet experiri; primo id promiserat; et altera die respondit hoc sibi non placere, atque discessit: placuit ut nullus eidem committiret, donec satisfactione premissa fuerit absolutus. Nam adimi sibi episcopatum ante causae ejus exitum, nulli Christiano videri jure potuisset ». Haec de eo. Post haec autem libellus lectus est Maximiani Vaginensi episcopi, quo se sua renuntiare sedi significabat, ut paci Ecclesiasticae bene consullent esset, alium subrogari in locum suum petens. Causa igitur diligenter a patribus examinata, eidem annuere visum est; deque ea re ejusmodi edidere decretum:

59. «De Maximiano aulem Vaginensi (Bagaiensi, Vagensi), et ad eum, et ipsam plebem placuit de Concilio litteras dari, ut et ipse ab episcopatu discedat, et illi sibi alium requirant ». Haec Synodus.

¹ Tom. 1. Conc. et in Concil. Afric. c. 52.—² Conc. Milevit. pref.

¹ Cone. Afr. c. 52.

Porro sciendum hanc depositionem Maximiani honorificam fuisse, non antem probosam. Etenim ob pacem Ecclesie ipse loco cedendum existimavit, deque ea re litteras ad Synodum miserat : quibus S. Synodus voluit ammisse. Hic enim, qui ex Donatistarum schismate ad Catholicam conversus, hand pacifice reciperebatur a populo ; bono pacis consulens, sedi renunciavit. Sed quid per S. Synodum actum sit, disces ex S. Augustini litteris : minirum ita Patres sponteacan admisso illius abdicationem, ut tamen in ejus locum ab eis fuerit subrogatus Castorius frater ipsius, ad quem hoc eodem anno extant date littera S. Augustini atque Alypii ; quae quod nonnulli ad Acta Synodi spectare noscantur, et laudes contineant abdicantis se Maximiani, eas hic describendas esse pulamus. Sic enim se habent¹ :

60. « Molitus est quidem adversarius Christianorum per carissimum atque dulcissimum filium nostrum, fratrem Ium, Catholicae matri, qua vos in hereditatem Christi ab exheredata præcisione fugientes pro sinu suscepit, periculosissimum scandalum commovere : cupiens videlicet serenitatem gaudi nostri, que nobis de bono vestra conversationis oborta est, foeda innumbilare tristitia ». Ostenditur his germanos hos ex Donatistarum schismate transisse ad Catholicam Ecclesiam. Subdit vero : « Sed Dominus Deus noster misericors et miserator, consolans afflictos, nutritis parvulos, curans infirmos, ad hoc eum aliiquid posse permisit, ut rem correctam multo amplius kelaremur, quam dolebamus afflictam. Longe est quippe gloriiosus, episcopatus sarcinam propter Ecclesiae vitanda pericula depositisse, quam propter regenda gubernacula suscepisse. Ille quippe se honorem, si pacis ratio pateretur, digne accipere potuisse demonstrat, qui acceptum non defendit indigne. Volut ergo Deus etiam per fratrem tuum filium nostrum Maximium ostendere inimicis Ecclesie, esse in visceribus Christi ejus, qui non sua² querant, sed qua Jesu Christi. Neque enim illud ministerium dispensationis mysteriorum Dei virtus aliqua seculari cupiditate deseruit, sed pacifica permotus pietate deposituit, ne propter ejus honorem foeda et perniciosa, aut fortasse etiam perniciosa in membris Christi dissensio nasceretur, quid enim esset ecclesiis et omni exercitatione dignius, quam propter Ecclesiae Catholicae pacem schisma deserere, et ipsam pacem Catholicam honoris sui quæstione turbare ? Quid enim laudabilius, et Christiane charitati commoda-
tus, quam derelicta Donatistarum vesana superbia ita hereditati Christi coherere, ut testimonium unitatis amore probaretur ? Itaque quantum ad ipsam affinet, sicut cum gaudemus latenter inventum, ut quod in ejus corde divinus sermo aedicavit, nequamnam tempestas imius tentationis evereret : sic optimus et deprecamur a bono, ut consequenti

vita et moribus suis magis magisque declareret quam bene gesturus fuisse, quod profecto gereret, si hoc oportuisset. Retribuatur ei pax aeterna, quæ promissa est Ecclesie, qui intellexit sibi non expedire, quod paci non expedit Ecclesie.

61. « Tu vero, fili carissime, non mediocre gaudium nostrum, qui nulla tali necessitate a sensu-
piendo episcopatu impeditur : dect in domum tuam Christo in te dicere quod dedit. Ingenium quippe tuum, prudenter, eloquentia, gravitas, sobrietas, et extera, quibus ornantur mores tui, dona sunt Dei. Cui melius serviant, quam ei a quo tributa sunt, ut et custodiantur, et angeantur et perficiantur, et remunerentur ? Non servant hinc seculo, ne vanescant cum illo, atque dispercent. Nam diu tecum in hoc agendum novimus, quanta facilitate consideres spes inanitum hominum, et inhabiles cupiditates, et incertam vitam. Abjice igitur ex animo, quicquid terrene et false felicitatis expectatione conceperat : operare in agro Bei, ubi certus est fructus, ubi tam multa tanto ante completa sunt promissa, ut ea que restant, inanissime desperentur. Olsecrannus te per Christi divinitatem et humanitatem, per pacem caelestis illius civitatis, unde peregrinantes labore temporali aeternam requiem comparamus, ut in episcopatu Vaginensis Vaginensis Ecclesie fratris tuo non ignominiose cadent vel gloriose cedenti succedas. Plebs illa, cui per tuam mentem et linguam donis Dei fecundatam et ornatum uberrima incrementa speramus, in te intelligat fratrem tuum non pro sua desidia, sed pro ejus pace fecisse quod fecit. Hac Epistola mandavimus ut tibi non legeretur, nisi cum te jam tenerent quibus es necessariis : nos enim te spiritualis amoris vineolo tenemus ; quia et nostro collegio militum es necessarius. Cur autem etiam corporalem præsentiam non exhibuerimus, postea scies ». Haec enim Augustinus atque Alypius ad Castorium.

62. Similitudine nominum decepti aliquando, putavimus Maximianum Bagaiensem episcopum eundem esse cum hoc de quo agitur, qui in Synodum canone Bagaiensis itidem nominatur, sed Vaginensis dicendus potius ex Epistola Augustini. Nam de Maximiano Bagaiensi episcopo diversa ratio est. Ille enim diu Ecclesie illi praefuit, nec se abdicasse dicitur ab Augustino, qui de eodem sepe agit : hic autem post electionem sedi nuntium remissee, ex ejusdem litteris Augustini probe intelligi potest : hec Bagaiensis Maximiani non eadem sit apud S. Augustinum lectio : nam in Epistola ad Bonifacium³ Vaginensis Ecclesie antistes nominatur, apud Cresconium vero episcopus Bagaiensis⁴.

63. Quod rursus ad Synodum Milevitam perlinet ; meminisse ejus visus est Augustinus⁵ in Epistola ad Eusebium, dum negat sui munieris esse, afferre ad Synodum res gestas in aliena dioecesi, quæ ob imminentis periculum detulisset ad magistrum

fus : habet enim haec verba : « Nam illud quod rursus cum dixisse nonnulli ad me pertulerunt, cur non ierim Constantinam, quando ibi plures ipsi erant : vel me delere ire Milevum, quod illie sicut perhibent? Concilium proxime habituri sunt. Ridiculum est dicere, quasi ad me pertineat cura propria, nisi Hippensis Ecclesia ». Haec ipse contra Proculianum apud Eusebium, quem interpellat. Sed qua de re: expedit ut totum id prodatur in medium; quo innotescat exemplo, quales esse soleant homines, qui deficit a Catholica unitate. Describit enim rem gestam idem Augustinus his verbis : « Corripitur ab episcopo suo juvenis, crebris cadiibus matris insanus, et impias manus nec illis diebus, cum etiam severitas legum sceleratissimis parcit, a visceribus unde natus est revocans. Minatur eidem matri, se in partem Donati transitum, et eam, quam incredibili furore solet caedere, peremptorum. Minatur ei : transit ad partem Donati, rebaptizatur furens, et in maternum sanguinem fremens albis vestibus candidatur. Constitutur intra cancellos eminentes atque conspicuus, et omnium gementium oculis matricidii meditator, tanquam renovatus opponitur. Haecce tandem tibi placent, vir gravissime? Nequaquam hoc de te crediderim »: Et paulo post : « Quid aliud expectamus, vir honorabilis Eusebi, nisi ut in miseram mutarem senectute decrepitam, viduitate destitutum, a cuius cedibus in Catholica prohibebatur, jam Donatista securus armetur? etc. » Voluit autem isthac apud publica Acta deferri Augustinus, ut a magistratu imminenti obviaret malo : que ad Synodum episcoporum a se minime deferenda fuisse ait, quod in allieris haec acta essent Ecclesia. Vides, lector, quales esse soleant castrorum Ecclesia Catholicae desertores. O si licet omnium apostalarum nostri seculi sclera in unum cogere, qui ab Ecclesia Catholica ad hereticos defecerunt : eis profecto replendae latrinae decies centies superarent Augiae stabuli sordes : ut plane nec unus sit reperiri, qui antequam ab Ecclesia Catholica migret, non ea sepins perpetrat, que si ad Ecclesiastica tribunalia perlatas fuissent, reca sentientia ab Ecclesia ejiciendi fuissent.

64. Ad hanc quoque Synodum Milevanam sub Xantippo Primate Numidiae celebratam spectare videtur, quod cum privatus officio quidam presbyter delinquentis ab Augustino appellasset Synodum, ab ea sex episcopi judices dati fuerunt. At quanam esset presbyteri huius causa, ipse S. Augustinus ad Xantippum ipsum scribens ita narrat¹: « Primo comperi eum pecuniam cuiusdam rusticani divino apud se commendato interveruisse, ita ut nullum inde posset probabilem reddere rationem. Deinde convictus atque confessus est, die jejuniū Natalis Domini, quo etiam Gippitana Ecclesia, sicut ceterae, jejunabat, cum tanquam perrecturus ad Ecclesiam suam, valefecisset collegae suo presbytero Gippitano, hora ferme quinta, et cum secum nullum clericum

haberet, in eodem fundo restituisse, et apud quanquam mala fama mulierem et prandisse, et conesse, et in una domo mansisse ». Subdit de confessione ipsius, et quomodo enim removerit ab officio presbyteratus, atque demum haec ad eundem Xantippum de Concilio decretis : « Haec autem praecipue prudentiae tuae intimare oportebat, ne aliqua fibi fallacia subrepereret : andivi enim causam ejus cum centum dies essent ante Dominicum Pasche, qui futurus est VIII id. Aprilis. Hoc propter Concilium insinuare curavi venerabilati tuae : quod etiam ipsi non celiavi, sed ei fideliter quid institutum esset, aperui ». Et in fine : « Ego certe presbyterum, et qui die jejuniū, quo ejusdem loci etiam Ecclesia jejunabat, valefaciens collegae suo ejusdem loci presbytero, apud famosam mulierem nullum secum clericum habens, remanere et prandere et conesse ausus est, et in una domo dormire, removendum ab officio presbyterii arbitratus sum, timens ei deinceps Ecclesiam Dei committere. Quod si forte judicibus Ecclesiasticis aliud videtur, quia sex episcopis causam presbyteri terminare, a Concilio statutum est : Committal illi qui vult Ecclesiam sua curae commissum : ego fabbus, faleor, quandlibet plebem committere timeo, presertim quos nulla bona fama defendit, ut hoc eis possit ignosci : ne, si quid perniciosus cruperit, languens impulsum miti ». Haec S. Augustinus de his quae ad Synodum Milevanam sub Xantippo spectare visa sunt : que hic voluntus inseruisse; tum ut, deperditis Synodi Actis, resarciam, restituamque ea, quantum fas est, pristinae antiquitati; tum etiam ad insinuandam censuram sanctorum Petrum adhibitam in conservanda sarta recta Ecclesiastica disciplina; intelligasque jejunia non fuisse apud maiores in Ecclesia ejus astimationis, ut pro arbitrio quis ea servanda diceret; sed ut quae ex praecerto iudicata, vel ex consuetudine introducta essent, visa fuisse legitima, ut eorum transgressores, rei maximi criminis haberentur. Sed quae reliqua sunt huius Synodi absolvamus : ibi enim ejusmodi decretum sanctum fuit²:

65. « Deinde placuit omnibus episcopis, qui in hoc Concilio subscriperint, ut matricula et archivis Numidiae et apud primam sedem sit, et in Metropoli, id est, Constantina ». Hac quidem constitutione Patres definiisse voluerunt altercationem duarum sedium in Numidia positarum, quenam potior habenda esset. In duas provincias dividebatur Numidia, eademque duae dictae Numidiae, ut Acta² sextae Synodi Carthaginensis demonstrant : ob idque alteratio oborta inter Xantippum episcopum Constantinae Numidiaeque Primalem, et Victorinum episcopum alterius civitatis, primatum ejusdem universae provincie sibi vindicantem. De ejusmodi altercatione mentio habetur in Epistola ad eundem Victorinum a S. Augustino scripta, cum ab ipso ad Synodum per tractorias vocaretur. Erant tractorie (ut suo loco diximus) litterae ab episcopo

¹ Aug. ep. CCXXXVI.

² Conc. Afr. c. 53. — ² Conc. Carth. vi. in pref.

privatum scripte ad instar litterarum imperatorum, quibus imperabatur conmeatus in quibuscumque locis a fidelibus in itinere praestandus : in quarum similitudinem, cum Primate sibi subjectos episcopos vocarent ad Synodum, tractorias dare solebant, quibus in singulis Ecclesiis juberentur excipi, et Christiana charitate foreri. Sed reddamus hic per breve Augustini Epistolam, ex qua antiqui moris Ecclesiastici monumenta reserantur, sic enim ad Vicerorium agentem Numidiae Primate scripsit¹ :

66. « Tractoria ad me quinto idus Novembri venit, jam finito die, et me valde indisponitum inventum, ut ocurrere omnino non possem. Verum tamen sive imperianum meum moverit, sive iuste motus sim, tua sanctitalis et gravitatis est arbitrari. Legi in eadem tractoria etiam ad Mauritaniis esse scriptum, quas provincias scimus suos habere Primate. Quod si et ex eis ad Numidiam convocandum esset Concilium : oportuit utique, ut aliquorum Maurorum episcoporum, qui illie priores sunt, nomina in tractoria ponerentur. Quod in ista tractoria non reperiens, nullum miratus sum. Deinde ad ipsos Numidas ita perturbato, et neglecto ordine scriptum, ut nomen meum tertio loco invenerim, qui novi quam post multos episcopos factus sim. Quae res et aliis injuriosa est salis, et mihi invidiosa. Præterea venerabilis frater et collega noster Xantippus Tagastensis (Constantiniensis) dicit, quod cum primatus ipse contingat, et erga plurimos sit habetur, et tales misit Epistolas. Qui etiam error si facile inter vestram sanctitatem cognoscet, et corrigi potest; non debuit tamen in tractoria, quam misit venerabilitas tua, nomen ejus prætermitti. Quod si

in mediis locis conscriberetur, et non in primo posneretur, nullum mirarer: quanto magis mirandum est, quod nulla tibi ejus admemoratio facta est, qui maxime ad Concilium venire debuit, ut de ipso primatus ordine causa omnium Numidarum episcopis Ecclesiarum primitus ageretur?

67. « His de causis etiam venire dubilarem, ne forte falsa esset tractoria, qua tanta perversitas appareret: quanquam et angustia temporis, et aliae graves necessitates meæ multipliciter impeditent. Unde peto beatitudinem tuam, ut mihi ignoreas, et primo instare digneris, ut inter tuam sanctimoniam, et senem Xantippum concorditer constet, quis vestrum debet convocare Concilium: aut certe quod salubrior arbitror sine cuiusquam prejudicio ambo convocale collegas vestros, eos maxime qui vobis episcopatus ætate vicini sunt, qui facile quis vestrum verum dicat agnoscant: ut inter vos panes eadem prece calteris quæstio dirimatur; et errore sublatio, minores a calteris convocenlur, qui nec possunt, nec debent nisi vobis in hac re tanquam prioribus credere; et nunc ignorant, cui vestrum potissimum credant. Hanc Epistolam signatam misi annulo qui exprimit faciem hominis attendentis in latus ». Hacenus Epista Augstini. Porro hanc controversiam de primatu Numidie in hoc Concilio Milevitano adjudicatam Xantippo, sedique Constantiae, que dicta sunt, aperte declarant. Novit et Justinianus imperator², primam sedem Numidie esse Constantinam civitatem, in provincia vero Mauritania Cesaream, in Bizaecena Capsam, in Tripolitana Leptim. At de Milevitana Synodo hoc anno habila haec satis sunto.

¹ Aug. ep. ccxvii.

² L. II. C. de offic. Praef. pret. Afric.

1. *Arcadii Vicennalia, et Honorii Decennialia.*
Coss. *Arcadius* Aug. V. et *Honorius* Aug. V.
quem consulatum *Arcadius* ob *Vicennalia* imperii
vivente patre iniit, et *Honorius* ob *Decennialia* ejus-
dem imperii suscepere.

2. *S. Epiphanius et S. Chrysostomus inter se
dissent.* — Vnum. Iud. 49. Monach. *Origenistar.*
quos Constantinopolini adversus *Theophilum* epi-
scopum Alexandrinum venisse divinus, hoc anno
libellum supplicem imperatori obtulere, qui jussit
Theophilum vel invitum Constantinopolim adduci,
ut narrat Baronius num. 3 ex *Palladio* in *Dialog.*

Inferim graves concertationes exorte Constantinopoli inter sanctum *Chrysostomum* et sanctum *Epiphanius*, quorum alter pro Origenisticis stabat, alter eisdem adversabatur. Baronius num. 7 *Socratem* lib. 6, cap. 12, erroris arguit qui diverit, *Epiphanius* Constantinopoli diaconum ordinasse absque consensu episcopi illius civitatis, Joannis scilicet *Chrysostomi*. Cumque id fecerit auctor *Epiphanius* in diocesi Joannis episcopi Hierosolymitani, existimat similitudine nominis deceptum *Socratem* et qui cum secuti sunt, dum id ab *Epiphanius* factum esse crediderunt in Ecclesia Joannis Constantinopo-

litani. Verum, ut inquit Valesius in Nolis ad eum Socratis locum, quis non videt causam non esse, cur Socrate mendacii arguanus in iis relbus quas ipse videre potuit? quod enim iam semel factum fuerat ab *Epiphanius* in Palaestina, cur Constantiopolis ab eodem postea fieri non potuit? Neque enim tantum seclus fuit in ordinatione diaconi, quem *Epiphanius* nonnisi rogatus a nullitudine adstantium ordinari. His addit idem narrare Leonem imperatorem, Simeonem Metaphrasten, Nicephorūm, et Polybiūm in Vita sancti Epiphaniū.

3. *Alii facebant Origenistis, alii adversabantur.* — Constantiopolis Chrysostomo pro Origenistis agente favil sanctus *Theotimus*, qui « Tomitanorum et totius Seythiae Ecclesiam gubernabat », ut narrat Sozomenus lib. 7, cap. 26. Est *Tomi* civitas Seythiae, unius ex vi Thracie, in ea Ponti Euxini ora, que Seythia Ponifica fuit appellata. Post suscepitam Christi fidem sedes Melropolitana Seythiae, eaque sola, ut docet Sozomenus lib. 7, cap. 19, constituta fuit, et sanctis aliquot episcopis refuſit. Colitur sanctus *Theotimus* in Martyrologio Romano ad diem xx mensis Aprilis, de quo eo die legenda Acta SS. Hollandiana. Origene extincto *Methodius Tyrus* episcopus, qui Diocletiani temporibus floruit, primus reperitur, qui illius doctrinam impugnari. Narrat enim Hieronymus lib. de Script. Ecclesiast., cap. 94, scriptos fuisse a Methodio libros de *Resurrectione contra Origenem*; cuius operis fragmentum insigne Panario suo intexuit *Epiphanius* heresi LXIV, et cuius Excerpta representavit Photius in Biblioth. Cod. cxxxxiv. Idem Cod. cxxxx Excerpta afferat ex ejusdem Ecloga περὶ τῶν γραμμῶν, et Cod. cxxxxvi περὶ τῶν κόσμων, quibus Origenis dogmata castigantur. At cum sui demum judicij penituisse, et velut palinodiam canentem admiratorem se *Origenis* professum esse in Dialogo, quem *Xenonem* inscripsit, auctor est Socrates lib. 6, cap. 43. Verum quidem est Socrati confradicere Baronius num. 17 et seq., mendaciisque reum peragere hoc argumento, quod laudatum primo a se *Origenem* postea damuarit *Methodius*, ut Eusebius tradit apud Hieronymum lib. I. Apologie in Ruffinum cap. 2 tanquam abest, ut damnum a se primo, deinde laudari. Verum, ut ait eruditissimus Huetius Abricatensis episcopus lib. 2 Origen., cap. 4, Sect. 1, potuit *Methodius* primum Origenem laudare, et deprehensis posluodum erroribus viluperare, et iisdem demum excusalis ad priorem sententiam redire. Praterea, ut notat Valesius ad eum Socratis locum, Eusebius aperie non dicit Methodium fuisse antea pro Origenem locutum. Hec Eusebii verba apud Hieronymum: « Quomodo anus est *Methodius* nunc contra Origenem scribere, qui haec et haec de *Origenis* locutus est dogmatibus ». Ubi non dicit Eusebius, qui haec et haec de *Origenis* locutus fuerat dogmatibus: sed tantum locutus est quod in utramque partem accipi potest. Addit Baronius, ex Methodii contra Origenem incubrationibus plurima deprompsisse Epiphanius; quod facere erubuisse, si scivisset pri-

stinam sententiam *Methodium* revocasse. At valeret id, inquit Huetius, si in Dialogo illo scripsisset *Methodius*, quemcumque a se adversus Origenem dicta sunt, falsa esse; sin vero id sibi volunt dimicaret, errasse quidem *Origenem*, sed errore condonando, nimisque severe eum ac duriter a se exceplum, cui favere potius proper pietatem et praecara in Ecclesian merita debuisset, cornu Baronii catoicinatio. Postremum ejus aduersus Socratem argumentum hoc est, *Methodiani* Dialogi mentionem exare nullam apud Eusebium, nec apud Ruffinum, ac proinde suppositum esse. At respondet Huetius non vidiisse Baronium sex Apologie libros a Pamphilo et Eusebio in gratiam *Origenis* scriptos, in quibus quemcumque pro illo facere poterant, diligenter collecta fuere, nec *Xenonis* proinde Dialogi mentione pretermissa.

4. *Acta S. Epiphaniū vitiosa.* — A num. 19 ad 26. Recte scripsit Baronius num. 25 *Acta sancti Epiphaniū* que extant apud Surium sub nomine Metaphrastes, mendacis scatere, quod ex pluribus ostendit Papebrocius ad diem xii mensis Maii in Vita sancti Epiphaniū Constantie in Cypro episcopi. Quare male Baronius ex iisdem Actis, narrationem de congressu, et contentione sancti Epiphaniū atque *Eudoxiorum* Augustarum, veritati prorsus contrarium protulerit. Nec referit, quod eadem eodem fere modo in S. Joannis Chrysostomi encomio scripsit Leo imperator a Baronio num. 20 citatus. Is enim quinque post rem gestam seculis, deceptus fuit spiriis illis Actis, aliaque transcripsit, quatenus ad suum argumentum facere videbantur. Quare standum est Sozomeno, qui Historiam suam non multo post Epiphaniū obitum scripsit.

5. *Sozomenus in rebus ab Epiphaniū gestis narrandis accuratus.* — Multa quidem alia in Sozomeni de Epiphanio narratione suggesta Baronius num. 21 et seq., sed ea non videntur in dubium revocari debere. Ac primum », inquit Baronius, « illud quam proenit aberrat a vero, ut *Eudoxia* per infensa Chrysostomo faverit monachis illis Origenistis, et Epiphaniū fuerit adversata ». Ejus fundamentum est, quod haec Historia aliter referatur a Leone Augusto, qui tamē mutuatus est, que narrat ex portentosa Vita sancti Epiphaniū. Denique culpat Sozomenum Baronius, quod *Ammonium* Origenistam ponat coram Epiphaniū expostulantem, quod levi tantum auditu adversus ipsum ac socios monachos Origenismi accusatos certamen inierit. At non temere credidit Theophilus litteris Epiphanius, utpote « que scientur in orbem divulgata atque recepta ab Anastasio Romano Pontifice ». Sed hac de re plura Papchrocus loco fundato, Sozomeni itaque narrationi de Epiphaniū standum.

6. *Annus emortualis S. Epiphaniū certus.* — Praedictiones tamen Epiphaniū et Chrysostomi, ut fabulosas, et commentitias Baronius num. 24 jure merito irridet. Nam non solum sanctis hominibus indigna videntur; sed etiam Socrates easdem non referit pro veris ac certis. At quod Baronius addit,

ignorari autem, quo *Epiphanius* obierit, admitti non debet. Cum enim, ut observat Valesius in Notis ad Socratem lib. 6. cap. 14. in praecedenti narratione conflictus illius, qui fuit inter Epiphanium et Chrysostomum, Socratem sequatur et Sozomenum, quid cause est, cur in obitu *Epiphaniis* ab illis dissentiat? Autem enim *Epiphanius*, postquam Constantinopoli discessisset, ut Cyprum navigaret, mortuum esse in navigio, ideoque currenti Christi anno. Certe falli potuisse Socrates ac Sozomenus in predictionibus mutuis Epiphani et Chrysostomi referendis, neque enim salis constat, utrum huc, que uterique historicus narrat, sibi mutuo predixerint: verum ea que Epiphanius et Chrysostomus contigere, certissima sunt; nec ignorari posse a Socrate et Sozomeno, Epiphani temporibus prope aequalibus.

7. *Dies ejus mortis invertus.* — Socratis itaque et Sozomeni testimonio constare debet, *Epiphanius* praesenti anno ad Deum migrasse; non quidem die duodecima mensis Maii, quo in variis Martyrologiis colitur, quove Baronius et Papebrocius citatus eum demortuum volunt. Nam Hieronymus in secunda sua Apologia adversus Ruffinum hujus anni initio scripta, de *Epiphaniis* tanquam adhuc vivente loquitur, ut Baronius ostendit, ideoque prioribus hujus anni mensibus adhuc in vixis erat; et parte alia mille exemplis liquet. Sanctos alios diebus, quam quibus obierint, Martyrologiis adscriptos fuisse, cuius rei duo insignia exempla hoc ipso anno referam. Valesius laudatus ait, *Epiphanius* mortuum esse exenle currenti Christi anno, vel certe sequentis initio ante Synodum ad Quercum, docere *Theophilum* in Epistola ad Hieronymum, quam idem Hieronymus praefixit Paschalibus Epistolis Theophilii a se in latinum sermonem conversis. In ea enim Epistola dicit Valesius, *Theophilum de Ioaanne Chrysostomo jam damnato ita scribere: « Sed illo, ut calera ejus flagitia taceam, Origenistas in suam recipiens familiaritatem, et ex his plurimos in sacerdotium provehens, atque ob hoc scelus beatae memoriae hominem Epiphanium, qui inter episcopos clarum in orbe sidus effulsit, non parvo morore contristans, meruit audire: Cecidit, ecce Babylon ».* Ubi vides, inquit Valesius, *Theophilum de Epiphano loqui jam mortuo, quippe quem breviter memoriae hominem appellat;* et ante damnationem Chrysostomi mortuum esse significat. Idem habet Papebrocius citatus, nisi quod asserset eam Epistolam a Theophilo datum, priusquam Constantiopolim proficeretur ad Synodum, qua sancti Chrysostomi damnatio decreta est, et mortem Epiphani anno sequenti configisse.

8. *Annis ejus emortualis ex Epistola Hieronymi ad Theophilum perperam deductus.* — Verum Epistola, unde locus citatus desumplus, scripta est, non a Theophilo, sed ab Hieronymo ad Theophilum, cui dedicat versionem trium Epistolarum Paschalium a se curataum, idque post annum quadringentesimum quartum, ut ex ejus lectione appa-

ret: « Nequaquam », inquit Hieronymus in ea Epistola, que extat tomo ix ejus Operum, « tardius beatitudini tue latino sermone translatum librum tuum remitterem, multa in medio impedimenta fuerunt: Isaurorum repentina irrupcio: Phenice Galilaeaque vastitas; terror Palestinae, praeince urbis Hierosolymae, etc. » Isaurorum autem irrupcio anno cccc facta, et in sequente continuata. Quare jamdū damnatus erat Chrysostomus, jamdūque Epiphanius obierat, quando ea Epistola ab Hieronymo scripta, ex qua proinde annus mortalitatis Epiphani deduci non posset. Ejus Vita, quam grece et latine Petavius tomo ii Operum ejus edidit, quaque mox diximus mendaciis plenam esse, antores preferit duos ejus discipulos, *Joannem* peregrinationum variarum comitem individuum, et *Polybium*, qui dicitur postea factus fuisse episcopus *Rynococuris*.

9. *Hieronymus scribit ad Pamphilium et Marcellanum de iterata damnatione Origenis.* — A num. 20 ad 42. Hoc anno Theophilus episcopus Alexandria secundam Epistolam Paschalem, cuius exordium est: *Solenitatis augustae sermo dieinus*, etc. promulgavit Alexandria in festo Epiphaniae, ut Morris erat, in eaque Origenem pluribus iterum impugnavit. Hanc Hieronymus latitatem donavit, et primo rere ad Pamphilium et Marcellanum Origenistarum in Urbe adversarios misit cum Epistola ad eosdem scripta, qua inter Hieronymianas ordine est lxxviii. In ea ait Hieronymus: « Rursum Orientalibus vos locupleti mercibus; et Alexandrinas opes primo Romanum vere transmitto, etc. Quem Demetrius Alexandri urbe populit, toto orbe lugat Theophilus, etc. En papae Theophilus tota Origenem arguit libertate hereticum esse, etc. Vos, Christiani Senatus humina, accipite et grecam et latinam, etiam hoc anno Epistolam, etc. prædicationem quoque cathedra Marci Evangelistæ, cathedra Petri Apostoli sua prædicatione confirmet. Quanquam celebri sermone vulgatum sit: beatum quoque papam Anastasiū eodem fervore, quia codem spiritu est, latitantes in foveis suis hereticos persecutum; ejusque litteras doceant, damnatum in Occidente, quod in Oriente damnatum est ».

10. *Ex ea Epistola Historia Origeniana magnam lucem accipit.* — Ex quibus Hieronymi verbis multa innescuntur, quorum pleraque jam sparsim letigimus. Primo Epistolam Paschalem Theophilii ejus intituli: *Solenitatis augustae*, inter Paschales Theophilii secundam ordine esse, licet in codicibus excusis prima appelletur, et Hieronymum anno superiori primam Paschalem Theophilii, ejus exordium: *Christum Iesum dominum gloria*, in qua Origenes damnatur, ad Pamphilium et Marcellanum Romanum missis; ideoque deceptum Baronium, qui anfumavit Epistolas Theophilii Paschales non codem anno, cuius Pascha indicebatur, sed superiori missas fuisse. Secunda enim Epistola Paschale Theophilii Pascha indicetur celebrandum xi die mensis *Pleuronthi*, seu die vi Aprilis, quo die hoc anno Pascha

peractum. Neque dubitari potest, quin Epistola Paschalis, qua incipit, *Solemnitatis angustor*, secunda ordine sit, et hoc anno Romanam transmissa; cum in ea legantur, quae Hieronymus in Epistola hoc anno ad Pammachium et Marcellam data memorat. Secundo, Hieronymum quando hanc ad Pammachium et Marcellam scripsit Epistolam, ignorasse mortem Anastasii pape, que die xiv mensis Decembris anni proximi acciderat. Tercio, *Theophilum* tam præcedenti anno, quam currevit in suis Paschalibus *Origenem* jingulasse, ut verbis Hieronymi ular. Hanc secundam tamen Origenis damnationem a Theophilo die Theophianorum promulgatam *Anastasius* papa scire non potuit; cum mense Decembri superioris anni ad Deum migraret. Quarto, verno tempore, quo Hieronymus ad Pammachium et Marcellam scripsit, nondum cum vidisse secundam Anastasii adversus Origenem Epistolam; cum dicat: « Prædicationem quoque Marci Evangeliste, Cathedra Petri Apostoli sua prædicatione confirmet ». Quam tamen certum est, cum præ manibus habuisse, quando postea secundam adversus Ruffinum Apologiam, de qua mox, conserpsit. Hac enī Hieronymi verba, que in eadem secunda Apologia leguntur: « Esto præteriti anni ego Epistolam fixerim (eam scilicet, quam Anastasius anno elapsō ad Joannem Hierosolymitanum dedit) recentia ad Orientem scripta quis misit, in quibus papa Anastasius tantis ornat floribus? » ultima, inquam, haec verba, seu, *recentia scripta*, intelligi non possunt, nisi de secunda Epistola ab Anastasio adversus Origenem in Orientem missa, que quidem ad nos non pervenit. Quare cum Hieronymus hanc postremam Anastasii Epistolam nondum vidisset, cum hoc anno ad Pammachium et Marcellam litteras dedit, inquit: « Prædicationem quoque Marci Evangeliste, Cathedra Petri Apostoli sua prædicatione confirmet ». Quod tamen revera iam factum erat. Littere vero, quibus Hieronymus doceri dicit, *damnatum in Occidente, quod in Oriente damnatum est*, aliae esse non possunt, quam litteras ad Joannem Hierosolymitanum anno superiori scriptae, que extant. Baronius num. 26 et seqq. eas memorat, quia hoc anno data perperam existimabat.

14. *Epocha hujus Epistolæ secundum Baroniūm*. — Baronius anno quadragesimo eam Hieronymi ad Pammachium et Marcellam Epistolam datam arbitratur, ut ibidem num. 33 et seqq. videare est, ex eaque collegit, *Anastasiū* eo anno Origenis errores damnasse, postquam anno ccxcix Theophilus in Synodo Alexandrina idem presulisset; et Epistolam Paschalem, ejus in his litteris Hieronymus meminit, primam esse Paschalem Theophilii, ac scriptam anno cō pro Paschate anni cō, ac denique Hieronymum his verbis: « Si quid autem hic minus adversus Origenem dictum, in præteriti anni Epistola continetur », indicare Epistolam Theophilii Synodicam, præterito anno, id est, anno ccxcix scriptam in Synodo Alexandrina; quam ultramque Epistolam periisse Cardinalis eru-

dilissimus existimavit. Verum haec omnia ex dictis evanescunt, liquefique Synodicam quidem *Theophilii* deperditam esse, sed ad illam non responsum Hieronymum, quando in Epistola ad *Pammachium* et *Marcellum*, eosdem remisit ad Epistolam *præteriti anni*, verum ad primam Theophilii Paschalem anno cō pro ejusdem anni Paschale promulgatam, que inter tres Paschales Theophilii, que omnes extant, secunda in vulgatis codicibus dicitur; cum tamen prima dicenda sit. Sed anno cō de prepostero earundem Paschatum litterarum ordine, qui Baronium, aliosque in errorem impulit, satis superque disseruiimus.

12. *Hieronymus sribit Apologiam n adversus Ruffinum*. — Hoc pariter anno Hieronymus, non multo postquam Epistolam lxxviii ad Pammachium et Marcellam dedit, secundam Apologiam adversus *Ruffinum* composuit, non quidem vivente adhuc Anastasio papa, ut omnibus hactenus persusum, sed post mortem ejus, cuius munitionem Hierosolymam nondum perlatum fuerat. Ipsem Hieronymus in ea ejus edende causam hanc huius docet: « Postquam repuli criminā, id est, laudes tuas (anno scilicet ccxcix, nt supra vidimus) et absque invidia tui nominis respondi criminibus non criminari, alique, ut me catholicum a te infamatum probarem, invectus sum in hereticos, irascens, furis et luculentissimos libros contra me cudit (libros scilicet invectivarum anno præcedenti a Ruffino publicatos) quos cum legendos, et cantandos omnibus tradidisses, certafim ad me de Italo et urbe Roma atque Dalmatia scripta venerunt, etc, fateor, illico ad objecta respondi, et me non esse hereticum totis viribus probare conatus sum. Misique hos ipsos Apologie meæ (prime scilicet) libros, et recentem Epistolam, plena injuriarum et criminum (ea Epistola ad nos pervenit). Quid me vis facere, bone amice? Taceam? Videbor crimen agnoscere, etc. » Haec causa Hieronymo condenda secundæ adversus Ruffinum Apologie, et quidem hoc anno, ut inter omnes convenit.

13. *Ea Apologia post mortem Anastasii PP. edita*. — Sedulo autem animadverbendum, licet Hieronymus affirmare videatur duas Anastasii papæ litteras in Orientem diversis annis missas esse, revera tamen nihil atiud indicare, quam se eas duobus diversis annis accepisse; cum ambæ anno superiori Anastasii emortuali scripta sint, et postrema *primo vere* hujus anni, quando ad Pammachium et Marcellam scripsit, ei nondum redditam huius, ut supra ostendit. Hinc quando in Apologia secunda ait: « Esto præteriti anni ego Epistolam fixerim (Epistolam nempe ad Joannem Hierosolymitanum, que extat recentia ad Orientem scripta quis misit) », non intelligit secundam ad eundem Joannem, que perit, hoc anno scriptam esse, sed tantum hoc anno a se acceptam. Praeterea in eadem Apologia secunda Hieronymus inquit: « Et, ut Epistolam nostram non probes, papæ quoque Anastasii priorem scilicet ad Joannem Hierosolymitanum,

simili dicas fraude subinxam, de qua tibi antea respondi : quam si suspicaris ipsius non esse, habes, ubi apud eum (quem scilicet mortuum nesciebat) nos arguas falsitatis : sin autem ejus est, ut hujus quoque anni contra te Epistole probant; frusta et falsam arguere niteris; eum ex illius vera Epistola nostram veram esse doceamus», ubi nomine *hujus anni Epistole* Hieronymus denotat tantum Epistolam hoc anno a se accepitam : cum enim Anastasi Epistole in Orientem scripta sine die et consule fuerint, et scire non posset Hieronymus, an sub hinc superioris anni, vel currentis initio secunda Anastasi ad Joannem Hierosolymitanum scripta fuisset, laudata ejus verba atq[ue] non sonant, quam quod mox declaravimus. Hanc explicationem certam reddit mors Anastasi, que mense Decembri superioris anni configit.

14. *Ruffinus ab Origene interpretando non desistit.* — Emin. card. Norisius lib. 4 Hist. Pelag., cap. 2, nolavit rebus in Oriente turbatis Ruffinum Romanum se contulisse, idque testari Paulinum in Epistola ad Ruffinum inter Paulinianas xlv, alias xlvii. «Etiannisi», inquit Paulinus, «nunc vos in astu sollicitudinis et incerto morarum Romanu peli indicasti». Cum vero Paulinus accepisset, Ruffinum iterum in Orientem navigaturum, missa per Cerealem Epistola ordine xlvii, alias xlviii, cumdem rogavit, ut Nola invisendi sui gratia transiret: «Remeaturus ad Orientem non feres invisitatis nobis abire». At Ruffinum non longe ab urbe deguisse ex hujus ultimae Paulini Epistola exordio colligitur: «Etsi incertum, inquit, mihi fecit filius Cerealis, quod ad te perrectum foret in tempore, quo ad Sanctum Petrum revertitur: tamen per eum, qui sequitur tuus ac noster est, non scribere libi, tam culpabile nobis, quam tibi triste futurum judicavimus». Ruffinus vero Paulino rescripsit: «Communem quidem filium Cerealem nondum videram, sed is conscientis, quid mihi doloris insufferet, si reddere morareb[us] litteras tuas, premisit eas ad me»: additio: «quia autem Quadragesima diebus in monasterio Pinneti positus haec rescripsi ad te, etc.» Est Pinnetum locus suburbanus extra portam Augelicam primo ab Urbe lapide, qui vulgo *Pigneto* Romanis nuncupatur. Interim Ruffinus egregium opus *De benedictionibus Patriarcharum*, quod chiamum extat ad Paulinum perscrispit, in cuius nuncupatoria Epistola ait: «Quantum ergo vel mediocritas intelligentiae nostrae valeat, vel tempus indulget, vel hi simunt, qui rescripta ad Origenem percurrent, etc.» Ex quibus patet primo, Ruffinum continuatam Origeni interpretando operam posuisse, neque sancti Anastasi papae sententia ab eo unquam studio deterritum. Inno *Origenis* in libros Numerorum Commendiorum interpretationem morti proximus executus est, ut infra videbimus. Patel secundo, *Garnierum* in Notis ad tomum i *Marii Mercatoris* pag. 3, perperam seripisse Ruffinum, postquam scriptis *Inventivarum* libris Aquileiam cessit, tandem ibi substitisse, donec populantibus

agros urbemque Gothis coactus est fugere in Siciliam, ubi mortuus est. Patel tertio, Ruffinum hoc tempore de redeundo in Orientem consilium iniisse, cum citata Paulini Epistola xlv ad Ruffinum hoc vel sequenti anno data sit, ut anno eum, num. 43 ostendi. Patel denique utrumque librum *De benedictionibus Patriarcharum* hoc etiam circiter anno a Rufino clieubratum esse; cum primus jam editus esset, quando ea Epistola ad eum scripta, eademque ut secundum componat, Paulinus ab eo postulet.

15. *Origenismus non omnino extinctus.* — Caeterum haeresis *Origeniana* non ita exstincta fuit, quin sequenti seculo revixerit, ac majores tumulus excitarit quam currenti, quia post ejus damnationem adhuc elanculum nutrita fuit, divus enim Hieronymus in Epistola viii ad Demetriadem anno circiter cxviii, ut infra videbimus, scripta, hanc sanciam virginem adversus illam premuiri volens, ait: «Et quia vereor, immo rumore cognovi, in quibusdam adhuc vivere et pullulare venenata plantaria, illud te pio charitatis affectu premonendum puto, ut sancti Innocentii, qui Apostolice Cathedra, et supra dicti viri (nempe Anastasi) successor et filius est, tenas fidem; nec peregrinam, quauis tibi prudens calidaque videaris, doctrinam recipias. Solent enim hujusmodi per angulos munitare, et quasi justitiam Dei querere: Cur illa anima in illa nata est provincia, etc. Si autem judicia sum, inquit, Domini vera, justificata in semetipsis, et nihil apud Deum injustum est: ipsa ratione compellitur, ut credamus animas fuisse in eadesibus, et propter quadam antiqua peccata, damnatas in corporibus humanis, etc. Haec impia et scelerata doctrina olim in Egipto, in Orientis partibus versabatur, et nunc abscondita, quasi in loevis viperarum, apud plerosque versatur; illarumque parfum polluit veritatem, et, quasi hereditario malo, serpit in paucis, ut perveniat ad plurimos». Quantum adhuc viguerit Origenismus, ostendent, que dicunt anno cxv, num. 41.

16. *Obitus Anastasi PP.* — A num. 42 ad 49. S. *Anastasius Rom.* Pontifex die decima quarta mensis Decembri anni superioris vivere desit. Biem ejus emortualem nota Martyrologium Hieronymianum, ubi ad illum diem post mentionem aliquot Antiochenorum martyrum, legitur: *Et sancti Anastasi*: Advertit enim Papebrocius in Conatu Chrou, scriptum tuisse: *Et Roma S. Anastasi episcopi*, sed incuriosus librariis duo verba excidisse, quod in ea Martyrologio describendo contingit etiam ad diem vii decembri, ubi habetur: *Roma Entychiani*, pretermisso scilicet episcopi titulo, alias in ea Martyrologio addi solito. Praeterea Anastasium eo die, annoque precedentem, e vivis alibiisse, ejus Pontificatus duratio demonstrat: licet enim in libro Pontificali vulgato dicatur Anastasius sedisse annos duos, *dies viginti quatuor*, certum tamen cum sedisse annos tres, dies decem, ut habetur in Orderico lib. 2, pag. 443, in Auctiori Chronicis.

veterum Pontificium, in Catalogis Palatino, utroque Corbeiensi, Reginonis, secundo et tertio Colbertino, et in variis exemplaribus MSS. Anastasi in fine editionis Regiae memoratis. Denique in Chronico Ms. Prosperi in Bibliotheca Colbertina asservato, num. 4286 notato, et a quingenis circiter annis exarato, ubi Anastasii initium recte illigatur cum consulatu Honorii Ang. IV et Eutychiani anno ccxcviii gesto, dicitur Anastasius sedisse annos m, dies xxii, ubi famen loco *dies* xxii, legendum, *dies* x, ut ex laudatis Catalogis liquet. Quare cum die quinta mensis Decembris anni ccxcviii Pontificatum inierit, die decima quarta Decembris superioris Christi anni mortalitatem explevit, postquam sedisset annos tres, dies decem, die emortuali in sumum collato.

17. *Refellitur opinio communis de anno et die mortis ejus.* — Baronius, qui hujus Pontificis initium die xii mensis Martii anni ccxcviii perperam consignavit, eum *die* xxvii Aprilis currentis anni dececessisse arbitratu*s* est, eique annos quatuor, mensem unum, et dies tredecim assignavit, errorisque arguit eos, qui anno superiori eum dececessisse tradunt, quive enim annos tantum tres sedisse dicunt, quibus verbis intelligit Omuphrimum, qui in Chronico Ecclesiastico accurate refert Anastasii mortem ad annum cxi. Sed tamen male ad diem xxvii Aprilis. Verum sine ullo teste Pontificatum ejus ad annum quintum inchoatum prorogat Cardinalis doctissimus, quod Marcellinus et Prosper in Chronicis *Innocentii*, qui Anastasio successit, exerdinu*m* cum praesenti anno illigent: nam certum esse debet, utrumque Chronographum hac in re errasse. Praeterea non animadverterat, in libro Pontificali, ubi Anastasius dicitur mortuus *V kalend. Maii*, quo etiam in Tabulis Ecclesiasticis colitur, notari diem translationis, non vero diem emortualem ejusdem Anastasii. Porro S. Anastasius prefatis die et anno mortuum duorum proximorum ejus successorum chronotaxis magis confirmabit.

18. *Due decretales Anastasii suppositi*t*ia.* — In Epistola Justiniani ad Menam episcopum Constantiopolitanum, ubi sermo est de damnatione Origenistarum ab Anastasio, referunt egregium Theophilii Alexandrinii de hoc senecte Pontifice elogium: « Andiamus », inquit Justinianus, « et sanctum Theophilum episcopum Alexandriae, ex sermone ad quosdam monachos scripto, qui Origeni assentirentur; sic enim dicit : Quare anathematizantes Origenem, caterosque haereticos, exemplo nostro, et Anastasii sancte Romane Ecclesie episcopi, qui ex veteribus certaminibus clarus, nobilissimi populi dux creatus est, quem et universa beatorum Occidentis episcoporum sequitur Synodus, quae accepit ac probavit Alexandrina Ecclesia sententiam in impium latam ». Haec Theophilus. Duæ Epistolæ decretales Anastasio pape attribuuntur; sed ultraque suppositi*t*ia. Prior enim, quæ dicitur scripta *cunctis Germaniæ et Burgundiae regionis episcopis*, non solum mendosa consulunt nota subscripta, contextaque ex variis Innocentii, Leonis, et

Flaviani Constantinopolitani sententiis; sed etiam supponit Burgundiones Christianos fuisse, quos famen constat adhuc Gentiles extitisse, Baronius numeri 48 de prioris sinceritate merito dubitavit; sed de secunda mentionem non fecit, quæ tamen eadem suspicione, quæ praecedens, laborat, non solum ob falsam consularem notam; sed etiam ob stylum, quæ procul abest ab Anastasio, et ob materiam, quæ et fontibus Innocentii, Leonis, et Gregorii hausta. Porro ea secunda Epistola *Neriano nobilissimo viro* directa dicitur.

19. *Innocentius fit Papa.* — Post Anastasii mortem sedem vacasse *dies* xxi habetur in libro Pontificali, et in Auctiori Chronico veterum Pontificium, quod et de aliis per haec tempora inter pontificis passim ibidem legitur. Verum sedem vacasse tantum *dies septem*, et die vicesima prima mensis Decembris superioris Christi anni, festo sancti Thome Apostoli sacra *Innocentium natione Albanensem* ordinatum fuisse, ex iis, quæ in morte ejus dicentur, certo constabat, idemque Damasi, Siricii, et Anastasii chronotaxim accurate a nobis fuisse digestam. Papebrocius laudatus ordinationem *Innocentii* eum die primo Januarii ac festo Circumcisio*n*is currentis anni copulat, sed eo pacto ejus Pontificatum, ut in ejus morte videbitur, mutilare cogitur.

20. *Moritur S. Martinus episc. Turonensis.* — A numeri 49 ad 54. Quæ habet hic Baronius de morte sancti *Martini* episcopi Turonensis in dissertatione peculiari jam a me examinata, et demonstratum huic sancti antistitis mortem configisse, die xi mensis Novembris anni quadragesimi. Quare videnda, quæ ibi dixi.

21. *Concilium Milevitanae primum.* — Ad numeri 54 et seqq. In Collectione Dionysii exhibetur Synodus *Milevitana* prima, ejusque Praefatio his verbis ineipit: *Gloriosissimis imperatoribus Arcadio et Honorio Augg. V cos. sexto kalend. Septem. in civitate Milevitana.* Quare haec Synodus currenti anno habita, differtque ab altera ejusdem nominis anno cxxvi celebrata. Existimat Baronius duo ista Milevitana Concilia in unum compacta a collectoribus, et canones de gratia in secundo editos, transcriptos esse in primum, et ceteris canonibus editis in primo adjunctorum. Verum nullos canones *De gratia* edidit secunda Synodus Milevitana, licet *Pelagii* heresim proscripterit, et episcopi qui ei interfueru*m* littera ad *Innocentium papam* dederint, quibus ei sententiam suam significant.

22. *Aliqui canones Concilii Milevitani alii Conciliis attributi.* — Fatendum quidem est, inquit Marca in dissert. de veteri Collect. can., cap. 10, in Collectione veteri canones quosdam desumptos ex Synodo Milevitana prima, compactos fuisse in unum corpus cum aliis canonibus depropmissis ex duobus Conciliis Carthaginensis celebratis anno quadragesimo septimo, et anno quadragesimo decimo octavo. Quare huic compilationi sequens titulus praefigitur in veteri: *Concilium sextum Carthaginis*

Africæ, et in Milevitona civitate habitum. Quibus verbis satis significatum hoc corpus e variis Conciliis esse consarcinatum. Enimvero licet Milevitatum tempore sit plus, quoniam tamen Carthaginis nomen dignitate praecellit, et plures canones petiti sunt e duobus Conciliis Carthaginensisibus, huic Carthaginensis nomen inditum est a veteri collectore, tunc etiam, ne perturbaretur ordo numerandi haec Concilia sub nomine Carthaginem, quanvis non facetur in titulo nomen Milevitani. Legendi idem Marca et Schelstrati in dissert. de Ecclesia Africana cap. 10, ubi de hujus Concilii canonicibus agunt.

23. *Numidia in duas provincias divisæ erat.* — Baronius num. 65 docet, *Numidiam* in duas provincias iusisse divisam juxta fidem Praefationis Synodi sextæ Carthaginensis, que *duarum Numidiarum* meminil : et contra Schelstrati in dissent. i Ecclesiæ Africanae cap. 3 et 4, et in dissent. iii, cap. 40, et Lopus in Quaestione quodlibetica de Origine Augustinianum cap. 8, contendunt, Mauritiam Sifensem eamdem esse cum una Numidiarum, Numidiā quandoque vocatam, quod Mauritania Sifensis a Numidia iueril avida. Verum Em. card. Norisius lib. 2 hist. Pelag., cap. 8, ostendit, reapse Mauritaniam Sifensem non minus quam Numidiā summ habuisse ab aliis diversum primatum, recteque Baronium duas Numidiās divise, quod his argumentis probat. In Concilio plenario Milevitano primo hoc anno celebrato hac habentur : *Xantippus episcopus primæ sedis Numidie sua manu confirmavit*, etc. *Nictius episcopus primæ sedis Mauritiae Sifensis dixit*, etc. ubi vides Sifenses Mauritanos, ac Numidas episcopos habuisse distinctos primates. Canone II Concilii III Carthaginensis dicitur : *Omnis provincia, qua primas sedes habent, legatos mittunt.* At Mauritani Sifenses legatos ad Synodos Africanas misere. In Synodo enim *Casario* et *Attico* anno scilicet ccccvi habita, Honoratus et Urbanus nominantur legati Mauritaniae Sifensis, uti et in variis aliis Conciliis. Quare Mauritania Sifensis sedem Primatiadem habebat. Recte etiam Baronius duas Numidiās dividit. In prologo enim plenarii Concilii Africani sub Bonifacio papa anno cxxix Carthagine celebrati dicitur : *Præsentibus ligatis diversorum provinciarum Africarum, Numidiarum duarum, Byzacenu, Mauritiarum Sifensium, et Mauritiarum Casariensis; sed et Tripolit., etc.* ita Mauritania Sifensis nominatur tanquam provincia a duabus Numidiis distincta. Quoniamque sicut primas Apuleiensis uti usque Noric Mediterraneani et Ripensis Ecclesiis prævest, ita intramque Numidiā unus idemque Primas admittitur.

24. *Quibus nominibus duar Numidiæ distinguuntur.* — Quidam autem duarum Numidiarum limites, quibus maxime discernerentur, quoque vocabulo distinguunt solerent, apud Scriptores Ecclesiasticos non inventur. Sed cum Augustinus in Epistola cxxv, que alias erat cxxx, Numidiā consularem appellaret, appareat eam a viro consulari

administrandam fuisse. Ptolemaeus lib. 4, cap. 3, *Numidiae norr. urbes* recensens inter illas neque *Cirtam*, neque *Vagam* nominat, unde istae videntur perlittere ad Numidiam veterem. Cur autem Numidia norr. *Provincie* nomen sortita sit, tradit Appianus lib. 4 de bello civili, non longe ab initio, et Numidia novæ Geographicam tabulam exhibet Ortelius.

25. *Explicatur controversia inter Xantippum et Victorinum.* — Baronius num. 65 illam inter *Xantippum* et *Victorinum* mortuo *Crescentiano* de primatu Numidiæ controversiam exortam pulat ex eo, quod cum due Numidiæ essent, et in una *Xantippus*, in altera vero *Victorinus* degeret, ulteriusque sua Metropoli primatum asserere salagebat ; at causam Xantippo adjudicatam scribit, quod esset episcopus Constantine, que totius Numidiæ Metropolis erat. Verum, ut observat Card. Norisius citatus, duorum illorum præsumit litigia, non de jure sedium, sed personæ erant, quinam scilicet esset senior episcopus Numidiæ. Neque enim apud Afros sedes Primatialis erat in Metropoli provincie, sed quandoque in vilissimo oppido, in quo aetate major reliquis episcopos degebat. Testis est Leo IX, Epist. ix ad Petrum et Joannem episcopos Afros, in qua ait : « Sed de Africa primatibus alter intelligendum est, quia in singulis ejus provinciis antiquitus primates instituebantur non secundum potentiam alieujus civitatis, sed secundum tempus sue ordinatiois, quibus tamcū omnibus præveral unus, scilicet Carthaginensis archiepiscopus, etc. » Non ergo quaestio erat inter Xantippum et Victorinum de Metropoli Numidiæ, sed de antiquitate in episcopatu, quod ex Epistola Augustini lxx citata intelligitur : « Ambo, inquit, convocale collegas vestros, eos maxime, qui vobis episcopatus aetate vicini sunt, qui facile quis vestrum verum dicat, agnoscant ; ut infer vos panes eadem præ eadēris quæstio dirimatur, et errore sublati minores a ceteris convocentur, qui nec debent, nisi vobis in hac re tanquam prioribus credere, et nunc ignorant, cui vestrum possit, credant ». Ecce junioris Numidiæ episcopi nesciebant, ut esset antiquior episcopus, seniores, atque *aetate vicini* consulendi erant, quibus longius melius, quam junioribus tempus ordinationis ipsorum notum esse poterat.

26. *Xantippus erat episcopus Tagosensis.* — Ceterum uti certum est tempus primatus *Xantippi*, cui Milevitana Synodus prima hoc anno congregata causam adjudicavit, ita incerta est sedes ejus. In citata Epistola Augustini haec legitur in vulgatis editionibus : « Generalis frater et collega noster Xantippus Tagastensis dicit, quod cum primatus ipse contingat ». At hoc tempore Alypius erat episcopus Tagastensis ante Augustinum episcopus ordinatus, quinque interfuit Collationi Carthaginensi anno cxxvi abhinc Synodis. *Alypius* ergo erat sub Xantippo primale episcopus Tagastensis, et immemo Lopus invenitur in Baronium, quod in margine Annalium num. 66 pro Tagastensi Constantinem

Xantippum dixerit; addens Tagastensem asserendum esse, qua in re ipsem Lupus hallucinatur. Sed nec correctio Baronii admittenda: nam hoc tempore, ut observat Card. Norisius, scdebat Constantinae *Fortunatus*, quod colligitur ex Augustino lib. 4 contra litteram Petiliani cap. 4, ubi ejus meminit: hi vero libri scripti sunt ante mortem Anastasii pape, ut supra ostendimus. Idem *Fortunatus* Constantinius Iuit unus ex Septem ad disputandum contra Donatistas selectis in Collatione Carthaginensi, anno cxxi habita. Eiusm. card. Norisius testatur, in tribus codicibus Vaticanae Bibliothecae legi *Xantippum Tagosensem*, quorum ex fide corrigendas esse editiones Operum divi Augustini monet, quod et præstum est a Benedictinis, qui post eum scripserunt. « Nec mirum », subdit Card. Norisius, « Tagosam urbem in Geographicis tabulis non reperi. Nam Africani primates, ut ait Gregorius lib. 1, Epist. lxxxii ad Gennadium *passim per villas*, non in civitatibus primariis residencebant; et tempore Collationis Garthaginensis erant in universa Africa episcopi lxvi, cum tamen tot oppida nec Ptolemei nec Ortelii tabulae exprimant ». Denique notat idem Cardinalis errare Lupum, dum reprehendit Baronium, quod *Xantippum* primatem ante *Sylvianum* posuit, cum certum sit, *Xantippum* hoc anno, quo coactum Concilium primum Milevitatum, fuisse episcopum prima sedis Numidiae, ut ibidem dicitur. et *Sylvianus* Primus anno cxxvi coegerit Milevitam Synodum II contra Pelagianos.

27. Theodosius Jun. Augustus nuncupatur. — Auctor Chronicorum Alexandrinorum hoc anno scribit: « His coss., Theodosius Junior Constantinopoli ad Hebdominum in tribunalibus ali Arcadio patre, mense Audynao, IV idus Januarias creatus est Augustus », die nempe quo Honorius Areadicus germanus frater a Theodosio Magno patre imperator nuncupatus fuerat, annoque quo Arcadius *Vicennalia* celebravit, ut morem invaluisse sepius insinuavimus. Eundem consulatum, Arcadii nempe et Honorii V, eundemque diem exhibet Socrates lib. 6, cap. 6. Idem habet Marcellinus in Chronico, nisi quod mensem et diem non memorat. Quare quando Marcus diaconus in Vita sancti Porphyrii episcopi Gazzensis cap. 6 ait: « Natus vero Junior Theodosius, fuit in lucem editus in purpura. Unde etiam cum primum fuisset natus, fuit renuntiatus imperator », non loquitur de solemni Theodosii inauguratione, sed de designatione ejus ad imperium, ad quod anno post suam nativitatem evectus est. Si extaret Graecum originale huius Vita, interpretem locum illum non accurate vertisse constaret: anno enim sequenti Theodosius consulatum de more novorum principum iniit, annoque cxxvii quinquennalia edidit, ut infra videbimus. His adde Theophanem in Chronico testari *Arcadianum* relinquisse Theodosium filium octenem, *ad imperii consortium ante sex annos adscitum*, quod verum non esset si Theodosius anno superiori imperator dictus esset, cum Arcadius anno cxxvii vitam cum morte communilarit.

28. S. Nicetas Romacianus episcopus Nolam iterum venit. — Jam ante quatuor annos Nolam venerat sanctus *Nicetas Romacianus* civitalis in nova Dacia episcopus, coque currenti anno reversus est; ideo plus solito *Paulinus* animatus et incitatus in sancti *Felicitis* presbyteri Nolani laudem Natalitium carmen 9 prolixius et sublimius quam superioribus annis cecinuit, ubi Nicetus summis laudibus exornat. Et quia timuerat, ne adventus ejus bello Gothicō præcluderetur, ait:

Venisti tandem quarto mili redditus anno,
Sed grates Christo, quia vel te sero revixi.
Quoniam mecum ne te medius regnorum hostis
Discutum opposta bellorum nube tenret!
Sed desideras superantibus, obvia nobis
Vancula rupisti: nec te mare, nec labor illus,
Nec Gothicus tenetere metus, etc.

Male Baronius anno ccxcvii, num. 14, carmen illud Natalitium sancti Felicis IX cum superiori Christi anno illigat, ut ex ibidem dictis liquet. Porro *Gothos* in Italiā hoc anno irrupisse, sequenti, quo de ea irruptione Baronius agit, videbimus.

29. Ravenna fit sedes imperii Occidentalis. — Ab hoc tempore *Honorius* Occidentis imperator, *Mediolanum*, ubi post Theodosii Magni mortem consitterat, ferme derelicto, *Ravennam* sedem constituit. Indeque hæc urbs Regia imperatorum regumque sedes exitit. De hac Honorii Ravennæ mora legendus Claudian. *De sexto consulatu Honorii anno cdix gesto.*

30. Duo Francorum reguli a Stilicone debellati. — Hoc etiam circiter anno sedes praefecti prætorio Galliarum *Trevirens Arelatem* translata, Trevirorum urbe a Francis in Gallias irrumpentibus prima vice eversa. Neque enim citius Arelate Galliarum Metropolis effecta: cum lex 50 Cod. Theod. *De cursu publico*, dicatur *PP. XV kal. Jul. Treveris, Valentianino A. IV et Neoterio cons.*, id est, *Treveris proposita*, ubi ideo praefectus prætorio Galliarum adhuc residuebat anno ccxc. Præterea anno superiori, quo Concilium Taurinense celebratum, Septem provincie Galliarum vulgo dictæ nondum in unum corpus coauerant, ut ibidem indicavimus, neque etiam episcopus Arelatensis, qui de primatu Metropolitico cum episcopo Viennensi certabat jus sumum a sede præfecturae Gallieane, sed a missione sancti Trophimi deducebat, seque Metropolitam Ecclesiasticum tantum asserebat: cum contra postea ex utroque capite urbem suam esse Metropolitam, edictaque sibi imperialia favere contendent, Sulpius Alexander apud Gregorium Turonensem lib. 2, cap. 9, refert, *Marcomerem et Suionem* Francorum regulos, Valentianino II imperante et Maximo, ac Eugeniano tyranis regnantibus, sapientis in Gallias irruisse, sed Treviros adhuc stetisse manifeste indicat. Stilicone rem Romanam in Occidente regente, ulerque regulis Gallias iterum turbare copit, et limites pacisque leges prætergredi. Quare Stilico Gallis Romanisque pene totam Cisrenenanam int-

gram restituit, utroque regulo capto ac in exilium missio, quam in rem Claudianus in lib. 1 de primo consulatu Stiliconis, versu 235.

Acie nec pia pulsare rebelles,
Sed viriles punire licet : sub iudice nostro
Rega Romanus disquirit criminis career.
Marcomeres summoque docent : quorum alter Etruscum
Perdidit exilium : cum se prouertet alter
Exols uitorem, jacut morte suorum :
Res avidi concute novas, odioque furenes
Pacis, et ingenuo sclerumque cupidine fratres.

34. *Alii reges ab eodem Francis prefecti.* — Ex duobus itaque Francorum regibus alter in exilium a Stilicone missus, sed cum alter evasisset, seque ad bellum et vindictam fratris accingeret, ipsimet Franci proprios reges aspernari, quam Romanos facessere maluere. Post haec Stilico Francis alios reges prefecit, ut testatur idem Claudianus lib. 1 in Entropium, versu 375.

Tum forte di corus
Cum Stilicone gener pacem implorabibis ultra
Germanis responsa d'at, lege que Caycis
Ardens et flavis signabat jura Suevis.
His tribuit reges, his obside foedera sancti
Indicto.

Quibus consonat quod Claudianus lib. 1 de Laudibus Stiliconis, versu 233, canit :

Provincia missos
Expellet ciliis fuses, quau Francis reges,
Quos dederis.

Principes a Stilicone Francis prefecti anno cxxv adhuc regnabant, quando Gothi, Vandali, aliisque Barbari Gallias ingressi sunt, et pro Romanis militantes casi, ut colligatur ex Orosio lib. 7 Historia, cap. 27, qui de his Barbaris loquens, ait : « Francos proterunt; Rhenum transeunt; Gallias invadunt ».

Quem locum non intellexit Gregorius Turonensis laudatus, qui ait : « Orosius, et ipse Historiographus in vii operis sui libro, ita commemorat : Stilico congregatis gentibus Francos protervit, Rhenum transiit, Gallias pervagatur »; cum tamen id Orosius non de Stilicone, sed de Vandals, aliisque Barbaris scribat. Non videtur dubitandum, quin Marcomeres et Sumo in bene Treverensem tunc diripiuerint everterintque, et duobus aut tribus post annis sedes praefecturae Gallicane Arelatem translata fuerit.

32. *Treviris primum excisis sedes prefectur Gallicanae Arelatam translata.* — Verum quidem est, plures recentiores Historicos hanc primam Trevirorum cladem a Franci illataam, alios in annum cxxv, alios in annum cxxvi conferre. At non video id sustineri posse; cum ipsimet Franci contriti sint anno cxxv, dum pro Romanis adversus Barbaros militarent; et parte alia Honorus imp. in Constitutione ad Agricolam praefectum Galliarum dalam XV kalend. Maii, acceptam Arel. X kalend. Junias domino Honorio XII et Theodosio (subaudi VIII coss.) ut in ejus fine legitur, anno scilicet cxxvii jubeat, ut posthaec annis singulis id Metropolitana, id est, in Arelatensi urbe Septem Galliarum provincie conuenient habeant : « Siquidem », subdit imperator, « hoc rationabiliter plane probatoque consilio, jam et vir illustris praefectus Petronius observari debere praeceperit, quod interpolatum vel incuria temporum, vel desidia tyrannorum, reparari soleta prudentia nostrae auctoritate decernimus ». Constantinus autem, qui tyramnidem in Briliannia arriperat, anno cxxvii in Gallias venit, et sedem apud Arecalem fixit, ideoque jam antea haec urbs sedes prefecti praetorio Galliarum fuerat, jamque conuentus illi Septem provinciarum, aut neglegti, aut interrupti finerant. Quare hoc circiter anno conuentus ille institutus, et prefectura praetorio Galliarum urbi Arelatensi attributa, postquam duobus aut tribus annis rebus Galliae afflictis, certo loco non constitisset.

lector, debes, res Joannis Chrysostomi anno superiori eo nos statu reliquisse, ut qui ipsi faverent Egyptii monachi, aduersus Theophilum accusationes proposuerint; quarum causa Theophilus Alexandria jussus esset Constantinopolim proficisci: cum interea S. Epiphanius Constantinopolim sponte veniens pugnaturus aduersus Origenistas, cum alias innumeritas turbas inter episcopos concitatas reperisset, re infecta, ad suam est reversus Ecclesiam. His vero in memoriam revocatis jam reliquum est, ut quae haec secuta sunt, ordine rerum gestarum pro temporis ratione narremus. Ac primum de advento agamus Theophilum Constantinopolim, ubi diutius immoratus est; qui in itinere positus complures collegit episcopos, secumque duxit Constantinopolim; habens in animo, quod postea explevit, aduersus Joannem apud Constantinopolim Synodus celebrare. Erat inter alios episcopos Theophilum faventes, qui tamen ante Theophilum Constantinopolim venerat, Aeacius Berensis fama notissimus tum ob monasticam anteaactam vitam in Syriae solitudine, tum etiam sacrarum peritia litterarum; de quo ista Palladius¹ in dialogo:

2. « Per idem tempus contigit, ut Aeacius episcopus Berœæ adveniens, honesto (ut dicebat) eareceret divisorio. Quia ex re indignatus ira excandescerat, quasi fuisse a Joanne contemptus. Victor autem cogitationibus improbis, ex abundantia cordis verbum plenum stultitiae protulit, dignum ipsius animo, presentibus quibusdam Joannis clericis dicens: Ego ipsi ollam condio. Et ex eo Severiano conjunctus episcopo Gabalensi, et Antiocho episcopo Ptolemaidiis (erant hi amuli in dicendo Joannis Chrysostomi eloquentiae) et Isaac Syruo, circumforaneo falsorum monachorum duci, qui omne tempus contriverat in maledictis, lingua semper aduersus episcopos instruens, quo pacto aduersus Joannem, immo aduersus Salvatorem armare se queant. Mittunt primum Antiochiam, adolescentiae illius (nempe Joannis) crimina studiose inquirentes. Ubi autem defecerunt scrutantes scrutationes, nihilque invenirent, quo illius fuerent gloriae, Alexandriam ad Theophilum mittunt, cuius noverant versatile ingenium ad hujusmodi sapienter vicissim machinanda. Ille postquam litteras juxta cor suum legit, oblatam sibi malignandi materiam amplectus perlubenter, horrido silentio scrutabatur, inquirens occasionem aliquam non levem contra Joannem ». Haec Palladius.

3. Sed inter haec oborta est occasio, ut Eudoxia Augusta in Joannem alioqui ante perinfensa, in ipsum acerbius excandesceret: quamobrem Theophilus acceleravit adventum, quo eo ad deponendum ipsum Joannem artifice iteretur. Quidnam id fuerit, explicabimus paucis. Accidit ut Joannes pro concione, opportuna data occasione, ab illo Regum² exordium sumeret: « Congregate ad me sacerdotes dedecoris, qui comedunt mensam Jezabel, ut dicam

eis, sicut dixit Elias: Quonsque claudicatis nbrisque poplitibus? Si Baat est Deus, ambulate post ipsorum. Si autem Jezabel quoque mensa ipsa est Deus, comedentes evomite ». Isthac autem ipsa, ut dicta aduersus Eudoxiam Augustam interpretati aduersarii, eadem ipsi retulerunt: quibus illa acceptis, in Joannem acris commota est, et de ejus depositione per Theophilum machinanda indefesso consilio animo vertere sedulo, et opere implore non destitui. Etenim quae Joannes dixerat de sacerdotibus comedentibus de mensa Jezabel, ad Severianum, Antiochum, et Acacium amuli referebant, quod hi ab ipsa Augusta Constantinopoli alerentur, aptantes ob id Jezabel nomen Eudoxie. Hac quidem Socrates³ atque Sozomenus⁴ ante Theophilii adventum acta volunt; ceterum Leo⁵ et Metaphrastes post adventum Theophilii ista referunt: quod si verum est, certe quidem inter sacerdotes Jezabel Theophilum admunieratum oportuit. Sed et accidebat, ut quoties invectiva aliqua Joannes malas feminas insectaretur, ea mox defatores in Eudoxiam esse dicta referrent. Sed jam de ipso Theophilii adventu agamus.

4. Vism est quasi plane prodigium, ut Theophilus ad dicendam causam vocatus reus et judicandus, idem quasi triumphum agens advenerit Constantinopolim, plures habens se comitantes episcopos; et ingressus urbem quadam miraculo ex reo conversus sit in actorem, aduersus Joannem Chrysostomum judicium paraas. Sed unde id portentum acciderit, in medium afferamus. Jam enim audiisti eloquentissimos illius temporis episcoporum Severianum, Antiochum, et Acacium, et Joannis adversarios Constantinopoli diutius commoratos, ac dicendi facundia haud paucos in ipsum concitasse, et in partes Theophilii perduxisse. His accessit, quod majoris efficacie videri poterat, Eudoxia (ut vidimus) in Joannem animus concitatus. Porro quantarum virium sit femina iracunda, cui sit conjuncta potentia, puto neminem ignorare: rursus vero quam primum sit genus mulierum sectari studia, et in quam partem semel inhaeserint obstinato animo immobile inhaerescere, aquæ exploratum omnibus esse. Quam ob causam accedit, ut Eudoxia Augusta, et aliae clarissime feminæ in Joannem Chrysostomum furore succense, partes Theophilii tuendas ardentissimo animo suscepserint: quænam autem iste fuerint, Palladius⁶ recenset his verbis: « Mulieres præterea quæ celebres sunt, tres viduae quidem, sed opulentæ, in perniciem salutis sua pecuniam ex rapina possidentes, quæ virorum quoque constantiam perturbare possint atque conentere, Marsa (Marta) Promoti uxor, Castritia Saturnini, et Euphrasia quædam nimia insania fervens: cætera cloqui verecundia prohibet. Iste, atque isti (nempe tres dues manu miliari parati subsidium ferre

¹ Socr. l. vi. c. 14. — ² Sozom. l. viii. c. 16. — ³ Leo, imp. in Encom. et Met. in Vi. Chrys. — ⁴ Pallad. Dialog. de reb. gest. Joan. Chrys.

¹ Pallad. dialog. rerum gest. Joan. Chrys. — ² 3. Reg. xviii.

Theophilo, ne non tres recensiti episcopi pro eodem stantes) cum haud infidelis corde sint segnes, velut phalanx furore ebria in unam sententiam odiosam concurrentes, adversus Ecclesiasticam pacem torrentem prodigionis per summam insaniam concitarunt ». Hec Palladius. Adjunge his episcopos naufragos, quos a Joanne depositos superius diximus, qui in eum nihil pratermisserunt consilio ope que moliri. Adde insuper clericos Constantinopolitanos majori ex parte ob duras reprehensiones in summ ipsorum antistitem concitatos. Appone ad hos etiam studia episcoporum Orientalium et Occidentalium, ob suscepitos Constantinopolii Origenistas, a Joanne ipso nonnihil aversa, erga vero Theophilum propensiora. His, inquam, omnibus simul in unum concurrentibus, Theophiloque faventibus, factum est, ut reus veniens, causam dicturus, mox in aetorem conversus fuerit, imo et in judicem transformatus.

5. Sed quid de Theophilii adventu Constantinopolim idem Palladius¹ scribit, hic reddamus; quem hoc anno contigisse, que superiori anno et presenti haud pridem sunt dicta significant: « Appulit vel secundo Theophilus (primo enim illuc advenit), quo tempore Joannes est creatus episcopus) adstante veluti Thebanus timo erulerat, eis quos ex Aegypto et India ipsa conduxerat, et pro foefida invidia flagrantiam spirans, Constantinopolim ingreditur sexta hora, quinta sabbati, a nautico comitatus agmine, turpem referens gloriam, de qua dicit Apostolus²: Quorum gloria in confusione eorum, subinferens, qui terrena sapiunt. Hospitaliturque non in tabernaculis justorum, Ecclesie mansionem fugitans, obliquisque Davidici illius³: Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Sed profecto areebat hunc ab Ecclesia conscientia crudelis ». In palatio enim apud imperatorem paratum fuisse Theophilum divisorium, tradit Sozomenus⁴. Ceterum ipse S. Joannes Chrysostomus in Epistola ad Innocentium papam in suburbio Theophilum mansisse tradit, nec civitatem ingredi voluisse. Subdit vero Palladius: « Remoratus illic tres hebdomadas dierni, neque cum episcopo Joanne congressus est (ut solent episcopi) neque omnino propinquavit Ecclesie: sed perstans certans nocte ac die, novumque odium veteri copulans, ut episcopum Joannem omnimodo pelleret, sed vita quoque ipsa privaret, partim profusione auri contra veritatem superstitionem potentiam redimens, partim laudioribus epulitis gula deditos quosque sub iugum mittens, partim assentatione et spe majoris dignitatis fallaces ex clericis quoslibet inducens. Hos igitur omnes absque funiculo voluntatibus vincens, veluti blandus quispiam daemum, animarum excavato judicio, ad scena ministerium personam demoniacam inquirebat, quam etiam est assecutus,

6. « Pulti a Joanne fuerant duo et pro sceleribus suis separati ab Ecclesia: horum ille abusus levitate horfatur ut adversus Joannem libellos darent, pollicitus eos restituere in ministerii sui locum (erant autem haec illorum scelera, alterius quidem homicidium, alterius vero adulterium) quod ei fecit: eos enim post Joannis exilium locis restituit suis, datis scilicet libellis, quos ipse ille dictaverat, nihil veri continentis, praefer id solum, quod monere ille consueverat, ut post communionem, aut aquam, aut pastillum degustarent, ne contra voluntatem una cum saliva sive pituita quicquam sacramenti excrearent, ipse prius id faciens, religio nemque pie scutifibus augens ». Hoc ipse: certe quidem in Occidentali Ecclesia antiquo usu in more receptum est, ut post sumptam sacram Eucharistiam ea de causa vinum aqua mixtum fideles accipiant, vel aquam puram arbitratu cuiusque; ut ex hoc minime reprehendendis Joannes esset. Ceterum haud umani haue rem tantum oblati continebant libelli, sed plane viginti novem formatae sunt adversus eum accusationum capita, que singula Photius in Bibliotheca sua recenset, nosque de his inferius suo loco.

7. Quod ad hanc causam spectat: accedit plane Theophilum, ut bene currenti pedibus in via lapsi, cum in declivium praecipit adactus ruina alterius, casu graviore corruerit. Etenim landandus ejus impetus ille fuit, quo adversus Origenistas commotus est; commendandusque zelus ejus in eorumdem propulsionem latebras captantium ubique serpentium: id quidem pleno ore S. Hieronymus, S. Epiphanius, sanctus itidem Anastasius papa, ac denique Occidentales omnes summis laudibus praedicarunt. Verum cum in Joannem Chrysostomum, causa publica pratermissa, iniurias privatas exerent: aperuit calumniantibus jannas obtrectandi, et optimos quoque animo a se abalienavit, unde et perpetuam suo nomine ignominiam irrogavit, redditus posteris eo nomine odiosus; cum tantum virum, Joannem dico, quem innocens imbuta litteris adolescentia illustrata, monasticisque institutionis exculta juventus nobilitarat, neconu discipline atque exercitatio clericalis Antiochiae mirifice sublimata, ac denique ipsa pontificalis funchio, nullo præpedita ferrenarum rerum affectu, Deo, angelis, et hominibus commendarata: talem (inquam) tantumque virum, columnam Ecclesie conatus sit Theophilus comparatis undique machinis deorsum in terram prostertere, penitusque conterere. Sed longe aliter ac concepit animo, accedit, ac plane contrarius est consecutus evenitus: siquidem ille persecutione clarior, calumnias illustrior, ac denique morte toto orbi radis immortalitatis effulgit.

8. Quid Chrysostomus quadraginta stipatus episcopis, ad Synodum judicij subenudi causa vocatus a Theophilo, egerit et dixerit. — Sed prosequamur res tunc gestas a Palladio⁵ episcopo, qui

¹ Pallad. ibid. — ² Philip. iii. — ³ Psal. xxiii. — ⁴ Sozom. l. VIII. c. 17.

⁵ Pallad. dialog. de reb. gest. Chrys.

interfuit, ita descriptas : « Cum vero, inquit, Theophilus libellos suscepisset, conversarunt apud Euphratiam una cum Severiano et Antiocho, et Acacio, ac reliquis Joanni propter ejus castissima monita infensis. Mos enim erat illi, iuxta Paulum, publice et per domos honestatem edocere, et eas huiusmodi maxime verborum castigatione compescere, que cum jam anis per etatem essent, juvenes tamen apparere vellent : Quid, inquiens, cogitis corpus rursus juvenescere, cincimnos in fronte ferentes instar meretricium, ad deceptionem intuentium, et congregidentium vobis, idque cum sitis vidue? » Extant quidem ejusmodi olygjurations sepius repetiti in eisdem Joannis Chrysostomi homiliis. Sed pergit Palladius :

9. « Congregati autem requirebant quo pacto judicium inchoarent. Unus vero ex assistentibus monuit, porrectis ut libellis imperatori, ipsum etiam invitum ad Concilium traherent. Factum est igitur hoc, sicuti sub Iudeis quondam, auro illis per omnia suffragante. Eramus cum Joanne quadriginta episcopi tune in episcopatus trielinio sedentes, admirantesque quomodo qui soles venire jesus erat, ac pro nefaris respondere criminibus, tot sociatus episcopis venerat : quo item modo sententias principum immutarat, et complures de clero perverterat. Sic autem sermocinantibus nobis, afflatus Spiritu sancto Joannes repente omnibus ait : Orate, fratres : ac si quidem diligitis Christum, mei gratia suam nullus Ecclesiam deserat. Ego enim iam delibor, et tempus resolutionis meae instat, juxta sententiam Pauli¹. Multas (ut video) pressuras primum patiar, atque ita demum exceedam et vita. Scio enim versutiam satanæ, quod non ferat se meis quotidie sermonibus lacessiri. Atque ita demum mihi prestate miserationis affectum, ut in orationibus vestris meminerit mei.

10. « Morore igitur ineffabili detenti, alii quidem effundebamus maximam vim lacrymarum : alii vero e Concilio egrediebantur, oculos ejus sacrumque caput, una et os illud pretiosum et beatissimum exosculantes, neque se a ictu et singultibus continevere valentes. Horfatus redire ad concessum luci atque illuc in morem apum circum alveare cerebro murmure perstrepenit : Sedete, inquit, fratres, et flere desinite ; ne me amplius affligatis : mihi enim² vivere Christus est, et mori fuerum. (Jam enim fama vulgaverat, ob fiducie illius magnitudinem capite truncandum esse). Et si tenetis (ait) memoria, reminiscimini quomodo semper dixerim vobis : Via est vita praesens, cuius et tristia et lata pertransiunt. Niundine sunt, quae cernimus omnia; vendimus, emimus, modo divertimus. Num Patriarchis meliores sumus, Prophetisque et Apostolis antecellimus, ut immortalis hic nobis permaneat vita? Ad hanc ingemiscens quidam ex praesentibus, dixit : At vices lugemus nostras, nostramque desolationem, qui pupilli relinquimus, Ecclesiæ

viduitatem, confusionem legum, ambitionem non timentium Dominum, et gubernaculis Ecclesie sese importune ingerentium, destitutos pauperes, desertaque doctrinam. His ille auditis, indice dexteræ manus leve nodum sepius pulsans (conseuerat enim vir Dei inter animi curas atque astus hoc facere) ita se alloquenti ait : Sufficit, frater, noli plura prosequi. Verum (ut dixi) vestras Ecclesias non dimittatis. Neque enim a me doctrina Christi cepit initium, neque item in me desitura est. Nonne Moyses mortuus est? numquid Jesus inventus post illum non est? Nonne Samuel obiit? nonne David unctus est? Excessit vita Hieremias: nonne reliquit Baruch? Assumptus est Elias: nonne prophelavit Eliseus? Capite casus est Paulus: nonne post se reliquit Timotheum, Titum, Apollo, et innumeros alios? His dictis, Eulius Apameæ Bithyniæ episcopus ait : Necessario, si Ecclesia tenerimus, communice cogemur atque subscribere. Ad haec sanctus Joannes : Communicate quidem, ait, ne scindatis Ecclesiam : verum nolite subscribere : nihil enim mihi conscius sum, propter quod deponi aut dejici merear.

11. « Cum inter eos ista referuntur, nuntiati sunt adstare pro foribus hi quos Theophilus miserat. Juhet eos protinus ingredi. Ingressos, cujusnam essent gradus, interrogat. Episcopos esse ubi didicis, orat, ut sedentes, quam ob causam advenerint, dicant. Illi autem : Breve tantum habemus, inquit. Jubete illud legi. Quod ille ubi annuit; mandant Theophilii puer, ut legeret : legit. Erat autem hic textus : Sancta Synodus ad Quercum congregata (erat autem locus trans mare sic vocatus, Ruffini suburbium, in quo illi convenerant Joanni, neque addentes id quod profecto erat, episcopo (solet enim ferme obsecratus animus non rite adspicere, sed ea volvere et conspicari, que passio dictat) libellos contra te acceperimus, mala continentes innumerâ. Occurre igitur, Serapionem et Tigrini presbyteros assumens tecum : est enim illis opus». Hactenus breve missum. Erant vero qui missi sunt, Dioscorus et Paulus et Lybia juvenes admodum.

12. Quod autem ad locum Synodi ad Quercum dictum : « Fuit », inquit Sozomenus¹, « id suburbium Chalcedonis, quod a Ruffino consulari iam cognomen habet, in quo et regia est et ampla ecclesia, quam ipse Ruffinus in honorem Apostolorum Petri et Pauli extruxit, et Apostoleum ex his appellavit, monachos etiam in vicino collocavit qui clerum Ecclesie supplerent ». Haec Sozomenus. Post haec Palladius addit : « Postquam lecta est pagina, contradicunt hi qui cum Joanne erant episcopi : et Theophilo per episcopos tres, Lupicium, Demetrium, et Eulium, et presbyteros duos Germanum, et Severum haec rescribentes : Noli Ecclesiæ negotia solvere : noli confundere ordinem, et ne scindas Ecclesiam, propter quam Christus descendit ad terras. Quod si impatiens solvis Nicæni

¹ 2. Tim. iv. — ² Philip. ii.

¹ Sozom. I. viii. c. 17.

Concili canonos, causasque citra terminos tuos cognoscere vis; ipse ad nos transi in bene institutam civitatem: neque instar Cain Abel in campum provoces: ut nos te primum audiannis. Habemus enim contra te libellos capillam septuaginta, apertas et nefarie actiones continentis. Pluresque per Dei gratiam sumus, quam Synodus tua, congregati non ad eversionem Ecclesie, sed pacem. Nam tua quidem Synodus triginta et sex habet episcopos ex una provincia: nos autem quadraginta sumus ex provinciis variis, in quibus et septem sunt Metropolitae: et necessario convenit pauciores a pluribus ac praestantioribus secundum canones judicari. Habemus enim et Epistolam tuam, per quam adhinc coepit scopus nostrum Joannem, non oportere citra terminos suos episcopos judicare. Quocirca Ecclesiasticis obtemperans legibus, accusatores tuos ora, ut tua accusatione desistant. Ad huc motus Joannes, episcopis suis ait: Vos quidem, quod vobis videtur, scribile: me autem convenient, ad ea que mihi sunt scripta rescribere.

43. « Sic itaque Theophilo mandavit, dicens: Ego, an aliquis dicere contra me quippiam possit, bactenus nescio. Porro si quis propositi contra me, vultisque veniam; manifestos inimicos meos, quos mihi negligentia sua facit infestos, conventu vestro primum abjecite: neque jam de loco contendam, ubi me oporteat judicari, elsi id maxime in civitate fieri oportui. Sunt autem, quos ut suspectos remuo, Theophilus, quem et in Alexandria et Lycia dixisse certum est: in comitatum proficeret, ut Joannem deponat. Id ex eo verum probatur, quod adveniens neque congressus est mihi, neque communicavit. Qui ergo ante audienciam inimicus comprobatus est, quid post in judicio facturus putatur? Acacium itidem abjecti postulo, qui dixit: Ego ipsi ollam condio. Quid autem de Severiano et Antiochiano dicam, quoram facinora saeculi quoque theatra canunt? Itaque si me revera venire vultis; hos quatuor, si quidem judices sunt, Concilio pellite: sin autem accusatores, eos ad judicium siste, ut sciatis quo mihi ordine certandum sit, utrum quasi contra adversarios, an adversus judices staudum: omninoque non solum ad charitatem vestram, verum et ad omnem quoque universalem Synodum venire paratus sum. Scitole igitur, quod si nullies miseritis ad me, nullum aliud responsum a me reportabitis.

44. « Illis exequitibus, notariis edictum habebis regium, per quod juxta illorum postulata invito traheretur ad judicium, evestigio ingressus urgeland. Ubi notario responsum fuerat, mutuantur duo Joannis presbyteri, Eugenius quidam, qui factionis contra episcopum Joannem mercedem accepit Heraclae episcopatum, et Isaac monachus (ne alter dicam) ita mutantur: Mandat tibi Synodus: ut transeas ad nos, responsurus ad crimina. Contra vero Joannes per episcopos alios ita respondit: Quanquam, oro, consequentia, quo ordine judicatis, qui neque inimicos meos vultis abjecere, et me per clericos meos accersitis? » Ista Palladius, Socrati-

tes¹ vero atque Sozomenus² addunt jam quarto a Synodo Quercus ad judicium episcoporum vocatum ipsum fuisse Joannem Chrysostomum, eumdemque demum post alia provocasse ad Synodum ecumenicam. Clerici quoque Constantinopolitanum ad eamdem Synodum esse vocatum communione depositionis, si venire detrectaret, idem Sozomenus tradit.

45. Cum autem tum ab episcopis qui cum Joanne erant, tum ab ipso Joanne plures cause fuerint allatae, cur minime teneretur se Synodali illi sistere judicio: certe quidem minime praetermissum fuisse, cum et tempus peropportunitum et urgens necessitas imperasset, Constantinopolitanae ecumenicae Synodi illum citare canonom (si revera id ibi decretum fuisse, et non per imposturam annexum) quo decernebatur; scilicet Constantinopolitanam primum post Romanam tenere debere locum; ac proinde nihil juris sibi Theophilum vindicare potuisse, ut in Joannem ipsum Synodum congregaret, si inferior Theophilus Joanne fuisse. Sed quod alia iura nova deficerent, ipse Joannes ad antiquum canonem Niceni Concilii provocat, quo limites Ecclesiarum fuerant definiti: ut plane intelligas, nullam penitus penes Joannem Chrysostomum fuisse canonis illius cognitionem, sed per imposturam additum.

46. Antequam autem reliquias in ea Synodo res geslas in medium adducamus, dicendum cur locum illum trans pontum ad Synodum celebrandam delegerint episcopi adversarii. In promptu quidem ratio illa est, ab evitandas scilicet Constantinopolitanis populi turbas. Prole enim sciebant, illum suo episcopo addictissimum, nec illo pacto latrurn Joannem e sede deponi: qui nec tamdu tardaret tumultuari, nisi ab exercitu imperatoris in officio contineretur. Sed haud his valuit omnino cohiberi, cum que in Joannem in Synodo decreta essent, cerlo postea nuntio acceperissent. At de his suo loco dicendum. Dum autem Synodus in Quereu ab episcopis ageretur, populus pro suo episcopo die nocturne vigilans sollicito agit excubias: plures enim illum insumpsi dies judicium Synodale. Cum inter haec ipse sanctus Joannes Chrysostomus ex more hand desisteret ad populum concionari, quem cernebat frequentissimum confluxisse. Tunc enim egregiam illam habuit orationem, qua sumunam in rebus adversis constantiam pro se ferens, ita est exorditus³: « Multi quidem fluctus, et undae immanes: sed submergi non vereor; quia super petram sto. Insania flet mare, petram non potest commovere: insurgent quantumlibet fluctus, navis deus obrui non potest, etc ». Par esset illam integrum hic describere, ac ne apicem quidem unum praefermisse, uno et eamdem sapient lectitare, atque memoriae commendare; utpote quae non solum invicti roboris animi, infrafectique sacerdotalis vigoris

¹ Socr. l. vi. c. 14. — ² Sozom. l. viii. c. 17. — ³ Chrys. homil. de expulsione sui ipsius, tom. v.

constantiam representet, sed quae omnibus persecutionem patientibus habeat paratum antidotum : ut nemo sit inveniri adeo oppressus animo ac morore penitus consternatus, quin una ejus inspectione non erigatur : sed quod praemaniibus inter alia ejus scripta habeat, nimiae prolixitatis causa vitanda desistimus. Reddemus hic tantum quae de populi totius erga eum affectione et studiis ad finem sic habet : « Ecce quot dies sunt quod vigilatis, et nullum vestrum somnis inclinavitis, nec temporis spatium frangit : nullum timor, nullum mina deterrit; sed terror eorum fortiores vos reddit. Video enim vos, quod semper optavi : ideo quod contempsistis mundi negotia, renuntiastiis omnibus : nihil jam de terra, neque de terrenis actionibus cogitatis. Ad caelestia vos migrasse jam cerno : absoluti estis vinculis corporis, ad beatam illam et caelestem contenditis philosophiam. Hoc mihi sufficit vidiisse de vobis; haec mea consolatio; ista me in agonibus meis velut unguenta quedam corroborant, et fortiorum me agoniis reddunt ». Haec ipse Chrysostomus, quod videret populum pastori suo posthabere bona omnia, relinquere opifices officinas, rusticos deserere agros, navigia nauatas, iherum existimantes temporalium rerum jacturam, et mori vivere, si darietur pro sacro antistite caroque parente vitam quoque profundere.

*17. Capita accusationum adversus Chrysostomum prolatum in Synodo ad Quercum.—*Sed jam Acta Synodi, que licuit reperire, reddamus : ac primum columniarum in Joannem Chrysostomum congestarum acervum hic revolvamus, quas ejus adversarii mentitis coloribus verisimiles reddiderint. Extant apud Photium in Bibliotheca, a meo autem Federico Metio intimo amico translata : a quo integrum ipsum Photium latinitati jam redditum, magno desiderio exspectamus edendum : sunt autem haec verba Photii : « Legimus conciliabulum, in quo adversus sanctum Joannem Chrysostomum convenerunt Theophilus Alexandrinus, Acacius Bereensis, Antiochus Ptolemaidis, Severianus Gabalorum, Cyriacus Chalcidensis episcopi, et alii. In quo accusatores iidem testes et judices erant. Haec autem commentariis tredecim gesta sunt, duodecim adversus S. Joannem, tertius decimus vero est contra Heraclidem ab ipso in Ephesiorum episcopum ordinatum, cuius condemnationem et privationem neque perficere potuerunt : nam ali quidam obstiterunt. Accusator quidem Heraclidis fuit Macarius episcopus Magnesiorum : Joannis vero Chrysostomi fuit apertus inimicus et primus ejus accusator Joannes ejus diaconus. Accusabat autem primo Chrysostomum, quod ipsum injuria affectit, eum excommunicando, quia filium suum Eulalium verberavit.

« Secundo, quod Joannes quidam monachus mandato Chrysostomi fuit verberatus, et protractus, et instar obssessi a demone ferrea catena vincitus.

« Tertio, quod margaritas multas vendidit.

« Quarto, quod marmora S. Anastasie, quae

Nectarius ad exornandam Ecclesiam refiquerat, ipse vendiderit.

« Quinto, quod clericos dicebat nullo honore dignos, corruptos, imitiles, vel qui abusibus deletabantur, et alios preterea contumelias afficiebat.

« Sexto, quod S. Epiphanium magacem et demoniacum diecitabat.

« Septimo, quod adversus Severianum commenta et insidias struxit, irritans adversus cum decanos.

« Octavo, quod adversus clerum sycophantiis et calumniis plenum librum condidit.

« Nono, quod cum congregasset Concilium totius cleri, tres diaconos sistit Acacium, Edaphium, Joannem, accusans eos, quod suum pallium furati essent, dicens : Quis novit an ad alium usum aliquo pacto illud accepierint.

« Decimo, quod Antonium, qui convictus esset sepulcrorum effosso, episcopum ordinaverat.

« Undecimo, quod Joannem comitem in seditione militum ipse denuntiavit.

« Duodecimo, quod neque procedens in Ecclesiam, neque exiens orabat.

« Decimo tertio, quod non in Ecclesia, ut par est, ordinavit diaconos et presbyteros.

« Decimo quarto, quod in una ordinatione quatuor episcopos ordinavit.

« Decimo quinto, quod recepit mulieres, solus cum solis agendo, omnes alias rejiciendo foras.

« Decimo sexto, quod hereditatem a Thecla reticlam emit per Theodolum.

« Decimo septimo, quod de redditibus Ecclesiae quid agatur, sciat nemo.

« Decimo octavo, quod Scapionem accusatum, presbyterum ordinavit.

« Decimo nono, quod communionem amantes totius universi, ut illi luhel clausos et in carcere mortuos neglexit, et neque deducere, et prosequiri eos ad eorum tentoria, et tabernacula dignatus est.

« Vicesimo primo, quod sanctissimum Acacium injuria affectit, neque illum loqui sivit, vel reddere rationem.

« Vicesimo secundo, quod Porphyrium presbyterum tradidit Eutropio, ut ejiceretur in exilium.

« Vicesimo tertio, quod illi soli praesto esset balneum; et postquam lotus fuerit, Serapion prohibebat introitum, ut nullus alius lavaretur.

« Vicesimo quarto, quod multis absque testibus ordinavit.

« Vicesimo quinto, quod solus comedit, agens vitam Cyclopis turpiter et voluptuose.

« Vicesimo sexto, quod ipse accusat, ipseque testimonium perhibet, et ipse judicial : idque patre dicunt ex iis que adversus Martyrium protodiaconum, et Procerium Lyciae episcopum patravit.

« Vicesimo septimo, quod pugno percussit Memnonem in Ecclesia Apostolorum; et profluente

sanguine ex ore ejus, nihilominus obtulit sacra mysteria, et Eucharistiam.

« Vicesimo octavo, quod in throno exiuit et induxit, et pastillum comedit.

« Vicesimo nono, quod pecuniam etiam largitur episcopis ab ipso ordinatis, ut clero suppeditet. Capita quidem haec sunt. Ipse vero quatuor vicibus vocatus non accessit, respondens illis qui convocabant : Si apertos hostes ab ordine iudicium segregatis, praesto sum accedere, et causam tueri meam : sin minus id vultis facere, quoties mittetis, nihil minus fieri.

48. « Examinarunt et perpenderunt primum et secundum caput istorum. Deinde coepérunt de Heraclide et Palladio Helenopolis episcopis agere. Et iterum dedit libellum Joannes monachus, cuius diaconus Joannes in accusationibus adversus Chrysostomum mentionem facit, accusans Heraclidem, quod sit Origenista, et quod fur sit deprehensus in Cesarea Palestinae, vestes diaconi Aquilini furatus; et quod quamvis talem, Joannes tamen episcopum in episcopatu Ephesi ordinavit. Accusabat etiam Chrysostomum, quod multa mala passus a Serapione propter Origenistas, illum nihilominus luctuoso animo dimisit.

49. « Deinde his examinatis novum caput fuit perpensum et discussum accusationum viginti novem. Deinde iterum acusavit Acacius episcopum Heraclidem, ut Origenistam, et qui abstinuit a sanctissimo Epiphanius episcopo, neque in oratione communicavit illi, neque in convictu. Dedit etiam idem Acacius libellum adversus Chrysostomum talia continentem :

« Primo de sepe dicto Joanne monacho quod vapulavit propter Origenistas, et quod ferreis catenis fuit obstrictus.

« Secundo, quod B. Epiphanius propter Origenistas Ammonium, Enytychium, Eusebium, et Heraclidem, et Palladium, noluit cum Chrysostomo communicare.

« Tertio, quod hospitalitatem deseruit, solus studens comedere.

« Quarto, quod adversus Ecclesiam loquitur, illius altare furiarum plenum appellans.

« Quinto, quod gloriatur adversus Ecclesiam, dicens : Amore pereo, et insano. Et quod debet declarare, quoniam sint furie, et quid significet, amore pereo, et insano : Ecclesia enim hanc novit talia.

« Sexto, quod ad ilium aperit peccatoribus, dicens : Si iterum pecces, iterum poenitentiam facito : et quoniam peccaveris, accede ad me, et ego te curabo.

« Septimo, quod blasphemias conversus ad Ecclesiam profert, dicens, quod Christus orans non habuit exanditus, quod non bene oravit.

« Octavo, quod populum seducit, ut sedatio fiat adversus Synodum.

« Nono, quod Elmicos, qui Christianos male tractaverint, suscipit, et habet in Ecclesia, et illis praest.

« Decimo, quod invadit alienas parochias et episcopos ordinat.

« Undecimo, quod clericos inanditos injuriis afficit et contumelias.

« Duodecimo, quod depositum alienum vi rapnit.

« Decimo tertio, quod absque consensu, et Synodo, et inconsulto clero, praeter mentem cleri ordinationem facit.

« Decimo quarto, quod Origenistas suscipit; et eos qui cum Ecclesia communicant, et venerunt cum litteris commendatitiis, in carcere detrusos non curavit, sed in ipso mortuos, neque omnino respexit.

« Decimo quinto, quod alienos servos nondum libertate donatos, sed delictis obnoxios et accusatos, episcopos ordinavit.

« Decimo sexto, quod Isacium configit multa mala pati ab injusmodi facinorosis hominibus.

« Arsacius archipresbyter, qui ipsi successit, et Atticus presbyter testimonium dixerunt contra Chrysostomum. Sententiam primo dixit Gymnasius episcopus, postremo Theophilus Alexandrinus, omnes numero quadraginta quinque. Scriptae sunt Synodice ad clerum Constantiopolitanum de facta depositione Chrysostomi. Missa quoque est relatio ad reges. Traditi illis etiam libelli tres a Gerontio, Faustino, et Eunonio, quibus querebantur, se injuste a Joanne depositos. Facta etiam fuit responsio imperatoris ad Synodum. Sunt ibidem actiones de Heraclide episcopo ». Hucusque Photius de Synodo habita apud Querenum.

20. Sed subiit interdum animum meum hand levis suspicio de Actis istis, quod spuria sint, et ab adversariis S. Joannis Chrysostomi post ejus obitum confecta. Quandoquidem in eis desiderari videntur (licet tam nulla habeant), que in se ab illis objecta fuisse, ipsem Chrysostomus tradit. Nam ad Cyriacum episcopum scribens, cum a sede dejectus est, haec habet : « Multa quidem adversus me confinxerunt, et dixerunt quod ad communionem non jejunios receiverim. Et si quidem hoc feci, expungatur nomen meum ex albo episcoporum, et non seribatur in libro Orthodoxa fidei. Quoniam ecce si tale quid admisi, abjectat me etiam Christus a regno suo. Sin autem pergit hoc mihi objicere, et contendere; deponant et Panum, qui postquam cenavit, totam domum baptizavit : deponant et Christum ipsum, qui postquam cenatum est, Apostolus communio nem dicit. Dicunt, quod cum muliere dormierim. Exuite me, et invenietis membrorum meorum mortificationem. Sed huc omnia per invidiam ex cogitanti ». Haec enim de his Chrysostomus. Quod igitur que hic recenset maxima omnium esse videbantur accusationum capita : cum inter quadraginta illa sex enumerata minime reperiantur ; ut de fide Aectorum illorum dubitem, justa ratio persuadet ; cum et ab aliis alia ejusdem Synodi Aectorum addantur capita, que in eisdem Photii Actis minime sit reperire.

21. Sed quenam haec sint, adjiciamus. Ait enim Sozomenus¹: « Hoc loco Theophilus una cum ceteris episcopis conveniens, de libris Origenis nullam quidem mentionem fecit: sed Scelenses istos monachos ad penitentiam invitavit, pollicitus se neque injuria accepte fore memorem, neque mali quicquam esse factum. Cum igitur suis clamoribus illos ingerent fautores Theophilii, ut veniam peterent, et interim simularent Synodus pro ipsis supplicare: monachi perturbati, atque hoc plane fieri oportebat, multis episcopis presidenibus, illud scilicet quod illis dicere solemne est: Eliamini injuriam fecerimus, ignoscere, inquit. Theophilii igitur illos prompte in gradiam simul et in communionem recipiente, soluta est cognitio, que adversus Scelenses istos instituta fuit. Quod opinor non ita successisset, si una cum reliquis monachis Dioscorus et Ammonius adfuerint. Nam Dioscorus jam ante mortuus, in templo Mocii martyris est sepultus: Ammonius autem modo, cum Synodus convocaretur, corpore languore cœpit; et postquam ad Quercum trajecisset, morbo gravissimo correptus fuit, et non multo post finivit vitam, et apud vicinos monachos, ubi etiam jacet, splendidam sepulturam sortitus fuit ». Haec Sozomenus.

22. At cum de his agit Palladius, tantum tribuit suis Origenistis, ut sanctitatis enim eos attigisse, atque etiam miracula edidisse falso testetur. Testis domesticus, satis est. Sed pergit Sozomenus: « Theophilus tandem, ubi id intellexisset, illacrymasse fertur, ac dixisse, quod inter universos monachos suos talis non esset, qualis fuisset Ammonius, etiam si ipse turbarum exitisset auctor. Processerat inferni illi et hoc ex sententia ». Haec enim ipse. Sed in his uerbis prorsus apud Acta a Photio summatio collecta, quorum tamen primo loco fuerat mentio habenda: nulla preterea memoria de his que sunt ab eadem Synodo acta adversus episcopos a Joanne missos sue defensionis causa, de quibus ista Palladius²: « Ad haec illis episcopis capti, alium eccliderunt, aliū considerunt, aliū ferrum collo imposuerunt, quod sancto viro preparaverant; ut ita injectus in navim, in loca mitteretur ignola; dæmonie illos, leonum instar in ferociam excitante ». Haec de his quae spectant ad Synodum.

23. *Lata sententia, in exilium Chrysostomus pellitur, ac deinde ob publicas calamitates restituatur, plaudente populo.* — Subdit vero Palladius: « Comperta illorum immanni impudentia, sanctus seipsum cohibuit. Fortissimi autem illi viri, contextis commentariolis, que aranearum telis infirmiora ad probationem erant, contra sanctum sententiam proferunt, cuius neque faciem viderant, neque audierant vocem, die una confitentes nequitiam, quam longe ante texnerant. Neque enim cohiberi potest diahoenus impetus, consilii semper et morarum impatiens. Missaque relatio est ad imperatorem ita exordiens :

24. « Quoniam accusatus Joannes quorundam criminum, consimilque ad ea diluenda occurrere noluit: hujusmodi vero deponunt leges; id quod et passus est. Confinit autem libelli et lese maiestatis crimen. Jubet hunc pietas vestra expelli, vel invitum daturum tanti criminis penas: nobis enim ista non licet inquirere ». Haec enim relatio: sed exclamat Palladius: « O infelicissimi, quae sentitis et facitis, ea erubescitis facere: non Deum plane, sed homines reveremini, sive metuhi. Erat autem id crimen maledictum in regiam, quam (ut illi detulerunt) Iezabel appellaverat. At boni viri illi, ferro cedi sanctum videre cupientes, ita detulere. Deus autem et eorum penitus insitam nequitatem patet, et principum corda mollivit, sicut Danieli¹ dudum in Babylone configural. Illic enim leones in mansuetudinem conversi, homines vero efferali sunt, non parentes Prophetæ; corripuitque Deus eos qui preter naturam efferali erant, his confece naturam in mansuetudinem versis. In hunc modum Joannes Ecclesia pellitur, misso ad id comite cum auxilio militum, non secus quam ad barbaricum prælium. Pulsus autem, agellos ad Bithynie Prenetum occupat ». Ista de Joannis expulsione Palladius.

25. Porro exturbationem Joannis Chrysostomi profundo jam vespere factam, per militesque perductum ad navim, secutumque immensum totius populi lamentum, idem ipse Joannes docet Epistola, quam sequenti anno ad Innocentium papam scripsit; tam suo loco reddemus. Argendum ex his, quæ id meridie esse factum, Socrates² narrat, dum ait: « Joannes triduo post ejus abdicationem, circiter meridiem, adversariorum manibus clam multitudo seipsum ultra obtulit: cavebat enim ne propter ipsum tumultus concitaretur. Sic igitur abducitur. In populo autem immensa seditionis flamma incenditur: atque ut in hujusmodi tumultibus usu evenire solet, complures qui erga illum ante infenso et inimico animo fuerant, tum quasi motata sententia, eum commiserari ceperunt: et qui paulo ante cum abdicatum videre cupiebant, tum falsis criminibus circumventum predicabant. Haque complures tum contra imperatorem, tum contra Concilium episcoporum vociferati sunt, contraque Theophilum potissimum, quem criminationis in Joannem confiteo auctorem existimavimus: nam insidie, quas Joanni paraverant, amplius in obscurio latere non tolerant. Et quanquam multis aliis argumentis perspicue deprehendebantur, tamen vel maxime ex eo, quod cum Dioscoro et ejus fratribus, qui Longi dicebantur, statim post Joannis abdicationem communicavil ». Sed id antea factum divimus ex Sozomeno. Subdit vero Socrates quæ sequuntur:

26. « Tum Severianus in Ecclesia docens, lenitus sibi oblatum putavit, quo in Joannem opportune inviceretur; et ob eam causam palam dixit,

¹ Sozom. l. viii. c. 18. — ² Pallad. dialog.

¹ Dan. vi. — ² Socr. l. vi. c. 14.

illum, licet nullius alterius criminis esset convictus, jure tamen propter insolentes et superbos mores abdicatum esse: omnia enim peccata hominibus condonari, sed Deum (ut sacra Scriptura docent) superbis resistere. Quae cum dixisset, multitudine fuit ad graviorem seditionem concitata. Quia de causa sine mora imperator Joannem Chrysostomum revocandum curavit. Idecirco Briso imperialicis eunuchus, eam ob causam missus, in Preneto est hoc quidem emporium e regione Nicomedie situm: eum offendit, reduciturque Constantinopolim». Haec Socrates. Porro quod ipse ait, commotione illa populi adductum esse imperatorem, ut eum Constantinopolim postliminio revocari, terrae motum quoque factum esse, quo cibulis imperatoris pars collapsa est, Leo imperator in encomio de Chrysostomo asseverat. Sed de eo haec tantum Palladius¹: « Media vero transierat dies, cum motum quemdam fieri in suburbio contigit. Perterriti ex hoc, Joannem, missi notario, revocant: ut plane acciderit propter justum suum² Dominum commovisse terram ». At Theodorus³ ejus veritatis firmior atque certior adstipulator haec ait: « Cum vero noctu terrae motus factus esset, et terror inde imperatrici incensus, Constantini poli urbi Mariae sic dicta, quod dicata illi fuisset premituntur prima Iuce legati ad Joannem exuleni, oratum, ut quamprimum ad urbem redeat, periculumque ei impendens depellat. Post quos alii mittuntur legati: post illos etiam alii: adeo ut Bosphorus referitus esset legatorum turba. Ubi vero fidelissimus populus illud intellexit, ostium Propontidis naviis opernare: omnes namque cum cereis accensis ei obviam fiant. Atque pro eo quidem tempore hostium illius conjurata manus dissipata est ». Haec de his Theodorus. Addit autem haec Socrates⁴:

27. « Verum quamvis hoc modo esset revocatus; non tamen prius in urbem ingredi, quam coram majoribus iudicibus innocens probatus esset; sed in suburbio, quod Mariane dicitur, ad tempus permanere constitut. Cum autem moram faceret, nec ad civitatem vellat redire: multitudine indigne et graviter ferens, profinus eos, penes quos imperium erat, maledictis vexavit. Quapropter necessitate adductus, ad urbem revertitur. Multitudine prodit illi obviam, cumque summa reverentia ad Ecclesiam recta deducit; orat ut sedem episcopalem capessat, moreque consueto populo pacem precetur. Cum ille recusasset, diceretque hoc non ante faciendum esse, quam cum causa ejus esset iudicio discepula, tum hi qui ipsum condemnarant, mutata sententia, absolverent, magis incendi copil: tanta enim cupiditas cum cum in sede collocatum videndi, tum de integro concionantem audiendi illam incessaret. Itaque populi impulso res sic confecta est. Cum Joannes esset in sede episcopali locatus, et de more pacem populo precatus fuisse,

coactus etiam necessitate concionatus est. Quae res adversarii alterius criminacionis materiam suppedavit; verum ad tempus illam conceptam jacere passi sunt ». Haec Socrates: sed adjungit ista Sozomenus⁵: « Coactus itaque extempore quamdam orationem habuit: et ex venustissima similitudine argumento sumpto subindicavit, Theophilum occipisse contumeliam facere Ecclesiae sibi commisso, ut et regem Aegyptium uxori Abraham⁶ Patriarchae, quemadmodum referunt libri Hebreorum. Cumque populum uti par erat, ob propensum animum, imperatores ob benevolentiam erga se collaudasset: in natulos applausus ac benedictiones imperialis ejusque conjugis vulgus excitavit, adeo ut semiplena orationem abrumperem cogeretur ». Hucusque Sozomenus.

28. At non extat ipsa quidem oratio, neglecta forlasse quod imperfecta relicta fuerit; vel perit una cum aliis multis. Sed adhuc ab aliis reliqua est, habita eodem quoque tempore, cum ab hoc priori exilio reversus est, cuius est exordium⁷: « Quid dicam? quid loquar? Benedictus Deus. Hunc egrediens divi sermonem: hunc iteravi revertens: et illi constitutus hunc in ore volvebam, etc. » Sed et de frequenti populi ejusque incomparabili laetitia haec post multa subiecit: « Ante hoc quidem Ecclesia replebatur: sed et nunc in plateis Ecclesiae facta sunt. Et unanimis et conjuncti psallentes Dei in vos provocatis adspectum: voces vestre cali secreta penetrarunt, ut omnis aetas vestras psalmодias mirarunt attenta. Cursus equorum hodie, et pauci illuc, inno cuncti in Ecclesia, quasi torrens quidam, ac tuius vestra facta est multitudine. Voces vestre elevantur ad celum, amorem qui ad patrem est ostendentes: orationes vestre meum coronaverunt caput, etc. » Deinde vero de immenso, quo erga pastorem suum flagrant studio, ista subdit: « O rem inauditum! Pastor quiescit, et oves luporum rabiem abegerunt, insidias vulpium oppreserunt. O oxum sapientia! o filiorum afflictus! o discipulorum charitas! o pulchritudo spouse! absente viro abegit adulteros: ostense sunt ejus divitiae, apparuit pulchritudo: latrones confusi abierunt, et affugerunt. Dicite mihi, quomodo persecuti estis lupos? quomodo pepulitis latrones? Frequenti, (inquit) oratione ad Deum. Quomodo despexitis adulteros? Continuis inquit lacrymis, et desiderio viri. Non accepi arma, non sumpsi lanceas, non arripi sentum: soluimus ostendi eis pulchritudinem meam: qua perspecta, vulnera figerunt. Ubi nunc illi? procudlubio in confusione. Ubi nos? in laetitia. Ubi nunc illi? conscientiae sua malo tabescunt. Ubi vero nos? in magna exultatione glorificamus Deum, etc. » Haec et alia plura Chrysostomus in commendationem populi erga summum episcopum charitatis.

29. Restituto in episcopatum summum Joanne Chrysostomum, imperator, qui ab adversariis in Ec-

¹ Pallad. in dñi. — ² Agg. i. — ³ Theod. l. v. c. 33. — ⁴ Socr. l. vii. c. 16.

⁵ Sozom. l. viii. c. 18. — ⁶ Genes. XII. — ⁷ Extat, tom. v.

clesiis fuerant subrogati, clericos abire jussit, et pristinos ante pulsos sua loca recipere voluit; idemque fecit de episcopis, qui ejusdem Joannis causa a consequentibus faeli erant extores, quos ad proprias sedes voluit remeasse. Ipse vero Joannes adiens imperatorem, petit ab eo suam causam tractari in legitima Synodo; cuius rei agende causa ab ipso imploravit auxilium: hec omnia habet ipse Chrysostomus in Epistola ad Innocentium Romanum Pontificem suo loco reddenda. Ad haec autem Sozomenus¹ ista addit: « Porro Joannes Constantinopolim reversus, magis etiamnum gratius populo apparuit. Et cum eo tempore convenienter Constantinopolim circiter sexaginta episcopi, decretum per eos est, ut et irrita haberentur ea que ad Quercum acta fuerant, et ut Joannes episcopatum refineret ». Ista ipse. At vero haec ex his que Palladius scribit, improbantur, dum ait, Theophilum canone Antiochenae Synodi egisse adversus Joannem, quo jubebatur, ut a Synodo depositus episcopus non alio modo nisi ab alia Synodo majori episcoporum numero posset restituui. Quod si verum esset, restitutum fuisse Joannem a Synodo sexaginta episcoporum; nullus poterat esse locus objectioni a Theophilo facta. Ceterum ipse Joannes in dicta Epistola ad Innocentium, de his agens, tradit expeditam a se Synodum, quæsitamque magno studio ab imperatore: quam futuram timens Theophilus, fugam cum suis arripuit, rediens Alexandriam: qui licet vocatus litteris imperatoris, venire contempsit, plebis furorem, quam timeret, prætexens excusationis loco. Et quamvis ipse Joannes laboraverit de parando legitimo Synodalij judicio; nunquam tamen voti compos effici yahuit, ut ipse testatur iisdem ad Innocentium litteris, quibus pariter declaratur, ipsum restitutum in Ecclesiam sedisse usque ad anni sequentis magnum sabbatum, qua die iterum expelli contigit; quanam vero occasione, suo loco dicendum. Hæc quidem gesta sunt hoc anno; ipsam autem Synodus ad Quercum habitam circa mensem Iulii, Palladii² testificatione, qui tunc cum Joanne aderat Constantinopoli, affirmari posse videatur. Etenim cum dicat, novem vel decem mensium spatium interfluxisse a dicta Synodo celebrata hoc anno ad Quercum, usque ad sequentis anni Quadragesimæ tempus, in cuius fine tunc (ut idem etiam tradit Joannes, ipso magno sabbato iterum expelli contigit) plane opus est dicere, hoc anno circa Iulii mensem Synodum illam a Theophilo esse habitam, Joannemque a sede expulsum.

30. *Theophilus, cuius laude digna referuntur, Alexandriam revertitur.* — Ad postremum vero ad res hoc anno per Theophilum Constantinopoli gestas Socrates³ ejusmodi addidit appendicem: « His, inquit, rebus gestis, Theophilus in omnem offenditionem incurrit. Odium contra illum, inde etiam crevit, quod libros Origenis studiose legere non vereatur. Rogatus igitur a quodam, cur libros, quos

condemnauerat, de integro amplexaretur, respondit, libros Origenis similes esse præto omnibus florū generibus refero: Idcirco (inquit) si quid reperio in illis boni, illud decerpo; sin spinosi quicquam, hoc utpote aculeis pungens, missum facio. Hoc respondit Theophilus, non complexus animo illud Salomonis⁴: quod verba sapientum sint tanquam stimuli; et qui præceptis in illis comprehensis punguntur, non debent ex adverso calcitrare ». Haec Socrates, sed qui plane hanc asserunt sit sensa verborum Theophili; vel quod qui semel in eum dicere ceperat, omnia ab ipso dicta vel facta æque redargueruere prosecutus est.

31. Ceterum Theophilii dicto nihil sapientius, utpote qui ostenderit errores tantum Origenis sibi dispuisse, atque damnasse, nec rejecisse ob aliquot in eis aspersas hereses omnia ejus scripta, quæ legere consuevit, atque laudare. Id quidem Theophilus plane ex totius Ecclesiae Catholice sententia, que (ut pluribus dictum est) ita legit Origenis commentarios, ut ab ejus erroribus esse cavedundum admoneat: eamdemque fuisse S. Hieronymi quoque sententiam, demonstravimus superius ex ejus Epistola ad Tranquillum. Porro et diffamata ea tunc fuit calumnia in Theophilum, quod Origenis quos damnasset antea libros, recepisset; quodque cum iam damnatos a se antea monachos in amicitiam revocasset, quasi ipse Origenis sectator effectus esset. Ceterum et hos recepit pœnitentes (ut vidiimus) et libros sic legendos accepit Origenis, ut tam abstinendum diceret ab aspersis in eis heresisibus. Quod autem codem quo a principio fuit animo, in damnandis Origenis erroribus ipse Theophilus perseverarit, due reliqua Paschales Epistola, quarum alteram hoc anno, alteram vero sequenti datam diximus, apertissimam fidem faciunt. Felix ipse (iterum dicam) Theophilus, si in prosequendo causam adversus Origenistas, dignum plane opus tanto episcopo, non admiscessem illis privatas affectiones, in Joannem Chrysostomum ab exordio ejus sedis jam male concepas.

32. Quid autem acciderit eidem Theophilo hoc anno Alexandriam redeundi, Sozomenus⁵ ita narrat: « Theophilus etiam statim nihil cunetatus (quoniam jam hiems ingrueret) fugiens una cum Isacio monacho, Alexandriam adnavigavit. Sed cum tempestas maris urgeret, appulit Geras, quæ est civitas pusilla, plus minus quinquaginta stadiis a Pelusio distans. Hujus urbis episcopo tum vita defuncto eives (ut accepi) elegerunt Ecclesia sue antisitem Nilammonem, virum bonum, et qui ad monasticae vita fastigium concendisset. Is habitabat ante civitatem in domuncula, in quam se ipse concluserat, jamma lapidibus obturata, eo proposito, ut sacerdotium aversaretur. Theophilus itaque veniens, horabatur, ut ordinationem a se oblatam accepit. Apud quem ille quamvis frequenter se excusans, nihil obtinuit. Tandem instanti: Cras (inquit) ita facias,

¹ Sozom. l. viii. c. 19. — ² Pallad. in dial. — ³ Socr. l. i. c. 15.

⁴ Eccl. xi. — ⁵ Sozom. l. viii. c. 19.

si placet, o pater, ut ego hodie res meas ante disponam. At cum Theophilus postridie ex condicione venisset atque eum fores aperire jussisset : Age vero (inquit Nilammon) oremus primum. Quo laudato, Theophilus quidem oravit, sed Nilammon inter orandum hanc vitam reliquit. Hoc autem et Theophilus primum, et iis etiam qui cum illo foris stabant, ignotum erat. Verum cum paulatim tereretur dies, quia sepius numero intentius evocantes non audiret, dejectis, qui ad januam erant, lapidibus, repererunt hominem mortuum. Involutum igitur quibus oportebat, publica sepultura dignati sunt; ac templum etiam supra illius sepulcrum indigne construxerunt, et summa cum solemnitate adhuc dieum mortis ejus celebrant. At Nilammon quidem ad hunc modum mortuus est: si lamen mortem dicere oportet, quam ille subire maluit, quam episcopatum suscipere, quo se indignum esse ob ingenii modestiam censuit ». Huicque Sozomenus. Porro non apud Geras tantum, sed in universa Catholica Ecclesia natalis Nilammonis publicis consignatis monumentis viridi memoria perseverat. Volutus Deus ejusmodi exemplo tum omnibus significare, quam periculosa esset episcopalibus praefectura, ut praestet interdum mori, quam in maximum discrimen adduci: tum etiam Theophilum magis sobrium reddi, ut animo volveret quod viderat; consideraretque si parva civitatem praeficiendis episcopatus a Deo expierierit ante mori quam minus susciperet; quanti esset periculi, praesce Alexandreina Ecclesiae Orientalium omnium maxime, omnibusque simul Aegypti provinciis, atque aliis adjacentibus regionibus. Sed nihil penitus eo exemplo profecisse ipsum quidem, quae anno sequenti de ipso dicenda erunt, ostendit.

33. *Julia Manichaorum cum S. Porphyrio episcopo Gazensi de fide disputat.* — Hoc eodem tempore post annum videlicet a demolitione famosissimi templi Gazensis, in cuius locum Ecclesiam Endoxia Augusta adiectam curavit configit Gaza publica disputatio inter S. Porphyrium Gazensis civitatis episcopum, et Julianam Antiochenam clarissimam feminam, que illuc advenerat, ut Gentiles, quos audierat ad Christi fidem conversos, ad sectam Manichaorum pelliceret. At quoniam in ea prodigium memoria dignum accedit, dignum putamus, ut rei geste narratio a Marco Gazensi diacono litteris quam fidelissime commendata hic describatur. Sie enim se habet¹: « Illo autem tempore nempe anno sequenti a ruina Marnei templi venit in civitatem mulier quedam Antiochenam, que vocabatur Julia: erat vero ex exercanda haeresi corum qui dicuntur Manichei. Cumque cognovisset aliquos esse recente illuminatos, et in sancta fide nondum stabilitos, in eorum irrumpens animos, eos corrumpebat per doctrinam suam, oculos perstringente et incaudante, sed multo magis per pecunia erogationem». Et post nonnulla de impiis Manichaorum erroribus, rursum inchoatam prosequitur oratio-

nem: « Cum, inquit, illie versaretur pestifera mulier, quidam fallaci illius doctrina sunt seducti. Post aliquod vero dies eum id cognovisset a quisbusdam fidelibus S. Porphyrius Gazensis episcopus, eam accersitam interrogavit, quemam, et unde esset, et quanquam haberet opinionem. Illa autem et patriam, et se Manichaean esse, confessa est, lis autem qui erant apud ipsum, ira motis /erant enim quidam pii eos rogabat beatus, ne irascerent, sed patienter eam admoneant et semel et bis, servans id quod dictum est a S. Apostolo². Deinde dicit mulieri: Abstine, o soror, ab hac mala opinione: est enim satanica. Illa autem respondit: Dic, et audi: et aut persuadebis, aut persuaderis. Sanctus vero dixit: Para te in crastinum diem et veni huc. Illa autem eum valere cum jussisset, est egressa.

34. « Beatus vero cuius jejunasset, et Christum multum rogasset ut diabolum pudore afficeret, paratus fuit in diem sequentem. Advocavit autem quosdam ex piis clericis et laicis ad disputationem suam el mulieris. Die autem sequenti accedit mulier, habens secum duos viros, et totidem mulieres, que erant juniores et formosae, omnes vero pallide: Julia autem erat provecta atate. Ducebatur autem tota eorum disputatione a scriptis et orationibus mundanae discipline, multo vero magis Julie. Erat autem humilius eorum habilis, et modesti mores, et (quod dicitur³) extrinsecus oves, intrinsecus vero lupi rapaces, et venenata animalia: omnia enim dicunt et faciunt cum simulatione. Deinde jussi sedere, disputatione, et inquirebant. Sanctus autem Porphyrius terens sancta Evangelia, cum fecisset signum Crucis in ore suo, cepit eam rogare, ut dicaret suam opinionem. Illa verocepit. Frater autem Cornelius diaconus, qui fuit paulo ante nominatus, sciebat notis scribere, quibus utuntur in jure, jussus a beatissimo episcopo, notabat omnia quae dicebantur et opponebantur, me et fratre Baroche admonentibus. Disputatione autem non scriptis in hoc libro, propterea quod sit magna, ut qui velim compendio hoc scriptum mandare litteris: eam vero in alio libro exposui iis qui volunt scire sapientiam a Deo datam sanctissimum Porphyrio, et annis tabulas quas effudit prodigiosa loquens et venefica Julia. Quam quidem cito est persecuta divina justitia. Postquam enim multa pluribus horis esset fabulata, et consuetas divisset blasphemias in Dominum et Deum universorum: motus divino zelo saeculus Porphyrius, videns eum qui omnes fines continet, tam qui cadunt sub adspectum, quam qui non cadunt, blasphemus et maledictus incessi a muliere, in qua operabatur diabolus, et quae se submittebat illius voluntati; in eam tulit sententiam, dicens: Deus qui fecit omnia, qui est solus aeternus, nec habens principium, neque finem, qui glorificatur in Trinitate, tuam percutiat lingnam, et obstruat os tuum, ne loquatur blasphema. Sententia autem prolationem consecutum statim fuit supplicium.

¹ Apud Metaph. die 26. Feb. recitat Lipo. et Sur. ea die.

² Til. iii. — ³ Matth. iii.

Cœpit enim tremere Iulia, et mutari vultu, et manus in extasi longum tempus non loquebatur, sed erat muta et immobilis, habens apertos oculos, et intuentes sanctissimum episcopum. Qui vero cum ea erant, cum adspexissent ea quae suscinebat, magno timore affecti sunt. Eam autem consolabantur, et carmina cantabant ad ejus aures; sed non erat vox, neque auditus. Cum longo autem tempore manisset muta, emisit animam, profecta ad tenebras, quas in honore habuerat (secundum Manichœorum disciplinam) eam lucem esse arbitrata, convenienter Scriptura, que dicit¹: Vae iis qui faciunt id quod est dulce amarum, et quod amarum dulce, et ponunt tenebras lucem, et lucem tenebras. Jussit autem sanctus componi ejus corpus, et tradi sepulture, misertus humanæ nature; erat enim summe clemens et misericors. Quicunque vero audierunt id quod factum fuerat, valde sunt admirati, non solum qui erant nostræ fidei, sed etiam alienigenæ. Qui autem cum ea erant duo viri ac mulieres, et quicunque ab ea corrupti fuerant, currentes procederunt ad pedes beatissimi episcopi, dicentes: Erravimus: et petebant penitentiam. Beatus vero fecit omnes anathematizare Manetem auctorem eorum hæresis, ex quo etiam appellati sunt Manichæi: et cum plurimos dies eos instituisset catechesi, adduxit ad sanctam Catholicam Ecclesiam. Occasione autem illorum, et alii quoque ex aliis gentibus penitentia duci, fuerunt illuminati². Haec tenus de his Marcus diaconus. At jam res Occidentales inviamus.

35. *Concilium generale Carthaginense, in quo episopi ad unitatem Catholicam rorocare conantur Donatistas, quorum præcipui Crispinus et Proculianus conveniuntur a Possidio et Augustino.* — Hoc eodem anno, iisdemque consulibus, octavo kalendas Septembri, celebratum est in Africa Concilium Cathaginense, generale dictum, quod ex omnibus Africae provinciis legationes in eo affluerunt, minimorum ex provincia Bizacena, Mauritania Sifensi, et Mauritania Cæsariensi: ex Numidia vero legali mitti minime potuerunt ob tumultantes tyrones, ut excusavit Alypius episcopus Tagastensis, qui interfuit cum Augustino Hipponeensi episcopo, atque Possidio Calamensi: sed ex provincia Tripolitana missa est legatio, prout ejusdem Concilii, que extant Acta³ declarant.

36. Quid est autem quod Alypius sic excusat, legationem ex Numidia ob tyrones mitti minime potuisse? ait enim⁴: « Nos quidem de Numidia venimus, ego et sancti fratres Augustinus, et Possidius; sed de Numidia legali mitti non potuerunt, quod adhuc tumultu tyronum episcopi propriis necessitatibus in civitatibus suis aut impediti, aut occupati sunt, etc. » Et rursum inferius iterum de impedimento tyronum meminit. Quantum enim ex quatuor rescriptis datis hoc anno sub iisdem consulibus

Theodosio et Rumorodio colligi posse videtur: tyrones in Africa desertores militiae facti, longe latenterque per provincias grassati sunt more predonum: quos imperator, quatuor illis hoc anno datis rescriptis ad Hadrianum prefectum praetorio, comitescendos curavit. Nam sexto nonas Octobris haec post alia antea edita ita statuit⁵: « Opprimendorum desertorum facultatem provincialibus jure permittimus: qui si resistere ausi fuerint, velox ubicumque iubemus esse supplicium. Cuncti etenim adversus latrones publicos desertoresque militie jus sibi sciant pro quiete communis exercitanda publicae iustitiae indulsum. Hac tamen conditione servata, ut ab his junioribus, qui proxima inductione praesenti tempore conferuntur, supplicio temperetur, quo per provinciales infra prescriptum legibus tempus ad ea signa, quibus destinati fuerant, redhibendi sunt, ne possessores redhibitionis damna percellant, propter eos qui needium pene anspicati militiam fugerunt. Sed ut in his patientiam lenemus, ita omnes, qui ultra memoriam inductionem et nostra beneficia sanctionis castra et militiam desernere, condemnationibus obnoxios esse præcipimus, etc. » Plane hos sollicita cura compressos fuisse, quod de his nulla amplius mentio habeatur, possumus existimare. Sed ad res Concilii revertamur.

37. Hujus autem totius Africæ Generalis celebrandi conventus digna illa causa intercessit, ut in eo ageretur de invitando ad unitatem Catholicæ Ecclesie Donatistas in Africa consistentes. Meminisse debemus, jam elapsò anno, cum Anastasius Romanus Pontifex Romanae Ecclesiae precesset, haec acti tria coepit, dum idem Pontifex (ut suo loco dictum est superioris) ad hoc suis litteris excitavit episcopos Africanos: quibus (ut vidimus) in unum coemulibus, quid facto opus esset, ut quem optarent omnes, res consecutura esset effectum; decreta inter alia in eo Concilio fuit legatio ad ipsum Romanum Pontificem pro indulgentia assequenda, qua licet Donatistis ad Catholicam Ecclesiam revertentibus, eaudem quam apud suos accepissent, dignitatem retinere.

38. Concessit hoc ipse Romanus Pontifex: sed paulo post ex hac vita sublatu, et novo subrogato episcopo Innocentio, in presentem annum dilatum est ipsum haec de re congregandum Carthaginæ Generale Concilium, in quo legati Roma reversi, quæ ab ipso Romano Pontifice obtinuissent, coram omnibus significarunt: id enim ex verbis Aurelii Carthaginensis episcopi satis accipi potest, ubi inter alia quæ in Synodo prefatus est, haec habet⁶: « Jam dudum enim (sicut vestra sanctitas recordatur) habito Concilio, destinavimus fratres nostros ad transmarina legatos, quos oportuit in cœtu sanctitatis vestræ perfunctæ legationis cursum narrare ». Ita ipse.

39. Pro unitate vero Ecclesie componenda, Do-

¹ Isai. v. — ² Tom. i. Conc. et in Conc. Afr. c. 57. 58. — ³ Aug. cont. Crescon. l. iii. c. 46.

⁴ L. xi. XII. XIII. XIV. de deseritoribus. C. Theod. — ⁵ Concil. Carth. sub Innocent. pref. et Conc. Afr. c. 57.

natistisque pacis fēdere conciliandis, quid in hoc ipso Concilio decretum fuerit, idem Aurelius docet his verbis¹: « Professio vestrum omnium hoc deprop̄sil, debere unumquemque nostrum in civitate sua per se convenire Donalistarum prepositos, aut adjungere sibi vicinum unum collegam; ut pariter eos in singulis quibusque civitatibus vel locis per magistratus, vel seniores locorum convenientiam». Decretum post haec, ut de his ex Synodo ad judices littere scriberentur: necon lunc exarata est forma conventionis, qua iudicem Donalista cum Catholicis convenienter, ab omnibus servanda, ibi in Synodo recitanda. Quod el factum est, lectis in primis litteris missis ab amplissima (ut ibi dicitur) sede, nempe Apostolica urbis Romae, quibus que ab ea fuerant impetrata, nota fierent. Recitata pariter et jussione, qua quid singuli acti essent immoesceret, ipsa demum conventionis forma prescripta ibidem publicata est, qua ipsi convenire deberent Donalitas: que in hunc modum se habet²:

40. « Convenimus vos ex Concilii nostri Catholica auctoritate missi, de vesra correptione gaudere cupientes, considerantes Domini charitatem, qui dixit³: Beati pacifici, quoniam filii dei vocabuntur: et admonuit per Prophetam⁴ eliam his qui dicunt se fratres nostros non esse, dicere nos debere: Fratres nostri esitis. Hanc ergo pacificam ex charitate venienti communione nostram confennere non debetis; ut si quid veritatis habere vos arbitramini, non dubitetis assercere. Id est, ut congregato vestro Concilio delegatis ex vobis quibus causam assertio- nis vestre committatis, ut nos possimmois hoc facere: ut etiam de nostro Concilio deligantur, qui cum eis quos delegeritis constituto loco et tempore, quiequid questionis est, quod vestram a nobis separat communionem, cum pace disculpi: ut tandem aliquando, adjuvante Deo nostro, fineu veternos error accipiat, ne propter animositatem hominum infirmi nostri et ignari populi sacrilega dissensione dispereant. Si enim hoc fraterne acceperitis, veritas facile diluecet. Si autem hoc facere noheritis, diffiden- tia vestra facile immoescet». Hactenus forma, quam dicunt, conventionis.

41. Hujus plane Concilii, et decreti in eo de conventione statuti, visus est meminisse sanctus Augustinus qui interfuit, ubi agens contra Cresconium haec ait⁵: « Et quia nulli erroris eorum laquei implicati, cum quibus, ut inde liberarentur, agebamus, respondebant nobis, hoc nos cum episcopis suis agere debere, collationemque nostram se vehementer optare, ubi possent videre, quibus asserentibus superaret veritas falsitatem: in Carthaginensi toto Africa Concilio nobis placuit, ut adhibita etiam publicorum testificatione gestorum, quo posse sumus eis qui hoc flagitabant, probare desiderio eorum nos minime defuisse; vestri pacifici conveni- rentur episcopi, quisquis ab eo nostrum, qui codem

loco, in quo ille, consideret: ut per collationem nostram errore sublatu. Christiana et fraterna societate, unitate, charitate, pace frueremur: id intuentes, quia si hoc fieri vellent, adjuvante misericordia Dei, facilissime poterat, quicquid in causa nostra esset, agnoscet: si autem reconsarent, saltem diffiden- tia eorum non frustra illis, qui hoc a nobis poposcerant, appareret». Haec ipse. Sed quae conserua haec fuerint, mox subdit his verbis:

42. « Factum est; conventi sunt; recusarunt: quibus verbis, quo dolo, maledictione, amaritudine plenis, nme longum est demonstrare». Verum quid acciderit Possidio convenienti Crispinum ejusdem civitatis, cuius ipse erat, parvis lamen Donalifarum episcopum, ex quo pariter quid reliquis Catholicis responsum a Donalista episcopis fuerit, possumus intelligere, a S. Augustino accipe. Ait igitur⁶: « Interea Crispinus Calamensis vester episcopus a Possidio collega meo in eadem civitate apud Acta conventus, ad Concilium vestrum primo distulerat, pollicens cum collegis suis ibi se visum, quid respondere deberet. Deinde post non parvum tempus, repetita conventione, rursum apud Acta respondi», ista scilicet: « Verba viri⁷ peccatoris ne timueris. Et iterum: In aures imprudentis cave ne quicquam dixeris: ne, cum audierit, irridet sensatos sermones tuos. Postremo hanc responsionem meam Patriarchali sermone definitio⁸: Recep- tant a me impii: vias eorum nosse nolo». Hactenus recitata ab Augustino verba Crispini, apud Acta proconsularia scripta; quam vero turgida, et quam inflato corde, animoque tumentu prolatu! Unde idem S. Augustinus: « Hanc, inquit, ejus responsionem cum docti indoctique riderent, quippe hominis dicen- tis verba viri peccatoris se non timere, enī respon- dente minime auderet, etc. » expendit ejus respon- sionis sententias singulas, quas in omnibus os- fudit prorsus faluo esse homine dignas.

43. Sed qui verbis causam agere diffideret Crispinus episcopus Donalista, armis eam prosequi satius judicavit. Sed quoniam modo per alios id perfecerit, ita subdit Augustinus⁹: « Cum ergo ista responsio a multis intelligetur, multis etiam demonstretur quantum inanis esset, quantum attinebat ad causam; quam vero amara et maledicta, quod non pertinebat ad causam: atque ita ejus, sicut apud vos habetur, doctissima annosilas, histero contra stante lyrone, nihil adversum veritatem posse videretur: subito post paucos dies iter agenti Possidio, aliis Crispinus ejus presbyter, et (ut perhibetur) propinquus, fecerit insidias armatorum: in quos prece jam noster inciderat, nisi eis prospicere atque muniti, ad quemdam fundum fugiens, diverlisset; ubi ille nihil auderet, vel non pravaleret; vel si quid etiam fecisset, negare non posset. Quo comperio, continuo consecutus est tanta cæcus insaniam, ut jam latere, turpe arbitraretur.

¹ Apud Conc. Afr. c. 58. — ² Ibid. c. 59. — ³ Matth. v. — ⁴ Ies. LXVI, secundum Ixx. — ⁵ Aug. cont. Crescon. I. III. c. 45.

⁶ Aug. cont. Crescon. I. III. c. 46. — ⁷ Matth. II. — ⁸ Prov. XIII. — ⁹ Aug. cont. Crescon. I. III. c. 46.

Tunc dominum, in qua cum suis se Possidius inclusarunt, sepire armatis, lapidibus circumtundere, ambire dammis, aditum ex omni parte moliri. Quae vero aderat incolentium multitudo, membrum periculi sui, si in eo loco aggressum tantum facinus impletur: partim illum deprecabatur, ut parceret, quem resistendo non audebat offendere; partim vero ignes suppositos extinguebat: cum ille nihil segnitus septis fervidus atque inexoratus instaret. Cessit aliquando ictibus janua: ingressi sunt, sauciatisque eade jumentis quea in inferiore domus parte conpererant, de superioribus episcopum deposuerunt, afflentes plagis et contumelias. Ubi ne gravius savirent, intercessit ipse Crispinus velut alii rogantibus flexus, quorum non tam videbatur in ira sua curare depreciationm, quam in facinore testimonium fornildare.

44. « Hæc postquam nota facta sunt in oppido Calamensi, expectabatur Crispinus episcopus vester, quemadmodum in suum presbyterium vindicaret. Accessit etiam protestatio municipalibus Gestis expressa, cuius vel timore vel pudore cogeretur exercere Ecclesiasticam vindictam. Quod cum omnino contemneret, tantusque fieret vestrorum tumultus, ut quia veritati predicandæ respondere non poterant, rinerâ clausuri putarentur, in quo vero etiam cernerentur: leges, qua non deerant, sed quasi deessent, in nostris manibus quiescebant, adversus Crispinum episcopum vestrum commotæ sunt, magis ut nostra mansuetudo demonstraretur, quam ut illorum puniretur audacia. Neque enim aliter immotesceret, quid adjutorio Christi Ecclesia in suos inimicos posset, et nollet; non seemndum haereticam præsumptionem privato favore Circumcellionibus sevientibus, sed secundum propheticanam veritatem jugo Domini Dei subditis regibus. Exhibitus igitur Crispinus, et quod se esse prœonsuli querenti negaverat, facillime convictus haereticus, decem tamen libras auri, quam mulctam in omnes haereticos imp. Major Theodosius constituerat, intercedente Possidio, non est compulsus evolvere. Qua mitissima sententia non contentus, nescio quo consilio, quod displicuisse vestrâ omnibus diebatur, ad ejusdem Theodosii filios provocandum putavit. Acceptatum est: rescriptum est: quid aliud, nisi quod pars boni jam sciret se ad illam penam aurariaam cum ceteris haereticis pertinere? cum quibus propter communionem talis persecutionis aut communem se deputet habere justitiam; aut si non deputat, non se ideo jaet justam, qua ea poena coercetur, qua coerceri et eas haereses videt, quas concedit iniustas ». Hæc Augustinus, qui subdit de aliis ab imperatoribus datis in eosdem legibus, de quibus suo loco agemus.

45. Vides ex his omnibus quam preter expectationem acciderit, ut Donatistæ, qui publicis Actis ad ineundam pacem atque concordiam per Catholicos episcopos vocarentur, non tantum non consenserint, sed acerbius exasperati longius resilierint. Verum neque propterea pro ipsorum salute agere

prætermisere Catholici: sed ad multam collationem legibus imperatoris compelli eos, apud eosdem principes procurarunt, impestraruntque: quando autem id factum sit, suo tempore dicturi sumus. Agit de iisdem jussionibus S. Augustinus¹ in Epistola ad eundem Crispinum data, cum ille jaclaret, se velle de summa questionis cum ipso Augustino disserere: idemque hæc eadem de Possidio recentet² in Epistola ad Donatistas. Narrat eadem et ipse Possidius³ in Vita sancti Augustini, ubi et subdit de habita cum Crispino publica disputatione ad convincendum eum esse haereticum: ait enim:

46. « Memorabilis Augustino antistite omninomodo instante, ad controversiam ambo ipsi Calamenses episcopi venerunt, et de ipsa diversa communione tertio conflictu secum egerunt, magna populorum Christianorum multitudine cause exitum apud Carthaginem et per totam Africam expectante. Atque ille Crispinus proconsulari et libellari sententia est pronuntiatius haereticus. Proque illo apud cognitorum Catholicus episcopus intercessit, ne auraria mulcta exigerebatur: ei est beneficium imperatum. Unde cum ingratis ad piissimum principem provocasset: ab imperatore relationi debitum est responsum solutum, et consequentum præceptum, nullo prorsus loco Donatistas haereticos esse debere, et eos ad jura legum omnium contra haereticos latarum ubique teneri debere. Ex quo et judex propter officium, et idem Crispinus, quod minime fuerat exactus, præcepti sunt denas auri libras fisci iuribus inferre. Sed profinus opera data est per Catholicos episcopos, præcipue per sancte memoriae Augustinum, ut illa omnium condemnatio, principis dimitteretur indulgentia: et, Domino adjuvante, perfectum est: qua diligentia et sancto studio multum crevit sancta Ecclesia ». Hucusque Possidius: in quibus quidem enarrandis, summe animi moderationis, et Christiane modestiae specimen edidit; tum quidem primo cum de motilitionibus Donatistarum in Augustinum, deque ipso Crispino Calamensi episcopo sermonem texens; de his qua ipse ab eo passus sit, cum rem gestam recenseat, nomen tamen suum silentio penitus (ne sua facta predicare videretur) olvolutum reliquit: tum etiam quod agens de publica disputatione triuana, qua Crispinus est convictus haereticus, nomen suum pariter prorsus retinet; adeo quod nisi S. Augustinus suis scriptis aperisset, id praestitum a Possidio, penitus remansisset obscurum.

47. De Crispino rursum illa est Augustini querela, quod in fundo ad imperatores pertinente relapfizasset invitâ octoginta ad fundum ipsum spectantes personas Catholicæ communionis. Porro causam istam Crispini ad annum post sequentem perductam esse, certo argumento est rescriptum aduersus ipsum Crispinum et alios Donatistas ut haereticos auraria mulcta obstrictos: quod datum

¹ Aug. ep. CLXXII. — ² Aug. ep. LXXXI. CLXVI. — ³ Possid. in Vita Aug. c. 12. — ⁴ Aug. cont. lit. Petri I. n. c. 88. et ep. CLXXIII.

habetur sub consulatu secundo Stiliconis cum Anthemio, sive se habet¹:

« Donatistae superstitionis hereticos quo cumque loci vel fatentes vel convictos legis tenore servato, penam debitam absque dilatatione persolvere decernimus. Dat. VI id. Decembris Raven., Stile. II et Anthemio coss. » Quid præterea humanitatis a Catholicis episcopis per publicam legationem tunc declaratum fuerit. S. Augustinus in Epistola ad Januarium post recensita haec de Crispino et muletianis in Donatistis tanquam hereticis ab imperatore decretam, ad postremum addit²: « Ex Concilio autem nostri episcopi legatos ad comitatum miserunt; qui impetrarent, ut non omnes episcopi et clerici partis vestrae ad eandem condemnationem decem librarum auri, que in omnes hereticos constituta est, tenerentur; sed hi soli, in quorum locis aliquas a vestris violentias Ecclesia Catholica pateretur. Sed cum legati Romanam venerunt, jam eicatrices episcopi Catholici Vagitanii (Pagitanii) horrendæ, et recentissimæ imperatorem commoverant, ut leges tales mitterentur, quales miserunt, etc. » Sed quoniam post sequentem annum haec contigisse probabantur; quomodo se habuerint, suo loco dicturi sumus; haec modo satis de his quæ spectant ad Crispini causam, quia a Possidio hujus auctoritate Concilius conventus est.

48. Sed et tunc qui Hippone regio erat Proculianus Donatistarum episcopus, eadem item ex causa a S. Augustino conventus est, ut ipse testatur Epistola clericorum Hipponeum ad Januarium, cum de eodem hoc ipso Concilio his verbis³ agit: « Nec tamen de his injuriis, et persecutionibus, quas Ecclesia Catholica in regione nostra tunc pertulit quas superius recensuimus, imperatoribus conquestus est episcopus noster. Sed facto Concilio, placuit ut pacifice conveniremuni; quo, si fieri posset, haberetis inter nos collationem, et errore sublatu, fraterna charitas pacis in vinculo latetaretur. Et in ipsa conventione quid Proculianus primo responderit, quod Concilium facturi essetis, et alias, et illuc visuri quid respondere deberetis: deinde quid postea, cum propter suam promissionem de uno conventus esset, Actis expresserit, refutans pacificam collationem, ipsa Gestæ instruant gravitatem tuam ». Haec clerici Hipponeenses. Exat Epistola ipsius Augustini ad eundem Proculianum ad eandem pacificam collationem pluribus invitantis: quam vero blandis ad durissimum quoque et emolliendum compositis verbis usus tuerit, ipsa Epistola indicat, cui hujusmodi titulum affivit: « Dominio honorabilis et dilectissimo Proculiano ».

49. At quid de ceteris? Sane quidem sicut Crispinus Possidius, et Augustinum Proculianus, ita reliqui Donatistarum episcopi invitantes ad mutuam collationem pacificamque conventionem Catholicos episcopos contemporaverunt. Nam ad eos scribens ipse, haec in eisdem exprobrat⁴: « Vestri episcopi conventi a nobis, nunquam nobiscum pacifice conferre voluerunt, quasi fugientes cum peccatoribus loqui. Quis ferat istam superbiam? quasi Paulus Apostolus non contulerit cum peccatoribus et cum valde sacrilegis ». Sed et eisdem addidisse minas, idem ibi superioris tradit, ubi ait: « Mandaverunt nobis quidam presbyteri partis vestrae, dicentes: Recedite a plebis nostris, si non vultis ut interficiamus vos ». Cavebant enim ne Catholici episcopi miserent cum plebe sermones, quam sciebant ejusmodi collationem vehementer exopare. De his enim illa sunt ejusdem Augustini verba: « Quam multi vestrum, et forte omnes aut pene omnes dicere soletis: O si in unum locum convenient, ut illis disputationibus veritas appareret, etc. » Sed quod ad eos convertendos ad Ecclesie veritatem via hec interclusa esset, litteris tum privatis, tum publicis ad eos allieciendos Augustinus egit, quæ hactenus existant⁵. At de his modo satis.

50. *Bellum adversus Alaricum, Gothorum regem, Urbi iuhantem, qui a Stilicone vincitur.* — Jam postremum ad res Romanas oculos converlamus. Hoc ipso anno, qui precessit sextum Honorii consulatum, Alarius rex Gothorum magno comparato exercitu descendens in Italiam, apud Pollentiam vincitur a Stilicone: id quidem hoc anno accidisse colligitur ex Claudio et alii, ut inferius patebit. Ex quibus corrigendum sit Cassiodori Chronicon, ubi anno superiori ponitur, et inversa sententia, Stilico habetur a Gothis fuisse superatus. Estuhab Alarius desiderio potinunda Urbis, semper id animo et ore versans. Quamobrem justo timore percussi Honorius, et qui in Urbe erant senatores, ad avertendam imminentem cladem, novis meniis Romanum circumdant: de quibus Claudianus his versibus⁶:

Adebat pulchrum nova menia vultum,
Audito perfecta recens rumore Getarum.
Perfectique opibus decori humor; et vice mira
Quam pax intulera, bello discussa senectus.
Erectis subtilis turres, cunctisque coepit
Septem continuo montes juvencere muro.

Exstat de ejusmodi erectione murorum vetus inscriptio super Portuensem portam Transtiberim, quæ sic se habet⁷:

S.	P.	R.
IMPP. CÆS. DD. NN. INVICTISSIMIS. PRINCIPIBUS. ARCADIO ET.		
HONORIO. VICTORIBUS. ET. TRIUMPHATORIBUS. SEMPER. AVGG.		
OB. INSTAURAVOS. ERBI. ETERNE. MUROS. PORTAS. AC. TURRES.		

¹ L. XXIX, de hac et C. Iacob. — ² Aug. ep. LXVII. — ³ Aug. ep. CLXVI. — ⁴ Aug. ep. CLXXI. — ⁵ Claud. sexto Honor. Consul. — ⁶ Apud Smel. pag. 8. n. 1.

⁷ Aug. ep. CLXVI. — ⁸ Aug. ep. CLXXI. et CLXXI. — ⁹ Claud. sexto Honor. Consul.

EGESTIS. IMMENSIS. RUDERIBUS. EX. SUGGESTIONE. V. C. ET.
INLUSRIS.
MILITIS. ET. MAGISTRI. UTRIUSQ. MILITIE. STILICHONIS. AD. PER-
PETUATEM. NOMINIS. EORUM. SIMULACRA. CONSTITUTI
CURANTE. FL. MACROBIO. LONGINIANO. V. C. PREF. URBI
D. N. M. Q. EORUM.

Nomina vero Stiliconis et Fl. Macrobi abrasa extant : ita tamen ut legi possint : eis autem id acciderit, dicemus suo loco.

51. Ad hujusmodi quidem murorum Urbis constructionem allusisse videtur S. Paulinus Nolani in Natali octavo S. Felicis, quod hoc anno ex more eccepsit : ubi immensis universae Italie ex Barbaris periculum invocatione ejusdem sancti antevertere conatus, ita de muris :

Fidant legionibus illi,
Perfugioque parent reparatis mœnia murs,
Nulla salutiferi quibus est fiducia Christi.
Nos Crucis invicta signum et confessio munis.

Et paulo post :

Nunc opus adjutore Deo ; solusque timendum,
Quo sine et arma cadunt, per quem firmantur et arma.
Ipse intra muros turris tibi, qui sine murs
Murus erit, etc.

Subditum exemplum de Hierico civitate, que licet fortissimis undique cincta muris esset, sonitu tantum tubarum absque aliis armis ipsi solo tenuis prostrati sunt. Quod igitur reliqua civitates Italie, ac potissimum que vicinæ Urbi essent in Campania, et inter alias Nola, viderent ipsam Urbem timore concussam, cum nova mœnia fabricaret, vehementiori formidine tenebantur. Quamobrem idem S. Paulinus illud occidens in Natali S. Felicis carmen, in Deo habendam esse fiduciam (sic erigens civium animos) hortatus est, dum illi mesto vultu festum agerent diem : cum aliquo doceat, nec quidem si captivi a Barbaris tenerentur, cessandum esse a sanctorum martyrum celebratione festorum ; nam ait :

Hunc ego, si Geticus agerem male subditus armis,
Inter et innites celebrarem latus Alanos.
Et si multijuge prement mea colla catena,
Captivis animum membris non jungeret hostis.

Paulo vero post :

Nunc igitur quamvis varia vaga fama per oras
Terrificis pavidas feriat rumoribus aures :
Nos tamen in Domino stabili fiducia Christo
Roboret, et recto fixis pede mentibus armet :
Nec pavor ater in hanc obducat nobilia lucem,
Quam Deus aethero Felicis honore serenat,

Sed haec ipse pluribus ; tu eum consule, ut discas
quanta sancti essent alacritate ad celebrandos festos
dies sanctorum martyrum ex antiquo Catholice
Ecclesiae instituto, quamque idem fiduciam in im-

minentibus periculis conceipere solerent de sanctorum auxilio. Sed jam ceptam proseguamur historiam.

52. Qui autem tanli huius belli historiam fuerit prosecutus, præter Clodianum, invenimus neminem : ipse enim quarto libro de Bello Getico victoriam Stiliconis contra Alaricum hoc anno partam egregie prosecutus est. Obtinuit eam Stilico in agro Pollentino, cum ille formidoloso exercitu aggressurus Urbem, se immitteret in Italiam. Nonnullum trigesimum agebat annus, ex quo idem Alaricus cum Gothis suis transierat Istrum, et post diversarum provinciarum clades invaserat Græcas, et ad Illyricum usque descendebat : sed audens majora, inhiabat in Urbem ipsam. De tempore idem Clodianus ex ipsis verbis his versibus¹ :

Si numero non fallor, ait, trigesima currit
Bruma fere, rapidum postquam transalpinus Istrum,
Romanaque manu tautus eludimus annis.

Dixit Clodianus : « Trigesima currit bruma fere » ; satis indicans, nondum fuisse annos triginta ab egressu Gothorum : quem cum contigisse dixerimus sub consulatu Valentis quinti, et Valentiniiani Junioris, anno Christi trecentesimo septuagesimo sexto ; hic annus numerandus erit vicesimus septimus ab eorum ingressu.

53. At quod ad Alaricum spectat, diu multumque Barbarus Romanam invadere conceperat animo : nam et apud eundem idem Alaricus² :

Quid mihi nescio quam proprio cum Tibride Romanam
Semper in ore geris ?

Et inferius idem :

Rumpe omnes, Alarice, moras : hoc impiger anno
Alpibus Italie rupibus penetrabis ad Urbem.

Occurrente autem illi cum Romano exercitu Stilicone, certatum apud Pollentiam in Liguria civitatem, ubi Gothorum exercitus a Romanis vicius est, fuga lapsu cum suis comitibus Alarico : de qua victoria idem Clodianus his versibus :

In quoque dea Romana repenlit,
Quicquid ferdens acies anisimus annis.
O celebranda mili cunctis Pollentia saeclis :
O meritum nomen felicibus apta triumphus !

Ceterum præviis Crucifixi signis tantam partam

¹ Claud. de bell. Getic. l. iv. — ² Ibid.

fuisse Christi ope victoriam, Prudentius adversus Symmachum agens, ita cecinit¹:

Dux agimus, impernque
Christopotes nobis juvnis ful, et comes ejus
Mipre parens Sliovic : Deus natus Christus utriusque.
Hujus adoratis altanibus, et Cruce fronte
Inscripta, cecrone tuba : prima hasta draconis
Præcurrit, qua Christus apicum sublaminor effett (sublaminor officit).
Illi terdens gens exstribus annis
Pannorum prænas tandem delata repedit / peperdit
Corpora famosa olim dñata rapimus
In canibus congesta puerit : mūrabi seors
Posteritas sarcis inhumata cadavera late,
Quo Prudentius texerunt ossibus agos

Hec Prudentius, quem post haec libros illos adversus Symmachum elaborasse, exploratum omnino rediditur.

34. Sed plane justa post detectos dolos et insidiias Stiliconis fuit omnium illius temporis scriptorum querela; nimis prodilione ipsius, Alaricum Romano vallatum exercitu, permisum tunc abire

liberum, resumere vires, et iterum adversus Romanos pugnare, et vincere. At qui Christi nomine invictus erat exercitus, præposito postea illi duce Ethnico, turpiter est paulo post superatus, ut Orosius his verbis insinuavit¹: « Taceo, inquit, de Alarico rege cum Gotis suis sepe victo, saepèque concluso, semperque dimiso : taceo de infelicibus illis apud Pollentiam gestis. Cum barbaro et pagano duci, hoc est, Sauli summa belli commissa est, cuius improbital reverendissimi dies et sanctum Pascha violatum est, cedentique hosti propter religionem, ut pugnarct extortum est. Cum quidem ostendente in brevi iudicio bei, et quid favor ejus posset, et quid ultio exigeret, pugnantes vicinus, victores vieti sunus ». Et inferius² de Stilicone prodilore iterum: « Alaricum, cunctamque Gothorum gentem pro pace optima, et quibuscumque sedibus suppliciter et simplicer orantem, occiso federe sovens, publice autem et belli et pacis copia negata, ad terendam terrendamque Rempublicam reservavit ». Hec Orosius. Sed jam sequentis anni res gestas prosequamur.

¹ Prud. I. II. adv. Symmach.

¹ Oros. I. vii. c. 37. — ² Idem Oros. I. vii. c. 38.

Anno periodi Graco-Romanæ 5896. — Iesu Christi 403. — Innocentii pape 3. — Arcadii 21. et 9. Honorii 11. et 9. Theodosii Jun. 2.

1. *Consules.* — Coss. *Theodosius Jun.* Aug. et *Fl. Rumoridus*. Theodosii consulatus juxta primam consulatum Cesareorum regulam: *Rumoridus* vero, qui in inscriptione Reinesiana in Syntagmate *Fl.* dictatur, in Occidente creatus. Divus enim Ambrosius in Epist. ad Eugenium tyramnum docet, eum magisterium militum sub Valentimiano II gesuisse, et Paganum religione fuisse.

2. *Dirus Chrysostomus in Synodo ad Quercum deponitur.* — A mm. 1 ad 30. Occasione divi *Chrysostomi* magnus hoc anno Constantinopolis tumultus excitatus, schismatische in Ecclesiam invectionum ob *Eudoxium* olim in sanctum anfiteatorem, quod Orationem habuisset ad populum, que omnium generaliter innumeris vituperationem continebat. Angusta enim illam sibi confundebat pectora, curavit ut *Synodus* adversus eum convocaretur, ad quam « præcipue nō confluere, qui Ioanni varus de causis erant indensi », inquit Socrates lib. 6, cap. 15, et pluribus prosequitur Baronius, qui perpetuam faciem imm. 17 et seqq. dubitat de fide Actorum conventuali ad *Quercum* adversus divum Chrysostomum celebrati, que representat Photius in Biblioth. Cod. lxx, quod pleraque, inquit, ab aliis scriptoribus commemorata, in illis omissa sint. Verum, ut ait Huetius lib. 2 Origenianorum cap. 4, Sect. 2, num. 17, non attendit illustrissimum Cardinalis, eximia quedam tantummodo selegisse Photium et in Myriobiblio retulisse; plurima vero consulto pratermissee. Sua ergo Actis illis servetur auctoritas, quod validiori ratione Baronii conjectura torquatur. Ea Acta a Bino in Collectione Conciliorum emissa Labbens jure merito restituenda censuit, et Baluzus in sua Conciliorum Editione huius Synodi Historiam texuit, ab auctore conscriptam, qui tum assidens erat divo Chrysostomo, a *Palladio* nimirum episcopo Helenopolitanu, cuius Dialogum de Vita Chrysostomi nunc habemus sacram et integrum beneficio Emerici Bigotii. Baronius num. 19 haec verba ex illis Actis referit: « Deinde iterum acensavil Acacius Heraclidem, ut Origenianum, et qui abstinuit a sanctissimo Epiphanius episcopo, neque in oratione communicavit illi, neque in convictu. Dedit etiam idem Acacius libel-

hum adversus Chrysostomum talia continentem ». Sed inciderat Cardinalis doctissimus in codicem Photii mancum et imperfectum : unde etiam aliqua omisit que supplenda sunt ex Actis hujus Synodi, que extant ex Photii Bibliotheca tom. II Concil. Praeterea loco laudant, *Acacius* corruple legitur pro *Isarcio* : in Graeco enim utrobique habetur *Isarcos*. Ad haec ipsum Photius errat, quando *Isaacion* episcopum vocat, cum ex Palladio citato constet, hunc fuisse tantum monachum et presbyterum.

3. *Dicitur in exilium*. — Divus Chrysostomus in Epistola anno sequenti ad Innocentium papam scripta ait : « Et profundo jam vespera, cum plebs omnis nos lamentatione miserabiliter prosequieretur, tractus in medio civitatis, et violenter abductus, injectusque in navim, noctu navigabam, quia Synodus ad istud judicium vocare volueram ». Quibus verbis in iuxta Baronius num. 25, Socratem lib. 6, cap. 15, mendacia arguit, quod scriperit : « Joannes tertio post damnationem die ultiro se ipse tradidit, in scia populi multitudine. Cavebat enim ne ipsius causa tumultus excitaretur ». Verum, ut animadvertisit Valesius in Notis ad locum illum, si verba Socratis attentius expendantur, ea nequaquam a Chrysostomi narratio dissentiant. Nam Socrates tantum ait, *Chrysostomum* circa meridiem sese ministris imperatoris tradidisse, qui, ut ex ejusdem Chrysostomi verbis intelligimus, eum usque ad vesperam definire sub custodia, quo sub noctem abduceretur in exilium. Qui itaque ultiro se circa meridiem tradiderat, noctu violenter in navim abductus est.

4. *Ex exilio recocatur*. — Chrysostomus paulo post imperatoris jussu ex exilio revocatus est, cumque rogaret populus, ut in episcopali cathedra sedaret, ac pro more solito pacem apparetetur, repousit : « Id judicium decreto fieri debere, et oportere ut ii, a quibus condemnatus esset, mutata sententia ipsum absolverent », ut referi Socrates citatus cap. 16. Sciebat Chrysostomus in Concilio Antiocheno anno CCCXI habitu hoc decretum factum esse : « Episcopus de Synodo depositus, si sacra celebrare ausus fuerit, redeundi potestatem non habet ». Quare nolens sedem suam recuperare sine majoris Synodi iudicio, ut canonem Antiochenum, quemcumque sensu exponeretur, observasse videretur. Tandem ad preces populi acquievit. Porro Synodus ad *Quercum* circa mensem Iulium habita, ut ostendit Baronius ex Palladio num. 29. Idem Palladius scribit, duos tantum menses Joannem pacifice egisse : « Post duos iterum (scilicet menses) a plaga inficta modice respirantes, secundo adversus Joannem tremunt », post duos scilicet menses a terra motu, qui post eius depositionem contigit; quid postea adversus *Chrysostomum* praesulnum, anno sequenti exponeamus.

5. *Synodus Carthaginensis adversus Donatistas celebrata*. — A num. 35 ad 50. Theodosio et Rumorido coss. VIII kal. Septemb. habitum Carthagin-

nense Concilium, et octo capitula in eo condita, inter quae illud fuit, ut solemnii instrumento provocarentur Donatista ad reddendam in publica collatione sue defectionis rationem : sed hanc conditionem communis consilio indignis modis Donatista recusarunt. Quare Augustinus Epistolam lxxvi, quae alias erat cxxxi, laicis ejusdem secte scripsit, ut ex hac sursum episcoporum declinatione suspectam cause sua justitiam tandem habere disserent. Sed hic non sletere Donatista; *Crispinus* enim Calamensis episcopus *Possidum* ejusdem civitatis catholicum episcopum sic insectatus est, ut is vix fuga saluti sua consulere potuerit. Ob haec et alia facinora *Crispinus* in iudicium vocatus multelatus est a proconsule, qui rogatu Possidii puerula remissa, imperatorem appellavit, qui eamdem multam ipsi caelerisque Donatistis clericis inflixit, ut pluribus narrat Baronius ex Augustino lib. 3 contra Cresconium cap. 46, et ex Possidio in Vita Augustini cap. 12.

6. *Alarius anno cd in Italianum intravit*. — Ad n. 50 et seq. Jornandes lib. de Rebus Gothicis, postquam narravit, Gothos Alaricum regem sibi constituisse, ait : « Mox ut ergo antefatus Alarius creatus est rex, cum suis deliberans, suasit eos suo labore querere regna, quam alienis per otium subjacere : et sumpto exercitu, per Pannonias, Stilicone et Aureliano coss., et per Sirmium dextro latere, quasi viris vacuanis, intravit Italianum : nullo penitus obstante ad pontem applicuit Condiniani, qui tertio milliariorum ab urbe erat regia Ravennae ». Ubi Jornandes uno tenore refert, quae ab anno CCCLXXXII, quo *Alarius* dictus est rex, usque ad annum cd inter Gothos gesta sunt. Ille brevius narrant Prosper et Cassiodorus in Chronicis ad consulatum Stiliconis et Aureliani anno cd gesum. Tum ad consulatum Arcadii V et Honorii V, seu ad annum cd Prosper scribit : « Adversus Gothos vehementer utrinque potentiae partis clade pugnatum est ». Idem ad eum annum referunt Cassiodorus et Jornandes citatus, qui aiunt, pugnam habitan esse *ad Pollentiam*, quod oppidum erat Liguria apud Tararum fluvium, nunc excisum. Sed genti sua uterque nimium favens Gothos victores extitisse scribunt. Pugnatum fuisse die Paschatis, qui anno elapsu in diem vi Aprilis incidit, Orosius lib. 7, cap. 25 insinuat, dum ait : « Taceo de infelibus illis apud Pollentiam gestis cum Barbaro et Pagano duce, hoc est, Saule, cui summa belli commissa est, cuius improbitate reverendissimi dies, et sanctum Pascha violatum est : cedentique hosti propter religionem, ut pugnaret, exortum est, etc. » Alia postea prolia habita iam *Hastarum*, que urbs est Liguria, quam *Verona*, ut prodit Claudioius in sexto consulatu Honorii, ino et in aliis oppidis, ut tradit Jornandes citatus. Ad hoc bellum refert Gothofredus legem 15 Cod. Theod. *De tyronibus*, qua honorarii tyrones iudicii fuere. Quae lex anno superiori emissia. Refert etiam ad hanc Gothorum irruptionem leges ejusdem Codicis 11, 12, 13 et 14. *De desertoribus* datas,

parlim ut latrociniis Honorius imp. occurreret, partim adversus Gothorum irruptionem, quemadmodum et legem 13 ejusdem Cod. *De agentibus in rebus*, latam ad tyronum indictionem. Quae omnes leges hoc anno emissae indicant currenti anno bellum adhuc durasse.

7. *Pugna habita ad Pollentiam anno cdi.* — Baronius num. 50, ut hanc irruptionem ad hunc annum referret, motus est his versibus Claudiani de bello Getico num. 485, ubi unum ex Alarici dubibus ita loquentem inducit :

Si numero non fallor, ait, trigesima currit
Bruma fere, rapidum postquam transvans Istrom.
Romanaque manu' tidis cludimus annis.

quibus indicari arbitratur Baronius, nondum huius annos triginta ab egressu Gothorum, quem confidisse putat anno Christi ccclxxvi. Addit, Ammianum lib. 30, scribere Gothos transmissos Istro invassisse Thracias anno ccclxxxiii, et si addantur triginta, plenum hunc ipsum annorum numerum a Claudio signatum inveniri. Verum Claudianus annos illos triginta, ab anno ccclxxxiii deducit, eosque utrinque incompletos intelligit, quod ut magis exprimat, ait : « Trigesima currit bruma fere ». Infra vero num. 630 adverbium illud omittit.

unoque die Romana rependit,
Quidquid terdens acies annis annis.
O celebranda mihi enetis Pollentia saeclis !

Idem habet Prudentius adversus Symmachum agens,

Ilic terdens gens exitibilis annis
Pannoniae penas tandem delata repedit.

Gothi itaque Danubium primum trajecere anno Christi ccclxxvi, ut eo anno ostendimus, et ex Laudatis Claudio, ac Prudentii versibus confirmatur. Ab eo autem Christi anno ad eam anni triginta nondum completi fluxere, ideoque uterque poeta confirmat quod Cassiodorus et Prosper citati tradidere, anno scilicet superiori Gothos inter et Romanos ad Pollentiam pugnatum.

8. *Romanî anno cō nova mōnia adficiant.* — Alterum argumentum deducit Baronius ex erectione murorum urbis Romae ad avertendam imminentem cladem Alarici, de quibus novis membris loquitur Claudio. *De sexto consulatu Honorii*, extatque Roma vetus inscriptione recitata a Baronio, in qua dicitur eam murorum instauracionem factam esse *Curante Fl. Macrobo Loginiano V. C. præf. Urbis*. Ait denique Baronius, sanctum Paulinum in Natali vii sancti Felicis affundere ad hanc murorum urbis constructionem; quod quiudem verum est : cum Paulinus inter alia de Deo scribat :

Ipse intra muros turris ibi, qui sine mōni
Murus erit.

Et certe illud Natalitium in medio belli tumultu, et incursionum Barbarorum, et nominatim *Gothorum* metu conscriptum esse, ejus lectio manifeste ostendit. Sed cum primum carmen Natalitium Paulini ad annum trecentesimum nonagesimum quartum pertineat, ut jam suo loco diximus ; Natalitium carmen viii scriptum est die xiv Januarii festo sancti Felicis sacra anni quadragesimae primi ; ideoque Gothorum irruptio et murorum urbis Romæ instauratio pertinent ad annum quadragesimum. Imo ex hoc Natalitio carmine, quod a prefato anno removeri non potest, liquet primum cum anno trecentesimo nonagesimo quarlo alligandum esse. Si enim conveniret in annum ccxcii, ut contendit Baronius anno ccxcvii, num. 14 et alibi, octavum cecinisset Paulinus mense Januario anni quadragesimi, sive Romani anno ccxcix sibi ab Alarico timmisset, et ad eum reprimendum nova menia construxisset; cum tamen eo anno nondum Romani sibi non metuerent ab eo. Ex octavo itaque sancti Felicis Natalitio aliorum chronolaxis pendet, patetque Baronium contra principium a se statutum hoc carmen in praesentem annum distulisse.

9. *Gothicae irruptionis meminit Paulinus in Natalitio vii sancti Felicis.* — In eo terrore alii in legionibus confidebant, inquit Paulinus in illo carmine viii, alii vero in civitatum arcibus, quarum expedite reedificati erant muri, cum ipse ad defensionem signum Crucis et sancti Felicis tutelam solum adsciebat. Itaque bellum quod omnes formidabant, nihil Paulino obui, quin solito more hujus sancti confessoris festum, sicut pacis ac letitiae diem celebraret; tantummodo orationi ferventius quam tranquillo tempore vacavit.

Credite, non armis, neque viribus esse timendos
Allophyli populos; quos propter criminis nostra
Offensi movere tra Dei, ut formidine mortis
Excite ad eternam vita torpencia corda.

10. *Paulinus fit episcopus Nolanus.* — Hoc vel sequenti anno idem Paulinus episcopus Nolanus renuntiatus est; Epistolam enim xxxvii, alias xxvii anno sequenti dedit ad *Vetricium* episcopum Rotomagensem, cuius epigraphe est : *Vetricio unanimo fratri Paulinus*, ut in codicibus tam editis quam Ms. legi asserit Le-Brunus in Vita sancti Paulini cap. 50. Quod si Paulinus episcopus tunc non fuisset, *Vetricium* fratrem non appellasset. Præterea Pelagius Haeresiarcha apud Augustinum lib. de Gratia Christi cap. 35, ubi recitur fragmentum ejus Epistola ad Innocentium papam initio anni cxxvii datur, ait : « Legant illam Epistolam, quam ad sanctum virum Paulinum episcopum ante duodecimi fere annos scripsimus ». Ubi si Pelagius annos illos completos numeret, Epistola illa ad Paulinum anno eoy scripta. Ante presentem annum Paulinus episcopus esse non potuit; cum certum sit, *Paulum* ejus decessorem annis cdi et cdi. Ecclesiam Nolanam revisse. Paulinus enim in Epistola xxxv,

alias xii ad Severum data Basilicam recens conditum sancti Felicis confessoris Nolanii describit, et epigrammata eidem a se inscripta mittit. In uno vero illorum num. 15 recitato, canit :

Plebs gemina Christum Felicis adorat in aula,
Paulus Apostolico quam temperat ore sacerdos.

Quare *Paulus*, quem Paulinus *Sacerdotem*, ut episcopi tunc nominabantur, et quem mox vocat *Antistitem*,

Paulus in aeternos antistes dedicat usos,

Nolanum Ecclesiam administrabat, quando Basilica illa aedificata, et a Paulo dedicata. Eam vero dedicationem, vel anno cccc vel currenti peractam, eodemque cam Epistolam ad Severum datam, demonstrat Carmen Natalium x de sancto Felice, die xiv Ianuarii anni a Paulino scriptum, cum verso 185 haec habeat :

Namque hodie his eam geminata novatio comit,
Dum gemina antistes gerit illuc numerus Christi :
In geminos aditum venerabilis dedicat usus (1).

11. Rejicitur Sententia Chiffletii. — Chiffletius in Paulino Illustrato part. 2, cap. 12 et seqq. contendit, *Paulinum* vergente anno cccxcvi, aut ineunte cccxcvii Nolanis episcopum datum fuisse, et huic dignitatis vestigium extare in Natali iv sancti Felicis anno cccxcvii a Paulino edito.

Anna vota mibi reueant, simul annu lingue
Debita, natalis tuus, o charissime Christo
Felix, natalis proprio mibi caror, in quo
Quamlibet inueniuntur sunt gaudia publica turbis,
Est aliquid speciale tuis ; quod nos tibi Christus
Esse dedit, viles caro largitus amico.

Quos versus Chiffletius de Paulini in episcopum

Nolannum assumptione interpretatur. At versibus immediate sequentibus Paulinus ita evidenter expponit, se loqui de Natali suo genuino a Romanis celebrari solito, ut iudeo liqueat tunc illum nondum episcopum fuisse.

Non quia tu dignus famulis tam vilibus essem,
Aeternis dignate Deo comes ire triumphas ;
Sed quia non impes justi, indigneos salutis
Sie volunt ditare Pater bonus, ut male dites
Criminibus versa in melius vice divitiarum,
Pro cunctis opibus, cunctisque affectibus, et pro
Nobilibus titulis et honoribus omnia vanis,
Felicem caperemus opes, patrancia, domumque.
Tu pater, et patria, et dominus, et substantia nobis,
In gremio translata tuum conubiala nostra,
Et tunc est nobis nro simus, etc.

Ubi Paulinus dicit, se a sua nativitate non nisi male divitem factum esse, et accepisse tantum nobiles titulos, vanesque honores, quod de natali die sui episcopatus scribere non potuit. Secundo, Chiffletius afferit Epistolam Paulini xiii, alias xxxvii ad Pammachium, ubi ait : « Scriptis sancti viri fratris nostri episcopi Olympii, communis unanimi, nuper accepi, etc. » Verum licet praecedentes editiones Operum Paulini habeant illam vocem *Episcopi*, ultima tamen, omnium accuratior, ex Ms. Regio habet tantum, « sancti viri fratris nostri Olympii », rejecta scilicet *Episcopi* voce, ab aliquo sciendo intrusa.

12. Eadem sententia magis refellitur. — Conatur Chiffletius sese ab hoc nodo, quem non parum intricatum fatetur, expedire. Paulinus in Epistola xx, alias xvi ad Delphini data, de Anastasio papa scribit : « Postea quoque, interposito tempore etiam ad natalem summ (quod consacerdotibus suis tantum deferre solet) invitare dignatus est : nec offensus est excusatione nostra ; sed officium sermonis nostri, quod in vicem praesentiae reddideramus, acceptans, animo nos paterno et absentes recepit ». Scribebat hinc Paulinus anno cccxcix jam exacta

(1) Sententiam PP. Beneditinorum et Cl. Le-Brun, Muratorius tum in Aeneolis t. 1, cum in novissima Operum S. Paulini editione Veronensi anni MDCCXXXVI propugnavit, et ex illo Bollandiani in supplemento ad Acta SS. Junii, qui omnes invictis argumentis demonstrant, aucte annum CDIX ad episcopalem cathedram S. Paulinum promotum non fuisse. Primo enim, in Natali XIII scriptio pro anno CDVI (quem integrum idem Muratorius vulgavit) miraculum narratur S. Felicis, recens proculdubio et auno superiori editum (cum recentia semper in carminibus quotannis a S. Vate solitus in honorem S. Felicis referantur) hos versus in rem nostram legas :

..... Cunctos transmittit episcopus
Ad nos presbyteros. His....
..... fabra manus spectantibus instat
Jussa sacerdotis facere.

Ex his patet S. Paulinum in presbyterorum tantummodo ordine anno CDV fuisse. Insuper in eodem Natali dignitates suas perceperens S. Paulinus nihil de episcopali connumerat. Nec anno igitur CDVI ineunte sacram manus obibat. Denecep vero sequentibus annis usque ad CDIX nihil occurrit, quod ante illum annum sacram ejus ordinacionem anticipari suadet.

Nec satis convincit argumentum Pagii, ex eo deductum, quod in Epistola scripta anno CDIV Victricium Rothomagensem fratris nomine compellari. Nam ea plane ratione fratris nomine salutare episcopum presbyter potuit, ac S. Augustinus iam episcopus Paulinum presbyterum fratris titulo decoravit. Vide Epistolam ejusdem S. Augustini ad Paulinum et Therasiam iuxta Opera S. Paulini nove editionis col. 32. Insuper anno CDIX Paulinus Epistolam scripsit ad S. Augustinum, ubi in laudes Melaniae Senioris et Publicola ejus illi excurrunt, hoc titulo illius salutat : *Venerabilis patri, fratri, magistro*; ex quo confessum vel tunc pariter episcopalem dignitatem non obtunisse Paulinum, eo quod episcopum patrem appellant ; vel quod fratris nomine dare presbyter episcopo non renuebat, qua nostra est opinio. Denique Epistolam illam ad Victricum, que in nova Operum S. Paulini editione est XXXVII, anno CDIV scriptam fuisse, quauis ut operose a magno Editore adstrinxerit, non satis perfectione ad Urbem loquitur in eadem Epistola sua Paulinus, modeste Annunc coargens, quod ad se ea occasione non diverterit : non tamen perinde constat, statim a redditu suo in patriam a Victricio missum fuisse Candideum diaconum, quantum arbitror, suum ad eundem Paulinum cum Epistola, cui idem Paulinus alia Epistola respondit. Forte eum id post nonnullos a redditu Victrici annos contigit. Quod si admittatur, deductum et titulus Epistole illius argumentum ad oppugnandam ordinacionem S. Paulini anno CDIX nihil urget.

Mansi.

die anniversaria ordinationis Anastasii pape; eo igitur anno jam Paulinus episcopus erat. Ha Chiffletius. Verum verba immediate praecedentia, quae vir doctissimus facit, consequentiam, quam ex illis deducit, plane evertunt. Erat Delphinius episcopus Burdigalensis, eni haec significat Paulinus: « Sciat veneratio tua, sanctum fratrem tuum papam Urbis Anastasium amantissimum esse humilitatem nostram», ubi Paulinus non dicit *fratrem meum, vel fratrem nostrum*, argumento manifesto, eum tunc non fuisse episcopum, sicut Delphinius. Addit Paulinus: « Nam brevi post ordinationem suam Epistolas de nomine nostro, plenas et religionis, et pietatis, et pacis, ad episcopos Campanie misit; quibus et suum declararet affectum, et alius benignitas sue praebet exemplum». Quod si Paulinus tunc episcopus fuisse, non scripsisset, *ad episcopos Campanie misit*; sed *ad coepiscopos Campanie misit*. Pergit sanctus antistes: « Postea quoque interposito tempore etiam ad natalem summ, quod consacerdotibus suis tantum deferre solet, invitare dignatus est». Quae verba stiam sententiam confirmare Chiffletius arbitratur. At Paulinus consacerdotum papae nomine non intelligit solos episcopos, qui Pontifici Romano immediate suberant, ut provincia Romanae Metropolitano, sicuti enim interpretatur Chiffletius. Secundo, verum etiam non est, quod tamen ipse existimavit, Campaniam, ubi Paulini episcopi sedes Nola posita erat, fuisse extra provinciam Romanam; cum plerique S. Paulini littera indicent, Campaniam inspectioni speciali Pontificis Romani subjectam fuisse. Denique si *Paulinus*, quando eam ad *Delphinius* Epistolam dedit, episcopus fuisse, *Anastasius* papa, cum illum ad Natale summ invitat, insignes amoris sui notas et indicia eidem non praebuisset, quod tamen ex ejus litteris colligit Paulinus, qui hunc honorem recusat, « nec offensus est excusatione nostra», inquit sanctus presul, qui ideo hunc honorem recusat, quia « non erat de consacerdotibus ejus». Quare tantum abest, ut hanc ejus Epistola sententiae Chiffletii suffragetur, ut ei plane adversetur.

13. *Alia sententia de anno episcopatus Paulini reacta.* — Patres Benedictini in digerendis sancti Augustini Epistolis, et Le-Brunus in Vita sancti Paulini cap. 50, et alibi aliam viam iniere; existimavunt enim *Paulinum* ad episcopatum Nolanum promotum esse exinde anno cxxix, quod Augustinus lib. 1 de Civit. Dei, cap. 10, loquens de accessu *Alarici Gothorum* regis, ad Nolam civitatem, Paulinum episcopum Nolanum appellat, et in Epistolis suis ad Paulinum circa annum cxxix datis, ac in posterioribus alias Operibus, cum semper vocet *Episcopum*, nulla de *Therasia* ejus vox, mentione facta; unde eam jam vita funetam omnino probabile censem. Verum *Therasiam* piissimam matronam, que cum Paulino episcopo tanquam cum fratre vivit, et cui non minus, quam eidem Epistolas suas Augustinus

inscripsit, mortuam tunc fuisse certo inde deducitur; quod Augustinus ejus nomen in suarum ad Paulinum litterarum post annum cxxix ad eum datarum inscriptione, non pretermisisset. Inde etiam manifestum est, Paulini episcopatum nullam cum hujusmodi inscriptionibus connexionem habere; Epistola enim cxc, alias ccl. Augustini inscripta: « Dominis carissimis et sincerissimis, sanctis et desiderabilibus et venerabilibus fratribus, sub magistro Domino Iesu condiscipulis Paulino et Therasia Augustinus in Domino salutem», ea, inquam, Epistola data est hyeme mente anni cdx, vel in sequenti anni initio, ut anno cdx, n. 9, et cdx, num. 24 demonstravi. Ex quo proinde sequetur, *Paulinum* tunc tantum presbyterum fuisse; quamvis Augustinus in lib. 1 de Civit. citato, eum ante finem anni cdx episcopum fuisse insinuet. Ex hujusmodi itaque litterarum *Augustini* inscriptionibus solum confici potest, *Therasiam*, eum illae date sunt, adhuc in vivis fuisse, ideoque et eam ad Deum migrasse ante finem anni cdxiv, quo Augustinus Paulinum nulla uxoris ejus mentione facta in Epistola ad eum data memorat. Cum autem *Ruffinus* in Epistola nuncupatoria secundi libri *De benedictionibus patriarcharum*, Paulinum, non episcopum, sed *fratrem* appelle, liquet, hoc opus a Ruffino elucubratum ante annum cxi, et Epistola Paulini xliii, alias xxxv, qua explicationem benedictionum patriarcharum, quam ab ipso petierat, ad illum rejicit; Epistolam xlvi, alias xlvi Paulini ad Ruffinum, qua postulat, ut sibi exponat caput xlix Genesis, quo *Judas u Jacob benedicatur*; et deinde Epistolam xlvi, alias xlviii Paulini ad Ruffinum, qua post expositam circa personam *Juda* prophetiam, exposcit, ut *Benedictiones daodecim patriarcharum* interpreteatur, ante eundem etiam Christi annum datas esse, non vero annis cdxv, cdxvi et cdxvii, quibus eas affavit *Le-Brunus*.

14. *Floret S. Asterius Amasea Metropolita.* — Florebat hoc tempore sanctus *Asterius* Amasee in Ponto Metropolita, ut colligitur ex Oratione de *Kalendis* ab eo recitata anno quadragesimo, proximo scilicet post consulatum Entropii eunuchi, cuius casum memorat, qui anno ccxcix accidet: extant varia ejus Opuscula diversis temporibus a viris doctis publicata, de quibus legendus Oudinus in supplemento de script. Ecclesiast.

15. *Marina filia Arcadii nascitur.* — Auctor Chronicus Alexandrinus ad consultatum Theodosii Jun. et Rumoridi scribit: « His quod nata est nobilissima Marina mense Peritio IV idus Februarii ». Idem habet Marcellinus, nisi quod loco *IV idus Februarii* in eo legitur *III idus Februarii*. Pulchera duas sorores sras « Arcadian et Marinam in virginitatis proposito permanere docuit », inquit Theophanes, cum de morte Arcadii harum virginum patris sermoneum habet.

INNOCENTII ANNUS 3. — CHRISTI 404.

1. *Ludi sacrares per summum dedecus restituti.* — Quadringentesimus quartus sequitur Christi annus, titulo consulatus Sexli Honorii imperatoris, et Aristoneti publicis Fastis adscriptus : quo pariter seneularæ Indi a superstitione introducti Gentilium, Constantini vero religione neglecti atque penitus pretermisso, non sine dedecore Christiani nominis editi sunt : de quibus Claudianus in carmine de eodem sexto Honorii consulatu hos habet versus¹ :

Jam flavecentia centum
Messibus astutæ detundent Garganta fæces,
Spectatores necrum nulli celebrantur ludos
Ciremflexi, rapit centenos scaena consul, etc.

Male persuasus Honorius, quod hos fatales esse perpetuatis Urbis, et felicis ejus status conciliatores Gentiles dicerent, eorumdem consilio, et suasione inductus, et seductus est, ut quos despixerat Constantinus ille Magnus, ipse imprudens restitueret. Accidisse enim videtur, ut recentis adversus Alaricum apud Pollentiam obtenta Victoria, et decreti sibi a senatu triumphi elatus gloria, quid petretur, quidve concesserit, minime cogitarit. Gentiles itaque quod in his putarent Urbis aternitatem faustis auspiciis consecrari; qui nuper timore descendentes in Italiam Alariei perterriti, novis cinxerant Urbem moenias, eam patria quoque putarunt religione fore munidam : cum perinde ac Z-zimus², licentius effuturat, ob neglectos superioris scenul Indos in haec mala incidisse, ut a Barbaris devastaret Romanum imperium, et ipsa Roma in discrimine posita esset : quibus inductus Honorius, eisdem summa imperii jactura assensum præbuit : nam eo scelerad excidium Urbis Deum sollicitavit. Cum aliqui satis experimento esse debuisse, omnia haec inaniter fieri : quod sub Constantino, qui eos pretermisso ludos, Romanum imperium, extinctis tyrannis, et debellatis Barbaris, omni ex parte florentissimum visum est. Sed damno suo atque jactura ipsius Urbis, cuius aternitali male superstitione consulebat, experlus est, quantum ex per-

peram facto iusiam Dei vindictam commoverit ; qui paucos post annos, eam quam pœvio Christi nomine liberaverat, eisdem Gothis, eodem Alarico duce, dederit capiendam atque praedandam.

2. Scimus Honorium excusari, quod etsi Romanis Gentilibus concessit seculares celebrari Indos, voluisse tamen hanc ritibus illis Gentilium ipsos agi : sed indulsum tantum, ut theatrales atque circenses ludi exhibentur. At que sine superstitione spectacula? aut quis putat occini pretermisso a pueris et puellis Sibyllina illa carmina in his edendis ludi solemnia? Certe quidem revocata tot Christianorum imperatorum legibus vetita gladiorum numerica his temporibus sub Honorio rursum exhibita, locuples testis est Prudentius³, qui post decantatum Pollentianam victoriam hanc pridem Christi virtute partam, ad finem haec habet, cum bortatur ut gladiatori ludos penitus velet :

Arripe dilatam tua, dux, in tempora faunam :
Quo que patris superest, successor laicus tributo.
Ite Urbe velut Lutum sanguine tingi :
Tu mortis in exercitorum bonum propheta fitari :
Nullus in Urbe cadat, cuius sit pena voluptas, etc.

Grande sane piaenum, ut que tot legibus Christianorum principium prohibita erant cruenta gladiorum spectacula, et quae int'vidimus ne fierent, redempta fuerant sanguine martyris, essent iterum restituta ab ipsis Gentilibus, et quidem solemnissimi ritu, ad que spectacula prodirent ut Prudentius ait cum pompi virgines Vestales. Que facinora digna Dei vindicta, Romano sanguine per Gothorum gladium Dens voluit expiari : sed de his suo loco, Jam vero Ecclesiam Orientis perturbalam invimus.

3. *In dedicatione statua Eudoxia, cur Jovenes in eam offendunt, et quid concionatus.* — Hoc eodem anno, iisdem consulibus Honorio sextum et Aristoneti, S. Joannes Chrysostomus factiue seditionum episcoporum, urgente Eudoxia Augusta, sede pullitur, atque exul relegatur in Cuecum. Quenam

¹ Claud. de sex. Consul. Honor. — ² Zozom. I. 31.

³ Prud. aly Symmach. I. 1.

autem cause turbarum praecesserint, ut qui jubente Arcadio imperatore, annuntiis quoque episcopis, tanta gloria fuerat restitutus, fugansque arripiensibus adversariis, summa tranquillitate sederit, tandem post spatium decem ferme mensium iterum in eum principum animi adeo commoti fuerint, ut a quibus deponendus esset, magna celeritate episcopos Constantinopolim accessiverint, dicendum per singula quam exactissime. Accidit namque *ut auctor est Marcellinus*¹ *ut his consulibus Eudoxie Auguste statua argentea erigeretur super columnam porphyreaticam apud Ecclesiam;* de qua Socrates² : « *Hæc in edita basi, neque valde prope Ecclesiam, que Sapientia dicitur, neque longe admodum collocata : sed inter Ecclesiam et statuam platea solum media interjecta fuit. Ibi Iudi populares ut moris est, celebrari cœpti sunt.* » De quibus Sozomenus³ : « *Applausus ob id ac publica saltatorum et histriorum spectacula ibi edebantur, sicut moris fuit in regiarum imaginum dedicatione :* Hæc ipse.

4. At qui legitimus esset cultus adhibendus in imperatorum simulacrorum erectione, Theodosius imperator ejusmodi edita sanctione antea definierat, ad Ætum prefectum prætorio ita prescribens⁴ :

« *Si quando nostra statuae vel imagines eriguntur, seu diebus (*ut assolet festis, sive communibus* : adgit judex sine adorationis ambitioso fastigio : *ut ornamentum diet, vel loco, et nostra recordationi sui probet accessisse presentiam.* Ludis quoque simulaera proposita, tautum in animis concurrentium, mensisque secretis nostrum nomen, et laudes vigere demonstrent. Excedens cultura hominum dignitatem superno numini reservetur, Dat, etc.* » *Hæc Theodosius. Cum vero S. Joannes Chrysostomus dicator factam dedicationem statuae Eudoxie, habita ad populum concione, reprehendisse tradunt enim id Socrates*⁵, *Sozomenus*⁶, *et alii aliquid in ea admissum pulchrum, quod et modestè pī principis legi, et religioni Christianae adversatur.* *per facile enim est in hujusmodi rebus in idolatria scelus incurrire, cum effrenis populi adulatio nesciat arqui limitibus coereeri; cuius causa opus fuerit pietatis acerrimo vindici ad populum declarare. Sive quod prætexunt alii, quod Iudi præ Ecclesie foribus agerentur non sine magna Ecclesia contumelia, que clamoribus theatricis contusa resonans, hand concinnum psallentium cantum, vocemque concionantis episcopi facile admittebat : juste cœnamus S. Joannes, vehementi invectiva pure ejusmodi huius spectacula insectatus : cum alioqui sciamus ipsum, absque alia recens aecidente occasione, adversus spectacula ac spectatores acerrime invicti ac vehementer declarare conueisse. Sed illaveriora que justior causa intercessit,*

ut Joannes Chrysostomus in Eudoxiam commovereatur, qua etiam scimus perturbatum nonnihil fuisse Honorium imp. cum audivit : quo nomine etiam reprehendit fratrem Arcadium, qui adeo nefanda aquo animo pertulisset, dum scilicet non modo Constantinopoli venerationi simulacrum Eudoxie expositum esset, sed idem per provincias quoque deferretur, non secus ac olim Cybeles circumferre solerent Elhni simulacrum, ut appareat ex Luciano, Apuleio, et aliis. At litteras de his Honorii expostulantis secundo datas suo loco inferius recitabimus. Quam justissima igitur impulsi causa Chrysostomus adversus hujusmodi impium idolatriæ scelus vehementius declamandi.

5. Hæc autem in deteriorem partem accepta ab iis qui sagaci studio quamlibet venabantur occasio nem, qua sancto iterum negotium facesserent, et in crimen adducerent, deferunt Eudoxie, eam nimis verborum jaculis a Joanne iterum acris appeti, atque pro concione procendi. Cum illa, quæ pristinum in eum conditum odium perleretra vi niminis remisisset potius quam dimisisset omnino ; veluti vestro percita, atque furiis agitata, minatur non depositionem tantum, sed necem, appetens caput viri, cuius lingua gravissimam lancea feriretur. At nec ista quidem verbis tantum more debacchanum temeraria jaetabat inani studio, sed opere ut impletur, totis contendit nervis, litteras ad episcopos scribens per veredarios, ut quam citissime perferrentur; sollicita curans, ut quamp̄imum omnes Constantinopolim veniant, ante omnes autem Theophilus Alexandrinus episcopus, quem experta erat in hujusmodi rebus curandis soleritus.

6. Cum autem hæc haud secretis nuntiis agerentur, sed horum causa susdeque omnia miscrenuntur, jaclarenturque ore multorum dissipata semel in vulgus; S. Joannes eadem qua semper in adversis infrausta constantia intrepidus steterat, populo ex ore in Ecclesiam convocato, gravissimam illam orationem habuit, qua ita exorsus est : « *Rursum Herodias fuit, rursum turbatur, rursum ab Herode capit Joannis injuria petit abscondi, rursum Jezelab Nabuthe vineam eripere perlebat, ac sanctum Eliam ad montes persequendo compellere, etc.* » extat ipsa quidem integra oratio, quam ex vetustissimo codice eratam nostrum Antonium Agellium clericum regularem, his diebus digne creatum episcopum Acerensem, ita cum aliis pluribus ejusdem sanctissimi Patris ex scrinia Vaticana de promulgatus, atque latitudini a se redditus, quamp̄imum editurum speramus. Porro eadem ipsa est ex illis, qua ex variis Matthæi locis ejusdem Chrysostomi editæ sunt, excuse Parisis, homilia decima quinta : quo tamen (nescimus quomodo) veluti capite detracuta, ejusmodi dicto caret exordio, cuius loco illa habentur præposita verba : « *Hæc me, quid agam? nude sermonis exordium faciam? quid dicam? et quid faciam?* » reliqua vero eadem prorsus, nisi quod illa translata ab Agelio ad finem

¹ Marcell. in Chron. hoc anno. — ² Socr. I. vi. r. 16. — ³ Sozom. I. VIII. c. 20. — ⁴ I. i. de maz. Imp. G. Theod. — ⁵ Socr. I. vi. c. 16. — ⁶ Sozom. I. VIII. c. 20.

amplius habet virginis circiter versus in commendationem sanctorum seminarum novi Testamenti.

7. In Joannem collecto Concilio, summa in eum et cum eo communicantes secederunt perpetuantur. — His autem, veluti flagranti igneis globis incendio vehementiori addito vento, Euloxie magis magisque animus concitatur : adeo ut de convocandis adversus Joannem episcopis quilibet sollicita festinatio, et omni arte procurata celeritas, longiores illi visa sint mora atque sera cunctatio. Pertraxil illa ad sua vota imp. Areadium, quem reddidit suis votis in omnibus annuentem : qui magna cautela primum omnium cavendum duxit, ne cum populo Joanni studente magistratus jungerentur una cum his qui ipsis magistratibus apparabant; ne viribus populus pollens, episcoporum dissensiones in bellum civile converteret : quamobrem Areadius anni hujus exordio, nempe mense Iuniorum, ad Anthemiū magistrorum officiorum ista rescriptū¹ :

8. « Cuncta officia moneantur a tunctuosis se conuenticulis abstinere : et qui sacrilego animo auctoratem nostri numinis ausi fuerint expugnare, privati cingulo, bonorum proscriptione minilentur. Dat. IV kal. Febr. Constantiopol., Bonifacius VI et Aristaneo cons. » Quae autem mox fuerint consequentia antequam dicamus, de tempore rerum gestarum ratio invenienda est. Veritati quidem est consonum, quod Metaphrastes ait², integrum fluxisse annum ab expulsione Joannis usque ad posteriorem ipsius condemnationem : nec aliter videtur sensisse Palladius, dum novem vel decem menses inter lapsos esse testatur a priori restitutio usque ad Quadragesimā tempus, ut sic annus ferme integer conficiatur usque ad Pascha, quo tempore secundo ipsum expelli contigit : cum tamen totius hujus temporis duos tantum menses Joannem pacifice egredi se tradat, qui rem gestam, cui praesens fuit, ita describit³ : « Post duos iterum a plaga inflicta modice respirantes, secundo adversus Joannem frenunt : initiumque probabile minime invenientes, Alexandriam ad hujusmodi rerum peritissimum sophistam mittunt, ita suggestentes », Theophilo scilicet : « Aut iterum veni dux noster adversus Joannem fulvus; aut si hoc populi causa vereris, modum aliquem suggere, ex quo sumamus initium.

9. « Acceptis Theophilus litteris, ipse quidem venire noluit, sciens quo pacto effugisset. Misit autem tres filios episcopos Paulum, et Pemenem, et alium nuper ordinatum ; milites una et canones quosdam ab Arianis contra beatissimum Albanum factos, quibus utentes Joanni calumniam struerent : quod scilicet post depositionem suam sine episcopali decreto redire ausus esset ». Actum est superius de ejusmodi canone revera ab Arianis in Concilio Antiocheno in Encenio celebrato. Subdit vero Palladius : « Faciunt illi quod admittunt fuerant, illius consuetudinem non ignorantem : accersitisque ex

Syria, et Cappadocia, et Ponto, et Phrygia Metropolis et episcopis omnibus, Constantinopolim convenire : advenientes autem, iuxta canonis seriem Joanni communicarunt, ne eadem que prius incurserent ». Ad hoc scilicet, quod ea ex causa ipse Joannes excusat, nolle adesse iudicio, in quo praevideret Theophilus inimicos ex eo declaratus, quod veniens Constantinopolim, secum noluerat communicare. Sed pergit Palladius : « Ea re vero comperta, principes agere iubuerunt : et Theodorus quidem Tyanus vir summæ gravitatis, ubi ex his que venerant ad aures ejus, quid ageretur, advertit, ne Theophilus temeritatem sequeretur, relictis omnibus, ad suam remeavit Ecclesiam, valefaciens comitatu, suamque provinciam vallans pietatis muro, et ad finem usque in communione persistens fidelium Romanorum, de quibus Paulus⁴ testatur et dicit : Fides vestra ammirabiliter in universo mundo. Faretrius vero Caesarea, que Argeo adiacet, praeſul, minium formidans, non securi atque infantiles larvas, neque urbe egressus sua, per litteras consensit adversariis, et quidem non vocatus in medium, imperite omnino, quippe qui esset omnino iusticus ac stolidus.

10. Addit. his Socrates⁵ : « Paulo post episcopi adveniarunt, Leontius (Leontinus) episcopus Ancyrae, que est in parva Galatia, Ammonius Laodicee, que est in Pisidia, Briso Philipporum, que civitas est in Thracia, et Acacius Berœa, que est in Syria, et alii nonnulli. Coram ipsis accusatores, qui dudum Joannem in iudicium vocaverant, de integro producuntur. Joannes istorum episcoporum aequitate fretus, postulat ut de criminibus queatur. Cum jam Natalis dies Salvatoris celebretur, imperator (ut assolet) ad Ecclesiam non accessit ; sed Joanni significavit, se non prius cum eo communicaturum, quoniam crimina ei illata diluisset. Cumque accusatores propter Joannis animi confidentiam animis cadere videbentur : episcopi qui aderant, non de alio crimen queri, sed hoc solum in iudicium adduci oportere, dixerunt, nimis quod post abdicationem, absque Concilii sententia, se ipse in sede episcopali collocaverat. Ubi Joannes respondit, quinquaginta (quadraginta) episcopos qui cum ipso communicaverant, et in ea re suffragatos fuisse. Leontius contra : At plures (inquit) tibi in Concilio refragati sunt ». Sed mendaciter id quidem, cum narrant in Synodo ad Quercum habita S. Joannem non amplius quam a triginta sex condemnato, quod habet Theodorus in Actis Innocentii pape, ut inferius dicimus. Porro Leontius ac collegas, de quibus ante aliiquid boni ob initiam communicacionem sperare posse videbatur, et ipsos quoque prouissionibus adversariorum in transversum actos testatur Palladius, qui aliorum episcoporum naufragia recensens, hos illis adnumerans subdit : « Leontius aulem Ancyra Galatia, Ammonio Laodicea Adustus adiunctus, adustam fecerunt Ecclesiam, non modo vieti principum minis, sed contra spe munerum

¹ L. IV. de his qui pro religione contendunt. — ² Metap. in Vita S. Joan. Chrys. — ³ Pallad. in dial.

⁴ Rom. I. — ⁵ Soec. I. vi. c. 16.

seducti regalium, in sancta Synodo sententiam nequissimam una cum Acacio, et Antiocho fernerunt, oblinere sancientes Theophili indiscretum judicium, ut locus purgandi se Joanni nullus omnino daretur, vigore scilicet canonum eorum, quos Theophilus misericordia quadraginta complicitibus Arii editos, atque ista continebant :

11. « Si quis episcopus, aut presbyter, injuste sive juste depositus, ex seipso absque Synodo in Ecclesiam redierit : hic jam excusationis non habeat locum, sed omnino expellatur ». Est haec quidem sententia canonis Antiocheni¹ Concilii, quem ab Arianis in Athanasii odium sancitum esse, suo loco diximus : « El ista quidem regula / subdit Palladius / ut nequam et a nequissimis edita, in Sardicensi Concilio a Romanis et Italos, Ilyriisque et Macedonibus et Gracis / ut ipse melius nosci, optime Theodore, eliminata est, quando Liberos aut Julius sub Constantio imperio Athanasium, et Marellum Galatam admisisti ad communionem, quorum causa canon ille fuerat editus ». Haec ipse. At quomodo a Synodo Sardicensi derogatum est canon illi ? Cum videlicet in ea decretum² fuit, ut si damnatus appellaverit ad Romanum Pontificem, id observandum esset, quod ipsi libuisse. Pergit vero Palladius :

12. « Duo illi quidem Ammonius, et Leontius conjuncti Acacio, et Antiocho, et Cyrino Chaleodensi, ac Severiano, ingressi ad regem, dicebant, decem episcopos ex parte Joannis evocandos erant enim plures quadraginta: pro canonum auctoritate statuenda; aliis assentibus eos a Catholicis editos, aliis contra dicentibus ab Arianis fuisse compositos, ingressus autem Elpidius Laodicice Syriae episcopus, vir vite merito, et caritate ipsa venerandus, una cum Tranquillo suadebant regi, non operiere Joannem irrationabiliter ejici: neque enim prius depositus, sed pulsus a comite fuerat; neque a se ipso remebarat, sed ex precepto pietatis sua, notiori ad hoc missus. Praeferea quos preferrent canones, hereticorum esse; quod aperitis indicio ostendi posset. Cum vero persistenter Joannis adversarii indisciplina contendere, et alii quidem clamosa voce perstrepentes, alii vero improbus gestibus, presente imperatore, tumido pectora et spiritu turbido insaniare viderentur: Elpidius canonum scientissimus, modesto modico imperato silentio, sic regem alloquitur: Non diutius mansuetudinem tuam vexemus, imperator: sed istud fiat: Subscribant fratres nostri Acacius et Antiochius Catechisi, se illorum esse tales, qui illos exposueront canones, quos ipsi obtundunt: et soluta controversia est.

13. Imperator ubi simplicitatem propositionis ad eum, subreptus dixit Antiocho: Nihil alterius utilius potest. Erat autem in omnibus que fiebant, imperator innocens, aliis que bene tuerant instituta, malitiosa. Autem igitur alique amiciles Severianus et socii, et in seipso instar aquae inconstantes, remanebant ad id quod tuerat pridenter objectum, et

ad regis judicium nibil respondere poterant, facie tota in livorem transeunte; loci tamen angustis deprehensi, inviti licet, se subscribere pollicentur. Ita egressi, promissionem quidem utpote inconsulte factam implere detrectant, convinet metuentes. Consultabant autem, quomodo Joannes expelleretur. Dum haec aguntur, et alii sic et alii alter sentiant, novem aut decem fluxere menses, cum episcopus Joannes adjunctis sibi quadraginta duobus episcopis, ageret in dies quae Dei sunt, et populi magna cum jucunditate ipsius doctrina fruerentur. Solet enim animus a vanitate glorie remotus, inter casus varios gratius atque potentius Dei verba profundere.

14. « Interea advenit Quadragesimale jejunium, quod annis singulis instar veris effloret. Ingressi rursus Antiochus et socii seorsum ad regem, persuadebant, ut Joannem quasi convictum, imminentem Pascha, inberet expelli. Imperator corum improbitate fatigatus, veluti episcopis credidit: qui enim veraciter aut presbyter, aut episcopus est, mendacium nescit: hac quippe nomina de supernis derivantur ». Sed ista quidem ad excusationem imperatoris Palladius modeste afferit, qui et subdit: « Mandat itaque Joanni, ut Ecclesia exeat. Et Joannes ita respondit: Ego a Deo Salvatore nostro hanc suscepit Ecclesiam, ut salutem populi curem diligenter: neque illam deserere possum. Quod si fieri id omnino vis, quia civitas dissentit a me: vi necum age, ut excusationem habeam, quod auctoritate tua pulsus reliquerim ordinem meum. Ita cum quadam verecundia mitterentes ex palatio depulerunt illum, mandantes, ut interim in episcopatus habitatione moraretur; expectantes simul aliquod divinae indictionis judicium; ut si quid illius adversaris, aut sibi triste contingere; maturato illum in Ecclesiam redentes. Denim reconciliarent sibi; alioquin illi rursus misidirentur ut Pharaon Moysi.

15. « Inter haec advenit magni sabbati dies, in qua crucifixus Salvator spoliavit infernum. Rursus illi mandauit, ut Ecclesia exeat. Quibus ille justa respondit. Veritus itaque rey dici sanctitatem et communionem civitatis, aciebat Acacium et Antiochum alloquitur, dicens: Quid facimus? Vide ne forte non recte consenseritis. Tunc fortissimi illi et minimi magnanimi diverunt regi: Super caput nostrum sit, imperator, Joannis depositio. Quod reliquum erat arvili, hi qui cum Joanne aderant episcopi, sacri jejuni numero aquales (nempe quadraginta) regem et reginam adeunti in Martyriis, orantes cum lacrymis, ut Christi Ecclesie parecent, maxime proper immixtis Pascha, et eos qui regenerandi erant iam plene erutios, eique redderent sacerdotem. Sed audiit illi non sunt: ita ut sanctus Paulus episcopus imperterritus, pleniusque fiducia Endovio diceret: Deum time, filiiisque tuis miserere, neque sanguinis effusione sanctam Christi vires solemnitatem.

16. « Reversi autem episcopi, vigillas intra sua diversoria celebrarunt, aliu fundentes perpetuas

¹ Concl. Antioch. c. 12. — ² Concl. Sardic. c. 3.

lacrymas, alii dolore detent, alique aliis mente ferme in stuporem versi, prent singulis passio dictabat. Joannis autem presbyteri, quibus Dei aderat timor, in publico baptisterio, quod Constantiniuum appellatur, coactis populis, vigiliis inchoarunt, partim divina eloqua legentes, partim eos, qui instrueli erant in fide, baptizantes, ut est moris in Pascha. Hac ipsa Antiochus, Severianus, et Acacius perdita mentis homines, et antiqui seductores suis praecceptoribus referunt, orantes ut populi impedirentur, nec in eo loco fierent collectae. Repulit eos qui tunc erat magister militum, et ait : Nox est, et turbae multae converuerunt : ne quid impedimenti oriarunt, caute providendum est. Illi ad haec respondent : Nemo in Ecclesiis remansit, veremurque ne ingressus Ecclesiam imperator, et neminem inveniens consideret populi erga Joannem benevolentiam, nosque jam invidie deuotet, et fraudis accuset; maxime cum illi diximus, neminem omnino superesse, qui illum diligat, utpote seductorem.

17. « Ha magister militum contestans eis quia venitura erat, tradit illis Lucium quendam tribunum militum Gentilem (ut dicebant) mandans ut honeste pergens, populum in Ecclesias revocaret. Profectus ille, cum minime auditus esset, ad Acacium redit, vires ac frequentiam populi munitans. Post haec illum suppliciter orant, aureis verbis deprecantes, et spe ac promissione majoris gradus provocantes, ut impedit Domini gloriam : mandantes ei, ut vel oratione persuasos abluceret in Ecclesiam populos, aut ira et vi militum perturbaret, et collecte tante celebritatis imponeret finem. Qui evestigio sumptis secum partiis Acacii clericis, secunda vigilia noctis pergit exequi quod ei fuerat injunctum (exenbat enim populus in partibus nostris ad primum usque galli cantum) secum latentes nuper ad militiam electos districtis gladiis Thraeces, instar Esau, quadrigenitos omnino impudentes. Insilitque noctu, subitoque una cum Acacii clericis, et militibus in Dominicum gregem, velut Iupis, fulgente ferro sibi iter faciens, ac populos dirimens. Concessit autem intra beatas aquas (nempe baptismales) ut eos qui initabantur, prohiberet: ac diacono quidem procaste imminebas, veneranda mysteria, que ille tenebat, manibus fudit: presbyteros vero jam et atale et ordine, aequalibus suis fustibus in capite feriens, lavaerum cruro perlituit.

18. « Videre erat tunc illum angelicam noctem, in qua etiam demones corrueerunt supplices, in labyrinthum fuisse conversam », nempe maximum confusionem. « Nudae enim mulieres una cum viris tuge sese committebant, metu cædis, aut inhomestæ fœditatis, fœdum hunc cursum captantes. Alius manu vulneratus abibat plorans, alius virginem concessam vulneribus trahebat. Omnes ad prædandum conversi, ornamenti et recendit omnia sibi applicabant. Ita presbyteri quidam ad diaconi, qui fuissent comprehensi, in carcere conjiciebantur: qui autem ex populo aliquibus erant digitatis, urbe pellebantur. Edicta repetitus vicibus per loca pene-

bantur varias minas continentia, nisi quis Joannis communionem abnegasset. Cum tamen ista fierent, et plura etiam hi qui dicebantur episcopi motarentur, collecta tamen doctrinae cælestis immo divina gratia studiosi non evanescerent; sed juxta illud Exodi¹: Quanto illos occidebant, tanto plures fiebant.

19. « In crastinum autem ingressus imperator in adjacentem campum, exercitu gratia, videt humum non satam ad quintum ferme lapidem candore vestitam (illorum nempe hominum repletam, qui ea nocte baptizati candida accepérant induimenta). Stupefactus ad speciem gratiam doris npperime baptizatorum (erant enim ad tria millia) satellites interrogat, quænam esset aëtes illud concurrentium. Ille gratiis mentiri, ut furorem regis evitarent, dicunt esse alterius secte homines. Ea re cognita auctores negoti et invidiae praecipentes, atrociores quoques ex sequentibus mittunt, ut audtores dissiparent, doctores comprehendenter. Profecti illi, paneos ex clericis, plures ex laicis tenent ». Et paulo post subdit : « Cum his igitur clericis, et laicis qui detenti fuere, comprehensæ sunt et virorum nobilium conjuges. Quibusdam ex his nefariora est gelus veli quoque abstulerunt, alii inauræ cum aurium extremitate detravere. Ea re conspecta Eleutheri cujusdam uxoris opulentissima, pallio relicto, ancillaque habitu assumpto, cursu civitatem ingressa est, ut pudorem servare inviolatum posset: erat enim in flore etatis formosa nimium, et incredibili decore vestita. Hinc igitur in modum impletæ magistratum ferme omnium carceres, in Ecclesie faciem transiere. Et hymni quidam et oblationes mysteriorum in custodiis agebantur; flagra vero et tormenta et juramenta terribilia in Ecclesiis resonabant, cum ad exercitionem Joannis singuli impellerentur, qui usque ad mortem nequitia diaboloi adversatus obsliterat ». Haec Palladius.

20. *Tum Joannis, tum Theophili ad papam Innocentium legatio.* — Cum autem haec accepisset S. Joannes Chrysostomus, nullamque spem reliquam esse cognosceret, ut meliori statu res colloarentur, sed certo jam intelligeret omnia in deterius prolapsura: haud diutius dissimulandum ratus, ad unicum sibi refectum confugium convolat, nimirum ad Romanam Ecclesiam, Apostolicam Sedem, quam sciret omnibus esse præfamat, et perperam facta pontificum posse corrigerere. Sic igitur datis ad ejus episcopum Innocentium litteris, ipsum adversus tot nefaria Orientalium et Ægyptiorum episcoporum appellat. Id quidem hoc ipso anno, immo et statim post Pascha factum esse, Joannis ipsius ad eundem Innocentium date litteræ, perspicue indicæ sunt. Dum enim cunctas res gestas ordine temporis dispositas narrat, orationemque ad ea quæ in magnō sabbato acta sunt perducit; sed de aliis quæ postea gravissima conligerunt, nequicquam scri-

¹ Exod. II.

bat; plane declarat, eo tempore illam se deditse Epistolam, quo configerunt ea que novissime in ipsa litteris commendavit.

21. Veritus autem Theophilus, ne in caput suum contra Joannem talia tantaque prasumpsiisset, ad idem supremum Ecclesie Catholice tribunal, ipsam Apostolicam Sedem, Romanam Ecclesiam, legationem mittit, scribens litteras ad eundem Innocentium Romanum Pontificem, de his que a Synodo in Joannem facta essent. Sed et ipse Joannes tanta calumniose injusteque passus, ad eundem Romanum Pontificem legatos misit, ipsum (ut dictum est) appellans adversus judicium Theophilii et aliorum episcoporum contra se latum. Haud haec quidem absque Dei providentia gesta sunt. Sicut enim Deus haec inter tantos episcopos agitari, ut certo exploraloque judicio significaretur, reddereturque exploratum posteris, quinam in Ecclesia Catholica principem locum teneant, quemque tam judices judicantes, quam rei dammati pariter inspicere debant; illi quod scirent inajus et eminentius supra se stare tribunal, quod omnia praedicata iterum judicaret; isti magno solatio intelligenter, aliquid reliquum esse confugium, quod iniquam sententiam passi securi paterent, nempe judicium querere et implorare auctoritatem Romani Pontificis. De hujusmodi autem legationibus tum a Theophili, tum a S. Joanne Chrysostomo Romam ad Innocentium missis, locuples testis est Theodotus tunc temporis Romanae Ecclesie diaconus, qui eadem pravens cuncta cognovit, atque plus satis perspecta habuit; cuius haec sunt verba¹:

22. « Primum omnium, inquit, prefectus est ad nos Alexandrina Ecclesie lector cum papa Theophilii litteris, quibus indicabat, Joannem a se fuisse depositum. Eas litteras cum legasset beatus Iunius Innocentius Romanus sedis antistes, inhorruit temeritatem fastumque Theophilii; agre ferens, et quod solus scriperat, et quod rei totius seriem referre omiserat; cuius scilicet rei gratia, quibusve adjunctis sibi sociis, illum deponere ausus fuisset. Inter haec mansit admirans, nihilque rescribere voluit, rei indignitate commotus. Dux Euzebius quidam diaconus Constantinopolitana Ecclesie, qui tunc Rome erat Ecclesiastice utilitatis gratia, Innocentium adiit, tibellisque traditis adjuravit, sustinerent modicum temporis: fore enim brevi, ut sibi Iohannes scena facies palesceret. Post Iridum advenierunt episcopi quatuor a Joanne missi reverendissimi prefecto viri, Pansophius Pisidie, Pappus Syrie, Demetrius Galatiae Secundae, Eugenius Phrygie, tres Epistolas Innocentio deferentes, unam quidem Joannis episcopi, secundam vero episcoporum quadraginta de communione Joannis, reliquam scripsera Joannis clerici, omnes indisciplina tumultum et seditionem pariter significantes. Erat autem Epistola Joannis hujusmodi series:

23. *Joannis Epistola ad Innocentium.* — « Do-

mino venerabili ac beatissimo episcopo Innocentio Joannes in Domino salutem ». Vides ipsius Chrysostomi verecundiam, animique demissionem laude dignam, cum etsi sciret se injuste depositum, tamen abstinet a titulo sedis sue, quoniam causa legitime cognita, sedem cum titulo recipere snam: sed quae sequitur Epistola, sic se habet, ut cunctarum rerum gestarum, quae superius sunt enarrata, breve compendium reddat his verbis:

24. « Et ante litteras nostras ad aures pietatis vestre pervenisse putamus prasumptum hic facimus. Quippe magnitudo sceleris fecit, ut nulla orbis pars reliqua sit, quam non hujus horrenda clavis rumor impleverit (impulerit): ino ad ipsa quoque extremae terre gestorum fama perlungens, ingenem ubique gemini luctumque excitavit. Verum quia ista non modo ingere et planetibus prosequi, sed emendare pro viribus convenit, et cante prospicere quomodo hic sevissima Ecclesiae procella sopiatur: necessarium existimavimus, dominos meos honoratissimos ac reverendissimos presules, Demetrium, Pansophium, Pappum, et Eugenium hortari, dimisis ut Ecclesiis suis, sese pelago traherent, et emensa peregrinatione longinqua, ad vesram currerent charitatem; omnibusque Incide expositis, mature tanta cladi remedium dari salubre postularent. Quibus etiam carissimos diaconos Paulum et Cyriacum itineris comites dedimus, qui et ipsi vice Episcopae charitatem vestram, que hic gesta fuere, docebunt.

25. Theophilus enim Alexandrina Ecclesie prae-sul, cum a quibusdam apud piissimum imperatorem insimularetur, sohus ad criminis dilnenda venire jussus, magna Egyptiorum multitudine sociatus advenit, id ferme initio docere volens, ad bellum se ac prelium instructum advenisse. Tude regiam ingressus urbem, non ad Ecclesiam ex more et antiqua consuetudine venit, non congressus est nobis, non verbum nobiscum fecit, non simul oravit, non communicavit: sed ubi navi descenderat, valvis Ecclesie prelmissis, extra urbem morabatur: et cum multis precibus ageremus ut apud nos tam ipse, quam bi qui cum eo advenerant, hospitarentur (omnia enim preparata erant et diversoria, et quacumque necessaria) neque ipse, neque illi acquiecerunt. Nos ubi ista conperimus, magna admiratione temebamur, nullam hujuse simultatis causam probabilem inventientes. Nostrarum tamen partium munus implore curabamus, id facere instuentes, quod esset convenientius nobis; ipsunque jugiter orantes, ut nobiscum colloqui vellet; et cuius rei causa ab ipsis exordiis tam apertas inimicitias praeferret, tantamque urbem scandalizaret, expondere.

26. « Cum vero ne sic quidem causam eloqui vellet, accusatoresque illius vehementer instarent, acerbitis nobis piissimum imperator jussit, ubi ille morabatur, ire, atque illuc que contra illum dicentur, andire: nam et seditiones, et cedes, et alia illi objiciebantur immumera. Verum nos el

¹ Apud Pallad. dial.

Patrum decreta reveriti, et virum honorare cupientes, cum ipsis quoque litteras teneremus, quibus cavitur non oportere judicia extra terminos fieri, sed in suis quaque provinciis judicari; nequam ac quieteimus, sed vehementer obstinamus. At vero ille, quasi aliqua priora nostra criminis praecessissent, advocato archidiacono meo, nimia cum auctoritate, veluti jam profecto Ecclesia vidua esset, neque haberet episcopum, per illum ad se omnem clerum transtulit. Deserte in dies fiabant Ecclesiae, dum uniuscuiusque clerici abducerentur, et libellos aversus nos dare, et in accusationem nostri nominis conspirare inducerentur.

27. « Ilis itaque gestis, mitiit, et nos ad judicium advocat, qui needum proposita contra se crimina diluisset: quod contra canones et prater omnes leges fieri, nullus ignorat. Enimvero nos rebus certis admoniti quod non ad judicem evocarernur (aliquin milles iuvemus) sed ad iuvenium atque hostem, sicut priora et posteriora testantur: misimus ad illum Demetrium Pisimuntis, Eleusium Apemae, Lupiciam Apiae episcopos, presbyteros vero Germanum et Severum; respondimusque modeste ex nostro instituto, dicentes, nos non declinare judicium, sed apertum hostem et inimicum manifestum. Qui enim libellis nondum suscepimus initio statim talia gessisset, et scipsum ab Ecclesia et communione segregasset, accusatores parans, et clerum ad se transversens, Ecclesiasque desertas constitutus, hic qua ratione judicis sedem nihil ad se pertinentem ascendere dignus censeatur? Neque enim consentaneum rationi esse, ut Aegypto prefectus Thracie causas cognosceret, ipse criminibus obnoxius, et inimicus et hostis. His ille nihil mitior factus, nihilque veritus, et quod instituerat perfidere cupiens; nobis asserentibus, paratos esse praesentibus et centum et mille episcopis crimina objecta refellere, munditiamque nostram asserere, sicuti sumus profecto mundi; passus non est. Sed absentibus nobis, et Synodus convocare volentibus, judiciumque flagitentibus, neque cognitionem cause fugientibus, sed inimicitias manifestas: accusatores tamen admittebat; et quos ipse ligaveram, solvebat; quique crimina sibi objecta needum diluisset, eorum libellos accipiens, commentaria scribebat. Quae prater jus fasque omne in injuriam sanctorum canonicum fiebant.

28. « Et quid me multis immorari necesse est? Non destitut omnia et facere et moliri, quoad nos per sumnam viam, nimia auctoritate et urbe, et Ecclesia deturbavit. El profundo iam vespera, cum plebs omnis nos lamentatione miserabiliter prosequetur; tractus in medio civitatis, et violenter abductus, injectusque in navim, noctu navigabam, quia Synodus ad istud judicium vocare volueram. Quis ista sine lacrymis audire possit, quantumlibet sit lapidei cordis? Sed enim quia (ut diximus) ista non modo deflere, verum et corriger oportet: charitatem vestram precor, ut excitetur, atque concoleat, et omnia faciat, ut hujusmodi calamitatibus

tandem sit tiris. Non haec tenus perit iniurias, sed prioribus quoque nova succedunt. Nam ubi piissimus imperator injuste et imprudenter ingressos Ecclesia expulit; plurimique episcoporum iniuriantem illorum cogita, ad Ecclesias suas redierunt, furarentur illorum atque impatum veluti flammarum cumulae vastante fugientes: nos in urbem rursus evocati sumus, Ecclesiaeque restituti, de qua injuste fueramus ejecti. Cum vero trigesita nos episcopi, et clementissimi imperatoris notarius ad hoc missus reduxissent: ingressi ad regem, oravimus, ut ad uilescenda facinora Synodus cogeret. Quod ille (nempe Theophilus) ubi conperit, fuga præsidium sumpsit: veritusque judicium, cum iam regiae litteræ ubique disseminatae, omnes omnibus ex partibus evocarent, noctis medio fragili se cymbæ commisit; atque ita fugiens, suos omnes secum duxit.

29. « Nos conscientia nostræ fiducia nihil segnus institutus apud piissimum imperatorem, ut Concilium congregaret. Qui sue pietati consona faciens, rursum ad illum misit, mandans uti ad se tam ipse, quam omnes qui cum illo fuerant, ex Aegypto ascendere maturarent, rationem facti sui reddituri: neque arbitrarentur, quae adeo nequiter ex una tantum parte et absentibus nobis præter Patrum canones gesta fuissent, sibi ad excusationem quicquam suffragari posse. At vero ille sic quoque regiis conventus litteris, obstemperare non ausus, se continuo domi, seditionem plebis allegans. Agebat id de quorundam sibi faventium consilio, et certe eum hic ipse populus ante has imperatoris litteras innumeris eum maledictis aspergeret. Sed non ista modo discutimus. Haec tantum idcirco diximus, ut ostendamus que esset viri modestia.

30. « Verum nos ne postea quidem quietemus, sed instabamus jugiter orantes judicium fieri, in quo audiri judicarique possemus. Parati enim eramus nos ipsos docere insolentes, illos e contra nocentissimos, et magni in nos secleris reos. Erant autem et ex Syria quidam, qui illi tunc semper adstiterant, et cum illo communiter omnia gesserant. Adversus istos quoque parati eramus subire judicium: sepiusque importune rogavimus, aut commentaria, aut accusatorum libellos nobis tradi, aut criminum naturas aperiri nobis, aut certe accusatores ipsos in conspectu dari. Nihilque ex his consequi meruimus, sed rursum pulsi Ecclesia sumus.

31. « Quomodo jam que sequuntur exponam omnem excedentia tragediam? quis sermo ad ea explicanda sufficiet? quenam auris absque horrore percipiet? Nobis enim hæc ipsa, quæ antea dixi, prætententibus, repente multitudine militum ipso magno sabbato, cum iam in vesperam vergeret dies, Ecclesias ingressi, clerum omnem qui nobiscum erat per vim ejecerunt, armisque veneranda olsidebantur altaria. Mulieres, quæ intra Ecclesiam, ut baptizarentur, sessi veste nudaverant, per id temporis nude fugiebant, metu hujus acerbissimæ commotionis impulse, neque sexus verecundia, neque honestati permittebantur præ pavore consu-

tere: plurimæ tunc acceplis vulneribus ejectæ. Ita eruore baptisterium replebatur, atque ex hujusmodi vulneribus sacri latices colore immutato in ruborem transibant. Neque hactenus stetere clades: sed nbi sancta condita servabantur, ingressi milites, ex quibus (ut postea didicimus) quidam needum initiali erant, omnia spectabant intus recondita; sanctissimumque Christi sanguis in tanto tumultu in militum vestimenta fusus est; omniaque non secus quam in captivitate, barbarica facinora passim admissa.

32. Sed hic, lector, considera, quam prœcul abhorreant a Patrum traditione, usque Catholice Ecclesia, qui nostro tempore heretici negant asservandam esse sacratissimam Eucharistiam, quam videmus non sub specie panis tantum, sed etiam sub specie vini olim consueuisse recondi. Habet id quoque probatum autoritatem S. Gregorii Romani Pontificis, dum ait¹ in navi portasse navigantes Christi corpus et sanguinem. Ceterum eadem ratione qua Ecclesia Catholica laicis usum admetit calicis, eadem quoque ex causa Eucharistiam non nisi sub una tantum specie, nempe panis, asservare consuevit. Sed quæ reliqua sunt Epistola Chrysostomi, recitemus: « Populus in solitudinem migrare, plebsque omnis extra urbem excubare cogebatur: vacue fidelibus Ecclesia in tanta solemnitate relicte: plures quam quadraginta episcopi communionis nostræ cum populo frustra et sine causa pulsati. Ululatus et gemitus, ejulatus item et lamenta, et lacrymarum fontes plateas, et domos, et deserta ipsa complexerant, et planctu cuncta resonabant; nullaque urbis pars bujuse calamitatis vacua relinquebatur.

33. « Fecerat enim calamitatis magnitudo, ut non modo qui patiebantur, verum ipsi quoque qui nihil hujusmodi perpersi erant, una nobiscum lamentarentur: neque Catholici modo, sed ipsi quoque heretici et Judai ac Gentiles vices dolerent nostras. Et uti civitas per vim in ditionem hostium venisset, ita tumultu ac perturbatione, et ejulatu plena erant omnia. Porro ista, ignorante piissimo imperatore, noctis initio, episcoporum factione gerebantur: qui exercitus duces, diaconorum vice, secum habere prævios non erubescabant. Ubi vero illuxerat dies, civitas omnis extra urbis menia migrarat, sub arboribus et frondibus, veluti disperse oves, festivitatem (nempe Paschatis) celebrantes. Hinc jam potestis cetera astinare. Neque enim fas est omnia prosequi (ut ante iam diu neque per singula contingere). Nempe id acerbissimum est, quod tanta incommoda, tot clades tunc necdum acceperunt, multaque spes quietis superest. Verum in dies augustinus pestis; factique sumus in derisum multis: uno ridet quidem multis, quantumlibet perditus sit moribus, sed ploratu prosequuntur (ut dixi, malorum omnium culmen, novam hanc iniquitatem et facinus execrandum.

34. « Quis vero reliquarum Ecclesiæ perturbationes ac pressuras eloqui possit? Neque enim hic modo invalidi lues, verum ad Orientalem quoque pervenit Ecclesiæ. Quemadmodum enim a capite dum noxius humor effunditur, reliqua membra levadunt: ita nunc quoque postquam ex hac urbe magnifica, velut ex fonte quodam, incommoda fluvere, coperunt turbæ, ac tumultus occupant omnia, et ubique dominantur; omnibusque ferme in locis clerici contra episcopos insurgunt; populi passim abscessi sunt ab Ecclesiæ corpore, partim praecidendi expectantur. Ubique pestis haec pullulat, et orbis universus evertitur. Haec igitur omnia cogitantes, domini beatissimi ac reverendissimi, dignum vestre constantiæ et congruum robur ac studiū sumite; et hanc perniciem, quæ invasit Ecclesiæ, oramus, avertite. Nam si haec invaluerit consuetudo, et ficitum fuerit enique ex adeo remotis partibus alienas provincias, prout voluerit, ingredi, et ejercere quosecumque libenter, et pro voluntate omnia gerere: non ignoratis mature cuncta peritura, bellumque sævissimum occupaturum orbem universum, omnibus lacessentibus in vicem.

35. « Ne igitur immanis ista confusio cuncta percurrat, et ubique dominetur: scribite, precor, et auctoritate vestra decernite hujusmodi iniqua gesta, nobis absentibus et judicium non declinibus, nullius esse roboris, sicut per suam naturam sunt profecto et irrita, et nulla. Porro qui talia gessere, eos Ecclesiæ censuræ subjicie: nos autem insontes, neque convictos, neque deprehensos, neque ullius eriminis reos comploratos, Ecclesiæ nostris jubete restitui, ut charitate frui et pace cum fratribus nostris consueta possimus. Quod si modo quoque voluerint auctores sceleris aperiæ crimina, quorum gratia nos injuste ejecerunt: dentur nobis commentaria, libelli proferantur in medium, veniant accusatores mei, sedeat incorruptum interemeratunque judicium: non recuso, non remmo, immo et constanter hoc expeto. Judicemur: crimina protecto diluemus, nosque ostendemus innocentes, neque eriminibus ullis objectis obnoxios. Nam quæ ab eis modo gesta sunt, omni prorsus ratione carant: extra omnem ordinem, omnemque legem et regulam Ecclesiasticam sunt: nunquam id facimus, ne extremis quidem judicis, immo neque apud Barbaros ipsos admissum est. Non Seythe, non Sarmatæ inquam una ex parte judicarunt: absente reo, neque judicium, sed odium et apertam similitatem declinante, ac mille appellante judices, et se ipsum innocentem asseverante, et paratum, præsente orbe universo, queque objecta diluere, ac se omnibus insontem declarare. Haec ergo cuncta cogitantes, et a dominis meis reverendis episcopis manifestius planiusque cuncta dicentes: quod est partium vestrarum minus, studium vestrum et operam et diligentiam, queso, inferre dignemini. Ita enim non nobis tantum, sed Ecclesiæ quoque universis gratificabimini, et a Deo mercedem accipietis, qui ob Ecclesiæ pacem semper omnia facit.

¹ Greg. dial. I. 13. c. 36.

Scripsimus ista et ad Venerium Mediolanensem, et ad Chromatium Aquileiensem episcopum. Vale in Domino ». Haec tenus Chrysostomi ad Innocentium papam littera.

36. *Innocentii in causa Joannis iudicium et Epistola ad Theophilum.* — Subdit autem his haec Theodorus Romanus diaconus¹: « Ad huc rescripsit beatus Innocentius papa; communioque utriusque partis admissa, Theophilij iudicium, casum atque irritum esse decrevit, dicere oportere conflari aliam irreprehensibilem Synodum Occidentalium et Orientalium sacerdotum, cedentibus Concilio amicis primum, deinde inimicis: neutrum quippe partium ut plurimum rectum esse iudicium. Paucis post diebus advenit Petrus quidam Theophilij presbyter una cum Martyrio Ecclesie Constantinopolitanae diacono, ipsius Epistolas deferens, et quedam simili commentatoria, in quibus apparebat Joannem a trinitate sex damnatum episcopis, ex quibus viginti novem Aegyptii, septem reliqui ex aliis regionibus erant. Ea commentatoria cum legisset papa Innocentius, compreseritque neque culpas esse graves, neque präsentem Joannem fuisse, neque in faciem reprehensum; insaniam Theophilij magis ac magis exhorruit, quod contra absentem adeo sævam immiteisque sententiam evomuisset. His igitur a se dimisis cum litteris gravibus temeritate illius lacescentibus, sese ad orationis studium contulit; indictoque Ecclesie jejuniis, cum lacrymis divinam precabatur elementiam, ut hujusmodi seditiones et scandala scissuraque tollerentur, et pacis ac fraternitatis amor integra membrorum compage redderetur. Fuit autem Epistole ista sententia :

37. « Frater Theophile, nos et te et fratrem nostrum Joannem communionis nostræ esse decrevimus, sicuti et in prioribus litteris aperte satis expressimus: et nunc in nostra sententia et voluntate perdurantes, rursus eadem scribimus. Et quotiescumque scripseris, nisi debitum sequatur conveniensque iudicium, propter ea quæ magno cum dedecore sunt gesta, possibile non est nos a Joannis communione discedere. Itaque si conscientia confidis, tu quoque iudicio accurre ad Synodum proxime in Christo celebrandam, et illie juxta Nicenii Concilii canones et decreta contendere: alios (ab his scilicet diversos) Romana non admittit Ecclesia. Quod si oblinueris, evidens et irrefragabilis erit ratio tua ». Illeusque ad Theophilum Innocentius: quas autem ad Joannem Chrysostomum dedit litteras, non extant. Ipse quidem affirmat Palladius², Demetrium episcopum, unum ex legatis a Chrysostomo missis, litteras ab Innocentio scriptas vulgasse magno præconio per Orientales Ecclesias: sunt haec verba Palladii, cum agit de ejusdem Demetrii secundo adventu Romanum: « Post istos venit secundo Demetrius episcopus Pisiniensis, qui peragrat Oriente prædicaverat communionem Ecclesie Ro-

manæ cum episcopo Joanne, testibus papa Innocentii litteris, etc. » Vides quanti momenti habita fuerit communicatio cum Romana Ecclesia, et quanta auctoritatis litteræ essent ipsius Romani Pontificis: adeo ut plene significaretur omnibus, illis esse communicandum, quibuscum Romana communicaret Ecclesia, ac proinde Joanni Chrysostomio inhaerendum: id jure quidem; sed vis tyranica in omne jus fasque insurrexit armata.

38. *Joannes ad necem quisitus tandem intrepidò animo recedit Constantinopoli.* — Quid vero interca accidenti ipsi Joanni Chrysostomo Constantinopoli commoranti, in diesque ad expulsionem suam satellites expectanti, jam videamus. Qui canones hereticorum in ipsum primum omnium adduxere, quique imperatore in eundem concitatere, impulerunt Augustam, atque milites immiserunt; nefas aggrediuntur horrendum, dum et in necem ipsius sanctissimi viri Joannis sicarios mercenariae conducedunt. Quonodo autem id factum sit, Sozomenus ita describit: « Eadem tempestate, vir quidam dæmoniis agitatus, seu agitari creditus, gladiolum habens, et velut ad cardem Joannis instructus, sed facinus nondum aggressus, deprehenditur, et a multitudine, tanquam prelio ad facientes insidias conductus esset, captus ad Hyparchum adducitur: quem famen Joannes, missis aliquot episopis secum versantibus, liberavit, antequam supplicio afficeretur.

39. « Postea vero et Elpidii presbyteri (qui quidem diaconi manifestus hostis era) servus in episcopales aedes effuso cursu irrupit. Eum agitum quidam ex iis qui forte aderant, et cursu remoratus est, et causam cursus inquisivit. Ille vero nihil respondens, confessim cultello hominem pungit, et post eum etiam alterum, qui ad hujus cædem exlanavaverat: quin etiam praeter hos tertium vulnerat. Tumultuantibus igitur eum clamore his qui aderant, conversus aufugit: et cum hi qui eum persequebantur, eos qui procul erant, adhortarentur ut fugientem comprehendenter: ex balneo quidam accurrens, ex quo recens lotus progrediebatur, illum apprehendit, ac lethaliiter ab illo percussus mortuus extenditur. Tandem vero cum a multitudine undique cinctus, ac vix denum comprehensus esset, adducunt eum ad palatium; et ibi tum hostium Joannis insidias, tum hunc ipsum homicidiam, tum et hujus facinoris instinctores contestati, supplicio afficiendos esse, vociferantur. Itaque Hyparchus, ut iram populi mitigaret, illum tantum supplicio affecturus accepit ». Ceterum ab adversariis Joannis fuisse liberatum, testatur Palladius, dum ita ait²: « Elpidii presbyteri famulus, quinquaginta (ut aiunt) numismatibus, ut Joannem dolo interficeret, mercede conductus, deprehensusque qui tres haberet gladios, eos qui se comprehendenter, septem singulatum percussit: ex his quatuor continuo sepulti sunt; tres diutissime curati, sanati sunt,

¹ Apud Pallad. in dial. — ² Pallad. in dial.

¹ Sozom. I. viii. c. 21. — ² Pallad. in dial.

bomicida illo absoluto ». Ille Palladius; subdit vero Sozomenus¹: « Ex eo tempore Joannem custodierunt qui in populo ferventiores erant, noctu juxta et interdu viçissim domum episcopalem circumssidentes ». Ille ipse. At qua ista paulo post secenta sint, Palladius ita narrat²:

40. « Completa vero Quinquagesima, post divinum diem ingressi Acacius et Severianus Antiochusque atque Cyrus ad imperatorem Arcadium, dicunt ei: Rex tu a Deo nobis datus es, nemini subditus, omnibus dominans: huc tibi quocunq[ue] vis facere. Noli esse presbyteris nifior, et episcopis sanctior. Diximus tibi, præsentibus omnibus: Super caput nostrum sit Joannis depositio. Noli igitur uni hominum parcere in perniciem omnium nostrorum. Iudicis sane et verbis et rebus persuadentes regi. Misso itaque rex Patricio notario suo, ista Joanni mandat: Acacius et Antiochus et Severianus atque Cyrus damnationem tuam super caput tuum posuerunt. Te ipsum ergo commendans Deo, Ecclesia egridere. Ita episcopus Joannes post apertam nihilque obumbratam jussionem episcopio discedens una cum episcopis, dixit omnibus: Venite oremus, et in angulo Ecclesie congregiamur: letus quidem de se, sed de populi mortore et afflictione subtristis. Proutius quidam ex primariis civitatis vir fidelis Joannis significat: Quoniam Lucius vir audax, et facie impudens, paratus est in lavacro publico cum militibus suis, si forte contradicas aut differas, etiam invitum trahere et expellere. Fit autem magna in plebe commotio: Festina clam egredi, ne in Iunum auxilium confluens populus bellum cum militibus conserat.

41. « Tum vero Joannes osculatus cum lacrimis ex episcopis quosdam (caelos enim osculari non simelat ingens miserationis affectus) oravit: reliquis qui erant intus in sacrario, dicens: Manete hic interim, ut protectus modicum requiescam. Ingressus autem baptisterium, Olympiadem vocat, que ab Ecclesia non discedebat una cum Pentadia et Proculta diaconissis. Salvinam quoque beati Nebridii conjugem, que viduitatem suam præcipua virtute et honestate decorabat (clarissima erant haec feminæ nobilitate et virtute præstantissime, de quibus superior pluribus dictum est dixisse eis: Venite huc, filiae, audi me. Que de me sunt (ut video) finem habent: cursum meum consummavi, neque ultra forte videbitis faciem meam: hoc unum rogo, hoc deprecor, ne qua ex vobis solitam benevolentiam deserat: et quicunque non sponte fuerit ordinatus, neque id ullo queratur ambitu, de consensu omnium, et caput vestrum inclinare, ut Joanni, per omnia: non enim esse Ecclesia sine episcopo potest. Atque ita misericordia mei, et in orationibus vestris semper memineritis mei. Ad hanc illuc proiunxerunt gemini, et ejuslata ante sacra ejus vestigia voluntabundur. Tunc ille cunctam ex honestioribus presbyteris annuit: Tollite inquit eas hinc, ne

multitudinem perturbent. Sic ergo impeditæ modi-
cunt, locum illi dedere abeundi.

42. « Ita denum egressus est ad Orientalem partem (nihil enim apud illum occidentale era) jumentum, cui sedere consueverat, stare ante Occidentalem portam jubens, ubi alrium erat; ut ita ab se amovet populos, ea ex parte eum prefecturum præstolantes. Egressus est cum illo angelus quoque Ecclesie, ipsius solitudinem non ferens, quam principatus mali atque potestates effecerant, theatri facie profecto rebus imposta. Erat enim theatri in morem clamor et impiorum lascivientium sibilus, dum eos enlupent omnes, et Judai ipsi atque Gentiles exhorrescerent. Nam velut in carcere, plague illie ac viscera cruciatu[m] a militibus inferebantur, deliciantibus omnibus anima viribus, tum ob magistri amissionem, tum ob blasphemiam in Deum. Ubi enim peccatorum solet esse remissio, ibi sanguinis erat effusio ». Quain autem celso animo fuerit ista perferens Joannes, testis quidem est Epistola ab ipso paulo post ad Cyriacum¹ data, qua etiam hoc tempore sua fuerint cogitationes, his verbis significat: « Elenim ego cum civitate fugarer, nihil horum curabam, sed dicebam intra memet ipsum: Si quidem vult me regina exulem; agat in exilium: Domini est terra, et plenitudo eius. Et si vult separe; secet: idem passus est Isaias, subscriptus illi. Si vult in pelagus mittere; Jona recordabor. Si vult in caminum injicere: idem passi sunt tres illi pueri. Si me feris vult objicere; objiciat: Danielis in lacum leonibus objecti recordabor. Si me lapidare vult: lapidet me: Stephanum habeo primum martyrem socium. Si et caput tollere vult; tollat: habeo socium Joannem Baptistam. Et si substantiam auferre; auferat: Nudus² exivi de utero matris meæ, et nudus revertar illuc, etc. » Ita plane configit ei juxta illud divinum oraculum³: « Justus confidit ut leo ». Quid autem post Joannis egressum acciderit Constantinopoli de basilice incendio, Palladius ita subdit:

43. *Conflagratio Ecclesie, ejusque causa.* — « Post inefrabiles illas tenebras, immensanque caliginem, flammam de medio throno, in quo Joannes sedere consueverat, et velut medio in corpore positum cor, elequium Domini ceteris membris expovere; repente prosiliens verbi Dei doctorem requirebat: quem ubi non invenit, sedem totam depasechatur, ac speciem arboris præferens, et per catena in sublimine se porrigit, ad tectum usque serpebat, atque vipersa in morem, ventre exeso, in dorsa tectorum Ecclesie ferebatur, Deo merecedem inustitia jam hinc veluti destinatam hujus anchoribus secleris penam reddente; ad eorum correptionem esse emendationem, qui ex hujusmodi prodigiis facie corripi nesciunt: neque ob id solum, verum ut esset feralis illius Synodi perpetuum monumentum. Nec mirum de Ecclesia, cum senatus quoque ipsius sedem e regione huc Ecclesie

¹ Sozom., I. viii, c. 22. — Pallad., in dñi

¹ Chrys., ep. iii, ad Cyriac. tom. v. — ² Job. i. — ³ Prov. xxviii.

sitam, multis tamen disjunctam passibus, die media, ignis ille interjectam populi multitudinem, pontus instar, per medium innoxie transiliens, attigerit, atque violaverit, non prius partem Ecclesia propinquam, ne iugusmodi casum propinquitatē adscribamus, sed partem aucta regia proximam, ut miraculum divinitus illatum per id ambigeret nemo. Vidisses inter duos ignium montes vulgus innocuum ad sua ministeria pertransire. In hunc modum ignis ille circumvolans, et tanquam mare inundans Austrinis flatibus concitatum, veluti conductio quodam pergebat, adiacentia tecta demolitus; solique pepercit aediculae, in qua sacrorum vasorum multitudine fuerat condita, non auri et argenti materiali reveritus, sed ne obrectoribus preberet mendaci loemu, ut sanctum insimulare virom possent, quod pretiosae supellefis aliquid asportasset. Ita ignis impetu in anteriora cibilo, retro redire incepit, eorum ferme iuviam inquirens, qui id scelus admiserant, ad insaniam Theophilii perpetuo dederent notandum, qui illum, ob asportata prætiosa quæque, Ecclesia ejectum autem. Nulla ignis illo impetu animæ amissio contigit, non hominum, non brutorum: ceterum sordes illuc seculare conversantium vis illa incendiis diluebat, ab hora sexta usque ad nonam igne dominante, ita tribus horis tanti operis moles absumpta est». Haec tuus de incendio ex Palladio, cunctarum rerum præstante inspectore.

44. Configit autem iugusmodi incendium eodem plane tempore, quo egressus est Joannes ab Ecclesia in exilium deportandus: prodigiosum quidem fuisse et haud humana opera excitatum, post Palladium Marcellinus, et complures¹ alii affirmarunt. Porro ea de re conflictatum est inter utramque partem, altera alteri illud contentiose impingente. De quibus controversiis ita Sozomenus²: «Ihius, inquit, rei causam sibi vicissim ac mutuo impingebant. Atque hostes quidem Joannis, ejus fautores insimulabant, ideo hoc fecisse, quod ob Synodi suffragium indignarentur. Hi vero, se calumniis illorum circumveniri, aiebant, et ab illis ipsorum facta sibi imputari, qui se una cum Ecclesia ipsa exutere volerint». Quippe quod (ut idem ait) qui intus erant, clausis januis, diu obnisi fuerant, ne adversarii ingrederebentur. Tribuit id ipsum Socrates³ Joannis fautoribus: creditit hoc itidem Zozimus publica quadam fama sparsum ex habitis de Joannis sectatoribus publicis questionibus, cum de incendiariis exactissima questio haberetur. Sed quod nemo inventus sit, qui de perpetrato scelere, vel levissimam suspicionem fecerit: plane ad altos prorsus, si non ad miraculum ob numen offensum, perfidius perpetratum facinus docuere. At cum in eodem incendio plura sit considerare miracula; de primo dubitandum non esse videtur. Quonodo enim incendium in thronum in medio Ecclesie

situm, ubi concionari Joannes solebat, ubi frequensissimum populus aderat, secreto absque multis arbitris immitti potuit? Vel quoniam pacto, uno deorsum in terra sito ambone, in quo Joannes concionari consueverat, conflagrante, tam eito in sublimi, ut nemo prohibere valuerit, elati sunt flammarum globi, ut altissima basilica tectum pervaserint? Vel rursus (quod omnes admirati sum) quoniam tanta potentia, ut intersticio platea sepositas senatus aedes, idem pertingendi et assumendi habuerit incendium facultatem? Hac quidem quisque considerans privatis affectibus liber, non puto hominis studio, sed divino illud adscripturum esse prodigio. At Zozimus¹ Ethnici sicut deplorat tunc in senatoria domo incensa simulacia Mysarum, que Helenice illuc translata sub Constantino fuerant; ita mirifice exultavit de simulacris Jovis atque Minervæ pro fortibus positis absque lesione repertis, multa delirans. De quastionibus autem a prefectis ejusdem incendiī causa dire habitis, paulo inferius dicturi sumus.

45. *Quando deportatus fuerit Joannes Chrysostomus.* — Sic igitur abducto S. Joanne, plane illud accidit, quod Dominus dixerat²: «Percutiam pastorem, et dispersentur oves»: ad mare alii (ut ait Sozomenus³) properantibus, prosecuturis Joannis vestigia, tanquam eum intercepturis; aliis fugam ex timore ingruntis militiæ arripientibus. De episcopis vero eidem Joanni faventibus ista Palladius⁴: «Epicopi partim quidem inclusi tenebantur, partim trahabantur ad custodias, partim etiam delitescebant. Joannes autem una cum Cyriaco et Eulasio a prefecto militibus vinceti in Bithyniano ducebantur, non sine comminatione supplicii, quod Ecclesia fuisset incensa. Postea vero Cyriacus et Eulasius cum reliquis clericis vincti adducti, atque innocentem comprobati dimisi sunt. Joannes vero beatissimus ad reliquam fiduciam postremum hoc addidit constantie documentum, scribens illis in hunc modum: Etsi in aliis locus respondendi mihi datus non est: vel saltem in facto Ecclesie audiam, si quid (ut dicitis) auctor incendiū fui. Ne in hoc quidem auditus, a militibus in Armeniam oppidum remolissimum ducitur, ut ab Isauris, qui noctu, et interdiu illud obsidebant, necaretur: Cucusus id appellatur». Sed de migratione Cucusum postea.

46. Hac quidem gesta esse hoc anno sub consulatu sexto Honori Augusti et Aristæneti, Socrates⁵ auctor est. Sed quoniam hec omnia a Marcellino sub anni superioris consulibus referri videntur: ad omnem tollendam de hoc dubitationem, ex eo etiam id exploratissimum redditur, quod de Arsacio Joannis successore jam creato habetur mentio in rescripto imperatoris Arcadii dato⁶ hoc anno sub Iugis anni consulibus, decimo quarto kal. Decembris; adeo ut non potuerit subrogatus esse anno

¹ Zozim. I. v. — ² Matr. xiv. — ³ Sozom. I. viii. c. 22. — ⁴ Pallad. dual. — ⁵ Socr. I. vi. c. 15. — ⁶ L. xvi. de his qui pro relig. conf. C. Theod.

— Leo in encomio de reb. Joann. Chrys. Metaph. in Vit. Io. et ali. — ² Sozom. I. viii. c. 22. — ³ Socr. I. vi. c. 26.

superiori : nam cum Palladius¹ eum sedisse dicat annum unum et menses tantum duos, ad dictum tempus anni hujus minime potuit pervenisse ; unde et dicimus, affirmare necesse esse, hoc anno depositum S. joannem Chrysostomum, in locumque ejus subrogatum esse Arsacium. Magno quidem et oculo Dei iudicio , et incomprehensibili plane accidit, ut in locum eloquentissimi viri succederet homo penitus infantissimus, decrepitus senex, et spiritualis exercitationis ignarus : talem plane fuisse ferunt Arsaciuni. Accidit nunc idem, quod ante sub Theodosio Majore itidem Constantinopoli evenisse vidimus ; nempe in sedem Magni Gregorii cognomento Theologi suffectum fuisse hominem catechumenum, sacrorum dogmatum penitus imperitum , et nondemque ejusdem Arsacii germanum. Sieque duos amplissimos viros, quorum nunquam parcs visa est Catholica Ecclesia habuisse, tales post se et ab se longe dissimiles cunctos esse episcopos successores.

47. *Ex electione Arsacii luctus bonorum, et in eodem Joannis studiosos questiones et martyria.* — At quod ad Arsacii electionem pertinet ; mature quidem Joannis adversarii eam perficere conati sunt, quo omnem spem auferrent eidem Joanni, atque ejus sectatoribus, denso fore amplius in sede restituendum, longeque aliter eventurum sciret, atque antea contigisset. Sieque cum de substituendo aliquem in locum ejus ab adversariis solerti studio agitur ; itur in eam sententiam, ut Arsacius ejus Ecclesie presbyter eligeretur Constantinopolitanae sedis antistes ; de quo ista Palladius² : « Arsacius autem beati Nectarii frater, Joannis viri per omnia probati discretique substitutur loco : homo, quem pisces facundia, et canticu (actu) ranae superarent (interdum enim et actio loquitur, maxime cum bona et honesta fuerit) qui cum anno uno et duobus mensibus vivisset, mortuus est : ipsa Dei Evangelia in fine vite contestatos, se fratri Nectario sub jure jurando fuisse pollicitum, nunquam ordinationem episcopacum admissurum , cum illi exprobaret , quod vobisset Tarsensi Ecclesiae praeficeret. Fuit illi perjurii causa primum quidem vanitas sua , per quam despondebat sibi, ut sic dicam, uxorem fratris sui ; deinde confusio quoque, cum frater suus hac de re quodammodo prophetice illum arguisset ». Hoc de Arsacio Palladius.

48. Vix credi posset, quanto miserore affecti sint prii omnes veritatis amantes, Joannis Chrysostom studiosi, cum viderent adeo disparem in sede ejus sedere antisitem : quod quidem intolerabile plane visum est cum ceteris omnibus, tum magna illi Olympiadi, cuius consolandi causa binas illas prolixiores Joannes ad eam Epistolas dedit, in quarum priori inter alia (quod ad hoc spectat sic ali³) : « Quid autem eo nomine perturbatione afficeris, animunque dejicias, quod ille ejectus sit, ille contra introductus ? Christus in Crucem agebatur⁴ ac

Barabbas latro poscebatur ; atque corruptum vulgus sicarum polius, quam salutis vindicem , ac tot beneficiorum auctorem, conservandum esse clamabat, etc. » Agit de his quidem pluribus : et posteriori Epistola⁵ eadem refricens, addit : « Cum ad te, inquit, allatum fuerit, Ecclesiarum aliam pessimissi, aliam tempestale tactari , aliam saevis fluctibus obrui, alias etiam gravissimis cladibus affici, quippe que vel partim lupum pro pastore, vel predonem pro gubernatore, vel carnificem pro medico acceperebant ; doleas quidem licet (neque enim haec sine doloris sensu ferre oportet) verum ita doleas, ut dolori modum imponas ». Hoc ipse.

49. Porro ordinatus Arsacio, videbant eum pastorem, seu dicam mercenarium, immo aequius forem ascendentem aliunde in ovile ovium, ab omnibus deserit, agere solitarium, ac sine populo non audiente vocem alienorum. Et licet interdum Augusti et Auguste satellites, aliquis pauci ex clero vel populo Joannis adversarii in Ecclesia cum illo coirent; scene polius ac fidae fabule reddebat ea res speciem, quam fidelium ceteri divino afflante Spiritu congregati. Quod si interdum magno fastu, cum seculari apparitura anteambulacionibus praetentibus, Arsacius per urbis vias perambularet : averso vultu alii cum inspicere, terga vertere, alii, ne consiperent, voce vera omnes eum excrari, atque penitus abominari , Joannis vero nomen commemorare, genibibusque invocare non cessabant. Joannis unus in ore, in votis et expectatione cunctis erat : hunc suspiriis ac fletibus compellabant. Jugis et dulcis memoria ejus charitatis , qua oves sibi creditas divino jugiter pasebat eloquio. Et qui periiores et divinarum Sciphiurarum scientia abqua imbuti essent, ex Hieremie Threnis opportune aliquid lugubre occinere non desinebant, atque illud frequentius ingeminare gementes⁶ : « Cecidit corona capitis nostri : propterea mortuum factum est cor nostrum : ideo contenebrati sunt oculi nostri ».

50. Sed haud diu permissa sunt publice ferri, et ore libero jactitari. Fecit enim sevilia magistratum , ut grassantibus per urbem ubique militibus, hos cedentibus, illos in carcere traherentibus, omnibus vero minus acerbissimas inferentibus ; jam vel nomine tenus recoluisse Joannem, loco magni criminis esset. Videbant eum miserabile ubique spectaculum, duci ad tribunal episcopos atque clericos, trahi perinde ac ab hostibus captas clarissimas feminas , opificesque , quos sciebant Joannis esse studiosos, et communioneum Arsacii excrari : facies urbis maerens, omniisque ex parte lugubris, non secus ac si dedita esset in manus hostium. Nam cum non communicantes cum Arsacio, perduelles haberentur impetrari : hi omnes veluti majestatis criminis rei deferentur. Haud enim cysatari potuit Endoviae animus Joannis expulsione et exilio , astabat Iurore, fremebat spiritu : cum quem Cucusum relegari mandarat, audiret in

¹ Pallad. dial. — ² Pallad. in dial. — ³ Chrys. ep. 1. — ⁴ Matth. xxviij.

⁵ Chrys. ep. ii. — ⁶ Thren. v.

animis civium jugiter vivere, ac majori gloria ferri per urbem, ceu coronatum athletam, ac jam martyrii candidatum, qui post se triumphantem exercitum duceret, illorum uimurum qui gloriarentur ob justiam persecutionem pati, sponteque ac magna alacritate ad carcera pergerent, traheentes a quibus vinci perduebantur, sumum in his singulis praesertim auctiū constantiū; rediisse dicentes, magna inuidia persecutorum, fertile tempus captandi martyrum, comparandi coronas, ad quas lucrandas tam opportuna bene utendum esse dicebant occasione, quam majores magno pretio redemissent. Quidnam faceret debilis, languiens, et enervata malitia, jam non habet: arectatur atque comprimitur inter angustias. Si feriat, perpetua feritur infamia, indebetibique inacta persecutionis aspergitur: quod sevire in Christianos, idem sit atque Neronem represtante. Si pareat, victimam se ab adversariis erubescat, quos jam vice sic putabat. Sed quod animus, quem semel prava infect affectio, in id quod deterius est, propensior esse solet: solutis omnibus immo ruptis rationis habenis, furore percitus fertur in praecipis: nihil non agit, nec quicquam pretermittit intactum, quo omnes ad communicandum Arsacio vi metuque perducat, abstrahatque omnes a communicatione Joannis, quos opprobrii causa, non Christianos, sed Joannitas nuncupat; quos veluti sacrilegos, notatos infamia, perinde ac monstrum exhorrescit.

51. At nequaquam angustiae unius urbis, licet amplissimae, tanta tanta crudelitas arctabatur, sed longe lateque per totum Orientem furentius grassabatur. Quidnam autem inhumanitatis in alios absentes episcopos Joanni communicantes, qui erant ex Theophilo, exercerent, Palladius subdit his verbis¹: « In tantam vero acerbitas insaniam episcopi omnes de communione Theophilii per totum Orientem (sicut monachus rediens retulit) devenerunt, ut ex his plerique non modo debitam humanitatem non exhiberent; verum milites, datis numeribus, inducerent, ut eos oculus civitatis pefflerent. Sunt autem qui ista gessere, Tarsensis, et Antiochenus, et Casarensis, et ante omnes Ancyrae, et Peliensis episcopi, partim donis, partim etiam minis militum animos contra eos ita efflerantes, ut ne laicos quidem eos hospitio exciperi cipientes permitterent, sicut in Epistolis canoniceis Cajo contra episcopum quemdam scribit beatus Joannes »: et post haec: « Laudabat autem alique mirabatur Secundae Cappadocie episcopos, ut qui actis in exilium episcopis magnum ostendissent miserationis affectum; et in primis Theodorum Tyanaeum mitissimum virum, Bosphoriumque Colonie, qui quadragesimum in episcopatu agebat annum ad quem extant Epistola Gregorii Nazianzeni officii plena) et Serapionem Ostracizine quadragesimum et quintum annum in pastorali officio prætergressum ». Sic vides, paucis exceptis, a reliquis improbum esse conflatum schismata, ut ne

ad faicam quidem communionem acciperent eos, quos scirent Joannis Chrysostomi, tanti patris studiosos: hos enim quasi a Catholica Ecclesia alienos, Joannitas improperii causa diulos, execrabantur; ut per eos non steterit, quominus in uersa toto orbe diffusa Ecclesia fuerit nefario schismate ubique concussa.

52. At parum fuit ipsos horum exhorruisse consortium; quin etiam ad mortem usque, cum licuit, iidem eos fuerunt inseenti: declararunt id quidem Constantinopolis, ubi pro arbitrio magistratus officiis, annente principe et uxore ejus Endoxia, intererunt. Quenam autem adversus eos qui Joannis partis dicerentur, exhibite fuerint praefixu incendiis quæstiones, jam dicere aggrediamur. Miraberis plane, lector, sub Christiano, eodemque Catholico imperatore, pristina adversus pios esse revocata martyria. Praeterisse haec silentio Socrates² voluit, ubi post incendium recensuit, haec addit: « Quibus autem incommode Optatus urbis Constantinopolis prefectus, religionis professione Gentilis, et propterea Christianis infestus, Joannis amicos afficerit, et quam gravia supplicia quampluribus illorum irrogavit, silentio prætercundum censu ». Exhorruit plane homo quantumlibet Novarianæ sectæ errore a nobis divisus, adeo crudelia in Catholicos per magistratus exhibita cruciamenta recensere. Sozomenus vero nūius Eutropi tantum minuit, atque paucis quidem his verbis³:

53. « Eodem tempore et Eutropius quidam lector productus, ut eos indicaret, qui templo ignem injecissent: quamvis illi et loris et fistibus, et ungulis latera genaque disperperentur; quamvis insuper facies ardentes corpore sustineret, et quidem juvenis et tenella cutis existens, nihil tamen se scire confessus est. Qui quidem post ea tormenta incliditur in carcere, in quo non multo post moritur ». Haec ipse, multa de eo præteriens, que ex Palladio⁴ reddenda putamus; ait enim: « Eutropius beatissimus, virgo purus, canfor, cæsus, et latera et frontem usque adeo sectus, ut supercilium quoque vellerentur; lapidibus postremo ad latera, ossibus jam madatis, utrinque admotis, in ligno moritur. Media quoque nocte, elam ab his qui hoc egerant, sacerdotalis ordinis viris sepelitur, Deo illius morti dignum testimonium perhibente, quod passionem Redemptoris esset imitatus: audita enim psallentem calitom vox Angelicas patetecit extubis ». Haec Palladius. Hujus dies natalis, redditæ Ecclesie pace, non Constantinopolitanæ tantum Ecclesiæ, sed toto Christiano orbe anniversaria memoria celebrandus, publicis Ecclesiæ adnotatus est tabulis⁵, una cum Tigri presbytero codem tempore martyrio coronato: de quo ista⁶ Sozomenus: « Eadem occasione etiam Tigri presbyter vestibus exutus, flagris in tergum cæsus, manibus ac pedibus vincitus, et extensus, membris dissolutus fuit. Erat hic

¹ Pallad. dial.

² Socr. I. vi. c. 16. — ³ Sozom. I. viii. c. 24. — ⁴ Pallad. in dial.
— ⁵ Mart. Rom. XII. Januar. — ⁶ Sozom. I. viii. c. 24.

natione barbars, et enim nichus, sed non a nativitate». Ceterum adeo vehemens ista fuit de incendiis inquisitio, ut etiam clarissime feminæ ea de causa adductæ fuerint in questionem, ut inter alias nobilissimæ Olympias, et Pentadia diaconisse, de quibus paulo post dicturi sumus.

34. *Arcadii rescripta ad compescendas querções, et contra communicantes Chrysostomio.* — Ne autem questiones ob incendium ullerius gravarentur, Studius praefectus prætorio intercessisse videtur apud imperatorem, ut ab ipso datum ad eum rescriptum significare videtur, quod sic se habet¹:

« Quoniam persona ad inquisitionem perpetrati incendiū ut tui culminis suggestio patet fecit nequecum inveniri: clericos custodia relaxamus; ita ut navibus impositi, ad lares proprios revertantur. Nec proseriphonis periculo dominus careant, quas episcopos vel clericos peregrinos post publicationem edictorum et nostræ serenitatis affatus probabitor suscepisse. Parī forma servanda, si que dominus cives clericos nova, et tumultuosa conventicula extra Ecclesiam celebrantes suscepereint. Ad observandos (obserrandos) siquidem seditionis aditus, id nostro sedit arbitrio, ut omnes episcopi et clerici peregrini ab hac sacratissima urbe pellantur. Dat. quarti kalend. Septembri, Constantinopoli, Honorio sextum et Aristeneto consulibus ». Paulo post autem, nempe sequenti mense, idem imperator ad eundem praefectum prætorio pro stabilienda quoque pace ut sibi videbatur de cohibendis servis a conventiculis ista rescripsit²:

35. « Si quis servos in hac sacratissima urbe possideat, eos a tumultuosis conventiculis faciat temperare: sciens se pro singulis servis, qui interesse conventibus interdictis fuerint comprehensi, trium librarum auri dispensio feriendum, servis videlicet pmiendis». Subdit et de collegiis opificum, quæ corpora nominalabant, eadem prohibito his verbis: « Quam formam in nummulariis, ceterisque hujus aliae urbis corporibus volumus sub pena graviore servari: ut unumquodque corpus pro his, qui de suo numero conventus celebrare illiciti detegentur, ad quinquaginta pondō auri solutionem multæ nomine adstringatur. Dat. tertio idus Septembri, Constantinopoli, Honorio A. sextum et Aristeneto cons. » Sed mense Novembri hujus quoque anni idem Arcadius ad Eutychianum rescripsit³ de his, quæ foris agenda essent. Quod enim qui prohibiti erant seorsum convenire Constantinopoli, idem extra urbem in provinciis, eos qui Theophilii communicationis erant et Arsaci aversantes, in unum convenire coepertunt, vitantes omnes Joannis Chrysostomi adversarios: adversus eos haec idem Arcadius imperator rescripsit:

36. « Rectores provincialium monentur, ut

conventus corum arceantur illici, qui orthodoxorum religione suffulti, spretis sacrosanctis Ecclesiis, alio convenire conantur: His qui ab Arsaci, Theophilii, Porphyrii reverendissimorum sacre legis antistitum communione dissentiant, ab Ecclesia proculdubio repellendis. Dat. XIV. kalend. Decembris, Constantinopoli, Honorio A. VI et Aristeneto cons. »

37. *Porphyrii episcopi Antiocheni probrosa vita.* — Quisnam autem fuerit Porphyrius iste, cuius communicatio commendatur, jam dicendum est. Fuit iste Antiochenus episcopus, hoc anno, quo Joannes Chrysostomus in Armeniam deportatur, in locum Flaviani subrogatus. Hoc nempe anno defunctum esse Flavianum, cum sedisset annos viginti tres, auctor est Palladius⁴, dum agit de subrogatione Porphyrii. At qualis hic fuerit, suis idem auctor pingit coloribus, cum haec ait: « Porphyrius iste in Ecclesia diutius versatus, et diaconi et sacerdoti perfunctus officio est: sed plane nihil habuit in moribus gravitatis, et in nullo unquam Ecclesia spiritualiter contulit. Ceterum vicinis, et religiosis episcopis infestus jugiler, quod ex maxima esset civitate, et amicos haberet principes, judicia intrabat, honestisque ordinationibus insidias tendens, morum astu, versutaque tempestive episopis subrepebat, invitox quoque (ut ita dixerim) ad leves ordinationes ac novas trahens »: Et paulo post: « Castimonie itaque et adversus carnis voluptates continentiae inimicus est, non secus ac vultur unguenti; adeo ut etiam Sodomitico criminis obnoxium fama vulgaverit »: et inferius: « Magorum et aurigarum, et eorum qui veteres fabulas in honesto motu et obverso crure præferant, principem ac socium esse. Magis namque opem ferre, atque amice congregari, usque adeo non declinavit, ut etiam in commentariis variorum magistrorum hoc illi criminis datum sit »: ac deinde: « Aut illum præter catena seclera, saera quoque vasa post ordinationem suam conflassasse, principibusque largitum aurum: ut plane perspicuum sit, cum non ratione, sed tyramide obtunuisse eos, qui infelici sorte sibi sunt subditi.

38. « Nam quo tempore Joannes in Armeniam extorris actus, Flavianus quoque Antiochenus episcopus migravit ad Christum: animadverxit Porphyrius populum omnem in Constantium diaconum conjectisse oculos, virosque et mulieres ex eo pendere, qui a teneris ut autiunguiculis servierat Ecclesia, viri juxta historiam judicum ambidexter; quippe que putabatur illius lava, devteram aliquorum facile superbat. Fuerat enim is primus ab Epistolis: quo munere perfunctus absque turpis lueri suspicione ulla, lector deinde, ac postmodum diaconus est ordinatus ». Ac rursus inferioris: « Est quippe Constantinus ipse supra ceteros mitis actu, ac contemplatione singularis, celeriter conspicatur omnia, magna cum gravitate exercet, sapiens, strenuus, misericors, cupiditatis inimicus, in iudicio

¹ L. XXVII. de episc. et cler. C. Theod. — ² L. v. de his qui pro relig. contend. C. Theod. — ³ L. vi. de his qui pro relig. contend. C. Theod.

⁴ Pallad. in dial.

justus, ad injurias patiens, in persuadendo potens : qui ut afflictos liberet, jejuniis sepius ad vesperam usque persistit, honestatem ipsa facie pro se ferens, severus adspectu, maturus incessu, virgo purissimus, et qui florem, et gratiam vultus in ipsis quoque infirmitatibus servet. Hunc igitur tanti meriti virum pecunias hoc modo fugandum curat.

59. « Scripsit ad principes : enimque ut novarum rerum et seditionis auctorem, obtinuit in Casum (Cassium) exilio relegari. Hoc ille ubi didicit, amicorum auxilio Cyprus contendit, ibique servatus est. Ipse vero Porphyrius Cyriacum et Diophantum presbyteros et clericos cateros vexans, observabat tempus, in quo civitas omnis ad suburbanam procederet erant secum Acacius, Severianus, et Antiochus, et eorum complices, in abdito tamen). Agebatur tunc celebritas Gentilium, insignis certaminibus Herculis, que Olympia appellant, in qua mulieres quoque cum turbis populorum Daphnem ad certamina spectacula properabant. In hac solitudine civitatis Ecclesiam Porphyrius una cum membris episcopis et clericis paucis irrumpens, ordinatur clam, ianuis clausis, adeo rapido, ut metu ne deprehenderentur, nec orationem quidem perficerent quiverint. Hujusmodi quippe adulterii natura dignit, et facil. Porro Severianus et socii, accepto pretio, per montes et invia fugere, humanum quidem effugientes metum, sed divinam plane indignationem divini timoris ignari incurrentes.

60. « Ubi vero soluto spectaculo, populusque in urbem regressis, quid factum fuisset, ammiratum est : summo dolore concitati, die illa (quod iam in vesperam declinasset) quieverunt. In crastinum vero, accepta tam immundi clade, confluvere sinnul omnes, ignem ac stipulam ferentes, ut Porphyrium una cum domo ejus incenderent. At vero Porphyrius non ignorans quam esset exosus omnibus, relieto Deo, sese ad ducem exercitus contulit : implensque illi manus, contra Salvatoris discipulos in aciem ducit aversum ab Isauricis bellis. Atque Isauri quidem ferociissimi Ressum Seleuciamque vastabant : Porphyrius vero et Valentianus comes cum exercitu Ecclesiam Catholicam praedabantur, Crucis signum venerabile, quod illi ferentes in humeris, Litaniis in campo agebant, pedibus suis conueniantes. Modicum fluxerat tempus, cum ille ad exercitum sollicite mittit, agitque apud ducem, ut suis quidem senex atrox perversisque moribus nocturnis praeficeretur excubis, ut lentius bonos quoque ac tideles vexans caperet civitatem, alias prefecto Nero, enjus et mores imitari studebat. Non enim novit ille persuadere dictione, sed summa vi et iniqitate vexare : qui Deo minime placere intendens, non errantes ad illum animas revocare, sed serpentes implere ventrem supra pectus gradientes curat. Pergunt igitur vel invitati populi, metuque verberum videntur ad Ecclesiam, re autem vera vitam suam execrantes, a Deo patientiae sine premia se percepturos sperant » : Et inferius : « Clerus itaque Antiochenae Ecclesiae insignior occulte conveniens, ne

ipsis quidem Ecclesie parietibus propinquat : una et illustrum matronarum multitudo clam convenit, etc. » Porro hinc adulterino nec legitime electo episcopo Innocentium Romanum Pontificem nunquam communicare voluisse, Theodorus diaconus apud eundem Palladium fidem facit.

61. Sed propter pudor ! sic a pravis hominibus et diuinis malorum inveteratis episcopis seducitur Arcadius imperator, ut cui nec senior pars cleri Antiocheni, nec nobiliores matrone communicarent, quem nec Romanus Pontifex receperisset, adeo fedatim moribus, corruptum turpitudinibus, omnique ex parte inquinatum senem, hunc ipsum, tanquam Orientalis columnam Ecclesie publica edita sanctione, quam super retulimus, celebrarit. Sed et aliam superaddidit legem, quam Theodorus Romane Ecclesie diaconus apud Palladium recitat, que sic se habet¹ :

62. « Si quis non communicat Theophilo, Arsacio, et Porphyrio : hic episcopatu quidem areatur : amittat vero, si quam videtur habere substantiam pecuniarum, sive prediorum ». Ita edictum, cuius exemplar Romam allatum est a Cyriaco episcopo, ut paulo post dicturi sumus. Quarum vigore legum in Orientali Ecclesia ubique gentium episcoporum proscripicio facta est. Testatur et idem Theodorus, edictum insuper promulgatum fuisse adversus eos qui clericum vel episcopum occulassent ; quod suo loco descripsimus.

63. *Inter eos qui passi sunt renuentes communicare Arsacio excellunt Nicerate, virgo sanctissima, Olympias et Pentadia diaconissa, ad quas Joannis Epistolæ. — Quot autem quantata harum vigore legum fuerint immania scelerata perpetrata, quis digne oratione assequi se posse confidat? Praeter illa enim quae superius enarrata sunt, quantum passi sint Constantinopoli, qui cum Arsacio communicare renuerunt, Sozomenus ita docet² : « Elenim enim vel cum illo, vel cum familiaribus illius communicare ac precari, tutum non esse arbitrarentur; ob id quod his intermixti semper essent Joannis hostes, ac proinde (ut dictum est) seorsum in extremis urbis recessibus congregantur : ad imperatorem rei cognitio referuntur. Jussus igitur cohortium dux una cum milibus in congregatos impetum facere, multitudinem ipsam fustibus ac saixis feriens in fugam vertit : at eos qui manifestius ac propensius Joannis partes agebant, in vineula coniicit. Hie autem (ut fieri consuevit, ubi militibus ferocire permittitur) mulieretas ornato suo per vim spoliavit : et alii monilia, zones aureas, collaria ac fibulas deprendantur : alii cum ipsis auriculis in aures detrahunt ». Contigerunt haec post creationem Arsacii, hanc plane dissimilam illis, quae, sedente adhuc Joanne, iidem milites perpetraverunt aduersus neophytes in albis adhuc agentes. Sed subdit Sozomenus :*

¹ Pallad. dialog. et l. vi. de his qui pro relig. cont. C. Theod. —

² Sozom. l. viii. c. 23.

64. « Et quanquam tumultus ac loetus maximus per urbem accidisset : tamen ne sic quidem de amore erga Joannem conceptio remiserunt. Itaque ad Ecclesiam publicam non amplius conveniebant ; ac multi ne in forum quidem, neque in balnea ventilabant. Imo quibusdam ne domi quidem manere, tutum fuit : quare et exilio sibi ipsis injuncto, civitate excesserunt, cum aliis multi viri honesti ac mulieres probe, tum etiam Nicerate (Nicarate) Bitryna apud Nicomedenses inter nobiles genere illustris, ac perenni virginitate praestantiaque vita celebris. Modestissimam inter landatas feminas, quas nos meminimus, hanc cognovi, cum et moribus, et verbis, et vita genere concinna fuerit, ac res divinas usque ad mortem humanis preposuerit, ac tum fortitudine, tum prudentia adversus impendentes adversarum rerum casus sustinendos sese corroborarit : adeo ut neque amplissimis bonis injuste spoliata stomacharetur : et ex paucis que reliqua erant, prudentissima dispensationis ratione, et quidem ad senium proiecta, tum ipsa cum familiaribus ea quae necessaria erant haberet, tum aliis largiter suppeditaret. Quin et pro humanitatis alacritate rerum honestarum studiosa existens, omnis generis remedia preparabat in pauperum agerontium usum, quibus ex amicis suis sane multis frequenter open tulit, nihil adjuvantibus eos medicis consuetis : nam divino quadam nutu, quicquid incepérat, ad felicem exitum perducebat. Alique ut summati dicam, inter nostre memoriae feminas laude dignas aliam nullam cognovi, qua ad tantam probitatem ac gravitatem et reliquam virtutem concenderet. Sed haec quidem tametsi talis esset, vulgus tamen latuit : siquidem ob modestiam ingenii ac sapientiae studium perpetuo latere voluit : ita ut neque ipsa stoderet ad ministræ dignitatem ascendere ; neque Joanne sepius exhortante, unquam virginum Ecclesiasticarum primatum suscepérit ». Haec enim Sozomenus. Meminisse ejusdem Nicerates ipse Joannes Chrysostomus¹ visus est in Epistola ad Olympiadem scripta ex Arabisco posterioris exilio loco, cum ait, se missò ab ea pharmaco a morbo stomachi liberatum, his verbis : « Panis ante diebus cum ob aeris statum proclivis nobis ad voinitus stomachus esset, atque et aliis euroniis generibus, et pharmaco eo, quod a domina mea lectissima, et ornatissima senatrix missum est, usi essemus, ut nec ultra tres dies illud adhibere nobis necesse fuisset, ipsius imbecillitatem corremus. Itaque te quoque hortor atque oro ut his utaris, desque operam, ut hujusmodi medicamentum ad nos rursum mittatur ». Hec Chrysostomus plane consentientia iis quae ex Sozomeno recitatimus. Porro ob egregium specimen sanitatis, quod vivens edidisset, factum est, ut post mortem inter sanctas virges relata habeatur, cuius diei natalis celebritas VI kal. Januarii annis singulis repetitur².

65. Sed prosequamur post Niceraten, quae aliae

clarissimæ feminæ et pietate præstantissimæ, hoc eodem tempore, causa Joannis Chrysostomi, cui ad dictissimæ erant, passæ sint, incipientes ab illa magna Olympiade, de qua sepe superius honestissima mentio facta est. Qualis namque quantaque illa fuerit, ex Epistolis ejusdem Chrysostomi ad eam scriptis pensare licet : sed quibus ab hoc turbine fuerit exagitata procellis, Sozomenus ita narrat³ : « Jam et Olympias illa Ecclesia diaconissa harum calamitatibus perferendarum fortitudine sese conspiciuam reddidit. Nam enim ob eandem hanc causam ad tribunal esset pertracta : querenti prefecto, ut quid Ecclesiam succendisset? Illa respondit : Non hoc est institutum vita meæ : Quin ego facultates meas, quae amplius fuerunt, in reparationem Dei templorum expendi. Illo tum se vitam ejus exploratam habere dicente, subiicit : Itaque tu in accusatorum locum transit, et aliis de nobis judicet. Et cum accusatio testibus careret, prefectus nihil habens quod jure culparet, paulo moderatius ad aliud crimen sese convertit, ac veluti consultando, tum huic ipsi, tum ceteris mulieribus stultitiam expoprat, quod episcopi communionem (nempe Arsacij) aversarentur, cum resipiscere atque illis molestis extricari possent. Ac ceteræ quidem prefecto haec precipienti propter metum cedunt. Olympias vero : Non est aequum (inquit) me, quæ in multitudine per calumniam capta sum, et in foro nullius objecti criminis convicta sum, ad defensionem trahi expostulationem ejusmodi, quæ in judicium non veniunt. Concede igitur mihi, ut ad priorem actionem defensores alii habeam. Quamvis enim præter leges illi communicare cogar, cui non oportet : non faciam tamen id quod piis facere nefas est. Ille itaque cum non posset illam inducere ut Arsacio communicaret, in praesenti dimittit, quasi advocates instruuntur. Altero vero die rursus adductam magna vi auri multelat : putabat enim se illam ea ratione a sententia sua deducturum. Sed illa pecuniam negligens, nihil cessit : ac relieta Constantinopoli, Cyzici (in Hellesponto civitate) habitavit ». Haec enim de Olympiade Sozomenus.

66. Porro cum S. Joannes Chrysostomus ipsam istac magna gloria passam accepisset, scripta ad eam Epistola, consolidatus est, atque inter alia multa haec habuit⁴ : « At minimè propterea commoveri ac perturbari debetis, verum hoc ipso potissimum nomine letari et exultare, coronisque caput redimire, ac choros agitare. Nam nisi mortiferas prius diabolò plagas intulissetis, non usque adeo furaret hec bellua, ut ultra progrederetur. Quamobrem tum vestrae fortitudinis et Victoriae, tum ingentis illius cladis hoc est argumentum, quod ille aerius nunc in vos impetum facit atque insultat, majorisque impudentia documentum edit, ac profusis venenum effundit ». Et post nulla : « Tum tibi ipsi, tum iis quae tecum hoc præclarum certamen obuenient, da operam ut omnium animos erigas,

¹ Joan. Chrys. ep. iv. — ² Rom. Martyr. die 27. decemv.

³ Sozom. I. viii. c. 24. — ⁴ Chrys. ep. v.

tuamque aciem instruis, quo tibi duplex et triplex, et multo etiam copiosior virtutis corona comparetur, tam per ea qua ipsa perpetreris, quam quia alios ad eadem subemenda impellis, cosque adducis ut leniter ac placide omnia ferant, et umbras contemnunt, atque insomniorum imposturam aspernentur, ac lutum proculcent. nullamque fumigationem habeant, nec araeuarum telas molestiae quicquam nobis affere existent, femineque pretredini obnoxium praetercent». Hac et alia Chrysostomus ad Olympiadum.

67. Praesifit ipsa quidem qua præstari ab ea Chrysostomus litteris admonuerat; dum ad tribunal rursus adducta, egregio summae constutio specimine edito, exilio damnata est: cum tanta haec passa, nihilominus se nullius frugi esse, ad eum scribens significasset: ad quam ipsam idem Joannes eam dedit Epistolam, cuius tantum hic intevemus exordium¹: «Quid ais? Trophaeum non exexisti, nec præclaram victoriam obtinuisti, nec perpetuo virenlem coronam adepta es? Annon hoc universus orbis affirmat, qui ubique terrarum tua reete facta decantat? Quanquam enim et palestra et certamina in uno loco sita sunt, et cursuum tuorum spitia, et concertationis tuae, sudoris loco, sanguine referat illuc extiterunt: at earum tamen rerum gloria et commendatio extremos terrae fines occupavit. Tu vero ea auctiora reddere ac palmas amplificare studens, eas quoque quas animi submissio parit, coronas ipsis adjunxisti, dum te tantum ab hisce trophais abesse asseris, quantum mortui a vivis remoti sunt. Nam quod hac verba ab animi submissione profecta sint, ex iis ipsis potius que configerunt, planum facere conabor. Patria pulsa es, domo, amicis, cognatis; in exilium missa es: quoniam die mori non desiisti, etc. » totus deinde in eo est, ut doceat, eos lugendos potius esse qui persecutionem inferunt, latandum vero de his qui illatam celso animo perfurunt.

68. Sed de pugna Olympiadis transeamus ad certainam Pentadiam aequa diaconisse, aequa nobilis, utpote qua Timasi consulis uxor fuit, et vidua relieta, sese Ecclesie ministerio mancipavit; de qua et superius dictum est. Quae autem ista passa fuerit, et quanta animi constantia adversus improbus judices steterit, cum ejusdem incendi causa in questionem esset adducta, etsi ab hujus temporis scriptoribus nequicquam memorie commendatum accipere licet; ex litteris tamen ipsius Joannis Chrysostomi ad eam scriptis, titulos saltem gloriose ipsius confessionis licet inspicere. In priori eniā ad eam data Epistola haec leguntur²: «Gaudeo et exulto, maximamque etiam in tam deserto loco degens consolationem mihi positam esse duo in ea, quam in omnibus rebus adhibes, fortitudine, constanti sententia, ingenti prudentia, linguae libertate ac sublimi fiducia, per quam et adversarios ignominia perfundisti, et mortiferam diabolo plagam inflixisti; et eos qui

pro veritate decertabant, tanquam unguento delubitos, paratores ad dimicandum reddidisti; ac fortissimi militis instar, praeciarum in bello trophaeum exexisti, luculentamque victoriam adepta es: meque etiam tanta voluntate complexisti, ut ne in aliena quidem et peregrina regione, nec in solitudine, verum istie vobiscum me esse existinem, summamque ex animi sui virtute voluntatem capiam. Quamobrem gaude et latare, quod hujusmodi victoriam assecuta sis, atque hujusmodi delluarum ora faciliter negotio compresseris, impudentesque eorum fingas, et rabida ora obstruxeris. Veritas enim, cum qua pugnasti, et pro qua jugulata es, hanc vim habet, ut paucis sepe verbis de sycophantis triumphet: quemadmodum contra, mendacium etiam infinitis sermonum artificiis obvolvatur, facile tamen difflit et collabitur, araneaque telam imbecillitate superat. Gande igitur et latare (neque enim haec verba subinde repeterem desinam) viriliter age et confortare, omnesque ab ipsis tibi comparatas insidias irride»: at quænam iste ostendit his verbis inferioris:

69. «Et quodnam, inquit, insidiarum genus prætermiserunt? et quod machinarum genus non moverunt, dum solidæ tue ac Deo fideli generoseque ac fortissime anime insidiis struere conantur? In forum te, que præter Ecclesiam et cubilenum nihil noras, pertraxerunt, a foro ad tribunalia, a tribunalibus ad carcерem. Falsorum testium linguas acuerunt, calumnias concinnarunt, cædes perpetrarunt, erroris torrentes profuderunt, igni ac ferro juvenum corpora consumperunt, multis ac præclaris viris innumeræ plagas et erucianæ influerunt; nullum denique lapidem non moverunt, quo te metu perterritam hue adigerent, ut iis qua videbas, contraria diceres. At tu instar aquilæ sublime volantis, eorum retibus fractis, ad libertatis fastigium virtuti tue consentaneum ascendisti, sic videfiet te comparaus, ut ab ipsis minime circumscribereris: immo etiam quantum ad hujus incendiū crimen attinebat, cuius nomine miseri atque infelices homines præsentim gloriari videbantur, eos calumnie convinceres, etc. »

70. Rursum vero ipsam cogitante recedere Constantinopoli, ne id faceret, idem Chrysostomus datis ad eam litteris antefixerit, quibus plane qualis quantaque haec esset femina declaratur. Est enim ejus Epistole ejusmodi exordium³:

«Coronarum nomine, quas tibi conciliasti, beatam te duco: et paulo post: «Quoniam autem intellecti te de discessu cogitare, atque istinc migrare velle accepi: peto abs te ne nequicquam hujusmodi cogites, atque ob animum proponas. Primum ob hoc ipsum, quod civibus tuis subsidium es, amplissimumque portus, et adminiculum ac tutus numerus iis, qui laboribus et arumnis conficiuntur. Quare noli committere, ut tantum questum de manibus ejicias: noli, inquam, committere, ut tantum lucrum abji-

¹ Chrys. ep. viii. — ² Carys. ep. xciv.

³ Chrys. ep. clv.

cias, cuin tantos quotidie thesauros ex tua presentia colligas; nam qui tua praeclara facinora cernunt, vel auditione accipiunt, non parum hinc lucri consequuntur, etc.» Porro tum Pentadię, tum etiam Olympiadis et aliarum clarissimarum feminarum coram prefecto erat is Optatus Gentilis homo cause proscriptio relata in Acta publica fuit; quibus declaratur, non ob incendii causam tantum, sed etiam quod Arsacio communicare nollent, tam gravia passas esse. Menint eorumdem Actorum Theodorus Romanus diaconus, dum Romani Pontificis studium ad hos omnes liberandos recenset, ubi ait¹:

71. « Post hos omnes venit Romanum ad Innocentium papam Domitanus sacerdos, Constantinopolitanae dispensator Ecclesiae, et Vallagas quidam Nisihius (Nisibenus) presbyter, exponentes monasteriorum Mesopotamiae genitum et ejulatum. Simil et commentaria Optati cuiusdam prefecti reddiderunt; ubi honesta mulieres ex genere consulari publice ad eum adductae memorantur, Constantinopolitana Ecclesie diaconissa; ita ut cogerentur aut Arsacio communicare, aut fisco ducentas auri libras applicare ». Hec ipse. O si semel illata iuvenusmodi publica commentaria in archiva Romanae Ecclesie, haec tamen asservata tuisset: quam in his versans deliciis stylus noster attuleret! non quidem nobis opus tuisset in summa pauperitate hinc inde mendicare fragmenta.

72. *Secunda legatio ad Innocentium, tum a faventibus Joanni, tum ab eis adversariis.* — Subdit ex eorum testificatione idem Theodorus: « Quid autem de monachis, et virginibus dicere oportet? ostendebat secta in ligno latera, terga cede consissa, etc. » Testatur quidem Zozimus², ingentem monachorum numerum et alios id genus homines captos, et dira candem ob causam passos esse. Quomodo autem his omnibus acceptis Roma Innocentius papa, quampriumnum valuit, his occurriere conatus est, idem Theodorus enarrat, qui etiam singulas legationes tum ab ipso Joanne, tum a clero Constantinopolitano, et aliis ad ipsum Romanum hoc anno post expulsum Joannem missas recenset, nosque eodem quoque ordine referimus. Post primam illam legationem ab ipso Chrysostomo missam hoc anno post Pascha, cum adhuc ipse in sede ageret; postquam Epistolam ipsam ad eundem Innocentium papam datum, quam suo leco superius recitavimus: post ipsum exurbatum, qui ex quadraginta illis episcopis circiter virginis quinque tantum supererant, conviventes in numen, decernunt legationem ad Innocentium Romanum Pontificem, quam et alta postea secente fuerunt: de quibus omnibus ita Theodorus diaconus apud Palladium³:

73. « Modicam temporis fluxuram, cum Theodosius Constantinopolitanus presbyter Romanum venuit, litteras Concilii Joannis viiijtum quinque episcoporum aut paulo plurimum ferens: quibus dicebant, Joannem multum vi urbe expulsum, et Cneum

in exilium missum, Ecclesiamque incensam fuisse. Qui et ipsi communionis litteras et ad episcopum Joannem, et ad omnes communicantes sibi episcopos tradens, orabat eum lacrymis, ut patienter tolleraret, cum opem ipse ferre non posset, eo quod nonnulli obsisterent potentes adversarii Ecclesiastice pacis inimici.

74. « Post pauplulum rursus applicuit homunculus aspectu fedus, animo perditus, Palermus nomine, Constantinopolitana Ecclesie se presbyterum dicens: qui et ipse totus elatus, et fastu turgidus, et ipso gestu inimiciliis preferens, plurima contra Joannem episcopum maledicta vomebat. Hic litteras paucorum episcoporum, Acacii, Pauli, Antiochi, Cyrii, Severiani, et aliorum quorundam Innocentio reddidit: quibus Joannem calunniabantur, quasi incendisset Ecclesiam. Mendacium aperte reprehensum est, cum ejus rei, quippe que non fuisset objecta, mentionem in Synodo nullam fecisset Joannes. Eum Innocentius cum indignatione abjiciens, nec describere quidem voluit».

75. Quidnam est, rogo, quod Joannis adversarii post ipsum damnatum legationem mittunt ad Romanum Pontificem: nisi ut ab eis in ipsum lata sententia, rata ab Ecclesie Romana presule habeatur, enijs esse arbitrii optime sciens, eamdem irritam cassamque reddere? Et quid contraria legatione a parte Joannis missa actitatum est; nisi ut sententia inique lata, ab eodem Apostolice Sedis antistite revocatur? Sed secundae addidere Joannis amici tertiam legationem, de qua mox idem Theodorus dicturus haec premittit de Cyriaco episcopo fuga lapsu Romanum adveniente.

76. *Tertia legatio a parte Joannis.* — « Paucis post diebus adventi episcopus Cyriacus nullas quidem habens litteras, sed is plane, cui fides merito habenda videbatur, eadem prosecuens, que ab episcopis de Synodo Joannis fuerant scripta. Aiebat enim se fugisse propter communionem regalis edicti quod haud pridem a nobis est recitatum. Cavebatur enim eo, ut episcopus non communicans cum Arsacio, ab episcopatu areceretur. Post Cyriacum venit Eulius Apamee Bithyniae episcopus, alterius litteras a quindecim episcopis de Joannis Concilio, et a praefato sene Anysio Thessalonicensi episcopo: in quibus illi quidem et precedentem, et qua tum erat, Constantinopoleos totius depredationem vastitatemque signabant: Anysius vero Romanae Ecclesie judicium sequi fatebatur. Porro Eulius ipse consona Cyriaco per omnia dixit.

77. « Vix mensis effluxerat, cum Palladius quoque episcopus Helenopoleos absque litteris venit, qui et ipse dicebat se fugisse vesaniam principum, expressius autem in a signantius enarravit omnia, ipsumque edictum prolulit in hanc sententiam: Quicunque occulasset episcopum ac clericum, sive in sua domo susiperet, qui Joanni communicaret, ejus domum publicandam». Atquid, rego, extores episcopi et fuga lapsi non ad aliam se conferunt Ec-

¹ Apud Pallad. dial. — ² Zozim. I. v. — ³ Apud Pallad. dial.

clesiam, quam ad Romanam sedem? utique (si verum faleri licebat) tanquam ad matrem omnium Ecclesiarum, majorum exemplis admoniti, cum regnante persecutore Constantio (ut antiquiora tempora prætermittamus) Catholici episcopi ab Oriente fugali, omnes ad Jofium Romanum Pontificem (ut vidimus late superius) se confulerunt. Veniens Romanum Palladius una cum pluribus aliis, suscepimus se fuisse hospitio a Piniano marito sancta Melania junioris, genere autem Melania senioris, testatur ipse scribebns ad Lausum de iisdem his verbis: « Nec nobis quidem et cerle cum plurimi essemus, qui Romanum propter beatum episcopum Joannem perrexeramus, exigua præstiterunt, sed cum in illis partibus degeremus, officiosissimo nos suscepimus hospitio. largissimisque sumptibus, cum exinde proficisceremur, honoraverunt ». Haec ipse Palladius. Sed que post hæc secura est alia publica legatio, Theodorus narrat his verbis:

78. Quarta legatio pro Joanne, et qui fuerit Cassianus legatus. — « Post Palladium Germanus presbyter, Cassianusque diaconus Joannis, viri magnæ religionis, litteras ab omni clero Joannis attulernit, continentes Ecclesiam suam tyramnidem percessam fuisse, episcopo per vim militum ejecto, et in exilium misso, agentibus id Acacio Beroensi, Anfiocho Ptolemaidis, Severiano Gabalensi, Theophilico Alexandrino. Ostenderunt et Breveiculum memorati viri, ubi ornamenta sub judicibus et festibus tradunt, subscriptum manu Studii prefecti Urbis, Eutychiani pretoris, Joannis comitis Thesaurorum, et Enstachii questoris ac tabulari in auro et argento et vasis, ut Joannis episcopi calumniam diuinerent ». Sed antequam ad sequentem legationem enarrandum progrediamur, ut de legatorum altero, Cassiano diacono nuncipato, agamus, argumentum exposeat. Est mentio de eodem Cassiano in litteris Innocentii papæ ad clericos Constantinopolitanos¹: quem quidem Cassianum illum putamus, cuius sunt Collationes Patrum: nam et Gennadius hunc eundem a Joanne Chrysostomo diaconum ordinatum tradit: adeo ut qui negare velit hunc Cassianum diversum ab illo esse, duos necesse habeat ut affirmet Joannis Chrysostomi ejusmodi nominis et numeris fuisse discipulos, nomine Cassianos, eodemque diaconos. Porro hic, de quo agitur, usitatis cognomine, quam nomine a majoribus vocari solitus fuit: nam idem Gennadius², neenon Cassiodorus³ nonnisi Cassianum eum nominant: cum tamen auctore Prospero⁴, sciamus appellatum esse Joannem, cognomento vero Cassianum. Sed hic adverte, errore quidem, mea sententia, lapsos, qui tradunt⁵, hinc ipsum a Joanne Chrysostomo diaconum ordinatum, atque post aliquot annos ab eodem expulsum, Massiliam profectum, illuc ordinatum esse presbyterum. Sed dicant, velim, quando hunc

expelli ab eo contigit, qui etiam post ejus exilium in ipsis Joannis obsequio perseverasse cognoscitur, et pro eo funebus legatione ad Innocentium? Sed puto occasionem errandi inde manasse, ut qui pro Joanne Chrysostomo, sicut alii ejus Ecclesie clerici, esse reperitur expulsus, eundem per Joannem ipsum ejusdem existimarent: nam non ab ipso, sed ejus causa tune contigit cum religiosis exorrem terti. Ceterum antiquorum nullus hujusmodi notam Cassiano inuississe legitur. Verum ipse Cassianus in libris quos de Christi Incarnatione conscripsit, erga memoriam ejusdem Joannis Chrysostomi satis videtur esse propensus, et gratius, utpote qui saepe enim laudibus hand vulgaribus celebret: et quod maius videri debet, quicquid ipse sciret, liberaliter eidem acceptum referit: nam inter alia⁶: « Ille, inquit, denique ipse vobis, etiam haec que a me scripta sunt, commendet: quia haec que ego scripsi, ille me docuit; ac per hoc non tam meum hoc quam illius esse credite: quia rivus ex fonte constat; et quicquid putatur esse discipuli, totum ad honorem referri convenit magistri ». Haec et alia ad Constantinopolitanos de Joanne summa cum laude Cassianus: sieque compellans eos, specimen in omnibus edidit amantissimi Joannis discipuli, de quo et post exilium, inno et post mortem, adeo bene mereri studuerit, ut nec vel tenuis nevus in ipso penitus dignosci possit alienus simultatis asserat. Ceterum post huc Cassianus prefectus in Egyptum, ibi monasticam vitam excelerat, indeque scribendae Collationes Patrum hausit argumentum. Extat Isidori Pelsiota⁷ ad Cassianum Epistolam, cum aggressus esset vitam monasticam profligeri, qua cum in primis sibi coercenda esse linguam admonuit. Sed jam ad muntos Romanum ad Innocentium papam missos, vel sponte se illuc conferentes, redeamus.

79. Post legationem Germani, et Cassiani, de adventu Demetrii episcopi Romanum Theodorus hæc subdit: « Post istos venit secundo Demetrius episcopus Pisinitus; qui perigrato Oriente, predicaverat communionem Ecclesie Romane cum episcopo Joanne, testibus papa Innocentii litteris, afferens Epistolas ab episcopis Cariae, in quibus Joannis amplectuntur communionem: ab Antiochenae itidem Ecclesie presbyteris, ubi Romanorum sequuntur disciplinam, laudantes integratem judicii, et ordinacionem apud se factam de Porphyrio ut illicitam ac nefariam excrecentes ». Haec Theodorus. Constat quidem, his acceptis legationibus, Innocentium Romanum Pontificem statuisse una cum episcopis Italiae, communicandum cum Joanne Chrysostomo, non autem cum Arsacio et Porphyrio intrusis; donec ea de causa, congregatis utrinque partis episcopis, Synodus haberetur, in qua quæ essent alterutris potiora jura, judicium agitaretur: interea autem jure cum Joanne communicandum, quod violenter esset ejectus. Haec quidem omnia ex Epi-

¹ Apud Sozom. I. viii. c. 26. — ² Gen. de vir. illust. c. 61. —

³ Cassiod. de Inst. civili. lect. — ⁴ Prosp. in Chron. — ⁵ Trithem. in Catalog. vir. illust. et alii post eum.

⁶ Cassian. de Incarnatione adversus Nestorium. I. vii. in fin. — ⁷ Sozom. I. viii. c. 26.

stola Honorii imperatoris ad Arcadium satis explorata redduntur, qua omnia quae haec tenus impie gesta essent, exprobans, commemorat: est autem hujusmodi ejus inscriptio:

80. Honori ad Arcadium Epistola factum exprobantis. — « Exemplum¹ sacre Honorii Aug. missæ ad principem Orientis Arcadium.

« Quamvis super imagine multiebri, novo exemplo per provincias circumdata, et diffusa per universum mundum obtrectantum fama litteris alius commouerim; ut talis facili penitentia, et intermissione propositi rumor æmulus consuecat, et quod in moribus temporum carpat, publica lingua non habeat. Quamvis etiam super exilio pereunfis Hlyrici apud vos prodiderimus affectu, esse nobis dolori, cur ista vox detrimenta reipublice noheritis agnoscere, et aliis potius indicitus, quam pietatis vestre litteris fuerint mutuata: tamen ne illud quidem apud serenitatem vestram dissimulare nos fas est, quod in rebus divinis non sine publici discriminis metu nuperime contigisse, vita semperque malorum ammitiatrix fama non tacuit: et ut natura fert hominum, que ad obtrectandum novis semper casibus excitatur, oblate occasione carpendi, malitiam suam in tempora studio sæva (seceva loquacitatis) exercet.

81. « Est enim nuper proditum, apud Constantinopolim, sacrissimum Pasche venerabilis die, cum omnes pene in eundem locum vicinarum urbium populos religio castigatore sub presentia principum ritu celebranda collegera, clausas subito Catholicas Ecclesias, trusos in custodiam sacerdotes: scilicet, ut eo perfissimum tempore, quo, indigentia principali, tristia noxiiorum claustra resrautar, pia legis et pacis ministros sevus career includeret: omniaque bellicum in modum turbata mysteria, nominales in ipsis Ecclesiæ sacrariis interemptos, tantumque circa altaria vim sevisse, ut et venerabiles episcopi in exilium trunderentur, et sanguis humanus quod dicti nefas est, celestia sacramenta perfunderet.

82. « His repente compertis, turbatos esse nos fateor. Quis enim in facinore tam erento Dei omnipotens non timeret offensam? aut quo pacto extra summum Romanum orbis omniumque mortalium putaret esse discernere? cum ipse auctor nostri imperii, et reipublicæ, quam nobis creditit, gubernator omnipotens Deus funestis admodum execrabilibusque commissis crederetur irasci, domini sancti, frater, neposque Augusti venerabiles: cum et si quid de causa religiosis inter antistites ageretur, episcopale oportuerit esse judicium: ad illos enim divinarum rerum interpretatio, ad nos religiosi spectat obsequium. Sed esto sibi de mysticis, et Catholicis quesumobus amplius aliquid principalius cura praesumpserit: itane usque ad exilia sacerdotum, usque ad hominum cades delini indagatio comedita procedere, ut ubi casta preces, ubi

vota sincera, ubi sacrificia ilibata solvuntur, illi se gladius hand facile etiam in jugulum noxiiorum distingendus exeret? Rebus denique ipsis doceatur, quid super his senserit divina maiestas. Primum quidem hoc praesentis commotionis judicium (indictum fuit, atque utinam solum). Facit enim humana trepidatio tanti sibi conscientia perpetrati, ut gravius aliud (quod avertat omnipotens Deus) post terribilis ultionis experimenta inctuanus.

83. « Audio Ecclesiam sacrosanctam tot imparatorum opibus expositam, pretiosis cultibus nobitem, tanta supplicantum principum oratione angustissimam flagrasse, et illud Constantinopolitanæ urbis Ecclesiæ unicum lumen in favillas dilapsum, Deo non vetante, fumasse (excerari enim videtur inquinata mysteria, et avertisse oculos ab eo loco, quem jam sanguis imicerat, ne obsecrare quis pietatem celestem sub cruentis posset altaris) ædificia quoque divina non minore splendore nobilia ex concitatione sexcentis incendiis, flamma se latius effundente, consumpta; et quæ publicam faciem elaborata a majoribus nostris ornamenta decorabant, velut quodam urbis funere concremata. Haec ergo quamvis crebrius injuriis laesus facere debuerim, nec conjunctissimum fratrem, regnique consortem tam fideliter admonere; tamen necessitudinem sanguinis stimulo taciti doloris anteferens, horror atque snadeo, ut hac (si fieri potest) emendatis in posterum moribus corrigantur; ac divina iracundia, quantum re proditur, excitata, votorum sedulitate placetur.

84. « Accipe a me sumnum simplicitatis indictum. Idecirco hoc elementæ vestra insinuandum putavi, ne me velut gratulatione occulta faceret apud quenque taciturnitas ipsis suspectum: neve quis erederet, me tatibus factis præbere consensum, et qui sepe ne acciderent, commouerim, postquam commissa sunt, non dolorem. Nam quis posset expers doloris, qui se meminit Christianum, tantum subito perturbationem religionis indmetat, ut omnem Catholicæ fidei statum necesse sit fluctuare? Erat inter episcopos causa, quæ collato contractoque Concilio, deberet absolviri: missis ad sacerdotes Urbiæ alterna atque Italiae utraque ex parte legatis, expectabatur ex omnium auctoritate sententia, informatura regulam disciplinae: integrum nempe esse debuerat, neque quicquam novari, dum definitio deliberata procederet: cum interea mirum quoddam præcipitum festinationis exarsit, ut non exspectatis litteris sacerdotum, qui fuerant multa partium legatione consulti, non examinatis rebus, in exilium trunderentur antistites, animadversioni prius addicti, quam sententiam judicij episcopalis experti. Denique quam immatura illa damnatio fuerit, res probavit. Namque si quorum expectabatur auctoritas, pacifica Joanni episcopo communione premissa, saucientiam concordiam censuerunt, nec quemquam polarunt ante judicium consortio repellendum.

85. « Quid nunc aliud superest, quam ut Ca-

¹ Ex G. Vahle, ep. Rom. Pont. extat cura tom. I. ep. Rom. Pont.

tholicam fidem schismata in diversum dissociata dilacerent? quam ut hereses communione semper iniicie ex tanta gestarum rerum varietate nascantur? ut jam populo non debeat imputari, si forte in dissonis parles sectarum diversitate discedat: cum ex auctoritate publica discordiarum materies sit premissa, et fomes quidam nutriende seditionis animatus. Quod ne in magnam aliquam generis humani perniciem recrudescat, vota facienda sunt, ut ad humanas prolopiones patiens Deus rem male gestam prosperet ac secundet. Nam quantum in nobis est, possumus timere quod gestum est: quantum ad pietatem semper placabilis Dei, non erit meriti impunita indulta, sed venie».

Hactenus Honorii Epistola ad Arcadium ex bibliotheca Vaticana descripta, atque una cum Romanorum Pontificium litteris jam excusa: quo autem animo haec Arcadius imperator accepit, hie nemo prodat; tamen ex his que postea subsecuta sunt, infensum plane haec legisse, satis intelligi potest. Nam tantum abest ut male facta correxerit, ut etiam his deteriora (si pejora excogitari possunt) adderit.

86. *Innocentii papa Epistola ad clerum Constantinopolitanum.* — At quenam ipse Innocentius papa tum ad clerum Constantinopolitanum partis Joannis, tum ad ipsum Joannem hoc tempore scripsit, videamus: in his enim percensendis Epistolis animus plurimum voluntatis capere potest, tum ex historie epistolaris sincera veritate testata, tum etiam quod ex eisdem animi quoque affectus intrinsecus contemplari posse conceditur. Prior igitur ad clerum data Epistola sic se habet¹:

87. «Innocentius episcopus presbyteris ac diaconis, universoque clero ac populo Ecclesiae Constantinopolitane, qui subditi sunt episcopo Joanni, dilectis fratribus salutem.

Ex litteris charitatis vestrae, quas per Germanum presbyterum, et Cassiarum diaconum misisti, tragediam malorum, quam ob oculos posnisti, anxia sollicitudine cognovi, quantisque miseris ac difficultatibus istic laboret fides, lectione sapientia repetita, perspexi; quam quidem rem unica patientiae consolatio sanat. Dabit enim brevi Deum noster tantis tribulationibus finem, et haec olim meminisse juvabit. At vero vos quidem uti necessarium consolacionem istam, quam in exordio Epistole vestrae propontis, approbamus; ita et intelligentiam charitatis vestre agnivimus, qua multa patientiae testimonia complectitur. Etenim nostram consolacionem, quam litteris afferre vobis debebamus, scriptis vestris vos ipsi praevenisti. Hanc autem tolerantiam hominus noster laborantibus prestare solet, ut etiam in ipsis tribulationibus constituti servi Christi seipso consolentur, reputantes secum, et antea sanctis accidisse eadem, qua nunc patiuntur ipsi.

88. «Itaque nos jam vel ex litteris vestris demovere consolacionem possumus, neque enim tam

alieni sumus a vobis, ut non condoleamus, cum et nos in vobis cruciemur. Etenim quis ferre poterit eorum delicta, quos vel principios esse fautores tranquillitatis ac pacis et concordie decebat? Atqui nunc prepostero modo de primatu Ecclesiarum suarum deturbantur sacerdotes insontes: quo quidem primus, frater noster, et in Ecclesiastico munere socius, Joannes episcopus vester injuste oppressus est; cui ne id quidem contigit, ut se defensurus audiretur: nullum crimen objicitur, nullum auditur. Quod igitur hoc commentum est vel deploratum, ut ne vel suppetat, vel queratur occasio judicij, in locum sacerdotum viventum alii substituantur? quasi illi qui per hujusmodi perversitatem irrepunt, vel babere ipsi, vel gerere quicquam recti, a quoquam judicare possint. Neque enim unquam a patribus nostris talia fuisse patrata cognovimus; sed interdictum potius fuisse decreto, quo cavebatur, ne cui fieret copia, quo in viventis locum inactoretur. Nec enim reproba ordinatio sacerdotis dignitatem auferre potest: quando nec episcopus quidem potest esse ille, qui injuste subrogatur. Nos enim, quantum ad canonum observantiam attinet, illis obsequendum esse scribimus, qui Nicæa determinati sunt, quibus solis obtemperare, et sicut suffragium addere Ecclesia Catholica debet.

89. «Si qui vero et alii quibusdam preferuntur, qui a canonibus Nicæni discrepant, et ab hereticis compotisi deprehenduntur, hi vero ab episcopis Catholicis rescinduntur: hereticorum enim commenta Catholicis canonibus assuere non licet: semper enim vel per contraria, vel per illicita labefactare voluntatem student Concilii Nicæni. Non solum igitur his non obtemperandum esse dicimus, sed ipsa potius una cum hereticis et schismatis dogmatibus esse condemnanda: quomodo, et antea in Sardicensi Synodo ab episcopis predecessoribus nostris factum est. Nam sane longe præstiterit, vel ea condemnari (fratres carissimi) que recte facta sunt, quam ea robur ullum sortiri, quae adversus ipsos canones acta sunt. Sed quodnam remedium hisce rebus in praesenti afferemus? Necessaria erit Synodus cognitio, quam etiam multo jam antea congregandam diximus: ea quippe sola est, que hujusmodi procellarum impetus retundere potest. Quam quidem donec consequamur, expedite medelam calamitatis hujus committere voluntati magni Dei, et Christi ejus Domini nostri. Illa universis, que nunc per invidiam diaboli ad examen fidelium perturbata sunt, tranquillitatem dabit. Nihil autem desperare debemus, freti nostra in Deum fide. At nos quidem multum deliberamus, quoniam modo Synodus ecumenica congregari possit, per quam divina voluntate turbulenti isti motus consopiri possint. Exspectemus itaque tantisper, ac vallo patientie communiti, speremus auxilio Dei cuncta nobis esse restituenda. Unversa vero, quae eos ibi sufferre dixisti, jam antea a coepiscopis vestris, qui Romanum, licet diversis temporibus, convenerunt, Demetrio videlicet, Cyriaco, Eulasio, et Palladio, qui nobis-

¹ Epist. Rom. Pont. Innoc. xv.

cum sunt, diligent inquisitione habita, cognovimus ». Hactenus Epistola Innocentii papae ad electrum Constantinopolitatum. Qui autem post Demetrium Constantinopoli Romanam venerunt (ut reddamus temporibus tempora) dicenmus anno sequenti: cum alioqui et Demetrii adventum sequenti potius anno accidisse, dicendum sit; quippe qui post Paschale tempus, hoc anno, primo cum collegis legatis episcopis Romanam advenerit, et inde rediens eum litteris Innocentii communicatoris ad Joannem, per Orientis Ecclesias predicatorerit Romanum Pontificem Joannis communionem amplecti, et post hac rursus Romanum sese contulerit: adeo ut cum ad talia lataque perficienda unius anni terminus videretur angustus, in annum sequentem posterior sit rejiciendus adventus.

90. *Innocentius ad Joannem scribit, agitque cum Honorio de cogenda ecumenica Synodo.* — Quae autem post primam illam legationem Orientalium Innocentius ad Joannem Chrysostomum scripsit, incertum est, quod littera ipse non extendit: sed eodem arguento, quo ad Constantinopolitane Ecclesiae clericos scripsit, ad Joannem itidem dedisse litteras, par est existimare, nempe de futura indicenda ob eam causam Synodo ecumenica. Extat autem per brevis tantum ejusdem Innocentii Epistola ad Chrysostomum, quam recitat Sozomenus, datamque refert post alias litteras Cyriaco diacono ad eundem in Orientem missas: ea vero sic se habet¹:

91. « Quanquam insontem omnia exspectare bona, et a Deo misericordiam petere conveniat: sunt tamen et a nobis, qui patientiam suademus, competentes litterae per Cyriacum diaconum missae, ut contumelia plus posse non debeat in bona conscientia proferenda, quam spes in eadem erigenda. Neque enim tu docendus es, tot populorum doctor et pastor, optimos quosque semper, et confinne probari, velint ne in vigore tolerantiae persistere, ac nulle afflictionis molestiae succumbere. Etenim conscientia bona firmum revera inimicorum est adversus omnes casus immeritos: quos quidem qui tolerantia non superat, is vere sinistra suspicionis argumentum de se ipse praebet. Omnia enim sufferre debet, quisquis primum Deo, deinde conscientia sua nititur. Siquidem ad patientiam exerceri potest, ut quam maxime vir bonus et honestus: vinei tamen non potest: quandoquidem conservant ejus animum Scriptura divina, et exemplis eundem communinunt lectiones sacrae, quas populo propinquus, qua quidem universos preme sanctos variis modis et conuententer exercitatos, ac veluti in examine quodam exploratos fuisse, atque ita ad patientie coronam pervenisse docent. Hec igitur ipsa conscientia charitatem tuam consuletur, honorandissime fratre: quo pacto in tribulationibus ex virtute consolationem habebis. Inspectante enim Domino nostro Iesu Christo, in tranquillitatis por-

tum conscientia mundata sistetur ». Hactenus ad Joannem Innocentii Epistola.

92. Porro ipse hoc anno laborasse videtur pro Synodo universalis cogenda; quod gravissima causa esset; timendumque admodum, ne si absque omnium consensu episcoporum rescinderetur Theophilus et collegarum Orientalium episcoporum in Joannem prolati sententia, schisma conflaretur; quod per facile accidere potuisse, cum ei adversariis Chrysostomi favent Arcadius imperator una cum omnibus magistratibus, ac major pars Orientalium episcoporum. Quae autem haec sententia sunt, dicimus anno sequenti. Consentirent his quae narrat Theodorus apud Palladium; dum ait (ut superiorius diximus) quod cum ad Innocentium papam venisset Romanum Domitianum ecclae Constantinopolitane una cum Vallago presbytero Nisibeno, secundum Inclusum Acta publica redempta magna via auri, quibus carnificina exhibite superius recente adversus Joannis communicatores confinebant: « His acceptis Innocentius papa, indignatione inquit summa permotus, scripsit ad Honorium imperatorem: cum motus ille litteris Innocentii, praecepit Synodus Occidentalium episcoporum cogi ». Ille quidem Theodorus: porro de Synodo agendum suo loco. Inter haec autem ipse Honorius ad Arcadium fratrem pro Joanne dedit litteras, aliasque postea adjunxit: terrias vero (ut dicimus) adiectis aris sequenti.

93. *Joannis in exiliis abeuntis labores, et que honorum acceperit obsequia, quae ab adversariis pertulerit incommoda.* — Sed jam ad ipsum S. Joannem Chrysostomum revertanur, quem reliquimus a militibus ab Ecclesia divulsim in exilium deportandum. Asseclemur igitur ejus iter, et quae in eo dirissima a militibus passus sit, recenseamus, sociisque nos compassionem saltem exulant ipsi jungamus. Sunt quidem haec ejus generis, que vix scitis oculis commemorari vel andiri queam. Cucusum namque oppidum in Armenia fuisse ab Eudoxia praeceptum illi locum exilio, ipse testatur: erat plane omnium aspernitus, nobilitatus fama ante exilio sanctissimi viri Pauli episcopi Constantinopolitani, et martyris sub Constantio. Ceferum quod omnes ferme in Armenia locum illum constituerunt; Chrysostomus tamen ipse in Epistola ad Cyriacum² in Cilicia situm ponit, ubi ait: « Atque haec sibi e Cucuso, quod Cilicia oppidum est, scripsi: quo videlicet imperatrix allegari me jussit. Multe porro mihi in via calamitates configerunt: verum nihil hujusmodi mihi cura fuit ». Qui vero cum ducenti Cucusum suscepit provinciam, Theodosius fuit prefectus militum, ut ipse Joannes testatur³: a quo quidem benigne habitum, et humaniter se perfractum, fatetur in Epistola ad Olympiadem; qua etiam, quo mense et die Nicaea Bithyniae recesserit, docet, dum de his ita scribit⁴:

¹ Apud Sozom. I. viii. c. 26.

² Chrys. ep. iii. vet. edit. et ep. cxlv. nov. edit. Nivel. — ³ Chrys. ep. cxxv. — ⁴ Chrys. ep. x.

« li, a quibus in exilium avehimur, curam omnem, et studium etiam supra quam volumus, adhibent, ut nos recreent et relicant, jaene ut nihil aliud operae habere videantur. Cum autem Niceta discessus essem, hanc Epistolam ad te dedi, tertia die Iulii ». Hæc ad Olympiadem.

94. Proficisciunt igitur Joanni in exilium, ex diversis provinciis agmina piiorum virorum eidem in oceumsum properant, lacrymarum imbræ præ dolore fundentes : de quibus idem his verbis ad eandem Olympiadem¹ : « Scilicet hoc fato eram, ut ne tum quidem, cum ab urbe secessissem, iis qui animum nostrum frangunt ac debilitant, fibraverat. Nam qui mihi in via obviavimus, partim ab Oriente, partim ab Armenia, partim ex alia quadam orbis parte, lacrymarum fontes profundunt, cum nos intuentur, et gemitus edunt, ac toto itinere lamentis nos prosequuntur. Hæc autem a me idecirco commemorata sunt, ut intelligatis nos multos habere, qui in eodem quo vos, dolore versentur. Hoc enim ad lenitendum doforem non parum momenti affert » : Et alia rursus ad eandem Epistolam² : « Cum viros ac feminas magno agmine per vias, per vicos, per urbes sese effundentes, atque ad nostri adspicuum collacrymantibus intueror, quo in statu ipsi sitis, animadverto. Nam cum ii, qui primum nos viderint, morore ita franguntur ac debilitantur, ut ne emergere quidem facile possint ; verum cum eos rogamus et obsecramus, et admonemus, calentiores lacrymarum fontes profundant : dubium profecto non est, quin apud vos gravior tempestas grassetur ». Adde his itidem, que in Epistola ad Cyriacum his verbis explicatius habet³ : « Ut autem in Cappadociam, atque etiam in Taurocileiam venimus, magno agmine sancti Patres, et monachii, et virginis obviamus nobis prodibant, infinitam lacrymarum vim profundentes. Cumque nos in exilium abeantes cernerent, in ictus prorumpentes, hisque inter se verbis uterantur : Satis fuisset soleni radios suos subtrahere, quam Joannis os conticere. Hæc me perturbabant ac premebant ; quoniam omnes mea causa plorantes intuebar. Nam caelera omnia, quæ mihi oborta fuerant, nulla me cura affecterunt » : at quenam isthæc? dicemus.

95. Cum enim in exilium a militibus deportaretur Joannes, ægra valetudine toto itinere laboravit, continuis febribus, et stomachi solutione : testatur id ipse in primis ad Theodorum scribens, ubi ait⁴ : « Confecti atque consumpti sumus, sexcenta mortis genera oppellimus. Idque accuratius ac cerius narrare poterunt, qui has litteras fibi reddent, quanvis alioqui peregriguo temporis puncto mecum fuerint : quibuscum etiam ne tautilum quidem colloqui potui, continuis nimirum febribus defectus, et consternatus : quibus cum tenerer, dies noctesque iter facere cogebat : sic videlicet, ut et astu opprimerer, et vigiliis conficerer, et rerum

necessariarum penuria, cornuqne qui mei curam agere possent, inopia perdite conflictarer. Siquidem iis qui ad metallâ damnata sunt, et in vinculis tenentur, graviora atrocioraque pertulimus, atque etiamnum perferrimus. Tandem autem aliquando et aegre Cesaream perveni, perinde atque a tempestate ad littus appulsus ». Et ad ipsam Olympiadem¹ : « Triginta enim propemodum dies, aut etiam amplius, cum acerbissimum febribus confluctari non destiti, atque ita longum ac molestum iter agebam, aliisque etiam stomachi gravissimis morbis obsessus. Jam quæ sequuntur, considera, nempe cum nec medici præsto essent, nec balnea, nec res necessarie, nec alia animi levationes, atque præterea metus Isaurorum nos undique premeret, aliaque mala quæ ex itinerum difficultate nasci consueverunt. Etc. » Post tot fantasque afflictiones cum Cesaream pervenit, recreari aliquantulum visus est : nam in eadem Epistola ad Theodorum sic habet : « Cesaream ingressus, animum aliquantulum resumpsi : quoniam puram aquam libi, paucumque minime fœtidum ac prædum comedí : quoniam in dofforum fragmentis minime corpus laví, verum balneum qualcumque tandem nactus sum : quoniam denique potestas mihi lecto inhærendi facta est ». Hæc ibi. Ceterum majores postea molestie successerunt.

96. At quenam hæc fuerint, que Joanni Chrysostomo Cesareæ contingunt, idem ipse pluribus ad Olympiadem Epistola ita narrat² : « Postquam autem tandem aliquando Cesaream ingressus sum, labore ac macie confectus, in ipso febris ardore positus languens, atque extremos dolores perpetiens, hospitium in ultimo urbis recessu situm nactus sum. Dabamque operam, ut medicos convenientem, ac fornacem illam extinguerem : eram enim in ipsa febris tertiane flamma : quo etiam accedebat itineris seruina et fatigatio, corporis contritio, eorum a quibus curarer inopia, rerum necessariarum penuria ; illudque item, quod nullum medicum præsto haberem, quodque et labore et lassitudine et caloris astu, et vigiliis diu vexarer, ac denique pene exanimis in urbem ingressus essem. Tum vero milii clerici omnes, monachii, monache, medici affuerunt, a quibus perquam officiose atque humaniter accepimus sum, omnibus omnia mihi subministrantibus. Nihilominus tamen ingenti flammæ ardore detragans, in extremo periculo versabar. Ad extremum autem paulatim remittere ac sedari morbus cœpit. At interim nusquam Pharetrius episcopus illius civitatis : verum discessum nostrum expectabat : quod quonobrem ipsi ita visum fuerit, haud scio ». Hic namque ille Pharetrius Cesareæ episcopus, de quo ex Palladio superioris dictum est ; qui timore adversariorum ignavus homo perculsus, aduersus Joannem scriptis calculum dedit. Fefellit plane opinionem populi Cæsariensis et finitimorum hominum ejus illiberalitas ; cum omnes animo

¹ Chrys. ep. VIII. — ² Chrys. ep. ix. — ³ Chrys. ep. cxxv. — ⁴ Chrys. ep. cxxx.

¹ Chrys. ep. xiv. — ² Ibid.

concepissent, diffamassentque fore ut Pharetrius ipse successor Basilii indignissimum obviam prodi-
turnus esset Joanni: sed se contumit, ac ne verbo quidem voluit communicare cum eo, cum ex ea causa clerici Chrysostomo communicantes, ab ad-
versariorum communione discesserunt; quod idem sanctus Joannes eadem ad eandem¹ Epistola attes-
tatur, cum ista ait: «Significavit mihi dominus meus, Praenius, ipsius quoque Pharetrii presbyteros illie adesse, qui affirmarunt se nobiscum communica-
re, nec cum adversariis communem quicquam habere, nec cum illis versari, nec commercium ullum inisse. Ne igitur eos conturbemus, cave ne quisquam haec sciat», Haec ipse.

97. Sed pergit suum iter relegere idem Chrysostomus²: «Cum igitur morbum sensim remissum et sedatum esse vidisset, jam de discensu mecum ipse agitabam, ut Cucumsum pervenirem, alque ab itineris calamitatibus nonnulli conquiescerem. Cum hoc statu res nostra essent; subito ad nos affluer, Isauros cum infinita hominum manu Caesariensem regionem populari, ac ingens quoddam oppidum incendisse, alque omni belti clade pervasasse. Quia re andila, tribunis acceptis his militibus, quos habebat, ex urbe excessil. Timebant enim ne urbem quoque adorirentur: alque omnes in metu et trepidatione erant, de ipso quoque patrio solo periclitantes, adeo ut senes etiam ipsi murorum custodiani susciperent. Cum res eo loco essent; repente sub aurora monachorum torrens sicut enim mihi ad eorum furorem exprimentium hoc vocabulo nunc ad hanc dominum, in qua eramus, accesserunt; eam incensuros, nobisque extrema queaque mala illaturos minitantes, nisi abscederemus. At nec Isaurorum melius, nec morbus tam vehementer nos premens, nec aliud quicquam humaniores eos ac moderatores effecit. Verum instabant, alque urgebant, tantum furem spirantes, ut etiam ipsi praetores metu afficerentur: nam ipsi plagas denuntiabant, eoque nomine gloriantur, quod multos praetores fidei verberassent. His verbis auditis, praetores ad nos confugerunt, meque rogarnut, alque obsecrarent, ut etiam in Isaurorum manus nobis venientem esset, tamen eos his belluis liberarem. Quod cum ad urbis prefectum allatum esset, ipse quoque dominum, ut nobis optundaretur, acceperit. Verum ne ipsius quidem precibus monachi permoti sunt: verum ipse quoque elonguit.

98. «Cum igitur nullum rei exitum perspiceret, nec nobis ad perspicuum eadem exequendi auctor esset; nec rursus ob tantum illorum furem, intra urbem ut maneremus, snadere auderet: ad Pharetrium ejus civitatis episcopum misit, precibus ab eo contendens, ut tum ob morbum quo conflictabar, tum ob impendens periculum paucos aliquot dies nobis concederet. Nec tamen hinc quicquam prole-
tum est: immo aetior etiam postea impetu affue-
runt, nec presbyterorum nullus openi nobis atque

auxilium ferre andebat; verum rubore suffusi ac pudore affecti nam haec de Pharetrii voluntate ac sententia fieri dicebant, sese abdebat et occula-
bant; nec cum a nobis accerserentur, obtempora-
bant. Quid longa oratione opus est? Quamvis tot terrores immimerent, morsque pane cerla, et ante oculos posita esset, febrisque me conficeret (necdum enim his malis liberatus sum) hora ipsa meridiana in lecticam me conjiciens, illinc excessi, universa plebe lamentante, ejulantie, harum rerum autem exēcante, ac diris devovente, omnibusque ploranti-
bus ac lugentibus.

99. «Posteaquam autem ex urbe excessi, quidam etiam clerici venientes, lento gradu, ac mesto et lugenti animo nos prosequerantur. Cumque nonnulli dicenter: Quoniam eum ad perspicuum mortem abducitis? Alter ex iis, qui nos plurimum amabant, ad me dicebat: Abi, obsecro: in Isauros etiam incide: modo nobis defungaris. Non quoquamque incideris, tuto incides; dummodo manus nostras effugias. Haec audiens ac perspicuam egregia matrona Selencia, domini mei Ruffini uxor nam ea perquam studiose atque officiose nos coluit: precibus mecum egit, ut in ipsius villam, que quinque passuum milibus ab urbe distabat, hospiti causa me conserrem: certosque homines nobiscum misit, cum quibus illuc profecti sumus. At ne illie quidem haec adversum nos comparata insidia timem habituare erant. Ibi enim Pharetrius haec rescivit, multis ipsi (ut dicebat) minas intentavit. Cum autem me in villam suam exceperisset, nihil quidem ipse harum rerum sciebam: nam ipsa ad nos egressa, de his nos celavit: procuratori autem suo, qui illie erat, ea exposuit, ipsique mandavit, ut nobis omne officii genus impertinet; ac si qui monachi venirent ut nos contumelias incresserent, aut vulneribus afficerent, ex aliis villis suis agricolas cogeret, alque ita cum monachis manum conserret. Quin me quoque rogabat, ut in dominum suum, quae aream habebat, nec ullis viribus expugnari poterat, configurerem, ut ex episcopi et monachorum manibus elaboreret. At ut id facerem, adduci non potui: verum in villa eram, horum omnium ignarus, quae postea in me comparabantur. Ne hoc quidem ipsis ad compri-
mendum suum adversum nos furem salis fuit. Postea enim media nocte, me nihil horum sciente (acriter enim instabal Pharetrius, graves in eam, ut ait, minas jactans, eamque cogens atque impellens, ut me etiam e villa ejiceret) homini importunit, tem non ferens mulier, insciante me, Barbaros adesse significavat; quod scilicet vim eam, quam patetur, dicere pre pudore minime sustineret. Alque intem-
pesta nocte ingressus Euthyns presbyter, meque somno excitans, magno enim clamore hac dicebat: Surge, obsecro: adventant Barbari, nec longe absunt. Hic tecum reputes velim, quoniam animo eram, cum haec audirem. Cum autem ex ipso, quidnam facta opus esset, quasvissem, neque enim nos in urbem configere posse, ne graviora illie perpe-
teremur, quam que nobis Isauri illatū essent;

¹ Chrys. ep. xiv. — ² Ibid.

exire nos coegit. Nox illumis erat, nox media, caliginosa, tertia : id quod etiam nos in summam consilii inopiam conficiebat. Nec quisquam nobis prestat erat qui open ferret : omnes enim nos reliquerant. Melius tamen compulsus, ac jamjam mortalem expetans, armatis confectus surrexi, ac Incernas accendi jussi. Verum has quoque presbyter extingui jussit, hac videlicet de causa (ut ipse inquit) ne Barbari Iucis splendore exciti, in nos impetu facerent.

100. « Extinctis itaque lucernis, equus qui lecticam nostram gestabat (aspera enim admodum et ardua ac petrosa via erat, in genu lapsus, me, qui lectica inclusus eram, lumen prostravit, parvumque abfuit quin interierem. Deinde exsurgenz, traxim ambulabam, Euthilio presbytero, qui etiam ipse ex equo desilierat, manibus me tenente : atque ita manu ductus, vel (ut rectius loquar) pertractus, replabam : neque enim in tanta loci difficultate, periculosisque montibus, media nocte, incedere poteram. Cogita, queso, quid hic mihi animi esset, cum tantis malis constrictus feneret, ac febris vigeret; nec eorum, quae in me structa fuerant, quicquam nossem ; verum Barbaros timerem ac perhorrescerem, nihilque aliud expectarem, quam ut in eorum manus incidemur. Annon existimas, vel has solas calamitates, etsi nihil aliud accidisset, multa nobis peccata obliterare, atque ingentem mibi gloria materiam suppeditare posse ?

101. « Harum autem calamitatum (ni me opinio fallit) haec causa extitit. Cum primum Cesaream ingressus sum, omnes qui magistratus fungebantur, legati, prefecti, sophisti, philosophi, plebeii omnes, singulis diebus me visabant, colabant, in oculis ferebant. Haec credo, Pharetrium pupngerunt : nec invidia ea, que nos Constantinopoli pepulit, hic quoque a nobis abscessit, ut quidem opinione assequor : neque enim affirmo et assevero, sed coniecto ». Haec ibi. Sed et alia Epistola ad eandem scribens, quanta ei praestiterint viri quique praelarissimi, ostendit his verbis¹ : « Ex ipsa Cesarea haec ad te scripsi, in qua multis mibi adhibitis remedios . melius habui, celebrinimos praestantissimosque medicos nactus, a quibus non tam artis subsidiis, quam commiseratione ac benevolentia curabar : quorum etiam unus nobiscum una simul se profecturum spopondit, atque etiam alii complures ex iis qui dignitatibus praediti sunt ». Haec plane fuere, quae adversariorum animos exulcerarunt, ut non potuerint pati cum diutius commorari Cesareae. Sed rursus ipse in superiori Epistola ad Olympiadem cetera ita prosequitur :

102. « Et quis tandem alia, quae nobis in via perforanda fuerunt, oratione complecti queat ? mortes, pericula ? Quo quidem ipse quoque recordans, animoque circumferens, præ letitia volito et exulto, velut ingentem thesaurum reconditum habens. Nam hoc animo atque hoc affectu prædictus

sum ; ob idque te obsecro, ut hoc nomine letetis, gaudetis, exiles, Denique, cuius beneficio hoc consecutus sum, ut tanta perpetremur, laudes ac celebres. Atque apud te velim haec continetas, nec cuiquam emunties : etiam si aliqui praetores potissimum harum rerum fama universam urbem implore possunt, ut qui etiam ipsi in summum vita periculum venerint. Ceterum ex te nemo id resciscat : ino etiam eos qui id narrabunt, comprime, etc. » Haec ipse : ex quibus magnam intueris ejus animi celsitudinem tum in difficilema queque alacerer patiente, tum etiam in contemnendo illam, quam ex rebus praelare gestis solent homines captare gloriolas. Facta sunt haec isto anno, mense Augusti, ut ex ejus scriptis datum colligere : qui enim tercia Julii Nicetam recessit, et triginta diebus in itinere positus febre laborans, Cesaream pervenit, ibique morbi curandi causa aliquantis per substitit, utique dicto mense haec a Pharetrio esse passum oportuit.

103. Accidit autem, ut cum etiam adhuc Casare Chrysostomus moraretur, a Dioscoro quodam Cueci agente viro praelato, et ab aliis legationes accepit, quibus ipsum quisque rogabat, ut Cuecum eum pervenisset, non apud alium, quam apud se commorari dignaretur. Quenam autem quantaque ipse, cum pervenisset Cuecum, piorum parata officia nactus fuerit, alia Epistola ad Olympiadem tunc scripta declarat his verbis¹ :

104. *Cueci, loco exili, Joannis mora, et quae ibi ei exhibita officia.* — Tandem aliquando resipiravimus, cum Cuecum venimus, unde etiam has litteras scribimus. Tandem aliquando a fumo, et variis malorum eorum, que nos in via invaserunt, nebulis, lucem conspexitus. Nunc enim, posteaquam ea que dolorem nobis afferebant, effluxerunt, jam tibi ea exponimus ». Et paulo post : « Ut enim Cuecum venimus, tum morbum una cum reliquis abjecimus, integerrimaque valetudine fruimus : tum Isaurorum metu defuncti sumus ; quippe cum multi hic milites sint, et quidem paratissimo animo ut cum ipsis contigant. Quin rerum quoque necessariarum copia nobis undique attinet, omnibus ministrum summa cum benevolentia nos excipientibus : etiam si aliqui desertissimus omnino hic locus sit. At easu quodam dominus mens Dioscorus hic erat, qui etiam famulatum dedita opera Cesaream misit, rogatum atque obsecratum, ne domui sue alteram anteferrem, aliquique etiam plures idem fecerunt. Verum hanc aliis preferendam necessario mili existimavi. Haque apud eum divertimus, atque ipse nobis quidvis est : ita ut ob ingentem ipsius liberalitatem, et largitatem, quae erga nos uti cupit, perpetuo cum eo expositulemus. Quippe nostra causa etiam ex aedibus suis alio migravit, ut nos omni offici genere complecteretur. Atque insuper domum nobis ad tolerandam hiemem idoneam exstruxit, pro eaque re nihil non agit ac

¹ Ep. XII.

¹ Chrys. ep. XIII.

molitur. Denique nullum omnino officii erga nos genus ab eo prætermissum est ». Hæc quidem de Bioscoro. De episcopo vero loci illius hæc idem ad Cyriacum episcopum scribit ad finem Epistole ad eum scripte¹:

105. « Episcopus autem loci hujusce me quam humaniter excepit, multamque in nos declaravit charitatem; atque adeo, si lieuisset, sede sua nobis cessisset, nî nos a Patribus prescriptam legem ob-servassemus ». Hæc ad Cyriacum. Sed et ad Olympiadem eadem que supra Epistola de ambobus hæc ait²: « Quanquam enim nec forum nec venale quicquam hæc urbs habeat: nihil tamen istud mea interest: mihi quippe omnia tanquam e fonte afflunt: siquidem, et dominum meum hujus loci episcopum, et dominum meum Dioscorum habeo, qui nihil aliud muneris, et opere videntur habere, quam ut me recreent atque reficiant ». Ex his babes quod corrigas in his qui scripsere Vitam S. Joannis Chrysostomi, dum tradunt, ipsum Cucusi mansisse apud episcopum loci illius, nomine Adelphium, seu Philadelphium: cum se apud Dioscorum man-sisse jugiter, ipse testatur. Rursum vero idem Joannes, item ad Olympiadem scribens, superiori³ Epistola de aliorum erga se exhibitis officiis ista habet:

106. « Ad hæc plerique alii procuratores, et rerum administratores, dominis id ipsum illis per litteras imperantibus, subinde hue accedunt, parati quavis ratione nos refiere et recreare. Hæc autem omnia idecirco commemoravi, atque alia quidem (hoc est, priora) deflevi, alia autem (hoc est, keta, et jucunda) tibi exposui, ut ne quis temere nos hinc amoveat. Nam si ii, qui nos beneficio afficeremus, cupiunt, arbitrio hoc nostri faciant, ut quo loco velimus, nobis esse liceat, nec rursum nobis alterum locum arbitratu libituque suo assignatur sint; hoc beneficium accipe: sed autem nos hinc amotos in alterum locum ablegatur sunt, nobisque iterum iter subire ac peregrinari necesse est; mihi sane longe hoc gravius aeriusque fuerit. Primum enim illud metuendum est, ne nos in longinquore, ant in asperorem locum ducant. Deinde itineris moles-tiam sexcentis exiliis graviorem esse duco. Siqui-dem peregrinationis hujusce difficultas ad ipsas portas mortis nos detulit: nuncque Cucusi degen-tes, perpetua sessione ac quiete nosmet recreamus, atque coorte nobis in tam diuturno tempore arum-næ, contractisque nostris ossibus et fatigata carni, quietis ope ac subdio medenur ». Hæc idecirco de Cucusi commemoratione adeo Joannes intentat, quod Olympias plurimum laboraverat apud imperatorem, ut exilium Cucusi in aliam mansiōnem transferretur, ut ejus Epistola exordio ipse testatur. At quid post hæc de clarissima femina Sabiniana his addat, accipe:

107. « Affulit etiam domina mea Sabiniana dia-conissa eodem ipso die quo venimus, fracta quidem

ipsa et abjecta, ærumnisque affecta, utpote ea jam ætate in qua moveri quoque difficile est; cæterum juvenili animi promptitudine atque alacritate præ-dita, nihilque adversarum rerum persentiens. Para-tam enim se esse dixit, etiam in Scythiam profi-cisci: quandoquidem constans hic rumor erat, fore ut illic deportarer. Certum est autem ei (ut ait) non jam ad suos reverti; verum illic, ubi fuerimus, commorari. Atque hanc etiam perquam humane ac studiose magnaque cum benevolentia Ecclesiæ alumnii exceperant ». Mirus plane in femina animi vigor, ut exilium spontaneum, sanctum Joannem exulem sequendo, elegerit, cum jam effeta etiam senectutis esset, unde et ipsi aucta est confiden-tia, quod ejus atatis esset, cuius causa nec adver-sariis aliqua, vel levis de ea potuisse oboriri sus-picio.

108. Cum igitur jam de loco certo, sedeque firma exilii Joannis innotuerit: confluere ad eum cœperunt, quibus hoc concessum erat, amici: ab-sentes vero cumdem legationibus ac litteris frequen-tare; sed hos omnes prævenerat, imo ipsum Joannis adventum anteverserat Constantius presbyter, de quo eadem Epistola hæc ipse Joannes: « Quin do-minus quoque mens Constantius religiosissimus presbyter jampridem hic erat. Nam et mecum per litteras egerat, ut ipsi huc veniendi potestatem fac-rem: neque enim se citra voluntatem meam atque sententiam id facere audere, quamvis aliquo mag-na hujus rei cupiditate flagrante. Addebat etiam, se nec illuc quidem manere posse: tantis enim malis premi atque urgeri, ut latebras querere ac se occultare cogatur ». Hæc de Constantio, cui et con-junctus est alius presbyter nomine Euthibis, ut in Epistola ad Elpidium⁴ docet. Sed et Selecum quoque episcopum itidem Cucusum profectum esse ut in viseret ipsum S. Joannem Chrysostomum, idem ipse ita testatur in Epistola² ad Tranquillimum: (Trancylinum) « Selenuum, ut relieta domo huc se conferret, nostri desiderium ad nos excitavit ». Dom-inum vero episcopum misisse ad eum invisendum suum presbyterum, idem affirmat in Epistola ad ipsum Domnum conscripta. Accesserunt illuc et alii, alii vero suos ad eum legatos miserunt, de quibus dicemus anno sequenti. Anno enim eum com-moratum esse Cucusi, Palladius tradit.

109. *De Isaurorum incursionibus.* — Quod au-tem ad Isaurorum incursions spectat, corumque grassationes in Pamphyliam atque Ciliciam Zozimus⁵ meniuit ac Marcellinus⁶. At quamvis duces eum exercitu ad eos conticiendos missi fuerint; quoniam iudeum recessus habebant in locis ferme peni-ts inaccessis, annis pluribus eadem dira etates in pernicie adjacentium provinciarum perduravit: cuius quidem rei index est rescriptum Theodosii junioris ad Anthemium datum post annos quatuor, ubi ista leguntur⁷:

¹ Chrys. ep. cxxiv. — ² Chrys. ep. xlv. — ³ Chrys. ep. xliii.

⁴ Ep. xiv. — ⁵ Ep. xxxvi. — ⁶ Zozim. l. v. — ⁷ Marc. in Chron. — ⁶ L. ult. de quaestio. C. Theod.

110. « Provinciarum judices moncantur, ut in Isaurorum latronum quæstionibus nullum Quadragesime vel venerabilem Pascharum diem existiment excipiendo; ne differatur sceleratorum proditio consiliorum, que per latronum tormenta querenda est. Cum facillime in hoc summi muninis speratur venia, per quod multorum salus et incolumentis procuratur. Datum quinto kal. Maii, Constantinopoli, Basso et Philippo consulibus». Est annus Domini quadringentesimus octavus: de eadem quoque grassatione mentio est apud Theodoreum¹ ubi agit de S. Jacobo anachoreta, cum Isaurorum mentita specie dæmones illum perterrefacere conati sunt: rem enim gestam sic narrat:

111. « Dicebat autem, se etiam tempore perniciosorum illorum latronum, quando ex Isauria profecti maximam partem Orientis urentes, praedas egernunt, valde extinuisse, non ne occideretur (neque enim tenebatur tanto amore corporis) sed ne raperetur in servitatem, et captivus fieret, impietatisque et iniuritatis videret spectaculum. Hunc metum cum sensisset diabolus (sepe enim audierat, cum hoc notis suis aperiret) imitatur noctu ululatum mulierum: Ego autem, inquit, videbar audiare quod venirent hostes, quodque vicis ignem injiccerent. Statim ergo cum capillos in duas partes discriminassem, et partim quidem a dexteris, partim a sinistris ad pectus transtulisse, parabam collum, ut id ensis amputaret facilis, et brevi plaga accepta, ab illo abominando liberarer spectaculo. Cum sic totam illam noctem transegisset, et assidue incursionem illorum expectarem: cum fuisse dies, et quidam venissent, rogavi quidnam andissent de Isauris. Illi autem dixerunt, se nihil nosse illis diebus. Et sic agnovi, inquit, diabolicalum illam fuisse visionem». Haec de illo Theodoretus: ut non mireris, si hos ingruentes latrones perfimerit etiam ipse Joannes Chrysostomus. Atque satis ad insinuandum quam formidolosa esset sanctis quoque viris magnoque animo præditis, horum incursio. Evidem Cucusus, ubi Joannes agebat, si qui locus alius ejusmodi Isaurorum periculo sublajebat: nam ad Diogenem ipse scribens, ita ait²: « Desertus quidem locus est Cucusus, atque etiam alioquin ad habitandum periculosus, ut qui perpetuo latronum metu infestus sit». Sed unde ipsi modo securitas? audi quid scribat ad Olympiadem³: « De Isauris omni metu te libero. Etenim recesserunt, ortaque hieme, domi se incluserunt, nescio an post Pentecosten egressuri». Haec ipse.

112. *Inter plures a Joanne in exilio conscriptas, Epistola affert illa ad episcopos detentos in carcere.* — Porro ab eo tempore quo abductus a sua Ecclesia Joannes in exilium ducebatur, semper cum facultas daretur, ad suos scribere consuevit Epistolas; suos, inquam, qui ejus causa plurima passi essent. Et ut quam breviter agamus de singulis datis

ab eo litteris: in primis illæ tres prime scriptæ videntur Epistole ad Olympiadem clarissimam feminanam, de qua superius: que nimio quodam ob expulsionem Chrysostomi absorpta mœrore era, quibus ipse eam mirthice consolatus est. In quo genero versatus, cum nihil intactum reliquerit, unde argumentum deduceret ejus animi erigendi, illud non prætermisit ex spe concepta: fore namque ut per breve ipsa eum redeuntem visura esset, quod his verbis inuleat⁴: « Quod si doctrinam nostram viva voce etiam audiare cupis: fortasse hoc quoque contingit: ac nos rursus, permittente Deo, visura es: immo vero non fortasse, sed certo: cave ne dubites». Haec quidem ipse, quod ita sperard: nec vero levitatis ob id arguendus, si minime evenerit quod prædixerat: excusandusque, sicut et se Paulus excusat, cum suum Corinthiis spopondisset adventum, quem non præstifit; ubi ait²: « Cum hoc voluntissimum, numquid levitate usus sum? aut que cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me, est, et non?» quibus sane et legitime Chrysostomus sit excusandus. Adjecit idem quintam ad eam eodem argumento conscriptam, cum eadem ex causa ipsam ægrotasse percepisset: addidit vero septimam, cum eam exilio pulsam audisset. Nicaea autem prope discessurus, decimam ordine collocatam ad eamdem dedit Epistolam; atque in itinere, antequam Caesaream perveniret, octavam et nouam, præpostero ordine positas: magna sane opus est diligentia, ut quæque suo reddantur, quo scriptæ sunt, temporis.

113. Cum vero Caesaream pervenisset, ad eamdem Olympiadem undecimam dedit, ac duodeciman: ad Theodorum vero aliam³. Rursum idem Chrysostomus, Cucusum cum pervenisset, ad eamdem Olympiadem duas⁴ dedisse reperitur Epistolas ante hiemem: que quam sint efficacissima, ipse declarant litteræ, vere Chrysostomo digna: habent autem eam energiam, ut quisque perlegens, non tantum ingentem vim illam dicendi admiretur, sed obstupescat ad ejus celsitudinem animi; dum, innumeris licet atque adeo immensis vallaretur, imo obrueretur angustis, ipse tamen omnibus superior, tantum abfuit ut aliena indigeret consolatione, ut potius omnes diversis attritis molestiis, et jam pene meritos persecutionis undis, elevet in sublime, et in portu consolationis collocet, cum hos mœrore depresso, illos proscriptos, exulantibus alios et exorres, ita consoletur, ut majora subeundi tormenta immensum injiceret desiderium: ejusdem plane generis illa, cuius est inscriptio ad Cyriacum episcopum exulem; sed rectius ipsius exulis ad Cyriacum: nam nihil de Cyriaci exilio in ea Epistola, sed tantum de suo Joannes meminit: Cyriaci vero exilium longe post contigit, ut suo loco dicemus. Sed agendum, iniam saltem ex his, illam videlicet quam ad episcopos et presbyteros detentos in carcere dedit,

¹ Theod. l. sanct. Patr. c. xxii. — ² Chrys. ep. cxiv. — ³ Chrys. ep. xiv.

⁴ Chrys. ep. ii. — ² 2. Cor. i. — ³ Chrys. ep. cxx. — ⁴ Epist. XIII. XIV.

hic reddamus; unde intelligatur qua fuerint et ipsi animi praestantia prediti in patiendo, et adversario- rum in persequendo crudelitas imolescat. Est vero hujusmodi¹:

114. « Beati vos ob carcerem, ob catenas, ob injecta vincula: beati, inquam, et leti beati, immo sapientes. Totum orbem vobis conciliastis: etiam longe absentes amicos vobis fecistis: ubique terrarum, et marium canunt vestra praeterea facinora, fortu- tudo, constans sententia, animusque minime servi- lis. Nihil quod alii videtur grave, vos deseruit, non tribunal, non carnifex, non tormentorum coacerva- tiones, non mine, que innumeratas mortes nuntia- bant; non iudex, qui ignem ab ore labat; non adversarii, qui frendebat dentibus, et innumeris alii insultandi modis gestabant; non tanta calun- nie, non impudentissimae accusations, non mors ante oculos quotidie proposita: sed haec omnia vo- bis uberen potius ac sufficientem consolationis materiam praestitero. Et idecirco clari quidem vos, et celebrant et predictant vos omnes, non amici so- lumi, sed et inimici ipsi, qui haec efficerunt. Eorum si quis intropiciat conscientiam, licet non manifeste faleantur, inveniet etiam apud ipsos vestrum mira- culum magnificari. Tanta res est virtus, ut etiam illam impugnantes admirantur. Tanta res est malitia, ut etiam ita qui can operantur, condenantur. Et ita in hac vita res vestra se habent. Quae autem in celis sunt, quis sermo digne explicabit? Inscripta sunt nomina vestra in libro vite; cum sanctis martyribus numeratae estis. Scio haec ego certo; non quod in cænum transeenderim; sed e divinis oracula- lis didici.

115. « Nam si Joannes ille infoecundus fructus, et eremi civis, nuptiis, in quas peccabatur, patroci- natus est, et cum prevaricationem corrigerem posset, arguit tamen: et propterea in carcerem conjectus et decollatus, martyr, et martyrum primus est: vos, qui legibus et constitutitionibus Pa- trium, quas transgrediuntur aliqui, et sacerdotio, quod invadunt et contaminant, patrocinamini, et propter veritatem haec patimini, ut cessent impuden- tes calumniae: cogitate qualiter accepturi sis- mercedeum. Non licet filii habere uxorem Philippi traxis tui: dixit fortis, et sublimis ille, satisque ei fuit ad recentem arguendi libertatem. Loculi estis et vos: exposita sunt etiam corpora vestra penitus, et suppliciis, tormentis: nondum decapitati estis, sed longe acerbiora tulistis. Non enim idem est brevi temporis momento caput amittere, et tanto tempore cum talibus luceri doloribus, terroribus, iniurias, vinculis, abductionibus ad tribunal, carni- cium manibus, sycophantiarum impudentissimis imgnis, convictis, salibus et dicacitibus. Nam et hoc maximum certaminis genus, poniturque a beato Paulo in magnorum certaminum ordine, cum sit aut²: Recordamini dies pristinos, in quibus illuminauit, magnum certamen afflictionum, suspi-

nuslis. Deinde certamen narrans, ipsum ponit, sic dicendo: Partim opprobriis, et afflictionibus specta- culo estis, partim communicantes his qui sic affligi- guntur. Si ergo qui communicant, certant: multo magis qui sustinent.

116. « Non enim unam, aut duas, aut tres, sed longe plures sustinuntis mortes; et si non experien- tia, certum tamen, quod animo. Gaudete igitur et plaudite. Dominus celorum iussit non solum non dolere, vel frangiri animo, vel decidere, sed gaudere et exultare, quando nomen vestrum tanquam ma- lum ejicient. Quod si in sycophantiis gaudendum: quando his accedunt calumniae, verbera, tormenta, gladii aeni, vincula, calene, abductiones, traduciones, inimicorum atroces catervæ; cogitate qualis merces, quam coacervate erunt retribuciones. Gau- dete igitur et exultate, viriles estote, corroboramini: cogitate quod vestro exemplo ad certaminis armatis, quantos fluctuantibus confirmatis, quantos spiritus resuscitatil. Nam afflictionibus vestris multum pro- futuri estis non solum presentibus, sed et absentiis, nec his solum qui vident, sed et his qui audiunt. Continue versetur in ore vestro illud Aposto- licum dictum³: Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, que revelabitur in nobis. Expectate: brevi tentacionum finis erit, liberaatio perfecta. Et orate etiam jugiler pro no- bis. Nam etsi viarum prolixitate longe diversi locis habitamus, multoque tempore a vobis segregati sumus: attamen vos ut praesentes, et conviveentes nobis amamus, vestrum amicum caput exoscularum, coronatos vos expansis manubus excipimus. Expectate etiam vos ex multa erga nos charitate lucrum vestrum maximum. Nam si magnam mer- cedem expectare licet his qui vos amant: cogitate, quales vos, qui tantis claretis virtutibus, maneant retributions». Hac Joannes, et alia plura id genus ad illos: perinde ac si certantibus athletis, in theatri ipse sedibus securus spectans, acclamationibus faveret, atque in bello pugnantes alios tubæ sonitu seorsum positus vehementius excitaret: cum alio- qui ipse caeteris laboriosius dimicaret. Sunt et aliae plures ad diversos date eodem argumento litteræ, quas singulas perlegendi, magnam lector capiet enim fuero animi voluptatem.

117. Scripti et tunc temporis ad diversos epi- scopos, commendans Dei Ecclesiam adversariorum fachone consicissam, et inter alios (ut vidimus) ad Romanum Pontificem Innocentium, neconon ad² Joannem Hierosolymorum episcopum, et ad alios plurimos, qui adhuc suis liberis agerent in Ecclesiis: Cum interea et ad episcopos illos, quibus, quod mani- feste aversatetur Arsaci communionem, et Chry- sostomio firmuler inherescent, career astubabat, scripti etiam ista Chrysostomus³: « Carcerem im- colidis, et calena vinei estis, et cum squahdis, et sordidis, inclusi. Equis tandem hoc nomine beatus vobis fingi qual? Quid enim tale habet area

¹ Chrys., ep. iv, ex septem. — ² Hebr. xv.

³ Rom. viii. — ² Chrys., ep. cxxviii. — ³ Idem

corona caput cingens, quale catena manum propler Deum circumdans? Quid tale ingentes et splendidae domus, quale career caliginis ac sordium alque ingentis fotoris, et calamitatis plenus Dei causa? Quia cum ita sint, gaudete et exultate, coronis caput cingite, tripudiate, quod molestiae, in quas incidistis, magnam vobis commodorum materiam comparent. Hoc nimurum semen est, messeni omni sermone sublimiore prænuntians: *hec lucte, violorum et palmas afferentes: hoc navigatio, amplum et ubere rem questum concilians.* Haec igitur omnia cum animis vestris repetentes, præstantissimi ac religiosissimi domini mei, gaudete et felicemini, nec tempus ullum intermitte, quin Deum in omnibus rebus collaudetis, ac mortiferas diabolo plagas inferatis, ingenlemque vobis ipsis in celis mercedem recondatis. Non enim sunt condigne passiones hujus temporis ad futuram gloriam que revelabitur in nobis. Ad nos autem quam scipissime scribitur. A vobis enim, qui Dei causa vinci estis, litteras, que afflictiones vestras exponant, magnopere accipere cupimus; hincque ingentem, etiam in extrema terra degentes, consolationem capiemus». Haec ad episcopos et presbyteros in vincula agentes Chrysostomus, aliaque plura ipso digna, que brevitas causa prætermittimus.

118. *Persecutores Joannis Chrysostomi, inter quos Eudoxia, miserrime percunt.* — At respexit tandem Dominus super castra Philistinorum, et intonuit fragore magno super eos, cum Joannis adversarios, calumniariorum ministros, schismatisque architectos diversis eisdemque prodigiosis exagitavit armis: ut palam omnibus fieret, vindicta divina eos esse percussos, qui tot innoxios per seculi iudices adeo afflixissent, intelligerentque omnes iram Dei, præjudicium futurorum malorum, in ultionem sceleratorum haud sero excitata fuisse. At quinam isti fuerint, queve perpessi, Palladius hisce verbis enarrat¹: « Hinc enim quorundam corpora episcoporum et laicorum morbus assumens, variis cruciatibus agitat, lenta febre intestina depascens, pruritusque intolerabilis totam superficiem unguibus Ianians, longi quoque intestini perpetui dolores, et colica passio. Cujusdam pedes, intercutanei morbi instar, nimia inflatione turgescunt. Alteri nimia humoris redundantia ad manus usque derivans, eos qui male subscripti, digitos mixto frigori incendio crucial. Alium aquafliculi tumor et putredo ex secretiore parte corporis in longum se extendens, et vermes gignens, aeriter vexat. Ad hoc respirandi difficultas, omnium intentio membrorum, imaginesque nocturnae in canes rabiosos, et districtis gladiis Barbaros, et vocem horrendam transeuntes, insomnem somnum plerisque faciunt. Alius equo lapsus, dextero fracto crure, continuo moritur. Alius amissa voce, octo mensibus jam marcescet in lecto, qui nec manus ad os apponere potest. Alius vivens crura sensim usque ad genua per triennium

uritur, chrysipeli molesta faligatus. Alius intata (ut aiunt) lingua cum febre vehementi, nec valens eam intra præstitum a natura locum confinare, in pugillari scribens, confitebatur seclusus suum. Erat itaque videre divinitus illatam iram variis in auctores mali sevire modis. Qui enim animarum medicum irritaverant, ejusque discipulum de salutis officina proiecabant, corporum medicis ad incendendum ac eadem tradebantur: qui dolorem quidem solemnibus medicamentis acuebant, salutem vero nullam penitus præstare poterant. Et merito sane. Quis enim cum sanabit, qui a Deo cruciatur? siue Propheta ait²: Numquid medici resuscitabunt, et confitebunt tibi? In hunc modum omnes Ecclesiastice pacis adversarii peribant». Huensque de his Palladius, a quo et casus Cyrii episcopi Chalcedonensis, inter antesignanos adversariorum Joannis adnumerandi, prætermisso videtur: de quo ista Socrates³:

119. « Maruthas episcopus Mesopotamia invito sane animo, pedem Cyrii, presso forte vestigio, obkesit. Unde Cyrus acerbe excruciatus, cum cæteris episcopis Constantinopolim proficisci non potuit, sed mansit Chalcedoni»: Et post multa⁴: Adeo eo infortunio male affectus afflictusque fuit, ut pes ejus putresceret, et propterea necessitate adductus, eum a corpore abscinderet: neque sectionem semel passus est, sepius: nam mali contagio per universum corpus serpsit: adeo ut alter pes ea infectus similiter amputaretur. Hujus rei propterea feci mentionem, quod erat multis in ore, Cyrius ista perpessum, quod Joannem convicis exagitativerat, atque cum contumacem (ut a me dictum est ante) sepius vocaveraut». Haec Socrates, eadem quoque Sozomenus⁵.

120. Sed majora his accipe prodigia de cælo sursum, et offensi numinis signa in terra deorsum. At quenam ista? Audi Socratem⁶ res ingentes paucis lamen complecentem: « Porro cum grande magnitudine inusitata in suburbis Constantinopoli forte decideret, (accidit hoc quidem pridie kalendas Octobris, eisdem consulibus paulo ante citatis); nempe Honorio et Aristeneto) pererebuit sermo, istud, Deo irato, propter Joannem in dicta causa abdicatum configisse. Hunc sermonem imperatricis mors, que illico insecura est, vehementer auxit: nam quadruplo post delapsam grandinem e vita decessit». Haec Socrates, cui æque assentitur S. Prosper⁶, dum affirmat, hoc eodem anno, sub dictis nimurum consulibus Eudoxiam Augustam extremum clausisse diem, quod tradit etiam Marcellinus⁷; Cedrenus⁸ autem genus mortis ejus ita describit: « Cum, inquit, eterum ferre, jamque partui esset vicina, fetus in utero extinctus est: ac cum eum vellet eniti, id frustra fuit: totosque dies quatuor mortuus fatus in utero retentus compu-

¹ Psal. LXXXVII. — ² Socr. I. vi. c. 14. — ³ Socr. I. vi. c. 17. —

⁴ Sozom. I. VIII. c. 16. — ⁵ Socr. I. vi. c. 17. — ⁶ Prosp. in Chron. — ⁷ Marcel. in Chron. Zonar. Annal. III. part. — ⁸ Cedren. in Compend.

truit, atque uteri quoque abscessum effecit. Cumque neque exiret fœtus, et dolorum finis non esset: quidam ei litteras magicas superposuit: quare et statim ejeicit mortuum fœtum, et simul animam miserrime efflavit ». Hæc Cedrenus, qui et enumerauit editos ante filios, Pulcheriam, Placillam (Flacillam), Arcadiam, Marinam, ac Theodosium ultimo loco natum: ceterum Marcellinus novissime editam tradit Marinam. De Eudoxie vero sepulero hæc Niciphorus¹:

121. « Urnam, cui imposita est, moveri cernere erat, Deo videlicet eum, qui per illam concitatus fuerat, in Ecclesia motum ostendente ». Porro nec Arcadius, quamvis junioris esset ætatis, diu superstes fuit, vixque ad quadriennium vitam propagavit: ut plane nesciente numine, palam factum sit, quanto periculo principes eos insequantur, de quibus illata terribilis præcessit comminatio Christi²: « Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei : et : Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asiaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris ». Hæc autem omnia divinitus immissa in Eudoxiam ob patratorum in S. Joannem Chrysostomum scelerum ultionem, nemo est qui jure dubitate possit.

122. Quod autem in controversiam adduci potest, illud est, num revera hoc anno (ut citati antecetes testantur) contigerit Eudoxie obitus: siquidem supervixisse etiam post biennium, a Græcis omnibus qui Vitam conscripsere S. Joannis Chrysostomi, ac pariter recentioribus item Græcis historicis affirmatur: ita quidem Leo Augustus, Metaphrastes, Niciphorus, Cedrenus, Zonaras, Glicias, et alii absque dubitatione testantur: et quod majus omnibus his testimonium, imo testimonia videri debent, cum Innocentii pape littera ad Arcadium imp. post obitum Joannis Chrysostomi date, tum Arcadii ad eum redditæ, adhuc eo tempore Eudoxiani superstitem fuisse, significant, quam idem qui supra autores, ut Zonaras, et alii eum secuti, tres menses ab obitu Joannis supervixisse tradunt. His adeo: Si verum est, eam hoc anno adeo prodigio interitu extremum clausisse diem; quomodo Palladius, unus ex Joannis fætoribus, cum recenset seriatum omnes qui ob persecutionem illataum Chrysostomo a Deo male mulctati sunt, de malis illatis Endoxiae ne verbum quidem, que ante omnia fuerant recensenda? plane significans ea nondum hoc tempore facta esse; sed de his modo haec tenus. Quæ autem post hanc acciderunt, sequenti anno dicturi sumus.

123. *Ex Concilio Carthaginensi legatio ad Honorium imperatorem.* — At res Occidentales iam ad se evocauit orationem. Hoc enim anno, iisdem consultibus Honorio sextum et Aristancio, VI kalendas Iulias, habita est Carthaginæ Synodus, ex qua³ decreta est legatio ad Honorium imperatorem con-

tra Donatistas, ut imperatoria cogerentur auctoritate pacifice agere, qui fraternali conventione, qua ad pacem et concordiam fuerant invitati, contempta, in eos convenientes episcopos armata manu (ut pluribus diximus) grassati essent. Porro ejusmodi ab imperatore exigende petitionis quæ causa præcesserit, diximus anno superiori. Sic itaque electi sunt, ad hæc peragenda duo legati episcopi Theasius et Evodius; quibus, quid agendum esset, scriptis data est admonitio, in hæc verba :

124. « Commonitorium fratribus Theasio et Evodio legatis ex Carthaginensi Concilio ad glorio-sissimos religiosissimosque principes missis.

« Cum Domini auxilio piissimos imperatores adierint; eis insinuat, quemadmodum plena fiducia, secundum superioris anni Concilium, Donatistarum præpositi Actis municipalibus sunt couenti; ut si confiderent de assertionibus suis, electis ex suo numero aliquibus idoneis, nobiscum pacifice conferrent, et mansuetudine Christiana, si quid veritatis tenerent, non ambigerent demonstrare; quo ita sinceritas Catholica, que jampridem superioribus temporibus claruit, nunc quoque per imperitiam, vel pertinaciam resistantibus innotesceret. Sed quia diffidencia premebantur, nihil pene ausi sunt respondere. Unde quia impletum est erga eos episcopale ac pacificum officium; et illi qui veritati responderem nequerunt, ad immanes violentias sunt conversi, ita ut nullos episcopos, multosque clericos (ut de laicis taceamus) insidiis oppresserint, Ecclesiæ etiam alias invaserint, alias invadere pertinentant: ipsorum jam clementia est consulere, ut Ecclesia Catholica, que eos religioso nero genuit, et fidei firmitate nutritivit, corim etiam prospécione muniat: ne temerari homines religiosis temporibus intirmos populos terrendo, prævaleant; quoniā secundum leges depravare non possunt. Nota est enim, et sepe legibus conclamata Circumcellionum, qua furiunt, detestabilis manus; que etiam ipsorum religiosissimorum supra principum sequentibus sanctionibus condemnata est; aduersus quorum furorem posseus non insolita, nec a Scripturis sanctis aliena impetrare subsidia; quando Apostolus Paulus (sicut in Apostolorum Actibus fidelibus notum est) factiosorum conspirationem militari etiam submovit auxilio. Sed nos illud poscimus ut Catholicis Ecclesiæ ordinem per civitates singulas, et vicinorum quorumque possessorum, per diversa loca sine ulla dissimulatione tuatio præbeatur.

125. « Siūl etiam petendum, ut illam legem, quæ a religiosa memoria, eorum patre Theodosio, de auri libris decem in ordinatores, vel ordinatos hereticos, seu etiam in possessores (ubi eorum congregatio deprehenditur) premulgata est: ita deinceps confirmari præcipiant, ut in eos valeat, contra quos propter eorum insidiias Catholici provocati contestacionem depositurunt; ut hoc saltem tenore a schismatica vel heretica pravitate desistant, qui consideratione aeterni supplicii emendari corrigitque dissimulant.

¹ Niciph. I. xiii. c. 36. — ² Malth. xviii. Marc. ix. et Luc. xvii. — ³ Apud Concil. Afric. c. 60.

126. « Petendum etiam, ut lex, que hereticis vel ex donationibus, vel ex testamentis aliquid capiendi vel relinquendi denegat facultatem, ab eorum quoque pietate hactenus repetatur, ut eis relinquendi vel sumendi jus adimant, qui pertinacie furore crecati in Donatistarum errore perseverare voluerint: ceterum illis, qui consideratione unitatis et pacis se corrigerem voluerint, absque interdicto hujus legis capienda hereditatis aditus pateat, si adhuc in errore heretico constitutis aliquid ante donationis vel hereditatis obvenit: his sane exceptis, qui lite pulsati, putaverint ad Catholicam transeundum: quia de talibus credibile est, non metu ecclesiasticum potius, quam terreni commodi avititate, unitatem Catholicam preoptasse.

« Ad haec autem officia praesidio opus est potestatum suarum quarumunque provinciarum. Sane pro utilitatibus Ecclesie quicquid intellexerint prodesse, agendi et impetrandi liberam decernimus legationem ». Haec sunt que per legatos decrevit S. Synodus ab Honorio petenda esse.

127. Interea vero, ut, dum iisdem redirent legati, consultum esset Catholicorum securitati, ex eadem Synodo litterae date sunt ad judices, ut patrocinium susciperent Catholicorum: additaeque legatis litterae commendatitiae ad Romanum Pontificem, vel alios episcopos in locis illis, ubi imperatorem morari contigisset. Annuit his omnibus imperator Honorius, ut ex ejus rescriptis anno sequenti datis intelligi potest: ad istud enim usque tempus ejusmodi negotium perductum est. Meminit hujus ex Concilio decretae legationis S. Augustinus in Epistola ad Bonifacium¹, et aliis in locis anno superiori recensitis, ubi occasione Generalis Concilii iusseremodii historie tractationem fusius prosecuti sumus: reliqua vero anno sequenti.

128. *Felix Manichaeus ab Augustino conversus, inde heresis ipsa debilitata.* — Quod rursus ad Africana Ecclesie res gestas pertinet: hoc ipso anno, sub iisdem consulibus (ut Acta publica a notariis excepta docent) S. Augustinus Hippone regio in Ecclesia coram populo cum Felice Manichaeo, qui ad hoc ipsum (ut idem Augustinus testatur) illuc venerat, ut errores Manichaeorum disseminaret, biduo disputavit: cuius quidem disceptationis Possidius² meminuit. Felicissimum sane ejusdem Felicis conversione ad Catholicam veritatem nacta est haec disputatio finem; cum alioquin hic versutor Fortunato fuisset hereticus, et plane audacissimum ausus sit in Ecclesia sua sanctum Augustinum agentem appetere. Sed reddamus hic ad finem diei secunda disputacionis positam, a notariis exceptam, ipsius Felicis damnationem heresim, ac vere fidei confessionem; sic enim se habet: « Cum eamdem chartam Augustinus Felici dedisset, etiam ille manus sua haec verba scripsit³: « Ego Felix, qui Manichaeo credideram, nunc anathematizo eum, et doctrinam

ipsius, et spiritum seductorem, qui in illo fuit: qui dixit, Deum partem suam genti tenebrarum miscuisse, et eam tam turpiter liberare, ut virtutes suas transfiguraret in feminas contra masculina, et ipsas iterum in masculos contra feminina demonia, ita ut postea reliquias ipsius sue partis configat in aeternum globo tenebrarum. Has omnes et ceteras blasphemias Manichei anathematizo »: et ad postrem apposita est iisdem Actis utriusque subscriptio in haec verba:

« Augustinus episcopus his in Ecclesia coram populo gestis subscripti.

« Felix his gestis subscripti ».

Post hanc Felicis subscriptionem subjicienda sunt ista, que inter cetera antiqua monumenta a Nicolao Fabro Parisiis accepta, ex Bibliotheca Colon, Gervasianii descripta, in cuius codice in fine libri S. Augustini de heresibus ad Quodvultdeum, haec posita leguntur: « Ego C. unus ex Manicheis scripsi, quia si discessero antequam gesta subscrabantur, sic sum babendus, ac si Manicheum non anathematizaverim. Felix conversus ex Manicheis dixi sub testificatione Dei me omnia vera confiteri, de quo scio esse Manicheos vel Manicheas in partes Cesarienses Mariam et Lampadiam uxorem Mercurii Argentarii: cum quibus etiam apud Electum Eucharistum pariter oravimus, Caesariam et Luciliam filiam sanam, Candidam quae commemoratur Thipase, Victorinam Hispanam, Simplicianum Antonini patrem, Paulum et sororem suam, qui sunt Hippone, quas etiam per Mariam et Lampadiam sevi esse Manicheas: hoc tantum scio: quod si aliud inventum fuerit me scire supra quam dixi, me reum ego ipse confiteor »: subjiciebatur his praterea ejusdem S. Augustini admonitio de recipiendis Manicheis, novem complectens anathematismos, quam commonitorium nominat: atque sic se habet:

« Commonitorium S. Augustini episcopi Ecclesie Catholicæ quomodo sit agendum cum Manicheis, qui convertuntur, et quos penitet hujus nefandi erroris.

« Cum anathematizaverit eamdem heresim Manicheorum secundum formam infrascriptam, libellumque dederit unusquisque eorum confessio-nis et penitentiae sue, atque anathematis eorum, petens in Ecclesia vel catechumeni vel penitentis locum, si libellus ejus episcopo placuerit, cumque suscepit, det ei Epistolam cum die et consule, ut nullam de superiore tempore molestiam, vel de publicis legibus, vel de disciplina Ecclesiastica patiat: et post ipsum diem si aliquibus indicis Manicheus apparuerit, sentiat justitiae severitatem, quæ talibus rebus adhibenda est, id est, ut ab ejus consortio vel amicitia, vel quaenamque societate Christiani se abstineat, secundum Apostolicam disciplinam. Commendentur autem qui Epistolas ab episcopo acceperint, religiosis Catholicis vicinis, vel cohabitatoribus suis sive clericis sive laicis, per quorum erga se curam frequentent ad audiendum

¹ Aug. ep. L. — ² Possid. in Vit. Aug. c. 16. — ³ Aug. contr. Felicem Manic. l. II, in fin.

sermonis Dei, et quorum testimonio possint innescere, ne facile admittantur ad Baptismum si catechumeni sint, nec ad reconciliationem, si penitentiae locum acceperunt, nisi periculo mortis urgente, vel si eos aliquanto tempore probatos esse cognoverunt episcopi per eorum testimonium, quibus fuerint commendati. Formam ergo secundum quam debent hanc heresim qui corriguntur anathematizare, ista est.

« Qui credit duas esse naturas diversis principiis existentes, unam bonam, quod est Deus, alteram malam, quam non creavit Deus, habentem principes suos, et mala sua, quae non creavit Deus : Anathema sit.

« Qui credit duas naturas bellum inter se gessisse, et parlem nature Dei in eodem bello principibus tenebrarum, et omnibus gentibus ad malam naturam pertinentibus fuisse permixtam, et ab eis teneri colligatam, oppressam, inquinatam, per quod et credi facit Dei naturam esse mutabilem et coinquabilem : Anathema sit.

« Qui credit partem Dei ligatam et inquinatam teneri in demonibus, et in omnibus animalibus, frutienique generibus, et per escas Manicheorum electorum solvi atque purgari, ut credatur pars Dei polluta teneri in cucumeribus et melonibus et radiculis et porris et quibusque vilissimis herbulis, et eis subveniri, cum ab electis Manicheorum ista comeduntur : Anathema sit.

« Qui credit hominem primum, qui est appellatus Adam, non a Deo factum, sed a principibus tenebrarum genitum, ut pars Dei que in eorum membris captiva tenebatur, copiosius et abundantius in terra teneretur, et isto modo creatum, cum masculi et femine principes tenebrarum concubuerint, et fetus suos majori principi tenebrarum deditissent, et ille omnes comedisset, et cum sua conjuge concubuisse, atque ita ex illa Adam generasset, ligans in illo magnam parlem Dei que ligata fuerat in omnibus totibus principum tenebrarum, quos ei manducando dederunt : Anathema sit.

« Qui credit principes tenebrarum ligatos esse in calo, habentes in se colligatum in angustiis atque angoribus vitalem substantiam, hoc est, partem Dei, et modo liberari de membris eorum, cum beatus Pater qui lucidas naves habet, diversoria et habitacula, id est, solem et lunam, virtutes suas transfigurat in feminas pulchras, quas opponit concupiscentias masculis principibus tenebrarum, et in masculos pulchras quos opponit concupiscentias feminis principibus tenebrarum, ut per ipsam concupiscentiam solvatur ex eis vitalis substantia, id est, pars Dei, et ex eorum membris liberata purgetur : Anathema sit.

« Qui credit partem Dei, que de commixtione gentis tenebrarum non poterit liberari atque purgari, damnari eam et in aeterno attligi torribili globo, in quo globo includitur gens tenebrarum : Anathema sit.

« Qui credit legem, quae data est per Moysem,

non esse a bono et vero Deo datam, nec Spiritu Dei boni et veri Iocentii Propheta qui fuerunt in populo Israel, et in Canone Scripturarum divinarum habentur apud Catholicam Ecclesiam : Anathema sit.

« Qui credit non habuisse veram carnem Filium Dei D. N. Iesum Christum, nec natum esse de Virgine Maria, neque veram carne mortem fuisse perpessum, et a mortuis revivisse, sed tantummodo spiritum fuisse sine carne; sic autem apparere vobis, ut et caro putaretur, quae non erat, atque hoc modo contradicit Evangelio, ubi legitur Dominino ipso dicente : Vide manus meas et pedes meos, palpate, et vide, quia spiritus carnum et ossa non habet, sicut me videtis habere. Qui ergo sic confitetur Christum Dominum, ut verum et integrum etiam hominem neget : Anathema sit.

« Qui credit Manem sive Manicheum, qui suprascripta omnia que anathemata et damnatione sunt dicta digna, praedicavit et docuit, Spiritum sanctum habuisse paraclitum; cum ea omnia docere non potuit Spiritus veritatis, sed Spiritus falsitatis, Anathema sit : et praecepit ipse Manes sive Manicheus, quia omnes suprascriptas impietas et alias sacrilegas et dannabiles fabulas docuit et conscripsit et credendas miseris persuasit, intendens spiritibus seductoribus et doctrinis daemoniorum mendacioquorum, Anathema sit » : his subiiciuntur ista :

« Item forma Epistole quam dat episcopus conversis, ista est :

« Quoniam te Manicheorum auditorem penitet fuisse, ut ipse confessus es, anathema dicens blasphemias, et impissime atque immundissimae haeresi eorum, ex qua te nonnisi fides Catholica saluum fecit, habebis hanc Epistolam adversus eos qui tibi temporis praeteriti errorem, quantum ad istam nefariam perfidet sectam, oljiicendum putaverint, que scripta est die illo et consule illo.

« Electis vero Manicheorum, qui se converti dicunt ad Catholicam fidem, etiam si et ipsi secundum superiore formam eandem heresim anathematizaverint, non facile dande sunt filtere, sed cum Dei servis esse debebunt, sive clericis sive laicis in monasterio vel xenodochio, donec apparent penitus ipsa superstitione caruisse, et tunc vel baptizentur, si non fuerint baptizati, vel reconcilientur, si penitentiae locum acceperint; ne acceptis cito filibris, loca in quibus fuerant commendati deserant.

« Commonitorium B. Augustini episcopi de heresi Manicheorum sub execratione anathematis explicit.

129. Felice igitur ad Catholicam fidem converso, jam heresis ipsi Manicheorum, etsi non pro rorsus extincta, saue quidem enervata atque debilitata penitus fuit; ut nullus posthae inventus sit, qui publice ejus patrociniunt suscipere ausus fuerit, jam ante Fausto inde submoto. Nam cum imperatorum legibus Manichai in Africa exagitati fuerint; ipse erroris convictus in judicio, a preside fuerat in insu-

lam relegatus, ut idem sanctus Augustinus¹ testatur, qui adversus eum commentarios elaboravit, nibi ait : « Faustus autem convictus, vel confessus quod Manicheus esset, eum aliis nonnullis secum ad judicium proconsulare perductus, eis ipsis Christianis, a quibus perduci sunt, intercedentibus, levissima pena (si tamen pena dicenda est) in insulam relegatus est : quod sua sponte quotidie servi Dei faciunt, se a turbulentu strepitu populorum removere cupientes, et unde publica terrenorum principum vota per indulgentiam soleni relaxare damnavos. Denique non multo post inde omnes eadem solemnii sorte dimissi sunt». Hec Augustinus de Fausto Manicheorum episcopo, commendans in his mansuetudinem Catholicorum. Porro adversus ejus scripta idem Augustinus triginta libris quam fortissime disputavit.

130. *Innocentii papae Epistola decretalis ad Victorium Rothomagensem episcopum circa Ecclesiastican disciplinam.* — Hoc item anno, iisdem consulibus, Innocentius papa decretalem Epistolam dedit ad S. Vietricum Rothomagensem episcopum, quam ipse expetiisset, ut in his qua spectant ad Ecclesiasticam disciplinam, normam ab ipsa Apostolica Sede acciperet. Hic namque ille magnus Vietricus aetate longaeus, iam olim Juliani Apostolae temporibus miles, Christi confessor, miraculis egregie nobilitatus : ejus praelarum certamen ex S. Paulino Nolano episcopo, suo loco, quarto tomo a nobis recitatum est. Vides pios, et doctrina spectatos sanctissimos episcopos, quantumlibet satis ipsi sibi ad informandam plebem fidem Ecclesiasticae institutis esse videri possent, ex fonte tamen solitos originario haurire aquas; quod nimurum majoris sciencie roboris esse, et majori suscipi reverentia, quod ab Apostolica Sede constaret esse potitus. Porro quod hoc anno Vietricus egit, id ipsum praestiti sequenti anno S. Exuperius episcopus Tolosanus, et alii alias temporibus semper : ut appareat, sanctos quosque Dei amicilia conjunctorum, grataque miraculorum pollentes, ad Sedis Apostolicae doctrinam, tanquam ad divinum semper in Petro loquens oraculum, convenire solitos; illud firmum solidumque existimantes, quod tante sedis auctoritate intelligenter comprobatum. Ut plane perspicias, quales habendi sint, qui ejus refugiant disciplinam, ac potestatem divinitus in Petro a Christo impertitam contemnam.

131. Quod vero Novalores dictam Innocentii papae suggesterunt Epistolam, dum ipse negat recipiendam esse penitentiam sacrae virginis lapsae, nisi defuncto viro, cui se titulo nupiarum conjunxerat; objicientes inique actum differendo lapse penitentiam in obitum adulteri. Sed nihil aequius atque sanctius valuit decreto Romani Pontificis definiri, quam ut rejiciatur praetensa lapsae virginis penitentia, que titulo nupiarum cum adultero tanquam legitimo viro cohabitare de legit. Ha plane a

S. Vietricio episcopo Rothomagensi causam esse proposilam, que idem Innocentius papa prefatur in ea quam ad ipsum reddit Epistola, intelligi potest, dum ait : « Quosdam enim asseris exitisse, qui statuta majorum non lenentes, castitatem Ecclesiae sua presumptione violent, populi favorem sequentes, et Dei judicium non timentes » : quod dicerent nuptias jure civili tantummodo contrahendas, contractasque ratas esse habendas, nec ulterius solvendas. Praesumptivas has nuptias Gilda hujus temporis scriptor nominat, ubi fugens haec ait² : « Spernuntur namque prima post monachi votum irritum, illicite licet, tamen proprie conjugis praesumptive nuptiae, alia viri viventis non externi, sed fratris filii adamata, etc. » Qui igitur in ejusmodi nuptiis perseverare decernerent, plane inhabiles penitentis reddebarunt, quibus penitentiae remedio posset Ecclesia subvenire, nisi adulterio conjugis loco habito morte sublatu. Quam autem pronus ad indulgentiam, facilisque ad veniam impertiendam Innocentius papa eset, que idem ipse scribit ad S. Exuperium episcopum Tolosanum declarant. Sunt pleraque alia, que in ejusdem Innocentii papae Epistolis esse naevos iisdem Novatores obfrecant : que cum ali Apostolicis traditionibus, sanctorumque Patrum doctrina, usu Ecclesie sibi vindicent auctoritatem, gemmas potius esse, quam naevos, nisi limis oculis adspexissent, satis intelligere ac perspicere cognoscere potuissent.

132. *Paulo obitum narrat Hieronymus qui hoc anno varia elucubrat.* — Iisdem hujus anni consulibus, Honorio sextum et Aristeneto, S. Hieronymus obitum S. Pauli consignat, ubi ait³ : « Dormivit sancta et beata Paula septimo kalendas Februario, tertia sabbati, post solis occubitum : sepulta est quinto kalend. carundem, Honorio Augusto sexies et Aristeneto (sic restitendum pro Aristenio) consulibus. Vixit in sancto proposito Rome annos quinque, Bethlehem annos viginti : omne vitæ tempus implevit annis quinquaginta sex, mensibus octo, diebus viginti et uno ». Haec ipse ad finem Epistole ad Eustochium, qua ejusdem clarissime atque sanctissimas feminine res gestas prosecutus est. Sed ejus nos hic obitum ex ratione temporis ponimus, ejusdem prosequamur et funus : quo veteres pariter mores Ecclesie referentur. Ait enim S. Hieronymus :

133. « Exhibe non nulatus, non planetus, ut inter seculi homines fieri solet ; sed psalmorum linguis diversis examina concerebant. Translataque episcoporum manibus, et cervicem feretro subjecientibus ». Ita quidem more majorum, quo transierii consuevisse sacras sanctorum reliquias, alibi adnotavimus ; sed pergit : « Cum alii pontifices lampades ceroeque præferrent, alii choros psalmentum ducerent, in media Ecclesia speluncæ Salvatoris est posita. Tota ad funus ejus Palestinarum urbium turba convenit. Quem monachorum laten-

¹ Aug. contra Faust. l. v. c. 8.

² Gild. de excid. Britan. — ³ Hier. ep. xxvii.

tum in cremo cellula sua tenuit? Quam virginum cubiculorum secreta texerunt? Sacrilegum putabant, qui non tali feminæ ultimum reddidisset officium. Viduae et pauperes, in exemplum Dorcadis¹, vestes ab ea prebitas ostendebant: omnis in opum multitudine matrem, et nutritiam se perdidisse clamabat. Quodque mirum sit, nihil pallor mutaverat faciem: sed ita dignitas quedam, et gravitas ora compleverat, ut eam putares non mortuam, sed dormientem. Hebreo, Graeco, Latino, Syroque sermone psalmi in ordine personabant, non solum triplex, donec subter Ecclesiam et juxta specum Domini conderetur, sed per omnem hebdomadam; cunctis qui venerant, suum funus, et proprias credentibus lacrymas». Haec de funere: pergit jam dicere de Eustochio matri carissimæ extrema persolventi: cui nec numnum quidem tradit a matre esse reliquum, sed magnum æs alienum, et curam fratrum ac sororum, nempe monachorum, et monacharum, quorum illa construxerat monasteria. Haec vero una cum Paula nepte, Toxotii fratris filia, ibidem ad obitum usque digno sanctitatis perseveravit exemplo: sed de ea rursum inferius.

134. Hoc anno idem S. Hieronymus editam a Theophilo novissimam Paschalem Epistolam, sicut de affis antea fecerat, in latinum transtulit. Testatur id quidem ipse in Epistola hoc ipso anno ad eundem Theophilum scripta, in qua de sanctæ Paulæ obitu meminit, deque afflictione quam ipse ob Ecclesie turbines patretur, significans plane turbas Ecclesie Constantinopolitanae ob expulsum a sede Chrysostomum ejus episcopum, ait enim²: «Ex eo tempore, quo beatitudinis tuae acceperi Epistolam juneto Paschali libro, usque ad præsentem diem, ita mox, luctu, et sollicitudine, ac diversis super statu Ecclesie hinc inde rumoribus exagitatissum, ut vix volumen tuum potuerim in latinum sermonem vertere: et ad postremum haec de S. Paula: «Ita enim sanctæ et venerabilis Paula confectus sum dormitione, ut absque translatione hujus libri usque in præsentiarum nihil aliud divini operis scripserim. Perdidimus enim (ut ipse nos) repente solatium, quod (ut conscientia nostra

testis est Dominus) non ad proprias ducimus necessitates, sed ad sanctorum refrigeria, quibus illa sollicite serviebat». Sic igitur videoas, hoc anno, quo S. Paula obit, S. Hieronymum laborasse in redenda latinitati ultima Theophili Epistola: quam illam ipsam esse, quæ tertio loco ponitur, ex argumento ejus ab eodem Hieronymo eadem Epistola summatione complexo, satis intelligi potest, cuius est exordium: «Nunc quoque Dei vivi Sapientia»: in qua ex more, post nonnulla de jejunio et Quadragesima, in Origenis errores invelitur.

135. Junctus quippe erat S. Hieronymus Theophilo in dissipandis Origenistis, destruendisque erroribus Origenis, non autem in persecutio ab eo adversus Joannem Chrysostomum excitata, quod detestandum videbatur: laude quidem dignum illud, Origenistis atque erroribus Origenis resistere: quibus ad perdendam Catholicam veritatem a nonnullis janua jam aperta erat. Ceterum ipsum Hieronymum Chrysostomi causa maximo fuisse dolore affectum, adeo ut etiam in febrim inciderit, ipse sue Epistole exordio tradit, licet cum non nominet: nam de aliis Ecclesiæ turbis nihil est quod possit intelligi, cum non essent alibi alia de re hinc concitatæ tumultus. Si enim in his consiprasset S. Hieronymus cum Theophilo; certe quidem sibi gaudendum, illique gratulandum fuisse, quod scilicet res ex sententia evenisset. Rursum vero eodem Paulæ obitus tempore, se quoque in latinum vertisse regulas monachorum a S. Pachomio, Oriesio, et Theodoro scriptas, ipse in præfatione illis affixa testatur: extant ipse in appendice ad Cassianum Romæ cusum, et doctis notis viri insigniter eruditii Petri Ciacconii Toletani egregie illustratum. Meminuit scriptorum Pachomii, Oriesii, atque Theodori Gennadii¹ agens de Viris illustribus. Vides quanta reverentia prosecuti sint sanctissimi ac doctissimi Patres instituta monachorum; quæ sanctus Hieronymus, hac ex parte etiam commendandus profuturus (ut ipse testatur) latinis suis, in latinum converfir. Sed jam ad res gestas sequentis anni progradientur.

¹ Gen. de vir. illus. c. 7. 8. 9.

² Act. ix. — ² Hier. ep. xxxvi.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5897. — Jesu Christi 404. — Innocentii papæ 4. — Arcadii 22. et 10. Honorii 12. et 10. Theodosii Jun. 3.

1. Decennalia Areædii et Honori. — Coss. *Honorius* Aug. VI et *Aristænetus*; hic in Oriente creatus, ut liquet ex Epistola cxxxvi Synesii, ille in Occidente; et quidem propter *Decennalia* imperii post Theodosii patris mortem suscepit. Hee solemnia *Honorius* Rome exhibuit, annoque clapsu excunte Ravenna digressus, ilinere duculo per totum littus maris Adriatici, per Fanum Fortunæ, Metauro transito, Petra Pertusa, Jovis delubro, per Apenninum, Clitumnū, et Narniam Romam venit, ibique kalendis Januariis consulatum iniit, ut docet Claudianus in Panegyrico de *VI consulatu Honori*, ubi num. 493 ejus iter describit. Incidunt etiam in hunc annum *Decennalia* Areædii post patris mortem imperantis.

2. Ludi sœculares ab Honorio non restituti. — A num. 1 ad 3. Reprehendit *Honorium* Baronius, quod Iudos *Sœculares* edi permisit, ac exhiberi gladiatoriū cruenta munera, tot Christianorū imperatorū legibus vetita. Verum *Honorius* non solum Iudos illos non restituit, sed etiam primus ex imperatorib⁹ fuit, qui Iudos gladiatori⁹, et quidem hoe anno, Romæ sustulit, ut ostendi in Dissert. Hypatia part. 3, cap. 10, num. 7 et 8, et in Prolegomenis ejusdem disserr. num. 2 et 12, qui error vulgaris hic iterum convellendus, et ad Baronii argumenta respondendum. Ludos sœculares hoc anno celebratos, deduci existimat Baronius ex his Claudiani laudati versibus num. 390 :

Jam flavescentia centum
Messibus astiva defontent Gargara falces,
Spectandosque iterum nulli celebrantia ludos,
Circumflexa rapit centenus secula consul.
His annis, qui lustra mihi bis dura recensent,
Nostra ter Augustos intra pomoria vidi
Temporibus variis.

At Claudianus, seu Roma, quam his loquentem inducit, tantum denotat, jam seculum præteruisse, ex quo imperatores ab urbe absentes, et per illius decursum rarius illos in ea visos fuisse, ut anno ccxcv jam exposui. Centum autem illos annos duplice periphrasi Claudianus exprimit; quarum alteram a centum messibus, alloram ab evoluto spatio ludorum sœcularium desunxit: que repetitio, loquendique modus, cum de annis, ac temporum intervallis agitur, apud poetas sœpe occurrit. Dedu-

cit autem *Claudianus* secundam periphrasim a Iudis sœcularibus, quia hic annus centesimus est, *Honoriusque* centenus consul, post annum ccxv quo juxta antiquam ordinationem reprobatur debuissent. Hujus vero formulæ, quæ proclamabantur, *Spectandos iterum nulli*, vestigium extat apud *Herodianum* lib. 3, cap. 8, ubi de Iudis sœcularibus sub *Severo imp.* anno cciv actis sermonem habens, inquit : « Siquidem Urbe tota, atque Italia præcones itabant convocatum omnes ad ludos, quos nec vidissent haecen, nec visuri postmodum forent », quia scilicet vita humana ultra centesimum annum non propagatur. Argute autem *Claudianus* dicit : *Spectandos iterum nulli*, quia nec ultimo seculo anno ccxv in quem incidebant, nisi fuerant, nec in posterum celebrandi erant. *Illiensis* ex fide unius codieis Ms. Medicei loco, *spectandosque*, quod omnes veteres editiones et alia MSS. habent, repudiat, *spectatosque*. Sed nec ex illa, nec ex vulgarie lectione inferri potest, Iudos sœculares hoc anno peractos; eum tantum *Claudianus*, ut jam dixi, insinuat vix imperatores Romæ visos fato intervallo, quod inter duos Iudos sœculares a nemine iterum videndos, vel visos intercurrit. Quod si illos *Honori* restitueret, eum jam ab anno Christi ccxlviii, quo uteque *Philippus* eos reprobavit, editi non fuissent, *Claudianus* in illo Panegyrico non ita leviter strictimque eosdem attigisset, neque hujus temporis scriptores omnes rem adeo memorabilem silentio præteriissent. Immunis itaque *Honori* ab illa labe, quam nullus ex Antiquis ei adscripsit.

3. Honori ludos gladiatori⁹ abolevit. — Gothofredus, qui in Commentario Legis Cod. Theod. 17 de *Judeis* hoc anuo datae, in vulgarem illam sententiam abiit, in commentario tamen legis 1 ejusdem Cod. *De gladiatori⁹*, a Constantino Magno anno ccxxxv emissæ, docte ostendit, *Constantinum* primum quidem ex imperatoribus fuisse, qui ludum gladiatoriū in Oriente prohibuerit, sed illum alibi deinceps post *Constantinum* fuisse usurpatum usque ad *Honorium* imper. qui omnino illum sustulit. Et quidem Libanius, qui Valente imperante floruit, in libro de vita sua ludorum gladiatoriū meminit, quibus ipse quindecim annos natus, anno scilicet Christi ccxxviii spectandis Antiochiae munitum remiserit cum omnium admiratione; additque hos ludos ab avunculo suo editos. Docet etiam Aubro-

sius lib. 2 Offic., cap. 21, eos in Italia actos; imo et Romae quoque gladiatorium deinceps numerus stellisse, indique penam, exerce docent Constantius et Honorius; ille leg. 2 Cod. Theod. *Begladiatoribus*, hic leg. 3. Quod et discimus etiam ex lege 8 et 11 *De portis* a Valentiniiano datis, et in eodem Codice relatibus. Denique idem testantur Symmachus non uno loco, inter cetera lib. 2, Epist. xlviii, Prudentius lib. 2 adversus Symmachum, et Augustinus lib. 2 Confess., cap. 8, ubi « Alympini gladiatori spectaculi initia in incredibili abrepsum » scribit.

4. *Eos Roma tolli Prudentius ab Honorio punit.* — Roma ut celerquin veteris moris refuentior fuit, ita contumaciorem sese hac quoque in parte præbuit: et modum tantum quendam hinc rei adhibuere Christiani principes; quibus alioquin gladiatorium nomen detestandum erat: et in his *Constantius et Valentinianni* senior prohibito duntaxat certo hominum genere in ludum gladiatorium auctorari dammarive, puta Christianis cl. Palatinis, ut habetur in legibus mox Iudatis. Quapropter *Prudentius* citatus Honoriūm Roma hoc anno possumū cohortatur ad Iudos gladiatorios Bonne penitus tollendos, volumque ei preces pro iis tollendis apud principem interponit. Sic enim de virginibus agens scribit:

Quod genus ut sceleris juri nesciat aurea Roma
Te precor, Ausoni dux angustissime regni,
Et tam triste sacrum iubens ut carcer tolli,
Perspicere: nomine vaca, menti locis iste patet?
Quem ibi supplendum Deus, et genitos amica
Servavit pietas: solusne praemta tanta
Viribus caperet, partim ibi nate resvero
Dixit, et integrum decus infaustaque reliquit.
Arripe dilatam haec dux in tempora famam:
Quisque patri superest hanc successor habet.
Ile urban velut toruum sanguine fingit,
Tunc mortis miserorum hominum prohlebo filii:
Nullus in ube calidus sit pena voluptas, etc.

5. *Qua occasione sublati.* — Ex quibus, inquit Gothofredus, liquet Baroniūm anno ccxcv, num. 49 et seq. non bene scripsisse, primo, gladiatores a Constantino Magno sublatos; cum post illum adhuc Bonne viguerint. Secundo, eos Roma non recrudiisse, seu reditum fuisse ad gladiatorium numera post *Constantium*, qui ea tantum prohibuerat in Oriente, ut ostendit anno ccxxv. Tertio, aliquem imperatorum post Constantium ante *Honorium* gladiatorios Iudos Roma legibus veluisse. Proinde quarto, *Theodosium Magnum* Iudos gladiatorios Roma sustulisse; ac per consequens quod quintum recrudiisse Bonne sub Honorio ante sublatos. Hec itaque fuis Honorio debita, ut Theodoreus lib. 5, cap. 24 litteris mandavit: « Honorus qui Europe partes regendas suscepserat, gladiatorium spectacula oftm Roma fieri solita sustulit ex huiusmodi occasione. Erat quidem *Telenachus* monastice vite deolutus: hic ab Orientis partibus profectus, ejusque rei causa Romanum ingressus; cum defestandum illud spectaculum edebat, ipse quoque in amphitheatrum venit, et in arenam descen-

dens, gladiatores qui inter se pugnabant, compescere conabantur. Sed cruenta cedis spectatores eam rem agre ferentes, et daemonis qui eos sanguine oblectabatur, furorem animis suis concipientes, pacis auctorem lapidibus obruerunt. Quo cognito, admirandus imperator hunc quidem invictissimum martyrum numero adscripsit: tetrum vero illud spectaculum penitus abolevit ». Hinc quae habet *Claudianus* in Panegyri de sexto consulatu Honoriūm 620, non de simulacris laetum ludorum gladiatoriū exhibitis explicanda; sed de ipsis Iudis gladiatoriis, ut ex laudati Theodorei verbis intelligimus. Iudos enim illos hoc anno ab Honorio abditos, dubitandum non videtur.

6. *A Theodosio Magno aboliti non fuerant.* — Baroniūs loco mox laudato, ut probet gladiatores a Theodosio M. sublatos, ex Martyrologio Romano notat de *Almachio* occiso a gladiatoriis, atque adeo martyre sub *Alypio* prefecto Urbi, eo quod Gentiles moneret, ut cessarent a superstitionibus idolorum, et a sacrificiis pollulis, concluditque Theodoreum perperam scribere haec Honoriū tempe accidisse; cum verius sub Theodosio contigisse videantur; et eundem appellare *Telenachum*, quem Latini *Almachium* vocant; et ubi Theodoreus disrepat a Martyrologio, ubi dicitur *Almachius* a gladiatoriis necatus, hallucinari. Verum vana illa Baronii conjectura; *Almachius* enim versus a *Telenacho*, Iudique gladiatoriis a *Theodosio Magno* minime vetiti, ut Prudentii versus supra recitati certum et indubitatum reddunt. Duas itaque Honoriū in *Gladiatores* constitutiones tulerit; alteram, quae secunda est Cod. Theod. *De gladiatoriis*, datam anno ccxcv qua velat, ne senatoriali servitio sese addicant, isisque formidandum populo famulatum prebeat: alteram qua Iudos gladiatores penitus antiquavit, que est illa constitutio, cuius meminit Theodoreus laudatus, et ex eo auctor Tripartite lib. 10, cap. 2, que ad nos non pervenit, quamque Roma tum agens emisit. Verum quidem est, *Pettum* observat, 3, cap. 7, ludorum gladiatoriū ab Honorio factam prohibitionem referre ad annum ccxcv, quod Tripartite auctor id factum indicet ante *Nectorii* obitum, qui eo anno contigit. Verum, male hinc ratio temporum constare solet, et *Prudentius* laudatus diserte docet, post Pollentianum de Gothis victoriam eos editos fuisse, ac Theodosium locum istum meriti vacuum filio reliquisse. Cum porro Gothofredus in Comment. leg. 3 *De gladiatoriis* scribat constitutionem, qua *Honorius* gladiatores in totum Roma pepulit, eam esse quam memorat Theodoreus, cuius verba reliquimus, non debuit in Chronologia Cod. Theodosiani *Clodianum* explicare de simulacris tantum ludorum gladiatoriū exhibitis; cum versus Clodiani de his Iudis obscuri sint, ideoque ex Theodoreo citato, qui plane et aperte loquitur, explicandi veniant.

7. *Statua Eudoxior Angustor erecta.* — A num. 3 ad 16. Divus Chrysostomus Honoriū et

Aristoneto coss. ut testatur Socrates lib. 6, cap. 18, currenti scilicet anno, iterum in Synodo Constantopolitana depositus est. Marcellinus quidem in Chronicō ejus depositionem anno superiori recitat, quia nempe uno tenore, que in ejus causa acta sunt, refert. Sribit ibidem Marcellinus: « Eudoxie Arcadii uxoris super porphyreticam columnam argentea statua iuxta Ecclesiam posita haec enim s̄tūst », et postea narrat ejus exilium, « in Cneusum Armentae oppidum ». Baronius in mendosum Marcellini Codicem inciderat; cum num. 3 tradat haec referre Marcellinum sub hiujus anni coss., ea enim Marcellinus gesta dicit *Theodosio Jun. et Rumorido* coss., ideoque anno superiori, quo quidem illa statua in honorem Eudoxie posita, ut etiam ibidem Prosper narrat. Inno et Socrates lib. 6, cap. 18, relata prima divi Chrysostomi damnatione. ait: « Cum natalis dies Servatoris illuxisset, imperator ad Ecclesiam, sicut consueverat, non processit: sed Joanni mandavit, se non prius communicatum cum illo, quam illata sibi crimina difuisse », que asserit accidisse, postquam argentea statua Eudoxie supra columnam purpuream erecta fuerat, et Ioannes celebrem illam in Ecclesia habuisset orationem, ejus initium est: *Rursus Herodias furit*, que adhuc inter ejus Opera legitur; Socrates postea scribit, Chrysostomum ante Pascha fuisse depositum. Praeterea Sozomenus lib. 6, cap. 20, et Theophanes in Chronicō testantur, illam statuam post primam Synodum Constantinopolitanam, et ante secundam erectam fuisse, ideoque Prosper et Sozomenus, qui tradit eam statuam ante Natale Christi fuisse dedicatam.

8. *Statuae et imagines Augusti erigi solite*. — Porro hoc seculo statuas imperatoribus, in Oriente maxime, ingenti passim et sumptu et adulatio[n]e erig[i] solitas, ostendit Gothofredus in Comm. leg. 4 Cod. Theod. *De imaginib[us] imperialib[us]*. Is statuarum usus immodecum Constantinopoli non constituit; verum et provincias pervagatus est, coeque insania processit, ut cum adorationis fastigio erigerentur et exciperentur, quod prohibet ea lege Theodosius Junior, de qua anno ccccvi quo data fuit. Theophanes, de statua Eudoxie loquens ait, eam « ad sancte Irene templum, loco qui Pittacia dicitur », imperatricis iussu collocatam fuisse: « Praefectus autem Urbi Manicheorum haeresi vitiatus, et adhuc Gentilium ritibus adductus, ex plausibus, choreis, et salutationibus ibidem loci actis tumultum et strepitum ciens immodicum, pontificem angebat, nec pacate et cum animi quiete, cantoribus frequentius interruptis, Divina mysteria eum permittebat celebrare. Quare sacer Joannes verbis in ipsum vehementer invectus est: is autem Eudoxiam in Joannem quasi ejus imaginem communī populi cultu honorari indignaretur, commovit. Inde rursus odia in Joannem, inde rursus ira. Ipse pariter subinde orationem habuit, cuius principium: Rursus Herodias furit ».

9. *Arcadius prohibet conventus Joannitarum*.

— Timens imperator, ne populus, qui favebat *Chrysostomo*, tumultus excitaret, si de sede episcopali deturbaretur, dedit legem 4 Cod. Theod. *De his, qui super religione contendunt*, et quidem IV kalend. Februar. quan direxit Anthemio magistro officiorum, qua tumultuosi conventuali prohibentur, Joannitarum scilicet, qui tamen in ea lege non nominantur. Et quia *Officia*, que sub magistro officiorum CP. erant, Palatino scilicet, id est, schole elianiorum, qui erant cataphracti equites, elianio seu thorace tecti, Gentilium armaturarum et aliorum plurimum foyendis istis conventualis conferre polerant, utpote quorum est numerus magnus et ad arma tractanda idoneus esset, prohibita ista *Officia* istis sese conventualis misere, sub exactiorationis et bonorum proscriptionis pena, ut eam legem explicat Gothofredus in illius Commentario, non vero, ut explicat Baronius, ipsi magistratus urbis Constantinopolitanae prohibiti, ne cum populo jungentur; quod inscriptio legis *ad magistrum officiorum* dici non posse ostendit.

10. *Synodus aduersus Chrysostomum Constantinopoli cogitur*. — In Synodo aduersus Chrysostomum congregata lectus est canon iv Concilii Antiocheni anno ccxli celebrati, quem Theophilus episcopus Alexandrinus praecepit Chrysostomi adversarius miserat, in quo legebatur: « Si quis episcopus aut presbyter iuste sive juste depositus, ex se ipso absque Synodo in Ecclesiam redierit: hic iam excusatione non habeat locum, sed omnino expellatur », ut refert Palladius in Dialogo; cum tamen canon concilii anno superiori a nobis recitatus adverbium illud *injuste* non contineat, Chrysostomus duplici responso usus est; ac primo quidem conatus est, ostendere sese canoni Antiocheno satisficerisse: deinde cum nec sic quidem adversariorum calumniam effugeret, respondit, objectum canonem non ad Ecclesiam Catholicorum, sed ad Ecclesiam Arianorum pertinere. Verum, ut observat Schelstratius in dissert. v de isto Concilio cap. 6, ne ex his quisquam existimet, Chrysostomum sibi ipsi contrarium fuisse in admittendo et reiciendo uno eodemque canone Antiocheno, notandum quomodo cum objectis canonibus cigerit Chrysostomus. *Theophilus* ab adversariis Chrysostomi rogatur, ut ad secundam Synodum Constantinopolitanam adveniat, aut certe modum suggestat, quo Chrysostomus throno suo ejici possit. Mittit Theophilus canones quosdam, et inter eos unum de non ascendendo throno sine novae Synodi judicio. Reposuit primum, teste Georgio Alexandrino in ejus Vita, Chrysostomus: « Se minime judicio contendisse, non item evandiisse tabellas adversum se scriptas; non etiam sibi factam potestatem pro se respondendi: ne praesens quidem, inquit, condemnatus sum, sed iussu imperatoris in exilium relegatus sum, rursus ejusdem praecelpo sum revocatus, quemadmodum et veritas rerum gestarum luculentiter ostendit ». Quare non putavit Chrysostomus sese canoni Antiocheno contravenisse.

11. Canon iv Concilii Antiocheni Chrysostomo non adversabatur. — Addidit quidem ulterius *Chrysostomus*, canonem a *Theophilo* transmissum non esse Catholicorum; sed hoc in re a seipso non dissensit. Nam alius omnino erat canon a *Theophilo* productus, quam quartus aut duodecimus Antiochenus: canon enim *Theophili*, *Palladio et Georgio Alexandrino* testibus, tanquam pessimus et a nequissimis Eusebianis editus rejectus fuit a sacro Sardicensi Concilio. Canon autem quartus admissus fuit a Chaledonensi Synodo, tanquam sacra Patrum regula, et canon xii etiam in auctoritatem receptus fuit a Sede Apostolica, et cum ceteris Antiochenis ab universa Ecclesia. Canon *Chrysostomo* objectus supradictis verbis conceptus era, ut preter *Palladium* citatum docent *Georgius Alexandrinus* et *Metaphrase* in Vita *Chrysostomi*. Cum itaque Canonem a *Theophilo* transmissum Arianorum fuisse dixit *Chrysostomus*, non rejicit quod ante in auctoritatem admiserat; cum juxta Canones Antiochenos sese omnia fecisse aut saltem eosdem se non fuisse transgressum, usque ad finem sustinuerit. At ubi adversarii instabant cum canonie a *Theophilo* transmiso, hunc Arianorum commentum fuisse contendit; et recte quidem, cum canon ille non sit ex Antiochenis post *Chrysostomum* in Ecclesia receptis, sed unus ex illis, qui post Synodum Antiochenam a solis Eusebianis constituti erant in odiu divi Athanasii. Huius rei testes sunt *Palladius* et *Georgius Alexandrinus*, qui fatentur canonem a *Theophilo* transmissum a quadraginta Arii complicibus fuisse editum, non ab integro Concilio, cui omnes antiqui xc aut plures episcopos interfluisse scribunt. Jam vero quartum illum canonem post Synodum ab Arianis fuisse conditum ex eo liquet, quod *Sociale et Sozomeno* testibus *Athanasius* damnatus sit juxta regulam tunc constitutam, quartam scilicet, vetantem depositum episcopum atque ministerium attinere, et duodecimam, nisi majoris Synodi iudicio fuerit restitutus, ex quibus in odiu Athanasii conflata fuit unica per Eusebianos regula, « ut siue quis juste siue injuste a Synodo depositus sit episcopus, si per se absque Synodo redierit, omni restitutionis spe destituantur, et in exilium mittatur, necesse sit ».

12. Adversarii Chrysostomi canonem Eusebianum in medium protulerunt. — Verum haec regula nullibi inter canones Antiochenos reperitur, etsi ex iis ali Eusebianis desumpta fuit, in eo penitus deviat, quod velit etiam injuste a Synodo depositum episcopum illi constitutione obnoxium esse. Unde *Georgius Patriarcha Alexandrinus* vocat canones a *Theophilo* transmisso, *adulterinas et falsi nominis scripturas*: nullibi namque in canombus Antiochenis invenies injuste depositum episcopum non posse ad thronum episcopalem redire, quoniam potius depositum synodico iudicio episcopum id per se facere non posse. Synodum autem iudicium intelligitur legitime habitum, non vero quod illegitimum fuit et se ipso invalidum, quale praelendebat

sum fuisse *Chrysostomus*. Haec et plura hac de re Schelstratus landau.

13. Dum Chrysostomus in exilium ducitur, ignis in magnam Ecclesiam immittitur. — Ante ipsa festa Paschalia *Chrysostomus* sede dejectus, « Festo Paschae die appropinquante », inquit *Socrates* lib. 6, cap. 48, qui addit: « Joannes vero bimestri spatio in publicum non processit, donec imperatoris praecepto Iesus est in exilium duci. Et ille quidem ab Ecclesia abstractus, procul abducetur. Quidam autem ex Joannitis eo ipso die Ecclesiam incenderunt. Quae dum arderet, subsolano vento vebemantis flante, curia etiam in qua Senatus haberi solet, conflagravit. Id accidit xii die kalend. Iulii, Honori VI et Aristoneto coss. » Auctor *Chronico Alexandrinu* sub iisdem coss. scribit: « His coss. ejectus est Joannes episcopus Constantinopolitanus et repente conflagravit magna Ecclesia cum loco dicto Senatus, incensa ab iis qui templum tenebant. Xylocerctis dictis, feria ii, hora vi. Creatusque est Ursacius (legendum Ursacius) episcopus in aede Apostolorum mense Desio, VI kalendas Julias, feria secunda ». *Chrysostomus* itaque festo Paschae die appropinquante damnatus, post menses duos in exilium missus est, nempe xx mensis Junii, in quam feria secunda incidebat, quave magna Ecclesia et curia incensa sunt. *Ursacius* vero ordinatus est die xxvi eiusdem mensis, in quem Dominica incidebat, quo die ordinationes episcoporum Constantinopolitanorum fieri solite erant. Quare in *Chronico Alexandrinu* loco οὐαὶ δεῖπνοι, legendum οὐαὶ πρωτέρων, id est, feria prima, que hoc anno enim die xxvi Junii concurredit.

14. Ea Ecclesia a Constantino M. fuerat edificata. — Porro magna Ecclesia, que tunc conflagravit, a *Constantino Magno* fuerat adificata, et postea a *Constantio* ejus filio ad maiorem amplitudinem perdita. *Theophanes* in *Chronico*, quemadmodum et *Socrates* citatus, *Joanitas*, qui ignem in aedem illam immisere, *Xylocerctas* appellat, quod cum primo in Constantini Balneis conventus separatis agere coparent, postea εἰσόπτερο, seu in in circu lino, quem *Constantinus* postquam Byzantini adornasset, asseribus et lignis compactum extra urbem statuerat, ut auctor est *Sozomenus* lib. 8, cap. 22, collectas egerunt. Non desunt tamen, qui a nomine ignei, sed divinitus immisum tradant, ut exerte *Palladius*, ejus verba recitat *Baroniuss* num. 43, et *Historia conciliabuli* excitati contra *Chrysostomum* testantur. Restaurata postmodum Ecclesia a *Theodosio Juniori* stetit usque ad annum lxxxi, quo in seditione, quam *Victoriorum* vocant, deleta est, ut suo loco videbimus. Secta vero *Xylocerctarum*, seu *Joanitarum* persistit usque ad consulatum xvi *Theodosii*, usque ad annum nempe Christi cxxxviii, ut profit *Socrates* lib. 7, cap. 35, quo *Proclus* episcopus CP. eos ad concordiam reduxit, ut legitur in *Annaibibus*.

15. Post discessum Chrysostomi tumultus augeatur. — Tumultus post discessum sancti *Chryso-*

*stomi ejusque exilium, magis ancti sunt. Idacius enin in Faslis sub hujus anni eoss. scribit : « Bellum civile fuit ex III kal. Septemb. » Crepti itaque tumultus illi die trigesima mensis Augusti; pridie cuius diei *Arcadius* emisit legem 27 Cod. Theod. *De episopis*, quae dicitur data IV kal. Septemb. Cum enin dire quæstiones ob incendum illud haberentur, *Studius* p̄fectus Urbi ad quem ea directa, videtur apud imperatorem intercessisse, ne cæ ulterius grassarentur. Baronius num. 54 ubi eam legem recitat, *Studio P. U.* Meminit et *Studii* p̄fecti Urbi Theodorus diaconus apud Palladium in Dial. de Joanne Chrysostomo, cuius verba ipse met Baronius num. 78 refert. Et Gofthredus in comment. p̄fatae leg. 27 *De episopis* ubi haec observavit, addit ipsum argumentum arguere curam hanc ad prefectum Urbi perlinuisse. *Arcadius* hanc legem 37 *De episopis* emisit, cum res ad apertam seditionem eruptura videretur, caue prohibuit, ne quis episopos vel clericos peregrinos aut cives clericos nova et tumultuosa conventicula extra Ecclesiam » celebrantes susciperet : « Ad observandos siquidem », inquit, « seditionis aditus, id nostro sed arbitrio, ut omnes episopoi et clerici et peregrini ab hac sacratissima urbe pellantur ». Cujus legis occasione bellum illud civile forsau ortum.*

Chrysostomus de priori iudicio adversus se lato Sedem Apostolicam appellavit. — *Chrysostomum* postquam sede dejectus est, ad Innocentium papam appellasse, constat ex Epistola Honorii imp. ad Arcadium in Oriente imperantem, recitata a Baronio num 80 et seqq., ubi refert, tum Chrysostomum, tum Theophilum ipsum legatos ad Innocentium misisse, qui ejus super iudicio in Chrysostomum lato sententiam dicerent : « Misi, inquit, ad sacerdotes Urbis aeternæ atque Italiae, ultraque ex parte legati. Exspectabatur ex omnium auctoritate sententia informatura regulam disciplinæ. Integrum nempe esse debuerat, nec quidquam novari, dum definitio deliberata procederet, cum interea mirum quoddam precipitum festinationis exarsit, ut non exspectatis litteris sacerdotum, qui fuerant mutua partium legatione consulti, non examinatis rebus, in exilium tradirentur antistites, animadversioni prius addicti, quam sententiam iudicii episcopalis experti. Denique quam immatura illa damnatio fuerit, res probavit. Namque hi quorum exspectabatur auctoritas (nempe Pontificis Romani et ejus assessorum) pacifica Joanni communione permissa, faciendam concordiam censuerunt, nec quemquam putarunt ante iudicium consortio repellendum ». Sententiam vero depositionis a Theophilo Alexandrino, ejusque consortibus latam rescidisse, et in irritum misisse Innocentium liquet tum Palladii, tum Innocentii ipsius testimonio. Et Palladius qui-

dem in dialog. de Vita S. Joannis Chrysostomi, scribit : « Ad Iucæ rescripts beatus Innocentius papa, communioneque utriusque partis admissa, Theophilii iudicium cassum atque irritum esse decrevit, dicens, oportere conflari aliam irreprehensibilem Synodum Occidentalium et Orientalium sacerdotum, cedentibus Concilio amicis primum, deinde inimicis; neutrarum quippe partium ut plurimum rectum esse iudicium ». Innocentius vero Epist. xxxi ad Theophilum, quam idem Palladius recitat : « Frater Theophile, inquit, nos et te, et fratrem nostrum Joannem, communioneis nostræ esse decrevimus, sicuti et in prioribus litteris aperle satis expressimus, et nunc in sententia nostra, et voluntate perdurantes, rursus eadem scribimus. Et quotiescumque scripsis, nisi debitum sequatur, conveniens que iudicium propter ea que magno cum dedecore gesta sunt, possibile non est nos a Joannis communione discedere ».

17. *Appellavit et de secundo iudicio.* — Nec de iudicio tantum Theophilii ad Romanum Pontificem appellavit *Chrysostomus*; sed etiam de iudicio, quod alii episopi, incentore *Theophilo*, in illum currenti anno tulerunt. Cum enim episopi Chrysostomi hostes xii canonom Antiocheni Concilii in Chrysostomi perniciem intorsissent, eumque dannassent iterum, ille Innocentii tribunal iterum appellavit, ut significant illa ejus verba, in Epistola ad Innocentium, prout referuntur a Palladio : Scribite, precor, et auctoritate vestra decernite, hujusmodi iniuste gesta, nobis absentibus, et iudicium non declinantibus, nullius esse roboris. Porro qui talia gessere, eos Ecclesiæ censuræ subjicie. Nos autem insontes, neque convictos, neque reprehensos, neque ullius criminis reos comprobatos, Ecclesiis nostris jubete restitui, ut charitate frui, et pace cum fratribus nostris consueta possumus ». Porro sententiam in hoc secundo iudicio adversus Chrysostomum latam æque rescidisse Innocentium, his rationibus demonstrat Natalis Alexander in parte 2 seculi iv, Dissert. xxvi. In dialogo Palladii Theodorus Romane diaconus Ecclesiæ referit verba Commonitorum ab Innocentio dicta legatis, quos a suo latere misit Constantinopolim, ut adessecul Synodo, quam ad istius cause pleniorum disceptationem, et ultimam definitionem fieri peroptabat. In hoc enim Commonitorio haec inter alia leguntur : Non oportere Joannem iudicium aggredi, nisi illi prius Ecclesiæ, communioque redderetur, ut omnis dilationis occasione sublata, sua sponte Concilium integreri posset ».

18. *Quod pluribus probatur.* — Praeterea Theodoreetus lib. 5, cap. 34. « Episcopi Occidentis, inquit, non prius cum episopis Aegypti, et Orientis et Bosphori, atque Thracie communicare voluerunt, quam nomen illius sanctissimi viri in tabulas, in quibus nomina episcoporum mortuorum continebantur, retulissent; atque Arsacium ejus successorem ne salutare quidem dignati sunt ». At decernere non potuit Innocentius, ut nomen Chrysostomi de-

creto Concilii Orientalis ex tabulis Ecclesie expunctum eisdem restitueretur, nisi rescissa sententia, qua in illum lata fuerat. Hinc *Innocentius* Alexandrum Antiochenum patriarcham, et Acacium Berencensem episcopum, Apostolica communione prius non donavit, quam memorie Chrysostomi fecissent satis, ejusque nomen in Sacra Diptycha retulissent, ut patet ex Epistola Innocentii xvii, non vero xvi ad Alexandrum, recitata a Baronio anno ccccvi, num. 35 et seqq., qui et eodem anno num. 38 refert Epistolam xix, non vero xxii, ubi apud Baronium Innocentii ad *Acacium* Berencensem episcopum idem decernentis. Ille *Gelasius* papa *ad episcopos Dardanorum* scribens, Epistola xiii, Chrysostomum solius Sedis Apostolicae iudicio absolutum testatur, absque ulla Synodo. Denique *Facundus* lib. 6 docet *Chrysostomi* damnationem ab Innocentio fuisse rescissam. Quae probatio ex appellatione *Chrysostomi* deprompta, eo majoris est roboris ad probandum appellationum usum post Concilium Sardicense, quod ejus causa non esset tidei, sed meras discipline. Quare non admittenda distinctio, quam aliqui viri eruditii excoegerunt inter causas fidei et Ecclesiasticae discipline: dum priores ad *Sedem Apostolicam* semper deferri potuisse per appellationem episcoporum dejectorum confessi sunt; non autem posteriores. Hunc enim usum invaluisse in Ecclesia tam Orientali, quam Occidentali pluribus post Concilium Sardicense saeculis, demonstrat *Natalis Alexander* laudatus.

19. In provincias Orientis propagantur. — A num. 56 ad 63. *Arcadius* die XIV kalend. Decemb. emisit legem 6 Cod. Theod. *De his, qui super religione contendunt*; Eutychiano praefecto praetorio, Orientali scilicet, inscriptam, qua jubet ab Ecclesia repelli, qui ab *Arsaci*, *Theophilii*, et *Porphyrii* communione dissentianti. *Joannitus* enim non tantum infra urbem Constantiopolitanaam; verum etiam per provincias Orientis, per Egyptum ac Syriam nominatim, ubi Antiochia sita, suos extra Ecclesiam conveniens habuere, et ab *Arsaci* Constantiopolitani, *Theophilii* Alexandrinii, et *Porphyrii* Antiocheni episcoporum communione discessere. Quare hac lege ab Ecclesia repelluntur, et Schismatiici haberi jubentur, nisi ad communionem predictorum episcoporum redeant. Iujus constitutionis meminit *Sozomenus* lib. 8, cap. 24, ex eaque intelligimus, *Flavianum* episcopum Antiochenum, hoc anno vila functum esse. Anno ccclxxxi *Melito* successerat, et iuxta *Nicephorium* in *Chronico* et *Tahulas* *Theophanis* annos xxx episcopatum gessit. Post eum *Porphyrius* hoc anno episcopatum Antiochenum suscepit; « nam quo tempore *Joannes* in Armeniam exiit, *Flaviannus* quoque Antiochenus episcopus migravit ad Christum », inquit *Palladius* in *Dial.* ideoque annos fere xxx Ecclesiam Antiochenam rexerat. Ei successil *Porphyrius*, enijs vita ibidem *Palladius* recenset. Hec de eo *Sozomenus* lib. 8, cap. 24: « Antiochiae mortuus est *Flaviannus*, qui *Joannis* depositioni haudquaquam consenserat.

Cujus loco *Porphyrius* Antiochenensis Ecclesia sacerdotium suscepit. Qui cum condemnationi *Joannis* subscriptisset, nulli in Syria ab Ecclesia illius communione sese abruperunt: et scorsum collecta celebrantes, nullas aerumnas ac molestias perpessi sunt.

20. *Ex Chrysostomi exilio magna in Ecclesia dissensio exorta.* — *Theodoreetus* lib. 5, cap. 34, postquam exilium et mortem Chrysostomi narravit, ait: « Porro quot episcopi ejus causa pulsi sint Ecclesiis, et in extremos Romanii imperii fines deportati; quot item monachi eandem calamitatem perpessi sint, superlignum arbitror commemorare, et prolixam historiam texere: præsertim enim ea que tristia sunt, contrahenda esse censeam et auctorum qui ejusdem nobiscum sunt fidei, errata obleganda. Plerique cerle eorum qui injurias fecerant, penas dederunt, et per ea quas passi sunt, emolummentum alios attulerunt. Ceterum hanc injustitiam præcipue delestati sunt episcopi Europæ. A communione enim eorum qui haec fecerant, seipsos separarunt. Illyriciani quoque omnes, eorum partibus sese adjunxerunt. Orientalium vero urbium quamplurimi, communionem quidem sceleris refugerunt: corpus tamen Ecclesiae haudquaquam disciderunt. Et post mortem magni Doctoris orbis terrarum, Occidentales episcopi, episcoporum Ægypti et Orientis et Bosphori ad Thracie communione non prius admiserunt, quam divini illius viri nomen una cum reliquis fato functis episcopis consignasset. Et *Arsacium* quidem, qui post illum ordinalis est, ne salutare quidem dignati sunt. Alticum vero *Arsaci* successorem, qui multas ad ipsos legationes miserat, et pacem cum ipsis habere postulaverat, tandem suscepserunt, postquam is nomen illius in Sacras Tabulas relinxisse ». Quare communio Orientalis Ecclesie cum Occidentali suspensa fuit et formatarum litterarum interurbatum commercium, sed ad schisma dissensio non processit, indeque Occidentales toto dissectionis illius tempore cum iis communionem foverunt, qui Orientalibus erant communione conjuncti; atque ita mediate cum istis communicarunt.

21. *Ea usque ad schisma non processit.* — Cerle *Innocentius* papa Iolo istius dissensionis tempore *Theophilum* Alexandrinum *Fratrem* vocavit, sequi communionem cum illo non abrumpere discrete significavit, cum ad illum his verbis scriperit: « Frater *Theophile*, nos et te, et fratrem nostrum *Ioannem*, communionis nostræ esse decrevimus: siue et in prioribus litteris salis aperie expressimus ». Ad hanc sola missione legatorum et formatarum litterarum redintegrata communio est Orientales infer et Occidentales, ut colligatur ex Epistola xix *Innocentii* I ad *Acacium* Berencensem data: « Unde has ad præstantissimum fratrem et coepiscopum nostrum *Aleandrum* reddendas tue transmisimus unanimitatí, videlicet ut si omnes inimicitie, omnis armulatio, tam de nomine S. *Joannis* mirandi episcopi, quam de omnibus ejusdem com-

munitionis participibus, a tua animositate discessit, has nostra societatis recipias litteras, frater carissime ». Denique Theophili, Arsacii, aliorumque nomina ex sacris Diptychis expungit non jussit Apostolica Sedes. Qui tamen sancti Chrysostomi defensionem suscepit, ipsique ut episcopo communicebat antistites, et plebs Constantinopolitana, Attici qui Arsacio successit, communionem ita aversali sunt, ut parum abfuerit, quin dissensio in schismate erumperet: « Substitutus Arsacio Atticus », inquit Palladius in Dialog. « totius contra Joannem machinationis architectus. Qui cum animadverteret, Orientalium sibi episcoporum communicare neminem, neque ipsius civitatis populum, propter ea que adeo injuste ac nefarie admissa fuerant, agit divinarum Scripturarum imperitus, ut qui non communicarent, rescripti (nempe imperatoris Arcadii) conventi cogerentur. Habet autem rescriptum adversus episcopos hujuscemodi mihi: Si quis episcopo Theophilo, et Porphyrio, et Attico non communicat, Ecclesia pellatur, et a suis facultatibus projiciatur ». Ceterum nullum schisma inter utrosque factum.

22. *Cassianus ex Oriente Romanus mittitur.* — Ad num. 78. Quatuor legationes Romanam ad Innocentium papam misse, quibus certior fieret de tyrannie, quam Ecclesia Constantinopolitana perpessa esset. Quartam obire Germanus presbyter et Cassianus diaconus Chrysostomi, viri magno religiosis, ut narrat Theodorus Romanus diaconus apud Palladium in Dialog. Cassianus iste illi est, cuius sunt Collationes Patrum, ut recte Baronius habet. Magna inter eruditos de ejus patria versatur controversia. Lambeccius in lib. 4 Biblioth. Cas. pag. 166, refert in ea extare librum hoc titulo praeformatum, « Λέξις Κασσίνος τῷ Ρωμαϊκῷ πρεσβύτερῳ Λεόντῳ περὶ τῶν κατά τὸν Σεπτέμβριον ἀποχώρησιν, id est, Abbatis Cassiani Romani ad Leontium episcopum libellus asceticus de sanctis Patribus in Scheti ». Est epitome septem priorum Collationum sanctorum Anachoretarum Schetenissium. Addit Lambeccius in eadem Bibliotheca extare alia Cassiani opuscula et greco in latinum versa, in quorum titulis, uti in laudata epitome, Cassianus semper vocatur *Romanus*; ac Photium in sua Bibliotheca Cod. cxvii eorum neminiisse; iis se usum fuisse ostendere, indeque cognomen τῷ Ρωμαϊκῷ, id est, *Romani* paraphrastice reddidisse « Ρωμαϊκόν πατρίδα », hoc est, « Roman sortiti patriam ». Quorum codicium testimonio et Photii auctoritate vir doctissimus existimat, Cassianum revera Romæ natum; amore autem vita Ascetica inde a pueritia in Palestinam atque Aegyptum sese contulisse, et praecipue apud Schetenissium eremi anachoretas in studio perfectionis plurimum profecisse; ideoque corrigendum esse Gennadium Massiliensem, qui cap. 61 de Scrip. Ecclesiast. *Scheten Aegypti* erenum cum Scythia confundens, falso tradit Cassianum fuisse natione *Seythan*: similiter quoque in ipsa Praefatione Cassiani ad Leontium, loco horum verborum: *In eremo Scythia, seu in eremo Seythica*, sine alla

centroversia scribendum esse *in eremo Scheti*, seu in eremo Schetica, hoc est, ut in versione Greca recte legitur, εἰ τῇ Σκήτῃ.

23. *Fuit natione Gallo-Provincialis.* — Haec ultima Lambeccii observatio verissima. At *Cassianum* in Gallo-Provincia natum esse, longe probabilius antea censuerat Holstenius ejusdem Lambeccii avunculus, cap. 3 Praefationis ad Regulas veterum monachorum; quod probat non tantum ex stylo Cassiani hujus atlatis scriptoribus familiari; verum etiam ex ejusdem Ascepticis Commentariis. Is enim Collat. 24, cap. 1, ait: « Quia ad repetendam provinciam nostram, atque ad revisendos parentes quotidiani aerius astibus urgebamus ». Quibus verbis provinciam Provincie palam a Cassiano designatam Holstenius putat. Praeterea hoc de sua patria Cassianus subjicit: « Ipsorum locorum situs, in quibus erat a majoribus nostris avita possessio, ipsarumque amenitas iucunda regionum ante oculos pingebatur; quam gratae et congrue solitudinis spatiis tenderentur, ita ut non solum deelclare monachum possent secreta silvarum; sed etiam magna virtus praebere compendia ». Quae Scythicum deserorum squaloris, ac Caucasicis rigoribus minime convenire possunt.

24. *Quod magis probatur.* — Hanc de patria Cassiani sententiam novis argumentis confirmavit Emin. card. Norisius lib. 2 Hist. Pelag., cap. 1. Cum Germanus ac Cassianus Abrahamo Aegyptio monacho desiderium repetendae patriae, quo aestuabant, aperuerint, tale responsum tulere: « Vos qui summo animi et corporis nisu in hac regione dumtaxat, quasi naturam patriae vestre in multis impugnare conamini, diligenter expendite, utrum in illis torpidis, ut fama est, regionibus, et velut frigore nimiae infidelitatis obstriclis, hanc, ut ita dixerim, militatim sustentare possitis », ut legitur Collat. 24, cap. 8. At idem Cassianus Collat. 2 in Praefatione scribit, Eucherium Lugdunensem postea episcopum in Aegyptum pergere voluisse, ut hanc quasi frigoris Gallicani rigore torpem provinciam dereliqueret, ad illas, quas sol justitiae proximus respicit terras, maturis virtutum frugibus redundantes velut turtur castissimus transvolaret ». Ita utrobius provincia, in qua ortus Cassianus fuit, « frigore torpida » describitur. Praeterea Cassianus ac Germanus anachoreticam vitam instituere se velle dicebant, nullo visitantium subinde monachorum adventu turbatam, cui tranquillitati minus aptas esse credebant Aegypti eremos, « quod », aiebant, « interdum a fratribus frequentati jugi secreto, ac diuturno silentio secundum desiderium nostrum nequamquam possumus inhaerere, etc. Quod sine dubio nullatenus in nostra provincia credimus eventurum, in qua aut nullum, aut certe rarissimum professionis hujus virum invenire possibile est ». Idem vero in Praefatione Collat. 18 Anachoreticam vitam *incognitum fore in hac regione*, nempe Gallicana pronuntiavit, ubi laudans Minervium, Leonitum ac Theodorum, quies Collationes illas nun-

cupat, ait : « Anachoreticam stire sublimitatem vestris institutionibus provocasti ». Quare enim Cassianus juvenis in Aegypto degebat, incognita fere Galliis erat anachoretoseos disciplina.

25. *Cassianus dictus Romanus, quod esset Scriptor latinius.* — Neque huic opinioni laudati Cassiani Librorum tituli, in quibus is dicitur Romanus, officium. Scriptores enim greci antores latinos sepe *Romanos* appellant. Eusebius lib. 2 Hist., cap. 25, locum citans Tertulliani, in quo scribit Neronem primum imperatorum Romanorum fuisse, qui hostis Christiana religioni fuerit, inquit, τοτε δι παῖδας Τερτυλίανος ἦδε πως λέγον μαρτυροῦν ; que verba recte a Christophorono sic in latinum versa : « Cujus Tertullianus latinius Scriptor sic fere mentionem fecit »; ubi Eusebius, *Romani* voce *Latinum* intelligit. Valesius in Notis ad Eusebium, licet omisso et *Romani* et *Latinus* nomine, sic ea verba reddit : « Cujus rei gratia etiam Tertullianus menimini »; nihilominus in Notis ad lib. 2, cap. 2, explicans sequentem Eusebii locum, « τοτε Τερτυλίανος τῶν Ρεπουόντων ταχίστως ἀνά τὰ τοῦ θηρακοῦ, καὶ τὸν πεζότα ἐπὶ Πορπίζαντα », sic illum latine reddit : « Hec Tertullianus, vir legum Romanarum peritisimus, et inter latinos scriptores celeberrimus », licet utroque Eusebius voce *Romani* utatur. *Recteque* addit. Valesius, solitum esse Eusebium *Romanorum* vocabulo designare, non ipsos Romanas Urbis indigenas ae cives, sed Latinos et Occidentales. Neque Gracorum solus est Eusebius, qui eum loquendi modum usurpat. Auctor Chronicus Alexandrinus ad annum xxii Tiberii imp. Tertullianum his verbis citat, « ὁ ταττεῖ Τερτυλίανος ἐφαντός », id est, sicut Raderus vertit : « Uli Tertullianus latinius litteris prodidit ». Locus, quem ibidem landat auctor illius Chronicus, alius non est, quam qui citatur ab Eusebio lib. 2, cap. 2, in quo nempe Tertullianus ait, Tiberium, cum vellet Christum in deorum numerum referre, et Senatus respuisset, comminatum fuisse periculum accusatoribus Christianorum. Si itaque Tertullianus, quem Africanum fuisse nullus dubitare potest, cum ipsemel in Apologeo cap. 9, illud indicet, ab Eusebio et auctore Chronicus Alexandrinus vocetur *Romanus*, quid mirum si Operum Cassiani latini scriptoris interpres Graeci eum *Romanum* appellariint, ut scilicet ostenderent eum non graece, sed latine scripsisse? Quoad *Photium*, is vel ex *Romani* nomine errandi ansam sumpsil, vel potius eo tantum denolare voluit eum in Occidente natum. *Similis* loquendi modus habetur in Act. i Concilii oecumenici Nicenii II, ubi pag. 79 legitur locus Ruffini sub hac Epigraphe : « Λατινούς επικαθοριστούσας Πορπίζαντας », id est, de « Historia Ecclesiastica Ruffini presbyteri Romar », id est, Romani; quem tamen presbyterum Aquileiensem et in territorio illius urbis natum, certum est. Quo anno *Cassianus* apud Massiliam cenobium construxerit, incompersum; verosimile tamen non multo post hunc annum huius monasterii, quod adhuc extat, fundamenta jecisse.

26. *Isauri imperium Orientale devastant.* — Ad num. 109 et seq. Isaurorum grassationes, quae initio imperii Theodosii adhuc durabant, ut liquet ex leg. 7 Cod. Theod. *De questionibus* a Baronio recitata hoc anno ceptae, ut ex his Zozimi lib. 5, pag. 802, verbis liquet : « Allatus est Palatinis nuntiis (postquam seicilique magna Ecclesia CP. conflagravit) magnam Isaurorum multitudinem, quae supra Pamphyliam, Ciliciamque posita semper in asperrimis et inaccessis Tauri montibus degit, in latronum manipulos divisam regionem subjectam invadere : ac oppida quidem munita tentare non poterant, viros autem moenibus destitutos, et obvia quaevis, irruendo vexabant : quos incursus id ipsis faciliore reddebat, quod isthac regio paulo ante fuisse ab hostibus capta, Tribigildo cum Barbaris suis rebellionem molito. His nuntiatis Arbazacius dux mittitur, qui laborantibus Pamphyliæ rebus succurret. Is, ubi copias idoneas accepisset, et latrones fuga dilapsos intra montes persecutus fuisse, complures eorum villas cepit, et virorum multitudinem non exignam interfecit : adeoque prorsus eos in potestatem facilissime redlegisset, et incolis oppidorum securitatem solidam parasset : nisi deliciis et fodis voluptatibus deditus, multum de vigore suo remisisset; ac pecunie manus porrigit, bono publico divitias praluisset. Quapropter ob hanc prevaricationem ad aulam revocatus, nihil exspectabat aliud, quam uti iudicio sisteretur. Sed parle illorum que ab Isauris accepérat, Auguste oblata; tum examen effugit, tum opes istas in voluptates urbanas impedit. Enimvero molitiones Isaurorum adhuc intra clandestina se latrocinia continebant, neendum illis aperle gentes proximas aggressis ».

27. *Isauri D. Chrysostomo formidabiles.* — De his *Isaurorum* grassationibus legendus etiam Philostorgius lib. 2, cap. 8, et Marcellinus in Chronicô ad consulatum anni sequentis. Haec gens ab antiquo latrociniis semper infamis fuit, Strabone lib. 12, Dione lib. 55, Entropio lib. 6, Floro lib. 14, Trebellio Pollio in Trebellione tyramo, et Vopisco in Vita Probi imp. testibus. Pollio, qui Diocletiano imp. et Constantino Cesare Romanum imperium regentibus floruit, testatur Isauros ad aequalitatem perduci quavis principum humanitate non potuisse, id est, ad vitam civilem et pacatam, ideoque regionem eorum, etsi in medio imperio Romano sitam, novo tamen custodiari genere, non aliter ac humiliere imperio inclusum. Quod et sequentia temporâ, quibus imperatores Christiani Romanam Rempublicam administrarunt, etiam contigisse ostendit Gothofredus in Commentario landatae legis Cod. Theod. Divus Chrysostomus, cum in exilium iret, Cesareaque esset, mox et exilio sui Cucusi tempore, quam formidabiles illi fuerint, et quot mala patrariint, ostendit in Epist. xii et xiv ad Olympiadem, Epist. cxv ad Genesem, in Epist. ad Gemellum, Epist. ad Theodoreum ex consularibus, Epist. ad Theodotum lectorem, et Epist. ad Theodotum diaconum, quas fere omnes Baronius hoc

anno recitat. Joannes, inquit Sozomenus lib. 8, cap. 27, « cum pecunis abundaret, quas cum aliis multi alferabant, tum Olympias diaconissa ad eum mittebat, plurimos captivos ab Isauris redemit, ac suis restituit. Multis etiam egenitibus necessaria subministrabat ».

28. *Eudoxiae Augustae obitus.* — A num. 120 ad 123. *Eudoxiam* Arcadii imperatoris conjugem, quæ divum Chrysostomum tam dire persecuta est, hoc anno e vivis excessisse, præter autores a Baronio citatos ac Theophanem in Chronicis testatur Eunapius, qui continuationem Annalium Dexippi anno quo Chrysostomus in exilium missus, et Eudoxia demortua, absolvit, apud Photium in Biblioth. Cod. lxxvii, ubi Photius ait : « Historie sue terminum ponit, quando Arsacius, Joanne Chrysostomo exterminato, solum episcopi occupavit, Arcadiisque imperatoris uxor gravida, et mox abortiens vita dececessit ». Auctor Chronicus Alexandrinus sub hujus anni coss. ejus mortis diem ac mensem his verbis notavit : « Mortua est Eudoxia Augusla mense Hyperberetæo, pridie non. Octob. feria v. et humata est in Ecclesia SS. Apostolorum, Hyperberetæo mense, IV id. Octob. feria iv. Georgius patriarcha Alexandrinus, qui Eudoxiam post Chrysostomum mortuam tradit, et quo innixus Baroniū mortem ejus usque ad annum cœvū differt, scriptor est in Historia futilissimus et imendacissimus, quibus illum coloribus Photius in Bibliotheca auctor acerrimi judicij depingit, et aliquot exemplis Petavius lib. 2 de Doct. Temp., cap. 47, compluribus vero Blondellus lib. contra primatum Ecclesie pag. 4229 et seqq. demonstrant, ostenduntque eum autores, quos citat, sepiissime corrupisse, multaque in Historia commentum esse. Ad alind Baroniū fundamentum ex Epistolis Innocentii papæ deductum prefato anno respondebimus. Porro Zonaras, aliquie quidam ideo *Eudoxiam* tribus a Chrysostomi obitu mensibus lapsis periisse scribunt, quia tribus post exilium Chrysostomi mensibus extincta est. Is error irrepsit in Breviarium Romanum ac letiones Officii S. Chrysostomi. Eudoxia longe « a viri desidia ac sorcordia distabat. Inerat enim ei nonnihil Barbaricae andacie », inquit Philostorgius lib. 2, cap. 6, religionem tamen Christianam sumnopere coluit, hinc Zozimus pag. 800 et alibi varias calumnias in eam comminiseitur, quod Gentilium tempora everlenda curasset.

29. *Ab hoc anno removeri non debet.* — Quia vero Zozimus, ut mox vidimus, scribit, cum de ædificiis Constantinoe flammis absuntis instaurandis cogitaretur, *Isaurorum* incursionses in ea urbe nuntiatas, Arbazaciumque ducem, qui laborantibus Pamphyliæ rebus succurreret missum, Spondanus in Epitome contendit, *Eudoxia* mortem hoc anno non configisse. Verum cum incendium die vicesima Junii contigerit, et *Eudoxiae* mors die sexta mensis Octobris accidisse dicatur, potuit *Arbazacius* intra intervallum illud et Isauros compri- mere, et prædam ad Augustam mittere, ino et delicias indulgere, et res captas eidem offerre, pos-

quam revocatus est; Pamphylia enim ab urbe Constantiopolitana parum dissipata, et *Arbazacius* bellum illud non confecit, sed alius in ejus locum missus, licet id Zozimus non dicat. Fatur enim post *Arbazacii* discessum *Isuuros* nondum aperte gentes proximas aggressos esse, et Palladius in Vita Chrysostomi docet, Valentiniandum comitem contra Isauros missum.

30. *Legatio episcoporum Africanorum ad Honorium imp.* — A num. 123 ad 130. *Honorio Aug. VI coss. kalendas Julias Carthaginæ Concilium Carthaginense celebratum refertur a collectoribus Canonum Africanorum, quod legationem adversum Donatistas tractatum responentes misit ad Honorium imp. cum commonitorio, quo rogant episcopi tui- tionem pro Catholicis contra Donatistas et Circumcelliones, ac leges renovari de muleta pecuniaria, aliisque. *Honorio Aug. sextum consule, VII idus Decemb. et pridie idum Decembrium*, habita est publice in Hippone Ecclesia notariis excipientibus disputatio inter Augustinum et Felicem Manichaeum, qui post secundam vel tertiam collationem « ad nostram conversus est fidem atque Ecclesiam », ut inquit Possidius in Augustini Vita cap. 16. Refertur ea disputatio tom. viii Operum divi Augustini juxta recentem editionem a Patribus Benedictinis curata, liquefacta, quod non senec observavimus, annis *Decenniis* et id genus festis addicatis publicas de tide *Collationes* de more habitas et legationes ad imperatores missas, ad edicta adversus haereticos ab eisdem petenda.*

31. *Disputat Augustinus cum Felice Manicheo.* — Hinc Epistola divi Augustini lxxvi, que veteri ordine est clxxi, hoc anno videtur scripta, ut in eadem Operum divi Augustini editione notatum. Ex Augustino enim constat, cum ex decreto generali totius Africae Concilii anno praecedenti habitæ fuisse Donatistarum episcopis, per quemque Catholicum episcopum in sua dioecesi, citatio publicorum Actorum forma, ut ad pacificam collationem venire non cunctarentur, respondisse illos, « verbo dolo, maledictione, amaritudine plenis », ex lib. 3 contra Cresconium cap. 43. Ipse etiam *Proculeianus* Donatistarum episcopus apud Hippone ab Augustino interpellatus, primo quidem respondit, sue partis episcopos Concilium habituros, et illic deliberaturos, quod responsum redderent. Tum denuo pulsatus, collationem aperte recusavit ex Epistola Augustini lxxxviii, num. 7, que in vulgatis editi- nibus est lxviii. Quapropter ipsos eorum laicos, Epistola lxxvi, quæ alias erat clxxi, ad Donatistas inscripta, hujus anni initio interpellando censuit Augustinus : « Vel vobis laicis », inquit num. 4, « ad ista respondeant episcopi vestri, si nobiscum loqui volunt, etc. Si lupi Concilium fecerunt, ut pastoribus non respondeant, quare oves consilium perdidierunt, ut ad luporum speluncas accedant ? »

32. *Decreta ab Innocentio PP. ad S. Victori- cium missa.* — Ad num. 130 et seq. Hoc anno *Innocentius* papa decretalem Epistolam misit ad

sanctum *Victricium* Rotomagensem episcopum, qua eum monet, ut illam episcopis suffraganeis et vicinis Ecclesiae notam faciat, ut cognoscatur quae sit Ecclesia Romanae praxis. Innocentius Epistola illam *Librum Regularem* appellat, qui alius esse non videtur ab iis decretis, que adeo Epistole ipsi conjuncta sunt, ut illius partem constitutre videantur. Duo ultima sunt: « Eas, que Christo spiritualiter nuperunt, et velari a sacerdote meruerunt, si postea vel publice nuperint, vel se clanculo corrupserint, non admittendas esse ad agendum penitentiiam, nisi is, cui se junxerant, de sacculo recesserit, et eas que vivente adhuc viro alteri nuperint, haberit adulteras, nec eis concedendam esse agenda penitentiae licentiam, nisi unus ex eis fuerit defunctus ». Statutum decretum xii ac postremum: « Penitentiam aliquando tempore iis esse agendum, que nuperint, postquam in proposito virginitalis semper manere promiserant, etiam si velate non fuerint ». Hi duo articuli citantur ex Epistola Innocentii I ad *Victricum* Rotomagensem in Concilio Turenensi II, et ibi approbantur. Quare male Heterodoxi utuntur iis articulis, ut eam Innocentii Epistolam suggestilis, vel etiam penitus rejiciant, quia de verbo ad verbum *Siricii* Epistolam complectitur; cum tamen in melius praestare non potuerit *Innocentius*, quam majorum instituta tradendo. Quambobrem, inquit editor Opusculi divi Paulini in dissert. iv de sancto *Victricio*, cap. 4, nemo jure dubitaverit de Epistola Siricii a Concilio Teleplensi et a Ferrando laudata, neque de decretali Epistola Innocentii, quam Dionysius Exiguus inseruit integrum in codice Ecclesie Romanae. Ea Epistola dicitur data *XV kalend. Martios*, *Honorio Aug.*, *V. et Aristoneto coss.* Sed cum hac subscriptio absit a manuscripto, quo Justellus usus est, et salis cohaerere non possit cum profectione Romana *Victricii* hoc anno suscepta, non dubito, quin ea addititia sit.

33. *Virtutes sancti Victricii episcopi Rotomagensis*. — Sancti *Victricii* mors non multo post accidit; cum nulla amplius de eo in antiquis monumentis mentio occurrit. Colitur die vii mensis Augusti. Mifilam primum professus est, sed amore Christi succensus eamdem postea respuit. Quo in furias concitato tribuno, in verbena *Victricius* districtus est, et morti damnatus, a qua nonnisi per miraculum liberatus, ut narrat Paulinus in Epistola xviii, alias xxviii, ad eum data. Quod Baronius anno *CCCLXVI*, num. 264 existimat configuisse, dum *Julianus* imperaret. *Victricus* postea ante annum *CCCLXVIII* Rotomagensis episcopus creatus est, ejusque studis et cura Rotomagus, in longinquis provinciis immoluit: « Nunc Rotomagum et vicinis ante regio-

nibus tenui nomine pervulgatum, in longinquis etiam provinciis nominari venerabiliter audimus, et inter urbes sacras locis nobiles cum divina laude numerari »; inquit Paulinus in laudata Epistola num. 3, qui antea dixerat, *Morinos et Nervios* in *Betgio tenui jam spiritu fidem veritatis afflasse, sed pastorum negligenter et frequenter Barbarorum in cursu eam incrementum non fecisse, ideoque *Victricum* in vas electionis Deum excersisse, in quo sanctificaret illic nomen suum. Legenda citata Dissertatione, in qua quae ad *Victricum* pertinent, examinantur, et praeterea quae de eo habet Baronius anno *CCCLXVI*, num. 15.*

34. *Moritur S. Paula*. — Ad num. 132 et seqq. Sancta *Paula* vidua Romana, que institutionem monasticam valde promovit, obiit Bethlehem in Iudea, ut docet sanctus Hieronymus in Epistola xxvii ad *Eustochium* virginem ejus filiam data, que Paulae vitam complectitur. In ejus Epitaphio ibidem recitato dicitur, obiisse *septimo kalend. Febr. tertia Sabbati*, post solis occubitum: sepulta *V. kalend. carundem*, *Honorio Aug. series et Aristoneto coss.*, vivise in sancto proposito *Rome annos v.*, *Bethlehem annos xx*, et omne vita tempus implesse *annis lvi*, *mensibus viii. diebus xxi*. Quare nata erat mense Maio anni *CCXLVII*, vivitque Romae vidua ab anno *CCCLXXXIX*, in Bethlehem vero ab anno *CCCLXXXIV*. Ibi extruxit cellulas ac monasteria, in quorum altero viri habitabant, ut divus Hieronymus, et sanctus Eusebius Cremonensis, in altero autem ipsa degebat, *habitu a matronis ceteris separato religiosior*, ut in Vita sancte Blasillae dicitur. Sanctam *Paulam*, filianque *Eustochium* ad studium sanctimonie induxerat sanctus Hieronymus, ideoque ingens odium sibi conciverat apud Romanos, nec sine suspicione, quod eas turpiter amaret, ut ipsem Hieronymus Epist. *xcix* ad Asellam docet. *Toxotio* marito quinque liberos Paula peperit, sanctam *Blasillam* nuptram, sed mox viduam, que die *xvi Januarii* colitur, sanctam *Eustochium*, cui sacer est dies *xxvii Septembbris*, *Paulinam*, *Ruffiam*, et *Toxotium* filium, de quibus Baronius anno *CCCLXXIII*, num. 40 et seqq. Colitur sancta *Paula* die *xxvi Januarii*, et in aliquibus Martyrologiis die *xxvii ejusdem mensis*, ut videre est apud Bollandum, qui pluribus vitam ejus illustrat.

35. *Tertia Epistola Paschalis Theophilii*. — (1) Ad num. 134 et seqq. Edita hoc anno a *Theophilu* patriarcha Alexandrino tercia Epistola Paschalis, qua Pascha die *xvi Pharmuthi*, seu die *xvi Aprilis nostri*, celebrandum indicit. Hanc eodem etiam anno divus Hieronymus in lingua latinam statim verit, ut recte Baronius in Annalibus habet. Sed

(1) Hinc Baronii conjectura accedit opperhus solers doctissimi Hieronymianorum Opusculi editoris nuperi conjectura. Observat enim illa Epistolam, qua hincus unico contextu in precedentibus editioribus descripta fuerat, ex dubiis fragmentis genuinorum Epistolarum collati. Itius fragmentum exhibet Epistola *Theophilii* ad S. Hieronymum, ab eodem S. Doctore latine redditam, ut ipse in secundo fragmento alterius Epistole perspicue docet. Alterum fragmentum est ex Epistola ejus ad S. Hieronymum ad annum *CCCLXVII* Theophilum responsiva. Porro prius fragmentum contentum sententiam non aduersa S. Joannem Chrysostomum. Ex quo denum intelligendum optimè suscipimus fuisse Baronium, quod S. Hieronymo agerente acciderit expulso S. Patriarche a Theophilu procurata; neque enim in suo ad eundem Theophilum fragmento quidquam scribit in landen ejus rei, quam Theophilus molitus habet.

quod subdit ex conjectura, concilias scilicet a Theophilo adversus Chrysostonum turbas agerrime tulisse Hieronymum, stare non poset, cum, ut observat doctissimus presul Huetius lib. 2 Origenian., cap. 4, sect. 2, num. 21. Hieronymus ejus expulsionem et exilium Theophilo per Epistolam gratulatus sit: «Unde et nos, inquit, Joannem, qui dudum Constantinopolitanum rexit Ecclesiam, Deo placere semper optavimus, et causas perditionis ejus, in quas ferebatur improvidus, nequaquam credere voluimus», et cetera anno domini a nobis relata.

36. *Leges tres de Judeis hoc anno date.* — Extant constitutiones tres de Judeis in Codice Theodosiano hoc anno date, quarum Baronius non meninuit. Prima est ordine 13, qua *Areadus* imp. privilegia patriarcharum Judeorum, corumque qui ab eis prepositi, confirmavit. Due aliae nempe 16 et 17 ab *Honorio* imp. Romae date, quarum priore *Judeos et Samaritanos* omni militia privavit. Sparsi erant *Samaritani* per Occidentem, quo pertinet haec lex, immo et Roma fuere deinceps Theodorici Italiae regis ayo, teste Cassiodoro lib. 3, Epist. xlvi. Altera *Honorius* Apostolatus seu auri coronarii ex Occidente in Orientem mittendi facultatem restituit, abrogata lege sua de *Judeis* ante quinquennium, anno sc. ccxcix emissa. Quibus ex legibus liquet,

imperatores in Decennalibus et hujusmodi festis privilegia dare solitos, vel eadem revocare.

37. *S. Delphini episc. Burdigalensis obitus.* — Edidit sanctus *Paulinus* die xiv Januarii Carmen Natatitudinum xi de sancto Felice presbytero Nolano, ejus paucia supersunt fragmenta, in quibus agitur de sanctorum reliquiis, quas Deus per orbem iis veluti expiandum dispersit. In ejus carmine 76 dicitur:

Gallia Martinum, Delphinum Aquitania sumpsit.

Quare sanctus *Delphinus* episcopus Burdigalensis, qui adfuit Concilio Caesaraugusta celebrato CCCLXXXI, et cuius cerebra in Annalibus menfio, ante praesentem annum obiit. Extant quinque ad eum sancti *Paulini* Epistola, et Ecclesiae fastis insertus est ad diem xxii mensis Decembris. Eum excepti sanctus *Amandus* presbyter Burdigalensis, vir sacris litteris enfrutitus, qui a puerita Christo militavit, et innocentiam baptismalem conservavit, ut inquit sanctus Paulinus in Epistola xii, alias xxi ad eum scripta. Dedit etiam ad *Amandum* presbyterum Epistolam ii, alias xxiii, et Epistolam ix, alias xxii, in quibus per Amandum se in Christo natum Paulinus recognoscit, et se ejus in Christo plantationem dicit.

1. *Anthemii consulis pietas egregia et fidelitas.* — Quinto supra quadringentesimum anno, Stilico secundum et Anthemius consules creati sunt, in Occidente ille, iste autem in Oriente. Porro Anthemii insignis pietas a Patribus dignis elogiis predicitur. Ad eum enim, simul ac auditum est consulem creatum esse, S. Joannes Chrysostomus Cucuso ista scripsit¹:

«Alii tibi consulatus atque imperii nomine gratulantur: ego autem magnificentiae tue causa ipsis quoque majestatis imperiisque gratulor: neque enim te ornarunt, verum abs te ornata sunt: quandoquidem etiam ea virtutis natura est, ut honores non aliunde mulcentur, verum ipsa eos in

sese circumferat, nimisrum hisce dignitatibus honorem prebens, non autem ipsa ab illis accipiens. Eaque de causa ne amori quidem erga te nostro quicquam nunc adjunximus: nihil enim tibi amplius accessit: nec nos prefectum atque consulem amamus, sed dominum meum suavissimum Anthemium, cum magna prudentia atque ingenii acuminis, tum etiam ingenti philosophia refertum. Ac proinde te quoque beatum predicamus; non quod ad hunc thronum electus sis; sed quia uberiori prudentie tue atque humanitatis demonstrandae materiam accepisti. Atque iis omnibus, quibus injuria fit, gratulamur: latum scilicet anime tue portum intuentes, eam viu habentem, ut innumera naufragia depellere queas, atque efficiere, ut si qui in atrocissimam tempestatem incide-

¹ Chrys. ep. cxlvii.

runt, ex animi sententia navigent. Ac propterea exultamus, et letitia diffundimur; imperium tuum, commune eorum qui injuria afficiuntur, factum esse existimantes: quo etiam nunc ipsi fruimur, ut qui ex virtutum tuarum magnitudine propriam nobis voluptatem fingamus ». Hactenus ad Anthemium novum hujus anni consulem Chrysostomus. Ad-damus et his quae inter ipsum Anthemium et S. Aphraatem transacta sunt.

2. Coluisse hinc quidem viros pios sanctosque monachos, argumento sunt que de eodem Anthemio Theodoreto in Aphraate (de quo nos plura superius) ita scribit¹: « Autem autem, Anthemium, qui postea filii et praefectus, et consul, cum electus legatus proiectus est ad Persas, ad eum (nempe Aphraatem) altulisse tunicam apud Persas contex-tam, et dixisse: Cum scirem unicuique suam dul-cem esse patriam, et qui illuc nascetur fructus esse jucundissimos; hanc ex patria ad te attuli tunicam, rogoque, ut eam accipias, ego vero sim tua bene-dictionis particeps. Is autem eam quidem primum jussit ponit in subsellio. Deinde cum multi fuissent interjecti sermones, dixit se angeli animo, utpote quod sit in duas partes divisa cogitatio. Illo autem rogaute causam: Semper inquit, constituti habere unum solum, qui tecum habitaret: mihi ipsis hanc legem prescripsi, ut mihi omnino denegetur duorum simul habitatio. Cum ergo unus tecum jam sexdecim annis habitasset, et esset mihi cordi: accessit quidam mens contributus, volens tecum habitare, et rogans ut hoc sibi liceat: hoc mihi mentem distractil: duos enim simul habere non patiar; contributum enim amplector ut contribu-llem: priorem autem, ut qui mihi cordi fuerit, ex-pellere et grave et iniquum existimo. Anthemius vero: Merito (inquit), o pater: neque enim fas est, ut cum, qui tibi plurimo tempore inservi, aman-des, tanquam non aptum; cum autem, cuius morum nondum fecisti periculum, propter solam ad-mittas patriam. Ad haec divinus Aphraates: Non accipiam ergo (inquit), o vir admirando, hanc tuni-cam; duas enim habere non patiar. Est enim haec mea quidem sententia iucundior, tua autem melior ea que mihi tanto tempore inserviit ». Sic ergo sanctus evitavit, quod instituto suo obstare sciret munus Anthemii.

3. Qui quidem pietatis ac fidelitatis eximum postea specimen edidit, cum defuncto Arcadio im-peratore, pro Theodosio puer regimen suscipiens totius imperii, eidem ipsum integrum illibatumque servavit. Sic igitur eximiis illustris virtutibus An-themius, haud majorum suorum volui offundi te-nebris, et perperam gestis infamari; cum illius Philippi nepos fuisse dicatur, qui Arianorum ne-quissimus S. Paulum episcopum Constantinopolita-num a throno expulit, et strangulandum cœravit². At de consule hactenus, nec nos purpura diulius dehuc: invisamus potius exulem Joannem Chry-

sostum Cueusi commorantem. Qui quidem ri-gore asperissimæ hiemis ita morbo confectus est, ut pæne ex hac vita decesserit: testatur id ipse quidem in Epistola ad Olympiadem scripta, cum jam con-valuisset, veris tempore: ubi ait³:

4. *Epistola a Joanne in exilio conscriptæ, ubi de ejus laboribus in peregrinando; de Pelagio her-retico, de Ecclesia Gothorum ab eo administrata, de ejus lucubrationibus ac pietatis operibus.* — « Ab ipsis mortis januis revocatus, hec ad te scribo »: Et paulo post: « Hiems enim gravior quam solebat, exorbi, graviore quoque nobis stomachi hiemem invexit: nihilique melius ac commodius, quam qui mortem obierunt, immo etiam, gravius hos duos menses conlivi. Hactenus enim lucis hujus usura fruebar, ut malorum, quibus undique cingebar, sensu afficeret. Omniaque mihi noctis instar erant, hoc est, tam dies, quam diluculum, atque ipsa meridi: tolisque dies lecto affixus exigebam. Cumque inumeras rationes communiscerer, contractum la-men ex acerrimo frigore detrimentum haudqua-quam excutere poteram. Quamvis enim ignem etiam accenderem, et gravissimum fumum perferrem, et cubiculo inclusus tenerer, sexentisque vestibus memet obvolverem, ac ne limine quidem pedem efferre auderem: nihilominus tamen extrelos cruciatus patiebar: quippe cum vomitus subinde ori-rentur, carnis dolores, cibi fastidia, perpetuaeque vigilie: siquidem noctis pelagus usque adeo longum insomnis exigebam ». Haec quidem se perpes-sum esse ad veris usque tempus ibidem tradit; eademque rursus ad eamdem ipse conscripsit⁴: quibus et addit: « Illic enim non modo necessario-rum medicamentorum penuria est, cateterumque rerum quibus agrum ac dolore confectum corpus relevare potest; verum etiam fames, et pestis im-minent. Atque haec omnia mala perpetuus latronum impetus jam parturit, qui quam longissime gras-santes, atque omnes undique vias intercludentes, hinc quoque non parvum iis qui iter faciunt peri-culum creant ». Haec ipse. Adveniente enim vere, solataque hieme, Isauri hactenus inclusi dominibus, andaciori furore progressi, cuncta degradatione atque strage miscerant; de quibus frequens est ejusdem Chrysostomi querela ad suos diversos ami-cos seribentis.

5. Quam autem celso animo ista ipse perficeret, et mente superior his omnibus esset, audi ipsum inter alia ad Antiochenos presbyteros ista scriben-tem⁵: « Ilo habetote, nos stomachi imbecillitate liberalos esse, commodeque valere, ac nec obsidione, nec latronum incursionibus, nec loci solitudine, nec sexcentorum adversorum casuum turba, nec deni-que illo alio hujusmodi incommodo dejeici ac con-turbari, verum ingenti securitate, ollo, et quiete frui, ac singulis diebus de rerum vestrarum statu in eura esse, etc. » Verum cum adeo in dies magis magisque increbescerent Isaurorum incursum: fac-

¹ Theod. hist. sanct. Patr. c. 8. — ² Sozr. l. vii. c. 1.

³ Chrys. ep. M. — ⁴ Chrys. ep. xv. — ⁵ Chrys. ep. cxx.

tum esl, ut qribus custodia Joannis mandata erat, rati minus tunc locum esse Cucusum; cum exegisset (ut ait Palladius¹) ibi amnum, in Arabissum magis minulum Armeniæ oppidum, ipsum non sine magno periculo transferrent: cuius quidem peregrinationis periodum ex verbis ejusdem Chrysostomi haec ipsa scribentis ad Elpidium² episcopum hic reddamus:

6. « Neque enim, inquit, certo ullo loco defixi sumus; verum nunc Cucusum, nunc Arabissum, nunc voragine, atque deserta loca circumiuus. Usque adeo cuncta tumultibus ac perlurbatione plena sunt, flammamque et ferrum tam corpora, quam aedificia omnia conficit. Ac jam etiam urbes una cum viris omnibus funditus excise atque eversa sunt; novisque quotidie rumoribus perculti, sedes mutamus; grave quoddam ac novum exilio genus perpetientes, mortemque in dies expectantes. Nam ne castello quidem perinde atque carcere nunc inclusi, fidenti animo esse possumus; propterea quod Isauri hujusmodi areas obsidere non dubitent. Ad quas molestias etiam gravis morbus accessit: enjus nunc ægre acerbitate depulsa, reliquias adhuc circumferimus ». Haec ad Elpidium. Quibus coniunge que ad Theodosium diaconum idem in haec verba conscripsit³: « Obsidio nostra in dies ingrauevit; atque in hac aree, tanquam in laqueo, descedimus. Quippe jam etiam intempsa nocte, præter spem omnem et expectationem, trecentorum Isaurorum agmen oppidum percursavit, præneque nos ceperit. Verum Dei manus confessim eos, nobis etiam nihil tale sententibus, hinc avertit: ita ut non modo periculo, sed periculi metu vacui essemus: ortaque die tum denique quod configerat, resciverimus ». Haec ibi: sed et ad Nicolatum presbyterum, quæ Arabissi paleretur, pluribus narrat⁴. Scripsit inde et ad alios amicos; prolixiorem vero Epistolam⁵ ad Olympiadem, ubi et ad finem haec de Pelagio recens emergeante hæresiarcha:

7. « De Pelagio monacho magno dolore affectus sum. Cogita igitur, quot quantisque coronis digni sunt qui forti animo in aie steterunt; cum viros tam pie ac sancte tantaque cum tolerantia viventes, abripi, atque in fraudem impelli videamus ». Ex his quidem probe intelligere possumus, hoc potissimum anno Pelagium in Oriente diu in vestitu ovina pellis delitescentem, velutumque hypocrisi, jam qualis intus erat, ab aliquibus Iupum fuisse detectum: cum tamen ipse versipellis, instar Protei, ne qualis esset, impius deprehendi posset, diversas saepe ex pietate formas compositas superinduceret. Innotuit autem in primis nonnullis Aegypti monachis, penes quos diutius versatus est. Ad hunc Isidorus⁶ Pelusiota jam factum instabilem, et instar Cain vagum super terram ista conscripsit:

8. « Cani⁷ effusi sunt in Ephraim, et ipse igno-

ravit: vitiosis nimirum affectionibus juvenescens. Eodem modo tibi quoque ingens anorum turbam cunctem invexit; et tamen rigidum atque inflexum animum habes, ex alio monasterio ad aliud subinde migrans, atque omnium mensas perserutans et explorans. Quamobrem si tibi carnium nidor, atque obsoniorum conditum cura est: iis qui magistratus gerunt, potius blandire, atque urbium caminos vestiga. Neque enim homines eremiti facultates eas habent, ut te, quemadmodum tibi gratum est, excipere valeant ». Haec ad Pelagium monachum vagum tsidorus. Alio vigationis Petagii haud putamus causam fuisse popinas absumenti, sed paleram venenata hæresis propinandi: sed de eo suo loco pluribus: haec autem occasione Chrysostomi Epistole hoc anno Arabissi date, obiter meminisse satis. Jam vero ad ipsum Joannem ibidem agentem exleum redeamus.

9. Scribens ad Olympiadem, miltore se ait incubationem a se elaboratam Chrysostomus; quod ipsis in afflictione positus animus non obrnatur molestiis, sed desper tanquam penitus quibusdam extollatur, et optimum inde sibi ipsa remedium parare queat: ait enim⁸: « Mitto ad te, id quod nunc litteris mandavi, nempe: Eum qui seipsum non keserit, a nemine alio ledi posse. Hoc quippe contendit, atque in eo versatur ea oratio. quam nunc ad te mitto: quare fac eam assidue pervolvas, immo etiam, si per valetudinem licet, recites. Id enim pharmacum (si quidem volueris) tibi sufficit ». Haec ipse. Est autem ea scriptio, tractatus ille Chrysostomi, cuius est titulus⁹: « Quod nemo keditur, nisi a se ipso »: cui inconsulte praefigitur inscriptio Homiliae: cum nequaquam ea tractatio in Ecclesia ad populum habita sit, sed opus in cubiculo elaboratum, ac posteris scriptorum monumentis traditum: et quidem hujusmodi, ut ipsum solum satis esse possit ad absolutissimum philosophum efformandum: novissimus sane tanti patris parlus, quem dolore conceptum, morte etiam nobili consecravit: unde eum jure quis appellat « Benoni¹⁰ » filium nempe doloris; sed ipse Benjamin magis proprie dicendum putavil, videbatur dextera filium; utpote qui efficacissimum sit, quemlibet afflictionum abyssu submersum consolatione erigere, atque spirituali letitia super celos efferre; ac proinde dignissimus qui semper præ manibus habeatur, utpote dulcissima tanti patris ultima verba.

10. Qui igitur pro ratione scriptorum, quibus alios ad sublimem philosophia verticem elevavit, se ipsum ad numeros cosdem composuit, licet immumeris premi videretur angustii: his omnibus eminentius evolans, aliorum longe licet absentium prospiciebat incommodis. Hiuc enim Arabiso contemplatur eam, que in Phoenicia eraf Ecclesia, ex Gentilibus ad fidem haud pridem collecta, de qua superioris mentio facta est. Ei enim ministris indigeni ac sumptibus, datis ad amicos litteris, consu-

¹ Pallad. dial. de reb. Joan. Chrys. — ² Chrys. ep. cxxxl. — ³ Idem ep. cxxxv. — ⁴ Idem ep. lxxix. — ⁵ Idem ep. iv. — ⁶ Id. l. 1. ep. ccxlv. — ⁷ Osee vii.

¹ Chrys. ep. iv. — ² Extat tom. v. — ³ Genes. xxxv.

lere in omnibus, quibus opus haberet non pretermisit. Ad haec namque spectant diverse ipsius Epistole¹ ad diversos datae, quas hic tantum tibi notasse satis : si velis, perlegere ipse poteris : ea quidem curat (ut ipse testatur²) cum Cucusi moratur, et cum postea Arabissum translatus est.

11. Sed et Gothorum Ecclesie viduate pastore propensiorem tunc curam gerebat : de qua inter alia ad Olympiadem ista habet³ : « Narraverunt militi Marsi et Gothi monachū, apud quos Serapion episcopus perpetuo delitescebat. Moduarium diaconum venisse, illud afferentem, eximium illum virum Uviam, quem non ita pridem episcopum creavi, atque in Gothiam misi, multis ac magnis rebus gestis, diem suum extremum clausisse ; ac regis Gothorum litteras attulisse, quibus, ut ad eos episcoposmittatur, petit, etc. » rogit ipse ut euret differri negotium, ne per adversarios id fieret, quos secerit illis fore prefecturos immeritum penitus hominem, et multorum criminum reum; sperans, si liberaretur opportunitati illorum se optimè consulturum. Vides plane (non ut plerique tradunt, adversus quos superius disserrimus) nequaquam Gothorum Ecclesiam omnem Arianorum esse labefactatam. Constat sane Gothos illos exitisse Catholicos, qui a Joanne Chrysostomo et peterent, et acciperent sacros antistites.

12. Sed et prospexit ipsum indigenarum egestati, quanvis exul esset et peregrinus, auctor est Sozomenus, dum ait⁴ : « Joannes porro postquam in exilium ejectus fuit, etiamnum clarior evasit. Nam cum pecuniarum haberet copiam, quas et alii multi afferebant, et Olympias illa ministra mittebat; multos captivos ab Isauris redimebat, ac suis restituiebat; multisque egenis necessaria suppeditabat. Quibus autem pecunis opus non erat, eos oratione sibi conciliabat : et alique per quam carus Armenis, apud quos agebat, et cormi finitimus : ac multum Antiochia, tum ex reliqua Syria ad ipsum frequentabant ». Haec Sozomenus.

13. *Romanum Concilium, ex quo legatio in Orientem, cum Epistolis Honorii et episcoporum.* — At quid Romae hoc anno in causa ipsius Joannis actum sit, haec tantum habes ex Theodozo Romana Ecclesie diacono⁵ : « Congregati Italie episcopi imperatorum orant, ut scriberet Arcadio fratri suo, ut juberet Thessalonicae Concilium terti, quo facilius possent una utraque partes Orientis Occidentisque concurrere : addentes, perfectam Synodum non numeri quantitate, sed qualitate certam et irrefragabilem futuram forte sentiantur. His inflammatus imperator episcopo quidem Romano scribit, ut mittat episcopos quinque, presbyteros duos Romanæ Ecclesie, diaconum unum, qui ipsius ad fratrem Arcadium Epistolas ferrent. Erat autem hic tenor Epistole :

¹ Chrys. ep. LI. LIII. LIV. LV. LXIX. CXXII. CXXXVI. — ² Chrys. ep. CXXII. — ³ Chrys. ep. LXXX. — ⁴ Sozom. I. VIII. c. 27. — ⁵ Apud Pallad. dial.

14. « Tertio jam seribo ad mansuetudinem tuam, orans ut que contra Joannem episcopum Constantinopolitanum maligne gesta essent, corigeret. Verum id hactenus (ut video) factum non est. Quocirca rursum per sanctos episcopos, et presbyteros scribo, pacis Ecclesiastice avidus, et ingenti cura sollicitus (pacatis enim Ecclesiis, imperio quoque nostro pax provenit) ut episcopos Orientales jubeas Thessalonicae convenire. Nosti quippe, quod Occidentales episcopi electos viros miserunt severa constantia, et qui neutrā in partem inclinentur amore vel odio, episcopos quinque, presbyteros Romanæ Ecclesiae duos, inimicū diaconum. Quos ut cum omni honore suscipias, queso. Ut, si quidem illis persuasum fuerit, Joannem juste fuisse expulsum; doceant me ab ejus communione discedere. Sin autem deprehenderint, sponte malignatos Orientis episcopos; ab illorum te itidem communione secerant. Quānam vero sit Occidentalium de episcopo Joanne sententia, ex omnibus ferme Epistolis constat, quas ad me frequentes dederunt. Ex his duas, idem continent quod reliqua, subdit, scilicet Romani, et Aquileiensis episcopi. Hoc autem ante omnia de tua mansuetudine postulo, ut Theophilum Alexandrinum, invitum etiam adesse precipias; per hunc enim mala omnia emersisse memorantur : ut adventientium episcoporum Synodus, in nullo impedita, congrua temporibus nostris afferat pacem ». Hactenus Epistola Honorii ad Arcadium. Subdit his vero Theodorus :

15. « Accepis igitur sancti viri Emilius, et Cythegnus, et Gaudenius episcopi una cum Valentiniiano Bonifacio presbyteris, imperatoris Honorii, et papa Innocentii, et Italiae episcoporum Chromati Aquileiensis, et Venerii Mediolanensis ac reliquorum episcoporum Epistolis, una et communitorio Concilii totius Occidentis, conditionibus publicis Constantinopolim concessere. Erat communitorium hujusmodi : Non oportere Joannem judicium aggredi, nisi prius Ecclesia communioque redderetur; ut omni dilationis occasione sublata, sua sponte Concilium ingredi posset ». Haec Theodorus. Quid autem acciderit legatis his post haec in via, vel cum Constantinopolim pervenerunt : quoniam aduentus illorum contigit, postquam Arsacio pseudoepiscopo defuncto, sufficitus est in locum ipsius Atticus; de eo suo loco dicturi sumus. Quarumnam autem civitatum legati missi episcopi fuerint, non exprimitur; verum apud Melaphrascum Emilius dicitur Beneventanus antistes. Ceterum etsi hoc anno, ex consulo Patrum, legatio ad Orientem decreta est : hand tamen missa, nisi transacta hieme, cum iam (ut diximus) non amplius Arsacini, sed Atticum ejus successorem invenerunt eidem substitutum.

16. Quod vero Theodorus affirmat, eosdem legatos a Romano Concilio missos, non solum Innocentii papæ et Honorii imperatoris, sed aliarum secundum in Italia episcoporum secum litteras attulisse : constat quidem eosdem omnes non pacificis tantum lit-

teris, sed etiam communicatoriis, vel formatis, cum Joanne Chrysostomo communicasse : que quidem litterae minime reperiuntur : sed id intelligitur ex his, que ad hos ipsos datae extant, Epistolis S. Joannis Chrysostomi, ut inter alias ad Chromatium episcopum¹ Aquileiae, quibus gratias agit pro sedulio ac diuturno in causa sua ipsius impenso officio. Desiderabatur vero inter Chrysostomi Epistolas ea tunc temporis ab ipso ad Venerium Mediolanensem episcopum scripta : quam nos ex codice Vallicano acceptam a pte memoria Guigielmo Syrlelo Cardinali Bibliothecario (quod nondum typis tradita habeatur) hic tibi reddendam curavimus : sic vero se habet ipsius titulus :

17. *Joannis Epistola ad episcopos Occidentales, præsertim ad Venerium Mediolanensem et Aurelium Carthaginem.* — « Sancti patris nostri Joannis archiepiscopi Constantiopolis Chrysostomi Epistola ad Venerium episcopum Mediolanensem.

« Fortem vestrum et virilem animum, itemque et veritatis vindicande fiduciam, et prædicandæ libertatem, tametsi vel ante eumeti cognoverant: fecit tamen temporum conditio, ut ipsa quoque appareat summa fraterna henevolentia, et charitas, et pietas, ac frequens commiseratio, et diligens denique procuratio vestra Ecclesiarum. Nimur uti vel in mari gubernatorem, qui sit optimus, magna tempestates, vel in corporibus peritissimum medicum morbi difficultissimi ostendunt: ita qui ad studium pietatis vitam omnem comparavit, quique animi magnitudine precellat, facile rerum declarant asperitates et temporum. Quod sane cum accidit jani vobis, tum vero pro parte vestra probe omnia directa, nec quicquam pretermissem. Sed quoniam homines, qui istas et parvum perturbationes, et pepererint, eo pervenirunt pravitatis, ut non modo non defungi prioribus, sed certare etiam cum iis conentur: moneo vos atque horror universos, ut prompte animum valentissimum adhibeatis, neque istud dissolvi tantum studium patiamini. Quin intendite magis, etiam si mille accident difficultates. Etenim qui sacerdibus atque aerumnis pluribus magnum aliquid et homine generoso dignum obierint, majora illi premia consequentur, quam qui facile et nullo negotio idem confererint. Siquidem unusquisque (quod beatus inquit Paulus) tantum mercedis accipiet, quantum laboris exantharit. Quamobrem minime ista vobis diutina fatigatio causam afflerat desperandi; verum potius ipsum deus excitat. Nam quo gravior ad tentationem fit accessio, eo auctior erit ad coronas adjunctio, affluentque amplius vobis debita certaminum premia honestorum ». Hactenus Chrysostomi Epistola ad Venerium. Extant et aliae complures ad Occidentales episcopos datae a Joanne litteræ, quin etiam et ad Aurelium episcopum Carthaginem², cui cum

Catholica Ecclesia communicationis federe jungeretur : sunt illæ quidem perbreves, et memoria triusque dignæ que hic describantur :

18. « Papœ! quanta res est generosus animus atque charitatis ac pietatis fructibus abundans! Quippe cum ipse tanto itineris intervallo a nobis dissitus, tanquam præsens ac nobiscum degens, nos ceperis, tibique devinxeris. Siquidem charitatis tua ardor, eaque odoris suavitas, que ex tua loquendi libertate ac pieiale manat, ad nos usque, qui in extremo orbis recessu collocati sumus penetravit. Ac propterea ingentes tibi gratias agimus. Propterea, inquam, te beatum predicanus, quod cum magnum laborem ac sudorem pro omnibus orbis terra Ecclesiæ suscepferis, maximas tibi apud benignum Deum coronas condidisti. Teque horlamur atque obsecramus, ut in hoc præclaro certamine perseveres. Neque enim te fugit, quanam hinc præmia oriantur. Nam si quispiam unum aliquem injuria affectum, ac praeter ius lassum sublevans, mercedem sermone præstantiorem a Deo obtinet: cogites velim, quantum ipse præmium accepturus sis, qui tot Ecclesiæ perturbatas per egregium huiusmodi studium ac diligentiam tumultibus ac perturbatione liberes, atque in tranquillum pacis portum appellere studeas ». Hucusque Epistola ad Aurelium: omnitem referre alias ejusdem ferme argumenti ad alios Occidentales episcopos ab ipso Joanne conscriptas.

19. *Imminens periculum universalis schismatis.* — Ex his perspicuum est, una cum Romano Pontifice Occidentalis Ecclesiæ episcopos omnes, etiam transmarinos, pro restitutione Joannis Chrysostomi laborasse; Orientales vero, exceptis illis qui erant communicationis Joannis, contrario plane studio obnisi esse: adeo ut in magno periculo Catholica Ecclesia versaretur, ne schismale Oriens dirimeretur ab Occidente. Id quidem est, quod ipse scribit Chrysostomus ad Arabium¹: « Scitis enim (perspicue, inquam, scitis) omnia tumultibus ac perturbatione plena esse, nec pro Constantinopolitanâ tantum urbe, sed pro universo terrarum orbe preces fundendas esse: quandoquidem malum initio hinc ducto, pestifer cuiusdam prolluvii instar effusum, per universum terrarum orbem Ecclesiæ pervastat ». Itac ipse. Inter Orientales autem qui Joannis causam amplexati essent, Anysius erat Thessalonicensis episcopus, et alii antistites Macedoniae, qui Occidentalibus ad patrocinium ipsius Chrysostomi se conjunxerunt: ad quos extat ejusdem Joannis Epistola². His quoque pro eodem Joanne junctus erat Alexander Corinthiorum episcopus, ut ad eum ejusdem Chrysostomi date litteræ³ fidem faciunt.

20. *Arsaci obitus.* — Dum haec igitur agerentur, contigit intrusum pseudoepiscopum, inveteratum dierum malorum, Arsacium hac vita defungi: mortuum quidem illum hoc amo, tertio idus No-

¹ Chrys. ep. CLV. — ² Chrys. ep. CXLIX.

¹ Chrys. ep. CXXI. — ² Chrys. ep. CLXIII. — ³ Chrys. ep. CLXIV.

vembris, cum annos vite exegisset octoginta et unum, auctor est Socrates¹, cum haec ait : « Ar-sacius non diu illum gessit episcopatum : nam se-quenti anno ad secundum consulatum Stiliconis et Anthemii (est hic praesens annus) tertio idus No-vembris mortem obiit ». Vacavit autem ea sedes usque ad sequentem annum, cum creatus est Atticus, de quo suo loco dicendum.

21. *Querela ad imperatorem delata de Donatistarum violentiis in Catholicos.* — Jam vero ad res Africane Ecclesie hoc anno gestas sylum admoveamus. Vidiimus anno superiori legationem ad Honorium imperatorem ex Concilio Carthaginensi fuisse decrelam, qua rogarunt, legibus a Theodo-sio ante sanctis cohiberi debere perfidos Donatistas, qui publicis conventionibus a Catholicis episcopis invitati ad conferendum de rebus inter se olim antiqüs questionibus agitatis, non tantum resilierint, sed diversas clades adversus plerosque Catholicos episcopos atque eorum Ecclesias intulissent. Porro in praesentem annum legatorum ad comitatum profectio dilata est : sed antequam idem imperatorem adierint, privatae episcoporum querele praecurrerant, et inter alias Maximiani Bagaiensis episcopi Catholicice communicationis. Quenam haec fuerint, S. Augustinus in Epistola ad Bonifacium declarat his verbis² :

22. « Jam enim nos praevenerant ex aliis locis quedam episcoporum querele gravissima, qui mala fuerant ab ipsis nulla perpessi, et a suis sedibus exturbati : precipue horrenda et incredibilis cades Maximiani episcopi Catholici Ecclesiae Vagiensis Bagaiensis efficit, ut nostra legatio jam quid ageret, non haberet. Jam enim lex funeral promulgata, ut tante immanitatis heresis Donatistarum, cui crudelius parci videbatur, quam ipsa sciebat, non tantum violentia esse, sed omnino esse non sineretur impune : non tamen supplicio capitali, propter servandam etiam circa indigos manutendinem Christianam, sed pecuniaris dannis propositis, et in episcopos, vel ministros eorum exilio constituto. Supradicatum quippe episcopum Vagiensem (Bagaiensem), quoniam apud ordinarium judicem, dicta inter partes sententia, obtinuerat basilicam, quam illi, cum Catholica esset, invaserat; stan-tem ad altare, irruentes horrendo impetu et furore crudele, fustibus, et lujuscemodi telis, lignis denique ejusdem altaris effractis, immaniter occiderunt ; pugione etiam percusserunt in inguine : quo vulnere sanguis effluens cum examinem redderet, nisi ei ad vitam major savitia eorum profuisset.

23. « Nam cum graviter sanciatum per terram insuper traherent, exundanti vena pulvis obstrusus sanguinem obtinuit, eups effusione ita in mortem. Deinde cum ab eis tandem reluctum nostri cum psalmis anter trecentum : illi ira ardentiore succens, cum de portantium manibus abstulerunt, male multatatis lugatisque Catholicis, quos ingenti

multitudine superabant, et facile saeviendo terre-bant. Inde in quamdam turrem levatum, jam defecisse arbitrantur, cum ille adhuc viveret, abje-cerent. Sed quodam molli aggere exceptus, et a qui-busdam nocte transeunribus per lucernam conspec-tus, agnitus, atque collectus, et ad religiosam domum appor-latus, adhibita magna cura, post multos dies, cum ab illa desperatione recreatus esset, occi-sionum tamen fama scelere Donatistarum etiam trans mare nuntiaverat. Quo postquam venit, et vita ejus inopinatissima apparuit, cicatricibus suis tam nullis, tamque ingentibus, tam recentibus, non frusta fama mortum se nuntiasse monstravit. Auxilium ergo petivit ab imperatore Christiano, non tam sui oleiscendi causa, quam tuenda Ecclesie sibi credite. Quod si pratermisset, non ejus fuisset laudanda patientia, sed negligientia merito cul-panda ». Hactenus de Maximiano Augustinus ad Bonifacium agit de his etiam alibi scriptis : nam et in Collatione diei tertiae¹ dixisse tunc Catholicos tradit, in eadem Bagaiensi civitate basilicam a Donatistis incensam fuisse et in ignem injectos esse sacros codices. Eadem quoque de Maximiano refrai-nat idem Augustinus, cum contra Cresconium agit, ubi et in memoriam revocat aliud facinus Donatistarum : quibus omnibus Honorium nova edita sanc-tionis ipsos Donatistas exagitasse tradit, dum illi² :

24. « Omilio, ante quanta commiserunt, quibus easdem leges adversus errorem vestrum consiliui coegerunt, magis Christiana mansuetudine temperatas, quam in tam magna sclera vi congrui vigoris exertas. Episcopus Catholicus a Thubursicu-bure, Servus nomine, cum invasum a vestris locum repeteret, et utrinque partis procuratores proconsulare prestolarentur examen : repente sibi in opido memorato, vestris armatis irruentibus, vix vivus aufugit. A quibus pater ejus presbyter atate et moribus gravis, ea cede, qua vehementer afflic-tus est, post dies paucos excessit et vita ». Ille Au-gustinus. Ista autem omnia perlata sunt ad impe-ratorem, antequam legati a Concilio missi ad ipsum Honorium pervenirent, ut idem S. Augustinus in dicta Epistola ad Bonifacium tradit, testaturque in litteris ad Januarium his verbis³ : « Ex Concilio autem nostri episcopi legatos ad Comitatum misse-runt, qui impetrarent, ut non omnes episcopi et clerici partis vestrae eadem condemnatione decem librarum aurum, quia in omnes hereticos constituta est, tenerentur ; sed hi soli, quorum in locis aliquas a vestris violentias Ecclesia Catholica patueretur. Sed cum legali Romanum venerunt, jam caticatrices episcopi Catholicici Vagitanii (Bagaitani) horrendae ac recen-sissime imperatorem commoverant, ut leges lales mitterentur, quales et missae sunt ». At quenam istae? Illud in primis accipe, secundum diversa libelli accusationis capita diversas ab eodem impera-tore editas sanctiones.

¹ Socr. I. vi. c. 18. — ² Aug. ep. L.

¹ Aug. in Brevic. collat. diei iii. c. 41. — ² Aug. conf. Crescon. I. iii. c. 43. — ³ Aug. ep. vi.

25. *Diversæ Honorii leges contra Donatistas ex quibus maxima facta accessio ad Catholicam unitatem.* — Quoniam vero (uti vidimus ante superiorum annum) datum criminis Crispino Donatistarum Calamensi episcopo fuit, quod rebaptizasset, vi ad libita, colonos agri Fiscalis : adversus hujusmodi scelus imperator generalem ejusmodi edidit sanctionem, quam mendosam nonnihil habet Codex Theodosianus, datam hoc anno, die duodecima Februarii, quae sic se habet ad Iulianum P. P.¹ :

« Adversarios Catholice fidei extirpare hujus decreti auctoritate prospexit : ideoque interdicendum specialiter eam secundam, nova constitutione censuimus, que cum haeresis vocaretur, appellationes schismatis prefererat. In tantum enim sceleris progressi dicuntur ii, quos Donatistas vocant ; ut baptismus sacrosanctum, mysteriis recalcatis, temeritate noxia iterent ; et homines semel (ut traditum est) munere divinitatis ablutos, contagione profanae repetitionis infecerint. Ita contigit ut haeresis ex schismate nasceretur. Inde male eruditus mentes ad spem secundæ indulgentiae blandus error invitat. Facile est enim persuadere peccantibus venian prius prestidam denuo posse præstari : quae si concedi iterum eodem modo potest, non intelligimus cur tertio denegetur. Hi vero et servos vel homines juri proprio subditos iterati baptismatis pollutum sacrilegio. Quare hac lege sancimus, ut quisquis post hac rebaptizasse detectus, judici, qui provinciae presidet, offeratur ; ut facultatum omnium publicatione mulctatus, inopie penam, qua in perpetuum afficiatur, expendat. Ita ut filii eorum, si a paterna societas pravitate dissentiant, ea que fuerint paterna, non perirent ; ut si ipsos forsitan sevitias paternæ pravitatis in iudicantis ac reverentia ad Catholicam religionem malunt, adipiscendorum his bonorum copia non negetur.

26. « Ea præterea loca, seu prædia, quæ feralibus sacrilegiis deinceps constiterit præbuuisse secretum, fisci viribus applicentur ; si tamen dominus aut domina, aut præsens forte fuisse, aut consensum præstissime probetur, quos quidem justa iusta etiam præsentiam notavit infamia. Si vero his nesciis, per conductorem procuratorem eorum in domo agitatum hujusmodi facinus comprobatur ; præjudicio a prædiorum publicatione suspenso, impliciti sceleris auctores coerciti plumbo, exilium, in quo omnis vita sua tempore afficiantur, accipient. Ac ne forsitan sit liberum, conscientiam piacularis perpetrati intra domesticos parientes silentio celare secreto : his qui forsitan ad rebaptizandum cogentur, refugiendi ad Ecclesiam Catholicam sit facultas : ut ejus præsidio adversus hujus criminis et societas auctores attribute libertatis præsidio defendantur : licetque his sub hac conditione fidem tueri, quam extorquere ab invitis domini tentaverint : nec assertores dogmatis Catholici, ea qua cæteros qui in potestate sunt positi, oportet ad facinus lege cons-

tringi ; et maxime convenient, omnes homines sine ullo discrimine conditionis aut status infusæ cælitus sanctitatis esse custodes. Sciant ii vero qui a supradictis iterare baptismu non timerint, aut qui consentiendo hoc facinus propria Iugis societas permixtione damnaverint, noui solum testandi sibi, verum adipiscendi aliquid sub specie donationis, vel agitandorum contractuum in perpetuum copiam denegatai, nisi præva mensis errorem reverendo adversus fidem consilio cimendatio correverit. Illos quoque par nihilominus pena constringet, qui memoratorum interdictis cotibus, seu ministeriis præbuerint conniventiam : ita ut moderatores provincialium, si in contemptum sanctionis hujusmodi consensum putaverint commodandum, sciant se viginti libris auri multando : officia etiam sui simili condemnatione subjuganda : principales vel defensores civitatum, nisi id quod præcipimus, fuerint executi, vel his presentibus Ecclesia Catholicae vis fuerit illata, eadem minuta se neverint attinendos. Dat. prid. idus Feb. Ravennæ, Stilicone II et Anthemio coss. » Hacenus sanctio ad prohibendum scelus a Crispino Calamensi perpetratum (ut vidimus) in colonos.

27. Qua die haec etiam tam adversus Manichæos, quam Donatistas, ab eodem imp. sancta habentur¹ : « Nemo Manichæum, nemo Donatistam, qui præcipue (ut conpperimus) furere non desistunt, in memoriam revocet. Una sit Catholica veneratio : una salutis sit : Trinitatis par sibi congruens sanctitas expetatur. Quod si quis andeat interdictis sese illicitisque miscere, et præteritorum innumerabilium constitutorum, et legis nuper a mansuetudine nostra prolate, laqueos non evadat. Et si furbe forte con venerint seditionis concitatos aculeos acierios combustionis non dubitet exercendos. Dat. prid. idus Feb. Rav., Stilicone II et Anthemio coss. » Praecessisse banc putamus illam speciatim de auraria mulcta inferenda, de qua superius S. Augustinus meminit. Existimamus, ante has omnes, de judicio episcoporum Christiano imperatore dignam eundem Honoriū edidisse sanctionem, qua vetuit ne judicio episcoporum damnati episcopi turbas misceant : hæc namque ipse prid. non. Februarii : mense vero Martii haec rescripsisse hoc anno ad Dicitum pro consulem Africa reperitur² :

« Edictum, quod de unitate per Africanas regiones clementia nostra direxit, per diversa proponi volumus : ut omnibus imotescat, Dei omnipotens unam et veram fidem Catholicam, quam recta credulitas confitetur, esse refinendam. Dat. III non. Martii, Raven., Stilicone II et Anthemio coss. » Rursum vero ad eundem proconsulem haec mense Decembrius³ :

28. « Donatiste superstitionis haereticos, quo cumque loci, vel fatentes, vel convictos, legis tenore servato, penam debitam absque dilatione persolvere

¹ L. iv. ne sanct. bapt. reiter. C. Theod.

² L. iii. de religion. C. Theod.
³ L. xxxix. de hæret. C. Theod.

decernimus. Dal. VI idus Decemb. Raven., Stilicone et Authemio eoss. » Porro illa sanctio de expressa muleta auraria decem librarum persolvenda desideratur. Certe quidem his legibus (ut videmus) vetitum fuisse Donatistis testamento vel donatione accipere, contractusque emptionis et venditionis celebrare, atque exilium eisdem fuisse indictum, S. Augustinus in Epistola ad Vincentium Donatistam ostendit, cum ait :

29. « Ha sane huic provisioni contradicere debui, ne res, quas dicitis vestras, perderetis, et securi Christum proscriteritis : ut jure Romano testamentu[m] conderelis; et jure divino patribus conditum testamentum, ubi scriptum est¹ : In semine tuo benedicentur omnes Gentes, calumniiosis criminacionibus rumpereatis : Ut in emptionibus et venditionibus liberos contractus haberetis, et vobis dividere, quod Christus emit venditus, auctoritis : Ut quod quisque vestrum cuiquam donaset, et quod donavit Deus deorum a solis ortu usque ad occasum, vocatis filii non valeret : Ut de terra corporis vestri in exilium non mitteremini, etc. » Haec de legibus Augustinus, utilitatem earum exprobans illis.

30. Secuta quidem est ex sententia unitas ; non ita tamen, ut Donatisti omnes ad Catholicam sint reversi Ecclesiam, remanentibus eorum aliquibus obstinationibus, quos nec ratio, nec metus correxit ; de quibus merito illud dicendum fuit² : Nemo corriget, quem Deus desperit ; reliquis tamen ad Catholicam communionem legum timore se conferentibus. Quantum autem emolumenit Catholicice unitati istarum severitas legum attulerit, ex S. Augustini diversis locis satis comperitur redditus, potissimum vero in Epistola ad Vincentium³ ubi pluribus disputat, bene consuli schismaticis et hereticis, si legum severitatem ad Catholicam Ecclesiam redire compellantur : atque in primis haec ait : « De multorum iam correctione gaudentes, qui tamen veraciter unitatem Catholicam lenient atque defendunt, et a pristino errore se liberalos esse letantur ; ut eos cum magna gratulatione niremur, qui tamen nescio qua vi consuetudinis, nullo modo mutari in melius cogitant ; nisi hoc terrore perculsi, sollicitam mente[m] ad considerationem veritatis intenderent » : et inferius :

31. « O si possem libi ostendere ex ipsis circumcellionibus quam multis iam Catholicos manifestos habemamus, dannantes suam pristinam vitam et miserabilem errorum, quo se arbitrabant pro Ecclesia Dei facere quicquid inquieta temeritate faciebant : qui tamen ad hanc sanitatem non perducentur, nisi legum istarum, qui sibi displicant, vinculis tanquam phreneticis ligarentur. Quid illud alterum genus morbi gravissimi eorum, qui turbulentam quidem audaciam non habeant, sed quadam velutina socordia premebantur, diceentes nobis : Verum quidem dicitis : non est quod respondeatur :

sed durum est nobis, traditionem parentum relinquare. Nonne salubriter regula temporali molesiliarum exciliendi erant, ut tanquam de sonno lethargico emergerent, et in salutem unitatis evigilarent? Quam multi ex ipsis nunc nobiscum gaudentes, pristinum pondus perniciosi sui operis accusant, et falentur nos sibi molestos esse debuisse; ne tanquam mortifero sonno, ita morbo veteroso consuetudinis inferent ». Et post nonnulla⁴ que Catholicorum episoporum fuerit sententia, dum de his in Synodo ageretur, subdit his verbis :

32. « His ego exemplis a collegis meis mihi oppositis cessi. Nam mea quidem primitus sententia erat, neminem ad unitatem Christi esse cogendum ; verbo esse agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum ; ne fieb[us] Catholicos haberemus, quos apertos haereticos noveramus. Sed haec opinio mea non contradicentium verbis, sed demonstrantium superabatur exemplis. Nam primo mihi opponebatur civitas mea, que cum tota esset in parte Donati, ad unitatem Catholicam timore legum imperialium conversa est ; quam nunc videmus ita hujus vestrae animositatis perniciem detestari, ut in ea nunquam fuisse credatur : ita aliae nullae, que mihi nominavit commemorabantur, ut ipsis rebus agnoscerem etiam in hac causa recte intelligi posse, quod scriptum est² : Da sapienti occasionem, et sapientior erit. Quam multi enim (quod certo sciimus) jam volebant esse Catholic[i], manifestissima veritate commoti ; et offenditionem suorum reverendo, quotidie differebant. Quam multos non veritas (in qua nunquam presumpsisisti) sed obdurate consuetudinis grave vinculum colligebat ; ut in eis completeretur divisa illa sententia³ : Verbis non emendabitor servus durus : si enim et intellexerit, non obediens. Quam multi propterea veram putabant Ecclesiam esse partem Donati, quia eos ad cognoscendam Catholicam veritatem securitas torpidos, fastidiosos, pigrosque faciebat. Quam multis adilium intrandi obserabant rumores inaledictorum, qui nescio quid aliud nos in altare Dei ponere jactabant. Quam multi nihil interesse credentes in qua quisque parte Christianus sit, ideo permanebant in parte Donati, quia ibi nati erant, et eos inde discedere, atque ad Catholicam nemo transire coebat.

33. « His omnibus harum legum terror (quibus promulgandis reges serviunt Domino in timore) ita profuit, ut nunc alii dicant : Jam hoc volebamus : sed Deo gratias, qui nobis occasionem praebevit, jamque faciendo et dilationum mortulas ampulavit. Alii dicant : Hoc esse verum iam sciebamus, sed nescio qua consuetudine tenebamus : Gracias Domino, qui vincula nostra dirupit, et nos ad pacis vincula transluxit. Alii dicant : Nesciebamus hic esse veritatem, nec eam discere volebamus ; sed nos ad eam cognoscendam metus fecit intentos, quo timuimus, ne forte sine ipsis rerum aeternarum

¹ Genes. xxix. — ² Eccl. vii. — ³ Aug. ep. XLVIII.

⁴ Aug. ib. — ² Prov. ix. — ³ Prov. xix.

Incuria damno rerum temporalium feriremur : Gratias Domino, qui negligentiam nostram stimulo terroris excusset; ut saltem solliciti quereremus, quod securi nunquam nosse curavimus. Alii dicant: Nos falsis rumoribus terrebamur intrare, quos falsos esse nesciremus, si non intraremus; nec intraremus, nisi cogeremus : Gratias Domino, qui trepidationem nostram flagello abstulit, expertos docuit, quam vana et inania de Ecclesia sua mendax fama jactaverit. Hinc jam credimus, et illa falsa esse, que auctores hujus heresis criminati sunt: quando posteri eorum tam falsa et pejora fixerunt. Alii dicant: Putabamus quidem nihil interesse, ubi sedem Christi teneremus : Sed gratias Domino, qui nos a divisione collegit; et hoc uni Deo congrue, ut in unitate colatur, ostendit ». Ille Augustinus.

34. *Ex Concilio Carthaginensi decreta legatio ad Honorium pro gratiarum actione.* — Qualis autem quaque facta fuerit ex Donatistis accessio ad Catholicam unitatem, ex ipsis Actis Carthaginensis Synodi hoe anno habita possumus intelligere, hisdem enim consultibus Stilicone secundum et Anthemio, decimo kal. Septemb. habita est Synodus Carthaginensis, in qua nihil praterea actum reperitur, nisi ut que reliqua essent ad perfectam unitatem pertinientia, per legatos quam primum perferrentur; agereturque publica legatione gratiarum actio de illis, qui relicto schismate ad Catholicam Ecclesiam rediissent; haec enim habent ejus Acta reposita in Concilio Africano¹ his verbis :

35. « Ut libera legatio ab omnibus provinciis ad Concilium dirigatur : ad Myzonium legati, et litterae propter liberam dirigendam legationem, destinari precepti sunt. Ut quia apud Carthaginem tantum vinitas facta est : dentur etiam litterae ad judices, ut et in aliis provinciis, et civitatibus operam impendi jubeant unitati : ut gratiarum actiones de Carthaginensi Ecclesia pro universa Africa de exclusione Donatistarum cum episcoporum litteris ad comitatum mittantur ». Ista quidem cum in Synodo actitantur : « Recitate sunt (inquit Acta) litterae papae Innocentii, ut episcopi ad transmarina pergere facile non debeant : quod hoc ipsum episcoporum sententias confirmatur ». Ille ibi. Videsne, quantum detulerit Synodus Carthaginensis Romano Pontifici, ut statim revocarent, quod de episcopis ad comitatum legandis statutum erat, generali una admouitione ex Innocentii papae litteris? Quamobrem priori revocato decreto, haec statuunt : « Ut propter gratiarum actionem, et exclusionem Donatistarum, duo clerici Ecclesie Carthaginensis ad comitatum mittantur ». Quanta autem Deus contulerit Honorio imperatori, qui tam pia sollicitudine, quae ad Ecclesie unitatem spectabant, curavit, dicemus anno sequenti.

36. Magni quidem momenti unitas ista fuit, cuius causa ad imperatorem pro gratiarum actione in

Synodo decreta legatio est. De qua etiam quae S. Augustinus scribat ad Bonifacium, andiamus² : « Jam vero, inquit, enim ipse leges venissent in Africam, precipue illi qui quererant occasionem, aut saevitiam furenum metuebant, aut suos verecundabantur offendere, ad Ecclesiam continuo transferunt. Multi etiam, qui sola illuc a parentibus tradita consuetudine tenebantur; qualem vero causam ipsa heresis haberet, nunquam antea cogitaverant, nunquam querere et considerare voluerant : mox ubi cooperunt advertere, et nihil in ea dignum invenire, propter quod tanta dama paternur, sine ulla difficultate Catholici facti sunt. Docuit enim eos sollicitudo, quos negligentes securitas fecerat. Istorum autem omnium precedentium auctoritatem et persuasionem secuti sunt multi, qui minime idonei erant per seipso intelligere quid distaret inter Donatistarum errorem, et Catholicam veritatem. Ita cum magna agmina populum vera mater in summi gaudens recipere, remanserunt turbae durae, et in illa peste infelici animositate sistentes. Ex his quoque plurimi simulando communicaverant, alii paucitate latuerunt. Sed illi qui simulabant, palatium assuescendo, et praedicationem veritatis audiendo, maxime post collationem et disputationem, qua inter nos et episcopos eorum apud Carthaginem fuit, ex magna parte correcti sunt. In quibusdam vero locis, ubi pertinacior, et impacientior prevaluit multitudo, cui resistere non poterant pauciores, quorum erat melior de communione sententia, aut turbae auctoritati paucorum potentiorum subditae in malam partem obtemperarunt; aliquanto diutius laboratum est.

37. « Ex his sunt in quibus adhuc laboratur : in quo labore multi Catholicci, et maxime episcopi et clericci, horrenda et dura perpessi sunt, quae commemorare longum est : quando quorundam et oculi extinti sunt, et cujusdam episcopi manus et lingua praecisa est, nonnulli etiam trucidati sunt. Taceo crudelissimas caedes, et domorum depradationes per nocturnas aggressiones, et incendia non solum privatorum habitaculorum, verum etiam Ecclesiuarum : in quas flammas non defuerunt qui ei codices Dominicanos mitterent. Sed nos huiusmodi afflictios malis consequens consolatus est fructus. Nam ubicumque a perditis ista commissa sunt, ibi ferventius atque perfectius unitas Christiana proficit, et uberior laudatur Dominus, qui donare dignatus est, ut servi ejus passionibus suis lucerantur fratres suos, et oves ejus, mortifero errore dispersas, in pacem salutis eternae suo sanguine congregarent ». Ille Augustinus de unitate hoc anno cepta, et majoribus in dies incrementis propagata. De crudelitate autem illorum Donatistarum, qui resipiscere noluerunt, agit idem Augustinus in Epistola ad Tammarium et aliis in locis : nos vero de illis suo loco inferius.

38. *Pammachii studium pro conversione Do-*

¹ Conc. Afr. c. 61.

² Aug. ep. L.

nati starum. — Enitul in bujusmodi unitate facienda etiam studium Pammachii Romani civis ac senatoris amplissimi, qui possidens in Numidia latifundium, in quo cum essent coloni omnes Donatistae, iidemque pertinacissimi; ita operatus est, ut cunctos reddiderit, relicto schismate, Orthodoxos, cuius magni lucri causa S. Augustinus illi gratians, egregiam scripsit Epistolam, in qua haec inter alia¹: « In ejus charitate (Christi nimur) nisi radicatus essem, non tibi tam dilecta Catholica unitas foret; nec colonos tuos Afros, eo terrarum, unde Donatistarum furor exortus est, hoc est, in media consulari Numidia constitutos, tali admonitiones alloquio, tanto fervore spiritus animares, ut devotione promptissima ad sequendum eligerent, quod te latalem et tantum virum nonnisi agnita veritate sequi cogitarent; et tam longe a te locorum intervallis remoti, irent sub idem caput, atque in ejus membris in aeternum secum deputarentur, ejus precepto tibi temporaliter serviunt. In hoc ergo tuo facte te cognitus amplectens, exultavi, ut gratularem tibi in Christo Iesu Domino nostro, tibique has gratulatorias litteras mitterem ». Et post haec: « O quam multorum tecum pariter senatorum, pariterque sanctae Ecclesiae filiorum tale opus desideramus in Africa, de quali tuo letamur ! Sed illos periculum est exhortari, tibi securum est gratulari ». Hac et alia Augustinus ad Pammachium in Epistola (ut in fine ait) fratribus Romanis legis data. Porro hunc illum esse Pammachium clarissimum senatum putamus, cui cum S. Hieronymo a prima astate magna familiaritas ac necessitudo et amicitiae usus intercessit, de quo plura superius.

39. *Vincentio et Cresconio Donatistis eum provocantibus respondet Augustinus.* — Qui autem ad unitatem vocali resilierunt, eorum alii armis in Catholicos desperatione adacti (ut dictum est) graviori coperunt; alii vero, qui modestiores esse videbantur, scriptis egere, expostulantes nimurum adversus Catholicos, quod egerint legibus imperatorum, ut nolentes faciat, periraherentur ad unitatem. Inter alios autem qui ista jaerent, fuit Vincentius Donatista, qui eo argumento ad S. Augustinum Epistolam scripsit. Sed fortiore ipse Augustinus reddidit Apologiam², egiturque de his ad diversos scribens, et inter alios ad Januarium³, et Bonifacium⁴; ad quem post multa eo argimento disputata, calumniam illam confutat, quia iidem Donatistae more suo proscindebant optimam famam Orthodoxorum, dicentes inhibere ipsos bonus eorum. Sed in illos haec Augustinus argute quidem⁵: « Quod autem nobis objiciunt, quod res eorum concupiscamus et anferamus : Utimam Catholicos fiant, et non solum que dicunt sua, sed etiam nostra in pace nobiscum et charitate possideant ! Usque adeo autem calumnandi cupiditate cacantur, ut non attendant quam sint inter se contraria qua lo-

quuntur. Ipsi certe dicunt, et invidiosissime sibi conqueri videntur, quod eos in nostram communionem violento legum imperio coarctamus. Hoc utique nullo modo faceremus, si res eorum possidere vellemus. Quis avarus querit composessorem ? Quis dominandi cupiditate inflammatus, vel fastu dominationis elatus, desiderat habere consortem ? » Hac idecirco, quod ex indulgentia (ut dictum est) Romanii Pontificis, Donatistarum episcopi, qui redire vellet, sincerentur episcopi perseverare, bonisque suis et Ecclesie Catholice perfrui.

40. Sed et hanc post multum temporis emendationem sanctum Augustinum compulsum esse scribere adversus Cresconium grammaticum, Donatistarum acerrimum defensorem, indebat illis verbis, quibus de Crispino episcopo Calamensi Donatistarum agens addit¹: « Et nunc inter ipsas etiam recentissimas leges proscriptionem vestris episopis dominantes in re propria securus sedeat, etc. » De Cresconio autem sic ipse²: « Grammaticus, etiam quidam Donatista Cresconius, cum invenisset Epistolam meam, qua primas partes, que in manus nostras tunc venerant, Epistole Petiliani redargui : putavit mihi esse respondentium, et hoc ipsum scripsit ad me. Cui operi ejus libris quatuor respondi, ita sane, ut tribus peragerem quod universa responsio flagitabat. Sed cum viderem de sola Maximianensem causa, quod suos schismaticos damnaverunt, et eorum aliquos rursus in suis honoribus receperunt, baptisnumque ab eis extra suam communionem datum non repetiverunt; responderi posse ad cuncta que scripsit : etiam quartum librum addidi, in quo id ipsum (quantum potui) diligenter atque evidenter ostendi. His autem quatuor libros quando scripsi, jam contra Donatistas leges dederat Honorius imperator ». Haec enim Augustinus : quibus plane intelligas, id ipsum quarto potissimum libro contra Cresconium S. Augustinum conatum esse, quod sua Honorius sanctione ; nimur omnibus reddere exploratum, ipsos Donatistas suis ipsorum tum factis, tum scriptis prorsus convinci, dum quod in aliis, nempe Catholicis, ipsi redarguisserunt, idem ipsis vehementiori studio perpetrassent.

41. Quid autem ex Catholicorum projectu Cresconius ipse tabesceret, indigne ferens complures Donatistarum tum ex praedicatione, tum etiam ex Augustini scriptis in dies resipiscere; inde ille haec in eni mira temeritate scriptis effutit, quae Augustinus³ refert his verbis: « Dicis, quod intoleranda arrogantia credam, me solum terminare posse, quod alii velut inexpugnabile visum, atque judici Deo dimissum est : cum paulo superius dixeris, hoc me velle finire post tot annos, post tot judices et arbitros, quod apud principes, tot disceptantibus litteratis, ab utoriusque partis episopis finiri non potuit ». Ad haec Augustinus respondet inter alia, jam ante causam definitam fuisse iudicio Ecclesiastico,

¹ Aug. ep. CXXXIV. — ² Aug. ep. XLVIII. — ³ Aug. ep. LXVIII. — ⁴ Aug. ep. L. — ⁵ Ibid.

¹ Aug. cont. Crescon. I. iii. c. 47. — ² Aug. retract. I. ii. c. 26. — ³ Aug. cont. Crescon. I. i. c. 3.

episcoporum vero Orthodoxorum esse studiose invigilare, quoad rectam viam devii perducantur : quantum autem ipsi predicatione profererint, declarant his verbis¹ : « Neque, inquit, hoc sit sine fructu, ut existimas. Nam si posses videre quam longe lateque per Africam error ille pervaserit, et quam pauca ejus remanserint, queque nondum in pacem Catholicam correcta transierint; nullo modo assertorum Christianarum pacis et unitatis infrafructuosa et inanem arbitrarieris instantiam ». Hac ipse.

42. Cum igitur hanc ignoraret Cresconius Augustini opera, impium schisma grave in dies magis in suis dispendium pati : quod non esset quid in ejusdem Augustini scriptis ea de re perulgatis jure carpere potuisse : dum idem ipse hanc animo indagandae veritatis, sed adversandi prurigine contrariis scriptis altercari niteretur; eo se miser convertit (quod risu dignum est) homo grammaticus, ut de grammaticalibus regulis Augustino faceret quaestiones : sed quenam haec fuerit, ipsum attende ista dicentem² : « Audi ergo, Cresconi, dum breviter et hoc demonstro, nihil te dixisse per totam Epistolam tuam, quo refelles meam : nisi forte quod me nomina derivare vel declinare docisti; ut a Donato, Donatianos, potius quam Donatistas dicerem : quam tamen Graecam saltem declinationem esse concedis, videlicet, quod ita Donatista a Donato, ut Evangelista ab Evangelio, nominentur : quo te delectari dicis; ut vestris Evangelium pradicantibus, a simili mutata sit vocabuli deictatio ». Hoc inter alia in sum Orbium intelligentem pueris verbera Augustinus : cum graviora ipsi intligi a Demosthene doceat, dum addit : « Si enim Demosthenes clarissimus oratorum, quibus verborum lanta fuit cura, quanta rerum auctoribus nostris : cum tamen ei nonnullam locutionis insolentiam objecisset Eschines; negavit ille, in eo positas esse fortunas Graecie, illone an illo verbo usus fuerit, et an huc an illuc manus porrexerit : quanto minus nos laborare debemus de regulis derivandorum nominum, quando sive hoc, sive illud dicatur, intelligitur sine ambiguitate quod dicimus, quorum non in expositione sermonis, sed in demonstratione veritatis est major intentio ? » Hoc ipse, inlrorquenda in sciolos nostri temporis, a quibus haereses manavere, nimirum a collegis Cresconii, verborum vitia suggillantibus, notioribus hereticis, sine Scriptura divina Theologis, Apostolis sine miraculis, absque vera fide religiosis, ex grammaticis factis statim Evangelii interpretibus, ministris Ecclesiam destruentibus, censoribus orbis, orbatis mentis oculis. Sed missis his, ad reliquas hujus anni res gestas revocemus orationem.

43. *Acta Concilii primi Toletani.* — Hoc anno celebrata est prima Synodus Toletana, cui ejusmodi titulus praefixus habetur³ : « Concilium Toletanum primum novemdecim episcoporum, tempore Honorii et Arcadii, Stiliconem consule, Patrono episcopo

präsidente, sub die septimo idus Septembri ». Quod vero ad posteriorem potius consulatum Stiliconis, quam ad priorem, atque sub hoc anno eandem Synodus celebratam esse dicamus; illud magnopere persuadet, quod si sub priore Stiliconis consulatu hanc habitam esse diverimus, ad tempora usque Anastasi papae referenda ipsa esset; quam tamen constat coactam esse sub Innocentio Romano Pontifice, cuius ad Synodus Toletanam data adhuc extat Epistola⁴. Nec alia quidem sub ipso Innocentio Acta Toleti Synodus reperitur, ad quam idem Romanus Pontifex eam Epistolam dedisse potuerit. Ita quidem nobis necessario sentiendum fuit, antequam comperta habuerimus que ex antiquo scripto codice edidit Acta Synodi Toletanae Ambrosius Morales, vir cum primis doctus et de Ecclesiasticis antiquitatibus rerum Hispaniarum optime meritus; quibus plane innoscet, superstite adhuc S. Simpliciano Mediolanensi episcopo, primum Concilium Toletanum esse celebratum era quadringentesima trigesima octava, ac proinde illud ipsum ad priorem Stiliconis consulatum esse referendum, ut ea de re dubitatio nulla supersit. Verumtamen eidem, vel eruditio viro res Hispanicas accuratissime prosequenti Joanni Mariana in eo minime assentiri valeamus, dum Concilium primum Toletanum, quod sub Anastasio papa habitum contenterit, idem esse cum eo, ad quod extant dicte litterae Innocentii, existimari, easdemque ab ipso data in ipso sui Pontificatus ingressu, eum S. Anastasio pape successit; decepti ambo aforum errore, ex falso chronographia annorum sedis Pontificatus Anastasii, qua tradunt eodem anno primum consulatum Stiliconis dictum Concilium celebratum, Anastasiumque defunctum, atque Innocentium subrogatum : Cum tamen certa testificatione majorum, et ex rerum gestarum necessaria deducta temporis ratione superioris sit demonstratum, non eo anno sub priore consulatu Stiliconis, anno Domini quadragesimo defunctum esse Anastasium, anno sui Pontificatus tertio, sed ad quintum pervenisse, suffectumque in ejus locum Innocentium anno salutis quadragesimo secundo. Hoc igitur cum sati compertus et explorata se habeat; que ratio patitur, ut unum idemque dicamus esse Concilium Toletanum quod anno tertio Anastasii est celebratum, eum eo ad quod Innocentius papa decretalem Epistolam dedit; quam etsi dixerimus datam esse anno primo ejus Pontificatus, tamen a primo Concilio Toletano anno tertio Anastasii celebrato duorum ferme annorum spatia intercurrunt, cum et certo sciamus ex prescripto sacrorum canonum, quorum sepe superioris mentio facta est, bis in anno ad provinciale Concilium episcopos coire consueuisse; nec sit exemptum, unum idemque provinciale Concilium in annum sequentem esse propagatum.

44. Neque est etiam quod dei possit Concilium Toletanum sub Innocentio idem esse cum illo sub

¹ Aug. cont. Crescon. I. I. c. 5. — ² Aug. cont. Crescon. I. II. c. 1.
— ³ Extat. tom. I. Conc.

⁴ Tom. I. Conc. ep. XXIV.

Anastasio celebrato, ex eo quod in ipso quoque de perperan factis ordinationibus actuū sit : nam et longe ante primum Concilium Toletanum de iisdem tractatō est a Siricio papa in litteris ab eo datis ad Himerium Tarraconensem episcopum : diu enim multumque ejusmodi in sacris ordinibus corruptio discipline exagitavit Hispaniarum Ecclesiās; adeo ut in schisma uetus eruperit tempore primi Concilii Toletani, ut verbis istis Patronus episcopus prefatus est, dicens : « Quoniam singuli cœpimus in Ecclesiā nostris facere diversa, et inde tanta scandala sunt, que usque ad schisma perveniant, etc. » Ex quibus etiam potest intelligi, longe post primum Concilium Toletanum aliud esse celebratum sub Innocentio, cum jam longe latetque tunc obortum schisma diffusum magis magisque Hispaniarum Ecclesias infestaret : nam Innocentius in sua Epistola ad episcopos in Toletana Synodo constitutos ista prefatur : « Sepe me et nimium cum teneret cura sollicitum super dissensionis schismate Ecclesiarum, quod malum per Hispanias in dies separationis gradu incedere lama ipsa loquitur : ut plane appareat, non statim ut subrogatus est Innocentius in locum Anastasii, sed cum plures sedisset annos, eas ab ipso litteras esse conscriptas : quod si ipso sedis sua exordio ad primum Concilium Toletanum eam Innocentius dedisset Epistolam, nūquid de restituenda penitentibus communione (quod requirebatur, et expectabatur ab ipsis) ab eo scribendum finisset.

45. His igitur de dubius Synodus Toletanis inter se invicem distinctis elucidatis, Acta ipsa ad priorem Synodum sub Anastasio celebratam spectantia hic reddenda putamus, quod plura in eis sint que ad rerum gestarum cognitionem ac temporum rationem pertinent, confirmantque superius a nobis asserta de tempore Concilii Cesaraugustani, multa praeterea habeant quae Hispaniarum episcoporum erga Romanum Pontificem insinuant cultum et observantiam : continent autem in primis penitentiam episcoporum palinodium de Priscilliana heresi aliquando recepta recantantium : sic enim se habent :

INCIPUNT EXEMPLARIA PROFESSIONE IN CONCILIO TOLETANO CONTRA SECTAM PRISCILLIANI. AERA CDXXXVIII.
Est hic annus Domini quadringentesimus, quo notatur in consularibus Fastis Stiliconis cum Aureliano consulatus.

Post habitum jam Concilium kalendis Septembribus, tertio nonas Septembres post diversas cognitiones tunc habitas, sub die octavo iduum Septembrium excerptæ sunt de plenariis Gestis profesiones domini Simphosii, et domini Dicini sancte memorie episcoporum, et domini sancte memorie Comasii tunc presbyteri, quas inter reliquos habuerunt in Concilio Toletano de damnatione Priscilliani, vel secte ejus, in hunc modum :

46. « Post aliquanta et inter aliquanta codem tempore Acta, Dicinus episcopus dixit : Audite me, optimi sacerdotes : Corrigite omnia, quia vobis correctio data est : scriptum est enim : Vobis date sunt

claves regni celorum. Sed peto a vobis, ut claves nobis regui, non portæ aperiantur inferni. Haec, si dignamini, omnia ante oculos pono : Hoc enim in me reprehendo, quod dixerim unam Dei et hominis esse naturam. Item dixit : Ego non solum correctionem vestram rogo, sed et omnem præsumptionem meam de scriptis meis arguo atque condemnabo. Item dixit : Sic sensi : testis est Deus. Si erravi, corrigite. Item dixit : Et paulo ante dixi, et nunc iterum repeto : In priori comprehensione mea, et in principiis conversionis mea quacunque conscripsi, omnia me toto corde respnsero. Item dixit : Excepto nomine Dei, omnia anathemo. Item dixit : Omnia que inveniuntur contra fidem, cum ipso auctore condemnabo.

47. « Simphosius episcopus dixit : Juxta quod paulo ante lectum est in membrana nescio qua, in qua dicebatur Filius innascibilis : hanc ego doctrinam, que aut duo principia dicit, aut Filium innascibilem, cum ipso auctore damno qui scripsit. Item dixit : Ego sectam, que recitata est, damno cum auctore. Item dixit : Ego sectam malam, que recitata est, damno cum auctore. Item dixit : Date nihil chartulam, ipsis verbis condemnabo. Et cum accepisset chartulam, de scripto recitatō omnes libros hereticos, et maxime Priscilliani doctrinam, juxta quod hodie lectum est : Ubionascibilem Filium, scripsisse dicilur, cum ipso auctore damno.

48. « Comasius presbyter dixit : Nemo dubitet me cum domino meo episcopo sentire, et omnia damnare, quae dannavit ; et nihil eius præferre sapientia, nisi solum Deum. Atque ideo nolo me dubitatis, aliud esse facturum, aliterve sensurum, quam quod professus est. Ac proinde quomodo dixit episcopus meus quem sequor : quicquid ille dannabit (dannavit), et ego damno.

Era qua supra, sub diem septimum idum Septembrium profesiones sancte memorie episcoporum domini Simphosii et domini Dicini, et sancte memorie Comasii tunc presbyteri.

« Comasius presbyter dixit : Non timeo frequenter dicere, quod semel dixisset, ut gaudeam. Sequor auctoritatem episcopi mei Simphosii : sequor sapientiam senis ; sentio quod dixi. Si jubetis, ex chartula relegam. Omnes id sequantur, qui volunt vestro adharetur consortio. Et Comasius presbyter ex chartula legit : Cum Catholicam et Nicenam fidem sequamur omnes ; et scriptura recitata sit, quam Donatus presbyter, ut legitur, ingsit, ubi Priscillianus innascibilem esse Filium dixit : constat hoc contra Nicenam fidem esse dictum. Atque ideo Priscillianum hujus dicti auctorem cum ipsis dicit perversitate, et quos male condidit liberos cum ipso auctore condemnabo.

« Simphosius episcopus dixit : Si quos male condidit liberos, cum ipso auctore condemnabo.

« Dicinus episcopus dixit : Sequor sententiam domini mei, et patris mei et genitoris et doctoris... Quacunque locutus est, loquor. Nam scriptum legimus : Si quis vobis alter evangelizaverit, preter-

quam quod evangelizatum est vobis, anathema sit. Et idecirco omnia qua Priscillianus aut male docuit, aut male scripsit, cum ipso ancore condemnauit. Hactenus lapsorum profesiones. Quid autem de his decreverit sancta Synodus, Acta que sequuntur, illa declarant :

50. « Die qua supra. Exemplar diffinitiva sententiae translate de Gestis. Episcopi dixerunt : Legatur scriptura sententiae. Et legit. Etsi diu deliberantibus verum post Cesaraugustanum Concilium, in quo sententia in certos quosque dicta fuerat; sola tamen una die, praesente Simphosio, qui postmodum declinando sententiam presens audire contempserat; arduum nobis esset audire jam dictos : litteris tamen sancte memoriae Ambrosii, quas post illud Concilium ad nos miserat, ut si condemnassent que perperam egerant, et implorasset conditiones quas prescriptas litterae continebant, revertentur ad pacem (adde, que sancte memoriae Sirens papa suassisset) magnam nos constat praestitisse patientiam : Et si prius indictum in Toletana urbe Concilium declinarant, ad quod illos evocaveramus; et audissemus cur non implorasset conditiones, quas sibi ipsi, sancto Ambrosio praesente et audiente, possuissent : patuit respondisse Simphosium, se a recitatione eorum quae (qui dicebantur) dicebant martyres recessisse ». Erant hi quos a Maximo necatos diximus imperatore. Priscillianus ipse ac socii, quos Priscillianistarier colebant ut martyres. Sed pergunt Acta : « Ae dehinc deceptum, tentumque per plurimos, secus aliquia gessisse reperimus, nullis libris apocryphis, aut novis scientiis, quas Priscillianus composuerat, involutum. Dictinium Epistolis aliquantis paene lapsum, quas omnes sua professione condemnans, correctionem petens, veniam postularet. Quem constat (ut Simphosius fecit) quemcumque contra fidem Catholicam Priscillianus serisperat, cum ipso auctore dannasse.

51. « Cæterum extortum sibi de multitudine plebis probaret esse Simphosium, ut ordinaret Dietinum episcopum, quem sanctus Ambrosius decrevisset bono pacis locum tenere presbyterii, non accipere honoris augmentum. Conflitentur etiam illud, quod alios per diversas Ecclesias ordinassent, quibus deerant sacerdotes ; habentes hanc fiduciam, quod cum illis propemodum lotius Gallicie sentiret plebiuum multitudi : ex quibus ordinatus est Paternus Braccarensis Ecclesie episcopus ; in hanc vocem confessionis primus erupit : et sectam Priscilliani se scisse, sed factum episcopum liberatum se ab ea lectione librorum sancti Ambrosii esse. juraret. Item Isonius nuper baptizatum se a Simphosio, et episcopum factum se hoc tenere, quod in praesenti Concilio Simphosius professus est, respondit.

52. « Vegetinus vero olim ante Cesaraugustanum Concilium episcopus factus, similiter libros Priscilliani cum auctore damnaverat, ut de ceteris Acta testantur : de quibus qui consultuntur episcopi judicabunt. Ille herens clericos suos sequi maluerat, qui sponte, nec interrogati, Priscillianum Catholi-

cum, sanctum martyrem clamassent, atque ipse usque ad finem Catholicum hunc esse divissem, persecutionem ab episcopis passum. Quo dicto, omnes sanctos, jam plurimos quiescentes, aliquos in hac luce durantes, suo iudicio deduxerit in reatum. Hunc cum his omnibus tam suis clericis, quam diversis episcopis, hoc est, Donalo, Aenirio, Emilio, qui ab eorum professionalibus recedentes maluerunt sequi consortium perditorum, decernimus ab sacerdotio submoxendum : quem constaret etiam de reliquis verbis suis convictum per tres episcopos, multis quoque presbyteros, sive diaconos, cum perjurio fuisse mentitum.

Vegetinum autem, in quem nulla specialiter dicta fuerat ante sententia, data professione, quam Synodus accepit, statuimus communioni nostrae esse reddendum.

« Paternum, licet pro Catholicæ fidei veritate et publicata heresis errore libenter amplexi, Ecclesiam, in qua fuerat episcopus constitutus, tenere permisimus : recepturi etiam in nostram communionem, cum Sedes Apostolica rescriperit ». Vides ex his, neminem ante communicare cum lupo, nisi prius illi penitentia Sedes Apostolica communicearet. Sed sublundi Acta de aliis.

53. « Reliqui, qui ex provincia Galliecia ad Concilium convenerant, et in Simphosii semper communione duraverant, accepta forma a Concilio missa, si subscripti erint, etiam ipsi in celestis pacis contemplatione consistant, expectantes pari exemplo, quid papa qui nunc est, quid sanctus Simplicianus Mediolanensis episcopus, reliquie Ecclesiarum rescribant sacerdotes. Si autem subscriptionem formie, quam misimus, non dederint ; Ecclesias quas definent, non retineant ; neque his communient, qui reversi de Synodo, datis professionibus, ad suas Ecclesias reverterentur.

54. « Sane Vegetinum solum cum Paterno communicare decrevimus. Simphosius autem senex religiosus, qui que egerit, suprascribinus, in Ecclesia sua consistat, circumspectior circa eos, quos ei reddemus, futurus : inde expectabil communionem, unde prius spem futurae pacis accepitur : quod observandum etiam Dietinio et Anterio esse decrevimus. Constituimus autem, ut priusquam illis per papam, vel per S. Simplicianum communio redditur, non episcopos, non presbyteros, non diaconos ab illis ordinandos : ut sciamus si vel nunc sciant, sub hac conditione remissi, tandem Synodica sententie prestare reverentiam ». Hie observa veterem nomenclaturam esse, ut per papam antonomastice intelligatur, secundum ea que dicta sunt, Romana sedis episcopi. Sed pergunt : « Meminerint autem fratres et coepiscopi nostri, enixe excubandum, ne quis communione depulsus collectiones faciat per mulierum domos, et apocrypha quae damnata sunt, legant ; ne communicantes his, pari societate leneantur : quoniam quicunque has suscepserint, certum est, eos etiam graviori sententia retinendos esse. Fratribus autem nostro Ortigio Ecclesias, de quibus

pulsus tuerat, prouintiavimus esse reddendas ». Hactenus Acta in scripto codice, qui asservatur in regia bibliotheca S. Laurentii, exarata.

55. At quid, inquieris, causa Priscillianistarum, Hispaniarum Ecclesias infestantium, ad S. Ambrosium pertinet, ut ejusdem litterarum praescriptio lapsis pax impertiretur ab Hispaniarum episcopis? Et quid insuper est, quod inde Hispaniorum episcopi proflentur se non communicatores lapsi penitentibus ad Ecclesias suas revocatis, nisi rescriberet id Romanus Pontifex, vel S. Simplicianus et alii Ecclesiarum episcopi? Numquid parem ob id quis arguet potestatem fuisse Mediolanensis episcopi, atque Romani Pontificis? Habes eandem loquendi formam usurpatam in Concilio Taurinensi¹ (in eadem ut diximus) Priscillianistarum causa, verbis illis: « *duxta litteras venerabilis memoriae Ambrosii episcopi, vel Romanae Ecclesiae sacerdotis* ». At non sunt haec tanta, que in discrimen possint veritatem adducere. Etenim hinc omnia aela esse per sanctos Mediolanenses episcopos mandato papae Siricci, cuius in ejusmodi causa iidem legatione fungerentur, plura sunt que demonstrant: ac primum quod haec ipsa Acta recitata superius referunt, dum de S. Ambrosii litteris agentes episcopi, ab ipso ea scripla subdunt, « *que imminutum sanete memorie Siricius papa suasset* »: ut plane appareat, illa a S. Ambrosto esse conscripta, que a papa Siricio antea accepisset. Haec quidem necessario ita esse intelligenda, que in causa Joviniani haeresiarum et ejusdem impietatis collegarum inter S. Ambrosium et Siricium transacta sunt, admonent.

56. Infestabant ejusmodi pestes tunc temporis Mediolanensem Ecclesiam: resistebat illis S. Ambrosius: tamen quod non esset tanke auctoritas anilis, ut haereticos recens emergentes dannare posset: ut primo Roma a Siricio iidem damnaretur, curatum foit; inde vero ut id ipsum Mediolani, convocato Concilio generetur, missis ab Apostolica Sede legatis tribus, per eundem Siricium procuratum est: quorum auctoritate eosdem haereticos et Mediolanensi pilos urbe S. Ambrosius et collegie episcopi, qui Synodo interluerunt, Synodaliter Epistola ad Siricium scripta testati sunt, professi iidem secundum judicium pape Siricii eosdem se haereticos condemnasse. Habet igitur ex his quae tunc gesta sunt, que in pari causa geri potuerint, immo et gesta esse, valeas intelligere: minirimus quod dicti nuper episcopi Toletani Concilii publice tradiderunt suadente Siricio papa, ea per sanctum Ambrosium scripta esse: quod etiam de ejus successore Simpliciano dicendum est, in quem concessa sancto Ambrosio auctoritas per eundem Siricium et ejus successorem Anastasium propagata cognoscitur. Jam enim temporibus Damasi pape in eadem causa ut dictum est: si inclusus Ambrosius se iudicium Damasi sequi precessus fuit: dum quos inauditos atque re-

jectos a Damaso audivit Ambrosius Priscillianum ac socios, ipse æque eosdem Mediolanum se conferentes audiire penitus recusavit; ob idque dignus est habitus, cui in eadem causa tractanda Romani Pontifices suam vicem delegare voluerint; ita tamen, ut quid agendum esset (ut vidimus) præmonuerint.

57. Quod vero spectat ad Dictinum, qui in hac Synodo Toletana priore sub Anastasio papa recantavit palinodiam; constat fuisse episcopum Asturicensem, et clarissime cgregia sanctitate, cuius memoria anniversaria natal die in Hispania colitur. Simphosiumque qui dictum pater ejus, eo stat tempore Concilii Cesaraugustani una cum Catholicis episcopis aduersus Priscillianistas hereticos convenisse, ut que extant ejus Synodi fragmenta declarant.

58. At de hac Synodo Toletana illud minime preterendum est, reperiri ei subscriptum cum aliis episcopis Olympium, fama celebrem, et clarum inter scriptores Ecclesiasticos hujus temporis; licet ejus Ecclesie episcopus fuerit, non dicatur, sicut alii ibidem nominati antistites. De Olympio enim episcopo his temporibus in Hispania florente, haec Gennadius¹: « *Olympius, natione Hispanus, episcopus, scriptis librum Fidel aduersus eos qui naturam et non arbitrium in culpam vocant, ostendens non creatione, sed inobedientia insertum natura malum* ». Haec ipse: illud quidem opus ab eo scriptum patet aduersus Manichæos, dicentes carnem a malo esse principe tenebrarum. Citat ejusdem scripta S. Augustinus², sed vide quanto preconio: « *Olympius Hispanus episcopus, vir magnoæ in Ecclesia et in Christo gloria, in quodam sermone Ecclesiastico: Si tides, inquit, etc.* » et inferius: « *S. Olympius dicit* »: adducit enim in testimonium aduersus Pelagianos, originale peccatum negantes, cuius Olympius esset constans assertor. Sed reverari in dubium posset, num idem sit ille, quem Augustinus citat Olympium, cum eo de quo Gennadius, qui et in Concilio Toletano subscriptus habetur: siquidem ipsum quater citans S. Augustinus simul cum aliis sanctissimis Patribus, semper S. Hilario illum propont, hoc ordine dicens³: « *Cypriannus, Rheticius, Olympius, Hilarius, Ambrosius, Gregorius, Innocentius, Joannes, Basilius, quibus addo presbyterum vcl's, nolis. Hieronymum* ». Verum cum de opere ipso constet, atque recenscat cum Gennadius inter hujus temporis scriptores, nequaquam putannis atate Hilarium præcessisse, sicut nec fuisse post Joannem Basilium patet.

59. Quod rursum ad Toletanam Synodum spectat: qui in ejus appendice habetur canon vicesimus primus, hanc hujus Synodi est dicendus; quippe pertinet cognoscitur ad tempora S. Leonis: agimus de eo suo tempore. Porro ipsum Toletanum Concilium nulla habet ad recte componendam Ec-

¹ Gennad. de Vir. illust. c. 23. — ² Aug. contra Jul. l. i. c. 3. et 7. — ³ Aug. contra Jul. l. ii. c. 10. ter. et l. iii. c. 17.

clericasticam disciplinam accommodata, viginti regulis definita : in quarum decima septima quod ponitur de concubina, intellige secundum ea quae S. Augustinus habet libro de bono conjugali, capite quinto.

60. Quod aulem perfinet ad Innocentii dictam Epistolam ; ipse irritam reddidit sententiam illam, qua dicebatur, conjugium ante baptismum iniungit, sic per baptismum, quod ad bigamiam constitutam obliterari, ut ducens aliam post baptismum, bigamus minime efficeretur. Quod sensit aliquando S. Hieronymus in Epistola ad Oceanum¹ in causa Carterii episcopi in Hispania, defendens eam opinionem Romam cum esset, qui postea in dicta Epistola id ipsum praestitit cunctis : licet in Apologia contra Rufinum, cum ea de re a Chrysogono in crimen vocaretur, se excusat his verbis² : « Hoc dicimus, nec quod ipsi proprio Christo hac questione teneamur. Sed interrogati a fratribus, quid nobis videretur, respondimus, nulli praejudicantes sequi quod velit, nec alterius decretum nostra sententia subvertentes ». Hoc ipse : quibus intelligas Ecclesia doctoris modestiam, cum sententiae, quam defendit alque corroborat, fulcitur irrefragabilibus propemodum rationibus, neminem cogit invitum adstipulari.

61. Porro Carterium illum Hispanum episcopum, cuius meminit S. Hieronymus in dicta Epistola ad Oceanum, eumque atale et sacerdotio veterem nominal, non alium fuisse puto, quam illum qui cum aliis Orthodoxis episcopis interfuit Concilio Cæsarauastano, et « Carterius », pro « Carterius », scriptus mendose legitur : nisi potius qui dicendus sit Carterius, Carterius apud S. Hieronymum depravato textu excusus habetur. Vides igitur haud levioris momenti fuisse ejusmodi controversias de ordinationibus perperam factis, quarum causa Hispaniarum Ecclesie schismate scisse essent, cum ejusmodi bigamis ordinatis reliqui minime communicaarent episcopi : quorum quidem immensum fuisse numerum, non unum Carterium, S. Hieronymus indicat illis verbis³ : « Miror autem te unum », Carterium scilicet, « protractasse in medium, cum omnis mundus his ordinationibus plenus sit, non dico de presbyteris, non de inferiori gradu : ad episcopos venio, quos si sigillatum voluer nominare, tantus numerus congregabitur, ut Ariminensis Synodi multitudine supereretur ». Haec S. Hieronymus : quibus etiam intelligere valeas haud leve periculum impendisse, ne hujusmodi causa obortum in Hispania schisma in universam diffunderetur Ecclesiam, cum præsertim ejusmodi ordinati episcopi habuerint S. Hieronymum defensionem.

62. *De Epistola Innocentii ad Exuperium episcopum Tolosanum.* — Scripsit et hoc ipso anno

idem Innocentius Romanus episcopus de nonnullis Ecclesiasticis rebus ad S. Exuperium episcopum Tolosanum, cum ille consuisset de dubiis quibusdam ipsum Romauum Pontificem : hunc autem Exuperium eundem fuisse, quem Ausonius Burdigalensem dicit, et clarum inter ejus temporis oratores adnumerat, in Notis diximus : eundem namque post prefecturam Hispaniarum ad tranquillitatis portum secessisse, idem Ausonius tradit, constatque in Ecclesia Burdigalensi meruisse presbyterum, ut ex Paulino⁴ potest intelligi in Epistola ad Amanum. At vero factus episcopus, qualis quantusve extiterit, egregia vita sanctitate conspicuus, ex S. Hieronymo⁵ audi, dum haec de ipso in primis habet, scribens ad Rusticum : « Sanctus Exuperius Tolosæ episcopus, vidue⁶ Sareptensis imitator, esuriens pascit alios, et ore pallente jejuniis fame torquet aliena, omnemque substantiam Christi visceribus erogavit. Nihil illo dilitus qui corpus Domini canistro vimineo, sanguinem portat in vitro : qui avaritiam ejecit e templo; qui absque funiculo et inereptione cathedras vendentium columbas, id est, dona sancti Spiritus, mensasque subvertit manimonia⁷, et munimulariorum ara dispersit; ut domus Dei, domus vocetur orationis, et non latronum spelunca. Hujus tu e vicino sectare vestigia ». Haec ipse. Et ad Ageruchiam⁸ : « Non possum, inquit, absque lacrymis Tolosæ facere mentionem, que ut hucusque non ruerel, sancti episcopi Exuperii merita præstiterunt ». Et ad Furiam⁹ : « Habes, inquit, sanctum Exuperium probata etiam fidei, qui te monitis suis frequenter instituit ». Sed de ipso modo haec tenus, dicturi de eo alia occasione anno sequenti. Jam vero ad dictam ab Innocentio papa ad ipsum scriptam Epistolam redeamus.

63. Inter alia autem, que S. Exuperius ab Innocentio Romano Pontifice exquisierat, de contingentia clericorum, et penitentis quibus delinquentes coercerentur, atque aliis, doceri quoque petitum sacrorum librorum catalogum : quod idem Innocentius præstit ad finem sue decretals Epistolæ, canoniconum librorum seriem texens : quam et in Romano Concilio (ut dictum est) Damasus promulgarat : præstitum id ipsum Gelasius Pontifex, sed antea S. Augustinus, atque Rufinus, postea vero Alcimus Avitus heroico earmine, Cassiodorus, et Isidorus, ut facieamus de recentioribus : Gracorum autem Concili Nicæni canon qui excidit, et si alius repetendum putes, canon qui dicitur Apostolorum, Coneilium Laodicenum, S. Athanasius, Gregorius Nazianzenus, Amphilochius, Cyrillus Hierosolymitanus, postea Joannes Damascenus, et alii recentiores in aliquibus inter se diversi. Subjecit autem Innocentius et que Exuperius cavere deberet apocrypha. Sed de his nos superius fusius egimus primo tomo.

¹ Hier. ep. LXXXIII. — ² Hier. Apol. I. i. in fin. — ³ Hier. ep. LXXXIII.

⁴ Paulin. ep. xx. — ⁵ Hier. ep. IV. — ⁶ 3. Reg. xvii. — ⁷ Matth. xxi. — ⁸ Hier. ep. xi. — ⁹ Hier. ep. x.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5898. — Jesu Christi 405. — Innocentii pape 5. — Arcadii 23. et 11. Honori 13. et 11. Theodosii Jun. 4.

1. *Consules.* — Coss. *Fl. Stilico II et Anthemius*: ille in Occidente, hic in Oriente, quem post mortem Arcadii Orientalis imperii regnum sub Theodosio principe suscepisse, Baroniūs num. 3 scribit. Plura num. 1 et 2 de ejus virtutibus habentur.

2. *Pelagius heresiarcha diversus a Pelagio, cuius meminuit S. Chrysostomus.* — Ad num. 7 et seqq. Divus *Chrysostomus*, quem custodes ob Isanorum incursum translulerant in *Aribisum*. Armeniae minoris oppidum magis munitione, ut habeat Palladius in *Dialog.* ad *Olympiadem* diaconissam scriptis Epistola, in qua memini *Pelagi monachi*, quem Baroniūs *Pelagium* heresiarcham fuisse putat, ex eaque deducit, eum in Oriente din delituisse. Eodem modo *Chrysostomum* interpretati sunt *Essearius* lib. de *Britannicarum Eccles.* primatu cap. 8, et *Vossius* in *Historia Pelagiana*. Verum *Emin.* card. *Norisiūs* lib. 1 *Hist.* *Pelag.* cap. 3, et *Garnerius* in Appendix posteriori ad partem primam Operum *Marii Mercatoris* *Dissert.* 1, cap. 4, ostendunt eos nominis similitudine deceptos, et *Pelagium* illum, ad quem etiam scriptis *Isidorus Pelusiota*, alium esse a *Pelagio* heresiarcha, quod eo tempore, quo *Chrysostomus* exulabat, *Pelagius heresiarcha* Romæ integer fame, et purus suspicionis degener, inno *Sanctus* audiens, « et non parvo profecto Christianus », ut inquit *Augustinus* lib. 3 de *Peccat.* *Merit.* cap. 1 et 3, et diligenter a viris sanctissimis, *Hieronymo*, *Pantino Nolano*, aliquis, certe heresiarcham hoc anno Romæ moratum esse, constat ex ejus ad *Innocentium* papam Epistola recitata a *Garnerio* tom. i Oper. *Marii Mercatoris* pag. 380, scriptaque anno quadringentesimo decimo septimo, in qua ait: « Legant Epistolam, quam ad sanctum virum *Pantinum* episcopum, ante duodecim fere annos scriptissimus, que nihil aliud quam Dei gratiam et auxilium confiteatur ». Scripta itaque ea ad *Pantinum* Epistola hoc circiter anno, et quidem ex Urbe, ubi eum diutius moratum esse, ibique in colloquiis ac disputationibus heretica semper degmata sparisse, auctor est *Augustinus* lib. 2 de *Pecc.* *Orig.* cap. 21. « Alia quoque ipsius, inquit, in urbe Româ, ubi diutissime viverat, aperte in his locis prins sermonibus, contentionibusque versatus, etc. » *Passum enim peccatum originale elevabat*, et altius pro libero arbitrio contra divinam *Graham* loque-

batur. *Augustinus* in Epist. cxxxvi, alias cvi, dicit num. primo, se hujuscemodi heresiarchæ Epistolas ad *Pantinum* misisse, in quibus se satis *Gratianus* agnoscere aiebat *Pelagius*, quod a Deo nobis insitam esse voluntatem, liberumque arbitrium fateretur. Eadem est, ut existimat *Editor Operum sancti Paulini* in ejus *Vita* cap. 46, Epistola ad *Pantinum* longa trecentas circiter lineas, ut numerat ipse *Augustinus* lib. de *Gratia* cap. 35, quam *Pelagius* afferebat anno cxxvii, ut fidem suam probaret sinceram et orthodoxam. *Augustinus* non dicit, in ea Epistola aliquid absolute malum fuisse; al. eum de *Gratia* nonnulli remiso admodum, vixque sustinendo modo in ea scriptis contendit.

3. *Pelagius heresiarcha diu Romæ moratus est.* — Jam Romæ *Pelagius* erat anno cccxcix. Nam *Marius Mercator* in Praefatione libri *Subnotationum* loquens de mortalitate *Adami*, ait: « Hanc ineptam et non minus inimicam recte fidei questionem, sub sancte recordationis *Anastasio Romane Ecclesie* summo Pontifice, *Ruffinus* quidam natione *Syrus* Romam primus invexit, et ut erat argutus, se quidem ab ejus invidia muniens, et per se proferre non ausus. *Pelagium* gente *Britannum* monachum tunc decepit, enique ad predictam apprime imbut, atque instituit vanitatem ». Loquitur de *Ruffino Aquileensi*, quem quia diu in *Syria* manserat, natione *Syrum* credidit. Ino *Pelagius* e *Brilliana* Romam venit sedente *Damaso*, quod ex eo confitit *Garnerius* citatus, quod in Urbe usus sit familiariter *Hieronymo*, qui inde tamen in Orientem cessit statim post *Damasi* obitum, ut cleri Romani invidiam in se concitatam vitaret. Hanc autem *Pelagi* cum *Hieronymo* familiaritatem extitisse, testatur *Hieronymus* ipse Praefatione in 4 lib. *Comment.* in *Hieremiam*, cum de *Pelagio* scriberet, facto nomine in hac verba: « *Haeresis reviviscere coepit, et non solum in Occidente, sed in Orientis partibus sibilare, etc.* » Et postea: « *Isti publicum fugiunt, et susurrunt in angulis perditorum, etc.* », enique generaliter adversum vitia quid et hereticos divergimus, se peli queruntur, malumque conscientiae dissimilata diu indignatione prouinquant: quod si cavendum nobis est, ne veterem federe videamus necessitudinem, si superbissimum heresim spirituali mucrone truncemus: ergo sustinendæ erunt nobis crucis prodite fidei, etc. » *Ubi enim conjuncta*

est Pelagium inter ac Hieronymum vetus necessitudo, nisi quo in loco potuit esse familiaritas; aut quo alio in loco potuit esse familiaritas inter praesentes, quam in Urbe? Cum *Pelagius* nunquam in Oriente versatus sit ante annum cxxii, nec Hieronymus in Occidente post annum ccxciv, et ambo in Urbe commorari potuerint; mutuoque adspectu frui, eo quo diximus tempore; siquidem Romae Pelagius diutissime vixerit, ut scribit Augustinus citatus.

4. Pelagius varios libros scriptis. — Sed quia Baronius de *Pelagio* Britanno ante annum cxx sermonem non restinuit, libri ab eo ante editi hie nobis memorandi. Cum adhuc esset integræ famæ, quam auctoritate, videtur scriptisse tres, quos Gennadius commemorat lib. de Script. Eccles. cap. 4 de *Trinitate* libros, ad ostendendam fidem suam, quantumque abhorret ab Arianis, que fuit illius temporis precipua nota orthodoxyæ. Ex illis libris nihil superest. Scripsit etiam librum unum vel alterum ad *Viduam* consolatorium atque exhortatorium, cuius fragmentum recitat Garnerius pag. 373. Hujus operis meminit Hieronymus Dialogo tertio, Augustinus lib. de Gestis Palestini, cap. 6, num. 19, et Mercator in Commonitorio cap. 4, ubi eam *Viduam Lycianam* vocat. Libellus tamen iste scriptus videtur post annum cxx, cum ibidem Augustinus, qui librum illum de *Gestis Pelagi* anno cxxvi scripsit, asserat factum se a sanctis quibusdam viris certiore, apud se esse libros exhortatorios, vel consolatorios ad quandam viduam, cuius nomen ibi desiderabatur, conscriptos, quos illi «ante quatuor ferme annos se istos tanquam Pelagi libros habere coepisse, nec unquam utrum ejus essent ab aliquo se audisse dubitari» affirmabant.

5. Cœlestius Pelagi discipulus. — Vehementibus suis atque ardenterbus exhortationibus, ut ait Augustinus citatus cap. 23, multos quidem, sed *Cœlestium* imprimis auditoriale scholasticum e foro ad altiorum vitam traxit, simulque infecit errore, quem a Ruffino accepterat: «Hunc Pelagio adhaesit Cœlestius», ut ait Mercator loco laudato, «nobilis natu quidem, et illius temporis auditorialis scholasticus, sed nature vitio eunuchus matris utero editus», ubi de Cœlestio tria tradit, que fuerant hue usque incognita, quod nempe nobilis natu fuerit; quod auditorialis scholasticus, id est, advocate publicarum causarum, Ecclesiarum et civitatum, ac eunuelus naturæ vitio; quod forsan intellexit Vincentius Lirinensis in Commonitorio, ubi ab eo votatur *prodigiosus*. Edidit etiam Romæ *Pelagius* brevissimos in Pauli Epistolas Commentarios, quorum meminit Augustinus lib. de Peccatorum meritis et remissione, lib. de Gestis Pelagi cap. 16, et lib. de Pec. origin. cap. 16, de quibus Mercator in libello supplici ad Theodosium imp. ait: «Ut autem et Pelagius cum isto pariter damnaretur, istud in causa est. Ausus est memorialis ante vastationem Urbis Romæ in Apostolum Paulum Commentarios condere, et his edere de quorum amicitia præsu-

mebat». Quare ante annum cxxix quo Roma a Gotis capta, Commentarii illi elocubrati, cum Romæ apud Ruffinum magistrum degeret.

6. Pelagius auctor Commentariorum in Epistolas D. Pauli. — Vossius lib. 1 Hist. Pelagi, cap. 4, valde eo inclinavit, ut putaret hos *Pelagi* Commentarios eos ipsos esse, qui libris Hieronymi vulgo subjungi solent, quod circa duobus Januensis Irenensis episcopus postea asseverat, et Em. card. Norisius citatus egregie probavit ex Mario Mercatore, qui in prefato supplici libello hac scribit de Pelagio: «In Epistola igitur, que est ad Romanos, cum ad illa loca venisset, ubi vas electionis ita loquuntur: Propterea sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit, et per peccatum mors, ita in omnes homines mors pertransiit (Rom. 5), haec tenus credidit exponendum, quem librum ejus habemus et proferimus ad convincendum inimicum ejus errorem. Verba Pelagi: Et in omnes homines mors pertransiit, cum sic, inquit, qui peccant, similiter moriuntur, neque enim aut in Abraham, aut Isaiae, aut Jacob mors pertransiit, de quibus Dominus ait, etc.» Quæ quidem verba et sequentia leguntur in Commentariis Hieronymi libris annexis, ut patet ex cap. 3 ad Rom. ad illa: «Et ita in omnes homines mors pertransiit», que ita ibidem exponuntur: «Dum ita peccant, et similiter moriuntur. Non enim in Abraham et Isaac et Jacob mors pertransiit, de quibus dicit Dominus, etc.» Præterea Augustinus lib. de Gestis Pelagi cap. 16, inquit: «Sunt quedam Expositiones Epistola Pauli, quam scribit ad Romanos, que ipsius Pelagi esse dicuntur, ubi hoc quod scriptum est: Non voluntis neque currents, sed miserentis est Dei, non ex persona Pauli asserti dictum, sed eum voce interrogantis et redarguentis usum fuisse, cum haec diceret, tanquam hoc utique dici non debet». At in memorialis Commentariis illi prorsus similiro interpretamento laudata Apostoli sententia subiicitur; ibi enim post nonnulla Pelagius concludit: «Unde intelligitur, quia hie interrogantis voce utitur et redarguentis potius, quam negantis». Sed plura haec de re Em. cardin. Norisius.

7. Ex Pelagi expositiones erroribus purgatæ. — Auctor Prædestinati hæresi lxxxviii, et Cassiodorus de Divin. Lect. cap. 8, Opus illud Pelagio etiam tribuerunt tanquam indubitate parenti, quod nunc extra controversiam versatur, inquit Garnerius, qui in cap. 2 ad Commonitorium Mercatoris ex Cassiodoro deducit: Primum, eas Pelagi expositiones, in multorum manibus fuisse tunc temporis propter brevitatem et subtilitatem. Secundum, tributas esse saucto Gelasio pape. Tertium, ab ipso met Cassiodoro ab erroris Pelagiani veneno purgatas, que sunt in Epistola ad Romanos, ut reliquas corrigendi exemplum suis præberet, qui utrum id præstiterint, incertum. Quartum, frustra requiri in editionibus vulgatis, que Pelagiani erroris plena referuntur ab Augustino, Mercatore, et Auctore Prædestinati, si quidem credibile est, vulgatis edi-

tiones ab iis exemplaribus acceptas, quae suis monachis *Cassiodorus*, monachi illi suis posteris tradiderunt. *Primasium* ex hoc Commentario non paucis desumpsisse, fonte unde illa duceret non indicato, a viris eruditis etiam observatum. Fusius infra de *Pelagio* agendum.

8. *Moritur Arsacius episc. CP.* — Ad num. 20. Socrates lib. 6, cap. 20, scribit *Arsacium*, qui in locum divi Chrysostomi subrogatus fuerat, obiisse sub hujus anni coss. die tertio idus Noverbris, die nempe xi ejusdem mensis. Quare cum anno superiori die xxvi mensis Junii ordinatus fuerit, si Socrates non fallitur, sedit annum unum, menses quatuor, dies septendecim. Verum Palladius in Dialogo ei attribuit annum unum et menses duos, quod etiam legitur in editione graeca, quam Emericus Bigotius publicavit, διακρατίας δὲ τοῦ ξενού διατάξεως, ἀποθέων, id est, « ille cum ad quatuordecim menses vitam suam pretendisset, mortuus est »; quod si error in numeros non irrepsit, non dubium, quin Palladio tunc viventi, et de rebus Chrysostomi optime edocto major fides adhibenda sit quam Socrati. Sub sequentis anni coss. Atticus vir religiosus in locum Arsacii suffectus est, ut ibidem Socrates habet. Sozomenus vero lib. 8, cap. 17, ait : « Quarto post illius (sc. Arsacii) mense ordinatus est Atticus ». Baronius anno ccccvi, num. 10, dicit, ejus ordinacionem peractam III idus Mart. die sc. xiii Martii. Sed præterquam quod Sozomenus loquitur numero rotundo, anno sequenti feria ni incidit in diem xiiii Martii; cum tamen diebus Dominicalibus episcoporum ordinationes fieri solite essent. Quare Atticus, mense Februario aut Martio die incerto, consecratus est.

9. *Honorius insectatur hereticos Africæ*. — A num. 21 ad 43. Baronius num. 28 refert legem 39 Cod. Theod. *De hereticis*, his verbis conceptam : « Donatista superstitionis hereticos, quocumque loci vel latentes, vel convictos legis tenore servato, penam debitam absque dilatione persolvere decernimus. Dat. VI id. Decemb. Raven., Stilicone et Anthemio coss. » Patres Africani anno superiori in Concilio Carthaginensi decreverant, petendum esse ab Honorio imp. « ut muleta auraria » violentis « tantum Donatistis et Circumcellionibus imponeretur ». Verum et *Crispini* provocatio et cicatrices *Maximiniani* episcopi Vagitanii, de quibus Baronius num. 22 et seqq. id apud *Honorium* effecere, ut omnibus Donatistarum clericis et ministris identibus aut convictis penam auraria imponeret. Jam hoc ipso anno ante hanc legem, septem mensibus post legationem Patrum Africanorum, Honorius severiorem longe penam Donatistis rebaptizantibus imposuerat, sc. bonorum proscriptionem, lege Cod. Theod. *Ne sanctum Baptisma*, 4 et 5, quarum prior refertur a Baronio num. 23 et seq. Porro muleta auraria *decem auri librarium clericis*, hereticorum ministris a Theodosio Magno imposta, anno ccxcvi lege Cod. Theod. 21 *De hereticis*, hac Honori constitutione ad Donatistas hereticos porrigitur.

10. *Honorius legem adversus hereticos latam ad Donatistas extendit*. — Baronius num. 28 sanctionem illam de expressa muleta auraria decem librarium datam a Theodosio Magno et ab Honorio renovatam, enjus meminit Augustinus Epist. lxxxviii ad Januariam, que alias erait LXVIII, et Epist. clxxxv ad Bonifacium, alias I, desiderari arbitrabatur. Verum, ut observavit Gothofredus in Commentario laudate legis xxxix *De hereticis*, ea alia non est quam lex Honoriiana ab ipsomet recitata, quod indicatur his verbis, *legis tenore servato*, legis nempe Theodosiane. Quod et ostendit Possidius in Vita sancti Augustini cap. 12, ubi loquens de Crispino promulgato heretico ait : « Proque illud apud cognitorem catholicus episcopus intercessit, ne auraria muleta exigeretur : ei et beneficium impetratum. Unde cum ingratu ad priusimum imper. provocasset, ab imperatore relationi, debitum est responsum solutum : et consequenter preceptum nullo prorsus loco Donatistas hereticos esse, et ad jura legum omnium contra hereticos latarum ubique teneri debere. Ex quo et iudex propter officium, et idem Crispinus quod minime fuerat exceptus, praecepsi sunt denas libras auri fisci Juribus inferri ». Qui locus hujus legis sententiam, et verba proprie ipsa exprimit. Ait Possidius : « Donatistas hereticos esse »; lex ipsa habet : « Donatiste superstitionis hereticos ». Ait : « Nullo prorsus loco »; lex vero Honoriiana, « Quocunque loci ». Ait Possidius : « Ad jura legum omnium contra hereticos latarum ubique teneri debere »; lex vero, « Legis tenore servato ». Denique scribit Possidius : « Praecepti quod minime fuerant exacti denas libras auri fisci Juribus inferri »: in ipsa lege dicit Honorus : « Penam debitam absque dilatione persolvere decernimus ». Itaque jam dubium nullum, hanc illam esse Honori legem de muleta decem librarium auri Donatistis hereticis imposta; *hereticis*, inquit, Donatistis. Quia unica in voce *Honorius* indicat rationem hujus legis, et cur multam a Theodosio Magno patre in hereticos generaliter latam, in Donatistas quoque proroget, quod et ipsi *heretici* sint. Quod etiam ipsum indicat Augustinus in Epistola citata ad Bonifacium.

11. *Honorius Edictum unitatis emittit*. — Idem Honorus dedit legem Cod. Theod. 28 *De hereticis*, prid. idus Februario, quam recitat Baronius num. 27. Ea Manichaorum et Donatistarum spiritus furor et error, certusque seditioni retunduntur, penis severissimis propositis, alique ad unitatem omnibus invitatis. De hac lege accependum quod hoc anno scribit Idaci in Fastis : « His coss. inter Catholicos et Donatistas unitas facta », id est, unitatis edictum seu *Unitonicum* factum. Hujusmodi enim edicta Graeci ενοτεῖς vocant : quale etiam Zenonem imper. postea tulisse memorat Victor Tinnunensis in Chronicis. Hujus unitatis edicti meminit ipse Honorus leg. 2 Cod. Theod. *De religione*, proximo sequente mense data, et ibidem a Baronio recitata. Meminere et Patres Africani triennio post in Concilio

lio Carthaginensi anno **cxxvii** celebrato, canone **xcix** Cod. Africani : « Una sit Catholica veneratio : una salus sit Trinitatis par sibi congruens sanctitas expetatur ». Causam huic edicto præbueret tum Patres Africani anno superiori congregati, tum ea que exinde a parte Donatistarum seculata sunt. Patres nempe Africani, cum Donatistarum et Circumcellionum, quos ad amicabilem de religione collationem antea invitaverant, futurom viderent, legatione ad Honorium missa, et unitatis studium commendarunt, et penas adversus Donatistas sanciri expetivunt, ut plenissime canone **xcm** Codicis Africani continetur. His addende et querebat etiam private episcoporum, et in *Maximini* episcopi Bagaiensis, que ad Honorium imper. eodem tempore perlata, de quibus Augustinus Epist. **clxxxv**, alias **i.** et Epist. **xvi** ad *Vinecentium*, alias **xlviii**, et lib. **3** contra *Cresconium* cap. **43**, lib. **3**, contra Julianum cap. **1**, in *Breviculo Collationis diei iii*, cap. **2**, ut videre est apud Baronium a num. **22** ad **25**, et a num. **30** et seq. Hinc igitur Honorius, quod ipsem hoc edicto proficitur : « Qui præcipue, ut comperimus, furere non desistunt », hoc edictum promulgavit : ut futurom et errorem Donatistarum cohiberet, ut seditionibus occurreret, quod pluribus ostendit Gothofredus in Comment. legis **38 De hereticis**.

42. Epochæ Concilii Toletani primi. — A num. **43** ad **62**. Concilium Toletanum **primum** vulgo appellatum, in variis MSS. Codicibus *Stilicone consule* dicitur celebratum ; cumque *Stilico* anno **co** priorem consulatum, et currenti secundum gesserit, inde factum, ut Baronius in priori editione *Annaarium* illud cum posteriori *Stiliconis* consulatu copularit ; quod adhuc extet Epistola Innocentii papæ ad *Toletanam Synodum* data, ordine **xxiii**, anno autem **cu** *Anastasius* papæ adhuc in *vīvis* fuerit. Postea, ut videre est num. **43**, illam sententiam retractavit, et Concilium istud in consulatum **primum** *Stiliconis*, annunque Christi **co** contulit, Epistolam vero illam Innocentii ad *Synodum* aliam *Toletanam* Innocentio sedente habitam pertinere recte vidit. In vulgatis quidem editionibus ea Epistola dicitur data *ad episcopos Synodi Tolosanae* ; sed Sirmondus ex capite sexto illius Epistolæ demonstravit, eam ad *Synodum Toletanum*, cuius Acta non extant, missam. Carterum licet tituli Concilii prefixi plerumque a librariis additi fuerint, ex Idacio tamen, cuius verba mos referam, liquet *Toletanum I* ab anno **co** removendum non esse. In exemplari professionum fidei contra sectam Priscilliani editarum legitur : « Post habitum jam *Concilium* kalend. Septemb. III non. Septemb. post diversas cognitiones tunc habitas, sub die viii iduum Septembrium excepta sunt de plenariis gestis professiones domini Symphosii, et domini *Dictini* sancta memoriae episcoporum, etc. » Sed, ut statim ostendam, ista fidei professiones pertinent ad aliud Concilium Leone Magno Romanum pontificatum gerente coactum.

43. Actum in eo de Dictinio et Symphosio heresi Priscilliana infectis. — *Dictinus* episcopus filius fuit

Sympchosii episcopi, ut palet ex his verbis ab eo in fidei professione prolatis : « Sequor sententiam domini mei, et patris mei et genitoris et doctoris mei Symphosii » : ab eo Priscilliana heresis venenum hauserat, de qua ulerque infamatus fuit in *Synodo Caesarangustiana* anno **ccccxxxi** aduersus *Priscillianum* coacta ; cuius judicium delinasse dicitur *Sympchosius* in sententia *Toletane I* Synodo se subducens. Unde postmodum cum pacem sibi reddi cum aliis postularet, vix obtinuit, ut audiretur, nisi intercessisset litteris suis sanctus *Ambrosius* tam pro *Sympchosio* episcopo, et *Dictinum* presbytero, quam pro ceteris de codem errore accusatis. Sed cum neuler certas pacis conditiones sibi impositas implevisset, et in sententia diu perseverassent, atque *Sympchosius* *Dictinum* episcopum consecrassel, ulerque ab Hispaniarum episcopis ad *Concilium Toletanum* evocatus est ; sed illius Concilii judicium sublertfuge, nec nisi Concilio Toletano anno **co** celebrato se reprezentarunt, in quo Priscillianum ultiro damnarunt. Hujus Concilii indulgentia in Sede ulerque sua consistere permisso est ; suspensa tamen communione, prius eis non impertienda, quam in Romani et Mediolanensis antistitutum communionem recepti esse per illorum litteras probarentur. Haec summarie descripta ex exemplari *definitæ sentitiae*, que in hoc Concilio Toletano I recitatul.

14. Uterque abjurata heresi in communionem receptis est. — Loquitur de hoc Concilio Idacius in *Chronico* anno *Abrahani mcccxvi*, qui kal. Septemb. anni Christi **cccxcix** inchoatur, et certos nos facit, *Stilicone primum consule* congregatum fuisse. Haec eius verba : « In provincia Carthaginensi in civitate *Toleto* *Synodus* episcoporum contrahitur, in qua quod gestis continetur, *Sympchosius*, et *Dictinus*, et alii cum his Gallicie provincie episcopi, Priscilliani sectatores heresim ejus blasphemissimam cum asserlore eodem professionis suæ subscriptione condemnant. Statuuntur quedam etiam servanda de Ecclesie disciplina communicante in eodem Concilio *Ortigio* episcopo, qui *Calenis* fuerat ordinatus, sed agentibus Priscillianis pro fide Catholica pulsis factionibus exulabat ».

15. Duo Dictinii et duo Symphosii distinguendi. — Quesnellus in notis ad Epistolam xv sancti Leonis Magni, alias **xciv** ad *Turribium Asturicensem* episcopum, ait, quod dicitur de *Dictinio* in Concilio *Toletano I*, nimirum suam illi sedem servatam fuisse post ejuratam Priscilliani sectam, vix conciliari posse cum his quæ refert Idacius, ex quo haec verba citat : « *Dictinus* Asturicensis episcopus, cui ob Priscilliani heresim, quam profitebatur, ejecto, cum aliis ejusdem sectæ episcopis, successor *Turribius* ». Verum ea verba in Idaci *Chronico* edito a Sirmondo non reperiuntur, neque verum est aliquem episcopum eo in Concilio e sede sua pulsum fuisse ; ino cuncti sectam *Priscilliani* ejurarunt, ut asserit Idacius, ideoque et cuncti in communionem recepti. Quesnellus ibidem suspicatur *Sympchosium* et *Dictinum* Innocentii primi temporibus sedibus

suis fuisse restitulos; sed id gratis asseritur. In Chronico Idacii anno Abrahami MDCDXIX, qui kal. Octobris anni Christi CXXXII inchoatur, dicitur *Sympodium episcopum legatum missum ab Hermmerico Suevorum rege ad imperatorem*. Verum *Sympodium* ille a patre *Dictini* diversus fuit; cum vir a deo senex huiusmodi legationi obeundae vix par fuisse. Anno Abrahami MMCLXXIX meminil *Dictini* in Gallicia proditoris, quem episcopum non appellat; sed is anno Christi CXLVI quo annus ille Abrahami inchoatur, potius quidem adhuc vivere, at non potest esse *Dictinus* relapsus, cui *Turibius*, ad quem laudatam Epistolam sanctus Leo papa dedit anno CXLVIII successit. De illo eo anno agemus.

16. Regula fidei Concilio Toletano I perparata attributa. — In isto Concilio Toletano conditi viginti canones pro disciplina Ecclesiastica, ut in eo legere est; sed regula fidei, que canonibus subjicitur, perlinet ad aliud Concilium Turibio Ecclesiam Asturicensem regente celebratum anno CXLVII, ut ibidem Baronius num. 46 suspicatus est, et ostendit Quesnellus laudatus dissent. xiv de libelli in Codice Ecclesie Romanae contentis num. 8. In editione enim ejus Concilii Toletani I a Garsia Loaysa curata dicitur, post canones Toletane I Synodi haec verba legi: « Explicit constitutio Toletani Concilii », tum referuntur haec Epigrafe seu annotatio libelli fidei: « Incipit regula fidei Catholicae contra omnes heres, et quam maxime contra Priscillianos, quam episcopi Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani et Boetici fecerunt, et cum praecepto pape urbis Romae Leonis ad Balconium episcopum Gallie transmisserunt. Ipsi etiam et supra scripta viginti Canonum capitula statuerunt in Concilio Toletano ». Suffragatum Concilium Bracarense primum anno PLX celebratum, ubi Lucretius episcopus in haec verba Synodum alloquitur: « Credo autem vestre beatitudinis fraternaliter nosse, quia eo tempore, quo in his regionibus nefandissima Priscillianae secte venena serpenterunt, beatissimus papa urbis Romae Leo... ad Synodus Gallaeae scripta sua direxit. Cujus etiam praecepto Tarraconenses et Carthaginenses episcopi, Lusitani quoque et Boetici facto inter se Concilio regulam fidei contra Priscillianam haeresim cum aliquibus capitulis consenserentes ad Balconium tunc hujus Bracarensis Ecclesie praeblem direxerunt ». Quare regula seu confessio fidei, que legitur post canones xx in Synodo Toletana I statutos, condita est in alia Synodo incerto loco celebrata tempore Leonis Magni, relectaque postea in Synodo Bracarensi prima.

17. Exemplaria professionum fidei non sunt hujus Concilii. — Exemplaria ius regular fidei tam in MSS. Codicibus, quam in editis sunt vobis diversa; in aliquibus duodecim tantum habentur anathematismi, inter Opera vero sancti Augustini duodecim illis addimuntur alii quatuordecim. Quare recte judicavit Quesnellus citatus eam fuisse temporum progressu interpolatam; quod ex eo mani-

feste liquet, quod non solum inter sancti Augustini Opera et inter Acta Concilii Toletani I habeatur auctor; sed ex mentione Processione Spiritus Sancti ex Patre Filioque; que verba recentioremanum prodere, non est qui dubitare possit. Quod vero addit Quesnellus, hanc fidei confessionem Hispanos episcopos accepisse a Leone e Codice Romano, aut ad eos a sancto Augustino missam fuisse, id omne frivolum et sine fundamento excogitatum, illudque tantum verum, hanc fidei confessionem pertinere ad divi Leonis papae tempora. Denique exemplaria professionum fidei, quarum initium supra relatum, post habitum jam Concilium kalend. Septemb. etc., que referuntur a Bironio a num. 46 ad 55, non possunt esse hujus Concilii; cum in iis *Sympodium* et *Dictinus* dicantur episcopi *sanctae memoriae*, et si confite non sint, ut suspicatur Quesnellus in Notis ad Epistolam xv sancti Leonis, edita sunt in alio Concilio sub Leone Magno congregato.

18. Floret S. Exuperius episcopus Tolosanus. — Ad num. 62 et seq. Epistola Innocentii papae ad *Exuperium episcopum Tolosanum*, data X kalend. Martii, Stilicone II et Anthemio VV. CC. coss. responsoria est ad ejus litteras, quibus eum de multis consuluerat. Numeratur *Exuperius* inter illustres presules, qui hoc tempore in Gallis floruerunt, a Gregorio Turonensi lib. 2, c. 13, ex fragmento Epistole S. Paulini Nolanii: « Si enim hos videores dignos domino sacerdoles, vel *Exuperium* Tolose, vel Simplicium Viennæ, vel Amandum Burdegake, vel Diogenianum Albige, vel Dynamium Engolisma, vel Venerandum Arvernus, vel Alethium Cadoreis, vel nunc Pegasius Petrarioris, utcumque se habent saeculi mala, videbis profecto dignissimos Iohannem fidei religionisque custodes ». Multa de sancto *Exuperio* Baronius hoc et sequenti anno habet ex Hieronymo; sed quod ait, eum presbyterum fuisse in Ecclesia Burdigalensi, intelligi ex Paulino in Epistola ad Amandum, seu verius Amandum, que novo ordine est xxxvi, id in ea Epistola non legitur, neque in ea illa, sicut nec in aliis Paulini Epistolis, praeterquam in laudato fragmento, *Exuperii* mentio. Praeterea Baronius hunc *Exuperium* cum Burdegalensi ab Ausonio fantopere landato existimavit. Verum Scaliger in Notis ad lib. I Ausoni, cap. 12, recte duos Tolosæ Exuperios celebres fuisse dicit, alterum rhetorem, de quo Ausoniis in professoribus Carm. 18, alterum episcopum Tolosanum. Neque enim rhetor idem potuit esse cum episcopo; cum ille aetate Constantini Magni, Dalmati filios antequam Casares nuncuparentur, instituerit, et Dalmatinus filius Dalmati anno CCXXXI Coser, Hannibalianus vero hujus frater Rux Ponti nuncupati fuerint, ut eo anno ostendit. Collit sanctus *Exuperius* episcopus Tolosanus in Martyrologio Usuardi et Romano die XXVII Septemb. Vivebat adhuc anno CIX, ut liquet ex Epistola Hieronymi ad Ageruchiam data.

19. Floret Prudentius poeta. — Florebat hoc tempore Aurelius *Prudentius Clemens*, natione

Hispanus, poeta Christianus, quem ex Operum ejus lectione palatinum militem fuisse agnovit Gennadius cap. 13 sui Catalogi. Scripsit ille inter alia a Labbeo in dissert. de Script. Ecclesiast. enumerata libros duos contra Symmachum Urbis Romanae prefectum, *qui pro ara Victoria ac veteri Deorum cultu disseruerat*, et *Cathemerinon*, sive diurnarum rerum

opus, in quo canit natum se *Philippo et Salia coss.* et in Prefatione testatur se Stilicone et Anthemio coss. attigisse annum aflatii lxxv. Quandiu postea vixerit, incomptum.

Rhadagaisus Scyltha hoc anno interiit, ut sequenti videbimus.

INNOCENTII ANNUS 5. — CHRISTI 406.

1. *In Rhadagaisum regem Gothorum Romanum imminentem copias parat Honorius, eunque divinitus vincit.* — A Christo nato jam annus agitur quadringentesimus sextus auspiciis novorum consulium Arcadii Augusti sextum et Anieii Probi : « Quo », inquit Marcellinus, « Theodosius junior Quinquennalis edidit : et Rhadagaisus Paganus, natione Seytha, cum ducentis milibus snorum totam Italianam innundavit. Cum Huldin et Saurus (Sarus) Hunnorum Gothorumque reges Rhadagaisum continuo confecerunt, ipsis capite amputato, captivos ejus singulis arenis distractentes ». Hæc ipse, et quidem paucis et obscure. At res tanta digna quidem est, quæ omni ex parte eludetur, ac fusius explicetur. Alque in primis quod ad rei gestæ tempus spectat : scimus S. Prosperum in Chronico, hæc accidisse affirmare anno superiori, sub consulatu Stiliconis secundo et Anthemii. Ut autem Marcellino potius assentiamur, Honorii imperatoris rescripta hoc anno ad provinciales data persuadent. Etenim ob ingruens Ianti belli periculum jubet etiam armari servos¹. Sed et iterato rursus edicto, ingenuis militantibus stipendum auxit, cum ita ad provinciales rescripsit² :

2. « Provinciales pro imminentibus necessitatibus omnes invitamus edicto, quos erigit ad militiam innata libertas. Ingenui igitur, qui militie obtentu arma capiunt amore pacis et patriæ, sciant se denos solidos paratis (pacatis) rebus de nostro perceptuoso ærario ; quibus tamen ternos ex summa supradicta jam nunc solidos præberi mandavimus. Nam optimos futuros contidimus, quos virtus et utilitas publica necessitatibus obtulit. Dat. XIII kal. Maii, Ravennæ, Arcadio A. VI et Probo coss. » Cum

igitur tanta necessitas hoc anno imperatorem coegerit armare servitia, atque triplicare stipendia militibus ; nec alia praeter illam Rhadagaisi his temporibus configisse legatur Barbarorum irruption, cuius causa tanta oportuerit in expeditione praestari : plane affirmandum esse videtur, hoc ipso anno, quo edicta illa promulgata sunt, formidolosum Rhadagaisi in Italiani adventum accidisse. Hæc in his quæ ad tempus spectant. At rem gestam ab³ Orosio hujus temporis scriptore petamus, quem tamen hec summatis strictimque scribendo, præterisse multa oportuit. Ait igitur :

3. « Taceo de ipsorum inter se Barbarorum crebris dilacerationibus, cum se iuvicem Gothorum cunei duo, deinde Alani atque Hunni variis cædibus populabantur. Rhadagaisus omnium antiquorum præsentiumque hostium longe immanissimus, repentina impetu totam innundavit Italianam : nam fuisse in populo ejus plus quam ducenta millia Gothorum, ferunt. Hic supra hanc incredibilem multitudinem indomitamque virtutem Paganus et Seytha erat. Qui (ut mos est Barbaris hujusmodi Gentibus) omnem Romani generis sanguinem diis suis propinare devorat. Hoc igitur Romanis arcibus innuente, fit omnium Paganorum in Urbe concursus : Hostem esse cum utique virium copia, tum maxime præsidio deorum potentem : Urbem autem ideo destitulam, et mature peritaram, quia deos et sacra perdiditer. Magnis querelis ubique agitur; et continuo de repetendis sacris celebrandisque tractatur. Fervent tota Urbe blasphemie : vulgo nomen Christi tanquam lues aliqua præsentium temporum probis ingravatur ». Cum hæc scribat Orosius, puto quidem tunc usurpare sibi

¹ L. xvii, de tyron. C. Theod. — ² L. xviii, de tyron. C. Theod.

³ Oros. I. vii. c. 57.

Gentiles ammonam illam quae persolvebatur antea deorum templis, ablatam (ut vidimus) ab imperatore Gratiano; quam ille post sequentem annum ab his vindicari, et dari militibus, Honorius imperator jussit¹, ut suo loco dicemus. Sed pergit rem gestam Orosius :

4. « Itaque inevitabili judicio Dei factum est, ut quoniam in permixto populo pris gratia, impis poena debebatur; oportebatque permitti hostes, qui insudibilem in pectoris, et contradicentem civitatem severioribus solito flagris coarguerent; non tamen eos, qui indiscretè cunctos intemperatae cæde delerent; duo tunc populi Gothorum cum duobus potenissimis regibus suis per Romanas provincias baccharerentur; quorum unus Christianus, propriorum Romano, et (ut res docuit) timore Dei milis in cæde; alius Paganus, Barbarus, et vere Scyltha : qui non tantum gloriam, aut prædam, quantum inexaturibili crudelitate ipsam cædem amaret in cæde. Et hic jam receptus simus Italie, Romanam et proximo tremorem terrore quassabat, Itaque si huic ultiōni potestas permitteretur, quem Romanū ob hoc praecipue tremendum arbitrabantur, quia favorem deorum sacrificiorum obsequiis invitaret; et immoderatione cæde sine fructu emendationis arsisset, et error novissimus pejor priore crevisset. Quandoquidem in Pagani et Idolotrae manus incidisse, non solum Pagani residuis de instaurando cultu idolorum esset indubitate persuasio, sed etiam Christianis periculosa confusio, cum ei hi terrorentur præjudicio, et illi confirmarentur exemplo. Quamobrem justus dispensator humani generis Deus perire Paginum hostem voluit, et Christianum prævalere permisit; ut Pagani, blasphemantesque Romani et illo confunderentur perditio, et hoc pmiserunt immisso; maxime cum imperatoris Honori admiranda in rege continentia, et sanctissima fides non parum divine misericordiae merceretur ». Haec Orosius, demonstrans, in ignominiam atque detrimētum Genfiliū deos colentium factum a Deo esse, ne rex Seytha Paganus Romanam invaderet, eandem vero postea in horum ultiōni caperet Christianus. Sed de bello int̄ subt̄ :

5. « Conceduntur quidem adversus immanissimum illum hostem Rhadagasm, aliorum hostium enim copis suis inclinati ad auxilium animi. Adsum Huldin et Sarns Humorum, et Gothorum duces presidio Romanorum. Sed non sinit Deus rem potentiæ sue virtutem hominum et maxime hostium videri. Conterritum divinitus Rhadagasm in Fesulanis monies cogit: ejusque (secundum eos qui pareissime referunt) ducenta millia hominum, impum consili et cibi, in arido et aspero montis jugo, urgente undique timore, concludit: agminaque, quibus dudum angusta videbatur Italia, latendi spe in unum et parvum verticem trudit. Quid nullis moter? Non disposita in bellum aries fuit, non furor timorique incerta pugnae præluit; non cades

acla, non sanguis effusus est; non postremo (quod felicitatis loco deputari solet) damna pugnae eventu compensata victoria: edentibus, bilentibus ludentibusque nostris, tanti illi, tamque immanes hostes esrrientes et sitientes languentesque confecti sunt. Parum hoc est, nisi caplum et catenatum ac subjugatum seiant, quem timuere Romani: illunque Idolatriam summ, cuius sacrificia se magis pertimescere quam arma fingebant, sine prelio victimum ac vincitum sub jugo catensque despiciant. Igitur rex Rhadagaisus, solus spem fugæ sumens, clam suos deseruit, atque in nostros inediti; a quibus captus, ac paulisper retentus, deinde interfactus est.

6. « Tanta vero multitudo captivorum Gothorum fuisse fertur, ut vilissimarum pendum modo, singulis aureis passim greges hominum venderentur. Sed nihil superesse Deus de eodem populo sivil. Nam illico eunctis qui emebantur morientibus, quod improbi emptores eorum non impenderunt turpiter pretiis, expenderint misericorditer sepulturis. Igitur ingrata Roma, que sicut nunc sentit, non ad remittendam, sed ad reprimendam idolatriæ præsumptionem, judicis Dei aliquam misericordiam, ita continuo propter vivorum mortuorumque sanctorum piam recordationem, Dei iram passura non plenam, si forte confusa penitentia, ut per experientiam fidem discat, ab incurso Alarici regis et hostis, sed Christiani, aliquantulo ad tempus spatio differtur ». Hucusque Orosius.

7. At res tanta nihil est ut humanis quiverit perfici viribus: quod cum omnes intellexerint divina id factum esse virtute: haud lamen omnes aequo noverunt quis apud Deum rem tantam promeruerit obtinere. Fuit enim ista operans, ille magnus tyrrannus vindex et debellator S. Ambrosius, qui rem tantam haud obscuris signis declaravit suis hospitibus Florentini: quod Paulinus² his verbis significat: « Tempore quo Rhadagaisus supradictam Florentinam civitatem obsidebat; cum jam de se penitus desperasset viri civitatis, per visum S. Ambrosius eundam apparuit, et promisit alio die salutem illis affutram. Quo referente, civium animi sunt erecti. Nam altero die, adveniente Stilicone tunc comite cum exercitu, facta est de hoste victoria. Haec Pansophia religiosa femina, matre pueri Pansophii, referente, cognovimus ». Haec Paulinus. Sanctus vero Paulinus ille Nolanius episcopus tribuit tanta ista Apostolorum principibus Petro et Paulo, Urbisque martyribus, cujus hos versus ex Nalali xit sancti Felicis recitat Dingalus scribens contra Clandium Taurmensem cum hoc titulo :

DE EXERCITU GOLIORUM CUM SUO BEGE INTERITU.

Puribus hac elemēta causa est curata patronus,
Ite Romana salus, et publica vita manet.
Ite Petrus, haec Paulus proceres, haec martyres omnes,
quos suuū numeros magne tenet ambiūs Urbi,

¹ L. XX, de Pagan. C. Theod.

² Paulin. in Vit. S. Amb. in fin.

Quosque per inumeras diffusa limite gentes
Intra Romuleos veneratus Ecclesia fines,
Solllicitis simu impenso duxere precatu
Exeubias : Felix mens his, velut unus cornu
In precibus pars magna fuit, sed summa petit
Muneris ad cunctos, nulli privata refertur.

Hucusque de his Panlinus.

8. Sed de tanta Victoria divinitus impartita, S. Augustini andianus elegia, qui pro conceione hac ad populum obiter¹ : « Mementote, fratres, mementote : non est longum, pauci anni sunt ; recordamini. Eversis in Urbe Roma omnibus simulacris, Rhadagaisus rex Gothorum cum ingenti exercitu, multo numerosiore quam Alarici fuit, venit. Paganus homo erat Rhadagaisus, Jovi sacrificabat quotidie : nuntiabatur ubique, quod a sacrificiis non desisteret Rhadagaisus. Tunc omnes isti (Paganii scilicet) : Ecce nos non sacrificamus, ille sacrificat : vinei habeamus a sacrificante, quibus non licet sacrificare. Deus ostendens, quia non in istis sacrificiis est ipsa temporalis salus, ipsa regna terrena : victus est Rhadagaisus, adjuvante domino, miro modo. Postea venerunt Goths, etc. » et in libris de Civitate Dei² : « Quod tamen (inquit) nostra memoria, recentissimo tempore, Deus mirabiliter et misericorditer fecit, non cum gratiarum actione commemorant », Gentiles scilicet ; « sed quantum in ipsis est, omnium (si fieri potest) hominum obliuione sepelire conantur : quod a nobis, si tacebitur, similiter erimus ingraui. Cum Rhadagaisus rex Gothorum agmine ingenti, et immanni, jam in Urbis vicinia constitutus Romanis cervicibus imminaret, una die tanta celeritate sic vicit est, ut ne uno quidem non dicam extineto, sed nec vulnerato Romanorum, multo amplius quam centum millium prosterneretur ejus exercitus, atque ipse cum filiis mox captus pena debila necaretur. Nam si ille tam impius, cum tantis, et tam impensis copiis Romanum fuisset ingressus ; cui peperisset ? quibus honorem locis martyrum detulisset ? in qua persona Deum timeret ? cuius non sanguinem effusum, cuius pudicitiam vellet intactam ? Quas autem isti pro diis suis voces haberent ? quanta insultatione jaquarent, quod ideo ille viceisset, ideo tanta potuisse, quia quotidianis sacrificiis placabat atque invitabat deos ? quod Romanos facere, Christiana religio non sinebat. Nam appropinquante jam illo his locis, ubi mutu summae majestatis oppressus est ; cum ejus fama ubique crebresceret, nobis apud Carthaginem dicebatur, hoc credere, spargere, jaquare Paganos, quod ille diis amicis protegentibus, et opitulantiibus, quibus immolare quotidie cerebatur, vinei omnino non posset ab eis, qui talia diis Romanis sacra non facerent, nec fieri a quoquam permittarent. Et non agunt miseri gratias tanta misericordia Dei ; qui cum statuisset irruptione barbarica graviore dignos mores hominum castigare, iudicationem suam tamen manusuetudine temperavit,

ut illum primo faceret mirabiliter vinei ; ne ad infirmorum animos evertendos, gloria daretur damnibus, quibus eum supplicare constabat ». Hec S. Augustinus.

9. Quod vero ad numerum exercitus Rhadagaisi divinitus superati perfinet, modestius agere virus est Augustinus, ne fidem minime posteris facturus loqui videatur hyperboles, dum ait multo amplius quam centum millium fuisse numerum Barbarorium : quos tamen Orosius ad minus ducentos mille fuisse tradit : pariterque Zozimus historiens et quidem Paganus (ne quis invidiose Orosium mentitum pulet) quadrageinta Barbarorum millia fuisse testatur, qui hoc in bello sub Rhadagaiso militarum, collecti omnes (ut ait) ex Transistrianis, Transrhenanis, Celticis, et Germanicis nationibus. Sed plane, ut paganus, rem tantam perfide obscurre conalus, ait, trans Istrum, antequam cum copiis in regiones Romani imperii subditas Rhadagaisus se inferret, a Stilicone imparatum offensum, ac superatum : eum, testibus Prospero et Cassiodoro, jam ante quinque annos, sub consulatu primo Stiliconis et Aureliani, idem descenderint in Italiam ; et Paulino, Orosio, Augustino, atque Prospero auctoribus, idem Rhadagaisus fuerit divina virtute in Tuscia superatus, captus, atque necatus. Haec autem cum omnes una sententia testentur tot tantique gravissimi scriptores, rerum sui temporis singuli assertores : portentosi plane mendacii Zozimus redarguitur.

10. Atticus episcopus Constantinopolitanus creatur. — Sed jam ad Constantiopolitanae Ecclesiae hujus anni res gestas converlamus orationem. « Hoc namque anno », inquit Socrates¹, « Arcadio sextum consule et Probo primum, Atticus vir pictate eximius, ex Sebastia Armeniae oriundus monasticum vite genus ab incunae adolescentia excolens, doctrina sane medicori, sed prudentia naturaliter insita magis valens, episcopus Constantinopolitanus creatus est : de quo cum Sozomenus² dicit quantum post mensem ab obitu Arsacii creatum esse, quem diximus diem obiisse tertio idus Novembris ; atque dicendum est, tertio idus Martias esse in locum Arsacii Atticum substitutum. Ait autem de eo Sozomenus : « Quarto post obitum illius mense, ordinatur Atticus Constantinopolitanus cleri presbyter, unus ex insidiatoribus Joannis. Ille quidem natione erat ex Sebastia Armeniae, sed a puero ad religionem institutus per monachos haresis Macedoniane sectatores, qui tum temporis Sebastie in hujus sapientiae studio elarchant ex schola Eustachii progressi » : sed et paulo post : « Hic autem cum ad virilem etatem pervenisset, ad Catholicam Ecclesiam transiit. Et quoniam natura magis quam doctrina prudens erat, rerum agendarum insidiator fuit, ut qui ad adstruendas insidias, et ad easdem evitandas sufficeret, ingenio pellaci, ita ut multis gratius esset. In concionibus Ecclesiasticis medio-

¹ Aug. ser. XXIX. in Luc. — ² Aug. de Civit. Det. I. v. c. 23.

¹ Socr. I. vi. c. 18. — ² Sozom. I. viii. c. 27.

eris, ut haec neque scripto dignae viderentur auditóribus, neque eruditio[n]is prorsus expertes. Nam cum affectatus esset; si quando occasionem nactus erat, precipitos quoque grecos scriptores lecitabat: et eo ipso quod indoctus haberetur, dum de hisce dissereret, etiam doctos se[ptem]numerò latebat. Ferebatur autem erga sue opinionis homines industrius, adversus diversa sentientes formidabilis, et facile his ipsi, quoties vellet inculere metum, et moyuntatus apparere manus. Atque hunc quidem talem fuisse aiunt illi qui hominem norant¹. Ille tenus de Attico Sozomenus, modoque satis de ejus electione haec dicta sunt.

11. Epistola S. Joannis Chrysostomi ad legatos Roma in Orientem missos. — Intera autem, cum Roma in Orientem legati missi, Constantinopolim properant: ea de re certior redditus S. Joannes Chrysostomus, his eos putavil præveniendos esse litteris²:

« Prislinam quidem vesram animi promptitudinem, atque studium, quod pro Ecclesiarium commidis p[ro]t[er]e[re] vobis tulitis, admirati sumus. Postquam autem tam longam peregrinationem insuper ad ecclesiis, omnique cunctatione abjecta, forti, ut vos decubat, animo tam longum iter suscepistis; non vulgariter hoc quoque nomine vos suscipimus, nec vobis tum nunc per litteras, tum citra litteras gratias agere desimus. Nec vero nos dumtaxat, sed etiam Orientales omnes admiratione afficiuntur, vestraeque firmitatis atque constantia, ferventisque charitatis, et immota sententia præcones se praebent. Ac jam nec ilius longinquitatem, nec peregrinationem arcam ullo modo gravem et molestam esse dicunt, ut ad eos excurrant, ac tota vestra præclara facta conspiciant. Eoque etiam nomine carissimus et insigni pielate prædictus dominus mens presbyter, etiamsi aliqui parum firmo corpore præditus, nihil non sibi preferendum putavit, ut ad vos se conferret, vestroque conspectu atque congressu frueretur. Posteaquam igitur ipsum (ut vestra charitas postulat) exeperitis: illud a vobis petimus, ut etiam si mala ingravescant, vos tandem iis medicinam afferre ne gravemini, verum parenti initii finem imponatis: scitis enim quantum vobis Deus pro sua benignitate mercedem relatarus sit, si pro tot Ecclesiis perturbatis laboreatis, nihilque omittatis, quo eos ad tranquillum portum appellatis³. Hucusque ad legatos Chrysostomi littere: imo et duplices dedit, alias nimirum ad eos eodem argumento conscriptas⁴.

12. Quot quantaque pertulerint ab adversariis legati. — Sed quid medita est sclerata perfidia? Quod enim adversarii Joannis sciunt, si idem legati Constantinopolim se conlerten, fore, ut populus pro Joanne sollicitus cum eisdem legatis pro ipsius Joannis restituzione conspiraturus esset, et turbas quoque, si res ex sententia non excurset, exstatib[us]tus: consilium illud inierunt secessum admo-

dum, nimirum ne legatos sinerent ingredi Constantinopolim: quonodo autem id moliti sint, jam dicuntur sumus.

13. Ac primum omnium, quod ad tempus spectat, decretam in Synodo Rome habita anno superiori legationem, hoc vero anno missam, non pervenisse Constantinopolim, nisi postquam Atticus suffectus Arsacio, hoc anno (ut dictum est sedere copit: ipsi res geste declarant. Configit itaque legatos talia tantaque pati, que neque perpeti contigisset apud feros Barbaros, et quasvis agrestes ac rationis penitus expertes inimicane gentes: siquidem non Christiana pietatis tantum leges sunt ignominiosissime proculeatae, sed ipsum ius gentium secessimissime violatum. At quanam fuerint ista, iidem ipsi legati cum re infecta reversi sunt, palam fecere. Accepti ab ipsis rem cunctis uolissimam ipse qui refert Theodorus Ecclesia Romana diaconus, qui apud Palladium singula verbis ipsorum legatorum recenset, atque ait⁵:

14. « Profecti igitur legali Constantinopolim, post quatuor menses redierunt, narrantes nobis Babylonias res. Cum autem (iebant ipsi) præternavigaremus Graecias, detenti sumus Athenis ab infesto quodam tribuno militum; qui idem nobis centurionem adjecit unum, qui Thessalonice appropinquare minime permitteret. Illic enim intendebamus primum Anysio episcopo Thessalonicae litteras reddere: » jungebatur hic una cum aliis Macedoniae episcopis religionis feedere cum Occidentalibus pro Joanne, ut superius dictum est. Vetus ergo tribunus ne il simul adversus Joannis impugnalores unirentur. Sed pergit Theodorus tribunus reddere legatorum: « Injectos igitur nos tribunus in duo navigia misit. Irruente autem Austro vehementi, tribus diebus absque cibo Ægeum pelagus, et Augusta trapecinus. Tertia tandem die, hora duodecima, ante urbem applicuimus prope Victoris suburbana. Quo in loco detenti ab his qui observabant portus, retro repulsi sumus; cuius in iussione patremur, ignorantes. Conclusique intra castellum Thracie maritimum, quod Athyram vocant; illique cruciali, atque ab invicem divisi, Romanii quidem in cellula tua. Cyriacus vero, et qui cum illo erant, in pluribus morabantur, ne uno quidem puer nobis in ministerio relieto.

15. « Cumque ut litteras daremus, exigetur a nobis; non aquieievimus, dicentes minime esse conveniens; sed ut qui senes eramus, ipsi imperatori imperatoris itidem litteras episcoporumque redderemus. Cum igitur obstinate rensaremus, neque advenienti ad nos Patricio notario, neque alii quibusdam, qui ad hoc venerant, eas dare vellemus: postremo accessit ex Cappadoccia quodam tribunus Valerianus nomine; perfaetisque episcopi Marianus politice, per vim abstulit signatam regis epistolam cum litteris reliquis. Postea vero miserum ad nos sive regis auctor, sive Atticus, nescimus (ipse

¹ Chrys. ep. CLXV. — Chrys. ep. CLXVI.

² Apud Pallad. dial.

enim ferebatur Ecclesie invasisse Iheronum) qui Iria millia numismatum darent, orantes, ut communicaemus cum Attico, et de Joannis iudicio omnino taceremus; quibus minime obtemperare voluimus. Permansimus igitur orantes, ut quandoquidem nihil paciticum peragere possemus, tuto saltem redire ad Ecclesias nostras permitemur. Movebat enim nos nimia immanitas hominum.

16. « Hoc et Salvator noster variis revelationibus nobis ante monstraverat: adeo ut et diacono S. Emmelii Paulo viro mitissimo et pudicissimo in navi apparuerit Apostolus Paulus, dicens illi¹: Vide quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes, quoniam dies mali sunt. Significante somnio multiplicem fallaciam, que ad eversionem veritatis nobis insidiaretur donis alique blanditiis. Assistens igitur idem ipse tribunus Valerianus injectis nos in navim vetustam et putrem: daeque ut lerebatur) pretio nancero, ut perderet navigantes, et simul adjectis militibus viginti ex ordinibus variis, continuo Athyris expulit. Emensis igitur stadiis plurimi, cum jam peritum videremur, applicuimus Lampsaco. Inde mutata navi, vicesima tandem die ad Calabrię Hydrnitēm pervenimus. Neque nobis ultra dicere potuerunt de beato Joanne aliquid certius, neque ubi modo sint Demetrius, Cyriacus, Eulsius, et Palladius, qui cum nostris Epistolis legali fuerant missi, et Athryis (ut ante iam diximus) detenii ». Haec tenus ex relatione legatorum Theodorus. Quae eadem omnia, qui res Joannis Chrysostomi prosecuti sunt, cum dicant facta esse ante Eudoxiae Augustae obitum, diversam seculi sunt sententiam ab iis qui dixerunt eam anno superiori defunctam.

17. Ad ipsos autem legatos hac legatione perfundet S. Joannes Chrysostomus has litteras dedit²:

« Amplissimas vobis ob tantam animi firmatatem, ac studium, et curam, laboresque et sudores, ac denique ob longam hanc peregrinationem, quam utilitatis Ecclesiistarum causa suscepitis, gratias agimus. Etenim quanto gravius eos, qui omnia perturbant, iudicium manet, tanto quoque maius uberiorisque vobis præmium expectandum est, qui ad ea que ab aliis scelerate ac nefarie admissa sunt, corrugenda, tantum patientie studiisque adhibuistis. Atque utinam coram quoque vobiscum congregi possemus! Quod quoniam nobis exilio necessitas ademis: tandem aliquando alque ægre ornatisimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum ad vos proficiscentem nacti, has litteras misimus, quibus debitum vobis salutationis munus pendimus; ac tum pro presentibus vestris officiis, tum pro eo, quo flagratis, sacerdorum incommodorum zelo gratias agimus. Nam etsi nihil meliore statu res est; tamen ipsi, quod numeris vestri erat, praestitisti: eoque nomine plena, numerisque omnibus absoluta merces a benigno Deo vobis constituta est; ut qui ad medicinam admissis sceleribus afferendam tanto studio, tantaque animi alacritate perpetuo nisi sitis ». Haec ad legatos Chrysostomus.

18. Ali quid post haec actum si de episcopis Orientalibus, quos primum legatos Romani missos diuinius, deinde et Concilio Roma in Orientem cum eodem immixtis redditis, quos et seculos legatos in Athrya castello seorsum singulos inclusos reliquimus; jam dicendum est. Palladius enim, quid de illis atque aliis factum si, ita describit³: « Episcopi (ut initio quidem fama vulgavit) in mare precipitati; ut autem veritas continet, in exilium ad remotiora, et barbara loca duci sunt; ibique a satellitibus nunc usque servantur. Reversus enim diaconus quidam, itineris ipsorum comes, reluit, Cyriacum quidem Emisenum episcopum octingentis milibus passuum Palmiram Persarum oppidum adductum esse; Eulsium vero Bostra Arabum, in castellum quod Nupsas appellatur, Saracenis adjacens, relegatum; Palladium Blemmiorum, sive Elhiopnum episcopum servari prope locum, qui Syene vocatur, in Egypti regione; Demetrium insulam in Oasim Mazicis proximam: sunt enim et aliae Oases ». Hi sunt quatuor illi legali ad Oriente Romanum episcopi, reversi cum legalis Roma missis in Orientem, et Athrya in carcere custoditi.

19. Ad hos autem quatuor episcopos Cyriacum, Demetrium, Palladium, et Eulsium exiles extat S. Joannis Chrysostomi Epistola scripta tunc quidem, cum exilio eos esse dannatos accepisset: digna sane quæ istiusmodi Actis interseratur; est vero hujusmodi⁴:

« Beati vos, ac ter beati, sepiusque beati ob præclaros hos sudores, et certamina, et ærumnas, ac labores, et pericula, que pro omnibus orbis terra Ecclesiis subiistis. Hincque tum in terra, tum in mari, tum in celis gloriam, et splendorem consecuti estis. Siquidem homines omnes, qui quidem mentis compotes sunt, vos predicant, ac coronis cingunt, animi vestri robur, fortitudinem, tolerantiam, atque constantiam ad stuporem usque mirantes. Benignus autem Deus, qui laboribus longe ampliora præmia semper constituit, tot tantaque bona vobis rependet, quot quantaque iis a Deo rependi par est, qui pro universi orbis pace tam strenue ac fortiter dimicant. Ac propterea nos quoque beatos vos predicare non desinimus, incredibilem quandam voluntatem ex vestri recordatione perpetuo capientes, vosque etiam si aliqui longo itineris intervallo a vobis disjuncti simus, animo circumferentes. Ac quidem Cerecus carissimus diaconus nunc navigare minime potuit, propterea quod multo labore confeclus erat. Al vero domini mei, religiosissimus presbyter Joannes, et carissimus diaconus Paulus, cum inique exagitarentur ac vexarentur, nec usquam consistendi ac delitescendi potestas esset, hoc sibi necessario faciendum existinaret, ut ad charitatem vestram sese conferrent, istisque vobiscum

¹ Ephes. v. — ² Chrys. ep. CLXVII.

³ Pallad. in dial. — ⁴ Chrys. ep. CLXVIII.

essent. Quamobrem ipsos cum charitate excepit; eamque quam par est, benevolentiam ipsis exhibete ». Huncusque Epistola. Sed quae de aliis exilibus et extorribus Palladius subdit, hic reddamus :

20. « Serapionem autem post innumeras absque ulla probatione calumnias, cum atrocitate judicium violassent, in patriam (ut fama est) propriam relegarunt. Hilarius vir sanctus et senex, post plagas non a judicibus sibi, sed Aero impositas, in interiorum Pontium missus est : qui decem et octo annis panem non gustavit, solaque olera vel legumina ad cibum habuit. Antonius intra Palestine speluncas se inclusit : Timotheus Maroniae et Joannes Lydiae episcopi in Macedonia esse memorantur : Rhodon Asiaticus Mityleenum prefectus est : Gregorius Lydius esse in Phrygia dicitur : Briso Palladii frater, Ecclesia sua sponte derelicta, in agello suo degit, terram propriis manibus fodens : Lampetius vero (ut aiunt) in agro Lydie a quodam foveat Eleutherio, lectionibus vacans : Eugenius in patria est : Elpidius magnus ille Laodiceae Syrie episcopus una cum Pappo, tres anni sunt, ex quo gradus domus numquam descenderunt, orationibus insistentes : Heraclidas Ephesius quadriennium jam Nicomedie carceri inclusus est.

21. « Reliqui de communione Joannis partim quidem Attico communicarunt necessitate compulsi, et in alias regiones Thracie, translati, partim nescimus ubi sint. Aiant Anatolum in Gallias concessisse. Presbyteri vero in Arabiam et Palestinam exularunt : Tigrius in Mesopotamiam relegatus est : Philippus fugiens in Ponto diem obiit : Theophilus in Phragmonia versatur : Joannes Elthrius Cesareas construxit monasterium : Stephannum in Arabian relegatum, a carnificibus Isauri abstractum, in Taurum dimisere : Sallustium Crete immorari fama est : Philippum monachum atque presbyterum Scholarum audivi infirmari in Campania : Sophronius diaconus Thebaide servatur in custodia : Paulus diaconus dispensatoris adjutor in Africam prefectus memoratur : alius Paulus Hierosolymis est : Elladius Palatii presbyter Bithyniae in agello proprio degit. Primus Constantinopoli delitescens : alii vero in sua quiske discessere. Silvanus autem sanctus episcopus Troade piscat sibi victum querit » : pergit dicere de Stephano monacho, Entropio, et aliis, de quibus superius mentio facta est. Sed quid ipsis episcopis contigerit, cum in exilium deportarentur, Palladius ista subdit :

22. « Retulit autem is qui ab episcopis redierat diaconus, eos a ductoribus suis, immissione quoniamdā, in tantum vexatos, ut dereter etiam vivere mortemque sibi impcrearentur omnes. Nam pecunias in sumptus necessarias eis auferentes, inter se partiū sunt; nudisque imponentes jumentis, bidui iter una conficiebant die, profunda iam nocte divertentes, et nocturnis item tenebris ad iter exsurgentes, ut neque infelices escas confinre stomachus posset. Turpibus præterea obscenisque sermonibus impetere illos non desistebant. Palladio autem etiam

servum tulerunt, cogentes ipsum litteras quoque dare quas habebat. Demetrium unus ex militibus adeo afflitus, ut profunda iam vespera illum etiam percuteret vomere : qui continuo corruius expiravit, multis doloribus maceratus. Prædixerat enim Palladius (ut ex commilitone veniente didicimus) : Aliud iter non conficies, sed miserabiliter morieris. Ecclesia namque omnino appropinquare non sinebant, hospitantes aut in stabulis, ubi scortorum erat multitudo, aut in Samaritanorum vel Judeorum synagogis : quibus illi angustiis pressi, nova semper animo versare cogebantur. Dixit autem unus ex episcopis : Quid de diversiori querimur? Num enim in nobis est, morari uspiam, ut voluntate propria et electione lascivientes poenas expendamus? An ignoratis haec omnia et configisse prins, et futura etiam postmodum, per quae omnia glorificatur Deus? Quam multa istiusmodi merebentes, quæ vel oblivitionem Dei ceperant, vel illum semper ignoraverant, conspectis nobis, in timorem Dei cognitio nemque venerunt, fortassis in melius convestante, sive certe ad deteriora non prolapsuræ. Non parum autem est rationali animæ, quæ a perturbatione vexatur, respirare vel modicum, quod est pudoris fomentum : adeo ut dixerit, qui haec sustinuit magister Gentium Paulus¹: Christi bonus odor sumus his qui salvantur, et his qui perirent : eo quod ² spectaculum facti sumus angelis et hominibus.

23. « In tantam vero acerbitas insaniam episcopi omnes de communicatione Theophili per totum Orientem (sicuti monachus rediens retulit) devenerunt, ut ex his plerique non modo debitam humanitatem non exhiberent; verum milites, datis munieribus, indurerent, ut eos ocius e civitatibus expellerent. Sunt autem qui ista gessere, Tarsensis, et Antiochenus, et Cesariensis, atque ante omnes Ancyranus, et Peliensis episcopi, partim donis, partim etiam minis militum animos contra eos illafferantes, ut ne laicos quidem eos expiriè hospitio cupientes permitterent, sicut in Epistolis canonicas Cajo contra episcopum quemdam scribit beatus Joannes ³ : et post aliqua : « Landabat autem idem monachus, atque admirabatur Secundar Capadocie episcopos, ut qui actis in exilium episcopis magnum ostendissent miserationis affectum; et in primis Theodorum Tyanaeum mitissimum virum, Bosphoriumque Colonie, qui quadragesimum in episcopatu agebat annum, et Serapionem Ostracinae quadragesimum et quintum annum in episcopali officio supergressum ». Haec Palladius de exilibus episcopis, et corum peregrinatione. Quod ad Bosporum spectat; hic sane ille (ut suo loco dictum est) qui ante annos quadraginta, nempe a Christo nato trecentesimo sexagesimo sexto, S. Gregorio Nazianzeno suscit, ac pene coegit suscipere inimus Ecclesie Nazianzenæ.

24. *Chrysostomus Arabissi agens ultimam scribit Epistolam ad Innocentium, tum ad Julianam*

¹ 2. Cor. II. — ² 1. Cor. IV. — ³ Joan. III.

et Probam, aerumnisque pene conficitur. — Sed jam tandem ipsum S. Joannem Chrysostomum in exilio Arabissi agentem invisamus. Hoc quidem ipso anno, absolutis exiliis annorum duorum periodis, tertium inchoavit mense Iulii; quando mittens Romanum Joannem presbyterum et Paulum diaconum, has ad Innocentium Romanum Pontificem litteras dedit, quibus in primis pro sedulo et indecesso in sua causa exhibito studio ingentes gratias agit: inde vero pro persecutoribus rogat, suadens mitius agere adversus canonum proculeatores, ne eos excommunicet, ob periculum universalis in universo orbe confundi schismatis; sed ut expectet, orat, si forte resipiscant. Sic enim ipse se habent novissimae ad Innocentium scripto¹ litterae tanti viri memoria suavissimae atque dulissimae:

25. « Corpus quidem nostrum nro eodemque loco tenetur et stabilitum est; animus autem charitatis ala in universo orbe circumvolitat. Proinde licet tanta itineris intercedente separati simus, a pietate tamen vestra non absimus, sed quotidie vobis presentes sumus. Animi enim oculis videmus vestram illam fortitudinem et sinceram affectionem, constantiamque non mulabilem, et quod vos consolari nos plurimum et perpetuo cupiat. Quanto enim fluctus extolluntur sublimius, et plures latent scopuli, vehementioresque venti sunt et tempestates: tanto et vigilans vestra angelur: neque vos tanta vita prolixitas, neque tantum temporis intervallum, neque causarum difficultates segniores reddidit; sed perseveranter imitamini optimos gubernatores, qui tunc maxime vigiles sunt, quando elevari fluctus, et mare intumescere, et multas aquas in navim inundare, gravissimamque interdiu noctem ingruere vident. Ea propter et gratias vobis habemus multas, et desideramus quidem ad vos dare crebras litteras; id quod nobis maximo foret solatio. Verum quia solitudo hujus loci in tantum vos a nobis separat, neque facile ad vos pervenire valent hi qui nobiscum agunt, vel eliam qui in vicino habitant, tum quod in extremis finibus locus ille situs est, tum quod latrones vias illas undique obsident: precanur ut diuturnum nostrum silentium officiat, quod magis condoleatis, quam quod nos reos putetis negligenter: neque enim contemptus est in causa, quod facuimus.

26. « Nunc enim multo tempore venerabilem et dilectum Joannem presbyterum et Paulum diaconum in hoc tenuimus, ut scriberemus. Perpetuas enim vobis gratias agimus, quod paternam erga nos benevolentiam declarasti. Nam quantum in vestra pietate situm fuit; jam res omnes sedatae et emendatae, atque sublata omnia scandala fuissent, gauderentque Ecclesiae tranquilla ac sincera pace, et essent plane secunda omnia, neque contemptae leges neque violante Patrum constitutiones forent. At illi in suis impiis operibus pergunt; et quasi ante nihil attendarint, ita priora malefacta recentibus

vincere certant. Nolo autem omnia quae interim gesta sunt, singulatum recensere; quandoquidem non solum epistola, sed et historice modum transcederet narratio.

27. « Ceterum vestram oro vigilantium, quod licet illi omnia tumultibus repleverint, laboravintque morbis incurabilibus et penitentia non capacibus; si tamen curari morbos voluerint, ne affligantur, neque a cotu abjiciantur, considerata tauti operis magnitudine. Certamen enim illud ferme lotus orbis est, Ecclesiae usque ad genua humiliata sunt, populi dispersi, clerus divexus, episcopi exules, constitutions Patrum violate. Et idcirco iterum atque iterum et sepius vestram oro diligunt, ut quanto major est tempestas, tanto maius adhibeatur studium. Exspeculo quidem futurum, ut aliquanto amplius corrigantur. Quod si minus fieri: vos vestram coronam paratam apud misericordem Deum habetis; et hi qui injuria afficiuntur; consolationem ex incremento charitatis vestre non mediocrem accipient. Nam et nos tertium nunc annum in exilio versamur, expositi pesti, fami, bello, continuis obsidiomibus, soliditudini indicibili, quotidiana morti, et Iisauricis gladiis: et non mediocriter nos consolantur solida vestra fides et charitas, quae se in me tam tenui ac simplici oblectant. Hic noster murus, haec securitas, hic portus absque fluctibus, hic multorum bonorum thesaurus, haec felicitas mirificaque voluptatis causa est. Et si in desolationem quam iste est, locum iterum abigemur; non parvam hinc habentes nostrarum afflictionum consolationem, abimus ». Haec enim Joannis Chrysostomi Epistola Romam missa per Joannem et Paulum: quos apud sanctas feminas, eisdemque genere clarissimas Romae voluit hospitari, sicuti alios qui ab Oriente a se missi erant: haud enim hos apud Innocentium, qui interpellabatur Iudex, decebat defensores cause Chrysostomi hospitari; ne idem qui iudex, aque esse patronus censeretur. Extant Joannis ipsius ad eas date litterae. Quales autem quanteque essent iste extorrium ac profugorum legatorumque hospite Proba ac Julianae, memoria repetit quae de utrisque a nobis dicta sunt supra ad finem quarti Annalium tomij. Quarum commendandi studii causa, hic perbreves binas scriptas ad eas Epistolas ipsius Joannis opportune reddemus. Ad Probam enim data Epistola sic se habet, cum eisdem missos legatos commendat Joannem et Paulum¹:

28. « Etsi longo itineris spatio abs te disjunctus sum; tamen sinceram ac ferventem tuam charitatem non secus ac si coram essem, tuaque omnia cernerem, certo expertus sum: iis nimis, qui istine ad nos veniunt, ea de te asserentibus, quae audire cupiebam. Eaque de causa multas atque ingentes tibi gratias habeo, atque ob istum tuum animum glorior, meque effero: virosque milii carissimos, religiosissimumque presbyterum Joan-

¹ Chrys. ep. II. ex septem.

¹ Chrys. ep. CLXVIII.

nem, et ornatissimum diaconum Panlum tibi commendō; atque ad tuas manus, velut ad portum transmitto. Abs te igitur, lectissima ac nobilissima domina mea, puto, ut, quemadmodum humanitas tua poscit, ipsos videas: nec enim te fūlit, quantum hujuscē comitatis mercedem relatura sis. Ac quam saepissime licet, de tua valetudine, de qua ut nobis vehementer cara, aliquid intelligere, vehementer aveo, fac me certiorē ». Ita tamen ad Probam. Ad Julianam vero sanctissimam æque vidiam ejus filium ista habet¹:

29. « Quo graviore pena inuleti sunt, qui tot scelerā perpetrarunt: eo quoque vobis, qui tot scelerā tollere ac delere studiūtis, tantumque laboris et ærūmne suscepistis, amplior merces futura est. Neque enim nobis obscura fuit ea beneficentia, idque studium, quod et in negotio de quo agitur, et in excipiendis benigneque complectendis iis quos istuc misimus, præbūtis. Eoque nomine gratias vobis habemus; vosque rogamus et obsecramus, ut in eodem studio et acilaritate permaneatis, ac firmius etiam ac valentius animi robur, ac fortitudinem adhibeatis. Neque enim vos fugit, quanta hujuscē præclarī facti magnitudo sit, quantamque mercedem percepture sitis; tantos motus, ac tam seuos fluctus, quantum in vobis est, compescentes; eamque quam par est, acceplis incommodis, medicinam afferentes ». Huc ad Julianam, non sotum (ut vides) hospitem legatorum, sed et cause Joannis diligentissimam patronam. Extat ejusdem Joannis eodem arguento alia Epistola ad Italiam², æque clarissimam feminam, ad quam etiam date S. Augustini due Epistolas habentur³.

30. Cum autem ad calcem recitatę nuper Epistole ad Innocentium papam Joannes diecā, in aliū se forte locum ablegandum fore; odoratus esse videtur, quod adversarii in ipsum molirentur, coantes sic eum frequentibus afferere peregrinatio-nibus per loca aspera et difficultima, quousque nimia ex itineribus afflictius molestia, cogeretur ad postremum etiam ex hac vita migrare. Quod enim ejus causa totum seirent adversarii esse Occidentem commotum, Romanumque Pontificem etiam et alios ejusdem orbis episcopos exasperatos, quin et ipsum Honorium imperatorem, ob violatum in con-lumeliis legatorum ius gentium, hanc mediocriter perturbalum, concitatissimumque ad facinoris uitio[n]em: nihil consultus agi sibi visum, quam si ipse Joannes de medio tolleretur; sic rati omnem cum illo finem consecuturum esse quod ferrebat Ecclesiasticum bellum. Sed quod perfidere istud gladio nimis tyranicum haberetur, et invidiosum: id quod diximus, excoquarunt, ita nimisrum cum aerumnis conticere, ut penitus deficere et evahare animam cogeretur; quod quidem, et impie perpetratum et explicatum est, ut que paulo inferius de ejus ad Deum migratione dicturi sumus, facile demonstrabunt.

31. *Atticus persequitur Joannis participes, et quid propterea Innocentius papa et Honorius derererint.* — At licet (ut vidimus) Joannes Chrysostomus suis litteris rogasset Innocentium Romanum Pontificem, ne a ceto fideliū excommunicatione eos ejiceret, qui legatos Apostolicos adeo turpiter ejecissent, maleque habuerint: constat tamen tum ipsum Innocentium, tum reliquos Occidentalis Ecclesiae episcopos Atticum pseudoepiscopum, ve-luti tanti sceleris architectum, a communione fideiū extorrem penitus declarasse: enim ipse Atticus, ne Orientis populi a se dilaberentur, ejusmodi (ut ait Palladius⁴) edictum efficiit ab Arcadio, quo cives, et peregrinos, sive provinciales sibi cogeret communicare: edictum autem sic se habuit:

32. « Si quis episcopo Theophilo, et Porphyrio, et Attico non communicat; Ecclesia pellatur, et a suis facultatibus prouersus projiciatur ». Hac summa edicti, potius quam ipsum integrum. « Hinc jam alii (subdit Palladius) plus æquo gravali pondere, inviti quoque communicant. At vero pauperes quique et in tide sana imbecilliores muneribus quibusdam ad communicandū atrahuntur. Qui vero genus et patriam, et corruptibilem gloriam, corporumque pressuram contempserunt, fuga ingenuitatem animi servavere. Evangelium² illud crebra memoria repetentes: Si vos in una civitate persecuti fueritis, fugite in aliam: et Proverbiorum³ illud sibimet dicentes: Non proderunt substantia in die ira. Profecti autem sunt alii quidem Romanū, alii ad montes, alii in monasteriis servorum Dei a Iudea iniunctitate servabantur. Confinebat autem rescriptum contra laicos, qui in dignitate erant constituti, ut magistratus et dignitate omni privarentur; milites ut batheum amitterent; populares et artifices reliqui persoluto gravi auri pondere, subjecerentur exilio. Verum dum ista gerundur, preces a fideliōribus quibusque sub die magna cum afflictione sua quotidie tiebant ». Hae Palladia-

33. Quid autem offensus Innocentius Romanus Pontifex, neconon Honorius imperator in Areadium post hujusmodi scelus plane execrandum adversus legatos perpetratum egrius; ignoratur quidem: tamen ex aliis litteris Honorii superius recitatis, qua hoc tempore Honorius scripsit, satis conjici potest. Res namque jam eo perdueta videri poterat, ut ipsi Honorio nihil reliquum esset, nisi cum Arcadio armis decernere: sed Barbarorum assidui rumores, et detecta infidelitas Stiliconis (ut die-mus) animum ejus avertit. Innocentius autem hanc potuit rem tantum dissimulare, atque adeo execrandum faciens multum relinquere; licet aliquid severitatis Ecclesiastica censurę remittere, ne major in Ecclesia scissura fieret, ratio temporis persuaserit. Quamobrem ab Ecclesiastica Romana Ecclesie communione abstinuit tum Atticum Constantino-politanum intrusum episcopum, tum etiam Theo-

¹ Chrys. ep. CLIX. — ² Chrys. ep. CLIII. — ³ Aug. ep. VI. et CXXXIII.

⁴ Pallad. in dial. — ² Marc. x. — ³ Prov. xt.

philum Alexandrinum, ut ex iis que dicentur inferius perspicue apparebit: hucusque in eos progressa est censura Ecclesiastica, conjunctaque cum miseratione severitas discipline.

34. Porro autem ipse Joannes Chrysostomus, qui primo anno Cucusi (ut diximus ex Palladio) et sequenti usque in praesens Arabissi Armeniae civitatis exulavit, ubi (ut ipse testatur¹) erat episcopus vir sanctissimus Trebus: in hoc usque tempus haud privatus est commercio litterarum, quas mutuo acciperet atque redderet. Sed quod nullae amplius littere date legantur, perpetuumque appareat ad obitum usque servatum esse silentium; adversariorum invidia interceptus creditur commutatus; ipseque ne quid scriberet, custoditus; obstruantque penitus creditur os illud anreum, genmeusque stylus e manu ejus abstractus, atque perfractus ingenti jaetra totius Ecclesiae.

35. *Commentarios scribit Hieronymus in Prophetas quorum alterum dicat Exuperio, itemque Epistolam contra Vigilantium.* — Sed ne penitus consistere videamus absque sanctorum virorum consortio solitari: age modo conveniamus S. Hieronymum in Ecclesia operosum; qui hoc anno in Zachariam, Oseam, Joelem, Amos, et Malachiam Prophetas commentarios disertos elaboravil: audi vero ipsum ad Pamimachinum ista scribentem²: « Prasentli anno, qui sexti consulatus Areadii Augusti, et Anicii Probi Fastis nomen imposuit, Exuperio Tolosana Ecclesia Pontifici Zachariam, et ejusdem urbis Minerio, et Alexandro monachis, Malachiam Prophetam interpretatus sum; statimque recurrens ad principium voluminis Osee, et Joel, et Amos, tibi negare non potui ». Hac quidem ipse (ut ibi ait) cum de gravissima convalnisset infirmitate, ac frementibus digitorum articulis, jam scribere non valeret, utpote senex; qui et de commodis et incommodis senectutis ad eundem Pamimachinum³ tune disseveruit. Sed unde scribendi commentarios in Zachariam ad S. Exuperium episcopum Tolosanum occasio data est, præstat hic recensere. Hoc enim anno idem vir maxime pñs, erga pauperes largitionibus effusissimus, quod tanta ejus liberalitat angustæ Gallicæ viderentur, legavit Sisinnium monachum integrernis vite moribus preditum in Orientem cum ingenti pecunia, ut Palæstine monachis ad vitam subsidia ministraret, inde vero se in Aegyptum conferret, idem muneris Aegypti monachis expleturus. Cum autem idem S. Hieronymus ex eodem Sisinnio, qualis quantusque esset vir eximius Exuperius didicisset: eidem, ob ejus egregiam sanctitudinem, libros in Zachariam Prophetam, quos eluebrabat, dedicando existimavit, a quo litteras per eundem monachum accepisset, necnon ad alcendos monachos eleemosynam, prout in Praefatione ipse testatur his verbis⁴:

36. « Ultimo jam autumni tempore frater noster,

filius tuus Sisinnius monachus tua mihi dignationis Epistolam redditum: qua lecta, gavisus sum, esse te sospitem et memorem mei, omniumque fratrum qui in sanctis locis Domino serviant, in quorum refrigeriis facis tibi amicos de iniquo manumona »: Et paulo inferius de ipso etiam Exuperio: « Audio te in valle lacrymarum, in loco quem Deus posuit ad cerlamen, ut vincentibus coronam daret, ascensiones in tuo corde disponere, et ire de virtute in virtutem, et imitari Domini paupertatem, ut cum illo dives fias, et in te reclinet caput, et per singulos dies suscipiat, visitetur, alatur, vestiatur; et præcipie in sanctorum Scripturarum lectione ferere, etc. »

37. Quod vero festinaret Sisinnius eleemosynas ferre ad Aegyptios monachos, impolita se mittere excusat; nam eum ad Epiphaniorum usque diem in Palæstina permansurum esse putarat¹: qui quoniam id presterit, sed profectionem accelerabit, ut perferret eleemosynas ad monachos in Aegypto agentes, causa præcessit, quod auditum esset, ejus provincie monachos ob penuriam anni hujus alimentorum, alimonia admodum laborare. Unde ait ipse Hieronymus: « Cumque eum rogarem, ut differret iter; libere mihi capitur famam obtendere monasteriorum, Aegypti necessitates, Nili non plenas aquas, multorum inediem: ut prope esset in Dominum offensa, illum ultra velle retinere »: ac rursum²: « Frater Sisinnius in Aegyptum ire festinal, ut odorem bona fragrantiae, qui ante missus est fratribus, illuc quoque perferat; et nequaquam Aethiopie luxurie, sed Galliarum largissimis aquis rigenluravarua sentientia »: ac iterum de codem³: « Ipse tua festinal sanctis aera dividere, et nos non patitur nostra tibi aera numerare? » Evidem puto, divino Spiritu S. Exuperium prænossisse proxime venturum Galliarum exidium, dedendamque tandem Tolosam Barbaris; ob idque magna celeritate festinasse conferre in sanctos, quod auferunt paulo post Barbari, nisi ante caveret. Ultimo siquidem hujus anni die (ut proxime dicturi sumus) Wandali et Alaii cum aliis Barbaris, trans Rhenum copias ad Gallias depopulandas perduxere: ac post excidium plurimarum civitatum, et ipsa Tolosa capta est, ut suo loco narrabimus.

38. Sed ad eandem legationem Sisinnii redemus. Non Exuperii unius, sed et Minerii Minervii et Alexandri litteras defulit, quibus illi eundem S. Hieronymum variis pulsarunt questionibus; sed et litteras aliorum plurimum tum virorum, tum feminarum de diversis Scriptural locis eundem interrogantium dedit: « Multas enim [ait ipse] sanctorum fratrum ac sororum de vestra provincia ad me detulit quastiones »: quenam tuerint, nihil praeterea compertum habetur, quam quod S. Hieronymus ad redditam per eundem Sisinnium Epistolam ad Minerium⁴ et Alexandrum rescribens pertractat; ad

¹ Chrys. ep. cxxvi. — ² Hier. pref. in l. iii. in Amos. — ³ Ibid. — ⁴ Hier. pref. in l. i. in Zach.

¹ Hier. ep. clii. — ² Hier. pref. comment. in Zach. l. ii. — ³ Idem pref. comment. in Zach. l. iii. — ⁴ Hier. ep. clii.

quos etiam destinavit dictum elucubratum a se hoc anno commentarium in Malachiam.

39. Quo item anno, per eundem Sisinnium monachum in Aegyptum properantem, idem S. Hieronymus, quanta valuit celeritate adversus Vigilantium heresiaracham super obortum, commentarium scripsit; eundemque eidem Sisinnio perferendum in Gallias, ubi virus summ serpens evanerat, paratum antidotum dedit. Testatur id quidem ad finem ejusdem commentarii idem S. Hieronymus hisce verbis¹: « Hec ut dixi sanctorum presbyterorum rogatu, unius noctis incubatione dictavi, festinante admodum fratre Sisinnio, et propter sanctorum refrigeria ad Aegyptum ire properante, etc. » Quinam autem fuerint hi presbyteri, idem superius docet, ubi ait²: « Auctores sunt hujus dictatione culae meae sancti presbyteri Riparius et Desiderius, qui parochias suas vicinia istius scribunt esse maculatas; miseruntque libros per fratrem Sisinnium, quos inter crapulam stertens evomuit ». Sed non nunc primum idem Riparius reddidit de his S. Hieronymum certiore, verum ante triennium; nam idem Hieronymus eodem commentario fatur se ante biennium a Ripario de eodem Vigilantio horrendas blasphemias eructantes accepisse: ad quem ejusdem Hieronymi extant³ redditæ litteræ: adeo ut dicit possit, Vigilantium, qui haecnam inter sanctos perfidus latuisset, jam palam quas diu in pectore occultasset hereses, eodem tempore, nempe ante annos duos, propalare cepisse. Sed antequam de ejusdem heresisibus insanis agamus, præstat de homine alius petere narrationem.

40. *Vigilantii primordia et singulæ ejus hereses.* — Fuit ipse natione Hispanus, patria Calaguritanus, ut idem S. Hieronymus tradit: ex quo Gemnadius⁴ redarguitur, qui quod sciret hominem versatum in Gallia, Gallum ulique fuisse existimat; de quo ait: Vigilantius presbyter, natione Gallus, Hispania Barchinonensis parochie Ecclesiæ tenuit⁵; adversus hunc scripsisse S. Hieronymum tradit: ne pules istum Gemnadii Vigilantium alium ab eo esse quem S. Hieronymus scriptis, de quibus agimus, confutat. Usu igitur et consuetudine Parchinonensis Ecclesiæ, idem Vigilantius S. Paulino, qui ibidem ordinatus est presbyter, per mecessarios aliquando fuit; quem ut virum piun proluimque laudavit, et apud se agrotalem fovit: nam de eo hoc ad Severum⁶: « Vigilantius quoque noster in Campania, et antequam ad nos veniret, et postquam pervenit, vi librum laboravit; et agriculturam nostram quia et ipse sociale membrum era, sed divo socio dolere compassus est ». Protecens cum est inde Vigilantius Hierosolymam, eundem datus ad S. Hieronymum litteris Paulinus ipse plurimum commendavit, ut redditæ ad eundem Paulinum S. Hieronymi Epistola significare videamus, ubi haec habet⁷ ad finem: « S. Vigilantium pres-

byterum (sic scribit, ut a S. Paulino commendatum acceperat) qua aviditate suscepimus, melius est ut ipsius verbis, quam meis discas litteris ». Hac ipse.

41. Et ne putas hunc alium ab illo Vigilantio fuisse, qui postea in haeresiaracham erupit: habes que de hoc ipse S. Hieronymus adversus ipsum scribens, exprobans, quid egerit, cum Hierosolymis esset, et terra ingenti motu quateretur, cum ipse nudus perspicuum omnibus in publicum prodidit: qua impudentia indicium aliquod edidit futuræ scriptis etiam delegende omnibus turpitudinis. Quomodo autem res se haberet, diximus suo loco illius tempore terramotus. Sed et Epistola in ipsum Vigilantium scripta, hunc eundem esse cum illo Paulini Vigilantio, expresse declarat⁸, de qua modo dicturi sumus. Quod enim addit S. Hieronymus in ea Epistola ad Paulinum: « Cur tam cito a nobis profectus sit, et nos reliquerit, non possum dicere, ne lucere quempiam videar »; suspicionem hand levem de Vigilantio ingerit. Elenim quidnam hoc, quod S. Hieronymus reticuisse consultius duxit? Certe quidem in causa fuisse Ruffinum Hierosolymis tunc agentem, ut Vigilantius recenteretur Hieronymi glorie amulus, perspicue possumus intelligere ex iis que idem S. Hieronymus adversus Ruffinum scribit⁹, nimis ipsum de Hieronymo aliiquid in eis aures insusurrasse. Sensit S. Hieronymus stropham, observavitque hominem hand recto pede incidere in Evangelio: sed et manifestius defectus est, cum idem Vigilantius ab eo recedens, cœpit in S. Hieronymum plaustra exonerare blasphemiarum, appellans eum hereticum, quod Origenis opera assidue legens, ejusdem pariter fuerit consecutatus errores. Sed audiamus S. Hieronymum in Epistola adversus eum scripta isthac omnia reconsentem¹⁰: « Quid, inquit, tibi faciam? credidi sancti presbyteri Paulini Epistolis, et illius super nomine tuo non putavi errare iudicium. Et hie statim accepit Epistola, ἡσαγγελον sermonem tuum intelligerem: tamen rusticitatem, et simplicitatem magis in te arbitrabar, quam recordann. Nec reprehendo sanctum virum: maluit enim apud me dissimulare quod moverat, quam portiforem clientulum suis litteris accusare. Sed memelipsum arguo, qui alterius polius acquieciu quam meo iudicio; et oculis aliud cernentibus, aliud se hude credidi, quam videbam ». Et inferius: « Inter ceteras quippe blasphemias, quas ore sacrilego protulisti, anius es dicere, montem, de quo abscessus est in Daniele¹¹ lapis sine manibus, esse diabolum, et lapidem Christum, etc. » Hac sunt enim quae Gemnadius de Vigilantio tantum sibi nota describit, ubi ait¹²: « Exposuit pravo ingenio secundam visionem Danielis, et alia fociens est frivola, qua in catalogo hereticorum necessario ponuntur; huic et beatus Hieronymus presbyter respondit ». Hac ipse.

42. Recedens vero a Palæstina ut dictum est)

¹ Chrysostom. V. 1. ad. — Hier. ep. LIII. — ² Gemal. de S. opt. Leod. c. xxx. — ³ Paulin. ep. I. — ⁴ Hier. ep. XIII.

⁵ Hier. ep. LXV. — ⁶ Hier. Apolog. II. — ⁷ Hier. ep. LXXV. — ⁸ Dan. II. — ⁹ Gemal. de Vir. illustr. c. 35.

Vigilantius, in Aegyptum descendit, aliasque provincias peragravit, semper quid in S. Hieronymum insursum : nam ipse¹ : « Dimisiisti, inquit, Aegyptum, et cunctas provincias reliquisti, in quibus sectam tuam libera plerique fronte defendunt : et elegisti me ad insecedendum, qui omnia contra Ecclesiam dogmata reprehendo, et publica voce condemno ». At non haec illae erant haereses Vigilantii, quas postea audacissime prædicavit : nam (ut diculum est) novissima iste Vigilantii haeresis hand ante biennium innotuere. Porro tanta ubique pollebat opinione sanctitatis hypocrita, ut idem S. Hieronymus ista diu de ipso tacuerit, nec propalaverit. Unde adversus Ruffinum, illum in se concitatem, ipsemel Hieronymus haec ait² : « In Vigilantii nomine quid somnis, nescio. Ubi enim eum scripsi haeretica apud Alexandriam communione maculatum ? Da librum, profer Epistolam ; musquam omnino reperies » : et inferius : « Ego in Vigilantio tibi respondi. Eadem enim accusabat, que tu postea et amicus laudas, et inimicus accusas » : bimirum quod ille diceret S. Hieronymum Origenis errores sculari ; nam subdit : « Scio a quo illius contra me rabies concitata sit ; novi cunienlos tuos ». Haec S. Hieronymus. Agebat enim id astute Ruffinus, ut esset qui Origenis haeresis accusaret Hieronymum, qui ipsum Ruffinum, et alios omnes Origenistas ejusdem Origenis errorum insimularet ; ipsimum falonis pœnam subire cogeret ; ut quem in Origenistas ipse gladium exacerbat, in sua praecordia converisse non ignoraret. Fuerunt haec Vigilantii haeresiarchæ præludia, Ruffino illi ad omnes saltationis motus modos musicos attemperante.

43. Quid tandem ? Quas manu tempore congesserat Vigilantius haeresum sordes, et pallio obvolverat sanctitatis, impetu uno profudit, cum reversus ex hypocritis mundinis, falsis mercibus sanctitatis onusfas, in Gallia eas primum venum exposuit ; sed non quidem ante biennium : nam S. Hieronymus citata³ nuper Epistola, nequamque de his, quos postea ejus patefecit, et confutavit errores, cum Vigilantium haeresis arguit, vel leviter meminit. Sed et quod idem S. Hieronymus in commentariis, quos post triennium in Isaiam elaboravit, dicit⁴ Vigilantii haeresim nuper exortam ; ejusdem haeresis tempus consignasse videtur, ubi ait : « Quales (nempe haereticæ) nuper sub magistro cerebroso in Gallia pullularunt, qui basilicas martyrum declinantes, nos qui ibi orationes ex more celebramus, quasi immundos fugiunt. Hoc autem non tam illi faciunt, quam habitantes in eis demones, fortitudinem et flagella sancti cimeris non ferentes. Quis autem haeticorum non requiescit in memoris, non dormit in specubus magistrorum ? qualis fuit Marcion, et Valentinus, et nuper Eunomius mentis immunditatem leprosa carne contestans, etc. » quem quidem Eunomium alibi tradit ejusdem haeresis fuisse au-

tem⁵. At de tempore Vigilantii haeresis emergentis jam salis.

44. Sed quasquam primum blasphemias impius et impurus effutti? Audi S. Hieronymum ad Riparium ita rescribebunt⁶ : « Acceptis primum litteris tuis non respondere, superbia est ; respondere, temeritatis. De his enim rebus interrogas, quas et proferre, et audiare, sacrilegium est. Ais Vigilantium, qui *ποτε οὐκιζόμενος* hoc vocatur nomine (nam Dormitantiu*s rectius diceretur*) os foliūm rursus aperire, et putorem spurcissimum contra sanctorum martyrum proferre reliquias ; et nos qui eas suscipimus, appellare cinerarios, et idololatras, qui mortuorum hominum ossa veneramur. O infelicem hominem, et omni laerymarum fonte plangendum : qui haec dicens, non se intelligat esse Samaritanum, et Judeum, etc. » Vides quanto horrore bestia coruata compareat, cuius vel adspectus intolerabilis reputetur ; ut qui can erroris funiculis introducit, appareat extrema dementia laborare : de quo idem S. Hieronymus⁷ : « Ego vidi hoc aliquando portentum ; et testimonii Scripturarum, quasi vinculis Hippocratis, volui ligare furiosum : sed abiit, excessit, evasit, erupit, et inter Hadriæ thuetus, Cotiique regis Alpes in nos declamando clamavit : quicquid enim amens loquitur, vociferatio et clamor est appellandus ». Haec ipse.

45. Considera, quoas, lector, praesentis saeculi statum Ecclesiæ. Prædicavit Gregorius Nazianzenus adversus Julianum Apostalam, et aliis mille locis cultum sacrarum reliquiarum sanctorum martyrum ; præstít hoc ipsum pluribus houiliis S. Basilius, ejusque germanus S. Gregorius Nyssenus ; Chrysostomus contra Gentiles, et alias sepe hujus observantie extitit mirificus prædictor : in Occidente vero S. Ambrosius in his totus fuit, investigare, invenire, atque transferre sanctorum martyrum reliquias : S. Hieronymus id ipsum modo agit, ut quam potentissime contraria asserentem Vigilantium stylo jugulet : S. Augustinus quoque in conscribendis miraculis ex reliquiis prolemartyris Stephani, et aliorum quam diligentissimus exliterit, omnes sciunt : atque denum per quatuor orbis latera Catholicam Ecclesiam ubique diffusam, certum est id ipsum antiqua traditione acceptum, miraculis confirmatum. Patrumque testimoniosis roboratum, religione recepisse, usu lenitus, atque denum iugi observantia coluisse. Id cuu*l*a sit, quis putet, hominem adeo posse reperi*re* vercordem, fabuum, mente captum, delirumque, vel furiosum, qui eo insanis atque turoris se præcipitem ferri sicut, ut sanctis Patribus omnibus posthabitis atque spretis, in uno pukarit Vigilantio inesse veram Ecclesiam, et quam sequalur, Catholicam veritatem ? Gerte quidem quam paucissimos Vigilantius habuit sectatores, cosdemque absque propagatione posteritatis una cum haeresiarcha simul exsufctos ; sive potius iidem sic male seducti, jam facti mensis complices

¹ Hier. ep. LXXV. — ² Hier. Apolog. II. — ³ Hier. ep. LXXV. — ⁴ Hier. in Isa. c. 75.

⁵ Hier. adv. Vigilantium. — ⁶ Hier. ep. LIII. — ⁷ Ibid.

resipuerint. At quid de illis dicendum sit, quis mente concipiatur, qui post duodecim ferme decursa secula, morem Ecclesie, Patrum traditione, et doctrina semper asserum ac propagatum, explodendum esse; damnata vero ac improbatam, illusam, derisam, atque proscriptam heresim Vigilantii putaverint esse recipiendam, tuendam, atque in omnibus amplexandam? Tales plane phreneticos atque fanaticos Ecclesia nostri temporis patitur: quos ita cognitos sequi, quid aliud est, quam se a Deo penitus derelicos esse, et in erroris operationem prorsus esse traditos intelligere? Sed ad Vigilantium redeamus.

46. Ingenuit S. Hieronymus injus temporis infelicem Gallie statum, quo cepit provincia Christianissima portula conspicere, que haec tenuis ignorasset: cuius sincera fides ab Apostolorum temporibus illibata pureque servata (ut ostendimus superius testificatione S. Hilarii) nunquam vel nesciun quidem contraxisset hereticae pravitatis; nunc prius stuprator Vigilantio tentetur. Ille dolor et gemitus. Elenum cum post recensita diversa, que diversis temporibus, et regionibus in orbe terrarum visa sunt monstra: «Sola, inquit ipse Hieronymus¹, Gallia monstra non habuit, sed viris semper fortissimi, et eloquentissimi abundavit. Exorbus est subito Vigilantius, seu verius Dormitantius, qui immundo spiritu pugnet contra Christi Spiritum, et martyrum neget sepulchra veneranda, etc.» Sed unde exorta bestia, et ex quibus pulrefactis omnium horripitudinum aquis replie monstrum creatum apparet? Audi enidem S. Hieronymum: «Quomodo Euphorbus in Pythagora renatus esse perhibetur; sic in isto Joviniani mens prava surrexit: ut in illo et in hoc diaboli respondere cogannur insidiis: cui jure dicetur²: Semen pessimum, para filios tuos occisioni peccatis patris tui. Ille Romana Ecclesia auctoritate damnatus, inter phasides aves, et carnes suillas non tam emisit spiritum, quam eructavit: isle capo Calaguritanus, et in perversum propter nomen vieni, mulus Quintilianus, miscet aquam vino, et de artificio pristino sua venena perfidie Catholicas fidei sociare conatur, impugnare virginitatem, odisse pudicitiam, in convivio secularium contra sanctorum ieiunia proclamare»: et paulo post: «Proh nefas! episcopos sui sceleris dicitur habere consortes: si tamen episcopi nominandi sunt, qui non ordinant diaconos, nisi prius uxores duxerint: nulli calibi credentes pudicitiam; immo ostendentes quam sancte vivant, qui male de omnibus suspicuntur: et nisi praestantes uxores videant clericorum, infantesque de ulla matrum vagientes, Christi sacramenta non tribuant. Quid faciunt Orientis Ecclesiae? quid Egypti et Sedis Apostolice, que aut virgines clericos accipiunt aut continentes, aut si uxores habuerint, mariti esse desiderant? Haec docuit Dormitantius, etc.»

47. Ad id omnino respicere intelligas, lector,

quae Innocentius papa duobus proxime elapsis annis, quibus (ut dictum est) innoluit in Galia heresis Vigilantii, primo scriptis ad S. Victoricum Rotomagensem episcopum, anno videlicet quadragesimo quarto, et sequenti ad S. Exuperium Tolosanum episcopum, respondens ad eorum litteras; quibus adversus novam emergentem heresim primum omnium putarunt Sedium Apostolicam consulendam: ea nimis ex causa, quod scirent, absque aliqua dubitatione esse in Ecclesia Catholica ubique servandum, quod ab Apostolica Sede nosceretur esse servatum, et custoditum; a ejus desciscere velle decretis, et communione sejungi, idem plane esset quod in castis schismatificorum aut hereticorum profiteri. Sie igitur idem scelassissimi atque doctissimi Galliarum episcopi, licet optime ipsi nossent (ut Innocentius ipse in redditis ad eos Epistolis testatur) ea que Romanum Pontificem rogarent: tamen quod certe scirent ipsam Apostolicam Sедem esse turrim David¹, in qua sunt «mille clypei, et omnis armatura fortium»: ab ipso precipuo Catholicae Ecclesie vertice sibi arma comparanda duxerunt; quorum vel uno iectu conficerent reptantem ventre bestiam super terram; quod nelas esse, omnes intellegenter, Apostolica Sedi decretis obniti: sieque eo modo sarlam tectam conservarent in Gallis a majoribus acceptam fidem, et Ecclesiasticam disciplinam, quam ex veteribus traditionibus proditam Romani Pontificis recentia decretta munirent. Observa et hic, queso, lector, antiquum sanctorum Patrum pugnandi genus; nimis cum adversus hereticos inenundum sibi scirent esse cerlamentum, primum omnium conciliare sibi consortio fidei Sedi Apostolicae communionem: id quidem mille ferme exemplis superius est demonstratum: quam eamdem artem hereticos quoque frustra sepe annulari coñatos esse, nempe ut Formatarum communicatione cum Romano Pontifice, se esse Catholicos mentiri possent. Ad hanc, inquam, spectant, quae Innocentius papa ab iis rogatus rescripsit² de clericorum celibatu servando, eademque (ut iisdem suis ipse litteris profiteatur) hand reconsaeta, sed quae eadem Romana Ecclesia accepisset a Petro, et per temporum successiones inviolabili disciplina ad illam usque diem custodita fuissent: quae tu ipse ne queraris longiori detineri mora) legere poteris.

48. Ex his igitur convenio et te (spondei enim et tibi omne meum officium) qui haec tenet refuta Romana Ecclesia inhaerendum putasti discipulis Vigilantii; aniceque compello, regoque: Die, amabo te, quibus putas divinum Spiritum esse creditum, et revelatum a Deo Catholicam veritatem, Vigilantione, an admirandis illis sanctissimisque viris Victorio Rotomagensi atque Exuperio Tolosano? ut omniflammus modo dicere de aliis nominatis superius Patribus eamdem cum ipsis fidem custodientibus.

¹ Hier. ad V. Verlant, in primis. — ² Ep. xlv.

¹ Camb., iv. — ² Epist. I. ad Vieh., c. 9. et Ep. II. ad Exup. c. 1. tom. I. ep. Rom. Pont.

Repete enarrata ante ex fide digno teste Paulino Victricō primordia, nimirum egregiam tempore Juliani confessionem, et edita instar Apostolorum ab illo miracula; recoleque etiam praeconia de sanctitate Exuperii, nuper ex Hieronymo recensita: contra vero tibi statue Vigilantium turpem, inconstantem, animo duplicom, blasphemum, ac denuni haereticum (teste Genmadio, si non credis S. Hieronymo) ab universa Ecclesia declaratum, in Joviniano jam antea prejudicatum, et condemnatum. Tu, inquam, te medium inter hos sponte constitutas, parvensque privatis affectibus, libera mente (quod est ingenio animi) examina, disquire, discute, et iudica cuinam utrius partium inherendum sit, Vigilantione, an Victricō et Exuperio. Audio, audio, silentie te licet, et quamvis nolis, tua clamorem conscientiae ad optimam deprecantis, et quae velit, abs te etiam cruciamenti assidūs exigentis. Tu igitur domestico etiam teste convictus, dum es in via, esto consentiens adversario tuo : mihi certe Davidicum¹ illud semper in ore: « Confitebor tibi Domine in toto corde meo, in concilio justorum, et congregacione ». Sed que sunt reliqua Vigilantii sordium (licet non sine nauca) revolvamus.

49. Damnavit præterea infelix, diei tempore ce-reos ac lampades in Ecclesia incendi solitos : itemque ex quibusdam apocryphis, quos sibi fluxerat, libris, post mortem nullum pro atio deprecandi facultatem habere dixit. In quem S. Hieronymus²: « Tu, inquit, vigilans dormis, et dormiens scribis, et proponis mihi librum apocryphum, qui sub nomine Esdræ a similibus tui legitur, ubi scriptum est, quod post mortem nullus pro aliis audeat deprecari : quem ego librum nunquam legi : quid enim necesse est in manus sumere, quod Ecclesia non recipit ? etc. » Addidit rursum Vigilantius improbare vigilias in S. Ecclesia celebrari solitas nocte cuiuslibet precedentes Dominicæ; asserens, præter solemnes sancti Paschatis vigilias (quas tantum retinendas esse dicebat) reliquas omnes obtentu publicæ honestatis, ne tenebrarum occasionem captantibus, ad delinquendum via aperiri videbatur, esse abolendas. In quem ita Hieronymus³: « Error autem et culpa juvenum, vilissimarumque mulierum, qui per noctem sepe reprehenditur, non est religiosis hominibus inputandus : quin et in vigiliis Paschæ tale quid fieri plenunque convincitur, et lamen paucorum culpa non prejudicat religioni, qui et absque vigilis possunt errare vel in stis, vel in alienis dominibus. Apostolorum fidem Jude proditio non destruxit ». Vides igitur manifeste, non S. Ambrosium (ut in Notis etiam nos demonstrasse meminimus) sed impium Vigilantium potius, honestatis causa prætensa, de abrogandis sacris vigilis promulgasse sententiam ; cum tamen Patres, eas firmius esse retinendas, adversus Vigilantium disputationarint. Sed quí nonnisi in Paschate vigilias celebrandas esse dicebat, idem censor Ecclesie illud

addebat, nonnisi in Paschate Alleluia canendum.

50. At quod idem nebulo respuens sanctorum reliquias, addebat illud horrendum dictu; signa apud eas fieri solita, daemonum esse prestigias, easque iniustes omnino esse, quod signa non tidebant, sed infidelium causa fieri debeant : hec scite redarguens S. Hieronymus, vere arreptuum, a demoneque possessum omnino Vigilantium fuisse demonstrat, ubi ait¹ : « Nolo mihi dicas : Signa infidelium sunt. Sed responde, quomodo in vilissimo pulvere, et favilla nescio qua, tanta sit signorum virtutumque presentia? Sentio, sentio, infelicissime mortalium, quid doleas, quid timeas. Spiritus iste immundus, qui hanc cogit scribere, sepe hoc vilissimo tortus est pulvere : imo hodieque torquelit ; et qui in te plagas dissimilitat, in ceteris confitelur. Nisi forte in morem Gentilium, impiorumque Porphyrii et Eunomii, has prestigias daemonum esse configas, et non vere clamare dæmones, sed sua simulare tormenta. Do consilium ; ingredere basilicas martyrum, et atiquando purgaberis, etc. » De seipso vero, quanto scilicet honore prosequi, et revereri soleret reliquias martyrum (quod non prætereundum putamus) haec postea subdit : « Ego confiteor timorem meum, ne forte de superstitione descendat (nimia videlicet serupulositate) quando iratus fuero, et aliquid mali in meo animo cogitavero, et me nocturnum phantasma delusurit ; basilicas martyrum intrare non audeo : ita totus et corpore, et animo pertremisco ». Haec et alia de se ipse.

51. Detrahebat præterea cœpto antiquitus usui collectarum in Ecclesia tempore Apostolorum, et Pauli exemplo firmato, qui collectas agebat pro pauperibus Hierosolymis degentibus : cum adhuc consuetudo vigeret, ut ex diversis orbis regionibus ad usum pauperum elemosyna Hierosolymam mitterentur. At sicut haec vesanus homo effutiebat contra doctrinam, et exemplum Apostolorum, ita clam contra Evangelium ipsum et Domini verba fatum delirabat : que S. Hieronymus ita refert² : « Quod autem asseris, eos melius facere, qui utuntur rebus suis, et pauplatim fructus possessionum suarum pauperibus dividunt, quam illos, qui possessionibus venundatis, semel omnia largiuntur : non a me eis, sed a Domino respondebitur³ : Si vis perfectus esse, etc. » Sed ista quidem improbus ille; ut uno ictu universum prosterneret monasticum ordinem, classeque remittantium dissiparet ; quos et atiis praetextibus avocare conabatur a soliditudine : haec enim omnia, araneorum filorum instar, nullo negotio idem S. Hieronymus disjecti ac rupit ; atque adeo ut os impia loquentis obstruxerit, extinxeritque penitus ante propemodum quam nasceretur infamis heres : ita ut nullus labor incubuerit sanctis episcopis Concilia cogendi ad condemnandas heres; que semel auditæ, talem horrorem audiendibus incusserunt, ut pī omnes ad

¹ Ps. cxl. — ² Hier. adv. Vigilant. — ³ Ibid.

¹ Hier. adv. Vigilant. — ² Ibid. — ³ Matth. xix.

earum sonitum aures obstruxerint; ntpote quod tales essent, quæ omnem penitus dissolvent Ecclesie disciplinam, auferentes sacrum calibatum, succidentes germina virginum, et confinentiam monachorum, pariterque desructentes Ecclesie traditiones, sacrosque ritus pessundantes, atque sanctorum cultum penitus prohibentes, cosdemque collatis divinitus gratis spoliante: adeo ut non mirandum sit, si non parens verbis (quod notavil S. Gregorius) vehementiori impetu ipse Hieronymus in Vigilantium visus sit insurrexisse. Sensit, et hoc ipse de se; sed exensat his verbis, scribens ad Riparium⁴: «Fatebor tibi dolorem meum: sacrilegium tantum patienter audire non possum: legi enim Syromastem⁵ Phinees, austeritatem Eliae, zelum Simonis Chananei, Petri severitatem, Ananiam et Saphiram fruendam, Paulique constantiam, qui Elymam magnum viis Domini resistentem aeterna exercitatem denuavit. Non est crudelitas, pro Deo pie-tas, etc. »

52. *Barbari invadunt Gallias.* — Porro quod posthaec siluerit infamis haeresis, nec amplius ad multa saecula auditu fuerit: hanc seias brevem illam Hieronymi scriptiōnem esse veritam, ut caput tollere amplius ansa non fuerit. Non enim ea est natura haereticorum, ut vieti cedere sciānt, et dent manus ratione convicti: sed prostrati liceat, perniciocii audacia surgant, restituantque acriora certamina. Sed unde accidit ut sileret? audi: «Terribilis⁶ Deus in consiliis super filios hominum», vocavit Genes ab extremis terra: immisitque in Gallias, in eamque potissimum parlem grassari sivit, in qua haeresis nefanda planata est: adeo ut sub barbarico gladio magis de vila luenda contendere, quam de dogmatibus licenter disputare. Cre-duntur autem a Barbaris illi esse sublati, quorum nulla unquam fuit postea vox audita. Ecce tibi quid soleant vehere secum, vel post se ducre harreses, clades nimium provinciarum; quod multis exemplis sepe omnibus saeculis, et hoc ipso infelicius configit demonstrari.

53. Hoc ipso namque anno, iisdem consulibus Arcadio sextum ac Probo, Wandalos, et Alanos, transito Rheno, Gallias invasisse, ac depradatos esse, sanctus Prosper horum malorum inspector tradit in Chronico: quod confirmat itidem in Chronico Cassiodorus, alque etiam Zozimus⁷, qui iisdem consulibus horum Barbarorum in nationes Trans-alpinas incursus consignat; quibus et permixtos fuisse Suevos tradit. Porro omnes has barbaras gentes proditio-ne Stiliconis ex Wandalis ducentis originem, mariti Serene Theodosii sororis sagentis Romam imperium in Eucherium filium trans-ferre, accitas esse, et immisatas in Gallias, Orosius⁸ horum temporum scriptor disertis verbis affirmat, nosque dicemus inferius, cum de nece ipsius Stili-

conis agemus. Cæterum non annum tantum, sed et diem notal Prosper horum infeliciis progressionis in Gallias, ubi ait: «Arcadio sextum et Probo cons., Wandalii, et Alani Gallias, trajecto Rheno, pridie kalendas Januarii ingressi». Ilæc ipse: quamobrem cladem ipsam, qua Gallia sunt devastatae anno sequenti ceplam esse apparel: quare de illa anno sequenti agemus, ut ex instituto, quicquid scripturis sumus, suo proprio gaudeat lector redditum esse temporis.

54. Quam vero soluta esset in Galliis magna ex parte Ecclesiastica disciplina, corruptisque moribus, exundantibus ubique vitiis, eadem provincie meruerint tradi Barbaris devastandæ, Salvianus⁹ Massiliensis episcopus pluribus docet: vivebat ipse temporibus his, ob oculos habens, que ab oculis excutienti jugiter lacrymas; novus plane sui temporis Hieremias: nam haec de suis Aquitanis in primis: «In omnibus quippe Galliis (inquit) sicut divitias Aquitani primi fuere, sic vitiis. Nusquam enim improbior voluptas, nusquam inquinatior vita, nusquam corruptior disciplina. Hanc pro munieribus sacris dederunt Domino retrubitionem, ut in quantum eos beneficis suis ille ad se illexerat ad propitiandum, in tantum illi flagitiis suis laboverint ad exacerbandum»: Et paulo post: «Exceptis tamen perpacies ferme sanctis atque insignibus viris, qui (ut quidam de numero ipsorum ait) sparsis redemerunt criminis numinis». Et post alia deplorata, subdit: «Apud Aquitanos vero quæ civitas in loenpletissima ac nobilissima sui parle non quasi supanar fuit? Quis potentum ac divitium non in luto libidini vivit? Quis non se barathro sordidissime colluvionis immersit? etc. » vide tu reliqua: nam cuncta prosequi, eset ipsum integrum hic librum reddere. Sed haec tibi satis ad insinuandum horum temporum statum.

55. *Translatio Samuelis Prophetæ.* — Hoc ipso anno, quo illa adversus Vigilantium S. Hieronymus scripsit, configit translatas esse ex Palestina Constantinopolim reli uias Samuelis Prophetæ: ut plane voluerit Dens, tunc majori honore frequentari sanctorum reliquias, quando ab impuro Vigilantio eadem essent graviori affecta dedecore. Quod enim ad tempus spectat: id quidem ex eo deducimus argumento: quod cum laetam ejusmodi translatio-nem dicant sub Arcadio imperatore, sedente Allecto Constantinopolitano episcopo: sane quidem non ante hunc annum id potuit configisse, cum non ante presentem annum Atticum ejus Ecclesia fuisse ordinatum episcopum constet: nec etiam post praesentem annum: nam S. Hieronymus, qui hoc anno sub dictis consulibus (ut ipsius testificatione mons-travimus) scripsit contra Vigilantium librum, jam factum affirmat; adeo ut necesse sit affirmare, id hoc ipso potissimum anno configisse post inchoationem sedem Attici, ante tamen quam ea S. Hieronymus scriperit in Vigilantium. Quod autem eadem

⁴ Hier. ep. LIII. — ⁵ Num. xxv. 3. Reg. xviii. Matth. x. Act. vi. xiiii. Deut. xiv. — ⁶ Psal. xcvi. — ⁷ Zozim. I. vi. — ⁸ Oros. I. vii. c. 38.

⁹ Salvian. de rebus jud. I. LXVII.

translatio sub Altico facta sit, haec in primis Theodorus lector habet, cum de Arcadio agit¹: « Sub imperio illius, et Patriarcha Attico Constantiopolim allata sunt reliquiae sancti Samuelis, et in Prophetico ipsius loco iuxta Hebdomonum XII kal. Iulii collocate ». Itac Theodorus, eadem etiam Nicerophorus affirmat².

56. Sed de ipsa S. Hieronymus, quam proxime factam translationem praesenti anno conspexit, haec ait³: « Sacrilegus dicendus est et nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Iudea transtulit in Thraciam? Omnes episcopi non solum sacrilegi, sed et latu judicandi, qui rem vilissimam et cineres dissolutos in serico

et vase aureo portaverunt? Stulti omnium Ecclesiasticorum populi, qui ocurrerunt sanctis reliquiis, et tanta letitia, quasi praesentem viventemque Prophetam cernerent, suscepimus, ut de Palestina usque Chalcedonem jungerentur populorum examina, et in Christi laudem una voce resonarent? » Haec ipse. Meminit de templo Samuelis Prophetae Constantiopolis erectorum non sotum Theodorus lector, sed et Procopius⁴. Ante vero jampridem, vivente adhuc Theodosio imperatore seniore, reperta fuisse ilidem in Palestina veneranda corpora sanctorum Prophetarum Babaei, et Michaeli, auctor est Sozomenus⁵; revelataque eadem divinitus Sebenno episcopo Eleutheropolis tradit.

¹ Theod. Lect. l. II. Collect. — ² Niceph. l. XIV. c. 11. — ³ Hier. adv. Vigilant.

⁴ Procop. de adif. Justin. Imp. l. II. in fin. — ⁵ Sozom. l. VI. c. ult.

Anno periodi Graeco-Romana 5899. — Jesu Christi 406. — Innocentii papa 6. — Arcadii 24. et 12. Honorii 11. et 12. Theodosii Jun. 5.

4. *Quinta Quinquennalia Arcadii*. — Coss. *Arcadius* Aug. VI et *Anicius Probus*, in Occidente creatus; jam enim in priori hujus Critice tomo anno ccxcv, num. 2 ostendi Sextum Anicium Petronium Probum anno ccclxxi consulem ordinarium patrem extitisse trium consulum ordinariorum, Anicii scilicet Probini, Anicii Hermogeniani Olybrii, qui anno ccxcv consules processere, et Anicii Probi, qui hoc anno Fastis nomen dedit. Arcadius propter quinta Quinquennalia imperii vivente parte initi consulatum suscepit.

2. *Rhadagaius Gothorum regis interitus*. — A num. 1 ad 10. *Rhadagaius* anno superiori in Italia occisus, non vero currenti, ut habet Baronius ex Marcellino in Chronico, ubi perperam etiam scribit, Theodosium Jun. *Quinquennalia* edidisse. Prosper enim in Chronico Stilicone et Anthemio coss. anno scilicet superiori, scribit: « Rhadagaius in Tuscia, multis Gothorum milibus cæsis, ducente exercitu Stilicone, superatus et captus est ». Secundo, Isidorus in Chronico Gothorum habet: « Era cdxlii anno imperii Honorii et Arcadii x, rex Gothorum Rhadagaius, genere Scylta, cultui idolatriæ dedicatus, barbarice inhumanitatibus feritate savissimus cum cc armatis Sarmatarum milibus Italæ partes vehementi vastatione aggreditur, spondens in contemptum Christi, Romanorum sanguinem diis suis libare, si vinceret. Cujus exercitus ab Stilicone duce Romano in montuosis Tusciae locis circumclusus,

fame potius quam ferro consumplu: ipse postremum rex captus et interfectus est ». Era enim cdxlii cum praecedenti Christi anno concurrit. Nec curandum de anno x Honorii et Arcadii ab Isidoro memorato, quia is in annis imperatorum cum annis æra conjugendis plerumque peccat. Tertio, Pseudo-Prosper in Chronico imperiali anno x imperii Honorii imp. ait: « Rhadagaius rex Gothorum Italiae limitem vastaturus transgreditur ». Tuu anno xi ejusdem imperatoris: « Multis ante vastatis urbis Rhadagaius occupuit, etc. » Quare Rhadagaius, quem hic Auctor *Rhadagojum* corrupte vocat, anno cdxiv in Italiam ingressus, anno cxi cæsus et profligatus est, ut Baronius ex Orosio lib. 7, cap. 37, pluribus narrat. Denique Paulinus Carmen Natalitium xiii de sancto Felice scripsit die decima quarta mensis Januarii anni currentis, cuius titulus apud Dungulum, qui hujus Natalis xiii fragmentum nobis conservavit, his verbis conceptus est: *De Gothorum exercitus cum suo rege interitu*. Quare mense Januario hujus anni iam cæsus erat *Rhadagaius*, ejusque exercitus deletus, cum Paulinus sancto Felici Natale xiii caneret. Sed secundum Baronium, qui fragmentum illud recitat num. 7, Natalis ille ad annum Christi cxi inuenientem perfui: unde consequens esset, victorian de Gothis reportatam, ad annum cdxiv referri debuisse, quod veterum Scriptorum nemo asseruit, ut recte Cliffletus part. 2 Paulini Illustrati cap. 9 observavit.

Paulinus in eo Carmine Petro, Paulo, martyribus omnibus, et Felici in particulari hanc victoriam, quam Dei in imperium ad religionem Christianam tutela indicium semper habita est, attribuit.

3. Stilico se accingit ad expeditionem Illyricanam. — Baronius, ut ostendat Rhadagaisi in Italiā irruptionem et interīum ad hunc annum pertinere, in medium adducit legem Cod. Theod. 17 *De tyronibus*, qua ingenui ad belli apparatum excitantur ab Honorio imp. premio decem solidorum. Gothofredus vero idem cum Baronio sentiens affert legem 16 *De tyronibus*, qua servi ad militiam invitantur, idque premio libertatis eis proposito. Neque tantum Romanorum, sed et *federatorum*, ut et *dedititorum*. Erant Dedititi Barbari, qui alias Gentiles vocabantur, quique, ut auctor est Ammianus lib. 20, relictis laribus suis ad Romanos transibant, et voluntarii Barbari militares erant. Quam ufragante legem Gothofredus ad bellum Scyllicum aduersus Rhadagaisum gestum refert. Verum vana haec explicatio; *Honorius* enim bellum Illyricanum meditabatur, et ob illud *Alaricus* in Epiris haerebat, ubi, ut Zozimus lib. 3, pag. 802, scribit, «rem cum Stilicō compositam expectabat : que hujusmodi erat. Cum Stilico videret eos, qui Arcadianum imperium administrabant, animis erga se infestos esse; adjuncto sibi Alarico socio, cunctas in Illyriis nationes Honorii regno cogitatibat adjicere. Quia de re cum Alarico pactus, occasionem expectabat, ufi reapse quam primum hunc conatum exequeretur. Dum Alariens in hoc intentus esset, ut imperialis obtuleret, Rhadagaisus ex Transistrianis et Transrhenanis, Celticis, Germanicisque nationibus collectis hominum quadrungentis milibus, ad transiendum in Italiā se parat. Quia re unitata, cunctos mirifice prima fama percussit. Cumque despresserant urbes, et ipsa Roma jam in extremo periculo turbata esset; Stilico, sumptis secum universis copiis, Ticino Liguria impositis (erant autem numeri militum triginta) cum aliis sociorum auxiliis, quae ab Alanis et Hunnis impetrare potuerat, hostium adventu non expectato, cum omni exercitu Istrum (legendum, Arnum) ipse transjecit; et Barbaros nec opinantes aggressus, universas hostium copias ad internectionem eccecidit : adeo quidem, ut horum prope nullus incolunus evaderet ; exceptis paucissimis, quos ipse Romanis auxiliis adscripsit. Ob hanc victoriam Stilico non abs re magnos auimos gerens, cum exercitu ab omnibus propemodium coronatus redibat ; cum preter omnem spem formidatis periculis Italiani liberasset ». Quae quidem Victoria anno superiori, uti jam dixi, ab Stilicō reportata. Verum Stilico magister militum Honorii Illyricum Orientale sub hujus imperatoris ditionem redigere cogitabat, ut universum Illyricum Occidentali imperio subjiceretur, quequadmodum olim subditum fuisse. Hoc enim in mente habuisse Stilicōmen, praefer Zozimus laudatissimum, docet etiam Sozomenus lib. 8, cap. 25, quid mirum igitur, si hoc anno in imperio Occidentali milites coacti fuerint ; cum Sti-

lico decrevisset anno sequenti, ut ibidem videbimus, Illyricum Orientale invadere?

4. Rhadagaisus et Alaricus eadem habuerent consilia, sed ab invicem divisi erant. — Porro Prosper in Chronico ad annum 40 magno errore scriptis : « Gothi Italiā Alarico et Rhadagaiso ducibus ingressi ». Duo enim isti Gothorum reges « ad tentandas quasque regiones Italie » divisi erant, inquit Isidorus in Chron. Gothorum, sed diversis temporibus in Italiā irruerunt. *Alaricus* quidem Gothorum rex anno 40 Pannoniam reliquif, annoque con a Stilicōne Honorii imp. duce superatus est : *Rhadagaisus* vero anno tantum cōi Italiā ingressus est, annoque insequenti a Stilicōne deletus, eo scilicet tempore quo *Alaricus* procul ab Italia erat. Quare Zozimus loco citato, Marcellinus in Chronico ad huius anni consules, Jornaundes de Reg. Success. cap. 93, et Orosius lib. 7, cap. 26, quando de *Rhadagaisi* in Italiā introitu, ejusque cōde mentionem faciunt, de Alarico facentes, manifeste ostendunt, ejus irruptionem nihil commune habuisse cum irruptione Alarici.

5. Vigilantius natione Gallus fuit. — A mun. 39 ad 53. Cum *Vigilantius* in Sanctorum Martyrum reliquias, et sacerdotum castitatem debacchari copipset, divus Hieronymus brevem tractatum adversus eum scripsit, qui tomo ii ejus Operum legitur : quem hoc anno Hieronymum edidisse liquet ex iis qua baronius referit, et que mox de translatione reliquiarum Samuelis Prophetae in medium adducemus, manifestum facient. Per necessarius aliquando sancto Paulino Notano fuit *Vigilantius*, ut ostendit Paulini Epistola y, alias i ad Severum, ubi ait : « Vigilantius noster in Campania, et antequam ad nos perveniret, et posteaquam pervenit, vi febrium laboravit : et agritudini nostrae, quia et ipse sociale membrum erat, socio labore compassus est ; ut locum Paulini recte restituit recentis editor ejus Operum. Gennadius in Catalogo Scrip. Ecclesiast. de Vigilantius scribit : « Vigilantius presbyter, natione Gallus, in Hispania Barcilonensis parochiae Ecclesianu tenuit ». Baronius tamen acriter in Gennadium invehit, et Vigilantium Calagurritanum in Hispania teste, ut sibi videtur, Hieronymo, constanter asserit. Verum Marea in Opusculis posthumis in dissert. *De patria Vigilantii*, recte demonstrat, discedendum non esse a Gennadio Massiliensi, adeoque Gallo, non remoto ab illis temporibus scriptore. In ipso enim Operis adversus Vigilantium exordio ait Hieronymus, multa in orbe monstra generata fuisse, quorum aliqua enumerat, et mox addit : « Triiformem Geryonem Hispania prodiderunt. Sola Gallia monstra non habuit ; sed viris semper fortissimis, et eloquentissimis abundavit. Exortus est subito Vigilantius, etc. » Imo Hieronymus liquido ait, patriam ejus esse *Convenarum* urbem ad radices Pyrenaei, que deductis eo Hispanarum regionum fortioribus viris, a Pompeio Magno condita est, scilicet ut pacatiorem post discussum snum relinquere Hispaniam. Alioqui quod magnum opera pre-

tum fecisset, vilem latronum et grassatorum gregem in Aquilania regione includendo. Libuit famam Hieronymo in *Vigilantiam* excandescens, originis illi conlumeliam exprobare, arrepta ex Tito Livio locutionis occasione, qui aliquodius objurgat Hispanos quod bellantes, latrocinia potius quam militiam exercerent.

6. *Locus Hieronymi explicatur.* — Locus tam
men Hieronymi de Vigilantio ieretum tenuit pre-
sulem doctissimum, qui existimabat locum non esse
pernum; cum tamen alio vitio non labore, quam
quod interpunctione perperam a librarioris addita sensu
corrumptum. Hic verba Hieronymi in vulgaris
editionibus: « Nimirum respondet generi suo, ut
qui de latronum et Convenarum natus est semine:
quos Cu. Pompeius, edomita Hispania, et ad triumphum
redire festinans, de Pyrenæi jugis depositus,
et in unum oppidum congregavit; unde et Convenarum
urbs nomen accepit. Hic usque latrocinelur
contra Ecclesiam Dei : et de Vectonibus, Arebas, Celta
Celtiberisque descendens, incurset Galliarum Ecclesi-
as, porletque nequaquam vexillum Christi, sed insigne diaboli ». Arbitratur Marca loco, et de Vecto-
nibus, etc., legendum esse, *nee de Vectonibus*, etc.
et mentem suam his verbis explicat. « Ex Vecto-
num, Arevacorum, et Celtiberorum populis, qui
vicini sunt apud Pliniut, et fortitudinis fama apud
Veteres inelyti, delecti sunt milites, qui descen-
dentes in Aquitanum, Convenarum urbem incole-
rent, atque adeo *Vigilantius* indidem vetustam
originem trahebat. Unde colligit acriter Hieronymus,
si ex origine peti possit autoritas latrociniū
exercendi, coerendam esse Vigilantio deprendandi
licentiam et latrocinandi contra Ecclesiam Dei extra
urbis sue sinum, que tam infastis auspiciis dieala
est, non autem incursondi catervas Galliarum Ecclesi-
as vexillo Christi prelato et Christiana fidei tes-
sera ; cum potius penes Vigilantium hereses autolo-
rem et propagatorem sit insigne Diaboli, ementitus
ille Christianæ religionis titulus ». Ita Marca. Verum
cum varia manuscripta a me visa, dum Parisiis
agerent, et de hac difficultate expedieunda cogitarem, habeant, et de Vectonibus, manifestum est locum
Hieronymi ita legendum esse: « Nimirum respondet
generi suo, ut qui de latronum et convenarum na-
tus est semine: quos Cu. Pompeius edomita Hispania,
et ad triumphum redire festinans, de Pyrenæi jugis depositus, et in unum oppidum congregavit;
unde et Convenarum urbs nomen accepit) hic usque latrocinelur contra Ecclesiam Dei : et de Vecto-
nibus, Arebas, etc., sic enim sensus planus et
perfectus, nec alter seripserit Hieronymus.

7. Magis exponitur. — Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, verbo *Convenæ*, referens citata Hieronymi verba : « Huc usque latrocinetur contra Ecclesiam Dei, et de Vectonibus, Arebas, Celtiberis, risque descendens, incurset Galliarum Ecclesias », dicit, sanctum Doctorem secum pugnare, quia, inquit, Pompeius de Pyrenæi jugis populos eduvit, quibus terras dedit ad monium radices : Vectones

aulem, Arebaci, Celtiberique, e quibus Hieronymus Vigilantium Convenensem descendisse asserit, habebant in Hispania Tarragonensi, et in continuis Lusitanie, ut liquet ex Plinio et Ptolemaeo; ideoque in locis a Pyrenaeis valde remotis, Hinc concludit Valerius Hieronymum et falli et a se ipso dissentire. Verum Hieronymum male vir doctissimum interpretatur; is enim non asserit, hos tres populos e jugis Pyreneorum eductos tunc incoluisse terras Celtiberorum, Archaeum, ac Vectonum, sed tantum hos ex illis descendisse, quod verissimum est. Neque enim praedones isti a Pyrenaeis oriundi erant; cum Caesar in lib. 3 de bello civili, cuius verba ipsam Valesius ibidem refert, eos *fugitivos ab salto Pyrenaeo pradonesque* appellat. Quare hi pradones, non ab salto Pyrenaeo oriundi erant, sed illuc alii venerant, nempe ex Celtiberorum, Vectonum, et Arebacorum regionibus, quas deserere coacti fuerant, ut ad loca inaccessa, qualia Pyrenei montes, sese recipuerint.

8. *Error librariorum corrigitur.* — Ibidem Valesius existimat, loco *de Vectonibus*, legendum esse *de Veronibus*. Verum locum illum depravatum esse assentio, sed legendum, uli quidem arbitror, *de Vasconibus*, cum Isidoro Hispanensi; *Vascones* enim Celtiberis confines, et *Calagorus* aut *Calagurris* sita erat in regione antiquorum Vasconum, et valde credibile, hos Hispanos, reliqua patria, quibusdam suis pagis eorum nomina e quibus originem duxerant, imposuisse. Denique contra hanc historiam ab Hieronymo narraram obiecit Valesius, hos latrones prædonesque Aquitanos fuisse, et Aquitaniam nonnisi ab utroque Cesare, Julio nempe et Augusto, in provinciam redactam esse, ideoque non potuisse Pompeium, quod tamen asserit Hieronymus, Aquitaniæ partem fugilivis, quos *de Pyrenœi jugis depositi*, attribuere. At Convenarum comitatus, ut nunc vocamus, inclusus tunc erat veleri Tolose territorio, quod Romane ditiosus erat, et Pompeii atque regio, ubi nunc *Concone*, inculta desertaque erat; cumque qualuor veterum Galliarum limites postea mutati fuerint, ut omnibus notum, *Concone* et qua eis adjacent, cum Aquitania coniuncte sunt. Haec ad defensionem loci Hieronymi, Redeo nunc ad *Vigilantii* patriam, de qua ad superiora.

9. *Vigilantius heresim suam in Gallis sparsit.*
— Subiungit Marca aliud testimonium ex Hieronymo petitum, quo et in Gallia ortum Vigilantium et in Gallis venenum suum sparsisse probatur : « Galliae veraculum hostem sustinuerunt, et hominem moti capit, atque Hippocratis vineulis alligandum, sedentem cernunt in Ecclesia. Unde quoque conficitur, etsi apud Gennadium, dicatur *Vigilantius* parochia Ecclesiam rexisse in urbe Barcinonis, id referendum ad prius aliquod tempus. Familiaris fuerat vir iste sanctissimo et nobilissimo viro *Paulino* Nolano episcopo, ut patet ex mutuis Paulini et Hieronymi Epistolis; qui domo Aquitanus e Burdigala. *Vigilantium* Aquilatum quoque et Conveni-

socium itineris, et fortasse ordinationis habere potuit; eo discrimine ut hic a Paulino commendatus matricula et canoni Barcinonensi sub presbyteri nomine adscriptus sit, Paulino interim libera, et nulli Ecclesiae adstricta ordinatione collata, etc. Ea tempestate fuerit et clero Barcinonensi, ut testatur Genadius; videtur tamen postea in Galliarum Ecclesiam aliquam transmigrasse, ubi sedens docebat, quod est episcoporum et presbyterorum proprium, etc. Id saltem negari non potest. blasphemias a *Vigilantio* propositas in Galliarum Ecclesiis. Quare dubitandum non est, sanctos presbyteros *Riparium* et *Desiderium* Gallos fuisse, non Hispanos, ut vulgo putant, qui dolebant parochias suas vicinia istius fuisse maculatas, ut ait Hieronymus. Unde quoque colligitur, quod jam dicebam, adscriptum fuisse illa tempestate Vigilantium aliqui in Galliis Ecclesia. Quod altero quoque diserto testimonio probatur: « Quia ad radices Pyrenei habitas, vicinusque es Iberie, Basiliis antiquissimi heretici, et imperita scientia incredibilia portenta prosequeris, etc. »

10. *Vigilantius eur Calagurritanum dictus.* — Pergit Marca: « Qui *Calagurritanum*, ac proinde Hispanum fuisse Vigilantium existimant, cum proferunt Hieronymi locum, qui hominem istum cum claro illo oratore Quintiliiano committit, et *Calagurritanum* fuisse significat. Porro certum est, Quintiliani patriam fuisse Calagurrum in Hispania: Iste campo Calagurritanus (inquit) et in perversum propter nomen viuli mutus Quintilianus, miscet aquam vino, et de artificio pristino sue venena perfidie Catholicae fidei sociare conatur. Si aliquid intelligo in dicendi genere Hieronymiano, cognominem fuisse utriusque patrum Hieronymum significat, sed longissimo inter se differre intervallo; cum patrem Quintiliani sit *Calagurris* in Hispania, colonie dignitate ornata quondam, Vigilantii autem sit vietus Calagurris, nempe propter urbem Convenarum. Unde aliud quoque prodit discrimen, hunc esse mutum Quintiliandum, alterum vero celebrem et insigni eloquentia rhetorem. Ceterum perstringit Hieronymus arditiorem istum, quod capuonariam exercuerit ea fide, qua solent hujus negotiacionis artifices, nempe miscendo aquam vino; quam fraudem in religionis doctrinam invehere conetur, per fidem genuinam fidei consociando ». Ha Hieronymum Marca explicat.

11. *Duxer Calagurris, altera in Hispanis, altera in Gallis.* — Si hec praesulis eruditissimi interpretatio juvenilis, et magis exponatur, certa conperitur. Immediate ante diversal Hieronymus: « In isto Joviniani meus prava surrexit, etc. Ille Romanus Ecclesiæ auctoritate damnatus, inter phasides aves et carnes suillas non tam emisit spiritum, quam erexitavit: iste campo Calagurritanus », et certe mox recitata, Sanctus doctor paulo post de Vigilantio ait: « Est quidem imperialis; et verbis, et scientia, et sermone inconditus, ne vera quidem potest defendere ». Genadius in Catalogo de Script. Eccles. Hieronymo in omnibus non videtur consen-

tire; cum de Vigilantio scribat, « Homo lingua politus, non sensu Scripturarum exercitatus », et Hieronymus eum mutum Quintiliandum et sermone inconditum appellat. Sed cum de fide tuenda agitur, non veretur Hieronymus res verbis augere, et hyperbolanti. Vigilantium igitur *mutum* appellat, quia haeresim Joviniani quasi hujus advocatus defendantem suscepit, sed cum *sensu Scripturarum exercitatus* non esset, identidem obnubescere cogebatur, indeque eum Hieronymus per jocum irridet, quod eum Calagurritanus sit, uti Quintiliandum rhetor celebrerimus, *mutus* tamen existat, aut in *perversum* loquatur. Quibus ex Hieronymi verbis discimus. Vigilantium non *Convenis*, sed in vico *Calagorgis* band proelii indecessit natum esse: Calagoris enim, Calagoris, Calagorea, Calagorina, aut, ut nunc Hispani loquuntur, *Calahorra*, idem sonare manifestum est. In itinerario autem Antonini pag. 29 editionis Berlii: « Item ab Aquis Tarbellicis Tolosam M. P. cxxx. Sic, Bencharnum M. P. xix. Oppidum novum M. P. xviii. Aquas Convenarum M. P. viii. Lugdunum M. P. xvi. Calagorgin M. P. xxvi. Aquas siccas M. P. xvi. Vernosolem M. P. xv. Tolosam M. P. xv ». Ab Aquis itaque Tarbellicis Gallice *Aqs*, abest Lugdunum Convenarum milia passuum lxi, et *Calagorgis* seu Calagorrius locus est xxvi milibus distans a Convenis, seu Lugduno Convenarum, quod per Librariorum errorem *Lugdunum* in Itinerario Antoni innenatur. Superest adhuc Calagoris in Comitatu Convenarum, Gallice *Commingeois*, vulgoque dicitur *Caseres*, ut observat Hadrianius Valesius citatus, et posita est ad Garumnam Rhenum. Ex his evidens est, Hieronymum non male Vigilantium Calagurritanum vocasse, hincque nebulonem, non Hispanum sed Gallum fuisse, et Calagurritanum in *perversum*, et *mutum* *Quintiliandum*.

12. *Alani et Vandali Gallias ingredinuntur.* — Ad num. 53 et seq. Prosper sub hujus anni coss. ait: « Vandali et Alani Gallias, trajecto Rheno pridie Kal. Ianuarii ingressi ». Idem habet Cassiodorus; Zezimus vero lib. 6, pag. 825, Vandalis et Alanis Suevos adjungit, et scribit: « Arcadio VI et Probo coss., Vandali, Suevi et Alani permixti, superatis Alpibus nationes Transalpinas vastarunt; editaque ingenti caede, Britanniaram etiam exercitus formidabiles extierunt. Quos quidem coe perpulerunt, ut veriti ne progredierentur ulterius, ad tyrannos eligendos sese converserunt », quod tamen ultimum anno tantum sequenti configit, ut tunc dicemus. Procopius lib. 4 de bello Vandalicō cap. 3, de hac Vandalorum et Alanorum migratione ait: « Vandali Maetidis paludis accolat, fuisse pressi, ad Germanos, quos hodie Francos nominant, et Rhenum Rhenum se receperunt, tractis in societatem Alanis, natione Gothica. Inde Godigisclu ductu in ea parte Hispanie, que oram habet imperii Romani primam ab Oceano, sedes fixerunt, ea conditione de qua tunc inter Honorium et Godigisclum convenient, ut illis partibus nihil nocerent ».

13. Vandali sese cum Francis non adjunxerunt. — Sed Procopius tripliciter errat: Primum, perperam *Vandalos* a Maeotide deducit; Iordanes enim lib. de Reb. Gel. cap. 22, Dexippum antiquum Historicum secutus docet, Vandalo ab Oceano circa Scanianum insulam fuso profectos, *ad nostrum limitem*, hoc est, ad Danubium, *vix in anni spatio pervenisse*; in veteri Dacia consedisse; et progressu temporis in agris Pannoniæ a Constantino M. colloca-los esse, indeque a Stilicone invitatos Gallias occupasse. Secundo, videtur insinuare Procopius, Vandalo cum Francis sese coniunxit; cum tamen hi Romanis adhaerentes sese Vandalo opposuerint, teste Orosio hoc tempore vivente: « Excitata, inquit, per Stilicenem gentes Alanorum, Sueorum, Vandalarum, ipsoque simul motu impulsorum Burgundionum, multaque cum his aliae copiis viribusque intolerabiles, quibus nunc Galliarum, Hispaniarumque Provincie premuntur; Francos prolerunt, Rhenum transeunt; Gallias invadunt ». Citat hunc Orosii locum Gregorius Turonensis lib. 2, cap. 9, sed ea qua solet fide auctorum verba transcribere: « Stilico, inquit, congregatis gentibus Francos prolerunt, Rhenum transit, Gallias pervagatur », quasi Stilico ipse Germanis instructus aperla defectione provincias imperii Romani igne ferroque vaslaverauit, nec auforem se solum populationis, sed etiam ducem Barbaris praeberuit.

14. Licet a Francis repulsi iter continuarent. — Tertio, verum non est quod habet ibidem Procopius, Vandalo nempe *Godigiseli* regis ductu in Hispanias intrasse. *Godigisclus* enim prelio commisso a Francis interfectus est, et Vandali in ejus locum *Gundericus* filium substituerent, ut Renatus Profuturus Frigeridus apud Gregorium laudatum his verbis prodit: « Interea Respendial rex Alanorum, Goare ad Romanos transgresso, a Rheno agnum suum converlit, Vandalis Francorum bello laborantibus; Godigisculo rege assumptu acie, vigiliu ferme millibus ferro peremptis, cunctis Vandalo ad interneiem delendis, ni Alanorum vis in tempore subvenisset ». Alani itaque Respendiale et Goare ducibus ad Rhenum pervenere, ibique *Respendial* adventum Vandalarum expectare statuit, sed *Goar* ad Romanos transiit. *Vandali* ad Rhenum prope ranibus occurrerunt Franci, et cum illis feliciter confixerent; ita ut nullus ex lata gente superfluisse, nisi *Respendial* audito Vandalo a Francis itinere prohiberi, opportune adveniens suos periculo liberasset. Ha *Vandali* cum Alanis conjuncti ceplum iter prosecuti sunt, ut scribit Orosius citatus, *Gunderico* rege in locum *Godigiseli* patris substituto: quod *Goarem*, remansit is in Gallia, ubi anno cxxi quemadmodum ibidem num. videre est, *Jovinus*, ejus et *Gundicarii* Burgundionum regis opera tyrannus creatus est. *Goari* terras postea Honorius imp. assignavit forte prope Moguntiam, ubi *Jovinum* tyrannum renumiavit. Post *Goarem* *Sambida* Alanorum in Gallis commorantium principatum suscepit, huicque Aetius deser-

Valentinae urbis rura concessit, ut ostendam anno cxxl, num. 4° et seq. Hac vera regum Manorum in Gallis successio. Denique ex laudatis Orosii verbis iliquel eum, scienti et Hieronymum in Epist. xi ad Ageruchiam, cuius verba anno sequenti referant, Alanis, Vandalo, et Suevis varias alias gentes adiungere, quod forte haec paulo post istas tres irruerint in Gallias.

15. Translatio reliquiarum S. Samuelis Prophetæ. — Ad num. 35 et seq. Anctior Chronicus Alexandrinus sub hujus anni coss. habet: « Delata sunt reliquie sancti Samuelis Constantinopolim per gradus scalasque Chalcedonenses, mense Arfemisio, XIV kalend. Junias, pompa ducentibus Arcadio Augusto, et Anthemio prefecto prætorio, et exconsule Emiliano prefecto urbi, et universo Senatu. Repositæ sunt ad tempus in sanctissima Ecclesia Magna ». Dies xix mensis Maii incidit hoc anno in diem sabbati, ideoque nondum usus ferebat, ut Sanctorum translationes diebus Dominicis fierent, sed tantum annis Quinquennialibus et id genus festis addictis, qualis est presens, quo Arcadius quinta Quinquennalia exhibuit. Theodosius lector lib. 2 ait, reliquias sancti Samuelis depositas esse ante diem xii kalend. Jul., ut videre est apud Baronium, id est, die xx mensis Junii, in quem hoc anno feria quartæ cedebat. Quare quadam diem et mensem, error est in alteruero ex his duabus auctoribus.

16. Reliquia SS. Andrew, Luca, et Timothei translate. — Divus Hieronymus in Tractatu adversus Vigilantium loquitur de ista translatione, ostenditque se hoc anno Arcadii VI consulatu notato opusulum illud scribere. At enim adversus Vigilantium reliquiarum hostem: « Ergo sacrilegi sumus, quando Apostolorum Basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Constantinus imperator, qui sanctas reliquias Andreae, Lucae, et Thimothei transluit Constantinopolim, apud quas daemones rugiunt, et inhabitatores Vigilantii illorum se sentire praesentiam contineunt? sacrilegus dicendum est et nunc Augustus Arcadius qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Judaea transluit in Thraciam? » et cetera a Baronio relata. Verum loco *Constantini* substituendus Constantinus, ut recte habet editio Basileensis. Ipsenit enim Hieronymus in Chronicis ad annum xix Constantini, scribit reliquias sancti Timothei Constantinopolim inventas esse, quod idem habet ad annum xx ejusdem imperatoris de reliquiis *Andree* Apostoli et *Lucca* Evangeliste, de quibus duabus translationibus loenti sumus anno ccclvi et ccclviii, num. 1. Quibus adde Philostorgium lib. 3, cap. 2, qui refert, *Constantium* Constantinopolis Ecclesiam, que dicitur *Magna*, edificasse, illicque translusisse reliquias *Andreae* Apostoli, *Lucae* Evangelista, et *Timothei* Apostoli. De *Magna* Ecclesia Constantiana legendus Ducangius in Constantinopoli Christiana lib. 3, cap. 2.

17. Non a Constantino sed a Constatio. — Sic etiam apud Hieronymum in lib. de Script. Ecclesiast. ubi in Luca habet: « Sepultus est Constanti-

tinopoli, ad quam urbem vicesimo Constantini anno essa ejus cum reliquiis Andreae Apostoli translata sunt de Achaia», loco *vicesimo Constantini anno*, legendum, *vicesimo Constantii anno*. Quare anno 407, num. 22 scripsi, auctores Graecos sepe confundere nomina Constantii et Constantini, extendendum est etiam ad auctores Latinos, vel saltem ad librarios et eorum exscriptores, unde variis in Historia errores evan. Sic sanctus Paulinus in poemate XXVII, seu carmine XI de sancti Felicis Natali loquens de Sanctorum reliquiis per Urbem diffusis ait :

Nam Constantius proprii dum conferat Urbem
Nomini, etc.
Ut sua Apostolicis muniret membra latus
Corporibus : tunc Andream devexit Achivis,
Timothaeumque Asia.

Ubi Constantino attribuit quod a Constantio ejus filio peractum. Quod cum non animadverisset Rosweidus in notis ad illud poema, haeret et suspicatur, Constantium anno destinasse facere, quod postea filius ejus Constantius perfecit. Verum Paulinus deceptus est, et loca laudata Hieronymi in voce *Constantii* corrupta.

48. *Circumcelliones in Catholicos sœvint.* — Scripta hoc anno a sancto Augustino Hippomensium clericorum nomine Epistola LXXXVIII, alias LXVIII ad Iauarium episcopum Donatistam; qua illi expostu-

lant de Circumcellionum saevitia in Catholicos : « Non tantum, inquit, nos fustibus quassant, ferro que concidunt : verum etiam in oculis extinguentes calcem mixto aceto incredibili exegitatione sceleris mittunt. Domus insuper nostras compilantes, arma sibi ingentia et terribilia fabricarunt, quibus armati per diversa discurrunt, communiantes atque anhelantes caedes, rapinas, incendia, caciates ». Quod autem num, to his verbis obtendunt : « Vestri enim collegae qui navigaverant, apud praefectos dixerunt se audiri venisse »; cum circa omnem dubitationem ad gesta illa perfinant, que producta leguntur in Carthaginensi Collatione III, num. 124 : *In iudicio habita prefectura, ubi se pars adversa, id est, Schismaticorum, audiri tantopere flagitavit : quaeve in eadem Collatione num. 141, notantur completa Ravenna sub die tertia kalendas Februario, domino nostro Arcadio perpetuo Augusto et Probo quartum consule, id est, currenti anno; id praefecto demonstrat scriptam Epistolam post exordium hujusce anni, ut inquit novi Editores Operum sancti Augustini, qui tamen non advertunt irrepsisse in hunc ultimum locum notam numeralem IV, cum Probus unicum consultatum gesserit, et in eadem Collatione num. 170 Augustinus dicat : Navigius adjutor numerorum recitat D. N. Arcadio Augusto et Probo viro clarissimo consulibus, ubi nulla nota numeralis legitur. Quare librariorum errore adverbium, *quartum*, quod cum Probo Aug. copulari debuit, cum Probo conjunctum legitur.*

1. *Honorii decretum contra Donatistas.* — Quadragesimo septimo anno a Christo nato, Honorio septimum, et Theodosio secundum Augusti consulibus, mense Februario, Honorius imp. accepti beneficii de insperata adversus Rhadagaisum obtenta Victoria memor : quod nihil divinitati gratius esse solet, quam si illius hostes hereticos debellare, cuius ope Barbaros ipse viciisset : novis rursum edictis hereticos Occidentalem instans Ecclesiam irget. Hoc enim anno, mense Februario, ad senatorem praefectum praetorio ita rescripti¹,

damans eosdem penitus illis, quibus coercendos haud pridem, sanxerat Donatistas.

2. « Quid de Donatistis sentiremus, imper ostendimus : precipue famam Manichaos, vel Phrygas sive Priscillianistas meritisima severitate perseguimus. Huic itaque hominum generi nihil ex moribus, nihil ex legibus sit commune cum ceteris. Ac primum quidem volumus esse publicum crimem : quia quod in religione divina committitur, in omnium tertius injuriam. Quos bonorum etiam publicatione prosequimur : que tamen edere jubeamus proximus quibusque personis ; ita ut ascendentium, vel descendentium, vel venientium ex latere

¹ I. xl. de heret. C. Theod.

cognatorum usque ad secundum gradum, velut in successionibus, ordo servetur. Quibus ita deum ad capiendas facultates esse ius patimur, si non et ipsi pari conscientia polluntur. Ipsos quoque voluntus amoveri ab omni liberalitatis et successionalis quolibet titulo venientis. Praeterea non donandi, non emendi, non postremo contrahendi cuique convictio relinquimus facultatem.

3. « In mortem quoque inquisitio tendit. Nam si in criminibus majestatis facit memoriam accusare defuncti, non immerito et hic debet subire judicium. Ergo et suprema illius scriptura irrita sit, sive testamento, sive codicillo, sive epistola, sive quolibet genere reliquerit voluntatis, qui aut Manicheus, aut Phryga, aut Priscillianista fuisse convincitur. Hoc quoque easu eadem illa circa gradus superius comprehensos conditione servata: alioquin nec filios existere, aut adire permittimus, nisi a paterna pravitate discesserint: delicti enim veniani parentibus damni. Servos etiam extra noxam esse volumus, si dominum sacrificium revelantes, ad Ecclesiam Catholicam servitio fideiore transierint: perferri Iustusmodi hominum cætus domino, etsi non communione criminis implicato, sciente tamen nec prohibente contraxit, patrimonio nostro societur. Ac si dominus ignorabit, actor vel procurator possessionis coercitus plumbbo, perpetuo metallorum operi deputetur: conductor si idoneus est, deportabitur. Rector provincie si haec criminis dissimulatio vel gratia delata distulerit, aut convicta neglexerit, scilicet se mulcta viginti librarium auri ferendum. Defensores quoque et principales urbium singularium, neconon et officia provincialia decem librarium auri pena constringet; nisi in his qua a judicibus super hoc præcepta fuerint, exsequendis, et sagacissimam curam et solermissimam operam commodarint. Dat. VIII kal. Martii, Rome, Honorio septimum et Theodosio secundum AA. cons.» Eamdem habet legem¹ Justinianus Codex, qua et comprehensi sunt Donatiste.

Ex his vero pii imperatoris obsequiis haud imparia prioribus consecutus est a Deo Honorus beneficia: siquidem domestico appetitus belli diu meditato, nempe insidiis Stiliconis pro filio imperium autcupantis, eripitur. Quomodo autem haec se habuerint, suo loco dicturi sumus anno sequenti.

4. *Concilium Carthaginense, et legatio inde Roman missa.* — Hoc item anno celebratum est ab episcopis Africae Concilium Carthaginense² id. Junii: ubi inter alia decreta est legatio ad Honorinum imp. pro defensione rerum Ecclesiasticarum adversus Donatistas atque Paganos: sanctumque ab eisdem ut ad comitatalium euntes, Formalam acciperent ad Romanum Pontificem, a quo aliam quererent Formalam ad imperatorem: haec idcirco, ne haereticis Catholico nomine velarentur: nam illi tantum manifesti Catholici haberentur, quos communicare cum Romano Pontifice, Formata ab eo accepte lit-

tere significarent, ut ex Optato et aliis sepe superiori demonstratum est. Illud vero in hac Synodo ipsis Formatis addi præceptum est, ut in eis dies Paschæ illius anni apponetur: qui si nondum definitus seiretur, quod litteras dari continget ante ejus diei promulgationem; tunc decretum est apponi ad Formatam diem anni præteriti, post diem Pascha scilicet; ut evenire solet, cum in publicis scriptis, post consulatum, factum quid seribitur. Accidere enim consuevit, ut (quod dictum est) Occidentales Ecclesie disserent ab Ecclesia Romana diem celebrandi Pascha cuiuslibet anni: ipsum vero Romanum Pontificem ante annum significare illum consuevisse ea adhibita modestia, ut si quis quid contra objicere vellet, audiretur; litteræ Innocentii papæ ad Aurelium³ Carthaginem episcopum date significant.

5. Sed et illud magnopere considerandum est, quod eisdem ab hoc Concilio legatis Romam missis publico decreto in mandatis hōr datum est⁴: « Item placuit, ut de dissensione Romanarum aliae Alexandrinae Ecclesie ad S. papam Innocentium scribatur; quo utraque Ecclesia intra se pacem, quam præcepit Dominus, teneat ». Haec ibi: quibus plane significatur, ipsum Romanum Pontificem Joannis Chrysostomi causa adversus Theophilum mirum in modum fuisse commotum, et in omnes alios episcopos qui cum illo adversus eum conspirassent; noluisseque missas ab eis recipere litteras: quod quidem Epistola ejusdem Innocentii papæ ad Alexandrum Antiochenum episcopum postea data de Acacio ejus functionis antesignano demonstrat⁵. Sed et Theodorus diaconus haec expresse apud Palladium⁶: « Est autem haec Romanae Ecclesie sententia, non communicare in tiem usque Orientalibus episcopis, maximeque Theophilo, donec Dominus universalis Synodus tribuat locum, ac per eam curet putrida membra corum qui ista gesserunt ». Haec Theodorus. Ex his quoque videoas, Theophilum annis singulis (ut dictum est) dare solitum Paschales litteras, ex hoc tempore continxisse; ultiote quod nullus Catholicus eas recepturus esset, quas Romana Ecclesia non reciperet. At de Concilio Carthaginensi et legatione ab eo Romam missa hactenus.

6. Invisamus jam S. Joannem Chrysostomum, extremaque ei officia persolvamus: quem hoc anno aerumnis confectum ex hac vita ad celestem coronam vocatum constat: ait enim Socrates⁷: « Honorio septimo et Theodosio secundum consulibus, XVIII kal. Decembris, S. Joannes Chrysostomus Comanicus apud Pontum Euxinum ex hac vita migravit ». Haec ipse: sed in mense error evidens: nam decima quarta die Septembris eum diem obiisse, omnes affirmant, et tabulae Ecclesiasticae fidem faciunt.

7. *Chrysostomus transfertur Pityunem, unde novi labores et obitus.* — Quenam autem obitum

¹ L. iv. C. de hæret. — ² In Conc. Afr. c. 62.

³ Rom. Pont. ep. x. iom. I. — ² Concil. Afr. c. 68. — ³ Innoc. ep. xviii. — ⁴ Pallad. in dial. — ⁵ Socr. l. vi. c. 19.

ejus præcesserint, hic describamus. Atque in primis in memoriam revocandum, ipsum anno præterito, absoluto jam biennio sui exilii, inchoato anno tertio, ex sententia Palladii, Arabiſſo Pityuntēm esse translatum, eo nimirum consilio, ut ægra valetudine laborantem, longissimis difficultimisque peregrinationibus fatigatum, exhalarē animam cogerent, ante vero litterarum commercio et ipsa ſcriptione privatū. Haec quidem (ut ait Sozomenus) quod ejus aduersarii tabescerent invidia, dum viderent universam Occidentalem Ecclesiam pro ipso esse ſollicitam. Sed et pertasos annulos frequentem hinc inde ad Joannem accessum, illud consilium iniſſe, ut eundem (ut dictum est) Pityuntēm tranſerent, Palladius tradit, dum ait¹: «Inſpicentes enim Severianus et Porphyrius Antiochenam Eccleſiam in Armeniam commigrasse, et inde rursus Antiochiae Joannis gratiſſimam philoſophiam praedicari, dirumperebantur, viteque illos jam taedebat, hujiſcēmodi rumoribus non ſeuncs quam flagris cruciatis: eſt enim ea invidiae natura, ut eos quos invaserit, ſemper exagit. Eo miraculo perculsi plerique clericī adverſe factionis, aiebant: Vide mortuum terribilem vivos victoresque perterrefientem, non ſecus ac parvulos larve deterrent. Papæ, ſeculareſ potestates, Ecclesiasticæque opes amitti cum ipsa potestate ſua et principatu; ſacerdotem ſolum, civitale privatum, infirmum carne, exulem trepidantes, metum pallore testantur.

8. « Non jam igitur ferentes in ſcena occultare ſerpentem, ad exercitum militum²; ad ipsum Arearium imperatorem: « rescriptumque aliud veheſtius cum abjectione pena procurantes, tranſerri ſcilicet eum intra loci cujusdam anguſtias, unde non licet progredi. In Pityuntēm locum penitus deſertum extorrem agunt, ripa Pontici mari ſimmoſtinentem. Porro milites praetorii, qui illum ducebant, maxime eum per viam urgebant: id ſe habere in mandatis, aperte aſſerentes, majori ſe gradu promovendos, ſi per viam ille moreretur. Atque unus quidem ex ipsis, praefitſ militiae negligens, non nihil humanitatis clam erga eam oſteſdebat; alijs adeo infenſus erat et atrox, ut blanditijs que illi ab occurrentibus (ut sancto par erat) fiebant, injurijs existinaret; id ſolū curvans, ut Joannes moreretur. Denique eum imber eſſet veheſtius, adeo ut dorsum ac pectus imundaſtia illa percelleret, nihil curvans egrediebatur; ingentem rurus ſolis aſtrum pro deficijs habebat, ſciens hoc attigli ſancti viri caput instar Eliſai calvum. In urbe vero aut castello, ubi lavacri eſſet illum refrigerium, ne pumetum quidem temporis remorari, infelix ille tolerabat.

9. « Cum inter haec omnia trimestris temporis ſpatio difficultimum illud confidens iter, sanctus velut ſidus jmbilaus perſtabat, corporulum habens instar malū ſummis in rauis, ſolis fervore rubicundum. Ubi vero Commaſe appropinquarunt: ipsam

veluti pontem tranſeunteſ, in templo quodam quinque aut ſex millibus paſſuum remoto manſerunt. Ipsi nocte martyr ipsius loci, Basilicus no- mine, qui Nicomedie ſub Maximiano paſſus cum Luciano Antiochiae praefbytero fuerat, dum eſſet Commanensis epifcopus, apparuit ei dicens: Conſide, frater Joannes: cras enim ſimil erimus. Aimi praefbytero quoque Eccleſiae prius apparuiffe martyrem, atque dixiſe: Prepara Joanni fratris locum; venturus eſt enim. Ille nihil de eo oraculo dubitans, in crastinum orabat milites, ut illuc uſque ad quin- tam horam permanereſ: qui minime acquiescen- tes, perurgebant. Profecti vero quaſi ſtadios triginta, rurſum ad memoratum templum, unde exierant, redierunt, ipſo jam febribus laborante. Illic ubi rediit, vite ſue digna candida vestimenta quasivit: exutusque prioribus, ea ſe induit, omnibus uſque ad calcanea mutatis, reliqua praefitibus ipſe diſtribuit: ſumptuſque celeſtibus sacramen- tis coram adſtantibus, extremam orationem fudit, dicens more ſuo: Gloria sit Deo omnium cauſæ. Conſignansque ſe in fine orationis, extendit ſpeciosos illos pedes, qui concurrerent ad ſalutem corum qui elegere penitentiam, et in illorum probrum qui peccata abunde messuerunt. Quod ſi nihil malis probra profuere, hoc non imbecillitas constantiſimi viri, ſed illorum impudentia fecit, qui ea tolere- re noluerunt. Adjectus eſt ad patres ſuos exuſſo pulvere mortalibz vite, atque migravit ad Christum». Haec tuus de obitu ſanctissimi Patris Palladii. Vixiſque eum annos ætatis ſue quinquaginta duos et menses octo, Leo Augustus habet in Encomio: de quinquaginta duobus reliqui omnes, qui de hiſ egerunt, ſunt aſſertores. Ejus vero epifcopatus in hanc uſque diem decimam quartam Septembris, qua obiit, numerantur anni novem, menses ſex, et dies viginti.

10. Chrysostomi scripto, devotio erga Paulum Apostolum, doctrina, sanctitas. — De funere au- tem iſta Palladius³: « Tanta vero multitudine virgi- num, tantumque monachorum, et honestioris vite testimonio inſignium ex Syria et Cilicia et Ponto et Armenia agmen accurrit, ut putant plurimi ex condicio eoz adveniſſe. Ita ſepultus, laniibzque velut athleta vicit honoratus eſt, corpuſculo una cum Basiliſeo in eadem Eccleſia condito ». Haec Palladius: qui et paulo post de vita instituto et moribus ejus, quorum cauſa quidem offenſi erant, haec addit: « Ipſe, inquit, ſolus edebat, ut ex parte novi, et iſtiusmodi cauſa. Primo quidem ob calo- rem capitis abſtemuiſ erat; niſi quod in aſtu eo, quod Diarhodon appellatur, uitebatur », vino ſcili- cet. « Secundo, quoniam infirmatus cujusdam gratia ejus ordinem deſiderabat; adeo ut ſapiens que fuerant parata, ingrata videbentur; et que non aderant, inquieti oportebant. Deinde plerumque cibi oblitus, ad uesperam uisque jejunabat, partim occu- patus Ecclesiasticis cursu, partim ſpiritualibus intel-

¹ Pallad. in dial.

² Pallad. in dial.

ligendis abstractus : contendebat enim ut cum nihil
sacrarum litterarum prateriret, etc. » Sane quidem
in omnibus divine Scriptura libris, eos explicando,
apprime esse versatum, testatur Cassiodorus, ubi
ait¹ : « Ferunt itaque divinas Scripturas Veteris No-
vique Testamenti ab ipso principio usque ad finem
graeco serinoue declarasse Clementem Alexandri-
num cognomento Stromateum, et Cyrillum ejus-
dem civitatis episcopum, et Joannem Chrysostomum,
Gregorium, et Basilium ». Quod si verum
est, vide quam pauca ex ingentibus thesauris nobis
sint reliqua : eum alioqui nonnulla spuria ejus no-
mine edita haetenus habeantur. In Cassiodori quo-
que sententiam Suidas laet habet² : « Universam
Judaicam Christianamque Scripturam ille commen-
tariis sic illustravit, ut aliis ante ipsum nemo ». Et
paulo post : « Ceterum opera ab eo conscripta, non
est hominis percensere numerando, sed solius Dei,
cui nota sunt omnia ». Hec Suidas : sed et de ejus
scriptis ac moribus ista Sophronius³ : « Inste et
dignissime Joannes pro puritate doctrine, et splen-
dore venustissimi eloquii Chrysostomus cognomi-
natus est : qui ex quo salutare baptismum accep-
sse, nunquam omnino juravit, neque aliquem
jurare compulit, neque mentitus est, neque alieni
nuquam maledixit, neque scurrilia locutus est, nec
jocos admisit ». Ita Sophronius.

11. Sed quod ad ejus post se relata scriptorum
monumenta pertinet : haud aquo animo pati pos-
sumus, adscriptas fuisse sanctissimo viro, ejus titulo
haetenus consignatas, quinquaginta quatuor homili-
as, quas opus imperfectum in Matthaeum nominauit,
ut distinguant a consummato in eundem Evangelistam
commentario nonaginta et unam homilias
completeente. Quis enim non jure commoneatur,
cum videt adscribi sanctissimo viro, ab incerto aucto-
re, sed certo haeretico, haereticorumque deter-
rimo compositas homilias illas purulentas, haere-
sum scatentes verminibus, que ne pilum quidem
Chrysostomi vel in dictione, vel in sententiis, vel in
dogmatibus habent, sed sparsas haereses Manichaeo-
rum, Montanistarum, Arianaorum, ac Donatistarum
contineat; atque plane in omnibus se prodat auctor
longe longius ab Ecclesia Catholica alienum, qui
Catholica Ecclesia toto orbe diffusa sepe detra-
hat, et vix in paucis veritatem reperiri contendat? Porro
exitissime auctorem illum alieijus haeresis secta-
torem, penes quem preter divinas Scripturas nulla
esset ratio Catholicae communicationis, nec
traditionum alique Ecclesiasticarum sanctionum;
haud obscure ipse, inter alia, homilia quadragesima
nova significat illis verbis⁴ : « In tempore hoc,
ex quo obtinuit haeresis illas Ecclesias, nulla probatio
potest esse vere Christianitatis, neque refugium
potest esse Christianorum aliud volentium cognoscere
fidei veritatem, nisi Scripturas divinas. Antea
enim multis modis ostendebatur qua esset Ecclesia

Christi, et que Genitilias : nunc autem nullo modo
cognosci datur volentibus cognoscere que sit vera
Ecclesia Christi, nisi tantummodo per Scripturas.
Quare? quia omnia haec que sunt proprie Christi in
veritate, habent et haereses illae in schismate simi-
liter Ecclesias, etc. » Plura suggestit, atque ingerit
divine tantum standum esse Scriptura, multa habita
Catholicae communicationis ratione, qua in unum
corpus universa Catholica Ecclesia toto orbe Christi-
ano coagmentata cognoscitur. Porro argumentum
hoc commune est omnium hereticorum : qui cum
convinci sciunt se esse ab Ecclesia alienos, vel uno
illo saltem argumento, quod secus sentiant, quam
universa Ecclesia doceat : ad solam divinam Scri-
pturam confitunt sibi parant, sed suo ipsorum
pravo sensu intellectam : in quos disputat S. Augu-
stinus, aduersus Cresconium agens⁵. Sed in his
modo non immorandum, quod alio lendat oratio :
neque in disquirendis que alia sint ejusdem Joannis
scriptis supposita (quod longioris inspectionis sit
opus) nunc incumbendum.

12. Illud vero quod ad ejusdem Joannis scripta
pertinet, hand ignorandum; habuisse ipsum in sa-
cris titteris peculiarem doctorem sanctum Paulum
Apostolum, cujus immenso tenebatur amore: fidem
facit hujus rei S. Proclus, qui postea Constantino-
politanae Ecclesiae fuit creatus episcopus, rem gestam
sic narrans⁶ : « Cum divinas Pauli Apostoli Epistles
carum interpretes et expositor percurseret : erat
(ut est verisimile) dubia et suspensa cogitatione, di-
cens : Quis seit an Deo grata mea sit interpretatio? Hac cogitans, rogabat ut de ea re a Deo fieret certior.
Quod etiam cito hoc modo factum est. Quidam ex his qui imperatori erant familiarissimi, offendit imperatorem : qui mortem minatur. Et mittitur qui
apud divinum pontificem intercederet, ut noctu ad
eum veniret propter metum imperatoris, et sua ei
exponeret. Quibus assentiens sanctus, per Proclum
jubet ut veniat. Non erat, et simul etiam aderat his
qui erat supplex. Ut eum admoneat, dat operam
Proclus. Deinde primum adspicit per quoddam foramen,
et videt pontificem, ut consueverat, in sede
sedentem, et scribentem (ea autem erat interpretatio
divinarum Epistolarum). Tunc autem ille terribili
illo dignus habetur spectaculo. Videt enim Proclus
divinum Apostolum Paulum inclinatum post sedem
ad caput Pontificis, et os admoventem aurum ejus de-
terae, et cum eo colloquentem. Proclum incessit
stupor et admiratio, quanam ingressus esset quem
cernebat. Ignorabat enim quis esset : et rogat homi-
num ut parum expectet. Rursum paulo post ad-
spicit et semel, et bis, et erat idem spectaculum.
Reprehenditur Proclus ab illo optimatus; qui dixit :
Nou oportebat te, cum videres mortem, qua mihi
expectatur, alium ad sanctum adducere. Ille autem
ei affirmat, se de eo nihil cogitasse. His adhuc dubi-
tautibus, prece ad matutina cantica excitat ligni

¹ Cassiod. in prefat. lib. Divi. lecl. — ² Suid. in Joan. Chrys. —
³ Sophr. Prat. Spirit. c. 191. — ⁴ Chrys. hom. xlix.

⁵ Aug. cont. Crescon. l. ii. c. ult. — ⁶ Leo Ang. in Vit. Chrys.
Metaphr. et alii.

pulsibus. Homo itaque revertitur, in secundam noctem spem rejiciens. Accessit secunda nox et tercia; et erat rursus simile spectaculum. His obstupefactus, vix tandem sensit Proclus, neminiidente, a Deo missum esse eum qui loquebatur. Hic itaque illi Optimati: O optime, Deo resistente studiis omnibus, labor est inutilis: roga ergo Iterum ut tibi openferat. Dies aderat, et cum supplicis recordatus esset pontifex, rogavit an accersisset. De eo ergo significat ei Proclus, qui haec etiam dixit: Cum tu prateritis noctibus seorsum esses cum alio, statui non temere accedere.

13. « Cum sanctus autem rogasset, quisnam is esset: incipiens Proclus, verbis quidem totum prosequitur miraculum: digito autem per imaginem evidentissime probans eum fuisse Apostolum, totum narrat seriem miraculi. Quibus cum adhucuisset mentem hic vir divinus, aperte intellexit spectaculum; et factus certior, se suam accepisse petitionem, Deo gratias egit. Deinde sic rursus accersit supplicem, et emi convenit, et pro eo intercedit apud imperatorem, et priori restitutum magistratu: impetrante promptius et alacrius qua restabant ex divinis Epistolis ». Haec enim de his Leo Augustus, cui consentiunt exeteri, et praecipue ex antiquioribus Actis vite ejus, que citantur a Joanne Damasceno, Etenim de S. Pauli effigie, quam apud se habere soleret idem S. Joannes Chrysostomus, haec ipse Damascenus¹:

14. « Habet autem effigiem Apostoli Pauli in imagine, in loco ubi propter corporis imbecillitatem parumper quiescebat: erat enim supra quam natura patiatur vigilans, hi haec illa effigiem, quando perlegebat illius Epistolas, oculorum aciem intendebat; in eaque non scens ac si Paulus ipse vivus esset, obtutu detinxis inhaerebat, beatum ipsum appellans, totumque animi cogitationem ad illum dirigens, et cum eo versans, et loquens contemplando »: et post alia: « Cum autem Proclus, inquit, loquendi timem fecisset: oculis in Pauli effigiem dextris, et figuram ejus, quem viderat, similem conspicatus, Joanni desiderium injiciens, sic enim (digo demonstrans imaginem) affactus est: Ignoscito mihi, pater: ille, quem vidi loquentem tibi, hunc similis est; atque adeo, si recte memoria teneo, ipse est ». Haec enim Joannes Damascenus ex Vita ipsius S. Joannis Chrysostomi, quae desideratur.

15. Certe quidem, quod pertinet ad ejusdem Joannis Chrysostomi studium et amorem erga Paulum; non est scriptio ejus que non id exprimat manifeste; cum aliqui peculiares eo argumento scriperit homilia. Quod autem ad doctrinam spectat, se quidem tanto uti magistro ingenuo protinetur his verbis in prefatione ad Homilias in Epistolas Pauli: « Neque, inquit, nos quae scimus, si quia scimus, ab ingenii bonitate atque acuminis scimus: sed illi nos viro impense affecti, ab illius lectione minime

discedimus ». Contigisse autem visionem illam, cum Epistolam Pauli ad Galatas interpretarebatur, in qua seipsum superasse cognoscitur, haud improbanda opinio est. Caterum fuisse S. Joannem Chrysostomum plium cultorem sanctorum imaginum, non haec tantum quae narrata sunt, manifestant, sed et quod de eo Gregorius² papa scribit ad Germanum patriarcham Constantinopolitanum, qui verba ipsius recitat, dum ita ait: « Si quis alias, ego certe, inquit, ex cera fusilem picturam pietate plenam amavi. Rogo te, lector: si optio daretur, in quorum classem post obitum velius adscribi, et quorum sortis particeps fieri. Iconoclastarumme, an S. Joannis Chrysostomi cultoris sacrarum imaginum? Haec considerans, tu tibi ipsi responde. Nos certo scimus, Dei amicum fuisse Chrysostomum: eumque aeternam esse beatitudinem consecutum, et complura miracula testata sunt, et universalis consensus Ecclesiae declaravit.

16. Sed quod in his summis, ut praetermissa ab aliis, qui res geslas tanti Patris prosecuti sunt, hic tanquam epitaphia sepulchralia attigamus; audi quid S. Nilus in Epistola ad Anastasium de codem Chrysostomo omni fide digna scriptis mandavit: « Joannes, inquit, sacerdos admirandus Ecclesiae Constantinopolitanae, imo vero totius orbis splendor, vir animi perspicacis, omni fere tempore videbat dominum Domini refertam angelorum ceterum, et tunc in primis, cum divinum, et ineruentum sacrificium offerbatur: quo quidem tempore, stupore et letitia plenus, rem praecepis amicis spiritualibus privatum enarravit. Cum copisset, inquit, sacerdos sanctum sacrificium seu oblationem facere, plurimam statim ex illis Virtutibus et calo descendentes stolis induitae splendidissimis, nudis pedibus, intentis oculis prona altari magno cum silentio et reverentia, quoad venerandum illud mysterium clyptum fuit, circumsternerint. Deinde hinc illuc singulae per totam dominum diffusa, episcopis, presbyteris, et diaconibus distributionem corporis, et pretiosi sanguinis ministrantibus adhucserint, salientes, et sedulo adjuvantes. Haec autem scribo, ut divini sacrificii dignitatem cognoscentes, caveatis ne illud negligenter, divino timore abjecto, administraretis: nec permittatis ut aliqui inter se contendant, et cum tumultu ad ipsum accedant, aut audacter annuant, et in loco suo prosiliant, aut hinc et illuc circumspiciant, et ignave et petulanter se gerant ». Haec enim Nilus, quem spectata eruditio atque conspiciua sanctitas fecerunt illustrem.

17. Cessit et illud magna laudi Chrysostomo, quod enim concionem habens frequenti populo valaretur, opus illi fuit suggestum in medio Ecclesie collocare: certe quidem magnus ille Gregorius Nazianzenus, cum esset ejusdem Ecclesie episcopus, intra cancellos concionabatur, ut ex ipsis testificatione³ possumus intelligere, cum de multitudine

¹ Damasc. de imagin. orat. i.

² Exstat apud Nic. Concil. II. Act. vi. — ³ Greg. Naz. orat. ad centum quinquaginta Episcopos.

auditorum ad cancellos se protrudente, ut orationem audiaret, saepe meminit, Roma vero antiquitus ea vigebat consuetudo, ut ab eminenti suggestu ipse Pontifex concionaretur ad populum: nam in Hippolyto Prudentius¹:

Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal
Tollitur, autem praedicta unde Deum.

Omnimodo hic innumera sanctorum Patrum de S. Joanne Chrysostomo elogia: satis ad laudem, quod post ejus obitum paucis exceptis, quos Iovin infect, tam Oriens, quam Occidens et universus Catholicus orbis ipsum sanctissimum predicavit; usque adeo, ut et in Egypto, habito contemptui Theophilico, licet haberetur vita sanctissimus, eumdem Chrysostomum praedicarent, Theophilum vero insectarent contumelias, merito neglectum a suis, quem a se Ecclesie Romane Pontifex abiecisset. Sed audi perbreve Isidori Pelusiota de utroque iudicium, ad Symmachum ita scribentis²:

18. « Petis a me, ut divini viri Joannis tragediam tibi exponam. At eam explicare nequo: mentem enim res ista superat. Verum pauca quedam audi. Vicina .Egyptus hoc semper in more habuit, ut inique ac perdite se gereret; Mosen videlicet repudiatus, et Pharaonem adsciscens; humiles ac demissos flagris lacerans, laborantes opprimens; urbes exstruere jubens, et mercedem negans, atque ad hoc usque tempus in iisdem studiis inhaerens: siquidem insano lapillorum amore flagrantem, atque aurum pro numine habentem Theophilum, quatuor sociis, immo coapostatis, septum ac minutum in medio proferens, pium virum ac divinarum rerum doctrina praeeditum expugnavit, odiun videlicet atque inimiciliam, quam adversus eum qui codem quo ego nomine appellatur, improbitatis atque importunitatis sue velut propaginaculum nactus. At Davidis³, tamen dominus invalescit; dominus autem Saulis (ut cernis) debilitatur: tametsi vir ille, superata vite temestate, ad caelestem tranquillitatem migraverit ». Ilactenus Isidorus, ejusdem Joannis Chrysostomi discipulus. Porro quod pertinet ad quatuor illos quos nominal coapostatas; fuisse quidem illos Acacium Beroensem, Severianum Gabalensem, Antiochum Ptolemaidis, et Cyrinum Chalcedonis episcopos, quae superius dicta sunt ex Palladio, fidem faciunt.

19. Quo quidem nomine non prudentiores tantum .Egyptii, sed ipsi heretici (cum aliquo in Joannem in his quae ad dogmata spectant, infensi essent) omnes erga eum propensiores erant, ut ex Palladio possumus intelligere atque alios. Est de his patens exemplum de Socrate Novatiano: qui cum in ceteris erga eum se observantissimum prae se ferat; quod tamen Novatiani eum experti essent sibi maxime adversarium, de hoc, ex quo magis

commendandus habetur, ipsum carpit, sic dicens⁴: « Equidem deniror, quid cause esset, cur cum tam ardenti studio duceretur temperantiae, in quibusdam concionibus doceret temperantiam quodammodo contemnendam esse. Nam cum a Concilio episcoporum, illis qui semel duntaxat per baptismum lapsi fuerant, locus penitentiae concederetur: ille non dubitavit dicere: Si nullies lapsus penitentiam egeris, in Ecclesiam ingredere. Ob quam doctrinam etsi in aliorum multorum, etiam qui ei fauiliares erant, offenditionem incurrit; tamen a Sisinnio in primis Novatianorum episcopo, qui liberum contra hoc ejus dictum conscripsit, graviter exigitus est: easterum ista jam pridem acciderant ». Ita Novatianus. Sed hoc nomine maiorem sibi conciliavit Chrysostomus laudem, dum eo modo Novatianos exigitans, apertam voluit semper penitentias Ecclesie januam, ex Catholica Ecclesia instituto: sed de his fusius suo loco superioris. Post haec vero Socrates totum se effundit in laudes Sisinnii, quem reprehensum dicit ab Acacio episcopo, quod vestimenta candida indueret, cum nigris vestibus uti solerent episcopi: sic plane illudchat eis diabolus vafro consilio, ut corporis munditiam affectarent, balnea frequentando, et vestibus candidis vestiendo, ut sibi viderentur animae quoque esse munditiem assecuti, spernentes Ecclesias a Christo relictum ad diluenda peccata remedium penitentiae. Sed alia subdit de Sisinnio Socrates; quae ut inepta, consulto praeferimus: qui et sub iisdem consulibus defunctum Sisinnium affirmat⁵, et in locum ejus subrogatum Chrysanthum; mortuum quoque esse Dorothenum Arianum antistitem.

20. *Innocentii anathematizantis Arcadium, et hujus se excusantis ultro citroque datae Epistole.* — Quod vero pertinet ad Innocentium Romanum Pontificem: audita ipse morte Chrysostomi, magno est affectus dolore: et qui haecnen ab infligendo in imperatorem Arcadium et Eudoxiam Augustam, quam provocarant sumnam Ecclesiasticae animadversionem illam, cum quis a communicatione sacramentorum et coetu fidelium separatur, rogatus ab ipso Joanne Chrysostomo se continuisset; eam in eosdem provocatus, et violentia quadam adactus, inflixit: extorsisse enim visi sunt illi e manibus Innocentii juste judicantis vindictam, quam haecnen apud se longa patientia confinuerat.

21. Porro idem Pontifex ipsi Joanni, defuncto licet, consultum voluit, niminum ut etsi non ipse, nonen saltem ejus in Constantinopolitanam restitueretur Ecclesiam; persistitque in sententia, ut nunquam, nisi id fieret, communicare vellet eum Orientalibus Joannis adversariis episcopis; quos ob iniquam sententiam in S. Joannem latam judicaverat a communione Catholicis alienos: illud ab eis enixa contendens, ut ejusdem Joannis nomen in tabulas referretur Ecclesiasticas, e quibus fuerat sententia adversariorum expunctum: testatur id Theo-

¹ Prud. Peristeph. hym. xi. de S. Hippolyt. — ² Isidor. l. i. epist. ccclvi. — ³ 2. Reg. iii.

⁴ Socr. l. vi. c. 19. — ⁵ Socr. l. vii. c. 6.

dorelus, qui ait¹: « Isto excellenti totius orbis terra doctore mortuo, episcopi Occidentis non prius cum episopis Egypti et Orientis et Bosphori atque Thracie communicare voluerunt, quam nouen illius sanctissimi viri in fabulas, in quibus nomina episoporum mortuorum confinebantur, retulissent: alio Arsacium ejus successorem ne salutare quidem dignati sunt. Atticum autem, qui succedebat Arsacio, quique sepe legatos ad Occidentales episopos miserat, sepeque pacem postulaverat, postea tandem, cum Joannis nomen in tabulis scripsisset, receperunt »: at quando id contigit, inferius dicendum erit.

22. Ceterum ad Arcadium imperatorem idem Innocentius papa, audita Joannis Chrysostomi morte, gravissima acrimonia aspersa, anathematique terribilis, quibus tum ipsum, tum Augustam, tum denique episopos sceleris complices excommunicat, litteras dedit: sunt ipse quidem Graecis notissimae, quas Gennadius, Nicephorus, alio Glicias recitant, sed et codex Vaticanus graece continet exaratas, latine his verbis redditas.

23. « Vox sanguinis fratribus mei Joannis clamat ad Deum contra te, o imperator, sieuti quondam Abel justi contra parricidam Cain; et is modis omnibus vindicabitur. Nec id modo admisisti, sed etiam pacis tempore persecutionem magnam adversus Deum et Ecclesiam ejus concitatisti. Ejecisti et throno suo, re non iudicata, magnum totius orbis doctorem et una cum eo Christum persecutus es. Neque de illo ita queror (sortem enim seu hereditatem cum sanctis Apostolis in Deo et Salvatoris nostri Iesu Christi regno consecutus est, quamvis intollerabilis jaeta ea sit: sed attligor, propterea quod primum de animarum vestrarum salute, deinde de eis, qui sapientissima spirituali et divina doctrina et institutione ejus orbat, fame verbi Dei conficiuntur, sum sollicitus. Non enim Ecclesia tantum Constantinopolitana milite illius lingua jaeturam fecit, sed orbis sub sole totus ad orbitatem redactus est, viro tam divino amissio, persuasione unius mulieris fabulum hanc et spectaculum exhibentis. Verum excepit et presentem hic penam non post multos dies ei advenientem.

24. « Tametsi enim beatus Joannes vitam reliquit, fide servata, et fluctuantibus confirmatis; in altera tamen saecula sempiternam deliciarum, et immortalis vita hereditatem est consequens. Nova autem Dafila, Endoxia, que paulatin le erroris seu seductionis novacula tolondit; execrationem ex multorum ore sibi ipsi introduxit, grave et quod gestari nequae peccatorum pondus colligans, alioque id prius peccatis suis superaddens. Itaque ego minimus et peccator, cui thronus magni Apostoli Petri creditus est, segreco et rejicio te et illam a perceptione immaculatiorum mysteriorum Christi Dei nostri. Episcopum etiam omnem, aut clericum ordinis sanctae Dei Ecclesie, qui administrare aut exhibere

ea vobis ansus fuerit; ab ea hora qua praesentes vinculi mei legeritis litteras, dignitate sua excidisse decerno. Quod si ut homines polentes quemquam ad id vi adegeritis, et canones nobis a Salvatore per sanctos Apostolos traditos transgressi fueritis: sciote id vobis non parvum peccatum fore in horrenda illa judicie die, cum neminem hujus vitae honor et dignitas adjuvarerit, arcana aulem et abdita cordium sub oculis omnium effundentur atque exhibentur. Arsacium, quem pro magno Joanne in thronum episcopalem produxistis, etiam post obitum exauferamus, una cum omnibus qui consulto cum eo communicarunt episopi: cujus etiam nomen sacro episoporum alio non inscribatur. Indignus eo honore est, qui episcopatum quasi adulterio polluerit. Omnis² siquidem planta, quae a Patre nostro in celis plantata non est, eraducitur. Ad Theophili anathematismum addimus abrogationem, et absolvit a Christianismo alienationem³. Haecenus Epistola Innocentii, cui Glicias ejusmodi subjicit Arcadii responsionem⁴:

25. « Norunt omnes homines mentis compotes, commissa per ignorationem nec divinitus nec per leges puniri, neque adeo quemquam alterius nomine supplicium lucere. Quod quidem propterea scripsi, ut manus tuum certam redderem, nos nihil eorum cognitum habuisse, quae nostris antistitibus et clericis acciderint: cujus rei testem benignum illum Deum imploramus. Nimirus purus et innocens sum, quod ad ipsorum condemnationem attinet: quippe cum eorum communione sim usus, causa nihil erat, quomobrem eos affligeremus. Quod autem attinet ad illam tuam Endoxiam: seito me illi parum moderate pro ratione delicti mercedem retulisse: quo sane factum est, ut ex eo meroere et angustia, difficili gravissima correpta aegritudine decumbat. Igitur quod superstest, enix te obsecro, ut nos a segregatione liberes, nec multipliciter punias: non enim ipse Dominus idem ob delictum bis hominem periret ». Hucusque apud Gliciam littera Arcadii ad Innocentium: quibus has idem auctor subdit Innocentii ad ipsum redditus:

26. « Studium, diligentiamque vestram Dei prae scriptio et voluntati consentaneam, quam propter ipsius nomen declarasti, acceperimus et probavimus. Quapropter sacris a vinculis soluti, ad signa Dominica confiematis animis accedite »: hucusque apud eundem auctorem. Praeter has autem recitatas a Glicia Arcadii ad Innocentium papam litteras, aliae extant in citato codice Vaticano ab eodem imperatore ad eundem Pontificem data, que sic se habent:

27. « Omnino, o Pontifex Dei, nequiequam eorum quae in legatos audacter perpetrata sunt, sciente me factum est: idque ex eo perspicere potest, quod eos a quibus illa orta sunt, severa ultus sum. Neque quod magnus ille Joannes depositus sit, illa in

me culpa ejus rei haeret, sed infelicibus episcopis; quod scilicet cum sacros canones pretenderent, iudicium depositionis illius in sua ipsorum profana capita converterunt: quorum sermone nescio quomodo inductus, etiam ipse eorum sententiae (quod utinam nunquam fecissem) assensu sum. Quo fit ut ipsi magis in culpa sint, quam nos. Ex quibus et qui adhuc hic extant, Acacium, et Severianum, et eos qui secleratum Theophilum secuti sunt, ut quanta maxima celeritate, comprehendendi jussimus, et eos qui illie sunt, ut penas dent ausibus suis debitas. Nobis autem placetur paterna humanitas tua, neque deseras nos expertes mysteriorum incontaminatorum. Tunc etiam filiam tuam Eudoxiam, que peccaverit, nullus sum, que etiam ex his gravissimo morbo correpta in lectulo decumbit. Ne igitur sepius prenas sumas, o reverendissime Pater: neque enim dominus in eadem bis prenas sumil, ut scriptum est. Ubi autem erit penitentia bonum, nisi iis quos peniteat, venia tribuatur? Igitur si nos quidem ex penitentibus non essemus, merito aditus ad veniam clauderetur: et si accusavimus et condemnavimus nos ipsos ab his que male egimus; ne bono quidem penitentia, quod quidem venia est, excidamus»: hucusque Epistola Arcadii ad Innocentium papam ex codice Vaticano.

28. *Honorius sribit Arcadio in quem et bellum parat.* — Subjiciebatur autem apud codicem dignae memoriae Cardinalis Guiglichmi Sirleti Bibliothecarii Apostolici, dictis Epistolis eodem argumento scriptis, Epistola Honorii imperatoris ad Arcadium fratrem Augustum, fide quidem explorata, germana, in omnibus sincera; que sic se habet:

« Nescio qualisnam potens et a daemone immissa impulsio persuasit tibi, o frater, feminae committere te ipsum, et patrare lalia, qualia nemo aliis plus Christianorum regum patravit. Etenim qui iste sunt sanctissimi episcopi, clamant adversus imperium nostrum, quod magnum Dei antistitem Joannem neque legitime, neque ex praescripto canonum, et ab episcopali sede depulstis, et acerbissimis exiliis et intolerandis injuriis ejicientes, per vim vita spoliasti. Locum tenentes autem Romanæ Ecclesie, ob vestrum honorem et legitimi judicij stabilimentum misso, qui afferebant hinc litteras, ut omnia integre definirentur, tenuistis: quibuscum nihil humani egistis; amplius et custodias diversis conclusistis, ac fame prope necastis; ac simul quas secum ferebant pecunias ad viatici necessitates corporeas, has auferri ab ipsis mandastis: clamantesque contra vos ad Deum et ingemiscentes, nullo sunt habiti loco. Ad hanc Apostolica mandata nihil facta a vobis sunt: episcopos sanctos injuste privatis, ac sexcentis injuriis et exiliis maxime longinquis injuste adjudicasti, aliasque pro his indignos indigne intrusisti. Contendit igitur, frater, non verbo, sed re, et Deum et homines de correctione eorum que non sunt recte acta, certiores facere: certus et ipsum imperium nostrum et ruere et stare precibus sacerdotum». Hacenus

Epistola Honorii ad Arcadium, prioribus scriptis per omnia consentanea; quam ex greco textu latinitati fideliiter redditam exhibuimus, camque cum ea, quam in dicto codice Vaticano latine scriptam reperimus, contulimus, fideliiterque reddidimus.

29. Ceterum post obitum Joannis nondum tribus mensibus elapsi, contigisse prodigiosum ac plaga miserandum interitum Eudoxie Augustæ, eo modo, quo superius dictum est, tum Zonaras, tum alii testantur. Verum quod ad Honorium spectat, haudquaquam his datis litteris conceptum ob indignum facinus immensus dolorem exhaustire penitus valuit. Siquidem et bello decernere adversus eum, qui persecutus esset Ecclesiam, ac jus gentium in legatis violasset, et sancte pieque uelisci in animum duxit. Cum vero ad hæc peragenda Ravennæ expeditio pararetur, duo intercessere impedimenta, que eamdem retardarent, sed et subsequens mors Arcadii anno sequenti penitus abolevit. Quenam autem presenti anno configerint, quibus a bello in Arcadium inferendo Honorius abstrahetur, Zozimus ita narrat¹: « Apud Ravennam igitur Stiliconi (hic erat praecipuus militie dux) jam parato ad Illyricas urbes cum exercitu adeundas, et Alarici auxilio ab Arcadio quidem abstrahendas, Honorii vero regno adjiciendas: impedimenta duo configit accidere, famam scilicet hinc inde de Alarici morte sparsam, et litteras Honorii principis alatas Roma: quibus in litteris præscriptum erat, Constantimum jam perduellum ex insula Britannia transvectum ad Transalpinas gentes accessisse, præcipue munus in oppidis usurpare ».

30. *Constantinus tyranus in imperium insurget.* — Hæc quidem de tyrannie Constantini, quem alii Constantium nominant, hoc anno contigisse idem Zozimus non obscure significat, dum aut, exacto huius anni autumno, designatos fuisse consules Bassum atque Philippum, quorum nomina sequenti anno adjecta fuisse Fastis, omnes affirmant, sub quibus cons. Prosper etiam in Chronico ejusdem Constantini tyrañide configit refert. Sed ante Constantium qui præcesserunt hoc ipso anno in Britannia tyrami, Zozimus infra narrat in his verbis²: « Quo tempore adhuc Arcadius imperabat, Honorio septimum, et Theodosio iterum consulibus, milites Britanicici seditione concitata Mareum in regio solio collocabant, eique tanquam rerum in illo loco potenti parebant. Eo deinde necato veluti moribus illorum non respondente, Gratianum in medium producunt, et purpura coronaque cinctum, eum principem observantes, comitabantur. Verum et hinc improbat post menses quatuor imperium abrogant, et vitam eripiunt, Constantino rerum summa tradita ». Hac Zozimus. Porro Constantium ait Prosper infinita militie militem fuisse, sed ob solam speciem nominis acclamatum fuisse sub iisdem consulibus imperatorem. Sozomenus³ etiam eadem que supra de Marco

¹ Zozia, l. v. — ² Zozin, l. vi. in pri. — ³ Sozom. l. ix. c. 11.

et Gratiano tyrannis tradit; et de Constantino sic subdit :

31. « Rursum Constantium eligunt, quod putarent eum ex nominis sui praeagio imperium constanter obtenturum ». Hec ipse. Quod enim Constantinus Magnus Britannus fuisset, et universum Romanum imperium adeste feliciter administrasset; putarunt illi, ad Barbaros innumeros, qui Gallias atque Italiam, neconon Orientis non paucas regiones pervaserant expellendos, strenuo novo duce opus esse et imperatore: sic igitur duobus, quos elegabant, e medio sublati, ex felici nomine Constantini felicitatem omnianu sunt imperii. Sed et ad spem augandam illud accidit, quod aequae ac Constantino Magno, huic quoque adscitio novo Constantino filius esset Constanus (Constantius) appellatus; quem et (sicuti idem Sozomenus affirmat) Cesarem nominavit, simul ac ad Alpes Cotias pervenisset, eumque ad Hispanias obtainendas misit. At de Constantino haec tenus.

32. *Arcadius studet expiare delictum.* — Sed ad Arcadium redeamus; cui quidem non sie prospexit Deus ab exercitu fratris Honorii liberans, ut parceret; sed quo ipsa divinitas potius, in quam in primis peccatum esset, sumeret de perpetratris sceleribus penas; quod anno sequenti prestitit, cum eidem una cum imperio vitam ademit; Honorium vero non ad cladem, sed ad salutem inferendam Orientali imperio reservavit: cum interea Arcadius rebus pie gestis impietatem, quam ex persecutione Joannis contrarerat, abstergere conaretur; cuius rei gratia anno superiori ex Palestina translusisse Constantinopolim vidimus sacras reliquias Samue lis; et hoc anno Martyrium Acacii martyris invisi se, atque ibi Deum orasse, Socrates meminit, ubi ait¹:

33. « Est quidem Constantinopoli donus amplissima, que Caryæ dicitur, in cuius atrio est castanea arbor (sed alii nucem fuisse tradunt) in qua fertur Acacium martyrem suspensum oculuisse; qua de causa parva ecclesia apud illam arborem aedificata fuit: quam imperator Arcadius videc enpiens, in eam ingreditur: cumque preece ibi peregrisset, discessit. Omnes qui circiter illam ecclesiam habitabant, ad imperatorem conspicendum confluunt; ac nonnulli extra aedes egressi, transitus platearum ante occupare contenderunt, inde putabant se et imperatoris vultum et totam stipatorum turbam plannus videre posse. Alii imperatorem ab ecclesia usque eo prosequerantur, quoad omnes viri cum mulieribus et pueris extra illam domum exivissent. Quo facto, illico dominus illa, qua ecclesia adjuncta erat, corrut. Unde tanta cum omnium summa admiratione consecuta est, imperatoris precibus tantam hominum multitudinem ab interneccione fuisse liberatam ». Haec tenus Socrates.

34. *De Adelphii visione narratio et confutatio.* — Ad postremum autem, redditis iam de Joanne

Chrysostomo, quæ vera certaque reperimus: his addenda putamus, quæ fide carentia inter rejectia dicimus seligenda, ac responda, ut eadem confutemus.

Habet enim Sophronii, qui inscribitur liber, Pratum¹ Spirituale, Adelphii, qui de gloria Chrysostomi apud Dei thronum electi visionem accepit. ejusmodi narrationem: « Dicebat frater meus Adelphius: Cum in exilio mortuus esset beatissimus Joannes, dolorem pertuli incredibilis, quod talis tantusque vir, orbisque magister letificans Ecclesiam Dei, e throno suo exul defunctus est: Deprecabar ergo (inquit) Deum eum multis lacrymis: ut ostendere mihi dignaretur, in quo statu esset, et an cum Patriarchis adnumeratus esset. Cum ergo diutius orassem, in extasi factus sum, adspexique virum nimis speciosum: qui tenens manum dextram meam, adduxit me ad locum quemdam illustrem et gloriosissimum, ostendebatque mihi Ecclesia doctores. Ego vero circumspicibam, videre quærens, quem enipiebam, magnum Joannem dilectissimum meum. Cum ergo ostendisset mihi omnes, et uniuseniusque nomen proprium expressisset; rursum tenens me per manum, eduxit me foras. Ego autem sequebar illum tristis, quod non vidissimum cum Patriarchis et Ecclesia magistris beatum Joannem. Cum itaque egrederer, is qui præter januam apprehendens me, dixit mihi: Quid habes, cur tristis es? Nemo unquam luc ingressus, tristis exivit. Tunc dixi illi: Hec mihi causa mœroris est, quod amantissimum mei Joannem episcopum Constantinopolitanum una cum easteris doctoribus non vidi. Rursum dixit mihi: Joannem dieis penitentiae ducem? Aio ego: Illum sane. Respondens autem dixit mihi: Ipsum homo in carne vivens videre non potest. Illic enim assistit, ubi thronus est Domini ». Haec tenus auctor, mutuatus haec (ut ipse testatur) ex relatione a tenina ad Athanasium abbatem facta, eademque sorore ipsius Adelphii; quem dicit fuisse temporis episcopum Arabissi.

35. Sunt autem haec parum fide tuta, utpote quæ in primis ejusdem Joannis Chrysostomi testimonio² mendacij arguantur, dum ab eo ponitur Trejus episcopus Arabissi, et non Adelphius. Sed et cum tradat auctor, in domo Adelphii hospitatum esse Joannem, cum Cneusum in exilium missus esset; plane errovis arguitur: nam licet id ipsum de hospitio Cneusi dicant Leo et Metaphrastes; tamen ipse Chrysostomus disertis verbis narrat³, a Dioscoro se susceptum hospitio, et non ab aliis, licet id complures expicerint. Cum autem haec compingat ea narratione mendacia; quæ fides in reliquis? Sane quidem et illa invidiosa nimis assertio est; omnes qui unquam fuerunt in Ecclesia doctores, in interiori ponere gradu, et super omnes Chrysostomum collocare: cum præsertim eis eis complures martyrio fuerint coronati, ut inter alios Hippolytus et Methodius; ut faciem de reliquis absque sau-

¹ Socr. I. vi. c. 21.

² Prat. Spint. c. 218. — ³ Chrys. ep. CXXVI. — ² Chrys. ep. XIII.

guine vita fuisse sanctis, nempe Basilio, duobus Gregoriis, Thaumaturgo atque Theologo, itemque omnibus sine invidia praferendo Magno Athanasio. Sed et que illa absque ratione distinctio, ut omnes doctores fuerint oculis ea videntis perspicui, solus autem Joannes ob excellentem gloriam invisibilis? perinde ac si solus inter doctores ipse Chrysostomus fuerit perfectam gloriam consecutus. Sed facessant jam istae: non enim indigent sancti nostri illustrari mendacii, qui propriis virtutibus decorantur. Quod vero ad res gestas post Joannis migrationem perfinet, hic prosequamur.

36. *Theophilus exiles ob initam cum Joanne communicationem restituendos curat.* — Post obitum sanctissimi Patris Joannis Chrysostomi, visum est Theophilo episcopo Alexandrinio, iis qui ob initam cum Joanne communicationem diversis sententiis damnati atque proscripti essent, vel voluntario exilio contigisset esse factos extorres, omnibus ad propria redundi licentiam impertiri, cunctisque præteritas abortas dissensiones oblivione deteri, et omnes in unitatem Ecclesie, a qua scissi essent, debere recipi: ob idque libellum idem Theophilus scripsit ad Atticum Constantinopolitanum episcopum. Testantur id quidem littera Synesii episcopi Ptolemaidis in Egypto, cum de Alexandro episcopo communicationis Joannis ipsum consulunt: que sic se habent:

37. « Cum questionem quamdam ad te referre decreverim; rem de qua percunctorab. antea exponere volo. Alexander patricius Cyrenaeus, cum adhuc adolescentulus esset, monastica vita initiatus est. Cum aetate vero simul progrediente monastica in vita intentiore, Ecclesiastico ministerio dignus judicatus est, et quidem ut presbyter esset. Cum autem ex necessitate quadam in exercitu esset, et Joanni beato conjunctus (colatur autem a nobis memoria defuncti, quia omnis iniunctitia simul cum vita deponitur) hunc adhaerens prinsquam in seditionem venirent Ecclesie, ab illius manibus episcopus Basianopolis Bithynorum factus est. Orta vero dissensione, permanxit ei, qui ipsum elegit, amicus; et in numero fuit eorum, qui ab illius parte seditionem agerent. Postquam vero Concilii sententia prevaleret, ad tempus quoddam seditione perduravit. Quid vero recensuerim ei qui novit, imo qui ipse ea quae ad conciliationem facerent, ministravit? nam et libellum quemdam sapientia prædictum legi, quem ad beatum (ut milii videtur) Atticum scripsisti, inducens ipsum ad eos suscipiendos. Et hancenus quidem Alexandre res communes cum conjunctis desertoribus fuerunt: proprium autem cum paucis hoc, quod tertius est annus post inductam obtivionem et reconciliationes, ipse vero non adiit recta Bithyniam, neque adeptam sedem occupavit: manet autem apud nos, velut nihil ipsius intersit, si quis etiam velut cum privato agat.

38. « Ego igitur neque eminus in sacris legibus enutritus sum, neque jam milii convenit multa didicisse, qui superiore anno nondum in numero fui. Cum autem sentiam senes quosdam neque ipsos

sibi sumere certam aliquam cognitionem, sed vereri ne ex ignorantia ad aliquam Ecclesie regulam offendant, et ob id omnino inhumanius ipsum Alexandrum tractare, et de incerta suspicione manifestam ignominiam hospitis dispergere, ut qui nec sub communi tecto ipsum tolerarint: neque reprehendi, neque imitatis sum ipsos. Nostri igitur quomodo feci, reverende pater. In ecclesiam quidem ipsum non suscepit, neque sacramenti partipem feci; domi vero aequaliter cum insontibus honoravi, qui mens etiam in indignis mos est: ubi quis ex his aedes meas accesserit amicus, cuivis in quovis opere et sermone honorem exhibendum existimo: definare eos dicens, qui agre forunt, quod materna civitatis jura dejicio. Quanquam propter hoc omnium curas in humeros meos sublatas fero, et solus pro omnium otio occupatus sum. Verum bene mihi positum erit apud Deum, quod plus laboris, minus honoris habeo.

39. « Sed et Alexandrum hunc, cum quidem ad ecclesiam progrederet, velle me misquam in foro videre: ubi enim contingit ut videam, alio verto oculos, et statim rubor per genas efflorescit: at ingressum atrium meum, et sub eodem tecto versantem, omnibus, quibus par est, honoro. Quid igitur tantum discors sum a me ipso privatim et publice, in neutro tempore faciens ea que milii videntur? imo in altero concedo legi, in altero gratificor naturae urgeuti ad humanitatem: quanquam fere violarem naturam, si quid clare de lege nossem. Hac sane ipsa est questione, ad quam oportet Apostolæ successione auctoritatem responderem simpliciter et clare, et hoc ipsum quod in omnibus, Alexandrum convenit censere episcopum, an non? » Haecenus ad Theophilum de Alexandro episcopo Synesius¹ ad eiusdem Theophilum eadem rogantis iterata petitio extat. Quod vero hanc se dedisse Epistolam tradit ad Theophilum scriptam post triennium a reconciliacione cum episcopis qui erant ex parte Joannis: plane colligitur, ab eo hanc esse datam Epistolam anno Domini decimo post quadragesimum. Cumque de se fateatur in iisdem litteris, cum eas scripsit, nondum annum habere in episcopatu: ejus electionem accidisse oportuit post biennium ab hoc tempore: agemus de ea suo loco, deque rebus ab eodem Synesio in episcopatu preclare gestis.

40. Habes et hic, lector, symbola quadam communicationis illius, quam peregrinam dixerit Patres, de qua superiorius, in recitata Synesii Epistola satius expressa: nimurum quod cum illis, in iis que sunt naturae, exhiberetur humanitas; in iis autem que sunt divinorum sacramentorum, severitas servaretur, communicatis hospiti que ad victimum sunt necessaria, negatis vero que ad usum pertinent sacramentorum. Porro communicatio peregrina inde nomen accepit, quod eam imperfiri soleret illis peregrinis, qui commendatitias litteras, quas

¹ Synes. ep. LXVII.

antiqui canones¹ decrevissent, secum minime ferrent: quibus si muniti peregrinarentur, ab omnibus æque in omnibus et sacramentorum participatione recipi consueverunt. At licet ista curarit Theophilus, ut exiles libero abire sinerentur; non tamen propterea mernit communionem Romani Pontificis, a qua privatus erat: nam ipse ab eo etiam illud requirebat, ut nomen Joannis in Dypticha restitueret: quod facere nunquam consecutus, ut suo loco pluribus dicendum erit.

41. Leges Honorii contra hereticos. — Hoc eodem anno Honorius imperator, qui severis edictis hereticos in Africa constitutos Manichaeos et Donatistas² exagitaret, novo dato rescripto ad Porphyrium proconsulem Africæ, liberos illos pœnis omnibus esse decernit, qui relata haeresi ad fidem Catholicam se converterent. Alia insuper ad eundem data lege³ privilegia concessa Catholicis Ecclesiis stabilivit. Sed et sub eodem suo ipsius consulatu septimo, adversus eos qui abstrahunt fugientes ad Ecclesiam, ut majestatis criminis rei haberentur, ad Jovinum prefectum pretorio rescripsit, ut ex sancti Gregorii papæ Epistola ad Joannem defensorem data appareat, ubi eadem sanctio recitat in verbis⁴: « Fidei ac devota preceptione sancimus, nemini licere ad sacrosanctas Ecclesias confugientes abducere. Sub hac videlicet definitione, ut si quisquam contra hanc legem venire tentaverit, sciat se majestatis criminis esse retinendum. Dal. kalendis Aprilis, Honorio septies, cum Theodosio tertio cons. » Haec apud Gregorium: ex quibus habes quod emendas in Codice Justinianeo, ubi⁵ eadem sanctio sub duobus Constantiis consulibus, seu Constantino et Constantio, data legitur: nisi potius ex Codice Justinianeo emendando esse dicamus errores, qui in Gregorii Epistolam irrepserunt; ut cum male jungitur consulatus septimus Honorii cum tertio Theodosii: nam octavus illius cum tertio non cum secundo consulatus iunxit in Fastis ponitur. Sed et ex ipso legis titulo, qui inscribitur utroque Honorii et Theodosii, suadetur ut inheremamus lectioni codicis Justinianei: nam sub hoc septimo Honorii consulatu Theodosium nondum imperare cespisse, sed sequenti anno post mortem Arcadii, certum est. Adeo ut vel in Gregorii Epistola corrigendum sit, ut loco septimi ponatur Honorii consulatus octavus cum tertio Theodosii, vel sequenda sit lectione codicis Justinianei, ut sub duobus Constantiis lex illa sanctita dicatur.

42. Irrupcio Barbarorum in Gallias, Stilicone adjurante. — Hoc eodem anno Waudali et Alanis conjuncti Barbaris, qui (ut dictum est) anno superiori pridie kalendas Ianuarii, transito Rheno, in Gallias irrupere, camdem infeliciter incursantes depasti sunt. Cujus anni clades a S. Hieronymo in Epistola hoc anno ad Ageruchiam data, ita recense-

tur his verbis⁶: « Præsentium miseriarum pauca percurram. Quod rari huicnsque residemus, non nostri meriti, sed domini misericordiae est. Immunera biles et feroçissima nationes universas Gallias occuparunt. Quicquid inter Alpes et Pyrenæum est, quod Oceano et Rheno includitur, Quadus, Wandalus, Sarmala, Alani, Gipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, et (o lugenda Republica!) hostes Panoniorum vastarunt. Elenum Assur⁷ venit cum illis. Magnumiacum nobilis quondam civitas capta atque subversa est, et in Ecclesia nulla hominum millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti. Rhemorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebates, extremique hominum Morini, Tornacus, Nemete, Argentoratus, translati in Germaniam. Aquitanie, novemque populorum Lugdunensis et Narbonensis provincie, præler paucas urbes, popula ta sunt cuncta: quas et ipsas foris gladius, et intus vasta famis. Non possum absque lacrymis Tolosa facere mentionem: que ut hucusque non rueret, sancti episcopi Exuperii merita praesertim. Ipse Hispanie jam jamque peritura quotidie contremiscunt, recordantes irruptionis Cymbriæ; et quicquid alii semel passi sunt, illæ semper timore paluitur. Cetera facio, ne videar de Dei desperare clementiam ». Haec Hieronymus. Quod autem inter alias Galliarum urbium clades Rhemos a Wandaliis referat devastatos; in eam sententiam me magis trahit, ut existimet, S. Nicasium ejus civitatis episcopum una cum sorore Eutropia, et sociis esse martyrio coronatos, fiet aliqui ad Hunnorum id referant tempora: quorum Acta passionis æque sub Wandaliis ipsos esse passos habent; sed plane corrigenda in eo, dum Wandalo Paganos fuisse tradunt, quos liquet fuisse Christianos.

43. Quod autem ita afflictatas memorat Gallias, et eadem mala extimescentes Hispanias S. Hieronymus tradit: plane hoc ipso anno se eam scripsisse Epistolam, haud obscure demonstrat. Siquidem hic ipse est annus, quo, ex sententia Zozimi et aliorum, quæ dicta sunt, in Galliis acciderunt; quando et Wandali cum Alanis iam cogilabant Hispanias. Quod etiam confirmatur ex iis, quæ idem Hieronymus subdit his verbis: « Olim a mari Pontico usque ad Alpes Julias non erant nostra quæ nostra sunt: et per annos triginta, fracto Danubii limite, in mediis Romanî imperii regionibus pugnabatur. Arnerunt præ vetustate lacryma: præler paucos senes, omnes in captivitate et obsidione generati, non desiderabant, quam non moverant, liberatem ». Cum igitur ita S. Hieronymus triginta numeret annos ex Barbarorum irruptione facta (ut suo loco ex Ammiano⁸ superius dictum est) Valente quintum consule cum Valentianio Juniore, anno Domini trecentesimo sephagesimo sexto, usque ad tempus ejus ab ipso scripta Epistola; plane hoc anno eam datam fuisse, apparent.

44. Sed et haec cuncta facta esse Stiliconis pro-

¹ Apost. can. xxxiv. Conc. Antioch. c. 7. — ² I. xl. de heret. C. Theod. — ³ I. xxxviii. de Episcop. et Cleric. C. Theod. — ⁴ Greg. l. xi. ep. liv. — ⁵ I. ii. C. de his qui confug. ad Eccles.

⁶ Hier. ep. xi. — ⁷ Psal. lxxxii. — ⁸ Ammian. l. xxxi.

ditione, præter illa que dicta sunt, haec ex eodem S. Hieronymo auctore accipe : « Quis, inquit, hoc credet? quæ digne sermone historie comprehendent? Romanum in gremio suo, non pro gloria, sed pro salute pugnare? imo ne pugnare quidem, sed auro, et cuncta supellecula vitam redimere? » Aliquid ista dicens S. Hieronymus ad summam auri a Romanis opera Stiliconis Alarico persolutam : sed pergit : « Quod non vitio principum, qui vel reliquissimi sunt, sed scelere semibarbari accidit proditoris (nempe Stiliconis) qui nostris contra nos opibus armavit inimicos » : dum scilicet suscitari Barbaris (ut dicimus anno sequenti) a Romanis stipendium. Et inferius idem post deploratum presentem imperii statum, ista ad eundem Stiliconem alludens, subdit : « Et haec ipsa que dixi; periculosa sunt tam loquentibus, quam audientibus, ut ne gemitus quidem liber sit : nolentibus, imo nec audientibus nobis tunc que patinur ». Haec ipse, plane significans minime licuisse, timore Stiliconis habuebas imperii moderantis, publicas lugere miserias. Sed quomodo vindicta tandem sequenti anno Olympius vir maxime pius insurrexerit, ipsumque Stiliconem occidendum curarit, dicemus anno sequenti.

43. Ne putas autem alium aliquem, quam Stiliconem S. Hieronymum illis verbis insimulasse; audi, quid de eodem Rutilius¹ cecinit :

Quo magis est facinus diri Stiliconis acerbum,
Proditor arcani qui fuit imperii.
Romano generi dum natiuit esse superstes,
Crudeles summis miscuit ina furor.
Dunque tunc quicquid se fecerat ipse timeri,
Inimici Latine barbaræ tela neci.
Visceribus nudis armatum condidit hostem,
Illatae cladi liberiore dolo.

¹ Rutil. Riner. l. 11.

Ipsa satellitibus pellitis Roma patebat :
Et captiva, prusquam caperetur, erat.

Hac Rutilius, et alia que subdit aperte absque verborum involucre de Stiliconе proditore : de quo adhuc vivente hoc anno, quo S. Hieronymus eam scribatur Epistolam, ne secreto quidem faro absque mutu licebat.

46. Sed quod ad Galliarum cladem pertinet, consentit utique S. Hieronymo Salvianus¹, ubi ait : « Non enim agitur jam in Maguntiacensium civitate, que jam excisa et deleta est : non enim Agrippinae, sed quia hostibus plena : non agitur Treverorum urbe excellentissima; sed quia quadruplici eversione est prostrata, etc. » Quin et ipsam quoque tandem Tolosam captam a Barbaris, deplorat Rutilius, ubi agit de suo Victorino Tolosano² :

Victorius enim, nostra pars maxima mentis,
Congresso expedita munua vota suo.
Errante Tuscis considera compulsi agris,
Excolere externos capta Tolosa lares.

Haec Rutilius : qui et ipse iisdem barbaricis bellis coactus e Gallia patrio solo fugere, reversurus tandem per mare navigans, itinerarium illud suum metro cecini. Ejectos autem fuisse Romanos magistratus a Gallis ipsis in Barbaros arma sumentibus, testatur Zozimus³. Sed Salvianus luget suos Gallos (quod deterius est) hisce flagellis haud moribus emendatos, verum deteiores redditos esse : haec autem ipsum fusius scribentem tu ipse consule. Nos vero jam ad anni sequentis res gestas enarrandas progrederiamur.

¹ Salvi. de vero judicio l. vi. — ² Rutil. Itiner. l. 1. — ³ Zozim. l. vi.

1. *Quindecennalia Honorii, et Theodosii Quinquennalia*. — Coss. *Honorius Aug. VII, et Theodosius Jun. Aug. II*, ulerque juxta secundam consultatum Caesareorum regulam : *Honorius enim Quindecennalia imperii vivente patre suscepti in Occidente exhibuit, ut ex ejus Vicennialibus anno coxi editis etiam colligitur, et Theodosius Quinquennalia dedit, ut testis est auctor chronicæ Alexandrini*, qui ait : « His coss., Quinquennalia Theodosii

Jun. Aug. Constantinopoli; mense Audynæ III idus Januarias celebrata sunt. Sed videtur error irrepsisse in numeros, legendumque *IV idus Januarias* : haec enim solemnia die Natali imperii de more perfecta. Marcellinus quidem in *Chronico Quindecennali* ista in annum precedentem conferit : sed consularis Theodosii ejus errorem detegit.

2. *Honorius insectatur haereticos*. — A num. 1 ad 4. *Honorius* hoc anno suis Quindecennalibus di-

cato lege xi. Cod. Theod. *De hereticis* data VII kalend. Mart. et recitata a Baronio, inseculus est Donatistas, Manichaeos, Phrygas sive Priscillianistas, qui duo ultimi idem sunt, ut asserit Epiphanius haeresi Phrygum XLVIII, et Priscillianorum XLIX. Vult enim primo, eorum accusationem publicam esse, quia, inquit, «quod in religione divina committitur (seu in religionem divinam) in omnium fertur injuriam», ideoque publicam provocat accusationem. Secundo, bona Manichaeorum publicari statuit. Tertio, donationum et successionum jura eis admit. Quarto, commercium eis interdit. Quinto, post mortem accusari posse definit. Sexto, ultimus eorum voluntates, quascunque irritas esse vult. Septimo, decernit, ne filios quidem eorum ad paterna bona admitti. Octavo, servos dominorum delatores et ad Ecclesiam Catholicam transeuntes audiiri mandat. Novo, dominus seu possessiones, in quibus sciente domino certus habili fuerint, publicari jubet. Postremo, rectoribus provinciarum et defensoribus et principalibus urbium et officiisibus cura injungit impediendum hujusmodi certuum haereticorum sub pena mutetra aurariae: que pluribus explicat Gothofredus in hujus legis Commentario.

3. *Moritur S. Joannes Chrysostomus.* — A mmo. 6 ad 20. Theodoreus lib. 5, cap. 34, narrato divi Chrysostomi exilio in oppidum Cucusum appellatum, ait: «Mox inde eductum, Pityuntem transporlarunt. Oppidum est situm in extremis finibus Ponti et imperii Romani, quod accolunt crudelissimi Barbri. Verum clemens Dominus invictus athletam ad hanc insulam non permisit abducere. Nam cum venisset Comana, ad vilam semini ac doloris expertem eum transtulit». Socrates vero lib. 6, cap. 21, ait: «Joannes in exilium abductus Comanis in Enzio Ponte extremum diem obiit, XVII kalendas Octobres. Honori septicies et Theodosio iterum consutibus». In versione quidem Latina Christophoroni loco XVII kal. Octobr., legitur manifesto errore, XVII kal. Decemb. Verum Chrysostomum die xiv mensis Septembribus ad Deum migrasse, certissimum. Natus erat Chrysostomus anno circiter trecentesimo quadragesimo septimo in urbe Antiochenia, annoque circiter CCCLXV, in Rhetorica Libanum, in Philosophia Andragathium magistros habuit, ut docet Socrates lib. 6, cap. 3. Tunc anno circiter CCCLXVII lectio[n]i saecularum litterarum animum applicuit, Maximum, postea episcopum Se[n]tencie in Isauria, ad pietatem pellexit, et Monasticam vitam sub Diodoro et Carterio didicet, quorum prior ad episcopatum Tarsensem postea promotus fuit. Anno circiter CCCLXXIV in montes Antiochiae vicinos cessit, ubi, Palladio in Dial. teste, per quadriennium morans est. Addit Palladius, per biennium in loco secretiori postea vitam duvisse, sed cogentibus eius infirmatibus inde recessisse, et a Meletio ad diaconatum promotum esse, ideoque anno circiter CCCLXXX, cum sanctus Meletius anno insequenti die XII Februarii ad Deum migrari.

4. *Opera S. Chrysostomi.* — Anno CCCLXXXV presbyter a Flaviano episcopo Antiocheno constitutus scripsit praecipuam partem operum, que ad nos pervenere, uti Homilia ad populum Antiochenum, super Matthaeum, in primam ad Corinthios, aliasque, ut asserit Palladius. De gestis in suo episcopatu, ejusque persecutionibus sparsim in hoc volumine egimus. Sed de ejus Operibus legendi Labbeus in Dissert. de Script. Ecclesiast., et Natalis Alexander in IV Ecclesie seculo. Constat porro inter eruditos opus imperfectum in Matthaeum, varia dogmata haeretica complectens non esse Chrysostomi. Sextus tamen Senensis, Savilius, atque viri docti autumrunt, ea ab hereticis interpolatoribus in illud intrusa fuisse: quod manuscripta quedam vetustissima nihil hujusmodi errorum contineant: sed alia manu sententiae illae ad marginem descripte sint; ac etiam quod iis rescati et expunetis, nihil in textu multum videatur, sed planius fluent oratio, argumento illa assuta fuisse.

5. *Epistole tres Innocentii PP. suppositio[n]es.* — A mmo. 20 ad 29. Epistola Innocentii papae XXX ad Areadium imp. qua excommunicantur persecutores sancti Chrysostomi, suppositio[n]es; cum in ea sermo sit de *Eudoxia* vivente, que tamen jam ab anno CCIV supremum diem obierat. Quare ejusdem Epistole nec Palladius, nec Socrates, nec Theodosius, nec Sozomenus, nec Zonaras, nec aliqui ex Latinis mentionem fecere, primumque Georgius Alexandrinus, qui septimo Ecclesie seculo vixit, ex quo Nicephorus et Glycas eam haucere, illius meminit. Idem judicium feront viri erudit[us] de binis ejusdem Areadii ad Innocentium papam Epistolis, quas e Glyca Ms. Bibliotheca Vaticana depropnsit Baronius, qui et Epistolam ad Areadium exhibet.

6. *Bellum Illyricianum effectum non habuit.* — Ad num. 29. *Eudoxia* Auguste mors, quam in hunc annum distulit Baronius, contigit anno CCIV, ut ibidem demonstravimus. Interim *Honorius* hoc anno, quemadmodum et superiori, sese ad Illyricium bellum accingebat, ut tamen facit lex Cod. Theod. 18 *De tyronibus*. Quare perperam Baronius et Gothofredus legem ejusdem Cod. 17 *De tyronibus* anno superiori datam ad Rhadagaisam expeditiōnem retulere, cum ultraque propter idem bellum Illyricium data sit. Hujus belli meminit Zozimus lib. 5, pag. 803, aitque, «Stiliconem» jam paratum «ad Illyrias urbes cum exercitu adeundas impedimenta fuisse talsa fama de Alarici morte sparsa, et litteris Honorii, quibus perscriptum erat, Constantiam, ex insula Britannia transvectum ad Transalpinas gentes accessisse. Quod fere etiam habet Sozomenus lib. 8, cap. 33, ubi cum nec de Alarico, nec de Constantino mentionem facial, Vallesius in notis ait, ne bellum hoc fieret, duo impedimenta tuisse, et Rhadagaisi irruptionem et ruitorem de Alarici obitu; cum tamen Zozimus, quem citat, non de Rhadagaiso, sed de Constantino loquatur.

7. *Tyranni in Britannia exorti.* — Ad num.

30 et seq. Zozimus lib. 6, pag. 824, narrat, *Honorius VII et Theodosio iterum coss.*, milites Britannicos Marcum in regio solio collocasse, eo necato Gratianum, et hoc occiso Constantinum. Quia de re audiendus Beda lib. 4, cap. 9: « Anno ab Incarnatione Domini ccvii, tenente imperium Honorio Aug., filio Theodosii minore, loco ab Augusto xliv, ante biennium Romane irruptionis, quae per Alaricum regem Gothorum facta est: cum gentes Alanorum, Sueorum, Vandalorum, multeque cum his alie protritis Francis, transito Rheni, totas per Gallias saevirent, apud Britannias Gratianus municeps, tyrannus creatur, et occiditur. Hujus loco Constantinus ex intima militia, propter solam spem nominis et sine merito virtutis eligitur: qui continuo ut invasum imperium, in Gallias transiit ». Quid ibi egerit narrant Zozimus citatus, et Sozomenus lib. 9, cap. 2, et infra indicabimus.

8. *Honorius consulit Ecclesiarum Africane*. — Ad num. 41. *Honorius XVII kal. Decemb.* dedit legem Cod. Theod. 41 de *Haereticis*, qua penitentibus seu conversis hereticis per Africam, Donatistis, Manicheis, et similibus ab omni noxa absolvendos esse censem, et datis adversus hereticos legibus non teneri. Quod ab *Honorio* constitutum occasione Concilii Carthaginensis id. Junii hoc anno celebrati, quo legatio ad eum pro defensione Ecclesie adversus Donatistas atque Paganos missa, ut videre est apud Baronium num. 4. Ad ejusdem Concilii postulationem data etiam ab eodem imperatore eodem pariter die lex Cod. Theod. 38 *De episcopis*, qua ad privilegia vetera Ecclesiis concessa, novum aliquod privilegium adjicit, *præcipuum ac singulare*, quemadmodum ipse loquitur sc. ut defensores Ecclesiarum et Ecclesiasticorum privileiorum ex Advocatorum corpore constituvi possint, quos arbitratu suo ipsi delegissent. Hoc illud est quod petierunt Patres Concilii Carthaginensis canone xcvi Cod. Africani, in qua aiunt, placuisse, ut legati ab imperatoribus peterent, « ut dent facultatem defensores constituendi scholasticos id est, advocatos, qui in actu sunt, vel in munere defensionis causarum ». Fuit autem defensor officii nomen quod gerebant laici, qui Ecclesie jura in foro civili propugnabant. Petavius in notis ad Epiphanium haeresi lxxii referens illum canonicum ait, verisimile esse diu ante defensores extitisse. Verum, ut notat Gothofredus in laudata legi commentator, siquid, id postulare ab *Honorio* nunc primum visum esse, indicare laudatam legem, cum de episcopis ait: « Atque hoc ipsis præcipuum ac singulare deferimus ». Certe annis quinquaginalibus et id genus solemnis addicatis, qualis est iste, quo *Honorius* Quindecennialia celebravit, nova sepe inducta fuisse, innumeris exemplis constat.

9. *Quatuor defensorum genera distinguenda*. — Ceterum cum his defensoribus commiseri non debet aliud defensorum genus, de quibus est Canon x Concilii Carthaginensis, a Baronio anno ccxlviii. num. 33 recitatus. Hi enim sunt defensores, non

Ecclesiarum, sed *panperum*, licet utrosque Baronius ibidem contumdat. Hinc Gothofredus laudatus recte observat, quatuor defensorum genera hac iestate fuisse. Primo, defensores *civitatum*, seu plebis, de quibus lib. 4 Codicis Theodosiani. Secundo, defensores *senatus*, de quibus ibidem. Tertio, defensores *panperum*, de quibus dicto Canone x. Quarto, defensores *Ecclesiarum*, de quibus huc lege. De his quoque Cassiodorus lib. 2, Var. 30, lib. 3, Epist. xlv, lib. 9, Epist. xv, et Possidius in Vita Augustini cap. t2. De Scholasticis legendus Gothofredus in Commentario leg. 2 Cod. Theod. *De concussionibus ad vocatorum*, ubi de illis singularia quedam habet.

10. *Alanii, Hunni aliique Barbari in Gallias irrumpunt*. — Ad num. 42 et seqq. Divus Hieronymus in Epistola xi ad Ageruchiam viduam, quam hoc anno datum ostendit Baronius, scribit: « Innumerabiles, et ferociissimas nationes universas Gallias occuparunt. Quidquid inter Alpes et Pyreneum est, quod Oceano et Rheni includitur. Quadus, Vandali, Sarmata, Alanii, Gepides, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemani, et, o Ingensa Republica, hostes Pannonii vasarunt. Elenim Assur venit cum illis. Maguntiacum, nobilis quondam civitas, capta, atque subversa est, et in Ecclesia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti; Rhemiorum Urbs praepotens, Ambiani, Atrebates, extremique hominum Morini, Tornacus, Nemeti, Argentoratus, translati in Germaniam. Aquitanie, Novemque popolorum, Lugdunensis et Narbonensis Provinciae, praeter paucas urbes populata sunt cuncta ». Pannonii illi *Hunni* sunt, qui hoc tempore Pannioniam habitabant, et in varios populos divisi variis regibus parebant. Fuere tamen aliqui, qui Pannionorum nomine Francos infelixerint, quod Turonensis lib. 2, cap. 9 de *Francis* loquens, dicit: « Tradunt multi eosdem de Pannonia fuisse digressos: et primum quidem littora Rheni amnis incoluisse, deinde transacto Rheni, Thuringiam transmeasse ». Verum Hieronymi tempore fabula illa, que Francos originem vel a Trojanis, vel a Pannoniis duxisse tradit, nondum fuerat excogitata; immo ipsem Hieronymus in Vita sancti Hilarionis Eremitae diserte prodit, *Francos* diversos non fuisse ab antiquis Germanis. Haec ejus verba, quando loquitur de quodam Franco a demone per Hilariolum liberato: « Candidatus Constantii imperatoris, rutilus coma, et candore corporis, indicans provinciam inter Saxones quippe, et Alemannos gens ejus non tam lata, quam valida, apud Historicos Germania nunc vero Francia vocatur) antiquo, hoc est, ab infanta possessus a demone, etc. »

11. *Epistola Hieronymi ad Ageruchiam anno cccc data*. — Porro laudata ad *Ageruchium* Epistola non hoc anno, ut putavit Baronius, sed verna tempestate anni quadragesimi nona data, uti colligo ex ipsius verbis, que ex eadem Baronius num. 44 refert: « Quis », inquit in ea Hieronymus, « haec credet? que digno sermone historie comprehen-

dent? Romanam in gremio suo, non pro gloria, sed pro salute pugnare? Imo ne pugnare quidem; sed auro et cuncta supellecile vitam redimere? Quod non vitio principum, qui vel religiosissimi sunt, sed scelere semi-barbari accidit proditoris, qui nostris contra nos opibus armavit inimicos». Haec enim verba in his tenebris clarissimum lucum mentibus nostris praferunt, oslendumque primo, *Stiliconem* quando Hieronymus eas litteras scriptis, jam interfectum fuisse; alioquin virum, penes quem summa rerum erat; proditorem non appellaret. Praeterea Hieronymus ante annum sequentem perfidiam *Stiliconis*, scire non potuit, cum eo tantum anno ea in notitiam *Honorii* imp. venerit, qui statim cum occidi jussit, quod die xxiiii mensis Augusti illius anni executioni mandatum. Ostendunt secundo, Romanam jam ab *Marico* Gothorum rege obsessam fuisse; quod nonnisi anno illo civi exente contigit. Ostendunt denique Romanam pecunia soluta obsidione jam liberata fuisse, ideoque et eam Epistolam inchoato jam anno cdx ex Oriente missam esse. Tunc enim, ut ait Zozimus lib. 5, pag. 817, «Placuit ab Urbe solvi quinque millia pondi auri, argenti triconta millia, tunicarum sericarnum quatuor millia, vellorum coecineorum tria millia, piperis tria librarum millia». Serius autem quam verna tempestate Hieronymus eas litteras non dedit; alioquin *Attali* in imperatore electionem aliaque magis quam que refert, memorabilia non tacuerit; praesertim secundam Romam obsidionem, ejusque pœnae depradationem die xxiv mensis Augusti factam.

12. *Evertitur fundacionum opinionis Baronii.* — Ut illam Epistolam cum præsenli anno Baronius alligaret, his verbis qua in ea leguntur, motus est: «Olim a mari Pontico usque ad Alpes Julias, non erant nostra, que nostra sunt: et per annos triconta, fracto Danubii limite, in mediis Romanii imperii regionibus pugnabatur», id est, pugnatum est; autunavix enim annos illos xxx ab anno ccclxxvi quo Gothi ab Hunnis expulsi Danubium trajectere, et a Romanis suscepti sunt, inchoando esse. At si Hieronymus ad annum illum respexisset, hanc Epistolam anno saltem superiori, quo anni illi xxx completi fuere, scripsisset. Quare illa annorum summa proficisciatur ab anno ccclxxix quo Gothi *Hunnis Abutisque permixti* e sedibus suis egressi sunt, et usque ad Alpes Julias excurrerunt, ut diserte scribit Ammianus in fine sui *Operis*, ubi Valentis imp. morte narrata, de istis Barbaris ait: «Exinde dgressi sunt clusorice per Arctas provincias, quas peragravere licenter, ad usque radices Alpium Iuliarum». Barbaros illos eo anno Theodosium M. viceisse ostendi anno ccclxxv, Bucherius in *Bogio Romano* lib. 13, cap. 7, sect. 2, scribit eas litteras datas «paulo ante vel circa autumnum» anni cdx, sed eas verna tempeste exaratis procul dubio intellexisset, nisi secundam Urbis obsidionem, quam ad annum cdx perlire intra demonstrabo, in annum insequentem male distulisset. Ea

ergo Galliarum devastatio, et tot urbium ab Hieronymo ibidem memoratarum subversio, non intra unicum annum, ut arbitratuſ est Baronius, sed per triennium continuata. «Ac primum», ut habet Salvianus lib. 7 de *Gubernat.*, *Gens Vandalorum* «a solo patrio effusa est in Germaniam primam, nomine *Barbaram*, ditione *Romanam*». Secundo, «post enjus primum exitum, arsit regio Belgarum». Tertio, «deinde opus Aquilonarum Iuxuriarum». Quarto, «et post hoc corpus omnium Galliarum; sed paulatim id ipsum tamen; ut dum pars elade atteritur, pars exemplo emendaretur». Cbi tamen Salvianus ea etiam comprehendit quae usque ad annum cdx, quo Alanii et Vandali mense Septembri in Hispaniis sese recluserat a Barbaris in Gallis gesta sunt; adeo ut ea que ex eadem Hieronymi Epistola mox retulimus, intra diem ultimum anni civi et vernum tempus anni cdx acciderint; que Bucherius laudatus suis annis assignare conatus est.

13. *Hunni strages in Galliis sexies edidere.* — Quia vero *Hunni* ab anno ccclxxxix ad cdl, quo *Attila* Hungorum rex ab Actio victus Gallias deserere coactus est, sexies Gallias efflixere, et recentes Historici, quod in una vastatione configit, alteri sepe adscripserunt, opera pretium esse duximus, eas acernate distinguere. Primum *Hunni* in Gallias veniente anno ccclxxxix, ut videtur est apud Baronium eo anno num. 2, evocati a Gratiano imp. vel post mortem ejus a Banthono comite adversus *Juthangos*, qui Rhætias populabantur. Cum enim *Maximus* *Tyrannus*, qui in Galliis imperabat, quereretur, quod *Bantho* comes *Barbaros* sibi immisisset, divus Ambrosius legatione pro Valentianio Gratiani interempti fratre fungens excusavit, quod non contra ipsum, sed *adversus Juthangos* accisi essent, et fratrem laudavit, quod cum ipse Maximus *Barbarorum stipitus agminibus* Italia se infunderet, *Valeutinianus* *Hunnos* atque *Alanos* appropinquantes *Gallias* per *Alemannie* terras reflexit, ut inquit Ambrosius lib. 7, Epist. xvi. Hunnos tunc aliquas strages in Galliis aut populationes edidisse, nullus Antiquiorum prodidit; infesta tamen gens vir se ab eis cohibere poterat. Henschenius ad diem xiiii mensis Maii, in Vita sancti *Serrati* *Tungrorum* episcopi cap. 2, referit Acta hujus sancti ab Harigerio abbate Lobiensi conscripta; in quibus dicitur, *Hunnorum* clade imminentे, sanctum præsulem, ut *Tungensem* deprecari, Romanum prefectum esse, consulto in itinere sancto *Iuctore* Metensi episcopo, et post *Serrati* mortem Hunnos quam plurimas Gallia civitates præter *Tungensem* et *Metensem* evertisse, existimabique, ea intelligenda esse de hoc primo *Hunnorum* in Gallias adventu et impetu. Verum haec configississe in irruptione *Attiliana*, que sexta fuit. Harigerumque, qui primum *Serratum* cum secundo confundit, deceptum, cum de illa irruptione loquemur, demonstrabimus.

14. *Secunda Hunnorum in Gallias irruptio.* — Secunda *Hunnorum* irruptio eo Galliis iactuosior

fuīt, quo *Vandali*, aliique Barbari ab Hieronymo citato memorati eodem tempore urbes cede et incendiis vastarint. Ea irruptio ad praesentem annum vel saltem ad superioris diem ultimum pertinet. Quia vero Salvianus lib. 6 *De providentia de urbe Trevirensi loquens ait*: « Quadruplici eversione est prostrata », Baronius num. 46, Brouverus lib. 5 *Annales Trevirensium*, aliisque passim prius Trevirorum excidium hoc anno configisse, Hieronymum immuere arbitrantur. Verum Hieronymus, qui clavis Moguntiaci ad Rhenum siti et Argentorati parum ab eo distantis meminit, Trevirensem urbem, que quan-*dū stetil*, Galliarum Metropolis fuit, non pretermisseebat. Secundo, Augusta Trevirorum non ab Hunnis aut Vandalis, sed a Francis prima vice ever-*sa*, ut ex his Turonensis lib. 2, cap. 4, verbis colligitur: « Treverorum civitas a Francis direpta, incensaque est, secunda irruptione », anno scilicet cxxi. Quod si prima huius urbis devastatio a Francis facta non fuisset, de secunda non ita loqueretur Turonensis. Tertio, postquam primum haec urbs direpta fuit, sedes prefecti praetorio Galliarum Arelatum translata est, et haec urbs metropolis Galliarum appellata; haec autem translatio tardius differi non potest quam in annum cxi, ut eo anno ostendimus. Quare Treviris anno cccxviii, aut inse-*quenti*, non vero anno cbyi, ut Brouverus, aut cur-*renti*, ut vult Baronius, incendio deformata. De qua-*tuer* alii Hunnorum irruptionibus, annis quibus accidere, verba faciemus.

45. *S. Nicasius in irruptione Hunnica occisus.* — Sauctum Nicasium episcopum Rhenensem et sanctam *Eutropiam* ejus sororem in hac Vandalorum grassatione, dum in urbem Rhenensem irrumperent, ab iisdem jugulatos fuisse, quod ambo plebem Dei ad coronam Martyrii piis exhortationibus animarent, tradit Baronius num. 42 ex Actis eorum Passionis ad diem xii mensis Decembribus apud Surium tom. vii. Verum in Actis illis, quemadmodum et apud Flodoardum lib. 1, cap. 6 et seqq., ex quo Acta illa desumpta, *Vandalorum nomine Hunni* denotantur, ut tam ex illis quam ex Flodoardo mani-*feste deducatur, ubi Vandali illi Paganī appellantur;* cum Vandali Christiani, sed secta Ariane ad*dicti fuerint. Quare Nicasius, ejusque soror Martyrium fecere anno cbyi, quo Atilla Hunnorum rex Gentilis varias Galliae urbes prostravit, Ecclesiisque Gallicanam affixit, Flodoardus ibidem cap. 8, se Vandalos cum Hunnis confundere evidenter ostendit, cum loquens de aliis Sanctis in ea persecutio-*

ne passim ait: « Sub eadem Vandalorum vel Hunnorum persecutio, quidam Dei servus, etc. » Quid clarius dicti potest? Chiffletius in secunda parte Paulini Illustrati cap. 27 observavit, Gethicas ac Seythicas gentes omnes, a mille et centum fere annis uno Vandalorum nomine apud Scriptores vocari, ea forte, inquit, ex causa, quod hi non in Romanum modo imperium; sed etiam in Reipublicam Christianam certis truculentis desavierint, et universam Europam terrore sui nominis completerint. Aliam huius

rei rationem affert Grotius in Prolegom. ad Hist. Gothorum, Vandalorum et Langobardorum pag. 24 et seqq. Existimat is *Vandalorum* voce eos signifi-*cari, qui non certis sese sedibus tenent, sed nunc* hinc, nunc illuc ambulant, idque nosse omnes, qui Germanicum sermonem. Unde, inquit, Vandalorum appellatio tam late patere potuit, quam ipse vagandi, ac aliena occupandi mos, quo factum, ut Visigothi, qui Narbonensem Galliam bandiu tenuere, Aimoīno sint *Vandali*; idem in Rhaetia Vandelicis: idem in Gallis, quos *Walones* Germani prouiniciabant, con-*tracto ex Vandalis vocabulo. Nam quod alii Wan-* dolen, id alii elisis litteris durioribus, *Walen* di-*cunt; id autem est vagari, Ha Grotius,*

16. *Omnis Barbari a media aetatis scriptoribus Vandali dicti.* — Verum ultrumque ratio fugil, cur Barbari omnes *Vandalorum* nomine abusive dicti fierint. *Vandali* itaque qui anno cbyi Hispanie partem occuparunt, postquam postea *Africam* sibi subjecere, certis populis, longe notiores fuere quam Gothi, Suevi, aliisque Barbari. Praeterquam quod cum potiorem Hispaniarum partem occupas-*serunt, universi, uti etiamnum, Vandalo*s nomine et corrupte *Andalos* appellaverunt. Neque enim huic tantum Provinciae, quam Hispani hodierni *Andalusi* nuncipiunt, sed toti continentis illius regionis nomen illud attribuerunt. Occurrunt in Auctoribus, qui viii, ix et x seculo vivere, immura loca, quibus docent eos Hispaniarum *Mauros* Vandalorum nomine insignisse; quod mirum videri non debet; cum ipsi Mauri Hispanias incolent scipios *Andalos* dicent. Illud tamen nomen omnibus Barbaris non datum, nisi diu postquam veri Vandali devasatio-*nibus suis notissimi fuere. Sic Hunni ab Hincmaro* cap. 17. Epist. v, anno mcccii Moguntiae edite, et in antiquis Martyrologiis, ac in Actis sanctorum Martyrum, Antidii Bisuntini, Desiderii et Valerii Lingonensis, Florentini et Hilarii Sedunensis in Eduis, aliquunque, qui per quintum a Christo sa-*eculum in Gallis, fecere martyrium, a Vandalo*s passi memorantur, quanvis eos ab *Hunni* quoque ac Alanis, aliisque Barbaris sublatos esse constet.

17. *Id magis probatur.* — Observavi etiam *Saracenos*, qui ante octavum saeculum Hispanias Galiasque ingressi non sunt, Vandalorum nomine vocatos huius. Sic in Vita sancti Ebbonis episcopi Se-*nomensis, auctore anonymo, quem saeculo x vivisse* conjicit Mabilionius, qui eam recitat parle prima saeculi in Benedictini, num. 7 legitur: « Eo tem-*po gressi Vandalarum suis confinibus egressa, Galliam profligatura prosilit, que per orbem dispersa hostili immunitate strages non modicas dedit », et Senonis obdulione cinxit: quia eam urbem sanctus Ebbi, qui circa annum ccclvi e vivis excessit, liberavit. Ubi *Vandalorum* nomine anonymous Sarace-*nos intelligit, ut recte ibidem vidit Mabilionius. Cum* hec anonymous consentil auctor Chronicus ex codice Petavianiano editi a Duchesnoi tom. iii, pag. 349, in quo habefit: « Gens impia Vandalorum Galliam devastare coepit, quo tempore delecte Ecclesie,*

subversa monasteria, capte urbes, desolatae domus, dirita estra, strages hominum immumerare facte, et nullus ubique humani generis sanguis effusus est. Ea tempestate gravis per totam Galliam detonabat, Vandalis omnia flammis et ferro proferentibus, pervenientesque Senones civitatem, coperunt eam omni arte, jaculis et machinis infestans; quod cernens praesul ejusdem urbis Elbo nomine, eviens de civitate cum suis, trentus divina virtute exterminavit illos ab urbis obsidione, fugientibus pue illis persecutus est eos, usque dum egredientur de finibus suis». Certe Scriptores mediae aetatis, Batheros tam parvum notos habebant, ut Ulmarus monachus Genobii Vedastini narrans inventionem corporis sancti *Vedasti* episcopi Arelatensis, quo anno octingentesimo quinquagesimo secundo contigit post Normannorum in Galliam comitatum irruptionem, *Normannos* cum *Gothis* confundat: «Videres, inquit, totam florere provinciam, et quasi post diluvium Gelarum tripudiare Franciam. Gaudebant omnes, laetabantur universi, ac si conspicerent ipsum in corpore venisse *Vedastum*». Sed redeo ad S. Nicäum, de quo Baronius hoc anno.

18. *Nicasius Lupo, Anianus et Servatius coartacuens*. — Flodoardus manifestissimis indicare non potuit, sanctum *Nicasium* anno *cvi* in persecutione Hunnica sub Attila martyrio coronatum, quam cum cap. 6 scripsit: «Sub Iugis tempestatis turbinem, gloriostis renitebant in Gallis inter episcopos viri, sanctissimus Rhemorum praesul Nicasius, et beatissimus Aurelianensis pontifex Anianus: sanctus quoque Lupus Trecassius, et beatus Servatius Tongrensis antistes, aliquie nonnulli virtutibus insignes: qui hanc indignationis Dei suis meritis ac precibus iram Dei differre certaverunt». Anianum civitatem Aurelianensem ab Attila direptione liberasse, et Lupum Attila occurrisse ac pro patria intercessisse, ostendit Baronius anno *cvi*, num. 44 et seqq. *Serratum* vero hujus nominis secundum eo Christi anno, dum Attila in Gallis saeviret, ad Deum migrasse, eodem anno visuri sumus, quare cum, Flodoardo teste, sanctus *Nicasius* celeberrimus illis presulibus coetus fuerit, non dubium, quin *Attila* Gallias depopulante, cum *Entrapia* sorore, aliquis quibusdam occupuerit, et quin in Chronico Sigiberti ac Chronicis brevi Rhemensi a Labbeo tom i Biblioth. edito, *Nicasii* martyrium, recte referatur ad cladem Attilanam, ubi tamen perperam conjungitur cum anno *cvi*. Praeterea in codice Chronicorum Rhemense error librarii Nicasius dicitur decollatus *XVII kalend. Ianu.*, loco *XIX kalend. Ianu.*, cum enim die *xv Decembri* passum esse habeat martyrologia. Dies tamen epus martyrius neque a Flodoardo neque ab auctore Actorum citatorum memoratur, nisi quod Flodoardus ait solemnitatem epus *XIX kal. Ianuarii* celebrat, et dies festivus Sanctorum sepe a die eorum obituari diversus, nec intrinsecus Scriptores male infer se quandoque confundant, ut huius ab isto Chronographo.

19. *Opinio contraria reficitur*. — Porro Flodo-

ardus, qui magis in historia Ecclesie sue Rhemensis, quam in universalis versatus erat, cap. 6 scribit: «Meminit hujus barbaricae persecutionis beatus Hieronymus scribens ad quandam adolescentulam viduam Ageruchiam nobilem», et postea recitat locum Hieronymi citatum de ingressu Vandalarum, et aliorum Barbarorum in Gallias. Ex quo Baronius, Colvenerius in notis ad Flooardum, Sammaritani in Gallia Christiana, et alii passim fundamentum etiam desumptere existimandi *Nicasium* hoc anno occidum esse. Cum tamen hic error corrigi debuerit, non vero quod Flodoardus recte scripsit, ut falsa rejici. At, inquit Colvenerius, si *Nicasius* paulo ante pugnam Catalaunicam anno *cvi* habitabam ab Hunnis interfactus fuisset, ab eo Christi anno ad *cix*, quo sanctus *Remigius* ad episcopatum promotus est, intra sexdecim aut septendecim annos Ecclesia Rhemensis quatuor antisiles vidisset. Verum frivola illa ratio, cum ab anno *dxix* usque ad annum *dxviii* sex Romanii Pontifices existerint. Ait præterea Colvenerius, parendum esse Flooardo, quod *Nicasium* Lupo Trecenti aqualem credidissent, quia id ei Hinemarus episcopus Remensis persuasi. At inde quod scripsit Flodoardus de tempore Martyrii *Nicasii*, non infirmatur, sed magis corroboratur; cum Hinemarus de rebus sua Ecclesie optime edocitus fuerit, et in Epistola ad diœcesis Remensis episcopos et regni primiores data cap. 17 diserte testetur, sanctum *Nicasium* Romanorum episcopum tempore *Wandalorum*, et eodem tempore sanctum Anianum suas Ecclesias non deseruisse. Ubi etiam Hinemarus Hunnos appellat Vandalos.

20. *Serratinus II Nicasio coarus*. — Longe magis eo Hieronymi loco abusus est Harigerus abbas Lobiensis in gestis pontificum Tongrensum, ubi de sancto *Serratino* Tongrennum episcopo verba faciens, scribit, *Hunnis* Gallias vastantibus *Serratum* Trajecti morulum esse: super Iugismodi vero cladem Hieronymum sumere lamentum in Epistola ad *Ageruchiam*. Ac præterea *Serratum* Lupo episcopo Trecensi, et Athanario Gotorum regi aqualem facit, cum tamen *Athonarius* anno *ccclxxi*, ut suo loco ostendi, obierit *Lupus* anno *cxvii* episcopatum Trecensem consequenter sit, et Hieronymus eam ad *Ageruchiam* epistolam anno *cvi* dederit. Quis hujus fabulatoris dicta infer se conciliare poterit? Et tamen is usque ad annum circiter *vxii* vitam prodixit, videraque quae Flodoardus, qui anno *pedrxi* vivere desuit, de sancto *Servatius* scripsit, Flodoardus de *Serratio II* sermonem habet; ille vero hunc cum *Servatius* primo confundit, et quod murum est, Ecclesiam Tongrensem unicum habuisse *Serratum*, ante Hadriannum Valesium, qui hunc vulgarem errorem refellere copit, omnibus persuasi. Ino postquam hic errorem illum indicavit, Henschenius, qui in diatriba de *episcopis Tongrenibus*, unicum *Servatius* agnoverat, postea et in Vita sancti *Servatii* ad diem *xiiii* mensis Maii, et in Exegesi de *episcopis Tongrenibus*, præfixa

tomo vii SS. mensis Maii, priorem suam sententiam corroborare, et Valesium confutare conatus est. Communis tamen hic error, quem Valesius ex animis evellere non potuit, in hoc Opere nobis tollendus est, quia, ut infra videbimus, ab eo in non paucis historia labefactatur. *Serratio* itaque hujus nominis primo, quem Concilio Coloniensi anno ccccxlvi habito interfuisse constat, incerto anno demortuo, ad Tungensem sedem electus est *Servatius* hujus nominis II, circa annum ccxcix. Eo enim anno Siegerbertus in Chronicō scribit: « In Gallia Severinus Agrippinensis agnoscitur, Servatius quoque decimus Tongrensis episcopus ». In Catalogis episcoporum Tungensem, in quibus unicus *Servatius* memoratur, ordine etiam *Decimus* dicitur. Verum catalogi illi non de Servatio primo ut hactenus faciunt, sed de Servatio secundo interpretandi; de eo enim tantum loenti sunt Martyrologi, et de eo etiam Ecclesia Leodiensis, quo sedes episcopalis translata fuit, Officium Ecclesiasticum celebrat, estque immediatus decessor sancti *Agricola*, qui inter episcopos Tungenses undecimus fuit; licet Leodienses arbitrentur, unum tantum *Servatium*, cui que ab utroque gesta attribuant. Ecclesiae sua prafuisse, eunque non hoc, sed superiori saeculo vixisse.

21. Duo Servatii Tungrenses episcopi distinguendi. — In rebus Ecclesiam Tungensem et Leodiensem spectantibus magnam fidem adhibendam esse Siegerberto. Taletur Henschenius in Exgesi citata cap. 3, ubi ex antiquis Gestis abbatum Gemblacensem apud Miratum, in procemio Chronicī ipsius Siegerberti haec verba referit: « Morum probitate et scientie multiplicitate laudabilis, et gratius sui temporis sapientibus, in cœnobio S. Vincentii martyris juxta Metas diu conversatus, sapientia fons patens erat, non solum monachis; sed et clericis undique confluentibus. Quem reversum ad proprium cœnobium Gemblacensem frequentarunt majores natu, excellentiores gradu, acutiores sensu, qui erant in urbe Leodiensi ». Obiit Siegerbertus anno xcxi, qui ideo qua Flodoardus, Harigerus, Jucundus presbyter, qui *Vitam sancti Servatii* sesqui saeculo et amplius post Harigeri mortem compositum, et novis fabulis auxit, auctor anonymous in Vita sancti Servatii a Vincentio Bellovacensi lib. 20 Speculi Historialis cap. 39, citatus aliquique de *Servatio* conscriperant, legerat, et examinarat: et tamen *Servatianum* anno ccxcix fierisse, et Attila Gallias devastante mortuum esse memoria mandavit. Quare intellexit, *Harigerum* recte quidem prodidisse ex poeta anonymo, quem is laudat, aequalem fuisse *Lupo* Trecenti episcopo, ideoque et *Nicasio* Rhemensi ac *Aniano* Aurelianensi, sed perperam *Servatium* contaneum credidisse Athanarico Gothorum regi, ac saeculo superiori vita functum. Ilos vero omnes Siegerbertum legisse, ex eo patet, quod fabulam de cognatione Servatii cum illis, qui erant de familia Iesu Christi, quam *Harigerus* dubitanter proponit, et quam *Jucundus* presbyter non solum amplexus

est, sed etiam magis amplificavit, ipsem Siegerbertus ad annum ccxcix etiam seculum est. Hinc itaque liquet, duos Servatios distinguendos, quorum prior saeculo superiori, alter hoc saeculo vivit; de priori nec Flodoardus nec Siegerbertus locuti sunt, quia hic Chronicō suum ab anno ccclxxxi auspicatus est, ille vero nomini obiter Servatii secundi meminit, quod primus ad rem suam non faceret.

22. Prior *Servatius* nūgum Officio Ecclesiastico cultus. — Imo de priori *Servatio*, neque in Kalendariis, aut Martyrologiis, aut Chronicis aliqua mentio est, aut quod nulla de eo Acta edita fuerint sicuti de secundo, aut quia similitudo nominis, ac vicinitas temporum, quibus floruerunt, in causa extitit, ut in unum confusi fuerint. Nec mirum accidere debet, quod Ecclesia Tungrensis, ac postea Traiectensis et Leodiensis, in quas sedes episcopalis translatā, singulariter eum non celebrant; cum id contingit multis aliis sanctis episcopis et illustribus martyribus, quorum nomina in nullis Martyrologiis leguntur, et Officium Ecclesiastico nūquam culti sunt; cum etiam contingit, ut unius Ecclesiae martyres aut episcopi in aliena Ecclesia Officium Ecclesiastico colonescati fuerint, qui lamen nullum in propria cultum unquam habuere. Praeterquam quod in veteribus Kalendariis paucorum nomina olim describerantur, ut ostendunt Kalendarium Buchenianum, Kalendarium Carthaginense a Mabillonio publicatum, et Sacramentarium divi Gregorii Magni, in quibus licet habeantur nomina eorum omnium quorum festivitas aut Roma aut Carthaginem celebatur, eorum tamen numerus valde exiguis est. Henschenius, qui vulgare de uno *Servatio* sententiam fuetur, in Commentario prævio ad vitam S. *Servatii* cap. 3, ejus mortem in annum ccclxxiv conferit, quod Vendelinus cap. 7 Legum Salicarum asserat se legisse « in antiquissimo Traiectensio Ecclesia pittacio », cum vita functum esse die « Maii tertia decima, feria Pentecostes secunda », qui characteres congrunt in eum Christi annum, quo Dominica Pentecostes in xi Maii incidit. Verum vana haec observatio; ejus enim auctor *Servatium* primum cum secundo confundit, cum dies xiiii mensis Maii in Martyrologiis notatus pertineat ad *Servatium* secundum, non vero ad primum, cuius nomen, uti jam dixi, nulli adscriptum est Martyrologio. In eo etiam Henschenius, et qui hanc Notulam scripsit, errarunt, quod diem cultus sancti Servatii pro die mortis eius, qui a nullo antiquo memoratur, usurparint. Annus itaque emortualis prioris *Servatii* prorsus incompertus, isque non *decimus* Tungrensis episcopus, ut creditit Henschenius, sed septimus aut octavus, cum inter utrumque *Servatium* unus aut alter episcopus sedisse videatur. Certe paucissimae in Galliis Ecclesiae anno ccccxlvi quo *Servatius I* Ecclesiam Tungensem regebat, septem vel octo episcopos numerare possunt. Hinc non discedam, quin monuero utriusque *Servatii* in unum confusionem medio saeculo undectimo omnium fere annos occupasse, ideoque mirum non esse, si sequen-

ibus saeculis error ille invaluerit. Chapeavilla enim loquens de Synodo Moguntina a Leone IX papa anno **MXIX** celebrata tom. II, in Notis cap. I scribit: « Hac Synodo imperator Henricus scil. III proposuit coram sancta Synodo de legenda sancti Servatii Leodiensis (seu Tungrensis) episcopi, de gestis ejus ac supplicatione amorum, que omnia facta diligentia discussione, ut pie credenda, sunt Synodali decreto confirmata. Joannes presbyter Chronicus Gemblae-

censi, Bruistem et alii ». Quare tunc sicuti et hodie Leodiensibus persuasum erat unicum tantum fuisse Servatum. Quam opinionem tandem abjectum iri non dubito. Anno **CCL** rursus de Servatio II agemus. Porro Chapeavilla in Praefatione ad tom. I testatur *Joannem presbyterum, et Joannem Bruisthemium* scripsisse de episcopis Leodiensibus, et illum vixisse circa annum **MCCL**, hunc vero circa annum **MDXL**.

INNOCENTII ANNUS 7. — CHRISTI 408.

1. Arcadius moritur, cum regi Persarum filium commendasset. — Anno a Christo nato quadragesimo octavo, Bassus et Philippus cons. kalendis Maii, Arcadius imperator offensi numinis indignationem ob Joannis Chrysostomi persecutionem expertus, ex hac vita morbo subripitur, premature quidem, annum tantum attatis agens trigesimum primum, cum imperasset una cum patre annos duodecim, post obitum vero patris tredecim, menses tres, et dies quindecim: festinatur haec quidem de tempore obitus Prosper et Marcellinus in Chronicis; nec non Socrates¹. Reliquit autem post se filios Theodosium, Pulcheriam, Arcadiam, et Marinam.

2. Quod vero sciret Arcadius, Honorium fratrem sibi esse perintensus; timens ne insidiis post suum obitum Theodosio puero molitorus esset, cumdem regi Persarum, quoque fedus inierat commendatum reliquit: de quo apud Joannem diaconum, qui Paulus falso inscribirur, ex Theophane haec habentur²: « Arcadius itaque cum se mori cerneret, videns Theodosium filium parvulum esse (erat enim annorum octo) consideransque ne a quoniam insidiis appeteretur (hunc imperatorem appellarat) (appellavit etiam) ei curatorem per testamentum fore statuit Isdegerdem regem Persarum. Isdegerdes autem Arcadii testamento suscepto, paceque sine invidia erga Romanos usus, Theodosio imperium conservavit; et Antiochum quendam mirabilem ac rationabilem virum ei tutorum et pedagogum mittens, haec Romano Senalui scribit:

3. « Arcadio dormiente, meque curatorem fili

constituente, qui supplet locum meum direxi. Ne quis ergo miseras pueri conelur; ne prelum intolerabile contra Romanos exsurget ». Haec enim Epistola: subdit his auctor: « Antiochus vero cum Constantinopolim venisset, ab Honorio (Theodosio) imperatore libenter suscepit est ». Legatus hic ad Honorium Romanum a rege Persarum etiam missus creditur ad eum cum Theodosio conciliandum, quem sciebat justis de causis fuisse in Arcadiam valde commotum. « Postquam vero, inquit Sozomenus³, Arcadius esset mortuus, Honorus commiseratione ductus, qua fratris filium prosequebatur. Constantinopolim reverbi properabat, ut fidos prefectos constitueret ipsius tum saluti, tum imperio: nam cum enim filii loco haberet, verebatur ne quid illi accideret, qui propter juvenilem insidiis esset exppositus. At vero jam tum ifnieri accinctum Honorium Stilico horitur, ut in Italia maneret; id plane necessarium esse asserens, quandoquidem tum Acelai Constantinus quidam tyranudem invassisset ». Haec Sozomenus; qui addit, destinatum fuisse Stiliconem cum exercitu militi in Orientem; sed detectis ejus insidiis, quibus filio Encherio parabat imperium, tuisse retentum. Sic igitur factum est, ut enim ope regis Persarum, tum Honori imperatoris, res Orientalis imperii in tuto fuerint colligate. Theodosio pueru insuper (ut Socrates⁴ tradit) accessit imperii curator Anthemius praefectus: hujus autem quanto essent una cum pura religione virtutes; superius dictum est, cum de ipsis egimus consulatu. Accessit postea ad regimen imperii

¹ Socr. I. vi. c. 21. — ² Paul. diacl. I. xiii.

³ Sozom. I. ix. c. 4. — ⁴ Socr. I. vii. c. 1.

major natu soror Pulcheria, cum grandioris aetatis effecta est, quam tempore obitūs patris Arcadii nonnisi annorum fuisse aetatis decem, Marcellino auctore liquet.

4. *Fides centum annorum ictum cum Persis; unde fides Catholica inter ipsos aucta.* — Quod vero ad Persarum regem pertinet Isdegerdem : ad centum annorum spatium sanctum fuisse foedus inter ipsum atque Romanos, Sozomenus¹ tradit. Ex quo quidem non id tantum factum est, ut securitati imperii bene prospectum esset, sed et propagande in Perside fidei janua aperta fuerit. Nam Socrates² : « Eodem, inquit, tempore Christiana religio forte in Perside vehementer amplificata est tali de causa. Inter Romanos et Persas erubri legali mittuntur, variæque incidunt causæ, eur tam frequentes alteri ad alteros obeant legationes. Itaque id temporis necessitas postulabat, ut Maruthas episcopus Mesopotamiae, de quo paulo ante facta est mentio, ab imperatore Romano ad regem Persarum mitteretur. Rex quoniama eum virgin pietate singulari preditum esse animadvertebat, in magno honore habuit, et tanquam homini revera divino animum coepit attendere ». Haec Socrates. Sed de Marutha in memoriam revoca, hunc ipsum fuisse Constantiopolis, cum conuentus ille ad Quercum contra Chrysostomum habitus est ; qui quod novus esset homo, ab adversariis Joannis Chrysostomi in eamdem Synodus, que specimen habebat pietatis, abductus est, sed damno sane ipsorum : nam Cyrrini pedem nesciens calcans, ex eo miser ille (ut dictum est) infelicitate consumptus obiit. Hunc postea pro S. Joanne Chrysostomo stetisse, ejus littere ab Olympiadem hand obscure significant : per quem ipsum Chrysostomum, licet exul esset, Persarum conversionem tentasse, certum est : nam in Epistola ad Olympiadem ita de eo³ : « Marutham episcopum quantum in te fuerit, curare atque omnibus officiis complecti ne desinas, ut eum et barathro exbarbas (passus fortasse carcerem fuit ob communicationem cum ipso Chrysostomo) nam ejus opera ob Persidis negotia magnopere ego. Atque si a te fieri potest, ex eo intellige, quidam illuc ipsius studio ac opera perfectum sit : et cum istuc profectus sit, fac sciam : et nun ei duas Epistolæ, quas ad eum misi, reddideris, fac me velim certiorem. Quod si scribere gravetur : saltem quid illuc profectum sit, tibi exponat, et numquid rursus eodem proficisciens, praesertim sit : nam ego hac de causa ipsum convenire studeham ». Haec Chrysostomus de Marutha : quibus intelligas, per eum conversionem Persarum ipsum Chrysostomum jam procurare coepisse : quomodo autem res bene cesserit, Socrates superioribus ista subdit⁴ : « Quæ res (nempe studium regis Persarum erga Marutham) animos Magorum, qui apud regem multum valere solent, admundum irritavit. Nam metuerunt nonnihil, ne Maruthæ suas rex Christi

fidei acciperet. Enēm diuturnum capitil illius dolorem, quem Magi curare non poterant, Maruthas precum subsidio curavit. Proinde Magi fallaciam, qua regem Indificentur, excogitant. Ac quoniam Perse ignem pro Deo colunt, et rex quidem ipse ignem perpetuo ardente in domo quadam venerari solet; subter terram hominem abundat; enīque tempore quo rex preces facere consuevrat, has voces emittere faciunt : regem e regno extirbandum esse : impie enim propterea agere, quod sacerdotem Christianorum divinum existimabat. Que eum Isdegerdes audivisset (hoc enim regi nomen fuit) tametsi Marutham reverebatur, tamen ob eam causam, ab se amandare constituit.

5. « Tum Maruthas, homo vere divinus, in precibus se penitus defixit : unde fallaciam et dolum Magorum plane deprehendit. Itaque sic regem alloquitur : Ne illudaris, o rex : sed dominum ingredere : ac cum vocem audiveris, terra defossa, dolum facile deprehendes : nam ignis non loquitur, sed hoc fit machina quadam ab hominibus ad eam ren comparata. Maruthæ rex morem gerit : in domum, ubi ignis perpetuo ardebat, denuo ingreditur : simul atque vocem iterum audit, terram jubet defoli. Haec vocem illam, quæ a Deo eidi putabatur, emiserat, deprehensus est. Quocirca rex ira admodum excedens, decimum quenque ex genere Magorum capite obtruncari mandat. Quo facto, dixit Maruthæ, ut ubi vellet, Ecclesiæ adiificantur curaret. Ilac de causa religio Christiana apud Persas vehementer crevit. Tum Maruthas decadens ex Perside, Constantiopolim venit. Exiguo tempore post in Persidem legationis obeninde causa revertitur. Magi alias de integro fallacias excogitant, quibus regis annum ab eo amplexando averterent. Malum quendam odorem, dediti opera, comparatum, in loco quodam ad quem rex solet accedere, diffundi curant ; eumque diffusum esse a Christianis, falso criminauit.

6. « Verum rex, qui Magos jandundum habuerat suspectos, ubi illius facinoris auctores diligenter pervestigasset, perspicie deprehendit eos ipsos Magos illum malum odorem de industria rursus efficerisse : quapropter complices illorum iterum gravi muletavit supplicio ; Marutham permagna observantia coluit ; ac Romanos amare plurimum, eorumque amicitiam magnopere amplecti coepit : parumque absit, quin, cum Maruthas una cum Ablato Persidis episcopo alind etiam specimen fidei Christianæ palam edidisset vigiliis enim et precibus ambo sedulo vacantes, daemonem, quo regis filius agitabatur, expulerunt. Christianus factus fuisse : verum mors ante eum oppressit, quam plene Christianus evaderet : quo mortuo, filius ejus Bararanes regno potitus est, cuius temporibus (sicut a me dicetur paulo inferius) federa inter Romanos, et Persas violata fuerit ». Haec Socrates. Porro Maruthas magna sanctitudinis nomen glorusus ex hac tandem vita ad Deum, de perfunctis honeste laboribus præmia recepturus, abscessit : eujus quidem insigne redditum nomen tam Græcis, quam Latinis

¹ Sozom. l. vi. c. 4. — ² Socr. l. vii. c. 8. — ³ Chrys. ep. xiv. — ⁴ Socr. l. vii. c. 8.

publicis notis¹ inter sanctos receptum anniversaria memoria in Ecclesia perseverat. Sie se habuere res Orientis.

7. *Stiliconis proditio Alaricum forentis, et interitus.* — Ceterum res Occidentalis imperii Stiliconis insidiis admodum turbatae sunt : qui enim pluribus annis occurrerat in animo proditionem imperii, et aliquibus interdum signis palefecisset; jam aperta luce, totoque ut dicitur celo, proditor Honorii imperatoris apparuit, atque meritas penas luit. Haec autem quomodo se habuerint, antiquorum scriptorum sunt testificatione prodenda. Atque primum illud, prodigiose nimis proditionem Stiliconis bruta quoque elementa testari, imo et clamare visa esse : etenim Marcellinus in Chronico sub hujus anni consulibus hac ait : « Roma in Foro Pacis per dies septem terra rugitus dedit ». Sed jam proditionis Stiliconis revolvamus involvula. Inserriebat Alarius Gothorum rex studiis Stiliconis, quocum pluribus prolixi sepe colluserat : nam cum eum obtinere faciliter potuisset, et jam (ut dictum est superius) obtinuisse, eundem apud Pollentiam liberum abire sivit; eundemque quasi pro Romano militaturni imperio, publicis stipendiis aliuit, ea specie, quasi eo usurps jam esset ad invadendam directionem Arcadii imperatoris. At quid tandem accidit? dicimus summafin in primis ex Paulo Orosio, qui sui temporis res gestas sincere perstrinxit, cum illatam cladem per Stiliconem in Romanum imperium ita breviter narrat² :

8. « Interea comes Stilico, Vandalarorum imbellis, avarae, perfidae et dolose gentis genere editus, parvipendens, quod sub imperatore imperabat, Eucherium filium suum, sicut a plerisque traditur, jam inde Christianorum persecutionem a puro privatoque meditaente, in imperio quoque modo substituere nitebatur. Quamobrem Alaricum, eunctamque Gothorum gentem pro pace optima et quibuscumque sedibus suppliciter ac similipter orantem, occulto foedere fovens, publice autem, et belli, et pacis copia negata, ad terrendam terrendaque Rempublicam reservavit. Praterea gentes alias copiis viribusque intolerabilibus, quibus nunc Galliarum Hispaniarumque provinciae premuntur, hoc est, Alanorum, Sueorum, Wandalorum, ipsoque simul motu impulsorum, Burgundionum ultra in arma sollicitans, deterso semel Romanii nominis metu, suscitavit eas interim ripas Rheni quatere, et pulsare Gallias voluit; sperans miser sub hac necessitatibus circumstantia, qua et extorquere imperium a genero posset in filium, et gentes barbarae tam facile comprimi, quam commoveri valerent.

9. « Itaque ubi imperatori Honorio, exercituique Romano hoc tantorum scelerum scena patefacti est, commoto justissime exercitu occisus est Stilico, qui ut munus puerum purpuram induret, totius generis humani sanguinem dedit. Decisis est et Eucherius, qui ad conciliandum sibi favorem

Paganorum restitutione templorum, et eversione Ecclesiarum imbuturum se regni primordia minabatur : paucique cum iisdem satellitis tantarum molitionum puniti sunt. Ita minimo negotio, paucorum pena, Ecclesie Christi cum imperatore religioso et liberale sunt, et vindicata ». Hucusque Orosius, rem gestam brevi compendio perstringens potius, quam historico more describens.

10. At nos que hinc inde a diversis mulnati sumus antiquis auctoribus, suo ordine recensebimus : atque illud in primis, quod habet Zozimus, Alaricum legatos mississe ad Stiliconem, quibus stipendia suis militibus petiti ob moras in Epiro contractas, cum expectaret mitti in Orientem. Cum Stilico consulturus ea de re Honorium imp. Romanum concessit. Honorius vero in palatum convocato Senatu, quid agendum, rogat Patrum sententias, num pecunia illi danda, vel bello adversus eundem Alaricu dicernendum. Egit Stilico in Senatu pro Alario : ex cuius sententia eidem decreta sunt pro redemptione pacis quatuor millia librarum auri, resistente tamen Lampadio V. C. qui patria libertate illud in tacem Stiliconi objecit, dicens : « Non est ista pax, sed pactio servitutis ». Qui, simul ac Senatus dimisus est, veritus ejus potentiam, in proximam Ecclesiam Christianorum configit. Cum postea nonnullis inter haec agitatis, Olympius in Stiliconem, eum proditionem imperii, animum Honori imperatoris commovit : ejusque opera factum est, ut socii in magistratus Stiliconi studiosos commoti, in singulos insurgentes eos occiderent. Sed et Stilico, cuius praeceps vita appetebatur, cum se Ravennam una cum suis barbaris satellitibus contulisset ; rebellante Saro Barbarorum duce, occisiisque ab eo satellitibus Stiliconis ; ipse sibi timens, intempesta nocte ad Ecclesiam configit. Ilic observa quantum delatum fuerit Ecclesiastica immunitati ; cum licet perduellis imperii et proditor imperatoris ac perditior orbis in Ecclesia sibi configuum paravisset, nullus tamen eum inde vi abstrahere ausus est. At needum fata esse potuit tunc lex illa Honori pro Ecclesiastica immunitate de confugientibus ad Ecclesiam, anno superiori a nobis recitata; ubi et correctum est mendum in eam illapsum, demonstratumque non ante sequentem annum potuisse esse sanctam sub tertio Theodosii consulatu cum Honori tertio. Sed et accidit quidem congrue (sic ut de Eutropio dictum est) ut qui violare jus Ecclesiae tempore S. Ambrosii Stilico non est veritus, idem ipse necessitate compulsus configurit ad Ecclesiam, et jus pariter Ecclesie implorarit. Ita Deus superbos in res sacras cornua erigentes deprimere conseruit.

11. Sed quomodo, qui non vi est ab Ecclesia avulsus, dolo lauen passus est sponte se inde deduci, accipe. « Ubi autem illuvisset dies subdit his Zozimus³ ingressi sunt milites Ecclesiam, et episcopo presente, sacramentis ei fide facta, non impe-

¹ Martyr. Rom. die 5. Decemb. — ² Oros. I. vii. c. 38.

³ Zozim. I. v.

ratum esse sibi a principe ut eum necarent, sed tantum ut custodirent : quamprimum egressus ex Ecclesia sub custodia militum esse cepisset, altere ex Honorio imperatore reddebantur ab eo qui priores attulerat litterae, quibus in litteris Stiliconis in Rempublicam delictis pena capitis irrogabatur ». Sie itaque duxus Stilico, capite truncatus est ab Illeaciano, hoc anno sub consulatu Bassi atque Philippi, decimo kalendas Septembribus : cum inter haec Eucherius Stiliconis filius fuga lapsus, Romanum se contulit ; cuius occisio, neenon Serena matris et aliorum anno sequenti confitit, quo nos de iisdem acturi sumus. Haec omnia ex Zozimo¹, quod ex aliis, qui ita prolixe res gestas fuerint prosecuti, accipere minime lieuerit : quem scimus privatis studentem affectibus, pro animi sententia res intervertere, dum quem omnes perduellent ac proditorum imperii Stiliconem suggestillant ac dannant ; ipse laudibus prædicat ; contra vero Olympium pietate insignem virum, vindicem diuturne proditoris et proditoris, hypoerisis infamat, dum de eo sic orsus est dicere : « Olympius oriundus e Ponto Euxino, splendida quadam in prætorio militia donatus ; qui sub specie Christiana religionis magnam intra se malitiam teget ; atque hominem se frugi simulans, cum principe colloqui frequenter soleret, etc. » Sed quid boni de quovis Christiano unquam locutus est Zozimus ? Ceterum scimus Olympium hunc a S. Augustinio² duabus ad eum datis Epistolis (de quibus proxime dicturi sumus) mirifice predicari, cum et ipse eundem Augustinum ut parentem coleret, quem longe positum litterarum intermissione salutaret.

12. At de his summatis agens Marcellinus comes in Chronicis, ejusmodi elogio Stiliconi extrema persolvit : « Stilico comes (eius) dux filie Maria et Thermuntia singula uxores Honorii principis fuere, utraque tamen virgo defuncta) spreto Honorii regno, regnum inhiians, Alaoorum, Sueorum, Wandalorumque gentes donis pecuniisque illectas contra Ilionum imperium excitavit : Eucherium filium sumum Paganum, et adversus Christianos insidias molientem cupiens Cesarem ordinare, eum eodem Eucherio, dolo suo detecto, occisus est » : Haec ipse : id etiam et post Orosium nuper recensum reliqui omnes. Optime igitur consultum est Christi Ecclesia nece Stiliconis, cuius proditione, in Ethnicum hominem, persecutionem jam adornantem, imperium Romanum deferendum esset : quod ne quando fieret opportune antevertere conatus est dux Christianus Olympius, zelo astuans pietatis.

13. *Sanctiones Honorii in causa Stiliconis.* — Sublatis jam de medio Stiliconi atque eius satellitibus magistratibus insignitis, Honorius imperator compulit ad haec spectantes hoc anno contra ipsos proscriptos perduelles imperii edidit sanctiones, quas singulas ad rerum gestarum cognitionem spectantes nos hic servalo ordine temporum descri-

bemus : earum prima est illa data vicesima quinta Septembribus his verbis³ :

« Si quis ex proscriptorum numero comitatum nostrae serenitatis, sive monia aeterna Urbis intraverit ; deportatione pœctetur. Dat. X kal. Octobris, Bassus et Philippus cons. » Post biduum vero ita de bonis proscriptorum ad Theodorum prætectum prætorio⁴ :

« Proscriptorum, satellitumque fortunas aerario nostro jubemus accedere. Ideoque per agros, per cuneta domicilia titulos nostræ serenitatis affigi bracipimur. Quicquid sive ab eorum procuratoribus ex prædiorum fructibus congregatum est, largitionibus nostris protinus copuletur : ne, si jussa nostra aut dissimulatione neglexerint, aut colludio prætermiserint, supplicium exilii pariter et proscriptionis sustineant. Dat. VIII kal. Octob. Mediol., Bassus et Philippus cons. » Mense autem Octobris ad eundem præfectum prætorio Theodorum haec de bonis Stiliconis⁵ :

« Qui in facultates Stiliconis et actus videntur esse versati, vel ex iisdem facultatibus aliquid subtraxisse, vel aliquid rapuisse ; omnifariam reddant. Dat. VII kal. Novembri, Bassus et Philippus cons. » Mense vero Novembribus ita ad eundem de fautoribus Stiliconis⁶ :

« Qui suas opes prædoni publico, vel ejus filio, ceterisque satellitibus dederunt, vel jure, vel corpore quibus ille usus est ad omnem ditandum inquietandamque barbariem : his omnem repetendi viam jubemus esse præclusam. Dat. X kal. Decemb. Raven., Bassus et Philippus cons. » Mense vero Decembribus ita ad eundem Theodorum præfectum prætorio⁷ :

« Hostis publicus Stilico novum atque insolitum repererat, ut littora et portus crebris vallaret excubii, ne eni quam ex Oriente ad Iancæ imperii partem pateret accessus. Hujus iniuritate rei moti, et ne ravior sit diversarum mercium commicatus, præcipimus hac sanctione, ut littorum desistat ac portum perniciosa custodia, et eundi ac redeundi libera sit facultas. Dat. IV idus Decembribus, Ravenæ, Bassus et Philippus cons. »

15. Fuit quidem illud in his agendis propositionum Stiliconis, ut occuparet milites in littorum ac portuum custodia, atque penuria gravi affligeret Romanum Occidentis imperium ; ut sic undique laugescentibus viribus, sibi cum suis Barbari federatis illud invadendi ac potius facilior aditus pateret. Sed et illud quoque ex Senatusconsulto factum in Stiliconem, quod adversus alios tyrannos fieri consuevit ; nimirum, ut publica queaque atque privata monumenta, que in ejus honore fuissent erecta, penitus disjicerentur ; unde eidem dicatis statuis, exturbatis titulis, appositum ejus nomeu abrasum fuit : quod quidem pluribus exemplis anti-

¹ Zozim. l. v. — ² Aug. ep. cxxiv. cxxix.

³ L. xx. de peenis C. Theod. — ⁴ L. xx. de bonis proser. C. Theod. — ⁵ L. xxi. de bonis proser. C. Theod. — ⁶ L. xxi. de bonis proser. C. Theod. — ⁷ L. i. de Lit. et tñner. custodia C. Theod.

que ejusdem Stiliconis docent inscriptiones, que adhuc extant, et exponete leguntur nomine Stiliconis.

16. Qui haec omnia in odium Stiliconis et Eucherii filii statuit Honorius imperator, idem eos qui ipsos tyrannos insecuri essent, beneficiis officiendos curavit. Etenim interfectorem Stiliconis Heraclianum prefectura Africæ provincie donavit; et Olympium, quem diximus totius operis architectum, magistrum officiorum creavit: haec quidem omnia Zozimus. Porro idem Honorius imp. palatium repurgavit ex iis, quos fidei Catholicae adversarios in eo Stilico posuerat aulicos; ita ad eundem Olympium ea dignitate prædictum, necnon ad Valentem comitem domesticorum rescribens hoc anno mense Novembri⁹:

« Eos qui Catholica sectæ sunt inimici, infra palatium militare prohibemus. Nullus nobis sit aliqua ratione conjunctus, qui a nobis fide et religione discordat. Dat. XVIII kal. Decembris, Ravenna, Bassus et Philippo cons. »

17. *Concilium Carthaginense ad reprimendos tumultuantes hereticos.* — Adgavitus est S. Augustinus de novadignitate collata Olympio, duabus ad eum hoc anno datis Epistolis ⁽2⁾, cum de ejus magistratu munium perlatum eset in Numidiā: quibus eidem Bonifacii episcopi Cataquensis causam commendat. At ad posteriores scribendas litteras longe gravior imputit eum causa: illa nimurum, quod post obitum Stiliconis in Africa Gentiles, et Donatisti falso rumore jaclarent, latas contra se leges nequaquam ex voluntate extitisse Honorii imperatoris, sed opera Stiliconis: et quasi carundem auerlorias una cum ipso Stilicone eset extincta, in Catholicos insurreverint, atque nomillos etiam episcopos necaverint. Cuius enormis sceleris causa convenientes episcopi Carthaginæ mense Octobris legationem adversus Paganos atque hereticos ad Honorium imperatorem decrevere: cuius quidem Concilii, atque decreti ejusmodi laudummodo extat monumentum intextum Concilio Africano his verbis ⁿ:

18. « Bassus et Philippo viris clarissimis cons., tertio idus Octobris, Carthagine. In hoc Concilio suscepimus legationem Restitutus et Florentius episcopi contra Paganos, et hereticos, et tempore quo Severus et Macarius occisi sunt, et propter eorum causam Evodius, et Theasius, et Victor episcopi cœsi sunt». Haec illi, cum alias ante ibidem mense Junii sub iisdem consultatis item Carthaginæ congregati episcopi eadem ex causa contra eosdem tumultuantes ad imperatorem legatum misserunt. Fortunatianum episcopum.

19. *Augustini Epistola ad Olympium.* — At reddenda hic sunt litteræ Augustini ad eundem Olympium, quae de turbis is concitatibus hoc anno in Africa, et legatis missis ad imperatorem, narratio-

nem habent intextam, et alia que Annalibus plurimum conferunt: sunt hujusmodi ⁿ:

« Dominō eximio et merito præstantissimo, multumque in Christi charitate honorando filio Olympio Augustinus in Domino S.

« Quamvis mox ut audivimus te merito sublimatum, cum ipsa fama nondum nobis certissima esset, nihil alind de animo tuo credidimus erga Ecclesiam Del. cuius te veraciter filium esse gaudeamus, quam quod tuis litteris mos aperuisti: tamen illis lectis, quibus ultro dignatus es, etiam si pigris et cunctantes essemus, exhortationem benevolentissimam milltere, ut instrumente humiliata nostra, per religiosam obedientiam tuam Dominus, cuius numerus talis es, Ecclesiae sue jamjamque subveniat; majore fiducia tibi scribimus, domine eximie, et merito præstantissime, multumque in Christi charitate honorande fili.

20. « El fratres quidem multi sancti collegi mei, graviter Ecclesia perturbata, profecti sunt pane fugientes ad gloriosissimum comitatum: quos sive jam videris, sive litteras corum ab urbe Romana opportunitatis cuiusdam occasione acceperis: ego tamen licet nullum consilium cum eis communicare poterim; non potui prætermittere per hunc fratrem et presbyterum meum, qui urgente necessitate pro salute civis sui, etiam media hieme, quonodocunque ad illas partes venire compulsa est; et salutare, et admonere charitatem tuam, quam habes in Christo Iesu Domino nostro, ut opus tuum bonum diligentissima acceleretur instantia: quo noverint inimici Ecclesie, leges illas, quae de idolis confringendis, et hereticis corrigendis, vivo Stilicone, in Africam missæ sunt, ex voluntate imperatoris piissimi, et tadelissimi constitutas: quo nesciente vel nolente factum, sive dolose jaquant, sive libenter putant: atque hinc animas imperitorum turbulentissimos reddunt, nobisque periculose ac vehementer infestos.

21. « Hoc autem quod petendo, vel suggestendo admoneo præstantiam tuam, non dubito omnium per Africam collegarum in eorum fieri voluntate: arbitrorque quacumque primitus exortu occasione, facillime posse ac debere maturari: ut noverint (sic ut dixi) homines vani, quorum et adversantium salutem requirimus, leges que pro Christi Ecclesia missæ sunt, magis Theodosii filium, quam Stiliconem curasse mittendas. Propterea quippe memoratus presbyter herum perlator, cum de regione sit Milevitana, ab episcopo suo, venerabili fratre meo Severo, qui tuum mecum sincerissimam dilectionem multum sabit, per Hippomenum regium, ubi ego sum, transire jussus est: quia cum forte simili essemus in magnis Ecclesie tribulationibus et perturbationibus, quereremus occasionem scribendi ad eximiamatem tuam, et non inveniebamus.

22. « Nam quidem unam Epistolam miseram in negotio sancti fratris, et collegi mei Bonifacii epi-

⁹ L. VIII. de heret. G. Theod. — ⁿ Aug. ep. cxxiv. cxxx. — Concl. Afric. sub c. 73.

⁸ Aug. ep. cxxix.

scopi Cataquensis: sed nondum ad vos pervenerant graviora, que nos vehementius agitarent: quibus comprehendendis, vel corrigendis, quemadmodum meliore secundum Christi viam consilio succurratur, commodius episcopi, qui propterea navigaverunt, cum tanta benignitate tui cordis acturi sunt; qui potuerunt communis consilio diligentius deliberatum aliquid ferre, quantum temporis permisit angustia. Illud tamen, quo animum clementissimi et religiosissimi principis erga Ecclesiam provinciam noverit, nullo modo esse differendum: sed etiam antequam episcopos, qui profecti sunt, videas, quam primum tua prestantissima pro Christi membris in tribulatione maxima constitutis vigilans potuerit, accelerandum suggero, peto, obsecro, flagito. Neque enim parvum in his malis solatium Dominus obtulit, quod te voluit multo amplius posse, quam poteras; quando jam de tuis multis et magnis operibus bonis gaudeamus.

23. « Multum sane de quorumdam neque paucorum fide firma et stabili grafulamur, qui ex occasione legum ipsarum ad Christianam religionem, vel Catholicam pacem conversi sunt; pro quorum salute semper nostra nos in hac temporali vita etiam perieliti delectat. Propterea enim maxime ab hominibus nimium dureque perversi nunc inimicii graviores impetus sustinuemus, quos nonnulli eorum nobiscum patientissime sustinent: sed plurimum infirmati metuimus, donec discant et valeant, adjuvante misericordiosissima gratia Domini, secundum praeceptum, et hominum diem rohore cordis valentiore contempnere. Commonitorium, quod nisi fratribus episopis, si ut puto) nondum ibi sunt, ad extirpationem tua illis tradatur, cum venerint. Tantam quippe tui sincerissimi pectoris habemus fiduciam, ut adjuvante Domino Deo nostro, non solum imperitores auxili te veliamus, verum etiam consilii partem ». Hactenus Augustini Epistola ad Olympium magistrum officiorum, qua miserrimus Africae Ecclesia status anni hujus exprimitur.

24. *Honorii rescripta et edicta aduersus haereticos.* — Navavit quidem quam diligenter operam Olympius, ut adversi Donatistas in Africam Honorius imperator rescriberet; quo significaret, quemque aduersus Donatistas et alios haereticos, necnon Gentiles statuta essent, id ex sua sententia factum, firmum ratumque in omnibus esse velle: sunt enim haec rescripti verba¹ ad Curtium praefectum praetorio:

«Omnia que in Donatistas (qui et Montenses vocantur) Manichaeos, sive Priscillianistas, vel in Gentiles a nobis generalium legum auctoritate decreta sunt, non solum manere decernimus, verum in executionem plenissimam effectumque deduci. Ha ut aedificia quoque vel horum, vel Cælicolarum etiam, que nescio cuius dogmatis novi conventus habent, Ecclesiæ vindicentur. Pona vero, lege proposita, veluti convictos tenere debet eos, qui Donatistas

se confessi fuerint, vel Catholicorum communionem refugerint scœvæ religionis obtentu, quamvis Christianos esse se simulent, etc. Dat. XVII kalend. Decemb. Romæ, Bassus et Philippus coss. » Quia etiam die speciali aduersus Gentiles eadem ex causa ita rescriptis idem Honorius imperator ad eundem Curtium praefectum praetorio, prolibens etiam quæ Stilo et ejus tifius Eucherius homo Paganus cultoribus idolorum indulserant: sic enim sanctio ipsa se habet²:

23. « Templorum detrahantur armonae, et rem annonariam jubente, expensis devotissimorum militum profuturo. Similaera, si qua etiam nunc in templis fanisque constiunt, et que aliqui riti vel accepérunt vel accipiunt Paganorum, suis sedibus evellantur: cum hoc repetitè sciamus sepius sanctiōne decretum. .Editicia ipsa templorum, que in civitatibus vel in oppidis, vel extra oppida sunt, ad usum publicum vindicentur. Ara locis omnibus destruantur: omniaque templi in possessionibus nostris ad usus accommodos transferantur; domini destruere cogantur. Non licet omnino in honorem sacrilegi ritus funestioribus locis exercere convivia, vel quicquam solemnitatis agitare. Episcopis quoque locorum haec ipsa prohibendi Ecclesiastice manus tribunimus facultatem. Judices autem viginti librarum auri ponam constringimus, et pari forma Officia eorum, si haec eorum fuerint dissimilatio neglecta. Dat. XVII kal. Decemb. Romæ, Bassus et Philippus coss. » Quo etiam anno idem imperator de judicio episcoporum rescriptum³ dedit; ut ratum firmumque haberetur, quod ex consensu partium episcopi judicasset; a quorum sententia appellare minime licet.

26. Sed non præferat, quod superiori lege vidi- nus, Honorium cum Donatistis voluisse evagitari suo rescripto « Cælicolas »: quinam autem hi fuerint, est exquirendum. Mento de Cælicolis est apud S. Augustinum in Epistola ad Eleusum et alios, ubi haec ad finem habet⁴: « Jam enim miseramus ad Majorem Cælicolarum, quem audieramus novi apud eos baptismi institutorem fuisse, et multos illo sa- crilegio seduxisse; ut cum illo, quantum ipsius tem- poris patiebantur angustiae, aliquid loqueremur ». Hec ipse ibi: an autem alibi de iisdem Cælicolis agat, non memini. Existimavi aliquando hos fuisse Gentiles in Africa, sic dictos a cultu Coelestis idoli Carthagine positi, de quo pluribus superioris actum est. Sed quod (ex sententia Augustini) idem etiam baptizarentur, Christianitatem præ se tulisse visi sunt. Verum et quod vult alia ejusdem imperatoris sanctio⁵, hos cogendos ad Christianitatem servandam; argumento plane est, fuisse Christianos, apostalarum famam nomine censendos potius, quam haereticorum. Quod item tam in Codice Theodosiano, quam Justinianico, non sub titulo de Haereticis, sed de Iudicis ponantur Cælicole; constat eos minime

¹ L. XLIII. de heret. C. Theod.

² L. xix. de Pagan. C. Theod. — ³ L. ix. de Episc. ambient. — Aug. ep. CLXIII. — ⁴ L. XII. C. de Jud. et Cælic.

fuisse ex Christianis hereticos, sed apostatas. Igitur quantum colligere fas est ex dicta ¹ Honorii sanctio ad Jovinum prefectum praetorio data, illos apparellatos esse Celicolas, qui ex Christiana fide transirent ad Judaismum; ita tamen, quod cum scirent Judaismum nomen abominabile cunctis esse, non Judei, sed Celicolas diei potius voluerint, nec sub Judaismorum degerent Patriarchis, sed alii sibi propositis magistris, quos Majores nominabant, ut ex S. Augustino appareat, necnon rescripto Constantini ad Evagrii ubi ait ²: « Hac verba Iudeis, et Celicolis, et Majoribus eorum, et Patriarchis volumus intimari, etc. » Patriarche enim ibi ad Iudeos, ad Celicolas vero Majores spectant, prout idem eliam a S. Augustino ³ nominantur. Insper quod idem S. Augustinus in commentario ad Quodvultdeum de haeresibus, relegens omnes que ab exordio Christi Ecclesie haereses extitere, usque ad haeresim Pelagianorum, que post hoc tempus innovuit, nec ibi de haereticis Celicolis aliquam mentionem habeat: intelligi ex eo potest, hos apostatas fuisse potius quam haereticos, eosdemque in Judaismorum selectam classem esse rejectos. Qui præterea alius de Celicolis sermonem habeat, ex veteribus invenimus neminem. Sed ad eos spectat, quod post dies novem a rescripto dato adversus haereticos atque Celicolas, idem Honorius imperator adversus eosdem ejusmodi promulgavit edictum, quo Donatistas pariter, et Iudeos nova tentantes, nempe Celicularum sectam introducentes, exagitavit his verbis ⁴:

27. « Donatistarum haereticorum, Iudeorum nova atque iniuritata delecta audacia, quod Catholica fidei velint sacramenta turbare: que pestis atque contagionis ne latius emanet pro prolata, evendum. In eos igitur, qui aliquid quod sit Catholica secte contrarium adversumque tentaverint, supplicium justæ animadversionis expromi practipimus. Dat. VIII kal. Decemb., Basso et Philippo coss. »

Porro cum hoc ipsum rescriptum ad Donatum datum legatur: illum hunc esse scias donatum, qui hoc anno reperiitur gessisse proconsulatum in Africa: etenim sub hujus istidem anni consulibus aliud quod datum reperiatur ad Donatum rescriptum, titulum habet appositorum proconsulatus Africae⁵. Haec idecirco voluminus adnotasse, ut intelligas hunc ipsum esse Donatum proconsule Africae, ad quem dux extant S. Augustini ⁶ Epistola, cum roget enim sic coercere debere Donatistas, ut tamen a gladio abstineat: huncque illum esse proconsule, cuius meminit in Epistola ad Marcellinum. Dumque hunc ipsum roget idem Augustinus, ut observantie legum adversus Donatistas fatrum invigile, quas illi dicereant jam antiquatas esse; certum est respectum habuisse ad obitum Stileonis, cum quo simul imperatoris esse existentes leges Donatiste pectabant,

quod scilicet eas non voluntate Honorii, sed conatu Stileonis latas esse ferrent. Hujus Donati pietas plurimum ab Augustino laudatur ⁷.

28. Quod rursus ad latas ab Honorio hoc anno leges perfuerit: post triduum a superiori edita lege, adversus eosdem aliud rescriptum dedit ⁸, quo prohibet eos de religione disserere, proscriptione et exilio pena condemnans qui secus fecerint. Tot autem simul pancorum dierum intersitus data rescripta adversus Gentiles, Donatistas, atque Celicolas, commandant officium egregie praestitum ab Olympio, curante summa celeritate perfici ea, que a S. Augustino litteris commendata acceperal, atque monitione certior factus fuerat.

29. In Iudros decernit Theodosius. — At non in Occidente solum, ubi regnabat Honorius, sed et in Oriente Theodosius imperator Iudeos pariter ritus Christianorum adulterantes ejusmodi data lege compescuit ⁹:

« Iudeos quodam festivitatis sua solemnii Aman ad penae quondam recordationem incendere, et sanctæ Crucis assimilatam speciem in contemptu Christiana fidei sacrilega mente exurere, provinciarum rectores prohibeant, ne locis suis fidei nostra signum immisceant, sed ritus suos infra contemptum Christianæ legis retineant: amissi sine dubio permissa hactenus, nisi ab illicitis temperaverint. Dat. IV kal. Jun. [Jan.] Basso et Philippo cons. » Intelligere puto te, lector, quid presupserunt feces hominum, Iudei scelestissimi, nimism eruditissimum una cum erne ineendere: et ne saerilegi convinci possent, illud pratexere consuevisse, se non Christum crucifixum, sed Aman ¹⁰ Judaismum hostem tali supplicio affectum, ob Dei gloriam repressantare. Sed quod hujusmodi facinus Christiana religionis verteretur ignominiae; ne id ulteriori fieret, imperator prohibuit. At quid admirandum Deus ostenderit his temporibus Constantinopoli de Iudeo paralytico per sanctum baptismum sanitati restituto, Socrates narrat his verbis ¹¹:

30. « Iudeus, qui a multis jam annis paralysi conflictatus, in lecto decentuerat, cum omnia curacionum et medendi genera, omnesque Iudeicas preces ac vota expertus, nihil plane inventiret remedit, tandem ad baptismum Christianorum confugit, pro certo persuasus hujus tanquam veri medici adjumento se ad integrum valetudinem restitutum fore: que res erat quamprimum Attico episcopo Constantinopolitano significata. Ille igitur Iudeum artifilis fidei instituens, et spem in Christum ei annuntians, jubet ad baptisterium in lecto apportari. Iudeus paralyticus oppressus, simili ac baptismum sincera fide receperat, et ex lavacro baptismatis est etatus, contestum morbo liberatus est, et ad sanitatem restitutus. Haec curatio divina Christi virtute nostris temporibus hominibus declarata fuit: qua quidem re ex Gentibus quamplures ad credendum induci

¹ L. xviii. de Iud. et Cel. C. Theod. — ² L. iii. C. de Iud. et Cel. — ³ Aug. ep. CLXXXIV. — ⁴ L. XLV. de heret. C. Theod. — ⁵ L. ix. de Iud. C. Theod. — ⁶ Aug. ep. CLXVII. CLXVIII.

⁷ Ang. ep. CLIX. — ⁸ L. XLV. de heret. C. Theod. — ⁹ L. XVII. de Iudeis C. Theod. — ¹⁰ Esther. viii. — ¹¹ Soer. I. VII. c. 4.

baptismum receperunt : Judei autem quamvis signa et miracula quererent, signis tamen ad credendum indici non poterant ». Hucusque Socrates; qui his de Sabbatio ex Iudeis oriundo, facto Novatiano, sed schismate ob episcopatum non adeptum resiliente, subiecti narrationem, et de nece Novatianorum sese ex visione Sisinnii invicem protrudentium. Porro ex Sabbatio Sabatianos nominatos Novatianos ab aliis schismate divisos, rescripta principum¹ docent. Toleratos autem diximus Novatianos, tanquam qui in reliquis de fide eadem cum Orthodoxis sentirent : sed Romae ab Innocentio papa primum expulsos esse, idem auctor affirmat².

31. Contigit inter haec mori Porphyrium illum celestissimum, qui post Flavianum (ut dictum est) sedem invasit Antiochenam ; cui, ut nefario intruso, nunquam Romanus episcopus communicare voluit. Quo defuncto, afflitus primus pacis radius post tot procellas Ecclesia Antiochenae. Elenum communis omnium consensu eligitur Alexander, qui uno vinculo communicationis in unum coniunxit qui erant ex parte Paulini iam a tempore (ut diximus) Concilii Alexandrini sub Juliano Apostata (cum contra Meletium ipse Paulinus est creatus episcopus) una cum aliis qui erant ex parte Meletii, separatos ab invicem quadraginta quinque iam annis : tot enim numerant ab eo Concilio usque in presentem annum. Si quis autem numeraret a tempore resipiscit Meletii, quando ex Ariano-Catholicum se publice professus est, quoem (utpote ab Arianiis ordinato) communicare noluerunt Catholici, qui ab illo Magno Eustathio denominati erant Eustathiani (quod contigisse diximus anno a Christo nato trecentesimo sexagesimo) plane ad hunc usque annum numerabit schismatis temporis annos quadraginta et octo. Quamobrem manifestum redditur, illapsu esse errorem apud Theodoreum, dum anni numerantur ejusdem dissidiis octoginta quinque ; quod quidem annorum spatium longe transgreditur tempora eiusdem Alexandri episcopi Antiocheni, et Innocentii Romani Pontificis, quorum sedum tempore ea contigisse omnes affirmant. Sed reddamus hie verba Theodorei³ : « Duravit discordia octoginta quinque annos, ad Praesulatum videlicet Alexandri, omnibus laudis insignibus merito exornandi ; qui Ecclesiae Antiochenae clavum obtinens, omnes indagare vias, et omne studium alacritatemque animi conferre non destitit, quo concordiam constitueret, et membrum segregatum cum reliquo Ecclesiae corpore conglutinaret ». Et alibi de ejusdem vite disciplina haec habet⁴ :

32. « Ecclesiam Antiochenam administravit Alexander, cuius piae vite ratio pulchre cum episcopatu consentiebat. Nam toto vita tempore ante susceptum episcopatum in palestra monastica constito, cum plurimis se exercuisset, generosum athletam se plane declaravit : quippe tum oratione docuit alios, tum vita consuetudine orationem con-

firmavit ». Haec de ejus vita instituto ante episcopatum Theodoreus ; qui quod subdit in laudem Porphyrii ejus predecessoris, a veritatis scopo longius aberrasse, sententia omnium ejus temporis in Oriente scriptorum, maxime redarguitur. Subdit insuper haec de eodem Alexandro : « Divinus autem Alexander severa vite disciplina, studio sapientie, egestate voluntaria, eloquentia, aliisque denique Spiritus sancti donis admodum excelluit. Idemque factionem Magni Eustathii causa inchoatam (quaे quoniam jampridem esset cum reliqua Ecclesia denuo sociata, Paulinus impedimento fuit, et post eum Evagrius) sua persuasione, et consilio celero Ecclesie corpori adjunxit : et talen diem festum, qualem nemo aliquando viderat, ex insperato celebrandum curavit. Nam omnibus eadem tide consentientibus, in unum collectis, tam sacris initiatias quam laicis, ad illorum conventum accedit. Atque assumptis sibi qui cantare noverant, unoque hymnorum concentu contexto, a porta quadam parvula ad Occidentem spectante, usque ad maximum templum totam plateam complevit hominibus : et fluvium rationis participem, similitudinem fluvii praeterlabentis mire adumbrantem, efficit. Quæ cum Iudei, Ariani, et Gentiliis reliquæ, quæ perpetuae erant, viderent ; gemere et lamentari ceperunt, quod alios jam fluvios in ipsam Ecclesiam quasi mare illabi cernebant. Iste præterea primum magni Joannis nomen in fabulis Ecclesie inscribendum curavit ». Haec ipse : probe quidem. Sed quod ad Porphyrium, quam adeo laudat ; rogo eum, quisnam e sacris tabulis nomen S. Joannis Chrysostomi obliteraverit ? ut plane sua ipsius assertione convincatur, ipsum quidem Porphyrium ut Joannis persecutorem, non laudibus, sed ignominia fuisse dignum.

33. *De pace Ecclesie Antiochenæ Epistola Innocentii ad Alexandrum, Bonifacium et Acacium.* — Quod autem Alexander Antiochenus episcopus primus fuerit, qui in Ecclesie tabulis nomen Joannis Chrysostomi restituerit, quodque in unum coniunxit fidèles omnes qui ex parte Paulini erant : fui illi auctor Innocentius Romanus Pontifex. Etenim creatus Alexander episcopus Antiochenæ Ecclesiae, cum legationem ex more una cum litteris mitteret ad Apostolicam Sedem, quibus de sua ipsius electione Innocentium admoneret, peteretque Catholicam communionem : ita postulatis ipsius annuit ipse Innocentius papa, si tamen haec quæ ab eo requirebat perfici, ipse Alexander impletet : ac primo quidem, ut qui a successore Paulini Evagrio ordinati erant, ipse reciperet cum ordinibus, et honoribus : inde vero etiam nomen Joannis episcopi Constantinopolitanus e tabulis sacrè expuntem, cum honore (ut per erat) restitueret. Quæ omnia statim ex sententia Romani Pontificis quam studiose Alexander implevit, quo merceretur Apostolica Sedis ac cum ea totius Catholicæ Ecclesie communionem accipere. Declarat haec quidem ejusdem Innocentii papæ Epistola ad Bonitacum scripta,

¹ L. i. de hæret. C. Theod. — ² Socr. l. vii. c. 9. — ³ Theod. l. v. c. 5. — ⁴ Theod. l. v. c. 35.

quae haec primum habet de Ecclesia Antiocheno, et eius episcopo¹:

34. « Innocentius Bonifacio presbytero,

« Ecclesia Antiochena, quam, priusquam ad urbem perveniret Romanum, beatus Apostolus Petrus sua presentia illustravit, velut germana Ecclesia Romana dum se ab eadem alienam esse non passa est. Nam missis legatis, ita pacem postulavit et meruit, ut et Evagriano suis ordinibus ac locis intemerata ordinatione, quam accepérant a memorato, susperret, et Ioannis sancta memoria vel clericos, vel laicos in unum colligeret atque congregaret. Promittens ipsius civitatis episcopus frater meus Alexander, etiam si quis forte vel a nobis vel aliunde posterioris ordinationis ad eos venerit, se sine controversia recepturum, ac nomen episcopi memorati inter quiescentes episopos recilaturum. Cui rei nos noveris tradidisse manus, frater carissime, et eos in nostra viscera recepisse; ne diu membra, qua requisiérant sanitatem, ab unitate corporis habereunt aliena. Omnia vero quae per ordinem gesta sunt, filius meus diaconus Paulus, harum scilicet portor litterarum, dilectioni tuae poloerit enarrare; ut et gaudium commune nobiscum habeas, et eos informes, qui pro Attie partibus intervenire consueverunt ». Ille Innocentius ad Bonifacium legatione fūgientem apud Theodosium Constantinopolitum : quem illum putamus Romanę Ecclesię presbyterum, qui post Innocentium seemundus creatus est Romanę Ecclesię Pontificem.

35. Ad ipsum vero Alexandrum Antiochenum episopum, qui scripsérat de pace consecrata Ecclesiæ Antiochenæ, deque episopis exiliis ad propria restitutis, et aliis ad perfectam in omnibus pacem conductentibus stabilitis, Innocentius ipse congratulatus ista rescrispit²:

« Apostolici favoris gratia magno pacis usque ad nos decore resplenduit, tantumque lucis gaudiorumque infusil tidelibus, ut dicentes Deo maximas laudes, majores debere nos faleamur. Plusque a Deo iucundali sumus, quod discussi omnibus lateribus actionum tuae fraternalitatis, ita lotum pietate, et patientia, gesum cognovimus, ut in omnibus dominum laudaremus : successumque ipsum ideo praestitum tuis laboribus videamus, quod tota virtute pacis amator existens, cum requisitum inventeris, et repertam summa charitate femineris, tum erga omnes, tum præcipue circa illos qui quondam Pandini alique Evagrii episoporum censiti fuerant nomine. Habeo summam votorum meorum, quod antiqui nevi purgatio tuis temporibus, tuisque meritis prorogatur : quorum etiam illos ejusdem nominis, qui in Italia meritum clericatus accepérunt, censi bono quoniam gratiam relinere susceptam, et quia noster compresbyter Cassianus gratum dixit tua fore dignationi, si meo consilio in civitate vestra clericatus ordinem ducere censerentur : statu propter benevolentiam tuam promissaque memo-

rati, ut inter caeleros sacerdotes, ministrosque qui in civilite sint, annumerentur, frater carissime.

36. « Libenter præterea de episopis Helpidio atque Pappo cognovi, quod sine quæstione suas Ecclesiæ recuperaverint. Et multum in Gestis (ut subscripta testantur) sollicitus inquisivi, ultrum omnibus esse conditionibus salisfactum in causa beati et vere Deo digni sacerdotis Joannis. Et cum per singula assertio legalorum ex voto completa esse futeretur : gratias agens domino, communionem Ecclesiæ vestræ ita recepi, ut pra me feram, Apostolica Sedi condiscipulos primos dedisse easteris viam pacis, in qua firmatos vos nosque Domini Christi ita benignitas amplexabitor atque communis, ut nullo de cetero tilillamento, vel levi enjusquam contentionis pudore pulsetur.

37. « Scripta aulem Acacii episopii, quoniam cum vestris sunt porreeta, suscepimus : ne per vestram injuriam ille, qui olim a nobis suspensus fuerat, repudiaretur. Et tamen satis abunde, que in Actis statuimus, sicut dignanter relegere procurabis, quid in ejus persona debeat custodiari : ut si per omnia vestris consiliis actibusque tam sanctis se rogaverit esse communem, prestetur seni favore vestro, vestroque judicio communionis atque litterarum a nobis gratia prorogabi. Subscripscrunt episopii viginti quatuor ». Haec enim ibi. Acacius iste, ille est Berceensis episopus, hanc pridem de S. Joanne Chrysostomo (ut supra vidimus) pessime meritus : ut qui quod postularet Catholicam ab Innocentio papa communicationem jam diu ob causam Chrysostomi interceptam ; sic eam sponpondit ipse Pontifices, ut quae servanda imposuisset, impletum : ad quem haec Innocentius¹ ipse tunc seripit :

38. « Adgandere litteris fraternalitate tuam de recepisis Paulini et Evagrii episoporum clericis populisque et de restitutis Helpidio atque Pappo coepiscopis percensuimus ; et vel sero recepisti pacis gratiam te favore, postposita omni contentione, per vidimus. Unde has ad præstantissimum fratrem et coepiscopum nostrum Alexandrum reddendas tua transmisimus unanimitatim : videlicet ut si omnis inimicitia, omnis animulatio tamen de nomine S. Joannis mirandi episopii, quam de omnibus ejusdem communionis participibus a tua animositate discessit ; has nostra societas recipias litteras, frater carissime, modo ut omnia que hic Actis firmata sunt, apud mediatorum nostrum amabilem Alexandrum, ore proprio ut communicantem convenit) fatearis. Ut enim nobis haec unanimitatim charitatisque causa venerabilis est, sic inheret sollicita, ne quid obliquum, aut succeſsum in quoquam residere cognoscat ». Haec ad Acacium. Vides, lector, apud numen Innocentium agi, ut reconciliarentur per penitentiam qui in Joannem delinquissent Orientales episopos ; cuius et auctoritate jubentur relaxari, qui cyathis militati erant Joannis defensores antistites : ipsoque decerente, omnia ab adversariis

¹ Innoc. ep. xxii, tom. 1, ep. Rom. Pont. — ² Innoc. ep. xviii.

¹ Innoc. ep. xxii.

irrita habentur adversus Joannem Chrysostomum acta, quibus damnatus et abrasus ex ordine fuerat ejus Ecclesiae episcoporum.

39. Quod rursus ad Acacium spectat, constat in omnibus ipsum Innocentio paruisse, ac proinde Catholicam Romanæ Ecclesie communionem meruisse : quem apud Atticium Constantinopolitanum episcopum laborasse liquet, ut ab eo reddetur Joannis nomen in Diptycha, ut suo loco dicturi sumus : sed infelix, oborta postea Nestorii haeresi, adversus Cyrillum et alios Orthodoxos fortiter dimicans, labem abolitam, quam ex persecutione in Joannem agitata fide contraxerat, duplo auxit.

40. In Attici causa Innocentii Epistola ad Maximianum episcopum. — At quid Atticus Constantinopolitanus, quidve Theophilus episcopus Alexandrinus? parum sibi visi Joannem viventem ad obitum usque hostiliter persecuti; etiam post ejus obitum, in nomen ejus jurato bello, obstinato animo confixere; adeo ut acciderit infelicitas Theophilum segregatum ab Ecclesie Romanae communicatione nonnisi ultima hora resipuisse. Atticum vero vix tandem post Theophili obitum consensisse ab Acacio stimulatum Joannis nomen referre in catalogum ejus Ecclesie episcoporum, idque post quadriennium, ut suo loco dicturi sumus. Inter haec autem contigit, ut Maximianus episcopus, pacis studiosus, apud Innocentium papam litteris egerit, ut communicatoria litteras ad Atticum Constantinopolitanum episcopum daret. At renuit id Innocentius facere, donec Atticus conditiones missas ad Alexandrinum episcopum Antiochenum impletet; atque ad eundem Maximianum episcopum litteras reddidit¹. Porro hunc existimamus esse Maximianum episcopum in Macedonia, ad quem una cum aliis extat S. Joannis Chrysostomi², eum exulasset, Epistola : est ejus quoque mentio in Epistolis Innocentii ad episcopos itidem Macedoniae sub consulatu Constantii, atque alia item data in causa Bubalii, et Tauriani, cum ipse Maximianus Romæ fungeretur legatione. At Innocentii ad eum hoc tempore in causa Attici date littera sic se habent³ :

41. « Miratur prudentiam tuam, scripta ad Atticum episcopum Constantinopolitanum urbis a nobis et prosecutione propria, et dato libello, qui subter annexus est, postulare : a quo nec missas ulla saltem Epistolas ad nos, vel ad vestram Synodus utique pertulisti. Idque non petenti tribuendum existimes, quod vides deprecantibus, disessa ratione, concessum. Communio enim suspensa restituitur demonstranti causas, quibus id acciderat, jam esse deferas, et profitentis conditiones pacis impletas. Quod neque apud vos, neque apud nos (ut praedixi) Atticus missis aliquibus suorum, vel dicere voluit, vel demonstrare completum, quemadmodum Antiochenæ Ecclesie frater, et coepiscopus noster Alexander digna legatione et prosecutus

est, et probavit. Quibus omnibus utique interesse dignatus, cognovisti quemadmodum singulatum omnia scriptorum nostrorum antehac de causa beatissimi Joannis quondam episcopi nostri discussi-
ri, ut que illi in omnibus satis evidenter ostendere-
rint, univera que apud Antiochiam fieri debuerint,
fuisse completa. Quorum amplexati pacem, utique
fidei facimus, et magno tramite omnem eadem
postulaturis ostendimus; si modo que discussa
sunt atque completa, etiam ipsi se pro suo loco
fecisse vel complesse, aliquando monstraverint;
communionemque ut isti, legatione solemniter destinata, sibi rogaverint adhiberi. Expectamus ergo,
et professionem memorari de completis omnibus
conditionibus, quas diversis temporibus predixi-
mus, et petitionem communionis : ut recte et pe-
tent, et probant se eadem mereri, reddamus, frater
carissime. Nam de omnibus plenissimas ad sanctam
nostrorum fratrum Synodum dudum litteras percep-
isti ». Hactenus Innocentii litterae de Attico : ex
quibus intelligis, communione suspensis, ac proinde
multo magis excommunicatis, haud solere Roma-
num Pontificem reddere communicationem, nisi
propositis ante impletis conditionibus, et emendatis
erroribus illis, quorum causa communicatione inter-
dictio meruerant.

42. Ceterum non destitit post haec Atticus cre-
bras mittere legationes pro communione Romani
Pontificis promerenda; quam tamen nunquam as-
sequi meruit; quonque nomen Joannis in sacrum
indicem non restituit : quod tamen vivente Theophilo
ipse prastare destitit, postea autem (ut dicimus)
confestim implevit. De qua quidem necessario
prastanda conditione haec habet Theodoretus⁴ : « Quin etiam isto excellenti totius orbis terra doc-
tore mortuo, episcopi Occidentis non prius cum episcopis Egypti, et Orientis, et Bosphori, et Thra-
cia communicare voluerunt, quam nomen illius
sanctissimi viri in tabulas quibus nomina episcopo-
rum mortuorum continebantur, retulissent. Atque
Arsacium ejus successorem ne salutare quidem
dignati sunt. Atticum autem, qui succedebat Arsacio,
quique sepe legatos ad eos misera, saepeque
pacem postulaverat, postea tandem, cum Joannis
nomen in tabulis scripsisset, receperunt ». Haec ipse.
Atque de his modo hactenus.

43. Melania recedit ab Urbe. — Hoc item anno,
qui urbis obsidionem praecessit, Melania Romana
vidua, de qua stepe superioris mentis facta est, anti-
qui vaticinii ante annos quadrangentos (ut ait Palladius)
editi memor, distractis praediis, una cum
Melania nepte, Pinianoque ejusdem Melania viro,
et Albina nuru, evasura cum illis imminentem
Urbis cladem, Roma redens, Hierosolymam se
iterum contulit, ubi post dies quadranginta ex hac
vita migravit : haec ex Palladio⁵, qui et tradit, ejus-
modi propheticō oraculo ab ea Rome evulgato,
atque saepius inculcate, complures Romanorum

¹ Innoc. ep. xxiii. — ² Chrys. ep. clxiii. — ³ Innoc. ep. xxvii.
et sup. ep. vi.

⁴ Theod. l. v. c. 34. — ⁵ Pallad. in Lausiac. c. 33.

civium Christianorum ad rerum temporalium contemplum inductos esse : consultis existimantes, amore Christi, spe superne retributionis prodigere in pauperes suas divitias, quam eas ad Barbarorum prædam relinquiere : quo nomine, cum rei eventus verum probasset oraculum, immensas Deo gratias egere. Major quoque vis inerat ad hæc suadenda Melania orationi, quod dictaret (ut existimabat una cum Urbe orbem pariter ruiturum).

44. Quod antem idem Palladius ait, una cum Melania recessisse Roma Melaniam juniores ipsius neptem, et virum ejus Pinianum, neenon nurum Melaniae Albinanum : cognationem Melaniae sic accipias. Filius ejus unicus illi relictus duxit uxorem Albinanum, ex qua Palladius¹ ait genitam esse Melaniam juniores, senioris Melaniae neptem, que in matrimonium collocata est Piniano, cuius socrus Albina fuit : quod vero ei indigeret loco matris, S. Augustinus² ad ipsam scribens, Pinianum ejus filium nominat, et frequenter his uti nominibus

consuevit. Hic rursum attende, diversam prouersus hanc Albinanum nurum Melaniae ab illa fuisse Albina matre S. Marcellæ, de qua saepe sanctus Hieronymus; quam ante plures annos ex hac vita migrasse, ejusdem S. Hieronymi testificatione didicimus. Quæ autem acciderint, cum hi, quos hoc anno ab Urbe diximus recessisse, in Africam trajecerunt, sequenti anno pro ratione temporis dicturi sumus. Sed hic Palladius corrigere, dum ait Melania filium valde juvenem comitatum esse profitescientem Melaniam in Siciliam usque : nam quomodo valde juvenis, cum constet ante annos circiter quadraginta Melaniam seniorem viduam esse reliquant? vel quomodo in Siciliam usque eam tantum comitatus, qui cum illis navigavit in Africam, ubi et defunctus est? id constat ex litteris Augustini, atque Paulini, de quibus anno sequenti dicturi sumus : ex quibus longe verior de rebus gestis Melaniae ac Piniani, et sociorum historia accipitur, quam ex Palladio, qui nullam penitus de Africa habuit mentionem, quo hos omnes annos sequenti esse profectos liquet, atque ibi diutius commoratos.

¹ Pallad. in Lausiac. c. 33. — ² Aug. ep. ccxxvii.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5901. — Jesu Christi 408. — Innocentii papæ 8. — Honori 16. et 14. Theodosii Jun. 7. et 1.

1. *Consules.*— Coss. *Anicius Bassus* et *Fl. Philippus* ex Epitaphio recitato a Reinesio in Syntagma Inscript., pag. 943, prior Occidentalis, ut nomen ejus familiae ostendit; secundus Orientalis, idemque, ut videtur, cum *Philippo* praefecto praetorio Illyrici anno CDXXI ad quem Theodosius Jun. inscripsit legem 45 Cod. Theod. *De episopis*.

2. *Moritur Arcadius imp.* — Ad num. 1. *Arcadium* imp. hoc anno vitam cum morte commutasse, inter omnes convenit; sed de die ac mense mortis ejus controversia versatur : Zozimus enim lib. 5, pag. 844, ait mortem ejus accidisse *ante diem x kalend. Septembr.* Theophanes *XI kalend. Septemb.*, verum standum omnino Socrati tam in fine lib. 6 quam initio lib. 7. Theodoro lectori in fine lib. 2, et auctori Miscellæ, qui cum *kalendis Maii* vita funerum tradidere. Quod et ex Theophane deducitur, qui ait *Arcadium* post patris Theodosii obitum *annis xiv, tribus mensibus et diebus xiv* tenuisse imperium, postquam cum patre *jam annis duodecim*, potestatem exercisset. Ubi si loco *annis xiv*, legas *annis tredecim*, ut non dubito Theophanem scripsisse, habebis eum prima die Maii currentis anni supremum diem obiisse; cum die *xvi* mensis Ja-

nuarii anni CCXCV Theodosio Magno patri successerit, et Theophanes diem ejus emortualem, ut sepe fit, excluserit. Quare haec nota temporaria *XI kalend. Septemb.* in Theophanem intrusa, et Zozimus, qua ad Siliconeum, *X kal. Septemb.* mortuum attinet, Arcadio perperam tribuit. Socrates, qui lib. 6, cap. 23, referit Arcadium post patris obitum annis *xv* imperasse, ultimum annum incompletum pro completo numeral. « Theodosium filium octennum reliquit ad imperii consortium ante sex annos adscitum. Theodosio in imperatorem accepero soror ejus Puteheria quindecim annorum virgo, Dei consilis ac ductu, publicas res egregie administrabat ». inquit Theophanes, sed quod ait de Puteheria ad sequentes annos referendum, ut infra videbimus.

3. *Isdegerdes tutor Theodosii Jun.* — A num. 2 ad 7. Procopius lib. 4 de Bett. Pers., cap. 2, narrata Arcadii morte, ait : « Conseripto testamento, harenem imperii filium, hujus tutorem institutus Isdegerdem regem Persarum. Supremis labitis obsecratio-num inseruit, eum ente rogans, ut ad imperium Theodosio asserendum potentiam suam omnem pro-videntiamque conferret, etc. Rex antem Persarum Isdegerdes magnitudine animi jam ante clarissimus,

cum oblatas sibi tabulas legisset, virtutis exemplum edidit mirum valde ac memorandum. Mandata enim Arcadii minime aspernatus, Romanos quaudiu vixit, pace beatit altissima et imperium Theodosio conservavit». Idem habent Agathias lib. 4, et Theophanes, qui addit Isdegerdem mox submisso *Antiochum* virum moribus egregium et eximie eruditiois in pueri procuratorem et pedagogum, pacemque diu inter Romanos et Persas traduciam, « Antiochom maxime plura pro Christianis scribente: atque ita Christiana lex per totam Persidem dilatata fuit», inquit Theophanes.

4. Isdegerdes Christianos sui regni persecutur. — Is tamen persecutionem adversus Christianos in Perside degentes suscitata fuisse scribit, non quidem hoc anno, ut habet Baronius, sed anno Incarnationis secundum Alex. cxxv, qui kalend. Septemb. anni Dionysiani cxxii inchoatur: « Hoc eodem anno, inquit, Isdegerdes Persarum rex Marante primo Mesopotamiae et Abdæae regia in Perside civitatis episcoporum suas ductus, in pictetam lotus propendebat: adeo ut visis Marutha mirandis operibus baptismum jamjam suscepturus videretur: unde et Magos, eu seductores, variis exagitabat suppliciis. Anno vero vicesimo (scilicet imperii sui) diem obiit extremum. Persecutioni porro ab eo suscitata causam dedit Abdæas regie Persidos urbis episcopus divino quidem zelo motus, at non eo ex rationis norma usus, ignis templum succendit. Eo cognito rex erectas per totam Persidos regionem Ecclesiæ everti jussit: Abdæam autem diversis afflixit tormentis. Persecutione ad quantum usque annum prorogata, plures, imm martyres innumeri declarati sunt. Latentes enim Christianos per urbes et viros Magi venatorum more insequebantur. Christiani seipsos viris consularibus prodebat, ne vel silentio Christum abuegasse viderentur. Quibus denum ad mortem hoc pacto quesitis, plurimi tormentorum vi neci traditi sunt: multi etiam ad Romanos transfugerunt.

5. Isdegerdem Christianos persecutum esse et a quibusdam perperam negatur. — Idem narrat Theodoreetus lib. 5, cap. 39, de Abdæa, Marutha tamen nulla mentione facta, atque hanc Isdegerdis persecutionem per plures annos propagatam esse: « Ae tringita jani anni elapsi permanit nihilominus, a Magis tanquam quibusdam ventis ac turbinibus suscitata». Quia in re confirmat quod scribit Theophanes hanc scilicet persecutionem sub Isdegerde annos quinque durasse, ab anno nempe Christi quadringentesimo decimo quarto, usque ad mortem ejus, qua anno cxxx contigit. Socrates quidem lib. 7, cap. 47, Isdegerdem Christianos in Perside degentes nullatenus finisse persecutionum litteris mandavit; sed non dubito, quin hallucinatus fuerit; cum Cyrilus monachus in Vita sancti Euthymii abbatis a Patribus Benedictinis in Anatolicis Grecis nuper græce et latine publicata, disertis verbis assertat, Isdegerdem Christianos persecutum esse: « Inquit, inquit, motæ tunc persecutionis in Perside circa

finem regni Isdegerdis Persarum regis, cum Magi omnes Christianos capere vellent, subditorum Saracenorum praefectos ubique viarum constituerunt, ne quis Christianorum in Perside degentium ad Romanos confugeret, etc. » Porro Cyrillo scriptori accuratissimo omnis fides hac in re habenda, ideoque dubium non est, quin Socrates deceptus fuerit, licet Baronius anno cxxx, num. 16, hoc in suspeno reliquit. Non dubium etiam, quin haec persecutio sub finem regni Isdegerdis, seu anno Christi cxxiv ceperit; cum Theophanes et Cyrius uno consensu id scribant. Sed quod de *Marutha* episcopo ex Socrate citato narrat Baronius, in dubium revocari non potest; cum Theophanes et Nicephorus lib. 14, cap. 18, id etiam in litteris miserint. Verum quod Baronius num. 4 ex Sozomeno lib. 9, cap. 4, habet, nempe Persas *centum anorum inducias cum Romanis* pepigisse, configit sub Vararanæ, annoque Christi cxxxii, ut ibidem videbimus. Certum enim et indubitatum, *Isdegerde* regnante, pacem Romanos inter et Persas semper durasse, licet is sub finem vite Christianos in Perside persecutus fuerit. Quae diligenter explicare placuit, quia video recentes Historicos haec non satis distinxisse. Colitur *Marutha* in Martyrologio Romano die iv Decembrib; *Abdaas* vero episcopus fuit *Susa*, urbis etiamnum amplè Persidæ, quia Susiane regionis caput et regia erat, ut anno cdxii videbimus. Factum *Abdaæ*, a quo persecutio exorta, narrat Baronius ex Theodoreto anno cxxx, num. 18, quod tamen ad annum cxxiv perficit, ut ex dictis liquet. Theodoreetus enim quod a nemine haec tenus observatum anno primo Varanæ Isdegerdis filii, uno tenore persecutionem narrat, que tamen jam cœpta fuerat ab Isdegerde patre anno cxdix.

6. Stilico Honorii jussu interficitur. — A num. 7 ad 18, Zozimus lib. 5, pag. 806 et seq. pluribus narrat mortem *Stiliconis* Honorii imper. jussu interfici, atque eam accidisse *ante diem x kalend. Septemb.*, *Bassi Philippique consulatu*. Refert autem Stiliconem, postquam Arcadium demortuum intellexisset, cupisse in Orientem proficisci, resque Theodosii constitire: sed cum Honorius idem iter suscipere cogitaret, hunc ab hoc consilio Stiliconem deterruisse, in medium producta sumptuum in itinere faciundorum mole. « Praeterea ne quidem ei licere per Constantini rebellionem ait, ut ab Italiae, atque ipsis Romæ cura longius abscederet: quando jam perduellis ille Constantinus universam Galliam percurrisset et Arelatae degeret. Ad ista, quæ tamen ad requirendam presentiam providentiamque principiis omnino sufficerent, Alarici quoque, tantis cum Barbarorum copiis, adventum accedere, barbari sane hominis et infidi; qui si reperiat Italianum ope destitutum, prorsus eam invasurus sit ». Addit Zozimus, qui cum paucissimum alius Stiliconi tavet, Honorium consilium Stiliconis iudicasse optimum, ut in perduellum *Alarius* Orientem adiret. Verum cum Honorius tandem accepisset, Stiliconem Barbaros in Roma-

num imperium innmisisse, et de *Eucherio* filio imperatore renuntiando cogitare, eum occidendum mandavit: « Omne insidiari genus adversus imperatorem struxisse », ait Photius in Excerptis Philostorgii lib. 12, cap. 2, « Stiliconem; nec ob id saltem reveritum esse, quod generum illum habebat, data illi in matrimonium filia; sed potionem ei praebuisse, qua sobolis facultas adimeretur, neque illud animadverteret, sed dum *Eucherium* filium imperatorem contra ius fasque renuntiare studeret, nepotem eui successionis iure imperium debebatur, ante adulum florem succidere ac perdere. Porro Stiliconem adeo manifeste ac sine ullo metu tyrannide exercuisse scribit (nempe Philostorgius) ut etiam nummos perculeret, in quibus preter ipsius effigiem nihil debeat. Interfecto Stilicone, Barbari qui una cum illo erant, assumpto ejus filio statim abcesserunt. Cumque Romani appropinquarent, hinc quidem permiserunt, ut in templum quoddam, quod jure asyli fruebatur, configureret. Ipsi vero cuncta, quae circa Urbem erant, vaslarunt », camque cum Alarico obsidione cinxerunt, et quidem hoc anno, non vero insequenti, ad quem eam obsidinem Baronius, aliquis passim cum eo differunt, ut ibidem demonstrabo.

7. Varie leges post mortem Stiliconis date. — Post *Stiliconis* interitum varie leges ab Honorio imp. hoc anno date, in Codice Theodosiano recitatae. *Idibus Septemb. Mediolani* emisit legem 4 *De indulgentiis debitorum*, qua Italiani ab ammoniarie functionis numerore, et a glebali pensione absolvit. Erat autem glebalis pensio, ea quam senatores glebae seu possessionum suarum nomine prestatabant, quia nempe Rhadagaiso et Alarico ab Italiae ingressu propulsandis, ingentibus ibidem exercitibus positis, Italia maxime atticta, attritaque fuerat. Praeterea *quarto id. Decembris* dedit legem 4 *De littorum et itinerum custodia*, quia nempe cum *Stilico* litora et portus creloris valasset excubii, ne eniquam ex Oriente ad Occidentem pataret accessus, efficerat, ut riarior esset diversarum mercium commercium: quare Honorius perniciös illam custodiā sustulit. *VIII kalend. Octob.* dedit legem 29 *De bonis prescriptorum*, VIII kal. Novemb. legem 21 ejusdem tituli, et *X kalend. Decemb.* legem 22 ejusdem etiam tituli, quibus non modo *Stiliconis*, filiique *Eucherii*, sed et *Satellitum* aliorumque, qui Stiliconi adhererant, bona proscriptibuntur, cuius rei peragenda nogotium *Heliocroti* datum memorial Zozimus citatus, qui addit, cum huic inquisitioni remissus intubuisse, et multis etiam clavis auctorē fuisse, ut quicunque posset, occultarent: caque de causa vite periculum incurrisse: verum asylo Ecclesia sibi consultuisse. *V kol. Oct.* emisit legem 20 Cod. Theod. *De paenit.* qua satellites, socii, et consci, ceterique, quibus *Stilico* usus erat, quive cum iuverant, Urbis Roma ingressu, tum etiam ejus urbis, in qua imperator ihereret, pula Ravennae aut Mediolani, interdicti tueret; ne forte calentibus adhuc partium animis, novas factiones subderent. Imo

beneficiarii Stiliconis, id est, qui testimoniales emerite militia suffragio Stiliconis, vel ejus satellitum mererant, ejusdem urbis ingressu et comitatu principis interdicuntur lege ult. Cod. Theod. *De testimoniali.*

8. Olympius necis Stiliconis auctor. — Ad haec *XVIII kalend. Decemb.* Honorius dedit legem Cod. Theod. 42 *De haereticis*, ad Olympium magistrum officiorum et Valentem comitem domesticorum inscriptam, qua militia palatina, intra scilicet palatum ipsum principis constituta, Catholicae sectar inimici, id est, tum haeretici tum Pagani prohibentur. Cum enim *Stilico* Paganorum opera, ac maxime intra palatum constitutorum, filium *Eucherium* Pagani et Christianorum persecutionem meditante in imperium evahere, resque novas moliri in annum induxisset, easo *Stiliconem*, visum Honorio Paganos a militia palatina et palatio submovere, tum securitalis in posterum, tum etiam pietatis studio. Mox tamen hanc legem abrogatam fuisse testatur Zozimus lib. 5, pag. 821, ubi et ejus rei occasionem memorial. Porro *Olympium* e Ponto Euxino oriundum, ut Zozimus et Olympiodorus scriptores Gentiles conviciae proscindunt; ita beatus Augustinus ob Christianas et Catholicae fidei zelum, quo preditus erat, multis laudibus exornat. Hic est ejus opera *Stilico* prodigionis reus apud *Honorium* factus et causus est, uti uidem Zozimus et Olympiodorus testantur. Qui magister officiorum eo imperfecto factus, ejus arbitratu universae res palatinae administrata sunt, teste codem Zozimo. Quae cause Angustino ad eum scribendi *Epistolam xcvi*, alias cxxiv, et *Epistolam cxxv*, alias cxxix, Alaricianam in Italiani et Romani incursionis causam ei Zozimus pag. 842 et 878 adscribit, et pag. 820 ait cum in oeuvre sum Atalfo missum Gothos ne interfecisse, xvii dimitavat amissis, tandemque ab eunuchis palatinis accusatum apud *Honorium*, quasi auctorem eorum casuum, qui Reipublice adversi acciderant, magistratu dejectum esse. Addit Olympiodorus, cum postea iterum magistratu potitum, rursum privatum fuisse; et tandem fusibus a *Constantio Placidio* marito tractatum occupuisse.

9. Honorius post Stiliconis mortem insectetur haereticos. — Ad num. 24 et seq. Honorius *XVIII kalend. Decemb.* dedit legem Cod. Theod. 43 *De haereticis*, et die vni kalend. *Decemb.* legem 43, quibus confirmat superiores a se latas constitutio-nes, in Donatistas, Manichaeos, Priscillianistas, Gentiles, et Catholicos, et quidem per prefecturam pretorianam Italiae, ac nominalium Roma, quod *Montensis* nomen in lege 43 memoratum ostendit: ii enim nominalis Roma fuisse. Donatistae autem *Montenses* Roma dicti, quod Roma primum Ecclesiam suam in monte habuerint. Dicitur prior lex *data Roma*, id est, redditia, cum Honorius hoc tempore Ravenne consideret. Praeterea emissis nominalium pro Africa lex 44, cum inscribatur *Donato*, qui hoc tempore proconsul Africa erat, ut liquet ex lege 19 Cod. Theod. *De paenit.* Harum legum ferendarum

haec occasio fuit. *Stilicone* caeso, illico haeretici et pagani jaclare ceperunt leges aduersus se latas de *Idolis* confringendis et haereticis corrigendis, vivo *Stilicone* missas, ac nominatim in Africam non ex voluntate *Honorii* constitutas, verum eo nesciente vel notente, quod disertis verbis scribit *Augustinus* Epist. xcvi quae alias erat cxxix, recitata a *Baronio* num. 19 et seqq., unde eas irritas esse putabant, et intendebant cum ceteris *Stiliconis* actibus pariter rescidendas. Quin et haec occasione in *Catholicos* insurrexere, vimque eis intentavere. Ideo et privatum et publice eas leges confirmari *Catholici* illi petiere. Nempe *Patres Africani* hoc anno *III Idus Octob.* legalitionem ad *Honorium* destinavere contra *Paganos* et *haereticos*. *Episcopi* privatum ad comitatum profecti, et *Augustinus* quoque privatum co fine ad *Olympium* citatam Epistolam dedit, ex qua liquet de illis *Gentilium* et *Haereticorum* post casum *Stiliconem* molitionibus, de privatorum querelis, et ad comitatum profectione, de legatis ex Africa mittendis ad *Honorium*, et de celeritate adhibenda. Qua de re plura *Gothofredus* in illius legis commentario.

10. *Insectatur Gentiles in Italia et Africa.* — Dedit etiam *Honorius XVII kalend. Decemb.* legem 19 Cod. Theod. de *Paganis*, qua quinque ad eradicandam superstitionem *Gentilitiam* constituit per prefecturam pretorianam Italie, ac nominatim per Africam. Primo, *annas templorum* ad ammoniam militarem transfert. Erant templorum vectigalia, que epulis et sumptibus conviviorum, ac ludorum *Gentilitiorum*, hoc aeo adhuc deputabantur. Secundo, *simulacra*, quibus cultus adhuc impendebat, evelli jubet, non tantum in templis; verum ubique ea essent, veluti in lucis vel in arboribus, quod *Patres Africani* decreverant *Canone LXXXIV Cod. Afric.* Tertio, *aras* ubique destrui. Quarto, *tempa publica* usibus publicis vindicari. Quinto, *convivia et Iudi Gentilitii* prohibentur; in his enim quinque et per haec stabat hoc adhuc aeo *Pagana superstilio*; que omnia ideo adimi, detrahiri, et inhiberi voluit *Honorius*. Et quod notandum, hos *Gentilitios* ritus prohibendi curam maxime Ecclesiasticis injungit, eisque ad id assequendum facultatem tribuit. Haud absimiliter Concilio Suessionensi sub Pippino Francorum rege: « Unusquisque episcopus in sua parochia sollicitudinem habeat, ut populus Christianus paganisnum non faciat ». Inscripta est autem haec lex *Curtio profecto praetorio*, nempe Italie, quam *Gothofredus* summa eruditione commentatus est.

11. *Qua omni tempestate lex 19 de Paganis data.* Porro legem hanc 19 de *Paganis*, que dicitur *data XVII kalend. Decemb. Romae, Basso et Philippo coss.*, Roma non emissam, sed propositam fuisse, ex eo manifestum est, quod *Honorius* hoc tempore Ravennae ageret ut anno ccxcix, num. 13 et seqq. iam divinus, cum loculi summis de facinore a *Paganis* *Calamensis* perpetrae, ubi ea lex in *Numidia*, in qua *Culama* sit, publicata est. Mensis quidem quo

ea data obscurus; sed cum *Possidius* *Calamensis* episcopus post illud facinus a *Paganis* communissimum profectus sit ad *Honorium* imp. et *Augustinus* in Epistola civ, alias cclv, ad *Nectarium* (qui ab eo petierat, ut venia civibus suis tribueretur, iterumque eadem de re ad *Augustinum* rescriperat) dicat num. 1: « Ego rescriperam, enm adhuc nobiscum esset, neque navigasset sanctus frater, et coepiscopus meus *Possidius*. Ilas autem, quas mei causa illi dignatus es reddere (priorem sc. Epistolam *Nectarii*, que inter *Augustinianas* ordine est xc, alias cci) accepi VI kal. April. post menses ferme octo, quam scripseram », appetit primo. *Possidium* mense Julio currentis anni adhuc in Africa cum sancto *Augustino* fuisse, indeque in comitatum profectum esse, ideoque et laudatam legem ante eum annum latam; cum ejus publicationis occasione *Pagani Calamenses* in *Catholicos* sevierint, et quidem initio mensis Junii, ut discerte docet *Augustinus* in Epistola xci (que alias erat cci), num. 8. Appetit secundo, *Augustinum* in Epist. civ laudata loqui de die sexto kal. April., seu de die xxvii Martii anni quadringentesimi noni, coque anno eam Epistolam civ certo datum esse. Neque enim *Augustinus* loqui potest de die xxvii Martii anni cxi, cum in Concilio Carthaginensi eo anno XVIII kal. *Julias* celebrato *Possidius* cum tribus aliis episcopis legalitionem ad imperatorem suscepit contra *Bonatistas*, ut videre est apud *Baronium* anno cpx, num. 47. Quare sub finem mensis Martii anni cxi *Possidius* adhuc in Africa era. Apparet tertio, *Possidium* mense Martio anni cxi nondum ex Italia in Africam reducere fuisse; cum *Augustinus* in citata Epistola civ, num. 1 immat, eum tunc adhuc in conilitu fuisse, seque ignorare, an aliquid aduersus *Calamenses* ab imperatore impetrasset. Apparet denique, duas *Possidii* legationes omnino distinguendas esse, quarum prior occasione flagiti *Calamensis* hoc anno suscepit; posterior vero anno cxi, quo a Concilio Carthaginensi eum ad imperatorem missum fuisse diximus. Que premittenda fuere, ut Epistola inter *Augustinianas* xciv et xcvi, quarum epochae valde controversae, anno sequenti certius suo temporis reddi possint.

12. *Ac Colicolas in Africa.* — Epistola *Augustini Eleusio, Glorio*, et aliis scripta, que alias erat clxiiii, nume vero xliv, in qua *Colicolarum* meminit, quemadmodum et Epist. xiii, que alias erat clxii, pertinent ad annum Christi ccxcviii aut in sequentem: quod novi Editores Operum sancti *Augustini* ex eo conjectant, quod in Epist. xiii Optati Thamusadensis tyrannidem summa dicendi libertate commemorat, iisque verbis que illam nondum desisse innuat. Desit autem anno ccxcviii, postquam annos decem durasset. Lex vero Cod. Theod. 10 De *Judis*, qua *Honorius* *Colicolicis* anni spatium indulget ad *Catholicam* fidem amplectendam, alioquin eadem pena puniendis cum haereticis, data est anno sequenti *Honorio III et Theod. III coss.* Altera ejusdem legis pars, quam *Baronius* de Gach-

colis interpretatur, sejunctum caput a priore conslituit, neque in ea de Cœlicolis agitur: priscorum enim principum leges allegat Honorius; que in Cœlicolas non convenient; cum novam superstitionem induxissent. Præterea Baronius perperam scribit, *Cœlicolas* magistratus sibi constituisse, quos *Majores* nominabant; quod deducit ex rescripto Constantini Magni, seu ex lege 3 Cod. Justin. de *Judeis*, ubi dicitur: «Haec verba Iudeis, et Cœlicolis, et majoribus eorum, et patriarchis volumus intimari, etc.» ubi patriarchas ad Iudeos, ad Cœlicolas vero majores spectare credit Baronius. Non enim tantum lantum Cœlicole, sed etiam Iudei *Majores* habuerunt, ut liquet ex Lege 1 Cod. Theod. de *Judeis* anno cccv data, que his verbis incipit: «Iudeis, et majoribus eorum, et patriarchis volumus intimari, etc.» Erant majores Iudeorum discipline et modestiae eorum inspectores, et quotidiani eorum actibus preerant. Quare erant pars Synedrii Iudaici, et iidem cum iis, qui *Proceres Iudeorum* vocantur in lege 10 Cod. Theod. de *Judeis*. Que omnia Gothofredo citato observata, qui monet, quod Cœlicolarum mentio sit in lege 3 Cod. Justin. de *Judeis*, que alioquin Constantium Magnum auctorem habet, et desumpta est ex lege 1 Cod. Theod. de *Judeis*, id a mala Tribonianii vel libraria manu esse, ut docet lex 1 Cod. Theod. de *Judeis*, unde illa desumpta est.

13. *Qui fuerint Cœlicole.* — Quinam fuerint *Cœlicole*; auxilio hactenus inquiritur. Baronius *Cœlicolas* fuisse credidit, eos qui ex Christiana fide ad Judaismum transibant, sive eos inter apostolatas numeral. Verum Gothofredus in Comment. citatae legis 19 de *Iudeis* hanc sectam, cuius rara apud Antiquos mentio, melius agnovisse videtur. At itaque, eos sub Honorio imp. primum exorios, idque docere tres ejus leges contra Cœlicolas emissas, nulla leges Cod. Theod. 19, 43 et 44 de *hereticis*, in quibus Honorius ait, Cœlicolarum nomen *inuiditum quodammodo norum crimen superstitionis vindicare*, et eorum dogma *norum illorumque audaciam norum* atque *inuisitatum* appellat. Cœlicolas vero in Africa fuisse, expresso asserit lex Cod. Theod. 14 de *hereticis*, que Donalo proconsuli Africæ inscribitur: quod et docet Augustinus sub finem Epistola cxix, que novo ordine est MIV. *Cœlicolas* Iudeorum appellatione latius accepta designat Honorius dicta leg. 44 de *hereticis*: quia nempe ex Iudeis orti, et quadamtempus apostate, novi atque *inuisitati dogmatis Catholicæ fidei sacramenta turbarent*. Secundo eos hereticis affines fuisse docent due de his leges Cod. Theod. de *hereticis* 43 et 44, et in lege citata 19 de *Iudeis* quoad penas cum hereticis copulantur. Tertio, *Cœlicolæ* cum Donalitibus nominatum inter alios haereticos conjunguntur dictis LL. 33 et 36 de *hereticis*. Quarto, Christianos se esse simillimasse docere videtur dicta L. 43 de *hereticis*; quinvis, inquit, *Christianos se esse similes*. Quinto, Catholicorum communionem refutasse dicta L. 43 testatur. Catholicæ secke contrarium aliquid

adversumque tentasse dicta L. 44 a fide Christianorum discepasse, lege 19 citata generalius quoque ostenditur. Item peculiares a Catholicis conventus habuisse dicta L. 43. Denique circa Catholicæ fidei sacramenta, hanc superstitionem versalam, docet pariter ut bonitatem haereticorum dicta L. 44, quod, inquit, *Catholicæ fidei relint sacramenta turbare*, et Augustinus Epistola landata nominatam circa *baptismum* superstitionem eorum versalam scribit.

14. *Cœlicolæ medi inter Iudeos et Christianos.* — Ex quibus tandem confit Gothofredus, Judaica et Christiana religione commixtam fuisse hanc superstitionem, ac quandam miscellanam: et ipsos procul dubio *Iudeos*, Sacramentis Ecclesie catholicae perlubatis, sic tamen ut se Christianos simularent. Quare perperam existimavit Baronius, *Cœlicolæ* eos fuisse, qui ex Christiana fide ad Judaismum transirent; alioquin eorum dogma *norum* non diceretur, aut eorum crimen *novum crimen superstitionis*, cum Judaismus non esset dogma novum, aut novum crimen superstitionis. Denique in titulo vii lib. 16 Cod. Theod. Cœlicole a Iudeis aperte separantur: Titulus enim his verbis conceptus est: *de Judeis, Cœlicolis, et Samaritanis*. Neque quidquam facil quod Baronius addit, ideo Cœlicolas potius dici se voluisse, quam Iudeos, ut Iudaicum tantum nomen, cunctis abominabile evitarent. Id enim est quod negatur. Quantum igitur conjicere licet, *Cœlicolæ* fuisse quasi medi inter Iudeos et Christianos: Denique eali et ultrisque Legis sacramenta adsciscerant, Circumisionem et Baptismum, unde et *novus baptismus* eis tribuitur ab Augustino in Epistola citata. Sic *Nazareorum* haeresis miscella quedam fuit: volebant enim esse Iudei et Christiani; enim et Dei filium confilientur esse Christum, et omnia veteris Legis observarent, et circumisionem Iudeorum haberent, simul et baptismum Christianum, ut tradidit Augustinus et Hieronymus.

15. *Solemnitas Iudeorum in contemptum religionis Christianarum.* — Ad num. 29 et seq. Theodosius Jun. lege Cod. Theod. 18 de *Judeis a contemptu Christianae religionis festivitates et solemnia seu solemnitates et celebitates Iudeorum vindicat*. Hactenus ritus suos retinere Iudeis permisum, dummodo infra contemptum legis Christianæ consistenter. Quod tamen facere solitos fuisse, notum est ex libro Estheris Amanan supplicium, in eo ipso patibulo, quod *Mardocharo* paraverat: post quod supplicium deinceps *Iudeorum* salus in tuto locata. Quare in Iudeice rei memoriam instituta festivitas xiv et xv mensis duodecimi Adar, qui Februario et Martio respondet; quam *Purim*, id est, sortitum diverso, Festum illud enim gaudio, jocis et conviviis celebratum, sicut bacchanalia Iudeorum essent ut et hodie sunt. Inter ecclera solemnia jocosus tauata lex docet *Iudeos* solitos ad penae recordationem Amanan incendere, et adsimulatam sandaliæ Crucis speciem, seu patibulum quoddam exire; pre se quendam terentes Iudei, id fieri ad recorda-

tionem pœnae *Amanis*, publici quondam hostis sui, interim vero et *sacrilega mente*, ut ait imperator, et in contemptum *Christianæ fidei* et per hoc Christo velut alteri hosti gentis sue, illudentes, ulpote Cruce exulta, in qua Salvator noster peperidit. Quod si Iudei ab hujusmodi non temperaverint, eos hacenus permissa amissuros *Theodosius* demulciat.

16. *Moritur Porphyrius episcopus Antiochenus.* — Ad num. 30 et seq. *Porphyrius* episcopus Antiochenus anno quadringentesimo decimo tertio e vivis excessit. *Theodoreetus* enim lib. 3. cap. 5, de *Alexandro*, ejus successore, et de *Antiochenæ Ecclesiae* dissidio scribit: «Quinque et oologinta annos permanxit (nempe dissidium) usque ad episcopatum *Alexandri*, qui distraeta Ecclesie membra reliquo corpori adunavil». Hujus autem dissensionis initium desunni debet ab *Eustathii Antiocheni* episcopi depositione, quæ facta est regnante *Constantino Magno* anno trecentorum vicesimo octavo aut circiter; ab eo enim tempore *Eustathium* separatos conuentus habuere. Si itaque anno ccxxxviii annos octoginta quinque addideris, pervenies ad annum Christi quadringentesimum decimum tertium, quo *Alexander Ecclesiam Antiochenam* regendam suscepit. *Nicephorus* quidem in *Chronico* tribuit annos xxx *Porphyrio*, sed manifesto librariorum errore scriptum, ετη 21, loco ετη 1, id est, annis xxx, loco annis x. Quare cum *Porphyrius* anno cxxv pontificatum Antiochenum inierit, illum temuit usque ad annum cxxix, aut forte insequentem. Sed quia *Baronius* prefaliam dissensionem ab anno ccclxii, quo *Paulini* ordinatio contigit, exordiendum arbitratus est, perperam arguit *Theodoreum* scribentem hoc dissidium durasse annos lxxxv, mortem *Porphyrii* hoc anno consignavit, et Antiochenorum pacem, ac litteras *Innocentii* pape, hujus pacis auctoris hoc anno, loco non suo recipit.

17. *Innocentius PP. Atticum ad communio-nem non recipit.* — A num. 40 ad 43. Cum sanctus *Atticus* episcopus Constantiopolitanus *Chrysostomi* nomen falsa persuasione adductus, diptychis sacris non inscriberet, frustra *Maximianus* unus ex episcopis Macedonie apud *Innocentium* papam institutus, ut ad Atticum litteras communicatoriaias daret. *Maximiani* litteras recitat *Baronius*. Verum esse post annum cxxiv date, ut ibidem demonstrabimus.

18. *Melanias in Siciliam secedit.* — Ad num. 43 et seq. Agenius anno sequenti de profecione *Melaniae senioris*, ejusque familiæ in Siciliam, indeque in Africam, ut quæ ad eamdem spectant, uno tenore explicemus.

19. *Augustinus censet leges principum adversus haereticos statui posse.* — Hoc circiter anno *Augustinus* refellens Epistolam *Vincentii* et schismate *Rogatiano* episcopi *Cartennensis*, dicit visum sibi fuisse aliquando, non vi cum haereticis, sed verbo Dei et ratione agendum; verum sententias aliorum exemplisque superatum mutasse sententiam, et arbitrari leges principum recte implorari adversus

hostes fidei, modo id fiat animo corrigendi, non studio vindicandi. Quam in rem nullas egregias rationes in mediu[m] profert: «O si possem, inquit, tibi ostendere, et ipsis Circumcellionibus quam mullos jam Catholicos manifestos habeamus, dannantes suam pristinam vitam, et miseralitem errorem, quo se arbitrabatur pro Ecclesia Dei facere quidquid inquieta temeritate faciebant: qui lamen ad hanc sanitatem non perducerentur, nisi legum istarum, que tibi displicant, vinclis tanquam phrenelici ligarentur. Quid illud alterum genus morbi gravissimi eorum, qui turbulentam quidem audaciam non habebant, sed quadam vetusta socordia premehantur, dicentes nobis, verum quidem dicitis, non est quod respondeatur; sed durum est nobis traditionem parentum relinquere: nonne salubriter regula temporum molestiarum excutiendi erant, ut tanquam de somno lethargico emergerent, et in salutem multatis exigilarent? Quam multi ex ipsis nunc nobiscum gaudentes pristinum pondus perniciosi sui operis accusant, et fatentur nos sibi molestos esse debuisse, ne tanquam mortifero somno, ita morbo veteroso consuetudinis interirent». Hanc autem Epistolam ordine xiii, alias xlvi, hoc anno datam, inde colligunt Patres *Benedictini*, quod in Collatione *Carthaginensi* anno cxxxi habita, altum ubique sit de ea silentium, et *Augustinus* nullum verbum faciat, nec de *Honorii* rescripto sub finem sequentis Christi anni dato, neque de iis, quæ a *Stiliconis* necesse statim accidere.

20. *Galli et Britanni a Romanis deficiunt.* — *Constantinus*, qui anno superiori tyramnidem in *Britannia* arripuit, et ex ea in Galliam traxit, universumque militem *Gallum* et *Aquitani* ad suas partes pertraxit, rebus in universa *Gallia* constitutis, *Constantem* filiorum natu maximum, *Casarem* declaratum, in *Hispaniam* ablegavit. Ibi *Verenianum* et *Didynium*, qui ei fortiter restiterant, cepit, et ad *Constantinum* patrem perduxit, eius jussu interfeci sunt. Inde rursus in *Hispaniam* *Constans* a patre militit. Verum cum *Barbari* agente *Gerontio* duece adversus *Constantinum* rebellassen, ii «tum incolas insulae *Britannie*, tum quasdam *Celticas* nationes redegerunt, ut ab imperio Romano deficerent, et Romanorum legibus non amplius obedientes, arbitru suo viverent. Haque *Britanui*, sumptis armis et quovis adito pro salute sua discrimine, civitates suas a *Barbaris* imminentibus liberarunt. Ihidem totus ille tractus *Armorius*, ceteraque *Gallorum* provincie *Britannos* imitatae, consimili se modo liberarunt, ejectis magistratibus *Romanis* et sua quadam *Republica* pro arbitrio constituta», inquit *Zozimus* lib. 6, pag. 824 et seqq. Porro *Didymus* et *Verenianus* fratres patriam adversus tyranum et *Barbaros* tueri moliti sunt, inquit *Orosius* lib. 7, cap. 28, sed iis anno sequenti, ut tunc videbimus, interfecis. *Hispania* in prædam cessit et *Barbaris* et militibus *Romanis*. Urbes vero *Galliarum*, quæ hoc tempore jugum *Romanorum* excus-

sere, postea a Clodoveo Francorum rege sensim occupatae sunt.

Alia hoc anno gesta. — Roma hoc anno ab Alarico Gothorum rege obsessa, ut sequentis initio

videre est. Hieronymus scribil *Commentarios* in Isaiam, ut anno sequenti num. 5 dicetur. Melania senior cum sua familia in Sicilam fugit. Ibidem.

INNOCENTII ANNUS 8. — CHRISTI 409.

1. Eucherius et Serena occiduntur. — Quadragesimus nonus Domini annus consulatu Honorii octavo, et Theodosii tertio inchoatur, quo ab Alarico Gothorum rege Roma obsidetur¹: qui enim Stiliconi addictissimus erat, cuius et occultis, et interdum etiam manifestis studiis fovebatur, ob necem ejus, et ipsi faventium magistratum non nihil commotus in imperatorem, exercitum in Urbem movit, quam diu ante sitiverat. Cum interea Eucherius filius Stiliconis defensus captivus ad Ar-sacio atque Terentio eunuchis, mandato Honorii interficeretur: itemque Thermantia ejusdem Stiliconis filia, uxor Honorii post Mariam, restituitur Serena matri Romae agenti. Horum vero Eucherii interfectorum priori tradidit cubiculi prefecturam, posteriori vero proximum locum idem imperator tribuit. Quam justo Dei iudicio, vindice imperatoris gladio, Eucherius occisus sit, prater ea quae superius dicta sunt, accepe ex his que Orosius ait²: « Occisus est et Eucherius, qui ad concilandum sibi favorem Paganorum, restitutione templorum, et eversione Ecclesiarum imbuturum se regi primordia minabatur ». Hac Orosius. Sed et illud accessit ad absuntam internectionem Stiliconis propinquorum, quod Serena ejus conjux, Theodosii quondam soror, ex senatusconsulto, jubetur interfici, admitemte Placidia Honorii Augusti germana, eo nimurum praetextu, quod in suspicionem adducta esset, ejus mutu Barbaros ad Urbis obsidionem se confulisse: ratis nimurum senatoribus, postquam Serena foret e medio sublata, illos pariter soluturos obsidionem, ablata spe de proditione Urbis ab ipsa parata. Sic igitur, laqueo fracta cervice, Serena perempta est; sed Alarius tamen nimis ab Urbis obsidione discessit. Bessisse autem merititas Serenam penas, quod eodem quo Stilico insano ardens amore erandi filii imperatoris, easdem cum illo strueret imperio

fratris insidias, omnes affirmant. Ilicet Zozimus Ethnicus ad justam numinis vindictam Serene necem accommodet, id scilicet passam esse, quod aliquando e Rheæ simulacri collo mundum pretiosum abstraxisset, suæque cervici colligasset; de quibus nos superius suo loco,

2. Urbs obsidionem auro solvunt Romani. — Cum autem obsidio arctior perduraret, fame pesteque populo Romano vexato, interclusis omnibus commerciis, vi adacti sunt Romani intus obsessi, ut auro pacem redimere querarent: factumque tandem, ut persolutis quinque mille libris auri, et tricies mille libris argenti, quater mille tunicis sericis, ter mille pellibus coccineis, piperis pondere, quod ter mille libras aquaret, Alarius his acceptis, abscesserit. Porro quod ararium esset exhaustum, et priuorum operis hand im promptu essent ad dictam summam praescriptam auri, et argenti perficiendam: decretum est spoliari deorum simulacra auro et gemmis, quibus recens fuerant exornata. Deplorat haec scribens Zozimus, ubi ait³: « Quod decret ad conficiendum pefixitum auri librarium numerum, mundo supplere statuebant, quo erant exornata deorum simulacra: quod sane nihil aliud significabat, quam simulacra sacris ritibus atque ceremoniis dedicata, inundoque decenti exornata, propterea quod Urbs felicitatem perpetuam conservassent, his ipsis ceremoniis nomihil abolitis, esse iniania prorsus, et ineffacia. Quod denique cuncta que tendenter ad Urbis inferitum, oportet undique concurrere: non ornamenta duntaxat sua simulacris ademerint, verum etiam nonnulla auro, et argento facta contlarunt: quorum erat in numero Forfitudinis quoque simulacrum, quam Romani virtutem vocant: quo sane corrupto, quecumque forfitudinis alique virtutis apud Romanos supererat, exstinctum fuit: id quod ex eo tempore futurum

¹ Zozim. l. v. — ² Oros. l. vii. c. 8.

³ Zozim. l. v.

homines rebus divinis, et ritibus patriis exerciti prædixerunt». Hac Zozimus in Christianorum invidiam exaggerans, que in idololatrarum obstinatissimam pertinaciam fuerant convertenda.

3. Tu vero, lector, quam justo et aqua lance librato divino iudicio id acciderit, in mentem revera. Quid enim profuit Christianorum in pp. sanctionibus, et sepe promulgatis edictis, iteratisque cerebro rescriptis, clandi templa, aras disjici, atque simulacea confringi jussa fuisse : cum tamen omnibus his contempñis, ac pro nihilo habitis, tantum abfuit ut a simulaeorum cultu se abstinuerint, quod perfractis idolis, alia pretiosiora sufficerent, atque omni genere ornamentorum nobilitarint, insuper ei ipsa decorum simulacula haberent auro, et argento conflata? quorum obdurate ad impietatem mentis non est opus e longe petita exempla accersere. Nam ante ferme quam editum, antiquatum fuit ejusdem imperatoris edictum, et ineffectu prorsus redditum, quod anno superiori (ut vidimus) ad Theodorum¹ p̄fectum praetorio datum est XVII kal. Decembris; quo jubebantur ammonæ e templis deorum auferri, simulacula convelli, destrui ara, fiscoque ipsa adscribi templa: quae omnia, favente Gentilibus Eucherio, derisa atque delusa, cassaque penitus redita sunt.

4. At non est humanarum virium, divinum consilium irritum reddere, et imperium evitare; vel Deum falli, et divina decreta eludi posse, putare. Ut cum ad hoc Christus Dominus noster venisset in mundum, ut dissolveret opera diaboli², et, quod a sacris vatisbus erubriscerent fuerat decantatum, idolatriam penitus aboleret; hi erediderint Dei consilium posse dissoluī: Quid rogo, cum Romanis idolorum cultoribus faciendum fuit, ut inviti licet divina obtemperarent voluntati, qui jam imperatorum edicta contemperabant? nisi eo necessitatibus illos adigere, ut a Barbaris coactati, ipsi præstarent, quod rogati vel jussi a Christianis principibus ac divine legis antistitibus facere contempsissent? Nam par fuit, ut qui Christianis imperatoribus parere renuisserint, cogerentur a regibus Barbarisque jussa capessere, et implore? Ut plane quisque recto mentis obtutu ista considerans, perspicue illud intelligat, ad hoc Barbaros immissos in Urbem vindices, ut altis fixam radicibus idolatriam funditus extirparent: indeque factum (quod dictum est superius) ut non siverit Deus alios Barbaros, quam Christianos ista perficere, obtrito penitus divino miraculo Rhadagaisum deorum cultore; qui si in Urbem aditus sibi patuisset, abolito Christiano nomine, deorum tantummodo cultum in eam penitus restituere, jam in annum induxisset.

5. Sed et illud expende, quanta Dei providentia factum sit, ne in odium et invidiam Catholice fidei verteretur clades Urbis; cum non per Catholicos piosque fideles id patrari voluerit, sed per Barbaros et impios Christianos, eosdemque rejectios, et a

communicatione fidelium diseretos perfidos Arianos, qui a Deo ad hoc delecti sunt, ut quæ sue voluntatis essent, eum factores parentes principi, exsquerentur. Quibus sane aptari jure possit, quod olim Dominus aduersus idololatras exprobrans per Hieremiam¹ ita fuerat communatus: « Misit dominus ad vos omnes servos suis Prophetas, consurgens diuclu, mittentes: et non audistis, nec inclinastis aures vestras, ut audiretis, emm diceret: Revertimini unusquisque a via sua mala: et nolite ire post deos alienos, ut serviatis eis, et adoreatis eos. Propterea haec dicit dominus exercitum: Pro eo quod non audistis verba mea: ecce ego mittam et assumam universas cognationes Aquilonis (ait dominus) et Nabuchodonosor regem Babylonis servum meum, et adducam eos super terram istam, etc. » Quanta enim divini nominis ignominia, in Urbe illa, ubi Princeps Apostolorum una cum Evangelio sanguinem effusisset, et destruendæ idolatriæ causa innumere myriades martyrum vitam pariter profundissent, ubi et tot tantaque miracula elita essent, tot sanctissimi Urbis episcopi docuisserint, et immensa sanctorum agmina tot seculis coaluisserint: ibi adhuc sub Christianis regibus abominationem illam idolorum cultus vigere, et amplissimis honribus frequentari? Frustra igitur suggiſſat Zozimus, sive alii Ethnici, ob eadem Urbis, Honorii imper. ignaviam: cum Deus diu toleratam Romanorum idololatrarum impietatem ulturus, juxta Isaiae² vaticinium, immittat soporem in principes. Annon hic ille Honorius, qui eundem Alarieum gloriosi Victoria apud Pollentianum vicit; qui nec incolumis autugisset, nisi (quod fuit in ore multorum) Stilico viam ad fugam aperuisset? Annon idem hic est Honorius ille, qui antea Gildoneum tremendum in Africa tyrannum longe inferioribus copiis expugnavit? Et quis alias ab Honorio, qui haud pridem inundatam inumeris Barbarorum copiis Rhadagaisum in montibus Fesulanis absque cede suorum obtinuit? praetermittimus alia ab eo prelia per duces suos, uti solebat, feliciter gesta: ut plane manu tangere licet, ad Gentium delendam penitus idolatriam omnia ista Deum esse summo consilio operatum.

6. Sed illatam a Zozimo illam etiam calamitatem in Romanum Ponticem Innocentium refellamus, quam his voluit pinxisse coloribus, cum agit de tempore Urbis obsidionis³: « Dum, inquit, haec ipsi secum expendunt, Pompeianus prefectus Urbis forte in quosdam incedit, qui Romane et Tuscia venerant; et oppidum quoddam aiebant, cui nomen Nevia, periculis urgentibus, scese liberasse; perque preces ad numen factas, et cultum patrio more præstitum, exortis ingentibus tonitris atque fulgetris, hostes sibi jam imminentes abegisse. Cum his collocutus, quæcumque de disciplina sacrorum essent exquirenda, peruncutatus est. Et quoniam ad animum accidebat ei quæ tunc invaluerat opinio: quo tutius id perageret, quod in votis habebat, omnia

¹ L. XLIX. de Pagan. C. Theod. — ² I. Joan. III.

¹ Hier. XXXV. — ² Isa. XXIX. — ³ Zozim. I. v.

cum Urbis episcopo communicat : is erat Innocentius, qui quidem opinioni sue salutem Urbis antepones, clam permittebat eis ut facerent quaenamque scirent. Cum illi non aliter haec Urbis conductura dicerent, nisi publice consueta sacrificia fierent : Senatu in Capitolium ascendent, atque tum ibi, tum in foris Urbanis sacra peragente, nemo participes esse instituti patrio more ritus ausus fuit : sed hominibus illis et Tuscia valere jussis, ad demulcendum omni studio Barbarum sese convertebant ». Haec Zozimus : qui cum factum esse affirmet, ut Senatus tum in Capitolo, tum etiam in foris Urbis sacrificia peragens, nihil ex sententia, corum quae sperabat, fuerit consecutus : erubescens ipse Zozimus infirmitatem deorum fateri, excusat illos ex eo quod nemo ausus fuerat participare de sacrificiis, ac propterea re irrita reddita, aruspices jussi essent in Tusciam redire; suggillans inter haec Innocentium Romanum Pontificem nota impietatis, quod secreta saera permiserit.

7. Porro eadem historiam describens Sozomenus, aequo ac Zozimus Graens scriptor, et ipse sui temporis res prosequens, licet secta Novatianos esset, et adversus Innocentium, quod primus omnium (ut tradit Socrates¹) Novatianos ejecisset ab Urbe, nonnihil commotus : tamen dum exacte eamdem obsidionem enarrat, et de Innocentio mentionem habet, ne quicquam hujusmodi, quod Zozimus objicit, accidisse refert. Sed ipsum audiamus, rem aliter atque Zozimum, tidefilter enarrantem² : « Cum autem, inquit, diurna esset obsidio, et pestis simul ac famae Urbem affligerent; atque interim servi multi, ac maxime quotquot natione Barbari erant, ad Alarium transflugarent : necessarium videbatur iis qui in Senatu adhuc Pagani erant, ut et in Capitolo et in reliquis templis sacrificaretur. Nam Tuscii quidam ad hoc accisi ab Urbis praefecto, promiserant se futuimibus ac tonitruis abacturos esse Barbaros : gloriabantur enim ab se hujusmodi quippani esse factum in conservationem Larine civitatis Tusciae, quam Alarius, dum Romanum contuleret, prætergrediens non cepisset. Ceterum istorum nullum fuisse profuturum usum, eventus ipse declaravit ». Haec de his Sozomenus : quia autem de Innocentio habet, paulo post dicturi sumus. Verum tantum abfuit ut Innocentius annuendo Gentilibus ejusmodi scelus admiscerit; quod cum innocentissimus esset, ne periret cum noxiis, tanquam Loth a Sodomis subtractus fuerit : quando vero id acciderit, et qua occasione, suo loco dicemus.

8. *Honorius exagit Mathematicos*. — Sed quid in hujusmodi genit hominum Roma agendum, anni hujus principiis, nempe mense Februario, Honorius imperator statuerit, huc reddamus : ad Cæciliandum enim praefectum prætorio ita rescripsit³ : « Mathematicos, nisi parati sint, codicibus erroris proprii sub oculis episcoporum incendio con-

crematis, Catholicæ religionis cultui fidem tradere, nunquam ad errorem preteritum reddituri : non sołlin Urbe Roma, sed etiam omnibus civitatibus pelli decernimus. Quod si hoc non fecerint, et contra clementia nostra salubre constitutum in civitatibus fuerint deprebensi, vel secreta erroris sui et professionis insinuaverint, deportationis penam accipiunt. Dat. VIII id. Febr. Raven., Honorio octavum et Theodosio tertium AA. coss. » At tantum abfuit, ut qui Romæ erant malis artibus navantes operam expellerentur, ut etiam ex Tuscia vocarentur malefici, qui clementia turbare posse crederentur. Ex quibus intelligere valeas, obstinatos plane fuisse Gentilium animos, qui cum tot legibus superius recitatis ab ejusmodi excantationibus magicis revocarentur, et quamplurimi nobilium sub Valentiniiano seniore ejusmodi facinus capite fuerint, nihilominus ideo magis magisque fuisse reperintur addicti; quibus sane justam in se Dei vindictam conceitarunt, quam ex experientia, vel inviti coacti sunt.

9. *De pace agitur inter Alarium et Honorium, qui licet in nonnullis improbandus, optimas tamen dat leges*. — Sed ipse Alarius de his etiam, cum Urbem obserderet, fidem fecit, ministrum se numine impellente, noletem licet, et invitum, ad interitum Urbis ferri. Audi ergo Sozomenum ista accuriale scribentem⁴ : « Fertur itaque, inquit, probus aliquis monachus ex his qui in Italiano erant, Romanum cum festinatione profectus Alarico consuluisse, ut Urbi parceret, nec se fantorum malorum auctorem constitueret. Cui et Alarius respondisse dicitur, se non volentem hoc tentare; sed esse quemdam, qui se obtundendo urebat, ac præcipiat, ut Romanum ceterat ». Haec Sozomenus, eademque Socrates⁵. At nec id quidem recens, sed multis ante annos id ipsum agitasse animo, et conatibus omnibus perficie studuisse, que sunt ex Claudiano superius recitata demonstrant. Sed quid post haec acciderit, videamus.

10. Licet autem obsidionem redemptam auro solvisset Alarius; hanc tamen pax cum Honorio stabilita est : impedimento namque fuere, primum (ut Zozimus⁶ ait) quod imperator nec obsides desisset, nec postulatis omnibus satisfecisset. Sed et alias postea adjecti Alarius conditiones, quas paulo post recenscebimus. « Cum inter haec a Senatu pro pace inter Alarium, et Honorium sancienda legali missi sunt Cæcilianus, Attalus, et Maximianus. Sed re infecta, rursum alii legali mittuntur, cum quibus inquit Zozimus, et Romanus antistes proficiebatur ». Divino quidem consilio factum tradit Orosius, ut sic Innocentius subduceretur a venturo Urbis excidio : ait enim⁷ : « Accidit quoque quo magis illa Urbis irruptio indignatione Dei aeta, quam hostis fortitudine probaretur; ut beatus Innocentius Romane Ecclesie episcopus, tanquam justus Loth subtractus e Sodomis, occulta providentia Dei apud

¹ Socr. I. VII. c. 9. — ² Sozom. I. IX. c. 7. — ³ L. XII. de Malefic. C. Theod. et Justin. I. X. de Episc. and.

⁴ Sozom. I. IX. c. 6. — ⁵ Socr. I. V. c. 10. — ⁶ Zozom. I. V. — ⁷ Oros. I. VII. c. 39.

Ravennam tunc positus, peccatoris populi non videt excidium ». Ille Orosius. Meminit et huiusmodi legationis Innocentii papae quoque Sozomenus¹.

41. Inter haec autem accitus est Alarius litteris Honorii imperatoris Ariminum pro fidei sanctiendo, locum accommodatum. Proposita sunt ab Alario pacis conditiones huiusmodi a Zozimo recitate : Ut in annos singulos auri certa summa daretur, et amonea mensura quadam suppeditaretur : Utque ipse cum suis omnibus utramque Venetiam, et Noricos, et Dalmatiam incoleret. Additumque litteris Jovii haec tractantis, ut Alarius utriusque militiae copiis Honorii imperatoris dux praeficeretur. Respondente autem Honorio per litteras ad Jovium, nunquam acquieturum, ut Romani exercitus Alarius suneret praefecturam : cum imprudentia Jovii id rescisset Alarius, ira percitus, barbaricoque furore astuans, ad Urbis obsidionem suos iterum festinare jussit. « Verum », inquit Zozimus², « Alarius, quod suscepit adversus Romanum expeditionis eum pœnituisse, episcopos urbium ablegabat, qui simul et legatione fungerentur, et autores Honorio essent, ne culpa sua sineret eam Urbem, quæ jam a pluribus quam mille annis magna parti orbis imperasset, Barbaris vastandam dedi, nec tantas adficerior moles hostili flamma deleri, sed potius moderatis admodum conditionibus pacem componeret ». Ceterum quod magistratus jurassent, nunquam se de ineunda cum Alario pace acturos, ad quod ipsum iusjurandum imperatorem quoque adegissent, dum paulo ante Alarius resiliisset : re infecta episcopi redire : cum Alarius ceptum iter Romam versus prosecutus, Urbem secunda cinxit obsidione : ista namque pluribus Zozimus³ atque Sozomenus⁴. Haec est illa obsidio de qua S. Hieronymus ad Principiam scribit his verbis⁵ : « Terribilis de Occidente rumor affertur, obsideri Romani, et auro salutem ciuiorum redimi, spoliatosque rursus circumdari, ut post substantiam vitam quoque perderent ». Haec ipse. Quæ autem post haec secuta sunt, anno sequenti dicemus.

42. Factum quidem esse videtur, ut Honorus ab aulicis pravo consilio deceptus, nonnulla perpetram egerit : nam qui ad magistratum illum primarium exixerat Olympium adeo pium virum, de quo plura superius diximus ex Augustino, eundem in ordinaria ab ejus adversariis persuasus rededit ; qui se confulit in Dalmatiam. Insuper illud adjecit, ut latam legem, ne qui Gentiles essent, militie cingulo honestarentur : quo Generidum quemdam ducem Barbarum, qui ea causa militare desiderat, ad militem revocaret, legem illam abrogavit; omnibusque simul Ethnicis ad militiam, antiquata jam lege, viam aperuit, invitus licet, ut Zozimus⁶ ipse testatur. Sed et id quidem Dei voluntate peractum est; ne duci Christiano invidiae verteretur, si sub ipso Urbem capi contigisset, neve proditionis, et commi-

ventia cum Barbaris itidem Christianis initie dux Christianus argui a Gentilibus posset. Ceterum in reliquis Honorius imperator inter tot tantisque perturbationes constitutus, Catholicae Ecclesie necessitatibus considerare minime pratermisit. Nam adversus Donatistas, Paganos, Judeos, et Calicolas, consentientes iis quas superiori anno promulgasse vidimus, edidit sanctiones¹ : sed et de expediendis quam citissime Ecclesia causis rescripti ad Jovium². Itemque pro carceralis maxime pium promulgavit edictum³ : nempe, ut omnibus Dominicis diebus judices sub fida custodia de carceralibus reos educerentur; utque eis a Christianis laicis, vel sacerdotibus substantia praebetur, et ad balneum predictis diebus sub fida custodia, religiosis contemplatione, ducerentur : qui vero judices haec implere neglexissent, penam persolverent auri trigesia librarum : haec quidem imperator hoc anno sancivit, Ravennæ cum esset, VIII kalend. Februarii. Sed in fine anni hujus de captiis ita ad Theodorum PP. rescripsit⁴ :

13. « Christianos proximorum locorum volumus sollicitudinem gerere, ut Romanos captivos, qui reversi fuerint, nemo teneat, nemo injurias aut damnum afficiat. Dat. III id. Decembris, Hon. VIII et Theodosio III AA. cons. » Adeo namque vilissime videbatur nomen Romanum, et nomen Barbaricum invaluisse, ut pro illorum libertate vindicanda oportuerit constituere vindicem Christianos. At de sanctis hoc anno ab Honorio legibus haec tenus. Sane quidem admiratione dignum est, ut Honorus in tot tantisque perturbationibus constitutus, ad haec decernenda animum applicuerit : unde plane appareat ex S. Hieronymi sententia, non ejus peccatis exigentibus, sed Gentilium obstinata perfidia deditam Urbem Barbaris.

14. *Hieronymus Isaiam interpretatur*. — Porro cum obsidionis Urbis fama pervasisset Orientem, audiuit ista S. Hieronymus⁵, dum haberet praematinus Isaiam commentarii illustrandum. Etenim in decimi tertii libri Praetatione ad Eustochium haec habet : « Hoc mihi in Isaiæ pelago navigauit accidere video : dum enim inoffenso cursu vela tenduntur, et securis nantarum manibus sulcans aquoris campos carina delabitur ; subito clangoris turbo consurgens, tantis undarum motibus, et collisorum inter se fluctuum fragore resonante, pavida amicorum corda perterrituit, ut dicere cogerentur⁶. Magister, salvos nos fac, perimus. Quanobrem, Eustochium, in toto orbe terrarum unicum nobilitatis, et virginitatis exemplum, non sileat pupilla oculi tui ; clamaque in corde⁷ : Abba Pater : et cum Psalmista loquere⁸ : Exurge, quonque dormis, Domine? etc. » Haec plane ipsum signasse tempora, tempora ab ipso numerata consentiunt, dum in eodem in Isaian commenta-

¹ Sozom. I. ix. c. 7. — ² Zozim. I. v. in fin. — ³ Zozim. I. v. — ⁴ Sozom. I. ix. c. 7. 8. — ⁵ Hier. ep. xvi. — ⁶ Zozim. I. v.

¹ L. XLVI. de harel. C. Theod. et l. xix. de Jad. et Calicolo. C. Theod. — ² L. VII. de demissi. C. Theod. — ³ L. VII. de custo. reor. C. Theod. — ⁴ L. XI. de Episc. audien. C. Justin. — ⁵ Hier. pref. in l. XIII. in Ezech. — ⁶ Matth. VIII. — ⁷ Rom. II. — ⁸ Psal. XLIII.

rio, agens de admirabili illa Isaiae ostensa visione, hac ait¹: « De hac visione, ante annos circiter triginta, cum essem Constantiopoli, et apud virum eloquentissimum Gregorium Nazianzenum . tunc ejusdem urbis episcopum, sanctorum Scripturarum studiis eruditer, scio me brevem dictasse subitumque tractatum, etc. »

15. Sed illud de eodem Hieronymo observatione dignum, quod cum ante Isaiam ut tradit² jam Danièle prophetam esset interpretatus, in explicatione magnae illius statue, quam per visum Nabuchodonosor rex viderat, cum illud de pedibus ferro, testaque ex luto compositis mysterium expnens, ostendit Romanum in eo esse significatum imperium, ista addit³: « Sicut enim in principio nihil Romano imperio fortius, et durius fuit, ita in fine rerum nihil imbecillus : quando et in bellis civilibus, et adversum diversas nationes, aliarum gentium Barbararum indigens auxilio » : hoc, inquam, cum ita divino spiru, quo et allata fuerat propheta, esset illud Scriptura arcannum, S. Hieronymus interpretatus ante presentem annum : ab annulis carpere querantibus ejus scripta pressuram passus est, ex eo videlicet, quod Romanum imperium praesentis temporis teste ex luto assimilasset. Quod ipse accipiens, in iisdem quos hoc anno clu-
cubrasse diximus commentarios in Isaiam, sic excusat⁴: « Quod, inquit, in expositione statue pedumque ejus, et ditorum discrepantia, ferrum et testam super Romano regno interpretatus sum : quod primum forte, dein imbecillum Scriptura portendit : non mihi impudent, sed Prophetæ. Neque enim sic adulandum est principibus, ut sacrarum Scripturarum veritas negligatur. Nec generalis disputatio unius personæ injurya est : quia cum benigno meorum studio caveretur, Dei iudicio repente sublata est », calumnia scilicet, « ut et amicorum in me studia, et amilorum insidias monstrarentur » : cum scilicet perspicuo esset declaratum exemplo, quam imbecille redditum esset Romanum imperium, cum Urbs a Barbaris obsideretur, qua panto ante libertatem redimere coacta esset. Qui autem hoc anno (ut diximus) Isaiam Hieronymus est interpretatus, sequenti Ezechieli elucidandum suscepit : cuius hucurbationis exordio, captam a Barbaris Romanum aggressus est lamentari, ut suo loco dicemus : ante enim Ezechielis, expositisse Isaiae valentia, ipse testatur, idque (ut ait) exigente ab eo Pamphachio⁵.

16. *Pinianus Romanus cum suis in Africam veniens quid Hippone possus fuerit a populo cuperire ut presbyter ordinaretur. — Hoc ipso anno Pinianus V. C. una cum Melania seniori, et Melania juniore conjugi, atque socris Albina junioris matre Melania, cum anno superiori distractis bonis, qua Roma, et in Italia habebat, adunavisset Carthaginem⁶, ibi ex congestis pecunis locupletatus*

¹ Hier. in Isa. c. 3. — ² Hier. prefat. in Isa. — ³ Hier. in Daniel. I. i. c. 2. — ⁴ Hier. in Isa. I. xi. prefat. — ⁵ Ibid. I. x. prefat. — ⁶ Pallad. in Lausiac. c. 9.

ejus Ecclesie pauperes : inde ad S. Alipium Tagastam profectus est. Ad quos omnes S. Augustinus, cum primum eorum adventum andisset, litteras dedit, quibus se excusat, quod propter ingremem duram hiemem et statum Hipponeensis Ecclesie titubantem, ad eos invisendos minime accurrere valuerisset : extat ipsa Epistola, cuius est titulus¹ ad Albimum, Pinianum, et Meliam : sed pro Albino, Albam, restituendum puto; quod ejus nominis femina ejusdem Piniani socrus una cum ipsis profecta est in Africam, ut tum ex Palladio, tum ex ejusdem Augustini testificatione satis apparel. Tagaste autem cum esset Pinianus, effusa munificencia adeo Ecclesiam illam locupletavit, ut nonnullorum in ejus episcopum Alypium invidiam movevit, prout S. Augustinus in Epistola² ad eum scripta testatur, et ipsa Acta S. Meliae his verbis fidem faciunt³: « Civitas autem, in qua versabantur, appellabatur Tagasta; in qua erat sacrum lempium, et sacerdos dicendi peritus, et qui oratione multos poterat inducere ad salutem, nomine Alypius : cum quo versantes, sacra meditabantur eloquia. Templum vero, in quo agebat Alypius, admodum munifice, et aureis ornamenti, et lucidis geminis et plurimis ditarunt agrorum proventibus. Ab eis quoque sunt adiuncta duo monasteria, quibus satis dedit opum atque proventuum; quorum alterum quidem habebat chorum virorum numero octoginta, allerum autem habebat virginis que erant numero centum et triginta ». Haec de collatis Ecclesie Tagastensi a Piniano munieribus.

17. Placuit autem Piniano una cum Melania Hippone proficisci ad invisendum S. Augustinum ibi agentem episcopum. Comitatus est eos Alypius: qui et timentem Pinianum ne cogereret ab Augustino presbyter ordinari; nunquam id eventurum fore, securum reddidit: nam de ea re fidem Augustini id promittens accepit. Accidere namque consuevit quod et superius, de Paulino cum egimus, divisus meminimus ut cum aliquis religione insignis carceris emineret Christianis, is licet conjugatus esset, soleret interbum in Ecclesia a fidelibus rapi, et tradi episcopo ordinandus, conjuge quoque pari cum viro voto continentiam profiente: ut inter alia, quod de Paulino atque Therasia praecessit, enarratum exemplum ostendit. Pinianus itaque id forlasse subdoloratus, retardabat accessum; sed Alypii promissione securus Hippone ad eundem S. Augustinum se contulit. Ubi cum esset, atque id minus expectabatur, factum est, ut dum Synaxis in Ecclesia haberetur, antequam catechumeni ex more dimitterentur, fidelis populus, facto impetu, Pinianum ne effugeret obsiderent, postulantes eum ordinari debere presbyterum. Que res Alypio fidejussori admodum dispergit; ipseque Pinianus, et Albina socrus id perindigno tulerunt animo, id totum ex sententia Augustini factum existimantes: quamobrem nonnulli in eum fidem commoti sunt,

¹ Aug. ep. ccxxvii. — ² Ep. ccxxiv. — ³ Meta. die 31. Jan.

ataque in primis Alypius. Quomodo autem res se habuerit, S. Augustinus datis ad eos litteris, cum statim recessissent Hippone, Tagastamque reversi essent, significavit, cum se excusat, atque nihil se conceo factum pluribus declaravit.

18. Scribens enim ad Albinam Pinianum socrum, quam tamen appellare consuevit ejus matrem, ad sui defensionem, prolixam satis dedit Epistola¹, ejus querelis, et suspicionibus male conceplis in omnibus satisfaciens, cum in hac verba exorditur :

« Dolorem animi tui, quem te scribis explicare non posse, consolari aequum est, non augere : ut, si fieri potest, sanemus suspiciones tuas, non ut eis pro nostra causa successendo, venerandum eorum, et Deo dicatum amplius perturbemus. Sancto fratri nostro, filio tuo Piniano nullus ab Hippomensibus mortis metus ingestus est, etiamsi forte ipse tale aliquid timuit. Nam et nos metuebamus, ne ab aliquibus perditis, qui saepe multititudini occulta conspiratione miscentur, in violentam prouumperetur andiam, occasione seditionis inventa, quam velut justa indignatione concitaret. Sed sicut postea audire potuimus, nihil tale a quoquam dictum est, vel molitus : sed vere in fratrem meum Alypium multa contumeliosa et indigna clamabant : a quo fami ingenti reatu utinam per illius orationes mereantur absolvii. Ego autem post primos eorum clamores, cum eis dixisset de illo invito non ordinando, qua jam promissione detinerer; atque adiecisset, quod si mea fide violata, illum haberent presbyterum, me episcopum non habarent : ad nostra subsellia, relicta turba, redieram. Tum illi aliquantulum inopinata mea responsione cunctati atque turbati, velut flamma vento paululum pressa, deinde euperunt multo ardenter excitari, existimantes fieri posse, ut vel mihi extorqueatur illud non servare promissum, vel me tenente promissi fidem, ab alio episcopo ordinaretur. Dicebam ego quibus poteram, qui ad nos in apsidem honoratiores et graviores ascenderant : Nec a promissi fide me posse dimoveri, nec ab alio episcopo in Ecclesia mibi tradita, nisi me interrogato ac permittente, posse ordinari. Quod si permitterem, a fide nihilominus deviarem. Addebam etiam, nihil eos velle, si ordinaretur invititus, nisi ut ordinatus abscederet. Illi hoc posse fieri non credebant.

19. « Multitudine vero pro gradibus constituta, horrendo et perseverantissimo clamorun frenitum, in eadem voluntate persistens, incertos animi consilique faciebat. Tunc illa in fratrem meum (Alypium scilicet) indigna clamabantur : tunc a nobis graviora timebantur. Sed quamvis tanto motu populi, et tanta perturbatione Ecclesiae permoveverat, nec aliud constipationi illi dixisset, nisi cum me invitum ordinare non posse : nec sic tamen adductus sum, quia et hoc promiseram non me fuisse factum, ut aliquid ei de suscipiendo presbyterio snaderem. Quod si persuadere potuisset, non jam

ordinaretur invititus. Servavi utrinque promissionis fidem, non solum illius quam jam populo paterfeceram, verum etiam illius in qua uno teste, quantum ad homines attinet, definebar. Servavi, inquam, fidem promissionis, non jurationis in tanto periculo : quod ficeret falso, sicut postea competimus, metuebatur ; omnibus tamen, si quid esset, communiter impendebat, et erat metus ipse communis ; ac per Ecclesiam in qua eramus, maxime metuens abscedere cogitabam. Sed metuendum fuit, ne magis, me absente, tale aliquid facerent et reverentia minor, et dolor ardenter. Deinde si cum fratre Alypio discederem per populum constipatum ; cavidum fuit, ne quisquam in eum manum mittere auderet. Si autem sine illo ; que frons esset existimationis, si quid ei forlassi accideret, et videret eum propterea deseruisse, ut furenti populo tradetur ?

20. « Inter hos astus meos, gravemque macerorem, et nullius consilii respirationem : ecce repente atque inopinata sanctus filius noster Pinianus misit ad me servum Dei, qui mihi diceret, eum se velle populo jurare, quod si esset ordinatus invitulus, ex Africa discederet : omnino credo existimans eos, quandoquidem pejerare non posset, non jam ulterrus infructuosa perseverantia clamatueros, ad expellendum hinc hominem, quem saltem habere debeamus vicinum. Mihi autem, quia videbatur vehementiore eorum dolorem post hanc jurationem fuisse metuendum, apud me tacitus habui : et quia simul petierat ut ad eum venirem, non distuli. Cum mihi dixisset hoc ipsum ; continuo et illud adjunxit eidem jurationi, quod mihi, dum ad eum pergo, per alium Dei servum mandaverat, de presenta scilicet sua, si ei clericatus sarcinam nolenti nullus imponeret », nimurum non discussurum Hippone, si sic liber absque nexu clericatus esse sinceretur.

21. « Hic ego in tantis angustiis, quasi aura respirante, recreatus, nihil ei respondi ; sed ad fratrem Alypium gradu concitatior perrexi : eique quod dixerit, dixi. At ille (ut existimo) devitans, ne quid se antore fieret, unde vos putabat offendii : illuc me (inquit) nemo consulat. Quo auditio, ad populum tumultuantem perrexi : factoque silentio, quid promissum esset, cum promissione etiam jurationis aperni. Illi vero qui solum ejus presbyterium cogitabant atque enipebant, non ita, ut putabant, quod oblatum fuerat, accepunt : sed infer se aliquantulum mussitanles, petiverunt ut adderetur eidem promissioni atque jurationi, ut si quando illi ad suspicendum clericatum consentire placuissest, nonnisi in ipsa Hippensi Ecclesia consentiret. Rictuli ad eum : sive dubitatione annuit. Reunivavi illis : letati sunt, et novi jurationem pollicitam poscerunt. Reverti ad filium nostrum Pinianum, cumque inventi fluctuantem, quibusnam verbis comprehendi posset illa cum juratione promissio, proper necessitates irruentes, quae possent cum, ut abscederet, cogere. Simul etiam quid timeret, ostendit : ne quis irruisset hostilis incursus, qui esset

discensione vitandus. Volebat addi sancta Melania et aeris morbidi causationem; sed illius responsione reprehensa est. Ego autem dixi, gravem ab illa et non contemnendam causam necessitatis ingestam, qua cives etiam emigrare compelleret: sed si haec populo dicentur, timendum esse, ne male nos omnini videtur: si autem sub necessitatis nomine fieret excusatio, non nisi fraudulentam necessitatem putari.

22. « Placuit tamen, ut de hac re populi animum expericremur: et nihil aliud, quam quod putaveramus, invenimus. Nam cum ejus verba a diacono recilarentur, et omnia placuisse: ubi nomen interposito necessitatim insomni, continuo reclamatum est, promissioque displicuit, tumultu recrudescente, et nihil aliud quam fraude secum agi, populo existimante. Quod cum sanctus filius noster Pinianus vidisset, jussit inde auferri nomen necessitatis; rursusque ad latitudinem populis remeavit. Et cum lassitudinem excusarem: sine me ad plebem accedere noluit: simul accessimus. Dixit ei, quae a diacono audita erant, se mandasse, se jurasse, eaque se esse facturum; continuoque omnia ex tenore quo dictaveraut, proscutus est. Responsum est: Deo gratias. Et petitum, ut totum scriptum subscripteretur. Dimisimus catechumenos; continuoque scriptum subscriptis. Deinde peti cepimus nos episcopi non vocibus populi, sed tamen a populo per honestos fideles, ut nos quoque subserberemus. At ubi copi subserbere, sancta Melania contradixit. Miratus sum quare tam sero: quasi promissionem illam et iurationem nos non subserbendo, facere possemus infectam. Sed tamen obtuperavi: ac sic remansit mea non plena subscriptio: nec ultra nobis quisquam, ut subserberemus, putavit instantium ». Hac sanctus Augustinus.

23. Pinianus autem, quod que per vim, et metum pollicitus esset, se obligatum minime teneri probe sciret, sequenti die clam una cum suis Tagastani reversus est. Quid autem tum populus Hipponeensis, cum rescessisset? Augustinus refert¹ in eadem Epistola ad Albinam alio scripto se significasse: nam ait: « Qui autem alio die, postquam ipsum discessisse didicerunt, tueri motus, vel lingua hominum: quantum satis arbitratus sum, sanctitati vestra per communitorum intimare curavi. Quisquis itaque verbis contraria his que narravi, forte narravit; aut mentitur, aut fallitur ». Hoc ipse.

24. Quod autem Albina litteris conquesita esset, primum adversus Augustinum, quod ad jurandum Pinianum induxisset; quodque etiam illa suggellareret populum Hipponeensem amore illectum pecunie virum prædictorum sibi vindicare sagesse: cum evitis ex obliquo Augustini fama impetreretur; idem Augustinus cum pro se, tum pro populo eadem Epistola excusationem attenuit: et inter alia illud inculcat, se olim civem Tagastensem eundem vim

ab Hipponensi populo passum esse, non alia quidem ex causa illis ad id agendum impulsis, quam pietatis: ut quem virum frugi pularet, eundem presbyterum sibi preficerent. Sed jam ipsum audiamus: « Quomodo ergo, inquit, dieis hoc eos fecisse turpissimo appetitu pecunie? Primo quia ad plebem, quae clamabat, omnino non perfinet. Sicut enim plebs Tagastensis, de his que consuluisti Ecclesie Tagastensi, non habet nisi gaudium boni operis vestri: sic et Hipponeensis, et cuiuslibet alterius loci, ubi de mammona iniquitatis Domini precepta fecisti, vel estis ubicumque facturi. Non ergo populus, ut de tanto viro Ecclesie consuleret sua, ardentissime flagitauit, suum pecuniarium quasivit commodum a vobis, sed vestrum pecunie contemplum dilexit in vobis. Nam si in me dilexerunt, quod andierant, paucis aequali paternis contemptis, ad Dei liberam servitutem me fuisse conversum: neque in hoc invidierunt Ecclesie Tagastensi, que carnalis patria mea est: sed cum illa clericatum mibi non imposuisset, quando potuerunt, habendum invaserunt: quanto flagrantius in nostro Piniano amare potuerunt, tantam mundi hujus cupiditatem, tandem opes, tantam spem, tanta conversione supereratam atque calcatam?

25. « Ego quippe secundum multorum sensum comparantium semelipsos sibimetipsis, non divitias dimisisse, sed ad divitias videor venisse. Vix enim vicesima particula res mea paterna existimari potest in comparatione prædiorum Ecclesie, que nunc ut dominus existimor possidere »: cum e contra qui in Ecclesia Africana ad presbyteratum adsciti essent, fuerint prædivites: unde subdit: « In qualibet autem maxime Africanarum Ecclesiarum hic noster, non dico presbyter, sed episcopus sit, comparatus pristinis opibus suis, etiamsi animo dominantis egerit, pauperius erit. Multo ergo liquidius, et securius iu hoc amatur Christiana paupertas, in quo nulla rerum ampliorum potest putari cupiditas. Hoc accedit animus populi, hoc in illam violentiam perseverantissimi clamoris erexit. Non eos turpis cupiditatis misper accusamus: sed magis bonum, quod ipsi non habeant, saltem in aliis diligere sine crimen permittamus ». Hoc et alia plura ad excusationem ingerit Augustinus.

26. Sed et quod Alypius, sicut Albina, idem sentiret de Hipponeibus, eosdem ministrum amore pecunie vim inferre conatos esse Piniano: quodque ambo ejusdem sententiae essent, nullius esse vigoris praesertim iuramentum vi atque metu extortum: idem S. Augustinus sicut ad ipsam, ita etiam ad Alypium² adversus hanc ipsa littera dedit, quibus sane apparet hanc inter eos non sine mutua offensione fuisse transacta: sed cito charitas omnem absersit obductam ex ejusmodi altercatione rubiginem.

27. Melania senioris filii obitus in Africa, et

¹ Aug. xvi. ep. LXXXV.

² Aug. ep. LXXXIV.

ceterorum hujus familiæ laudes. — Accidit autem, dum iidem in Africa morarentur, filium senioris Melanæ vita fungi : quod unicum amissum pignus ita mater modeste flevit, ut magno exemplo fuerit Christianæ constantie. De qua summa cum lande rei spectator S. Augustinus ad Paulinum Nolani episcopum scripsit. Non extat quidem Epistola ipsa ; sed ex redditis ad eum ejusdem Paulini litteris, haec omnia, ab aliis silentio obruita, perspicua satis fiunt. Ait enim Paulinus¹ : « Quia docuisti me in spiritu veritatis salvare (servare) moderandi in occiduis mortalibus animi temperamentum ; quo et illam beatam matrem et aviam Melaniam flevisse carnalem obitum unici filii, taciturno quidem luctu, non tamen siccio a maternis lacrymis dolore vidiisti » : appellat Melaniam matrem et aviam, matrem quidem respectu defuncti filii, aviam respectu Melanæ nepis : sed pergit Paulinus : « Cujus quidem modestas, et graves lacrymas sicut propior et aequalior animæ ejus spiritus altius intellexisti, et perfecte in Christo feminæ, salva virilis animæ fortitudine, cor maternum de cordis tui similitudine melius ex æquo statu contemplatus es, ut eam primum pro naturali affectione permotam, deinde causa potiore compunctionam flevisse perspiceres, non tam illud humannum, quod unicum filium conditione mortali defunctum in præsenti sæculo amisisset, quam quod propemodum in sæculari vanitate præventum, quia needum illum deseruerat Senatoriae dignitatis ambitio, non juxta sanctam votorum suorum avaritiam cogilaret assumptum, ut de conversionis gloria transisset ad gloriam resuscitationis, communem cum matre requiem coronamque capturus, si in hujus seculi vita matris exemplo saccum togæ, et monasterium Senatus prætulisset. Verumtamen idem vir (ut et antea retulit) ex voto sanctitatis tuae his operibus locupletatus abscessit, ut materna humilitatis nobilitatem si veste non gesserit, tamen mente prætulerit.

28. « Ita enim, secundum verbum Domini², mitis moribus fuit et humiliis corde, ut non inmerito credatur introiisse in regnum Domini : Quoniam sunt reliquæ homini pacifico, et mansueti possidebunt terram, placentes Deo in regione vivorum. Nam certe et illud Apostoli³ non solum tacito mentis affectu, sed et conspicuis religiosis implevit officiis : et cum esset altorum hujus seculi in ordine et honore collega, non tamen ut gloriösus terræ alta saperet; sed et Christi perfectus imitator humilibus consentiret, et tota etiam die misereri⁴, et commodare persistereb. Unde et semen ejus potens in terra factum est inter eos qui terre⁵ fortes nimirum elevati sunt : ut etiam de beatissima familia ac domus ejus visitatione sanctum hominis meritum reveleatur. Generatio (inquit⁶) rectorum benedictetur : gloria non caduca, et divitiae non labentes in domo ejus : domus qua adi-

ficatur in cælis non labore manuum, sed operum sanctitatem. Sed cesso plura de memoria tam dilecti milii, quam devoti Christo hominis enarrare ; cum et præstis litteris non pauca super eo narrasse me repetam : et nihil possim de beata hujus filii matre, et sanctorum patre radice ramorum Melanio melius aut sanctius prædicare, quam sanctitas tua in eam profari, et disputare digna es : ut quia ego peccator immunda labia habens, nihil dignum loqui potueram, ut longinquus a meritis fidei ejus, animeque virtutibus ; tu ille vir Christi docter in Ecclesia veritatis, procurante in melius Dei gratia, parareris dignior fama virilis in Christo anime prædictor, qui et mentem ejus divina virtute firmatam (ut dixi) spiritu proprio conspiceres, et mixtam cum virtute pietatem eloquio digniore laudares ». Hactenus Paulinus de Melania orbata filio.

29. Quod vero ad senioris Melania filios reliquos spectat : jam diximus dnos ex eis uno ferme tempore cum patre esse sepultos, unicum autem masculum tantum ei relictum fuisse, quem Hierosolymam petitura Roma reliquisse, S. Hieronymus⁷ auctor est, huncque ipsum esse quem in Africa vita functum diximus. Ceterum et filias illi fuisse superstites cum Hierosolymis Romanum redit, S. Paulinus⁸ testatur, dum de iisdem magna pompa matri occurribus sermonem habet. Porro Melania huic filio, de quo agimus, uxorem fuisse Albinam nomine, Palladius⁹ tradit : quod et nos superius diximus. Sed in eo omnino Palladium jure correximus ex Paulino, et Augustino, dum ait filium hunc senioris Melania valde juvenem seculum matrem fuisse in Siciliam usque, cum regressa illa est Hierosolymam : nam ex his quæ dicta sunt, satis liquet ipsum matrem securum in Africam, ibique diem clausisse extremum. Sed et illud (quod majoris momenti est) cuius causa hæc notissima ex Paulino de obitu filii Melania recensuisse voluimus ; quod cum ipsa hoc tempore S. Augustini atque Paulini praeconio extollatur, argumento esse, ipsam maiulas illas, quæ ei ex patrocinio Origenis errorum inhaeserant, penitus diluisse, postquam jam illos Romanos ab Anastasio papa, et Italie episcoporum Concilio danunari conseruit. Ceterum cum (nt dictum est) ipsa Melania senior quam cilius orbata filio navigaverit Hierosolymam ; qui remanserunt Pinianus et socii, esse morati in Africa, in Actis Melania junioris traduntur. Inde vero eosdem prefectos esse Alexandriam, ac postea Hierosolymam concessisse, liquet. Melania autem senior (inquit Palladius) cum Hierosolymam pervenisset, intra quadraginta dies ex hac vita migravit, et (ut par est credere) jam ante reconciliata S. Hieronymo : qui ibi et peregrinationis ejus socii et consanguineis familiarissime usus esse videtur, ut ex ejus ad Augustinum Epistolæ¹⁰ intelligi posset.

30. *Romani fideles excidium Urbis anteverunt.*

¹ Apud Aug. ep. ccxlii. — ² Matth. xi. — ³ Rom. xii. — ⁴ Psal. xxxvi. — ⁵ Psal. xlvi. — ⁶ Psal. cxii.

⁷ Hier. ep. xxv. — ⁸ Paulin. ad Sever. ep. x. — ⁹ Pallad. in Lausiac. — ¹⁰ Hier. ep. LXXIX.

— Ex his omnibus, quae de horum ab Urbe discessione, bonorumque ipsorum quae in Italia erant distractione, et in pauperes erogatione dicta sunt; queave de Paulino, Paumachio, Paula, Fabiola, et aliis, quos constat locupletissima erogasse in pauperes patrimonia, superiori sunt enarrata: plane divino impellente Spiritu id fecisse, accidisseque videre est, non secus ac Hierosolymis primis illis Christi fidem sectantibus configit, qui antevententes jaeturam illam bonorum inevitabilem venturi excidi civitatis, vendentes omnia sua bona, illorum prelium ad pedes Apostolorum magna alacritate spontanei afferebant: ut plane illud Davidium de justis occinere digne licuerit: « Dediisti¹ metentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus, ut liberentur dilecti tui ». Nam ad fugam præmaturam cum bonis divinus Spiritus compulit: cum tamen quos cinxit obsidio, licet Iei prolegente manu, expugnata Urbe, barbaricus furor illesos abire siverit, omnium bonorum sint passi jaeturam.

31. *Augustini de contemptu pecuniae et profusa liberalitate plura exempla.* — Sed jam ad Augustinum recurral oratio, quem pecuniae cupiditatibus una cum suis a sanctis etiam in suspicionem adductum, mereentem reliquimus. Praeter illa enim, quae ipse tom ad Abbinam, tum etiam ad Alypium in sui suorumque excusationem pluribus scripsit: quam procul abhorruerit, ut locupletare Ecclesiam suam vel levi scandalo exoptaret; accepe que idem ipse alia occasione eidem Alypio litteris² significavit, dum pluribus agit de non accipiendo bonis illorum, qui ex saeculo ad religionem vitamque monasticam converuntur; ne obrectandi daretur occasio, nihil præter Iucrum in receptione conversorum viros Ecclesiasticos ancupari: quia quidem ex parte antecelluisse Augustinum Alypius apparebat, quod dimidium bonorum iste suaderet accipendum. Sed videamus quae de codem sancto Augustino ad haec spectantia Possidius habeat³: « Pauperum, inquit, semper membror erat, eisque inde erogabat, unde et sibi quisque omnibus secum habitantibus erogabatur, hoc est, vel ex redditibus possessionum Ecclesie, vel etiam ex oblationibus fidelium. Et dum forte (ut assolet) de possessionibus ipsis invidia clericis fieret, alloquebatur plebem Dei, malle se ex collationibus plebis Dei vivere, quam illarum possessionum curam, vel gubernationem pati, et paratum se illis cedere; ut eo modo omnes Dei servi et ministri viverent, quo in Veteri Testamento legantur, altari deservientes, de codem⁴ comparticipari. Sed nunquam id laici suscipere voluerunt.

32. « Domus Ecclesie curam omnemque substantiam ad vires valentioribus clericis delegabat et credebat: nunquam clavem, nunquam annulum in manu habens: sed ab eisdem domus prepositis enixa, et accepta, et erogata notabantur: que anno completo eidem recitabantur, quo sciatur quantum

acceptum, quantumque dispensatum fuisset, vel quicquid indispensatum, vel dispensandum remansisset: et in multis titulis magis illius prepositi dominus fidem sequens, quam probatum manifestatumque cognoscens. Dominum vero vel agrum seu villam nunquam emere voluit. Verum si forte Ecclesie a quoquam sponte tale aliquid, vel donaretur, vel titulo legali dimitteretur, non respicebat, sed suscipi jubebat. Nam et alias cum hereditates recusasse novimus, non quia pauperibus inutiles esse possent; sed quoniam justum et aequum esse videbat, ut a mortuorum vel filii, vel parentibus, vel affinis magis possiderentur, quibus ab eis deficientes dimittere noluerunt. Quidam etiam ex honoratis Hippomenis, apud Carthaginem vivens, Ecclesie Hipponeusi possessionem donare voluit; et confessas tabulas, sibi usufructu retento, ultra eidem sancte memoriae Augustino misit: cuius ille oblationem libenter accepit, congratulans ei, quod aeternae sue memori esset salutis. Verum post aliquot annos, nobis forte cum eodem communis constitutis, ecce ille donator litteras per filium suum mittens, rogavit ut ille donationum tabula suo filio redderentur, pauperibus vero erogandos direxit solidos centum. Quo ille sanctus cognito, ingenuit hominem vel finxisse donationem, vel eum de bono opere penitusse; et quanta potuit, Deo suggeste cordi ejus, condolenti animo ex eadem refractione dixit, in illius scilicet increpationem et correctionem. Et tabulas suas ille sponte misera, nec desideratas, nec exactas, confessim reddidit: pecuniamque illam respuit; atque rescriptis eundem, siue oportuit, et arguit, et corripuit, admonens ut de sua simulatione, vel iniuritate Deo satisfaceret, ne cum tam gravi delicto de saeculo exiret ». Haec Possidius.

33. Ceterum tantum abfuit, ut in hanc ipsam diem Augustinus suspicione saltu in crimen ad ductus esset amoris pecuniae nomine: ut contra potius adversus eum fuerit declamatum, quod defunctorum hereditates minime susciperet; quod dicerebant inde evenire, ut fideles retraherentur, quominus Ecclesiam heredem instituerent; idque in detrimentum pauperum verti: cuius rei causa opus eidem fuit suam pro concione palam parare defensionem, cum haec inter alia locutus est⁵: « Quicumque vult, exhereditato filio, heredem facere Ecclesiam; querat alterum qui suspicat, non Augustinum: in ipso Deo propitio, neminem inveniat »: cum et ad sui etiam excusationem exemplum adducat, id se agere Aurelii Carthaginensis episcopi imitacione, quod et a ceteris episcopis ageretur. Subdit enim:

34. « Quam laudabile factum sancti, et venerandi episcopi Aurelii Carthaginensis: quomodo implevit eos omnes qui scunt, laudibus Dei? Quidam enim cum filios non haberet, neque speraret, res suas omnes, retento sibi usufructu, donavit Ecclesie: nati sunt ei tibi: et redditum episcopus nec

¹ Psal. LIX. — ² Aug. ep. CCXXXIX. — ³ Possid. in Vit. Ang. c. 23. 24. — ⁴ 2. Cor. IX.

⁵ Aug. ser. XLIX. de diver.

opinanti, quæ ille donaverat. In potestate habebat episcopus non reddere : sed jure fori, non jure poli. Sane etiam hoc moverit charitas vestra, dixisse me fratribus meis qui mecum manent, ut quicunque habet aliquid, aut vendat, et eroget, aut donet, et communem illud faciat, etc. » Hæc ipse de his qui a se recepti essent in consortium fratrum : quo quidem sermone, et sequenti¹ codem argumento conscripto, quam remotissimus esset S. Augustinus a philargia, perspicuis certisque demonstrat exemplis : ut appareat, quam injuste ob Pinianum retentum invidiam atque calumniam passus fuerit. Ista quidem in his quæ spectant ad bonorum acquisitionem. Quod vero ad ergoationem perfinet, ita munificus atque profusus fuit, ut cum deessent erga pecunie, Ecclesie vasa frangi atque conflari juberet, pretiumque eorum in usum disbareret indigentium : quod Possidius² certa fide confirmat, qui et quonodo erga suos sanguine conjunctos se gesserit, ita narrat³ : « Nec suos consanguineos, vel in proposito, vel extra constitutos, in sua vita, et morte vulgi more tractavit. Quibus, dum adhuc superasset, id si opus fuit, quod et ceteris erogavit ; non ut divitias haberent, sed ut aut non, aut minims egerent ». Ceterum audi auram de auro, tanto magistro dignam sententiam⁴ : « Non est, inquit, episcopi servare aurum, et revocare a se mendicantis manum » : huiusque par illa S. Ambrosii⁵, qua dicit : « Aurum Ecclesia habet, non ut servet, sed ut eroget ».

35. Ad postremum autem, ut ad totam hanc pro exortatione, et laudatione Augustini narrationem, corollarium apponamus, accipe ejusdem de auri continentia dignum exemplum⁶. Leporius quidam fuit nobilitate seculari conspicuus, et predives, comparandus in pluribus Piniano. Ille sua omnia dimittere cupiens, et pauper cum Christi pauperibus Augustini fratribus Deo servire; non ante eum recepit Augustinus, quam erogatis omnibus bonis, egenum prorsus redditum viderit : cui et suaserat, ut de divitiis erigeret monasterium, nec non xenodochium, et basilicam martyrum. Sed audi ipsum : « Ego, inquit, illi injunxi, ego jussi », nempe ut monasterium erigeret, et xenodochium : « obtemperavit mihi libentissime, et sicut videtis, operatus est : quonodo etiam meo jussu basilicam ad Octo Martires fabricavit » : sunt hi illi martyres passi Tarsi, quorum corpora a mercatoribus redempta atque Hipponem translata fuerant, quorum memoria in tabulis Ecclesie Catholicae viget. Sed quod ad hunc opulentum, et nobilem Leporium spectat cooptatum inter clericos Augustini ; hunc illum putamus, qui ob claritudinem nominis cum sanctitate conjunctam post Aurelium assumptus est ad prefecturam Ecclesie Carthaginensis : de quo suo loco dicturi sumus. Sed ad corollarium appen-

dicem adjungamus, quæ et tempori huic, quo interitus Romani timebatur imperii, valde congruit.

36. Etenim absens Augustinus, cum audisset suos Hipponenses ob ingruentium malorum metum in ergoatione eleemosynarum refriguisse, scripta Epistola eos ita redarguit¹ : « Numquid est mihi, quod morem vestrum de vestientis pauperibus fueritis oblitii : ad quam misericordiam, cum praesens essem, vos exhortatus sum, et nunc exhortor, ne vos vincat, et pigros faciat contritio hujus mundi, cui talia videtis accidere, qualia Dominus, et Redemptor noster, qui meniri non potest, ventura prædicti. Non solum ergo non debetis minus facere opera misericordiae, sed etiam debetis amplius quam soletis. Sicut enim ad toca munitiona festinantes migrant, qui ruinam domus vident contritis parietibus immixtæ : sic corda Christiana quanto magis sentiunt mundi hujus ruinam crebrescentibus tribulationibus propinquare, tanto magis debent bona, quæ in terra recondere disponebant, in thesaurum celestem impigra celeritate transferre : ut si aliquis humanus casus acciderit, gaudeat qui de loco ruinoso emigravit : si autem nihil tale fuerit subsecutum, non contristetur, qui quandoque moriturus, immortalis Domino ad quem venturus est, bona propria commendavit ». Hæc Augustinus, his quidem temporibus, quibus Urbis, et orbis excidiū timebatur, accommodata scribebat ad suos.

37. *Hispania a Vandals devastata.* — Hoc eodem anno, iisdem consulibus, tradit Cassiodorus², Wandals Hispanias occupasse : quod et S. Prosper³ æque confirmat. Hos enim introductos esse in Hispanias a Constantino tyranno per Constantem filium aduersus Didimum, et Verinianum fratres, cognatos Honorii imperatoris, qui Hispanias tutabantur, Orosius tradit⁴. Quibus oecesis, in præmium date sunt Barbaris Hispanie deprædanda. Per quos Barbaros patefacta fuisse claustra Pyrenæi reliquis Barbaris qui in Galliis erant, idem Orosius testatur, homo Hispanus, res patrias non ignorans. Praeter Wandals, Alanos quoque neconon Suevos in Hispanias ingressos esse, Isidorus affirmat. Hi vero sic inter se Hispanias partiti sunt : Alani Lusitaniam, et Carthaginem sensim provincias : Wandali autem, cognominati Silingi, Beticam sororiantur. Hispani vero per civitates, et castella residua Barbaris dominibus se subiungunt. In Hispania Gundericus primus rex Wandalarum successit, regnans in Gallicie partibus annis sexdecim. Quonodo vero idem ob violatas Ecclesiæ miserabiliter obitu diem clausit extreum, suo loco dicimus.

38. Quam autem grave dispendium pasce sint Hispaniarum Ecclesie ex hujusmodi incursionibus, accipe ex verbis illis S. Augustini⁵ ad Honoratum consulentem, num episcopo harum persecutionum tempore fugiendum esset; ubi post alia : « Non

¹ Aug. ser. L. de div. — ² Possid. in Vita Aug. c. 24. — ³ Possid. ib. c. ult. — ⁴ Aug. ser. XLIX. c. 4. de divers. — ⁵ Ambr. de offic. l. II. c. 28. — ⁶ Aug. ser. L. de div.

¹ Aug. ep. CXXXVIII. — ² Cassiod. in Chron. — ³ Prosp. in Chron. — ⁴ Oros. l. VII. c. 40. — ⁵ Aug. ep. CLXXX.

enim quisquam est, qui dicat, ministros manere opolere, ubi jam non fuerint quibus necesse sit ministrare. Ita quidam sancti episcopi de Hispania profugerunt, prius plebis partim fuga lapsis, partim peremptis, partim obsidione consumptis, partim captivitate dispersis. Sed multo plures, illuc manentibus propter quos manerent, sub eorumdem periculorum densitate manserunt. Et si aliqui deseruerunt plebes suas : hoc est quod dicimus fieri non debere : neque enim tales docti auctoritate divina, sed humano vel errore decepi, vel timore sunt vieti ». Haec Augustinus.

39. Sed unde de calice irae Dei Hispani infelissime polar meruerint? audi Salvianum Massiliensem, ejusdem atatis, breque oculis habentem, episcopum. Ipse enim pluribus prosecutus Gallorum sclera, quibus divinam in se concitauit indignationem, mox haec de Hispanis¹: « Quid Hispanias? nomine vel eadem, vel majora forsitan vita perdidere? quas quidem caelestis ira etiam si aliis quibushabet Barbaris tradidisset, digna tamen flagitiorum tormenta toleraverunt puritatis inimici. Sed accessit hoc ad manifestandum illis impudentiae damnationem, ut Wandali potissimum, id est, pudiens Barbaricis, traderentur. Dupliceiter in illa Hispanorum captivitate Deus ostendere voluit, quantum et odissel carnis libidinem, et diligenter castitatem, cum et Wandalo ob solam maxime pudicitiam illis superponeret, et Hispanos ob solam, vel maxime impudicitiam subjugaret. Quid enim? Numquid

non erant in omni orbe terrarum Barbari fortiores, quibus Hispanie fraderentur? multi absque dubio, imo (ni fallor) omnes : sed ideo infirmissimis hostibus cuncta tradidit; ut ostenderet scilicet, non vires valere, sed causam, neque nos tunc ignavissimum quorundam hostium fortitudine obrui, sed sola vitiorum nostrorum impuritate superari : ut vere in nos vener dictum illud, quo ait: Secundum immunditias suas, et secundum iniquitates suas feci illis, et averti faciem meam ab eis, etc. » inferius vero: « Quid, inquit, prodesse nobis prerogativa illa religiosi nominis potest, quod nos Catholicos esse dicimus, quod fideles esse jaetamus, quod Gothos ac Wandalos haeretici nominis comprobatione despiciimus, cum ipsis haeretica pravitate vivamus? Itaque rectissime nobis dicitur illud, quod Iudeis in lege fidentibus dixit sermo divinus²: Quonodo dicitis: Saientes sumus, et lex Domini nobiscum est? Nolite (inquit) confidere in verbis mendacii, dientes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini. Quoniam si benefecritis vias vestras, et studia vestra, et advenae et pupillo et viduae non feceritis columniam, neque sanguinem innocentes effuderitis, in loco hoc habitabo vobiscum, in loco isto a saeculo usque in seculum. Quo utique ostenditur, quod si ista non facimus, superflua nobis Catholici nominis presumptione plaudamus ». Haec Salvianus, qui prosequitur ista pluribus.

¹ Hier. vii. viii.

¹ Salvia. de provid. Dei, l. vii.

1. *Quindecennalia Honorii*. — Coss. *Honorius* Aug. VIII et *Theodosius Jun. Aug. III*. Hic propter imperium post patris mortem susceptum; ille propter *Quindecennalia* imperii post patris mortem initii; quod et ex Vicennialibus ejus etiam colligatur. In Gallo vero, ubi *Constantinus* imperabat, ascepsum consulem et Honori collegam designavit. Zozimus enim lib. 5, pag. 818, narrata Urbis obsidione ab Alarico facta reicit, *Constantinum* Eunuchos ad Honorium veniam poscentem, quod imperium deflatum accepisset, misisse, et Honorium, qui de bellis alii cogitare non poterat, postulata concessisse: « Non postulato duntaxat assensus est, sed et imperatoriam vestem ei misit ». Idem habet

Olympiodorus apud Photium: Scaliger lib. 5 de Emendat. Temp. pag. 516, refert inscriptionem Graecam, qua Treviris extat, in qua legitur, ΗΝΑΙ ΤΑ ΟΜΟΙΟΥ ΤΟ ΙΙ. ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟ Α., id est, consulatu *Honorii VIII et Constantini I*. Tyrannos autem, hec pacem cum imperatoribus pepigissent, horum consules non agnoscisse, sed propriis designasse, alibi monstravimus.

2. *Roma anno superiori obsessa ab Alarico*. — A mm. 1 ad 12. Annis quo primum *Roma* ab Alarico Gothorum rege obsessa, annisque quo postea devastata, et in pradam dala, haecne in magna controversia fuere, praesertimque posterior; sed ex iis, quæ mox dicam, jam anno præcedenti

eam obsessam, currentique direptam, certo constabit, et plurimi, qui inolevere errores, tandem extentur. Baronius Urbis obsidionem anno superiori, et currenti Eucherii Stiliconis filii interitum refert. Verum Eucherius paulo post patrem occisus, et *Serena* hujus mater, et Stiliconis conjux interfecta, ut asserit Olympiodorus, et siquies ex iis, quae habet Philostorgius, quem Baronius non viderat, lib. 12, num. 3. Ibi enim non tantum tempus obsidionis indicat; sed etiam cardis Eucherii: « Interfecto Stiliconem (anno nempe *civii*, die *xxii Augusti*) Barbari, qui cum eum illo erant, assumpto ejus filio statim abcesserunt, cumque Romam appropinquarent, hinc quidem permiserunt, ut in templum quoddam, quod jure asyli fruebatur, contigeret. Ipsi vero cunata, que circa Urbem erant, vastarunt, tum ut Stiliconem uilescerent, tum quod fame pressi erant. Ubi vero littere ab Honorio missae jure asyli potentiores, Eucherium morte muletarunt. Post haec Barbari Alarico juncti eum ad expugnandam urbem Romanam incitarunt», quod superiori anno post mensem Augustum contigit.

3. Pax ante illius anni finem facta, sed non confirmata. — Ad haec Zozimus lib. 5, pag. 811, Bassi Philippique consulatu, praecedenti anno gesto, ac morte Stiliconis ejusque filii narratis. Urbis obsidionem referre incipit, atque, *Alaricum*, Romanum versus promotis castris obvia castella cuncta cum oppidis diripiisse; tum eam obsidione cinxisse, ac occupato Tiberi flumine subministracionem commeatus e portu impediisse. Deinde exponit quibus conditionibus pax sancta fuerit, Barbaris pecunia numerata, ac obsidio soluta. Quibus narratis pag. 818, ait: «Medioce jam laxamentum hoc madorum esse videbatur, quo tempore Honorius imper. Ravennae consulatum inibat, octies honorem hunc consecutus, in Oriente Theodosius Aug. jam tertium consul». Quare cum kalendis Januarii hujus anni Honorius et Theodosius consulatum illum inierint, anno elapo sub finem vergente jam urbs ab Alarieco obsessa fuerat, et ea que ex Zozimo recitavimus, acciderant. Addit Zozimus, pace cum Alarico nondum confirmata, quod imperator nec obsides dedisset, nec postulatis omnibus satisficeret, a Senatu Ravennam legatos missos a *Caeciliandum*, *Attalum*, et *Maximinum*, qui deploratis rebus adversis, que Urbi accidissent, et corum multitudine, qui perirent, tragicum in morem amplificata, nihil his rebus perfecerunt». Honorius diuissim ita legis «Theodoro prefectura Urbana dejecto, *Caeciliiano* eam tradidit; et *Attalum* fisco praesesse jussit», inquit Zozimus: Sed loco *prefectura Urbana*, verendum, *prefectura pratorum*, ut textus grucus habet. Hac prima senatus legatio etiam evineit, obsidionem Urbis anno superiori peractam. Eo enim anno *Theodorus* prefectus pratorum Italia fuit, ut liquet ex legibus Cod. Theod., et lex 48 ejusdem Cod. *De hereticis*, data sub praesenti anni coss. *Ravennae XVIII kalend. Februario*, inscripta est quidem Theodoro prefecto prae-

rio, sed lex nlt. ejusdem Cod. *De fide testium*, lex nlt. *De exhibendis reis*, et lex nlt. *Ut intra annum*, alieque Cod. Theod. hoc anno *XII kalend. Februario* *Ravennae* data, *Caeciliiano* prefecto pratorio directe sunt. Quibus inscriptionibus fidem Zozimo adstruentibus, non tantum manifestum fit, Urbem anno praecedenti ab Alarico obsidione cinctam esse; sed etiam eam exente anno factam, et ante illius finem pacem quidem cum Alarico compositam, sed nondum confirmatam, quod Honorius postulatis omnibus non satisficeret. Liquet etiam *Caecilianus* post diem *xv Januarii*, quo *Theodorus* adhuc prefecturam gerebat, et ante diem *xxi* ejusdem mensis, quo tres citatae leges ei inscriptae, prefectum pratorio constitutum esse; cumque is minus e tribus legatis in prima legatione ad *Honorium* missus fuerit, antequam ad prefecturam illam echeretur, manifestum est, priorem Urbis obsidionem, que eam legationem praecessit, cum anno superiori copulandam esse.

4. In exilium missi Mathematici, qui urbium fata se nosse predeceabant. — Meminit Baronius num. 8 legis 42 Cod. Theod. *De maleficis*, data *VIII kalend. Februar.* et *Caeciliiano* prefecto pratorio Italie inscripta, qua *Honorius* non tantum Urbe Roma, sed etiam civitatibus aliis omnibus Mathematicos expelli jubet. At haec, non ad priorem legationem a Senatu Romano, qui hoc tempore Paganus ferme erat, et cuius pars erat *Caecilianus*, nondum tunc prefectus pratorio, sed ad posteriorem pertinet. Hujus secunda legationis pars fuit ipse *Innocentius* Pontifex Romanus, cuius meminit Zozimus lib. 3, pag. 819, cique adeo promulganda occasioem prebuit, (quod Baronius subdoratus est, et recte explicat Gothofredus in Comment. illius legis) quod Zozimus narrat, et exprobrat Christianis ibid. pag. 816 et seq., et ex illo Baronius num. 6. Eamdem historiam describit Sozomenus, lib. 9, cap. 6, citatus a Baronio num. 7, sed nihil tale de *Innocentio* habet, quale Zozimus Christianorum hostis infensissimus, nempe *Innocentium* clani permisisse Paganis seu vatisbus eorum, ut per numerata Diis suis vota barbarum hostem abigerent. Non dubium autem posteriori legatione adversus Mathematicos ab Honorio Ravennae constituto, hanc ad *Caeciliandum* jam prefectum pratorio constitutionem impetratam, ut proinde ex ea colligendum sit mense Januario currentis anni secundam legationem peractam, ac *Innocentio* hanc maculam a Zozimo falso et per calumniam impositam. Quin immo non dubitat Gothofredus, ipsissimum *Innocentium* hujus legis auctorem Honorio tum Ravennae fuisse; cum referat Orosius lib. 7, cap. 39, tempore posterioris irruptionis Gothicæ in Urbem Romanam, tanquam justum Loth subtraactum a Sodomis, apud Ravennam positum fuisse. Quod si secunda Senatus legatio, cuius potior pars *Innocentius* fuit, proxime post priorem obita, ut Zozimus et Sozomenus innumunt, cum de utraque uno tenore agant, et res ipsa doceat, statim post priorem, que irrita fuit,

designatam esse, quomodo prima Urbis irruptio post diem xxiii mensis Augusti currentis anni facta dici potest : presertim si *Innocentius* legem laudatam de *Maleficis* tunc imperatori snaserit? Porro ex hac secunda legatione liquet, *Innocentium* in prima irruptione Romae versatum fuisse; cum inde Ravennam ad imperatorem ad pacem sanciendam missus fuerit.

5. *Dives Hieronymus Commentarios in Isaiam anno superiori scripsit.* — Ad num. 14 et seq. *Dives Hieronymus* anno superiori Commentarios in Isaiam scripsit, ut liquet ex iis, que ex eo narrat Baronius, anno nempe quo Urbs obsessa fuit, Hieronymum fama accepisse eam obsidionem. Quare cum ea non currenti anno, ut putavit Baronius, sed precedentem peracta sit, opus illud hunc scriptum. Cumque Hieronymus in cap. 3 Isaiae scribat : « De hac visione, ante annos circiter triginta, cum essem Constantinopoli, et apud virum eloquentissimum Gregorium Nazianzenum, tunc ejusdem urbis episcopum, sanctorum Scripturarum studiis eruditum, scio me brevem dictitasse subtilitatem tractatum, etc. » apparel, cum anno ccclxxix Constantinopolim protectum esse, ut recte eo anno num. 17 et seq. ostendit Baronius, qui eos annos completos numeravit.

6. *Post adventum Melaniae senioris ex Oriente Publicola ejus filius demortuus.* — A num. 16 ad 30. Agit de *Melania* seniore ejusque familia Baronius, qui jam anno superiore n. 43 et seq. de eadem locutus fuerat. Hic tamen uno tenore quae de ea observavimus, referemus. *Melania* marito orbata, filio *Publicola* Roma relieto, et Ruffino presbytero Aquileiensi in conilem assumpto, in Orientem perrexit anno trecentesimo septuagesimo primo, indeque redit eodem Ruffino comite anno trecentesimo nonagesimo septimo, postquam Roma annos viginti quinque abiisset, ut superioris visum est. Palladius in Historia Lausiacae cap. 118, hanc ejus reditus causam fuisse dicit, quod « de neptis statu andisset, eam et nupsisse, et velle sacculo renuntiare ». Loquitur Palladius de *Melania juniore* filia *Publicole* et *Albina*, que *Pinius* in matrimonium collocata fuerat, idque anno artatis sua decimo quarto, ut habet Metaphraste in Vita *Melaniae junioris* ad diem xxvi mensis Januarii apud Surium, qui addit, eam annis viginti namam, postquam duos liberos, patremque *Publicolam* amisisset, seculo remunbiasse; quod et Palladius cap. 149 diam testatur, qui ait *septem* annos cum viro vivisse, et *xx* *sua artatis* anno mundo remunbiasse, que *Publicole* senioris mors paulo post annum Christi in tempore incerto contingit.

7. *Anno superiori Melania senior suos in Siciliam duxit.* — *Melania* senior cum suam quoque neptem confirmasset *Melaniam* una cum ejus marito *Pinius*, et cæchesi instituisse *Albinam* murum suam, uxorem autem sui filii, et persuasisset his omnibus vendere qua habebant, Roma eos eduxit ; et ad honestum ac tranquillum vite por-

tum deduxit, etc.; cumque omnes his verbis liberasset (verbis scil. Joannis cap. 1, v. 2), ad monasticam vitam traduxit, et filium juniores *Publicolam* cum instruisset, duxit in Siciliam, etc.; postquam autem hi omnes Roma abscessissent, qui cæchesi instituti fuerant a beata Melania, Barbarica quedam procella, que etiam in prophetis jam olim posita fuerat, in Romanum irruit, et nec aeneas quidem statuas reliquit in foro », inquit Palladius citatus cap. 118, qui loquitur de clade urbis Romæ, quam hoc anno accidisse diximus. Valesius in Notis ad Eusebiū lib. 6, cap. 38, publicavit Epistolam Ruffini ad Ursacium, quam interpretationi Commentariorum Origenis in librum Numerorum præfixit, ex qua Melania senioris cum familia in Siciliam profectio a Palladio memorata confirmatur : « Sed reddendas », inquit Ruffinus, « pollicitationi non tempeslivum, ut ille ait, sed tempestuosum nobis tempus ac turbidum fuit. Quis enim ibi stylo locus est, ubi hostilia tela metuantur? ubi in oculis est urbium agrorumque vastatio, ubi fugitur per marina discrimina, et ne ipsa quidem absque metu habentur exilia? in prospectu etenim, ut videbas etiam ipse, nostro, Barbarus qui Regnum oppidum miscebat incendio, angustissimo a nobis freto, ubi Italia solum Siculo dirimitur, areebatur. In his ergo positio, quæ esse ad seribendum securitas potuit? etc. » Ruffinum enim *Pinius* ac *Melaniam* conjugem sequuntur esse in Siciliam, testatur ipsem Ruffinus in fine ejusdem Epistola, ubi ait : « Jam enim ex omnibus, quæ in lege scripta reperi, sole, ut puto, in Deuteronomio desunt oratiunculae, quas si Dominus juerit, et sanitatem dederit oculis, cupimus reliquo corpori sociare : quanvis amantismissus filius noster *Pinius*, cuius religiosum cœtum præ amore pudicitie profugum comitantur, injungat et alia ». *Melania* senior pudicitie servanda causa suos ex urbe Roma eduxit anno superiori, quando metus erat, ne *Alaricus*, quod postea præstifit, Urbem obsidione cingeret. Porro *Alaricum* hoc anno post di-reptam Urbem, Latium, Campaniam, Bruttios, ac Calabriam devastasse et incendiisse, anno sequenti videbimus.

8. *Publicola junior Albina filius in Africa moritur.* — Baronius anno superiori nnn. 44 ait : « Hic Palladius corrigere, dum ait *Melania filium valde juvenem* comitatuum esse proficiscentem *Melaniam* in Siciliam usque : nam quomodo valde juvenis, cum constet, ante annos circiter quadragesima *Melaniam* seniorum viduam esse relictam? vel quomodo in Siciliam usque eam tantum comitatibus, qui cum illis navigavit in Africam, ubi et defunctus est? » Verum Palladius non dicit, filium *Melaniae* eam *tantum* in Siciliam comitatibus esse, sed solum de ejus in Africam, ubi mortuus est, profectione facit. Quoad alium, quem Baronius Palladio adscribit errorem, Palladius ait, *Publicolam* fuisse *matrona*, id est, *juvenem*, ut aliqui vertunt, vel *juniorum* ut alii malunt, quod parum refert; cum comparativum illud propositivo *sepe* apud Græcos

sumatur, et Publicola, ut liquet ex Epistola S. Paulini **xlv**, alias **xlii** ad Augustinum, in qua num. 2 prosequitur Melaniae senioris, et unici ejus filii nuper defuncti laudes, mortuis sit antequam « matris exemplo sacrum togae et monasterium Senatus prætulisset, in seculari vanitate præventus », ideoque non multum atque provectus. *Publicola* enim, de quo loquitur Palladius, non est, ut pulaxil Baroniūs, aliique multi cum eo, *Publicola* filius Melaniae senioris et maritus Albinae, sed *Publicola* filius Publicola et Albinae, quem Palladius et Paulinus citatus filium Melaniae senioris appellant, quia scilicet illum ea unice diligebat, et loco filii habebat. Sie Valerianus imper, loquens de Gallieno juniori Cesare Gallieni Augusti filii ejus filio, illum non nepotem, sed filium vocal apud Vopiscum in Vita Aureliani cap. 8, in Epistola quam ad Antoninum Gallum consulem scribit: « Culpas me familiaribus litteris, quod Posthumum filium meum Gallienum, magis quam Aureliano commiserim »: et paulo post: « Testor omnes Deos me etiam timuisse, ne quid etiam erga filium meum severius, si quid ille fecisset, etc. »

9. Publicole senioris mors post Urbis excidium diffiri non potest. — *Publicolum* seniorem in Africa vita funetur non fuisse, manifeste indicat sanctus Paulinus in Epistola laudata. Scripsit ad eum Augustinus vel sub hujus anni finem vel sequentis initio de constantia *Melaniae* senioris in morte unici filii: ad eam Epistolam, que ad nos non pervenit, rescripsit Paulinus Epistolam laudatam *idibus Maii*, ut diserte ipsem per habeat num. 8, ideoque die xv mensis Maii sequentis Christi anni, et num. 2 ait Paulinus: « Doequisti me in spiritu veritatis salubre moderandi in occiduis mortalibus animi temperamentum, quo et illam beatam matrem et aviam flexisse carnalem obitum unici filii, taciturno quidem fletu, non tamen siccō a maternis lacrymis dolore vidisti ». Quid clarissimi dei potuī; cum *Melania* senior utriusque quidem *Publicole* mater, sed non nisi junioris *avia*, dici possit? Quis enim Scriptor filii aliecius *matrem*, *aviam* ejus vocavit, cum e contra avia non raro mater appelletur: Baroniūs quidem num. 27 dicit, *Paulinum* vocare *Melaniam* senior *seniorem matrem* respectu defuncti filii, et *avia* respectu Melaniae nepis. Sed perperam; cum in tota illa Epistola de Melania juniori nequidem verbum habeat Paulinus. Augustinus his Paulini litteris acceptis Epistolam **xv**, alias **ccl**, ad eum scripsit, et quidem hyeme inuenire, sequentis scilicet anni, Paulinus enim in Epistola **cxvi**, alias **lviii**, preponens Augustino quesiones aliquot, quemadmodum in superiori Epistola etiam praesriterat, num. 14 ait: « De Resurrectionis forma non grandem, sed plenam fidei instructione Epistolam, qua secundae consultationi meae, dum Carthagini hyemares, rescriperas »: Augustinus in ea Epistola num. 1 ait: « Proinde ad istam letitiam, qua vobissem est frater Possidius, cum ex ipso audieritis quam tristis eum causa compulerit, hoc me verissime dicere cognoscetis ». Possidius Calamensis episcopus anno

sequentis in Italia fuit, legalis scilicet ad Honorium imp., cum tribus aliis episcopis Africani contra Donatistas a Concilio Carthaginensi die xiv mensis Junii illius anni habito. Quare nullum mīdi dubium est, quin hyeme insequenti ea Augustini Epistola **xv** scripta fuerit.

10. Refellitur contraria sententia. — Patres tamen Benedictini in ordine Chronologico Epistolārum divi Augustini, arbitrati sunt, Epistolam laudatam Paulini **xv** ad Augustinum, datam esse die xv mensis Maii anni **civii**. Epistolam vero Augustini ad Paulinum **xv**, qua Paulini Epistole respondet, scriptam esse hyeme exuvit anni **civii**, aut inuenitis **cix**, qui citata verba Augustini, quibus se ad Possidium remittit, interpretantur de faciōne a Paganis in urbe Calamensi perpetratō anno **civii**, de quo suo loco actum: ac præterea *Melaniam* seniorē anno **ccxcvii** ex Oriente cum Ruffino Roman reversar non esse, sed tantum anno **civii**, et denique *Publicolam* qui mortuus est in Africa, esse *Publicolam* seniorem *Albinę* maritum et Melaniae senioris filium anno **civii** ex ipsorum calculo demortuum, et juxta illam epocham Epistolam Paulini **xv** et Augustini **xv** annis illis constitutum, adeo ut tempus adventus *Melaniae* ex Oriente ex duabus illis Epistolis deducant, non vero, uti nos, epocham illarum Epistolārum a tempore adventus *Melaniae*. At hac sententia nullo pacto stare potest, eum certum indubitatumque esse debet, die xv mensis Maii anni **civii**, quo *Melaniam* seniorē cum suis iam in Africa fuisse, et filium unicū amisisse volunt, vel adhuc fuerit in Italia, aut saltem in Sicilia, ibique adhuc versata sit anno **civii** post Urbis excidium, nec in Africam navigari ante illius anni finem vel initium anni **civii**, ut ex citato Ruffini testis oculati in Epistola ad Ursacium loco manifestissimum redditur. Praeterquam quod *Melaniam* cum Ruffino anno **ccxcvii** ex Oriente rediisse, invictis argumentis me demonstrasse existimem. Quare due laudate Epistolā Paulini et Augustini post annum **civii** procul dubio date. Quoad tristem causam, que *Possidium* in Italian abire coegit, ea alia est a facinore Calamensi, ut anno sequenti ostendemus. Mitto hic opinionem Chiffletti in part. 2 Paulini Illustrati cap. 34, ubi utramque Epistolam *ad annum fere cxxvi* perlittere censem, quia ea ex his, que in medium adduxi, stare non posse liquet. Corrigenda itaque que Baroniūs hoc anno a num. 27 ad 30 habet.

11. Augustinus Paulino mittit volumen a se editum. — Paulinus, ut id obiter observem, in Epistola citata **xv** ad Augustinum num. 1 refert, se dum eo anno, sc. **cix**, Roma esset, a Quintino diacono ejus litteras accepisse, de quibus postea ait: « Fafeor tamen venerande unanimitatē tua non posuisse me volumen ipsum, statim ut acceperam, Roma legere ». Quod opus postea *Epistole* nomine appellat. Ubi, quantum conjectura assequi possum, loquitur Paulinus de Epistola cui, alias **cxlix** Augustini ad Deogratias, quam ille lib. 2 Retracl., cap.

31, librum appellat, et cui hunc titulum fecit : *Sex questiones contra Paganos expositae*; quem quoniam ab eo recensetur inter libros post annum ccvi, et ante annum cdxii editos, Patres Benedictini intra illud tempus compositum esse iure existimarentur. In eo Augustinus solvit questiones sex *Ideogratias* ab amico, quem cupiebat fieri Christianum, propositas. Nec video Paulinum de alio Augustini libro intelligi posse.

12. Melania annos septem cum sua familia Tagaste monuit. — Cum Augustinus hoc anno finiente vel sequentis initio accepisset Albinam, Pinianum, ac Melaniam Tagastem adventasse, statim ad eosdem misit Epistolam cxxv, alias cxxxvi, qua significavit, se nunquam *majorum* astus, quam ista *hyeme tam horrenda* perpeti potuisse, sed eandem *hyemalem asperitatem* causam non esse, cui ad illos non venerit, sed quia populus Hippensis magna ex parte infirmus esset. Addit Augustinus, se quanto-
cius, *nibicumque* in Africa fuerint, venturum. Tagastis Hippone regio M. P. tunc tantum distabat. Ea Albinae, Piniano, et Melaniae, seu Melania inscripta. Mirum tamen eandem Melania seniori datam non esse. Juxta Doctores Lovanienses Epistola scripta est *Albino, Piniano, et Melania*, loco Albinae et Melaniae, sed Patres Benedictini auctoritate veteris codicis restituere *Albinæ et Melaniæ*, et quia sic etiam inscribitur in Indiculo Possidii cap. 7. Observat tamen Em. card. Norisius lib. I hist. Pelag., cap. 45, ea atate feminas masculina nominis inflexione a viris doctis nominatas; ita *Paulor* filia, non *Eustochia*, sed *Eustochium* dicebatur, et sanctus Paulinus Epist. xciv, alias cclxix, Melaniam nuncupavit *Melaniam*. Hieronymus vero Epist. lxix ad Alypium et Augustinum, ait: « *Sancti filii communes, Albinus, Apiniamus (legendum Pinianum) et Melania plurimum vos salutant* ». Denique divus Augustinus librum primum *de Gratia Christi* his verbis exorditur: « *Quantum de vestra corporali et maxime spiritali salute gaudeamus, sincerissimi fratres, dilecti a Deo, Albina, Piniano, et Melania, quia effari non possumus, vobis cogitandum credendumque committimus* ». Quare Albina aliquando Albinus, et Melania aliquando Melanius nomenpatur. Baronius num. 46 in laudata Augustini Epistola pro Albino *Albinam* substituendam arbitratur, et anno cdxix, num. 103 idem iterat, additque: « *Nisi praeter Albinam matrem fuerit illuc Albinus filius* ». Verum, ut in p[ro]p[ri]o Card. Norisius laudatus, Albinius filium Melania fratrem sine teste Baronius supponit. Quia vero scriptor Vita sanctae Melania Piniani oxoris apud Surium ad diem xxxi Januarii scribit, eosdem *septem annos* Tagaste degisse, antequam in Palestinam transmiserent, et ex laudatis verbis ex libro *de Gratia Christi* deductis, paleat, eos anno cdxix iam in Palestinam tuisse. Card. Norisius

loco laudato cap. 3, deducit, eos inuenire anno cdxii Tagastem ad Alypium, relicta Sicilia, sese recepisse. Verum hinc deducendum, *Melaniam* cum suis anno cdxvi in Palestinam pervenisse; cum eam sub fine anni currentis, vel sequentis initio in Africam adventasse, excidium Urbis suo anno redditum evidenter demonstrat. Neque enim Augustinus de Albina, Piniano, et Melania, quasi recens in Palestinam veni-sent, loco citato loquitur. Imo auctor Vita sanctae Melaniae junioris citatus prodit eam cum *Piniano* marito et *Albina* matre in Palestinam aliquo tempore commoralam esse, antequam in *Aegyptum* proficeretur, ideoque ab anno cdxvi ad cdxvii exētū aut insequentis initium.

13. Pinianus Hippone ad presbyterium invitatus postulatur. — Paucis apud Tagastem transactis diebus *Pinianuscum* suis Hippone Augustini visendi causa sese contulere, ubi cum *Pinianus* rei sacrae interesset, subito populi tumultu ad presbyterium postulatus fuit, nec evadere potuit, donec juravit sese Hippone non discessurum, elsi sibi ad suscipiendum clericatum consentire placecerat, nonnisi in ipsa Hippone Ecclesiae hoc minus suscepturum. Conquisti sunt *Albina* filiique ipsius, *Pinianus* (1), sc. et *Melania*; (Augustinus enim *Pinianum* filium *Albinæ* vocat Hipponeenses pecunia cupiditate virum predilevit vindicare sibi voluisse, nulliusque vigoris esse juramentum vi metuque extortum. Quam ob rem Augustinus ad Alypium scripsit Epistolam cxxv, alias cxxxiv, de qua pluribus Baronius num. 48 et seqq. quomodo suspicionibus et querelis istis sit occurendum, quave religione sit exsolendum juramentum a *Piniano* datum. Quae Epistola ab Augustino paulo post Epistolam cxxv anno sequenti scripta. Tum dedit Augustinus Epistolam cxxvi, alias cxxxv ad *Albinam*, exposuitque quomodo res apud Hippone circa *Pinianum* gesta fuerit, et expostulatiombus ejus, ac male conceptis suspicionibus satisfecit. Qua de re ibidem Baronius.

14. Melania senior illas filias habuit. — Observandum præterea Baronium num. 29, dum ait, filias illi supersitiles fuisse, cum Hierosolymis Romanam rediit, accepisse illud ex Epistola Paulini ad Severum xxix, alias x, ubi num. 12 ait, se vidisse gloriam Domini « in illo matris et filiarum itinere », quando scilicet ea summa humilitate Romanum ex Oriente advenit. Verum loco *filiarum*, legendum, *filiorum*, ut docet Codex Ms. Viennensis apud Chiffletum in secunda parte Paulini Illustrati, et correcit novus editor Operum Paulini tam ex antecedentibus et consequentibus, quam ex Palladio in Lausiacæ cap. 117. Præterquam quod eam duos filios, eodem fere die quo maritum amisisse, et bonis suis filio, qui superest erat concessis, Hierosolymam perrexisse, docent Paulinus in Epistola laudata, et Hieronymus in Epistola xxv ad Pau-

(1) Cum ad Pagus Pinianum filium Albino fuisse, prefecto errat; nam *Pinianus* Melaniae junioris filie *Albina* vir erat, ut omnes norunt, et docet præter alias *Auctor* vita S. Melaniae junioris apud Surium die xxxi Januarii: *Sponsa autem (Albina) nomen erat Albinus (Pinianus) etc*. Cum igitur Pinianum filium Albino appellata S. Augustinus, filia nomen latius pro genere sumendum est.

lam, in qua Melaniam seniorem multis landibus effert. Quare cum ea quando ex Oriente redit, unicum tantum filium haberet, *Publicolam* scilicet seniorem Albine maritum, hoc in loco Paulinus *filiorum* nomine nepotes intelligit, confirmatque quod superius diximus, eam nempe in Africa, non *Publicolam* seniorem filium, sed *Publicolam* juniorum nepolem amississe. Nec est quod quis dicat, ibidem Paulinum affirmare eam Neapoli *filiorum neputumque occursum* exceptam esse, ideoque filios a nepotibus distinguere. Nam cum in ea Epistola num. 19 diserte asserat, Melaniam seniorem meruisse revisere *unicum suum*, quem Roma discedens in sinu Christi jactaverat, ut eum ipse Dominus enutraret, manifestum est, in praefato loco particularum que, pro id est, explicandam esse hoc modo, *filiorum. id est, nepotum occursum*. Sic Plantus inquit, « Rudis est, nescitque quid expediat », ut observat Robertus Stephanus in Thesauro lingue Latinae, qui addit, hanc partienlam inferre etiam quendam precedentium explanationem, ut quando Virgilius I. Aeneid. 7 ait,

Macta alta meute reposton
Judicium Paridis, spretaque injuria forme.

Quasi, nempe injuria spretae formae: vel id est, injuria spreta forme. Quae enucleanda fuere, ut magis exploratum sit, Paulinum in sua ad Augustinum Epistola ordine xciv inter Augustinianas, de morte *Publicole* junioris Melaniae senioris nepotis interpretandum esse. De *Melaniae* senioris morte et reliquis ad eam spectantibus, anno cdxix, num. 34 agendum.

15. *Barbari in Hispanias ingressi*. — Ad num. 37 et seq. Idacius in Fastis sub hujus anni coss. habet: *His coss. Barbari Hispanias ingressi*. Castidorus vero: *Vandali Hispanias occuparunt*, quod totidem verbis Prosper in Chronico scribit. Sed signifiantius tempus exprimit alter Idacius anno Abrahami mcccxxv, qui kalend. Octob. superioris Christi anni inchoatur: « Alani, et Vandali, et Suevi Hispanias ingressi æra quadringentesima quadragesima septima, alii quarto kalendas, alii tertio idus Octob. memorant die, tertia feria, Honorio VIII et Theodosio Arcadii filio III coss. » Quare cum æra cdxlv in hunc Christi annum competit, et Idacius annos Abrahami a kalendis Octob. cum Eusebio et Hieronymo, quorum Chronica continua, exordiatur, ac præsenti anno feria tertia ineidat in IV kal. Octob. seu diem xxviii Septemb. Barbaros hoc anno in Hispaniam ingressos, certum indubitateunque; ideoque erravit Gregorius Turonensis lib. 2, cap. 2, qui Vandalorum in Hispanias introitum asserit con-

tigisse post mortem sancti *Bricii* episcopi Turonensis, qua secundum ejus calendarum eum anno Christi cdxliv, aut insequentibus alligari debet. Sed sanctus prorsul in Historia tam externa quam mixta cum Gallica sepissime peccat. Porro haec verba, *ali tercio idus*, in Chronicon Idacii ab aliquo sciole addita: neque enim æra cdxlv, dies xiiii mensis Octob. concurredit cum feria tertia, sed cum feria quarta. Denique Petavius lib. t2 de Doct. Temp., cap. 47, qui suspicatur Idacium anni initium a Paschate ducre, ex hoc, aliisque pluribus ejus Chronicis locis refellitur.

16. *Annus direptionis ex ingressu Vandalarum in Hispaniam probatur*. — Ex hoc etiam Idacii loco liquet, currenti anno Urbem ab *Alarico* direptam, non vero primum obsessam; cum Zozimus lib. 6, pag. 827, de Hispaniarum deprehensione agat proxime antequam *Attalum* imperatorem nuncupatum scribat, quod certum est accidisse post Urbis obsidionem, et paulo ante ejus devastationem. Procopius vero lib. t Hist. Vand., cap. 2, non tantum *Attalum* paulo ante Urbis cladem imperatorem nuncupatum testatur; sed etiam *Constantinum* tyramnum dum Roma iterum obsideretur, Hispanie Galliaeque subigendæ arma intulisse, quæ post ingressum Barbarorum in Hispanias evenisse, Zozimus citatus prodit. Denique Isidorus in Historia Vandalarum æra cdxlv, anno nempe Christi civi, tradit: « Ante biennium irruptionis Romanae Urbis excitata per Stiliconem gentes Alanorum, Suevorum et Vandalarum, transjecto Rheno, Gallias irrumunt (die nempe ultima mensis Decembris anni cdxvi), Francos proferunt, directoque impetu ad Pyreneum usque pervenient (anno scilicet cdxv) cuius obice per Didymum ac Velinianum Romanos nobilissimos ac potentissimos fratres ab Spania tribus annis repulsi per circumiacentes Gallie provincias vagabuntur. Sed postquam iidem fratres, qui privato præsidio Pyrenæi claustra tuebantur, ob suspicionem tyrannidis insontes et nulla culpa obnoxii a Constantio Cesare interficiuntur (hoc scilicet anno) memoratae gentes Spaniarum Provinceas irrumunt (hoc etiam anno, mense Septembri, æra cdxlvii). » Quare iuxta Isidorum irruptionem Gothorum in Romanam Urbem in hunc Christi annum differri non potest.

Alia hoc anno gesta. — Hoc anno *Honorius* legem emisit aduersus *Cælicolas*, ut anno superiori num. 9 vidimus. *Augustinus* scripsit Epistolam civi ad *Nectarium*, ubi mentio facinoris Calamensis, ut anno precedenti num. 11 diximus. Hieronymus scripsit hoc anno Epistolam ordine xi ad *Ageruliam* viduam, ut probavimus anno cdxv, num. 11 et seq. SS. Marella et Pammachius moriuntur, ut anno sequenti num. 15 et seqq.

INNOCENTII ANNUS 9. — CHRISTI 410.

1. Consules anni hujus aboliti. — Christi annus quadrageentesimus decimus, funestissimus Urbi, unius tantum Varanes (Varari, Varani, Varronis) legitimo consulatu in Oriente creati, Fastis adscriptis habetur. Roma enim obsidio reptita, immunitensque eidem excidium, ab alterius consulatu creato Honorinorum imperatorem dimoverunt, flect tyrannus Tertullum spuriū creaverunt consulem. Juste quidem Deus hac quoque ex parte superstitionem exsuscitatam in Romanum populum vindicavit, qui in auspicando novis consulibus anno revocasset superstitionem majorum: nam de his Salvianus¹: « Quid enim? Numquid non consulibus, et pulli adhuc Gentilium sacrilegiorum more pascuntur, et volantis pennae anguria queruntur: ac pæne omnia fiunt, que etiam quondam Pagani veteres frivola atque irridenda duxerunt? » ut inter alios Tullius de Divinatione. « Et cum haec omnia ipsi agant; qui annis nomina tribunt, et a quibus et anni ipsi exordium sumunt: credimus nobis bene annos posse procedere, qui a rebus talibus ordinantur? Atque utinam sicut haec propter consules tantum fiunt, ita illos tantum incesserent, propter quos fiunt. Illud est feralissimum, et gravissimum, quod dum consensu publico aguntur, honor paucissimum sit crimen omnium: ac si ex singulis bini inaugurentur, prope est ut in omni mundo nullus evadat ». Hac Salvianus. Quibus plane profanis ritibus hand caruit præsens annus, cum Attalus arripiens sibi nomen Augusti, mox consulē creavit Tertullum Gentilem hominem, cuius meminit Zozimus². Porro Tertullus consulī nomen est a Fastis abjectum, quod a tyranno esset consulatus spuriū illi collatus. Qualis autem hic novus consul, quanto tenebre processerit, Orosium audi³: « Umbritatis, inquit, consul Tertillus ansus est in Curia dicere: Loquar vobis, Patres conscripti, consul et pontifex, quorum alterum teno, alterum spero. Sperans ab eo qui non habebat spem; et maledictus utique, quia spem suam posuerat in homine ». Id enim ipsi male pasti pulli, vel alites sunt auguratae

volantes. Vides ergo vel ex his hujus temporis statu Urbis.

2. Attalus ab Alarico creatus imperator, unde multo Romanis adversa. — Sed magno plane Dei consilio permisum est, ut summa rerum proditorie ad Gentiles iterum deferretur, quibus et jam victor Barbarus ipse faveret, necnon in omnibus patricinaretur Alarius: ut ex hoc magis vanæ superstitionis imbecillitas, inanisque ac falsus prorsus deorum cultus argueretur. Nam cum advenisse videbatur tempus, quo idolatria in integrum restituenda foret, et ipsa Christiana religio obruenda, conspirantibus Barbaris atque Gentilibus, ipsorumque diis creptis faventibus, atque responsis maxima pollicentibus: resistente unico Deo, ut fumus a vento, omne ipsorum consilium dissipatum est, vires irrita, cassaque penitus vanæ deorum promissa redditia sunt: quin et Barbaros ipsos, quos sibi Gentilitas conciliarat, sni mox ultores sceleris sensit.

3. At rei gesta seriem ex hujus temporis scriptoribus jam reddamus. Ait enim in primis Sozomenus⁴: « Cum igitur Alarius rex Gothorum, legatione per episcopos quosdam, facta hujus rei petitione (de qua anno superiori dictum) frustratus esset: Romanū reversus, civitatem oppugnat; et Portu ex altera parte occupato, cogit Romanos, ut Priscum Attalum Urbis tunc temporis praefectum, secta Ariannum, crearent imperatorem ». Gentilium factio id perfecit idolorum cultorum: in quorum manu cum praefectura Urbana esset, hand tantum fuit virium ipsis Christianis qui Roma erant, ut intus tyramum e medio tollerent, et obsidentem Urhem Gothorum exercitum superarent. Sed quid post habe subdīt Sozomenus, referamus:

4. « Romanis igitur ad aliud imperium translatis, constitutur utrinque exercitus dux Alarius, et sororis ejus maritus Athaulphus praefectus equitum, quos domesticos appellant ». De aliis vero magistratibus ita dispositum est: nam præter consulatum (ut diximus) Tertullo collatum, Valenti (inquit Zozimus², et qui prefuerat Dalmaticis legionibus,

¹ Salvi. de recto iudicio I. vi. — ² Zozim. I. vi. — ³ Oros. I. viii. c. 42.

⁴ Sozom. I. ix. c. 8. — ² Zozim. I. v.

tradita est etiam militum post Alaricum prefectura : Lampadius autem eratus praefectus praetorio, superstitione, si quis alius, addicissimus, ad quem extat de Fato atque fortuna S. Augustini¹ Episcola, qua cum a mathematicorum ineptiis studiis dimovere ». His vero detectis primoribus magistratis, subdit Sozomenus : « Attalus porro Senatu convocato, orationem habuit prolixam et splendide elaboratam, qua Senatu promulgebatur, se patria omnia illi conservatrum, et Aegyptum insuper et universum Orientis imperium Italis subjecturum ». Addit his vero Zozimus², et ipse Gentilis : « Cives Romani magna letitia fruebantur, qui et alias magistratus Reipublica recte gerenda peritos nauci fuisse, et insignem ex Terulli consuli honore voluptatem caperent. Solam illorum familiam, qui Anicii dicuntur, mordebat ea que publice universi conductere videbantur : quod soli omnium, prope dixerim, divitias possidentes, felicitatem publicam pernoleste ferrent ». Ita quidem Zozimus Ethnicus de Christianis omnium nobilissimis, erga Deum atque imperium fidelissimis, de quibus superius mentio facta est. Aversatos quidem hos fuisse presumptum scelus, maxima ipsorum laudi cedit, quod criminis eisdem Zozimus deorum cultor conatur adscribere. Quae vero haec fuerint consecuta, sic idem Zozimus narrat³ :

5. « Cum autem Alaricus Attalo recte consuluisset, ut mediocres copias in Africanam et Carthaginem mitteret, earumque opera Heracliano abrogaret imperium, ne per illum quoque partes Honorii sectantem aliquod impedimentum rebus institutis accidere : Attalus ejusmodi admonitiones nihil facere, sed eas spes amplecti, quas ei vates facerent. Itaque persuasus citra pugnam se Carthagine totaque potitum Africa, non Drumam militi, qui cum Barbarorum copiis, quas ducebat, facillime potuisset Heraclianum imperio dejicere; sed Alarici consilio poshabito, Constantino in Africanos milites imperium tradit, nullis idoneis cum eo copiis allegatis ». Qui ab exercitu Heracliani mox cum suis interfectus est : quod etiam idem auctor inferius subdit, stultitiae Attalam incusans, quod monitis Alarici minime paruisse. At quid peccavit Attalus (appello te ipsum) si responsus deorum standum potius quam Barbari consiliis, existimavit? quis, eorum que dantur hominibus, non ducat humanis omnibus, praeferenda esse divina? Sed plane; invitus licet, cogeris. Zozimus, succumbere veritatis imperio, atque fateri, non nisi fallacias, atque ad decipiendum miseris mortales deorum fuisse responsa. Porro eadem quae Zozimus, habet quoque Sozomenus de Attalo deluso responcionibus vatnum : sed quem Zozimus Constantium missum in Africanam, Constantem ipse nominat, de quo ista subdit⁴ : « Cum itaque Constans ex vatnum sententia Carthaginem adnavigasset : Attalus usque adeo mente captus fuit, ut ne dubitare qui-

dem dignaretur ; sed plane sibi persuaderet, se Afros jam secundum praedictiones vatnum habere subditos. Itaque Ravennam versus (ubi erat Honorius) expeditiōnem movet.

6. « Simul alque igitur Ariminum una cum Romanorum ac Barbarorum exercitu pervenisse nuntiaretur, scribit ad illum eum ad imperatorem Honorius, et legatis missis, iis qui sub ipso maximis dignitatibus fungebantur, declarat se illum libenter in regni consorium esse recepturum. Attalus vero se imperii consortem admisurum esse negat; sed indicat Honorio, ut vel misulam, vel locum eligat quem vellet, in quo privatus degat omni imperii cultu deposito. In eo cardine cum res versarentur, ut et naves jam haberet paratas, si forte necessitas cum adnavigare cogeret ad Istris illum : ex improvviso sub sex signis circiter quattuor millia militum ex Oriente noctu Ravennam appulerunt, quibus ille munium excubias commisit, quod indigenarum militum proclivitatem ad proditionem metueret ». Haec ipse : eadem quoque omnia Zozimus aque refert; nisi quod in numero missorum ex Oriente militum a Sozomeno multum discrepat, dum ait sex militum legiones ad Honoriū missas, milesque in eis numero quadraginta millia. Cujuſ rei causa Honorius Ravennae consistere decrevit, quousque rerum Africanarum statu nuntiarelur ; de quibus idem Sozomenus¹ :

7. *Laetæ egregia facta in famis tempore.* — « Interea temporis Heraclianus, interfecto Constante, vigiles constituit in portibus et littoribus Africæ, et mercatorum naves Romanas proficii vetuit. Ex quo cum fames Romanos invaderet, illi hac de re legatis mittunt ad Attalum. Ille vero cum huic re nullum videret remedium, Romana reversus est, quasi cum Senatu de hac re consulturus : fame interim in tantum invalecente, ut castaneis pro frumento inferentur, et nonnullos eliam carnes humanas gustasse suspicarentur ». Haec de dira fame Sozomenus. Addit ad haec Zozimus², tunc temporis Romæ in circensibus exhibitis ex more spectaculis, populo fame tabescente, illud concilamatum fuisse ad novum imperatorem : « Pretium pone carni humana » : et quidem his consentientia scribit sanctus Hieronymus ad Principiam de Roma, ubi ait³ : « Fame peril, antequam gladio : et vix pauci, qui caperentur, inventi sunt : ad nefandos cibos erupit esurientium rabies, et sua invicem membra lanarunt : dum mater non parcit taenti infanti, et suo recipit utero, quem paulo ante effuderat ». Hec Hieronymus.

8. Hujus quidem famis tempore egregiam enituuisse virtutem Laete clarissimæ feminæ, quæ cum prædives esset, de bonis suis alebat pauperes, ait Zozimus, cuius haec sunt verba⁴ : « Compluribus autem cibum suppeditabat Lela, Gratiani quondam principis conjux, ejusque mater Pissamena : quippe

¹ Aug. ep. CCXLIII. — ² Zozim. l. vi. — ³ Ibid. — ⁴ Sozom. l. ix.
c. 8.

¹ Sozom. l. ix. c. 8. — ² Zozim. l. v. — ³ Hier. ep. XVI. —
⁴ Zozim. l. vi.

quod fiscus eis apparatum regiae mensae præberet, a Theodosio munus hoc consecutis, non pauci, quæ earum mulierum erat humanitas, ex earum domo famem solabantur». Haec Zozimus. Sed non nihil revocari potest in dubium, quod de novine habet feminæ aleutis pauperes. Etenim si, quæ tanta esurientibus præstit, vere fuit Gratiani olim uxor: cum nomini semel eum conjugio obligatum constet; nomen quidem uxoris ejusdemque Augusta, non fuit Leta, sed (ut habet Ammianus¹) Flavia Constantia dicta filia posthumam Constantium imperatoris. Quod si Leta nomine Romana femina tanta præstit: vixit quidem his temporibus Roma generis claritudine nulli secunda, et opum abundantia, sed magis religione Christiana conspicua. Leta filia Albini clarissimi viri, de qua superius dictum est nurum fuisse sancta Paulæ, uxorem ejus filii Toxotii, ad quam extat S. Hieronymi Epistola² de institutione filie, nempe Paulæ Junioris ex repromotione martyris nata, et Deo dicata; quam, fortasse presicia sancta mater venturi Urbis excidit, ad amittam S. Eustochium virginem in Palestinam ante transmisit. Cui, in luto filia collocata, quid reliquum fuit, nisi ut paternas divitias a majoribus longa serie successionis auctas atque reconditas, ne fierent preda Barbaris, per pauperes in caelum transferret? Post famem vero pestem securam esse, Zozimus³ tradit his verbis: «Et quoniam nullum aderat mali sanandi remedium, janique cuncta ventris iniedie succurrenria defecerant: famem (cœu consentaneum erat) pestis comitabatur; omniaque plena cadaveribus erant. Cumque non possent extra Urbem sepheli cadavera, quod omnem exitum hostes observarent, Urbs ipsa mortuorum sepulcrum erat: adeo quidem, ut alioquin etiam solitudo in Urbe foret, si quæ nulla fuiset alimentorum penuria, vel exhalans e cadaveribus odor ad inficienda corrumpendaque corpora sufficisset». Haec Zozimus.

9. Attalus privatur imperio et illius finis. — At quis, rogo, in has rediget angustias Urbem, nisi Gentilium factio sclerata? ut plane desipuisse arguantur qui cladem Urbis adscriberent Christianis: cum ex deorum falsis responsis haec omnia factitata, ipse (ut vidimus) deorum cultor Zozimus compulsus fuerit contiteri. Subdit vero post ista Sozomenus: «Alarius quidem snadebat, ut quingentos (quinque mille) Barbaros adversus Heraclianum mitterent: sed Senatus et Attalo videbatur non oportere concredi Barbaris Africam». Alarius igitur, qui haecenam cum exercitu laborasset, ut civitates Italie subditas Attalo redderet; ob contrarium rerum eventum, Deo sic disponebat, in Attalum commotus, cum ab imperio abdicandum curat: rem gestam ita Zozimus narrat⁴: «Itaque Alarius reapse consilium suum excepiens, extra urbem Ariminum, in qua tunc morabatur, productum

Attalum diademate spoliat, et exuit purpura; atque his ad Honorium principem missis, Attalum in omnium oculis ad privatam vite conditionem redigit, apud se tamen una cum Ampelio filio retentum, donec pace cum Honorio constituta, vita securitatem ei impetrasset. Placidia quoque soror imperatoris apud Alaricum manebat, vicem illa quidem obsidis modo quodam implens, ita tamen, ut omni honore cultique regah frucretur». Haec eadem de abrogatione imperii Attali Sozomenus habet.

10. At quid post haec Attalo exauctorato acciderit, Orosius docet, ubi primum ista in eum⁵: «Quid de infelicissimo Attalo loquar, cui occidi inter tyrannos honor, et mori lucrum fuit? In hoc Alarius imperatore facto, infecto, refecto ac defecto, citius his omnibus actis pene quam dictis, minimum risit, et Iudum spectavit imperii»: Et paulo post: «Attalus itaque tanquam inane imperii simulacrum, cum Gothis usque in Hispanias portatus est: unde descendens navi, incerta moliens, in mari captus, et ad Constantium comitem ductus, deinde imperatori Honorio exhibitus, truncata manu, vita relicitus est». Haec Orosius: sed ista post annos plures accidisse, suo loco dicemus. Subdenda his modo sunt sanctiones, hoc anno, de illos qui relecto tyranno rediissent ad castra, ab Honorio Augusto promulgata, atque in primis quam Februario mense sancivit his verbis⁶:

11. *Honorius de perduellibus statuit, relaxat Africanis tributa.* — «De his qui tyranicae presumptionis sacramenta sectati, ad nostrum imperium redierunt, hanc volumus esse sententiam: Ut quos inter incendia tyranidis assumpta fidelis penitudo revocavit, ordinem et frustum militie non amittant. Eos vero quibus letum regressum necessitas desperationis indixit, solute cingulo, matricula convenit aboliri: ita ut illud quoque par reverentie forma custodiatur, ne redire ei ad pristinam militiam licet, qui aliud militandi genus elegerit. Dat. prid. id. Febr. Raven., Varane cons.» Mense vero Augusto sic de iisdem:

«Liberata Republica tyranidis injuria, omnium criminum reos relaxari præcipimus. Dat. VIII id. Aug. Raven., Varane V. C. cons.» Ex his et rerum gestarum tempus perspicue intueri datur, quoniam scilicet tempore Attalus in ordinem redactus fuerit.

12. Quod autem idem Honorius imperator expertus esset populos Africanos de Republica optimè meritos in repellendo et insectando eos qui ab Attalo missi fuerant; de iisdem bene mereri, dignum existimavimus: quamobrem ad Macrobium in Africa proconsulem pro eiusdem ita rescripsit⁷:

«Considerantes Africa devotionem, usque in initium fusionis quintæ universa reliqua que tam ad Arcam sublimium potestatum, quam ad largitiones pertinent, relaxari præcipimus. Private quo-

¹ Ammian. I. xxii. prope fin. — ² Hier. ep. vii. — ³ Zozim. I. v. — ⁴ Zozim. I. vi. prope fin.

⁵ Oros. I. viii. c. 32. — ⁶ L. xt. de indulg. crim. C. Theod. — ⁷ L. vi. de indulg. debit. C. Theod.

que rei debita similiter relaxamus, chartis abolitis, quibus debita publica continentur. Dat. VII kal. Jul. Ravenne. Varane cons. »

13. *Theodosius Orientis oras observari jubet.*
— Inter haec autem, cum tot tantisque turbis agatur Occidentale imperium, Theodosius imperator, ne in Orientem furor barbaricus infunderetur, justus portus et Idorra omni vigilancia custodiri. Ext d ea de re ejus rescriptum ad Anthemium prefectum praetorio, curatorem imperii, cuius arbitrio cuncta disponebantur, his verbis editum¹:

« Omnes stationes navium, portus, litora, emnes abscessus provinciarum, abdita quin etiam loca, et insulae, tunc magnificentiae dispositione, solerti custodiantur indagine: ut nullus vel vi, vel clam, vel aperto, vel etiam oculo nostri possit imperii regiones irreprece, qui non aut interjectis prohibeat, turcibus: aut cum accesserit, illico teneatur, nisi sacros apices a domino patrino meo Honorio ad me perferre, apertissima ratione monstraverit: cum eadem diligentia observando, ut si ad alium quemquam a memorato principe dixerit habere affectus, petitore (portatore) detento, sacre litterae cum omnibus chartis signatae ad meam clementiam transmittantur. Hoc enim et tyrannici furoris, et barbaricae feritatis occasio persuadet, et inter me dominumque et patrum meum Honorum vicissim recurrente admonitione convenient. Dat. VIII kal. Maii, Constantinopoli, Varane V. C. cons. » Haec Theodosius. Sed jam quæ reliqua sunt, prosequamur.

14. *Quando et quomodo Urbs capta fuit ab Alarico, et quid de Honorio sentiendum.* — Constantini plane sunt animo deorum cultores Romae, cum res Attali imperatoris sui collapsa penitus intuerentur, qui falsis oraculis adeo magna de eo conceperant. Par quidem fuisse, qui se a diis intellegenter esse deceptos, eisdem omnino remittere nuntium, atque ab impietate ad vere religionis se cultum transferre. Sed licet sic humiliati, non sunt compuncti: factumque ut qui admissi secleris nulla affecti sunt penitundine: eundem Alaricum, quem in patrocinium advocarent, perpetrati quoque facinoris sævum experirentur ultorem: sed quomodo id acciderit, Sozomenus narrat his verbis²: « Hasce res hujusmodi eventum fuisse sortitus, haud mediocriter doluerunt tum pagani, tum illi Christiani qui Arianae sectabantur heresim. Illi enim, ducta conjectura ex Attali tom proposito et priori educatione, prorsus existimabant, illum palam paganismum amplexurum, et ipsis templo patria restituturum, et ferias, et victimas. Iti vero se primatum in Ecclesiis, scuti tempore Constantii ac Valentii, rursus consecuturos arb. trabuntur, si quidem ille firmatum contuleret imperium: properea quod a Sigesario Gothorum episcopo baptizatus, et ob id cum ipsis universis, tum maxime Alarico carissimus esset. Non multo post autem

Alarius cum venisset ad Alpes (locus hic est plus minus sexaginta stadiis Ravenna distans) cum imperatore de pace communicat.

15. « Satis autem quidam, natione barbarus, sed in rebus bellicis egregie exercitatus, qui circiter trecentos solos, omnes tantum strenuos ac fideles, secum habebat: cum Alarico ob priorem similitatem suspectus esset; considerabat, sibi nequaquam utilia fore inter Gothos ac Romanos percussa federa: ideoque repente cum suis irruens nonnullos ex Barbaris interfecit. Ille igitur et metu simul, et fra percitus Alarius, eadem via revertitur»; ad obsidionem videlicet Urbis: eadem quoque de Saro Zozimus, cuius historia fine carens hic desinit. Subdit vero Sozomenus: « Reversus Alarius, Romanam obsidione cinctam per prodictionem capit ».

16. At quemam haec, et a quibus ista proditio? Egnatius ex Procopio rei geste seriem accepit se referre testatur, cum ait¹: « Astu autem barbarico capti Urbs traditur in hunc ferme modum, quem Procopius solus ex omnibus, quos legi, tradat: ut mirer ab interprete vel rem totam dissimulatam, vel cum in mutum Graecum codicem incidisset, non animadversare. Ille igitur in haec sententiam: Obsederat Romanum Alarius iam biennum; nec Honorius, qui Ravennæ desidebat, aut ferre suppetias poterat, aut audiebat. Nam cum nihil minus quam de Urbis salute sollicitus esset. Silicene interfecto; ducem exercitui minime praeferat, qui rem adversus Gothos ministraret. Unde Gothis obsidenda Urbis cogitatio, Romano malle aut dilapo, aut sequenter rem agente. Verum tam frustra obsessam cum vi expugnare non possent, ad dolum hostis barbarus vertitur. Protectionem in patriam similitat, trecentos juvenes corporis et animi vi præstantes deligit, quos Romanis principibus dono det, instructos prius, ut omni obsequio dominos suos promoveri studeant, et ad certam diem circa meridiem, cum Romani principes somno vel otio vacarent, ad Asinaram portam advolent, interfictisque improviso insulto custodibus, portam sibi præsto futuro aperiant. Interea Goths cum reditum, alia atque alia deesse sibi simillantes, differunt: trecenti illi juvenes occasione egregie usi portam statu die suis aperient; et intronitus Gotlus majore ignominia quam damno Urbem omnem populatur ». Haec ex prætermissso fragmento Procopii Egnatius sibi vindicat, qui indigno fereus animo rem tantum relictam a majoribus silentio obvolutam (ut proficitur) illustrandam suscepit: utinam non majoribus tenebris offundisset, cum falsa narrans, quæ ad elucidationem historie pertinent, incuria prætermisit; remque tantam vix quadraginta versuum dictione, quamvis curiose studioseque se elaborasse demonstret, absolvit.

17. Sed excipiat ictus Procopii nomen, quod ipse elyptum oligit, liberans fidem suam; nec obijiciamus de veritate codicis sibi tantummodo noti,

¹ L. II. de lit. et itiner. custod. C. Theod. — ² Sozom. I. IX. c. 9.

¹ Baptist. Egnat. Roman. Prince. I. 1.

qui præterit Procopii accuratum interpretem. Est quod mireris, lector, tam brevi narratione, tanta esse coagimentata mendacia. Ubi primum, rogo, auctori immoluit, biennio perdurasse Urbis obsidionem antequam caperetur? Nonne libera fuit toto tempore quo Attalus imperavit, quem Alarius in imperii fastigium extulit? Nonne et prior est soluta obsidio teste Zozimo et aliis omnibus hujus etatis scriptoribus, simul ac fuit a Romanis pax auro redempta? Et quomodo illud subdit, post necem Stiliconis, usque ad Urbis expugnationem per biennium illud sine duce Romanum exercitum perseverasse; cum ex Zozimo¹ conslet electos plures, atque sepe mutatos, nempe Turpilonem, Varanum, Vigilantium, inde Generidum, postea vero Constantium, ut prafermitatus dicere de his qui extra Italiam exercitibus duces preerant, ut de Heracliano in Africa, Saro qui Iunnos ducebat, et aliis adversus Constantinum tyrannum et Barbaros in Gallis et in Hispaniis militantibus. Et quid, queso, opus fuit trecentos donare Romanis Gothos, quorum ope porta illis patet Urbis: cum negatum nunquam fuerit iisdem qui vellent Gothis in Urbe degere, semperque moris fuerit, frequentes illic esse Gothos inquilinos? ob id namque est illud Rutilii² de Urbe a Gothis habitari solita:

Et captiva, priusquam caperetur, erat.

Rursum vero unde illud auctori, meridie, cum Romani somno torpescerent, ingressos per portam Asinariam Gothos, cum S. Hieronymus³ noctu captam esse significet? Sive igitur Procopius qui post centum annos haec scripsit, sive auctor qui eum citat, haec penitus ipse confinxit; nulla (quod non asserimus) haec fide subsistunt, sicut nec que dicturi sumus.

18. Scimus enim alios jactasse, Urbem Alario tradilam proditione Proba Fallonia uxoris Adelphi Senatoris, commiserante Romanos longa obsidione vallatos tane et peste perire. Sed nulla quidem alia hujus nominis femina hoc tempore Romae vixisse reperitur, nisi illa de qua sepe superius, Proba Fallonia Probi preefeci prætorio conjux, mater Julianae, aviaque S. Demetriadiis, de quibus sanctissimis feniuntur multa superius, pluraque proxime dicturi sumus. At quomodo id fieri configuisse potuit longioris obsidionis obtenuit, cum (ut appareat) novissima obsidi ista perpacis tantum diebus perduravit? Et quod ipsi ex proditione compendium, cum bonorum facturam sit passa, vixque temulentorum Barbarorum manus evaserit? Explosis igitur tigmentis his pro arbitrio absque antiquorum testificatione vulgatis, cuncta serius et accurius expendamus, ac primum quae spectant ad diem ab Alario capte Urbis, ut ex temporum elucidatione reliqua aperiant vindictentur in lucem.

19. Ingressum quidem fuisse hoc anno in

Urbem Alarium nono kalendas Septembres, qui Paulus diaconus falso dicitur, auctor Miscella, scriptis prodidit: quem sequi potius quam recentiores quosdam asserentes, Urbem a Gothis captam kalendas Aprilis, juste decernimus: siquidem id recitata nuper Honorii imperatoris rescripta suadent, et in primis illud hor anno datum octavo idus Augusti⁴, quo ob extinctam tyramnidem, liberatamque penitus Rempublicam, omnes criminum reos a meritis penitus absolvit, eos videlebet qui tyrrannum Attalum secuti essent: nam cum ipse imperator dicat, liberatam Rempublicam a tyrrannica injuria; plane significare voluit ipsam liberatam ab Attalo, vere tyrranno; cum aliqui Alarius non tyrranus, qui sibi assumpserit nomen imperatoris, sed hostis potius dictus ab omnibus reperiatur. De Attalo quidem accipienda esse verba rescripti, nulla est penitus dubitatio. Siquidem cum plures Romanorum inventi sint esse seculi Attalum, et in ejus castris militasse; nullus legitur transisse ad castra Gothorum, quorum causa ejusmodi fuerit lex sancienda. Porro cum consentiant omnes, captam Urbem post pulsum Attalum: non potuit kalendas Aprilis id evenisse.

20. Rursus vero et illo etiam adducimur argumento, quod conslet testificatione S. Hieronymi⁵, perfugis ab Urbe ex Occidente in Orientem ex hac Barbarorum invasione pervenisse Hierosolymam hieme propinquante: quod si talem fugam capessissent mense Aprilis, enijs kalendas Urbem captam volunt, certe quidem astivo saltu in tempore eorum adventus Hierosolymam contigisset. Sed bene congruit, ut qui expugnata Urbe mense Augusti, fuga sibi consulentes, Hierosolymam petierunt, pervenerint illuc appropinquante jam hieme. Sed haec de tempore manifestiora reddentur ex his que hoc eodem anno inferius dicturi sumus, cum agenus de Concilio Carthaginensi, quod hoc anno ante Urbis excidium celebratum est. Sic igitur quod ad tempus pertinet, cum antiquoribus affirmamus, hoc anno Domini quadragesimo decimo, sub consulatu Varanes, Alarium Urbem cepisse, a tempore postquam ipsa iuit condita, secundum Varronianam suppeditationem, anno millesimo centesimo sexagesimo secundo.

21. His igitur de tempore capte ab Alario Urbis elucidatis, jam ad reliqua, quae obscura videri poterant, facilior erit ingressus; ut quod ait Sozomenus, Alarium ob injuriam acceptam a Saro ad expugnandam Urbem quantocius esse reversum, et cinctam obsidio Romani proditione cepisse: ex quibus appareat haec omnia confecta esse mense Augusti, post datum illud rescriptum Honorii octavo idus ejusdem mensis Augusti. Quin etiam si insumpti in itinere temporis ratio habeatur, dicendum sit, eadem Urbem ut accessit, Alarium ex improvviso cepisse: sed quorumanam proditione, nist amicorum,

¹ Zozim. l. v. — ² Rutil. Itiner. l. ii. — ³ Hier. ep. xvi.

⁴ L. xii. de indul. cni. C. Theod. — ⁵ Hier. pref. in l. vii. in Ezech.

nimirum eorum qui cum Attalo conspirarant? Hinc videoas S. Prosperum in Chronico dicere, Attalum privatum regno, illud cessisse Gothis. Hinc et illud intelligas, quod ob inopinatum ex improviso Alarici in Urbem reditum et in eam ingressum contigisse dicitur de Honorio, quod cum accepisset repentinum nuntio Romanam perditam; nihil ejusmodi vel cogitantem, putasse hoc ipsum de gallo gallinaceo, Roma nominato, esse renuntiatum. Sane quidem si quis ea in mentem revocet, que ex Claudiano superius dicta sunt de immensa Alarici ante concepta fame potissimum Urbis, et nihil aliud anno die nocteque versantis, praterquam Romanam capere: in eam plane sententiam veniet, cuncta que antehac ab eo acta sunt de Attalo ignavo homine in imperium provchendo, eodemque privando, et cum Honorio pacem sanciendo, ea omnia ab ipso proditione molita esse, ut voti diu concepti compos fieret; atque pacis involvendo, Honorio securo jam redditio, et incerto, ita proditionem perfidus occultaret: cum capitata quavis levi occasione ad excusationis pretextum, ad Urbem invadendam quam festine redire, ipso Honorio nihil ejusmodi, vel leviter suspicante.

22. Caelerum quod sui imperii tempore post tot Urbis regnantis secula contigerit illam a Barbaris turpiter capi, Honorius gravissimam invidiam passus est, a Gentibus præsertim, qui eo magis ipsum Honorium impium esse dicenter, quo in Christiano cultu religiosior appareret. Verum rem accurauit ex eveniis considerantes, non nisi in Gentilium jacturam idolatriæque dispendium Urbis cessisse cladem, omnes intelligent: ipsi vero Honorio, illis abolitis, pietatem qua sibi Deum conciliaverat, magnopere profuisse, rerum eventa perspicue demonstrarunt; cum ipse summus qui cuncta moderatur omnipotens Deus, et Alaricum e medio sustulit, et tyrannos in ipsum imperium insurgentis delevit, pacemque quam ne sperare quidem fas erat, ex inopinato restituit. Ut plane miraculo adscribendum sit, ipsum Honorium imperatorem in Hispania, Britannia, Gallia, Italia, ac denum Africa a Barbaris atque tyrannis impeditum, et obrutum, emersisse tandem, atque superiorem his omnibus extitisse. At ne haec vana assertio ostenta pules; que dicturi sumus, te reddent in omnibus facile certiores.

23. In direptione Urbis Christiana religio triumphant. — Jun vero de his que configurunt cum Alarieus in Urbem ingressus est, aggrediamur historiam: ac primum tradita ab Orosio¹ hic redamus, qui his verbis rem geslam prosequitur: « Adest Alarieus, trepidam Romanam obsidet, turbat, irrumpt; dato tamen præcepto prius: Ut si qui in sancta loca, præcipue ad sanctorum Apostolorum Petri et Pauli basilicas configissent, hos in primis inviolatos securosque esse sinerent: Tum denude in quantum possent, prædece iubantes, a sanguine temperarent. Accidit quoque magis illa Urbis

irruplio indignatione Dei acta, quam hostis fortitudine probatur: ut beatus Innocentius Romane Ecclesie episcopus, tanquam justus Loth subfractus fuerit a Sodomis, occulta providentia Dei, apud Ravennam tunc positus, peccatoris populi non videret excidium. Discurrentibus per Urbem Barbaris, forte unius Golhorum, idemque potens et Christians, sacra Deo virginem iam atate proiectam in quadam Ecclesiastica domo reperit. Cumque ab ea aurum argenteumque honeste exposceret: illa fideli constantia esse apud se plurimum, et mox proferendum spopondit ac profulit[er]an haec vasa sacra in custodiā accepta, que hand absque instinetu Spiritus sancti Barbaro revelanda præfavit. Dumque expositis opibus, attonitus Barbarum magnitudine, et pondere ac pulchritudine, ignota etiam vasorum qualitate, intelligeret: virgo Christi ad Barbarum ait: Haec Petri Apostoli sacra ministeria sunt, præsumme, si audes: de facto tu videris. Ego quia defendere non valeo, neque tenere audeo.

24. Barbarus ad reverentiam religionis timore Dei, et fide virginis motus ad Alarium hec per munium retulit. Qui continuo reportari ad Apostoli basilicam universa, uterant, vasa imperavit: virginem etiam, simulque omnes qui se adjungenter Christianos, eodem cum defensione deducit. Ea donus a sanctis sedibus longo (ut ferunt) et medio interjectu Urbis aberat. Itaque magno spectaculo omnium, disposita per singulos singula, et super capita elata palam aurea atque argentea vasa portantur: exerts undique ad defensionem gladiis pia pompa munitor: hymnis Deo Romanis Barbarisque concincentibus, publice canitur: personali late in excidio Urbis salutis tuba, omnesque etiam in abditis latentes invitati pulsati: concurrunt undique ad vasa Petri vasa Christi. Plurimi etiam Paganis Christianis professione, sinon fide, admiscentur: et per hoc tamen ad tempus, quo magis confunduntur, evadunt, Christiani videlicet. « Quanto copiosius aggregantur Romani confugientes, tanto avi- dius circumfunduntur Barbari defensores.

25. « O sacra et inefabilis judicij divini discrecio! O sanctum istud, et salutare flumen, quod parva exortum domo, dum beato alveo in sanctorum sedes tendit, oberrantes periclitantesque animas in salutis summa pia rapacitate perverxit! O præclara illa Christianæ militie tuba, que generaliter cunctos dulcissimo ad vitam modulamine invitans, quos ad sanctem inobedientes non suscitavit, inexcusabiles reliquit ad mortem! Mysterium hoc, quod in transferendis vasis, dicendis hymnis, ducentis populis fuit, tanquam magnum cribrum fuisse arbitror, per quod ex congregatione populi Romani, tanquam ex magna massa frumenti, per omnia ex universa ambito civitatis latebrarum foramina effluxere grana viva sive occasione, sive veritate commota; omnia tamen de praesenti salute credentia, ex horre Dominicæ preparationis recepta sunt. Reliqua vero sicut stercora et velut paleae, ipsa vel incredulitate, vel inobedientia prejudicata, ad exterminium atque

¹ Oros. I. vii. c. 9.

incendium remanserunt. Quis haec perpendere plenis mirantis, quis praedicare dignus in libis quæst? Terria die Barbari, quam ingressi Urbe in tuerantur, sponte discenderunt, facto quidem aliquantum medium incendio, sed ne tanto quidem, quam septingentesimo conditionis ejus anno castis effecerat. Nam si exhibitan Neronis imperatoris sui spectaculis inflammationem receperant; proculdubio nulla comparatione aquarparabitur, secundum id quod excibaverat lascivia principis, hoc quod nunc intutus ira victoris. Neque vero Gallorum meminisse in hujusmodi collatione debet: qui continuo pene anni spatio incense eversaque Urbis attritos cineres possederunt. Et ne quisquam forte dubitaret ad correctionem superbae lascivie, et blasphemie civitatis hostibus fuisse permisum: eodem tempore clarissima Urbis loca fulminibus diruta sunt, quæ inflammari ab hostibus nequiverant». Illic modo Orosius: eadem quoque, deque vasis ad basilicam sancti Petri deferri iussis Cassiodorus¹ narrat.

26. Quis, rogo ista alta mente considerans, non intelligent hand aliam ob causam a Deo ingredi permisum in Urbe Alarieum, quam ut in ignominiam idolotrarum pararet nobilium religionis Christianæ de Gentilitate vieta atque prostrata triumphum? Sic Deus voce sua intercedens, secundum illud Davidicum², flammam ignis; et quod in ea lucis est atque splendoris, ab incendio illata clavis segregans, Christianis illustrat: incendium autem in impiorum seditu barbarici furoris longe latèque grassari: ut non securi ac olim, perentiente Deo³ Aegyptios, planctus eorum in aures omnium increbresceret, contra vero in terra Gessen pī immunes essent, cantantes in viis Domini, adeo ut vox exultationis, et salutis in justorum tabernaculais audiretur, in ipsis, inquam, Christianorum Ecclesiis, in quas edicto regis tulum paleret effugium: ut nunquam plane nobiliorem viderit Roma triumphum, ubi uno momento ad libertatem atque salutem tot asyla libertatis ac securitatis sedes fuerint reserata, quoniam erant in Urbe Christianorum Ecclesia. Non defuit tanto triumpho pompa longo iteris ductu precedentibus, ac praeminentibus Deo laudes immensis Christianis, ex vietiis uno momento magno miraculo victoribus redditis; et qui cum aliis super Barbarorum videbantur esse captivi, ipsos Barbaros preda onustos ducentibus in triumphum: ut plane Propheticum⁴ illud impliendum fuerit: «Et erunt capientes eos qui se ceperant, et subjiciunt exactores suos». Qui enim ceperant illos Gothi, quique arrum barbarico exigebant imperio, inde ipsi reverentia subacti munimis, sceris vasis humilem exhibent famulatum, asservant, portant, atque ad basilicam Apostolorum Principis Iuda custodia exercitus gladius contumaciter armati: ut plane apparuerit, divina potentia, impellente numine, vincentes Barbaros cum ea lysis consecutos esse victores, quos ceperant Christianos.

¹ Cassiod. Var. I. xii. ep. xxv. — ² Psal. xviii. — ³ Exod. viii. ix. — ⁴ Iam. xiv.

27. Quanta haec admiratione atque stupore digna, in ipso grassationis impetu fuentes Barbaros, miles esse reddites, et obsequentes? Sed quod omnem excidit humanum captum illam ipsi Gothi Ariana imbuti perfidia, Orthodoxorum implacabiles hostes, et quod prater a tempora docerunt: hereticorum omnium crudelissimi; cum jam liberum nauci essent imperium in sedem illam, a qua scirent sepe se fuisse dannatos, atque haec tenus condamnari, omnem exercendi seditiam: tanto honore ex insperato ejus Eccl sias cunctorum, ut non ipsas tantum illas esse voluerint, sed omnes ad eas configentes esse secures; quoniam et vasa sacra inventa, quantumlibet rabida fame inhiarent auro, illas tamen illa reliquerint, et custodita religioseque servata voluerint, exhibentes illis quod religioni deberetur obsequium, veritati servitum, munifici cultum, et principali famulatum, dum que clandestine fuerant e basilica Vaticana sublati, et cum timore translata, summa curarunt gloria vehi, publicoque apparatu reduci, atque securi deduci. Quam superarunt tam egregio facto Philistaeos Gothi? Sublatam illi Arcam¹ Domini, diuque relentiam, nonnisi plagis affecti, malis compulti, coacti flagellis, ejus restituenda tandem consilium inierunt, atque dennum ignobilis impositam plantastro, bestiarum indomitarum eam trahentium arbitrio reliquerunt. Inventa vero isti, non vi sublata vasa, nec lignea, sed aurea, dona munifica, et mirifica religiosissimi Constantini, non auferre tantum, sed nec tangere ea ausi, haud passi sunt, ubi erant, in honora relinquimus; sed omni curarunt celebritatis pompa transferri, facti tamen ipsi animati currus, abque simul ipsorum aurigæ. Addidisset, et sua Alarieus, puto, munera; sed siebat a Catholicis respiu Arianorum oblationes.

28. Videlit unquam Roma tam triumphum? Spectavit illa sepius victores duces suis trahere vietes hostes, et superatos Barbaros vietus duci a militibus captiivos: nunquam tamen intuita est vietas Romanos ad Jovem Capitolium viuentes Barbaros redditos obsequentes cum pompa perdurare. Sed vidi hoc tempore in triumpho Christi tantum Roma miraculum, vietores Gothos, Arianos hereticos, hostes Ecclesiae, imperii perduelles, truces Barbaros, sponte obsequio longissimo itineris tractu sequi viatos, non in Capitolium, ubi idolatrie sedes erat, sed in Vaticanum; ubi vera religionis super firmam petram, titulo Petri, solida jacta fuerant fundamenta. Vidi quod majoris gloria era! Romanos illos idololatras hostes licet implacabiles Christi, volentes sed invitatos, refractarios sed sponte currentes, salutis cupidos concito gradu ferri ad eum qui Salvator est omnium nominatus: ut jam certo experientur exemplo, de Christo intelligendum esse decadatum olim oraculum Sibyllinum² de Rege venitro, ad quem configerent, qui salvi esse ceperent: cum unam hanc tantum scirent vietas

¹ I. Reg. vi. — ² Cicero de Div. I. ii.

patere ad vitam viam, in reliquo autem non ignorarent quod

Uua salas viciis nullam sperare salutem.

Sieque perlinaes atque rebelles facto profiteri coacti sunt, quod verbis obstinate negarent. Vides igitur imperium Christi vincentibus Barbaris imperare, et Romanos deorum cultores invitatos ficebat ad spontaneum obsequium cogi. Addit ad pompeum triumphi hæc Isidorius¹: «Qui extra loca martyrum erant, et nomen Christi, vel sanctorum nominabant, et ipsis simili misericordia hostilis furor peperit: sic evaserunt multa milia Romanorum, quibus Gothi propter Christum misericorditer percererunt». Hæc ipse. At de Christianæ religionis triumpho in captivitate satis.

29. *De capta Urbe Hieronymus.* — Caterum antequam qui vere Christiani essent, a Gotis explorati penitus halterentur: contigit ex iis aliquos veluti Gentiles religionem simulantibus, male haberi; ut accidit sanctæ Marcellæ, insigni illi atque clarissima feminae, de qua plura superius, que una cum Principia filia, incognitæ quamnam essent, a Barbaris tentæ fuere, cognitæ vero dimissa, ut S. Hieronymus narrat²: qui ita exorsus de Urbe capta ab Isaia³ vaticinio: «Moah nocte capta est, nocte cedit murus ejus»: et usurpans illud Psalmista⁴: «Deus, venerunt Gentes in haereditatem tuam, etc.» atque illos poeta versus⁵:

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possum lacrymis agnare dolorem?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per a nos:
Plurima perque vias stagnavit inertia passim
Corpora, perque domos, et plurima mortis imago.

30. *Marcellæ et Principia aliarumque feminarum laudes.* — Cum interim, inquit, in tanta confusione rerum Marcelæ quoque domum (quæ erat in Aventino⁶) eruentus vicerit aggreditur. Sit mihi fas audita loqui, imo a sanctis viris visa narrare, qui interfuerunt præsentes; qui te dicunt in periculo quoque ei fosse sociatam. Intrepido vultu excepsisse dicitur ingressos: cumque posceretur aurum, et defossas opes vili excusaret tunica, non tamen fecit fidem voluntaria pauperatis. Cæsara fustibus flagellisque aucti non sensisse tormenta: sed hoc lacrymis, hoc pedibus eorum prostratum egisse, ne te (Principiam filiam scilicet, ad quam scribit) a suo conortio separarent: ne sustineret adolescentia, quod senilis ætas timere non poterat. Christus dura corda mollivit et intercruentes gladios inventit locum pietas. Cumque et illam et te ad teatii Apostoli Pauli basilicam Barbari deduxissent, ut vel salutem vobis ostenderent, vel sepulcrum: in tantum letitiam dicitur erupisse, ut gratias ageret Deo, quod te integrum sibi reservasset; quod pau-

perem illam non fecisset captivilas, sed invenisset; quod egeret quotidiano cibo; quod saturata Christo non sentiret esurium; quod et voce et opere loqueretur⁷: Nuda exiit de utero matris meæ, nuda et redeam». Qui ergo inventa sacra vasa Barbari, ut illesa servarent, attulerunt ea in basilicam S. Petri: idem Gothi inventus sanctissimæ feminæ atque cognitis, viva pretiosiora Christi vasa, ad Apostoli Pauli basilicam via Ostensi positam perdurebunt, quo (ut eventus docuit) custodientur intactæ.

31. Gaetum paucos post dies eamdem S. Marcellam ex hac vila migrasse, idem S. Hieronymus doceat, cum subdit⁸: «Post aliquæ dies, sano, integro, vegetoque corporeculo, obdormivit in Domino, et te claviculatule sue, imo per te pauperes reliqui heredes, claudens oculos in manibus suis, reddens spiritum in tuis osculis, dum inter lacrymas tuas illa rideret conscientia vita bona, et præmiis futurorum». Hæc S. Hieronymus: qui hoc tempore cum elucubraret commentarios super Ezechielum, uno eodemque nuntio olsidionem Urbis, eamdemque capitam andivit, simulque S. Marcellæ atque cari Pammachii ad Deum transitum: nam ibi isti ipse prefatur⁹:

32. «Transire, inquit, cupiebam», post interpretationem scilicet elaboratam in Isaiam, «et extremam (ut dicitur) manum operi imponemus Prophetali. Et ecce subito mors mihi Pammachii atque Marcellæ, Romane urbis obsidio, multorumque fratrum, et sororum dormitio nuntiata est. Atque ita consternatus obstupui, ut nihil aliud diebus ac noctibus, nisi de salute omnium cogitarem, meque in captivitate sanctorum putarem, esse captivum; nec possem prius ora reserare, nisi aliquid certius discerem, dum inter spem et desperationem sollicitus pendeo, aliorumque malis me crucio. Postquam vero clarissimum terrarum omnium lumen extinctum est, imo Romani imperii truncatum caput, et (ut verius dicam) in una Urbe totus orbis interierit; obituum¹⁰ et humilitatus sum, et silui de bonis, etc.» Hæc Hieronymus: quibus significat, paulo post expugnatam Urbem S. Marcellam diem clausisse extremum, cuius memoriam reddunt Ecclesiastice tabule anniversaria die, sed non qua ipsa obiit, verum qua decentiori sepultura donata, translata est, pridie kalend. Februario; cum Pammachii, qui eodem tempore obiit, dies natalis agatur tertio kalend. Septembri. Qui igitur sanguine conjuncti erant, et vita sancte instituto collegæ (ambò enim monasticam excoluerant disciplinam) fidem obierunt hoc eodem anno. De his post tot tantum superioris dicta, illud satie ad ultriusque laudem, quod S. Hieronymus in Praefatione ad eodem in Daniilem: «Obsecro, inquit, vos Pammachi ~~quædam~~, et Marcella unicum Romane sanctitatis exemplar, junclos tide et sanguine, ut conatus meus vestris orationibus adjuvetis, etc.»

¹ Isid. lib. de Mundo. — ² Hier. ep. XVI. — ³ Isai. xv. — ⁴ Psal. LXXXVIII. — ⁵ Virg. Æneid. II. — ⁶ Hier. ep. CLIV.

⁷ Job. I. — ⁸ Hier. ep. XVI. — ⁹ Hier. præf. in I. 1. Comment. in Ezech. — ¹⁰ Psal. XXXVIII.

Hæc quidem ad eos scripsit anno superiori Hieronymus, anlequam in Ezechielem commentaria elaboraret.

33. Porro que diximus ipsos Barbaros exhibuisse S. Marcellæ atque Principe filiæ pietatis, et humanitatis officia, cum, ne quid pati ab aliis Barbaris cogarentur, eas securitatis causa perduxerunt in dictam basilicam S. Pauli: accipe quid in hanc sententiam S. Augustinus¹ affirmit in ipsis ingratios atque obstinatos Gentiles, scribens ad Marcellum: « Annon etiam illi Romani Christi nomini infesti sunt, quibus propter Christum Barbari pepercérunt? Testantur hoc martyrum loca et basilice Apostolorum, qua in illa vastatione Urbis ad se confugientes suos alienosque receperunt. Hincusque cruentus seviebat inimicus, ibi accipiebat militem trucidatoris furor: illo deducebatur a miserrantibus hostibus, quibus etiam extra ipsa loca pepercérant; ne in eos incurrerent, qui similem misericordiam non habebant. Qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more savientes, posteaquam ad loca illa veniebant, ubi funeral interdictum, quod alibi jure bellii licuisset, tota feriendi refrenabatur immanitas, et captivandi cupiditas frangebatur. Sic evaserunt multi (Gentiles scilicet) qui nunc Christianis temporibus detrahunt; et malo qua illa Civitas perlolut, Christo impulant, etc. » Eadem quoque adversus eosdem inclecat inferius.

34. Est et aliud exemplum perducta ad S. Petri basilicam Christianæ mulieris, ut viro suo conservaretur intacta; quod Sozomenus² describit his verbis: « Ego, inquit, quod mihi tum Ecclesiastica dignum historia configisse vīsum est, litteris commendabo: declarat enim viri barbari factum pīmū, et fortitudinem mulieris Romane in conservanda castitate, utriusque autem Christiani, sed non ejusdem sectæ: quandoquidem ille Arianam, haec Nicenam doctrinam sectabatur. Haec igitur perigrin formosam consipicilus iuvenis quidam Alarici miles, pulchritudine captus, ad concubitum trahebat: reluctantem vero, ne vi adversantem ne quid obsceni pateretur, ille stricto gladio se interfecturum minabatur, et interim summam illi cutem in collo, quasi qui ob amorem parceret, perstringebat. Tum illa multo perfusa sanguine, collum gladio subiecti: optibiles sibi rata morti cum castitate, quam vivere expertam virum alium, quam illum cui legitimo matrimonio juncta erat. Barbarus igitur cum etiamnum majore cum ferore illam adortus, nihil adhuc perficeret; admissatus eam ob castitatem, duxit in Ecclesiam Apostoli Petri; et traditam custodibus, et expensis in ejus sustentationem sex aureis, jussit, ut custodirent marito suo ». Haec Sozomenus.

35. *Capta Urbe, plurimi petunt Hierosolymam, ubi de Proba cum suis fugiente in Africanam et de Domitiade cajta a Gothis. — Insuper et illud tunc quendam accidit, ut cum Barbari Erbum in-*

gressi essent, quotquot fugam arripere valuerunt, eam protinus capessent. Est de his locuples testis S. Hieronymus, cum ab urbe profugos Hierosolymam navigantes, Bethlehem excepti hospitio. Audi ipsum, cum Expositio in Ezechielem jam terrium librum inchoaturus, dolens ac lugens ista præfatur, stupens ad novum casum³: « Vera sententia est: Omnia orta occidunt, et aucta senescunt: et alibi: Nihil est enim opere et manu factum, quod non conficiat, et consumat vetustas. Quis crederet, ut totus orbis extructa victoriis Roma corrueret, ut ipsa suis populis, et mater fieret, et sepulcrum? ut tota Orientis, Ægypti, Africae littora olim dominicis Urbis servarum, et ancillarum numero compleverunt? ut quotidie sancta Bethlehem nobiles quondam utriusque sexus atque omnibus divitiis affluentes, suscipieret mendicantes? Quibus quoniam opem ferre non possumus, condolemus, et lacrymas lacrymis jungimus: occupatique sancti operis saecla, dum sine gemitu confluentes videre non patimus, explanationes in Ezechielem, et pene omne studium omisimus, Scripturarumque cupimus verba in opera vertere, et non dicere sancta, sed facere ». Ac rursum inferius: « Nec, inquit⁴, jactamus, ut quidam forsitan suspicantur, fratrei suspicionem: sed morarum cansis simpliciter confitemur: praesertim cum Occidentalium fuga, et sanctorum Iocorum constipatio, nuditate atque vulneribus indigentium, rabiem preferat Barbarorum: quos absque lacrymis et gemitu videre non possumus. Illam quondam potentiam et ignoracionem divitarum ad tantam iniquam pervenisse, ut lecto ei cibo, et vestimento indigeat: et tamen nequam duri quorundam atque crudeles animi emollintur, dum pannos eorum ac sarcinulas discutient, aurum in captivitate querentes ». Haec ipse de profugis: sed sublit haec de sua ipsius atiae: « Accedit, inquit, ad hanc dictandi difficultatem, quod caligantibus oculis senectute, et aliquid sustinentibus beati Isaac⁵, ad nocturnum lumen nequam valeamus Hebreorum volumina relegere? qui etiam ad solis dieisque fulgorem litterarum nobis parvile cœcantur. Sed et Graecorum commentarios fralrum tantum voce cognoscimus ». Ille ibi de se ipse. Qui quidem tanta Urbis casu orbem pariter ruiturum existimavit; unde in sequentis commentarii Praefatione haec ingerit⁶: « Pascitur his animus, et obliviscitur seculi calamitatum, quod in extremo fine jam positum congerierit ac parturit; donec qui timet⁷, de medio fiat; et pedes statue⁸ quondam ferrei fragilitate digitorum tictillium conferantur. Cadit mundus et cervix nostra non flectitur, etc. »

36. At quod ad profugos spectat ab Urbe receudentes: Romani diversa loca adiere. In Orientem enim alii (ut vidimus) abeunt, Hierosolymam pe-

¹ Aug. de Civit. Dei, I. xi. c. 1. et 7. — ² Sozom. I. ix. c. 10.

³ Hier. præf. in Ezech. I. iii. — ⁴ Hier. præf. in I. vii. in Ezech. — Genes. xlvii. — ⁵ Hier. præf. in I. viii. comment. in Ezech. — ⁶ 2. Thess. ii. — ⁷ Dan. ii.

tiere : alii vero ad proxima loca, nempe in insulas Tyrrheni pelagi configere. Nam Rutilius haec de Igitur insula¹.

Emissus Ilibi silvosa caemina miror,
Quam frandare nefas laudiis honore sue.
Hec proprios nuper tutata e*t* insula salutis
Sive loci ingenua, seu domini geno :
Gurgite cum modico victoribus obstat armis,
Tangunt longinquo dissociata mari.
Hec multos lacera suscepit ab u**n**b*e*fugatos :
Hic fessis posito certa timore salus.
Plurima terreno populatorat aquora bello
Contra naturam classe timenibus eques.
Uruu, mira uides, vario discrimin'e portum
Tam prope Romanis, tam prouul esse Getis.

Haec ipse. Porro sicut complures Romanorum in Igitur insulam adiere, ita etiam alios ipsorum in alias ejusdem Ponti insulas tunc navigio transmis- grasse, quis dubitat?

37. Sed et alii trans mare etiam in Africam congerunt : inter quos fuere clarissimae feminae, de quibus superius saepe mentio facta est, nempe Proba, et ipsius filia Julianam, ambe viduae, atque neptis Demetrias, ejusdem filia Julianam ; quibus haud felicitate ad fugam Africa patuit : ibi enim Heraclianum comitem invenerunt, qui sub specie tutandi Honorii imperium adversus Barbaros ingruentes, tyramide sibi Africam vindicarat. Ut plane his acciderit quod est apud Prophetam² : « Quomodo si fugiat vir a facie leonis, et occurrat ei ursus, et ingrediatur domum et innitatur manu sua super parietem, et mordet eum coluber ».

38. Sed videamus primum, que de eadem Proba S. Hieronymus aggreditur enarrare³ : « Quis, inquit, hoc credit? Proba illa omnium dignitatum et cunctae nobilitatis in orbe Romano nomen illustrius; cuius sanctitas et in universo effusa bonitas etiam apud Barbaros venerabilis fuit; quam trium liberorum, Probini, Olybrii, et Probi non fatigaru*n*t ordinarii consulatus : et cum incensis direptisque domibus in Urbe captivilas sit, nunc habitas venundare dicitur possessiones, et facere sibi amicos de iniquo mammone⁴, qui se recipient in aeterna tabernacula : ut erubescant omnes Ecclesiastici ministerii gradus et cassa nomina monachorum, emere predia, tanta nobilitate vendente. Vix Barbarorum effugerat manus, et avulsas de complexu suo virgines fleverat : cum subito intolerabili (quod nunquam timuerat) amantissimi filii orbitate percutitur; et quasi futura virginis Christi avia, spe futorum mortiferum vulnus exceptit; probans in se verum esse, quod in lyre carmine super justi praeconio dicitur⁵ :

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient rum ».

et post multa de justorum fiducia ex divinis oraculis petita, haec subdit :

39. « Cur ista replicaverim, sequens sermo monstrabit. Que de medio mare fumantem viderat patriam, et fragili cymba salutem suam suorumque commiserat, crudeliora inventa in Africa littora. Exciptur enim ab eo, quem nescias utrum avior, an crudelior fuerit : eni nihil dulce prae*t*er viamm et pretium (erat hic Heraclianus ab Honorio illue post necem Stiliconis missus, quem adversus Atalum invadente Africam strenue se gessisse vidimus) et qui sub occasione partium elementissimi principis, sevissimum omnium extitit tyramorum : et ut aliquid loquar de fabulis poetarum, quasi Orsus in tartaro non tricipitem, sed multorum capitum habuit Cerberum, qui cuncta traheret ac lazeraret. Hic matrum gremiis abducere pactas ; negotiatoribus et avidissimis mortalium Syris nobilitum puellarum nuptias vendere ; non pupillorum, non viduarum, non virginum Christi inopiae parcere ; magisque manus rogantium spectare quam virtus. Hanc feram Charybdim, Scyllamque succinetam multis canibus, fugiens Barbaros, matrona sustinuit, qui nec naufragis parcerent, nec captivitatibus flecterentur. Imitare, crudelis, saltem hostem Romani imperii. Brennus nostri temporis (nempe Alaricus) tantum quod invenerat tulit : tu queris quod non invenis. Et mirantur amuli (virtus enim semper invidebat patet) cur tantarum secum pudicitiam tacita proscripione mereata sit : cum et ille partem dignatus sit accipere, qui totum potuit auferre ; et haec quasi comiti negare non ansa sit, quae se intelligebat sub nomine private dignitatis tyranno servientem? » Haec S. Hieronymus de Heracliano : cuius vigente tyrauile, non nisi redempta magno prelio pace, fuit Probe cum suis in Africa habitate.

40. Qui autem hic dicitur a S. Hieronymo defunetus Probe filius cum Barbarorum manus effugisset, unde id accidisse pateat capta Urbe : superius vero cum idem dicat, ante ejus filium decessisse, quam Urbs caperetur : ne putes huc ipsum hallucinatum esse S. Hieronymum, sed memoria repeate, quod superius diximus, fuisse sanctissimae feminae, ut nuper dictum est, tres filios; quorum Olybrius ante Urbis excidium, ex hac vita subductus est, de quo haec ipse superius¹ : « Pius filius, vir amabilis, clemens dominus, civis affabilis, consul quidem in pueritia, sed morum bonitate Senator illustrior : felix morte sua, qui non vidit patriam corruentem, immo felicior sobole, qui Demetriadis proavia nobilitatem insigniorem reddidit Demetriadis filie perpetua castitate » : haec ipse. Ex hoc loco S. Hieronymi et duobus aliis S. Augustini, emendamus quod auctoritate antiquarum inscriptiōnum, que a nobis posita sunt in fine tomī superioris, et auctoritate Augustini alicubi dicentis Julianam filiam Probam, postūmus, cum tamen revera Probam non matrem Julianam sed sororum, Julianamque non filiam, sed murum ejus fuisse, idem S. Augustinus

¹ Rutil. Itiner. l. I. — ² Amos. vi. — ³ Hier. ep. viii. — ⁴ Luc. xvi. — ⁵ Horat. l. II. ode III.

¹ Hier. ead. ep. viii.

plures docet; ut in Epistola ad Probam de orando Deum, et in libro ad Julianam ipsam de bono vindictum, in quibus ejus scriptis illa socrus, ista murus nominata reperitur: quibus consentanea que audisti hic ex Hieronymo recitata, dum Demetriadem filiam filii Probe fuisse habet, ut de his nulla penitus dubitatio esse possit. Sed querendum adhuc remanet, quae fuerit illa Julianae qua in recitatis inscriptionibus dictum filia Probe, ab hac Julianae matre Demetriadi plane diversa. Quomodo autem Probe nepuis Demetrias post annum contemptis nupliis, se Deo dicavit, suo loco dicturi sumus.

41. Hic vero tantum de ea referam, quae Romae hoc anno passa est, dum Aniciorum insigniores illas aedes Gothus invaserunt, ex ipsis verbis, quibus se ipsam compellat dicens¹: « Dudum inter barbaras tremuisti manus: avia et matris simu et palliis tegebaris. Vidisti te captivam, et pudicitiam tuam non tua potestatis: horruisti truces hostium vultus; raptas virginis Dei gemitu tacito conspectisti ». Hec ipsa apud S. Hieronymum. Accedit namque, quod cum Alaricus Gothorum rex publica testatione pareendum lantum Christianis eduxerit, et qui in Ecclesiis Urbis invenirentur: qui tunc extra illas reperti essent, loco hostium habiti, nec cogniti Christiani, a Barbaris male muletati fuerint; quos compertos postea esse Fideles, barbaricus furor venia dignos existimavit. Sic namque contigit, Marcellum cum Principia filia, et Probam cum Julianae muri et Demetriadem nepte a Barbaris esse tentas, postea vero esse dimissas. Ceterum quod non omnium Gothorum eadem esset humanitas atque religio, vel

**HIC LEVITA JACET DIONYSIUS ARTIS HONESTÆ
FUNCTUS ET OFFICIO QUOD MEDICINA DEDIT
HUIUS DOGMA MANUS FAME DULCEDINE CAPTA
(DESPEXIT) DISPEXIT PRÆTII SORDIDA LUCRA SEQUI
SÆPE SALUTIS OPUS PIETATIS MUNERE JUVIT
DEM REPOVLT TENES DEXTERA LARGA VIROS
OBILLIT ÆGROTI VENIENTIBUS OMNIA GRATIS
IMPIEVIT (FACTIS) FACIUS QLOD DOCUIT MONITIS
LAUDIBUS ÆTHERIS FAMILIIS MENTE FIDELI
DESTITUT ILICITIS ACTIBUS ESSE REUS
AMISSUS OPIBUS RORUB NON PFRIDIT CLUM
QUO PATIENS PRÆDE TEMPORE DIVIS ERAT
ARS YENERANDA FIDEM FIDEI DECUS EXTULIT ARTEM
HIC STUDII TITULOS ALTERA MENTIS HABET
CIVIBUS AC SOCIS QUALIS FUIT INDE PROBATOR
QUEM POTUIT VICTOR HOSTIS AMARE SUUS
POSTQUAM ROMANA CAPITUS DISCESSIT AB URBE
MOX SIBI JAM DOMINUS SUBDIDIT ARTE GETAS
(BOSQUE SUIS MANIBUS VITAM) OS CERVIS MANIBUS VITAM COMMITTERE FECIT
QUORUM MORIIFEROS PERIIT ANTE MEIUS.**

Sed omnia electis bene cedere, et ex malis omnibus lucrum contrahere, idem pluribus monstrat²:

melius Alarici, ut ejus edicto parerent; non omnibus in tot miseriis ea felicitas obtigit, ut apprehensæ feminæ dimitterentur a Barbaris: nam complures extra ecclesiæ repertas sacras virginis iidem secum duerunt, quas a Proba ac Demetriade deploras S. Hieronymus tradit. Ex his et Gentilibus detrahendi Christianis, comparatum est inter alia argumentum: de quibus S. Augustinus³: « Magnum, inquit, sane crimen se putant obiecere Christianis, cum eorum exaggerantes captivitatem, addunt etiam stupra commissa, non solum in aliena matrimonio, virginesque complures, sed etiam in quasdam sanctimoniales, etc. » Sed haud quidem per vim illatae dispendium pati posse virginitatem, ipse phribus docet. Qui igitur in Christianos erant infensi Romani Gentiles, in ipsis invidiam mala omnia, que in hac Urbis clade acciderant, mirum in modum exaggerabant: cum tamen S. Augustinus pluribus doceat, longe graviora Romanum populum a suis ipsis civibus acceperit se detimenta, quam modo Gothus intulerit: adeo ut post multa illud tiderent incertum non dubitet⁴, una postrema Syllava tabula plures esse jugulatos Senatores, quam Gothi expoliare potuerint. Improperabant multos Christianorum amissione substantias, fame necatos, mortalitate extinctos, caruisse etiam sepulcro. Illud non pratermittam, quod vetus inscriptio in lucem protulit, tunc etiam accidisse, ut Dionysius diaconus, idemque professione medicus, insignis pietatis clericus abducetur captivus a Gothis, qui lamen eum ut Dominum coluere: acceperit de his egregium epitaphium⁵:

cum alioqui calumniose ea omnia Gentiles ampliarent.

¹ Hier. ad. epist. viii. — ² Aug. de Civit. Dei, lib. i. c. 10. 11. 12.

⁴ Aug. de Civil. Dei, l. i. c. 16. — ⁵ Aug. de Civil. Dei, l. iii. c. 29. — ³ Antiq. inser. in Appen. pag. 1173. n. 3.

42. Etenim non omnes eadem subiisse mala, sed plurimos evasisse, idem Augustinus de his agens perspicie satis ostendit, atque ait¹: « Ab urbe autem Roma quam multi exierunt, et reddituri sunt? quam multi manserunt, et evaserunt? quam multi in locis sauctis nec tangi potuerunt? » idemque alibi sic rem totam paucis absolvit²: « Quicquid igitur vastationis, trucidationis, depredacionis, concremationis, afflictionis in ista recentissima Romana clade commisum est; fecit hoc consuetudo bellorum. Quod autem more novo factum est, quod inusitata rerum facie immanitas barbara tam metis apparet, ut amplissime basilicae implende populo, cui parcerent, oligerentur, et deceruerentur, ubi nemo feriretur, unde nemo raperetur, quo liberandi nulli a miserantibus hostibus ducerentur, unde captivandi nulli, nec a crudelibus hostibus abduceerentur: hoc Christi nomini, hoc Christiano tempori tribendum quisquis non videt, cæcus: quisquis videt, nec laudat, ingratus: quisquis laudanti reluctatur, insanus est. Absit ut prudens quisquam hoc feritati imputet Barbarorum. Teuclentissimas et sevissimas mentes ille (Christus vide-licet) terruit, ille refrenavit, ille mirabiliter temperavit, etc. » Sed quid amplius? Idem Augustinus³ satis evidenti demonstratione palam facit, impietate Gentium Italia pati commeruisse Urbem, enluto vero Christianæ religionis factum ne penitus interiret. Idque pro concione populum contestatus, publice professus est, illa refricens que dicta sunt de Rhadagiso: minirum non datum illi Urbem capere, qui majori venerat apparatu, quod Gentilis esset, deorum cultor: sed concessum id Alarico Christiano, deorum hosti, in ipsorum desolationem: quæ etiam alibi, ut patet omnibus, ob oculos ponit⁴: sed nos qui haec superius pertraclavimus, hic omitimus recensere.

43. *Augustinus cur de Civitate Dei libros scripsit.* — Quod igitur de capta Urbe (ut dictum est) invidia summa adversus Christianos a Gentilibus ubique locorum ac jugi querela ipsorum omnium conflaretur: necessitas compulit adversus hac Christianos episcopos pro concione disserere, atque calamitose objecta refellere; inter quos S. Augustinus in his multis fuit, qui eo argumento peculiarem tractatum habuit⁵. Sed quam loquacissime de his egit, libris viginti duobus de Civitate Dei contra Paganos, scribens ad Marcellinum. Hoe quidem opus plurimorum amorum spatio ab eo etiubratum, ex eodem appareat: siquidem de eo ipse: « Quod opus, inquit⁶, per aliquot annos me tenuit: eo quod alia multa intercurrebant, que differe non oporceret, et me prius ad solvendum occupabant, etc. » Includatum igitur opus anno sequenti esse ab Urbis exilio, idem affirmat; ut ex his que ad Evodium scripsit⁷, potest intelligi: tresque pri-

muni scripsisse libros, deinde vero edidisse duos alios; reliquos vero usque ad decimum octavum, longo et ipso temporis intervallo, perfecti: Sed quoto Domini anno? quadragesimo undevigesimo: quod ex ipsis verbis facile colligi poset, dum in ipso libro decimo octavo numerali⁸ a consulatu Theodorii annos ferme fringunt: cumque constet ipsum Theodorum consulenti tuisse creatum anno a Christo nato trecentesimo nonagesimo nono; dicere epus est circiter annum Domini quadragesimum vicesimum nonum dictum librum decimum nonum Augustinum habuisse præ manibus. Marcellinus autem, ad quem opus inscripsit, ille est, quem postea in Africam misit Honorius ad componendam illam Ecclesiam, et Donatistas selis-matios Catholicæ unitati compaginandos, cuius Orosius⁹ meminit, atque sepiissime ipse Augustinus, nosque frequenter de eo inferius,

44. *Triduum Urbis claudis.* — Quantum vero temporis ipsum Urbis excidium perdurari: si audis, lector, erit quod ex hoc magnopere admireris. Etenim cum in perquirendis, exanimandisque amplissimis omnium divitiis, nec trienni spatum salis esse sufficiens videretur: Iridiana illi depredatione contenti, protinus discessere. Fidem quidem non iaveniret veritas, nisi illius temporis scriptor Orosius¹⁰ affirmaret, confirmaretque Paulus diaconus¹¹. Unus est fadum qui discrepat Marcellinus¹², dum ait, « exto die ex quo Urbem Alaricus est ingressus, protinus discessisse. Dicci quidem potest hec communione potius, quam illatum flagellum, qua Romani sint conferriti, non prostrati. Etenim id professus est post discussionem Alarici populus: « Qui», inquit Orosius¹³, « adeo parvo quodam, et levi motu hesitasse erga se parumper consueludinem volup-tatum indubitatissime contestatus est, ut libere clamaret, si recipere circum, nihil esse sibi factum: hoc est, nihil egisse Roma Gothorum enses, si concedatur Romanis spectare circenses »: adeo ut illud propheticum de his fuerit oecinendum¹⁴: « Percussi eos, et non doluerunt ». Nam et in hanc sententiam haec S. Hieronymus in Epistola ad S. Augustinum, agens de excidio Urbis sub nomine Hierusalem¹⁵: « Capta Hierusalem tenetur a Nabuchodonosor: nec Hieren in¹⁶ vult audire consilia: qui potius Ægyptum desiderat, ut moriatur in Taphnes, et ibi servitute pereat sempiterna ». Haec ipse, alludens ad Gentiles Romanos non audientes Innocentium papam veram illis religionem annuntiantem, sed obstinato corde in Ægypto a superstitione senescere et mori statuentes. Sed vestigia Alarici regis egrediens ab Urbe prosequamur.

45. *Alarius recedit ab Urbe.* — Quam opportunum esse, videri poterat, qui totius Romani imperii capite, ipsa Urbe potius esset; ad totum ipsum vindicandum sibi imperium, victorem barbarum

¹ Aug. tract. de excid. Urbis, c. 2. — ² Aug. de Civit. Dei, l. 1. c. 7. — ³ Aug. de Civit. Dei, l. 1. c. 31. 32. 33. 34. — ⁴ Aug. de Civit. Dei, l. 1. c. 23. — ⁵ Aug. de excido Urb. tract. xi. — ⁶ Aug. Refract. t. II. c. 43. — ⁷ Aug. ep. cii.

⁸ Aug. de Civit. Dei, l. xviii. c. ut. — ⁹ Oros. l. vii. c. 42. — ¹⁰ Oros. l. vii. c. 39. — ¹¹ Paul. diac. histor. Miscel. l. XIII. — ¹² Mar-cell. in Chron. hoc hujus an. Consul. — ¹³ Oros. l. i. c. 6. — ¹⁴ Hierem. v. — ¹⁵ Apud Aug. Hier. ep. xxvi. — ¹⁶ Hierem. XLIII.

exercitum, vietrices copias præmovere, ipsūque Honorium imperatorem imperatum appetere, eoque e medio sublatu, summa rerum potiri. Sed qui facit¹ pondus ventis ut opposite ex divinis oraculis id usurpet; alio verit Barbari regis impetum, ad ipsius interitum: quo perspicie demonstraret quod superius inculeatum est non deficiens Christianorum principium, sed provocante impiaitate Gentilium, ejusmodi a Deo attempatur esse flagellum. Barbarus Gothus igitur quadam veluti percussus amentia, nec Urbem quam ceperal tenuit, vel recessus custoditam sibi, praesidio in ea relieto, curavit, neque in Honorium exercitum movit: sed ab Urbe, numine cogente, exire compulsi potius quam sponte progressus, palabundo militi magis quam ordine compositis turnis Campaniam, Lucianam, Brutiosque pervasit². Quid autem cum Nolam in Campania civitatem idem Barbari invasissent, S. Paulinus in ea degens episcopus captus a Gothis dixerit, a S. Augustino³ relatum audi: Paulinus nosler Nolensis episcopus, ex opulentissimo divite, voluntate pauperimus, et copiosissime sanctus; quando ei ipsam Nolam Barbari vastaverunt, cum ab eis teneretur, sic in corde suo (ut ab eo postea cognovimus) precabatur: Domine, non exercuer prepter anrum, et argentum: ubi enim sint omnia mea, tu sis. Ibi enim habebat omnia sua, ubi cum condere, et thesaurizare ille monumeral, qui hac mala mundo ventura predixit⁴. Haec Augustinus.

46. Qui autem putant hoc ipsum tempus fuiisse cum idem S. Paulinus a Barbaris captivus est ductus in Africanam pro vidue filii redemptione captivi, errore labount: siquidem nulli hoc tempore in Africa Barbari; sed longe post Wandali ea sunt potissim provincia, quorum regi Paulinus spontanea servitute suscepta ut suo loco dicimus servit. At tantum abfuit ut hac barbarica incursione Paulinus abductus fuerit; ut, profecte enim S. Felice patrō suo, nec ipse, nec populus Nolamus quicquam mali passus fuerit: ut ex his que idem S. Augustinus conscripsit, possimus intelligere, ubi ait⁵: «Non enim solis beneficiorum effectibus, verum etiam ipsis hominum adspectibus confessorem apparuisse Felicem cibis vel inquinis pie a se dilectis, cum a Barbaris Nola oppugnaret, audivimus non inertis rumoribus, sed testibus certis»⁶. Haec Augustinus, qui ultimam omnia illa litteris commentata posteris tradidisset. Porro ad enundem Paulinum adhuc Nolam agentem post Gothorum invasionem S. Augustinus commentarum illum, ali⁹ de his agit de Cura: genda pro mortuis scriptis: cum j. m. ut ipse Augustinus⁷ tradidit, primum librum de Ciyilate Bei scripsisset, quem etat, atque imper configisse Urbis cladem affirmat. Quomodo autem Alcibiā sequenti anno, in Siciliam exercitum transmissurus, ex hac vita sublatus est, suo loco

dicimus: jam vero quae sunt reliqua anni hujus rerum gestarum ordine prosequanmur.

47. *Concilium Carthagin., unde legatio ad imperatorem.* — Cum Itala in huic modum Gothorum esset tumultibus agitata, Africana vero Ecclesia pacis frueretur: hoc anno congregatum est Concilium Carthaginense mense Junii, ex quo decreta est legatio episcoporum ad Honorium imperatorem: quid autem hi acturi cum eo forent, ejusdem Synodi prefatio declarat, nempe eodem legatos episcopos missos esse contra Donatistas: haec enim habet⁸: «Post consulatum glorioissimorum impp. Honorii octavum et Theodosii tertium Augustorum, decimo octavo kal. Julias, Carthagine in basilica Regionis secunda. In hoc Concilio legationem suscepserunt contra Donatistas Florentius, Possidius, Prasidius, et Benenatus episcopi, et tempore, quo lex data est, ut libera voluntate quis cultum Christianitatis accepere». Haec ibi, ac nihil praeterea aliud hujus Synodi reperitur: sed et haec obscura valde, nisi alii hujus temporis rebus gestis elucidentur: constat enim in primis, horum legatorum apud Honorium res agendum S. Augustinum mentionem facere in Epistola⁹ ad Italiam, ubi queritur, quod cum litteris ejus accepit, omnia in Italia Barbarorum invasione susque miseri, atque ingenti motu turbari, ipsi legati nihil his de rebus scripserint in Africam: quibus plane insinuare S. Augustinus videtur, illas litteras esse scriptas hoc anno, sed antequam Urbs a Barbaris capitur, re tamen in ultimo collocata discrimine. Sed de occasione hujus mittendae legationis jam aggredimur enarrare.

48. Accidisse vidimus anni hujus exordio, cum Attalus tyranus invassisset imperium, et jam Africam esset tentatus, ut Heracliani in Africa comitis, vel Macrobi in ea proconsulis consilio leges adversus Donatistas date sicerent: etenim in discrimine posita videbatur universa Africana provincia, si tot legibus exagitati, et exasperati Donatiste pro partibus Attali dimicarent. Quoniamobrem elicitor fuit ab Honorio imperatore rescriptum, quo idem sinerentur eam quam vellent religionem amplecti: sieque transacta res est. Cum autem periculum illud cessasset, Attalo exauktoratus episcopi Africani, quod viderent Honorii rescriptum in magnum Christianae religionis dispendium vertere, collecto Carthagine episcoporum conventu, una omnium sententia decrevere, mittendam esse ad imperatorem Honorium legationem, quam orarent quatuor episcopi ad hec munus electi, qui regarent imperatorem, ut pro Donatista datum revocaret edictum. Et haec est, quod in hujus Synodi Perfectione sic habetur: «Lex data est, ut libero cultu quis Christianitatem accepere». At unde, dices, ista adeo concinne disposita tibi vindicas? ex divinatione, an conjectura? imo ex certa testificatione deducimus, nimimir ex rescripto Honorii impera-

¹ Job, xxviii. — ² Pollad. dialog. I. xiii. — ³ Aug. de Ciyil. Bei, I. c. 10. — ⁴ Aug. de cura agenda pro mor. c. 16. — ⁵ Aug. cod. I. c. 2.

⁶ Concil. Afric. c. 73. — ⁷ Aug. ep. cxxxiii.

toris, quo ipse annuisce comperitur petitioni corumdem legatorum episcoporum. Etenim hoc anno de his ita rescripsisse appetet ad Heraclianum in Africa comitem¹:

49. *Honorius contra Donatistas dat legem; pro eorum collatione cum Catholicis laborat.* — «Oraenlo penitus remoto, quo ad ritus suis hereticis superstitiones obrepserant: sciunt omnes sancte legis inimici, plectendos se pena et prescriptio-
nis et sanguinis, si ultra convenire per publicum execranda sceleris sui temeritate tentaverint. Dat. VIII kal. Sept., Varane V. C. cons. » En vides haec lege irritari precedens edictum, quo ad ritus suis redierant palam compresse ante legibus hereses. Sed et illud velim observes, lector, postridie ejus diei, quo Urbs capta est, ejusmodum datum esse ad Heraclianum, iuxta petitionem episcoporum, rescriptum; quo imminentem Urbi extremam cladem Deus propitiatus averteret. Præsentissimum fuit sane remedium: quo factum est, ut Alarius Urbe captam post triduum quasi fugatos reliquerit, et in sui interium concilis festinari.

50. Sed parum visum est Honorio legem lege convellere: verum et adjecit animum, ut Donatistas omnimode ad Catholicam concordiam restitueret; id fieri posse ratus, si ad publicam eos Collationem cogeret. Ad ejusmodi autem provinciam obeundam (ut Possidius² tradit) misit Marcellinum trilauum et notarium, ad quem ejusmodi hoc anno datum repperitur esse rescriptum³:

«Ea que circa Catholicam fidem vel olim ordinavit antiquitas, vel parentum nostrorum anceloritas religiosa constituit, vel nostra serenitas roboravit, novella superstitione summota, integra et inviolata custodire præcipimus. Dat. IV id. Octob. Ravennæ, Varane V. C. cons. » Sunt haec quidem, quibus Honori pietas mirifice commendetur, cum profligando hereticos Barbaros a Deo propulsari speraret: quod quidem magno miraculo ipse sine armis Deus implevit. Quod vero ad Marcellinum spectat, quem hoc anno ab Honorio imp. in Africam missum diximus: consentiunt huic nostre assertioni, que Baldinus⁴ summa fide testatur, se in Actis antiquis scriptis legisse, Collationem ab Honorio indicatam, celebratam esse anno sequenti a consulatu Varanei; itemque hoc anno datum prid. id. Octobr. rescriptum ejusdem Honori imperatoris, quo in sequentem annum Collationem indixit, habendam Carthagine inter Catholicos et Donatistas: ad quod opus curandum idem (ut dixi) missus est Marcellinus. At quanta haec admiratione digna, tot distentum occupationibus, et angustiis obrutum Honorium imp., tanta solertia, tanquam in summo otio constitutum, ista curasse?

51. Expeluisse autem istud ipsum Catholicos in Africa episcopos per eosdem legatos hoc anno mis-

sos ad Honorium Aug. ut ad publicam Collationem Donatiste compellerentur: hanc obscurè S. Augustinus significat, ubi ait⁵: «Donatistas ad Collationem nobiscum venire per imperialia jussa compulimus». Porro id per Augustinum ipsum fuisse procuratum, perspicue Possidius⁶ tradit. Cum autem hanc curam Augustinus subierit, ubi supra mox subdit: «Hlorum enim furor occupaverat Africam totam, nec predicari a Catholicis veritatem contra summum patiebantur errorem, violentis agressionibus, latrocinationibus, itinerum obsidionibus, rapinis, ignibus, crudibus multa vastantes, emota terentes. Cum quibus apud episcopos, quos communis non habebamus, nihil agere poteramus: quod vero ante centum ferme annos maiores nostri cum iis egabant, jam popularum memoria non tenebat. Hec igitur necessitas compulit, ut saltem Gestis nostra Collatione confectis, eorum contunderemus invercundiam, et reprimemus audaciam». Hec de causa procuranda ab imperatore Collationis Augustinus.

52. At siue summa curatum fuit industria, ut iudicem Donatistæ, licet renuentes, ad mutuam cum Catholicis Collationem compellerentur: ita eamdem Collationem expertes Maximianiste, ramus preciosus a reliquis Donatistis, sua paucitate contemnendi, ab episcopis Catholicis repulsi sunt: cur ita? ab eodem accepit Augustino, cum ista sublit compellens Pelagianos: «Similes, inquit, estis Maximianisti, qui cupient s exiguitatem suam nomine saltum certaminis consolari, et iteo videri aliquid apud eos, quibus contemptibiles erant, quia mire nobiscum sincerentur examen: interpellantes eos, et libellum dantes, provocantesque contempsimus. Magis enim de certamine nominari desiderabant, quam formidabant in certamine superari: nec sperabant victoria gloriam, sed famam requirebant Collationis, quia multitudo non habebant». Hec Augustinus.

53. *Donatistarum soritia in Catholicos et scelerata.* — Sed missis his: quænam essent Donatistarum, quorum idem meminit, ingentia mala illa, ad qua exerenda et comprimenda quatuor iliorum episcoporum oportuerit mitti legationem, atque decerni Collationem, legarique ab Honorio certum hominem Marcellinum ad ista tractanda: nota fiunt ex Epistola ejusdem S. Augustini ad Victoriam⁷ hoc ipso tempore (ut indicabimus) scripta, ubi ait: «Ecce in regione nostra Hipponeensi, quoniam cani Barbari non attigerunt, clericorum Donatistarum et Circumcellionum latrocina sie vastant Ecclesias, ut Barbarorum fortasse facta mitiora sint. Quis enim Barbarus ex cogitatione potuit quod isti, ut in oculos clericorum nostrorum caleem et acetum mitterent, quorum membra etiam cadera plagiis horrendis, vulneribusque sanciarunt? depradantur etiam domos aliquas et incendunt, fructus aridos diripiunt,

¹ L. LI. de hæret. C. Theod. — ² Possid. in Vit. S. Aug. c. 13. —

³ L. III. de Relig. C. Theod. — ⁴ Baldinus. Not. ad Optat. de Donat. pag. 125. 126.

⁵ Aug. contr. Jul. Pelag. I. iii. c. 1. — ⁶ Possid. in Vit. S. Aug. c. 13. — ⁷ Aug. ep. CXVII.

humidos fundunt, et talia ceteris comminando, multos etiam rebaptizari compellunt. Pridie quam ista ad te diu rem, ex uno loco per hujusmodi terrores quadrangula octo annime milii rebaptizatae muniti sunt. Plangenda sunt haec, et, et Isla sanctus Augustinus ad Victoriannum scribat, et qui leu hoc anno, ut ostendemus. Modo vero de suis clericis Hippomensibus calce et aceto a Donatistis execatis, ex codice ipso Augustino rem abhi fusiis prosequitur, historiam inteximus: ut enim scribus ad Januarium¹:

54. « Venite, inquit, aut mittite nobiscum in regionem Hippomensum, qui videant armatum exercitum vestrum: quoniam nullus miles numero armorum suorum calcem, et acutum admittit ad oculos Barbarorum. Si neque hoc vultis, sicut scribite ad illos, ut jam ista non faciant, ut jam se a cibis nostris, a rapinis, ab execratione compescant». Haec ad Januarium. Quid autem sceleris ab eisdem perpetratum sit adversus Restitutum in eadem dioecesi Hippomensi ita alibi idem Augustinus²: « Restitutus quidam in regione Hippomensi vester presbyter fuil: qui cum ad Catholicam pacem, antequam istis imperialibus legibus iuheretur, veritatis ratione permotus, manifesta voluntate transisset: de domo sua rapus est a clericis et Circumcellionibus vestris, Iuce palam in castellum proximum ductus, et multitudine spectante, nihilque resistere audente, ad furentium arbitrium fustibus caesus, in lacuna intulenta volutatus, amictu junco dehonestatus. Posteaquam satis exverrucavit oculus doentium, ridentiumque saliavit, inde ductus est ad locum, quo nemo nostrum anlebat accedit: et duodecimo die vii dimissus est». Haec ipse: qui de eodem Restituto atque aliis meminuit in Epistola ad Donatistas³. Sed eccisum postea Restitutum presbyterum a Donatistis, et Innocentio ab eisdem oculum effossum et digitum preciosum fuisse, litterae ejusdem Augustini⁴ ad ipsum Marcellum, ejusmodi scelerata legum gladio vindicare paratum, significant.

55. *In Barbarorum ubique incursione mira Christianorum virtutum specimina.* Sed jam ad ejusmodi Augustini ad Victoriannum datae hoc tempore litteras redeamus, in quibus totius ferme orbis clades a Barbaris illatas ita recenset⁵: « Totus quippe mundus tunc affligitur cladiibus, ut pene pars nulla terrarum sit, ubi non taba, quod haec scripsisti, committantur atque plangantur. Nam ante parvum tempus etiam in illis soliditudinibus Aegypti, ubi monasteria separata ab omni strepitu, quasi secura degabant; a Barbaris interfici sunt fratres. Jam vero quae modo in regionibus Italie, que in Gallis nebula perpetrata sunt, et in vos latere non arbitror: de Hispanis quoque et provinciis, que ab his malis die videbantur infeste, corporum pan taba munitari». Subdit his de Donatistis quae diximus. Sed et ad hanc Epistolam, ne-

que Manritaniam Sitolensem expertem fuisse Barbarorum incursionum, exemplo recitato neptis Severi episcopi, demonstrat⁶: cuius rei geste per brevem his ejus verbis reddeamus historiam, que sic se habet:

56. « Sitolensis ante paucos annos Severi episcopi neptis sanctimonialis a Barbaris ducta est: et per mirabilem Dei misericordiam cum honore magno suis parentibus restituta est. Bonus enim illa Barbarorum, ubi captiva ingressa est, subita corpore dominorum infirmitate tactari; ita ut omnes ipsi Barbari tres, nisi fallor, vel amplius fratres periculosisima infirmitate laborarent: quorum maer animadversitatem puerum Deo deditam, et creditum quod ejus orationibus sui filii poscent ab imminentis iam mortis pericolo liberari. Petivit ut oraret pro eis, pollicens, quod si salvi essent, eam suis parentibus reddirent. Jejunavit illa, et oravit: et exaudita continuo est. Ad hoc enim hoc factum erat, quantum exitus docuit. Ita illi tam repentinio Dei beneficio salute percepta, mirantes eam, et honorantes, quod eorum mater promiserat, implieverunt». Haec S. Augustinus; quibus et aliis pluribus docet, Dei servos, ubiquecumque sint, sub Dei manu existere, cunctaque ejus providentia recte disponi.

57. At quod de Sitolensi episcopo et Dei providentia mentio facta est: quid mirandum de juvente, qui raptae feminam timore correpsis ad eum duxerit, idem S. Augustinus ad Dulcitium⁷ breviter scribat, his jungamus: « Dicam, inquit, quod factum est in Mauritania Sitolensi: neque enim Deus sanctorum non ipse est etiam et nunc Deus. Viduam in proposito continentia constitutam Celtiechins quidam ealechumenus juvenis rapui, ut haberet uxorem. Antequam concubum retinere pressus sommo et territus sommo, Sitolensi episcopo eamdem vehementissime requirenti revocavit intactam. Vivunt adhuc de quibus loquor. Ille baptizatus, et ipso in se facto miraculo conversus ad Dominum, ad episcopatum mirabilis probitate pervenit. Illa in sancta viduitate persistit». Haec ipse ad Dulcitium. Sed de ejusdem citata nuper Epistola ad Victoriannum inchoatam semel prosequamur orationem: nam que ex ea de hujus temporis rebus gestis produntur, S. Hieronymi quoque testificatione firmantur, nimurum de his que Aegypti monachi a Barbaris passi sunt.

58. Quod enim S. Augustinus in ipsa ad Victoriannum data Epistola tradit, nuper accidis-e ut Barbari irruerint in Aegypti monasteria; idem hoc tempore contigisse, S. Hieronymus in Epistola ad Marcellum docet his verbis⁸: « Hoc autem anno, cum tres explicasset libros», Ezechielis videlicet, « subiit impetus Barbarorum, de quibus tuus dicit Virgilinus»: Lateque vagantes Barbares. « Et sancta Scriptura de Ismael⁹»: Contra faciem omnium trahit suorum habitabat; « Sic Aegypti limitem, Palastinam, Phoenices, Syriam percurrit, et instar torrens enixa secum trahens, ut viv manus eorum

¹ Aug. ep. LXVII. — ² Aug. contra Crescon. I. iii. c. 18. —

³ Aug. ep. LXVII. — ⁴ Aug. ep. CLIX. — ⁵ Aug. ep. XXVII.

⁶ Udem ibid. — ⁷ Aug. ad Dulc. de act. q. c. 7. — ⁸ Hier. ep. LXXXII. — ⁹ Genes. XL.

misericordia Christi potuerimus evadere ». Haec Hieronymus; qui cum tres se tunc in Ezechielum libros absolvisse tradidit, plane tunc annum, vel sequentis exordium signalit: nam (ut nuper vidimus) dum prae manibus illos habebet, de capta Urbe a Gothis certior factus fuit, ut in eorumdem librorum Praefationibus ipsum testatum esse appareat. Quo item anno (ut profiteatur) eum constat scripsisse Epistolam ad Marcellinum et Anapsyliam: quem quidem Marcellinum unum cundemque esse cum eo Marcellino, de quo dictum est, hoc anno ab Honorio imperatore legatum fuisse in Africam, ex eo deducimus conjecturam, quod hic ipse vir apprime disertus illis ipsis cundem Hieronymum de statu animar pulsaverit questionibus, quibus et Augustinum interpellavit: imo et ex eo id certum affirmari posse videtur, dum ut consulat de illis Augustinum, his verbis admonet: « Certe habes ibi virum sanctum et eruditum Augustinum episcopum, qui viva (nt animi) voce docere te polerit, et suam, imo per se nostram explicare sententiam ». Haec ipso: quibus patet, sequenti potius anno quam praesenti eam a S. Hieronymo esse scriptam Epistolam; cum jam certior redditus esset, cundem Marcellinum in Africam pervenisse, quo hoc anno ab Honorio missum fuisse vidimus.

59. Al quod spelet ad Barbarorum incursiōnēm: non in Aegyptum tantum (quod deplorat Augustinus) sed et in Palæstīnam et alias vicinas provincias grassatam esse, atque occisos esse quamplures sanctos monachos, cum (ut ipse testatur) vix S. Hieronymus evasit. Cassianus narrat his verbis: « In Palestīna partibus, iuxta Thecue vicūm, qui Amos¹ Prophetam meruit procreare, solitudo vītissima est, usque Arabiam et Mare mortuum (quo ingressa deficiunt fluenta Jordanis, et einner Sodomorum) amplissima extensio proreta. In hac summa vita ac sanctilatis monachi diuissime comorantes repente sunt a discurrētibus Saracenorum latrunculis interempti. Quorum corpora licet sciremus tam a Pontificibus regionis illius, quam ab universa plebe Arabum tanta veneratione percēpta, et inter reliquias martyrum condita, ut innumerī populi et duobus oppidis concurrentes gravissimum sibi certamen indexerint, et usque ad gladiorum conflictum pro sancta rapina sit eorum progressa contentio, dum pia inter se devotione decertant, quam justius eorum sepultra ac reliquias possiderent: alii scilicet de vicinia commemorationis ipsorum, alii de originis propinquitate gloriantibus: nos tamen vel nostra, vel quorundam non medicocriter ex hac parte scandalizantium fratrum offensione pernoti, inquietantesque cur tanti meriti et tantarum virtutum viri ita sint a latrunculis interfecti, tantumque Dominus passus fuerit erga nos famulos faciūs perpetrari, ut viros cunctis mirabilis in manus traderet impiorum; mōsti ad S. Theodorum singularem in conversatione actuali

perreximus virum, ele. » Haec Cassianus, qui integrā Collatione sexta in eo argumento versatur, ut doceat, cur Deus sanctos viros ab impiis necati permittat. Erat plane questio ista versala ore omnium his temporibus ob ingrēnitia ubique mala et Barbaros longe lateque grassantes. De ea enim non Cassianus tantum egit, sed eadem occasione eliam S. Augustinus in dicta Epistola ad Victorianum, quod ille inter alia interpellasset: Quare et servi Dei Barbarorum ferro perempti sunt, et ameliae Dei captivae ducatae? » Quae itudem pluribus tractat ad Marcellinum in commentariis de Civitate Dei: illa consulat, qui ea cupit: nobis satis historiam pertigisse.

60. *Ruffinus moritur in Sicilia, ex quo oritur haeresis Pelagiana.*—Hoc eodem anno, quo vidimus S. Hieronymum aggressum esse interpretationem Ezechielis prophete, Ruffinus Aquileiensis presbyter in Sicilia agens ex hac vita decessit: profugus extra patriam ob cladem Aquileiensibus illatam profectus est in Siciliam Melamia (ut opinor) navigationem consecuturus. Pervenisse quidem ad Alaricū tempora Ruffinum, ejus Prefatio ad Chromatium Aquileensem episcopum, quam prefixit sue translationi historiae Eusebii Cesariensis, plane demonstrat: eum ille mōrem ob ejusmodi in suis Gothorum per Alaricū grassationem conceptum aliquia lectione levare studens id ipsum exquisierat a Ruffino. Agit itaque de ipsis Ruffini obitu S. Hieronymus in Praefatione libri primi commentatorum in Ezechielē: sed quod in illa pertidia, ob quam ab Anastasio papa merueral condemnari. ipse Ruffinus adhuc perseverasset, Scorpiū nomine eum nota, eo quidem vocabulo suggilare S. Hieronymus Ruffinum consuevit, ut in Epistola ad Avitum² in fine: eo nomine etiam ante vocarat ipsum in Epistola ad Principiū³, ubi agit de Periarchon Origenis, « manu (ait) Scorpii », nempe Ruffini, emendato. De obitu vero ejus ita S. Hieronymus in dicta Praefatione hoc anno (ut vidimus) scripta⁴: « Scorpius inter Eneladim et Porphyrium Trinaciae humo premitur: et hydra multorum capitum contra nos aliquando sibilare cessavit: datumque tempus, quo non haeticorum respondere insidiis, sed Scripturarum expositioni enim hinc deheamus ». Haec ipse. Ceterum dies isti Aleyonii, feriati a bello haeticorum perpanci fuere: nam idem ipse in ejusdem commentarii libri sexi Praefatione haec de ipsis Ruffini in impietate successoribus: « Putabam, inquit⁵, quod medio serpente confosso, non reviviscent hydriæ novella plantaria, et juxta fabulas poetarum, Scylla mortua, nequaquam in me Scyllai sevirent canes, qui latrare non cessant »: at quinam isti? dicemus.

61. Atque illud in primis significandum est, S. Hieronymum hisce conflictis nominibus, Ruffini posteros nominare, quod idem forinsecus profite-

¹ Amos. 1.

² Hier. ep. lxx. — ³ Hier. ep. xvi. — ⁴ Hier. in Ezech. l. i. pref.
— ⁵ Hier. in Ezech. l. vi. pref.

rentur se esse fidei Catholicæ professores : quamobrem nonnisi cum ad Ecclesiasticum iudicium ipsorum causa delata esset, de eis palam locutus est. Ipse autem S. Hieronymus, iam absolutis commentariis in Ezechielen, cum mox (ut ipse testatur¹) ad explicationem Prophetæ Hieremie se contulit, in ejus primi libri Praefatione eadem quæ supra versans, de iisdem innovatoribus haec habet² : « Nuper indectus calumniator erupit, qui commentarios meos in Epistolam Pauli ad Ephesios reprehendens pulat » : et ne existimes ipsum voluisse demonstrare Ruffinum, de illo sub consueto Grunni nomine ista subdit : « Quod non videns praeceptor ejus Grunnius olim visus est capere : cui duabus respondi libris » : et paulo post de eodem novo censore haec addit : « Nec recordatur stolidissimus Scotornus pulibus pragravatus, etc. » quibus plane signis videoas descriptum esse Pelagium, natione Britannum, volupnuosum tunc monachum, ut ex Isidoro Pelusiota superius demonstratum est; cuius plane precursorem S. Hieronymus dicit fuisse Ruffinum. Et ne hæreas ab eodem S. Hieronymo describi Pelagium : accipe quæ idem in ejusdem commentarii prosectione subdit³ : « Hie tacet, alibi criminatur; mittit in universum orbem Epistolas biblicas, prius auriteras, in me maledicas; et patientiam nostram de Christi humilitate vementem male conscientię signum interpretatur : ipseque mutus latrat per Alpinum canem grandem et corpulentum, et qui calibus magis posuit sevire, quam dentibus. Habet enim progeniem Scotice gentis de Britannorum vicinia : qui juxta fabulas poetarum, instar Gerberi, spirituali percutiendis est clava, ut eterno cum suo magistro Plutone silentio contineat ». Hæc ipse : quibus enigmatis formulis describi Pelagium atque Cœlestium, quæ inferius dicentur, ostendit.

62. Sed ante de Ruffino agendum: quem hoc anno defunctum, subobscurè S. Hieronymus jure præcursorum Pelagi nominalit: et ne quis existimet, ex nostra S. Hieronymi verborum interpretatione perperam facta, ipsum pati calumniam: accipe in primis quæ Pelagi collega Cœlestius publice, cum in Concilio Carthaginensi hæresis argueretur, libera voce his verbis professus est⁴: «Sanctus presbyter Ruffinus Romæ, qui manuit cum S. Pammachio, id dixit: Ego enim audiri illum dicentem, quod tradidit peccati non sit». Hæc ipse de Ruffino negante originale peccatum. Sed et de libero arbitrio male sensisse, ex hocque a S. Hieronymo jure reprehensem, Gelasius⁵ papa hanc obscure demonstrat. In his igitur cum Ruffinus erraverit: annou jore ab eodem Hieronymo præcursor fuit Pelagi nominatus?

63. Idem S. Hieronymus scripturus adversus Pelagium, in ejus operis Praefatione, una cum aliis

hæresum earumdem auctoribus Ruffinum ponit, ut qui ex Origenis corono fonte in Ecclesiam ejusmodi derivarit errores: recensentur ibi ab eodem auctore reliqui Pelagiæ hæresis Patriarchæ, nempe ante Ruffinum Evagrius Ponticus atque Jovinianus: quos omnes in commentario in Hieremiam eodem exornat titulo, sed ponit primo loco Ruffinum sub consueto nomine Grunni, ubi ait⁶ : « Commentarios in Hieremiam per intervalla dictabam, ut quod debeat otio, supereset industria: cum subito hæresis Pythagora et Zenonis ἀτακτία και ἀναπτυξία, id est, impassibilitas et impeccatio, quæ in Origene ohm, et dudum in discipulo ejus Grunni, Evagrioque Pontico, et Joviniano jugulata est, cœpit reviviscere, et non solum in Occidentis, sed et Orientis partibus sibilare. Cum quibusdam insulsi, præcipueque Siciliæ, et Rhodi inaculare plerosque, et crescere per dies singulos, dum secreto docent, et publice negant ». Sed quænam Ruffinus contulit ad roborandam impietatem? Praeter Origenis Periarcanum ab ipso male translatum, et Evagri Pontici libros virulentos Latinitate donatos: illam adjecti excrabilis impostaram, dum Xisti seu Sexti Pythagorici commentarium a se translatum sub titulo Xisti martyris Ecclesie Romane Pontificis edidit, ut sub nomine martyris blasphemias Fideles potarent aureo calice Babylonis: hæc enim ipsa omnia in eum obijcit S. Hieronymus ad Clesiphontem.

64. Inventimus rejici a Gelasio papa suppositum librum ab hæreticis nomine Xisti martyris: sed quod ab hæreticis in presumptum dicat, et non a Gentili; id accidit ex eo quod Ruffinus transferens, pluraque addens more suo ex divinis Scripturis, videri fecit librum potius hominis Christiani, quam Ethnici. Sed de eodem rursus S. Hieronymus⁷ : « Miserabilis Grunnius, qui ad calumniando sanctos viros aperuit os suum, linguamque suam docuit mendacium, Xisti (Sexli) Pythagorici hominis Gentilissimi unum librum interpretatus est in latinum, divisitque eum in duo volumina, et sub nomine sancti martyris Xisti urbis Romanae episcopi anus est edere »: et post aliqua subdit: « Lectorem obsecro, ut nefarium librum abijcat, legatque si voluntur, ut certos philosophorum libros, non ut volumen Ecclesiasticum ». Hæc ipse. Usus est namque eo libro Pelagius, ex eoque prepotenter elicuit sententias: quibus, quasi Romani Pontificis atque martyris essent, reluctari nefarium diceretur. Editio adhuc habentur ex eodem libro excerptæ sententiae sub nomine Xisti papæ, et martyris; ex quibus aliqua citata a Pelagio, S. Augustinus⁸ tunc ignoramus Ruffini stropham, tituli auctoritate perens, non audiens omnibus tanta Sedis antistiti, in rectum sensum interpretando inflectere conatus est. Sed rem denum edocens, mouitus (puto) scriptus S. Hieronymi; aperte impoturam, quod ante dixerat, retractavit⁹; quam quidem Augustini retractationem non legisse

¹ Hier. in pref. I. ult. in Ezech. et in pref. I. t. in Hierem. — ² Hier. pref. in I. t. in Hierem. — ³ Hier. pref. in I. iii. in Hierem. — ⁴ Apud Ang. cont. Pelag. I. ii. c. 2. — ⁵ Gelas. Pap. in decr. I. in Cœne. Rom.

⁶ Hier. in Hierem. I. iv. pref. — ⁷ Hier. comment. in Hierem. I. iv. c. 22. — ⁸ Aug. de Natur. et grāt. c. 64. — ⁹ Aug. Retract. I. iii. c. 40.

certum est auctorem illum de Viris illustribus, Isidori nomine editum, dum ait, Xystum illum fuisse Romanum Pontificem, eundemque martyrem, id auctoritate sibi vindicans Augustini; quem tamen librum ab hereticis depravatum affirmat. Haec quidem de Xysto auctor in scripto codice Vaticano; in impressis autem desiderantur Xystus, et alii labi heresis infamati.

65. Quod vero timeret Pelagius heresim condemnari, atque eam ob rem clanculo cum suis agebat: idecirco haec ubi supra Hieronymus¹: « Cui respondere dixi tacens, et dolorem silentio devorans, cebra fratrum expostulatione compulsus sum: nec tamen lucisque prorupi, ut auctorum nomina posnerem, malens eos corrigi, quam infamari: non enim hominum, sed erroris inimicus sum »: et paulo post: « Quibus loquar compendio. Aut bona sunt que docitis, aut mala. Si bona; defendite libere. Si mala; quid occulte miseros jugulatis errore, rectaque fide ad decipiendos simplices quoque jactatis expositione? que si vera est, cur absconditur? si falsa, cur scribitur? etc. » et alibi²: « Sola haec heres est, quae publice erubescit loqui, quod secreto docere non meluit ». Haec ipse.

66. Talis hoc tempore status erat heresim Pelagianæ, ut cum propalarentur errores, auctores tamen latere cuperent; hæcque de causa insultis ad docendum elegerint, duasque simul pestilentia cathedralas erexerint, alteram (ut hahet idem S. Hieronymus) in Sicilia ad decipiendos Occidentales, in Rhodo insula alteram ad corruptionem Orientalem populum. De Sicilia cathedra, preter recitatas superius S. Hieronymi obscure nominibus alii involutas sententias: accedunt his, quibus haec toto caelo perspicias, ea quæ habet Hilarii Epistola³ his temporibus scripta ad S. Augustinum, qua eum de omnibus reddidit certiorem, tacitis tamen auctorum nominibus, quod adhuc res eo modo clam tractaretur. In Sicilia enim docuisse Calestium, quæ scripsit S. Augustinus ad Eutropium, et Paulum episcopos Galliarum, satis aperte demonstrant. Sed quid anno sequenti cum S. Hieronymus, tum Augustinus requisiti exactique fecerint, ut adversus vagantes errores seriberent, nos suo loco de his agennum inferius: haec autem modo occasione Ruffini obitus dixisse voluimus, sepelisseque enī iis, quos sibi vivens compositus, titulis sepulchralibus. Porro haec omnia de Ruffini obitu, et ortu heresim Pelagianæ, emergentibusque hereticis, ex Origenistarum progenie manantibus huic eidem anno, quo Urbs capta est, congruere; que in Epistola ad S. Augustinum habet S. Hieronymus, satis perspicue declarant his ipsis verbis⁴: « Multi utroque claudicant pede, et ne fractis quidem cervicibus inclinantur, habentes affectum erroris pristini, cum prædicandi eandem noue habeant libertatem »: nam paulo post de Urbe capta haec subdit: « Capta Hie-

rusalem tenetur a Nabuchodonosor, etc. » At de his satis.

67. *Theodosius episcopus quid in Macedonia nos.* — Quod autem ad res Orientales pertinet: hoc anno Theodosius imperator; duobus datis¹ ad Anthemium prefectum prætorio rescriptis, hereticos Montanistas, Priscillianistas, atque Eunomianos diversi penitus exagitati. Quam vero Macedoniani vexati fuerint hoc tempore, Socrates ita describit²: « Theodosius quidam Synadorum urbis Phrygiae Pacatianæ episcopus hereticos (in ea namque urbe complures erant ex secta Macedonianorum) graviter persecutus est: eosque non modo ex civitate, sed etiam ex agris relegavit: atque istud aggressus est non de more Orthodoxa Ecclesie, qua homines persecuti non solent ». Orthodoxos hic auctor nominat suos Novationes: sed subdit: « Neque studio recte sincereque fidei incitat, sed turpis questus cupiditati inseriens, ut ex hereticis pecuniam cogere. Itaque nihil reliquum fecit, quod ad Macedonianos vexando pertineret: manusque clericorum, qui de ejus erant Ecclesia, contra eos armare, ac infinitis fere machinis, quibus illos conturbaret, ut copit: in iudicio viuctos sistere non desit, maxime omnium Agapetum illorum episcopum variis incommodis, et molestiis afficit. Ac eum primarii provincie viri non satis habere virium, et auctoritalis ei videntur ad supplicium de Macedonianis sumendum; Constantinopolim celeriter contendit, mandatumque Praefecti provincie postulat,

68. « Dum Theodosius episcopus his de rebus Constantinopol moram facit; Agapetus, quem secta Macedoniana praesesse docui, ad rectam sanaque de fide opinionem rediit. Nam concilio cum universo clero unito, et populo Ecclesie sua convocato, persuadet ut fidem Consubstantialis accipiant. Quo facto, cum ingenti multitudine, imo vero cum populo universo ad Ecclesiam ire maturat: ac precibus peractis, sedem in qua Theodosius conside re consueverat capessit. Simul atque populum concordie vinculis in unum colligaverat, de reliquo fidem Consubstantialis docuit: unde Ecclesiarum administratione ad urbem Synada spectantium potitus est. His rebus ita constitutis, paulo post Theodosius Synada revertitur, praefecti mandato fretus, quod secum attulerat: atque ignarus rerum, qua ipso absente acciderant, extemplo ad Ecclesiam pergit. Inde ab omnibus qui aderant, expulsus, Constantinopolim denuo proficiscitur: qui simul atque ex adventabat, graviter suum statum coram Attico episcopo deplorare, se inique episcopatu ejusdem docere eripit. Atticus autem, ut intellexerat rem feliciter ad Ecclesie communodium cecidisse, verbis Theodosium lenire, suadere, ut genus vita quietum, et vacuum a molestiis consecraretur, communemque omnium utilitatem sui privatis commodis anteferret: scribit præterea Agapeto, ut episcopatum teneat, nihilque molestiae sibi ex offenso Theo-

¹ Hier. in Hierem. l. iv. praf. — ² Hier. ad Ctesiphon. — ³ Apud Aug. ep. LXXXIX. — ⁴ Apud Aug. ep. XXVI.

¹ L. XLVIII. XLIX. et L. de hæret. C. Theod. — ² Socr. l. VII. c. 3.

dosii animo suspicetur eventurum ». Hactenus Socrates : sed illud parum consulte (ut dictum est) ait, non de more Catholicæ Ecclesie illum insectatum personas hereticorum ; cum a temporibus Christiani imperatoris Constantini sexcenta ferme edicta adversus personas hereticorum promulgata legantur, idque innumera exempla superius relata declarant.

69. *Synesius ex philosopho creatus episcopus Ptolemaidis, quomodo in Episcopatu se gesserit.* — Quod vero sordeceret, non animarum lucri causa, sed cupiditate rerum temporalium, episcopos exagitare illos, qui extra Ecclesiam prava docerent (ut exemplo Theodosii episcopi declaratum est) hoc prudentior quidem factus est Synesius, qui sic suos jubet hoc tempore magno animi zelo eosdem Eunomianos inseclari, ut tamen a rapina ipsorum honorum abstineant. Quia igitur adversus eosdem Eunomianos in Aegypto agentes Synesius ex philosopho episcopus Ptolemaidis scripsit, temporibus quidem, et argumento, de quo agitur, congrua hie reddamus. Qui enim (ut ostendimus) ad sedem illam administrandum invitus nolensque assumptus est : ea potius (ut decuit) summo studio ac vigilancia administravit, ut ejus litteræ in episcopatu conscripte docent, inter quas haec sunt adversus Eunomianos date ad suos presbyteros, his scilicet verbis¹ :

70. « Ex impii Eunomii secta, audio Quintianum, per eos qui celeberrima ipsius polestis in exercitu praefecti sunt, adulterare rursum Ecclesiam, et falsos quosdam doctores constitutere, laqueum animis simpliciorum, per eos qui nuper a Quintiano missi sunt ad hoc ipsum, injici. Hi igitur spuri presbyteri, et recentes advene, et Apostoli diaboli, et Quintiani, ne lateant vos, quod insultum in gregem, quem vos pascitis, fecerunt : nec lateant vos, quod zizania inter trificum consernant. Nola sunt omnibus horum refugia : scitis qui agri eos suscipiunt : scitis que domus prædonibus apertae sint. Invadite fures, naribus investigantes : scitis æmulatores benedictionis Mosaiæ, qua benedixit viris, qui contra impios in castis, et mentem, et manus moverunt. Illud autem ad vos, fratres, dictu dignum est : Bona bene fiant : hi pro lucro tollatur : omnia propter Deum traefentur. Non eamdem oportet esse virtutis, et improbitatis causam. Pro pietate cursus est : pro animabus decerendum est, ne aliquos ab Ecclesia deprædantur, quod jam consue more faciunt.

71. « Qui vero Ecclesia praefectus auxerit crumenam, et per hoc quod utile esse videatur, id temporibus evigentibus, asperitem, et potentiam solu conticet : hic est quem nos ex conventu Christiani rejecimus. Non fecit Deus virtutem imperfectam : non opus habet anni iaria improbitate : nec deficient multis Deum decentes Ecclesiis : reperiit auxiliarios luc quidem sine mercede, in celo vero

perfectam mercedem habituros. Vos hi fatis. Bonum est enim etiam reela facientibus comprevari; bonum etiam transgredientes exercari. Quisquis igitur pigescit, et destinerit : et quisquis aggredierit quidem, verum rapuerit quid de alienis, non insons fuerit apud Deum. Unum hoc solum in medium trahite ; et monetarios istos pravos, qui divinam doctrinam velut numisma adulterant, circumferite : qui sint, omnibus manifestum facite : deinde hoc modo cum ignominia e Ptolemaidi finibus expellantur ; quicquid cum ipsis venit, et omnem rem ad sacrificium inutilem auferentes. Qui vero præter haec facite, maledictus Deo. Quisquis impium conventum conspicatus, neglexit ; aut ubi audivit, contemptis ; aut Iuto ab ipsis inquinatus est : hos nos Amalechitas esse statim, a quibus spolium auferre non licet. De eo vero qui accepit, dicit Dens : Premit¹ me, quod Sanlem regem feci. At vestri nullam ob rem ipsum premitat. Sed vestri quidem cura sit Deo ; Dei vero cura sit vobis ». Hactenus ad suos Synesius. Qui quidem his, et aliis recte sanctis sue sedis episcopatus primordia conseruat : hoc enim anno ipsum crealum esse episcopum Ptolemaidis, nempe anno tertio a revocatis exibus episcopis Joannis fautoribus superiorius dictum est : hoc namque anno Epistolam dedisse diximus ad Theophilum Alexandrinum episcopum pro Alexander episcopo Basianopolis in Bithynia, quam alia occasione superioris recensuimus.

72. At dignum quidem putamus, omnium celeberrimi hujus temporis philosophi Synesii, hoc anno episcopatu initiati, primordia hie repetere. Fuit ille patria Cyrenensis. Alexandriaque versatus, ubi uxorem duxit et filios genuit : ex quo autem genere ortus sit, et institutum vita ejus probe compositum, ipse² hinc omnia pluribus hand enim in his licet alio properanti moras necere. Reddamus hie modo quae de eo Evagrius³ litteris commendavit : ait enim : « Iste Synesius fuit cum in aliis rebus disertus, tum in philosophia egregie excolenda adeo præ ceteris eximus, ut etiam a Christianis, qui neque amore, neque odio adducti, de eo judicium fecerunt, in magna haberetur admiratione. Itaque illi persuadent, ut licet pondum doctrinam de resurrectione carnis admisisset, neque ita censere vellat, salutari regenerationis lavaero tingere tur, et jugum suscipere sacerdoti : recte admodum de eo augurantes, quod res alias ejus virtutes sequerentur, divinaque gratia nihil pateretur in eo desiderari. Que spes illos minime frustrata est. Nam qualis et quam eximus vir evaserit, arguendo sunt tum Epistola ab eo post sacerdoti susceptionem eleganter et ornata compitis, tum liber ille, quem dedicavit Theodosio, tum alie praedicta illius que extant luenbrationes ». Haec Evagrius habebut excusa ipsius Synesi Epistola, unde ipse Evagrius ea omnia huiusvisus est de consolationibus ab eo factis, antequam metet Christianis.

¹ Synes. ep. L.

² I. Reg. xv. — ³ Synes. ep. xviii. — ³ Evagr. l. i. c. 15.

nus, atque ordinaretur episcopus: cum a clero electus, et populo postulatus episcopus, ille publica contestatione innotescendum curavit: inimicorum se habuit celibatum, ut alii sacerdotes, servitum; sed cum conjugi permansurum, suscepimusque ex ea liberos; nec adduci posse ut contra philosophia praeceptum, ex fide Christiana ipse crediturus sit, fore aliquando mundi occasum, corporumque resurrectionem, vel ante corpora formari, quam animas: haec quidem ab ipso jactata, certum est.

73. Sed errore maxime labuntur, qui putant haec serio fuisse a Synesio inculcata. Etenim quomodo Theophilus adduci aliquando valuisse, ut credere obstinata contradictione nolentem, atque adeo refragantem baptizandum fore consenserit, nedum summo sacerdotum imbuendum, contra Evangelicam Apostolicam doctrinam, ipsis Ecclesiae legibus reclamanibus, quarum Theophilus minime ignarus, sed consultissimus erat? At quomodo haec gesta sint, paulo post dicturi sumus: modo autem ipsius Synesii de his datam ad Eusebium fratrem Epistolam hic recitemus, quam exscriptis Nicophorus¹ ex quo eam hic nos reddemus; sic enim se habet:

74. « Inconsideratus sane essem, nisi multam haberem Ptolemaidis civibus gratiam, qui me honore eo, quo me ipsum indignum puto, honestum volunt. Verum non an illi magna tribuant, sed potius an ea a me recipienda sint, deliberare cernebit. Quod si enim homo divino prope fructatur honore, si quidem justus sit, dulcissimum percipiat fructum: sin dignitate ea longe sit indigetur, acerbam futurae penae sustineat expectationem. Porro non novus hic, sed vetustus admodum est metus, ne quid in Deum committam, honorum ab hominibus ferens. Ego sane, qui me ipsum novi, ineptiorum omnino compereo, quam ut sacerdotali dignitati gerendae idoneus sim. Proinde apud te de animi mei motibus et cogitationibus agam: non enim alium habeo, apud quem id rectius faciam, quam te percarum mihi, mecumque educatum caput. Te namque aequum est participem esse curarum mearum, ac noctu vigilantem deliberare, et interdui cogitantem considerare, ut et boni mihi aliquid contingat, et mali quicquam effugiat. Accipe igitur, quo loco res mea sint, que libi etiam majore ex parte cognita sunt.

75. « Fasce exiguo subtato, pulchre mihi videor hucusque philosophiam ipsam pertulisse: quam vero ab hominibus non prouersus perperam in ea versatus esse censem, kubulum a quibusdam, ampliore nunc honore me ornatum esse volunt, qui de idoneis animi mei viribus judicare non possunt. Vereor autem, ne si per ineptam ambitionem dignitatem oblatam recipiam, neutrum consequar, videflect neque laudem ex honore contemptu, neque gloriam ex dignitate minus recte gesta. Reiu ipsam

sic mecum considera: rebus duabus semper tempus omne tribuo studiis, et Iudo: litteris vacans, et praecepit dominus solus sum: Iudo operam dabo, quoniam plurimos admitto. Nosli enim, cum a libris exsingo, totum me in Iudis esse, a civibus autem curio, et natura, et animi destinatione abhorresco. Sacerdotem autem oportet esse virum divinum, et ad Iudum omnem perinde alique Deum difficulter ac durum; qui ut propositum insitutumque suum teneat, inumeros plurimorum conversis in se habet oculos. Ad quos nulla, aut certe parva pervenit utilitas, nisi aliquis probe instructus et cordatus sit, et a suavitate animi omni alienus. Reiu divinam faciens, non privatum solus esse potest, sed in communis conventu inter plurimos versatur; cum legis doctor sit, et nihil aliud quam, quod legitimum sit, sonat. Negotia cum gerere oportet, que simul omnes tangunt. Quae enim communia omnium sunt, unum ipsum curare opus est, nisi criminibus omnium obnoxius esse velit. Quomodo igitur non maximini, fortissimique animi sit, tantum curarum molestia ita ferre, ut mens non obruatur, et existinta in anima particula divina non negligatur; si quis lot studiis, et variis actionibus distinguit?

76. « Neque ignoro esse quosdam qui hoc praesulare possint: et felicem eorum naturam atque beatam, ipsaque vere divinos vires esse censeo, qui cum in multis humanis versentur negotiis, non tam divini numinis cura excedant. Ego vero me ipsum, qui in urbem descendere, et per urbem deambulare solem, rebus involvunt quae ad terrenas curas trahunt, atque inquisitionibus repletum esse, quarum non facile quisquam magnitudinem dixerit, scio. Nam que ad nativa et propria aliunde adveniunt picula, in accessionis rationem conferuntur. Corporis rebur mihi non est: interiora animi bona non recte se habent: ab externis etiam aliqua ex parte destitutus: tum autem conscientiae mororem ferre nequeo, et quotiescumque me quispiam rogat, disertis verbis statim dico, sacerdotem in rebus omnibus maxime a probris debere esse alienum; quippe qui aliorum quasque sordes expiet.

77. « Verum enimvero illud quoque litteris ad fratrem datis inserere conveit: permulti enim hanc Epistolam legent; et ea gratia illam petis-imum dictavi, ut cum res ipsa nota omnibus fiat, tum utrumque ea procedat, et apud Deum et apud homines, nec minus apud ipsum patrem Theophilum europa eream. Si prudem cum res meas in melium protulerim, et protestari ejus quicquid velit, de me statuendi pernuserim; quoniam criminis sicui obnoxius sim? Mihi et Deus ipse, et leges, ipsaque sacra Theophilii manus invorem debet. Qapropter omnibus predico, festinunque esse volo, me illam prorsus deserturum non esse; neque cum illa, veluti macrum, clandestinum consuetudinem habitorum: alterum cuim minime pius, alterum minime legitimum est: quia potius et volo et opto, plures mihi et probos nasci liberos: hoc ipsum

¹ Nicop. l. xiv. c. 15. Synesius ep. cv.

electionis auctorem, et principem ignorare non oportet. Sciant id amici nostri Paulus et Dionysius, quos legatis hanc ob causam a populo lectos esse audio, illam vero rem Theophilo non significari, sed in memoriam tantum revocare opus est: de ea autem pluribus dicam, cum qua quidem una quisquam alia omnia collata parva esse judicet. Difficile est, atque adeo fieri omnino non potest, ut animus dogmata, que per eruditonem et scientiam in certam necessariamque persuasionem evaserint, fluctuare, et in dubium vocari sinat. Nostri porro, philosophiam admodum divulgatis istis Christianorum adversari opinionibus. Itaque hanc unquam adducar, ut posterius animam quam corpus digni credam. Neque mundum ipsum et partes eius abquando interferunt esse dicam. Resurrectionem depraedatan sacram quiddam et minime vulgandum esse duco. Neque conceptis vulgi opinicibus assentiri possum. Mens philosophia exculta verum perspicit. Ea interdum necessitate adducta, mendacium permittit. Et habet rationem, seu proportionem suam lumen ad veritatem, et oculus ad mentem. Quatenus ergo oculus lumine copiosiore in deterius abutatur, aut lippis tenebrae commodiore sint, hactenus mendacium quoque populo utile esse, et veritatem noxiom eis puto, qui aciem mentis in evidentem rerum claritatem intendere nequeunt.

78. « Quod si sacerdotes nostri haec mihi permittunt; potero sane ego quoque sacerdotis munere fungi, qui domi quidem philosophie incumbo, in publicum autem progressus, sermonibus et colloquiis hominum detecto, neque docens, neque docens, sed in anticipata opinione quenque persistere permittens. Si illi sacerdotem ita animatum et opinionibus manifestum esse oportere dicant; omnibus me palam ostendere intermisserim. Quid enim rei est populo cum philosophia? Rerum quippe divinarum veritatem minime vulgari oportet: populus autem more et usuetudine alia indiget. Rursus igitur et sepius repetens dicam, nulla cogende necessitate, neque arguere, neque argui sapientis esse. In sacerdotum autem ordinem cooptatus, non committant ut dogmata praeferi animi sententiam assimilem. De his Denuo, de his homines testes invoco. Veritas Dei propria est, apud quem in rebus omnibus inculpatus esse volo. Hoc unum tantum non dissimulo: quandoquidem joci et ludorum studiosus sum; ita ut jam inde a pueri crimen istud suscimerim, plus quam decaret, armis me et equis electum esse; quibus si carnero, tristis quidem ero. Quid enim cum carissimos caues feras nullus prosequi, et sagittas a teredinibus exeras esse videro. Etenim aliud? Sed tamen constantiam, si Deus voluerit, obtinebo: atque quanvis aenris: Item, macerabor; causarumque et negotiorum quantumvis gravis ministerium hoc, Deo consenserit, sustinebo. Bognum autem per dissimilatorem non legam: neque nulli mens a lingua dissentiet. Hoc si cum et seniam, et dicam, Deo placere puto: neque sermonis illius de me occasionem re-

linquere volo, me, quod qui fuerim, ignoratus sim. electionis suffragia rapuisse.

79. « Celerum Dei amantissimus pater Theophilus, cum me norit, postquam mihi id se scire significaverit, sic tandem de me consilium, quid statuat, capiat. Tum enim aut in instituto meo vivere me, et philosophari patietur; aut postea ut me in iudicium vocet, vel sacerdotum ordine moveat, sibi ipsi potestatem non relinquat. Alie insuper opiniones, et sententiae omnes nuge fuerint: veritatem enim satis scio Deo esse gratissimam. Sed enim sacrum caput tuum, atque in primis veritatis tutorem, et inspectorem Deum te stor, agre mihi esse. Quoniodom enim non sit, cum quodammodo ex vita solita in vitam aliam transeundum mihi sit? Quod si rebus his in publicum prolatis (latere enim eas, et premi nolo, is cui potestatem hanc concessit Deus, in ordinem sacerdotum me elegerit: subito eam necessitatem, et velut divinum decretum suscipiam. Sic enim existimo, si vel imperatore, vel infelici, Deoque inviso Augustali quopiam jubente, imperata non facarem, inobedientiae penas me daturum esse: Deo autem ipsi volentes nos parere convenit. Si me ad sacrum obeyendum ministerium non admittit Deus, ab ipso statim initio in me rem divinissimam, veritatem ipsam complecti, neque per id quod illi maxime repugnat, mendacium scilicet, sanctionem ipsius suscipere decet. Fac igitur ut scholastici haec sciant, et ad illum referant ». Hactenus Epistola Synesii ex Nicephoro accepta.

80. Porro si quis contestationes ita ut se babent intelligat, prout a nonnullis intellecta noscuntur; habeat profecto unde miretur, immo et indignetur, hominem talia protestantem, talesque conditions praeponensem, sic esse ordinatum a Theophilo episcopum Ptolemaidis: verum mentem Synesii hos minime asecutos esse, palam faciemus. Unde, rogo, Synesii mentem melius quam ex his que postea idem ipse scripsit, quo sensu, quo animo ista jaclarit, possumus intelligere? Simil ac enim diu reluctatus, creatus fuit episcopus, scribens ad sua Ecclesias presbyteros, plane de se testatur, omnem ornatum, insuper et omnem adhibuisse artem, ut episcopatus onus effugeret. Et quam artem? nisi ut simulante agens, et illa inculcans adeo Christianae fidei, et disciplina adversantia, rejiceretur omnino a munere episcopatus? Et ut sentio, hanc alius praeficit Synesius verbis, quam quod S. Ambrosius factis exhibuit, dum ne Episcopus ordinaretur, se adulterum, et sanguinarium publica professione ab omnibus credi voluit. Sed audiamus ejus breuem de his Epistola ad suos presbyteros scriptam:

81. « Neque ¹ ego prius vobis superior eram, cum omni rebore, et arte sacerdotium effugerim; neque nunc vos me supratatis: sed divinum profecto erat, et quod tunc nondum, et quod nunc jam. Ego enim sapiens mori pro hac rerum sacrum administratione matussem, ne scilicet susci-

¹ Synes. ep. xi.

perem illam. Non enim mearum virium esse iudicabam hujus rei gubernationem. Cum autem Deus induxerit, non quod ego petebam, sed quod ipse volebat : precor enim qui vita largior est, ut etiam quam tribuit, perfecturus sit. Qui enim juventutem in otio philosophico consumpsi, et in speculacione rerum actione aliena, et tantum in curis versatus sum, quantum defunctorie per actum reprehendi non potest in hac cum corpore vita, et in hoc quod civis civitatum fuerim : quomodo sufficiam curis nullam habentibus intermissionem? Aut quomodo ubi me ipsum turbe negotiorum tralidero, adhuc ad mentis pulchritudines accedam, quibus solum beatum olim frui potest? sine quo mihi et meis similibus omnisi vita, nulla vita est. Ego quidem non novi : Deo vero (aiunt) omnia possibilia sunt, etiam quae impossibilia sunt. Et vos ipsi igitur pro me supplices manus ad Deum elevate, et tum populo in urbe, tum his qui in agris aut villaticis Ecclesiis commorantur, preces pro nobis, et in communione, et singulatim omnibus committite. Si enim non deserlus a Deo relietus fuero : tunc cognoscam sacerdotium non discessum esse a philosophia, sed ampliorem accessum ». Ista ad suos cum creatus est episcopus Synesius¹.

82. Scribens postea contra Andronicum : quam expeliter mori potius quam episcopus fieri, aperta testificatione declarat, ubi primum de suo ante episcopatum vita instituto ista premittit : « Vivebam cum bona spe in mundo, velut in sacro septo animal liberum ac solitum, prece et libro et venatione vitam dividens : ut enim sana sit anima et corpus; hoc quidem laborare oportet, illam autem rogare Deum. Cum hujusmodi facilitate traxi annos illos usque ad electionem episcopatus : ad quem ego, si quis unquam, tunissimus fui. Testor omnibus Deum, cuius per vos ego arcana mysteria gestavi, absque humanis circuitibus ac studiis, ipsum Deum solitarie in multis temporibus et locis accessi, et pronus, et in genna inclinatus, supplex mortem pro episcopatu eligebam ». Ille et alia de relutatione sua, ne susciperet episcopatum Synesius, cuius quidem argumenti multa præterimus brevitas causa : cum ut fugeret, ea usus est arte, ut portentiosi contestationibus illis Theophilum posset eludere. At insaniam simulantem Ulyssem prudens consilium Palamedis irritum reddidit; et impietatem affectans Synesius Theophilum latere non potuit.

83. Cum vero et quietis tranquillo portu in turbatim vastumque pelagus invitus nolensque solvisset : multiplicium mole negotiorum oppressus, jam cum vix septem menses episcopatu perfunctus esset, de abdicatione agere ceperit : sed frustra quidem : agit enim de his ipse in Epistola ad Olympium². Delegabat illi Theophilum provincias illius negotia, et Ites verentes inter episcopos, et causarum cognitiones : cui quidem enim parere, se necessitate adstringi cognosceret, et reluctari penitus

nefas : ad ipsum hoc primo anno scribens, haec ait : « Ego et volo, et necessitas mihi divina esl, ut legem pulcem quicquid thronus ille vaticinabitur » : et inferius : « Quicquid statuerit, hoc multitudini justum sit : obedientia enim vita est, et mors inobedientia ». Tanti quidem astimatus est recens episcopus, ut iudee fieret seniorum episcoporum.

84. Verlebat enim tunc inter vicinos episcopos Paulum, atque Diocorum ejusmodi controversia. Irruitibus Barbaris in Cyrenam cum suis, Paulus collum occupat natura nimium; illique ubi agebat, domunculam ibi sitiā in Ecclesiam consecrat, inferens illuc altare, et in eo celebrans sacrificium : quo actu locum illum sibi vindicare putavit, contradicente Dioceoro, sub ejus diecesi locus positus erat. Sed Synesius in Paulum sententiam tulit, non existimans eam ob causam locum Dco esse dicatum, ut ad profanum usum redire non posset. « Nam hoc, inquit, locum non sanctificat : alioquin omnes montes, et omnes valles Ecclesiae essent, et nullum monumentum effugeret ut non publicum esset, in quibus omnibus, cum hostes predantur, preces et mysteria fiunt. Quol vero dominus per impia Ariannorum tempora preces et mysteria suscepserunt, et nihilominus sunt private? etc. » Haec et alia plura Synesius in Paulum pro Dioceoro.

85. In causa vero Lamponiani, qui ob illatas in Jasonem injurias excommunicatus fuit; cum idem judicat, illud insinuat Ecclesia antiqui moris, quosdam atrociores casus episcopos minores non absolvere, sed reservare illos prima sedis antistiti : nam audi de ipso Lamponiano : « Quanquam, inquit, et lacrymas ex pœnitenti effuderit, et populus supplex illum excusari : at ego in his, quae visa essent perseveravi : solvendi vero potestalem ad sacram sedem remisi. Tantum igitur nulli ipsi permisi, si appropinquaret Lamponiano debitum fatale, ipse vita exitus, ut tunc sane dies constituta adesse videatur : omnibus permisi tum affluritis presbyteris, ut cum ipso communionem participarent. Nemo enim ligatus mihi moriatur. Verum sanitati restitutus, rursus ob eadem reus sit, et a divina ac benigna anima tua venire assensum expectet ». Haec Synesius ad Theophilum Alexandrinum episcopum, a nobis hic posita ad antiquos ritus in iudicis Ecclesiasticis reserandos. Ipse vero Synesius de se ad ipsum Theophilum haec in fine : « Poslremum ora pro me; orabis enim pro derelicio, et omnibus deserto, et gente ejusmodi cooperatione : ita ipse vereor pro me ipso loqui ad Deum. Omnia enim mihi in contrarium cedunt propter temerariam, et perenius objicientem se audaciam, quod homo in peccatis, seorsum ab Ecclesia peregrinus educatus, alieno vita ductu institutus altaria Dei contigi ». Haec Synesius : quibus videoas quanta animi demissio polliceret.

86. Obiit autem ipse naviter Ecclesiastica negotia : in quibus curis feliciter sibi actum existimat, si non et secularibus negotiis obrneretur. Hinc illa aurea ipsius in querelis sententiae : « Civilem

¹ Synes. ep. LVII. — ² Synes. ep. XCVI.

virtutem cum sacerdotio conjungere, est versare ea quo simul versari non possunt. Prisum seculum tulit eosdem sacerdotes, et judices. Nam et .Egyptii, et Hebreorum genitudo leui pote sacerdotes reges habuerunt. Deinde ut multi videtur cum divinum opus humano in ore pergeretur, seinxit Deus vite conditiones, et hinc sacerdos, et alius dux effectus est. Alii enim ad materialia ei exi, alios sibi ipsi collocavit. Ordinatum autem est, ut illi quidem in rerum negotiis, nos autem in preciliis versaremur. Quod vero bonum est, ab ambobus exigit Deus. Quid igitur redicis? Quid separata a Deo, conjungere conatis; qui neque ut gubernemus, sed ut falso gubernemus expelis? Quia re quid fieri miserius possit? Opus est tibi praefecto? ito ad procuratorem legum Reipublicae. Opus habes aliqua in

re Deo? ito ad sacerdotem civitatis: Et paulo post: « Non condemno episcopos, qui in rerum negotiis versantur: sed ignorans me ipsum vix in theatrum pervenire, admiror eos qui utrumque possunt. Mea facultas non est dnobus dominis servire. Si vero sunt aliqui, qui ne pue a conscientia inquietantur; poterint sine me et sacerdotio fungi et civitatum praefecti esse. Radix scilicet etiam si cum stercore conversabatur, purus manet, et non coquinatur; ego vero si idem hoc fecero, fontibus et mari opus habeo». Haec et alia plura ad sui excusationem in Synodo Synesii, cum ab episcopatu missionem petenter, quam in canum sequentem rejiciens: huc vero salis hic de Synesi ordinatione, et administratione praeugsasse.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5903. — Jesu Christi 410. — Innocentii papa 10. — Honorii 18. et 16. Theodosij Jun. 9. et 3.

1. Consules. — Coss. Fl. Varanes et Tertullus, primus in Oriente creatus, cuius mentio in Chronico Alex. sub coss. anni cxxvii, ubi enim magistrum militum, in Oriente se. appellat; alter vero in Occidente, cuius tamen nulla mentio in subscriptionibus legum tam ab Honorio quam a Theodosio datarum, sed solitus. *Varanus*, quem Prosper in Chronico *Flavianum et consulem Orientalem* appellat. Sed de *Tertullo* vide infra num. 8. In aliisibus Fastis *Varanes* *Varares* appellatur, sed manifesto errore, cum Zozimus lib. 5. pag. 812. loquens de gestis ab Alarico anno cxxvii, dicit, *Honorium imp. copis pedestribus Varanum* praecesse, ideoque cum auctore Chronicæ Alexandrii convent. I.

2. Roma anno superiori ab Alarico depradata. — A num. Iud. 29. Baronius pluribus refer literam Urbis obsidionem, eisque devestationem per *Alarium Gelhornum* regem. Verum quoniam medium prima Roma obsidio in annum cxxviii, ita et secunda in annum cxxix intendit, ut certus argumentis demonstrabo. Sed antea praemittenda est hic brevis Urbis expugnationis narratio ex Plutostorio lib. 12. cap. 3. qui rebet Eusebius Stiliconis filii morte, quam litera Urbis obsidio statim sequuta est, ita: « Post haec Barbari Alarico pene i. cum ad expugnandum urbem Romanam incutuerat. Hic vero confestum Portum occupavit. Ita autem est maximum navae urbis Romie, tribus portibus constans, et in parve urbis magnitudinem extensus. Hic etiam ammonia publica pixla veterem consuetudinem erat

recondita. Cum igitur Alarius Portum leviter negotio occupasset, urbem Romanum cum annone penuria, tum reliquis machinamentis expugnavit. Et Romanis decernentibus, id enim illis Alarius permisit: Altalum imperiale renuntiavit. Ortus hic erat ex minore Asia; religione quidem paganus, dignitate vero praefectus urbis Romie. Post nuncupationem imperatoris Attali, Alarius permisit deinceps religionis populi Romani, his scilicet quos fames et humanorum corporum commissio reliquos lecerat, ut announam sibi ex porto conveyerent. Assumpto deinde Attalo, magistri militum munere eidem fungens, Ravennam adversus Honorium cum exercitu proficiensitur. Inter haec Attalus mandavit Honorio, ut privata potius vitam eligeret, et extremerum membrorum abscissione totius corporis saltem redimeret. Sarsus vero, cui post Stiliconis necem Honorius in gaudirium rei militaris contulerat, muto adversus Alarium praedicto, cum superavit, et ab urbe Ravennam longius fugavit. Tum vero Alarius occupato Portu, Altalum imperio exuit: sive quod acconsul fuerat quasi in elevolo animo esset erga Alarium: sive, ut alii dicunt, eo quod Alarius in mente habebat, fedus cum Honorio inire, ac prius e medio tollendum esse deducet. Eum qui impedimento esse videbatur. Post haec Alarius Ravennam reversus, cum fedus obfuscat Honorio, a supra in memorato S. cro repulsus est, cum qui audiace sua penas dare debuisset, indignum esse affectuante qui inter amicos numeraretur. Itatus ob

hæc Alarius, anno post primam irruptionem in Portum urbis Romæ, tanquam hostis infestis signis Romanis versus contendit. Exinde vero tanta gloria magnitudinem ac potentiam Romanam extenuis ignis, et hostilis gladius, et Barbarica captivitas, quasi sortito infer se divisorum.

3. *Dux Senatus Romani ad Honorium imp. Legationes.* — His ad le quæ Baronius ex Sozomeno lib. 9, c. p. 8 et seqq., et quæ Zozimus lib. 3, pag. 819 et seqq. de eadem re habent. Praeterea observandum ex eodem Zozimo, pace cum Alarico nondum confirmata, *duplicem legationem Ravennam ad Honorium imp.*, a Senatu Romano missam esse : priorem qua nihil Legati ab eo obtinere, eaque peracta est exante anno cxxvii, ad inuenire anno cxxix, ut anno superiori vidiimus. Posterior ad annum cxxix perficit, eamque inter alios obiit *Innocentius papa*, quam Baronius anno præcedenti, quo ea contigit, num. 10 et seq. recitat. Sed cum Urbis expugnationem in hunc annum differat, secundam legationem itidem in eum differre debuit; cum ea, non anno quo Urbs primum, sed quo iterum obsessa, facta fuerit. Vide quæ de hac *secunda legatione* dixi anno superiori num. 4.

4. *Alarius Portum Ravennæ anno superiori, Romanum anno cxxviii occupavit.* — Hæc porro Philostorgii verba : « Tum vero Alarius occupato Portu Attalum imperio exuit », non de Portu Eritbis Romæ, sed de portu Ravennæ intelligenda esse accurate observavit Gothofredus in Notis ad Philostorgium. Portus Ravennæ, inquit, olim ab Augusto constructus fuit, tertio ab ipsa Urbe milliario Ariminum versus, qui *Portus novus* dictus et *Classis*, ejusque mentio apud Sidonium Apollineum lib. 1, Epist. v, et Jordanem in Gothicis. « Et vero hoc est ipsum, quod Sozomenus scribit lib. 9, cap. 9, loco aliquo corruptissimo : *Non multo post Alarium cum Alpes occupasset, locus est sexaginta circiter stadiis distans Ravenna, cum imperatore sermones habuit de pace, ubi loco τας ξενια, Cluverius feliciter reposuit, τας ξενια. Classis* idem cum Portu; *Classis* enim oppidum in Portu illo. Videns Procopius in Gothicis cap. 3, Agathias lib. 1, Jordanes in Gothicis et Paulus diaconus. Quare conjectura Cluverii hoc novo jam Philostorgii argumento confirmatur ». Ita recte Gothofredus. Valesius tamen in Notis ad Philostorgium contendit, laudata verba de *Portu Romæ* intelligenda esse. « Nam cum, inquit, Philostorgius portum simpliciter diversit, *portum* Urbis Romæ intelligamus, necesse est; sic enim paulo ante portum Urbis Romæ absolute vocavit. Quod si portum urbis Ravennæ nunc intelligeret, procul dubio nomen urbis Ravennæ adjectisset. Sed et ipsa rerum gestarum series, quæ hic a Philostorgio narrantur, satis ostendit, portum Urbis Romæ hic intelligi, non autem portum Ravennæ. Alarius enim post Attalum imperio exutum, Ravennam venisse dicitur : quod quidem confirmat etiam Sozomenus ac Zozimus. Certe Sozomenus diserte scribit, *Alarium* portum Ravennæ qui *Classis*

dicitur, occupasse post evanctorationem Attali ».

5. *Refutatur sententia Valesii.* — Verum nullus dubito, quin Valesius hallucinetur ; cum Philostorgius, ut indicet se de portu Ravennensi loqui, paulo post asserat, *Alarium in portum Urbis Romæ* contendisse. Quare de duobus portibus manifestissime loquitur; quod et ostendit ipsa rerum series. N in Sozomenus laudatus cap. 8 ja[n] scripsit : « Alarius de abolendo ejus imperio paciscitur cum Honorio, fide ab illo prius accepta. Prinde cum universi extra urbem convenissent, Attalus imperii insignia depositus ». Sed ubi de pace cum Honorio seruo habitus est, nisi Ravenne aut in locis hinc urbì vicinis? Urbs itaque illa, cuius nomen reiçet Sozomenus, alia non est, quam *Ariminum* aliquot milliaribus Ravenna dissitum, quod Valesius in Notis ad Sozomenum etiam faleatur, quia id extra Ariminum factum dicit Zozimus lib. 6. Add. jam de Arimino Sozomenum ibidem meminisse. Sozomenus, Zozimus, et Philostorgius inter se contrarii non sunt. Ait Zozimus : « Extra urbem Ariminum, in qua tunc commorabatur (scilicet Alarius) productum Attalam diademate spoliat, et exil purpura. Atque his ad Honorium principem missis, Attalum in omnium oculis ad privatam vitæ conditionem redigit. Apud se tamen cum Ampelio filio retentum, donec pace cum Honorio constituta, vitæ incolumitatem eis impetrasset ». Philostorgius vero scribit : « Tum vero Alarius occupato Portu Attalum imperio exuit ». Attalus ergo ab Alarico, postquam es jam portum Ravennæ cepisset, imperio privatus, et quidem extra urbem Ariminensem, et antequam in urbem Romanam irrumperet. Proxime enim Zozimus de obsidione Ravennæ lenti locutus fuerit, et post ill in depositionem narratam sul junxerat : « Interim Alario cum copias Ravennæ profecto, veluti qui firmari certamque cum Honorio pacem facturus esset, aliud quoddam fortunae reperit impedimentum ». Deinde loquitur de pugna inter Alarium et Sarum ducem habila, quo proflio ex parte narrato opus ejus absolvitur, reliquis injuria temporum desperditis. Itis consentientia Sozomenus citatus cap. 9 tradit, nisi quod Attali depositionem ante expugnationem portus Ravennatis factam esse perperam asserit : « Non multo post Alarium cum Alpes occupasset (legendum *Classes*, ut supra diximus), locus est sexaginta circiter stadiis distans Ravenna, cum imperatore sermones de pace habuit. Sarus vero, etc. fædus inter Romanos et Gothos handquaquam e re sui fore consideravit. Haque cum suis repente irruens, quosdam ex Barbaris interfecit. Quam ob causam ira simul et metu percitus Alarius, eadem qua venerat via revertitur. Et Romanum iterum obsessam proditione cepit ».

6. *Herm refellitur.* — Ad hæc Philostorgius laudatis verbis *portum Romanum* intelligere non potuit, cum paulo ante dixisset, Alarium permisisse Romanis, *ut annoram sibi ex portu conveharent*. Quare jam a prima irruptione portum Roma-

nun obtinebat *Alaricus*. Deinde, si Sozomenus quando ait, *Alaricum* Alpes occupasse, intelligendus sit de portu Ravennensi, qui *Classis* dicitur; de quo eum loqui non video dubitandum esse; cur in Notis ad Sozomenum, hunc vel Sozomeni vel librariorum errorem non observavit Valesius, et locum illum inemendatum reliquit? Denique Zozimus de portus Ravennensis occupatione non meminuit, nec ipse, nec Sozomenus, *Alaricum* postquam prima vel secunda vice Ravennam venit, scribunt eum Romanam rediisse, unde portus ab eo per haec tempora occupatus, nullo modo Romanus esse potest, qui, ut diximus, in ejus potestate erat, quando Ravennam venit.

7. Romam anno superiori captam variis rationibus demonstratur. — Nunc Urbem, non hoc anno, sed superiori devastatam, aliquot argumentis ostendendum; cum ab hac epocha huensque incerta multa magni momenti pendeant. Primum desumitur ex *Jovii* prefectura. Is prefectus prætorio Italie de federe cum Alarico pangendo tractavit, et *Alarici* postulata imperatori significavit, ut Zozimus lib. 5, pag. 822, Sozomenus cap. 9, et Olympiodorus produnt. Que tamen tractatio irrita fuit, quod *Honorius* utriusque militia magisterium ab Alarico petiit nunquam concedere voluit. Porro *Jovis* anno superiori prefectus prætorio Italie fuit, ut patet ex legibus Cod. Theod. 19 de *Judaïs*, ult. de *Denuntiatione*, et 47 de *Hereticis*, quarum prior data kal. April. Rariorum, due posteriores VI kal. Jul. *Jovis* autem hoc anno prefectus prætorio non fuit. Quare Zozimus, Sozomenus, et Olympiodorus de tractatione pacis hoc anno facta nullo pacto explicari possunt. Vnde hujus argumenti sensit Gothofredus in Chronologia Cod. Theod. qui cum aliis multis magnis viris opinionem Baroni tuerit, et, ut illud eludere, eam pacis tractationem ad primam Urbis obsidionem refutat. Sed frusta; cum auctores laudati diserte asserant, eam habitam esse post primam *Alarici* irruptionem, proximeque ante posteriorem.

8. Secunda ratio. — Secundo, Zozimus pag. 827 docet, cum nulla Urbi e portu suppediaretur annona, Romanos *Alarici* iussu *Attalum* præfectum Urbi imperatore creasse, et *Attalum* prostridie in Senatum ingressum. *Tertullum* consulem designasse, quod anno cœx, sine dubio factum; cum, ut eo anno ostendimus, initio anni cœx *Attalus* fisco prepositus fuerit; ac non multo post præfecturam Urbana. Praeterea Prosper in Chronico expresse testatur, *Attalum* anno cœx imperatorum dictum, et Cassiodorus in Chronico praesenti anno *Varanem* et *Tertullum*, quemadmodum et *Idacius* in Fastis, consules exhibet. Quare cum consules anno antequam magistratum inirent, designari soliti fuerint, nec tardius *Tertulus* ab *Attalo* quam anno cœx designari potuerit, uno enim eodemque anno imperii *Attalo* datum et abrogatum, ut inter omnes convenit, liquet, anno praecedenti cum consulem in praesentem annum designatum, Urbemque hunc ab

Alarico direptam. Cum enim ea direptio mense *Augusto*, ut mox videbitur, contigerit, et *Tertullus*, cum oppugnaretur Urbs, consul dictus fuerit, si mense Augusto praesenti anni Roma devastata fuisset, *Tertulli* consulatus in annum cœxi caderet, quod nullus dixerit. Ende inconsulte Cassiodorus in Chronico, currenti anno Urbis direptionem sub *Varanis* et *Tertulli* consulatu narrat, quasi consultus ille, et secunda Urbis obsidio ad unum eundemque annum pertinerent; mirorque recentes Chronologos non adveruisse haec duo simul stare non posse. ut *Tertullus* hec anno consul fuerit, eodemque *Roma* in prædam *Alarico* cesserit. Agnovit difficultatem *Onuphrius* in Fastis, *Tertullum* que circa kalendas Iulias praesenti anni consulem creatum scripsit; sed sine teste, et eo tantum fine, ut vim illius rationis declinaret.

9. Tertia ratio. — Terrium argumentum deducitur a legibus hoc anno datis, et in Codice Theodosiano recitatis. In lege 20 de *Tyronibus*, VI id. Febr. data mentio sit Italie et urbis Roma a Barbaris vastate; de qua devastatione loquuntur etiam Zozimus, Sozomenus, Philostorgius et alii. Quare ea anno præcedenti configerat, cum Roma mense *Augusto* capta fuerit. Insuper *Honorius* VII kal. Jul. et VII kal. Decemb. considerans Africam in suo obsequio adversus *Attalum* stetisse, omnium reliquorum indulgentiam eidem concedit leg. 6 et 5 de *indulgentiis debitorum*. Praeterea duas alias leges emisit, scilicet 11 et 12 de *indulgentiis criminum*, primam idibus Febr., alteram VIII idus Augusti, quibus legibus tyranne Attali penitus proligata, omnium criminum reis per tyramnidis occasionem admissorum indulgentiam tribuit imperator; quibus rerum in Italia anno cœx gestarum seriem intueri datur; et quoniam tempore *Attalus* in ordinem prorsus redactus fuerit, ac proinde quando Roma ab *Alarico* capta sit; quod omnes post *Attalum* imperio dejectum factum tradunt. Nam cum die vicesima quarta mensis Augusti Urbs ab *Alarico* expugnata sit, auctore *Miscellie* et *Theophane* testibus, triduoque directa, ut testatur *Orosius*, et insimul *Cedrenus* et *Zouars*; dum excidium ejus accidisse tradunt die xxvi mensis Augusti, que illius tridui ultima est, quoniam praesenti anno devastari potuit; cum aliqui indulgentia crimen præcessisset, et mense *Augusto* praesenti anni die sexta *Res publica liberata tyramnidis injuria* ab *Honorio imp.* in prefata leg. 6 de *indulgentiis criminum*, diceretur; licet tum cum maxime ea invalusset, et Urbs die xxiv ejusdem mensis in prædam data fuisset? Quare perperam ex iisdem legibus a Gothofredo in earum commentariis, et ab aliis deductum, Urbs excidium eo anno contigisse, quo illa emissæ; immo posteriorē eodem mense datam; cum ex his contrariis prorsus evinatur, pateaque anno cœx Urbe capta, *Honorium* anno currenti has duas leges tulisse; quarum priori militibus pristinam dignitatem servavit, qui inter milia tyramnidis assumptas ad obsequium reduissent; posteriori vero post tres menses data, omnium

eriminum reis per tyrannidis occasionem admissorum indulgentiam tribuit. Profligatis enim anno superiori hostibus, Reipublice consulere debuit imperator; quod his Italiā vastantibus facere non potuit. Aliquot ex his legibus recitat Baronius num. 10 et seqq.

10. *Refellitur Gothofredus.* — Non intellexit Gothofredus laudatus Orosium, qui ait Attalum « intra brevissimum temporis spatium, imperatorem factum, infectum, refectum, ac defectum », quod et Olympiodorus habet. Existimavit enim priorem legem citatam *De indulgentiis criminum idibus Februariis* praesentis anni datam ad priorem Attal exaugmentationem; alteram vero *VIII idibus Augusti* latam ad posteriorem spectare. Nam hoc prorsus a veritate alienum, quia *Attalus* aliquot ante menses quam Urbs expugnaretur, sed post mensem Februarium, nuncupatus est imperator; qui cum malevolo animo erga *Alaricum* esset, aut hic in mente haberet, fœdus cum Honorio inire, ut supra ex Philostorio narravimus, paulo antequam Urbs caperetur ab *Alarico*, purpura exutus est. Tum, ut docet Prosper in Chronicō ad annum *cxxiv*, idem *Attalus* Gothorum consilio tyrannidem in Gallias resumpsit, annoque inequent, ut infra ostendemus, captus est, et postea in triumphum duxit. Quare prefatas duas leges hoc anno datas ab *Binas Attali exauctorationes* male refert vir doctissimus; cum secunda septennio post priorem configerit; ideoque non intra brevissimum temporis spatium, ut ille Orosium perperam interpretatur. Integrum Orosii locum hic exhibere prestat. « Quid de infelicissimo Attalo loquar, cui occidi inter tyrannos honor et mori Ihernum fuit? In hoc Alarius imperatore facto, infecto, refecto, ac defecto; citiusque his omnibus actis paene quam dies minimum risit; et iudicium spectavit imperii ». Adverbium illud, *citius*, Gothofredo fucum fecit; non enim consideravit vocabula tempus exprimita magna latitudinem habere. Hinc Cicero lib. 2 de Natura Deorum, versu 426: « Quid ea quae nuper, id est, paucis ante seculis medicorum ingenis reperta sunt? » Et tamen adverbium illud, *nuper*, plerumque significat quod paucos ante dies, menses, vel annos factum est.

11. *Iterum refellitur.* — Nec magis apposite Gothofredus quae Sozomenus lib. 9, cap. 8 peracta scribit, ad priorem legem citatam *De indulgentiis criminum* pertinere credit. Haec Sozomeni verba: « Attalus imperii insignia depositus; simul etiam deposuerunt cum eo cingula sua ejus duces: et Honorius indulgentiam eorum, quae acciderant, tribuit, et ut cum quisque honorem, cum gradum teneret, quem antea sortitus fuisset ». Haec enim a Sozomeno dicta de prima ante degradationem Urbem Attali depositione, anno *cxxix* facta, que ideo cum prefata lege coniungi non possunt; cum haec lex anno illam depositionem consequenti, currenti nempe, data fuerit, non quidem in *Attali* favorem, cuius nulla in ea lege mentio, sed in eorum gratiam, ut supra dixi, qui inter tyrannidis initia ad

obsequium redissent. Indulgentia itaque a Sozomeno hic memorata non exlat, longeque alia erat ab ea qua in Codice Theodosiano legitur, queque hoc anno concessa est, quod Valesio in Notis ad Sozomenum non observatum. Desunt et duas aliae leges hoc anno data, quarum mentionem facit Zozimus pag. 820 et seq., quarum prior vetuit Honorius in aula cingulo eos uti, qui Christiani non essent, quam paulo post revocavit in gratiam *Generidi* ducis Pagani, sed praefaris virtutibus praediti, et cuivis concessit, « ut opinionem suam retinens, et magistratu fungeretur, et militare ».

12. *Quarta ratio qua probatur Romam anno superiori captam esse.* — Orosius, qui hoc tempore vivebat, lib. 7, cap. 28, secunda Urbis obsidione narrata, ait: « Interea ante biennium Romanæ irruptionis, excitata per Stiliconem gentes Alanorum, ut dixi, Suevorum, Vandalarum, multique cum his alie Francos proterunt, etc. » Haec gentes pridie kal. Januarii anni *covī* Gallias ingressae sunt, ut ibidem ostendimus. Quare manifestum est, loqui Orosium de prima Urbis obsidione: ab ingressu enim Barbarorum in Gallias ad eam obsidionem, si anno *covī* contigerit, anni duo, exceptis aliquot mensibus, fluxere; et si *Orosius* biennum illud repelat ab anno Christi *covī* illud incompletum numerat: in sententia vero adversariorum anni tres præter aliquot menses numerantur. Quod si vident adversarii Orosiom de secunda *Alarici* irruptione intelligendum esse, in eorum sententia triennium et ultra transactum fuerit ab ingressu Barbarorum in Gallias, in nostra vero biennium et aliquot menses ab Orosio neglecti. Scaliger quidem lib. 5 de Emendat. Temp., pag. 547, et Petavius lib. 11 de Doct. Temp., cap. 47, qui hanc controversiam fuse examinarunt, Romamque secunda vice currenti anno obsessam perperam concluderunt, observant, Orosium loco laudato tradere Urbem direptam esse anno ejus conditus *millesimo centesimo sexagesimo quarto*, qui secundum putationem Varronianam congruit in annum Christi *cpxi*, indeque Scaliger inferit, Orosium eam expugnationem illo anno male consignasse; Petavius vero asserit, nihil certi inde deduci posse; cum *Orosius* in annis Urbis numerandas varias putationes sequatur, raroque sibi constet. Verum cum *Orosius* eam, que Varronianam biennio prior est, plerumque usurpet, non dubium, quin eamdem loco laudato adhibuerit, et quod jam de anno prioris irruptionis scripserat, confirmaret; cum alioquin sibi in eodem capite contradiceret. Orosio Isidorus et Idacius in Chronicis suffragantur: prior enim Urbem direptam scribit, « anno imperii Honori quinto decimo, æra quadrageinta quinquaginta septima », anno nempe Christi *cxxix*. Posterior, qui hoc seculo floruit, anno Abrahami bis millesimo quadrageinta vicesimo quinto, qui calend. Octobris anni Christi *covī* inchoatur, hanc secundam obsidionem collocat. Sectatores contrarie sententiae citant Prosperum, Cassiodorum, et Marcellinum in Chronicis, tanquam illius

patronos; sed illos, praesertim duos postremos in notatione temporum falli, eorumque anchoritalem adversus argumenta ex publicis monumentis deducta nullam esse, omnes norunt; praterquam quod Cassiodorus in Chronico Prosperum excrisebere solitus est.

13. *Quinta ratio.* — Sed non tantum leges Cod. Theod. hoc anno ab Honorio imp. emissa demonstrant, *Romanum* anno superiori preda datam; sed etiam illae quo eo anno ab eo date sunt. Cum enim *Attalus* Romam ageret, exercitum in Africanam misit, ut eam invaderet, duce *Constantino* quodam qui ibidem interfectus est, *Heracliano* pro Honorio Africanam fortiter fuit, nec cum copiis satis firmis Constantino veniente, ut produnt Zozimus pag. 828 et seq. ac Sozomenus lib. 9, cap. 8. ubi hic scribit, factum id fuisse tanto terrore *Honorius* imp. injecto, ut navibus jam paratis in animum induceret imperio decedere, atque in Orientem confugere, si *Attalus* expeditio feliciter cederet. Verum profligato mox *Attala* exercitu, acior ab *Heracliano* comite Africa portum et littorum Africa custodia habita est. At ea anno Christi coix peracta ostendit lex Cod. Theod. *De terris limitaneis*, inscripta *Gaudentio vicario Africe*, dataque *III kalend. Maii, Raveunus, Honorio VIII et Theodosio III cos.* In ejus enim fine mentio fit de timore ob exercitus *Attali* adventum injecto; cum in ea iubeat *Honorius*, ut quibus terra limitanea concessas fueratt, easdem munirent ac defendenter: « Ut haec, inquit, provisione servata, fossati limitisque nulla in parte timoris possit esse suspicio ». Cum haec itaque in Africa gesta sint in secunda Urbis obsidione, testibus Zozimmo et Sozomeno, ea nonnisi anno precedenti configit. Currens quidem *Heraclianus* adhuc Africa comes erat, ut discimus ex lege 51 Cod. Theod. *De hereticis*, sed cum anno superiori in Africanam missum, prater Zozimum et Sozomenum asserti Orosius lib. 7, cap. 29. « *Heraclianus*, inquit, Africa comes missus cum *Attalus* umbram gestare imperii ». Unde cum anno *civix* *Attalus* imperator dictus sit, et quidem ante *III kalend. Maii*, quo laudata lex *De terris limitaneis* emissa, non dubium, quin eodem anno ad Africanam adversus *Attalum* tuendam *Heraclianus* destinatus fuerit. Denique Sozomenus citatus referit, Gentiles et Arianos pernoleste tulesse *Attalum* imperio dejectum fuisse; quod Gentiles sperarent cum superstitionem suam palam amplexurum esse; Ariani vero Ecclesiarum potestate iterum se adepturos pularent. Quia res *Honorium* movit, ut legem 47 Cod. Theod. *De hereticis* VI kalend. Jul. anno *civix* emitteret, quia statuta adversus hereticos non obstante annotatione principis executioni tradidisset. Hac constitutione hereticorum et Pagani-
rum spes *Honorius* reprimere voluit, ut recte videt Gothofredus in ejus Comment. Mitto leges alias tam hoc, quam superiori anno data, ex quibus clare deducitur, *Romanum* anno *civix* primum ab Alarico, annoque *civix* iterum ab eodem obsidione cinctam fuisse, quia id ex diebus fuce clarius constat, et ex

dicendis passim confirmabihur, ut communis opinio ex omnium animis tandem exellatur.

14. *Proba et Latam panieres per Urbis obsidionem aliure.* — Procopius lib. I Hist. Vandal. cap. 2, scribit *Probam* matronam fama ac dvititis insigneum, miseratum *Romanos*, fame aliisque malis plurimis atteri, *familia sua praecepisse, ut noctu portum ponderent*. Id refert Baronius num. 18 ac refelit, et hanc *Anicium Faltoniam Probam* cum *Faltona Proba* Poetria confundit. Verum, ut anno ccxcv. num. 2 et seq. ostendimus, *Faltonia Prola* mater trium consulum ordinariorum, diversa est a *Proba* avia Demetriadi, et matre *Anicie* *Probi* anno *civix* consulis ordinarii. Praeterea Baronius *Julianum* Demetriadi matrem filiam *Probae* facit; sed ibidem ostendimus *Anicium Julianum* Olybrii filiam fuisse ac matrem Demetriadi virginis, *Probae* neptem non e filia, ut putavit Baronius, sed ex filio natu maximo *Anicie* Hermogeniano Olybrio. De hac familia *Aniciana* vide que ibidem diximus. Ad hanc Baronius num. 8 in dulium revocat quod Zozimus lib. 3, pag. 813 scribit, *Latam* scilicet *Gratiani* quondam Principis conjugem, in obsidione Urbis de bonis suis pauperes aliuisse, quod existimat, *Gratianum* aliam conjugem non habuisse quam *Flaviam Constantiam* Constantii imperatoris filiam. Sed *Fl. Maxima Constantia* Constantii imper. ex *Fantina* filia pestilenta uxor quidem fuit *Gratiani*, ut testatur Ammianus lib. 21, cap. 15, et ea demortua in secundam uxorem *Latam* Pisamenie filiam sibi adscivit, et ex neutra conjuge problemi suscepit. *Latam* vero anno quo primum obcessa est Urbs, adhuc in vivis fuisse nos dubitare non patitur Zozimus laudatus, cuius narrationem Baronius iterata Urbis obsidione perperam attribuit, qui de hoc secundo *Gratiani* matrimonio a Zozimo auctore coevo tantum memorato dubitare non debuit.

15. *Moritur S. Marcella.* — A num. 29 ad 31. Divus Hieronymus in Epist. xvi ad Principiam virginem, quam *Marcella* viduae Romane Epitaphium coniunct, at *Marcellam*, capta ab Alarico Urbe, fustibus et flagellis casam esse, et *post aliquot dies* in Dominum obdormivisse. Quare cum Roma anno superiori in potestatem Barbarorum venerit, sancta *Marcella*, quam Hieronymus proemio in Epistolam ad Ephesios *mihi viduitatis et Romane sanctitatis exemplar* appellat, eodem anno obiit.

16. *Principia Marcella filia perperum credita.* — Baronius Principiam arbitrat, tur filiam *Marcellae*; quod in Epistola ad eam data Hieronymus scribat: « Haec tibi *Marcella* venerabilis, et tibi Principia filia, una et brevi lucubratione dictavi ». Verum si Principia filia fuisset *Marcella*, inquit Blandus in Commentario praevio ad Vitam sanctae *Marcellae*, ad diem *xxxi Januarii*, non debauisset num. 33 timore sanctae *Marcella* in furore Gothicus eis adolescentibus, quae iam sepiungula annos, juxta ipsius Baronii calcalium nata fuisset; cum velit anno ccxlii, num. 7 et seq. *Marcellam* a sancto Athanasio insti-

tutionem Monasticam edocet, eam cepisse jam viduam profiteri. Certe *santo Antonio adhuc tum vivente*, ut in eadem ad Principiam Epistola num. 5 dicitur, ejus vivendi rationem a sancto Athanasio hauisit, initataque est Marcella. Dicitur autem *Principia* ab Hieronymo filia, quia ab ejus Roma discessu anno ccclxxxvi ad obitum usque adhauit sancte Marcellae; et quod eam affectu sibi matrem experiretur, eidem se filiam spiritu exhibuit. Ha Bollandus. Sed cum divus Hieronymus Epistolam exl, quam ad Principiam scribit, his verbis incipiat: « Scio me, Principia in Christo filia »; ita et hic in Epistola citata xvi ad eandem, sicut Marcellam venerabilem; ita Principiam suam, non vero Marcellae, in Christo filiam appellat. Praecipuum Marcellae facinus memoratur, quod Origenistarum errores ex Urbe expulerit, et Hierosolymam pietatis ac religionis causa accesserit. Bollandus ibidem Epitaphium Marcellae pluribus illustrat, sed mortem ejus perperam hoc anno consignat.

17. Moritur S. Pamachius, et D. Hieronymus scribit Commentarios in Ezechiem. — Sanctus Hieronymus Praefatione in librum I Comment. in Ezechielis ait: « Ecce subito mors mihi Pammachi, atque Marcellae, Romanae Urbis obsidio, multorumque fratribus et sororum dormitio nuntiata est ». Quare sanctus *Pammachius*, qui coetit III kalend. Septemb. anno superiori e vivis etiam excessit, eodemque anno Hieronymus Praefationem ad Commentaria in Ezechielem scriptis. Emin. tamen card. Norisius lib. t Hist. Pelag., cap. 3, quia in ea Hieronymus post laudata verba dieit, « postquam clarissimum terrarum omnium lumen extinutum est, immo Romani imperii truncatum caput, obmutui, et humiliatus sum, et situi de bonis, etc. » infert ex illis verbis Hieronymum diutius captac Urbis dolore confectum mammam et tabula amovisse; cum ipse testetur, se stylum resumpsisse, postquam iam vulneri cicatrix paulatim obducta est; et suspicatur post annum cxxi Hieronymum Commentaria in Ezechielem exorsum esse, id rogante Eustochio virgine ac Ruffini paulo ante morte intellecta, de qua ibidem Hieronymus loquitur. Controversiam istam dirimunt verba ejusdem Hieronymi in Epistola lxxxv ad Marcellinum, ubi ait: « Ezechielis volumen olim aggregi volui », ideoque ante Urbis expugnationem, « et sponsonem creberrimam studiosis lectoribus reddere: sed in ipso dictandi exordio ita animus meus Occidentalium provinciarum, et maxime Urbis Romanae vastatione confusus est, ut juxta vulgare proverbium, proprium quoque ignorarem vocabulum: diuque tacui, sciens tempus esse lacrymarum. Hoc autem anno cum tres explicassent libros, subitus impetus Barbarorum, etc. sic *Ægypti* lumen, Palestinae, Phoenices, Syriae percurrit, et instar torrentis cuncta secum trahens, ut vix manus eorum, misericordia Christi potuerimus evadere ». Cum itaque ea Epistola prioribus sequentibus anni mensibus ad Marcellinum, quem Honorius imper. cognitorem in Africam miserat, ut interesset Colla-

tioni Catholicos inter et Donatistas habende, scripta sit. Hieronymus trium priorum librorum illius Operis explanationem hoc anno exorsus est, et anno cxxi non valde prope absolvit, antequam Barbari in Palestinam et vicinas regiones irripissent. Quando Hieronymus illud absolverit, infra innumeris.

18. Epochæ Epistola lxxxii Hieronymi ad Marcellinum. — Baronius num. 58 autumavit, haue Epistolam currenti anno datum; sed cum Hieronymus in ejus principio dicat: « Tandem ex Africa vestre litteras unanimitatem accepi : et non me penitet impudentiae, qua facientibus vobis, Epistolas meas frequenter ingessi », et Marcellinus in Africam venerit, aut sub finem hujus anni, aut potius verna tempestate consequente (Edictum enim Honori, quo Marcellinus jubetur prefatae Collatione interesse, datum est IV idus Octob. hoc anno, ut infra videbimus) evidens est, Cardinalem doctissimum hallucinatum esse, eamque Epistolam anno sequenti scriptam, et verosimiliter, ut conjetit Garnearius in Dissert. 6 tom. i Operum Marii Mercatoris, antequam vel Collatio haberetur, vel habite fama pervenisset in Palestinam; cum alioquin de ea non situisset Hieronymus, qui tam honorifice de Augustino totius Collationis quasi mente, in ea Epistola loquitur, ut ad eum remittat Marcellinum, qui explicacionem cuiusdam questionis ab Hieronymo petierat: « Habes ibi, inquit, virum sanctum et eruditum Augustinum episcopum, qui viva, ut aiunt, voce, docere te poterit, et suam, immo per se nostram explicare sententiam ». Collatio autem illa *kalendis Junii* inchoata, ut in ea legitur. Nec dici potest, Epistolam illam longe post Collationem missam; cum *Marcellinus*, in Africa usque ad idus Septembri anni cxxi, quo die occisus est, manserit, ideoque Collationem memorare non debuerit. Cum enim Hieronymus dicat, se ejus litteras *ex Africa* accepisse, appare, illas primas esse quas Marcellinus ad eum seripit postquam in Africam pervenit; alioquin ad se ex Africa transmissas non scriberet, sed regionis nomen faceret, si jam inde alias ad se dedisset Marcellinus, cui commercium litterarum tam cum Hieronymo, quam cum Augustino erat.

19. Tres Barbarorum irruptiones inter se non confundende. — Perperam etiam Baronius num. 59 refert ad hanc Barbarorum irruptionem quod narrat Cassianus in sexta Collatione paulo ante annum cxxvi, quo septima lucem vidit, elucubrata, de Monachis *repente* occisis in Palestinæ partibus « a discurrentibus Saracenorum latroneulis ». Hec enim est paucorum tantum latroneulorum in solam Palestinam; illa vero, de qua Hieronymus verba facit, irruptio est universalis in Palestinam, Egyptum, Phoeniciam, et Syriam. Idem dicendum de ea, quam tangit Augustinus in Epist. cxi, alias cxxii ad Victorianum num. 4, ubi ait: « Ante parvum tempus, etiam in illis solitudinibus *Ægypti*, ubi monasteria separata ab omni strepitu,

quasi secura delegerant, a Barbaris interfecti sunt fratres»; cum ibidem paulo post scribat: « De Hispanis quoque tot provinciis que ab his malis diu videbantur intacte, eoperunt jam talia munitiari »; alioquin dicendum esset, cum Augustini Epistolam, sicut et laudatam Hieronymi, perfinire ad annum sequentem, quod verum esse non potest, quia Barbari die **XVIII** mensis Septemb. superioris Christi anni in *Hispaniam* ingressi sunt, et Augustinus de eo ingressu loquitur tanquam de re, qua non multo ante acciderit, et ibidem refert Donatistas et Circumcelliones depradati domos et incendere, et sic vastare Ecclesiás, « ut Barbarorum fortasse facta militaria sint »: quod famen anno sequenti contingere non potuit; cum Marcellinus cognitor ab Honorio imper. delegatus in Africa fuerit, ejusque praesentia haereticis in officio reflimerit. *Augustinum* vero eas litteras ad Victoriam hoc anno dedisse, mox ostendam.

20. *Augustinus scribit libros de Civit. Dei.* — Ad num. 13. Cum *Gentiles* excidium Urbis Christianis adscriberent, *Augustinus* adversus illos scripsit libros **xiii** de Civitate Dei; sed opus illud anno tantum coxit exorsum est, ut anno **cxxii**, num. 4 ostendam. Quo vero anno illos absolverit, demonstrabimus anno **cxxvii**, num. 7 et seq.

21. *Nola ab Alarico vastata.* — Ad num. 46. Baronius refert ad devestationem Campanie factam ab *Alarico* post Urbem depradatam, quod narrat *Augustinus* lib. de Cura pro mortuis cap. 16, *Nolam* scilicet ohsessam a Barbaris, quo tempore hujusce urbis civibus visus est sanctus *Felix* presbyter Nolanius, quibus iam tot plielatis sue argumenta crebris miraculis præbuerat. Hineque colligit Baronius hæc occasione cives Nofanos evasisse incolumes. At hoc secundum non assurit *Augustinus*, imo hanc Urbem captam fuisse, et a Barbaris direptam scribit lib. 1 de Civitate Dei cap. 10, quod ad hæc tempora cum sancti Felicis apparitionibus refert etiam Baronius. Loquitur certe *Augustinus* de una eademque clade civitatis Nolana, in qua sanctus *Felix* apparuit, et « beneficiorum effectibus, et ipsis hominum aspectibus», ut habet in libro de Cura pro mortuis. In libro vero 1 de Civitate refert, Barbaros Nolam vasuisse; at cum ibidem probet, viris sanctis et bonis Christianis in amissione rerum temporalium nihil perisse, imo et ipsis etiam iniquis hanc rerum vastitudinem ad profectum valuisse, beneficia Nolani a sancto Felice impetrata, fuere spiritualia, non vero temporalia, ut ex precedentibus capitibus ejusdem libri de Civitate Dei, ubi loquitur de clade per *Alaricum* Italie illata, colligitur. Perperam itaque Chittetius in secunda parte Paulini illustrati cap. 28 explicat *Augustinum* de clade Rhadagaisana.

22. *Councilium Carthaginense adversus Donatistas.* — A num. 47 ad 60. In Collectione Dionysiana legitur: « Post consulatum gloriissimorum imp. Honorii VIII et Theodosii III Aug., XVII kaland. Jul. Carthagine in Basilica regions secunda: in hoc Concilio legationem suscepserunt contra Do-

natistas, Florentius, Possidius, Praesidius et Benenatus episcopi, eo tempore, quo lex data est, ut libera voluntate quis cultum Christianitatis exciperet». Ita tantum supersunt de eo Concilio contra Donatistas habitu. Ad ejus petitionem Honorius **VIII kaland. Septemb.** legem 54 Cod. Theod. *De hereticis* dedit Heracleio comiti Africae inscriptam, qua haereticis rituum suorum exercendorum, conveniendi que publice potestatem fecerat, infirmavit. *Honorius* enim anno superiori ob rationem temporum in haereticos remissior fuerat, imo et in Paganos; cum, ut jam diximus, legem qua intra Palatum militare prohibiti fuerant, abrogaret. Lex enim illa lata est *adversus omnes Sancte legis inimicos*, ut in eadem legitur, quibus verbis tam Paganii, quam haeretici comprehenduntur. Porro ex hoc Concilio et constitutione liquet, secundam *Rome* obsidionem hoc anno factam non esse. Quomodo enim episcopi hoc anno apud Carthaginem convenire potuerint; si tunc Africa bello arsissem, quod tamen anno quo Urbs obcessa, contigit? Præterea quomodo episcopi delegati inter tot pericula itineri sese committere ausi essent, imo et *Honorius* ad eorum postulationem prefataam legem emittere, idque die **xxv** Augusti, postridie scilicet ejus diei quo clades Romæ illata; præsertim cum ob bellum Ialicum in haereticos ac nominalim Donatistas anno precedentem remissior fuerit? nec satisfaciunt, quæ Baronius et Gothofredus in illius legis Commentario respondent ad vim hujus argumenti declinandam, in quibus ideo refellendis non immorabor.

23. *Grassationes Donatistarum in Africa.* — Estantem haec secunda *Possidii* Calanensis episcopi ad imperatorem legatio; prima enim ob facinus Calamense a Paganiis admissum, ista vero ob Pagorum et haereticorum audaciam necessitate temporum non compressam suscepta. In hac ultima legatione præter legem laudatam *Possidius* et tres alii legati Ecclesia Africana nomine postularunt, ut ad publicam collationem *Donatistarum* compellebantur, et exposure ingentia mala, fatrocina, et Ecclesiarum vastationes ab iisdem haereticis factas, quibus ob occurreretur ea legatio decernenda fuerit, ut reale observavit Baronius, num. 54 et seq. Quod præsertim colligit ex Epistola divi *Augustini* ad Victoriam **cxi**, alias **cxxi**. Patres quidem Benedictini suspicantur, eam datam anno superiori mense Novembri, quia in principio ejus exprimitur tristissima illa facies universi orbis tantis clauditibus afflictis, ut pene pars nulla terrarum esset, ubi non talia, qualia Victorianus scripseral, committerentur atque plangerentur, et quia addit *Augustinus*, « de Hispanis quoque tot Provinciis, que his malis diu videbantur intacte, eoperunt jam talia munitiari », quod scilicet eo anno die **XXVIII Septemb.** Vandali Hispanias occupassent. Verum cum *Victorianus* presbyter clades, quibus tunc mundus attligebatur, *Augustino* non renuntiaverit, nisi aliquanto tempore postquam ea contigere, certum existimo eam Epistolam hoc anno datam esse. Quod si ea anno

superiori excunte scripta esset, iis Patres Africani Carthagine mense Iunio congregati per legationem illam occurrere voluissent; cum propter bellum Italicum eam antea destinare non potuissent. Refert etiam Baronius ad Donatistarum immania scelerata super ab eis patrata que scribit Augustinus communis clericorum Hippomensium nomine ad *Januarium* episcopum Donatistam expostulans de Circumcellionum savitria in Catholicos, quae Epistola alias **LXVIII**, novo ordine est **LXXXVIII**, sed Patres Benedictini ostendunt, eam post initium anni quadragesimæ sexti exarataam esse.

24. Alia Donatistarum flagitia. — Ad hec Baronius num. 47 trahit ad istam legationem Epistolam **xcix**, alias **cxxxiii** ad Italiam piissimam feminam, qua significat susceptum animo dolorem commiserationemque ex Romanorū calamitate. Sed cum in ea Augustinus num. 4 de procuratore Italicae scribat, « ejus litteris graviter contristati sumus, quod ea quæ illic in Urbe vel circa Urbem geruntur, non nobis insinuare curavit », incertum, an Augustinus loquatur de iis, que in Italia gesta sunt ante primam vel ante secundam Urbis obsidionem, ideoque haec litteræ cum ista legatione connexionem non habent. Verum *Donatistarum* hoc tempore sevitiam egregie probat quod refert Baronius num. 51 ex Possidio in Vita Augustini cap. 13, ubi tradit, collationem anno sequenti contra Donatistas habitam, procuratam fuisse a sancto Augustino, quia, inquit Possidius, « illorum furor occupaverat Africam totam, nec predicari a Catholicis veritatem contra suum patiebantur errorem », et cætera a Baronio relata. Referendum denique ad istam legationem quod ait Augustinus in Epist. xv, alias **ccl** ad sanctum Paulinum, ubi num. 1 inquit : « proinde ad istam letitiam, qua vobiscum est frater Possidius, cum ex ipso audieritis; quam tristis cum causa compulerit, hoc me verissime dicere cognoscis ». Cum enim ea sub iujus anni finem data sit, ut anno superiori num. 9 ostendimus, Augustinus loqui non potest quam de tristi aliqua causa ex sceleribus Donatistarum orla, quam Possidius et quatuor Legatis unus Paulino significaturus erat. Patres quidem Benedictini contendunt eam Epistolam anno **cviij** exeunte, aut **cix** ineunte, scriptam esse, et Augustinum intelligendum de clade Calamensi anno **cviij** perpetrata, ideoque eam ad alterutrum annum referendam. At cum hoc anno datum esse, mentio que ibidem habetur de Melania ab eo in Africa visa, rem extra omue dubium ponere debet, ut anno superiori ostendi.

25. Honorus decernit Collationem inter Catholicos et Donatistas in Africa fieri. — Caterum cum *Honorius IV id. Octob.* legem 3 Cod. Theod. *De religione* emiserit, quæ pars est Mandatorum, quæ integra habentur in Collatione Carthaginensi cognitione 1 et 3 quibus Honorius prescribit Marcelliū cognitori, quæ agenda essent in illa Collatione, confirmatur quod superiorius diximus, *Ronam* mense Augusto anni superioris expugnatam fuisse. Quo-

modo enim Honorius Marcellinum in Africam misisset, ut Donatistas ad illam Collationem cogeret, cum Gothi Roma capta ad Brutios accesserint, « ubi diu residentes ad Siciliam, exinde ad Africam transire » deliberarunt, teste Iordanus lib. de Reb. Get. cap. 30. Si enim hoc anno *Alarius* cum victore exercitu in Campania et Brutis fuiset, Honorius episopis non mandasset, ut ad disputandum convenient, eo se tempore quo Alarius de invadente Africa cogitabat.

26. Moritur Ruffinus Aquileiensis. — A num. 60 ad 67. *Ruffinus* Aquileensem ante Urbis excidium in Siciliam cum *Melania*, ejusque familia venisse, ibique fuisse quando *Alarius* Campaniam, vicinasque provincias vastabat, anno superiori ostendimus. Quo tempore mors ejus contigerit, discimus ex Hieronymo in Praefatione ad librum Ezechielis, ubi Eustochium virginem alloquens, de morte Ruffini scribit : « Verum quia tu indesinenter hoc flagitas, et magno vulneri cicatrix paulatim obducitur, scorpiusque (id est, Ruffinus) inter Eneceladum et Porphyrium Trinacrie hume premitur, et hydra multorum capitum contra nos aliquando sibilare cessavit ». Quare anno superiori vel currentis initio mortuus est *Ruffinus* in Sicilia, quas a Veteribus *Trinacia* appellata fuit. Eam enim Praefationem eo tempore ab Hieronymo elucubratam fuisse, supra ostendimus. In partem controversia Hieronymi cum Ruffino non veneat nec Paulinus nec Augustinus, constatque *Paulinum* perpetuo dilexisse Ruffinum, et Augustinum lib. de heresis cap. 83 asserre se insignem Eusebii Historiam Ruffini studio in Latinum versam evolvisse, quam non improbavit. Sanctum *Chromatianum* anno 60 Ruffino injunxit, ut illi versioni incumberet, superius dictum est. *Ruffinus* tamen nimis erga *Origenem* ejusque scripta amore Romanae Ecclesie censuras incurrit, Pelagiana secte fundamenta jecit, et gravissimorum dissidentiorum causa fuit. Caterum, inquit Em. card. Norisius lib. 1 Hist. Pelag. cap 3, *Ruffinus* non fuit haeticus, licet Hieronymus eundem haeticis annumeret; neque enim sanctus *Paulinus* tam religiosam cum eodem amicitiam coluisse, neque *Piniianus* et ultraque Melania illum una secum in Siciliam adduxissent, et in suburbano *Pineti* monasterio juxta Urbem degere non potuisset, si palam haeresi infectus fuisse. Unde errorum suspicionem, qua apud *Anastasium* laboravit, Romanum rediens postquam damnatus fuit, eoram *Innocentio* Pontifice a se procul excusisse videtur. Damnatus est quidem post mortem a *Gelasio*, quod de libertate arbitrii contraria Hieronymo sensisset, sed illius decretum non pertinet ad personam, sed ad libros, qua ratione damnata sunt saepè, nullo sanctitatis prejudicio viri moribus probatissimi.

27. Palnodia eidem perperam attributa. — Profert. card. Norisius citatus libellum, quo errores partim ab se assertos, partim sibi, ut questus est, imputatos *Ruffinus* condemnavit, quem Baronius non viderat, extatque hodie in antiquo codice Vati-

cane Bibliothecae, in cuius voluminis initio ponitur Epistola sancti Anastasii pape ad Joannem Jerosolymitannum contra Ruffinum, ab eoque translata Periarchon volumina; pagina vero secunda Ruffini palinodia legitur continens 12 anathematismos, quibus majori ex parte reprobantur Origenis errores, inquit Card. Norisius. Yenni Garnerius in Appendix I ad priorem partem Operum Marii Mercatoris recitat eamdem palinodium ex eodem manuscripto descriptam, sed exemplar ad utrumque transmissum, in prioribus verbis diversum est. Apud Card. Norisium his verbis incipit: « Propter veneracionem Sanctorum locorum Hierosolymarum et Bethlehem venimus, et intellectuimus plurimos fratres in nobis scandalizari, eo quod audierint nos multa haeretica, et quae contra fidem Ecclesiae veniunt, profiteri ». Apud Garnerium vero pag. 114 hoc ejus initium: « Propter veneracionem Sanctorum locorum Hierosolymarum et Bethlehem venimus, etc. » Quae ultima lectione, ut videtur, sanior, ostenditque illum fidei libellum Hierosolymiticum aut Bethlehem editum esse, ideoque auctorem ejus non esse *Ruffinum Aquileiensem*, sed quempiam alium Ruffinum, aliquoquin in manus Hieronymi pervenisset. Sed cum per haec tempora plures *Ruffini* nomen tulerint, sciri non potest, quis Ruffinus citate palinodie auctor fuerit. Sirmundus publicavit libellum fidei cuiusdam *Ruffini* presbyteri Palestine provincie, estque mentio apud Hieronymum Ruffini presbyteri a se e locis Sanctis Mediolanum anno ccccix missi. Et inter episcopos, qui adfuerere Actioni sextae Concilii Ephesini a Baluzio publicatae, legitur *Ruffinus* episcopus Gabalorum: imo in indice nova Collectionis Conciliorum ab eodem Baluzio edita memorantur *Ruffini* quatuordecim, ex quibus alii episcopi, alii presbyteri fuerunt.

28. *Nulta hujus apud Mercatorem mentio.* — Garnerius qui existimat auctorem hujus Palindodia esse *Ruffinum* illum, quem presbyterum Hieronymum Mediolanum, Romamque misit ad Venerium et Anastasiū adversus Origenistas sollicitandum, has pro Ruffino Aquileiensis rationes proferri posse dicit. Pro Ruffino Aquileiensis facti, imprimiti auctiores Mercatoris, aut potius ultraquam codicis, in quo sunt Opera Mercatoris: in ambobus enim anathematismi inter Epistolam Anastasiū et Submolationes in verba Iustiani, ita interponundit, ut cum manifesta sit mentio, in priore loco, Aquileiensis Ruffini, in posteriori, *Ruffini* illius, qui docuit *Certeum*, quique vulgo creditur, etiam ab eruditissimis quibuscumque esse Aquileiensis, non aliis anathematismis titulus datum sit, quam iste: *Incipit fides ejusdem Ruffini* cuius nempe sit mentio in utroque opere, etc. quam postea rationem his verbis dicit Garnerius: « Argumentum porro quod ab auctoritate Mercatoris sumebatur, cum nolatur partim hac voce, *ejusdem*, partim colloquione libelli post litteras Anastasiū, nihil admidum efficiat. Quis enim Epistolam Anastasiū du collatam a Mercatore probet, ubi est in codice manuscripto? Quis non videat

id factum ab imperito librario, qui cum unum Origenistam Ruffinum nossel, huic omni Ruffinorum propter communialem nominis, tribuerit? » Verum fideliter haec Garnerii responsio ad rationem illam apposita sit, meliorem tamen deduco ex Praefatione ad Opera Marii Mercatoris, quae super Baluzius meliori editione donavit, qua ideo in hoc Opere tenetur. Cum enim ad manus ejus venisset manuscriptum Bellovacense, in quo Opera Marii Mercatoris continentur, et ex hujus Ms. collatione cum editione Garnerii agnovisset ordinem ab eorumtum fuisse, petuit ab Eminentissimo cardinali Hieronymo Casanata, ut juheret excriri codicem Vaticannum, in quo Marii Mercatoris Opera extant, coequo duplice Ms. instructus novam M. Mercatoris editionem publici juris fecit, ea fide ac diligentia, ut errores etiam retinuerit, veterum librariorum. In qua cum nullam nec Epistole *Anastasii* pape ad *Joannem Hierosolymorum* episcopum, neque libelli fidei *Ruffini* mentionem faciat, dubium non est, quin tam illa *Epistola quam fides Ruffini* nihil commune habeat cum operibus Marii Mercatoris. Certe hujus fidei Ruffini titulus his verbis concepitur apud E. card. Norisium, qui exemplari Vaticano sollem usus est: *Inc. propter fidem*, et post Anathematismos: *finit de fide de nomine Ruffini*, quae ultima verba teguntur etiam in exemplari, quod Garnerius praे manibus habuit, qui huic palinodie hunc titulum præfixit: *Incipit fides Ruffini*, exempli scilicet voce *ejusdem* quae tamen ibidem habetur.

29. *Alteri cuipiam Ruffino adscribenda.* — Haec itaque palinodia *Ruffino Aquileiensi* attributi non debet, sed alteri ejusdem nominis, quisquis tandem ille fuerit. Garnerius laudatus non improbabiliter credidit, editum esse libellum circa annum CCCLXXXVIII, quando in Oriente turbatum est, dissidentibus multo duobus magnis viris sancto *Epiphanio et Joanne Hierosolymitano*, illo oppugnante, isto defendente Origenem. Ad tantos enim episcopos accessere, cum plurima turba, tum eximiis due presbyteri, *Hieronymus*, qui Epiphanius, et *Ruffinus*, qui Joannem sequeretur. Hieronymo Monachorum chori ita adhaerebant, ut non communicarent Joanni; presbyteris autem in partes divisis, schisma miserabiliter Ecclesiam Hierosolymitanam lacerabat. *Origenem* vero Pelagiani erroris principem, Pelagiique doctrinam *Origenis camuscum* fuisse, docet Hieronymus in Epistola ad Clesiphontem: indeque in anathematismo secundo parce de gratia divine adjutorio dicitur: « Qui dicunt quemvis sanctum virum, et Prophetalem et Apostolicum sine Dei auxilio posse esse perfectum, anathema sint ». Denique ultimus anathematismus perstringit eos, qui dicunt annas prius extitisse, quam venerant in corpora, et non secundum primi hominis exemplum, eas a Deo quotidie fieri; cum laumen *Ruffinus* iam seney in Apologia ad Anastasiū papam lateatur, adhuc se ignorare, Deoque relinquere scire: quid sit in vero super tribus, que tunc invaluerant de origine ani-

marum opinionibus, quarum una erat, quod formatis in utero corporibus, Deus quotidie faciat animas, et infundat.

30. *Ruffinus Aquileiensis Pelagium decepit.* — *Ruffinus* Aquileiensis post sumum ex Oriente Romam, ubi *Pelagius* agebat, adventum, hunc decepit, ut scribit Marius Mercator in Communiorio adversus haeresim Pelagi et Celestii : « Hanc, inquit, ineptam, et non minus inimicam rectae fidei questionem sub sancte recordationis Anastasio Romanæ Ecclesiæ Summo Pontifice Ruffinus quondam natione Syrus Romanum primus invexit, et, ut erat argutus, se quidem ab ejus invidia muniens, per se proferre non ausus, Pelagium gente Britannum monachum tunc decepit, cumque ad predictam apprime imbut, atque instituit impiam vanitatem ». Garnerius quidem in dissert. 4 de primis auctoribus et defensoribus haeresis Pelagianæ cap. 3, et Patres Benedictini Praefatione in tomum decimum divi Augustini existimant, *Ruffinum* illum de quo Mercator loquitur, diversum esse a Ruffino Aquileensi, quod ille natione *Syrus* fuerit; sedente Anastasio errores suos disseminavit, et apud Pamphachium Romæ manserit, que tria de Aquileiensi dici non posse arbitrantur. Verum mihi pene certa stat sententia Mercatorem loqui de Ruffino Aquileensi haeresis Pelagianæ praecursore; qui cum per annos viginti septem in Syria commoratus fuerit, potuit a Mario natione *Syrus* putari, eoque plane modo decipi in ejus patria, ac Possessor episcopus Africanus ex urbe Constantinopolitana ad Hornuidam papam sribens, in qua de libris Fausti episcopi Reiensis in Galliis mentionem faciens, eum *natione Gallum*, *Regina civitatis* episcopum vocat, quem tamen constat Britannum tuisse. Sed quia *Faustus* in Galliis ubi episcopus erat, morabatur, Possessor in ejus natione exprimenda facile lapsus est. Præterea Mercator non aliter loquitur de heresi Romam invecta, quam divus Hieronymus in Epistola viii ad Demetriadem, ubi ait : «Dum eses parvula, et sanctæ ae beatæ memoriae Anastasius episcopus Romanam regeret Ecclesiam, de Orientis partibus haeticorum seva tempestas simplicitatem fidei, que Apostolica voce laudata est, labefactare et polluere conata est», et tamen Ruffinus Aquileiensis, in quem intendebat his verbis Hieronymus, sedente Anastasio Romæ non fuit, sed sub ejus decessore Siricio. At quia sub Anastasio haeresis a Ruffino Romæ disseminata invaluit, inde etiam Hieronymus ejus initium repetit. Hoc certe proprium cuique heresi, ut eidem diversa assignentur initia, sicut diximus de heresi Manicheorum et Arianorum, et infra ostendemus de heresi Eutychianistarum.

31. *Nou vero aliquis alius ejusdem nominis.* — Nee denique urget tertia conjectura, ex eo deducta, quod cum *Pamphachius* adhætissimus esset Hieronymo, apud se Ruffinum Aquileensem Romæ esse non permisisset, nec eo familiariter usus esset. Anno enim ccxcvi aut insequentि, quibus a Pam-

machio hospitio excipi potuit *Ruffinus*, inter cum et Hieronymum amicitia intercedebat, que ante annum ccxcix dissoluta non fuit. Præterea Hieronymus insignem pietatem, doctrinamque *Paulini*, summis prosequebatur laudibus, et summa cum eo necessitudine conjuncus erat, ambo vero arctissimis amicitie vinculis cum Pamphachio constricti. Quare cum Ruffinum semper plurimum Paulinus dilexerit, non dubium, quin quod asserit Celestius apud Augustinum : «Sanctus presbyter Ruffinus Romæ, qui mansit cum sancto Pamphachio : ego audiui illum dicentem, quia tradux peccatum non sit», configerit, primum quidem anno ccxcvii aut insequenti, secundum vero anno et loco incertis, et quin *Pamphachius* Hieronymi vel Paulini, vel utriusque gratia Ruffinum per aliquod tempus Romæ apud se retinuerit. *Celestius* enim non dicit, ut eum perperam explicat Garnerius, *Ruffinus* Romæ fuisse, cum docuit, quia tradux peccati non erat, quia errorem illum de peccato originali nondum propalaverat, sed tantum dicit, se ab eo audivisse; quod configere potuit in Sicilia vel Romæ vel alibi. Denique *Ruffinus* monachus ac presbyter celeberrimus erat peregrinatione Syriaca, cuius occasione cum insignioribus Orientis viris et Pamphachii amicis egerat, amicitia *Melaniae* sancti *Marcii* exprefecti Urbis, et aliorum clarorum Romæ virorum, et eruditio[n]is fama. Quid mirum igitur si *Pamphachius*, cuius dominus hospitium monachorum dicebatur, quique ab Hieronymo in Epistola xxvi ad eundem scripta, appellatur *primus in primis ægyptiæ et iudeæ monachorum*, monachum toti nominibus inclytum, ac e fam longinqua regione adventante domo sua per aliquod saltem tempus excipendum esse duxerit? Quod si *Ruffinus* *Syrus* alius esset a Ruffino Aquileensi, et insanum illam doctrinam primus Romanum intulisset, Hieronymus Praefatione lib. 4 in Jeremiam, ubi de ea ait, « quæ olim in Origene, et dudum in discipulis ejus, Grunnio (id est, Ruffino Aquileensi, ut inter omnes convenit) Evagrio Pontico, et Joviniano jugulata est », silentio non preteriisset Ruffinum *Syrum*, qui illam inimicam rectae fidei questionem de peccato originali primus Romanum invexisset. Legi etiam possunt quae adversus istam opinionem scribit *Natalis Alexander* in prima parte quarti saeculi cap. 4, artic. 33.

32. *Pelagius Britanus fuit, sed non Celestius.* — Sed venio ad Pelagium, quem Baronius num. 61 ait a sancto Hieronymo Praefat. lib. 3 in Jeremiam his verbis describi : « Illic lacet, alibi criminatur, mittit in universum orbem Epistolas Biblias, priscauriferas, nunc maledicas : ipseque mutus latrat per Alpinum canem, grandem et corpulentum, et qui calcibus magis possit savire, quam dentibus. Habet enim progeniem Scotice gentis de Britannorum vicinia; qui juxta fabulas Poetarum, instar Cerberi, spirituali percutiendus est clava, ut aeterno cum suo magistro Plutone silentio contineat ». His formulis ænigmatis Pelagium alque

Cælestium designari credit Baronius, cui Emin. card. Norisius lib. I Hist. Pelag., cap. 3 adhaerens, addit, *Cœlestium Scotum* fuisse, non obseure immere Hieronymum. Sed Garnerius in Notis ad librum Subnotationum Marii Mercatoris valde verosimiliter existimat, vulgarem lectionem corrigendam esse, legendumque, *Albinum eumem*, non vero *Alpinum eanem*, cui conjectura favel lectio veris codicis M. S. Sigiramiensis citata a Patribus Benedictinis in u parte Appendix ad tomum x divi Augustini pag. 78, que habet *Albinum*. Britannia enim dicta est olim et *Scotia* et *Albium*, ex albis sc. rupibus, eaque semper albit molosso tota orbe notissimos. Quare *Albini caris* nomine non significatur ab Hieronymo *Cœlestius* Pelagi discipulus, ut Baronius interpretatur, sed *Pelagius* Albinus, seu Britanus, per quem Ruffinus latrabat. Hoc enim sequentia verba ostendunt: Instar Cerberi, spirituali persecutandis est clava, etc. » Quis autem ignorat, Grunni, Calphurnii, Scorpiorum, Plutonisque nomine Ruffinum identidem ab Hieronymo appellatum? *Ruffinum* vero Pelagi magistrum fuisse, ex laudatis Hieronymi verbis liquet.

33. *Pelagius monachus fuit.* — Ex iisdem etiam habemus, *Pelagium* grandiori corpore fuisse; unde in primo Dialogo hunc in modum Hieronymus cum compellat: « Tu ipse qui Catoniana nobis inflaris superbia, et Milonis humeris intumescis, etc. » At alio in loco non grandis solum; sed etiam adiposi corporis facit: « Nuper indoctus columniator erupit, qui Commentarios meos in Epistolam Pauli ad Ephesios, reprehendendos putavit; nec intelligit nimis stertens recordia leges Commentariorum, etc. Nec recordatur stolidissimus et Scotorum pulibus prægravatus, etc. » Ibi ei attribuit quod in homines natali ejus solo finitimus quadrabat, indicans illum gente Scotum seu Hibernum videri, cum innata essent illi Scotica regionis vilia, et ortum e finitura Britannia duceret. Eum autem monachum extitisse tam Marinus Mercator landatus, quam Augustinus, aliquique Veteres docent. Nullis tamen sacris Ecclesiæ dignitatibus insignitus unquam fuit, quidquid aliqui e recentioribus fabulati sint. Nam Zozimus papa in Epist. ad Aurelium et Afros episcopos vocat Pelagium, « Laicum virum ad bonam frugem longa erga Deum servitute nitentem ». Eo vero tempore monachi ad sacros ordines non promoti inter laicos recensebantur, et quando in clerum adoptabantur, exinde jam non monachi, sed sui gradus nomine appellabantur. Quare quisquis vel monachi vel laici perpetuo retinuit appellationem, eo arguitur remansisse in laicorum ordine; cumque *Pelagius* dictus sit laicus a Zozimo laudato et aliis antiquis, ad affuentem gradum non ascendit.

34. *Magistri Pelagii.* — Plures ille habuit Magistros *Theodorum* Mopsuestiensem episcopum, *Rufinum* Aquileensem, *Eragriam* Pontificum, *Sextum* Philosophum, *Jovinianum*, *Priscillianum*, *Manichænum*, *Palladium* Galatam, *Gnosticos*, *Enchitam*, atque *Origenem*, quem Pelagii *izzyzio* et amasum

Hieronymus in Dialogo iii adversus Pelag. vocat. Sed praeter duos primos alii non tam doctores quam præcursores dici debent juxta Hieronymum; imo præiverunt ea sola parte, quæ impeccantiam vel impossibilitatem defenderunt, ut argumenta in eos directa merito potuerint in Pelagianorum *izzyzio* retorqueri. Hunc errorem prius docuisse *Theodorum* Mopsuestie episcopum, dein *Ruffinum*, ac postremo *Pelagium*, sociosque, testatum Marius Mercator, qui Pelagio convixit, ipso Commonitorii sui adversus heresim Pelagi initio: « Quesito contra Catholicam fidem apud nonnullos Syrorum, et præcipue in Cilicia a Theodoro quondam episcopo oppidi Mansisteni (legendum Mopsuestenij) jam dudum mota nunc usque penes paucos eorum admodum roditur, nec ea palam profertur; sed ab ipsis, qui de ea cornicantur, velut Catholicis, infra Ecclesias interim retinetur; etc. » quam questionem subdit postea a Ruffino Romanum primum invectam esse, ab eoque Pelagium ad eam impianam vanitatem institutum. Hæresis itaque Pelagiana nata est in Syria, et præsertim in Cilicia secunda, parente Theodoro Mopsuesteno advecta in Occidentem a Ruffino, eodemque ferme tempore scriptis consignata a *Cœlestio* primum in libris, qui interierunt, deinde a Pelagio in Commonitoria ad Epistolas Divi Pauli, de quibus anno cccc. mun. 6 locuti sumus, imo et privatis sermonibus sparsa toto illo diuturno tempore, quo Pelagius et Cælestus morati sunt Romæ.

35. *Hæresis Pelagiana in Sicilia disseminatur.* — Ea postea disseminata in Sicilia anno cccc. aut cccc. quo *Pelagius* Roma eum *Cœlestio* in eam Provinciam se recepit, dum Gothi depopularentur, Romanique semel et iterum obsidione cingerent. Tradit enim Mercator in suo Commonitorio super nomine Cælestii, ipso ejus initio: « Cœlestius quidam eumelus matris utero editus ante viginti plus minus annos discipulus et auditor Pelagii, egressus ex urbe Romana Carthaginem Africæ totius Metropolitum venit, etc. » Quare eum Mercator Commonitorum illud Theodosio Augusto obtulerit in *consulatu Florentii et Diomysii VV. CC.* ut in eius titulo dicitur, anno nempe Christi cccc. Cælestius una cum suo magistro Pelagio Roma egressus est anno cccc. aut inseparanti. Biennum Syracusis in Sicilia, aut etiam ferme triennium posuit, sparsisque erroris semina, quæ coegerint *Hilarium* monachum consulere *Augustinum*, qua ratione posset extirpare malum tanu pertinaciter, lateque invalescens; ut legere est in ejusdem *Hilarum* epistola cccc. alias lxxxviii, et in Epistola Angustini ad *Hilarium* cccc. alias lxxxix, et lib. de Perfect. justitiae. Utramque autem Epistolam anno cccc. exente aut cccc. datam, anno sequenti, quo eas scriptas putabat Baronius, ostendimus, et quæ pertinent ad *Cœlestium* explicabimus.

36. *Pelagius in Africanam trajicit.* — Adventus Pelagi in Africam contigisse videtur anno sequenti eo tempore, quo Augustinus Hippone absens erat,

indeque scribendi occasionem sumpsit Pelagius, ut quem verbis non potuerat presentem, litteris absentem salutaret. Augustinus enim lib. de Gestis Pelagi cap. 22, scribit : « Postea vero quam in Africanum venit, me absente, nostro, id est, Hippomensi littore exceptus est, ubi omnino, sicut compperi a nostris, nihil ab illo huiusmodi auditum est, quia et ciftis quam putabatur, inde profectus est ». Tum cap. 27 recitat litteras ad se a Pelago datae. Sequuntur vero anno Pelagium Hippomenem venisse, demonstrat Epistola Augustini cxxii, alias cxxxviii ad Clerum et populum Hippensem scripta in qua num. I sanctus Doctor absentiam suam exensat. Verum de Pelagii Carthaginem protectione anno sequenti rursus sermo erit.

37. *Synesius Semipaganus fit episcopus Ptolemaidis.* — Ad num. 69 et seqq. Hoc anno *Synesius* patria Cyrenensis philosophus insignis ordinatus est episcopus Ptolemaidis a Theophilo Alexandrino patriarcha, ut ostendit ejus Epistola llii, que tertio anno data est, postquam pax inter Theophilum et sancti Joannis Chrysostomum fautores composita fuerat. *Synesius* ubi primum se a Ptolemaidenibus ad episcopale munus electum intellexit, rei novitate perculsus, prolixe *Evoptio* fratri suo scripsit, causasque apernit ob quas oblatum episcopale munus nequaquam sibi recipiendum judicaret; quea Epistola est cv inter Synesianas. Primam causam dedit ut uxore, quam nec deserere publice, nec clanculum cum ea consuescere vellet. Altera, quod ipse Platonice philosophie praecipits imbutus a praecipuis aliquot fidei Christianae capitibus dissentiret; easque opiniones ita fixas esse animo ait, ut licet dissimulare pacis et concordie causa, dimittere tamen aut mutare easdem nolit. Dogmata autem tria praecepit proponit. Primum animam praexistere, neque corpori jam formato immitti. Alterum de mundi aeternitate, quem ut interilorum aliquando crederet, neutiquam adduci poterat. Tertium de mortuorum resurrectione, quam mysticum et arenum aliquem sensum recondere, nec cum vulgo accipiendam esse asserit. Haec rationum summa, in qua nihil se simulare, nihil fingere, Deum hominesque testatur. Haec fratri, haec amicis, haec *Theophilo* Alexandriæ patriarchæ, qui electionem ratam habuerat, nota esse affirmat. Hinc Ecclesiasticae Historiae scriptores, Evagrius, et Nicephorus, ceterique Antiquorum, qui de *Synesio* mentionem fecere, hujus Epistole verbis persuasi, *Synesium* semipaganum ad episcopale in unus accessisse asserunt. Cumque cæteræ virtutes, que hominem omnibus numeris absolutum reddere possent, in eo elucescent, *ex quo* ab Ecclesia ordinatum fuisse scribunt; ea spe fore, ut ad tantum virtutum cumulum, vere quoque religionis vertex et colophon accederet: neque spem eos feffellisse.

38. *Antiquorum de episcopatu Synesii opinio defenditur.* — Baronius tamen ab ea opinione sibi discedendum putavit, maximoque errore eos labi pronuntiavit, qui serio ista a *Synesio* inculcata fuisse

arbitrantur; ait ergo arte haec ad declinandum episopi munus ab eo in medium adducta, ut portentosis contestationibus *Theophilum* eluderet. Primo, quod non solum absurdum; sed etiam ab omni Ecclesiastica disciplina et pietate sit alienum, *Theophilum* non solum per baptismi lavaerum ad tideum numerum, sed etiam per manus impositionem ad Ecclesie regimen admittere voluisse hominem Christianum religionis dogmatis non acquiscentem. Alterum deinde telum ab ipso *Synesio* petit, qui in Epist. ii ad Ecclesie sue presbyteros disertis verbis testatur, se episcopi onus *totis viribus et omnibus machinis* declinasse, quibus verbis hasce artes et contestationum machinas Baronius ait intelligi. Verum Holstenius in dissert. de *Synesio et de fuga episcopatus*, quam Valesius ad caelem Notarum suarum ad Evagrium integrum subjecit, scribit ipsa *Synesii* verba adeo perspicua esse, adeo certa et manifesta, ut qua ratione in dubium vocari possint, non videal. Contestationes vero adeo sanctis ac religiosis verbis concepta sunt, ut qui iis induere aut alios eludere voluerit, cum et conscientiam fidemque proligasse, et veritatem Deumque veritatis presidem Iudibrio habuisse jure merito credas. Scribit fratri, atque in ejus sinum internos animi motus sensusque effundit. Publicam hanc contestationem esse cupit, ut apud Deum hominesque culpa careat, si res male evenisset: « Nolo », inquit *Synesius*, « ementiri dogmata: haec Deum, haec homines testor. Veritas Deo affinis est, apud quem criminis expers omnis esse cupio ». Et quis non serio et ex animo cum loqui existinet?

39. *Primitus Ecclesia sope dispensatione usa.* — Holstenius ex aliis etiam *Synesii* locis ostendit, eum jam non solum Christianum; sed etiam episcopum Platonicam illam de anima origine et praexistentia sententiam retinuisse, et ad secundam Baronii rationem respondet, multa quotidie in primaeva Ecclesia contra Apostolica instituta evenisse, docere Nicenæ Canonis verba haec: « Quoniam plura aut per necessitatem, aut alias cogentibus hominibus adversus Ecclesiasticam facta sunt regulam, ut homines ex gentili vita nuper accedentes ad fidem, et instructos brevi tempore, mox ad lavaerum spirituale perducerent, simmque ut baptizati sunt, etiam ad episcopatum vel presbyterium promoverent: optime placuit, nihil tale de reliquo fieri. Nam et tempore opus est ei, qui catechisatur, et post baptismum probatione quam plurima ». Cujus rei tria nobis luculenta exempla suppeditat, una *Nicolai* primi ad Photium Epistola, *Nectarii* scilicet, et *Tarasii* in Constantinopolitana, sancti *Ambrosii* in Mediolanensi Ecclesia, quorum electiones Ecclesia necessitate adacta fecit, aut factas probavit; « sed ut iterum fierent, non confirmavit, nec instituit », inquit Nicephorus. Atque omnes hasce causas in *Synesii* electione concurrisse facile perspicet, qui ea, quæ diversis in locis ipse de se prodidit, considerabit. Nam vi atque ingratiss se ad hoc in unus fuisse tractum, nihilque tale cogitantem quin etiam reni-

tentem et deprecantem, passim testatur . qui mortem et gravissima quaque prae episcopatu lubens elegisset.

40. *Temporis calamitas ut cum Synesio dispensaretur excepit.* — Sed qui calamitosa illa ruentis imperii tempora, qui corruptissimos ejus seculi mores, qui afflixiissimum Africanarum provinciarum statum aqua animi lance expendet, maximam praesentissimamque ejus eligendi necessitatem fuisse comperiet. Ista quidem omnia nemo luculentius, nemo accuratius ipso *Synesio* depinxit. Videmus isthie imperatores pueros, omnium regnandi artium expertes, domi inter eunuchorum, morionum, et adulatorum greges in otio et delicia delitescentes, subditis et praesertim militibus nomisi per picturam notos, qui extremas illas imperii lacinas passim magistratum avaritiae et inexplicabili cupiditat, passim Barbarorum invasionibus diripiendas et exciendandas relinquabant; de quibus nec conqueri impune ticebat : aut si extrema necessitas subditos ad principis aures competteret, longis et sumptuosis ac plurimisque iritis legationibus exhaustiebantur. Unum miseris affulgebat auxilium, ut virum aliquem eloquentiae aut civiliae prudentiali facultate, aut magnorum virorum gratia et amicitiis pollentem, sibi patronum et quasi tutelare numen legerent, sub cuius umbra delitescerent, qui imminentes calamitates averteret, provincias et civitates pessimatas erigeret et confirmaret: quod elegantissime aliquot ipsius *Synesii* ad Pythemiensem Epistola abunde docent. Praesentissimum autem ab episcopis affulgebat subsidium, qui ipsa munera auctoritate instruxerunt atque armati videbantur adversus provincialium magistratum oppresiones. Ille necessitas, haec spes Ptolemaeuses impulsit, ut *Synesius* sibi episcopum posceret, ejus opem universa illa provincia illustri legatione apud *Arcadium*, non vero, ut perperam habet Evagrinus lib. 1, cap. 13, apud Theodosium ejus filium, fuerat experta, ut superius diximus. Videbant praeterea hominem insigni nobilitate et magna sapientia laude conspiuum, ac principum virorum amicitia et favore subnixum: que quidem omnia magno sibi presidio futura, haud vane conjiciebant. Sed proecto major quedam vis, hoc est, Dei gratia, *Synesium* ex privato otio ad Ecclesie sua ornatum pariter et prasidum protractus. Hunc ille consiliis istius antorem Epistola xi et xv agnoscit; hunc ille vocant manus dedit, collumque submisit. Neque atiam electionis causam Evagrinus, Nicephorus, et Photius in Biblioth. Cod. xii retulerunt. Perspectum scilicet habebat *Theophilus* animum ad Christianam religionem propensiorem; experimento didicerat, quam facile veritati cederet; et quam nullo negotio homo Platonicis dogmatibus imbutus ad exactam Christianae veritatis cognitionem traduceretur.

41. *Origenismus et Philosophia Platonica in Oriente rivebant.* — Et autem videamus quinam homo tot erroribus inquinatus, ad baptismi lavy-

erum fuerit admisssus, observandum cum Holstenio, enijs hic dissertationem in epitomen redigimus, eadem haec dogmata, quae *Synesio* pertinacius insidebant, jam pridem ad *Origene* in Alexandrinam Ecclesiam fuisse invertta, ubi ille permultos habuit sectatores; eos praeceps qui ex Gentilium philosophorum schola ad Ecclesiam Christi transibant. Quin imo Christiani, ut prolati Ecclesie pomero, quam plurimos ad suas partes adduerent, eos praesertim, qui secularis sapientia et crudelis gloria excellenter, multa, ut Nicophori verbis utar, per dispensationis rationem ad tempus tolerasse, que vel uso ipso, vel longiori magisque accurata institutione emendari posse existimabant. Quod sane mispiam majori enim frnetu fieri potuit, quam Alexandria, ubi non solum ob veteris Musei gloriam; sed etiam ob recentem Platonicorum Academiam ex Atticis Athenis eo traductam, ingens doctrinam hominum multitudine versabatur. Quam etiam ob causam Christianae religionis antistites illi, qui scholam catechisticam, a sancto *Marcus* institutam ordine rexerunt, *Panteus* scilicet, *Clemens*, *Origenes*, *Dionysius*, *Ammonius*, aliisque magnam externa quoque sapientia et potissimum philosophiae operam impenderunt, ut humanam sapientiam suis artibus irrelitam stultitiae Crucis Christi submittent. *Origenis* autem dogmata, multis eosque celeberrimos habuere defensores; et hoc ipso tempore, post damnationem ab Anastasio papa factam, in Egypto absconde apud plerosque versabantur, ut anno ciii, num. 13 ex divo Hieronymo ostendimus, nec ante extrema Justiniani tempora, hoc est, ante annum viiiii Generali Synodo dannata fure. Neque id silentio præterendum, quod *Theophilus* ipse Origenem, quem publice suggillabat, et quem mortuum primus Ecclesiastica communione privatum diris devovit, privatum diligentissime legere non verebatur, ut Socrates lib. 6, cap. 13 prodidit. Quae res *Synesium*, Platonis alique etiam Origenis studiosissimum, ob intimam cum *Theophilico* familiaritatem latere non potuit. Quocirca non adeo mirum videri debet, in tanto Origenistarum et Platonicorum numero *Synesiam* quoque ad Baptismum fuisse admissum; cum omnia Alexandria et Egypti monasteria isdem opinionibus essent infecta. Quod ex iis *Theophilii* et successoris ejus Cyrilli litterarum Fragmentis apparel, que in quinta Synodo referuntur; qua ad horum temporum Historiam cognoscendam imprimis faciunt. Non itaque hac in re a recepta Antiquorum sententia discedendum.

42. *Britannia sece in libertatem asserit.* — Anno quo *Roma* ab *Alarico* expugnata, ideoque superiori, cum *Britanni* cernerent vicinas provincias paulatim a Romanis detinere, earum exemplo sece in libertatem asserire; quod factu facile fuit, quia *Constantinus* tyranus multo milite educto, vacua fere praesidia reliquerat. Hinc Zozimus lib. 6, pag. 830 scribit, *Honorium*, « litteris ad civitates Britannicas scriptis », eos hortatum esse, « ut rebus

suis consulerent ». Beda vero lib. 1, cap. 11, ait : « Fracta est autem Roma a Gothis anno millesimo centesimo sexagesimo quarto sua conditionis. Ex quo tempore Romani in Britannia regnare cesserunt post annos ferme quadringentes septuaginta, ex quo Caius Julius Cesar eamdem insulam adiit ». Julius Cesar secundum opinionem Bedae in Britanniam primum trajecit anno Urbis *mcxcv*, qui iusta putationem Varronis erat annus Urbis *mcxvi*, ideoque secundum Bedam capta est Roma anno Christi *cxxix*, anno Urbis *mcxlv*, sed iuxta epocham Varronianam anno Urbis *mcxlii*, Christi vero *cxxix*. Errat quidem Beda in memorando anno, quo *Julius Cesar* primum Britanniam inicit; cum Dio lib. 39, aliique Romani Historici testentur id contiguisse anno Urbis Varroniano *mcxcix*. Indicat tamen Beda capite superiori ex Orosio, cuius verba exscribit, Vandulos ante

biennium Romanæ irruptionis per Gallias seviisse, anno scilicet Christi *cxxvii*, ideoque occupationem Urbis per Alaricum cum anno Christi *cxxix* recte computat. Nec nullum dubium esse potest, quin haec Beda sententia fuerit; cum in epitome discrete scribat : « Anno *cxxix* Roma a Gothis fracta est; ex quo tempore Romani in Britannia regnare cesserunt ». Cumque in verbis Iandatis sua Historia asserat, id contigisse anno Urbis *mcxlv* et biennio ante eam irruptionem Vandulos aliasque Barbaros trajepto Rheno in Gallias intrasse, manifeste appareat, Bedam omnes has notas temporarias desumpsisse ex Orosio, qui cum hoc tempore vixerit, haec de epocha Urbis capite controversia, post ea quæ in medium adduxi, plane, ut mihi videtur, dirempta.

Interitus Alarici Gothorum regis, de quo anno sequenti num. 2.

INNOCENTII ANNUS 10. — CHRISTI 411.

1. *Alarico mortuo succedit Athaulphus rex Gothorum, ejusque consilium de restituendo imperio.* — Sequitur ordine temporis annus Domini undecimus post quadragesimum, nullo Occidentalis imperii signatus consule, quod afflictata novis esset Gothorum cladibus, et aliorum in diversas provincias grassationibus Barbarorum Romana Respublica : in Oriente vero, ubi tranquillior esset rerum status, ipse Theodosius imp. quartum adiit consulatum : Quo Alarius Gothorum rex jam trajicere in Sicilian exercitum frustra tentans, repentina morte occupatur apud Cosentiam ; de cuius obitu, et sepultura haec apud Joannem diaconum, ab aliis non suo nomine Paulum nuncupatum¹ : « Inter haec Alarius, dum deliberaret quid ageret apud Cosentiam, subita morte defunctus est. Gothi Basentium amnum de alveo suo captivorum labore derivantes, Alaricum in medio alveo cum multis opibus sepelirent; animumque meatui proprio redentes, ne quis locum scire posset, captivos qui interfuerant extinguunt ». Haec ipse Sozomenus² autem de Alarico ait, eum ante obitum inita cum Honorio pace, ab eo declaratum fuisse totius ducem exercitus;

subditque : « Cum pro consuetudine principum ex processu quopiam tum reverteretur imperator, auditâ morte Alarici, statimque descendens; publice gratias Deo nuncupatis precibus egit, quod esset insidiatore manifesto liberatus ». Addit haec his idem auctor Miscelke³ :

2. « Regem deinceps Athaulphum Alarici affinem Gothi constituentes, Romam redeunt: si quid residuum fuit, more locustarum eradunt, anferentes exinde Gallam Placidam Theodosii principis filiam, sororem Honorii, quam sibi Athaulphus apud Forum Cornelii conjugio sociavit: que multo post Reipublica commodo fuit: nam ad hoc mariti animum acerrimo ingenio, subtilibus blandimentis inflexit, ut ultra a Romanis pacem expeteret ». Haec ipse : at de posteriori hac Urbis invasione apud nullum alium me legisse memini. Orosius autem tradidit⁴, in ipsa Urbis invasione sub Alarico Gallam Placidam ab Athaulpho captam : Zozimus et alii ipsam ante sub Alarico custoditam ferunt. Cæterum divina id factum dispensatione, quo extremam imperii cladem averteret, idem auctor affirmat. Nulla igitur, defuncto Alarico, clades ab Athaulpho Alarici

¹ Paulus Diac. l. xiii. hist. Miscell. — ² Sozom. l. ix. c. 12.

³ Paul. Diac. l. xiii. — ⁴ Oros. l. vii. c. 40.

successore Urbi illata penitus reperitur : imo ei in oplatis fuisse Gothorum exercitu Romanum imperium in splendorem pristinum restituere , idem Orosius testimoniis verbis¹ : « Is ut sepe auditum, atque ultimo exitu ejus probatum est satis studiose sectator pacis, militare fideliter Honorio imperatori, ac pro defendenda Romana Republica impendere vires Gothorum praepotavit. Nam ego quoque ipse virum quemdam Narbonensem, illustris sub Theodosio militie, eam religiosum prudentemque et gravem apud Bethlehem oppidum Palestinae, beatissimo Hieronymo presbytero referente, audiri, se familiarissimum Athaulpho apud Narbonam fuisse; ac de eo sape sub testificatione didicisse, quod ille cum esset animo, viribus, ingenioque nimius, referre solitus esset se in primis ardenter inibiisse, ut obliterato Romano nomine, Romanum omne solum, Gothorum imperium et faceret et vocaret ; essetque (ut vulgariter loquar) Gothia, quod Romania fuisse ; fieretque nunc Athaulphus, quod quondam Caesar Augustus. At ubi multa experientia probavisset, neque Gothos illo modo parere legibus posse propter effrenatam barbariem, neque Reipublicae interdicere leges oportere, sine quibus Respublica non est Respublica : elegisse se saltem, ut gloriam sibi de restituendo in integrum, angendoque Romano nomine, Gothorum viribus quereret ; habereturque apud posteros Romanas restitutionis auctor, postquam esse non poterat immutator. Ob hoc abstinere a bello, ob hoc inhibere paci nitebatur, praeceps Placidiae uxoris sue feminas sane ingenuo accrimina, religionis satis probatae, ad omnia bonarum ordinationum opera persuasus et consilio temperatus ». Quomodo autem dole snorum, idem Athaulphus haec meditatus, interfactus fuerit, suo loco dicimus.

3. *Solenmes Carthaginie Collationes Donatistariorum cum Catholicis, cognitore Marcellino, et singula curundem acta.* — Hoc eodem anno Carthaginie in Africa celebrata est famosissima illa Collatio inter Catholicos et Donatistas diu expedita, sepe tentata, nunquam autem, resilientibus illis, effectu consummata, nisi hoc anno postquam ad hoc ipsum perficiendum ab Honorio imperatore missus est in Africam anno ut dictum est superiori Marcellinus. Post consulatum quidem Varanes, nempe hoc anno, ex scripto antiquo Codice Balduini tradit habitam fuisse in iusmodi Collationem. Quod autem convenit iste appellatus invenitur Collatio, non Concilium, inde accidit, quod in unico consessu non vocali sunt haeretici vel schismati tanquam rei ab Ecclesia judicandi, sed ut fratres ad unitatem Ecclesie, cognitis cause meritis, atrahendi. At quomodo ista se habuerint, et quo temporum ordine cum ea sint facta, iam aggrediamur. Quem diximus missum esse anno superiori ab imperatore insignem virum Marcellinum in Africam ad conciliandos cum Catholicis Donatistas : idem ipse imperatoris² rescriptum, quo juberentur Donatiste cum Catholicis ad confe-

rendum de controversiis inter eos diu versatis in locum nummum convenire debere, promulgavit. Sed et dato post qualunque menses edicto decimo quarto kal. Martias, ut Collatio haberetur decimo quarto kalendas Junias definitiv³ ; idque ex imperatoris rescripto, quo jubebatur eo temporis spatio eos ad causam agendam impelli . licet alias edictis, ne subterfugium aliquod ex temporis angustia obtendi posset, alios duos menses ipse superaddidit. Ceterum ut ad kalend. Junias convenirentur, pars ultraque consensit : haec ex Actis ipsius Collationis sunt accepta.

4. Constat insuper Marellinum, quo demulceret refractarios Donatistas, suo edicto, quo eos vocavit, sine iussione imperatoris reddidisse basilicas Donatistis, qui se pollicerent esse venturos. Insuper et illud indulgendum putavit, ut eodem edicto illis concederet, ut quem vellent eligerent sibi judicem, qui cum ipso praficeretur ad judicandum : sed et juramento pollitus est, se judicaturum quod veritas suassisset ; aliaque complura adjecit, quibus eodem edicto eos est exhortatis ad mutuo cum Catholicis conferendum : haec ex Actis. Prestitum quoque ab eo et illud fuit humanitatis officium, ut per Traectorias eosdem convocaverit litteras, quibus ut alibi fuisis explicavimus, sic vocalis publice concederentur vecturae, atque omnia necessaria ad coniunctum abunde satis impenderentur. Per Traectorias namque ad eorum Primates missas, a quibus singuli accepissent, eos fuisse vocatos, S. Augustinus testatur⁴ :

5. « Sic igitur convocati (inquit ipse⁵) congregantur ex universa Africa toti episcopoi Donatiste, ingrediunturque Carthaginem cum tanta speciosa agmina pompa, ut tam magna civitatis oculos in se, intentionemque convertant ». Ex parte vero Catholicorum omnes numero ducenti et octoginta sex, cum ferme centum⁶ in suis Ecclesiis senectute et morbis praepediti remansissent, imo centum viginti, ut habent⁷ Acta Collationis : Donatistarum autem numerus minor fuit : nomina enim eorum in subscriptionibus litterarum numerata sunt ducenta septuaginta novem ; sed falsitas deprehensa est, cum pro absentibus aliqui subscriptisissent. At ne hae etiam ex parte Catholicis censerentur inferiores, se plures quam quadringentos esse numero, falso jactabant, detentos vero illos domi diversis corporis infirmitatibus : sed inanem prorsus hanc fuisse illorum gloriationem, S. Augustinus ostendit.

6. Cum autem superiores Catholici numero essent ; ad evitandam tanum ostentationem, non una simili, ut Donatisti, sed seorsum singuli Carthaginem ingressi sunt, ut idem S. Augustinus affirma⁸. Quod vero non ea pompa qua ipsi fuisse ingressi, pauciores numero eos esse, Donatiste putarunt : porro illi inventi sunt adiecisse subscriptioni litter-

¹ Orat. l. viii. c. 43. — ² Aug. in Brevic. Collat. die i. c. 5.

³ Aug. in Brevic. die i. c. 8. — ⁴ Aug. ad Donatistas post Collat. c. 24. — ⁵ Aug. eod. lib. c. 25. — ⁶ Aug. eod. lib. c. 24. — ⁷ Aug. in Brevic. Collat. die i. c. 14. — ⁸ Aug. in Brev. c. 11.

rarum numerum itidem centum viginti episcoporum, quos oppressos morbis domi relictos causati sunt. Sic igitur qui subscriptione ostentabant numerum ducentorum septuaginta novem episcoporum, nonni centum quinquaginta novem sunt numerati: id quidem aperte demonstrat S. Augustinus¹, qui de suis Catholicis affirmit, praeter numeralos superioris centum octoginta sex, qui se Carthaginem contulerunt, recensitos esse, qui diversis necessitatibus detenti domi remanerant centum viginti; quodque adhuc eo Collationis tempore sexaginta sedes episcopales in Africa orbatae erant pastoribus; adeo ut numeratae fuerint sedes episcopales in Africa Catholicorum quadringenta et sexaginta sex. Donatistae vero numero sedium valde innimitos ex eo intelliges, dum qui anno Christi trecentesimo nonagesimo quarto Bagai in Numidia adversus Maximianistas convenerunt, numerali sunt quadringenti sex minus episcopi, exceptis Maximianis, qui et ipsi Donatistae erant, sed ab illis schismate separati: in hac vero Collatione, quamvis suorum multitudinem affectaverint, nonni centum quinquaginta novem colligi valuerunt: nam falso jactasse centum viginti agrotos remansisse domi, convixi sunt ex suis ipsorum verbis². Ex quibus intelligas quantum proficerint in Donatistarum conversione episcopi Orthodoxoi, atque praecepit Augustinus.

7. Cum igitur utraque pars Carthaginem convenisset; antequam uno consensu colligerentur, Marcellinus aliud ipsis presentibus promulgavit edictum³, quo inter alia qui locus habendo conventu diligenter esset, pars utraque decerneret, eos admonuit. De loco itum est in eam sententiam, ut in thermis Gargilianis comitia haberentur⁴. Sed eur non in basilica Fausti, vel basilica Restituta, in quibus complures Synodi Carthaginenses habite esse leguntur, conventum est? nulla alia quidem excusa, nisi quod horrearent Donatista Catholicorum ecclesias, quas dicerent esse Saluae synagogas; unde etiam accidere consuevit, ut, cum ipsis potituri eas invaderent, nonni eisdem lotis, purgatisque ac demolitis altaris, et aliis more suo adhibitis lustrationibus illas vindicarent, ut ex Opifato superioris recensuimus. Sic igitur communis consensu electe sunt thermae Gargiliae, locus amplius, lucidus, ac refrigerans calores aestivos, ut a sancto Augustino⁵ describatur: erat autem in ipsis Carthaginensis urbis meditullio constitutus. Eodem quoque⁶ edicto cavit Marcellinus, ut ad tumultum ex numerositate oboriti solitum antevertendum, ex unaquaque parte decem et octo deligerentur, omnes numero triginta sex, qui sessionis locum ingredierentur: quorum officia ita inter se partita essent, ut ex illo cuiusque partis numero decem et octo episcoporum, septem deputarentur ad disputandum; totidem, cum opus esset, ad consulendum; quatuor reliqui, qui Actis con-

scribendis atque custodiendis praessent. Remunerunt autem primo loco id se facturos Donatistae, petentes suis omnibus locum Synodi patere debere, Catholici vero, se in omnibus Marcellino parituros, litteris professi sunt.

8. Cum enim codem edicto Marcellinus eos omnes admonisset, ut pars utraque scriptis proderet, utrum placenter que dicto continebantur: Catholici non solum edicto parituros se esse rescripserunt, sed et iisdem suis ipsorum litteris ad omnem prastandam gratiam Donatistis se ipsis obligavere. Nam Augustinus⁷: « In iisdem, inquit, litteris etiam se obstrinxerunt, et polliciti sunt, quod si in parte Donati veritas eis demonstraretur Ecclesia, non se illic episcopalem honorem quasituros, sed consilium eorum secuturos pro salute Christiana. Si autem in sua communione potius veritas ostenderetur Ecclesia, honores episcopales eis non se negaturos: et hoc a se fieri bono pacis; ut intelligerent ii, quibus hoc praestaretur, quod in eis Catholicoi non Christianam consecrationem, sed humanum detestarentur errorem. Quod si plebs duos in una Ecclesia episcopos ferre non posset; utrisque de medio recessentibus, singuli constituerentur episcopi, ab eis episcopis ordinandi, qui in suis pleibus singuli invenientur ». Hec quidem magna prudentia Orthodoxi, quo ipso ingressu iis delinquent effteratos illorum animos, atque sic ad pie sancteque causam tractandam inducerent.

9. Porro separatas alias ab his dederunt ad Marcellinum⁸ Catholici litteras, quibus significarunt, se acquiescere in hoc etiam Donatistis, ut ipsi omnes in locum conventui prestitum ingredierentur; cum se tamen mandatis ejus parere paratos dicerent, ut non amplius quam decem et octo in locum sint ingressuri. Rursus etiam iisdem litteris causam ipsam insinuarunt, nempe (ne forte ex persona principis Collationem indicentis et cogentis episcopos subrori posset invidia) ostendentes ex divine Scripturae praecepto id sante pie que usurpari. Extant adhuc priores litterae ad Marcellinum datae, ab ipso S. Augustino in Gestis cum Emerito recitatae, hic autem repetenda ad declarandam Catholicorum in omnibus exhibitam ad dispersos colligendos elementiam, contra vero fuisse haeticorum atque schismaticorum corda ferrea et obstinatam in omnibus pervicaciam. Sed priusquam hic eas⁹ reddamus litteras; que fuerit ibi omnium Catholicorum episcoporum pro concilianda pace sententia, hic enarrandum est.

10. Antequam enim mutur Collationis comitia inirentur, cum Marcellinus (ut dictum est) edicto utriusque parti significasset, ut que ad futuram Collationem pacifice agendam conduceherent, scriptis prodiderent: qui ex parte Catholicorum erant antistes, in unum convenientes, quid facto opus esset, inter se privata coitione decernunt. Quid autem inter eos

¹ Aug. in Brev. c. 14. — ² Aug. in Brev. Coll. die 1. c. 14. — ³ Aug. in Brev. die 1. c. 3. — ⁴ Aug. eod. 1. c. 14. — ⁵ Aug. lib. post Collat. c. ult. in fin. — ⁶ Aug. in Brev. c. 3. et 4.

⁷ Aug. in Brev. c. 4. — ⁸ Aug. Brev. die 1. c. 7. — ⁹ Apud Aug. de Gestis cum Emerito.

transactum sit. S. Augustinus ita describit¹: « Di-
cam charitati vestre et commemorem rem dulcissi-
mam, quam Domino adjuvante sumus experti. Cum
ante ipsam Collationem inter nos aliqui fratres de-
hae re colloqueremur: Quia pro pace Christi epi-
scopi debent esse, aut delectant non esse, quod vobis
fatendum est: circumspicientes omnes fratres et
coepiscopos nostros, non facile nobis occurrebat,
qui vos vellent suscipere, et de hac humilitate Deo
sacrificare. Dicebamus, ut tibi sole: Ille potest,
ille non potest: ille consentit, hoc ille non tolerat:
foquentes magis pro suspicionibus nostris, qui corda
illorum videre minime poleramus. Quando autem
ventum est, ut hoc palam fieret in Concilio univer-
sorum tam frequenti pene trecentorum episcopo-
rum; sic placuit omnibus, sic exarserunt omnes, ut
parati essent episcopatum pro Christi unitate depo-
nere, et non perdere, sed Deo iustius commendare. Duo ibi vix inventi sunt, quibus displiceret:
unus annosus senex, qui hoc etiam dicere liberius
ansus est: alter voluntatem suam lacito vultu signi-
ficavit. Sed posteaquam illum senem liberius hoc
dicentem obruit omnium fraterna correlio; illo
mutante sententiam, vultum etiam ille mutavit ».
Hec Augustinus: sed littere tunc ex eo convenit
reddita ad Marcellinum sic se habent²:

11. « Honorabili ac dilectissimo filio, viro elati-
ssimo ac spectabili tribuno et notario Marcellino
Aurelius, Silvanus, et universi episcopi Catholici.
Edicto spectabilitatis tue, quo nostre Collationis
tranquillitat, quietique servandae, et veritati mani-
festandae ac munienda consultum est, in omni-
bus nos consenire, siue admunere dignatus es,
per has intimamus. Illo etiam, veritate confisi,
nos vinculo conditionis obstringimus; ut si nobis
hoc, cum quibus agimus, demonstrare potuerint,
cum secundum Dei promissa populi Christiani
usqueaque crescendo, iam magnam partem
orbis implexissent, et in easterna dilataarentur im-
plendam, subito Ecclesiam Christi, nescio quorum,
quos isti accusant, peccatorum periisse contagione,
et in sola remansisse parte Donati. Si hoc ut dictum
est demonstrare potuerint, nullus apud eos honores
episcopatus requiremus, sed eorum sequentur pro
sola salute consilium, quibus tanti gratiam benefi-
cii, pro cognita veritate debebimus. Si autem nos
potius valuerimus ostendere, Ecclesiam Christi,
omnium non solum Africanarum, verum etiam
transmarinarum provinciarum, multarum gentium
spatia teratissima populorum copia jam tenentem,
et siue scriptum est³ foto mundo fructificarem,
alique crescentem nullorum hominum sibi com-
mixorum peccatis perire potuisse. Si denique ipsorum,
qui tunc accensur voluerint, potius quam
convincere valuerint, questionem definitam, quamvis
non in eis Ecclesia consistat, et Cæcilianum in-
nocentem, illos autem violentes et calumniosos esse
indicates ab eo imperatore, ad cuius examen cri-

mationes suas ultiro accensando miserunt. Pos-
tremo si quid de peccatis quorumlibet hominum
dixerint, vel humanis documentis, vel divinis pro-
baverimus, aut eorum innocentiam falsis crimini-
bus appellatam, aut Christi Ecclesiam, cuius com-
munioni cohæremus, nullis eorum delictis esse
destructam: sic ejus nobiscum teneant unitatem,
ut non solum viam salutis inveniant, sed nec homo-
ren episcopatus amittant. Neque enim in eis divina
sacramento veritatis, sed commenta humani defes-
tamur erroris. Quibus subtulis, fraternum pectus
complectemur Christiana nobis charitate conju-
nctum, quod nunc dolemus dissensione diabolica sepa-
ratum.

12. « Poterit quippe minusquisque nostrum, ho-
noris sibi socio copulato, vicissim sedere eminentius;
sicl peregrino episcopo, juxta considentem
collegam, hoc cum alternis basilicis utrumque con-
ceditur, utroque alterum cum honore mutuo pre-
venientia: quia ubi precepitio charitatis dilataverit
corda, possessio pacis non fit angusta: ut uno eorū
defuncto, deinceps jam singuli singulis pristino
more succedant. Nec novum aliquid fiet: nam hoc
ex ipsis separationis exordio, in eis qui damnato
nefaria dissensionis errore, unitatis dulcedinem vel
sero sapuerunt, Catholica dilectio custodivit. Aut si
forte populi Christiani singulis delectantur episcopis,
et duorum consortium inusitata rerum facie tolerare
non possunt; utriusque de medio discedamus; et
Ecclesiis singulis, damnata schismatis causa, in uni-
tate pacifica constitutis, ab his singulis in Ecclesiis
singulis annuentibus unitati facte per loca necessaria
singuli constituantur episcopi.

13. « Quid enim dubitemus Redemptori nostro
sacrificium istius humilitatis offerre? An vero ille
de eadis in humana membra descendit, ut membra
ejus essemus: et nos, ne ipsa ejus membra crudeli
divisione laientur, de cathedris descendere formidi-
amus? Propter nos nihil sufficientius, quam Christiani
fideles et obedientes simus. Ille ergo semper
sumus, episcopi autem propter Christianos populos
ordinamur. Quod ergo Christianis populis ad Christianam
pacem prodest, hoc de nostro episcopatu fac-
iamus. Si servi utiles sumus⁴, cur Domini aeternis
lucis pro nostris temporalibus solidum latibus invi-
demus? episcopalis dignitas fructuosa nobis erit,
si gregem Christi deposita magis collegerit, quam
retenta disperserit. Nam qua fronte in futuro sancto
promissum a Christo sperabimus honorem, si Christianam
in hoc seculo noster honor impedit unitatem?

14. « Hec propterea præstantiae tuae scribenda
curavimus, et ut per te immotescant omnibus, postu-
lamus; ut in adjutorio Domini Dei nostri, quo ad-
monte ista promittimus, et quo adjuvante im-
plere posse contindimus, clam ante Collationem (si
tibi potest) corda hominum vel infirma vel dura-
pia charitas aut saud aut edomet: ac sic jam paci-

¹ Aug. ibid. — ² Aug. de Ge. I s. cum Emerito. — ³ Coloss. 1.

⁴ Luc. xvii.

ficiis mentibus non resistamus manifestissimae veritati, et disputationem nostram vel praecedamus concordia, vel sequamur. Neque enim desperare debemus, si recolunt esse pacificos beatos, quoniam ipsi filii dei vocabuntur, multo dignius et facilius eos velle ut pars Donati universo orbi Christiano reconcilietur, quam universus orbis Christians a parte Donati rebaptizetur: eum presertim de Maximiani sacrilegio et damnato schismate venientes, quos etiam terrenarum potestatum iussionibus insectando emendare curarunt, tanta diligentia quiescerunt, ut nec baptismum ab eis datum reseindere auderent; et quosdam eorum dannatos, sineulla hororis diminutione susciperent; quosdam vero in illius dissectionis societate impollitos esse censearent. Quorum inter se concordia non invidebant: sed eos oportet advertere, quam pie ramum a se fractum tanto studio radix Catholica inquirit, si ramus ipse similiter a se parvum fragmen incisum sic colligere laboravit». Et alia manu: «Optamus te, fili, in Domino bene valere». Haec quidem Catholicis ex privata ipsorum inter se Collatione Carthaginē habita, quam nominaverunt Concilium; ex quo etiam mandatum scriptum est, quod servarent septem illi, qui causam publicam acturi essent¹.

Post haec vero² acceptis a Catholicis hisce et aliis litteris Marcellinus, neenon que responderant Donatista; novo rursus promulgato edicto, ea omnia que pars ultraque rescriperat, populo significanda curavit; eo nimirum consilio, quo sequens populus Donatistas probe sciret, quas honestas et minime recusandas Catholici conditiones pacis obtulissent: ne, si illi dura obstinatione resilirent, ipsi in transversum cum eis penitus agerentur: hactenus vero que Collationem praecesserunt.

15. Die autem ad Collationem habendam constituta adveniente, omnes in locum conventus, in ipsas Thermas Gargilianas ingressi sunt episcopi Donatista; inter quos primum locum tenuit Primianus episcopus Carthaginensis partis Donatistarum. At qualis hic, quamque ad inenundam concordiam male paratus accesserit, ex illis acceperit, quod cum conventus primum a Catholicis fuit de Collatione facienda, ista protulit ore rotundo verba turgida³: «Indignum est, ut in unum convenient filii martyrum, et progenies traditorum», Haec tunc ipse: primum namque hic locum inter septem illos ad disputationem delectos tenuit praerogativa sedis: inter quos etiam nominatus habet Emeritus⁴ episcopos Cæsareae Mauritanie ejusdem partis Donatistarum: tertius fuit Gaudentius episcopus Tamugadensis, ut S. Augustinus⁵ in scriptis quibus eum exagilavit, affirmat: duas iste adversus Catholicos postea dedit Epistolas, de quibus suo loco dicendum. Quartus adnumeratus Petilianus, Donatistarum disertissimus: quem supervixisse Collationi,

que adversus Gaudentium Augustinus⁶ scripsit, fidem faciunt: sed et Acta Collationis, que manu scripta Baldinus citat, plures continent a Petiliano in Collatione dielas sententias. Quinam autem fuerint tres reliqui Donatista ad impletendum numerum septenarium ad disceptandum electi, mili hacenus incomptum; sicut et incogniti sunt septem episcopi ad disceptandam causam a Catholicis designati præter Aurelium Carthaginem episcopum, Alypium Tagastensem, et Augustinum Hippionensem. Sed ex Actis ejusdem Collationis, que antiquitas scripta recenset Baldinus, illud proditur, hinc Collatione inter episcopos Donatistas sedisse Felicem quemdam Romanum dictum episcopum. Et quomodo hoc? Ex Optato namque superius tertio tono dictum est, consuevisse Donatistas qui erant in Africa, ad suos itidem Donatistas qui in Urbe agerent, mittere ordinatum episcopum, qui illorum curam gereret, quem Romanum episcopum appellabant, siveque captiœ gloriarentur Romanum episcopum sue ipsorum esse communione ac sectæ. Sed reliqua que spectant ad Collationem prosequamur.

16. Locum ingressi, sic ad confessum dispositi sunt, secundum ea que a S. Augustino narrantur his verbis⁷: «Electi sunt ex nobis et ex ipsis, septem hinc et septem inde, qui pro causa omnium loquerentur. Electi sunt alii septem hinc et septem inde, cum quibus, ubi opus erat, consilium pertractarent. Electi sunt quatuor hinc et quatuor inde, qui Gestis conscribendis custodes essent, ne infasatum aliquid ab aliquo diceretur. Dati sunt etiam a nobis et ab ipsis notarii quatuor hinc, et quatuor inde, ut bini cum exceptoribus judicis alternarent; ne aliquis nostrum se dixisse atiquid causaretur, quod non fuisset exceptum. Hunc tantæ diligentie et illud additum est, ut nos et ipsi, quemadmodum et ipse judex, verbis nostris subscriberemus; ne quisquam diceret, in illis Gestis aliquid vel postea fuisse corruptum». Haec S. Augustinus, qui habet eadem in Epistola⁸ ex Concilio Cirtensi ad Donatistas. Sed et additum tunc etiam est, ut Collationis signati Actorum codices custodirentur; ne quid addi ab aliquo posset: id quidem ipsa Collationis Acta⁹ testantur.

17. Ingressus itaque est Marcellinus tribunus et notarius in locum ad Collationem paratum. Hunc quidem anno superiori in Africam ab Honorio missum diximus: erat autem magistratus tribunus; militarem namque hanc fuisse dignitatem, etiam S. Augustinus tradit, dum de Dutcicio agit aque tribuno atque notario nominato. Quod insuper item Marcellinus non tribunus tantum, sed notarius dicetur: erant quidem notarii, principi a secretis, ut declarat in formulis Cassiodorus¹⁰: inerat eidem numeri Senatoria dignitas, neenon spectabilitatis

¹ Aug. Brev. Collat. die I. c. 9, 10, 11. — ² Aug. Brev. Collat. die I. c. 6. — ³ Aug. in Brev. Collat. die III. c. 4. — ⁴ Aug. Refract. I. II. c. 31. — ⁵ Aug. Refract. I. II. c. 59. et I. contra duas Gaudentii ep.

⁶ Ang. contra duas epist. Gaudentii I. I. c. 37. — ⁷ Aug. epist. ad Donatist. post Collat. in princ. — ⁸ Ang. ep. clxi. — ⁹ Aug. in Brev. Coll. die II. c. 3. — ¹⁰ Cassiod. Vari. I. vi. form. 16.

honor : tali enim titulo suis litteris eum Catholici episcopi venerati sunt : quis autem idem esset honor et titulus spectabilis, Cassiodorus¹ etiam apposita formula declaravit. Sed et illud adverte eundem Marcellinum in Collatione illa non simpli citer judicis, sed cognitoris nomen prae se tulisse : laicus enim hanc concessum fuit, in causis Ecclesiasticis judicem agere. Quanam vero haec esset functio cognitoris, nos alibi diximus, et ipsa Acta Collationis declararunt : nempe agere, quae ad pacem ac quietum congressum pertinent, curareque ne quid tumultuarie vel inordinate inter conferentes mutuo episcopos ageretur, neve quid per vim dolium malum ab altera partum moliretur, utque in omnibus pacta conventa sarta lecta conservarentur : in quibus rite disponendis eidem interloquendi facultas esset, nec quidem pro animi arbitrio, sed quod ipsa iustitia postulasset : atque deinde cuius alterius partis potiora jura essent, promittare.

19. Sed quid Collationis diebus singulis actum sit, ex rebus gestis a notariis exceptis S. Augustinus summa brevitate compendium scripsit, quod Bre vienulum nominavit : nos vero breviorem ex Brevienulo summam collectam hic describemus, ac pri munum illud ex eodem Augustino, quo animo iidem congressuri fuerint Donatiste : ait enim² : « Qui causam bonam non se habere sciebant, id egerunt primum quantum potuerunt, ut ne ipsa Collatio fieret, et ut prorsus causa ipsa non ageretur. Sed quia hoc obtinere minime potuerunt; id effecerunt multiplicitate Gestorum, ut quod actum est, non facile legeretur ». Ingressus igitur locum Collationis kal. Junii, primo loco recitatum est Honorii imperatoris rescriptum; quo fieri Collatio iuberetur : deinde suo ordine alia edicta ea de causa lata a Marcellino cognitore jussa sunt recitari : quorum omnium nuper mentio facta est; lectaque simul sunt littera Catholicorum ad Marcellinum redditae, neconon quas Donatiste eidem deditissent.

20. Post haec autem quæsumus est a cognitore de electis septem illis ad disputandum. Ceterum ne ad disceptandum de causa veniretur, Donatiste subterfugia posnere, dicentes, agendum primo de tempore, de mandato, de persona, de causa, ac tunc deinde ad cause merita perscrutanda patere accessum. Objecerunt enim primo de tempore, quod jam præteriisset illud; nam vocati erant ad conferendum quarto decimo kalendas Junii : quod igitur tempus illud ab imperatore præscriptum jam elapsum esset; se amplius non teneri, impudenti audacia contendenterunt. Sed elusa est inanis tergiversatio, cum a Marcellino ostensum est, ex partis utrinque consensu ad kalendas Junias rem dilataam. Vides ex his nocturnas bestias latibula captantes, in lucem prodire finire.

21. Inde³ vero quod Donatiste in cognitorem obiecierunt, causam illam non agendum ex pra-

scripto forensis judicij, sed divinae Scripturæ: non aliud quidem optare Catholicos, ostensum mandatum Concilii ad eos qui causam acturi essent, olim datum, facile declaravit. Quo quidem mandato, invitatis licet et contradicentibus Donatistis, recitato; interlocutus Marcellinus, illud consentiens esse divine Scripturæ potius quam forensibus judicij, declaravit. Recitato igitur Concilii mandato, et subscriptionibus omnium qui tunc aderant episcoporum numero ducentorum octoginta sex; calumniati sunt Donatiste, Catholicos adjecisse suppositos homines, qui cum non essent, apponentur famam ad numerum augendum episcoporum; petentes admitti et cognosci qui subscriptione episcopi factum est, omisses ingressi, de suo quiske nomine et episcopatu docuit. Post haec⁴ Marcellinus omnibus qui illic causa cœventus collecti erant, obtulit ut sederent; sicque causam agerent potius, quam stantes: quod facere renuerunt penitus Donatiste: versabant enim ore submurmurantes illud Psalmista⁵: « Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo »: et illud⁶: « Concilium malignantium obsedit me ». Ceterum ipsum Marcellinum nec sedere voluisse, donec episcopi ipsi Catholicci consedissent, ex Actis citatis idem qui supra auctor affirmat⁷.

22. Inde vero a cognitore jussum est recitari Donatistarum mandatum, quo juberentur a suis causam agere: erat illud quidem refertum contumelias, dum in eo ab illis Catholici episcopi tradidores et persecutores nominarentur. Jussaque sunt apposita illi recitari nomina episcoporum Donatistarum, in quibus complures pro absentibus invenirentur esse subscripti: et cum ex eis unius recitato nomine non inveniretur, causati sunt, esse defunctum in itinere: sed cum iidem ipsi Donatiste antea professi essent, mandatum illud, et scriptum, et subscriptum fuisse Carthaginem; manifesta falsitatis et impostura convicti sunt. Verum et ex eo quoque mendacii redarguti, quod cum antea professi essent coram Marcellino, suos omnes episcopos venisse Carthaginem; postea vero cum a Catholicis diceretur, quamplurimos ex suis domi remansisse diversi detentos impedimentis; obliti corum quae dixerant, illi jaclarunt, ex suis multo plures non venisse, morbo impidente, Carthaginem. In his igitur consumpto die, dupli notati sunt Donatista testitatem: ejus vero dicti Collatione absoluta, secunda in diem perenditum indicta fuit.

23. Sed quid amplius? Cum Catholici episcopi disserentes cum eisdem Donatistis, ex Christiane charitatis præscripto, adversantes ipsos Donatistas fratres appellarent, eo quod non spernerent ut hostes, sed honorarent alique amarent ut fratres: illi indignantes, nomen fraternitatis penitus respuerunt. Testatur id quidem S. Augustinus agens aduersus Gaudentium⁸ Donatistam, et in libro post

¹ Cassiod. I. vii. form. 37. — ² Aug. Brev. die t. c. 1. — ³ Aug. Brev. die t. c. 9. 10. 11.

⁴ Aug. ib. c. 13. — ⁵ Psal. xv. — ⁶ Psal. xxi. — ⁷ Aug. ib. c. 14. — ⁸ Aug. cont. Gaudent. I. ii. c. 11.

Collationem edito, ubi haec verba¹ : « Illi enim cum hoc nomen a nobis audirent; injuriam sibi fieri, apud Acta dixerunt: nec mandato nostro admoniti, ubi hoc ex Propheta² testimonium positum est, recolere poluerunt, Deum praecepisse: Dicite, fratres nostri estis, his qui vos oderunt, et qui vos detestantur: ut nomen Domini honorificetur, et appareat illis in jucunditate, ipsi autem erubescant». Haec ibi: quibus videas hominum arrogatiā atque duritatem inflexibilem.

24. Intermisso autem diei unius spatio, rursum ibidem iidem convenere, oblatoque a cognitore Marellino Donatistis consessu, ino rogante ut sederent: illi pertinaciter renuerunt; quod non licet, divina prohibente Scriptura³, sedere cum impiis. Cum autem Catholicī episcopi consedissent, petierunt scriptum dari sibi Catholicorū mandatum, ut ad constitutam diem parati, ad causā defensionē occurrerent; quod exhiberi jussu est. Cum autem de subscribendis Actis cognitorū rogationem proponeret, et tergiversarentur illi, dilatationē petentes: quam frustratoriam minime concedi debere dicere Marcellinus: diu multumque alterati sunt, rursum de elapsō et prescripto Collationis tempore exceptionem præteritam refractantes: agitibus vero Catholicis, sex dierum eisdem dilatio data est.

25. Quibus⁴ elapsis, sexto id. Junias iterum convenere. Cognitio autem cautionibus de Actis ab utraque parte acceptis, cum Marcellinus instaret, ut causa principalis tractaret: subterfugia incitigae illi Donatista captantes, de personis priuum questionem habendam esse dixerunt, quinam petiissent ab imperatore Collationem haberi; de hisque diutius magna pertinacia sunt altercati: sed lecto imperatoris rescripto, constituit, Catholicos fuisse episcopos qui petiissent ab Honorio Collationem. At rursus ad tentendas moras, legatorum scire velle personas, et petitionis libelum ab eisdem oblatum imperatori exhibendum expetiare: verum rejecti quidem sunt, quod nihil id ad causam spectaret. In eo vero quod dictum esset, a Catholicis fuisse oblatum libellum: contenderunt et contra illi, dientes se esse Catholicos: tunc dixit interloquendo Marcellinus, ea significatione nomen illud tunc esse, ut sonaret, acepiendum, qua ab imperatore in rescripto inveniretur expressum, quo et signifarentur Catholicī esse nominati adversarii Donatistis.

26. Illi vero haec exclusi, alia si sunt tergiversatione: nempe cum de Catholicā Ecclesia questione verteretur; non esse audiendos dicebant episcopos Catholicos Africanos, qui totius orbis communione Catholicā gloriarentur, sine transmarinariorum episcoporum assensu, eum communis causa ageretur; ne videlicet illi passos se esse prejudicium quererentur, et irrita facerent judicata. His alias addiderunt tergiversationes, priores ingestas iterum atque

iterum refractantes. Tandem eo ventum est, ut eοgitor recitari juberet, que sub Amulio proconsule gesta erant ipso exordio schismatis⁵. Tunc exclamarunt illi dolentes: « Sensim inducimur in easam»: quippe qui animo statuissent fatigare tergiversationib⁹ judicem cogitorem, et novis semper objectionibus et assertionibus terere tempus: unde et querentes illa Marcellino dixerūt: « Potestas tua sensim nos in cause interna deducit».

27. Lecta vero, ex mandato Marcellini⁶, relatione Amulii proconsulis ad Constantīnum; unde ea esset accepta, rogarunt: rursumque et aliae levissimae objections ab eis facte sunt, et extra omne propositum de Augustini ordinatōrib⁹ quæstionem immiscerunt. Sed cum a Megalio primate Numidie se esse ordinatum respondisset; illi non habentes quid objicerent, ad alia divertere; jusseruntque legi litteras, quas adversus mandatum datum a Catholicis conscripsisset, quibus probare nisi sunt, penes se esse Catholicā; utpote quod eorum assertione negaretur Catholicā esse Ecclesia, que ex malerū hominū admixtione constaret: sed ista petulatā affirmantes, confutati sunt tum divine Scripturæ oracula, tum sententia Cypriani, neonon etiam suo ipsumm exemplo, cum Maximianistis ante damnatos in communionē recipiissent. Porro suis litteris Donatiste complura a Catholicis in mandato propria intacta reliquerūt.

28. Ex his quidem Actis mutuati sunt Patres fragmentum illud in Quinta Synodo recitatum his verbis: « Ex gestis quæ apud Marcellinum V. C. tribunum et notarium acta sunt, capite cxxxvii Augustinus episcopus Ecclesiae Catholicæ dixit: Neque si mali sint, iudicanda est Dei Ecclesia perisse. Sed tamen ipsum causam anquam fratrum nostrorum suscipimus: et si nobis ostendi poterint criminosi, hodie illos anathematizamus: non tamen propter illos Ecclesiam a Deo promissam et exhibitam deserimus et reliquimus». Itæ ibi, eademque pluribus⁷ contra Petilianum agens Augustinus sepe reficit: quod totius questionis cardo in eo verteretur, num ex peccatis hominum Ecclesia Catholicā illud detrimentum patiatur, ut ipsa sancta atque Catholicā esse desinat. Peculiare quidem illis fuit, ut confutati ad crimina quæsita calumniis se converterent disserentes, et sic ab eis Catholicum auferre nomen ex pravis vita meritis conarentur: sicut et Petilianus⁸, et alii in Augustinum fecisse videntur. Sed et id eum reliquis hereticis commune his fuit, ut ex criminatione episcoporum stuperdenter demonstrare, apud eos Ecclesiam periisse: de quibus exempla plurima suppetunt: ut cum S. Hieronymus id sepe redarguit in Rufino, qui ex criminibus in eum objectis se defendere conabatur non esse Origenistam. Ad quod quidem penitus explodendum, præter sententiam illam Cy-

¹ Aug. post Collat. c. 35. — ² Isai. LXVI. — ³ Psal. XXV. — ⁴ Aug. Collat. die III. c. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

⁵ Aug. post Collat. c. 24. in fin. — ⁶ Aug. Brev. die III. c. 17. — ⁷ Aug. contra litt. Petil. I. III. c. 28. — ⁸ Aug. contra litt. Petil. I. III. c. 4.

priani in hac a Patribus Collatione citalam, hic illa repetenda est aurea Tertulliani sententia¹: « Soli enim, inquit, Dei Filio servabatur sine delicto permanere. Quid ergo si episcopus, si diaconus, si viuda, si virgo, si doctor, si etiam martyr Iesus a regula fuerit: ideo haereses veritatem videbuntur obtinere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? » Haec Tertullianus: sed de his superiorius pluribus actum est.

29. Quod vero ad Collationis Acta perficit: confiteri tunc tandem coactos esse Donatistas, unam esse Ecclesiam toto orbe diffusam, a qua sui interitus jactura quisque separaretur. Augustinus in Epistola ad ipsos postea scripta testatur²: eamque hanc infici posse hominum vita noxia, aliis in locis idem docet pluribus. Augustinus³, et contra Gaudentium⁴ unum ex septem illis ad disserendum electis; ubi ad finem: « Valde, inquit, stultum est, ut Ecclesia causam, divinis testimoniorum fulgam atque munitam, in hominum causis ratione exorbitante ponamus, etc. » De quo etiam Gaudentio illud proditur, quod cum hac ipsa Collatione convinceretur ab Augustino, eo indignans blasphemie adactus est, ut exclamarit, Catholicam Ecclesiam humanum esse figmentum. Sed et una probata Catholicina in orbe Ecclesia, enī eam in unum convenire caput necesse esse ostenderetur, atque ipsum primum Ecclesiae caput ex successione Romanorum Pontificum in Petri cathedra demonstraretur: his illi coniici, more suo, ad ipsos Romanos episcopos infamando conversi sunt, prout citata superiorius Acla declarant, et ex his que in superioribus tomis ex Augustino recitata sunt, demonstratur.

30. Cum igitur de his esset omnis in Collatione disceptatio, et post lectas a Donatistis editas litteras, cognitoris mandato jussa essent legi scripta a Catholicis prodiū: intercesserunt Donatiste, petentes ab eisdem lectis nuper litteris responderi. Sed eum illorum se responsione intelligerent perureri, crebris obstrependo, responsionem illorum interrupperunt⁵: vivque crebris cognitore interloquente, ipsisque Catholicis rogantibus, oblitum est ut silerent: licet ad responsiones Catholicorum aliquid semper objicerent, quod ab illis fortius refelleretur. Cum vero a cause defensione penitus defecissent, Marcellinus⁶ cognitor ad causam schismatis jussi converti debere sermonem. Sed negantes illi, objecerunt rursus Catholicis, quod seculi hominem judicem expellissent: verum id ab illis alias sapientiam factitatum, Catholici probaverunt. At illud plane ridiculum, quod cum Catholici incusarent Donatistarum sevitiam ex eo quod imperrime calce et acelo fidelium oculos excavassent, in quo et superassen crudelitate diabolum, qui cum a Deo in Job potestatem accepisset, nunquam quid huiusmodi pertenisset: illi mox objecere Catholicis, quod diabolum

defendissent, quia dixissent eum sancti Job oculis perpercisse: sed et alia in eos inculcantes, persecutionis arguerunt.

31. Acta post hac proconsularia, olim in causa Cecilianni collecta, sunt recitari copta⁷, quibus ejus absolutio probaretur; seriem ordinis interpolantibus Donatistis, ne Cecilianni absolutio penitus appareret: obtinuerunt tamen ut antequam Acta illa absolverentur, scripta ab ipsis prolata recitarentur, quibus continebantur Acta Mensurum episcopi Carthaginensis Cecilianni predecessoris, quem traditionis accusabant: addideruntque Acta Concilii Carthaginensis contra Ceciliannum a schismatis celebratis; quae omnia nos superiorius suo loco posuimus. Post hac vero a Catholicis edita sunt Acta Cirtensia, quibus autores schismatis traditions arguebantur. His lectis, ad infermissa Acta in causa Cecilianni lectio, cognitoris jussu, recurrit: sed ipsi Donatistis suis ipsorum verbis et Actis contra Maximianistas ab ipsis divisos convicti sunt. Cum inter haec illi ad frivolas se converentes objectiones, falsislati arguere conati sunt Cirtensia illa Acta, quod diem haberent ac consules; cum ex his potius illa esse certa verae convincerentur. Incubuit autem Catholicis demonstrare, consuetum in Ecclesia, sicut et in sanctis Scripturis, certis temporis notis eas relinquere consignatas: opusque fuit Catholicis, ex Actis sanctorum martyrum probare, etiam persecutionis tempore consuevisse fideles in dominibus privatorum conventus colligere; quod negarent illi colligi potuisse Cirtensem illum conventum, ubi episcopi autores schismatis se tradidisse libros comburendos confessi erant.

32. Cum vero ex recitatis⁸ Actis in causa Cecilianni demonstratum esset, judicatam jam eis causam in Concilio Romae habilo sub Melchiade, absolutum Ceciliannum, damnatum vero fuisse Donatum: id ut effugerent Donatiste, adversus Melchiademi traditionis crimen (quod non probarent) objicere conati sunt: sed et ipsi falsislati convicti, et ostensi fuit rursus innocentia Cecilianni ex Concilio Arelatensi ac litteris Constantini. Post haec illi ex Optato Milevitanio labantem causam reparare conati sunt, quasi Optato teste damnatio probaretur Cecilianni. Sed cum ex eodem Optato Cecilianni absolutio discritis verbis conscripta legeretur, risum moverunt immensum Catholicis audientibus. Inde vero legendas protulerunt iidem Donatista quasdam Constantini Epistolas ad magistratus in ea causa conscriptas: sed nihil penitus quod contra Ceciliannum esset, ex eis deduci poterat, ino plura que illius taverent innocentiae. Cumque adhuc pro Cecilianni absolutione Acta sub proconsule Eflano ad postremum Catholici ederent, nec quid responderent adversarii haberent, nisi eadem que superiorius repeteret et iterare: tandem⁹ placuit cognitori, quae ea Collatione facta essent, scriptis mandata, reaque

¹ Tertul. de Prescript. adv. heret. c. 2. — ² Aug. ep. (LII). — ³ Aug. de Agone Christi et de Unit. Eccl. — ⁴ Aug. contr. Gaudent. 1. II. in fin. — ⁵ Aug. Brev. die III. c. 9. — ⁶ Aug. ibid. c. 11.

⁷ Aug. Brev. die III. c. 12. 13. 14. — ⁸ Aug. Brev. die III. c. 17. 18. 19. 20. — ⁹ Aug. Brev. die III. c. ult.

testificatione probata relinquere, pronuntians omnium documentorum manifestatione a Catholicis Donatistis confutatos.

33. Sic igitur absoluta Collatione, Donatistis a Marcellino judice cognitore, ut Actis ejus diei subscriberent, jussi sunt. Recensaverunt illi, ut haberent unde calumniam struerent, negarentque se dixisse que dixerant, et corrupta illa Acta a cognitore fuisse, causari aliquando possent: sed rubore suffusi, quod ita ab initio convenitum esset, ut ab ultraque parte Acta subscriberentur, subscripterunt tandem, ut S. Augustinus¹ affirmat, ubi ad eos: « Ille, inquit, verba negarent se forte dixisse, nisi sua possent subscriptione convinci. Ecce quam diligenter actum est pro salute vestra, ut verbis nostris subscriberemus: quod fieri omnino noblebant; et ut facerent, tandem aliquando pudore compulsi sunt. Nam extant verba eorum, ubi hoc facere recusarunt; et rursum alia verba ubi hoc facere consenserunt, quod primo negaverant. Omnia scripta sunt: omnibus subscriptum est, ideo enim videbantur nolle subscribere, ut negare se possent dixisse quod dixerant, et de Gestis corruptis judici calumniari ». Ille ipse. In hunc itaque modum confecta atque perfecta Acta Collationis, omni fide munita in publicis jussa sunt conservari archivis ad perpetuam rerum memoriam, fidem factura posteris, quid inter ultramque partem fuisse ejusmodi congressus transactum.

34. Sed qui sic omni probatione et ratione destituti, convicti, ac condemnati fuere, haud acquievere judicio Marcellini, sed ab ejus sententia appellavere, calumniantes ipsum a Catholicis fuisse corruptum²; nullamque ejus sententiam esse dicentes, quam ipse noctu promuntiasset: consumperant enim in dicendo diem, et usque ad noctem Collatio illa producta fuit, cum Marcellinus in eos pronuntiarat. In quos Augustinus plura, et inter alia de more judicium, ut ad noctem judicium sepe protrahant; haec subdit: « Quis enim ferat victos homines conqueri, quod nocte contra eos est prolatâ sententia; quasi non saep judices audiendi necessitas teneat, et usque ad multam partem noctis sedere cogantur? » Ostenditque pluribus, diei tempore Acta confecta esse, sed per eos inanibus tergiversationibus, ut diem in dicendo consumerent, factum esse ut nox extremam partem cause tandem excepit. Unde post multa³: « O ferream frontem! o furoris tenebras nocturnam sententiam judicij objicientes, et in sui cordis nocte palpantes, offendentes, cadentes, contra nos rabide litigantes, et pro nobis tanta dicentes! » Atque denum⁴: « Nocte causa finita est; sed ut nox finiretur erroris. Nocte dicta est sententia, sed fulgens lumine veritatis ». Sed quod idem vini sibi causarentur illatam, ex eo quod uno conclavi inviti conclusi essem: mox ad eos redarguendos sic subdit: « Incluso

sos et tanquam in carcere se fuisse, conquesti sunt. Ibi et nos eramus. Aut utrisque facta est injuria, aut utrisque adhibita diligentia. Sed quomodo dicimus injuriam, quando in tam spatioso et lucido et refrigeranti loco nos fuisse recolimus? Aut quomodo erat carcer, ubi erat et index? Postremo clausos fuisse nos nesciebamus, qui simul intus eramus. Unde ipsi sciunt, nisi quia fugere fortasse voluerunt? Sed quis non videat, quod ista inanis et ridenda potius quam refellenda de lali cognitore non dicent, si pro sua causa possent validum aliquid invenire quod dicent? » Haec Augustinus. Insuper et in eo ipsos calumniatos esse judicem, Possidius⁵ tradit; quod scilicet ab eo non fuissent permissi dicere omnia que volebant. Quomodo autem haec contraria scriptis confutare Augustino opus fuit, dicimus anno sequenti.

Quod autem ad eadem trimm dierum Acta pertinet, non praeterat illa non solum a S. Augustino in Brevicilo in compendium redacta, sed etiam petitibus Severiano et Juliano, a Marcellio Memoriali fuisse brevitate adhibita recensita. Quod praefarum opus in lucem hand pridem proditum Papirius Massonius edendum curavit, jam a P. Pittho collatum et emendatum.

35. Ceterum etsi perditissimis istis nebulonibus Collatio nihil attulit emolumenti, imo dispendium, cum ex ea iidem redditii sint duriiores: certe ex plebe, et ex eis qui Circumcellionis dicebantur, quoniamplurimos ad meliorem frugem reddilos esse, idem S. Augustinus contra Gaudentium post Collationem scribens testatur his verbis⁶: « Quantum existimas nos habere consolationis, quod a tanta dementia partis Donati (ubi non solum nefaria divisionis error, verum etiam furoris lex facta est) longe atque incomparabiliter plura millia liberantur? Neque enim isti qui percunt, illorum saluti numero aquantur, qui ex ipso genere nunc jam tenentur ordine discipline; colendisque agris amissis Circumcellionum et opere, et nomine, inserviunt, servant castitatem, tenent unitatem: quanto minus coaequantur isti perditii numero utriusque sexus non solum puerorum et puellarum, juvenum et virginum, verum etiam conjugatorum et senum, quorum innumerables ex Donatistarum nefaria dissensione in pacem Christi veram et Catholicam transerunt ». Haec Augustinus: qui et agens de Donatistis qui erant Cæsarea in Mauritania, ista de illis habet⁷: « Quos Donatistas in nomine Christi in gremium Catholicum jam magna ex parte suscepimus: ita ut pene omnes communione Catholicae sociatos esse gaudeamus, etc. » Haec ipse in Gestis cum Emerito post Collationem.

36. *Honorius defensor Catholicæ fidei prosperatur in perduellium et tyranorum insurgentium internecione.* — His igitur Carthagine per Marcellinum totu labore atque studio ad finem tandem per-

¹ Aug. post. Collat. c. 41. — ² Aug. post Collat. c. 41. — ³ Aug. post Collat. c. 49. — ⁴ Aug. post Collat. c. ult.

⁵ Possid. in Vit. Aug. c. 44. — ⁶ Aug. cont. Gaudentium l. i. c. 29. — ⁷ Aug. in Gestis cum Emerito.

ductis : ipse cognitor, cui lantum opus ab imperatore fuerat delegatum, de omnibus rebus gestis eundem reddidit certiorem : quae vero ipse Honorius Augustus rescriperit, quive fuerint ejusdem Marcellini conatus, quaeve S. Augustini solertia, ut ex Collatione fructum colligerent quem sperarant, anno sequenti pro temporis ratione dicturi sumus. Sed et in his illud maxime observandum, quod Orosius considerat : Honorium imperatorem ob eximium religionis exemplum, quod hoc anno exhibuit, dum vallatus licet atque undique obrutus bellis, et a tyrannis oppressus, nihil tamen antiquius habuit, quam Ecclesiae Catholicae consulere opportunityibus; mirifica ob id esse beneficia consecutum, cum ipse Deus Optimus Maximus eodem ferme tempore crudelissimos tyranos imperii invasores Alarien, Constantium, Constantem, Maximum, Jovinum, Sebastianum, Sarum, et alios cum eis simili extinxit : « Merito sane tanta largitus est Deus », ait Orosius¹, « quia in hie diebus, paciente Honorio, et adjuvante Constantio, pax et unitas per universam Africam Ecclesiae Catholicae reddita est : et corpus Christi, quod nos sumus, redintegrata discissione, sanatum est, imposta executione sancti praecepli Marcellino tribuno, viro in primis prudenti et industrio, omnimque stadiorum honorum appellentissimo ». Haec Orosius.

37. Apparuit sane quam verissimum atque certissimum sit, tunc Deum entrare atque tueri principum regna, cum ipsi principes pro religione laborant ; contra vero cum id negligitur, vel humana prudenter (que, ex Apostoli sententia, Deo inimica est) in religione peccatur, ipsa imperia in detersus prolabi, penitusque constami, qua omnia et vidiimus) in eodem Honorio brevi temporis spatio apparere perspicua. Elenim enim primum pressus angustiis induxit hereticis atque Gentilibus dei hostibus, ut securi absque timore legem, quam quisque velle religionem ei in fidem sectaretur opinionem : maxima hanc legem secuta sunt mala, nempe clades Urbis et alia funesta, ut violimus anno superiori. Rursus vero cum idem imperator facti penitentis eam revocat legem, laborat pro filio et unitate Catholica; quam subilo multula rerum similitud est facies, et quanta haec subsecula sunt bona ? Absque armis perit invasor Urbis Alarius; et qui post eum Gothorum capessit regnum, pro Romano imperio pinguiaturn in hostes convertit hostiles acies : hecque omnia hoc ipso anno, dum pro religione lanta curat Honorius : « Quo eodem anno », ait S. Prosper in Chronicis, « Constantius per Honorii duces Constantium et Ulphilam apud Arelatense oppidum victus et captus est : eius filium Constantem in Hispania regnare orsum, Gerontius comes, in Maximum quemdam tyramidem transfervens, interemerat ». Haec Prosper hoc anno, Marcellinus vero anno superiori : sed praestat audire Proserum, res sui temporis, et locorum ubi versatus

est, nempe in Galliis, scriptorem, quem veritatis assertorem ratio certa comprobat : etenim cum constet superatum ac victimum Constantium cum filio post Alarii obitum, quem hoc anno ex hac sublatum vila narravimus, nequaquam anno superiori illud potuit configisse.

38. At quam opportune collabenti penitus atque ruenti supposuit Deus manum imperio ? Fretus enim auxilio Alarii Constantinus tyranus (ut tradid Sozomenus²) ad invadendam Italiam se jam accinveral : sed audit a morte Alarii consernatus, Arelatum se recepit. At quomodo dominans Gallis, Britannis, et Hispaniis, possensque auxilio Barbarorum Constantinus tyranus cum imperio vitam amans ? Accedit plane secundum sacrum illud vaticinium Isaiae³ : « Concurrende faciam .Egyptios adversus .Egyptios ». Cum tyanni armarentur contra tyranos, quos mutuo inter se confectos Honorius et Constantius adorsus prorsus extinxit. Sed cunctas hinc res gestas ipse Sozomenus diligenter narratione prosecutus est : praestat igitur ipsum audire, neque tot tamque divinitus hoc anno impertita Honorio beneficia silentio obvoluta refingere. Ait enim huc ipse³ :

39. « Interca temporis Gerontius, inter duces Constantini praecepis, hostis illi factus est ; et Maximum familiarem suum, quem ad tyramidem accommodatum judicabat, imperii ornatu induit, ac Tarracone morari permisit : ipse vero adversus Constantium exercitum duxit eo proposito, ut in transili ejus filium Vienne commorantem conficeret. Constantius igitur cum intellexisset id quod de Maximo aetate erat, Ebodichum ducem summ (quem fuisse regem Francorum tradunt) ad ulteriores Rheni partes misit, ut Francos et Alemannos in nostrum auxilium vocaret : Constanti autem filio suo Vienne ac caelerarum ibi civitatum custodiun commisit. Ac Gerontius quidem cum Arcatum eastra meviset, civitatem pinguiavit. Non multo autem post, exercitu Honorii adversus tyramum adveniente, cui praeceps Constantius imperatoris Valentianii teriti huic nemisis pater ; statim fugil cum paucis quibusdam militibus : nam corum plurimi se Const. filio coniunxerunt.

40. « Milites igitur in Hispania Gerontium ob fugam faclam contemplu dignum rati, interfecere statuerunt ; et concursu facto, domum ejus circumvallant. Ille vero cum Alano, uno necessario suo, panicisque servis, ejaculatis desper sagittis, ultra trecentos milites interfici. Sagillis tandem defientibus, servi aufugium, et clam sese de domo illa demittentes evadunt. At Gerontius quidem quamvis et ipse eodem modo salvai potuerit ; tamen Nonnichia uxoris amore detentus, noluit, Itaque cum milites ignem domo mane immisissent, nullam habens deinceps spem salutis, Alano familiari suo volenti caput amputat, et deinde propriæ uxori quoque lamentanti, et se ipsam cum lacrymis

¹ Oros. I. vii. c. 23.

² Sozom. I. ix. c. 12. — ³ Isa. ix. — ³ Sozom. ib. c. 13.

in gladium ingerentli, ne potius quam in alterius potestatem perveniat, una cum marito perire cuncti, et mensus hoc ultimum ab eo impetrare flagitanti. Alque haec quidem mulier satis viriliter et ut illius religione dignum fuit (erat enim Christiana) mortua est, sui memoriam stabiliorem posteritati relinquens, quam que oblivione obscurari posset. Gerontius porro cum se tertio percussisset, nec tamen vulnus lethale accepisse sensisset, evaginali gladio quem femori obligatum habebat, sibi ipsi cor transtixit.

41. « Constantius autem, circumscidente adhuc Honorii exercitum, obsidionem tamen sustinebat, quod illi nuntiatum esset Ebodichum cum maximis suspectis adventurum : que quidem res et Honorii quoque duces non modice terrebat, ita ut in Italianum reverti, et illic bellum experiri vellent. Atque ubi hoc statuissent, quia appropinquare jam nuntiabatur Ebodichus, Rhodanum Iuvium trahicunt, et Constantius secum pedites retinens adventantem exspectat hostem : sed Ulphilas Constantii prefectus hand procul istine in insidiis cum equitibus latitat. Postquam igitur hostes cum exercitu Ulphilam pretergressi, pedem jam collaturi essent cum nullibus Constantiis : dato signo, repente prorupti Ulphilas hostem a fergo invadit. Et facta statim ordimum perturbatione, alii diffugiunt, alii occiduntur, plurimi autem positis armis, veniam precantur et misericordiam consequuntur. Ebodichus autem, equo concenso, fugit in agrum quendam ad Ecdicium, qui plurimum fuerat ab ipso consecutus olim, quemque Ebodichus sibi ob accepta beneficia amicum arbitrabatur. Alque is caput ejus amputatum ducibus Honorii altitut spic magnorum numerum ac dignitatem. Constantius autem caput quidem accipi jussit, et grafias Ecdicio agi Reipublice nomine, qui Ulphile officio functus esset. Sed cum in exercitu remanere vellet, eum exceedere jussit, nequam vel sibi vel exercitui faustum fore ratus hospitis tam ingrati presentiam. Atque is quidem hominis amici ac hospitis in calamitatem delapsi impissimam cedem ausus, in vanum (ut dici solet) hians recessit.

42. « Post victoriam rursus trahiciente Honorii exercitu ad civitatem : certior factus Constantinus Ebodichum esse sublatum, ipse sibi purpuram et imperii insignia detrahit, et ad Ecclesiam confugiens ordinatur presbyter. Tum accepto prius iure-jurando, qui intra mœnia erant, portas aperiunt, ac veniam consequuntur omnes. Haque ex eo tempore provincia ista rursus ad Honorii imperium reversa est, ac ducibus ab illo constitutis paruit. Constantinus autem una cum Juliano filio in Italianum transmissus, antequam eo perveniret, in itinere occiditur. Nec multo post, prater expectationem interiunxit Jovinus, et Maximus tyranni prædicti, tum etiam Sarus, et alii plurimi cum his qui imperio Honorii fuerant insidiati ». Hactenus Sozomenus. Erat autem ex his quos non nominat imperii perluelles tyrannos, Sebastianus Jo-

vini tyraanni frater : « Qui (inquit Orosius¹) hoc solum, ut tyranus moreretur, elegit ». Sed et in his expende quam terribilis Deus in consilio super filios hominum. Constantinus enim, qui Constantem filium jam professione monachum (ut ait Orosius²) ut crearet Cesarem, eduxit et monasterio : ipse, ne occideretur, compellitur confugere ad Ecclesiam, et initiari presbyteratu : sed male uteque perit, qui Deum posthabuerunt imperio.

33. *Hieronymus ad Ctesiphontem scribit detegitque latenter Pelagianam heresim.* — At migrum iam in Orientem, et S. Hieronymum pro Catholicis Ecclesia adversus Pelagianos hereticos laborantem invisamus. Hoc namque anno, cum nondum auctoris nomine Pelagiana heres vulgaretur, sed ejus prava dogmata questionum velamentis spargentur, ipse S. Hieronymus rogatus est per Epistolam a Ctesiphonte, ut questioni responderet, quam hujus promulgatores heresis de animi impassibilitate proponere consueverant, posse in homine affirmantes non ipsa tantum vitia, sed affectus vitiorum, omnemque radicem peccati convelli, ut ne minimum quidem fomitis in eo reliquum esset. Quod autem hoc anno ad eum S. Hieronymus Epistolam illam contra Pelagianos rescripsit, argumentum illud evidens est, dum ita Pelagium ac Pelagianos est insectatus hereticos, ut lamen nullius ipsorum nomen expresserit; quod scilicet nondum ejus se heres defensores palam proflerentur; quod sequenti anno (ut suo loco dicimus) ceptum est agi. Sed et neque ante presentem annum eandem ad Ctesiphontem a sancto Hieronymo fuisse editam scriptiōnem, que superiori anno eodem arguētū sunt recensita, demonstrant, dum egimus de Ruffini obitu et eadem heresi promulgata tacitus aucto-ribus cepta; cum scilicet S. Hieronymus p̄e manib⁹ habens lucubrationes in Ezechielem, in Praefationib⁹ ad Eustochium de his agens, nihil hactenus adversus eos se scripsisse demonstrat : meminisset utique more suo, si adeo nobilem adversus eos tractationem epistolarem scripsisset.

44. Cum hoc igitur anno interpellatus esset a Ctesiphonte ea de impossibilitate questione Hieronymus; etsi nomina faciat Pelagi atque Cælestii; auctores tamen, unde ipsa heres dimanaret, in medium profert, dum haec de schola Stoicorum deducta fuisse demonstrat, atque primum introducta per Origenem. Evagrium Ponticum, Ruffinum, et alios Origenistas monachos iudicio Theophilii (ut suo loco diximus) condemnatos : in quos haec ibi Hieronymus³ : « Pudeat ergo eos principum, et sociorum st̄rum, qui aiunt, posse hominem sine peccato esse, si velit : quod Graeci dicunt ἀναπάτητον. Et quia hoc Ecclesiastum per Orientem aures ferre non possunt : simulant se, Sine peccato quidem dicere, sed ἀναπάτητον dicere non audere ; quasi alius sit, sine peccato, aliud ἀναπάτητον, etc. » Sed

¹ Oros. I. vii. c. 42. — ² Oros. I. vii. c. 46. — ³ Hier ad Ctesiphon.

et hæc ipsa a Manichæis etiam esse accepta , et a Priscillianistis, quibuscum communicationis hæresis fodere et amicitia jungerentur, itemque cum Ioviniano hæresiarcha commune aliquid intercessisse , aperte demonstrat : nam ait¹ : « Joviniani secunda questio, tui ingenii disciplina est ». Et quenam ista? audi enimdem adversus ipsum Jovinianum disputantem : « Nilitur secundo loco approbare eos qui plena fide in baptismate renati sunt, a diabolo non posse subverti ». Ostensis autem hæresi hijs antesignanis auctoribus, quos commilitones iidem hos sectantes nacti fuerint, docet, nempe miseras oneratas peccatis, levissimi cordis feminas, quibus stipata, ex more omnium haereticorum, eadem hæresis gloriose procedat; quarum principes Pelagius, et Cælestius cognoscantur : quos licet non nominet, patriæ tamen nomine, quos intelligat, exprimit, dum Britannicæ tyramnorum fertilis, et Scoticae gentis meminit. Quorum una recitata sententia, in qua hæresis barathra conjiciat sectatores, declarat his verbis² :

45. « Istiusmodi homines tollunt orationem : et per liberum arbitrium, non homines propria voluntatis, sed Dei potentie factos se esse jactant, qui nullius ope indigent. Tollantur, et jejunia, omnisque continentia. Quid enim mihi prodest laborare, ut accipiam per industriam, quod semel mea factum est potestatis? (Hoc quod dieo, non menum est argumentum). Unus discipulorum ejus (nempe Cælestius) imo jam magister, et totius ductor exercitus, et contra Apostolum³ vas perditionis, per solœcismorum, et non ut sui jactant, syllogismorum spineta decurrens, sic philosophatur, et disputat : Si nihil ago absque Dei auxilio, et per singula opera ejus est quod gessero : ergo non ego qui labore, sed Dei in me coronabitur auxilium ; frustraque dedit arbitrii potestatem, quam implore non possum, nisi me semper adjuverit : destruitur enim voluntas, que alterius ope indiget. Sed liberum dedit arbitrium Deus; quod aliter liberum non erit, nisi fecero, quod volero. Ac per hoc ait : aut utor semel potestate, qua mihi data est, ut liberum servetur arbitrii : aut si alterius ope indigo, libertas arbitrii in me destruitur. Qui hæc dicit, quam non excedit blasphemiam? que haereticorum venena non superat? etc. » confutatur ab eo ac solvitur dilemma.

46. Quod vero hæc Pelagius per Cælestium, et ille per questiones, quid ali⁹ de his sentirent rogans, eo modo per cunctulos in Ecclesiam hæresim intromitterent : hinc in auctorem S. Hieronymus⁴ : « Loquere, quod credis : publice predica. Quid secreto discipulis loqueris? Quid dicas te habere arbitrii libertatem; quare non libere quod sentis loqueris? » et paulo post : « Needum scripsi, et communaris mihi scriptorum tuorum futurum; ut scilicet hoc timore perterritus, non audeam ora reserare :

et non animadverlis, idcirco nos scribere, ut vos respondere cogamini, et aperte aliquando dicere, quod pro tempore, personis et locis, vel loquimini, vel tacetis? nō vobis liberum esse negare quod semel scripscris ». Hæc ipse; qui et quod tentavit, est assecutus : siquidem Pelagius atque Cælestius jam palam hæresim promulgariunt, factique sunt ejus aperti propagatores, ut ex his que sequenti anno dicemus, manifestius apparebit.

47. Consulto quidem prudenter S. Hieronymus studiit, ut viscera Ecclesie depascens morbus, foris, quo curari posset, appareret in cute : sed et consultius scripta hæc ad Clesiphontem premitens, sic paravit antidotum. Pestem enim monstrare, hoc ipsum est curare, ne alii eadem lue, et morbi contagione fædantur. Unde subdit : « Ecclesia victoria est, vos aperte dicere quod sentitis. Aut enim idem responsuri estis quod ei nos loquimur; et nequam eritis adversarii, sed amici. Aut si contraria nostro dogmati dixeritis; in eo vincemus, quod omnes cognoscet Ecclesie quid sentiat. Sententias vestras prodidisse superasse est. Patet prima fronte blasphemia : non necesse habet convinei, quod sua statim professione blasphemum est ». Hæc et alia S. Hieronymus, in publicum deducens latenter et sibilanter in angulo bicipitem anguum, Pelagi scilicet et Cælestii fauibus in Ecclesiam hæresim inhiabit : ut de eodem S. Hieronymo illud merito occini possit⁵ : « Obstetricante manu ejus eductus est de caverna coluber tortuosus » : quem semel progressum in medium, horrendum visu sui deformitate serpentem, mox Apostolici viri Apostolice doctrina jaculis penitus confecere : sed de his anno sequenti.

48. *Millenarii plures hoc tempore.* — At non una hæc tantum pestis lento inficiebat tabo fideles in Occidente, sed et Chiliastarum velut error complurium mentes invaserat. Etenim S. Hieronymus, quem diximus ante annum superioriem interpretationum esse Isaïam Prophetam, in Praefatione ad librum decimum octavum hæc de his habet, cum adversus eos stylum exacuit : « Dionysio Mexandrino adversus Millenarios scriptori duobus voluminibus respondet Apollinaris, quem non solum sua secta homines, sed et nostrorum in hac parte dumtaxat plurima sequitur multitudo : ut presaga mente jam cernam, quanformum in me rabies concitanda sit. Quibus non invideo, si tantum amant terram, ut in regno Christi terram desiderent, et post eborum abundantiam, gulayque ac ventris ingluviem, ea que sub ventre sunt, querant, etc. » At quinam ex recentioribus Milleniariorum sententiæ assertores fuerint, num ex eis in explanatione super Ezechiel⁶ detecti Severum, qui eam scriptis prodiderit ut ait in dialogo cui Gallo nomen imposuit : ut plane admiratione dignum sit, hominem S. Martini discipulum, sanctaque Paulini annuum intimum, in deliramentis his insanisse; cum præserbit hand ea

¹ Hier. ib. — ² Hier. ad Clesiphon. adv. Propt. — ³ Rom. ix. — ⁴ Hier. ib.

⁵ Job. xxvi. — ⁶ Hier. in Ezech. c. 36.

sententia toleranda amplius videretur, quam doctissimi viri resperuerunt, ut sanctus Hieronymus, et illi consentiens Damasus, Gregorius Nazianzenus, atque Basilius, dum eam Apollinaris sententiam ut rideculam et sacro Evangelio adversantem rejecit in Epistola ad Occidentales¹. Quod autem repugnarent et adversarentur Millenarii Origenistis, qui nec cum humanis membris resurrectionem futuram dicebant : cautius (ut ipse testatur) fuit incedendum S. Hieronymo, ut media incedens via non declinaret ad dexteram, neque ad sinistram; ne cum adstrueret in resurrectione omnia in corpore fore membra, etiam usum illorum, more Millenariorum, videretur asserere : et dum negare assertum a Millenariis membrorum usum, videretur cum Origenistis iniisse concordiam : id ipse in Praefatione ad Eustochium² profitetur.

49. Ab Hilario excitatus Augustinus scribere instituit contra Pelagium, qui, cur ante Augustino carus fuerit. — Porro ejusmodi Millenariorum insanie; cum ubique iam rejicerentur, et sibilis atque cachinnis a desertis deriderentur, ac pariter damnarentur, exaruerunt penitus; quod non nisi insanus atque delirius prorsus haberebatur, qui hujuscemodi fabulis traduceretur. At non sic quidem Pelagi haresis, qua secundo ubique cespite coalesceat atque multiplicari coepit : etenim dum in eius sectatores agit S. Hieronymus in Oriente, S. Augustinus in Occidente in istud ipsum opus incumbit. Nam sicut Clesiphon Epistola ad ea scribenda ipsum Hieronymum excitavit; ita et ejusdem argumenti datis ad Augustinum litteris, Hilarius ab ipso adversus eosdem errores, Syracusis in Sicilia divulgatos, responderi petiit : nam de illis³ : « Rogo, inquit, ut mei memor in sanctis orationibus tuis esse digneris, atque imperitiam nostram informare de eo quod quidam Christiani apud Syracusas exponunt, dicentes posse esse hominem sine peccato, et mandata Dei facile custodire, si velit (absque scilicet auxilio divinae gratiae) infantem non baptizatum, morte preventum non posse perire merito, quoniam sine peccato nascitur : Divitem manentem in divitiis suis, regnum Dei non posse ingredi, nisi omnia sua viderit; nec prodesse eidem posse, si forte ex ipsis divitiis fecerit Dei mandata : Non debere jurare⁴ omnino : et de Ecclesia : Quae sit, de qua scriptum est⁵ non habere rugam neque maculam, etc. » His pulsavit Augustinus Hilarius et Sicilia quæstionibus ex Pelagi deductis erroribus. Praestitil id quidem impigre Augustinus⁶ ac copiose quæstionibus omnibus accurate respondens, nullam tamen de Pelago habuit mentionem, utpote sub involuero Catholicæ nominis lactenus latitante : unde et nos argumentum jure deducimus, hoc anno ab ipso eam ad Hilarium esse conscriptam Epistolam.

50. Quo etiam tempore adversus eosdem erro-

res, antequam tamen eam ad Hilarium Epistolam dedisset, eodem arguento tres libros scripsit, quorum est titulus, De Peccatorum meritis, et remissione, deque Baptismo parvolorum : ipse enim in Retractionibus¹ eam se primam scriptiōnem adversus Pelagianos edidisse testatur, cum antehac sermonibus (ut ait) et colloctionibus res acta esset. Sed et quod ipsi auctores blasphemiarum adhuc latere cuperent; noluisse eos propalasse, testatur, imo, et non sine honore Pelagi meminisse : nam ait : « In his autem libris facienda adhuc arbitratus sum nomina eorum, sic eos facilis posse corrigi sperans : imo etiam in tertio libro, que est Epistola, sed in libris habita, propter diuos, quibus eam connectendam putavi, Pelagi ipsius nomen non sine laude aliqua posui, quia vita ejus a multis praedicabatur : et ejus illa redargui, que in suis scriptis non ex persona sua posuit, sed quid ab aliis dicere ter exposuit; que tamen postea jam haeresis pertinacissima animositate defendit ». Haec Augustinus: quibus intelligis, et illam Pelagi in disseminando haeresim artem, dum ita haereses per quæstiones ponere, quasi ab aliquo illæ essent propositæ. Porro tertium librum, qui est Epistola ad Marcellinum, ad illum ipsum inscriptum esse, qui Coltatione hoc anno cognitor prefuit, non dubium est : desertus plane vir, et discendi adhuc cupidissimus, qui non S. Augustinum tantum, sed et S. Hieronymum (ut superiore anno dictum est) iisdem de Pelagianis erroribus pulsaverit quæstionibus.

51. Sed unde Augustino, ut aliquando tanquam virum probum Pelagium laudaverit? equidem id ipse ex sanctissimi viri Paulini Nolani episcopi testificatione : latens enim sub monastico habitu lupus rapax, novus Proteus pro loco, et tempore atque personis sermonem mutans, cum sanctis sanctus æque apparere conatus est. Et sicut de Vigilantio eidem Paulino accidisse diximus, ut enim, dum adhuc tegeret pietate blasphemias, litteris ad Hieronymum datis, laudibus celebrarit : ita plane de Pelagio ad S. Augustinum scribens, eum extulit præconiis sanctitatis. Quanobrem idem S. Augustinus, cum jam Pelagius qualis esset, perspicue ob oculos omnium fuerit demonstratus; quid jam de ipso Paulinus sentiat, litteris interpellat his verbis² : « Pelagium, quem credimus (ut ab illo distingueretur qui Pelagius Tarenti dicitur) Britonem fuisse cognominatum, quod ut servum Dei dilexeris, novimus : nunc autem quemadmodum diligas ignoramus. Nam et nos non solum ditimus, verum etiam diligimus eum : sed aliter nunc diligimus, aliter aliquando dileximus. Tunc enim, quia nobis recte fidei videbatur : nunc autem, ut ab iis quæ inimica et adversa gratia Dei sentire dicitur, illius misericordia liberetur ». Haec Augustinus.

52. Quod vero ad loca spectat, ubi Pelagius docevit : dictum est superius, ipsum in Ægypto versatum inter monachos, quem ante omnes deploratum

¹ Basil. ep. LXXIV. — ² Hier. pref. in l. xviii. in Ezech. — ³ Apud Aug. ep. XCVIII. — ⁴ Matth. v. — ⁵ Ephes. v. — ⁶ Aug. ep. XCIX.

¹ Aug. Retract. l. II. c. 33. — ² Aug. ep. cv.

a Chrysostomo et Isidoro vidimus. In Occidentem vero se conferentem, in Urbe primum quarundam questionum praetextu haeresum venena sparsisse, S. Augustinus affirmat¹, ubi ait, eum dintissime Romæ vixisse, ibique in disputationibus contentiobus versatum, caplantem undique occasionem haeresis propaganda, et propugnanda. Nam idem de eo S. Augustinus²: « In eis », nempe libris Confessionis, « certe dixi Deo nostro (et sepe dixi) : Da quod jubes, et jube quod vis. Quia mea verba Pelagius Romæ, cum a quodam fratre coepiscopo meo fuissent eo presente commemorata, ferre non potuit; et contradicens aliquanto commotius, pene cum eo qui illa commemoraverat, diligavit ». Itae Augustinus de Pelagio; qui Roma pulsus, in Siciliam profectus est: unde Hilarius de ejus erroribus hoc anno (ut diximus) S. Augustinum reddidit certiori. At de Pelagio lactemus; cetera ejus aula annis singulis pro temporis ratione disposita inferioris referemus.

53. *Synodus Ptolemaensis in Lybia adversus Andronicum Provincie prefectum qui damnatus resipiscit, et ab officio deponitur.* — Hoc item anno, cum Synesius episcopus Ptolemaidis nondum in episcopatu annum exegisset (ut ex ipsis scriptis constat) celebrata est Synodus ibidem Ptolemaide in Pentapoli Aegypti. Cujus quidem cogendi episcoporum conventus, causa illa potissimum intercessit, quod Andronicus provincie prefectus multa crudelia in subditos, atque irreligiosa, et impia adversus Ecclesiam perpetrasset: quibus in Synodo propositis atque probatis, communis omnium sententia, dira excommunicationis pena mulctatur. Extat ipsa a Patribus in eum prolata sententia, qua et ejus crimina enarrantur. Apparuit ex hoc quidem iudicio, episcoporum juris iurisse, presidere prasidibus, et perperam ab eis facta corripere Ecclesiastica auctoritate, ex imperita sibi a Deo omnium Domino potestate. Sed redamini hic ut apud ipsum Synesium legitur, ipsam in Synodo ab episcopis in Andronicum sententiam dictam:

54. « Concilium ad episcopos³. Andronicum Berencensem mala Pentapolis sorte et natum, et educatum, et anetum, et qui principatum ejus que ipsum profulit, emit, neque pulet quis, neque vocet Christianum: sed velut quem execratur Deus, ab omni Ecclesia, ab omnibus locis et lariibus expellatur. Non quod fuerit Pentapolis extrema plaga, post terramotum, post locustam, post pestem, post ignem, post bellum; reliquias illorum diligenter persecutus, absurdis generibus et figuris instrumentorum per ipsum primum in regionem illatis, ino ut rectius dicam, per ipsum solum usurpati, minimum digitali et pedali tormento, pralo, nasi forcipe, auribus apprehendens, et labiis obtorquentis parato instrumento (quorum quod maiores nostri et experientane et conspectum bello amiserunt, a male

servatis beati praedicti sunt). Non ob hoc (inquam) expellatur: sed quod primus apud nos, et solus, et re ipsa, et verbis in Christum convicia jaclavit. Re ipsa quidem, et facto, quod foribus ecclesiae sua edicta affixit; his quidem qui ab ipso injuria affecti sunt, ad tulam mensam exclusus supplicationem; sacerdotibus autem Dei ea minatus, quæ etiam Phalaris Agrigentinus, et Cephron Aegyptius, et Sennacherib Babylonius veritus fuisse, qui misit Hierusalem impropereare Ezechie et Deo.

55. « Illam ego diem secundam Dei crucem tulisse sentio. Nam in opprobrium Christi libellus ille convicii plenus de sacris foribus pependit: et haec insipexit sol, et legerunt homines, non Tiberio Claudio Rempublicam administrante, a quo Pilatus ad Judeorum principatum missus est, sed pia Theodosii subole Romanorum scepla tenente, a qua sibi ipsi principatum comparasse Andronicum ex Pilati astuta animadversum est. Risum movebant preferentibus, qui ex alia secta essent, illæ litteræ, quemadmodum Judeis ea qua eruci Christi adscripta fuerant: quanquam crucis inscriptio non ex pia voluntate profecta, augusta esset indictione, per quam Christus Rex denuntiabatur. At hic lingua sententia consentiebat.

56. « Verum que post haec designavil, graviora sunt his que publice altissimis litteris notavil. Cum enim quandam contra inimicum occasionem: repephissem iuincititia enim erat ipsis, quod ille quidem muptias parabat, hic autem prohibebat) tam horrendum ipsum tormentorum instrumentum torquebat, ut oparem ea ad posteritatem non tradi, sed cum ipso sicuti ceperint, desinere: quo haec principatus Andronicus commenta narratione solum ad posteros perforantur. Postquam igitur vir generosus, non injuriosus, sed infelix per illa torqueretur, et haec in clarissima meridie fierent, ut solis lictoribus testibus periret: et nosset, fore ut Ecclesia condoleret: ob nullam sane aliam causam, sed quod re cognita, statim ita ut parati esseamus, excurrebamus, quo assideremus, et calamitatem simul perferremus: rabie corripitur in haec famam, si quis episcopus misereri anderet homini ipsi infesti: et multifis ac iniuriosus temere jaclatis audacissimo ex ministris Tonante (Theante) ipsum instigante, quo utiliter ad publicas calamitates instrumento, finem insaniam posuit, maxime impianam vocem prolocutus: Quod frustra in Ecclesia sperasset, et nullus Andronicus manus effingere posset, etiamsi ipsius Christi pedem tenebat. Hanc vocem ter ineruditæ mente pronuntiavit.

57. « Postquam non amplius admonendus est homo, sed velut insanabile membrum, a nobis resecandus; ut ne societate, etiam id quod sanum est, simul corrumpatur: nam inquinamentum facile distribuietur; et qui tangit scelestum, particeps fili regatus ipsius: operet autem et mente et corpore pure Deo esse. Prepter haec Ptolemaidis Ecclesia ad omnes ubique terrarum sorores suas hac demandat, Andronicus et suis, Tonanti et suis nullum templum Dei aperiat: omnis sacer celus, omne sacrum templum

¹ Ang. de pœc. orig. c. 21. — ² Ang. de dono perseverant. I. ii.
— 20. — ³ Apud Synes. ep. LXXX.

conclusum sit. Non est diabolo portio in paradiso. Qui etiam si clandestine ingressus fuerit; expellatur. Admonco igitur et privatum quemque et principem, ut neque sub eodem tecto cum ipso habet, neque eadem mensa participet. Sacerdotes autem praeципue¹, admonco seilicit, « qui neque viventes ipsos alloquantur, neque mortuos simul deducant. Si vero quis velut parva civitalis Ecclesiam reprobaret, et excommunicatos ab ipsa suscepit, veluti necesse non sit pauperi obediens: is seiat, se scandere Ecclesiam, quam unam Christus esse vult. Talis autem sive levita est, sive presbyter, sive episcopus, a nobis in Andronicai sorte locabitur, et neque porrigenus ipsi dexteram, neque unquam de eadem mensa cum ipso cibum capiemus. Multum autem abest, ut in arcane mysterio communionem habuti simus cum his, qui cum Andronico et Tonante sortem habere voluerint ». Haec verba sententia excommunicationis ab episcopis in eos protulat; inter quos Synesius principem locum tenebat, ipsi Ecclesie metropolitana prefectus antistes, totius hujus operis sapientissimus architectus: qui simul atque episcopus factus est; super philosophicam constantiam sacerdotalem induens vigorem ac robur, se ad jura danda principibus, et ad subjiciendos Ecclesiasticos eos censure, a Deo electum esse cognovit, instar Hieremias, ad quem Dominus²: « Constitui te super reges et principes: belabunt adversum te, et non pravelebunt ». Est Epistola ejusdem Synesii episcopi ad Anastasium³ de ejusdem Andronicai sceleribus, quam brevitas causa his attexere praeferimus.

58. At quid post haec Andronicus, homo arrogans, crudelis in homines, in Ecclesiam contumeliosus, et in ipsum quoque Deum blasphemus? Quid, inquam, post acceptam excommunicationis sententiam; qua a personis, locis, et rebus sacris esset exclusus, et infamis effectus? Contempsite, risite isthac mens tuniens, arrogans animus, durum ingenium, a recto semper reflexa, et ad bonum nunquam flexa voluntas? Num et crudelius sevi, ac ferocius (ut appetitus jacinti leo) insili, et crudelius debacchatus est in dannantes eum episcopos, et fores effregit Ecclesia? minime gentium: sed (o mirandum!) simul ac sensit se Apostolica censura in interilum carnis datum Satane: unde lethale vulnus accepit, inde quoque expetiit medicinam: redditur fera bestia cicurus, lanbit vestigia domini sui, tamque festine, ut das praeveniens litteras, conveniret episcopos, qui pro se pereferent veniam a Synesio. Qui cum nosset hominem, timeretque ne haec foris tantum specie tenus Andronicus pre se ferret; inflictam non ante relaxavit penam, quam ipse plene satisfacturum fore polliceretur. Vides hujusmodi exemplo, lector, quo statu habendi, et loco collocandi sim, et quam longe post Andronicum statgendi; qui anathematis sententia ob patrata sclera ab episcopis ad salutem percussi, ne-

gligunt illam atque contemnunt. Sed reddamus hic ejusdem Synesii ad episcopos litteras, quibus et Androuici paenitentia tunc saltē foris exhibita demonstratur: sic enim se habent:

59. « Synesius episcopis¹. Andronicus Ecclesiam mentitus, ipsam vera loquentem experiatur. Nuper, nondum valde nuper peccavit in Deum, violavit homines: quapropter conclusa ipsi apud nos ecclesia, litteras ad fraternitatem vestram dictavimus, sententiam de ipso significantes. At ille Epistolam prevenit supplicatione simulata, et penitentia promissa, quam omnes me suscipe petebant, preter me. Ego enim videbar mihi clare cognovisse hominem ad omnia dicenda et facienda facilem. Et expectabam et praedicebam, quod ex vulgari causa ad naturam reversurus esset: quem sane par erat timidiorem fore, ubi coram Ecclesiis inclinatus fuisset, multo magis quam si nihil suspectum ipsi relinquiceret. Propter haec equidem in sententia perseverare proposueram, velut qui simul et erga Deum magis piū, et erga cives magis utile consilium inivissem. At enim impudens est resistere unum multis senioribus juniores, his qui in sacerdotio vitam consumpserint, cum qui superiore anno nondum rem attigit. Cessi rogantibus, ut nondum litteras circummitterem, sed certis conditionibus susciperem, ut non amplius insaniet contra aequales, ut mentem ac intelligentiam pre affectione vilie periceret. Siquidem (inquam) intra terminos manubis, quos posuisti: et nunc pro peccato tuo precabimur, et de cetero comprecabimur. Si vero pacatas conditions recusaveris; pena te manet, et ad omnes publicabitur, in tantum tempus producta, quantum ad inclemendabiles mores tuos redarguendos sufficiet.

60. « Haec ita placuerunt: et ipse experimentum se daturum dixit, et nos idem sumptuos esse. Dedit, et sumpsimus: largius insuper expletiv excommunicationis causas: nondum tunc ausus erat bonorum proscriptionem, nondum adhuc eadem aggressus erat. Quot per haec oberrant? Quot ex his qui nuper opulentier erant, per haec inopes degunt? Sed pauca haec ad bene ac illustri loco natum, sed male perditum Magnum. Jacet filius viri illustrissimi, qui omnibus suis bonis inservivit civitati. Verum juventute illius, matris senecta miserabilior est: eo quod ex duabus filiis alter fuga lapsus est propter Andronicum, et neque novit ubi terrarum sit: alternum ubi in terram condidit, novit. Ita leges quae simul injuria afficiuntur, propter quas imperium obtinent sue ipsorum civitatis, preter quas ob principatum pecunias ad usuram accipiunt! Iorum igitur alios curatores Deus esse vult: nobis autem satis est, puros esse inter puros, si modo possimus intra cancellos sacros manere, et ab impuris purissima occludere ». Haec tenus ad episcopos Synesius.

61. At quannam Andronicu injunxit Synesius paenitentiam, et ab homine ob delicta perpetrata

¹ Hierem. I. — ² Synes. ep. LXXXIX.

³ Synes. ep. LXXII.

satisfactionem exegit? inter alia illud quidem, quod maximum omnium estimari debet, dum eum a tribunali depositum, in quo in Deum et homines multa deliquerat. Quanta haec auctoritas episcoporum, ut male iudicantes presides cessare imperet? Id enim affirmat ipse Synesius in brevi Epistola de eo data ad Theophilum episcopum Alexandrinum, hoc ipso anno; nam sequenti contigit ipsum Theophilum non amplius in humanis esse. Epistola autem sic se habet, cum Andronicum eidem ipse communenda.

62. « Perit justitia ex hominibus. Andronicus et prius injuria afficit; et nunc injuria afficitur. Ecclesia vero mos est exaltare quidem humilem, humiliare vero sublimem. Hunc itaque Andronicum odisti quidem ob ea quae fecit; quare etiam progressus est, ut ad haec devenerit. Miserere autem nunc ob id, quod cum his qui in execratione sunt, conversatus est: nam et eos qui nunc in potestate sunt, propter ipsum offendimus. At horrendum est, si nunquam in felicibus consistemus, sed cum flentibus semper lacrymabimur. Nos igitur hic ipsum tribunal exemplum, et de caetero multo pauciores calamitates ipsi fecimus. Et si pietas tua ipsum cura dignum ducet; hoc ego maximum signum suscipiam, quod non penitus homo ille reprobatus sit a Deo ». Hucusque ad Theophilum Synesius, cuius episcopatus functio antiquorum senentibus commendatur: inter alios enim Evagrius¹ haec de eo: « Qualis autem ei quam eximius vir evaserit, arguendo sunt tunc Epistole ab eo post sacerdotii susceptionem eleganter et ornatae composite, tum liber ille quem dedicavit Theodosio, tum aliae praecellentes illius que extant Iucubrationes ». Haec Evagrius, Apparel enim ex his, Synesium philosophum ad Ecclesiam venientem, non tantum (quod aiunt) barbam et pallium intulisse, sed sacerdotali constantia et vigilantia ita sibi creditam Ecclesiam gubernasse, ut neophyti licet, tamen seniores exemplo docuerit.

63. *De Philosophis Christianam religionem amplexis, Evagrio, Gemadio, et Synesio, deque philosophiarum utilitate ad religionem.* — Quae vero de eo Sophronius² Hierosolymitanus episcopus scribat, dignam memoria historiam hic reddamus, quam ipse omni fide bene signatam posteris tradidit, his scilicet verbis: « Cum Alexandria esset, Leontius Apamensis, vir religiosus et fidelissimus, venit ex Pentapolit; multis enim iam annis Cyrene moratus fuerat. Venit autem diebus Eulogii sancti Alexandrinii patriarchae, ejusdem Cyrenensis urbis futurus episcopus. Cumque familiari colloquio esset, narravil nobis, dicens: Fuit temporibus Theophilii beatisimi patriarchae Alexandrinii Cyrene episcopus Synesius philosophus: qui cum venisset Cyrenam, reperit illuc philosophum quendam, Evagrium nomine, qui sodalis suis in studiis liberalibus fuerat, amicum sibi carissimum, sed religione Gentilem, et culturae idolorum maxime deditum. Eum episcopus

Synesius ab idolatria transferre ad culturam Christi satagbat, curamque ingentem ejus rei sibi assumpsert pro charitate, quam erga ipsum a principio habuerat. Ille vero minime id patiebatur, neque illius doctrinam admittere volebat. Episcopus tamen prae nimio ad illum amore, nec sic quidem tatio vietus desistebat diebus illum singulis hortari, et instruere, ac inducere, ut Christo erederet; ipsiusque sacramenta susciperet. Cumque ille quolidie ista monita dare persisteret, dixit ad eum semel philosophus: Vere, mi domine episcope, cum ceteris que mihi displicant in Christianis, hoc est, quod consummationem hujus saeculi futuram dicunt; et post consummationem, omnes qui ab initio saeculi fuerunt homines, in isto corpore resurrecti, carnemque hanc incorruptibilem recepturos et immortalem, atque ita in perpetuum victuros; sieque eorum quae in corpore gesserunt, praemia percepturos: cum etiam qui miseretur pauperi, feuerari Deo; et qui dispersit in pauperes, et inopes, in celo sibi thesauros reponeret, et centuplicata, que erogaverit, in regeneratione cum aeterna vita a Christo esse reddenda. Que omnia cum dicuntur, deceptio et irrisio, et fabulae mithi videntur.

64. « Episcopus autem Synesius asseverabat omnia Christianorum vera esse, nihilque omnino habere falsum, vel veritati contrarium; idque multis documentis asserebat, et persuadere illi nitebatur. Post multum vero temporis, cum illum induxisset Christianum fieri, baptizavit ipsum et filios eius, cunctosque domesticos illius. Ceterum non multo postea quam baptizatus fuerat, dedit episcopo auri tria centenaria in usum pauperum, dicens: Accipe aurum istud, et distribue illud pauperibus, et fac mihi cautionem manu tua, quod Christus mihi ipsum reddet in futuro saeculo. Qui suscepit auro, proumple illi, ut petebat, cautionem fecit. Vixit itaque post baptismum annos aliquot philosophus; ac tandem intrinsecus est ad mortem. Cum vero morti proximus esset, dixit filii suis: Quando curabitis funus meum, chartam istam in manibus meis ponite, et me cum illa sepelite. Mortuo autem illo, fecerunt filii, sicut eis ipse praceperat, sepelieruntque eum cum chirographo.

65. « Tertia autem post sepulturam die apparuit episcopo Synesio nocte quiescenti, dicens: Veni ad sepulcrum, ubi jaceo, et accipe chirographum hunc. Accipi enim debitum, et satisfactum mihi est. Atque ut certior ejus rei fias, propria mea subserpisti manu. Ignorabat enim episcopus quod chirographum illud consepeletissen ei. Mane autem facto, accessit filii ejus, dixit: Num aliquid cum patre vestro in monumento posuisti? Illi putantes quod eos de pecuniis interrogaret, dixerunt ei: Nihil, domine, prater pannos consuetos. Quid igitur? numquid, vel chartam aliquam consepelestis ei? Tunc recordati filii ignorabant enim quod de chirographo diceret) dixerunt ei: Ita sane, domine; chartam enim quandam moriens dedit nobis, et ait: Quando sepeliens me, chartam istam mihi in mani-

¹ Evagr. I. 1. c. 15. — ² Sophro. Prat. Spir. c. 195.

bus date, nullo penitus sciente. Tunc dixit illis episcopus somnium, quod nocte illa viderat. Sumensque illos cum clericis ac primariis civitatis, accessit ad philosophi tumulum. Quo aperto, invenierunt jacentem philosophum, chiographumque

mani episcopi conscriptum suis manibus tenentem. Accipientes autem chiographum ex ejus manibus aperuerunt, inveneruntque in eo noviter manu philosophi subscriptum ita :

EGO EVAGRIUS PHILOSOPHUS TIBI SANTISSIMO DOMINO SYNEST
EPISCOPO SALUTEM. ACCEPI DEBITUM IN HIS LITTERIS MANU TUA
CONSCRIPTUM. SATISFACTUMQ. MIHI EST. ET NULLUM CONTRA TE
HABEO JUS PROPTER AURUM QUOD DEDI TIBI ET PER TE CHRISTO
DEO ET SALVATORI NOSTRO.

66. « Qui vero convenerant, 'hoc videntes, obstuperunt, et per multas horas clamaverunt, Kyrie eleison, glorificantes Deum qui facit mirabilia, et talem tantamque promissionum suarum evidentiam dat servis suis. Asserebat et hoc idem dominus Leonius, cautionem illam manu philosophi subscriptam servari usque hodie, atque in saceraria sancta Cyrenensis Ecclesiae custodiri : et quicumque sacerarii custos ingredetur, hanc illi cum ceteris vasis sacris assignari custodiendam cum omni diligentia, atque eum deinceps successori suo integrum illam inviolatamque reconsignare : haec tenus Sophronius ex Leonio de Synesia, et Evagrio.

67. Hic autem memoria repetenda sunt, quae secundo Annalium tomo ex Clemente Alexandrino, S. Augustino, et aliis dicta sunt : philosophiam, licet in multis adversari videatur Christianae religioni, conducere tamen plurimum ad eandem capessendam : quod quamplurimi exemplis queque tempora demonstrarunt, quibus singulis celebravimus philosophorum Christo nomen dedere : ex eis vero illos tantum resiliisse constat, quos magia, vel vita turpitudine, ingens mentis tumor, vel alii perditio mores labefactassent. Quos enim veri amantes philosophiam sursum et vulgo abreptos altius sublevasset, vitaque sapientia consona comprobasset, non despexit Deus, sed caelesti desuper lumine, quo fidei sacramenta perciperent, illustravit, ut modo de Synesia, et Evagrio vidimus : quibus accedant, quae et hoc eodem tempore de Gennadio rerum naturalium scientia apprime imbuто, de immortalitate tamen animae dubitante, S. Augustinus¹ accidisse testatur his verbis ad Evodium scribens.

68. « Frater noster Gennadius, notissimus fere omnibus, nobisque carissimus medicus, qui nunc apud Carthaginem degit, et Romae sue artis exercitatione praeponuit; ut hominem religiosum nosti, atque erga pauperum curam impigra misericordia, facilimoque animo benignissimum; dubitabat tamen aliquando (ut modo nobis retulit) cum adhuc esset adolescens et in his elemosynis ferventissimus, utrum esset ulla vita post mortem. Itujus igitur mentem, et opera misericordiae quoniam Deus nullo modo desereret; apparuit illi in somnis con-

spicuus juvenis et dignus intendi ; eique dixit : Sequere me. Quem dum sequeretur, venit ad quamdam civitatem, ubi audire cepit a dextera parte sonos suavissimae cantilene ultra solitam notamque suavitatem. Tunc intento quidnam esset, ait, hymnos esse beatorum atque sanctorum. Sinistra autem parte quid se vidisse retulit, non satis memini. Evigilavit, et somnum fugit; tantumque de illo, quantum de somnio cogitavit. Alia vero nocte ecce idem ipse juvenis eidem rursus apparuit; atque ab illo utrum cognosceretur interrogavit. Respondit iste, quod eum bene planeque cognosceret. Tunc ille quiescit, ubi se nosset. Nec memoria defuit quid iste identiter responderet; totumque visum illud, hymnosque sanctorum, ad quos audiendos eo duce venerat, qua recentissimos recordabatur, facilitate, narravit. Illic ille percontatus est : Utrumnam id quod narraverat, in somnis vidisset, an vigilans? Respondit : In somnis. At ille : Bene (inquit) recolis : Verum est in somnis illa vidisti : sed nunc etiam in somnis te videre scias. Haec cum audisset iste, ita esse credidit, atque id responsione firmavit. Tunc qui hominem docebat, adiecit, et ait : Ubi est modo corpus tuum? Ille respondit : In cubiculo meo. Scisne (inquit ille) in eodem corpusculo nunc illigatos esse et clausos et otiosos oculos tuos, nihilque illis oculis te videre? Respondit : Scio. Tunc ille : Qui sunt ergo (inquit) isti oculi, quibus me vides? Ad hoc iste non inveniens quid responderet, obliuit. Cui habitant, ille quod his interrogationibus docere moliebatur, aperuit : et continuo : Sicut (inquit) illi oculi carnis tuae utique in dormiente atque in lectulo jacente nunc vacant, nec aliquid operantur; et tamen sunt isti, quibus me intueris, et ista uteoris visione : ita cum defunctus fueris, nihil agentibus oculis carnis tuae, vita libi inerit qua vivas, sensusque quo sentias. Cave deinceps ne dubitas vitam manere post mortem. Ita sibi homo fidelis ablatam dicit hujus rei dubitationem : quo docente, nisi providentia et misericordia Dei? » utpote qui sic naturali exemplo instructus est, ut mente caelestis fulgore gratiae illuminatus, a claritate transformatus sit (ut ait Apostolus¹) « tanquam a Spiritu Domini ».

69. Sed quod in his versetur oratio, patere,

¹ Aug. ep. c.

¹ 2. Cor. III.

quæso, lector, ut exemplo Evangelici¹ patris familiæ qui profert de thesauro suo nova et vetera, veteribus recentia conjungamus: erit enim ut ex his quæ breviter dicturi sumus, magnam capias animi voluptatem. Hand namque inexplorata referam, sed quæ complurimum eruditorum virorum scimus assertione firmata, ino et a religiosis viris ad populum pro concione sœpe narrata. Ego vero a quo accepi, auctorem proferam, nempe integerrima fidei virum Michaelem Mercatum Miniatensem. S. R. E. protonotarium, probitate morum atque doctrina spectatum: ipse enim narravit de avo sno, eodem, quo ipse nomine nuncupato, Michaelae Mercato seniore, cui cum Marsilio Ficino nobilissimi ingenii viro summa intercedebat amicitie consueludo, parta et aucta philosophicis facultatibus, in quibus Platonem ambo assecabantur auctorem. Accidit autem aliquando, ut ex more, quidnam post obitum supersit homini, ex ejusdem Platonis sententia, sed non sine tamen trepidatione deducerent, que labantia Christianæ fidei sacramentis sufficienda essent: eo enim argumento extat ejusdem Marsilius ad ipsum Michaelem Mercatum eruditæ quidem Epistola de animi et Dei immortalitate. Cum vero inter disserendum corum progressa longius fuisset disputatio; eam ad calcem perductam illo clauerunt corollario, ut juncta simul dextera pauci fuerint, utr eorum ex hac vila prior decederet (si licere) alterum de allerius vilæ statu redderet certiore. Quibus inter se convertitis, ambo jurati ab invicem discessere. Interlapso autem hand brevi temporis spatio, evenit, ut cum summo mane idem Michael senior in philosophicis speculationibus vigilaret; ex inopinato strepitum velociter currentis equi, ejusdemque ad ostium domus cursum sistensis audiret, vocemque simul Marsilius clamantis: O Michael, o Michael, vera, vera sunt illa. Ad vocem amici Michael admiratus, assurgens, fenestramque aperiens, quem audierat, vidit post terga, ad cursum ilerum acto equo candido, candidatum: prosecutus est eum voce, Marsilium, Marsilium invocans; prosecutus et oculis: sed ab eis evanxit. Sic ipse novi casus stupore affectus, quid de Marsilio Ficino esset sollicitius perquirendum curavit (degebat ille Florentiae, ubi diem clausit extremum) inventique cumdeinde illa ipsa hora defunctum, qua e modo auditus et visus est sibi. Quid tum ipse? licet enim antiquæ probitatis vir esset, immoxiamque et proficiam omnibus vitam lactenuſ excoluisset (prout decebat vere philosophum) ex eo tamen tem-

pore, vale dicens philosophicis disciplinis, solius Christianæ philosophiaæ cæleris eminentioris propensior cultor effectus, quod reliquum fuit temporis, mundo defunctus, soli vita future vixit, specimen edens absolutissimi omnibus muneris Christiani, qui inter philosophos sui temporis magna cum laude claruerat nulli secundus. Ad hæc autem, Synesii, Evagrii, et Gennadii occasione digressi sumus, ad declarandum non a Deo despectos vere philosophos.

70. Numerat Snidas² Synesii lucubrationes, sed quas ante episcopatum elaboravit, ad grammaticam et philosophiam spectantes, necnon Panegyricas orationes, inter quas in laudem Theodosii dictam, Evagrius recenset orationem, de Regno ad Arcadium, de Studiorum suorum ratione, de Providentia, de Insomniis, de Calvitie, et alia plura que non extant. Scripsisse præterea libros venatorios, ipse de se testatur³, necnon commentatorum de instrumento Astronomie, ut ad Olum ipse scribens affirmat⁴. Quandiu autem sedcrit, ignoratur. Porro post ejus obitum in Ecclesiam Ptolemaidis Pentapolis reperitur subrogatus ejus germanus Eвопијus, ad quem ejusdem Synesii extant litteræ, quarum ante suo loco meminimus. Ad quem quidem Eвопијum, virum pereruditum, extat scriptio illa S. Cyrilli contra reprehensiones Theodoreli. At de Synesio haec tenus. Jam vero quæ sunt anni hujus reliqua prosequamur.

71. *Theodotus episcopus Antiochenus.* — Hoc item anno defuncto Alexandro episcopo Antiocheno, cum sedisset annos ferme qualuvor, in locum ejus subrogatus est Theodotus. Id ul affirmemus, in primis admontus littera Attici Constantiopolitani episcopi date anno sequenti ad Cyrilum episcopum Alexandrinum, cum successit in locum Theophilii anno sequenti vita functi: in quibus de ipso Theodoto jam episcopo Antiocheno mentio habetur. Unde intelligas eos errare, qui ad Bonifacij pape tempora Alexandi vitam perducunt. Porro de Theodoto hæc Theodorelus⁵: « S. Atexandro vita defuncto, Theodolus continuit velut margarita, Ecclesie presulatum oblinuit, vir mansuetudine insignis, et acerrata vite institutione egregie exornatus: qui sectam Apollinarianam, oratam ut se cum reliquo Christi grege jungeret, cæteris Ecclesiis omnibus aggregavit ». Haec de Theodoto Theodorelus, satisque ad ejus laudem.

¹ Suid. in Synes. — ² Synes. ep. CLIV. — ³ Synes. ep. CLVII. — ⁴ Theod. l. 1. c. 37.

Anno Periodi Graeco-Romanæ 5904. — Jesu Christi 411. — Innocentii papæ 11. — Honorii 19. et 17. Theodosii Jun. 10. et 4.

1. Honori vicennalia et Theodosii decennalia. — Coss. *Theodosius* Aug. IV absque collega in Oriente consulatum gessit, nullo in Occidente consule anno superiori designato, ut testatur Prosper in Chronicō. Causam consulatus a Theodosio int̄ docet nos *Marcellinus* in Chronicō, ubi hoc anno habet : « *Theodosius jun. decennalia. Honorius Romæ vicennalia dedit* », uterque imperii vivente patre suscepti. *Honorius* tamen consulatum in annum sequentem distulit. Ex his decenalibus et vicenalibus solemnia id genus, que ista praecessere vel secuta sunt, suis annis reddenda; cum utraque certa sint.

2. Interitus Alarici Gothorum regis. — Ad num. I et seq. Cum Roma ab Alarico Gothorum rege anno c̄pix expugnata fuerit, interitus ejus ad superiorem annum retrahendus. Jornandes enim de Rebus Get. cap. 30, narrato Urbis excidio, ait : « Exinde egressi, per Campaniam et Lueaniam simili clade peracta, Bruttios accederunt : ubi diu residentes, ad Siciliam, et exinde ad Africæ terras ire deliberant, etc. ejus, quia non est liberum quodcumque homo sine Dei mutu disponuerit, freatum illud horribile aliquantas naves submersit, plurimas conturbavit : qua adversitate repulsus Alaricus, dum secum quid ageret, deliberaret, subito immatura morte præventus, rebus excessit humanis, quem nimia sui dilectione lugentes, etc. regnum Alavulfo ejus consanguineo, et forma et mente conspicuo tradunt, etc. qui suscepto regno revertens item ad Romanam, si quid primum remanserat, more locustarum erasit : nec tantum privatis divitiis Italianam spoliavit : ino et publicis, imperatore Honorio nihil resistere prevalente; ejus et germanam Placidiam, Theodosio imp. ex altera uxore filiam, ab Urbe captivam abduxit ». Erat Adauphus vel Ataulfus frater uxoris Alarici, ut docent Socrates lib. 9, cap. 8, Philostorgius lib. 12, cap. 4, Zozimus lib. 5, pag. 813, et Olympiodorus, recteque ab Isidoro in Chronicō traditum, mortuum esse Alarieum « vicesimo octavo anno regni, aera quadringentesima quadragesima octava, anno imperii Honorii et Arcadii sexto decimo », ubi Arcadij jam ab aliquot annis vita functi nomen perpetuam habetur. Alarius enim anno Christi ccclxxxvi regnum Gothorum regendum suscepit.

3. Collatio inter episcopos Catholicos et Donatistas habita. — A num. 3 ad 37. Gesta celebrirme *Collationis* Carthaginē habite inter episcopos Catholicos et Donatistas, que Papyrius Massonus seculo superiori primus in Iuccin emisit, et post eum Petrus Pithoeus, nuper cum veteri Ms. quod unicum superest, contulit Baluzius, et notis illustravit in nova Collectione Conciliorum. Licet autem ex dictis anno præcedenti, et ex vicennialibus Honorii, quibus solemnis Collationes de fide, de more habita, conset eam ad praesentem annum pertinere, eamdem tamen Sirmonius in annum sequentem rejecit, eo imprimis argumento, quod ex variis ejusdem Collationis locis pateat, illam *kalendas Junias* inchoatam; ex sermone autem, quem sanctus Augustinus ea instante haluī, colligatur paulo ante Collationem peractum fuisse jejuniū Pentecostes, quod illo anno desit IV kalend. Junias : « Deprecamini nobiscum », inquit Augustinus, « dominum solemnis jejuniis, quæ jam reddimus Deo, reddamus et pro causa. Jam enim jejunamus post Pentecosten solemniter; et utique jejunaremus, etiamsi ista causa non esset ». Sane verum est, Dominicum diem Pentecostes anno sequenti in Diem IV kalend. Junias incidisse; sed eo die finitum esse jejuniū Pentecostes, quod nullum unquam fuit ante festum illud, dici vere non potest. Verus ergo ac genuinus verborum Augustini sensus hic est, ut recte explicat Baluzius : Agebantur jejuniā, quæ quatuor temporum Pentecostes vocamus, quæque post Pentecosten solemniter celebrari vetusta lex Ecclesie jubet; et tum Augustinus eum sermonem habuit instanti Collatione. Hincque manifeste colligitur, necesse fuisse, ut eo anno, quo episcopi Carthaginem convenerent ad faciendam Collationem, jejuniū quatuor temporum Pentecostes advenerit ante kalendas Junias; cum eo die coepit Collatio. Quare eum hoc anno Pascha fuerit die xxvi Martii, Pentecostes pridie idus Maias, et jejuniū quatuor temporum Pentecostes incepit die xvii Maii, desierit vero die xx ejusdem mensis, id est, ante dies decem quam episcopi disputationem aggredierentur, non dubium, quin Baronius haue Collationem anno suo reddiderit, et quin ea Honori Vicennialiorum occasione indicta fuerit.

4. Acta ejus in compendium a S. Augustino

redacta. — Porro habita Carthagine *Collatio*, primo, tertio, et octavo die Junii, presidente *Marcellino* tribuno. Cujus *Collationis Acta*, que prolixissima sunt, in compendium rededit Augustinus, et quidem sub hujus anni finem, et *Breviculum Collationis* ipsem nuncupavit, opusculo in tres *Collationes* distributo. Verum quia donatiste ejusdem *Collationis Acta* variis mendaciis, deprevar conati sunt, Augustinus librum atium scripsit ad ipsos Donatistas laicos ne ii a suis episcopis seducerentur ulterius. Liber ille, cuius titulus est, *Post Collationem* ad Donatistas, anni sequentis initio scriptus videtur. Denique haec *Collatione*, qua insignem de Donatistis victoriam Catholice reportarunt, illorum secta valde afflicta, et ferme eversa, quia, ut ait Orosius lib. 7, cap. 24, « Pax et unitas per universam Africam Ecclesie Catholicae redditæ est », Baronius anno cxxii, num. 8, utrumque Opus eo anno ab Augustino editum putat. Quae opinio non improbabilis.

3. Constantinus tyrannus occiditur et Gerontius sibi mortem conciscit. — A mln. 37 ad 43. *Constantinus* tyrannus, postquam Italiam occupare aggressus est, inde fugere coactus Arelatem se receperit, codemque tempore filius ejus *Constans*, quem *Augustum* nuncupaverat, ex Hispania fugiens, illuc venit. Inter haec *Gerontius* omnium Constantini dum fortissimus, hostis illi factus, *Maximum* familiarem suum imperiali ueste induit, et *Tarracone* morare jussit. Is expeditione adversus Constantinum suscepit, filium ejus *Constantem* Viennæ interfici curavit, et *Gerontius* Arelatum profectus, eam obsidere cepit; sed cum Hispanienses milites consilium de eo interficiendo cepissent, ipsum sibi mortem concivit. Interim *Honorius* exercitum miserat contra *Gerontium*, et circumstende Arelatum Honori exercitu, Constantinus obsidionem sustinebat, ut pluribus narrat Sozomenus lib. 9, cap. 43 et seqq. Constantini vero mortem his verbis narrat Renatus Profuturus Frigeridus apud Turonensem lib. 2, cap. 9 : « Viximus quartus obsidionem Constantini mensis aegabatur, cum repente ex ulteriori Gallia iuncti veniunt, Jovinus assumpsisse ornatus regios, et cum Burgundionibus, Alamannis, Francis, Alanis, omniisque exercitu imminentे obsidentibus, ita acceleratis moris reserata urbe Constantinus deriditur. Confestimque ad Italiam directus missis a principe obviam percussoribus, supra Minicum flumen capite truncatus est ». Idacius in Fastis rei gestae tempis hoc anno verbis istis exprimit : « His eos, Constantini tyranni caput in conto allatum est XIV kal. Octob. » Gallia itaque et Hispania suis tyrannis liberatae, sed ab aliis ultraque postea afixae.

6. Gallia aliis tyrannis afficta. — Olympiodorus enim qui hoc tempore vivebat, morte Constantini narrata, scribit : « Jovinus (qui prefectus erat praetorio Attali tyranni) apud Mundiacum intellige Moguniacum Germanie alterius urbem, studio Goraris Alani, et Gunthari Burgundionum prefecti

tyrannus creatus est. Cui, ut sese adjungeret Adaulpho, auctor fuit Attalus. Et vero hic cum copiis ad illum se confert. Jovinus tamen Adaulphi adventu offensus, obscure et veluti per enigmata Attalum accusa, quod adventum suasisset. Sarus item ad Jovinum venturus erat, sed Adaulphus, cognita re, collectis decem militibus militum, ocurrerit Saro, viros octodecim aut viginti apud se habent, quem gesta heroica et stupore digna edentem, sentis adhibitis, vivum agre capere potuerunt, tandemque occidunt, etc. Jovinus fratrem summ Sebastianum invito Adaulpho imperatorem creans, in ejus odium incurrerit. Adaulphus itaque per intermitios capita tyrrannorum missurum, pacemque intursum Honori pollicetur. Hi domum ubi redierunt, et iusjurandum præstitum est, Sebastiani mox caput imperatori mittitur. Jovinus etiam ipse ab Adaulpho obsessus se dedidit, missusque ad imperatorem est : quem Iardanus prefectus sua manu percutiens intermitit ». Horum tyrrannorum mortem uno tenore ordinem Baronii sequens, hic recitabo. Idacius, sub Lucij consulatu anno cxxii gesto scribit : « His eos, occisi sunt Jovinus, Sebastianus, Salustius, et Heraclianus abolitus est ». Idem habet Prosper in Chronico. Alter vero Idacius in Chronico anno Abrahami mcccxxix, kalendis Octobris, sequentis Christi anni inchoato, ait : « Jovinus et Sebastianus fratres intra Galiam, et in Africa Heraclianus pari tyrranidis inflantur insania ». Denique Theophanes anno Incarnat. secundum Alex. cxiij kalend. Septemb., currentis Christi anni inchoato, tradit : « Hoc anno Jovianus et Sebastianus viri clarissimi in Galliis necati sunt, et eorum capita Romam delata : et post dies quinque Salustius et Heraclianus pariter interfecti ». Supersunt numismata in quibus, *Jovinus*, *Heraclianus*, et *Sebastianus* Augusti appellantur. Annum mortis horum tyrrannorum distinctius consignabimus anno cxxiii, num. 2 et seq. interimque observandum *Adaulphum* jam sequenti anno in Galliis fuisse : cum *Jovinus* et *Sebastianus* fratres hoc ipso anno ibidem tyrranidem arripuerint, et *Adaulphi* adventu *Jovinus* offensus fuerit, anno sci-tiet sequenti, quo *Adaulphum* in Gallias venisse ostendemus.

7. Secunda Treverorum eversio. — Contigit hoc vel saltu sequenti anno quod Turonensis lib. 2, cap. 9, ex Frigerido narrat, postquam Constantini tyranni mortem recitavit : « Iisdem diebus prefectus tyrrannorum Decimius Rusticus Agroctius ex primicerio notariorum Jovini, multique nobiles apud Arvernos capti a ducibus Honoriani, et crudeliter inferempi sunt. Treverorum civitas a Francis direpta incensuque est secunda irruptione ». De priori Treverorum etate exitiali jam supra locuti sumus; anni tercii et quarti prorsus incerti. Idem ac Frigeridus de secunda Treverorum eversione refert, eamque magis explicat auctor de Gestis Francorum cap. 6 et seq. ubi ait : « Multi nobilium jussu Joviani (legendum, Jovini) apud Arvernus capti, et a ducibus Honorii crudeliter inferempi sunt.

Treverorum civitas factio[n]e unius e Senatoribus, nomine Lucii (qui postea anno cxxiiii consul ordinarius fuit) a Francis capta et incensa est. Cum Avitus (legendum, *Jovinus*; Avitus enim diu post haec tempora imperavit) imperator esset luxurie deditus, et iste Lucius haberet multierem pulcherrimam cunctorum, fingens se Avitus (legendum *Jovinus*) ob infirmitatem corporis leto depremere, jussit ad omnes Senatrices, ut eum requirent. Cumque uxor venisset Lucii, vi ab Avito (lege, *Jovino*) oppressa fuit. In crastino surgens de strato Avitus (lege, *Jovinus*) dixit ad Lucium: Pulchras thermas habes: nam frigide lavas. Haec indignante Lucio, sua factio[n]e direpta est civitas et incensa a Franciis». Idem ex isto Anonymo narrat Aimoinus lib. 1, cap. 3. Porro loco *Aviti*, legendum esse, *Jovinum*, ut etiam notavit Buecherius lib. 14 Belgii Romani, cap. 1, certum est; cum Salvianus librum suum de Providenti, in quo urbem Trevirensem quater eversam tradit, scriperit circa annum cdxl, plures sc. annos antequam *Avitus* in Galliis imperator levaretur. Librarios in nominibus propriis exarandis saepe errasse, unumque pro alio quandoque supposuisse, certis passim exemplis demonstravi.

8. Barbari varia regna in Hispaniis instituunt. — Verum si hoc tempore tyrannorum secundum fuere Galliae, et resectis aliorum atque aliorum capitibus, illico alii renati sunt, *Hispanie* in meliori statu non fuere; postquam enim per triennium bello a Gothis presi sunt Barbari, et famae ac pestilenta sæviere, contigit quod refert Idacius in Chronico anno Abrahami mvcxxvii kalendis Octobris, superioris Christi anni iuxtaato, « sulversis memorata plagarum grassatione Hispanie provinciis, Barbari ad pacem ineundam, Domino miserante conversi, sorte ad habitandum sibi provinciarum dividunt regiones. Gallæciam Vandali occupant et Suevi, sitam in extremitate Oceani maris occidua. Alanii Lusitaniam, et Carthaginensem provincias: et Vandali cognomine Silingi Bæticam sortiuntur. Hispani per civitates et castella residui a plagiis, Barbarorum per provincias dominantium se subjiciunt servituti». Imperabat tunc Vandalis *Gundericus*, Suevis *Hernericus*, Alanis *Respendialis*. Duorum priorum mentionem faciunt Idacius et Isidorus in Chronicis; *Respendialis* vero Frigeridus apud Turonensem, lib. 2, cap. 9. *Respendialis* mortem Vasæus in Chronico cum anno Christi cxxv conjungit, cui successit *Atax*, ultimus Alanorum rex. *Gallæcia* latioribus quam nunc finibus continebatur; totam enim Castellam velerem ambitu suo comprehendebat. Porro hanc partitionem inter Barbaros hoc anno factam, docet Isidorus in Chronico de Historia Vandalorum, ubi ait *Gundericum* primum regem Vandalorum in Hispania, regnasse in *Gallæcia partibus annis xviii*, ut habent editiones fami Grotii, quam Labbe, non vero *annis xvi*, ut in quibusdam editionibus depravatis legitur. Quare cum *Gundericus* anno cxxviii perierit, ut eo anno num. 2 ostendam, anni illi xviii ab anno cdxix, quo Barbari in Hispani-

mias primum ingressi sunt, proficiisci non possunt. Praeterea Orosius lib. 7, cap. 41, scribit: « Hispaniam cedes vastationesque tunc passam per biennium a Barbaris, quod per ducentos quondam annos passa fuerat a Romanis»; ubi per *biennium*, triennium incompletum intelligit; cum anno cdxix in Hispanias intraveriuit, in quibus hoc anno sese reclusero, « Residuoque Romanos (seu qui haec Romanis paruerant) ut socios modo et amicos foverent: ut inveniantur jam inter eos quidam Romani, qui malint inter Barbaros pauperem libertatem, quam inter Romanos tributariam sollicititudinem sustinere», inquit ibidem Orosius, qui anno cxxvii Historiam suam absolvit, et que narrat, videre potuit. Porro plures civitates in Hispaniis sub Romanorum imperio usque ad Heraclium imp. remansisse ex dicendis patebit.

9. Pelagius relicto Carthagine Cœlestio Palæstina petiit. — A num. 43 ad 53. Hippone Carthaginem *Pelagius* cum *Cœlestio* prefectus, cœpit heresim disseminare consuetis artibus, fallacibus scilicet et captiosis interrogationibus, vel circumscribendo simpliciores, vel callidiores ementito dicensi genere fallendo. Post brevem moram Carthagine solvit in Palæstinam, relicto in Africa *Cœlestio*. Unde Augustinus lib. de Gest. Palest. cap. 22: « Ut de me ipso potissimum dicam, prius absentis et Rome constituti Pelagii nomen cum magna ejus laude cognovi. Postea cœpit ad nos fama perferre, quod adversus Dei gratiam disputaret: quod licet dolorem, et ab eis mihi diceretur, quibus eredrem, ab ipso tamen tale aliiquid, vel in ejus aliquo libro, nosse cupiebam, ut si inciperem redarguere, negare non possem. Postea vero quam in Africam venit, me absente, nostro, id est, Ipponense littore exceptus est, ubi omnino, sicut nostis, nihil ab illo hujusmodi auditum est, quia et citius quam putabatur, inde prefectus est. Postmodum ejus faciem Carthagine, quantum recolo, semel vel iterum vidi, quando cura Collationis, quam cum hereticis Donatistis habituri eramus, occupatissimus fui, ille vero etiam ad transmarina properavit: infera per ora corum, qui ejus discipuli ferebantur, dogmata ista fervebant». Quare cum kalendis Junii hujus anni Collatio illa inchoata fuerit, *Pelagius* mense circiter Maio Carthaginem appulit, cum eo ex universa Africa episcopi confluenter.

10. Cœlestii patria et Monachatus. — Jam ostendimus *Cœlestium* qui ita longe lateque heresim Pelagianam disseminavit, ut hujus sectæ homines Cœlestiani dicti sint, non fuisse Scotum Pelagiique gentilem, ut Baronius num. 44 credidit. Ejus famam patria parum nota. Garnerius tom. 1 Operum Marii Mercatoris dissert. 1, de primis auctoribus heresis Pelagianæ cap. 5 suspicatur, eum aut Romanum fuisse, aut sallem Campanum, certe oriundum ex Provincia Latini nominis; cum auditoris scholasticis, et apud Romanos nobilis et egregie disertus fuerit, et ad parentes scripserit asceticos libellos, qui vulgo legerentur a Latinis; eoque per-

tinere credit versus Prosperi, in obtrectatorem Augustini.

*Aut hunc frage sua r̄quorei pavere Britanni,
Aut hunc Campano gramine corda tument.*

Falluntur enim qui secundum versum de *Juliano* intelligunt, qui Apulus fuit, quique annumerari Pelagio non solet, ut revera solet *Cælestius*. Sed quidquid de ejus patria sit, Marius Mercator in *Commonitorio* adversus heresim Pelagi⁹ de *Cælestio* haec habet: « *Huius Pelagio adhaesit Cælestius, nobilis natu quidem, illius temporis auditorialis scholasticus* », id est, forensis, ut indicat Augustinus lib. 2 contra *Julianum*, cap. 10, « *sed naturæ virtus evnuchus matris utero editus*. Ille a Pelagio predicto institutus, sensum istum inpiissimum meracius imbibit, ac multos incredibili loquacitate amentiae huius sua participes et complices fecit; aususque palam publiceque his verborum sententias ejusdem sensum passim disseminare per populos, id est, Adam mortalem factum, qui sive peccare, sine non peccare, fuisset moriturus, etc. Enim meruisse in monasterio ex his Gennadii verbis deducitur. *Cælestius* antequam ad Pelagium concurreret, imo adhuc adolescens scripsit ad parentes suos de monasterio Epistolas in modum libellorum tres, omni Deum desideranti necessarias ». Que ex ejus scriptis restant, enim subili fuisse ingenio, et in philosophicis cavillis exercitato ostendunt. Unde Augustinus lib. 2 contra duas Epistolas Pelagianorum cap. 3, vocat illum « *hominem acerrimi ingenii, qui profecto si corrigeretur plurimis profnisi* set ».

11. *Hieronymus scribit ad Ctesiphontem adversus heresim Pelagianam.* — Sed venio ad *Pelagium*, cui Hieronymus in Epistola ad *Ctesiphontem*, renovatas opiniones superiorum hereticorum, ac philosophorum, quoad impossibilitatem et impeccantiam, exprobrat, ejusque has potissimum sententias impugnat, quibus ille promulgabat, *posse hominem sine peccato esse, si relit*: quamvis ad decipiendos homines huius sententiae adderet, *non absque Dei gratia*: cum ita Dei gratiam exponentem, ut cam ad liberum arbitrium et ad praecipita legis referret. Tum, *eos qui obsecus legis scientia sint, peccata ritare non posse, asserebat*. Præterea *liberum arbitrium destruā, si alterius ope indulget, ac semper ei auxilium Dei est necessarium*, et similia Pelagiame doctrine capita. Baronius num. 43 eam Epistolam hoc anno datam esse putavit; Emin, vero card. Norisius lib. 4 Hist. Pelag., cap. 4, anno sequenti. Sed exente anno quadringentesimo decimo tercio, aut consequentis initio cam scriptam esse, his rationibus ostendit Garnerius fundatus pag. 337. Orosius in *Apologia* cap. 3, cum fecisset in Conventu presbyterorum Hierosolymitano, cum istius Epistola, tum alterius ab Augustino ad *Hilarium Syracusani* date memoriam, utramque dixit, *nuper scriptam*. Cum igitur Orosius ex Africa tar-

dus non solverit in Palæstinam, quam verna tempestas anni cxxv, cumque secum Epistolam Augustini ad *Hilarium* detulerit, atque in Conventu eo anno Hierosolymis celebrato legerit, appareat eam ab Augustino datam esse anno cxxiv, aut sub finem anni cxxiii, ideoque et Epistolam Hieronymi ad *Ctesiphontem*, quippe ambae eodem tempore exaratae sunt. Neque dici potest scripta ante tempus illud; cum *Ctesiphon* Hieronymo litteras dederit post adventum Pelagi⁹ in Orientem, ejusque non parvam in Palæstine moram, qua nimurum opus fuit ad disseminandum errorem, qui timide primum tradiebatur apud paucos fideles, nec prodibat in publicum, nisi *cum silentia magistrorum rabies discipulorum proderet*. Cum ergo Pelagius in Oriente non venerit ante finem praesentis anni, ut jam diximus, nec Hieronymus *Ctesiphonti* rescriperit, nisi postquam *plerisque in Oriente, ante ipsas quoque litteras Ctesiphontis, questio decepisset, et per simulatam humilitatem plurimi superbiam didicissent*; fatendum est, inter adventum Pelagi⁹ et Epistolam Hieronymi, duos fere annos intercurrisse; siquidem breviori tempore, quæ dicta sunt, vix contingere potuere. Argumentum, quo utitur Baronius, refutat suo facto Augustinus, imo et Hieronymus. Scriptam enim ait Baronius, antequam propalarentur heresim anchorum nomina; et tamen propalata, saltem *Cælestii*, post judicium Carthaginense anno sequenti habitum, et *Dialogos Hieronymus*, Augustinus vero librum de *Natura et Gratia* anno cpxv scripsit: nec tamen uterque appellandum putavil de nomine hominem, contra quem scriberet, quod consilio se fecisse uterque declaravit.

12. *Augustinus scribit ad Hilarium Syracusanum adversus Colestium.* — *Cælestius* cum Carthaginæ esset, irrepsit in amictiam clericorum, quorum gratia, pietatisque specie fretus, ausus est presbyterium in Ecclesia totius Africæ principे sperare, sed frustra, obsistentibus fidelibus clericis, in quoque omnium nomine, *Paulino* Ecclesia Mediolanensis olim diacono libellum offerente *Aurelio* Carthaginensi episcopo, quo *Cælestium* accusaret, ut suo loco explicabitur. Legenda Augustini Epistola civi ad *Hilarium*, alias lxxxix, ubi subdola *Cælestii* subreptio ad presbyterii honorem reprehenditur. Ea vero Epistola non currenti anno, id est, ante judicium de *Cælestio* Carthaginæ habitum, et scriptos ab Augustino ad *Marcellinum* libros, ut auctoritatem Baronius numeri 49, sed anno cxxiv data; quod hac ratione conficit Garnerius fundatus in dissert. vi de scriptis adversus heresim Pelagianam. Ab *Orosio*, ut ipsius testatur in *Apologia* cap. 3, in Palæstinam delata est, lectaque in Conventu presbyterorum die xxx Julii anni cpxv, et ab Hieronymo memoratur in tertio *Dialogo*, qui absolutus est ante Synodum *Diosopolitanam*, ut suo loco ostendetur; ac in eadem Synodo inde Pelagio quoddam objecta sunt. Cum ergo *Orosio* in Palæstinam venerat verba tempestate anni cpxv, cumque ipse de hac Epistola Augus-

tini, et de alia Hieronymi ad Ctesiphontem loquens, utramque *nuper* scriptam dixerit, certe cum Epistola Hieronymi, vel sub finem anni cxxiiii, vel initio inequitatis data sit; fatendum quoque, Augustini Epistolam vel exemplum anno cxxiiii, vel potius in eundem cxxiv scriptam fuisse, quo etiam anno Patres Benedictini dataum credidere.

13. *Augustinus sribit ad Marcellinum et ad Honoratum aduersus Pelagianos.* — Anno sequenti Concilio Carthaginæ contra *Celestium* coacto, de quo eo anno agemus, *Augustinus* non interfuit; sed cum deinde Carthaginem venisset, ejusdem gesta recensuit. Postea vero quam Pelagianam heresim aliquandiu viva voce impugnassel, scriptis eam impugnandam censuit, urgente *Marcellino* de Catholicis in Collatione Carthaginensi adeo bene merito. Degebat Carthagine *Honoratus* vir doctus, et ab ineunte atâte *Augustino* carissimus, quem nondum Christianum ad Manichæos audiendos, *Augustinus* eo morbo infectus hortatus fuerat, cui postea egregium volumen de *Utilitate credendi*, in quo Manichæorum vanitatem confutat, minucupavit. Illic quinque questionum solutionem sanctum doctorem rogaverat, cui *Augustinus respondens*, sextam contra Pelagianorum errores Carthagine jam serpentes addidit: « Ego autem », inquit lib. 2 *Retract.*, cap. 36, « influens supradictam heresim novam, inimicam gratie Dei, sextam mihi proposui questionem de gratia Novi Testamenti ». Hoc Opus habetur inter Epistolas divi *Augustini*, estque Epist. cxl, alias cxx ad *Honoratum*. *Augustinus* enim *Marcellino* post missos, atque etiam nonnulla facta recognitione remissos, tres libros de peccatorum meritis: « Nunc », inquit *Augustinus* Epist. cxxix, alias clviii ad *Marcellinum*, « in manibus habeo librum ad *Honoratum* nostrum de questionibus quibusdam quinque, quas mihi proposuit et per litteras intimavit ». Quare reele tam libros illos tres ad *Marcellinum* *De peccatorum meritis et remissione*, quam Epistolam ad *Honoratum* et Epistolam ad *Marcellinum* citatas anno cxxix scriptas asseruere Em. card. Norisius lib. 1 Hist. Pelag., c. 4, *Garnerius* loco laudato, et Patres Benedictini in Prefatione ad tomum x Operum divi *Augustini*. Perperam vero Baronius num. 50 hoc anno illos libros editos credit, qui et legendus anno cxxii, num. 20.

14. *Augustinus sribit libros de peccat. meritis et remiss.* — *Augustinus* enim, qui lib. de Gestis Palestinarum cap. 41 vocat eos « de Baptismo parvulorum et perfectione hominis », post judicium Carthaginense anno sequenti habitum, a se compositos festarunt; sed ante mortem *Marcellini*, quæ idibus Septemb. anni cxxix contigit. Ait *Augustinus* lib. 2 *Retract.*, cap. 33: « Cælestius, discipulus ejus, jam propter tales assertiones apud Carthaginem in episcopali judicio, ubi ego non interfui, excommunicationem meruerat ». Tum cap. 37: « Ad quem scripsoram tres libros, quorum titulus est, *De peccatorum meritis et remissione*, ubi diligenter disputatur, etiam de Baptismo parvulorum, rescripsit

michi se fuisse permotum, quod dixerim, etc. » Libro primo probat mortem hominis, non necessitate naturæ consecutam esse, sed merito peccati: tum etiam peccato Adæ totam ejus stirpem obligatam; atque ob id baptizari parvulos, ut originalis peccati remissionem accipiant. In secundo docet primum, hominem in hac vita sine peccato esse posse per Dei gratiam, et liberum ipsius hominis arbitrium. Postea ostendit, non esse tamen quemquam in hac vita sine illo prorsus peccato. Tertio, ideo non esse, quia nemo est qui tantum velit, quantum res exigit, dum vel latet, quod justum est, vel non delectat facere. Denique nullum prorsus, excepto uno mediatore Christo, esse, vel fuisse, vel futurum esse hominem ab omni peccato immunem. Baronius num. 52, quia ejus tempore Opera Marii Mercatoris lucem non viderant, perperam scribit, *Pelagium Roma pulsum fuisse*.

15. *Synesius cogit Synodum aduersus Andronicum.* — A num. 53 ad 71. Baronius num. 54 recitat Epistolam *Synesii* lvi, in qua is Concilio apud civitatem Libyæ Ptolemaidem coacto *Andronicum* Pentapolitanæ provinciæ präflectum a communione sese segregasse asserit. Hanc Synodus fuisse *provincialem* putavit Baronius; verum Baluzius in nova Collectione Coneil. recte ostendit, eam fuisse *particularem* tantum ac *Diocesanam*, uniusque episcopi cum suo presbyterio, id est, *Synesii*, qui tam Ecclesiam constitutam apud Ptolemaidem regebat. Id certo colligi videtur ex Epistola *Synesii* lxxii ad *episcopos* data, et a Baronio num. 59 et seq. relata, in qua legitur: « *Andronieus*, qui Ecclesiam fecerit, veram illam experiatur. Haud super admundum in Deum deliquit, contumeliosus in homines fuit. Quas ob res nostram illi Ecclesiam intercludentes, litteras ad fraternitatem vestram dictavimus, quibus nostram de illo sententiam significabamus. Harum missionem antevertit, supplicem se esse fingens, etc. » quare Baronius titulum Epistole *Synesii* lvi male pervertit, et ubi *Synesius* habet, τοὺς ἐπικατίστας, id est, *ad episcopos*, ipse sic vertit, *Concilium ad episcopos*. Ex ea autem Epistola ducuit etiam Baluzius, particularem tantum Conventum adversus *Andronicum* et socios habitum; ait enim *Synesius*: « Ac cum privatos omnes ac magistratus horror, ut nec ejusdem cum illo teciti, neque mense participes esse velint, etc. » ubi non nomine episcoporum seu Concilii, sed proprio nomine horlatur. *Andronicum* penitentem postea veniam meruisse docet eadem Epistola *Synesii* lxxii.

16. *Mortis Synesii annus incertus.* — Quo anno postea obiit *Synesius*, incompertum; nisi quod ex Actione vi Concilii Ephesini anno cxxxvi celebrati constat tunc *Egyptum* ejus fratrem Ptolemaidis episcopum fuisse, ideoque et ante annum illum *Synesium* e vivis abiisse. *Cyrene*, quæ Pentapoleos in Libya urbs celeberrima, illi patria fuit, et philosophie operam dedit Alexandriae magistra imprimis usus *Hypatia*, Theonis præstantissimi mathematici filia. Nominatissimus inter ætatis suæ sophistas,

uxorem duxit, qualuorque ex ea filios suscepit, de quo legendus Pelavius, qui Opera ejus publicavit, et de Vita illiusque scriptis disseruit. In Hollandia Neocorus vir cl. novam ejusdem Operum editionem adornat.

17. *Moritur Porphyrius episcopus Antiochior.* — Ad num. 71. *Porphyrius* vixit in episcopatu Antiocheno usque ad annum *cxxvi*, quo vita finulum quo*Alexandrum* successorem habuisse, anno *cxxvii*, num. 16 ostendimus. Quare deceptus est Annalista doctissimus, qui scribit, *Theodotum* Alexandri successorem hoc anno episcopatum iniisse; qui error illi natus, quod Epistolam *Attici* Constantinopolitanum episcopi ad *Cyrillum* Alexandrinum, in qua *Theodoti* episcopi Antiocheni mentio, crediderit, anno sequenti datum esse, eodemque divum *Chrysostomum* in dypticha relatum ab *Attico*. Hec enim Epistola ad annum *cxxxi* pertinet, et *Theodotus* ad episcopatum Antiochenum ante annum *cxxx* non evectus, ut infra demonstribabo.

18. *Concilium Bracarens.* — Labbeus lomo in Concil. pag. 1508, representat *Bracarens* Concilium prae*Pancratio* sive *Pancretiano* prima sedis Bracarensis episcopo habitu, et a Bernardo Brito in parte ii Monarchiae Lusitanie ex MSS. codicibus, studio F. Augustini de Castro archiepiscopi Bracarensis, primum editum, quod Garsias Loaysa, aliquae praterierant. In hujus Concilii Actis continetur professio fidei que ab omnibus facienda erat, Alanis, Suevis, Vandalisque, quorum nonnulli erant Idololatrae, alii vero Iacresim Arianam profitebantur, Hispanias devastantibus. Eadem Synodo subiicitur Epistola *Arisberti* episcopi Portuensis ad *Samerium* archidiaconum Bracarensem, in qua exponuntur vexationes, quas Gallici a Suevis patiebantur.

19. *Spectator fidei videtur.* — Hoc Concilium Labbeus cum presenti anno copulat, atque *Primum Bracarens* merito dicendum esse. At cum Innocentius III, quando longam item, que inter Compostellatum et Bracarensem episcopos versabatur, diremit, *primum et secundum* Concilium Bracarensis appelle, que *Theodeiro*, et ejus filio dominuantibus habita sunt, ut anno *DLXII*, num. 4 ostendi, ino *Nitigius* Lucensis sedis episcopus Concilium Bracarensis anno *MLXII* indictum, *secundum* muncupel, ut videre est etiam anno *DXXXII*, num. 1. Concilium Bracarensis hoc anno a Labbeo consignatum, nec *primum*, nec *forle genninum* dici potest. Hic enim artificius fidei, qui in eo legitur: « Credo in Spiritum Sanctum precedentem a Patre et Ver-

bo », suppositionem satis prodit; cum hoc circiter tempore sancto Cyrillo criminis datum sit, quod similem propositionem probasset, adeo ut sese de ea purgare coactus fuerit. Scriptum itaque illud in episcopi Bracarensis gratiam editum; cum in eo dicitur illum presedisse non solum episcopis Gallaeis, in quos saeculo quinto legitimam jurisdictionem exercebat; sed etiam episcopis Lusitanie, tanquam metropolitani episcopi Emeritensis, qui tamen episcopo Bracarensi per haec tempora nunquam cedere voluit, et episcopis Conimbricensi, Lamacensi, et Egitano in Lusitania, ino et Numantino in Arevacis; quamvis *Numanzia* jambū solo aquata, nunquam postea reedificata fuisset. Nec *Comitia Colimbricia*, uti in eo Concilio, appellata ante seculum xi vel xii, quo episcopus Bracarensis de lotius Hispaniae primatu contendere corpi. Denique qui hoc Concilium supposuit, anno *cxxv* aut circiter illud affigere intendit; cum *Arisbertus* in Epistola landata scribat: « Doleo super te, super caput nostrum Pancreatianum (Bracarensis episcopum). Colimbricia capta est, Olyssippo libertatem suam anno redemit, etc. Quomodo actum est in Gallacia a Suevis, inde collige qualiter Alanii agant in Lusitania ». Quare Alanis hinc parebat Lusitania, et qua tamen anno *cxxv* aut insequenti, ut infra videbimus, expulsi sunt; et qui remanserant, cum Vandalis, qui in Gallacia erant, sese adiunxere. Alanis vero extinguis, non multo post *Vandali* in Africam trahere, ut suo loco ostendimus; sieque utriusque nationis nomen in Hispania solum remansit. Labbeus, qui Concilium istud legerat tantum in secunda parte Monarchiae Lusitanie, omisit alteram Epistolam ab *Arisberto* ad *Samerium* archidiaconum dataam, quam refert Rodericus de Cumna episcopus Portuensis in Catalogo episcoporum Portuensium lingua Lusitana scripto, in qua Concilium istud tanquam legitimum tuerit. In hac Epistola dicit *Arisbertus*: « Transiennes Colimbriam novam, vidimus ibi multos Dei ministros, laborantes jussu Atacis in constructione murorum nove arcis, etc. » Quare qui istud Concilium supposuit, illud ante annum *cxxviii* congregatum esse voluit. Sed quo magis Acta et has duas Epistolas discutio, eo minus mihi probantur. Quod si quis argumenta in medium afferat, que istud Concilium genuinum et germanum esse ostendant, eo libenter peritiorum iudicio stabo, quo in unam veritatem et tenebris erundam omnia mea considera dirigo.

D. Hieronymus exorsus est Explicationem Ezechielis, ut anno superiori num. 17 vidinius.

FINIS TOMI SEXTI.